IOANNIS DE PINEDA SOCIETATIS IESV

COMMENTARIORVM IN IOB LIBRI TREDECIM,

ADIVNCTA SINGVLIS CAPITIBVS SVA PARAPHRASI, QVAE ET LONGIORIS COMMENTARII SVMMAM CONTINET.

PROPTER NOMEN TVVM DOMINE

IHS

HISPALI,

IN COLLEGIO S. ERMENEGILDI EIVSDEM SOCIETATIS. CIϽ. IϽ. XCVIII.

Summa del Privilegio.

ESte primer Tomo delos Commẽtarios so bre IOB del P. Ioan de Pineda de la Cõ pañia de IESVS, tiene privilegio de su Magestad, pára que por tiempo de diez años no se imprima ni venda sin licencia de su Auctor. como parece por su original firmado del secretario Christoval Nuñez de Leon. su fecha ẽ Madrid, a veinte y quatro dias del mes de Abril de mill y quinientos y noventa y siete años.

CENSVRA OPERIS.

ACcuratè legi hæc doctissimi Ioãnis de Pineda Hispalensis in IOB Commentaria, Regii Senatus decreto mihi commissa, unà cum Paraphrasibus singulorum capitum. Opus; quod Fidei nihil habet adversum, & Ecclesiæ Catholicæ est utilissimum: in quo elucet magnum; & fælix Auctoris ingenium; stupenda eruditio; trium linguarum peritia mirabilis; Varia veterum Patrum lectio, & electio rara; in eruendis, explicandisque genuinis, & huc usque non auditis Iobi sensibus inaudita facunditas, miraque dexteritas, unà cum modestia, pietate, & religione singulari. Quare opus dignissimum mihi visum est, quo omnes fruantur. Quod utinam integrum haberemus, & multis ab hinc annis typis esset mandatum, ut magnis ejus utilitatibus essemus ditati. Madriti in nostro monasterio Sanctissimæ Trinitatis, die duodecima Aprilis. An. 1597.

Fr. Didacus de Avila.

TASSA
Està tassado este libro por los Señores del Consejo a Tres Maravedis el pliego.

Facultas P.Provincialis.

Petrus Bernal vice Provincialis Societatis IESV in Provincia Bætica, poteſtate ad id mihi facta a R.admodum P. N. Claudio Aquaviva Generali Præpoſito, facultatem cōcedo, ut prior tomus Cōmentariorum in IOB à P. Ioanne de Pineda Sacrarum Litterarum profeſſore compoſitus, & noſtrę Societatis virorum gravium, atque ſapientum judicio examinatus, & approbatus, typis mandetur. In quorum fidem has litteras manu noſtra ſubſcriptas, & noſtri officii ſigillo munitas dedimus, Hiſpali, die duodecima Ianuarii, Anni milleſimi quingenteſimi nonageſimi ſeptimi.

Petrus Bernal
Vice Provincialis.

ADMODVM R^{DO}. P. N.

CLAVDIO

AQVAVIVAE

PRAEPOSITO GENERALI SOCIETATIS IESV

IOANNES DE PINEDA

THEOLOGVS EX EADEM SOCIETATE, ET FILIVS MINIMVS S.

COmmentarios in IOB diu conceptos, lucem nunc tandem adspicientes, in adoptionẽ humanissimæ tuæ Paternitati emãcipare statui: atq; adeo debui. quod suo jure à me exigebat iste mei animi, atq; laboris fœtus satis per se obscurus & inglorius; qui ne tenuẽ quidem splendoris patrimonium ex me sperare, ex tua verò humanitate & nomine satis lautum & copiosum sibi poterit polliceri. Et verò, ut isti meorum studiorum partui præclarè consulam, quem vel meliorem, vel amãtiorem parentem quæram, quàm ipsum meum? Debe-

tur is etiam tibi,tamquam domi natus, non modò adoptionis jure,sed mancipii & nexi. filium itaque non omnino alienum facies. ac ne alienum quidem. tuus fuit cũ primùm natus, cùm primùm conceptus fuit. Capitis nutriũ, atque fontis est ipsa rivulorum aqua. At quàm multa hoc fœlicissimo tuæ gubernationis tempore Scriptorum flumina ex abditis disciplinarum omniũ fontibus orta,& quasi ab isto capite Societatis accersita & ducta, uberrimis aquis redundantia,per omnes terrarum oras simul hæreticorum moles oppositas obruerunt,simul pietatis hortos ubertim irrigarunt! Vberem dico variæ, & exquisitę doctrinę librorum copiã, quos per hosce annos,non jam Clausis,sed apertis ostiis,minimè stagnantibus,sed Vivis aquis, erumpentibus quoque longo intervallo compressis,tua Societas effudit. Verissimè namque,quod de Onię filio Simone scripsit Ecclesiasticus, de te dicam optimo Societatis Parente; *In diebus ipsius emanaverunt putei aquarum; & quasi mare,adimpleti sunt supra modum. Qui curavit gentem suam, & liberavit eam à perditione.* Sed hæc cùm tua propriè sint, sunt tamen, quod ad me attinet, mihi cum Sociis reliquis communia. ad illud venio peculiare & proprium meum. Est quidem sanctissimus IOB absolutum exemplar virtutum omnium. sed præsertim elucet in eo præclara illa in omni vita æquabilitas,vultúsque idem; in prosperis Modestia & Temperantia; in adversis excelsa exaggerati animi altitudo invictáque Constantia; quæ illis, qui præsunt, in tam diuturnis,& sanguinariis teterrimi hostis incursionibus etiã atque etiam necessaria est,ut ejus præsidio adversos casus sapienter ferre,filiorum jacturas æquo animo tolerare, & in mediis perturbationum fluctibus tranquillum & constantem cursum tenere possint. Hanc tibi, Pater Optime, quam altissimam exaggerationem animi,& ad eventus omnes æquabilitatem divino munere concessam, suspiciunt, qui te noverunt omnes. Ego verò nequeo satis mirari incensum illud,& inflãmatum studium promovendi tuos ad

Ecclesi.50. v. 3.

optatam

optatam perfectionis metam; crebras,& ardentes litteras ardorem tui pectoris spirantes; aliáque id genus præclara subsidia, ad nos subinde ex Vrbe transmissa. ut nemini dubium sit, quin *Consurgens diluculo, offeras holocausta pro singulis, mittensque sanctifices nos*. Videlicet tamquam alter IOB, in eam præcipuè curam toto pectore incumbis, ut filios tuos puros ab omni labe, sartos tectósque custodias. Neque verò deest tibi præstantissima illa rerum humanarum, atque Divinarum scientia, qua instructus, & armatus sapientissimus IOB, nodosas amicorum argumentationes dissolvit, & tortuosas interrogationes prudenter elusit. Testis est Societas universa; quę cælesti subnixa præsidio, ac tanto duce bene animata, oblatrantium quotumdam fauces compressit,& petitiones multas ita conjectas,ut nō brachium,aut latus,sed rerum optimatum, & nobis carissimarum jugulum ipsum appeterent, præclarè sapientia tua gubernata,parva quadā atque facili declinatione,&,ut ajunt, corpore, effugit. ut vel ex hac re clarissimum suæ erga Societatem providentię Divina bonitas argumentum ediderit, cùm ad illius gubernacula tractanda, eum moderatorem admovit,qui sedens in puppi, clavúmque tenens, non modò vela pandetet ad eam partem, unde flatus cælestis ostenderetur,sed adversos etiam casus invicto animi robore coerceret,& motos fluctus dexteritate mirabili sedaret. Commentanti itaque mihi, aut etiam scribenti,hęc sæpe occurrebat cogitatio,quæ non minuebat modò laborem assiduum, sed incredibilem etiam faciebat voluptatem. scilicet juvabat identidem istas tui animi dotes cum sanctissimi IOB factis contendere; atque illorum in te non conatum, & adumbrationem solùm, sed perfectionem ipsam contemplari. Hinc tibi profectò ardens quoddam (ut cognovi) sacri istius libri studium; atque erga illum sic te affectum,& animatum esse,ut minimè tibi ingratas futuras has commentationes, P. Bartholomeus Perez de Nueros raræ probitatis, & singularis doctrinæ vir,qui nunc tibi pro Hispaniarum

Iob. 1. 5.

paniarum

niarum Provinciis aſsiſtit, dum Bæticam hanc adminiſtraret, mihi non ſemel affirmaverit. Ergo jam inde ab eo tempore mei laboris fructum, qualiſcumque demum eſſet, tuæ Paternitati animo conſecravi. Nec dubito quin benigna fronte accepturus ſis filii munuſculum ; exiguum illud quidem ; ſed in quo & præteritæ vitæ tuæ imaginem, & futuræ, quam longam & diuturnam boni omnes exoptant, ad vivum expreſſam intuearis. VALE.

SVMMA TOTIVS OPERIS.

Quam ideo præponimus, ut Lector in uno quasi aspectu habere posit totius libri Iob filum & contextum, atque etiam commodam partitionem librorum & capitum utriusque tomi, id est, tum istius prioris, quem nunc damus; tum ve rò alterius, qui jam prælo paratus est.

TOMVS PRIOR COMMENTA *riorum in Iob continet Libros sex, Capita decem & septem, Colloquia septem, Certamina sex.*

I. PRIMVS LIBER *constat duobus prioribus capitibus: describit verò utramque Iobi fortunam, prosperam, atque adversam; illam ab omnibus bonis; hanc ab omnibus propemodum ærumnis, & morbis. In his verò insunt duo Certamina, alterum Iobi cum Satana, cum uxore alterum: tria verò Colloquia, unum & alterum Dei cum Satana, tertium verò uxoris cum Iob.*

II. LIBER SECVNDVS *unico, id est, tertio capite contentus est. Nihil verò aliud cõtinet, quàm Iobi lamentationes, atque lamentandi causas, tædium vitæ, mortis votum.*

III. TERTIVS LIBER *comprehendit Capita quatuor à 4. usque ad septimum; Colloquium quartum, Certamen tertium, id est primam Iob cum Eliphaz disputationem Duobus enim capitibus Iobum accusat Eliphaz tum occulti alicujus sceleris, tum manifestæ adversus Deum insolentiæ. Ad resipiscentiam verò (quæ opus esse Iobo existimabat) conatur illum adducere proposita præsenti piorum hominum prosperitate, præsenti etiam impiorum supplicio. Duobus verò capitibus posterioribus respondet Iob ex gravitate suarum ægritudinum, atque vitæ hujus ærumnarum.*

IIII. LIBER QVARTVS *ab octavo capite usque ad decimum procedit, atque describit Certamen quartum, Colloquium verò quintum, id est primam disputationem Baldad. Is enim capite unico, ut ab omni injustitiæ specie Deum vendicet, in universum asserit Deum neq; innocentes punire, neque non Iobum ejusque filios propter scelera gravissima tantum supplicium commeritos. At duobus sequẽtibus capitibus occurrit Iob bene consentiens cũ summa Dei æquitate, potestate, sapientia, quod interdum velit innocentes calamitatibus exercere.*

V. QVINTVS LIBER *quatuor capitibus clauditur ab undecimo usque ad decimum quartum. Certamen hic initur quintum, Colloquium verò sextum. Nam tertius jam procedit Sophar loquacitati vertens, Iobi de divinis rebus orationem, atque suæ innocentiæ defensionẽ; tum verò audaciæ, & temeritati, quòd Divinæ Providentiæ rationes, & suarum calamitatum causas perspectas habere desideret. Per tria verò sequentia Capita sapienter se ab objectis purgat Iob, & suam pietatem, verissimamque Theologiam longè magnifica, æque ac sapiente de Divinis natura & proprietatibus disputatione illustrem, atque testatam relinquit.*

VI. LIBER SEXTVS *tribus tandem Capitibus absolvitur, & consistit in decimo septimo. Ad Certamen enim sextum, septimùmque colloquium procedit secundò Eliphaz multo contẽtiosius, & amarulentiùs; & ingentibus impiorum suppliciis propositis, ad meliorem (ut ipse jactabat) mentem adducere illum conatur. At Iob meritò carpit immisericordes amicos, & consolandi imperitos; & ex hujus vitæ contemptu, ardentéque mortis desiderio suam sapientiam, commendat, & Deum judicem incorruptissimum appellat.*

TOMVS POSTERIOR CONTInet Commẽtariorum Libros septem, Capita viginti septẽ, Colloquia quinque, Certamina sex, atque totius disputationis clausulam, finémque Certaminum.

VII. SEPTIMVM LIBRVM efficiunt duo Capita, videlicet decimum octavum, & decimum nonum; in priori secundam disputationem, & Certamẽ septimum aggreditur Baldad loquitúrque contentiosiùs, & ardentiùs, & Iobum impatientis animi accusat; & tum illius, tũ omnium impiorum ingentia supplicia proponit. at in posteriori conqueritur Iob, quòd & veræ amicitiæ officium, & suæ innocentiæ afflictæ solatium in suis amicis desideret, illúdque ex spe & cogitatione Resurrectionis ipse captat.

VIII. LIBER OCTAVVS duo alia habet capita, vigesimũ, & vigesimũ primũ, in quibus & secũda Sophar disputatio, & Certamen octavũ, atque nonũ Colloquium cõtinentur, proponẽte priùs Sophar miserandum exitum impiorum post momentaneam fœlicitatem, ut Iobum impietatis, & hypocrisis perstringat; Redarguente verò Iob suos amicos ex præsenti & diuturna multorum impiorum fœlicitate, ut suam innocentiam afflictam ab omni scelere tueatur.

IX. IN NONO LIBRO describitur tertia Eliphaz disputatio, Colloquiũ decimũ, Certamẽ nonũ. Continẽtur omnia tribus Capitibus, videlicet, vigesimo secũdo, in quo Eliphaz cõtendit nõ deberi calamitatum causam revocari in occultam aliquã Divinæ Providẽtiæ dispositionem, sed in manifesta aliquæ hominis scelera; atque vigesimo tertio, & vigesimo quarto, in quibus Iob appellat ad Dei tribunal. cujus potestatem describit, atque sapientiam, qua permittat innocentes affligi.

X. LIBRVM DECIMVM efficit tertia argumẽtatio Baldad. sed ea brevissima, nimirũ c.25. Conatur enim proposita Dei majestate terrifica a disputando & ab appellando Deum deterrere Iobum sed is longissima, & luculentissima responsione multò uberiùs atque honorificentiùs de Deo, déque divina majestate, & potestate, sapientia, impiorum interitu, pristina sua fœlicitate, præsenti calamitate, virtutum officiis, & sua vita innocentia differit à c.26. usque ad 31. Includit hoc decimum Certamen, septem omnino Capita.

XI. PRODIIT tandẽ cõcertaturus Eliu, tumẽti & insolẽti oratione, ut junior, ita & imperitior cæteris. Iobum itaque nõ minoris impietatis adversus Divinam Providẽtiam accusat. Docet interim non contendendum neque expostulandum cum Deo, quacunque ille ratione agat cum homine; Deum pro sua potentia, et æquitate administrare res humanas; Indicaturum omnia; Quas ille immittit ærũnas patienter excipiẽdas; Mirabilem illum esse in suis operibus. Certamen hoc undecimum longissimum est, ut quod sex item Capita comprehendat. Colloquium verò nullum. quamvis enim Iob nihil omnino responderit, sed oppidò tamen audiendo defatigatus est. Hic est a Liber undecimus.

XII. NOVVM aliud, et inauditũ Certamẽ describit Duodecimus Liber. Nã Deus ipse & athletam et disputatorem agit. atque enumeratione mirabilium naturæ operum, & proposita sua Cõditoris majestate & sapientia, Iobo materiam & cogitationem affert majoris sustinentiæ, majorisque demissionis coram supremo numine. Est hoc Certamen duodecimum; duodecimũ itẽ Colloquium: nam post divinum sermonem à c.38. usque ad.41. respõdet, sed brevissime Iob, Divinam majestatem veneritus, initio c.42.

XIII. QVOD reliquum est c.42. continet Dei cũ Iobi amicis colloquiũ. 3. & Certamẽ nullum. sed Certaminum omnium finem fœlicissimum, & patientissimi Iob coronam, regnúmque restitutam. Consistit itaque universum opus in Lib. decimo tertio.

★ ★ ★

IOANNIS DE PINEDA SOCIETATIS IESV

AD COMMENTARIORVM IN IOB LIBROS TREDECIM

PRAEFATIO

De hujus historiæ, atque libri veritate, auctoritate, obſcuritate, præſtantia, ratione interpretandi, atque totius operis partitione.

Lib. 1. Pand. l. 1. tit. 2. de Orig. jur.

Proœmiorum uſus & ratio.

DVM vir ille Iuris Conſultiſsimus Cajus, ad ſuam vetuſtarũ, id eſt duodecim legum interpretationem præfatur, tantum jure optimo, non ſuæ ſolũ, ſed cujúſque operis præfationi tribuit, quantũ ſapiẽtes ſemper optimis rerum initiis tribuendum cenſuerũt; nam & rei partem potiſsimam principium eſſe ſtatuit; & iſtis præfationibus inſtructos libentiùs nos ad legendum, faciliùs ad intelligendum perduci. Sed ſi non aliud, illud certè fuerint iſta in libris initia, quod in templis, ædibuſque veſtibula, quæ inter potiſsimas ædium partes, ſi non ad uſum, & neceſsitatem, ſaltem ad ornatum, & decorem ab architecturę magiſtris æſtimantur. Quemadmodum enim qui patronum, aut virum divitem ſalutatum clientes veniebant, tantiſper jubebantur exſpectare in veſtibulo, dum intro admitterentur; ſic ſanè neque incommodè neque inutiliter, nos præambula iſta detinẽt, ante quàm ad libri ſacri expoſitionem ingrediamur. atque equidem cùm architecti regias magnificáſq; arces ita optima ratione architectari ſoleant, ut aditus, in quibus & Corinthia opera, tabulas, ſigna exhibent, quibus exſpectantis hoſpitis deſideria expleant, dum ſenſim in totius domus penetralia deducant, atq; veſtibula omnino pari

Aedificiorum veſtibula.

Vitruv. lib. 6. cap. 2.

magnificẽtia & dignitate preponat; certè sacer hic liber, quem præ manibus habemus, ut longissimus, ita rerum tractandarum amplitudine splẽdidus, & obscuritate abstrusus, & vilitate fructuosissimus, nullo satis augusto, satísque totius ædificii magnificentiam æquante vestibulo decorabitur: cùm regium preferrim opus sit, quod Regis vitam, fortunam, varios & admirandos casus, uniúsque cum tribus aliis regibus susceptam disputationem sapientiæ, atque dignitatis plenam contineat: in quam neque fas sit illotis pedibus ingredi, neq; rem purissimam attrectare illotis manibus, imò neque illoto (ut Nicetas dixit) ore Iobum sanctissimum usurpare. *Purum videlicet impuris labris contingere nefas.* Atque illud in primis nostrum esset, auctoris libri, & cujus doctrinæ, atque sententiæ in hoc libro describuntur, historiam, vitámque scribere; valde videlicet juvat, quẽ loquentem auditurus sis, eundem vivis expressum coloribus, & quasi spirantem vidisse; & cum speciosis factis, formáque vitæ egregia, quam contemplatus fueris, elegantes ejusdem viri sententias deinde comparare. Verùm hoc ipsum quod agere, & prædicere tenebamur, liber ipse ante vertit, tõtus in Iobi vitæ, rerùmque gestarum commemoratione positus; ita ut si quæ ad Iobi patriam, genus, fortunas, conditionem, vitæque seriẽ universæ pertinẽt, huc avellere è propriis sedibus vellemus, commentarios ipsos hujus scripturæ sacræ, lectorésque summa voluptate fraudaremus; & quæ in alieno loco vix benè cohærentia strictim oporteret percurri, postmodum persequi & repetere cogeremur, non sine tædio, extincta videlicet, aut majori ex parte jam sedata insita illa sciendi cupiditate, & voluptatis conciliatrice incerti animi exspectatione, ab ipso narrationis initio ad extremum usque exitum pendentis. Sed dum hæc in propria loca servamus, Vlpiano Tyrio (& si qui sunt illius palati) minimè placeremus; cui pro cœnæ condimento, atque primo ferculo erat importuna excitandarum, percontandarúmque quæstiuncularum fames, de quolibet proposito cibo, an alicubi extaret? ubi nam extaret? apud quem? quanti veniret? aliarúmque similium, quas Athenæus commemorat: ita sanè quibusdam nihil est jucundum, nisi illa octo præmittant, quæ Commentator initio cujuslibet libri præponi jubet. Verùm ut neque his quoque displiceamus studendum est; fecimus enim præfationi reliquas nonnullas dubitationes, ad ipsam historiam librúmque recurrentes, paucis capitibus expediendas.

Liber Iob, Regium opus.

Nicetas initio Catenæ.

Vlpianus Tyrius

Athen. lib. 6. c. 3.

Auer. initio phys.

CAP. I.

Sit ne vera historia IOB, an verò parabola?

1. *Quæ adversus hujus historiæ veritatem objici possunt.*
2. *Hæreticorum adversus priscas historias nefariũ bellum atque belli causa.*
3. *Illustratus locus Ecclesiastici 10. Stultus omnes stultos æstimat.*
4. *De rebus divinis hæretici judicant humano sensu.*
5. *Historiæ Iob veritas probatur.*
6. *Patientiæ exemplum nisi re ipsa verum sit, efficax non esse.*
7. *Nomina propria tacentur in parabolis, dicuntur in historia & Lazari ulcerosi veritas.*
8. *Qui neget veram historiam Iobi unquam fuisse, quã nota inurendus.*
9. *Nominũ imponendorum ratio, scientia, & arcana significatio apud quas nationes.*
10. *Nomina propria in comœdiæ non semper ficta.*
11. *Notatur Iosephus historicus.*
12. *Iob multis nationibus cognitus.*

FIctam omnino historiam verèque fabulam, & argumentum scenicum hoc libro contineri asserunt perfidi sive Iudęi in Thalmud, sive Hęretici, ut Lutherus, & Anabaptistæ nostræ ætatis. Probare conantur.

I

Primò ex nominibus Iobi & amicorum; ajunt enim ipsa se nomina prodere, quæ scenica sunt, & rei quæ agitur, videlicet patientiæ exemplo, quod proponitur, congruentẽ significationem habent; nam Iob interpretatur, dolens, Hus consilium; suas quoque nominum arcanas significationes atq; interpretationes habent amicorum nomina, quæ suis locis

Adversatiorum argumẽta.

indi-

indicabuntur; atque filiarum etiam, capite ultimo.

Secundò, quoniam carmine scriptus est liber hic, ut solent comœdiæ & tragediæ. Sic namque liber Canticorum, qui carmine etiam constat, pastoritiam quandam fabulam, & argumentum bucolicum continet.

Tertiò, quoniam neque qui historiam à primis initiis texuerunt illius meminerunt; ut Iosephus, qui nusquàm Iobum nominat.

Quartò, ipse narrandi stylus ad parabolam facit; non enim dicitur, Fuit quidam vir, sed, *Erat*. sic aniles fabellæ habent initium, *Era se lo que se era*. nam historia perfectam præteriti asseverationem habent, ut. 1. Regum. 1. *Fuit vir unus*. Iosue. 1. *Et factum est*, in Hebræo. Et fuit, similiter etiam. 1. Iudicum, in originali, *Et fuit*. similéque initium habet liber Ruth. & primus & secundus Regum, atque liber Esther.

1. Reg. 1. 1. Iosue. 1. 1. Iudic. 1. 1.

Quintò, quòd etiam viri catholici sentiant, quasdam hujus libri partes non posse historicè accipi, sed per parabolam; quale est illud angelorum concilium præsidente Deo, colloquium Satanæ, interrogationes, & responsiones.

Deníque quòd quædam impossibilia sint, neque ita ut scribuntur geri potuerint, ut quòd *septem diebus & noctibus*, immoti assederint Iobo tres illius amici, sine cibo & potu: quòd locupletissimus *inter omnes Orientales* repentè nudus sederit *in sterquilinio*: quòd illius uxor, in suo regno, suáque urbe nullo suo merito aut culpa ancillæ munus obierit, & stipem coegerit, ut Septuaginta dissertis verbis tradunt: quòd nulla sanitatis recuperatæ, neque restitutarum facultatum, verosimilis ratio, & via scribatur; atque iis similia.

2 Hæreticorũ in tollẽdis verissimis historiis impudentie, prima causa.

Hæc illi argumenta prætendere possunt suæ assertionis; sed nos tamen alias verissimas causas suæ illorum perfidiæ, proferemus. Primam, quòd id sit hæreticorum ingenium, ut certa & explorata, & communi Ecclesiæ voce stabilita suspectæ veritatis nomine, in judicium vocent: omnem igitur veteris historiæ auctoritatem elevant. Nam cùm ipsi conscientia scelerum convicti tenebras amēt, & lucem ipsam, qua nihil est amabilius, aversentur, historiam æquè detestantur,

Historia lux.

quæ à sapientibus viris *lux vitæ*, meritissimò appellatur. Verentur itáque ne, si in historiæ lucem incurrant, ipsorum, & mores, & dogmata, non ad Christi lucernam, sed ad Satanæ caliginem elucubrata, prodantur. Recepto & probato Sanctorum catalogo adscriptos plerósque sanctos expungit Lutherus; verera miracula novi Evangelici magna ex parte abnegant; perfidi & mendaces historici, veræ historiæ perfidi & mendaces calumniatores.

Lutherus

2 Causa. Hæretici ex se alios judicant.

Secundam, quòd ex sua vita aliorum mores æstiment ac metiantur, & ex sua imbecillitate, aliorum constantiæ conjecturam faciant, & quæ se assequi posse diffidunt, impossibilia esse credant. Quare sapienter Aristoteles scripsit, virum studiosum, non esse judicem solum verùm etiam normam quandam, atque mensuram veri atque boni. Nam sicut sanis corporibus ea jucũda & amica sunt, quæ salubria existunt; ægrotantibus autem pleráque etiam insalubria & nociva placent; sic sanè viri boni, & boni atque veri amatoris palato illa sapiunt, quæ vera & bona sunt; improbis atque mendacibus, improba atque mendacia. est námque pietas *suadibilis*, ut Iacobus dixit; *congaudet veritati, omnia credit*, ut Paulus docet. Quòd si se vellit impietas, atque perfidia, non solùm arbitram, sed etiam regulam atque legem animatam veritatis atque probitatis cōstituere, quod erit tantum mendacium, quod non obtineat fidem? aut quod tantum scelus, quòd laudem, & præmia non referat? aut quid tam verum, támque honestum, quod ab iniquo judice ignominiam, & repulsam non accipiat? *Stultus igitur ambulans in via, cùm ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat*: quo loco Hieronymus ait *Stultus, ut ipse peccat, sperat omnes peccare similiter, atque ex suo ingenio omnes judicat*. quem locum in eandem quoque rem videtur Symmachus interpretari, *In via stultus cùm ambulat, ipse insipiens suspicatur de omnibus, quia stulti sunt*, à quó non longè abest illud Hispanorum vulgi sermonibus jactatum, Latro omnes sibi similes suspicatur. sic Augustin. ingenuè fatetur in suis confessionibus, Ambrosii cælibatum sibi visum laboriosum, quòd ipse nec cōjicere noverat, neq; expertus fuerat illius interna animi gaudia,

Arist. 3 ethic. c. 4 & lib. 9. c. 4.

Iustus norma veri, atque boni

Simile.

Iacob. 3. 17

1. Chor. 13 6

Eccles. 10. 3

Hieronym.

Symmac.

Aug. 6 confess. c. 3

solamen in adversis, spei robur. verum est enim illud proverbium, *ut omnis affectus, in quo ipse insanit, reliquos furere putet.* eleganter Nazianz. in præceptis ad virgines cecinit;

Hi fieri non posse putant, ut carnea moles
Fulgeat, expendunt propriis qua sordibus omnes.
Ast ægri est oculi, nigrantia cernere cæli
Sydera sic tellus quamvis immota quiescat,
Volvitur ipsa tamen, cæca vertigine captis

In rem hancatque ad fidem mirabilium exemplorum patientiæ, & tranquillitatis animi in rebus adversis, his verbis gravissimis Plutarchus scribit; *Neque est ejusmodi dictis deroganda, aut infirmanda fides, sed cum admiratione, æmulatione, & afflatu quasi numinis aliquo, periculum faciendum, & specimen capiendum in minoribus, ad majora suscipienda non meditanda fuga, neque cura abjiciendus animus sui, neque vagandum.*

Senec. in prover.

Naz.

Plutarch. de tranquillit. Animi.

3

Tertia causa.

Tertiam, quòd cum divino lumine destituantur, & humano tantum sensu de rebus judicent, id statim existimant impossibile, quod humanis viribus superius viderint. atque adeò *non credenti*, (id est nihil fidenti aut speranti, de divina ope, atque potentia) *impossibilia videntur*, quæ *credenti possibilia* esse Christus Iesus docuit Marci. 9. Atque in primis ea, quæ ad rerum adversarum, dolorumque tolerantiam pertinent, quæ si magna sint primò deterrent humanam imbecillitatem, deinde verò humanam etiam fidem, & existimationem vincunt. sanè si ab homine petas, possit ne *abundantius omnibus apostolis laborare?* respondebit, *Non ego*: si autem ab Apostolo Paulo idem rursus percontetis; respondebit, utique, *Gratia Dei mecum.* Quid enim solus sine charitate homo sustinere, aut sperare possit? at *charitas omnia sustinet, omnia sperat.* Itaque homines otio atque voluptate diffluentes, & ad sanctitatis & tolerantiæ imitationem ineptissimos de Iobi historia necesse est judicasse, non secus, atque cæcum de coloribus, aut mollissimum Epicurum de Stoicorum indolentia & apathia. Atque de his ipsis illud dici pro Iobo potest, quod de suarum calamitatum spectatoribus dicebat David; *Tanquam prodigium* (quod vix fidem tantæ in tantis calamitatibus tolerantiæ obtineat) *factus sum multis, & tu adjutor fortis.* Quare sicut impii Sapientiæ. 2. dicebant, *Sit fortitudo nostra lex justitiæ.* ita isti suam delicatam animi effæminati mollitudinem, legem & normam suæ fidei efficiunt, ut nihil apud illos verum sit, quod cum voluptate & turpidine non sit conjunctum; nihilque de constantia & tolerantia legere æquo animo possint quòd legendis atque tractandis aliorum exemplis, sua ipsi tractent vulnera; quæ dum refricantur, recrudescunt.

Marc 9.23.

[illegible]

1.Chor 13.17

Iustus afflictus, prodigii voluptuariis hominibus

Sap 2.11

5

Igitur verisimam hanc fuisse historiam, verumque hominem Iobum, atque pro veritate nobis fabulam obtrudere, sed nequicquam, conatos hæreticos, hæc probant. Primò, quòd non aliter intelligi possit sacra Scriptura Tob. 2. ubi exemplum patientiæ Tobiæ, sicut & sancti Iob statuitur. ergo oportet aut utrumque verum fuisse, aut fictum utrúque, sicut Chrysostomus pro veritate illius historiæ divitis epulonis argumenta tur, *Vbi dicitur Abrahã, & Phophete, & Lazarus, & Moses, hic verus Lazarus, Si verus est Abrahã verus est Lazarus, neq; enim umbra corpori, & mendatii potest congruere veritati.* Nõ aliter Ezechie. 14. verissimis hominibus, Noe, & Danieli, tertius adjungitur Iob; *Si fuerint tres viri isti, Noe, Daniel, & Iob.* & Iacobi cap. 5. cum ait; *Sufferentiam Iob audistis, & finem Domini vidistis.* de verissima re loquitur, cujus tandem finis & exitus *videri* potuit, multósque habuit testes. Accedit illius primæ vocis ponderatio. *Erat vir.* quam Origen. Chrysosto. & Græci afferunt, *Virum* aut hominem dici, Ne peregrina illum, & non humana natura præditum arbitraremur. quasi dicant, verisimum hominem. Secundò, omnium Sanctorum concors sensus, qui usquàm Iobi meminerunt, hanc tanquam verisimam historiam usurpan- sum.

Vera historia Iob, verusque homo describitur
1. Ratio

Chrysost. Homil. de divite epulone tom. 2

Ezech. 14.14

Iacob. 5. 11.

2 Ratio

Iob 1.

6

Tertiò, librum hunc ad patientiæ exemplum conscriptum fuisse, etiam ipsi hæretici fatentur. Quale autem patientiæ exemplum sit, quod verum non sit, sed per otium ab aliquo fictum, excogitatum, conscriptum? Sed dices, ex fabulis interdum benè aut malè vivendi exempla peti solere. Sanè; sed cùm rem ejusmodi proponút, quæ neq; impossibilis sit, neq; non imitabilis. atqui ideo veritas hujus historiæ abnegatur ab hæreticis, quòd incredibilem existiment tantam patientiam, nedum à nobis imitabi-

3. Ratio. Quale oporteat esse exemplum.

lem

lem Neque verò patientiæ magister ido neus esse poterit, quàmvis multa de patientia disserat, qui non fuerit verissimè *tentatus per omnia.* Propterea videtur Paulus comparasse eos, à quibus deberemus exempla sustinendi petere, cum nubibus; *Habentes* (inquit) *tantam impositam nubem testium, per patientiam curramus; aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Iesum.* videlicet *nubes*, nisi effundant imbrem, & suo dispendio terram irrigent, vanæ censentur: sic sanè qui de patientia aut alia quacumque virtute præclarè disputet, non valdè nobis proderit, nisi ipsa etiam re, atque opere, & tolerantia malorum imitandum se præbeat; cùm scriptum sit, *Nubes, & ventus, & pluviæ non sequentes, vir gloriosus, & promissa non complens.* Ideo Christus Iesus *fidei*, & Evangelicæ doctrinæ *auctor*, idē ejusdem *consummator* atque perfector à Paulo proponitur.

Heb. 12. Cur sanctorū exemplum simile nubibus

Prov. 25. 14

Quartò, tantùm abest ut nomina Iobi, & amicorum, historiæ veritati obsint, ut potiùs illā confirment. nam, ut Chrysostomus ait, *Neque in parabola dicenda nomina sunt. Parabolæ illæ sunt, ubi ponuntur exempla, & tacentur nomina.* sic etiam Tertullianus lib. de resurrec. car. Lazari historiam ex nomine confirmat; *Quid illic Lazari nomen, si non in veritate res est?* Quare omnes Patres, uno excepto Theophilacto, Lazari & divitis historiam esse censuerunt, non parabolam. imò neque Theophilactus, Lazarum fictam personam aut parabolicam existimavit, cùm nomen habeat, licèt quidem parabolæ (ut ipse censet) divitis, cujus nomen subticetur, admisceatur. Sic enim ait; *Fert Hebræorum traditio, Lazarum quendam per illud tempus extrema inopia, & infirmitate laborasse, cujus memor fuerit Dominus in parabola hac, ut pote noti & manifesti.* solus igitur est Erasmus, qui eadem, qua Hæretici conjectura ductus, aut certè delusus, aberránsque ait, *Lazarus Hebraìs sonat, adjutus à domino, ut ipsum etiam vocabulum faciat ad parabolam.*

7 Quarta ratio. Chrys. hom. de divite

Tertul.

Luc. 16 Theophil.

Lazari & divitis historia an parabola

11

Erasmus

Accedit etiam nomen terræ Hus, Theman, Naamath, & amicorum nomina. quæ veras urbes, verósque homines referunt ex cognatione Esau. Quare sapienter, & in rem nostram adversus eos, qui Scripturæ loca pro resurectione non verè & simpliciter, sed parabolicè interpretarentur, Tertul. ait; *Si nomina absoluta sunt rerum, ut nihil eorum in parabolam comprimi possit, nec ea in parabolis comprimantur: atque ita corporalia defendentur, ut corporalibus destinata, id est, non spiritualia, quia non figurata.*

Quinta ratio.

Tertul. de resurrectio carnis c. 33

Ex his efficitur, si non apertam hæresim, saltem manifestum errorem esse, de hujus historiæ veritate dubitare. Div. Thom. ait *auctoritati sacræ Scripturæ obviare*; Nicolaus, *non esse consonum scripturæ*; Cajetanus, *non licere hac de re dubitare*, Sixtus Senensis lib. 8. Hęresi. 10. *impium errorem*, atque hæresim vocat; Bellarminus lib. 1. de verb. Dei c. 5. *hæresim Hebræorum.* Quæ minutatim adduxi, quòd noverim fuisse nostra ætate, qui rem hanc existimaverint, alienam esse à fidei, erroris ve periculo.

8 Qui neget veritatem hujus historiæ, qua nota inurendus

Ad ea, quæ primùm objecimus sic occurrendum. Ad primum, sepè nomina sacra significationem habere congruentem rebus ipsis, quæ geruntur, sic Deo volente, aut præsagientibus parentibus nominum impositoribus: nam Abel, quòd citò evanescere deberet, & luctum afferre parentibus, sic appellatus est. sic quoque Noe, quòd *consolaturus* esset parentes suos, *ab operibus manuum suarum.* & hujusmodi sexcenta alia. non secus Iob, nomen accepit ærumnis & doloribus congruens. sic etiam Daniel ab iniquo licèt rege, eorum, quę passurus esset. prę sagium nomine accepit. nam *Baltassar*, est idem, quod portans angustiam. Verorum autem virorum, urbium, montium nomina, & illorum arcanas interpretationes passim notat scriptura: atque hinc sumi exquisitæ Hebræorum Sapientiæ firmum argumentum, ostendit Eusebius de præparatione evangelica cap. 3. Cyprianus de Montibus Sina, & Sion, adversus Iudæos, & Chrysostom. hom. 51. in cap. 26. Genesis. ubi observat rarò, parentum nomine filios appellari, vel fortè nusquàm, sed rarum quoddam & novum nomen imponi à parentibus, ut per illud aliqua futura præsignificarent. & in Epistola ad Romanos cap. 16. homil. 15. *Magnum thesaurum in nudis nominibus, multarum rerum historias, non modicam denique philosophiam contineri* docet. Et peculiaria homil. super id ex Romanorum 16. *Salutant vos Aquila, & Priscilla*, nomina & cognomina in arcanis scripturis diligē ter excuti jubet. Vnde Plato in Cratillo

9 Respondetur ad objecta. Sacrorum nominum interpretatio Abelis nomē unde Noe nomen. Gen. 5. 29.

Dan. 1. 7.

Euseb. Chrys. Cypr.

Plato

cum ratione imposita esse rebus nomina, tàm apud Græcos, quàm apud Barbaros,

Euseb. supra.

per barbaros, Hebræos intelligẽs, ut Eusebius interpretatur. cùm verò ait, eam cum ratione nominum impositionem ad virum, non ad mulierem pertinere, ad iò videtur respicere, quod ex sacris litteris acceperat, Adamum cunctis rebus indidisse nomina, à quo profectò ad reliquos sapientes imponendorum nominum sciẽtia permanavit; nam & in Aegypto Pharao, Iosepho nomen vertit, & vocavit eũ, lingua Aegyptia, (*Tsaphnaph*) *Salvatorem mundi.* & in Chaldæa rex Babylonis Danieli atque sociis, nova nomina suarum quoque significationum atque virtutum dedit. At nominum Iobi & suorum amicorum interpretationes suis quæque locis indicabuntur. Vt verò necti possint inter se significationes omnes, ad efficiendam morum instructionem & allegoriam, vide in Gregorio, Philip. Bed. & Didymo.

Gen. 41. 45

Dan. 1.

10

Nomina quę significationem habent non esse omnia scenica.

Hinc perspici potest, propria nomina arcanæ alicujus significationis non esse scenica, nec comicas tragicas vé personas illis tantùm insigniri. Quid, quod etiã pleráque nomina propria, fatali quadam, si non necessitate, at significatione imposita fuisse, sunt qui ostendere conẽtur? & Hectorem lingua Phrygia possessorem sonare, ut qui patrię possessionem tutaturus esset: Tantalum, quasi Talántaton, id est infęlicissimum, Plato in Cratylo scribit, ut cui adversa multa eventura essent. Priamus, Redemptum sonat; ut qui adhuc infans in Trojæ eversione captus redimendus esset. Pesequitur hujusmodi significationes propriorum nominũ Aristotelis, Galeni, Melampi, Epicuri, Camilli, Scipionis, Cæsaris, & aliorum, Galeottus Martius suo primo cap. de doctrina promiscua. Quam quoque rem eleganter descripsit Ausonius Gallus,

Galeotus.

Ausoni⁹.

Nam divinare est nomen componere, quod sit
Fortuna, & morum, vel necis indicium.
Protesilae tibi nomen sic fata dederunt,
Victima quòd Trojæ prima futurus eras.
Idmona quòd vatem, medicum quod Lapyga dicunt,
Discendas artes nomina præveniunt.

Addo etiam in comediis non semper nomina personarum ficta, excogitavé esse; licet enim aliquandò confingãtur, ut apud Plaut. in Bacbid. *Chrysalus* ille subdolus servus ab auro nomen habet, quasi Latiné dicas, Aurelium, quòd herũ auro emũxerit; tamen frequenter nomina sumuntur ex hominibus aliqua re insignibus, ut apud Terent. parasitus est, de nomine Siculi Gnatonis: & Thais, antiquæ meretricis nomen habet: & Formio à Formione Parasito regis Seleuci, nomen mutuatur. Turnebus lib. 28. suorum adversar. c. 4. & lib. 30. c. 38. Petrus Nannius in Miscellan. lib. 7. nonnulla in hanc rem. Hæc petebat prima objectio.

Secunda verò, quare carmine maxima ex parte constet liber hic explicabitur capite. 4. nunc satis fuerit indicare, prima capita, quæ simplicem narrationem continent, soluta esse, atque oratione simplici pro more historię, reliqua, quæ affectibus plena sunt, carmine quoque describi, ad explicandos varios affectus opportuno.

11

Ad 3. Notatus Iosephus.

Quare Iobi non meminerit Iosephus historicus, quod tertio loco proponitur, ille viderit: certè non solus Iob, sed aliæ etiam historiæ sacræ in illo desiderãtur; multa ex sacris prætermisisse, multa addidisse ex suo, in multis lapsus deprehenditur, atque reprehenditur. denique Iudęus homo hęreticis, quàm Catholicis probatior aliquãdo est. Scio dici pro Iosepho posse, nihil mirandum, hominẽ Hebræum, qui de rebus sue gentis scriptionem moliebatur, de Iobi historia gravissima & verissima non meminisse. Sed utcumque sit, non ideo tamẽ ignotus est Iobus: Nam, ut Origenes scribit, primùm apud Syros, deinde apud Aegyptios, tandem per universas gentes Iobi scriptura, Syriacè, Hæbraicè, Græcè, omnibus denique linguis divulgata est.

Orig. lib. 1. in Iob.

12

Ad quartã, in originali voce habetur, *Fuit vir.* quid verò peculiare interpres voluerit reddendo, *Erat*, explicabimus suo loco. Peculiarem quoque quæstionem postulat illud Angelorum concilium, quale aut qua ratione extiterit? Neque verò historiam ledit vniversam, quòd quædam particula non accipiatur, ut sonat: non enim ideo Augustinus creationis rerũ veritatẽ elevat, quòd illos creationis dies, non re ipsa, ut sonat, sed in mente & cogitationibus angelorum distinguat. Sic quinto responsum est. Sexto verò & ultimo, illarum omnium dubitationum explicationes, è suis locis petendæ, facient satis

CAP. II.

An liber IOB sit sacrę fidei, atque auctoritatis.

1. Libro hujus impugnatores.
2. Fides, & auctoritas, vel ex ipsius Iobi testimonio.
3. Quid sentiendum, cēsendum vè de extrema hujus lib. parte.
4. Quid de hoc libro apud Græcos.
5. Septuaginta Complutensis, ut breviores ita minus correcti, quàm Vaticano.

1 *Genebrard.*

Genebrar. lib. 2. Chronol. affirmat neminem onquàm dubitasse hanc esse auctenticam & sacram scripturam. Nihilomious Græcæ Catenæ auctor, (*Auctor Catenæ.*) (quis quis ille fuerit. sivè Olympiodor. sive Nicetas Heracliensis) scribit, quibusdam visum fuisse, ad aliquem è sapieotibus Hebræis historiæ hujus famam, ootiámque pervenisse, quam ille ad suæ eruditionis specimē scripto mādaverit. Thalmudici hunc librum non recipiunt. (*Thalmudistæ Iosephus*) Iosephus lib. 1. contra Appionem prætermittit. Hæretici superiùs aducti contēnunt. Lutberus incredibilem censet.

2 *Hic liber protocanonicus. Hieronym.*

Cæterùm semper bic liber inter protocaoonicos numeratus est, illos videlicet de quibus jure aut meritò nunquam dubitare licuerit; quare & Hebræi illum recipiunt, ut ait Hierony. in prologo, & sacra Concilia, quę in canonem referunt sacros libros, atque ortbodoxi omnes divinam huic scripturæ fidem habendam esse censuernnt, quam nemo sine hæresis nota ullo tempore negaverit unquam. adeò semper fuit firmæ & coostantis veritatis.

Hanc suo libro fidem habeodam fore, prævidisse, præsignificasséqne profectò videtur ipse Iob cap. 31. cùm ait; (*Iob. 31. 35.*) *Quis mihi tribuat auditorem, & desiderium meum audiat Omnipotens, & librum scribat, ipse qui judicat.* cùm enim optat sua gesta, suáque dicta à diligente aliquo auditore scripto excipi, certò credit fore, *ut desiderum suū audiat Omnipotens.* propriè ex Hebręo, *ut scriptionem suam testificetur Deus.* id est fore, ut suæ bistoriæ conscriptæ sigillum suū admovear, & subscriptionem suam apponat Deus, velut instrumento publico, qnod publicam & indubitatam apud omnes fidem mereatur; translarione sumpta à publicis notariis, publicísque instrumētis auctoritate publica muniris. ut suo loco diligentiùs explicabimus.

3 *Hebręorum opinio.*

De illa verò libri parte, quę seqnitur post illa verba in fine. cap. 31. *Finita sunt verba Iob,* ad finem usque libri, fuere Hebræi, qui censerent, rejiciendam, & resecandam ab hoc libro. quos refert, rejicítque Levi. Ben. Gerson. in commentariis. longè videlicet alius sensus est illorum verborum, ut suo loco dicemus. atque ea de te dubitare non licet.

4 *Editio Septuaginta.*

Quid verò de libro Iob, qni apnd Gręcos habetur censendum sit, qui multis partibus copiosior est, quàm scriptura Vulgata, præsertim cap. 2. ubi describitur uxoris colloquium cùm Iob, pluribus quàm apud nos; & cap. ultimo, cui additur appendix genealogiæ Iobi, quæ etiā apud nos desideratur; Idem, inquam, de hoc libro cēsendum, quod in universum de auctoritate editionis Septuagint. Certè id nunc satis fuerit dixisse, sicot nihil sacræ auctoritatis bactenus est, nisi quod in Latino Codice vulgato babemos; ita sanè incertum est an ea, quæ nunc in Septuaginta habentur, in Latino desiderata, vera sint, & à sacro scriptore tradita. idē enim est apocrypbum esse, (*Apocryphū quid.*) quod incertum, & occultum esse, & judicio Ecclesię nondum approbatum. Neque propterea quòd bactenus approbatum nō sit, ideò [illegible]natum est anctoritatis humanæ, aut alicujus falsitatis. Liber autē Iob in Sept. Complutensibns, qui & Hebræo, & Vulgaræ Latinæ lectioni respondet, minùs purus, minúsque emendatus est, quā qui illis, quas diximus, additionibus auctior habetur, & à Sixto Quinto pro vera & pura Septuagint. lectione Ecclesiæ propositus, & commendatus. (*Editio Septuaginta Vaticana.*) Licèt Hier[illegible]us proemio in Iob, non tam aliqua a[illegible]dita, qnàm omissa conqueritur in eo codice Septuaginta, quem ipse habuit. (*Hieronym.*) *Audiant* (inquit) *mei canes idcirco me in hoc volumine laborasse, non ut interpretationem antiquam reprehenderem, sed ut ea quæ in illa aut obscura sunt, aut omissa, aut scriptorum vitio, depravata, manifestiora nostra interpr[illegible]ne fierent.*

CAP. III.

Quis hujus libri auctor fuerit.

1. *Lapsus Billii. & aliorum sententia.*
2. *Salomon non scripsit aliorum res; vix suas.*
3. *Lapsus memoriæ Naz. & aliorum.*
4. *Iob auctor sui libri.*
5. *Iucundum res suas cuique scribere, videlicet fructus laboris.*
6. *Qui tentatus est, aptus quoque est docendo atque scribendo.*
7. *Auctores sacri de se tanquam de aliena persona loquuntur.*

I — *Billius in Oratione ad Iulianum tributorum exæquatorem*

Mirum sanè, quòd Iacobus Billius in annotationibus ad Gregorium Nazianzenum, scripserit de auctore hujus libri nunquam fuisse dubitatum, cùm tamen nunquam fuerit aliquid certum. in secunda igitur editione (ut decuit virum sapientem) suam illam annotatiunculam recognovit, atque correxit, potiùs delevit & expunxit.

Variæ sententiæ — *Nicetas*

Prætermisso igitur illo errore, quem refert Catenæ auctor, hujus libri scriptorē fuisse aliquem ex Hebræis sapientibus divinitùs non afflatū, alii nō idē sentiūt.

Prima sententia apud eundem, illorum est, qui amicos Iob auctores libri statuebant; sic enim congruens videbatur, ut qui testes adfuissent, atque audissent Iobum, iidem scriberent, quæ audissent, & vidissent, præsertim cùm id expetiisset Iob, ut auditor aliquis sua verba fideliter exciperet, & scripto mandaret, loco nuper adducto.

Secunda, quam refert Isidorus. 6. Etymolog, cap. 2. tribuit alicui ex prophetis.

Nazian. — *Iob. 3. 19*

Tertia facit Salomonem auctorem. sic sensisse visus est Nazianzen. Oratione ad Iulianum tributorum exęquatorem. nam eum locū ex cap. 3. *Illic parvus & magnus, & servus cum domino suo.* ait esse Salomonis. atque in ea Nazianzenum sententia fuisse, asserunt Nicetas eo loco, & Olympio. in prefatione: probabilisque hæc quoque sententia visa est Polychronio, qui ad id cap. 18. *Quis mihi det, ne scribantur sermones mei?* sic scribit; *Consequutum est perinde ut justi postulata fuerunt, atque Moysis, Salamonisvé opera, Deique decreto.* Noster quoq; Pau. Comitolus, cujus labore & diligētia illā Græcorum catenam Latinam legimus, existimat Nazianzeni sententiam confirmari posse ex Athanasio in in Synopsi, qui librum hunc Canticis canticorum subjungit; quod etiam faciunt Biblia quæ ōā Vaticana vetustissimis litteris conscripta. & quidem si hoc ex ordine numerandi argumentum ullum est (quod sanè aut nullum, aut tenuissimum est) confirmari luculentiùs poterit auctoritate concilii Laodic. quod Canticis etiam librum Iob supponit.

Nicetas. Olymp. — *Polychr. Iob 9. 23.* — *Comitolus* — *Athanasius* — *Concil. Laodi.*

2 — *Salomon an suorum librorum scriptor.*

Verùm hæc etiam nemini placere debet; nam Salomon non aliorum res, & vix suas ipse parabolas scripsit, cùm non desint viri docti, qui existiment eos libros, qui dicuntur Salomonis, non tam ab ipso Salomone, quàm à suis familiaribus in librum redactos, & concinnatos ex sententiis & verbis à Salomone exceptis. Præterea quòd liber Iob Syriacis & Arabicis loquutionibus scateat teste Hieronym. quæ alienæ sunt à Salomone. Tandem quòd ante Salomonem oportet librum hunc fuisse conscriptum, cùm ex illo plures sententias mutuatus fuerit David; qualis est illa Psalmi. 146. *Escam ipsarum, pullis Corvorum invocantibus eum,* ex. c. 38. ℣. 3. & Psalmo. 48. *Quoniam cùm interierit, non sumet omnia* ex. cap. 12. ℣. 19. Librorum verò ordo nihil contra hoc efficit; neque Nazianzeni auctoritas, alioqui gravissima. nam cùm Iob, Psalmorum, Salomonisque sententiæ similes sint, ut ipse Nazianzenus dixit scribens de veris Scripturæ libris, facilè fuit Iobi sententiam Salomoni supponere. memoria itáq; lapsum Nazianzenum, Iacobus Billius asserit, neque desunt in Patribus exempla similium lapsuum. congerit nonnulla Cantapetrensis lib. 6. Hypotypos. & ferè nemo versatus fuerit in lectione frequenti patrū, qui nævum hujusmodi aliquādo nō viderit.

Librorum Salomonis quis scriptor. — *Ps 146. ℣. 9.* — *Psa 48. 8.* — *Nazianz.* — *Cantapetrēsis.*

Quarta sententia — *Origenes*

Quarta Sententia, eáque frequentior Moysem vult hujus libri scriptorem. & Origenes quidem existimat bona ex parte à Moyse conscriptum, & ab eo addita, quæ ad historiæ Syriacæ complemētum desiderari viderentur: *Nam nemo* (inquit) *poterat nisi ex revelatione cognoscere quomodo Diabolus Deum sollicitaverat ad affligendum Iob. Hoc autē sicut & cætera de creatione Moyses à Deo accepit.* Colloquia deinde amicorum

ab eisdem met conscripta Syriacè, & à Moyse descripta Hebraicè, propter leniendum populum in deserto tunc peregrinantem. Moysi præterea tribuit Rab. Moys. Kimhi. Isid. lib. 1. officiorum, Philip. initio cap. 3. Abulens. initio Genesis super Hieronymi prologum cap. 7. & super Iosue. q. 4. Eugubi. in præfat. Beuter. annot. 6. favétque conjectura probabilis, non enim tanti fieret iste liber ab Hebræis, si suus non esset auctor & scriptor, ut quem alienum judicarent. Verum ad eam rem satis illi habuerint, si à Moyse translatus esset in Hebræum. Ad rationẽ verò Origenis satis quinque fuerit quilibet scriptor, quem Deus illuminaret. Tãdem cum hac sententia non congruunt locutiones, & verba Syriaca.

R. moyse. Isido. Philip. Abul. Eugub. Deuteron.

3

Verior sententia.

Greg. in Præ. c. 1.

Vltima, & quæ mihi verior sẽtẽtia est, ipsum Iob sui libri auctorem & scriptorẽ asserit. Ita certò existimat Grego. Suidas verbo Iob. Albertus Magnus vocat sentẽtiam verissimã. sequitur Dominicus Brixtensis præfat. ad Gregor. moralia. Ioannes Arboreus in Theosophia. lib. 9. c. 12.

Sacri libri plerumque inscripti a suis auctoribus.

Prima probatio ex eo fit, quòd hic liber non solùm inscribitur Iob, quòd Iob historiam contineat, ut Athanasius dixit, sed ut ab ipsò etiam auctore nomen habeat, uti plures alii libri, qui suorum auctorum, quorum historiam continent, inscriptionem habent. nam liber Iudicum ab ipsis judicibus existimatur scriptus; liber Iosue, ab ipso Iosue; primus & secundus Samuelis ab ipso Samuele. Esdras ab Esdra; non alitèr Prophetæ majores atq; minores suas ipsi historias atque prophetias scripserunt, nomináque sua inscripserunt. Secundò Arabicæ locutiones, quibus hic liber scatet, testantur scriptum à viro propè Arabiam, atque Syriam degente.

4

Tertiò, quòd id videatur jure debitũ meritóque tributũ optimo viro amplissimi loco præmii, quod etiam ipse postulasse visus est, ut suas ipse victorias certamináque describeret, & quæ passus esset meminisset aliquando, varios casus, tot rerũ discrimina. nam si in ipso morbo dicere licuit Gregorio Theologo scribenti ad Philagrium Rhetorem; *Morbo crucior, & gaudeo, non quia crucior, sed quia aliis patientiæ sum magister.* quid Iobus gaudii & voluptatis caperet, cùm morbis & ærumnis liber, patientiæ præcepta, suæque vitæ exempla libro mandaret, & ad mortalium omnium institutionem posteritati commendaret? sic ille quoque vitam suam Iambicis descripturus orditur;

Naz. epist. 64.

Libet sinistras res meas perscribere,
Libet secundas, forsan ut quidam vocent.

Sic quoque Amphitrion suadet Theseo;

Ne te fructu optimo
Frauda laborum. Quod fuit durum pati,
Meminisse dulce est. fare casus horridos.

Senec. in Herc. furent. Act. 3 sc. 2.

Eleganter Macrobius lib. 7. Sat. inter ea de quibus quisque libenter interrogatur vel in primis hæc numerat: *Pericula præterita, vel ærumnas penitus absolutas, qui evasit, ut referat, gratissimè provocatur. Nec non & qui obierunt maria, gaudent, cùm de ignoto multis vel terrarum situ vel sinu maris interrogantur: libentérque respondent, & describunt modo verbis, modo radio loca, gloriosissimum putãtes, quæ ipsi viderint, aliorum oculis objicere. Quid duces & milites, qui fortiter à se facta dicturiunt &c.* & quod Seneca. *Quod acerbum fuit, retulisse jucundum est. Naturale est mali sui fine gaudere.*

Macrob. lib. 7. c. 2.

5

Quartò, quoniã sic exigebat suavis divini spiritus dispositio, ut ad hãc scripturam aptissimo calamo uteretur, inciso & expolito mille vulneribus; & en ipso, qui quæ scribenda esset, rem perpessus fuisset. námque habent hoc mala omnia & calamitates, ut vix aut leviter intelligas, & æstimes, frigidè etiam aut languidè explices, si perpessus non fueris. Primum exuritur *labius* Isaias, ut non frigidè, sed ardenter loquatur. & Paulus *parturiens loquitur*, námque doloribus & ærumnis tolerantis quasi adigitur ad clamandum, & ardenti spiritu prædicandum evangelium. & qui Apostoli, & divini verbi disseminatores esse velint, audiunt; *Potestis bibere calicem? & qui Episcopatum desiderat, Bonum utique opus*, quod cum prædicatione, & docẽdi munere conjunctum est, *desiderat.*

Isa. 5. 7

Galat. 4. 19

Math. 20. 22

Thim 3. 1

6

Denique sapientis cùm sit scribere, sapientem & scribendo idoneum Salomõ designasse videtur non alium, quàm eum, qui laboribus & ærumnis probatus sit. Proverb. 19. *Doctrina viri per patientiam noscitur.* & Ecclesiast. 34. *Qui non est tentatus quid scit? vir in multis expertus, cogitabit multa & qui multa didicit, enarrabit intellectum.* quo loco *discere* simile est illi; *Didicit ex his, quæ passus est.* Adde hujus libri idoneum interpretem non nisi illum futurum, qui ut Gregori. sapienter scripsit de se ipso,

Prov. 19. 11.

Eccle 34. 12

Hebr. 5. 8

Greg. in præfa. c. 4

Per

Percussus percussum Iob exponat, et flagellati mẽtem melius per flagella sentiat. illud etiam eleganter Gregor de Iobi querimoniis, & disputationibus ait; *Quædam verba responsionum illius, imperitis lectoribus asperè sonant, quia sanctorum dicta pie intelligere (sicut dicuntur) ignorant, & quia animam dolentis & justi, in semetipsis assumere nesciunt, ideò doloris verba benè interpretari nõ possunt, mentẽ quippè patiẽtis benè pensare novit cõdescẽsio passionis.* Videre licet rem in Heli sacerdote, & suorũ filiorum, quàm oporteret amantiori & indulgentiori, qui Annæ sterilis orationem & pro obtinendo filio postulatioοem, ex dolenti, & amaro animo profectam, ebrietatem est interpretatus. Longè profectò aliter Eliseus propheta, tum Eliæ calamitatum, & persecutionum gnarus, tum suarum quoque ærumnarum, uti prophetam decebat, in medio prævaricatorum populo degentem, non ignarus, vel procul cõspectam mulierem illam Sunamitidem, rẽ totam suspicatus, cujus gratia venisset. *Cũ vidisset eam è contra, ait ad Giezi puerum suũ, Vade in occursum ejus, & dic ei, Rectè ne agitur circa te, & circa virum tuũ, & circa filium tuũ?* & inferius; *Anima ejus in amaritudine est, & Dominus celavit à me.* ergo *qui opulenti sunt in Sion*, rectè & syncerè de patientia non judicant, nec *patiuntur super cõtritione Ioseph.*

Greg. c. 2. — 1. Reg. 1. 14. — 4. Reg. 4. 26. — Amos. 6.

7

Scriptores sacri nõ semper indicant se auctores librorũ

Ad extremum sententiam hanc minimè lædit confirmat potiùs, quòd de se Iob, tanquam de aliena persona loquatur, cùm id proprium sit sacrorum scriptorũ, ut se non indicarent auctores suorum librorum, sed Spiritum sanctum, qui illorũ linguis, ceo *calamo velociter scriberet*: de quo eleganter Gregor. initio suæ præfati. atque adeo illa etiam extrema verba Deut. quæ agunt de morte Moysis, ab ipso Moyse jam jam morituro, tanquàm de alio quopiam conscripta Iosephus historicus asserunt; *Mortuus est ibi Moyses.*

Psal. 44. 2. Greg. in præfat. c. 1. Martinez lib. 9. Hypotip. Reg. 29. Arbor. lib. 9. Theosoph. c. 12.

CAP. IIII.

Qua lingua & quo dicendi stilo scriptus liber iste fuerit.

1. Cujusmodi materia fuerit liber in quo primum hæc historia exarata fuit.
2. Scriptus ne lingua Syriaca, & an hæc a Chald. & Hebr. differat.
3. Carmine describitur à Moyse ex Syriaco in Hebræum.
4. Sacra Hebræorum poesis.
5. Iobus, & Moyses præluxere omnibus poetis.

1

In qua nam materia primũ liber hic exaratus & scriptus fuerit, non constat: quamquam Chrysost. super id cap. 19. *Vtinam scribantur sermones mei stilo ferreo, aut plumbi lamina &c.* ea de re dubitare videtur, ait enim; *Si factum est, illud jam tempus obliteravit.* sed de hoc, eo loco plura.

Chrysost. Iob 19. 24.

2

Quod ad linguam attinet, Syriaca illa fuit, qua Idumæa regio utitur, & quam Iobus Idumæus etiam coluit, ut Septuagin. infra cap. 42. & ut Hieronym. in prologo indicat. neque verò est illa, quam nunc Syram vocamus, Syrochaldaicam potiùs, quæ duarum potius mistio & confusio in unam coalescentium censenda est, videlicet ex Hebræa & Chaldæa, ut doctè admonuit Andreas Masius, præfatione ad suam artem Syriacam, & Guido Fabricius præfatione ad suam interpretationẽ novi testamenti ex Syriaco. Catenæ Grecę auctor, quod Septuagin. dixerunt. cap. 41. *Hic interpretatione redditur ex libro Syriaco*; Hebraicam lingoam intelligit: quæ Syriacæ similis sit, & ex eo probare nititur, quòd Syri duabus & viginti litteris, quemadmodum Hebræi utantur, & Syriam, Iudæam, Syros autem Palesthinos plerique nominant. ad quam rem utitur Herodoti testimonio, cujus hæc verba profert, *Circumciduntur Inds, & Aegyptii, & Arabes, et qui in Palesthina sunt Syr* quare illa appendix cap. 42. Septuagint. Significabit ex Syriaco, id est, ex Hebræo conversum esse librum hunc in Græcum, ita ut Septuagint. non loquantur de prima, & antiquissima libri translatione, sed de sua ipsorum. Alii Chaldæam linguam eo loco Syriacam dici existimant, Alii Arabicam; cum teste Hieronym. Arabicis hic liber scateat locutionibus, præfatione in Iob, & Danielem. Res in certa sed verosimilius & certius, quod primò indicavimus.

Lingua Syriaca qualis — Masius. — Fabricius. — Nicetas.

4

3

Quod ad scriptionis genus attinet,

igno

An Iob ipse carmine scripserit. *Suidas.*

ratur, an ab ipso Iobo, fuerit hic libet carmine scriptus, an verò à Moyse interprete descriptus soluta oratione. Fortè Suidas existimavit ab ipso Iobo carmine esse conscriptum, dum sic de illo scribit; *Habes hujus philosophi librum multò & Homerica, & Platonica lusc ima cantilantem argutiùs.* certè apud Hebræos carmine constare asserit Hietonym. *A principio* (inquit) *usque ad initium cap.* 3. *& quadragesimo secundo usque ad finē prosa est, reliquum hexametris versibus constat.* & in prologo Bibliorum ad Paulinum; *Prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur.* Genebrard. affirmat Moysem Spodaicis versibus reprçsentasse Iobi historiam. alio verò loco scribit veterum sacra carmina, ut in Psalmis, Iob, Proverb. esse disticha, licet à plerisque Hebræis scandendi ratio ignoretur. Marianus Victorius in annot. ad Epist. 112. Hieronym. ait se invenisse experimento versus libri Iob esse Hexametros ex Spondeo, Dactylo, & aliis pedibus, ut Throcheo, Iambo, & Proceleumatico currentes, non tam syllabarum, quam temporū in eis habita ratione. attingit etiam de hujusmodi versuū, & mensuræ ratione non nihil ad epistolam. 117. & . 155. Certè suam poesim esse in sacris Scripturis, & suam Carminis metrique mensuram cultam ab Hebræis, constitutum est apud omnes doctores sacros qui uspiam Psalmorū meminerunt, quam tem diligenter & copiosè discusit Alphonsus Mendoça peculiari. q. an Psalmi Davidis sint vera carmina. vide Hieronym. in præfatione Chronic. Euseb. & præfatione in lib. Reg. & in Isa. quo loco ait Psalmos, & Lamentationes, esse diverso metri genere composita, & præfatione in Iob, & Epistola ad Paulum Vrbicam ait, extremam partem libri Proverb. constare tetrametris Iābicis; Lamentationes Saphicis, Aonicis, Heroicis. De peculiari autem quodam carminum genere, cui nomen esset *Ignorantiæ*, nescio quid Montanus autumat in oratione Habacuc, *Pro ignorantiis.* de Cantico quoque Moys. vide Eufeb. lib. de præparatione Evangelica. 11. c. 3. Poesim verò & carminum Heroicorum scientiam, nō omnino intercidisse Hieronymi tempore, doctè colligit Andræas Masius ad cap. 10. Iosue. ꝟ. 11. jam nunc omnino ignorari, contendit Robertus Bellarminus in suis institutionibus; Revocare & docere, summo cum labore conantur alii. vide libellum R. David Iahaię de metris Hæbraicis, quem Latinum reddidit Gilb. Genebrardus, vbi decem & octo numerat carminum genera, non tam ex sacra scriptura deprompta, quam ex Rabbinorum doctrina, & usu. nullum autem illorum nomen, aut mensura cum Latinorum carminum ratione convenit. Illam autem carminis poeticę vé orationis descriptionem tradit, ut locutio sit elegans, dulcis & compendiosa, & quodam quasi librata pondere. Certe utcumque nunc res habeat, non minima laus Moysi aut Iobo fuerit, poetis omnibus prçluxisse, cum illi antiquissimi poetæ, cantu potius, quā scriptis operibus claruerint, Linus, Demodorus, Phræmius, Amphion.

Hieronymus · *Gene in Chronol. an 1013.* · *An 3106* · *Marian. Vict.* · Poesis Hebręa, & sacra · *Alphōsus Mendoça.* · *A. Montanus. Habac. 3* · *Massius. R. David. Bellarminus*

CAP. V.

Quę hujus libri materia & finis.

1. D. Thom. & aliorum sententia.
2. Amici Iobi non errarūt in fide futuræ vitæ, & præmii justorum.
3. Germana & propria hujus libri materia.
4. Concertatio inter Deum & Dæmonem, Dei victoria. Iobi encomium, pro materia & fine. Tertullianus explicatus.

I · *D. Thom.* · *Alber.*

Libri matetiam Divus Th existimat thesem disputandam de divina providentia; atque eundem esse totius libri finem vult Magnus Albertus; nam si Deus mala justis immitat, existimant amici Iob vel tolli, vel labefactari divinam providentiam; propterea pugnant pro barbonis bona, malis mala evenire; non enim videbantur agnoscere, alia aut sanctitatis præmia, ant peccatorum supplicia, quàm temporalia. quem errorem illis affingit D. Thom. ad finem cap. 2. & Lyra hic, & Baruch, 3. vide eriam Burgensem. addit. 1. ad cap. 3. at verò Iob defendit divinam providentiam, justis etiam afflictis, & improbis prosperé agentibus de quo etiā dicendū initio. c. 4. ubi peculiarem disputationem instituemus de amicorum Iobi fide, & pietate.

An amicorū cū Iob disputatio sit de Providentia.

Verùm existimo viris sapientissimis & in fide religionis, & immortalitatis animorum instructis, indignam esse ejusmodi disputationem de Dei providentia, & de futura justorum retributione, & improborum supplicio, quæ cum immortalitate animorũ nexa est. Erant igitur hæc non tam apud illos controversa, quàm totius disputationis principia & fundamenta probè stabilita & fixa. Rem hãc sæpius inculcabimus.

3 Vera, & propria hujus libri materia.

Illa ergo potiùs videtur disputationis materia, an supposita Divina providẽtia, & cura rerum humanarum, sic Deus cum justis agat, ut non solùm futura præmia illis constituat, sed etiam præsentia & temporalia conferat, an verò hæc, quæ tẽporalia sunt bona, & mala, sine discrimine nũc probis, nũc improbis immittat Deus. nam sic censet, atque tuetur Iob, & acriter repugnat amicis hanc sibi innocẽtiæ afflictæ laudem eripere conantibus: quare justos manere sua in resurrectione justorum constitutã præmia; hîc frequenter impios agere fælices, *& abundare tabernacula prædonum*. è contra illi contendunt, malis evenire mala; & ideo Iob, si resipiscat (nam afflictum à Deo ad scelerum supplicium judicant, & hypocritã) meliorem fortunam pollicentur, atque universas calamitates, & corporis incommoda in oculta mentis peccata referunt. Hic videtur totius disputationis cardo, hic decursus objectionum, atque responsionum.

Iob. 12. 6.

4 Concertatio potissima inter Deum, & Satanam.

Tertiò etiam non incommodè dicitur, cõcertationem potissimam Deum inter atque Dæmonem versari, cujus hæc summa sit; Deum posse ex carne & sanguine hominem reddere ipsis etiam nequam spiritibus superiorem, atque fortiorem, tentatum per omnia absque peccato. Invidum verò Dęmonem contendere nullum hominem posse ejusmodi esse, ex quo semel, qui primũ à Deo creatus fuit, Adam, tam facilè superatus est; oportere ergo, quem habeat Deus fortissimũ atque probatissimum sibi tradi explorandum, & excutiendum, cum quo certamẽ instituat, quod paupertate, contumeliis, filiorum nece, infaustis nuntiis, morbis molestissimis, totius corporis cruciatu, doloreque decernatur. Ergo quicquid in hoc libro geratur, aut differatur, ad hanc Dæmonis cum homine concertationem pertinere; isque sit finis, qui fuit quoque Iacobi cum angelo certaminis, ut testatur Sapientia; *Certamen forte dedit illi, ut vinceret, & sciret quoniam omnium potentior est sapientia.* Hoc esse libri totius argumentum indicat Dionys. de Eccles. Hierarch. c. 3. p. 3. qui dum librorum sacrorum materiam explicat, de libro Iob sic ait; *Veterũ hominum inter varios & multiplices tristium casus mirabilem constantiam, immobilémque philosophiam eloquitur.* Clemens quoque. 8. constitut. c. 12. scribit D. Iacobum præcepisse, ut inter alia divina opera Diaconus recenseret; *Qui famulum tuum Iob patientissimum, serpentis, qui origo peccati fuit, victorem declarasti.* Sanè Tertullian. de patient. cap. 14. non aliud in Iobi patientia observat quàm à Deo reportatam de hoste victoriam. *Quale* (inquit) *in illo viro pheretrũ Deus de Diabolo extruxit? quale vexillum de inimico gloriæ suæ extulit? ridebat Deus, dissecabatur malus, cùm Iob immundam ulceris sui redundantiã magna æquanimitate distringeret. Itaque operarius ille victoriæ Dei &c.* cũ autem ait, *pheretrum* Deum extruxisse de Diabolo in beato Iobo, ne intelligas Iobum extitisse velut defuncti lectulum, quo Diabolus efferretur; nam tum per se minimè lenis, tum à proposito longè aliena fuisset trãslatio; *Que ataud hizo Dios de aquel hombre para el Demonio?* sed ad triumphi instrumenta referẽdum *pheretrum* igitur erit, in quo pompa fertur, Iobúsque fuit veluti ferculum, in quo Deus triumphavit, & devictũ triumphatúmque hostem palàm traduxit, atque circumtulit. ea enim translatione lõgè pulcherrima Paulus quoque usus est, cùm corpus Christi Iesu, cruci affixũ, & incredibilibus doloribus affectũ Dei triumphum de hoste agentis effecit ferculum & sellam triumphatoriam, Colossens. 2. *Spolians principatus, & potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos in semet ipso.* Gaudentius quoq, Brixianus præfatione sui tractatus in Scripturã, de Iob loquens; *Diabolo* (inquit) *probatam vult Deus ingerere sanctorum suorum justitiam, ut de bonorum operum meritis ad amicitiam Dei, & ad regnum cœleste, unde ipse decidit, esse perfectos doleat, indignetur, invideat, ingemiscat; neque tamen audeat quisquam de divino judicio causari.* Similem quoque indicat finem, atque materiam Divus Prosper, dicens productum fuisse Iob *in patientia exemplum, & cõfusionem Diaboli.* Nõ aliud Suidas agnoscit

Sapien. 10. 12. — Dionys. — Clemens. — Tertul. — Explic. Tertul. — Coloss. 2. 15. — Gaudentius — Prosp. de prædi p. 1. c. 22. — Suidas, verbo Iob.

libri

libri argumentum, quàm veritatis pugilẽ certamina, triũphum, præmia, & illud præterea obſervat, quòd Iob primus Diabolũ devicerit, quaſi nemo alius difficili atque periculoſo prælio cum hoſte cõmiſſo, victor evaſiſſet. voluiſſe igitur Deũ de primo homine hoſtem triumphantem atque gloriantem, per Iobum triumphare atque comprimere; Proptereaque tam accuratè ſemel & iterum deſcribitur angelorum ille cætus, Dei præſidis judiciſq; ſupremi interrogationes; Satanæ reſponſiones; Iobi præconium; unde rei, totiúſque hiſtoriæ initia pendent, unde etiam finis, & ſcopus duci poſsint. Huc ferè pertinet, quod Philip. ſuper id. c. 1. *Nunquid conſideraſti ſervum meum &c.* exiſtimat de Dei veritate & præconio Iobi, eſſe totam inter Deum & Dęmonem cõcertationẽ; *Hoc enim* (inquit) *Diabolus totum agebat, ut mẽdacẽ Dominum ſtatueret, qui de Iobo tale & tam grãde teſtimonium perhibuiſſet.* Sed quod in alios quoque fines librum, & res Iobi referri Deus voluerit, deinceps oſtendemus.

Philip.

CAP. VI.

Alii duo peculiares fines hujus libri, ſeu potiùs patiẽtię Iob.

1. Dei opera ad plures peculiares fines opportuna.
2. Iobi laudem, & meritorũ cumulum ex eius ærumnis procuraſſe Deum. expenſus locus ex cap. 40. ſecundum 70.
3. Patiẽtia, atque imitatione Chriſti patientis peculiariter propoſita beatitudo. illuſtratus Paulus Heb. 2.
4. Pax Chriſti qua.
5. Exemplum patientiæ redundat in totius eccleſiæ bonum.
6. Finis Chriſti incarnati, patientiæ exemplum. explicatus Petrus.
7. Nullius virtutis tam illuſtria exempla, perinde ac patiẽtia illuſtra Paulus.

1

SVæ providentiæ æquitatem atque rationẽ apud illos ſapientes, deinde etiam apud fideles omnes, ad quos Iobi hiſtoria & liber perveniret, ſuæ etiã gloriæ laudem apud adverſarium ſtatuere Deum voluiſſe, ex Iobi ærũnis & patiẽtia cap. præcedenti docuimus. Nũc duos alios fines indicabimus, videlicet peculiarẽ ſui juſti laudẽ atque meritum, tum etiã cõmune ſuæ Eccleſiæ ſolatium & exemplum. Sunt enim divina opera ejuſmodi, ut in multos, eoſdémque præclaros fines quales à nobis fingi & cogitari poſſent, & quales Divina bonitas ſibi pręſtituere, & proponere voluerit, apta & appoſita ſingula videantur; uti pronuntiavit David Pſalm. 110. *Magna opera Domini, exquiſita in omnes voluntates ejus;* hominum videlicet opera valde anguſta ſunt, ut quæ noſtræ voluntati, noſtræque ſapientiæ reſpondeãt. At Deus, qui in agẽdo vult omne bonum, magna quædam, ampliſsimáq; opera edit, quorum fines longè latèque pateant, & ad ſingulos videantur exquiſita, & maximè accõmodata. vel etiam, ut ex originali, & Div. Hieronym. habemus, *Exquirenda in omnes voluntates eorum.* quid quid enim vellint homines, in ſingulis divinis operibus habere poterunt; quaſi Deus omnes peculiares fines ſingulis ſuis operibus præſtituiſſet.

Divina opera opportuna ad multos fines.

Pſal. 110. 2

Hieronym.

2

Iobi igitur ſanctitatis, & patientiæ laudem, & meritorum atque præmiorum copiam augere & amplificare voluiſſe Deũ, non ſolum ex cõmuni illa ratione, quòd *omnia propter electos faciat, ut & ipſi ſalutem conſequantur;* ſed peculiariùs hoc libro declaravit, ſententia illa quam multi ſancti Patres tanquã ſacram ex hoc libro. c. 40. ſecundum Septuag. proferunt, neq; omnes eodẽ modo legunt. Nazianze. oratione. 21. in laudem Athanaſ. ſic ait; *Deus in ſine certaminis illuſtri præconio athletam ſuum victorem pronuntiat, atque afflictiones arcanum aperit; Num tu cenſes* (inquit) *me aliam ob cauſam hæc in te decreviſſe, quàm ut juſtitia tua elu ceſcat?* Chryſoſto. peculiari homil. de adverſa valetudine habet ſententiã hãc; *Putas me tibi fœneratum eſſe, ut juſtus appareas?* quãquam in aliis codicibus ſic legamus; *At Deus ad eum; fruſtra me tibi oraculo præcipiſſe putas, ut exiſtas victus?* at idem hom. 1. de patientia Iob; *Nunquid vanum putaſti judicium meum? ſed ut videaris juſtus.* Theophanes Nicænus (quem nuper Hiſpalẽſis noſter D. Gooſalus Pontius Leonius Latinũ fecit) epiſt. 2. de patientia; *Putas ne aliã ob cauſam allocutum te eſſe, niſi, ut juſtus appareas?* Sic verò Theophanes ſubjungit; *Hoc eſt, quam aliam ob rem permiſi, ut tentationes te invaderent, dignatúſque nunc ſum colloquio, niſi ut juſtus appareas, & juſtitia tua, vivẽdi ratio, amor*

2. Thim. 2. 10

Nazian.

Chryſ.

Theophanes.

Theoph.

que erga Deum, ipsi Diabolo omnibusque homini- bus, qui erunt usque ad consummationem mundi, manifestetur? Tãdem Philippus presbyter super id. c. 1 *Adfuit etiam Satan &c. An putas me tibi aliter locuturum, quàm ut justus appare- res?* Septuag. Vaticani sic habent; *Putas me aliter tibi respondisse, quàm ut appareas justus?* Mira Dei in suo justo illustrando & pro- ponendo mũdo, & angelis & hominibus providentia, atque solertia, jam non solũ, ut electus salutem consequatur, sed etiã ut honorem & laudem. Tantùm ille au- ram popularem nõ captet, neque quærat gloriam hominũ, neque humanum diẽ, sed potius amet tenebras, atque latibula, & fit, ut Isai. ait. *sicut vir, qui abscondit se à vẽ to, & celat se à tempestate;* Deus certe dicet, *de tenebris lumen splendere.* & *lucem* proferet justi, *tamquã meridiem* Adeòque semper hunc justi splendorem, nominísque cele britatem sibi semper ob oculos proponit curandam, atque promovendam. Sed de hac re non semel nobis dicendum erit.

Philus. — LXX. Vatica. — Dei providẽtia in honorificandis suis justis. — Isa. 32. 2.

3

De' offert patiendi opportunitates.

Accedit præterea, quòd cùm Deus au- gere & amplificare vult præmia justòrũ, offert, & affert mille patiendi opportuni tates, quòd cum virtutibus aliis, tum ve- rò patientiæ & tollerantiæ præmia pro- mittantur, quasi merita non tam aliarum virtutum actionibus, quàm solius patien- tiæ constent. Pari namque proportione sicut glorificationis suæ, & nostræ redẽ- ptionis meritum, non tam in prædicatio ne, aut operibus misericordiæ, quã in pas- sione sua Dei filius cõstituere potissimũ voluit; sic sane nostræ salutis, & efficaci- tatis suæ passionis, non tàm in aliarum vir tutum imitatione, quàm in passionis, pa- tientísque tollerantiæ ratione collоca- vit. Huc illud Paul. *Si tollerabimus, & cõreg nabimus,* &. *Oportebat Christum pati, & ita in- trare in gloriam suam.* Et; *Patientia vobis neces saria est, ut reportetis promissionem* iterum; *Nõ segnes efficiamini, verùm imitatores eorum, qui in fide & patientia hæreditarunt promissiones.* & rursus, cruci & passioni gaudium esse propositum docet Paulus, cm ait; *Proposi to sibi gaudio sustinuit crucem.* &; *Momentaneũ & leve tribulationis nostræ, æternum gloriæ pon dus operatur in nobis.* sexcenta sunt hujus- modi. Illud notandum Hebræ. 2. *Dece- bat eum, propter quem omnia* (id est, dece- bat Dei patris providentiam, atque sa pientiam, qui principiũ est, & finis om- nium, sic ultimi finis consequutionẽ dis ponere in sua Ecclesia) *qui multos filios in gloriam adduxerat* (certissimè adducere de creverat, prædestinarat) *auctorem salutis eo rum,* Christum Iesum (Græce, *archegon.* Du cem agminis, quem sequuntur, & imitan- tur cæteri) *per passionẽ cõsũmare.* Tres cõsum mandi significationes aliæ ex aliis nexæ, mi rificè in rem presentem conspirant vide- licet Prima absumere, consumere, cõtere re. vox peculiaris sacrificiis et holocau- stis, quæ tota absumebantur, & cremaban tur; Secũda, absolvere perficere; sicut dici tur Christus Iesus *fidei auctor & consumma- tor.* Heb. 5. Tertia in summã redigere; si- cut dicitur de Christo Isai. 10. *Consumma- tionẽ & abbreviationem faciet Dominus.* id est, summam, & caput suę Ecclesiæ, in quo tũ omnia illa multiplicia legis sacrificia, tũ omnes fideles, quasi in suo exemplari uni antur, contineantur, repræsententur, & re capitulentur. Hîc vides Christum, dũ cõ sumitur per passionẽ, *consummari,* & perfi- ci per gloriam, & præmium suæ passionis & dum consumptus *consummatur*, fieri exemplar nostræ cõsummationis, & glo- riæ per patientiã & passionum tolleran- tiã. Semper igitur patientiæ proponitur præmium atq; corona. Hinc gratias agũt *viginti quatuor* illi seniores, ad regni gloriã & coronam evecti per laborum perpes- sionem, dum Apoc. 5. Procidentes dicũt Agno; *Fecisti nos Deo nostro regnum,* (reges, ex Græco,) *& sacerdotes; & regnabimus su- per terram.* explicant scholia Græcanica, *Per tollerantiam afflictionum regni victoria Co- rona insignitos.* Tandem hac de causa hor- tatur Paulus; *Pax Christi exultet in cordibus vestris (Brabeneto)* palmam, præmium, coro nam referat. Quid autem est, *Pax Christi,* nisi illa, de qua idem Dominus Ioan. 14. dicit· *Pacem meam do vobis, non quomodo mun dus dat, ego do vobis.* videlicet non tempo- ralem, quæ excludit belli incõmoda, per- secutiones, hostes, insidias, sed potiùs quæ ingentia damna sustinet, & perfert ab hostibus illata; & ideo suam pacem cũ mundi persecutionibus, & pertinaci di- micatione, cum immanissimis hostibus conjungit Ioan. 16. *Hæc loquutus sum vobis, ut in me pacem habeatis; in mundo pressuram ha bebitis sed confidite, ego vici mundum.* nãque hæc pax invicta quadam constantia immi nentia mala non perhorrescit, præsentia contemnit, & micanti gladio, & ante ocu los versãti summa animi securitate nudã

2. Tim. 2. 12. — Luc. 24. 26. — Heb 10 36. — Hebr. 6. 12. — Hebr. 12. 2. — Hebr. 2. 10. — ἀρχηγόν — Consummare quid. — Hebr. 5. — Isa. 10 22. — Apoc. 5. 10. — Colos. 3. 15. — βραβευέτω — Ioan. 14 27 — Pax Christi quę — Ioan. 16 33.

cervicem præbet. Id igitur propositum Deo fuit in affligendo Iob, ut is aliquando fructum manuum suarum lætus, & fælix comederet, & gratulantes illi de tam fælici ærumnarum exitu diceremus; *Quoniam benè.*

Neque verò solùm peculiare Iobi bonum, sed commune suæ Ecclesiæ solatiū, & commodum Deus spectat in affligendo quolibet justo. sicut enim ait David; *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.* Quòd videlicet non permittat illorum vitam, atque salutem inimicis, aut morti, quasi flocci venalem, nisi pro ingenti quodam pretio, & bono suæ Ecclesiæ; sic sanè neque vult suum justum affligi, nisi ingens quoddam, & publicum bonum suæ Ecclesiæ inde eliciat; illud autē est patientiæ exemplum. Hic finis indicatur Tobię. 2. tum Iobi, tum Tobiæ ęrumnarum; *Hanc tentationem ideo permisit Dominus evenire illi, ut posteris daretur exemplum patientiæ ejus, sicut & sancti Iob.* atque eleganter Cæsarius, Nazianzeni frater, dialogo. 3. Cùm de multiplici tribulationum genere, atque effectu loquitur, *Alia* (inquit) *latentem virtutem & fortitudinem ostendunt; ut eam spectatores imitentur, nullus enim accendit lucernam, & ponit eam subter modium, aut lectum, sed super candelabrum, ut luceat omnibus, qui sunt in domo, inquit Dominus. quasi dicat, propter hoc instar facis accendi Iobum, & extra civitatem super candelabrum stercoreum positū, ut luceat omnibus in orbe terrarum.* Quanti autem faciendum sit patientiæ exemplū, ex proximè dictis cognoscere licet; nam si patiētiæ potissimum corona datur, qui multos ad patientiam suo exemplo confirmat, multis profectò est causa salutis. Qua consideratione se Paulus quoque roborabat. 1. Corinth. 1. 1. *Non quærens quod sibi utile erat, sed quod multis, ut salvi fierēt;* Hic non ultimus fuit incarnationis filii Dei finis: nam licèt Deus factus fuerit homo, ut August. dixit, *Vt exhiberetur homini, & qui videretur ab homine, & quem homo sequeretur;* videlicet ut se nobis præberet exemplum bonorum operum, ut Gregor. quoque docet lib. 21. moral. c. 5. Cyprianus. lib. 3. ad Quirin. c. 39. Theologi cum D. Thom. 3. part. q. 1. art. 2. tamē illud exemplum maximè in passione præbuit, imo quidquid exempli dedit, totum id ad patientiam revocavit D. Petrus. 1. c. 1. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequamini vestigia ejus; qui cum malediceretur, non maledicebat &c.* Hinc videas cū Christus Iesus in monte Tabor transfiguratus est in gloriosum illum totius corporis habitum, splendenti facie, candicantibus vestibus, *audiri* tātū jubetur, ita ut Tabor dici possit, mons auditionis; at cum Christi patientis umbra repræsentata est in monte Sina. Exod. 25. jubetur Moyses *inspicere, & facere secundum exemplar* sibi in monte demonstratum. Verus hic mōs est, mons Calvarię, non auditionis, sed mons inspectionis, mons *Dominus videbit*, mons Moria, mons Christi patientis, & patientiæ exemplum præbentis. Quare potissimum ad passionis suæ imitationem illis verbis contineri exhortationem, *Pone me ut signaculum supra cor tuum, & super brachium tuum, quia fortis est, ut mors dilectio & dura sicut infernus æmulatio;* D. Thom. atque Glos eo loco docent.

Tob. 2. 15. — Cæsarius. — Luc. 8. 16. — 1. Cor. 11. 33 — 6 Incarnationis filij Dei finis August. — Greg. D. Thom. — 1. Petr. 2. 21. — Matth. 17. 5. — Exod. 25. 41 — Gen. 22. 14. — Cant. 8. 6. — D. Thom. Glos.

Hinc est, ut cùm aliarum virtutum exēplá in sanctis viris semper nobis proposuerit Deus, sed nullius alterius tot, támque illustria, sicut patientiæ suæ Ecclesiæ reliquerit. atque eam ob rem Paulus dixit, habere nos *impositam nubem testium, ut per patientiam curramus.* *Testes* vocat martyres, & qui fælici laborum omnium & ærumnarum exitu, suę gloriæ adepta corona, testes nobis adhuc in stadio versantibus, & patronos se præbent. quos imbri aut *nubibus* comparat, rebus videlicet quæ abundantiam & copiam significare solēt. quasi dicat, *Tenemos exemplos de paciencia como agua, y tantos como llovidos.* sic hoc loco tum multitudinem, tum exemplorū vim nobis propositam, Theodoretus agnoscit; *Pietatis* (inquit; diceret etiam patientię) *exempla sunt nobis undique proposita; & tanta multitudo, ut nubem densitate exæquet.* Sed inter tot testes unum Iob per excellentiam, patientię exemplum appellari, quantum illius patientiæ laudem, & apud mortáles, imò apud cælites omnes existimationem & decus amplificat? & quantum est in Ecclesia patienter tolerandi res adversas exemplum aliis esse in quod inspicere debeant violenti illi illi regni cœlorum raptores & immortalis coronæ, non auri, sed justitiæ, sed gloriæ consequutores?

7 Patientiæ exēpla, & plurima, & illustrissima. — Hebr. 12. 1.

*

CAP. VII.

IOB passum esse, ut Christi patientis figuram exprimeret.

1. Iusti afflicti referũt Christum patientem. explicatus Ioan.
2. Plures figuræ Christi passionis, quàm resurrectionis & gloriæ.
3. Quare dicatur Deus cũ tribulatis esse. illustratur David & Ioannes.
4. Qui Christi figuram fuerũt, non in omnibus suis actionibus illum repræsentarunt.
5. Iobi universa ferè gesta Christum adumbrarunt.
6. Iob & Isaac Christum resurgentem exprimunt. illustratus Ioan. & Paulus. An Iob etiam servatus vivus Christi mortẽ repræsentavit.

1

CRistum Iesum non solùm caput, & auctorem, sed finem etiam reliquorum justorum esse, non semel Paulus indicat; Theologi clariùs docent. sed ita justos ad Christum referri, ut illius figuram, & typum gerant, Gregor. hîc sapienter docet. *Nullus (inquit) justus fuit, qui non ejus per figuram nuntius extiterit. Dignum quippe erat, ut in semet ipsis bonum omnes ostenderent, de quo & omnes boni essent, & quod prodesse omnibus sciren*t. sed id in rem præsentem facit, quòd Iobi passio, & patientia ad Christum patientem referendum, tanquam ad finem referatur, & (ut Gregor. ait) *per ea quæ pertulit, quæ passurus esset redemptor ostendit, tantòque veriùs passionis illius sacramenta prædiceret, quantò hæc non loquendo tantummodo, sed etiam patiendo prophetaret.* Quare Iob non tam lætus & fælix Christum representat regnantem in cælis, quàm percussus & humiliatus à Deo Christũ patientem, percussum, & humiliatum: gravissimè enim toto corpore affectus, & dolens ait; * *Videbo Deum in carne mea.* id est, circumdabitur ille aliquando infirmitate, carne videlicet passibili, & pœnis obnoxia. Posset etiam dicere, *Video Deum in carne mea.* sicut non per verba futuri, aut præsentis temporis, sed præteriti quoque dixit Christus Iesus Ioan. 8. *Abraham exultavit, ut videret diem meum, & vidit, & gavisus est.* diem passionis interpretante Chrisostom. homil. 54. & Procopio. Genes. 22. super id, *Levavit Abraham oculos suos, viditque post tergum arietem inter vepres hærentem cornibus, quem assumens obtulit holocaustum pro filio, appellavitque nomen loci illius, Dominus videt. unde usque hodie dicitur, in monte Dominus videbit.* id est, in monte in quo Deus videri se fecit, ut interpretatur Augusti. 16. de Civit. c. 32. vel, ut Septuaginta legunt, *in monte Dominus apparuit.* Et in universum illud affirmare licet, plures atque illustriores semper præcessisse Christi passionis, & mortis figuras, quàm resurrectionis & gloriæ; cujus illa ratio esse potest; quòd nostræ ærumnæ & calamitates, verissimæ sunt; nostra vero gaudia adumbrata, & instar fluentium imaginum visiones, quarum adventitia transitione noster animus velocissimè pulsatur; quare illæ potiùs veram Christi passionem repræsentare aptæ sunt; quàm hæc veram gloriam.

Greg in præfa. c. 6.
Greg.
Iob. 19. 26.
*Verele, yve safe qual yo me veo.
Ioan. 8. 56.
Chrysost.
Procop.
Gen. 22. 13. 14
August.
LXX

2

Plures figuræ Christi passionis, quàm resurrectionis.

3

Hinc est, ut sæpè Deus dicatur cum ipso justo afflicto simul se præsentem exhibere; *Cum ipso (inquit) sum in tribulatione; Descenditque Cum ipso in foveam, & in vinculis non dereliquit eum.* quasi in eadem compedes, eadémque vincula Deus quoque manus, ac pedes mitteret. Tribus pueris in fornacem Babylonicum conjectis socium se adjungit. & cum rubus illa conflagraret, quæ populum in Aegypto laborantem malis gravissimis significabat, in eodem se igne, iisdémque spinis ardentibus medium constituit. Sic David enumerans divina beneficia in populum collata; *Quem* (inquit) *redemisti tibi ex Aegypto, gentem, & Deum ejus.* id est, non solum vulgus, sed populi primores, & judices, aut potiùs, gentem, & *Te ipsum, quòd videaris affligi, cùm tui affliguntur.* Ita annotat Vatabl. Illud vero multò clariùs atque mirabilius; cùm eos, qui ingentibus sceleribus se polluerant, statuisset in captivitatem durissimam, atque ignominiosissimam servitutem redigere, se quoque tunc piissimus Deus servitutem serviturum cum suis captivis, dissertis verbis affirmat potiùs conqueritur Isai. 43. *servire me fecisti in peccatis tuis; præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis*, perinde quippe videbatur illi populum captivum servire Chaldæis, ac si ipse captivus, servúsque Chal-

Ps. 60. 26.
Sap. 10. 13.
Dan. 3. 92.
Exod. 3. 2.
2. Reg. 7. 23.
Vatabl.
Isai. 43. 24.

dæorum esser, ut jam non solùm redemptum cum redempto populo, sed id, quod & dictu, & creditu difficilius erat, servire, & laborare cum captivo populo; testatum ipse suis faceret, quo illos à peccatis deterreret, ut quæ molestissimam servitutem illi viderentur afferre. Quare in Iob patiente passus quoque ipse est; atque adeò, ut filii Dei passuri imaginem præferret, Iob profectò passus est. Quod eò minùs mirandum, quòd jam *ab origine mundi occisus* dicatur Dei *agnus*. id est, non solùm in sanguine Abel justi, & in aliis sacrificiis, quæ in lege naturæ erant, ejus passio, & mors præfigurata, sed etiam in ipsa mundi constitutione, & formatione primorum parentum, cùm de viri dormientis latere ædificata est mulier, Ecclesia de Christi morientis latere, & sanguine in passione formanda significata fuit. Sic interpretantibus Augustin. 12. contra Faustum, & tractatu. 9. in Ioan. Isidoro, Procopio, Raban. Eucher. Rupert. Gen. 1. Prosper. de prædict. part. 1. cap. 1. Philip. super Iob. cap. 13. atque eandem ejusdem rei figuram agnoscunt Scholastici omnes cum Magist. 2. s. d. 18. disputantes de Evæ formatione.

Apoc. 13. 8

Aug. Isidor. Procopius, Raban. Eucher. Ruper. Prosper Philip. Magist.

4

Philipp Regula eruendi misticos sẽsus

Et verò licèt vera sit illa mysticos sensus indagandi regula, quam Philippus presbyter tradit super cap. 13. Iob. his verbis; *Hoc sciendum, quòd hi, qui typum praferunt Christi, ut David, & Salomon, cæteri quoque, & Samson, sive etiam Iob, non in omnibus actibus suis, sed rebus certis quibusdam, in se significant Salvatorem.* Sed Iob tamen ita Christum non solùm patientem, sed docentem, benefacientem à Synagoga contumelias, ab improbis tortoribus alapas, sputa accipientem, denique resurgentem, verbis atque gestis exprimit, ut non solùm peculiaribus quibusdam rebus, sed universam illius historiam, imaginem esse credas Christi Assertoris, atque Evangelicæ historiæ, aut mutatis verbis, aut mutuatis sententiis; quæ nunc ad prototypum, id est, Christum, nunc ad imaginem & figuram, id est, Iobum, verè & propriè referantur: & quod de Iobo dicitur, propter Christum dictum sit: rursus quæ de Christo, ab illius figura & typo aliena non sint.

5

Iob universa his quædam Christi Iesu figura.

Sed age, breviter quædam percurramus; nam omnino omnia minutatim perpenseri non possunt. *Vir erat in terra* Hus; vir in Ecclesia Christus, quæ est columna & fundamentum veritatis. Nam *Hus* consilium est; & Sapientia de se testatur Proverb. 8. *Ego sapientia habito in consilio.* ita Gregor. Virginem sanctissimam consiliatricem, & sapientiæ matrem. ita Philippus. *Nomine Iob*, nam dolens Christus; *vir dolorum*; rursus Iob; *pauper & dolens, & sciens infirmitatem. Rex regum* Christus, rex quoque, ac rex regum Iob, ut non multò postea explicabimus. *Magnus inter omnes orientales Iob*; At Christus *Oriens nomen ejus*. Et quòd non sicut cæteri illuminati à Deo, sed Deus ipse & *lux vera illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum*, princeps Orientalium omnium, & caput illuminatorum est. Hujus generis præclara multa, & arguta in Origen. Grego. Philippo, Beda. Certè cùm lego id cap. 29. *Procedebam ad portam civitatis, & in platea parabant cathedram mihi; principes cessebant loqui, & digitum superponebant ori suo; qui me audiebant exspectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum*; videor mihi legere; *Congregata est ad eum turba multa, & docebat eos in parabolis.* Marc. 4. Rursus cum Christum *sequebantur turba, & de civitatibus properabent ad eum*, recordor scriptum esse; *Auris audiens beatificabat me, & oculus videns, testimonium reddebat mihi; verbis meis addere nihil audebant, & super illos stillabat eloquium meum; exspectabant me, sicut pluviam, & os suum aperiebant, quasi ad imbrem serotinum.* Iob profectò tam fuit erga suos beneficus, atque gratuitus, ut dici meritò de illo posit, illud Acto. 10. *Pertransiit benèfaciendo, & sanando*. Christus Assertor erat *pater pauperum*, cor viduę cósolabatur, mærentium omnium consolator, *oculus fuit cæco, pes claudo, manus lassas roboravit, vacillantes confirmaverunt sermones illius, genua trementia confortavit.* Cũ de se Iob asserit cap. 31. *non comedisse bucellam suam solum, sed comediße quoque peregrinum ex ea, quia ab infantia crevit cum illo miseratio*; Quid aliud videtur suis convivis dicere, quàm illud; *Desiderio, desideravi pascha manducare vobiscum, ante quàm patiar?* atque suis famulis sic præcipere; *Facite homines discumbere?* Rursúsque *exire in vicos & plateas, & pauperes, ac debiles,*

Iob 1. 1.

Prov. 8. 12.

Greg.

Philip. Isai 53. 3. Apoc. 9. 14.

Iob. 1. 3

Ioan. 1. 9

Orig. Greg Philip. Beda Iob. 29 7.

Marc. 4 1. Luc. 8 4. Iob 24. 11.

Act. 10. 38.

Iob. 29. 15 16 & c. 4. 3.

Iob. 31, 17.

Luc. 22. 15.

Luc. 14. 2.

cæcos & claudos introducere? Cùm verò Christus Iesus cæna ultima suos discipulos excipit lætus & gaudens, illud dicit, *In circuitu meo pueri mei.* &; *Si non dixerunt viri tabernaculi mei, quis det de carnibus ejus, ut saturemur?* Cùm Iob extra civitatem sub dio pernoctat mærentibus amicis, & ad tanti doloris conspectum obmutescentibus; in mentem veniunt tres Christi Iesu socii orantes in horto in noctis silentio, silentes, & dormitabundi, *Erant enim oculi eorum gravati præ tristitia.* Cùm verò dormiunt tres Apostoli, orante & vigilante Christo, video id impletum, *Sederunt cum eo in terra, & nemo loquebatur ei verbum; videbant enim dolorem esse vehementem.* Cùm Iobus permittitur potestati Satanæ, & aliis sævissimis tortoribus, dici potest; *Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum;* cùm verò comprehenditur Christus, Satanæ quoque id dictum est, *Ecce in manu tua est.* Cum sedentem in sterquilinio amici, procul adhuc stantes, non agnoscebant, dixisse visi sunt, *Vidimus eum, & non erat aspectus; virum dolorum, & scientem infirmitatem;* cum vero Pilatus nudum & flagellatum Iesum protulit ad Iudæos, dicens, *Ecce homo,* utique cæci illi *non agnoscebant eum.* Quid aliud stulta Iobi uxor importuno & improbo illo *benedicendi Deo*, consilio dixisse videtur, quàm, *Blasphemavit; dignus est morte.* Quid porrò Synagoga, & Synagogæ princeps Caiphas, Christo Iesu, quem præsentem habebat, nisi illud; *Imitaris linguam blasphemantium: condemnabit te os tuum* &; *Benedic Deo, & morere.* Iob per summam injuriam ab amicis, à servis, & familiaribus irrisum, & gratis odio habitum, prætereuntes quoque *Blasphemabant, moventes capita sua, & dicentes, Vah;* hæc verò imago fuit Christi in cruce pendentis, atque dicentis, *In eorum canticum versus sum, & factus sum eis in proverbium.* Potatur felle & aceto, vt illud possit dicere, *Animæ esurienti, etiam amara, dulcia esse videntur.* &, *Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.* Latus lacea profoditur ut illud quoque repetamus memoria; *Concidit me vulnere super vulnus.* Nudus uterque, Christus in cruce pendens, Iob sedens in sterquilinio; ut non semmel Chrysost. hom. 4. ad Ant. & in Caten.

Iob 29. 5.
Iob. 31. 31.
Mar. 14. 40.
Iob 2. 13.
Luc. 22. 53.
Iob 2. 3.
Isa 53. 2.
Ioan. 19. 6.
Matth. 26. 66
Iob. 15. 5.
Matthe. 27. 26
Iob. 30. 9.
Iob. 6. 6.
Iob. 16. 14.

super id, *Si bona suscepimus* &c. Cùm Iob pro amicis supplicat, & sacrificat illis verbis uti potuit, *Pater ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt.* amicis quoque illa convenire potuerunt; *Percutientes pectora sua, dicentes, Filius Dei erat iste.* æternus verò Pater respiciens in faciem Christi sui, se ipsum immaculatum offerentis, sic pronuntiat; *Faciem ejus suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia.* Denique cùm pristinæ sanitati, atque fælicitati multò majori restitutus est, *Recumbentibus convescitur*, &, *Visus est plusquam quingentis fratribus simul.* &, *Adoraverunt eum.* Viva proculdubio Christi resurgentis, & discipulis suis apparentis imago, de quo illud verissimè dici potest; *Comederunt cum eo panem, & consolati sunt eum super omni malo, quod intulerat Dominus super eum. & venerunt ad eum omnes fratres sui, & omnes sorores suæ, & cuncti, qui noverant eum prius*

Illud tantùm desiderari in Iobo posse videtur, ut expressior & clarior Christi patientis imago esset, ut re ipsa mortem illi, tam acerbi dolores & cruciatus attulissent. Sed certè ad eam rem satis fuit, morbos letales accepisse, ut postea explicabimus, atque dolorum vi, ad extremum spiritum adductum fuisse. paratum quoque ad moriendum Dei voluntate & jussu, dicentem, *Etiam si me occiderit, in ipso sperabo.* nam illustris quoque Christi morientis figura fuit Isaac, non quidem mactatus, sed mactari, & jugulari paratus. qui propterea dictus sit jam occisus à parente; nam Abrahamus audivit; *Fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me.* atque ea ipsa re dum neuter moritur, Christi resurrectionem retulerunt. nam cùm id Psalm. *Ego hodie genui te.* de die resurrectionis intelligat Paulus acto. 23. de resurrectione quoque visus est intellexisse, id Ioan. 8. *Abraham exultavit, ut videret diem meum.* quòd in Isaac morti proximo, sed voce Angeli à morte proxima revocato, Christi resurrectionem gaudio & exultatione plenam conspexisset. & propterea Paul. Hebræ. 11. ait de Abraham; *Arbitrans quia & à mortuis suscitare potens est Deus, unde eum in parabolam accepit.* id est, ut interpretatur Theodor. in simbolum & typum resurrectionis. Neque tunc solum, seu

Luc. 23. 34.
Ibid ℣ 48.
Iob. 42. 8.
Marc. 16. 14.
1. Corin. 15. 6.
Iob. 42. 14.

9
Iob quamvis in ærumnis mortuus non fuerit, figura fuit mortis Christi.

Iob. 13. 15.
Isaac Christi patiētis figura.

Gen. 22. 16.
Ps. 2. 7.
Ioan. 8. 56
Hebr. 11. 19
Theodoretus

etiam

etiam, ut ex proprietate Græcæ vocis legere possumus, *Eum in parabolam acceperat*, videlicet resurrectionis, quando accepit promissionem nasciturì Isaac, ut non obscurè Paul. Roman. 4. docuisse videtur; *Non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum, cùm ferè centum esset annorum, & emortuam vulvam Saræ.* de hac morte suscitavit filium Isaac, propterceáque paulò ante dixerat, *Cui credidisti, qui vivificat mortuos.* & rursus; *Non est scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam. Sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitavit Iesum Christum à mortuis &c.* Non aliter sanè, quàm cùm de Iobo mortiferè vulnerando præceptum Dæmoni est; *Animam illius serva.* cui postea illud responderet, *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.*

Rom. 4. 19. — ℣. 17. — ℣. 23. — Iob 2. 6. — Ps. 15. 15.

Hactenus de fine, atq; materia cómuni.

*

CAP. VIII.

Multiplex materiæ varietas, atque libri obscuritas; & de cõmentariorum, interpretandíque ratione optima.

1. Multiplex materia sacrarum litterarum. Scriptura mundus intelligibilis.
2. Quæ in aliis libris dispersa sunt, unicus liber Iob continet, qui est Dialecticus, Physicus, Theologicus.
3. Iob Dialecticam docet.
4. Libri obscuritas.
5. Orandus Iob pro intelligentia sui libri obtinenda: quæ optima preparatio ad intelligendã Scripturam.
6. Vnius vocis sacræ multiplex, latensque virtus.
7. Vtendum humana philosophorum sapientia, sed sanctorum Ecclesiæ patrum potissimum.
8. Non est omnino abjiciendum inveniendi studiũ & industria, utilia inventis addenda.

Divitem, atque multiplicem Sacrarũ Litterarum suppellectilem, ex omni rerum, materiæque genere comparatam variis quoque rationibus atque nominibus sancti omnes Patres celebrant, atque explicant. sed nihil de illa in universum dicitur, quod in librum Iob propriè & verè non conveniat. In Naturalem, Aethicam. Theologiam propter rerum varietatem dividunt Ambros. Psalmo. 36. Basil. præfat. ad Proverb. Hieronym. præfat. ad Ecclesiastē. Augustin. in epistola ad Volusianum, Clemen. Alexand. ad finem primi libr. Stromat. quartam aliam partem addidit, videlicet Historicam Origen. arguto omnino vir ingenio, dum primum Ioannis caput explicat, qui post Divini Verbi generationem significatam, ad Ioannis Baptistæ historiam enarrandam tanquam ex altissimo Theologiæ vertice in profundissimam historiæ vallem se demittit; *Divina (inquit) Scriptura mundus est intelligibilis, suis quatuor partibus, veluti quatuor elementis constitutus, cujus terra est veluti in medio, instar centri Historia; circa quam aquarum similitudine abyssus circunfunditur Moralis intelligentiæ. Circa Historiam, & AEthicam veluti duas præfati mundi inferiores partes, aer ille Naturalis scientiæ circumvolvitur. Extra autem omnia, & ultra, AEthereus ille igneus ardor Empyrei cœli, hoc est supernæ contemplationis Divinæ naturæ, quam Theologiam nominant, circumglobatur.* Partes has singulas non in singulis Scripturæ libris inveniunt, sed in aliis alias. Nos in Iobo universas; videlicet antiquissimam historiam, ante Reges Iudices, Exodum. Deinde Physicam seu Naturalem; nam sicut in Genesi, docet rerum creationem, terræ, maris, cap. 5. 25. 26. 38. & Meterorum generationem, pluviæ, grandinis, gelu, nivis, tonitrui, fulguris. 25. 26. 36. 37. 38. & solis astrorúmque creationem atque naturam multò latiùs, quàm in Ecclesiaste. 9. 36. 37. 38. Gemmarum & Mineralium. 28. animantium quadrupedum, aviũmque præcipuarum, atque etiam piscium immanium, Leviathan, Behemoth, Rhinocerotis, Leonis, Leænæque, Equi, Onagri, Struthionis, Ibicis, Aquilæ,

1 — Sacræ Scripturæ divisio & partes. *Ambros. Basil. Hirony. August. Clem. Alex. Origen.* — Divina Scriptura mundus intelligibilis

2 — Historia Iob antiquissima. — Naturaliaque doceat Liber Iob.

Vulturis, Galli. capit. 28. 38. 39. 40. 41. Hominis. 10. 12. & ejus infirmitatem post peccarum. 3. 6. 9. 10. 13. 14. 15.

Mores informat liber iste

Moralibus præterea præceptis, virtutum laudationibus, vitiorum detestationibus, honestæ amicitiæ colendæ præceptionibus, & universæ vitæ sanctè & piè instituendæ regulis totus liber refertus est, non minùs quàm Proverbia, & Ecclesiastes, aut quàm Prophetæ, & Psalmi: perfecti namque viri vitam, & normam proponit, rebus prosperis non insolescentis, adversis non cedentis: domum, Civitatem, Regnum, ex æquo & bono, moderantis; & religionem præcipuè docet, sacrificiorum oblatione, & Dei laudibus. capit. 1. 30. & 42. Castitatem, Misericordiam, Paupertatem spiritus, Dilectionem inimicorum, Cogitationum & cordis curam, rectum divitiarum usum, passim, sed præcipuè. c. 30.

Liber iste theologicus. Hierony.

Tandem Theologicus est liber. *Quæ non mysteria* (ut Hieronymi ad Paulinum verbis utar) *suo sermone complectitur? Singula in eo verba plena sunt sensibus*. & in peculiari præfatione hunc librum *eschematismènos* vocat, dum qui aliud loquitur, aliud agit. De Christo Domino non raro prophetat, deque illius & universali omnium Resurrectione capit. 14. 19. De justorum præmiis capit. 5. 8. 22. 29. De impiorum suppliciis cap. 4. 5. 7. 8. 15. 18. 20. 21. 22. 24. 27. 36. De Dei supremi majestate & potentia cap. 12. 35. 36. 37. de illius Sapientia. 9. 11. de Providentia. capit. 7. 35. de Aequitate & Iustitia. cap. 8. 13. 33. 34. Denique Dei, hominis, bonitatis, & muneris sanctorum Angelorum & illorum custodiæ; astutiæ & malitiæ sævissimi Dæmonis cognitionem hîc docemur. Ita liber hic ea continet, quæ in aliis libris dispersa sunt.

Peculiaria libri hujus

Quędam præterea quæ nulpiam reperias in Philosophorum voluminibus: nam Crucem & calamitates probat, & malorum patientiam inter bona numerat; quæ doctrina aut Evangelica & Christiana est, aut simillima atque proxima Evangelio: nam cæteri omnes à Cruce ad delitias vocant; & Peripatetici omnia mala horrent; Stoici vero pręcipiunt miseros sibi consulere aut laqueo, aut præcipitio, aut alicujus generis morte alia.

Liber hic Evangelio proximus.

Peripatetici mala horrent. Stoici

3

Liber hic Dialecticus. Hierony.

Illud tamen huic libro valde peculiare & proprium est, ut Dialecticam doceat, & sophistica destruat, vera & necessaria probet & proponat, omniaque examinet. nam ut Hieronymus ad Paulinum dixit, *Iob omnes leges Dialecticæ, propositione, assumptione, conclusione determinat*. Sic videas Iobi amicos paralogismis laborare, atque ex particularibus argumentari, Iobum vero illarum argumentationum defectus detegere. Clemens Alexandrinus ad finem. 1. libr. Stromat. *Scriptura* (inquit) *tales nos esse volens dialecticos, sic hortatur, efficiamini autem Trapezitæ, alia quidem reprobantes, quod autem bonum est, tenentes.* Quare quod ille de universa Scriptura dixit, in hanc nostram in primis convenit; *quàm maximè*, videlicet, *Dialecticè fieri potest, ad eam accedendum, consequentiam divinæ doctrinæ vonantibus.*

Clemens Alexand.

Thessal. 5. 21

4

Libri obscuritas & difficultas.

Iam verò tum ex aliis, quæ universæ Scripturæ sacræ communia sunt, tum ex hac, quam diximus multiplici, variáque rerum sylva, facilè perspici potest, quanta sit libri hujus difficultas atque obscuritas. Nam vel de hoc uno libro intelligi potest, quod Clemens Alexand. 1. Strom. de Scripturis in universum dixit; *Scripturæ artificiosas doctrinas exigunt*; quippe sapientissimis, atque artificiosissimis sensibus, & sententiis plenæ. Illud præterea Augustini. 2. de Doctrina Christiana capit. 6. huc facit; *Rerum* (inquit) *ignorantia facit, obscuras esse figuratas locutiones, cùm ignoramus vel animantium, vel lapidum, vel herbarum, aliarum vè rerum naturas*. Sed ita tamen sunt in hoc libro clariora quædam & perspicuiora, obscurioribus aliis temperata, ut fami occurrere possint apertiora; at verò fastidium, quod facilia sæpè generant, obscuriora depellant, ut eleganter idem Augustinus eodem loco explicat. Hieronymus librum hunc obliquum, lubricum, schematicum, & dum aliud loquitur, aliud agentem dicit, ut si vellis Anguillam, aut Murenulam strictis tenere manibus quantò strictius presseris, tantò citius elabitur. Certè cum in quempiam obscurissimum hujus libri locum inciderimus, usurpare licebit, quod dixisse

Clemens.

Aug.

Hierony.

fertur

Socrates.

fertur Socrates, cum in Heracliti libros de natura incidisset; *Præclara sibi videri quæ quidem intellexisset: arbitrari etiam se, & quæ non intellexisset. Sed opus esse ad illa Delio natatore.* Hunc sibi non alium quam Iob adesse Nicetas precatus est, cum aliquando vix se ex loci alicujus salebra, & difficultate expedire posset. *Tu ergo* (inquit) *o beate, qui isthæc philosophatus es, nos complectere; & nobis dux esto, neque antea deseras, quàm in complanatam viam deduxeris, quà iter rectum facere possimus, & à vero minimè aberremus. Nam ut nunc est, ipsi propè deprehensi in trivio, quam intelligendi viam ingredi debeamus, ignoramus.* & Catenæ initio in eandem rem scripsit; *A beata Iobi anima contendendum est precibus, ut id à Deo nobis impetret, ut viri hujus magnanimitate dignum aliquid excogitare, ac dicere possimus.* Sapienter quidem; nam sicut Prophetæ ab Angelis, qui sibi aderant, suarum visionum significationem & sensum confestim precibus efflagitabant, ita sanè ab ipso hujus libri Scriptore eorum, quæ scripsit, intelligentia obtinenda est, tum precibus, tum ipsa illius patientiæ imitatione, ut lector ad agendum quæ legerit, promptissimus sit, quæ est optima ad Scripturam intelligendam præparatio, ut sanctus Isidorus dixit in libro tertio sententiarum capit. 8. Augustinus in Psalmo. 11. & de opere Monachorum capit. 17. Hieronymus Michææ. 2. & in Epitaphio Marcellæ.

5 Nicetas sup. ad c. 21 dulcis fuit glareis &c.

Prophetæ suarum visionũ revelationẽ ab angelo solent requirere.

Que sit optima præparatio ad Scripturarum intelligentiam

Isidorus. August. Hierony.

6

His nos duabus rebus, tum mirabili rerum optimarum ubertati, & copię, tum obscuritati, ut commentarii nostri responderent, pro nostra tenuitate laboravimus; id est, ut neque omnino jejuni & inopes essent, neque non lumen aliquod rebus difficillimis afferent. Vni interdum voci longiusculum commentarium subjicimus. neque mirùm; nam verbum Dei, & vel minimus Scripturæ apex, est velut granum sinapis, *quod cum sit minimum omnibus seminibus*, susceptum tamen mente excolitur, cogitationum magnitudine (ut Nyssenus dixit) dilatatur, & ramorum loco præceptis & institutis expanditur, & proposito pietatis fine sic effertur in sublime, ut excelsæ etiam, altæque mentes, *veniant, & habitent in ramis ejus*; & post multiplicem discursum, & volandi laborem, in multarum rerum explicatione, tanquam in nido demúm confidant. Per varias res interdum excurrimus; sed in una tandem conquiescimus, ea est simplex & germana sacrę Scripturæ intelligentia, & nostræ utilitatis, morúmque institutionis comparatio; non aliter atque navigantes littora attingunt, orásque diversas regionis alicujus commeatus gratia invisunt, sed in extremo portu tranquilli, & tuti conquiescunt. Scio Iejuniores, & aridiores, id est, breviores commentarios quibusdam placere, quòd rerum multarum varietate sentiant se opprimi; locupletiores, & utilium, opportunarúmque observationum accessione splendidiores experti ab aliis; hoc illo laboriosius, & difficilius; omnibus placere difficillimum; ut pluribus non valde displiceremus, & optatum, & curatum a nobis est.

Verbũ Dei simile grano sinapis Math. 13. 31.

Nissen. initio Hexam.

Non rarò humana Philosophorum, Poetarúmque sapientia utimur, ex sanctorum quoque Patrum præcepto, Augustini secundo de doctrina Christiana capit. 40. & octavo de Civitate. capi. 11. Origen. homil. 2. in Exod. Hieronymi homil. ad Damascũ de filio prodigo, & Epistola ad magnum oratorem, Basilii Homil. ad adolescen. Theodoreti lib. 10. de curand. Græc. affect. & in primis ad finem lib. 1. namque est inter spinas flos aliquis, quem legamus; & in amaris & austeris herbulis, cui insidamus, & apum more dulcedinem hauriamus; ac veluti pluviam cultis præcipuè subactisque agris, ut humano generi consuleret, munificus ac liberalis Deus infundit; ex ubertate autem, & copia liberalitatis, ipsas quoque solitudines & montes irrigat, quæ nonnihil etiam producunt, quod esui, & usui mortalibus sit; ita scientiæ veræque sapientiæ donum fidelibus ac piis hominibus impertitur Deus, interdum autem Ethnicis & extra Ecclesiam positis, particulam pluviæ, veræq; scientiæ elargitus est, ex qua utilitatem aliquam capere possimus. Sic videas de sapiente dictum à Sapiente esse Ecclesiastici. 39. *In terrã alienigenarum gentiũ pertransiet: bona enim & mala in omnibus tentabit.* Sed ut in his neq; multum, neq; diu immorandum

August. Orig. Hierony. Basili. Theodoret.

In Poetis, & prophanis scriptoribus, aliquid utile.

Ecclesi. 39. 5.

Sanctorũ Patru lectio ad Scripturarum intelligentiã.

randum est Scripturarum interpreti, ita sanè potissimùm suas commentationes, ex Sanctorum Patrum lectione, sensu, sententiis, locupletare debet; ex quibus multiplex veræ sapientiæ suppellex nobis comparanda est; cùm scriptum sit, *Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, & in Prophetis vacabit, narrationem virorum nominatorum conservabit.* Qua in re mirari numquam desinam Scripturæ interpretem, in cujus commentariis Catullum, Tribullum, Horatium frequenter legas; Hieronymũ, August. Gregor. Ambros. Chrysostomũ, uno dicam verbo, neminem ex sanctis Patribus invenias, ne semel quidem; quod si semel (nam oculatiori lectori, id fortè concedam) non iterum; si iterum; at certè non tèrque, & quatèrque. quasi in obscænis, & deliris poetis omnia pulchra sint, at nihil ab Augustino acutè, nihil à Hieronymo solidè, nihil ab Ambrosio argute, à Gregorio nihil utiliter, nihil à Chrysostomo ornatè & copiosè; à Nazianzeno sapienter nihil, nihil bellè à Nysseno, à Basilio nihil sanctè & piè, nihil ab Hilario orthodoxè, ab Ireneo nihil accuratè & laboriosè, nihil suaviter à Bernardo, denique à Latinis patribus verè & graviter, à Græcis elegantèr & luculenter, nihil dictum, nihil excogitatum sit. Quasi poeticus ille furor sordidissimorum, & vino calentium hominum divinum aliquid sit, quod Scripturam illuminare possit, & non potiùs Divino spiritu intellexerint, scripserint, interpretati fuerint Scripturas sancti Dei homines. *Ridiculum certè fuerit* (Verba sunt Clementis. 1. Strom.) *eorum, qui sunt boni ac studiosi, scriptis repudiatis, eos qui tales non sunt, componentes admittere.* At vereor ne dum nihil isti in interpretandis Scripturis à Patribus accipere, edocerique volunt, subventaneos in Ecclesiam libros proferant. *Perinde enim* (libenter utor Plutarchi verbis) *atque in pariendo natura constituit, ut non edatur in lucem fœtus, nisi fœmina conceperit, & in alvo diù illum retinuerit; itaque avibus subventaneos quosdam partus ajunt accidere, ex imperfectis ovarum, & inanibus conceptibus; non alitèr sanè de illo æstimandum est, qui nihil ab alio audire, nihil velut semen sapientiæ* (addo ego à Patribus Ecclesiæ) *accipere curet; omnem quippe fructum concipere negliget.*

Eccles. 39. 1.

Catull. Tibul. Horat. Hierony. August. Greg. Ambros. Chrysost.

Clem. Alex. initio Stro.

Plutarch de auditoris officio initio.

8

Qui ni admittũt nisi quod ab alio acceperunt.

Sed extrema sanè vitia declinanda sunt, & utrinque reducenda Scripturarum tractatio. namque sunt aliqui, qui nihil lubenti animo accipere, nihil audire, aut admittere volunt, nisi quod ab alio dictum priùs, aut ex aliorum commentariis, & libris descriptum, depromptum ve sit. In quo si nihil illi laboris in quærendo & inveniendo ponere vellent, ferendi essent; sed si neminem in inveniendo & excogitando contendere debere, neminem laborare, ut *scientiam addat*, & novi aliquid in litterariam rempublicam invehat, male profectò de humano labore & industria, malè de humanæ mentis vi, acumine, ratiocinatione merentur. Illa Gregorii Nysseni in re hac explicanda moderatio optima, & cum veritate virtuteque conjuncta, nam in medio consistit, videri omninò debet; cùm enim post sui fratris Basilii explicationem exameron, suam præterea ipse commentationem conscriberet, agricolas se imitari profitetur, qui mirabili inserendi artificio ex eadem planta varios fructus percipiunt: nam germen, aut gemmam, ex arbore quapiam decerptam, in alterius arboris majoris cortice inciso includunt, ut subjectæ arboris humore germen illud enutriatur, & coalescat, ramúsque fiat, & peculiarem sibi fructum proferat: sic sanè lucubrationes nostras sanctorum Patrum libris, foliis, doctrinę inserere oportet, ut illorum virtute & humore coalescant, atque velati illorum rami efficiantur, non sine ingenti utilitate, neque sine nostri laboris proprio quodam & peculiari succo, & fructu. Tum etiam quæ ab illis acceperimus, seminis vice nobis erunt, unde fætum concipiamus, qui labore, meditatione, industria coalescat, & in lucem prodeat. Neque enim ingenia desiderant repletionem, veluti vasa; sed accendi volunt, ceu materia, quo vis inveniendi simul cum appetentia veritatis incitetur. Denique (ait Plutarchus) *Quemadmodum inurbanum est ad vicinum proficisci ignis accipiendi gratia, ibique invento luculentissimo foco desidere, ædibus propriis neglectis; ita prorsus indecens est ab alio sermonem doctum audire, minimeque curare, ut domesticus*

Eccles. 1. 18.

Nyssen. initio exam

Simile.

Humana ingenia nõ tã replenda, quam excitanda.

Simile

Plutarch de offic. aud.

ignis nempè vis ingens accendatur. Si non alio pejori falsitatis & mendacii nomine at certè, desides, somniculosi, minimè videntes prophetę illi, in quos Deus Ieremi. 23. *Ecce ego ad prophetas, ait Dominus, qui furantur verba mea, unusquisque à proximo suo.* Hæc de rerum in commentariis varietate, & interpretandi, quā sequimur ratione, paulò fortassè uberius, sed semel dicta fuerint. Iam ad totius libri partitionem & ordinem.

Ierem. 23. 39

*

CAP. IX.

De libri loco, & ordine, atque totius operis divisione.

1. *Divisio, & ordo librorum sacrorum.*	*convenient.*
2. *An Iob Propheta fuerit & inter prophetas numerandus.*	4. *Non eadem apud Græcos & Latinos libri divisio, neque apud Græcos inter se.*
3. *Multiplex Prophetæ ratio, & appellatio Iob.*	5. *Commentariorum divisio & ratio, per certamina*

CVm libri omnes ab Hebræis in tres ordines distributi sint, ut ait Hieronymus super Danielem, & in prologo Galeato, videlicet in Legē, Prophetas, & in eos, qui Hebraicè *Chetubim*, per excellentiam dicuntur, id est, Scripturæ sanctæ, Græce, Agiographa, quam divisionem indicasse visus est Christus Dominus, Luc. 24. dicens, *Oportet ut impleantur, quæ scripta sunt in Lege, Prophetis, & Psalmis de me;* certè hunc librum ad tertium ordinem Agiographorum reducūt cum Psalmis, & aliis Salomonis libris, Epipha. opere de Asterisco & Obelo; & notis in interpretatione Scripturarum; cū libros omnes sacros in quatuor quinarios reducat; primum, qui ex Lege; secundum qui ex Iudicum, & Regum historia conficitur, tertium ex libris versu conscriptis componit, Iob, Psalmis, Proverb. Ecclesiaste, Canticis; Quartum ex Prophetis. Eadem habes apud Damasc. lib. 4. cap. 18. Propter antiquitatem verò semper aliis Scripturis poeticis præponitur Iob. quamquam aliquando postpositum libris Salomonis superi⁹ indicavimus. Sed Dionys. tamen non tam ex dicendi stylo, quàm ex materia libros omnes sacræ Scripturę dividit, atque componit, & Iob conjungit cum aliis historialibus. sic enim de Ecclesiast. Hierar. cap. 3. part. 3. post aliorum librorum materias descriptas, cùm ait; *Veterum hominum inter varios & multiplices tristium casus, mirabilem constātiam, immobilē que philosophiam eloquitur.* Iob cum Iudith, Esther, Tobia, Machabæis connumerare videtur.

I
Tres ordines librorū sacrorum.

Hierony

כְּתוּבִים

Αγιογραφα

Luc. 24.

Epiphan.

Damascen.

Vid supra c. 3 n. 1.

Dionys.

Quare tamen Prophetis non connumeretur liber hic, quæstionem habere potest, sed minime difficilem. ab illa se facilè expedivit Abulen. in prologo Iosue. quæstio 4. videndus quoque in prologo ad lib. Reg. quæst. 22. ait itaque non tantæ auctoritatis habitum hunc librum ab Hebræis, atque à nobis, quantæ alios; propterea non præponi loco & ordine aliis, quàmvis tempore præcesserit. ratio minimè solida, & patens calumniæ. Sed Prophetæ appellationem negant aliqui convenire Iob, continuò negaturi inter Prophetas adnumerandum, & id contendit acriter Gilbertus Genebrardus, seu quisquis ille fuerit, qui præfatiunculam de Prophetica facultate, non indoctam præfixit Perionii libello de vitis prophetarum. Illam enim tantùm prophetiam propriè dici existimant, quæ in somnis fit, aut in vigilia quidem, sed cum humanos sensus Vates amittit, & divinos consequitur, ut Cicero loquitur. 2. de Divinatio. Tale quid significare visus est Aristote. cum ex omnibus divinandi generibus, solas divinationes recipiat, quæ per furorem, & per insomnium existerent. Idque confirmari potest ex Numerorum. 12. *Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At non talis servus meus Moyses &c.* Revelatio verò, quæ integris sensibus, sine somno, sine ecstasi, sine peculiari visione fit, prophetia apud illos non est, sed communi nomine revelatio, aut inspiratio Dei. hanc, non illam Iobo, Moysi, Iacob, David, Danieli, etiam

2
An hic liber annumerandus Prophetis
Abul.

An Iob sit appellandus propheta.

Genebrar.

Quæ propriè dicēda sit prophetia.

Cicero

Arist.

Num. 12. 16.

con

contigiſſe aſſerunt. Sed ut ſubtilem & accuratam de prophetiæ, & prophetæ appellationibus, atque generibus diſputationem, quæ hujus loci non eſt, nunc prætercam, certè ſi non ut Iſaias, Ieremias, Ezechiel, ſaltem, ut Moyſes atque David, Iob quoque Propheta extitit; atque illum prophetæ nomine dignatur Auguſtinus, eximiúmque pro phetarum appellat, quòd de Chriſti incarnatione, & reſurrectione prædixit. & lib. 2. contra Pelagium, ait, *Fidem reſurrectionis ſine incarnatione & morte veracter credi non poſſe.* multa igitur de Chriſto & Eccleſiæ myſteriis prophetavit, ut Philippus & Beda ajunt. Prophetam quoq; tam Græci, quàm Latini in ſuis Martyrologiis appellant.

IobPropheta

Auguſt. ſermone 6. decemp qui eſt ſecundus de Natiuit.

Philip. Beda.

3 *Quibus titulis meruerit Iob propheta appellatione*

Et licèt quidem non eo modo, quo Iſaias, & Ezechiel prophetaverit, quam ob rem ad eum Prophetarum ordinem non pertinet; Sed multis præterea titulis Prophetæ cognomen promeruit; non ſolum quòd de Chriſto & de futuro judicio, & juſtorum præmio, impiorúmque ſupplicio multa prædixerit, quod ſatis erat ad prophetandi appellationem, ut cum Marc. 7. dicitur, *Benè prophetavit* (id eſt prædixit) *de vobis Iſaias*, Sed quòd ſacrorum interpres apud ſuos atque concionator fuerit. ſicut Exod. 7. dicitur Moyſi; *Aaron frater tuus erit propheta tuus.* (*Ta lengua*) tuus interpres. & 1. Corinth. 14. *Qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & conſolationem.* tum etiam quòd Dei amicus, & familiaris; qua ratione de Abraham Geneſ. 20. dicitur; *Quia propheta eſt, & orabit pro te.* & de Moyſe Deuter. 34. *Non ſurrexit propheta ſicut Moyſes, quem noſſet Deus facie ad faciem, in omnibus ſignis, atque portentis, quæ miſit per eum.*

Marc. 7. 6.

Exod. 7. 1.

1. Corin. 14. 3

Gen. 20. 7

Deu. 34. 10.

4 *Diviſio libri.*

Quod ad diviſionem pertinet, Græci interpretes Septuaginta, pariter ac Latini in quadraginta duo capita partiri ſunt librum univerſum, ut Hebræis reſponderet. In Catena in triginta tria capita omnino dividunt. neque hanc eſſe peculiarem diviſionem ab auctore Catenæ factam, ſed Græcis omnibus receptam, atque familiarem ipſæ capitum inſcriptiones indicant; dum Catenæ auctor ſuas capitum, protheorias præfigit differtis verbis *juxta Græcos*. quorum numerus cum noſtro minimè conſentit. quare itaque Latinus Catenæ interpretes eam diviſionem Græcorum ſoli Olympiodoro tribuerit, in præfatiuncula ad lectorem, planè non aſſequor. Alii per colloquia dividunt, ſive Dei ad Satanam, & ad Iob, ſive Iob & amicorum inter ſe mutuò. Alii aliter. Nos vulgata capitum diviſione ſervata, commentariorum libros tredecim effecimus. hanc eſſe tum ipſius rei, tum laboris atque ſcriptionis noſtræ opportunam partitionem rati, ut viri fortiſsimi certamina ſingula enumeraremus, quo æqui eſſe poſſemus totius prælii ſpectatores.

Paulus Cominius

Prima igitur duo capita, quibus bona hiſtoriæ pars continetur, duo certamina continet, cum Satana alterum, alterum cum uxore: hæc quia continenter inita ſunt, & in ipſa narratione & ſtylo ſcribendi valdè conjuncta, ſejungi non potuerunt; efficitur ex his primus liber commentariorum, aliquantò, quàm vellemus, longior, & quæſtionum ac rerum multiplicium explicatione auctior; ſed aliquid initio, ex quo cætera pendent, condonandum eſt.

Lamentationes capitis tertii ſuum librum ſibi vendicant. Deinde ſingulæ diſputationes amicorum cum ſuis Iobi reſponſionibus, Certamina ſunt ſeorſum ſpectanda; propterea ſingula ſingulos libros efficiunt.

Tertiùs itaque liber conſtat ex diſputatione Eliphaz à cap. 4. uſque ad. 7. Quartus habet diſputationem Baldad. ab. 8. uſque ad. 10. in Quinto libro argumentatur Sophar, & pluribus ſatiſfacit Iob, ab. 11. uſque ad. 14. Rurſus Eliphaz certamen inſtaurat, quod tria capita videlicet à. 15. uſque ad. 17. continet, id eſt, librum Sextum. Secundo Baldad loquitur contentioſius & ardentiùs, quo Iob ſe oppidò defatigatum ſignificat; duo hæc ſunt capita. 18. & 19. & liber Septimus. Liber præterea Octavus, alia duo comprehendit. 20. & 21. videlicet ſecundam diſputationem Sophar. Conſligit jam tertiò Eliphaz, atque hoc jam eſt ſeptimum diſputandi certamen, & liber Nonus à vigeſimo ſecundo uſque ad 24. Tertiò item, ſed breviſsimè Baldad loquitur, Iob verò longiſsimè reſpôdet:

pariterque sapientissimè; propterea liber hic decimus septem capita ambit à.25.usque ad.31. Hactenus in universum certamina decem.

Prodit tandem Eliu, & quàmvis verbosa potiùs, quam nervosa disputatione solus ipse laboret, ut cui nihil omnino responsi dederit Iob, sed tamen certavit quoque ac laboravit Iob, patienter audiendo orationem longissimam à 32. usque ad. 37. caput; hic esto liber undecimus. Mirum; etiam ipse Deus athletam simulat, & disputatorem agit, & certamen duodecimū peragit, cujus vim vix potest silentio, nedum retortis verbis aut responsione sustinere Iob. capita quatuor à.38. usque ad. 41. atque liber duodecimus. Vltimum tandem caput, liberque ultimus, nullum amplius certaminis laborem describit, sed coronam, præmiumque athletæ fortissimi, & fælicitatem pristinam bonorum omnium longè cumulatissimè restitutam.

CAP. X.

Libri utilitas, commētariorum quoque, atque paraphrasis usus.

1. *Vniversæ Scripturæ patientiæ exempla nobis suppeditant, Iob præsertim explicant Paulus & Petrus*
2. *Liber Iob ad omne hominum genus, opportunus.*
3. *Vtilia consectari debet scripturarum interpres.*
4. *Quod sit cauponari verbum Dei, ex Paulo, & Isai & locus Cantic. indicatus.*
5. *Vsus paraphrasis*
6. *Laus defensioque Vulgatæ interpretat.*
7. *Hispanissimorum ratio ad scripturæ loquutiones opportuna.*

I VT Libri hujus eloquentiam atque jucunditatem mirabilem, quæ ex jucundissima historia multa varietate referta nascitur, prætercam, sed prætereunda tamen non est utilitas, ea præsertim de qua Paulus loquitur Roman. 15. *Quecumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* quibus verbis, vel ab hoc libro universam Scripturam denominat, vel illa que ex universa Scriptura capitur doctrinæ utilitas, ex hoc potissimum, post Evangelia, libro petenda est. Nāmque *patientiæ* nobis, *& consolationis*, exemplum suppeditat, & in eam spem jubet nos erigi, quam operatur patientia. *Consolationem* autem vocat Paulus, quam Iacobus *Finem Domini* dicit, loquens de Iob; & Petrus *Posteriores glorias*, de Christi glorificatione loquutus. atque ex hoc patientiæ exemplo à nobis imitando, salutem animarum nostrarum pendere docuit illis verbis; *De qua salute exquisierunt atque scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in nobis gratia prophetaverunt, scrutantes in quod, vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi, prænuntians eas, quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias.* Sicut igitur dicitur Luc. ultimo, *Et dixit ad eos, o stulti, & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt Prophetæ; non ne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? & incipiens à Moyse & omnibus prophetis, interpretabatur illis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant;* Scripturæ patientiam & consolationem loquuntur, in nostram salutem. Hęc prænuntiavit olim in prophetis spiritus Christi; hæc semper nobis in libro Iob inspicienda atque imitanda proponuntur, ut maximum salutis animarum nostrarum subsidium, in hoc libro positum esse intelligamus. Chrysostom. eleganter & & copiosè explicat, utilem omnino librum esse cuivis, in omni vitæ genere, & conditione, viris, mulieribus, senioribus, mediis, divitibus, pauperibus, secundis adversis ve rebus utentibus; ad imitationem virtutis omnis: atque librum universum illa similitudine clausit; *Ad hunc librum tanquam ad matrem quampiam prolis amantem, & quovis loco manus tendentem, trepidantésque natos excipientem, usque confugiamus. Nam nemo est, quem liber hic salutaribus præceptis non excipiat nemo cui tanti viri afflictationes morborum, cruciatus, atque sævæ malorum omnium procellæ solatium, medicamentum, portum non præstent.* Prætereo, frequenter omnium præcepta virtutum nobis tradi; quæ supra indicavi

Rom 15.4

Iacob 5. 11

1. Pet 1. 11

Luc. 24. 26

Chrys. in Cat

2

indicavimus, cùm de materiæ varietate ageremus.

3

Scripturarum interpres utilia consectetur.

Ad eam quoque rationem commentarios nostros accómodavimus, ut alicujus utilitatis fructus ex illis percipi posset, dum ea ad sacrę Scripturæ interpretationem adducere conamur, quę animis quoque utilia & salutaria existant. id quod apposita similitudine, tum in hoc libro, tum in universum Scripturæ interpreti faciendum, sanctus Gregorius præcipit. *Sacri* (inquit) *tractator eloquii morem fluminis debet imitari; fluvius quippe dum per alveum defluit, si valles concavas ex latere contingit, in eas protinus sui impetus cursum divertit, cùque illas sufficienter impleverit, repentè se in alveum refundit; sic nimirum sic divini verbi esse tractor debet, ut cùm de qualibet re disserit, si fortasse juxta positam occasionem congrua ædificationis invenerit, quasi ad vicinam vallem lingua undas intorqueat; & cum subjectæ institutionis campum sufficienter infuderit, ad sermonis propositi alveum recurrat.*

Grego. in Pref c. 2.

Sẽsus primus & literalis referẽdus ad utilitatem.

Non quòd alium, quam primum illum, & litteralẽ Scripturæ sensum consectari, aut secundum illum, quem Moralem vel Tropologicum appellant venari, aut persequi animo statuerim; sed quòd primus ipse Scripturæ sensus multa nobis pręclara, & salutaria monita ad morum disciplinam suppeditat, & nihil sit in historia, & simplici narratione aliqua, aut nuda sententia tam aridum & exile, ex quo, si premas, & urgeas, non succi multum, atque utilitatis elicias. Nam *quæcumque scripta sunt, ad nostram* utilitatẽ, *nostramque doctrinam scripta sunt.* Deus enim noster *docet nos utilia.* Propterea non solum melli, & dulcedini, non solum auro, argento, gemmis pretiosissimis, quæ ad gustum & splendorem pertinent, sed iis quoque, quæ utilia & necessaria sunt mortalium vitæ, & incolumitati comparantur sanctæ Scripturæ, pani, vino aquæ, pinguibus; atque ea *devorare, & comedere* jubemur, in nostramque utilitatem convertere. Qui frigidè tractat, quod ex se meracissimum est, tum efficacitatis, tum commoditatis mirabilis verbum Dei, ingentes is à Paulo minas accipiat; Qui dum de vita & incolumitate animorum se sollicitum esse scribit ad Corinth. *Non sumus* (inquit) *sicut plurimi adulterantes verbum Dei. sed ex syncenitate, sed sicut ex Deo, coram Deo, in Christo loquimur.* Namque illi adulterant, & cauponantur verbum Dei, qui frigida miscent, & diluunt, atque efficacitatem (quod in se est) retundunt, neque eo modo nobis propinant, quo sibi à Deo traditum est, purum atque syncerum; videlicet cùm vel inutilibus, aut mollioribus facetiis, aut fucatis potius quàm solidis utuntur in verbo Dei tractando; quæ omnia Paulus aquę adulterium, id est, frigida appellat, *(frialdades)* sicut scriptum est Isai. 1. *Vinum tuum mistum est aqua.* Septuagint. *Caupones tui miscent vinum aqua.* Propterea sponsus sponsę *ventrem*, id est, animam, & cogitationem Doctorum, & Divini verbi interpretum, (quæ frequenter *ventris* nomine significatur) comparat *acervo tritici*, dejectis inutilibus paleis, *vallato liliis*; nihil enim debet admittere doctoris, aut interpretis mens, quod inutile aut sine fructu sit, quãq; quæ dicit, scribit vé utilia & salutaria, cum jucunditate & suavitate quadam condire debeat. Atque iterum sponsæ *dentes* (hi iidem sunt Ecclesię Doctores, & tractatores divinarum Scripturarum, qui dum solida & dura comminuũt & præmandunt, difficilia sacrę Scripturæ explicant, & obscuriora interpretantur, ut dissertis verbis Nyssenus, Theodòretus, Ambrosius interpretantur) comparat, inquam *dentes gregibus tonsarum, quæ ascenderunt de lavacro; omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas.* nam nemo interpres in enarrando ita sterelistcere debet, ut nõ aliquẽ, imò duplicem fructum non proferat, & multa pulchra, salubriáque consilia, & vitæ præcepta in audientium atque legentium mentibus non progignat. Ergo qui nullius utilitatis fructu fœcundus sit, is profectò sterilis erit, & inter Sponsę dentes minimè connumerandus. is quoque non *rectè tractabit verbum veritatis.* Quid enim existimas exigere Paulum à Thimotheo, dicentem, *Solicitè cura te ipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis*; quàm ut rectè secet, & abscindat, resecetque (ut ex Gręco legitur) inutilia in tractando verbo, ut Chrysost. quoque, & Ambrosius interpretantur, atque in ea tantùm incumbat, quæ utilia fore intellexerit? Tum etiam ut secet, dividat, distribuat cuique suam portiunculam, & ut ait Glossa, *altis spiritualia, lac parvulis*, ut in eo crescant in salutem. Quasi verò aliud debeat efficere

Rom. 15. 4
Isa. 48. 17

Ezech. 2. 9.
Apo. 10 9. 10

2. Chor. 2

4

Ecclesiæ doctores quibus similes
Cant. 7. 2.

Cant. 4. 2.

Nyssen
Theodoret.
Ambros.

2 ad Thim. 2

Glossa

verbum Dei interpretatum à doctore, quã quod Pater ipse revelans, & Christus Iesus docens, & prædicans efficiendum voluerunt, videlicet, *ut omnis qui audit, & discit, veniat ad* filium Dei. Quasi omnis sapientia, sacra præsertim, quæ derivatur ab ipso primo capite & fonte Deo, non debeat nos ad illum convertere, & deducere media observatione mandatorum. *Omnis enim sapientia à domino Deo est, & est ante ævum Fons sapientiæ verbum Dei in excelsis, & ingressus illius mandata æterna.*

Ioan. 6. 45.

Ecclesi. 1.

5

Sed ut de usu paraphrasis, quam in fine commentariorum cuique capiti appendimus, aliquid quoque dicamus, curavimus sanè, ut siquid in paulò uberioribus explanationibus dispendii laboris, aut temporis fieri cuipiam lectori videretur, id totum repararemus compendio Paraphrasis. Nam ut verè Gregor. Nazianze. oratione. 3. de Theologia dixit; *Quemadmodum aqua, quæ non certis canalium marginibus dirigitur, sed per area diffunditur planitiem, evanescit, ita & res per sermonis vastitatem diffusa, lectorem fallit.* Ita longiores cõmentarios compressimus, & in angustias, potiùs ad summam redegimus. Sic autem compendii fecimus, ut, quoad fieri in tanta brevitate potuit, rerum variarum atque multiplicium, quæ fusiùs in commẽtariis explicantur, semina in paraphrasi reponeremus, neque nostras solum sed aliorum etiam interpretationes, & peculiares alias vel ad mores, vel ad sacræ Scripturæ intelligentiam, observationes opportunas indicavimus, eadem oratione contextas, locis etiam in margine notatis, ex quibus uberiorem explicationem sine dispendio temporis lector petere possit. Vnum affirmo, illud quicquid est, si lectori tantæ utilitati & commodo est, quãto mihi labori fuit, fore sanè, ut non nihil omnino istinc proficiat.

Nazianz.

6

Vulgatæ editionis tuendæ studium.

Vt vero nihil nostro labri deesset, in hoc non minorem curæ, sollicitudinisque partem derivavimus, nequid nobis quod editionis Vulgatæ auctoritati derogaret, excideret, vel per incuriam. Et quidem non auspicatò, pedem (quod ajunt) in Divinarum litterarum limine figeret, cui alia vel minimùm diversa mẽs esset. Nam ut ea, quæ pro religione pietatéque suscepta sunt, optimis auspiciis geruntur, sic illa, quæ cum his duobus humanæ vitæ præsidiis pugnant, ut quæ à pessimis initiis exordiantur, pessimo fine terminari necesse est. Id ergo semper ante oculos versabatur, ut variarum lectionum ornamenta, quibus passim Divinæ litteræ non sine splendore abundant, nemo in nostris commentariis desideraret: tum ne ita multi in iis eruendis essemus, ut aliorum versiones nimis suspiciendo, sapientissimi, sanctissimíque Hieronymi (hujus enim magna ex parte versio Vulgata est) lectionem, aut existimationem læderemus. Itaque id effecimus ut reliquæ versiones, tanquam ancillæ, & pedissequæ, nostræ editioni dignitatem auctoritatémque conferrent. in quo bonam operam maximè Septuaginta præstabunt. quibus jam correctioribus districtè jubemur a Sixto quinto Pont. uti, ad Latinæ nostræ lectionis interpretationem. Et quidem Hebraizantium quorundam studium, si tantùm in illustrandis eruendísque Sacrarum Litterarum intelligentiis adhiberetur, apud neminem jure malè audiret. Sed illud est omni vituperatione dignissimum, quòd Latinum interpretem fictis sæpè criminationibus proscindunt, lacerántque; atque aperto contradicendi studio, ubi ille Hebraismum retinet, dissolvunt isti, ubi ille illuminat, & quasi brevissima paraphrasi explicat, retinent isti nimiùm religiosè, & verbum verbo curant reddere non fidi interpretes. Ita dum sibi proponunt ab interprete Latino discedere, à vero frequenter discedunt, aberrántque. Est sane ille (sive Hieronymus, sive quis alius sit) Hebraicæ, Græcæ, Latinæque linguæ, atque omnis antiquitatis peritissimus; tum illud, prudens cautúsque, & utilitatis atque pietatis apprimè studiosus. Quare dum per variarum lectionum scopulos aberrare continget, ad Vulgatam nostram, tanquam ad portum, vbi secure consisti possit, cursum dirigemus. Cùm verò vel ex aliis scripturis, vel ex aliis translationibus exempla accersere necesse sit, illa certè semper delegimus, quæ tum vel ad Scripturæ phrasim explicandam, nostræ lectioni valde familiarem, aptissima essent; tum quæ minimè jejuna & arida piis contionatoribus ad morum compositionem videri possent: ut cùm obscuriora libri nostri loca illuminatent, simul etiam lectorem utilitate aliqua, voluptatéque juvatent.

Interpretatio Vulgata Hieronymi.

Editio Vaticana Septuaginta

Hebraizantiũ quorundã studium notatũ.

Latinus interpres sapientissimus.

Denique

7

Denique suam quoque præfatiunculā, præcastigationē potiùs, Hispanismi quidam & vulgaria quædam vocabula inserta reliquæ scriptioni, postulare videbātur, ad quæ forte Latinissimi, atque delicatissimi palati homines nauseabunt. neque immeritò; nam vim Latinæ orationis extenuant, & nervos dicendi infringunt, & quod in publicum, ad cōmunem omnium utilitatem editur, si peculiaribus cujuspiam linguæ vocibus aut sentētiis vulgaribus respergatur, non potest nō molestiam lectori aspergere alieno. Statueram igitur ab illis abstinere, ne qui in publicis prælectionibus, nostris auditoribus gratissimi extitissent, alienos lectores aut obscuritate aliqua & impedimento, aut offensione retardarent. sed aliter de re facienda emūctæ naris homines statuerunt, ex quorum tempore & consilio, meum illud mutare invitus licèt, & nunc quoque repugnans & dolens, necessariò cogor: atque his etiam causis impellor. Primū, quòd multum subsidii ad Scripturæ phrasim, & dicendi rationem cognoscendā ex lingua Hispanica peti posse existimem; aut quod utriusque per se dialecti persimiles sint; aut quòd ratione aliqua multi linguæ sanctæ idiotismi ad Hispanicam redundarint. Rem sexcētis exēplis testatam facerem, nisi jam longiores moras, atque tædium præfationis vererer & nisi ejusmodi testimonia, passim essēt à nobis producenda. Quædam igitur ex Hispano, sacræ Scripturæ respondēt, non sine venustate, & intelligendi operæ pretio; quæ si velis alia lingua exprimere, nō omnino fæliciter præstare possis, neque ea gratia, quam vel in sua, vel in alia persimili babent; ut si vinum in non valde cōmodum, neque amicum vas transfuderis, non sine periculo acescendi. Quam rem Ecclesiastici auctor, in suo prologo planè docuit. veniam videlicet petit, in quibus videtur deficere in verborum cōppositione. Translationem intelligit ex Hebræo in Græcum. *Nam deficiunt* (inquit) *& verba Hebraica, quando fuerint translata ad alteram linguam, non autem solùm hæc, sed & ipsa Lex, & Prophetæ, cæterǽque aliorū librorum, non parvam habent differentiam, quando inter se dicuntur.* Deinde quoniā Scripturę interpreti illis omnibus utendum est, quæ ad vim sacræ locutionis percipiendam facere possint, quæcumque tandem illa sint. Ad hæc, rem facimus non sine exemplo, nā viri optimè de Litteris Sacris meriti sive in suis sanctę linguæ Thesauris, sive in suis Sacræ paginę cōmētariis, quædā etiā Germanorum, quædam Gallorū lingua explicant lectoribus neque repugnantibus, neque ingratis. Atqui nec Germanus neque Gallus aut præclariùs canit, aut sępius nos sua lingua ad Scripturæ locutionis alicujus intelligentiam excitare poterit, quàm Hispanus. Quare vitio non vertendum si quod illi semel, aut iterum, Hispanus homo, bis & ter quod neque inutile, neque deforme sit, ut Hispanis morigerari videatur, scribere audeat; ea præsertim ratione, ut integrū sententiæ sensum etiam nescienti Hispanè semper relinquat, nec nō etiam lectionem ipsam expeditam; nam plerumque ex ipsis commentariis, & textu expunguntur Hispanismi, inviti licèt, & commodum in margine locum quæritare coguntur. Verùm cùm facilem nobis aditum ad libri explicationem præfatio dederit, diutiùs immorandum non est.

Hispanism i ad Scripturę intelligentiā opportuni.

Iesus Syrach.

IOANNIS DE PINEDA
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM IN IOB
LIBER PRIMVS
De utraque Iobi fortuna, & primo cum Satana certamine, secundo cum uxore.

CAPVT PRIMVM.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Iobo viro sanctißimo, & suæ domui bene præposito invidens Satanas potestate sibi à Deo permissa bona omnia diripit; spoliatus verò ille universorum Domino gratias agit.

I. VIR ERAT IN terra Hus nomine IOB: & erat vir ille simplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo:

I Historiæ, atque libri exordium.

PRIMIS quatuor, quinque ve hujus primi capitis sentētiis universarum sancti IOBI rerum narrationis summa, atque libri totius exordium continetur omnibus suis numeris perfectū: ut quod aptißimè in libri materiam, finemq; conveniat; neq; alienum sit, longiús ve, sed ex rei ipsius visceribus petitum; tum (quod historiæ, & docilitatis, atq; benevolentiæ conciliādæ leges exigunt) simplex, breve, dilucidum. Perspicuè namque, æquè ac breviter illa omnia complectitur, sive, quæ historiæ fidem certis argumentis confirmare, sive, quæ virum clarißimum ex triplici illo bonorum genere commendare potuerunt. Quæ naturæ, & corporis sunt patria, genus, nomen ductum, vel impositum à majoribus; tam integra, támq; firma valetudo, cui humanæ salutis hostis acerrimè inviderit. Deinde quæ fortunæ dicuntur, opes maximæ, filii jocundißimi, familia amplißima, summus apud omnes honoris, & existimationis gradus, regia deniq; dignitas, atq; potestas. Postremò, quæ præcipua sunt, animi candor, simplicitas, rectitudo, integritas, sancta liberorum institutio, in Deum pietas, atq; religio singularis: in quibus sic se vir sanctißimus exercuisse proponitur, ut animi bonis in-

Perfecti exordii leges servatæ.

Commendatus IOB a triplici bonorū genere.

structus, atq; munitus aliorum, quæ corporis, fortunæq; sunt jacturam, non constanter modò, sed cum gaudio etiam susceperit.

VIR.

SVMMA COMMENTARII.

2. *Vir à Græcis pro imbecilli.*	*Crucis virtute.*
3. *Iacobi locus de oratione ex Græco illustratus.*	9. *Iob, atque Paulus eodem spiritu, oratione diversi.*
4. *Vir à Latinis pro forti.*	10. *Vir Hebræis pro nobili.*
5. *Iobi elogium ex Suida.*	11. *Vir dicitur ab existentia. Mysterium etiam Hebraica lingua.*
6. *Adam homo, Christus vir.*	12. *Illustratus Salomon de viri, & fœminæ officiis.*
7. *Vir Hebræis, sicut & Latinis.*	13. *Vir hoc loco pro magistratu, & principe.*
8. *Dei virtus sub humana imbecillitate, & evacuare in sacro sermone quid, pro*	14. *Magistratus vir esto.*

IN illa verò bonorum enumeratione, (ut jam totius sententiæ vim, atq; vocum singularum proprietatem expendamus) viri appellatio continetur; cujus Græci unam, Latini significationem alterá tradunt; tertiam nos quoq; loco, & materiæ convenientem adjungemus. Et quidem emphaticôs virum hoc loco dici Græci, Latiniq; consentiunt, ratione licèt diversa; Illi cum in Septuaginta non legerint *aner*, idest vir, sed *anthropos*, idest homo, significari existimāt verissimam humanæ naturæ imbecillitatē, quæ in Iob incredibiliter ulcerato, & morbis gravissimis, atq; mortiferis affecto, admirandum spectaculum, mundo, angelis, & hominibus dederit immanissimo hoste penitus superato, atq; triumphato. Sic observat Origenes; explicat verò eleganter Chrysostomus, *communem* (inquit) *naturam scriptor indicavit, nequis certaminum, ac patientiæ spectata magnitudine incredibili, peregrina quadam, & non humana eum natura præditum arbitraretur.* Idem observare solent sacri scriptores, cùm rem proponūt, aut narrant majorem humanis viribus, uti Iacobus apostolus, cum vim incredibilem orationis, & precum exponit, & lōgè mirabile exemplum Eliæ cœlum arbitratu suo claudentis, & aperientis adducit; *Orate* (inquit) *pro invicem, ut salvemini* (ut curemini, & sanemini. Sic enim exigit cōtextus; oratio enim est præsentaneum morborū remedium) *multum enim valet deprecatio justi* (pro illo, qui corporis, aut animi ægritudine laborat) *assidua.* (, propriè ex Græco, efficax, intē ta, & minimè languida: cum enim hujus modi est, non poterit assidua non esse.) *Elias homo erat similis nobis passibiles,* (in Græco similis passibilis, unica dictio *Omiopathes*, non solùm similium passionum, & affectionum, sed, quod laboris est, iisdem ærumnis obnoxius, multa quoq; & bello humanitus passus; vox eadem quæ actorum. 13. cum Listrensibus aliquid homine majus de Paulo, & Barnaba opinantibus, responderūt Apostoli: *Et nos mortales sumus similes vobis homines* (*similes passibiles*, similiter infirmi, & ærum nosi, simili conditione pœnarum vobiscum humanitus afficimur) *& oratione oravit, ut non plueret super terram, & non pluit annos tres, & menses sex: & rursum oravit, & cœlum dedit pluviam.* Ergo sanctus Iob dicere suo jure potest, quod Paulus in suis infirmitatibus gloriatus, suásq; pugnas victoriásq; cantás, scribebat Ephesiis, *Non est nobis* (infirmis hominibus ex carne, & sanguine concretis) *colluctatio adversus carnem & sanguinem* (non certamus pares cum paribus) *sed adversus principes, & potestates, adversus rectores tenebrarū harum.* Ita ut cum illi occultissimi sint, nos tamen quasi agentes in tenebris minimè illos videamus, necesséq; sit, velut Andabatarum more, qui clausis oculis digladiabātur, cum illis pugnare. Hoc inquam non minori jure Iob dixerit; atque ea ex parte fortè majori, quòd Paulus depugnabat quidē cum hominibus, verùm hæreticis, *ubi sedes est Satanæ*; ideo præcipua colluctatio adversus illū erat; at verò Iob nō solùm adversus uxorem, trésq; sapientes Reges agitatos maligno atque furenti spiritu, sed cum ipso Satana singulari certamine conflixit, illiúsq; impetum sustinuit, atque confregit.

¶ At ex Latinis plerique post Hieronymum, seu potius Bedam, atq; Philippum presbiterum (& quidem viri nomini Latino, atque Hebraico congruentius) animi robur, et virtutem verè masculam significatam intelligunt; quasi nō fuerit infirmus homo, qui tam animosè pugnaverit, sed *Vir* verè magnus qui tam fortiter vicerit, & tam gloriosè triumphaverit; quare arma, virumque canit liber hic. Singularis hujus, præstātissimæ-

Margin notes:

Triplex Viri significatio.

2

LXX. ἀνήρ. ἄνθρωπος.

Homo pro imbecillo.

Orig. lib. 1 Chrysost. in Cat.

Scripturæ regula.

Iacob. 5. 17.

3

Vis, & efficacitas precū.

ὁμοιοπαθής

Act. 13.

3. Regum. 17. 1.

Luc. 4. 25.

Ephes. 6. 12.

Apo. 2. 13.

4

Philipp. Bed. Vir pro forti.

Iobi elogium ex Suida.

que virtutis pulchrum eſt apud Suidam elogium, atque in primis elegans, quod hîc adſcribam lubens; ſic ille ſcribit. *Iob verè magnus ille, & generoſus veritatis pugil primus apperuit gymnicum illud, & ingens, atq; adeò totum terrarum orbem includẽs ſtadium. Hic adverſarium omnibus congreſsibus proſtravit. Hic vibicibus, & plagis ad ipſa oſſa penetrantibus acceptis permanſit invictus; hic vermibus ſcatens corollam meruit hunc neq; mors proſternere potuit, neque à tergo invadere; inſtar enim firmiſsimæ columnæ, aut incudis impenetrabilis perſtitit per omnẽ ætatẽ ſubigens, & proſternẽs adverſariũ. Hic primus diabolũ devicit: hic de improbo illo triũphavit non victor in Olympiis, aut Nemæis, aut Iſthmiis, aut Pythiis, aut certaminibus cæteris, quæ arrogantibus Græcorum ſermonibus celebrantur: ſed pro liberis, & poſſeſsionibus, & gregibus, & armentis, & omni ſervitio, cultuq; vitæ, ædes ſuas collapſas invicti animi vir, & ſepulchra, & cæmeteria filiorum ſuorum factas conſpicatus. Neque hîc rabies, & invidia quievit adverſarii, donec ipſum pugilem nudum in ſterquilinium evocatũ, & totum ulceribus compunctum, vermibúsque repletum ſpectaculum horrendum, & inuſitatũ toti terrarum orbi effecit; donec tandẽ ſuccubuit conſceleratus ille, & cum dedecore receſſit.* Suidas hactenus. breviùs Proſper, ſed non inelegantiùs in eandem rem: *Inter cæteros* (inquit) *Idumææ gentis Duces Iob ille fortiſsimus athleta Dei emicuit in exemplum omnis patientiæ productus, ut agoniſtico certamine principem totius militiæ Diabolum ſuperaret fultus auxilio Dei.* Sed plura de certaminibus poſtea; nũc de viri cõcertaturi virtute; quippe ſunt (ut ille alius dixit) *homines permulti, viri perpauci*: horum enim, vel unum in mediis illorum turbis, atq; adeò ad exiguum lucernæ lumen in media luce quæritabat Diogenes; inveniri verò niſi apud Lacænas, pernegabat, qui ſolas illas affirmabat, viros parere. Sed neque apud Lacædemonam quidem, verùm *in terra* Hus inventum prima ipſius hujus veriſsimæ hiſtoriæ verba renuntiant, *Vir erat in terra Hus nomine Iob.* Ipſeq; Deus optimus, qui aliquando (ut Iſaias ſcribit) *vidit, quia non eſt vir*; ſed Iobi tamen ætate inveniſſe virum juxta cor ſuum illis verbis teſtatus eſt: *Numquid conſideraſti ſervum meum Iob, quòd non ſit ei ſimilis in terra vir ſimplex.* Ex hoc hominis, viriq; diſcrimine illud illud inter primum, & ſecundum Adamum obſervavit Gregorius, quòd primus homo, homo fuerit, non vir; *Fortis* (inquit) *conditus, ſed enerviter ſubjugatus vir non fuit ex congreſsione, qui fuit ex munere.* Sed ecce vir, cujus *oriens nomen ejus*, ſecundus Adam vir *potens opere, & ſermone*, vir *à fœmina circumdatus*, vir *approbatus virtutibus, & prodigiis*, dum in deſerto angelum apoſtatam vicit, primam illam viri nobilitatem reparavit; namq; facta eſt in Redemptore noſtra natura infirma valida; quæ in Adam facta fuerat fortis infirma. Sic ferè Greg. Quid quòd ex animi virtute, & Fidei robore eviratus ille Reginæ Candacis eunuchus, nõ homo ſolùm, ſed vir etiã dicitur. Actorum 8. Quod notavit non ſemel Hieronymus. Significatio quidẽ *Viri* pro forti Hebræis familiaris; quam noſter interpres illuminavit. 3. Regum. 2. *Confortare, & eſto vir fortis*; quod Hebraicè tantùm eſt, *Confortare, & eſto vir*, Hiſpanus non pluribus verbis exprimeret: *Animate, y ſe onbre.* Eãdem reliquit, ut erat in fonte 1. Regũ. 4. *Confortamini, & eſtote viri Philiſthiim, ne ſerviatis Hebræis.*

Proſp. de prædict. p. 1. c. 22.

Viri pauci.

Herodotus in Palym.

Laert. in Diogene. Plutarch.

Iſai. c. 59. 16. 46.

Greg. 1. Regum c. 1.

Primi, & ſecundi Adami diſcrimen.

Zach. 6. 12

Luc. ultim. 19

Ierem. 31. 22.

Act. 2. 22.

Vir à virtute.

Act. 8. 27.

Hieron. contra Iovin. c. 7. & Iſai. 53 Epiſt. 103. ad Paulin. tom. 3.

3. Regum. 2. 3.

1 Reg. 4. 9.

Duo hic obſervanda; alterum, has duas Græcorum, & Latinorum interpretationes unius verbi omnino contrarias re ipſa ita eſſe nexas, ut ſeparari non poſsint; nam ſicut carne abditus latet ſpiritus, ita illã hominis imbecillitatem ab omni humanæ opis, viriúmque ſuarum fiducia vacuam implet Deus virtute, & fortitudine planè virili; nã externã illam potentiæ, & humani ſplendoris faciẽ, & magnam de ſe fiduciam, & exiſtimationem conceptã, qua ſepè nititur, & inſoleſcit deluſa carnis ſapientia, ab omni virtute vacuã, & inanem prorſus dimittit, ſicut ſcriptum eſt: *Eſurientes implevit bonis, & divites dimiſit inanes.* In quã rem ſcribit Paulus, Evãgelii prędicationem *non* eſſe *in ſapientia verbi*, id eſt nõ niti, aut eloquentiæ, aut humanæ rationi, aut Philophiæ, ullive ſcientiarum naturalium; ea enim omnia complectitur *Verbi* ſignificatio, quod Græcè eſt, *Logos*: & eã fundamenti, radicis, aut principii rationẽ, denotat præpoſitio *In.*) *Vt non evacuetur crux Chriſti.* videlicet, Si crux conſtaret externo illo ſplendore, & humana vi, eſſet à Dei virtute vacua, atque ab illo põdere graviſsimo theſaurorum ſapiẽtiæ, & ſcientiæ Dei; id enim *Evacuã*

Imbecillitatem humanã fulcit Deus fortitudine virili.

Humanus ſplendor virtute vacuus.

Pſal. 106. 9.

Luc. 1. 53.

1. Chor. 1. 17

Quid ſit Evãgelium, non eſſe in ſapiẽtia verbi.

λόγος

Verbũ, quid ſignificet.

Præpoſitio In quid denotet

Evacuari Crucem, quid.

Quid evacuare in ſacris.

Quid evacuare in ſacris. Eccleſ. 14. ℣. 6. & 8.

di verbum ſignificat, exinanire, & penitus ſpoliare · eſt enim bis verbum Græcum idem Eccleſiaſt. 13. dum de ſuperbo divite dicitur: *Evacuabit te, & ipſe non dolebit ſuper te, & confundet te, donec te exinaniat bis, & ter.* Quare ſubjungit Paulus; *Verbum crucis pereuntibus* (qui tantùm externa vident, & ſapiunt, interna, & ſpiritualia non credunt) *ſtultitia quidem eſt, iis autem, qui ſalvi ſunt* (id eſt, nobis) *Dei virtus.* Certè dum Iſaias vates Iſraeli & viribus, & numero ſuis hoſtibus lõgè impari glorioſas victorias, atq; triumphos pollicetur, ſub tanta imbecillitate divinã ſe ſe fortitudinem inſinuantem, atq; deliteſcentẽ miratus, ne populum lateret id, quod latebat in populo, publicè, atque apertè exclamat latitantem Deum alloquutus; *Verè tu es Deus abſconditus, Deus Iſrael Salvator*, qui arundinem levem, & fragilem tuæ pondere fortitudinis, quaſi ferrea virga indita firmá, invictámque reddis. Ergo in homine Iobo, vir latet Iobus.

Verbum Crucis.

Iſai. 45. 15.

Theod.

Iob, & Paulus ejuſdem ſpiritus.

Hinc ſequitur alterum; quoniam ut ait Theodoretus, quæ videtur imbecillitas verã potentiam conciliat, Paulus, atque Iobus eodem ſpiritu, vocibus diverſis de ſuis infirmitatibus loquuntur. Ille *libenter*, imo ut eſt in Græco, *libentiſſimè* gloriatur, tum etiam *placet* ſibi *in infirmitatibus.* Nam ut ait Ambroſius, *Plus addit medicina Chriſti ad ſalutem, quàm infirmitas detrahit ſanitati.* At verò Iobus (non ſemel etiam David) ſuas miſerias non modò nõ extenuat, ſed dolore, & gemitu incredibili recenſet: ſanè utérque ut Deum advocet ſuæ imbecillitati adjutorem; nã qui in infirmitatibus gloriatur, nihil habet melius, aut fortius, cui nitatur; qui ſuas infirmitates tantopere amplificat, nihil firmum in ſe agnoſcit; evocat igitur uterque divinam ad ſe virtutem, quæ in illis inhabitet: Sic verò evocatus audit, adeſtque opportunè Deus, quòd in ipſiuſmet gloriam, & hominis bonum redũdet. Nam *virtus* (Dei) *in infirmitate* (hominis) *perficitur*, dum perfecta, & admiranda fortitudinis opera per hominem edit. Ergo vir Iob inter primarios illos Fortes Iuſtitiæ, quos nimirum Iuſtitia inſtruit Panoplia Dei, ut poſsint reſiſtere adverſus inſidias Diaboli, jure cenſendus eſt; ſed non omnino quales Iſaias deſcribit: *Plenos, oleo gaudii, & amictos pallio Laudis. Vt ponerem* (inquit) *fortitudinem Lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudii prolucta, pallium Laudis pro Spiritu mœroris; & vocabuntur in ea Fortes Iuſtitiæ,* Cujuſmodi certè Diſcipulorum Chriſti ovatio narratur à Luca: *Reverſi ſunt Septuaginta duo cũ gaudio dicẽtes, Domine etiam dæmonia ſubjiciũtur nobis in nomine tuo. Et ait illis Videbam Satanam ſicut fulgur, de cœlo cadẽtem Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes, & ſcorpiones, & ſuper omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit.* At verò Iob Fortis quidem juſtitiæ, ſed in cinere, luctu, & mœrore, nõ minus glorioſam de inimico victoriam adeptus, etiam dœmonia ſibi ſubjecit.

2 ad Chor. 12. 2 Chor. 11. & c. 12 ℣. 9. 12. Ambroſ. eo loco ad Chor.

2. Chor. 12. 9.

Epheſ. 6.

Iſai 61. 3.

Fortes juſtitiæ, qui.

Luc. 10. 18.

10

Tertia viri acceptio.

Sed tertiò tandem quàmvis, quæ de viri ſignificatione ab aliis ſunt ſapiẽter indicata, à nobis verò etiam promota, & illuſtrata, quòd re ipſa vera ſint, & multùm conferant ad Iobi laudem; ſed mihi tamen ſuadeo *Viri* nomen hoc loco eſſe honoris, & dignitatis; quæ uſurpatio frequentiſsima eſt in ſacro ſermone, præſertim cum in originali ſubeſt nomen (*Is*). Sic *vir*, opponitur *homini* Proverb. 8. *O viri ad vos clamito, & vox mea ad filios hominũ.* Id eſt, tam nobiles. quàm ignobiles alloquor. Iſa. 2. *Incurvavit ſe homo, & humiliatus eſt vir,* Id eſt, cum vulgo & plebe Principes etiam, & magiſtratus genu flectunt idolis: Vel, ut homo, & vir ad eundem pertineant; homo, qui pro ſua terrena, & fragili conditione à ſuo tantùm creatore auxilium implorare deberet; quíque ita creatus eſt, ut eſſet *Vir*, id eſt, imperium & dominationem exerceret in reliquas creaturas, utpote corporeatum nobiliſsimus; is inquam (quod indigniſsimum eſt) ſe abjicit coram ligno, & lapide. Eandem etiam vim habet ſolitariè poſitum 1. Reg. 26. Cùm dixit David ad Abner Principem militiæ Saul, & ſub eodem pariter tentorio dormientem. *Nunquid non Vir tu es?* (præclarus, inſignis, Regi amiciſsimus) *Et quis alius ſimilis tui in Iſrael.* Scitum verò eſt id Pſalm. 4. *Filii hominum* (Hieronym. juxta Hebræum, *Filii viri* pro virorum, id eſt viri) *uſque quo gravi corde* (Hieronym. *incliti mei*; explicat quos vocet Viros atque graves. *Hijoſ-dalgo y gente grave haſta quando?*) Conqueritur nimirum de Saule, & ejus prin-

Viri appellatio eſt honorifica.

איש

Prob 8. 4.

Vir opponitur homini in ſacris.

Iſai. 2. 9.

1. Regum. 26. 15.

Pſalm. 4. 3.

11

Triplex nomen hominis in ſacris.

Vnde nomina Adam, & Enos.

cipibus indefeſsè illum perſequentibus. Hujus autem ſignificationis ratio, & Analogia eſt, quòd ex triplici nomine, quod in ſacro Sermone homo habet, ſicut nomen *Adam*, id eſt rubeus vel argilloſus à terrena conditione, & rubeo limo, ex quo formatus eſt; & nomen *Enos*, id eſt, miſer, & deſperatæ ſalutis, aut æger deploratus, ab ægritudine & ærumna ductum eſt; ſic *Is*, id eſt Vir, hoc loco & aliis frequentibus non ſolùm à ſexu, & virtute, ſed à præſtantia, dominatione, nobilitate, dignitate, officio, & muneris publici adminiſtratione dicitur; quibus omnibus Vir præſtat Fœminæ. nam licèt pleríque ex Hebraizantibus id nomen nullius radicis ramum faciant, ſed acutè alii deducunt à verbo ſubſtantivo *Ies*, quod exiſtentiam ſignificat, ita ut vir dicatur *Is*, quaſi ens, aut primò exiſtens, videlicet ante fœminam. quare ſicut exiſtentiæ, ita honoris, omníſque dignitatis primas ferat. Hinc illud Hebraicæ linguæ myſterium, ut dum aliquid fœminæ tribuitur publici muneris, aut quod potiùs ad virum ſpectaret, conjungat nominibus fœminarum, verba maſculina, ut cùm Booz benè precabantur de conjugio Ruth; *Faciat Dominus hanc mulierem, ut ſit exemplum virtutis in Ephrata, & habeat celebre nomen in Beth-léhem.* In Hebręo eſt apoſtrophe ad ipſam Ruth per verba maſculina, *ſtrenuè age, & acquire nomen celebre*; nam ſtrenuè, & cum virtute agere, & comparare celebritatem nominis ad virum potiùs pertinet, quàm ad fœminam. Similiter etiam primo Regũ 25. cùm Abigail occurrens David virili pluſquã animo id præſtitit, quod Nabal, ſi vir eſſet maturiùs præſtare debuiſſet, cum verbo maſculino *attulit* jungitur in Hebræo Dixit Abigail: *Suſcipe benedictionem, quam attulit ancilla tua.* Præclarè rem hanc docuit Sapiens, cùm propria cuique munia viro, atque fœminæ attribuit; *Mulier* (inquit) *Fortis*, atque virago, *quæſivit Lanam, & linum; & operata eſt conſilio manuum ſuarum: manũ ſuam miſit ad fortia*, (propriè ad colum, vel ad verticulum) *& digiti ejus apprehenderunt fuſum.* Deinde textrinam exercet; *Sindonem fecit.* Acu polymitas telas conficit, *& cingulum tradidit Chananeo*. Domeſticorum conveſtiendorum ſollicita eſt, *Omnes domeſtici ejus veſtiti ſunt duplicib*. Prętioſiores ſibi ipſa veſtes elaborat, *Stragulatam veſtem fecit ſibi; byſſus & purpura indumentum ejus.* Omnes quidem hæ privatæ curæ, & quæ intra privatos parietes in Gynecæo ipſo, id eſt, extremo domus angulo ſuſtineri, adhiberíque poſſunt, ſcriptum eſt enim: *Vxor tua in Lateribus domus tuæ.* At viro tribuit Sapiens ut *nobilis*, notúſq; ſit *in portis*, videlicet publico urbis foro; * *Sedeátq; cum ſenatoribus terræ.* Eadem profectò privata, & domeſtica miniſteria ſapiẽtes fœminas edoceri à Pallade ſcripſit Homer.

R. Mardoch. Complut. Pagn. Ioan. Fort.

יש

Hebraicę linguæ miſteriũ.

Nomina fœminina juncta verbis maſculinis.

Ruth. 4. 11.

1. Regum. 25.

12

Prov. 31. à ℣. 13.

Partitio munerum viri, atque fœminæ ex Salomone.

Fœminarum curæ minime publicæ.

Pſal. 127. 3.

*Hiſp. Sea onbre de plaça, y de patio de Audiẽcia, Regidor, o que tenga vara.

Homerus Odyſ. 21.

Pallas docuit varia Labores,
Pingere acu veſtes, opera ardua intexere telis.

Telemachus verò omnem publici muneris curam, matri denegat Penelopi; & ad colum, fuſumq; ac telam mittit.

Homerus lib. 1. Odyſ.

Ergo domum mater repetas, muliebria penſa,
Atque opera exercens teláſq; & pendula fila
Et calathos relegas, famulaſq; ad lumina lõ(gu.
Adhibeas penſis, operúmq; adeſſe labores
Ipſa jube; nam ſermo viris debetur, & oris
Officiũ, & ratio, & cui tectis plena poteſtas
Telemacho eſt arcis dicendi copia regi.

Sapienti verò conſilio paret fœmina prudentiſsima.

Obſtupefacta domus mater cœnacula ſumma
Aſcendit rurſus teneris comitata puellis,
Dictáq; Telemachi defigens condita menti.

13

Vir pro magiſtratu.

Gen. 26. 7.

Gen. 43. 11.

Act. 17. 31.

*Que ya tiene dada la plaça de ſupremo juez, y publicado quiẽ ſea.

Magiſtratus vir eſto.

¶ Hinc jam videas proximum eſſe, ut Vir magiſtratum ſignificet. Qua ratione Romani ſuos duũm-viros ac trium-viros nominabãt. Sic Gen. 26. *Cùm interrogaretur* Iſaac à *viris* Geraræ *ſuper vxore ſua.* Intellige viros, qui & interrogandi, & inquirẽdi de rebus publico munere fungerẽtur. Sed clariùs Iacob filiis Gen. 43. *Deferte munera viro illi*, videlicet ſupremo magiſtatui AEgypti Ioſepho. Eandem nominis vim expreſiſſe videtur Paulus Actorum 17. *Iudicaturus eſt orbem in viro* (judice ſupremo) * *in quo ſtatuit.* Ergo Iob *vir in terra Hus*, certè ſupremus illius regionis, aut ſuæ provinciæ, civitatisvé magiſtratus, Dux, vel Rex fuerit; de quo ſtatim plura. Obiter illud notandum, quòd, ſicut primam illã viri interpretationem nexuimus cum ſecũda, ita certè ſecunda cum noſtra hac tertia benè conſentit; namque ut quis princeps aut Rex imperio dignus futurus ſit, vir eſſe debet, *Virtute valens irrumpere innotates.*

Eccl. 7. 6.

tates. Quod cum Moyses expertus munus suum, tum etiam humanorum humerorum imbecillitatẽ agnosceret, Deũ sic precatur Numero. 27. *Provideat Dominus Deus Spirituum omnis carnis* (cujus est carnis imbecillitatem, virtute, & robore spiritus fulcire, & confirmare) *hominem* (propriè IS, virum) *qui sit super multitudinem hanc. Dixitq́, Dominus ad eum, Tolle Iosue filium Nun * virum, in quo est Spiritus Dei.* quasi diceret vividæ cujusdam, & actuosæ virtutis, atque efficacitatis in negotiis tractandis, minimè languidum, aut inertem, mortui, & cadaveris instar, sed in quo sit spiritus. Sed rem hanc satis hoc loco fuerit indicasse, ne cùm plura dixerimus in unius vocis tractatione, commentarii leges negligere videamur.

Num. 27. 16. & 18.

*Onbre de pecho, no remisso, ni muerto

An IOB fuerit Rex?

14. *Cajetani sententia Iob non fuisse regem.*	*gum, & quod nomen Melchisedech.*
15. *Iob regem fuisse veteres Patrũ consensus, & probationes.*	18 *Iob Rex regum.*
16 *Particulæ quasi, sicut, & vis in sacro sermone, & aliæ res superioris confirmationes.*	19. *Iob primogenitus, & quod primogenitis jus.*
17. *Palestinorum Regũ cõsuetudo de creãdo Rege regum.*	20. *Iob regnum obtinuit sapientia, & virtute.*
	21. *Zelus & charitas proximorum Iudicem constituit.* (peregrini.
	22. *Iudices quondam non*

14 Sententia Cajet. c. 39. in fine.

QVOD supra de Iobi regno indicavimus, nunc confirmandum est. Et quidẽ solùm invenio Cajetanum de re non valde dubia dubitantem; imò negantem regem fuisse; id quod probat ex ipsius Iobi verbis infra cap. 29. *Cùm sederem quasi rex circunstãte exercitu.* unde colligit duo; primum, non fuisse regem, sed quasi regem; alterum, fuisse principem civitatis, atque exercitus.

Iob 29. 25.

15 Iob Regem fuisse plurimorum Patrum consensus.

Sed quidem regem appellant Septuaginta, sic enim scribũt in fine capitis. 42. *Hi sunt reges, qui regnaverunt in Edom, cujus regionis etiam ipse Iob dominatus est.* His licet ferè omnes Græcos adjungere. Asserit Theophanes Nicænus epist. 2. de Patiẽtia, profertq; aliud ex LXX. testimoniũ. cap. 2. (quod tamen non habetur neque in Complut. neque in Vaticanis) *à capite enim*, inquit, *usque ad pedes insanabilis, & doloribus plenus, & nudus super fimũ sedet, qui paulò ante potẽs, & rex erat.* Isidorus lib. de vita, & morte sanctorũ appellat regẽ Idumæorum: Cæsarius germanus Nazianzeni, dialogo 3. ait: *Concedit Deus hosti externa, ut innotescãt omnibus interiora regis sceptra suis fulgoribus obscurantia purpuram ad spectabilem, & diadema. præerat enim solus regioni Usitarum cum imperio.* Gaudẽtius Brixianus regem Arabiæ; D. Prosper de promissionib. numerat inter Duces de genere *Esau*; idem planè docent Philippus, Beda, & alii mox adducendi.

LXX. Theophanes.

Isidorus.

Cæsarius.

Gaud. in praef tract. in scrip. Prosp. de promiss. p. 1. c. 22.

Et primò quidem probari potest ex ipsius Iobi non uno tantùm testimonio nam eam regis, supremique judicis conditionẽ ipse describit cap. 29. ad *portam* enim *civitatis*, publicum videlicet urbis forum, ait, solitam sibi *parari cathedram* procedenti ad exercenda publica judicia, publicæque rei administrationem. Commemorat astantes sibi principes, duces, senes; meminit diadematis, quod erat regium insigne, & judiciariæ vestis, quam principes judicaturi assumere solebant: *Iustitia*, inquit, *indutus sum, & vestivi me sicut vestimento, & diademate judicio meo*; & tandem concludit: *Cùm sederem quasi rex circunstante exercitu.*

Prima probatio. Iob 29. 7.

ỳ. 8. & 9. ỳ. 14. ỳ. 14. ỳ. 25.

Illud autem *quasi*, in quo Cajetanus hæsit, ut sæpè docent sacri doctores, non tam similitudinem, quàm veritatem adfert: Hisp. sic exprimit, *Como Rey que era con su gente de guardia.* Quod ipso loco agnoscit Beda. Et Nicetas in fine capitis 42. eundem locum tractans ait: *Illud sicut, non propter similitudinem adhibetur, sed ut re vera eum potestate regia viguisse intelligamus.* Simile id Ioannis 1. *Gloriam quasi unigeniti à Patre*; ex Hieronymo. & Psalm. 125. *Facti sumus sicut consolati.* ex Augustino. Marci. 6. *Alii dicebant, quia Propheta est quasi unus ex Prophetis.* Quod verò illum circunstaret exercitus, nihil minuit regiam dignitatem; imò potiùs confirmat, nam in illo tempore reges solebant ad bella procedere; nec alius erat Rex, quàm Dux, & Imperator. Neq; verò valde moror quòd Regem, principem, aut ducem appellari velit Cajetanus, dum concedat fuisse ejus terræ magistratum supremum.

16 Particula quasi in sacro sermone.

Beda. Nicetas.

Ioan. 1. 15. Psal. 125. 1. Hieron Ioan 1. Chrys. hom 10. in Ioan. Aug. super Psal. 125. Marc. 6.

Deinde verò cap. 19. conqueritur: *Spoliavit me gloria mea* (opibus, quæ gloriosum reddunt hominem, vel glorioso, & inclyto regni statu) *abstulit coronam de capite meo.* Quod cum Polychronio eo loco volo potiùs ad regnum re-

2. probatio. Iob 19. 9.

Polychron.

terre, juxta ſimplicem, & propriam vocum ſignificationem; quàm, ubi ſenſus nihil abſurdi habet, cum aliis detorquere ad metaphoram. Eandem rem olet quod cap. 3. ait: *Nunc dormiens ſilerem, & ſomno meo requieſcerem cum regibus, & conſulibus terræ.* Significat enim pari conditione fuiſſe cum Regibus, & ſupremis magiſtratibus; proptereáque nihil mirum, ſi mors illum præripuiſſet, quæ innumeros alios reges proſtravit. Huc tãdem Divus Iſidorus refert quòd cap. ultimo filiã vocaverit *Cornu-ſtibii*; nã cum in ſacro ſermone per *Cornu*, ſignificari ſoleat regni potẽtia, & robur, eo nomine ſignificavit regnum ſibi reſtitutum.

Iob. 3. 14.

Iſidor. de vita & morte ſanctorum.

Tertia ratio.

Secundus probationis Locus eſt triũ amicorum Iobi non leve hac de re teſtimonium; nam pro regni paterna adminiſtratione tyrannidem illi paſsim objiciunt; Leonem illum appellant, uxorem leænam, filios catulos Leonum cap. 4. Quæ dicendi forma in regem crudelem, regiamque familiam refertur Proverb. 19. Præterea quòd munera acceperit, juſque perverterit iniquè adminiſtrando judicis munus cap. 15. & cap. 36. Accedit quod Eliphaz ait cap. 22. *In fortitudine brachii tui poßidebas terram, & potentißimus obtinebas eam.* Et quod ab Eliu dicitur cap. 34. quòd dubium non eſt tacitè propter ipſum Iobum dici: *Qui dicit regi apoſtata, qui vocat duces impios, qui non accipit perſonas principum, nec cognovit tyrannum cùm diſceptaret adverſus pauperem.* Et rurſus: *Qui regnare facit hominem hypochritam propter peccata populi.* Et iterum cap. 36. *Deus potentes non abjicit, cum & ipſe ſit potens, & reges in ſolio collocat in perpetuum, & illic eriguntur.*

Iob. 4. 10. 11.

Prob. 19.

Iob. 15. 34. & c. 36. 18. & c. 22. 8.

c. 34. 18. 19.

Verſ 30.

c. 36. 5.

Tertia confirmatio.

Thobiæ 2. 15.

Iob fuit amicis regio ſuperior

Tertius locus ex lib. Tobiæ, ubi tres amici reges dicuntur, qui aut æquales, ut amicitia exigit, aut certè inferiores Iobo fuerunt & ſapientia, & potentia; quæ duæ res regnum conciliabant; id quod ex totius libri decurſu apertè colligitur: quare & rex, & regno illis ſuperior fuiſſe exiſtimandus eſt.

14

Regum Paleſtinorum conſuetudo

Quòd ſi ea, quæ inter Paleſtinos reges viguiſſe videtur conſuetudo, permanavit etiam ad Huſitas, quippe vicinos; profectò non ſolùm regem ſed Regem regum aliorum, id eſt ſupremum inter alios illius regionis reges, utpote ſapientiſsimum, & ſanctiſsimum, exiſtimare Iobum debemus. Enim verò Chananæi reges unum aliquem ex ipſiſmet delegiſſe videntur communibus ſuffragiis, ad quem ex aliorum tribunalibus provocatio, & appellatio eſſet, tanquam ſupremum, juſtiſsimum & incorruptiſſimum; qui etiam aliorum privatorum regum cauſas, liteſq; componeret. Non enim ſine cauſa factum credendum eſt, ut ex illis aliquis communi nomine appellaretur *Melchiſedech*, id eſt *Rex juſtitiæ*, ut interpretatur Paulus) aut *Adoniſedech*, id eſt: Dominus juſtitiæ; ſicuti apud Aragonios nunc etiam ſupremus magiſtratus dicitur, *el Iuſticia*. Rei hujus conjectura fieri poteſt ex ipſorum nominum ſignificatione, quæ non tam propria videntur, quàm appellatiua; cõſtant enim ex partibus ſignificantibus, *Melchi-ſedech*, id eſt Rex meus juſtitiæ. *Adoni-ſédech*, id eſt Dominus meus juſtitiæ: dignitatis enim videtur hæc appellatio; quam veroſimile eſt habuiſſe reges Hieruſalem, *Melchiſedech & Adoniſedech* urbis imprimis nobilis; atque eò videtur Iſaias alludere capit. 1. cum ait cognomen illud *Civitatis Iuſtitiæ*, quod propter peccata amiſerat, fore ut aliquando illi reſtituatur: *Quomodo facta eſt meretrix civitas fidelis plena judicii? Iuſtitia habitavit in ea; nunc autem homicidæ.* Deinde: *Reſtituam judices tuos, ut fuerunt priùs, & conſiliarios tuos, ſicut antiquitus. poſt hoc vocaberis Civitas juſti* (Hæb. Ghir-Sedech civitas juſtitiæ) *urbs fidelis*. David verò vim & injuriã paſſus ab hoſtibus ſupremum regem appellat, à quo, pro ſuo juſtitiæ tuendæ munere, adverſus potentiſsimos quoſq; tyrannos ſtatim exauditus eſt Pſalm. 4. *Cum invocarem exaudivit me Deus* (*Eloah* judex ſupremus) *juſtitiæ* (*Sedech*) *meæ.* ſuam autem David appellat juſtitiam Dei, quòd judicis, ſicut Dei, æquitas in miſerorum, & oppreſſorum defenſionem incumbere debeat. Neq; hæc Regis regum appellatio, & dignitas incognita fuit, apud nationes alias; nam præter quàm quòd apud Parthos, Artabanus Rex magnus primus appellatus eſt, dupliciq; diademate uſus ut Herodianus ſcribit: & apud Perſas, ut Plutarchus autor eſt; unde illud Ageſilai Aſiaticis ex conſuetudine regem Perſarum ma-

Supremus regum Channanæorũ rex.

Heb 7. 1.

Ioſue. 10. 1.

מַלְכִּי צֶדֶק
אֲדֹנִי־צֶדֶק

Notio nominis Melchiſedec, & ſimiliũ

Iſai. 1. 21.

עִיר־צֶדֶק

Pſalm. 4. 1.

Rex Regum apud nationes alias.

Artabanus.

Herodianus lib. 6.

Plutarchus in Laconicis.

Dictum Agesilai.

gnum vocantibus: *Ecquid ille (inquit) me est major, niſi & juſtior & modeſtior?* Certè tum hæc magni Regis appellatio apud Parthos, & Perſas ad Regem regum pertinebat. Nam & Suetonius in Caligula Parthorum Regem regũ appellat: & Plutarchus in Pompejo tradit, Pompejum noluiſſe Parthorum regem appellare Regem regum, ut à cæteris appellabatur. Perſarum etiam regem Saporem Regem regum appellat Iulius Capitolinus; illumque ad Conſtantium Imperatorem hoc titulo ſcripſiſſe; *Rex regum Sapor particeps ſyderum, & frater Solis & Lunæ Conſtantio fratri meo S.P.D.* Marcellin. ſcribit Magiçam quoque in Oriente Regum regibus imperare tradit Plinius: Armeniorum regem Tygranem Plutarchus in Lucullo, Regem regũ dicit: deinde AEgyptiorum reges Simandrum, & Seſoſtrum ſe Reges regum in ſuis tumulis cognominaſſe Diodorus meminit. Igitur (ut ad Iobum redeamus) his proculdubio cõſonant, quæ de Iob dicuntur; quòd fuerit, *Vir, Rex vé magnus inter omnes Orientales.* Quæ magnitudo non ad opes ſolùm, ſed ad dignitatis, & honoris gradum, pietatiſque, & ſapientiæ pervulgatam apud omnes de illo exiſtimationem referendum eſt. Deinde cap. 29. Quòd *auris audiens beatificaret* illum, eo quòd *Liberaſſet pauperem vociferantem, & pupillum cui non erat adjutor.* Quo indicatur no ſolùm ſuis jus dixiſſe, ſed etiam exteris, qui in aliis tribunalibus aut injuriam patiebantur, aut jus ſuum non aſſequebantur. Præterea ex eodem cap. quòd *principes* illi aſſiſtebant, *duces* (propriè gubernatores, & judices) cohibebant vocem ſuam, & lingua eorum gutturi ſuo adhærebat: *Principes ceſſabant loqui, & digitum ſuperponebant ori ſuo.* Adde quòd illud idem officium præſtabat, quod reges Geraræ regio, eodemque communi nomine profitebantur, cum ait: *Pater eram pauperum,* quid enim aliud ſignificat *Abi-melech,* niſi, pater meus Rex. Ergo judices alij, exteriique magiſtratus indicantur ab illo expectaſſe poſtremum de litibus judiciũ, & patrem etiam ſe præbuiſſe miſerorum adverſus aliorum principum potentiam.

Sueton. c. 6. Plutarchus.

Iulius cap. 24.

Marcellin. lib. 17.

Plin. lib. 30. c. 5. Plutarchus.

Diodor. lib. 2. c. 1.

18

Iob Rex regum Iob. 1. 3.

Iob 29. 11.

Verſ. 12.

Verſ. 16. Abimélech quid.

19

Iob primogenitus ex Philippo, & Beda.

Hinc jam pro totius hujus rei coronide pauca quædam colligamus. Primum cum Philippo, & Beda Iobum fuiſſe primogenitum; nam regia, tum etiam ſacerdotalis dignitas non niſi primogenitis deferri ſolebat. Id quod etiam ante datam legem in Abrahami familia obſervatum videmus; nam illa erant *primogenita* Eſau; tum quòd ſacerdos eſſe deberet; ſacerdotales namque fuiſſe *veſtes* illas *valde bonas,* quas apud ſe Rebecca domi habebat; veroſimile eſt ex multorum ſententia; tum quòd eſſet quaſi Rex duxve cõtribuliũ ſuorum, & caput univerſæ familiæ. Id quod apertè indicat Iſaac benedictionem impertiens Iacob, quem exiſtimabat eſſe primogenitum Eſau. *Serviant tibi populi, & adorent te tribus: eſto dominus fratrum tuorum, & incurventur ante te filii matris tuæ.* Deinde ad Eſau reſpondit: *Dominum tuum illum conſtitui, & omnes fratres ejus* (Iacob) *ſervituti illius ſubjugavi.* Idem confirmavit Iacob moribundus filium allocutus primogenitum: *Ruben primo genitus meus prior* (eſſe debuiſſes jure primogenii) *in donis* (capiebat enim duplicem hæreditatis partẽ præ aliis fratribus) *major in imperio* (regis, aut ducis, judiciſve, tum etiã ſacerdotis) *non creſcas* (prop. non excellas, neque caput attollas). Res quidem ab aliis etiam gentibus obſervata. De Iobi verò ſacerdotio inferiùs dicemus.

Primogenita Eſau quæ. Gen. 25. 31. Gen. 27. 15.

Primogenitus ſacerdos, & ſuæ familiæ caput.

Gen. 27. 27.

Verſ. 37. Geneſ. 49. 3.

20

An Iob Regnum hæreditariò obtinuerit.

Secundò non conſtat, an Iob regnum obtinuerit a ſuis majoribus jure hæreditario propter ſanguinẽ, & genus; an verò electione, & ſuffragiis populi. Licèt quidem probabilius ſit, non accepiſſe à parente regnum, ſed ſuæ ſapientiæ, & ſanctitatis merito ſibi cõparaſſe delatũ à populo. Nã Septuaginta, qui Parentem Iobi nominant Zarem, regni aliquid habuiſſe non ſcribunt; nec verò legimus illius nominis regẽ ullum. Tum & Moyſes deſcribens catalogũ regum Idumæorum, quamvis quidem recenſeat Zaram Ducem nepotem Eſau, & deinde ſcribat Iobab, (quem dicemus paulò poſt eumdem eſſe qui Iob) tamen Iohab filius Zaræ ſcribitur ſucceſsiſſe in regno Belæ, nõ Zaræ; & regi Huſam Themanitæ ſucceſsit in regno Adad filius Badad: & Sauli ſucceſsit in regno Balanam filius Achobor. An verò à Patre Zara imperium, poteſtatẽmve ullam jure primogenii Iob acceperit, tunc dicemus, cùm de illius genealogia diſſeruerimus; tum etiã de opulentia, & nobilitate, quæ illi ad regnum viam patefecerunt.

LXX.

Gen. 36. 33. & 35.

21

Chrysost. in caten. c. 20.

Deinde verò consequēs hoc loco est illa in hanc ipsam rem Chrysostomi interrogatio, atque responsio. *Quis eum judicem constituit? à se ipso, hoc est ab ipsa virtute creatus est judex quemadmodum Moyses; tales videlicet decebat esse principes*. Verè quidem, atque sapienter: Quemadmodum enim Aristoteles docuit, quosdam esse, nascique natura servos, quosdam ad imperandum; illos, qui corpore, hos, qui mente plus valent; ita sanè quos fratrum suorum amor, justitiæque, & veræ pietatis zelus inflammat, licèt non nati, sed à virtute tamen informati, & facti ad imperandum, judicandùmque, vel soli, vel primi censeri deberent. Stultè sanè Hæbreus ille cum Moyse expostulavit: *Quis te constituit judicem, & principem super nos?* Puerū duodecim annorū Daniele animi candor, & Dei spiritus constituerunt judicem presbiterorum judicum nemine vel reclamante, vel provocante ad tribunal aliud; sicut scribitur, *cum Susanna duceretur ad mortem, suscitavit Dominus Spiritum sanctum pueri junioris, cujus nomen Daniel, & exclamavit voce magna, Mundus ego sum à sanguine hujus Et dixerunt ei senes, Veni, & sede in medio nostri, & indica nobis, quia dedit tibi Deus honorem senectutis*. Ergo stulti, atque improbi Iudæi, qui Christo redemptori ejicienti de tēplo vendentes, & ementes oves, & boves, & publico tunc per flagellum judicis officio fungenti dixerunt: *Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis?* cum ex ipso zelo domus Dei tuendæ facere possent conjecturam judiciariæ illius, atq; legitimæ potestatis; tunc enim discipuli *recordati sunt, quia scriptum est: zelus domus tuæ comedit me.*

Aristot. 1. Pol. c. 1. 3. 4.

Exod. 2. 14.

Dan. 13. 45.

Ioan. 2. 18.

Psalm. 68. 10.

22

Iudices quondam non externi aut peregrini.

Proverb. 31. 10

Deu. 18. 15.

Tandem illud; non fuisse opus prioribus seculis externos reges, aut judices accersere ex semotis regionibus, & gente ignota, ut procul esset, & de ultimis finibus pretium, & existimatio illorum: creabant enim principes, & magistratus *de genere suo, & de gente sua*; & præter generis, & familiæ claritatem, ut quisque sapientia, fortitudine, pietate, & benevolentia in suos præstabat cæteris, ita erat in patria sua acceptus, & suis civibus summa fide, & caritate imperabat. De posterioribus autem seculis sapienter dixit Plutarchus. *Appellationes, & peregrina instituere subsellia Græci primùm ob mutuam diffidentiam commenti sunt; quasi ascititiam justitiam, sicut rem necessariam aliamque apud ipsos nō provaniret, desiderarent.* Sed nunc de hoc non plura; neque verò de viri honorifica appellatione, & sancti Iobi regali propter virtutem honore.

Luc. 4. 22.

Plutarch. de natura in progeniem suam caritate.

Erat in terra Hus.

23. *Quæ proprietas, præteriti imperfecti in sacro sermone Vulgati quoque defensio.*
24. *Quid terra in sacro sermone comprahendat.*
25 *Regna uno, vel pluribus oppidis constantia.*
26. *Nomē Hus multipliciter scriptum. Et de Hebræorum densiori aspiratione*
27 *Retinenda cōmunis usu recepta pronuntiatio. Et rursus de nomine Hus.*
28 *Situs terræ Hus, & dimidia tribus Manassæ. Mons Hermon, Sirmita, & Nomades. Thenā.*
29. *An Hus ad Idumæam pertineat?*
30. *Præpositio In quid valeat Idumæa duplex. Mōs Galaad, Hermon, Libanus.*

23

Per præteritum imperfectum quid exprimatur in sacris.

Apud Hebræos perfectum & imperfectum præteritum idem.

MInuta interrogatio, sed non omnino inutilis; Quare quod juxta Hebræum, & Græcum vertendum videbatur, *fuit*; quo etiam modo legerunt Septuaginta; Interpres præterito imperfecto reddit? An quia Hebræum præteritum valet utrumq;? Liberum ergo fuit hoc, vel illo modo vertete. An quia hic liber potiùs vitam Iobi, quàm mortem describit? quare non tam illum præteriisse, quàm eam, in qua tunc erat vitæ conditione, cùm in hostem, & latrones incidit, significare voluit? imperfectum namque præteritum servire solet exprimendo continuum aliquod vivendi institutum, aut indesinētem vitæ cursum; ut id Genesis 10. quod in Hebr. est: *Nērod fuit robustus venator.* Doctè reddit interpres, *erat robustus venator coram Domino*, idest continuò se in venatione exercebat. Genesis 42. *erat fames in terra.* Hebraicè, *fuit*, idest durabat, & invalescebat quotidie. Exod. 8. *erant Cinyphes* Hebr. *fuerunt*, indesinentem vim eorum significat. 3. Regum. 5. *Erat pax inter Hirā, & Salomonem*, Hebr. *fuit*; firma, stabilisq; amicitia indicatur. An quia ea loquendi ratione exprimitur securum quoddā vitæ genus, constās, tranquillum, eatenus nunquam abruptum? Sic sanè Nabuchodonosor subitā ex terrifico somnio conturbationem animi sui, historiāque universam narraturus, orditur ab illis verbis: *Ego Nabuchodonosor quietus eram in domo mea, & florens in palatio meo.* Et id

Gen. 10. 9.

Gen. 42. 5.

Exod. 8. 18.

3. Reg. 5.

Dan. 4. 1.

Exod. 1. 5.

Exod. 1. post recensitam omnẽ familiã Iacob subjungitur, *Ioseph autem in AEgypto erat*. Hebr. *fuit*, idest, prosperè agebat Ioseph, illiúsque, ac suorum fratrum domus securæ omnino, atque pacatæ florebant. Sic etiam de se vir Iob: *Ego ille quõdam opulentus* (prop. quietus, & securè agens) *repentè contritus sum*. Igitur, *vir erat in terra Hus*, quietus in domo sua, florens in palatio suo, qui subitò, & insperatò contritus est.

cap 16. 13.

24 Terra in sacro sermone.

In terra Hus. Terram pro regione accipio latiore, & quæ plura sub se regna complectatur. Licèt enim pro uno tantùm regno accipiatur aliquãdo. 3. Regũ 5. *Fecit Asa rectum, & abstulit effœminatos de terra*. idest de regno suo. Imo & strictiùs pro una tantùm urbe. Deut. 34. Nõ *negabis mercedem advenæ, qui tecum moratur in domo tua, & intra portas tuas*. Sed hoc tamen loco latius patere hoc nomen, res ipsa postulat; nam plures esse reges Ausiditis Ieremias testatur cap. 25. dicit enim, *propinatum calicem, acceptum de manu Domini cunctis regibus terræ Ausiditi*. Sed an ita latè accipi debeat terra Hus, ut vel universam Idumeam, vel maximam illius partem compræhẽdat, paulo post differemus.

3. Reg. 5. 12. Deut. 24. 14. Ierem. 25. 17. & 20.

25 Regna quondam singulis oppidis constantia, tum etiam & pluribus.

¶Illud hoc loco animadvertendum regna singula non singulis tantum civitatibus, sed pluribus etiam oppidis constare potuisse; nam licèt Hebræi regem aliquando appellent, qui unius tantum urbis, aut oppidi princeps est (ut observant Lyra Tob. 2. Andreas Masius Iosue 13.) sed ejusmodi potius regulos, quàm reges dixeris. Tamen Iosue 10. reges numerantur, quibus plura parebant loca: *Sebon rex Amorrheorum, & Og rex Basan*. Id quod etiam in aliis regnis, atque regibus Iericho, Hai, Hierusalem cum aliis viginti octo, quos percussit Iosue, annotavit eo loco David Kimhi.

Lyra. Masius. Iosue 2. 10. & cap. 10.

David Kimhi.

26 Hus qua ratione scribatur.

Quod verò ad ipsum nomen terræ Hus attinet, nil mirum si à suo fonte aliquantulum detorsum sit, nam cum nomina propria ex propria in aliam linguam transeunt, magnam mutationem subeũt; & pleraq; Hæbrea corruptè legi in Græcis, Latinisque codicibus Hieronymus ipse cõqueritur ad Fabiolã mãsione 9. Septuaginta, ergo atq; Græci terram Ausitidẽ dixerunt quasi Husitidem, ut Hieronymus dixit de locis Hæbraicis; quá etiam nominis inflexionem servavit Latinus interpres Ierem. 25. nominans reges terræ Ausitidis. Licèt quidem Aquila Hebræum, quoad fieri potuit, retinuerit in Græco, vertens terram *Us*; quomodo legerunt etiam Septuaginta Cõplutenses, & Chrysostomus sermone de patientia Iob. Hujus mutationis causa est lenior Græcorum, & Latinorum pronuntiatio; Hebræorum verò longè asperior, & densior, fortè etiam significantior, præsertim in prolatione aspirationum, & gutturalium. In Hebræo autem *Hus* scribitur per *Ghain*, quæ est densissima aspiratio, rursus in fine per *Tsade*, quæ vix habet litteram sibi respondentem ex æquo apud Græcos, & Latinos. Quare Græci, qui aspiratione carent, non aliter potuerunt vertere densissimam aspirationem Hebræorum; de quo scribit Hieronymus ad Titum 3. *Septuaginta non potentes convertere in Græco aspirationes Hebraicas, aliis litteris additis, ut possunt, exprimunt*; idémque asserit, Latinos etiam in prolatione gutturalium solere ab Hebræis irrideri imperitiæ, cùm pleráque à Latinis corruptè proferãtur.

Hieron. LXX. Aquila. Complutenses. Chrysost. Densior spiritus Hebræorum. ע צ Hieronym de Græca versione

27 Retinẽda antiqua, & usu communi recepta pronuntiatio.

¶Sed præstat tamẽ post confirmatum usum veterem, atque communem proferendi consuetudinẽ, ab illa non discedere, quam si semel nomina propria ad sua exemplaria exigas, scribas, & proferas, nomina ignota, & inaudita auditorum auribus ingerere; quis enim cum nimis quibusdam Hebraizantibus jam nunc, & proferre, & scribere inter Latinos velit, *Iesahiahu, Irmeiahu, Iechezchel, Chaggahai*, pro Isaia, Ieremia, Ezechiele Aggæo. Rursus, *Selomoh, Iardem, Iosiiahu, ItschaK*, pro Salomone, Iordane, Iosia, Isaac. *Parath* pro Eufrate, *Chasdim* pro Kaldea, *Madai*, & *Paraza* pro Medis, & Persis?

Sed ut revertamur ad *Hus*, quot sunt in Hebræo aspirationes, tot modis variari potest scriptura ilius, atq; totidem etiam, quot sunt litteræ Latinæ similes litteræ *Tsade*, videlicet *Hus, Huts, Huz*, Rursus, *Hus, Hbus, vel Chus*, sed proximè exemplari *Ghuts*. atque hæc de nomine dicta sunt. Quod verò spectat ad ipsam terram Hus, non multum differre videtur dissensio autorum nomine tenus, re tamen ipsa convenientium. Nam Kaldæus hanc ipsam vocat terrã Armeniæ, Chrysostomus in caten. Arabiam; alii com-

Variationes nominis Hus

Hus aliis nominibus nominata. Kaldæus. Chrys.

muni

nuti nomine Idumæam; nam à vicinis provinciis, aut regionibus hæc omnia derivari poſſunt in terram Hus: fuiſſe namq; in confinio illarum terrarum teſtantur Septuagint. cap. ultiº: *Habitavit* (inquiunt) *Iob in terra Auſitide in finibus Idumææ, & Arabiæ.* & Euſebius lib. I. de præparatione evang. cap. 4. profert Ariſtæū in Iudaica hiſtoria ſcribentem, Iobum habitaſſe in Idumææ, & Arabiæ finibus; cōſentiunt Plinius lib. 15. cap. 13. & Ptolomæus dicētes terram Hus eſſe in Arabia, & utramque affinem eſſe Idumææ. Id quod Ieremias indicat Thren. 4. *Gaude, & letare filia Edom, quæ habitas inter Hus.* Adde etiam quod Olympiod. ait, Sermone tūc temporis celebratum eſſe extare ſepulchrum ſancti Iobi in Arabia. Idemque aſſerunt Abul. Brochard. Fret. Breidemb. permanere etiam tunc Pyramidem ſepulchri S. Iob in finibus Idumææ, & Paleſthinæ. Quod veroſimile eſt, cùm in omni ſæculorum memoria illam ſepulchris regum ſuperſtruēdi Pyramides conſuetudinem viguiſſe AEgyptus teſtetur ſuarū miraculo Pyramidū, non quidem pro condendo frumēto ut nonnulli frigidè ſenſerūt, ſed pro cōdendis regū cadaveribus, ut ſcripſit Herod.

Situs terræ Hus.

LXX.

Euſeb.

Plinius Ptolomæus.

Thren. 4. 21.

Olympiod. in ſuo caten.

Abulenſ. ſuper prolog. Hieron. & Num. 20

Brochard. Fret. lius Breidembachius in deſcriptione terræ ſanctæ.

Sepulchrum Iob.

Pyramides ſuperſtructæ ſepulchris Regum.

Herodot. Grep. in Hermat.

Cæterùm pro clariori intelligētia terræ Hus brevem quandam illius tabellam libuit ſubjicere, quam magna ex parte elaboravit, atq; in ſuo terræ Sanctæ Theatro repoſuit Chriſtianus Adrichom diligentiſsimus terræ Sanctæ deſcriptor, & quam nos in paulò diverſam formam redactam ſubjicere curavimus, nō quòd exiſtimemus minutiora quæque loca, quæ nunc viſuntur, antiquis reſpondere omnino, quàmvis nomine aſſonent, aut certo quodam milliarium, atq; paſſuum numero antiquam illam locorum, urbium, provinciarum diſtantiā nunc certò poſſe ubique conſtare poſt tot annorum ſeries, tot locorum ruinas, quæ aut bello, aut rerum viciſsitudine, aut temporū vetuſtate, aut loci tædio incolis aliò migrantibus, aut alia de cauſa ubivis gentium contigerunt; (in minutiſsimis enim hujuſmodi deſcriptionibus, quantū fidei mereantur Geographi quidam alii viderint) ſed ut præcipuarum partium, montium, regionum, regnorum, & quas vocant poſitionum ratio conſtet ad ſacræ noſtræ hiſtoriæ, & terræ Hus intelligentiam non inutilis.

Deſcriptio terræ Hus.

28

Situs, & topographia terræ Hus.

Dimidia tribus Manassæ ubi quoudã.

EST igitur terra Hus cis Iordanem in ea forte, quæ dimidiæ tribui Manassę attributa est. Cumque dimidia tribus Manassæ porrigatur usque ad montem Hermon, amplectatur etiam regionẽ Argob, quæ est sita super Iordanem, ut ait Hieronymus de Locis Hebraicis; & erat in ditione Basan, ut dicitur 3. Regum. 4. *Ben gaber præerat in omni regione Argob, quæ est in Basan.* tum etiam cõprehendat sub se juxta Argob regionẽ Trachonitidẽ etiam super Iordanem, ut scribunt Hieronymus de locis Hebraicis, & Ioseph. lib. 3. de Bello. certè Hus, media est inter Trachonitidem, atque Argob, & montem Hermon. Habet igitur ab Occidente Iordanem, Trachonitidẽ, & Argob; ab Oriente verò Hermon; non illum, qui citra Iordanem monti Tabor conjungitur, sed alium majorem, & celsiorem trans Iordanẽ, qui etiam Sanir dicitur: Ezech. 27. & Sion Deute. 4. abundàtque leonibus, & pardis Cant. 4. tum etiam laudatissimis abietibus ad tabulata navium Tyriarum Ezech. 27. à Meridie verò habet montem Seir, sive Edom, quem incoluit Esau; tum etiã Idumæam, & desertum Arabiæ; paulò inferiùs ad latus Meridiei habet regnũ Basan, & regionem Galaditidem, & Lacum Genesareth: tandem ab Aquilone habet Damascum, & Libanũ. Matthæus verò Beroaldus parúm exactè videtur de Husitis loquutus, dum illos miscet, confundit potius, cum Scœnitis: namq; Scœnitæ sunt incolę Arabię desertę autore Plinio, qui propterea Scœnitæ, id est, tabernaculorũ habitatores dicti sunt quòd facilè frequentérq; tentoria mutent; & commigrent libenter, quò illos meliora pascua vocaverint; propereáq; etiam Nomades, id est, vagi dicuntur: ferè enim, qui illas solitudines incolunt, pascendis pecoribus vivunt: ut enim ait Hieronymus Ezech. 27. *Arabia, & Cedar abundãt agnis, arietibus, & hædis, & Tyri nundinas hac illatione multiplicant*, sicut scriptum est Ezech. 27. *Arabia, & universi Principes Cedar cum agnis, & arietibus venerunt ad te negotiatores tui.* Hus verò licèt sit contermina Arabiæ desertæ, cæterùm neque tam raros, neque tam vagos habitatores habuit. Qui verò fuerint fines terræ Hus, quę urbes, quàm latè patuerint omnino reticetur ab illius terrę descriptoribus. Hoc solùm indicant peculiare, videlicet Brochard. & Guilleim. Tyr. in suo Bello Sacro ad meridionalem partẽ terræ Hus proximam esse Suetam, unde nomẽ originémq; duxerit Baldad Suhites; ad Septentrionẽ Fretelius cõstituit Naamath, unde Sophar Naamathites: proximiorem verò Iobi sepulchro ridem descriptores faciunt Theman, ex qua Eliphaz Themanites, & similiter Septẽtrionalem. Qua in re omninò contrarium habent Hieronymum, qui tum de Locis Hebraicis, tum etiam super id Amos 1. *Mittam ignẽ in Theman*, ait Theman esse australem provinciam, & ipsam nominis Ethimologiam id significare. Quare *Theman* appellative sumptum sæpe in Scriptura pro meridie usurpatur, quod noster interpres *Austrum* vertit Iob. 9. & 39. Exod. 26. Habac. 3. & *mare*, quod sit ad meridiem, Psalm. 88. *Aquilonẽ, & Mare.* Cujus significationis illa analogia est, quòd cùm, *Theman* descendat à *Iamin* quod est dextera, aut dexter, vel dextrũ respicientibus Orientem, quæ est quasi prima, pręcipua, & anterior mundi plaga Meridies dexter est; ideo dextrum pro Meridionali plaga. Tum etiam Theodore. super id Ezech. 20. *Contra viam Austri.* ait, Theman Græcè Meridiem esse quamquàm, id quod Cantic. 4. Super id *veni auster, &c.* addit, Themã Hebręorum, & Syrorum lingua significare, vocẽ, nescio unde bauserit. Sed statim pauca alia de Theman.

3 Regum. 4. 13

Hieronymus.

Ioseph. de Bello lib. 3. c. 2.

Montis Hermõ variæ appellationes

Ezechiel 27. 5. Deut. 4. 143. Cant 4. 8 Ezech. 27. 5.

Beroaldus notatur.

Scœnitę qui, & unde dicti Plin lib 6 cap. 28.

Nomades, qui.

Hierony. Ezech. 27. 21.

Fines terræ Hus, & latitudo.

Brochardus in suo Itinerario. Guillel. Tyr. de bel. sacr lib. 22.

Sueta.

Fretelius.

Naamath.

Theman.

Hierony.

Amos. 1. 12.

Theman appellativè sumptum.

Iob. 9. 9. Iob. 39. 29. Abac. 39. 29. Psalm. 88. 13.

Themã à qua radice.

תימן

ימין

Theodoret. Ezeh. 20. 45.

Cant. 4. 16.

His tamen, quæ diximus objici potest, non videri terram Hus separandam ab Idumęa, neq; à monte Seir; imò omnino ad Idumæam pertinere; id quod probari potest. Primò ex sacra Scriptura quæ terram Hus conjungit cum Idumæa Thre. 4. *Gaude, & lætare filia Edom, quæ habitas in terra Hus*, ubi videtur nõ solùm contineri terra Hus in Idumæa, sed potiùs Idumæa in terra Hus.

29

An terra Hus ad Idumæam pertineat.

1. objectio.

Thren. 4. 21.

Secundò, quoniam Iobab, quem dicemus fuisse Iob, recensetur inter Duces Idumæos Gen. 36. atq; adeò Idumęum illum appellant ducti conjectura terræ Hus, Isidor. Prof. Euse. Aristæas superiùs adducti: neq; verò exteris imperasse, sed suis certũ est. ergo terra Hus Idumęa est.

2. ratio.

Gen. 36. 33.

Prosper. Euseb. Aristæ.

Tertiò quoniam Theman, quæ vicina erat terræ Hus, erat etiam vel conjuncta Idumæę, vel potiùs in ipsa Idumæa; se-

3. ratio.

rem. 49.

Ierem. 49. 7. Iere. 49. *Ad Idumaeam hæc dicit Dominus exercituum; numquid non ultra est sapientia in Theman?* Et Amos 1. tamquam caput, aut præcipua Idumeę urbs proponitur Theman; *Hæc dicit Dominus super tribus sceleribus Edom, & super quatuor non convertam eum, &c. Mittam ignem in Theman, & devorabit ædes Bosræ.* *Amos, 1. 11.* Confirmo, ex Abdia, *Perdam sapientes de Idumæa, & prudentes de monte Esau.* *1. Confirmatio. Abd. 1. 8.* Quo loco originali, pro meridie est, Theman, eandémq; vocem retinuerunt Septuaginta: *Pavebunt pugnatores tui, qui de Theman.* *LXX.* Rursus corroboro ex Gen. 36. ubi inter Idumæos duces annumeratur Dux Theman; sic enim scribitur: *Hæc nomina ducum Esau in cognationibus, & Locis, & vocabulis suis, Dux Thamna, Dux Alva, Dux Ietheth, Dux Oolibama, Dux Ela, Dux Phinon, Dux Cenez, Dux Theman.* *2. Confirm. Gen. 39. 40.*

Responsio 1. objectioni. Primæ objectioni quidam satisfaciunt constituentes duas provincias, aut urbes ejusdem nominis Hus, alteram in Idumæa, de qua ibi loquatur Ierem. alteram verò, in qua Iob vixerit: Sic Lyranus. *Lyrān.* proptereáq; distinguendæ ęquivocationis causa dictum videtur, *quæ habitas in terra Hus.*

30

Præpositio In quid valeat. Secundò dici posset, habitare in terra Hus, idem esse quod ad Hus, vel juxta Hus: nam prępositio illa *In*, quæ in Hebræo est simplex littera *Beth*, non uno tantùm modo usurpatur à nostro interprete, vertitur enim etiam, *ad*, vel *juxta* Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*, vel, *juxta imaginem nostram*, quod alii dicunt; vel *secūdum imaginem*; *Gen. 1. 26.* quod Kaldæus OnKelos in sua Paraphrasi perinde referre existimavit, ac dicere: *Faciamus hominem in imagine nostra.* *OnKelos.* Idumæam autem esse conterminam terrę Hus, supra diximus, cùm terrā Hus conterminam esse Idumææ, & Arabię ex multorum testimonio probavimus. Sed illa facilior simpliciórq; responsio, I[dū]mæam ibi latè sumi, ut comprehendat etiam terram Hus; *Verior responsio.* secus, cùm strictè sumitur, neque includit terram Hus, neque Galaaditidem, regnumvé Basan, sed môtem Seir, vel Edom, & quæ illi adjacet regio, ubi habitavit Esau; quæ non tam est, campestris, & plana; quàm montosa & aspera, atque in scissuris petrarum sita, totáque montium fastigiis cincta, ut describit Abdias: *Superbia cordis tui extulit te habitantem in scissuris petrarum, exaltantem* *Abd. 1. 3.* *solium tuum, quæ dicis in corde tuo Quis detrahet me in terram?* Propterreáq; Esau ditio, atque regio, quam incoluit; nominatur in sacra Scriptura *Mons* Gen. 36. *Habitavit Esau in monte Seir.* *Gen. 36. 8.* Cæterum à monte Seir, & à posteris Esau, qui ex Seir, siue ex mōte Edom descendentes maximam illorum campestriū partē, quæ inter Edom, & Iordanem interjacerit, occuparunt, totus ille terræ tractus Idumæa dicitur, paulò largiori nomine; præsertim cùm Mons Edom, idem moos, continenter sit cum monte Galaad, Hermon, & cum monte Libano; qui montes claudunt totam illam regionem à Meridie, Oriente, Aquilone; licèt in diversis partibus diversa obtineat nomina. Nam cū Galaad mons conjungatur à Iere. cap. 22. cum Libano, oportet medios etiam montes, conjunctos esse; seu potiùs continuos. *Ierem. 22. 6.* Ergo cum Ieremias ait, *Galaad tu mihi caput Libani*; Docet Galaad esse initium, & primum caput reliquorum montium; *Initium, & finis mōtis Galaad.* tum quia primum situs ordine locum, tum quia cæteris prominētem occupat. Prima igitur pars montis illius longissimè extensi appellatur Galaad mons. Secunda appellatur mons Seir, vel Edom, quem incoluit Esau; tertia mons Hermon; quarta Libanus. Dicitur verò *Habitare Idumæa in terra Hus*, ut significetur Propheta locutus de Idumæa, etiam ea ratione, qua complectitur terram Hus. Nisi malis terram Hus, vel ob soli ubertatem, vel ob cœli temperationem, vel ob aliquid aliud singulare, & excellens præ cęteris regionibus Idumeæ quodam quasi privilegio peculiariter à Propheta designatam. Atq; eo referri posset quod Septuaginta Vaticani eum locum vertunt omisso nomine Hus: *Gaude & Lætare filia Idumææ, quæ habitas super terram.* *LXX.* Quasi dicat de illa præcipua Idumææ parte loquor, quæ *habitat super terram*, id est, fæliciter, & beatè vivit; quod nos dicimus. *Que vive y reyna sobre la haz de la tierra.* sicut eodem sensu, eademque phrasi dicitur Proverb. 2. *Qui recti sunt habitabunt in terra, & simplices permanebunt in ea, impii verò de terra perdentur.* *Prov. 2. 21.* Ad secundum eadem responsio. Ad tertium cum suis confirmationibus non alia. *Responsio. 2. object. & 3.*

QVIS IOB FVERIT: QUOD ILLIUS GENUS?

31 Iobũ fuiſſe Chananæũ. Sententia Rab. Salomonis Refellitur Benedict. Nemo filiorum Iacob Huſita.
32. 3 & 4. Sent. de Iobi genere. 4. verior & illius probationes & Septuag. interpretum autoritas
33. Varia objectiones Nominũ Iob, & Iobab diſcrimen.
34. An Reges Idumæ numerati a Moyſe imperarint univerſæ Idumææ.
35. Quæ & qualia regna amicorum Iobi & an Iobo ſubdita. & de priſcis Regum conſuetudinibus, ex 1. Paral.
36. A quo terra Hus nomẽ acceperit, qui etiam viri nominati Hus. Quis etiã Huſam.

31 HIS quæſtionibus proponendis anſam præbet, prębebit etiam conjecturam ſolvendis terra Hus. Quàmquam illa, quę pręcipua eſt, de genealogia Iobi ſit pariter minimè facilis: ut quod Hieronymus ad Vitalem presbiterum ſcripſit, *In rebus* (inquit) *obſcuris diverſas debemus proponere opiniones, vt non tam ſcribere quàm familiariter loqui videamur*, certè quadret in rem præſentem; adeo eſt incerta & plena ſententiarum varietate.

Hieron.

1. Sent. R. Salom.

Primò R. Salomon potiùs patriam, quàm certum genus aſsignavit dicens fuiſſe Iobum Kananæum, & in Kanaan mortuũ ante egreſſum Iſrael de AEgypto. Sed de tempore, quo vixit poſtea. Ad Kanaan igitur, vel potiùs ad Kam primum Kananæorum caput Iobi genus referendum cenſuit. Kananæam verò cùm dixit, non vltra Iordanem, ſed potiùs citra Iordanem in ipſa Paleſthina vixiſſe. Nam licèt Kananæi ſtrictè dicantur Paleſthini illi, vel Phęnices, qui juxta mare Magnum, Mediterraneumvé habitabant, ut conſtat ex Num. 13. *Kananæus moratur juxta mare, & juxta fluenta Iordanis*, Videlicet juxta Libanum, & duos illos fontes *Ior*, & *Dan*, unde Iordanis derivatur, quare ab illis etiã partibus montoſis dicitur mõs Nu. 14. *Kananæus, qui habitabat in monte*: Tamen etiam Paleſthinam Kananeã dici apertè liquet ex Gen. 10. ubi ex Kanaan diſſeminati dicuntur Sidonii, Hæthęi, Amorrhęi, Gergeſęi, cum aliis gentibus, quas expugnarunt filii Iſrael in ingreſſu terræ Sanctę: qui omnes appellantur populi Kananæorum, ibiq; aſsigantur termini Kananęę à Sidonę uſque ad Geraram, Gazam, Sodomam, & Laſa. Ergo R. Salomon autumat Iobum fuiſſe Paleſthinum.

Kananęi citraIordanẽ.

Num. 13. 30.

Num. 14. 45.

Gen. 10. 15. 16.

2. Sent. *Ioan. Benedict.*

Secunda ſententia videtur eſſe Ioannis Benedicti in annotat. ad cap. 7. 1. Paralip. qui exiſtimat Iobum fuiſſe filium Iſſachat, & nepotẽ Iacob: Nam eo loco filius Iſſachar nominatut Iaſub; & idẽm Gene. 46. Appellatur Iobab, ſiue, ut in Bibliis Vaticanis cotrectiùs jam legimus, non Iobab, ſed Iob; Hunc ergo ait eſſe noſtrum Iob, quintum ab Abrabam per Iſaac, & Iacob; atque idem videtur doceri in interpretatione nominũ Hebraicorum, quæ in fine Bibliorũ Regiotum habetur. Sed planè videtur hæc ſententia falſa; nemo enim ex filiis Iacob Huſita fuit, cũ tam illius filii quàm nepotes in AEgypto mortui fuerint. Cùm autem illorum familia, & tribus poſtea ſortem habuerint in terra promiſſionis, terram Hus obtinuit dimidia tribus Manaſſe, ut ſupra expoſuimus; & trans Iordanem ſortem quidem habuit Ruben, & Gad: citra Iotdanem verò cũ aliis tribubus Iſſachar ſortitus eſt terram à Iordane uſque ad campum magnum Eſdrelon nõ longè diſsitum à mari magno, ut deſcribitur Ioſue. 19. Quare ill. nominis conjectura ſola non ſufficit, cũ cętera repugnant.

1. Paral. 7, 1.

Gen. 46, 13

Biblia Vaticana.

Refellitur Benedict.

Tribus Rube, & Gad.
Tribus Iſachar.

Ioſue. 19.

32

3. Sent. *Hierony. Iſid. Rup. Rab. Pet. Com. Philip. Bed. Lyra. Gloſs. Dionyſ. Hugo. Arboreus. AdriKom.*

Tertia ſententia, & quidem celebrior vult Iobum eſſe ex poſteris Nachor fratris Abraham. Hanc docent Hieronym. in tradit. Heb. in Gen. & non obſcurè Iſidorus de vita, & morte Sanctorũ cap. 23. Rupertus lib. 6. in Gen. cap. 34. Rabanus lib. 3. cap. 25. Magiſter hiſtor. Scholas. in Gen. cap. 38. Philipp. preſbiter, & Beda initio hujus cap. Lyra, & Gloſſa Carthuſianus, & Hugo Gen. 22. Arboreus lib. 9. Theoſop. cap. 12. Chriſtianus AdriKom in ſuo theatro terræ Sanctæ in deſcriptione Manaſſe Num. 95. Probant autem ex conjectura nominis Hus, videntur enim terra duxiſſe nomen, & Huſitę genus, ab Hus filio Nachor; de quo argumento poſtea.

4. Sent. Iob fuiſſe ex poſteris Eſau verior.

Orig. Aug. Chryſ. Greg. Ambroſ. Sedul.

Quarta ſententia affirmat Iobum eſſe ex poſteris Abrahami per Eſau, videlicet quintum aut ſextum ab Abrahã; tertiùm verò, vel quartum ab Eſau. Hanc docent Origen. hîc, Auguſt. 18. de Civit. cap. 47. Chryſoſt. concione. 2. de Lazaro. D. Gregorius in Præfatione Ambroſius & Sedulius ad Romanos. 9. ſuper id, Re-

Greg. Turon. Perion. Abul. Senenſ. Volaterr. Albert. Mag. & alii.

becca ex uno concubitu,&c. Theodo. quæſt. 92. in Geneſ. Proſper de prædict. parte 1. cap. 22. Euſebius lib. 1. de demonſt. Evang. cap. 1. & 4. qui adducit Ariſteam in Iudaica hiſtor. Greg. Turonenſ. lib. 1. hiſtoriæ Francorum cap. 8. Perionius lib. 1. devitis Prophetarum. Abulenſ. Gen. 22. Sixtus ſenens. lib. 1. verbo Iob, & lib. 8. hæreſ. 10. Volaterranus lib. 13. ſuæ antropologiæ. Initio verò hujus libri Albertus Magnus, & cum Titelmano recentiores alii. Eugub. idem tenet; ſed in eo quod dicit hanc eſſe Hebræorũ ſententiam apertè contra dicit Hieronym.

1. ratio. Orig.

Hujus rei prima probatio, & quidem firma, ut cenſet Orig. & Chryſoſt. ſumitur ab autoritate Septuaginta interpretum, in quibus, tum etiam in interpretatione Thedotionis, reperiri hæc verba aſſerit Origen. in epiſt. ad Iulium Africanum, & jam id certò conſtat ex editione, & correctione Vaticana cap. ultimo, *Iob fuit de filiis Eſau filius, ut ipſe quintus ſit ab Abraham.* Itidemque faciunt regem Idumæorum, ut ſuprà diximus; qui omnes videntur ſuiſſe poſteri Eſau.

Huic teſtimonio Hieronymus, Rupertus, & alii Latini conãtur ſatisfacere, ex eo, quòd ea verba non ſint in Originali Hebræo, neque etiam in Latina editione. Bene quidem; neque enim tanquam teſtimonium de fide rem hanc penitus evincit: Sed magnam eſſe Septuaginta interpretum autoritatem, nec leviter aſpernandam, præſertim, ubi Latinæ noſtræ lectioni non repugnant, negari à nemine poteſt: imo verò amplectendam, & ſuſpiciendam, & vulgatæ lectioni, quoad fieri poſsit, adjungendam, Sixtus PP. V. illis ſuæ ſanctionis verbis graviſsimè præcepit: *Volumus, & ſancimus ad Dei gloriam, & Eccleſiæ utilitatẽ, ut vetus Græcum Teſtamentum juxta Septuaginta ita recognitum, & expolitum ab omnibus recipiatur, ac retineatur, quo potiſsimùm ad Latinæ vulgatæ editionis, & veterum Sanctorum Patrum intelligentiam utantur.*

LXX. Interpretum autoritas.

Sixti Quinti ſanctio.

2. ratio.

Deinde; quoniam proculdubio Iobab Rex Edom (quem dicemus Iobum fuiſſe) fuit ex genere Eſau; tum etiam amicorum illius nomina, & cognomina ſapiũt cognationem, & genus Eſau. Nam Eliphaz Themanites nomine refert primogenitum Eſau. Gen. 36. & cognomine refert Theman; nepotem Eſau, qui regioni Themanitarum nomen dedit; cui etiam regioni idem imperavit, appellatur enim *Dux Theman, filius Eliphaz primogeniti Eſau.*

Gen. 36, 4. 11.

Gen. 36. 31.

Ergo omnes autores hujus ſententiæ exiſtimãt noſtrum Iobum eſſe illum Iobab, qui Gen. 36. numeratur à Moyſe inter Reges Edom, *Reges qui regnarunt in Edom antequam haberent regem filii Iſrael, fuerunt hi; Bela filius Beor, nomẽnq. urbis ejus Denaba. Mortuus eſt autem Bela, & regnavit pro eo Iobab filius Zare de Boſra; cumq; mortuus eſſet Iobab regnavit pro eo Huſan de terra Themanorum, &c.* Ita etiam ſenſerunt Septuaginta ſcribentes Iob ultimo: *Hi ſunt Reges, qui regnaverunt in Edom, cujus regionis etiam ipſe (Iob) dominatus eſt. Primus Balac filius Beor: & nomen civitatis ejus Dennaba: Poſt Balac autem Iobab, qui vocatur Iob.* Et ratio videtur idem ſuadere; nam cum Iob ante legem vixerit, & Moyſes regum Idumęorum, & Huſitarum, Ducum, & Toparcharum univerſæ illius ditionis, quæ trans Iordanem eſt ad montem uſque Edom, & gentium omnium quæ ex Eſau derivatæ ſunt, catalogum texat, non videtur ab illo prætermitti potuiſſe Iob ditiſsimus, atque notiſsimus toto Oriente; atque adeo non ſub alio nomine recenſitus, quam ſub nomine Iobab.

LXX.

3. ratio.

33

1. objectio.

אִיּוֹב

יוֹבָב

Quæ diximus tamen non carent impugnationibus, prima ſumitur ex diſcrimine nominum Iob, & Iobab; nã ſi ejuſdem hominis nomina ſunt, profectò nõ diverſa, ſed unum, & idem cum contractione quadam cenſendã ſunt. Atqui nõ ſolùm differunt in contractione, ſed etiã in ipſa radicali littera; nã Iob per *Aleph*, at verò Iobab, per ſimplex (*Iod*) ſcribitur; ergo diverſa nomina diverſorum hominum ſunt. Hoc argumentum tanti facit Oleaſter Gen. 36. ut adverſus omnes ferè patres antiquos evincere exiſtimet, Iob non eſſe eundem, qui Iobab. Idem apertè ſentit Bellarm. tom. 1. controverſ. lib. 1. de verbo Dei cap. 20.

Oleaſter.

Bellarm.

Resp. 1. object.

Reſpondent quidam non ſemper idẽ nomẽ ſcribi iiſdẽ characteribus, & verè; nã cõtractiones, aut diverſæ nominis ejuſdẽ inflexiones tum in Hebræa, tũ in aliis linguis frequenter fiunt; Adde non eſſe valde difficile litteram *Aleph*, aliquando deficere, cùm adeſſe deberet, cùm ſit ex litteris deficientibus:

Iob, & Iobab diverſa nomina.

atque in illo nomine, etiam cum ſcribitur, ſed tamen ſono, aut pronuntiatione non exprimitur, quippe quieſcit. Ego verò facilè admitterem, illa eſſe diverſa nomina, binomiúmque fuiſſe Iob; ſed de nomine poſtea.

2. object. 34

Secunda; Iobab in Idumæa regnavit, at Iob *Vir erat in terra Hus*; vir verò ille in Denaba. Ad hoc revocāda ſunt, quæ de terra Hus diximus, pertinet enim Hus ad Idumæam, & Huſitæ Idumæi ſunt. An verò Iob patria fuerit Huſita, peculiari dubitatione explicabimus.

Roboratur objectio.

An Reges Idumæi fuerint privati, an verò toti Idumæ.

Sed urges; Iobab, & alios Reges Edom numeratos à Moyſe, non privatos duces, aut regulos, ſed univerſæ Idumææ Reges fuiſſe, manifeſtè enim ibi Duces ſeparantur a Regibus. Primò enim dominabantur Duces privati, deinde ſucceſſerunt Reges octo, qui nō privatæ alicujus provinciæ, ſed nulla addita reſtrictione dicuntur Reges Edom, id eſt univerſæ Idumææ; nam duo ſimul Reges exiſtere non poterāt; propterea enim ſucceſsio ſingulorum Regum ſcribitur in locum alterius, & vita, & regno defuncti: *Mortuus eſt Bela, & regnavit pro eo Iobab, cùmque mortuus eſſet Iobab; regnavit pro eo Huſam, &c.* At verò primus Rex Bela non dicitur ſucceſsiſſe in locum alicujus, qui mortuus eſſet, quoniam Duces ſimul plures in pluribus provinciis ſuas ditiones moderabātur. Tādem poſt octo Reges iterum adminiſtratio, & regimen rediit ad Duces, ut ſcribitur 1. Paralip. 1. *Adad mortuo* (is fuit ultimus Rex Edom) *Duces pro Regibus in Edom eſſe cœperunt*: Iob autem nō potuit eſſe Rex univerſæ Idumææ, nam tres illius amici Idumæi fuerunt, & Reges ſuarum provinciarum in Idumæa eodem tempore. Fateor hoc mihi argumentum viſum eſſe difficile, & cujus ſolutionem libentiùs diſcerem, quàm dicerem. Sed tentandum aliquid dicere; & primò quidē videri aliquiē poſſet non ineptum aſſerere, terram Hus poſitam eſſe pro Idumæa, partem videlicet præcipuam pro toto, uti diximus ſuprà, cùm ageremus de terra Hus. Quare idem ſonabit Rex terræ Hus, & Rex Edom. Sed eſto hoc admittatur, adhuc obſtat illa triū Regū amicorum, Ducúmve regna, aut imperia eadē Iobi ætate. Rurſus ſi dicas, cùm recenſentur Reges Edom Idumæam accipi ſtricte pro monte Seir, non largè, ut comprehendit alias vicinas provincias, aut toparchias, falſum dices, cùm terra Hus ſubjecta fuerit Iobo Regi Edom, in illáque habitaverit; & inter Duces, quibus ſucceſſerunt Reges Edom, aſſ numeretur etiam Geneſ. 36. & 1. Paralip. 1. Dux Themā, à quo Eliphaz Themanites, amicus Iobi, & genus, & nomen, & imperium acceperit.

1 Paralip. 1.

ſuperiùs n. 30.

Gen 36. 1 Paralip. 1.

35 Verior reſponſio.

Ergo quid tādem vero-ſimilius exiſtimem his propoſitionibus accipe. Prima; fortè tres Reges amici Iobi nō pertinebant ad ditionem Idumæi regni, Regúmve Edom. Hujus rei conjectura ſit, ex eo quòd inter Duces illos Idumæos nō ſit ulla mentio horum nominum Sophar, & Baldad; & Septuaginta in fine cap. 42. cùm tres amicos numerant, tantùm dicunt Eliphaz fuiſſe de filiis Eſau; neque etiam fit ibi mentio Ducis Suetæ, &c. Neque Ducis Naamath, quibus imperavit Sophar Naamathithes; & Baldad Suhites. Potuerunt ergo eodem tēpore tum illi in ſuis regnis, tum Iob in Idumæa regnaſſe.

LXX.

Secunda; quoniam Dux Theman, & Dux Eliphaz ibi nominātur, & Eliphaz Themanites Rex etiam dicitur in lib. Tobiæ (quippe tres Reges numerantur) vero-ſimile eſt, omnes iſtos tres Reges, regulos potiùs, aut Duces fuiſſe, id eſt privatos Reges, & privatarum regionum, qui tamen imperium, & poteſtatem haberent, ſicut & Reges, licèt non ita longè patentē. Sic enim dicitur Geneſ. 36. *Hi Duces Edom habitantes in terra imperii ſui.*

Tobiæ 2. 15.

Gen 36. 43.

Tertia; Duces nihilominus unicuipiam parebant, vel quem ipſi elegiſſent, ut indicavit Mōtanus lib. de duodecim Gentibus cap. 6, vel qui alia ratione, & via Regnum occupaſſet; ſicut & noſtrates Duces, aut Marchiones Regibus, vel Imperatoribus parent.

Montanus.

Quarta; Cùm Reges regnabant, aliquid publicæ adminiſtrationis, & regiminis etiam in privatas Ducū ditiones exercebant. Cùm verò ceſſarunt Reges, omnis adminiſtratio rerum publicarum, & provinciarum ad ſuos Duces devoluta eſt; & hoc eſt, quod ille locus 1. Paralip. 1. ſuperiùs adductus probat. Ergo potuit Iob Rex eſſe in Idumæa, & amici illius Duces, & Reguli:

Amici Iob Duces, aut Reguli.

atque

LXX.

36

3. Object.

atq; Reges quidē, ſi privatos intelligas, uti jam explicuimus; qua etiam ratione accipiendum eſt illud teſtimonium libri Tobiæ; & quod in fine libri Iob legūt etiam Septuaginta, *Eliphaz de filiis Eſau Themanorum Rex, Baldad Tyrannus Sauchæorum, Sophar Rex Minæorū.* Tertia objectio; Terra Hus profectò nomen accepit ab Hus filio Nachor, quippe ab illius habitatore, & principe. ejuſmodi autem provinciæ ſemper vidētur in poſſeſsionem, & hæreditatem ceſiſſe filiis, & poſteris eorum, qui primi vel illas occuparunt, vel in provincię, aut regni formam redegerunt. ergo Iob Huſita, & Huſitarum Rex à Nachor, & Hus ducit genus.

Reſpon. *Olymp. Eugub.*

Plures appellati Hus

Sanè Olympiodorus in catena, & Eugubinus aliud agens ait, Hus fuiſſe filiū Eſau, atq; ab eo regionē, in qua regnarūt poſteri Eſau, fuiſſe appellatā terrā Hus. Verùm hoc ex Scriptura non conſtat, cùm nuſquā reperiatur Hus, qui ſit filius Eſau; licèt tres ejus nomenclaturæ viri numerentur: Primus filius Aram, nepos Sem, pronepos Noe, Gen. 10. Secundus primogenitus Nachor fratris Abraham Gen. 22. Tertius filius Diſā, & nepos Seir Horræi, Gen. 36.

Gen. 10. 22. *Gen. 22.* *Gen. 36.*

Seir cujus nomen.

Fortè autem Eugubinum fefellit nomen Seir, quod fuit etiam nomē, aut (ſi mavis) cognomen Eſau, ſed primum tamen fuit nomen viri Horræi, tum etiam mōtis, in quo Horræi habitarūt. Inde autē videtur Eſau accepiſſe cognomē *Seir*, quod expulſis Horræis occupaverit mōtem Seir, ſicut dicitur Deu. 2. *In Seir prius habitaverunt Horræi: quibus expulſis atq; deletis habitaverunt filii Eſau, ſicut fecit Iſrael in terra poſſeſsionis ſuæ, quā dedit illis Dominus.* Licet quidē Eugubinus anſam potuerit accipere ex eo, quod ait Hieronymus de locis Hebraicis littera V. unum de poſteris Eſau hoc nomine appellatum.

Deut. 2.

Gen. 36.

Alii exiſtimant terram Hus nomē accepiſſe ab Huſam, qui regnavit in Edom poſt Iobab Gen. 36. quod nomen licèt nondum habuerit tempore Iobi, potuit tamē habere tēpore Moyſis, qui deſcripſerit hunc librū, & notiori jam tunc appellatione illā nominavit. Sed neq; hoc cōſtare poteſt; nam Hus, & Huſam in ſuo originali in nulla omnino littera conveniunt; Huſam enim per *Heth, Sin, & Mem* ſcribitur; Hus verò per *Ghain, Vau, & Tſade.* Tandē ergo dici poteſt ab aliquo illorum trium potuiſſe ſic nominari terrā Hus, licet nemo fuerit ex filiis Eſau; neque oportere ſemper à poſteris primi cōditoris, vel habitatoris alicujus provinciæ illā poſsideri; cum tot ſint hominū, locorum, belli, temporum mutationes. Et quòd, ſi quæ eſſet in hoc difficultas, illam prorſus tolleret, ſic appellatā eſſe terram Hus non à filio Nachor, ſed á filio Aram, nepote Noe clara conjectura eſt, quod docet Hiero. in quæſt. Hebr. Gen. 10. & Ioſeph. 1. antiquita. quòd iſte Hus primus inſtituit, & incoluit Trachonitidem, & Cœleſytiā, & gentem harū regionum; atque adeo oportuit etiā cōditorem, & inſtitutorem extitiſſe terræ Hus, & gentis Huſitanæ; nam Hus media eſt inter Trachonitidem, & Cœleſyriā. Adde etiam quod ait in quæſt. Heb. Geneſ. 10. quod ab Hus filio Aram Septuaginta interpretes in libro Iob, regionem Auſitidem, quaſi Huſitidem tranſtulerunt; unde non ſolùm ſuſpicari, ſed & clarè opinari poſſumus Hieronymū non fuiſſe alienum ab hac noſtra ſentētia de Iobi genealogia ex Eſau, cum hanc referat, nec rejiciat ſcribens ad Evagrium imo aſſerat ex propria ſentētia, ad Theraſiam. Atque adeo illā de Hus filio Nachor potiùs ex Hebræorum traditione retulit, quàm aſſeruit.

Hus, & Huſam à diverſis radicibus.

חושם
עוץ

Hieronym. Ioſeph. 1. Antiquit. c. 14.

Hierony tom. 3 epiſt. 126.

Tom. 9. epiſt. 20 de vera circum

QVAE IOBI PATRIA: QUI PARENTES?

31. Multiplex Boſra, illuſtratus locus Ioſue. *32. Iobi patria Boſra in Idumæa vel Trachonitide*	*33. Septuaginta de Iobi matre refelluntur. Illius pater Zara. & de jure Priſcorum Ducum.*

31

LXX

VNanimis omnium videtur fuiſſe conſpiratio in aſſerēda Iobi patria, videlicet terra Hus: hanc enim exiſtimāt illorum verborum ſenſum, *vir erat in terra Hus.* Sed certè hinc tantùm colligi poteſt in Hus habitaſſe; nam quod deinde infertur, ergo ortus fuit Huſita, non neceſſariò ſequitur. Quare Septuaginta ad habitationem referunt cap. 42. dum legunt, *In terra Auſitide habitans.* Cæterum

Geneſ 36.33. Multiplex Boſra

conſtat ex Gen.36. Iob ſiue Iobab, habuiſſe patriam Boſram; *regnavit Iobab de Boſra.* Eſt autẽ triplex ejus nominis urbs, prima in regione Trachonitide, in ſorte dimidiæ tribus Manaſſe, quę data fuit Sacerdotibus, & una ex civitatibus confugii, ſicut dicitur Ioſ. 21. *Filiis Gerſon Levitici generis dedit de dimidia tribu Manaſſe cõfugii civitates Gaulõ in Baſan, & Boſrã cũ ſuburbanis ſuis civitates duas.* Hæc in Hebræo dicitur *Beſthera.* unde Maſsius exiſtimat, Latinum nomen eſſe corruptum, & mẽdosè legi. Græci tamen, & Septuaginta eodẽ fere modo nominant Boſorá. Secũda eſt in regione Moabitide, cis montes Abarim ad mare mortuũ in ſorte Ruben non valde longè à Iordanis influxu. Hęc dicitur Boſor, in Heb. Beſer, & Boſra etiã nominatur, urbs etiã refugii & Sacerdotibus data, & deſcribitur his verbis Io.20 *Trans Iordanẽ contra Orĩẽtalem plagã Iericho ſtatuerunt Boſor, quæ ſita eſt in cãpeſtri ſolitudine de Tribu Ruben.* Et Ioſ. 21. *Filiis Merari Levitis data eſt de Tribu Rubẽ, ultra Iordanem cõtra Iericho civitas refugii Boſor in ſolitudine.* Et rurſus Deuteronomii ca. quarto ẏ. 43. *Boſor in ſolitudine, quæ ſita eſt in terra cãpeſtri de Tribu Ruben*: erat quippe in cãpeſtribus Moab, atque in ea parte, quæ erat, dicebatúrq; deſertũ; civitas quidem munita, & magna, ut dicitur Mach. 5. Tertia Idumæa; cũ Edom enim ſemper jũgitur. Iſa. 34, & 63. & Amos. I. Iam ergo certum videtur patriã Iobab non fuiſſe Boſrã Moabiticã; illa enim erat poſterorum Loth: non improbabile fuiſſe alterã illam urbem Idumæã, cùm Idumæus appelletur Iob, fueritq; ex poſteris Eſau: Non minus vero ſimile fuiſſe primã illã in regione Trachonitide, vel juxta illã de dimidia Tribu Manaſſe: nam vel erat intra ipſam terrã Hus, vel cum illa conjuncta, & Arabiæ proxima; & favet etiam uxorem Iobi fuiſſe Arabiſſam, ut ex Septuaginta poſtea dicemus; & idem docuit Iulianus in Cat. cap. 42.

Ieſu. 21.27. — *Andr. Maſ.* — *LXX.* — *Ieſu. 20. 8.* — *Ieſu. 21.* — *Deut. 4.43.* — *1 Machab. 5. 1. Iſai. 34. 36. Amos. 1.*

32 Boſra Iobi patria.

Iulianus.

33 LXX Iobi mater. *Gen. 36.*

Nunc de Iobi parentibus. Et quoniam Septuaginta matrẽ illius nominãt, prius de illa. Ajunt enim matrẽ fuiſſe Boſorã; unde autẽ hoc acceperint, ignoro prorſus. Quòd ſi ex Gen. 36. deſumpſerunt, certè ibi non recenſetur mater Iobab, ſed patria, ſicut & reliquorum regũ Idumæorum, *Bela filius Beor, noménq; urbis ejus Denaba: mortuus eſt autem Bela, & regnavit pro eo Iobab filius Zara de Boſra, cúmq; mortuus eſſet Iobab, regnavit pro eo Huſam de terra Themanorũ.* Sanè fateor eam etiam eſſe familiarem Hebræis locutionem, ut matrẽ cõſtruãt cũ præpoſitione De, cũ utrũq; parentẽ alicujus exprimunt, ut Matth. 1. *Iudas genuit Phares, & Zaran de Thamar*: ſed non ſemper ea locutione matrem ſignificant. Niſi velis dicere patriam eſſe hominis matrem, ſicq; allegoricè locutos eſſe Septuaginta. Hinc collige non ſignificari eo loco Geneſis regias urbes regni Metropoles, & capita, ut quidã opinantur; ſed regum patrias, ut clarè conſtare poteſt legenti.

Matth. 1.

Tandem, pater Iobab Zara fuit, Dux quidẽ, filius Raphael, nepos Eſau. Inter Duces autem, & Reges id diſcrimẽ conſtituunt quidam ex Hebræorũ doctrina, ut duces tantùm non eſſent redimiti corona, perinde ac Reges; alii quòd duces tantùm eſſent capita familiarũ; alii aliter. ſed certè antiqui illi Duces hæc ſimul omnia videntur habuiſſe, ut & capita familiarũ eſſent & populi, civitatíſq; principes, & dominationẽ, imperiùmq; exercerẽt; hoc enim illis verbis Gen. 36. ſignificatur, *hæ ſunt nomina Ducum in cognationibus & locis.* Et deinde: *habitantes in terra imperii ſui*, Iob ergo à parente Zara hæreditatio primogenii jure accepit, ut cognationis ſuæ caput eſſet; cum quo fecit, quòd cum à Deo reſtitutus eſt ſanitati, & priſtinæ dignitati, venerunt ad eũ omnes fratres ſuæ familiæ, & univerſæ ſorores ſuæ. Eodẽ jure privatã dominationẽ habuit in Boſorã, quippe patriam ſuam, vel in aliquam aliam ſuæ gentis civitatem. Sed tamẽ quòd Rex eſſet, id nõ accepit à parente, uti ſupra expoſuimus.

Iobi parens. — Ducum & Regum diſcrimen. — *Gen. 36.43.* — Quid Iob acceperit a ſuo parente.

APPENDIX NOTATIONVM AD IOBI GENEALOGIAM.

APPENDIX. I.

34. Iob Gentium ad Fidem adducendarum figura, & Pſalm. 107. illuſtratus. 35. Iob Chriſti Chirotheca, aut calceamentum. Lucæ & Matth. explicati. Antiquus belli mos. 36. Hiſpanis certandi cõſuetudo. Iob trium Magorum præcurſor.

PRIMO obſerva cum Proſpero, id, quod multùm facit ad ſanctitatem, & in com-

Proſp. de prædiction.

en comium ſancti Iobi, gentium ad veram Christi fidem converſionem quodam modo in Iob præfiguratam; *jam*, inquit, *per juſtum virum tranſitura Christi veſtigia in gentes figuabantur; de quibus David in perſona ejusdicit, In Idumæā extendam calceamentū meum, mihi alienigenæ amici facti ſunt.* Quaſi diceret, redigā inmeam poteſtatē atq; poſſeſsionem, penitúsq; ſubjiciam: Sed ita tamen, ut ſubjectum populū non habiturus ſim ut mancipia, neq; enim dicam, vel nominabo eos, qui in me crediderint, méq; dilexerint *ſervos ſed amicos: quia omnia, quæ audivi à parte meo nota faciā eis.* Tum etiam promittit Christus extēſurum, projecturúmq; ſe ſua calceamenta in Idumæam, id eſt ſuæ Incarnationis, atq; cōverſationis cum hominibus myſteria gentibus revelaturū; hęc enim per calceamentum intelliguot Patres Lucæ cap. 3. & Matth. 3. hujus igitur corrigiam licèt non ſit dignus ſolvere S. Iob, inſtar Ioannis, ſed ſolvit tamen, atq; *portavit* (ut Matth. Loquitur) dum Christi myſteria, & fidem habuit, atq; decantavit illuſtratus prophetico etiam lumine. Propterea enim Auguſt. ſermon. 6. de tempore illū appellat, eximiū propheratū, quòd cap. 19. prædicaverit, *in carne mea videbo Deum ſalvatorem meum. Quod* (inquit Auguſt.) *ad id tempus pertinet, cùm Christi Deitas habitu noſtra carnis induta eſt.* Cum quo illud facit quod Rab. Himmanuel, apud Pagn. in radice *Naghal*, ait, in eo loco Pſal. 60. non ſolùm *calceamentum*, aut *compedē* legi poſſe, ſed etiā *chirothecam meā*; *Mos enim* (inquit ille) *erat regum, cùm aliquam obſidebant urbem fortem, ut chirothecam projiceret Rex intra urbem ſignificās nunquam ſe ab ea receſſurum niſi urbe capta.* In cujus conſuetudinis confirmatiooem affertur, qund in Antonium dixit Philip. 11. Cicero. *Miror tamdiu morari Antoniū: ſolet enim accipere ipſe manicas, nec diutius obſidionis metum ſuſtinere.* Sed Cicerone omiſſo, cujus longè alius intellectus eſt (ootat enim Antonium animi languentis, & timidi, ut qui facilè ſoleat ſe dedere hoſti, & præbere manus vinciēdas; ſunt enim manicæ manuum vincula) Certè ſi cum illa conſuetudine locus ille Pſalmi colludit, dices Iobum fuiſſe ſignum, & quaſi pignus Gētilitatis aliquando manus daturæ, & cervicem ſubmiſſuræ Christi jūgo projectū ab ipſo Deo inter medios hoſtes, atque conteſtante, nunquam ſe ab illis receſſurum niſi priùs captis atque devictis. Porrò antiqua ſolenniſq; fuit apud Hiſpanos bellica cerimonia, ut qui alterum laceſſeret ad ſingulare certamen, hoſti præſenti, & hoſtiliter appellato in multorū oculis chirothecam projiceret, illúmq; depoſceret ad pugnam: unde etiā affirmare poſsis Deum veluti extendere calceamētum, & contorquere chirothecam in Dæmonum turbas, viro ſanctiſsimo atque fortiſsimo Iobo inter Idumæos conſtituto, atque angelorum, hominúmq; circumfuſa multitudine avidè expectante, furialibus dęmonum exercitibus bellum denūciare periculoſum, & acerrimum. Vides igitur, ut tres Reges qui ab Oriente venerunt primitiæ gentium Deum hominem adoraturi, & regē Iudæorum veoeraturi, prævium aliū Regem habuerint magnū inter omnes Oriētales, & quaſi pignus etiam gentium; qui non minori Deum hominem vidēdi arſit deſiderio, *videbo*, inquit, *In carne mea Deum ſalvatorem meum.*

Pſalm. 107. 10.
Ioann. 15. 15.
Lucæ cap. 3. 16. Matth. 3. 11.
Iob portavit Christi calceamenta.
Aug. ſerm. 6. de temp.
Iob. 19.
R. Himmanuel.
Pſalm. 60.
Antiquꝰ mos obſidionis.
Cicero illuſtratus.
Priſcus Hiſpanorum mos.
Iob præcurſor trium Magorum.
Iob. cap. 9. 26.

APPENDIX. II.

37. Pulchra Iobi cum Iſraelitico populo comparatio ex Hierony. 38. Iudæorum ſuperbia. Illuſtratur Ieſue, & Matthæus de lapidibus ſuſcitandis in filios Abrahæ. 39. Gentium fidei & incrementum. Quid dies magnum. Iudæorum Zelotipia & ſpiritus conpunctionis.

SECVNDO ootandum cum Hieronymo ad Theraſiam de vera circūciſione Iudæorum corpore, & littera non corde, neq; ſpiritu circumciſorum ſuperbiam valde pungi, atq; cōprimi, hoc propoſito Iobi Idumæi exemplo. Quamrē elegāter, & copiosè perſequitur Hier. *Vbi* (inquit) *es tu ſola carne circumciſa Iudæa? confer cum hoc viro pedē, concede & gloriā attolle te majorū ſuperba virtutibus: Iob adverſum te procedit in mediū ſanguinis auctores non erubeſcens, neq: per Eſau in conceſſā benedictionum ſortē trāfuſione mētitus Iob ſpoliatus bonis omnibus nihil requirit; tu Aegyptū in eremo poſt manna delitioſa ſuſpiras. Illū à ſpe in Deo poſita tot malorū tentamenta nō avocant: te ad cāſpē bonorū omnium blandimenta non provocant. Ille manū Dñi ſentiens benedicit in vulnere, tu virtutibus de Pharonis jugo exuta nō ſubjaces. Ille p circūciſis, veniā poſtulare cōceditur; tibi revelat incircūciſa Amorrhæus pater, & mater ingeritur eſſe Cethæa.* Hæc & alia pulchra

37
Iob comprimit Iudæorū ſuperbiam.
Hierony.
Iobi cum Iſraelitico populo collatio.

Acto. 10. 34.

Hieronymus. Quare hinc in veritate cõpertum eſt, ut Petrus dixit, *Quòd non eſt Deus acceptor perſonarum, ſed in omni gente, quæ timet Deum, & operatur juſtitiam acceptus eſt illi.* Si igitur filius Iſrael nolit benedictionem, quam Iſrael pater ſuus acquiſivit, benedictio elongabitur ab eo, & tranſibit ad Idumæam, & ad filios Eſau. Fruſtra enim gloriantur, vanéque intumeſcunt nomẽclatura illa, & inſigni nobilitatis filiorum Abraham, cùm poſsit Deus de lapidibus ipſis, videlicèt gentibus abjectis, vilibúſque, & terræ (quos vocant) filiis ſuſcitare filios Abrahæ. Quo etiam modo loquendi dixit Homerus Odiſſ. 18. *Dic tuũ genus, unde es, non enim à quercu es antiqua, nec à petra*: quod alii dicunt, *neque lutea, neque terræ progenies.* Cùm verò Ioannes dixit, *Potens eſt Deus de lapidibus iſtis,* demonſtravit quaſi digito in ipſo Iordanis alveo, & eo loco, per quem trajecit populus Iſrael in terram promiſſam, ubi baptizabat Ioannes, (videlicet in Bethabara, quod tranſitum ſonat) illos lapides, quos poſuit Ioſue in medio Iordanis alveo, ubi ſteterunt Sacerdotes, de quibus eo loco dicitur, *& ſunt ibi uſque ad præſentem diem.* duraſſe etiã uſque ad Ioannem, ab eodẽq; indicatos illis verbis Matth. 3. docent Remigius, & Anſelmus: Illi itaque lapides demerſi, & obruti in ipſo alveo Iordanis, atque uſq; ad Ioannem baptizantẽ ſuperſtites, gentium figura erant, errorum, & ignorantiæ fluctibus obrutarum, ſed tandem ad Chriſti fidem, & Eccleſiam per Baptiſmi januam ingreſſurarum, & ſuſcitandarum de imo alveo, & de terra, in qua miſere jacebant ad filiorum Dei gloriam, & nobilitatem: filios autem deturbãdos de ſede quã ſuperbo faſtu, potiùs, quàm ullis virtutũ meritis occupabãt: ſicut ſcriptum eſt: *Depoſuit potentes de ſede, & exaltavit humiles.* Illi ſanè vocabant Gentes * non gentem, & Ethnicorum populum, non populum; ſicut etiam Eſter 14. dicitur; *Ne tradas Domine ſceptrum tuum his, qui non ſunt;* id eſt, gentibus alienis à vera Dei cognitione, & cultu: ſed *qui aliquãdo non populus, poſtea populus Dei, & qui non conſequuti miſericordiam, poſtea miſericordiã conſequuti,* ut ex Oſeæ 2. repetunt Paulus, & Petrus, dum uterque ad eos ſcribunt, qui ex gentibus crediderant, eum honorem illis deferentes, quem ſuperbi Iudæi non credentes amiſerant. *Aſcendit igitur de terra,* ut (Oſeas dixit) *quia magnus dies Iezrabel: ſuſcitabit* nimirũ, *de lapidibus filios Abrahæ ſuſcitabit de pulvere egenos, & de ſtercore eriges pauperes;* tum etiã, pullulabunt, & creſcent, in magna copia, & numero, ità ut videantur terram univerſam implere; idq; eveniet *Iezrrabeli*, id eſt ſemini, & filiis Dei, ſuſceptis ex gentilitate, in Die magno, lætiſsimo, maximè feſtivo, epulis, & cõviviis dicato: Hoc enim *Dies magnus* ſignificare ſolet, ut colligitur ex Ioann. 19. *Erat magnus dies ille Sabbathi,* & Iſai 1. ubi nos habemus: *Neomaniam, & Sabbathum, & feſtivitates alias non feram.* Septuaginta legũt, *Neomanias veſtras, & Sabbatha, & Diem magnum non fero.* Ad magni igitur diei convivium opiparũ ſuſcipiendæ fidei Chriſti, quoniã qui vocati primi ſunt, nõ fuerunt digni, juſsi ſunt convenire, atq; diſcumbere menſæ regali, quotquot per vicos, & plateas reperti ſunt pauperes, debiles, cæci, claudi; ut veriſsimè dictum ut: *Multi ab Oriente, & Occidente venient & recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cœlorum.* Inter eos verò, qui venerunt ab Oriente Iob non ultimus eſt, ſed omnino numerandus inter primos cõvivas, qui nullã uxoris ductæ excuſationẽ prætexuit uxore licèt atque liberis onuſtus; non quinq; boum juga prætendit, quàmvis quingenta habuerit; nõ quòd cœptã villã eſſet viſurus, qui regno ampliſsimo providebat. Interim filii regni rumpuntur dolore, & tabeſcunt invidia, *diſſecãtur cordibus ſuis, & ſtrident dentibus in eos*, quos vidẽt eo admiſſos honorificè, unde ipſi turpiter dejecti ſunt: ſicut ſcriptum eſt, *Dedit illis Deus Spiritum compunctionis*: id eſt pungẽtẽ, & exacerbantem corda illorũ; tum etiam Zelotypię & invidentię ſpiritum adverſus gentes fidei participes; ut illa cõminatio adimpleretur: *Ipſi me provocaverunt in eo, qui non erat Deus, & irritaverunt in vanitatibus ſuis, & * ego provocabo eos in eo, qui non eſt populus, & in gente ſtulta irritabo illos.* Nam invidẽtia, & Zelotipia faſtum, & arrogãtiam, immoderatúmq; ſui ipſius amorem, tanquam umbra ſemper comitatur. Quare Paulus *Hebræus, & Hebræis,* qui benè illos intus, & in cute noverat, ait Rom. 11. *Quamdiu ſum gentium Apoſtolus, miniſterium meum honorificabo* (id eſt, ſtrenuè, ac diligenter inſerviam gẽtium ſaluti, & converſioni, atque id in

Margin notes:

38

Illuſtratus Matth. locus de lapidibus ſuſcitandis in filios Abrahę

Homer.

Ioſue. 4. 9.

Remig. & Anſelmus in Matthei. 3.

Lapides Iordanis quid præfigurarint:

Luc. 1. 25.

* Hiſp. que ni eran nada, ni nadie, ni gente de quien ſe uvieſſe de hacer caſo.

Eſther. 14. 11.

Rom. 9. 25. 1. Pet. 2. 10.

39

Oſea 1. 4. Matth. 3. Luc. 1.

Quid Dies magnus in ſacris.

Ioan. 19. 31. Iſai. 1. 13. Septuagin.

Matth. 18. 11.

Luc. 11.

Actor. 7. 54.

Rom. 11. 8. 2. Iſai. 29. ſecundum. 70.

Deut. 32. 21.

* Hiſp. yo los dare un mal rato de celos.

Philip. 3. 5. Rom. 11. 11.

summa gloria, & laude ponã) si quo modo ad æmulationem provocem carnem *meam, & salvos faciam aliquos ex illis.* Sed rem tamen hanc, & Sacramentum absconditum prioribus seculis, & generationibus cum Isaias cap. 24. diversis viis, & rationibus indicasset (rem videlicèt suo populo minime gratam, sed plenam invidiæ, & offensionis) quasi latentem animi sensum aperite formidaret, témque totam silentio premere conaretur, & erumpentia verba compesceret, ait: *& dixi* (statui deinceps): *Secretum meum mihi.* adeo illos pungit electio gentium, & viri sanctissimi Idumæi, non Israelitæ sanctitatis, verissimeque fidei, & religionis celebritas.

Isai 24 26.

APPENDIX. III.

40. Nemo sanctus refertur ad parentes impios, & ignobiles, illustratus locus. Psalm. 36. & Ephes 3.
41. Vera nobilitas, non ex genere, sed ex Sanctitate.
42 Est generi, & sanguini suus honos, sed sine pietate inanis.

40

Ambros in Psalm 36 28.

Nemo justus censetur parentum impiorum filius.

TERTIO cum Ambrosio in Psalm. 36. colligendus est illius versiculi sensus: *Semen impiorum peribit. Semen* (inquit ille) *non corporalis generationis, sed mentis interne, & impietatis successio. Nam utique Iob de semine Esau scriptura signatur testificatione. Quo modo ergo Semen Esau periit in Iob, cùm tantus vir fuerit, & venturum in terram Dominum prævideret, qui cœtum istius sæculi Diabolum subjugaret. Ergo hoc quæritur, ne malitia transferatur in posteros.* Fieri ergo potest, ut ait Ambrosius, ut exuat unusquísque, quod natus est; & qui impio patre natus est, minimè censeatur illius filius, cujus impietatis particeps non est. Iam ergo Iob minimè Idumæus sit, neque filius Esau prophani, neque fædo sanguine peccatorum, quem nomen Edom sonat, cruentatus; sint verò Idumæi quamvis non sint ex posteris Esau, *quorum manus sanguine plenæ sunt, viri sanguinum & dolosi*, apud quos neque *veritas*, neque *misericordia*, sed *maledictum, mendacium, furtum, homicidium, & sanguis sanguinem tetigit.* Ergo ut Hieronymus dixit, nemo debet apud Deum erubescere sanguinem: nam filiorum Dei generatio non est *ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex Deo.* Quare cùm Paulus mysteriũ de gentium cõversione, & concorporatione, & comparticipatione promissionũ, quæ Israelitis à Deo factæ fuerant, scriberet Ephesiis, qui ex gentibus crediderant, ne, quòd non essent ex genere Iudæorum, putarent investigabiles illas Christi divitias ad se non pertinere, *hujus* (inquit) *Rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis, & in terra nominatur. Paternitas*, propriè cognatio, familia, generis alicujus contribules, tribus; quod Psalm. 95. Nomine Græco retento, *Patria* dicitur: quávis, inquit, non sitis ex patre Abraham, neque ex aliqua illarum duodecim illustrium tribuum, non ideo minus nobiles censebimini apud Deum, cùm filii Dei sitis, nam si quæ tribus, aut *paternitas nominatur*; id est celebre & illustre nomen habet, non tam ex sanguine habet primi progenitoris, quàm ex Deo. Eritis ergo & vos *patriæ gentium*, in honore, & gloria. Adde etiam, quod in hanc ipsam rem facit, omnem paternitatẽ nominari à Deo; namque omnis familia ad Deum primi generis, autorem, & creatorem reducitur; nobiles, & ignobiles; Iudæi & gentes: ne superbiant illi, ne isti concidant animo: quod innuit Paulus illis verbis: *Mihi data est gratia hac in gentibus evangelizare, &c. quæ sit dispensatio Sacramenti absconditi à sæculis in Deo, qui omnia creavit.* Id quod etiam Lucas docuit, dum Christi generationem retro converso ordine ac Matthæus dixit, Vniversos illos Patriarchas referens in Adamum primum parentem; Adamum deinde in Deum plasmatorem corporum, & patrem Spirituũ. *qui fuit* (inquit) *Adam; qui fuit Dei.* Vt ex *Deo omnis paternitas nominetur.* In Dei igitur Ecclesia non est *distinctio Iudæi, & Græci, nam dives est in omnes, qui invocant illum* & jure nobilitatis gaudent, qui Fidei, & religioni nomen dederunt; in hac De civitate *Rhaab* (id est Aegypti) Babylonii, *alienigenæ* (Philistæi) *& Tyrus, & populus Aethiopum, hi fuerunt illic; Numquid Sion dicet* (dicetur) *homo & homo* (propriè vir, & vir) *natus est in ea?* Valdè mirandum, ut Ecclesiæ gratulantes dicere possimus, omnes illius cives non solùm numero immenso, sed nobilitate etiã, & ortu esse clarissimos: omnes vide-

Iob genere, non moribus Idumæ.

Isai 25 Psalm 5. 7. & 24 24. Osee. 4. 5. Hieronym.

Nemo debet apud Deum erubescere propter sanguinem & genus.

Ioann. 1. 13.

Ephes 3. 14.

Quid paternitas. *Psalm 95. 7.*

πατριὰ

Quid sit nomina in sacro Sermone.

Ephes. 3 8.

Lucas. 3. 38.

Matth 1. Matthæi & Lucæ in Christi Genealogia series inversa

41

Fides & sanctitatis meritò vera nobilitas. *Psalm. 86. 4.*

Fideles omnes cujuscũque generis, Ecclesiæ indigenæ.

delicet nasci principes, viros, magnos, insignes, & ex prima nobilitate, quos Deus in numerato habeat collectos ex omnibus populis, omniúmq; ordinum, & omnis conditionis hominibus: videlicet *Dominus narrabit* (numerabi. Hispanus sic pulchrè explicabit; *Los contara, y los tendra por cuenta, y los tomar à por memoria*) *in scripturis populorum, & principum horum, qui fuerunt in ea.* Quid enim nocuit Iehpte, quòd filius esset meretricis, quãvis ut ille dixit: *Oderunt natos de pellice*, quomin⁹ *adipisceretur repromissiones*? Quid Rahab meretrici, quòd cauponariam exerceret, & quòd alienigena esset? *Non dicat* (inquit Isaias) *Filius advenæ, qui adhæret Domino dicens, Separatione dividet me Dominus à populo suo; quia hæc dicit Dominus, filios advenæ, qui adhærent Domino, ut colant eum, & diligant nomen ejus, ut sint ei in servos. Adducam eos in montem sanctum meum, & lætificabo eos in domo orationis meæ; holocausta eorum, & victima eorum placebunt mihi super altari meo; quia domus mea domus orationis vocabitur à cunctis populis.* Quid refert, *quòd comederint Patres uvam acerbam, ut dentes filiorum obstupescant?* cùm dicat Deus Ezech. 18. *Vivo ego, si erit ultra vobis parabola hæc in Israel; ecce omnes animæ meæ sunt; ut anima patris, ita anima filii mea est, anima, quæ peccaverit, ipsa morietur. Quod si genuerit filium, qui vidẽs omnia peccata patris sui, quæ fecit, timuerit; & non fecerit simile eis, hic non morietur in iniquitate patris sui, justitia justi super eum erit, & impietas impii erit super eum.* Et rursus Isaias eodem loco. *Beatus vir, qui facit hoc; & filius hominis, qui apprehendet istud custodiens Sabbathũ, ne polluat illud, custodiens manus suas, ne faciat omne malum.* Pro Viro est in origine *enos*, quod ignobilitatis, & miseriæ n[illegible]men est; pro *filio hominis*, filius Adam, quòd terrenam, & vilem originem indicat. Quasi dicat, omnem hominem cujuscumq; gentis, & cõditionis alloquẽs, sive virum, sive hominem, nemo miser, nemo ignobilis, nemo obscuris natalibus, qui Dei præcepta custodiat, & per innocentiã fiat *nova creatura*; morúmque innocentia, & sanctitate quasi de integro interpoletur. Sed desipiunt planè *filii Belial*, dum Saulẽ contemnunt, quòd *filius Iemini sit de minima tribu Israel, & cognatio ejus novissima inter omnes familias de tribu Benjamin*; cùm insiluerit in eum spiritus Domini: turpiùs etiam desipit, improba Iudæorũ, sive amẽtia, sive stultitia, sive fatuitas, qui frequenter illam vocem usurpant. *Nonne hic est Iesus filius Ioseph, cujus novimus patrem, & matrem?* Sanum vero sapientis consilium Eccles. 8. *Ne cõmunices homini indocto, ne malè de progenie tua loquatur.* Sanè generis, & nataliũ claritas suum sibi honorem deferri jurè postulat; argentum est, & splendorem habet; sed nisi cum pietate conjungatur, audiemus clamantem Isaiam: *Argentum tuum versum est in scoriam*; & qui filii candidorum pro sua nobilitate, & generis candore habebantur, in non minus obscuros, quàm æthiopes teterrimos, & abjectissimos evadunt. *Numquid non ut filiis æthiopum vos estis mihi filii Israel?* ait *Dominus.* neque verò ejusmodi homines contaminatos sceleribus æthiopes vocat Amos, & mancipia vilissima, sed quantũvis Israele, & Abrahamo progenitos *Idumæos* vocat cap. 9. Et Isaias *principes Sodomorum, & Gomorrhæ populum.* Ezechiel *Kananæos, Amorrhæos, Cethæos*: Paulus Roman 2. *Non veros Iudæos, sed Iudæos cognomine tantùm*, & tandem postquam multa di[s]seruerat hac de re, subjungit; *Non e[nim] qui in manifesto Iudæus est*, (idest, qui suum gen⁹ manifestè probare potest ex Abraham Patre circuncisionis) *neque quæ in manifesto in carne est circuncisio, sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis in spiritu*, non littera, *cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.*

Hebr. 11. 33 — Iuvenal. Satyr. 6. — Isa. 56. 6. — Ieremiæ 31. 29. Ezech. 18. 22. — Ezech. 8. 3. — Isai. 56. 2. — 1 Reg. 9. 21. & 10. 27. — Ioan. 6. 42. — Eccl. 8. 5. — Isai. 1. 22. — Amos 9. 7. — Isai. 1. 10. Ezech. 16. 3. — Rom. 2. 28. 29.

QVONAM TEMPORE IOB EXTITERIT?

43. Varia sententia.
44. Iobum extitisse ante Legem, & Moysem.
45. An Iob fuerit tempore Patriarcharum, & filiorum Iacob.

43 VIR quidem *erat* Iob *in terra Hus*; sed quonam erat tempore, Scriptura non dicit; quare hæc res non minus est incerta, quàm illa de genealogia. Et primò Gregorius existimat fuisse post Legem, & Moysem; Moysem verò spiritu prophetico de illo in Genesi locutum sub nomine Iobab: ait ergo vixisse tẽpore Iudicum, probátq; ex Genes. 36 ubi dicitur Iobab regnasse cũ aliis Regibus Edõ, *antequã haberẽt Regem filii Israel.*

Prima sententia Greg. — Gen. 36. 34.

Bona externa sæpius impiis concessa

Sed hoc non habet magnam vim; illorum enim verborum is potiùs sensus, & energia est, ut indicet rem consideratione dignã, Filios videlicet Esau prius pervenisse ad regni fastigium, & humani honoris culmen, quàm posteros Iacob, quem Deus dilexit. Hæc enim humana, & ad aspectú splendida amicis, & inimicis communia vult esse Deus; non rarò denegat amicis; concedit inimicis; sæpe differt in posterùm, & non nisi post multos labores tandem largitur.

Secunda senten Burgẽsis. Gen. 21.

Iob 21.29.

Secundò Burgensis Gen. 21. opinatur Iob vixisse post egressum populi Israelitici ex Aegypto, dum adhuc peregrinaretur in deserto; quare id Iob cap. 21. *Interrogate quemlibet de viatoribus*, intelligi vult de Israelitis, adhuc peregrinantibus. Sed si nullum aliud firmius fundamentum habet Burgensis, facilè concidet, cùm eo loco illá expositionem minimè simus probaturi: tum etiam quoniã oportuit multò antea præcessisse Iobú, & illius amicos, atque veram Dei cognitionem, & cultum jam pridem exolevisse ibi gentium, antequam universá regionem illam filii Israel occuparent vi armorum impijs habitatoribus profligatis, atque deletis. Acriter eo loco invehitur Replicator adversus Burg.

Replicator.

Tertia sent. Sever. Sulp.

Tertiò; Severus Sulpitius lib. 1. Sacræ historiæ, scribit eo tempore extitisse Iob, cùm Moyses diversabatur apud Ietro Socerum suum. Verùm eadem potest esse hujus sententiæ confutatio, quę præcedentis: nulli enim firmæ conjecturæ nititur.

4. Sentent. Hieron.

4. Hieronymus de locis Hebrai. visus est multò superiorem Iobi ætatem, sæculúmque fecisse, cùm Eliphaz Iobi amicum, & coætaneum scribat esse illum Eliphaz, qui Gen. 36. Scribitur esse filius Esau. de qua Hierony. sententia postea cap. 4. cum de Eliphaz, differemus.

5. Sent. Adrichom in Chron. an. 2235 Geneb. in Chronol an. 2239.

5. Christianus AdriKom Iobum constituit circa tempora Iacobi demortui in AEgypto. Geneb; verò paulò superiorem statuit Iobi nativitatem, tunc nimirum, quando Iacob cum tota familia descendit in AEgyptum.

44

Statuitur vera responsio. Iob ante exitum Israel de AEgypto. R. Salom.

Num. 14.9.

OnKel.

Sed cum nihil certò hac de re constare posit, id quod ad veritatem propiùs accedere videtur paucis exponamus. Primùm vixisse Iob ante exitum Israel de AEgypto, in quo oportet convenire Patres omnes mox adducendos. idem docuit Rabi Salomon, ad confirmationem adducens illud Num. 14. *Ne timeatis populum terræ hujus; recessit ab eis omne præsidium*; Quod Hebraicè est, *recessit umbra eorum*. OnKel, *recessit fortitudo eorum*. per *Præsidiũ* autem, *umbram, fortitudinem*, quæ omnia idem significãt, nimirum protectionem ac defensionem, Hebræi intelligunt vel Deum, in cujus umbra alarum, & protectione speramus, & commoramur; vel duces, & principes, quorum præsidio, & fortitudine uti non poterant, quòd jam nulli superessent; & præsertim Iob, qui suæ vitæ, atque pietatis meritis illos defendebat, universámque provinciam velut umbra protegebat.

Iob ante Moysem.

Chrysost. Aug. Ambros. Theodor. Orig. Euseb.

Exodi 6.

Deinde verò videtur etiam vixisse nõ solùm ante Legem, sed etiam ante Moysem. Primum docent, secundum non obscurè indicant Chrysost. August. Ambr. Theodo. superiùs adducti. Et Theodoret. præterea in Epitome divinorum decretorum lib. 5. de creatione. Origen. homil. 4. super Ezechi. Euseb. lib. 1. demonstrat. Evang. cap. 3. & 4. namq; Moyses Septimus videtur fuisse ab Abraham; Iob verò quintus, ut describitur Exo. 6. Levi genuit Caath; hic genuit Amram; hic verò Aaron, & Moysem. Cùm ergo Levi fuerit pronepos Abraham, Moyses verò pronepos Levi, septimus est Moyses ab Abraham.

45

Tandem subtilis illa computatio, qua Titelmanus conatur Iob referre ad tempora Phares, vel Esron secundùm ordinem generationum Iacob, & Esau (est enim, Esron quartus à Iacob, sicut & Iobab ab Esau) elegans est, atque legi, probaríque digna; quam ille latè & copiosè scribit, ego verò minimè describam: illud tantùm adjungam Origenem ita loquutum loco superiùs indicato, Iob vixisse temporibus patriarcharum, & Moysis. Verum jam nos in quæstionibus (genere videlicet scriptionis aridiori, minúsq; jucundo) diu immoratos, liberiores jam, & expeditiores ad sacrarum sententiarum leniorem tractationem pergere oportet.

Nomine Iob.

46 Ratio, & notio nominis Iob.
47 Iobi nomen prædictum. idemq; Patientiæ nomē. nominum quoque mutatio cū status mutatione.
48 Iustorum & impiorum in conservatis nominis diuturnitate discrimen.
49 Memoria justi jucundissima, impiorum longè molestissima, ex Salomone, & quadam de Pomo Sodomitico.

46

Præf. cap. 1

Æthymologia, & interpretatio nominis Iob.

Cyprian. Didymus.

DIXIMVS nonnulla de nomine Iob in præfatione, sed nominis nūc enucleatior Aethymologia tradenda. Nomen itaque Iob arcanam habet significationem; & quidem à Cypria. adversus Iudæos, Iob interpretatur, *Charissimus Dei*. Sed ignoro, unde hanc nominis interpretationē haurire putuerit. Didymus in catena, ait: nomen Iob esse nomē patientiæ; aliquanto etiam diversum a reliquorum Patrum interpretatione. nam à Greg. Chrysost. Hieronym. Philipp. illa probatur, quæ in vulgari nominum Hebraicorum interpretatione circūfertur, ut sit idem, quòd *dolens*, aut *gemens*, à *Iabab*, quod est ejulare, aut ululare: quod verbum semel tantum habetur Iudic. 5. *Per fenestram respiciens ululabat mater ejus.* dicūntque peritiores Hebraicæ linguæ esse clamorem, aut vociferationem bellicam; quod etiam à Iobi certaminibus cum communi hoste non est alienum. Mihi magis arridet illa interpretatio Origenes. hom. 14. in cap. 11. Iosue; quòd *Iobab* (eadem est autem Aethymologia nominis *Iob*) idem sit, quod *Inimicitiæ*; nam cùm nomen *Iob*, ab *Aleph* incipiat, rectè convenit cum radice (*ajab*) quod est inimicum esse; quasi, qui Dæmonis, tum etiam suorum quondam amicorum graves adversus se inimicitias sustinuerit.

Greg. Chrys. Hieron. philip.

יָבַב

Iudic. 5, 28.

אִיּוֹב

אָיַב

47

Iobi nomen prædictum ex Greg.

Paucula quædam nunc observanda. Primum; si verum esset id, quod suprà ex Gregorio attulimus, Iob post Moysem, & legem fuisse, magna fuisset illius laus nomen fuisse prædictū à Propheta, antequam nasceretur; quod non nisi paucissimis, atq; sanctissimis viris contigit.

Iobi nomen est nomē patiētiæ ex Didymo.

Secundum: cùm Didymus ait, Iobi nomen patientiæ nomen esse; *ut id jam fuerit, quod antea vocatum erat, aut verò vocatum sit, quod quidem fuit*; indicare videtur nomen hoc illi impositum post dolores perpessos, & admirandæ patientiæ exemplum præstitum, ut cum nouo statu, novum etiam nomen acceperit, id quod frequenter factitatum videmus, cùm alicujus cōditio commutabatur in meliùs, ea ratione, quòd cùm post eam commutationem alius censeatur homo, & quasi nova creatura, nomen etiam novum obtinere debet; quod recenter natis, novisque hominibus imponi solet. Vnde videas eum, qui adoptabatur apud Romanos, nomen, & cognomen adoptatoris assumere, quasi tunc denuò adoptatori filius nasceretur, illique suum nomen imponeret; & servo libertate donato nomen etiam donabatur Patroni, quasi tūc homo esse inciperet, qui liber esse incipiebat. Sed de hoc alibi. nūc tantùm repetendum, quod suprà diximus, fortè Iobum binomium fuisse.

Mutatio nominis cū statu mutatione.

Adoptatus, & libertus nomina mutabant apud Rom.

48

Tertium; hoc loco quidam observant pro peculiari justorum solatio nomina justorum scripta esse in libro vitæ, cujus rei exēplum hic locus præbet, præferēs Iobi nomen. Sed quid, quod impiorum etiam nomina scribuntur? neque solùm egregia sanctorum facinora, sed detestāda etiam corruptissimorum hominum scelera describuntur? ergo ut verior, & solidior, atque loco præsenti congruentior, sit observatio, in hunc modum habenda est; insitam quidem esse omnibus cupiditatem illam conservādi nominis, atque transmittendi ad posterorum memoriam sempiternam; sed in ea re dupliciter differunt pii, & impii; primò, quòd illi non sunt valdè solliciti de propagatione sui nominis, quippe Deo relinquūt eam curam, cùm scriptum sit, *de ventre matris meæ recordatus est nominis mei*: qui igitur nomina sanctorum suorū celebravit antequàm nascerentur, pari etiam ratione postquam decesserint è vita, celebria reddet, & ab omni temporis, vetustatisque injuria vendicabit. Sicut enim filius non valde laborat pro comparanda, & augēda re familiari, cujus futurus est hæres, quòd ea cura potissimum pertineat ad parentes; ita sanè cum hereditas filiorum Dei hanc nominis, conservatæque memoriæ perennitatem complectatur, certique sint de Dei optimi maximi paterna erga se providentia, & cura, illud tantùm laborant, ut Deo placeant; quid sibi indelucri, & accessionis in hæreditate proventurum sit, non valde curant: Vnigeniti filii Dei exèmplo, dicentis: *Ego non quæro gloriam meam, est qui quærat*, nam No-

Insitus appetitus conservādi nominis.

Iusti non valde solliciti de nomine suo evulgando.

Isai. 49. 1.

Deus justorū nomina vendicat ab oblivione.

Ioan. 8. 50.

Eccles 36.6. Isa. 56.5

Impii frustra sua nomina æternitati, cōsecrant.

mine æterno hæreditabit illum dominus Deus noster. Et rursus: *Dabo eis nomen æternum, quod non peribit.* Impii verò planè vident totā propagandi nominis curam ad se pertinere, *Posthac* (inquiunt) *erimus, quasi non fuerimus, & oblivionem accipiet nomen nostrum.* Neq; enim procurabit res illorum Deus, quorum nomina digna non fuerunt, quæ in libro vitæ describerentur: neque homines, quos sibi nullis bene factis demeriti fuerūt. Ergo ingētis molis, & laboris immensi opus aggrediūtur, dicentes: *Celebremus nomen nostrum, antequàm dividamur.* Prima ponunt urbium, mœniorumq; fundaméta, ut vocent *nomina sua in terris suis:* exstruunt sibi magnificentissima sepulchra sumptibus maximis; sicut ille cui dictum est: *Excidisti tibi hic* (in templo) *sepulchrum, excidisti in excelso memoriale diligēter, in petra tabernaculum tibi.* Erigunt sibi statuas; excitant fornices, arcusve triumphales, exstruunt pyramides, nominis videlicet, memoriæque monumenta, utì Absalō, *qui erexerat sibi, cùm adhuc viveret, titulum, qui est in valle regis; dixerat enim: Non habeo filium, & hoc erit monumentum nominis mei; vocavitq; titulum nomine suo.* Sed quanto Deus bone labore, quantis sumptibus! sanè appellatur *Manus Absalon usq; ad hanc diem.* cùm audis * *Manum*, opus intellige laboriosum, & grave, maximáque sollicitudine, & labore quæsitum. Quàm verò infirmum, quàm leve id monumētum nominis, quàm fallax memoria! in illius enim tituli pyramidem non est illatus Absalon, neq; suo monumento mandatus; altam enim congestorum lapidum pyramidem aggerarunt super eum, quibus obrueretur, consepeliretúrque ejus memoria; quippe *Tulerunt Absalon, & projecerunt eum in Saltu in foveam grandem, & cōportaverunt super eum acervum lapidum magnum nimis.*

Sap 2.4.

Gen. 11.4. Psalm. 48.12.

Isai. 22.16.

2 Regum. 18. 18.

* Cosa que se aya de haver a fuerça de braços, y que pide manos listas en el trabajo, y largas en el gasto.

Supra ♈. 17.

49

Alterum discrimen ex proverb. 10. *Memoria justi cum laudibus, & nomen impiorū putrescet.* quātumvis pari ad posteros passu piorum, impiorúmque nomina currant, sed tamen laudatissima semper erit memoria justi in frequenti hominū conventu, aut quocunque alio familiari sermone; & illius usurpatio nominis gratissima, multóque jocundissima loquenti, audienti, legenti, roganti, respondenti. His verò omnibus impiorum nomē putridum, putidum, gravè-olens, ingratissimum auribus, injucundum naribus, ori, linguæ, palato molestissimum, & quod nauseam provocet semel ori admotum; propterea enim delicationis palati Rex piissimus, dixit, *Nec memor ero nominum illorum per labia mea.* Sed cùm audio putre esse impiorum nomen, nescio quid fructibus, qui ex arboribus decerpuntur, simile intelligo; quorum quidam putrescunt facilè, & quàmvis ad speciem pulchri, sed intus sunt corrosi vermibus, resoluti, fætidi, omnino inutiles edendo, multò minus servādo in posterum. ergo hominis opera, atq; vita arbor sit, quæ nominis celebritatem, & diurnitatem tā quam fructum profert; quòd si vita corrupta sit, putre, & quod facilè pereat nomen efficit. Quare impiorum nomen licèt ad speciem splendidum, ad auditum sonorum, ad posteritatem, ut videtur, diuturnum, sed fructus tamen est corruptissimorum operum, facilè putrescens, & similis Sodomitico pomo, quod, ut ait Solin. cap. 38. de Sodoma loquens: *Licèt speciem habeat maturitatis, mandi nō potest, nam fuliginem intrinsecus favillaceam ambitio tantùm extimæ cutis cohibet, quæ vel levi tactu percussa fumum exhalat, & fatiscit in vagum pulverem.* At bonorum operum fructus, videlicet gloriosa, & honorifica alicujus usurpatio, ex bonis operibus proveniens, ex illis fructibus est, qui servari integri, diúque durare possunt; & quos Ecclesia sponsa recondit libenter in suo penu, ut ad sponsi delitias proferat, dicens: *Omnia poma nova, & vetera servavi tibi dilecte mi.* Tum etiam melle, & sacaro condit, permistis etiam aquis, atque pulveribus odoratis, ut loquenti dulcescat in ore: audiens, & percipiens, famæ odorem suavem trahat, & respiret, sicut de S. Iosia scriptum est: *Memoria Iosiæ in compositione odoris facta opus pigmentarii; in omni ore quasi mel indulcabitur ejus memoria, & ut Musica in convivio vini.* Illam verò celebritatem, & diurnitatem nominis, & famæ cum laude divulgationem proprium genuinúmque esse Sapientię, & pietatis fructum, Sapientia ipsa testatur cap. 24. *Ego quasi Terebinthus extendi ramos meos, & rami mei honoris, & gratiæ. ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris, & flores mei fructus honoris, & honestatis.* Et iterum: *Bonorum laborū gloriosus est fructus.* Est sanè immortalis memoria illius *& nota apud Deum & homines, rursus.*

Gratissima justorum memoria.

Molesta impiorum memoria.

Nomen impiorum simile fructib' putrescētibus.

Vita humana arbori similis.

Pomum Sodomiticum.

Solinus.

Cant. 7.13.

Ecclesia sacaro condit sui horti poma.

Eccl. 49.1.

Eccl. 24.22.

Sap. 3.15.

Eccl. 39. ℣. 13.

Non recedet memoria ejus. & nomen ejus requiretur à generatione in generationem si permãserit (in vita diuturna) *nomẽ derelinquet, plusquam mille ; & si requieverit* (in morte) *proderit illi*, ad nominis videlicet diuturni propagationem. Exemplum hujus rei clarissimum est Iob, quem, dum viveret, *auris audiens beatificabat*. nunc post tot sæcula nemo non summa cum voluptate loquitur, audit, legit *virum*, qui *erat in terra Hus nomine Iob*.

Iob 29. 11.

Et erat vir ille simplex, & rectus ac timens Deum, & recedens à malo.

50. Natura ductum, & rationem insitam sequutus Iob quædam de Ratione, naturali, & Conscientia, & quod insitum verbum apud Iacobum.

51. Quid simplicitas in sacris, variæque, simplicitatis definitiones, & quæ veriores.

52. Simplicitas pro veritate apud Græcos. Qui verus homo : quod omne, in sacro & Latinorum usu.

53. Simplicitas pro synceritate, & impermistione scelerum, quid cordis munditiees, quid natura simplex. quid Azimi Synceritatis.

54. Simplicitas pro veracitate, rursus veracitas magna Innocentiæ pars. Quid fuga apud Paulum, quid duplex os, & lingua apud Salomonem.

55. Simplicitas pro quieta vivendi ratione, & curis vacua, & quædam alia in hanc rem.

50 Commendatus Iob ab animi bonis.

CVM commẽdatus jam sit Iob, à dignitate, patria, nomine; nũc ab animi bonis; atq; inter ea primùm cõstituũtur quæ ad æquitatẽ rationis naturalis pertinere vidẽtur, simplicitas, veracitas in dictis, & factis; rectitudo, virtutis, & boni amor, odiũ mali. Neq; enim infima laus est, Naturam ducem recti, & rationem æquitatis magistram sequi; & cùm *legem* aliam *non habeas, naturaliter ea, quæ legis sunt facere*; ab interna illa regula, insitáque lege boni prosequendi, malíque vitandi nunquam deflectere; *ut tibi ipsi lex sis, & ostendas opus legis scriptum in corde tuo* ; & pædagogum illum animæ (sic enim Origenes Conscientiam vocat) recta semper docentem, atque monentem, lubenter audire, & observare. Certè Paulus hujus recti dictaminis, & naturalis legis, etiam post evãgelicam acceptam, minimè nos oblitos vult, cùm ita evangelio, & Christi fidei obsequendum doceat, *ut obsequiũ rationabile* sit; neq; enim Evangelium legem naturalem, quæ secundum rationem est, abrogavit, sed potiùs instauravit, redintegravit, atque errorum caligine disjecta protulit in lucem, ut pristinæ pulchritudini restituta, evangelica disciplina, & fide collustrata niteret. & Iacobus cap. 1. *Insitum verbum* nos *suscipere* jubet, quod, Oecumen. interpretatur *naturalem sermonem, qui discernit melius à pejori ; à quo etiam rationales sumus, ac dicimur.* Est enim hoc à natura insitum verbum Fidei comes, & divinæ gratiæ præcursor; quo suscepto divinæ gratiæ, & fidei se præpararunt sancti illi Patriarchæ, qui sine lege scripta justificati sunt. Ille verò Dei filius, ex cujus fide justificati sunt omnes, quotquot Deo placuerunt, Verbum dicitur, *Logos*, ratio ; disponit enim omnia summa cum ratione, & suos fideles sive antiquos, sive posteriores ad rectæ rationis regulam, & legem instituit, & conformat : ut sicut Apostolus Corinthiis scribit : *Omnia rectè, & secundùm ordinem fiant.*

Naturæ ductũ sequi, non infima laus.

Rom. 2. 14.

Orig. Rom. 2. Conscientia pædagogus.

Rom. 12.

Iacob. 1. 21. OEcumen.

Facientes quod in se est, se præparãt ad divinam gratiam.

1. Chor. 14. 40.

51 תמם Quid simplicitas in sacris.

Primò igitur dicitur, *simplex*, à radice (*Thamam*) quod finire, vel consummare, aut consummari, significat, *ser, o estar acabado.* & cùm ad mores refertur, consummatum, atque perfectum, & omni ex parte absolutum significat. Latinus interpres non uno modo hanc vocem vertit; nam Iob. 9. reddit. *Innocentem*. Gen. 6. *Perfectum*. Levit. 23. *Plenum*. Isai. 1. *Sanum* vel *Sanitas*. Ezech. 5. *Integrum*. Levit. 1. & Psa. 118. *Immaculatum*. Quare ut hoc quoque obiter annotemus, cùm sacrificii pecus jubebatur esse immaculatum, non pertinebat ad simplicitatem, vel varietatem pellis, aut coloris ; sed ad perfectionem, & integritatem, ut esset integrum, perfectum, sanum, minimè claudum, aut debile. Sæpe tamen etiam illa eadem vox redditur *simplex*, hoc loco, & infra cap. 9. & Gen. 25. & passim in lib. Proverb. eodémque modo Aquila, & Theodotio *simplicem* hoc loco legerũt, quàmvis Symmachus, *immaculatum* dixerit. Quare illa, omnia in hac simplicitate continentur consummatio, perfectio, integritas, sanitas, & quædam Innocentiæ, & sanctitatis plenitudo. Sed quare Interpres simplicitatem verterit, aut quid peculiare nomine simplicitatis intellexerit, quáve ratione ad simplicitatem retulerit perfectionem, & consummationem viri justi, mirè variant interpretes. nam Greg.

Iob 9. ℣. 20. Gen. 6. ℣. 9. Levit. 23. ℣. 15. Isai. 1. ℣. 15. Ezech. 15. ℣. 15.

Aquila, & Theodot. Symmach.

Greg.

cap. 2. & 5. eam simplicitatem ad mansuetudinem quandam refert, quam simplices etiam columbas habere videmus. Chrysost. ad veritatem quandam, rationalis naturę nullo fuco permistã. Divus Thomas virtutem Dolositati oppositã intelligit, quòd nemini injuriam intulerit; ideo enim subjicitur, *& rectus*. Alii referunt ad veritatem quandam dictorum, & factorum. Alii ad unitatem rectæ intentionis, quæ dicitur *oculus simplex* in solo Deo defixus, & nihil præter Deum quærentis. Sed quod huic loco maximè quadrare videtur, proximéque accedere ad vim simplicitatis exprimendã, est, ut simplicitas veritatem quandam afferat omnis falsitatis, & simulationis expertem: sic enim simplicitatem usurpavit Cicero. 2. de finib. cùm dixit: *Vera diligimus, id est, fidelia, simplicia, constantia. tum vana, falsa, fallentia odimus, ut fraudem, perjurium, malitiam, injuriam.* Hujus ratio, & analogia est, quòd simplicia tãdiu syncera, & pura sunt, quamdiu non sunt cõposita, aut aliorum admistione corrupta; cùm aliquid habent compositionis dispar, atque dissimile sui, jam apta sunt fallere, & fucum facere, dupliciáque sunt. Sic dixit Cicero de senectut. *Cùm simplex animi natura esset, neque haberet in se quicquã admistum dispar sui, atq; dissimile non posse eũ dividi.* Ergo cùm Iob dicitur* *simplex & rectus*, puritatem quandam sanctitatis, & veritatis significat. Is enim est perfectus, & integer; sic videas Ios. 24. Cõjungi perfectionem, cum veritate. *Servite ei corde perfecto, atque verissimo.* unde etiam, qui verè amicus alicujus est, habere dicitur animum simplicem, atque syncerum. Hanc Deus animi verè pii, verè amici, propensam voluntatem obsequendi, & synceram cordis simplicitatem diligit. *Scio Deus meus* (inquit Salomõ) *quòd probes corda, & simplicitatem diligas. Unde & ego in simplicitate cordis mei lætus obtuli universa hæc:* id est simpliciter, verè, amicè, sicut 1. Petri. 1. cap. *In fraternitatis amore simplici ex corde diligite attentiùs.*

Chrysost. D. Thom.

Math. 6. 22.

Vera simplicitatis ratio.

Cicero.

Cicero.

*Un onbre de veras santo, y puro.

Iosue 24. 14.

1. Paral. 29. 17.

52

Hanc tamen veritatem cùm omnes ferè in simplicitate collimare contenderint, licet non omnino, ex parte tamen attigerunt. primò Orig. & Chrys. cum legerint in Septuaginta: *Et erat ille homo verus*, intelligunt eum verum hominem dici, qui divinam in se similitudinem ad quam est conditus, pravis moribus non confuderit, neque corruperit, & divinam imaginem suo animo impressam flagitiosè vivendo nõ affecerit injuria; secus non censebitur verus homo, sed falsus, aut similitudinarius; *cõparabitur* enim *jumentis insipientibus, & similis fiet illis. Improbi* (inquit Origenes) *non secus, quàm picti falsi sunt homines; Nam velut histrio habitu, & corporis figura, ementitur hominem ratione utẽtem, & divinam similitudinem pravis actionibus non obscurantem.* Quare Sapiens, veri hominis definitionem ex virtutis, & pietatis studio tradit, Ecclesiastæ ultimo: *Deum time, & mandata ejus observa, hoc est enim omnis homo.* vel *totus homo*, vel *perfectus* vel *quidquid homo est*. Hoc enim etiam capit Originalis vox, nec non etiam Latina, nam *omne* interdum est idem, quod totum; & perfectum, aliquid, integrúmque significat. Paraphrasis Tygurina habet, *in hoc consistit omnium hominum perfectio.* Vide in hanc rem pulchra quædam in Hilario super id Psalm. 118. *Manus tuæ fecerunt me, &c.* Nisse. in oratione cui titulus. Quid nomen, professióve christiana significet; qui exemplum adducit de simia emẽtita saltatorem: & Eus. lib. 7. de præparatione evangelica cap. 6. dum de hominis natura disserit; & Philonem in libro de Abrahamo.

Orig. Chrysost. LXX.

Quis verus homo apud Græcos

Psal. 48. 13. & 21.

Orig.

Impius histrioni similis, & falsus homo

Veri hominis definitio.

Eccl. ult. 13.

Quid Omne apud Latinos sonet.

Paraphr. Tygurina.

Hilar. Nissen.

Euseb. Philo.

53

Secundò ea veritas simplicitatis poni potest in Innocentia animi impermista peccato, & incõtaminata flagitio in qua etiam puritate integritatem, & perfectionem Lyricus constituit canens: *Integer vita, scelerisque purus.* Apud Græcos *Katharos*, est, purus, mundus, impermistus, incontaminatus scelere aliquo. Hoc apud Ciceronem purum dicitur, integrũ, candidum, omni admistione liberum. Sic enim scribit de Senect. *Animus omni admistione corporis liberatus, purus, & integer esse cœpit.* Hac ratione Nissen. lib. seu Disputatione de anima, & resurrectione definit naturam simplicẽ. *simplicem* (inquit) *et unius modi voco eam, quæ in solo bono animadvertitur, & nullius mali communione permista est.* Quare Iacobus cap. 4. dũ *animo duplices* ad meliorem simplicitatis frugẽ revocare conatur, hanc mundiciem & puritatem præcipit, *Emundate manus peccatores, & purificate corda vestra duplices animo.* Atque hæc ipsa est illa mũdicies cordis Matth. 5. Videlicet, simplicitas cor-

Simplicitas, & veritas pro innocẽtia impermista scelere.

Horat.

καθαρὸς

Cic.

Nissenus.

Quæ sit natura simplex.

Iacob. 4. 8.

Cordis mundicies, quę.

dis, pu-

Math. 5. 8. 1. Chor. 5. 8.

dis, puritas sceleris, *Beati mundo* (Kathari) *corde*; vide Paulum in 1. Corin. 5. ubi vult esse *azimos in synceritate, & veritate*, idest impermistos *fermento malitiæ, & nequitiæ*, quibus vitiis synceritatem, & veritatem opponit. Ergo synceritas, quæ eadem est simplicitas, veritatem affert; rursus veritas malitiæ, & nequitiæ permistionem excludit.

54 Simplicitas pro veritate in dictis, & factis.

Tertiò; simplicitatem interpretari licet veritatem in dictis, & factis omnis fraudis, & doli expertem; cum quo faciunt Septuaginta Vaticani, qui habent, *Et erat homo ille verax*. Huc videtur perfectionem, & innocentiam vitæ immaculatæ universam revocasse David psal. 14. nam describere videtur eum, *qui ingreditur* (vivit) *sine macula*, idest perfectè, integrè, immaculatè, simpliciter; ex eo quòd *operetur justitiam*, idest universam legem impleat; rursus operari justitiam eum, *qui loquitur veritatem in corde suo*: id est, quod loquitur non ore tantùm, sed ex corde loquitur; per expositionẽ addit, *& non egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum*, non detrahit, neque accipit æquis auribus detractores, *nõ decipit*, aut injuratam mentem gerit, cum exteriùs lingua *jurat*. Imò Paulus Eph. 5. omnem sponsæ gloriam, mundiciemque omnis maculæ expertem, in hanc animi simplicitatem, atque candorem retulit, & ut simplicem redderet omni duplicitate, quæ in rugis inest, rejecta Christum sponsum summa caritate laborasse. *Christus* (inquit) *dilexit Ecclesiam, & tradidit semetipsũ pro ea, ut eam sanctificaret mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ ut exhiberet ipse sibi Ecclesiã, nõ habentem * rugam, neque maculam, ut sit sancta, & immaculata*. ubi vides maculam, & rugas conjungi; hásque ad animi duplicitatẽ pertinere. Vafri omnes, & versipelles duplices sunt; *In corde, & corde loquuntur*, dum aliud cor labiis dolosis profitentur se habere, aliud verò imo pectore gerunt: quin etiam duas in eodem ore linguas gestant, non solùm ut nunquam tacere possint, sed ut nunquam loqui sibi constantia valeant. Mirum, quàm oderit Salomõ duplicis linguæ homines, *viam* (inquit) *pravam* (cuniculis, & ambagibus interceptam, & difficultatibus de tortam, jam acclivem, deinde præcipitem) *& os bilingue* (quod nunquam sibi constantia loquitur) *detestor*. Neque verò unica via, & ea prava contenti sunt. Sed, quod mirum est, *terram ingrediuntur duabus viis*, hac se tibi offerũt obviam, & comitem viæ præbent; illa discedunt longiùs, & penitus aversantur. Et non secus atque duo homines, qui in eadem via cõtrariis omnino motibus aguntur, dum alter à capite viæ, alter à fine proficiscitur; sic versutus, & callidus, cùm duplex sit, non simplex homo, duabus viis idem iter conficit sibi ipsi contrarius, omnibus ut apparet externa facie amicus, nulli verò non inimicus: quippe gradiens etiam aversa facie, converso dorso. Gestant etiam (ut non omnino latere possint, nã ut ait Sapiens, *Qui depravat suas vias, manifestus erit*) non solùm *vestimenta ovium*, intrinsecus verò lupina, sed vestem etiam, quæ *ex duobus texta est*, & visum vel leviter commota fallit. Agrum suum *serunt diverso semine*; enituntur, ut *duobus dominis servire videantur, Deo, & Mammona, & in duas partes claudicant*. Sed miseri *concident * semel* (penitus corruent lapsu irreparabili, sicut è contra, lenis ille simplicis hominis gressus, de fœlici exitu securum illum reddit, cùm Proverbium sit; *Qui ambulat simpliciter, salvus erit, qui perversis graditur viis, concidet semel*.

Ecclesiæ ornatus simplicitas.

* Sin doblezes, ni pliegues, ni bolsillos.

Psal. 11. 3.

Qui duplici corde, duplici etiam lingua homines.

Prov. 1, 8.

Eccl. 2. 14.

Vafri, quibus similes.

Prov. 10. 9.

Levi. 19. 19.

* Daran vna, y buena.

Prov. 28. ỹ 18.

55

Ad extremum nõ incongruè dici poterit, Iob vir simplex, sicut & Iacob Genes 25. Similiter nominatur *vir * simplex habitans in tabernaculis*. Nimirum, qui se in externas res, & vanas sollicitudines minimè effunderet, ut Deo, & sibi vacaret habitans in tentoriis, quietus, domi consistens. Vel ut Kaldæus dixit, *Minister domus doctrinæ*, quòd scholam frequẽtaret, ubi de Deo, divinisque rebus ageretur sub magistro aliquo pietatis, veritatísque unius Dei cultore; & ut quibusdam placuit, sub Melchisedech. Simplex autem Iacob opponitur Esau, qui fuit *Vir agricola, & venator*. OnKelus, *oberrans in agris*, quippe impatiens quietis, osor domus, amator ruris, venationis studiosus, & sectator ferarum, & ut semel dicam, externarum rerum delectationi, & curis, & rei faciendæ deditus. Certè qui externa nimium sollicitè, & cupidè procurat, extra se vagatur deserta interni animi domo; qui verò sibi, Deóque vacat, is ad cordis penetralia

Gen. 25. 27.

* Onbre de buen trato, liso, y quitado de pesadunbres, y ruydo.

Simplex pro quieto.

Kaldæus.

OnKel.

Psalm. 120.8.

ingreditur, & suæ domi, quiescit, sicut Scriptum est: *Dominus custodiat introitũ tuũ, & exitum tuum* · quem locum hac paraphrasi illustrat Kaldæus. *Dominus custodiat introitum tuum ad studia legis, & exitum tuũ, ad negotiationes mundi.* Atque id olere etiã videtur, quod Esau fuerit, *totus in morem pellis hispidus, & pilosus. Iacob verò lenis*, id est, lævis, & glaber, nam ut est in proverbio Hispano, *hombre velloso o rico, o hazendoso.* homines villi aspeti, aut divites, aut industrii; hi sunt sapientes, *& prudentes sæculi hujus*, quique profitentur illius *sapientiæ* studium *terrenæ, animalis, diabolicæ*; simpliciorem vivendi rationem cõtemnunt, & se solos viros putant; simplices *parvulos*, ignaros rerum, gerendis, administrandisque negotiis inutiles, & planè ineptos. quo nomine ignaviæ, & stultæ cujusdam inertiæ accusati sunt quondam ab æthnicis Christiani, quòd viderentur in fructuosi in negotiis, & simplicius vivendi institutum colerent, & profiterẽtur, ut Tertulia. scribit in Apolog. Nimirum *sapiens sibi videtur vir dives.* Sed eo ipso nomine, nõ simplex, sed duplex est. *Melior* (inquit sapiens) *est pauper, qui ambulat in simplicitate sua, quàm dives torquens labia sua, & insipiens.* Et iterum: *quàm dives in pravis itineribus.* Hujusmodi enim, qui de sua duplicitate gloriantur, illa comminatio intẽta est, *væ * duplici corde* (id est multiplicis cogitationis & intelligẽtię.) Sed jam longior fuerit hujus vocis (*simplex*) non simplex, sed multiplex tractatio, illud modò dictum fuerit in simplicitate Iobi peculiarem omnem simplicitatis vim. atque laudem enituisse.

Tertul. in Apolog. à cap. 42. usq; ad 45. Eccles. vers 4. & cap. 1. versu 36.

* Hombres de muchas intelligencias y traças.

⁂

Et rectus ac timens Deum.

56 *Quæ rectitudinis ratio, & varia acceptio in sacris, quæ via recta, & via Iustitia Illustratus Salomon, & Daniel.*
57. *Rectum pro jucundo, & hujus analogiæ ratio.*
58 *Iustus placeto omnib⁹. displiceto carni, & sanguini Pauli exemplo*
59. *Quid Dei timor, quæ vis latriæ.*
60 *Quondam omnia timore fiebant, & timoris nomine Lex universa. & Deus ipse nominabitur.*
61. *Iustitiæ pars recedere à malo, quid recedere, quid stare in sacro sermone, quid præpositio ἀ. ex Græco.*
62. *Illustratus Math. locus ex Græco non communicandum cum impiis.*

ET rectus, videri potest hoc additum per expositionem, nam aliquando etiam vocem originalem Latinus interpres vertit per simplex, infra cap. 22. ℣. 3. & quæ sæpe dicitur *via recta*, id est plana, & minimè difficilis, Isa. 40. ℣. 3. & 40. Oseæ. 14. ℣. 10. Proverb. 29. &. 27. est eadem, quæ viæ pravæ opponitur; videlicet simplex. Sed fortè verius est ut illam viri justi perfectionem jam explicet sigillatim, & per partes. Nam rectitudo hæc, ea est, quæ dicitur æquitas infra cap. 23. ℣. 7. Ps. 10. ℣. 7. Deu. 9. ℣. 7. Pro. 4. ℣. 11. & justitia Psa. 47. ℣. 11. Sicut autem hoc loco *simplex & rectus* junguntur, ita etiam simplicitas & æquitas, cohærent. 3. Reg. 9. ℣. 4. *in simplicitate cordis, & in æquitate.* Quod si ad alterum hæc rectitudo, referatut, *rectus*, & æquus est, qui nemini nocet. Sic Dan. 11. Vbi nos habemus, *veniet ad Regem Aquilonis * facere amicitiam* Septuaginta, *facere fœdera*; in fonte est, facere rectitudines, *æquitas*, id est æquis cõditionibus fœdera inter duos Reges cõponere. Si verò ad cor, & animum, rectus est, qui rectè vivit, rectâ incedit, non declinat ad dexteram, neque ad sinistram; mediam semper insistit viam; virtutis, quæ in medio consistit fidus comes: qui nec in solescit prosperis, nec frangitur ad versis, nec metu, aut minis, prece, aut pretio à rectè, & syncerè judicando dimovetur. Sic enim rectitudo exponitur à Salomo Proverb. 4. *Dirige semitas pedibus tuis, & omnes viæ tuæ stabilientur.* Septuaginta, *rectas orbitas fac tuis pedibus, & vias tuas dirige.* Propriè ad Heb. *põdera, complana, rectifica, libra ad æqualitatem*, ut nihil sit eminẽs, nihil depressum; istæ enim sunt, *sententiæ æquitatis, & semitæ justitiæ*, justitia enim æquale reddit; id est pondus, æqualitatem æquitatem serva; & deinde per expositionem adjungitur: *Ne declines ad dexteram, neq; ad sinistram, averte pedem tuum à malo.*

Rectitudo pro æquitate.

Rectus qui nemini nocet Dan. 11. 6.

* Hazer las amistades y sin que nadie quede cargado.

LXX.

Quæ sit cordis & vitæ rectitudo.

Proverb. 4. 26. LXX.

Quæ viæ Iustitiæ, & æquitatis.

57

Rectum pro jucund. ישׁר

Cæterum idem verbum (*Iasar*) quod significat rectum esse, significat etiã placere, & jucundũ esse, hac analogia, quòd quæ recta sunt, eadem sunt oculis pulchra, & venusta, quare ab hac radice frequenter dicitur aliquid *rectum esse in oculis* alicujus, aut placere in oculis: rursus quæ recta sunt, & plana, eadem sunt minimè aspera, sed lævia, æquabilia, suavia, amica tactui: nan rectitudo hæc, non tam

Rectum esse in oculis quid

ea est,

ea eſt, quæ in directum, & longum protenditur, quàm quæ ad amuſim, & rectitudinem complanata eſt; uti explicatur Iſai.40. *Rectas facite in ſolitudine ſemitas Dei noſtri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons, & collis humiliabitur; & erunt prava in directa, & aſpera in vias planas.* Plana ergo, lævia, & recta, ſenſibus amica, & ſuavia exiſtunt. Hinc rectum idem eſt, quod ſuave, atque jocundum, Pſalm.118. *Ad omnia mandata tua dirigebar,* id eſt ſuaviter, facilè, jocundè ad illa ferebar, recto, prompto, facili animo complectebar. in Heb. *omnia mandata tua direxi,* aut *rectificavi*; id eſt recta, ſuavia, jocunda, facilia duxi; digna, quæ totis viribus, & corde complecterer: & ideo ſubdit, *omnem viā iniquitatis odio habui.* Similiter Pſa.44. *virga directionis, virga regni tui.* propriè *virga planiciei,* vel *rectitudinis*; nam (*Miſor*) eſt planicies, aut rectitudo terræ exculta, atque arboribus, hortiſq; amæna; quæ dicuntur cāpeſtria; quare *virga directionis,* eſt ſceptrū, & regni gubernatio jocūda, facilis, amęna, minimè aſpera, aut dura; juxta id. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ* (hæc eſt planicies, & campeſtriū rectitudo) *ibi me collocavit. Super aquas refectionis educavit me, & animam meam convertit, deduxit me ſuper ſemitas Iuſtitiæ* (hę item ſunt ſemitæ rectæ) *propter nomen ſuum* tādem explicat clariùs, *virga tua, & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt.* Et Proverb. 23. *Ne intuearis vinum, quando flaveſcit, ingreditur blandè* Heb. *illabitur in rectitudinibus.* id eſt ſine offenſione, ſine aſperitate, ſuaviter. Ergo cùm Iob *rectus* dicitur, aut quicunque alius vir juſtus, dilectum Deo, & hominibus ſonat, omnibus gratum, atq; jocundum, nulli moleſtum, aut aſperū, ſuavem, mitem, comem erga univerſos. Hoc illud Pauli eſt Coloſſenſibus, imo univerſis Chriſti fidelibus præcipiētis, *Grati eſtote,* id eſt gratioſi, amabiles omnibus (*Euchariſti*) bene merentes de omnibus; & alio loco, *Quæcunq; * amabilia ſunt, hæc cogitate.* propriè ex Græco (*proſphile*) amicabilia, amata, & chara omnibus, licèt enim paſsivé accipere. id ſe pręſtare Paulus profitetur. 1. ad Corint. 10. *Ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile eſt, ſed quod multis*

Iſai 40.3. Pſal 118. 128 Pſalm.44.7 מִישׁוֹר *Pſalm.22.1. Proverb.23.31.*

58

Iuſtus placere omnibus ſtudet. *Coloſ 13 15.* εὐχάριστοι *Philip 4.8.* προσφιλῆ * Penſad como podreis hazer amiſtad, y dar guſto, y contento a todos. *1 Corin. 10.33.*

Sed Paulum ſibi ipſi objiciamus ſcribentem ad Galatas. 1. *Si hominibus placerē, Chriſti ſervus non eſſem.* Pro reſponſione non indigemus alio, quàm ipſo Paulo explicato; nam *hominem* uſurpat pro carnali, pro carne videlicet, & ſanguine, & pro iis, qui nō ſapiunt, quæ ſunt ſpiritus Dei: his in cauſa religionis minimè acquieſcēdum eſt; ſicuti & Paulus ipſe, ut vocanti Deo reſponderet, *non acquievit carni, & ſanguini:* Neque *Chriſti ſervus eſſet, ſi ſuæ genti* placere vellet Chriſtum & evāgelium non agnoſcenti; anathemate ferit infideles, & hæreticos cum opus eſt; quamvis ex ea re in offenſionem multorum ſciat ſe deventurū; terribilem ſe pręſtat per epiſtolas, nam illius *epiſtolæ graves, & fortes,* qualis autem *verbo eſt per epiſtolas, talem ſe præſens in facto exhibet, contriſtat* etiam ſuos, nec illum *pænitet,* ſed *gaudet* etiam: quare minimè mirādum, quòd impii graviter de juſto conquerantur, & *gravem* ſibi eſſe etiam *ad videndum* proclament; propterea habito inter ſe cōſilio ſic ſtatuant, *Circumveniamus juſtum quoniam inutilis eſt nobis.* Septuaginta, *quoniam inſuavis eſt nobis,* quo etiam modo legunt Cyprianus lib.2. teſtimon. ad Quirinum cap.14, Auguſt. 17. de civitate capitul.20. vox Græca difficilem, moroſum, & intractabilem ſignificat. Ergo viri juſti lenitas illa, ſive rectitudo, & ingenii facilitas, atq; ſuavitas ad aras uſq;

Juſtus non placet hominibus. *Galat.1.10. Galat.1.16. 1. Corint.5.5. 2 Corint10.10. 2 Corint.7.8. Sap 2.15. Verſ 12. LXX. Cyp & Auguſt.* Iuſtus aliis placet uſq; ad aras.

Ac timens Deum. Subjungit alteram quæ erga Deum eſt, juſtitiæ partem, Dei videlicet timorem, id eſt pium, & religioſum veri Dei cultum, & venerationem. Quod maximè obſervandum fuit ſæculo corruptiſsimo idololatria, & veri, uniúſque Dei ignoratione. Latria autem, ut periti Græci, & Phavorinus in Lexico tradunt, affert ſua ſignificatione vehementiam, & intenſionem timoris; quare ſapienter D. Thom. debitum Deo honorem, & reverentiam refert ad donum timoris. 2ª.2. neque verò hęc timoris ſignificatio in audita eſt apud Latinos, cùm Poeta dixerit: *Emathion, æqui cultor, timidúſque deorum.* Idem prorſus, quod *rectus ac timens Deum,* quare frequenter in ſacro ſermone *timor,* eſt Dei adoratio, & cultus; Matth.4. *Deum tuum adorabis,* quod Deut.6. unde id ſumptum eſt, habetur, *Deum tuum timebis.* Quoniam autem Dei religioſa veneratio, & cultus duo affert, & internam numinis reverentiam, & externum cultum, ceremoniarúmque piarum obſervationem; utrumque timoris

59

Latria affert intenſionē timoris. *Phavorinus. D Thom. 22.q. 19.art.9. & q. 18 art.2. Ovid 5 metam.* Timor, Dei cultus. *Matth.4.10. Deut.6.13.* Quæ includat timoris nomen.

nomine

Pſal. 2. verſ. 11. nomine ſignificavimus. Primum Pſal. 2. *Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore*, id eſt, horrendi numinis majeſtatem, & excellentiam debito honore, & reverentia proſequimini, veluti ſervi (ſervitutem enim latria ex vi ſignificationis affert) ſed ita tamen, ut exultare coram illo poſsitis, benéq; vobis de veſtra ſervitute, & timore gratulari; eſt enim magnifica, & glorioſa ſervi Dei, & illius majeſtatem, numénq; timentis cõpellatio; & magni cujuſdam præmii ex hujuſmodi ſervitute, & timore proventuri ſpeciem efficit. Secundũ verò Pſal. *Adorabo ad templum ſanctum tuum in timore tuo*. id eſt, juxta ritum ceremoniatum, & præſcriptum legis obſervandæ iis, qui templum adeunt te adoraturi. Hinc *timens Deum*, vel *timoratus*, pro legis obſervatore, & religioſo cultore; & junguntur quidem, *religioſus*, ac *timẽs Deum*. Actorum 10. *Iuſtus*, verò, *& timoratus*. Lucæ. 2.

Pſalm. 137. 2.

Actor. 10. 2. Luc. 2. 25.

60

Timor includebat quondam omnem legis obſervationem.

Quòd timor autem in lege naturæ, & in veteri præſertim, omnem cultum, & legis univerſæ obſervationem ſignificaret, & comprehenderet, illa ratio eſt, quòd tunc timore peragebantur omnia & veluti ſervi colebant Deum pœnę potiùs, & vindictæ declinandæ gratia, quàm amore numinis: timebant nimirũ ſibi, niſi timerent punientem Deum, legèmque minantem. Quare David dum penitus compreſſam hoſtium audaciam, & vel ſupplicio, vel terrore inflicto ab inferenda ſibi injuria coercitos deſiderat, *Cõſtitue* (inquit) *Legis latorẽ ſuper eos, ut ſciãt gentes quoniã homines ſunt*. Hier. juxta Heb. *Pone terrorem*, ſiue *timorem*, Idem nimirum cenſebatur, *lex*, aut *legis lator*, quod, *terror* aut *timor*. Quare legem illã terrificam, timorem appellabant; nominis hujus rationé reddente Moyſe Exodi. 20. *Cùm enim cunctus populus videbat voces, & lampades, & ſonitum buccinæ, montémq; fumantem; & perterriti, ac pavore concuſsi ſteterunt procul dicente Moyſi, Loquere tu nobis, & audiemus? non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur*, ait Moyſes ad populum: *Nolite timere, ut enim probaret vos venit Deus, & ut terror illius eſſet in vobis, & non peccaretis*. Nec verò modò Lex, Deus etiam legiſlator *timor* dicebatur juſtorum, *Iacob, & Patris ſui Iſaac*; abſtracto illo nomine ſignificante nõ leviter, ſed vehementer timendum illius numẽ. Sed jam Lex gratiæ, & Deus ipſe, *Charitas*; nomine abſtracto ſignificante Dei *nimiam charitatem, qua dilexit nos in Chriſto*; redamandúmque à nobis *ex toto corde, ex tota anima univerſis viribus*; quippe optimum, & indulgentiſſimum parentem nõ à ſervis, ſed à filiis; *Non enim accepimus Spiritum ſervitutis iterum in timore, ſed accepimus Spiritum adoptionis filiorũ, in quo clamamus* (dulciſsimam vocem ingeminantes, ſuaviſsiméque ſonantem nationibus univerſis Hebræis, Græcis, Latinis) *abba pater*.

Pſalm. 9. 21.

Exod. 20. à verſu 18.

Cur lex timore tradita.

Deus timor.

Gen. 31. 53.

1 Ioan. 4. 8.

Deut. 6. 6. Matth. 22. 37. Luc. 10. 27.

Rom. 8. 15.

61

Iuſtitiæ pars declinare à malo.

Et recedens à malo. Explicuit proſecutionem boni, videlicet facere bonum; nunc alteram juſtitiæ partem adjungit, quod eſt, *declinare à malo*. *Receſſus* autẽ hic juxta originale propriè eſt, rebellio quædam, & defectio à tota malorum cohorte, & peccatorum factione, & ſtatas inimicitias cum peccato gerere, hoſtiũ inſtar inferentium hoſtibus bellum; quo recedendi verbo, licèt ab alia radice, ſignificatur rebellio. 3. Regum. 12. *Receſsit Iſrael de domo David*. & 4. Reg. *Rex Moab receſsit à me; veni mecum contra eum ad prælium*. Quare etiam bellicum aliquid ſonat quod è contrario Eccleſiaſticus dixit. cap. 2. *Accedens ad ſervitutem Dei, ſta in timore, & præpara animã tuam ad tẽtationem*. Ille enim acceſſus ad factionem ſanctitatis fit recedendo à malo; illud autem eſt virtuti, & pietati nomen dare. & Domino exercituum militare. Cum quo facit, quòd *ſtare*, ſit etiam, ſtationem ſuam ſervare inſtar ſtrenui militis; *& præparare ſe ad tentationem* ſit, diligenter ſe comparare, vallare, atque ſepire ad ſuſtinendum impetum adverſariorũ; quod Paulus dixit Ephеſ. 6. *Accipite armaturam Dei, ut poſsitis reſiſtere in die malo*. Et deinde: *ſtate ergo ſuccincti lumbos veſtros*. Hunc autem à malo velut, ab hoſte receſſum, Paulus etiam expreſsiſſe videtur Roma. 12. odii nomine, *odientes* (inquit) *malum, adhærentes bono*, quo loco Chryſo. ait: *Multam nos jubere Apoſtolum adverſus malitiam habere inimicitiam, multum odii, multum belli*. Atque illud præterea obſervat vehemẽs quoddam mali odiũ ſignificari particula Gręca (*apò*) propriè dicas, *valde abhorrentes à malo, longe recedentes*, non enim tantum valet ea præpoſitio *A*, vel, *ex*, ſed etiam *lõgè, procul*. Quam etiã habet vim Matth. 7.* *Diſcedite à me omnes: qui operamini iniquitatem*. id eſt, procul recedite, neque in

Pſal. 33. & 36.

Quid recedere in ſacris.

3 Reg. 12. 19.
4 Reg. 3. 7.

Eccl. 2. 1.

Quid ſtare in ſacris.

Epheſ. 6. 13.

Rom. 12. 9.
Chryſ. hom. 21. ſuper ad Rom.

ἀπὸ

62

Matt. 7. 23.
* Deſavenidos de mi, y de mi reyno

eadem

ea.lem regione mecum habitate, id enim etiam significat verbum ipsum *apochorêo*, solum vertite; inter me, & vos, non modo murus intersit, sed etiam longissimũ spatium, ut significet nulla ratione *communicandum operibus tenebrarum*; procul *recedendum à tabernaculis impiorum*; *non standum in via peccatorum*: atque illud frequẽti oratione postulãdum à Deo, *Vide si via iniquitatis in me est, & deduc me in via æterna.* Exemplum omnis sanctitatis tibi proponitur Iob ita *à malo recedens*, ut longe, lateque ab iniquitate abfuerit: cúmque eo etiam nomine cum scelere, & impietate immortales inimicitias susceperit, regno se, & imperio dignissimum præstitit, cum de Rege Christo dictum sit, *dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus deus tuus oleo lætitiæ.* Oleum autem lætitiæ id dicebatur, quo rex ungebatur in die lætitię, cãt. 3. die videlecet, quo coronabatur, & inaugurabatur in regnũ.

> Ephes. 5. 11. — Num. 16. 26. — Ps. 1. 1. — Ps. 138. 24. — Regno dignus qui malũ odio habet. — Ps. 44. 8. — Oleum lætitiæ quale. — Cant. 3. 11.

AN REGNVM IOBI DEVM QVOQVE TIMVERIT ET AD ECCLESIAM PERTINVERIT?

63. In lege naturæ fuere multi qui ad civitatem Dei pertinerent. Ecclesia quid cur catholica. | *64. Iobi lux, circumfusi tenebris impiorum, omnia in hoc mũdo confusa, & permista.*

IOBI singularis pietas, sanctitas, religio nos in hanc dubitationem adducit, quale videlicet regnum extiterit sub rege sanctissimo: cui, ut cumulaté satisfaciamus, unum, aut alterũ præmittemus. Primũ cum August. de ciuit. 18. cap. 47. Sanctitatem Iob, manifesto argumento esse, in lege nature, & extra Israeliticũ populum fuisse, qui ad civitatem Dei, & spiritualem Hierusalem pertinuerint probatæ fidei, & sanctitatis cives. In hac nimirum ciuitate, *homo, & homo natus est in ea* idest quilibet potest esse ejus civis, & indigena, qui leges civitatis, juráque observet; atque fidem, & sanctitatem colat. quid enim aliud est spiritualis Hierusalẽ quàm Ecclesia, hominúmque multitudo, quos verus Dei cultus, veráque cognitio in unam civitatem convocat, & cõjungit? Cujus muri, atque mœnia erecta & super structa sunt *lapide angulari*, qui non solum *utraque*, idest antiquæ, & novæ legis fideles in Ecclesiam unam, *unum effecit*, sed ab Adamo quotquot fidem, & religionem verum tenuerunt, sub eodem septo, eodémque domus Dei tecto continuit. Quippe Ecclesia catholica, & universalis est, tùm ob alia, tùm quod universa tempora complectatur, idest ab exordio mundi constans perpetuó extiterit, ad finem usque constanter, perpetuóque perseueratura.

> 63 — Aug. — In lege naturæ fuere etiã cives spiritualis Hierusalem. — Quid sit Ecclesia — Ephes. 2. 20. — Ephes. 2. 20. — Ecclesia universalis.

Secundum; cum Origen. hom. 1. & D. Gregorio lib. 20. cap. 1. Iobi sanctitatem mundo extitisse velut fulgentissimum lumen; quippe justi *in medio nationis pravæ, atque perversæ* (ut ait Apostolus) *lucent, velut luminaria in mundo.* Sunt itaque nunc lumina circundata tenebris, tenebrę respersę luminibus; impios intermisti sancti, pijs circumfusi peccatores; cõfusa omnia, & perturbata; & ut August. dixit. *perplexa nunc sunt duæ illæ ciuitates, invicémque permista, donec ultimo judicio dirimantur*: nunc triticum, & zizania in eodẽ agro *crescunt usque ad messem*: in eadem area grana frumenti nondum á paleis expurgata, usque *ad ventilabrum*; in eadem *sagena* mali, boníque pariter pisces conclusi, usque *ad electionem bonorum in vasa sua*; in eadem Aegypto commorantes ac venę Israelitæ cum indigenis, usque *ad exitum de populo barbaro*; Babylone inter Kaldeos detenti Herosolimitani, usque ad conversionem *captivitatis*: in iisdem pascuis hœdi, agníque pariter versantes, usque *ad separationem*; in eadem domo magni patris familias *vasa in honorem, & vasa in contumeliam*, aurea, & argentea, lignea, atque fictilia usque ad *virgam ferream quæ vasa figuli confringat.*

> 64 — Origen., Gregorius. — Philip. 2. 15. — August. 1 de ciuit. Cap. 35. — Math. 13. 30. — Math. 3. 12. & Luc. 3. 17. — Math. 13. 48. — Ps. 113. 1. — Ps. 125. 1. — Math. 25. 32. — Rom. 9. 21. — Ps. 2. 9.

PARS PRIMA
Husitas impios atque infideles extitisse.

65. Prima sent. de Husitarum infidelitat.
66. Iustorum lucrum ex impiorũ persecutione Iob ab impijs multa passus
67. Impiorum comuictus exitiosus
68. Impij conantur justos corrumpere. Non tãgenda que illorum sunt auditu, & visu lædunt prauorum exempla.
69. Reges læduntur etiam impietate subditorum
70. Miraculi instar boni inter malos esse

65 *Prima ſententia.*

IAM nunc de dubitatione propoſita Græci atq; Latini conſentire videntur, non ſolùm Iob ex gentibus alienis à veri Dei cognitione, & cultu genus ducere; ſed regionem Hus pari etiam infidelitatis, & idololatriæ impietate aſtrictam fuiſſe: nihilo enim melioris conditionis Idumæis, cęteríſque Arabibus Huſitas cenſent. Ergo in ea regione errores illos pervagatos fuiſſe oportet, quos tres illi viri Iobo affingunt, & quos à ſe Iob conſtantet depellit, adorati videlicet Solis, & Lunæ; & abnegatæ divinæ providentiæ; ex quo facilis, & planus patefit aditus ad omnia ſcelera. Sententiam hanc pluribus explicuit Origen. appellans Huſitas, univerſóſque poſteros Eſau *injuſtos, impios, profanos, infideles, obſcœnos.* Chriyſoſt. qui Auſitidem cõcludit intra Arabiam, ait *corruptos omnes in Arabia fuiſſe, & nullũ ibi nõ extitiſſe improbitatis exemplum.* Grego. impios illos, quibus cum vixerit, ſignificatos ab ipſo Iob, illis verbis cap. 30. *Frater fui draconum, & ſocius ſtruthionum*; multáque ab iniquis illata ſuſtinuiſſe mala exiſtimat; propteréaque roſæ comparat, quam pungũt ſpinæ circumfuſæ, puncturis licèt ipſis ſuavè ſpirantibus; quare ſicut fingitur ille Cupidinis frater Antheros, mutuus videlicet amor, & benevolentia, ſine quo neque Cupido creſcere ad debitam hominis menſuram, neque exultare in infantili ætate mutuis luſibus, & puerilibus conſabulationibus lætus poterat; quippe ſolus, & parili ætate, ſocietatéq; deſtitutus, ſic ſanè neque perſectus vir eſſe poſſe videatur, qui fratrem non habeat, cum quo creſcat pariter; ſed non ſicut ille amor mutuum amorem, & benevolentiam; ſed odium potiùs, & inimicitiã, ut cum his *qui oderunt pacem, ſit pacificus*; & inter eos vivat, *qui retribuunt mala pro bonis, quoniam ſequitur bonitatem.* Ille ergo renuit eſſe Abel juſtus, qui Cainum fratrem habere renuit fratris oſorem, & fraterni ſanguinis effuſorem ſæviſsimũ. Iſaac eſſe non vult, qui Iſmaelẽ fratrem perſequutorem habere recuſat; Non Iacob, *princeps cum Deo*, qui germanus eſſe nolit profani Eſau, nunquam non fraternam cedem anhelantis; neque Ioſeph erit, cui non fuerint fratres plures (non unus modò) qui *ſemper illum oderint.* Propterea Iob ad tam excelſum creverit ſanctitatis faſtigium, quòd, *frater draconum* fuerit mortiferũ ubiq; in illum malitiæ, & invidiæ virus jaculantium. Cujus Rei non obſcurum argumentum eſt, quòd data occaſione, virus in Iobum conceptum evomuerint ſui ipſi cives, *deridentes, abominantes, longè fugientes, & minimè verentes in illius faciem ſpuere*, cap. 30. ✝. 1. 9. 10. *opprimentes* etiam nemine opitulante, ✝. 12. 13. 14. ſe etiam odio habitum teſtatur, cum cap. 31. ait, *Si gavisus ſum ad ruinam ejus, qui me oderat*, &c. Eandem Gregorii mentem habuiſſe videtut Origines, qui Iobum inter Huſitas conſtitutum appellat, *columbam inter raptrices aquilas, agnum in medio luporum diripientium; inter tribulos lilium, Abrahamo perſimilem, qui credidit in medio Chaldaorum idola colentium, eductúſque eſt de Vr* (de flamma & igne exardeſcẽtis perſecutionis) *Kaldaorum.* & argutè illud obſervat videri adverſùs Satanam apoſtatam, illa verba directa & contorta, *vir erat in terra Hus.* Nam qui *in terra ſanctorum iniqua geſſit, & de cœlo cecidit cùm Lucifer eſſet, & in ignem æternum conjectus eſt, qui in medio lapidum ignitorum ambularat*, non poteſt non acriter vulnerari, penitúſq; trãsfigi propoſito hominis exẽplo, qui in terra Hus videlicet impiorum, ibidem natus, ibidẽ altus, & educatus fuit *vir ſimplex, & rectus, & timens Deum, & recedens a malo*; nunquã a bono deficiens, nũquam ab officio diſcedens; nihil mali, nihil vitii ex impiorũ convictu quaſi contagione contrahens. Quare niſi Huſitæ impii, & infideles fuerint, non videtur magna Iobi laus rectũ, & ſimplicem fuiſſe. *Neq; enim* (ait Grego) *valde laudabile eſt, bonum eſſe cum bonis. ſicut enim gravioris culpæ eſt inter bonos bonum non eſſe, ita immẽſi eſt præconii bonũ etiam inter malos extitiſſe.* Quis enim neſciat ex impiorũ cõvictu ſummũ periculũ ſanctitati creari; prauis exẽplis ſæpe, multũq; læ di, nõ raro etiã vinci, & opprimi? non ne *cõmiſti ſunt inter gẽtes, & didicerunt opera eorũ, & ſervierunt ſculptilibus eorũ, & factũ eſt illis in ſcandalum?* Ea verò cõmiſtio qualis ſit, ex vini cũ aqua tẽperatione cõmodè intelligi poterit; eſt enim ab Iſai. dictũ, *Vinũ tuũ miſtum eſt aqua*; ſicut enim vinũ aqua dilutũ lãguet, friget decoloratur, odorẽ amittit, tandẽ euaneſcit; nõ aliter ex impiorũ familiaritate languet, friget, decolor,

Orig. hom. 1.

Chryſ. in cate.

Grego lib. 1. c. 1. & li. 20 c. 29.

66

Pſ. 119. 7.

Geneſ. 4.

Geneſ. 21. Et Galat. 4. verſ. 29.

Geneſ. 27. verſ. 41. & 42.
Oſea. 1. 2.
Geneſ. 37

Orig.

Geneſ. 15. 7.

Iſa. 14. 12.

Exech. 28. 14

67 Impiorum ſocietas exitioſa.

Pſ. 105. 35.

Iſai. 1. 22.

Pietas cũ impietate coniuncta aliquando euaneſcit.

& acida redditur pietas; cujus commiſtioni faciendæ; & adulterandæ, cauponandæque virtuti nunquam non invigilat callidiſsimus ille caupo dæmon, ſui ſemper quæſtus, noſtri diſpendii, damníque diligentiſsimus procurator.

68

Impii conātur pios ad ſe cōvertere.

Neq; modo ferventioris, purioríſq; ſanctitatis vinum corrūpere & diluere ſtudet injecta familiaritate impiorum, ſed eam mentem impiis omnibus injicit, ut pelliciant, invitentque juſtos, quos apud ſe habent (ne quis ſe ab illorum vivendi ratione abſtineat) ad impuriſsima Babylonis pocula, turpeſque compotationes, & turbidum, fæculētiſsimque fœdiſsimarum vinum voluptatū: graviter, nequiſſimum hunc dolum ferente Deo, graviter etiam conquerente Amos. 2. *Suſcitavi de juvenibus veſtris Nazaræos, & propinabatis Nazaræis vinum.* à quibus, videlicet, abſtinentiam diſcere debuiſſetis; illos veſtro vos exemplo, conſiliis, vinolentia oblato etiam poculo, & propinato vino, ad veſtræ ebrietatis, & vitæ impuriſsimę imitationem cōvertere ſtuduiſtis. Ergo tam difficile eſt bonum, juſtúmque inter malos eſſe, ut ille tantum fælix, *beatúſque* eſſe poſſe Davidi Regi viſus ſit, non qui inter improbos vixerit; Sed *qui nō abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit.* Id eſt, qui tam diſceſſerit ab impiis procul, ut non ſolùm non excipere auribus cōſilia, voceſque impiorum, ſed neque poſſit tangere, quæ ad illos pertinent, non ſedem, quam illi ſemel occuparint; non viam, quam illi calcaverint; non veſtem quam illi tetigerint, quàmvis nunquam induerint; (propterea enim caſtꝰ Ioſeph reliquit pallium im manu fœminæ turpiſsimæ, quòd, ut obſervavit Hie. contactꝰ impuriſsimę manus contagione peſtilēti cōtaminatū eſſet:) nō accipere illorū etiam ſpōte oblatum auxilium ad operarum laborem minuēdum; exemplo Zorobabelis, & populi Principum 1. Eſd. 4. qui idololatris dicentibus, *ædificemus vobiſcum, quia ita, ut vos, quærimus Deū veſtrum, reſponderunt, Nō eſt nobis, & vobis ut ædificemus domum Deo noſtro, ſed nos ipſi ſoli ædificabimus.* Quid, quòd etiam impiorum nomē ſumptum ore, & verſatum lingua lædere hominis animum poteſt? Eapropter ſic apud ſe ſtatuerat David; *Nec memor ero nominum illorum per labia mea:* Quare quæ actione, quam vocant Phyſicam, lædere non poſſunt hominem, ſi ad impiorum familiaritatem, & convictū referantur, *bonos corrumpere mores* potentia ſunt; qualia ſunt *colloquia mala.* atque adeò etiam tacentem excipere eorum voces exitioſum eſt. in quam rem id Pſalmi. 140. *Non communicabo cum electis eorum*, ita à Kaldæo explicatum eſt, *non ſuſtentabor cantilena domus convivii eorum.* Si illorum videas exempla improbitatis (mirum) tuis ipſis oculis faſcinaberis; minimùm, ſi te nimiùm geſſeris cautè & ſanctè, cruciaberis acerbiſsimè. Tantùm audi Apoſtolum Petrum, rem hanc verbis graviſsimis, graviſsimóque exemplo confirmantem. *Iuſtum* (inquit) *Loth oppreſſum* (opprimitur nimirum inter improbos virtus) *à nefandorum injuria* (vexāt etiam contumeliis omnibus pietatē impii) *ac Luxurioſa cōverſatione eripuit* (videlicet redemit quaſi ex ſervitute; nam injuſtitia juſtitiam detinere, & conſtringere, veluti captivam nititur) *Aſpectu enim, & auditu juſtus erat*, (nam quæ ille videbat, quæ audiebat graviſsima, & moleſtiſſima illi erant) *habitans apud eos, qui de die in diem* (ſingulis diebus, quotidie quotidianis exemplis improbitatis) *animam juſtam iniquis operibus cruciabant* (quippe nō aliter quàm judex cruciatibus, tormentiſq; extorquere ſolet à reo admiſsi ſceleris confeſsionem, ita pravum exemplum hominem excruciat ad abnegandam pietatem, & vitæ honeſtatem deſerendam) *Novit Dominus pios de tentatione eripere.* (id nimirum eſt divinum quoddam, & immortale Dei beneficium, clariſsimum etiam divinæ benevolentiæ argumentum, juſtum de medio impiorum, qui pietatem perdere tentant, educere, quàmvis exilio, quàmvis morte faciat; ſicut SS. eſt, *Henoch placens Deo factus eſt dilectus, & vivens inter peccatores tranſlatus eſt; raptus eſt ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius. Propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum.*

Sed quantumvis (inquis) hæc veriſſima ſint, Rex tamen, aut Princeps non verſatur in magno diſcrimine, cum impiis licèt cōverſetur; nō enim tāgi, lædíve poterit pravis ſuorum moribus, & exemplis. Quare minus jam miranda

69

fuerit

Marginalia: *Apoc. 17. 4.* — *Amos. 2. 11* — Difficile bonū inter malos eſſe. *Pſal. 1. 1.* — *Geneſ. 39. 12* — *Hieron.* — *Eſd. 4. 2.* — *Pſ. 15. 4.* — *1 Cor. 15. 33* *Pſ. 140. 4* — *Kaldeus.* — Pravorum exemplorū vis, atq; virus — 1. Pet. 2. 2 ver. 7 illuſtratur bona ex parte. — Dei beneficium de impiorum ſocietate hominem eripere. — *Sapien. 4. 10.*

Princeps ſubditorū ſceleribus cōſentiens.

fuerit Iobi Regis pietas: Minimè verò: nam non ſolum caput in reliqua membra influit, ſed etiam, ut medici docent, aliis membris ægrotantibus conſentit, & parem ægritudinem participat; præſertim ab ſtomacho, in quem humores pravi, ſordeſque ciborum omnes cogū-tur. Quare ſicut caput, ita Rex per conſenſum patitur nocumentum, quemadmodum ex Rege illo intelligi poteſt, qui ſatraparum ſui regni conſiliis, & voluntati ita conſentiens erat, ut nullam aliam ablegati à ſe Davidis rationem redderet, quàm illam: *Rectus es tu, & bonus in conſpectu meo ſed ſatrapis non places; revertere ergo, & vade in pace, & non offendas oculos ſatraparum.* Neque verò de regni tantùm proceribꝰ; de tota plebe, & ignobili vulgo dictū eſt ab Hoſea. *Tranſire fecit Samaria Regem ſuum, quaſi ſpuma ſuper faciē aquæ.* Rex enim populo in idololatriā proclivi, atque præcipiti placere volens, uſque ad ipſas aras idolorum, vitulos erexit: cùmque populus tanti ſceleris non modò non pœnitens, verùm etiam cupidus, aq; ſuſceptor improbo Regi minimè repugnaret, ſed potiùs lubens aſſentiretur, tum ſui Regis, tum regni totius exitii cauſa extitit; ſic *tranſire* (propriè excidi, periréq;) *fecit Regem ſuum, ſicut ſpumam* ſupernatantem; nam *aquæ multæ, populi ſunt*; *ſpumam* autem non ſolùm ventus diſpergit, verùm etiam aqua in ſeipſam illam convertit, penitúſque conſumit. Omni ergo ex parte mirabilis jam fuerit Iobi pietas & Dei timor integer, & illæſus in mediis turbis infidelium, & numinis contemptorū; & perſimilis miraculis illis omnium ſermone celebratiſſimis, Danieli inter ſævisſimos leones ſoſpiti, & incolumi; Ananię, Azarię, Miſſaeli ambulātibus in medio flammæ, laudantibus Deum, & benedicentibus Domino; Rubo igne toti perfuſæ, & ad ſpeciem ardenti, ſed minimè combuſtæ; Iſraelitis maris alveo imprimentibus ſicco pede veſtigia; Heliſeo vati nihil damni perferenti ab equorum, curruum, & roboris exercitus Regis Syriæ obſidione; atq; cum hoſtibus ſuis pariter gradienti. Rarū hoc ſicuti, & miracula, & cujus exempla vix pauca invenias; unum reliquit Tobias: *Qui in captivitate poſitus viā veritatis non deſeruit; & cum irent omnes ad vitulos aureos, hic ſolus fugiebat cōſortia omniū; & cū omnes ederent ex cibis gentiliū iſte* cuſtodivit animam ſuam, & nunquā contaminatus eſt in eſcis eorum.* & alterum in tribus illis viris ſanctiſsimis inveniri poſſe fortè ſignificatū eſt illo Ezechielis loco, *Si fuerint tres viri iſti in medio ejus* (videlicet terrę, quæ peccaverit & prevaricans prevaricaverit) *Noe, Daniel, & Iob, ipſi juſtitia ſua liberabunt animas ſuas.* Simillimi namq; extiterunt pietate inter impios cōſervate; ſicut enim Iob inter Idumęos *Deū timuit, & receſſit à malo*; Sic Daniel etiam *propoſuit in corde ſuo ne pollueretur de menſa Regis, neq; de vino potus ejus*, abſtinens à profanis, communibúſque cibis, quibus alii pueri Regis veſcebantur; & propter eximiam ſanctitatem, & ſingularē pudicitiam de medio ſævisſimorū leonū illæſus evaſit, miraculo ſignificante illæſam pietatē in medio Kaldeorum impiſsimorum; tandemque *Noe vir juſtus atque perfectus * in generatione ſua*, ſæculo videlicet corruptiſsimo; *Omnis quippe caro corruperat viam ſuam ſuper terram.* Propteréaque dictū eſt ab Ezech. *Si fuerint tres viri iſti in medio ejus.* quòd Iob, pariter, ac Noe, & Daniel in medio infidelium & improborum vixerit; ideo etiā prædicatur receſsiſſe à malo, *quòd in circuitu ejus impii ambularēt.* Iobi ergo regnum, neq; Deum timuiſſe neque ad Eccleſiam pertinuiſſe, videri poteſt ex dictis abūdè confici.

1 Reg. 29. 6 & 7.

Oſeæ. 10. 7.

Apoc. 17. 15

70

Miraculi inſtar bonū inter malos eſſe.

Tob. 1. 5.

*Hisp. propriè Guardo la boca

Ezech. 14. ℣. 14.

Daniel. 1. 8.

Daniel. 6.

Geneſ. 6. ℣. 9.

*Hōbre ſācto ſi en ſu tiempo lo uvo.

★★★

ALTERA PARS VERIOR.

Huſitarum fides, & religio probatur.

71. *Statuitur fides, & religio Regis Iob.*

72. *Traditio vera religionis. Quidam ex gētibus religioſi & pii, nō tamen quàm Iſraelitæ.*

73. *Regna, Regiæq; urbes in lege naturæ Deum coluiſſe. explicatus bona ex parte locus Gen. 20.*

74. *Res ſuperioris cōfirmationes, & exempla.*

75. *Pii Principis officium, quid Lac, Mammilla Nutritiꝰ, Diſp ſa. or, quid*

76. *Regis & Sacerdotis munus. locus Geneſis illuſtratus.*

77. *Exemplorum, quæ Princeps præbet, efficacitas.*

71

Iob imperavit fidelibus, & veri Dei cultoribus.

QVI Hufitarum regnum ſub Rege ſanctiſsimo impium, & infidele aſſerunt, atque ex eo celebrant pietatem Iobi, exiſtimare videntur plus apud Regem valere ſolitũ ſubditorum exẽplum, quàm Regis vitam, & morum diſciplinã apud ſuos. Quod cùm verũ eſſe non poſſit, aliter videtur de propoſita dubitatione ſtatuendũ; neq; Iobum, dum floreret in regno, odio habitu à ſubjecto populo, neque perſequutionem ſuorum, malive quicquam ſuſtinuiſſe; imò verò ſumma omnium benevolentia, & obſervãtia ſuſceptũ, & cultum; nec nõ illius Regnũ aut ſaltem urbem regiam, veræ fidei, & veræ religionis cultricem fuiſſe, propteréaque pertinuiſſe ad Eccleſiam. Rei hujus probatio, cõjectura potiùs, nõ omnino levis peti poteſt ex his, quę ſequũtur.

72

Geneſ. 10. 22. 1. Paral. 17.

Traditio veræ religionis.

Primò; (quod & aliarum probationũ fundamentum ſit) nã licèt vera Dei cognitio, atque religio à Noe uſq; ad Heber; & ab Heber uſque ad Abraham, à quo ad Iſraelitas, quaſi per manus tradita permanavit; ſed tamen ante inſtitutam Synagogam, & Legem traditam, in Lege etiam, & populi Dei republica fundata, & conſtituta, nõ fuit vera religio, & Dei cognitio uni tantum populo adſtricta; nã licèt antiquus ille tãtum cognominatus eſt Dei populus, peculiũ, acquiſitio, propter peculiarem, quam illius gerebat curam, peculiaréſq; leges, & ceremonias traditas, tamen licèt non eadẽ lege, eadẽ tamen veri Dei cognitione & revelatione, unius Mediatoris Dei & hominũ, aut divinitus, aut per doctrinam accepta, potuerunt non pauci inter gentes pares eſſe pleriſque ex populo Dei; atque adeo non ſolum privati quidam homines, ſed integra aliqua reſpublica, & populus cũ ſuo Rege & capite verũ Deũ agnoviſſe & coluiſſe. Quam rem docuiſſe videtur Aug. 12. decivit cap. 47. Sic ſcribens; *Nec ipſos Iudæos exiſtimo audere contendere neminem pertinuiſſe ad Deum præter Iſraelitas, ex quo propago Iſrael cœpit eſſe reprobato ejus fratre majore; populus enim re vera, qui propriè Dei populus diceretur, nullus alius fuit, homines autem quoſdam non terrena ſed cœleſti ſocietate ad veros Iſraelitas ſupernæ cives pertinentes etiam in aliis gentibus fuiſſe negare nõ poſſunt; quia, ſi negant, faciliimè convincũtur de ſancto, & mirabili viro Iob, qui nec indigena, nec proſelitus, id eſt advena populi Iſrael fuit, ſed ex gẽte Idumæa gen' ducẽs, ibi ortus, ibidẽ mortu' eſt.*

Exod. 19. 4. Pſal. 114. 2.

Aliqui ex gẽtib' pares Iſraelitis

Auguſt.

Hoc loco Aug. quàmvis ſingularis hominis exemplũ protulerit, nõ tantũ ſentit ſingulares quoſdam homines juſtos eſſe potuiſſe præter Hebræos, quippe hoc jã docuerat ſuperioribus lib. 11. & 15. Eccleſiæ initia progreſſũſq; deſcribẽs; ſed illud proculdubio docet, gentẽ aliquã aut populũ, quàmvis nõ diceretur proprie Dei popul', Deũ agnoviſſe, & religioſe coluiſſe: tum etiã loquitur poſt Dei populũ, & rempublicã à reliquis gẽtib' ſeorſum inſtitutã, cùm erat, aq; prędicabatur: *Notus in Iudæa Deus*; nõ ſolùm propter verã, atq; ſupernaturalẽ Dei cognitionẽ, ſed propter peculiarẽ aliam ex legibus, pręceptis, revelationib', prodigijs, & miraculis frequẽtiſsimis, quaſi experientia quadã collectam, ut indicarũt Theod. & Baſil. *Ne Iudæi omnibus noti* (ut Aug. dixit in hujus Pſal. prefatione) *Glorientur, & inſultent gentibus, quibus De' nõ diceretur notus* Non loquitur itaq; Aug. de priorib' ſæculis, quibus nulli Dei populo alligata vagabatur Dei agnitio, & cultus.

Premitur Auguſtini locus

Pſal. 75. 2.

Baſil & Theodor. ſuper Pſal. 75.

73

Abimelech fidelis & pius.

Geneſ. 20. integra ex parte explicatur

Geneſ. 6. 2.

Secundò, nam alia etiam regna, aut regias urbes tũc ferme tẽporis ſub juſtis, Deúmque timentibus regibus piè, & fideliter Deum coluiſſe veroſimile eſt; ut de Gerara, & ejus Rege Abimelech, exiſtimare oportet ex circunſtantiis explicatis Gen. 20. Primò, quòd non voluerit Saram priùs conjugem, quàm intellexiſſet eſſe ſolutam viro, & ſororẽ Abrahami; nam Dei, & religionis contemptores Reges, *Videntes filias hominum, quòd ſint pulchræ, accipere ſolent ex omnibus*, nullo uxorum, aut aliis viris deſponſarum habito delectu, *quas eligunt.* Secundò quòd familiariter loquebatur Deus Regi: familiariter reſpondit etiã Abimelech, atque ſubmiſſe, ſi quid peccaſſet, deprecatus eſt Deum agnoſcens, & religioſè compellans, *Domine*; in Heb. *Domine mi*. quam lectionem retinuerunt etiam vulgati quidam codices. Tertiò; quòd fidenter appellat ſuos. *gentem juſtã*, & non niſi per ignorantiam peccaturam; ſe verò ipſum ſimplici corde, & mũdis manibus; cui etiam munditiei manuũ ipſe Deus atteſtat' eſt. Quòd nõ videtur in hominẽ idololatrię impietate contaminatũ convenire poſſe. Quartò; quòd poſtquam expoſtulaſſet Abimelech, cum Abraham, *quid feciſti nobis; quid*

* Quid vidisti enim, o.e. animi gente pa au sar de esse ter mino.

bus; quid peccavimus in te, quia induxisti super me, & super Regnum meum peccatum grāde? subjecit * *Quid vidisti ut hoc faceres?* Q. d. nihil in meis civibus videre potuisti, aut iniquum, aut impium, quod te in hanc necessariò simulationem compelleret. Respondit Abraham; *Forsitan non est timor Dei in loco isto* (rectè Septuaginta, *Theosebia*, Dei cultus) *& interficient me propter uxorem meam.* planè videtur significare nondum fuisse sibi cognitam ejus regni, & loci religionem, & pietatem.

LXX. Θεοσέβεια

Sed oppones eum locum non per dubitationem, sed per assertionem debere legi. Pagn. *Verè non*; in thesauro, *profectò non est timor Dei in loco isto.* Vata. in annot. *certè non est timor; id est, hujus loci homines non timent Deum.* OnKelos, *utique non est timor Dei.* Forsterus, Cajeta. Regia, *solùm*, vel, *tantùm non est timor Dei.* Quasi diceret, hoc solùm vidi, vel cogitavi apud me. quo etiam modo particulam originalem (*RAK*) sæpe vertit Vulgatus per particulas exclusivas, Genes. 14. ỽ. 24. Deuteronom. 3. 11. Iosue 1. 17. *Tantùm sit Dominus Deus tecum.* Respondeo, eũ sub illa particula & tota sentẽtia latere sensũ, quem noster interpres sapienter expressit; quippe nullus alius quadrat. & argumento est cõsensus Septuaginta. *Fortasse non est Dei cultus.* Kaldæus in Biblus Regis. *Forsitam.* Tygurina; *Fortassis non viget timor Dei in loco isto.* Et quidem hoc etiam modo particula (*Ach*) quæ alteri est synonyma, vertitur Psalm. 138. *Forsitam tenebræ conculcabunt me.*

Objectio. Pagn. Vatab. OnKelos. Forsterus Cajet. Regia.

רק

Iosue. Respond.

Kald. Tygurin.

אך

Psal. 138.

Quintò, quòd ut piũ decebat Regem, & Dei cultorem, invitat sanctum Abrahamum, ut quã maluerit regni sui Deum quoque colẽtis sedem, & habitationem deligat, *Terra* (inquit:) *coram vobis est, ubicumque tibi placuerit habita.* Cùm tamen in re prorsus simili Pharao Rex à veri Dei religione alienus justum Abraham exegerit tota Aegypto, honorificè licèt; *Præcepit Pharao super Abraham viris, & deduxerunt eum, & uxorem illius, & omnia quæ habebat.* quare Theodoretus quæst. 62. in Gen. ait, Abimelech probiorem fuisse Pharaone. Addit etiam quæst. 64. Abrahæ temporibus fuisse viros pios; idque constare ex Melchisedech & Abimelech, & Hebronitis: nam hi Patriarcham magnopere venerati sunt: cum eum pro sepelienda uxore peteret à Kananæis jus sepulchri responderũt filii Heth, dicentes: *Audi nos Domine princeps Dei es apud nos, in electis sepulchris nostris sepeli mortuũ tuum.* Theod. cũ Septuag. *Rex à Deo tu es in nobis.* Quasi diceret, pro Rege, & principe divinitus nobis cõcesso te volum⁹, aut te habem⁹; neq; verò impius popul⁹ justũ, & fidelẽ virũ vellet regnare super illos.

Genes. 12. 20.

Theodoret.

Gene. 23. 11.

Theodor. LXX

Ejusdem confirmatio est, idem de Amorrhæis existimasse Theodoretum; in quem sensum advocat id Genes. 15. *Non dum impleta sunt peccata Amorrhæorum.* nondum (inquit Theod.) *exitio digna perpetravant, nõ decet autem ante peccatum ex præscientia pœnam infligere*; subjungens illis temporibus extitisse viros pios. De regno verò Salem (sive eadem fuerit quæ Ierusalem, sive quædam alia urbs regia, cui imperaverit Melchisedech, *Rex justitiæ ac Sacerdos Dei altißimi*) aliter apud me statuere non possum, quàm fidele, & religiosum regnum extitisse. Cùm enim Rex ipse, & sacerdos pariter, Deo verò sacrificia sui populi offerret, nullas alias habebat Idolorum aras, aut templa, nullam falsam religionem. Idemque tandẽ constanter asseri opotebit de sancti Iobi regno, cùm ex suprà dictis fuerit *Rex justitiæ*; ex dicendis verò etiam *Sacerdos Dei altißimi.* vide Geneb. in Chronol. existimantẽ temporibus Patriarcharum atque Iobi ætate, plerósque Chananæorum ad Ecclesiam Catholicam pertinuisse; tum etiam Arabes, à quibus liber Iob acceptus est, indéque à Moyse translatus; filios prætetea Loth in Moab, & Amon; & Esau in Idumæa; ut qui circuncisionem, & ritus Abrahami retinerent. addit etiam nõdum defecisse ab Ecclesia Mesopotamios, apud quos Prophetabat Balaam. Neque Madianitas, apud quos Sacerdotii munere Iethro fũgebatur. Deũ quoque cultum in Aethiopia à filiis Abrahę ex Cetura; in India à posteris Iectan, qui & circuncidebantur; in Assyria à Ninivitis usque ad Ionam.

74

Theod. Amorrhæi quõdã infideles, & pii Genes. 15. 16.

Regnum Melchisedech fidele.

Genebrar. in chronol. an. Mund. 2239

Chananæi pertinẽtes quondã ad Ecclesiam Arabes. Filii Loth.

Mesopotamii

Madianitæ

Aethiopes.

Ninivitæ

Tertiò ex testimonio Eliphaz cap. 4. idẽ confici videtur; *Ecce docuisti multos, & man⁹ lassas roborasti; vacillãtes confirmaverũt sermones tui, & genua trementia confortasti.* q manifestè pertinet ad verę fidei, & doctrinæ sanæ instructionẽ; tum etiam ad pietatis officia, quibus subjectũ sibi populũ informabat, ut eo loco dicem⁹. Id porrò sancti Regis, principis ve mun⁹ propriũ

75

Iob. 4. ver. 3.

Sancti Principis officium quod.

Iſai. c 60. 16. Lac,& mammilla in ſa[...]oris.

1 Cor. 3.2. 1 Pet. 2.2.

eſt; ejuſmodique futuros in Chriſtiana Eccleſia piiſsimos principes, qui vita, conſiliis, verbo ſuorum fidem, pietatemque promoveant, Iſaias pollicetur, *Mammilla Regum lactaberis*. Quis porrò neſciat lac ad doctrinam referri, qua teneræ fidelium mentes in fide, & pietate nutriútur, & creſcunt, dicente Paulo, *Tamquam parvulis in Chriſto lac vobis potum dedi*. & Petro, *Rationabile, & ſine dolo lac concupiſcite, ut in eo creſcatis in ſalutem*. Conſequens verò ex hac Regum doctrina ſubjungit vates, *& ſcies quia ego Dominus ſalvans te, & redemptor tuus fortis Iacob*. Sic videlicet proficies in me cognoſcendo, atque timendo. Neque modo fideles ex Regum pietate, & fide exugunt fidei, & pietatis incitamenta; ſed in ſemel concepta ſanctitate confirmantur, eriguntur, manuducuntur, brachiis etiam geſtantur, ne cadant, ne ve offendant in viarum diſcrimina; eodem vate dicente, *Erunt Reges nutritii tui, & Reginæ nutrices tuæ*. Porrò nutritii nomen ab illius fide, ſeu fidelitate dicitur, cui puer educandus, atque inſtituendus committitur; aut ab eo, qui officium, munuſvé aliud, quale eſt œconomi, fideliter adminiſtrat: id enim ſignificat radix (*Aman*) fidum, aut fidelem eſſe, & cui credi aliquid, committíque jure debeat, uti conſtat ex eo, quod Eſther. 2. dicitur Mardochæus *nutritius Eſther*, non ſolum educator, ſed etiam tutor, atque curator. Idem verò nutritii officiũ tunc Paulus explicat per miniſtrum, & œconomum fidelem, cum refert ad *diſpenſationem myſteriorum Dei*, & puræ lacteæque doctrinæ prædicationem. *Sic nos exiſtimet homo ut miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei: hic jam quæritur inter diſpenſatores, ut fidelis quis inveniatur*. Ergo Reges nutritii ſunt, atque diſpenſant fidelibus myſteria Dei; non quòd uſurpare ulla ratione debeant Sacerdotum miniſterium, quorum eſt *paſcere verbo*, & verbi interpretatione *gregẽ*, qui in illis eſt; ſed quod illorũ etiã pietati, & fidei cõmittatur regnum inſtituẽdum in fide, & ad pietatem excitandum. Quàm igitur fideliter, & ſolicitè exiſtimare oportet Iobum Regem ſanctiſsimum nutritii, & diſpenſatoris *myſteriorum Dei* munus, apud ſuos preſtitiſſe? Vis etiã magis privatum, magiſque domeſticum officium veriſsimè in Regibus agnoſcere? certè *Simile eſt regnum calorum*, atque Reges Eccleſiæ ſimiles *fermento, quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus, donec fermentatum eſt totum*. namque Regum, & principum pietate, quaſi in ſubditorum animis abſcondita, fermentatur totum Regnum, & divino Spiritus igni præparatur. Tres profectò Orientis Reges in recèns nati Chriſti fide inſtructi, atque edocti, velut tria fermenti fruſtra, ad tria ſua Regna redierunt, quòd ſinguli non ſatis farinæ ſingulis, ſed ſingulis Regnis fermentandis, & ad veram fidem, & religionem adducendis ſatis eſſent.

[...]utritii nomen vnde du[...]m.

אָמַן

Quis nutritius & diſpẽſator apud Paulum

1 Corint. 4.2.

Reges pii, iidem ſuorũ ſubditorũ nutritii.

Rex, & princeps fermẽto ſimilis

Lucæ 13. 21

Math. 2.

Tres Magi fermẽto ſimiles abſconditi in farinæ ſatis tribus.

76

Quartò nam ſi Sacerdotis miniſterium cum regio jũgatur, nihil erit, quòd ad ſubditorum in fide, & pietate inſtitutionẽ deſiderari poſsit amplius. *Legem enim requirent de ore ejus*. de manibus verò, & poteſtate, qua fungitur, obſervationem & exſecutionem legis, præmium obſervatoribus debitum; tranſgredientibus ſupplicia digna; tum præterea de illius vita, & moribus requirent bene vivendi exempla. Nam cùm proprium Sacerdotis munus ſit docere, certe Regis etiam eſt, prælucere ſubditis obſervatione legis, cùm de illo ſcriptum ſit: *Poſtquam ſederit in ſolio Regni ſui, deſcribet ſibi Deuteronomium legis hujus in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus Leviticæ tribus, & habebit ſecum, legetque illud omnibus diebus vitæ ſuæ, ut diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba, & ceremonias ejus, quæ in lege præcepta ſunt*. Quorſum enim in ſublime evehatur princeps, ponatúrque *ſuper candelabrum*, niſi *ut luceat omnibus, qui in domo ſunt*? Quorſum Rex ſit *Civitas ſuprà montem poſita*, niſi ut ſuos intra ſuos muros, ſuoſque mores contineat? Quorſum idem Rex, & populi princeps, *Lux mundi*, & Sol quidam ſit, niſi ut ipſo exoriente, atque affulgente diſpareant tenebræ, & expergefactus homo, excitatúſque exeat, *ad opus ſuum, & ad operationem ſuam uſque ad veſperam*? Iam ergo Iob Rex, paríterque Sacerdos, ſuis ita præluxit, ut ignorantiæ, & infidelitatis tenebras veriſſimæ doctrinæ ſplendore ex ſuo Regno diſpelleret. Certè propter Sacerdotiũ, & publicũ miniſteriũ Abrahã quoq; in id incũbebat, ut nõ ſolum numeroſam ver-

Malach 2.7.

Quid de ore, quid de manibus & moribus principis requirendum

Deut 17. 18.

Rex Candelabrum, civitas Sol.

Pſal. 103. 23.

naculorum turbam, ſed alios quoque, pro tẽporis & loci occaſione nata, verbo,& prædicatione, ad veram fidem, & religionem adduceret: adductos verò, ne deficerent, ſecũ etiam duceret. nam egrediens de terra ſua. *Tulit Sarai uxorem ſuam,& Loth filium fratris ſui, univerſamque ſubſtantiam, quã poſſederant, & animas,* quas fecerant in Haran. & egreſſi ſunt, ut irent in terram Chanaan.* quẽ locum ſic legit OnKelus. *Et animas quas ſubjecerant Legi in Haran*; nam Hebręi docent Abrahamũ viros, Sarã verò fœminas inſtituiſſe in vera Dei religione. Quare illorũ *animas feciſſe*, id eſt, illos Deo,& ejus pręceptis procreaſſe.& genuiſſe dicuntur; tũ etiam *feciſſe* quaſi ſacrificaſſe,& Deo obtuliſſe per cõverſionem ad veram religionẽ dici poſſunt; aut *feciſſe*, id eſt, acquiſiviſſe, & cõparaſſe Deo,& ejus cultui: aut cõgregaſſe,& redegiſſe ad fideliũ Eccleſiã. Hęc enim omnia cadere poſſunt in propriam ſignificationem verbi *faciendi*, quod in fonte eſt, *Ghaſa*.

Gen. 12. 5.
* llevoſe cõſigo la gẽte, q̃ avia hecho.
OnKel.

עשה
77
Principis exempla efficaciſsima.

Tandẽ, quòd incredibilis ſit in utrãq; partem, quæ à Regibus ſumuntur, exemplorum vis, ut non modò facilè, verùm etiam efficacitate,& neceſsitate quadam ad religionis, morúmque principis imitationem animi ſubditorum agantur; nõ aliter, atq; umbra corpus ſequitur, & illud refert, à quo expreſſa,& effecta eſt; ſi corpus rectum, ſi curvũ ſit, ſi ſtet, ſi moveatur, in umbra ipſa expreſſum videbis, *movetur* videlicet *cũ principe mobile vulgus*; fruſtra tentabis umbram commovere immoto corpore; fruſtra inflectere, ſi illud ſtet rectum; fruſtra ad rectitudinẽ adducere, inflexo,& recurvo illo. Nõ aliter mare, quàmvis tranquillũ ſit, ventorũ vi agitatur, quàm cõmovetur vulg⁹ vita, exẽplo, verbo,& ſpiritu poteſtatẽ habẽtis. *aquæ*, videlicet *multa populi ſunt*; princeps verò aut magiſtrat⁹ *Spiritus* eſt apud Eccleſiaſten,& *Ventus* apud Danielem. Non aliter Gubernator clavo in utramque partem navim reducit, quàm vitæ exemplo, qui reipublicæ clavum tenet. Neque tandem aliter primum mobile inferiores omnes orbes rapit contra proprias, peculiaréſque in partem adverſam inclinationes, diurnum motum à ſuperiori quaſi imperatum, & impreſſum incitatiſsimè, breviſsiméque conficiẽtes, in proprio,& peculiari curſu ſegnes, quaſi vix audeát ſuo regi, & gubernatori repugnare; quàm facilè princeps ſecum adducit, trahit, rapit quoquò pergat, ſubditorum animos. *Eringion* (inquit Plutarchus) *Puſillã herbam, ſi una capra in os ſumpſerit, illam ipſam ferunt, ſimúlque reliquũ gregem conſiſtere, quouſque accurrat caprarius herbámque ex ore eximat, uſque adeo acres efflantur è rebus vires; ſimili prorſus ratione, ſi viro in magiſtratu poſito quis virtutem infuderit, hic multis per unũ profecerit,& ab incœpto curſu revocabit.* Prætereo Regem Hemor,& Principẽ Sichem nullo negotio ſuadentes populo circuncisionẽ, grauiſſimúmq; dolorẽ, & religionẽ, cæremoniáſque ignotæ apud illos gentis, nam potuit illud oratione ad perſuadendum appoſita tandem obtineri. Sed illud non prætereundum ſolo conſpectu regis miſerabiliter infelici adduci poſſe hominem, ut ſibi ipſi man⁹ afferat, mortémq; conſciſcat: nam *arripuit Saul gladiũ & irruit ſuper eum; quod cum vidiſſet armiger ejus, videlicet quòd mortuus eſſet Saul, irruit etiam ipſe ſuper gladium ſuum, & mortuus eſt cum eo.* ¶ Ex hac tanta vitæ Regum efficacitate in ſubditorum animis permovendis facilè colligi poteſt Iobi ſanctitatem & religionem, ita permanaſſe in univerſum regnũ, ut ad illius exemplum ſe cõpoſuerint; præſertim cum Regẽ piſsimũ ſingulari pietate coluerint, & unicè dilexerint, dicebãt enim, quòd illũ certatim amarẽt viri tabernaculi ſui, *quis det carnibus ejus ut ſaturemur*, externi quoque, quòd mærentiũ eſſet conſolator, quòd cor viduarũ reficeret, quòd oculus eſſet cęco, & pes claudo, pater pauperũ, patron⁹ pupillorũ, liberator perituri & unica populi, regníq; lętitia, ſolæq; delitię, expectabant enim illũ ſicut pluviam. Scriptum verò eſt, *Sicut ros ſuper herbam, ita & hilaritas Regis.* Deinde nihil ſapere videbantur ſapientiſsimi quiq;, niſi quòd ab illo audiiſſent; nam *qui illum audiebant, expectabant ſententiam, & intenti tacebant ad conſilium illius.* Quæ audiiſſent verò excipiebant avidiſsimè, & memori mẽte complectabantur, quippe os ſuũ aperiebant quaſi ad imbrẽ ſerotinũ. Ex hoc verò imbre quantũ fuerit bonarũ fœcunda frugũ effecta terra Hus, quàm floruerit religione,& pietate, quantũ profuderit optimorum fructuum, divinare opus non fuerit, neque verò dubitare am-

Conglobatio ſimilitudinũ ad exprimendam exẽplorum vim.

Eccleſiaſt. 14. 4.
Daniel. 7. 2.

Plutarch. quod Philoſ. debeat cum Principibus ſermo cinari.

Geneſ. 34.

1. Reg. 31. 4.

Iob 29. ỳ. 24.

Proverb. 19. 12.

amplius ad Eccleſiæ & fidei ouile unum adductum eſſe a Rege, eodémq; paſtore vigilantiſsimo Huſitarum populum; conueniunt enim in vnum populi, & timent Deum, cùm Reges Deum timent pſallente rege alio, *in conueniendo populos in unum et Reges ut ſeruiant Domino.* Et rurſus, *timebunt gentes nomen tuum Domine, et omnes Reges terræ gloriam tuam.*

Pſal. 101. 23. & 16.

℣. II. *Natiq́ ſunt ei ſeptem filij, & tres filiæ.*

1. *Numeroſa proles præmij loco viris iuſtis olim conceſſa.*
2. *Dandi caſus ſæpe redundat in ſacro ſermone. elucidatur locus Amos. 6. & Cantic. 1. Quid ignorare, & quid cognoſcere in ſacris.*
3. *Datiuus acquiſitionis in ſacro ſermone.*
4. *Filij poſſeſsio paterna.*
5. *Qui pater, idem dominus Perſarum, & Sclauorum mos. Illuſtratus locus Gen. 29.*
6. *Diſcrimen inter filios, & reliqua externa bona.*
7. *Filij parentibus vtiles.*
8. *Filius illi naſcitur a quo verè genitus eſt. Ex Matthe. 1. Luc. 1. Rom. 1.*
9. *Promiſcua filiorum ſoboles iucunda parentibus nuruum, & generorum charitas erga ſoceros.*

COMMEMORATAE Iobi ſanctitati rectè ſubjungitur liberorum enumeratio; namq; hi, antiquo præſertim tempore, non niſi a Deo propitio, & benevolo concedebantur viris ſanctiſsimis, quos ille caros haberet, *Cùm dederit* (inquit David) *dilectis ſuis ſomnum, ecce hæreditas Domini filij, merces; fructus ventris.* ideſt, dabit vtiq; Deus optimus ſuis dilectis quietam & fœlicem vitæ rationem numeroſæ prolis ſuſceptione, et benedictione, quæ juſtis viris mercedis et præmii loco tribui ſolet, ſic exponēte Theodoreto.

1 — Filii quondā pietatis præmium. Pſal. 126. 2. Theodoret.

Nati ſunt ei. Dandi caſus frequēter per Pleonaſmon redundat in ſacro, & Hebraico ſermone. Exod. 34. *Præcide tibi duas tabulas;* idem ac ſume, vel præcide duas tabulas. Amos. 6. *ingredientes pompaticè domum Iſrael.* Hebr. venerūt ſibi. Hiſp. *Andanſe, contoneanſe, paſſeanſe.* Nam quod additur a Hieronymo, *pompaticè,* potius pertinet ad exprimendam vim verbi veniendi, quàm caſum illum redundātem. Quare viri docti exiſtimāt typographorum vitio quartum caſum pro tertio irrepſiſſe in id Can. 1. *Si ignoras te.* Cum ex Hebræo videatur legendum, *ſi ignoras tibi;* ſicut & ſtatim, *egredere, & abi.* Heb. *Egredere tibi.* Cæterum bene vertiſſe noſtrum interpretem abunde probat conſenſus Septuaginta; tum etiam verbi originalis proprietas expoſcentis accuſativum; ipſeq; ſenſus commodiſsimus, *ſi ignoras te.* Ex Heb. *Si te non cognoſcis,* ideſt non curas, ſi negligis tuam pulchritudinē, egredere: qua ſignificatione, & verbo ignorādi, & verbo cognoſcendi vſus eſt Paul. 1. Corin. 14. quod obiter pro vulgato dictum ſit. Sæpe verò is datiuus caſus acquiſitionis (quem vocant) eſt, & commodum, aut incōmodum, ſignificat ea prorſus ratione qua apud Latinos datiuus communis. Zachariæ. 9. *Rex tuus veniet tibi* (vtilis maxime & ſalutaris) *juſtus, & ſalvator* Iſai. 63. *Salvabit mihi brachium meum,* id eſt, cedet victoria in meam gloriam. Hinc conſequens eſt, ut cùm eſt de filiis ſermo, dicantur parentibus ſuis naſci, quòd tum ad rem, atq; ad ſupellectilem paternam, tum etiam ad bonum, cōmodúmq; pertineāt. Quare Iobi externa bona iam incipiunt numerari; eſt namq; ex jure naturæ patria in filios poteſtas, & propterea acquiri, vel poſsideri a parentibus dicuntur, Geneſ. 4. *Poſſedi hominem per Deum.* Deut. 32. *Ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te.* Quare frequenter *patris, & domini* nomina iunguntur, quaſi per expoſitionem. Idem enim eſt dominum eſſe, quod patrem. Matth. 11. *Pater ac domine cœli & terræ.* Eccleſ. 23. *Domine, pater, & dominator vitæ meæ.* propterea Perſæ (ut autor eſt Ar. in Poli.) liberis vtebantur, quaſi ſeruis: & in eādem rem de patria poteſtate diſſerens Accurſius ſcribit, Sclauos (a quibus non multum abſunt Romani) filios arbitrio ſuo vēdere, & occidere. Ex quo forté videtur ad Hiſpanos deriuatum, vt mācipia, *Eſclauos,* nominēt; & genas illorum inſigniant, & inurant duplici illa nota. S. & . ↑ . videlicet figura claui. Sed de hoc plura. I.C. Porrò Chryſos. Homi. 67. in Geneſ. in hanc rem affert id Iacob moribundi benedicentis Ioſepho; *Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli in arcu, & gladio meo.* Certè non ipſe Iacob, ſed ſui filii Sichimam cæperant, atq; vaſtauerant: ſed ſi filiorum dominus pater eſt, multó magis eorum, quæ a filiis poſsidētur; ſi autem dominus, cui voluerat dare poterat. Sed hoc diſcriminis inter filios & reliqua bona externa conſtituunt ſacræ litteræ, quòd peculiariter filii a Deo

2 — Dandi caſus redundans. Exod. 34. 1. Amos. 6. 1. Hierony. Cantic. 1. 8. LXX. Quid ignorare, & quid cognoſcere. 1. Cor. 14.

3 — Zach. 9. 9. Iſai. 63. 5.

4 — Filii ſunt paterna ſuppellex. Patria in filios poteſtas. Geneſ. 4. 1. Deute. 32. 6.

5 — Mathe. 11. 25. Eccle. 23. 1. Perſæ Ar. 1. Poli. 8. Accurſ. C. lib. 8. titul. 47 de patria poteſtate in §. ius autem. Chryſo. Geneſ. 42. 22.

6

dentur; cætera subjaceant humanę industrię; *nam nisi Dominus ædificaverit domum* (familiá, liberorũ posteritatem) *in vanum laboraverunt, qui ædificãt eam.* Rursus dicuntur, *hæreditas Domini*, id est, à Domino sanctis suis concessa; hoc illud est, Gen. 4. cùm Eva peperit Cain, *Possedi hominem per Deum.* Quasi diceret, natus filius, & mea possessio, & Domini etiam hæreditas est mihi à Deo donata. Sic exponit Chrysost. Homil. 18. super Genesim. *Non (inquit Eva) natura mihi puerum dedit, sed divina gratia.* Quò illud pertinet Genes. 30. *cernens Rachel, quòd infæcunda esset, invidit sorori suæ, & ait marito suo, Da mihi liberos, alioquin moriar. Cui iratus respõdit Iacob, Numquid pro Deo ego sum?* & iterum cap. 33. Esau percõtãti *quid sibi volunt isti, & si ad te pertinent respondit parvuli sunt, quos donavit mihi Deus servo tuo.*

Psal. 126. 1. — Genes. 4. 1. — Chrys. — Genes. 30. 1. 2. — Gen. 33. 5.

Dicuntur præterea filii nasci parentibus, quòd utiles illis futuri sint; Isai. 9. *parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis.* Referuntur namq; inter bona utilia, ut qui timere & colere debeant parẽtes. Levi. 19. ℣. 3. & 3. Regum. 2. ℣. 19. Honorant illos, & victum subministrant Gen. 27. ℣. 1. Exod. 20. ℣. 12. Deu. 5. ℣. 16. & 27. ℣. 16. Ecclesiast. 3. ℣. 1. & cap. 6. ℣. 18. & ca. 7. ℣. 29. Pro. 28. ℣. 24. Matthe. 15. ℣. 4. & 19. ℣. 19. Ephe. 6. ℣. 2. Operiunt ignominiam illorum Gen. 9. ℣. 23. Propulsant injurias, & defendunt Psalm. 126. ℣. 4. & sunt fortitudo parentum Gen. 49. ℣. 3. & Lætitia Proverb. 10. ℣. 1. & 15. 20. & 24. Gen. 21. ℣. 6.

7 Filii proficui parentibus. Isai. 9. 6. Enumeratio utilitatũ quas parentes percipiunt à filiis.

Tandem illi dicitur nasci filius, à quo genitus est Rom. 1. *Factus est ei ex semine David secundũ carnẽ (ei)* quo loco quàmvis in Græco illud ei, nunc non extet, ex sacræ tamẽ Scripturæ more sapienter potuit ab interprete addi, ut significaret hominem Christum verum esse Dei filium, verumque Deum. hanc ipsam dicendi rationem ex Hebræo retinent Septuaginta, cùm de alicujus familiæ primo parente loquuntur, Num. 26. ubi nos habemus, *Filius Ruben Phallù, à quo familia Phallusitarum, & Hesron á quo familia Hesronitarum.* Septuaginta sic, *ipsi Phallũ populus Phallus; ipsi Asron populus Asroni.* & 1. Paralip. 7. ubi nos habemus, *de stirpe Thola viri fortißimi.* Septuaginta legunt, *ipsi Thola fortes virtute.* Quare cũ Luc. 1. dicat Angelus Zachariæ, *Elisabeth pariet tibi* (ex te parente) *filium;* Iosepho virginis sponso tãtùm dicitur, *pariet filium.* non tibi, *quod enim in ea natũ est, de Spiritu sancto est,* Matthe. 1. significat ergo hæc locutio non dubiam, sed certam prolem, torum castum, omnis sinistræ suspicionis expertẽ ex quo fit, ut filii carissimi habeantur patri; propterea namq; filios minùs solent patres amare, quàm matres, quòd hę certiores sint de suscepta prolè illi minùs certi, sępe etiã dubij, ut Ar. scripsit.

8 Rom. 1. 3. — LXX. — Num. 26. 6. — 1. Paral. 7. 2. LXX. — Luc. 1. 13. — Math. 1. 23. — Aris. 9. Eth. 7.

Septem filii & tres filiæ. Perfectus filiorũ numerus ex utroque sexu; ipsi etiam per se masculi Septenario, perfectóque numero; quo, ut inquit Philo, gaudet natura, ut quæ septẽ diebus perfecta fuerit: rursus filiæ ternario, eodemque insigni numero. Promiscuam filiorum & filiarum sobolem maximè esse parentibus in votis observat Origen. quòd familia multum crescat, & cognatio cum externis multò faciliùs iniri posit ex permutatione filiorum, & filiarum, si, cum pater dederit filios, & filias, rursus accipiat alios filios adoptivos, similésque filias, generos videlicet, atq; nurus; qui interdum erga soceros synceriores, atque beneficentiores ipsis filiis esse solent.

9 Promiscua soboles. Philo. — Orig. — Gener, & nurus, loco filiorum.

III. Et fuit possessio ejus septem millia ovium, & tria millia camelorũ, quingenta quoque iuga boũ, & quingentæ asinæ, ac familia multa nimis, eratque vir ille magnus inter omnes orientales.

1. Quid Possessio in sacris.
2. Possessio incommodè redditur peculium, & quæ peculii ratio.
3. In Arabia pastores potẽtißimi. Arabiæ fertilitas, veræ naturalesque divitiæ, unde pecuniæ nomen.
4. Iobus auri dives, aureo seculo aurum non magnus æstimatum.
5. Ovium certus numerus non ad parcitatem, sed ad opulentiam expressus.
6. Oves Arabiæ quales, & pecorum usus.
7. Camelorum usus, & copia in Arabia,
8. Boum usus.
9. Agri quondam faciles parabiles.
10. Iugerum, sub jugo comprehensum, & utriusque nominis ratio.
11. Asinarum & asinorũ quæ utilitates, elucidatur locus, Gen. 36.
12. Mulorum genus in Syria quale

Et fuit possessio ejus. Alteram bonorum partem subjungit, opes videlicet, nõ quæ auro, & argento, sed quæ pecoribus

Quid poſſeſſio.

conſtarent; non enim alias opes videtur locus hic *poſſeſsionis* nomine dignas admittere. quare vim vocis enervant, ne dicam corrumpunt, qui non ſimpliciter, & universè *poſſeſſionem* vertunt, cum Latino interprete, ſed reſtringunt ad rem pecuariam legentes, *& fuit poſſeſsio pecudum*, ut Pag. *poſſeſſio pecoris ipſius*, vt Tygur. *pecuaria res eius*, vt Regia Nam non ſolum pecuaria poſſeſsio eiuſmodi fuiſſe aſſeritur, ſed in vniuerſum nō alia illius poſſeſsio fuiſſe ſcribitur. præſertim cum vox originalis (*mickne*) nullam peculiaris rei poſſeſſionem, ſed in uniuerſum quamcūq; ſignificet, & hoc loco nulla alia voce addita reſtringatur; quæ tamē addi ſolet, cùm peculiarem aliquam poſſeſsionem exprimere volunt ſacræ litteræ; ut Geneſ. 13. *Erat dives valde in poſſeſsione auri, & argenti.* Geneſ. 26. *Habuit poſſeſsionem ovium, & armentorum.* Et licèt quidem eandem originalem vocem ſæpe verterit Latinus interpres, *pecora*, aut *armenta*; ſed tñ id facit explicationis gratia, quòd ex antecedentibus, aut conſequentibus, aut aliqua alia voce oporteat ſic intelligi; ut cum Exo. 17. legimus, *Cur fecisti nos exire de Aegypto, ut occideres nos, & liberos noſtros, ac jumenta siti?* juxta Heb. propriè, *ac poſſeſsionem siti.* certè non eſt alia poſſeſsio quę ſiti interire poſsit, quàm jumēta, & pecora. Sicut etiam Num. 20. *Si biberimus aquas tuas, nos, & pecora noſtra, dabimus quod juſtum eſt.* Iuxta Heb. *ego, & poſſeſsiones meæ*, nulla autem alia poſſeſsio aquam bibit, quàm pecora. Quare cum bene hunc locum vertiſſet Pagni. *ego, & pecudes meæ*, & Kaldeus etiam *ego, & jumenta meæ*, Tygur. *ego, & pecora.* tamen Regia, ut à Vulgato recederet, Hebra ſmum retinuit, & obſcurè reddidit, *Ego, & acquiſitiones meæ.*

Pag. & Regia notantur. — מקנה — Geneſ. 13. 2. Geneſ. 26. 18 — Diligentia Vulgati interpretis. — Exod. 17. 28. — Num. 20 19. — Pag. Kald. Regia.

2

Vatablus. Quid peculiū.

Sed redeo ad noſtrum locum. Vatablus in annotationibus vertit, *Peculium ipſius.* Quod impropriè videtur dictum nam priſcis ſęculis peculium erat, diceba turq; quaſi particula quædam gregis, quam patres filijs, domini ſervis, induſtriæ exercendæ cauſa concedebant. quā quam Vlpianus Peculium dictum vult, quaſi puſillam pecuniam, puſillūm ve patrimonium, tum verò peculium propriè non eſſe patrum familias, atq; nobilium, ſed ſervorū. Cicero in parad. apertè ſcribit; *An eorum* (inquit) *ſervitus dubia eſt, qui cupiditate peculii nullam conditionem recuſant durisſimæ ſervitutis?* Præterea neſcio quid affert lucri, & induſtriæ cupiditatiſque mercatoriæ cura peculii conficiendi; quod in Iobum nulla ratione convenit; commodiſsimum igitur nomen *Poſſeſsio*, quod licèt primùm dictum fuerit de agris, & fundis, ut ait Feſtus; poſtea tamen de quibuſcunque mobilibus bonis uſurpatum eſt. Adde quòd potētiſsimi Arabes paſtores erāt. quare rectè potuit Iobi poſſeſsio in univerſum deſcribi à gregibus potiſsimùm, & armētis. de illo ſic ſcribit Diodor. lib. 3. ſuæ Bibliot. cap. 7. *Pecorum adeo fertilis Arabia eſt, ut nationes plurimas vitam paſtorum ducentes enutriat.* atque dum hujus fertilitatis tot animantium, quæ ibi longè, latèq; enumerat, rationem aliquam Phyſicam aſſerre videatur. *Videtur* (inquit) *Sol regione ad meridiem poſita plurimam gignendi virtutem afferre, proptereáque plurima in eis locis varia, ac pulchra animantia natura fieri.* Igitur ſi quæ ſunt, aut dici poſſunt non fallaces, aut falſæ ſed veræ divitiæ, & poſſeſsiones honeſtę, hæ quidē ſunt, quas Ariſtoteles tum veras, tum naturales appellat. 1. Poli. cap. 5. & 6. utquæ vitæ ſerviant, & quibus finis poſitus ſit, pro vitæ, & victus exigentia; cùm acquirendæ pecuniæ nullus ſit finis: nam quò plus ſunt potæ, & devoratæ, plus ſitiuntur. quando itaque nullus erat auri ſplendor, nullúſque uſus, aureū erat ſæculum: cum verò *effoſæ ſunt opes irritamenta malorum* ferrea ætas, & ſæculū ferrugineum eſſe jam cępit,

Poſterius res inventa eſt, aurúmq; repertum,
Quod facilè & validis, & pulcris dēſit honorē.

Vlpian. D. de pecul. L. de poſiti — Cicero. — Feſtus. — 3 Potentiſsimi Arabes paſtores — Diodor. — Verę, & naturales divitiæ — Ariſtoteles. — Ouid. 1. Metamorph.

Harum autem verisſimarū opum antiquitatē, atq; præſtantiam ipſum pecuniæ nomen nunc quoq; teſtatur, utpote quod à pecu, ut ait Varro, vel à pecore, ſive à pecude dictum fuerit: & ipſi etiam antiquiſsimi numi, pecudis nota, videlicet ovis, aut bovis inſigniebantur, ut autor eſt Plinius lib. 8. cap. 3. & lib. 33. cap. 1. & 3. & Marcus Varro lib. 4. de lingua latina & de re ruſtica ca. 2. qua de re plura aliquando dicendi & occaſionem, & locum expecto.

Vnde pecunia dicatur. Varro. — Plinius. Varro.

4

Neque verò exiſtimandum eſt, Iobi tempore nullum fuiſſe aut auri, aut pecuniæ uſum; namque jam Abrahami tēpore Sara accepit *mille argenteos* ab Abimelech, Geneſ. 20. & emit jus ſepulchri *quadringentis ſiclis argenti probata monetæ pu-*

Gen 20. 16.

Gene. 23. 16

* De buena moneda, corriente.

blica à filiis Heth. Genes. 23. in Hebræo, *monetæ transeuntis* vel **currentis*; videlicet quæ jam in communi usu esset, & de manu in manum (quod dicunt) pro exercẽda mercatura, vel contrahenda emptione, & venditione transire soleret. Septuaginta habent, *quadringẽta didrachma argenti probati mercatoribus*. OnKelus verò legit, *quadringẽtos siclos argenteos, qui recipiũtur pro mercimoniis in qualibet provincia*. Habuit etiã proculdubio Iob aurum, & argentum ut colligitur ex. c. 3. & 23, &. 28. quo nõ tam indicat se abstinuisse ab auro, quam cùm illo abundaret, contemsisse planè, & minimè illius se cupiditati tradidisse. tum etiam ex cap. ultimo cùm à singulis propinquis accepit *inaurem auream unam*. & cap. 28. manifestè probat jam tunc auri diversas species, lapidesq; pretiosos in pretio fuisse, & ex regionibus semotis peti solere. Quare Origeni dicenti non fieri hoc loco auri, atque argenti mẽtionem, quòd aurum, atque argentum minimè habuerit; minimè assentior: sed rectè illud, homines primis illis sæculis vivo adhuc mundo, & cõstituto in primo quasi juventutis flore, vivas divitias & florentes, atque crescentes amasse, videlicet viva pecora, & ea quæ humus profert: at verò jam nunc senescẽte, & propè mortuo mundo inhiare divitiis mortuis, atque sepultis, auro videlicet, atque argento in ipsis terræ visceribus recondito, & consepulto. Sanè viri sancti primævam illam vivendi rationem, pastoritiámque vitam colebant; pastoribus autem cẽsus, atque divitiæ constãt pecoribus, ut Varro dixit; quare Iobo *fuit possessio trita millia ovium, &c.* Hinc illos videas ita aurum, & argentum habuisse, ut ab auri, & argenti comparandi & cõgerendi immodica cupiditate abstinuerint; ut de seipso testatur Iob. *Si putavi aurum robur meum, &c.* has opes parentes relinquebant, & precabantur filiis, ut Iacob Genes. 49. benedicens Iosepho, *Benedicat tibi Omnipotens benedictionibus uberum, & vulvæ.* Quod ad pecorum fœcũditatem, & lactis vbertatem pertinet. eademque res intelligitur commodè per *terræ pinguedinem* Genes. 27.

LXX. — OnKe. — Iob. 3. 21. & c. 23. 10. & 28. 5. & 6. — Iob c. vlt. 11. — Iob. 28. 15. — Origen. — Viventes divitiæ, & mortuæ quæ. — Varro. — Iob. 32. 24. — Genes. 49. 25. — Genes. 27. 28.

Septem millia, &c. Catenæ autor super id capitis 31. *Si lætatus sum super multis divitiis meis, & quia plurima reperit manus mea.* sic scribit: *Id est, neque mearum opum vis extitit infinita. fortasse igitur oves, cameli omniáque ipsius certo fuerunt numero; ut quæcumque superassent, in egentium usum, ac sumptum cõverterentur.* Quibus verbis existimasse videtur, sibi, suæq; familiæ certũ hunc oviũ, camelorum, asinarúmq; numerum præfinisse, ut reliquum pecorũ cederet pauperibus. Sic enim legunt Septuaginta. *Si lætatus sum; cum esset mihi census multus, & si in innumerabilib⁹ posui manum meam.* videtur esse sensus, certò numero, certóque termino opes auxisse, & pro necessitate domus, atque familiæ dimẽsum esse. Sed cum hic ovium, & camelorum numerus proferatur non in argumentum rei cujusdam parcæ, opúmque ad mediocritatem quandam comparatarum, sed potiùs fortunæ cujusdam splendidissimæ, & divitiarum magnitudinis præ omnibus Orientalibus, non potest hic numerus is esse, quem Iob pro sua sobrietate & animi moderatione in acquisitione, & usu suæ possessionis sibi statueret, sed quem illi præ ceteris Regibus augendo, & locupletando larga Deus manu contulerit: quare innumerabiles fuisse illius divitias ex illo cap. 31. loco, colligi oportet, ut ibi dicemus.

Nicet. in Iob 31. 25. Certus pecorum numer⁹ quid indicet. — LXX.

6

Septem millia ovium. Illud tantùm de his ovibus ex Diodoro Siculo afferri potest non omnino scitu indignum, dum de Arabiæ fœcunditate scribit lib. 3. c. 12. copiosam esse ovium magnas, pinguèsque caudas habentium. Nos dicimus, *carneros de kinco quartos*. Sed, quod ad vtilitaté horum pecorum pertinet, D. Thomas post Origenem observat; in ovibus indicari, quæ ad victum, & vestitum; in camelis, quæ ad onera ferenda, in bobus, quæ ad colẽndam terram; in asinabus propter mulorum generationem, quæ ad vehendum erant necessaria. eleganter, & subtiliter. sed dicemus tamen sigillatim. Et [illegible] Ovium præterea non vltimus usus in sacrificiis. *Magna* (inquit Plinius) *pecori gratia vel in placamẽtis Deorum, vel in usu vellerum; ut boves victum hominum excolunt, ita corporum tutella pecori debetur.* Ovium verò in sacrificiis usus frequentissimus apud universas nationes, exceptis Aegyptiis, ut Exod. 8. constat; & Thebanis, ut scribit Herodot⁹ in Euterpe, qui capras Diis immolabant.

Diodor. Oues Arabicæ magnarũ pinguiũq; caudarum. — Orig. in. & D. Tho. Vtilitates pecorum. — Plin. lib. 9. c. 47. — Ovium vsus in sacrificiis. Exod. 8. 26. — Herodot.

7

Et tria millia camel. Post oves, camelos, & eo etiam n[illegible] cum ovibus per-

.. cum

fectum numerum denarium expleant, ad numeratos fuisse ex eo fortasse fuerit, quod *Camelos* (autore Plinio) *inter armenta pascat Oriens.* Nec verò solùm Arabici gestandis oneribus, sed prælijs etiam apti sunt. Sic idem Plinius; *Camelorum duo genera; Bactriani, & Arabici: differunt quòd illi bina habent tubera in dorso; hi singula, & in pectore alterum, cui incumbant. Dentium superiore ordine, ut boues, carent in vtroq; genere omnes autem iumentorum in iis terris dorso funguntur, atq; etiam equitantur in prælijs; velocitas inter equos, sed sua cuiq; mensura sicuti vires.* Solinus quoq; scribit Arabiam plurimos camelos gignere, à Bactris verò camelos mares castrari, ut pugnaciores, atque robustiores sint excisa petulantia. Sicuti Aelianus, fœminas etiā, quò ad bellum aptiores existant, vuluas ferro exulcerari. Vegetius quoq; lib. 3. de re militari cap. 23. *Camelos* (inquit) *aliquantæ nationes in aciem produxerunt.* Sed de Arabicis etiam camelis, atq; illorum usu, & opera prætereundum non est Diodori testimonium, Is igitur lib. 3. suæ bibliothecæ. c. 12. de illa Arabiæ parte, quæ supra Fœlicem Arabiam posita est, loquens sic scribit; *Multa, & diuersa camelorum præbet genera; tum pinguium, tum macilentorum, quorum nonnulli gibbum duplicem in dorso habent, à quo & Dibili nominantur. Horum carnibus, lacteq; [illegible] untur incolæ. Quidam ferendis oneribus apti, supra decem medimnas frumenti, homines vel quinque in lecto jacentes vehunt. Anaco[...] verò Lagariq; qui Dromadæ sunt forma pluri[...] mum viæ confidunt, præsertim per deserta, & aquis carentia loca; in bello quoq; duos in certamen sagittarios ferunt dorso contrariè inuicem insidentes, alterum à fronte aduersus hostem, alterum contra persequentem pugnantes.* Cùm igitur tum ad pugnandum, tum ad gerenda onera, tum ad cibum Arabes camelis utantur, nemini jam mirum fuerit, quod 1. Paralip. 5. scribitur; quòd filii Ruben, & Gad. & dimidia tribus Manasses, qui terram illam, quæ quondam Iobi fuerat, & amicorum illius, pugnantes contra Agarenos ceperunt camelorum quinquaginta millia, & ovium ducenta quinquaginta millia, & asinos duo millia.

Lib. 8. c. [...]

Solinus.

Aelianus.

Vegetius.

Diodor.

Camelorum diuersa genera.

1. Paralip. [...]

Camelorum immesus numerus.

Nescio quid de septē millibus oviū pro septē filiis; & de tribus millibus camelorum, pro tribus filiabus, vt singulis filiis appropriarentur mille; rursus idem de quingentis jugis boum, & quingentis asinabus efficientibus similiter decem millia, excogitauit Origenes, acutè, potius quàm solidè.

Origenes.

8

Quingenta quoq; juga boum. Boum usus non solùm in terræ cultura, quam nō Buziges Atheniensis, aut Tryptolemus, ut scripsit Plin. sed Noe inuenit, de quo prędixerunt illius parentes, *Iste consolabitur nos ab operibus manuum nostrarum in terra, cui maledixit Dominus.* boue nimirū atq; aratro inuentis. Sed præterea in sacrificiis victimæ optimæ; & laudatissima Deorum placatio, ex Plin. sed apud Iob, & illius amicos æqualis vtriusq; victimæ usus, & honor; par etiam numerus, sic exigente Deo; *Sumite septem tauros, & septem arietes, & offerte holocaustum.* Rariùs videntur cessisse bouillæ carnes in cibum. Damnatus aliquando, qui ut omaso vesceretur, bouem occidisset socium laboris; agriq; culturæ; actusq; in exilium. Quamquam Orige. dixerit boues vivos pro agricultura, occisos pro cibo, & calceamentis fuisse. Sed veró exoritur hoc loco dubitatio cur inter possessiones S. Iobi agrorum nulla mentio fiat, neq; terræ jugerum post juga boū? D. Thom. illam causam assignat, quòd propter infrequētes terræ habitatores, præsertim in Arabia, tum etiam propter soli vbertatem non erant agri valdè pretiosi; quare antiquis patribus facilè erat mutare subinde loca, & agros, numerosissimos licèt greges secum converherent; ut patet in Abraham; Loth, Iacob. Poterant ergo sedem sibi suisq; pecoribus deligere; sic enim potuit Abraham dicere Loth. *Ecce universa terra coram te est, recede a me obsecro, si ad sinistram* (Aquilonem) *ieris, ego dexteram* (Austrum) *tenebo si tu dexteram elegeris, ego ad sinistram pergam. elegitq; sibi Loth regionem circa Iordanem &c.* Terrā autem coram aliquo esse, idem est in sacro sermone, quod alicuius potestati, arbitrio ve, & oculorum delectui subjici; ut Genes. 20. *Terra coram vobis est. vbicumq; tibi placuerit habita.* & Ierem. 40. *Terra in cōspectu tuo est: quò elegeris & quò placuerit tibi, ut vadas, illuc perge.* Sed verior, æqué ac breuior responsio, in jugis boum terræ jugera intelligi: id ne quemquam lateret expresserunt Septuaginta legentes. *& opera magna erant ei super terram.* Ipsaq; Latina vox jugum aliquando pro jugero terræ accipitur, sic enim scribit Varro. 1. de

Plin. l. 7. c. 56

Genes. 5. 29.

Plin. lib. 9. c. 44.

Iob. 42. 8.

Valer. M. lib. 8. c. 1. & Plin. sup.

Orige.

9

Cur inter possessiones nulla fiat agrorū mentio.

D. Thom.

Agri quondā nō valde pretiosi.

Genes. 13. 9.

Quid sit Terram coram aliquo esse.

Gen. 20. 15.

Ierem. 40. 4.

10

Verior responsio.

LXX.

Quid jugum apud Latinos.

Rustic.

Rustic.cap.10. *Iugum vocant quod juncti boves uno die exarare possunt.* quæ est eadem jugeris significatio, & diffinitio, autore Plin.lib.18.cap. 3. consentit etiam proprietas Hebraici nominis, quæ iugũ vertitur, aliquando etiam iugerum, ut Isai.5. *Decem jugera vinearum facient lagunculam unam.* cum autem jugerum unum ex Varrone superius adducto, claudat bis centum pedes quoquoversus quadratum facilè erit summam colligere amplissimorum agrorũ; presertim cum oporteret non eundem quotannis agrum seri, sed vervacta multa, & novalia esse. Neque verò solum frumẽtitios agros habuisse vult Origenes; vineas quoque illi attribuit; Chrysostomus etiam consitiones, prata, hortos. Non indignum animadversione, quod advertit Chrysostomus, Regẽ hũc sanctissimum nõ habuisse auratis laquearibus ornatas domos; non auro conglutinatos currus; nullam fieri mentionem equorum: adde etiam nõ venaticorũ canum, non accipitrum, non denique thesaurorum auri, & argenti, lapidumq; pretiosorum; sed illa tantùm inter possessiones referri, quæ ad vitæ necessitatẽ sunt accommodata, & quæ facultatem conferunt bene merendi de omnibus, atque egentibus opitulandi.

Plin. — Isai.5.10. — Varro. — Origen. Chrysost.

Iob agros potius quam aurum commemorari.

II

D.Thom. Origen.

Et quingenta asina. Has requiri solitas propter mulorum & mularum generationem, quod D.Thomas cum Origene cẽsuit, confirmari potest; muli enim quondam in pretio fuerunt, & illi præsertim qui ex equo, & asina essent, ut indicatur Iudic.10. *Iair Galaadites judicavit Israelem per viginti, & duos annos habens triginta filios sedentes super triginta filios asinarum.* & c. 12. *Abdon habuit quadraginta filios, & triginta ex eis nepotes ascendentes super triginta pullos asinarum.* Quos mulos esse, Vatab. aliiq; censet. Hinc Hebraizantes tantopere celebrant Ana illum, propter excogitatam artem admittendi equos ad asinas; ubi enim Genes.36. legimus; *Iste est Ana, qui invenit aquas calidas* (Iamim) *in deserto, dum pasceret asinas* Hebraizentes retentis iisdẽ litteris, variatis punctis, legunt, *iste est qui invenit* (Iemim) *mulos dum pasceret asinas.* Reges etiam utebantur mulis. 2.Regum. 18.&.3.Regum.1.&. 18. & ad publicam lætitiam, & ovationem adhibebantur, ut colligitur ex Isai. 66. *Annunciabunt gloriã meam gentibus, & adducent omnes fratres vestros de cunctis gentib' donum Domino in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis ad montem sanctum meum Ierusalem, dicit Dominus.* Cæterum asinarum hîc mẽtionem fieri propter mulos, quibus insidebant quondam viri principes, mihi valdè dubium est; nam mulos hujusmodi non esse ejusdem generis cum nostratibus, sed sui generis, Arist. planè testatur lib.6.cap.36. de historia animalium. *Sunt* (inquit) *in Syria, quos mulos appellant, genus diversum ab eo, quod coitu equæ, & asinæ procreatur, sed simile facie, quomodo asini sylvestres similitudine quadam nomen urbanorum accepere. Et quidem ut asini illi feri, sic muli præstant celeritate procreant ejusmodi mulæ in suo genere.* Et idem cap.24. scripserat, *in terra super Phœnicem mulæ & coeunt, & pariunt omnes, sed id genus diversum est, quàmquam simile.*

Iudic.10.3. — Iudic.12.13. — Vatab.

Mulorum origo.

Gen.36.24.

Reges mulis ad equitandũ usi.

2.Reg.18.9. & c.13.29. 3 Reg.1.38. Isai.66.20.

12

Cuiusmodi fuerint Arabici, & Palestini muli.

Arist.

Ergo vel asinarum mentio fit, quòd necessariæ essent simul cum bobus ad terræ culturam; sic enim Isai, 30. utrique conjunguntur. *Tauri tui, & pulli asinorum, qui operantur terram, commistum migma comedent, sicut in area ventilatum est.* Vel quòd vehendo etiam deservirẽt; sic enim non mulos aut hinnulos, sed juniores asellos illis locis Iudicum intelligũt Rab.David in lib. radicum, quem sequitur Pagninus & non esse ineptos triumphis, aut vehendo, colligi potest ex Zacha.9. *Ascendens super asinã, & super pullum filium asinæ.* Quos asinarum usus etiam apud Romanos fuisse Plinius testis est lib.8.cap.43. *Asinum* (inquit) *CCCC. nummûm emptũ. Q. Axio Senatori auctor est Marcus Varro. haud scio an omnium pretio animalium victo, opera sine dubio geruli mirifica, arando quoque, sed mularum maxime pro generatione.* Idem confirmat Orige. dicens in regione Arabiæ, & Palesthinæ pares esse equis in velocitate eũdi, & redeundi, & valere ad negotia peragenda, & afferenda; eadèmque officia præstare, quæ nunc equi, & muli. Asinarum autem potiùs quám marium, videtur facta mentio, quòd, ut eodem loco scribit Plin. mares sint in remissione operis deteriores.

Asini opportuni agriculturæ.

Isai.30.24.

R.David. Pagn.

Zach 9.9.

Plinius.

Quæ asinorũ apud Romanos utilitates.

Origenes.

Asini Arabici.

Plin.

Ac familia

Ac familia multa nimis.

13 *Familia nomen à ministrando, & serviendo terræ. Agricola servus. Explicatus Ecclefiasticus.*
14 *Familia quos comprehendat. Qui familiares qui Censiti Agricolæ.*
15 *Familia potius, & rusticum instrumentum comparandum, quam Latifundia. Correctus Plinius*
16 *Superandus agrorũ, & pecorum numerus à familiaribus. alia etiam præcepta Rei Rusticæ.*
17 .18 19.20.21.22. *Varia Magnitudinis, Magni quoque acceptiones in sacro Sermone. Quid Parvulus, Puerve Comparative, & Superlativa Hebræorum.*
23. *Quid Orientalis, & Oriens apud sacros.*
24 *Divitium compellatio in Scriptura. Divitiæ nutrimentum vitiorum. Iobi laus.*

13 — LXX. Aquila. Symmach.

AC *familia multa.* Numerosũ videlicet famulitiũ, quo opus erat ad pecorũ & agrorum curam. Septuaginta, *ministeriũ multum valdè.* Aquila, *servitium.* Symmachus, cum nostro, *famulitium*, aut *familia.* consonant omnia, & conspirant cum fõte; nam *familia*, in Heb. descendit à radice (*Ghabad*) quod est ministrare, aut servire; Inde operati, vel colere terram, quod propriè est, servire terræ: sicut etiam Columel. dixit l.3.c.4. *Summa sedulitate culturæ serviat.* Nã sicut servus alitur ab eo, cui servit, & vitæ necessaria accipit, non aliter homo à terra, quam excolit: & sicut servus non recipit laboris, & servitutis aliam mercenatii mercedem, videlicet denarium diurnum; sic agricola præter victum, & vestitum, non alias pecuniæ vsuras exigit à terra. Hanc serviendi trãslationem, & rationem, quæ in agricultura posita est, indicavit Ecclesiasticus. ca, 27.ỷ.18. du eum, qui ficum servat, quod agricolæ est, conjũgit cum servo, & ministro, qui summa observãtia & cura hero suo ministrat. *Qui servat* (inquit) *ficum* (Tygur. qui colit ficum) *comedet fructus ejus; & qui custos est Domini sui glorificabitur.* Ergo servit terræ agricola; tum etiam in servitio alicujus Patris-familias est; sic apud Iob cap.7. dicitur *servus*, qui operatur terram, *desideratre umbram*; & Gen. 47. cum Aegyptii vendiderunt agros, seque ipsos addixerunt colendis, dicuntur facti, servi Pharaonis. *Eme* (inquiunt ad Ioseph) *nos in servitutem regiam, & prabe semina, ne pereunte cultore redigatur terra in solitudinem.* Deinde verò *quintam partem Regi dabitis quatuor reliquas permitto vobis*, &c. Quare licèt familię appellatio in liberis tantùm hominibus diceretur, quorum Dux, & princeps generis vocabatur Pater, & Mater familiæ, ut scripsit Festus, deinde verò ita liberos contineat, ut ait Vlpia. ut *comprehendat eos omnes, qui in ministerio sunt, etsi liberi esse proponantur; vel alienos bona fide nobis servientes.* at de servis, aut famulis jam dicitur; non quidem de uno, aut altero, sed de plurib⁹, *ne duo* (inquit Lex) *familiam faciunt.* Eandem rem eleganter dixit Cicer. pro Cæcin. *Quid faciliùs quàm probati iis, qui latinè sciant, in uno servulo familiæ nomen non valere* Deinde *neque dubium est, quin si ad rem judicandam verbo ducimur, non te, familiam intelligamus, quæ constat ex servis plurimis* Hinc est quod olim qui servi essent, familiares dicebantur autore Macrob. in Satur. li.1.cap.11. *Nostri* (inquit) *majores omnem dominis invidiam, omnem servis contumeliam detrahentes, dominum patrem familias, servos familiares vocaverunt.* Idem ferè iisdem verbis apud Senec. li.6. epist.47. Servi itaque agricolæ alii erãt verè servi in dominorũ mancipio positi; alii liberi quidem, sed tamẽ ita addicti, ut quasi servi numerarentur, quippe ne peculium quidem suum haberent; & hi Censiti agricolæ dicebãtur apud Rom. ut ut fuerit posteriorib⁹ sæculis, Iobi servitia amplissima erant, *& familia multa nimis*, ex servis, & ascriptitiis agricolis, ut tãdem illud verissimum sit. *Vbi multæ sunt opes, multi, qui comedunt eas.*

Sed mirabilis sanè sacræ hujus historiæ ordo in enumerandis & proponendis, quæ faciunt ad Iobi laudem. Describit enim optimum Patrem familiâs, cum potiùs rusticum instrumentum, boves, juga, aratra, familiam recenset; quàm latifundia, aut agrorum multitudinem & amplitudinem; inter alia enim de agro colendo præcepta, hoc quoque in hæc verba scripsit Plin. *Modũ agri in primis servandum antiqui putavere: quippe ita censebant, satiùs esse minùs serere, & melius arare. Quam in sententia & Vergilium fuisse video* (eò alludit ex 2. Georg.

.... Laudato ingentia rura.
Exiguum colito. quam sententiã expẽdit Colum. lib.1. cap.3.) *Verumque confitentibus latifundia perdidere Italiam. jam verò & provincias.* Sed qualem oportuerit esse optimi Patris familias, solertissimique agricolæ Iobi familiã, tum quid familiæ nomen significet, ex iis quæ de Furio

Marginalia: עָבַד Agricola terræ servit. — Colamel. — Eccl. 17-18. — Iob 7-2. Gene 47-19 — 14 Familia de quibus dicatur — Festus. Vlpia l.195 D. de verbo. signifi. — Cicer. — Familiares qui dicerẽtur Macrob. — Senec. — Censiti Agricolæ. — Ecclef. 5. ỷ. 10. — 15 Cur familiæ potiùs mẽtio, quã latifũdiorũ. — Plin. 18 cap.6.

Plin.

Qualis futura familia.

Creſino ſubjicit Plinius, intelligendum eſt. *C. Furius Creſinus è ſervitute liberatus, cum in parvo admodùm agello largiores multò fructus perciperet, quàm ex ampliſsimus vicinitas, in invidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficijs. Quam obrem a Sp. Albino Curuli die dicta metuens damnationem, cum in ſuffragium tribus oporteret ire, instrumentum ruſticum omne in forum attulit, & adduxit familiam validã atque (ut ait Piſo) bene curatam ac veſtitam* (ſic enim omnino corrigendus eſt, & legendus locus, nõ ut exemplaria ferè omnia habent, *filiam validam*, parum enim, aut nihil ad agriculturam filia; multùm familia) *ferramenta egregiè facta, graves ligones, vomeres ponderoſos, boues ſaturos. Poſtea dixit; Veneficia mea Quirites, hæc ſunt; nec poſſum vobis oſtendere, aut in forum adducere lucubrationes meas, vigiliàsque, & ſudores. omnium ſententiis abſolutus.* Cauit etiam Cato inter prima rei ruſticæ præcepta, *ne familia malæ ſint.* Igitur Iobi familia tum multa nimis, tum minimè mala, ſed optima, valida, bene curata, benéque veſtita, boues ſaturi, vomeres ponderoſi.

Plinius correctus & illuſtratus.

Ex eodem. Plin.

16

Multa nimis. Certus familiarium, & agricolarum numerus colligi ex quingentis jugis boum, & certo quodam numero jugerum terræ curioſa quantumvis computatione minimè poteſt. Quàmuis enim M. Cato operariorum numerum præfinire voluerit ſingulis agri jugeribus, idéq; conatus fuerit Sacerna; ſed quidem (ut rectè dixit Varro) nõ poteſt ad certam metam, aut numerum familia dirigi; Neq; de huius magnitudine, aut multitudine aliter ſtatui, quam pro agri proportione; nam ſi ſit ita diſsimilis, ut totus arari nõ poſsit, ut ſi ſit conſragoſus, atq; arduus, paucioribus eget bobus, atque bubulcis. Sed tamen cum numeroſiſsimam familiam, & non niſi certum numerum jugorum boum, certosque pecorum greges locus hic deſignet, videtur planè indicare agrorum numerum, ab agricolarum; & multitudinem pecorum, à paſtorum, & magiſtrorum pecoris familia & numero ſuperatam fuiſſe, ut maior et numeroſior fuerit familia, quàm res neceſſaria agrorum poſtularet. Præſtat enim parvulus agellus bene cultus, quàm multò laxior malè. Quippe acutiſsimam gentem Pænos dixiſſe convenit, referente Columel. *imbecilliorem agrum, quàm agricolam eſſe debere, quoniam cum ſit colluctandum cum eo, ſi fundus prævaleat, allidi dominum.*

Cato. c. 10. & 11. de re ruſtica.

Varro. 10.

Vt ſit cẽſendum de multitudine Familiæ

Agros ſuperandos eſſe a familia. Pænorum ſententia

Columel. lib. 1. c. 3.

17

Erátque vir ille magnus inter omnes Orientales. Hebraiſmum retinuit interpres, carent enim Hebræi comparativis, & ſuperlativis, circumloquuntur verò particulis; *Præ, valde, inter.* Latinus diceret, Maximus inter omnes Orientales. Magnitudo verò hæc cùm ex multis rebus ſpectari poſſit, etiam ex proprietate originalis vocis, quæ aliquando refertur ad nobilitatem, & honorem, ad tumorem, & arrogãtiam animi; ad divitias, & ad eiuſmodi generis vllam præſtantiam, & magnificentiam; hoc etiam loco multiplex exiſtit interpretatio.

Hebræi cõparatiuis, & ſuperlatiuis carẽt.

Magnitudo quid comprehẽdat.

גדל

Prima Septuaginta legentium, *Erat homo ille nobilis inter eos, qui ab ortu ſolis.* ſic enim habẽt Vaticani. quàmvis Complutẽ. habeant, *magnus.* & illo modo accepiſſe Grẹcos conſtat, nam referunt ad generis nobilitatem ducti ab Abrahamo. Autor catenæ, Chryſ. Dydi. Sic *magni* dicũtur in Scriptura, quos appellant Græci, *Megiſtanes*, quaſi dicas, magnos, aut maximos: eãdem vocem Marc. 6. reddidit interpres, *Principes. Herodes natalis ſui cœnam fecit principibus.* nos, *Los grandes del Reyno.* Latinus etiam magnũ pro nobili accipit, quale illud Horatii eſt " " " " " *Magni*

Quo pueri magnis è centurionibus orti &c.

LXX. Prima expoſitio.

Nicetas. Chryſoſt. Didymus

Magni qui. Marc. 6. ver. 21.

Horat. 1. ſer. Sat. 6.

18

Secundò alii, pro famoſo, & glorioſo nomine accipiunt. Quaſi dicat fama Iobi occupauerat regiones illas orientales; ſic exponit D. Thom. & Lyranus. qua etiam ratione dicitur. 2. Regum. 7. *Feci tibi nomen grande, juxta nomen magnorum, qui ſũt in terra.*

2. Expoſit.

2. Reg. 7. ver. 9.

19

Tertiò, ut referatur ad honorem; colebatur Iob ſumma omnium reverẽtia, & obſervantia prẹ cunctis Regibus Orientalibus; vel ab Orientalibus; *omnium honoratiſsimus. ſic Ioſue. 4. *Magnificavit Dominus Ioſue.* 4. Regum. 5. *Naaman Princeps militiæ Regis Syriæ erat vir magnus apud Dominum ſuum,* (exponitur) *& honoratus.* Exo. 11 *Fuit Moyſes vir * magnus valde in terra Aegypti * coram ſeruis Pharaonis, & omni populo.*

Tertia expoſitio

Ioſue. 4. 14. 4. Reg. 5. 1. Exod. 11.

* Tenĩale todos mucho reſpeto.

20

Quartò referri poteſt ad ſapientiam; cùm enim ſapientiſsimus Philoſophus, atque Theologus fuerit, quam laudem ipſe ſponte licèt a cæteris etiam delatam ſibi arrogat, cum in platea prodeunti ſibi parari cathedram, & intentos ad illius doctrinã inhianti ore, ſingula verba quaſi cœleſtis pluuiæ ſtillas excipi ſolere

4. Expoſitio

Iob. 29. 7.

teſtatur;

teſtatur; Certè nõ videbatur prætermittenda tam illuſtris laus; neque verò alio loco recenſita. Et de ſapientia quidẽ videtur illud accipiendum Eccle. 1. *Ecce magnus effectus ſum*, (ſequitur expoſitio) *& præceßi omnes ſapientia, qui fuerunt ante me in Ieruſalem, & mens mea contemplata eſt multa ſapienter.* Quare per antitheſin dicuntur *parvuli, & diligere infãtiã*, qui deſipiũt; *effici pueri ſenſibus*, qui no rectè, neque verè de rebus ſentiunt, & judicant. Quare Paulus. 1. Cor. 13. ait; *Cùm eſſem parvulus loquebar ut parvulus, ſapiebam ut parvulus, quando autem factus ſum vir, evacuavi. quæ erãt parvuli. Magnus* ergo *erat* Iob, vir ſapientiſsimus, nihil puerile; nihil juvenile aut laſciviens verbo, aut opere, ſed maturè omnia, & præmeditato conſilio faciẽs, ut qui in terra *Hus* habitaverit, quę interpretatur Conſilium; ſic obſervante Didymo; & rectè, cum ſapientia de ſe dicat: *Ego ſapientia habito in conſilio.*

Eccle. 1. 16. — Qui dicantur Parvuli in ſacris. — Prover. 1, 22. — 1 Cor. 14. 20 — 1. Cor. 13. 11. — Hus conſilium. — Didymus. — Prover. 8. 12

21 — 5. Expoſitio

Quintò illud videtur commodiſsimũ ut ad divitias referatur, & poſſeſsione amplissimas: namque verbis ſimillimis (iiſdẽ potiùs) locupletiſsimus Iſaac deſcribitur Gen. 26. *Sevit Iſaac in terra illa, & invenit in ipſo anno centuplum; benedixitque ei Dominus, & locupletatus eſt homo, & ibat proficiens, atque ſuccreſcens, donec magnus vehementer effectus eſt, habuitque poſſeßiones oviũ, & armentorum & familiæ plurimum.* Non aliter deſcribitur ſtultus ille dives Nabal. 1. Regum 25. *Poſſeßio eius in Carmelo, & homo ille magnus nimis, erantq́ʒ ei oves tria millia, & mille capræ.* Ergo dicetur Iob omnium Orientalium locupletiſsimus; quæ non eſt levis opulentiæ amplificatio, cum Orientales gentium omnium ditiſsimi habiti fuerint.

Gene 26. 12 — 1 Reg. 25. 12 — Orientales ditiſsimi.

22 — 6 Expoſit. quę ſuperiores alias cõciliat.

Sextò tamẽ ſi vellis non ſejũgere omnes, quas enumeravimus magnitudinis formas, rectè poterunt claudi omnes intra magnitudinem, & amplitudinem hujus vocis, *Magnus*; pluribus namq; titulis *magnus* extitit Iob *inter Orientales*; ſicut etiam Salomõ propter celebritatem nominis, ſapientiæ, divitiarum, & univerſæ illius gloriæ, magnus dicitur. 3. Reg. 10. *Magnificatus eſt ergo Rex Salomon ſuper omnes Reges terræ, divitiis, & ſapientia; & univerſa terra deſiderabat vultum Salomonis.*

3. Reg. 10. 23.

23

Orientales. Armeniam, Arabiam Meſopotamiam, & alias conterminas provincias intelligit; nam reſpectu Paleſthinę, & Ieruſalem, quę in meditullio terrę habitalis conſtituta eſt, tota Aſia eſt Oriẽtalis; ſicut Europa Occidentalis quare, univerſus ille terræ tractus, quam terminat Syria, ſurſum verſus, Oriens, aut Orientalis dicitur. Sicut & Balaam Kaldeus Syriam Oriẽtem nominat Num. 23. *De Aram* (hæc eſt Syria.) *adduxit me Balac, de Montibus Orientis.* Non aliter dicti ſunt Magi veniſſe ab Oriente, quòd, vel ab Arabia, vel à Kaldæa, Ieroſolimam venerint.

Matth. 2. 1.

24 — Divitis nomen peccator. — Pſal. 81. 2.

Illud indicabo potiùs, quàm dicam, ex ingentibus Iobi divitiis valde locupletari illius ſanctitatem; cum enim dives in Sacro ſermone peccatoris nomen habeat Pſalm. 81. *Facies peccatorum ſumitis.* id eſt potentum, atque divitum: ſubjungitur enim; *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris.* id eſt ditioris, atque potentioris. cùm ſuperbę opes non ſuperbiæ ſolùm, ſed libidini cæteriſque vitiis materiam, & facultatẽ præbeant; Iobo tamen omnium virtutum pabulum, atq; nutrimẽtum extiterunt; ut neq; impoſſibile jam videatur (quod Plato exiſtimavit) valde divitem, pariter ac valde probum eſſe; neque ita virtutem à divitiis diſcrepare (quod plerúmque videmus) quaſi utraque in lance ſtateræ ſint poſita, ſemperque in contrariam partem declinent; cùm in Iobo æqualis librata ponderibus, opes ampliſsimæ, æqué ac pietas ſigularis reperiantur.

Divitię vitiorum pabulum. — Pla. 5. de repub. & dia lo. de iuſto. — Iob Ditiſsimus, æquè ac ſanctiſsimus.

IIII. Et ibant filii eius, & faciebant convivium per domos, unuſquiſque in die ſuo: & mittentes vocabant tres ſorores ſuas, ut comederent, & biberent cum eis.

1. Quis uſus, & proprietas verbi, Eundi, in ſacro ſermone.	*Iobi adhuc fuiſſe filios familias. quid domus appellatio contineat*
2. Virorũ ſpõſis domos ædificandi vetus conſuetudo filii Iobi jam patres familias.	*4. Superioris difficultatis ſolutio. illuſtratus locus Iudicum.*
3. Origenis ſententia. filios	*5. Concordia fraterna facit dies fauſtus.*

I BANT, *& faciebant.* Hebraiſmus videtur; quem quidam explicant, ut ſingulare quoddam ſtudium, & curam ſignificet; pro, ſummo ſtudio celebrabant cõ-

I — Hebraiſmus illuſtratus — Deut. 13. 2.

Deut 13 2.

Quid verbū eundi in sacris.

Oseæ.14.7.

1.Reg.15.6

Conſuetudo ſignificat a verbo eundi.

vivia,ſicut & Deu.13. *Ire poſt Deos alienos*, peculiare quoddam ſtudiū, & animi cōtentionem affert. Alii etiam addunt verbum *eundi*, Epitaſim & incrementum habere Hoſe.14. *Ibunt rami ejus*. id eſt vehementer creſcent,& expandētur, conſurgentq; in altū. 1.Regum.15. *Dixit Saul Cinao, abite, recedite, atq; diſcedite ab Amalech*; id eſt celerrimè diſcedite; curam, diligētiam, celeritatē fugiendi importat. Sed certè hoc loco & pleriſq; aliis ſignificare videtur conſuetudinē, aut curſum nūquam intermiſſum in ea re, quā verbum ſubſequens ſignificat; cōſuetudo nūquā intermiſſa hæc apud illos erat faciendi convivia. Hiſpanus eodē idiotiſmo, pulchrè explicaret, *Ivan por ſu rueda conbidādoſe*. Gen.8. *Aquæ ibant, & decreſcebant uſque ad decimum menſem*. id eſt ſubinde, ſine intermiſsione decreſcebant. Ionæ.1. *Mare ibat, & intumeſcebat*. Id eſt inceſſāter ęſtus creſcebat. Ezech.1. *Animalia ibāt, & revertebantur*. id eſt continuò, ſine mora, atque adeo celeriter. Geneſ. 26. * *Ibat proficiens, atque succreſcens*. Fortè verbum eundi ſimplicem ſignificationem habet hoc loco; cùm enim oporteret convenire in aliena domo, ire oportebat in domum convivii. *Ibant* igitur, & celebrabant convivia. Sic ſanè Septuaginta intellexiſſe videntur. * *Convenientes filii ejus faciebant convivium*. Quid ſi redundet hoc loco illud ipſum verbum, *eundi*, neque aliud ſit *ibant, & faciebant*, quàm ſi tantùm dixiſſet, *& faciebant*? Verbo veniendi aut eundi, redundat, ſimilis Hiſpaniſmus. *Ivan y combidavanſe*.

Geneſ 8.5.

Ionæ.1.11. & .12.

Ezech.1.14

Gen.26.13. *Yua con mucha pujança y prieſſa enriqueciendo.

LXX

* Andavanſe de caſa en caſa y de fieſta en fieſta.

2

An filii Iob, fuerint cum hæc contigerunt filii familias

Per domos. Vxores jam duxiſſe ſeptem filii hinc videtur, ut qui ſeparatis in domibus eſſent, & Patres-familiâs; nam ſolebant viri ſponſis domos ædificare; atque idem à Salomone, vel ex Paleſthinorum, vel Aegyptiorum more ſervatum eſt, ædificavit enim domum filiæ Pharaonis, quā uxorem duxerat; de qua dicitur, *Filia Pharaonis aſcendit de domo David in domum ſuam, quam ædificaverat ei Salomon*. Erant ergo jam filii Iob, *Filii excuſſorum*, id eſt, excuſsi & truſi è paterna domo.

3 Reg 7 8. & 9.

Pſal.126.4.

Origenes

3

Verùm Origenes ſenſiſſe videtur fuiſſe tunc temporis filios familiâs, aut certè in paterna domo habitaſſe; cùm enim diſſerit de promiſcua ſobole, quæ parētibus multò jocundior eſt, quàm ſi ex altero tantùm ſexu ſuſcipiatur, ſic ait: *Si aliquis filii tantùm naſcerentur, alii autem filiæ, cùm eas viris omnes traderet, domum vacuam relinqueret, atque hæreditatem ſuam deſolatam; nunc verò filias ſuas ſanè dat foras; filiis autem intus accipit uxores, ac per hoc & extrinſecus habet cognationem, & intrinſecus hæreditatem.* Quibus verbis ad eum locum alludere videtur Iudi.12. *Abeſan de Bethlehem, qui habuit triginta filios, & totidem filias; quas emittens foras maritis dedit, & ejuſdem numeri filiis ſuis accepit uxores introducens in domum ſuam.* Neque huic ſententiæ obeſſe poterit nomen plurium domuum; nam domus in ſacro ſermone quodcunque receptaculum, aut partem domus ſignificare ſolet, cùm *Paſer* dicatur *invenire ſibi domum*, videlicet foramen parietis; & *Lepuſculus plebs invalida, in petra locet cubile* (Hebraicè. domum) *ſuum* & mulieres texebant *domunculas* id eſt cortinas tabernaculorum; Non aliter olfactoriola, ſeu capſulæ plenæ odoribus rebúſque ſuavè ſpirantibus dicuntur ab Hebræis, *domus animæ*, aut *ſpiramenti*.

Iudi.12.9.

Domus quid comprehēdat

Pſal.83.4.

Prov.30.26.

4 Reg.23.7.

Domus animæ quid Hebręis

4

Difficultatis ſolutio.

Cæterùm hęc domus acceptio ex adjunctis facilè colligi poteſt, cùm tranſlatitia eſt, aut paulò laxior, vel ſtrictior; ſed in præſenti loco propria non eſt deſerenda, neq; detorquenda, præſertim cùm illud, quod eſt, *Mittere, & vocare*, domicilia ſeparata oſtendat; idémque neceſſariò convincat nuncium acceptum à Iobo de everſione domus primogeniti; non enim potuit eſſe pars aliqua paternæ domus, cùm tota ipſa, quatuor angulis concuſſa, & labefactata ventorum violentia corruerit. Et ne maneat ſcrupulus ex Iudic. Loco cùm dicūtur nurus introduci in domum Soceri, non intelligo domum ipſam lateribus conſtantem, parietibus, & tecto; (quanta enim deberet eſſe, ut præter ipſum Abeſan judicem, & principem virum, caperet triginta alias virorum, & uxorum peculiares familias?) Sed per domum intelligo familiam, & cognationem: eſt enim uxor de familia viri, ut Iuris periti docent.

Illuſtrat. Locus Iudicum.

Domus pro familia

L. Quicumque C. de re militar. lib.12.

5

Vnuſquiſque in die ſuo. Hebdomadam integrā implebant ſeptem filii; & cùm ſuū diem cuiq; aſsignatum dicit, fortè illum diē intelligit, qui cuiq; ex ordine reſpōderet incipiēdo à primogenito, & à Sabbatho, cujus diei prima quondā obſervatio,

Dies facet fraternæ concordiæ.

tio, primúſq; honor fuit; deinde ſecundò natus ſecundo diei ſuccedebat. Certè hujus convivii dies notandus albo lapillo, ut qui fraternam cócordiam promoveret; ſicut è conttario Athenienſes referente Plutarcho, in deteſtationem fraternæ diſcordię, unű ſemper ex quolibet menſe dič eximere ſoliti erant, quo inter Minervam, & Neptunum nata fuerit contentio.

An filiorum Iob convivia quotidiana, perpetuáque fuerint?

1. Los Iobi ſemel tantum in anno convivia celebraſſe 1 ſent. Quotidianas compotationes ad luxum pertinere
7. Secunda ſentent. verior, verbum futuri temporis quid valeat in ſacris illuſtratus Eccleſiaſtes Vulgatus defenſus
8. Quotidiana cővivia fraternam caritatě promovent Convivii Etymologia apud Hebr. Græc. Latinos,
9 Priſcorum conviviorum ritus, & frugalitas.
10. Divitis epulonis locus & peccatum. illuſtratus Lucas ex Græco.
11 Filiorum concordia parentibus grata, & convivia procurata
12 Quotidiana convivia pertinere tum ad filiorű, tum ad parentis laudem Temperantia condimentum quotidiani cibi
13. Mittere, & miſſus, vocare, & vocatus in ſacris Vocatores qui apud Latinos.

6

Hebręorum ſententia.

Origen. Eugub. Aſtunic. Cajetan.

SED illud queſtionem habet, an quotidiana eſſent hæc cővivia, ita ut nulla hebdomada convivio vacaret; an verò peculiari quadam, & certa hebdomada, ſemel videlicet in anno, ſeptem diebus continuis convivarentur. Hebræi exiſtimant non niſi ſemel in anno hujuſmodi convivia celebrata; illos ſequuntur Origen. Eugub. & Aſtunica. Cajetanus verò paululum de hac ſententia remiſit; cùm enim dicat ſe dubitare, quantum temporis inter convivium & convivium interceſſerit, & neſcire an menſtrua fuerint, an crebriora, rariora vé; tandem concludit rationi conſentaneű videri non fuiſſe quotidiana, ſed moderatum temporis ſpatium convivium à convivio ſeparaſſe.

1 Ratio.

Probari hæc poſſunt primò, quòd videantur hæc convivia quaſi umbra quædam legis præceſsiſſe; in lege autě pręcipiebatur ſeptem diebus epulum celebrari, Paſchæ, Hebdomadarum; tum etiam Scenopegię; hac conjectura utitur Origenes. Deinde, quoniam quotidianæ compotationes ad nimium luxű, & delitias potiùs referentur, quàm ad caritatem fraternam, quam filii Iob, quippe ſancti, ſanctóque parěte nati coluerunt, cum modeſtia, & frugalitate cőjunctam. Vitio ſanè ingenti datur epuloni diviti, quòd quotidie epularetur ſplendidè. Nő aliter luxuriantibus, & intemperantibus procis, atque opes ſuperbas jactantibus dicebat Telemachus.

Dent. 16. 2. Ratio.

Luc. 16. 19.

Hom. Odyſ. 1.

Quin & divitias, & opes aſſumite veſtras,
Mutuáque per domos convivia ferte viciſſim.

3. Ratio.

Ad hęc, ſi ſemper ſympoſia agitarent id inter illorum, & ſui parětis laudes minimè nunc videretur referendum; neq. verò Iobi ſacrificium ſemper pro filiis offerendum, & pro expiandis conviviorum ſordibus, quod nunquam intermittendum eſſet, ſed craſtina die reparandű: hac ratione utitur Eugu. Tum verò illud (quod Cajetanum movet) non eſt prætereundum, minùs grata minúſq; jucunda cővivia futura, nauſeam potiùs, & faſtidium allatura, quæ quotidiana eſſent, & nulla intermiſsione, nullaque abſtinětia præteritę diei condita: deeſſet nimirű illis tertia illa valde cőmendata lex convivii, ut certa, & delecta quadã die celebretur, nő ꝑmiſcuis, & profeſtis. Cőſtare enim debere conviviű his tribus dixit, Varro, lectis viris, lecto loco, lecto tępore. quod etiam inter ipſos fratres, filióſq; obſervandum eſſe Aug. docuit de hac re differens. *Rogandi* (inquit) *ſunt parětes, & vicini, ſed rariùs rogãdi ſunt*. Sanè qui ſingulis diebus vel cővivia, vel convivii apparator eſſet, familię ſuæ benè præpoſit᷒, bonúſq; ſuorű liberorű educator eſſe non poſſet nihil enim ſibi, ſuíſque curandis temporis reſervaret, integra měſis, & delitiis vita conſecrata.

Eugub. 4 Ratio.

Convivii [illegible]

Var. in Menalip.

Aug. ſer. 2. de temp. domin. ſe 2. adventus.

7

Verior quæſtionis ſolutio.

Verùm communior ſenſus interpretű quotidiana, perpetuáq; cővivia planè aſſerit; & licet pauci apertis, & diſſertis verbis rě hanc doceant, nemo non videtur ita ſenſiſſe, cű ipſa ſententia minimè ſit obſcura; *unuſquiſq; in die ſuo*. Et deinde. *Sic faciebat Iob cunctis dieb᷒*. Quid quòd perpetua illa, & indefeſſa cőſuetudo verbo *eűdi* ſignificatur, ut ſupra explicuimus: tum etiam quia (ut Hebræus apud Cajet. dixit) poteſt exemplar ita verti, *& ibunt filii ejus & facient convivium*. quæ verba futuri temporis rem perſeverantě, & nunquam intermittendam ſolent indicare;

Verbum futuri temporis quid indicet.

licèt

Eccle. 1. 3.

licèt ſoleat verti à Latino interprete per alia tempora: ut Eccleſ. 1. *Quid habet ampliùs homo de univerſo labore ſuo, quo laborat ſub ſole.* Heb. *quo laborabit ſub ſole.* ut ſignificetur labor perpetuus humanæ vitæ comes, & grave jugum ſuper filios Adã à die nativitatis, uſque in diẽ mortis eorum. Cæterum licèt futurũ hoc loco nõ ſit in exemplari, quod nunc extat (aliud enim fortè tunc habebat præ manibus Hebræus ille) ſed præteritum; ita ut propriè ſit, *Iverunt filii ejus, & fecerunt convivium.* Sapienter Latinus interpretes intellexit præteritum illud perfectum, idem valere, quod imperfectum, quod cõtinuationem etiam, & perſeverantiam actionis ſignificat, ut ſupra oſtẽdimus. ſicut Eccl. 1. ex Hebræo ad verbum dicas, *ortus eſt Sol, & occubuit.* quod rectè Vulgatus legit, *Oritur, & occidit.* ut ſignificet, eundẽ ſemper movendi, oriendi, & occidendi curſum tenere, quẽ tenuit ab initio. Quòd ſi dicas huc tot ſignis conſuetudini ſignificatæ ſufficere unam totius anni hebdomadam; ridiculè dices. certè ſemel in anno hanc vitæ, & menſæ communionem inveteratæ illi conſuetudini dediſſe ſatis non eſt, deficeret enim tam longo unius anni jejunio, quantũvis ſemel in anno ſeptẽ integris dieb⁹ cõtinẽter epularetur.

Hebræus refellitur.

Quid valeat præteritũ perfectum in ſacro ſermone.

Eccle. 1. 5.

Vulgatus interpres defẽditur.

8

Reſpondetur ad obiecta. Ad 1.

Ergo ut hæc pars ſtabiliatur ſatisfaciamus his, quæ pro parte adverſa objecta ſunt. Quod Origeni quaſi umbra, & præambulum legis; & epulorum Paſchæ & ſcenopegiæ eſſe videtur; aliis nõ videtur. facilis, & vera reſponſio in re, quæ negari tam facilè poteſt, ſicut dici.

Ad. 2 obiectum,

Quòd ſecundo loco additur, quotidianas compotationes pertinere ad luxum, minimè aſſentior: ad confirmandam, & augendam caritatem, & communis vitæ ſocietatem, concedo. Eleganter quidem docuit Cicero ex ipſa ratione nominis convivii, quorſum res ipſa conviviorum, & epularum ſolemnium inſtituta eſſet. *Bene* (inquit) *majores noſtri accubationem epularum, quòd amicorum & vitæ conjũctionem haberet, conviviũ nominarunt; meliùs quàm Græci, qui hoc idem tum compotationem, tum concœnationem vocant, ut quod in eo genere minimũ eſt, id maximè probare videantur.* Et licèt quidẽ Lingua Sancta conviviũ nominet à (*Setah*) quod eſt bibere, quaſi dicas potationem, aut compotationem; & profuſiora convivia, non ex alio quàm ex vino, &

Convivia caritatem promouent. Cic. de ſen.

Cõvivii ethimologia apud Latinos.

Vnde dicatur cõvivium Hebræis. שְׁתוּ

Iſai. 5. 11.

largiore potu notet Iſa. cap. 5. *Væ, qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandam, & potandum uſq; ad veſperam, ut vino æſtuetis; Cythara, & Lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conviviis veſtris.* vigebant fortè apud intemperantiores Iudæos prãdia antelucana, quæ apud Priſcos in uſu erãt, & quorũ meminit Hom. odiſſ. lib. 14. Strabo etiã lib. 15. ſcribit Perſis abuſum invaluiſſe, ut à manè ad veſperã quidquid eſt tẽporis, unico Prãdio concluderẽt: & de Alexandro ſimiliter loquiẽ Plu. *Alexander Prãdio, cùm diluculaſſet, accũbebat.* autor eſt Suetonius Galbam ante lucem veſci ſolitum; ſicut Aelianus Tarentinos matutinis ſe poculis ingurgitaſſe. Sed redeo ad Hebraicam convivii appellationẽ, quæ quãvis à potãdo ſũpta fuerit, ſed tamẽ ut dixit Cicero; *qui Græcorũ more bibunt, ex hoc cõvivii magnificentiã conſiderant, quod maximũ apud illos eſt*; at verò viri ſobrii id minimũ ducũt; amicitiæ, & vitæ cõjunctionẽ, quæ cõviviorũ ſobrietate, alitur, & cõfirmatẽ, maximũ. Nõ madebãt olim mẽſæ multo mero; nõ replebãtur vomitu, ſordibúſq;, quod Iſa. deplorat; nõ onerabãtur, infinitis ferculis, ꝙ noſtri nunc (plorãdũ) mores, noſtra ferũt tẽpora; ſed cib⁹ mundus, ſimplex, nullis fictitiis cõdituris, atq; palati, & gulæ irritamẽtis; qualia exiſtimare oportet hæc familiæ Iobi convivia extitiſſe. Certè menſa, res apud antiquos Sacra fuit, ut ait Macro. &, quod de Perſarũ regibus Serinus apud Stobæũ, ſerm. 42. & 44. memoriæ prodidit, ante cibum de modeſtia diſputaſſe, & ante potũ de tẽperantia; hoc idẽ à cõvivis piiſsimis, & frugaliſsimis minimè prætermiſſũ credẽdũ eſt; ſicut neq; illa, quæ apud alias gentes à vera religione alienas obſervata fuerũt, referente Macrob. ut numinis primũ, & religionis pro cõvivii capite meminiſſent; deinde bene precarẽtur cõvivis, & ſecundùm precationẽ dapibus cũ modeſtia veſcerẽtur. trinis tantũ ferculis cõvivia exhibuit Aug. ſcribẽte Sueto. Servius in 1. Aeneid. duob⁹ tantũ uſos antiquos Romanos dixit (non pluribus fortè Iobi filii) neq; poculis plurib⁹; quare ex quatuor poculis, quorũ primũ Anacharſis referẽte Laertio, & Aſclepiades ſcribẽte Apuleio, dixerũt pertinere ad ſitim, ſecundum ad hilaritatẽ, tertium ad voluptatẽ, quartum ad inſaniam; fratres iſti ſancto parente nati, tantùm duo prima ſumpſe-

Prandia antelucana. Hom. Strabo.

Perſarũ abuſus. Plutarch lib. 2. de Virtute & Fortuna Alex. Sueto in Galb. cap. 22. AElian li. 12. cap. 30.

9

Priſcorũ convivia qualia. Iſai. 28. 8

Macro. lib. 3 cap. 11. Stob.

Perſarum cõvivii initio mos.

Macrob.

Quot apud antiquos fercula, & pocula. Sueto in Auguſt. c. 74. Servi.

Laert. in vita Anachar. Apule. lib. 4 Floridorum.

runt neceſsitati, honeſtatæ fraternæque hilaritati ſerviẽtia. rurſus ex novem poculis aliis, quę Eubulus enumeravit, cùm Bachum inducit ſic loquentem apud Athenæum.

Eubul. Athen. lib. 2. d pnos cap 1. Nouem Bachi pocula qualia

Prudentibus viris ego tres miſceo
Crateras, unum ſanitatis gratia:
Primum bibunt hunc - grati amoris alterum,
Dulcíſque voluptatiſque: ac inde tertium
Somni, bibunt hos turba nam prudentium
Redeuntum domum. Nec eſt inde amplius
Quartus virorum potus, aſt injuriæ.
At quintus eſt clamoris: eſt Laſcivæ
Sextus ſacratus: ſugillationibus
Eſt Septimus, vocantu eſt octavus: hinc
Eſt nonus iræ.

Ex his inquam duo tantùm prima ebibebant; ſanitatis primum; mutui amoris, & benevolentiæ alterum; quæ quoniam ſemper perſé curare vigeréque debebãt, nunquam conviviorum celebritas intermitt batur.

10 Diuitis epulonis peccata ... Quid epulari

Qui deinde affertur in exemplum dives epulo, longè eſt diſsimilis; Is enim epulabatur (*Ephrenómenos*) lætum ſe reddebat, delitiabatur, beatificabat ſe, depellebat omnes animi ſolicitudines & curas, ſolam voluptatem conſectans in epulis: ut colligitur ex Phavorino in, *Euphron* & in *Diſphoros*, quæ contraria ſunt; poteſt illud verbum *epulandi*, & delitiandi afferre abundantiam quandam, ut nullum voluptatis genus prętermiſerit, nullámque occaſionem voluptatis: quam etiam abundantiam ſignificat verbum *Laſciviendi*, Amos 6. ex proprietate radicis (*çarach*) ſic enim quod Latinus dixit, *laſcivientes*, Septuaginta legerunt, *delitiis affluentes*. Epulum verò nõ fratribus, nõ hoſpitibus, non peregrinis non egenti Lazaro apparabat, ſed ſibi ipſi *ſplendide; lãprôs*, largè lautè, magnifice, exquiſitis cibis, atq; cupediis. Ergo iſte erat mancipium ſui corporis, vẽtrem pro Deo colens; huic libamina, & ſacrificia offerebat, quæ nõ ſacro, ſed exectando voracitatis igne abſumebantur: Similimus profectò illis, quorum immenſam gulam, & turpem laſciviam deſcribit cõminabundus Amos; *Opulentos in Sion, dormientes in lectis eburneis, & laſcivientes in ſtratis, comedentes agnũ de grege, & vitulos de medio armenti, bibentes vinũ in phialis, optimo unguento delibutos, &c. nihil patientes ſuper contritionem Ioſeph.* Quare ille audire meruit in inferno, ſitiẽs, & eſuriens. *Memento quod recepiſti bona;* (*Agatha*) largam, & lautam ciborum, & potus fruitionem.

Phavorin. Laſciuire quid סָרַח LXX *Philip. 3. 19.* *Amos 6* Boni nomen ad cibum pertinere

II Ad objectionem tertiam An quotidiana filiorũ cõuiuia pertineant ad parentis laudem. Filiorum concordia parentibus gratiſsima *Euripides* *Plutarch. de pietate erga fratres* *Herodianus* Iuliæ Oratio

Iam tertia ratio petit, an hæc cõviviorũ narratio pertineat ad laudẽ filiorũ, an verò ſolius parẽtis; poſſet enim videri alicui ex hoc ſolũ cõmẽdari Iobus, quòd ſacrificaret pro filiis intẽperantioribus, tã erat religioſus, & de filiorũ pietate ſolicitus; tũ etiã quam fuerit fratrũ cõcordia ſuo parẽti grata, ut hoc quoq; ad ſælicitatis cumulũ accedat, ſignificatur: nã ut ille dixit, *fratrũ inimicitiæ parẽtibus graviſsimæ*. Certè Plut. autor eſt, Xerxem cum audiviſſet Ochũ filiũ inſidiatũ fratribus, mærore cõtabuiſſe. Mortéq; quã potiùs, quàm filiorũ diſcordiã mater ſapiẽtiſsima probabat, precabatúrq; ſibi Iulia Severi Imperatoris uxor; hæc, ut Herodianus ſcribit li. 4, cùm Getam, & Antoniũ filios à contentione, & imperii diuiſione revocare non potuiſſet, talẽ habuit apud eos orationẽ: *Terrã quidẽ, & mare o filii jã inveniſtis, quo pacto dividatis; matrẽ verò quonã modo dividetis? Quomodo infælix ego diſtribuar inter utrúmq; veſtrũ? me primã igitur occidite, dimidiamq; uterq; apud ſe partẽ ſepeliat.* ergo cõvivia per ſe nullam eſſe laudis materiam.

12 Solutio propoſitæ difficultatis. Ad. 4. obiectionem. *Eccle. 34. 30.* Temperantia condimẽtum quotidiani cibi.

Cæterùm utriq; cõmendantur; tũ filii, qui mutua caritatis officia honeſtis conviviis obibant; tum etiam illorũ parẽs qui tã bene inſtitutos, filios habuit, ut quàm ſemel didiciſſent in paterna domo fraternę benevolẽtiæ diſciplinã, perpetuò colerẽt. Quare nõ pro cõviviis intẽperatioribus expiãdis ſacrificabat, ſed pro occultis defectibus, ſi quos fortè in cõviviis tẽperãtiſsimis, & honeſtiſsimis, per incuriam incurriſſent. Neq; repetito cõvivio repetebatur parũ honeſta cõſuetudo, ut fruſtra cenſeretur repeti etiã ſacrificium; nõ enim homo ſapientiſsimus ignoraret, veriſsimè dici poſſe: *Qui baptizatur à mortuo, & iterũ tãgit mortuũ, quid proficit lavatio illius? ſic homo qui jejunat in peccatis ſuis, & iterũ eadẽ faciens, quid proficit humiliando ſe? Orationem illius quis exaudiet?* Cajetanus verò bene noverit temperantiam, & frugalitatem eſſe condimentum quotidiani cibi atque quotidianarum etiam epularum; eaſdémq; illas ſobrietatem videlicet, atque modeſtiam tantùm abeſſe ut tempus adimant rebus neceſſariis, ut potiùs modum, ordinemque

ſervent in rebus,& tempus ſuum cuique præſcribant,liberúmque relinquant.

13
Mittere & vocare in ſacris

Et mittentes vocabant. Miſſo nuntio accerſebant, & invitabant ad convivium; cũ enim *mittere*,& *vocare* junguntur, miſſo nuntius vocare vel invitare, quempiam jubetur; ut Geneſ.31. *Miſit Iacob,& vocavit Liam,* &c. id eſt vocari juſsit, *Embio allamar*; quo etiã modo Paul. Rom.1. dixiſſe videtur; *Vos eſtis vocati Ieſu Chriſti*. id eſt adducti ad fidem per Apoſtolos, qui ſunt miſsi internuntii ad prædicandum Evangelium omni creaturæ. Verbum autẽ *mittendi*,ſolitariè poſitũ aliquãdo habet nuntiũ adjunctũ, ut 2.Reg.2. & Proverbiorum 9. & frequenter alibi. interdum vero; nuntius, qui non exprimitur,in ipſo verbo latitat,preſertim ſequente præpoſitione, *ad*; ſed abſolutè Pſalm.17.*Miſit de ſummo,& accepit me.* ſub intellige miſſum à Deo miniſtrum, aut angelum ſalvatorem,& divinæ propitiationis nuntium.Pſalm.56.*miſit* (angelos) *de cœlo,& liberavit me*:& iterum; *Miſit Deus miſericordiam ſuam, & eripuit animam meam.* id eſt miſericordiæ hominibus impẽdẽdæ adminiſtratorios ſpiritus. Hinc *miſſi* dicũtur,qui divinæ voluntatis, diviniq; verbi perlatores ſunt ad homines; videlicet Apoſtoli, quaſi internuntii: Ideo miſſus, quando de homine dicitur, eſt miniſtri, & inferioris nomen Ioan.13. *Apoſtolus non eſt major eo,qui miſit illum,* Vocare autem nõ ſolùm ex re ſubjecta pertinet ad convivium, ſed etiam ex vi ipſius vocabuli; eſt enim idem,quod invitare.Numero.25.*Fornicatus eſt populus cum filiabus Moab,quæ vocaverunt* (invitaverunt) *eos ad ſacrificia ſua. at illi comederunt,& adoraverunt Deos earum.* 2.Reg.15.*Poſtea comedent vocati.* Proverb. 9. *Miſit ancillas ſuas,ut vocarent* (invitarent) *ad arcem; & inſipientibus loquuta eſt; Venite, comedite panem meũ, & bibite vinũ quod miſcui vobis. & multi ſunt vocati,pauci electi.* Hinc fideles ſæpe dicũtur à Paulo,*Vocati*, neque ſemper exprimit ad quid ſint vocati; intellige invitatos ad Evangelii convivium, & cœnam *nuptiarũ agni*. Grecis ſimiliter,*Caléo*,eſt vocare ad cœnã, & *Cleſis* id eſt vocatio, eſt vocatio ad cœnã;ſicut etiã *avtocletos* eſt, qui ultro, & ſpontanea vocatione à nemine invitatus venit ad epulas. idem uſus Latinis; qui etiam Vocatores appellabant eos,qui ad cænas vocabant,& quibus negotium invitandi demandabatur, ut ex Plinio conſtat lib.35. cap.10. cùm de Apelle ſcribit per fraudem invitato ad Regis Ptolomæi cœnam ab impoſtore quodam non ab ipſis Ptolomæi Vocatoribus.

Geneſ.31.4. Rom.1.16. 2.Reg.2.5. Proverb.9.3. Verbum mittendi quid includat. Pſa.17.17. Pſal.56.4. Miſſus in ſacris quid ſit. Ioan.13. Vocare pro invitare. Nu.25.2. 2.Reg.15. Prover.9.3. Vocatus. καλέω κλῆσις αὐτόκλητος. Vocatores qui. Plinius

Tres Sorores.

14. *Optimus convivarum numerus, quid de duodecim convivis.*
15. *Fœminas non tangunt conviviorum cura Sororis Etymon. Græcarum fœminarum in conviviis mos.*
16. *Cur ſorores conviviis adhibitæ,opinio D. Tho. Fratrum erga ſorores caritas.*
17. *An filiæ Iob virgines fuerint, Gener eſt de familia ſoceri, & quis Generis appellatione contineatur.*
18. *Comedere, & bibere in ſacris.*
19. *Communio menſa & calicis concordiæ Symbolum. Illuſtratus Abdias*
20. *Fraterna benevolentia. plura ex ſacris,& profanis ſcriptoribus.*
21. *Fratrum odia graviſsima, plura ex ſacris, & profanis.*

14
Convivarum numerus quis optimus.

TRES *ſorores.* Cùm multùm laborarint antiquì inpræfiniẽdo certo quodam numero convivarum, qui optimus videretur jucunditati,& ſobrietati; & tãdem tres,quatuor, aut quinq; Græci ſtatuerint, ut ex Archeſtrato Syracuſio refert Athenæus.lib.1.ca.1.& Plato in Timæo,tres aut quinq; requiſierit,Homer⁹ verò uſque ad decem probaverit; ſed tamen illd tanquam optimum invaluit, quod Gel.ex autoritate M.varronis ſcribit præcipientis, convivarũ numerũ incipere oportere à gratiarum numero,& progredi uſq;ad Muſarum; id eſt proficiſci à tribus, & conſiſtere in novem; ut non pauciores tribus, non plures novẽ in eadem menſa accumberent. quod idẽ in his filiorum Iobi conviviis ſervari neceſſariò debuit; nam cùm ſeptem eſſent filii, filiæ verò tres,convivator unus novẽ excipiebat cõvivas, ut vel hinc colligas falſum eſſe id quod proverbio jactatur, Septem convivium,Novem verò cõvitium facere. Iam numerum illum duodenarum ſacravit Chriſtus Ieſus duodecim adhibens cõvivio corporis, ſanguiníſque ſui. quod Lucium Verum Imperatorem feciſſe primum cum duodecim accumbentem ſolenni convivio; ſcribit Iulius Capitolinus in vita illius.

Sorores ſuas. Olimpio.notat ſolos filios in obeũdo cõviviorũ munere occupatos fuiſſe, neq; harũ rerũ curas requiſiiſſe à fœminiis.rectè;nam fortẽs vigines erant,

Archeſtratus apud Athenæum. Plato. Homerus Gel.lib.2.c.7. Duodecim cõvivæ. Iulius Capit. Olimpiod.

quas non tangunt ejusmodi curæ; quòd si erant maritis locatæ, suæ tantum domus, suorúmque virorum, atque liberorum meminisse debuerunt: nam propter hos relinquit quoq; mulier, ut vicē repēdat viro, patrē, matrē, fratres. Nescio enim quid magis separatum à parētum domo filia habet; quàm filius. quod, ipsum etymon vocabuli indicat, nam ut Labeo dixit, referente Gellio. 13. cap. 10. Soror appellata est, quod quasi seorsim nascitur, separaturque ab ea domo, in qua nata est, & in aliam familiam trāsgreditur quare jubetur sponsa *oblivisci populū suum, & domum patris sui*. Ps. 44. *filia* (inquit Epictetus) *aliena possessio est patri*. quò respicit illa Beotiorū consuetudo referēte Plutarcho in quæst. centur. Roma. ut cum sponsa curru vehebatur in domum mariti, axem currus pro janua incenderent, quasi sublato eo, qui posset eam aliò abducere, aut in domum paternam reducere. Addit Chrysost. suæ sobrietatis, atq; temperantiæ sorores testes adhibitas esse à fratribus, nullásque alias fœminas interfuisse convivus; & rectè; nam fortè Chrysost. respicit his verbis antiquam illam fœminarum Græcarum consuetudinem, quibus non licebat accumbere convivio nisi propinquorum; quod apud Macedones servatum scribit Herodot. lib. 5. apud alios etiam Probus Aemil. in proœmio virorum illustrium, & Iustinus lib. 7.

Gellius. Sororis Etymon

Psal. 44. 11. *Epictetus* *Plutarch.* Romanorū mos

Chrysost.

Fœminarum Græcarum cō vivandi mos *Herodot.*

Probus Aemil. *Iustinus*

16

D. Thom.

D. Thomas ideo sororum mentionem fieri existimat, quòd comuniter soleant despici à fratribus; commendatur itaque comitas, & benevolentia fratrum erga sorores. Ego verò sic existimo, fratribus erga sorores benevolentiam, & amorem ab ipsa natura peculiari sensu inditum, & commendatum esse; quare illarum injurias acriter propulsant, vehementérq; vindicant; exempla sunt Simeon, & Levi, cæteríque filii Iacob, gravissimè ferentes, atq; ulciscentes Dinæ sororis stuprum; & Absaló pro violata sorore Thamar interficiens fratrem Amnon. Fratres verò Rebeccæ ipsa illorum matre in diligenda sorore ardentiores videntur fuisse, primiq; ipsi sororis discessum, quem graviter ferebant, comperendinabant; nam Eliezer urgenti profectionem responderunt. *Fratres ejus & mater, Maneat puella saltem decem dies apud nos*. Dimiserunt tandem imprecantes prospera sorori suæ, atque dicentes: *Soror nostra es, crescas in mille millia*. Quasi dicerent, quid non boni precemur sorori, in cujus germanitate omnem dilectionis rationem habemus. Præterea, quòd Sponsa nomen habet Sororis in Canticis, sicut & Sponsus nomen fratris; quo mutua dilectio, eaque ferventissima significatur, qua prosequitur Sponsam sororem.

Fratrum in sorores caritas Qui sororū injurias ulti fuerint

Genes. 34.

2. Reg. 13

Genes. 24. 55

Sponsa soror, & spōsus frater

17

An filiæ Iob fuerint jā matrimonio locatæ

Sed expediēda nunc facilè est jam indicata questiuncula, existimare ne oporteat locatas fuisse suis viris filias Iobi? curiosum hoc potius quàm necessarium; sed non omnino inutile. Partem asserentem docuit Origen. superiùs adductus. Sed tamen non deest sua cōjectura parti neganti, nulla enim generum Iobi mentio fit, quorum tamen, perinde ac filiorum, soleat Scriptura meminisse; & quæ ad bonum pertinent filiorū, ad illos quoque pariter pertineant. Gen. 19. *dixerunt* Angeli ad Loth *Habes hic quempiam tuorū generum, aut filios, aut filias? omnes qui tui sunt, educ de urbe hac*. & (quod observari debet) eo quòd ad virum justū pertinerent quodam modo, generos vocat, non quibus jam nupsissent filiæ, sed quibus locandæ, & jam despōsæ essent, subditur enim; *Loth loquutus est ad generos suos, qui accepturi erant filias ejus, & dixit Surgite, egredimini de loco isto*. quod idem est, quod posteà L. 8. D. de gradibus, statuitur, Generi appellatione etiā ex spōsalibus contrahi; quod non est ab eruditissimo Servio prætermissum. ad id Virgil.

Origen.

Iob i filias virgines fuisse

Genes. 19. 12

Generi appellatione quis contineatur.

l. 8. D. de grad.

Et gener auxiliū Priamo, Phrygibúsq; ferebat
Infælix, qui non Sponsa præcepta furentis
Audierat.

Servius in 2. Aeneid.

Quare sicut David meritò dicebat. *Nū parum vobis videtur generum esse Regis?* ita sanè permagni æstimandum est, viri sancti Generū esse. non videtur itaq; integra Iobi familia numerata prætermissis generis; neq; præteriret historia generos etiā cum filiis oppræssos ruente domo, multum enim valeret ad explicandam cladis magnitudinem, æquè ac doloris, patientiæ quoque S. Iob.

1. Reg. 18. 19

Viri familia Generos cō prehendit.

18

Vt comederent, & biberent. Sicut panis, & aquæ nomina quodcūq; esculentum, & poculentū coprehēdūt, ita sanè *comedere & bibere* quæcunq; cibi, & potus genera, tu etiā pertinēt ad solenne epulū, & lautū, hilareq; convivium. Luc. 12. pecuinus

Luc. 12. 19

Isai. 23. 13.

Eccles. 2. 24.

ille dives sit fecū colloquebatur, *Anima mea comede, bibe, epulare; habes multa bona posita in annos plurimos.* Et qui se ad compotandum adhortabantur, apud Isai. *Comedamus, & bibamus.* Et Sapiens dum docet consectandam hilarem quandam vitam, cum honesto, & frugali divitiarum usu, depulsis animi curis inutilibus, & sordida parsimonia: *Nonne melius est comedere & bibere, & ostendere animæ suæ bona? & hoc de manu Dei est.*

19

Cōmunio mēsæ & calicis amoris symbolum

2 Reg 12. 3.

Psa. 54 15.

Abd. 7.

Cum eis. Communio mensæ, & calicis concordiæ, & amicitiæ symbolū; nam severitas illa, & gravitas, quam dicunt, quæ amicitiam lædit, dimittitur inter epulas, ubi omnia cōmunia sunt & æqualia; atque adeo amicitiā cōciliantia. Certè ad magni cujusdam amoris significationem, videlicet viri erga uxorem, dixit Nathan Propheta ad David. *Pauper nihil habebat præter ovem unam parvulam, quam emerat, & nutrierat, de pane illius comedens, & de calice ejus bibens.* Illud verò ad magnā consuetudinem, & animorum conjunctionem refertur, *Simul mecum dulces capiebas cibos.* Sed elegās in primis est illa in hac ipsa re synonymia, & ejusdem sententiæ expolitio, & expositio apud Abdiam, *Viri fœderis tui, viri pacis tuæ, qui comedunt tecum.* Heb. *viri panis tui.* sicut enim hoc loco *Fœdus, Pax, Panis* junguntur, ita sanè in conviviis fœdera, & amicitiæ celebrantur, cujus rei multa extant antiquitatis exempla apud Alex.

In conviviis celebrata fœdera

Alex lib. 5. c. 3.

20

Proverb 27. 10.

Arist.

Mirantur verò hic Græci, atque Latini mirabilem fratrum concordiam quotidiano convictu & familiaritate cōservatam, & confirmatā: nam quotidianus convictus, ad conciliandam, promovendam, revocandam benevolentiam in primis valet, scriptum est enim Proverbio. 27. *Melior est vicin' juxta, quàm frater procul.* Nā si se frater à convictu, & familiaritate subtrahat, fraternitatis jura lædet, violabit potiùs, quæ sicut in eodē utero sancita sūt, ita etiā eodē cōvictu, & eadē domo servari petūt, convivere namq; desiderant, qui amant, ut Arist. dixit lib. 7. Ethic. Hanc igitur fraternæ caritatis legem si consideres ab ipsa natura arreptam, haustam, impressam fratrum animis; non valde miraberis: at si illam, quæ à natura insita est, facilè quacunque occasione ex ipsis animis cōvelli, penitùsque extingui, subeuntibus in ejus locū rixis, contētionibus, odiis inveteratis, re miraberis, quæ ut optima, & à natura ipsa postulata, ita vulgo minimè evenire soleat, sed insolenter & raro. Mirabundus enim exclamavit ille, *Fratrum quoque gratia rara est.* Fratrum quidem amicitiā efficit, & commendat naturæ & studiorū æqualitas, & similitudo quàm maxima esse potest; cum illis communes sint parentes, uterus, sanguis, ortus, educatio, domus, generis claritas, res familiaris, patrimonium, disciplina etiam, atq; mores ut Arist. scripsit; ut verissimum sit illud etymon, Frater, quasi ferè alter, ex sententia P. Nigidii, ut scripit Gell. verissimáq; illa Xenophōtis sententia, *Se ipsum curat, qui fratri providet.* Porrò, *Omion Omio Philon*, simile simili amicū, ex Plat. in Phęd. Quis itaque amicior quam frater fratri? Neq; enim tam similis est oculus oculo, & pes pedi. Quare id à Plutarcho acutè observatum est in ipsa natura multiplex observari fraternæ benevolentiæ argumentum, cùm ea, quæ valdè necessaria sunt in nostro corpore, gemina effecerit, manus, pedes, aures, brachia, oculos; ita sanè duos ex eodem vero procreat, ut alter alterum mutuis officiis juvent, & conservent; neque enim pes pedem supplantat; neque manus nocet manui; neque oculus germanū oculum eruit: Quare qui fratrem abjiciat, ut alios amicos paret, is certè suum pedem abjiciet, & abscindet, ut ligneum sibi asciscat, qui multò minùs usui esse poterit, multòque magis dedecori, oneri, molestiæ.

Fraterna benevolentia à natura insita facilè amittitur.

Ovid. 1. Met.

Ar li. 8. eth. c. 12.

Gel lib. 13. c. 10

Xenoph. in Cirop lib 8. ὁ προνοῶν ἀδελφοῦ

Plato ὅμοιον ὁμοίῳ φίλον

Salust in Iugurt.

Plutarc. de frater beneuol.

21

Fratrum mutua officia.

Simile.

Heb 13. 1.

Arnobius cō tra gent.

Christianæ gētis fraterna charitas.

Fraternitatis caritatem cōmendat ad Hebræos Paulus, ut quæ maxima videatur esse atque ardentissima, *Caritas fraternitatis* (fraternæ similis) *maneat in vobis.* Neq; sanè illam à Christo servatore perfectè caritatis Legē, alio quàm fraternæ dilectionis exemplo, aut nomine nobis tradidit, *Vt essemus filii patris calestis.* Arnobius & perstringēs barbaros ethnicorum animos, & objectionibus, quæ ab illis in primos Ecclesiæ fideles jactabantur, sapienter pariter ac Christianè respondens, *Sic mutuò* (inquit) *quod doletis, diligimus, quoniā odisse nō novim'. Sic nos, quod videtis, fratres vocamus, ut unius parētis Dei homines.* qui se diligebāt ardēter in prima Ecclesia fideles, fratrū nomine se in amore cōfirmabāt, & complectebāt, ut apud illos non aliud esset Christianus,

1 Cor. 7. 12. Clemens Alexandr. August. Eusebius Nicephorus. Tertul.

quàm frater; quod tum ex Paulo ſcribente ad Corint. apertè conſtat; tum ex his, quæ ſcribunt Clem. lib 5. ſtrom. Auguſt. lib. 1. de ſerm. Domini cap. 43. Euſeb. 3. de hiſto. cap. 43. Nicepho li. 1. cap. 3. Tertull. de corona milit. Tandem fraternus amor exemplar, & imaginem præferre videtur omnis veræ, conſtantiſque amicitiæ, atque mutuæ benevolentiæ; cùm etiam Sponſus Sponſam ſororem vocet, Sponſa verò fratrem Spõſum. Et ut aliquid etiam de fratrum honore, & dilectione (quod ad Huſitarum mores pertineat) proferamus, certè apud Arabes Lege ſtatuebatur (autore Strabone lib. 16.) ut fratres gentilium hæreditatem ſucceſſores antecederent filios.

Arabum mos Strabo.

Magna inter conjugatos caritas, ſed aſcititia, non accepta, neque hauſta ab ipſa natura; major parentum erga filios, ſed minimè reciproca, propter diſsimilitudinem, & inæqualitatem; maxima inter fratres ut quui æqualitas adſit, & mutuæ benevolẽtię procreatrix ſimilitudo.

Fratrum, quã parentum, & conjugum dilectio maior

21

Sed mirum; tria hominum genera, qui ſe mutuo amore proſequi aut ex naturæ, & conſanguinitatis, aut ex vicinitatis, & cohabitationis, aut ex conjugii lege tenentur, minimùm ſe diligere ſolent, multùm odiſſe. Rariſsimam namq; rem Sapiens requirebat dicens: *In tribus placitum eſt Spiritui meo, quæ ſunt probata coram Deo, & hominibus; Concordia fratrum, Amor proximorum* (vicinorum) *& vir, & mulier ſibi bene conſentientes.* Sicut enim quæ calidiſsima ſunt, eadem fiunt frigidiſsima; ita & ſanè ex amiciſsimo redditur quis inimiciſsimus, & ex fratre hoſtis acerrimus: videlicet nõ ſolùm ut Poeta dixit.

Eccle. 25. 1.

Ar. 4 meteo cap. 1

Fraterna odia

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Luca lib. 1. Gen. 4. 8.

Sed primo illo fraterno Abelis ſanguine injuſtus Cain terram madefecit, quæ aperto ore ſanguinem fraternum excipiens, tantique ſceleris debitas pœnas fratricidæ expetiit, atque imprecata eſt, *Per iram homicidii,* (ait Sapiẽtia) *fraternitas deperiit.* quod enim in ſe erat, fraternitatem ex mundo tollere viſus eſt, qui primam, quæ in mundo extiterat, fraternitatem ſuſtulit, fratrémque peremit. Et ut alia fraterni odii exempla præteream, illud eſt mirabile, quod de Eteocle & Polynice fratribus proditum eſt; qui cũ ſe mutuis vulneribus confeciſſent, & rogo cadavera mandarentur, ex eorũ corporibus naſcentes flammæ ſe ſe diſſociauerunt; quare in proverbium abiiſſe, *Graves fratrum inimicitiæ.* tum etiam illud, *Quorum amor ſummus eſt, horum ſumma odia,* vt Ariſt. ſcribit in Polit. atque hujus rei Phyſicam rationem tradit, quòd cùm eadem pars appetitiva ſit, quę Iraſcibilem & Concupiſcibilẽ continet, videtur homo à natura ita conſtitutus, & diſpoſitus, ut cùm propter naturæ & ſãguinis conjunctionẽ aliquem amare teneatur, ſi ab illo ſe lædi contẽnive intelligat, incredibiliter iraſcatur, acerbiſsimũq; odiũ concipiat, quod in fratris fortunas, honorẽ, vitámq; ipſam erumpere ſolet; atque ejuſmodi interdum exiſtit, quod neque mitigari precibus, neque utilitatę deponi, neq; ſedari vetuſtate poſsit. Sunt enim fratres quidam, in quibus infinitẽ ſit odium, in quo ſemel ſuſceptum ſit

Sap. 10. 3.

Sabell. ænead. 1. lib. 7.

Ar. 7. polit. 7.

Vnde fratrũ odia naſcantur.

Crimẽ profectò peſsimum, apud Deum, & nefariæ turpitudinis, infamiæ que nota inurendũ apud homines. De quo ſanè amator ille fratrũ ſuorũ Ioſeph, *accuſavit fratres apud patrẽ crimine peſsimo.* prop. *detulit in famiã, ſeu rumorẽ illorũ malũ apud patrẽ.* OnKelus. *Deferebat Ioſeph ſermonẽ eorũ malum,* videlicet vel mutua illorum diſsidia, & fraternitatis caritatem minimè ſervatam, ut Rabanus, & alii interpretantur, vel ſane conqueſtus eſt Ioſeph apud Patrem, de opprobriis, quibus afficiebatur à fratrib', & de detractatione, quòd obloquerentur inter ſe, patrem cõtra jus, faſque plus diligere Ioſephum quàm cęteros. unde natũ eſt, tum etiã ex eo, quòd ipſe à fratribus injuriæ & mali acceperat, ut multis experimentis probare poſtea vellet ſuorum fratrum animum, & caritatem fraternitatis, primùm detento Simeone, deinde etiam revocato ex itinere Benjamin; quod Ioſephus. 2. Antiquit. cap. 6. ſapienter obſervavit, dum ſic inducit Ioſephum loquentem cum ſuis fratribus ex Gen. 45. *D ſcedentibus omnibus ſemet ipſum fratribus indicavit dicẽs virtutem quidem veſtram atque favorẽ circa fratrem veſtrũ valde collaudo, & meliores quàm ſperarem ex his, quæ in me cogitaſtis, invenio; hæc autem omnia feci, experiri volens, amorem veſtræ fraternitatis.* Sed quæ non manent pœnæ hujuſmodi fraternæ benevolentiæ contra naturę leges violatores acerbiſsimæ, ſanè atque graviſsimæ: quales & poeta agnoviſſe viſus ſit, dũ inter eos

Illi ſtratus locus.

Geneſ. 32. 2.

OnKelus.

Raban.

Geneſ. 42 & 44

Ioſephus.

Gen. 43. 3.

Pœnæ conſtitutæ fratrum oſoribus

qui

Verg. lib. 6.

qui apud inferos cruciantur hos quoque conſtituit.

Hi quibus invisi fratres, dum vita manebat. Ignem quoque, qui non accenditur neq; extinguitur, in Eſau, & in illius imitatores, qui nunquam ſibi ab odio fraterno temperarint, jaculaturum ſe Deus ipſe comminatur, Amos. 1. *Super tribus ſceleribus Edom, & ſuper quatuor non convertam eum.* (quartum hoc videlicet inexpiabile) *eo quòd perſequutus ſit in gladio fratrem ſuum, & *tenuerit ultra furorem ſuum, & indignationē ſervaverit uſque in finem. Mittam ignem in Theman, & devorabit ædes Boſra.* Nam ſi illum, *qui ſeminat inter fratres diſcordias*, deteſtatur Deus, ei ſane placere nunquam poterunt qui fratres *invicem* non dilexerint, *ſicut ille dilexit nos, qui non confunditur fratres vocare dicens. Nuntiabo nomen tuum fratribus meis.* unde voluit, debuítque *per omnia fratribus aſsimilari.* Ergo iam non ſolùm Iob, ſed Iobi etiā familia Deo, & hominibus probata extitit.

Amos. 1. 11.

*Pot auer paſſado tan adelante con ſu enojo.

Prover. 6. 19.

Heb. 2. 11. 12. Pſ. 21. 23. ℣ 17.

V. *Cumque in orbem tranſiſſent dies convivii, mittebat ad illos Iob, & ſanctificabat illos, conſurgénsque diluculo offerebat holocauſta pro ſingulis. Dicebat enim, Ne fortè peccaverint filii mei, & benedixerint Deo in cordibus ſuis. Sic faciebat Iob cunctis diebus.*

---

1. *Vnde dicatur ſolennitas in Hebræo.*
2. *Mittere in ſacris.*
3. *Quid Sanctum, quid Sanctificare. Illuſtratus Sophonias Iſai. Ioel. Paulus.*
4. *Sanctificatio, ideſt præparatio ante ſacrificandum, & orandum, qualis olim requiſita.*
5. *Præparatio requiſita ante eſum ſacrificii apud nationes omnes, & in ... Lege,*
6. *Iobi ſacrificia non exigenda ad ritus Legis. Quibus rebus ſanctificatio fieret.*
7. *Iob ad ſacras & ſacerdotales epulas invitaſſe filios Paterna, & Regia tum humanitatis tum ſeueritatis exempla ex ſcriptura*
8. *Pſ. 132. illuſtratus paraphraſi ad fratrum concordiam, & parentum caritatem erga ſuam familiam.*

1

Cvm in orbem &c. Ideſt, ſeptem exactis diebus, ſeptemque conviviis peractis; vel potiùs, ut cohæreat cū eo, quod additur, *ſic faciebat Iob cunctis diebus*, nō ſignificat poſt exactos ſeptē dies, et evolutos in orbem, ſed cùm tranſiſſent, perinde valet ac* cùm tranſirent, labentibus diebus & vertente tempore. Quare tantùm abeſt, ut hinc colligatur ſemel tantùm in anno ſeptimanam convivialem celebraſſe, vt potiùs locus hic probet quotidianis repetitionibus, ſemper inſtauratum fuiſſe ſeptenariū illum, & hebdomadarium conviviorum numerum. Quod autem hic dicitur, *in orbem tranſire*, aut circumire, Iſai. 29. dicitur, *ſolennitates evolutæ ſunt.* actæ ſunt in orbem: quod ad ſtatutum aliquem diem, aut feſtivitatem vel quotannis, vel menſibus, aut hebdomadibus repetendam pertinet. Quare ſolennitas etiam nomen habet in Heb. à (*Kagag.*) quod eſt gyrare, aut circundare, quaſi circuiens, aut dies euolutus in orbem, & rediens iterum. quare quod *Epulans*, vertitur Pſ. 41. *in voce exultationis, & confeſsionis ſonus epulantis*, Hieronymus legit *feſta celebrantis*; reddíque poteſt, gyrantis, aut circumeuntis, vel gyrantis in orbem non tam quòd ſolennitates celebrarentur choræis, & circumvolutionibus tripudiantium; quàm quòd ipſæ feſtivitates ſolennibus diebus ſuam circuitionem temporis efficerent, & quotannis recurrerent.

*Yendoſe paſſando por ſu rueda, y dado la buelta los combites, la yvan tambiē dando los ſacrificios.

Iſai. 29. 1.

Vnde dicatur ſolennitas

חגג

Pſal. 41. 5.

Hieronym.

2

Mittebat ad eos Iob. Quid mittebat? reſpondet Origenes, orationes ad Deum, preceſque ſuas, confeſsionem quoque ac gratiarum actionem pro filiis. addit etiā, *mittebat ad eos*, qui pietatem admonerent. Eugub. miſiſſe ad templum hoſtias: quod ex Chryſoſt. videtur ſumpſiſſe, qui verbo *mittendi*, munus ſacerdotale agnoſcit: quaſi intelligatur miſiſſe ad Deum ſacrificium: Miſſam vocat Eccleſia catholica, ex Innocentii, D. Tho. Hugo. & aliorum Theologorum ſententia. Sed huic loco maximè congruit, ut intelligatur nunti' miſſus ad filios, qui eos admoneret, & cōvenire juberet, ad ſacrificium præparatos & priùs ſanctificatos.

Origene.

Eugubinus.

Chryſoſt.

Innocent. D. Thom. Hugo

3

Et ſanctificabat illos. Non dubium, quin ſanctificādi verbum ad rem ſacrificii pertineat, ex communi ſacri ſermonis uſu. Poteſt itaque particula (*Et*) ſumi per expoſitionem in ſequenti hemiſtichio, *ſanctificabat & offerebat*, ideſt mundos, ſanctóſque reddebat, expiatis culpis, & ſordibus per ſacrificium; ſanctificabat offerendo: vel poteſt aliquid ſacrificio præ-

Particula (&) per expoſitionem

Septuaginta.

uium significare, ut rectè, riteque fieret. quod Septuaginta probarunt, legentes *Mittebat Iob, & purificabat eos*. sed hæc tamen indigent majori dilucidatione.

קָדַשׁ

Quid Sanctũ

Observandũ ergo est, verbum (*Kadas*) significare sanctum aliquid, sacrum, Deo cosecratum, aut dicatum, sanctificatum, vel factum sanctum ex oblatione, aut aliqua alia sancta ceremonia, ritu ve sacro, quo separatur à communi, & profano usu, & destinatur ad Dei cultum, sanctum habendum ab omnibus, & religiosè venerandum, atque tractãdum. Quę omnia rectè conveniunt in oblationes, & sacricia, atque in Sacerdotes, nam his rebus, quippe sacratis & Deo devotis, sanctitatas, aut sanctificatio inest: 1. Regum 7. de Sacerdote *Sanctificaverunt* (consecrarunt, sacris initiarunt) *Eleazarum, ut custodiret arcam Domini*. De sacrificio passim in Exod. Levit. Num. Deut. Ioan. 17. *Pro eis ego sanctifico* (offero in sacrificium) *me ipsum*. De utróque per translationem à ritu sacrificantium, & mactantiũ victimas trãsfertur ad occisionem, & sanguinis effusionem quę in bello fit. Ierem. 12. *sanctifica* (separa, sepone tanquam rem sacram, ne quis tangat, aut ad alium usum destinet, accommodet ve) *eos ad diem occisionis*. Sophon. 1. *Iuxta est dies Domini, preparavit Dominus hostiam* (impios statuit mactãdos, & cædendos; separatos, & destinatos habet gladio, & neci; & sacravit, devovit, sibi ipsi Deus, suæ justitiæ sacrificium, & victimã futuros. punitio impiorũ in Dei gloriam & cultum sicut sacrificium,) *sanctificavit* (hujus mactandæ hostiæ & offerendi sacrificii velut Sacerdotes consecravit, & initiavit Kaldæos hostes, qui cædant, & profundant sanguinem, & devorẽt impios Israelitas; comedebat enim etiam Sacerdos de sacrificio) *vocatos* (invitatos ad sacrum epulum) *suos*. Isai. 34. *Gladius Domini repletus est sanguine incrassatus est adipe, de sanguine agnorum, & hircorum* (impiorum videlicet, qui sunt viri sanguinum) *de sanguine medullatorum arietum*, (qui curant cuticulam, & pinguescunt sordibus voluptatum impurissimatum) *victima enim Domini in Bosra* (nam Palesthina ex peccatorum sanguine, & colluvione, & ex supplicii profundendo sanguine conversa videbitur in Idumæam rubentem, & sanguinolentam) *& interfectio magna in terra Edom*. Hinc Paulus vocem

1 Reg. 7. 1.

Ioan 17. 9.

Ierem. 12. 3.

Soph. 1. 7.

Suppliciũ impiorum est Deo sacrificium.

Isai. 34. 6.

Cur Palesthina vocatur Idumæa.

hanc accommodat ad spirituale animorum per Evangelii susceptionem, sacrificium. Romano. 15. *Propter gratiam, quæ mihi est data, ut sim minister* (Sacerdos Deo offerens, & faciens animas) *Christi Iesu in gentibus sanctificans* (faciens quasi per prædicationem meam sacrificium animorũ) *Evangelium Dei, ut fiat oblatio gentium accepta, & sanctificata in Spiritu sancto*. Hinc extenditur ad præparationem, quæ antecedit sacrificium, cum quis abstinet ab immundis, & profanis, quæ ineptum illum reddent rei Sacræ, vel offerendo, vel faciendo sacrificio. 1. Regum. 16. *Ad immolandum Domino veni, sanctificamini & venite mecum, ut immolem*. Exod. 19. *Sanctifica illos hodie & cras; lavéntque vestimenta sua, & sint parati in diem tertium*. Quæ alii afferunt hujus præparationis exempla, non sunt valde congrua; nam *Sanctificare jejunium*. Ioel. 1. & *Sanctificare bellum*. Iere. 6. non est præparare, aut disponere, sed indicere solenne, sanctúmque jejunium, Deo dicatum, & quod nefas sit violare; & indicere certò futurum bellum, certis ritibus, & solẽnitatibus Dei jussu, quod sanctum solenneq; haberi oporteat. Iam ergo Iob *Sanctificabat*, sanctificari, & præparari curabat, atque jubebat, ut ab immundis abstinerent, ut vel sic puriores interessent sacrificio, quod esset pro illorum peccatis offerendum.

Rom 15. 16.

Sacrificiũ spirituale animorum

Sãctificatio pro præparatione ad sacrificiũ.

1. Reg. 16. 5.

Exo. 19 10. 11.

Quid sanctificare jejuniũ, & bellum.

Ioel. 1. 14.

Ierem. 6. 4.

4

Cur santificari jubebãtur filii Iob.

1. Responsio.

Sed pressiùs rogas, quorsum hæc sanctificatio spectaret, quorsũ ve ab illis requireret, qui Sacerdotis munere fũgi nõ deberent, neque offerre, aut tangere victimam? Responderi dupliciter potest. primò eam sanctificationem atque munditiam non solùm fortè, requisitam, ut sacrificio sancto sanctè dignéque etiam ipsi, quorum intererat, filii interessent; sed ut etiam ipsi non nisi mũdi Deo supplicarent, mundásq; preces adhibetent, comites sacrificio. non aliter atque Iacob hunc religiosum ritum universæ suę familiæ indixit ante Sacrificii oblationem; *Abjicite Deos alienos, qui in medio vestri sunt, & mundamini, ac mutate vestimenta vestra, surgite, & ascendamus in Bethel, ut faciamus ibi altare Deo*. Idémque mos apud gẽtes alias servatus est, ut accessuri vel ad sacrificium, vel ad orationem præmitterent purificationem, aut religiosam aliquam præparationem. Vti Telemachus Palladi supplicaturus, lavit manus aqua

Mundi & sancti jubebantur interesse sacrificio.

Genes. 32. 3.

Sacrificaturi, oraturi ve purificabantur.

marina

Hom. 1. Iliad.
Aen. 2.
Plutar. 1.

marina, qua utebantur in sacris purificationibus, apud Homerum. Purámq; sumpsit vestem sactificaturus apud Verg.

Puráque in veste sacerdos.

quam in rem plura affert Plutarchus de Isid. & Osyrid. Religiosum preterea preparationis, aut purificationis ritum Deus voluit ad Legem transferri, uti nō semel præcipitur in Leuit. & cap. 15. *Docebitis filios Israel, ut caueant ab immunditus, & nō moriantur in sordibus suis, cùm polluerint tabernaculum meum, quod est inter vos.* idest ne, si polluerint tabernaculum meum, pollutíque ad sacra accesserint, morte mulctentur. idem indicatur Isaï. 1. cum de sacrificiis sermo præcessisset. *Lavamini* (fortè corpore) mundi estote (fortè vestimētis puris, miniméque pollutis) *auferte malam cogitationum vestrarum* (ne putarent externam tātùm munditiam, & puritatem requiri, & non potiùs internam) Igitur ne filiorum inmunditia obesset, aut ex peccatorum sordibus, coacti veluti nubes interponeretur, quominus ad cœlum transiret filiorum oratio, & odor suauissimus sacrificij oblatus à parente, præcipiebat Iob suis filiis sanctificationem, & expiationē præmittere.

Levit. 15. 3
Isai. 1. 16.

5
2. Difficultatis propositę solutio.

Secundò potuit hæc sanctificatio eò spectare, vt possent de sacrificio, quippe sancto, dignè comedere, nam sacrificiū, sacram ve oblationem non licebat nisi mundis, & sanctificatis tangere; uti ille pius apud poetam de se profitetur.

Verg. 2. Aen.

Tu genitor cape sacra manu, patriosq; penates:
Me bello è tanto digressum, & cede recenti.
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘

Ad hanc verò conjecturam, atque expositionem invitor à Chaldæo sic locum hunc elucidante, *Mittens invitabat eos*: cuius is videtur sensus, ut filios invitaret ad eas epulas, quę sanctificationem, & munditiam postularent; quippe iam Deo sacratas, & oblatas. Nam apud nationes omnes is videtur ritus invaluisse, ut sacrificio, & oblatione peractis, vel in ipso sacrificio epularentur, vescerentúrq; oblatis cibis, atque pecoribus: quale descripsit Vergil. Euandri sacrificium, cùm excepit Aeneam atque socios paratis iam mensis.

Præparatio requisita ante esum sacrificiorū apud nationes omnes.

Dapes jubet & sublata reponi.
Pocula ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘ ‘
Tum lecti juvenes certatim, araq; sacerdos
Viscera tosta ferūt taurorū, onerātq; canistris
Dona laborata Cereris, Bachumq; ministrāt.
Vescitur Aeneas simul, & Trojana juventus,
Perpetui tergo bovis, & lustralibus extis.

De Moabitis verò scribitur Nume. 25. *Fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ vocaverunt eos ad sacrificia sua. At illi comederūt, & adoraverunt Deos earum.* Atque huc spectat id Exod. 32. cum coram vitulo obtulerunt holocausta, & hostias pacificas. *Et sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere.* Idemque clarè cōstat ex Act. 15. & 21. cum jubentur fideles ab immolatis abstinere. & ex. 1. Corint. propter infirmorum scādalum prohibetur esus idolothiti. & cap. 10. *Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, non Deo. Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum.* Hunc ergo universarum gentium ritum trāstulit ad legem Deus, cum sacrificii pars iubetur cedere in usum offerētis, aut sacerdotis, ejúsque familiæ. Huiusmodi verò sacras epulas sanctificationem postulasse apertè scribitur Leuit. 22. *Mandatus vescetur de sanctificatis &c.* Idemque Samuel præstitit. 1. Regum 16. *Sanctificavit Isai, & filios eius, & vocavit eós ad sacrificium* idest, invitavit ad esum vituli sacrificati. & subditur. *Non discumbemus priùs &c.* & cap. 21. militibus Davidis non nisi mundis cōcedūtur Panes Propositionis sanctificati ab Achimelech. In Ecclesia verò Christiana, & de nostro ipso sacratissimo sacrificio Corporis & sanguinis Christi proponitur nobis mensa lautissima, & non nisi mundis discumbere licet, *Nam qui manducat & bibit indignè, judicium sibi manducat, & bibit, non dijudicans corpus Domini.* Ex his ergo omnibus efficitur, etiam in lege naturæ aliquam sanctificationis, & præparationis rationem requisitam esse ab iis, qui sacris epulis discumbere deberent; & hanc esse illam filiorum Iob procuratam atq; indictam a parēte, eodemque sacerdote sanctificationem.

Num. 25. 1. 2
Exod. 32. 6.
Act 15. 29. & 21. 25.
1 Corin. 10. 19. 20
Leuit. 22. 7.
1 Reg. 16. 5
Cap. 21. 4.
1 Cor. 11. 29
In lege naturæ requisita sanctificatio ante esum sacrificii.

6
Objectio.

Verùm objicies rem hāc esse alienam, à præsenti instituto; nam in holocausto, & in hostia pro peccato nihil relinquebatur Sacerdoti, nihilque offerenti, sed integra hostia comburebatur, Leuit. 1. 4. & 6. quod offerebat verò Iob sacrificiū, holocaustum erat, & pro peccato. Respōsio in prōptu est; Holocaustum, & victimam pro peccato non esse hoc loco exigendam ad Legem, & ritum Leuitici, cū

Leuit. 1. 12. 13 4. 12. 6. 9. 10. 11.
Respond.

fuerint ante legem: neque verò holocauſti nomen ex vi ſuæ originis, aliud eſt, quàm ſacrificium; de quo ſtatim.

Quibus reb' ſanctificatio perageretur.

Qui verò rogaret, quibus rebus illa ſanctificatio purificatio ve fieret; certè ex his, quæ diximus, ſolutionem ſibi parare poterit; nam vel ablutione, aut mutatione veſtium, aut abſtinentia ab immundis, præſertim à mulieribus, aut religioſa aliqua ratione alia, ſimili ve aliquo ritu præſtari potuit. quarum rerum exempla nuper adduximus. conducétque conſulere in hanc rem, quę de immundis caventur Levit. 22. Num. 15. Exod. 19. 1. Reg. 21. certè acceſſuri ad ſacrificia apud Ethnicos venere abſtinebant, & certis quibuſdam cibis, ut capris, fabis.

Levit. 22. 3. 4

7

Ergo, ut rem hanc totam unica obſervatione claudamus, Sāctificatos filios ad ſacras epulas invitabat parens ſanctiſsimus, tum quòd cùm eſſet Sacerdos, id videbatur pertinere ad ſuum Sacerdotale munus; tum ne laicis conviviis tam frequentibus intereſſet vir pietate gravis, ac ætate; ut enim illius tenera, ſuaviſq; amoris ſignificatio, & in filios indulgentia fuit, natis convivia, & honeſtam à moleſtiis aberrationem permittere; ita etiam viri gravitas, ſingulariſque conſtantia eluxit cùm illud ipſum hilarioris vitę inſtitutum ipſe uſque adeo vitarit, ut neque filiorum cōviviis interfuiſſe dicatur, neque illa quotidiana, & alia ex aliis nexa gaudia, ſibi voluerit eſſe cōmunia; quod fortè regiæ dignitatis & ſeveritatis fuit. Nam Heraclitus Cumanus, qui res Perſicas ſcripſit apud Athen; *Rex* (inquit) *apud Perſas ſæpius ſolus, & prandet, & cœnat: quāmvis aliquando una mulier cœnet, & nonnulli filiorum.* atq; Plutarchus in Artaxerxe, ſcribit, regię Perſarum menſæ præter matrē, & Regis conjugem nemini intereſſe permiſſum. Quod ſuo quoque exemplo cōfirmavit David Rex, nam ſe invitanti Abſalon cum omnibus filiis Regis, reſpondit; *Noli fili mi, noli rogare, ut veniamus omnes & gravemus te.* Cæterùm hanc quoque lętitiæ, & fęlicitatis partē non debuit perpetuò Iob deſiderare, ut filii ejus eſſent; *ſicut novellæ olivarum in circuitu menſæ* illius: cùm inſra dicat cap. 29. priſtinam fælicitatem recenſens; *Quis mihi tribuat, ut ſim juxta menſes priſtinos, quando erat Omnipotēs mecū, & in circuitu meo pueri mei.* erant ergo filii in circuitu menſæ, id eſt illi aſtabant,

Sacrę epulę Paterna, Regiaque ſeveritas

Athen. li. 4. cap. 6.

Perſarum Reges ſoli menſę accumbūt

Plutarchus

2. Reg. 13. 23.

Iob 29. 2.

ut pulchra & elegāti ſpecie patrem epulantem oblectarent, & illum ornarent, & conveſtirent, ſicut rami truncum, atque radicem arboris, cui adnaſcuntur; & ipſi quoque epularentur, ſicut novellæ olivarum, & ſurculi ſemper virētes, benēque de ſe ſperare jubentes; cibum quoque ex illius manu capientes, in paternæ indulgentiæ, & amoris ſignificationem. ſicut ſurculus olivæ ſuccum exugit ex radice & trunco, a quo alitur, & ſuſtinetur. Humanum illud, & regia benignitate dignum, quod Herodotus Spartanorum Regum jura dignationéſque recenſens ſcribit; *Quoties* (inquit) *aliqua publica viſceratio fit* (viſceratio autem dicebatur, cum in ſolennitate aliqua, publicis ve ludis, aut funere inſigni, epulū dabatur, & carnes diſtribuebantur populo) *primi in cœna Reges diſcumbant, & iis primùm diſtribui incipiat duplum omnium, quàm cæteris convivis.* videlicet, ut quem vellet elargito obſonio honoraret, ut eleganter rem explicuit Xenophon, in oratione de laudibus Ageſilai. *Duplicem* (inquit) *portionem in cōviviis ex conſtituto accipiens, nec ſic quidem tota utebatur, verùm ſimplici, nec integra, contētus, reliquum diſtribuebat Ratus geminam Regi portionem dari non ſatietatis gratia. ſed quo poſsit, quem velit honorare.* Idémq; autor rem eādem à Lycurgo Lacædemoniis traditam teſtatur. Amoris illa ſignificatio mirabilis, cùm Chriſtus Ieſus proditori impiiſſimo intinctum panem porrexit. Capiebant ergo filii Iob ſuaviſsimas cum buccellis, Paternæ caritatis ſignificationes, quibus virebant, & niteſcebant ſicut ſurculi olivarum; ex olivæ autem nomine, & ratione cujus ſimiles erant, pacem illi, & bonorum omnium abūdatiam, & cœli rotem, terræque pinguedinem parenti pollicebantur.

Herodo. lib. 3

Xenophon

Ioan. 13. 26.

Oliva quid ſignificet

8

Porrò *filii olivæ*, filii olei ſunt, filiiq; Sacerdotis inūcti oleo ſacro; & licèt id unguentum oleūmque ſuaviſsimum videamur jam ſubol ſacere, quo capita convivantium ungebantur; ſed illud tamē redolet potiſsimùm, quo delinitus ipſe Sacerdos, qui caput erat convivii, atque menſæ, liberos deinde ſuos perfundit, nam cum pater non aderat, lęta erant, atque jocunda amiciſsimorum fratrū ſympoſia, ſed acephala, ſine patre ſine capite; at convivatore patre, atque eodē Sacerdote multò lætiſsima, atque jucūdiſ-

Pſalm. 132. Illuſtratus paraphraſi.

ſima. (Ecce (res mirabilis & quę non ſatis poſsit pro meritis explicari verbis) *quàm bonum* (honeſtum, ſalutare, utile, probatū Deo & hominibus) *& quam jocundum* (ſuaue, dulce, non ſolùm propter honeſtatē, & commoditatem gratū, ſed propter ſuavitatem & delectationem iocundum) *habitare* (conuiuere, & concordiam atq; mutua caritatis officia colere) *fratres* (ut natura & corpore ita animis, & benevolentia germanos) *in unum* (pariter, nō ſolum vno atq; eodem convivio functos; ſed vno parente, & capite colligante, & deuinciēte illorum omnium animos vinculo perfectionis. cùm autem videretur Pſaltes ſentire convivialis unguenti fragrantiam, occaſione arrepta ſubdit) *ſicut unguētum* (ſacerdotale, quod ex multis ſuauiſsimisq; aromatibus conficiebatur) *in capite* (caput hoc Aaronis, ſacerdotis videlicet; fragrat in convivio ſuaviter ſacerdotis caput; ſed non minus fragrat concordia fratrum, filiorúmque ſacerdotis; latè etiam ſpargitur bonus odor, non vnius tantum rei, ſed multorum odorum commiſtio & temperatio, ita non unius tantum virtus ſed omnium bene conſentientium temperamentum & conjunctio) *quod deſcendit in barbam* (a capite & à parēte piiſsimo & religioſiſsimo defluit, vnctio atque in barbæ pilos, filios adnatos, & cohærētes barbæ, oleum charitatis fraternæ. docentur enim aparente, ut ſe diligāt invicem, ſicut ipſe illos diligit; vt ponant ſibi met caput unum, ideſt idem interſe ſentiant, quod illorum caput, & patrē ſentire velleque viderint) * *barbam Aaron* (repetitio emphatica qui patrē eſt, vir eſto bene ſuæ familiæ præpoſitus filios habens ſubditos cum omni caſtitate, fideles, non in accuſatione luxuriæ, in his ergo virum ſe præbeat. Barba, ut Hieronymus ait, virilitatis indicium, virū oſtēdit. vir erat Iob) *quod deſcendit in oram veſtimenti eius* (deinde recta inſtitutio, & pietatis cultus diffunditur in reliquam familiam, quæ etiā particeps erat convivii, & ſacrarum epularum. Serui ad pedes menſæ, & lecti, cœnanti patri familiâs aſsidebant cœnaturi. pariter. ſic etiam Iob, non comedit buccellam ſuam ſolus) *ſicut ros Hermon* (ſimilis eſt pater familiâs monti Hermon canis operto nivibus) *Qui deſcendit* (diſtillat roris guttas) *in montem Sion* (non aliter pater familias fæcundos, & fertiles reddit domeſticorum animos, inductione rons doctrinæ, vitæ exemplo, morum lenitate; nō aliter illis honeſta convivia indulget, honeſtámque lętitiam, quàm ros hermonicus exhilarat arbores, atq; Herbas mōtis Siō; ſcriptū eſt enim, Sicut ros ſuper herbam ita & hilaritas regis) *quoniam* (propterea) *illic* (ubi fuerint congregati filii, domeſtici, familiá tota, cum patre-familiâs, corde uno & anima una) *mandauit* (præcepit) *Dominus benedictionem* (ibi eſſe perſeuerareq; perpetuò bonorum omnium abundantiam; ut concordia eſſet, quaſi cornu copiæ, Pacis ſimulachrum tenet manu cornucopiæ) *& vitam vſque in ſeculum.* (vivunt quippe diu fælices, qui ſe mutuis officiis iuuant, & proſequuntur.

*El ſacerdote y el padre de familias ſea hombre de barba y de pelo en pecho.

Ad tit. 1. 6. Hiero. Iſai 7 & Ezech 5.

Sene. lib. 3. de benef. c. 27. Cic. ad. l. 3. in Verrē. Mart. lib. 3. epig. 40 & lib 7 epig. 19. & lib. 12 epig. 28.

Prouer. 19. 12.

Conſurgènsque diliculo.

9. *Quid ſurgere, aut cōſurgere in ſacris.*
10. *Duæ voces eiuſdem ſignificationis in ſacris Quid, Manè conſurgere & diluculo agere.*
11. *A deo capienda agendis principia prima luce.*
12. *Quærētibus primo manè Regnum Dei præmia ampliſsima propoſita. illuſtratur Pſ. 124.*
13. *Quæ vis & notio Holocauſti ex Græco, & Hebræo.*
14. *An ſingula pro ſingulis filiis ſacrificia obtulerit Iob.*

C*Onſurgenſq; diluculo.* Olimp. ait verbo *mittendi*, patris curam nō quamlibet, ſed inſomnē declarari; ſed potiùs id ſignificat, verbum, *ſurgendi*; videlicet celeritatem, & diligentiam in re conficienda; *conſurgens offerebat*; diligenter, ſedulò ſacrificabat; prima cura, prima cogitatio de ſacrificio. Quare hoc verbum ſubire ſolet adverbii locum, hortantis, & urgentis. 2. Regum. 15. *Surgite fugiamus.* ideſt, ſtatim ſine mora; exponitur deinde, *Feſtinate egredi, ne fortè vemens accupet nos.* 1. Paralip. 22. *Conſurgite, & ædificate ſanctuarium Domino Deo.* ſtatim agite de ædificando ſanctuario, incunctanter aggredimini opus. Quare quod in Heb. dicitur Geneſ. 28. *Surge & proficiſcere in Meſopotamiā.* Vulgatus doctè vertit, *Vade & proficiſcere.* duobus enim verbis rem eandem ſignificantibus, ſignificatio vim, & augeſim capit; vade celeriter, cito fuge, excede, erumpe; quod clarioribus verbis dixerat Rebecca, *Conſurgens fuge.*

Olymp.

Quid afferat verbum ſurgendi.

2. Reg. 15. 14.

1. Para. 22. 19.

Geneſ 28. 2.

Sed creſcit celeritas & diligentia adjūcto, *manè* vel *diluculo*; tum quod duæ iſtæ

שָׁכַם Duæ voces ejusdem significationis in sacris.

voces ad eandem rem pertinent, nã consurgere hoc loco à radice (*Sacam*) significat manicare. nos dicimus: *levantarse de mañana, madrugar*. quod junctum diluculo, valde manè, & magnam diligentiam significant. Sicut enim aurora est prima dies pars, ita primam curam significat, & primum negotium peragendum. Cõduplicatur enim eadẽ res diversis licèt vocabulis significata. quare quod Proverb. 7. dicitur: *Desiderans te videre*: Hebraicè habetur; *Vt manè consurgerem ante faciem tuam*. Licèt enim in tenebris & caligine occurrerit meretrix, & ad opera tenebrarum pellexerit juvenem, donec illucesceret dies, tamẽ illud *manè*, aut *de mane vigilare*, quod est in fõte, significat curam, diligentiam, desiderium, quod doctè expressit vulgatus. quod etiã *instanter*, vertit Proverb. 13. *Qui diligit filium, instanter* (semper, omni cura, & diligentia. Hebr. *manè, diluculò*, nullam prætermittens occasionem) *erudit*. Eadem analogia Psal. 100. *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ*; id est diligenter, & sedulò puniendos curabam, non differebam per incuriam impiorum supplicia. sic etiam prodigus ille filius, quem fames urgebat, Lucæ. 15. dixit: *Surgam, & ibo*; statim, sine mora, nihil cunctatus. & eleganter Hebraismũ Hispanus explicat. nam, *madrugar*, idem est quod adesse tempori, *non dormire in* utrãnique autem, neque surgere oscitabundum. Sicut etiam è contrario vespera ad negligentiam, & oblivionem pertinet; nam (*tardarse*) perinde valet ac non curare vel per incuriam occasionem & opportunitatem rei gerendæ prætermittere. Vsus autem varius est; nam multis verbis adverbium hoc solet nubere; multis etiã modis ipsa hæc res dici; *Manè quærere*. Iob. 7. *Diluculò venire*; Psalm. 77. *De nocte consurgere*. Iere. 25. *Manè vigilare*. Prover. 8. & Isa. 26. *De luce vigilare*. Psa. 62. *Manè consurgere*. Proverb. 1. *Ante lucem surgere*. Psalm. 126. *Diluculò consurgere*, hîc & Proverb. 11. hîc autem ita diligentia, & solicitudo significatur, ut propriè etiam accipi debeat, de ipso diluculi, & auroræ tempore, quod sacrificando impendebatur à Iobo. sunt enim à Deo, divinisque rebus agendi à nobis capienda principia. & similem habet laudẽ Vlysses, apud Home. 1. lib. Odyss. non ab alio quàm ab ipso Iove.

Prov. 7. 15.

Vulgatus Prover. 13. 24.

Psal. 100. 8.

Luc. 15. 17.

Iob 7. 21. Psal. 77. 34. Ierem 22. 5. Prov. 8. 17. Isai. 26. 9. Psal. 62. 2. Prov. 1. 28. Psal. 126. 2. Prov. 11. 27.

II

A Deo nobis agendi capiẽdum principium.

Homer.

. . . . Qui semper sacra Deorum,
Ante alios fecit cumulans altaria donis

Cujus Rei contemptum, & negligentiã videtur Scriptura observasse in Cain, ut observat Ambros. super id Genes. 4. *Factum est post multos dies, obtulit Cain ex fructibus terræ*. sic enim scribit lib. de Cain & Abel. cap. 17. *Duplex culpa, una quòd post dies obtulit, altera quòd ex fructibus, non ex primis fructibus. Sacrificium autem & celeritate commendatur, & gratia.* Matutino tempore se invisurum templum, & vacaturũ matutinis precib⁹, & matutino sacrificio pollicetur David Psalm. 5. *Manè * astabo tibi* (sistam me ante tuum tabernaculum; ubi te præsentem exhibes; locum sacrum adibo ante alia negotia, ut tecum agam, cõsulámque de agendis per diem) *& * videbo* (subaudi te) quare sacrificii matutini fit peculiariter præ cæteris mẽtio Amos 4. *Offerte manè victimas vestras.* atque hæc est, illa tantopere celebrata oratio Orientem versùs, quasi ipsa orantis constitutio corporis indicaret, Deum summò manè, & prima quáque luce adeundum, & orandum: quod fuisse Magis, & Persis solenne, ut primo semper diluculo Diis canerent, hymnósque & laudes darent, scribit Herodotus lib. 1. de illóque Apollonio Thyanæo hæc refert Philostratus; *Cum Sacerdotibus habitabat, & Oriẽte Sole sacra quædam in occulto faciebat.*

Ambro. Genes. 4. 3.

Psal. 5. 4.

* Todas las mañanas os tengo de yr a ver

Herodot. Philostr.

12

Sed sunt, qui inanibus vigiliis se macerant, & de multa nocte consurgunt ut filiorum rem commodúmque procurent, quorum innanem fuisse laborem, & solicitudinem supervacuam tum evẽtus ipse cassus comprobat, tũ Psalm. 126. apertè docemur; qui enim domus ædificandæ, atque amplificandi familiam prima, eademque bene firma fundamenta ponere vellit, in pietate, in filiorum honesta religiosáq; disciplina, in Deo ponat, in quo *omnis ædificatio constructa crescit*; secus nulla erit tam ampla domus, quę diu stare possit, nam *nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam.* (vigilare & summo manè exsurgere nisi, oraturos & sacrificaturos pro filiis, vanum) *vanum est vobis ante lucem surgere* (nam, surgetis statim ac sederitis, id est vix tantillo quietis sumpto, cogemini iterum surgere; insomnes pervigilabitis noctem integram) *surgite* (surgetis ad laborem, & molestias solicitudinum) *postquam* (statim

Psal. 124. 1

ac *ſederetis* (ut tantillum quietis poſſetis capere) *qui manducatis panem doloris* (nam quicquid vobis, liberiſque veſtris cõparaveritis, ingenti labore comparabitis. cùm tamen quærentibus primùm regnũ Dei, & iuſtitiam eius, pro ſe, pro liberis pro tota familia, reliqua adjiciantur. nã) *cùm dederit* (idest dabit) *dilectis ſuis ſomnum* (quietem & tranquillitatem animi, & vitæ) *ecce* (nimirum ut cum filijs, ſimul etiá bonorum copiam, & quæ ad victum neceſſaria ſunt parentibus piis largiatur Deus) *hereditas Domini* (magna neceſſaria rerum copia; præterea) *filij* (ne triſtis dicere cogatur, ſicut Abraham, *Domine Deus quid dabis mihi, & ego vadam abſque liberis*, ideſt quorſum tot opes in unicum, & ſine filijs hominem confers) *merces* (lucra rei familiaris) *fructus ventris* (benedictio uberum, & vulvæ, & pecorum multiplicatio.) Is igitur deſcribitur Iob, qui quòd quæſierit primùm regnum Dei & ſummo manè ſacrificauerit pro filiis, cum filiis ingentes quoque diuitias conſequutus fuerit.

Geneſ 15.2.

13 עֹלוֹת

Offerebat holocauſta. Iſtaquoq; vox ab eadé radice, *Ghala*, quaſi diceret offerebat oblationes vel, ſacrificabat ſacrificia. Nõ enim hic attendenda eſt holocauſti ab aliis ſacrificiis differentia, quæ poſtea in lege prȩſcripta fuerunt. Quare quod quidam obſeruant hoc loco, liberalem, & ſpontaneam Iobi oblationem, qui victimam offerebat, totam comburendam & conſumendam in Dei honorem, potiùs pertinet ad Græci vocabuli etymologiam (nam *holocauſtum* ſignificat, totum conſumptum) quàm ad Originale, quod eſt indifferens ad quodlibet ſacrificium. Quòd ſi vim radicis attendas, ſonat, *elevabat*; vel, *ſurſum efferebat elevationes*; vel, *faciebat aſcendere aſcenſiones*. Sumunt autem Hebræi, elevationem, pro re oblata, & elevata ſuper altare, vel aſſumpta & ſublata manibus ſacerdotis, cuius odor dicebatur aſcendere in cœlum, & ſuauiſsimè olore Deo. propterea enim precabatur Dauid. *Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in in conſpectu tuo, elevatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum*. Cum enim eſſet in exilio & ſacrificiis intereſſe non poſſet, precabatur elevationem manuum ſupplicantis reputari a Deo pro elevatione ſacrificii ſuper altare; & orationẽ ſive preces, quas manè dirigebat ad Deum, pro ſacrificio matutino & pro thure, ſiue thimiamate, quod manè incendebatur, & cuius fumus, & odor videbatur eſſe Deo gratiſsimus, & quaſi ab illo propter ſuavitatem inſpirando attrahi, cùm ſurſum elevabatur, quaſi in cœlum vſq; penetraret. Ne igitur (inquit) reſles, o Deus in meam orationem, neque illius odorem, & fumum quaſi diſpergas, quod tibi probata non ſit; quare quæ Deo probata, & accepta non erant, dicebantur non elevari, neque ferri ſurſum, neque penetrare in cœlum, & in conſpectum Dei. Thren. 3, *Oppoſuiſti nubem tibi, ne tranſeat oratio*. quȩ vero probantur Deo, penetrare uſque in Dei tribunal; Eccleſ. 35. *Qui adorat Deum in oblectatione, ſuſcipietur; & deprecatio illius uſque ad nubes propinquabit. oratio humiliãtis ſe nubes penetrabit*. Et ut de hac thuris elevatione, & directione illud obiter dicamus, Kimhi exiſtimat alluſionem fieri ad antiquam ſuffumigandi artem, ait enim quòd veteres ex Alexandria uſque artifices evocabant, ſuffumigationis faciendæ peritos, quæ inſtar palmæ ſurſum recta aſcenderet, non obliquè hâc illâc fumus diſtraheretur. Nam licet Iſraelitæ ſuffumigandi gnari eſſent, ſed non ſuſtollendi fumi. Ideo Canti. 3. dicitur *Sicut virgula fumi*. utrobique autem eſt *palma fumi*, propter rectitudinem, qua ſurſum ferebatur. Hæc igitur tantùm ad originalem elevandi vocem pertinent.

Sacrificiũ dicitur ab elevando.

Pſal. 140.2.

Quæ Deus probata habet, dicuntur penetrare in cœlum.

Threnor 3.44.

Eccle 35.21

Kimhi.

Ars ſuffumigandi apud Hebræos.

Cant. 3. 6.
Ioel. 2.30.

14

Pro ſingulis. Vera hæc lectio ex correctione Vaticana, non **per ſingulos*, ut in cæteris ferè codicibus vulgatis legebatur; licèt ſenſus utriuſque idem. Id quod diſertè explicuerunt Septuaginta legentes ex Hebrȩo, *Secũdum numerum eorum*. Quot autem eſſent peculiaria ſacrificia non cõſtat, potuerunt enim ſeptem eſſe, ſeptem filiis reſpondentia, ut Grego. numerat; filiarum verò, ut quæ non eſſent conviviorum capita, nulla eſſet peculiaris victima ſed ſibi ac fratribus communis. Vel certè fuerint decem victimæ, id quod indicat Cypri. de opere & eleemoſy. numeroſa vocans ſacrificia; atque ſapienter animadvertit, plures filios non debere, patrem-familias negligentiorem reddere in rebus divinis, ſed multò ſolicitiorem ſic ille ſcribit. *Vt in hac vita ſeculari alendis, ſuſtinendiſque pignoribus, quo major eſt numerus, hoc maior & ſumpt⁹ eſt; ita & in vita ſpiritali atque cœleſti, quo amplior fuerit pignorum*

Vaticana.
*Por cada uno el ſuyo.

LXX.

Gregorius.

Cyprian.

copia

copia,eſſe & operum debet maior impenſa. Sic & Iob ſacrificia numeroſa pro liberis offerebat: quant uſque erat in domo pignorum numerus, tot bos dabatur Deo, & numerus hoſtiarum. Potuit etiam unum tãtùm holocauſtum offerri pro convivatore,& convivis ſingulis diebus;id quod videtur indicare autor catenæ,explicans illud, *ſecundum numerum eorum*,pro vnoquoque et ſingulis ordine.neque ab hoc ſenſu aliena eſt lectio Latina.Iam præter exẽplar Hebræũ, & præter vulgatam lectionem,Septuaginta Vaticani addũt holocauſtis, *& vitulum unum pro peccato pro animabus eorum*. interpres Origenis,*pro peccatis animarum eorum*. quam lectionem licèt Complutenſes nõ ignoſcant,habent tamen.Origen. Chry. Olymp.in catena. Antonius Monachus Græcus lib.2.Sermonũ,ſermone.9.quod ut cum Latino conſentiret, poſſet ſumi expoſitiuè,ita ut holocauſtum eſſet vitulus,p peccato oblatus; nõ enim,ut ſuprà diximus,eſt hoc loco magnificanda diſtinctio illa holocauſti, & ſacrificii pro peccato;licet Græci in catena,præſertim Didymus,& Origen.voluerint diverſa eſſe ſacrificia, videlicet holocauſta, quæ præceſſerint quaſi prophetia, & prælu dium legis;& vitulum unum in figuram, unici legis gratiæ ſacrificii, corporis & ſanguinis Chriſti.

LXX

Complutenſes

Origen. Chryſoſt. Olympiod. Antonius monachus.

Græci Didymus. Origen.

Fuerit ne IOB Sacerdos?

15. Offerre ſacrificiũ, ad laicos quoque pertinet.
16. Sacerdos aliquando honoris aut familiaritatis nomen, & quare publico munere,& autoritate fungitur illuſtratus Paulus.
17. Primogeniti quondam ſacerdotes.
18. Sacerdotium olim Regibus delatum.
19. Sacerdotium aliquando penes Principes,& nobiles viros.

15

Offerre ſacrificium ad laicos etia pertinet.

Appellatio offerendi ſacrificium communis eſt ſacerdoti & laico; nam etiam in Scriptura offerre ſacrificium dicuntur,qui illud ad ſacerdotem deferũt, vel qui interſunt ſacrificio, & qui quauis alia ratione à Sacerdote faciendum procurant.Quare Exod. 5.dicitur, *Dimitte populum meum,ut ſacrificet mihi*. & Nume. 28. *Hoc ſunt ſacrificia,quæ offerre debetis*.ut enim Auguſt.dicit lib. quæſt. veter. teſtam.q. 46.ille dicitur offerre,cuius ſunt oblationes,quas ſuper altare ponit ſacerdos,ipſique imputatur ſacrificium, cuius munere offertur. Quare ex verbo offerendi holocauſtum,non cõtinuò ſequitur Iob fuiſſe ſacerdotem,ideſt facientem & cõſecrantem victimas,& ex publico munere,& dignitate offerentem.Et quidem negaſſe viſus eſt Albertus Magnus; qui cum dicitur Iob miſiſſe ad filios, ſubintelligendum putat,nuncium,vel ſacerdotem,ſi enim ipſe ſacerdos eſſet,aliena ſacerdotis opera non uteretur. Alii etiam quamvis ab antiquioribus Eccleſiæ patribus videant vocari Iobum Sacerdotem, non continuò acquieſcunt; quòd nomẽ ſacerdotis non ſemper ſit miniſterii, & officii,ſed interdum honoris:nã.2. Reg. 8.filii Dauid dicuntur fuiſſe *Sacerdotes*. quod explicatur.1.Paralip.18.cum inde dicuntur, *Primi ad manum Regis*. nam ſicut ſacerdos Deo aſsiſtit,& familiariter cum illo agit,ita qui regi eſt ad manum , & ex primoribus aulæ,cùm rex dicatur ſedere in ſolio Dei,ſacerdotis appellatione babet.3.Reg.4.Poſt enumeratos Sacerdotes ex officio ſacro, Sadoc, & Abiathar, ſubdi tur, *Zabud filius Nathan ſacerdos*, (per expoſitionem) *amicus Regis*.& ſimiliter.2. Reg.20. *Ira Iairites erat ſacerdos* (amicus familiaris) *Dauid*. quamvis Hieronymus. Ideo filios Dauid ſacerdotes vocatos vel lit,quòd eſſent ſuorum fratrum magiſtri. Ergo propter ſapientiam,aut honorẽ, & reverentiam,in qua erat Iob apud omnes,potuit etiam ſacerdotis nomine appellari.Tum etiam Chryſoſt.loquens de ſacerdotio Melchiſedech hom. 35. in c. 13.Geneſ.ait,dici ſacerdotẽ, fortè quòd quia ætate provectior erat, à ſuis colebatur.Sed certè cùm hoc loco non vocetur Iob Sacerdos, de nomine curandum nobis non eſt, ſed res ipſa inveſtiganda. Iobum aſſerunt Sacerdotem Origen.lib. 1.Chryſoſ.in cate.Hieronymus epiſtola ad Euagrium.quæ eſt de Melchiſedech. Philip.presbi.Beda.et frequens poſterio rum interpretum ſententia: quod non ſolùm colligũt ex cura,& ſolicitudine quotidiani ſacrificii,& procuratæ ſanctificationis filiorum,ſed etiam ex Regia dignitate, & primo honoris & ſanctitatis gradu apud ſuos.Sed clarior erit,firmior q; huius rei probatio, ſi priùs inquiram' quo iure potuerit Iob ſacerdotis miniſterio fungi.Chryſoſto.ſic ait:*Arunt nonnulli priſcos illos ſacerdotes more Melchiſedecis per ſe ipſos*

Exod. 5. 3.

Num. 28. 3.

Auguſt.

Albert Magnus

16

Sacerdos nomen honoris aut familiaris conſuetudinis.

2. Reg. 8.

1. Paral. 18 17

3. Reg. 4. 5.

2. Reg. 20. 26

Chryſoſt.

Origenes Chryſoſt. Hieronym. Philip. Beda.

Iob Sacerdos

se ipsos creatos fuisse. hoc ergo significat mittebat. Et eandem rem ex propria sententia docet hom. 35. in Gen. agens de Melchisedech. *Sacerdos* (inquit) *erat fortè à semetipso ordinatus, sic enim tunc Sacerdotes erant.* quibus verbis, si velit quosdam Sacerdotale munus ex antiqua gentis institutione, aut propter singularē alicujus rei excellentiam habuisse, & sine nova populi electione, aut consecratione extitisse Sacerdotes, rectè quidem, ut mox dicemus; si verò quēvis potuisse munus Sacerdotale usurpasse pro libito, minimè id verū est. Nam cùm Sacerdos publico munere, publica etiam autoritate fungatur, fieri aut esse Sacerdos nō potuit, qui neq; à Repub. aut à Principe Reipub. vices habēte electus; neq; à Deo aut ab eo, cui à Deo demandatū esset, institutus & initiat' non fuisset. Certè Ari. nō minus ad publicā rem pertinere existimavit Sacerdotem, quàm magistratum aliū; quin potiùs inter magistratus, quibus nititur Reipublicæ dignitas, integritas, & conservatio, Sacerdotes cōstituit; qui certè publicā rem agūt. nam pro universo populo offerunt; tū etiā, non nisi illud sacrificiū offerūt, de quo inter eos cōveniat, ex quibus tota respublica unum corpus efficitur. nā in sacrificio cōveniūt, qui in unica religione cōveniūt; dicente Paulo *Translato Sacerdotio necesse est, ut legis translatio fiat.* extern' ille sacerdotii, & sacrificiorū us' unica religione, unico cultu, unica legis ratione homines continet. Sed rem totā eleganter docuit Paul. Heb. 5. *Omnis* (in omni politia, quæ uno religionis nomine fundata est) *Pōtifex* (nō solùm princeps Sacerdotū, sed Sacerdos, quicunq; enim Pontifex est, id est potens facere, & sacrificare) *ex hominibus assumptus* (delectus, separatus, segregatus à reliquis hominibus, aliorū suffragiis & voluntate electus: tum etiam, qui ejusdem cum aliis hominibus naturæ sit, nā illos repręsentat, homo homines. Syriaca, *omnis Pontifex, qui est ex filiis hominis.* neq; enim Angelus hominū Sacerdos esse potest) *pro hominibus* (loco & vice aliorū hominū; tum etiā pro illorū cōmodo & hono) *constituitur* (statutis constitutisq; cæremoniis, & religiosis ritibus initiat, qualis cōstitut' est Aaron Exod. 28. 29. & 39. sicut etiam dicitur Act. 14. *Cùm constituissent per singulas Ecclesias præsbiteros.* & ad Tit. 1. & alibi non semel) *in his, quæ sunt ad Deum* (pereunt enim malè laici involantes in Sacerdotū functiones, cum Dathan, & Abiron) *ut offerat dona* (spōtaneas, & liberales oblationes panis, vini, olei, aut aliorū terræ fructuum) *& sacrificia* (victimas, ea videlicet, quæ vivunt, & in sacrificio jugulantur, mactantur, immolantur) Itque nunquam se ipsum cōstituit quis Sacerdotem. Quod autem in. 3. Reg. 13. dicitur; *Quicumq; volebat, implebat manum suam, & fiebat Sacerdos Excelsorum* tātùm indicat facilem fuisse aditū in falsa illa religione vitulorum, ad falsam Sacerdotu consecrationem. at verò præterquam quod illi Sacerdotes suos habebant consecrandi ritus, nam *implebant manum*, id est consecrabantur, vel unctione manum, quæ implerentur unguēto, vel potiùs, ut colligitur ex. 2. Paralip. 13. cùm summus Sacerdos oblationes, & sacrificia imponebat in illorum manus, ita ut impleret manus sacrificio. Quod enim in Hebręo dicitur Exod. 28. *Cunctorum consecrabis manus, sanctificabísque illos, ut Sacerdotio fungantur mihi.* in Heb. Cunctorum implebis manus. & 2. Paralip. 13. *Quicunque venerit, & initiaverit manum suam in tauro de bobus, & arietibus Septem, fit Sacerdos eorum, qui non sunt Dii.* Hebr. quicunque impleverit manum. Non sibi quisque sacrificandi officium usurpabat, sed à Rege designatus: Dicitur enim, *Ieroboam fecit de novissimis populi Sacerdotes.*

At veriorem aliam causam obtinendi muneris Sacerdotalis Hiero. tradit epist. citat. & in trad. Hebra. in Gen. Isidorus in Gen cap. 23. Philip. & Bed. hîc. Gloss. super id Gen. 26. *Vende mihi primogenita.* & Heb. 2. *Vendidit primitiva sua.* D. Thom. 1. 2. q. 103. a. 1. ad 3. & 2. 2. q. 87. a. 1. ad 3. videlicet Primogenitos, illustrium pręsertim familiarū Sacerdotes fuisse. adddítq; Hier. Melchisedech fuisse Sem primogenitū Noe: deindéq; primogenitos omnes usq; ad Aarō Sacerdotali honore pręcelluisse; Atque hæc ipsa esse *primogenita*, quæ Esau vēdidit. Quàmvis Isidorus existimet, *primogenita* fuisse *vestes* illas *valde bonas*, quæ Sacerdotales erant, quas induti Primogeniti victimas offerebant. Propterea itaq; Paulus Heb. 12. vocat Esau, profanum, quasi laicum, non consecratū, neq; initiatum; indignum, qui fanum intret, & in locis sacris diversetur, aut sacra

Sacerdos publico munere, & autoritate fungitur.

Ar. 6. Polit. c. 8 & lib. 7 c. 8

Sacerdos potissima reip. pars.

Hebr. 7. 12

Ad Heb. 5. 1. Illustratus locus de officio Pontificis.

Exod. 28. & 29. & 39. Acta. 14. 22.

Tit. 1. 7.

Nu. 16. 17.

3 Reg. 13. 35

Implere manum.

2 Parali. 13. 9 Exod. 28. 41. 2. Paralip. 13 9

3. Reg. 13. 33

17

Hierony. Isidor. Philip. Beda. Glos. Hebr. 2. 12 D. Thom.

Primogeniti olim sacerdotes.

Hierony.

Genes. 25. 53.

Heb. 12. 16

Quare vocatur Esau prophanus & fornicator.

contrectet; deniq; privatum Sacerdotio. vocat etiam, *Fornicatorem*, quod vitiũ cùm in Eſau ſcriptura alio loco non notarit, certè videtur ad rem eandem de religione, & Sacerdotio referendũ; nã qui veri Dei Sacerdotiũ cum *lente* cõmutavit, viſus eſt etiam veram religionem abjicere, & veri Dei cultum in idololatriam convertere. quod in Sacro ſermone, *fornicari* dicitur. Idem indicatur Gen. 49. à Iacob benedicẽte Rubẽ; *Rubẽ primogenitus meus, prior in donis, major in imperio*; ubi Kaldæus ſic legit: *Te decebat, ut acciperes tres partes, Primogenituram*, ſcilicet (id eſt duplicem hæreditatis portionem) *Sacerdotiũ, & Regnum*: quod & in Aegypto ſervari ſolitum Heliodorus Phœnicæus auctor eſt lib. 1. & 7. Scribens in urbe Memphitica, quæ totius Aegypti caput erat, filium primogenitum Pontificis Maximi in patris locum, & dignitatem ſuccedere. oportuerit ergo Iobum Primogenitum filiũ Zaræ fuiſſe, penes quem etiam fuerit jus Sacerdotii. Verùm neq; hæc primogenituræ ratio omnino ſolida, aut ſola viguit in obtinẽdo Sacerdotio: nõ enim alligatũ fuit ſolis primogenitis; cùm Abel natu minor Sacerdos aſſeratur à Hieronymo loco ſuperiori, & Aug. de mirab. Sacræ Scripturæ. cap. 3. Philip. Beda hîc. & clarè indicatur Gen. 4. cũ dicitur obtuliſſe Deo *de primogenitis gregis ſui, & de adipibus eorum*; videlicet non alterius Sacerdotis manu, aut miniſterio. Deinde Sem, qui aſſeritur fuiſſe idẽ qui Melchiſedech, à pleriſq; negatur primogenit⁹ Noe. Tum etiã Abrahã, qui ex ſentẽtia Orig. hoc loco, & auctore operis imperfect. in Matt. hom. 1. Sacerdos fuit, & Sacerdotali miniſterio funct⁹, Gen. 15. nõ fuiſſe primogenitũ Thare Gen. 11. Sed natu minorẽ aliis fratrib⁹, colligi nõ omnino malè poteſt ex illi⁹ atq; Zarę, cujus erat avunculus, ætate. Chry. licèt oratione. 4. contra Iudæos affirmat laicum fuiſſe, & laici nomine benedictionẽ ſuſcepiſſe à Melchiſedech Sacerdote. Quàmvis neque hæc Chryſoſt. ratio ſuam ſolutionẽ non habeat, cùm fortè Pontifices Summi, & Sacerdotes maximi ſoli primogeniti eſſent; at verò minores Sacerdotes, qui à maximis, & ſupremis benedictionem petere, & accipere ſolerẽt, ex fratribus minoribus eſſe potuiſſent.

Gen. ſ. 49. 3

Primogeni⁹ accipiebat tres partes hæreditatis.

Kaldæus. Heliod. Phœnic.

Iob primogenitus.

Non ſoli primogeniti Sacerdotes

Hierony. Auguſt. Philip. Beda. Geneſ. 4. 4.

Orig. Autor operis imperfecti. Geneſ. 15. Geneſ. 11. 26

Chryſ.

Reges olim Sacerdotes

18

Tertiam Sacerdotii obtinendi rationem ex Regno Iſyd. Philip. Beda & alii deſumunt: exemplum afferunt Melchiſedech Regẽ Salẽ. Iſydorus viro etiã ex Romana politia; *Antea* (inquit) *qui Reges erant, & Pontifices erant, nam magnorum hæc erat conſuetudo, ut Rex eſſet etiam Sacerdos & Pontifex. unde & Romani Imperatores Pontifices dicebãtur.* refertur vero hoc teſtimonium cap. Cleros. 21. diſt. Numa Rex ipſe ſe in primis Pontificem conſtituit, ut Diony. Halicarn. & Plutarch. tradunt. Galba verò (Suetonio auctore) etiã triplex Sacerdotium geſsit Lacedęmoniorum Rex Ducem, & Sacerdotem agebat, ut ſcribit Xenophon; quò etiam ſpectat, quod Strabo ait; Sacerdotes in Zela rerũ omniũ poteſtatẽ habere. Illud verò vulgatum eſt, apud Aegyptios ex Philoſophis Sacerdotes; ex Sacerdotibus probatiſsimum creari Regem. Ad quã gentiũ, nationúmq, aliarum inveteratã conſuetudinem fortè colluditur, cum Deus ſuum populũ appellat *Regale Sacerdotium*, utráq; ſimul Regia, & Sacerdotali dignitate fulgentem. Quas cùm Deus in Eccleſiaſtica politia ſeparaverit, repetere voluiſſe per ſacrilegũ auſum Sacerdotalẽ functionẽ ex Regio privilegio viſi ſunt, Saul offerens holocauſtum, & pacifica. 1. Reg. 13. Cui dictum eſt à Samuele, *ſtultè egiſti.* Et Ozias; *qui cum roboratus eſſet, elevatũ eſt cor ejus in interitũ ſuũ, & neglexit Dominum Deum ſuum, ingreſſuſq; tẽplum Dñi adolere voluit incenſũ ſuper altare Thymiamatis, percuſſus ergo eſt lepra.* Similis ſanè fuit Iob lepra, ſimilis regno; ſed ſacrilegio ſed Sacerdotio diſsimilis.

Ad hæc, penes nobilitatẽ fuit etiã jus Sacerdotii, & penes principes viros, & capita familiarũ, ut Hier. & alii ſuperi⁹ adducti tradunt: id ꝙ indicat. 3. Reg. 13. cũ Ieroboã ingẽtis piaculi notat, ꝙ fecit *de noviſſimis populi Sacerdotes.* Gręcis par erat Sacerdotii dignitas majeſtati regię, nec erat pervia ignobili vulgo, autore Plut. ꝓblema. 113. Solis Patritiis cõcedebatur ex Romanis, ut ſcribit Livi⁹ li. 10. Dec. 1 tũ deinde Cõſulibus, Prætoribus, Cẽſoribus, ex Oroſio li. 5. c. 10. de P. licinio ſcribẽte; & ex Livio. 4. Dec. lib. 3. de Marco Marcello Cõſule & Põtifice. Hoc quoq; in Iobum convenit, filium primogenitũ Zaræ Ducis clariſsimi; & capitis, atque Principis familię clariſsimę, ut quæ Ducibus, atque Regibus ſplenduerit.

Iſydo. 7 ethy. cap. 12. Philip Beda.

Cap. Cleros 21 diſt. Diony lib. 2 Plutar. in Numa. Suetonius

Xenoph de rep Lacede. Strabo. lib. 12. Plat quẽ affert Ficinus ſuper Triſmeg. Severus apud Stobe. ſerm. 41 Alex. lib. 2. c. 8. 1. Petr. 2. 9.

1 Reg. 13. 9

2 para. 26

19

Cum nobilitate olim coniunctũ ſacerdotium

Hierony. 3 Reg. 13

Plutarch. Livius Oroſius Livius

Illa

Sacerdotium penes ſapientes.

Illa tandem ultima eſt, noo ultimo loco ponenda Sapientia, penes quam jus Sacerdotii fuit, ut iidem autores tradũt, unde apud Aegyptios Triſmegiſti oomen obtinuit Mercurius, quaſi ter maximus eſſet; maximus Sapiens, Rex, atque Sacerdos maximus, quẽ Eupolem' apud Euſebium lib. 1. Præpa. Evangel. cap. 6. exiſtimat fuiſſe Moyſen, qui propter literatũ inventionem id nomen apud Aegyptios conſecutus fuerit. Et quidẽ Sacerdotiũ cum Sapientia conjunctũ eſſe debere barbaræ etiam nationes agnoverunt, quæ à ſuis Sacerdotibus & rerum agendarum conſilia, atque reſponſa, & dubiorum explicationem, & ſolutionem nunquam non petierunt. Iob igitur vir perfectiſsimus atque ſapiẽtiſsimus, propter ſingularem divinarum humanarũmque rerum ſcientiam, & cognitionem, qui in Sacerdotiũ veniret, digniſsimus haberi potuit; et qui non Triſmegiſtus ſed Polymegyſtus, multis modis maximus, jure vocari debuiſſet.

Euſebius

Dicebat enim, ne fortè peccaverint filii mei, &c.

20. Dicere, & Dicere in corde quid.
21. Sacrificium poſtulat, & docet ipſa natura. ſacrificii multiplex finis. Scrupulus bonæ mentis ſignũ Peccare.
22. Multa vitia interſe nexa. & cũ Guloſitate præſertim.
23. Benedicere in utrãmque partem, hoc loco in bonum accipi, alterũ ſententia.
24. Benedicere pro adorare. Guloſitas proxima Idololatria
25 Benedicere hoc loco in malum, non tam pro blaſphemia, quam pro quovis peccato, & cogitationum importunitas
26. Verbum Faciendi in ſacro uſu, & an Iobi ſacrificia fuerint quotidiana.
27. Facere pro ſacrificare.

20

DICEBAT *enim.* Hæc ſcilicet ratio illum ad ſacrificandum excitabat; hęc cogitatio, & cura illũ deducebat ad tẽplum, & ſacrificia. Cùm jungitur verbo dicendi, *incorde*, vel *intra ſe*, idem valet ꝙ cogitare, & interiùs loqui, aut verſari in aliqua cogitatione. eandem vim ſæpe retinet ſolitariè poſitum; exempla paſsim occurrunt. 2. Reg. 21. *Deficiente David Ieſbi-benob, qui fuit de genere Arapha, niſus eſt percutere David.* Hæb.* *Dixit percutere David.* Roma. 1.* *Dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.* *Dicebat* ergo Iob intra ſe, hoc verſans animo; niſi velis etiam certis, conceptiſque verbis, & oratione ſuam meotem explicuiſſe inter ſacrificandum.

Dicere in corde.
2. Reg. 21. 15
*Penſo de herirle y de matarle.
*Teniendoſe por ſabios q̃ darõ para necios.
Rom. 1. 22.

21

Ne fortè peccaverint filii mei. Sacrificabat quidem pro peccato; potuit eoim oatura duce; atq; magiſtra tum ſacrificare, tum multiplicem iuſacrificando finem doceri: cùm enim corpore coaſtet homo, nõ ſolùm anima, à natura ipſa docetur tum externum, & corporeum cultũ Deo exhibere, tum etiam hunc per ſacrificia & oblationes cultum commodiſsimum eſſe: qua ratione dictum eſt à B. Clem. in conſtit. antiquos patres naturali lege admonitos ſacrificaſſe. Finis autem multiplex poteſt ab ipſa naturali ratione diſtingui; primus, ut ſacrificium ſit in Dei honorem, & primi auctoris rerum omnium, primæque cauſæ teſtificationem; ideo creaturas creatori offerimus, & illas quidem in ſignum noſtræ ſubmiſsionis, internæque oblationis, & obſequii animorum. Secuodus pro impetranda venia peccati alicujus, aut verò pro impetrando beneficio aliquo. Tertius in laudem, & actionem gratiarum. hæc, quæ ab ipſa natura profecta videntur tranſlata ſunt poſtea ad legem, holocauſta, hoſtia pro peccato, & hoſtia pacifica: & conveniunt pariter in unicum novæ legis ſacrificium. & quàmvis Septuaginta etiam inſacrificio hoc Iobi diſtinguere voluerint holocauſtum in Dei honorem, & proteſtationem divinæ excellentiæ, à Vitulo pro peccato, certè id neceſſarium noo fuit; tum quoniam uno, & eodem ſacrificio potuit S. Iob tres illos in ſacrificando fines attendere; tum quòd non fuerit manifeſtum aliquod filiorum peccatum, in cujus expiationem certè referri ſacrificium oporteret.

Sacrificiũ ab ipſa natura poſtulatum.

Clemens lib. 6. cõſti. c. 20
Multiplex finis ſacrificandi.

Lxx.

Ne fortè. Scrupulus, & ſuſpicio peccati, quæ hominem ſtimulat, & ſolicitat, bonæ mentis indiciũ eſſe ſolet; ut Greg. dixit: Non aliter etiam hæc Iobi ſolicitudo, & ſuſpicio alicujus peccati filiorũ occulti, atque latentis, manifeſtã illorum ſanctitatem teſtatur, cui teſtimoniũ quoque ſuum dicunt Greg. & Græci omnes Orig. Chryſoſt. Baſilius, Dydym. Polychronius hîc, & ſuperius. ℣. 2.

Scrupul[9], quẽ vocant, ſignũ bonæ mentis.
Greg. eſ ſt. 32
Gregor.
Græci.
Origen.
Chryſoſt.
Baſilius.
Didymus.
Polychron.

Peccaverint. Propriè, aberraverint, deviaverint, à recto tramite (*hhata*) enim proprie eſt errare: ad quã vocis proprietatem alluditur Pſalm. 24. *Legem dabit delinquentibus in via*; id eſt peccatoribus errantibus à recto tramite.

חָטָא

Pſal. 24. 8.

22

Sed unde nã hæc ſuſpicio ſtimulabat

Conuiuiorum comes luxus. Iobi certè ex cõuiuiorũ frequẽtia, & epulis paulo lautioribus, quæ ferè semper coniunctum immoderata voluptate, & in aai cordis iucũditate, loquacitate, scurrilitate, & intẽperantioribus aliis verbis, gestibus, motibus. apposita similitudine explicat. Greg. *Hi* (inquit) *qui cordarũ harmoniã tẽperant, tanta hanc arte dispensant, ut plerumq; cũ una tangitur, lõge alia, ac multis interiacẽtibus posita corda quatiatur; cumq; ista sonitũ reddit, illa, quæ in eodẽ cantu temperata est alius impercussa tremit;* Sic sanè, licèt virtutes omnes connexe sint, sed tamẽ quędam quibusdã iucundius respondẽt, & assonant; nõ aliter quibusdã vitiis peculiaria vitia familiaritate, & cognatione quadã respondent. Nescio quid habet cognationis turpis libido cũ iucundi helluatione, & procacitate; ut si secundũ, ut ita dicã, Decalogi præceptũ percutias, respõdeat sextum, si sextũ resonet, etiam cõsequutione quadã secundũ assonet; id quod in multorum auditis confessionibus obseruarũt exercitati cõfessarii. Gulæ vitiũ lidos intẽperantiores & lasciuiores iocos excitat; nã *Sedit populus mãducare, & bibere, & surrexerunt ludere:* Sequitur etiam stulti loquium, unde *Diues, qui epulabatur quotidie splendide, guttã aqua petebat in inferno,* quod plus in lingua, quàm in aliis mẽbris torqueretur; pœna indicãte vitiũ linguę, ut obseruauit Greg. Nimi[o] luxus in cibo & potu (mirũ) coniunctus est cum animi quadã immanitate, & inhumanitate: cuius exemplũ est ille diues epulo nõ miseratus misserrimũ Lazarũ: & illi etiã apud Amos vatẽ: *Comedentes agnũ de grege, & vitulũ de medio armẽte, bibẽtes vinũ in phialis, & optimo unguẽto delibuti, nihil patiebãtur super contritione Ioseph,* adhęc sacrorũ, & religionis cõtemptus, & Dei obliuio; sic Salomõ Prov. 30. Petit sibi tantũ tribui necessaria victũ, *ne fortè saturatus illiciatur ad negãdũ.* & Isai. 5. *Cythara, & lyra, & tympanũ, & tibia in conuiuiis vestris, & opus Domini nõ respicitis.* Honestas, dignitatis, rerũmq; alarũ pretio fissimarũ nullã ducit gulosus ratione; sicut ille, qui lẽte bene infertus. *abiit parui pẽdens, quod primogenita vendidisset.* de eiusmodi certè illud dici potest; *Anima satura calcabit fauum* Inuerecũdia prætereà, & impudẽtia quędã comes est ventris; quare cù Sapiẽs deprecatur auferri à se ventris cõcupiscẽtias, subiecit, *animo irreuerẽti, & infrunito ne tradas me. Infrunitũ* autẽ aliquado Latinus interpres, pro insatiabili, & ventri dedito sumpsisse visus est; & *irreuerentem* sequente vocabulo exponit. Similes certè insatiabiles impudentissimi canibus; cùm scriptum sit; *Canes impudentissimi nescierunt saturitatem.* Denique, cùm Cerere & Baccho incalescit, ardet potius Venus. vide Rom. 14. ℣. 21. Gal. 5. ℣. 21. Eph. 5. ℣. 18. Iaco. 5. ℣. 5. 2. Pet. 2. ℣. 13. 1. Pet. 4. ℣. 3. In hæc igitur vitia trahuntur, qui, ut ait Iudas Apostolus; *Conuiuantur sine timore;* cùm enim cõuiuiũ res sit plena periculo, oportet, ut cõuiuatores pleni sint timore. Vides igitur singularẽ Iobi pietatẽ, & solicitudinẽ liberorũ, cùm pro illis cõuiuantib[us] timeat, absens ipse cõuiuio; nouerat quippe sanctissimus, sapientissimúsque; in cõuiuio corporis vires incalescunt, & resurgunt, corporis etiam prauas appetentias, & affectiones excitant, viresq; sumere; & vix (quod dixit Greg. celebrari cõuiuia sine culpa posse. Sic enim Iacobus Apostolus dixit, in cõuiuio *Enutristis corda,* quæ sedes est appetitus; idest excitari, crescere, vires sumere & pinguescere concupiscentiã, & ad omnẽ licentiã, audaciorẽ fieri cibi copia, & satietate. *Epulati* (inquit) *estis super terram, & in luxuriis enutristis corda vestra.* Vides igitur quàm sit necessaria sapientia in cõuiuiis, illius enim mun[us] est, hominẽ sobriè deducere in operibus suis, & ab omni intẽperãtia continere; non enim potest esse *continẽs* (ex Græ. *sobrius, moderatus,* quæ maximè virtus in mensa requiritur) *nisi Deus det.*

Gulam comitantur pleraque alia vitia.

Quædam quibusdam vitiis cognata.

23

Benedicere in variam partem.

Et benedixerint Deo Verbum *benedicendi* medium est, quòd in bonã, & in malã partẽ accipi posit; pro laudare, gratias agere, adorare, & colere; tum etiã pro maledicere, irreuerẽter, & impudẽter se gerere erga aliquẽ; de quo enucleatiùs dicem[us] ℣. 11. Nunc sententiã germanã ex varietate interpretũ colligamus. Quidã utrãq; præsentis versiculi partẽ connectunt, ut Iob vereatur, ne si peccauerint filii, gratias egerint pro ipsa voluptate intẽperãtiori percepta; quasi pro beneficio quodam diuinitus sibi concesso; hæc est Diui Thomæ expositio; sicut si latro famosus Deo gratias ageret, quod in prædam opimam incidisset; & qui turpiter viuit, quòd optata voluptate potiri potuerit. Simile est id Zach. 11. Cum Deus pater loquitur filio suo homini iam duci & præceptori; *Pasce* (inquit) *pecora occisionis*

Greg. lib. 1. c. 4.

Exod 32.6
Luc. 16. 19

Gregor.

Amos 6. 4. & 6.

Pro. 30. 9

Isai. 5. 12.

Genes. 25. 33.

Prov. 27. 7

Eccli. 23. 6. Quid infrunitum.

Isai 56. 11

Ind. ℣. 12.

Gregor. Iacob. 5. 5. Quid enutrire corda apud Iacobum.

Sap. 8. 21

Græc.

D. Tho.

Zach. 11. 4.

nu. id eſt cum paſtores alii non gregem, ſed ſemet ipſos paſcāt, tu fili paſtor bon° eſto populi Iſraelitici) *quæ, qui poſſederant, occidebant* (nó enim paſtores, ſed immites & ſævi tyrāni in illos dominātur, & quotidie mortificāt & maſtant, tanquā morti, occiſioni, & macello deſtinata) *& non dolebant* (Heb. non delinquebant; non ſibi videbantur conſcii alicujus peccati exiſtimātes obſequium ſe præſtare Deo) *& vendebant ea* (ut ex populi damnis, & detrimentis lucrum facerēt) *dicentes; Benedictus Deus* (gratias agunt quaſi pro cœleſti beneficio) *divites facti ſumus*. rectè omnia D. Thomas. Sed ſenſus hic paulò durior, & non valde è proximo petitus.

D. Thom.

Caietanus

Cajetanus vero utrāmque etiam partem conjungit, ſed diverſa ratione, videlicet, *ne, ſi fortè filii peccaverint*, non tantū verbo, aut joco, ſed, quod gravius eſt, corde & conſenſu pravo, cùm pro more prandentium & conſurgentium à menſa debuerint *benedicere*, id eſt gratias agere Deo bonorū omnium largitori, & deprecari cujuſque delicti veniam; ille tamen ſurrexerint peccatorū & pœnitentiæ obliti, & jejunam quandam, & ſine pœnitentia, & lachrymis aridam gratiarum actionem retulerint. Probat autem ille verbum *benedicendi*, in bonam partem debere accipi; in malam non poſſe. Primò quoniam blaſphemia, maledicentiáque in Deum ſcelus rariſsimum, & non niſi flagitioſiſsimorum, atque impudentiſsimorum hominum eſt; cujuſmodi minimè cenſendi ſunt extitiſſe filii viri ſanctiſsimi. Secundò quoniam non decuit parētem ſanctiſsimum, & liberis ſanctiſſimè educatis honeſta convivia permittentem ſuſcipere dubitationem de graviſsimo aliquo flagitio: potuit tātùm levioris alicujus errati, & interni quidem, quod occultius eſt, ſuſpicione & ſcrupulo commoveri. Tertiò, quòd putet Cajet. *Peccare*, & *benedicere* ad diverſas actiones referenda; nam in Heb. diverſis tēporibus dicūtur, poteſt enim ſic reddi ex exemplari; *Fortè peccaverint filii mei, & benedicent Elohim in cordibus ſuis*. acutior Cajetanus, quàm ſolidus. Sed cùm adverſus has duas interpretationes nihil majoris momenti objicere poſsimus, non video, cur Titelman° neothericos quoſdam, verbum *benedicendi* propriè & ſine antiphraſi uſurpantes appellare auſus ſit ſuperſtitioſos, & vano timore anxios.

Benedicere in bonam partē

Titelmanus notatur.

24

Tertia expoſitio.

Benedicere pro adorare

Iſai. 66.

Paralip. 6. 13

Tertia, & quæ nunc dicam, minùs cōmoda, minūſque lenis interpretatio aliorum, ut *benedicere* ſit adorare. idque non ſine exemplo, cùm dicatur Iſai. 66. & 2. Parali. 6. *Flexis genibus contra univerſam multitudinem Iſrael, & palmis in cœlum elevatis ait Domine*, &c. pro *flexis genibus*, eſt idem verbum, *benedicēdi*; nam affert ex ſua proprietate geniculationē; qui enim benedicit ſolet genu flectere, & qui genu flectit, benedicit; qui autem flexo genu benedicit, etiam adorat. Quoniā verò Dei nomen hoc loco eſt, *Elohim*, quòd nomē cùm plurale ſit aliquando accipitur pro angelis. Pſa. 8. 62. & Pſa. 137. 2. pro falſo etiam Deo Daniel. 11. 38. & pro multis diis, atq; idolis gentium Exod 18. 11. Deut. 4. 7. Hunc ſenſum eliciunt; Ne fortè peccaverint in convivio, & ex ſaturitate, & ingluvie ad angelorum, vel plurium deorum benedictionē, laudes, hymnos, adorationem cordibus ſaltem, & interno affectu inclinaverint. Hujus interpretationis ratio illa eſſe poterit, quod peculiaris ſit Gulæ cum idololatria, & apoſtaſia à fide cognatio & vicinitas, de qua te ſapienter diſſerit Amb. lib. 6. epiſt. 36. utens illo Exod. 32. *Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere*. conſonant alia teſtimonia Deut. 6. *Cùm comederis, & ſaturatus fueris, cave diligenter ne obliviſcaris Domini Dei tui*. Kaldæus hac paraphraſi illuſtrat; *Cùm comederis, & ſaturatus fueris benedicas Domino Deo tuo, in terra illa bona, quam dedit tibi. Caveas tibi ne fortè obliviſcaris timoris Domini Dei tui*, & Deut. 13. *Cùm comederint, & ſaturati, craſſique fuerint avertentur ad Deos alienos, & ſervient eis, detrahéntque mihi, & irritum facient pactum meū*. & Deut. 32. Poſt enumerationem melis, olei, butyri, lactis, adipis, arietum, hircorum, medullæ tritici, & rubentis vini meraciſsimi, ſubjungitur; *Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitravit; incraſſatus, impinguatus dilatat°, dereliquit Deū factorē ſuū, & receſsit à Deo ſalutari ſuo. Provocaverūt eum in diis alienis*. Pro. 30. *Tribue tantū victui meo neceſſaria, ne fortè ſatiat° illiciar ad negādū. & dicam; Quis eſt Dominus?* Huc reſpexiſſe videri poteſt Kaldæus legēs; *Ne fortè filii mei ad iracundiam provocaverint Deum* nam provocationis, exacerbationis, aut irritationis nomine Zeloripia propter idololatriam ſignificari ſolet juxta id;

Nominis Elohim varia acceptio

Gula idololatriæ proxima

Amb. ep. ſt. 36. ad finem.

Exod. 32. 6

Deut. 6. 11.

Kaldeus.

Deut. 31. 20

Deut. 32. 15

Prov. 30. 8

Kaldeus.

Provocare ad iracundiam quid.

Provocaverunt eum in diis alienis, & ad iracundiam concitaverunt. Ergo cùm videret Iob comessationibus, compotationibus, ebrietatibus idolorum festivitates celebrari, timere potuit, ne ex cibo & potu conviviali ad idolorum recordationem, & cultum aliquem, aut religiosam invocationem desiliissent. Hæ omnes interpretationes *benedicendi* verbum in bonum usurparant.

Deut. 32. 16.

25

Expositio. Titelm. Benedice pro blasphemare

Sed verò in malum debere accipi, pro maledicere & blasphemare, acriter contendit Titelmanus, & necessariò se probare existimat ex aliis locis, quibus benedictio est idem quod maledictio, & blasphemia; certè coniectura verosimilis; argumentum verò minimè efficax, aut necessarium. Carthusianus quam præfe fert hæc expositio duritiam, & acerbitatem ingentem blasphemiæ, emollire conatur, quòd non existimaverit Iob suos filios eo esse, qui blasphemiæ assensum præbuissent, sed veritus tantummodò fuerit, ne parùm cautè se gesserint in sedandis primis motibus, primisque blasphemiæ impulsionibus, & cogitationibus depellendis.

Carthusian.

Expositio.

Quintò tandem illa videri potest ut lenissima ita optima interpretatio, ut *benedicendi* verbum accipiatur quidem in malum, sed non tamen pro blasphemia, sed pro quovis peccato quantumvis levissimo, sive interno, sive etiam externo; quodcunque enim, cùm in Dei cultus contemptum quendam, & oblivionem cedat, contrarium est divinis laudibus, & benedictioni: quare per contrarium intellectum rectè significari verbo *benedicendi*, potest. Quare levem aliquam cogitationem, erraabundam, & ab honesto, tectóque alienam, peccati & benedictionis nomine intelligunt Origenes, Basilius, Polychronius, Olympiodorus, tum etiam Hieronymus & Beda. Præterquam enim, quòd ex adiuncto illo, *incordibus suis*, sic oporteat intelligi; Septuaginta rem hanc illuminarunt legentes; *Ne fortè filii mei in mente sua cogitaverint mala erga Deum.* lenisus legit Polychronius. *Ne fortè cogitatione conceperint, quæ Deo displiceant.* Certus itaque Iob de honestate operum, & verborum puritate, & candore, de cogitationibus tantùm filiorum erat solicitus, nam cum opera, loco, & tempore, atq; opportunitate indigeant, neque sine labore perficiantur, cogitationes tamen momento absolvuntur, & facilè irrepunt, & nullum est illis tempus importunum, nullus locus impervius, in medio etiam honestissimorum hominum cœtu, in abdita cordis officina latentem & occultam, sed certam voluptatem fabricare solent. veritus igitur Iob Deum, cui à videndo, & penetrando cuncta (*Theos*), nomen est, nam novit *in tenebris constituta, & lux est cum eo*; qui *cor pravum* & inscrutabile ipsi homini, cognoscit; qui *probat renes* (internas affectiones) *& corda* (cogitationes, & reconditos, tacitosque animi sensus) certo, & constituto sacrificio quotidiano incertum, dubium, occultum, sed verosimile (quæ infirmitas cordis humani, & pronitas fingendi interius mala) filiorum peccatum expiabat. Propterea Chrysostomus hom. in Iob & Abraham, appellare videtur Iobum virum Evangelicum, quòd tantam curam, & solicitudinè de internis cogitationibus susciperet, quantam Evangelicæ leges precipiunt. de quo plura, cùm iterum recurret sermo de suis ipsius Iobi cogitationibus.

Origen. Basil. Polichron. Olimpiod. Hieron. Beda LXX

Polichron.

Cogitationũ Levitas, & importunitas

Dan. 2. 22. Ierem. 17. 9. & 10. 12.

Chrysost. Iob vir Evangelicus.

Inferius cap. 31. 1.

26

עשה

Sic faciebat Iob cunctis diebus. Verbum faciendi, curam & solicitudinem affert in re paranda, præparanda, impigrè, & diligenter præstanda, aptè, commodè, opportunè, ornatè efficienda. quo verbo dicitur Gen. 2. *Cõplevit Deus die septimo opus suum quod fecerat.* Indefinenti igitur studio *faciebat*, id est sacrificabat pro filiis. *Cunctis diebus*, videlicet vel quotidie, ad præcedentis diei expiationem, ut legit Hieron. in Epist. ad Evagr. & admittit Olymp. in catena. vel cum distributione accommoda, octavo quoq; die, post alios septem conviviales evolutos; quod verba illa indicant: *Cùmque in orbem transissent dies convivii.* ad quem locum recurrere oportet. Geneb. in chronol. in continuatione religionis, & doctrinæ, ann. mundi. 2269. ait singulis diebus septimis obtulisse pro septem filiis holocausta; celebrasse etiam suum prosabbathum, aut pervigilium sabbathi, & quasi parasceven, sive præparationem, qua præsanctificabat, præparabátque filios in crastinum holocaustum; nam quadã legalia tẽpore, & lege

Genes. 2. 2.

An Iob sacrificaverit diebus singulis. Hieronym.

Genebrar.

naturæ

naturæ fuiſſe obſeruata, ut ſacrificium de animalibus mundis, & abſtinentia à ſuffocato, indicatur Geneſ. 8. 9. 17. & ſimiliter forte ſabbathizarunt antiqui patres ante legem latam; ut affirmarunt Abenezra in Decalogo, & R. Salom. Gene. 26. Lyran. Gene. 7.

Geneſ 9. 17 Abenezra R. Salom. Lyranus.

Sed quanta deuotio, quanta alacritas, quantum gaudium, de quo nihil detrahebat frequentia quotidiani ſacrificii? familiaritas ſacrorum nullum efficiebat contemptum, nullam accidiam; idem ſurgebat quotidie, eandem adhibebat curam & ſolicitudinem; in eodem ſemper cordis propoſito manebat; *mutabat* quotidie *fortitudinem*; quod ab Iſaia de illis dicitur, quorum virtus renovatur de die in diẽ, & commutant priſtinæ diei fortitudinẽ, cum hodierna nihilo ſegniori aut minori in rerum diuinarum cura: ſicut familiari Hiſpaniſmo de illis qui recentibus in dies ſingulos veſtibus utuntur, dicere ſolemus, *Cada dia muda ſu veſtido. Sic* igitur *faciebat Iob cunctis diebus.* Verbum præterea, *faciendi*, ad ſacrificia pertinet: nam *facere*, eſt ſacrificare, uti ille dixit, *Facere vitula pro frugibus.* & Varro lib. 5. de lingua Latina, *Agnam Iovi facit:* Idémque lib. 4. etymologiam huius nominis *Pontifex*, tradit ex ſententia Q. Sceuolæ, quòd ſit, potẽs facere, ideſt ſacrificare. Sacris ſcriptoribus familiaris etiam ſignificatio Exod. 29. ab hac ipſa radice, *Vitulum pro peccato offeres per ſingulos dies.* Hebr. facies per diem. & verſ. 38. *Hoc eſt, quod facies*, (ſacrificabis) *agnos anniculos duos per ſingulos dies.* Nume. 28. *Holocauſtum juge eſt, quod obtuliſtis* (quod factum eſt, iuxta Hebr.) *in monte Sinai.* 3. Regum. 18. 23. *Ego faciam bovem unum, & imponam ſuper ligna.* Ezech. 46. 22. *Faciet vitulum pro peccato.* & verſi. 44. *Sacrificiũ Ephi per vitulum faciet.* Hoſeæ. 2. *Ego dedi ei frumẽtum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicavi ei, & aurum, quæ fecerunt* (ſacrificarunt, & obtulerunt) *Baal.* Pſal. 66. *Offeram* (Hebraic. faciam) *tibi boves cum hircis.* Et de noſtro ſacrificio Lucæ. 22. *Hoc facite in meam commemorationem.* Et iiſdem faciendi verbis, eiuſdem ſacrificii fit mentio. 1. Corint. 11. Huius autem ſignificationis analogia ad primariam & propriam hæc eſt, quòd quæ Deo offerri, & ſacrificari debent, diligenter parari, & præparari debent; opportunè, ornatè & quo ad fieri poſsit, exquiſitè, & ſedulò quæ ad ſacra ſpectant, cum ſcriptum ſit; *Maledictus qui opus Domini facit fraudulenter.* Et iterum: *Si offeratis cæcum ad immolandum: nõne malum eſt? Et ſi offeratis claudum, & languidum non ne malum eſt? Offer illud duci tuo, ſi placuerit ei, aut ſi ſuſceperit faciem tuam, dicit Dominus exercituum?* Et tandẽ: *Domus mea deſerta eſt, & vos feſtinatis vnuſquiſq; in domũ ſuam.* Quod ſi qui *mollis & diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſsipantis;* Quid qui in divino opere, mollem & diſſolutum ſe præſtiterit.

Isai. 40. 32.

27 Facere pro ſacrificare. *Verg. eglog. 3 Varro.*

Q. Sceuola.

Exod. 29. 36.

Num. 28. 6.

Hebraeus. 3 Reg. 18. 23 Ezech. 46. 22. & ℣. 44.

Oſeæ. 2. 8.

Pſal. 66. 15.

Luc. 22. 19

1. Corin. 11. 24.

Ieremi. 48. 10. Malach. 1. 8.

Hag. 1. 9.

℣. VI. *Quadam autem die cum veniſſent filii Dei, ut aſsiſteret coram Domino, affuit inter eos etiam Satan.*

1. *Particula, Autem, nota illationis. Iuſto viro de eſt probatio.*
2. *Quid deſignet in ſacro ſermone Dies illa. quid dies iudicii. Totius controuerſiæ inter Iobum, & Dæmonem ſtatus.*
3. *Filii Dei pro Angelis. notatur Chryſ.*
4. *Verior acceptio Filiorum Dei pro Angelis ſiue pro ſanctis hominibus Hoc loco potius pro Angelis, quibus ea appellatio peculiarior eſſe probatur.*
5. *Septem aſsiſtendi acceptiones & modi Angelorum coram Deo.*
6. *Venire in ſacris. In medio eſſe, Dæmonis impudentia. & quomodo Deo aſsiſtat.*
7. *Quis Satan: quæ illius nominis notio*

QVadam autem &c. Illud, *autem*, quod in Hæb. eſt, *Et fuit dies*, in Sept. *Et factum eſt.* non ſolùm videtur eſſe particula tranſitioni ſeruiens, ſed etiam propriè, copula, atque nota conſecutionis, ergo, itaque, ex tot, ac tantis virtutibus ſanctiſſimi hominis conſequens fuit invidia dæmonis, tentatio, perſecutio, & ut manifeſtum fieret, quem verborum ſonitum, & tinnitum percuſſus redderet, vacuus ne, an ſolidæ ſanctitatis plenus exiſteret. Tantum itaque virum non potuit ampliùs ſuſtinere invidus dæmon ſine calumnia, ſine delatione & criminatione, qui ſuorum fratrum accuſator eſt, ne dum hominum. *Affuit* itaque Satan. Igitur, quod Dei optimi ingenium eſt, virum hunc non externis tantum opibus locupletatum, ſed virtutum cumulo exaggeratum probari voluit, & mundo proponi omnis patientiæ & ſanctitatis exemplar, atque ipſis etiam Angelis ſpectaculum fieri; propterea illis concilium indixit, cui interfuit quoque Satã, nihil enim viro recto, ſimplici, timenti Deũ, recedẽti à malo deeſſe amplius videbatur, quã ut tẽtaretur, & probaretur; ut illi

I LXX

quoque, ficut & Abraham diceret Deus: *Nunc cognovi, quòd timeas Deum.* Quodfi dicas, Bene Deo probatam extitiffe fanctitatem Iobi. Rectè: Sed illud deerat adhuc, ut vinceret, & fortitudinis fpecimen aliquod præberet. Eleganter Amb. dixit: *Iob erat Deo probatus, victor tamen non erat: probata erat devotio, tamen præmium non habebat.* Ergo Iobo fanctiffimo divina fapientia *certamen forte dedit, ut vinceret; & honeftavit* (locupletavit) *illum in laboribus, & complevit* (menfuram bonam & confertam, & coagitatam, & fupereffluentem; funt enim labores, velut vacua menfura, nunquam confertur premium) *labores illius.*

Gen. 22. 12. Amb. fuper illius 4. Dia bolus veces fit ab illo. Sap. 10. 12. & Luc. 10. aboreftura mii menfura

2 Dies pro tempore. Iuftinus. Plato Gen. 1. 8. Ibid. ¶. 5

Quadam die. Dies pro tempore frequenter in Sacra Scriptura. Vide Iuftin. oratione ad Gentes, qui etiam ait à Platone *diem* vocari tempus, cùm ait, tempus una cum cœlo natum effe; hoc enim illud eft, quod dicitur: *In principio creavit Deus cœlum, & terram.* Et deinde: *Factum eft dies unus.* fed abftinuiffe Platonem à verbis Moyfis, ne, fi illum fequeretur, ab Athenienfibus deferretur. Quodam igitur tempore hæc acciderunt, &c. Nifi malis cum Gregorio, diem accipere noĉti oppofitum, in quo Sol lucet; atque eam temporis circumftantiam hic notari, boni ominis caufa. *Quia* (inquit) *Iob tentatio à die capta perhibetur, ad victoriam deducebat.* ejufmodi multa folent myfticè, & tropologicè obfervari à Patribus; & fimilia quædam exempla proponuntur à Greg. hic lib. 2. & Homil. 12. in Ezech. Sic etiam Amb. Luc. 22. ait: *Petrus negavit in nocte, confitetur in die.* Diem autem hunc quo Angelorum concilium coactum, & peractum eft, fic defcribunt Septuaginta. *Et factum eft, ficut dies hæc.* nihil mirum fi in illa hebdomadæ die, quo Iob facrificabat, cùm jam in orbem tranfiffent dies convivii, Satan criminatus Iobum illum experierit ad pugnam. Rurfus, fimili die, hæc poftea à Iobo litteris, & memoriæ mandata, aut à Moyfe defcripta funt, dici ab fcriptore vel à defcriptore potuerit, *Factum eft ficut dies hæc.* Nos exempli gratia dicere folemus; *Pafo efto tal dia como oy.* Orig. legit. *Sicut dies illa.* atque cū à fe ipfo petat quæ dies illa? Refpondet; *illa dies, quæ Dei longanimitatem, & Iob alacritatem, & diaboli nequitiam publicavit, quemadmodum ille dies manifeftabit, qui in igne revelabitur,* quibus verbis defcribit

Gregor. Greg. in Eze chi. Ambr. LXX

judicii diem: licèt incertū omnino fit, & *de die illa nemo fciat,* tamen quia cum certò futura fit, & quafi digito propter certitudinem indicari poffet; hac circuitione verborū notari folet, *Dies illa.* Ifai. 34. ¶. 8. & Marc. 13. ¶. 11. 19. 24. Quod vertitur à Kaldæo fumptum, qui legit: *Et fuit tanquam dies judicii magni, & venerunt Angelorum caterva, ut ftarent coram Domino.* quod fortè ideo dictum à Kaldæo eft, quòd eo tempore inter demonem & Iobum caufa agenda, & excutienda effet, diuturnæque patientiæ, & incredibilium erumnarum exempla proponenda. Sic enim in fubita, repentináq; calamitate Hifpani noftri illam vocem ufurpant, *Fue un dia de juizio.* neque immeritò: cùm Iobo, ejúfq; familiæ ille dies mifer, & luctuofus extiterit; Aut etiam diem illū judicii magni vocat, quafi audiendæ, dirimendæque liti graviffimæ, & magnæ controverfiæ peragendæ ad Dei fubfellia deftinatum. Inftat demon, accufat acriter, ipfe eft enim *accufator fratrum fuorum;* qui accufat illos die ac nocte: Iob rapitur ad judicium, feque tuetur; Iudex litem admittit, conteftari jubet; accufatoribus poteftas fit, ut accufatorio jure ea omnia conquirat, quibus Iob innocetiam criminari, & labefactare pofsint; calumniātur, & médacijs circumveniunt; proinducuntur jurati adverfus Iobum teftes, videlicet conjurati illi tres, quatuorve quondam amiciffimi; Iobus contra, fidelifsimis & graviffimis pro fe teftibus utitur, videlicet calamitatibus, & cladibus ingentibus fumma conftantia toleratis. Inftat Iudex, ut videtur feverifsimus, conqueritur Iob. dum ait: *Inftauras teftes tuos contra me.* interea ut ab illo vel verbū elicere adverfarius pofsit, acerbifsima torméta parátur. *Neq; folùm ponuntur ante oculos vincula, verbera, equuleus, carnifex tortórq; fævifsim*; fed in manu tortoris ipfe, omnique fua pronuntur, judice poteftatē torquendi faciente; *Ecce* (inquit) *in manu tua eft.* percutitur, vulneráturque graviffimè à planta pedis ufque ad verticē capitis. Nullam aliam vocem extorquere poffunt hoftes, quàm illam. *Sit nomen Domini benedictum,* quam ipfe quafi confirmans crebro reperit, certus in tormentis potiùs vitam profundere, quam à veritate & innocentia difcedere; *etiam fi me occidat* (inquit) nullum aliud à me ver-

Dies illa, de qua dicatur. Kaldæo. Dies judicii quid fignificet. Litis graviffimæ inter Iobum & Demoné ftatus. Iob 10. 17.

bum extorquebitur. Tandem fertur ſententia, ſanctiſsimúſque vir abſolvitur; ſi abſolvi poteſt, qui nihil piaculi admiſerat, libérque ab omni culpa ſumma cum laude, & gratulatione declaratur.

3

Cum veniſſent filii Dei. Propriè, *filii Elohim*, fortium, potentium, magnatum; vel Dei, fortis, potentis, efficacis. De nomine Elohim plura aliquando; nunc tantũ examinãdi, qui ſint *filii Dei*, aut *filii Elohim* in qua re duæ extremæ ſententiæ ſicut à media, ita a veritate receſſerunt.

Qui filii Dei

Filii Dei pro Angelis

Geneſ. 6. 2. LXX. Philo lib. de Gigan. Aug. 15 de civit. c. 23

Prima exiſtimavit eo nomine Angelos tantummodo ſignificari: audientes taque Gen. 6. *Cum vidiſſent filii Dei filias hominum*, &c. & Septuaginta eo loco dicẽtes: *Videntes Angeli Dei* (quam lectionẽ habent Philo, & Aug.) intellexerunt Angelos, ſive bonos, ſive malos captos impuro mulierum amore progenuiſſe gigantes. inquem ſenſum Tertull. Iuſtin. Cypria. Clemens. Alexand. & poſt hos alii, lapſi ſunt. cum tamen hoc, loco, filii Dei ſint filii potentum, procerum; id eſt potentes viri, atque magnates (nam quæ Dei dicuntur, excelleatiam habent in Sacro ſermone). tum etiam filii potentũ, *Hebraiſmo* dicuntur ipſi põtẽtes; aut certè *filii Dei*, erunt pietatis, & divini numinis cultores, Dei omnium parentis veneratores tãquam filii cariſsimi. niſi fortè ſint filii, & poſteri Seth, & Enos; quorum illum, appellatum fuiſſe ſuo tempore Deum Suidas ſcribit: Hunc verò etiã Dei cognomento inſignitum fuiſſe autor eſt Cyril. Alex. & quod Gen. 4. dicitur: *Iſte cœpit invocare nomen Domini*; Theodoretus explicat, & legit cum Aquila; *Iſte ſperavit vocari nomine Domini.* id eſt, vocari Deus. Eadem eſt expoſitio Euſeb. Emis. eadem lectio Chryſoſt.

Tertul. Iuſtin. Cyprian. Clemens Alex

Suidas in Seth. Cyril. Alex. lib. 9 adverſus Iulia. Geneſ. 4. 26 Theodoret, Aquila Euſeb. Emiſ. Chryſoſt.

Secunda ſententia Chryſoſt. affirmat Angelos nunquam appellatos filios Dei, cum Paul. Heb. 1. ſcribat. *Cui angelorum dixit aliquando filius meus es tu?* Sed Paulus nõ de filiatione adoptionis, ſed de naturali & ſubſtantiali locutus nihil ſavet Chryſ. neq; placere põt choro reliquorũ Patrũ, non ſemel id nomen accipientium de angelis, quod illis cõvenit tum propter gratiam adoptionis, tum propter naturæ præſtantiam & virium robur; quare è cõverſo nomen angeli pro forti & potenti ſumitur, ut dicetur infra cap. 41. ℣. 16.

Heb. 1. 5

Chryſoſt.

Iob 41. 16

4

Tertia ergo, eáque veriſsima ſententia eſt, nomen filiorum Dei anceps eſſe, ut angelis, vel hominibus, aut propter potentiam, aut propter ſanctitatem tribuatur. Sic hoc loco Philip. Angelos aut Sãctos homines intelligi vult, eſtq; etiam ad utroſque proclivis. Pſalm. 28. *Afferte Domino filii Dei, afferte Domino filios arietum.* Nam Kaldæus angelicos choros invitatos ad divinas laudes exponit. Alii filios potentum, & inſignium virorum, filios Abraham, Iſaac & Iacob, veræ religionis cultores, piorum poſteritatẽ. O vos, inquam, verè pii, & veri Dei adoratores ſacrificiis & oblationib⁹ honorate Deũ. Sic Daniel. 3. *Species* (ſplendore, & majeſtate inſignis) *quarti ſimilis filio Dei*, id eſt angelo: exponitur enim vel ab ipſo Nabuchodonoſore dicente, *Benedictus Deus eorum, qui miſit angelum ſuum, & eruit ſervos ſuos.* & Malach. 2. dicitur, filia Dei alieni, mulier alienigena cultrix idolorum, *Contaminavit Iudas ſanctificationem Domini, & habuit* (uxorem duxit, & jure conjugii poſſedit) *filiam Dei alieni.* Rurſus filii Dei pro angelis Iob. 38. 7. & pro hominibus ſepe in novo teſtamẽto. Hinc Paulus ad Eph. ſcribit. *Ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur.* eſt enim Deus pater-familias, ex quo *omnis paternitas* (id eſt cognatio & familia) habet appellationem filiorum Dei, in cœlis (id eſt inter angelos, qui ſunt filii Dei) *& in terra* (inter homines juſtos, quos adoptionis gratia dignatus eſt Deus: quare illi de meliore parente, aut nobiliori cognatione gloriari non poſſunt, natura enim ſuperiores ſunt hominibus, ſed gratia adoptionis, & divinę conſortio naturę homines minimè inferiores. Quare ſapiẽter D. Thomas docuit. 3. parte quæſt. 13. diſſerens de adoptionis gratia, nomen filiorum Dei, non convenire primò & præcipuè angelis. Quamvìs peculiari quadam ratione illis potiùs, quàm hominibus convenire negandum non ſit. Primò quia ut idem D. Thomas autor eſt, illi primò adoptionem filiorum receperunt. Secundò, quoniam in rerũ gerendarum alacritate, & obedientia, exſequendiſq; juſsis ſunt ſimillimi filiis. Tertiò ſunt optimè affecti erga res humanas, atque ea caritate referunt Dei optimi parẽtis, naturæ & viſcerum imaginẽ, & ſimilitudinem filiorum. Quartò ex etymologia, & proprietate vocabuli,

Filii Dei tam Angeli, quam Sancti homines

Philippus Pſal. 28 1.

Kaldeus

Daniel. 3. 92.

Malach. 2. 11.

Epheſ. 3 15 Matth. 13 15. Luc. 24. 22.

D. Thom.

Angeli poti⁹, quam homines filii Dei.

ſunt verè filii fortium, & potentum; potentia & robore mirabili Deum potentiſsimum atque fortiſsimum repræſentant, tanquam filii progenitorem, & creatorem. Quintò (quod etiam pertinet ad proprietatem nominis, & phraſis Hebraicę, filii dicuntur, adminiſtri & diſcipuli, ut filii Prophetarum; quare in illos etiam quadrat nomen filiorum Dei, qui miniſtrāt & aſsiſtunt Deo. ex quibus omnibus efficitur, ut qui filii Dei venerunt ut aſſiſterent coram Domino, ſancti angeli neceſſariò fuerint.

5

Origen. Athanaſ. Gregor.

Angelos deffiniri loco.

Sed duo illa verba, quod angelos attinet, præmenda ſunt, *Cùm veniſſent, ut aſſiſterent*: ex primo namque Orig. Athana. & Grego. tanquam fidei dogma tradunt, angelos moveri localiter, neque omnibus locis præſentes eſſe, ſed eſſe cuique ſuum locum, & ſpatium præfinitũ, cùm illud neceſſariò requiratur, ſi ex uno loco in alium veniunt. Eadem ratio cōficitur à patribus ex verbis illis Satanæ *Circuivi terram, & perambulavi eam.* Simili ratione confirmant banc Theologicam veritatem Tertullianus in Apologe. cap. 22. Chryſoſt. ſuper id Heb. 1. *Omnes ſunt adminiſtratorii Spiritus.* Amb. lib. 1 de Spiritu ſancto cap. 10. Nanzianzenus oratione. 2. de Theol. rurſus Athana. in Epiſtola ad Serapionem de Spiritu Sancto. Damaſcenus lib. 2. de fide cap. 3. nam omnis creata ſubſtantia ſicut mutationis ſecundùm locum capax eſt, ita loco deſinita eſt, ſolus Deus, qui mutari non poteſt, quippe immenſus, univerſo ſpatio, etiam quod fingi, & imaginatione concipi poteſt, præſens eſt. Illud tantùm in Grego. obſerva, cùm ait angelos eſſe loco circumſcriptos, non tribuere illis continẽtiam in loco inſtar corporum, ſed definitionem in loco; qua etiam dicendi ratione & circumſcribendi vocabulo uſi ſunt tum alii patres, tum decima generalis Synodus.

ꝟ. 7

Tertul.

Chryſoſt. Ambroſ. Nazian. Athanaſ. Damaſcen.

Deus præſens ſpatio imaginario.

Greg.

Circumſcribi Angelos quomodo accipiendum.

Angelos aſsiſtere quomodo.

In ſecundo verbo cùm de angelis dicitur, multiplex aſsiſtendi, aut ſtandi coram Deo ratio, & modus conſiderari poteſt. Primus ſtrictè & anguſtè eos ſolùm angelos comprehendit, qui non exeunt ad miniſteria, neque ad externa munera peragēda mittuntur. Ideóque Deo aſsiſtere dicuntur, quia in Deo immediatè multorum myſteriorum, rerúmque agēdarum rationes vident, de quibus alios inferiores illuminãt, qui exequuturi ſũt ejuſmodi miniſteria. Quare alii dicuntur Aſsiſtentes, Seraphim, Cherubim, Throni, Dominationes; alii Miniſtrantes, videlicet reliqui ordines; de qua diſtinctione vide Diony. cap. 9. & cap. 13. de cœleſti hierar. Gregor. 17. moral. cap. 9. D. Thom. cũ Theologis 1. p. q. 112. ar. 3. Hic aſsiſtẽdi modus nõ quadrat præſenti.

Dionyſ. Gregor. D. Thom.

Aſsiſtere inferioris eſt.

Secundus importat habitum inferioris ad ſuperiorem, nam ſicut ſedere Regum, principum & ſupremorum judicũ eſt, cùm ſcriptum ſit; *Sedebit Dominus Rex in æternum.* Et, *Dabit illi Dominus Deus ſedem David patris ejus, & regnabit*, &c. Ita etiam *aſsiſtere*, vel ſtare, tum etiam coram aliquo conſurgere, eſt honorem & reverentiam exhibentis. Iſa. 49 *Reges videbunt & conſurgent Principes, & adorabunt propter Dominum Deum tuum, qui elegit te.* Sic igitur aſsiſtunt coram Deo, quem honorificant angelorum chori, horum enim proprium munus eſt laudare Deum, dicente Deo ipſo: *Cùm me laudarent aſtra matutina, & jubilarent omnes filii Dei.* & propterea videntur dici filii Dei, & angeli Dei, quòd divinis laudibus celebrandis addicti ſint, juxta id: *Benedicite angeli Domini Domino.* Idem in majeſtate, & gloria appariturus Dominus angelorum comitatũ præferet, *Filius hominis venturus eſt in gloria ſua cum angelis ſuis.* Quare cùm vidit Iſaias, *Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & elevatum*, vidit *ſtantes Seraphim*, & millia millium Seraphinorum, qui ſtantes honorem & reverentiam exhibebant, verbis etiã illis; *Sanctus, Sanctus, Sanctus.* conteſtantes digniſsimũ eſſe, quem creaturarum univerſitas coleret, & cujus nomen religioſiſsimè ſanctificaret. Verùm neque hic modus requiritur ab hoc loco; nam non dicerentur angeli veniſſe, ut laudando aſsiſterent Deo, quem ſemper laudant, ſicut neque qui ſequitur eadem ratione.

Pſal. 28. 10
Luc. 1. 33

Aſsiſtere, ſtare, & conſurgere in ſactis.

Iſai. 49. 7

Iob 38. 7

Dan. 3. 58

Iſai 6. 1.

Tertius eſt miniſtrantis. Proverb. 22. *Vidiſti virum velocem in opere ſuo, coram Regibus ſtabit* (Regibus miniſtrare dignus) *neque erit ante ignobiles.* 3. Reg. 10. *Beati ſervi tui hi, qui ſtant coram te.* hac etiam ratione aſſiſtunt Deo adminiſtratorii Spiritus, & apud Danielem *millia millium*, qui miniſtrant, iidem aſsiſtunt, niſi fortè eo loco diſcrimen fiat miniſtrantium, ab iis quos peculiari ratione aſsiſtentes ſuperiùs nominavimus.

Aſsiſtere pro miniſtrare.

Proverb. 22. 29.

3. Reg. 10. 8.

Quartus

Aſsiſtere, aut ſtare militū eſt.

Quartus miniſtrantis etiam eſt; ſed id peculiare importat, quòd velut miles paratus ſit, & in procinctu ad Ducis nutū, & imperium; nam ſtare militis eſt, ſive dimicaturi cum hoſte, ſive alium ab hoſte defenſuri, qui ſuæ tutelæ, & fidei cómiſſus ſit: Sic apud Iob. *Cùm ſederem quaſi Rex circumſtante exercitu*; Sic angelus evaginato gladio dicitur ſtetiſſe contra Balaam, & princeps ille exercitus Domini, quem Ioſue vidit; *Stantem contra ſe, evaginatum tenentem gladium*: & apud Dan. *Conſurget Michael princeps magnus, qui ſtat pro filiis populi*. Angeli itaque veluti parati & procincti milites aſsiſtunt coram Deo, cùm dicantur militare Deo, id eſt aſtare illi tanquam Duci milites imperata executuri; Zacha. 9. *Circundabo domum meam ex his qui militant mihi euntes & revertentes*: Sed neque hæc ſtandi ratio conſiſtit in hoc loco.

Nu. 22. 27. Ioſue 5. 3. Daniel. 12. 1. Zach. 9. 8.

Quintus habitus eſt orantis Iere. 18. *Recordare quòd ſteterim in conſpectu tuo, ut loquerer pro eis bonum*. Sic dicitur angelus ſtare ante Altare. Apoc. 8. quod idem eſt, quod aſsiſtere coram Domino. & cùm Raphael dixiſſet Tobiæ: *Quando orabas cū lachrymis, & ſepeliebas mortuos, ego obtuli orationem tuam Domino*. ſubjungit; *Ego ſum Raphael unus de ſeptem, qui aſtamus ante Dominum*. Atq; hic aſtandi modus poſſet cōvenire in præſentem locum; non enim incommodè dicetur, aut intelligetur veniſſe angelos, ut aſtarent coram domino oraturi, & pia opera, ſacrificiáq; & preces Iobi oblaturi coram Deo.

Iere. 18. 20. Stare, orantis habitus. Apoc. 8. 3. Tob. 12. 12.

Sextus ad judicii & ſubſelliorum formam, ordinémque refertur ſedente judice, & ſtantibus iis, qui vel rationem requiſiti reddunt, vel ſententiam expectāt; ſicut Exod. 18. *Sedit Moyſes, ut judicaret populum, qui aſsiſtebat Moyſi à manè uſque ad veſperam*. Quid autem ſit aſsiſtere judici explicuit deinde Moyſes; *Venit ad me populus quærens ſententiam Dei*. Ideo de impiis qui propter ſcelerum conſcientiam non audebunt prodire ante tribunal, dicitur; *Non reſurgent* (non ſtabunt) *impii in judicio*. Sic etiam cùm apud Danielem dicatur, *Millia millium aſsiſtebāt, & miniſtrabant*, ſubjungitur, *Iudiciū* (judex cum judicii forma) *ſedit & libri aperti ſunt*. Hoc etiā cadit in rē præſentē; nā ut ex Kaldæo diximus hic concilii dies, fuit dies judicii magni, in quo ſedēte judice angeli aſsiſtūt, patroni hominū, cauſas acturi & pia hominis opera à nequiſsimi dæmonis calūniis, & criminationibus defenſuri; Adſtat Satan reos agēs homines; expectant utriq; ſententiā; boni ergo angeli apparitores aſtant judici; & dæmō tortor & carnifex.

Stare forenſe. Exod. 18. Pſal. 1. 5. Daniel, 7. 10

Septimus tandem eſt peculiaris Deo aſsiſtēdi modus, cum Angelus cum Deo loquitur, & nova quadā ratione illi præſens efficitur, petens illuminari, aut certior de divina voluntate fieri ſuper re aliqua agenda. Qua de re ſapienter Divus Thomas ſcribit. 1. part. in hæc verba: *Loquutione, qua angeli loquuntur Deo laudantes ipſum, & admirantes, ſemper angeli Deo loquūtur, ſed locutione, qua ejus ſapientiam conſulūt ſuper agendis, tunc ei loquuntur, quando aliquid novum per eos agendum occurrit ſuper quo deſiderant illuminari*. Hæc ergo de aſsiſtentia angelorum dicta ſint. De illa verò particula, *coram*, hoc unum; non eſſe in hoc loco eam, quæ alibi occurit in Sacro ſermone, ſed quæ ſingulariter verſa ſit ab interprete Latino, *coram*, cùm ſæpe eandem verterit, *ſuper*, aut *ſupra*, interdū etiā, *juxta, prope*, eſt enim in fonte *Ghal*, à *Ghalah*, quo eſt aſcendere; quaſi dicas ſuper aut juxta Dominum. Sed ſenſus idem, de voce verò *Domini* aliqua ſtatim.

Aſsiſtere Angelos, cùm ad Deum loquuntur. D. Tho. 1 p. q. 107. a. 3. ad 2. עַל עָלָה

6

Aſſuit inter eos. Illud obſervarunt Albertus, & D. Thomas, ſanctos angelos veniſſe; Satan verò nō veniſſe, ſed aſſuiſſe, quaſi coactum coram judice. Sed certè alii patres potiùs hinc colligunt dæmonis impudentiam, & calumniandi deſiderium, nullámque prętermitti ab illo adverſandi occaſionem, & ſanctorum hominum merita vel extenuandi, vel falſis criminationibus, & mendaciis obſcurādi. Nec verò in illo verbo *veniendi* ullum diſcrimen ſolidè aſſeri poteſt, nam in Septuaginta; *Venerunt angeli, ut ſtarent coram Domino, & diabolus venit cum eis*. Aquil. Chryſo. Complut. *In medio eorum*. & hoc ſumptū eſt ex fonte; quæ locutio æqualitatem quandam afferre ſolet, ut Prov. 1. *Sortem tuam mitte nobiſcum*. Heb *ſortē tuam projice in medio noſtrum*. Et Deut. 18. *Prophetam ſuſcitabit eis de medio fratrum ſuorum ſimilem tui*. idē rectè explicatur à Latino *inter eos*, videlicet, Spiritus ſe ſe interſeruit angelis aliis ſimilis naturæ, conatus ſi quomodo poſſet deliteſcere inter angelos lucis, ementito ſplendore. Sed qua tandem ratione adeſſe præſens potuit

Albertus D. Thomas. Verbum veniendi LXX In medio eſſe quid Prov. 1. 14 Deut. 18. 15.

dæmon

Greg. lib 2. c. 1.

dæmon,aut *quæ communicatio lucu ad tenebras.* Reſpondet Grego. Satanam præſentem adfuiſſe Deo, ſicut cæcum ſolis luci; non enim aſſuit ut contemplaretur Deum,aut ſplendorem ſanctorum Angelorum,ſed ut potiùs videretur ab illis; atque in eandem ſententiam ferè Nazianzenus.

7

Angelorũ patroc. inlu.

4 Reg. 6 16

Satan. Ingens ſolatium, quòd cum unus Satan ad fuerit,plures tamen hominis patroni numerentur; ut veriſsimè à nobis dici poſsit. *Plures nobiſcum ſunt, quàm cum illis.* Rurſus ingens timor, dum in terris agimus;nam etiam irrepit in angelorum cœtum Satanas, quippe *In circuitu impii ambulant*; id eſt quocúmque te vertas, in medio iniquitatis,& improborum verſari videaris; *abundat* tandem *iniquitas.*

Pſ 11. 9.

Math. 4 12.

Eugubinus

Quis Satanæ nomine intelligi oporteat

Sed quis tamen nomine *Satan* intelligi oportet? Steuchus veroſimile putat eſſe diuinam Nemeſin, aut iuſtitiam,quæ omnia luſtrat & circunſpicit, & circuit uniuerſam terram,quæ q; vult nos Dei amatores,perfectos,& in aduerſis conſtãtes; & ad eam Nemeſis & diuinæ Iuſtitiæ perſonam accomodare nititur omnes interrogationes,& reſponſiones,quæ ſcribuntur in hoc Dei cum Satana colloquio. Hebræi alii commenti ſunt hunc Satanã fuiſſe unum aliquem hominem,Iobi inimiciſsimum,qui dignus fuerit & Satanę, & diaboli nomine. Cæterum veriſsima, dicam etiam,catholica omnium patrum interpretatio dæmonem ſpiritum nequã intelligit. Septuaginta *Diabolum* dicunt. Proſper non quempiam unum ex Angelis apoſtatis,ſed ſupremum cenſet:appellat enim illum totius militiæ principem, qui popoſcit Iobum fortiſsimum ad certamen. Neque mirum,ut cum Iob figurã perſonámque geſſerit Chriſti domini, uterque utriuſque tentator fuerit. Quam ſententiam ex Hebræis affert Hierony, Habac. 3.

LXX

Proſper.

8

שׂטה

Nominis Satanæ interpretatio. Oleaſter refellitur

שׂטן

Iren. m.

Sed quid *Satanæ* nomen ſignificet, petendum eſt ex radice Hebræa: dicitur enim a verbo, *Satan*, quod eſſe idem, quod declinare,aut diuertere, docet Oleaſter, ad id Geneſ. 26. *Appellavit eum* (puteum) *inimicitias*. ſed ejuſmodi ſignificatio non placet Hæbraicè peritis, potiúſque pertinet ad verbũ (*Satha*), quod eſt divertere, aut declinare, quàm ad *Satan.* quàmvis Irineus lib. 5, aduerſus hæreſes cap. 21. ait *Satana*, verbum, Hebraicè apoſtatam ſignificare,idemque docet Iuſtinus in dialogo,his verbis. *Satan, Iudaorum, Syrorúmque lingua deſertorem ſignificat.* quod deinde Iuſtinus addit,minus congruit, *Hac* (inquit) *vox (Nas) quod interpretatur ſerpens Hebrais, idem quod Satan valet ita ex utroque unumq; vocabulum componitur Satanas*. cùm certum ſit *Satanas* ad terminationem, & inflexionem Græcam,aut Latinam pertinere; *Satan* verò ad Hebraicam; quo etiam indeclinabiliter utitur Tertulli. lib. 3. adverſus Marci. cap. 20. Illud ergo verius apud cæteros ſignificat,odio habere, inimici eſſe,aduerſari,detrahere alicui malitioſè. propter odium, & inimicitiam. Ego ut unico verbo plura complectar,exiſtimo hoc ſignificare,obſiſtere alicui hoſtili animo; atque in hac ſignificatione, quæ propria,& germana eſt, cæteras omnes contineri. Sic enim illa adverſandi tam quam germana à Hieronymo agnoſcitur eáque apud Latinos non alia eſt,quàm repugnandi, & obſiſtendi. Hæc enim apud Cice. ſynonima ſunt, *adverſus & repugnãs.* Tum Baſil. homi. *quod Deus nõ eſt autor malorum; Satanas* (inquit) *quòd bono adverſetur appellatur id enim ſignificat vox Hebraorum.* idem Cyril. Hieroſoli. cathec. 2. Res exẽplis confirmabitur Zach. 3. *Satan ſtabat à dextris eius,ut adverſaretur ei.* alluditur enim verbo adverſandi, ad nomen *Satan.* vel potiùs per conjugata, cùm ex eadem radice ſint,vis & proprietas vocabuli exprimitur. quaſi diceret,adverſarius, ut adverſaretur,ut conãti Ieſu ſacerdoti magno religionis inſtaurationem, & meliorẽ ſtatum,obſiſteret,mente inimica, & hoſtili animo oppugnaret divinarum rerũ, augmentum,& curam. Matth. 16. Petro diſſuadenti mortem, & paſsionem acerbiſsimam dictum eſt a Chriſto Ieſu, *Vade poſt me Satana, ſcandalum es mihi.* ne mihi impedimentum,obſtaculum ve fueris; ne obſiſtas velut meæ crucis inimicus; ſed potiùs amicum & ſocium te mihi paſſuro præbe. Geneſ. 26. cum exhauriendi ex puteis paſtores Geraræ obſiſterent, & hoſtili animo repugnarent paſtoribus Iſaac,rixati ſunt, *appellavítque eum* (puteũ) *inimicitias*: quaſi dicas, reſiſtentiam & oppugnationem inimicam. 3. Reg. 5, *Non eſt Satan,neque occurſus,malus*, nemo eſt qui rebellet,qui repugnet,qui obſiſtat. Nõ male hoc loco vertit Tygurina, *ut non ſit qui ſe mihi opponat, aut malum objiciat*: videlicet

Iuſtinus contra Tryphon.

Tertul.

Vera ſignificatio verbi Satan, multis exemplis cõfirmata

Cicero.

Baſilius.

Cyrillus Hieroſolimitan.

Zacha. 3. 1.

Matthe. 16 25

Geneſ. 26. 20.

3. Reg. 5. 4

Tygurin.

Salomoni se sponte subjiciebant vicini omnes amicè & benevolè. Num.22. *Ego veni, ut * adversârer tibi, quia perversa est via tua mihíque contraria* (deinde explicatur idem esse adversari, quod hostiliter resistere) *Nisi asina recessisset de via dans locum resistenti, te occidissem.* 2.Reg. 19. filiis Sarviæ repugnantibus, & adversantibus voluntati, & animo Davidis mitissimo erga Semei, ait. *Quid mihi, & vobis filii Sarviæ? cur efficimini mihi hodie in Satan?* Tū etiā Matthei. 12. opportunè videtur Christus Dominus usus vocabulo Satanæ, cùm ait: *Si Satanas Satanam ejicit, adversùs se divisus est; quo modo ergo Regnum ejus stabit?* id est, si Satanas sibi ipsi adversatur, & repugnat suismet conatibus, & seipsum oppugnat, ut fieri solet, cùm regnum in se ipsum divisum est. Tandem 1. Esd 4. *Factum est, ut populus terræ impediret manus populi Iudæ, & turbaret eos in ædificando.* deinde subjicitur; *In Regno autem Assueri in principio Regni ejus scripserunt * accusationem adversùs habitatores Iudæ, & Ierusalem.* Hebraic. * (*Sitnah*) id est adversationem animo inimico, & calumniatorio. Quare quod hoc loco dicitur, *impedire manus populi*, idem est quod adversatio, aut adversari. Rursus hoc illud est, *Satan stare à dextris* (*y a la mano*) & optimarum rerum conatibus obsistere. Hinc primò observandum, cū dæmon appellatur *adversarius*, certè alludi ad nomen *Satanæ*. 1. Pet. 5. & 1. ad Thim. 5. Secundò Satanam verti à Septuaginta, Diabolum, hoc loco, Zach.3. Psalm.99. & duo hæc nomina sibi respondere mutuò indicatur Apocalyp.12. *Projectus est Draco ille magnus Serpēs antiquus, qui vocatur Diabolus, & Satanas.* Diaboli autem nomē licèt Isidorus voluerit Hebrēū esse, certè constat esse Græcum à (*diaballin*) quasi dicas criminatorem, mēdacem, calumniatorem; sic enim nominis explicatio, & ratio redditur eo ipso loco Ap. * 10. *Projectus est accusator fratrum suorum, qui accusat illos ante conspectum Dei nostrī die, ac nocte*, forte ut crescat, quod hîc dicitur; *Quadam die*, imo etiam, *die ac nocte.* Tertullia. lib. 2. aduersus Marcio. cap. 10. Delatorem, quod idem est, explicat: & lib. 5. cap. 18. Sed qua ratione Satanas, & Diabolus ad eandem significationem revocari possint explicandum est, cùm certè omnino diversæ significationis videantur, adversarius, & calumniator, aut criminator. Sciendum est ergo, Adversariū, ex proprietate Latini sermonis non solùm esse eum, qui quoquo modo alteri adversetur, aut repugnet; sed etiam qui in judicio adversus nos contendit, qui nobis litem intendit, & nostræ causę cōtradicit; quæ nominis proprietas ex illo constare potest Matth.5. *Esto consentiens adversario tuo citò, dum es in via cum eo, ne fortè tradat te adversarius judici*, &c. Et Lucæ. 12.58. Eadem autē est vis, & significatio calumniatoris, diaboli, & malitiosi criminatoris, quare illud, quod est adversari, Septuaginta dixerunt, *detrahere alicui*; quasi apud judicem. Psalm.108. *Pro eo, ut me diligerent, detrahebant mihi.* Hierony. *adversabantur mihi.* Et iterū: *Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud Dominum.* Hierony. *qui adversantur mihi à Domino*; id est, qui calumniis, & mendaciis in judicio prolatis meam innocentiam obscurare conantur, ea propter Iudas opportunè dicitur diabolus. Ioa.6. Qui & piis operibus repugnabat, & adversabatur, & calumniabatur atq; accusabat Christi Domini facta, & aliorum Apostolorū; tum etiam Diaboli, & Pharisęorum Christum calumniantium, ministrum se præbuit, ut deferret Iesum apud Iudicē iniquum. Ergo cum non tam viribus ad nocendū, quàm malitia, & mendacio, ac fraude valeat Dæmon, non tam nobis adversatur viribus, quàm calumniis & criminationibus falsis: atque in eo peculiariter mendacii, & falsæ criminationis ver⁹ autor & pater esse cognoscitur, quòd cum nobis ad peccatum autor sit, deinde peccati, ad quod nos incitavit, reos agit; veri quidēm peccati, falsus tamen criminator, & malitiosus accusator. in quem illud quadrat, quod in Ioab suadentem cuidā necem Absalon, sapienter ab illo respōsum est; *Nequaquam mitterem manum meam in filium Regis: sed etsi fecissem contra animā meam audacter, nequaquam hoc regem latere potuisset, & tu stares ex adverso.* Basil. hom. quòd Deus non est autor malorum. sic ait: *Diabolus dicitur quoniam idem & in peccato nobis cooperatur, & accusator noster est.* Ab hac igitur adversandi, & calumniandi libidine Satanæ, & Diaboli nomen habet. Quamvis etiam adversandi officium habeat sanctis angelis, qui nostras res procurant, & nobis ipsis, ne consequamur quod ille amisit: tum etiam calumniatus

Marginalia: Nu.22.32. | *Para impedirte el passo | 2.Reg.19.22 | Math. 12.26 | 1 Esd.4.4 | *Dieron aviso de la assistēcia, que les avian hecho, y del embargo de la obra שִׂטְנָה | Zach.3.1. | LXX | Quia nomen Diabolus | Apoc.12.9 | * διαβάλλειν | Tertul. | Matth.5.26 | Significatio Diaboli proxima Satanæ. | LXX Psal.108.4 | Ioan.6 70 | Dæmon non tam viribus, quàm calliditate & malitia nobis adversatur. | 2 Reg.18. 12.13

fuerit

Tertul. Iuſtin. Chryſoſt.

fuerit Deum apud primos parentes, ut explicant Tertul.lib.2.contra Marci.Iuſti.ad gent.Chryſoſ.hom.2.in.2.ad Corint.

Exhis videas iam appoſitè omnia in rem præſentem cõvenire: nam ubi angeli conveniunt acturi de rebus hominum procurandis,& promovendis, ille adeſt continuò pro ſuo Satanæ munere,ut adverſetur & obſiſtat;cum ſubſellia,& judicium aperiuntur,& parantur,adeſt criminator, & adverſarius pro ſuo Diaboli officio, cum laudatur Iob, calumniatur ille malitioſiſsimè,& detrahit apud judicem. Sed jam hæc quanã ratione peracta fuerint,tandem diſcutiendum eſt.

An hujus Angelorum concilii acta ita vt ſcribuntur, vel potiùs per metaphoram accipienda ſint?

9. Prima ſententia, hæc nõ accidiſſe ut narrantur, ſed dici propter ſignificationem.
10. 2. Sent. Concilium hoc imaginaria viſione repræſentatum.
11 Tertia ſent. verior, rem ita cõtigiſſe ut narratur
12 Angelos, præſertim Iobi & filiorum cuſtodes in locum certum conveniſſe, & quorſum?
13. Angelus ne, an Deus ipſe concilio huic præfuerit?

9 Prima ſententia.

IN re nõ omnino facili,triplex eſt ſententia.Prima negat hæc ſecundum hiſtoriam debere intelligi;affirmat tantùm quaſi fictione quadam poetica, aut figurata ſcriptione rem nobis proponi; non tamẽ falſò aut inutiliter,ſed ut utilia multa,atque veriſsima nobis ſignificarentur: nam certa illa,& ſtata dies,qua dicitur cõvocatum hoc concilium, ſignificat certum & conſtitutum à Deo tempus, quo cuncta hæc funeſta, & calamitoſa Iobo acciderunt. Non aliter licèt dicere Dei ſit æternum,tamẽ dicitur dixiſſe primo, aut ſecũdo die, *Fiat lux*, aut quidvis aliud quòd res eo die,vel tempore creata extiterit. Deinde conuenire ſanctos Angelos manifeſtat illorum in Deo laudando alacritatem,& curam adminiſtrãdi, & pia hominum opera Deo ſiſtendi:illos Deo aſsiſtere eſt,aut Dei viſione frui,aut paratos eſſe Dei imperata exequi; aut nihil Deum latere poſse, cum nuda ſint omnia,& aperta oculis eius. Adeſſe etiam inter illos Satan,indicat hunc etiam ſubeſſe diuinis oculis,& juſsibus;aut etiam ſimilis eſſe naturæ aliis Angelis,propterq́ue quaſi inter illos deliteſcere.Non interrogari ſanctos Angelos unde veniãt, eſt illorum,atque in univerſum filiorum Dei opera probari Deo. Satã verò interrogati,inde naſci,quòd illius, atque impiorum conatus, & actiones quaſi Deo ignoratæ ſint,ideſt minimè illi probatæ. Dęmonem deambulare, & circuire univerſam terram,declarat vagum eſſe, & inquietum ſpiritum,celerem in conficiendo,& peragendo,nocendi cupidum,poſſidendi,dominandi;jactabundum, ſuperbum,mendacem,quærentem, quem devoret,& omnia tentãtem, atque explorãtem,ut nocere poſsit.Iobi virtutes recenſeri à Deo,exprimit Iobi pietatem & ſanctitatem bene Deo perſpectã,atque probatam.Satanæ calumnia prodit officium Diaboli,criminatoris, invidi, malitioſi. Collocutiones denique cæteræ oſtendunt dæmonem nocere minimè poſſe,niſi permiſſa ſibi a Deo facultate;atque ea, non quam vellet dæmon, ſed quam Dei bonitas & providentia præfinit,atq; pręſcribit.Hanc interpretandi rationem videntur ſequi Origenes,Grego.Salvianus lib.1. Anticim.Philip.præsbiter.D.Tho. & alii recentiores.Cajeta. Carthuſianus. Iſidorus Clarius,Titelm. cenſent nãque hic ſubeſſe proſopopęiã quãdam,fictãmque perſonarum inductionem,quę potiùs eſſet dicenda mimeſis, per quam verarũ perſonarum verba & dicta,interdum etiã geſtus per imitationem effinguntur,& repræſentantur.

Origen. Gregor. Saluianus. Philip. D.Thom. Cajetanus Cartuſian. Iſid Clar. Titelm. Mimeſis.

10 Secunda ſent. concilium hoc imaginariò repræſentatum eſſe

Alii ſecundò exiſtimarunt hanc eſſe viſionem quandã hujus libri ſcriptori oſtẽſam imaginariò, qua illi ſignificarentur ea omnia, quæ in prima interpretatione expoſuimus.rem itáque, quæ hoc loco narratur,non ita eſſe peractam,ſed ita eſſe viſam & repræſentatam, ut ſcribitur. Quæ exponendi ratio confirmari ex ſimili poteſt.3.Reg.22.vidiſſe namq; Michæas teſtatur Dei & Angelorum concilium,in quo omnis exercitus cœli aſsiſtebat Deo.adſuit quoque ſpiritus nequam & mendax paratiſsimúſque ad decipiendum;ultro, citroque habitum eſſe inter

Geneſ.1.3. *3.Reg.22.*

Deum

Deum & dęmonem colloquium, permitente Deo facultatem decipiendi Regē Achab. Hanc exponendi rationem indicavit Polychron. & in exemplum adducit illam alteram viſionem Zachariæ. 3. *Oſtendit mihi Dominus Ieſum Sacerdotem magnum ſtantem coram angelo Domini, & Satan ſtabat à dextris ejus, ut adverſaretur ei.* Idem vid. tur placuiſſe Vatablo, veroſimile putat Hugo. latè perſequitur Euſeb. cēſens quòd Moyſes, aut tres Iobi amici, qui hunc librum ſcripſerint, cum quibus etiā locutus eſt Deus, rem hanc per viſum internum exceperint. Niſi fortè ipſi Iobo reſtituto in priſtinum ſtatum ſuæ tragædiæ initium, & quaſi primus actus phantaſiæ ſpectandus datus eſt; qui poſt peractam univerſam tragędiam tragicus eſſe non potuit, ſed multò lætiſsimus, atque jocundiſsimus. Et verò nihil huic expoſitioni obeſt, quòd nullum hîc verbum exprimatur, quod viſionem aut oſtenſionem imaginariam indicet; nam cum hæc nō per modum prophetiæ, ſed per modum hiſtoriæ narrentur, ut ipſi veriſsimæ Iobi hiſtoriæ reſponderent, hiſtorica & ſimplici narratione dici, & ſcribi debuerunt. Quædam alia objicit Aſtunica contra expoſitionem hanc, ſed nihil adverſus illam efficit.

Polychron. *Zachar 3.1.* *Vatablus* *Hugo* *Euſeb.* *Aſtunica*

II Tertiò poteſt ſimplici intellectu accipi res ita geſta, atq; peracta ut ſcribitur; non quidē corporea ratione, ſed ea, quæ veriſsimè inter Spiritus poteſt intercedere, ut in certum quēdam locum angeli convenerint cui ſe præſentes exhibuerint; ad fuerit Satā per ſuam ſubſtantiā, habitę fuerint inter illos ſpirituales colloqutiones, & manifeſtationes ſuarū cogitationum; unus aliquis ex ſuperioribus Angelis Dei loco & nomine toti cœtui præfuerit; Dæmoni innotuerit peculiaris aliqua Dei voluntas, aut permiſsio, ſicut & ſanctis Angelis; qua in re tractando minùs Phyſicè minúſque Theologicè quidam hoc loco ſcripſerunt. Ego verò ab hac exponendi ratione non diſcēdam, tum quòd videam nihil incommodi ex illa ſequi; ubi verò nihil abſurdi in ipſo primo, & Grammatico ſenſu ineſt; non oportere ad figuram, aut Metaphoram divertere, ſed ut dicitur, & ut verba ſonant, rem intelligere, veriſsima eſt Sacræ Scripturæ regula. tum etiam quòd graviſsimis patribus nō diſplicuerit. Nam Athanas. in quæſtionibus in ſacram Scripturam, ad Antioch. q. 8. clarè hac de re loquitur; ſic ille quærit, *Cùm ex cælo Diabolus prolapſus ſit, quo modo ſcriptum eſt in lib. Iob, quòd ingreſsi ſunt Angeli Dei, ut ſtarent in cōſpectu Dei, & in medio eorum Diabolus? Reſponſio: Non dicit Scriptura, quòd in cælis Diabolus venerit in medium angelorum. manifeſtum igitur eſt, quòd in terra. Etenim ubicumque ſunt Angeli, aſtant Deo. Verùm ſciendum eſt, quòd per ſanctum aliquem angelū Diabolo eſt Deus locutus. Quemadmodū etiam Reges per hominem aliquem intermedium ſuum alloquuntur adverſarium.* Ecce, ut certum re ipſa locum conventui angelorum, atque veram & realē colloquutionem per intermedium angelū Satanæ cum Deo ſine ulla figura aut metaphora doceat Athanaſius. Eandem rem indicavit Auguſt. in annotation. in Iob: rogans enim quare Satan cùm angelis dicatur veniſſe: *Numquid* (reſpondet) *quia niſi per illos audire non potuit?* realem collocutionem & adventū præſentiámque dæmonis planè concedit. Nazian. ex eadem dæmonis præſentia impudentiam illius conſiderat, quòd niſi re ipſa eveniſſet, inanis videretur cōſideratio. *O impudentiam* (inquit) *ejus, qui talia audeat; jam inde à principio in paradiſum ille contra figmentum irrepſerat, nunc quoque inter angelos medius conſiſtit, ut Iobum ad ſupplicium depoſcat.* Simili ſententia idem videtur ſenſiſſe Lactan. lib. 1. cap. 10. Dum de Satana in idolo Appollinis reſponſa dante, & ſe non dæmonem, ſed angelum dicente ſcribit; *De ſe ille mentitus eſt, qui cùm ſit è numero dæmonum, angelis ſe Dei aggregavit.* Olymp. rem totam confirmat *Angelos* (inquit) *cùm Diabolo diſceptando ſermocinari, ex iis quæ apud Zachariam leguntur perſpicuum fieri poteſt; ſic enim Angelus Diabolo; imperet tibi, &c. Tum ex epiſtolis Catholicis, cùm Michael contenderet de Moyſis corpore cū Diabolo, &c. Itaque exiſtimare poſſumus angelum quempiam divina mandata exhaurientem, cum Diabolo collocutum eſſe: neque enim ſuo ſermone dignatur Deus Diabolum.* Ex aliis interpretibus Lyranus in hanc ſententiā nō invitus trahi poterit; Hugo verò cardinalis lubens ipſe deſcendit; Ioannes verò Ferus non longè recedit.

Scripturę regula *Athanaſ.* *Auguſti.* *Nazianze.* *Lactan.* *Olympiod.* *Lyranus* *Hugo. Card.* *Ioan. Fer.*

12 **Objectio.** Sed quorſum, inquis, hic angelorum conventus, ut verba ſonant intelligi debeat, cùm etiam realis ipſa, & vera angelorum locutio, quæ non eſt aſtricta cor-

poreo loco, potuerit intet Angelos intercesiſſe, ubicumque extiterint, etiam locis valdè diſsitis, dummodo ſuæ mentis conceptus alter ad alterum ditexerit, volueritque alteri innoteſcere? Reſpondeo; Cum dæmon Iobi adverſarius, & tētator circa ipſum Iobum verſatetur, ad eſſetque præſens nō ſolum in terra Hus, ſed etiam à dextris ipſius Iobi, ut illi adverſaretur; cúmque etiá Angelus custos in eodem eſſet loco, res ipſa poſtulare videbatur, ut & Angeli, qui nouam illuminationem petebant ſuper Iobi ſalute & rebus, aut procurandis, aut promovēdis ſimul etiam cum aliis cuſtodibus filiorú Iobi, tum etiam Satanas petens facultatem nocendi & perdendi, ibi locorú convenerint, ubi res ipſa, & Iob atq; filii verſabantur. Tum etiam in Angelorum cuſtodum auxilium ad dæmonis audaciam comprimēdam, & illius calumniis & criminationibus repugnandum alii Angeli in eundem locum accurrerint. Quare potiùs hunc localem conuentum & concilium res ipſa peragenda petebat, quàm ulla neceſsitas propinquioris loci ad colloquendum.

Reſponſio.

Angeli cuſtodes Iobi, & filiorum cōvenientes in cōcilii locum.

13 Rurſus quod Athana. & Olympiod. dixerunt, aliquem ex ſuperioribus Angelis colloquutú eſſe cum Satana, non Deum; quòdq; nos indicavimus eum angelum fuiſſe, qui toti concilio præfuerit, vocari poteſt in dubium, ex eo quòd cum aſtitiſſe dicuntur coram Domino, ſubeſt in Hebreo nomen, *Iehoua*, quod non niſi Deo vero tribuitur, & nunquam eo nomine angelum appellatum invenimus; cum tamen nō raró, *Elohim*, appellentur: Reſpōdet: Agnelum quidem in propria perſona nunquam appellari, *Iehoua*, quámuis *Elohim*, aut Dominus aliquando ipſe dicitur: at verò qua ratione Deum repræſētat, & illius perſonam vicémque gerit nō ſemel dicitur, Iehoua; videlicet cum dicitur *Iehoua* apparuiſſe, vel locutus vt Geneſ. 12. 13. 15, 28. ubi tres viri vel angeli uocantur nomine *Iehoua*; & in uniuerſ[um] non Deum ſed angelum apparuiſſe, aut locutum hominibus quotieſcunque dicitur Deus apparuiſſe, docuerunt Dionyſ., Origen. Cypria. Naz. Athana. Ambr. quos refert Auguſt. epiſtola. 111. eadēq; eſt D. Tho. & Scholaſticorú ſentētia, Adde id nomē *Iehova* idolo tribui Iudic. 17. quòd exiſtimaretur ab ethnicis ver° De°.

Athanaſ. Olympiod.

An toti concilio quiſpiam angelorú præfuerit.

Geneſ. 12, 13 15 28

Dionyſ. Origen. Cyprianus Nazian. Athanaſ. Ambroſ. D Thom. Iudic. 17.

VII. Cui dixit Dominus, Unde venis? Qui reſpondens ait, Circuivi terrā & perambulavi eam.

1. *Dicere, pro interrogare, aut reſpondere. Verbum futuri temporis cum interrogatione. Deum interrogare, aut dubitare quid?*	*tiam, ſæuitiam, effert. illuſtratus locus. 1. Petri. 5. 8.*
2. *Reſpondere Deo angelū, aut Deum angelo quomodo.*	4. *Perambulare, pedem ponere, circuire, venire, ad poſſeſsionem & adminiſtrationem publici muneris refertur. Dæmonis impudentia. Chriſti Ieſu verus dominatus.*
3. *Circuire, celeritatē, mali-*	

1 C*Vi dixit.* Verbú *dicendi* cōmune eſt interrogādo & reſpondendo; itaq; Dominus (Iebova) qui Dei loco præſidebat, & cæteris quaſi jus dicebat, ſedens in cathedra Dei, *dixit*, rogavit Satanam, *unde venis*? in Hebręo per futurú effertur, hæc interrogatio, *unde venies?* quo etiam modo legunt Regia, & Hebræus apud Caieta. habebítque admiſtam increpationem quandam perverſæ conſuetudinis, & pravarum excurſionum: qua etiá ratione vago, & inquieto filio indignabundus pater redeunti domum dicere apud noſtrates ſolet. *De adonde vendras tu aora?* Nam interrogatio de re iam facta, & præterita per verbum futuri temporis deſignare poteſt conſuetudinem nunquam mittēdam. Simile quid obſervavimus ſuperiùs. verſ. 4.

Regia, & Hebræus

Alii ex proprietate linguæ Hebręæ exiſtimant, futurum illum cum interrogatione idem valere, quod præteritum quaſi dicat, *unde veniſti?* neque deeſt illis exemplum ex Geneſ. 31. Sed bene vertiſſe Latinum interpretē ipſa lenitas interrogandi per verbum temporis præſentis abundè probat. Potéſtque quaſi ex geſtu habere ſuſpicionem, aut ſignificationem ſceleris alicujus perpetrati; ut nō tam dubitando interrogatio fiat, quàm aſſerendo; quaſi dicat, *Venis utique ab homicidiis, adulteriis, furtis, & omnis generis ſceleribus procurandis, ut Origenes hoc loco notavit. Quod autem per interrogationem, & ſpeciem quādam dubitationis, aut ignorationis oſtendat ſe Deus reprobare, id quod ſibi eſſe ignotum ſignificat, eleganter explicat Orige. & D. Grego. & variis exemplis illuſtrant. Illud in præſenti ſatis fuerit ex Hoſeæ. 8. ipſi

Origen.

**Hiſpanus ... De adōde vienes tu ag... q̄ yo ſeguro q̄ dexes hecho algun buē recaudo*

regnaverunt

Alomenos por mi nt por mi quen * que no tengo-enello arte ni parte.
LXX
Quid dicatur Deus ignorare.

*regnaverunt,& non * ex me, principes extiterunt & * non cognovi.* Septuaginta; *Principes extiterunt,& non indicaverunt mihi.* cum enim de peccatis neq; conſilium à Deo petatur, neque auxilium, neque pravam cupiditatem homo fuſis ad illum precibus Deo manifeſtet, dicitur Deus ignorare, quod ex nullo hominis officio cognoſcit.

2

D.1.p.q.13.a.3.

Qui reſpondens ait. Subtiliter docuit Divus Thom. 1. p. nõ eodem modo Deum loqui angelo, atque angelum Deo: nam Deus loquens ordinatur ad angelum ſicut agens illuminans,& revelans; angelus verò loquẽs ad Deum, velut paſſum, admirans, conſultans, cognoſcens, & accipiens ex Deo aliquid. vide Gregorium copioſè hac de re differentem, atque diſtinguẽtẽ quatuor modos, quibus Deus Diabolo loquitur; tres verò alios, quibus Deo Diabolus

Gregorius.

3

Circuivi terram. In fonte, à circumeundo in terra. ſed vim latentem in Hebraiſmo expreſsit Vulgatus, cùm terram circundari dixit. Quod ad naturam Satanæ pertinet, mira illius & aliorum ſpirituum celeritas indicatur; quam eſſe tantam, ut nulla mora, nullo tempore moveri loco, & circuire etiam univerſam terrã Theologi quidam exiſtimaverint. Sed illud tamen verè aſſeritur, infinitam videri illorum celeritatẽ, quippe ſi velint quodcumque iter, ſpatium ve loci tempore quantumcùmque breviſsimo cõficiant. Tertullia. in apolog. ex eo quòd aves in Scriptura nominẽtur Dæmones, id colligit. *Omnis* (inquit) *Spiritus ales eſt. hoc angeli, & Dæmones; igitur momento ubique ſunt; totus orbis illis locus unus eſt; quid ubique geratur tã facilè ſciunt, quàm enunciant, velocitas, divinitas creditur, quia ſubſtantia ignoratur.* Quod verò attinet ad ingenium & mores pravitatemq; naturæ, cum in malo fixi & obſtinati hæreant, ſunt tamen ad malum procurandum & res humanas perturbandas, inſtabiles, inquieti, vagi. Ab his notis illos deſcribit Iſidor. *Dæmones ſunt impii ſpiritus. ſubtiles, & vagi, commovent ſenſus, fingunt effectus, vitam turbãt, ſomnos inquietãt; morbos inferunt, mentes terrent, invocati adſunt, mutãtur in diverſas figuras, &c.* Quippe vagi, & profugi in terra, ſicut Cain, poſtquam à facie Dei ejectus eſt, *Ambulabunt per loca arida & inaquoſa, quærentes requiem, & non invenientes.* Et quòd

Angelorũ in movendo celeritas.

Greg. Palud. Mat. Gab 2.

Tertul in apolog. c. 22.

D. Iſid. lib. 1 different. c. 12.

Dęmon quietis impatiẽs

Geneſ. 4.12
Luc. 11.24.

quietis ſit impatiens, circũeundi, & itinerum amator, illa nomina indicant, *Coluber in via, Ceraſtes in ſemita.* Sed verbum circumeundi affert præterea malitiam, & nocendi cupiditatem; Kaldæus, *à perſcrutando.* Et rectè; nam ſubeſt in Hebræo. (*Sut*) quod eſt perluſtrare, attentè diſcurrere, & circunſpicere. Quod benè poſset illis verbis exprimi quibus Euclio Plautinus odioſam vetulam inſectatur; *Circunſpectatrix cum oculis emiſsitiis.* Idem verbum eſt. 2. Regu. 24. *Luſtrata univerſa terra.* Et. 2. Reg. 16. *Oculi Domini contemplantur univerſam terram.* Zach. 4. *Oculi Domini qui diſcurrunt in univerſam terram.* Sic ergo Satan *circuit*, pervagatur, omnia contemplatur, perſcrutatur, circunſpicit, quid in mundo agant mortales, qua via poſsit illis nocere, qua parte aggredi, irrepere. Hunc ſanè locum videtur Divus Petrus paraphraſticôs illuſtraſſe. *Adverſarius Diabolus circuit quærens*: non deambulat recreationis gratia, aut captandę auræ, ſed ſtudio quærendi; in veniendi ſtudioſiſsimus; incredibili fame ſtimulatus; nocendi cupiditate exagitatus; *Circuit* ſicut hoſtis, cùm murum urbis obſeſſæ explorat, qua nam parte imbecillior ſit, aut oppugnari & expugnari facilior; tum etiam *circuit*, circumvenítque, non enim eſt ſimplex, aut aperta circuitio, ſed perfidiæ pluſquam Punicæ, atque malitiæ, & omnis doli plena circumventio. *Se ipſum* (ait Chryſoſt.) *accuſat, quòd nullum fixum habeat domicilium, ſed cunctas regiones perluſtret, adverſus cunctos mortales pugna ſuſcepta.* Deinde quod addit Petrus; *Sicut leo*, quem fames ſtimulat, & exagitat, neq; patitur uſquã conſiſtere. Sic Didymus circuitionẽ hanc ad feritatem, & immanitatem refert: *Inſani* (inquit) *& præ furore circumcurſantis ſunt illa verba.* Simile. id. Pſal. 58. quod in hoſtes Davidis, & in apparitores à Saule miſſos primò dictum eſt, veriſsimè autem in Dęmones quadrat; *Convertentur ad veſperam, & famẽ patientur ut canes, & circuibunt civitatem.* videlicet ne elabi poſsit homo. *Ipſi diſpergẽtur ad manducandũ ſi verò non fuerint ſaturati, & murmurabunt.* vides *circũeũtes* dęmones, illos ipſos eſſe qui p univerſam terrã diſpergũtur ad mãducãdum, ſemper fameſcentes, nunquã ſaturi, ringentes ſemper, & in prædam inhiantes: non aliter calliditate & nocendi

Geneſ. 49.7

Kaldæus.

שוט

Plautus.

2 Reg. 24 8.
2 Reg. 16 9
Zach. 4.10

1. Petr. 5.8

Chryſoſt.

Didymus

Pſal. 58.18.

cupiditate stimulabantur; qui eundem Davidem quæritabant huc illuc aberrantes, & vias omnes occupantes, & intercludentes, cũ dixit; *In circuitu impii ambulant.* vide Cypria. de Zelo, & livore elegãter hac de re differentem.

Psal. 11. 9.
Cyprianus.

4

Et perambulavi eam. Perambulare terrã, Hebræis esse, eam subigere, in potestatémque redigere quidam hoc loco docent, respondente etiam Hispanismo, *Poner debaxo del pie.* sicut in Psalmo dixit David. *In Idumæam extendam calceamentũ meũ, mihi alienigenæ subditi sunt.* Et quidem Didymus scribit hanc esse Satanæ sententiam: *Cum terrena & aërea subegerim solum mihi Iobus adversatur; ego illius deposcendi causa venio.* Sed quod ad verbum attinet, certè hîc non subest (*Darac*) quod est ambulare, conculcare, triturare, aut pedibus proterere, & ad dominationem, subigẽdiq; potestatem refertur. Vnde dicitur Deut. 11. *Omnis locus, quem calcaverit pes vester, vester erit.* Et Iosue. 1. *Omnem locum quem calcaverit vestigium pedis vestri, vobis tradam.* Et cum ad homines refertur, est id vulgatum; *Tener el pie sobre el pescueço.* Deut. 33. *Et tu eorum colla calcabis.* Iudic. 5. *Conculca anima mea robustos.* Atque eòdem ab eademque radice illud pertinet Psal. 90. *Super aspidem, & basiliscum ambulabis.* Subest igitur hoc loco (*Halac*) quod est simplici quadam significatione egredi, incedere, procedere, transire. Sed quidem licèt non ex vi, & proprietate vocabuli, ex ipsa tamen actione ambulandi, & liberè incedendi juris sui, suæque tyrannidis terram, universosque mortales esse significat. Est namque naturalis actus (quem Iuris periti dicunt) in acquirenda possessione pedum positio, uti decrevit Paul. l. 3. D. de acquirenda possessione. *Adipiscimur* (inquit) *possessionem corpore, & animo. Sed non ita atque fundum possidere volit, omnes glebas circumambulet; sed sufficit quamlibet partem ejus fundi introire.* addit præterea. *Quòd si ibi sciat esse thesaurum, & velis etiam illius possessionem quærere, acquires tertia inambulatione.* Et Cælius ad Ciceronem sic scribit lib. 8. epistolarum. 11. *Firmus & Lentulus quasi res eorum esset, unà nobiscum circumierunt.* Græcis verò (*embatêvo*) quod est pedem infero, aut pedem pono ad acquirendam possessionem refertur. ut Actor. 25. *Festus cùm * venisset in provinciam, &c.* pro-

Psal. 59. 10.
Didymus
דרך
Deut. 11. 24.
Iosue. 1. 3.
Deut. 33. 29.
Iudic. 5. 21.
Psal. 90. 13.
הלך
Pedum positio apud I C.
Paul. l. 3. D. de acquir. posses.
Cælius.
Venire quid. ἐμβατεύω
Act. 25. 1.

prio, cum ingressus esset provinciã, aut, cum pedes posuisset in provincia; id est, cùm suscepisset provinciam. Idem aliâ hac è radice est, Proverb. 23. *In agrum pupillorum ne introeas*; id est non usurpes tibi jus, neque per vim occupes. Similis est apud Ioan. 1. phrasis. *In propria venit.* Illud enim *venire*, ingredi, ambulare, est tanquam Dominum legitimúmque hæredem. Tandem illa libera inambulatio videtur ad publicam officii, & magistratus administrationem pertinere, juxta quod accipiendum videtur id. 1. Reg. 2. *Ambulabit cum Christo meo*; id est publico, & Sacerdotali officio fungetur; ministrabit mihi in templo. fortè huc revocandum id Psalm. 11. * *In circuitu impii ambulãt.* Id est circumquâque, ubique, publicè impii positi sunt in dignitate sublimi, & publicis muneribus funguntur: videtur enim sermo esse de prosperitate, & honore impiorum, subditur enim; *Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum.* Iam ergo superbissimus Dæmon, idemque sui lucri cupidissimus, non est contentus in qualibet terræ parte pedẽ ponere, sed universas terræ glebas terit pede, circuit, & perambulat, quo thesaurum animarum, qui in fundo hujus mũdi est, sibi acquirat, & in omnia, omnesque dominetur, mundique se rectorem, & publicum supremúmq; magistratũ constituat. Mentitur ergo potestatẽ & dominationem, sicut & mentitus est ostendens Christo; *Omnia regna mundi*, dicens: *Tibi dabo potestatem hanc universam & gloriam illorum quia mihi traditæ sunt, & cui volo do illa.* Mentitur inquam; nam licèt dominatus hic non sit naturæ, sed malitiæ, ut Cypri. dixit, sed nequissimus servus & vilissimum mancipium nihil potest sibi acquirere, sed vero Domino. Quare cum *judicium mundi* factum est, *princeps mundi*, qui ingressus alienum fundum circuibat, & perambulabat, *ejectus est foras*; & ille, qui *exaltatus est*, cœli atq; terræ verus Dominus, fixis licèt pedibus in cruce, cùm antea circuisset, *civitates, & castella, pertransisset que benefaciendo*; omnia traxit ad se ipsum.

★★★

*Auiendo entrado en suoficio con bueie.
Prover. 23. 10.
Ioan. 1. 11.
1. Reg. 2. 35.
Psal. 11. 9.
*Los menos buenos son los que lo andã todo, y los que se lleuan las plaças y officios.
Luc. 4. 6.
Cypri. hom. de jejunio.
Ioan. 12. 31.
Ioan. 12. 32.
Luc. 13. 22.
Act. 10. 38.

VIII. Dixitque Dominus ad eum: Numquid conſideraſti ſervum meum IOB, quòd non ſit ei ſimilis in terra homo ſimplex, & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo?

1. *Ponere cor ſup aliquid. Iuſti pulchritudo allicit ad ſe divinos oculos.*
2. *Iuſtus vir ſpectaculum dat Angelis gratiſsimũ Explicatus Zacharias.*
3. *Homines jubentur attentius cõſiderare vitam, & mortem viri juſti.*
4. *Apponere cor ſolicitudinem, & anxietatẽ affert Iuſtus gravis eſt Damoni ad videndum.*
5. *Servi Dei appellatio honorifica Quod ſit diſcrimen inter pia, & ſervilia opera.*
6. *Qui alteri, quàm Deo ſervit ſervus eſt viliſsimus*
7. *Diſcrimen inter Dei, & Dæmonis ſervitutem.*
8. *Iuſtum virum in creaturas omnes, & ipſum etiam Satanam Dominari.*
9. *Vnicum ſervum ſuum præ reliquis creaturis facere videtur Deus.*
10. *Nominis proprii compellatio, aut recordatio, quid indicet.*
11. *Qui inſigniter Iuſtus eſt, non ſolum, improbis, ſed etiam ipſis Iuſtis eſt diſsimilis. Iobi laus.*
12. *Cum quibus ne comparetur Iob ſanctitate: an Moyſe & Patriarchis ſanctior?*

NVMQVID *conſideraſti.* Quod in Heb. eſt; Numquid poſuiſti cor tuũ ſuper ſervum meum? Eleganter Septuaginta reddiderunt: * *Attendiſti mente tua?* nam Hebraiſmus ille obſervationem, & attentionem animi affert, ſtudioſam, atque diligentem, cùm quod oculis videtur, mente percipitur, & intimæ cogitationi, atq; conſiderationi mandatur. Cõſideraſti virum omni attentione, & conſideratione dignisſimũ? cùm ad Iobum perveniſti leviter ne præteriiſti, an verò illius te conſideratio fixum, & hærentem tenuit? 1. Reg. 25. * *Ne ponat oro Dominus meus Rex cor ſuum ſuper virum iſtum iniquum, quia ſecundum nomen ſuum, ſtultus eſt.* Exod. 7. 23. Pòſt illud inſigne miraculũ verſi in ſanguinem fluminis, dicitur de Pharaone: * *Avertit ſe, & ingreſſus eſt domum ſuam, nec appoſuit cor etiam hac vice.* Id eſt non curavit, nihili fecit, nihilo melior, aut mollior redditus eſt tanto miraculo. Fieri igitur, inquit Deus, non poterit, quin rem pretioſiſsimam, juſtum meum, longeque pulcherrimam conſideraris. Enim vero ea eſt juſti viri ſpecies, & pulchritudo, ut & meum cor, meúſque oculos ad ſe convertẽrit, neque de illo unquam dejiciam. Neque verò oculos tantùm, ſed quod in oculis acerrimum eſt, cui ipſa ineſt videndi facultas, pupillam dico, id eſt ipſam videndi, & contemplandi vim, & optimam providentiæ partem in juſtu defigit. Quid quòd non ſolùm illum aſpicit, atque contemplatur, ſed videndo & contemplando attentiùs oculis & animo ita in illum fertur, ut velut diſsilientes (quod ajunt) oculi ipſum juſtum contingant, & ipſa divina lumina hominem penetrent, ut veriſsimè dicere poſsit: *Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei.* Quippe hærent juſto Dei lumina, luminúmque pupillæ. Hoc cum probè noſſet David, ſic precabatur Pſalm. 16. *Cuſtodi me ut pupillam oculi.* Quaſi dicat, tuos oculos cuſtodies, ſi me, ô Deus, cuſtodias: ſcio enim in me tuos oculos defixos eſſe; tuam igitur rem ages, ſi meam procures.

Hinc jam videas juſtum fieri ſpectaculum mundo, angelis, & hominibus, velléque Deum ut undique accurrant ſpectatores; ex cœlis ſancti angeli, ut congaudeant ſancto homini, & præliantem adjuvent, vincentem coronẽt, triumphantẽ deducãt, & in natura diſsimili ſimilem, fortéque majorem ſanctitatem ſuſpiciant, & colant. Certè de illo qui eſt ſuæ Eccleſiæ primum, idémque veriſsimum fundamentum dictum eſt. Zach. 3. *Super lapidem unum ſeptem oculi ſunt.* Eſt inquit, lapis angularis, ſed non lapis inanimis, ſed vivus, oculatus, qui non duobus oculis ſed ſeptem præditus eſt, ut ſuæ Eccleſiæ provideat, ut ſuorum juſtorum conſpectu jucundiſsimo abundè ſuos oculos paſcat, & animum ſingulari voluptate exſaturet. Hi igitur eſſe etiam poterũt oculi illi ſeptem, qui ſuper unum lapidem ſunt; videlicet beati Spiritus hominum cuſtodes, atque rerum humanarum patroni, vigiles, qui nunquam *dormitabunt neq; dormient, cuſtodiẽtes Iſrael.* Qui *ſuper lapidẽ unũ* videlicet juſtũ in fide & pietate conſtantem, & vivum lapidem conjecti, & poſiti ſunt, illũ conſiderant, atq; ſuſpiciunt, illi provident atque proſpiciunt, apponẽtes ſuper illum cor, & intima cogitatione attendẽtes. Et verò hujuſmodi adminiſtris humanæ ſalutis Deus utitur in ſuæ illo

I

LXX

* Reparaſte enel quando le viſte? Ponere cor ſuper aliquid

*No hagays ſeñor caſo de ſte ruyn y necio de mi marido ni repareys en ſus coſas

*A Buelta de cabeça no ſe curo mas del milagro, que ſi no uviera paſſado delãte del.

Iuſtorum pulcritudo allicit divinos oculos.

Zach. 2. 8

Pſal. 16. 8.

2

Angelis iucũdiſsimũ ſpectaculum vir juſtus.

Zach. 3. 9.

Pſal. 120.

gloriæ curru magnificentissimo præsidens, & providens suæ Ecclesiæ; quippè vehitur quatuor Cherubinis, quæ *plena sunt oculis ante, & retro*, ut undique sanctis prospiciant, & undequaq; contéplétur.

Ezech. 20. 12

3

Homines iubentur contemplari vitã & mortem sanctorum

Spectatum etiam ex terra accersuntur homines contemplaturi hominem similis naturæ, dissimilium morum. Et quidem tum justi hominis vitam, tum mortem cæteri jubentur contemplari attentiùs, atq; inde salutaria sibi documẽta colligere; quod etiã in justorum cultũ & honorem redundet, sic enim *perficit Deus* (parat, efficitque suis justis honorẽ & cultum) *his qui in illum sperant, in cõspectu filiorum hominum*. Sed dolendũ; nam justus *gravis est nobis ad videndum*: & cum lampas sit jucundissima, atque fulgentissima, contemnitur planè; id quod sibi ipsi evenisse conquerebatur Iob; *Lampas contempta apud cogitationes divitum*. Cùm verò etiam jubeamur Sanctorum *intueri exitum conversationis, ut imitemur fidem*, nihilo attentiores efficimur in illorum obitu; *Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo, & viri misericordiæ colliguntur quia nõ est qui intelligat*: ex area tandem regione, & inferorum sedibus evocati maligni spiritus considerare jubentur Dei servum; non sanctitatis evectũ, unde ipsi ceciderũt.

Psal. 30. 20

Sap. 2. 15

Iob. 12. 5

Ad Heb. 13. 7

Isai. 57. 1.

4

Apponere cor curam & indignationem affert

1. Reg. 9. 20

2. Reg. 13. 33

Iob. 34. 14

Sed quòd ad hanc Dæmonis considerationem facit, notandum præterea est, illam locutionem *apponendi cor*, posse etiam referri ad curam; & solicitudinẽ, nunc etiam ad timorẽ aliquem, & anxietatem animi; aliquando etiam ad indignationẽ. 1. Reg. 9. *De asinis, quas perdidisti, ne solicitus sis*. Heb. asinis quæ perierunt ne apponas cor tuum. 2. Reg. 13. Cum fama pervenit ad David dicens: *Percussit Absalon omnes filios Regis*; Davidi scindenti vestimenta sua dixit Ionadab; *Ne ponat Dominus meus Rex super cor suum verbũ istud, dicens: Omnes filii regis occisi sunt*. Eandẽ id Iob. 34. *Si direxerit* (Heb. posuerit) *ad* (super) *eum cor suum, spiritum illius & flatum ad se trahet*. id est, si indignatus Deus cogitet de perdendo homine, &c. Hinc eã sententiam confici poterit; Cùm liber tibi pa eat incessus in terram universam, quãtam solicitudinẽ afferet tibi unus Iob, quem subigere non potes? quantam curam efficiet unus homo cæteris dissimilis, æqualis angelis, te quoque superior? nunquid itaque illum solicitè & anxiè considerasti? gravis ne tibi ille extitit ad videndum? plus ne ex illo molestiæ, ignominiæ, damníque sustines, quàm ex cæteris, qui te colunt, honoris & lucri? nunquid indignabundus illum contuitus es: torvo vultu, minacibus oculis, illius perdendi studiosissimus, aggrediendi invadendíque solicitus, vincendi dubius, maleque securus? Hac ratione interrogatio hæc vim assertionis habebit, ut Olympiod. existimavit. *Scio* (inquit) *Scio te advertisse animum ad servum meum Iob*, anxiè, solicitè, furenter. Et verò in superbissimum Dæmonem, quem justus unus eludat, illud convenit, quod contumaciter, & arroganter dum à Mardochæo, neq; adorãte, neq; genu flectẽte contẽneretur Aman, cùm vidisset illũ sedentẽ ante fores palatii non solùm non assurrexisse sibi, sed nec motũ quidẽ de loco sessionis suæ, indignatus valde, dixit: *Cùm hæc omnia habeam*, (videlicet magnitudinẽ divitiarum, filiorũ turbam, & magnam super omnes principes & servos Regis gloriam) *nihil me habere puto, quamdiù videro Mardochæum*.

Esth. 5. 3.

Esther. 5. 13

5

Appellatio servi Dei honorifica.

Servire Deo pertinet ad obsequia minime servilia

Servum meum. Ex tanta in universã terram dominatione insolescẽti Satanę objicit Deus unicũ suũ servũ, ut illius cõtumaciã, & arrogantiã comprimat. Porrò Servi Dei, ex ipsa proprietate nominis, nomẽ honorificẽtissimũ est, & ingenuo vereq; libero homine dignũ; tũ quia servi nomen ministros & famulos comprehendit; tum præcipuè quia servire Deo omnẽ pietatis cultũ, & sancta omnia obsequia & ministeria minimè servilia cõprehẽdit. Quare Paulus propter Evãgelii prædicationẽ se appellat *Christi servũ*; Sic Exo 7. *Dimitte populũ meum, ut sacrificet mihi*. Heb. *ut serviat mihi*. Et Isai. 43. *Non te servire feci in oblatione, neq; laborẽ tibi præbui in thure*. id est non exegi à te laboriosam, sumptuosamq; pecudũ & thuris oblationẽ: quantùm ergo distat inter dies festos & profestos, tantum inter opera hæc pia, & religiosa aliaq; opera, quæ servilia appellantur, & ad animum non referuntur. certè dies festus liber est, ingenu⁹, nobilis; dies alii serviles sunt, & velut servi atque mancipia; non aliter pia & religiosa opera libera sunt, ingenua; reliqua, quæ ad corpus attinent, servorum conditione continentur. qui in illis se exercet liber est, ingenu⁹, nobilis; qui in istis mã-

Exod. 7. 16

Isai. 43. 23

Discrimen inter pia, servilia que opera

Servus igitur Dei liber est, atque ingenus. Hinc est ut qui in conspectu Agni sunt, interdum imponant sibi coronas, & sedeant; interdum deponant, & procidant; ut ex hoc servire se Deo, ex illo verò nihil sibi veræ libertatis, regiæque nobilitatis imminui, vel auferri significet, si Dei servi sint.

6

Qui alteri quã Deo servit mancipiũ est.

Hinc rursus consequens est ut qui alteri quam Deo servit, verè servus sit, miniméq; ingenuus, quippe dignus, qui appelletur servus servorum. quo nomine extremam, abjectissimámque servitutem sacra Scriptura significat; ut Genes. 9. *Maledictus puer Chanaan servus servorum erit.* Satanas ergo cùm servus sit, & vilissimũ mancipium, qui se illi servum exhibet, servum servorum se efficit. Hoc igitur inter servitutem Dei & servitutem Dæmonis atque peccati discrimen est. *Serviēt* (inquit Deus) *ei* (videlicet Regi Aegypti Sesac) *ut sciant, distantiam servitutis meæ & servitutis regni terrarum.*

Servus servorum extremã servitutẽ significat

Gen. 9.25.

2. Paral. 12.8.

7

Dei jugũ, & servitus suavia. At Dæmonis gravissima.

Sed si hæc (inquis) vera sunt (sunt autem verissima) quid causæ est, ut in Sacra Scriptura nomen servi Dei tam frequens sit, & jugũ, vincula, alligatura, quę servis Dei imponuntur toties repetantur; At verò cum de Dæmonis, Mundi, Carnis obsequio, & servitio agitur, vix aut rarò servi nomẽ detur hominibus; jugum verò, vincula, lora, quibus alligãtur improbi, nunquam veniant in sermonem? Respõdeo quidem primò. servitutem durissimam atq; ignominiosissimã peccati, nõ semel dici in sacris. Deutero. 5. ℣. 6. Ierem. 16. ℣. 13. & 34. ℣. 13. Exod. 13. ℣. 3. Micheæ. 6. ℣. 4. Roman. 6. Sed tamen illud Servi Dei nomẽ, quod honorificentissimum est, & creaturis cæteris colendum, atque formidandum, frequentius repeti, quod hujusmodi nomine velit Deus justos suos sæpe mundo, angelis, hominibus commendare. Iugum verò, quod sustinent, trahũntq; miserrimi peccatores, non semel etiam indicatur. Numer. 25. *Initiatúsque est Israel Beelphegor*; propriè ex Hæb. Alligatus, vel subjugatus, aut sub jugum missus. propteráq; eò respiciens Paulus monet Corinthios, ne velint: *Iugum ducere cum infidelibus.* At quòd Dæmon non jugum, non vincula non servitutem proponat, nihil de illius tyrannide minuit: nam (quod non est indignum consideratione) ad jugum Deus vocat suos, sed non meminit, stimuli, nõ aratri non trituræ; propterea jugum & servitutem suavia dixit, onera levia, quæ non re, sed solo nomine terreant. At Satanas supprimit nomina servitutis, & jugi, cum tamen miseros peccatores gravissimis oneribus defatiget, fortissimis atque durissimis vinculis constringat, & intolerabili triturandi labore divexet. Scriptum est enim: *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis.* Et *Funibus peccatorum suorum constringitur impius*; Fitque *Ephraim vitula docta diligere trituram.*

Num. 25.3.

2. Cor. 6.14

Isai. 5.18.
Prov. 5.22
Hos. 10.11.

8

Deus de suo servo gloriatur.

Sed cùm *Meum* dicit, emphasim habet. Si ad Deum referatur, videbitur Deus de suo servo gloriari contra impudentem Dæmonis superbiam. Quasi dicat; Quid te jactas dominari in universam terrã, cũ unicus servus meus universæ terræ præstet multis partibus? Hoc igitur nunc mirandum, quòd non solum nomen servi Dei sit homini gloriosum, sed (quod majus est) ipsi etiam Deo gloriosum & honorificum existat: *Servus meus* (inquit) *es tu Israel, quia in te gloriabor.* illud, *quia*, asseverantis est: Licèt quidem servus meus sis, & cùm feceris omnia quæ præcepta fuerint tibi, dicere debeas servus inutilis, inutilis inquã, Dño tuo, qui cũ Deus sit bonorum tuorum non indiget (*Quid enim etiam si justus sis de manu tua accipiat?*) sed rem præter omnem existimationem affirmo verissimam, fore, ut multum mihi honoris & gloriæ per te accrescat apud homines, & Angelos. *quia*, etiam, adhuc, licèt servus sis, &c. Quod si ad ipsum justum emphasis pertineat, hæc erit sententia; Quid tam magnificum & singulare jactas, cùm ais tibi obsequi terrá universam, cùm multò veriùs in creaturas universas servus meus, dominetur, & multò libentiùs illi cuncta obediant? Tyrannidẽ tu exerces, servus verò meus verè regiam potestatem; in terram tu, in cœlum ille; tu non tam circuis perambulando, & terendo terram pedibus, quã super pectus gradiendo; os ille gerit sublime, & ad sydera tollit erectos vultus, interim te quoque pedibus calcat, *& super aspidem, & Basiliscum ambulat, & conculcat leonem, & draconem.* Vel ignis è cœlo vocatus adest servo meo; *Si homo* (inquit Elias) *Dei sum, descendat ignis de cœlo.* Dominatur astris, soli, lunæ, & ad nutum illi obediunt, atque illorum

Isai. 49

Psal. 15.2.

Iob. 35.7

Iusti in universas creaturas dominatus.

4. Reg. 1. 10 12.14

Iosu. 10. & Eccle 46. 5.

motui sempiterno, legique perpetuæ potest vim afferre. An non in *iracundia Iosue impeditus est Sol, & una dies facta est quasi duo?* Retro etiam aget, si oporteat, quasi adductis, & cõtẽtis habenis, & quóquo velit furẽtes solis equos circũaget. *Ecce* (inquit Dei nomine Isaias) *Ego reverti faciam umbram linearum, per quas descenderat in horologio Achaz in sole retrorsum decem lineis.* Denique tibi imperat servus meus, potestatémq; omnem, atque fastum proculcat; quippe: *Reversi sunt Septuaginta cum gaudio dicentes: Domine etiam Dæmonia subjiciuntur nobis: & ait illis, Videbam Satanam sicut fulgur de cælo cadentem; Ecce dedi vobis potestatem calcandi supra serpentes, & Scorpiones, & super omnem virtutem inimici.*

4. Reg. 20. 11.

Isai. 38. 8

Luc. 10. 9

9

Vnico suo servo comitatus incedit gloriose Deus.

Servum meũ Iob. Nõ producit hîc Deus adversus contumaciã dæmonis numerosum famulitium, aut angelorum, aut hominum; sed unico servo contentus pro sua regia & divina majestate comitatus incedit. Olim se Elias existimabat derelictum solum, qui Deo serviret, & tantam Dei majestatem unico tantùm servo comitatam, rem videlicet indignissimã, cõquerebatur, semel & iterum: *Derelictus sum ego solus.* Sed tum ad Prophetæ solatium, tum ut suam apud illum Deus majestatẽ, & existimationem tueretur, plura præterea servorum millia sibi superesse exposuit. *Derelinquam mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt curvata ante Baal.* At nunc unicum proponit Iobum unicè dilectum; cujus se Deum, Dominúmque testetur; non aliter atque cum crebris sermonibus repetit, *Se Deum Abraham, Deum Isaac, Deum Iacob*; singulis videlicet servis se totum tribuens, & tribus hominibus ter Dei nomine repetitò se adjungens; ut unicum servuum suum cæteris rebus prætermissis, sibi esse in pretio & in honore significet. Hoc si animadvertisset Abraham, poterat certè Sodomæ veniam tanti excidii petere & impetrare, non solùm propter, quinquaginta justos, vel propter quadraginta quinque, propter quadraginta, propter triginta, propter viginti, aut propter decẽ Dei servos, qui Sodomis reperirentur; sed si pauciores decem, vel si unicum Loth, proponeret, propter hunc toti populo parceret Deus, qui terrã universam præ unico servo suo Iob videtur hoc loco despicere.

3 Reg. 9. 10

Singulis servis suis se totum tribuit Deus.

Genes. 18

Præ viro justo reliquum terræ despicis Deus.

Sed cum Iob nominat, carissimum sibi esse significat, & familiarissimum, & cujus peculiarem valdeque solertem curam habeat; hæc enim omnia significat nominis proprii alicujus hominis cognitio, & memoria. Sic Ioan. 10. Inter alias veri, boníque pastoris conditiones numeratur, *quòd proprias oves vocat nominatim, & educit eas.* Nam cum sua nomina singulis imponit, indicat singularem omnium curam gerere, beneque sibi notas & familiares esse. quare cum vocantur proprio nomine, *vocem ejus * audiunt, & educit eas,* nam compellatione proprii nominis quasi delinitæ & allectæ facilè sequuntur pastorem quocunq; illas ducat. Nam fieri non potest, ut qui illas nominatim cognoscat, solerter nõ curet, & splendidè non pascat. Propterea Christus Iesus ut homo erat; aut Christi præcursor Ioannes, seu quilibet justus, quem Deus peculiari providentia tuetur, ait apud Isai. *Dñus ab utero vocavit me, de vẽtre matris meæ recordatus est nominis mei.* Id est antequam prodirem in hanc lucem, Deus me vocavit nominatim, me dilexit, mei rationem habuit; antequam hominum aliquis meũ nomen nosset, aut mei rationem duceret, jam Deo meo curæ eram. Idem est cum illo: *De ventre matris meæ tu es protector meus;* & cum illo Ierem. 1. *Priusquam te formarem in utero novi te, & ante quam exires de vulva sanctificavi te.* Consuetudo autem, & familiaritas conjunctissima significatur. Exodi. 33. cùm præmittatur: *Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum*; subjungitur. *Nom indicas mihi, quem missurus es mecum, præsertim cùm dixeris, novi te ex nomine* (exponitur in sequenti) *& invenisti gratiam coram me.* pro illo, *novi te ex nomine*; Septuaginta habẽt, *Scio te præ omnibus*, idest tu mihi probavis præ omnibus aliis; sic exponit Augustinus. q. 152. super Exodum. *Præ omnibus Deus Moysem sciebat, quia Deo præ omnibus Moyses placebat.* Hinc collige quosdam insigniter justos dici Deo notos ex proprio nomine quasi ex suis meritis, non propter aliorũ patrociniũ commendatitios; alios verò Deus alieno nomine notos & caros habet, uti populum illum, qui opus habebat subinde usurpare non suum nomen, sed nomina aliena; *Recordare Domine Abrahã, Isaac & Iacob servorũ tuorũ*; sicut Ex. 2. dicitur, *Audivit gemitũ eorũ,*

10

Compellatio nominis proprii, quid indicet

Ioan 10. 3

Nomẽ imponere curæ & providẽtię est

*Reconocēla Boz y el regalo del pastor.

Isai 49. 1.

Recordari nominis alicujus.

Ps 70. 6

Ierem. 1. 5.

Exod. 33. 12

LXX

Augustinus

Notum esse Deo ex nomine.

Exod. 32. 13

Exod. 2. 25

ac re

ac recordatus est fœderis, quod pepigit cũ Abraham, Isaac, & Iacob; & respexit Dominus, *Filios Israel. & * cognovit eos*(hæc enim est vera lectio Vaticana) id est illos non ex sa[illegible]sed ex suorum parentum notos nomine esse declaravit.

*Reconocelos no por si mismo por el nõbre de sus padres.

II

Particula, quòd, ad multos sensus anceps.

Quòd non sit ei similis. Vel particula illa causalis (*quòd*) redundat in sensu, sicut sępe solet, ut tantundem referat, ac si diceretur; Considerasti Iob cui non est similis; vel causam reddit, considerare te oportuit, quia illi nemo similis est; latere enim non potest inter alios sibi dissimiles constitutus; vel explicat id, quod cõsiderandum esset à Satana; considerastine Iobum esse aliis dissimilem, & abstinere se à viis aliorum, neq; agi communi errore reliquorũ mortalium? in Hebr. non est nomen, sed adverbium similitudinis; *Non sicut ipse*: quo Hebraismo paritérq; Hispanismo, *nadie como el*, quasi quædam aposiopesis est maximarum laudũ. Singularis igitur Iobi sanctitas significatur. atque in hanc rem Origenes accepit id, quod supra dictum est ex lectione Septuaginta: *Erat quidam homo*: videlicet unus, singularis, cui nemo similis; sicut & id, quod de Patre Samuelis scribitur. 1. Reg. 1. *Fuit vir unus de Ramatha in Sophim*: quasi singularis præ cæteris. Cæterum hac comparatione duo cõtinentur; alterum, dissimilitudo vitæ ab aliis improbis, sicut. Sapien. 2. De justo, ægrè id ferentes, dicebant, impii; *Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutata sunt viæ ejus.* Hæc enim dissimilitudo morum, & diversitas vitæ redundat in ignominiam, & detestationem improbæ illorum vitæ. Ideo enim subjungitur; *Abstinet se à viis nostris tanquam ab immunditiis.* nam qui ita ab improbis recederet, ut tantùm loco cederet, & eorum existimationem nihil lęderet, hic minimè illis esset molestus: juxta id quod Christus Iesus suis fratribus dixit, Ioan. 7. *Non potest mundus odisse vos, me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quòd opera ejus mala sunt.* Sanè neminem vellet impius sui similem; superbus jurgatur cum superbo: dives insidiatur diviti: libidinosus solus sua præda potiri vult. Alterum verò; in morum & vitæ similitudine cum aliis justis, excelsus quidam, & præstantia, & sublimioris cujusdam gradus dissimilitudo significatur in Iob fuisse; sicut etiam similitudinẽ cum dissimilitudine conjunctã habet, cõparatio illa Eccl. 47. *Quasi adeps separatus à carne sic David à filiis Israel.* Intelligit autẽ adipem, qui ex carne hostię pacificę separabatur, solúsq; in honorẽ Dei cremabatur. Quasi diceret; Licèt reliqua hostiæ caro Sancta sit, sed adeps multò sanctior; ita David comparatus aliis justis sui tẽporis; quare non solùm erat segregatus, ab improborum societate, sed etiam sanctitatis præstantia ab aliorum justorum communiori vitæ, & morum ratione. utrúmque itáque includet hæc Iobi laus.

ỳ. 1.

1 Reg 1.

Sap. 2. 15.

Ioan. 7. 7.

Eccli. 47, 2

Sed quæstio hoc loco oritur, an cum Abrahamo quóque, Isaac, Iacob, Moyse, hæc Iobi comparatio fiat, atq; illis etiam sanctior asseratus? Lyranus cõstanter negat fuisse Abrahamo, aut Moyse sanctiorem. Carthusianus Moysi nõ pręfert. Cajetanus existimat tunc temporis potuisse etiam inferiorem fuisse Iobum sanctitate & caritate aliis hominib⁹ (id quod etiam priùs placuerat Lyrano) quod verò ad hujus comparationis veritatẽ spectat, aliqua peculiari pręrogativa superiorẽ aliis omnib⁹ fuisse; sicut & de quolibet sancto propter eximium aliquid, & singulare donum, canit Ecclesia, *Non est inventus similis illi, qui conservaret legẽ excelsi*; aut quia nemo tunc temporis cum tantis opibus tantam pietatem conjunxerit.

12

1. Sent. Iobnõ fuisse patriarchis sanctiorem

Lyra.
Carthus.
Cajet.

At partẽ oppositã docere planè videtur Origen. super id. *Sic faciebat Iob cunctis diebus*, efficit enim illum non solùm parẽ, sed etiã aliis prioribus, posterioribus etiã justis sanctiorẽ. *Magnus* (inquit) *erat Abraham in fide, sed excellit illum Iob in tolerantia: Magnus erat Iacob in cordis munditia, sed non fuit illo minor Iob in misericordia: adversus cæteros omnes priores, & novissimos non succubuit in virtutũ studiis, omnia enim quæ fecerunt sancti fecit etiam Iob, quod autem sustinuit cũ gratiarum actionibus, hoc nihilominus nullus alius sustinuit.*

Origen. sent. Iob fuisse patriarchis sanctiorem.

Ego duo, aut tria assero. Primũ cõparationẽ fieri cũ cæteris mortalibus illius ętatis; quod indicatur, cùm dicitur; *Quòd non sit ei similis in terra.* terrã autẽ oportet intelligi universam; nã de universa locutus fuerat Satanas: tũ verò de illa ipsa ętate, & sęculo, sicut & comparatur Noe cũ aliis omnib⁹ sui tẽporis hominib⁹, Ge. 6. *Noe vir justus atq; perfectus in generatione sua.* Et: *Te vidi justũ corã me ex omnibus gentibus.*

Qnęstionis vera absolutio.

Gene. 6. 9.
Gene. 7. 1.

Alterum, comparationem fieri non in peculiari aliqua virtute, sed in omni sanctitate, quæ illis vocibus explicatur, *simplex, rectus, timens Deum, recedens à malo.* nam hæc explicationis gratia post factã comparationem subjunguntur. Tãdem, cum superiùs statuerimus Iobũ post Abrahamum & Isaac, atque Iacob fuisse, Moysé quoque priorem, certè cum his comparatio non fiet. quod si Ioseph aut alii filii Iacob, tunc temporis existebant illis quoque sanctis sanctiorem fuisse factum Iob. Illud verò quod de Abraham Ecclesiasticus scribit, *Non est inventus similis illi in gloria*; quòd videlicet valde illum Deus apud homines gloriosum opibus, honore, ac gloria, & numerosa sobole reddiderit, prætereaque commendaverit, in Iob nostrum appositè convenit. Quantã enim illi gloriam dedit hoc Dei ipsi' preconiũ, & in cõcilio angelorũ (non ad turbas, ut cũ *cœpit de Ioãne dicere*) publica laus, & predicatio? Quos Deus ipse cõmendat, hos justos suos nominat; quippe verissimo judicio probatos, atq; commendatos; uti Paulus ex Abac. ad Hebr. scribit; *Iustus meus ex fide vivet.*

Eccle. 144.

Luc. 7.24

Abac. 2.4 Heb. 10.38

IX. Cui respondens Satan, ait: Numquid IOB frustra timet Deum?

1. *Particula, frustra, quid va eat. Dæmon malitiosè calumniatur intẽtionem, è contrario justi excusãt etiam prava aliorum opera.*
2. *Dæmonis malitia Divitum obliviosorum ingratus animus erga divina beneficia. Iob nunquam immemor.*
3. *Quæ gratuita caritas & amicitia; quæ mercenaria Virtus sui ipsius præmium.*
4. *Deum non moveri ulla sui utilitate. Multõsque habere servos gratuitos. Dat gratis, & miseretur ex gratia.*
5. *Vitium virtuti finitimũ Improbi veram aliorum virtutem non admittunt.*

HINC jam verum esse constat id, quod paulò superiùs observavit Chrysost. Solere Deum interrogationibus uti, ut vel hominis, vel Dæmonis mẽtem & consilium eliciat, & à se ipsa improbitas vulneretur, suáque cõfessione, & verbis contra se ipsam ferat sententiã. Hoc loco invidiam, & immanitatem suã rogatus Dęmon prodit sua responsione. Discipuli euntes in Emaus suam in fide resurrectionis inconstantiam. Martha cùm respõdit, *Domine jam fœtet, quatriduanus est enim*, modicam fidem. ejus rei passim exempla occurrunt. Præterea (ait Chrysost. *Vt is, qui egregium habet athletam, de ejus virtute periculum fieri cupit, ea propter percontatur Diabolum, ut ille ipsi causam afferat:* Ille verò respondit, interrogando etiam; sed ea interrogatio non expectat responsum, & æqualis est malitiosæ assertioni; *Iob non frustra timet Deum.* existimat quæstum esse pietatem, virtutem à religionis autoritate ad lucrum traducit. Quasi dicat, lucro allectus, aut pretio cõductus colit Deum; non frustra; non gratis; non sine pretio; ex conventione & mercede pietatis; non sine causa. Nostrates dicerent, *No sin buen porque.* Ezech. 6 immisso supplicio, *Scient quia ego Dominus non frustra loquutus fuerim:* id est, scient ex vera iracundia minas processisse; nõ fuisse inanes, & sine causa. eadem particula vertitur *gratis, supervacuè.* Psalm. 34. *Gratis absconderunt mihi interitum laquei sui, supervacuè exprobaverunt.* id est sine causa aut justa occasione; minimè à me ipsi, aut lacessiti; vel gratis, id est ex gratia amicitiæ, & grato ac benevolo animo, sine alia mercede, & pretio. Gen. 29. *Num quia frater es, gratis servies mihi.* quare illa particula duo affert, & gratiã, benevolentiámque animi; & præterea excludit quidvis aliud præter gratiam. utrumque ergo negat Diabolus, cùm ait *Nõ frustra*, id est nõ ex vera amicitia, sed neque sine pretio, & mercede; aut sine animo & intentione consequendi lucrum, & uberem provẽtum ex pietate, & labore colendi Deum. Vbi primò observanda est Iobi sanctitas mirabilis, cui nihil à Satana objicitur, aut affingitur mali, præter intentionẽ, quàm iste pravam esse mentitur; & ignorãs certis calumniis criminatur. Est hoc superbi, dolosi, & prospectoris ingenium, ut scribit Ecclesiasticus cap. 11 *Bona in mala convertens insidiatur, & in electis* (bonis, laudabilibúsque operibus, aut viris ipsis justis) *imponet maculam.* Sicut qui in ejectione Dæmoniorum ex corporibus obsessis, latentem virtutem, & quam ipsi ignorabant calumniabantur, dicentes, *In Beelzebub principe Dæmoniorum ejicit Dæmonia* è contrario tamen vir simplex, & justus in aliorum improbè factis, vel ignorantiæ, vel intentionis, vel rei alicujus excu-

1 Chrys. Quare Deus utatur interrogatione.

Luc. 24.

Ioa. 11. 34.

Interrogatio quæ non expectat responsum.

Particula frustra quid significet.

Psal. 34. 7.

Gene. 29. 15

Mirabilis Iobi sanctitas.

Dæmon solã intentionẽ calumniatus

Eccle. 11. 33.

Improbi intẽtionẽ calumniantur in bonis operibus.

Luc. 11 15

Iustus aliorũ etiam pravorum operum excusatiõnẽ quærit

satio

Lucæ 23. 34.

fationem quærit; *Non enim sciunt, quid faciunt.* Exemplum sit ipse Iob, qui ne de interna cordis suorum filiorum sanctitate temere judicare videretur, quàvis cóvivorum frequentia suspicionem non omnino levem alicujus peccati efficeret, sacrificabat tamen incertus, dicens: *Ne fortè benedixerint Deo in cordibus suis.* vide Greg. lib. 1. cap. 5.

Gregor.

2

Secundò dæmonis malitia, & calliditas in his suis temerarii judicii tenebris relucet; nam sua illa respõsione, & verbis nihilo mutatis, tantum mutato gestu, & animi pravo affectu, poterat Iobũ virtutis & grati animi laudare. Ad Iobi enim sanctitatem pertinuit, quòd propter acceptas à Deo ingentes divitias, & beneficia singularia, gratum se, piúmque divinæ munificentiæ præberet, & suæ pietatis & cultus causam, debitum, & obligationem frequenter cogitaret, dicens: Non frustra Deum timeo, cum ille summis beneficiis, & liberalitate divina me obligaverit. Quid enim tam pium, quàm illa opulẽtissimi Regis grati animi vox; *Quæ de manu tua accepimus, reddimus tibi.* Hinc & se, & alios invitabat Psaltes, ad divinas laudes. Psalm. 146. *Laudate Dominum, quoniam * bonus est Psalmus*, bonus, inquam, utilis, in rem vestram, & ex quo multa in vos redundent bona: & deinde, *Præcinite Domino in confessione.* Hæbr. propriè, respondete, accinite illi. Cùm enim illum laudamus, ille respõdet, & accinit nobis conferendo beneficia, & præmiũ nostri obsequii; cum verò ille nobis cõfert beneficia, iterum quasi sono musico nos excitat, & provocat ad suas laudes, ut illi respõdeamus, & accinamus nostro pio, & religioso obsequio. Certè Xenophon (referente Plutarcho) jubebat secundis maximè rebus, homines Deorum meminisse; eosque tunc enixiùs venerari. quo nomine Ierusalem tum sæpe ingratitudinis arguit Deus, tum verò Isa. 2. *Repleta est terra argẽto, & auro, & repleta est idolis.* Quasi dicat, cùm illos locupletaverim, eáque ipsa re devinxerim ad meum cultum, illi tamen beneficiorum immemores, me quoq; idolis posthabent. Cui similis est illa altera per Hoseam vatem querimonia; *Hæc nescivit, quia ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum, & argentum multiplicavi ei, & aurum, quæ fecerunt Baal.* Acriter hac ipsa de causa expostulat cum David; *Ego unxi te in Regem super Israel, & ego erui te de manu Saul, & dedi tibi domum Domini tui, & uxores Domini tui in sinu tuo; dedíque tibi domum Israel, & Iuda; & si parva sunt ista adjiciam multo majora: quare ergo contempsisti verbum Domini, ut faceres malum in conspectu meo?* Hi sunt divites obliviosi, quos *intelligere & meminisse* jubet acceptorum beneficiorum sermo divinus; *Intelligite hæc, qui obliviscimini Dominum. Incrassatus enim, impinguatus, dilatatus dereliquit dilectus Deum factorem suum, & oblitus est Domini creatoris sui.* quod ingratitudinis genus cum proprium divitibus sit, pessimum tamen esse sapienter Seneca scripsit lib. 3. de bene. cap. 1. *Ingratus* (inquit) *ille est, qui beneficium accepisse se negat quod accipit, ingratus est, qui dissimulat; ingratus qui non reddit; ingratissimus omnium, qui oblitus est. Hic enim nunquam fieri gratus potest.*

1. Paral. 14.

Psal. 146. 1.

* No os yra mal conferuille y alaballe.

Plutarch. 1. de tranquil. animi.

Xenophon

Ingrati divites.

Isai. 2.

Hos. 2. 8.

2. Reg. 12. 8. 9.

Seneca.

Divites divino obsequio valde obstricti.

3

Tertiò illud objicit sanctissimo viro nequissimus delator, quod multùm valere cognoscit ad amicitiam vel dissoluendam, vel diluendam & debilitandã: quòd Iobi erga Deum caritás, & amicitia non sit gratuita; quàm si, ut Cicero dixit, *ad fructum nostrum referemus; non ad illius commoda, quem diligimus, non erit ista amicitia, sed mercatura quædam utilitatum suarum.* idémq; lib. 1. de leg. *Qui non ipso honesto movemur, ut boni viri simus, sed utilitate aliqua, atque fructu, callidi sumus, non boni.* Ejusmodi sunt, quos Sapiẽs vocat *amicos dona tribuentis*; quę locutio (ut Logicorum more dicã) formalis est; habent enim amicum, dona tribuẽtem, qua ratione dona tribuit; secus neq; amici sunt hominis illius, neque illum de nomine aut de facie notum habere volunt: quam falsæ amicitiæ ratioẽ expressit eleganter Seneca, cum de turba adulatorum loquitur; *Prædam* (inquit) *sequitur turba ista, non hominem.* Qui ergo apud primos homines Deum calumniatus est, quòd non propter hominis bonum, sed propter suam ipsius utilitatem pomum interdixisset, nimirum ut solus ipse Deus esset & omniscius, ut hac ratione hominis à Deo animum abalienaret; idem nunc calumniatur hominem apud Deum, falsè, & minimè gratuitę pietatis atque religionis. sordida námque est pietas, quæ præter Deum, præterque ipsam pietatem præmium aliud quærit: sicut enim ipsa impietas est pœna impio, uti Pla-

Caritas gratuita.

Cic. 1. de Nat. Deor.

Cic. 1. de legi.

Qui utilitate sua ducuntur non sunt veri amici.

Prov. 19. 6.

Seneca.

Genes. 3. 17.

to dixit, *Pœna injustitiæ comes*; ita sanctitas præmium est sanctè operanti. utrumque testatur Sapiens Prouerb. 13. *Peccatores persequetur malum, & justis retribuentur bona.* propriè dicas, peccatores persequitur, sequitur, perpetuò insequitur, insectatur malum (quod ipsi agunt) justis verò retribuet bonum; quia videlicet ipsa bona opera sibimet sunt præmia. *Pax enim, & gaudium omni animæ operanti bonum.* eòdem pertinet id Ecclesiastici. 2. *Qui diligunt eũ, replebũtur lege ipsius*: quòd videlicet lex ipsa bene servata satisfaciat non solum voluntati hominis, sed suo labori & honestis actionibus lex ipsa præmium sit, & cumulatè mensuram honesti laboris impleat præmio. Graviter rem hanc, æquè ac sapiẽter docuit Seneca, de beata vita. & de benefi. 4. li. 3. eleg̃ter etiã ille cecinit

Prov. 13. 21

Rom. 2. 10.

Eccle. 2. 59

Ovid. de Pōt.

Nec facile invenies multis in millibus unum.
Virtutem pretium, qui putet esse sui.
Ipse decor recti facti. si præmia desint,
Non movet, & gratis pœnitet esse probum.

Ergo inquit dæmon, Non est Iob gratuitus Dei cultor, non amicus, sed mercenarius, sed præmii & lucri temporalis spe conductus.

4

Quartò tandem, tantò iniquiùs, quantò latentiùs Deum calumniatur Satanas, quòd præmio & pretio cõducat suos servos, quódque nemo illi gratuitò servire velit: quasi diceret; Quid mihi objicis unicum servum tuum, quem etiam non haberes, nisi premio & utilitate allicires? nulla itaque tibi cum illo vera amicitia; sicut ille gratuitus non est, ita neque tu erga illum verè beneficus, aut liberalis nam qui beneficiũ sua causa dat, nõ verò, ut prosit illi, cui dat, is neq; est liberalis neque benevolus. *Multùm*, inquit Cleanthes referente Seneca, *à beneficio distat negotiatio.* Sed mentitur diabolus non esse qui Deo serviat gratuito; sunt enim multi, fuit etiam olim Iob, qui illam vocem emiserint, *Possederunt nos domini absque te, tantùm in te recordemur nominis tui.* Idest hoc solùm volumus, & enixe precamur, vt ab aliorum dominorũ tyrannide liberi nullo alicujus domini nomine appellemur, quàm tuo; non servi peccati, non mundi, non dæmonis, non carnis mancipia; sed servi Dei: hoc tantùm servi Dei nomen ingentis mercedis loco nobis erit, nullo alio præmio, aut mercede postulata. Et quidem innumeri etiam gratuiti Martyres, qui illam vocem fortissimorum juvenum usurparunt. *Ecce Deus noster, quem colimus, potest eripere nos de camino ignis ardentis; quòd si noluerit, notum sit tibi Rex, quòd deos tuos non colimus.* Mentitur etiam Deum ex nobis utilitatẽ aliquam captare. Dei, enim, qui verax est, est illa vox verissima: *Miserebor cui voluero*, ipsa miserendi voce, quæ ex mera gratia, & voluntate gratuita deducitur, rem totam explicante. Quod Paulus Rom. 9. Miserendi voce conduplicati, ut omnem utilitatis rationẽ à verissima, & prorsus syncera Dei misericordia excluderet, sic repetit; *Miserebor cui misertus sum.* Non vendit Deus sua beneficia accepto pretio nostri obsequii, sed donat gratis: *Parvuli* (inquit Iacob) *sunt, quos donavit mihi Deus* Et deinde ℣. 11. *Suscipe benedictionem, quam donavit mihi Deus tribuens omnia.* Hoc enim est Dei gratis nobis benefacientis proprium, in Sacro sermone epitetum, profusam illius munificentiam exprimens; * *Tribuens omnia.* Idem dicitur: *Miserator*, id est gratus, beneficus, & propensus ad benefaciendũ gratis, & * *propter se ipsum*, aut *propter nomen suum.* Exo. 22. ℣. 27. Psal. 85. ℣. 15. Psalm. 110. ℣. 4. Sed quid mirum nam etiam hæc est viri justi nota, & proprietas. Psalm, 111. *Iustus miseretur* (gratis) *& commodat*, dat, donat. magna est igitur *gloria gratiæ Dei*, id est illius gratuitæ voluntatis, & divini beneplaciti erga homines sine ulla sua utilitate aut spe fructus. De quo aliquãdo dicendi locus, & tempus erunt, cap. 38. ℣. 26.

Senec. lib. 6 de benef. c. 12.

Isai. 26. 13

Daniel. 3. 17

Exod. 33. 19

Rom. 9. 15

Genes. 33. 5

*El que todo lo da y nada vende

*Por ser quien es, y por el nõbre y obras que tiene de liberal y dadivoso

Psal. 111. 5.

Sed duo hic observanda; alterũ, quod acutè colligit Basil. vitium virtuti esse finitimum, & facilẽ esse transitum ab uno in aliud. Propterea temeritas interdum existimatur fortitudo; & è contra; & hoc loco gratuita Iobi pietas & Dei timor, appellatur à Dæmone mercenarii avaríque hominis insatiabilis cupiditas, & studium propriè utilitatis. Alterum, quod elegãter scripsit Didymus, estq; dignum quod illius ipsius verbis describatur. *Proprium* (inquit) *eorum est, qui virtuti sunt inimiciores, cæterorum bona minimè vera esse existimare. Sed potiùs per calumniam dicere, hic quidem ob ereptam sibi nocendi potestatem, justus est: ille vero frugi ac temperans propter stoliditatem: ille alter pecuniis opibúsq; caret, quia iis parãdis haud est idoneus. Deniq; nemo improbus cujusquã virtutẽ vel legitimã solidãq; admittit.*

5

Basil. Vitium virtuti finitimum.

Didymus

X. Nónne tu vallasti eum ac domum eius, universámque substantiam per circuitum, operibus manuum eius benedixisti, & possessio eius crevit in terra?

1. *Deus erga suos servos munificentissimus. Non differt præmium laborantibus, ex Deut. Ecclesi. & Isai.*
2. *Quid vallum, aut murus in Sacro Sermone, & ad rem pastoritiam pertinere*
3. *Vallum pro Angelis: horum proprium munus esse in circuitu.*
4. *Deus ipse murus, & murus ignis, Galea, Scutum: ut suos servos prosit.*
5. *Domus pro familia, quid filii domus apud Hebræos*
6. *Substátia quid, & quare Pauper exinanitus.*
7. *Quid Opera manuum Benedicere ex adjunctis varietatem accipit Iustorum fœlicitas in rebus gerendis, è contra impiorũ infœlicitas, illustratus David, & Deut.*

I

VERE ista dicuntur à Satana; sed malignè interpretatur: quávis enim sit lucrum reportatũ ex pietate, sed neq; Iob propterea Deum timet. Neque Deus propterea Iobum tuetur, ut servum sibi utilem comparet; at sicut Iob beneficiis acceptis gratum se, atque gratuitum servum Deo exhibet; ita Deus servis suis, strenueque laborantibus, munificum & liberalem, quasi ex divina quadam gratitudine præbet. Nisi enim aliud saluti, & ampliori justorum merito expediat, bonis etiam temporalibus, vellet Deus justos suos cumulare: neque solum in futura vita, sed etiam in præsenti centuplũ conferre. *Benedictio Dei in mercedem justi festinat.* (neque enim expectat noctẽ, ne cum illo pernoctare videatur labor mercenarii; sed ante noctis tenebras: *Cùm sera factum est*, vespere; ante vesperum etiã, Nam, festinat) *& in hora veloci processus illius fructificat*; id est velociter, in eadem etiam laboris hora & jacti seminis boni operis, germinat, & crescit culmus, & maturescit, & fructum, præmiúmque colligere licet. vix pedem movebit homo ut procedat in Dei obsequio, cùm statim movebit, porrigétque manum Deus, ut præmium largiatur. Non enim Deus sicut alii, patres-familiâs, qui quàmvis liberales sint & justi pariter, atq; benigni erga mercenarios, tamen laboris pretium non secum deferũt, sed domi in scriniis servant; eò mercenarios ire jubent, mercedem sui laboris accepturos: at Deus secum defert præmia nostri laboris, & ad manũ parata habet: *Ecce* (inquit Isaias. quod mirabilis cujusdam liberalitatis & benignitatis est) *merces ejus* (quam ipse proponit iis, qui se coluerint) *cùm eo* (ad manum habet, secum defert, statim redditurus laborantibus. neq; satis fuit hoc semel dixisse: repetit iterum, quò de Dei liberalitate, & benignitate erga suos servos nos certos faceret) *& opus illius coram illos.* neque oportet festinare mercenarios pro accipienda mercede; ille mercedẽ redditurus *festinat.* Nam homo sui præmii suæque utilitatis licèt avidissimus, tardior atque segnior est præ velocitate, & festinatione divinę munificentię. Eleganter res hæc delineata est illis verbis, quibus terra promissa describitur, & commendatur à divina providentia; *Non est sicut terra Aegypti, ubi jacto semine in hortorum more aquæ ducuntur irriguæ* (vide quãto labore cõstet perceptio fructuũ his, qui in Aegypto terræ serviunt) *Sed montuosa est, & campestris* (quidquid divina lex montuosum & asperum habere videtur, divina gratia & largitate, benignissimáq; Dei providentia emollitur) *de cælo expectans pluvias* (uberes fructus sine ullo labore nostro, aut perquam tenui cœlum pollicetur) *quam Dominus deus tuus semper invisit* (ipse accurrit visurus quid sui servi, suique agricolæ opus habeant, quid prę-mii, quid fructus debeât accipere) *& oculi ejus in ea sunt à principio anni* (non enim in finem anni fructum reservat, sed singulis mensibus, perpetuisque fructibus, aliis atque aliis terram locupletat, & agricolas reficit) *usque ad finem ejus.* Elegáter, invitus licèt, invidúsque Satan rem aliis translationibus illustrat in sequentibus.

Deus ergasuos servos munificentissimus — *Eccle. 11. 24* — *Matt. 20. 8* — *Eccle. 11. 24.* — Deus non differt laborantibus prēmiũ — *Isai. 62. 11* — *Deut. 11. 11* — Agricolę Aegypti multò labore fructuspercipiũt

2

Nónne tu vallasti eum. Singula verba emphasim habent: & primò quidem *vallandi*, aut valli nomine, muri, sepis circumjectæ fundo, aut urbi, firmum præsidium, [illegible]que ac tuta custodia significatur: cujusmodi est illud. 1. Regum. 25. *Pro muro erant nobis tam in nocte, quàm in die.* Et. 1. Esdræ. 9. *Inclinavit misericordiam suam, ut extrueremus solitudines, & daret nobis sepem in Iuda, & Ierusalem.* Id est, ut haberemus, ubi nos possemus tutos defendere ab hostibus; & aliquam urbem muratã; quó possemus confugere. Sic Psalm. 31. *Spe-*

Vallũ, aut murus, firma tutaq; custodia. — *1. Reg. 25. 16* — *1. Esdræ. 9. 9*

rautem in Domino miſericordia circundabit, inſtar valli, aut muri: ergo Iobum vallabat, cuſtodiebat, muniebat divinum præſidium; pateret profectò quaqua verſum juſtus dæmonis incurſibus, niſi interpoſito muro diuina illũ Prouidentia tuetetur, & *miſericordia circundaret*. Quare cum *vallari* iuſtus dicitur, ſimul etiam ſignificatur, paratos eſſe hoſtes humanæ ſalutis ad noſtram impugnationem, qui nos obſideant & circumeant; & niſi hoc munimento interjecto, non poſſe mortales ulla pace aut tranquillitate potiri: cum enim Satan circuit, & obſidet, & inuadere conatur, experitur murũ ſibi obſtare, & undique negari ſibi acceſſum, prohiberique, ne juſtis noceat. Quid, ſi forte hoc vallum etiam pertineat ad paſtoritiam cuſtodiam, qua paſtor circuit gregem ſuum, quærens nequis devoret, atq; circuitiones lupi ſua cura & circuitione propulſans? Deum verò cuſtodire homines, *ſicut paſtor cuſtodit gregem ſuum*, dixit Ierem. ſe verò a Deo cuſtodiri Iob ipſe teſtatur infra cap. 29. ℣. 2.

Adverſarius ſemper paratus ad nos impugnandum

Vallandi verbum ad paſtoritiam curam pertinere.

Ierem. 31. 10.

3 Sed quod, quale ve ſit hoc diuinæ cuſtodiæ vallum, dupliciter poteſt intelligi; primò, ut referatur ad angelorum cuſtodiam, qui dicuntur nos vallare, & cingere; licet enim velit Origenes etiam intra nos multos eſſe angelos, quibus animarum, corporũmque noſtrorum cura, atque cuſtodia demandata ſit; de qua te accipit id Pſal. 102. *Benedic anima mea Domino, & omnia, quæ intra me ſunt nomini ſancto ejus*. Tamẽ ſæpius Scriptura circa nos illos deſcribit; ſicut cum Syris obſidentibus civitatem Dotain, vidit miniſter Eliſei, montem plenum equorum, & curruum igneorum in circuitu Eliſei. & illud Pſal. 33. *Immitet angelus Domini in circuitu timentium eum*: ſingulare pro plurali, ideſt ſeſe angeli immittent, aut diffundent, caſtrametabuntur in circuitu juſtorum; cingéntque illos militari cuſtodia. Hieronymus ex Hebr. *Circundat angelus Domini in gyro timentes eum*. Eòdem pertinet illa ſuæ Eccleſiæ promiſſa tutela; *Circundabo domum meam ex his, qui militant mihi, euntes, & revertentes*. unde licet colligere iuſti hominis dignitatem, & pretiũ apud Deum, quem velit Deus, perinde ac ſe ipſum, ſuis angelis circundari, atq; ſtipari; id enim eſt angelorum munus, eſſe *in circuitu throni*, & coronare, ac cingere ſuum regem. ſicut ſcribitur Pſal. 88. *Deus qui glorificatur in concilio ſanctorum, magnus & terribilis ſuper omnes, qui in circuitu ej[us] ſunt*.

Origen hom. 20 in Ieſ. *Angeli intra nos ex ſententia Orig.*

Pſal. 102. 1.

Angeli nos circundar.

4. Reg. 6. 17.

Pſal. 33. 8.

Hierony.

Zach. 9. 8.

Angeli in circuitu throni.

Pſal. 88. 8.

4 Secundò poteſt referri ad Deũ ipſum, cum emphaſi illius pronominis, *Tu*. Tu ipſe pro muro es Iobo, ac domui eius; tuam ego cuſtodiam, atque potentiã expertus ſum in illo defendendo, meque prohibẽdo, ne cum illo confligerem, aut propiùs accederem tẽtaturus. Verũ hoc quoque dicit dæmon: nam videtur Deus grati animi vicem repẽdere hominibus: egit enim quondam Dei populus excubias, & cuſtodias inſtar valli, & muri in circuitu Dei, cùm *Caſtrametabantur filii Iſrael per gyrum Tabernaculi fœderis*; erat ergo tunc Deus in medio cuſtodiæ corũ, nũc nos viciſsim in medio diuinæ cuſtodiæ: coronabant illum quondam homines, & vallabant illius tabernaculum; nunc nos ille coronat, & vallat iuſtum ſuum ac domum eius: nõ ſemel ſe ipſum murum opponit noſtris hoſtibus, & Eccleſiæ ſuæ vallum, atque munimentum, viciſsimque petit, ut in circuitu ejus conſiſtamus. *Ego ero ei* (inquit ille) *murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio ejus*. Murum verò ignis ſe dicit, ut rem terribilem hoſtibus, inacceſſam, & in quam nemo audeat, aut tentet irrumpere, niſi ſuo malo: tum etiã ex qua multas ad vitam commoditates lucis, & temperati, proficuíque caloris petere homo poſsit. Hunc igitur murum igneum reformidabat *Leo*, qui *circumbat rugiens & quærens quem devoraret*: terretur enim Leo vel accenſo titione, nam cùm alia timeat, ſed maxime ignes. ut naturæ ſcriptores tradunt. Sed quid mirum Deum muri, & valli vices ſubire pro ſuo juſto defendendo, hoſtéque propulſando? Galea eſt juſto, ut caput illius coronet, dicente Dauid. *Obumbravit ſuper caput meum in die belli*. Veriſsimè pollicitus eſt, præſtat etiam fidus, fore ut circundet, & cõtegat inſtar ſcuti hominem in die belli: *Scuto* (inquit ille tantum Dei præſidiũ expertus) *circundabit te veritas eius*. undiq; videlicet ſe vertet (ut humano modo dicamus) ut te contegat inſtar ſcuti, aut parmæ, quã quóquoverſus verſat & circum agit homo, quò ſe ab hoſte defendat; quaqua verſum te ille proteget ſicut ſcutũ: ad dexteram hominis ſe conſtituit, ut extento brachio hominem etiã ſua virtute

Deus murus eſt ſuis ſervis.

Grati animi vicem rependit Deus viris juſtis.

Num. 2. 2.

Zach. 2. 5.

Quid ſignificet murus ignis.

1. Petr. 5. 8.

Plin. lib. 8. c. 16.

Deum galeã eſſe, ſcutum propugnaculum, vigilem. *Pſal. 138. 8.*

Pſal. 90. 4.

complectatur,& contineat tutum ab hostis ictibus; *Dominus custodit te, Dominus protectio tua super manum dexteram tuam.* Inde, *Dominus à dextris tuis confringet hostes.* Sed tandem obserua cum audis Deum suorū justorum murum esse, intellige etiam propugnaculū, qualia in muris extrui soleat: tum etiam vigilem, & speculatorem, qui in muris, turribus ve eminentioribus excubias agere solét, ut nihil hostes agere, nihil moliri, aut cogitare posint, de quo suos statim non admoneat.

Psal. 110. 5. Psal. 109. 6

Cum veró *Eum* dicit, intelligit quæ ad Iobi corpus, & animam pertinent universa, ut & capillos illius non solúm in numerato habeat, sed etiam in tutela, atque præsidio; de custodia enim rerum aliàrū externarum est, id, quod sequitur.

5 Kaldæus.

Ac domum ejus. Kaldæus dixit, *Homines domus ejus.* videlicet non solum uxorem, & liberos, sed universam familiam ex servis, & vernaculis; nam hi cum domi contineantur, per metonymiam domus dicūtur. unde Hæbreus sermo, famulos, aut vernaculos appellat viros, vel filios domus. ut Genes. 15. *Filius procuratoris* (id est procurationis, vel dispensationis) *domus meæ*: idest dispensatòr, & famulus. et cap. 17. *Circuncisus est Abrahàm, & Ismael, & omnes viri *domus illius, tam vernaculi, quàm empititii, & alienigenæ.* & ita vir domus, aut natus domi, vertitur *Vernaculus*, à Iere. 2. ✠. 14. & *Familia*, Ecclesiaf. 2. ✠. 7. quod manifeste ad seruos, & ancillas pertinet. *Acquisiui seruos, & ancillas, & familiam* (Hebr. filios domus) *multā nimis.* sed existimo hoc loco potius pertinere nomen *domus*, ad filios juxta communiorem usum domus, in sacro sermone, ut eodem ordine hæc enumeratio respondeat initio capitis. Nam post Iobum, statim recensentur filii, deinde cūm possessione armentorum jungitur familia servorum, ita & hoc loco adjungitur substantia, quod ad possessiones, & famulitium pertinet.

Metonymia.

Filius domus Hebræis pro famulo. Genes. 15. 2.

Genes. 17. 26. & 27.

* Todos los criados y gēte de casa.

Eccles. 2. 7.

6 Vulgatus.

Vniversámque substantiam. Hæc facultates, & rem omnem familiarem continet: Rectè explicàtur à Vulgato, quod in Hebræ. obscurius dicitur, *Et omne quod ei,* idest quicquid ad illum pertinet. *Substantiæ* autem facultates dicuntur tum in sacro sermone, tum apud profanos scriptores, quòd illæ sint velut firma, solidàque materia, robur, ac firmitas hominis, sicut Prover. 18. scribitur, *Substantia divitis, urbs roboris ejus, & quasi murus validus circundans eum.* inde pauper dicitur exinanitus, exhaustus, evacuatus, Ecclesiasti. 13. ✠. 8, Philippen. 2. ✠. 7.

Quare substātia divitias significat.

Prov. 18. 11

7 Polychronius

Operibus manuum ejus benedixisti. Hoc Polychron refert ad rem agrariam, ut respōdeat ei, quod supra dictum est, *Et quingenta juga boum.* sed fortè commodiùs, si in universum accipiatur de negotiis, & rebus gerendis, & procurandis, in hunc sensum; tu efficis, ut quæcumque, ille aggreditur, aut instituit, procurat ve prosperè illi succedant, velociter, & fœliciter conficiat. significatio autem verbi *benedicēdi*, quod ex sua proprietate est cum geniculatione, aut corporis incurvatione benignè & blādè atque beneuolè loqui ad aliquem, modum peculiarem accipit ex circunstantia personarum. Nam Deus benedicit homini, aut alicui creaturæ, cū propitius, atque beneficus erga illam vult illi, & confert bona, aut cūm in bonis collatis complacet. Homo homini benedicit, bona illi à Deo precando, & omnem fœlicitatem aut desiderando, aut gratulādo. Homo Deo benedicit, illum propter infinitam bonitatem & excellentiam laudando, & in tanta bonitate complacēdo. Ergo Deum operibus manuum hominis benedicere, erit hominem in agendo dirigere, bene agendi facultatem tribuere, institutis & votis fælices progressus, fœliciores etiam absolutiones dare, ut prosperè cuncta cadant, & nihil maneat infectum. Sic Isai. 53, Dei voluntas, & beneplacitum conjungitur, cum operibus, & manibus Christi Domini, *Voluntas Domini in manu ejus dirigetur.* Quasi diceret, Dei voluntati & decreto, tum etiam illius benignitati, & caritati erga genus humanū adscribendus est fœlix quicunque euentus operum, & prædicationis Christi: sic etiam Dei benedictioni tribuendus est prosper exitus operum manuum hominis. illam verò pollicetur Deus justis suis Deute. 12. *Letabimini in cunctis, ad quæ miseritis manum vos, & domus vestra, in quibus benedixerit vobis Dominus Deus vester.* benedictio domini tanquam causa præcedentis subiungitur; quare propriè vertendum, ut annotavit Vatab. *Quia benedicet te Dominus* Deut. 28. *Benedictus eris * ingrediens, & egrediens.* Per ingressum autē, & egressum, cunctorum gerendorum ratio, initium, & exitus significantur. Fœliciter ad nego-

Verbum benedicendi ex adjunctis varietatem capit.

Isai 53. 10

Gerendarum rerum fœlicitatem quandam, & facultatem cōfert suis justis.

Deut. 12. 7.

Deut. 28. 6 Vatablus

*Entraras cō buen pie en qualquier negocio, y saldras biē del.

tia ge-

tia gerenda pedem efferes, & manum lætus admovebis; lætus etiam redibis domum re confecta, & ad finem optatum perducta. Neque arctandus eſt locus ad ingreſſum ex bello, vel egreſſum ad confligendum cum hoſte, ut Hebraizantes volunt, ſed ad quæcumque opera pertractanda, ex Scripturæ phraſi & more. ſimilis locus Pſal. 120. *Dominus cuſtodiat introitum, & exitum tuum.* Te comitetur euntem, & redeuntem, quocunque pergentem ad aliquid operis agendum. Kaldęus; *Dominus cuſtodiat introitum tuum ad ſtudia legis, & exitum tuum ad negotiationes.* Idem ſub arboris metaphora promittitur juſto Pſalm. 1. *Omnia * quæcumque faciet, proſperabuntur.* Cùm enim juſtus conſitus ſit ad decurſus aquarum divinę benedictionis, & largitatis, neque flores (id eſt gerendarum rerum initia, vota, deſideria) habet deciduos, & inutiles; neque folia (id eſt verba, quę in rebus tractandis fieri ſolent) defluentia, languida, arida, parum efficacia; ſed ad fructum, & debitam maturitatem ſuo tempore perveniunt cuncta. Sed, *Omnia quæcumque faciet, proſperabuntur.* Mirum, quàm torqueantur impii fruſtrati votis, & triſtibus infauſtíſque conſiliorum, & operum ſuorum, eventibus, ſententiam hanc in illos ferente Deo: *Maledictus eris ingrediens, & egrediens, & non dirigas * vias tuas.* Ergo pietate, & frequenti oratione promerenda eſt à Deo iſta operum & conſiliorū benedictio; *cùm ignoremus quid agere debeamus. Quoniam* (inquit David) *non cognovi litteraturam* (Pſalt. Rom. Auguſtinus, Arnobius; *Non cognovi negotiationem.* Id eſt negotiorum tractandorū rationem) *Introibo in potentias Domini.* me totum committam divinæ potentiæ, atque ſapientiæ, quæ me de rebus agendis inſtruat, ſatiſque inſtructum implicari me difficultatibus non patiatur, ſed expediat, & facilem exitum commonſtret. Propterea ſuam ſponſam à capillis benè pexis, atq; compoſitis ab ſponſo commendatam ait Theodore. quo ſignificaret in humanis negotiis in quibus non poſſumus nō implicari, laudabiliter, decorè, fœliciter ſe gerere.

Pſal. 120. 8 — Kaldæus. — Pſal. 1. 2. — *Ni aũ flor ō no lleve fruto ni entre la fruta vn ſolo vedrojo, q̃ que le deſmedrado. — Impii inepti negotiis tractandis. — Deut. 28. 19 — *No acertes a dar paſſo, ni encaminar un negocio. — Pſal. 70. 15 — Pſalt. Roma. — Auguſt. — Arnobius. — Cur ſponſa à capillis commendata — Theodoretus.

8 — LXX

Et poſſeſſio ejus. Septuaginta, *Pecora ejus multa;* Et rectè, licèt vox originalis tam bona mobilia, quàm immobilia comprehendat; de quo diximus ſupra. * *Crevit.* Propriè excrevit, erupit, effudit ſe ſe, terminū tranſivit; oportet novos pro tot gregibus paſcēdis agros, & alia paſcua quęrere à radice. *Parats. In terra,* videlicet in terra Hus; aut in ea terra orientali, ita ut comparatio fiat cum aliis illius regionis divitibus; ut reſpondeat illi, quod ſupra dicitur: *Erat magnus inter omnes Orientales.* Cùm verò dicitur *terra,* aut etiam *omnis terra* in Sacra Scriptura, nō oportet univerſam intelligi. Sic enim Hieronymus Iſai. 13. ait: idioma Sacræ Script. eſſe, ut omnem terram, illius ſignificet provinciæ, de qua eſt ſermo. Quid ſi hac enumeratione omnium facultatum Iobi latenter ſignificare contendat Dæmon, fieri non poſſe ut tanta, ſanctitas quanta de Iobo prædicatur, cum tanta divitiarum copia bene conſentiat? cum illud majori ex parte verè dicatur; *Si dives fueris, non eris immunis à delicto.*

*Ya no le cabe el ganado en las dehesas — פָּרַץ — Hierony. — Eccle. 11.

XI. Sed extende paululum manum tuam, & tange cuncta quæ poſsidet, niſi in faciem benedixerit tibi.

1. *Extendere, dare, mittere, manum, quid in ſacro ſermone.*
2. *Probatio per tribulationes res viris juſtis neceſſaria.*
3. *Tangere, tum de graviſſima, tum de levi plaga dicitur. Multiplex Dæmonis calliditas.*
4. *Particula, Niſi, ad juramentum imprecatorium refertur, & quid ſua ſignificatione contineat.*
5. *Quid ſuppleri oporteat cum Deus utitur imprecatoria jurandi formula.*
6. *Quid ſit in faciem: quid benedicere, in bonum ne an in malum?*
7. *Benedicere, pro maledicere an per Antiphraſim, vel potius per Euphemiſmon. et utriuſque plura exempla.*

EXTENDE. Extendere manum, aut brachium habitus eſt percutere volentis. Iſaiæ. 5. *Adhuc manus ejus extenta.* Pſalm. 10. *Exurge Domine Deus, & exaltetur manus tua,* Pſalm. 105. *Elevavit manum ſuam ſuper eos, ut proſterneret eos in deſerto.* Inde extendere manum non ſolùm ad animū percutiendi refertur; ſed etiam, eſt idem quod percutere. 1. Reg. 26. *Quis extendet manum ſuam in Chriſtum Domini, & innocens erit?* Ezech. 6. 14. *Extendam manum meam*

1 — Iſai. 5. 25. — Pſal. 10. 12. — Pſal. 105. 26. — Extēdere manum — 1. Reg. 26. 9. — Ezech. 6. 14.

super eos, & faciam terram desolatam: quod alio etiam Hebraismo solet scriptura significare, videlicet; Date manum. nos dicimus: *Darle una mano*. Quod enim exod. 7. dicitur, *Immittam manum meam super Aegyptum* propriè in Hebr. est, Dabo manum meam. Alii; Ponam manum. *To le asentare la mano*. Itaque percute (inquit dæmon) Iobum, sentiat vim atque duritiam manus tuæ, da illi manum. sed quia hîc ad externa bona Dei manum immitti petit, fortè hæc locutio referenda erit ad habitum auferre aliquid volentis, aut diripientis: ut illud Thren. 1. *Manum suam misit hostis ad omnia desiderabilia ejus. Diole saco mano.* Ait ergo repete ab illo, quæ illi dedisti; quæ ille habet multa, atque pretiosissima auferto, hostem te simula; diripe, spolia detrahe. Sic tandem ille suæ pietatis, vera ne, an ficta sit, certissimum specimen præbebit.

Exod. 7. 4. | Hebr. & Vatab. | Thren. 1. 10

2 | Rom. 5. 3. Tribulatio, & patientia produnt qualis quisque sit. Eccles. 27. 7. | Sap. 3. 6. | Zach. 13. | Eccle. 2. 5.

Verè hoc Satanas; cùm scriptum sit; *Tribulatio patientiam operatur, patientia verò probationem*: nam ad patientiæ, & tribulationum cotem attritum aurum, prodit qualle sit: *sicut probatur vas figuli in fornace, & aurum, vel argentum igne*. Rem vero proponit Deo per se se gratissimam; quippe vult (quod ad suum honorem, & gloriam pertinet) ut de vera solidaq; pietate suorum servorum constet apud homines, & angelos: neque aliter fieri potest, quasi ex pacto, firmo & stabilito, quin Dei servus probetur, & graviter de illo sumatur experimentum. Rem necessariam dixit angelus Raphael Tobiæ; *Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, ut tentatio probaret te.* Non aliter dicitur, *Oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam.* sic ante legem tradendam, & testamentum paciscendum veræ amicitiæ, quo illos in suum populum & peculium reciperet Deus, & ante ingressum in terram promissam probavit Israelitas Deut. 8. *Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum, ut affligeret te, atque tentaret, & nota fierent, quæ in tuo animo versabantur, utrum custodires mandata illius, an nō.* Denique quicumque *accesserit ad servitutē Dei, stet in timore*, & paratus ad tentationē sic accedat, ut *in tempore tentationis*, quæ proculdubio de illo fiet, *non recedat.* Certè cū Ananias in visu admonitus, ut quæreret Saulum, dubitaret ea de re, atque timeret lupum infestissimum gregi domi-

Tribulatio, & patientia examen necessaria | Tob. 12. 13. | Luc. 24. 26. | Deut. 8. 2. | Eccle. 2. 1.

nico inferre, neque planè cognosceret, qua ratione servus Christi effici posset ex inimico & hoste, statim ut accepit à Deo, fore ut in suam servitutem & fidelium congregationem per patientiam, & tribulationes pateret illi aditus, neque nisi probatus admitteretur, & sciens atque volens experimentum, quod de se sumendum esset, dubitationem omnem, & cunctationem deposuit. *Dixit ad eum Dominus; vade, quoniam vas electionis est mihi iste. Ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati; & abiit Ananias.*

Act. 9. 15

Et tange. Licèt verbo tangendi gravior plaga significari soleat, nonnunquam tamen quæcumque etiam levissima. Gene. 26. *Nihil tuorum attigimus, nec fecimus quod te læderet*: quo sensu videtur dictum a Satana, *tange*, etiam levissimè; non enim auderet magnas clades statim imprecari Iobo Dei amicissimo: & id videtur Latinus interpres explicuisse, cùm dixit, *paululum*; cùm in Hebr. non sit paululum, sed, *extende *nunc manum tuam*, quasi diceret, ad breve saltem tempus; ne videretur ex inveterato odio, & invidia veteri perpetuis ærumnis velle Iobum conficere: tùm etiam, ut rem non omnino difficilem postulasse videretur. D. Gregor. ideo paululum dixisse notat, quoniam quæcumque externa mala inferat Satanas, parvi æstimat, nisi animam læserit. Porrò callidè petiit, ut Deus ipse faceret, quod sibi horū malorum procuratori, & executori demandandum fore intelligebat. Cùm verò dixit, *Cucha*, videtur Chrysostomo crudelitatem suam prodidisse, ut qui cujusdam partis bonorum direptione non fuerit contentus, sed cupierit penitus evertere bonis omnibus.

3 | Verbum tangendi | Gen. 26. 29. | *Por aora. | Greg. | Chrysost.

Nisi. Particula composita tum apud profanos scriptores, tum apud sacros ex duplici *Si, Non.* Sed quam habeat vim illa particula cōtroversum est. Nam quidam non obscuri sacrarum litterarum interpretes existimant tātùm habere vim simplicis affirmationis, aut negationis: ut hoc loco, *Si non, aut nisi in faciem benedixerit*, idest certissimè benedicet. Isaiæ 5. *Nisi domus multæ desertæ*: idest proculdubio efficiam, ut desertæ & absque habitatore sint. Iudic. 5. *Nova bella elegit Dominus. Clypeus, & hasta si apparuerunt in quadraginta millibus Israel.* Idest, non apparuerunt, Sic Septuaginta Vaticani per simplicem affirmatio-

4 | Particula nisi quid significet. | Vide Pag. Riber. Ham. 8. n. 21. | Isai. 5. 9. | Iudic. 5. 8. | LXX Vatic.

nem

Particulas Niſi, eſt nota juramenti.

nem convertunt; *Certè in faciem te benedicet*. Sed exiſtimo tamen illam particulam *Niſi*, aut *ſi non*, aut particulam *Si*, quando neque interrogat, neque conditionalis eſt, habere vim juramenti; tum ubi juramenti fit mentio, ut Pſalm. 88. *Iuravi in ſancto meo, ſi David mentiar*. Pſal. 94. *Iuravi in ira mea, ſi introibunt in requiem meam*. Iſaiæ. 14. *Iuravit Dominus exercituum, ſi non ut putavi, ita erit*. vel cum ipſa juramenti verba exprimuntur. Ezech. 5. *Vivo ego dicit Dominus, niſi pro eo quod ſanctum meum violaſti*. Geneſ. 14. *Levo manum meam* (habitus eſt jurantis) *ad Dominum Deum excelſum, quòd* (Heb. ſi.) *à filo ſubtegminis, uſque ad corrigiam caligæ non accipiam*. Tum etiam cum nulla juramenti forma, aut mentio præcedit. Iſaiæ. 22. *Si dimittetur iniquitas hæc vobis, donec moriamini*. Ierem. 15. *Si non reliquiæ tuæ in bonum, ſi non occurri tibi in tempore afflictionis*. Sed notanda in hac juramẽti forma duo; alterum cùm negativè effertur idem valere, quod juramentũ affirmativum: *ſi non*, id eſt juro ita eſſe, aut ita fore: cum verò ſine negatione dicitur idem valere, ac juramentũ negativũ, non ita eſſe, vel non ita fore. Alterum, hujuſmodi juramentum eſſe execratorium aut imprecatorium: aliquando autem imprecatio, vel execratio exprimitur, ut Pſalm. 7. *Si reddidi retribuentibus mihi mala decidã meritò ab inimicis meis inanis*. 4. Reg. 6. *Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat ſi ſteterit caput Eliſei ſuper ipſum hodie*. Aliquando verò execratio ſupprimitur per apoſiopeſim, cum vehementia affectus, ſicut illud Terentii. *Ne me attingas ſceleſte, ſi Pol Glicerio non omnia hæc*. ſupple diſperеam, aut, me dii perdant. Hæc autem reticentia fieri ſolet religionis cauſa, & vitandi mali ominis. Orationem ergo ſic complet Auguſtinus: *Niſi in faciem*, &c. ſupple, * *Quid jubes*? quaſi diceret, vel ſuſtinebo, aut patiar, quod mihi pro pæna injunxeris D. Thom. ſupplet, malum mihi accidat. Ahi; mendax inveniar, aut diſperеam, vel quid ſimile. Sicut dixit ille:

Pſal. 88. 36. Pſal. 94. 12. Iſai. 14. 24. Ezech. 5. 11. Geneſ. 14. 23. Iſai. 22. 14. Ierem. 15. 11. Pſal 7. 5. 4 Reg. 6 31. Apoſiopeſis. Terent. Auguſt. * Vaya lo que mandaredes. D. Thom. Ovid 2. meta.

Mentiar obſcurum niſi cum nox fecerit orbẽ,

5

Sed tamen non deerit, qui his, quæ diximus, objiciat; cùm Deus in Scriptura jurare dicitur ſub hac juramenti imprecatorii forma cum reticentia, nihil poſſe commodè ſuppleri. Neque verò in aliquo Scripturæ loco exprimi, ut inde petatur ad ſupplenda alia loca. Reſpondetur. ſubaudiri poſſe, non ſim Deus, aut nõ habear fidelis, & verax; ne meis verbis fidem adhibeatis poſthac, vel quid ſimile. quod verò id nunquam exprimatur, eam cauſam eſſe Titelmanus cenſet, quòd Deus non habeat majorem ſe, per quem juret. Sed hoc dubitationi non ſatisfacit, cùm juramentum execratorium non videatur requirere alium majorem, per quem fiat. commodiùs dici poterit, cauſam hujus reticentiæ eſſe, quòd impoſſibile ſit execrationem in Deum cadere; ideo nuſquam exprimi, quod fieri nuſquam poteſt. De re hac docti quidam ſapienter diſputant.

Titel ſuper Pſal. 94. Titelm ſuper Pſ 94. Ferer. Iſai. 5. Ianſ. c. 62. cõcord.

In faciem. Publicè, apertè, impudenter, tuã majeſtatẽ nihil reveritus; ſicut & id Galat. 2. *In faciem ei reſtiti*. (ſtatim ſe explicat,) *coram omnibus*. ait ergo, * ſi illum tangas, adverſum te excandeſcet, & in tuam ipſam faciem iratus involabit. Divus Thomas aliter, *faciem* ſumit. D. Greg. aliter, de quo ſtatim.

6

Galat. 2. 11. * Tocalde y vereis ſi ſe os viene a las barbas. D. Thom.

Benedixerit tibi. Benedicendi verbo impudentiſsimum diabolum minimè uſum fuiſſe, ſed potiùs maledicendi cõſiderat Origenes, Philip. Beda: Moyſen verò, vel quicumque alius fuerit hujus libri ſcriptor, ſanctè & modeſtè locutum verbo benedicendi, pro maledicendi. Didymus è contra exiſtimat; ſic enim ſcribit, *Pro dtris precationibus, & maledictis proſequetur, benedicet, a diabolo poſitum eſt: in quo verbum adhibuit ſpecioſius, ne Deum verbo aſperiore figere videretur*. idem dixit Hieronym ſuper id Galat. 3. *Maledictus omnis. Etiam ipſe Satanas cum de Iob polliceretur, quòd ſi grandibus preſſus fuiſſet anguſtiis, blaſphemaret, à meliori parte hoc ſignificavit dicens, Niſi te benedixerit*. Mihi Didymus placet; poteſt enim etiã in mente, quam Logici dicunt, ultimata, & inter ſpiritus colloquentes eſſe hæc antiphraſis, cùm notitia, aut conceptus benedictionis dirigitur ad alterum, ita ut ex ea ille alius neceſſariò colligat benedictionẽ pro maledictione ſibi eſſe repreſentatã; ſed hęc alterius negotii ſunt.

Origen. Philip. Beda. Didymus. Hierony. Antiphraſis in mente ultimata. Didymus

Quod verò ad ſignificationem *benedicendi* attinet, D. Thomas exiſtimat poſſe accipi propriè in hunc ſenſum; ſi Iobum tangas, manifeſtum erit, quòd non benè & ex corde tibi benedixerit; ideſt laudaverit coluerit: *Sed in faciem*, ſecundum apparentiam, & ſpeciem externam. ſicut Paulus Epheſ. 6. dixit, *Servi obedite dominis*.

D. Thom. Epheſ. 6. 5.

carnalibus, non ad oculum ſervientes, quaſi hominibus placentes, ſed ut ſervi Chriſti facientes voluntatem Dei ex animo. quare idem erit *in faciem*, quòd, *ad oculum*. Certè paulò durior & coactior interpretatio. Chaldæus etiam propriè videtur accepiſſe, ſic enim legit; *Niſi coram te oraverit.* quaſi diceret, ſi illi eripueris, quæ dediſti, orabit inſtanter, ut illi ablata reſtituas: neq; enim volet tibi ſervire bonis ſpoliatus; videbis re ipſa quantùm amet divitias, cum pro illis obtinendis ſupplicem ſe tibi præbuerit. niſi fortè per contrarium intellectum *orare* accipiat Chaldæus, pro maledictis, & contumeliis cum Deo agere, aut murmuratione, quam dicunt & divinæ majeſtatis detractione quadam; ſic enim etiam Hiſpanus detractionem ſignificare ſolet, *Rezar por alguno*, cùm alicui detrahit. cum quo videtur facere id Pſalm. 34. Cùm David teſtatur ſe ab odio & maledicentia ſuorum inimicorum abſtinuiſſe; * *Oratio mea in ſinu meo convertetur.*

Chaldæus.

Pſalm. 43. 13.

* Eſſo me venga, lo que yo les deſeo, y por mi alma vaya lo que por ellos rezo.

Tandem Latinorum, atque Græcorum ſummus in hac re conſenſus aſſerit hoc loco *benedicere* pro maledicere poſitum. Rurſus licet Gregorius *benedicere in faciem*, ſic expoſuerit, *Si accepta perdiderit, faciem, id eſt, reſpectum tuæ gratiæ non requiret. Si enim ea, quibus delectatur non habuerit, favorem tuum etiam maledicendo contemnet.* quaſi diceret, amicitiam tuam nihili faciet, nam illam propter lucrum colebat; tum etiam te maledictis & contumeliis laceſſet, ut quæ non ſit firma & ſtabilis, ſed quæ ſemel dederit, repetat. hoc, inquam, acutè potiùs à Gregorio, quàm ad Scripturæ phraſim accommodatè dictum eſt; cum cæteri exponant *benedicere in faciem*, eſſe, palàm, & impudenter maledicere, ut ſupra diximus. Sed hujus rei contrariæ ſignificationem, ad antiphraſim, ſeu cōtrarium intellectum refert Auguſtinus lib. contra mendacium ad Conſentium cap. 10. in cujus tropi explicationem, & exemplum hunc ipſum locum adducit; ſicut & id 3. Regum. 21. *Benedixit Deo & regi.* eundémque tropum nominant Philip. & Beda; qui eò dicitur ab Ironia differre, quòd hæc geſtu* adjicet contrariū ſenſum; Antiphraſis verò non geſtu ſed ipſis rebus: & quidem etiam Quintilianus lib. 8. Antiphraſim ſub Ironia comprehendit. Sed qui grammaticorum antiphraſim explodunt, quàmvis ex illorum grege ſint, non omnino malè contrarios hos verborum intellectus non tam ad antiphraſim, quàm ad Euphemiſmon, id eſt bonam ominationē pertinere voluerunt. Eſt autem Euphemiſmos, ut Demetr. Phaler. docuit, cùm res odioſas bonis verbis; & impia itidem facta piis ſignificamus, boni ominis cauſa. Nam Pythagoræi, ut Cicero autor eſt, non ſolùm deorum voces, ſed etiam hominum obſervabant; quę vocant omina. Quæ poſtea Romani, quia valere cenſebant; idcirco omnibus rebus agendis, quod bonum, fauſtū, fœlix, fortunarúmque eſſet præfabantur, præſertímque in ſacrificiis, quocunque temerè prolato verbo triſti, aut miſerando, rem ſacram temerari credebant. Quare rebus divinis quæ publicè fierent, ut faverent linguis imperabatur; id eſt ut bona & fauſta loquerentur, à malis & ominoſis verbis abſtinerent. unde id Tibull.

7

Greg. lib. 2. c. 6.

Auguſtin.

3. Reg. 21. 10.
Philip.
Beda.

Quintil.

Fran. Sanct.

Demetr.

Cic. 1 de Div.

Dicamus bona verba (venit natalis) ad aras;
Quiſquis ades lingua, vir, muliérque fave.

Tibull. eleg. 2. lib. 2.

Ergo cùm ſermo ſanctarū Scripturarum ſacer ſit, per Euphemiſmō oportet triſtia, & mala verba in bona, & fauſta convertere non tam boni augurii captādi gratia, quàm puritatis & ſanctitatis divinarum Scripturarum conſervandæ; tū etiam divini honoris, & laudis colendæ. quare Hieronymus ad Gala. 3. negat ubi *Maledictum*, aut *Maledictio* dicitur, nomen Dei exprimi. *Audaci* (inquit) *pede ad hoc procedo certamen, ut ad libros provocem, nullo loco ſcriptum à Deo quemquam eſſe maledictū; & ubicumque maledictio ponitur, nunquam Dei nomen adjunctum.* Si ergo ubi Deus maledicit creaturæ, non dicitur maledicta à Deo, ſed tantùm, *Maledicta terra in opere tuo; Maledictus Serpens*, &c. quantò magis cum de hominis maledicto, & blaſphemia agitur, aut Deus nominandus non erit, aut malum verbum in bonum convertendum, ut hoc loco; aut alia periphraſi circumloquendū fuerit, quale eſt id Eccleſias, 23. *Eſt & alia* (præter juramentum) *loquella * contraria mortis.* id eſt proxima, vicina, è regiōne mortis, habitans, tendens verſus mortem: intelligit blaſpemiam, quæ Levitici. 24. morte, & lapidatione mulctari jubetur. Alia periphraſi explicant Septuaginta.

Hieronymus.

Geneſ. 3. 14. & 17.

Eccleſ. 23. 15.
* Palabras ay que van a parar a la horca y eſtan pared en medio de la caſa de la muerte.
Levit. 24.

LXX.

Et alia loquella induta morte. Quasi diceret tota obvoluta morte, comprehensa, possessa à morte: diceres blasphemum ita esse morti certissime destinatum, ut jam sit indutus morte, illis videlicet vestibus miserandis, quibus capitis rei induti ducuntur ad supplicium. Sed de hac Sanctarum Scripturarũ puritate, & candore verborum, quę honestissime instar matronę nullum verbum parùm decens aut profert, aut audire ęquis auribus potest, plura dicemus, cùm aliquando locus alius feret. Sed illud tandem explicandum est, quale nam maledictionis aut blasphemię genus intellexerit Satanas, cùm affirmavit Iobum benedicturum Deo? Respondeo; Maledictionem quamcúmq; intellexisse, id est quicquid in Dei contemptum, aut contumeliam caderet, detractionem, aut criminationẽ divinę bonitatis, & providentię; quod ad iram, & blasphemiam refertur, ex doctrina D. Thomæ.

D. Thom.

XII. Dixit ergo Dominus ad Satan: Ecce universa, quæ habet, in manu tua sunt: tantùm in eũ ne extendas manũ tuam. Egressúsque est Satan à facie Domini.

1. Impetrare statim quod petas, nõ est argumentum Dei propitii.
2. In manu esse, quid?
3. Dæmonis fames, humani potissimum sanguinis.
4. Dæmon expleri non potest nisi extrema hominis strage, illũ coërcet Deus. Illustratus Isai. Dæmonis quædam nomina.
5. Egredi, quid denotet. Dæmonis celeritas. cur appelletur volatile. & quid, A facie Domini, hoc loco & aliis.

1
Impetrare quod ores nõ est sanctitatis argumẽtum.

ECCE. Lubens protinus tibi meum athletham concedo. Iniquissimo Satanę concedit Deus statim quod postulat, ut hinc discas, neq; esse sanctitatis argumentum, si statim obtineas à Deo, quod petis, neque Divinę irę, si non obtineas. Simili de re quęstionẽ movet Augustinus tractatu. 6. in epistolam Ioan. 1. *Diabolus* (inquit) *petiit Iob, & accepit. petiit Apostolus, ut auferretur ab eo stimulus carnis, & non accepit. Sed Apostolus magis exauditus est, quam Diabolus. Apostolus enim exauditus est ad salutem, & si non ad voluntatem; Diabolus exauditus est ad volũtatẽ, sed ad damnationẽ: ideo enim concessus est iste tentandus, ut eo probato esset ille cruciandus.*

Augustinus

2

In manu tua. Ne postea calumniaretur leniorẽ Dei manũ, quàm oportet, ad probandam illius sanctitatem. Non ego eum tangam, tuæ manui & potestati committo. *In manu esse*, vel; *in manus tradi*, protectionem, & defensionem significat aliquando; qua ratione justi dicuntur esse in manu Dei. Psalm. 9. *Tu laborem, & dolorem consideras* (quo opprimuntur justi ab iniquis) *ut* (deinde) *tradas eos in manus tuas* (id est, ut illos tuearis, & illorum patrocinium suscipias. & sic coheret, quod sequitur) *Tibi derelictus est pauper, orphano tu eris adjutor.* hoc verò loco *manus* potestatem denotat: sicut & Psam. 88.* *Ponam in mari manum ejus.* per Hyppallagem. ponã mare in manu ejus: ut non solùm terræ imperet, & cum lapidibus regionis pactũ ineat, atque terræ bestiæ pacificæ sint illi, sed ut & *venti & mare obediant ei.* Exo. 4. *Reversus est Moyses in Aegyptum portans virgam Dei in manu sua. Dixitq; ei. Dominus. Vide ut omnia ostenta, quæ posui in manu tua* (in tua facultate, & volũtate) *facias coram Pharaone.*

In manu esse ad protectionem refert.

Psalm. 9. 14.

Manus potestatem denotat

Psalm 88. 14.
* Darele mano en la mar

Matth. 8. & Luc. 8
Exod. 4. 20.

3

Tantùm in eum ne, &c. Non permitto tibi potestatem illius saluti & incolumitati corporis nocendi. Bene hinc licet cum Appollinari colligere voluisse Satanam, ut totus ipse Iobus illius arbitratui, & potestati permitteretur; negasse verò Deum. Vt hinc primò discas, plus à te Diabolum elicere velle, quàm prima ipsa facie ostendat, primísque verbis exigat. nam cum ille postulaverit, ut tangeret Deus cuncta, quæ Iobus possideret, deinde verò Deus permitteret, quæ habebat universa perdenda, & diripienda; cõtentus tamen non est; & ab illius voluntate, & intentione postulandi excipit Deùs, potiùs ab illius inexplebili fame, eripit potissimũ bolum, Iobum ipsum; hunc enim ille sitiebat, hunc famescebat vanissima elatus fiducia, *quod influeret Iordanis in os ejus*. nũquid enim de bobus cura illi erat? Homines ille appetit. *Væ* (inquit angelus) *terræ & mari.* Sed quid tandem Satanæ inimicitiarum est cum terra, & mari? hominibus. sanè cavendum admonet angelus, terræ mariq, degentibus. *Quia descendet Diabolus ad vos habens iram magnam.* Omnia de mundi regna facile tecum commutabit; neque æstimabit prætium ullum pro commutatione animæ tuæ.

Appollinar. Satanę nocẽdi fames.

Satanas plus expetit, quam petere videatur.

Luc. 22. 31.

Apoc. 12. 12.

Matth. 4. 8.

Secundò

4

Satanæ fitis humana fanguinis.

Secundò hinc docoberis, dæmonis inexplebilem humani fanguinis fitim; quæ tantis hominum ftragibus extingui non poteft; non nifi omnium mortalium extremis calamitatibus fatiari potuiffe, nifi illius belluæ hiantem cupiditatem injecto fræno Deus comprimeret, & ex noftrarum virium tenuitate nocēdi illi facultatē opportunè metiretur. Quam rem clariffimo experimento difces, fi cruciatus implacabiles obferves, quibus illorum corpora afficit, in quos jufto & occulto Dei judicio fęviēdi poteftas illi à Deo fit. nam fi cujufquā corpus invadat, fenfus omnes lædit, & à propria natura & ftatu evertit, obfcurat lumina, obftruit aures, debilitat crura, obftupefacit linguam, turbat (qua poteft ratione) mentem, & corpus univerfum velut inanimem truncum efficit; tundit, vulnerat, cruētat, allidit ad faxa, & in obvia queque vitæ difcrimina præcipitem agit miferum hominem. Ille igitur hominū amator, qui *venit ut vitam habeant, & abundantiùs habeant*, in hoc venit, *ut diffoluat opera Diaboli.* Quare quod ad noftrum adverfarium attinet, nunquam noftris malis expleri poterit, quod duo illa, quæ apud Ifaiam habet nomina, indicant; *Vifitabit Dominus fuper Leviathan ferpentem vectem.* Dicitur *Leviathan*, id eft additamentum, vel augmentum, nam nullo noftro malo contentus eft, nullam poteftatem fibi fatis efse, plus fibi poteftatis addi nobis malorū plus inferri fempet poftulat. appellatur pręterea *Serpēs vectis*. Pagn. legit, *Serpens tranfiens*. Alii etiam juxta Hebr. *Serpens fugiens*, aut velox, aut difcurrens de extremo ad extremum, videlicet omnem locum occupans, omnem exitum obftruens velut inductus * *vectis*, ab extremo in extremum littus, in nos totos, omniáque noftra, nulla re excepta dominari cupiens. Quia verò Deus dæmonis poteftatem, calamitatéfque noftræ imbecillitati attemperat, fubditur; *Numquid, juxta plagam percutientis fe percuffit eum, aut ficut occidit interfectos ejus, fic occifus eft?* Quafi diceret minimè ego cum percutio, aut percuti Ifraelem permitto, eo fum animo, quo illius hoftes: ifti enim penitus delere, ftirpitus excindere, fibráfque ipfas radicum evellere conantur; neque nocendi modum aliquem fibi ftatuunt:

Ifai. 27. 1.

Pagnin.

*Es vna tranca que todo lo atravieffa de parte a parte.

Sed ego tamen, & iræ meæ modum, & menfuram ftatuo, atque hoftium furorem intra certos limites coerceo. *In menfura contra menfuram*. Ideft non femel, funditufq; deleo, & confumo hominem; fed calamitates diverfis vicibus immito, fæpius impleo menfuram, fæpius effundo: non totam fimul, neque femel Satanæ nocendi copiam facio. Quæ Dei mirabilis providentia hoc loco maximè relucet, cùm femper aliquid fubtrahat cupiditati Satanæ, neque totum Iobum femel illi permittat. Secus cùm bona, & beneficia confert, *Mifericordia ejus non eft numerus.* quafi diceret, nulla menfura. *Domine in cœlo mifericordia tua.* (nam nullis terminis conftringitur) *& veritas* (fidelitas promifforum) *ufque ad nubes: juftitia tua ficut montes Dei* (gradatio quædam eft, quæ deorfum verfùs reddit.) *Quemadmodum* (quo modo! quantum! res admiratione digniffima) *multiplicafti mifericordiam tuam Deus!*

Pfal. 35. 6.

5

Egreffúfque eft Satan à facie Domini. Alacritatem, ftrenuitatem, folicitudinem in re gerenda videtur fignificare verbum *egrediendi*; nihil enim aliud expectabat, quàm facultatem nocendi Iobo; ea igitur obtenta, nihil moratus nihil refpondens ampliùs egreffus eft, abiit, excefsit, erupit, rem perfecturus celeriter. eadem ferè vis hujus verbi Habac. 3. *Egredietur Diabolus ante pedes ejus.* in Hebr. egredietur (*Refeph.*) ideft volatile, ut Hieronymus eo loco exponit; atque ex Hebræorum fententia propter nimiam velocitatem principi Dæmonum id nomen convenire fcribit, qui Chrifto poft baptifmum ftatim occurrerit; non folùm *poft pedes ejus, ut infidiaretur calcaneo*, ex lectione Septuaginta; fed *ante pedes ejus*, egreffus fuerit in campum, locúmque certaminis; tempus, & locum præoccupans. Quòd verò eft, *à facie Domini.* ideft Angeli, qui ex Dei perfona illi loquebatur Sicut dixit Cain: *Ecce ejicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abfcondar.* Id eft non permittis mihi habitare in hoc loco; ubi te præfentem exhibes. Secus in aliis locis Scripturæ, illud à *facie Domini* habet longè alium fenfum.

Egredi, quid indicet

Demonis celeritas.

Habac. 3. 5.
רשף

Cur dæmon appelletur volatile.

Math. 4. 1

LXX.

A facie Domini quid fignificet.

Genef. 4. 14.

An hęc Dei verba solam permissionem Dęmoni faciant: an verò etiam novam illi facultatem aliquam prębeant.

6. Testimonia Patrum quæ videntur probare his verbis contineri Dei præceptum, aut determinatam voluntatem.
7. Vera quæstionis solutio Deus tantum velle potuit passionem Iobi, non verò iniquam tortoris actionem.
8. Dæmonis manus & potestas à Deo ligata circa naturalia.
9. Illa eadem constricta in tentando, & superando.

6 — An hæc Dei verba contineant Dei imperium, an verò solam permissionem.

SED jam hoc loco duas nobis quæstiones excitabit Theologus. Primá, an his Dei verbis cõtineatur imperium, pręceptum ve divinum, aut Dei voluntas (quam dicunt) determinata; an verò sola permissio facta Dęmoni? nam cùm hoc loco de pęnis infligendis sermo sit, quarum Deus autor esse potest, neque solùm permittere, sed pręcipere etiam, atque determinatè velle, ut Dęmon Iobum affligeret, nihil videretur ea res lędere divinam bonitatem. Adde etiam Deum voluisse Iobum affligere, cùm illum ipse Dęmoni objecerit, ut illum expeteret, & postularet ad certamen, expetitum verò concederet adversario. In quam rem Gaudentius Brixianus dixit: quòd Dens quasi ingessit Diabolo Iobi sanctitatem, ut doleret, indignaretur, invideret. Et Chrysost. voluisse Deum ut Iobus tentaretur, proptereáque percontatum fuisse, *Numquid considerasti*, &c. Vt luctę ipsi causam afferret. Olymp. crebris laudibus suum justum efferre Deum, ut ad ineundum cum athleta certamen, lacesseret adversarium. Grego. Deum prędicasse laudes Iobi in despectum Diaboli, neque concessisse semel potestatẽ sęviendi in illius corpus, quòd pluribus illum tentationibus, atque certaminibus servaret.

Gauden. Brixian. tract. in scriptur. in præfat. — *Chrysost.* — *Olympio.* — *Gregor.*

7 — Responsio.

Respondeo; Cum hę Iobi pęnę, atque perpessio tot cladium per iniquam sive Dæmonis, sive aliorum latrunculorum operam, & voluntatem effectę, & exercitæ fuerint, certè Deus non præcepit; & moraliter tantùm velle potuit passionẽ, quę in Iob fuit bona; minimè verò actionẽ, quæ in agentibus iniqua fuit. Permisit tamen Deus, dum Dæmonis manum, id est potentiam, quæ arctata, & ligata erat, solvit, id est non coercuit, neq; frænavit, quod illa verba declarant: *Ecce in manu tua est*; quam cum adhuc coercuerim, nũc expeditam, & liberã relinquo. Quare dixit Grego. quòd unus, & idem spiritus, 1. Reg. 18. *Dicitur Spiritus Domini malus irruens in Saul. Domini* per licentiam potestatis; quæ injusta non est, *malus* per desiderium voluntatis injustę. Quare illud *tange*, fortè est, permitte, ut tangam; nam quod Deo permittente fit, Deus facere dicitur. Neque verò excluderetur Gregorii sensus, si dicas, illum Spiritum Domini malum irruentem in Saul, ita ut prophetaret in medio domus suæ fuisse vehementiorẽ quendam * iræ motum, qui illum propemodum ad insaniam adigebat.

Grego. lib. 2 cap. 10.

* Vna rabia diabolicaque le hazia hazer locuras

8

Altera quæst. An nũc det novã aliquã facultatem dęmoni Deus, quam ille natura sua non haberet. Respondeo; Naturalem Dęmonis, sicuti aliorum angelorũ potentiam duplicem esse circa hęc inferiora; alteram ad applicanda activa passivis per motum localem; alteram per suggestionem internam, & propositionem objectorum, commotionem specierum, & spirituum, & id genus alia. de quibus Theologicum D. Thoma disputant. 1. p. q. 111. & utraque hęc manus, sive facultas dęmonis ligata est à Deo, ne tantum noceat, quantum posset. Et de prima quidem ex hoc constat, cum ad diripiendas facultates, & domum evertendam, petat & obtineat facultatem; tum etiam, quòd sine peculiari Dei facultate non potuit gregem illum porcorum in mare pręcipitem agere, Matth. 8. Marci. 5. Lucę. 8. quem locum in hanc rem notavit Tertullianus. lib de fug. in persecutione. & acutè in eo loco. Divus Thomas observat non petisse legiõnem illam, ut in homines mitterentur, quia Christum Iesum de nostra salute sollicitum minimè id permissurum sibi persuaserãt. In universũ autẽ D. Aug. 7. de civ. ca. ultimo de dęmonibus agens; *Non possunt* (inquit) *quod non finantur facere.* Et lib. 2. cap. 23.

D. Thom. — *Math. 8. 30 Marc. 5. 11. Luc. 8 32 Tertullianus D. Thom.* — *Augusti.*

tantum

tantum possint, quantum secreto Dei arbitrio permittuntur. vide etiam lib. 18. cap. 18. Greg. hoc loco. Cyprian. lib. 3. testimo. ad Quirin. cap. 80. Theophil. Marc. 5.

Gregorius Cyprianus Theophilac.

9

1. Cor. 10. 13.

De secunda verò illa Dæmonis facultate videtur locutus Apostolus. 1. Cor. 10. *Non patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet cum tentatione proventum:* videlicet ut non solùm crescente, & amplius sæviéte tentatione vires vobis suppeditet, quo pares sitis ferendæ, & perferendæ tentationi; sed ut eas vires subministret, quæ vos validiores, & superiores ipsa tentatione efficiant. Propterea Apocal. 20. Vidit Ioannes: *Angelum descẽdentem de cælo* (Christum Dominum) *habentem clavem abyssi, & catenam magnam in manu sua.* (id est, ut Aretas exponit, vim cohibendi operationem vitiorum) *& apprehendit draconem, serpentem antiquum, qui est Diabolus, & Satanas, & ligavit eum per annos mille.* (detinet itaq; in carcere, & vinculis Satanam, ne egrediatur, à facie sua ad nocendum, & seducendum gentes) *& post hæc* (videlicet tempore Antichristi) *oportet illum * solvi modico tempore.* Eleganter verò Gregorius hanc ipsam Diaboli catenam, & vincula habenis comparat, nam Deus optimus, qui providentiæ suæ curru vehitur, & ad debitum finem creaturas omnes confert, nunc Dæmoni remittit, nunc intendit habenas; calcaria verò nunquàm adhibet.

Apoc. 20. 1

Aretas

*Por algun tiempo anda el diablo suelto.

Gregorius

Quid qualisve sit catena diaboli.

Hinc eliciunt Cyprian. Sermone 6. de oratione Dominica. & Augustinus li. 2. de civitat. cap. 23. Diabolum nec timendum, nec honorandum, cùm nihil nisi ex Dei permissu agere possit. Sed Deum quidem colendum; quem *qui timent, magni sunt per omnia.* Qui verò non timuerit, *augebit Dominus plagas ejus.* Heb. mirificabit; id est mirabiliter augebit, & multiplicabit: videlicet inveniet mirabilia quædam tormentorum genera, quibus impium excruciet; & solvet Satanã, qui liber miniméque coercitus exquisitis illum cruciatibus conficiat.

Cyprianus Augustinus

Diabolus nec timẽdus nec honorandus.

Iudith. 16. 19 Deut. 28. 58.

XIII. Cum autem quadam die filii, & filiæ eius comederent, & biberent vinum in domo fratris sui primogeniti:

1 *In nostro adversario tũ violentia, tũ astutia. Ate Homerica.*	*pophteg. Nazi. di: Inbian*
2 *Persica indumenta. Dæmonis pellis ex leonina & vulpina. Lysande. a*	3 *Quo tempore interit Satanas cum Iobo certamẽ.*
	Ars Dæmonis. & quæ sint insidiæ, sive methodiæ apud Paulum

VETUS illa controversia; plus ne in hoste valeat, & commendetur astutia, an violentia? certè utrúmque valere plurimum in adversario humani generis, nihil verò commendandum, sed cavendum & timendum utrumque, vel ex hoc loco licet colligere; ex quo perspici potest tum immanitas incredibilis, teterrima feritas, & immanissima audacia; tum fraudulenta astutia, multiosa calliditas, fallax obscuritas, veteratoria, multiplex, versuta nocendi ars. Quid inquam ars, *cui nomina mille, mille nocendi artes* qualis Ate ab Homero describitur, quæ ex Iovis filia in teterrimam mortalibus noxam conversa est.

I

Verum in hoste valeat astutia, an violentia.

Satanas tum callidissimus tum sæuissimus.

Ipsa Iovis proles, mortalibus omnibus Ate
Noxia mille modis, pedib' nõ mollibus unquã
Repit humi, verũ capita ipsa, & maxima rerũ
Aggrediens homines affligit.

Homer. li. 19. Iliad.

Homerica Ate.

Hunc se esse Dæmon ipse testatus est, dum monacho roganti quisnam esset, aut qui vocaretur, respondisse fertur, Mille modis artifex vocor. Hercules Nemæi se Leonis tergore contegebat. Mauri, ut scribit Strabo, Leonum & pardalium, & ursorum pelles induunt; & dormientibus substernunt: similibúsque indutos pellibus in Xerxis exercitu Ethiopes fuisse, scribit Herodotus. Barbarorum alii eodem autore, serpentum, ac piscium coriis, indumentis, ac stramentis utuntur. Alii quibus tam immanis feritas non placuit; ut magna Scytharũ pars, tergis vulpium induatur, referente Seneca: tum etiã Thracibus in more fuit autore Herodoto, cassides ex pelle vulpina conficere. Sed versutus Dæmon utrumque conjungens Leoninæ vul-

Dęmonis nomen.

2

Fera priscarũ gentium indumenta.

Strabo. li. 17

Herodotus lib. 17

Senec lib. 2 epist 90.

Herodotus

pinam aſſuit,qua ſe totum veſte contegat,ut quod vi nõ poteſt, aſtu tandem perficiat. ad quod alludere videtur familiare id noſtratium hominũ proverbium,quo veteratoré appellant, Pellẽ Diaboli, *La piel de Satanas*; Quod uſurpaſſe aliquando Lyſandrum Lacedemoniorum ducem Plutarchus ſcribit. nam ad eos qui ipſum concidebant, quod pleráque fraude trãſigeret, ut indignum Hercule, dixit, *Qua non pertingat Leonina, ibi aſſuendam Vulpinam*. Quod proverbiũ à Nazianzeno in Iulianum torquetur,ferum ſimul æquè ac veteratorem: atque illud etiam quod de eodem Iuliano ſcribit, in humani generis hoſtem meliùs,veriùſque convenit; ſic ille ait. *Quemadmodum chameleontem ajunt in quidvis facile mutari,atque omnes ſubinde colores,candore uno excepto,ſuſcipere; ſic etiã ille Chriſtianis, præter clementiam,in quidvis ſe vertebat,ac perquam crudelis erat ipſius lenitas,& violenta perſuaſio*. Non aliter ſanè Dæmon cum vulpem agit, Leoninam crudelitatem ſpirat; cum leonem,vulpina ſe pelle contegit. veriùs, totus ipſe Leo eſt,totus vulpes, totus crudelitas,totus fraus. Simul utrumque in Iobo tentando videas, ſe ſe mille modis verſare,vorſutiorem ut ajunt rota figulari; mille larvas ſumere, mille artibus in mille figuras, inſtar Prothei, ſe convertere;tempora obſervare; occaſiones captare;verba componere;ſemper vulpem,nunquam non leonem. In ſumma omnia dæmonis nomina, quæ plurima ſunt, & illius ingenium ſignificant, aut ſunt violentiæ & crudelitatis, ſiut aſtutiæ atque malitiæ, aut odii & inimicitiarum adverſus hominẽ; & ſicut aſtutia vires acuit, & ſævitiam extimulat;ita odium, & invidia ſævitiam,atque aſtutiam exacuit,& incitat. eſt ergo *novacula acuta*;quæ excindit *faciendo dolum*.

Plutarc. in Apopht. Lyſandri apophtegma.

Naz. oratio. 3. in Iulian.

Omnia dæmonis nomina aut ſævitiæ, aut aſtutiæ

Pſal. 51.4.

Sed ut ad rem præſentem deveniamus,expectavit callidus hoſtis primum conviviorum diem lætiſsimum, atque ſplendidiſsimũ,ut qui in domo primogeniti celebraretur; atque eò pertinet, quod cum ℣.4. tantùm dicatur, *Comederent, & biberent*; nunc, *vinum* addatur, quod ad lætitiam, lautitiámque majoré pertinere videretur. nam non niſi potentiores,& opulentiores bibebant vinum Iſai.5.℣.22.& Pſ.68. Eſt autem in fonte, vini nomen, *Iain*, unde fortè dictus eſt, *Ianus*, quem dicunt fuiſſe Noe, uſus vini inventorem. de quo vide Beroſ.lib. 3. Chryſoſtomus, *quandam diem*, intelligit, tempus ante meridiem, cum præliandi initium factum eſt; nam primus nuntius meridie venit, tempore videlicet prandendi. Atque oportuit rem à Diabolo eo tempore procurari, ut unius diei ſpatium tot acerbitatibus, & certaminibus commodè ſuffectura videretur. Sed Origenes tempus primi nuntii colligit meridiem fuiſſe, videlicet ipſam horam prandii, ut Iobo diſcumbenti ad menſam acerbius & inopinatius exiſteret. Hæ ſunt illæ technæ, & *inſidiæ* Diaboli, adverſus quas paratos ſtare jubet Apoſtolus; quæ Græcè dicuntur, *Methodiæ*, id eſt inſidiæ,& aſſultus cum methodo, cum ratione, & arte ad fallendum, ad vincendum commodiſsima.

Iſai. 5.22. Pſal. 68.13.

Ianus idẽ qui Noe. *Beroſus* *Chryſoſtomus*

Origenes

Epheſ. 6.11 μεθοδείας

★★★

XIIII. *Nuntius venit ad Iob, qui diceret: Boves arabant, & aſinæ paſcebantur iuxta eos:*

XV. *Et irruerunt Sabæi, tuleruntque omnia, & pueros percuſſerũt gladio, & evaſi ego ſolus, ut nuntiarem tibi.*

1. *An nuntii fuerint Dæmones ementiti famulorum habitum. Nomẽ ſerpentis à nuntiando.*
2. *Nequitia pravorum ſpirituum quid apud Paulum. tum etiam apud profanum. Iſtorum nuntiorum acerbitas.*
3. *Nondum ſatis ſubacta terra ab aratoribus Iobi. Ludi Cereales reſpicere potuerunt Samſonis artẽ cremandarum frugum.*
4. *Quo anni tempore hæc contigerint.*
5. *Amplificatio hujus cladis. Quid irruere, ſeu cadere ſuper prædam.*
6. *Qui Sabæi. Saba duplex Vnde Regina Saba? & quibus litteris hæc nomina ſcribantur in fonte.*
7. *Aliorum ſententia de Sabæis. diſcrimẽ in ſcriptura nominũ non eſt ſolidum. Iſtos Sabæos fuiſſe Arabes. At Regina Saba non de Arabia ſed ex Ægypto. Sabæos, & Thraconitas Latrocinio vivere.*
8. *An Sabæorum habitum ementitus fuerit Dæmon.*
9. *Quid percutere quod puer. Invidorum ingeniũ*

I

Origenes

NVNTIVS. Id quod Origenes in tertio nuntio existimat fuisse unú aliquem è famulis Iobi, idem ferè interpretes omnes de omnibus nuntiis intellexisse videntur; sed ita tamen, ut semper in illis reluceat Dæmonis tum immanitas, quæ hostes ad prædam & cædem accenderit; tum calliditas, quæ à communi plaga nuntios exceperit, & miserabili oratione instruxerit, atq; eo ordine, & temporéq; disposuerit, ut sibi alius opportunè succederet, ut importunitate tot cladium, & infaustorum nuntiorum Iobi constantiam commoverent. Sed Chrys. Homi. 2. & 3. de patientia Iobi, existimat Dæmonem ipsum nuntiorum formam, & speciem ementitum: simile vero existimant Polychro. Et Olympiodorus, & quidem non solum sævus, & sanguinarius nútius, sed etiam infœlix & ominosus, quicquid novi afferat, aut indicet, semper Satanas est. unde etiam serpentis nomen, quod hebraice dicitur *Nachas* à curiositate, & callida, insidiosaq; observatione, in Kaldaica paraphrasi dicitur *Chevia*, ab indicando, seu nútiando, quasi dicat, nuntium, qui nuntiavit Evæ pomum vetitum. Ergo cùm ingens lucrú reportaverit ex prima illa nuntiatione, nunc alicujus utilitatis spe allectus nuntii formam, & officium iterum assumit. Et videtur ipsa rei gestæ narratio sic exigere; non enim aliter videretur fieri potuisse, ut unus semper ex his cladibus liber evaderet, & renuntiare posset, an alii omnes famuli periissent, an verò quidam alii evadere etiam potuissent; nec etiam si homo esset, potuit tam opportunè unius adventus alterius extrema verba excipere; ut quoad fieri posset nullum respirandi spatiú Iobo concederent. Quid; quod verba ipsa, in quibus multùm erat momenti ad commovendum animum, non videretur Dæmon cómissurus homini rustico, sed suæ tantummodo astutiæ & calliditati crediturus? & sicut, qui boni aliquid volunt afferre, affingunt aliquid, quo faciant id quod nuntiant lætius; ita certè nuntius improbissimus multa affingeret acerbitatis, & doloris, quo nunc rē efficeret luctuosiorem. Quare ementita figura, habitu, & gestu miserabili, dilaceratis vestibus, tunsus, & fortè etiam saucius, facie & manibus cruentatus, fugiēdi celeritate crebertimè anhelans, & vix interclusú spiritú potens emittere, singulis quibúsq, verbis insistens, orationē diluēs lachrymis, inauditis verború exaggerationibus, & ad efficiendam in Iobi animo mollitudinem, & doloris sensú cóparatis, & qua potuit acerbitate côditis, atq; cópositis, rem totá exposuit.

Chrysost.

Polychron.

Olympiod.

נָחָשׁ

חויא

Hinc perspicies verissimú id Pauli, ad Ephes. scribentis, *colluctationem* nobis esse *adversus spiritualia nequitiæ*. Id est adversus spirituales nequitias; vel adversus spiritus nequissimos. Per nequitiam, autē quæ Græcè est (*poneria*) malitiam & versutiam intelligit: qua etiam voce postulamus oratione dominica liberari (*à potù ponetù*) *à malo*. Quo nomine etiá Hispan* callidú, & veteratoré atq; mendaciorú, & fraudum non solùm architectum, sed etiam dissimulatoré aliqué appellare solet, *Es un malo, y dissimulado, que sabe mil ruindades*. Certè apud Latinos autores illam ipsam vim habet vocabulú *nequitia*: Quá expressit Cicero his verbis, quæ in nequissimum Dæmonem se-se hîc ementita nuntii figura simulanté, & contegentem rectè quadrát; invehitur ille in Antoniú, ad amiculam divertentem: *Delituit* (inquit) *in quadam campanula, atq; ibi se occultās perpotavit ad vesperum; ad urbem advectus domum venit; capite involuto; Ianitor, quis tu? à Marco tabellarius. O hominem nequam; nihil enim magis proprium possum dicere*. neque verò nos hîc, quàm, ô spirituales nequitias, spiritum nequam. Quanta verò fuerit horum servorum acerbitas, tum ex re ipsa; tum ex comparatione cum illis mæstissimis nútiis, qui scribútur. 1. Machab. cap. 5. colligi potest. Cùm enim Galaaditæ congregati sunt adversus Israelitas, hujusmodi litteras; nuntiósq; miserunt ad Iudam & fratres ejus. *Congregatæ sunt adversus nos gentes per circuitum, ut nos auferant. Cecidit multitudo de nobis, & omnes fratres nostri, qui erant in locis Tubin interfecti sunt, & captivas duxerunt uxores eorum, & natos, & spolia, & peremerūt illic ferè mille viros. Et adhuc epistolæ legebantur, & ecce alii nuntii venerunt de Galilea conscissis tunicis nuntiantes convenisse adversum se à Ptolemaida, & Tyro, & Sidone*. Hi inquam, nútii adferunt discrimen, in quo provincia versabatur. At verò funestiores alii, plures etiam numero, rem jam confectam, cum summo malo cladéque renuntiant. Sed esto nuntium triste perferat

Ephes. 6. 12.

2

Quid nequitia apud Paulum

[illegible]

[illegible]

Malus dæmonis nomen.

Quid nequitia apud Latinos.

Cic. philip. 2.

1. Mach. 5. 10

nuntius ipse Dæmon, justus nihil tim- ab infausto nuntio timet, cũ de illo scriptum sit: *Ab auditione mala non timebit.*

Psal. 111.7.

3 Amplificatio infausti nuntii.

Boves arabant. Singulis verbis amplificatur calamitas: nondum enim erat satis subacta terra, neq; satis cultus ager excipiendo semini, ut sementis, aut frugis spes ulla relicta fuerit. Nondum tunc temporis natæ fruges, nam illas Dæmon, non relinqueret intactas; cùm enim ipse sit *turbo, grando, & Spiritus procellarum*; illas dilapidaret, atque convelleret, aut si jam maturuissent, violentus, pariter atque astutus, velut Samson alter, vulpina opera usus, plusquam trecentas vulpeculas accensis facibus legatis ad caudas in segetes dimitteret, quas, cum vinetis quinque & olivetis demolirentur, atque consumerent. Vim enim ignis, & vulpinas artes sibi esse ad perdendas fruges dominatus est hominibus, cũ delusam antiquitatem docuit, ut in ludis Cerealibus, qui in Ceteris honorem magnifi cẽtissimè fiebant, vulpes stipulis alligatæ accensa flamma cursitare in circo maximo cogerent. Cujus Rei Alexander meminit.

Iudic. 15.

Alex lib. 5. c. 26.

4

Quo autem anni tempore hæc contigerint, non erit facilè divinare; nam pro varietate regionum tempus etiã colendi agros diversum est. Et sunt etiam terræ, quæ bis in anno frumentum, & fructus ferant. In terra autem Chanaan tempus messis hordeaceæ cadebat in mensem Martium, ut patet Iosue, 3. & Levit, 23. Messis verò triticea in finem Aprilis, & initium Maii: de qua re doctè differit Abulen. 1. Reg. 12. q. 15.

Iosue 3. Levit. 23. Abulensis.

5 LXX

Et asinæ. Septuaginta, *Fœminæ asinæ*, ut fætus, & propagationis spes adempta fuerit *Iuxta eos*; ut non per custodum incuriam furto sublatæ intelligantur, sed per injuriam, & vim prædonum. Tum etiam, ut amplificetur infortunium, quasi ex Iobi infœlicitate natum fuerit, ut adessent ibi asinæ in prædam Sabæorum: quæ, si longius pascerentur, ut quondam solebant, evasissent prædonum manus. Hebr. *Asinæ pascentes * ad manus eorum.*

* Q. d. quiso la del gracia, que estuviessen a mano.

*Et * irruerunt.* Lapsi sunt, præcipites ruerunt in prædã more hostili, à (*Naphal*) quod est ruere, & cadere super prædam, unde dicitur Psalm. 9. *Inclinabit se, & cadet cum dominatus fuerit pauperum.* translatione sumpta à venatoribus, qui dũ feram illaqueatam tenent, aut sagittis confixam prostraverunt, irruũt in eam, & cadentes super eam opprimunt.

נָפַל

* Dicton sobre ellos Psal. 9.

6 Duplex Saba

Sabæi. in Hæb, *Seba*, metonimicôs, pro Sabæis. Cæterum duplex est Saba; altera, quæ non tam est regio, quam urbs in Aethiopia, vel Insula Nili, cujus meminerunt Iosep. lib. 2. antiquitat. & Strabo lib. 27. cujus Regina erat illa, quæ venit ad Salomonem. 3. Reg. & quæ dicitur Regina Austri, Matth. 12. & sic Saba cõjungitur cum Aethiopia, & Aegypto Isaiæ. 43. ℣. 3. & 45. ℣. 14. cum quo etiam facit quod fœminas in Saba, & Aethiopia regnasse scribunt Plinius lib. 6. cap. 29. Strabo lib. 16. Euseb. lib. 2. histo. cap. 1. & res clarè colligitur ex 3. Reg. & Act. 8. propterea Claudianus dixit.

Iosephus Strabo.

Plinius Strabo. Eusеb.

Claud. in Eutrop.

> Medis, levibúsque Sabæis
> Imperat hic sexus, Reginarumq; sub armis
> Barbariæ pars magna jacet.

Sicut etiam Aegyptus paruit Cleopatræ; Massagetæ, Thomiri; Assyrii, Semiramidi; & suis etiam Scythæ Reginis. Altera verò fuit Saba Syriæ regio, seu potius eadem, quæ dicitur Arabia fœlix, ut Hieronymo placet, in locis. Act. apost. lit. A. & Strab. lib. 16. Plini. lib, 6. cap. 28 vocant enim incolas Arabiæ fœlicis, Sabæos; & ita Psalm. 71. Saba jungitur Arabiæ. *Reges Arabum, & Saba dona adducent.* & Isai. 60. *Omnes de Saba venient aurum & thus deferentes*: quod dubium non est dictum esse de Arabia fœlici, quæ auro & thure abundat ut indicatur Ezech. 27. et scribunt Hieronymus in loca apost. litt. A. & quæst. Hebr. in Genes. 25. Plin. lib. 1. cap. 11. & lib. 18. cap. 17. & lib. 37. cap. 6. & 10. Hujus autem Sabææ regionis, urbisque diversitatis argumentum est diversitas nominum in Heb. nam alterum scribitur cum *Sin, Seba*, hoc loco, & Isai. 60. & Ezech. 27. 22. & tunc Iansenius. Psalm. 71. existimat significare Arabiam fœlicem, aut ejus regionis urbem: alterũ verò scribitur per *C, amech C, eba*, & tunc ait significare regionem Aethiopiæ, ut Isai. 53. ℣. 3. & 45. ℣. 14. Contrario modo Genebrardus, & Interpretatio nominum Hebraicorum, quæ in fine Bibliorũ circumfertur, rem tradunt; nam ajunt priori modo significare Sabæorum Aethiopiam, posteriori Arabiam fœlicem, cujus metropolis (*Saba*) in mõte sita erat. Rursus horum nominum discrimen natum

Altera Saba Syriæ regio

Hierony. Strab. Plin. Psal. 71. 10. Isai. 60. 6.

Arabia Fœlix thure abundat

Nominis Saba diversitas in Hebræo

שְׁבָא

Iansenius.

סְבָא

Genebrard.

videtur

videtur ex nominibus ſuorum primorũ habitatorum;nam filius Regma, dicitur, Saba,Geneſ.10.ỷ.7.& ſimiliter filius Iecſan.Geneſ.25.ỷ.3.At verò C,eba dicitur filius Chus,Geneſ.10.ỷ.7.&.1.Paralip.1.ỷ.9.à quibus utraque Saba ſua nomina acceperunt.

7

Caietan. Ioan.Bened. Adrichom. Hierony.

Ex his argumentum ſumit Caieta. exiſtimandi hos Sabæos,eſſe quidem Syriæ conterminos,atque hanc ipſam eſſe regionem Saba,unde Regina Auſtri dicitur Ieroſolimam ad Salomonem veniſſe. Quam rem docuit etiam Ioannes Benedictus in annota.ad cap.10.3.Reg.& idẽ ſenſiſſe videtur Chriſtianus Adrichom in ſuo Terræ Sanctæ Theatro, in tabula tribus Manaſſe. Quibus favet Hieronymus in Iſai.65,dicens, Madian & Epha eſſe regiones trans Arabiam,omnémque provinciam appellati Saba,unde fuit Saba Regina,quæ venit audire Sapientiam Salomonis.Argumentum inquam Caietani eſt,quoniam per litteram *Sin* ſcribitur Saba,tũ hoc loco;tum etiã.3.Reg.10

Sin & C,amech permutabiles.

Sed in hac re primùm cenſeo, differẽtiam illorum nominum,nõ debere admodum religioſè obſervari,ita ut,*Saba*,& *C,aba* perpetuò differant;cum enim, *Sin*, &, *C,amech*, ſint ſimilis ſoni, poſſunt etiã in eodem nomine,& re ſignificanda permutari.Quare potiùs ex re ſubjecta,& antecedentibus & ſubſequentibus vera ſignificatio petẽda eſt;& ita Hieronymus qui Saba per *Sin*, ait ſignificare Arabiam; de locis Hebraícis Geneſ. 16. ait accepiſſe nomen a Saba filio Chus; qui tamen ſcribitur per, *C,amech*.

Vnde venerit Regina Saba

Ioſeph. Origen. Hierony.

Secundo non venit Regina Saba de Arabia fœlici,ſed de Aegypto, aut Aethiopia,aut de inſula Meroe:in quo ferè omnes conſentiunt.Ioſeph.8. antiquita. cap.6.Origen.homi.1.in Canti,Hieronymus ſuper id Ioelis.3.*Venundabunt eos Sabæis genti longinquæ.*Sic ait; *Sabaim gens trãs Iudæam dicitur,de qua fuit & Regina Saba,quæ venit ſapientiam audire Salomonis.de quibus & Iſai.loquitur cap.45.& Sabaim viri excelſi ad te tranſibunt.unde & thus venire perhibetur,licèt quidam Sabæos Arabes ſuſpicentur.* Vide Abulen. 3. Reg. 10. q. 2. &. 2. Paralip. q.2.

Abul.

Strab.

Tertiò tandem iſti Sabæi ex Arabia fœlici excurſiones facere ſoliti in regiones vicinas hoc loco nominantur.Sic Strabo lib.16.ait;*Sabæos qui erant in Arabia fœlici, ſolitos excurrere in Syriam & Arabiam petræam.*& Plinius lib.6.cap.28: dum agit de Arabibus fœlicibus;qui vel ſunt ipſi Sabæi,vel his vicini juxta mare Rubrum ait; *Ex innumeris populis pars æqua in commercio,& latrocinio degit.*Diodorus quoq; lib.3.bibli.cap.12.de Arabia ſic ſcribit *Quæ vergunt ad Orientem partes Arabes incolunt,quos nominant Abatæos,habitantes patriã, tum deſertam,tum inaquoſam,cum in paucis ferentem fructus.ideo latrocinijs vicinis gentibus infeſti ſunt, atque invicti bello.* Adde etiam quod Thraconitæ Huſitis etiam vicini, latrocinia exercebant,predáſque agebãt, ex vicinis agris, ut teſtatur Ioſeph. lib. 15.antiquita.cap.12.& 1. de bello cap. 15.

Plin. Diodor. Ioſepho.

8

Sabæorum habitũ an ſumpſerint dæmones.

LXX

Rurſus hoc loco Origenes, cenſet,id, quod Olympiodoro non diſplicet, hos non fuiſſe veros Sabæos,ſed potiùs dæmones habitum,& figurã Sabæorum ęmẽtitos,proptereáque legi apud Septuaginta.*Venerunt prædones.*iſti enim ſunt dæmones nequiſsimi,non niſi ex rapto viventes,poſtquam ſemel divinæ gloriæ rapinam tentaverũt.Dęmones ergo, pro ſuo incredibili in res humanas odio, *tulerunt omnia*;propriè,aſſumpſerunt, acceperunt prædam,de prædati ſunt: inde a radice, *laKach*.nomen prædæ,*malKòac*; inde etiã dicuntur fauces quæ accipiunt & devorant;& forcipes quæ extrahunt, & eruũt aliquid,& fortiter capiunt.

לקח
מַלְקוֹח

9

Percutere ad magnam plagam pertinet

*Et percuſſerunt.*De ingenti plaga dicitur & propriè ad pulſationem, aut verberationem pertinet:Hiſpani de quacumque plaga,aut dolore,aut clade alia dicere ſolent,*rezio golpe es eſte.*Sed ex adjunctis diverſas ſignificationes obtinet;nam *percutere cæcitate*,Geneſ.19.eſt cæcos reddere.*percutere lingua.*Ierem.18. eſt falſum teſtimonium dicere cõtra aliquem,aut deferre apud judicem.*percutere civitatem*,eſt vaſtare.*percutere gladio*,vel *in gladio*, eſt vulnerare, interficere. *percutere in ore gladii*, vel *in acie gladii*, eſt adigere mucronem, & ipſam aciem gladii:qua ratione hoc loco etiam ſcribitur in Hebræo, Percuſſerunt eos in ore gladii.

Puer ad miniſterium refertur.

*Pueros.*Famulos,ſervos,cuſtodes pecorum, bubulcos,aratores.Pueri autem nomen licèt aliquando ætatis ſit.ſæpe eſt miniſterii,& obſequii;inde ducta ratione,quòd majoribus,& ſenioribus aſſurgere,obſequi,inſervire debeant juniores

adoleſcentioresq;, quos Hiſpanus non tam ex ętate quam ex officio vocat, *mocos*. eadem analogia ætatis & miniſterii, in Græco, Παῖς ſignificat enim omnes qui in familia ſunt, domeſticos, pręter patrē & matrem-familiâs; tum etiam in Latino *Puer*, ut ait Paulus de verb. ſignifi. l. puer. *Pueri* (inquit) *appellatio tres ſignificationes habet; unam cùm omnes ſervos pueros appellaremus: alteram, cùm puerum contrario nomine puellæ diceremus: tertiam cùm ætatē puerilem demonſtrarēmus.* Vt igitur acrius pungat, cædes & hoſtium immanitas cum rerum ammiſſione miſcetur à Dæmone.

πᾶς — Paulus

Et evaſi ego ſolus. Bis in Heb. repetitur ego tantum, ſolus ego. ut cladem exaggeret, ex qua mirum fuerit unum tantum evadere potuiſſe, tum etiam ut indicet non per hyperbolem loqui, ſed nullum alium fuiſſe re ipſa ſuperſtitē, & incolumem ex omnibus famulis.

Vt nuntiarem. Vel invitus fatetur Dæmon, aut is cui Dæmon ſuppeditabat verba, non ſolatii, ſed augendi doloris, & Iobum pungendi cauſa hunc famulū à communi clade ſervatum eſſe. Iſta autem eſt invidi hominis natura, illud ingenium invidi Dæmonis, ut Baſilius notavit, ut cùm fortunæ commutationem dolere ſe oſtendit, & verbis priora narrat, aut collaudat, non id faciat humanitate aut caritate commotus, ſed ut graviorem proximo calamitatem ex horum memoria, ac deſiderio faciat.

Ingenium invidorum — Baſil. hom. de invidia.

XVI. *Cùmque adhuc ille loqueretur, venit alter, & dixit: Ignis Dei cecidit è cœlo, & tactas oves, pueróſque conſumpſit, & evaſi ego ſolus, ut nuntiarem tibi.*

1. *Dæmonis methodus, & ordo ſervatus in his cladibus.*
2. *Dæmonis improbitas & importunitas muſcæ ſimilis Beelzebub. Aſſiduitas tentationum.*
3. *Tot cladium perpetuas continuaſque ſeries.*
4. *An verus fuerit ignis qui oves attigit. Quid ignis Dei in Sacro Sermone.*
5. *Quid Tangere, cum ad ignem refertur. Quid cōſumere. Os & lingua tributa igni. Dæmonem fingere Deum faſtidientem ſacrifici à fulmine tacta nefauſta ſacrificia.*
6. *Patientiſ. imi Iobi cogitatio opportuna. Fulmine tacta, Deo cōſecrari exiſtimata. Protervia facere apud Latinos. Patientia Ceraunia gemma ſimilis.*

CVM prima plaga ex hominibus, ſecunda ex cœlo provenerit, rurſus tertia ex hominibus, quarta ex cœlo & ſuperiori impræſſione, obſeruanda eſt methodus à dęmone ſervata, & ordo iſte vicibus alternis; cum enim humanus animus aliquid mali paſſus ab homine, ſoleat ad Deum confugere, & opem ex cœlo implorare; rurſus percuſſus à Deo atq; repulſam ferens, regrediatur ad humaná opem, & ſolatia rerum externarum captandum ut omnem ſolatii & remedii ſpem, præcideret, & aditum præcluderet, poſt Sabeorum ſævitiam, fingit Deum iratum, & cœlum adverſum ſe exardeſcens, ne eò confugiat. Deinde ad homines reverſenti, Kaldęos objicit, tandem ne filios, ne ve iterum Deum requirat, ullam ve hominum aut numinis fidem implorare poſſit, ventum è cœlo vehementem immittit, qui domus ruinam, & miſerandam filiorum necem efficiat.

1 Methodus à dæmone in cladibus ſervata.

Deinde iam hic non ſolùm hoſtis noſter Satanam & calumniatorem ſe exhibet, ſed quod illius etiam proprium nomen eſt, Beelzebub; licet enim id nomē ſit idoli Acharonitarum. 4. Reg. 1. tamen rectè tribuitur principi dæmoniorum, Matth. 12. ✠. 24. Luc. 11. ✠. 15. idem enim ſignificat, quod *Deus muſcæ*, aut *Deus muſcarum*. Sicut enim muſca, ſordida & importuna beſtiola, quod viribus non poteſt, pertinacia tamen, & importuna atque infeſta impudētia vincere conatur, & omnibus locis incommoda nobis eſt; ſæpe repulſa, redit ſæpe; & ab uno loco fugata, certo itinere in eundem locum inſilit; non aliter muſcoſus, & infeſtiſsimus Dæmon inſtat, & iterat tentationes, ut importunitate & infeſtatione obtineat, quod viribus non poteſt; ſcit namq; aſſiduitatem tentationum multùm valere ad labefactandam viri fortiſsimi conſtātiam. Importunitate Dalilæ victus eſt Samſon; victus Adā importunitate Evæ, ſępius ingerentis pomi dulcedinem. In hanc rem D. Grego. explicat id cap. 14. *Mons cadens defluit. & alluvione paulatim terra conſumitur, & homines ergo ſimiliter perdes*; atque de duarum tentationum generibus ſapienter diſſerit lib. 12. cap 13.

2 Beelzebub Deus muſcarum.

Dæmonis improbitas & importunitas.

Iudic. 14

Iob 14 ✠. 19.

Cùmque adhuc ille loqueretur. Nazia. oratione in laudē Athanaſii, *Ita* (inquit) *hæc emiſit, ut nec luctibus ipſis ob afflictionū ſeriem, perpetuámque connexionem locus eſſet*. Vnde

3

collige

colligo non plures has clades, ſed unam continentémque fuiſſe, ne ſingulæ poſſent deferbere, ſi luctu & lachrymis per partes lenirentur: imo neque pię alicui cogitationi ineundæ, qua vires & animū colligeret aduerſus dolorem, & acerbitatem ſecundi nuntii, neque reſpirandi locum relinquere voluit dæmon. Quare piè potiùs, quàm commodè, aut ſolidè conſiderat Origenes, multa in primo nūtio Iobum mente loquutum fuiſſe, de hoſtiū rapina, quos ille nulla injuria provocaſſet: de divitiarum inſtabilitate; de Dei benignitate, quem alia multo plura reſtituturum ſperaret: Demonéq; huiuſmodi piis cogitationibus occurriſſe nuntio ſecundo.

4 *An iſte fuerit verus ignis. Origen. Chryſoſt. Luc. 10.18.*

Ignis Dei. Hunc non fuiſſe verum ignē, ſed a Dæmone per ſpeciem ſimulatum, vel dæmonem ipſum ſub ſpeciè ignis, dicunt Origines, & Chryſoſt. tanquam fulgur, enim aut fulmen ſatanas de cælo cecidit. Cæteri verum ignem intelligunt, potuit enim Dæmon applicando activa paſsiuis, ignem in aere accendere, vel è ſuperiori regione partem aliquam ignis denſatam advehere in terras. Porrò *ignis* pro fulmine; ſicut & Pſal. 147. *Ignis* (fulmina) *grando, nix, glacies.* & Pſa. 104. *Dedit pluvias eorum grandinem, ignem* (fulmina) *comburentem in terra ipſorum.* Pſal. 103. *Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis.* id eſt, qui tempeſtate, ventis, fulgetris, fulminibus tanquam miniſtris utitur & imperat. vide Exod. 9. ỳ. 24. & Sapi. 16 ỳ. 16. *Novis aquis, & grandinibus & pluviis perſecutionem paßi, & per ignem conſumpti.* Cæterum *ignem Dei*, Cajetanus dici exiſtimat, quia etſi productus fuerit procurante dæmone, ſed tamen non debet dici creatura dæmonis, ſed Dei. Bella philoſophia, ſed alio in in loco opportunior. Cū Gregorio Chartuſianus, quia à Deo permiſſus. D. Thomas, Lyranus, quaſi a Deo miſſus. ut fingat Deum adverſus Iobum iratum, & cœlum exardeſcēs in ſuam ultionem.

Ignis pro fulmine. Pſal. 147. 8. Pſal. 144. 32. Pſal. 103. Caietan. D. Thom. Lyranus.

Acerbiora certè huius ſecundi nuntii verba: quare Chryſoſtomus dixit, pænituiſſe diabolum primi nuntii, quòd minus recte cladem expoſuiſſet; ſed quod ad Scripturæ phraſim pertinet, *ignis Dei* multipliciter dici poteſt; aut quia ad Dei cultum, & miniſterium peculiari ratione pertinet; ut Levit. 21. *Incenſum* (propriè, ignem) *Domini, & panes Dei ſui offerent.* aut quia à Deo irato immiſſus; ut numero. 11. *Dominus iratus eſt, & accenſus in eos ignis Domini devoravit extremam caſtrorū partem.* aut quia magnus, & vehemens; ſicuti frequēter, quæ magna, & excellētia ſunt in quoque genere Dei, aut divina, aut ſacra, eſſe dicuntur; ut etiam apud profanos *Auri ſacra fames*. id eſt inextinguibilis, magna. & *ſacra anchora*, maxima & validiſsima, & quam nulla vis poſsit abrumpere. Aut diceretur ignis Dei, quaſi cœleſtis, ex cœlo delapſus, ut per expoſitionem addatur, *cecidit de cœlo*; ſicut etiam dicuntur *montes Dei*, montes altiſsimi, & cœlum ſummis cacuminibus ferientes. & Geneſ. 19. *Dominus pluit ſuper Sodomam, ſulphur, & ignem a Domino de cœlo.* id eſt cœleſtis. cœlum verò pro aere aut regione ſuperiori.

Chryſ. hom. 3. de pœnit. 1 Ignis Dei multipliciter dicitur. Levit. 21. ỳ. 6. Nu. 11. 1. Vergil. 3. Ae. Geneſ. 19. 24.

5 *Et tactas oves.* D. Thomas primum ipſum leuemque contactum ignis videtur intellexiſſe; nam ait eſſe ſupra vim naturalem ignis, quòd ad primum tactum res conſumpſerit. Sed præterquam quod verbo *tangendi* qualibet etiam gravior plaga ſignificari ſoleat, & quod in Originali propriè ſit, *ignis exarſit in pecore & in pueris* certè Latinus interpres laſinius reddidit verbo *tangendi*, quod de fulminum ictibus dicitur; ſicut & Pſalm. 103. *Qui tangit montes, & fumigant.* & Pſal. 143. *Tange montes, & fumigabunt.* & ſtatim exponitur per *fulgura, coruſcationem &c.*

Pſal. 103. 32. Pſal 143. 6

6 *Conſumpſit.* Propriè devoravit, Solet lingua, os, ventriculus, fames, tribui igni voraci & conſumptori. Cum autem oves, potiùs, quàm aſinas, aut camelos, tactas, & cōcrematas fulmine dicit, videtur velle dæmon non ſolum percellere Iobum cœlo irato, ſed etiam præteritorum ſacrifitiorum pænitentiam ſuggerere, aut ad deſperationem quandam adducere defectu pecorum, quæ deinceps poſsit mactare, ad placandum iratum Deum; ut extremam illius cladem amplificet, cui extremum Deum placandi, & deprecandi medium negari etiam videatur. Cui ſimile eſt id Pſalm. 108. imprecātis Iudæ proditori extremam miſeriam. *Oratio* (quæ in malis extremum ſolet eſſe perfugium miſeris) *eius fiat in peccatum.* nō ſolum oratione nihil obtineat, ſed ex ea dignior majori ſupplicio cenſeatur. rem eandem Salomon explicat Prouerbi. 15. *Victima impiorum abominabilis.* Sed in hoc loco augetur vis.

Pſal. 108. 7. Prouer. 15. 8

tur vis, non solum victima abominabilis fuisse indicatur, cum Deus iratus victimę faciendæ pecora subtraxerit, sed iā nulla victima. Suggerebat itaque illi dæmon; quod sui hostes Davidi Regi Psalmo. 3. *Non est salus ipsi in Deo eius.* Illud *ejus* energiam habet, q̄ non inutiliter addiderūt Septuaginta, cum in Hebr. desideretur. Quasi diceret. Deus à se rejicit, qui ad illum cōfugere solebat; fastidit illum; abominatur sacrificia; inimicum ducit; & neque aures orāti, neq; sacrificāti benignū vultum præbere deinceps volet. Que fulmine tacta essent nefausta habebantur sacrificiis: sic Plinius lib. 14. cap. 19. scribit, fas minimè fuisse prolibare diis vina vitis fulmine tactæ: tum etiam homines de cœlo tangi malum auspicium, tristéque euentum portendisse semper observatū est, ut Titus Livius scribit li. 2. Deca. 5. & Iulius Obsequens Prodigiorum. cap. 71. 83. 87.

Psal. 3. LXX.

Fulmine tacta nefausta Sacrificia. Plinius.

Tit. Livius Iul. Obseq.

6

Sed Iobum tamen huic suggestioni dęmonis sapienter occurrisse elegāter scribit Origenes. *Ego* inquit, *paulatim oves sacrificaturus eram sed illi grātias, qui omniū ovium unicum holocaustum suo ipse igne effecit, atque suscepit.* Mactasse me omnes boves in Dei honorem, immolasse & combusisse oves & duco, & glorior. Adde etiam potuisse Iobum hunc cœlestem ignem accepisse in signum Dei propitii, & sibi soli, sacrisque usibus tantummodo Iobum, & omnia ejus pecora deposcentis. Nam sic etiā existimatum est à priscis, ut quæ loca aut res fulmine tacta fuissent, in nullius bonis fierent, sed religiosa haberētur, quòd ea Deus cōsecrasse sibi videretur. Honorique, & pietatis testimonio, & laudi duxerunt, quòd Lycurgi reliquiæ, quod Euripides item iam conditus, & mortuus de cœlo tacti fuissent, ut Plutarcus scribit, his verbis rem totam claudens. *Itaque argumentum ac testimonium magnum iis est, qui sunt Euripidis studiosi, illi soli post mortem contigisse, quæ prius diis immortalibus dilectissimo, piissimóque Lycurgo contigissent.* Et quidem quod de Albidio quodam per jocum dixisse fertur Cato, graviter ac seriò de se ipso dicere potuit Iob. Albidius ille patrimonium universum luxu absumpserat (autor est Macrob.) unis exceptis ædibus, quæ incendio conflagrarunt. Tum festiviter in illum Cato; Proterviam, inquit, fecit: propterea quòd ea, quę comesse non potuerit, quasi combusisset. Proterviam autē facere genus sacrificii erat, cūm ea quæ ex sacris epulis reliqua fuissent, igne absumebantur. Iob vero existimare potuit verum se Deo sacrificium obtulisse ouium, cūm ea quæ comesse nō potuit, neque in alios usus convertisse, igne cœlesti absumpta fuerint. Patientissimò, sapientissimóque viro digna sanè cogitatio, longéque apud Deum pretiosissima. Quare sicut naturæ scrutatores tradunt, quodam gemmæ pretiosissimę genus, quam Ceraunium vocant, quámque Magi apud Parthos diligenter quærant, non alibi inveniri quàm in loco fulmine icto; ita sanè & hoc fulminis ictu, & cōflagratione in Iobi mente sapientissimi hanc cogitationem piissimam gigni, & inveniri potuisse credendum est. Ex qua discere potest, qui vel ob afflictam valetudinem, vel rei familiaris jacturā angitur, non debere se nimium macerare, quòd neque habeat vires integras ad quotidiana pietatis opera; neq; intactas fortunas ad quotidianam egenorū sublevationem: quam enim victimam veluti per dies, & per partes distributam ipse Deo destinarat, Deus antevertit, semelq; totam, & integram sibi sacrificari, offerríque non sine singulari in eum amore providentiáque decretum.

Plin. lib. 14. cap. 14.

Plutarch. in Lycur.

Catonis Ioc.

Macr. lib. 2

Quid proterviam facere.

Plin. lib. 33. cap. 9. 28.

Ceraunię Gemmæ natura.

Tribulatio patienter tolerata suggerit sapientē cogitationē.

XVII. Sed & illo adhuc loquente venit alius, & dixit: Chaldæi fecerim tres turmas, & invaserunt camelos, & tulerunt eos, nec non & pueros percusserunt gladio, & fugi ego solus, ut nuntiarem tibi.

1. *Chaldæi professionis, & scientiæ nomen. Tum etiam & Gentis Chaldææ Regionis situs*
2. *Chaldæi quare equites Chaldæi equis & Parthicis Exprædæ illis vivūt. Quid nomen Chaldæorū ...*
3. *Quid turma apud Latinos & in Sacro Sermone Numerus ternarius acierum ex militaris disciplinæ præcepto.*
4. *Invadere quid.*

CHALDAEVS. Kaldæorum nomen aliquando est scientiæ, professionis, & vivendi instituti, quasi dicas sapiētes aut divinos. de his sic Strabo lib. 16. scribit: *Divinatores in pretio erāt, ut etiam im*

1

Kaldęos idem quod Sapientes Strabo.

perio digni judicarentur, ut apud Boſphoranos Achaicarum, apud Indos gymnoſophiſtæ, apud Perſas Magi, apud Aſſyrios Kaldæi, apud Romanos Hetruriæ Haruſpices. cũ quo id facit, quod ſcribit Hieronymus Iſai.48.& Ezech.11 Chaldæos interpretari dæmones, ideſt ſcientes. Cæterum frequentius eſt nomẽ gentis,& regionis ipſius, apud quam illa Aſtrologiæ,& diuinandi ars colebatur. Cum autem in Hæbr. *Caſdim*, ideſt Chaldæi, legatur; Septuaginta legerunt, *Equites*, quos dubium non eſt eoſdem intelligi, atq; Chaldęos. Eſt autem Chaldeæ regio finitima Arabiæ deſertæ; quæ, ut ſcribit Hieronymus de antiqui Heb. in Geneſ.10.&.22. Hebraicè *Caſdim*, dicitur, à Chaſed filio Nachor fratris Abraham. Geneſ.22. Ioſeph.1.antiquit. cap. 14. ait ab Arphaxad illorum principe Arphaxadæos nominatos, Chaldęos. Quidam cũ Babyloniis miſcent, cum Syris, cum Aſſyriis. Alii ab his omnibus diſtinguunt, & nomine terráque ſeparant. Sed magna eſt Syriæ, atq; Aſſyriæ varietas apud ſcriptores,& quam enodare non ſit præſentis loci. Chaldæos paruiſſe, adhæſiſſéque Babyloniis dubium non eſt. De his ſic ſcribit Plinius lib.6.cap.26. *Babylon Chaldaicarum gentium caput, diu ſummam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Meſopotamiæ, Aſſyriæque Babylonia appellata eſt.* Strabo.lib.3. Chaldęos, & Tybarenos Armeniis ſubjicit; & qui nunc Chaldæi olim Chalybes dictos fuiſſe. Xenoph.lib. 3. Cyropęd. Armenios & Chaldæos conjungit. Sed certè ſacræ litteræ Babylonios,& Chaldæos pro iiſdẽ accipiunt, ut patet Ezech.12. *Adducam eũ in Babylonem, in terram Chaldeorum.*

בַּשְׂדִּים — LXX. — Chaldæa regio. — Hieron. — Ioſephus. — Chaldęos ad Babylonios pertinere. — Plinius. — Strabo. — Xenophon. — Ezech.15.3

2

4.Reg 20.14. — Quare dicantur Chaldæi, equites.

Sed quia reſpectu Paleſthinę,& Iudęæ dicitur Chaldæa, *terra longinqua.* 4. Reg. 20. oportet etiam remotiores fuiſſe Chaldæos à terra Hus: propterea non pedites ſed equites excurſiones in alias regiones facere ſolitos: ideóq; a Septuaginta equites merito dicti ſunt. commendantur autem velocitate,& ferocia equites, equíq; Chaldæi, tum etiam gens illa à latrocinãdi & prædandi induſtria,& inveterata cõſuetudine. Hab.1. *Ego ſuſcitabo Chaldæos gentem amaram & velocem, ambulantem ſuper latitudinem terræ, ut poſsideat tabernacula nõ ſua, leviores pardis equi ejus, & velociores lupis veſpertinis, & diffundentur equites ejus, equites namque ejus de longè venient; volabunt quaſi aquila feſtinans ad comedendum, omnes ad prædam venient.* Quod de velocitate equorũ & equitũ ait Habac. traditur etiam à profanis ſcriptoribus. Oppianus namq; dum de equorum velocitate ſcribit, ſic ait.

Habac.1.6. — Oppianus

Armenii, Siculi, Parthiq; Euphratis ad undas
Præſtant ‹‹‹‹‹‹‹‹‹‹‹‹‹‹

Et iterum alio in loco,

Qui habitant virides Euphratis ad undas
Magnanimis utuntur equis in bella leonum;
Accedit levitas curſus, quòdque ora leonis
Intrepidè perferre valent, vocéque ſuperbas:
Cũ reliqui fremitus nequeãt tolerare minaces.

Cũ quo facit, quod Parthi & Perſæ Chaldæis ultra Tigrim contermini equitandi fuerint ſtudioſi; & Parthicos equos agilitate & curſu excelluiſſe ſcribit lib,3. Strabo. Quod vero de vivendi inſtituto ex præda,& rapina ſupra diximus; teſtatur etiam Xenophon lib.3. de Pædia Cyri ſcribens Chaldæos quoſdam ex pręda vivere, neſcireque terram colere, ac nec poſſe quidem aſſuetos ex rebus bellicis vitam degere. lib. autem.4. dé expeditione Cyri minoris, arma Chaldæis propria deſcribit, quę non niſi ab equitibus geſtari ſoleant, videlicet prægrandes cetras,& lanceas: & nomen ipſum conſentit cum eadem re, nam *Caſdim*, ideſt Chaldæi, Hebrai. ſonat prædatores, aut vaſtatores, a radice *Sadad*, quod eſt vaſtare, aut de prædari.

Equi Parthici. — Strabo. — Chaldæi vivunt ex pręda. — Xenophon. — Vnde dicantur Chaldæi. — כַּשְׂדִּים — שָׁדַד

3

Turma quid in ſacro ſermone

Hi ergo excurrentes per Huſitarum fines,& agros, *fecerunt tres turmas*; nomen Latinũ propriè ſignificat equitum aciẽ; licet quidem in ſacris libris dicatur etiã de peditum, aut quorumcũmque hominum cohorte, aut peculiari aliqua cõgregatione; ut patet Geneſ.32.℣.7. Exod.6. ℣.26. Hebraicè habetur. *Poſuerunt tria capita*, aut tres duces; ſic etiam Septuaginta Vaticani, *Fecerunt nobis capita tria.* Aquila, *Tria principia.* eòdem recidunt omnia; nã ſingulis turmis ſingulos duces, aut Pręfectos, aut Decuriones coſtituerũt. Quod autem numerum ternarium dicit, ad bellicam diſciplinam, & ordinem benè inſtructę aciei pertinet: eſt itaque is numerus in dividendis,& inſtruendis militum turmis ſervatus Iudic.9. *Abimelech tulit exercitum ſuum, & diuiſit in tres turmas tendẽs inſidias in agris* & infra, *Cum cuneo ſuo oppugnans, & obſidens civitatem: duæ autem turmæ palantes per campum adverſarios perſequebantur.* eò etiam reſpexiſſe videtur Iacob,

LXX Vatica. — Aquila. — Ternarius numerus acierum ex præcepto militaris diſciplinę — Iudic.9.43 — ℣.44.

qui

Genes. 32.

qui postquam se in castris exercuit luctatus cum Angelo tres omnino turmas instruxit obviam Esau processurus. Licèt enim Genes. 32. ℣. 7. dicatur divisisse populum, qui secum erat in duas turmas, sed tamen postquam Genes. 33. doctior & peritior militaris disciplinæ evaserat ex luctatione cum angelo, tres ordines, trésve acies instruxit: divisit filios Liç, & Rachel, ambarúmque famularum; & posuit utramque ancillam, & liberos earũ in principio, en primam aciem: Liam verò & filios ejus in secundo loco; hæc est cohors secũda: Rachel autem & Ioseph novissimos; tertia hęc turma erat. Oportuit autem à Kaldæis plures turmas, & cohortes instrui, ut alii prædam abigere, alii custodes & famulos cædere, alii vel cædentibus, vel prædam agentibus auxilio esse possent. Ait ergo nuntius non casu sed hostili animo & pręmeditatos advenisse Chaldęos, instructo exercitu, & cohortibus ex militiæ præcepto ad invadendum dispositis.

4 Invadere quid

פָּשַׁט

1. Reg. 27. 8

Quod autem dicit, *invaserunt camelos*, ꝓpriè ex He. est, irruerunt prædonũ aut grassatorum more, ut spolia detraherent, & prædam agerent. Quare quod ab hac radice, *Pasat*, dicitur. 1. Reg. 27. *David, & viri ejus agebant prædas de Gessuri*; propriè dicas, excurrebant, vel invadebant ad prædandum: rursus per idem verbum dicebat ei Achis. *In quem irruisti hodie?* id est, quem invasisti, quem spoliasti, aut ex quo prædam egisti? In reliquis verbis eadem vis quæ in superiori versiculo; *gladio*, in ore gladii: *Ego solus*, solus ego.

XVIII. Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intravit, & dixit: Filiis tuis & filiabus bibentibus vinum in domo fratris sui primogeniti.

XIX. Repentè ventus vehemens irruit à regione deserti, & concussit quatuor angulos domus, quæ corruẽs oppressit liberos tuos, & mortui sunt: & effugi ego solus, ut nuntiarem tibi.

1. Particula Repentè, quid valeat.
2. Mors subita non semper cum peccato conjuncta. Filii Iob sancti. Repentinus interitus impiis dignus. Illustratus David ex Græco.
3. An verus ventus iste fuerit? ventus à regione deserti in bonum, & in malum, eadem quæ Austri. Hebræorum sententia.
4. Anguli ædificiorum ossa pro Principibus. Fundamenta etiam commissa.
5. An Iob habuerit filias eas ab hac plaga exceptas.
6. Extremi nuntii acerbitas ex multis capitibus considerata. Davidis pro Absalone luctus. Venti Deo, non hominibus obediunt.
7. Parentum Caritas erga liberos maxima. Dolor ex illorum morte gravissimus. Quædam ex prophetis Explicatus Ezechiel.

1 Particula repente, quid valeat.

REPENTE. Particula originalis idẽ valet quod *Ecce*; quæ aut referri potest ad venti vehemẽtiam, & vim formidandam; sic enim ea particula servire solet admirationi excitandæ rerum maximarum, ut Genes. 6. *Ecce ego adducam diluvii aquas super terram*. aliquando ad tempus refertur, cum præstò esse, aut sine ulla temporis mora rem esse, aut fieri significamus. Quo modo frequẽter est particula respondentis, & paratum se præbentis ad jussa præstanda. Isai. 58. *Primus ad Sion dicet, ecce adsum*. hoc ergo modo Latinus interpres & Septuaginta acceperunt legẽtes, *repentè*, quasi diceret nulla mora, adhuc illis accumbentibus, nemine quippiam tale suspicãte, cęlo adhuc sereno, & tranquillo. Repentina verò mors, & inauspicatus interitus nõ est manifestum, & indubitatũ hominis peccatoris testimonium, cum hi filii Iob Iusti fuerint, ut hoc loco asserunt Origenes. Grego. Anastasius Episcopus, Nicęnus: q: 17 in Scripturam, ubi rem hãc luculenter tractat. Sic enim Christus Dominus Lucę. 13. docuit illos super quos cecidit turris Siloe non fuisse sceleratiores aliis. Sed frequenter sanè insignibus peccatoribus subitam mortem tanquam illis commeritum, dignúmq; supplicium Sacrę litterę comminantur, quãle illud est Psalm. 33. * *Mors peccatorum pessima.* Suple esse debet, aut esse solet. Sed quid sit mors mala aut mors pessima elegãter explicuit Theodorus ex proprietate linguę Gręcę: *Ponerós* (inquit) *est pravum & malũ genus mortis mors, non communis, & similis cum reliquis hominibus, sed amplius aliquid & gravius habet, sicuti Assyriorũ interitus, qui mortem formidabilem subiere, usque adeo repentè, & inopinatè angeli cæde pro-*

Genes. 6. 17

Isai. 58. 9.

2 Subitus interitus nõ semper cum peccato conjunctus

Iobi filios sanctos fuisse

Origenes Gregorius. Anastasius

Luc. 13. 4

Mors subita dignum impiis supliciũ. Psal. 33. 22.

*La mala muerte para el malo se hiza.

πονηρός

stratis

ſtrati, at ſublati ſunt. Sic fere paucis deptis Theodorus. quare admonetur tanti diſcriminis improbus illis Sophoniæ verbis. *Convenite, congregamini gens non amabilis, antequam pariat juſſio quaſi pulverem tranſeuntem diem.* ideſt antequam repentino turbine, & ſæva tẽpeſtate ſubitò exorta, & pulvere excitato obrruamini; ideſt repentino interitu, quæ velut æſtiva tempeſtas vos momento proſternat, & breviſſimè tranſeat nullo inflicto, aut morbo aut dolore.

Sophon. 2. 1.

3 An verus iſte ventus fuerit. Origen. Chryſoſt.

Ventus. Rurſus de hoc quoque vento, ſicut & de nuntiis ſentiunt Græci, Origenes, & Chryſo. & Hieronymus ſuper Hoſeam infra adducendus; non verum fuiſſe ventum, ſed dæmonem, qui ſpiritus nequiſsimus eſt; potuit autem vi dæmonũ excitari interim ex colliſis corporibus vel aere vento ſimili concuti, & convelli tota domus. Addunt præterea Græci plures dæmones illius ruina efficiendæ cupidiſsimos accurriſſe, & in angulos domᵉ incubuiſſe, de quo ſtatim. Si verò fuit verus ventus, qui à regione deſerti ſpirabat, videtur certe Auſter fuiſſe; ꝓpterea Hieronymus ait in trad. Hebr. quia deſerta Arabia erat ad meridiem terræ ſanctæ, Auſtrum, & deſertum pro eodem uſurpari, de quo ſupra diximus. Forte etiã quia vaſtiſsima illa ſolitudo Pharan ad Auſtrũ erat, Auſter intelligitur per regionem deſerti, ſicuti exponitur Habac. 3. *Deᵉ ab Auſtro veniet, & ſanctus de monte Pharan.* Accipitur verò ventus de deſerto veniẽs in malum; cùm tamen Hoſeæ. 13. accipiatur in bonum; *Adducet urentem ventum Dominus* (Chriſtus Ieſus autor vitæ) *de deſerto aſcendentem, & ſiccabit venas ejus*; mortis videlicet. Sed de hoc vento ſic eo loco ſcribit Hieronymus. *Legi in cujuſdam commentariis ventum urentem, quem adducit Dominus de deſerto, illum eſſe, qui percuſſerit domum Iob in quatuor angulis, & fecerit eam ſuper filios ruere convivantes: & unum eſſe de his ventis, quos in evangelio legimus flare & venire cũ turbine, pluviis, atque fluminibus, ut ſubvertant domum, quæ ſuper petram ædificata eſt, ſive ſuper arenas; quod nequaquam mihi videtur: neque enim in Iob ſcriptum eſt, quod ventum de deſerto Dominus adduxerit, ſed nomen Domini tacitũ eſt, ut ventus de ſolitudine qui contra ſanctum virum ſua venerat voluntate, contraria poſſit accipi fortitudo; & venti, qui domorũ fundamenta ſubvertũt, utiq; ad bonã partẽ nõ poterũt referri*

Ventus à regione deſerti, Auſter.

Hab. 3. 3.

Ventus à regione deſerti, in malum, & in bonum. Hoſ. 13. 15.

Hieronymus

Et concuſsit quatuor angulos. In angulis tota domus firmitas conſiſtit, ſunt enim veluti ædificiorum oſſa; quapropter negat Vitruvius in angulis feneſtras fieri, ne angulorum juncturæ diſſolvantur, & firmitas debilitetur. Sic Sophoniæ. 1. comminatur ruinam & vaſtationes; *Dies tubæ, & clangoris ſuper civitates munitas, & ſuper angulos excelſos:* turres pleriq; intelligũt, quibus munimenta civitatum murorũmque firmitas continetur, & nititur; ego omnem firmitatem intelligo, metaphora ducta à domo, cujus firmitudo angulis conſtat. Solent veró anguli ædificari prægrandibus, æquè ac firmiſsimis lapidibus unde pro ducibus, principibus, regibus, quibus totius regni fortitudo, & firmitas innititur. ſicuti Iudicum. 20. dicitur, *Omnes anguli* (Duces, Principes, Decuriones) *populorum, & cunctæ tribus Iſrael in Eccleſiam populi Dei convenerunt.* Quare cum Babyloni minatur Deus, deinceps neque proprium Regem, aut Ducem habituram, neque ullam Principis poteſtatem aut fortitudinem, ſic per Iere 51. loquitur, *Dabo te in montem combuſtionis, & non tollent de te lapidem in angulum, & lapidem in fundamenta.* unde nõ diſsimili forte metaphora quodam Duces quaſi angulares dicimus, *el Cabo*; Helvetii etiam vocant *Cantones*. ergo angulos, qui erãt pregrandibus firmiſsimíſque lapidibus erecti, ventus vehemẽs diſſolvit, atque disjecit. Quia verò ædificiorum firmitas nõ ſolum in angulis eſt, ſed etiam in fundamentis, conſiderant in Catena Græci non ſolùm concuſſos, & proſtratos angulos; ſed etiam fundamenta ipſa convulſa, quod extremæ crudelitatis & odii acerbiſsimi eſt; quale illud, *Exinanite, exinanite, uſque ad fundamentum in ea.*

4 Anguli ædificiorum oſſa. Vitruvius.

Soph. 1. 19.

Anguli principes.

Iudic. 20. 2.

Ierem. 51. 26.

Pſal. 136. 7.

Oppreſsit liberos. Cùm reliquos domeſticos ruina oppreſſerit, ſolùm meminit liberorum ut Iobum exulceret. An verò alii quidam fuerint filii Iobo, non ex matre familiâs, ſed ex ancillis ſuſcepti, qui ex hac clade excepti fuerint, indicare videtur auctor Catenæ ſuper id cap. 22. *Per hæc habebis fructus optimos.* idémque ſenſerunt Septuaginta ſuper id cap. 19. *Orabam filios uteri mei.* Hos ergo, ut pote minᵘ præcipuos, & qui liberorum primorum nomine nõ cõprehenduntur, ſuperſtites fuiſſe nõ ad miſeriarũ levamẽ, ſed ad augmentum, fieri potuit. De quo ſuo loco.

5 An Iob habuerit alios filios qui fuerit ſuperſtites.

LXX Iob. 19. 17.

6

Acerbitatis hujus nuntii multa capita.

Et mortui sunt. Acerbitatem hujus nuntii hæc efficiunt; Primò, quòd repentina domus ruina nemini concesserit evadendi locum. Secundò, quòd oppressi fuerint edentes, & bibentes, nondum pro illo convivio expiati sacrificio aliquo, ne fortè benedixissent Deo in cordibus suis; quod oportuit esse parenti sanctissimo magnam segetem doloris; qualis Davidi extitit inopinatus Absalonis interitus in peccatis suis mortui: propterea enim tã largiter flevisse, & intimè doluisse credẽdus est. Tertiò, quòd cũ filii omnes mortui fuerint, servus tamen aliquis, qui nuntium afferret, evaserit incolumis. atque eòdem respicit, quòd cùm omnes qui in ea domo essent oporteret opprimi, sed tamẽ solùm filiorum strages commemoratur, ut acriùs pungat; sic observavit Olympio. Quartò, quod notat Chrysostomus, sic fuisse filios Iobi obrutos, & cadavera ita deformata, & compressa, vt quod cujusq; corpus esset sepulturæ mãdandum internosci non posset. Quintò, quòd cùm ventus non hominibus, sed Deo obsecundet (sic enim cùm Christus Iesus *imperavit ventis, & mari, & facta est tranquillitas magna; homines mirati sunt dicẽtes, Qualis est hic, quia vẽti et mare obediũt ei!*) Deum immissione vehementissimi venti fingit iratum adversus universam Iobi familiam, & elementa omnia in illius malum conjurata; ignem priùs dixit, nunc ventum. Vnde peti potest responsio illi dubitationi, quam proponit Polychro. Cur in liberorum interitu non armavit hostes? Respondet ipse; Ne irruptione perturbaretur universa civitas, cum tamẽ in Iobum tantùm, illiúsque domum non item in cæteros potestas illi data esset. Sed aptior responsio; ut Deum cœlúmq; iratum repræsentaret, & pugnare contra Iobum orbem terrarum. Adde etiam nõ fuisse facilè credendum regiam prolem sublatam iri in sua civitate, & domo inopinatis insidiis: aut hostes tam fuisse temerarios, & projectos, ut in regiam civitatem irrumpere tentarent, nisi magno quodam, benéque instructo exercitu.

Tyrannus. — *Olympio.* — *Chrysost.* — *Matth. 8.17.* — Polychronii interrogatio. — Aptior respõsio.

7

Tandem acerbissimum nuntium extremo loco servatum esse Satanæ methodus & insidiarum ars petebat; dolorẽ autem ex liberorum morte conceptũ fuisse maximum amor parentum erga liberos, qui maximus esse solet, planè testatur. sunt quippe filii parentum viscera; in quibus sensus doloris, & ut ita dicam, animi mollitudo sita est. Quo nomine cum Paulus servum Onesimũ dignatus esset scribẽs ad Philem. *Obsecro* (inquit) *te pro meo filio, quẽ genui in vinculis.* subjicit, *Tu autem illum ut mea viscera suscipe.* sunt enim, ut inquit eo loco Hierony. omnes filii parẽtum viscera. Appollonius Tyanæus (referente in illius vita Philostrato) cùm multa de animalium in suos fœtus caritate disseruisset, illud Euripidis dictum commendat. *Omnibus profectò hominibus filii sunt anima.* sed videri sibi verius, atque sapientius, si de cunctis animalibus eandem sententiam protulisset. certe Arist. in ethic. *æque* (inquit) *parentibus vita liberorum cara est, atque sua.* Sed paulò ampliùs Latinus Paccatus in Panegirico quem Theodosio dicit, *Instituente* (inquit) *natura plus ferè filios, quàm nos metipsos diligimus.* Hinc sapienter Paulus Iureconsul. dixit, Nihil interesse an aliquis in se malum veritus sit, an in suis filiis, *cùm parentes* (inquit) *magis in liberis terreantur.* quare judices in filiis torquere solent parentes, ut citiùs ab illis criminis confessionem extorqueãt, cùm dubii sunt, uter illorum crimen admiserit. Hinc est ut decedentibus parentibus filii superstites maximum sint mortis solatium; non enim omnino mori se existimant, qui viventes relinquant filios. nam ut ait Ecclesiasticus, *Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus, similẽ enim reliquit sibi post se.* Si verò filius mortuus sit vivẽte patre, & se & filium ejusdem mortis participes existimant. quare plerique parentes cuperẽt alterna, vicariáque sua morte filiorum vitam redimere, illud Davidis lugentis usurpantes. *Quis mihi det, ut ego moriar pro te fili mi?* unde & id apud Iuris peritos; ut si accusato filio pater judicium, ac defensionem susceperit, is æque transigere possit, ac si suam ipsius vitam, sanguinèmque redimeret.

Tantũ erga liberos amor. — Filii parentum viscera. — *Ad Philem. 13* — *Hierony.* — *Philostrat. lib 2.* — *Arist. lib. 8. ethic c. 12.* — *Latinus Paccatus* — *Paul l. istis quidem D. de eo quod met. caus.* — *Eccli. 30.4* — *2 Reg. 18.33*

Hinc ille locus Ezech. 14. elucidari potest. *Si fuerint tres viri isti in medio ejus Noe, Daniel, & Iob, ipsi justitia sua liberabunt animas suas, & nec filios, nec filias liberabunt.* proponuntur enim hi viri sanctissimi tanquam oratores ferventissimi, pro aliorum salute & vita; quorum tamen orationes pro aliorum salute exauditæ nõ sint, ita Deo disponente: videlicet non eripuit Noe sui sæculi homines à diluvio; neque

Ezech. 14,20

Daniel in fratres ſuos Iudæos à captiuitate; neq; Iob filios ſuos à miſerando interitu.

XX. Tunc ſurrexit IOB, & ſcidit veſtimenta ſua, & tonſo capite corruens in terram adoravit, & dixit.

1. *Iuſti doloris ſigna. Stoicorum ſtupor, & indolentia. Explicatus Paulus Doloris ſenſus commendat aliquando fortitudinem.*
2. *Surgere celeritatem rei conficiendæ affert.*
3. *Surgere habitus conſtantis animi Iuſti in ærumnis caput attollunt, impii non ſubſiſtunt. Eccleſiaſtes explicatus.*
4. *Surgere invicti animi & hoſtem laceſſentis habitus.*

1

Iuſti doloris ſigna.

TVnc. Græci ad nuntium extremum hæc referũt, videlicet cùm exceptis aliis nuntiis Iob immotus perſtitiſſet; ſed tamen cognita morte filiorum juſtè pro humanitatis & patris debito commotus ſurrexit. Poteſt tamen ad omnia referri, ita vt cùm omnes quatuor nuntios ſine ullo temporis intervallo excepiſſet, jam tunc ſibi copia temporis facta ſurrexerit, ut juſta triſtitiæ, & luctus documenta præberet. Ex quo loco inſenſibiles Stoicos ſancti patres damnãt, quippe ad omnem dolorem & humanitatis ſenſum dedolentes, & ſine ſenſu: quos carpunt Auguſt. de Civit. cap. 9. Lactant. lib. 7. à cap. 14. pluribus ſequentibus capit. Senec. lib. 1. epiſto. Cice. Tuſcul. 3. Plinius lib. 7. Hos Paulus perſtrinxit, cũ ad Roma. 1. dixit, *ſine affectione, abſque fœdere*, ideſt ſine ullo commiſerationis affectu. Qui ex proprietate Græcæ vocis, *Storge*, eſt ille affectus caritatis, quo parentes afficiuntur erga liberos, vicisſimque liberi erga parentes, frater erga fratrem &c. qui etiam ſunt abſque fœdere, vt qui cum nemine vellint ullo pacis, aut communis vitæ fœdere copulari. Tandem *abſque miſericordia* ut qui nullius miſeria tangantur. Et ſanè idẽ ipſe, qui *cùm guſtaſſet* myrrhatum vinum, *noluit bibere*, ne in mediis doloribus ſenſus retunderetur aut ſtuperet; vult ne in calamitatibus & ærumnis hebeſcamus, aut conſopiamur indolentiæ, vel ſtupiditatis veternò, ne ve nobis conveniat, quod in ebrium dicit Sapiens. *Eris ſicut dormiens in medio maris, & ſicut ſopitus gubernator amiſſo clavo, & dices, verberaverunt me ſed non dolui, traxerunt me, & ego non ſenſi.* Monet ergo Ieremias cap. 2. *Scito, & vide, quia malum & amarum eſt reliquiſſe te Dominum Deum tuum, & non eſſe timorem ejus apud te.* ideſt vt amaritudinem calamitatum ſapiamus, & guſtum ſumamus ærumnarum, quas pro peccatis ſuſtinemus, ut vel hoc ſenſu, & amaritudine ad ſanam mentem revocemur. Tum præterea, tantùm ab eſt, ut doloris ſenſus extenuet fortitudinem, ut potiùs amplificet, & commendet. vide Ambroſ. ſuper id Luc. 22. *Pater ſi vis &c. Non habent* (inquit) *fortitudinis laudem, qui ſtuporem: magis vulnerum tulerint, quam dolorem: propterea dicitur Iſai. 53 Sciens infirmitatem.*

Stoicorum de dolentia.

Auguſt. Lactant. Seneca. Cicero.

Rom. 1. 31

ϛοργη

Matth. 27. 34 & Marc. 15 23.

Prov. 23. 23.

Ierem. 2. 19

Ambro.

Iſai. 53. 3.

2

ſurgere celeritatẽ affert.

Surrexit Iob. Videlicet è ſede regia, aut è menſa, ut ſe proſterneret humi niſi fortè Hebraiſmus ſit, *ſurrexit & ſcidit veſtimenta ſua*. ideſt ſtatim ſcidit veſtimenta ſua; ſicut id Iudic. 20. *Surgentes venerunt in domum Dei*. ideſt confeſtim. 2. Reg. 14. *Surrexit Ioab & venit ad Abſalom*. ideſt ſtatim ut accepit nuntium. nam venientes ſervi ſciſsis veſtibus ſuis dixerunt, *ſuccẽderunt ſervi Abſalom partem agri igni; ſurrexitque Ioab & venit.*

Iudic. 20. 18.

2 Reg. 14. 30 & 31.

3

Surgere conſtãtis animi habitus.

Philip. ad animi conſtantiam, & patientiæ firmitatem pertinere exiſtimat hunc ſurgentis habitum: tantùm enim abfuit, ut conſternaretur caderet ve animo, ut ſurgeret potiùs, atque ſurgendo animum quoque adverſùs tot mala erigeret, & firmaret. Surgens itaque non eſt obrrutus tot calamitatum fluctibus, ſed caput extulit undis, juſtorum more, qui dum de *torrente* laborum in huius vitæ *via bibunt, exaltant caput*, & ſe ſuperiores laboribus & calamitatibus oſtendunt. eóque altiùs ſurgunt, quò magis intumuerit pelagus, magíſque fluctus æſtuaverint, ſicut ſcriptum eſt, *Multiplicatæ ſunt aquæ, & elevaverunt arcam in ſublime à terra.* Cum è contra impii *in miſeriis non ſubſiſtant*. in miſerias. (inquit Theodoretus) *incident, ſed his ſuperiores non erunt.* obrruentur, ſubſidebunt in fece miſeriarum, hærebunt in profundo, non

Iuſti erigunt caput.

Pſal. 119. 7

Geneſ. 7. 17

Pſ. 139. 17.

Impii in miſeriis nõ ſubſiſtunt.

emergẽt,neq; enatabũt.Hi sunt sapiẽtes illi,quos à cordis fortitudine & cõstãtia descripsit Salom. Eccles.7. *Cor sapientis ubi tristitia.* quia videlicet, non vecordes, aut languidos se exhibent in rebus tristibus,& adversis,sed animo cõstantes,corde invictos & insuperabiles.surgere itaq; Iob non est,locum in quo considebat deserere,sed potiùs antiquam constantiam & mentis sedem nunquam dimittere, sed perstare firmum,immoto pede, erecto animo,recto corpore,& ad obsistendum parato: quo id præstitit cumulatè, quod faciendum pręcipit Sapiens Eccl. 10. *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te,locum tuum ne dimiseris, quia curatio faciet cessare peccata maxima.* Idest, si spiritus nequam obtenta à Deo facultate, in te irruat,ne te moveat,neque tua sede & trãquillitate dejiciat;neq; te extra te poni permittas,sic enim optima per ęrumnas,& tentationes tuæ vitæ, salutarisque medicina peccatis rescindendis,& pręcavendis adhibebitur.ergo ne fugias ustiones,& sectiones,sed consiste firmius, neque loco mouearis, ut te dolori subtrahas.

Eccles.7.5.

Eccles.10.4

4

Si verò habitus surgendi referatur nõ solùm ad constantiam in perferendis laboribus,sed ad virtutem & robur animi se ad victoriam comparantis,& de hostibus triumphum pollicentis, certè dices Iobum præteritas ærumnas ita superasse, ut reliquas,si quæ essent, graviores & acerbiores surgens,stansque lacesseret, & expectaret alacris,victoriam sibi de omnibus pollicitus. similem significationẽ habet id cùm in extremis iam malis,desperatísque propemodum cladibus populus Dei versaretur,cum videlicet, *Luxit & elanguit terra,confusus est Libanus,& obsurduit, & factus est Saron sicut desertum, & concussa est Basan,& Carmelus.* tunc se Deus non solum in tantis malis subsidium, atque perfugium, sed cladium omnium, ærumnarúmque triumphatorem,hostiúque debellatorem pollicetur; & numen suum atque potentiam manifestaturum, *Nunc consurgam dicit Dominus nunc exaltabor,nunc sublevabor.*

Isai.33.9

(3)

Et scidit vestimenta sua.

5. Dilacerare vestes lugentiũ habitus apud sacros, & profanos. Iobum lugere filiorum mortem
6. Laceratæ vestes pœnitentiam agentium. Iob sponte pœnas alias suscipit Iusti in ærumnis se prætereà macerãt. Illustratur Psal 34.
7. Conscisio vestium ad blasphemiæ detestationem Iob occurrens primæ suggestioni blasphemiæ.
8. Priscum condendi cadaverum ritum cũ p[illegible] vestes. sed discissæ. ut [illegible] Chrysost. Iob cum [illegible] quasi cum vili[illegible] funiculo agens.
9. Abjectio vestium, ad ineũdem certamen ex Paulo,& Salom Iob laceris vestibus hostes lacessens.
10. Abjectio & conscisio vestium ad liberalitatẽ pertinens. [illegible] de dextera & sinistra maxilla explicatus ex August.

ET scidit &c. Discisio vestium ad ingẽtem calamitatem, & sensum doloris pertinet,quò significetur cor disrumpi & lacerari dolore. Fiebat tamen non in unam tantùm doloris,aut infausti eventus significationem,sed plures; ut possit etiam hæc Iobi vestimentorum dilaceratio ad plura referri. Et primò quidem is erat mos,habitúsque lugentium in alicujus obitu,& funere. 2.Reg.1. *Apprehẽdens David vestimenta sua scidit,omnésque viri, qui erant cum eo,& planxerunt,& fleverunt,& jejunaverunt usque ad vesperam super Saul.* & cap.3.versi.31. dixit David ad Ioab & ad omnem populum,qui erat cum eo, *Scindite vestimenta,& accingimini saccis, & plangite ante exequias Abner.* idque etiam ante legem Genes.39. *Iacob scisis vestibus indutus est cilicio lugens filium suum multo tempore.* Idem apud profanos.

5
Vestium dilaceratio quorsum fieret.

Lugentiũ habitus.

2.Reg.1.11

2.Reg.3.31

Genes.37 34

"""""" *It scissa veste Latinus.*
Conjugis attonitus fatis,urbisq; ruina
Caniciẽ immundo perfusam pulvere turpãs

Et iterum alius.

"""""" *ut primos edere planctus*
Cassandra inciperet,scissaque Polyxena pallâ.

Vergil. 12. Aeneid.

Iuven.Saty.

Lacædemoniorum hanc fuisse in luctu cæremoniam testatur Herodot.lib. 6. & Græcorum, Lucian. dialogo de luctu, & Romanorum Dionys. Halicar. lib. 7. cum de cõdemnatione Marci Coriolani scribit.ergo ut lugeret miserandam omnium filiorum necẽ non solùm discidit vestes humeris, atq; pectore; sed quod consequẽs erat,lugubrem & pullum saccum induisse credendus est,atq; etiam cinere,& pulvere cõspersisse caput:cũ ipse quoq; dicat.c.16. *Saccum consui super cutem meam,operui cinere carnem meam.*

Herodot.
Lucianus
Dionys. Hali.

Iob 16 15

Secundo

6

Secundò hæc actio pænitentiam agentibus,& ſe ſe coram aliis deprimentibus, & coram Deo humiliter deprecantibus conveniebat; Ioſue.7. *Ioſue ſcidit veſtimenta ſua,& pronus cecidit in terram coram arca Domini.* Vide etiam. 2.Paralip. 34.℣.19,&. 1.Machab.3.℣.47.huc illud Ioel.2. *Scindite corda veſtra,& non veſtimẽta veſtra.* ideſt plus corda, quàm veſtimenta; ſicut & id *Miſericordiam volo,& non* (pluſquam) *ſacrificium.* nam illa externa dilaceratio, niſi ficta & inanis eſſet futura, internæ contritionis,& doloris cordis ſignificatio quædam erat; ſicut & carnis circuncifio, cordis circuncifionem ſignificabat,& expoſcebat. Ergo tot acceptis cladibus,& plagis ſcindit præterea ipſe veſtimenta ſua, & ſpontaneam pœnitentiam agens, ſubjectum ſe & humilem Deo exhibet, vir ſapientiſsimus,& Deo flagellãti comitem ſe adjungit; quò ſe ampliùs maceret,& fatiget. Tam enim longe abſunt, viri ſancti ut immiſſas à Deo calamitates reſpuant, ut cum illas placere Deo intelligãt, alias etiam ipſi adjiciant, ſpontéq; ſuſcipiant. Hoc ſuorum malorũ unico levamine utebatur David. Pſal. 34. *Cũ mihi moleſti eſſent induebar cilicio.* (non contentus videlicet hoſtium moleſtiis, mihi ipſi hoſtis eram ego ipſe,& moleſtiſsimo cilicio ex animaliũ ſetis contexto me macerabam) *Humiliabam in jejunio animam meam* (prętcr hoſtis inſidias, ego mihi cibũ ſubtrahebam & jejunio animales, corporeáſq; vires debilitabam) *& oratio mea in ſinu meo convertetur*) cum mihi illi male precarentur, benè illis precabar; quod & difficile, & moleſtum humano ſenſui eſſe ſolet, iis bene velle, à quibus læſus ſis.) *Quaſi proximum, & quaſi fratrem noſtrum, ſic complacebam.* (Cũ illi mihi moleſti,& infeſti exiſterẽt, ego mihi ipſi vim afferebam, ut omni via & ratione illis poſſem placere, & proximi fratriſque officio prodeſſe) *Quaſi lugẽs,& contriſtatus ſic humiliabar* (illi me ſublatum de medio cupiebant, ego verò, quò illorum conatus promoverem,& anteverterẽ, lugubrem veſtẽ ſumebam, qua honorificè quaſi meum feretrũ proſequerer, in quod me illi iam dudum illatum,& repoſitum cupiviſſent. Fortè ad id alludit, cũ. 2.Reg.15. fugiens Abſalonem ſponte urbe fortiſsima ceſsit, cùm in urbe, quàm in agro meliùs ſe tueri,& defendere poſſet. ut obſervavit Abulen. tamen ſponte ignominioſam fuga ſuſcepit, ceſsit regia urbe, regalíq; ſede, fugit nudis pedibus, nõ enim tam fugam celerem, quã moleſtam & laborioſam inibat; non equo, non calcaribus uſus, ſed calceis etiã, qui inmõtes arduos & difficiles aſcendentem levare poſſent, depoſitis: tum etiam, *Scandens & flens,& nudis pedibus incedẽs, &* **operto capite aſcendebat plorãs,* videlicet pro more lugentium lugens & contriſtatus; ſic igitur ſuã mortem, quam expetebat Abſalon) lugebat,& contriſtatus humiliabatur. Nõ aliter ſe feciſſe teſtatur Iob poſt quam multa, quę pertulerat mala cõmemorauit,& mille ſe vulneribus ꝑſciſum dixit, *Conſcidit me vulnere ſuper vulnus;* quas ipſe pœnas alias adjeciſſet ſubjungit, *ſaccũ conſui ſuper cutem meã,& operui cinere carnem meam.* quaſi diceret, accepta vulnera non oleo, non reſina, nõ malagmate leni vi, neque obligavi; nõ ſanguinem fluentẽ cõpeſcui, neque vincivi; ſed quaſi aceto, ſaléque perfunderẽ, ſetoſo cilicio cooperui,& cinere conſperſi. Scidit etiã veſtimenta ſua quaſi primis verberibus admonitus, ut veſtẽ projiceret, quo ſe nudũ flagellãti præberet: quaſi illud uſurpãs Pſal. 37. *Quoniã ego in flagella* (futura in fligẽda) *paratus ſum; &* (quàmvis) *dolor meus* (quẽ nunc iam perfero à te, ab hoſtibuſque meis illatũ) *in cõſpectu meo ſemper.* Nõ hoc impiorũ ingenium, qui Dei cõminationibus, ſuppliciis etiam, quibus poſſint voluptatũ generibus occurrere nitũtur, nam *Vocabit Dominus exercituũ in die illa ad fletum,& ad planctũ,& ad calvitium, & ad cingulum ſacci,& ecce gaudium,& lætitia occidere vitulos,& jugulare arietes, comedere carnes, & bibere vinum.*

Ioſue.7.6. — Hoſ.6.7. — Pſ.34.13. — 2.Reg 15. — *Con vna loba, o con un capirote de luto. — Pſ.37.18. — Iſae.22.12.13.

7

Dilaceratio veſtiũ in blaſphemiæ deteſtationem.

Tertiò hęc veſtiũ dilaceratio, & intimi doloris ſignificatio ſæpé uſurpata eſt in blaſphemię deteſtationẽ, & Dei honorẽ; ut qui Dei injuriã accepiſſet, rumperetur præ dolore. ſic fecit Ezechias. 4.Reg.19. & Iſai.37. *Audiẽs blaſphemias Rabſacis.* atque Iere.36. cum ſacrũ volumen dilaceratum & cõbuſtum eſt, criminis ingentis notantur, qui nullã doloris ſignificationem ad tantũ ſacrilegium præbuerũt. *Non timuerunt, neq; ſciderunt veſtimenta ſua rex, & omnes ſervi ejus, qui audierunt omnes ſermones iſtos.* Eòdem videtur ſpectare id Act. 12. cùm Rex Herodes argentea veſte coruſcans,& divinos ſibi honores deferri à populo intelligẽs, miſerè interiit, *eo quòd*

Ierem.36.24 — Act.12.23.

nõ dedidiſſet honorem Deo, videlicet diſciſſa veſte; quę tũc peculiari ratione debuiſſet diſcindi, cũ ea fuiſſet populo erroris occaſio aliter Paul. & Barnab. act. 14. quibus cũ Iovis ſacerdos ſacrificare pararet, *conſciſsis tunicis exilierunt in turbas clamantes & dicentes Viri quid hac facitis? & nos mortales ſumus.* Iam ergo, licèt de hac veteri cęremonia nihil ſciatur ante legẽ ad blaſphemię deteſtationem præceſſiſſe; ſed pulchrè tamẽ extendi eouſq; poterit, atq; cũ dilaceratis Iobi veſtibus cõſui. Nãque cùm illud propoſitũ eſſet dæmoni, idq, pollicitus eſſet, fore ut Iobus Deo benediceret credẽdus eſt multos ſtimulos hominis animo adhibuiſſe, & multas blaſphemię cogitationes ſuggeſsiſſe, ut illum ad aliquod blaſphemiæ verbũ pertraheret. Sed blaſphemaret, ſcilicet, aut divinæ providẽtiæ detraheret, qui ad primam cogitationẽ, primámq; tanti criminis ſuggeſtionẽ, quam interiùs ſibi audire videbatur, illico ſurrexit, & quaſi præcordia in Dei honorẽ, & blaſphemiæ deteſtationẽ dirumperet, veſtimenta etiã conſcidit.

Act. 14. v. 13. & 14.

Iob primæ blaſphemiæ ſuggeſtioni reſpõdit veſtium dilaceratione

8

Origenes. Antiquus funerum ritus.

Quartò huc vocat Origenes illam aliã cõdendi cadavera antiquã cæremoniam: nam ſi quando pretioſa veſte contectum cadaver cõdi oporteret, veſtem priùs cõſcindebant, ne fortè, ſi integra eſſet, furãdi occaſio daretur, & cupiditas furibus injiceretur exhumandi corpus, & indignè tractãdi. Neſcio an de hac re intelligẽdus ſit Chryſoſtomus homilia ſuper orationẽ Annæ paulò ante finẽ, dum de divitũ morte, & funere loquitur in hæc verba. *Cum defuncto multã inculcaveris veſtẽ pretioſam, & auratã nihil aliud niſi majorem invidiã & accuſationem attuleris, & adverſus defũctũ omnium ora reſeraveris, & accenderis acriorem avaritiæ accuſationẽ, ſingulis lacerantibus, & ſuffocãtibus defunctũ, ac maledicẽtibus, quòd neque mortuus circa pecunias inſaniã diſſolvit; nec hoc tantũ eſt grave, verũ & quòd furũ oculos aperit.* Hoc ſibi ipſi officium præſtitit Amata Regina Latini Regis uxor; nam cũ furore ad ſuſpendium adigeretur.

Chryſoſtom. explicatus

Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.

Virgil. 12. Aene.

Iob itaq; vivus adhuc, paratus in quamcunq; ſortem, pro ſingulari ſui animi virtute ſcidit veſtimenta ſua, & adverſarios ſpiritus his verbis cõpellat; Iam vos nequiſsimi hoſtes de me actũ putatis; iam me ſublatum vultis de medio, & repentino aliquo caſu obrrutum; iam de præda diſceptatis, & ſuper veſtem meã ſortẽ mittitis; ſed furunculi viliſsimi, regales has meas veſtes ego priùs dilacerabo, ne me mortuo hãc vos prædam incolumem, & integrã oſtentare aut jactare poſsitis. Nõ aliter vir fortiſsimus ſtipatus latronũ caterva, hoſtibus inſultaret, priùs vitã profuſurus cum ſanguine, quàm palliũ largiturus. Hiſpanus id diceret, *primero ſaldra de mis manos hecha tiras*: Non ſeruiat hoſti, non dæmoni tuũ pallium, non oculi, non manus, nõ pedes; rumparis priùs, & membratim cõſcindaris, quàm de te vivo & ſoſpite ille triumphet, quàm ve illi ſeruias integer. Elegans illud in primis eſt, & quod huc faciat, quod de mũdi contemptu Seneca diſputans ſcripſit ad Lucill. *Circunſpiciendum nobis* (inquit) *eſt quomodo à vulgo tuti eſſe poſsimus. Primũ inde nihil cõcupiſcamus, unde rixa eſt inter competitores: dein de nihil habeamus, quod cũ magno emolumẽto inſidiantis eripi poſsit, quàm minimũ ſit in corpore tuo ſpoliorum, nudũ latro tranſmittit etiam in obſeſſa via pauperi pax eſt.*

Iob cũ hoſte quaſi cum furunculo agẽs

Simile

Non ſunt noſtra ſpolianda hoſti

Senec. epiſt 14 ad Lucil.

Paupertatis, & laceratum veſtium laus

Quintò Græci Orige. atque Nilus, eximiũ luctatorem, & inſuperabilẽ monomachũ Iobum agere, dum veſtes lacerat, exiſtimãt. Nam Syrorum gens, teſte Origen. cum conſerendæ erãt cum hoſte manus, veſtes cõſcindebant, & abjiciebãt, & nudo pectore ſe ſe in medios hoſtes audacter cõjiciebant: alię quoque barbarę nationes ſpoliatæ, atq; tunicis ſuccintę nudis pectore & humeris hoſtes excipiebãt *Omnis* (inquit Paul.) *qui in agone cõtẽdit, ab omnibus ſe abſtinet.* non enim niſi nudos, ut Nilus ait, in ſtadium lex certaminis deducit. Hinc illud vulgatum Gregorii dictũ. *Qui ad fidei agonem venimus; luctamen cõtra malignos ſpiritus ſumi mus Nihil autem maligni ſpiritus proprium in hoc mundo poſsident: nudi ergo cum nudis luctari debemus, nam ſi veſtitus quiſquam cum nudo luctatur, citiùs ad terram dejicitur, quia habet vnde teneatur. qui ergo contra diabolum ad certamen properat, veſtimenta abjiciat ne ſuccumbat.* Non aliter Ioſephus ille caſtitatis athleta in manu voluptatis illum tenere conantis veſtimenta reliquit, nudúſque profugit, victoriàm triumphúmque reportans, non aliter primus homo dum in ſtadio cõſiſtebat, cũ hoſte cõflicturus, nudus erat; ubi autem victus eſt, & è paradiſo, videlicet loco certaminis, repulſus, indutus eſt

9

Origenes & Nilus

Syrorũmos in prælio.

Abjicere veſtes habitus in eunt is prælium.

1 Cor. 9. 25 Grego. homil. 32 in Matth. 16 & Luc. 19

Ioſephus dimittens pallium.

ut qui nuditatem ſimul cum certandi virtute rejeciſſet. In quā rem Nilus accommodat, id Salomonis præceptum Prover. 27. *Tolle veſtimentum ejus, qui ſpopondit pro extraneo.* Quem locum ſic Septuaginta Cóplutenſes legunt; *Tolle veſtimentum ejus; advenit enim injuriator, qui aliena diſperdit.* Septuaginta autē Vaticani, ſic; *Aufer veſtimentum ejus, præteriit enim injurioſus, qui quidē aliena vaſtat.* Ait itaq; Nilus, auctorem proverbiorum præcipere ludi, certaminiſq; magiſtro, ut ejus, qui luctaturus cū hoſte in arenam deſcendit, veſtiméta detrahat; Ergo Iobus provocatus ab hoſte hoſtē provocat, atq; laceſsit; & qui terrenis rebus nuntium remiſerat, veſtes cóſcindit, & abjicit, divinæq; virtutis oleo perunctus, nudus nudum & corporis integumētis carentem adverſarium expectat.

Prov. 27. 13

LXX. Cóplut.

Vatican.

Iob nudus nudū provocat hoſtem.

10

Vestium abjectio ad liberalitatem pertinet.

Sextò tandem hanc dilacerationē veſtium dicas eſſe infracti cujuſdā, pariter, ac liberalis pectoris; quaſi diceret ad ſuos hoſtes: Aliis ſpoliatus rebus omnibus, ſi quid mihi reliquum eſt, videlicet veſtem hanc, qua cótegor, mihi invidetis, nō eſt quòd per inſidias illam auferre moliamini, libenter illam abjiciam, nulla iterū ſumendi ſpe: nam ne poſsim iterum illa uti ego priùs efficiam, iu fruſtráque comminuam. Neq; ſic tamen bona me ulla amiſiſſe exiſtimo, nam quæ extra me ſunt, nihil ad me; bona mea in pectore aſſervata & recondita habeo, & omnia bona mea nudus licèt mecum porto. Conſonat cū Chriſti aſſertoris doctrina Matth. 5. *Dico vobis non reſiſtere malo* (Chryſ. diabolo in impiis operanti) *Sed ſi quis te percuſſeris in dexteram maxillam, præbe illi & alteram: & qui vult tunicam tuam tollere, præbe ei & pallium.* Nullum finem patientiæ præſcribere, nullum ſpoliationi, nuditati, paupertati: quem locum acutè tractat Aug. epiſto. 5. ad Marcellinum: maxilla quidem dextera ſecurior eſt, quòd nō reſpódeat dexteræ manui, ſed ſiniſtræ adverſarii percutientis; tum etiam melior & honoratior eſt: cùm ergo meliora bona tibi voluerit inimicus auferre, cùm interiorem tunicā & animæ virtutes; expone terrena omnia bona, & ſiniſtram maxillam, externúmq; pallium; quę cū ille abſtulerit, nihil quod verè bonū ſit, amiſiſſe te puta. Paulus verò eximius laborū exantlator, qui cū vincula audit, *non ſolum alligari, ſed & mori paratum* ſe præbet, ut nullum ſuſtinentiæ finē faciat, ſic nos inſtruit. 1. Cor. 6. *Delictū eſt in vobis, quòd judicia habetis inter vos, quare nō magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini?*

Externa omnia non ſunt vera bona.

Matth. 5. 39.

August.

Quid dextera maxilla, quid ſiniſtra.

Acto. 21. 13.

1. Cor. 6. 7

Et tonſo capite corruens in terram adoravit.

11. *Capitis & barbæ abraſio in commutatione fortunæ, vel in malum, vel in bonum.*
12. *Recindere barbam militare volentis: idem etiam recindere capillos. Iobi certamen.*
13. *Abraſio capitis in ſacrificiis. Iob ſpontaneam oblationem cum aliorum tum ſui ipſius offert.*
14. *Morituros abſcidiſſe comam. Quędam ex profanis. Iob paratus mori, non ſolum ſpoliari.*
15. *Corruere in terram lugentis, adorantis ve habitus veris adorandi geſtus, ex ſacris & profanis.*
16. *Adorare pro incurvare ſe, aut genuflectere ex Heb. & huius analogia ratio. explicatus locus 4. Reg.*
17. *Militem procidere ad pedes Imperatoris quid. Iob ſupplex coronam petit.*
18. *Iobi victus inter duo duorum vitiorum.*
19. *Comparatio cum aliis qui filiorum mortē luxerunt in ſacris explicatur luctus David.*
20. *Lude cū aliis quoq; cōparatio. xp...ſa mors Heli.*

ET *tonſo capite.* Origenes vult, hoc non luctus, ſed lætitiæ cauſa factum; ſicut & de Ioſeph ſcriptum eſt, Geneſ 41. *Eductum de carcere Ioſeph totōderunt, ac veſte mutata obtulerunt ei.* Certū eſt tamen ut diſciſionē veſtiū, ita & tonſionē capitis ad lugēdi conſuetudinē, & ceremoniam pertinuiſſe. Quia verò tum in ſacris litteris, tū in profanis mos tondēdi aut radendi caput, & barbā; jam mæroris, & luctus eſt, iā verò lætitię, & melioris fortunæ, ideo ſapiēter docet in Catena Chryſ. et Greg. lib. 2. c. 17. pro varietate regionū, & tēporum ita quoq; varios mores, & ritus, atq; adeo cōtrarios viguiſſe. Sēper quidē fortunæ, & ſtatus cómutationem ſignificare volebāt tōſione capitis, & abraſione barbæ, ubi coma & barba prolixa ornamēto erat. ubi verò abraſa barba, & tonſum caput amabatur, intōſi erāt in luctu. Mæroris & luctus calvitiū & detōſio ſunt. 1. Eſdræ, 9. ✝. 3. Iſai. 15. ✝. 2. & 22. ✝. 12. Iere. 7. ✝. 19. 16. ✝. 6. Ezech. 24. ✝. 17. & ✝. 23. Mich. 1. ✝. 16. fuit etiā captivitatis, & ſervilis cótumeliæ, aut ingētis ignominiæ, & opprobrii. 2. Reg. 10. ✝. 4. 2. Eſdræ. 13. 1. Paralip. 19. ✝. 4. Deuter. 32. ✝. 42. Ezech. 29. ✝. 18. *Nabucho-Donoſor ſervire fecit ſervitute magna, omne caput decalvatum, & omnis humerus depilatus.* unde Ariſtotel. 1. Rhetoric. dixit, comam eſſe libertatis argumētum Quare cùm apud ethnicos probro, & ig-

11

Origenes

Gen. 41. 14.

Tondere caput luctus eſſe.

Chryſ. Greg.

Capitis & barbæ abraſio in fortunę & ſtatus commutatione.

Tonſura D. Petri. *Germanus*

nominiæ haberetur tonſura capitis, tonſus eſt D. Petrus ab his, qui ejus ſermoni non credebant, & hac ratione illuſus, ut ſcripſit Germanus Epiſcopus Conſtãtinopol. in Theoria rerum Eccleſiaſticarum. E converſo comam & barbam prolixam aliquando fuiſſe luctus, & mœroris ſignũ indicatur Geneſ. 41. ℣. 14. & 2. Re. 19. ℣. 14. cum *Miphiboſeth deſcendit in occurſum regis illotis pedibus, & intõſa barba, veſtẽſque ſuas nõ laverat &c.* Ad honorem quoq; & dignitatẽ videtur pertinere id Baruch 6. *Sedent habentes capita, & barbã raſam.* Quare quò ab illis ſecernerẽtur, ſuis ſacerdotibus præcepit Deus Leuit. 19. *Non attõdebitis caput in rotũdum, nec barbã radetis.* Quò etiam ſpectaſſe Nazaręorum lex Nume. 6. de nutrienda coma, viſa eſt. Apud Romanos, ut Martial. li. 2. indicat, barba reorum prolixa erat. Nos ſimilem vocamus, barbam lugentis uxorem, *barba de biudo.* Imperatorum verò uſque ad Neronẽ barbaraſa fuit, ut Aulus Gellius ſcribit lib. 3. cap. 4. Verùm cùm multa de hac re dici poſſent, multáq; eleganter cõgeſſerint noſtræ ętatis viri doctrina excellentes, & bene de ſacrarum litterarum ſtudio meriti, ſatis fuerit illos indicaſſe, quò nos ad alia properemus. illi ſunt Antonius Gueuara dum explicat Habacuc dicentẽ. *Denudaſti fundamentum ejus uſq; ad collum.* & Alfonſus Mendoça quæſtione ſua. 5. de Nazaręorum capite non tondendo.

Baruch. 6. 30 *Levit. 19. 27* *Martial. lib. 2 epigr.* *Agellius* *Gueuara.* *Mendoça*

12 Capitis & barbę abraſio militaris.

Quia verò non ſolùm ad lætitiam, aut luctum, ſed etiã ad militarẽ habitum vſurpabatur capitis & barbę abraſio, tum etiã ad quædam ſacrificia, ideo nihil molle aut imbecillum, nihil parùm pium aut religioſum de hac capillorum detonſione exiſtimandũ eſt. Certè Ambro. lib. 6. Examer. dixit, comam eſſe terribilem in bellatoribus: ſed tamen barbam raſiſſe erat militare volentis: uti ille dixit.

Ambroſ. *Alcæus*

> *Si quem reciſa forte barba videris,*
> *Mihi videtur militare velle.*

Abantes quoq; natura pugnaces, & cominus pugnãdi periti, anteriorẽ capitis partẽ tondebant, ne ullas hoſtibus ad capiẽdum anſas darent; ob eandémq; rem ſuis ducibus, ut barbas raderẽt imperavit Alexander, ut ſcribit Plutarch. in Theſeo. Iob itaq; nõ ſolùm veſtimẽta abjicit luctaturus cũ hoſte, ne teneri poſsit, ſed etiã capillos tondet, ut expeditior ſit, cum reliquerit omnia.

Plutarchus

13 Capillorũ abraſio ad ſacrificia pertinẽs. *Cyr. lut.* *Theodoretus* *Eugub* *Cajetan.* *Lucian.* *Levit.*

Sacrificari verò ſolitos capillos pręter quam quòd ex Nume. 6. conſtat; de ethnicis idẽ aſſerunt Cyril. in Levit. & Theodoręt. q. 28. Eugub. & Cajeta. Num. 6. ex profanis Lucianus in Dea Syriæ, Suetonius in Nerone c. 12. Tum etiã qui ex maris tẽpeſtate evaſiſſent abraſam comã ſacrificabant. Conſiderare igitur licet Iobum de his, quæ ſibi reliqua eſſent, ſpontaneã Deo oblationẽ facere; quo ſignificaretur, quæ ſibi ablata eſſent, ſua ſponte ablata, non invito; & incolumem ex tempeſtate formidanda tot fluctuũ, atq; tẽtationum evaſiſſe. Quid, quod non ſolũ capitis comam, & externa omnia bona Deo ſacrificat, ſed ſe ipſum illi hac cęremonia initiat, & devovet? nã ſolebãt quidẽ in ſacrificiis ſumma pecudũ capita abradi; id quod ſignificavit Virgil. cũ pro fœdere illo ſanciẽdo minutatim ſacrificium illud Latini regis deſcribit.

Iobo non invito abla a cuncta

Virgil. 12. Aeneid.

> *Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro*
> *Summa notant pecudũ, patriſq; altaria libãt.*

Sumptum verò hoc ex Homero Iliad. 3. qui in ſacrificio deſcribendo ſcribit.

Homerus.

> *Hic rex Atrides cultrum, quem fortè ferebat*
> *Majoris gladii vagina in parte repoſtum,*
> *Eximit, & media villos de fronte revellit*
> *Ambarum pecudum.*

Quod, ſi ex Gręco ad verbum reddas, eſt *pillos è capitibus agnorum diſſecuit* Non aliter manſuetiſsimus, & patientiſsimus Iob ſuos ipſe capillos diſſecuit, & gratiſsimũ Deo ſacrificium obtulit.

14 Morituri comam abſcindebant Iob ſe mori paratũ abſciſione capillorum profitetur.

Sed illud omnino prætereundum nõ eſt, poſſe quoq; cæremoniã hanc abſciſſæ comæ, ad mortis votum, aut præviam quandam animi præparationem, & promtitudinem referri, qua ſe Iob profiteatur non ſolũ omnia externa bona, ſed vitam etiã Deo jubente reddere paratum eſſe: nã ſolebant morituri omnia prius ornamenta, & honoris inſignia, ne illo habitu morerentur, deponere, capillos præſertim, & capitis honorem; uti Amphiaraus vates iam abſorbendus capitis coronam comámque, atque alia ornamenta his verbis deponit apud Stati.

Statius extremo. 7.

> *Audio iam rapidæ curſum ſtygis, atráq; Ditis*
> *Flumina, ter geminóſque mali cuſtodis hiat°.*
> *Accipe cõmiſſum capiti decus, accipe laurus,*
> *Quas erebo deferre nefas.*

Atq; jam jam ſibi manus allatura Phędra.

Seneca in Hypol. act. 5.

> *Placemus umbras; capitis exuvias cape,*

Laceraq;

Senec. in Hypol. act. 5.

Laceraq; frontis accipe abſciſſam comam.

Et quidem exiſtimaſſe videtur deluſa antiquitas eos, qui morti proximi eſſent à Proſerpina primùm tonderi, & his quaſi primitiis initiari Orco, ſicq; facilè è corpore ſolvi poſſe. Hanc profectò cauſam Didonis difficulter morientis Virgilius aſsignat lib. 4.

Virgil. 4. Æn.

Tum Iuno omnipotens longũ miſerata dolorẽ
Difficiléſque obitus, Irim demiſit Olympo,
Quæ luctantẽ animã, nexóſq; reſolveret art'.
Nondum illi flavum Proſerpina vertice crinẽ
Abſtulerat, ſtigióq; caput dãnaverat Orco:
Ergo Iris croceis per cœlum roſcida pennis
Devolat, & ſupra caput aſtitit. Hũc ergo Diti
Sacrum iuſſa fero, téque iſto corpore ſolvo;
Sic ait, & dextra crinem ſecat, omnis & unà
Dilapſus calor, atq; in ventos vita receſsit.

Servius

Servius certè eo loco docet, ſolitos homines certis conſecrationibus adverſus fortunam adverſam ſe comparare, nec aliter diem ſuũ obire. Sic quoq; Glaucias iam iam periturus apud Statium

Stat. lib. 2. Sylvarum.

Iam cõplexa manu crinem tenet infera Iuno

Et eo certè reſpiciens Horatius dixit.

Horat. Od. 28.

Miſta ſenum, ac iuvenũ denſantur funera; nul-
Sæva caput Proſerpina fugit. *(lum,*

Se ipſum itaq; Iob tanquam vitẽ fructiferam, capùtq; ſuum ipſe putat, ut fructum plus afferat in patientia. Et demũ adverſario inſultat, quòd neq; capillum ſui capitis tangere potuerit, neq; majorem ſibi dolorem, aut detrimentum intulerit ex direptione bonorum omnium, quàm ſi capillos prolixiores, rem videlicet ſuperfluam, ſenſûque carentem totondiſſet.

Attonſus Iob nihil ſe dolere ex direptione facultatũ teſtatur.

15

Corruere in terram habitus lugentis, aut adorãtis.

2. *Corruens in terram.* Luctus eſt, corruere in terrã, & ſedere in pulvere; ſed hoc loco potiùs eſt adorantis habitus; quare exponitur ſequenti verbo, *Adoravit.* non aliter procumbẽtes, & proſtrati ſingulari animi gaudio perfuſi Magi, adoraverunt Matth. 2. ſed quidem ſcietidum non eundem ſemper fuiſſe adorãdi geſtum, & habitum; aliquando enim ſtantes adorationẽ exhibebant, ut notavit Auguſt. lib. 2. ad Simplici. q. 4. & indicatur Iſai. 49. *Reges videbunt; & conſurgent principes, & adorabunt Dominũ.* aliquando etiã ſedẽtes orabant, & adorabant. 2. Reg. 7. *Ingreſſus eſt Rex David, & ſedit corã Domino, & dixit. Quis ego ſum Domine Deus &c.* Numa etiam Põpilius, referente in ejus vita Plutarcho, ſedens adorabat, atq; adeo non Reges ſolũ ſed cujuſvis generis homines adoraturos

Stantes adoraſſe
Iſai. 49.
Sedẽtes oraſſe.
3. Reg. 7.
Plutarch.

ſedere jubebat Pythagoras; volẽs nimirũ ſignificare, in quiete & tranquillitate animi Deo & orationi vacãdum. Sed certè inter omnes orandi & adorandi habitus, magnæ cujuſdã animi demiſsionis, & penitus ſe Deo devovẽtis eſt, ſupplicem ſe præbere, veneraturũ ſupplicare, procidere in genua; nã qui procidit, nihil in ſe agnoſcit firmũ, & ſtabile, & nihil in eo non agnoſcit gloria & adoratione dignũ ad cujus pedes accidit. *In cõſpectu ejus* (inquit Dauid) *cadent omnes, qui deſcendunt in terrã.* Ideſt mortui, cũm terræ & ſepulturæ mãdantur videntur in terrã corruere adoraturi Deũ vitæ, & mortis Dominum, & auctorem reſurrectionis. Cadere itaq; mortuos in cõſpectu Dei, videtur idẽ eſſe cũ illo Pauli, præcipiẽtis, ut *In nomine Ieſu omne genu flectatur,* nõ ſolũ *cœleſtium, & terreſtiũ,* ſed *& infernorum;* videlicet corũ, qui in ſepulchris reſurrectionẽ expectant. Ergo per Pleonaſmos dictũ eſt *adoravit,* poſtquã dixit, *corruẽs in terrã.* Geneſ. 38. *Adoravit Abraham pronus in terrã.* Geneſ. 37 *manipuli adorãtes;* ideſt incurvati, aut proſtrati coram manipulo Ioſeph. & paſsim in libris Regũ. Eſther. 3. *Mardochæus nõ flectẽbat genu* (exponitur ſequenti verbo) *neque adorabat.* Matth. 4. ℣. 9. & c. 8. ℣. 2. Apocalyp. 7, ℣. 11.

Adoraturũ procidere quid.
Pſ. 21. 30.
Pleonaſmos
Geneſ. 18.
Geneſ 37.
Eſther. 3.

16

Adorare pro incurvare ſe. שָׁחָה

Quia igitur adoratio fiebat peculiari geſtu corporis, videlicet incurvatione aut genuflexione, aut capitis inclinatione, ideo verbum adorãdi, *Sachah,* propriè eſt incurvare, aut humiliare ſe. Tum etiã *adorandi* verbũ pro ſola incurvatione corporis, aut genuflexione externa accipitur. 4. Reg. 5. cũ Naaman poſtulabat, ne ſibi culpæ imputaretur corporis incurvatio & genuflexio in tẽplo Remnon eo tãtum fine, ut rex genuflexus cõmodè poſſet humero ejus inniti, hoc enim nõ erat intrinſecè malum; *Quando ingredietur dominus meus tẽplum Remnon, ut adoret, & illo innitente ſuper manum meam ſi adoravero in templo Remnon adorãte eo in eodẽ loco, ut ignoſcat mihi Dñus.* Eadem fere incurvandi, aut procũbendi ſimul, & adorandi ſignificatio in Græco, *Proſcynẽo.* Nõ diſsimilis apud Latinos, cũ etiam Plinius. lib. 8. c. 1. de elephantis dicat, *Regem adorant, genua ſubmittunt.* Propterea Damaſ. oratione. 3. de imagin. cap. 5. ſic adorationem definit, *Adoratio eſt animi cedentis, ideſt ſubmiſsi, & humilis ſignificatio.* cedit animus caden-

4 Reg. 5
προσκυνέω
Plinius
Damaſc.

te & procumbente corpore. Itaque Iob *corruens in terram adoravit.*

17

Militem procidere ad pedes Imperatoris, quid.

Illud breviter addam genuflexionem, & supplicationem ad pedes Imperatoris habitum fuisse strenui militis coronam accipientis. ergo Iob priùs surrexit, quasi lacessiturus hostem & strenuè dimicaturus, nũc procidit Deo supplicaturus, iustam patientiæ & fortitudinis coronã, & præmia consecuturus.

18

Iobi virt⁹ inter duo extrema vitia constituta

Hoc tãdem loco Gregorius inter duo vitia extrema Iobum constituit, utrinq; reductum, videlicet inter indolentiam illam Stoicorum, seu dicas insensibilitatẽ & stupiditatem, & ex altera parte mollitudinem, & pusillanimitatem, nimiũmq; sensum verberum & doloris. Nam surgẽs, scindens vestem, tõdens caput, ostẽdit se flagella sensisse, & doluisse: corruẽs verò in terram, & Deum adorans, in bonitate de Domino sensisse, & Deum plusquam suos filios honorasse.

19

Potest autem summa cum laude vir patientissimus cum aliis comparari, qui suorum filiorum mortem non acceperunt simili constãtia; sed vel in altero extremo constituti sine sensu fuerunt; vel ad alterum propiùs accedentes luctui miserabili se totos tradiderunt. Ex sacris proferri possunt hæc exempla. Iacob unius Ioseph morte nunciata ad quem neque imperium, neq; sacerdotium, neque duplex rei paternæ portio, aut familiæ conservatio pertinere poterat, ut qui primogenitus non esset, multis liberis aliis viventibus, tñ *scissis vestibus indutus est cilicio, lugens filiũ suum multo tẽpore. Congregatis autem cũctis liberis eius ut leuirẽt dolorem patris, noluit consolationẽ accipere; sed ait*Descendã ad filiũ meum lugens in infernum.* Quasi diceret; filio meo Ioseph mortuo, non possum ampliùs vivere; Malo mori quàm vivere nõ vivẽte Ioseph. Quæ verba perturbati, & graviter dolẽtis, & mala sua exaggerantis dixit esse August. in quæstionibus super Genesim. transegit autem Iacob in luctu, & lachrymis, tres & viginti annos, qui à decimo sexto ætatis Ioseph anno, usque ad ejusdẽ quadragesimũ fluxerunt. Dein de David impiũ licet Absalonẽ, regni & paterni sanguinis sitiẽtem, neq; regni, neque divinarũ promissionum hęredẽ, tam diu, tamq; grauiter mortuũ luxit, ut oporterit ab immoderato inutiliq; fletu & gemitu à fortissimo duce Ioab cohiberi, & deterreri proposita militũ & populi defectione, nisi sibi à lachrymis temperaret. Cũ vero Amnonem filium nefarii incesti & stupri reũ flevit interfectũ, quòd ea in re minus constantem se præbuerit, verbis fœminini generis rem hanc explicat sacra Scriptura, quasi mollẽ, & effeminatum fletum viro indignũ tribuens. 2. Reg. 13. *luxit* (in Hebr. verb. fœmininum luxit fœmina) *David filium suũ multis diebus.*

Gene∫. 37

*Conesste dolor morire, q̃ no se me quitara hasta q̃ me echen la tierra encima

August.

2. Reg. 19. 33

2 Reg 13 37

Plutarchus

Ex Profanis hæc. Solon unus è septẽ Gręciæ sapiẽtibus, apud Thaletẽ Mileti diversabatur; cum verò Thales ex eodẽ numero sapiẽs quendam peregrinũ subornasset, qui simularet se Athenis venisse & interfuisse funeri filii Solonis; cæpit Solõ caput cædere, ut scribit in ejus vita Plutarchus, atq; alia facere, & dicere, quę ab hominibus afflictis, & calamitate aliqua perfunctis fieri solẽt. Tũ Thaletẽ ridentẽ his hominẽ aggressum ferunt. Hęc me Solõ à nuptiis, & à procreãdis liberis dehortãtur, quę te hominẽ fortissimũ, & cõstantissimum infringũt. Iulius Capitolinus scribit Gordianum seniorem audita filii morte laqueo vitam finiisse. similis mollitudinis & paternæ inconstantiæ mille passim occurrunt exẽpla.

Iulius Capitolinus

20

T. Livius

Inter alia verò ad stupiditatẽ illud pertinet, quod de M. Horatio Pulvillo scribit Tit. Livi⁹ Deca. 1. lib. 2. Is cùm tẽpli dedicationi vacaret filii morte nũtiata, nihilo plus à proposito aversus, quàm ut cadaver afferri juberet; orationẽ peregit, & tẽplum dedicavit. quòd si hoc ad constantiã & religionis pietatisq; cultũ referatur; (quò etiã majori iure refetẽdũ est quòd Heli suorũ filiorum morte nuntiata, nihil cõmotus est; sed tũc tandẽ cum accepisset arcam Dei captam esse a Philisthæis. *Cecidit de sella retrorsum, & fractis cervicibus mortuus est,*) Multò tñ constantior, multóq; pietatis & divini numinis observãtior Iobus, qui dolorẽ ex filiorũ interitu maximũ, lachrymas, & luctũ in orationẽ & pietatis diviniq; numinis cultũ ita conuertit, ut totũ se cõmotum humanitatis sensu ostenderet; totũ etiã se Deo & orationi cõmitteret; sanctissimísq; verbis de Dei prouidẽtia, & de sua orbitate philosopharetur. Res par miraculo illi, cũ vaccę vitulis earũ conclusis domi, trahebãt arcam Dei, *itinere uno gradiebantur pergentes, & mugientes, & non declinabant ad dexteram, neque ad sinistram.*

1. Reg. 4. 18

1 Reg. 6. 12

XXI. Nudus egreſſus ſum de utero matris meæ & nudus revertar illuc Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit, ita factū eſt: ſit nomen Domini benedictum.

1. *Præclara Iobi ad omnes nuntios reſponſio. Ærumnæ impellunt ad philoſophandum.*
2. *Terram vocari matrem. Puerum recèns natū ſtatim ſolitum in terra veluti in matris gremio.*
3. *Puerum in terram cadere & tolli, quid? Sepulchrum, matris uterus.*
4. *Matris uterum ſimpliciter ab aliis accipi. Qui moritur, ſiculis eſt conceptus.*
5. *Matris uteri nomen commune ſepulchro, & è contra. Quid inferiora terræ, in David, & Paulo quid Terra nativitatis.*
6. *Relativum in ſacro Sermone aliquando indicare aliquid interius menti objectum.*
7. *Iob bene in Deum animatus. Philoſophiæ rationes, & cōſolationes uſurpatae in Sacris.*
8. *Iob ſpoliatus non plus dolet, quàm ſi perpetuò miſer fuiſſet. Quaedam ex Seneca*
9. *Iob gloriatur ſe ſcire penuriam pati. Patientia, & Philoſophia tabula in naufragio.*
10. *Argumentatio, qua ſe Iob conſolatur. Particula Et, nota illationis.*
11. *Vita haec via tū etiā fabula peracta in terra Theatro.*

1 EXſpectabant nuntii omnes, intenti ora tenebant dæmones, quid Iobus reſponderet, & quam affectu dolentíſque animi verbis ſignificationem daret: nam internas animi cogitationes clarè intueri non poterant. Reſpondit tandem ille; reſponſionémque fuiſſe telum, quo adverſarius fuerit confixus atque proſtratus, ait Proſper. cúmque multa ab hoſte tela excepiſſet illæſus, ſed uno ipſe ictu percuſſit diabolum. Chryſoſt. pulcrè dixit horum verborum ſonitum clarioré, atque magnificentiorem extitiſſe, quàm ſi multarum tubarum clangoribus victor renunciaretur. Olym, ſuis improbum Satanam jaculis non confixiſſe, ait: nam pro ironica illa & in contrariū accepta benedictione, quam Satanas ſibi, Deóque pollicebatur, hymnum canorum & dulcem ad divinas laudes & gratias agendas pro calamitatibus comparatum, edidit. Dixeris etam hanc eſſe cantillenam, quam coram Mundo latrone cantat Iobus viator; nudus & vacuus. Non minus ſanè multò etiā præclariùs adverſa utitur fortuna, & Philoſophiæ præceptis, quàm Zeno ille ſapientiſsimus, cui cum navis una oneraria ex bonis omnibus tantū reliqua eſſet, cùm accepiſſet cū mercibus periiſſe; Bene ſanè, inquit, agis fortuna quæ ad pallium obſoletum illud me, & ad Stoam redegiſti. Diogenes in exilium pulſus tunc tandem philoſophari auſpicatus eſt; utriúſque autor Plutarchus. Iobum tamen ad ſublimiorem, excellentiorémque philoſophandi rationem tāta bonorum omnium, filiorúmque orbitas redegit. Simile quid Greg. Niſſenus obſervat in Moyſe; nam ab eo, quem ſervandæ pacis, & non contendendi cū fratre admonebat, injuriam & repulſam paſſus, ad contemplationem impulſus eſt, ut civitatum relicta turbatione ſecū ipſe vivere malet.

Qualis fuerit Iobi reſponſio.

Proſper.

Chryſoſt.

Olymp.

Iob præclarè utitur Philoſophiæ præceptis.

Zeno.

Diogenes.

Plutarch. de tranquil. ani.

Gregor Niſſen. de vita Moyſ.

2 Sed ut graviſsimam ſententiam intelligamus, illa prius verba explicanda ſunt quæ de utero matris loquuntur, & de revertendo illuc. Chryſoſt. exiſtimat terram vocari matrem, tam in prima parte, quàm in ſecunda, quem ſenſum D. Thomas non rejicit, ita ut de Adamo in ſua perſona loquatur, aut verò in univerſum de homine; namq; cum primùm formatus homo eſt à Deo, de terræ gremio, quæ formando corpori materiā ſubminiſtravit, prodiit, ſuſceptúſque eſt in lucem. Similíque, ratione videtur Gene. 2. dictum. *Formavit Deus hominem de limo terræ*, ſicut cùm pater matérque hominis explicantur Matth. 1. *Iudas genuit Phares & Zaran de Thamar*, Quare cum ſuæ mortis, & reverſionis in terram admonetur homo, ſimul etiam ſuæ originis, ſuæque nativitatis ex terra admonetur à Deo Geneſ. 3. *Donec revertaris ad terram, de qua ſumptus es, quia pulvis es, & in pulverem reverteris.* res quidem non obſcura iis, qui naturali lumine ducuntur; nam Pythicam illam vocem, quæ ex intimo ſpecu Tarquiniis ab oraculo ſciſcitantibus, ad quē priùs ſumma Romani imperii devolvenda eſſet, reddita eſt hujuſmodi; *Imperium ſummū Romæ habebit, qui veſtrum primùm, o juvenes, oſculum matri tulerit*; percalluit quidem aliò ſpectare ratus, ac de luſi comites, Brutus; qui velut ſi prolapſus cecidiſſet, terrā oſculo cōtigit, ſcilicet quòd ea communis mater omnium mortalium eſſet. rem ſcribit Livi. 1. annal. Quare cū primùm naſcebatur puer non tam puerperæ, quæ illum enixa fuiſſet, quàm terræ matri filius tribuebatur acceptus & editus;

Chryſoſt.

D. Thom.

Terra hominis mater.

Geneſ. 2. 7.

Matth. 1. 3.

Geneſ. 3. 19.

Livius.

Puer recens

editus; ſi enim puer vitalis erat, ſubiatus ab obſtetrice ſtatuebatur in terra, ut Varro ſcribit. apud Martia.li.2.de vit. Patrum. idémque lib.1.de lingua Latina ait, antiquos ubi primò infans natus eſſet, nudum confeſtim in terra ſternere, Opémque Deam, quæ & ipſa terra eſt, implorare, quæ velut mater naſcenti eſſet auxilio. ejuſdẽ rei meminerũt Feſtus Pomp. Suetonius in Auguſto cap,5. & in Nerone cap,6. Servius in.10.Aenei.atque Augu.4.de civit. cap. 10. cùm falſa numina in unicũ verũ numẽ, Deúmq;. refert ſic ſcribit; *Ipſe opem ferat naſcentibus excipiens eos ſinu terra, & vocetur, Ops; ipſe levet de terra & vocetur Levana.* Seneca quidem de ea ceremonia loquitur libello de moribus, *Omnes*(inquit) *infãtes terra nudos excipit.* & Plinius lib. 2.cap.65. *Terra nos naſcentes excipit.* initio verò lib.7.comparans hominẽ cum reliquis animantibus, quòd inter cuncta ſolùm inermem, nudúmque natura creaverit; *Hominem*(inquit) *tantùm nudum, & in nuda humo natali die abjicit ad vagitus.* tandẽ Macrob. lib.1. cap.12. ex Labeonis ſententia tradit, Majam Deam terram eſſe, & Mercurium illi in ſacris adjungi, quia vox naſcenti homini contactu terræ datur; eandémque Opem vocari, quòd ipſius auxilio vita cõſtet; & Fatuam à fando, quòd infantes partu editi non priùs vocem edunt, quàm attigerint terram; & Faunam à favendo, quòd omniũ uſui animantiũ favet; & Bonã, quòd omnium nobis ad victum cauſa bonorũ eſt; denique Magnam Matrem in ſacris appellari.

Varro. Feſtus Pomp. Suetonius. Servius. Auguſtinus. Seneca. Plinius. Macrob.

3 Hinc natum videtur, ut naſcentes infantes dicerentur in terram cadere; qua ratione Iuſtinianus Imperator dixit: *Poſthumũ, qui vivus perfectè natus eſt, licet illico poſtquam in terram cecidit, vel in manibus obſtetricis deceſſit, teſtamentum rumpere.* huc illud pertinet Statii Papinii lib.1. Sylvarum:

l.3.C.de Poſthu. Statii Pap.

> *...........Tellure cadentem*
> *Excepi, fovíque ſinu, nec colla genáſque*
> *Comere; nec pingui crinem deducere amo-*
> *Ceſſavit mea nate manus.* (mo.

Planeque hoc videtur eſſe quod Salomon Sap.7.de ſe teſtatur: *Ego natus accepi communem aerem, & in ſimiliter factam decidi terram.* Atque inde tollere filium dicitur qui filium habet; quòd illum pater de terra jacentem tollebat. Quem verò parentes non agnoſcerent, neque vellent ſuo nomine educari, aut nutriri, non tollebant. Hinc Soſtrata ad Chremetem maritum.

Sap.7.3. Terent.in Heaut. Sc.1

> *Meministin' me eſſe gravidam,*
> *Et mihi te magnopere interminatum,*
> *Si puellam parerem, nolle tolli?*

Ex his igitur perſpici poteſt terræ gremium *matris uterũ* vocari à Iobo, de qua homo ſublatus ſit nudus. Atque hujus interpretationis illa confirmatio eſſe poteſt, quòd ſecunda pars de terra quoq; intelligenda ſit; quare particula, *illuc*, quæ vim referẽdi habet, terram intelligi poſtulat in prima parte; ſic legunt, *& nudus revertar in terram*, Hieronymus epiſtola. 20.ad Taraſiam. Proſper parte.1.de prædictionibus. Gaudentius Brixianus, ſuo tractatu in Scripturam. Cyprianus oratione de mortalitate; *Nudus exivi de utero matris, nudus etiam ibo ſub terram.* Is ergo erit ſenſus, quem Gregorius quoque expreſsit; Nudũ me naſcentem, & in hanc lucem venientem terra protulit; nudum me hinc exeuntem, & diſcedentem terra recipiet.

Hierony tom 9. Proſper. Gauden Brix. Cyprian. Greg.

4 Alii ſimpliciter accipiunt *Matris uterũ*, quæ illum genuit, & peperit. Et relativũ, *illuc*, non accipiunt pro illo eodem loco, ſed pro alio ſtatu, vel loco ſimili, ut hæc ſententia ſit, *nudus revertar* in locũ & ſtatum ſimilem, in quo ſpoliatus ſim omnibus humanæ vitæ præſidiis, & jaceam in tenebris & anguſtiis; nimirum in terræ ſepulchro, quod ſimile profectò eſt materno utero; nam licet moriens homo videatur naſci ad alteram meliorem vitã, & avelli quaſi ex terræ viſceribus dolore mortis obſtetricante, ideòque ſicut naſcitur invitus & repugnans puer, ſic etiam ex terra avellitur, cui hærebat, invitus, & repugnans homo; (quam utriúſque ſtatus comparationem eleganter perſequitur Greg. Niſſen. Oratione de dormientibus) Tamen ad rẽ præſentem defunctũ videtur parens terra intra ſe, quaſi in ſuo utero excipere, & concipere tanquam mortuum ſemen, ut vivum reddat in reſurrectione; & quaſi novum fœtum in regeneratione excludat. Pulchra item eſt apud Niſſe. nativitatis cum reſurrectione collatio. Hæc verò interpretatio ſimile habet Eccleſiaſt.40. *Iugum grave ſuper filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum, uſque in diem ſepulturæ in matrem omniũ.*

Greg. Niſſen. Terra cadaver excipit velut mortuum ſemen. Niſſen. Eccleſ.40.1.

Nam de ventre *matris eorum*, dixit: id eſt de ventre matris, quæ unumquemq; genuit, & peperit. poſtea verò dixit, *Matrem omnium*, communem omnium deſũctorum parentem; ſepulturam verò quaſi terræ uterum; quippe viſcera.

5 — Sepulchrum atque maternus uterus res, & nomine ſimilia.

Hinc eſt, ut nomen ſepulchri utero materno commune ſit in Sacro Sermone. Sepulturam ſignificant *inferiora terræ*. Pſal.62. *Introibũt in inferiora terræ, tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt*. id eſt occidentur vel gladiis cõfoſsi, vel beſtiarum dentibus dilacerati; et tandem ſepulturę tradentur. eodem nomine intelligitur maternus uterus. Pſalm.138. *Non eſt occultatum os meum à te, quod feciſti in occulto, & ſubſtãtia mea in inferioribꝰ terræ.* in matris videlicet alvo, tanquam in recõdita, & ab omni perturbatione ſemota officina, tu ipſe hominis opifex, qui omnium es artifex, pro tanti támq; ſubtilis & elegantis opificii dignitate remotis arbitris me feciſti, & quaſi acu pinxixiſti, & variegaſti. Eam enim vim habet verbum *faciendi*, in fonte. ſic & Paulus de Chriſto Domino ad Epheſ. ſcripſit: *Deſcendit primũ in inferiores partes terræ.* Quod alii de deſcenſu ad infernorum limbum; alii de ſepulchro accipiunt: argutè verò alii de deſcenſu ex cœlis in viſcera puriſsima ſanctiſsimæ virginis; ſubterranea námque ſtatio, ſicut & maternus uterus, caliginoſa loca ſunt, & valde humilia, & abjecta, quem tamen locũ nõ horruit Dei filius, qui lux ipſa eſt. Simili ratione *Ceti ventrem*, cum ſepulchri & inferiorum terræ partium nomine conjunxit Ionas cap.2. *De ventre* (inquit) *inferi clamavi*. id eſt de ventre, qui eſt velut infernus locus, & ſepulchrum. quod uſurpavit Chriſtus Dominus, & ſimilitudinis figuræq; rationem expoſuit: *Sicut fuit Ionas in ventre Ceti, ſic erit filius hominis in corde terræ.* quaſi diceret, *In inferioribus terræ*, in viſceribus, in ſepulchro. nõ aliter Proverb.30, Sepulchro æquè ac vulvæ, aut matrici tribuitur inſaturabilitas. *Tria ſunt inſaturabilia infernus, & os vulvæ, & terra quæ non ſatiatur aqua.* Vt autem relativum *illuc*, commodiorem habeat ſignificationem non debet accipi pro quolibet ſepulturæ loco, aut pro qualibet terræ parte indiſcriminatim; ſed pro illa, quę illum genuit, quę dici ſolet terra nativitatis, à qua cùm cadaver excipitur, mortis quoddã ſolatium eſt, ſicut Ierem.22. dicitur; *Nolite flere ſuper mortuum; neque lugeatis ſuper eum fletu, plãgite illum, qui egreditur quia non revertetur ultra, neque videbit terram nativitatis ſuæ.* propterea Iacob de terra & ſepultura Aegypti non tanquam de matre, ſed tanquam de noverca loquebatur: Ioſeph quoque aſportari aliò juſsit oſſa ſua cum moreretur.

Pſalm. 26.10. Inferiora terręquid in Sacro Sermone.
Pſalm. 138.15.
Epheſ.4 9.
Iona.2.3.
Matth. 12. 40.
Proverb.30.10.
Terra nativitatis peculiariter matrem
Ierem.22.10.
Geneſ.47.30.
Geneſ.50.24.

6 — Relativum deſignat aliquid ad intellectũ; & cogitationem.

Tandem licèt paulò duriùs, ſed, tamen non eſt inutile, quòd alii relativum, *illuc*, non referunt ad præcedentia, ſed accipiunt demõſtrativè, ita ut indicetur Deꝰ, vel beatitudo, & ſtatus futurus, in quę Iobus tunc haberet cogitationem defixã; Sic Clemens in Catena, & Niſſenus oratione, de 40. martyribus: *Deponebant* (inquit) *tunicarũ amictum, dictum illud Iobi adjicientes, nudi introivimus in mundum, nudi ad eum, qui huc nos introduxit, abibimus*, quaſi diceret, qui me nudum huc miſit, cũ nudus ad eũ redidero, nõ me nõ agnoſcet; non aſpernabitur; ſimiliter Pſalm,35. relativum non refertur ad præcedẽtia, ſed demonſtrat aliquid cogitationi, & intellectui: *Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem*, videlicet in baratrum, & gehennam, quam ſibi objiciebat Pſaltes, cùm nulla illius mẽtio preceſſiſſet. Iam nunc totius ſententiæ expendenda vis.

Clemens, Niſſenus.
Pſalm.35.13.

7 — Quàm bene de Deo ſentẽtiat Iob.

Nudus egreſſus ſum. Ante alia obſervandum, quàm ſit Iob bene in Deum animatus, cùm pro Dei cauſa, & providentia adverſùs ſe ipſum, ſuáq; bona omnia exquiſitis argumentis diſputet: at è contra improbus dæmon rationes & calumnias contra Deum excogitaverit, & mulieri obtruſerit. Deinde ponderandum eſt, virum ſapientiſsimum non uti ſolatio aliquo, aut ratione ſublimiori, quàm illa, que ex Philoſophia peti potuit, quod ad animi conſtantiam, & calamitatum contemptum quendam referendum eſt. non enim calamitates amplificat, ſed potiùs extenuat; nam illis non cenſet adhibendum aliud acrius remedium, aliudve magis præſens allevamentum ex reconditiori medicina petitum; ſed facile quoddam, & quod cuíque obvium ſit: quaſi diceret, nihil mirum me ſic affici; quod enim patior, ex communi naturæ, divinæque providentiæ lege provenit; agit mecũ Deus tãquam cum homine; homo ſum, humani à me nihil alienum exiſtimo; *tentatio* me non *apprehẽ-*

Philoſophię conſolatione uſus Iob.

dit niſi humana, levis, facilis toleratu, non difficilis advincendum. Non aliter Paulus cùm virtutis, & pietatis colendæ laborem & difficultatem extenuat: *Humanum* (inquit) *dico, propter infirmitatem carnis veſtræ* (quod in hominis ratione, quod in quotidiana cõſuetudine, quod in humanis viribus poſitum ſit, divina etiam accedente gratia) *ſicut exhibuiſtis membra veſtra ſervire iniquitati, ita nunc*, &c. Adde etiam in his verbis conſiderari poſſe affectum viri conſtantis, & mũdo vale dicentis, penitúſque renuntiantis; nihil, inquit, eſt quod erga mundum me gratum, aut ullius beneficii memorem exhibeam; nihil ex hoc mundo mecum auſero; nihil illi acceptum referam; nihil, quod à me ille repoſcat; nihil rurſus ꝙ cum illo nudus expoſtulem; nam nudus in mundum veni, abeo nudus.

Rom. 6. 9.

Animi recti conſtantia, & Mundo renũtiantis.

8

Paupertas æqualis amiſſioni fortunarum.

Et nudus revertar Videtur parem facere paupertatem amiſſioni fortunarum, cùm hæc ratio par allevamentum eſſe poſſit, aut homini, quem ſemper preſſit inopia; aut qui magnarum facultatum jacturam facit. Et rectè quidem, nam qui dives extitit, ſpiritu tamen pauper extitit, neque plus cruciatur bonorũ ſpoliatione, quàm ſi nunquam dives extitiſſet. Secus multò acerbior eſt diviti miſer ſtatus, quàm homini miſero illa ſua perpetua, & conſtans inopia: ingentis enim infœlicitatis genus eſt fuiſſe aliquando fœlicem, eleganter de re hac diſſerit Seneca lib. 1. de tranquillitate vitæ cap. 8. *Erras* (inquit) *ſi putas animoſiùs divites detrimenta ferre. Bion eleganter ait nõ minùs moleſtum eſſe calvis, quam comatis pilos velli. idem ſcias licet de pauperibus locupletibúſq;, par illis eſſe tormentum; utriſque enim pecunia ſua adhaſit, nec ſine ſenſu avelli poteſt. tolerabilius autem eſt faciliúſque non acquirere, quàm amittere: ideóque lætiores videbis, quos nunquam reſpexit fortuna, quàm quos deſeruit. Reſpice agedum mundum. nudos videbis Deos omnia dantes, nihil habentes. Hunc tu pauperem putas, an Dis immortalibus ſimilem, qui ſe fortuitis omnibus exuit?*

Infœlicitatis genus fuiſſe fœlicem.

Seneca.

9

Gloriatur in ſua nuditate Iob.

Gloriari præterea in ſua nuditate videtur Iob; quaſi diceret, quod homo inter cuncta animalia inermis ſit, nudúſq; naſcatur, ingens naturæ parentis beneficium eſt; nam intellectum illi, & ſapientiam pro armis, pro indumentis, & pro reliquis vitæ ornamentis dedit, & nuditas ipſa ad Philoſophiam, ſolertiam, induſtriam hominem compellit, ut qui nudus natus eſt, ſciat omnia comparare, quę ad victum & veſtitum neceſſaria ſunt: ſed ego tamen ſublimiorem aliam ſapientiã edoctus, *ſcio non ſolùm abundare, ſcio eſurire, & penuriam pati; in omnibus & ubique inſtitutus ſum*, didici in quibus ſum, *ſufficiens eſſe*; nudus vivam; nudus quod viæ & vitæ mihi reliquum eſt, conficiam, nudus revertar; & cam nuditate conjunctam vit Deo gratus referam acceptam. Sapienter Plutarchus de animi tranquillitate ſcripſit, in fortunarum amiſſione non eſſe obliteranda communia, ſed aliquo in locò numerãda; gaudendum que quòd vivimus, quòd valemus, quòd ſolem aſpicimus; inſaniq́ue eſt cruciari perditis, ſalvis non lætari, ſed puerorum more, qui ſi quis ex multis ludicris, unum ademerit, etiam reliqua omnia diſjiciunt, plorantq́ue, & ejulant.

Plutarch.

Ad hæc cum nudum ſe reverti dicit in terram, videtur de naufragio fortunarum ſuarum unica patientiæ, & Philoſophiæ tabula arrepta nudum ſe committere fluctibus nudũmque conari enatare ad ſepulturæ littus, terrámq; tenere, quæ futura ſit ſuæ calamitatis, & naufragii ſubſidium. Simile Plutarchus ad animi tranquillitatem præceptum tradidit; *Si inopinatum quid & grave ingruerit, proſtraveritque eum, prope eſt portus, atque ex corpore ſicut è rimoſo lembo enare licet.*

Patientia & Philoſophia veluti tabula in naufragio.

Plutarch.

10

Argumentatio a Iob cõfecta.

Tandem hęc ſententia argumentationis cujuſdam vim habere videtur. Ego, inquit, anticipare mea voluntate extremam ſortem, & nuditatem volo, & gaudeo; neceſſarium enim eſt, ut nudus ex hac vita diſcedã. probat id neceſſarium fore, hac ratione; *Nudus egreſſus ſum de utero matris meæ, &* (ergo, propterea,) *nudus revertar illuc.* illa enim conjunctio vim habet particulæ, quam vocant, rationalis, aut cauſſalis, & notæ illationis. ſicut Geneſ. 3. *Vocem tuã audivi in paradiſo, &* (ideo) *timui; &* (propterea etiã) *abſcondi me.* Iſaię, 43. *Ex quo honorabilis factus es in oculis meis, & glorioſus, ego dilexi te, &* (propterea) *dabo homines pro te.* Sic etiam conſequẽtiæ vim habet apud Paulum. 1. ad Thim. 6. *Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium quia neque auferre quid poſſumus.* Eccleſiaſt. 5. *Sicut egreſſus eſt nudus de utero matris ſuæ, ſic revertetur, quo modo venit, ſic revertetur* vis autẽ illationis in eo conſiſtit, quod cùm

Particula, Et nota illationis.

Geneſ. 3. 10.
Iſai. 43. 4.

1. ad Thim. 6. 7.

Eccleſ. 5. 14.

nudi

nudi naſcamur, non ſunt propria nobis hæc bona externa, quæ nobis vita ſubminiſtrat, ſed commodatò, & ad uſum conceſſa quàmdiu hic ſumus; quare non licet nobis hinc abeuntibus ea nobiſcũ aſportare; ſicut dicitur Pſalm. 48. *Quoniã cum interierit, non ſumet omnia* (nihil) *neque deſcendet cum eo gloria ejus*; non aliter atq; famulus, qui in viri principis domũ nudus ingreditur, veſtes ſtatim & ornamẽta accipit, gladium, pallium quibus aut aſſeclã, aut anteambulonem viri nobilis honeſtè poſsit agere; ſed depoſiturus tamen, & relicturus ea omnia, cùm domũ dominúmque deſeruerit: quippe quomodo venit, ſic revertetur; nudus ingreſſus eſt, nudus abibit. ſic ferè Philoſophatur, Seneca, dũ Polybium in fratris morte conſolatur. cap. 30. *Si quis pecuniam creditam ſolviſſe ſe moleſtè ferat, eam præſertim cujus uſum gratuitum receperat, nonne injuſtus vir habebitur? cogita jucundiſsimum eſſe quod habuiſti, humanum quod perdidiſti.* ſed de hoc paulò poſt cum ipſo Iobo iterum.

Pſalm. 48. 18.

Senec. in Conſolat. ad Polyb.

II

Vita hæc via quædam.

Egreſſus ſum & revertar. Indicatur vita hæc eſſe via quædã, & iter difficile; mortales verò omnes viatores. res in Scripturis frequens. Quod dicit *revertar*, intellige, conficiam integrum vitæ ſpatium, & iter; cúmque in fine conſtitero, circulum videbor abſolviſſe, & ad initium reverti ſſe, unde digreſſus ſum; ſed non iterum per eandem viã reverſurus, ſicut ſcriptũ eſt: *Semitam per quam non revertar, ambulo.* Et iterum: *Quaſi aquæ dilabimur, quæ non revertuntur.* Sed verbo *egrediẽdi*, oſtium humanæ vitæ ſignificatur; oſtium item alterũ, per quod intrant, qui revertuntur; eſt enim vita hæc quaſi ſcæna quædã, in qua humanarũ rerum omnium & vanitatis fabula peragitur; mortales omnes fabulæ actores ſunt, veniunt, abeunt; terra theatrum eſt. *Nam generatio præterit, generatio advenit; terra autem in æternum ſtat:* Duo in theatro oſtia, egredientibus unum, id eſt ortus; abeuntibus & revertentibus alterum, id eſt occaſus, & mors; veſtes ſcænicæ commodatæ ſunt, neque ſecum deſert veſtẽ regiã, qui Regem egit; omnes nudi ingrediũtur, ſi quas ſumant veſtes, alienæ ſunt, & commodatò acceptæ, tãtiſper, dum fabula agitur. eſt enim *quaſi dives, cum nihil habeat* Illud verò ſeriò cogitandum, quòd ſtatim atque quis ingreſſus eſt in hoc vitæ, terræque theatrum, non permittitur immorari: *Præterit enim figura hujus mũdi.* ſtatim reverti cogitur, nam quantùm in vita procedimus; tantùm ad mortem, & vitæ exitum accedimus: noſtrum itaque vivere, reverti quoddam eſt.

Iob 10. 22. 2. Reg. 14. 14.

Eccleſ. 1. 4.

Proverb 13. 7.

1. Cor. 7. 31.

Dominus dedit, Dominus abſtulit.

11. Divinæ providentiæ cõſideratio ad levandas ærumnas. Iob nullam agnoſcit cæcam fortunam Providẽtia aſſerta in Eccleſiaſt. & Iſai.
13. Deo permittente aliquãdo tribuitur eff.ctus, viri conſtãtia adverſus hoſtẽ.
14. Deus bona conferens non abdicat à ſe Dominiũ. Malè parta, malè dilabuntur.
15. Divinum beneplacitũ pro ingenti ſolatio Dei verbum ratio, & cum ratione omnia diſponens.
16. Iniqua actio Deo diſplicens, paſsio placẽs. Harum conſideratio & præciſio in ſacro Sermone explicatus Geneſis Ieremias; Ioan. Petrus.
17. Nomen pro re ipſa nomen, fama celebrior
18 Gloriosus Deus in affligendis juſtis ex Paul. & Petro.
19. Gratia pro calamitatibus agendæ hæ ſunt dona lucra. Beatitudo. Pſal. illuſtratus paraphraſi.

12

HAEC eſt ſecunda ſuæ calamitatis, & inopiæ conſolatio; & præcedente quoque paulò ſublimior, ut quæ non petatur ex conditione humanæ naturæ, ſed ex divina providẽtia; ſunt enim mala omnia, & calamitates ejuſmodi, ut velut in ſtatera poſita, quantò in lance una, graviora ſunt, tantò in ſublimiores de Deo, & de illius providentia cogitationes, mentem in lance altera conſtitutam attollere poſsint.

Calamitates quo graviores, eo ſubliminores cogitationes adminiſtrant.

Primò ergo rectè, & accommodatè ad cogitationem, quam illi Dæmon ſuggerebat, de criminando aut negando divinam providentiam, illam tuetur: & aſſerit, cum judicio, & ratione nunc Deum dare, nunc auferre mortalibus bona: quare nullũ agnoſcit caſum, aut fatum; nullam cæcam fortunam, quæ ſine delectu, aut ſciẽtia mala, & bona diſtribuat. quod etiam Eccleſ. 11. explicuit Sapiens, contra cæcam fortunã diſputans, dum deſubita & inopinata pauperis fœlicitate loquitur: *Oculus Dei* (non cæca dea, ſed providentia divina, quæ procul videt & providet omnibus) *reſpexit illum in bono* (ut bonis locupletaret) *bona & mala, vita & mors, paupertas & honeſtas à Deo ſunt.* cuncta ex illius oculo, & providẽtia proveniũt hominibus; quare rem hãc falſsis numinibus à deluſa antiquitate tributam ſibi

Iob nullũ agnoſcit fatum, ſed divinæ providentiæ omnia tribuit.

Eccleſ. 11. 14.

vendi-

vendicat Deus; & fortè cum alluſione ad biformem, bicolorémque fortunam, quã pingebant duplici facie, anteriore alba, poſteriore nigra, apud Iſaiam. 45. *Formans lucem, & creans tenebras* (non ſolum ſingula per ſe, ſed viciſsitudinem, & commutationem *lucis cum tenebris*, fœlicitatis cũ miſeria, *faciens pacem* (bonorum omnium affluentiam) *& creans malum* (egeſtatem, inopiam) *Ego Dominus faciens omnia hæc.*

Iſai. 45. 7. Bicolor fortuna.

13

Origenes.

Deinde, quæ alii abſtulerant ait Deum abſtuliſſe; vel quia, ut Origenes ait, non cogitaret hæc contigiſſe procurante dęmone, ſed ſolo Deo jubente & volente; aut verò permittente id latronibus (nam quoad fieri potuit ſe ſe dæmon occultavit.) Permiſsio autem non ſolùm negativa, ſed etiam ea, per quam Deus velit auferre ſuperabundãtia auxilia, quæ ſi conferret, res non fieret, ſufficit ut Deo effectus aliquis tribuatur, licèt is cũ peccato in homine agente conjunctus ſit. Hinc non ſolùm impiè, ſed ignoranter etiam Calvinus colligebat, & quidem ex hoc loco, Deũ eſſe cauſam peccati. Qua de re pluribus Theologi diſputant in ſcholis; & contra Zuinglium, Calvinum, Bezam doctè & copioſè Pater Robertus Bellarminus Tom. 3. Controverſiarum lib. 2. Præterea id pertinere videtur ad viri juſti conſtantiam, & animum virtutibus exaggeratum, ut quæ Dæmon diripuerit, dicat Deum permittentem diripuiſſe, ne ulla in re videatur agnoſcere dęmonem ſe ſuperiorem, aut ſibi ulla ratione nocere potuiſſe. nihil enim ſibi negotii cum illo, nam ut eſt in * Proverbiali vulgi Sermone, nihil illi boni acceptum debere, nihil inferendum mali timere ſe profitetur; refert in Deũ cuncta.

Permiſsio tribuit Deo effectum.

Calvini ignorantia, & impietas.

Bellarminus.

Viri juſti cõſtantia contẽnentis hoſtẽ.

* Ni le teme, ni le deve.

14

Deus dan᷑, nõ abdicat Dominium à ſe.

Verba verò hujus ſententiæ ſingula vim habent: *Dominus dedit.* qui dedit commodatò, nec abdicavit à ſe dominium, ut cùm velit, ſuo jure repetere poſsit. Dominus enim cum ſit, auferre poteſt, quod ſuum eſt.

Si dederis perlatus ero; repetiveris, æquus.

Seneca. Ad Polyb. c. 29.

Qua de re Sapienter Seneca, dixit: *Iniquus eſt, qui muneris ſui arbitrium danti non relinquit; avidus qui non lucri loco habet, quod accepit, ſed damni quod reddidit: ingratus eſt, qui injuriam vocat finem voluptatis; ſtultus, qui nullum fructum eſſe putat bonorum, niſi præſentium, qui non & in præteritis acquieſcit, & ea judicat certiora, quæ abierunt, quia de illis ne deſinant, non eſt timendum.* In Hæb. *Iehova dedit, & Iehova abſtulit,* hæc omnia à principio eſſendi, & bonorum omnium fonte manarunt, ad locum unde exierunt revertũtur: interim gratias illi agã, quòd dum præterfluerẽt, me, domúmq; meam gaudio & lætitia perfuderunt. ſed *revertuntur* tamen, ut in ſpem adducor, *ut iterũ fluant*, idem enim permanet fons ille affluens bonorum omnium, *ſine pœnitentia enim ſunt dona Dei*; quare *abſtulit*, nõ ut auferret, ſed ut meliora, dupliciáq; de ejus manu recipiam. Inſuper cum benignus, atque propitius fuerit cùm dedit, benignus profectò atq; propitius extitit auferendo; idem enim omnino extitit, qui *dedit*, & qui *abſtulit*. Denique cùm Deum abſtuliſſe dicit, ſuam innocentiam profiteri videtur, ſuáſque divitias & facultates nõ ex iniquitate, & rapina conflatas ſed à Deo bonorũ omnium largitore donatas. Has enim nemo aufert, niſi qui dedit; alias verò quæ *Mammona iniquitatis* dicuntur, facilè patent diripientib⁹; & *ærugo & tinea demoliuntur, fures effodiunt & furantur.*

Male parta male dilabũtur.

Luc. 16. 9. Matth. 19. 10

15

LXX.

Tertia conſolationis ratio ex divino beneplacito.

Sicut Domino placuit. Deſideratur hæc ſententia in Hebræo; habetur tamen in Septuaginta; & eam retinuit Gregorius ex antiqua lectione Latina; atque hęc eſt tertia ſe conſolandi ratio, reliquis quoq; ſublimior, & excellentior, quæ ſumitur ex divino beneplacito; qua videtur occurrere tacitę ſuggeſtioni, ut adverſ⁹ hoſtes & latrones excãdeſceret; nihil enim ſibi cum hoſtibus interceſsiſſe negotii dicit, neque ſentire ſe ab illis laceſsitum aut læſum; nam in divinam voluntatem tantùm reſpicit, cui nihil iniquum, aut injuſtum placere poteſt: quare minimè ſe ſpoliatum ab iniquo hoſte conqueritur. Deo, cui ſumma, & prima agendi ratio ineſt, hoc ita fieri placuit; mihi igitur illius voluntas pro ratione ſumma eſt. Verbum Dei, qui Dei filius, & ſapientia Patris eſt, *Logos*, Græcè dicitur, quod vocabulum etiam rationem ſonat; quòd ſicut per filium, ita per ſummam rationem cuncta diſponat. hac ſe ratione ſolabatur in ſuo morbo & dolore Nazian. *Gratias* (inquit) *ago, ut in lætis rebus, ita etiam in acerbis, quandoquidem illud exploratum habeo, nihil rerum noſtrarum apud ſummam rationem expers rationis eſſe.*

Deus ſumma ratio, & cum ratione diſponens omnia.

Naz. epiſt. 63.

16

Ita factum eſt. In iis malis, quæ cum ſummo hoſtium ſcelere accepit, habet vir ſanctiſsimus, quod ſibi, quod etiam Deo ſummopere placeat, videlicet nō actionem iniquam Dæmonis, aut latronum, ſed ſuam ipſius paſsionem; quæ, à quocumque inferatur, & fiat, peccatum non eſt ea ratione qua paſsio eſt; atque in ea Deus complacet, tanquam in re ſibi gratiſsima; quæ paſsionis piiſsimæ ab iniqua actione diſtinctio, & quaſi pręciſio Theologica indicatur, cùm per verbum paſſivum hæc ſententia profertur; *Sicut Domino placuit, ita factum eſt* cum tamen ſicut Domino placuit, non fecerint Dæmon, atque Sabæi. ejuſmodi loquendi formæ vim atque proprietatem in re ſimili explicanda ſubtiliter ſemper obſervant Sacræ litteræ. Geneſ. 45. ait Ioſeph fratribus *Non veſtro Conſilio, ſed Dei voluntate huc miſſus ſum*. com tamen minimè Dei volūtate invidi fratres illum ablegaverint, & vēdiderint. deinde ca. 50. dum ſuorū fratrū ſcelus extenuat, aut excuſat: *Nolite timere; nū Dei poſſumus reſiſtere volūtati?* cujus loci lectio varia eſt; Septuaginta, *Dei enim ſum ego*. Aquila & Sym. *Numquid enim pro Deo ego?* quod reſpōdet Hebræo. Alii ex eodem fonte; *Quoniam numquid ſub Deo ego?* aut, *Nunquid loco, aut vice Dei ego?* eōdē recidunt omnia. ego res meas non mea voluntate aut cōſilio agendas duco; Dei, voluntati me totum numquam non permiſi; Non ſum ego Deus, neque loco aut vice Dei, ut mea volūtas ſit regula gerēdorū; Dei ſū ego; Dei volūtati ſubjicior, illi de me decernenti, prout illi placuit, reſiſtere neq; poſſum, neq, debeo. hæc autem Dei voluntas fuit, ut mitteretur, Ioſeph, non ut fratres mitterent. Subtiliter hic Cajetanus obſervat, cùm Deus atque fratres non eodem modo in Ioſepho vendendo ſe habuerint, Ioſephum dicere *loco Dei* ſe ſtare, id eſt à Dei partibus, ita ut non quid hoſtes fecerint iniqua actione, ſed quid Deus vellet ſua paſſione & tolerantia, attenderit, ſe gaudere quòd venditus, quòd in Aegyptum miſſus ſit, quòd id quòque Deo placuiſſe intellexiſſet. Ierem. thren. 3. in illa maxima clade, iis, qui de hoſtium immanitate conquererentur, videtur reſpondere, præteriens actionem iniquam, & attendens tantùm paſsionem ſuam, quam Dei voluntate ſuſtinebant. *Quis eſt iſte, qui dixit, ut fieret Domino non jubente?* Simile eſt id Ioan. 11. Caiphæ dictum: *Expedit nobis, ut unus moriatur homo, pro populo*, quod ab Spiritu Sancto & nō à ſemet ipſo dixiſſe Ioannes teſtatur; quòd enim Chriſtus moreretur, quòd mortem illi per ſūmam invidiam ſummúmque ſcelus pateretur illatam expediens, atque adeo neceſſarium erat univerſo hominum generi; ſed vę tamen homini illi, per cujus actionem traditus eſt, væ crucifixioribus, ve deicidis. vide quàm Theologicè apex ille Theologorū (ſic vocat Dionyſius) Petrus de hac re loquitur Acto. 4. *Hunc definito conſilio, & praeſcientia Dei traditū per manus iniquorum affligentes interemiſtis*. Inique manus agentes, affligentes, interimentes; Dei conſilium æquiſsimum ut traderetur, & traditus pro noſtris delictis ſolveret. Deinde: *Convenerunt adverſus ſanctum puerum tuum Ieſum Herodes, & Pontius Pilatus cum gentibus, & populus Iſrael facere, quæ manus tua, & conſilium tuum decreverunt fieri.* Vide ut illi egerint quæ Deo diſplicuerint; ut verò factum fuerit, ſicut Domino placuit. ſapienter hac de re loquitur Leo Ser. 16. de Paſsio. Domini.

Præciſio Theologica & Metaphyſica actionis à paſſione in Sacro Sermone.

Geneſ. 45. 8.

Geneſ. 50. 19.

LXX. Aquila. Symmach.

Thren. 3. 47.

Ioan. 11. 50.

Actor 42. 23.

17

Clauſula, & finis primi certaminis.

Sit nomen Domini benedictum. Hujus primi certaminis hæc eſt clauſula, primique triumphi decantatio per ſummam patiētiam, & ferventiſsimæ charitatis affectū: quam Deus in univerſis rebus moderandis æquitatis, & providentiæ rationē ſervare ſolet, illam in me quoque oſtendit, dignus propterea, qui omnium vocibus, & gratiarum actione concelebretur: *Benedicam Dominum in omni tempore*, utcumque mecū ille egerit. his verbis omnem videtur ſuggeſtionis blaſphemię aditum pręcluſiſſe.

Pſalm. 33.

Nomen Domini. ideſt Deus ipſe, Nomen rei pro re ipſa, frequenter in ſacris. Pſal. 43. *In te inimicos ventilabimus cornu & in nomine tuo* (quod dixerat in te) *ſpernemus*, &c. Pſalm. 47. *Secundum nomen tuum Deus, ſic & laus tua*. id eſt talem te pręſtas, qualem te omnes prędicant. illuſtris verò ille locus eſt Acto. 1. *Erat turba hominum ſimul ferè cētum viginti*. Gręcè; (*onomaton*) nominum; nominatim enim homines cēſeri ſolent frequens quoque apud profanos nominis pro re uſurpatio, ut ille dixit.

Nomen pro re ipſa.

Pſalm. 43. 6.

Pſalm. 47. 11.

Acto. 1. 15.

ὀνομάτων

, , , , , ; , , *Nec fidum fœminæ nomen.*

Et apud Lyricum Europa inquit.

Pater, relictum filiæ nomen.

Tibul.

Horat. 3. carm.

Et eadem

Ovidius.

Et eâdem dicendi figura, Ariadnes.

Nam pater, & tellus justo negata parenti
Prodita sunt facto nomina cara meo.

Nomen præclara rei alicujus fama.

* Coſa de nõbre y fama.

Sed cũ nomen rei alicujus dicitur, significatur res excellentis nominis, & gloriæ, videlicet res nominari digna, ita ut nomen rei ſignificet, * rem nominis prȩclari. Quare hoc loco *nomen Domini*, erit Dominus glorioſus, cujus bonitatis & ſapientiæ laus longè latéque patet, & omniũ linguis hominum, & angelorũ celebratur. *Benedictum* verò optat *Dei nomen*, id eſt, ut pro illius in nos paterna providentia gratias agamus, & laudibus piiſq; hymnis proſequamur. utrũq; verbo benedicẽdi ſignificãte, vel gratias agere, ut 2. Paralyp. 31. ℣. 8. Daniel. 2. ℣. 19. & 4. ℣. 31. Matth. 14. ℣, 19. vel laudate ut Pſalm. 33. ℣. 2. & Pſalm. 95. ℣. 2. & 102. ℣. 1. 2. & alus locis frequenter.

Benedicere eſt gratias agere, aut laudare.

18

Glorioſ⁹ De⁹ in juſtorũ ærumnis.

Vnde obſervare licet primò, in ea providentiæ ratione, quam Deus erga juſtos ſuos exercet, mirabilem ſe Deum, mirabiliſque nominis & gloriæ majeſtatem oſtendere; eo enim nomine agnoſci vult, & prædicari, non tam quòd filios ſuos delicatè nutriat, quam quòd illos ſeveriori diſciplina contineat; & quòd ſervos habeat fideles & conſtantes in laboribus, & ærumnis; hunc ſibi honorem hanc ſibi gloriã à ſuis ſervis deferri exigit, ſicut Petrus dixit. *Si exprobramini in nomine ejus, beati, quoniam quod eſt honoris & gloriæ, & virtutis Dei, & qui eſt ſpiritus ejus ſuper vos requieſcit.* videtur enim ſpiritus ejus, qui igneus eſt, ſeverioriſq; diſciplinæ, velut illa Noe columba, quȩrere in quo poſsit pedem figere, & cùm vix inveniatur, qui labores & ȩrumnas à Deo oblatas admittere velit, non habet *ubi requieſcat pes illius:* ſi quis verò lætus, & gratus exprobratur in nomine ejus, ſuper illum Dei glorioſum nomen, virtus, & ſpiritus requieſcũt, iſque Dei nomen celebrat. Sic etiam Paulus ait: *Stigmata Domini mei in corpore meo porto.* nota ſervi inuſtus ſum; igne tribulationum inſignitus; Dei ſpiritu ſuccenſus; hȩc verò ſtigmata, quȩ alia ſunt, quàm crux, quàm verbera, quàm perſecutiones & ȩrumnȩ terra marique? Hȩc igitur *ſtigmata porto*, oſtẽto, & omnibus conſpicua viſendáque prȩbeo, quo ex meis ærumnis Dominum meũ, & Ieſu nomen celebrem, & prȩdicem. quod iterum idem Apoſtolus clariùs ſcripſit: *Magnificabitur Dominus in corpore meo* (id eſt magnus habebitur & prȩdicabitur,) *ſive per vitam* (cum me eripuerit ex multis ingentibúſque vitȩ diſcriminibus) *ſive per mortem* (videlicet cum mea mors illius nomine ſuſcepta teſtificetur digniſsimũ eſſe, pro quo mori parati ſimus.)

1 Pet. 4. 14.

Galat. 6. 17.

Philip. 1. 20.

19

Tribulatio ingens beneficium, & gratiarum actione ſuſcipiendum.

Philip. 1. 24.

Secundò, Iobum gratias agere pro accepta clade, velut pro ingenti beneficio: *Donum* vocat Apoſtolus *non ſolùm in Deum credere*, ſed etiam *pro illo pati*, videtúrque utrumque beneficium ſimul conjungere Vocationis, atq; Patientiȩ, acceptarúmque ȩrumnarum, quod utrumquȩ ſimul initio naſcentis Eccleſiȩ conferretur à Deo. Nam qui ad Chriſti Evangelii ſervitutem accedebant, ſtabant in timore, & prȩparabant animam ſuam ad tentationem. Beatitudinẽ dicit Petrus: *Beati eritis;* quoniam tribulationes videntur eſſe pignora futurȩ gloriȩ. Ioannes lucra, & bonorum omnium opportunitatẽ; quid enim aliud exiſtimas ſignificare, cùm ait Apocal. 1. *Tempus propè eſt*, quàm calamitates, & perſecutiones, quȩ multorum ſunt prȩmiorum, atque ingentium bonorum ampliſsima occaſio? Et, ut Aretas exponit, beatitudinis conſequendȩ commoda idoneáque opportunitas? Pro tanto igitur beneficio Iobus gratias agit; ſicut ſcriptũ eſt: *Deferetur munus* (gratiarum actionis & laudis) *à populo divulſo, & dilacerato.* Vide Pſalm. 28. quo ad ſacrificia facienda, & ad dicendam gloriam nomini Domini convocat David univȩrſam Eccleſiã: eo prȩſertim tempore, cùm De⁹ ſȩvam tempeſtatem concitat; cùm tonitrua & fulgura terrifica edit; cùm ignes jaculatur in terras; cùm confringit cedros; cũ arbores antiquiſsimas couellit, cùm ſylvas, nemoráque decutit; cum revelat condenſa, & decorticat, ſpoliátque arbores honore ſuo; cùm vitulos, cùm cervos, cùm feras, cum Rhinocerota terret, atq; proſternit; cùm pluit. cùm grãdinat: cùm tonat; cùm rugit; cùm fremit. Tunc videlicet cùm nos terret, cùm honore boniſque omnibus ſpoliat, cùm humanum faſtum dejicit, cùm humi proſternit, cùm proterit, cùm laboribus & calamitatibus frangit, *afferre* nos illi oportet *filios arietum*, & *vitulos labiorum noſtrorum, atq; gloriam & honorem nominis ejus; & in templo ejus omnes dicere* hujuſmodi *gloriam*, hujuſmodique gratias agentes hym-

Tribulationũ perpeſsio beatitudo apud Petrum.

Tribulationes dicuntur tempus, id eſt occaſio lucri.

Apocal. 1. 3.

Aretas.

Iſaia. 18. 7.

Pſal 28. Brevi Paraphraſi illuſtratus.

Agendæ gratiæ Deo in diluvio, & turbine tribulationum.

hymnum concinere; *Dominus diluvium inhabitare facit,& ſedebit Dominus Rex in æternum.* nimirum diluvium immittit & ærũnarum pluviam; quibus impios puniat, pios exerceat: *Dominus virtutem populo ſuo dabit.* Pios interim ſua virtute corroborabit, ne cedant malis; ſuſtinebit, ne fluctibus ſuperentur, ne frangantur laboribus, ne conſternentur calamitatum metu, & triſtitia; ſed bene eis cedat tempeſtas, tandémque ad tranquillitatem cuncta perducet. *Dominus benedicet populo ſuo in pace:* cumulans ſuſtinentiam laborum ingenti menſura omnium bonorum, ampliſsimorúmque præmiorum.

XXII. In omnibus his non peccavit Iob labiis ſuis: neque ſtultũ quid contra Deum loquutus eſt.

1. Dæmon temeritatis, & mendacii notatus. Laudatus Iob. Defenſus Vulgatus.
2. Iob illæſus ex prælio. Nemo læditur niſi a ſemet ipſo.
3. Expenditur lectio LXX. ſtultitia ad vitium linguæ, & quid propriè in Sacro Sermone.
4. Quis Fatuus, quid fatuitas Pulchra ex Chryſoſtomo cap. clauſula.

1 Dæmon temeritatis, & mendacii arguitur. *Origenes.*

CONCLVSIO, quæ oſtendit, dęmonem temere pollicitum, fore ut Iobus Deo benediceret, quaſi dæmonẽ ipſum mendacii arguat ſacer ſcriptor. Nos diceremus: *a lo menos haſta aqui mentiroſo ha ſalido.* Origenes, & Græci, ad cogitationes referunt; nullã videlicet impiam cogitationem habuiſſe de Deo ſed bene de illius bonitate ſenſiſſe. ſavent Septuaginta, qui legunt: *In omnibus his, quæ acciderunt ei, nihil peccavit Iob coram Domino.*

LXX. Iob non peccavit neque verbo, neque cogitatione.

ſed tamẽ Latinꝰ interpres ad peccatum, & lapſum linguæ pertinere exiſtimavit, addidit enim, & quidẽ ſapiẽter, *labiis ſuis,* cùm in Hebræo tantùm ſit, *Non peccavit Iob.* Nam tota dæmonis intentio eò incumbebat, ut verbum minùs conſideratum, aut minùs pium ab illo extorqueret, quod blaſphemiam ſaperet.

2 Iob illæſus ex prælio.

Pręterea hac ſententia aſſeritur Iob illæſus evaſiſſe ex prælio, nam nemo læditur niſi à ſe ipſo; id ergo conabatur dæmon ut Iobus ſe ipſum per impatientiã læderet, & vel unico verbo ſaltem ſibi noceret; itaque qui hactenus non peccavit, minimè læſus à ſe ipſo eſt; de quo ſic ſcripſit Chryſoſt. *Sciebat hunc rerum ordinem diabolus, & ideo cùm expetiſſet beatum Iob, omnem ſubſtantiam ejus perditum dedit, non ut eum pauperem faceret, ſed ut pro his dolens impiam aliquem ſermonem proferret in Deum, &c.* Tãdem cùm plura diſſeruiſſet, colligit inanes eſſe illas querellas, quibus ſe quis læſum, & violatũ ab alio queritur; nam neque dęmon ipſe lædere poteſt eum, qui ſibi ipſi voluntate ſua peccati autor non fuerit. vide Cyril. Hieroſol. Catech. 2.

Chryſoſt. hom. quod nemo læditur niſi a ſe. to. 5. Nemo læditur, qui non peccat.

Cyril. Ieroſolymit.

3 *Olympiod.*

Neque ſtultũ quid. in Hebræo & Septuaginta: *Non dedit inſipientiam Deo.* Olympiodorus ait Hebræum legere; *Non incuſavit Deum;* aut, nõ eſt cõqueſtus de Deo. Quaſi diceret, non ſenſit iniquè de divina providentia, neque dixit ſupremum judicem parùm juſtè, parúmque ſapienter egiſſe. Pro, *Deo,* vox Originalis, *Elohim* judicem & gubernatorem ſonat, Chryſoſt. *Deum injuſtitia aliqua non condemnavit.* ſicut qui contra ſe ſententiã judicis expertus eſt, iniquè de illo ſentire ſolet; Iob tamen nullã injuſtitiæ aut ſtultitię notam ſupremo judici affingit, quicquid ille contra ſe decreverit; imò cùm ſua bona proſcripſerit, & calumniatori permiſerit, nihil contra ſe; ſed pro ſe Deum egiſſe intelligit. Origenes, refert ad præcedens illud Iobi præconium, ut Iobus effecerit, ne Deus ullius ſtultitiæ, aut levitatis, mendacii ve argui poſſet, nam talem ſe prębuit, qualem prędicavit Deus. *No le fuco à Dios mentiroſo.*

Origenes.

Sed Latinus interpres *ſtultitiam* illam ex parte Iobi conſideravit; quaſi diceret, nihil rejecit in Deũ ſtulti ſcomatis, aut blaſphemiæ; non rependit Deo ſtultam aliquam querimoniam pro clade, quam ab illo acceperat: non retulit Deo ſtultam aliquam ingrati animi ſignificationem; & hic ſenſus tũ fini propoſito, tum verbis ipſis congruentior eſt; nam *ſtultum,* aut ſtultia, eſt id quod petulãtiũ aut inconſiderantiùs dicitur. *Hablar necedades.* quæ ſignificatio *ſtulti* non eſt à Latino ſermone aliena; nam Cicero aliquãdo loquacem appellavit ſtultitiam; ſtultitię enim index eſt lingua, & vox: & quę ſunt ſtultitiæ, eadem ſunt ſigna loquacitatis; cum tradat Plinius lib. 11. cap. 52. auricularum magnitutinem, ſtultitiæ, & loquacitatis notam eſſe in Hebræo autẽ pro ſtulto eſt, *Thiphla:* à radice, *Taphal,*

Stultitiam ad loquacitatem refert.

Cicero 3. de ora. Stultitiæ, & loquacitatis ſigna ex Plin.

תִּפְלָה
תָּפַל

R. Mardoch. in suis Concordan.

quod proprie est id, quod debitum temperamentũ non habet. Rabi Mardochai ait esse quicquid non est sufficienter paratum, & cõditum, sive sit cibus, sive cæmentum, sive res alia. Quare si ad cibum & gustum referatur, dicitur insipidum, insulsum; sic vertitur infra c.6.℣.6. si ad rẽ cęmentariam, dicitur lutum absque temperamento. Ezech. 13.℣.14. si ad verba & veritatem aut falsitatem cujuspiam narrationis, dicitur falsum & stultũ. Thren. 2.℣.14. ergo, ut quod ad cibum pertinet atque gustum conjũgamus cum verbis, & lingua, profectò *stultum* aliquid loqui, idem erit quod insipidum, & inconditum loqui. Hoc verò (ut vel ex hoc uno exemplo constare posit non frustrà nos Hispanis nostris locutionibus in explicando Sacro Sermone frequentiùs uti) nihil aliud erit, quàm, *hablar desabrido*, videlicet verbum paulò asperius, paulóque amarulentius ex palato insipido & amarulento proferre. Mirum ergo, quòd Iob ita sibi temperarit, ut cor, linguam, singula verba sale condierit, nihil insulsi, nihil ingrati aut sibi, aut divino palato proferens.

Stultum loqui.

4

Fatui qui

Donatus in Terentii Eunuc. Servius lib. Aeneid. Isidorus.

Huc facit, quod fatuos (idem sunt stulti) id est inconsideratè loquentes, & stultiloquio laborãtes, insulsos etiam interpretatur Donatus. & Servius scribit eosdem à Fatua Fauni uxore sic dictos, quæ nomen quoque à fando acceperat; id est à vaticinando, ut tradit Isidorus lib. 7. Aethymologiar. Fauno enim uxor fuit nomine Fatua, quæ assiduè divino spiritu impleta, velut per furorem futura prædicebat, unde fatuari dicuntur, qui inspirari solent. Quare fatui sunt commotioris animi, commotiorisq; linguæ homines. Iob itaque qui orationem suavissimam fundit, nihil stultum, nihil, fatuum, nihil insulsum loquutus est. Iam totum caput pulcra illa Chrysostomi clausula, elegantíque similitudine concludamus; sic ille scribit: *Quemadmodum in simulacrorum crepidine, statuarúmque basi solet inscribi, Hic, illéve posuit. ita hoc loco libri auctor postquam Iusti simulacrum verbis absolvit, in crepidine hanc veluti inscriptionem reliquit:* IN OMNIBVS HIS NON PECCAVIT *IOB.*

CAPUT PRIMUM. ★

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS.

BREVIS NOTATIO EORUM, QUAE

in Paraphrasi strictim dicuntur, & in cõmentariis fusiùs explicantur.

QUO TEMPORE ILLE Dei populus, qui jã inde ab Abrahamo peculiari signo secerni à cæteris, internoscique pòterat, in Iacob ejúsque filiis nõ solùm propagari, verùm etiam illam reipublicæ, regni ve formam adumbratam (in alieno licèt Aegypti regno, & solo) habere cæpit, in quam postea duodecim in tribus divisus redactus est, iam sanè [a] tunc posteri Esau, qui à fratre suo Iacob in Chananæam redeunte recesserat in montem Seir, ad tantam multitudinem tantámque potentiam crescere, & augeri cæperunt, ut à montosis in finitimas regiones, planiciesque camporum descendentes universum illum Idumeæ tractum, quẹ inter montes, Iordanémque media interjacet occuparent; plurimarúmque provinciarum, atque regnorum dominationem obtinerent. Verum ex reliqua posteritate unus extitit [b] pronepos Esau, ita * cæteris hominibus sanguinis communísque [c] humanitatis societate similis, ut singulari virtute viri, & præstantis animi constantia cunctos mortales longè latéque superaret; dignissimúsq; censeretur, cui propter tantam virtutem, tantúmque generis splendorem, (nam ab Abraham quintus erat) nec nõ propter singularem humanarum divinorúmque rerum scientiã, non solum terrẹ Hus, sed universæ etiam Idumẹorum ditionis principatus & imperium deferretur, & rex regum communibus aliorum regum votis & suffragiis renuntiaretur.

Is inter Husitas regni sedẽ fixit: [g] interim constantẽ quẽdã dominandi, rectúmque fœlicitatis cursum nulla adversę fortunæ incursione abruptũ, aut retardatum tenebat. * Est

*1 * Vir.*

*erat in terra * Hus*

[a] *Quo tempore Iob vixerit.* ℣. 1. *à num.* 34.

[b] *Quod Iobi genus.* ℣. 1. *à num.* 31. *latè disputatur.*

[c] *Viri significatio triplex pro homine imbecillo pro forti, pro magistratu.* ℣. 1. *à num.* 2.

[d] *Ex quibus titulis olim Reges crearentur.* ℣. 1. *à num.* 19.

[e] *Iob Rex universæ Idumeæ.* ℣ 1. *à num.* 14. *& in descriptione terræ Hus à num.* 28 *&* 29.

[f] *Iob Rex regum.* ℣. 1. *à num.* 14.

[g] *Quæ sit vis & usus præteriti imperf.* ℣. 1. *n.* 23.

[h] *Situs terræ Hus.* ℣. 1. *num.* 28. 29. 30.

verò [h] Husitarum provincia cis Iordanem in ea sorte, quæ postea dimidiæ tribui Manasse attributa est; Thraconitidē & Argob cum Iordane ab Occidente habet, ab Oriente verò majorem illum Hermon, seu Sanir montem: Arabiæ desertę contermina; Armeniæ vicina; non longè distans ab Idumæa illa montosa, quæ in cavernis petrarum sita est. Huic singulari viro, principíque clarissimo nomē Iob [i] apud alios Iobab, non sine divino numine inditum fuit; quippe non leve aut vanum, *sed quod frequenti fama cū laude gloriosum esset, & reliquæ vitæ fortunam variam, variósque eventus ([l] dolorem enim, & ęrumnas sonat) arcana significatione pręferret.

Patria [m] Bosra fuit, sive illa quę in Idumęa est, sive illa altera, quę in Thraconitide. Patrē habuit Zaram, ducem Rahuelis filium, Esau nepotem. * Sed cùm [n] sanguinis nataliúmque impuritas nihil illius vitæ candorem, lucémque obscuret, qui pietatem colat, & vitiorum sordibus se non contaminet, extitit sanè vir hic omnibus virtutum ornamentis officiisque eximius. [o] Fuit namque naturæ ducis agendíque magistræ, atque rationis rectæ observantissimus; *veræ solidæque [p] sanctitatis quæ nihil fucati, nihil impuri admistum habeat, studiosissimus sectator: omnes perfectæ innocentiæ numeros in se habens, constans cum summa veritate dictorum atque factorum, quæ in locuplete & principe viro non extrema tandem virtus est. Hanc summam æquitatis, & rectitudinis semitam cùm teneret, [q] bene tamen de omnibus mereri & studuit & assequutus est; nec non universis subditis frugi, benignúsque semper est visus: [r] Sed non ideo se non Dei servum obsequentissimum, et * pietati addictissimum imprimis exhibuit * atq; [f] universæ impiorum & vitiorum cohorti, quæ in mundo grassantur per summam licentiam, [s] hostem atque inimicū gravissimum opposuit. [t] Quale verò tandem existimare oportet Husitarum regnum extitisse sub rege sanctissimo? quàm bene fidei mysteriis rerúmque divinarum cognitione informatum, bene, & piè vivendi præceptis instructum? quantum apud illos pietas, religio, æquitatis & virtutis ratio potuerit? Neque minùs præclarè instructam domum habuit septem generosæ indolis filiis, tribúsque filiabus honestissimis, [v] sanctè omnib' & liberaliter educatis; [x] qui sicut rei paternæ atque domesticæ suppellectilis pars optima erant, ita etiam bonæ parentum spei, omnisque gaudii atque lętitiæ materiam amplissimam suppeditabant. Illę deinde minores erant, sed neque non amplissimæ divitiæ, non quę auro, & argento, [y] quibus nullus sit comparandis finis præscriptus, sed quæ pecoribus & armentis constarēt veræ ac naturales facultates. Habuit namque septem millia ovium: [z] ex quibus ad victum, vestitum, sacrificia multæ sunt utilitates; camelos (quos inter armenta pascit Oriens) tum gestandis oneribus, tum prælis, pręsertim Arabicos, idoneos; Iuga boum quingenta non sacrificiis solū, sed colendis agris amplissimis necessaria: quingētas asinas tum ad mulorum generationem [a], (qui tunc habebantur in pretio) tam ad vehēdum, aliásque operas agrorum opportunas: Familiam denique amplissimam, & numerosissimum

servitium

[h] Iob an fuerit binomius. ✠ 1.

[i] Iobi nominis interpretatio quæ ✠. 1. nu. 46. & in præfat. c. 2.

[m] Iobi patria, & parentes ✠. 1. à nu. 38.

[n] Parentum impietas nihil lędit filiorum pietatē ✠. 1. n. 40. 41. 43. in Appēdice 3. ad Iobi genealog.

[o] Prima laus rationalis hominis a virtutibus, quæ in ratione naturali posita sunt ✠. 1. à nu. 50.

[p] Multiplex simplicitatis acceptio in sacro sermone ✠ 1. nu 51. 52. 53. & 54. & sequ.

[q] Rectus pro jucundo & grato. ✠ 1. n. 56. 57

[r] An virtus sit placere hominibus. ✠ 1. nu. 58.

[f] Timor Dei universam religionem significat. ✠. 1. nu. 59. 60.

[s] Verbum recedendi, sicut & standi, militare. ✠. 1. nu 61.

[t] Husitas fideles fuisse, & ad ecclesiam pertinuisse. ✠. 1. à n. 63. & sequentibus latę dissertur.

[v] Iobi filios sanctos fuisse ✠. 1. nu. 1 & ✠. 19. n. 2. & promiscua sobolis ex viris & fœminis consideratio. nu. 9.

[x] Filii cùm dicuntur parētibus nasci, quid tertio illo casu significetur in sacris. ✠. 2 à. n. 3. usq; ad. 8.

[y] Quę naturales divitiæ quondam amatæ. & de possessione Iobi disputatio. ✠. 3. à. n. 1. usque ad. 4.

[z] Quæ horum omnium pecorum utilitates. ✠. 3. a. n. 6

[a] Cujusmodi fuerint olim muli in pretio habiti an sui generis, vel potiùs ejusdem generis cū nostratibus. ✠. 3. num. 11.

[b] Quos familiæ nomen cō

*Nomine Iob.

*& erat vir ille

*Simplex,

& rectus,

*ac timens Deum,

*& recedens à malo

2 Natique sunt ei septē filii & tres filiæ.

3 & fuit possessio eius septem millia oviū & tria millia camelorum, quingēta quoque iuga boum, & quingentæ asinæ, ac familia multa nimis.

*Erátque vir ille magnus
*inter omnes Orientales.

4

Et ibant filii eius. & faciebant convivium unusquisq; in die suo.
* & mittentes vocabant tres Sorores suas,ut comederent & biberent cum eis.

5

Cúmque in orbe transissent dies convivii,

mittebat ad eos Iob & sanctificabat illos

Consurgérsque diluculo,
Offerebat holocausta pro singulis. * Dicebat enim ne fortè peccaverint filii mei & benedixerint,Deo in cordibus suis.
Sic faciebat Iob cunctis diebus.

6

Quadam autem die

servitium ex bubulcis,pastoribus, magistris pecorum, agricolis,servísque ad omnem rem idoneis comparatum. *His rebus omnibus toto Oriente [c] nominis celebritate & re ipsa nobilitatis divitiarum, sapientiæ, pietatísque laude inter * Arabes, Armenos, Idumæósque omnes maximus atque clarissimus effectus est. Quoniam verò illa non est ultima fœlicitatis pars, quæ ad filios pertinet, certè filios habuit honestissimis [d] matrimonii vinculis junctos, qui licèt privatis domibus, & facultatibus separati divisique vitam traducerent, * sed incredibilis erat omnium concordia,maxima caritas,summa atque perpetua vitæ lætitia; quippe solenne illis semper fuit, [e] quotidianis, sed [f] modestis honestísque conviviis se invitare, excipereque vicissim: & suum ex septem hebdomadæ diebus diem cuique, ut convivator esset, præfigere. * Ejusmodi tamen rerum curam à sororibus minimè requirebant, hoc contenti, quo fraternam benevolentiam nutrirent, ut illas ad communem conviviorum jucunditatem accerserent; vocatæ verò tres [g] castæ, verecundæque virgines temperantiæ atque frugalitatis testes adessent. Sic agitabantur per [h] gyrum ex ordine convivia, suámque circuitionem singuli singulis hebdomadis conficiebant. His cum parens optimus sive pro sua regia majestate, & dignitate, sive pro illius ætatis, regionísque apud Reges consuetudine, cum minimè interesset, ne hac quoque jucunditate privaretur, quam discumbentibus afferre solent filii, sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ, [i] ad sacratiores alias epulas liberos ipse invitabat, atque per nuntium præviam aliquam purificationis sanctificationisque cæremoniam indicens, sacrificio matutino sanctè & dignè jubebat interesse; deinde his,quæ primùm Deo oblata essent,cum religione & jucunditate frui, quorum ipse Iobus esset conditor, & instructor. [l] Erat enim pro suo Primogeniti jure, & pro Regni, Sapientiæ, sanctitatísque privilegio Sacerdos Dei altissimi. [m] Sed mirum,quantum in re Sacra diligentiæ & solicitudinis adhiberet; summò surgebat diluculo, quippe hæc illum religionis cura excitabat à somno, eadémque vigilantis animum prima occupabat. [n] Pro singulis filiis,quos sigillatim unicè diligebat, singula apparabat sacrificia, quibus illorum peccata expiaret, * si quis fortè inter lautiores epulas per negligentiam admisissent, [o] & vel leviorem cogitationem, quæ Dei conspectu corda scrutantis indigna esset, cordibus concepissent. * sic [p] sacrificabat Iob post evolutam convivialem hebdomadam octavo quoque die. Cæterum cum in viro integerrimo ad perfectæ sanctitatis cumulum nil aliud desiderari posse videretur,quàm certaminis cum hoste labor, & virtutis atque fortitudinis ex manifesta victoria publicum testimonium; cúmque tantæ sanctitatis impatiens atque invidens communis inimicus illius perdendi occasionem inquireret, quadam die tum certamini, tum victoriæ atq; coronæ cōparandis opportuna,sed Iobi domui, totiq; familiæ,liberis servis,facultatib⁹ omnib⁹ funesta & luctuosa* facti [q] angeli

prehendat ℣.3.a nu. 13 ex Hebræo, & Latino.
[c] Quid magnitudo afferat in Sacro Sermone, & qui orientalium nomine intelligantur,℣. 3. à nu. 17.usque ad 23.
[d] An filii Iob fuerint tūc temporis filii familias,explicatur.℣.4 nu.3 & 4.
[e] An Iobi convivia quotidiana fuerint,ānuave, peculiari quæst disputatur. ℣.4.à nu.6.usque ad.13.
[f] De horum conviviorum frugalitate & modestia plura.℣.4.℣ a n.8. usque 12.& ad sorores non pertinuisse eam curam n.15 & 16.
[g] Iobi filiæ an virgines tūc fuerint disputatur ℣. 4.n.17, cur conviviis adhibitæ.num 16.
[h] Convivii & solennitatis nomen orbicularem circumvolutionem sonare,& quare,℣.5.n.1.
[i] Iob ad Sacras alias & Sacerdotales epulas suos filios invitasse.
[l] Iobum Sacerdotem fuisse & quibus titulis Sacerdotium obtinuerit peculiaris disput.℣.5.a n.15. usque ad 19.
[m] De diluculi,& mane surgendi arcana in Sacro sermone significatione.℣.5. & de diligentia in re divina adhibenda. ℣. 5. à n 9,usque ad 12.
[n] Peculiaris quæstiuncula an sigillatim pro singulis filiis Iob sacrificarit. ℣.5.n.14.
[o] Quid verbo benedicendi significetur, an graviora tantùm peccata, an verò levissima etiam cogitatio ℣.5.à n,23.usque ad.25.
[p] De verbo Faciendi,quod ad sacrificium pertinet, pluscula. ℣.5.n.26.

illius regni hominum, & filiorum Iobi cuſtodes, in eum ipſum locum convenerunt, in quo duo illi verſabantur Iobi tutelares,& privatæ,& publicæ perſonæ regis curam habentes; quem Satan quoque circuibat, devorare quærens. [r] Concilium dicas aut judicium rite & rectè celebratum. præſidet univerſo conventui ſuperior quidam angelus Dei vice & nomine. Aſsiſtunt reliqui, qui cum filii Dei ſint, viro juſto fraterna benevolentia patrocinantur. Offerunt, proferúntque Iobi, atque illius liberorum ſanctitatem, virtutum merita, orationes, ſacrificia. * Adſtat quoque, ſtudens ſe in angelum ſplendidum transformare, [ſ] qui calumniator eſt fratrum ſuorum, Iobo litem intenturus. Illi de rebus Iobi juvandis & promovendis & adverſus communem hoſtem tuendis, & conſervandis edoceri & illuminari poſtulant: Hic Iobum expoſcit ad pugnam. Patrocinantur illi; hic perſummam invidiam & calumniam criminatur.

Impudentem ergo & jam jam, rém aggredi geſtientem adverſarium, * qui Dei perſonam locúmque tenebat [s] affatur in hæc verba; Vnde nam huc ades ô vage & errabunde ſpiritus? quorſum enim nunc te diſsimules, & alienam in ſpeciem induas, qui omnibus benè notus ſis? [t] neque verò tua reſponſione indigemus, id enim ſive eas, ſive redeas ſemper ſtudes, ut res humanas perturbes, & miſceas, & in omne improbitatis genus mortalium animos impellas. Tunc impudens adverſarius impudenter atque ſuperbè, * Quæ eſt mea [v] celeritas diſcurrendi, veſtra nihilo minor, momento temporis luſtravi terram univerſam, quid gerant mortales contemplatus ſum; omniúmq; ſtudia perſerutatus; * nam liber mihi inceſſus quoquo patet, [x] domino videlicet atque rectori mundi hujus; mea ſunt enim omnia regna mundi & cui volo do illa; in pace itaque ſunt omnia quæ poſsideo. Sic inſoleſcenti, mentientíque dæmoni occurrit oportunè Deus: virúmque juſtum atq; optimum, quo tantam nequitiam reprimeret, objecit; [y] Attentiùs ne (inquit) contemplatus es ſingulari virtute virum, & [z] nomine & cóſuetudine mihi familiariſsimum, mihi quoque obſequentiſsimum, Iobum inquam? Nam quos tu ex deceptis mortaliũ animis ſpiritus concepiſti, hic ſolus frangere potens eſt, atque comprimere, quem nunquam efficies tuum. Oportet ſanè, te licèt diſsimulante, ex hoc uno plus te doloris, & invidiæ accipere, quàm ex cæteris, qui tibi morem gerunt, gaudii & voluptatis: [a] eſt enim te ſuperior atque potentior. nam licet tibi terra obediat, ſed huic tamen cælum ad nutum præſto eſt. Hoc tibi affirmare veriſsimè poſſum, tum ab illo, tum ab ejus univerſa familia [b] jucundiſsimum mihi ſpectaculum dari; tantòque gratius, * quantò longiùs ille ab improba tuorum familiaritate recedit, atque longiùs poſt ſe [c] mortales cunctos vitæ candore & innocentia relinquit. eſt namque omnibus ſanctitatis partibus abſolutus, æquitatis ſtudioſiſsimus, ſingulari in Deum pietate, odio habens malum, adhærens bono.

Clariſsimi hujus preconii veritatem negare cùm adverſarius non poſſet, ſiniſtrè omnia interpretari ag-

greditur

[q] Longior de Filiis Dei diſputatio, & quòd ea compellatio ſanctis angelis peculiariter conveniat. ✝.6. num.3.4.5.

[r] Quæ, & qualia fuerint hujus concilii acta privatim exponitur: & an ãgel' quiſpiam Dei nomine toti Concilio præfuerit. ✝.6. à num 9. uſque ad 13.

[ſ] De nomine & ſignificatione Satanæ latè diſſeritur. ✝.6. num. 7. & ut lites, & calumnias ſonet. num.8.

[s] Quomodo Deus angelo, angeluſvé Deo loquatur ex D.Tho. & Theol. ✝.7.

[t] Quædam interrogationes vim aſſertionis habẽt. Et verba futuri temporis reprehenſionem perpetrati alicujus ſceleris, & pravæ conſuetudinis ✝.7. nu. 1. & 2. tum etiam interrogatione extorquere vult Deus confeſsionem rei alicujus. ✝.9. num.1.

[v] Angelorum in movendo velocitas ex Patribus. ✝. 7. nu. 2.

[x] Circuire, & perambulare quid habeant arcanæ ſignificationis ex Hebræ. Græc. Lat. ✝.7.

[y] Verbum conſiderandi, quod in fonte eſt, apponere cor, quas intelligẽtias recipiat rei preſenti congruentes. ✝.8. nu.4.

[z] Proprii nominis compellatio, quàm ſit tenera atque benevola. & quaddã alia in nominibus juſtorũ obſervanda. ✝. 1. nu. 48. & 49. & ✝.8.

[a] Dignitas ſervi Dei, & quàm ſit honorifica ea cõpellatio. ✝.8. n 5 uſque ad nonum.

[b] Vt attendat etiã Deus ſuorum ſervorum pulcritudinẽ, & ſpectari à cunctis velit. ✝.8.

*cum veniſſent * filii Dei.*
ut aſsiſterent coram Domino.
** affuit quoque inter eos etiam Satan.*

7

*Cui dixit * Dominus unde venis?*

*qui reſpondens ait, * circuivi terram, * & perambulavi eã.*

8

Dixit quoque Dominus ad eum, numquid conſideraſti ſervum meũ Iob?

** quòd non ſit ei ſimilis in terra. homo ſimplex & rectus, ac timens Deũ, & recedens à malo.*

** numquid IOB frustra timet Deũ?*

10

*Nonne tu * vallasti eum, ac domũ eius, universámque substantia per circuitũ?*

** Operibus manuũ eius benedixisti,*

** Et possessio eius crevit in terra.*

11

Sed extẽde paululum manum tuam,

** Et tange cuncta quæ possidet:*

** Nisi in faciem, benedixerit tibi.*

12

Dixit ergo Dominus ad Satan:

** Ecce universa quæ habet, in manu tua sunt.*

tantum in eum ne extendas manum tuam.

** Egressúsque est Satan à facie Domini.*

13

Cùm autem quadã

greditur & [d] internam, latentemq; Iobi mentem & intentionem quæ sibi ignota erat, certis mendaciis, fictísque calumniis criminatur. * Maximo scilicet in pretio apud te (inquit) Iobus sit, Déque illius obsequio, & pietatate magnifica prædices, quem pretio & mercede conduxeris, ut tibi famuletur. Maximis abs te acceptis beneficiis quid aliud sit, quàm [e] mercenarius, & minimè gratuitus servus, qui nihil amicitia & caritate faciat, sed totus in lucri & præmii spem, laborísque mercedem, oculis & animo haud stattè feratur? [f] An verò tu erga illum ex liberalitate & benevolentia beneficum te præbeas, ego non dicam; id unum scio & constanter pronuntio, illum tibi non obsequuturum, nisi pretio & utilitate retineres. Quis enim ignoret Iobum, & illius domum universam, liberos, servos, pecuria tuorum militum custodia cincta esse, [g] teque ipsum non solùm * pro muro & vallo firmissimo sed etiam pro vigilantissimo pastore illi præbere, qui circumspicias circumlustrésque universa, quæ ad illum pertinent, nequis lupus devoret, nequis hostis injuriam faciat? * uberrimos terræ proventus confers; [h] quæcumque aggreditur, instituítve, ut fœliciter conficiantur, & cedant ex votis cuncta, tu efficis; * per te quoque illius pecora incredibiliter propagantur, & augentur, ut jam tot greges sese longè latéque per agros effundentes Husitanæ provinciæ termini capere non possint. Quid ille tanto lucro allectus non faciat? Fidem ego majorem meis dictis adhiberi non postulo, quàm res ipsa petat; licet enim de illo verissimum experimentum capere, si vel * leviter hominem pulses, & auferre te velle fingas, quæ semel dedisti. repete igitur quæ illi contulisti bona universa; quibus ablatis, * mendax habeat, & [i] disperearn miser, nisi fucatam pietatem & mercenariam quandam amicitiæ umbram habuisse comperiatur; & nisi palam & impudenter, nihil tuam faciem reveritus, [l] providentiam bonitatémque tuam criminetur. Hac ille ratione tectè & callidè Iobum exposcebat ad singulare certamen; quem quòd illius virtutem, animìque fortitudinem exploratam haberet, Deus nihil cunctatus concessit adversario; Et * ne ullam postea in certaminis lege fraudem, aut dolum causaretur, non sua, sed adversarii manu probandum excutiendúmque permisit. Tuæ inquit potestati universas Iobi facultates, liberos, familiam [m] permitto; illum, quem nunc non postulasti, [n] minimè permitto. * Mira tunc hostis alacritas in re procuranda, incredibilis celeritas in conficienda. Namque, ut illi data est facultas, arripit inflammatus ad prædam; & sacro è cœtu se proripit omnes suarum virium potestatisque, & insitæ adversus Iobi res atque familiam sævitiæ aculeos excussurus. Igitur cum convivialem hebdomadam magnificentiori epulo apparato Iobi filius stirpis maximus domi suæ instituisset, tempus lætissimum, [o] horámque meridiani prãdii optimam, & valdè opportunam occasionem adversarius ratus ad commovendam repentina clade fortissimi viri constantiam, nuntium agat; (nisi fortè [p] ipse Satanas ementita habitu, fictísque verbis nuntium agitat) qui miserabili gestu, discissis vestibus, convulsis capillis, vix in-

[d] *Adversarius, omnesq; impii intertionem calumniãtur in bonis operibus: è contra justi etiã in prave factis ex intentione latetti excusationem quærunt ℣.9. num.1. & 2.*

[e] *Quæ sit amicitia gratuita quæ mercenaria: & qui servi Dei gratuiti ℣.9.*

[f] *Quam sit Deus ex mera gratia erga mortales beneficus. ℣,9.*

[g] *Vt Deus Ecclesia sua, & justorũ singulorũ custodem, & vigile agat, & quam varia ratione ℣.10.num 2.*

[h] *Vt Deus opera manuum, actionésque suorum justorum fœcũdet, impiis interim laborãtibus in vanum, digressiuncula apposita explicatur. ℣.10.*

[i] *De particula אם si, quæ jurandi, & imprecandi formula est, enucleatè disseritur. ℣. 11. num. 4.*

[l] *De verbo benedicendi & de Antiphrasi, aut Euphemismo. ℣.11.*

[m] *Non esse statim sanctitatis, & divinæ benevolentiæ argumentum, si quæ postulas, accipias, observatur ℣.12 nu.1.*

[n] *Vt Deus liget, & cõprimat inexplebilẽ dæmonis sævitiam, & quã illi facultatem concedat Deus, quam deneget disput. ℣. 12. nũ.7.8.*

[o] *Quo temporis articulo dæmõ aggressus fuerit Iobum, & ut semper*

methodum servet. ṽ. 13. num 3. violetus pariter atque astutus. n 1. & 2.

p *An Nuntii fuerint veri homines, an verò fallacissimus Satanas, explicatur. ṽ. 14. num. 1.*

q *De Saba, atq; Sabæis, & quorundam Arabum excursionibus, & latrocinia accuratior disp. ṽ. 14 num 6. 7. 8.*

r *Exquisita omniū cladium methodus, & dæmonis improbitas nullum respirandi spatium concedentis expenditur ṽ. 16. n. 1. 2. 3.*

s *An verus iste quoque ignis fuerit, An dæmon sub fulminis specie. & de igne Dei, & aliis, quæ ad fulmine tacta pertinent opportuna consideratio. ṽ. 16. num. 4. 5. 6.*

t *De Chaldæis, & eorū equitandi peritia nōnulla ex sacris & profanis. ṽ. 17. num. 1. & 2 & ut ternarius sit ex disciplinæ militaris præcepto. num. 2.*

v *Extremi nuntii acerbitas, & de parentum in filios caritate, atque Iobi cum aliorum parentū luctu comparatione. ṽ. 18. num. 6. 7.*

terculum spiritum emittens, inauditis verborum exaggerationibus rem in hæc verba exponit: Dum arabant boves, terrámque excipiendis seminibus subigebant nulla præterea sementis spe relicta, cúmque asinæ agrorum culturæ consortes, atque vicariæ, non procul abessent, q Sabæi hostes, qui ex Arabia fœlici in provincias vicinas solent excurrere, in prædam adorti, prædam egerunt: pecudúmque custodes, dum vim repellere conantur, per summam crudelitatem vulnerati interfectíque sunt, ad unum omnes; solus ego è tanta clade superstes; solùm inquam ego funestissimi casus infœlix, verissimus tamen nuntius.

r Nondum rupis instar immotus animus, tantillum respirarat, vehemēti dolore castigato, cùm ecce alius stupēs sensu, vocéque torpenti, (quale iis contigit, quibus tetrum aliquod prodigium apparuit) Numen, inquit, ô Rex, à salute nostra aversum; adversum cœlum; iratus Deus voracem s ignem in tuos ovium greges jaculatus; horrenda fulmina in pastores, & servos contorsit æther; sævo incendio omnia comprehensa; ne ulla quidem victima qua Deum placare possis, reliqua est. Sed quid inquam Deum? quem tot sacrificiis demereri nunquam potueris, tuæque familiæ propitium reddere? nam me ex flammis volitantibus incolumem evasisse, quò tibi hæc nuntiarem, nescio quo numine factum dicam? Nec hæc solùm: sed extrema verba secundi tertius famulus lugubriori nuntio prosequuturus excepit: t Chaldæi, inquit, equites deprædandi percupidi, amara gens, velocior lupis vespertinis, & in tres equitum turmas divisa, rectè in tuos camelos involarunt; egerunt prædam; custodes interfecerunt; & nisi me solum fortuna servasset incolumem, stragem funestissimam istam nulla ratione cognovisses.

Extremam tandem machinam admovere agrediens importunissimus hostis, extremum eundemque acerbissimum nuntium immisit: nam vix tertius ille famulus dicendi finem fecerat, cum quarto jam loco alius ingressus multò graviori casu commotus rem miserandam, atque funestam exponit. Filios, inquit, tuos, filiásque honestissimas in domo sui fratris natu maximi hodiernum diem festum agere bene nosti; ille pro suo primogeniti jure, atque munere * lautissimum convivium dabat; nuper discumbebant omnes hilaritati mensæque indulgentes, rem; v dictu miserabilem. cùm ventus vehemens spirans ab x Austro, & immoderata tempestas vi cœlesti, & Numine, cui venti obediunt, seviente, coguntur subitò; incumbit tantum malum in domus angulos, quibus tota firmiter nitebatur; repentè summa tecta dejicit; momento demolitur muros; convellit fundamenta; opprimit convivantes; y evadendi locus, tempusque nemini conceditur; sic pereunt charissima tua pignora; vivo famulus ego longè vilissimus; ego inquam, qui ad te rem luctuosissimam deferrem. Si accurras, ut rei, quam à me audisti, testis oculatus esse possis, videbis profectò non deformata cadavera, neque

*die filii, & filiæ eius comederent & biberēt * vinū in domo fratris sui primogeniti.*

14

Nuntius venit ad IOB, qui diceret: boves arabant, & asinæ pascebātur iuxta eos:

15

Et irruerunt Sabæi, tulerúntq; omnia & pueros percusserunt gladio, & evasi ego solus ut nuntiarem tibi.

16

Cúmque adhuc ille loqueretur, venit alter, & dixit: Ignis Dei cecidit è cœlo. & tactas oves, puerósque consumpsit. & evasi ego solus, ut nuntiarem tibi.

17

Sed & illo adhuc loquēte venit alius & dixit: Chaldæi fecerūt tres turmas, & invaserunt camelos & tulerunt eos, nec non & pueros percusserunt gladio, & fugi ego solus, ut nūtiarem tibi.

18

filiorum

Adhuc loq[u]*ebatur ille, & ecce al*[i]*us intravit, & dixit: Filiis tuis, & filiabus bibētibus vinum in domo fratris sui primogeniti,*

19

Repente vētus vehemens irruit à regione deserti.

Et cocussit quatuor angulos domus

Quæ corruēs oppressit liberos tuos, & mortui sunt.

Et effugi ego solus, ut nuntiarē tibi.

20

Tunc.

Surrexit Iob.

Et scidit vestimēta sua.

Et tonso capite,

Corruens in terrā adoravit, & dixit.

21

Nudus egressus sū de utero matris meæ & nudus revertar illuc.

Dominus dedit, Dominus abstulit.

filiorū lumina, quæ claudere possis, neq; verò obscurata illa & cœca contemplandi vlla tibi facultas reliqua est, sed (quod incredibilis cœlorum inclementiæ fuit) lacerata omnia, & comminuta. Si effodere velis, ut iusta funeris peragas, non dubium, quin simul cum lapide filii quoque partem retrahas; & cum ligni frustro capitis cui infixum est, cranium; cum pulvere commistum cerebrum, exsculptos oculos; cum phiala manum simul; confusa omnia; ut quis quisque fuerit, cui ve tumulo mandari oporteat, nulla ratione internosci posit. Cùm tot igitur tristes atque funestos nuntios continenter excepisset, iam sibi temporis, atque respirandi copia facta, ut justa tristitiæ & luctus pro [z] humanitatis parentísque debito, documenta præberet, è sede regia, aut mensa, cui forte accumbebat illico [a] surrexit, atque stans animum verè excelsum, mentem in Deum erectam, seque in profundo miseriarum pelago subsistere posse, & malis omnibus superiorem ostendit; & surgens stánsque non solùm aduersarios omnes alacris expectare, sed ultro etiam provocare, atque lacessere visus est. Vestes deinde regias discidit, tum ut mutata veste lugubrem habitum indueret, & Deo punienti non solum non repugnaret sed comitem etiam, atque suarum se ærumnarum adjutorem præberet; tum ut nihil sibi ex terrena suppellectile reliquum fieri velle demonstraret; quippe lubens pallium ipse suum, atque tunicam adversario largiretur. cùmq; interiùs sentiret blasphemiæ aculeos sibi ab iniquo hoste subdi, [b] Vestiū profectò dilaceratione, vel de sola divinæ injuriæ cogitatione, atque memoria vehementer doluisse, neque fieri ulla ratione posse, ut ad tantum piaculum unquā perduceretur, certissimum effecit adversarium. [c] Abrasit postea caput pro more lugentium, luctaturúsque cum hoste non solùm vestimenta, sed comam etiam ne teneri posset, abjecit. Tandem humi se [d] prosternit Deum adoraturus, & genuflexus patientis constantísque animi corollam ab imperatore accepturus miles strenuissimus; hisque verbis supplicat, & de tota sua calamitate sapientissimè philosophatur, interim exspectantibus nuntiis, intentísque ora tenentibus hostibus, quam ille affecti, dolentísque animi verbis significationem daret: Nudum me nascentem, & venientem in lucem terra [e] mater protulit, nudum me hinc exeuntem & discedentem iteratò in gremium suum terra mater recipiet. E tenebris, & angustiis materni uteri nudus & imparatus ab omnibus vitæ præsidiis prodii in vitæ usuram, spoliatus bonis omnibus in sepulchri tenebras & angustias concedam; néq; me ille [f] nudum aspernabitur ad se redeuntem, qui nudum misit. interim mundus in me nō habet quicquam; nihil enim mecum ex illius bonis aufero; nihil, quod acceptum illi referre debeā scio igitur abūdare, scio & penuriam pati. Quid, quòd summa cum [g] ratione atque judicio non fatum, non fortuna, non casus, sed divini numinis sapientia, atque providentia cum mortalibus agit, nunc dando, nunc auferendo, quæ semel largita fuerit. nam cùm dedit, commodatò dedit, rerū a se dominio mancipiíque jure minime abdicato; quare profectò iniquus sim, si muneris sui arbitrium largitori nō

[z] Contra Stoicorū indolentiam & ut Deus à nobis exigat in malis doloris sensum ♆. 20. nu. 1.

[a] Surgendi habitus viro justo, constantique dignus consideratur. ♆. 20. nu. 2. 3. 4.

[b] Vestiū dilaceratio quorsum fieret sex potissimū caussa, totidémque virtutis Iobi documēta ♆. 20 à nu. 5 vsque ad. 10.

[c] Varii priscorum ritus, variaeque significationes in capitis detonsione, & ut cum Iobi constātia facere omnes possint. ♆. 20 a nu. 11. vsque ad. 24.

[d] Varii adorādi habitus; inter omnes autem præstare eum qui fit prostrato corpore. & de adorādi significatione in sacris non pauca. ♆. 20, nu. 15 16. 17.

[e] Vterus matris an terra gremium sit & de tellure parente fusior consideratio. tum etiā materni uteri, cum sepulchro opportuna comparatio. ♆. 21. a nu 2. usq; ad. 6

[f] Præclara Iobi, multipléxque de nuditate, & bonorum amissione, & præclara de vita (quæ via quadam est) & de morte (in qua consistimus) philosophia expenditur ♆ 21. a nu. 7. vsq; ad. 11

[g] Divina providentia statuitur Dei permissio, & divinum beneplacitū observātur. Actio à passione subtiliter discernitur ♆. 21. à nu. 12. vsq; ad. 16.

relinquam; avidus, ſi nō lucri loco habeā quòd accepi, ſed damni quòd reddere debeam; tandem ingratus, ſi ullam mihi injuriam illatam conquerar, quòd voluptatibus finem ſtatuere jubear. Ergo quę à Deo optimo, bonorúmque omnium fonte manarunt, ad eum unde exierunt revertantur. Illud mihi pro extremo ſolatio fuerit Deo ſic placuiſſe, [h]cui nihil injuſtum unquam placere poterit. Fecerint ſane hoſtes per ſummam injuriam ego lætus quod factum eſt perferam: quid illi egerint, nihil ad me; qua ratione ego patiar, meum eſt cogitare, & ut ſit optima, curare; atque Deū qui pro ſua æquitate, & providentia præclarè mecum egit, hymnis & gratiarū actione proſequi, & digniſsimum prædicare, qui omnium mortalium linguis & vocibus concelebretur.

Hinc iam perſpicere licet Satanam temerè recepiſſe, fore ut Iobus in divinum numen injurius exiſteret; cùm ex periculoſo bello illæſus integérque animo evaſerit, neque mente, neque verbo divinam providentiam læſerit, nihil [i] aſperius, nihil immoderatius protulerit, ſed modeſtiſsimo ſilétio ſe, remque totam patienter continuerit.

[h]Vt Deus ſūma ratiō ſit & cum ſumma æquitate omnia moderetur ℣. 12 nu. 15.

Nomen pro re ipſa nomine, & glorioſa fama digna, & ut ſe Deus in affligendis juſtis glorioſum, & gratiarum actione proſequendum præbeat. ℣. 21. nu. 17. 18.

[i] Quid ſtultitia, aut fatuitas cum ad linguæ vitiū ſpectat, accuratè explicatur. ℣. 22. nu. 3. & 4.

Sicut Domino placuit, ita factum eſt.

Sit nomen Domini benedictum.

22

In omnibus his non peccavit Iob labiis ſuis.

Neque ſtultum aliquid contra Deum locutus eſt.

CAPVT. II.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Iobi ſemel probata pietas, & conſtantia iterũ à Satana expoſcitur, & à Deo permittitur tentanda totius corporis ulcere peſsimo, & ſtatu miſerrimo, deinde inſolentia, & oblocutione uxoris; tandem amicorum adventu primò; quidem, cum ſolatio opus erat, obmuteſcentium, paulò verò poſt inſultantium, & garrientium impunè.

I. Factum eſt autem cùm quadam die veniſſent filii Dei, & ſtarent coram Domino, veniſſet quoque Satan inter eos, & ſtaret in conſpectu eius.

II. Ut diceret Dominus ad Satan Unde venis? Qui reſpondens ait. Circuivi terram, & perambulavi eam.

1. Primi certaminis cum Satana congreſſus ſecundus.	*3. Pudibundum & coactũ nunc adeſſe Satanam aliorum ſententia.*
2. An ſecundus angelorum cõventus eodem die coactus, quo primus	*4. Impudenter & ſponte nũc quoque adfuiſſe.*
	5. Dei interrogatio qualis.

1

NONTAM ſecundũ certamẽ exiſtimandum eſt nunc ſcribi, quàm primi cum Satana certaminis ſecũdus quaſi cõgreſſus. Cùm enim hoſtis experiretur viri conſtantiam, poſt quàm omnibus, quibus potuit machinis commovere illum non potuit, pedem refert, ampliorem poteſtatem poſtulaturus ſibi permitti. Interim Iob respirare permittitur, & paulò liberiùs ſecum de divinis rebus, & de contemptu rerũ humanarum philoſophari, vireſque iterum congreſſurus colligere.

2

Secundum an gelorum cõcilium an eadẽ diè, qua primum.

Quadam die. In fonte; *& fuit dies.* particula copulativa, quæ ſępè initio libri, aut narrationis redundare ſolet, nunc narrationi continuandæ ſervit. Quantùm autem inter utrumque angelorum conventum tẽporis interceſſerit, incertum eſt. Illud videtur certum; nõ refriguiſſe Dæmonis ſævitiam, neque mũltùm temporis exſpectaſſe, ne remitteretur dolor ex præcedenti calamitate. Chryſoſt. ſequentem diem ſtatuiſſe videtur; nam propterea exiſtimat dici angelos quotidie aſsiſtere, quòd ſingulis diebus rationes referant rerum quæ aguntur. Interlinealis eã dem diẽ intelligit. D. Tho. non ob aliud aliam dici, niſi propter novum factum: *ſicut* (inquit) *in Geneſi plures dies numerantur propter plura rerum genera, quæ creata ſunt.* Cętera ex verſiculo. 6. c. 1. petenda ſunt.

Chryſoſt. — *Interlinealis* — *D Thom.*

3

An eodem affectu quo antea ingeſſerit ſe angelorum cœtui ſatanas

Cùm veniſſent &c, Veniſſet quoque &c. Angeli ſancti, ut patientiæ & conſtantiæ Iobi atteſtentur. Rurſus Satan non eodem modò, quo antea affectus, ſe ingerit cœtui ſanctorum, antea enim non invitus, nunc, ut videtur, coactus, & pudibũdus; ſic exiſtimat Iulian. in Catena. *Venit in medium angelorum quaſi captus, nam illum pudebat, fugamque meditabatur.* adactus ergo eſt à ſanctis angelis, ut adeſſet, atque manifeſti mendacii, & improbæ invidiæ in publico omnium cœtu condemnaretur; iuſto videlicet dignóque ſupplicio: quale hypocritis, & ſuperbis, & magnifica promittentibus, & ſtulteloquentibus, cõminatur Sapiens. *Ne fueris hypocrita in conſpectu hominum, & non ſcãdalizeris in labiis tuis. Attende in illis ne fortè cadas, & adducas animæ tuæ inhonorationem; & revelet Deus abſconſa tua, & in medio magnatum elidat te, quoniam acceſſiſti malignè ad dominum, & cor tuum plenum eſt dolo, & fallacia.*

Iulianus. — *Eccle 1. 37* — *℣. 38.* — *℣. 39.* — *℣. 40.*

4

Par dæmonis impudentia præcedenti.

Verùm cum ſimili ratione atq; in præcedenti capite aſtitiſſe ſatanas ſcribatur, ſimili quoque impudentia ſpontè ſe ingeſiſſe choro ſanctorum credendus eſt: quod Origeni quoque placet: inducit enim demonem, ſecum deliberantem an victus fugeret; an aggredi & congredi iterum expediret. Tamdemque in ſpem victoriæ erectum ſi ſibi cruciandus Iob permitteretur, impudenter, introire auſum eſſe ad Dei judicis ſubſellia.

Origen.

5

Unde venis? interrogatione (inquit Greg.) *infirmitas ſuperbiæ ejus increpatur. cũ ſcratur rediſſe de bello.* Chryſoſ. Quod Diabolus

Gregor. — *Chryſoſ.*

invidioſe

inviduoſè tegit, Deus interrogando retegit; nam vel ab invito extorquet Deus athletæ ſui laudem & victoriam. Ergo irriſione plena videtur interrogatio; Heus ò fortiſsimè, qui ante prælium canebas victoriam, atque triumphum; quem tandem belli exitum expertus es? Ille verò quaſi non ex bello rediiſſet, ſed ex conſueto munere circumeundi terram, nihil ampliùs reſpondet, quã cùm primò rogatus fuit, unde veniſſet. & nunc quidem, qui circuit terram mille modis noxius illa eadem videtur Homerica Ate.

Homerus.

,,,, Noxia millè modis
Omnia lativaga terras regna peragrans.
Omnia cõturbat, nocet omnibus, omnia miſcet

III. Et dixit Dominus ad Satan. Num quid cõſideraſti ſervũ meũ IOB quòd non ſit ei ſimilis in terra, vir ſimplex & rectus, ac timens Deum & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam? Tu autem commoviſti me adverſus eum, ut affligerem eum fruſtrà.

---

1 *Retinere propriè firmitatem & vim affert. Tum etiã eſt habitus cõfugiẽtis ad aliquod firmum aſylum.*
2 *Retinere habitus apprahendentis arma. Pietas retinẽda, illuſtratus Salomon.*
3 *Expenditur Hebraica lectio.*
4 *Retinere ad verba refertur. Explicatur locus Reg. & Malach.*
5 *Patientia vis, & laus.*
6 *Dei fidelitas in retribuẽdo ſine mora Malach adductus de libello monumenti.*
7 *Deus loquitur humano more.*
Affligere, particula fruſtra ad multos ſenſus anceps.

1

ADhuc retinens innocẽtiam. Quin (inquit Deus) ingenuè fateris ſervi mei ſanctitatem non fucatam, & ementitam, ut tu mentiebaris; ſed veram, atque ſolidam benéque probatam, atque exploratam? *& adhuc.* poteſt referri ad tempus, hoc in quam tempore, nihilominus perfectus, nihilóque minus erga me pius, quàm antea: vel poteſt referri ad clades acceptas adhuc inquam, poſt tot calamitates, totque ab hoſte mala illata, ſenſus idem.

חזק Quia propriè retinere.

Retinens verbum, *HazaK*, firmitatẽ, vim, robur in retinendo & compræhendẽdo affert, aut firmam, & minimè languidam rei appræhenſionem, & retẽtionem. quare ſæpè à Vulgato cõfortari, roborari, invaleſcere vertitur. *Innocẽtia* verò eſt, quã ſupra ſimplicitatem dixit, ideſt, integritatem, perfectionem, conſummationem: quare *retinere innocentiam*, erit, firmiter appræhendere ſanctitatem, ne elabi poſſit; vim & robur adhibere in retinendo, & comptæhendendo. Sentiebat igitur hoſtem conati eripere illi innocentiã, & ſanctitatem, pugnabat ipſe pro retinẽda, & conſervanda; cùm cætera ſibi auferri videbat, innocentiam appræhendit, quã ſolam conſervatam cupiebat: in horum bonorum naufragio, ſanctitatis tabulam atripuit, quam illi nulla vis tempeſtatis extorquere potuerit; hac una delectatus, qua nudus licèt ejiceretur ad litus. Tum etiam firmiter tenere aut appræhendere rem aliquam, habitus eſt in mediis fluctibus, aut in cõmotione & turbatione, ad aliquid firmum & inconcuſſum confugientis, & inde ſibi ſecuritatẽ, & tranquillitatem poſcentis. ergo cùm tot adverſæ fortunæ fluctibus agitari ſe videret, cùm confuſa & turbata omnia, nihil ſibi tranquillitatis, & firmitatis, niſi in pietate, & Deo pollicitus pietatem tenuit; ſanctitatem, quæ firma ſecuráque poſſeſsio eſt, appræhendit; adhæſit Deo, ne commoveretur.

Retinere innocẽtiã quid.

Sanctitas velut arrepta tabula in aliorum bonorũ naufragio.

2

Præterea cum eadem etiam voce & ſignificatione dicatur quis, *apprahendere arma & ſcutum*, Pſal. 34. ideſt firmiter viriliterque illa tenere. opportunéque illis uti; dicetur Iob tenuiſſe ſanctitatem, tãquam arma & ſcutũm: nam ſanctitate & innocentia, velut armis, hoſtẽ vulneravit ſéque velut ſcuto texit atque defendit. Hinc videas Iſai. 35. juberi *puſillanimes cõfortari manus diſſolutas*; ideſt ad apprehendendũ, retinendúmque invaleſcere, & roborari, ne ſemel cæptam pietatẽ ullis tentationibus aut adverſitatibus dimittamus, eripi ve è manibus patiamur. Lucrũ verò & utilitatẽ ex retentione ſanctitatis exponit Sapiens Proverb. 3. *Lignum vitæ eſt his, qui apprahenderint eam, & qui tennerint eam beati.* Elegans in primis tranſlatio; qui ita pietatẽ firmiter teneat, ut in manibus illius veluti radices egiſſe videatur, nihilóq; faciliùs avelli ex illis poſsit quàm antiqua arbor, ex terra, in qua altiſſimas radices egerit, fiet ſanè in illius manibus *lignum vita*, ideſt arbor quæ vitalẽ fructum ferat, illi qui in paradiſo prove-

Pſal. 34 2. Pietas velut arma & ſcutũ apprehendenda & retinẽda

Iſai. 35. 4

Proverb. 3. 18.

niebat

Prov. 31. 16 3.

mebat similem, *& fructam manum suarum comedet.*

3
Lectio Hebraica explicatur.

Sed sensus non minùs pulcher, si constructionem Hebraicam & significationem paulò liberiorē non negligamus; *Adhuc retinens in innocentia sua;* idest robur & constantiam ostendens in innocentia; invalescens & prævalens in sanctitate; idest propter innocentiam & sanctitatē hosti prævalens, & debellans adversariū: ab hac enim radice etiam dicitur. 2. Reg. 11. *Conforta bellatores tuos.* adhùc in ærumnis fortior evadens; nam innocentia, virtus, & cōstantia in infirmitate perfectior fortiórque redditur. Denique cū vis hęc tenendi, & apprændendi ad verba referri soleat, certè non incommodè dicetur Iobus, *retinuisse in sua sanctitate*; idest, sanctissimis verbis, & suavissima oratione, planè vicisse falsum illud testimoniū quod mendax Satan contra se tulerat. sic enim. 2. Reg. 24. dicitur; * *Obtinuit sermo Regis verba Ioab*: idest, invaluit sermo Regis, vicit verbum præceptùmque Regis. quod. 1. Paralip. 21 dicitur *Sermo regis magis prævaluit.* & Malac. 3. sic cōqueritur Deus; * *Invaluerunt super me verba vestra dicit Dominus & dixistis. Quid loquuti sumus contra te? dixistis, vanus est qui servit Deo.* videlicet pollicebatur Deus suis servis ingentia præmia; impii è cōtra, Dei servis nihil præmii aut mercedis perceptu ros pro labore, affirmabant; atque illud ore frequenter versabāt, *Vanus est qui servit Deo*, tanquam rem certissimam. Ad similē modum Iobi oratio *retinet*, obtinet, tenet, confortatur, prævalet, vincit Iobus in sanctitate, dum nihil peccauit verbis suis, contra quàm Satanas receperat. hoc igitur nunc cæteris Iobi virtutibus accrescit ingentis laudis, & clarissimi præconii.

2. Reg. 11. 25

4
Retinere, vel obtinere ad verba relatū.

2. Reg. 24 4
*Salio el Rey con la suya, y el fu yalio mas su palabra.
1. Parali. 21 4
Malach. 3. 13 ỳ 14
*Basta q̄ aveys querido hacer mejor vuestra mentira que mi promessa y palabra.
Vis verborū S Iobi.

5
Crysost. hom. 5. de passiēt. Iob & hom. 1. super 1 ad Cori. 1. & hom. 25 ad pop. Antioc.

Hinc licet cum Chrys. colligere, Plus Iobum profecisse passionibus, quàm virtutum actionibus: & eleganter singulis virtutum actionibus singularum passionum tolerantiam opponit; & ad tantæ patientiæ laudem sic scribit: *Data mihi pace oportet dicere, quoniam & si non major Apostolis, minor tamē beatus ille non fuit: illos enim eadem pro Christo pati solabatur; ille autem hoc solatio destitutus, non piscator, nec penuiter, vivens passus est omnia.*

Patientiæ probatio vix patet calumniis.

Deinde observandum, hanc esse post patientiæ probationem, ita solidam atq; firmam pietatis laudem, ut nullis jam criminatoris Satanę calumniis patere videatur: nihil enim nuper calūniatus est, quā desiderati in Iobo probationem: deinde nihil viro probato objiciet, quàm præteritam probationem non fuisse omnium acerrimam, atque gravissimam. *Tunc* (inquit Chrysost.) *obstructu n est turpe Diaboli os, neque habuit, quod diceret.*

6
Dei fidelitas in remunerando.

Tandem: Deum valde fidelem esse, cui committatur bonorum operum, virtutúmque depositum servandum, *redditura in illum diem*, usque ad ultimum quadrantem: idque ex hoc loco manifestum fit; nam sicut crevit Iobi meritum, & patientiæ labor, ita etiā crescit illius apud Deū laus hac particula, *& adhuc retinens innocētiam.* ne unum quidē verbum, quod pro Deo locutus sit, sine mercede & pręmio prætervolabit; notabuntur, & scribētur omnia, ut Malach. admonuit. *Locuti sunt timentes Dominum, unusquisque cum proximo suo, & attendit Dominus, & audivit.* (vide quāta Dei attentio in excipiendis singulis verbis viri justi) *Et scriptus est liber monumēti* (Hæb. memoriæ, aut recordationis) *coram eo timentibus Dominum*, (ut qui publicum habet depositum pecuniarum, quidquid ad illum deferatur, libro & tabulis excipit, redditurus cum primùm repetatur. ne autem putaremus cogitationem quamcunque mente susceptam non esse in memoria apud Deum, addidit) *& cogitantibus nomen ejus.* Neque verò est *liber* hic *monumenti* apud Deum servatus, ut nemini legere aut scire liceat, quid justis viris, bonorum operum & laudis præmiíque debeatur. certè ille liber, publicæ quædam tabulæ sunt: hæ autem affigi solebant publicè, in publicum alicujus rei testimonium. sicuti etiam Habacuc jussus est *scribere visum, & explanare super tabulas, ut percurrere possit, qui legeret eum.* Hoc illud est, quòd statim, ut Maria Magdalena unxit caput Iesu, alabastro unguenti, publicum audivit de se testimonium. *Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc evangelium in toto mundo, dicetur & quod hæc fecit in memoriam ejus.* Statim igitur ut Iob benè & patienter de Deo, & de ejus providētia locutus fuit, quasi publicum instrumentum, publicásque tabulas affigeret Deus, Iobum laudavit in publico omnium angelorum conventu. Illud verò non prætereundum, valde honorificū

Neq, verbū neq, cogitatio manebit sine pręmio.

Mala. 3. 19.

Simile.

Liber memoriæ quo describuntur merita Sāctorum.

Habac. 2. 2.

Matt.29 13.

Magna laus virtutem cõmendari.

esse laudis genus,& sanctitatis verissimæ firmum testimonium statim laudari viventem hominem ; cùm Paulus pro omnibus laboribus in prædicando Evangelio susceptis, satis sibi præmii collatum iri arbitretur, si non statim, sed in novissimo saltem judicii die, commendatus sit à supremo judice, interim ejus meritis atque bonis operibus jacentibus in tenebris,& oblivione, *Quoad usq;* (inquit) *veniat Dominus ; qui & illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit consilia cordiũ, & tunc laus erit unicuique à Deo?*

1.Cor.4.5.

7

Humano more loquitur Deus.

Tu autem commovisti me. Humano more dictum videtur,quasi Deum pęniteat facultatis aut permissionis Dęmoni factę; & quasi alieno consilio & importunitate commoveri,aut de sua voluntate & cõsilio dimoveri posset. Non dissimili ratione sæpè Deus ait,non nisi invitum & provocatum in homines animadvertere:& veluti in nostris suppliciis & doloribus ipse quoque doleat , ait se, sicut & nos quoque indigere solatio ; & sicut nos afflicti gemimus, se quoque gemere. *Heu consolabor super hostibus meis,& vindicabor de inimicis meis.* Isai . 1 . quasi humano more illud dixisset *No me hagais que os haga lo que a todos nos pese.* Verbum autem commovendi,affert in originali , persuasionem quandam sive ex veris , sive ex fictis rationibus simul cum impulsione & incitatione ejus, cui persuadetur : sicut de Achab dicitur 3.Reg.21. *Concitavit eũ Iezabel uxor sua.* Ait ergo Deus,appositis, & exquisitis rationibus ad persuadẽdum conatus es me incitare adversum Iob.

Isai.1.24.

Quid propriè commoveri.

סית

3.Reg.21.25.

8

בָּלַע

Vt affligerem eum. multò acrius,& vehementius videtur verbum originale *Balagh.* quod sæpè transfert Latinus interpres Devorare. Gene.41.℣.4. Exod.7.℣.12 & Absorbere.1.Reg.17.℣.16. & Deglutire.Psal.123.℣.3.& Præcipitare,quasi in baratrum,& locum perditionis. Ps.54.℣.10.& Isai.19.℣.3. Aquila vertit ; *ut obruerem,* vel, *ut deglutirent.* Pagn. *ut perderem.* quod ex Græco,& Septuaginta sumptũ est. Vnde colligimus tum Dæmonis sęvitiam in sua illa prima postulatione : tum etiam verbum illud *tangendi,* non esse leviter,neque leniter accipiendum.

Aquila. Pagnini. LXX

1. Expositio. Caietan.

Frustra. Gratis,sine causa : quod potest ad diversa referri. Primò ad ipsum Satanam eo sensu,quem indicat Cajeta. cùm Iob te minimè læserit , aut provocaverit odio illum habes gratis , & me concitasti in eum. sensus hic primus,vltimus est inter omnes;nam improbus dæmon hominis sanctitate acritèr pungitur, & graviter vulneratur. de qua re eleganter disserit hom.5.Chrys. *Propterea* (inquit) *in tẽtationem cecidit,quòd Diabolo plagas vehementer infligeret.* Secundò ad eundem Dæmonem aliter; frustrà,gratis, nulla sufficiente causa,aut crimine delato,propter quod puniri deberet, sola malitiosa tua suspicione illius occultæ intẽtionis proposita,nulla delicti plena,aut semiplena probatione facta, commovisti me,ut torqueri juberem insontem. Tertiò ad frustratas Satanæ spes referunt Orig. Olympiod. D.Tho.& frequens interpretatio; in vanum, frustra reciderunt omnes tui conatus; manifesti mendacii convinceris,cùm non solùm nullam blasphemiã, sed neque verbum parùm pium parúmve consideratum extorseris. Quartò ad Deum simul,& ipsum Iob ; afflixi hominem nullo suo merito,gratis , frustra nihil supplicii , nihil pænæ commeritum; ita me ille compellare possit, quid feci, quod commerui pater? Ita Chrysost. in Caten. & Greg. illud etiam obsetvat, nihil Deum frustrà,aut sine debito fine facere,quare in suæ gloriæ finem, & hominis,bonum hęc Satanę potestas à Deo facta,& directa est. Sed illud non prætereundum,quod pro divitum instructione indicat Olyimp. *frustrà* idest sine peccato Iobum spoliatum fuisse bonis , & non quòd,sicut alii avari,ea ad beneficẽtiam non conferret; qui igitur benefici erga pauperes non sunt, his, quæ accipere solent à Deo beneficia, justè negãtur & olim concessa auferuntur.

Chrysost. Hom 5 de Patient. Iob.

Secunda expositio.

Tertia expositio.

Origenes. Olympiod. D.Thom.

4. Expositio.

Chrysost. Gregorius.

Deus nihil fecit frustra.

Olympiod.

Ab avaris divitibus justè facultates auferuntur.

IIII.Cui respondens Satan ait , Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo,dabit pro anima sua.

1.Nova Satanæ calumnia, novàque accusatio.	*4.Quid pellis,rumor & instrumenta domus quondam in pellibus.*
2.Pellem pro &c. proverb locutio.& 1 Graecian expositio.	*5.Animæ quid,interdũ pro corpore aut vita animali.*
3 Præpositionẽ (Pro) multas particulas in Hebr respondere.explic Ioan.	*6 Satanas ver sate abutitur.nemo tenetur pro altetius vita suã exponere*

1 *Noua Satanę calumnia.*

HAEc Satanæ reſponſio, vel nova calumnia eſt,qua extenuare conetur Iobi patientiam;quaſi dicat;externa bona leviora eſſe,quàm ut in illorum amiſſione cognoſci,& explorari perfectè poſſit viri fortiſsimi conſtantia: vel Iobum inſimulat ſævitiæ cujuſdam, & feritatis erga ſuos,& ſui corporis,ſuæque vitæ cõſervandæ nimiùm amãtem,qui cum corpore ipſe læſus non fuerit, reliquorum omnium diſpendium facilè perferat; & vel in dolenda omnium ſuorum liberorum morte ipſe non doleat, durior cautibus,& immitior Hyrcanis Tygribus.

2 *Proverbialis loquutio. Apulejus*

Pellem pro pelle. Apparet quidem, licèt certò non conſtet, hanc eſſe proverbialem locutionem. certè Apulejus proverbialitèr dixit, *Ludis de alieno corio.* quaſi diceret, Ex alieno liberalẽ te pręſtas. Sic ergo pellis nomine, ſignificabuntur externa bona, quæ non cẽſentur hominis propria, ſed aliena: namque ex proprietate Latini vocabuli, pellis ea dicitur, quę ſeparata & detracta jam ab animali, & carnę eſt; cutis verò, quæ adhæret carni: quamquam in fonte nomen *Ghor*, vtramque comprehendat.

Pellis apud Latinos. עור

Hoc ergo ſenſu frequens eſt antiquorum, atque recentiorum interpretum expoſitio, *pellem*, id eſt externa omnia bona aliorum etiam vitam & capita facilè dimittenda ab homine, pro pelle, & cutę ſua cutanda, & conſervãda; pro pelle & vita ſui corporis non amittẽda; ſed preſſiùs, tamen primæ pellis nomine aliorũ, ut potè liberorum vitam, & corpora intelligi, Græci in Catena. Orig & Grego. docent: & idem intellexiſſe videtur Kaldæus legens. *Membrum pro membro.* ſicut enim manum opponit homo gladio & ictui pro conſervãdo capite, ita (inquit) reliqua omnia, quæ extra ſe ſunt, filios etiam, minoris ducere ſolet homo, atque facilè exponere pro ſuo capite tuendo.

Græci. Origen. Gregorius. Kaldæus.

3

Sed quidem *pellem pro pelle dare*, non videtur ad diverſa rerum genera pertinere, quorum vnum cum altero, vel pro altero detur, aut commutetur, ſed omnes alicujus generis res ſingulatim; quod nos dicimus. *Todas una por una*; quo etiam ſenſu placet quibuſdam dictum eſſe à Ioann. c. 1. *De plenitudine ejus accepimus gratiam pro gratia*; id eſt, omnẽ gratiam. Hanc hujus loci Ioan. expoſitionem gravitèr & eruditè refellit ex Græco & Hebræo Toletus Cardinalis annot. 51. in c. Ioan. 1. ſed tamen noſtro loco bene convenire oſtendam, ſi priùs illas particulas proferam, quæ loco præpoſitionis noſtræ, *Pro*, in Hebręo ſubſunt.

Ioan. 1. 16

Præpoſitio, Pro.

Cardinalis Tolet. in Ioan.

Præpoſitio, pro multiplex ex Hebræo. תַּחַת תַּחַת

Prima eſt *Thahhath*, quæ deducitur à radice, *Hhathath*, quod eſt, dejici & cõſternari pavore, aut metu, corpore, vel animo. Quæ præpoſitio frequẽter vertitur *Subtus, Subter, Deorſum*, ut denotet locum inferiorem, in quẽ quis dejectus & proſtratus ſit. inde ſignificat *Pro*, ideſt, vice aut loco alterius, quaſi id, quod ſuppoſitum eſt alteri, aut poſitum ſub alio, in locum & vicem alterius. Geneſ. 2. *Replevit carnem pro ea*; ideſt, loco & vice illius Geneſ. 30. *Num pro Deo ego ſum?* ideſt, loco Dei. Iſai. 55. *Pro ſaliuncula aſcendet abies, & pro vrtica creſcet myrtus.* & eſt locutio frequentiſsima, cùm quis dicitur regnaſſe pro alio. quæ licet clariſsima ſit, ampliùs illam illuſtravit interpres Ioſue. 5 *Filii in locum ſucceſſerunt patrum.* Heb. *pro Patribus.* eodem reducitur altera ſignificatio ejuſdem particulæ cùm rationem, meritum, cauſſam, pretium vè alicujus rei denotat 2. Reg. 19. *Nam quid pro his verbis non occidetur Semei?* Verùm hæc particula hoc loco non ſubeſt.

Geneſ. 2. 21. Geneſ. 30. 1. Iſai. 55. 13. Ioſue. 5. 7. 2. Reg. 19. 21.

Secunda particula ejuſdem ferè ſignificationis cũ ſuperiori eſt *Hheleph*, quod licèt nomen ſit, ſed ſubit vicem præpoſitionis, *pro*, & mutationem vel commutationem unius pro alio denotat; nam deſcendit, à, *hhaleph*, quod eſt mutare. hinc dicitur num. 18. *Pretium eſt pro miniſterio quo ſervitis.*

חֵלֶף חָלַף *Num. 18. 21. 31.*

Tertia *Nocahh*, quod eſt, *coram, in conſpectu, vel è regione*; & denotat aliquãdo cauſſam finalem, aut id quod ob oculos nobis proponitur, propter quod aliquid faciamus. Gen. 25. *Deprecatus eſt Iſaac Dominum pro uxore ſua.*

נֹכַח *Geneſ. 25. 21.*

Quarta ſimilis, *Baghabur*. Pſal. 131. *Propter David ſervum tuum.* Amos. 2. *Pauperem pro calceamentis.* Harum omnium particularum ſignificationes bene conveniunt cum illa communi Grecorum, & Latinorum interpretatione. ſed nulla harũ hoc loco ſubeſt.

בַּעֲבוּר *Pſ. 131. 10 Amos. 2. 6.*

Quinta eſt, *Ghal*, à radice, *Ghala*, quod eſt aſcendere, aut elevare: quare ſignificatio hujus præpoſitionis eſt, ſuper, aut *ſupra*, aliquando etiam *pro.* Levit. 4. *Offeret pro peccato*; Num. 15.

עָלָה *Levit. 4. 3.*

Pſal. 131. 6.

Rogabit ſacerdos pro omni multitudine. Pſalm. 31. *Pro hac orabit ad te omnis ſanctus.* ex quibus locis patet, idem valere, quod *propter* at verò in Geneſ. 26. additionem quandam denotat; *Pro illo quoque rixati ſunt*; id eſt ſuper illo, vel propter illum. Si ſignificationem hanc ex ſua radice attendamus, bene quadrat expoſitioni noſtræ, nam gratia pro gratia, erit gratia ſuper gratiam, vel gratia ultra gratiam. & ſimiliter pellis ſupra, vel ultra pellem. quæ locutio additionem unius ſupra aliud, & univerſalitatē quandam denotat. ſed neque hæc particula habetur hoc loco.

Geneſ. 26. 21.

בעד

עד

ב

Est igitur ſexta particula in hoc loco *Beghad*, quæ, ſicut & præpoſitio, *ghad*, ſonat terminum, uſque ad quem res procedit, ſive in tempore ſive in loco; & longitudinem quandam affert, & diuturnitatē ſed addito, *Beth*, vertitur *pro*, ſive, *propter*, aut *ſuper*. Levit. 16. *Orabit pro ſe, & pro domo ſua.* 4. Reg. 4. *clauſit oſtium ſuper ſe, & ſuper filios ſuos.* Iſai. 32. *Tenebræ & palpatio factæ ſunt ſuper ſpeluncas.* Amoſ. 9. *Non veniet ſuper nos malum.* ſic etiam. R. David ait, idem ſignificare quod, *Ghal*, ideſt ſuper. ergo hoc loco *pellem pro pelle.* licebit dicere, *pellem ſuper pellem*; ſicut cùm univerſam pecuniam, aut debitum alicui perſolutum eſſe ſignificamus, dicimus, *Real ſobre real*, id eſt ad unum omnes argenteos perſolutos. Ait igitur Satanas, *pellem ſuper pellem*, ideſt pelles omnes daturum hominem pro anima ſua. hic ſenſus colligi ex Grego. poteſt. lib. 3. c. 11.

Levit. 16. 6.
4. Reg. 4. 5.
Iſai. 32. 14.
Amos. 9. 10.
R. David

על

Gregorius

4

Cypr. Ciſterc.
Quid pellis ſignificet.

Sed quid pellis nomine ſignificetur, nunc explicandum eſt. Quidam exiſtimant ſignificari pecunias, quòd eo tempore non aliæ eſſent apud Idumęos divitiæ; pellibus igitur pro pecuniis utebantur. Sed quidem licèt apud priſcos coriū boum pro numis eſſet; apud Idumæos tamen, & Iobum etiam auri, & argēti uſum fuiſſe ſupra oſtendimus. Dicendum ergo aptiùs ſuppellectilem & univerſas facultates intelligi pellis nomine, propterea enim dicitur ſuppellex, per Synecdochen, quaſi ſub pellibus eſſet, & aſſervaretur. aut per Metony. quòd olim veſtes, & inſtrumenta quædam domus & ſuppellectilis, ex pellibus conficerētur, iam inde uſque ab Adamo, cui *fecit Deus tunicam pelliceam.* ſic Levit. 15. *Veſtem & pellem*, (ideſt veſtimentum, aut culcitram) *quam habuerit, lavabit aqua.* ait itaq;, homo

Priſc orū numi ex pellib⁹.
Supra ℣. 3. nu. 4.

Supellectilis Etimologia.

Veſtes & inſtrumenta domus ex pellibus.
Geneſ. 3. 21
Levit. 15. 17

iſte eſt non tam ad ſuam rem, quàm ad ſe ipſum nimis attētus, ſollicitus curandæ & conſervādæ cuticulæ, præ illa floccí non facit univerſa. non omnino præter rem, licet duriuſculè, poſſet quis dicere *pellem pro pelle*, ideſt, pellem, & pellē; ideſt ſemel & iterum pellem propriam dabit, & terga nuda præbebit, atque patietur ſpoliari rebus omnibus, atq; etiā, quod in proverbio eſt, *de* corio ſuo libēter ſatisfaciet*, dum animam illi & vitam non ademeris. Hoc de Iobo dicit, quod de aliis divitibus dicitur. Pſalm. 48. tantoperé enim vitam amant, & mortem oderūt ut percuperent ſi fieri poſſet, omniū ſuarum, fratrūmque ſuorum facultatum pretio, vitam redimere *frater non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem ſuam, & pretium redemptionis animæ ſuæ, & laborabit in æternum* (ut vitæ laboribus nunquam defungatur: perpetuò enim laborare vollet, ut vivere poſsit. ideo ſubditur) *& vivet adhuc in finem.*

*Eſte el ſegu ro y ſu vida aūque ſe que de en cueros bivos.
Pſal. 48. 8.

5

Anima multiplicis ſignificationis

Pro anima ſua. Licet in ſacro ſermone anima pro ſpiritū, & anima rationali ſæpè ſumatur, tamen per Synecdochē aut Metonym. pro ipſo effectu (quem philoſophi dicunt) præcipuo & totali, corpore videlicet animato non rarò accipitur. ſic dicitur Geneſ. 1. *Reptile animæ viventis*, &. c. 2. *Spiravit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viventem*, ideſt, in corpus, vivens, quod. 1. Corinth. 15. videtur explicari, per corpus animale. *Si eſt corpus animale*, (ideſt vivens vita animali, qualem Adam primò conditus habuit) *eſt & ſpirituale* (ideſt vivens vita glorioſa & ſubtiliori Chriſti corporis claritati configuratum) *ſicut ſcriptum eſt, factus eſt primus homo Adam in animam viventem, noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantē.* quare pro vita corporis ſumitur Levit. 17. *Anima omnis carnis in ſanguine eſt.* nec diſsimilis hujus vocabuli uſus apud Latinos cùm poeta dixerit.

Geneſ. 1. 21.
Geneſ. 2. 7.

1 Corinth. 15. 44 & 45.

Levit. 17. 11
Quid anima apud Latinos.

Summum credo nefas animā præferre pudori. & animam dicunt, qua vivimus, animum quo ſapimus. quare anima hoc loco erit corpus, corporiſque vita, atque incolumitas. de quo iterum dicendum erit verſi. 6.

6

Sed illud notandum Dæmonem ad ſuam calumniam hoc loco abuti philoſophia atque Theologia veriſsima: eſt enim inter bona ſuus dignitatis, & boni-

Dęmō abutitur philoſophia atque Theologia

tatis ordo, nam bona corporis externis præſtant; tum etiam cùm ordo charitatis jubeat, ut à ſe quiſque incipiat, nemo quidem tenetur exponere ſuam vitam pro alterius vita conſervanda, licèt id interdum ex Theologorum ſentētia, cum merito & virtutis laude facere poſsit. ex hoc igitur antecedenti conatur elicere, & conflare invidiam homini ſanctiſsimo, & ſuſpicionem nimiùm ſe ipſum amantis, & hominis Aſtorgi, *abſque pietate, ſine affectione, abſque fœdere.*

An quis exc[a]rita[t]e teneatur ſuam vitā exponere pro alio.

Roma. 1 13.

V. *Alioquin mitte manum tuam & tange os eius, & carnem, & & tunc videbis, quòd in faciem benedicat tibi.*

1. *Dæmonis ſævitia. Verbũ Tangendi. Sitiēs ille humani ſanguinis. Explicatur Sapientiæ locus.*
2. *Communis hoſtis nobis ipſis tanquam armis utitur.*
3. *Doloris, & morbi vis expenſa Iacobi apoſt ſententia.*
4. *Iobi patientia major opinione Satanæ. Iuſtius patientior, quam ipſe de ſe exiſtimet ex Geneſi, & Sapientia.*

I

Satanæ ſævitia & ſitis humani ſanguinis.

RES inquit, manifeſta fiet experimento, quod ſtatim licebit de Iob ſumere, ſi immiſſa *manu*, poteſtate & virtute tua utaris; & tangas, percutiaſque os ejus, & carnem, id eſt, ſi non ſolùm dolorem inferas, ſed vires etiam debilites: vel, non ſolùm leviter verberes, ſed graviſsimè; vt oſsibus etiam, & intimis medullis ſenſus licèt expertibus, acerbiſsimum ſenſum efficias. Hinc rurſus perſpici poteſt verbum *tangendi* nihil lene, aut leve ſignificare. tum etiam neſcio quid diabolicæ fraudis olet; nam *tangere* eſt aliquando circumvenire, ut Nonius Marcellus docet. quare optat dæmon ut viro innocenti aliæ denuo per corporis dolores & cruciatus inſidiæ parentur. Non poteſt ſe Dæmonis ſævitia ulla ratione diſsimulare, ſitit humanum ſanguinem, & in juſtorum carnem & oſſa incredibiliter ſæviendi poteſtatem ſibi fieri vellet; quippe illorum vitam infeſtam & exoſſam habet. ſanguiſugam illum appellat Nazianz. quæ numquàm ſaturari poſsit humano ſanguine; bujus arte, dolo, *invidia, mors introivit in orbem terrarũ.* cum verò audis mortem introiſſe in orbem terrarum, intellige verbo *introeundi*, dominatum quendam, & poteſtatem Tyrãni Mortis proculcantis, ſubigētíſque mortales univerſos, & privilegiũ immortalitatis, quod primo homini cōceſſum fuerat, abroganris. Rurſus introiſſe in orbem terrarum, quia niſi Dæmonis inſidiis & invidia noſtræ vitæ atque ſalutis, non patuiſſet illi aditus. *non eſt enim* (vt inquit Sapiens) *inferorum* (Mortis) *regnum* (arx, regia domus) *in terra* (ex inferis enim evocata eſt ad nos arte Diaboli) propterea *ille homicida erat ab initio*, qui totum humanum genus in mortem conjecit, dum ſua invidia morti ſubjecit. quod de morte corporis dictum eſſe à Chriſto Domino Ioannis. 8. contextus ipſe apertè docet: procurat præterea iſte homicidia, & in omnibus homicidiis, ille eſt homicidii procurator, ſuaſor, patrator; nulla illi magnificentior domus, quàm ſepulchrum (in monumentis enim domicilium habet Marc. 5.) nulla illi inſtructior & lautior mēſa, quàm putre cadaver, & ex humana carna carne, vermes ſaniéſque fluentes; ſicut de impio vita functo ſcriptum eſt, *Dulcis fuit glareis Cocyti.*

Nonius

Naz. orat. 15. 17 plagā grandinis.

Sap. 2. 24. Quid introire in ſacris.

Sap. 1. 4.

Ioan. 8. 4.

Marc. 5. 2: 3. 5

Iob. 21 33

2

Deinde obſerva hoſtem noſtrum, noſtra carne, noſtro corpore, nobis ipſis, tāquam armis & inſtrumētis uti, ut nos vincat: nam vel corporis voluptatibus, & carnis blandimentis decipere & emollire conatur animum; vel doloribus, & tormentis ad iram, impatientiam, Dei providentiæ contemptum, & detractionem adigere. *Cum eo hoſte* (ait Naz.) *dimicandum habemus, qui nos internè oppugnat, ac nobis met ipſis (quo nihil miſeriùs eſt) tanquam armis in perniciem noſtram utens peccati morte nos afficit.* Illud etiam valde dolēdum nullam eſſe noſtri corporis conditionem, qua nos non conetur lædere: nam ſaturo corpore provocat ad luxuriā; fameſcente ad gulam; divitiis ad negandum Deum, & ad divinorum cōtemptum, vt Salomon ſcribit; paupertate ad furandum. ideo Paulus jubet *induere nos armaturam Dei.* Panopliam videlicet, ideſt omnis generis arma. & rurſus, *ut exhibeamus nos Dei ſervos, & miniſtros per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, à dextris, & a ſiniſtris.*

Naz. Orat. 1

Prov. 30. 8

Epheſ 6 11

2. Corinth. 6 4

3

Et tunc videbis. Manifestam videlicet rem, & positam extra omnem dubitationem. in Hebræ. est assertio firmata execratoria illa forma jurandi, *Si non in faciem tuam benedixerit tibi.* Oportet autem hoc a Dæmone multò magis asseveranter dictum, quàm prima vice, quòd incredibilis sit morborum, dolorisque vis ad hominis virtutem frāgendam: uti eleganter Cicero scripsit. 5. Tusc *Dolor* (inquit) *esse videtur acerrimus virtuti adversarius, is ardentes faces intentat, is fortitudinem, magnitudenem animi, patientiam se debilitaturum minatur.* quare licet Paulus, verissimè dixerit, *Cùm infirmor tunc potens sum*; idest, corporis infirmitate reddi interiores animæ vires firmiores, atque potentiores, & ex imbecillitate, & vetustate hominis exterioris interiorem vegetiorem fieri, novis viribus resumptis ex hoste nostro domestico, carne videlicet, debilitata & fracta; sed tamen multò aptior ex infirmitate redditur ad ea vitia, quæ non indigent corporis viribus, ut pote quæ non ax audacia, aut nimio fervore concupiscentiæ oriantur, sed potiùs ex imbecillitate, & pusillaminitate, quales sunt, impatientia, oblocutio, desperatio, & quæ ex altero extremo fortitudini & constantiæ contraria sunt quare ægrotantis animum languentem atque dejectum erigere conatur Sapiens Ecclesiast. 32. *Fili in infirmitate ne despicias te ipsum, sed ora Dominum, & ipse curabit te.* similiterque jubet in suis præceptionibus Hippocrates, ut medic[9] jubeat ęgrotū mente nō turbari, cùm plurimi propter dolores desperantes seipsos vita exuant. Sed ad orandum etiam ineptum & languidum esse ęgrotantis animum Iacobus Apostolus, non obscurè indicat cum. c. 5. ait. *Tristatur quis in vobis, oret: æquo animo est, psallat, infirmatur quis in vobis, inducat præsbiteros ecclesiæ, & orent super eum.* non enim omnia ab omnibus exigit, ab his, qui animęquiores sunt, lectiones, hymnos: ab illis, qui in mærore sunt, orationem cum fletu licèt & lachrymis; ab his vero, qui ex morbo decumbunt, qua si ipsi parum idonei sunt, ut saltem alios ad orandum pro se invitent, & adducant. Propterea observandum, quanta sit morbi vis, ab labefactandam viri constantiam, de quo eleganter differit Chrysost. homi. 4. ad Olimpiad. ait enim morbo nihil esse acerbius, non mortem ipsam, imo sexcétis mortibus esse acerbiorem.

Cicero.

2 Cor. 12 10

Eccle. 38. 9

Iacob 5. 13.

Chrysost Hom. 4. ad Olimpiad. tom. 5.

4

Iobi tolerantia major opinione Satanæ

Ex hoc licet colligere Iobi patientiá, & animi magnitudinem longè majorem fuisse Dæmonis opinione, non enim rem tam affirmatè & confidenter asseverasset, nisi rem sibi persuasam, aut valde verosimilem. qua re declaravit diuinæ gratiæ vim sibi ignotam esse. Non ergo mirum si justus multò gravioribus ęrumnis, quàm ipse met crederet, sufficiens sit, cùm ea in re major sit hostis nostri opinione. Quare dū in Sapiē. est sermo de Iacob reformidante congressum cum fratre Esau, & sibi diffidente, sic scribit. *Certamen forte dedit illi, ut vinceret, & sciret* (experientia ipsa & victoria ipsa consequuta, quod vix sibi aliter persuadere, & in animum inducere potuisset) *quoniam omnium potentior est Sapientia*; videlicet pietas, & divina gratia reddit hominem omni certandi labore & periculo, omnibúsque hostibus superiorem. Atque eòdem spectat cùm Genes. 32. Angelus qui cum Iacob luctabatur, vinci & superari se passus est: appellavitque *non Iacob,* (id est, luctatorem) *sed Israel, quia* (inquit) *si contra Deum fortis fuisti, quantò magis contra homines prævalebis?* Quare cùm Davidem incredibilibus etiam incómodis minimè suffecturum omnes crederent; deinde verò constantem & incolumem cùm viderent, prodigium atque miraculum omni fide majus arbitrabantur. *Prodigium* (inquit ille) *factus sum multis, & tu adjutor fortis.*

Iust[9] plus potest quam ipse sibi persuadeat.

Sapien. 10. 11

Genes. 32. 24.

Psal. 70. 7.

VI. Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce in manu tua est: veruntamen animam illius serva.

1. *Iob permissus manus Satanæ colluctari incipit Dæmonis manus gravissima, e contra Dei man[9]*
2. *Deus ea exponit adversario quæ minora sunt. assitæ potiora expecte.*
3. *Quid sit animam servare prima expositio Anima, pro salute spirituali*
4. *Anima, pro recto rationis usu ex Cassiano & Sereno Abbate exposit. 2. non valde commoda, dæmonis ludificationes nocturnæ*
5. *Anima pro toto homine*
6. *Anima hoc loco pro vita 1. caussa servatæ Iobi vitæ. Iusti numquam abjiciunt spem vitæ.*
7. *Deus solicitus servandæ*

ſuorum vita. Explicatus Pſal & illuſtratus locus Regum.

8 *Deſperati infirmi divina virtutis materia opportuna. Impii facilè pereunt. Iuſti non item. Sapientia explicata.*

9. *Iuſtus afflictus jucundum Deo ſpectaculum. Expenditur in hanc rē Iſaia.*

10. *Ex majori certamine majus præmium. quod ſit excitari Pharaonem in Exod & Paul.*

1

Hinc videtur colluctādi initium

ECce in manu tua. Cùm Iobi corpus manui, & quaſi complexui Dæmonis permittitur, vera hinc lucta, aut *collucta*tio, ſicut Paulus loquitur, incipere videtur. Luctari enim dicuntur, qui, cùm jam venitur ad manus, ſe ſe mutuò complectentes, alter alterum dejicere conatur. Rectè Olympiod. & Chryſoſt. obſervant, Deum permiſiſſe Dæmoni verborum, & vulnerum impoſitionem, ne carperet calumniator Deum, quòd cum clementia & moderatione vulnus ipſe ſua manu inflixiſſet. noverat quippe Deum, cùm hominem flagellat, aut virga pulſat, leniter id, & indulgenter facere; *Arguam* (inquit ipſe) *eum* (Salomonem) *in virga virorum*. Hebrai. *in virga onaſim*, hominum languidorum & imbecillorum, vel ſenum, qui tum propter imbecillitatem, tum propter paternam indulgentiam vix debiliter virga & baculo teneros filiolos pulſare audent.

Olympiod. Chryſoſt.

Dæmonis manus graviſſima. Dei leniſſima.

2.Reg.7.14.

2

Hìc tantùm conſidera, Deum ea tantùm periculo, & ictibus adverſarii exponere, quæ in nobis minora ſunt, majorem tamen doloris ſenſum efficiunt: at verò Dæmonem illa conari lædere, quæ cum maxima ſint, & pretioſiſſima, vix ſentiuntur. externa omnia, & ſenſibilia, filios cariſſimos, corpus ipſum cum ipſo ſenſu, & ſentiendi dolendíque facultate conjuncta eſſe omnes privata intimáque experientia noverunt; in his, qui læditur, acriter dolet. Sed ſi omnibus his amiſsis anima non lædatur, multum ex doloris ſuſtinentia meritum, & præmium, tenuiſsimum verò detrimentum reportabit. Dæmon verò pro his, quæ animum tangunt, pugnat; verbum blaſphemiæ aut animi impatientis, & commotionis extorquere nititur: (verbo verò, quid levius, quid minoris ponderis, minorisve ſenſus videri poſsit?) Si illud primo certamine extorſiſſet, nullos corporis dolores & cruciatus Iobo intentaſſet; imò neque eripuiſſet filios, neque oves, boues, camelos abſtuliſſet; quin potiùs dediſſet *omnia regna mundi*, ſi vel unico verbo, vel nutu illi morem gereret: *Sicut novacula acuta* (cujus aciem tenuiſsimam vix molliſsima cutis perſentit) *facit dolum*

Pſal.51.4.

corripiat, ergo, *me juſtus* (Deus) *in miſericordia* (auget enim & promovet ſua correptione doloréque inflicto Deus, quicquid in me boni eſt) *Oleum autem* (quod molliſsimum videtur) *peccatoris non impinguet* (Hebrai. frangat, offendat) *caput meum*; nam cum ſuaviſsimo oleo, & quod ſenſum, tactúmque leviſsimum habet permulcere ſtudet adverſarius, ne ictum, ne vulnus ſentiamus; caput, quod optimum, primúmque in corpore membrum eſt, perdere, frangere, comminuere, & meliora animi bona auferre conatur. Animam expetit Dæmon, corpus negligit; è contra Deus corpus permittit, animam ſervat.

Pſal.140.5.

3

Verumtamen animam illius ſerva. Hæc eſt exceptio, reſtrictióve poteſtatis permiſſæ Dæmoni. *Serva*, cuſtodi; ideſt, perdere & deſtruere tibi non permitto. Sicut è contra Deus dicitur deſtruere, & perdere, quod non ſervat. Eleganter Gregor. hinc deducit nunquam juſtum ita permitti manui hoſtis, quin illius anima, & bona meliora ſint in manu Dei, ut *non tangat illos tormentum mortis*. vide illum lib.3.cap.3.

Gregor.

Sapien.31.

Sed quid, *animam ſervare*, quid vè anima hoc loco ſignificet paulò difficilius eſt. Et primò quidem Origen. Olympiod. Gregor. alíique poſt illos, pertinere exiſtimant ad ſalutem animæ ſpiritualem: placétque Cypriano Ciſtercienſi hunc eſſe primum & germanum hujus loci ſenſum: objicit ſibi vir doctus, præter rem videri, & à narrationis decoro valde alienum, ut ubi de palma atque victoria concertatio eſt, interdicatur Dæmoni hominem vincere. Argumentum egregium & ſua ſolutione multò fortius. nam reſpondet cùm hæc ſit parabolica quædam, & fictę rei narratio, divinæ providentiæ arcana tantùm ſignificari affictis perſonis Deo, atque Satanæ. Sed quàmvis ea eſſet ficta narratio, non ne opor-

Quid ſit animam ſervare 1. expoſitio. *Origenes Olympiod. Gregor. Cyprianus. Ciſtercienſ.*

tuit narrationem fieri perſonarum, atque ſententiarum decoro ſervato? quid, quod verum inter angelos colloquium initum fuiſſe ſupra oſtendimus? tandem quoniam ex iis, quæ Dęmoni poteſtati permitti à Deo potuiſſent, animæ exceptio fit, vita autem ſpiritualis animæ illius manui tradi non poteſt, cùm culpa ſine propria hominis voluntate, & electione admitti non poſsit. Ergo dum anima ſervari jubetur, aliquid, quod ad corporis incolumitatem pertineat intelligendum profectò eſt. Denique Olympiod. hanc expoſitionem his verbis exploſiſſe videtur: *Nec verò id Deus mandavit Diabolo, ut in Iobi animæ ſalute excubaret; nam qui tandem hoſtem à bene merendi ſtudio ſuapteſponte natura abhorrentem tuē de anima præfeciſſet?*

Olympiod. Rejicitur pręcedens expoſitio.

4 Secūda expoſitio. Anima profacultate intellectiva & mētis ſanitate.

Secundo, alii per *animam* ſignificari exiſtimant rectæ & integræ rationis uſum, & deliberatum (quod vocant) judicium: prohibuiſſe itaque Deum Satanæ ne Iobum infatuaret, aut mentis ſtupore quodam afficeret. Sic interpretatus eſt R. Salomon, quem refert Lyra; clare Didymus in Catena; non obſcurè Olympiod. *Principem animi partem ne attinge*. & apud Caſsianum collat. 7. cap. 12. Serenus Abbas, dum explicat quemadmodum immundi ſpiritus vires ſuas in energumenis exerceant, *In illis* (inquit) *membris, in quibus animæ vigor continetur, immundus ſpiritus inſidens, eiſque importabile atque immenſum pondus imponens, obſcuritate teterrima, intellectuales ejus obruit, & intercipit ſenſus. Quod nonnunquam etiam vini, febriſque vitio, ſeu nimii frigoris, aliiſque valetudinibus extrinſecus ſupervenientibus, videmus accidere. Quod ne beato Iobo diabolus, qui carnis ejus acceperat poteſtatem, molíretur inferre, præcepto Domini prohibetur dicentis, Ecce trado eum in manus tuas, tantùm animam ejus cuſtodi* (ideſt) *tantummodò eum amentem ne facias, debilitato animæ domicilio, & intellectu invaſo, aut rationis organo, per quam eum tibi reſiſtere neceſſe eſt, ſauciato; neque obruas intellectum ac ſapientiam reſiſtentis, principale ſcilicet cordis ejus tuo pondere præfocans.* omnia hæc Serenus.

R. Salomon. Lyranus. Didymus. Olympiod. Caſsianus.

Ergo hæc Iobi dementatio, dupliciter fieri poterat; primò diſturbatis organis, & ad intemperiem redactis, ita ut bene miniſtrare rectæ rationi non poſſent; ſecundò Dęmone ipſo occupante, & poſsidente partes & organa corporis miniſtrantia rationi. Prohibet itaque Deus omnem fraudem in hoc Iobi cum hoſte certamine; cùm enim facilè poſſet ab homine dementato extorquere quodcumque verbum citra ullam culpam, ut pote qui liberè tunc non ageret, ait rem peragi oportere Iobo ſciente, atque prudente & liberè agente.

Quibus modis Dæmō dementat homines

Si huic expoſitioni objicias, fieri non poſſe ut Dęmon vellet evertere Iobi ſenſum, & mentem, cùm nullam aut certè ſordidam victoriæ gloriolam comparare poſſet ex hominis furore, & amentia; & qui apud Deum blaſphemiæ, & peccati illius reus nō eſſet, quàmvis videretur, in cœlum & in divina injurius. Reſponderi commodè poteſt, Dæmonem tentaturum viis omnibus, an poſſet ab illo ſciente & prudente, blaſphemiam ellicére; ſin minus, dementaturum hominem, ut videretur tandem quaſi repugnantem & invitum adegiſſe ad blaſphemiam, & ad verba in Deum contumelioſa. nam id eſt adverſarii ingenium, ut aliquando permiſsione ſibi facta, viros juſtos poſsideat, & citra illorum culpam, & libertatem agendi ad externa opera turpiſsima adigat, quò falſò licèt videatur ſuperaſſe, quos ſuæ libertati relictos vincere nunquam potuiſſet. Hæ ſunt illius nocturnæ illuſiones, quibus viros ſanctiſsimos atque caſtiſsimos, dormientes licèt, & nihil tunc liberè agentes ludificare conatur immundus ſpiritus. de quibus vide Caſsianum Collat. 22. Sed rem totam luculenter explicuit Didymus. *Quoſdam* (inquit) *ob eas cauſas abditáſque rationes, quas novit Deus, in mentis furorem, inſaniámque incidere videmus. Quoniam igitur diabolus ad inſipientiam juſtum deducere nitebatur, ut vel repugnantem ad verborum impietatem contorqueret. idcirco (inquit Deus) trado tibi, quem depopoſciſti, ut ejus magis teſtata ſit virtus, & ipſe majore pudore perfundare. Verum enim mentis ſoporem inſanitatémque ne adferas, cùm mentis ſanitate conſervata in multorum perpeſsione virtus ſit ei oſtendenda.* Sanè hæc interpretatio placere mihi magis poſſet, ſi *Anima* pro vi intellectus mentíſq; judicio ſoleret aliquando

Objicitur pręcedenti expoſitioni

Dæmonis pravitas, & ingenium.

Caſsianus. Didymus

Rejicitur præcedens interpretatio.

accipi

Mich. 7. 3.
*Los ricos y poderoſos bi nea y audan a que quieres boca.
Proverb 11. 30.
*Mucho ſabe el que ſabe ganar voluntades.

accipi in ſacro ſermone: accipitur quidem frequentèr pro parte animali côcupiſcibli, aut appetitiva, ut Mich. 7. *Magnus locutus eſt deſideriũ *animæ*; &; *qui *ſuſcipit animas ſapiens eſt*, qui aliorum ad ſe allicit voluntates. ſed pro facultate intellectiva, vix aut nũquam invenio: niſi fortè hoc loco dicamus accipi pro anima rationali; & ſenſũ eſſe; Quæ ad corp⁹ pertinent, non quæ ad animam, & ad ejus facultates tibi permittuntur.

5

Tertia expoſitio.

Tertiò alii hoc loco accipiũt *animã* pro toto homine. certè *anima* frequenter totum hominem ſignificat à principaliori parte, ſed huic loco vix convenire poteſt; quomodo enim dicetur ſervari tot⁹ homo, qui tam iniquè tractãdus permittitur?

6

Quarta expoſitio Anima pro vita.

An prohibit⁹ fuerit Dæmõ lætalem morbum Iobo inferre. vid. infra.

Tandem ergo ille eſt manifeſtus ſenſus, ut *anima* pro vita ſtet, licet enim de homine mortuo, nulla egregia victoria reportari poſſet, tamen invidus hoſtis, vellet de medio auferre, quem alia ratione ſuperare non poſſet. Sed illud non caret dubitatione, an his verbis prohibitus quoque fuerit Dæmon letalem morbũ inferre Iobo? de qua re, & an patientiſsimus Iob martyris glorioſiſsimum nomẽ palmãque meruit, ubi de illius vulneribus mortiferis, morbiſque univerſis diſputaverimus, dicendum nobis eſt.

Quid indicet hęc tãdiligẽs vitæ Iob cuſtodia.

Sed quid Deus velit tam diligenti vitæ cuſtodia, cùm clarior martyr evadere potuiſſet Iob, ſi mortem re ipſa toleraſſet? Reſpondetur primò; Ea re clarã ſignificationem atq; ſpem melioris fortunæ prębuiſſe Deum: nam ægroto dũ anima eſt, ſpes eſt; non vult ergo omnino actum eſſe de Iobo, quem glorioſus poſt certamen triumphus manet. Quamquã cùm Iob non in ſua tantùm vita, ſed in Deo ſpem collocaverit melioris conditionis, etiam vita amiſſa in ſpem erigitur. *Etiam* (inquit) *ſi occiderit me, in eum ſperabo.* vid. c. 13. ꝟ. 15. & c. 30. ſuper id, *verumtamẽ non ad conſumptionem meam emittis manum tuam &c.* Solent juſti in ſummis periculis nunquã abjicere vitæ ſpem illud ſciẽtes, quod licèt cruciandos permittat Deus, ſed ſervat tamen animas: hac ſe ratione côſolabatur, & animam ſuã mærore dejectã erigebat in ſpẽ meliorẽ, qui dicebat, *Quare triſtis es anima mea, & quare côturbas me? ſpera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi,* (ſiquidem adhuc vita ſuperſtes eſt) *ſalutare vultus mei, & Deus meus.*

Pſal 26. 3.
Iob. 13 15
Iob 30. 24

Iuſti non abjiciut vitę ſpẽ.

Pſal. 41. 6.

7

Quantæ curę Deo ſit ſuorũ Iuſtorũ ſalus

Deinde ut declaret Deus quantæ ſibi curæ ſit ſuorũ juſtorum ſalus, vita, incolumitas. Hac divinæ providentiæ côſideratione nunquam vitæ ſpem abjecit David. *Pretioſa* (inquit) *in côſpectu Domini mors ſanctorũ ejus. Pretioſa*, rara, rarò Deus permittit juſtorum vitã hoſtiũ immanitati; cruciandos, affligendos, vexandos, ſępe, at occidendos, & penitus de medio tollendos rarò non facilè permittit vitã eripi, niſi pro ingenti quodam quaſi pretio divinæ glorię, & ipſius juſti meritorum, & honoris lucro ex morte conſequuto. idem rurſus repetit Pſ. 17. cum à violẽtia & oppreſsione tyrannorũ, pauperũ animas ſervãdas Dei ope, & favore præmittit; *Ex uſuris* (propriè dolo, fraudibus, inſidiis, vitæ diſcriminibus) *& iniquitate* (manifeſta violentia) *redimet animas eorum, &* (quia) *honorabile nomen eorũ coram illo.* Hieronymus juxta Hebræũ. *Pretioſus ſanguis illorum coràm oculis ejus.* non facilè illorũ ſanguinem profundi patietur, neq; permittet impunè abire, qui illum profuderit. Pręclarum eſt hujus divinæ providẽtię exemplũ. 1. Reg. 23. cùm *Saul, perſecut⁹ eſt David in deſerto Maõ, & ibat Saul ad latus mõtis ex parte una, David autẽ & viri ej⁹ erãt in latere montis ex parte altera, porro David deſperabat ſe poſſe evadere à facie Saul.* ergo vita in extremam tegulam adducta, divina providẽtia factum eſt, ut in terram Iſraeliticã fuſis Philiſthęis nũtius veniret ad Saul, dicẽs, *Feſtina, & veni, quoniã infuderunt ſe Philiſthæi ſuper terram, Reverſus eſt ergo Saul deſiſtens perſequi David, & perrexit in occurſum Philiſthinorum.*

Pſal. 115. 15.
Quid mors ſanctorũ pretioſa?

Pſal. 71. 14.

Hierony.

1 Reg 23 26

ꝟ 27. 28

8

Quorũ ſit deſperata ſalus ſolẽt eſſe opportuna divinæ potentiæ materia.

Tertiò, quoniam ejuſmodi homines, quorum ſit ſalus & vita deſperata, extremum quaſi jam ſpiritum agentes, ſunt propria divinæ bonitatis, divinęque virtutis materia: eóque ſpectat Salvatoris nomen, quaſi medicus ſit illorum, qui in extremum vitæ adducti ſunt *Deus noſter, Deus ſalvos faciendi; & Domini, Domini exitus mortis.* novit namque ille quibus viis, & ſemitis è mortis carcere, & vinculis expediri, & exire miſer homo poſsit ad liberioris vitæ conditionem. cum quo necti poteſt totus Pſalm. 141. *Voce mea &c.* nam cùm ſolus David latitaret in ſpelunca, viis omnibus à Saule occupatis atque præcluſis, diceretque, *In *deficiendo ex me ſpiritum meum.* prop. ex Hebr. Cũ

Pſal. 67. 21.

Pſal 141.
*Quando ſe me cubria el coraçon y ſe me ſalia el alma de puro temor y pena

involueret, aut cooperiret ſe ſpiritus meus. Hieronу. cùm anxius in me fuerit ſpiritus) *perut fuga à me* (omnem videbam aditû, & ſpem fugiēdi interclusam) *& tu* (tamē) *cognoviſti ſemitas meas* (quibus evadere poſsim me licet ignorante, quò quā ve iturus ſim) *Tu es ſpes mea. portio mea in terra viventium*. q.d. te habeo vitæ meæ vadem, & animæ cuſtodem. Pulchra eſt illa in hanc rem. Sapient. 16. obſervatio. *Filios tuos nec venenatorum draconum vicerūt dētes; miſericordia enim tua ſanabat illos*. mordebantur quidem, & urebātur veneno letali, ſed non ſuperabantur; ut in illorū ſalute tuam miſericordiam, cui nihil inſanabile aut deploratum eſt, ſanatricē oſtēderes; nemóq; juſtus quàm vis letali morbo affectus de tua providentia deſperare poſsit: cùm tamē impii, vel leviſsimis de cauſsis ſint ſæpè ſublati. *Illos enim* (ideſt Aegyptios) *Locuſtarum, & muſcarum occiderunt morſus, & non eſt inventa ſanitas animæ illorum, quia digni erant, ab huiuſmodi exterminari* Ergo inquit David, *educ de cuſtodia animam meam* (atque ex ſummo diſcrimine in tuam cuſtodiam recipe) *ad confitendum nomini tuo* (ut te prædicem ſalvatorem hominis moribundi, & jam jam agentis animam) *me expectant juſti, donec retribuas mihi*. (námque juſti, qui de tua erga ſe providētia certi ſunt, certò ſibi ſuaſerunt fieri aliter non poſſe, quin me ex ſupremo diſcrimine liberatum velis,) ergo ſervabitur Iobi anima, quamvis ad extremū halitum ſit adducta.

Sap. 16. 10. Iuſtos ſæpe è mortiferis morbis ſervatos.

Impios levisſimis morbis interdum ſublatos. ỳ. 9 Pſ. 141. 8

9 Chryſoſt. Iuſtus colluctatus cū grauis gravisſimis Deo ſpectaculum.

Quartò illa ſervandę Iobi animæ cauſſa à Chryſ. indicatur, quòd jucūdiſsimū Deo ſpectaculum præbeatur ab homine, dum cum calamitatibus, morbis, paupertate, doloribus, cruciatibus luctatur, & ſe victorem atque ſuperiorem ſingulari virtute præbet. *Obſerva, inquit* (Chryſ.) *ne quid in vita ratione patiatur; etenim ſi de medio eum ſuſtuleris, Theatrum nobis non plaudet amplius*. Id Antonio athletæ fortiſsimo conquerenti, quòd ſolus in periculoſiſſimo certamine relict° eſſet, *Vbi* (inquit) *eras Domine?* Reſpondit patronus atq; ſpectator antagoniſtarum omnium Deus; Hic aderam ſpectator tui certaminis, atque tuæ virtutis coronator. Theatrum dicas fuiſſe montē Moriam, in quo ſpectaculum exhibitū eſt Deo ſpectanti ſacrificiū Isaac, quod ab Abrahamo parabatur: ideóq; appellavit nomen loci illius, *Dominus videt*. Gene. 22. & ſicut Romani quondam imperatores immanes belluas undiq; cōquirebant, & publicè alebāt, ut ludos exhiberent, in quibus gladiatores aut capite damnatos illis objicerent: tantoperéq; Beſtiariis delectati ſunt, ut primaſpiſa luce ad ſpectaculū deſcēderent: ita ſanè Deus impios in hoc mūdo velut in cavea feras, continet, Dæmones rugire velut leones permittit, ut ludorū ſpectaculo ſibi jucundiſsimo ipſe delectetur. ut enim ſcripſit Aug. *Omnis malus aut ideo vivit, ut corrigatur; aut ideo vivit, ut per illum bonus exerceatur*. perſecutoribus verò, aut Dæmonibus, non objicit Deus viliſſimos, aut nefarios homines, ſed optimos & fortiſsimos quoſque, nō pœna capitali, ſed vitæ beatę præmio dignisſimos: ita ut ſicut quondā initio eccleſiæ, illa erat frequens vulgi adverſus fideles cōclamatio, *Chriſtians ad leonem*; ut Tertul. in Apologet. ſcribit; vel, *Chriſtiani ad beſtias*; ut idem auctor eſt, in Exhortat. ad caſt. ita nunc ea ſit Petri apoſtoli vox, Fideles, ſancti, ad leonem. ideo *ſobrii eſtote & vigilate*. & Sapiens etiam; *Accedēs ad ſervitutem Dei, ad tentationem*, & pugnā; ideo, *prapara animam tuam*. Deus verò, *Quieſcam* (inquit) *& conſiderabo in loco meo, ſicut lux meridiana clara eſt, & ſicut nubes roris in meſsis*. in ſolio (inquit) meo ſedebo ſpectaturus gentē convulſam & dilaceratā, cū calamitatibus hoſtibúſq; depugnantē; cui poſt laborum & ærumnarū imbrē, atq; tempeſtatē lucem & ſerenitatē adferam; & poſt pugnandi æſtū, ſuaviſsimum rorē, & præmia ampliſsima demetēdi facultatē. vel ex Hebræo, *ſicut calor*, vel ardor, *ſiccitatis ſuper lucem* cōſiderabo inquā ut radiis ſolis ardētis perurantur, & eos fortitèr perferant; qui nihilominus, illis erunt toleratu faciles, imo etiā jucundi, ac eſſe ſolēt meſſoribus nubes, &ros eſtivus. qui hæc conſiderat Deus incredibili ex noſtro certamine lætitia perfunditur, & ſuorū animas, ut diutiùs perdurare in certamine poſsint, ſervādas, ſeruandam quoq; athletę ſui Iobi animā præcipit.

Geneſ. 22. 14. Plin. lib. 8. c. 16. & 17. & Tertul. de ſpectac.

Sueton. in Claud. c. 34

Aug. Pſ. 34.

Tertul.

Eccle. 2. 1.

Iſa. 18. 4.

Tandem illa non ultima hujus rei ratio eſt, quòd ex diuturniore certandi labore, illuſtriorem coronam, & ampliora præmia conferre velit athletæ ſuo Deus eleganter Chryſoſt. dixit Hom. de beato Iobo, *Cadaver corrūpi reſpicis, & horreſcis ſed ideo minor, imo nulla pœna, quod abſens* anima

10 Deus gravi certamen ei fert, ut coronam lariora præmia largiatur. Chryſoſt.

anima, at vero in Iobo, præſens anima, quæ ſentiret, ligata, ne fugeret. ſubjecta, ut doleret; compuncta, ut blaſphemaret. de quo plura dicēdi frequens erit poſtea locus, & tempus. nō ſolum propter majus lucrum ipſius Iobi, ſed propter ſuæ eccleſiæ ingēs bonum, & uberem patientię, & exempli fructum. ſi enim propter ſuorum electorum & eccleſiæ ędificationem impiis vita indignis vitam Deus diuturnioré largitur; quid ni etiam eandem ob cauſam juſtorum animas ſervabit? certè ſic dicit Deus Pharaoni. Exod. 9. *Idcirco poſui te, ut oſtendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra.* Paul. Rom. 9. ſic legit hunc locum; *In hoc ipſum excitavi te:* Septuag. *propter hoc conſervatus es.* Amb. rectè eundem ſenſum eſſe dicit, ſive legatur *ſervavi*, ſive *excitavi.* & in hūc ſenſum explicat, quod dicatur Pharao ſuſcitatus, quia cùm apud Deum mortuus eſſet, morique propter ſuam durriē dignus fuiſſet, tamen ad tempus modicum ſervatus eſt, & mori prohibitus, ut ſua pæna & variis plagis, vivus adhuc exemplo eſſet cęteris, qui Deo repugnarent: ſicut medici in hominis morte dignis requirebant, quomodo vivis prodeſſēt, videlicet anatonica diſſectione, ut pæna morientis, proficeret ad aliorum ſalurem. multò igitur potiori jure, *poſuit* Deus Iobum, *excitavit. ſervavit* hominem plagis mortiferis affectum, *ut oſtenderet in illo fortitudinē ſuā*, & incredibilis patientiæ exemplo cunctis mortalibus prodeſſet. de qua re memini in pręfatione dixiſſe.

Deus ſuos juſtos in ærumnis ſervat, ut præbeant patiētiæ exemplum.

Exod. 9. 16.

Rom. 9. 17

LXX. Ambroſ.

In Præfat. c. 6

VII. *Egreſſus igitur Satan à facie Domini percuſſit Iob ulcere peſſimo à planta pedis uſq; ad verticem eius.*

VIII. *Qui teſta ſaniem radebat ſedens in ſterquilinio.*

1. *An Dæmon ſemel ab homine victus, eundem iterum hominem tentet. Refutatus Origen. ex Theol.*
2. *Deus utitur Satana, ut tortoris miniſterio. Sancti angeli non torquent juſtos.*
3. *Dæmon miniſter efficiendorum dolorum. Quis angelus Satanæ colaphizāt Paulum. ex Auguſt. & Hieronym quæ ægrotāt pueruli a multa perpetiuntur.*

EGreſſus Satan. Ex hoc quod ſtatim arripuerit poteſtatem ſibi à Deo factam iterum tentandi Iob, clarè colligi poteſt falſum fuiſſe Origenis dogma aſſerentis Dæmonem, qui ſemel ab aliquo ſancto ſuperatus fuerit, nec eundem, nec alium hominem aggredi, vel audere iterum tentare; ſed quaſi in ſpirituali bello à Chriſti militibus interimeretur, aut fugaretur, ceſſare ab impugnando; veluti ſi id ageretur lege, & jure ſingularis certaminis, & humani duelli: in quo qui ſemel victus eſt, non permittitur iterum victorem provocare. Certè Dęmon, qui ſuperbiſsimus eſt, ubi nulla victoriæ ſpes affulget, cùm hominem penitus ſibi reſtitiſſe experrus eſt, rebus omnibus nihil mutatis, nunquam tentabit iterum in eadem materia eūdem hominem. id quod in Chriſti ſervatoris tentationibus perſpicere licet, ſemel enim eadem in re, illum tēravit, quòd nihil ſe proficere poſſe crederet, ſi ſecundò eandem rem ſuggereret; tandéq; *conſūmata tentatione receſſit ab illo* pudibundus, victoris aſpectū fugiens, iterúmque ſuperati reformidans. Cætermū, vel tentationis materia mutata, aut temporis vel rei, & diſpoſitionis alterius meliorem opportunitatē nactus idem hoſtis eundē hominē ſæpè tentat: quare hūc Dæmonē illum ipſum fuiſſe, qui initio certaminis Iobum impugnare cæpit, & ad blaſphemiā ſæpè ſed fruſtra tētaverit, rectè docuit Caſsian. collat. 8. c. 17. Rem hāc D. Tho. tetigit. 1. p. q. 114 ar. 1. Mag. 2. d. 6. ubi iterū D. Tho. & Durand. Aegid. Rich. Alex. 2. p. q. 311.

Orig. hom. 5. ſuper Ieſum Naue.

An dæmon ſemel ab homine ſuperatus, iterum tenet eundem.

Matth. 4.

Caſsianus. D Thom. Magiſter. Durandus. Aegidius. Richard. Alexander

Percuſsit Iob. Ex eo, quòd Dæmon non ſibi, ſed cuicumque tradi Iobum cruciandum poſtulaverit; ſed non alteri quàm ipſi hoſti permittatur, manifeſtum fit, Deum Dęmonis tanquam carnificis, & tortoris miniſterio uti ad juſtos ſuos exercendos, & probandos: licèt enim ſi in univerſum loquamur, angeli tam boni, quàm mali, miniſtri Dei ſint ad puniendum, vel affligendum tàm juſtos, quàm impios; ut bene obſervavit Abul. 1. Paralip. 21. q. 70. nam eo capite, *Angelus Domini*, quem ex ſanctis fuiſſe probabilius eſt, terrore, vel langore affecit David; & ſanctus etiam angelus percuſſit femur Iacob. Geneſ. 32. ſed tamen id frequentius eſt, & communi providentiæ lege ſancitum, ut ſancti angeli

2

Deus Dæmonis tanquam tortoris miniſterio utitur.

Abulenſis Sancti angeli impiorū tortores.

1. Paralip.

Geneſ. 32

non niſi temporalis ſupplicii, impiorum hominum, miniſtri & executores ſint. Rem hãc docet Dionyſ.c.4.divin.nom. part.4.dicens, Nihil malitię ſanctos angelos contrahere ex eo, quòd peccatores puniant. & Aug.9.de civit.c.5.ait.*Sancti angeli ſine ira puniunt, quos accipiunt æterna lege Dei puniendos.* Et idẽ ſenſit Theod. ſuper id Pſ.77.*Immiſsiones per angelos malos* Hos enim ſupplicii miniſtros, neque naturæ neque electionis nequitiam, habuiſſe dicit, ſed eodem modo appellatos *malos*, ſicut *malam* diem, ſupplicii diem vocamus. & idem cum Baſil. & Appollinar. ſuper id Pſ.34. *Et Angelus Domini perſequẽs eos.* Sancti ergo angeli erant, qui ſubverterunt Sodomam, percuſſerunt Aſſyrios flagellarunt Heliodorum, Herodem, & impios illos ſenes Babylonicos apud Danielem. Quare veroſimile exiſtimandum eſt, quod Abul.aſſerit, ubicunique *Angelus Domini* nominatur in Scripturis, ſanctum angelum intelligi. quãquam Hierony.ſuper id Pſal.34. *Angelus Domini perſequens eos*, ſpititum malum intelligat ideoque dici *Domini, quia Dominus illum creavit, & Dominus illum habet in poteſtate.* Dæmones verò licet æternorum ſuppliciorum miniſtri ſint, tum etiã ſępe Deus illorum opera & miniſterio peccatotes corripiat (cujuſmodi erat *exterminator* in Aegypto, Exod.12. *& ſpititus nequam*, qui decepit Achab.3:Reg.22. & ideo Apoſtolus.1.ad Timot.1.&.1.Corint.5.*Satana* cruciandos *tradit* peccatores; *& ſpiritus malus invadens Saul.* ita docet Hietony. ſuper id Iſaiæ. 13. *Ego vocavi fortes meos*, Aug.5.contra Iulian.c.3.Rupert, & Strabo.Exod.12. ideo Dæmon vocatut *indignatio ira Dei* ℣.77. & *Furor Domini*.2. Reg.24.℣.1.) tamẽ exercitium & afflictionem juſtorum demandat Deus peculiariter Dæmoni: is enim *colaphizat Paulum, & percutit Iobum*, & perſequitur bonos quoſque: neque enim id munus ſanctis angelis, qui res hominum procurãt, & noſtris bonis gaudent, & quaſi videntut de noſtris ſuppliciis dolere, de mandat Deus. Vide Chryſoſt. hom.de aſcenſione tomo.3.

Dionyſ. / Auguſt. / Theodoret. / Pſal 34 6. / Geneſ 19 / 4.Reg.19. / 2 Machab. 3. / Act 12. / Dan 13. / Abulenſ. / Angel⁹ Dñi quis / Hierony. / Exod.12. / 2 Reg 12. / 1 Tim.1. / 1 Corint.15 / Hieronym. / Auguſt. / Rupertus. / Strabo. / Pſal.77.49. / Sãcti Angeli nõ percutiũt juſtos. / Chryſoſt.

3 Dæmon efficit morbos

Sed quod peculiari quadam ratione Dæmon ſit miniſter efficiendotum dolorum, & morborum, videtur dictum à Paulo 2.Cor.12.nam *angelum Satanæ, qui* illum *colaphizabat, ſtimulum carnis ſuæ*, dolorem vehementiſſimum corporis fuiſſe, exiſtimat. Auguſt.ſuper Pſ. 130. *Dolores autem corporum* (inquit) *plerúmque immittuntur ab angelis Satanæ.* Hierony. autem ad Galatas.4. hunc ipſum fuiſſe ſcribit gravíſſimum capitis dolorem, de quo accipiendum ſit id, quod ad Galatas.4. idẽ Apoſtolus ſcribit, *Tentationem veſtrã, quæ erat in carne mea, non ſpreviſtis, neque reſpuiſtis.* quòd videlicet Galatis tentatio fuit, an contẽnerent eum ſublimia promittẽtem, quem langoribus corporis ſubjecti videbant. Obiter illud obſerva corporis morbos, & dolores, viris gravibus atque ſeverioribus moleſtiſſimos eſſe, utpote qui illos efficiant ex viris, & ſenibus pueros, puerilia ſectantes, & puerorum more ſæpè ingemiſcentes, ſæpe etiam plorãtes. *Ne extolleretur* (inquit Auguſt.) *tanquã juvenis, colaphizabatur tanquam puer*. & rectè, nam extollentiæ & ſuperbiæ, remedium oportuit ex puerili humilitate deſumi. ſic dolentem & gementem Iobum puerum appellat, qui dicit, *Parvulum occidit invidia.* Præterea cùm Paul.decerneret pœna corporali inceſtuoſum illum Corinthium afficiendum, quo reſipiſceret, cenſet *tradendum Satanæ in interitum carnis* (id eſt) in corpore & carne vexandum; nam ejuſmodi corporeæ vexationis Satanas miniſter eſt. Nihil ergo mirum, quòd ſtatim ac permiſſus eſt, egreſſus fuerit Satan, & pro ſuo carnificis & tortoris officio *percuſſerit Iob.*

2 Corin 12.7 / Quis angel⁹ colaphizans Paulum / Auguſt. / Hieronym. / Galat.4 14 / Auguſt. / Iob.5 / 1.Corinth 5.5

Vlcere peſsimo. Propriè, *ulcere malo*, quod conterit, ſtangit, affligit hominem, & nequiter habet; motbo maligno, qui vexat, & angit. vim expreſsit vulgatus; nam Hebræi ſuperlativis carent.

A planta pedis uſque ad verticem ejus. Videtur proverbialis locutio, qua totus homo & univerſa membra ſignificantut. eadem uſurpatur Deut. 28. & Iſai.1. ſempérque ubi de graviſsimo aut morbo, aut ulcere ſermo eſt. de quo fuſiòt à nobis diſputatio, inſtitũẽda eſt.

Deut.38.35 / Iſai.1.6.

MORBORVM QVIBVS IOB LABORAVIT, ENVMERATIO ET CONSIDERATIO.

QVONIAM eorum, quibus Iob affectus fuit, morborum plurimorũ atque difficillimorum explicatio graviſſima, atque difficillima eſt, operę pretiũ fuerit ſingulos per ſe conſiderare, atque enumerare; & tum ex ipſius ægrotantis dictis, & querimoniis, tum ex optimorũ medicorum, aut judicio, aut conjectura, morborum, canſſas, genera, differentias, ſympotomata accuratiùs circumſpicere; quòd ad Satanæ ſævitiam, & ad Iobi, incredibilem manſuetudinem & tolerantiam, ut par eſt cognoſcendam magnopere interſit. Et quidem noſtrum negotium agemus; nam, ut ſapienter docuit Hippocrates, illi etiam, qui medici non ſint, ægrotantium & morborum hiſtorias rectè conſcribere poſſunt, ſi probè ex ſingulis ægrotis, quæ patiuntur, didicerint. quod illorũ teſtimonio, qui Cnidias ſententias conſcripſerunt, confirmat. Aegrotantis autem Iobi verba & querimonias attẽtè obſervabimus, ut vel hoc Medicinæ præceptum obſervemus. ſic enim præcipit; *Cùm ad ægrotum deveneris, interrogare oportet, quæ patitur, & ex qua cauſſa, & quot jam diebus*. Viri verò ſapientiſsimi verbis omnis fides adhibenda. non enim eſt de illorum ægrotantiũ turba, quos ſic deſcribit Hippocrates lib. de Veteri medic. *Suas ipſorum affectiones condiſcere quomodo fiunt ac deſinũt, & quibus occaſionibus augeſcũt, ac deficiunt, cùm idiotæ ſint, non eſt facile.*

Hippocrat. de Victus ratio. in morb. acutis.

Hippocrates lib. de affectionibus.

Hippocrates.

SECTIO I.

Non uno tantùm morbi genere, ſed pluribus IOB laboroſſe.

1. *Cum ulcere peſsimo alii morbi ex eadem materia in diverſis partibus. Quid vulnus ſuper vulnus.*
2. *Multorum morborũ materia cõmunis atra bilis.*
3. *Morbi naturaliter inter ſe pugnãtes in Iob fuiſſe.*
4. *Lingua à morbis excepta. cũ ſerpẽte cognatio.*

VLCERIS peſsimi tatum hoc locomentio ſit, quod non ad plura, ſed ad unum tantùm morbi genus pertinuiſſe, facilè conſtare poterit, ex his, quæ paulò poſt dicemus. Sed tamen cum hoc ulcere peſsimo, omnem morborum, dolorúmque cruciatum admiſcuiſſe Satanam, latè perſequitur Origenes; *Nullum* (inquit) *dereliquit ſupplicium, neque pœnam, neq; dolorem, putredinem, vermes, oſsium, diviſionem, nervorum, fatigationem, membrorũ debilitationem, atque totius carnalis compaginis paſsionem, atque dolorem: jacere non poterat, ſedere non valebat*, &c. Proſper de prædict. p. 1. c. 22. deſcribit hominem, putrefacta totius corporis compagine, omnibus artubus ſolutis. idque ratio manifeſta probat; nam eadem pravorum humorum diſturbatio, & pugna, aut ſanguinis corruptio in diverſis corporis partibus, quorum temperies diſsimilaris eſt, apta etiam, atque potens fuit efficere morbos diverſos. quod elegantèr docuit Hippocrates lib. de flatibus: *Morborum* (inquit) *omnium unus & idem modus eſt: locus verò ipſe cor differentiam facit, quare videmus quidem morbos inter ſe nihil ſimile habere, propter diverſitatem ſcilicet locorum, cùm ſit tamẽ una morborum & ſpecies, & cauſſa quoque eadem.* Idque ſignificari videtur, illis verbis, *à planta pedis, uſque ad verticem ejus*, ſingula videlicet membra, ſingulis atq; peculiaribus morbis inſeſtata fuiſſe. tum etiam quia nõ eodem morbi genere, caro, cutis, oſſa, viſcera laborare poſſunt. Dæmon verò non ſolùm *carnem* molliorem percutiendam popoſcit, ſed *oſſa* etiã & firmiores, atque ſolidiores quaſcúmq; corporis partes contundendas, & debilitandas. & quidem licet Galenus adverſus Archigenẽ diſputans neget vel credibile, vel poſsibile eſſe, ut unus homo omnes ſui corporis partes affectas habeat, & ſingularum partium affectus fuerit expertus; hoc inquam licèt verum ſit in his quæ naturæ modum, & morẽ ſequuntur, tamen in Iobi morbis, qui præter omnem naturę conſuetudinem inflicti ſunt, aliter exiſtimandũ eſt.[2] Hinc eſt, ut cum omni ex parte doleret, atque membris omnibus ſentiret ſe pungi, non una tantùm lancea petitum, ſed multis tranſfixum, & lancearius undiq; obſeſſum cõquereretur. cap. 16. *Circundedit me lanceis ſuis.* multis etiam ſagittariis corpus ſuum

I *Cum ulcere admiſti cruciatur omnes*

Origenes.

D. Proſper.

Hippocrates.

Eandem materiam diverſis membris diverſũ morbi efficere.

Galenus lib. 2. de loc. aff. cap. 7.

Iob. 16. 13.

propoſitum eſſe, tanquam ſcopum configendum crebris jactibus, *Poſuit me ſibi quaſi in ſignum*, pluribúſq; ſagittis ſuſceptis, aculeíſque dolorum penitus infixis, horridum quendam erinaceum; *Quoniam* (inquit) *ſagittæ Domini in me ſunt*. Eandem verò corporis partem pluribus etiã morbis, ut dicunt, complicatis affectam fuiſſe, non ſolùm ex Dæmonis ſævitia & arte nocendi ſuſpicari, ſed ex ipſo Iobi teſtimonio, cognoſcere poſſumus. cap. 16. *Concidit* (inquit) *me vulnere ſuper vulnus*. qua dicendi forma aliquando, etiam Hippocrates uſus eſt, cùm lib. 1. de morbis ait. *Quæcumq; neceſsitatem habent, ut fiant in morbis ac vulneribus mala ſupra mala, ea ubi fiunt, in medicum culpam rejiciunt, & neceſsitatem talia fieri cogentem, non agnoſcunt*. Sed Iobi *vulnus ſuper vulnus*, & mala ſupra mala non in medicum, ſed in ſalutis hoſtem ſæviſſimum referenda. Illa autem morborum & dolorum in eadem parte incurſio, ad graviſsimam plagam, & percuſsioné pertinet. cùm ſcriptum ſit: *Super quo percutiam vos ultrà addentes prævaricationẽ?* id eſt, cùm nulla corporis pars vacet ſua plaga, novis verberibus nullus videtur relictus locus: ſed tamẽ nunc in Iobo vulnus unú, atque livorem, alterius ſuſcipiendi idoneum locum eſſe ſæviſsimus carnifex exiſtimavit; *Conſcindens vulnere ſuper vulnus* ad efficiendum dolorem acerbiſsimum.

Iob. 16. 14. — *Hippocrates.* — *Iſai. 1. 5.* — *Iob 16. 14.*

2 *Atra bilis idonea materia plurimorum & graviſsimorum morborum.*

Multis autem atq; graviſsimis morbis materiam idoneam comparaſſe Dæmonem, exiſtimare oportet. illa inter reliquos humores noxios cùm modum excedunt, atra bilis eſt, ulceribus peſsimis, lepræ, elephãtiaſi, mæroribus, vermibus, tumoribus, interdum etiam pleuritidi, aliíſque præſentaneis malis efficiendis idonea.

3 *Contrarios morbos fuiſſe in Iob.*

Tandem non ſolùm plures iidémque diverſi, ſed planè contrarii morbi in Iobo fuiſſe exiſtimandi ſunt. qui enim ex communi naturæ lege, ſimul in humano corpore inveniri nunquam potuerunt, vel quòd ex cauſſis contrariis oriantur, vel quòd unus morbus alteri ſoleat eſſe medicina, aut alia ratione repugnare; ſimul in Iobo, procurati, & effecti ſunt à Dæmone impediente unius partis actionem in aliam; aut pravi humoris fluxum concitante, vel prohibente; aut activa paſsivis conjungente, aut removente. Ex multis atque inpræſentiarum exemplú ſit, Ignis ſacer, & ardẽtes Herpetes, quibus exuritur caro; & velut carbo nigricat: ex quibus, nò modo vermes, aut beſtiolæ aliæ naturaliter gigni nó poſſent, ſed ſi geniti eſſent, neceſſariò interirent, & exurerentur; & tamẽ ardebat totus, ſimúlque fædi humoris copia profluente, ſcatebat vermibus; & exuſtus ſanie manabat.

4 *Lingua excepta.* *Simile.* *Iob. 10. 20.*

Vnam ex omnibus membris linguam communi ulcere & plaga exceptam hoſtis ſervavit, quòd ex verbis Iobi victoriam ſibi de illo polliceretur; rem hanc tetigiſſe Iob ipſe videtur; cùm cap. 10. ait. *Derelicta ſunt labia tantum modo*, &c. de quo ibi nos. & quidem ſicut aqua ducta ex aliquo fonte, intra anguſtos canales contenta & preſſa, ſi ex una tantùm parte poteſtatem effluendi habet, nulla verò alia habeat diverticula, aut rimulas per quas diffluat, vehementiùs erumpit, & altiùs conſurgit; ſic cum morbis partes omnes alias corporis Dęmon obſtruxit, & commodas vitæ actiones impedivit, id curare viſus eſt, ut per os, & linguam, quę ſola libera manebat totus diffueret, & concitatioribus tumidioribúſque verbis adverſus cœlum, & ſupremú numen efferretur. Et verò nihil mirum, quòd adverſarius linguam non tetigerit, cum qua illi conventio eſt, & germanitas quædam. nam ille ſerpens eſt venenatus; at linguam ſerpentem quoque eſſe illæ apud Iacobum notæ probant; *Lingua modicum quidem membrum universitas iniquitatis, quam nullus hominum domare poteſt, inquietum malum, plena veneno mortifero.*

Linguæ cum ſerpente cognatio. — *Iaco. 3. 5. 6. 7. 8.*

SECTIO. II.

Morbis deſperatis, atque mortiferis affectum IOB fuiſſe.

1. *Iob inſanabilibus morbis affectum fuiſſe.*
2. *Morbos quoque letales habuiſſe. Refellitur Caietanus. Morborum letaliũ aliæ differentiæ.*
3. *Facies Hippocratica in Iob, alia etiam ſigna letalia in fronte, & oculis.*
4. *Iob fuiſſe martyrem, & quid ſufficere videatur ad rationem martyrii.*

1

Origenes. Iob habuit inſanabiles morbos.

CVM non ſit eadem morbi inſanabilis, aut mortiferi ratio, utrumq; ſigillatim explicandum eſt. Et primò quidem inſanabilibus morbis affectum fuiſſe Iobum Origines his verbis explicat; *Percuſſit (inquit) inſanabili plaga, in qua ſuperflua erat, omnis medicorum peritia, atque ſapientia. Sicut enim nullum argumentum illuminare poterat tenebroſam atque lamentabilem Aegyptiorum noctem, ita nulla medicamina curare poterant ſæviſsimam illam Diaboli plagam.* Galenus quidem docet, quod leproſum jam eſt, nullam curationem habere. meminit etiam ex Andromacho deſperatorum ulcerũ. his cùm laboraſſe credatur Iob, inſanabilia fuiſſe credendum eſt, atque ex eo genere, quæ à Galeno maligna ulcera vocantur. de quo plura ſtatim.

Galen. de compoſ. medic. per genera lib. 6 c. 2. ibidem. ca. 5 & li. 4. de method. med.

2

An morbos letales paſſus ſit Iob?

Sed difficilius, an habuerit morbos, & ulcera maligna, ſimúlq; mortifera? Morborum differentias, dubitatio hæc poſtulare videtur; & cùm ex novem illis, quas Hippocrates numerat, & Galen⁹ in medicis finitionibus explicat; Exitialis morbus ſit ille, qui prorſus exitium affert, vel brevi, vel in plurimo tempore; Cajetanus, in univerſum affirmat, illis verbis, *animam illius ſerva*, prohibitum eſſe Dęmonem letalem morbum Iobo inferre, *Quia* (inquit) *ſi ægritudo mortalis illata fuiſſet, non fuiſſet ſervata ejus vita.* Rem hanc tetigit quoque Chryſoſt. cujus ſentẽtia cùm non omnino clara ſit, ſed exiſtimo tamen contrariã eſſe Cajetano: affirmat enim Dæmonem tantùm prohibitũ eſſe, ne vitam auferret, quàmvis mortiferos illi, pro permiſſa ſibi poteſtate morbos inferret. *Quia* (inquit) *veriſsimile erat, Diabolum Iobo tanta perturbatione valetudinis fore infeſtum, ut idem morbus ad corporis ſatis eſſet interitum; idcirco obſerva* (inquit) *ne quid in vitæ ratione patiatur.* Eò etiã pertinet, quod Athan. in Apologo. de fuga ſua; *Qui in fuga* (inquit) *moritur, non inglorius moritur: ac proinde Iob magnus eſt habitus, quòd vivus tot & tantas ærumnas toleravit, quarum nullum omnino ſenſum percepiſſet, ſi mortem ſibi conſciviſſet.*

Hippocrat. de nat. human. & lib. 1. de morb. Galenus.

Cajetani ſententia nõ habuiſſe Iob letales morbos

Chryſoſt.

Athanaſ.

Ego in hac re ſic ſtatuo; Primò, prohibitum eſſe Dęmonem, ne in Iobum irrueret, & per manifeſtam vim occideret. Secũdò prohibitũ eſſe, ne partes principes corporis, in quib⁹ ſunt vitæ functiones neceſſariæ, videlicet cor, aut cerebrum, ita afficeret, ut neceſſariò inde mors ſequeret; videlicet ſi copia venenati humoris in cor influeret, aut tumor vel phlegmon in eo fieret, quem nulla ratione cor poteſt ſuſtinere. Tertiò, permiſſum eſſe, ut eos omnes morbos efficeret, qui ex ſpecie aut poteſtate, malignitatéve ſua exitiales eſſent, ſed tamen non neceſſariò peremptorii ſunt: exitiales enim illi dicuntur non, qui ſemper, ſed, qui magna ex parte interimũt: quòd ſi etiam naturaliter mortem adferrent, poſſet tamen illos Dæmon cohibere, ne cor invaderent, aut principem aliquam corporis partem ſua gravitate & virulẽtia opprimerent, videlicet locali ſeparatione, aut conjunctione humorum, aut ſanguinis. habuit itaque morbos ex ſpecie & ratione ſua Acutos, & qui aliis brevi dierum periodo exitium afferre ſolẽt; ut ſi pleuritidem dicas, aut febres ardentes, anginam, fauciúmque phlegmonem; tum etiam, quos diuturnos appellant, tabem, renum morbum, marcorem: Malignos, & periculoſos, exitiales denique, non ſolum quod, qui per ſe leves & evaſorii eſſent, conjuncti ſimul internecionem efficere poſſent; ſed quòd per ſe, quiſque mortifer eſſet, denique non ſolùm, ut medici dicunt, imagine magnos, quale ulcus erat, multum ſpatii, (id eſt) totum corpus occupans, ſed etiam re ipſa, & effectu graviſsimos, videlicet nervorum, muſculorũ, aliarúmque partium internarum contuſionem atque dolorẽ. Res hęc clariſsima eſt audięti Iobi querimonias, & deſperatorum morborũ enumerationem; deprecationem mortis; tædium vitæ. illud etiam crebrò repetit, ſe tantis doloribus & morbis ſuſtinendis non eſſe parem; *Quæ eſt enim* (inquit) *fortitudo mea, ut ſuſtineam?* nihil ſibi ſpei ad vitam ex plaga graviſsima relictum eſſe; *Dies mei conſumpti ſunt abſque ulla ſpe.* & iterum; *Deſperavi, nequaquam ultra jam vivã* valde ſibi exiguum vitæ ſpatium concedi. *Si mane me quæſieris, nõ ſubſiſtam.* &, *Numquid paucitas dierum meorum finietur brevi? & ſpiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur, & ſolùm mihi ſupereſt ſepulchrum.* Quòd ſi etiam medicorum judicium conſulere libet, certè Hippocrates ſcribit, *In acutis febribus convulſiones, & circa viſcera dolores fortes, malum.* Viſceribus autem doluiſſe, & æſtuaſſe febri, ex ip-

Quæ Dæmõ prohibit⁹ fuerit circa valetudinem & corpus Iobi.

Morbi letales ſed non neceſſariò peremptorũ in Iob.

Enumeratio ſpecierũ morborum in genere quibus Iob laboravit

Galen. in finit. med.

Iob. 16. 12.

Iob. 6. 7. & 16. 21.

Iob. 10. 20.

Iob. 17. 1.

Hipp. 4. aphor. 66. & 67.

ſius

fius Iobi testimonio pauló pòst videbimus. rursus idem docet, *in febribus ex somnus timores, vel convulsiones, malum.* Iob verò sic conqueritur: *Terrebis me per somnia, & per visiones horrore côcuties.* eo verò aphorism. loco hæc scribit Galenus; *Sanè nos sæpe vidimus in morbis exitialibus, & timores, & labores, & convulsiones ex somno fieri.* de quo statim quædam alia. Quid quod etiam summa intestinorum difficultate laborasse, constat ex illo: *Effudit in terram viscera mea.* atque illam ex atra bili provenisse, quæ communem omnibus his materiam subministrasse videtur, verosimile est. de hac verò sic statuit Medicina: *Difficultas intestinorum, si ab atra bili inceperit, letalis est.*

Iob. 7. 14.

Hippocrates. li. 4. Aphor 24.

3 Facies Hippocratica in Iob.

Tandem si ex facie prognosticum faciendum est, & ducenda verissima conjectura, fuerint ne morbi letales, nec ne, eum certè faciem Hippocraticam habuisse côperiemus. sic enim jubetur Medicus vultum ægroti considerare, sit ne similis benè valentium, potissimùm sui, ita enim optimus erit: si verò quàm maximè côtrarius simili sit, horrendissimus est: addit eo loco Gal. contrarium vultû simili esse, qui nequaquam nobis sit familiaris. Quis verò ignorat, Iobum ita deformatû extitisse, ut sui dissimili vultu, & nequaquam ejus amicis familiari extiterit, ut cum eum vidissent, non agnoverint? *Deinde cutis circa frontem dura, intenta, arida; & color totius vultus viridis, aut niger;* nigrum autem esse pessimum, eo loco Gal. docet. eoque vultum reddi exitiosum, & cadaverinum. hæc in se fuisse, testis est Iob. cap. 7. *Cutis mea aruit & contracta est.* cap. 30. *Cutis mea denigrata est, super me.* illa præterea exitialis ex oculis nota est, *si sublimes* (id est instabiles & subinde commoti) *tumidi ve oculi sint, aut si pervertantur, aut nolentes illachriment.* non ne hoc, illud est, *Facies mea, intumuit à fletu, & palpebræ meæ caligaverunt?* non ne illud ad *sublimes & perversos* oculos pertinet, *Quid te elevat cor tuum, & quasi magna cogitans attonitos habes oculos?* denique respirãdi difficultas, non nisi mortem prænuntiare poterat. Sed jam ad singula veniendum est.

Hippoc. 1. Prog. 5.

Iob 2. 12. Prog. 7. Alia in Iob letalia indicia.

Iob. 7. 5.

Iob. 30. 30.

Prog. 10.

Iob. 16. 17.

Iob. 15. 12.

4 Iob martyr. Viguer

Hinc colligitur, dignum esse virû patientissimû Iob, qui inter martyres numeretur; nam, ut quidã docti Theologi existimant, sufficit ad martyrium, accepisse vulnera letalia, ex quibus naturaliter mors sequeretur, nisi miraculum; aut alia quæcunque ratio obstaret; sicut etiam propter Virginis sanctissimæ incredibiles compatientis dolores, non solùm martyr, sed plusquam martyr, prædicatur ab Anselmo, Sophronio, Bernardo, Ildefons. Tum etiam, quia, ut Chrys. dixit in Psal. 127. *Patientia est, quæ martyres facit.* &, quod difficillimum esse judicat, in mediis doloribus, qui ad blasphemandum, & ad irascendum impellunt, ita se continere, ut nihil indecorum & inhonestum dicatur; *hoc* (inquit) *facit martyrem.* Quare tum hoc loco vocat Iobum martyrem; tum etiam hom. 1. in 2. ad Corint. 1. ꝙ sexcentis martyribus graviora passus fuerit, & per omnia rerum genera luctatus palmam obtinuerit; per opes, per liberos, per corpus, per uxorem, per servos, per amicos, per hostes, per famẽ, per insomnia, per fœtorẽ. hom. verò 25. ad populum Antiochen. non cum uno tantùm martyre comparat, sed cum infinitis.

Beatissima virgo martyr.

Chrysost. Patientia martyres facit.

Iob per omnia rerum genera luctatus.

SECTIO III.

Vlcus pessimum. Phagedena. Ignis sacer. Erisipelas. Cancer. Animi deliquium.

1 Quale Vlcus Iobi & quid propriè significet ex Heb & Græco. Aegyptiorum Vlcerum ex Philone descriptio.

2 Vnde provenerit ut à planta pedis usque ad verticẽ ulcerosus fuerit. & quẽ Vlcus pessimum, sive malignum.

3 Quæ aliæ pravæ affectiones cum Vlcere pessimo conjuncta.

HOC ulcus in fonte est, *Sechin*, & simili modo vertitur à Vulgato, Exodi 9. *Vlcera, & vesicæ turgentes.* Septuag. *Vlcera vesica effervescẽtes.* Pagnin. *Germina inflationes.* Tygurina. *Apostema generans ulcera.* Vatab. *Scabies producens pustulas, vel, vesicas turgentes.* Eadem voce mentio hujus ulceris fit Deuter. 28. *Percutiat te Dominus ulcere Aegypti, & partem corporis, per quam stercora egeruntur scabie quoque & prurigine, ita ut curari nequeas.* Philo. 1. de vita Moys. hec ulcera. *phlyctænas.* vocat, est

1

שחין

Exod 9. 10. LXX Pagninus. Tygur. Deut. 28. 27.

Φλυκταίνας

Hippocrati.

autem Hippocrati, *phlictena* eruptio in cute ex superfluo humore, aut tumor sive tuberculũ in cute ex adustione. Alii ardorem, alii inflammationem vertunt illam vocem, *Sechin*. Illa ergo videtur esse propria significatio, ut sit ulcus, & apostema ex ardore proveniens ferventis & acerrimi humoris. R. Mardochai ait esse *ulcus proveniens ex caliditate*. addit verò R. David non esse ulcus proveniens ex verò igne, nã hoc alio nomine dicitur *Mecve*, id est, combustio; videlicet pustula, aut tumor ex vera ignis adustione proveniens. quod autem illud ulcus ardens sit, manifestè indicatur, in Exod. voluit enim Deus fieri conspersione ardentis cineris, quasi præmisso ejusdem naturæ & qualitatis signo: *Et dixit Dominus ad Moysen, & Aaron, tollite plenas manus cineris de camino, & spargat illum Moyses in cœlum coram Pharaone, sitq; pulvis super omnem terram Aegypti, erunt enim in hominibus & in jumentis ulcera & vesica turgẽtes.* quę qualia fuerint, accuratè descripsit Philo li. 1. de vita Moysis: *Iactavit in aerem, mòxque pulvis excitatus, & longè latéque dispersus hominibus, brutísque, dira per totam cutem. inussit ulcera, carnibus simul intumescentibus, & fœdis pustulis scatentibus, ac si succensa clam effervescerẽt. quo cruciatu sicut par erat in exulceratione ac inflammatione, oppreßi, non minùs animo laborabant, quàm corpore miserè vexati doloribus: videbatur enim unum ulcus à vertice usque ad imos pedes, his, quæ membratim sparsa erant, continua serpigine in unũ coeuntibus.* Sic Philo. Ferè eadem de ulcere Iobi, Chrysost. *Perfecit (*inquit*) ut ulcus esset unum unáque plaga corpus ejus universum.* Quòd ulcus, nõ ulcera dicantur, sic pondetat Orig. *Propterea (*inquit*) una plaga memoratur, quia totum corpus & omnia ejus membra uno contexit ulcere, atque ad unum convertit dolorem.*

R. Mardoch. R. David. מִכְוָה

Exod. 9. 8. & 9.

Philo. Quale Aegyptii ulcus.

Chrysost.

Origenes.

2

Potuit autem hoc genus luis serpere per totum corpus, *à planta pedis usque ad verticem capitis*, quia id genus pustularum aut vesicularum à ferventibus & acerrimis humoribus ortę, toto corpore nascuntur, ut inter alios Gorręus tradit; atq; adeo etiam in oculi membrana cornea, quæ primùm vesicæ in morem attollitur ab acri quodam humore, deinde verò excoriatur, & oculum purulentũ reddit. Sed non esse cutanea tantùm ulcera, sed profundiora, & sinuosa Græci explicatiùs tradunt. in primisque Chrys. dicit corpus ejus plagis perforatum; fuisseque ulcera vermium fontes, & tabifici humoris rivulos. Quare ex illo genere fuisse videtur, quod Gal. Phagædænam appellat, quæ carnem, quę circum est perrodit, & depascitur; & circumjectũ habet tumorem: nam hujusmodi ulcus in quacumque corporis parte inveniri potest. Chironia, & Telephia à medicis appellantur; à Chirone, qui ea ulcera aliquando sanavit; & à Telepho, qui illis affectus fuit, ut autor est Gal. communi nomine *Cacoetha* dicuntur (id est) maligna. Malignum autem ulcus ipsum est, quod hic dicitur *peßimum*, & in Originali, *malum*; Septuaginta verò *malignum etiam ulcus* dixerunt. hæc sunt contumacia, rebellia, diuturna. ea verò quibus Iob laboravit ejusmodi fuisse, ardor, prurigo, inflatio, sanies, virulentia, exæsio carnium, fætor, denigratio apertè testantur. indicant præterea magnam fuisse partium subjectarum intemperiem, affluentiam corrupti sanguinis, ulcerũ labra dura, & callosa, cæcos sinus & cavitates, è quibus ægrè excerni & purgari posset sanies, & ichores, qui detenti exędunt, & mordẽt. quæ omnia cum sanitati repugnant; tum verò illud quod abditum est, & in statibus pestilentibus inveniri solere Avicenna tradit, cõtumacioris malignitatis causam, in Iobi corpore Dæmon effecerit.

Gorrœus.

Græci in Catena Chrysost.

Gale. de tumor. præter natur. cap. 13.

Galen. in Medi. cap. 16.

Galen. lib. 2. method.

Vlcus pessimum malignum ve. LXX

Avic. 4. tractat. 3. cap. 10

3

Cum hoc ulcere ardẽti verisimile est, conjunctum fuisse Ignem sacrum, quem vulgo appellant, *Fuego de S. Anton*, qualis in statu pestilenti gigni solet, ut 3. lib. de morbis vulgaribus auctor est Hippo. atque eo loco. 3. part. senten. 9. Galen. explicat: nam eum sacrum ignem (præsertim cùm perfectus non est, neque partẽ corporis penitus vitiavit) plerumq; comitabantur febres ardẽtes, cibi fastidiũ, alvi turbatæ, sitis, tabes, faucium ulcera, vox vitiata, ulcerũ fluxio, multa & varia, tubercula, magnæ inflammationes, ossium denudatio; quæ in Iobo singula fuisse mox constabit.

Hippoc. Galen.

Potuit etiam vel omnia, vel aliqua ulcera Erisepelas comitari, atque ardentes & dolorifici tumores, sive potiùs Cancer, qui ab atra bili fit, qui per totũ corpus serperet, & plenum redderet tuberositatibus; neque mirum. nam similia esse illa omnia ulcera, quę sunt putredini obnoxia, & difficultèr ad cicatricem perducun-

Erisipelas.

Cancer.

Galenus. Animi deliquium Galen. lib. 1. ad Glauc. cap. 14.

ducuntur, videlicet, cancrosa, Chironia, Telephia, & Phagedænica, Gal. docet. 5. aphor. 22.

Cum his quoque necesse fuit frequens animi deliquium conjungi, cùm ex medicinæ regula hæc omnia sint defectus animi caussa, & vitalis roboris dissolutio, maligna in articulis ulcera, omniáq; gangrænosa, & depascentia; atque illud Iob ipse indicat, cùm crebrò repetit, *attenuari sibi spiritum*, mortem instare, cordis & totius corporis vires deficere. c. 17. ✠. 1. & c. 7. ✠. 8. & 21. & aliis locis frequenter.

SECTIO. IIII.

Lepra. Scabies. Elephantiasis. Pruritus.

1. Lepra cum ulcere conjuncta, & cum scabie, & pruritu. Iob leprosus. Tangendi verbum ad lepram refertur.
2. Iobum laborasse Elephantiasi: illius descriptio ex Plinio Iobo conveniens.
3. Regibus Ægyptiis; forte etiam Arabibus, & Hebræis peculiare illud malum.

I Lepra cum ulcere conjuncta. Gal. de Tumoribus præter naturam. c. 13. 14. Iob leprosus. Augustin.

ILLVD ulcus, quod, *Sechin*, in Hebræo dicitur, cum *Lepra* conjungitur, Levit. 13. 18. 19. 23. & Deut. 28. cum *scabie* & *prurigine*, sed nô dicitur esse ipsa lepra, aut scabies, sed ex eadem lepræ caussa proveniens. sic etiam Galen. hæc omnia conjungit, Phagedænam, scabiem, leprã, elephantiasim: & scabiem atque lepram, esse melancholicos affectus solius cutis; quòd si in venis & carne fiant, Cancrum nominari. Lepronum autem Iobum fuisse scribit Aug. sermon. 32. ad fratres in eremo. dicere ergo possumus laborasse Iobum non lepra tantum cutanea, sed lepræ genere molestissimo, & pessimo: qualem Greg. describit homil. 39. in Evang. *Quid (inquit) in humana carne abjectius carne leprosi, qua tumescentibus vulneribus scinditur, & exhalantibus fœtoribus impletur?* Inter alios autem morbos hunc fuisse à Dæmone expetitum, intelligere licet ex illo verbo, *tangendi*, quod in fonte est, *Nagagh*, & ad lepræ plagam frequenter accommodatur. ut Hai. 53. cum Christus Dominus in passione sub leprosi typo describitur, ea circumlocutione; *Quasi absconditus vultus ejus*. jubebatur enim le-

נגע Tangere ad lepram pertinere. Isai. c. 53.

prosus, *os vestimento contegere*, & vultum abscõdere. infra additur, *Reputavimus eum quasi leprosum*; Hebr. *tactum*, vel *percussum à Deo* & 2. Paralip. 26. *Cùm orta est lepra in fronte Oziæ regis, territus sensit illicò plagam Domini*. pro p. percussionem, aut tactum.

Levit. 13. 45. 2. Paral. 26. 19. & 20.

2 Elephantiasis. Chrysost. Appol. Philip. Beda. Galenus. Galen.

Illam autem fuisse etiam Elephantiasim, aut cum ulcere hanc quoque conjunctam fuisse, auctores sunt Chrysost. Appol. Philip. Beda. quod lepræ genus infestum, non solùm cutem, sed carnem etiam depascitur; & elephantiacis nonnullis ulcera contingere Gal. auctor est. reddit autem hic morbus corporis cutẽ & carnem nigram, qualem elephantus habet. Hanc affectionem Satyriasmũ nominari docet Gal. loco indicato, quòd, qui ea laborant, Satyris fiunt vultu similes. & lib. de caussis morb. cap. 7. ait. Elephantem morbum manifestè figurã immutare; resimatur enim nasus, & labra crassa fiunt, & aures extenuantur, atque Satyrorum effigiem præ se ferunt. unde Gordonius non est ausus indicare ægrotum quendam elephanticum, cui articuli ferè omnes deciderant; quoniam nulla habuit in facie immutati coloris, aut deformitatis signa. Propterea Plin. lib. 16. cap. 1. ex his notis hunc morbum describit; à facie sæpius incipere, & primùm in nare, mox invalescere per totum corpus; maculosum, variis coloribus, & inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura, ceu scabie asperatad postremum verò nigrescente, & ad ossa carnes apprimente; intumescentibus digitis in pedibus, manibúsque. Ægypti peculiare hoc malum fuisse, & Reges quoque eo laborare solitos, eodem loco idem Plin. auctor est. quæ omnia rectè conveniunt cum his, quæ Iobus de se ipso testatur; nam denigratam cutem deplorat, ca. 30. ✠. 30. cutis duritiem, & asperitatem rugarum ca. 16. ✠. 16. omnem pulchritudinem cutis devoratam & consumptam cap. 18. ✠. 13. ad ossa carnes appressas, videlicet in quibusdã corporis partib^s depressioribus, & consumptis carnibus pelli ossa adhæsisse. cap. 19. ✠. 20. resimatum nasum, & immutatam figuram, cum illum amici non agnoscebant. cap. 2. ✠. 1. pedes tumentes cum aut positos in nervo pedes, cap. 13. ✠. 27. labra crassiora, cum absumptis reliquis partibus, sola circa dẽtes labra relicta esse dicit, c. 19. ✠. 20. Hunc verò mor-

Gordon. li. 1. Plin. Elephantiasis Ægyptiis, & Regibus peculiaris. Plin.

bum non carnem ſolum, ſed oſſa etiam pervadere, & univerſas corporis partes opplere pravo & atrabiliario humore, & ſanguine quodam plumbeo noxióque ſucco Fernelius docet. quod etiã in Iobo fuiſſe res ipſa oſtendit, cùm Dæmon percutienda depopoſcerit non ſolũ carnes, ſed oſſa etiam. addit præterea illa elephantiaſis ſigna, quæ in Iobo fuiſſe diſertis verbis traditum eſt, gravis halitus, difficilis reſpiratio, carnis abſumptio muſculorum tabes, ſomnia moleſtiſsima, mæror, incubi, & anxietas; & illa etiã, quę in Iobo etiam fuiſſe exiſtimare licet, defluviũ capillorum ex mẽto, ciliis, palpebris; digiti hiſcentes præ ſiccitate, ungues fiſi, & dilacerati, cùm teſta ſaniem radere cępit. de quo cũ de ſanie, & teſta dixerimus. Atque illud etiam rem hanc confirmat, quòd veriſimile ſit, ſicut in Aegypto, ita etiam in Arabia, & Syria, hunc morbum familiarem fuiſſe; atque voluiſſe Dæmonem eo morbo, quo Reges alii ſuperbientes ſolebant à Deo puniri, Regem ſanctiſsimũ affligere, & cruciare. hujuſmodi lepram illam Conſtantini fuiſſe vel ex verbis Plinii rectè colligit in ſuis annalibus Baronius. nam humano ſanguine regum elephantiaſim curari ſcripſit Plinius; Conſtantinum autẽ ſuæ lepræ ex puerorum ſanguine balneũ parari juſsiſſe, memoriæ proditum eſt.

Ioan. Fernelius lib. 6. de partiũ morbis.

I Infra c. 3

Baronius. Plinius.

SECTIO. V.

Lues venera. Arthritis, ſeu articularis dolor.

1. *Iobum laboraſſe morbo Gallico quorundam ſententia, & conjectura.*
2. *Iobum non potuiſſe affici eo malo aliorum ſententia. (tuetur.*
3. *Difficultatis ſolutio ſta-*
4. *Quo tempore in Hiſpania cœperit morbus Gallicus. hujus cùm Elephãtiaſi cognatio.*
5. *Podagra, Chiragra, Iſchiade, & totius corporis articulari morbo doluiſſe*

I *Vatabl. Cypri. Ciſterc.*

VATABLVS, quem Cyprianus Ciſtercienſis ſequitur, aut elephantiaſim, aut verò ſcabiem, quam vocant, Indicam, morbúmve gallicum fuiſſe exiſtimat ulcus illud peſsimum; eúmq; ſignificari voce originali; ratio eam Vatabli conjecturam confirmare videtur. nam ex medicorum judicio is affectus cõtagioſus cum ulcere, aut immani cruciatu variis locis emergit, ac ſæpè extuberat; in corpus omne ſpargitur, & non ſolùm carnem, ſed partes etiam ſolidas pervagatur, univerſámque corporis ſubſtantiam pervertit. Rectè itaque dicetur, qui tanta peſte laborat, à planta pedis uſque ad verticem dolere. nam oſſa vitiantur, & nervi, vincula, tendones, maligna excrementa, in oſsium juncturas ſe inſinuant, & efficiunt cruciatus implacabiles, qui noctu ferè ingraveſcunt; conficitur corpus doloribus, vigiliis, dira tabe. quæ omnia in Iobo reperiri non difficile fuerit demonſtrare. *Nocte* (inquit) *os meum perforatur doloribus.* & univerſam corporis ſubſtantiam à recto ſtatu dimovere voluiſſe adverſarium veroſimile eſt; atque ea etiam ratione, & morbo fœdiſſimo, qui cùm ſcortatorum, & turpiſsimorum hominum flagellum ſit, viro ſanctiſsimo & honeſtiſsimo, ignominioſiſſimus, & acerbiſsimus exiſteret. ita ut nõ incommodè in hanc rem quadret illud Sophar ſcoma: *Oſſa ejus implebuntur vitiis adoleſcentia ejus, & cum eo in pulvere dormient.*

Iob. 30. 17.

Iob. 20. 11.

Sed aliis minimè placet hunc morbũ in Iobum cadere potuiſſe, qui ea tempeſtate nondum exiſteret. exiſtimant enim ferè medici omnes ſingulari conſenſu, eſſe morbum nõſtræ ętatis proprium, aut propter vitium humanę licentię novum; aut propter novum cælorum influxum. Sed medicis quæſtionem illam relinquamus.

2 Iobum non potuiſſe affici morbo gallico aliorum ſententia.

Ego de Iobo affiirmare audeo, potuiſſe hoc morbo laborare; nam Dæmonis arte, qui humani corporis temperiem, & humorum vim penitus cognoſcebat, potuit ad ejuſmodi intemperiem adduci, ut in malignam illius morbi naturam humores degenerarent, præſertim cùm nũquam non alicubi gentium eum morbũ ſemper pervagatum fuiſſe, mihi pro certo habeatur; vel ex ipſa medicorum ratione, ſtatuentium à contagio fieri. nam vel abeundum in infinitum, ita ut nunquam incępiſſe deprehendatur: vel ſine contagio fieri poteſt, diſturbatis humoribus & ad inſignem intemperiem adductis. Quòd ſi ea, quæ hujus morbi apud

3 Quid de quęſtione iſta cẽſendum.

noſtrates

4 Quo tempore cæpe.it in Hiſpania morbus Gallicus. *Huttenus lib. de Guaiaco. & Manard lib. 7. epist. Medic.*

noſtrates origo traditur, vera eſt, rẽ quoque confirmare poteſt. ajunt enim viri docti Huttenus & Manardus cæpiſſe in Valentia Hyſpaniæ Tarraconenſis, quo tempore Carolus Francorum Rex expeditionem Italicam parabat; cùm elephantioſus quidam nobilis miles ad nobile Scortum accederet; quicunque igitur deinde ad mulierem ingreſsi ſunt, eo malo infectos fuiſſe, elephantiaſi in illud degenerante. Igitur Iobi elephantiaſis non longè ab iſta lue abfuit. neque Dæmonis ſævitia ab illa procuranda.

Illud Rei præcedenti ſimile, ſimile etiam verò eſt Iob laboraſſe podagra; nam eſt cum lue venerea ſua huic morbo cognatio. quapropter Poetæ Græci fecerũt Podagram Bachi, & Veneris filiã. & quidem lues venerea internodia, id eſt partes artuum intermedias; articularis verò nodos ipſos & articulos occupat. Cùm autem Podagram dico, potiſsimùm pedes, ſed non tantùm illos vexatos, verùm etiam manus, fœmora, & coxas intelligo. Laboravit igitur Chiragra quoq;, Iſchiade, & univerſi corporis articulorũ dolore, pravo humore ſe ſe inſinuante inter articulos, & articulorum tendones, ligamẽta, membranas. Hunc Græci morbũ Arthritim vocant. Signa hæc. 1. quòd vlcus illud peſsimum ex ardore proveniebat, at hoc morbi genus de inflãmationum genere eſt ex Medicorum ſententia. 2. quòd pedibus planè ſe laboraſſe teſtatur dicens: *Poſuiſti in nervo pedem meum.* at hic morbus à pedum articulis, calce, aut planta potiſsimùm incipit Galeno auctore.

Hippo 6. Aphs. & Galen. Paul. lib. 3. cap. 21.

3. Quod à Satana commovente humores & conjungente activa paſsivis potuit facilè pravus humor immitti, & apprimi ad articulorum juncturas, & manu Dæmonis exprimi, ut guttatim deſtillaret. cùm ſit è genere fluxionum auctore Galeno, & propterea vulgo gutta appelletur.

Galenus libro 10. de comp. medic. ſecund. loc. cap. 1.

Galenus libro de compoſit. medic. per ge. c. 2.

4. Quòd ſicut Podagricis evenit, ut manuum & pedum articulis ſua ſede dimoveantur, claudicentque; ita etiam omnium articulorum vitium deplorare videtur, dicens: *Ad nihilum redacti ſunt omnes artus mei.*

Hipp. Aph. 6. Aph. 59.

SECTIO VI.

Vermes. Morbus pedicularis. Aegyptię plagę.

1. *Iob Vermibus ſcatuiſſe Patrum ſententia.*
2. *Vermium tum externorum, tum internorum ſigna in Iob.*
3. *Pedicularis morbus in vermibus & ſerpentibus intellectus Herodis interitus qualis.*
4. *Muſcis atque locuſtis infeſtatus Iob.*
5. *Pedicularis morbus cò Iobo acerbior, quo dignior inſignis improbitatis hominibus*

1 *LXX.*

VERMES & putredinem uxor ipſius Iob objicit apud Septuag. cùm cap. 2. ait *Tu in putredine vermium ſedes.* & ipſe Iob indicare videtur cap. 7. & 30. *Qui me comedunt, non dormiunt.* de quo ſic Tertullianus lib. de pat. *Diſſecabatur Diabolus, cùm erũpentes beſtiolas inde in eoſdem ſpecus, & paſtus refoſſæ carnis ludendo revocaret.* quo loco miratur Pameli° unde hoc habuerit Tertullianus, cùm non fiat in Iob alia vermium mentio, quàm cap. 17. ſed mirum eſſe non debet, quod apud omnes ferè Eccleſiæ patres vulgatum & cõſtitutum eſt. Cypria. lib. 3. de bono pat. & Orat. de mortalitate. Aug. lib. de pat. cap. 11. Chryſ. hom. 5. ad pop. Antioch. Proſper de prædict. 1. part. cap. 22. Baſil. in catena Olympiod. Suidas in Iob. & illud peculiare ſcripſit Orig. in illos vermes ſe Dæmones vertiſſe. eandémque rem Septuagint. expreſſerunt in illa uxoris oratione. *Tu in putredine vermium ſedes, &c.* Et frequẽtèr hoc loco interpretes. Qui illud. *Putredini dixi, pater meus es tu, mater mea & ſoror mea vermibus;* non ſolùm ad futuram cadaveris putredinem, ſed ad præſentem etiam fœdiſsimi morbi ſtatum, & ad vermiculoſa ulcera pertinere exiſtimant; tum etiam ad eos vermiculos, qui in auribus, naribus, crebrò generari ſolent oppidò infeſti & noxii rejiciũtur enim ſæpè, ut medici docent, & experientia conſtat, ex ventriculo, inteſtinis, veſica dẽtibus, renibus; quorum ſigna in Iobo reperta fuiſſe facilè conſtabit; quippè illa ſunt, quę Iacobus Hollerius enumerat, febres horrificæ, anhelitus fætẽs, tuſsicula inanis, & ſicca, nauſea, faſtidium: & ſi inſuperiori ventriculo

Iob. 17. 14. & 30. 17.

Pamelius.

Cyprian. Auguſt. Chryſoſt. Proſp. Baſil. Olympiod. Suid. Orig.

Iacobus Hollerius lib. 1. de morb. int. cap. 5.

ſint

ſirit, chilum conſumendo corpus minuũt & abſumant; aliquando etiam famem efficiunt, & syncopen mordendo: Corporis verò cõſumptio, fames, nauſea, gravis ſpiritus, febris in Iobo fuerunt; idq; veriſimile eſt, ut totus Iob intùs & extra ſcateret vermib⁹ ad graviſsimũ cruciatũ.

3 An Iob laboravit morbo pediculari. *Gal. de cõpoſi medica ſecundum loc. c. 7.*

Fortè autem verminatio hæc ad pedicularem morbum referenda erit; niſi uterque ſimul morbus adfuerit, nam hic morbus, quem Græci Pthiriaſim vocant, pediculos non ſolùm in profunda cute capitis, ſed totius etiam corporis; acervatim gignit. de illorum copia incredibili videtur Iob conqueri. c. 30. *In multitudine eorum conſumitur veſtimentum meum, & quaſi capitio tunicæ ſuccinxerunt me.* Pediculos autem appellari aliquãdo vermes, imò & ſerpentes, apud graves ſcriptores compertum eſt. nam Pherecidem præceptorem Pythagoræ morbo pediculari interiiſſe, pdiderũt Ariſt. Plutar. Aelian. At verò Plin. eũdẽ Pherecidẽ copia ſerpentũ ex ej⁹ corpore erũpente expiraſſe ſcribit. idẽ Apulej⁹. atq; eaſdẽ utroq; nomine beſtiolas intelligi Hieron. Mercurialis cõtẽdit l. 5. variar. lec. c. 6. neq; mirũ cũ pediculos hujuſmodi vehemẽter morſu ſævientes, animalia tetra Seren⁹ vocet, alii etiã Ferales; atq; adeo etiã per vermes, quibus Herodes conſumptus expiravit Actor. 13. morbum pedicularem intelligi nonnulli volunt. huc facit quod Phil. Bed. c. 6. per ſagittas, quibus ſe configi deplorat Iob, vermes intelligũt, *quos* (inquit) *Diabolus inſtigabat ad comedendum eum, omnémq; corporis ejus ſanguinẽ humorémq; ſugẽdum, ut ſolutò eſſent moleſtiores.* propterea que dici, *quarũ indignatio ebibit ſpiritũ meũ.* quod autẽ neq; ab horũ vermiũ cruciatu permitteretur liberè loqui, indicãt Septuagintã pro eo, quod Vulgatus habet; *Terrores ejus militant contra me.* alii legũt: *Cùm incipere loqui ſtimulant me.* Addunt iidẽ auctores, pœnas Aegyptias muſcarum, locuſtarúmque paſſum fuiſſe Iob. nã illæ plagæ ſunt *immiſſiones per angelos malos.* Neſcio autem quid peculiare habet, hujus pedicularis morbi cruciatus atq; ſuppliciũ conveniẽs impietati hominũ Dei contẽptorum. nam qui divinitatem ſibi arrogabat impius Herodes, hoc morbo ſublatus & punitus eſt; atq; etiam Pherecidem illũ ajunt propterea eo morbo interiiſſe divinitus miſſo, quòd in Apollinis tẽplo, in frequentiq; auditorũ corona inſolenter gloriatus eſſet, nulli Deo ſe unquã ſacrificaſſe; neq; ideo minùs ſanum degere, quàm qui Ecatõbas immolarẽt. Ergo Deum tam diro morbo, tam grandẽ contumeliam vindicaſſe. itaq; ꝗ ad acerbitatem ſupplicii pertinet, paſſus eſt priſsim⁹ Iob, quib⁹ impii Athei digni erant.

Pherecides morbo pediculari conſũptus

Ariſt. 5. de hiſt anima. cap 32.
Plut. in Syl.
Aelia lib. 4. de varia hiſt cap 28.
Plin. lib. 7. cap. 52.
Mercurialis.
Serenus.

Herodes morbo pediculari conſumptus, *Eraſm in anno.*
Philip. Beda.

Iob. 6. cap. 4.

LXX. Iob. 6 cap 4.

4 Iob paſſum fuiſſe Aegyptias plagas.

SECTIO VII.

Viſcera putrida. Renum dolor. Vlcus pulmonum.

1. *Pro viſceribus in Hebr. fel. quod Dyſſenteriã facit.*
2. *Quid Teneſmus ex Plin. quid item exinanitio.*
3. *Viſcera pro ſemine quid.*
4. *Renes ad viſcera pertinere. Renum dolor in Iob.*
5. 6. *Cum aliis morbis cõjunctus gravis habitus.*

VIſcera computruiſſe, & propterea, totum interius ſanie fluxiſſe, & lãgore dyſſenterico laboraſſe, ex eo colligũt Philip. Bed. quod c. 16. ait: *Effudit in terrã viſcera mea.* quaſi alvi fluxibus colliquantibus laboraverit; atq; ex bili ardenti, & maligna, ortũ habuiſſe colligitur ex ipſa originali voce; nã pro *viſceribus*, eſt in fonte, *fel*; atq; ita à medicis ſtatuitur, dyſſẽteriã eſſe, cùm bilis putris magno impetu, in inteſtinũ cõfluit, & radit pinguia, quę inteſtino adnata ſũt. Elegãter autẽ Gal. explicat. 5. de uſu partium, qua ratione ulcera in inteſtinis fieri poſſint, ubi ſenſ⁹ acutiſſimus eſt. morbũ inſanabilẽ, & cancro ſimilẽ dixit ſuper Hippo. & ex ulceribus peſſimis, quę Cacoethes vocantur, cieri docet; ſi ab atra bili inceperit letalẽ; frequenter etiam cum Tenaſmo conjũgi. Eſt autem Tenaſmus ſeu Teneſinus irritatio inanis, & ſine cauſſa ſurgẽdi appetitus, vel, ut Plin. lib. 28. c. 14. definivit, crebra & inanis egerendi voluntas. Res omnes cruciatibus, & doloribus graviſſimis plenę. fortè etiam ad illũ morbũ hoc loco alluſio fit, qui folliculũ fellis aliquãdo infeſtat, videlicet exinationẽ, ſicut enim cum fel magnopere exuperat, & folliculũ diſtẽdit graviſſimorũ in humano corpore malorum cauſſa eſt, ita ſanè, cũ folliculus prſus exinanitur, dyſſenteriã efficit. Sed ſi viſcera ſignificent partẽ illã puriſſimi alimẽti, ex quo ſemen conficit fortè erit ſeminis fluxus qui ex inflam-

1 *Philip. Beda,*

Viſcera quid.

Galen.

Hippoc. Galen. lib. 3. de Sym. cauſſ.

2 *Tenaſmus.*

Exinanitio morbus fellis

3 Gonorrhæa laboraſſe Iob.

matione totius corporis consequi etiam potuit, excalfactis & exulceratis renibus, inflammatis etiam arteriis, vasis seminariis vitiatis, & ita apertis, ut continere rectè minimè posset, quod illi cum dolore citra ullam delectationem contingere potuit. idque verosimilius fit, quòd Satyriasmon illum, qui cum elephantiasi conjunctus est, ad præsentem rem nonnulli ex medicis pertinere putant, quasi id nomen ab illorum lascivia & libidine desumptum sit; cum quo facit, quòd filii viscera parentum dicantur, ut aliquando diximus, quòd ex visceribus (id est) ex semine, & interna substantia decisa progeniti sint. *viscera* autem, & semen in terram *effusa*, id videtur significare, quasi perdi inutiliter omnis sobolis & filiorum spe ablata. sicut id Genes. 38. *Onan semen fundebat in terram, ne liberi patris nomine nascerentur*. certè. 2. Reg. 3. Legis fluxum seminis cum lepra conjungi, & pro ingenti supplicio proponi; *Non desinat de domo Ioab fluxum seminis sustinens, & leprosus, & tenens fusum, & cadens gladio, & indigens pane*. pariterque convictu hominum, & sacris interdicitur fluxum seminis patiens, atque leprosus. Numer. 5. v. 3. Levit. 15.

Satyriasmon unde dicatur.

Effundi rem, quæ inutiliter perditur.

Genes. 38. 9.
2. Reg. 3. 29

4
Renum dolor

Accedit proximè Nephriticus renum dolor ex inflammatione quoque proveniens, qui non solùm vias ureteres, sed totum etiam hominem dilacerat summo & implacabili cruciatu; ulcera immedicabilia. hunc nõ obscurè significavit Iob cap. 16. cùm ait: *Circumdedit me lanceis suis, * convulneravit lumbos meos*, non aliter atq; cùm medici hunc dolorem palo infixo assimilant. & fortè etiam renum ulcera, sub *viscerum* nomine comprehendit; nam etiam renes, partem esse viscerum quosdam voluisse tradit Galen. Illud etiam à medicis traditur, ipsam corruptam renũ substantiam cruentam & saniosam excerni aliquando cum urina, ut etiam hac ratione intelligi illud possit: *Effudit in terram viscera mea.*

Iob. 16. 15.
* Que parece que le hincavan puñales, y le davan lãçadas
Renes viscerum pars.
Galen. lib. 3. de simpl. medic. facul.

Iob. 16. 16.

5
Internum apostema.
Philipp.
Iob. 19. 19.

In alia quapiam viscerum parte aut in universo thorace apostema habuisse ex cap. 19. Philip. colligit, cùm ipse Iob ait: *Halitum meũ horruit uxor mea*. *Fieri* (inquit) *potuit, quòd apostema habuerit in visceribus, quod totum ventris ejus sinum tenuerit, & inde loquendo odorem fœtidum de purulentia prosundis vulneris exhalaret.*

6
Gravis halitus & saniosum sputum.

Cùm multis autem morbis, quorũ aliquos jam indicavimus, gravis halitus familiaritatem habet. eò etiam pertinet putre sputum, amarum, aut nigrum, aut saniosum, cruentumve, quod sine ingenti nausea in ore versari, aut degluttiri non posset; de quo videtur ipse Iob conqueri. cap. 7. *Nec dimittis me, ut glutiam salivam meam*. id quod signum est pulmonum inflammatorum; aut exulceratorum. quod si cum febri cõjungatur, & molesta tussi, nihil est quod ad ptysim desiderari possit amplius.

Iob. 7. 9.

Pleuritis. Linguæ faucium, tonsillarũ Phlegmon. Angina. Asthma.

1. *Pleuritidis in Iob signa, ex attenuatione spiritus.*	3. *Difficultas transmittendi salivam unde in Iob: varii circa fauces morbi.*
2. *Quid sit attenuari spiritũ, & ut ad varios morbos referri possit.*	4. *Asthma in Iob, & verosimiles conjecturæ.*

NOXIUS signis, quem in Iobi corpore accenderat ille, *Cujus halitus prunas ardere facit*, inflammasse etiã, & effecisse pleuritidem, quis non credat? signa manifesta in Iobo, spirãdi difficultas, sic enim ipse ait. cap. 17. *Spiritus meus * attenuabitur*. quod pleuriticorum proprium est, quòd acutissimus dolor nõ sinit debita magnitudine inspirare; illámq; supplere conãtur frequẽti spiritu. consonat ex Hebræo, proprietas verbi *attenuandi*, quod affert disruptionem quandam cum violentia, & dolore pectoris, aut totius corporis nisu; ut eo loco ostẽdemus. Tũ etiam olidum illud aut cruentum, quod præ biliosa amaritudine deglutire nõ poterat. c. 7. nisi fortè indicet, nulla reddidisse sputa, cùm vehemẽti dolore & spirandi difficultate laboraret; quod etiam contingere in laterali dolore, auctor est idẽ Galenus loco indicato. rursúsque de totius morbi tempore. cap. 6. Letale esse existimat, si in pleuritide vel spiritum impensè fœtidum sit, vel nullum omnino. Quid, quòd etiam aut expuendi aut transmittendi sputi difficultatem efficere posset linguæ vitium ex elephantiasi proveniens, quæ circa

1
Pleuritidis in Iob signa.

Iob. 17. 1.
* Que se le acortava el resuello.
Galenus. 5. de loc. affec. c. 5.

2
Attenuare quid in Sacr. Sermone.

Iob. 7. 19.

Galenus.

3
Unde expuendi difficultas

linguæ

linguę radices verrucas & tubercula molestissima creat; & totam linguam crassiorem reddit? Nisi fortè hoc ad tonsillarum, fauciúmque radicum tumorem, inflammationem, dolorémque referendum sit; hæc enim obstant ne cibus, potus, aut saliva trajici possint. Ad novum morbi genus id referũt Philippus & Beda, quod Synanchin appellant. Sic Philippus: *Inter cætera mala dolorũ & cruciatuũ etiam Synanchin habuisse se perhibet; qua tumore faucium hominis halitus intercluditur, & sæpè quasi laqueo strangulatus abrumpitur.* anginam vocamus, de qua Gal. lib. 4. aphor. aphorismo. 34. vide etiam nonnulla in Gellio lib. 11. accommodatè ad Iobum illã descripsit Celsus docens esse morbum faucium; *Quo cum nullus appareat rubor, vel tumor, sed corpus sit aridum, tamen spiritus vix trahitur, interdum verò etiam linguæ faucésque tumescunt, & vox nihil significat, oculi vertuntur. facies pallet, adest singultus.*

Philip. Beda. Synáchis. Galenus. Gellius. Celsus. lib. 4.

4 Sed tantam respirandi difficultatem & tenuitatem suo sibi jure vendicare videtur illa, quam Diphnæã, aut Ortophneam Græci vocant, aut Asthma; cum quis debiliter, aut depravatè respirat propter facultatis læsionem; aut etiam non sine sonu et crebro anhelitu, & interdum nisi recta cervice spiritus trahi non potest, nam si jacet æger suffocari videtur. quò illud pertinere videtur. cap. 30. *Interiora mea * efferbuerunt absque ulla requie.* Quod quàm sit cruciatus ingens, ille nescit, qui expertus non est, vid. Gal. lib. 1. de difficultat. respirat. & lib. 4. de locis affect. Cels. li. 4. cap. 4.

Galen. de dif. resp. 12. lib. 1. & de locis aff. lib. 4. Celsus lib. 4. ca. 4.

Iob. 30 17.

*Hispan. eodem fere modo explicat. que le hervia el pecho.

Galen. Celsus.

SECTIO. IX.

Incubus. Vigilia. Dolor, & mœstitia pene ad insaniam. Esuritio canina. Dolor costarũ. Marasmus. Febris Hectica

1. Nocturni Iobi labores ad quos morbos pertinuerint.	*4. Ventris exinatio costarum dolorem efficit.*
2. An habuerit affectionẽ melancholicam.	*5. Totius corporis consumptione Iob laborasse ex suo ipsius testimonio, & quæ illam comitatur.*
3. Esuritio canina qualis, & quæ illam comitetur.	

1 ILLA etiam non sine ingenti cruciatu, & animi angustiis fiunt, quæ ad sõnum & vigiliam, tum etiam esuritionem molestissimam pertinent. Namq; si quãdo brevis illum somnus corripiebat, Incubo laborabat; hunc sic dicunt, quòd qui eo laborant noctu, quiddam sibi incumbere existimant, à quo invadantur & opprimantur. id verò fortè est fuliginosus vapor, & obscurus crassúsque spiritus, qui cerebro offunditur, & phantasiam spectráque horrifica commovet. In hanc rem nihil clariùs, quàm id. *Terrebis me per somnia, & per visiones horrore concuties;* tantam levissimi somni, non quietẽ, sed potiùs lassitudinem cùm vigilans timeret, illud animo versabat, & dicebat: *Cùm dormiero; quando consurgam?* solet hic, ab aliquibus, imaginosus morbus vocari, cùm multa atque molestissima animo occurrunt phantasmata. de quo vide. Celsum. lib. 3. & Cœlium. Aurelianum. interim dum plura paramus ad illustrationem illius versiculi, cap. 7. *Terrebis me per somnia.* & ad id: *Quamobrem elegit suspendium anima mea.*

Paulus Ægin. Iob. 7. 14. Iob. 7. 4. Celsus. Cælius Aurel. Iob 7. 15.

Sed illud fortè molestiùs, quòd Vigilia laboraverit; non quidem illa, quam Gal. lib. de comat. vocat, *Coma vigilans*, estque cum stupore, & phrenesi conjunctum; sed quod comati opponitur, & ex ardore noxiáque inflammatione provenit, authore Gal. rursúmque calorem & febrem excitat, corpus extenuat, & vires resolvit. *Post tenebras* (inquit Iob, quòd quiescere non posset) *spero lucem, & Noctem verterunt in diem.* & cùm dormitum ibat, vigilia infestatus dicebat: *Quando consurgam?*

Galen. 2. & 3 de locis aff. Gal. 2. de san. tuend. Iob. 71. 12.

2 Quàmvis verò mente sanus semper existeret, sed quòd vi doloris atque tristitiæ, & tantis morborum immanium cruciatibus pene ad insaniam adigeretur, Pollichron. docet; idque colligit ex ipso Iobi testimonio. cap. 17. *Cogitationes meæ dissipatæ sunt torquentes cor meum.* habet enim hoc nescio quid cõmune cum illa melãcholica affectione, quæ effecit, ut multa ægrot' animo, & cogitatione fingat perturbatè, cõfusa, eáq; ferè tristia.

Pollichron. Iob. 17. 11.

3 Deinde verò, ex eo loco. cap. 3. *Antequam comedam suspiro,* Philip. alium morbum elicit; sic ille scribit; *Inter cæteros cruciatus ejus etiam hanc ei Diabolus infirmitatem inflexerat, quam medici*

Iob. 3. 28. Philip. Bolimiod.

Bolimiodes.

Iob. 3. 14.

Bolimiodes appellant, quæ infirmitas talem dicitur habere pœnam, ut ante cibum torqueatur ægrotus, & finit et post cibum. indesinentes dolores, unde & dicit, Et quasi inundantes aquæ sic rugitus mei, quia timor, quem timebam, evenit mihi. est videlicet fames aut appetitus caninus, & ingens esuritio, famésque intolerabilis, ut Aulus Gell. dixit lib 16. c. 3 quæ ante cibum & post cibum, vehementer torqueat hominem. Illam comitantur, dolores, animi deliquia, virium defectus, ut Gal. scribit.

Aul. Gell.

Galenus 1. de Sympto. causs. cap. 7.

4 *Hippoc.*

Ad hæc, Inedia & ventris exinanitio, malè solet costas pectoris habere, & dolore vehementi afficere. auctor est Hippocrates de fract. costarum differens, lib. de articulis, *Moderata* (inquit) *ventris repletio, costarum fit directio, verùm vacuatio pendentes costas facit, hæc autem dependentia dolorem inducit.* quid verò huic magis simile, quàm quod à Baldad Iactatur in Iob. cap. 13. *Attenuetur fame robur ejus, & inedia invadat costas illius.*

Iob. 18. 12.

5 *Galenus de Marcore c. 1. Gorreus in def. medic.*

Quoniam verò ex inedia marcor quidam, & totius corporis consumptio effici solet, ut Gal. docet; certè Bolimiodi, proximus illum infestavit Marasmus: hunc Gal. sic definit. *Est marcor aut totius corporis corruptio ex siccitate.* namq; ut periti medici tradunt, ejusmodi est ac immodica ariditas & totius corporis consumptio in Marasmo, ut homo nõ aliud, quàm ossa & cutis videatur; in vẽtre nulla intestina, nulla viscera subesse credas; illud ipsum: *Pellis mea consumptis carnibus adhæsit os meum.* ex quo loco morbũ hunc significari colligunt, Beda & Philippus, atque ipso Græcorum nomine Marasmon appellant. Cum hectica febri conjungit Gal. 10. de methodo medendi; neq; mirum, quòd tot morbis perpetua semper adfuerit, pestilénsque febris; ardebat namque totus noxio calore, testis ipse idem cap. 30. *Ossa mea aruerũt præ caumate.* & ad pulsum concitationem arteriarum quidam referunt illud. *Qui me comedunt, non dormiunt.* Hæc illa floris marcescentis deploratio. cap. 14. *Qui quasi flos egreditur & conteritur.* Et; *Membra mea, quasi in nihilum redacta sunt.* Et, *Nonne in me metipso marcescit anima mea.* &, *Possident me dies afflictionis.*

Iob. 19. 20.

Beda. Philipp. Galen. l. b. 10. de method. medendi.

Iob. 3. & 30.

Iob. 14. 2. Iob. 7. 12. Iob. 30. 16.

SECTIO X.

Ad morbum, vel ad morbi & doloris amplificationem pertinuisse, quòd testa saniem raderet. & de unguium vitio, corporísque pruritu.

1. Quis fuerit testæ usus digitorum tumore, & unguiũ vitio laborasse, peculiariter etiam pollicibus.
2. Qualis testa fuerit, asperiorne an mollior varia sententia.
3. Vera difficultatis solutio. Quid testa in Hebræo. Defensus Vulgatus.

VSUM testæ ad sedandum pruritum Chaldeus indicat, dum legit: *Accepit testam ad scalpendum se.* & quidem ad rem accommodatè, namque scabiosos atque leprosos pruritus implacabilis exercet; neque tamen juvantur, etiam si excorientur scalpendo, ut Gal. dixit, quòd insitus & imbibitus carni intimè adsit pravus humor, qui pruritum excitat. quòd autem non manibus, aut unguibus se scaberet, fortè ad digitorum tumentium, & unguium vitiatorum ineptitudinem referendum sit. nam tabidis ungues aduncos fieri, qui parum utiles sint scalpendo, auctor est Gal. 1. de locis affectis atque Hippocrates ea omnia purulentorum pectore & pulmone signa tradit, si ungues manuum curvantur, digiti verò potissimùm summi calescunt; atque in pedibus tumores fiunt; neque cibum appetunt; ac pustulæ circa corpus erũpunt. quæ omnia cum Iobo rectè consentiunt. Nisi fortè, quod in elephanticis evenit, ungues fisi, ac dilacerati scalpendi usum nullum habere potuerunt; aut putridos, quassatos, dolentes, & scabiosos habuerit; qui enim à plãta pedis ad capitis verticem hominem percussit, intactos ungues minimè dimitteret, atque Orig. explicatè tradidit, percussum videlicet Iob usque ad ungues pollicum. Quòd verò non solum ungues aliorum digitorum sed nominatim pollicum dixerit, videtur ad elephanticos respexisse, quibus

1 *Chaldæus.*

Gal. 2. de sym. ptom. causs.

Unguium vitium unde veniat.

Galen. 1. de loc. aff. cap. 5. Hippoc.

Elephanticorum ungues vitiati.

Explicatur Origen.

Chryſoſt.

medici communi conſenſu propriam eſſe docent pollicis muſculorum conſumptionem. & Divus Chryſoſtomus ſuper id: *Si bona ſuſcepimus de manu Domini*, ait Iobum neque manum babuiſſe incolumem. Vide hîc cum ſummo cruciatu extremam quoque inopiam, nam vulnus & livor, & plaga tumens non eſt curata medicamine, nec fota oleo. tantùm habere potuit teſtæ, & ſcalpendi remediũ, quod peſsimum eſt.

2 Cujuſmodi fuerit teſta qua ſaniem radebat.

Verùm de hac quoque teſta diſceptatio eſt; exiſtimant enim quidam non viliorem, & aſperiorem, ſed delicatiorem fuiſſe; velut ſi dicas fruſtrulũ quoddam leve, benéque aptum ex pretioſo aliquo vaſe Sinarum; quare potiùs teſta hæc ad delitias, & munditiem, quàm ad inopiam & miſeriam extremam pertinebit. Sic indicat Chryſoſtomus. *Cur* (inquit) *nec manibus, nec digitis ſaniem abſtergebat? ſcilicet ne curatio eſſet ſtomachoſior*. idem Polychronius. E contrario vero extremo Appollinaris aſſeruit, teſtam ſumpſiſſe ad acerbiores dolores ciẽdos, & ut ſibi ipſi carnifex fieret. Idem Origenes & Polychronius, & Gregorius lib 3. ca. 4. qui eleganter obſervat, quod valetudinariorum & ęgrotantium quorũdam nimiam mollitudinem cõprimere poterit; *Quam* (inquit) *mollitiem ſanæ carni adhibuit, qui vulneri, non veſtem, vel digitos, ſed teſtam admovit?* eò etiam pertinet, quod Tertullianus lib. de patientia dixit: *Erumpentes ex ulceribus beſtiolas in eoſdem ſinus, quaſi ludendo revocaſſe.* atque in hanc rem eleganter loquitur Ambroſius lib. 1. de interpellatione. Iob ca. 1. dum illud tractat. *Non eſſe condignas paſsiones hujus temporis ad futuram gloriam. De Petro* (ait) *quid loquar? qui crucem ſuam futura remuneratione indignam arbitratus, inverſo ſuſpendi popoſcit veſtigia, ut aliquid paſsioni ſuæ adderet, cujus acerbare ipſe ſibi ſupplicia non timeret.*

Chryſ. *Polychron.* *Appol.* *Origen.* *Gregor.* *Ambroſ.*

3 Difficultatis ſolutio.

Ego media incedam via; teſtæ uſum commodiorem fuiſſe, & propter munditiam, & propter digitorum tumentiũ, unguiũmque dolentium difficultatem, & propter ſaniei defluentis copiam, quæ non alio quàm duriori & latiori in[...]mento abſtergi poſſet. ſed hoc tamen nõ fuit delicatum pretioſũmve, aut cura, & ſollicitudine quæſitum; ſed quod primò paratum ad manum in ſterquilinio habere potuit. quis enim non videat hoc ad malorum & miſeriæ amplificationẽ dici, non ad delitias, aut ullum malorum levamen indicandum? & certè vox ipſa Originis (*Cheres*) non ſignificat aliquid molle aut delicatum; cùm ſemper ſumatur pro rudi & impolito opere ex argilla, veluti olla teſtacea, aut tegula; & Iſai. 26. ℣. 7. ponitur pro cocto latere. & Levit. 6. ℣. 28. pro vaſe fictili, in quo carnes coquuntur, & conſtringi jubetur. verbũ autem radendi hoc tantùm loco invenitur; quare ejus ſignificatio ad ſubjectam materiam accommodanda eſt. Pagninus, dixit, *ad ſcalpendum ſe.* Rabi Mardochai, ait eſſe verbum, quo ſæpè Thalmudiſte utuntur, pertinereque ad pruritum & ſcabiem. at verò Septuagint. atque Latinus interpres explicationis gratia. *ſaniem* addiderunt, & *radere* verterunt, quòd viderent *teſtam*, non meliùs alteri uſui, quàm radendæ, & abſtergendæ ſaniei futuram. accedit quod cap. 7. ubi nos legimus: *ſordibus pulveris cutis mea aruit*, Septuagin. legunt: *Infundo glebas terræ à ſanie radens*; quẽ locum interpretans Chryſoſtomus, ait: *tanta illum inopia, atque ærumna laboraſſe, ut non ampliùs teſta, ſed gleba, abſtergere ſaniem cogeretur.* atque Olympiodorus, ſi quando illum teſta deficiebat, ad excipiendã ſaniem terræ glebas adhibuiſſe.

חרש *Pagnin.* *R. Mardoch.* *LXX.* *Iob. 7. 5.*

SECTIO. XI.

Ex morbo proveniſſe quòd ad ſterquilinium diverterit.

1. Quis locus ſterquilinii nomine intelligi debeat aliorum ſentent.
2. Sterquilinium fuiſſe locum aptum agendæ pœnitentiæ, conjectura.
3. Sterquilinium fuiſſe extra urbem & ſub dio vera ex Patribus ſententia.
4. Cur ad ſuburbia ſeceſſerit ex Origine
5. Leproſos pulſos ex civitatibus, ex ſacris, & profanis.
6. Extrema Iobi rerum omnium indigentia.
7. An domus Iobi antiqua everſa fuerit quis illius lectus.

1 Quid alii de ſterquilinio ſenſerint.

EST quoq; hoc loco ſua de ſterquilinio, & paulò gravior dubitatio. Nã quidam exiſtimant, quàmvis Iob domi

ſuæ, & in molli lecto decumberet, locũ illum & lectum, ſterquilinium appellari, propter ulcerum ſordes: nos diceremus, *Que eſtava todo aquello hacho un muladar.*

Cajetanus.

Cajetanus his favere videtur. nam cap. 30. ſuper id: *Conſurgens in turba clamabam*, conſtituit Iobũ laborantẽ in aula ſua, & lectulo; nunquam enim mentio fit, everſæ aut direptæ Iobi domus, aut amiſſæ ſuppellectilis; quam, ut pote regiam, magnificam & opulentam fuiſſe, neceſſe eſt; præſertim cùm ipſe non ſemel ſui lecti & ſtrati memimenerit. cap. 17. ℣. 13. & cap. 7. ℣. 13.

2

Complutenſ.

Polychron. Appollin. Greg. Thom. & alii Latin.

Alii ſterquilinium accipiunt pro loco apto pœnitentiæ agendæ. & ſedere in ſterquilinio eſſe idem, quod pænitentiã agere. nam Kaldæa & Hebræa, & quædam etiam Græca, ut Septuaginta Complutenſes propriè ſignificant, ſedere in medio cineris. quare hoc ad lugentis habitum & ſe ſe coram Deo humiliantis refertur à Polycron. & Appollin. in catena, & à Latinis etiam Grego. Thom. Alberto magno. Hugon. Lyra, Vatab. Cajetan. nam vocem originalem, *Epher*, quæ in hoc loco ſubeſt, aliâs ſolet Vulgatus vertere *cinerem*, aut *pulverem*: locum videlicet luctui & pœnitentiæ agendæ idoneum. ut Ionæ. 3. *Sedit in cinere*. & quidem amici. ut lugerent ſimul cum Iobo, in eodem loco ſederunt, cùm infrà dicitur: *Et ſederunt cum eo in terra*. & fortè huc reſpexit, cùm dixit cap. 42.* *Inſipienter locutus ſum, idcirco ago pœnitentiam in favilla & cinere*; vox Originalis eadem.

אֵפֶר

Ionæ. 3. 6.

Iob 2. 13. Iob 42. 3 & 6

* Si mal e hablado, por eſo bien que eſtoy en lugar y tiempo de hazer penitencia.

3

Propoſitæ dubitationis ſolutio.

κοπρία

Ego in hac re duo aut tria aſſero. Primum, ſterquilinium vilem & abjectum locum eſſe, humum ipſam. id abundè probat vox originalis, tum etiam Græca vox (*copria*) quam retinent Septuagint. Vatican. vertitúrque in editione Latina *Sterquilinium*, ſicut & in Vulgato. Chryſoſtomus & Gregorius aliique exprimũt locum fœtidum. dicas fimetum, quò rudera, ſtercus, quiſquiliæ efferuntur.

LXX. Vatican. Chryſoſt. Gregor.

Secundum, hunc locum fuiſſe extra urbem, videlicet aut in ſuburbiis, aut verò aliquantò longius. Tertium etiam fuiſſe locum apertum & ſub dio. utrumque aſſerunt Patres. ego neutrum auſim negare, ne temerè negaſſe, ſi non aliis, mihi ipſi videar. apertè id tradũt Septuagint. Vaticani, quorum auctoritas, ubi

LXX

Latinæ editioni non repugnant, graviſſima eſt: atque ea uti ad Latinæ interpretationem pontificia Sixti auctoritate jubemur. *Sedebat* (ſic illi legunt) *in ſterquilinio extra civitatem*. paulò inferius hæc inter alia dixit Iob uxor. *Tu in putredine vermium ſedes, pernoctans ſub dio.* præterea nam niſi extra tectum, & in loco aperto extra urbem conſtituatur, vix ac ne vix quidem convenire veritati poteſt, quòd amici procul ad huc ſtantes *Elevarunt oculos ſuos, & non agnoverunt eum*. illud etiam confert, quòd in hoc loco Chriſti figuram patientis agnoſcunt Origenes, Polychronius, Chryſoſtomus, qui *extra portam paſſus eſt*. in hac re conveniunt diſertis verbis Origenes, Chryſoſtomus, Apollinar. hoc ſterquilinum in ſuæ urbis conſpectu conſtituunt Polychronius, Philippus, Beda, Divus Thomas. nemo, quem viderim, præter unum Cajetanum diſſentit. licet quidẽ Philippus & Beda, ſuper id. cap. 19. *Cùm ab eis receſſiſſem, detrahebant mihi*. dicant non ſemper Iobum in tempore tẽtationis ſuæ ſediſſe in ſterquilinio. indicant enim patuiſſe aliquando illi aditum ad civitatem civiũmque convictum.

Iob. 2. 12.

Iob Chriſti patientis figura.

Orig. Appol. Chryſoſt. Heb. 13. 12.

Polychron. Phylip. D. Thom.

An Iob toto tentationis tempore ſederit in ſterquilinio.

4

Cur Iob ad ſterquilinium diverterit.

Sed hoc omni dubitatione carebit, ſi cauſſas inquiramus, ob quas relicta civitate & communione ſuorum ad ſterquilinium & ſuburbia ſeceſſerit. Prima hujus rei cauſſa in ſuam ipſius voluntatem & electionem refertur ab Origene, videlicet ne moleſtiam civibus exhiberet. Polychronius hæc; *Ita vulgi communione abſtractus cùm inviſum ſe cunctis eſſe crederet, ſolitudinem delegit*. idem poſtea, *Sedebat in ſterquilinio, ut placaret Deum, & cùm corporis afflicta valetudo multorum egeret opera, ſua ſponte aſperrimam paupertatem complexus eſt*. hæc cauſſa eatenus vera eſt, quatenus aſſerit Iobum nihil renuentem aut invitum ſuſtinuiſſe, ſed æquo animo tuliſſe, quidquid ſua calamitas & morbi fœditas ferebat.

Ergo illa potiùs veriſsima eſt hujus diſceſſus cauſſa, quæ ex morbi gravitate petitur. Sic Chryſoſt. exiſtimat ideo cõſediſſe in ſterquilinio, ut quæ à corpore decidebant, arenæ acervo tegerentur. idem, atque Polychronius etiã pnoctaſſe ſub dio, ne ſi intra tectũ eſſet, odoris pravitate necaretur; ut incorruptum è cœlo hauriret ſpiritũ. Philip. atq;

Ex morbo veniſſe q. Iob ſederet in ſterquilinio.

Philip. Beda

Beda,

Beda.ad elephantiaſim quoq; reſpexiſſe videntur, ut idcircò ob deformitatem nimiam,regnum,civitatíſque habittationem relinqueret, fœtore quoque putredinis contabeſcens ad ſterquilinii loca deflecteret, velut quiſquiliæ viliſsimæ, & purgamentum ſordidum, à ſuis omnibus deputatus. huc etiam facit id Polychro. *Civibus, atque cognatis calamitatis aſpectum non ferentibus urbe egreſſus eſt.* Ergo videtur lege, & conſuetudine ſic exigéte compulſus urbem relinquere. Semper enim ita veteribus obſervatum eſt, ut leproſi & elephantici, ne cótagio peſtilente alios afficerent, extra urbem, adeóque extra urbis pomeria ablegarentur. ſic vides leproſos hanc ſeparationis legem ſuſtinere Levit. 13. *Quicunque maculatus fuerit lepra, & ſeparatus eſt ad arbitriũ Sacerdotis, habebit veſtimenta diſſuta.* (dilacerata pro more lugentium) *caput nudum* (apud Iudæos ignominię nota) *os veſte cótectum* (lugubre, & nehalitu aeré cótaminaret, & pertranſeuntes admoneret, ut ipſi quoq; os veſte contegerent, aut faciẽ averterent.) *contaminatũ & ſordidum ſe clamabit* (ut cæteri ab illo caverent, longiúſq; recederent) *omni tempore, quo leproſus eſt, & immundus ſolus habitabit extra caſtra.* vides etiam. 4. Regum. 15. & 2. Paralip. 26. Azariam, qui & Ozias, lepra percuſſum à Deo, urbe & regno cedere, & in domo libera morari. ſic David Pſalm. 37. ſe graviter & peſtilentè morbo ægrotantem deſpectum ab amicis, & familiaribus cóqueritur: *Amici mei, & proximi mei, adverſum me appropinquaverrunt.* (propriè ex Hebræo, ex adverſo plagæ meæ. Hieronymus: *Quaſi contra lepram meam.*) *ſteterunt, & qui juxta me erant, de longè ſteterunt.* Apud Perſas leproſus ingenti abominationi eſt, neque ſinitur ad urbem accedere. exiſtimatúrque aliquid in ſolem deliquiſſe: exiſtimant enim eum morbum non tam naturæ vitio, quàm Deo puniente cótingere. hoc illud eſt, quod ſupra dicebamus, lepram vocari percuſſionem, aut manum Dei. certè in Taprobane inſula, ſi quid Rex delinquebat, cũctis averſantibus, & quotidianum congreſſum negantibus, mærore & tabe cõficiebatur. auctores ſunt Plinius, Solinus. Ergo omnes Iobum àverſabantur tamquam Deo inviſum, idque inſtigãte Dęmone. & (ut Ciceronis verbis utar) *Nemo illum aditu, nemo congreſsione, nemo ſermone dignum judicabat; omnes illum aſpernabantur, atque abhorrebant; omnes ut aliqam immanem & pernicioſam beſtiam, peſtẽque fugieb.nt.* hanc ingẽtem calamitatem deplorat ipſe Iob. cap. 19. *Fratres meos longè fecit à me & noti mei quaſi alieni receſſerunt à me; dereliquerunt me propinqui mei, & qui me noverant obliti ſunt mei; inquilini domus mea, & ancilla mea ſicut alienum habuerunt me, & quaſi peregrinus fui in oculis eorum.* fortè ad veterem illam Perſarum legem reſpicit, auctore Herodoto, qua peregrini leproſi omnino ex finibus civitatum pellebantur.

[Margin: 5 — Leproſi extra vrbem pulſi. — Levit. 13. 44. Pſal 37. 12. 13. — Pſam. 37. 12. — Hieronym. — Perſarum de leproſis lex. Cælius. lib. 5. ex Herodot. — Lepra manus Dei. — Plin lib 6. cap 22. Solin. cap 66. — Cicero pro Cluent. — Iob 19. 13. 14. 15. — Perſarum lex ex Herodo.]

Tertia etiam, & quæ cum ſuperiori conjungenda eſt, acceſsit cauſſa, extrema viri inopia, cui nihil à Dæmone relictum eſſet, neque propria domus. ut etiã in hoc Chriſti Ieſu, figuram repræſentaret, qui cùm vulpes foveas & cubilia habeant, non habuit *Vbi caput ſuum reclinaret.* Ita cenſet Chryſoſt. conſentiunt Divus Thomas, Lyra, Eugub. indicant non obſcurè Septuag. apud quos, his verbis conqueritur Iobi uxor: *Ego errans, & ancilla locum ex loco, & domum ex domo exſpectans ſolem quando occidet, ut requieſcam ab ærumnis, & doloribus, qui me nunc premunt.* Oportuit autem cui nihil ab hoſte relictum eſſet, & quem omnes fugiebant & abominabantur, extrema inopia laboraſſe. illam ipſe indicat, cap. 6. cùm ad amicos, qui nihil attuliſſent ſubſidu & opis ait: *Nunquid dixi afferte mihi, & de veſtra ſubſtantia donate mihi?* neceſſarium etiam victum defuiſſe indicare videntur, ea quæ de fame in illum jactant amici. cap. 18. *Attenuetur fame robur ejus, & inedia invadat coſtas illius* vel certè nó habuiſſe niſi viliſſimos cibos & minimè ægrotanti palato convenientes, ut meritò dixerit. cap. 6. *Anima eſurienti etiam amara dulcia videntur; Quæ priùs nolebat tangere anima mea, nunc præ anguſtia cibi mei ſunt.* Quare ſicut extremo capite, poſt reſtitutam ſanitatem ſcribuntur ad illum veniſſe ſui fratres, & ſorores, & cuncti noti & familiares, & ſua quemque munera detuliſſe; ita certe vigente morbo nemo illi adſuit; & neque aquæ poculo dignati ſunt, cujus memoriam non æquo ſtomacho uſurparent, & quocumque ſupplicio digniſsimum cenſerent. Accedit; quòd nudum prę inopia in fimo ſediſſe Chryſoſtomus

[Margin: 6 — Extrema Iobi inopia. — Chryſoſt. Divus Thom. Lyra. LXX. Iob. cap. 2. — Iob. 6. 22. — Iob. 6. 6. — Iob nudus in ſter quilinio. Chryſoſt.]

non ſemel aſſerit, tum. homil.4. ad pop. Antiochen.tum etiam in cat. ſuper id: *Si bona ſuſcepimus.* ſed præcipuè ſuper id.ca. 6. *Poteſt aliquis guſtare, quod guſtatum affert mortem? Quid* (inquit) *Iobo factum eſt unquã egentiùs? qui & illis, qui projiciuntur in balneum, & qui in camini cineribus dormiunt, ac cunctis deniq; hominibus ſpoliatior erat. hi enim habuerint forſitam veſtem laceratam, hic autem nudus reſidebat, & quam à natura, veſtem acceperat, quæ corporis eſſet operimentum, hanc Diabolus putrida & intoleranda lue uſquequaque conſcerpſit; & hi quidem paleis, ac ſtipulis ſe fortaſſe contexerint, ille verò pernoctabat ſub dio, nec puſillum tectum dabatur ei ad ſolatium.*

7 — An Iob domum, lectumve aliquem habuerit. — *Iob 7.13.* — * Pues dezi que tendreis por ay alguna cama que os conſuele. — Iobi antiqua domus ſolo proſtrata. — *Chryſoſt.*

Neque verò huic extremæ inopię obſtat lectulus viliſsimus; qui in ſumma miſeria deeſſe non ſolet. niſi fortè ironicôs illud dictum eſſe velis;* *Si dixero, conſolabitur me lectulus meus.* Quod verò.cap.42. dicetur domi ſuæ celebraſſe convivium, certè aut hęc non fuerit antiqua domus, ſed quam denuo poſt ſanitatem adeptam, adeptus fuerit; nam & domum ſuam proſtratam fuiſſe Chryſoſt ait Epiſt. 4. ad Olympiad. aut ſi eadem, quæ quondam, fuerit, ſicut urbem & domum propter lepram & elephantiaſim, amittere coactus eſt, ita illi cum ſanitate & benevolentia ſuorum domus quoque reſtituta eſt: potuítque habuiſſe vile aliquod tectum, quò noctu confugeret; ſicut plerumque videmus leproſos, miſeróſque homines ſub aperto cœlo ſedere interdiu; noctu verò ad tuguriola confugere.

SECTIO XII.

Oculorum morbi, Capitis dolor. Aurium, & narium ulcera. Cordis Syncope & palpitatio. Singultus. Occultiores alii morbi. Diuturnitas omnium.

1. *Minutiorum quorundã morborũ enumeratio. Capitis, præſertim, & cordis.*
2. *Iob nullo ſtupore aut amentia laboraſſe. morbo item habuiſſe non tam faltos, quam cum ſ..reni*
3. *Occultiores alii morbi, qui Dæmoniaci dicuntur. Morbos hos curabat Salomon ex Ioſepho.*
4. *Quantum temporis trãſegerit Iob afflictus, an menſes, an vero annos, varia ſententia*

1

NVLLAM fuiſſe corporis partem, quæ non ſuo morbo laboraverit, ſupra indicavimus; nunc quædam ſummatim percurremus. Oculorum ſordes, ſaniem, extuberantias; & diverſarum tunicarum ulcera, dolores, rubores, ſuffuſiones, hallucinationes; palpebrarũ ſcabiem, pruritum, exulcerationem, quis habuiſſe dubitet? cùm conquerentem audiat: *In amaritudinibus moratur oculus meus*

Iob 17. 12. — Capitis dolore Iob laboraſſe & ex qua cauſa.

Capitis verò dolorem moleſtiſsimum neceſſariò videntur effeciſſe æſtus ille internus, quo totus ardebat, odoris gravitas, & præcordia bilioſum aliquid, acre, putre in ſuperiores capitis mẽbranas ſemper ſpirantia. Aurium ulcera ſordida, acria, ardentia, ſanie ſemper manãtia, ex conſtanti dolore, & gravis tinnitus. Narium putridum ulcus ex gravè olenti ſanie quo, qui laborat, tum ſibi gravè olet, tum his, qui non longè abſunt, tetri ſpiritus contagione valde moleſtus eſt. Sanies defluens ſæpè palatum exędit & perforat; id quod cum lue venerea ſępè conjunctum eſt, & cum fœda illa totius corporis corruptione, in qua Iob erat, bene conſentit. Vlcera, tumores, ardor, dolor graviſsimus ad dentium radices in nervis, in gingivis. In corde ſyncope, palpitatio, & aliæ periculoſiſsimæ affectiones ex atra bili provenientes.

Cordis affectus.

Quare.cap.18. ubi nos legimus, *Dies mei tranſierunt, cogitationes meæ diſsipatæ ſunt torquentes cor meum,* Septuag. habent *dies mei trãſierunt in ſtrepitu* (in fremitu) *rupti ſunt articuli cordis mei.* Auguſt. *Convulſæ ſunt compages cordis mei.* hinc creber & dolore plenus ſingultus; immanis ventriculi dolor ex acri & mordaci humore; inflammatio, exulcetatio jecoris; lienis tumor, obſtructio; & illa denique, quæ in partibus aut dolorem intimum, aut externam deformitatem efficere ulla ratione poſſent.

Iob.17.11. LXX. Auguſt.

2

Illos verò morbos, qui aut partiũ ſtuporem, aut mentis & rationis inconſtantiam adferunt, ut epilepſiam, paralyſim.

pitre

phrenitidem, certè non habuit; neque enim adverſario id propoſitum erat, ut Iob ſenſum amitteret; ſed ut, quoad fieri in humano corpore poſſet, ſenſum acerrimum haberet gravißimorum dolorum. Atque adeo credendum eſt, non illos effeciſſe in Iobo morbos, qui in habitum tranſeunt, namque præſentibus habitibus plerumque abeſt doloris ſenſus aut certè minimus adeſt. non ergo erant morbi omnino confirmati; non quò minores eſſent, ſed quò moleſtiores. Sic Gal. docet, cùm pars putreſcit, & pus generatur dolores fieri, atque febres, quòd nativus calor, humores tumoris auctores immutet: quare quando omnino hic à concoquendo abſtinet per imbecillitatem, nec laborant, nec febricitant, niſi perparùm. ſic enim Hyppocra. ſtatuit vulgato illo aph. *Dum pus conficitur, dolores ac febres accidunt magis, quàm jam confecto.* Fiebant itaque in Iobo morbi: ſemper illos conſervans & ſuccendens ſubminiſtrata corrupti ſanguinis & putridi humoris materia aderat Satanas; dolebat perpetuò nullis induciis ad quieſcendũ conceſsis.

Gale. 3. epid. com. 3. c. 8.

Hippocbr. 2. à phor aph. 47.

3 Occultiore morbos inflixit Iobo.

Sed præter hos morbos manifeſtos occultiori arte, & ab humana philoſophia reconditos pleróſque alios efficere Dæmon potuit; quorum cauſſas atq; rationes, nemo aſſequi poſſet; interdùm enim naturæ viribus, quædam accidunt penitus admiranda, quare Syneſius atq; Plotinus Naturam dixerunt Magam; aliquando enim in apoſtematum ſinibus & concavitatibus, res ſimiles lapidibus, teſtis, lignis, carbonibus naſci, auctores ſunt Gal. & Celſus. Sed non raro id evenit Dæmonum viribus atque præſtigiis. demoniacos hos morbos appellat Arabs ille Alſaharavius. quorum exempla non nulla circa melancholiam profert Petrus Foreſtus in ſuis medicinalibus obſervationibus. ſed quædam alia longe mirabiliora congerit Ioannes Langius epiſtola medici. 38. atque illud inter alia, quod anno. 1538 in quodam Eiſtetenſis ditionis pago accidit, quod omnem videretur ſuperare fidem, niſi oculati & fidedigni teſtes plures interfuiſſent; Agricolam nomine Vlricum immanibus dolorum cruciatibus vexatum; in cujus tandẽ demortui ventriculo diſſecto, lignũ teres & oblongũ reperiũt, & quatuor ex

Syneſius Plotinus.

Galen. lib. 2. ad Glauc & lib. 14 metho. Celſus li. 7 c. 6 Alſaharau c. 34 ſue pract. Pet Foreſtus lib. 10. obſervat. 19. Ioan. Langius

Dæmoniaci morbi

Calybe cultro, & quædã alia aſperiora ferramenta ſpitami longitudine majora. Certè Ioſe. lib. 8. antiqui. c. 2. Salomonẽ hos demoniacos morbos curandi artem à Deo edoctum his verbis ſcribit. *Præſtitit Deus etiam Salomoni, ut contra Dæmones artem ad utilitatem hominum, & eorum curas ediſceret.* Quanta igitur, & quàm gravia exiſtimare oportet Iobum permiſſum Dæmonis immanitati ſuſtinuiſſe genera malorum?

Ioſephus.

His omnibus acceſsit diuturnitas temporis; quam dixeris eſſe longè moleſtioris morbi genus. quantum id non cõſtat; minimè fuiſſe breve certum eſt. in editione Septuag c. 2. ſic legimus, *Tempore multo tranſacto, dixit ei uxor ejus, Quouſque ſuſtinebis dicens, Ecce permaneo tempus adhuc parum ſpectans ſpem ſalutis meæ?* Chryſoſt. hom. 25. ad populum. & hom. 1. ſuper. 1. ad Corinth. ait, per multos mẽſes in his malis fuiſſe. & idem in Catena, non duodecim, non viginti, non centum dies, ſed multos menſes. Orig. ex quorundam ſententia ait, in his malis fuiſſe tres annos cum dimidio, in typum dominicæ prędicationis. ſed ipſe exiſtimat non diuturno annorum ſpatio, ſed brevißimo mẽſium tempore totam hãc tragędiam peractam fuiſſe; & unum, vel duos, vel tres menſes aſsignat, præſertim accedente tãta morborum gravitate: & non tam fuiſſe annos, quàm menſes, fortè ipſe Iob indicat. c. 7. cùm ait, *Habui mẽſes vacuos.* Sed hinc non valde firmum petitur argumentum, nam hominis vitam, nunc *dies*, nunc *menſes*, nunc *annos* vocat. Suidas. 7. annos numerat. Certè longum tempus fuit, ſic enim exigebat tentationis gravitas, viri probata conſtantia, & aliorum regum adventus; ad quos non ſubitò, neque omnino brevi tempore fama pervenit.

4 Quanto tempore laboraverit Iob.

LXX

Chryſoſt.

Orig.

Iob. 7. 3

Suidas

SECTIO. XIII.

Iobi cum Lazaro vlceroſo, et cum percuſſis Aegyptiis comparatio.

1. Lazari pauperis novem cruciatus.
2. Iobi calamitas acerbior quam Lazari per omnes cruciatus particulatim.
3. Aegypti plagæ gravisſimæ, ut quæ in proverbiũ abierint.
4. Decem Aegyptiorũ plagæ cum Iobi calamitatibus non levioribus comparatæ, & primo certaminis cũ Satana, nec nõ & ſecũdi cũ uxore finis.

1

AD tot denique morborum cumulũ pro dignitate æſtimãdum illud deeſſe in hac noſtra conſideratione videbatur, Iobi cum aliis ulceroſis, & deploratis ægrotis, atque inſigniter afflictis comparatio. ex juſtis Lazarus occurrit cujus etiam fuere mala gravisſima. ex impiis verò, qui dũ viverẽt, acerbisſimas pœnas ſuorum ſcelerum dederunt, Aegyptii: de ſingulis ſeorſum. Quàmvis Nazianzenus ſuper id; *Si bona ſuſcepimus de manu Domini*, cenſeat nullius hominis ærumnas cũ Iobi acerbitatibus comparandas.

Nazianz.

Chryſoſt. hom. 1. de Lazaro, & hom. *quòd nemo læditur, niſi à ſemetipſo.* novẽ Lazari ſupplicia numerat. Primũ, ſummam inopiam. Secundum, adverſam valetudinem, paupertati parem, ſolutis membris, arefactis, conſumptis; fractis viribus, ut ne canes quidem accurrentes poſſet abigere, & qui ſolùm vitę haberet, ut ſua mala ſentire poſſet. Tertium, quòd ab omni hominum auxilio, & miſericordia deſtitutus eſſet. Quartum, quòd in veſtibulo divitis jacebat porrectus, & ſolo affixus, & in medio multorum ſuaviter vivẽtium. eſt enim hæc moleſtior ſolitudo, ab his deſeri, qui præſentes & videntes ſint. Quintum, quòd divitem conſpiciebat; nõ quòd invidus eſſet, ſed quòd omnes ſolent in aliorum proſperitate exactiùs ſuas calamitates perſentire. Sextum quòd videret inhumanum divitem fælicem; ſe verò juſtum, miſerrimum. Septimum, quòd non haberet alterum Lazarum, ad quem ille reſpiceret; nullum ſui ſimile exemplum, quod eſſet ſolatium miſero. Octavum, quòd de reſurrectione nõ philoſophabatur, cujˢ ſpe & recordatione recreari poſſet. Nonum, quòd ex illius calamitate, & vitæ miſeria, illum vita indignum exiſtimabant; & ejus fama apud imprudentes homines traducebatur.

Chryſoſt. Novẽ Lazari pauperis ſupplicia.

2

In his omnibus multò fuit gravior Iobi cruciatus, multóque illuſtrior patientia. Et primò de extrema inopia ſupra diximus. Secũdò etiam de incredibili morborum omnium cumulo. Tertiò de ſolitudine, quod deſertus eſſet à ſervis, ancillis, propinquis, qui debuiſſent adeſſe, nõ ſemel Iob cõqueritur: Lazarus verò nullos ſervos, nullos propinquos habuiſſe dicitur, non exulavit, non ablegatus eſt civitate, non pulſus ab humano cõvictu, non in ſterquilinio, ſed in veſtibulo domus divitis. Quod quarto loco proponitur, multò gravius in Iob; namque tres habuit coram ſe divites, & opulentos reges minùs ſapientes, minùs juſtos, ſibi inſultantes, & indignis contumeliis illudẽtes. frequenter quoque illud ei veniebat in mentem, *Abundant tabernacula prædonũ, & audacter provocant Deum.* ex qua conſideratione creſcebat profectò ſuæ calamitatis ſenſus; quod ad. 5. & . 6 . locum pertinebat. De ſeptimo illud quoque in Iobo conſiderandum, non habuiſſe exẽplum aliud patientiæ ſibi propoſitum, neque alium Iobum, quem contemplaretur. quare ex hoc capite Chryſ. hom. 5. de patientia Iobi patientiam, & calamitatem amplificat, & illum non minora Apoſtolis paſſum oſtendit; quòd Apoſtolis magnum eſſet ſolatium, pro Chriſto pati, & Chriſtum patientem habere pro exemplo; Iob verò hoc & ſolatio & exemplo deſtitutus fuit; nam qui poſteris exemplum patientiæ futurus erat, nõ debuit ad aliud exemplum, quod re ipſa ſe antecederet, reduci. vide Chryſ. hom. in beatos Iob. & Abraham; & Auguſt. de quæſti. veteris, & novi teſtamenti. q. 118 In octavo inde videtur exaggerari vis doloris, quòd virum ſapientisſimũ, & de reſurrectione philoſophantem tam malè vexarit, dolor corporis, & cruciatus. Tãdem, quod ultimo loco additur, multò verius in Iobo perſpicitur, cujus veriſſimæ pietatis exiſtimatio, non periclitata ſolùm, ſed apud omnes omnino perdita & violata fuit. Illud multò gravius in Iob, & novum infælicitatis genus, fuiſſe aliquando fælicem; de quo Chryſ. homilia. 5. de Iobo. At verò Lazarus, nunquã fuit dives, ſed, ut idem Chryſ. ait, *Cum fame, cum morbo, cum ſolitudine, per omnem vitã colluctatus eſt; non triginta & octo annos verſatus in his, ſed per omne vitæ tempus.*

Acerbior Iobi calamitas quam Lazari.

Iob. 12. 6.

Chryſ.

Iob non habuit aliud patientiæ exemplum

Chryſ. *Auguſt.*

Chryſ. Orat. 5. adverſus Iudæos.

Quod verò ad comparationem cum Aegypti plagis attinet, ponendum eſt

3

illas

illas fuiſſe graviſsimas; quippè Deus voluit per illas, tum injurias & calamitates maximas, quibus Aegyptii tot annos afflixerant Hebræos, ulciſci; tum etiam vim ſuæ juſtitię ſcelerum vindicis Aegyptiis aliiſque gentibus manifeſtare, & ſe cunctis timendum prębere; ſicut Exod. 9. dicitur Pharaoni. *Idcircò poſui te ut oſtendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra.* quod Ioſue. 2. legitur Raab dixiſſe exploratoribus. *Audientes timuimus, & elanguit cor noſtrum, nec remanſit in nobis ſpiritus ad introitum veſtrum; Dominus enim Deus veſter, ipſe eſt Deus in cœlo ſurſum, & in terra deorſum.* quæ te in proverbium abierunt, præſertim ulcus illud & veſicæ turgentes; ut patet Deut. 28. *Percutiat te Dominus ulcere Aegypti.*

Exod. 9. 16 — Ioſue. 2. 11 — Aegyptias plagas abiiſſe in proverbium. — Deut. 28. 35.

4 — Aegypti plagarum enumeratio.

Sed quòd ſimilia, & non parũ etiã graviora paſſus ſit Iob, breviter explicemus. Prima plaga Exodi. 7. aquarum putreſcẽtium verſarum in ſanguinem, non valde magna fuit, licèt enim afflicti fuerint Aegyptii ſeptem diebus, quibus hęc plaga duravit, tamen non defuit illis aqua puteorum, ſicut ſcribitur, *Foderunt Aegyptii per circuitum fluminis aquam, ut biberent.* tum etiam ſiqua aqua tunc temporis fuerat in parvis vaſis teſtaceis aut ęreis, illa non eſt verſa in ſanguinem, ut cum Hebræis Cajetanus aſſerit; nam pręter flumen, rivos, & paludes, tantùm additur, *ſit cruor tam in ligneis vaſis quàm in ſaxeis.* Sed eſto dicamus putealem etiam aquã verſam fuiſſe in ſanguinem; huic oppono, tum quòd neceſſe fuit Iobum morbis ardentem & inflammatum, perpetua laboraſſe ſiti; tum habuiſſe tam fætidum támq; cruentum, & ſanioſum ſputum, ut deglutire non poſſet, & ut quidquid ſumeret ſive cibum, ſiue potum, fœtidum redderetur. Sic enim juxta Septuag. ipſe ait. *Fætorem video eſcas meas.*

Exod. 7. 24. — Caiet. — Exod. 7. 19 — LXX — Exod. 7. 6

Secunda fuit Ranarum fœdiſſimarum, & obſcænarum: quæ tum omnia importunis vocibus implebant, tum verò potiſsimùm cibos contaminabant, & nauſeam efficiebant. Huic reſpondet cibi faſtidium, & continuus ex omnibus membris fætor, de quo jam diximus. tum verò coaxantes & perſtreperæ importuniſſimorum amicorum voces, contumeliæ, oneroſæ conſolationes, & frequentes ab iiſdem ſcomatum jactationes, & repetitiones. inter has ranas multò illa loquacior, multòque moleſtior ſtultæ vxoris oblocutio.

Tertia fuit Cyniphum (ideſt) pediculorum, ut Hebræi volunt. quam ſic Philo deſcribit; *Ea beſtiola, tametſi exigua admodũ ſit, infeſtiſsima tamen ſolet eſſe non ſolùm enim ſummam cutem lædit pruritũ in ſenſum immittens ac noxium, ſed etiam interius penetrat per nares, aures; lædit etiam oculos, niſi quis cautus fuerit* de morbo Iobi pediculari, é verminationeque ſupra diximus; tum etiam quòd vermes, & mordendo, & lædendo ſolito moleſtiores eſſent extimulati à Dæmone, ex Philip. & Bed.

Exod. 8. 17. — Cyniphes qui. — Philo.

Quarta, *Cynomia* (muſca canina diverſi generis; mixtio beſtiolarum multiplicium) *quæ comedit eos,* Exod. 8. Pſal. 77. & 104. hanc quoque ſuſtinuiſſe Iobum, auctores ſupra adduximus Philippum & Bedam, res homini ulceroſo; moleſtiſsima, & vix tolerabilis.

Exod. 8. 21 — Pſal. 77. 45 — Pſal. 104. 31.

Quinta, Peſtis pecorum gravis, ſuper equos, aſinos, camelos, oves, & boves. Quid verò diſtat inter peſtem, pecorum qua animantia cuncta perierunt; & deprædationẽ, qua cuncta ablata ſunt? Hoc gravius, quòd aſini, boves, cameli, non ſolum ablati, ſed etiam in hoſtium, vſum & commodum, quod alterum malum eſt abducti ſunt.

Exod. 9. 3.

Sexta, Vlcera illa maligna, & veſicæ turgentes. Hæc in Iobo eadem quidem, ſed tantò graviora, quantò cum pluribus aliis graviſsimis quoque morbis, conjuncta, & implicata.

Exod. 9. 10

Septima, Grando ſævàque tempeſtas, fulminibus & igni admiſta, ſuper homines, & jumenta, & ſuper omnem herbam agri. Exodi. 9. Pſal. 77. *Tradidit Grandini jumenta eorum, & poſſeſsiones eorum igni.* illud benignè erga Aegyptios, quòd ſic admonuerit Moyſes Pharaonem, *Mitte jam nunc, & congrega jumenta tua & omnia, quæ habes in agro. Qui timuit verbum Domini de ſervis Pharaonis, fecit confugere ſervos ſuos, & jumenta in domos. Linum præterea & hordeum læſum eſt, è quòd hordeum eſſet virens, & linũ jam folliculos, germinaret: triticũ autem & far non ſunt læſa, quia ſerotina erant.* acerbiſſima hæc omnia erga Iobum, quòd ex ampliſſima familia, quæ in agris erat vix unus aut alter evaderet; ſæviſsima tempeſtas orta; cæleſti igne tactæ oves; pueri conſumpti; nemini vlla fugiendi mora conceſſa; fruges omnes depopulatæ a Sa-

Pſ. 77. 48 — Exod. 9. 19. — ꝟ. 32.

bæis,& Kaldæis,& omnis sementis spes ablata.

Exod.10.4 Psal.104.34. Sap.16.19.

Octava,Locusta,& Bruchus, & ærugo vastantes omnia. Nihil etiam ex vinetis, fructetis,& hortis,quæ habuit amænissima,nedum ex frugibus Iobo reliquum fuit; prædones enim & grassatores,hi sũt verissimæ locustæ vastantes omnia, Isai. 40.℣.22.

Exod 10.22 Sap.17.2 Sap.18.1.

Nona,triduanę tenebrę palpabiles,horribiles,ex quibus illa molestissima pœna sequuta est,quòd nemo se poterat movere; nam ut Sapien.17. dicitur; *Vna catena tenebrarum omnes erant colligati, longæ noctis vinculis compediti.* Secundò quod erant *paventes horrendè & cum admiratione nimia perturbati,& personæ tristes illis apparentes pavorẽ illis præstabant,terrores, magicæ artis derisus serpentum sibilus,*& ejus modi alia Sap. 17. Vides autẽ Iobũ sæpius lamentãtem se cõjectũ in vincula; nã movere se loco non poterat, *Posuisti in nervo pedẽ meum*,& c.19. *Semitã meam circũsepsit, & transire non possum, & in calle meo tenebras posuit.* Terrores per insomnia, & tenebras sæpius repetit. personas horrendas illi apparentes illud indicat.c.16 *Hostis meus,terribilibus oculis me intuitus est* quo loco Philip. sic scribit; *Potuit per amicos ipsi Iob visus diaboli quodãmodo horribilis apparere ut quemadmodum caro ejus ab eo pœnis atterebatur, ita etiam mẽs ipsius,terroribus turbaretur, licèt hic locus possit & ita intelligi quòd ubi Iob claudebat oculos se ad somnum desideratum componẽs illico umbra quædam tetra horrendaque imagines ei à Diabolo, & ejus sociis intentabantur, ut ipse Iob ait ad Dominum, terrebis me per somnia & per visiones horrore concuties.*

Iob.19.8. Iob.16.10.

Decima,cædes primogenitorum,quæ eò fuit in Iobo gravior, quòd nõ solùm primogenitus, sed decem utriusque sexus filii,nulla relicta spe sobolis miserando interitu ablati fuerint. Illud tandem in omnibus plagis longè gravissimum, quòd Aegyptii plures, non Pharaon solùm percussi fuerint; quippè socii pœnarum solatio sunt; præterea plagæ non continenter inflictæ, & aliæ ex aliis nexæ; sed intervallis separatę,& loco respirandi, deliberandiq; concesso; tandem quòd non plures quàm octo & viginti dies, aut circiter duraverint. Sed Iobus solus,continenter, nullo respirandi spatio concesso,inopinatò, diuturno tempore tot malis laboravit. Sed jam esto primi atque difficillimi certaminis finis quod cum Dæmone,& carne sua obiit, jam ad secundum valde periculosum, quod erit cum stimulo suę carnis,uxore stulta, ineundũ descendamus.

Primi Iobi certaminis finis

IX. Dixit autem illi uxor sua adhuc tu permanes in simplicitate tua? benedic Deo & morere.

1. *Quæ Iobi uxor, Variæ sententiæ,nulla certa.*
2. *Variæ caussæ servatæ uxoris,vera, ut esset nova calamitatis materia.*
3. *Fœmina multa importunè garrit. Notio nominis Eva,& cum serpente cognatio. Fœminarum plurima vitia.*
4. *An Dæmon emissus fuerit habitum uxoris Hujus quoque digna vituperia ex patribus.*
5. *Colloquium uxoris cum Iob ex LXX uxor mendicavit ostiatim Fœmina desperantes. Tribulatio spem nutrit.*
6. *Quid hoc loco simplicitas. Quæ fœminarũ suppellex ex Aristot. explicatus Sapiens de muliere forti.*
7. *Variæ Benedicendi,& totius sẽtẽtiæ expositiones.*
8. *Germana expositio Variæ etiam acceptiones hujus sententiæ Blasphemiæ capitalis pœna.*

DVplex hoc loco de uxore Iobi quęstio occurrit; prima,quę nam mulier fuerit? Secunda quare à communi interitu & clade servata? Quòd ad primam attinet, Philo de antiquitatibus existimat fuisse Dinam Iacobi filiam, quam Sichẽ constupraverat. idem scripsit Paraphrastes Chaldæus; cujus sententiam probare videtur Genebrar. in Chronol. addit Replicator contra Burgensem, super id cap.21. *Interrogate quemlibet de viatoribus,* ex Hebræorum sententia Iobum ex Dina suscepisse filiam pulcherrimam, quã duxit Putiphar, de qua venit Asenez, quam duxit Ioseph uxorem in Aegypto unde Hebræi excusant Ioseph de matrimonio alienigenæ: neque omnino Hæbræi in ea re conveniunt, nam R. Salomon dixit Dinam nupsisse postea fratri suo Simeoni, habuisséque filium nomine Saul. Sed hæc omnia anilia sunt, & Hebræorum somnia, nullo solido fundamẽto erecta. Septuagin.cap.42. ajunt duxisse uxorem Arabissam. sed an eadem fuerit uxor, quam post resurrectionem suã habuit, non constat; de quo eo loco dicendum erit. res ergo hæc omnino incerta.

I Quę Iobi uxor.

Philo

Chaldæus Genebrar. Replicator

R. Salomon

LXX.

2

Cur servata Iobi uxor. *Philo.*

Quarè verò servata fuerit Iobi vxor, rursus Philo.ad sanctitatem,& vitę merita Iacobi parentis id refert. Hoc itẽ somnium Hebraicum. nam filii Iob propter parentem sanctissimum liberati nõ sunt ex Dęmonis manu & potestate, & liberaretur scilicet Iobi uxor propter parentẽ Iacob, præsertim cùm, si alterius sanctitas prodesse illi debuit, aderat maritus sanctissimus cujus merita essent illi caussa incolumitatis. Titelmanus latè explicat, fortè uxorem, quòd esset quasi pars ipsius viri, simul cum Iobo servatam esse. sed nunquid meliori rationo servari debuit, quàm ipse Iob, ut hæc non vivẽs solùm, sed sana & integra, Iob verò vivus licèt mille tamen morbis confossus fuerit. Chrys. aliquando dixit. ideo uxorem servatam, ut sua opera, & emendicato victu virum sustẽtaret. Sed cum ad ea quæ ad Iobum pertinebant peramplam potestatem Dæmon nactus esset, certè servare nollet, quod ad illius mala levanda ulla ratione conferre potuisset.

Titelm. *Chrysost.*

Vera servatę vxoris ratio.

Tertul. Cyprian. August. Chrysost. Theophanes Prosper. Gaudentius Nazianz. Chrysost.

Ergo illa est verissima servatę uxoris ratio, quam tam Græci, quàm Latini summo consensu tradunt, Tertull. Cyprian. August. Chrysost. Theophanes, Prosper. Gaudentius, ut illius vita, & persuasio, novum tentationis & calamitatis genus viro suo existeret. Nazianz. oratione in laudem Athanas. illam appellat, *calamitatis cumulum*; Chrysost. super id, *Si bona suscepimus. fortissimum* atque aptissimum adversus Iobum telum, *& pugnandi instrumẽtum*; hoc fuisse Dæmonis consilium, nemo miretur, qui in ethnico scriptore, rẽ similem legat; uxores namque ad regum extremam miseriam, servari Megeræ ac furiarum consilio tribuit Seneca in Thieste, cum Megera Tãtalo ab inferis excitato sic inter alia præcipit.

Senec. in Thiest. act. 1. sc. 1

> *Fortuna Reges inter incertos labet;*
> *Miser ex potente fiat, ex misero potens;*
> *Fluctùque regnum casus assiduo ferat:*
> *Ob scelera pulsi liberi pereant malè;*
> *Pejus tamen nascantur. immineat viro*
> *Infesta conjux.*

3

Fœmina non rogata consiliu obtrudit. *1. Ad Timo. 2. 11. 12. 13. 1 Cor. 14. 34. & 35.*

Dixit autem. Dicendi, loquendi, consilium non rogata præbendi, fœmina semper cupida. nam quis permittat fœminã docere? *mulier* (inquit Paulus) *in silẽtio discat, cum omni subjectione, docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Adam enim, non est seductus sed Eva.* quasi dicat facilè mulierem falli; & cum falsa sit, facilè alios in deceptionẽ suis verbis; & persuassione adducere posse. quo loco Evam extitisse Adamo erroris magistram, asserunt multi patres; Hæresésque multas à fœminis initia incrementáque sumpsisse, prolatis exemplis, docet Hieronymus epistola ad Ctesiphon. & illud certè in fœminam de his, quæ captum excedunt, stulteloquentem, & contendentem, rectè dici potest, quod Basilius Demostheni cuidam valẽtis coquo sibi oblatranti respondit. *Tuũ est de pulmentis cogitare, non dogmata divina decoquere.* Sapienter sanè Honorius atque Theodosius imperatores dixerunt fœminarum consilium adversus propria cõmoda laborare. imo & earum consiliorũ verborúmque halitum venenatum esse illud indicat, tum quòd cum serpente locuta est, & serpentem non exhorruit, similis videlicet similem; tum quòd Clemens in exhortat. ad gent. Epiph. lib. 3. scribunt nomẽ, *Eva*, sine aspiratione mulierem; cum aspiratione verò, serpentem significare. ita ut neque una littera, deficere videantur. sed quidẽ (ut hoc quoq; obiter dicamus) si accuratè horum nominum ex Hebræa origine ratio habenda est, non tam littera differunt, quàm semi littera, ut ita dicã, aut similis litteræ, in similem permutatione. nam *Hhava*, Eva, & mulier est; at permutata, *Vav*, in *Iod*, *Hhaia*, est serpens, bestia animal, & interdum ferum, & non cicur. quòd si eorum nominum æthymologiæ ratio habenda est utrumque videtur commodè deduci posse a verbo *Hhava*. De mulierum verò vitiis, differunt abundè sancti patres Chrys. hom. 32, in Matth. 19. Epiph. li. 3. tomo. 2. hæresi. 79. & hom. de decollatione Baptistæ. Hierony. ad Oceanum de vita clericorum, & Alvarus Pelagius, lib. 2. de planctu Ecclesiæ centum & duo notat fœminarum vitia, plura fortè omisit.

Evam extitisse Adamo occasionem errandi. *Hieronym.* *Basil. Tripart. lib. 6. c. 36. Theodoret. li. 1. c. 9. l si pater. C de sponsal.* *Clement Epiphan.* *Etymologia nominis Eva* חַוָּה חַיָּה חוה *Chrysost. Epiphan. Hieronym. Alvar. Pelag.*

4

Chrysost. *An Satanas quo jure emẽtitus fuerit vxoris habitũ.*

Vxor sua. Chrys. verosimile existimat, quod a nonnullis asserebatur, hanc non fuisse veram Iobi uxorem, sed Diabolũ ejus similitudinem imaginémque exprimentem; res propè eadem atque illa, an veri nuntii fuerint, an verò quos dæmõ simularet. de quo suprà. nunc certè non valdè interesse videtur, an fœmina, an verò Diabolus sub fœminæ specie loquatur, nam; ut Appol. dicit, *Hec mulier affini-*

Appol.

tate attingit Diabolum, sicut neque multum refert, an Diabolus in serpente, an verò nunc in muliere loquatur. Gregorius Theol. in cat. mulierem hanc vocat plenum doli instrumentum, & fraudulenta oratione virum aggredientem. Chrysos. furore Dæmonis concitatam dicit, certissimum telú, machinam adamãtino muro adhibitam. Gregor. scalam fuisse, quã Demon turri fortissimæ admoverit, & per quam subrrepere nisus fuerit, ut sic mors per fenestras intraret, idest, per auditum, & consensum prestitum malè suadæ uxori. *Diabolus* (inquit) *duobus modis impugnat, tribulatione, ut frangat; persuasione, ut molliat.* Basil. & Didym. appellant mulierculam mente circumventam. Tandem Olympio. spiritu diabolico imbutã. *Turrim verò fortissimam* sæpè vocat Chrysost. Iobum, præsertim hom. 1. in Iob. Theophanes, epistola. 2. *Hæc nullis tormentis mutavit, nedum dejici potuit. nunc irreptitiis artibus, & fallaciis petitur, & funeis scalis, sed frustrà jacitur rete ante oculos.*

Grego. Theol. — Chrys. — Greg li. 3. c. 6. — Chrysost. — Theophan.

5

Adhuc tu permanes. Nõ dubium quin plura alia verba inter Iob, & uxorem conserta fuerint: sed illa tantùm narrat Scriptura, quæ mulieris virus, & viri patientissimi antidotum continent. Quod autem Chrys. verosimile existimat, nõ hoc primum fuisse consilium ab uxore adhibitum, sed alia multò asperiora ab illa sæpenumero Iob audivisse, mihi nulla ratione probatur: quippe nullum aliud videtur potuisse nequius esse, aut impudẽtius, quàm de blasphemando. quodsi aliud gravius fuisset, non pretermitteretur ab Scriptore sacro. Septuag. Vaticani illa addunt, quæ Græci omnes explicant & Chrys. habet hom. 18. in. 1. ad Corin. & Dæmonis arte comparata ad frangendú, & debilitandum Iobi animum planè videntur. quàmvis in Complutensibus, ut pleraque alia desint. *Tempore multo transacto dixit ei uxor ejus, Quousque sustinebis dicens Ecce permaneo tempus adhuc parum expectans spem salutis meæ? ecce enim deletum est memoriale tuum de terra; filii, & filiæ, mei uteri dolores & labores, quos in vacuum laboravi cum ærumnis Tu verò ipse in putredine vermiũ sedes, pernoctans sub dio, & ego errans & ancilla, locum ex loco, & domum è domo exspectans solem, quando occidet, & requiescam ab ærumnis & doloribus, qui me nunc premunt. sed dicito aliquod verbum in Dominum, & morere.* Olympi. ait. *Hæc omnia divino permissu evenisse, ut neque uxorem quisquam miseraretur, neque superioris fælicitatis repetita memoria ejus solaretur mendicitatem, quandoquidem non sinebat hostis, ut illi quisquam misericordiam impertiretur. quam etiam mercede locavit ad sui, suique viri vitam sustinendam.* Mendicabat igitur, ut Basil. Chrys. Olympiod. dicũt & cibi quotidiani caussa ostia pulsabat. Nicætas hæc mala proponi ab uxore existimat. ut significet, quibus injuriis sui viri caussa affecta fuerit. Theophanes, *Nostis* (inquit) *omnes, quomodo soleant mulierũ fletus & lachrymæ frangere & mollire virilis animi robur, ex communi præsertim calamitate, filiorúmque amissione provenientes.* Hæc omnia contineri videntur in illa particula, *adhuc*, diuturnitas malorum; expectatio patientia Iobi, magnanimitas; uxoris desperatio, & pusilli animi modica fides; cũ scriptum sit. * *Qui crediderit non festinet,* sic enim *fructum adferet in patientia,* idest, in lõganimi, & ęquanimi expectatione divini consilii, & providentiæ. certè Arist. lib. 9 de historia animalium, dixit, *Mulieres quã viros, magis desperantes esse.* exemplum est Tobiæ junioris mater, cui dicebat vir suus Tobias, *Tace, & noli turbari, sanus est filius noster; illa autem nullo modo consolari poterat, sed quotidie exiliens, circunspiciebat, & circuibat vias omnes,* Nam quòd Iudith longanimis fuit, cùm viri omnes desperantes, deditionem cogitabant, ad virilem plusquam animum referendum est; *Posuistis* (inquit) *vos tempus miserationis Domini, & in arbitrium vestrum diem constituistis ei.* Nazianz. oratione in laudem Athanasii, *parvos homines appellat*, qui de tribulationibus nihil magnum sibi polliceri audẽt &, si diuturnæ sint, nullam diuturniorem spem animo concipiunt. cùm tamen justus tantum absit, ut in tribulatione desperet, ut potiùs sicut *tribulatio patientiam* efficit, ita etiam, patientia & tribulatio spem efficiant obtinendæ salutis & præmii amplissimi. Hæc est illa *creatura,* idest afflicti hominis, *expectatio* lõganimis, quæ apud Paulum, *revelationem filiorum Dei expectat; vanitati enim* (id est, mundanis tentationibus interprete Origene) *creatura* (homo, aut justus) *subjecta est, non volens, propter eum, qui subjecit illam in spe.*

IXX — Chrysostomus

Olympiod — An uxor Iob. mẽdicaverit. Basil. Chrysost. Olympiodor. Nicætas — Theophanes — Isai 28. 16 — * Quien de Dios sesia de le larga y no le de priessa — Luc 8. 15. — Aristot. — Tob. 10. 6. — Iudith encomium. — Iudith. 8. 13. — Nazian. — Tribulatio & Patientia spẽ nutriunt. — Rom. 8 19. — Origen.

6

In simplicitate tua. Lyra, Hugo, Perion. in vita Iob, & alii *simplicitatem*, pro stoliditate, & stupiditate accipiunt, quòd

Lyra. Hugo Perion.

ſenſui humano videatur ſtolidum, Deû benedicere, à quo tot mala corpus accepiſſet; quaſi diceret; Tu ne adhuc in tuæ *ſtultitiæ cæno hæres? interpretatio minimè congrua; cùm omnino idem ſignificet, quod ſupra verſ. 3. *adhuc retinens innocentiam.* Sed tamen hoc pro contumelia objicitur ab uxore. id quod obſervarunt, Baſilius, Dydimus, Chryſoſt. verborum contemptu, contumeliis, conviciis uxorem cùm Iobo agere. Sunt fœminæ viris in maledicendo petulantiores celerioreſque. ſic docet Ariſt. lib. 9. de hiſt. animal. *Mulier magis invida, & querula, & maledicentior, & mordacior; præterea anxia & deſperans magis, quàm mas, atque imprudẽtior, & mendacior & facilior decipi, meminiſſéque aptior.* Hæc ſuppellex fœminarum clarè perſpici in Anna Tobiæ uxore poteſt, quæ nihil læſa indignis contumeliis mitiſsimum Tobiam afficit, nam cum ille cæcus licèt (ut patrem famílias ſtrenuũ decet) quid rei eſſet hædus ille, quẽ balãtem audiebat, exquireret; irata reſpondit *Manifeſtè vana facta eſt ſpes tua, & eleemoſinæ tuæ modo apparuerunt, atq; his & aliis hujuſcemodi verbis exprobrabat ei.* Sed hac quoq; Iobi uxor maledicentior, nam illa aliquid audivit à marito, quo ſe lædi credidit; hæc verò nihil omnino accepit; ſtulta utraque, & ſapientis illius fortíſque mulieris longè diſsimilis, quæ viro ſuo *Reddidit bonum, & non malum omnibus diebus vitæ ſuæ.* nam cùm aliæ uxores ſoleant pro malo malum reſpondere viris ſuis, aliæ etiam pro bono *malum reddere*: fortis tamen *mulier*, ſive maritus bonum, ſive malum diceret, nihil ſimile regeſsit, neque verbum *malum reddidit, omnino a contumeliis & maledicentia abſtinens; quãvis maritus a contumeliis minimè abſtineret.

*Aũ coda via te eſtas en tu necedad?

Baſil. Didymus Chryſoſt. Ariſtot.

Tob. 2. 22.

Prover. 31. 12.

*Iamas lebolvio a la cara una mala palabra.

7

1. Expoſitio

Benedic Deo & morere. Multiplex & varia eſt apud interpretes hujus loci ſentẽtia. nam primò quidã *benedicere* accipiunt pro petere, precari: quaſi dicat, preçare à Deo mortem tantis malis remedium unicum. hæc dicitur eſſe expoſitio Luciani martyris, & ſequitur Ioachim Perionius in vita Iobi. ſed non placet Iuliano in Catena, præſertim cum ideo hæc expoſitio aliis probaretur, quòd uxorem Iobi defendere vellent, quæ quaſi valde pia & religioſa ſuaderet viro, ut precibus ad ſe mortem alliceret, ne fortè aliqui tanta calamitate offenſi de Deo malè loquerentur. non enim eſt, quòd defendendã quiſpiam ſuſcipiat hanc mulierculã (ſic appellant Baſilius, & Didymus) quã Iob ſtultam vocat.

Lucian. Mart. Ioach. Perion. Iulianus

Baſilius Didymus

2. Expoſitio Caietanus Eugub.

Cajetanus & Eugub. *Benedicere Deo*, pro Dei cultu, & veneratione accipiunt; totã verò ſententiam per ironiam; quaſi vulgatum proverbium ab impiis uſurpatum Deum piè venerare, mórſque miſera, erit vanæ pietatis prætium *Benedic Deo &c.* ſi mihi ſanè fuit ſtultitia Annæ dicentis. *Nunc apparuerũt eleemoſinæ tuæ* ab eo enim pravo impiorũ de Deo, & de relligione ſenſu avocat id Deut. 29. *Ne fortè ſit inter vos vir aut mulier familia aut tribus &c. cũq; audierit verba juramẽti hujus* (videlicet, quibus Deus tot piis bona promittit, tot ſupplicia impiis minatur) *benedicat ſibi in corde ſuo, dicens, Pax mihi erit, & ambulabo in pravitate cordis mei* (ideſt etiam ſi ambulẽ in pravitate cordis, pax mihi & bonorũ omnium abundantia erit) *benedicátque ſibi* (& impunitatem polliceatur, nam qui Deo ſerviunt citiùs & certiùs moriũtur) *& aſſumat ebria ſitientem.* proverbialis videtur locutio, id eſt; addat ebriam ſitienti, conjungátque utramque terram madentem, & ebriam ſuo ſanguine, & ſupplicio, cum innocente. ideſt dicat impius, tam impios quàm pios obnoxios eſſe pœnis atque ſuppliciis, neque pietatem prodeſſe juſto, ad vitam, vitæque jucunditatem idem ſenſus in veriori nũc Vaticanæ lectione, *& *abſumat ebria ſitientem*, id eſt, qui puniuntur ad ſe trahant pios & juſtos, cùm pariter omnes miſeriis involvãtur, cùm enim ſemel Deus gladium diſtringit, ſine ullo juſti vel iniqui diſcrimine obvios quoſcumque obtruncat. Huc pertinet id quod Diuus Tho. proponit ex deſperãti animo profectum; *Benedic Deo, & morere*; cùm ex ante acta vita, & Deo benedicendi ſtudio nihil niſi ærumnas reportaveris, morbóſque letales, ſi in benedicendo perſeveres, quid præter mortem certiſsimam conſequuturum te exiſtimas? igitur ſi, quod nũc tibi reliquum eſt lingua illum laudes, nihil expectabit ille ampliùs ad te perdendum. *benedic* itaque tandem illi, *& morere*, ut moriaris.

*Servid a Dios y os pagara con matatos.

Iob. 2. 22.

Deuter. 29. 19.

Editio Vaticana

*Hoc videtur eſſe impiorum Proverbium Si Dios comiença a caſtigar a todos los lleua ahecho y a nadie le vale ſer bueno

D. Thom.

8

3. Expoſitio

Tertiò, *Benedicere* pro maledicere, accipi debere, locus ipſe poſtulat, & Dæmonis conatus: hoc enim ſuggerit, & fieri

hortatur uxor, quod Dæmon procurandum, & obtinendum sibi proposuerat, *ni si in faciem benedixerit tibi*. quo etiam modo Septuag. & Chaldæus accipiunt. sed adhuc multiplex sensus, multipléxque hujus sententiæ affectus.

LXX Chaldæus

Primus, ut ad iram pertineat, quæ mulieri afflictæ, & lacessitæ innata est; ut id dicat quasi volens se de Deo ulcisci, quẽ credebat solum malorũ auctorem; *Deũ maledictis onera, ulciscere, licèt infelici morte paretur vindicta; ne priùs animũ exhales quàm multis probris in Deum congestis dolori tuo satisfeceris.

*Deshonrado y vengate del aunq̃ te queste la vida, no te mueras sin que se lo dexes muy biẽ dicho.

Secundò, ut ad inconstantiã in fide & relligione pertineat, ea ratione, quam Divus Thom. & Lyra indicant; Cum ex tua pietate nihil nisi ęrumnas reportaveris; *nũc jam aliud vivendi institutum arripe; injurius esto in Deum; quod fortè fælicius cadet. quodsi etiam moriendum tibi sit ea ratione sicut nunc, nihil tẽtasse nocuerit. Hi sunt, qui *ad tempus credunt & in tempore tentationis recedunt*, quibus ingens in extremi die judicii suppliciũ minatur Sapiens. *Væ his, qui perdiderunt sustinẽtiam, & diverterunt in vias pravas. & quid facient, cùm inspicere cœperit Dominus?*

D. Thom. Lyra

*Muda estilo y prueva ventura, que assi como assi no puedes durar mucho.

Luc. 8. 13.

Eccles. 2. 17.

Tertiò, ut sit desperantis animi, & ęrũnis succumbentis, & mortem optãtis miserorum consolatricẽ. ita Chrys. Appol. Basil. lacesse Deum, ut te interimat; manibus & verbis more impiorum mortem accerse. de hoc illud quoque accipitur Ecclesi. 22. *Ne festines* (eggredi è mortali vita, aut mortem accersere) *in tempore obductionis* (illationis pænarum & calamitatum. *Blasphemiam* (inquit) Appollinaris, *solam statuebat, quæ subitam necem adferret.*

Chrysost. Appol. Basil.

Eccle. 22.

Quartò, non est mihi inter alios ille sensus ultimus, quem indicat Gaudẽtius Brixianus præfatione in suum tractatum ad Scripturã, ut uxor suadeat, ut mortẽ blasphemanti debitam & jure legéq; statutam, suis verbis & blasphemiis sibi cõparet. sicut solẽt fontes, & qui diu in carcere & squalore jacuerunt aliquid tandẽ insignis facinoris patrare, aut hominem interficere, ut inde* tandem vel ad patibulum educantur, illud (itaque inquit) piaculum admitte, quo legibus postulatus capitis pęnam subeas. Blasphemiæ autem mortis pæna statuta erat in lege, juxta id, *Est alia loquella contraria morti*, id est, juxta mortem, aut è regione mortis habitans. Quamvis autem Iob ante legẽ vixerit, potuit tamẽ, tum apud suos, tum apud nationes alias viguisse, ut divini numinis injuriæ & blasphemiæ morte punirentur; sic enim Socrates, quòd in Deos injurius haberetur, apud Atheniẽses delatus & damnatus est.

* Haz algo porq̃ te ahorquen, y al fin salgas de penas.

X. Qui ait ad illam: Quasi una de stultis mulieribus loquuta es. si bona suscepimus de manu Domini; mala quare non suscipiamus? in omnibus his non peccavit Iob labiis suis.

1. Qualis Iobi ad uxorem conversio & respõsio Iusti acerrimi in defendendo Dei honore. Iustorum ira laudabilis.
2. Corripiendi moderatio. Particula Quasi. Eva notata.
3. Quid stultitia in sacro sermone. multiplex acceptio.
4. Iustorum ægrotantũ erectus animus Impatiẽtes ægrotos notat ex Salom.
5. Argumentatio confecta a Iob. & 1. consequẽtia probanda ratio ex Dei manu erga homines benefica.
6. Alia probanda illius cõsequentiæ via. ineunda cum Deo societas etiam jacturæ Anticipata mercede nos ille conduxit.
7 Rerum humanarum vicissitudo. permissiẽda adversis prospera
8. Verborum modestia ex Dei timore. An Iob unquam verbo lapsus fuerit. Quæ labia scelesta apud Salomonem.

AIT *ad illam.* Septuag. dicentis gestum indignabundum expresserunt: *Respiciens in illam.* sic observant Basilius & Chrysost. *Cùm ea verba stomachum Iobo movissent, (id quod superiora mala facere minimè potuerunt) plenò iracũdiæ vultu, truciique aspectu ad uxorem cõvertitur.* Theophanes epistola. 2. *Iratus, & cum indignatione respiciens* Cum de Dei honore agitur, Leonibus, se valentiores præbent justi adversus impios, & impietatem; cùm in suis privatis malis sustinendis agnis mitiores sint, & coram tondente obmutescant. vide id Malachiæ. 3. ubi adversus eos, qui divinã providentiam criminabantur dicentes, *Vanus est qui servit Dño &c.* dicitur. *Invaluerunt super me verba vestra, ait Dñus,* (stultitiã vestram, tolerare non possum) *Tunc loquuti sunt, timentes Deum* (illi videlicet justi qui divinam providentiam tuebãtur, ut Hierony. explicat, voces tam indignas

1 LXX Basil. Chrys.

Theophanes

Iusti pro Dei honore acriter pugnant.

Malac. 3. 14

Hieron.

aegre

ægrè habuerunt, quare cũ antea ſiluerint *tunc locuti ſunt*, compulſi videlicet, abrumpere ſilẽtium. vide Chryſoſt. hom. 11. in c. 5 Matth. ſuper id, *Qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſſa, reus erit judicio.* ex quo ſic ille colligit; *Ergo qui cũ cauſſa iraſcitur, non erit reus: nam ſi ira non fuerit, nec doctrina proficit; neq; judicata ſtãt. neq; crimina compeſcuntur, juſta ergo ira mater eſt diſciplinæ itaq; non ſolùm nõ peccant, qui cũ cauſſa iraſcuntur, ſed è cõtra niſi irati fuerint peccant.* hæc & quędam alia pulchra eo loco Chryſ. vide etiam. Aug. lib. 1. de ſermone Domini in mõte. c. 19. quòd habita juſta cauſſa liceat fratrẽ vocare fatuum: quomodo & Christus diſcipulos eũtes in Emaus; & Paulus Galatas, *ſtultos* appellavit. ſic ille prædicandi Dei verbi magiſter ſupremus, & fidelis concionator, qui *cùm malediceretur, non maledicebat, & tanquam agnus coram tondente ſe obmutuit*, vocavit tamen aliquando Iudæos mendaces, filios Diaboli, cæcos, & vehemẽter cõminatus, *Væ* (inquit) *vobis Scribæ, & Phariſæi &c* ab hoc loco non abeſt omnino id quod de Iobo quoque loquens Greg. dixit in præfatione. c. 2. cõparat nimirum virum juſtũ grano ſinapis, quod ſi nõ conteratur lene eſt: contritũ verò inardeſcit; *Sic* (inquit) *unuſquiſque vir ſanctus, cùm non pulſatur, deſpicabilis ac lenis aſpicitur; ſi quæ vero illum trituræ perſecutionis opprimat, mox omne, quod calidum ſapit, oſtendit, atque in fervorem virtutis vertitur.*

Chryſoſt. Matth. 5. 22.

Auguſtin. in.

D. Paul ad Galat. 3. 3.

Matth. 23. 13

Gregor. Iuſtus cur ſimilis grano ſinapis.

2

Baſilius. Chryſoſt. Correptionis modus

Quaſi vna de ſtultis. Baſil. & Chryſoſt. obſervant moderationem in corripienda uxore: non enim dixit *ſtulta es*, ſed *quaſi &c.* cum hoc ſatis eſſet ad ſanandum morbum. ceterùm obſervatio non eſt ſolida; nam illud, *quaſi*, aut non ſimilitudinem, ſed veritatem affert, ac ſi diceret, Verè ſtulta es; aut ſimilitudinem cum aliis ſtultis, & à relligione & pietate alienis mulieribus ſignificat, quæ nihil minuit acerbitatem repræhenſionis. Illud autem, *una de ſtultis*, Origenes & alii, ut Chryſoſ. ait, referunt ad Evam, quæ fuit *una*, id eſt prima ſtultarum; & primò à ſerpente ſeducta; de Dei præcepto & providentia nõ ſentiens in bonitate; neque ſyncerè loquens, & virum ſuum ad malum pelliciens. ſed ſimplicior ſenſus, ſi indiſcriminatim pro muliere ſtulta accipiatur.

Quaſi particula.

Origenes. Chryſoſt.

3

נָבָל

Nomen autem *ſtultus*, quod à *Nabal*, deſcendit, propriè ſignificat id, quod vi, vita, humore, ſapore, ſapientia deſtitutum eſt: quod languet atque marceſcit, & veluti aridum folium decidit; inde pro eo, quod vile eſt, & abjectum, nulliuſque pretii: aut pro eo, quod ſenſu & mẽte deſtituitur, nullius animi, nullius cõſilii, *qui omnes ſuas cogitationes in rem contemptiſsimam abjecit. 1. Reg. *Nabal ſecundùm nomen ſuum ſtultus eſt*, qui nihil ſublime cogitat, neque dignam de rebus æſtimationem judiciùmque habet, ergo ait Iob indignè, abjectè, valde humiliter de Deo, deque ejus providentia ſentis, atque judicas; ſenſu, conſtantia, virtute animi deſtitueris; deficis planè, marceſcis, langueſcis circa divina; non ſolũ muliebrem imbecillitatem, ſed etiam ſtultitiam oſtendis; non tu Regis uxor, ſed è media turba mulierculrum una es; non ſic a me inſtituta es; nihil inſtitutione diſciplináque mea dignum affers. Inde hoc nomen etiam acommodatur ad eũ, qui ideò abjectè de Deo ſentit, quòd Deum non cognoſcat, neque veram fidem & relligionem colat; quare ad idololatriam pertinet. id Deut. 32. *Popule ſtulte, & inſipiens.* & iterum, *In gente ſtulta irritabo illos.* ſic & Paulus Rom. 10. vocat *Gentem inſipientem.* Pſalm. 73. *Populus inſipiens incitavit* (blaſphemavit, contempſit) *nomen tuum.* Dicet ergo Iob. Nihilo tu ſublimiùs, aut meliùs de Deo ſentis, quàm qui Deum ignorant; cum Deo quaſi cum ligno, aut lapide agis; ſic exiſtimas impunè abituram blaſphemiam, & contumeliam divini numinis? Apud Sinas & nationes barbaras, ſi quid in fauſtum accidat, idola & lares vapulant, & contumeliis afficiuntur non aliter igitur barbarorum, & ſtultorum more, ut Deum afficeret contumelia ſuadebat hæc mulier. Tertiò etiam id *ſtultitiæ* nomen ad inſigne facinus & factum contra publicam honeſtatem pertinet, quaſi ſit homine probo & ſapiente indignum, & quod in hominem cordatum cadere non poteſt. ſic Iudith. 19. 23. de præpoſtera libidine; *Nolite facere malum hoc; ceſſate ab hac ſtultitia.* & Ieremiæ cap. vigeſimo 2. *Ponat te Dominus ſicut Sedeciam, & ſicut Achab, quos frixit Rex Babylonis in igne, pro eo quòd fecerunt ſtultitiam in Iſrael, & me-*

Quid ſtultus in ſacro ſermone.

*Necio y vil y de malos reſpetos.

1. Reg. 25. 25.

Stultitia de Idololatria dicta.

Deuter. 32. 6. 21. 6.

Ad Rom. 10. 19.

Pſal. 73. 18

Iudit. 19. 23.

Ierem. 29. 23.

chati fuerint in uxores amicorum ſuorum. erit ergo ſenſus; Cum ſoleant audaces & impudentes fœminæ ingentia facinora cõcipere,& machinari,illis te ſimilem præbes; ſtultitiam tu quoque meditata es, & ingens facinus,videlicet numinis contemptum. Tandem ſi commune fœminarum ſtultitiæ,& loquacitatis vitium notet,minùs acris,ſed non incommoda ſententia conſurget; Nũquam te ego in ſtultarũ,& loquacularũ ineptiarularũ, numero poſuerã;at certè es de illarũ numero.

4

Prover. 16.15 Iuſti in morbis animo valent,& cordis robore.

Si bona ſuſcepimus de manu Domini &c. Muliebri ſtultitiæ maſculam,atque viro ſapiente dignam ſentẽtiam opponit. Vides hîc id prov. 18. *Spiritus viri ſuſtentat imbecillitatem ſuam.* (mens enim, animúſque bene affectus,& juſtitia atque ſanctitate erectus,corporis morbos, atque dolores extenuat,& mitigat,& corpus ipſum ægrum,ne omnino cõcidat atque deficiat ſuſtentat) *Spiritum vero ad iraſcendum facilem quis poterit ſuſtinere?* (propriè ex Hebreo,ſpiritũ percuſſum quis levabit?quaſi dicat,Si animus ægritudinẽ aliquã habeat,maléque ſit affectus, non poſſe cõmodè à ſano & vegeto corpore levari, aut tolerari;ſed fore ut ſibi , cæteriſque omnibus moleſtiſsimus exiſtat; ut hæc ſententia ſignificet multò minùs moleſtũ aliis eſſe juſtum virũ quamvis mille morbis & difficultatibus laboret, multorúmque ope,& opera indigeat; quã ſtultum,prauéque affectũ hominem,quẽ ſua vitia cunctis inviſum atque moleſtũ reddãt. niſi fortè voluerit interpres Latinus ad ægrotorũ quorundã impatientiam,& iracundiã reſpicere; hi enim,ſi cũ corporis morbis,animi quoque ægritudinem, praváſque affectiones cõjungant, neque ſe ipſos ferũt,nedum ab aliis tolerari benignè poſſunt. Ergo vir patientiſsimus Iob graviſsimè laborãs,ſuum corpus ſingulari animi æquitate, & lenitate ſuſtentat,& tolerat;atque morbos doloréſque placat & mitigat. nã illud Plauti verum eſt. *Anim' bonus in re mala dimidiũ mali eſt*.

℣.18.14.

Plautus.

5

Argumentatio confecta à Iob.

Sentẽtia autem hæc per interrogationẽ effertur;& vim habere videtur cujuſdã argumentationis,quę probet debere hominẽ ęquo animo perferre quidquid immittat Deus; *Si bona*,læta,jucũda,proſpera,corpori & animo amica *ſuſcepimus de manu Domini*,oblata à Deo accepimus,læti & hilares, *quare* ergo nõ debemus etiã *mala*,aſpera,difficilia,injucunda ęquo animo ſuſcipere?obſervat Chryſ. ſummã viri modeſtiã cum tolerãtia conjunctã:nõ enim magnũ ſe aliquid pſtiturũ dicit , ſi pferat:ſed quod ratio ipſa, et cõſecutionis cujuſdã neceſsitas ab homine exigit.

Chryſoſt.

6

Conſequentiæ confectæ à Iob vis & probatio

Conſequentię autẽ ratio & vis manifeſta eſt , & probari multipliciter poteſt. Primò,quoniã Dei manus,ex qua multa in nos bona profluxerũt,proclivis ſemper eſt ad bene faciẽdum;& multis divitiis,gẽmis,*Hyacinthis* plena ; ergo quod nũc malũ de illius manu ſuſcepiſſe videmur,omnino malũ eſſe nõ poteſt,ſed ꝓpter noſtrũ cõmodum, atque bonum ab illo immiſſum. quare quod extra Dei manum poſitũ,vel ſolo aſpectu nos perterrefaceret, poſitũ in ipſa manu Dei malitię virus deponit; nõ ſecus ac Moyſis virga in terra coluber in manu vim venenarã,& figuram terrificã amittit, exemplũ ſit Elias Iezabelẽ fugiens,mortẽ à Deo precatus, *Tolle* (inquit) *animã meam* . atqui facilè tibi Elia ſi mortẽ optas moriendũ erit;ſegnius tantũ fugias Iezabelem . at ille; Mors de manu Iezabelis ſuſcepta, quẽ non terreat,& in fugã conjiciat? eſt illa virulẽtus coluber: ſed de Dei manu mors mihi inflicta vita erit,& mearũ ęrũnarum atq; dolorũ fomentum & ſolatiũ. nam quidquid Deus ſua manu largitur,amico & benevolo animo cõfert Nõ alitèr David mortẽ accipere paratus de manu Ionathæ , Saulis manũ reformidabat. 1.Reg.20. *Si eſt* (inquit ad Ionatã) *iniquitas aliqua in me,tu me interfice,& ad patrẽ tuũ ne introducas me*. Quid nos ſi ad Chriſti Ieſu manus perforatas, & fuſo pro nobis ſanguine fluentes revocemus, quidquid unquã laboris & ęrũnę accipimus? ſi *calicẽ,quẽ dat* nobis ſua manu *pater* pẽſitem'? itaq; hęc Iobi ad uxorẽ reſpõſio,adumbratio illius quod explicatè reddidit Chriſtus Petro,fuiſſe videtur, *Calicẽ quẽ dedit mihi pater,non vis ut bibam illum?*

Dei manus erga nos benefica.

Cant.5.14.

Exod.4.3

3 Reg.19.4.

Mors de Dei manu minimè aſpernanda.

1.Reg.20.8

Ioan.18.11

Secũdò probari illa cõſequentia poteſt ex quadã æquitatis ratione; non ſolũ enim lucri,ſed etiã jacturę incũda nobis cum Deo ſocietas eſt; Hinc illud Ecclef.7. *In die bona fruere bonis ; & malã diem præcare* (propriè ex Hebrę. *Malã diem vide* ideſt,ut quidã nõ incõgruè exponũt,cõſidera à quo tibi malæ diei labor immittatur,videlicet à Deo,qui diei bonę tibi etiã auctor extitit,ut letãter excipias *ſicut*

Societas cum Deo incũda damni, & lucri.

Ecclef.7.15.

enim

enim hanc, ſic & illam fecit Deus, ut non inveniat homo contra eum juſtas querimonias. & iterum eodem loco. *Qui timet Deum nihil negligit.* quem locum juxta antiquã lectionem ſic legit Hierony. *Qui timet Deũ* **egredietur ad omnia*, nullam cum Deo pacis conditionem aſpernatur, ſive in proſperis, ſive in adverſis. eo loco ſic Hierony. *Quia vita hæc miſerabilis diverſis quotidie variatur eventibus, tã ad adverſa, quàm ad proſpera juſti animus preparetur, & poſcat Domini miſericordiam, ut quodcunque evenerit, librata mente ſuſtentet; qui enim timet Deum, nec proſperis elevatur, neque opprimitur adverſis.*

Hieronymus

*Sal e a qualquier partido que Dios le haga.

Hieronymus

3 Probatio.

Tertiò, ut ſit argumentatio quædam, quaſi à minori. Bona abſque noſtris meritis accepimus, Deo munificè & liberalitèr donante; ergo illo juſtè nobiſcum agente, & juſta noſtris meritis ſupplicia rependente, reſpuere, aut repugnare fas non fuerit. imo verò ſi ille erga nos gratuitus & liberalis nũquam extitiſſet, ſed nunc tantũ juſtus vindex, ferre deberemus; cùm autem bona aliquãdo donaverit, grati animi memoriam etiã in mediis malis abjicere nequaquam debemus.

4 Probatio. Deus nos ad laborandũ cõduxit

Adde etiam quartã illius conſequentię probãdę viã, Si bona ſuſcepimus, quaſi anticipato, quod vocãt, pretio nos De' conduxit ad labores, & mala toleranda; iniquus igitur erit, qui cũ bona acceperit mala detrectet. in dicavit hæc Chryſ. *Sua (inquit) tantùm benignitate Deus eſt uſus; donum fuerunt illa, non merces; gratia, non compẽſatio: adverſa nunc ſecundis emetire.*

Chryſoſt.

7

Tandẽ videtur hæc ſententia rerũ humanarum viciſsitudinẽ ſignificare, nãq; conſequẽs eſt, ut qui bona primum acceperit, deinde mala eventura timeat; ſicut illi, qui flãmis nunquam extinguẽdis cruciabatur, dictũ eſt; *Memento quòd recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala.* ideo jubemur, *in die bonorum nõ immemores eſſe malorum, & in die malorũ non immemores eſſe bonorũ*, ne in cauros nos aut mala premant, aut bona efferant, ne mala pręſentia ad deſperationem adducant bonorũ ſpe & recordatione mitigata; ne vè præſentia bona nimiũ nos efferant timore malorũ & recordatione, tanquam põdere retardara. Quod divus Greg. ad bona, & mala non ſolùm futura, ſed etiã præterita refert; horum enim propriè memoria dicitur, non futurorũ. Hæc eſt illa bonorũ malorũque collatio, quã ad animi tranquillitatẽ, & ægritudinum cõſolationẽ Philoſophi magnoperè cõmendant: in primiſque Plutarchus ſapienter ſcripſit; *Qui memoria non continẽt, neque reſumunt antecedentia, eáque incautè permittunt effluere hi re vera ſe ſe quotidie vacuos, inanéſque, atq; ex craſtino efficiunt ſuſpenſos.* rem ille locupletat tribus quatuor ve elegãtibus exẽplis: aliis omiſsis, illud ſimile non pręter mittendum. *Debemus (inquit) in animo ſicut in tabula picta variis coloribus res floridas & ſplendidas ob oculos ponere, atque ita intexere, & premere, quando expungere omni ex parte atque oblitterare non licet acerbas. eſt enim mũdi, ut lyræ cõcentus; & ut muſica ſonis gravibus conſtat, & acutis, ſic cum res pugnãtias habeãt, eſt, ut rectè ſint, quædam horũ cõfuſio: debemus que harmonicorũ more melioribus ſemper deteriora; ac calamitoſa proſperis involvendo cõcinnã mixturam facere, vita nobiſque accõmodatã.* Vide Senec. in conſolar ad Poliv. c. 29.

Luca 16.25

Eccleſ. 11.27.

Gregor. homi 19 ſup. Ezech. & lib 3. Moral. c. 7.

Plutarchus de Tranquil.

Senec.

8

In omnibus his non peccavit Iob labiis ſuis. Hæc eſt ſecunda ſecundæ victoriæ atq; triumphi decantatio. vide quæ ſupra diximus. c. 1. ꝟ. 22. rurſum itaq; commendatur Iobi ſanctitas, & ſyncera pietas, cui neq; ex leviſsimo verbo, labeculam aſperſerit. Tantam verborum moderationẽ timori ſanè & pietati adſcribit Salomon. Eccleſ. 5. *Vbi multa ſunt ſomnia, plurimæ ſunt vanitates, & ſermones innumeri; tu verò Deum time.* comparat videlicet cũ in ſomniis, in quibus ſemper invenitur error aliquis rationiſque non omninò liberæ defectus, multiloquium, in quo *non deerit peccatum*, & ſtultitia; jubétq; ita Deum timendum, ut illi nunquàm obloquamur. Quod verò hîc dicitur, Iobum *non peccaſſe labiis ſuis.* Polychr. & alii extendunt, ad omnia quæ in diſputationibus locutus eſt, ſed certè videtur nunc locus ſyncerè rantùm accipiendus de his quæ hactenus commemorata ſunt; idque ſignificatũr illis verbis, *in omnibus his*. an verò aliquando leviori verbo lapſus fuerit poſtea explicabimus Hîc vides illud, *labiis ſuis*, hoc loco haberi in Hebræo. nam in. 1. c. nõ habetur, ſed ex hoc loco ſumptũ videtur ab Interprete Latino, & quidem labia illa minime fuiſſe in Iobo aſſeritur, de quibus Eccleſiaſticus ſic loquitur. *Væ duplici corde, & labiis ſceleſtis, & manibus malefacientibus, & peccatori terram ingredienti duabus viis.* de iis autem loquitur, qui ęrumnarũ impatientes ſunt

Verborũ moderatio ex Dei timore

Eccleſiaſt. 5.6.

Vatab. Polychr.

Eccle. 2.15.

LXX Versio Græca.

hi enim duplici corde sũt; velut in Græco, & Septuaginta habemus, *Væ cordibus timidis*, quę quòd timeant ęrumnas, non à Deo solùm, sed ab hominibus etiam auxilium petunt, neque una in Deũ fiducia sed multiplicibus suarũ miseriarum cogitationibus susceptis disturbãtur, sicut scriptũ est. *Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra?* propterea dicuntur *duplices corde*; sicut & eũ, qui de divina ope hæsitat, appellat Iacobus, *duplici animo*: hujusmodi etiã habere solẽt *labia scelesta*, plena impatientiæ & iracundię verbis, insolescentia adversus Deũ auctorẽ suarum calamitatũ; tum etiam *manus malefacientes*, id est, nihil boni operãtes, collapsas, remissas, à Dei cultu & relligione in adversitatibus cessantes. Quare Paulus afflictos Hebreos exhortatur, *Remissas manus & genua debilia erigite*. similiter hoc loco legunt Septua. *Væ manibus dissolutis.* tandem, *& peccatori ingredienti duabus viis.* hoc etiam ad formidinem incõstantis animi, & nutãtis in tribulatione pertinet, fugientísque vim ærumnarũ; quale illud est Deut. 28. *Tradat te Dominus corruentem ante hostes tuos: per unam viã egrediaris contra eos, & per septem fugias.* Iobus sui semper similis, unica cogitatione semper ad Deũ elatus piis, & relligiosis verbis, nũquam cessans à bono opere, superans, nedum non fugiens ęrumnarum impetum.

Luca. 24.38

B. Iacob. 1.8

Ad Hebræos. 12.12.

Deut. 28. 25.

XI. Igitur audiẽtes tres amici Iob omne malum quod accidisset ei, venerunt singuli de loco suo: Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites, condixerant enim, ut pariter venientes visitarent eum, & consolarentur.

1. *Quomodo amici cognoverint cladem Iob & parum etiam temporis expectasse post acceptã famam.*
2. *Quot fuerint an ex vera amicitia advenerint Illos non animo sed ignorantia peccasse Impius figuram aliquãdo repræsentat sancti. sicut & sanctus aliquando impii.*
3. *Quo loco amici convenerint & quo tempore*
4. *Quid visitare ex Hebræo & Græco.*

I Origenes. Quomodo cladis Iobi fa-

IGitur audientes. Miraculũ hic fingit Origenes, quòd audierint, prędicãte Dęmone, ut alii dixerunt; vel sanctis angelis admonentibus, ut censet ipse: Dæmõ verò, ut tertiò jã certamẽ instauraret, & amicos instrueret contumeliis adversus Iobũ; angeli, ut aliquã tantis ęrumnis ex amicis medicinã afferrent. quorũ utrũq; fieri quidẽ potuit. Deóque in primis sic disponente, ut indicavit Olympiod. ut justi virtus, justioribus præconiis celebraretur. sed neutrum necessariũ fuit, cũ crebrescens fama facile ad provincias vicinas, pervenire potuit: quod indicatur illo verbo, *audiẽtes*. *Nihil enim est* (ut Orig. ait) *magis prædicabile, quàm magni hominis ruina.* multũ vero tẽporis post acceptam morborũ plagã fluxisse volunt Græci. Olympio. & Polychr. cujus caussam illam Olympiod. tradit, quòd cùm primũ audierunt incredibile judicaverunt; ergo priúsquam proficiscantur expectãt, dũ res multorũ sermonibus cõfirmetur; tum postea, cùm reges essent, fuerunt illis res domesticę priùs constituendæ, & alii præficiendi, qui juris ipsorũ vicarii essent; tum etiã, quòd hæc procrastinatio amicorũ illius calamitatem augeret; tandẽ quòd in amicorũ disceptatione ex divino decreto certamẽ omne cõquievit. in ultimum ergo totius tragædiæ tẽpus amicorũ adventus cecidit. quare particula *igitur*, non continuã statim consequutionẽ indicare oportet, neque particula, quæ in Hebræo est copulativa, *&*, sed rerũ tantùm ordinẽ, & seriẽ historię: quare perinde id fuerit, atque quod Septuag. habent. *cùm audissent autem &c.*

ma ad amicos pervenerit.

Origenes

Olympiodo. Polychr.

LXX.

Tres amici. Hi potissimi fuerunt; nam quartus etiam adfuit Eliu, dequo postea quærendum nobis est, an simul cum aliis tribus venerit.

2 Quot amici accesserint.

Illa tamen est hujus loci dubitatio, an veri amici fuerint? nãque non veros, sed fictos & simulatos amicos fuisse censet Philip. circa initiũ li. 5. *Scriptura* (inquit) *amicos Iob ex sensu ipsorũ amicos appellat, scilicet hoc putantes se esse, quòd non sunt.* simile profert ex Ioan. 18. de Iudæis, *Nõ intraverunt in prætoriũ, ne contaminarẽtur.* videlicet vt ipsi existimabãt; cũ tamẽ omnibus sceleribus essent cõtaminatissimi, nã multa solẽt in Scripturis dici, juxta opinionẽ illius tẽporis, aut vulgi sensum; cujus rei exẽpla Hierony. affert Ierem. 28. vbi Hananias propheta vocatur, cùm esset Pseudopropheta. et super Matth. 14. ubi dicitur Herodes *contristatus* propter latam sententiam de morte Ioan. quòd sic

An ex vera amicitia accesserint ad cõsolandum. Philippus

Ioan. 18. 28.

Hieronym. Ierem. 28. Matth. 14. 9

Hoſea.5.1.

exiſtimaſſent diſcumbẽtes.& ſuper Hoſeæ.5.ubi ſacrificuli Baal ſacerdotes vocãtur.conjectura Philippi cõfirmari poterit,quòd Iobo *inſultaverint*,& omnium cõtumeliarum genere cum illo egerint; & quòd his tanquã armis uſus adverſarius contra Iob pugnaverit. tandẽ quòd Eccleſiæ hoſtium,id eſt hæreticorũ perſonam ſuſtinuerint, ut vult Gregor. in præfat.c.7.& lib.3.c. 12. &.13.&.14.&. 15.rurſus.c.18. tribus amicis ſignificari docet vitia,quæ ſub virtutum ſpecie blãda ad nos facie veniunt. idem Philip.in pręfat.& Beda.Quare in libro Tobię amicorum nomen non habent.

Veros amicos fuiſſe verior ſentẽtia.

Cęterùm amicos fuiſſe,vel ex cõmuni ſenſu,& ſimplici narratione cõſtat; nam cũ illa ſit amicitiæ lex,ut in adverſis etiã non vocatus adſit amicus,hi certè audiẽtes tantùm,non vocati *condixerunt,ut pariter venientes conſolarentur;ſederũtque cum eo in terra*; quæ omnia ſunt amicorũ officia. accedit ipſum nomen originale *Reghe*, quod ſignificat ſocium,participem, conſortem,conſiliorum videlicet,& vitę familiaritate conjunctum; amicitiam autẽ hanc non solùm ſapientiæ & ſanctitatis, ſed etiam ſanguinis affinitas conciliare potuit; nam ex Eſau progenie hi quoq; erant,ut docet Olympiod. & ſupra nos quoq; diximus.Naziãz.oratione,in Athanaſii laudẽ ſyncerißimos amicos vocat. Orig.ex amicis à Diabolo inimicos eſſe cõverſos.Quare ut ait Chry.amicus fuit adventus,nõ item amica fuit adhortatio & potius ex ignorãtia,ut Greg.exiſtimat, quàm malitia deliquiſſe credendi ſunt, eodẽmque modo accipiendũ, quod Ambroſ.lib.1.de interpellatione Iob.c.2.ait amicos non ad conſolandũ veniſſe, ſed ad exaggerandũ,& acerbandum dolorẽ. Tandẽ quòd doceãt ſanctos fuiſſe, quippe ſanctißimi hominis amicos,& familiares Orig.initio lib.3.Olympi.hîc;Chry. in pręfat,Catenæ.Greg.in præfat.c.5.

רֵעֵהוּ

C.1.℣.1.n.32 *Olympiod. Nazianz. Athanaſ.*

Origen. Chryſoſt.

Amicorũ peccatum ex ignorantia *Gregor. Ambroſ.*

Amici Iob Sãcti vide etiã initio c.4.

Neq; verò obſtat hæreticorum, aut vitiorũ falſa ſpecie virtutem ementientiũ figurã repræſentare;nam nõ ſua ſanctitate & amico animo,ſed ſua ignorantia, & conſolatione minimè vera, quamvis ex vero cõſolandi animo profecta,illud exhibebãt.neq; mirum ſi ſancti aliôqui, & ſapientes viri Hæreticorũ typum gerãt peculiari aliqua ratione;cũ è contra peccatores aliquando ſanctorum hominum imò & Chriſti Domini figura fuerint;ut adulter David,Salomon,& alii,quod eleganter docuit Aug.lib.22.contra Fauſt. c.83.& Greg.lib.3.c.5.

3

Venerunt ſinguli de loco ſuo. Locũ pro regione accipiunt Græci,cui imperitabãt, ut pote reges,Tob.2.vel pro civitate aut oppido,quod eſſet regni ſedes, & caput Septuag.*unusquiſque è regione ſua*.Sed dubitatio oritur,an in aliquo cõſtituto loco communi profectioni priùs cõvenerint deinde verò unâ iter fecerint ad Iob.Olympiod. ſic aſſerit,miſsis inter ſe nũtiis congreſſos primùm, deinde ſimul iter ſuſcepiſſe;idq; videtur indicari illis verbis.*Condixerant enim,ut pariter veniẽtes &c.* in Hebræo,*convenerũt ſimul ut venirent*. nã verbum, *Iaghad*,ſignificat,inito fædere, aut ſigno aliquo pręſtito cõvenire,& cõgregari cõſtituto loco & tempore.unde dicitur.Pſ.47. *Ecce Reges terræ congregati ſunt* & Amos. 3. *Numquid ambulabunt duo pariter niſi convenerit eos.* At verò Origen.non priùs cõveniſſe indicat, quã cũ ad Iobum pervenerũt;condixerant videlicet ut eo loco & tempore cõvenirent, & uno quidẽ tempote,uno die, una hora,ex diverſis longéque diſtãribus locis conveniſſe. ſed illud Olympiodori verius videtur.

LXX

An prius convenerint in communi aliquo loco *Olymp.*

יַעַד

Origen.

4

Vt viſitarent eum. Chryſ ait viſitare,pro colloqui,poſitum eſſe. in Hebræo propriè,ad cõmovendum illi: non enim dubiũ,quin verbũ,*Nud*,quendã motum afferat,quẽ Interpres hoc loco retuliſſe videtur admotũ itineris, adveniendi, & viſitãdi.alii dicunt eum motũ talem eſſe, qui ad conſolandum pertineat, quia qui cõſolantur aliũ,ex loco ſuo migrãt,unus hinc,alius verò inde,ut lugentẽ conſolẽtur,atq; ejus cauſſa hùc & illuc diſcurrunt.Certè verbũ,quod ſubeſt in Gręco *Epiſchepto*,motum quendã affert irruẽtis, cadẽtis,& vehemẽti impetu in aliquid incũbentis. fortè celeritatem adventus ſignificare poterit hoc loco. nã quòd etiam ſignificat accuſare,& injuriarum judicium intendere,non congruit conſolatum venientibus.niſi fortè nõ ſine myſterio poſitum dicamus, nam qui cõſolaturi advenerunt,judicium poſtea,accuſationem,& litẽ intenderũt viro innocẽti. Cajẽtanus eum motum retulit ad mentem Iobi,quam amici dimovere nitebantur à ſua juſtitia & ſenſu;ſed vim Hebrai

Quid viſitare נוּד

ἐπισκήπτω

cæ phrasis nō explicuit: nam motus ille est ad capitis quandam agitationem referendus, qui est gestus condolentiū & commiserantium, idque ipse Hieronymus explicuit Nahum. 3. nam cùm in Hebręo sit. *Quis movebit tibi?* ipse reddidit. *Quis movebit super te caput?* & in commentariis ait in Hebræo non esse caput; addidisse tamen ut sensum illustraret. sed de hoc plura dicemus infra cap. 16. ℣. 5. hoc autem loco ad rem attendit interpres, nam *visitare*, condolentis & commiserantis est.

Nahum. 3.

XII. Cúmque elevassent procul oculos suos non cognoverunt eum, & exclamantes ploraverunt, scissísque vestibus sparserunt pulverem super caput suum in cœlum.

XIII. Et sederunt cum eo in terra septem diebus, & septem noctibus: & nemo loquebatur ei verbum, videbant enim dolorem esse vehemētem.

1. Qualis amicorum habitus suspicientium in cœlum.
2. Luctus ceremonia. Iactationis pulveris in cœlum significatio quæ.
3. Sedere in sacris quid modum accipit ex adjunctis.
4. Assidere ægroto medici, & amici est. Amicus idem medicus est ex Salomone.
5. An septem integros dies amici Iobo assederint. Rejicitur Origenes. Probatur Olympio. Scripturæ regula.
6. Silentium initio ægritudinis conveniens. Confortavit angelus Christum qualis?

1 CVm elevassent oculos. Polych. aut Biblia quædam habere, *cúmque in cœlū suspexissent Deum exorantes, quasi dixerunt propitius esto Domine, & ne talibus nos malis implices.* vel ut eo gestu tantam calamitatem in occultam Dei providentiam rejicerent in hanc sententiam; Qua ratione hæc contigerint tu solus nosti Domine. Sed certè simplex sensus, elevasse oculos ut in sterquilinio sedētem hominem agnoscerent; videntes autem tam malè affectum nō agnoverūt, quia lues (ut Olympiodorus dixit) antiquas corporis notas obliterarat. ex quo verò id morbo provenerit, ut vultu sui esset dissimili, supradiximus.

2 *Et exclamantes &c.* Hęc omnia ad dolōris & luctus habitum & significationem pertinent, ut patet Ester. 4. Porrò illa pulveris aut cineris jactatio fiebat, non tam in caput, quā sursum cœlum versus & aerem capiti imminentem; tum ut cadente caput aspergeretur, tū ut significaretur cœlum tunc minimè serenū esse, sed turbulenta, & nubila omnia, & quasi vehementi aliquā tēpestate exorta pulverem excitatum; sic Deo ex cœlis despicienti suam calamitatem lugētes, & afflicti præsentem faciebant.

Quorsum spectaret jactatio pulveris in aerem.

3 Sederunt. Quia sedere interdum est, idem quod habitare, existimat Eugub. habitasse amicos cum Iobo hos septem dies. sed hæc interpretatio valde extenuat luctū illorū, & sensum doloris: præsertim quòd Chrys. censet multū temporis hos apud Iobū fuisse. Quare cum *sedere* ad malū & ad bonum indifferēs sit, certè modū & determinationē ex adjunctis accipit: nam sedere in solio, cathedra, porta; regnantis aut judicātis est; sedere in pulvere, cinere, aut terra afflicti & lugentis; exēpla occurrūt passim. 2. Esdræ. 1. *Sedi, & flevi, & luxi.* hoc modo accipitur in præsenti à Gręcis, & Latinis.

Eugub. Sedere pro habitare.

Chrysost.

Sedere modū accipit ex adjunctis

1. Esdræ. 1. 4

4 Quod verò additur, *cū eo*, significat sedenti assedisse, & luxisse cū flēte; similémq; se amico, præbuisse: ejusmodi enim est illud perfectū charitatis *vinculū*, ut miserū cum amico colliget, & devinciat, quo alter misericordiæ & solatii, alter vero miseriæ & doloris partē accipiat ex altero tū etiam assidere ęgroto, medici est, medicináq; adhibētis: is verò, amicus potiùs, quā medicus est: cum scriptū sit, *Amicus fidelis est medicamētum vitæ, & immortalitatis,* quasi amicitiæ officium sit desperatę miserię & deploratæ fortunæ nō præclarū modò, sed extremum quoque allevamentum.

Eccle. 6. 16

5 *Septem diebus.* Greg. quem Hugo, & Diony. sequitur decernere nō vult an his integris diebus septē amici Iobo semper adfuerint. Orig. ait in advētu amicorum Iobū ex sterquilinio in suā ciuitatem & domū rediisse, ut illos digno hospitio acciperet; & ibi septē integros dies, sine cibo aut potu trāsegisse, virtute illos divina confortante; quorū neutrū videtur verosimile. Olympiod. quē Latini sequūtur D. Tho. Lyra. Cajet. adfuisse congruēti tantū tempore, existimant: quare *septē dies & noctes*, ex parte tātum existimāt significari, atq; illā hocloco Scripturę regulā tradit. Olym. *Scriptura à sermone familiari nō discedit.* eos igitur, ubi magnā diei partē

Gregor. An septem integros dies amici Iobo assederint. Origenes improbatur.

Olympio. D. Thom. Lyra. Cajetan.

Olympiodo.

Scripturæ regula

assedis-

quòd minimè fucatæ, aut ementitæ (ut mentiebaris) sed, veræ, solidæ, benéque probatæ sanctitatis, certissima argumenta præbuerit. nam hoc etiam tentationis tempore post ingentes clades acceptas, post fortunarum omnium eversionem,[e] omnibus nervis contendit, atque viribus omnibus pugnavit pro illa, quam tu eripere conabaris, animi integritate, & perfectæ vitæ absolutione retinenda & cõservanda. cùm enim cętera sibi auferri videret, hanc sacrã sanctitatis tabulam in tam miserando naufragio avidè, arripuit, quam nulliusvis tempestatis illi poterit extorquere; hanc tenet, qua nudus licèt ejiciatur ad littus: hanc possessionem conservatam vult, atq; gaudet, quam nemo deprædabitur; hanc sacram anchoram, quæ securitatem pollicetur; hæc arma, hoc scutum, quo se adversus omnia adversariorum tela tueatur. Tu autem ô improbe, tua me importuna perfidia (dicam)[f] invitum concitasti, ut hominem probum, atque religiosum * nullo illius merito, nulla abs te culpa delata, nulla tuis conatibus magna aut bona spe, sed valde cæca, & obscura proposita,[g] calamitatibus opprimerem, atque obruerem, & penitùs in perditionis, & interitus præcipitium darem.

Ad hæc pro invidia sua, quæ satiari, nisi hominis exitio non potest, quò Iobi patientiam extenuaret, respondit adversarius; *Cùm leviora (inquit) sint externa omnia bona, quàm ut in illorũ amissione explorari possit virilis animi constantia, hunc tu Iobum non virum, hominem dixeris, qui non ad res suas, sed [h] ad se ipsum ita sit attentus, ut præ sua cuticula curanda, & vita conservanda flocci non faciat universa, fortunas maximas, familiam amplissimam, liberorum omnium vitam; nuda etiam prębebit ille tergora, séque ipsum semel & iterum excoriandum exhibebit, dum animam illi, atque vitam non ademeris. Tanta est mortalibus mortis formido, & vitæ cupiditas. Itáquene que magnæ laudi dandum, neque valde mirandum, si te non vexarit maledictis.

Rem dico certissimam, & certissimo experimento confirmandam, quod licebit illicò sumere, si virtute tua usus in illum manum miseris,[i] & non solùm [l] carnem leviter afficias, sed ossa quoque, & intimas medullas vehementi aliquo sensu, doloreq; debilites. * jam tunc affirmare ausim, & cuicúnque supplicio me devovere, [m] fore ut læso corpore accipias ab illo maledicta. tanta fuit morbi acerbitas; tanta Iobi patientia hostium opinione longè superior.

Deus, qui ea tantùm periculo, & hostium ictibus, atque sagittis vult exponere, quæ in nobis [n] minora levioráque sunt, cùm acerbo licet dolore conjuncta; quiq; probè nosset athletam suum malis corporis minimè superatum iri, adversarii libidini corpus Iobi tradidit; ne carperet calũniator Deum, quòd cum clementia & moderatione, atque adeo molliter vulnus ipse sua manu inflixisset: * Ad manũ (inquit) illũ habes; tua ipsius manu versandum, raptandũ, verberandum: sed vetitum tibi esse noveris, ne in ejus [o] vitam quicquam moliaris; neque animũ, qui sui arbitrii est, intellectũ ve obruas, & partes, organáq; corporis rationi ministrantia occupes, aut à recto statu dejicias.[p] nimirum

*Tu autem commovisti me adversus eũ, ut affligerem eum *frustra.*

4

Cui respondens Satan ait:

** Pellem pro pelle, & cuncta, quæ habet homo dabit pro anima sua.*

5

Alioquin mitte manum tuam, & tange os eius & carnem.

& tũc videbis, quòd in faciem benedicat tibi.*

6

Dixit ergo Dominus ad Satan.

** Ecce in manu tua est:*

veruntamẽ animam illius serva.

nia, & præmia, opportuna digressio. ✠. 3. num. 6.

[e] *Quam vim habeat verbũ (Retinẽdi) & ut sit pietas velut arma & scutũ & velut in naufragio tabula apprehendẽda. ✠. 3. à num. 1. usque ad 6.*

[f] *Vt humano more loquatur Deus, præsertim in nostris ærumnis. ✠. 3. n. 7.*

[g] *Verbũ (Affligẽdi) valde vehemens. ✠. 3. num. 6.*

[h] *De proverbiali illa locutione, & de Præpositionis (pro) usu in sacris fusior disputatio. ✠. 4. à n. 2. usque ad 5.*

[i] *De Dæmonis in homines sævitia, quædam. ✠. 5. n. 1.*

[l] *Vt Dæmon nostra carne, & nobis ipsis contra nos utatur. ✠. 5. num. 2.*

[m] *Quanta sit doloris & morbi vis ad debilitandũ viri constantis animũ nõnulla ✠. 5. num. 3. 4.*

[n] *Vt Deus salutariter corripiat, sed cum dolore; ut Dæmon molliter, sed letaliter afficiat hominẽ, quædam. ✠. 6. nu. 1. & 2.*

[o] *Multiplex servatæ animæ sensus & interpretatio ex patribus, præsertim ex Cassiano. ✠. 6. à num. 3. usque ad 6.*

[p] *Vt Deus salutẽ & vi-*

voluit Deus optimus conservata vita tum spem quoque melioris vitæ ægroto deplorato injicere, tum ex diuturniori certamine illustriorem antagonistæ suo coronã decernere, atque imponere.

Hac adversarius accepta potestate, & ab angelorum sanctorum, judicisque præsentia discedens, prima quaque hora Iobum invadit, & [q] arte, scientiáq; nocendi, [r] omnibus corporis humoribus, partibúsque à recto & naturali statu dimotis, torum illius corpus maligno ulcere infecit, & affixit ejusmodi, ut nulla particula integra, & incolumis remaneret à summis unguiculis ad usque capitis verticem. námque non tantùm uno fœdissimo morbo laboravit, sed penè innumeris letalibus, atque insanabilibus præter Phagædenam enim, & Cacoethem, quæ per universum corpus serpebant, illum cruciabant Erisipelas, cancer, ignis sacer, lepra fœdissima, turpis elephantiasis, molestissimus & implacabilis prurit*, venerea lues lõgè turpissima & fœdissima, vermes mordacissimi, pediculi, diræ bestiolę morsu vehementer sævientes; viscerum putredo, dyssenteria, intestinorum ulcera, tenesmus, renum dolor acerbissimus, pulmonum exulceratorum sanies; putre, tetrum, amarum sputum; gravissimus halitus, pleuritias; linguæ, faucium, tonsillarum phlegmon; angina, asthma, incubus, vigilia, esuritio canina, costarum dolor, ardentes febres, totius corporis marcor, & atrophia; implacabiles dolores capitis, oculorum, omniúmque mollissimarum corporis partium: ut alia omittam, frequentia deliquia, cordis syncopen, palpitationem, crebros singultus; & [f] occultiores alios Dæmonis sævitia & arte morbos effectos: quos eò graviores fuisse existimare oportet, quò diuturniores; namque non uno aut altero, sed pluribus mensibus, fortè etiam annis, in illis fuisse credere licet.

Accessit malis gravissimis, [s] par quoq; inopia, quæ prohibuit ne ulcera, atque tumores ullo alio medicamẽto adhibito leniri possent, quàm vilissima testa, [t] rudique & impolito instrumento, quo se scalperet, atque fluentem saniem abstergeret. Illud non in postremo loco ponendum, quòd neq; [v] domũ rectumve habuit; neque si haberet, teterrimus ulcerum fœtor, illum tecto contineri pateretur; tum lepræ & elephantiasis morbus, domo, urbe, hominum convictu & societate cedere coegerunt, ne reliquos contagio inficeret in sterquilinio itáq; quod è conspectu suæ urbis erat, loco immundo, & [x] aperto consedit, cunctis aversantibus, miserrimi hominis congressum, & vel aspectũ solum non ferentibus.

In tot tamque acerbis malis cùm temporis diuturnitas, morborúmque, ac dolorum acerbitas nihil viri fortissimi constantiam emollirent, fortissimum aliud tormentum, instaurat hostis, quo hominem dejiciat; atque eò periculosius, quò magis molle atque effœminarum; neq; verberibus, sed verbis conficiendum. Nam uxorem, quæ ei sola ex tam magna familia cõsolationis gratia relicta videbatur, [y] communi plaga adversarius exceptam voluit, quòd ea esset adversus virum pugnandi instrumentum aptissimum. illa igitur, neque vocata, [z] neque rogata, sed acta tamen agirante

Dæmone,

tam corporis justorũ custodire soleat. & ut impii levibus de causis perire soleant. ✠. 6. a nu. 6. usque ad 10.

[q] *Quòd licet sancti angelis interdum peccatores puniantur: Tortoris munus peculiariter habeat Dæmon, & morbos efficiat. ✠. 8. n. 2. 3.*

[r] *Omnium morborũ, quibus Iob laboravit, exquisita & minuta consideratio 1. sectiones tredecim distributa.*

[f] *De his morbis Dæmoniacis peculiare aliquid an enumerat. morb. sect. 12. n. 3. & quanto tempore in his calamitatibus fuerit Iob sect. eadem. num. 4.*

[s] *Quanta fuerit Iob inopia. consideratur. sect. 11 num. 6. 7.*

[t] *Qualis fuerit testa peculiaris quæstiuncula sec. 10. num 2.*

[v] *An Iob antiqua domus superstes ex clade fuerit sect. 11. num. 7.*

[x] *Quale fuerit sterquilinium in quo sedebat, & de leprosis ablegatis extra civitates longior disputatio sect. 11.*

[y] *Cur Iobi uxor servata fuerit varia caussa, & quibus qualibúsve nominibus sancti patres insimulant Iobi uxorem. ✠. 9. num. 2.*

[z] *Quod fœmine stultilo-*

7 *Egressus igitur Satan à facie Domini,*

Percussit Iob ulcere pessimo à plãta pedis usque ad verticẽ eius.

8 *Qui testa saniem radebat.*

Sedens in sterquilinio.

9 *Dixit autem illi uxor sua.*

aſſederint, diſcedere ſolit os ad neceſſaria munera conficiunda; & rurſus redeũtes ad multam noctem ſeſsitaviſſe: deinde abiiſſe; tum demane ad eundem teverτiſſe. Hæc igitur velle ad calculos tevocare ridiculum eſſet. non aliter cùm dicit Iacob Gen. 31. *Die noctúque æſtu urebar, & gelu, fugiebátque ſomnus ab oculis meis.* non ideo exiſtimandum eſt, nunquam ſubiiſſe tectum, neque ullam toto illo tẽpote quietis partem captaviſſe. Quoniã verò definitus hic ſeptenarius numerus, aliquando pro indefinito accipitur, inter alia ejus rei exempla locum etiam hunc tetulit Cantapetrenſis, lib. 6. ut ſenſus ſit, amicos aſſediſſe Iobo multos dies; ſed verus numerus hoc loco definitè, & præfixè accipiẽdus eſt; erat enim mærori & luctui dicatus. quõdam enim & mortuos lugebant ſeptem dies, ut patet Eccleſ. 21. quodſi luctus eſſet ſolennior durabat ſeptuaginta Gen. 50.

Geneſ 31.40.

Martinus Marsin lib. 6. Hypotyp.

Septenarius numerus luctui dicatus.

6

Et nemo loquebatur ei verbum. Chryſoſt. *animus ſemel mærore affectus nihil poteſt commodè audire.* illóque ſilentio declararunt iis qui ſunt in ęgritudine nullam principio aptiorem medicinam eſſe, quã quietem & ſilentium. eſt namque, ut Divus Thom. hoc loco dixit, miſeris in ptimis delectabile ſumere actuale experimentũ de vera amicitia per certa veriſsimáque ſigna, nullis etiam verbis adhibitis. & qui dem forte Angelus qui Chriſtum Dominum otantem *confortabat*, ea potiſsima ratione conſolabatur, non quidem verbis vllis, ſed quadam aſsiſtẽtia & ſocietate; tum etiam conſideratione, atque pondetatione eotum, quibus Chriſti anima, mæroribus angebatur: adde etiam habitu, geſtúque ſimili aſſumpto, ut Chriſto Aſſertore flectente genua ille etiam flecteret, & cum humi proſttato ſe quoque proſternetet. quæ omnia amicitiæ, & ſolatii officia in diſcipulis deſideravit, neque vetba à Petro conſolationis tequiſivit, ſed attentam conſiderationem vigilantis animi, & ſocietatem quãdam mærotis atque doloris. *Sic* (inquit) *non potuiſti una hora vigilare mecum?* id quod etiam abſenti foret ſolatium, nam cùm ab eis avelletetut quantum jactus eſt lapidis, dixit, *Suſtinete hîc, & vigilate mecum.* Fortè locus hic tãtùm ſignificat, nihil omnino locutos amicos de calamitate illa, quòd viderent parem dolori conſolationem adhibere verbis non poſſe. Quòd autem hæc amicorum pręſentia, atque ſilentium ſuarum ærumnatum ſenſum Iobo exacuerit, ſequenti cap. indicabimus. atq; hęc de ſecundo; deq; ſecundo certamine dicta fuerint.

Chryſ.

Silentium cõveniens ægritudinis initio.

D. Thom.

Qualis cõfortatio præſtita ab angelo Chriſto aſſertori oranti.

Matthe. 26.40

26.38.

*

NOTATIO RERVM INSIGNIORVM QVAE in commentariis fusiùs expli cātur.

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS.

HOSTIS, VT PRIMO congressu turpiter loco motus pedem cum ingenti damno & ignominia ex prælio retulit, novis collectis viribus, novísque artibus, & dolis pugnandi conceptis, de integro bellum apparat; invictumque Iobi animum à sua constantia certis miseriis, perpetuáque calamitatum serie dejici mollirique posse ratus, gravioribus malis virū implicare aggreditur. Cùm igitur vix primi vulneris dolor resedisset, *temporis opportunitate, [a]vel eodem, vel sequenti die captata, iterum se Satanas sanctorum Angelorum cō ventui insinuat; potiùs adesse [b]cogitur pudibundus, atque in jus raptus est: licèt tergiversaretur, ne cum summo dedecore palàm, & in luce omnium petulantissimi mendacii invidiæque & malevolentiæ reus à Deo judice fieret; ille pro insita perfidia rem silentio, & simulatione tegit. Non verò fefellit Deum, quò spectaret isthęc taciturnitas: itaq; [c]irrisoria interrogatione, quò victoriæ ab hoste confessionem extorqueat, acriter pungit adversarium; Heus o fortissime, qui ante prælium canebas triumphum, qualemnam belli exitum sortitus es; unde ve nunc adsis? Rem totam ille dissimulat, *& quasi ex consueto circumeundi terras munere rediisset, sic se jactat; Obivi meum orbem, omnia lativagæ terrai regna peragrans. Iactantem se impudenter, rursus interrogat Deus; Num considerasti servum meum Iob, qui neminem inter mortales parem habeat morū candore, vitæ probitate, relligione, & divini numinis cultu, atq; omnis peccati odio intimo, & acerbissimo?* nūc verò tandè illud cęteris [d]virtutibus adjecit

quòd

[a] An secūdum angelorum concilium celebratum fuerit eodem die, quo primum ℣.1 nu.2.

[b] Quo affectu se ingesserit Satanas secundo conventui. ℣.2. nu.3.4.

[c] Cujusmodi fuerit Dei ad Satanam interrogatio & de usu interrogationū in sacris. ℣.1. nu.5.

[d] Vt Deus novis justorum meritis nova addat præco

CAPVT SECVNDVM.

1
*Factum est autem cū *quadā die venissent filii Dei: & starent coram Domino: venisset quoque Satan inter eos, & staret in conspectu eius.*

2
*Vt diceret Dominus ad Satā, Vnde venis? Qui respondens ait *circuivi terram, & perambulavi eam.*

3
*& dixit Dominus ad Satan. Numquid considerasti servum meum Iob, quòd non sit ei similis in terra vir simplex, & rectus ac times Deum & recedens à malo *& adhuc retinēs Innocentiam?*

Dæmone, imbecillitate quadam desperantis animi, cum virum tanta animi constantia summã miseriam perferre cerneret, non hoc virtuti sed stupori, & lentitudini tribuens, sic objurgavit; [a] Quousque tandem tuam istam stoliditatem retinebis firmus, & immotus? quandiu sines te falsa quadam, & levissima salutis recuperandi spe deludi? brevi scilicet (ut tu ais) restituar in statum pristinum. Quid tibi spei reliquum esse possit filiis ablatis, quos ego summis doloribus enixa sum, quos meo lacte, meo labore alui, educavi, cùm sanie ac vermibus tu diffluas totus, non alio exceptus tecto, quàm cœlesti? erro interim vilissima ancilla ego, & meam operam locare cogor; qui me conducere velit, neminem invenio; ostiatim stipem cogo, ut te, meq; sustentem. * unicum, mihi crede, allevamentum miseriarum est, & medicina deploratè ægrotantium mors: [b] ergo Deum lacesse maledictis, quò te cõficiat, & interimat morte certissima. hoc unum potes, verbis hujusmodi mortem accersere; sic te de Deo sæviente, & indignè tecum agente ulcisci poteris. Benedixisti Deum hactenus, ex quo nihil premii reportasti; nunc age. cum illo contumeliis; cadet fortè fæliciùs. quodsi etiam moriendum tibi sit, nihil tentasse nocebit. quid enim certius, quàm benedicenti Deum miseriæ & ærumnæ.

Iobus autem, ut qui se ad res adversas fortiter perferendas præparasset, cùm has voces uxoris excepisset, tantę stultitiæ & impietatis [c] impatiens, pleno iracundiæ vultu, indignantibus oculis ad illam conversus; [d] Verè (inquit) stultam hæc tua te verba testãtur; deficis planè, & languescis circa divina; vero rerum sensu, æstimatione, & judicio destitueris; næ tu es cæterarum insipientium, & à religione, alienarum fœminarum similis; altera Eva seducta à serpente, quæ mihi tam insignis adversus Deum piaculi auctor, & magistra esse velis. * An non in [e] ratione ipsa positum est, ut qui lætis & jucundis à Deo affectus quondam fuerit, nunc lætus perferat, quidquid ille mali immittat; vel si mortẽ? nam quod de illius manu in nos derivatur, nõ potest nobis non commodum, atque utile existere; sive mala, sive bona benevolus ille semper dispensat; pristina nos ille fœlicitate conduxit, atque obligavit, ne isthæc mala dettrectaremus. sic gratitudinis, sic rerum humanarum vicissitudinis lex postulat. non solùm itaque priora mala excelso & invicto animo tulit Iob, sed neque primoribus labiis (quod ajunt) numen divinum violavit.

Verùm vehementius etiam patientissimi viri ægritudinem, atque dolorem auxerunt tres illius amici. Ii enim, * cùm accepto tantæ calamitatis [f] aut rumore, aut nuntio die & loco inter se constitutis, de communi profectione cõdixissent, videlicet Eliphaz Themanites, & Baldad Suchites, & Sophar Naamatbites ex suis urbibus, regnísq; proficiscuntur, ut [g] veræ amicitiæ, & solatii officia persolverent.

Procul adhuc stantes, urbis mænia vident; hominem in sterquilinio sedentem conspicati non agnoscunt; accedunt propiùs; deformatum totum, & pristina oris dignitate turpissimo ulcere, morbóq; oblitterata vix Iobum esse

credunt;

Adhuc tu permanes in simplicitate tua?

Benedic Deo, & morere.

10

Qui

ait ad illam:

quasi una de stultis mulieribus loquuta es.

**Si bona suscepimus de manu Dñi, mala quare non sustineamus?*

In omnibus his non peccavit IOB labiis suis.

11

Igitur.

** Audiẽtes tres amici Iob omne malũ quod accidisset ei, venerunt singuli de loco suo Eliphaz The-*

quo laborent, & de aliis vitiis huc spectãtibus. ✠. *9. n. 3. 4. 5. 6. ubi etiam an Dæmon emẽtitus fuerit uxoris habitum. n. 4.*

[a] *Quibus aliis verbis Iobum aggressa fuerit uxor* ✠. *9. num. 5.*

[b] *Variæ ex Patribus hujus sententiæ expositiones, variique intellectus verbi Benedicẽdi.* ✠. *9. n. 7. 8.*

[c] *Vt Iobi justè & dignè adversus uxorem excanduerit; & ut justi pro Dei honore defendendo acriter indignari, & pugnare soleant.* ✠. *10. & n. 1.*

[d] *Stulti, & stultitiæ variæ acceptiones in sacris in sententiam hanc cadentes exquirũtur.* ✠. *10. num. 2. 3.*

[e] *Cujusmodi sit argumẽtatio a Iob confecta, & quæ illius consequẽtiæ probandæ rationes, fuse explicatur.* ✠. *10. n. 5. 6. 7.*

[f] *Qua ratione cognoscere potuerint amici cladẽ Iobi, quædam.* ✠ *11. n. 1.*

[g] *An ex vera amicitia ad consolandum accesserint, an verò minimè fuerint veri amici, quæstione peculiari explicatur.* ✠. *11. num. 2.*

credunt; tanta calamitate perspecta, ac recenti rerum conversione animo pertiactata cœlum suspiciunt; Dei occultam & ab humano sensu remotam providentiam venerantur; rursus conversis in Iobum oculis, cum ingenti clamore & ejulatu lacrymas edunt; discisisque vestibus pulverẽ, doloris declarandi caussa, capitibus aspergunt; & eum tanquam mortuum luxerunt, quem ipsis quoque mortuis miserabiliorem vidissent. Humi se quoque abjiciunt, atq; sedenti in terra, & in tanta calamitate jacenti assident, medicorum instar, septem diebus, totidemque noctibus, non nisi [h] brevissimo tempore ad necessaria munera conficienda digressi, ad multam usque noctem sessitantes; summo diluculo iterumrevertentes. Cúmque iis, qui in ægritudine sunt, nulla principio aptior medicina sit, quàm quies & silentium; & cùm nullam ingentibus ærumnis parem verbis consolationem, afferre se posse cognoscerent, nemo verbum ullum facere aggressus est; ita dolẽtem gravissime videbãt; ita illi videntes angebantur, & condolescebãt.

[h] *Vt sit accipiendus iste dierum & noctiũ numerus, & de Scriptura regula benignè, & sapienter interpretãda. ꝟ.13.n.5.*

manites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites. cõdixerant enim, ut pariter venientes visitarent, & consolarẽtur eum.

12

Cúmq. elevassent procul oculos suos, nõ cognoverunt eum:
Scisisq. vestibus sparserũt pulverem super caput suum in cælum

13

Et sederunt cum eo in terra septẽ diebus, & septẽ noctibus, & nemo loquebatur ei verbũ: videbãt enim dolorem esse vehemẽtem.

IOANNIS DE PINEDA SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN IOB

LIBER SECVNDVS

Qui eſt de lamentationibus IOB, & de lamentandi affectu, principio & cauſsis.

CAP. TERTIVM.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Mala quibus ipſius Iobi præcipuè, communiſque mortalium omnium vita perpetuò premitur, ac minimè optabilis viro ſapienti redditur, Iob deplorat; & animi cauſſa ſuis amicis ſigillatim enumerat, & cùm gemitu lamentationéque exponit.

I. Poſt hæc aperuit IOB os ſuum, & maledixit diei ſuo.

1. Quo tempore ſuas lamẽtationes orſus ſit Iob. Vno die diſputatio amicorum peracta.
2. Loquendi peritum efficit tolerantia.
3. Explicatus Salomon de ſilentio ſtulti & ſapientis.
4. Aperire os, quid? Peculiares accentus ſacrorũ lib.
5. Apertũ os ad alia relatũ.
6. Bene loqui, res operoſa. Orationis cum auro collatio. quid loqui ex abũdantia. 5. 6. Maledicere
7. Verbum Maledicẽdi. Explicatus locus Regum.
8. Quid dies, quid tempus

POST HAEC. Quidam, ut Eugubinus, hæc referunt ad acceptas plagas; ita ut ſtatim poſt amicorũ adventum tot plagis confoſſus has querellas ſubitò ediderit. ſed neque ſtatim poſt acceptos morbos; cùm multo ante amicorum adventum his affectus ſiluiſſet; neque ſtatim in illorum adventu verbum fecit ullum, amicis etiam ſilentio ſe cntinentibus ſeptem illos luctus & mœroris dies. inqun ferè Græcorum atque Latinorum ſenſus conſentit. idémque ſignificat illud, *poſt hac*, ſeptem videlicet dies ſilentio tranſactos. Diſputatin verò cum amicis integra fortè uno die, & continenter peracta eſt; cùm continenter Scriptura Sacra univerſam diſputationem deſcri-

I Eugubinus. Quo tempore lamentari cœperit.

Vno die integra diſputatio peracta.

bat,

bat, indicatura profectò, ſi interpellatio aliqua interceſsiſſet, aut aliquo die ceſſatum fuiſſet à contentione, & diſputatione; præſertim cùm multum valeret ad tentandam & labefactandam Iobi patientiã importuna illa atque indefeſſa diſputandi, coarguendi, urgendi, cõvitia & cõtumelias jaciendi, ſcelera objiciendi aſſiduitas & frequentia; quare fatetur aliquando Iob ſe fatigatum, cùm graves & *onerosos consolatores* appellat. Et iterum. *En decies confunditis me.* illud argutè dicitur ab Origene, qui illud, *post hæc,* ad vermiculorum famem expletam refert, Perſas, Medos, Kaldæos inter pocula nõ loqui, ſed nutibus omnia miniſtrãtibus præcipere; ita ex hoc more, expletis jam vermibus, & inebriatis ſanguine & carne ſua Iob tempus loquendi ratus cùm antea inter vermium morſus ne verbum quidem dixerit, dicere aggreditur.

Iob.16.2. Iob.19.ver.3. Origenes.

Perſæ inter edẽdũ non loquũtur.

2

Loquendi peritum efficit patientia.

Sed quòd poſt diuturnam malorum graviſsimorum perpeſsionem, nunc tãdem Iob, dicere incipiat, duo nobis præclarè ſignificantur; alterum non niſi patienti viro facultatem in eſſe loquendi, atque dicendi; nam *qui non est tentatus quid scit,* qui nihil ſciat, quid loqui poſsit? ſanè ſapientem & verba faciendi peritum efficiunt verbera, & ærumnæ toleratæ. propterea Ambroſius, ſuper id Lucæ.4. *Consummata omni tentatione,* &c. *In tentatione* (inquit) *sanctus Iob mysteria loquitur.* & lib.2. de interpellatione. Iob.c.2. *In stercore sedens, in tantis vibicibus & sævi doloris vulneribus, totum corpus diris perfusus ulceribus mysteria loquebatur; nec acquirendi propria remedium ægritudinis, sed sacris vacabat sermonibus. fortiores itaq; sermones ægri hominis, quàm illorum qui non ægrotabant, ideo ergo non carnis gemitus, & corporis infirmitates, sed voces spiritus loquebatur, quibus urgeret, non quibus cederet.* in eam rem Sapiens dum per totum caput 2. Ecclеſ. ad tolerantiam laborum hortatur, tandem hoc quaſi propoſito præmio adjicit: *Qui timetis Dominũ diligite illum, & illuminabuntur corda vestra.* Deũ, inflictis licèt plagis in vos animadvertentem colite, reveremini, amate: fugat enim, depellitque flagello ex humana mente ignorantiæ tenebras, atq; clariſsimum quoddã ad divina cognoſcenda lumen præfert. illi igitur, qui caſtigari, & curari renuat, loqui quoque de divinis prohibetur. Pſalm. 49. *Peccatori dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? tu verò odisti disciplinam.* propriè, caſtigationẽ, correptionem; hæc eſt enim diſciplina illa, de qua Ierem.2. *Frustra percussi filios vestros; disciplinam non receperunt.*

Eccleſ 34.9.11.

Ambroſ. Luc.4.13

Iob mysteria loquutus.

Eccle.2. ver.12.

Pſal.49.16.

Ierem.2.30.

3

Nemo bene loquitur, qui ſiluiſſe nõ didicerit.

Alterum, vix bene & congruenter loqui poſſe, qui priùs ſiluiſſe neſciverit; quare obſervatione carere non debet illud, *post hæc,* quaſi dicat, poſt diuturnum ſilẽtium: homo enim *Sapiens tacebit usque ad tempus.* namque eſt quoddam ſtultorum, & elinguium ſilentiũ, vix laudabile, vituperatione etiam dignum, ſicut ſcriptũ eſt: *Est tacẽs non habens spiritũ loquellæ; & est tacens sciens tempus apti temporis.* ille cùm languentem imò exanimem & emortuã habeat linguam, virtute & moderatione nulla indiget, ut taceat; iſte verò cùm ſpiritum loquellæ habeat, & concitantẽ motum, verborúmque igniculos conceptos ſentiat, ſi ſe ſilentio aliquãdo contineat, is potens erit linguam ſuam moderari, potenſque, ſi ſemel loquẽdi habenas laxatit, cùm opus fuerit adducere; quare fieri non poteſt, ut non ſint omni admiratione digna verba, cujus adeo mirum, & incredibile in tantis doloribus, tam diuturnum & inauditum ſilentium fuerit. Certè quam Iacobus dixit linguam à nemine mortalium domari poſſe, coercitã, domitam, frænatam patientiæ vi in Iobo videmus, ac veluti generoſum equũ fræno injecto ſilentio ſe cõtinere cùm opus eſt, neque laxatis orationi habenis rationis terminum fineſque tranſilire; ſic ipſe de ſe teſtatur, cap.30. *Frænum posuit in os meum.* videlicet agebatur à ſuis illuſoribus ut inutile pecus; laceſſebatur; tundebatur; lacerabatur doloribus; ſed mutus ipſe frænum videbatur habere, & ſilentii vinculis os adſtrictum, quaſi libertate orationis adempta. atq; rurſus verſiculo. 28. graviſsimis ſe malis extimulatum mitiſsimum ſe præſtitiſſe, mærentem licet atq; gementem, *Mærens* (inquit) *incedebam sine furore.* quod enim ibi Septu. legunt, *Gemens ivi sine fræno,* nõ ad abruptũ ſilentium, ſed ad effuſum gemitum pertinet. Mirabilis ſanè illa ſit oris in equo facilitas, cujus tametſi is, qui in eo aſsidet eques calcaribus frequenter admotis ilia cruentet, habenis colla verberet, tundat virga, clamoribus, ſibilis, cæteriſque id genus incitamentis compellat in arenã,

Eccleſ.20.7

Eccleſ.20.6.

Cujuſmodi ſit ſtultorum, ſapientumve ſilentium.

Iacob.3.8.

30.verſ.12.

Verſ 28.

LXX.

Similis quieſcet generoſo equo fræno injecto.

modo id leviter tantum adductis habenis, perſtrictóque ore adverſus hæc omnia incitamenta conſiſtat immotus, non jactet armos, nó jubas, nó terrā pedibus, non aera calcibus verberet; non aſſurgat in ſaltus, nec ſpumas agat ore cruetus, nó ignem naribus expiret, aut alia præbeat innatæ ferociæ & rebellionis documēta; certè nó abſimilis eſt Iobi generoſa virt' facilitas & moderatio oris, morū inſtitutio, cupiditatū compreſsio, quē fortuna cruētat, abjicit, proterit; ignominia pungit, dolor inflāmat, ægritudo diſrumpit, vermes perpetuò jejuni & inexplebiles rodunt, omnibus artibus ſævíſsimus Demon diſcruciat, & provocat ad loquendum, & ſpumandum ex ore ſtultitiam; qui tamen patientiæ fræno admonitus, cōſiſtit tacitus & clingnis, illæſus ab omni ſe querimonia cōtinet, non fremit, nó agit ore ſpumas, non inflat nares, non inſpirat indignabundus; cùm vero jam loquitur, ſic certos rationis, virtutiſque fines obſervat, ut ultro citro vè nequeat cō ſiſtere; dignum profectò ſilētium, digniſſima, verba, quæ nó ſolùm multorum admiratione, & ſilētio, ſed laudibus & oratione celebrentur; ſicut à Sapiente dictū eſt: *Bonus ſenſus uſq; in tempus abſcōdet verba illius, & labia multorū narrabunt ſenſum illius.*

Prov. 31. 9.
Eccleſ. 1. 30.

4

Aperuit Iob os ſuum. Indicatur oratio de rebus graviſsimis futura. Sic ait Pſal. 77. *Aperiam in parabolis os meum*; id eſt, loquar inſignes quaſdam memorabileſque ſententias de reconditis myſteriis; & ideo ſubjūgit, *loquar propoſitiones ab initio.* id eſt, quaſdam antiquas & (quas Logici vocāt) maximas propoſitiones de rebus divinis; Græci hic legerunt, *problemata*, Hieronymus juxta fontem, *ænigmata antiqua*. ejuſdem phraſis uſus & vis eſt, Matth. 5. & Acto. 8. eſt namque ille *aperiendi oris*, geſtus & habitus magiſtri, doctoriſque ſapiētiſsimi: in cujus os, & verba ſingula conticentes omnes intenti ſunt, obſervántque tum tacentem illum, tum etiam os aperientē, atque dicere incipientem, & ipſius exordii voces ſingulas, vociſque genus, qualitatem, & quātitatem, an remiſſa, & ina, an verò acuta & intenſa, tandem an læta plenáque voce exordiatur; hæc enim omnia loquentis affectum indicant auditoribus. ergo non ſolùm Iobi oratio graviſsima fuit, ſed graviſsimus etiam vocis tenor & accentus, ſic exigente materiæ

Pſalm. 77. 2.
Hierony.
Matth. 5. 2.
Acto. 8. 35.

gravitate. ex quo apud Hebræos poſtea obſervatum fuit, ut intenſo, forti, ſatyricóque accentu Lamentationes Iobi, & Ieremiæ in ſuis Sinagogis legerent; cùm Pentateuchus, & libri hiſtorici tenore plano & leni decantarentur; Cantica alacri, & jucundo accentu; Pſalterium tono gravi, & contemplativo: Prophetę Severo, & vehementi.

C. amora in arte gram. lib. 1. c. 4.
Quo accentu ſinguli libri Sacri decātati.

5

Præterea non orationis ſolùm momētum, & gravitas indicatur, ſed illa etiam oris apertio, neſcio quam dicentis libertatem & majeſtatem affert; quam ſibi uſurpavit Eliu infra. cap. 33. *Ecce* (inquit) *aperui os meum, loquetur lingua mea in faucibus meis*; de quo eo loco. liberè igitur & ſuis calamitatibus ſuperior de ſuæ vitæ & rerum humanarum viciſsitudine ſapientiſsimè Iob philoſophatur.

Apertio oris ad libertatē & facultatē loquendi refertur.
Cap. 33. ver. 2.

Quod alii tertiò dicunt, indicari orationem conſultò & premeditatò factam, mihi non diſplicet; Hiſpanè dicas *puſoſe de propoſito a hablar; hablo depenſado y como quien entendia lo que hablava*) nam qui recētentem dolorem, cùm multo acerbior eſſe ſolet, ſilentio coercuit, jam nūc data dicēdi occaſione, nulla certè animi perturbatione, aut repentina commotione elatus, ſed maturo conſilio, & ex deliberatione præmeditatus loquitur. Huic annectere licet, ſignificari ſimul veritatem atque æquitatem eorum quæ dicuntur. nam qui præmeditatus loquitur, ſtudet ut non leviter, ſed ex ratione, & æquitate locutus videatur; ſicut Proverbio. 8. dicit Sapientia; *Aperientur labia mea, ut recta prædicent.* Et iterum. cap. 31. 9. *Aperi os tuum, decerne quod juſtum eſt.* atq; id in hac præſertim Iobi oratione oppidò difficili, præmitti oportuit, veriſsima dixiſſe, & ex æquitate rectóque judicio de die natiuitatis ſuæ diſſeruiſſe. ſimile id 2. Corinth. 6. *Os meū patet ad vos, o Corinthii*; quas habiturus ſum apud vos conciones de rebus graviſsimis, & veriſsimis ſemper verſantur ante oculos. Obiter illud obſerva, in eo, qui ſilentium ſervaverit, non ſolùm ab omnibus notari ſi multum & importunè aliquando loquatur, ſed etiā ſi os aperiat, & loquendi ſignum det; & in eo qui diu ſanctitatē, & vitam relligioſiorem profeſſus fuerit, non ſolùm ſi in manifeſtum aliquod peccatum labatur, verùm etiam cum levem alicujus vitii ſpeciem præſe tulerit.

Proverb. 8. 9.
2. Corint. 6. 11.

Illud

6

Opportunum & necessarium silentium præcedit sapientem orationẽ

Illud non omittendum, magnam deliberationẽ adhibuisse, & moras in loquẽdo traxisse virum sapientissimum, quòd examini verborum, quæ proferri oportetet, adhuc fuerit intentus; hoc itaq; silentii tempore, in cordis veluti fornace sententias coxit, scoriam inutilium verborum excoxit, atque rejecit, finxit tandem aurea verba, quę nobis redderet linguæ labiorúmque bilancibus diligenter expẽsa: namque bene loqui res est valde operosa, & subtile opus, quod tempore, silentiisque prævio spatio indiget; *Aurum tuum* (inquit Ecclesiasticus) *& argentum tuam consla, & verbis tuis facito statera*; non solùm quòd verba minimè futura sint levia, sed gravia, magnique momenti, & ponderis; sed etiam quòd res sit, quæ diligenti animi cogitatione, & attentione, atque labore indigeat, qualem aurifex in auro ponderando, & examinando adhibet, non enim parùm, sed multùm interest, plus aut minus lanx propẽdeat. quare Iobus ipse graviter conqueritur, ca. 6. propterea quòd in iniquã aurium stateram sua verba incidissent, & æquiores alias desiderat, cùm non priùs à se prolata fuissent, quàm diligẽti trutina examinata. *Vtinam appenderentur verba mea in statera*. preterea indicat Sapiens, debere esse sapientis hominis verba auri instar, nõ infecta & rudis, sed confecti, & cælati; ut præter gravitatem prætiosamque materiam dicendorum, opus ipsius conficiẽde orationis, laborque benedicendi non levis sit. Ergo tum pretiosa hæc materia, qua verba constare oportet, tum ipsa artis opera & factura indicat nõ nisi parcè, & post multum silentii tempus loquendum; propterea namque Salomon, dixit: *Vasum eruditum esse * pretiosũ spiritus*, sicut & 1. Reg. 3. dicitur: *Sermo Domini erat pretiosus in diebus illis*. hinc facile intelligas, cur Lucæ 6. dicatur: *Bonus homo de bono Thesauro suo profert bonũ, ex abundãtia enim cordis os loquitur*; nam Thesauro cor simile est, quippe in illo aurea & argentea verba concipiuntur, constantur, reconduntur, priùsquam lingua formẽtur, aut ore promantur. ubi observa, verba esse *ex * abundantia cordis*, quasi reliquum ex fonte; qui autem angusto & contracto corde atque animo est, facilè oppletur, multa fastidit, & multa effundit; qui vero magno & excelso corde est, nihil equidem est quod non capiat, nihil fastidit, & multis licèt dolonibus plenus facilè omnes cõtinet, facileque se silentio cõtinet, nihil ori & verbis reliquum facit. Sed pergo, nã statim plura de hoc silentio dicenda nobis erunt.

Eccles. 28. 30. Oratio futura auri instar Qui loquitur similis aurifici.

6. vers. 2.

Prov. 17. 27. * Que el sabio vende caro sus palabras, y no se alcança barato el saber hab'alles, ni el poder oyllas.

Luc. 6. 45. * Lo que sale por la boca, es el remanente del coraçon.

Et maledixit. verbum (*Kalal*) quod est maledicere, significat dicere mala, verbis contemnere, & vili pendere; à qua radice dicitur, Genes. 16. * *Despexit dominam suam*, id est maledicebat, vel malè respodebat. & ab eadem radice dicitur 2. Reg. 6. * *Viliter fiam, plusquam factus sum*, nempe non habitu solum, sed cõtumeliosis verbis, & maledicentia uxoris; Michol licèt illudat, multáq; de me fermonis materia præbeam, hujus verb significationis ratio & analogia est, quia quæ vilia sunt, malis verbis accipere solemus, minus bene de illis loquimur, aliquando etiã execramur, & maledictis incessimus. Iob ita que de die suo tanquam de re vilissima & despicatissima loquutus est; contumeliosissimis verbis tractavit; mala illi precatus est.

7

קלל

Genes. 16. 4. * Hablavale a su Señora con poco respeto, y respõdiale mal.

2. Reg. 6. 22. * Aunq mas digan de mi, y mas burla haga Michol.

Diei suo. Dies licet pro naturali aut artificiali accipi soleat, ut diximus ỳ. 3. & sequentibus, aliquãdo tamen accipitur pro tempore fausto, aut verò calamitoso. Ieremiæ. 17. *Diem hominis non desideravi, tu scis*. quod ab aliquibus in bonum accipitur, meis cõctionibus nominis & famæ splẽdorem non aucupor, neque vitæ jucunditatem; ab aliis in malum, in hanc sententiam; Licèt ab iis sim lacessitus, quibus ingentia supplicia imminere prædixerim; sed tamẽ illud calamitosum tempus, & infaustum supplicii diem ego neque advoco, neque urgeo, neque desidero. similiter apud Abd. *Non * despicies in die fratris tui, & non lætaberis in die perditionis eorum*. id est. Quãmvis ego supplicio & eversione patriæ miseráda Ierosolimitanos affecerim; sed vos ô Idumęi ne læti diẽ hũc calamitosissimum inspicite; non dabitur vobis lætis inspicere. sic etiã apud Latinos tempus absolutè positum, pro adverso usurpatur. non aliter Iob diem suum, id est suarum rerum statum miserrimum, & tempus tristissimum atq; difficillimum, & sui, quos perfert, corporis atq; vitæ cruciatus acerbissimos lamẽtari aggreditur, & in disputationem vocat, materiamq; dicendi.

8

Dies quid significet.

Ierem. 17. 16.

Abdia 1. 12. * No lo veras vuestros ojos

Tempus apud Latinos pro calamitoso.

II. Et locutus eſt.

1. Verbum loquendi quale ejuſdem vocis geminatio. 2. Iuſtorum ſilentium in ærumnas, explicatus David. 3. Quale ſit juſtorum ſilentium explicatus Ierem.

1

Vatablus Regia. Hebræus apud Caiet. אמר

PAGNIN. ad gemitũm refert, dum legit, *& clamavit*. multò incõgruentiùs, Vatab, & Regia, *& reſpondit*; nam ipſe potiùs initiũ dicendi facit. Hebræus apud Cajet. longiùs petitũ; *Et propoſuit quaſi materiam dicenderũ*. ſimplicius atq; commodiùs Latinus interpres, *& loquutus eſt*; nã, *(amar)* ſimpliciter dicere, aut loqui ſignificat; licet ex adjũctis pro ratione loci & ſenſus vim peculiarem habere ſoleat præcipiendi, decernẽdi, promittẽdi, aut graviter de re aliqua dicẽdi. ſed hîc non tam ex ſimplici verbo, quã ex repetione ejuſdẽ rei, & vocis ferè ſinonymæ epitaſim habet: *Aperuit os ſuum, & loquutus eſt*; ſicut & id Gen. 31. *Deus Patris tui dixit mihi, cave, &c.* Sept. ex Heb. *Dixit ad me dicens. dixo melo una vez y otra.* Seriò præcepit. & Gen. 2. *Præceperam tibi, ne comederes.* Hebr. præceperam tibi dicendo; rem gravissimam, plenámque pondere, quæ pro ſua dignitate bis & ter repeti debeat.

Gen. 31. 20. LXX.

Gen. 2. 17.

2

Sed nunc nõ ſolùm quòd poſt diuturnum ſilentiũ, ſed quòd in mediis ærũnis fiat patiẽtiſsimi viri oratio, obſervari debet; ſolẽne namq; ſemper fuit viris juſtis in medio dolorũ æſtu immotũ ſilentiũ, ſicut David dicebat ſe opprobiũ à multis gentibus excepiſſe, & in ſinu ſuo cõtinuiſſe, & ſilentio tuliſſe, *Memor* (inquit) *eſto domine opprobrii ſervorũ tuorũ, quod continui in ſinu meo multarum gentium.* eſt autem hoc juſtorum afflictorum ſilentiũ, ſimul cũ externa reticẽtia, nulla etiam interna animi irati, cordisvè indignantis vociferatio, nulla de Dei providentia conqueſtio, nulláq; humanæ opis imploratio; ſicut ab Iſa. monetur Achaz, *Vide ut ſileas.* (nullius opem implores, rem totam Deo tantùm committe) *noli timere*. atq; eòdẽ pertinet illa altera ſive miſerorũ adhortatio, ſive pollicitatio ſalutis, *In ſilentio* (ſuſtinentia, & omnis humani auxilii deſpiciẽtia) *& ſpe* (ſolius divinæ opis expectatione) *erit fortitudo veſtra* adverſus omnium malorũ cohortẽ. Silẽtium præterea hoc nõ ſolùm querelas excludit, ſed affert etiã noſtrorũ peccatorũ cognitionem ejuſmodi, ut prõptè & alacriter perferre velimus cõmeritas pœnas: ſic ſecũ

Inſtat in ærũnis ſilent. Pſal. 88. 51.

Iſa. 30. 15.

3

cogitabat, dicebátque populus afflictus: *Convenite, & ingrediamur civitatem, & * ſileamus ibi, quia Dñs Deus noſter ſilere nos fecit, & potum dedit nobis aquam fellis; peccavimus enim Dño.* Planè vidit miſer ille ſe dãnari meritò ad ſempiternũ tenebrarũ carcerẽ; ** & obmutuit*, ſceleris videlicet conſciẽtia vinctus. Hujus patientiæ ſilentis meminit Pſal. 64. quo ſe in mediis ærumnis & captivitate conſolabatur Dei populus. *Te decet Hymnus Deus in Sion*; Hiero. juxta Hebr. *Tibi ſilentiũ laus Deus in Sion.* id eſt, te noſtrum ſilentíum, te noſtra tolerantia prędicat Hymnis digniſsmũ; nam noſtra patiẽtia Dei flagellãtis laus eſt. idem David: *Nonne Deo ſubjecta erit anima mea? ab ipſo enim ſalutare meũ.* Hier. juxta fontẽ, *Attamen apud Deum ſilebit anima mea.* & hoc ſe ſilentio præbebit Deo obſequentẽ; & iterũ: *Veruntamẽ Deo ſubjecta* (Heb. ſilens) *eſto anima mea; ab ipſo enim patientia* (expectatio ſalutis) *mea.* Mirificè rem expreſsit Ier. *Bon'* (ſuavis, opportun' auxiliator) *eſt Dominus* (Iehova, bonorũ omniũ, vitęque beatæ fons & principiũ) *ſperãtibus in eum; animæ* (homini inhianti in ejus opẽ, ejus auxiliũ ardenti & cõcitato ſpiritu imploranti) *quærenti illũ. bonum eſt præſtolari cũ ſilentio ſalutare Dei* (quippe in deploratis malis, hoc eſt remediũ extremũ, ſilentio ferre, ſpe de Dei bonitate concepta; meliùs atq. commodiùs eſt cum Deo agere ſilentio, quàm importunis querimoniis) *Bonum eſt viro, cùm portaverit jugũ ab adoleſcentia ſua* (quamtũvis delicatũ adoleſcentulũ, tenerũmq. vitulum aſtringat Deus jugo gravissimo, & duriſsimo, & idẽtidẽ ſtimulet, ferróq. exagitet, tantùm nõ mugiat ille, nõ recalcitret, hoc nãq. durũ illi exiſtet) *ſedebit ſolitarius* (quãvis nullũ laboris comitem adjungat, ſed graviſsimũ jugũ ꝙ par boũ fortiſsimorũ meritò poſtularet, ſoli ſibi delicato, & infirmo imponi videat) *& tacebit* (feret tacitus & elinguis, ſine voce, ſine querimoniis (*quia levavit ſuper ſe* (ſic lectio Vatic. id eſt juxta Heb. *quia levavit ſuper ſe jugum*, quo etiam modo juxta Septuaginta legerunt, Amb. & Theodoretus, *quia tulit ſuper ſe ipſum jugum grave*. tantum enim abeſt, ut ſe loris & jugo ſubtrahat, ut etiam ſponte ſua accedat, ſubmittat, inſerátq; collũ) *Ponet in pulvere os ſuum* (tam demiſſam enim cervicem præbebit, ut ore contingat terrã, demiſſè ſimul atque ſilenter ſuſcipiens

Ierem 8. 14.

* Recojamonos y callemos, q̃ biẽ tenemos porq̃.

Matth 22. 12.

* La miſma verdad de ſu culpa le a todo pies y manos, y no tuuo que hablar.

Pſalm 46. 2. Hierony.

Pſalm. 26. 2. Hierony.

verſ. 6.

Ierem Thre. 3 25.

Ierem Thre. 3 27.

LXX Ambroſ Theodoret.

onus) *Si forte ſit ſpes* (hac videlicet ratione futuram opem exſpectaturus.) itaq; cùm ſanctus Iob, non minùs illuſtre ſilentii, quàm patiétiæ exemplú præbuiſſet, quo tandé animi affectu permot', quo vé doloris ſenſu ſtimulatus alta nunc ſilentia ruperit, deinceps nobis explicádum eſt.

LAMENTATIONVM IOBI, ET LAMENTANDI AFFECTVS, CAVSSARVMQVE CONSIDERATIO.

NEQVE leves neque paucæ illæ quidem difficultates in his Iobi lamentationibus explicádis interpretibus occurrunt, quæ pleróſq; torſerunt; ſed ne nos malè quoque habeant, ſingilatim, quò explicétur faciliùs, proponemus; ad ſua ſingulas capita ſecantes atq; revocátes. Eſt verò res quidem conſideratione digniſsima: nam plenę ſunt voces, plenáq; myſteriis ſupiria, ut Ambroſ. dixit; cauſſæ quoq; difficiles, & reconditæ, nó enim cuivis patet cordis arcanú, ꝙ in ęgritudine & amaritudine eſt; ſicut à Propheta dictum eſt: *Anima ejus in amaritudine eſt, & Dominus celavit à me, & non indicavit mihi.* (4 Reg. 4. 27.)

SECTIO. I.

An Iobo núc acceſſerit recens aliqua quęrelarum cauſſa.

1. Difficultatis propoſita ratio.
2. Nullam acceſsiſſe Iobo lamentandi novam cauſſam, ſed novam dicendi occaſionem.
3. Objectorum reſponſio Iuſtus comitatis, & urbanitatis ſtudioſus ergà alios
4. Quis modus accedendi ad Diſputandum.

1 *Difficultatis ratio.*

HAE Iobi querimoniæ ex nova núc cauſſa ortæ videri poſſunt; quondá enim aut ſilebat omnino, aut ſi loquebaẗ non niſi paccati, præſentiſq; animi ſigna dabat; núc verò in ingétes querelas abripitur, longiúſque dolore effertur, quàm ſapiétis hominis ratio cogitata poſtulare videatur, adeóq; amicis ſuſpicionem deſpódentis animo, ſeq; abjicientis injicit; id ꝙ ſignificare poſſunt extrema bujus capitis verba: *Nonne diſsimulavi, nonne ſilui, nõne quievi, & venit ſuper me indignatio?* (verſ. 26.) nova videlicet, ſæviorque plaga, poſt tot alias patienti, & paccato animo toleratas.

2 *Nullá acceſſiſſe Iobo nová lamentádi cauſſam.*

Verùm ſtatuo, nullam omnino recétis doloris, aut querelarú materiá colligi ex toto libro poſſe; cùm potiùs variis licèt modis eandé ſemper cátillená canaẗ, nimirú honoris, ſalútis, bonorú omniú jacturá; acerbiſsimos morború dolores & cruciatus, mortis formidiné, metúmq; acres cótumelias; iniquá de ſua vita ſuſpicioné; Deum ſibi inſtar ſæviſsimi hoſtis iratú, qué ipſe omni obſequio & obſervátia coluerit; quæ omnia ſubjectis ſexcétis locis oſtenderem, niſi nobis etiam nolentibus occurrere deberent.

3 *Reſponſio ad objecta.*

Ad id ergo ꝙ primo loco objiciebatur dicendú, certè nó novi doloris, ſed nová núc loquédi occaſioné datá in amicorú pręſétia, apud quos de miſero ſuarú rerú ſtatu mortaliú more cóqueriẗ; cùm antea ſiluerit, ut priores loquédi vices pro ſua urbanitate ſuis amicis cócederet; nunquá enim vir juſtus animi ſui moderator & rector, ita ſuis ſe rebus totú traddit ſive in mærore, & luctu, ſive mavis in lætitia & gaudio, ut officii ullo unquá tempore obliviſcatur ſui, aut amicitię & urbanitati aliqua ex parte deſit; quin potiùs virtuti, & ęquo ſemper primas fert; id ꝙ in humani generis reparatore clarè perſpiciẗ, qui dú in oratione vehemétiùs cóflictaretur, ſedulá tamé dormitantiú diſcipulorum cúram geſsit; ſemel & iterú amicè illos admonuit & inviſit; & ſui oblit' animam jam já agens matri filiú, & diſcipulo matré magiſtrámq; procurat. accedit etiá illud, ꝙ Iobi amicis in tantis, támq; multis malis obſtupeſcentibus, ſimul & obmuteſcétibus cóſtanter tamé ipſe diſputare aggreditur, & ſui conſolàdi primus ipſe occaſioné præbet, rationémq; deſignat. ejuſmodi eſt apud Ciceronem ſapiétis illud Solonis elogiú, quo ſe, negat velle ſuá mortem dolore amicorú lamentiſq; vacare. Tum præterea ne diuturniori ſilentio moleſtior illis eſſet, ut argutè obſervarút Chry. & Poly. Atque ea ipſa re, ꝙ diſputationé ipſe primus aggreditur, eximiæ dat ſapientiæ documéta; nemo enim niſi ſapiés ad diſputationé accedere debet, quátumvis ab alio laceſſarur; qua de re vide Philo. lib. *quòd deterius potiori inſidietur*; Quomodo autem illa extrema capitis verba accipi debeant, videlicet prima parte relata ad tempus fœlicitatis, eo loco dicemus.

Iuſtus etiam in ęgritudine comis & urbanus.

Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 19.

Solonis elogium Cicero de Seneƈt.

Chryſoſt. Polychro.

4 *Quis modus accedendi ad diſputationé. Philon.*

SECTIO. II.

An fuerit Iob ſcrupulis agitatus.

1. *Dæmon ſæpe injicit ſcrupulos, interdum creat Melancholia. Quædam ſcrupuloſorum remedia. explicatus locus Reg. de Spiritu malo Saul.*
2. *Terrores conſcientiæ injecti à Dæmone.*
3. *Quædam ſcrupulorũ indicia.*
4. *Scrupuloſi ut ſe debeant regere. Horum medicina, Obedientia.*
5. *Iobi lamentationes non eſſe referēdas ad ſcrupulos.*
6. *Iob, ut potè Chriſti patientis figura, per omne genus paſsionũ, & in omnibus ſenſibus probatus. non habuit ſuæ gratiæ evidentiam.*
7. *Potuit laborare ſcrupulis.*

I

ADHVC tamen videri alicui poteſt in novam animi ægritudinē, multò quàm reliquos corporis cruciatus acerbiorem, incidiſſe, ut cōſcientiæ ſtimulis, & interna, quā vocāt, deſolatione cruciaretur ad illuſtriorē patiētię probationē.

1. probatio ex Dæmonis tentatione.
Gerſon p. 3. op. de diverſis Diabolis tentationibus. Itē M. Laurentius Iuſtinianus. op. de diſciplinæ monaſt. cap. 12.

Id primò probari poteſt, ꝙ hac quoq; ratione tentare ſoleat adverſarius, & perturbare mētes hominū, & ad deſperationem adducere, ut Gerſ. dicit, & Laurent. Iuſtin. quare cùm Dæmoni amplisſima poteſtas permiſſa à Deo fuerit vexndi Iobū, ab hac quoq; tentatione minimè credendū eſt abſtinuiſſe; atq; eò veroſimilius fit, ꝙ hic cruciatus cōſcientiæ acerbior eſt, & à D. Bern. cū inferni tormētis meritò cōparatus. Et cōfirmari res hæc poterit ex eo, quòd frequēter ſcrupuloſatū mentiū ægritudo, initiū habere ſolet ex morbo, & affectione melancholica; corporis autē ægritudine, & tēporis aut humorū exceſſu frequenter ad ſuas tentationes adverſarius ntitur, uti explicāt latè Lyr. & Burg. 1. Reg. 16. Sic enim pſallente David, atq; leniente pravā furentis ægritudinis diſpoſitionem, qua laborabat Saul, & qua Dæmon utebatur liberiùs, atq; faciliùs ad illum vexādū, meliùs habebat, uti his verbis ſcribitur: *Quādocúmq; Spiritus Dei malus arripiebat Saul, tollebat David citharā, & percutiebat manu ſua, & refocillabatur Saul, & leviùs habebat, recedebat enim ab eo Spiritus malus.* quare inter alia ſcrupuloſorū remedia ea omnia ſunt, quæ melancholiam purgant. ut apertè tradunt Gerſ. de exercitiis diſcret & de remediis contra puſillani. vide etiam D. Tho. 1. p. q. 115. a. 5. ad. 1. & 2. D. Ant. 1. p. tit. 3. c. 10. §. 10. reg. 6. at verò melancholia pro aliorū morborū apta materia ſumpta eſt à Dæmone; quæ etiam ſcrupulis & imaginationi ſtimulandæ ſervire potuit. in quam quoq; rē facit, quod ſcripſit Avicena, quibuſdam medicis viſum eſſe Melancholiam morbum à dęmone fieri.

Bernardus.
Scrupulos interdùm creat melancholia.
Lyra.
Paulus Burgēſis.
1. Reg. 16. 23.
Gerſon.
D. Thom.
D. Anton.
Avicena.

2

2. Probatio ex quibuſdā conſcientiæ terroribus.

Secundò hujus rei teſtes ſunt, acerrimi quidā conſcientię terrores, longéq; moleſtiſsimi, quos pati ſe teſtatur. c. 6. & c. 7. ℣. 14. & c. 9. ℣. 34. *Auferat à me virgam ſuā & pavor ejus non me terreat.* & cap. 13. ℣. 21. *Formido tua non me terreat.* & cap. 14. ℣. 13. *Quis mihi hoc tribuat ut in inferno protegas me, & abſcōdas me, donec pertrāſeat furor tuus?* & c. 10. ℣. 2, damnari timet; *Noli me condēnare.* quibus locis ſignificat apertè, non tam dolere ſe de aliis pręſentibus malis, quàm de eo quo cruciatur animi terrore. qua de re dum diſſerit Laurent. Iuſtin. ſic ſcribit: *Quandoque etiam dæmones horribiliter humanæ mēti ſe oſtētant per tetras imagines, & inſolitos aſpectus; atque per terribiles comminationes, inſuetóſque terrores tremorem conatur ingerere vehementem, quatenus relicta confidentiæ ancora, in puſillanimitatis pelagus ipſam demergant.*

Iuſtinianus ſupra adductus.

3

Iob. 15. 12.
Alia ſcrupulorum externa indicia.

Tertiò, ex ſignis quibuſdam, quę amici in illo notarunt, c. 15. quòd *Quaſi magna cogitans attonitos haberet oculos* obſtupeſcenti ſimilis, videlicet quaſi magna moliretur, & alta eſſet cogitatione defixus modo humi demiſſos, & immotos gereret oculos, modo ſublimes illos attolleret admirabūdus; tum ſtatim crebris cōverſionibus, crebróq; rotatu huc illud ſępius circumageret; quod proprium eorū eſt, qui interius cogitatione aliqua ſtimulantur, interdum motibus & ſignis externis internas animo imagines cunati depellere.

Quartò, Deum ſibi iratnm fingere videtur, atque ſuorum peccatorum, & ante actæ vitæ ſcrutatorem nimium, nimiúmque memorem. c. 7. ℣. 20. & 21. Tum etiā. c. 10. ℣. 3. calumniam ſe pati cōqueritur, & accuſationem acerrimam de minimis, atque leviſsimis erratis &. c. 14. ℣. 3. & 17. *Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea.*

Philipp.
Beda.
cap 7.
* Deſeſperacion y peccado deve de aver ſido eſto que ahora dixe.

Quintò, à ſuis ipſe verbis ſimplici bonāq; mente prolatis timet, nè fortè peccaverit; in quam rem explicatur à Philip. & Bed. id c. 7. *Deſperavi, nequaquam ultra jā vivā*, & inferiùs, *Peccavi, &c.* an in hoc peccavi? nulla ne mihi reliqua ſalutis ſpes?

Sexto, nunquam ibi perſuadet à ſemel admiſſo peccato mũdũ iri; ut. c. 10. ℣. 15. *Si peccavi, & ad horam pepercisti mihi, cur ab iniquitate mea mundũ me eſſe non pateris?* quẽ ſenſum indicavit ibi Greg. Sic explicãs: *Si culpã venia abſtulit, cur hanc & à memoria non deterſit? ſæpe autẽ* (inquit Greg.) *ita mens in culpa recordatione cõcutitur, ut ad perpetrationẽ illius longè graviùs, quã priùs, quãdo capta fuerat, urgeatur, & deprehẽſa trepidat ſeq; ipſa vanis motibus impulſa perturbat.* quo videtur ſcrupuloſam mentẽ accuratè deſcribere.

Greg. Mentis ſcrupuloſæ deſcriptio ex Greg.

4 Vt ſe ſcrupuloſi & puſillanimes erigere, & confirmare debeãt.

Septimò, tandẽ his tot ac tantis tẽpeſtatũ fluctibus jactatus reſpirat aliquãdo, & adverſus ſævientẽ tempeſtatẽ ſæpe ſe erigit, & cõfirmat, antéq; actæ vitæ bona conſcientia cõſolatur. c. 16. 17. 19. 27. 29. 30. 31. ꝙ etiam facere ſcrupuloſi ſolẽt, dũ vires & animos ſumunt, ad ſuã ipſorũ ægritudinẽ ſuperãdã. in quã quoq; rẽ illud adducit Gerſ. p. 3. op. de remediis cõtra puſillamitaté, cõqueſtos videlicet fuiſſe aliquãdo Dęmones de quodã monacho, qui ſe deprimebat, cũ ſuperbię tẽtationẽ ſentiebat; at verò cũ ab adverſario ad deſperationem adduceretur, in ſpem ſe ſe ille majoré melioremq; erigebat. idemq; docuit Pater noſter Ignatius Societatis noſtrę fũdator in fine ſuorũ exercitiorũ ſpiritualiũ, obſervatione. 5. ut cùm dęmõ vult conſcientiã conſtringere nimiũ, homo tũc laxet aliquãtulũ. atq; hæc omnia confirmant, quæ D. Greg. in pręf. c. 3. ait, dũ Iobũ in cõmemoratione ſuorũ præclarè factorũ à jactãtię culpa excuſat. *Nequaquã* (inquit) *in jactantia vitiũ incidit, qui cõtra internã deſperationis impulſionẽ, per exteriora præconiorũ ſuorũ verba pugnavit; & dũ labefactari per opprobria timuit, ad ſtatum ſe fiducia ex ante acta vita confirmando revocavit.* in rem hanc argutè dixit Plutarchus; *Quomodo illos, qui in ambulando attollunt ſe, & cervicem ſubrigunt, fatuos dicimus, & vanos; contra commendamus eos, ſi in pugillatu & bello erigant ſe; ſic vir, qui ex fortuna titubavit, ſi aſſurgit & pugilis more conferens pedẽ caſui reluctatur, atq; ex ſpe abjecta miſerabiliq; traducit ſe oſtentatione ad animũ geſtientẽ & excelſum, non ille odioſus vel ferox, ſed magnus videatur atque invictus.*

Gerſon

Pater Ignatius.

Gregor.

Plutarch. op. quomodo quis citra invidiam ſe laudet.

Tandẽ cùm ſcrupulorũ longè optimũ atq; præſentiſsimũ tradatur ab omnibus cõſcientiæ curãdę medicis remediũ, aliorũ cõſiliis audientẽ ſe atq; obſequentem præbere, certè ad majoré hujus ęgritudinis acerbitatẽ videtur pertinuiſſe, ꝙ Iob habuerit importũiſsimos cõſiliatores, & cõſolatores, quos ipſe medicos vanitatis appellat. c. 16. quib⁹ ſi obſequeretur, cõſcientiæ bonæ ſolatium & gaudium à ſe repelleret: cum verò illis repugnaret, in ſua ægritudine maneret nihilo magis illorum conſiliis delinita.

Scrupulorum medicina, obedientia.

cap. 16.

Sed ajo tamẽ, ꝙ ad has Iobi lamentationes, & querelas attinet, nihil opus eſſe, ad ſcrupulos cõfugere, ad novũvé aliud mali genus; quos enim corporis dolores, & animi cruciat⁹ patiſ, ejuſmodi ſunt, ut nullis querelis & lamentationib⁹ inferiores eſſe videanſ; eleganter hanc rẽ explicuit, Chry. hom. 4. de pat. Iob. niſi fortè velimus etiã cũ ſimilibus, imò iiſdẽ fere verbis Iere. ſua mala deplorat, aut cũ mortẽ in votis habent Moyſes, & Elias, aut cũ David ingemit, ſeq; lamẽtaſ, ſcrupuloſos hos õnes aſſerere invitos licèt & nihil tale cogitãtes; ꝙ iis qui audirẽt, ridiculũ; ei qui aſſereret, religioni & ſcrupulo futurũ eſſet. neq; verò ſuſcepta à Iobo dãna, ita debẽt externè, & quaſi cute tenus accipi, ut internũ dolorem nõ efficerint, & quidẽ graviſsimũ. Quẽ enim doloris ſenſum fortunarũ, dignitatis, regni, ſubita & inopinata affert amiſsio? quem ab amicis jactatę cõtumeliæ? de quo ille veriſsimè dixit: *Habet quendam aculeum cõtumelia, quẽ pati prudẽtes ac boni viri difficillimè poſſũt*; toleratu ſanè graviſsimã, & quã Deus peculiari ratione curaret, David judicavit, dũ exilii, ac vitæ diſcriminũ, & aliarum ærũnarũ oblitus, de illa injuria à Semei jactata illud tandẽ dixit: *Si fortè reſpiciat Domin⁹* Quantã moleſtiã & cruciatum habet, cũ benè ſanctéq; vixeris, iniqu⁹ tamẽ & ſceleratus haberi, & prædicari ab iis, qui ſapiẽtes & æqui rerũ æſtimatores habẽtur? illud certè ad malorũ exaggerationem & cumulũ pertinet: *Et cũ iniquis reputatus eſt.* Quã difficilè morborũ omniũ cruciatibus perpetuò abſorberi humanã fidẽ vincẽntibus, fameſcere, putreſcere, ſpectaculũ mũdo fieri, & divini ſupplicii fabulam veriſsimã atq; ꝓverbiũ? Quàm arduũ internas quaſdã Dei cõſolationes, & divinæ faciei ſplẽdores & radios in mediis calamitatum tenebris deſiderare, quos quondam fœlix habueris? Quãtam affert indignationem exoſum ſe omnibus atq, inviſũ cernere, irrideri ab inimicis, ſervis ancilliſq; cõſpui, illudi à viliſsimis homi-

5 Iobi lamẽtationes non referendas ad ſcrupulorum ægritudinem.

Chryſoſt.

Enumeratio calamitatum Iobi per ſumma capita.

Cicer. Contumelia aculeata.

2. Reg. 16. 17.

Iſai. 53. 3. Marc. 15. 28.

nibus

nibus; deùm & hominem fidem obteſtãtem, gementem, opem implorantem, nõ audiri, non curari, contemni? præſertim cum aliorũ malis & ærumnis, longè diſſimili ratione eveniat; *hoc enim ferè ſic fieri ſolere accepimus* (ut Sapienter dixit Cic.) *ut Regum afflicta fortunæ facilè multorũ opes alliciant ad miſericordiam*. Quem metum, quãmq; trepidationem efficit mortis jã jam adventantis ſtrepitum exaudire; non longè conſpectæ minas accipere; & iminẽtem jugulo recurvam falcẽ ſentire? Quis immota mente ſuſtineat omnium malorum coeuntium, atque uno irtuentium agmine impetum? Certè cùm vir patientiſsimus Iob Chriſti Ieſu patientis minimè obſcura, imo valde illuſtris figura fuerit, ex internis Chriſti paſsionibus, externíſq; corporis cruciatib⁹, quos omnium, quos mortales unquam perpeſſi fuerint, fuiſſe maximos atq; graviſsimos Theologi decernũt, Iobi dolorum acerbitas & gravitas colligi poteſt; licèt enim iſti lõgè minores fuerint, ſed tamẽ etiam pertuliſſe videtur omne paſsionũ genus; tum ab exteris, tum etiam à ſuis; à viris ac fœminis; à regibus; à ſervis, ancillis, miniſtris & popularibus; ab amicis, cognatis, notis, & familiaribus; in externis bonis; in fama & exiſtimatione, honore & dignitate; in omnibus membris, in ſenſibus omnibus: cruciabatur enim ſui corporis ſordidiſsimi aſpectu, Dæmone ſe ſe illi minacem ac trucem objiciente, & territante ſpectris, & viſis nocturnis; auditu cõtumeliarum, & importuniſsimarum contentionum garrientiũ amicorum; guſtu everſo à ſua temperie, putri, amoróq; humore infecto; odore teterrimo ex totius corporis ulceribus ſpirãte; deniq; omniũ corporis partium doloribus acerbiſsimis. accedit peculiariter Iobũ (quod in Dei filio eſſe nõ potuit) nullam habuiſſe ſuę gratiæ certitudinem, neq; evidentiam; paritérque in certum habuiſſe an tanta mala dæmonis arte & invidia procurata fuiſſent, an verò à Deo irato immitterentur: id quod ponderat Chryſo. Homi. 4. de Patientia Iob: *Neſciebat* (inquit) *Iob, cujus rei cauſſa dimicabat; neſciebat quem tandem exitum prælium habiturũ eſſet*. quid, quòd Chriſtus Ieſus immediatè à Dæmone tortus non eſt, quòd id minimè fuiſſet neceſſarium ad noſtrã ſalutem; tum etiam neque per ſe ipſum, Deus Pater filiũ dilectionis ſuæ exagitavit; quare cùm ait: *Propter ſcelus populi mei percuſsi eũ*, auctorẽ ſe paſsionis ſignificat, ſed media tamen invidia, & ſcelere nefariorũ deicidarũ; quaſi diceret, Præ invidia, & prevaricatione populi percuſsi eũ aut ut eſt in fonte, *Percuſsit ei*; & cùm dicitur, poteſtati tenebrarũ tradit⁹, intelligi per medios impios miniſtros debet, uti ſapiẽter explicuit Euthim. eo loco; at verò Iobũ & Deus ipſe videtur ad certamen ꝓvocaſſe, atq; turbine vocéq; cælitus data territaſſe; dæmónq; ipſe modis omnib⁹ immaniter laceravit. quare quæ ſuper c. 2. enumeravimus infinita propè mala corporis, morbos, & animi ægritudines, nũc iterũ cõmemorari oporteret, aut certè ex loco illo peti: & rẽ hãc illa tãdẽ Chry. ſent. claudere, videlicet unius hominis corpus acerbitates omnes, quæ in orbe terrarũ reperiũtur, penit⁹ exhauſiſſe.

His omnibus qui volet ſcrupulorũ etiã ægritudinẽ addere, poterit ſanè; dũ tamẽ aliis malis omnibus, & ſæpe & dolẽter à Iobo deploratis ſcrupulos hos neq; anteponat; neq. cùm ille clamat & conqueritur, ſcrupulorũ tantum aculeis pungi, maléq. habere exiſtimet, quaſi cętera mala querelis atq. clamore indigna fuerint: ac non potiùs ea extiterint, quibus nulla ſuſpiria, gemitus nulli parẽ potuerint ſignificationẽ afferre, præſertim cũ Deus patiẽtiæ exemplũ cũctis mortalib⁹ ꝓponere voluerit patientiſsimũ Iobũ, Tob. 2 ridiculum autẽ ſit dicere, in ſcrupulorũ perpeſsione & ſuſtinẽtia ꝓpoſitũ nobis exemplũ, & nõ potiùs in aliorũ malorũ tolerantia. accedit ꝙ frequenter, ex ignorãtia provenire ſcrupuli ſolẽt, atq. cum illa quam Iobus habuit, ſingulari divinarum humanarũq. rerũ ſapientia, & cũ illa quam perpetuò retinuit, bonæ cõſciẽtię cõſtãtia & firmitate apertè repugnare videntur. ego certe hominẽ ſapientiſsimũ, natura conſtãtẽ, vix poſſum fingere ſcrupuloſũ; at verò contẽplari cogor trepidantem, & adventãriũ malorũ opinione exterritum, præſentibus oppreſſum difficultatibus, dolentem, conquerentem, vix reſpirantem ex tot vulneribus.

His quę diximus reſpõderi interim poteſt ad 1. objectiones. quòd ſi quippiã ampli⁹ deſideratũ fuerit, tũc reddemus, cùm ad peculiares locos illos explicandos ventum fuerit.

Cic. pro Pom. | 6 | Iob Chriſti figura omne paſsionũ genus pertulit. | Iob cruciatus in omnibus ſenſibus. | Iob non habuit ſuæ gratiæ evidentiã neque certitudinem. | Chryſoſt. | Iſai. 53. 8. | Luc. 22. | Chryſoſt. | 7 | Tobiæ. 2.

SECTIO. III.

An hęc fit peculiaris Iobi, an verò communis mortaliũ omniũ vitę deploratio.

1. *Teſtimonia ex Patribus. Iuſti ſolent lamentari nõ tam ſuas, quam communes miſerias.*
2. *Iob potius ſuas ærumnas perſequitur. Cujuſmodi ægra mens, pulchra ex Eccleſiaſtico ſimilitudo. nec non alia ex Plutarch.*
3. *Conſequens eſſe ut etiãm Iob agat communem omnium mortaliũ cauſſam. Mærẽtes mærere alios volunt.*

I

D. Iſidorus. Philipp. Beda. Ambroſius. Hugo. Eugub.

QVIBVSDAM placuit his lamẽtationibus non tam ſuam, quàm communem omnium mortalem lucem, & diẽ perſequi Iob; ſic D. Iſid. in lib. proęmiorũ ait: *Iob ſuis lamentis totius mundi deplorare miſeriam*. Philip. & Beda, *in ſe humani generis mortalitatem deflere*. Ambroſ. de interpellatione Iob lib. 3. cap. 6. *Quanta deploratio ſancti viri pro communi infirmitate?* idẽ exiſtimant Hugo. Steuchus, & alii recentiores. & exemplo eſt Ierem. cap. 20. & in Thren. non tam propria, quàm communia mala lamentans; &. 1. Mach. 2. Mathathias. *Væ* (inquit) *mihi ut quid natus ſũ, videre contritionẽ populi mei.* viri enim juſti ſui obliviſcuntur, tantùm attenti ad communia vel bona procuranda, vel mala avertenda, aut deploranda: propterea namq; Ezech. 4. à. communi clade ſervantur, & notãtur in fronte ſigno Thau ſalutifero, quòd *viri gementes & dolentes ſint ſuper cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio civitatis*, id eſt, publicè atque palàm à pleriſque civibus perpetrantur.

1. Machab. 2. 7. Iuſti communes miſerias deplorãt. Ezechiel 9. 4.

2

Nõ tam aliena quam ſua mala Iobum deplorare.

Certè tamen (id quod textus ipſe docet) ſua nunc Iob mala deplorat, neque homini graviter ægrotanti atque dolenti tantum eſt ab re ſua otii, aliena ut curet; afflicta hominis mẽs vix poteſt quidquam aliud, quàm ſuam ærumnam cogitare, cum enim hæret infixus animo dolor, hęret fixus in dolore animus, nihil ut poſsit alienum agere. Valeret quidem nõ parum ad leniendum dolorem illa cogitatio communium miſeriarum omnibus mortalibus pænarum ſocius; qua conſideratione ſuperiùs uſus videtur, cũ dixit: *Nudus egreſſus ſum deutero matris meæ.* ſed hoc nunc ſolatio minime utitur, nam ut Salomon dixit Proverb. 14. *Cor, quod novit amaritudinẽ animæ ſuæ, in gaudio ejus nõ miſcebitur extraneus*; id eſt qui tam gravi afficitur animi dolore, quantum nemo alius novit, prætèr eum ipſum, qui patitur, non facilè admittit cogitationem de aliena calamitate extranei hominis, ut *gaudere*, id eſt ut leniri, & meliùs habere poſsit; proprium namque eſt mœrentium animorum totos ſe mærori tradere, & omnem ſolatii cogitationem depellere, ſic docente Eccleſiaſtico cap. 27. *Sicut in percuſſura cribri remanebit pulvis, ſic aporia hominis in cogitatu illius.* id eſt cùm agitatu, & concutitur cribrum, decidit melior, ſubtiliórque farinæ pars, manentib᾽ furfuribus, ſordibus, & omnibus rejectamẽtis farinæ; ſic mens afflicta repellit à ſe omnes ſolatii captandi cogitationes, & eas tantùm retinet, revolvit, habetque præ oculis; quæ deteriores & moleſtiores ſunt. eandem rem eleganti alia ſimilitudine illuſtrat Plutarch. *Quemadmodum* (inquit) *cucurbitæ medicinales deterrimum ſanguinem ex carne elliciũt, ſic tu poſſima quoque* (cum ærumnoſo loquitur) *tuorum in te congeris, nihilo illo Chio negotiatore melior, qui cùm vinum optimum venderet, ipſe ſibi acidum conquirebat.*

cap. 1. 21. Proverb 14. 10. Afflictos ſe totos mærori tradere. Eccleſ. 27. 5. Plutarch. de Tranquil. animi. Aerumnoſus cui ſimilis.

3

Sed tamen (ut patribus initio adductis ſatis faciamus) cùm nullum malum, quod humanum ſit, ab aliquo homine alienum cenſeri debeat, communiſq; ſit mortalibus omnibus vitæ ſors, atque lex; fieri non poteſt, ut ſuam ita Iob, quin communem omnium cauſſam agat; ſicut ſi ſenex ſuam ſenectutem vituperet, aut miles belli incommoda; eadem ſanè ratione afflictus homo vitam humanam ærũnoſiſsimam. illud verò etiam peculiare habent animo dolentes, ut privatas ſuas ærumnas communes eſſe velint, ſecúmque dolentibus condoleſcere omnia, & ſecum ruentibus corruere omnia, & cum illis, ſi in tenebris jaceant, cõmunem diem tenebreſcere, & ſolem communem cæli excidere; uti Medea illa amore paritérque dolore furens.

> ‹‹‹‹‹‹‹‹‹‹‹‹ *Sola eſt quies,*
> *Mecum ruina cuncta ſi videro obruta.*
> *Mecum omnia abeant, trahere,*
> *cum pereas, libet.*

Senec. in Medea Act. 3.

***

SECTIO. IIII.

Quid diei, noctísq. nomina hoc loco significent.

1. Gregorii expositio allegorica. peccati gradus quidam, & quasi ætates.
2. Secunda de Peccato Originali a quibus doceatur.
3. Tertia expositio verior & simplicior.

I Greg.

GREGORIVS, in præfatione ca. 3. & initio lib. 4. docet non debere intelligi ſenſibilem aliquem diem, qui hujus præterlabentis temporis pars ſit; ſed noſtram mortalitatem (hanc item indicarunt Philip. & Beda.) aut certe Diabolum, qui per naturam dies eſt, nox verò per culpam. optat itaq; Iob ut *pereat*, ideſt ut malè illi ſit, & dignis rurſus ſuppliciis tentandi licentiam amittat. interſerit verò Gregorius quædã alia de peccato, & ejus quaſi gradibus, & ætatibus; videlicet de illius educatione, nutritione, aliíſque blandimentis, quibus culpa fovetur & adoleſcit. indicat pręterea *lucem*, accipi pro divina cognitione; *noctē*, *& tenebras* pro mentis cęcitate. ſed hujuſmodi planè ſunt omnia allegorica, aut tropologica.

Philipp. Beda.

Non longè ab hac expoſitione recedit Magnus Albertus, qui licèt vitæ, *diei*, *lucí*que nomine vitam hanc ipſam intelligat, ſed ea tamen tantùm conſideratione, quatenus illa Dæmon uſus eſt ad Iob cruciandum; ita ut formaliter (ut dicunt) & prima præcipuáq; intentione ipſa Dęmonis malitia & invidia, atque incredibilis nocendi cupiditas. maledictis petatur. paulò ſubtilior, ſed lõgiuſculè quoque petita interpretatio.

M. Albert.

2 Philipp. Beda.

Philippus, & Beda, *diem & noctem* pro eodem accipiunt, videlicet pro nativitate, aut conceptione hominis in peccato originali; addit etiam Philip. Iobum deteſtari prævaricationem primi hominis, intelligit fortè peccatum ipſum Adami, quòd à Theologis appellatur Originans; tum etiam illud, quod per originē tranſfunditur in poſteros; idem intellexiſſe videtur D. Thom. *noctis* nomine, dum ad ſanctificationem Beatę virginis probandam utitur eo loco, *Ex pectet lucem, & non videat*. 3. p. q. 27. a. 2. & propter peccatum originale *diem* maledici à Iobo ait 2. 2. q. 7. 6. a. 2. ex Græcis idem indicat Severianus in Catena, & pleríq; ex Scholaſticis diſputantes de peccato originali; licèt enim cùm hæc protulit Iob, illius peccati maculam jam haberet elutam atq; deletam, neq; optabile fuiſſet, ſtatim poſt cõceptionē in peccato originali deceſsiſſe, potuit tamē primordia ſuæ vitę illo peccato polluta deteſtari, quod ex illo, quaſi ex prima radice reliqua corporis animíque mala pullulaſſent. verum neque expoſitio hæc eſt prima, quam verba ipſa poſtulant.

D. Thom.

Severianus.

3 D. Thom.

Tandem freqnens aliorum interpretum, præſertim poſt D. Thom. hoc loco, ſenſus eſt, de ſuo ipſius inauſpicato nativitatis die, initióq; miſerrimę vitę; de nubilę hujus atq; triſtiſsimæ vitæ uſura; de mortis ipſius tenebris; hæc enim omnia, & ſeriem, & ſenſum habent toto capite leniter decurrentem. non ſemel D. Amb. hanc ex poſitionem docuit, lib. de bono mortis. c. 2. & ſuper id Luc. 4. *Conſummata omni tentatione Diabolus receſsit*; ſic ait, *Generationis ſuæ carnalis diem perire deſiderat, ut dies ejus in regeneratione numeretur*; *Pereat, inquit, dies ſæcularis, ut dies ſpiritualis oriatur*, faſtidit videlicet temporalem vitam, æternam beatámq; deſiderat.

Ambroſius.

SECTIO. V.

Qua mente maledixerit Iob diei, vitęque ſuę.

1. Maledicere creaturis nõ licet. Hæretici, & Iudæi Iobum maledicentia, & impatientia animi accuſant.
2. Prima via explicandi rejicitur. Secunda item Græcorum non ſatisfacit.
3. Tertia reſponſio illuſtratur ſtrata pulchra ſimilitudine ex Chryſoſt.
4. Quarta ex eodem.
5. Indicantur tres aliæ reſpondendi viæ veriores.

I D. Thomas & Theologi.

CREATVRIS etiam irrationalibus, abſque peccato maledici non poſſe cum D. Tho. Theologi docent. 2. 2. q. 76. tum quia non ſunt perſe capaces alicujus penæ, cujuſmodi eſt maledictio; tum quòd videtur maledictũ refundi in auctorē naturę; ergo qua ratione ſanctiſsi

mus Iob liberari poſsit à maledicentia, & irati animi nota explicandum eſt; præſertim cùm maledictis virum ſanctiſsimū laceſſant Brentius & Anabaptiſtæ; argumento, & occaſione ſumpta ex hoc cap. ſequuntur nimirū impios Iudæos Thalmudicos, qui ipſo Dæmone impudentiores, Iobum accuſant maledicentiæ atque blaſphemiæ; quem Deus ipſe, quòd recta loquatur, & labiis ſuis non peccaverit, ſæpe commendat: quod enim cap. 38. videatur Iobum imperitiæ, aut ſtulti loquii notare; atque ipſe Iob ſuam vel levitatem, vel inſipientiam agnoſcat. ca. 39. & 41. certè ad hujus tertii capitis lamentationes minimè pertinet. an verò poſtea leviori aliquo verbo lapſus fuerit, dum ſe defendit ardentius, quàm par eſſet, ſuis locis explicabimus.

Brentius & Anabaptiſtæ.

Iudæorū mēdaciū, & impudentia.

2

Lyranus.

Primus modus defendēdi Iobum.

Ergo quòd ad rem præſentem attinet, primus modus reſpondendi huic difficultati eſt Lyrani aſſerentis, maledicta hæc fuiſſe quaſi conditionata; id eſt non proficiſci ex proprio Iobi ſenſu & ſententia, ſed ex ſuppoſito amicorum errore exiſtimantium, neque bonis præmia, neque improbis ſupplicia conſtituta eſſe poſt hanc vitam; quod ſi verum eſſet, miſerabiliores eſſent viri juſti, qui plerumque ærumnoſiſsimi ſunt, cunctis hominibus; & ipſe Iob miſertimus eſſet atque deploratiſsimus. eundem ſæpe errorem illis affingere videtur D. Thom. ſed certè tam craſſus, támque cæcus error nō videtur ineſſe potuiſſe viris alioqui ſanctis, vereque ſapientibus, & quibus interdum loqueretur Deus; præſertim cùm ex ſuis ipſorum verbis neceſſarium ſit illos agnoviſſe immortalitatem animæ. de quo plura poſtea.

D. Thom.

Vide initium cap. 4.

Secunda Iobi excuſatio.

Origenes. Olympiod.

Secundus explicandi modus eſt Græcorum, in primiſque Origenis, & Olympiod. quòd conſultò non maledixerit rei tunc exiſtenti, ſed jam non exiſtenti, & penitus elapſæ, atque irrevocabili; quare præſenti hac maledictione tangi nō potuit; ſimilem ſententiam ſequutus videtur Iuſtinus martyr. in reſponſ. q. 16. ad gētes, cujus verba paulò licet obſcuriora adſcribam: *Scopus Iobi in iſta execratione non erat, quaſi diceret, Vtinā eſſet dies in qua natus ſum, hac execratione execrabilis. Cur ut ego inquit, non eſſem natus, fieri enim non poteſt, ut quis naſcatur in tali die, qua ſic execrata ſit: non eſt ergo execratio illa ſic edita, quaſi qua extum expectaret ſi enim ita eſſet, eadem vox pronuntiata fuiſſet, eo ex calamitate liberato, & meliorem conditionem adepto.*

Iuſtinus mart.

Sed neque hoc ſatisfacere poteſt, cùm etiam non exiſtenti creaturæ per ſe & ex animi intentione nemo debeat maledicere; non ſolùm propter rationes ſupra allatas, ſed etiam quòd ea maledicta potiſsimum recidant in creaturam rationalem; nam mala & bona non aliter conveniūt creaturis irrationalibus, quàm in ordine ad creaturam rationalem, propter quam illæ ſunt: & quidem tempus ordinatur ad hominem per modum continētis, quia in tempore eſt, atque vivit. vide D. Thom. loco ſuperiùs indicato.

D. Thomas.

3

Tertia via interpretandi hæc maledicta.

Tertiam aliam reſpondendi viam indicat Severianus, hæc maledicta nō tam ſui, quàm divinæ providentiæ tuendæ cauſſa prolata: quippe metuebat, ne ſui amici tanta juſti hominis calamitate perſpecta divinam providentiam criminarentur. quaſi diceret; Vtinam neque natus, neq; conceptus fuiſſem, ne mei cauſſa Deus optimus ab ullo mortalium injuſtitiæ accuſaretur; huc referri etiā poteſt, quod Chryſoſt. homil. 4. de patientia Iob exiſtimat hæc Iobum dicere nō ut rei cuipiam injuriam inferat, ſed ut dum in creaturas converti videtur, ab injuriis & blaſphemia in numen divinum omni ratione avertiſſe ſermonem videatur. Chryſoſtomi comparatio in primis elegans hujuſmodi eſt; *Quemadmodum ſi quis apoſtematis morbo circumventus ferro recidatur à medico, non habens quomodo recidenti adverſetur, circumſtantia tangit, atq; adſtantes mordet, illis quidem inferre nihil habens, ad medicum autem extendere manum non volens; ſic & Iob blaſphemiæ magnitudines timens, facit inanimatis injuriam, atque fiduciam paſsione adauget, non contra Deum audens, ſed ſe denique accuſans.* huc fere facit, quod argutè quoque Theodoretus ſcribit ſimilem illam ſuæ nativitatis execrationem, Ierem. explicans; *Qui vehementer anguntur ſolent adſtantes reprehēdere, & manibus reprimere; quandoque premente dolore manus colliders; quod accidit Prophetæ qui præ nimio dolore nulla ſubēſiſtēte cauſſa, diē redarguebat. eū etiā qui patri partū nuntiaverat, qui nō erat quis de plebe.* Reſponſio item hæc arguta potiùs, quàm ſolida, neque faciens difficultati ſatis videtur.

Chryſoſt.

Pulchra et Chryſoſt cōparatio.

Theodoret.

Chryſoſt.

Tandem quartò ſic explicare videtur

Chry-

Chryſoſtomus nuper adductus; *Maledicit* (ait) *non creaturam, ſed ſui ipſius diem; poteſtatem habeo diei mei, non maledico conditorem, mei ipſius diem maledico.* ex quo videtur colligi ſenſiſſe Chryſoſtom. Iobo licuiſſe, ſi non in alias creaturas, ſaltem in eas, quæ ad ſe attinebant, aut in ſe ipſum maledicta rejicere: quod licèt illum à blaſphemia in Deũ, ſed à peccato, & immodetata iracundia excuſare non poſſet niſi fortè velit illam vulgarem dolendi ſignificationem Iobum dediſſe, quam dare aliquando ſolent, qui læſi ſunt, dum in ſe ſolos culpam totam, pænámque cõvertunt. illa enim non tam impatientis animi, quàm dolentis verba ſunt, *peſe a quien me viſtio.* ſed hæc leviora ſunt, quàm ut grauiſsimam difficultatem enodare, aut commodè explicare valeant.

5

Tres igitur alias reſpõdendi rationes, & ad Iobi ſanctitatem totiúſque diſputationis intellectum accõmodatas proponemus, & quòd per ſe ſingulæ, vel ſimul omnes rei præſenti congruant, luculenter explicabimus.

SECTIO. VI.

Affectum ſenſitivę partis, & doloris magnitudinem his querellis à Iobo exprimi.

1. Stoicorum indolentia damnata. Dolor naturæ inimicus.
2. Chriſtus Ieſus dolorem & affectum ſenſitivæ partis expreſsit naturale id eſſe hominibus. Hinc Iobum clamare, & gemere, nihil animi fortitudine læſa
3. Patefaciendus ore adsus erumpens dolor, & gemitus. Cur dolor gemitu noteſcat ex Ar. Gemitus & ſuſpiria amica fortitudini.
4. Pſalmus. 48. opportuna ad rem preſentem paraphraſi illuſtratus, qui eſt Hypotipoſis æſtuantis hominis.

1

Cicero in Tuſcula.

αναλγησια απαθεια

NIhil dolere nõ ſine magna merce de cõtingit (ut argutè dixit Cicer.) immanitatis in animo, ſtuporis in corpore; quare et immaniter & ſtupidè Stoici ſuã illam, *analgeſiam, apathiam*, & indolentiam non docebant modò, ſed magnopere laudabant; quæ neque poteſt ulla homini ineſſe, neque debet: non enim ſilice nati ſumus, ſed eſt naturale in animis tenerum quiddam, atque molle, quod ęgritudine, quaſi tempeſtate quatiatur. Hinc Taurus apud Gellium diſputandi de dolore, déque gemitu cujuſdam ægrotantis Stoici initium fecit. *Natura* (inquit) *omnium rerum, quæ nos genuit, induit nobis, inolevítque in ipſis ſtatim principiis quibus nati ſumus, amorem noſtri, & charitatem, ut nihil quicquam eſſet charius nobis, quàm nos metipſi, atq; hac eſſe fundamentum rata eſt conſervandæ hominum perpetuitatis, ſi unuſquiſque noſtrum ſimul atque in lucem editus foret, earum prius rerum ſenſum affectionémque caperet, quæ à veteribus philoſophis, ta prota chataphyſin, appellata ſunt; ut omnibus ſcilicet corporis ſui cõmodis gauderet, ab incommodis abhorreret.* doloritaque & ægritudo cùm res ſit procul dubio triſtis, aſpera, amara, inimica naturæ, ad patiendum tolerandúmque difficilis, qui doloris ſui aut verbis, aut gemitu, & clamore ſignificationem præbet, is certè homo eſt, & humanæ infirmitatis, atque mollitudinis particeps, ſed vir ſapiens atque fortis non ideo non cenſendus eſt; *ſuo* namque *jure* (ut ille alius dixit) *liberior eſt in mutuas querelas dolor.* neq; aliter pingi ſolet, quàm in aſtra atque ſuperos ſæviens;

Gellius. lib. 12. c. 5.

τα πρωτα καταφυσιν

Q. Curt. lib. 6

Cùm complexa ſui corpus miſerabile nati
Atq; Deos, atq; aſtra vocat crudelia mater

Virgil. eglo. 5

Amentiæ ſanè genus quoddam; ſed quam non valde fateri pudeat, cùm eſt conjuncta cum dolore;

Quẽ non accuſavi amens hominũq; Deũmq;?

2. Aeneid.

2

Huc igitur eſſe referendas has Iobi querelas & imprecationes quidam ex Græcis ſapienter indicarunt, & poſt D. Thomam ex Latinis plerique. qua etiam ratione Chriſtus Dominus triſtitiã, mortíſque timorem ſenſitivæ partis expreſſit. Matth. 27. & vehementiam doloris & internæ deſolationis, cùm clamans voce magna dixit, *Deus meus, Deus meus ut quid dereliquiſti me?* non aliter Ierem. cap. 15. & 20. & Elias. 3. Reg. & Moyſes Numer. 11 & Habac. c. 1. quid de vitæ malis, & incõmodis humanus appetitus naturaliter ſentiret, apertis verbis declararunt. Paulus verò propterea ſe *infelicem hominem* dicit, & propter *legem membrorum venundatum ſub peccato*, ideſt traditum & ſubjectũ humanę imbecillitati, & his ſenſibus, & querelis, quæ ſpecimem videtur habere peccati; atque ita non *quod vult bonum,*

D. Thom

Matth. 27. 45
Marc. 15. 34

Roma 7. 24.
Roma. 7. 14

Roma. 7. 19

Iuſtinus

hoc facit, ſed *quod non vult, malum*; in hâc ſententiam ait Iuſtinus in reſponſione ad q.15. ad gentes; *Propter immodicum angorem ex corde ſuo verba illa protulit; quo dein de angore liberatus, non jam eandem de illa die ſententiã habuit*. ſimiliter accipiũtur à Gręcis illa Iobi verba.c.6.cùm ad ſuos gemitus aut excuſandos, aut extenuãdos exẽplum affert ex ipſa natura brutorum. *Nũquid rugiet onager cùm habuerit herbam, aut mugiet bos, cùm antè præſepe plenum ſteterit?* quaſi diceret, in ipſa natura animali & ſenſitiva poſitũ eſſe, ut doloré, ęgritudinem, famem, ſitim, aut alia quæcumque vitę incommoda voce, gemitu, clamore, aut qua poſſunt ratione animantia cuncta ſignificent. quo loco ſapienter Dydimus. *Neque* (inquit) *eum qui juſtus eſt, ſenſum omnem exuiſſe humanitatis neceſſe eſt, quamvis is conſtanter caſus ferat adverſos; nam acerbarum rerum ſenſu ſuſcepto cùm quis in cruciatu propter Deum exclamat, ea demum virtus eſt* cum quo etiam illa Tauri philoſophi ſententia de fortitudine in dolore tolerando mirificè conſentit, *Fortitudo* (inquit) *non ea eſt, quæ contra naturam monſtrivice nititur, aut ſtupore animi, aut immanitate, aut quadam miſera & neceſſaria in perpetiendis doloribus exercitatione, qualem fuiſſe accepimus in ludo Cæſaris gladiatorem, qui cùm vulnera ejus à medicis reſecabantur, ridere ſolitus fuit ſed ea vera & proba fortitudo eſt, quam majores noſtri ſcientiam eſſe dixerunt rerum tolerandarum, & non tolerandarum; per quod apparet eſſe quædam intolerabilia, à quibus fortes viri aut obeundis abhorrẽt, aut ſuſtinendis.* Illud etiam ſupra ſententiam hanc adjecit Cic.2. Tuſcul. non ſolùm gemitum atque clamorem non debilitare fortitudinem animi, ſed augere etiam atque cõfirmare: *Vt in ſtadio curſores exclamant, quã maximè poſſunt, faciunt idem cùm exercentur athletæ pugiles verò etiam cùm feriunt adverſarium in jactandis ceſtibus ingemiſcunt. ſi gemitus igitur in dolore ad confirmandum animũ valebit, vtemur.* hæc & pulchra alia ibi Cicer. hæc itaque fuit viri fortiſsimi atque patientiſsimi Iob tolerãdi doloris acerbiſsimi ſciẽtia, indulgere infirmitati humanę, & erumpentes gemitus ex dolenti pectore non comprimere; neque adducere habenas effrænato dolori; nãq; ut argutè Atræus cum Thieſte diſſerit.

Didymus

Taurus Philoſophus apud Gell ſupra.

Cicero 2. Tuſ.

Gemitus & clamor nõminuunt fortitudinem

Atræus in Thieſte apud Senec.

Vix dolor frænos capit.
Sic cùm feras veſtigat, & longo ſagax
Loro tenetur Vmber, ac preſſo vias
Scrutatur ore, dum procul lento ſuem
Odore ſentit, paret, tacito locum
Roſtro pererrat, prædæ cùm propior fuit,
Cervice tota pugnat, & gemitu vocat
Dominum morãtem, ſeq; retinẽti eripit.

Quodſi frænum habuiſſe dicitur. c. 30. *frænum poſuit in os meum*; frænum explicat Philipus ipſum dolorem, prę tanto enim cruciatu loqui non poterat; at dolor ipſe vix frænum capere poterat, ne non ingemiſceret, & clamaret aliquando. Hãc leniendi doloris humanam, honeſtámq; rationẽ, illa verba indicãt, **Aperuit os ſuũ & loquutus eſt*. eum affectum dolentis animi graviter expreſsit Hiſpanus poeta, & verbis in rem noſtram valde appoſitis.

Iob.30 ꝟ 11. Philippus

3

*Abrio la boca para deſahogar el coraçon.

G.L.

El aſpereza de mis males quiero
que ſe mueſtre tambien en mis razones
como ya en los effetos ſe a moſtrado.
Llorare de mi mal las ocaſiones,
ſabra el mundo la cauſa porque muero,
y morire a lo menos confeſſado.

Namque nullis etiam teſtibus, arbitris nullis dum lingua loquitur, cordis lingir vulnera, levátque dolorem; uti ille cordis cauſſa cecinit.

Pro pert.

Hæc certè deſerta loca, & taciturna querẽti
Et vacuum Zephiri poſsidet aura nemus.
Hic licet occultos proferre impunè dolores,
Si modò ſola queant ſaxa tenere fidem.

Ergo tanta eſt doloris vis, ignis tantus, ut niſi faucibus, atque ore pateat flammæ eluctanti aditus, intimis voret oſsibus medullas; & qui illum conetur comprimere, proculdubio

Vulnus alit venis, & cæco carpitur igne.

Phyſicam hujus rei cauſſã reddit Ariſt. ſect.27. problem. dum quærit, quare, cũ metus & dolor quædam ſit ægritudo, qui dolent clamant, qui metuunt ſilent. reſpondet vero; Dolores vel omnes, vel certè plurimos calore juvari atque augeri; calorem autem is auget, qui ſuum ſpiritum cohibet; excalfacit enim doloris incitabula contracto introrſus calore per ſpiritum, atque excoquit. hinc ergo fit erumpente naturaliter ſpiritu clamorem fieri in doloribus, & eodem per vim compreſſo, creſcere & accẽdi. at verò metus, qui frigidus eſt, ſpiritu indiget, & calore. huc videtur Olymp. retuliſſe ea verba. *Parce mihi Domine. Quia* (inquit) *cum Deo colloqui ſemel eſt auſus*, **Parce*

Ariſtot. Cur dolor gemitu leniatur

Olympiod.

* Señor per

mihi

donadme el atrevimiẽto, que es fuerça el hablar.
Iſa.26.1.

mihi (inquit) *Domine, nam qui me urunt dolores, ſermonem mihi prorſus extorquent.* quarè illud veriſsimè à Propheta dicitur, *In tribulatione murmuris doctrina tua eis*; ideſt, ſeverior tua correptio murmurare, muſsitate, conqueri, ingemiſcere illos coget; ſed non ideo abjicient tuam diſciplinã, cum abſte corripiuntur, quàmvis doleãt & gemant; id enim humanæ imbecillitatis fuerit, non impatientis animi, dicam etiam non imbecillitatis, ſed fortitudinis; quemadmodum enim non ideo parùm forte, parùmque ſolidum cenſeri debeat æneum tormentum, quod tenui foramine conceptum ignem retinere nõ poſsit, quin potiùs fulminis inſtar ingenti fragore, & tonitu foras ejaculetur, ut ſi os obſtruas, vim potiùs & impetũ amittat, ipſúmque ſtatim tormentum quaſi debilitatum & fractum in mille partes diſsiliat. pari ſanè ratione, ſtrenui viri, & adverſarum rerum tolerantis ſummę virtuti nihil repugnare dicas, cũ cor doloris & ægritudinis incendiis exęſtuat, oris aditum, viámque patefacere, multis etiã querelis, & lamentationibus ſuccenſum pectus refrigerare: quin potiùs hoc ipſo integritatem ſuam, virtutémque tuetur; quod ſi iſtud ipſum patẽtis oris iter erũpenti voci obſtruxeris, ipſa natura, acerbiórque dolor ſibi patefacient. An non & de Creſsi filio legimus, quem mutum natura fecerat, tanta intimi ſenſus, & ſubita doloris vi commotum cùm patris jugulum militis expoſcẽtis gladium cerneret, ut adoleſcens os diduxerit clamare nitens, atque eo nixu & impetu ſpiritus nodum linguæ ruperit, diſſertisque verbis ignatum militem à Creſsi regis cede revocarit? Sed qui rem hanc in ſacris videre velit, ſub quadam hipotypoſi æſtuantis hominis, quem ægritudo dolórque urant, & clamare cogãt mirificè cum toto hoc capite conſentiente, legat integrum Pſalm. 38. (Cũ vehementius angerer, & in ſummis rerum omnium difficultatibus verſarer) *Dixi* (ſtarui) * *cuſtodiam vias meas* (ita me geram) *ut non delinquam in lingua mea* (rem longè mihi difficilem, nam nihil faciliùs ægro & calamitoſo, quàm multa impatienter effundere, & ſpumare) *poſui* (injeciq;) *ori meo cuſtodiam* (Heb. *capiſtrum; vel fiſcellam; ingens ſuplicium dolenti homini; ſervis contumacibus chamus, aut frenum inde batur in os ſupplicii cauſa, nos à mordẽdo appellamus, *mordaza*; ne verbum quidem ori meo credere volui, vadem pro illo chamum, frænumque conſtitui) *cum conſiſteret peccator adverſum me* (cum me impeteret & vexaret verbis contumelioſis; vel, cùm præſentes adeſſent rudiores homines & corruptè de rebus judicantes, ne ſcandalum illis parerent mea verba pravè ab illis accepta; vides Iobũ præſentibus amicis, quorum mores atq; ingenium probè noverat, ſilentio ſe ſeptem integros dies continuiſſe) *obmutui & humiliatus ſum, & ſilui* **à bonis* (neq; bonum neque malum loquutus ſum; & cũ multa ſuppeterent, quibus juſtè beneq; poſſem meam innocentiam tueri, & de mea calamitate conqueri, me quoque cõtinui. ſed quid ego?) *&* (at) *dolor meus** (hoc ſilentio recruduit) *renovatus eſt* (& exacerbatus; ut cum diro accepto vulnere licèt exteriùs cicatrix obducatur, ſi tamẽ interiùs non ſit adhibita medicina, vehemẽs fit doloris ſenſus; malè habuit meũ cor ore clauſo) *cõcaluit cor meum intra me*, (urebantur præcordia, ęſtuabat cor,) *& in meditatione mea* *exardeſcet ignis* (dum calamitates meas mente & cogitatione revolvo, doloris flamma vehementiùs ſuccenſa eſt. non ſecus Ierem. dixit, *Non recordabor ejus, neque loquar ultra &c. & factus eſt in corde meo quaſi ignis exæſtuãs, clauſusque in oſsibus meis, & defeci ferre non ſuſtinens.* Hic cernis Iobi imaginem vocem, gemitus, ſuſpiria ſupprimentis, nihil ſtultum loquentis, qui *diſsimulavit, ſiluit, quievit*) *loquutus ſum* (tandem) *in lingua mea*, (nam exagitabar dolore ad rumpendum ſilentium; ſic, poſt hæc aperuit Iob os ſuum, & loquutus eſt; ſermoni laxavi habenas, ne pre dolore diſrumperer; *qua propter*, inquit Iob, *& ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione ſpiritus mei, confabulabor cũ amaritudine animæ meæ, dimittam adverſum me eloquium meum.* atque mortem enixè precabor à Deo) *Notum fac mihi Domine finem meum* (finem inquam meorum malorum & cruciatuum acerbiſsimorum) *& numerum dierum meorum, quis eſt*, (quando futurus finis tanti incẽdii, inſtar egrotantis laborantiſque ardentiſsima febri, qui medicum rogat, quandiu duratura ſit febris vis, ut gelidam tandem bibere & refrigerari poſsit) *ut ſciam* (inquit) *quid deſit mihi* (quantum temporis atque doloris; dein

Simile.

Gemitus, & ſuſpiria non pugnant cum fortitudine.

4

Pſ. 38. illuſtratus paraphraſi Pſal. 38

*Determine, me de guardar la legua.

*Echeme vna mordaza, y freno, para callar como vna beſtia

*No hable ni bueno ni malo biẽ tenia que, pero callelo.

*Quãto mas recozia dẽtro del pecho mi dolor, mas ſe abivava mi fuego.

Iob. 7. 11.

de præſentis vitæ malis exagitatus illius miſeriis & ęrumnis videtur maledicere, quæ cùm ad fruendum breviſsimis atq; vaniſsimis voluptatibus breviſsima & momentanea exiſtat, ſed ad patiendum atque dolendum longiſsima,& accómodatiſsima eſt) *ecce menſurabiles* (dodrantales,quatuor digitorum) *poſuiſti dies meos*, (pro ternis vel quaternis vitę diebus,nõ ſemel ſed millies moriundi à nobis vectigal exigitur, illud verò extremi fati vectigal nullo pretio redimi poteſt) *& ſubſtantia mea tanquam nihilum ante te;Verũ tamen univerſa vanitas* (univerſitas vanitatum) *omnis homo vivens* (quãtumvis homo vivens ſit omnis,totus,perfectus, conſũmatus,rex,omniũmque ſublunarium bonorum aggregatione perfectus. Vides hic David ſicut & Iob abjectiſsimè de vita præſenti loqui,déque illius ſplendore.ſubeſt hoc loco *Sella*; videlicet ſignũ ibi ſubſtitiſſe cantores,& tum contentiori voce,tum etiam ſilentio facto ſignificaſſe audientibus rem hanc eſſe omni cõſideratione digniſsimam. Tandem poſt multa concludit explicato affectu ſenſitivę partis. *Remitte mihi, ut refrigerer, priùs quam abeam,& ampliùs non ero*. prop. ceſſa à me; cohibe ultricem manum iſtam tuam leniter,remiſſè mecum agito; ut reficiã me,lætiũſque moriar,nã brevi faceſſam, deſinamque eſſe inter mortales, qui penè jam mortuus ſim. Hominem igitur ſuſpiria hæc produnt; an verò eadem ſint hominis verè ſapientis deinceps explicandum.

Sella quid ſignificet.

SECTIO. V.

Iob judicio etiam rationis vitæ mala à bonis ſecernere, ſapientérque præſcindere.

1. Voluntas ſemper fertur in bonum. actus quo deteſtamur malum, bonus eſt exempla ex ſacris.
2. Iudicio & ratione ſubtili opus eſſe ad ſeparanda mala à bonis explicatus Eccleſiaſticus.
3 Diverſæ de præſenti vita cõſiderationes ex ſacris.
4. Scientia unam rem partiendi in diverſas & cõtrarias conſiderationes docetur in Scripturis exempla plura. explicatus Canticorum locus.
5 Illa arte Dæmon abutitur ut nos deſpiat.

HAnc ſuæ vitæ deteſtationem ad ſingularem quoque Iobi ſapientiã pertinuiſſe operę pretium fuerit oſtendere. Id autem ex Philoſophia atque Theologia repetendum,eum actum voluntatis, qui præciſſè feratur in deteſtationem alicujus mali,malum inordinatũm ve eſſe non poſſe; namque rectæ voluntati & recta ratione ductæ malum, qua ratione malum eſt,placere nũquam poterit, quare ſapienter D.Hilarius ſuper id Pſalm. 119 *Hei mihi,quia incolatus meus prolongatus eſt*.docuit eum actum bonum eſſe, & à ſanctis viris non ſemel uſurpatum; in quam rem adducit hunc Iobi locum; & ſimilem Ierem.20.& illam precationem Dominicam, *Adveniat regnum tuum*, & Paulum *cupientem diſſolvi,& eſſe cum Chriſto*; & Salamonem dicentem, *Laudavi magis mortuos,quàm viventes*. quibus omnibus locis mortis ingens bonum ingentibus vitæ malis præfertur: illud laudatur, & hęc maledictis configuntur Huc etiam pertinet,quòd Rabanus Ierem.20. tum illũ Ieremiæ,tum hunc Iobi locum ad id refert,quòd melius ſit non eſſe, quàm malè eſſe; quare ſecundum rectam rationẽ mors præfertur vitæ miſeræ.de quo plura poſtea. Ergo hæc Iobi lamenta non ſolùm ex affectu ſenſitivæ partis,ſed ex cogitata ratione & deliberatione proficiſci,exiſtimare poſſumus cum Cajetano. hujuſmodi rationalis affectus requirit acutum & ſubtile mentis judicium, quod unam & eandem rem ſcindere, & partiri poſsit in plures conſiderationes; quò videtur alluſiſſe ipſe Iob,cũ cap.19. reſpondet amicis illum deſipere, & ineptire exiſtimantibus, *Si ignoravi* mecum erit ignorantia mea*. in quam rem convenit id Eccleſiaſtic.1. *In theſauris ſapientiæ ſignificatio diſciplinæ; execratio autem peccatori cultura Dei*. ideſt inter pretioſiſsima ſapientię monilia illas in primis ſententias numerari debere, quæ ex una parte falſæ videntur,obſcurę,& intellectu difficiles; ex altera verò ſapientiæ cujuſdam reconditæ tenuem & ſubtilem tantùm ſignificationem, & ſpecimen præbent: has autem ſententias averſantur peccatores ſtulti, quòd timore Dei deſtituantur; qui illis patefaciat theſauros divitiáſque ſapientiæ, vides hîc ſententias Iobi valdè obſcuras,ſed profectò quæ ſignificationem quandam ſapientiæ,acutique in præſcin-

1 Voluntas fertur in bonũ.

Hilar. ſup. Pſ.19.5.

Ierem.20.14. Matth. 6 10 Luc. 11.2. Philip.1.16. Eccl. 4.2.

Rabanus

Lamentationes Iob ex ratione præmeditata.
Cajet.

2

Capit.19.4.
* Pareceos q̃ deſvario, pues yo me entiendo.
Eccl.1 29.

dendo judicii argumentum præbeant, quos ſtulti non callent, ſapientes verò commendant atque ſuſpiciunt. Quòd autem humana vita non una tantùm cõſideratione, aut uno tantùm affectu proponi poſsit, inde naſcitur, quòd nihil ſit in hac vita undequaq; beatum, nihilq; omnibus numeris miſerum. quare ſapienter à Cicerone dictum eſt, *Multa ſunt incõmoda in vita, ut ea ſapientes commodorum compenſatione leniant*. quod illud eſt, *In die bonorum non immemor ſis malorum, & in die malorum non immemor ſis bonorum*. De præſentibus enim tam malis, quàm bonis accipiendum eſt: ex utrorũque enim comparatione & ſocietate efficitur moderatus quidam vitę amor. quod etiam Plutarch. docuit de tranquil. Animi. Si verò vel per ſe bona, vel mala per ſe conſiderentur, jam tunc multiplices atque inter ſe contrarii affectus excitantur in animo. ex malorum cõſideratione & ſenſu, Paulus *cupit diſſolvi, & liberari de corpore* mortis hujus*, ideſt de mortali corpore, letalibus quoque ęrumnis expoſito; genus enim quoddam mortis eſt hujus mortalis corporis carcere includi: ex conſideratione verò bonorum vitæ, *non vult expoliari, ſed ſuperveſtiri*. Non aliter Iobus modo mortem, modo vitam precatur ſibi, ac deprecatur ſimul; jam poſtulat concedi ſibi, *ut revertatur oculus ſuus, ut videat bona*; ſtatim natalem incuſat diem, *qui non abſtulit mala ab illius oculis*; jam petit, ut remiſſè cum illo & leniter agatur, ut refrigerij aliquãtulum ſumere liceat, *Parce* (inquit) *mihi Domine*; jam ſtatim cõqueritur, quòd diutiùs vivere permittatur, *Si flagellat occidat ſemel, & non de pœnis innocentum rideat*. & rurſus, *Elegit ſuſpendium anima mea*.

> 3 — Vnde naſcatur diverſa humanæ vitæ cõſideratio
> Cic. 1. de nat. Deorum.
> Eccl. 11. 27
> Plutarch.
> Diverſæ vitę hujus conſiderationes, & inter ſe cõtrarię
> Rom. 7. 24.
> *Quie es vna muerte bivir en eſte cuerpo.
> 2. Cor 5. 4.
> Iob. 7. 7.
> Iob. 3. 10
> Iob. 7. 16
> Iob. 9. 23.
> Iob. 7. 15.

Sed ne quis exiſtimet hanc in eadem re unam rationem ab alia præſcindendi, & abſtrahendi ſcientiam inventam potiùs a nobis eſſe ſubtiliter & curioſe, quã uſu & exemplis Scripturæ ſacræ comprobatam, age paucis illam confirmemus; Illa certè uſus eſt Chriſtus Dominus, *dum propoſito ſibi* (ante mentis oculos ſeparatimque conſiderato) *gaudio* (quod provéturum ſibi ex paſsione erat) *ſuſtinuit crucem confuſione contempta*. quaſi dicat, in ſuę gloriæ ſplendorem oculos defixit, miſeriarũ recordatione procul depulſa, quãvis vtrumque ſimul in una re conjunctũ videretur. in ipſa verò acerbiſsima paſſione ita inferioribus animæ viribus univerſam illam malorum atque dolorũ cohortem objecit, atque propoſuit, ut ſeparata omni ſolatiorum ope & conſideratione, illum oppugnarent ad uſque vitæ tædium, & ſudorem ſanguineum. Hanc quoque dividendi & ſeparandi ſcientiã ſanctæ Eccleſiæ ineſſe tres Patres apud Theodoretum colligunt ex illo Cant. 7. *Venter tuus ſicut acervus tritici vallatus liliis*; ajunt enim Imaginativam dici ventrem; nam ſicut is ciborum ſuccos miſtos cũ rebus ſuperfluis continet, deinde inutilibus rejectis, quod utile eſt exprimit, & tranſmittit in alias corporis partes; non aliter imaginativa rerum multarum (inquit) viſibiles ſpecies cum rationalibus cõtinet, donec per cogitationem & ſciẽtiam quod dubium & inutile eſt, ſecernatur; quod utile, & rationale traſmittatur ad mentem; proptereáque acervo tritici comparatur, in quo triticum, atque paleæ commiſta ſunt, donec grana ſecernãtur à paleis ventilabri opera, & ſeparetur rejiciatúrque inutile; ſed hæc tamen ſecernendi, & ventilandi ratio, niſi trãquilla & quieta mens ſit, rectè effici non poteſt, propterea enim comparatur acervo tritici vallato liliis; nam lilia tranquillitatem ſignificant, quę *neque nent, neque ſerunt, neque ſolicita ſunt, & tamen Deus illa veſtit*. Hac ſapientia inſtructus Paulus ait. *Non eſt nobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem* (licet quidem cum hæreticis infeſtiſsimis res illi eſſet) *ſed adverſus principes & poteſtates tenebrarum harum*; nã malitiam dęmonis incitantis, & peccatũ hæreticorum, adverſus quę pugnabat, ſeparat à carne & ſanguine. id eſt ab ipſa natura, quam minimè oderat. Quid, quod hanc etiam præſcindendi, & unum ab altero abſtrahendi ſapientiam dæmon cõvertit in artem nocendi; nam cũ virtutis bona atque divitiæ conjuncta ſint cum multis ſummíſque difficultatibus, alterũ ab altero ſeparat; & ut Sapien. c. 4. dixit, *Faſcinatio nugacitatis obſcurat bona*, ideſt tegit, diſsimulat, occulit pulchritudinem virtutis; ſoláſque difficultates ſenſui proponit, quæ nos deterreant. nõ ſecus atque Balac Moabitarum rex dum pertraxit Balaam in loccum unde *partem Iſrael videret, totum autem Iſrael videre non poſſet*, ut inde malediceret, ne ſi univerſum exercitum pulchrè diſpoſitum cer-

> 4 — Scientia dividendi vnam rem in multas conſiderationes
> Ad Heb. 12. 2
> Tres Patres apud Theodoretum.
> Cant. 7. 2
> Imaginativa vẽtri ſimilis.
> Lilia trãquillitatis ſimbolum.
> Matt. 6. 28.
> Luc 12. 27.
> Ad Epheſ. 6. 12.
> 5 — Dæmon abutitur hac præſcindendi ſciẽtia.
> Sapien. 4. 12
> Num. 23. 13.

neret,ſua pulchritudine & conſpectu jucundiſsimo maledicentis animum temperaret, atque deliniret; è contra verò idem ipſe malitioſus hoſtis peccati obſcurat mala,ſolamque voluptatem illuminat,atque proponit,ut nos ineſcet;nã cùm miſerè divexemur, & vapulemus per mundum ſæviſsimum, verberum tamen,& moleſtiſsimarum operarum oblivionem nobis injicit, ſolùmque ſtatuit ante oculos ollas carnium,cæpe,allia,ut ſuadeat reditum in Aegyptum.

Exod. 6.

SECTIO. VIII.

Ex perfecta in Deũ charitate Iobi querelas proficiſci.

1 Paradoxum, Qui iraſcitur amare. Duo actus in Appetitu. Ira permiſta amori. Amantiũ iræ.
2. Iobi querimoniæ ex charitate. Amantium nota in Iob Amoris nomẽ ex humanis ad Divina.
3. Iobi querimoniæ cum prophanis collatæ multa ex Poetis, & multa amantium voces,atque variæ formæ.

I

HOminem fuiſſe Iobum,atque ſapiẽtem ex gemitu vocibùſque confirmavimus.nunc qua ratione ex iiſdem illius in Deum ardentiſsima charitas,& vitæ ſanctitas probari poſsit,agendum eſt; & quod paradoxum videatur, & à cõmuni ſenſu alienũ, qui vehemẽtiùs cõqueritur,& iraſcitur certiùs atq; ardẽtius amare. In hujus rei explicatione ponendum eſt ex Philoſophia,in Appetitu,qui amoris ſedes eſt,duas eſſe partes aut facultates, Iraſcibilem,& Cõcupiſcibilem; quarum partium ſimiles alii actus transferẽdi ſunt ad appetitum rationalem, iraſcitur enim,atque concupiſcit: cùm verò ejuſdem potentiæ & facultatis actiones ſint ira & amor,neſcio qua ratione inter ſe aliquando conſpirant,ut quamtumvis repugnantes atque contrariæ ſint,ſed tamen cum illa amoris ſuavitate atque dulcedine iracundiæ amaritudo admiſceatur; chariratis blandimenta cum ardore quodam, & quaſi vindictæ cupiditate; amantis animi langor, & deliquium cũ effrenata quadam vi, & impetu irati animi; denique ex eodem pectore ſimul cũ leniſsimis, & amantiſsimis verbis lamentationes quoque,gemitus, querimoniæ, vociferationes acerbiſsimę ꝓficiſcãtur. hinc illud in proverbium abiit, *Amantiũ iræ*,tum quòd has excitare ſoleat amor; tum quòd ab amore excitatæ amorem redintegrent,atque diuturnæ conſuetudinis tædium excutiant.& quod de parẽtis adverſus filium indignatione dixit Nazianzenus,de omnium amantium iris dici poterit,ſimiles eſſe flammę ſtipulæ, quæ cùm celerrimè concipiatur & exurgat,celerrimè quoq; extinguitur,& euaneſcit. Lucian.in dialogo Mercurii & Majæ,*Iracundi*(inquit) *ſunt, qui amant.* & Dejanira conjugis Herculis amãtiſsima.

Qui iraſcitur amare qui amat iraſci.

In appetitu duo actus

Ira & amor conjuncti

Amantiũ iræ.

Parentum iræ

Naz. orat. ad vitalian.

Lucianus.

Seneca.

Magnus dolor iratus amor eſt.

Certè Spóſæ nõ vulnera,nõ plagæ à cuſtodibus acceptę,ſed amoris vis gemitũ, & clamorẽ extorquẽt,& nihil aliud renũtiari ſponſo jubet,quàm quòd *amore langueat.* neq; verò minùs ſe amabilẽ Deus præbet,cùm plagis,& ęrumnis nos afficit,quàm terribilem;dicente in hanc ipſam rem Eccleſ. 2. *Secundum magnitudinem ipſius,ſic & miſericordia illius cum ipſo eſt* Quare ſępe Iob Deum timet, nunquam vero non amat. huc pertinere lamentationes Iobi Chryſoſt. & Polycht.exiſtimarunt in præfatione Catenæ.& Chryſoſt.c.2.refert ad perfectam in Deũ charitatem,& filialem confidentiam:explicuit verò eleganter Nicetas in proteot. c.7.*Anxio*(inquit) *metu poſito, & vehementi erga Deum charitate incenſus apud Deum, qui judex eſt integer & incorruptus,cauſſam dicit; hæc verò nec duri,aſperi vè hominis verba ſunt, ſed quaſi filii oratione apud patrem utentis confidentiùs.*nimirum hę ſunt amantium notę; ratione & judicio cum eo,quem amas velle contendere:ſigna amoris mutui in altero deſiderare; languẽtẽ alterius amorem accuſare;gloriari de amicitiæ lege nunquam violata;alterum inimicum dicere,crudelem,quem unicè diligas, & nihil minùs quam vituperatum velis; polliceri fore ut perpetuò ames, quàmvis nõ redameris.Hos omnes amantis animi affectus profert diſſertis verbis Iobus,atque ejuſmodi acriores & concitatiores querelas veriſsimè ab amoris impotẽtia ellici teſtantur pleni pœtarum libri: ſed illos corrumpũt tamen,dum in materia parùm honeſta conſtituũt;hos ego dico

Cant. 2. 5.

Eccl. 2. 23.

2

Chryſoſt. Polychron.

Nicetas

Amãtium notæ

(ut phi

(ut Philoſophorum more dicam) materiam ſenſibilem concernere; ſed ad noſtrum inſtitutum declarandum conferent, ſi à materia ſenſibili abſtrahantur, & in materia intelligibili, atque rationali collocentur; nam quod ad affectus attinet, veriſsimos ſanè & naturales amoris affectus exprimunt. neque verò ad divina declaranda indignum eſt ut amoris nomine, aut amatoriis poetarum carminibus, ubi res exiget, utamur; id quod Dionyſi.c.4. Divinorum nominum facit, cõtendens potiùs amoris nomẽ in divina convenire, & ex ſimilitudine quadam ad corporalem translatum eſſe.

Amoris nomen ad divina declarãda translatum. *Dionyſius.*

Turba (inquit) *nequaquam capientes uniforme illud amatoriæ in Deo appellationis, pro infirmitate ſua, ad dividuum, & corporalem, diviſimque delapſæ amorem ſunt; qui verus amor profectò non eſt, ſed imago potiùs, ſeu magis à vero amore prolapſio.* paulóq; ante dixerat, *Nõ ergo metuamus hoc amoris nomen, neque nos perturbet ullus ſermo, terror vè concutiat.* & elegantem adducit Scripturæ locum, in quo honeſtiſsimus amor cum impuro & obſcęno comparatur. 2. Reg. 1. *Doleo ſuper te frater mi Ionatha decore nimis & amabilis ſuper amorem mulierum.* quid, quód ea etiam quę cũ impuro amore conjuncta fuere, ſuæ erga Spõſam Eccleſiam charitatis figuras & imagines fuiſſe, Deus voluit; David videlicet cum Berſabe adulterium, ſic explicante Aug. & Grego. & Salomonis effuſus amor in tot Reginas, concubinas, & adoleſcentulas, quarum non erat numerus. in quo licet peccaverit Salamon, tamen Chriſti cum Eccleſia & cum fidelibus ardentiſsimam cõjunctionem præfiguravit.

2 Reg. 1. 19.

2 Reg. 11. 4. *Auguſt.* *Gregor.*

3

Sed jam ex prophanis Iobi charitatem declaremus. certè cum amore ille loquebatur.

Tibul.

Quid tibi ſævitiæ mecũ eſt? an gloria magna eſt,
Inſidias homini ſuppoſuiſſe Deum?

Simillimum id. c. 13. *Contra folium quod vẽto rapitur, oſtendis potentiã tuã & ſtipulam ſiccam perſequeris?* & cap. 7. *Quid eſt homo quia magnificas eum, aut quid apponis erga eum cor tuum?* & cap. 14. *Dignum ducis ſuper hujuſcemodi aperire oculos tuos?*

Iob 13. 25. Iob 7. 17. Iob. 4. 3

Sed, quòd ad accuſationem crudelitatis attinet, hæ illæ ſunt perditę amantiũ querimoniæ, quibus non ſolùm faſtidioſos amantes ſævitiæ incuſant, ſed ipſum etiam amorem, ut Damon.

Iobi lamenta cum aliis Poetarũ prophanorũ collata.

Nunc ſcio quid ſit amor, duris in cotibus illũ
Iſmar⁹, aut Rhodope, aut extremi Garamãtes
Nec noſtri generis puerũ, nec ſanguinis edũt.

Virg. Eclog. 8.

Imitatus ſanè Virgilius Theocritũ in, 3. Eidil.

Theocrit.

Nũc ſcio quid ſit amor, & quã grave numen amanti,
Mater eum in ſyluis nixa eſt, aluitq; leæna.

Illud jam vehementius.

O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
Nil noſtri membris, mors me deniq; coges?

Eadem prope legas cap. 30. *Clamo ad te, & non exaudis? ſto, & non reſpicis me? mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ adverſaris mihi; ſcio quia morti trades me.*

Iob. 30. 20.

Sed neque morte certiſsima deterreri ab amando illud ſignificat amantis Reginę.

Nec te noſter amor, nec te data dextera quondã
Nec moritura tenet crudeli funere Dido,
Crudelis quid?

Aenei. 4.

Sed ſtatim,

Nõ tamen Aeneam quãvis malè cogitat odi,
Sed queror inſidum, queſtáque pejùs amo.

Ovid.

Huc illud cap. 27. *Iuſtificationem meam, quã capi tenere, non deſeram.* Quaſi dicat, in meo diligendi inſtituto perſeverabo in perpetuum, etiam ſi non redamer. & id. c. 13. *Etiam ſi me occiderit, in ipſo ſperabo.* Quoties verò amor perfidiam inurit amanti? quale eſt id.

Iob. 27. 6. Iob. 13. 15

Diſſimulare etiam ſperaſti perfide tantum
Poſſe nefas? tacitúſque mea decedere terra?

Aeneid. 4.

Hoc verò id olet cap. 10. *Nunquid bonum tibi videtur, ſi calumnieris, & opprimas me opus manuum tuarum, & conſiliũ impiorũ adjuves?*

Iob. 10. 3.

Quàm verò doleat acriter purus ſyncerùſque amor repulſam paſſus, cecinit Oenone.

Ovid.

Quis Deus oppoſuit noſtris ſua numina votis?
Ne tua permaneã, quod mihi crimen obeſt?
Leniter ex merito quidquid patiare ferendũ,
Quæ venit indignè pœna, dolenda venit.

Accinit Iob. *Quantas habeo iniquitates, ſcelera mea atque delicta oſtende mihi.* & iterum *Non peccavi & in amaritudinibus moratur oculus meus?* rurſus, *Cur abſcondis faciem tuam, et arbitraris me inimicum tuum?* nec non id. c. 6. *Ecce non eſt auxilium mihi in me.* Quod Chryſoſt. ad Deum refert, declarátque Iobi ſenſum & doloris magnitudinem uſus ſimilitudine impuri amoris. ſic ille ait; *Si nec vivendum ſibi eſſe ampliùs putant ii, qui mulierum amoribus exulcerati, ab illis contemni ſe animadvertunt, quæ res amatori*

Iob. 13. 23. Iob. 17. 2. Iob. 13. 24. Iob. 6. 13. *Chryſoſt.*

ægritudinem affert intolerabilem; animæ, quæ erga Deum charitate vulnerata eſt, quanta fuerit ægritudo, ſi non ampliùs eum ſibi adeſſe arbitretur?

Quid, quòd cum Deum dicat ſibi ex amiciſsimo hoſtem atque crudelem redditum, illius tamen ad judicium atque tribunal ſæpe provocat, in quo ſuam illi probet vitæ juſtitiam, morum candorem animi pulchritudinem, quo magnam ſuę cauſſę fiduciá ſignificet ſub adverſo judice; amantium inſtar, qui ſuos amatores quâvis iniquos, quâvis non ſatis benè affectos, quàmvis faſtidioſos in cauſſa ſuæ formæ, atque pulchritudinis judices cõſtituunt; uti canebat Corydon,

Virgil Ecl.2.

Nec ſum adeo informis, nuper me in littore vidi,
Cùm placidum ventis ſtaret mare: non ego Daphnim
Iudice te metuam.

Quis (inquit Iob) *mihi det, ut veniam uſque ad ſolium ejus? ponam coram eo judiciũ, ut ſciã verba quæ mihi reſpondeat, & intelligam quid loquatur mihi.*

Quod verò ſe nunquam noctu quieſcere ſępe conqueritur, dolorem quidem exaggerat, ſed neſcio quid cum amore conjunctum ſonat: namque illud frequẽter amatores jactant, nequaquam ſe mutari vicibus, neque cæteris quieſcẽtibus, quieſcere. qualem pingit poeta.

Virg.4. Aene.

Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporẽ
Corpora per terras, ſylvæq; & ſæva quierunt
Aequora &c.
At non infœlix animi Phœniſſa, nec unquam
Solvitur in ſomnos, oculis ve aut pectore noctem.

Et in eandem ſententiam Catullus

Catul.

Iam nox ætheream nigris emenſa quadrigis
Mundum, cæruleo laverat amne rotas.
Nec me ſopierat menti Deus utilis ægræ:
Somnus ſolicitas deficit ante domos.

Cùm dormiero (inquit Iob) *dicam quando cõſurgam? noctem verterũt in diem, & rurſus poſt tenebras ſpero lucem.* Non aliter dicebat ille nequaquam ſe meliùs habere ſole occumbente, & ęſtu remittente, bobúſque ceſſantibus à labore.

Virg. Eclog. 2.

Aſpice aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci,
Et ſol decedens creſcentes duplicat umbras;
Me tamen urit amor, quis enim modus adſit amori?

Dolos quoque, & (ut ita dicã) calumnias & diſsimulationes Dei ſebenè callere oſtendit, *Licèt hæc* (inquit) *celes in corde tuo ſcio tamen, quòd univerſorum memineris.* ad amorem id quoque pertinet.

Virg.4. Aen.

At regina dolos (quis fallere poſsit amantẽ?)
Præſenſit.

Amantium more initia amoris ex alto repetit. id quod & apud Ezechielem infidæ ſponſę objicit Deus. *Tranſiens per te vidi te conculcari in ſanguine tuo, & expandi amictum meum ſuper te.* & in Canticis. *Sub arbore malo ſuſcitavi te.*

Ezech. 16.2. Cant. 8.5.

Eodem ſpectat, quòd velit Deus pro amoris ſigno repeti à ſua ſponſa amoris initia. *Amodo* (inquit) *voca me pater meus es tu, & dux virginitatis meæ.* non diſsimile id.

Ierem. 3.4

Virg. Ecl. 8.

Sepibus in noſtris parvam te roſcida mala,
(Dux ego veſter eram) vidi cũ matre legentẽ
Alter ab undecimo tunc me jã ceperat ann'.
Vt vidi, ut perii.

Iob ſua cum Deo benevolentiæ & conſuetudinis priſtina tempora revocat in memoriam. *Quis mihi tribuat, ut ſim juxta menſes priſtinos. ſecundum dies, quibus Deus cuſtodiebat me? quando ſplendebat lucerna ejus ſuper caput meum, & ad lumen ejus ambulabã in tenebris; ſicut fui in diebus adoleſcentiæ meæ, quando ſecretò Deus erat in tabernaculo meo.* Ergo jam nos dociles, attentos, benevoloſque lectores atque auditores poſtulat ea Iobi oratio; quam Dolor cum neceſsitate quadam, & vehementia extorquet, Sapientia ſubtiliter & ornatè componit, divini Amoris flamma acriter & animoſè incitat, & accendit.

Iob. 29.2.

III. *Pereat dies in qua natus ſum, & nox in qua dictum eſt, Conceptus eſt homo.*

1. *Natalem diem maledicit à Iob. de quo quadam ex prophanis.*
2. *Diem perire multipliciter exponitur. Actus circa impoſsibile.*
3. *Imperativus pro Optativo in Scrip.*
4. *Quorſum dies tribuatur nativitas, variæ rationes Lucina dea. Dieſpiter.*
5. *Nocti cur tributa conceptio. Explicatus Sapiens Corpus habet appellationem tenebrarum.*
6. *Vulgatus defenditur. Secunda conjugatio Hebræorum quomodo exponenda. dici pro fieri.*
7. *Maſculi nativitas auſpicatior. Explicatus locus Regum*
8. *Ieremiæ maledictio cum Iobi lamentatione comparata.*

Pereat dies. Ab ipſo primo ſuæ vitæ exordio inauſpicato rectè auſpicatur

I

omnium

Natalis dies apud Romanos.

omnium vitæ malorum enumerationem, atque execrationem. Natalis verò dies apud nationes omnes ſemper habitus fuit dignus religioſo cultu, ſacrificiis, epulis lautioribus: Romani quidem nullo die lautiùs vixerunt, aut ludis ſe magnificentioribus oblectarunt; fuit enim eorum dierum celebritas, non ſecus atque Deorum; ut ſcribit Macrobius. 1. Satur. cap. 16. Apud Perſas etiam teſte Herodoto magna dierum natalium religio; eandemque apud Aegyptios viguiſſe convivium Pharaonis ſuo natalitio die, Geneſ.40. probat; & apud Paleſthinos illud alterum Herodis Matthe. 14. ab hac verò & communi lege & conſuetudine lætandi excipiendi ſunt Gaditani referéte Philoſtrato, & Thraces auctore Herodoto; & Gymnoſophiſtæ & Brachmanes apud Stobæum; qui in lucem editos infantes lachrymis, mortuos vero lætioribus cantibus proſequebantur. quò ſe igitur ab illa etiam conſuetudine ſubducat Iob, natalem execratur, & nigro notat lapillo diem; optátque ut *pereat*. quod quidam exiſtimāt nihil aliud eſſe, quàm ſi diceret infauſtum illum, ominoſum. Sed certè plus aliquid poſtulat verbum *pereundi*, quod in fonte eſt *Abar*, mortémque & interitum affert. alii ad emboliſmum, & intercalationem referunt, ita ut non ille fixus, ſingularisque nativitatis dies, ſed quicumque alius annuis converſionibus rediens natali illi primo reſpondens, cenſeatur intercalaris, inſititius non naturalis, dignus qui ex cenſu & numero dierum expungatur, & pereat. ſimilis videtur illa locutio Num.6. cùm jubetur Nazaręus, coram quo ſubitò quiſpiam mortuus fuerit, caput illico radere, ita tamen *Ut dies priores irriti fiant, quoniam polluta eſt ſanctificatio ejus*; ideſt, ita ut priores dies non numerentur, non computentur (*que no valgan ni entren en quenta*) Hebræ. ut cadant, ſupple, de numero dierum. OnKelus legit, *Dies priores inutiles erunt* (*no firman de nada*) *Naphal* eo loco cadere, aut profugere etiam ſignificat; fugiant, dilabantur. ſed neque ſenſus hic omnino quadrare poteſt; namq; pars ſequens, quæ de nocte conceptionis agit, ſingularem quandam noctem deſignat; quare etiam ſingularem & pręfixum alium nativitatis diem poſtulare videtur. Ergo optare ut *dies* ille *pereat*, ex illo genere actuum eſt, quos Ariſ.3. Ethic. & Theologi dicunt eſſe circa impoſsibilia, & procedere quaſi ex conditione pręſuppoſita, Vellem, ſi poſsibile eſſet, neque me natum, neque diem quo natus ſum, mundo illuxiſſe, ut negato tépore numquam poſſet nativitas contingere. itaque, quo ad fieri poſsit, pereat, aboleatur illius memoria oblivione ſempiterna. quod autem ait Greg. c. 7. *perire diem*, non ſignificare optare ut nō ſit, ſed ut male ſit, *aliter enim* (inquit) *non poſſet amaritudine involvi, quod poſtea dicit.* hoc inquam, nihil obſtat his quæ diximus, nam que utrunique perinde impoſsibile eſt, aut præteritum diem nō fuiſſe, aut involvi denuo poſſe amaritudine; & dolens animus diverſa & interdum cōtraria maledicta congerere in eádem rem ſolet, ut illi ſuggerit ardor & ira. Imperativus autem iſte optātis eſt; quem Scripturæ morem obſervavit Origen. hom. 1. in cant, ſicut & id, *Oſculetur me*, O utinam; & id, *Sanctificetur nomen tuum*; O utinā ſanctificetur & ſexcēta alia. Futurū verò, quod eſt in exéplari, his Optativis ęquivalet. ſicut & id Pſalm. 5. *Lætentur omnes, qui ſperant in te, in æternum exultabunt* (exultent, o utinam perpetuò) *& habitabis in eis* (habita precor in illis, ceu in tabernaculo, habitationem iſtam tua umbra protege) Hinc verò videas hęc omnia ad vitæ tædium pertinere, quæ ex primordio illo, primàque luce derivata eſt, quare, mortis tenebras amat, Simile id Oethęi Herculis mortis votum,

> *Converte Titan clare anhelantes equos,*
> *Emitte noctem, pereat hic mundo dies,*
> *Quo moriar; atra nube inhorreſcat Polus.*

Dies, in qua natus ſum. Hujus ſententiæ ſenſum quidam confundunt cum verſic. 6. ſequenti; ſed perperam. ut inde conſtabit. nunc ex Alberto notandum diei nativitatem tribui, nocti conceptionem, quòd noctis frigiditas valeat ad retinendum conceptum ſemen, diei verò calor ad excludendum fœtum. ſed hoc tamen non eſſe omnino verum Divus Athanaſius docet quæſtione vigeſima octava ad Antiochum ex ipſa experientia; namque major hominum pars noctu naſcitur, noctu etiam moritur. at D. Thomas exiſtimat diē nativitatis dici, quòd Iob die

Marginal notes (left column):

Macrob. Herodotus in Euterpe.

Philoſtrat. li. 5 de vita Appollonii Herodo. in Terpſicore Stob.

2 Quid ſit diē perire

אָבַר

Rejicitur prima expoſitio.

Perire diē ad emboliſmum pertinere.

Num. 6, 12.

OnKelus נָפַל

Secūda expoſitio nō probatur.

Marginal notes (right column):

Vera expoſitio

Actus circa impoſsibile. *Ari. 3. Eth.*

Gregorio reſpondetur

3 Imperativus pro Optativo.

Origenes Cantic. 1. 1 Matth. 6. 9

Pſalm. 5. 21.

Seneca in Oetheo act. 4.

4

Albertus Quorſum diei tribuatur nativitas

Athanaſ.

D. Thom.

Infātes, licet noctu naſcātur, in lucem eduntur.

natus fuerit, & quòd diuturna nativitas auſpicatior habeatur. Sed exiſtimo diem natalem dici, tempus horam vè nativitatis, quæcumq; illa ſit, nocturna, aut diurna: cùm enim plures nocte naſcantur, in lucem tamen dicuntur edi, & nunquā natalis nox, ſed natalis ſemper dies dicitur, quo ex tenebroſa alvo in vitæ vſuram infans excluditur. Propter eáque Lucinam Deam finxit antiquitas (quæ eadem Iuno erat; ac Iuno Lucina vocabatur;) quæ adjuvandis parturientibus, & in lucem edendis fætibus præeſſe putabatur, cujus meminit, Auguſti, de civitate Dei lib. 4. c. 11. Cic. 2. de natur. Deo tum. eò reſpexiſſe videtur Ovidius, cùm in faſtis dicit.

Lucina Dea.

Auguſtin. *Cic.*

Grata Lucina dedit hac tibi nomina lucus,
Aut quia principium tu dea lucis habes

Ovid. 2. Faſt.

Eademque ratione Dieſpiter colebatur, id eſt diei pater, ut interpretatur Varro, Iupiter videlicet, quòd ut Auguſtinus ſcripſit, exiſtimarent partum perducere ad diem.

Dieſpiter *Varro* *Auguſt.*

5

Sap 7. 2.

Somnus fętui elaborando.

Et nox, in qua dictum eſt. Tenebræ & nox conceptioni locum præbēt, quam ſolet ſequi opportunus ſomnus ſovendo ſemini, & fætui elaborando. ut indicat Sapiens; *Decem menſium tempore* (videlicet poſt novem expletos inchoato decimo, quod eſt optimum & maximè naturale tempus naſcendi) *coagulatus ſum in ſanguine ex ſemine hominis, & delectamento ſomni convenente.* ſed præterea habuit etiam hominis conceptio rationem noctis & tenebrarum apud veteres illos ſapientes Pythagoram, & Platonē, qui, ut Macrob. refert, duas eſſe mortes cenſuerunt, vnam animæ, animalis alteram: per hanc abſolvi animam, & ad veras naturæ divitias, atque ad propriam libertatem remitti: per alteram verò, quæ vulgo vita exiſtimatur, animam ad quaſdam tenebras mortis, mortalis inquam corporis, impelli; habet verò in ſacro ſermone corpus tenebricoſi carceris, & ſepulchri nomen; ergo *nox fuerit; in qua conceptus eſt homo.*

Conceptio hominis dicitur nox.

Macrobius in ſomn. Scip c. 11.

Corpus mortale habet noctis nomen.

6

LXX.

Illud tamen, *In qua dictum eſt*, dupliciter accipi poteſt; primo cum Septuaginta legentibus, *Et nox in qua dixerunt*; ſupple nuntii. quò videtur reſpexiſſe Tygurina legens, *Nox in qua dixit nuntius*, & Pagn. *Nox, qua pater dixit*; alii; qua quis dixit Orig, quoniam conceptum pro nato accipit, ait, *Dictum ab obſtetrice.* ſed commodiùs & elegantiùs, ut tribuatur vox nocti more poetico, & juxta Hebr *nox dixit* (*la noche que pudo dezir*) tanquam teſtis non cęca ſed oculata conceptionis. Latinus interpres leniter atque Latinè, & quod procujuſque palato ad plura referri poſsit, *In qua dictum eſt.* & quidem multò, quàm alii hebraizantes, ſapientiùs atque veriùs. nam quædam ſunt in Hebręo activa, præſertim in ſecunda conjugatione, quæ debent paſsivè & imperſonaliter exponi. ſicut Geneſ. 15. *Reputatum eſt illi ad juſtitiam.* in Hebræ *reputavit*, & Iſai. 7. *Et vocabitur nomen ejus*; in Hebræ. *vocabit.* Pſalm. 86. *Numquid Sion* (Sioni in tertio caſu) *dicet* (ideſt dicetur) ſic etiam hoc loco, *nox dixit*, vel *nocte dixit*, non indiget ſuppoſito; perinde enim eſt ac, *in qua dictum eſt*. niſi fortè *dictum* hoc loco accipi poſsit pro ipſa re, quaſi diceret, nox in qua conceptus eſt homo. ſicut & Propertius aliquando dixit,

Tygurin. *Pagnin.* *Origenes*

Cōmendatus & defēſus vulgatus.

Secunda cōjugatio Hebræorum quomodo exponēda *Geneſ. 15. 6.* *Iſai. 7. 14.* *Pſal. 86. 5*

Dici autdenūtiari ꝓ ſeu.

Illa dies hornis cædem denuntiat agnis.

Proper. lib. 4.

Ideſt in illa die mactandi ſunt. Nam ſicut *verbum*, ita etiam dictum, aut narratum, vel nuntiatum, pro re ipſa quæ fit, & nuntiatur, accipi poterit.

Conceptus eſt. Quòd nunc de tertia perſona loquatur, cùm in priori parte, de prima dixerit, *natus ſum*, ſenſum non variat; nam ſolet ſæpe Scriptura tertiam perſonam pro prima uſurpare, prę ſertim adjuncto *hominis* nomine; ſimile id cap 7. *Militia eſt vita hominis*; cùm de ſe loquatur. de quo plura eo loco. ergo perinde eſt, ac ſi dixiſſet; *Et nox in qua conceptus ſum.*

Tertia perſona pro prima.

7

גֶּבֶר

Homo Gebber, nomen ſexus & virtutis maſculus, fortis, prævalens, quod bene quadrat, cùm de ſe loquatur; & cùm maſculi conceptio, aut nativitas auſpicatior, atque parentibus lætior exiſtat quaſi dicat, Homo, vir, maſculus conceptus, natúſque ſum, ſed non ideo non infælicisſimus hominum. ſimile id. 1. Reg. 4. cùm nurus Eli audito nuntio, quòd capta eſſet arca Dei, & mortuus eſſet ſocer ejus, & vir ejus ſeptimeſtrem infantem peperit; *In ipſo momento mortis ejus* (videlicet, ut deficientem recrearent) *dixerunt ei, quæ ſtabāt circa eam, Ne timeas, quia filium peperiſti* (nihil mali metuas, quoniam maſculi partus

Maſculi nativitas auſpicatior.

1 Reg. 4. 19.

non poterit nō esse auspicatus, & fælix) *qua non respondit, neque animadvertit* (videlicet quem in mediis ęrumnis natum videbat, non poterat non infælicem, & ad ærumnas natum judicare) *& vocavit puerum Ichabod* (id est inglorium; ut interpretatur Ioseph. lib. 5. Antiquitat. c. 16.) *dicens, Translata est gloria Dei Israel, quia capta est arca Dei, & pro socero suo, & pro viro suo.* Origenes *conceptum*, pro nato accipit & *Diem* atq; *Noctem* pro eodem, ita ut eadem res in utroque hemistichio homonymis vocibus repetatur; sicque postulare videtur locus ille Ierem. 20. huic nostro simillimus, in cujus utraque parte de nativitate est sermo; *Maledicta dies in qua natus sum, & vir qui anuntiavit patri meo dicens, Natus est tibi puer masculus.* sed certè in Ierem. est verbum (*Ialed*) quod primæ conceptioni opponitur, & significat nasci, aut parere; hic autem est verbum (*Harah*) quod significat concipere, aut gravidare; & opponitur partui & nativitati.

Iosephus. *Origenes.* *Ierem. 20. 14.* ילד הרה

8 Acerbior Ieremiæ, quàm Iobi lamentatio.

Sed in hac duorum locorum comparatione, multò difficilior, acerbiórque videtur Ieremiæ locutio, cum non solùm diei, sed nuntio nativitatis apertè maledicat: quàmvis intelligi oporteat nuntio non simpliciter maledicere, sed ea ratione, qua ad suas ærumnas relationem, aut conjunctionem aliquam habet, vt doctè eo loco notat D. Thom. alii, minùs licet leniter, non ex persona Ieremiæ, sed ex persona aliorum impiorum illa dicta esse volunt; repręsentat enim per mimesim, quid sibi imprecaturi forent impii, cùm ipse libertate jam, & incolumitate Dei beneficio potiretur. sicut & id cap. 4. *Væ nobis, quia vastati sumus.* ex persona populi dici, & intelligi debere ait Hieronym. & hunc sensum confirmare potest, quòd ante hujusmodi execrationes gratias agit, quòd Deus *animam pauperis* (videlicet suā) *liberaverit.*

D. Thom. *Ierem. 4. 13.* *Hieronymus.*

. IIII. *Dies ille vertatur in tenebras: non requirat eum Deus desuper, & non illustretur lumine.*

1. *Protractio tenebrarum calamitatis simbolum, sicut perseverans lux fœlicitatis.*
2. *Eloah in singulari. Requirere judiciale & forense.*
3. *Deum requirere ex judicis officio creaturas omnes, & extorquere confessionem.*
4. *Requirere pro interrogare, Deus instar Regis requirentis aliquid novi quo de nostro bono gaudeat.*
5. *Requirere, vehementer efflagitare. Festorum dierum institutio. In lege natura Sabbatismus. explicatus David, & Genesis.*
6. *Requirere benevolentia & providentia. explicatus locus Reg & Psal.*
7. *Circumloquutio Eclypsis. Consensus Isaia cum Iob.*

I.

QVod de die, & de nocte proposuerat, per partes exponit. *Dies illa*, quippè indigna, quæ luceret, debuisset absorberi sempiternis tenebris; vel, ne quid tam infaustum & ominosum haberet mundus, debuisset *dies ille* cum tenebris tanquam cum re longè potiori commutari. In origine habetur, *Dies ille sint tenebræ*; idest vicissitudo illa dierum, & noctium, quando Deus lucem divisit à tenebris, non deberet huic diei concedi: durarent sanè præcedentes tenebræ & nullum tempus infaustæ luci relinquerent; vicem suam nō perageret dies, execratio, & amplificatio infælicissimæ diei, ex diuturnitate & protractione tenebrarum similis. Isai. 13. *Obtenebratus est sol in ortu suo.* Quid miserius, quid ve lugubrius, quàm cùm deberet aurora surgere post statas noctis horas, iterum renasci tenebras, & efficere diei vicem? è contra fælicissimum atque lætissimum, cùm deberet Sol occumbere, & sortiri cum nocte vices, iterum solem reviviscere, & renasci; infra cap. 11. *Quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam; & cùm te consumptum putaveris, orieris vt Lucifer.* ergo (inquit) deterior illa mihi dies extitit, atque inimicior tenebris sempiternis; & quod de Aegyptiis tenebris Sapientia dicit, *Ipsi sibi erant graviores tenebris*, hoc de se ipso Iob affirmat; Mihi mea vita, ego ipse, à prima mei ortus luce gravior fui tenebris. quod enim de die, & de tempore dicitur, ad hominem, qui in tempore est, refertur, ut indicavit D. Thom. superiùs adductus ex. 2. 2

Genes. 1. 4 *Isai. 13. 10* *Iob. 11. 17.* *Sapien. 17. 21*

2 Eloah nom. Iudicis

Non requirat eum Deus desuper. Dei nomē hoc loco est, *Eloah*, in singulari, quod in frequēs est in sacro sermone, frequētissi-

mum in plurali, licèt singulari etiam usus sit Christus Dominus in cruce pendens invocans *Eloi, Eloi*; ut rectè observavit Iansen. c. 143. Concord. est autem *Eloah* nomen judicis efficacis, potentis. quod nomen hoc loco usurpat, ut ostendat se jure ac meritò maledictis lacessere suum natalem diem, & reum agere apud supremum judicem, cujus incorruptum judicium, & equitatem adversus illum imploret. *Requirere* autem, quod in fonte est, *Daras*, congruit cum judice; est enim aliquid, aut in aliquem inquirere ex judicis officio; forense verbum & judiciale. Psal. 9. *Quæretur peccatum illius, & nõ invenietur* idest, cùm inquiri cœperit de illius vita & moribus, abscondet se impius, fugiétque. & id Gen. 42. *En sanguis ejus exquiritur*, idest de Iosephi morte nùc post tot dies quasi ex judicis officio interrogatio, & quæstio fit. Erit igitur sensus; Cùm dies ille fuerit adeo ominosus, & sua luce, vitáque indignus, non oportet ad examen & judicium illum vocare, & quæstione extorquere; quid in eo mali gestum fuerit, & quantum injuriarum in illo acceperim; res enim constat omnibus; statim igitur nulla inquirendi mora, nullo se defendendi spatio concesso, Deus illum condemnet, & de plano judicet.

Marc 15. 34. Iansenius

Quid requirere דרש

Psal. 9. 35.

3

Deus Iudex requiret creaturas omnes in hominis causa.

Est verò observãdum ex hoc loco, Supremum judicem requisiturum esse creaturas omnes in hominis caussa judicanda, ut quæque testetur, quid homo judicio dignum egerit; quare requiret locũ, tempus, dies, horas, momẽta singula: ergo cũ id, quod egisti, aut cogitasti, aliquãdo tãdem egeris, aut cogitaveris, & dies atque tempus requirenda sint à Deo judice, fieri non poterit, ut aliquid latere possit tuorum scelerum. Psal. 99. *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, sæculum nostrum in illuminatione vultus tui*, idest sæculi vitæ, operum nostrorum tempus, & durationem coram tuis clarissimis oculis, & conspectu statuisti; ut quæstionẽ subeat, & de hominis vita, moribus, & actionib[us] singulis interrogata respõdeat. Sed dices Tempus, cum obscurum sit, atque consumat, opprimátq; res præteritas, ineptũ erit ferendo testimonio, non minùs quã obliviosus quidam, delirus, & decrepitus senex. Respondet David, idem temporis caliginem & oblivionem Deũ constituere *in illuminatione vultus sui*, idest ad lucem & radios suorum oculorum luce ipsa lucidiorum, & abyssum obscurissimam penetrantium, ut si tempus clarè & dilucidè, & satis explicatè aut nolit, aut non possit præ oblivione respondere ad interrogata, Deus illuminet, lucem præferat, & memoriam excitet, ut repetere possit ea, quæ aliquando fuerunt; & tanquam ad lucernam fulgentissimam *Illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.*

Psal. 99 8

1. Corint. 4. 5.

Deinde etiam *requirere* est interrogare, consulere aliquem. cujus exempla occurrunt passim. *requirere* itaque *diem*, erit interrogare, aut ab eo disquirere, quid in eo boni gestum fuerit. Videtur enim Deus, quem nihil latet, instar regis aut principis, qui provincias multas moderetur, nuntia accipere frequenter, & ex ipsis creaturis nuntiãtibus quasi cognoscere quidquid novi uspiam accidat; quod illi lætitiam, & voluptatem aferre possit. rem similem repræsentare videtur ille angelorum cœtus. 1. & 2. capite explicatus, cui præerat Deus, percontatus angelos unde venissent, quid novi vidissent, aut observassent; quasi magnam voluptatem ex nobis captet, si læta illi & fausta nuntia de nostra salute, incolumitate, vitę sanctitate angeli perferãt. ait itaque Iob, Hunc *diem non * requirat Deus*, namque nihil boni, nihil læti ab illo accipiet; si enim diem luctuosissimum interroget, & respondere compellat, infandum jubebit renovare dolorem.

4

Requirere p[ro] interrogare

Deus instar regis nuntia ex remotis p[ro]vinciis accipientis

* No ay para q̃ preguntalle pues no tiene cosa de bien que de cõtar sea

Tertiò, *requirere* à prædicta radice solet esse in sacro sermone sedulò & diligenter aliquid quærére, & quod habet Latinus sermo, aliquid exposcere, & efflagitare ardentissimis votis, summo studio. hinc dicitur Deut. 4. *Si toto corde quæsieris eum.* & Psalm. 21. *Laudabunt Dominum*, (non qui segniter aut tepidè, sed) *qui requirunt* (ardenter, ex toto corde, tota anima, omnibus viribus) *eum*. juxta quam vocis vim dupliciter poterit sententia nostra accipi; primò cum Divo Thoma, ut *non requiri diem* à Deo, sit Deum non exposcere eum diem, ut sibi consecretur, aut festus solennisq; instituatur; & libenter illum ad prophanos usus cõcedere statutos enim & certos quosdam dies Deus voluit sibi dicari, atq; sanctos sacrósq; haberi, vel

5

Requirere vehementer efflagitare

Deut 4. 29. Psal. 21. 27.

D. Thom.

Dierum festorum institutio.

in sui

in ſui, vel in alicujus accepti beneficii memoriam; atque dierum hujuſmodi obſervationis ſanctificationis ve rationem Deus exigit, atque ſtudioſe requirit, erit ergo hęc Iobi ſententia; Is dies tot malis violatus, tot ærumnis pollutus, uſibus ſacris aptus non eſt. Quorſum itaque ſanctum diem ſibi repoſcat Deus? *non * requirat illum.* præterea hujus diei obſervationem & rationem *non requirat à me Deus*, nam nunquam non erit mihi nigro notandus lapillo. neque verò huic ſenſui obſtat, quòd feſti potiſſimum dies poſt Legem inſtituti, & obſervati fuerint, Iob verò ante Legem vixerit; nam in omni ſemper lege feſtos quoſdam, & religioſos dies in Dei cultum inſtitutos fuiſſe oportet; neque non veriſsimile eſt antiquos patres in lege naturæ, fortè etiam Iobum, ſabbathizaſſe; in univerſum enim hac de re videtur Eccleſiaſticus dixiſſe cap. 33. dum illam quæſtionem de peculiarium quorundam dierum celebritate proponit, *Quare dies diem ſuperat, & iterum lux lucem à Sole?* id eſt, cùm idem Sol dies omnes efficiat, quare unus eſt altero celebrior? cùm omnes luces ejuſdem naturæ ſint, quare una lætior eſt, jucúndiórq; affulget quàm alia? Reſpondet; *A Domini ſcientia ſeparati ſunt.* nam Gen. 1. dicuntur *luminaria facta*, ut eſſent *in * tempora*, ſtatuta, & determinata, quando videlicet maxima hominum multitudo ad templum, vel ſacrum peragendum convenire ſolet. nam hoc ſignificat vox (*moghed*) quæ eo loco ſubeſt, congregationem, conventum; eadem vox vertitur *Solemnitas*. Iſai. 1. & cap. 14. dicitur *Mons teſtamenti*, id eſt congregationis; nam ad templum, quod in monte erat, conveniebat populus diebus feſtis. illud addam, hunc ſenſum placuiſſe Chryſoſtomo. *Non* (inquit) *diem illam tanquam ſuam ſibi vendicet Dominus.* licet quidem verbum Græcum apud Septuaginta ἀναζητεω, interrogare potius aut percontari, quam vendicare ſignificet.

Sed tandem illud requirendi ſtudium referre licebit, ad benevolam Dei providentiam, qua conſulit rebus omnibus, omnéſque requirit; quibus benefaciat; Requirit, *& vocat ea quæ non ſunt* (id eſt quæ ſunt obſcura & ignobilia) *tanquam ea quæ ſunt* (ut ſplendorem, & pulchritudinem conferat. quemadmodum, qui profuſæ cujuſdam in pauperes liberalitatis ſit, omnes egenos requiret, quibus poſsit benefacere; uti Abraham, qui in *ipſo fervore diei* ſtabat in oſtio tabernaculi tanquam in ſpecula, ne illum pauper, aut peregrinus præteriret; requirebat enim, cui benefaceret. Sic ſanè cũ impertiri lucem velit diebus omnibus, omnes dies requirere videtur, ut iterum annua converſione lucere mundo ſuo beneficio, lucéque accepta poſsint, ſi non iidem illi, ſaltem alii ſimiles illorum vicarii. quàm ſollicitè, quàm ſtudioſè requiſivit Saulem, quem in regni ſedem eveheret? nimirum *Iuſsit Samuelem applicare omnes tribus Iſrael, & cecidit ſors ſuper Benjamin; & applicuit tribum Benjamin; & cognationes ejus, & cecidit cognatio Metri, & pervenit uſque ad Saul filium Cis. quæſierunt ergo eum* (vides ſummo ſtudio requirentem ſuas creaturas Deum) *& conſuluerunt poſt hæc Dominum, utrum nam venturus eſſet illuc; Reſponditque Dominus, Ecce abſconditus eſt domi: cucurrerunt itaque, & tulerunt eum inde.* Requiſivit non minori ſolicitudine, & ſtudio Davidem latitantem: & in ſolitudine paſcentem oves. hoc cùm mente repeteret jam ad regnum evectus ipſe David, ſe à Deo aliquando requiſitum inter oves; cumque inſtar ovis errantis parùm abeſſet, quin in rabidos lupos incideret, *Erravi* (inquit) *ſicut ovis, quæ periit; quære* (pro tuo requirendi tuas creaturas munere) *ſervum tuum* me require cui benefacias. non aliter Deus dicetur requirere ſingulis annis, Verbi cauſſa, primum diem Ianuarii, ut illuſtretur lumine, & recurrat iterum, & referatur in numerum cenſúmque dierũ eo anno lucentium: ea ferè loquendi ratione dicitur Deus recordari mortuorũ cùm illos ad vitam revocat, ut infra c. 14. tum etiam Eccleſiaſtic. 3. *Deus inſtaurat, quod abiit.* propriè, ex Hebræo. & Septuaginta. *Deus requirit, quod expulſum eſt.* Diem igitur hunc, qui ſemel abiit, & elapſus eſt irrevocabilis, non revocet Deus ad lucem, non inſtauret, non requirat, non recordetur illius, neque redivivum mundo reſtituat. cum hac facit, lectio illa hujus loci, quam habent Phil[…] Divus Thomas, & quæ circumfertur nomine Origenis & Hieronymi, *Non requirat eum Deus deſuper, non ſit in recorda-*

Marginal notes (left): *No ſe afficione Dios a eſte dia ni lo meta en ſu cuenta, ni le abra la Ygleſia. — Feſti & ſacri dies in omni lege. — Antiquos patres in lege naturæ ſabbatizaſſe. — Eccle. 33. 7. — *Para dias ſeñalados — מועד — Requirere ad benevolã providentiã.

Marginal notes (right): Rom. 4. 7. — Geneſ. 18. 1. — 1. Reg. 10. 20. 21. — ℣. 22. 23. — Pſal. 118. 176. — Eccle. 3. 15. — LXX.

tione, & non illustretur lumine. Sed partem illam neque Hebræa, Chaldæa, aut Græca agnoscunt, neque habet editio Vaticana. Pluscula super hac re notat Franciscus Lucas.

6 — *D. Thom.* — Circumlocutio eclypsis.

Et non illustretur lumine. Divus Thom. solis eclypsim hoc loco intelligit. ad quam etiam Lyranus totam hanc sententiam retulit, quasi dicat, Luna, quæ semel soli se opposuerit, ne diem efficere possit, non recedat, sed perseveret fixa inter terram & solem, ut dies hic nullo illustratus lumine opprimatur, & intereat eclypsi sempiterna. Chaldeus lumen intellexit surgentis auroræ; *Non illustretur* (inquit) **matutina luce*, quasi dicat Nulla illi claritatis spes affulgeat. fortè vult, ut nullius sideris, neque cometę tremuli, & momentanea lux hoc die oriatur; & hac ratione consentiet ex utraque parte locus hic cum illo Isai. 13. *Stellæ cæli non expandent lumen, obtenebratus est sol.*

Chaldeus — *A dia tan triste no se le ria el alva. — *Isai. 13. 10*

V. *Obscurent eum tenebræ, & umbra mortis: occupet eum caligo, & involvatur amaritudine.*

1. *Quid obscurare ex Hebræo multiplex loci expositio.*
2. *Quid umbra mortis in sacris. descriptio Aegyptiarum tenebrarum.*
3. *Quid caligo. Quid amaritudo. Miseris nigrescunt omnia. & quare. explicatus Isaias.*
4. *Quid amaritudo, dies. Dies pro extremo.*

1 — גָּאַל

O*Bscurent eum.* Idem aliis verbis per expolitionem repetit, sed crescente oratione. Verbum verò obscurandi in fonte est *Gaal*, quod est jure aut pretio redimere, aut vendicare rem, quæ in aliena sit potestate cujus verbi usus est Exodi. 6. & Levit. 25. tum etiam significat rem per contrectationem, & devolutionem in alienas manus polluere, & inquinare; sic vertitur. Isai. 63. *Vestimēta mea inquinavi.* & Daniel. 1. *Ut non pollueretur.* consurget igitur is sensus, Tenebræ hunc sibi diem, tanquam proprium, & *jure debitum vendicent; jure tradatur in potestatem tenebrarum. vel secundò, Incurrant in illum diem, atque effundantur tenebræ, quæ illum inquinent, atque polluant: quidquid in isto die geratur, aut accidat, pollutum, inquinatum, minimè redemptum, minimeque sanctum habetor. sic indicavit Chaldæus, *Coinquinent illum tenebræ.* Pagn. & alii Hebraizantes. *polluant.* vel etiam, Tenebræ ita reddant diem hunc turpem, atque deformem, sicut est homo confossus vulneribus, & suo sanguine pollutus & cruentatus; namque in eo ipso die meo sanguine pollutus atque volutatus fui, dum nascerer. cadunt hæc omnia in proprietatem vocis.

Exod. 6. ℣. 6. Lev. 25. ℣. 25. — *Isai. 63. 9* — *Daniel. 1. 8.* — *Por pleyto y por justicia pueden sacar a este dia por suyo — *Chaldæus* — *Pagn.*

2 — *Iob. 10. 2.* — *Iob. 16. 6.*

Et umbra mortis. Amplificatio tenebrarum, qua non solùm Iob utitur hoc loco, sed etiam infra cap. 10. *Mortis caligo.* & 12. & 16. *Palpebræ meæ caligaverunt.* Hebræ. *in palpebris meis umbra mortis.* & cap. 38. ubi ponuntur *Portæ tenebrosæ.* idem habetur Isai. 8. & Psalm. 22. significat autem tenebras tristissimas, immedicabiles, deploratissimas, cujusmodi esse solet caligo, & obscuritas vel morientium, vel jam defunctorum in sepulchris; nanq; mors claudit oculos, & lumen eripit. hinc in mortis discriminibus opem Dei Illuminatoris implorat David, *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte.* &, *Dominus illuminatio mea, & salus mea; quem timebo, Dominus protector vitæ meæ.* vel umbra mortis, maximas atque periculosissimas tenebras significabit, quòd tenebræ secum afferant mortis metum, atque discrimen, vitæque occultas insidias. tum etiam cùm umbra aliquando idem sit, quod imago, aut species rei alicujus, in nocte, & tenebris, quidquid sentias, quidquid per medias tenebras, aut per lumen tenuissimum, & obscurissimū videre tibi videaris, mors apparet, mortísque imago, & similitudo. ita à *Tselem*, idest umbra, vel similitudo, dicitur *Tsalmaveth*, idest, *umbra mortis*. res hæc explicatur eleganti illa tenebrarum Aegyptiacarum descriptione Sapien. 17. *Neque enim, quæ continebat illos spelunca sine timore custodiebat; quoniam sonitus descendens perturbabat illos, & personæ tristes illis apparentes pavorem illis præstabant.* & paulo post. *Timore percussi illius, quæ non videbatur, faciei, æstimabant deteriora esse, quæ non videbantur,* & tandē inferiùs, *Sive spirit' sibilās, aut inter spissos arborum ramos avium sonus suavis, aut vis aquæ decurrentis nimiùm, aut sonus validus præ-*

Iob. 38. 17. — *Isai. 9. 2.* — *Ps. 22. 4.* — Quid umbra mortis. — *Ps. 12. 4.* — *Ps. 26. 1.* — Umbra idem quod similitudo, aut imago. — צֶלֶם — צַלְמָוֶת — *Sap. 17. 4.* — ℣. 6. — ℣. 18

cipitatarum petrarũ, aut ludentium animalium curſus invifis, aut mugientium valida beſtiarum vox, aut reſonans de altiſsimis montibus Echo, deficientes faciebant illos præ timore. Dicet ergo Iob; Dies ille obducatur umbra mortis, umbris letalibus, tenebris periculoſiſsimis, vitæ diſcriminibus, ſpectris, terriculamentis; quæ omnia continentur appellatione vmbræ mortis. quò reſpexit Pſalm. 22. *Si ambulavero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Hebr. & Hieronym. *Si ambulavero in valle umbræ mortis;* videlicet in valle altiſsima, & obſcuriſsima, plenáque timore, atque diſcrimine, non fingam animo ex arboribus latrones, neque ex vmbris veros hoſtes; non deludar neque terrebor ullis viſis, aut terriculamentis. quàm verò hæc omnia appoſité conveniant in animam peccati conſciam, quæ ſemper ſæva præſumit, quam tenebræ occupant, territátque *ſonitus folii volantis*, & *cùm pax ſit*, ſemper *inſidias ſuſpicatur*, aliàs dabitur opportunior proſequendi locus.

Pſal.22.4.

Vmbra mortis in animo impii.

3

Chald. Aquila. Theodotio LXX. Vatica. Exod.19.9

עָנָן

Occupet eum caligo. Chaldæ. Aquila, Theodotio, & Septuaginta Vaticani, pro *caligine*, *nubem* legunt, & rectè; cùm eadem vox (*Ghanan*) ſit hîc, & Exod. 19. *Veniam ad te in caligine nubis.* itaque nubes cæca, & tetra illi ſe diei circumſundat, quæ triſtiſsimas tenebras efficiat.

Et involvatur amaritudine. Congerit omnia, quæ poſſunt infauſtæ diei accidere incommoda. Plerique alii juxta Hebręũ legunt, Terreant eum amaritudines. & Aug. *Conturbent eum quaſi amaritudines diei.* Quid ſit autem *amaritudo* non convenit inter interpretes. nam alii vocem originalem cum Hæbræis deducunt a (*Camar*) quod eſt incaleſcere, incendi, exuri. Vt illi diei æſtum & ardentiſsimum cauma imprecetur (*Vn mortal bochorno*) ſed certè Vulgatus planè videtur vocem (*merire*) deduxiſſe à (*marar*) quod eſt amarum eſſe, & afflictionem, anguſtiáſque animi ſignificat, & quidquid amaram & luctuoſam vitam efficere poteſt. Ergo primò, à quibuſdam ſic accipitur, Hujuſmodi is dies ſit, cujuſmodi omnis lux videri ſolet iis, qui amaro ſunt corde. nam iis etiam lux infeſta, & injucunda videtur; cujus rei cauſſa Phyſica eſt, quòd ſpiritibus craſsis, tetris, obſcuris ad cerebrum & oculos aſcendentibus, omnia nigreſcunt calamitoſis. quam rem explicuit acutè. R. Moyſes Aegyptius lib. 2. Ductoris dubiorum cap. 30. ait enim accidente calamitate aliqua vix poſſe hominem luminibus vti, tum propter fumum ſuſpiriorũ, quo perturbatur viſus; tum etiam propter retractionem partium animæ ad interiora. cùm è contra accidat tempore læto, nam partes animæ diffunduntur ad exteriora, & ſpiritus viſibilis eſt clarus, & limpidus; propteréaque cuncta clariora, & illuſtriora videntur. atque hinc dictum exiſtimat apud Iſai. *Erit lux lunæ ſicut lux ſolis; & lux Solis erit ſeptempliciter. ſicut lux ſeptẽ dierum, in die, qua alligaverit dominus vulnus populi ſui, & percuſſuram plagæ ejus ſanaverit.* Vid. inferiùs. c. 17. verſ. 7.

Amaritudo quid

כָּמַר

מְרִירִי

מָרַר

Miſeris nigreſcunt omnia

R. Moyſes.

Iſai.30.26

Alii non quamcunque amaritudinem intelligunt, ſed quæ peculiari quodam die accidere ſolet; cùm in originali ſit *amaritudo diei.* Diem autem antonomaticè pro die mortis accipi in ſacris libris, prȩſertim Salomonis, certius eſt, quàm, ut probatione indigeat. erit ergo extremæ anxietatis, & diei luctuoſiſsimi exaggeratio: Ejuſmodi ſit dies iſte qualis eſſe ſolet moribundis extremus ille, longéque amariſsimus dies. ſicut etiam è contrario eſt fælicitatis juſtorum emphaſis, *Ridebit in die noviſſimo.* forſè verò iſtȩ omnes diei imprecationes peculiari quadam ratione reſpiciunt luctuoſiſsimum illum diem, quo è florentiſsimo ſtatu ad omnium bonorum amiſsionem, & malorum omnium perpeſsionem abjectus eſt ad eas, in quibus nunc tenebris jacet.

4

Ioan Forſt.

Dies pro extremo

Prov.31.

VI. Noctem illam tenebroſus turbo poſſideat: non computetur in diebus anni, nec numeretur in menſibus.

1. Turbo in nocte quid deſignet.
2. Nox ſub tenebris comprehenſa. diverſa dierum cõputationis ratio.
3. Noctium & lunationum obſervatio in computatione menſium. Meſis à luna dictus in Græco, & Hebr.

1

CVm non nisi dies sit, qui in diebus anni computari possit, existimarunt aliqui hanc etiam sententiam ad diē pertinere, quem propter nubila, & caliginē noctem appellet. sed verius, hinc incipere noctis execrationem, quam superiùs proposuerat. cum nocte autem si turbo misceatur, sævaque tempestas, illam efficiunt miserrimam, & periculosissimā, duploque terriorem; ut indicat. c. 27. *Nocte opprimet eum tempestas.* & Seneca,

Iob 27. 20. Senec. in Agamem. Act. 3.

Cùm subitò luna conditur stellæ cadunt,
In astra pontus tollitur; & cælum perit,
Nec una nox est, densa tenebras obruit
Caligo, & omni luce subducta fretum
Cælúmque miscet.

Porrò turbinis nomine cœlitus ejaculati, significari solet divinitus illatum supplicium. non aliter Nahum Deum pingit iratum. cap. 1. *Dominus in tempestate, & turbine via ejus, & nebula pulvis pedum ejus.* Rursus tenebræ permisto turbine pericula sunt, ubi nulla evadendi spes, nulla sani consilii capiendi lux affulgeat; sic viæ impiorum describuntur, *Tenebræ & lubricum, & angelus Domini persequens eos.*

Quid turbo in tenebris

Psal. 34. 6.

2

Non computetur in diebus anni. Nox ignobilior diei naturalis pars, simúlque cum die artificiali naturalem componit. & licèt non semper, ut Basilius voluit. Hom. 2. exam. sæpe tamen diei nomine cōprehenditur. qua ratione dictum est, *Factum est vespere, & mane dies unus.* non aliter, quā in sacra Scriptura solet census virorum fieri nulla facta mentione fœminarum, quòd hæ ad illos referantur. Cùm vero diras, & imprecationes has à die exorsus fuerit, indicasse videtur Diem naturalem tunc computari solitum à luce & ortu solis usque ad alium ortum, & lucē. quomodo ait Plinius lib. 2. cap. 77. Babylonios, & Chaldæos diem notasse; cùm alii tamen computaverint à vespera ad vesperam, alii à media nocte. Ait igitur; Dies nullus velit noctem teterrimam illam in connubium & societatem ducere; nullus dignetur hujus infaustæ noctis consortio.

Nox sub die cōprehēsa. *Genes. 1. 5.*

Computatio Diei ab ortu solis. *Plin.*

Babyloniorū & Chaldæorū computandi diei mos.

3

Nec numeretur in mensibus. Nullum habeat ista nox usum, neque quidē ad mensium supputationem. namque antiquissima fuit in mensibus lunaribus noctium, & lunationum observatio; quod & ipsum mensi nomen testatur, quod apud Græcos à luna dicitur, nam (*men*) mensis est, at vero (*mene*) luna. neque video cur Iasonius probabilius existimet, Græcum lunæ nomen potiùs deduci à nomine mensis, quàm nomen mensis à luna, cum ex re ipsa, quoad fieri possit, ipsorum nominum ordo & ratio ducenda sit. neque potiùs dicatur luna menstrua à mēse, quòd mense suum curriculum cōficiat; quàm quòd suo curriculo mensem efficiat, & describat. quare & nomen, & rationem mensium ad lunam, tanquam ad principium, & originem referri debere censent viri docti, atque inter alios Andræas Alciatus explicans verborum juris significationem. atque Macrob. lib. 2. in Somn. scip. cap. 11. vult Latinum etiam mensis nomen à Græca lunæ appellatione dictum. sic rectè aliarum linguarum nomina, & etymologiæ consentiunt cum prima Hæbræorum lingua, apud quos idem est mensis, & lunæ nomen, *Iareach*; quasi mensis dicatur, lunatio; & quòd quælibet luna nova suum efficiat mensem, habet numerum pluralem (*Ierachim.*) huc respexisse videtur id Ecclesi. 43. *à luna signum diei festi, luminare, quod minuatur in consummatione: mensis secundum nomen ejus est.*

Noctiū & lunationum observatio & cōputatio menstrua. Nomē mēsis à Luna.

μηνη *Iansen. Eccl. 43.* μηνός *Notatur Henric. in Thesau. Græc.*

Alciat. lib. de sexus de verborum signi.

ירח

ירחים

Ecclesi. 43. 7.

❧ VII. *Sit nox. illa solitaria, nec laude digna.*

1. Quid laus in sacro sermone.	*de parabola decem virgin. item & Psal.*
2. Noctes quædam solennes Ægyptiorum festum nocturnum.	*4. Nocturna laus fortè ad incantationem lunæ & stellarum referenda. Tenebræ solitariæ. Lux societatē nobiscum facit.*
3. Nuptiæ noctu celebratæ. Explicatus Matthæus	

LAVS hoc loco est (*Ranan*) quæ exultationem, lætitiam, cantum, acclamationem affert. Isai. 3. *Exultabit lætabunda & laudans.* & c. 54. *Decanta laudem.* Laus itaque est canticum, aut laus decantata; qua etiam ratione (ab alia licèt radice) Nehem. 2 dicuntur: *Chori laudantium*, id est canentium. Primus ergo sensus Lyrani & aliorū; Nihil hac nocte geratur laude dignum.

1 רנן *Laus, q. Isai. 35. Isai. 54. 1.*

2. Esdr. 12. 31. Lyra.

Secundò Vatab. ad itinera refert; Tam sit ominosa nox illa, ut in ea nemo se velit committere itineri; quodsi necessi-

Vatablus.

tas cogat aliquò proficiscendi, solitarius viator non audeat cantare pro levanda itineris molestia. sed duriusculè. Ienius, ut cum solitudinem, & silentium illi nocti precatur, significet noctes aliquas propter insignem aliquem eventum, aut celebrem cujuspiam rei memoriam celebrari solitas lætis acclamationibus, solemnibus cantibus, & lautissimis cœnis: namque cœnitabant quondam ad vesperam, & ad multam noctem cōvivia producebantur. tum musica suavior resonat in tenebris; deinde etiā nox claritatē & splendorem accensis luminibus addere videtur. Aegyptii ut testatur Herodotus lib. 2. festum celeberrimum habuerunt nocturnum, quod vocabant, Accensionē luminum. tum etiam noctu celebrabantur nuptiæ; propterea enim sponsæ comitēs præferebant lampades, aut accensas faces, ut constat ex parabola. 10. Virginū Matth. 25. nam sub noctem deducebant sponsam in mariti domū, ut scripsit Plutarchus in problem. cap 65. Festus Pompejus lib. 14. & id Catulli,

Vesper adest, juvenes cōsurgite vesper Olympo Expectata diu vix tandem lumina tollit. (po Iam veniet Virgo, jam dice hymenæus.

Quare moram faciente sponso, oportuit nuptias illas ad mediam usque noctem dilatas, in nuptiis verò laudes sponsi, & sponsæ decantabantur epithalamiis, juxta id Psal. 77. *Et virgines eorum non sunt lamentatæ.* Hebr. *Non sunt laudatæ*; quia antea quam nuberent, & nuptiali carmine laudarentur, vel mortuæ fuerant, vel sponsis in bello cadentibus innuptæ permanserant. ergo ut ad noctem redeamus, dicet Iob: Nullæ nuptiæ in ea nocte celebrentur; nullis cantibus, nullis luminibus illustretur, nihil lætum resonet, tota suspiriis & ejulatibus digna, quæ traducatur. sic etiam Religiosi habebātur, & infausti illi dies, qui nulli rei aut publicè aut privatim agendæ apti censerentur à Romanis; quorū meminit Macrob. 1. Satur. cap. 16. Gell. lib. 5. c. 17. Livius lib. 6. dec. 1. de quibus id canebant;

Nec viduæ tædis eadem, nec virginis apta Tempora, quæ nupsit non diuturna fuit.

Satis sanè fuerint hęc explicando huic loco: sed addam quoque, quod posset alicui fortè placere, ut *nox laude digna*, sit periphrasis noctis serenæ, & lucentis lunæ; laus verò, aut cantus sit ille qua olim utebantur in siderum aut lunæ in cantatione, cum carmine aut arte magica nubes aut caligo offundebatur sideribus; de quo infra dicam ℣. 9. nunc satis fuerit illud nutricis Phædræ sic Iunonem, quæ ipsa nemorum dea & luna est, precantis.

Intende, sic te lucidi vultus ferant, Et nube rupta cornibus puris eas. Detrahere nunquā Thessali cantus queāt, Nullúsque de te gloriam Pastor ferat.

Itaq; cùm cœca nox est, cùm luna cōdita, non opus est ulla incantatione, ullo ve carmine, quod *laus* dicitur; nemo cātu noctem illam, aut lunam sollicitat, neq; dignatur. Id itaq; vult, Nullum lunæ lumen habeat ea nox, non stellæ, non lumina illam comitentur, ergo obscura, & sine luce nox, solitaria est, nos dicere solemus, cùm stellæ lucent nocte serena, ipsas stellas, atque lumina societatem itineris, aut vitæ cum homine facere (*la Luna y estrellas hazen compañia*) tenebræ solitariæ sunt, neque huic ex positioni obstat fabulosum, aut superstitiosum id fuisse; namque ad fabulas interdum, vulgarésque opiniones alludit aliquando sacra Scriptura.

Senec. in Hippolyt. Act. 2.

2 Noctium solennitates.

Herodotus. Nocturnum festum Aegyptiorum.

3 Nuptiæ noctu celebratæ. Illustrata parabola. Plutarch. Festus Pomp. Catull.

Psalm. 77. 3.

Dies infausti rebus gerendis. Macrob. Gellius. T. Livius. Ovid. 5 fasto.

4

VIII. *Maledicant ei, qui maledicunt diei: qui parati sunt suscitare Leviathan.*

1. Lectio, & expositio Græcorum. Mysterium Incarnationis, Caro Christi hamus.	4. Quinta expositio nō contemnēda. Periphrasis piscatū. Quod harum munere explicat Iosephus Iudicis. Quod plorare in nocte.
2. Propositur prima Latinorū interpretatio. Nanta. Gens execrationibus assueta de Ceto quadam.	5. Præcedētes expositiones objiciuntur nonnulla. viri etiam lamentatores, illustratis Hamos & Zachar.
3. Impii Lucifuga. Dæmonem excitēt qui occasionem peccandi quærunt. Secūda expositio rejecitur.	7. Defensus Vulgatus Hebrææ vocis in Ecclesia Latina.
4. Proponitur Hebræorum expositio, & Leviathan vox unica vox.	8. Vltima expositio. Athletis exercitati diem et solem.

SEPTUAGIN. in singulari legunt: *Maledicat eā, qui maledicit diem illum, qui habet magnum cetum subjugare.* quod Græci & ex Latinis Ambros. lib. 2. in Luc. cap. 4. referunt ad Christum Dæmonis triumphatorem hac ratione; Qui paratus est vastissimum cetum Leviathan, id est sævissimum Dæmonem subjugare, & con-

I LXX. Expenditur lectio & expositio Græcorum.

primere,vel etiam provocare,& excitare
ad ſingulare certamen,is inquã,qui Deus
ſolus eſt, pleniſsimè, & cumulatiſsimè
maledicat huic nocti,in qua Dæmon a-
deo ſæviit; namque nemo alius poterit
hujus execrationis meritiſsimæ partes
abſolvere, & explere. addit etiam Didy-
mus rectè dictum eſſe, *Qui paratus eſt*; nõ-
dum enim myſterium Incarnationis erat
patratum;ſed tamen paratus erat Dei fi-
lius excitare, & expiſcari immanẽ illam
belluam immiſſo divinitatis hamo ob-
ducto carne ſuæ mortalitatis; quæ alle-
goria frequens eſt apud Patres; Carnem
enim Christi hamum appellant cum oc-
culto aculeo divinitatis Greg.homil.25.
in Evang.& lib.33.Moral.cap.7.& ſuper
1.Reg.cap.11.Greg. Niſſ.Orat.de Reſu-
rect.& alii ſuper Iob. 40. ut eo loco di-
cemus.Huic expoſitioni hæc favent.Pri-
mò,quòd plerique ad litteram exiſtimẽt
Diabolum dici Leviathan . de quo dice-
mus.cap.40. Secundò, quòd frequenter
in Scriptura numerus pluralis pro ſingu-
lari ſumatur & è contra.Tertiò, quòd li-
cuit Septuaginta verbum *ſuſcitandi*,in ver
bum *ſubjugandi* & vincendi converte-
re; ille enim erat ſuſcitandi finis ; eſt
namque *ſuſcitare*, provocare ad certamẽ.
ut de eodẽ Leviathan.ca.41. dicit Deus:
Non quaſi crudelis ſuſcitabo eum. Quę verò
huic ſenſui, ne litteralis ſit,obſtant, ſunt
hæc.Primò,mutatio numeri ; nam nõ ſo-
lùm in Hebræo pluralis eſt ; ſed in Græ-
co illum quoq; ſervarunt, Aquila, Sym-
machus, Theodotio,Complutenſes. Se-
cundò , quòd non cohęret cum antece-
dentibus,& conſequentibus, quorũ pri-
mus litteraliſque ſenſus humanas quaſ-
dam noctis & diei execrationes cõtinet,
ex humanis aut conſuetudine , aut con-
ſueto dolentium loquendi genere peti-
tas;quare tantum myſterium non vide-
tur primo ipſo litteraliſque ſenſu reliquis
partibus interſertum. exiſtimo itaque il-
lam eſſe Græcorum Allegoriam. de illa
verò,quã Latini ut Greg. c. 13.& Philip.
& Beda,afferunt.de Die,id eſt Antichri-
ſto , vel Diabolo tranſfigurante ſe in an-
gelum lucis;& de ſanctis vel Angelis,vel
hominibus, qui illum ſuſcitant,& contra
ſe provocant, nihil dicam; cùm longiùs
petita ſit , atque difficilior, quàm altera
Græcorum.

Christi caro cum aculeo divinitatis obductus hamus.

Præcedens expoſitio nõ litteralis.

Complutenſes. Aquila. Symmachus. Theodotio.

Quid de Græcorum expoſitione ſentiẽdum ſit.

2

Reliquorũ interpretatio bipartita eſt;
atq; ex eo dividi cæperunt interpretes,
quòd vocem *Leviathan*, proprium nomen
ceti,aut piſcis, quidam exiſtiment ; ita
vulgatam vocem illam retinent Septua.
Aquil.Symmach. Theodotio verò habet
Draconem; alii verò vocem , non unicam,
ſed duas eſſe credunt . quæ omnia expo-
nenda ſunt,ut vis ſententiæ intelligi , &
eligi optima poſsit.

Quid hoc loco Leviathã.

LXX. Aquila. Symmach. Theodotio.

Primò,ergo hunc ſenſũ ad litterã ꝓpo-
nit D.Tho.ut, *Qui parati ſunt ſuſcitare Levia
than*,ſit periphraſis piſcatorum,qui mag-
nos hujuſmodi piſces non invadunt niſi
in tenebris noctis; quare adventanti luci
tanquam inimicæ, & ſuis conatibus ad-
verſanti maledicunt. hi igitur ſua male-
dicta in hanc noctem convertant. ſolet
videlicet nautarum genus execrationi-
bus & maledictis immaniſsimis uti : ut
tunc fortè in proverbio eſſet , quod de
vectoribus apud nos vulgo jactatur: *Echa
mas peſſetes,y reniegos q̃ un barriero,o que un
carretero.* Sic etiam apud illos , Piſcatore
aut Nauta maledicentior. lenis ſenſus,
niſi illum exaſperaret lyrani objectio,
lucem potiùs,diemque favere capiendis
cetis: nam de illo nocturno piſcatu om-
nino tacetur ab auctoribus , & ab expe-
rientia.de quo.cap.40. dicemus: interim
longè diverſam ballenarũ capturam vi-
dere licebit in acceſsione Gillii ad Aelia-
num.Sed ſi has tenebras fugiamus , lice-
bit dicere, Piſcatores diei maledicere, in
quo non illis accidit bonus piſcatus,ſunt
enim infauſti quidam piſcantibus dies
quare ad malum vel ad bonum eventum
res piſcatoria trãſlata eſt, cùm in re qua-
libet dici ſoleat, *q̃ ſe echa bueno,o mal lance.*
ſicut & Plaut. in Bachid. dixit : *Piſcatus
meo animo hic tibi hodie evenit bonus.* Cùm
igitur per totam noctem laborantes, aut
etiam per diem nihil piſcium cæperunt,
luci etiam ipſi maledicunt.ſed hac ratio-
ne non opportuit de Leviathan,magniſ-
vé aliis piſcibus mentionẽ potiùs, quàm
de aliis quibuſcunque piſcibus fieri. Idẽ
ſenſus aptabitur commodiùs ſi ad nauta-
rum navigantiúmq; terrorem referatur,
cùm in immaniſsimam hanc belluam in-
cidunt;nam & territtat nautas , & demer-
git navigia, & ſæpe incautos opprimit,
aliquãdo enim inſulæ ſpeciem offert in-
tuentibus, cùm in ſummam aquam ena-
tavit.quod à Baſilio, Theodoreto, Pro-
copio ſcriptum eſt:hujus quoque metus

Secunda Divi Thomæ & Latinorum expoſitio.

Nautarũ genus diris & execrationibus familiare.

Aelianus ex Gillio.

Clarior redditur prima expoſitio.

Bonus piſcatus in Proverbio.

Emollitur ſẽſus præcedẽs.

Cetus navigãtes terrritat.

Baſil. Theodoret. Procopius.

Iob 14. 16.

atque trepidationis subitæ mentio fieri videtur infra. cap. 41. in descriptione Leviathan; *Cùm sublatus fuerit timebunt angeli, & territi purgabuntur.* navigātes igitur afflicti, diei, quo navim conscenderunt maledicunt; aut illam ipsam præteritam lucem, in qua certissimū naufragium timent, cùm excitarunt, aut tam propè accedunt, ut cetum excitent, & in se ipsos convertant, atque vel nolentes lacessant.

3

Tertia expositio circumloquutio impiorum.

Secundò, sumi potest illud, *Qui maledicunt diei*, pro circumlocutione impiorū, qui tenebras amant, & lucem aversantur, atque hi dicūtur *parati esse suscitare Leviathan*, id est quasi sublimem evehere, & colere Diabolum, atque illi obedire, & ejus voluntatē perficere: non solùm igitur bonis, sed etiam impiis optat haberi noctem hanc infaustam, & odiosam, nullisque gaudiis, aut voluptatis studiis perficiendis idoneam. hunc quoque sensum litteræ congruere posse D. Thom. existimat; cui favet illa impiorum periphrasis frequens in Scriptura, de qua cap. 24. dicemus, ubi longè pulcherrimè lucifugarum istorum vita describitur; qui *rebelles sunt lumini, & ignoraverunt lucem; si subitò apparuerit aurora, arbitrantur umbrā mortis, & sic in tenebris quasi in luce ambulant.* atque non ineleganter dicentur hi *suscitare Leviathan*, id est negotium perambulans in tenebris, Diabolúmque semper vigilantem comitari, & colere; & sanè tam alacres sunt ad malè agendum, ut etiam dormientem Diabolum (si dormire posset) ipsi * *parati sint suscitare*; & cogerent somno surgere, ut sibi, suisque conatibus adesset. sanè qui sibi ipsis occasiones quærunt peccandi, eleganter dicētur suscitare Diabolum; non enim omne peccatum ex instigatione Diaboli provenit, ut definiunt cum D. Thom. Theologi. 1. p. q. 114. a. 3. sed interdum nulla Dæmonis suggestione, ex pravitate affectus, & carnis corruptione. hi sunt qui mortem etiā fugiētem *manibus & verbis accersunt, & sponsiones ponunt ad illam.* in quos dictum est à Ierem. *Onager assuetus in solitudine, in desiderio animæ suæ attraxit ventum amoris sui.* ipsi enim & ventum voluptatis captant, & peccandi opportunitates diligenter inquirunt. Rursúsque dicentur non suscitare solùm, sed etiā *parati suscitare*, quoniam cùm sint ad omne scelus projecti, in ea semper animi (quam vocant) præparatione sunt, ut nullam peccandi occasionem prætermittant. Videbitur igitur sensus iste adjunctis his illustrationibus non inelegans: sed fortè quoque de allegoria suspectus propter illam *Leviathan* ad Diabolum translationem. tum etiam, quia si peccatum præcipuè respiciatur in his execrationibus, non cohærebit, precari ut peccatores quoque in hanc noctem maledicta conjiciant; si autem non propter peccatum; sed propter cōmunes vitæ ærumnas hæc dicat, incōgruè nunc interseretur mentio impiorū aut proborum hominum, quod non ad naturæ conditionem, sed ad morum dissimilitudinem pertinet. scio Burgensem pro hoc sensu acriter pugnare.

Iob 24. 13.
Vers. 17.

Impii Lucifugę

* El Diablo no duerme, pero estos bastavan a despertallo.

Qui quęrit occasiones peccandi suscitare dicitur Diabolum.

D. Thom.

Non omne peccatum ex instigatione Diaboli.

Sap. 1. 16.
Ierem. 2. 24.

Impii quorsū dicatur parati suscitare.

Præcedens expositio nō valde probatur.

4

Expositio quarta.

Tertiò, vocem *Leviathan*, non unicam, sed plures voces Rabbini, & hebraizantes esse contendunt; qui iterū divisi sunt. Lyranus hanc se veram litteram ex Hebræis afferre dicit: *Maledicant ei, qui maledicunt diei expectantes orbari de societate sua* videlicet hi sunt miserrimi homines, qui vitam fastidiunt, & vel ab uxorum convictu, & familiaritate, vel à cōmuni mortalium societate separari desiderant, atque suam vitam, & lucem ipsam execrationibus vexant. Burgensis quoque additione secunda, hunc sensum Hebræorum agnoscit. eo enim modo explicant quoque R. Salomon, & R. David in comment. nam (*Lavah*) adhęrere, aut copulari significat; unde *Leviathan* trisyllabū est nomen cum affixo, *copulatio sua*, vel *eorum*. sed quod Pagninus ait, neminem Hebræorum cum Lyrano esse, fortè pertinet ad aliam partem, quam ille pro *suscitare*, orbare vertit; & quidem non valdè longè ab Originali; nam (*Ghur*) quod *suscitare*, & evigilare significat, aliquando etiā est nudare, spoliare, orbare, ut Isaiæ. 32. *Excute vos, & confundimini.* propr. est, *exuimini vos, & nudamini.* vel ut Septua. *Exuimini, nudi fiamini.* quo loco eadē vox subest. Habac. 3. *Suscitans suscitabis arcum tuum.* alii legunt: *Nudatione nudasti arcum tuum.* id est, non habuisti in occulto, sed manifestè illum protulisti, ut tuum auxilium omnibus faceres. ut elegāter Pag. reddit, *Manifestatione manifestabitur.* eōdēq; reddit; * *suscitans suscitabis.* sensus hic id minime bonū habet, quòd minimè potest nostræ lectioni convenire. nisi ea fortè ratione, quæ inferiùs explicabitur.

Lyran.

Burgens.
R. Salomon.
R. David.

לְוָה

לִוְיָתָן

Pagninus.

עור

Isai. 32. 11.
LXX.

Habac. 3. 9.

Vatab. & Regia.

Pagnin.

* Alço y descubrio la mano, y el arco para animar a los suyos.

Alii

5 Quinta expositio. *Aben Esra. R. David. R. Levi. Regia. R. Mardoch.*

Alii verò vocem *Liviathan*, duas esse voces existimant significantes, *luctum suū*. ita Aben Esra. R. David in lib. radic. R. Levi in commēt. hoc sequūtur hebraizantes omnes. Pagn. Vatab. in annotat. Regia. Hebræus apud Cajetanū. at Rabi Mardoch. in suis concordantiis simplicem vocem existimare videtur, ait enim *Liv-iathan*, idem esse, quod, *Ebel*, id est luctus. ex quo is totius sententię sensus cōsurget; *Qui maledicunt diei*, videlicet, qui propter ærumnosissimam vitam, lucem habent invisam, tum etiam, *Qui * parati sunt suscitare luctum*, id est, qui parati sunt suscitare fletum, & lachrymas fundere; ac si ad manus illas præsto haberent; vel ut sit periphrasis lamentatricum, & præficarum. nam erant etiam apud Hebræos lamentatrices, quarum Ieremias meminit. cap. 9. *Vocate lamentatrices, ut veniant; & ad eas, quæ sapiētes sunt, mittite, & properēt, festinent, & assumant super nos lamentum; deducant oculi nostri lachrymas, & palpebræ nostræ defluant aquis.* Et infrà: *Audite mulieres verbum Domini, docete filias vestras lamentum, & unaquæque proximam suam planctum, quia ascēdit mors per fenestras.* & Cantatrices appellantur. 2. Paral. 35. *Cantores atque cantatrices lamentationes super Iosiam replicant.* has Latini appellant præficas, quarū munus his verbis definit Nonius Marcellus. *Præficæ dicebantur apud veteres, quæ adhiberi solent funeri mercede conductæ, ut & flerent, & fortia facta laudarent.* luculentiùs hac de re Varro lib. 6. *Præfica ut Aurelius scribit, mulier ab luctu quæ cōduceretur, quæ ante domum mortui laudes ejus caneret, hoc factitatum Aristoteles scribit in libro, qui inscribitur Nomina Barbarica, cujus testimonium est, quod Fretum Nevii: Hæc quidem hercle opinor præfica est, nam mortuos cōlaudat. Claudius scribit: ea quæ præficeretur ancillis quemadmodum lamentarentur, præfica est dicta.* sic Varro. accinit quoque Festus Pōpejus, qui dicit præficas dici mulieres ad lamentandum mortuum conductas, quæ darent cæteris modum plāgendi, quasi in hoc ipsum præfectas. quæ omnia ad amussim respōdent illi Ieremię loco, ubi illæ sunt lamentatrices, quæ alias comites planctum docēt. Quas plāgēdi magistras, Servius, cujus in antiquitate asserenda non levis est auctoritas, ad illud Vergilii 6. *Ferales ante cupressos*, appellat Principes luctus. & lib. 9. ad id. *Nec te tua funera mater.* easdem vocat

*Los ō tienē las lagrimas tan a mano, q̄ lloran q̄ quādo se les antoja.

Periphrasis præficarum. *Ierem. 9. 17.*

2. Paralip. 35. 25.

Præficarum munus. *Nonius Marcellus.*

Varro.

planctus, non doloris principes. cui ex sacris quoque Procopium adjungemus, is enarrans id Iudic. 5. *Per fenestram respiciens ululabat mater ejus.* videlicet cum cōtemplaretur ex alta aliqua fenestra socios filii sui Sisaræ fugientes ex prælio; ibi nos habemus, *Vna sapientior cæteris uxoribus ejus hæc socrui verba respōdit.* ille secundùm Septuag. legit: *Sapientes principes ejus responderunt ad eam.* Et sic ait: *Lamentatrices sic Scriptura vocat, sicut in Ieremia; hujusmodi enim in luctu constitutis esse videntur, describit atque lamentationem, quam vicissim eduderunt ex, quas principes, seu duces lamētationis vocat.* & quidem ut ex Hebræo constat, in ea lectione Septuag: *Principes*, non est masculini sed fœminini generis. putavit ergo proculdubio Interpres, quoniam in Hebræo dicebantur mulieres principes atque sapientes, intelligi uxores Sisarę; & quidem non leviter; namque præficę eos potissimum lamentabantur, quibus propinqui nō essent; quare in Sisarę funere, uxores ipsę, & mater atque propinquæ præficarum munus in plagendo obibāt. de illo sic scribit Nonius Marcellus. *Nenia ineptum, & inconditum carmen est, quod adducta mulier, quæ præfica dicitur, iis, quibus propinqui non essent, mortuis exhiberent.* sed sive uxores quoque fuerint, sive non, certè *Sapientes*, ibi dicuntur, sicut & in Ierem. peritæ lugendi, & plagendi mortuū modis flebilibus, atque magistræ & principes, quæ cæteras docerent, & velut præcentrices plāgendo præirent. Hæ igitur commodissimè dicentur *suscitare luctum*, nam ipsæ incipiunt, & præeunt. eædem quoque dicentur *suscitare societatem suam*, nam aliæ comites, & socię funeris illas sequebantur; magistræque cæteras ad hortabantur ad luctum; tum etiam fortè excitabant summo mane; cùm enim pluribus diebus lugerent, defunctum oportebat noctu interquiescere & à plangendo cessare. quare non ad communē planctum, sed ad planctus & doloris exaggerationem illud pertinet Ierem. 9. *Plorabo die ac nocte interfectos populi mei.* & cap. 14. *Deducant oculi mei lachrymam per noctem & diem, & non taceant.* & Thren. 1. *Plorāvit in nocte.* & Thren. 2. *Deduc quasi torrentem lacrymas per diem & noctem, non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.* lamentatrices itaque cùm deberent instaurare, & suscitare summo mane lamentationes &

Procopius. Iudic. 5.

Vulgatus de sensus & elucidatus.

Nonius.

Exaggeratio planctus, cum nocte fit. *Ierem. 9. 1. Ierem. 14. 7.*

Thren. 1. 2. Thren. 2.

planctum nocte intermiſſum, adventanti diei maledicebant; quare de iiſdem accipi poterit: *Qui maledicunt diei, &, Qui parati ſunt ſuſcitare luctum ſuum.* vel ſi fortè non placeat; quòd non omnino certa videatur illa noctu interquieſcendi conſuetudo, poterit utraque illa pars ſeorſū accipi, ut ſupra indicavimus, cùm ſenſus conſtet; optat enim, ut lamentatrices & præficę omnes non eant conductæ ad alicujus funeris lamentationes exequendas, ſed hujus noctis cladem, & ſuam ipſius Iobi mortem, & funus (mortuū enim ſe cenſet, cùm in mortalem vitam editus eſt) plāgant, & lamentētur omnes; ſéque ipſas magiſtræ, atque principes ad plangendum cæteras adhortentur, & exſuſcitent.

Objicitur prę cedenti expoſitioni.

Sed huic quoque expoſitioni objiciamus primò, veriorem judicari potuiſſe, ſi non in genere maſculino, ſed fæminino diceretur; *Quæ parata ſunt ſuſcitare.* Secundò, ſi illa placuiſſet Latino interpreti, vocem Hebræam non reliquiſſet intactam; quid enim facilius & clarius, quā dicere *luctum ſuum*, aut *ſocietatē ſuam?* pręſertim cum interpres non tenebras, ſed claritatē & lumē afferre debeat orationi; Tertiò, nam, ut ſupra ex Varrone, & Ariſt. adduximus, Phryges fuerunt hujus inſtituti, & lugubris cantus inventores; iidémque eundem docuerunt Aeneam; ſed hi longè poſt Iobi, & Moyſi ætatem vixerunt. accedit etiam, quòd triſtis ille, & lugubris cantus Nænia Græcè dicitur, nomine videlicet Phrygio; ut Pollux in Onomaſt. auctor eſt; eſt autem Nænia (ut inquit Feſtus) carmen, quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam; quare aliquando Catullus *barbaram tibiam* dixit; id eſt funebrem illam, quæ à Barbaris ſeu Phrygibus inventa fuit. nam Barbarum pro Phryge dicebant; & ſic etiam apud Iuris conſultos Barbaricarii ſunt Phrygiones, qui veſtes acu pingunt; & Barbaricæ veſtes, eædem quæ Phrygiæ. vide Alciatum, & Cujacium tit. de excuſatione artificum. L. 1.

Phryges invē tores cantus lugubris.

Pollux.

Feſtus.

Catullus.

Barbarū pro Phryge.

Alciat.

Cujac.

Reſp. ad primum.

Primò reſponderi poteſt, non tantùm lamentatrices, & cantatrices, ſed lamentatores etiam & cātores dici in Ieremia, loco ſuperiùs adducto; tum etiam Hamos. 5. *Vocabunt agricolam ad luctum, & ad planctum eos, qui ſciunt plangere.* Cujus loci ſententia non eſt accipienda de illis, qui ſenſus alicujus aut plangendi participes eſſe poſſunt, ut frigidè quidam interpretati ſunt; ſed de illis, *qui* (ut Hieronymus dixit) *ſciunt more provinciæ præcinere ad concitandas lachrymas.* quos & tibicines fuiſſe ex Matthæi nono habemus. ſed ille præterea illuſtris in hanc rem locus eſt Zach. 12. Vbi ille infidelium Iudæorum planctus deſcribitur ſuper Chriſti paſſione, unde ſibi tot calamitates aſciverint. *Planget terra, familia & familia ſeorſum; familia domus David ſeorſum, & mulieres eorū ſeorſum familiæ domus Nathan ſeorſum, & mulieres eorū ſeorſum, &c.* Quo loco licet Cyrillus ridiculum & ſtultum dixerit intelligere mares hinc, illinc fœminas lamentum feciſſe; ſed ſeriò id aſſerendum putat Theodoretus; *Per tribus* (inquit) *diviſi ſeorſum viri à mulieribus, & mulieres ſeorſum à viris hoc obibunt.* & quidem etiam videtur virorum plāctus indicari in Chriſti Domini Paſsione; nā dicitur Lu. 23. *Sequebatur illum multa turba populi, & mulierum, quæ plangebant & lamentabantur eum* & hæc etiam videtur eſſe *turba* illa *tumultuans.* Matth. 9. Adde eam generum differentiam ſępe confundi in Sacro ſermone, & alterum pro altero frequenter poni.

Viri lamentatores.

Qui Tibicines.

Zach. 12. 12.

Cyrillus.

Theodoret.

Luc. 23.

Ad ſecundum, Cajetanus ſcripſit propter metri mēſuram, & ſonitum, eam vocem Hebræam retentam. ſed quid, quòd in Latina verſione nullā eſt metri menſura, quæ ſervanda fuiſſet? at (dicere Cajetanus poterit) eſt ſuus ſonit⁹ certè quodam vocum & dictionum numero conſtans, qui metrum ſonat, qui periret pluribus vocibus aut additis, aut detractis in una ſententia. fortè verior cauſſa, Vocis illius difficultatem, & dubitationem de vero ſenſu, aut etiam fœcūditatem vocis in Originali plura ſignificantis impuliſſe interpretem, ne in anguſtias Latinas compelleret, ſed liberiorem relinqueret, cui quiſque pro ſua diligentia, atque parato ſuum ſenſum tribueret ex plurimis, qui in illam cadere poſſent. neq; mirum videri debet hanc vocem ex Hebræo retentam hoc loco, cùm plures alias variis de cauſsis in Eccleſia Latina Græcas & Hebræas receptas habeamus, ut *Amen, Allelujah, Hoſanna, Racha, Maranatha.* qua de re diſputat. Hieronymus epiſtola 137. ad Marcellam, & Auguſt. 2. de doct. Chriſt. cap. 11. & epiſtola. 178. ex quo etiam genere

Cajetan.

Plures Hebræas voces retinet Eccleſia Latina.

Hieronym.

Auguſtin.

Chriſoſt.

Pſalm. 73. 15.

nere eſt ille locus Pſalm. 73. *Tu ſiccaſti flu-vios ethan.* quod nomen non eſſe propriũ, ſed appellativum ipſe etiam Hieronym. agnovit, qui legit, *Siccaſti perennes fluvios.* denique ſicut plura nomina propria, appellativis vocibus reddit interpres (de quo dicemus cap. ultimo) ita aliquando plura appellativa, quaſi propria ſint, intacta, atq; illorum ſignificationem noſtro labori inveſtigandam relinquit.

Hieronym.

Vulgati interpretis cõſuetudo.

Ad tertium unico verbo, res illa de origine cantus funebris incerta eſt, neque mirum prophanos ſcriptores ad Sacras litteras antiquiores illius originem non revocaſſe.

Sed proponamus tandẽ peculiare aliquid non omnino inutile ad hujus prædifficilis ſententiæ illuminationem. Potuit ſanè Iob reſpexiſſe ad priſcum illum Athlantum inſtitutum. Sunt autem Athlantes juxta Athlantem Aethiopię montem, vulgo Athlantes dicũtur; Herodoto Naſamones; Pauſaniæ in Atticis Loxitæ; hi ſoli occidenti maledicebãt, oriẽtem quoque maledictis excipiebant. Hujus rei teſtis Herodotus lib. 4. verſus finẽ ubi de Athlante monte diſſerit. *Hi* (inquit) *ſolem tranſcendẽtem exectrãtur, eiq; præterea omnia convitia ingerunt, quòd torridus, & ipſos, & regionem perdat.* idem Nicolaus Damaſcenus non ignobilis hiſtoricus apud Stob. Serm. 44. ſcribit. Quanquam (ut rectè obſervavit Fredenandus Pincianus caſtigans Pomponium) corruptè legatur Apharantes pro Athlantes. Pomp. Mel. lib. 1. de ſitu Orbis, cap. 8. *Solem execrantur & dum oritur & occidit, ut ipſis agriſque peſtiferum.* Solin. cap. 44. Polyhiſt. *Athlantes* (inquit) *ab humano ritu prorſus exulant. diris ſolis ortus excipiunt, diris occaſus proſequuntur; uſtique undique torrentis plaga ſidero oderunt Deum lucis.* & quidem videntur Latini hęc mutuati à Plin. qui lib. 5. ca. 8. ſic ſcribit; *Athlantes degeneres ſunt humani ritus, nam neque nominum ullorum inter eos appellatio eſt, & ſolem orientem, occidentémque dira imprecatione contuentur, ut exitialem ipſis agriſque, neque inſomnia viſunt, qualia reliqui mortales.* & cap. 1. de Athlante, & de Athlantis incolis hæc ſcripſerat; *Incolarum neminem interdiu cerni, ſilere omnia haud alio quàm ſolitudinum horrore; ſubire tacitam religionem animos propiùs accedentium, prætérque horrorẽ elati ſuper nubila, atque in viciniam Lunaris circuli. Eundémq; noctibus micare crebris ignibus.* Ergo ad horũ hominũ antiquiſſimorũ inſtitutũ ſpectare videtur Iob in hanc ſententiam; Illi etiam homines, quibus nox in delitiis eſt, & lux infeſta, ideóque ſolem orientem exectãtur, & noctu crebris luminibus utuntur, hanc etiam infælicisſimã noctem diris, & maledictis proſequantur.

Athlãtes qui, & quod illorum inſtitutum.

Herodotus.

Pauſanias.

Nicolaus. Damaſcenus.

Fredenandus. Pincianus.

Mela caſtigatus.

Solinus.

Plinius.

Hæc habui, quę in hoc prædifficili loco lectori proponere, cujus erit ex pluribus optimum eligere, aut certè melius aliquid afferre. interea verò dum alius nõ comparet, ſenſus hic ultimus, aut etiam penultimus videtur non omnino rejiciendus.

IX. Obtenebrentur ſtellæ caligine eius: expectet lucem, & non videat, nec ortum ſurgentis auroræ.

1. Stellarum denegatio, & luciferi matutini, de inſigni calamitate.	*4. Ars magica detrahendi Lunam & Stellas, & quid Detractationis apud Latinos.*
2. Vel fulminis ſplendorẽ deſiderant miſeri.	*5. Palpebra auroræ quid. Sol cœli oculus.*
3. Stellas cœlo cadere, quid.	

1

OPTAT ut nihil omnino lucis huic nocti concedatur, nulla matutina crepuſculi, vel auroræ advẽtantis ſigna. *Obtenebrentur ſtellæ*, illę videlicet, quæ in matutino crepuſculo affulgere ſolẽt, qualis eſt Lucifer matutinus. vel, omnino nullæ ſtellæ. *Lucem exſpectet*, diurnam videlicet, quæ tantis ærumnis finem afferat; ſed tamen fruſtra. vel in univerſum, Lux nulla vel fulguris, vel fulminis illi affulgeat; quod in extremis malis naufragi numerare ſolent; uti illud Senec.

2 Vel fulminis lumen deſiderant miſeri. Senec. in Agã. act. 3.

Nec hoc levamen denique ærumnis datum eſt,
Videre ſaltem, & noſſe quo pereant malo,
Premunt tenebræ lumina, & dira Stygis
Inferna nox eſt; excidunt tamen ignes,
Miſeriſque lucis tantæ dulcedo eſt mala,
Hoc lumen optant.

Ita verò obtenebrari poſtulat ſtellas, ut cœlo cecidiſſe videantur, id eſt periiſſe omnino. quod de extremis quoque temporibus calamitoſisſimis dictum eſt, *Stellæ de cœlo cadent.* uti idem eodem loco dixit.

3 Stellas cœlo cadere. Matth. 24. 29.

Subitò luna conditur, ſtellæ cadunt.
In aſtra pontus tollitur, & cœlum perit.

Sic cum carmine incantatorio, aut arte magica offundebatur tetra nubes lunæ

4 Ars magica

& ſtellis,

4 Detrahere cælo lunã & ſtellas. *Virg. Eclog. 8. Interpres. Appollonii.*

& ſtellis, cæcidiſſe de cælo exiſtimabãt, & ſuis ſedibus extractæ; uti ille,

Carmine vel cælo poſſum deducere lunam.

Et Appollonii interpres in Argon. ita perſuaſum fuiſſe narrat, Magos ſolem, & lunam detrahere, ut uſque ad tempora Democriti Ecclipſes iſtorum ſiderum detractiones ſint nominatæ.

5 Palpebræ auroræ quid.

Nec ortum ſurgentis auroræ. in Hebr. *Palpebra auroræ*, id eſt primus albicantis auroræ ſplendor, quẽ alii pœtæ radios, capillos, pennas auroræ dicunt. Septuagin. *Luciferum Orientem.* Verùm inter reliquas tranſlationes hæc Palpebrarum illuſtrior eſt, quòd oculum cæli reſpiciat, namq; Solem cæli oculum videtur aurora quaſi poſt nocturnum ſoporem, & clauſa lumina, iterum diductis, & apertis palpebris vigilantem & videntem mundo reddere. Aug. legit, *& permaneat*, id eſt obruatur & ſepeliatur hæc nox ſempiternis tenebris.

X. *Quia non concluſit oſtia ventris, qui portavit me, nec abſtulit mala ab oculis meis.*

1. *Infantis venter dicitur alvus materna. Quid concludere vulvam aut ventrem, explicatus Geneſ.*
2. *Quatuor Dei claves quæ ſint ex Chaldæo. Deo peculiariter tribus ſterilitatem, aut fœcunditatem.*
3. *Videre, & oculus ad timorem, vel ad experientiam referuntur.*

1 Chaldæus.

QVONIAM in fonte eſt, *ventris mei*, Chaldæus accepit de ipſo Iobi ventre, ſic enim legit: *Quia non concluſit portas maxillarum mearum, quæ ſunt oſtia ventris.* quaſi diceret, Quia mihi reſpirandi facultatem non abſtulit, neque os obſtruxit, ne lactans mammas appeterem; ſed certè res ipſa eſt, quam noſter interpres expreſsit, ut *Iobi venter* dicatur materna alvus, quæ illum portavit. Catenæ auctor, & ex Latinis plerique hoc referunt ad nativitatem; Cur in vitam, & lucẽ patuit aditus? quare nõ potiùs nox intra materna viſcera me oppreſsit? ſed quia ſimilis imprecatio ſubditur verſiculo 11. & quia aliud poſtulat familiaris Scripturæ locutio, ſenſus erit; Quare ea nox tempus, & horam meæ conceptioni præbuit; & non potiùs antequam conciperer, matrem meam ſterilem reddidit, cõgrediendi-ve facultatem non ademit? in hunc ſenſum dictum eſt Geneſ. 20. *Concluſerat Dominus omnem vulvam domus Abimelech*; id eſt uxores illius reddiderat ſteriles. OnKelos, *Concluſerat Dominus omne oſtium vulvæ.* quod licèt quidã intelligant, nõ potuiſſe uxores Abimelech eniti prolem maturam, aut parere; verius tamẽ eſt, non potuiſſe concipere &. Gen. 29. *Aperuit Dominus vulvam Liæ, ſorore ſterili permanente.*

Niceta.

Quid concludere ventrem.

Geneſ. 20. 18. OnKelos.

Geneſ. 29. 31.

2 Sterilitas à Deo efficitur.

Cùm verò hæc dicit, nullam propterea agnoſcit facultatem ineſſe diei, aut nocti ad ſterilitatem efficiendã; cùm ex aliis locis conſtet ejuſmodi poteſtatem, & claves ad claudendum, vel aperiendum penes Deum eſſe: quod Paraphraſtes Ieroſolymitanus Ge. 30. elegãter explicuit.

Paraph. Ieroſ.

Quatuor Dei claves, quæ.

Quatuor (inquit) *claves traditæ ſunt in manum Domini univerſi mundi, quas nõ tradidit Dominus nec Angelo, nec Serapho; clavis ſcilicet Pluviæ, clavis Cibationis, clavis Sepulchrorum, clavis Sterilitatis.* de clave Pluviæ, ita dicit Scriptura: *Aperiet Dominus tibi theſaurum ſuum bonum.* Deut. 28. de clave Cibationis *Aperis manum tuam, &c.* Pſ. 145. de clave Sepulchrorum: *Cùm aperuero ſepulchra veſtra, &c.* Ezech. 37. de clave Sterilitatis; *Et recordatus quoq; Dominus Rachelis exaudivit eam, & aperuit vulvam ejus,* Gen. 30. ſignificat itaque harum maximè rerum poteſtatem apud Deum eſſe, Pluviæ Alimoniæ, Reſurrectionis mortuorum, Sterilitatis aut fœcunditatis.

Deut. 28. 12. Pſalm. 45. 16.

Ezech. 37. 13.

Gen. 20. 22.

Nec abſtulit mala; Laborem, & dolorem; non enim (inquit) in lucem editus ſum, ut lucis ſuavitate fruerer; ſed ut irruentium in me malorum timore & aſpectu cruciarer. elegãs timoris, aut diſcriminis impedentis deſcriptio; nam quę impendent, & quæ minitantur infanti recèns edito in lucem mala, videntur obverſari ante illius oculos; quæ, etſi non lædant videntur aſpectu territare. ſimilis locutio. Iſa. 65. *Oblivioni traditæ ſunt anguſtiæ priores, & quæ abſcondita ſunt ab oculis noſtris*; quaſi dicat, Nihil timemus adverſi, nullus metus, diſcrimen nullum, malũ ve impendet; fortè hic malorum conſpectus ad ſenſum, & experiẽtiã pertinet, ut ſenſus ſit, Nõ abſtulit, &c. id eſt conjecit me in miſeram incredibilium malorum experientiam. nam videre mala aut bona, experiri, aut ſentire eſt. Vides hìc, quod ſupra dicebamus, in ipſam mali rationem per ſe conſideratam imprecationes has dirigi.

Iſai. 65. 16.

☙ XI. *Quare non in vulva mortuus ſum, egreſſus ex utero non ſtatim perii?*

GRADATIM humanæ vitæ, miſeræque mortalitatis noſtræ gradus perſequitur maledictis, Eſto conciperer, eſto naſcerer, debuiſſem ſtatim auferri.

☙ XII. *Quare exceptus genibus, cur lactatus uberibus?*

1. Excipi ex Hebræo quid. Quid prævenire in Sacro ſermone. explicatus David, & Hoſeas, & quid ubera arentia.

2. Peccati gradus & ætates quid Ova aſpidum rumpere quæ peccati ſenectus explicatus David & Salomon.

I
Amplificatio in felicisſimi partus.

SI, quod minùs infælicibus aliis contigit infantibus, ſtatim poſt nativitatẽ non petii ſponte mea, cur obſtetrix (malum) me excepit genibus? quod alii incommodè ad matrem referunt, cùm prima ubera, primũmque gremium, quę infantem ſuſcipiunt, & ſuſtinent, non matris, ſed obſtetricis, atque nutricis ſint. Septuagint. legunt: *Vt quid occurrerũt mihi* (naſcenti) *genua?* juxta Hebræum, *Quare prævenerunt me genua?* à Radice (*Kidem:*) quod eſt præcedere, aut prævenire. eadẽ vox Pſalm. 17. *Exurge Domine, præveni eum.* & Pſ. 88.* *Mane oratio mea præveniet te*; antequã illuceſcat, omnes occaſiones obſervabo, vt te meis precibꝰ pręoccupatũ demerear. Similis etiam ſententia Hoſeæ. 6. *Da eis Domine vulvam ſine liberis, & ubera arentia*, id eſt vulvam, quæ non concipiat; quodſi conceperit, & fœtum ediderit, ut defectu lactis infans pereat. & in eadem fere ſentẽtiam, infra; *Percuſſus eſt Ephraim, radix ejus exſiccata eſt, fructum nequaquam faciet, quòd & ſi genuerit, interficiam amantiſſima uteri eorum.*

LXX.

Quid excipi ex Hebræo. קדם

Prævenire quid in Sacro ſermone.

* Antes que amanezca eſta te prevenido y aguardando a vueſtra puerta con la peticion en la mano.

Hoſea. 6.14. Verſ 9.

Quod verò ad mores attinet, D. Greg. quatuor in peccato gradus ex hoc loco conficit, conceptioni, nativitati, geſtationi brachiorum, & infantis lactationi reſpondentes. Et certè peccati conceptionem, partum, aut nativitatem Iacobus Apoſtolus indicat cap. 1. Concupiſcentia, videlicet peccatum concipit in cordis ventriculo, tanquam in matrice; deinde operatione externa excluditur. *Concupiſcentia* (inquit) *cùm conceperit parit peccatum.* ſimili ferè tranſlatione dicuntur apud Iſaiam, *Ova Aſpidum rumpere*, qui aliorum cogitationes, & concepta conſilia excludunt, perficiunt, opere exequuntur. Deinde prava cõſuetudine peccatum alitur, & nutritur, & illecebris atque delitiis creſcit, & capit vitium incremẽta, atque lactatur; excuſationibus, & defenſionibus, quaſi brachijs geſtatur, & ſuſtentatur. Quodſi velis etiã hũc peccati fœtum videre quaſi pannis obvolutum, benéque compoſitum, vide Pſ. 57. quo loco *peccatores* dicuntur, *erraſſe ab utero, & vulva*, & prima peccati cõceptione; *& operari iniquitates in corde.* Deinde dicuntur *ſuis manibus injuſtitias*, & peccata *concinnare.* corridet peccator Peccato, velut pater infantulo, & ſuper genua illi blãditur, dum *per riſum ſtultus operatur ſcelus, & exultat in rebus peſſimis.* ſic creſcit, adoleſcit, ſeneſcit, ſicut Sapiens ait Eccleſ. 11. *Error & tenebræ peccatoribus concreata ſunt*, (ſimul cum ſcelere caligo tenebræque naſcuntur), *qui autem exultant in malo, cõſeneſcũt in malo.* prop. *malitia ſeneſcit in eis.* Tandẽ peccatũ impio, nõ aliter atq; protervus filius paternæ domus exitium eſt, *ira patris*, & mœſtitia matri ſuæ.

2
Peccati gradus, & ætates quædam.

Iacobi. 1. 15.

Quid Ova aſpidum.

Iſai. 59.5.

Pſalm. 57.3.4

Proverb. 10.24.

Proverb 2.14

Eccleſ. 11.16.

Proverb. 10.1.

☙ XIII. *Nunc enim dormiens ſilerem, & ſomno meo requieſcerem.*

1 Mors ſomnus ex profanis, item ex ſacris, & hujus ſimilitudinis cauſſa.
2 Mors & ſepulchrum ſilentium dicitur ex Heb. explicatus Iſai. Tacere quid.
3. Mors precando pretio averti non poteſt. explicatus David Silentium erubeſcentium, & amicitiæ dirmentium.
4 Mors quies, vita tumultus. Illuſtratus Eccleſiaſticus.

5 Quieſcere ad pacem ex bello refertur mors pax, vita, tumultus bellicus. Quorſum ſpectarẽt Chriſti Lachrymæ in morte Lazari.
6 Defunctus non cadit victus, neque ſpoliatur veris bonis Rotulo manipulus.
7 Mors ſerenitas poſt tempeſtatẽ vita procelloſum mare. mors ſinus portuſinus Abraha. Pſalmus 106 allegoricè.

MORTEM bono & commodo caſſuram ſibi ait, ut quæ ſomno, ſilentio, & quieti jucundisſimæ ſimilis ſit. & mortis quidem cum ſomno comparatio frequentisſima eſt tum apud prophanos, quorum quidam dixit,

I
Mortis cum ſomno comparatio.

Catull.

Soles occidere & redire possunt.
Nobis cùm semel occidit brevis lux,
Nox est perpetua una dormienda.

Falsi enim putabant, qui semel mortis sopore correpti forent, numquã iterum ad vitam expergefaciendos. propterea enim durã & ferream hujus somni quietem Virgilius quoque dixit.

Virg.

Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus; in æternã clauduntur lumina noctẽ.

Anaxago.

Atque eòdem pertinet illa Anaxagoræ sententia, Ex duabus rebus posse nos cognoscere quales post mortem erimus, videlicet & somno, & eo tempore, quod nostrum cujusque ortum antecessit.

Psalm. 12. 4.

Sed multò elegantiùs apud Sacros. Psalm. 12. *Illumina oculos meos, ne unquam obdormiam in morte.* (id est tuæ lucis favore & radiis disjice tenebras insidiarum, & discriminum meæ vitæ, namque ista mihi, velut nocturnæ tenebræ, mortis somnum conciliabunt. ne triumphet igitur hostis me sublato) *Ne quando dicat inimicus meus, prævalui adversus eum.* Ipse etiam habitus cadaveris præfert dormientis speciem. Quibus ex caussis introducta est illa pervulgata in Ecclesiam vox, Cœmeterium, locus videlicet sepulturæ fidelium, quasi dicas dormitorium, à *Chemào* Greço, id est dormio. Sed quòd Christus Dominus sępe vocaverit mortẽ somnum peculiares, caussæ à patribus assignari solent, dum Lazari illum somnum tractant quæ facilitatem & brevitatem resurrectionis Lazari efficiendæ, nihilo minorem, quàm dormientem expergefaciendi respiciunt potiùs, quàm ipsius mortis rationem, & naturam. Sed nunc ea potissimùm ratione mors cum somno cõparatur, quòd sicut post diurnum laborẽ nox atque somnus afferunt quietem, & cessationem corpori lasso; ita post vitæ ærumnas licet defuncto in morte requiescere; cùm scriptum sit Psalm. 103. *Ortus est Sol, & exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam.* tunc enim intermittitur labor, & somn' *Pectora lõgis Fessa ministeriis fulcit, reparátque laborum.*

κειμαι

Psal. 103. 23.

Nam inter dormiendũ nodus ille, quo animus astringitur oneri corporis, si non dissolvi omnino, certè videtur laxarii & animus solvi in quietem. sed recurret iterum hac de re dicendi locus. Nunc tantùm id, quod Lactantius dixit. li. 6. ca. 16. *Qui immobilitatem animi afferunt, privare ani-*

Lactantius.

mũ vita volũt, quia vita actuosa est, mors quieta. Somnus enim iners omnino est.

2

Mors silentiũ

Secundò, tum mors, tum defunctorũ sepulchra *silentium* dicũtur, nam infernus (*duma*) id est *silentium* dicitur, à verbo (*dum*) quod est silere. Hinc illæ *Silentes umbræ.*

דּוּמָה

דּוּם

Et Chaos & Phlegeton loca nocte silentia latè.

Colludit verò cum significatione vocabuli Psalm. 113. *Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui descendunt in infernum: Duma*, silentium; non enim mortui publicam ad vivos orationem habent de Dei laudibus. Psalm. 30. *Erubescant impii, & deducãtur in infernum, muta fiant labia dolosa.* id est pereant omnino, & simul cum voce vita illis eripiatur, sic etiam Isai. 6. *Væ mihi, quia* (asseveranter, certè) * *tacui*, idest perii; actum de me existimo; perindę cẽseri debeo, ac si mors mihi loquendi facultatem eripuisset. Est autem hoc quoque defunctorum silentium, quies quædam, atque cessatio ab omni vitæ actione, cùm silere is quoque dicatur, qui nihil agit; juxta id Exod. 14. *Dominus pugnabit pro vobis, & vos * tacebitis.*

Psalm. 113, 17.

Psalm 30. 18.

Isai. 6. 5.

*Ya se me quita la habla, y morira sin reparo. quiẽ tal visiõ del otro mũdo havistõ

Exod. 14. 14.

* Dios sera el que venga a las manos cõ el enemigo, estãdoos vosotros mano sobre mano.

Est verò in hoc mortis silentio observãdum, nullum esse remediis locum, ubi silentium est, & nulla linguæ, nulla clamandi, neque implorandæ opis facultas adest. quam inevitabilem moriẽdi necessitatem, & legẽ Hebręi variis modis explicarunt in Midras Thehilim, id est, in expositione Psalmorum, super id Ps. 103, *Cantabo Domino in vita mea*, & super id Psalm. 48 *Frater non redimit, redimet homo? non dabit Deo placationem suam, & pretium redemptionis animæ suæ.* de quo vide Galat. lib. 6. cap. 7. Paulus verò abũde explicuit dicens: *Statutum esse hominibus * semel* (irrevocabili, & firmo decreto, ita ut secundò iterari, aut instaurari minimè sit necesse) *mors.* eam verò moriendi legem sponte susceptam significavit Dei filius, cùm ex affectu sensinvæ partis mortem deprecaretur; *Clamabo per diem, & non exaudies, & nocte, & nõ ad insipientiam mihi.* id est. Mihi, qui nihil pænæ aut mortis debeam propter ullum scelus admissum, insipientiæ non dabitur hæc tam anxia, támque ardens mortis deprecatio; cæteri verò peccatores, & peccatorũ pænis obnoxii si mortẽ deprecari conarentur, insipiẽtes habendi essent. nam frustra contra mortem auxilium postularent; cùm ho-

3

Heb. 9. 27.

* De una vez quedo para siẽpre determinado.

Psalm. 21. 3.

malum ex illis nô ſit, quæ clamore, aut oratione averti poſſunt.ergo Mors ſilẽ-lentio excipienda eſt,ſilentium imperat, & ſilentium dicitur.

Præterea moribũdus, ut qui nihil cum mundo comercii deinceps habiturus ſit, ſublata jam amicitia,& per ſilentium dirempta, terga vertiti; deo mors etiam * ſilentium. Tandem,cùm ſilentium ad erubeſcentiam quandam, & confuſionem pertineat. juxta id Mich. 7. *Videbunt gentes, & confundentur, ponent manum ſuper os ſuum, vox fugiet ab eis. &c.* mors rectè dicetur vocem iis eripere, *qui confidebant in virtute ſua, & in multitudine divitiarum ſuarum gloriabantur: & confundentur ſuper hortos, quos in hoc mundo elegerant*, cùm videant nullum *habuiſſe fructum in illis, in quibus tunc erubeſcent.*

* El mundo y el que muere como reñidos deshazen la compañia y ſe quita la habla

Mich. 7.

Silentium ad erubeſcentiã, & confuſionẽ pertinere.

Iſai. 1. 29. Rom. 6. 12.

4

Mors quies.

Tertiò, quòd ad mortis quietem attinet, ſeu ſomnum mortem dicas, ſeu ſilentium potiùs nomines, ſemper illam dicis, quietem, & tranquillitatem. Eſt nimirum vita hæc univerſa inanibus curis, & moleſtiſsimis cogitationibus infeſtata,quæ animum aggravant, obruúntque inſomnii quadam & permoleſta vigilia. Eſt quoque tumultus quidam, & indiſtincta vociferatio; multa confuſione permiſta, quæ importunis curarum, & cupiditatum clamoribus obtundit aures, caput quaſſat, atque mentem defatigat. quam verè, quámque multa experientia compertum Eccleſiaſticus dixit, *Occupatio* (negotium, moleſtia, perturbatio) *magna, creata* (deſtinata) *eſt omnibus hominibus à die exitus de ventre matris eorum, uſque in diem ſepulturæ in matrem omnium: cogitationes eorum, & timores cordis,* * *adinventio exſpectationis.* (videtur enim non ſolùm creata jam bona, ſed nova alia ſua cupiditate excogitata deſiderare, * *tranſierunt* videlicet *in affectum cordis*, ad novas voluptates deſiderii gradum facientes) *& dies finitionis* (metus mortis nunquam non imminentis, nunquam non minitantis) *à reſidente ſuper ſedem glorioſam uſque ad humiliatum in terra, & cinere; ab eo qui utitur hyacintho, & portat coronam, uſque ad eum, qui operitur lino crudo. furor* (ira, effrenatus & præceps impetus adverſus inferiores) *Zelus* (invidia, æmulatio adverſus æquales) *tumultus* (interna animi perturbatio) *fluctuatio* (commotio, agitatio; dum nihil certi animus apud ſe inſtituit, inter ſpem & metum vacillat, & fluctuat) *& timor mortis* (hæc omnia exacuũtur timore mortis) *iracundia perſeverans* (excruciant etiam animum inveterata odia) *& contẽtio* (graves inimicitiæ) *& in tempore refectionis in cubili ſomnus noctis immutat ſcientiam ejus* (hæc inquam omnia, & ſomnus ipſe per ſumam animi non quietem ſed perturbationem captatus non permittunt animum in eadem opinione conſiſtere) *Modicum* * *tanquam nihil in requie* (ferè nihil captatur ſomni aut quietis) *& ab eo in ſomnis quaſi in die* * *reſpectus* (dormit & clauſis oculis videtur ex ſpecula contemplari, ne hoſti pateat aditus, ne ve accedat propè) *Conturbatus eſt in viſu cordis ſui, tanquam qui* * *evaſerit in die belli.* ſomno fingit hoſtiles inſidias, & vix poſſe ex illis evadere. non enim cuíque datur ut dicere cum David poſsit: *In pace in id ipſum dormiam, & requieſcam*; neque illud: *Ego dormivi & ſoporatus ſum &* * *exſurrexi.* Ergo cum quies ipſa quæ in vita haberi poteſt plena ſit tumultu, atque terrore, oportet illam eſſe moleſtiſsimam quandam & inſomnem vigiliam; Mortem verò ſomnum atque quietem placidiſsimam, omniúmque laborum atque ſolicitudinum perfugium.

Vita hæc tumultus, & vociferatio.

Eccleſ. 40. 1.

* Paſan à deſear, y a invẽtar nuevos generos de deleytes.

Pſal. 72. 7.

* Es caſi nada lo que ſe duerme, y menos lo que ſe repoſa durmiẽdo

* Cerradoslos ojos vee ojo a mil cuidados enemigos, q̃ lo cercã

* Sueña que el enemigo le ſigue, y q̃ eſcapa por milagro moiido y deſpeado

* No me deſpertarõ cuidados que yo dormi haſta no mas.

5

Pſalm. 4. 9. Pſalm. 3. 6.

Quartò, cùm hoc quietis nomine mortem compellari audio, omnibus bonis refertam quandam, atque jucundiſsimam pacem, poſt vitę peractam militiam, poſt bellicúmque negotiorum omnium tumultum intelligo. idque valde accommodatè ad verbum (*SaKat*) quod hoc loco requieſcere ſignificat; & frequenter ad pacem & ceſſationem à bello refertur; idque ſive prælii aut belli nomine adjuncto, ut Ioſue. 11. *Quievit terra à præliis*, ſive abſolutè poſitũ Iudic. 5. *Quievit terra per quadraginta annos.* & Ieremiæ 46. Poſt magnas bellorum & hoſtium clades; *Revertetur Iacob & requieſcet, & proſperabitur, & non erit qui exterreat eum.* Zachar. 1. *Omnis terra habitatur, & quieſcit.* Ezechi. 16. *Quieſcam, & non iraſcar.* hoc itaque quietis, paciſque nomine parẽs Eccleſia defunctis gratulatur, & cùm precatur, jubet eos, ut *in pace requieſcant* jam diſcriminum expertes, à vitiorum, ſævisſimorúmq; hoſtium incurſionibus ſecuros, & liberos; nõ cõmovendos neq; cõcitandos iterũ vaſtis, terrificiſq; clámo-

שקט

Quies ad pacem ex bello pertinet.

Ioſue. 11. 23. Iudic. 5. 32. Ierem. 46. 27. Zach. 1. 11. Ezech. 16. 42.

ribus

ribus tubarum mundi, atque Dæmonis; non audituros claſſica ſævũ, & immane ſonantia, non excepturos ſingulis pene horis, momentis potius, innumerum malorum, atque ærumnarum, uno quaſi facto agmine irruentium impetum. Meritò igitur emeritus ille Simeon ſenex poſt tot vitæ diſcrimina enixè ſibi quietẽ & otiũ precabatur, & *in pace dimitti* atq; diſcedere. meritò Samuel vitę militia jam functus, cũ à Saule, qui nuper exceſſerat è caſtris, ab inferis evocaretur, graviter atq; ſeverè cõqueſt⁹: *Quare* (inquit) *inquietaſti me, ut ſuſcitarer*? quaſi diceret, quid tentas iterum non ſolùm antiquo me includere ludo, ſed prælio etiam periculoſiſsimo, non tibi peculiari, ſed communi omnibus mortalibus? cur ad vitæ negotia, ad ſollicitudines, ad lites, ad baltheum & gladium, ad excubias, & vigilias, & ad belli tumultum & incommoda, denique ad armorum me diſcrimina vocas? Huc videtur aliquando reſpexiſſe Seneca, dum ad conſolationem mortis dixit: *Quis ſanus exauctorari moleſtè tulit*? rem eandem Chriſti aſſertoris lachrymæ illæ non obſcurè ſignificarunt, quibus Lazarum amicum iterum ad præliũ & periculum revocandum excepit potiùs, quàm militia vitæ defunctum proſequutus eſt, ut ſapienter obſervavit concilium Toletanum tertium, & refertur C. qui divina 13. quæſtio. 3. *Chriſtus non ploravit Lazarum mortuum, ſed ad hujus vitæ ærumnas ploravit reſuſcitandum.* quo etiam loco eleganter Hieronymus utitur in conſolatione ad Tyraſiam ſuper mortæ filiæ. *Talibus* (inquit) *ac tantis tempeſtatibus vitæ tot ſæculi clades evaſit; propter quod admonet Dominus Apoſtolos ſuos, dicens Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad patrem. Planè Lazarum flevit mortuum, ſed non tuas lachrymas fudit; doluit Lazarum non dormientem, ſed potiùs reſurgentem, & flebat, cùm cogebatur propter ſalvandos alios ad ſæculum revocare; hanc vitam dans Dominus ingemiſcebat.* eleganter quoque hanc ipſam ſententiam expreſſit in Hypolit. Seneca,

Luc. 2. 29.

1. Reg. 28. 15.

Seneca.

Quorſum ſpectarent Chriſti lachrymæ in morte Lazari.

Ioan. 11.

Concilii Toletanum.

Hierony.

Qui clara videt ſidera mundi,
Nitidúmque diem morte relicta,
Luget mæſtos triſtis reditus,
Ipſoque magis flebile Averno
Sedis patriæ videt hoſpitium.

Senec. in Hip. Act. 4.

Eſt verò ejuſmodi hoc, quod, dum vivimus, prælium gerimus, ut niſi morte, nulla alia ratione dirimi poſsit. Neque verò cùm morimur, ideo vincimur; diſcedimus ſanè vili, tenuíque noſtri corporis, & aliarum externarum rerum præda mundo relicta: ſimile dicas fuiſſe Romuli quondam conſilium, qui non aliud ſuis militibus erexit militare vexillum, quàm fœni manipulum ſublimi haſta appenſum; ut ille dixit:

6

Bellum cum vitę hoſtibus morte dirimitur.

Romulus pro vexillo manipulum haſta appendit.

Pertica ſuſpenſos portabat longa maniplos.

Ovid. 3. Faſt.

ea mente, ut ſi fortè vexillifer, aut manipulari in hoſtiũ manus incideret, non cõtinuò illi victoriá canerent, neque haberent pinguiorem aliam prædam, de qua gloriari poſſent, quàm fœnum, & paleas. Non aliter cùm terga vertit animus vitæ huic, cùm ſe exuit corpore, internas divitias ſecum exportat, fœnum tantùm relinquit. Ergo ſi vita hæc non ſolùm militia, ſed ipſum prælium atque conflictus ſit, mors profectò erit tuta, atque tranquilla pacis quies. vitæ verò incommoda, quæ neque minora, neque pauciora, quàm militię, ſunt, ca. 7. perſequemur.

Defunctus neque vincitur, neque ſpoliatur veris bonis.

7

Quintò, & ultimò, Mors quies eſt, id eſt, aeris optata ſerenitas, cælúmque paccatum, poſt turbulentiſsimi maris æſtum, & fædam vitæ tempeſtatem jam ſedatam. Non aliter namque, quam procelloſum & fervens mare, *quod quieſcere non poteſt*, vita hæc ſævis tempeſtatibus agitatur, miſerandis procellis, perpetuis imbribus, concitatiſsimis fluctibus. quicúmq; veró vitę ſpiritũ ducimus, *Deſcendimus mare in navibus* corporis hujus, *facientes*, & exercentes *operationem*, & negotia vitæ *in aquis* ſolicitudinum *multis*, expoſiti inclementibus atque procelloſis tentationum ſpiritibus; intumeſcentibus verò, ſævientibúſque fluctibus exaltamur *& aſcendimus uſque ad cælos*, & ſubſidente immenſa quadam voragine *deſcendimus uſque ad abyſſos*; mole nimirum diſcriminum vel deprimimur, vel ad ſumma faſtigia & præcipitia raptamur: *anima* interim noſtra in medis tempeſtatis hujus fluctibus, *& malis tabeſcit; turbamur, & movemur* crebra jactatione *ſicut ebrius*. agimúrque inſana vertigine, & *omnis* interdum humana *ſapientia*, capiendique conſilii ratio, quo tot mala declinare impendentia

Mors ſerenitas & trãquillitas poſt tempeſtatem.

Vita hæc mare fervens.

Pſalm. 106. ad allegoriã adductus.

poſsimus, abſorbetur, & *devoratur.* Ergo imploranda eſt divina potentia, quæ tantis malis ereptos *deducat in portum voluntatis* noſtræ: is eſt optata mors, & vitæ finis præſtitutus; exilit è navigio corporis jam labefactato, & dehiſcente animus; & cadavere cadente in terram, littus in portu tenere videtur, & requie optata frui. Rem hanc in evangelico illo Lazaro expreſſam videre licet; qui poſt tot vitæ miſeriarum jactationem, & fluctus impellente morte appulit tandem *ad ſinum Abraha*, tanquam ad ſinum terræ, portúmque tutiſsimum, atque fidam ſtationem, quæ nihil cum ventis, nihil cum fluctibus haberet, ut canere jam tunc lætus poſſet,

Luc. 16. 22.

Sinus Abrahe fuit portus Lazaro.

Mors portus.

Nunc mihi parta quies, omniſque in limine (*portus*

Eleganter Seneca in Agamem.

Sene in Agamemn. Act. 3.

Heu quàm dulce malum mortalibus additum
Vitæ durus amor, cùm pateat malis
Effugium, & miſeros libera mors vocet;
Portus æterna placidus quiete.

Cicero Lent.

Perinde itaque (ut ad Lazarum redeã) eſt in ſinu, atque in portu eſſe; & portari *in ſinum Abrahæ*, atque deferri in portum, ex longa navigatione. Quare ſapienter, & graviter dictum eſt à Cicerone: *Paratum nobis portum, & refugium mortem putemus; quò utinam velis paſsis provehi liceat; ſin reſlantibus ventis rejicimur, tamẽ eòdem paulò tardiùs referamur neceſſe eſt.* Interim verò dum in vita ſumus, & medio pelago, quo modo tempeſtatem & jactationem optima ratione perferamus, curandum eſt, nam ut ille dixit: *Tenere portum ſi nequeas, navigando tempeſtati obſequi artis eſt.* atque in eandem rem, quiſquis fuerit, merito ille commendatur à Plutarcho: *Qui audenter loquitur, more ejus qui ſe rudente à tempeſtate tuetur, O mors Pæan, medicus accedas, portus enim proculdubio unicus es, per terrarum orbem.*

3. Tuſc.

Plutarchus in conſolatio. ad Apoll.

XIIII. *Cum Regibus, & conſulibus terræ, qui ædificant ſibi ſolitudines.*

1. *Triplex hujus ſententiæ intellectus.*	*Soluendo quid, urbium conditores celebres.*
2. *Conſules iidem qui judices. Vulgatus recentiora nomina libenter uſurpat.*	4. *Monumenta ſumptuoſè ædificata in agris quondam. Reges in montibus ſepeliri, ex ſacris & prophanis. explicatur Matthæus.*
3. *Periphraſis quomodo accipienda. Regula Iuris*	

CVM *regibus.* Cùm Rex (inquit) fuerim, deterioris conditionis eſſe non debui, quàm Reges alii, qui vitę laboribus defuncti ſecurè jam ac ſuaviter dormiunt. idem Elias dixit, ſed inverſa ſententia: *Tolle animam meam, neque enim melior ſum, quàm patres mei.* vel ſic eſto ſẽſus; Si mortuus fuiſſem, nihil nunc hahaberem minùs, quàm potẽtiſsimi principes, qui rerum aliquando potiti, abunde & largiter vitæ ſe voluptatibus tradiderunt. nihil ergo novum & inſolitum mihi accidiſſet, cùm eadem ſors omnes occupet inevitabilis. vel certè poſſunt hæc reſpicere ipſos amicos, ad quos loquebatur; Quamvis jam ego deceſsiſſem, vos autem adhuc vita, & vitæ voluptatibus fruamini, ſed tamen tandem eadem nos terrę quies excipiet, eadem extrema ſors.

1

3 Reg. 19. 4.

Cum conſulibus Conſules hîc ſunt conſiliarii, magiſtratus, quorum dictis, conſiliis, exemplis tota urbs componitur. à verbo (*Iaghats*) quod eſt conſulere, aut conſilium inire, vel dare. idem nomen ſubeſt Proverbiorum 15. *Vbi ſunt plures * conſiliarii, cogitationes firmantur.* ſed placuit tamen noſtro interpreti nomen *Conſulis* multò recentius, cùm eadem ferè ſit ratio, & etymologia nominis conſulis, à conſulendo; utrumque namque eſt nomen magiſtratus, & judicis. Quare Quintilianus libro 1. ca. 6. dubitat: *Sit ne nomen conſulis a conſulendo, an judicando dictum; nam & hoc Conſulere, pro judicare veteres dicebant*: Vnde illud, *Bonũ Conſulas*, id eſt, Bonum judices. & Varro libro de vita popul. Roman. apud Non. ait: *Iſdem dicebantur Conſules & Prætores: quòd præirent populo, Prætores; quod conſulerent Senatui, Conſules.* & Cicero libro tertio de legibus. *Regio* (inquit) *imperio duo ſunt, iidémque praeundo, judicando, conſulendo, Prætores, Iudices, Conſules appellantor.* Ergo Conſul judicabat, & judicando conſulebat. & quidem Polyb.

2

יעץ

Proverb. 15. 22.

* A poder de muchos buenos conſe[jeros] ſalen las [co]ças buenas.

Conſul idem qui Iudex, aut Prætor.

Quintilian.
Varro.
Cicero.

lib. 6. hiſt. dum Conſulum officium deſcribit, ſic ſcribit: *Conſules, antequam legiones educant ex urbe, omnium publicarum rerum actiones penes ſe habent.* Et certè Hiſpanum nomen, quod ſcriptione valde differt, pronuntiatione tamen & ſonitu non valdè differre videtur ab originali voce *Iaats*, noſtrum verò eſt *Iuez*; nam *Zain*, & *Tſade* ſunt ſimilis ſoni. itaque cùm eadem res ſit Conſiliarius, Magiſtratus, Iudex, Conſul, Latinus interpres Conſule uſus eſt, celebriori tunc nomine, & notiori, qui mos apud illum obtinuit, ut, quoad fieri poſsit, vetera recentioribus, clarioribúſque permutet nominibus; ut Iſa. 45. *Væ qui contradicit Fictori ſuo, teſta de Samiis terræ.* Samia uſurpavit; cùm neque in Originali, neque Iſaiæ tempore vaſa Samia in pretio fuerint, ſed multò poſt. & Nahum 3. *Numquid tu melior es Alexandria populorum?* in Originali eſt, *No*, urbs magna, quæ à Babyloniis everſa eſt. ſed ſui temporis nomine uſus eſt interpres; nam ea urbs anno 204. ab everſione, rędificata ab Alexandro magno, Alexandria dicta eſt.

Conſuetudo vulgati interpretis.

Iſa. 45. 9.

Nahum. 3. 3.

Alexandria quando reædificata.

Qui ædificant ſibi ſolitudines. Videtur periphraſis principum virorum: de quibus tum in antecedentibus, tum in conſequentibus loquitur, & licèt quidem in periphraſi illa Iuris regula jure obſervari debeat: *Ne fiat vis in verbis, ubi de intentione conſtat*; non enim bene quis inde colliget Chriſtum Dominum calceamẽtis uſum fuiſſe; quòd Ioannes dixerit: *Non ſum dignus ejus corrigiam calceamẽti ſolvere*; nam illa eſt proverbialis periphraſis, quæ ſervum miniſtrumve ſignificat, ſive herus calceamentis utatur, ſive non: tamen in hac noſtra periphraſi oportet vim illius vocis, *ſolitudines*, accuratè examinare, quòd ex ea pendeat totius periphraſis vis, & intelligentia. Primò enim *ſolitudines* eſſe poſſũt palatia ampliſsima, & arces magnificentiſsimæ, quas implere non poſſet regalis aliqua, eadémque numeroſiſsima familia, ut quamvis multi ibi habitent; ſed tamen præ vaſtitate, æremus, aut monaſterium, ubi nullus, vel vel unus habitat, cenſeri debeat.

3

Periphraſis virorum principum.

Regula juris.

1

Ioan. 1. 27.

Solitudo quid.

Secundò, loca venationi apta, non niſi à potentiſsimis & opulentiſsimis viris in ſolitudinibus, & ſaltibus extructa. Reges autem & Principes venationi deditos fuiſſe oſtendit Baruch. 3. *Vbi ſunt Principes gentium, & qui dominantur ſuper beſtias, quæ ſunt ſuper terram? qui in avibus cœli ludunt; qui argentum theſaurizant, & aurum in quo confidunt homines.* ſanè qui primus affectaſſe imperium, primúſque regni rationem inſtituiſſe in Kaldæa ſcribitur, Nemrod, primus quoque venatoriam exercuit. *Robuſtus venator coram Domino.* illud enim, *coram Domino*, publicam apud omnes venatoriæ artis peritiam & exiſtimationem affert.

2

Secunda ſignificatio.

Nobiles venãdi ſtudioſi.

Baruch. 3. 16

Geneſ. 10. 9.

Tertiò, intelligi poſſent viridaria, aut domus ruſticæ recreationis gratia extructæ, quæ regibus, & viris principibus ſolent eſſe in deliciis.

Quartò, urbes in mediis ſolitudinibus erectæ, & fundatæ ad immortalem ſuorum conditorum memoriam; nam cùm tunc temporis rara oppida, valdeq; paucæ urbes erectis ædificiis conſtarent, ſiquis urbem à fundamentis conderet, is immortali nomine dignus inter viros principes cenſebatur. huic ſenſui favere poteſt, quod inferiùs dicitur cap. 15. *Habitabit in civitatibus deſolatis, & in domibus, deſertis, quæ in tumulos ſunt redactæ.*

Vrbium conditores celebres.

Iob 15. 28.

Sed illud veriùs dici exiſtimo, ut *ſolitudines*, ad ſepulchra, & monumenta pertineant, quæ à principibus magnis ſumptibus; magno etiam columnarum numero in campis ædificabantur. qui ſumptus cùm apud Romanos modũ excederẽt, de illis caverunt duodecim Tabulæ; qua de re ita Cicero: *Noſtræ quidem legis interpretes, quo capite jubent ſumptus, & luxum removere à Deorum Maniũ jure, intelligunt in primis ſepulchrorum magnificentiam eſſe minuendam.* Videlicet referebãtur hęc ad honorem omnia; quare funus atque ſepulchrum *ſupremum honorem* vocabant; ut videre licèt apud Virgil. 11. Aeneid. Ammianus quoq; Marcell. vocavit ſepulturam *Honorem ſupremitatis.* certè in unum illud Hephestionis monumentum multa ab Alexandro talenta dicuntur expenſa. Præcipua quoque apud Aegyptios ſepulchra talentis taxabantur, ut auctor eſt Diodorus Siculus lib. 1. cap. 5. Aethiopibus verò ditioribus monumenta ex auro fiebant; tenuioribus ex argento; ut ex Herodoti lib. 3. & Diodoro lib. 3. cap. 5. conſtare poteſt. Major quoq; apud Aegyptios ſepulchrorum, quàm domorum cura. ſolos Indos ex Strabone lib. 15. atque Germanos ex Tacito,

4

Monumenta ſumptuoſè extructa in agris

Cicero.

Virg.

Ammian.

Hepheſtionis monumentum.

Diodorus.

Herodotus.

Strabo.

Cornel. Tacit.

in tumulis, & ſepulturis faciendis per patcos extitiſſe legimus; certè cũ Abraham nihil in terra poſſeſsionis comparaſſet, ſed agrum tamen ſepulturæ non paucis argenteis à filiis Hemor coemendum duxit; eáque ejuſmodi operoſa & magnifica monumenta in ſolitudinibus, id eſt, in campis, & extra urbes fuiſſe certum eſt, tum ex prophana, tum ex Sacta hiſtoria. Servius in id Verg. 11.

Genef. 23. 16.

Fuit ingens monte ſubalto.

Regis Decernens terreno ex aggere buſtum ſcribit, nobiles in montibus, aut ſub mõtibus ſepeliri ſolitos: Reges quoque in montibus, ſed non niſi aut piramidibus aut columnis ingentibus erectis, impoſitíſque ſepulchris ſepeliti illud teſtatur, Lucani.

Reges in mõtibus ſepeliri ſolitos.

Lucan.

Et Regum cineres extructo monte quieſcunt,
Cui Ptolomaorum matres, ſeriémque pudendum,
Piramides claudant.

Apud Perſas quoque mons erat Regius nomine, in quem ſoli Reges conderentur. Trajanus primus apud Romanos ſepulchrum intra urbem conſtituiſſe dicitur ab Eutrop. lib. 8. & Aurel. Victore in illius vita. illa quippe ea tenus vivebat duodecim Tabulatum antiquiſsima lex. *In urbe ne ſepelito, ne ve urito.* quam habet Cicer. in 2. de legibus. quare Auguſtus in ſexto ſuo conſulatu mauſoleum extruxit, inter viam Flamminiam, ripámque Tyberis; circumjecitque ſylvas, & ambulationes, referente Suetonio. Tandem plena erant apud Romanos prædia, pleni agri, plenæ publicæ viæ hujuſmodi monumentis: plena quoque legum volumina ejuſmodi teſtimoniis. vide Adrianũ de ſepulchro. violat. ex quo id Pauli. 1. Sentent. *Corpus in civitatem inferri non licet, ne funeſtentur Sacra.* Tandem in Pauſania multa quæ rem hanc confirment lib. 2. ex Sacris verò non pauca ſuppetunt de agro ſepulturæ, quem emit Abraham ab Hethæis Geneſ. 23. de ſepulchro Eliſæi, quod erat in ſolitudine, quà latrones, excurrebant. 4. Regum. 13. de ſepulchris vulgi extra urbem. 4. Reg. 23. ejuſmodi quoque ſibi, imò Chriſto redemptori Ioſephus ſepulchrum *Novum exciderat in petra, in quo nondum quiſpiam poſitus fuerat.* Matth. 27. Huc illud, quòd cum Chriſto reſurgente multa aliorum quoque *monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum, qui dormierant ſurrexerunt; veneruntque in Sanctam civitatem;* quippe ſepulchra extra urbem erant ad convallem Kedrõ. Itaque jam tandem hæc eſt hujus loci, Iobiq; ſententia, Si me occupaſſet mors nihilo ego minùs nunc quieſcerem, & ſi regali monumento carerem, quàm Reges alii, qui magnificentiſsima ſibi ſepulchra *in campis* deſertíſque locis extruunt. qui ſenſus confirmari ex contextu poteſt, qui de morte eſt, à quo non longè abeſt ſepulchrum: tum etiam ex ſequentibus, quæ eòdem ſpectant.

Eutrop. Aurel. Vict.

Lex duodecim Tabularũ

Suetonius in Aug.

Paulus. I.C.

Pauſan. Sepulchra in agris.

Geneſ. 23.

Matth. 27.

Matth. 27. 52.

XV. *Aut cum principibus, qui poſſident aurum, & replent domos ſuas argento.*

1. Mors pretioſior auro. Moyſes aſportans oſſa Ioſeph quid indicet.
2. Circumlocutio virorum principũ. Pretioſa veſtis, & aurea ſuppellex nobilium. Aurum ad divinos honores.
3. Divites & nobiles ad magiſtratus arcendi avari. Salomon aliquãdo tactus avaritia. explicatus Eccleſiaſt.
4. Monumenta quædam inſtructa aurea & argentea ſuppellectili. Cadavera condita cum pretioſa veſte Davidis ſepulchrum quadam ex prophanis.
5. Digreſsio de locis, in quibus monumenta & cadavera conſtituebantur, ex Sacris & prophanis plurima. Colenda pia defunctorum memoria.

NVNC mortem, mortíſque commoda & utilitates maximas præponere videtur auro, & argento. res adumbrata quondam in Moyſe, quantũ enim diſcriminis erat inter Moyſem, & vulgus reliquum, tantum inter mortem, atque divitias; ille namque egrediens ex Aegypto aſportavit ſecum oſſa Ioſeph reliquũ verò vulgus, veluti pueri, aſportavit aurum & argentum; Moyſes itaque multò locupletior oſsibus defuncti, quàm illi onuſti auro & argento. Iob ergo nihil minùs dives ſi mortem obtinuiſſet, quam principes *qui poſsident aurum & replent domos ſuas argento.*

1

Mors præſtãtior auro.

Exod. 13. 19.

Qui poſsident aurum poteſt hæc eſſe periphraſis, deſcriptióque divitum, aut certè nobilium virorum, quorum propria ſit magnificentia atque opulentia. fulgent enim auro, domúſque habent inſtructas aurea, & argentea ſuppellectile. quip-

2

Peculiares veſtes cuiq; ordini.

Primogenitorum pretioſæ veſtes.

le. quippe in omni bene inſtituta rep. ſuus ornatus, & veſtium ratio, ſua extruendæ domus certa regula cuique civium ordini præſcripta eſſe debent: atq; inter fratres etiam pro ætatis ratione, & primogenii jure erat quondam pretioſarum veſtium diſcrimen; nam Rebeccæ *Veſtibus Eſau valde bonis, quas apud ſe habebat*, induit Iacob ambientem primogenituræ benedictionem. Geneſ. 27. hinc Purpura, Pręteхta, Latus clavus, Cădida veſtis, Aurea fibula, Annulus, non cuíque conceſſa. hominem, cujus eſſet ordinis, ex veſtitus ordine cognoſcere poſſes: nunc (dolendum) *peregrinæ veſtes*, peregrinos reddunt, & ignotos homines ex maximè notis atque vulgaribus. neque minus ignobilitatem, quàm corpus contegunt; cum non raró fabri ferrarii, ſint, qui carbonis, & ignis, atque ferri inuſtas notas ſerico & auro diſsimulent, atque conveſtiant: ſed quod illos conveſtit & contegit, idem prodit, & manifeſtat illos. Aurum certè regum atque principum eſt, ſicut pro regali ſua dignitate Rex ille dicebat: *Coacervavi mihi aurum, & argentum, & ſubſtãtias Regum, & provinciarum.* & aliquando ad Deorum honores ſolummodo adhibitum teſtatur Plinius. quare ſapienter illi tres ſapientes Magi Deo & Regi recèns nato regale atque divinum munus deferentes *aurum* primo loco obtulerũt. accedit, quòd Regum virorúmque principum majeſtatem, & ſplendorem tuetur atque conſervat aurea, & argentea ſuppellex: nec tuetur ſolum, ſed regnum quoque adipiſcitur, & principatum atque magiſtratum comparat. quare Ariſtoteles in Polit. ſcribit ſecundum rationem tum nobiles, tum opulentos arrogare ſibi honores; oportet enim ingenuos eſſe, & cenſum habere ad onera perferenda. Solon (referẽte Plutarch.) magiſtratus omnes ex nobilibus, & locupletibus conſtituit. Chartaginenſes non niſi locupletiſsimis honores judiciarios deferebant, Ariſtotele auctore eodem li. namque principibus & magiſtratibus res anguſta domi latam muneribus, & injuriis faciendis januam patefacit. *Mendicitatẽ*, ſapientiſsimus Rex Salomon deprecabatur, ne egeſtate compelleretur ad furandum. & ſimile quid veritus ille alius dicebat Iſaiæ 3. *In domo mea non eſt panis, neque veſtimentum, nolite me conſtituere principem populi.* Sed non minùs, quam ſi in ſumma rerum inopia eſſent, gerendis magiſtratibus & inepti, & indigni divites quidam cenſeri debent, qui cùm poſſideant aurum, & habeant domos ſuas plenas argento, tamen propter inexplebilem auri famem nihilo ſunt pauperibus meliores. graviter ille æquè ac ſapienter reſpondit Aemilianus Scipio; cùm enim Servius Sulpitius Galba, & Aurelius Conſules in Senatu contenderent, uter adverſus Viriatum in Hiſpaniam mitteretur, Senatoribus diſsidentibus, & ſpectantibus quò nam Scipionis ſententia popẽderet, Neutrum (inquit) mihi mitti placet; alter nihil habet; alteri nihil eſt ſatis. equè malam judicans licentis Imperii magiſtram inopiam, atque avaritiam. ſint ſanè principes & judices locupletes, ut iis. quibus præſunt, prodeſſe poſsint, & auxilio eſſe in re neceſſaria; ſed non eſt ferendum, ut civium inopia, & expilatione pingueſcant. plenæ ſanè ſint illorum domus auro, & argento, ſed ut de illorum plenitudine miſeri accipiant; nam ut Sapiens ait: *Si repletæ fuerint nubes, imbrẽ ſuper terram effundẽt.* Quorſum enim aqua plenæ ſint, niſi ut arentem perfundant terrram, cæleſtem quaſi opem implorantem? ſed (dolor) cùm ſitim & famem egenorum extinguere debeant ex ſua copia, ſunt tamen erga pauperes, *Sicut æſtus in ſiti*, ut Iſaias dixit; eſurienti enim & ſitienti arida, jejunáque oratione reſpondent. optimi ſane principis formam præbuit aliquando Rex Salomon, de quo cùm Eccleſiaſticus cap. 47. dicat: *Collegiſti quaſi aurichalcum aurum, & ut plumbum compleſti argentum.* ſed tamen non ſibi, ſed ſuis civibus collegiſſe, atque compleſſe ſuam domum indicatur. 3. Reg. 10. & 2. Paralipomenon 1. *Præbuit Rex argentum, & aurum in Ieruſalem quaſi lapides.* ſed aliquando tamen non ſuæ civitati, ſed ſuæ cupiditati inſerviiſſe viſus eſt, cùm ſua fortè peccata enumerans ait Eccleſiaſtæ 2. *Coacervavi mihi argentum & aurum.* illúdque non ſolum requirebat ex negotiatoribus, quos mittebat in Ophir & in Tharſis 3. Regum. 9. & 20. ſed etiam ex tributis, quibus premebat populum 3. Regum. 11. Quantò melius ille, cujus inopia locupletatus

Geneſ. 27. 15.

Sophon. 1. 8.

Eccleſ. 2. 8.

Plin. lib. 33 cap. 3.

Matth. 2.

Aurũ ad Deorum & Regũ honorem adhibitum.

3

Ariſt. 3. Polit. cap. 8.

Plutarch.

Ar. 3. Polit. cap. 6.

Proverb. 30. 8.

Iſai. 3. 7.

Valer. Max. lib. 6. cap. 4.

Eccleſ. 11. 3.

Iſai 25. 5.

Forma optimi principis. Eccleſ. 47. 2.

2. Paral. 1. 15

Salomon tactus avaritia Eccleſ. 2. 8.

2. Chor. 8.9

Zach. 9. 9.

eſt ſubjectus populus, ut non tam ſibi quàm nobis profuerit; nã *propter nos egenus factus eſt, cùm eſſet dives*. de quo ſcriptũ eſt: *Ecce Rex tuus venit tibi, juſtus & Salvator, ipſe pauper.*

4

Suppellectile aurea inſtructa monumẽta.

Sed, ut ad loci ſenſum & contextum redeamus, ſanè, licèt principes hic deſcribantur ab opulentia, ſed argentea hæc & aurea ſuppellex non tam ad privatas illorum domos, quàm ad ſepulchra referri, non ſolùm poteſt, ſed debet. quaſi dicat; Etiamſi in extrema inopia mortuus eſſem, neq; ullam auream, & argenteam ſuppellectilem mecum deferrem in ſepulchrũ, pro divitũ more, non ideo minùs, quàm illi, jucundè quieſcerem.

Pretioſæ veſtes cum cadaveribus cõditæ.

Ioſephus.

Davidis ſepulchrũ quale.

quippe olim cum cadaveribus divitiæ, & pretioſæ veſtes condebantur. Ioſephus quidem lib. 13. antiq. cap. 15 narrat Hyrcanum aperuiſſe Davidis ſepulchrum, & tria millia talenta pecuniarum inde protuliſſe. lib. verò 16. ca. 11. ſic ſcribit: *Herodes, audito quòd Hyrcanus recluſo Davidis ſepulchro tria millia talentorum argenti extuliſſet ſupereſſéque multo plura, quæ poſſunt, quãtumvis magnis ſumptibus ſufficere, multo tempore animum habuit idem aggredi. Tum verò noctu apertum ſepulchrum ingreditur; depoſitas pecunias, ſicut Hyrcanus, non invenit, ſed mundi pretioſi, & aureorum ornamentorum vim magnam inde ſuſtulit.* fuit verò tanta magnificentia hoc Davidis ſepulchrum extructum, ut cùm Hieronymi ætate ſemicollapſum eſſet, tamen non dubitaverit illud apellare *Mauſoleum Davidis*, epiſtola. 17. ad Marcellam. Illud verò de quo nuper agebamus indicatur etiam Ierem. 8. cùm minatur Deus forè ut à Kaldæis *Oſſa Regum Iuda, & principum ejus, & Prophetarum, atque Sacerdotum* exhumarentur; quo loco ait Interlin. Avaritiam effoſſuram eſſe illa cadavera. Hieronymus verò & poſt illum Nicolaus ſcribunt moris fuiſſe apud Iudæos ſepeliri ſumptuoſè pręſertim nobiles: nam in regum capitibus aureas coronas ponebant cum lapidibus pretioſis, & in digitis annulos, qui nobilitatis erant inſignia; aliis verò pro cujúſque ſtatus & ordinis ratione, & facultatibus. Sozomenus quidem lib. 9. cap. ultimo, cùm de ſepulchro Zachariæ Prophetæ invento ſub Honorio Imperatore loquitur, ſcribit Regium puerum cum illo inventum. *Iacebat* (inquit) *puer regali apparatu ſepultus, habebat enim in capite coronam auream, & aurea in pedibus calceamenta, & veſtem pretioſam.* Tantúmque hanc funeris pompam apud Hebræos ſe extuliſſe, ut expenſarum magnitudine deterriti relicto cadavere cognati & propinqui ſe aliquando ſubducerent, auctor eſt R. Iacob in Turim. c. 352. moderationem ergo ſumptui nimio adhibitam à Gamaliele, cujus apud omnes magna erat auctoritas; atque ſtatutum, ut non niſi lineis velis cadavera obvolverentur, cujuſvis eſſent conditionis, aut ordinis. ergo, ut ad Ieremiam redeam, Kaldæi prędæ & theſauris reconditis inhiantes, recluſuri erãt ſepulchra, & exhumaturi cadavera. Quid ſimile in funeris pompa ſolitos facere Perſas ſuperiùs ex Origene annotavimus. Idem moris apud Babylonios viguiſſe teſtatur abunde, quod de Semiramide ſecunda Babyloniorum regina ſcribit Herodotus lib. 1. *Hunc* (inquit) *machinata eſt dolum: ſupra portas urbis celeberrimas atque conſpicuas loco edito atque conſpicuo ſepulchrum ſibi inſtruxit, atque his litteris inſcripſit. Cui Regum Babylonis poſt me futurorum fuerit pecuniæ penuria, aperto ſepulchro ſumet quamtumcumque libuerit, pecuniæ dumtaxat indigens; aliter ne aperiat, non enim ſatius fuerit. hoc ſepulchrum tãdiu fuit immotum, dum regnum pervenit ad Darium; is indignum eſſe ratus neque quempiam his portis uti (ideo autẽ non utebatur, quòd ſupra caput ipſius tranſeuntis mortuus ſitus eſſet) neq; ſumere pecunias repoſitas, & eas ipſum provocantes, reſeravit monumentum; in quo non quidem pecunias invenit, ſed litteras ita dicentes: Niſi pecuniæ eſſes inexplebilis, & turpis lucri cupidus, haud aperuiſſes urnas defunctorũ.* Hactenus Herodotus. ad Romanos verò etiam conſuetudinem permanaſſe ex eo efficitur, quòd, ne theſauri ſimul cum cineribus & oſſibus conderentur, vetitũ poſtea eſt Martiani lege. eádemque tanquam ſuo ſeculo apud Græcos vigentem commemorat Chryſoſt. hom. ſuper Oratione Annæ paulò ante finem. Deniq; apud Barbaros Mexicanos obſervatum fuiſſe, ut in cinerum urnis gemmæ, aurea ſuppellex, & veſtes pretioſiſsimæ reponerentur, illius gentis ſcriptores docent. qui ergo mos à pleríſque nationibus religioſè ſervatus fuit, antiquior eſt, quàm ut ab illarum una quapiã initiũ ſumpſerit; quare mirum non fuerit primo illo Iobi ſeculo viguiſſe; præſertim quòd cũ

Hieronymus.

Ierem. 8. 1.

Interlinealis.

Hieronym.

Lyra.

Sozomenus.

Sepulchrum Zachariæ Prophetæ.

R. Iacob.

Herodotus.

Mart. lib. 4. D. ab L. Tul Per.

Chryſoſt.

Ioſeph. Acoſta in hiſtoria Indorum lib. 5 cap. 8.

hac conſuetudine,id,quod ſequitur, cõſentire videatur, *Quaſi effodientes theſaurũ gaudéntque vehementer, cum invenerint ſepulchrum.* ait ergo Iob, Nihil meam quietem paupertas imminueret, aut turbaret, ſepulchrum vacuum theſauro, & pretioſa ſupellectile. interim, ut obſervat Chryſoſtom. monet amicos, ne ſibi de divitiis blandiantur, ne ve ſuam ipſius inopiam magnopere lugeant, quæ vitæ, non mortis quietem, & paccatum ſomnum adimere poteſt.

5 Digreſsio de ſepulchrorũ loco.

Digrediar hîc ſed breviter, & præſenti loco atque materia ſic exigente, ad ſepulchrorum loca, quæ ſimul cum morũ temporúmque mutatione, mutationem ſubierunt. quondam enim diuturnior hominum vita conciliare videbatur mortis oblivionem, & piam defunctorum, monumentorúmque memoriam longiùs ablegare. ergo primum in campis, mõtibus, ſolitudinibus celebrabantur funera, & condebantur cadavera. Deinde quodam quaſi humanitatis ſenſu, in viis publicis erigi ſepulchra cæperunt, ut ſi non in vrbe, & res publicas gerentibus occurreret mortis imago, atque memoria, certè faciẽtibus iter quaſi ex inſidiis ſe offerret; jubebant defunctorum epitaphia conſiſtere paulisper viatores, audire ſalubria monita, in memoriam revocare vitam & res geſtas hominis defuncti, & denique de ſe ſimile quippiam cogitare; ná quamquam non omnium monumentorum eędem inſcriptiones eſſent, ſed illa omnibus communis ſemper fuiſſe videtur, *Mihi heri, tibi hodie.* Poſtea non jam in viis publicis, ſed in proprio cujuſque prædio & agro ſepulturæ locus fuit. *In agris quiſque ſuis* (inquit Cicero) *ſepulchra & loculos, in quibus cineres ſuorum conderent, habuerunt.* idémque ſervarũt Græci, ut Aeſcbines teſtatur, & Ariſtophanes in Contionãtibus cũ qua conſuetudine egregiè facit, quòd ſepulturæ cauſa proprium agrum *cum ſpelunca duplici* emerit Abrahã Geneſ. 23. & monumentum Chriſti domini in horto, ſeu prædio exciſum erat. Ioan. 19. Sed diſtantior eſt locus hic, longiúſque poſita mortis memoria, quàm proximam, & familiarem nobis efficere curare oportet. ſtatuendi itaque ſunt defuncti ad ipſas urbium portas. ergo Trojani ſuorum cadavera ſepeliebant ante portas civitatis, ut ſcribit Dares Phrigius in lib. de excidio Trojæ, dum dicit Priamum, Herculem, & Hectorem ante portas ſuorũ more ſepeliviſſe. Ex Aethiopibus verò quidam (ſcriptore Herodoto) poſtquã mortuum areſecere, totum gypſo inducebãt picturáque exotnabant referente ejus effigiem; dieinde cippum ei ex vitro, quod apud illos multum eſt, circundabant, in cujus medio mortuus interlucebat. hunc cippum propinqui per annũ intra ædes habebant, omnium rerum hoſtias, primitiáſque offerentes. inde anno exacto efferebant, & circa vrbem locabant Sapienter quidem mortis memoria & imago ad portas collocata, ut velut injectus murus intra mænia cives in officio contineret, eadémque hoſtes ab injuria deterreret. Intimiùs apud Lacedæmonios, quibus & in urbe, & ſecus Deorum templa ſepeliri permiſit Lycurgus auctore Plutarcho. apud Romanos quoque, cùm primus Trajanus in publico urbis foro, & in ſepulchro, quod ipſe ſibi extruxerat, ſepultus eſt. diceres defunctum in foro quaſi judicem pro tribunali ſedentem, jus dicentẽ negotia, lites dirimentem, cives in offitio, & virtute continentem, Propiùs deinde acceſſere ad templa: nam ex Aethiopibus alii in urnis fictilibus defunctos circa templa ſepeliebant, per quos jurabant. Auctores ſunt Diodor. lib. 4. cap. 1. Strab. lib. 17. Sed jam tandem perpetuam quandam & nunquam intermittendam vitæ magiſtram mortis memoriam coluiſſe videntur, qui ſuæ quiſque domi mortuos aſſervabant. Aegyptios teſtatur Põpon. Mela. lib. 1. c. 9. mortuos medicatos intra penetralia collocaſſe. Perſę quoque cera circumlitos, ut maximè diuturni eſſent, domi condebãt. id quod adducunt. Cic. 1. Tuſcul. Herod. lib. 1. Strabo lib. 15. Servius quidem in id. 6. Aeneid.

Sedibus hũc refer ante ſuis, & cõde ſepulchro.
Apud majores (inquit) *omnes in ſuis domibus ſepeliebantur.* neque in domus quidem angulo aliquo, ſed in tricliniis & cõviviis quoque locũ habuerunt, ut ex Herodoti pervulgata illa Aegyptiorum cæremonia cõſtat, circumferebatur enim lignea defuncti effigies, in quam convivæ omnes jubebantur reſpicere, atque de ſua morte, & bene componenda vita cogitare. quo reſpexit Silius carmine illo,

...... Aegyptia Tellus
Claudit odorato poſt funus ſtantia ſaxo

Monumenta primùm in cãpis, deinde ꝓpe vrbes.

Eccleſ. 38. 23.

Cicero.

Aeſchines

Ariſtophanes

Gen. 23.

Trojani ante portas monumenta conſtituebant

Dares Phrigius

Aethiopum mos in ſepeliendo

Herodot li. 3.

Lacedæmones

Plutarch.

Trajanus primus in foro ſepultus.

Aliorum Aethiopum inſtitutum

Diodorus

Strabo.

Pomp. Mel.

Cic. Herod.

Strabo.

Servius

Silius. Ital.

Corpora,& à mẽſis exãguẽ haud ſeparat vmbrã. Nobis tandem Chriſtianis familiariſsima eſſe debet mortis memoria, tum quòd in templis, quó frequentiſsimè nobis conveniendum eſt, defuncti ſepeliantur; quare ſacra, ac religioſa illorum nobis memoria habenda eſt, pariterque cura animarũ corporis expertium: tum etiam ex Chriſti Ieſu præcepto, qui nobis nunquã dormientibus, nunquam oblitis, nunquam diſcinctis, perpetuò expectantibus atque paratis, lumina etiam præferentibus inſidioſam mortem expectari voluit. quare cùm templa defunctorum monumentis plena ſint, *domos* eſſe dicas *luctus, domòsq; cõvivij*, ut illò omni ex parte invitemur. ſive enim ſacræ menſæ accumbimus, Chriſti Ieſu mortis memoriam repetimus; ſive ſuper ipſa oſsium monumenta conſiſtimus, viventes admonemur, *quid futurum* de nobis *ſit*; ſive in ipſos etiam loculos & defunctos reſpicimus, in illis tanquam, in ſpeculis nos ipſos intuemur, qui, quales ve ſimus. ſicut enim inter alia inſtrumẽta Moyſaici tabernaculi cófecit Moyſes *Labrum æneum cum baſi ſua de ſpeculis mulierum, quæ excubabant in oſtio tabernaculi*, ut qui ingrederentur facilè inſpicere poſſent, an bene decentérque compoſiti ad rem divinam accederent; ſic ſanè hęc in noſtris templis ſpecula ſunt monumenta, & oſſa defunctorum, quæ non ſolùm quales ſimus nobis referunt, ſed, quod mirabile eſt, quales futuri ſimus: nam in domo luctus *Finis cunctorum admonetur hominum, & vivens cogitat* qualis futurus ſit. atque utinam non leviter tantùm in hęc ſpecula intenderemus, neque *ſimiles* eſſemus *homini conſideranti vultum nativitatis ſuæ in ſpeculo, conſideravit enim ſe, & abiit & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit*; ſed ſeriò atque per otium hoc negotij ſuſciperem⁹; atque Naſamones illos, quorum mirabilis fuit morum, & vitę philoſophia, imitaremur, qui cùm frequenter ad ſuorũ monumenta accederent, & illis indormirẽt, quam cogitationem, aut inſomnium defuncti memoria illis injiceret, ſanctum atque divinum exiſtimabant. hæc de illis ſcribit Herodotus inter alios Afrorum populos. *Iure jurando, ac divinatione tali utũtur; per eos viros, qui juſtiſsimi, atque optimi apud illos fuiſſe dicuntur, jurãt illorum ſepulchra tangentes; divinant ad ſuorum accedentes monumẽta, & ibi, ubi preces peregerunt, indormiũt. ubi quodcumque per quietem inſomnium viderunt, eo utuntur.* ſic ille.

Matth. 14. 42. 43 & 25. 13 Marc 13. 15. Luc. 12. 15. & 37

Eccleſ. 7. 3

Exod. 38. 8

Iacobi. 1. 23

Herodot.

Naſamonum inſtitutum

❧ XVI. *Aut ſicut abortivum abſconditum non ſubſiſterem: vel qui concepti non viderunt lucem.*

1. Duplex abortivi periphraſis Eccleſiaſtes, & David explicatr.	*converſio diſsimilis,*
2. Cur Paulus ſe vocet abortivum. Pauli, & aliorũ apoſtolorum vocatio, &	*3. Plenior abortivi deſcriptio ex Salom. quid abortivum ex Hebræo*
	4. An anima immortalitas colligatur ex hoc loco.

I

AVt ſicut abortivum &c. Non ſolùm (inquit) fato concederem, ſed nullum etiam monumenti, aut ſepulturæ locum haberem, ſicut neque habent infantes, qui priuſquam naſcantur, moriuntur. neque minùs quieſcerem, quæcumque tandem me mors abriperet, aut cuicumque ſepulturæ mandaret, quoſcumque ve monumenti ſocios haberem. fælix profectò eſſem, ſive informis embrio funderer ex materna alvo; ſiue ante tempus à natura ſtatutum mors violenta, & ſors iniqua vitam mihi ſimul cum maternis viſceribus auferrent. Duplex hoc loco videtur eſſe *abortivi* fætus deſcriptio, aut circumlocutio; prima, quòd ſit *abſconditus*, nemini notus, *nõ ſubſiſtens*, nullam ſui memoriã, nullam imaginem relinquens, ut cui nullum honeſtum monumentum curatum, extructum ve fuerit. Propterea Eccleſiaſtes. c. 6. dixiſſe videtur, *Si genuerit quiſpiam centũ liberos, & vixerit multos annos, & pluros dies ætatis habuerit, & non utatur bonis ſubſtantiæ ſuæ, ſepulturáque careat, de hoc ego pronuntio, quòd melior illo ſit abortivus.* nimirum quia cùm etiam abortivus ſepultura, & peculiari monumento careat, illud tamen habet melius, quòd illum neq; ſordida avaritia, neque veſana libido vexaverit. Secũda Periphraſis, *Non videns ſolem*, aut non fruens luce; quod peculiaris miſeriæ genus eſt, oculos à natura formatos nunquam fuiſſe vitali luce completos hanc circumloquendi rationem agnovit Hieronymus ſuper id Pſal. 57. *Super cecidit ignis, & non viderunt ſolem.* nam legit ex Hebręo. *Quaſi abortivum mulieris, quod nõ videt ſolem.* cui ſimiles dicuntur impij, ut qui immatura, & inopinata morte ſublati

Duplex abortivi circumlocutio.

Eccleſ. 6. 3

Pſal. 57. 7 Hieronymus

eſſent

1.Cor.15.8

essent, huic videtur alluſiſſe Paul.1. Corin.15.cùm inter alias Christi Ieſu apparitiones, ſuam quoque commemorat; *noviſſimè omnium tanquam abortivo viſus eſt, & mihi.* quæ cum abortivo ſimilitudo, licet poſſet in eo conſtitui, quòd ſe vocet, & exiſtimet * *minimum Apoſtolorum, qui non ſit dignus vocari Apoſtolus*, inſtar illorum, qui ante conſtitutum à natura tempus naſcũtur tenuiores, & graciliores. vel comparatio ſumeretur ex eo, quòd ſicut abortſus ejiciatur quadã naturæ violentia, ita Paulus ſuperna quadam Numinis vi quaſi coatus fuerit renaſci, nondum ipſo ſua ſponte facilè & ſuaviter volẽte exire de cæco ſynagogæ utero ad fidei & euangelii lucem, tamen, ut ſapienter eo loco indicavit Anſelmus, ſuam cæcitatem, & luminis amiſsionẽ, (*non enim videbat lucem*) ſignificavit ea ſimilitudine. qui enim nõ debito naſcuntur tempore, ſemimortui & cæci naſci videntur; neque quorũ tam infauſta ſit nativitas, dicuntur edi in lucem, neque videre ſolem; non aliter Paulus cum Christo, & Eccleſiæ Christianæ natus eſt, velut immaturus aborſus ejectus eſt in terrã exanimis, atq; ſemimortuus, cęcus, nõ videns lucem, *luce licet de cælo copioſa* circumfuſus eſſet. & ceteri Apoſtoli editi ſunt in lucem tẽpore congruo, benignè cum illis agente cælo: Paulus vero natus aſperiori cęlo, & quadam illius temporis inclemẽtia. Illi cũ à Deo vocati ſunt, oculos aperuerunt, & accedentes ad Chriſtum illuminati ſunt; hic dum vocatur cæcus efficitur: aliis dictum eſt, *Venite poſt me*, at Paulus dè via revocatus, & ne pergeret, quò cœperat, equo dejectus eſt. denique ſicut abortivus nõ *videt ſolem*. Pleniorem aliam abortivi deſcriptionem habes Eccleſiaſt.6. nam poſt abortivi mentionem factam, ſtatim ſubditur. *Fruſtra venit, & pergit ad tenebras, & oblivione delebitur nomen ejus, non vidit ſolem, neque diſtantiam boni & mali*: quam periphraſim eo loco accuratè explicuimus. Latet etiam in nomine Originali *abortivi* peculiaris vis, nã dicitur, *naphel*; à *naphal*, quod eſt cadere, aut labi, quaſi deciduus & immaturus fructus, qui ante maturitatis tẽpus ex arbore decidit inutilis.

*El menor y el mas deſmedrado de los Apoſtoles, quales ſuelẽ ſer los ſietemeſinos.

Act.9.3.& c.22.6

Vocatio Pauli & aliorum apoſtolorum diſsimilis

3 Eccle.6.4.

Plenior abortivi deſcriptio.

נֵפֶל נָפַל

Tandem Cajet. obſervat hoc loco indicari animæ immortalitatem, nam niſi regum & aliorum defunctorum animę ſupereſſent, illorum ſocius Iob eſſe nõ poſſet; addit etiam quietis nomine ſignificari ſtatum beatitudinis naturalis. Sed certè nunc nõ erat his ſubtilitatibus locus; cùm ſermo ſit de illa requie, quæ humanæ vitæ laboribus finem imponit, & quæ non animarum ſolùm, ſed cadaverum, & oſsium defunctorum ſocietatem, & conjunctionem in ipſo ſepulchro affert.

4 Cajetanus ſubtilitas

XVII. *Ibi impii ceſſaverunt a tumultu, & ibi requieverunt feſſi robore.*

1. *Impii inquieti, & turbulenti ex Hebr. item & tumultus quid.*	4. *Impiorum animus fluctuans illis quodammodo utilis mors. Inſignis ex Plutarcho hiſtoria.*
2. *Impiis tumultuãdi finis mors. illuſtratur Pſ. 93*	5. *Imperatorum aut militis circumloquutio. ac etiam opportuna mors.*
3. *Afflictorum ſolatium mors explicata ſapiẽtia.*	

POſtquam vitę mala, & incommoda recenſuit, mortis bona enumerare aggreditur, inter quæ primum illud eſt, impios a tumultu ceſſare. Impii autẽ ex proprietatẽ radicis, *Raſagh*, ſunt inquieti, turbulenti, & quos deſcribit Iſai. *ſicut mare fervens, quod quieſcere non poteſt.* atque propter hanc inquietudinem, & multiplices curas, ab hac eadem radice dictũ eſſe id Eccleſiaſ.7. quibuſdam placuit, *Ne impiè agas multum.* Pag. *Ne te inquietes, ne te multum occupes in negotiis mundanis, & noli eſſe ſtultus, ne moriaris in tempore non tuo.* Tumultus autẽ eſt ira, furor, turbatio, fremitus; à radice, *Ragaz*, quod eſt turbari, furere, iraſci. unde dicitur Abac.3. *Turbabuntur pelles terræ Madian.* & Pſalm.2. *Quare fremuerunt gentes* & Pſalm.4. *Iraſcimini, & nolite peccare.*

Poteſt ergo primò ſententia hæc pertinere ad ipſos impios, quibus tumultuandi, & furendi, ſęviendique in pauperes, & pios, denique tyrannidẽ exercendi mors finem imponat nam, quam mortem comminatus eſt Deus homini, ut a peccando illum deterreret, eandem ipſam infert, ut a peccando ceſſet, ne diutiùs illius *ſpiritus permaneat* (ex Hæb. litiget, aut contẽdat) *cum homine in æternum.* ſic minatur.1. Reg. 2. *Pedes ſanctorum ſuorum ſervabit, & impii in tenebris conticeſcent.* ideſt, ſeditioſi & inquieti (ab eadem radice) tumultuandi finem facięt. hoc verò mortis beneficium

1

רָשָׁע Impii inquieti Iſai.57.20

Eccl.7.18

Quid Tumultus

רָגַז Abac.3.7 Pſal.2.1 Pſal.4.2

2 Prima interpretatio

Gen.6.3.

indicare

indicare videtur Eccleſiaſtes.cap.6 .Melior eſt *dies mortis die nativitatis.* dequo nos ibi.eum verò furentibus impiis,atque tyrannis tumultuandi , blaterandique finé ſtatuit quoque David Pſalm.93.*Vſque quo peccatores Domine,vſque quo peccatores gloriabantur,effabuntur , & loquentur iniquitatem?* (ideſt inſolenter & ſuperbè tumultuabũtur minitātes piis ingétia mala,qualia ibi enumerat) *Populum tuum Domine humiliaverunt,& hæreditatem tuam vexaverunt;viduam & advenam interfecerũt, & pupillos occiderunt* Sed eatenus graſſaturos omnino pronuntiat,*Donec fodiatur peccatori fovea* . tunc impii ceſſabunt à tumultu,cum de illorũ ſepultura agetur,ideſt ſtatim ac expiraverint Auguſt.ſic legit , *Ibi impii depoſuerunt furorem ſuum.* Theodotio & Symmachus, *Sedarunt ira furorem.* Aquila, *Ceſſarunt tumultum ciere* . expectatione ergo certiſsima mortis impiorum, *mitigat Deus à diebus malis* hominem,quem ipſe erudit , *& de lege ſua docet.* id quod ſtatim explicabitur.

Eccleſ 7.2. Pſal.93.4 Auguſti. Theodotio. Symmachus Aquila

3 Secundò, poteſt pertinere ad pios afflictos & oppreſſos, quibus ingens ſolatium mors affert, dum illos ſecuros reddit ab impiorum & tyrannorum furore & impetu.ita accipiunt Græci Chryſoſt. Olymp.Polych.juxta id Sap. *Vivens inter peccatores translatus eſt.* & paulò poſt, *Propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatis;* in Græco tantùm eſt,**Properavit de medio iniquitatum.* ut poſsit referri ad ipſum juſtum afflictum;ipſe enim juſtus accelerat,ut ex impiorũ cætu avolet.& fortè ad Kaldæos & Sabæos hîc reſpicit, Nihil me defunctum lædent Kaldæi,nihil latrones cæteri,nam ceſſant à tumultu inferendo mortuis.

Secunda Græcorum interpretatio. Sapien. 4.10. *El juſto ſe da prieſſa a ſalir lo mas presto que pueda de entre mala gente.

4 Quid ſi etiam loquatur de ipſa impiorum turbatione, & animi commotione, quę ſedari nõ põt? Adeo (inquit) mors bona eſt , ut etiam ipſis impiis , quibus omnia cooperantur in malum, ſola mors bene cedere videatur; nam in morte tũc tãdem vitæ ille ſtrepitus, & tumultus ceſſat. quàmvis enim animæ impiorum ſubeant æternos cruciatus,tamen cùm in ſola vel vita , vel morte impii oculos figimus,videtur mors illius curis inanibus, & mẽtis furori finem imponere. ſanè ſceleratis hominibus duo tantùm bona evenire poſſe docet Plato , ut aut corrigãtur, ut boni eſſe incipiant; aut moriantur , ut peccare deſinant. Plutarchus verò illud in hanc rem de Pauſania quodam ſcribit, his verbis; *Pauſanias Bizantii Cleonicem liberam ſtupravit virginem;quæ cùm noctu quamdam ob cauſam emiſiſſet,indéque revertentẽ terrore,ac ſuſpicione correptus peremiſſet , eam ſæpius in ſomnis aſsiſtentem,ac dicentem vidit,*

Impiorum perturbatio. Plato. Plutarch. de Sera numinis vindicta

Adſis judicio,mala res injuria valde eſt.

Cúmque phaſma haud deſiſteret, ſed aſsiduis illum terroribus perturbaret, ac moleſtaret, Heracleam ad animarum navigavit expiationem, placationibusque nonnullis,ac inferiis puellæ animam evocavit;quæ cùm in conſpectum veniſſet,finem malorum futurum prædixit,ubi Lacedæmonem perveniſſet quò cum ille applicuiſſet,confeſtim vita exceſsit. Cũ eo ſenſu,quem diximus,vox quoque Originalis bene conſentit;nam vox Originalis *tumultuandi* ſæpe ad animum refertur;ab ea enim radice dicitur Deut.28.*Dabit tibi Dominus*cor pavidum.* &.2.Reg.3 . *contriſtatus eſt Rex.* & Habac.3.*Conturbatus eſt venter meus.* & Ezechi.12.ponitur pro feſtinatione, quæ ex perturbatione & timore naſci ſolet; *Panẽ tuum in turbatione comede, ſed & aquam tuam in feſtinatione ,& mœrore bibe.* ſenſus ergo idem erit,qui Iſai. *Impii quaſi mare fervens* (videlicet æſtuans , & agitatum flatibus iniquorum ſpirituum,& pravarum cupiditatum fluctibus) *quod quieſcere non poteſt; & redundant fluctus ejus in conculcationem, & lutum,* id eſt in lutum,quod in littore cõculcatur.ibi in littore, in ſepultura , *impii ceſſaverunt à tumultu.*

Deut. 28. 65. *Coraçon inquieto y ſobreſaltado. 2.Reg.13 21. Habac.3. 16. Ezech.12. 18. Iſai 57.20

5 *Et ibi requieverunt feſſi robore.* Septuaginta legentes, *Fatigati corpore,* Olympiod.& Baſilius intelligunt corpore afflictos , & viribus fractos;ut ſicut prior pars de tyrannis & oppreſſoribus præceſsit,ita hęc ſecunda ſit de afflictis,& oppreſsis. ſed cõgruentiùs , ſi tota hæc periodus referatur ad viros famoſos,qui dicãtur *feſſi robore;* nam cùm potẽtiſsimi ac fortiſsimi imperatores eſſent, pro nominis ſplendore comparando mille ſe objecerunt vitę diſcriminibus,quemadmodum ille alius de veterano milite , & ſua ſorte minimè contento dixit,

Gravis annis
Et multo jam fractus membra labore.

& cum Theſeus redit ex inferis ad ſuperos.

Feſſa virtus robore antiquo caret,
Trepidántque greſſus.

Horat. 1. ſerm ſaty.1. Seneca in Hippolit.act.3.

Quaſi dicat Mors eſt illis extrema laborum, & periculorum meta, qui propter

*Los q̃ eſtan hartos de hazer valentias y prueva, de ſus fuerças

Iſai.14 20

exantlatos labores * feſsi ſunt robore edomiti tandem,& humiliati concidunt fortiſsimi quique.Sicuti ſui milites Regi Babylonis inducuntur ab Iſai.obviam ex inferis procedere dicentes, *Et tu vulneratus es,ſicut et nos; concidit cadaver tuum.*

XVIII. *Et quondam vincti pariter ſine moleſtia,non audierunt vocem exactoris.*

1. *Vincti aut debitores, aut mancipia* 2. *Exactor ex Hebræo quid aut operas aut debitum*	*exigit.* 3. *Deſcriptio inhumani exactoris ex Iſaia illuſtrato paraphraſi.*

I

Qui vincti

EAdem quiete, & forte gaudebunt tum tyranni,tum captivi , qui ab illis detinentur,& opprimũtur.ita ut per *vinctos* vel intelligat mancipia, quæ à tyrannis ad labores & operas damnantur , traduntùrque exactoribus, operúmque pręfectis; vel intelligat debitores alieno ęre oppreſſos,quos inhumanus creditor in vincula conjicit,quòd ſolvendo nõ ſint: cùm igitur utriſque advenerit optata mors,neque mancipium ſævam illã exactoris vocem urgentis opus, neque debitor clamorem creditoris debitum exigentis audiet. utrumque ingentis miſeriæ genus eſt.

2

Exactor quis

נגש

נָגַשׁ

Vocẽ exactoris. Exactor *Noges,* à *Nagas,* quod eſt exigere violenter,vel adhibita vi adigere ad aliquid operis faciendum, vel ad ſolutionẽ debiti. de primo eſt id Exod. 3 *Propter duritiam eorum,qui præſunt operibus.* vide etiam.c.5.& Iſai.3.14. hoc autem libro.c.39.dicitur de onagro, *Et non exaudiet vocem exactoris,* cui nullus minis , clamoribúſque poſt terga inſtat .& Iſai.60. ſimili voce promittitur Eccleſiæ. *Ponam* **viſitationem tuam pacem.* Iuxta Hebr. præfecturam,vel exactionem tuam; ideſt pręfectos vel , exactores. certe Collumela, dum lib.1.c.8.de villico.qui ſervis, & rei agrariæ præficitur , loquitur , *Nulla* (inquit) *eſt maior , vel nequiſsima hominis cuſtodia,quàm operis exactio,ut juſta reddantur ; ut villicus ſemper ſe repræſentet.* Exactor præterea non ſolùm ab vrgendo opere , ſed à repetendo debito deſcribitur Iſai.14. *Et erit in die illa, cùm requiem dederit tibi Deus à labore tuo,& à concuſsione tua , & à ſervitute dura,qua ante ſerviſti, ſumes parabolam iſtam contra regem Babylonis, & dices, Quomodo ceſſavit exactor,quievit tributum,contrivit Dominus baculum impiorum,virgam dominantium,cædentem populos in indignatione plaga inſanabili ſubjicientem in furore gentes,perſequentem crudeliter?* ſed clariùs Iſai.58.ubi cum dicatur *Omnes debitores veſtros repetitis,* ab eadem radice,exigitis; ſicut ille qui *tenens ſuffocabat* ſuum creditorem, *dicens.Redde quod debes.* additur deinde, *Diſſolve colligationes impietatis,* (ne eum, cujus arcula tenuis ſolvendo non eſt,urgeas , & veluti feſtinationis vinculis arctè conſtrictũ torqueas; vinctum,quem iniqua aut uſura,aut debito per iniquitatem tuam contracto, colligatum, nexúque devinctum tenebas,exime vinculis iſtis,& obligationibus) *ſolve faſciculos deprimentes* (geſtãt videlicet inhumani creditores ſecum colligatos faſciculos ex inſtrumentis publicis, & ſchedulis,ac ſingraphis,quibus opprimãt debitores;ſolve igitur,hæc quæ ſunt velut jugum graviſsimum, quod inopi injicis per ſummam ſævitiam) *dimitte eos qui confracti ſunt (a los que an quebrado,* qui decoxerunt) *liberos,& omne onus diſrumpe* (ne cuipiam ex tuis fratribus ſervile jugum,propter debitum imponere tentes) Hos inhumanos debitorum exactores timent, & fugiunt miſeri.

Exod.3.7

Iob.39 10

Iſai 60

*Los ſobreſtantes de mi Igleſia haran trabajar a mis fieles por amor, y no a palos y amenazas.

3

Iſai.14 a ℣.3 uſque ad 7

Iſai 54.4

Matth 18 28 ℣.6.

Odiſti,& fugis,ut Druſonem debitor æris,
Qui niſi cùm triſtes miſero venere Kalendæ
Mercedem,aut numos unde unde extricat,amaras
Porrecto jugulo hiſtorias captivus ut audit.

Hora 1.Serm. Saty.3.

Hujuſmodi ergo miſeros debitores, fractos,vinctos,mors tuetur,liberóſque dimittit **ſine moleſtia* . conſtituit itaque ſe mors ducem ac reginam miſerorum , & oberatorum omnium;de qua id dici poteſt,quod de Davide quondam ſcriptum eſt.1 . Reg. 22 . *Convenerunt ad eum omnes, qui erant in anguſtia conſtituti,& oppreſsi ære alieno,& amaro animo,& factus eſt eorum princeps.*

*A los pobres y q̃ an quebrado,la muerte los haze hidalgos , para que no puedã ſer preſos por deudas, y ſi lo eſtã que ſean ſueltos

1.Reg.22.2

XIX . *Parvus , & magnus ibi ſunt , & ſervus liber à Domino ſuo.*

1. *Mors omnes æquat Magnus in ſacro ſermone explicatus David*
2. *Vt mors redimat ex ſervitute, ex Paulo, & Seneca.*
3. *Scriptura regula cũ duo cõtraria extrema ſimul proponit. Omnium vitæ ſtatuum, quibus præſtat mors, enumeratio.*

1 Mors omnes æquat. Magnus in ſacro ſermone. *Pſal. 48. 1. 2. 3*

PArvus &c. & ſervus &c. De ſervis, de ignobilibus quibuſcunque benemeretur mors; nam pares illos facit viris magnis, ſuiſque illorum dominis; æquo enim omnes pede pulſantur. *Magnus*, pro nobili, divite, nomine & fama claro. ſupra. c. 1. ✝. 3. cùm de morte quoque David concionem habiturus eſſet, omnes ſine diſcrimine mortales adeſſe, & audire jubet, *Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes, qui habitatis orbem, quique terrigenæ* (ex eadem maſſa compacti, fragiles, mortales) *& filii hominum* (filii Adam morte damnati, mortis quoque ſentẽtiam recta ſucceſsionum ſerie ducta, ſubeuntes) *ſimul in unum dives, & pauper* Magnus & parvus, dominus atque ſervus, nunc pariter ſententiam mortis audiant, pariter mortem ſubituti, quantumvis vita diſpares.

2 * La muerte da carta de horro al eſclavo, y lo haze tan bueno como ſu amo. *Rom 8. 23*

Et ſervus liber à domino ſuo.* Nam quãto tempore vivit alligatus eſt ſervitutis legi cùm verò moritur, *liber* dimittitur, invito licet domino. in hanc ſententiam Paulus etiam loquitur, cùm ait *expectare ſe redemptionem ſui corporis*, ideſt mortem, quæ ex miſera ſerviendi neceſsitate, & conditione hominem redimat, atque diſſolvat emptionem, qua, dum vivit, eſt homo venũdatus ſub peccato. Præclarè Sene. de morte Hæc (inquit) *ſervitutem invito domino remittit hæc captivorum catenas laxat; hæc è carcere educit, quos exire imperium impotens vetuerat, hæc eſt, in qua nemo humilitatem ſuam ſenſit; hæc, quæ nulli paruit; hæc, quæ nihil quidquam alieno fecit arbitrio; hæc vbi res fortuna male diviſit, & æquo jure genitos, alium alii donavit, exæquat omnia.* libera itaque mors, quòd liberos reddat; *& miſeros* (inquit ille) *libera mors vocat.*

Seneca in cõſolat. ad Martiã c. 20. *Seneca*

3 Scripturæ regula *Pſ 138. 2* *Pſ 120. 8*

Eſt verò hoc loco notandum, cũ Scriptura duo quæpiam extrema proponit, media etiam, quæ inter illa ſunt, intelligere; vt cùm Pſalm 138. ait, *Tu cognoviſti ſeſsionem meam, & reſurrectionem meam*, ideſt ſive ſedeam, ſive ſtem, ſive quidvis aliud agam. & Pſalm. 120. *Dominus cuſtodiat introitum tuum & exitum tuum*; ideſt ſervet ingredientem, egredientem, & quidvis aliud operis aggrediẽtem, aut exercentẽ. ſimiliter cum *parvum, & magnum, ſervum ac dominum* nominat, cujuſvis ſtatus & cõditionis homines intelligi jubet; & ſicut nemini inutilis eſt mors, ita vitam & vitæ conditionem quamcumque deteriorem, & moleſtiorem eſſe; uti omnium ſtatuum enumeratione expreſsit Auſonius eleganti illo carmine;

Auſonius

Quod vitæ ſectabor iter, ſi plena tumultu
Sunt fora? ſi curæ domus anxia; ſi peregrinos
Cura domus ſequitur; mercantem ſi nova ſemper
Dãna manẽt; ceſſare vetat ſi turpis egeſtas;
Si vexat labor agricolam; mare naufragus horror
Infamat, pœnæque graves in cœlibe vita?
Et gravis cautis cuſtodia vana maritis.
Sanguineum ſi Martis opus? ſi turpia lucra
Fœnoris, & velox inopes uſura trucidat?
Omne ævum curæ; cunctis ſua diſplicet ætas,
Cuncta ſibi adverſis contraria caſibus. ergo
Optima Grajorum ſententia, quippe hominem a ſunt,
Non naſci eſſe bonum, natum aut citò morte perire.

✠ XX. *Quare miſero data eſt lux, & vita his, qui in amaritudine animæ ſunt?*

1. *Interrogatio dolentis Mors quibus utilis & jucunda ex Eccleſiaſtico*
2. *Lux quid.*
3. *Vita amaritudinem ad morbos pertinere & cũ morte comparari à Sapiente.*

1 *Eccleſ. 4. 1* Mors quibus bona.

QVare? Non eſt indignantis, aut expoſtulantis, ſed dolentis hæc interrogatio. cúmque Eccleſi. 41. dicatur *bonum eſſe mortis judicium*, ideſt mortis legem atque neceſsitatem utilem, & commodam, tum etiam gratam & jucundam, *homini indigenti, & qui minoratur viribus*, nunc rogat, *Quare* igitur, propter quod magnũ bonum cõceditur homini vita, *miſero* præſertim atque ærumnoſo?

2 Lux quid *Eccleſ. 1. 3*

Lux. D. Thom. accipit lucem pro cognitione, ſenſu, experiẽtia malorum hujus vitæ. ſed leniùs, & ſimplicius, lucis uſura, vita ipſa. quid *amplius* (quid amplum, & excellens, quod præclarum bonum) *homo habet de univerſo labore ſuo, quo laborat ſub ſole?* quid boni, commodi, jucundi affert vita miſeris, amaritudine, & extremis animi

angoribus, & implacabilibus corporis doloribus laborantibus? quorſum tādiu producatur vita letaliter affectis?

Senec. in Herc.Oetheo.

Par ille eſt ſuperis, cui pariter dies
Et fortuna ſuit mortis habet vices
Lentè cùm trahitur vita gementibus.

Eccl. 30.17

Sic quoque ad morbos illa amaritudo vitæ refertur Eccleſi.30. *Melior eſt mors, quā vita amara, & requies eterna, quàm languor perſeverans.* idem enim ſunt *vita amara, & languor perſeverans,* ſicut *mors, & requies æterna.* diximus ſuperiùs nonnihil in hanc rem, morbum videlicet acerbiorem ipſa morte eſſe. vide. cap. 2. ✠. 6. nu. 3. deſperatorum utique morborum medicus mors eſt, uti ille dixit, *O mors Pæan medicus accede.* & hac ipſa ratione conſolatur Seneca ægrotantem; *Non poteſt* (inquit) *iſtud toto ſeculo fieri, aut ego febrem relinquam, aut ipſa me; ſemper una eſſe nō poſſumus; aut vincetur, aut vincet.* ſed quos præclaros fines conſtituat Deus conſervandæ vitæ juſti viri in mediis ęrumnis, exquibus huic Iobi interrogationi luculentam reſponſionem petere poſsimus, diximus. c. 2. ✠. 6. à nu. 2 uſque ad. 9.

Seneca.

XXI. Qui expectant mortem, & non venit, quaſi effodientes theſaurum.

XXII. Gaudētque vehementer, cùm invenerint ſepulchrum.

1. Quibus vita inutilis. Mortem fugere, & non inveniri exaggeratio eſt calamitatis.
2. Expectare in ſacro ſermone Elucidatus Iſaias & Hoſeas. Palatū, Fauces, Hamus unde dicantur.
3. Mors jucunda inexpectata. Cur mors nō dicatur accidere, ſed venire.
4. Intra ſepulchra theſaurus. Mortis cum recondito theſauro elegans cōparatio.

I

Quibus vita inutilis. *Sophocles*

INutilis (inquit) illis videtur vita, cui infenſa, & inviſa; & illa eſt extrema & deploratiſsima miſeria, cui neque mors mederi poſsit; quæ, ut Sophocles dixit, ſolet eſſe extremum omnium malorum remedium. Quare ergo Deus illam denegat optantibus, & expectantibus? id ad amplificationem calamitatum pertinet. Apoc. 9. 6: *Quærent homines mortem, & non invenient eam, deſiderabunt mori, & mors fugiet ab eis.* cur ergo mors, quæ incautos ſolet adoriri ex inſidiis, exſpectantibus & expetentibus non procedit obviā? illam autem avidam mortis expectationem, & ardens votum explicat ſimilitudine appoſita, & quæ cum morte, & ſepulchro affinitatem habet. Quemadmòdum, qui inveſtigant theſaurum, unicum ſuę inopiæ levamen, effodiunt ſepulchra, in quibus condita pretioſa ſupellex, argentum, aurum, deliteſcere ſolēt, qui quò plus in effodiendo laborarunt, majori ſpe, aut cupiditate inflammantur; pari ſane ratione, qui acerbioribus indies animi, & corporis cruciatibus afficiūtur, eo majori mortis deſiderio, & expectatione flagrāt. Verbum autem *expectandi,* quod in fonte eſt, (*hhacah*) vehementem quēdam animi affectum afferre ſolet, quo quis inhiat in rem aliquam vel conſequendam vel apprehēdendam; uti explicatur. Iſai. 30. *Expectat Dominus* (ardēter & ſtudioſè) *ut miſereatur veſtri; beati omnes, qui* (pari ſtudio) *expectant illum.* Clariùs ejuſdem vocis ſignificatio perſpicitur Hoſeæ. 5. dum in Galaad invehitur, quæ ſanguinem piorum Iſraelitarū ſitiret. *Quaſi fauces virorum latronum.* Hebr. *Sicut expectant latrunculi virum.* nam expectatio illa, qua prædæ inhiabant, rectè à vulgato faucium, & ſitis nomine exprimitur. porro latrunculi expectant, obſervāt circumſpiciunt, intendunt, mora, & deſiderio cruciātur. atque ab eadem radice, dicitur, *hhec,* ideſt palatum, & fauces, quæ inhiāt; & *hhacca,* ideſt hamus, in quem piſciculus inhiat. ait ergo Iob, Miſerum hominem expectare, & inhiare in mortem non aliter atque piſcem in hamum: licèt enim hamus perſe ſit amarus, ſicut mors, cæterum dulcedine quadā obductus eſt, *iis, qui in amaritudine vitæ ſunt.*

Mortem fugere ad amplificationem calamitatum. *Apoc 9 6*

Pulchra ſimilitudo.

2

Expectare quid חִכָּה

Iſai 30. 18
* Vanſele à Dios los ojos por hallar à quien haga bien, dichoſo al que ſele fueren por recebulo del.

Hoſeæ 6 9 Elucidatus Vulgatus.

חֵיךְ חַכָּה

Palatū & fauces unde dicātur in Heb.

Et non venit. In Hebr. *& non ipſa,* ſupple, *venit,* expectata licèt, & exoptata, mors non dicitur accidere, quippe caſus affert aliquid inopinatum, ſed venire quaſi re jam ſtatuta, *optima* (inquit ille) *mors, eſt inexpectata:* at quæ expectata non venit, miſerrimam efficit vitam. *Hæc* (inquit Seneca) *omnibus finis, multis remedium; quibuſdā votum, de nullis meliùs merita quàm de his, ad quos venit, antea quàm invocaretur.*

Cur mors dicatur venire non accidere

Iulius Cæſar

Senec in cōſola ad Marc c. 20.

Gaudéntque vehementer &c. Quidam hoc accipiunt non pro parte pręcedentis ſimilitudinis, ſed pro apodoſi; Miſeri homines ſimiles ſunt effodientibus theſaurum; nam gaudent & exultant ſicubi illis

4

affulget

affulget mortis aliqua ſpes, aut occaſio, qua in ſepulchrum concedant: ſed commodiùs referetur ad ſuperiora, ut ſit præcedentis ſimilitudinis pars; Qui effodiũt theſaurum vehementer gaudent ſepulchro ſub terram invẽto: nam, ut ſuperiùs diximus, ſolebant in urnis cinerum, aut in ſarcophagis auri, gemmarum, & veſtiũ pretioſa ſupellex aſſervari intra ſepulchra: effoſſores itaque theſaurorum, quãvis oppidò fatigati, ſi repentè ligone cõtingant ſepulchrum, atque ictu concavũ ſonet, vehementer gaudent, & incredibiliter exultant, ita certè miſer, oblata ſibi morte, & capiendi ſepulchri opportunitate.

Altera præcedentis ſimilitudinis pars.

Cũ cineribus recõdit' quoq; theſaurus

D. Thom.

D. Thom. non valde leniter cõtinuat ſermonẽ de ſepultura, & morte, Qui avidè (inquit) mortem exoptant, hi vivẽtes adhuc, parant ſibi, & effodiunt ſua ſepulchra, gaudéntque vehementer cũ ſepulchrum iam paratum inveniunt, ideſt ſuæ ſepulturæ & funeris locum, tempus, opportunitatem. Elegãter verò mortem cũ theſauro recondito, & deffoſſo cõparat; nam ſicut externa ſepulchri facies, & inſcriptio, nihil videtur amplius, quàm putre cadaver, quàm vermes, & fętor; latet verò theſaurus; nõ ſecus mortis facies & nomen, pallidum quiddam, luridum, deforme, horridum ſonat: ſed ingentes divitias viro pio, & mortis amanti repoſitas aſſervat.

Elegans mortis cum theſauro recondito comparatio.

Mortis alia facies, res ipſa alia.

XXIII. Viro, cuius abſcondita eſt via, & circumdedit eum Deus tenebris.

1. Proponitur Græcorum interpretatio non valde cõgruens litteræ. Quid via abſcondita.
2. Quid tenebræ hoc loco. quid circundare ex Hebræo Tenebræ, carcer, & vincula.
3. Tenebræ calamitatũ carcer Deus illius ianitor. non tentandum, illo non aperiente, egredi plura in hanc allegoriã. Paraphraſi illuſtratus Ionas.

1

Græci. Vatabl.

SI dativus ille, *viro*, leniter poſſet trahi ad eum ſenſum, à quo non abhorrent Gręci, & quem Vatablus indicat, mihi nõ diſpliceret. ita ut conjungeretur cum ſuperiori verſu, *Gaudẽt*, inquam, *cũ invenerint ſepulchrum, viro*, ideſt viri, vel ad virum pertinens, vel in viri honorem extructũ, *cujus abſcondita eſt via, & circumdedit eũ Deus tenebris*, ideſt gaudent, cùm incidunt in ſepulchrum hominis alicujus, qui miſerrimè vixerit, & jam ſit ęrumnis, atque laboribus vitæ defunctus; huic enim, ut qui liber ex tot malorum fluctibus emerſerit de morte gratulantur, & vivi beatos prædicant mortuos. Sed plerique tamẽ, & ipſa diſpunctio Bibliorum aliam novam periodum, ſententiámque conficiunt; repetùntque ex ſuperioribus, *Quare miſero data eſt lux, viro, cujus abſcondita eſt via*, qua ad mortem itur, & qua lætus poſſet venientem excipere; ſatiùs videretur, ut cui vita conceditur, demonſtraretur etiam via & aditus, quo poſſet ex miſeriis vitæ evadere. quantus enim cruciatus, ut cogaris vivere, aditu evadendi intercluſo, cũ circumveniaris incredibilibus malis? ergo abſconſio, & intercluſio viæ ſignificabit inextricabiles calamitates, ex quibus expedire ſe homo nequeat. uti David dicebat. *Periit fuga à me*, cũ concluſus in antro & cuſtodia obſideretur ab hoſtibus. & Ierem. quoq; cõqueritur, *Concluſit vias meas lapidibus quadris, ita ut non poſſim egredi.* & illi, de quibus dictum eſt, *Errare fecit eos, in invio, & non in via.* alii ad ignorantiam quãdam referunt, de quo ſtatim.

Abſcondita via quid ſit

Pſal. 141.5.

Ierem. Thren. 3.9

Pſal. 106.40.

2

D. Thom.

Et circumdedit eũ Deus tenebris. Tum hác, tum etiam pręcedentem partẽ D. Thom. retulit ad rerum futurarum ignorationẽ in hanc ſententiam, Inutilis, minimeque optabilis eſt vita homini illi, qui ſuæ vitę finẽ, & præfixum terminũ ignorat: quid prodeſt vita homini, quẽ futuri & incerti caſus manent? quem in tenebris & in lubrico poſitum *Angelus Domini perſequatur* inviſibilis, *tenebrarum poteſtatibus* expoſitum? Philip. ad præmium accipiendum; Qui ignoret, quid præmii pro vitæ operibus accepturus ſit, an labores & ęrumnas quales ego ſuſtineo? hoc eſt etiam habere *viam, ideſt vivendi legem abſconditã & ignoratam. ſed ſimplicius erit, ſi utraque pars in eodem ſenſu accipiatur, Quare illi datur vita, qui neſcit, quà evadat è malorum tenebris, quibus eum Deus ſepſit? eleganter verò Vulgatus hoc loco dixit, *circumdedit*, quod in fonte eſt, *çacac*, prop. abſcondit, texit, velavit. ad verbum dices, & protexit, aut texit Deus ſuper eum. Septuagint. *Concluſit Deus ſuper eum.* Sym. *Obſtruxit Deus ſuper eum.* In tenebricoſiſsimum calamitatum carcerem conjecit; nam tenebræ carceris, vinculorũque rationem habent. Sapient. 19. *Vna catena*

Pſal 34.6 Philip.

**De que le ſirve la vida al q no ſabe en q ley bive, ni por la buena a de recebir males,*

סָכַךְ

Laudatus Vulgatus

Circundare quid propriè. Tenebrę carcer & vincula

Sapien. 17.17

tenebrarum omnes colligati, atque vinculis tenebrarum, & longæ noctis compediti, incluſi ſub tectis fugitivi perpetuæ providentiæ jacuerunt: Quorſum igitur in tenebris, & carcere perpetuis vita miſero? Interim verò dum his maledictis & lamentis vitam hanc averſatur, agnoſcit fruſtra quoſdam reniti, & obluctari adverſus ſuas calamitates; dum nemo liber dimittitur niſi volente Deo, & aperiente carcerem: nam ille ſolus *clavem habet; aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit.* Sic Noe incluſum in arca & undique expoſitum aut ſupernis imbribus, aut ſuperbis fluctibus *clauſit eum Dominus* de foris, ne tentaret egredi Deo non pateſaciente aditum. qui verò fugere, aut egredi vellet, in graviora profectò mala incideret. hæc enim illa eſt inter alias non ultima peccatori attributa maledictio Deut.28. *Tradat te Dominus corruentem ante hoſtes tuos. per unam viam egrediaris contra eos, & per ſeptem fugias;* ideſt tentabis ſemper & diverſis viis fugere, ſed fruſtra. nuſquam tibi patebit effugium. hę ſunt *tenebræ*, & ſemitę aut *viæ* abſconſio, ignoratio ve, quibus Deus hominem ſæpit, premit, conſtringit. beati, *qui diligunt ſalutare Dei;* qui non alia via ſalutem, & incolumitatem quęrũt quàm à Deo; quemadmodum magnus ille Ioſeph, qui, cũ in obſcuro carcere & fovea jaceret, & *ferrum pertranſiret animam ejus, Poſuit Deum adjutorem ſuum;* ergo *diſſoluta ſunt vincula brachiorum illius per manus Potentis Iacob;* cùm ipſe nihil efficere poſſet ad ſui liberationem, manibus videlicet ligatis. hunc eundem carceris janitorem invocabat David in tenebricoſa ſpelunca, velut in carcere concluſus, cùm ajebat, *Educ de cuſtodia animã meam, ad confitendum nomini tuo.* neque enim ego è carcere iſto exire aut poſſum, aut volo, te niſi jubente, atque aperiente; interim cum hujus rei tota cura apud te ſit, curabo, ut ſecurus atque tranquillus dormiam *vinctus* licet *inter milites cuſtodes*, gravibus malorum catenis; annuente enim Domino me excitabit *Angelus* illius, & *porta ferrea vltro mihi aperta* patefiet. Sed illuſtre illud eſt de his tenebris, quibus Deus eum circumdederat, teſtimonium Ionæ de ventre inferi clamantis; *Projeciſti me in profundum in corde maris, & flumen circumdedit me* (namque cetus iſte, qui me continet, nõ eſt ex illis piſcibus qui ad ſummam aquæ ſuperficiem enare ſoleant, & facilè capi poſſint; longè me ab omni ope humana demerſum in profundo tenet, & imis fluctibus comprimit, quò neque auxilium, neque vis humana penetrare poteſt.) *Gurgites tui & fluctus tui ſuper me tranſierunt* (quodſi etiam eò poſſent demitti piſcatorum retia, ut me cum ceto expiſcari poſſent, & ad littus educere; ſed nunc piſcatum tempeſtas ſæva prohibet, te ipſo concitante fluctus, & tempeſtatem ciente; ſic enim Chaldæus legit, *Omnes maris tempeſtates, & fluctus ejus*) *& dixi, Abjectus ſum à conſpectu oculorum tuorum* (quaſi perpetuo carceri traditus) *veruntamen rurſus videbo templum ſanctum tuum* (in ſpem tamen erigor fore vt *in templo ejus dicam gloriam*, & ex miſerando naufragio ejectus *Vvida ſuſpendam veſtimenta potenti maris Deo*) *Circumdederunt me aquæ vſque ad animam* (ſpiritu intercludor, reſpirandi facultate jam negata) *abyſſus vallavit me* (nullum mihi reſpirandi, & evadendi perfugium) *pelagus operuit caput meum* (hæ ſunt tenebræ abyſſi) *ad extrema montium deſcendi; terræ* (montium, & rupium) *vectes concluſerunt me in æternum: & ſublevabis de corruptione animam meam Domine Deus meus.* (ergo jam tandem potentiſsime Deus dic ceto, vt oſtia ventris & oris aperiat, & vomat me in aridam. totam verò ſententiam claudit ea ſententia) *Qui cuſtodiunt vanitates fruſtra*, (qui vel idolorum, vel alterius creaturæ opem implorat & colit) *miſericordiam ſuam derelinquunt* (amittet ſalutem ſuam, quam illi conferre paratus erat miſerator & miſericors Deus; *ſuam*, inquam, certam, paratam, conſtitutam à Deo, his *qui diligunt ſalutare illius*, & qui calamitatum carcerem, quo detinentur jubente Deo, invito illo effringere non tentant; graviter licèt conquerantur, & gemant jacentes in tenebris, quibus eos circumdedit.

★★
★

Margin notes:
3 Cujuſmodi ſit tenebrarũ, & calamitatum carcer.
Apoc 3.7. Deus illi⁹ carceris Ianitor.
Geneſ.6.17.
Deut.28.25.
Pſ.39.17. Diligere ſalutare Dei, quid
Geneſ 49.24
Pſal.141.8.
Actuum. 12.
Ion. 2.4 Illuſtratus Ionas.
Chaldæus.

XXIIII. Antequam comedã suspiro, & tanquam inundantes aquæ sic rugitus meus.

1. Olympiodori expositio præfertur cæteris. Bolimiodem morbum hinc ellicit. Quid saturitas Psal. 105.
2. Chrysostomi dubitatio de esuritione Iob, an invita, an verò voluntaria fuerit.
3. Magnus gemitus cũ strepentibus fluctibus comparatus, & quare.

1

QVibusdam videtur Iob tueri innocentiam suam hac sententia, ut dicat; Nemo existimet me ex illis esse, qui videntur vivere, ut bibant, & edant; cùm mensæ, aut necessariæ corporis refectioni minimè solitus fuerim indulgere, sine præmissa oratione, & gratiarum actione, atque fusis etiam lachrymis, quòd me viderem rei necessariæ obnòxium atque adstrictum, alii commodiùs; Propter ea, quæ enumeravi mala invitus, & dolens comedo, ut qui nolem vitam ęrumnosissimam diutiùs cibo, & potu sustentare, atque producere. sed omnium commodissimè Olympiodor. nectit; Querelas has non leviter jacto; tam graviter enim afficior, ut neque cibum sine ingenti dolore capere, neque me reficere sine suspirio possim. atque ex his verbis colligi peculiare illud morbi genus, quod Bolimiodem vocant, aut esuritionem caninam supra ex Philip. & Beda docuimus. hanc illam esse existimat Genebrar. Psal. 105. quæ dicitur à Septuag. *saturitas*, cùm dicitur, Misit *saturitatem in animas eorum*; videlicet morbum, quo quasi saturi abhorrebant ab omni esca, sicque macrescebant, & tabescebant. de qua re doctè eo loco disserit, licèt existimem non esse hanc illam bolimiodem, sed aliam, quæ ex repletione & cruditate provenit, & cum minimè nutritur corpus; etiam si multum alimenti sumat; de qua loquitur Galen. in aphorism. & hanc *repletionem* vocant. Esuritio autem illa provenit ex lienis, & atrę bilis, ac oris ventriculi vitio. Hanc verò famem, & difficultatem comedendi aliter Chrysost. interpretatur. homil. 5. de Patientia Iob scribens in hæc verba. *Quis dixerit famem illam novam & interpretatu difficilem? voluntariam, an invitam nescio. Quomodo enim appellem? voluntariam? sed nolebat apposita degustare. invitam? sed aderant cibi; nemóque impediens erat apposita sedebat mensa, visósque non tangebat cibos. nam is, qui circa corpus ab vlceribus erat fœtor, deceptioni accidens, desiderium resolvebat; ipsamque mensam ærumna quadam replebat. Putores (inquit) meos cibos esse video. & famis quidem necessitas apposita tangere cogebat; fœtoris verò magnitudo è carne proveniens vim famis superabat.* Eadem penè habet epistola. 2. ad Olimpiadem. ille autem locus, quem indicat, est ex. 6. c. secundum Septuaginta; *Non potest cessare ira mea, fœtorem enim video escas meas, sicut est odor Leonis.* Et Theophanes epistol. 2 propter idem testimonium ait; *Ne cibum quidem sine dolore sumebat, propter nimium fœtorẽ.* Sed de hoc latiùs. c. 6. vbi iterum sui cibi, suæque famis meminit.

Olympiodo

Indicatur laborasse canina fame
Vid. c. 2. in enumeratione morborum.
Genebrar. Psal. 105. 15.

Galen. 2. Apho. c. 17.

2
Chrysostomi dubitatio de Iobi fame.

Theophanes

3

Et tanquam inundantes aquæ. Cùm comedo (inquit) vel propter ingentem famem; vel in vniversum, tot malis affectus rugire, & ejulare cogor. magnus aliquis clamantium, dolentiúmque cum gemitu & planctu sonitus comparari frequenter solet. cum sonantibus & strepentibus fluctibus, & quidem non sine elegantia, nã sicut in fluctibus resonantibus est fragosus ille sonitus conjunctus cum aqua maris amara; ita dolentium gemitus, & suspiriorum sonitus comitari solet amarissimas lachrymas. sed nunc Iob fortè ad famem illam (de qua diximus) respicit; nam vox illa *rugitus*, potest afferre similitudinem leonis præ fame rugientis, sicut scriptum est, *Catuli leonis rugientes, ut rapiant, & quærant à Deo escam sibi.*

Psal. 103. 21

XXV. Quia timor, quem timebam, evenit mihi: & quod verebar, accidit.

1. Timor per methon. retimenda, abstractum pro concreto auget significationem. explicatus Genes.
2. Particula (quia) non semper reddit caussam.
3. Miseri præsagiunt impendentia mala, Deus quoque suos præmonet. Sapiens deteriora exspectat.
4. Iustus nũquam se credit præsenti fortunæ. Illum non cadere retorsum sed in faciem, quid.
5. Proponitur dubitatio de timore justorum & impiorum. Nequitia semper est timida.
6. Non idem justorum, & impiorum timor.

1 Methonimia. Prov.1.26. Geneſ.31.

Timor; per Methonimiam res timenda, & formidanda; effectus pro cauſſa, abſtractum pro concreto, ut ſignificationem quoque & ſenſum amplificet. ſic Prover.1. *Cum vobis id, quod timebatis advenerit*. Hebræ. cùm venerit timor veſter. Geneſ. 31. *Iuravit per timorem patris ſui Iſaac.* ideſt per Deum, quem vehementer timebat, & colebat Iſaac. qui ex toto corde timendus, & colendus eſt. ait itaque; Hæc, quæ patior, mala non me oppreſſerunt incautum, & nihil tale formidantem. Particula verò, *quia*, interdum non reddit cauſſam, ſed vel ornatus, vel aſſeverationis cauſſa adhibetur. ſicut & id, *Quia omne maſculinum ſanctum Domino vocabitur*. ideſt, certè, ſic ſtatutum lege, & ſic omnino faciendum eſt, ut omne primogenitum ſanctificetur, & offeratur Deo. Poterit ergo referri ad quandam ſuæ calamitatis cõteſtationem, Certè non fruſtra vehementer ego timebam; nam graviſsimis nunc premor malis. Solent miſeri & afflicti ſua mala deplorare ex præcedentibus ſignis, & præſagiis animi. Uti ille,

2 Particula quia. Luc.2.33.

3 Miſeri deplorant infauſta præſagia.

Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non læva fuiſſet,
De cælo tactas memini prædicere quercus.
Sæpe ſiniſtra cava prædixit ab ilice cornix.

& illud, *Mens præſaga mali.* Eheu (inquit Iob) malorum mihi mens bene præſaga; tam acerba enim ſunt, & portentoſa, ut ſignis & præſagiis digna fuerint. Et quidem potuit ſuarum ærumnarum timor, & præſenſio à Deo immiti. nam ſolet Deus ſuorum ſaluti conſulens, ne inopinatus caſus illos dejiciat, aut graviùs conturbet, interiùs admonere. Sicut Paulo *Proteſtabatur ſpiritus, quòd vincula & tribulationes Ieroſolimis illum manerent*. & rurſus, *Ego oſtendam illi quanta oporteat illum pro nomine meo pati*. Soletque *Deus aperire aurem*, & revelare cor, ut homo non *contradicat*, & *retrorſum non abeat*. Vides paternam Dei providentis, & prævidentis, atque prædicentis curam erga ſuos, ut *non turbentur*. non ergo adeamus *incantatores*, nec *quæramus à Pythonibus, ſed ad legem magis & ad teſtimonium. Ecce*, inquit, *prædixi vobis omnia*.

Deus ſuos admonet impẽdentium calamitatum. Acto. 20.23. Act 9.16 Iſai.50.5. Matth. 24.6. Iſai.8.9. Matth. 29.7.

Sapiens deteriora expectat. Eccleſ.7.15

Poteſt præterea id argumentum eſſe bene inſtituti animi ſapientiæ præceptis; ſapiens enim non ſolùm melioribus utitur, ſed etiam deteriora expectat, & *malum diem* (ut ait Sapiens) *præcavet*. prop ex Hebræo, *videt*, & *prævidet*, excipitque non incautus. & licèt quidem *Sapienti* (ut Plutarchus ait) *meliora in votis ſint, ſed deteriora tamen etiam in expectatione. Anaxagoras accepto de filii morte nuntio, Ego* (inquit) *quem genui interiturum ſcivi, & ei expectationi ſuſtuli. Unicuique certè infortunio ſubteſtari illico licet, Sciebam qui ſic erga fortunam affectus ſit, quidquid accidat, celebratum illud proferre poterit, Anteverti tibi fortuna.*

Plutar. de trãquil.ani. Anaxagoras.

4

Eſſe verò hæc quoque ſententia poteſt viri piiſsimi nunquam ſibi de fælicitate blandientis, ſed potiùs timentis quondam fortunæ commutationem, cũ negatum ſit ſummis ſtare diu. quaſi dicat; Bene illud mecum ego ſæpius repetebam, omnia tempus habent, poſſéque fieri ut inopia & ærumnæ ſuum tempus poſt tantam felicitatem ſibi vendicarent.

Vel tandem ſe ſuámque ſanctitatem tuebitur Iob hac ratione; Hæc mala non me oppreſſerunt inopinatò, ſicut frequenter ſolent divites impios in die bonorum oblitos malorum caſus inopinati proſternere; ſed juſtorum more *ſemper fui pavidus*; nunquam me totum tradidi fælici fortunæ; cecidi ſané, ſed non *retrorſum*, qui caſus periculoſiſsimus eſſe ſolet; ſed *in faciem*, uti juſti cadere ſolẽt, videlicet in ea ipſa, quæ præviderim, & ſemper ante oculos habuerim, ſempérque timuerim. vid. Gregor. hom.9. ſuper Ezech.

Prov 28.14

Iuſtos cadere in faciem, nõ retrorſu quid.

5 Prov.1.26 Prov.10. Pſ.13.5. Iob.19 21. Sap.17.11

Sed qua nam ratione ſuam pietatem ex timore malorum probare poteſt Iob, cùm Sapientia ad impios dixerit Prov.1. *Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo vos, cum vobis id, quod timebatis, advenerit*? & iterum Prov. 10. *Quod timet impius veniet ſuper eum*. Quid enim magis familiare improbis, quàm malorum omnium timor, atque etiam ubi *non eſt timor*, trepidatio plena timore? nam *cùm pax ſit, ille inſidias ſuſpicatur*; & *cùm ſit timida nequitia*, ſuo timore *dat teſtimonium condemnationis. Semper enim præſumit ſæva perturbata conſcientia. Nihil enim eſt timor, niſi præſumptionis adjutorium* (ideſt ſuſpicionis impendentium malorum, augmentum, atque fomentum ſuſpicio enim timore fovetur, & creſcit) *proditio* (deſertio, derelictio) *cogitationis auxiliorũ* (nã vegéti timore nulla ſuſcipitur

Senec ad Polyb c.26

opportuna cogitatio capiendi auxilii. tyrannus ille verum Regem Chriſtum ſic formidavit, ſic ſui regni excidium timuit, *ut turbaretur* vehementer, *& omnis Ieroſolima cum illo* ad primum nuntium infantis nati. Regni amittendi timore furebat Saul. inſaniebant quoque præ timore, qui dicebãt, *Venĩet Romani, & tollẽt locũ noſtrum & gentem*. deníque, ut ille alius dixit. *Omnis metus tyrannos ſollicitat, Magna ſervitus, magna fortuna; ſervili animo & timore cuncta extimeſcit.*

Seneca.

Nõ idẽ juſtorum atq; improborum timor.

Reſponderi huic dubitationi facilè poteſt, non eundem eſſe juſtorum atque improborum timorem. Impii namque dum proſpere & fæliciter agunt, & in pace ſunt cuncta quæ poſſidẽt, minimè ſibi cavent, aut timent à proſpera fortuna, imò illi ſe totos committunt, dedúntque præſenti voluptati, quam amant; mala verò horrent, atque adverſus illa, qua poſſunt ratione ſe comparant, & præmuniunt, ne cogantur amittere voluptatem. uti ſapiẽter Plutarch. dixit. *Vehemens cujuſque rei appetitio comitem illius amittendæ formidinem habet, quæ hebetem facit lætitiam, perinde atque flammam flatu violentiori inhibitam.* at juſtorum virorum timor ejuſmodi eſt, ut à præſenti fælicitate & à fortuna blandiẽte ſibi timeãt, fallacem illam & inſtabilem eſſe ſibi perſuadent, *Totum mundum poſitum eſſe in maligno* certiſsimè credunt; *in manu Chanaan eſſe ſtateram doloſam* non dubitant; & in manu, & lenocinis meretricis certiſsimas inſidias ſuſpicantur. Hic profectò timor dat teſtimonium ſanctitatis, atque comes eſt juſtitiæ, nam *beatus eſt vir qui ſemper eſt pavidus.*

Plutarch. de tranquil. ani.

1 Ioa. 5. 19.

Oſea. 12 7.

prov. 28 14

XXVI. Nonne diſsimulavi, nonne ſilui, nonne quievi, & venit ſuper me indignatio?

1 *Quoruadam principum inertia quod iſtorum ſilentiũ, & turpis quies ex David. Hamos. & Luca.*
2. *Quid diſsimulare*
3. *Quid hoc loco indignatio, & de qua plaga accipienda.*
4. *Forma optimi principis, ut debeat is diſsimulare quieſcere, & ſilere.*

I
LXX

NOn eſt eadẽ apud omnes hujus ſententiæ lectio, & diſpunctio. nam Septuaginta atque Græci ſine interrogatione, *Non diſsimulavi, non ſilui, non quievi &c.* quaſi dicat. Nõ me ſegniter, & inerter geſſi in meo munere regio adminiſtrãdo, inſtar regum & judicum aliorum, qui diſsimulant, & connivent ad obligationes & leges ſuorum officiorum; qui ſilent, ubi maximè clamare deberent, qui otio & inertiæ vacant, atque genio indulgent, cùm vigilare deberẽt, & laborare pro populo conſervando & continendo in officio; ſe ipſos paſcentes, non gregem. hac ratione intellexiſſe videtur Aquila; legit enim, *Non me oblectavi, non indulſi genio*. de hujuſmodi vitiis notantur divites ab Hamos. c 6. *Væ qui opulenti eſtis in Sion.* Iuxta Originale, Væ qui paccati & tranquilli eſtis; non ſolùm quod paccatam vitam in pace, & omnium bonorum abundantia degant; ſed etiam, quia perinde vivũt malè ſecuri, ac ſi mutationi obnoxii non eſſent. dicit enim quiſque illorum *in abũdantia ſua, non movebor in æternum.* diſsimulant igitur ad omnia, quòd nihil ad ſe attinere credant, ſilent, & quieſcunt, & ſtertunt in aurem utrámque. quam etiam ſecuram quietem ille dives poſt uberes anni proventus pollicebatur animæ ſuæ dicens, *Anima mea requieſce, comede, bibe, epulare.* quare verbum diſsimulandi, quod in in fonte eſt, *Salah*, ſignificat non ſolùm divitiis, ſed etiam pace, tranquillitate, ſecuritatéque abundare. Dan. 4. *Ego Nabuchodonoſor *quietus in domo mea eram.* & Ieremi. 49. *Conſurgite, & aſcendite ad gentem quietam, & habitantem confidenter.* Heb. ad gentem opulentam, & confidentem. Iob ergo, qui cùm dives eſſet, tamen pavidus erat, non diſsimulabat, neque ſecurè agebat.

Principum & judicum [illegible] tia.

Aquila.

Hamos. 6. 1

Peccatores cur dicantur paccati.

Pſal. 29. 7.

Luc. 12 19

שלו

Dan. 4. 1

*Contẽto de caſado, y ſegro me eſtava yo.

Ierem. 49 31

Vulgatus interpres cum interrogatione, & negatione legit, ita ut idem valeat, quod affirmatio. *Non diſsimulavi*, quaſi diceret; utique diſsimulavi, certè ſilui, quievi; eodemque modo Kaldeus. quod pertinere poteſt, vel ad animi moderationẽ, & conſtantiam, qua primos infauſtos nũtios de rerum ſuarum amiſsione accepit; conſtanter enim tolerantis eſt ſilere, & dolorem ſilentio comprimere. at verò ultimo illo acerbiſsimo nuntio de repentino filiorum interitu vehementer fuerit commotus, in hanc ſententiam; Sęvã illã & indignatione plenã plagã nõ cõmerui aliarũ calamitatum impatiẽtia, aut importunis & ſtultis querimonis, cũ ſiluerim,

2
Vulgatus elucidatus.

Kaldeus

3
Quid hoc loco indignatio.

& quie

& quieverim. ſed melius, hæc indignatio ſit illa acerbiſsima corporis plaga à Deo immiſſa, irati & indignantis inſtar. nam quod Hugo dixit, *Venit ſuper me* talis tribulatio, quæ in indignationem mihi verſa eſt, ſenſum habet & parùm commodum, & Iobo indignum. Vel quidem ex ſententia aliorum, his diſsimulandi, ſilendi, & quietè agendi virtutibus ſignificabit ſuæ vitæ & morum integritatem, atque loc ipletiſsimi principis officium incorruptè, & ſanctè præſtitum, in hanc ſententiam; Tanta calamitas non mihi accidit ob pravum divitiarum uſum, iniquamve reipublicæ adminiſtrationem; certè enim *diſsimulavi*, pacificus fui, non tyrannus, non ſummo jure, ſummáque injuria omnia exigens; ſed benignus, & ut res, atque tempus ferebant, connivens ad pleraque ſubditorum errata. hujus diſsimulationis, optimíque principis ſpecimen præbuit Saul recèns in regnum inauguratus: cùm enim à tergo adverſum ſe contumelias jactatas audiret, *ille diſsimulabat ſe audire*. 1. Reg. 10. & qui omnium judex eſt, interdum etiam *diſsimulat peccata hominum propter pœnitentiam*, & vt Petrus ait, **deſpicit ignorantia noſtra tempora*. illud præterea *ſilentium*, & *quies* ad eandem principis manſuetudinem pertinet, eſt enim in fonte idem ſilentium, de quo dicitur Pſalm. 106. *Siluerūt fluctus ejus, & lætati ſunt quia ſiluerunt*. ait igitur, *Silui, quievi*, non clamavi, non eſt audita vox mea foris. ſimiles profectò judices atque prælatos promittit ſuæ eccleſiæ Deus, Iſai. 60. *Ponam viſitationem tuam* (viſitatores & judices,) *pacem* (valdè pacificos) *& præpoſitos tuos, juſtitiam* (ſanctos, mites, benignos. Demonax (apud Lucianum) rogatus, Quomodo quis bene imperitaret; reſpondit, Si iram cohibeat, ſi multa audiat, & pauca loquat. Hoc videlicet illud eſt, *Noli eſſe ſicut leo in domo tua evertens domeſticos tuos, & opprimēs ſubjectos tibi*; nam *Sicut fremit' leonis, ita & ira regis, & ſicut ros ſuper herbam, ita hilaritas ejus*. illud valde Salomon deplorat; *Vidi in loco judicii impietatem*. prop. ex Hebreo, inquietudinem, commotionem. cōſopire & extinguere debet potiùs judex pacificus lites & jurgia, & cōponere diſſidia, quàm excitare, fovere, promovere, producere. ſed de divitum, & principum aliquorum ſtultiloqutio, & vaniſsima exiſtimatione de ſe concepta, aliquādo plura; nunc integram Iobi, orationem, nunquam interruptā audiamus.

Hugo Card.

4 Virtutes optimi principis.

Diſsimulare debet princeps.

1. Reg. 10. 27.

Sap. 11. 24.

*Haze del ... no ve ni oye ... m haze caſo.

Act. 17. 30

Pſ 106. 29

Iſai. 60. 17

Eccleſ. 4. 35

Eccleſ 3. 16

Prov. 19. 12

NOTATIO RERVM INSIGNIORVM QVAE in commentariis fuſius explicãtur.

a Quo tẽpore lamẽtationes ſuas orſus fuerit Iob ꝟ. 1 n. 1.

b Pulchra quędam de ſilentio opportuni ſermonis magiſtro. ꝟ. 1. n 2 3. & de ſilentio Iuſtorũ in ſuis ærumnis, ꝟ. 2. n. 2. 3

c Oris apertio præclara multa indicat præſertim orationem nõ temerè fieri ꝟ. 1. n. 4. 5. 6.

d Vt ſit naturali dolori indulgendum; & de affectu ſenſitiuæ partis fuſior diſputatio, in cõſideratione peculiari lamentationum Sect. 6.

e Quid dies in ſacro ſermone quid item maledicere. ꝟ. 1. n. 7. 8.

f Peculiare aliquid de arte præſcindẽdi vnã rationẽ ab altera in eadẽ re, ex ſacris Sect. 7.

g Ex charitate erga Deũ profecti lamentationes has, diſſeritur integra ſectione. 8.

h In vniuerſũm unde profecta fuerint hæ lamẽta & qua mẽte maledixerit Iob dies ſuo, late diſputatur peculiari hac de re conſideratione.

i De natali die quędã ꝟ 3. n. 1 & de maſculi natiuitate quędam ex ſacris. ꝟ. 7. & 8.

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS.

POST TOT GRAVISSIMAS plagas[a] diuturno[b] ſilentio exceptas, totque dies ab amicórum aduentu ſilentio tranſactos, nulla impatientis animi ira, aut commotione percitus (ut qui recentem dolorem, cùm acerbior eſſe, ſolet facilè tacitus ſedaverit) [c] ſed recta *ratione ductus, conſultò ac præmeditatò ſibi ipſa verba præſcribit, quibus tum amicos in tanta calamitate obſtupeſcentes ad familiare aliquod colloquium provocet; tum etiam [d] æſtuanti cordi (carneum enim, & molle, non lapideum, non æneum eſt) ſuſpiriis, & lamentis [e] indulgeat, apertóque ore viam patefaciat intus concepto doloris igni. ergo *calamitoſum ſuæ vitæ tempus, miſeráque rerum afflictarum conditionem materiam dicendi faciens non querelis modò, lamentíſque perſequitur, ſed verbis etiam, modíſque dignis re indigniſsima laceſsit. Nimirum malis, quæ Deus non fecit, maledicit; atque illa à vitæ bonis [f] ſapiente mentis conſideratione ſepa rat, & quaſi præſcindit. præcipuè verò erga Deum [g] charitas, deque illius paterna in homines bonitate concepta fiducia illi fecit [h] conquerendi animos; atque in hæc tandem verba loquutus eſt. O utinam extitiſſet nunquàm [i] natalis ille dies, quo in miſeram hanc, lugubremque lucem editus ſum. *Nunquam fuiſſet offuſſa terris nox illa teterrima, quæ meæ conceptionis teſtis non oculatus, ſed cęcus fuit. quàmvis enim *viri, & maſculi, ſed non adeo non infauſta atque ominoſa conceptio atq; natiuitas fuerit. Funeſtæ verò luci illi adventanti quorſum præcedens nox ceſsit, locùmque conceſsit? Totum illud diei lucentis ſpatium occuparent tenebræ. Obſcurarentur omnia perpetua caligine. Quid verò ſupremus rerum omnium iudex improbi illius diei [l] rationem duxit ullam? quid ad ſuum iudicium ſiſti & adeſſe iuſsit? quid communi & ordinaria

aliarum

CAPVT TERTIVM.

1 Poſt hæc

* aperuit Iob os ſuum:

& maledixit * diei ſuo:

& loquutus eſt.

3 Pereat dies, in qua natus ſum. * & nox in qua dictũ eſt, Conceptus eſt homo.

4 Dies ille vertatur in tenebras. non requirat eum Deus deſuper.

* & non illustretur lumine.

5

Obscurent eum tenebræ,

* & umbra mortis.

*Occupet eum caligo & involvatur amaritudine.

6

Noctem illā tenebrosus turbo possideat.

Non computetur in diebus anni.

Nec numeretur in mensibus.

7

Sit nox illa*solitaria neque laude digna.

8

Maledicāt ei, qui maledicunt diei, qui parati sūt suscitare Leviathan.

9

Obtenebrentur stellæ caligine eius.

Exspectet lucem, & non videat:

Nec ortus surgentis auroræ.

10

Quia non conclusit ostia ventris, qui portavit me.

Nec abstulit mala ab oculis meis

aliarum rerum trutina, & quæstione examinavit? cùm in illo nihil boni gestum fuerit; nihil fælix; lætum nihil, quod respondere rogatus posit. Diem sanè indignissimum, quem Deus festivum esse velit, aut ullo beneficio in homines collato insigniat, & consecret; aut sibi sanctum & solennem indicat; *ullius ve sideris, vel citò etiam fugientis cometæ coruscatione illuminet. Ergo diem nigro notandum lapillo [m] vēdicet sibi proprium, & peculiarem caligo; jureque merito permittatur totus potestati tenebrarum, quæ in illum incurrant, proculcent, polluant, atque profanum efficiant.* Nocturnis omnino [n] terroribus inhorrescat, umbris letalibus, horrificis spectris, terriculamentis, vitæ discriminibus præsentissimis.* Tetra illū nubes obsideat; anxietas mæsta sollicitet, amarissimus & concitatissimus dolorum æstus absorbeat; illi videlicet gravissimi, atque acerbissimi, quibus in extremo vitę discrimine jam jam agentes animam [o] & lumine deficientes conficiūtur. Nihilo verò est hoc infausto nativitatis die, illa meę conceptionis nox inauspicatior: digna profectò, quam tenebrosus turbo, sævàque tempestas efficerent teterrimam, & periculosissimam; *quam dies nullus in connubium, societatem ve suam recipiat; mortalium nemo ad mensium numerationem lunarium observet; neque ulli omnino humano usui quisquam deputet. Deinceps verò, cùm annua revolutione redierit, * ominosa & infausta habeatur [p] conventibus, conviviis, lætioribus cantibus, nuptiis celebrandis. Tantùm [q] piscatores, qui conficiendarum, conjiciendarúmque execrationum egregii sunt artifices, eo præsertim tempore, cùm in Leviathan vastissimum nimirum piscē incidunt, aut cùm piscatui minimè favet serena nox, tranquillus ve dies, in hanc unam noctem omnia sua maledicta conferant, atque novas alias nunquam auditas execrationum formulas confingant. Nec non lamentatrices & præficæ, quæ, cùm plangendi principes, & magistræ sint, atque cæteris modum lugendi præbeant, maledicere solent affulgenti luci, propterea quòd ex officio instaurare debeant lachrymas, & modos flebiles, quos noctu intermiserāt, totas sese ad hujus noctis detestationem, deplorationémque cōvertant. Illi etiam, qui exosum habent Solem, & deum lucis, quòd & ipsos, & regionem torridus perdat, proptereáque noctē habent in delitiis, & crebris luminibus vtuntur, hanc tamen noctem, non minùs quàm Solem & diem maledictis, & convitiis oneret. Decursis jam aliquot vigiliis nocturnis, si subalbicare cęperint stellę matutini crepusculi, obducanturó cfestim præcurrente caligine; sicq; lucē expectet diurnam, quæ tantis tenebrarum malis finem imponat, sed tameo frustra. Nunquam itaque illi affulgeat vicinæ auroræ radins, qui solis adventum nuntiet, non videat pręcursorem Luciferum. Nimirum hæc, hisque graviora meretur supplicia nox ista improba, quæ meę conceptioni opportunitatem temporis, atque facultatem præbuit; cùm debuisset potiùs matrem meam sterilem reddere, ne me conceptū, atq; nascētem tot ęrumnis exponeret. Sed esto conciperer debuissem pręfocari intra materna viscera; ederer in lucē, sed debuissē cōfestim mea spōte expi-

[l] De verbo requirendi, & ut Deus suas creaturas pro sua benevola providentia requirat, observationes quædam. ✠. 4. n. n. 2. usque ad. 6.

[m] Verbum obscurandi in Hebræo vehemens, & multa cōprehendēs. ✠. 5. n. 1.

[n] Accuratè explicatur quid Umbra mortis, ✠. 5. n. 2.

[o] Ut miseris nigrescant omnia, & è tenebris desūptum aut morientium sumatur amplificatio calamitatis alicujus. ✠. 5. n. 3. 4.

[p] Quæ dicatur solitaria nox, ex prophanis quadā ✠. 7. n. 2. 3. 4.

[q] De iis qui parati sunt suscitare Leviathā, & de Præficis & lamētatricib⁹ de iis quoque, qui ex peculiari vitæ instituto Soli dieique maledicunt, fuse & accuratè disseritur integro ✠. 8. præsertim a n. 4. usque ad. 8.

rare. Quod si vivebā ipse, cur (malū) præcucurrit obstetrix & paravit, atque supposuit genua, ut me cadentem exciperet? cur admovit ori ubera, ut me vagientem, deficientéque reficeret? Hæc si mihi mortis potius impedimenta, quàm vitæ adminicula defuissent, fœlix ego r silentium illud, quod cum hujus mundi negotijs, & vitæ curis amicitiā & familiaritatem dirimit, longè sepositus jam servassem; jam tranquillo, jucundissimóque defunctorum f somno jacuissem consopitus. fruerer itaque nunc placida illa s quiete, quā nulla vitæ hujus, irrequietæ molestia interturbat, nullus belli tumultus, sæva nulla negotiorum atque humanorum fluctuum tempestas concitat. Neque, si me immatura rapuisset mors, iniquiori fuissem conditione, quàm reges illi, & t magistratus amplissimi, quibus vitæ diuturnitas, & prędives census facultatem & tempus suppeditant extruēdi in v campis, & medijs solitudinibus magnificentissima sepulchra, quæ, cùm eò jam mortui deportantur, pro superba sui funeris pompa, & u auro & argento repleant; atque x pretiosa supellectile exornent. Si verò inhumatus jacerem, aut quoscumque sępulturę ignobilis societate comites haberem, non minùs essē fœlix; sive informis adhuc, rudisque fętus, antea quàm statis solis & lunę cursibus maturescerem, materna ex alvo funderer; sive unus fuissem ex illis, quibus ante y sol occidit, quàm illum orientem videre potuissent, abortus dico infœlicissimos, quorum nulla nomina, memoria nulla, nulla cum viventibus rerum, vitæque communicatio, neque societas. O mihi denegata mors optima; quæ non modo pijs, probísque viris, quos iniqua vexat fortuna, sed impiis quoque faves; nam his quoque finē constituis tumultuandi, seditiones faciendi, tragædias excitandi, tyrannidem exercendi, & inanibus seipsos curis, noctes diesque macerandi. *Eò tandem concedunt, atque cōcidunt, qui alios vi oppressos, & iniquo imperio coercebāt gloriosi milites, & imperatores fortissimi, nunquam pristinas iterum vires resumpturi. Verùm enim verò pari necessitate, conditionéque minimè dispari iniqui sævíque tyranni cum aliis vexatis & oppressis; thriūphatores cum captivis; violentus creditor, atque importunus exactor, cū debitore oberato; *dives cum paupere; nobilis cum ignobili vulgo jacebunt, & conquiescent. Neque obliviscitur regina mors mancipii vilissimi, quod dura premit servitus; nā illius miseriis exorata, redemptione facta manu illud mittit, & vinculis atque compedibus eximit, invito licèt atq; repugnante hero. Ergo si tot reperiuntur in morte commoda, atque opportunitates, cujus nam tanti, tamque præstantis boni consequendi spe conceditur mortalibus lucis usura? atque iis præcipuè quorsum diuturnior vita suppeditat, qui amariori sunt animo, & in luctu, atque squalore jacēt? certe inutile omnino illis vitæ beneficium existit, quibus est infesta, dicam etiam molestissima, atque miserrima diu exoptantibus, & expectantibus mortem. Hęc verò neque minus ardenter, neque segniùs quæritur ab ægris, & afflictis, quā à viro pauperrimo thesaurus, aut vetus aliqua depositio pecuniæ, pretiosę ve suppellectilis in sepulchris reconditæ; is certè sudans licèt, & æstuans defodiēdi labore,

r Cur mors silentium dicatur, & hujus comparationis ratio exponitur ✝. 13.n.2.3.

f Pauca quædam de mortis cum somno comparatione ✝.13.n.1.

s Qualis sit mortis quies, & ut vita sit bellicus tumultus, & sæva tēpestas, mors, pax, portúsque tranquillus, opportuna digressio ✝.13.n.4.5.&6.

t De consulis nomine & de Vulgati more peculiaria quædam. ✝.14.n.1.2.

v Diggressio ad loca in quibus monumēta fuerūt ubi ex sacris & prophanis non pauca. & quā esse nobis debeat familiaris mortis & defunctorū memoria. ✝.15.n.4.5.

u Prisca consuetudo condendi cū cadaveribus thesauros ostēditur. ✝.15.n.4.

x Ut pretiosa supellex, & aurū & argentum ad regios, & divinos honores pertineāt. ✝.15.n.2.&.3

y Quæ sit abortivi ratio, & ut ex negatione lucis describi in sacris soleat non pauca. ✝.16.n.2.& 3.

11 *Quare nō in vulva mortuus sum? egressus ex utero non statim perii?*

12 *Quare exceptus genibus? Cur lactatus uberibus?*

13 *Nūc enim dormiēs silerē: & somno meo requiescerem,*

14 *Cū regibus & cōsulibus terræ: qui ædificāt sibi solitudines.*

15 *Aut cū principibus qui possident aurum & replēt domos suas argento.*

16 *Aut sicut abortivū absconditū non subsisterem: Aut qui cōcepti nō viderunt lucem.*

17 *Ibi impii cessaverūt à tumultu: & * ibi requieverūt fessi robore.*

18 *& quōdā vincti pariter sine molestia nō audierūt vocē exactoris.*

19 *Parvus & magnus ibi sunt,*

si the

& servus liber à Domino suo.

20

Quare misero data est lux,
& vita his, qui in amaritudine animæ sunt?

21

Qui exspectat mortem, & non venit quasi effodientes thesaurum:

22

gaudéntque vehementer, cùm invenerint sepulchrum.

23

Viro, cuius abscondita est via: & circumdedit eum Deus tenebris.

24

Antequã comedam suspiro:
& tanquam innũdãtes aquæ, sic rugitus meus.

25

Quia timor, quem timebã, evenit mihi: & quod verebar, accidit.

26

Nonne dissimulavi? nonne silui? nonne quievi? & venit super me indignatio?

si thesauri, aut sepulchri ullum signum videt, vehementi afficitur gaudio, lætúsque acclamationibus exultat. non aliter sanè mors est in votis misero, non secus grata & opportuna quæcúmque mortis occasio & opportunitas. Vivere igitur quid misero mortali confert, cui mille ærumnis circumsepto nullum pateat perfugium, nulla evadendi via, nulla è tantis calamitatum, & discriminum tenebris emergendi spes?

Si quis verò me fortè miretur acriùs conquerentẽ, atque loquentem acerbius; is sciat me tam graviter dolere, ut sine suspiriis & gemitu, & sine ingenti lachrimarum vi, nequeam cibum capessere; nec non me tam graviter affectum esse, ut ipsa corporis qualiscumque refectio gravissimus mihi morbus existat. dolẽs itaq; & invitus etiam comedo; namq;, quod mihi liceret, nolem vitam hanc calamitosissimam sustentare diutiùs. Sed eheu malorum mihi mens[z] bene presaga, nõ enim frustra percellebar animo, & mihimet ipse quondam timebam; intus enim nescio quę concepta formido fælicem mihi fortunam reddebat suspectam, atque inconstantię insimulabat; ut blandienti minimè fiderẽ: deturbatus igitur sum miser è tanto fastigio; sed non inòpinatò, quod in maxima clade solatii reliquum esse potuit. Sed interdum, quod verum fatear, hæc bonæ conscientiæ cogitatio refricat vulnerum dolorẽ; cùm enim neque segnem, neque malè securam, instar principum aliorum, vitam traduxerim, sed mei officii memor tranquillè, & pacificè regnum administraverim, cõnivens & dissimulans, cùm res poscebat, ad multa subditorũ errata; nullo tandem meo meritò supremi judicis in me sæviẽtis iram, plagamq; sævissimam sustinere compellor.

[z] Quam sit dissimilis justorum & improborũ timor in media fælicitate; & qualis sit ille qui justitiam comitatur explicatur quæstiuncula apposita, ℣. 25. num. 5.

IOANNIS DE PINEDA SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN IOB

LIBER TERTIVS.

Qui est de tertio certamine, id est, prima IOB cum Eliphaz disputatione.

ANNOTATIO PRAEVIA.

IOBI amicos sapientes fuisse, & verę fidei, atque pietatis cultores.

1. Sapientia, & pietas dicentis, attentionem, & benevolentiam conciliant Veri sapientis sal, & clavi defixi.

2. Quæ videatur repugnare sapientiæ, & pietati amicorum Iob.

3. Sapientes, atque pios illos fuisse.

4. An illorum sententia fidē infallibilem cōtineat. hominum mendacia refert sacra historia.

5. Quasdam illorum sententias sacras esse. Quæ formula citandi sacram Scripturam.

6. Alios sacros scriptores mutuatos esse sententias ab amicis Iob, & quæ illæ sint.

7. Illos habuisse divinas revelationes. An fuerint Prophetæ.

8. Quod illorum peccatum.

I

NE sæpius in eandem dubitationem incurramus, ad universas amicorū cū Iob disputationes necessariò præmittenda est illorū sapientiæ, & pietatis tractatio. Nam neque illorum argumenta, atque de divinis rebus sententiæ, longioresque orationes bene à nobis intelligi, examinarive aliter possunt, quàm prius constiterit, fuerintne divinarum, humanarumque rerum scientes; an verò nihilo quàm vulgus, sensu & ratione præstantiores. Quod si sapientes sint, attentos; si pii & religiosi, benevolos habebūt auditores; cū m scriptum sit: *Verba sapientū audiūtur in silētio.* Et rursum:

Sapientia attentionē conciliat.

Ecclesi. 9. 17

Eccles. 12. 11.

Verba sapientum sicut stimuli, & quasi clavi in altum defixi. quæ nimirum nostram intelligentiam stimulant, & excitant ad audiendum, & intelligendum, suspensósq; auditorũ animos dicendo tenent; ejusmodi veri Ecclesiæ Theologi sunt, qui velut *Paxilli fixi in loco fideli suspensam tenent omnem gloriam domus* Christi & velut *sal*, famem & sitim audiendi verbi Dei, & intelligendi in auditorum mentibus efficiunt. At è contra: *Stultus est homo acharis* (illepidus & invenustus) *& ex ore fatui reprobabitur parabola.*

Sapientes velut paxilli defixi & velut sal.
Isai. 22. 23.
Matth. 5. 13.
Eccles. 20. 2.

2

Argumenta pro parte opposita.

Et videntur quidem neque pii neque sapientes. Primò, quòd sensu & judicio de divinis rebus à Iobo sanctissimo, atque sapientissimo vehemẽter dissideãt. Secundò, quòd manifestæ in disputando falsitatis arguãtur à Deo c. ultimo, dicẽte: *Non estis locuti coram me rectum.* id est, verum: nam *rectum* in ore, & in sermone ad veritatem pertinet, Psalm. 5. *Non est in ore eorũ veritas.* Hierony. ex Hebræo: *Non est in ore eorum* * *rectum.* & Psalm. 32. *Rectum est verbum Domini, & omnia opera ejus in fide.* id est, verax est, & fidelis, & ita Origenes initio libri 3. illud Dei dictum Paraphrasticè explicans reddit: *Non estis locuti quicquam veritatis.* Tum etiam, quia non videntur agnovisse resurrectionem mortuorum, ut existimat Burgens. hujus libri cap. 21. additione. Quare oportuit multa illos fidei mysteria ignorasse: neq; futuram alterius vitæ remunerationem in suis disputationibus constituunt, imò evertunt, dum nulla alia promittunt Iobo præmia, quàm temporalia; neq; alias impiis pœnas, quàm iis similes, quas Iobus patitur: sic illis tribuit D. Thomas in fine cap. 2. & Lyra Baruc. 2. Accedit quartò quòd temerè, & improbè de Iobo censent; In quam rem dum pro Iobo loquitur Greg. Nazia. oratione in laudẽ Athanasii, sic ait: *Malus celerrimè adducitur, ut bonum etiam virum condemnet; contra vir probus, ne malum quidem facilè condemnaverit:* ea etiam, quæ impiis atque stultis solennia sunt, in illis reperias, stultiloquium, verba improperii & convitii in amicum; iterationes, & repetitiones inutiles ejusdem sententiæ; quæ omnia à pietate & vera sapientia aliena sunt; atque stultis, & impiis tribuuntur. Proverb. 14. ℣. 42. Eccles. 7. ℣. 16. Huc tandem faciunt, quæ c. 2. ℣. 11. diximus, cùm dubitabamus, fuerint ne veri amici, & bene in Iobũ affecti.

Iob. 42. 7.
Psal. 5. 10.
Hieronymus.
*No hazen ni dizen cosa a derechas.
Psal. 32. 40.
Origenes.
Burgensis.
D. Thom.
Lyranus.
Nazianz.

3

Amici Iob sapientissimi Theologi.

Cæterùm sanctos & pios fuisse docuimus, cùm illorum veram amicitiam & benevolentiam erga Iobum ostendebamus: sapientes autem & rerum humanarum atque divinarum peritos ipsæ illorum orationes testantur, de Dei justitia in genere cap. 4. de suppliciis impiorum 4. 8. 15. 18. 28. 22. de præmio justorum 5. 8. 11. 22. de Dei providentia 5. 33. 34. 35. 37. de Dei sapientia 11. 33. de Angelis 4. 35. de Creatione, Meteoris, Physicis 15. 25. 35. 36. 37. sparsimque alia de patientia, & omniũ virtutum officiis. Quare illorum doctrinæ nunquam repugnat Iob; semper enim majores propositiones illis concedit; minores autem, quas vocant, atque consequentias deductas negat, ut constat, cùm cap. 9. ait: *Verè scio quòd ita sit.* & cap. 12. *Ergo vos estis soli homines, & vobiscum morietur sapientia? & mihi est cor, sicut & vobis, nec inferior vestri sum; quis enim hæc, quæ nostis, ignorat?* & cap. 13. *Ecce oculus meus vidit omnia hæc, & intellexi singula, secundùm scientiam vestram & ego novi.* & cap. 16. *Poteram ego similia vestri loqui.* Auctor præterea Catenæ initio cap. 26. ait Iobum tacuisse, quò concederet, & approbaret orationem Elihu.

Iob non semper repugnat amicis.
Iob. 9. 10.
Iob. 12. 2.
Iob. 13. 1.
Iob. 16. 3.
Nicetas.

4

An principia quibus amici utuntur sint de fide.

Sed illud difficiliorem quæstionem habet, an horum sapientum dicta, atque sententiæ in illis, quas diximus, propositionibus majoribus, atque principiis cõtineant infallibilem veritatem; atq; existimandũ sit illa locutos afflatos spiritu sancto; sicut alios sanctos Dei homines. nam quod in hoc libro sacro refertur, non oportet continuò secundum se verum, & sacrum esse; nisi quatenus refertur, cùm mendacia & falsa testimonia in historia verissima referantur, & quòd *dixit insipiens in corde suo: Non est Deus.* sic existimat Lyra, nõ esse alienum à Sacra scriptura aliorum mendacia vel lapsus referre; ut Iudic. 11. Iephte numerat trecentos annos ab exitu ex Aegypto; cùm tũc non fuissent exacti amplius 267. neque mirum, nam ibi refertur, quid Iephte suo sensu dixerit. Iraque amicorum dicta referuntur, sed non explicatur, an loquuti fuerint ut sacri Prophetæ inspirante Deo, atque ut Apostoli & Evangelistæ, quorum per se dicta ut sacra, & ab Spiritu sancto dictata accipimus.

Aliorum mendacia referri in Sacra scriptura.
Lyranus.
Iud. 11. 16.
Lapsus Iephte.

5

Existimo tamen primò ea omnia prin-

cipia

cipta, de quibus inter illos & Iob convenit, veritates sacras continere; nã si quando errant, tũc illis repugnat Iob; & à Deo arguuntur, atque nos illorum errati admonemur. ita Origen. Nicet. Ansel. inferiùs adducendi sensisse videntur. Sed Origenes potissimùm; *Quæ divini* (inquit) *Spiritus consilio habentur, digna quæ litterarũ monumentis consignentur, ideo scribuntur, ut qui in ea incidit, ex eorum lectione capiat utilitatem quare trium amicorum Iobi sermones nisi fructuosi essent, nunquam divina providentia passa esset ut in librum Iobi conferrentur.* illud quoque ad doctrinę amicorum laudem & auctoritatẽ facit, quòd septiformem Spiritussancti gratiam præsignatam ab Eliphaz cap. 5. intelligens S. Ferrandus Karthaginiẽsis in Parænetico ad Reginum comitem, sic scribit: *Per septiformem Spiritus sancti abũdantiam misericors Deus super te requiescet. sicut veracissimè amici sui fidelissimo Iob dixerunt; In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum.* Rem hanc videtur Paulus probare. 1. Cor. 3. usurpans tanquam sacrũ, & æqualis cum Psalmis auctoritatis dictum Eliphaz cap. 5. *Comprehendam sapientes in astutia eorum.* sicut dictum David. Psalm. 93. *Dominus novit cogitationes sapiẽtium, quoniam vanæ sunt.* & formula adducendi locum, eadem est quæ in sacris Scripturis citandis solennis esse solet: *Scriptum est.* nam id arguit Scripturam sacram, quę per excellentiam Scripturæ dicuntur, & Biblia seu Libri. Quæ autem eo loco in hanc rem scribit Anselmus, non inutile fuerit adscribere; *Divina* (inquit) *sapientia reprehendit amicos Iob de locutione, dicens: Non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Iob. Cur ergo Paulus illorum sententiis tanta auctoritate utitur, si hæ ipsorum sententiæ dominica reprehensione quassantur? vel quo modo dicta eorum quasi prava respuimus, quæ Paulus ex auctoritate astruit? aut quomodo attestatione Pauli recta putabimus; quæ per semetipsum Dominus non recta definivit? sed utraque hæc citiùs quòd non sint diversa, cognoscimus, si ejusdem dominicæ sententiæ subtiliùs verba pensamus; qui cùm dixit: Non estis locuti corã me rectum; illico adjunxit, Sicut servus meus Iob. Licèt ergo, quia quædam in dictis eorum recta sunt, sed melioris comparatione superãtur: nã inter alia quæ irrationabiliter dicunt ad beatum Iob, fortes multas sententias proferunt, sed comparatæ dictis fortioribus vim fortitudinis amittunt.* Hęc Anselmus. qui sensit profectò quædam amicorum dicta sacræ esse auctoritatis, sed quandam peculiarem vim, & quendam splendorem Iobi sententiis peculiariter inesse.

Origenes. Nicetas. Anselmus.

Ferrandus.

1. Cor. 3. 16.

Iob. 5. 13. Psa. 93. 13.

Formula citandi sacrum Testimonium.

Anselmus.

6

Accedit, quòd ab amicis sententias alias alii quoque sacri Scriptores mutuati videntur, ut Pet. 2. cap. 2. *Deus Angelis peccantibus non pepercit.* quod cap. 4. dixit Eliphaz: *In Angelis suis reperit pravitatem.* & David Psalm. 143. ex Baldad accipit similitudinem vitę cum umbra cap. 8. *Sicut umbra dies nostri sunt super terram.* & Psal. 106. *Videbunt recti & lætabuntur.* ex Eliph. c. 22. Et Moyses Levi. 26. promittens justis: *Absque pavore habitabitis in terra vestra*; ex Sophar promittente Iobo: *Requiesces, & non erit qui exterreat.* & Deut. 10. *Qui personam non accipit, nec munera*; ex Eliu. 43 *Qui non accipit personas principum, nec cognovit tyrannũ.* Rursus David Psalm. 7. ℣. 15. & Isai. 59. ℣. 14. ex Eliphaz cap. 15. *Concepit dolorem, & peperit iniquitatem.* & Salomon Proverb. 2. *Impii de terra perdentur, & qui iniquè agunt, auferentur ex ea*; ex Baldad cap. 18. 17. *Memoria illius pereat de terra, & nõ celebretur nomen ejus in plateis.* & Pro. 29. *Humilem spiritu suscipiet gloria*, ex Eliphaz cap. 22. *Qui humiliatus fuerit, erit in gloria.*

Alii sacri Scriptores sententias mutuati à Iobi amicis. 2 Pet. 2. 4. Iob 4. 19. Iuda. 6. Psal. 143. 4. Iob 8. 9 & 14. 2. Ps. 106. 42. Iob. 22. 19. Levit. 26. 5. Iob. 11. 19. Deut. 10. 17. Iob. 34. 19. Psalm. 7. 15. Isai. 59. 14. Iob. 15. 35. Proverb. 2. Iob. 18. 17. Pro. 29. 23. Iob 22. 29.

7

Illud præterea, quòd revelationes divinas habeant, præsertim Eliphaz, hoc cap. 4. de cujus veritate non multò post disputabimus: & iterum cap. ultimo loquitur cum illo familiariter Deus. Quare non dubitant quidem illos appellare Prophetas; neque omnino falsò; si Prophetæ nomen latiùs sumatur, pro eo, qui de Deo loquitur aut familiariter cum illo agit, & qui divinas imagines, & revelationes recipit; licèt strictior & germanior Prophetæ appellatio non quadret in illos, ut contendit Burgensis loco jam indicato.

An amici Iob digni sint Prophetæ appellatione.

Burgensis.

8

Secundò, multò certiùs statuendum videtur in re aliqua peculiari errasse, & quidem non sinè culpa; cùm à Deo increpante audiat Eliphaz: *Iratus est furor meus in te, & in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram me rectum.* Atque hoc efficiunt argumenta initio proposita pro parte adversa; de qua ignorãtia quædam attigi ca. 2. ℣. 11. Propterea Greg. in præfat. asserit *in culpam lapsos.* Chrysost. eandem obrem *Peccatores* appellat.

Peculiare eorum erratum & peccatum.

Iob 42. 7.

Gregorius. Chrysost.

Sed quod nam illorum erratum est?

nam

D. Thom.
Lyranus.
In quo nam erratũ & peccatum ab amicis fuerit.
Iob.4.20.
Iob.20.18.
Nicetas.

nam quæ D. Thom. & Lyra exiſtimant craſsiora videntur, quàm ut in illos cadere potuiſſent; præſertim, cùm suppliciorum æternitatem videatur agnoviſſe Eliphaz ca.4.dicens,fore ut *Impii in æternum pereant.* & Sophar ca.20.ut *Luant quæ fecerint omnia, nec tamen conſumantur.* Illud ergo fuit, quod Catenę auctor initio hujus capitis indicat; quòd ex ordinario & conſueto ejus temporis divinæ providentiæ tenore,& curſu, qui bona bonis, mala improbis immittebat, univerſaliter colligebant neminem innocentem flagellari à Deo. Quare perperam etiam de Iobi moribus & vita ſtatuebant. proptereáque hóc cap.ait Eliphaz; *Recordare, obſecro, quis unquam innocẽs periit.* Idem quoque Gregor. docet; *Dum diſcernere* (inquit) *flagellorum cauſas nequeunt, in culpam dilabuntur; & dum Deum juſtum in perſecutione ſua conantur aſſerere, beatum Iob conati ſunt de injuſtitia reprobare.* idem Nazian. oratione in laudem Athanaſ. auctor Catenæ in protheoria cap.16. *Quoniam* (inquit) *amicorum verba utilia ſunt, licèt abſurdè in Iobum jactentur, ideo divina providentia perfectum eſt, ut hæc quoque ſcriptis traderentur.* idem apud eundem Origenes. Itaque cùm propoſitiones univerſales Iobo applicant, falluntur & peccant; & cùm ex divina bonitate, juſtitia, providẽtia colligunt numquam juſtum affligi niſi injuſtè; vel Iobum juſtum non eſſe, ſed hypocritam, pravè inferunt. Prætereà Iobi verba perperam accipiunt, & ſiniſtrè interpretantur; ſed hic error non tam ſpeculationis vitium eſt, quàm praxis cujuſdã. Quare non tam veritatis alicujus ſpeculatione, & informatione, quàm oratione, pœnitentia, & ſacrificio expiata culpa eſt, ut quæ ex ignorantia practica procederet, & ex malitia quadam inferẽdi depravatè, & ſiniſtra Iobi vitæ ſuſpicione. Quamobrem hoc tantùm illis tribuitur in libro Tobiæ, quòd Iobo *inſultaverint.* ex his petenda eſt priorum objectionum reſponſio.

Greg. in præf. cap.5.
Nazian.
Nicetas.
Tob.2.15.

* * *

CAP. QVARTVM.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Calamitatum impatientiam, & ante actæ vitæ hypocriſim, atque in adminiſtrando regno inhumanitatem & tyrannidem Iobo affingit Eliphaz, proptereáq; juſtè flagellari à Deo; qui neminem inſontem injuſto ſupplicio afficiat.

I. Reſpondens autem Eliphaz Themanites dixit.

1. Reſpondere in ſacro Sermone explicatur Salomon
2. Quæ nominis Eliphaz interpretatio. Hæretici ſplẽdidis nominibus gaudent.
3. Quid Theman, an Regio, & præterea urbs ejus nominis. Themanitæ fortitudine & ſapientia clari.
4. Quæ velut Academia olim extiterint.

I
עָנָה

RESPONDENS Reſpõdere in ſacris Litteris actionẽ unius erga alterum ſignificat; quare nõ tam eſt ad interrogata reſpódere quàm aliquid erga alteru magere, ſive loquendo, ſive audiendo, ſive gratum ſe alteri præbendo, ſive repẽdendo beneficium, aut quid ſimile. exempla occurrunt paſſim: pauca quædam accipe. Iudic.5. *Vna ſapientior cæteris, hæc ſocrui verba reſpondet.* id eſt hæc matri Siſaræ lachrymanti & lugenti filium, ut deſiderio & lachryimis reſponderet, ſic ad illam locuta eſt. 1. Regum 9. cùm aſpexiſſet Samuel Saulem; *Dominus dixit ei.* Hebr. *Dominus reſpondit ei.* quaſi illius deſiderio & expectationi occurrẽs. Eccleſ. 10. *Pecuniæ obediunt omnia.* Hebr. *Argentum* reſpondet omnibus.* id eſt vim habet ergã omnia. Hinc * *Reſponderé*, nõ eſt loqui ſimpliciter, ut vulgo exiſtimatur; ſed loqui juxta temporis & auditoris exigentiam. Sic Chriſtus Ieſus reſpondiſſe ſcribitur Matth. 11. Luc.14. cùm ita loquebatur, vel orabat, ut infirmitati & in-

Iudic. 5.25.
1 Reg.9.17.
Eccleſ 10.19.
* Tiene correſpondencia con todas las coſas, y con todas ellas ſe entiende.
* Hablar à poſito y en correſpondencia de lo que el tiempo, y la ocaſion, y el auditorio pide
Math.11.25.
Luc.13.3.

ſtructioni

ſtructioni diſcipulorũ conveniens erat. illud enim eleganter reſpõſdere dicitur: *Hablar temendo reſpecto a otro*. Ergo hoc etiam modo nunc reſpondet Eliphaz; & ita exorditur ſuam diſputationem, ut Iobi querimoniæ, & ægritudo poſtulare ſibi videbantur. Illud præterea quidam obſervant in elegantia linguæ Hebraicę, cùm poſt verbum reſpondendi ſequitur (*amar*) id eſt, *dixit*, pertinere ad exordium orationis & inſtitutionem ſermonis; ut hoc loco, *Reſpondens dixit*:

אָמַר

2 *Eliphaz*. Non eſt ille filius Eſau Geneſ. 36. ſed longè poſterior; nam cognomine refert Theman nepotem Eſau. ergo ab illis deſcendit. Nonnihil de hoc ſupra diximus, cùm de genere Iobi diſputaremus. Quod verò attinet ad nominis interpretationem, idem ſonat *Eliphaz*, quod *Dei conatus*, aut, *Dei aurum*; ab (*el*) quod eſt Deus, &, *Pazaz*, quod eſt fortificari, aut conari; vel à (*Paz*) quod eſt aurum; vel potiùs, *Deus meus aurum*; vel, *Deus meus, mea vis, & meus, conatus*. quod aliis verbis David dicebat, *Deus meus, fortitudo mea*. Gregorius tamen in præfatione cap. 7. Interlinealis; & Olympiodorus dixerunt ſignificare *Dei contemptum*; Sed à qua radice derivari poſsit ea ſignificatio & interpretatio, ignoratur. Quod verò addidit Olympiodorus ſonare, *Deus me diſsipavit*; vel, *Deus contemptio irriſione mea*: fortè deduci putavit à (*Pazar*) quod eſt diſpergere, aut diſsipare. Sed cùm prima illa nominis interpretatione facit, quòd heretici ſoleant ſpecioſas nomenclaturas uſurpare; Simó virtutem Dei ſe dicebat: Montanus, Paracletum Eccleſiæ; Gnoſtici ſic voluerũt appellari, quaſi ampliſsima atque veriſsima rerum omnium notione inſigniti eſſent prę cunctis mortalibus. Alii Cathari, id eſt mũdi, & puri; Apoſtolici, Evangelici, Illuminati, fucato nomine collucentes, & Dei aurum jactãtes; nihil tamen veritatis, nihil probitatis habentes.

Geneſ. 36.

Interpretatio nominis Eliphaz.

אֵל

פָּז

פָּזַז

Pſalm 24. 2.
Greg.
Interlin.

Olympiod.

פָּזַר

Hæretici ſpecioſas nomenclaturas uſurpant.

3 *Themanites*. Theman filius fuit Eliphaz filii Eſau, Geneſ. 36. qui nomen urbi, imò & regioni dedit. Nam Theman dicunt fuiſſe urbem in terra Hus, unde Eliphaz fuerit; ibique regnaverit. idem cenſent Brochard. Breidembach. Chriſtianus Adrichom in deſcriptione Terræ ſanctæ; ſed quidem Hierony. potiſsimùm ejus nominis regionem agnoſcere videtur, ſic ſcribens de locis Hebrai. *Themã regio principum Edom in terra Gebalitica, à Theman filio Eliphaz. filii Eſau ſortita vocabulum. Sed & uſque hodie eſt villa nomine Theman diſtans ab urbe Petra quinque millibus; ubi & Romanorum militum præſidium ſedet; de quo loco fuit Eliphaz. Rex Themanorum. unus quoque filiorum Iſmael appellabatur Thema. Sciendum autem quod omnis auſtralis regio Hebræis Theman dicitur*. Hæc Hieronymus. diximus etiam non nihil ſupra in deſcriptione terræ Hus. certè tanquam metropolis Idumeæ commemoratur Ierem. 49. & Amos. 1 dũ ſimul in Edom, Theman, & Boſram prophetat. Sed ſive civitas, ſive provincia Idumęæ fuerit, certè Themanitæ excelluerunt fortitudinis & ſapientiæ gloria. de illo Abd. adverſus Idumęam ait. *Timebunt fortes tui à Meridie, ut intereat vir de monte Eſau*. in Heb. *Fortes tui Themã*. Quam vocem non appellativè, ſed propriè accipiunt Septuaginta: *Pavebunt pugnatores tui, qui de Theman, ut auferatur homo de monte Eſau*. de hoc verò, id eſt de ſapientiæ ſtuſtudio Baruch. 3. de divinæ legis ſapientia loquitur; *Non eſt* (inquit) *audita in terra Kanaan, nec viſa eſt in Theman*. & Ierem. 49. *Nunquid non ultra eſt ſapientia in Theman?* quaſi diceret, qui priùs ſapientiſsimi habebantur Themanitæ, quo modo nũc ſapientia, & conſilio deſtituti ſunt? An verò eam ſapientiæ laudem propter naturale intellectus acumen, an propter ſapientiæ ſtudium, quod Themanitæ colerent diſputationibus, ſcholis, lectionibus commeriti ſint, non conſtat. Similiter Thecuitas ſapientes fuiſſe ex eo colligunt, quòd pro reducendo Abſalóne Ioab *Miſit Thecuam; & tulit inde mulierem ſapientem, &c.* & Dabirenos, quod Iudic. 1. Dabir vocata fuerit, *Cariath-Sepher, id eſt civitas litterarum*, quòd fuerit univerſitas, ſive academia Paleſthinæ, quales olim Memphis, & Heliopolis in Aegypto, Athenæ, Alexandria. Ergo cæteris ſapientior Eliphaz Themanites, fortè etiam ſenior, priores diſputãdi vices obtinet: ſicut Eliu junior poſtremas. Atque reliquorum etiam princeps videtur, ut qui duas habuit revelationes hîc, & cap. ultimo; atque unus ipſe pro aliorum erratis reprehenditur.

★★★

Themã quis. An Theman urbs quo jue fuerit.
Brochard.
Breidemb.
Chriſtianus.
Adrichom.
Hieronym.

Superiùs cap. 1. verſ. 1. num. 28.
Ierem. 49. 7.
Amos. 1. 12.

Themanitæ fortitudine, & ſapiẽtia ... fuerunt.
Abd.

LXX.

Baruch 3. 23.
Ierem. 49. 7.

Quæ olim Academiæ.

2. Reg. 14. 2.
Iudic. 1. 11.

II. Si cœperimus loqui tibi forſitan moleſtè accipies: ſed conceptum ſermonem tenere quis poterit?

1. Tentare in Hebræo varia expoſitio. Peccatum oris graviter punire. Cujuſmodi qui conſolationes non admittunt.	2. Quid tenere ſermonem verba vinculis & carcere indigēt. ubi juſta fuerint in injuſtitia detineri non debēt. Ieremias elucidatus

1 LXX.

גִּסָּה

Pagnin. Tentare in Heb. quid.

S*I cœperimus loqui.* Septuaginta, Græci, & plerique ex Hebræo primā hanc partem per interrogationem accipiunt, alii per aſſertionem; ſenſus tamē idem. Rurſus in ſententia major diſſenſio, quòd verbum (*Naçach*) diverſimodè à Rabbinis, & Hebraizantibus accipiatur; illos vide in Pagnin. Sed eleganter noſter interpres, quod in fontè eſt, *Tentare*, ad exordium loquendi retulit, *ſi ſentaverimus*, id eſt: *Si cœperimus loqui.*

Philippus.

Forſitan moleſtè accipies. Laborabis, laſſaberis, fatigaberis, egrè feres. obſervat Philippus Eliphaz indicare ſe non placidè, neque leniter cum Iobo acturum ſed acerbè, & moleſtè, quòd ſic expedire exiſtimet. ſed convenientior D. Thomę annotatio, quòd jam notet Iobū animi dejecti, atque impatientis, ut qui moleſtè auditurus ſit ſana amicorum conſilia, ſicut ægrè & faſtidioſè, etiam viſus eſt increpationem Dei ſuſtinuiſſe. Lenior eſt Olympiodori interpretatio, Noſti, ô Iob, nunquam nos tibi locutos eſſe, quæ moleſta acciderent; nuc verò contradicere cogimur. Alienius eſt, quod Chryſoſt. laborem & moleſtiam, pro peccato, & vitioſa oratione accipit; ſicut aliquando eadem ſignificatione dictum eſt: *Sub lingua ejus labor & dolor*. ergo lectionem Septuaginta: *Num ſæpe tibi ſermo eſt habitus in moleſtia?* in hunc ſenſum accipit, Vide ne aliquid in peccato locutus fueris, eáque de cauſſa his premaris ærumnis; non ſolùm actionibus, in quibus te præclarè geſsiſti, ſed etiam in verbis peccari ſolet. Papæ quantum ſupplicium quantóſque cruciatus non arbitratur Chryſoſtomus indignos peccato oris puniendo! Duo igitur præſtat Eliphaz; nam & præclarè amici, non adulatoris munus præſtare, & Iobum animi parùm compoſiti ſignificat; qui non modò audiendis increpationibus, ſed admittendo

D. Thom. Olympiod. Chryſoſt. Pſalm. 10. 7. LXX. Chryſoſt.

quoque conſolationi ſuæ cladis, non ſit. Qui ita dejecto ſint animo, miratur Plutarchus lib. de differ. adulat. & amici, & ad adulatorium vitium refert; *Haud ſcio* (inquit) *quo pacto complures in rebus quidem adverſis conſolationes non ferunt, ſed magis hos admittunt, qui una ſecum lamentantur, ac deflent.*

Plutarch. Cujuſmodi ſint qui cōſolationes faſtidiunt

2 LXX.

Sed conceptum ſermonem. Septua. & Greci de ipſa Iobi oratione intelligūt; illi enim legūt. *Pondus verborum tuorū quis ſuſtinebit?* id eſt, Inſolentem iſtam orationem devorare nō poſſumus; quæ audivimus abs te, & quę noſtra mente percepimus, continere non valemus; cogimur itaque in te refundere, & evomere. Sed ſimpliciùs, ſi de ſua oratione ſic loquatur Eliphaz; Cum tuæ iſtæ acerbæ querimoniæ, & aſperior oratio poſtulent, ut de his tecum feriò & acriter expoſtulem, imperare mihi nulla ratione poſſum, ut taceam; & quę dicēda judico, ſilentio cōprimam; *teneam*, prohibeam: inſolitum eſt nos tibi unquam contradicere, ſed oratio iſta deſperantis; & indignantis animi, atque divinam providentiam criminantis vel ab invitis reſponſionē extorquet. Quod hîc *tenere ſermonem* dicitur, ab eadem radice. Proverb. 25. eſt: *Cohibere ſpiritum ſum* ad carcerem, & vincula, in quibus aliquis detinetur, taanferri ſolet. Ierem. 29 & 4. Regum 17. *obſedit eum* (Heb. tenuit) & ſtatim ſe explicat; *Vinctū miſit in carcerem.* nimirum nō liberè emittenda ſunt verba niſi poſt diligentē examinationem; retinaculis indigent, vinculis, compedibus; ubi vera, opportuna, juſta eſſe conſtiterit, in injuſtitia detinentur, liberè emitti ſuo jure poſtulát. ait ergo Eliphaz, Injuſtus ſim, ſi nō libera utar oratione; nihil adverſus veritatem poſſum. Significat ſe vri zelo divini honoris tuendi, neque conceptum ignem detinere poſſe; nihil itaque mirādum ſi flāmas evomat. Simile id Iere. 20. qui quòd acriter in peccatores atq; peccata inveheretur, opprobria & cōvitia accipiebat. Tacere, inquit, prętat; *& dixi: Non recordabor ejus, neque loquar ultra in nomine illius.* ſed conceptum ſermonem tenere nō poteſt: *& factus eſt in corde meo quaſi ignis exæſtuans, clauſuſq;* (Heb. retentus. cohibitus) *in oſſibus meis; & defeci ferre non ſuſtinens. Verbum* enim *Dei non eſt alligatum*. Patefeci igitur oris aditum eluctantibus flammis.

Quid tenere ſermonem. Proverb. 4. Reg. 17. 4. Ierem. 20. 9.

III. Ecce docuiſti multos & manus laſſas roboraſti.

1. *Particula ecce aut Ironiæ, aut aſſeverationi ſerviens.*
2. *Iob & re, & conſilio patientiam docuit, magiſter debet facere, & docere.*
3. *Verbum docendi in Hebræo quale.*
4. *Manus laſſæ, & dejecta brachia cujus habitus ſit.*

1 *Philip.*

ECCE. Philippus per irriſionem hæc dici exiſtimat; Fama hæc pia opera de te jactaverat; ea verò tu præſtabas, ſcilicet. quaſi diceret; Si hæc tu pręſtitiſſes, neque in has querimonias, neque in hæc mala deveniſſes. Aliquãdo quidem particula, *Ecce*, ironiæ ſervit; ut illud: *Ecce Adã quaſi unus ex nobis factus eſt.* dicet itaque Eliphaz. Ecce, Doctorem, atq; inſtitutorem egregium aliorum. Alii exiſtimant Eliphaz irridere medicum aliorum, qui ſe ipſum curare neſciat. Sed ſimplicius eſt, ut hæc ſeriò dicta accipiantur, uti communiter accipiunt Gregorius, Latini, & Græci: frequenter enim particula, *Ecce*, aſſeverationem importat; ex pietatis igitur operibus anteactæ illius vitæ vel hypocriſim colligit, vel impatientiam præſentis calamitatis exaggerat.

Particula, Ecce Ironię ſerviens. *Geneſ. 3. 22.*

Greg.

Ecce, aſſeverantis eſt.

2 *Chryſoſt. Polychron.*

Docuiſti multos. Chryſoſt. & Polychron. hæc referunt ad conſolationem, & ſpem allatam ſua oratione & conſiliis afflictis hominibus; veroſimile enim eſt non ſolùm poſtea ſua patientia, ſed antea etiam docendi patieñtiam, & conſolandi afflictos facultate, & officio excelluiſſe; quę operis ac muneris divinitus illi conceſſum fuiſſe illi iidem afflicti homines nũc experiuntur: & quidem utrũmq; ad perfectum virtutis magiſtrum pertinet; *facere. & docere*, id eſt factis & verbis magiſtrũ ſe exhibere. *Dedit igitur illi Deus linguam eruditam, ut ſciret ſuſtẽtare eum, qui laſſus eſſet, verbo.* Oportet, inquit, te qui patientiam docuiſti, patientem te præbere; quodſi odiſti diſciplinã, quorſum enarraſti juſtitias Dei, & aſſumpſiſti illius teſtamentum per labia tua? pudere te deberet tam te tui diſſimilem præbuiſſe. eleganter Gregor. dixit homil. 18. in Ezech. *Cùm ipſa ſua verba doctores ad memoriã reducunt, erubeſcunt non ſervare quod dicunt, unde per Salomonem quoque dicitur*, Prov. 16. *Anima laborantis laborat ſibi, quia os ſuum cõpulit eum. os enim noſtrum nos compellit ad laborẽ, quando per hoc, quod dicimus, à vitiis refrænamur.*

Actor. 1. 1. Iſai. 50. 4.

Ineptum eſſe docendo, qui moribus diſſimilibus ſit. *Greg.*

Philippus hanc doctrinam paulò latiùs interpretatur. quòd, ab errore multos revocarit; vel quòd docuerit alios pro peccatis affligi à Deo. Alii in genere; Sapientia tua aliis profuit, tibi verò nunc, cùm opus eſt, deficit. Certè verbum *docendi* paulò aſperius eſt, namque pertinet ad diſciplinam & correptionẽ, à quo dicitur Deut. 8. *Sicut erudit homo filium ſuum, ſic Dominus Deus tuus erudit te.* & Ierem. 31. *Caſtigaſti me Domine, & eruditus ſum.* erit ergo ſentẽtia hujuſmodi; Vel ex te ipſo diſcere potuiſſes, quorſum Deus te corripiat, & caſtiget; nam tu alios caſtigabas, erudiebas, corripiebas, cùm ab officio declinabant; docebáſque nõ abjiciendam Dei diſciplinam, neque fatigandos animis cum à Deo corriperẽtur; igitur his ſuppliciis conatur te Deus revocare à peccato, niſi correptionem & diſciplinam abjicias.

3 *Philip.*

Verbum docẽdi aſperius.

Deut. 8. 5.

Ierem. 31. 18.

4

Et manus laſſas roboraſti. Aliqui; Tepidos ad bona opera animaſti, excitaſtique. ſed meliùs; Calamitatibus fractos, & laſſata brachia ingenti ærumnarũ pondere cõfirmaſti, & recreaſti, ne per impatientiam abjicerẽt impoſitum à Deo ſupplicium; ad currẽdum in ſemel cœpto virtutis, ac pietatis ſtudio hortatus es. *Manus laſſæ*, & dejecta brachia pertinent ad habitũ aut molliter, aut ſegniter ambulãtis, aut currere non valentis: è contra verò adducere brachia, manus comprimere, fortiter jactare cubitos, ſtrenuè currentis eſt; exempla ſequens verſiculus ſuppeditabit.

IIII. Vacillantes confirmaverũt ſermones tui, & genua trementia confortaſti.

1. *Quid vacillare, quid cõfirmare ex Hebræo. Afflicti quid manus laſſæ explicat Paulus, & Iſai.*
2. *Genuum tremor, eſt exaggeratio timoris.*
3. *Prælati ſunt collum Eccleſiæ, & Turris David. Confirmare debẽt infirmiores.*

1

VACILLANTES. Perperam hoc ad eleemoſynas quidam referunt; non enim commemorat Eliphaz ea facinora, quæ Iobus in opum poſſeſſione ediderat, ut acutè obſervant Chryſoſt. & Polych. ea enim nunc in tanta paupertate præſtare non poteſt; ſed illa tantùm, quæ

Chryſoſt. Polychron.

in hom-

in homine afflicto & calamitoſo deſiderari poſſunt, patientiam, & animi conſtantiam, quas ipſe ſua oratione, & exhortatione, in aliorum ærumnis excitaverat. Alii quòd per *Genuum incurvationem* res turpis ſignificari ſoleat, ut dicemus infra cap. 31. nunc ſignificati exiſtimãt, officium à Iobo præſtitũ in aliis tevocandis à turpi libidine; ſed quàm longè. Quod in proximo eſt, id quoque vetum, & germanum eſt, totum hoc pertinere ad imbecillitatem quandam & lãguotem afflicti hominis, qui preſſus calamitate vacillet animo, & tremat genibus, pedibus nutet, & caſum minitetur; in quam tem dicitut ab Iſai: *Confortate manus diſſolutas, & genua debilia roborate; dicite: Puſillanimes, nolite timere, confortamini, &c.* Quæ omnia ad animum tranſtulit Paulus Heb. 12. *Omnis* (inquit) *diſciplina in præſenti non videtur eſſe gaudii ſed mœroris, propter quod* * *remiſſas manus, & ſoluta genua erigite, & greſſus rectos facite pedibus veſtris.* inſtar ſtrenuè curtentium, ut bravium comprehendatis: quod eodem capite rutſus dixit: *Per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen.* ſimilis exhortatio ad Galatas 6. *Benefacientes nolite deficere.* & 1. Cotinth. 16. *Stabiles eſtote, ſcientes quòd labor veſter non eſt inanis.* & rectè omnia dicuntur, nam *vacillare* eſt in fonte impingere, aut offendere, aut præ imbecillitate caſum minitari. cujus verbi proprietas explicatur Iſa. 40. *Iuvenes in infirmitate cadent;* (vacillabunt, nutabunt, impingent, cadent) *Qui autem ſperant in Domino, current & non laborabunt, &c. Confirmare* autem eſt, efficere ut ſtet aliquid firmum, conſtans, columnæ inſtat, quæ neque nutet, neque in alteram partem inclinet, quæ impoſitum pondus rectà ſuſtineat, quæ à ſua ſede & loco dimoveti minimè poſsit. Iuſtus enim afflictus, dum afflictionis ſit patiens, columnam aliquam firmiſsimam imitatur, quæ quò majus pondus ſuſtinet, conſtantior & & firmiot eſt in ſuo loco.

Aſsumic.

Iſai. 35. 3.

Heb. 12. 12.

*Recogede eſas manos bracead con fuerça, y piſad fuerte.

Heb. 12. 1.

Galat. 6. 9.

1 Cor 15. 58.

Vacillare quid

Iſai. 40 30.

Genuum tremor quid indicet.

Genua trementia: Tremor genuum ad timoris vehementiam pertinere ſolet, ſicut ſcriptum eſt Danielis. 5. *Genua ejus ad ſe invicem collidebantur.* Sed hoc loco ad imbecillitatem refertur, ſicut & id Pſalm. 128. *Genua mea infirmata ſunt à jejunio.* Simile illud.

Genua labant, gelidus concrevit frigore ſanguis.

Dan. 5. 6.

Pſal. 108. 24.

12. Æneid.

Quare *trementia*, propr. eſt, *curvantia*, quod infirmitatis eſt, non potentis conſiſtere rectis pedibus; ſicut Pſalm. 17. *Supplantaſti inſurgentes in me ſubtus me.* Hieronymus ex Hebræ. *Incurvaſti reſiſtentes mihi ſubtus me.* & eodem modo 2. Reg. 22. ideóq, ſequitur: *Inimicos meos dediſti mihi dorſum.* Verbum (*ChazaK*) neſcio quem exceſſum fortitudinis, & roboris affert, Prævalentia teddidiſti, ut invaleſcerent ſuper ætumnas; ne cedetent calamitatibus.

Pſalm. 17. 40.

2. Reg. 22. 4.

חזק

Sed illud obſervandum, hoc loco indicari quod ſit optimi principis, cujuſviſvé prælati munus, nimirum deficientibus animos facere, infirmis addere fortitudinem, *dicere, Puſillamines nolite timere.* Proptetea prælati, & principes ſunt velut collum Eccleſiæ, per quos à ſummo capite Deo tobur, alimentáque virtutis, conſiliorum, doctrinę ad nos tranſmittũtur. Quale verò ejuſmodi collum futurum ſit explicatur Cantic. 4. *Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* erat enim in monte Sion, eminentiſsimo videlicet & nobiliſsimo urbis loco turris erecta, quæ ſuo aſpectu civium animos reficeret, & confirmaret, atque ut eò confugerent, qui armis viribúſque deſtituetentur. & ſicut illi ſecuri dormiunt, qui ad caput lecti gladium ſuſpenſum habent, quo opportunè uti poſsint, ſi quid inſidiarum aut periculi ſubitò accidat; ita certè fideles ad caput ſuum, ad collum Eccleſiæ, apud ſuos prælatos habent arma parata, quibus ſe in omni diſcrimine communiant. Vide Plutarchum in comment. num ſeni gerenda ſit reſp. præcipientem, ut princeps omnes erigat & conſoletur, neque animum deſpondere juvenem ſinat. quod adductis exemplis confirmat. atque hoc ad militiæ ſecularis Chriſtianum ducẽ pertinere imprimis S. Ferrãdus Chartiginiẽſis Eccleſiæ Diaconus ſcribit in parænetico ad Reginũ: *Corripiuntur* (inquit) *inquieti; conſolantur puſillamines; ſuſcipiuntur infirmi: licentia ſcelerum demitur improbis; & bene agendi ſortitur innocentia libertatem.*

Quod ſit optimi prelati munus.

Cant. 4. 4.

Prælati Eccleſiæ ſunt Turris David.

Plutarch.

Ferrandus.

★★★

V. Nunc autem venit ſuper te plaga, & d feciſti: tetigit te, & conturbatus es.

1. *Tangere, Conturbare, Feſtinare in ſacro Sermone explicatus David.*
2. *Secunda ex Heb. ſententia, venire Deum, in malum. Paulus elucidatus.*

I

IMPATIENTIAE tribuit illum calamitatũ ſuarum ſenſum, quem expreſſit ſuperioribus lamẽtationibus. *Deficere* autem eſt idem quod ſupra, *Moleſtè accipere*; aut præ moleſtia & labore laſſari, & deficere; Quàmvis (inquit Eliphaz) *tactus*, percuſſus vehemẽter fuiſſes, & clade ingenti preſſus, percuſſus (nihil enim leve verbum tangendi habet) non deberes *conturbari*, ſed imperterritus conſiſtere; ea enim conturbatio pertinet ad ingentem quendam terrorem, quo afficiuntur ii, qui undique ſe malis obſeſſos vident. verbum idem Pſalm. 82. *In ira tua turbabis eos.* Exod. 15. *Conturbati ſunt principes Edom, robuſtos Moab obtinuit tremor.* Septuaginta, *Et Feſtinaſti.* quod Chryſoſt. & Polychronius eleganter explicavit. ductum (inquiunt) verbum eſt ab iis, qui tumultu perterrefacti celeritatem addunt ad gradum; nam qui timet, aut terretur, feſtinat, ut fugiat; ſicut id Levi. 26. *Viſitabo vos velociter.* alii vertunt & explicant; *Viſitabo vos in terrore.* & id Pſalm. 77. *Defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum * feſtinatione.* ſemper pavidi, minimèque ſecuri. brevis vitæ curſus, multiſque perturbationibus infeſtus.

Pſalm. 28. 16. — Exod. 15. 15. — LXX. — Polychron. — Levit. 26. 16. — Pſalm. 77. 33.

* La vida breve y eſa llena de temores, y ſobre ſaltos.

Sed quidẽ cùm in originali nõ ſit expreſſum illud ſuppoſitum *Plaga*, quod Vulgatus ſapienter ſupplevit, videtur verbum veniendi pronum eſſe, ut cum Deo conjugatur in hanc ſententiam; Venit ad te Deus, viſitauit te; id eſt, gravi te ſupplicio affecit (Dei enim viſitatio, & adventus aliquando in malum, & pœnam ſumitur) *& defeciſti*; ad illius conſpectum terribilem, & minacem. & pertigit te, pervenit uſque ad te: & præ timore, & perturbatione, celeritatéque fugiendi ab illo averſus es. Sic etiam Paulus Deum punientem inducit, obviam procedentem iis, quos punire vult;
Tanquam filiis (inquit)
vobis effert ſe
Deus.

Heb. 12. 7.

V I. Ubi eſt timor tuus fortitudo tua, patientia tua, & perfectio viarum tuarum?

1. *Eliphaz principiis veris utitur ad reprehendendum Iob. Salomon elucidatus.*
2. *Quid conſtantia. Qui diſſoluti corde ex Eccleſiaſtico.*
3. *Quid Patientia ex Hebræ. Deus dicitur Patiẽtia Iſrael.*
4. *Iob per ſummam injuriam reprehenſus Prælati ſæpe a ſubditis inique notati.*

2

NVNC tandem (inquit Eliphaz) tribulatio, quam ſuſtines, velut lapis Lydius, prodidit non veras, ſed falſas fuiſſe illarum omnium virtutum imagines, quas præferebas; vel ſi veræ fuerunt, miratur, cùm maximè opus ſunt, non comparere. *Timor*, pietas, religio divini numinis obſervantia; ut non ſemel diximus; nam minùs cohæret, quod Græci dicunt colludere cum illo, quod ipſe Iob dixerat: *Timor, quem timebam, evenit mihi*; & ex lectione Septuaginta: *Nonne timor tuus eſt in ſtultitia?* vel, ut Auguſtinus habet: *Nonne timor tuus ſtultus eſt?* eliciunt hanc ſententiam; Si probus extitiſſes, nihil timere debuiſſes; nam vir probus non deficitur timore, ſed potiùs erigitur fiducia, & ſpe. vel ſtultus igitur & temerarius metus fuit, ſi innocens eras; vel ille timor vitam tuam flagitioſam fuiſſe comprobavit; nam innocentia non mala, & ſæva præſumit; ſed læta, atque fælicia. Vides hîc duo principia veriſsima aſſumere Eliphaz, ſed malè applicare ad rem Iobi; alterum, Iuſtum habere conſcientiæ pacem, & in medio *prælio ſperare*, & nihil timere; quoniam Deus illius *illuminatio, & ſalus, vitaque protector.* Alterum, ſicut *perturbata conſcientia præſumit ſæva*, ita probitas, in bonum caſura omnia confidit. ſicut ſcriptum eſt: * *Cor ſapientis in dextera ejus, & cor ſtulti in ſiniſtra illius.* id eſt, cor juſti ſẽper pulſatur, & erigitur dextra, & fælici bonorum ſpe; at cor impii percellitur ſiniſtra ſuſpicione. Sed potiùs lectionem Septuaginta ego acciperem in hanc ſententiam; ſtulta & vana eſt illa pietas, quæ cum in fælicitate ſplendeat, in tribularione deficit. Polychronius, *Stulta pietas, quæ aliis pro fuerit, tibi indigenti uſui non ſit.*

Iob. 3. 25. — LXX. — Eliphaz malè utitur principiis veris. — Pſalm. 26. — Sapien. 17. 11. — Eccleſ. 10. 2. — * Al bueno le da el coraçon ſiempre lo mejor, y al malo lo peor. — LXX. — Polychron.

2 *Pſalm. 77.7.*

Fortitudo. Conſtantia; quæ etiam ſpes, aut fiducia dici ſolet, vox eadem, quæ Pſalm. 77. *Et ponant in Deo ſpem ſuam.* nam hæc firmum atq; conſtantem hominem reddit; & ſicut anchora defixum, & immotum tenet hominem in re deſiderata, & expectata; ſecus vaga redditur mẽs, atque paſsionum ſuarum ludibrio permittitur, ſicut S.S. *Væ * diſſolutis corde.* id eſt, Vę illis, qui furentium undarum vi diſsipatis funibus, ſpeiq; anchora amiſſa fluctuant) *Qui non credunt Deo, & ideo non proteguntur ab eo.* Eleganter Iſa. hanc fiduciæ, ſpei ve fortitudinem expreſsit cap. 30. *In ſilentio* (Hebr. in quiete, vel in quieſcendo) *& Spe* (fiducia concepta de divina ope) *erit fortitudo veſtra* (hæc vos fortes, conſtantes impetterritos, malis ſuperiores efficiet.

Eccleſ. 2.15. * A los q̃ con el golpe del agua y olas ſe les quebraron las amarras, y perdieron el anchora. *Iſa. 30.15.*

3 Quid patiẽtia קוּה LXX. *Iob. 1.9.*

Patientia, autem poteſt eſſe hoc loco expectatio; quæ ſignificatio non eſt infrequens in ſacris, à verbo (*Kavah*) ꝙ expectare ſignificat; quare Septuaginta dixerunt, *Spes tua.* Primò ergo quidam alluſionem fieri putant cum irriſione quadam ad id: *Nunquid Iob fruſtra timet Deum?* Vbi eſt timor ille religioſus; ubi fiducia; ubi expectatio præmii, & tuarum utilitatum? nam propterea timebas Deum, ut tuam rem amplificaret; jam nunc cùm nihil ab illo expectes, pietatem & timorem exuiſti. vel ſecundò mitiùs, Cur, quæſo, turbaris, cùm ſemper de Deo bene ſperare debeas? *Qui crediderit in illum non feſtinet.* Et ideo: *Recordare quis unquam innocens periit.* Ideo hac voce originali dicitur Deus *Expectatio,* aut *Patientia* Iſrael, Hierem. 14. & in eandem ſententiam dixit Iob cap. 17. *Vbi eſt ergo nunc præſtolatio mea.* Rurſùſq;: *Patientiã meam quis conſiderat?* Sed ſimplicius videtur, ſi ſimpliciter hæ virtutes accipiantur, à quibus putetur defeciſſe præ magnitudine calamitatis. Patientia autem, quia cum expectatione divini auxilii, & ingentis præmii conjuncta eſſe debet, habet nomen expectationis.

Iſai. 28.16. Deus dicitur patientia Iſrael. *Hieron. 14.8. Iob. 17.15.*

Et perfectio. Aquila dixit: *Simplicitas viarum tuarum.* Auguſtin. *Simplicitas vitæ tuæ.* quare mirum, quòd Septuagin. legerint: *Iniquitas vitæ tuæ,* fortè ꝓ (*achachia*) id eſt, innocẽtia (*chachiam*) iniquitatem, aut malitiam aliquis ſuppoſuit.

4 *Aquila. Auguſt.* LXX [illegible] [illegible]

Sed illud D. Thom. ſubtiliter obſervat objici Iobo defectum quatuor virtutum, quibus impatientis & irati animi impetus cohiberi ſolet, & quas Iobus ſanè retinuit ſemper; ut videas quàm acriter his verbis pungatur. Primò Timoris Dei & reverentiæ erga divinam providentiam; hac ille uſus eſt, dicens: *Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſicut Domino placuit, ita factum eſt.* Secundò Fortitudinis, atque conſtantiæ in adverſis; ſive ſit virtus qua homo fortiter ſuſtinet, vel aggreditur adverſa; ſive donum, quo redditur mens pomptè & facilè mobilis ab Spiritu ſancto, ut conſtanter ſequatur ejus inſtinctum pro virtute in adverſis; hanc quoque habuit Iob, cùm dixit: *Si bona ſuſcepimus de manu Domini, &c.* Tertiò Patientiæ, qua juxta rectæ rationis regulam ſuſtinentur adverſitates; atque in hanc rem rationibus quoque ex Philoſophia petitis animi ſui dolorem ſedavit. Tandem vitæ innocentiæ, & amoris honeſtæ actionis, propter quem recedit homo à malo, & adhæret bono; quàmvis laborandum ſit; qua etiam morum integritate excelluit Iob. Illud quoque non inutiliter ex hac Eliphaz repræhẽſione colligit. D. Gregor. ad finem lib. 4. quàm ſępe multis diſpliceant prælatorum ſuorum dicta, vel facta; quòd minimè intelligant, qua ratione dicta factavé ſint.

D. Thom. Iob per ſummam injuriã reprehenſus. *Iob. 1.12.* *Iob. 2.10.* *D. Greg.*

V II. *Recordare, obſecro te, quis unquam innocens periit? aut quando recti deleti ſunt.*

1. *Quid ſit Iuſtum non perire explicatus Paulus de conſtãtia in ærumnis.*	2. *Lenior interpretatio.* 3. *Chaldæi hujus loci paraphraſis.*

I

SI adhuc perſtet Eliphaz in reprehẽdenda (quam ipſe exiſtimabat) Iobi impatiẽtia, ſenſus erit juſtos & innocentes non perire, id eſt, non deficere in laboribus, non abſorberi æſtu dolorum, non cedere tentationibus, ſed ſubſiſtere in miſeriis. ſic Paulus non ex ſua tantùm, ſed ex reliquorũ etiam perſona juſtorũ ait. 2. Corinthio. 4. *In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur aperiamur*

2. Cor. 4.8.

(ingenti rerum necessariarum inopia premimur) *sed non destituimur* (non opprimimur egestate; laboramus, sed egestati non succumbimus) *persecutionem patimur, sed non derelinquimur; humiliamur, sed non confundimur; dejicimur, sed non perimus.* & Roma.8. *In his omnibus superamus,* (superiores evadimus. Epitasim habet in Græco, quasi diceret, * *supervincimus.* Innocentia nobis animos facit; tant longè abest, ut pereamus & deficiamus). At lenior erit sensus atque contextus, si hîc incipiat Eliphaz probare, calamitates contingere hominibus propter peccata; quare obsecratoria illa formula utitur. quæ exordio orationis, & conciliandæ aut benevolentiæ, aut attentioni apta est. Ergo vel non meminit Abel justi injustè à fratre occisi; neq; Abraham propter uxorem periclitantis; nec Isaac & Iacob, qui Palesthinorum infectationem passi sunt, ut ait Philip. propteráque ait, non solùm ignoranter, sed etiam violenter exprobare. vel ut Cajetanus conjicit, non agit de clade, & morte, quam homo homini affert, sed quam Deus peculiari providentia, aut justitiæ zelo immittit; qualem fuisse putabat Eliphaz, quæ Iobo acciderat; vel tãdem de iis loquitur, quæ in quotidiano usu & experientia erant: sic enim ait, *Recordare,* quasi appellans ad experientiam, quæ ex multis memoriis comparatur; & sic infra ait: *Vidi eos, &c.* Et David quasi experimẽto edoctus loquitur Psalm.36. *Iunior fui, etenim senui, & non vidi justum derelictum, nec semen ejus quærens panem.* supple, etiam derelictum. tunc ãutem *innocentem perire* erit omni necessario vitæ subsidio destitui, neque invenire vel frustrum panis, cum illud quærit; & *rectos deleri,* erit, cum familia & sobole stirpitus convelli & interire. Septuaginta. *Quando veraces radicitus perierũt?* Olympiodorus sic ait: *Illud radicitus magnam vim habet, rerúmque omnium interitum declarat, fortunarum inquam amissionem, extinctionem liberorum, corporis afflictationem.* quare Latinus interpres eleganter dixit *deleti sunt;* quod propriè diceres, *absconditi sunt,* aut *succisi* nam (*Chahhad*) est ita tollere, & succidere aliquid, ut nullum maneat signũ, aut vestigium; quemadmodum cùm aliquid deletur; quod tunc temporis insolitum erat: nam Deus suos bonis temporalibus cumulabat; illáque ipsa, sequutis postea sæculis, justis promittebat, dicens: *Si audieritis me, bona terræ comedetis.* Kaldæus ferè in eodem sensu, sed strictiùs, refert ad primos illos Patriarchas Iobi progenitores; *Recordare* (inquit) *an Abraham justus, aut Isaac perierint.* & secundam partem refert ad diluvium, quo impii obruti sunt. ergo utraque pars ad aliquod manifestum supplicium de peccatoribus sumptum alludere poterit; Memoria repete, an, quando Deus subvertit Sodomã, Innocens Loth perierit? verosimile enim est fuisse apud istos Abrahami posteros pervulgatũ illud dictũ ejusdẽ Abrahami Ge.18. ad angelos Sodomæ subversores: *Absit à te Domine, ut rẽ hanc facias, & occidas justum cum impio, fiatq; justus sicut impius.* rursus illud, *deleti sunt* pertineat ad diluvium, à quo ereptus est Noe; tunc enim dixit Deus: *Delebo hominem, quem creavi.* justum verò, quem coram se vidit, non delevit.

***

Rom 8.37.

* Sobradas y resobradas fuerças tenemos para sufrir mas.

2

Lenior sententiæ acceptio.

Genes 4.

Genes 16.

Philippus.

Cajetanus.

Vers 8.

Psalm. 36.25.

LXX.

Olympiod.

Quid delere in Hebræo.

כָּחַד

Isai. 1.19.

Chaldæus.

Genes. 18.25.

Genes. 6.7.

VIII. *Quin potiùs vidi eos qui operantur iniquitatem, & seminant dolores & metunt eos:*

1. Videre ad experientiam pertinens.
2. Operari in sacro Sermone. Impius agricola similis.
3. Allegoria agriculturæ ad mores relata. Quis ager, quis imber, quæ messoria falx.
4. Dolor quid, activè sumptus.
5. Voluptuarii cur dolorem metant, prima responsio. In Hebræo idem verbum peccandi, & laborandi.
6. Secunda responsio. eadem vox significat dolorem, & concupiscentiam. explicatus David.
7. Optima & verissima causa res proposita illustratur Psalm.
8. Dolor pro injustitia. Elucidatus Isaias.
9. Impiorum seges, & messis, messoria falx. Impius ottam bos aratro junctus.

VIDI. Sicut nuper dicebamus, ad experimentum pertinet; sicut & ide *Nunc cognovi, quòd timeas Deum;* id est, Re ipsa & experientia ostendisti, quòd timeas Deum. & Num.11. *Iam nunc* videbis, utrum meus sermo opere cõpleatur.* videbis experimento certissimo cognosces. Igitur ait Eliphaz; Nemo unquam justus periit, nemo rectus radicitus excisus est; imò impii pereunt & consumuntur, justum de illis sumenre supplicium Deo.

I

Genes. 22. 12.

Num. 11. 23.

* No te parezca, q̃ me alargo en prometer, q̃ a la experiencia, y las obras te remito.

2 Translatio ſumpta ab agricultura.

Qui operantur iniquitatem. Tranſlatio ab agrorum cultura. quare *operari iniquitatem*, erit iniquitatem excolere, velut agrum quendam aptum ferendis ſeminibus, & fructui percipiendo; quod indicant ſequentes quoque voces, *ſeminandi*, atque *metendi*; in genere autem *operari*, eſt operam & laborem alicui rei impendere;

Quid operari

quamquàm verbum originale (*Hharas*) arare ſignificat, quemadmodum etiam Septuaginta vertunt: *Vidi eos qui arabant abſurda*.

חָרַשׁ LXX. Impius agricolæ ſimilis.

ſed quidem verbi hujus ſignificatio ſive propria, ſive tranſlatitia rectè in impios quadrat; nam ſicut qui arat, terræ glebas proſcindit & vertit; ita qui aliquid magni momenti machinatur & molitur, omnia tentat cum ingenti expectatione boni eventus: quæ omnia verbum, *Hharas*, complectitur. improbi igitur arant, vertunt, invertunt omnia, omnem glebam, omnémque lapidem movent, vomere latentia quęque perſcrutantur, ardẽt cupiditatibus, magnam ſibi voluptatum ſegetem ex ſuis cogitationibus & artificiis pollicẽtur. Tum etiam qui arat, & ſinum terræ aperit, illi ſemina mandat, quæ deinde occulit & conſepelit, ut terræ gremio excepta foveantur, & herbeſcant; ita ſanè improbi iniquitates operantur in corde, & cogitant malum, & concupiſcentes concipiunt in corde, quæ deinde ſuo tempore proferãt & perficiant. Quare exiſtimo hîc ab Eliphaz Iobú notari hypocriſis, quòd corde machinatus fuerit malum, & in occulto fuerit impius; proptereáque occultæ impietatis hos publicos, & cunctis mortalibus conſpicuos dolorum fructus perceperit. eodem enim verbo originali *operandi* dicitur Proverbiorũ.6. *Cor machinans cogitationes peſſimas*. & Prov. 3. *Ne moliaris* (cogites) *amico tuo malum*. & 1.Reg.23. *Quia præpararet* (cogitaret, machinaretur) *ei Saul clam* (in corde, tacitus) *malum*.

Proverb.6.18. Proverb 3.49. 1.Reg.23.9.

3 Allegoria agriculturæ ad animum & ad mores tranſlatæ.

Hujus autem allegorię ſive in bonum, ſive in malum frequens eſt in ſacris Libris uſurpatio; nam ſive virtutis, ſive laboris opera cum labore quodam exercemus, & nõ ſtatim fructum percipimus ſed progreſſus quoſdam agriculturæ ſimiles facim⁹. Quare tota vitę noſtrę ratio in agricultura quadã poſita videtur: nam inter creaturas reliquas ſolæ arbores frugiferæ, atque ſemina videntur hominis opera, & induſtria egere; ſic homo ſua ipſius cura, cuſtodia, diligentia, cultura. id quod indicavit Deus homini, cùm *poſuit eum in paradiſo voluptatis, ut operaretur & cuſtodiret illum*, fecítque luminaria, *ut eſſent in ſigna, & tempora*; videlicèt ut ſignificarent, admoneréntque nos de tempore opportuno ad ſerendum, metendum, atque ad alia agrorum opera exercenda; ideo enim cap. 8. id explicatur cùm dicitur: *Cũctis diebus terra, ſementis, & meſſis*. & qui ducendis rectà ſulcis, & tenendo aratro ineptus eſt (ut qui non reſpiciat in directum, uſque ad finem, ſed *reſpiciat retro*) neq; aptus erit regno Dei. Sub qua metaphora tũ alias virtutes, tum patientiam à nobis ſæpe requirit Deus. Galat.6. *Non deficiamus; operemur bonum. & tempore ſuo metemus*. Iacob.1. *Ecce agricola expectat pretioſum fructum terra patienter ferens*. Eccle.6. *Quaſi is qui arat, & qui ſeminat accede ad ſapientiam, & ſuſtine* (expecta) *bonos* (uberes) *fructus illius, in opere* (cultura) *enim illius paululum laborabis & citò edes de generationibus* (fructib⁹ progenitis) *illius*.

Geneſ.2.15. Geneſ.1.16. Geneſ.8.22. Luc. 9.62. Galat.6.9. Iacob 5.7. Eccleſ 6.19.

Quæ dicatur terra excolẽda in ſpirituali agricultura.

Igitur terra, quę excolenda eſt in Scriptura ipſa indicatur vel pietas, vel iniquitas; virtus, vitiumve; in qua tractanda laboramus, & cui tanquã ſemina committimus ipſa noſtra ſtudia, deſideria, labores, opera. quare eodem modo hoc loco dicuntur impii operari iniquitatẽ, ſicut in Geneſ.2. *Vt operaretur terram*. & Hoſeæ 10. *Araſtis impietatem*. Rurſúſque Sapiens ipſam ſapientiam terram dicit: *Quaſi is qui arat, & qui ſeminat, accede ad ſapentiam, & ſuſtine bonos fructus illius*. Paulus verò carnem aut ſpiritum, quibus actiones noſtræ & curæ mandantur, & in quorum cultura nos exercemus, vocat terrã, cùm ait Galat. 6. *Qui ſeminat in carne, & qui ſeminat in ſpiritu*. tandem aliquando operariis & agricolis pietatis Deus ipſe, quem colunt, eſt terra, quam excolunt, cùm ipſe dicat Ierem.2. *Numquid ſolitudo factus ſum Iſraeli, aut terra ſerotina?* & illud: *Vita veſtra abſcõdita* (ſeminata) *eſt cum Chriſto in Deo. Seminam⁹ in lachrymis*, hoc imbre aluntur noſtra opera: & *in exultatione metemus*. Meſsionem noſtram, atque laborem juvabunt angeli; qui *meſſores* dicuntur Matthęi 3. Porrò miſericordiam, vult Deus optimus eſſe meſſoriam falcem. Hoſ. 10. *Seminate vobis in juſtitia, & metite in*ore miſericordiæ*. ſicut dicitur,

Geneſ.2.15. Hoſea.10.13. Eccleſ.6.19. Galat.6.8. Ierem.2.31. Galat 3.3.

Meſſores qui. Matth 13.19. Hoſea.10.12. Falx meſſoria juſtorum.

* Al tiẽpo de la ſiega para q̃ ſea ſin trabajo os dara Dios una hoz cortadora, y end̃tada de ſu mano para q̃ derribeis miſericordias a manojos, y manojos de gloria.

citur,

citur, *in ore gladii*. Scriptura enim falci os tribuit, nos dentes. Quàmvis enim Deus ex juſtitiæ lege præmia conferat, quia tamen præmiat ultra condignum, ideo juſtitia illa, quæ cum tanta & tam uberi miſericordia & liberalitate conjuncta eſt, miſericordia appellatur. Denique ſuam ipſe Deus domum manſionibus multis, velut horreis diſtinguit, in quæ cum operum præmiis & meritis inferemur per æternitatem aſſervandi; fructibúſque manuum noſtrarum fruituri. Hìc contraria de impiorum ſemēte & meſſe cogita; ſed ea indicabimus in ſequentibus.

4
Quid dolor.
Iob. 5. 7.
Ionæ. 4. 10.
עמלים

Seminăt dolores. Hoc loco *dolor* eſt idem quod afflictio, labor, laſsitudo; eadē vox infra cap. 5. *Homo naſcitur ad laborem.* & ad rem agrariam aliquando accommodatur, ut Ionæ. 4. *Tu doles ſuper hederam, in qua non laboraſti, neque feciſti ut creſceret.* & fabri, quorum vita laborioſa eſt, hoc nomine dicuntur (*Ghamelim*) ab eadem radice quaſi laboratores; ſic nos, *trabajadores.*

Cur voluptuarius homo dicatur ſeminare dolorem

Sed mirum quòd cùm peccator in unā voluptatem percipiēdam operam & impenſam conferat, laborem dicatur ſeminare, & non aliam, quàm dolorum & anxietatis ſementem facere. Multiplex hujus rei cauſſa aſsignari poteſt; Prima, quæ ex ipſis vocibus ſumitur, quòd eadē vox laborem, & iniquitatem ſignificet; ut Pſalm. 54. *Labor in medio ejus, & injuſtitia.* Quare pretereundum nō eſt, quòd in ipſa lingua ſancta, quæ myſteriis abundat, verbum *laborandi* idem propemodū ſit, quod verbum *prævaricandi* & tranſgrediendi, contemnendíq; Dei præceptum; ſola quidem Litterarum inverſione diſferunt: nā (*Ghamal*) eſt laborare; (*Maghal*) verò eſt prævaricari; ex prævaricatione namque ad laborem, & ærumnas & moleſtiſsimam illam terrę culturam damnatus homo eſt; cùm dictum ei eſt: *Quia comediſti de ligno, ex quo præceperam tibi, ne comederes, maledicta terra in opere tuo; in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, ſpinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. in ſudore vultus tui veſceris pane tuo.*

Prima propoſitæ queſt. reſponſio
Pſalm. 54. 55.
עמל
Geneſ. 3. 17.

5
Secunda ſolutio difficultatis

Secundò, quoniam illæ ipſæ voluptates, atque delitiæ cum ingenti labore & ſolicitudine comparantur. Hoc enim illud Ieremiæ eſt: *Vt iniquè agerent, laboraverunt.* & id Salomonis Proverb. 13. *Peccatores perſequitur malum.* nam ut Plato dixit: *Pœna injuſtitia comes eſt* & quod ad hanc iniquæ terræ culturam pertinet, Prov. 16. *Vir inſipiens fodit malum.* indefeſſo enim labore torquentur impii, dum fodientium, & arantium inſtar, ſuam illam iniquitatis terram vertunt, & ſubigunt; non aliter ea omnia, quæ in mundo ſunt, *Concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ*, laborem & laſsitudinem appellat Eccleſiaſtes, atque laborem ejus modi, quo laborat perpetuò homo. *Quid* (inquit) *habet ampliùs homo, de univerſo labore ſuo, quo laborat ſub ſole.* eam enim numquam intermittendi laboris legem, illa vox *laborat*, præſentis temporis indicat, ut olim, cum eam ſententiam expenderemus, obſervavimus. ſive ergo cogitet de impietate, ut illam perficiat; ſive jam obtentis votis fruatur, nunquam non laborat. eleganter Iſaias dum idololatris inſultat, qui ſuis idolis onuſti, vel ut illos ab hoſtibus eriperent, vel quòd hoſtes illa imponerent ſuis cultoribus jam captivis geſtanda, ſudabant & deſatigabantur: *Confractus eſt Bel, contritus eſt Nabo, facta ſunt ſimulacra eorum beſtiis, & jumentis: onera veſtra gravi pondere uſque ad laſsitudinem.*

Ierem. 5. 9.
Prover. 13. 21.
Plato lib. 5. de legibus
Prover. 16. 17.
Iſai. 46. 1.

6
Tertiò ſatisfit dubitationi præcedēti.

Tertia, quoniam ſi nihil pro peccatis in impuræ vitæ cultura percepturi ſunt, quàm dolorem, & cruciatus, certè dolor eſt id quod ſeminatur, & ratio eſt; nemo enim *colligit de ſpinis uvas, nec de tribulis ficus; neque poteſt arbor bona malos fructus facere*, malum ergo ſemen eſt, quod ſeminat impius. & cùm, quæ cogitantur, & concupiſcentia cōcipit, rationem & ſimilitudinem ſeminis habeant, certè idem nomen apud Hebræos dolorem & luctum ſonat, paritérque concupiſcentiam; videlicet (*on*) ab (*iva*) quod eſt concupiſcere; unde inferiùs. cap. 20. dicitur; *Manus illius reddent ei dolorem ſuum*; quaſi dicat, reddent ſemen, quod terra multiplicatum reddere ſolet agricolæ, Non aliter cùm juſtus lætitiam, atque jucunditatem ex ſuis operibus perceptus ſit, quàmvis ærumnarum, quas patienter ſuſtinet, & voluntariē corporis macerationis ſementem faciat, lætitiam tamen ſeminare dicitur Pſalm. 96. *Lux orta eſt juſto, & rectis corde lætitia.* Hebræ. Lux ſata, ſeminata; quare *orta eſt*, non qua ratione ſol in cælo oritur, ſed ea ratione qua ſemen in terra naſcitur, & fru-

און
אוה
Iob. 20. 10.
Pſalm. 96. 11.

ctum

ctam profert; lucem ergo, id eſt, quidquid lętum, jucundum, fælix eſt, percipient.

7
Quarta & optima reſpõſio.

Quarta, & quę totius dubitationis nodũ facilè explicat, quia id ſeminat quiſque, quod non comedit, neque in ſuos uſus expendit, neque aſſervat, ſed terræ committit. quare interdum fameſcit agricola, ejuſque familia, ne ſi ſemina cõvertat in victũ quotidianum, ſeminis copia neceſſaria deſit ſementi faciendæ; illud igitur ſeminat, quod ſibi negat. Quid tibi illi ſeminaſſe videtur, qui *euntes ibãt, & flebãt, mittẽtes ſemina ſua*? Lachrymas dices, & luctum, mętorem, egeſtatem, minimè verò, imò riſum, lętitiam, gaudium, exultationem, & uberem omnis fœlicitatis ſegetem; nam hæc ſibi negabant, ne ſementi deeſſent. id explicat originalis vox, ex qua hæc ſentẽtia elicitur: *Euntes, ibant & flebant, portantes ſemen pretioſum.* cùm enim pretioſa & jucunda quæque abjicerent, atque diſpergerent, mærebãt, & lachrymabãt. Quid porrò ſeminat impius, qui ſe voluptatibus exſaturat, & omnia jucunda & mollia conſectatur? cùm hæc ille in ſuos vitæ uſus conferat, ſementi nihil niſi dolorem, cruciatus, aſpera omnia & acerba relinquit; *ſeminat* igitur *dolorem*.

Pſalm. 125.6

8
Dolor pro iniquitate.

Sed ſi *dolor*, hoc loco non ſimpliciter pro quovis peccato, ſed pro eo, quod iniquum & injurium proximo eſt, accipiatur, fortè meliùs omnia cohærebunt. *dolor* ergo ſumetur activè, & methonymicôs, pro eo, quod dolorem efficit, aut infert; in quo etiam ſenſu dictum eſt Iſai. 59. *Non eſt qui * invocet juſtitiam conceperunt dolorem, & pepererunt iniquitatem.* Pſalm. 7. *Parturit injuſtitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem.* & illud, *Sub lingua ejus labor*; id eſt, occultè agit de ſtruẽdis inſidiis, & affligendis innocentibus: metent ergo, quoniam *Convertetur dolor ejus* (quem nititur aliis inferre) *in caput ejus, & in verticẽ ipſius iniquitas, ejus* (violẽtia, injuria) *deſcendet*. & ſic bene cohæret, quòd inferiùs Iobum cum leone comparat prędę inhiante, & contra jus faſque imbecilliores diſcerpente.

Iſai. 59.4.
* No ay quiẽ no trate depo ner demãdas, y pleytos injuſtos. traçan, de hazer mal y agravio, y ſa lenſe cõ ello
Pſalm 7.15.
Pſalm. 7. 10.

9
Qualis ſit impiorũ ſeges, & meſſis.
Aggæi 1.6.

Et metunt eos. Vt aliquid quoq; de hac meſsione dicamus, miſerrimum eſt ſpem ſemẽtis fruſtrari, ut meſsis ſementi non reſpondeat; ſicut Aggæus dicit: *Seminaſtis multum, & intuliſtis parum*, (ut terrę, & ſoli ingratitudinẽ ſignificaret ob peccata ſterileſcentis) *comediſtis, & non eſtis ſatiati* (& illud quidquid fuit, ꝙ percepiſtis, quaſi alendi facultate deſtitutum eſſet, famem veſtram non explevit. ſic quoque impiis, dixit Hoſeas: *Araſtis impietatem, comediſtis frugem mendacii.* ſed multò miſerius, ſi nihil omnino fructuoſum, ſed omnia vitæ, & ſpei cõtraria percipiãtur, ſicut S.S *Impius facit opus inſtabile.* Heb. fallax, vel falſum; quod ſpei non reſpondet. nam *dolorem* profert, ex quo videbatur decerpẽda voluptas. Quid, quòd non ſolum agricolam agit, ſed bovem jugo & loris vinctum, dæmone ſtimulante & agitante, & jugum iniquitatis graviſsimum atq; duriſsimum ſuſtinentem, atque labore & niſu incredibili *trahentem iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum*? ſed quam putas eſſe neceſſariam falcem, qua impius peſsimam frugem demetit? certè cùm *in ore miſericordia* juſti meſſuri ſint; improbi in ore juſtitię divinæ digna ſuis ſceleribus ſupplicia præcîdent. Ecce ut de ſuppliciorũ impiorum veriſsima prędicet Eliphaz. ſed illud tamen, ut Olympiodorus & Polychronius notarũt, ipſe non animadvertit, nõ ſemper in hac vita eſſe remunerationem, neque tempus metendi; ſed potiſsimùm in futura: *Suo enim tempore metemus*, ut Paulus ait: *Tunc dicet meſſoribus ſuis, Mittite falcem, quoniam jam aruit meſsis terræ.*

Hoſea. 10.13
Prover. 11.28
Impius non ſolùm agricola ſed bos jũctus aratro.
Olympiod.
Polychron.
Galat. 6.9.
Ioel. 3 13.

Sed pergẽdum, ut ſententiam integram abſolvamus.

IX. *Flante Deo periiſſe, & ſpiritu oris ejus eſſe conſumptos.*

1 *Quid Dei fletus indicet.* *Quid ventus urens cum ad fruges refertur.* *Spiritus iræ nares inflat.*	*Quid latus naribus, quid brevis naſo in ſacro ſermone ex Moyſe, Salomone, & Iſaia.*

NESCIO quam ſubitam Dei vindictam afferre videtur iſte flatus, ſpiritúſque vehemens, qui repentè exurgere ſolet; tum etiam, ut Chryſoſt. indicat, Noli (inquit) putare aut à demone,

I
Flatus Dei quid indicet.
Chryſoſt.

aut ab hominibus ira in te mala immiſſa, Deus eſt qui te ulciſcitur, & punit. id ſignificat lectio. 70. *A præcepto Domini peribũt*. Sed Polychronius ad facilitatem refert; ſine ullo labore aut fatigatione, hos De' agricolas iniquitatis perdet ſolo præcepto, ſolo oris flatu; dicet, & fiet; quod facilè & brevi fit, nos dicimus flatu fieri, *en un ſoplo*. namq; *vox Domini in virtute & in magnificentia*, quę potẽs ſt cõfringere cedros Libani, tenues quoque calamos, & inanem meſſem facilè diſijciet, atque decutiet. fortè in hoc flatu alluditur ad vẽtum urentem, & noxium, qui fruges abſumere, & deglubere ſolet, ſicut dictum eſt Iſai. 40. *Exſiccatum eſt fænum, cecidit flos quia ſpiritus Domini ſufflavit in eo.* & Ezech. 17. *In terra bona ſuper aquas multas plantata eſt, ut faciat frondes, & portet fructum, ut ſit in vineam grandem. dic, Hæc dicit Dominus Deus: Ergo ne proſperabitur, non ne in areis germinis ſui areſcet?* Amos 4. & Aggei. 2. *Percuſsi vos vento urenti, &c.*

LXX.

Polychro.

Ventus arẽs.

Iſai. 40. 7.
Ezech. 17. 10.

Amos 4. 10
Aggei 2. 18.

2

Et ſpiritu oris ejus. Cùm ſpiritus irati hominis faciem totam, nares præſertim incendat, & inflet, rectè Vulgatus, quod in Originali eſt, *Spiritus naſi ejus.* dixit: *Spiritus iræ ejus*; nam qui iraſcuntur reflant crebrò, ut inflãmatos, & bilioſos cordis ſpiritus refrigerare poſsint; quare *naſus*, pro ira ſæpe ſumitur, ut Pſalm. 77. & Pſal. 84. *Quibus juravi in ira mea.* Eadem vox Iſ. 2. *Cavete ab homine, cujus ſpiritus * in naribus ejus eſt.* Id eſt, cujus ardentes, & concitatiſsimi pectoris ſpiritus ſurſum excitati illius naſum diſtendunt, & inflammant. Cùm verò mite, patiẽs, longanime Dei noſtri ingenium ſignificant ſacræ Litteræ, contraria ratione explicant; nã quod Pſal. 102. dicitur *Longanimis:* & Exod. 34. *Patiens.* in Hebręo habetur * Longus, latúſque naribus, ut difficilè ſit exandeſcere, & oppleri copia bilioſorum ſpirituum; facilè verò reflare, & refrigerari. è contra verò impatiens deſcribitur à brevitate, & anguſtiis naſi. Proverb. 14. *Vir impatiens operabitur ſtultitiam.* in fonte, arctus, vel, brevis naribus; qui levi de cauſſa irritabilis eſt, non poteſt non ſtultè agere. Ergo, inquit, Eliphaz, ut Iobum notet tyrannidis, qui aliis injurius extiterit, nunc ſentire Deum iratum, & juſta ſceleribus ſupplicia conſtituentem, & ad nihilum redigẽtem inanem omnem impiorum faſtum, & vaniſsimas divitias.

Naſus iræ index.

Pſalm. 94. 11.
Iſai. 2. 22

* Guardaos del, noſe le ſuba la moſtaza a las narizes.

Pſal. 102. 8.
Exod 42 6.

* Que no tiene chica, ni angoſta lachi menea.

Prover. 14. 17.

X. *Rugitus leonis, & vox leænæ, & & dentes catulorum leonum contriti ſunt.*

1. Quid indicet hæc leonis rugientis ſimilitudo. Tyrannus principis familia tota leonina de leonibus quædam ex ſacris, & prophanis.
2. Omnia leonis nomina cadere in tyrannum. Leænæ ſævitores. Catuli audaciſsimi.
3. Leonis diverſa nomina, & an eandem feram ſignificent.
4. Rugitus leonis qualis ſit, quo tempore edatur, quid indicet, ex ſacris & prophanis multa.
5. Princeps ſerena fronte, & mitis ac ſuavi voce futurus.
6. Vox in Hebræo, quid. Vox irati inarticulata.
7. Quid Catuli leonum ſcenib' juvenes v nantur de dẽtibus leonum nõnulla

HIS verbis vellicari Iobum ab Eliphaz omnes intelligunt, Auguſtinus, Gregorius: Polychronius Philippus, Beda. Quare Iobum leoni rugienti comparat, ſive propter ſævitiam, & inhumanitatem erga ſubditos, ſive propter aſperiores voces, & querimonias, quas cenſebat eſſe indignationis & impatientiæ indices. *vocem* verò *leænæ* uxori tribuat, propterea quòd quædam ab illa indignabũda audiſſet: filios verò, qui ruen e domo oppreſsi ſunt, *Catulos leonũ* appellet, quorum *dentes contriti*, & confracti fuerint. & prima pars per admirationem quamdam ſimul cùm reticentia efferatur. en quàm gravis, & horrid' leonis iſtius rugit'! quàm ſęva & trux uxoris leęnę vox, & indignatio! fæliciter jam ſæviſsimorũ filiorum dentes confracti ſunt. Et quidẽ integram tyranni principis familiã, leonis principis, leænę uxoris, leũculorũ filiorum nominibus non ſemel ſignificant ſacræ Litteræ. ſic Nahum. cap. 2. de Rege Aſsyrio: *Leo cœpit ſufficienter catulis ſuis & necavit leænis ſuis, & implevit præda ſpeluncas ſuas*: Et iterum Ezech. 19. Vbi leænæ nomine fortè ſynagogam intelligit parentem atque nutricem principum inhumaniſsimorum, & ſylvam altricem ferarum. Idem leonis nomẽ pro principe Ezech. 32. & 38. *Negotiatores Tharſis, & omnes Leones ejus.* & in Pſalm. 33. ubi Septuaginta legunt: *Divites eguerunt, & eſurierunt.* Hieronym. ex Hebr. *Leones.* & 2. ad Timoth. 4. *Liberatus ſum de ore Leonis*; id eſt, Neronis ſæviſsimi. Leonem autem ferarum Regem tyrannũvé eſſe ex illis potiſsimum notis docent periti naturæ, pectore, ge-

I

Auguſtinus.
Gregorius.
Polychronius.
Philippus.
Beda.

Familia tyranni principis tota leonina.

Nach. 2. 12.

Ezech. 19. 2.

Ezech. 23. 2. & 38. 13
Pſal. 33. 11.
Hierony.
2. Timoth. 4. 17.

Leo alterum animantium Rex, aut tyrannus.

nibus,

Leonis peculiares notę

nibus,incessu,saltu,celeritate cursus, visu,juba,ore cathaphracto,firmis laterib⁹ nervis solidis,magnis unguibus;atque ex eo potissimùm tyranni referunt leones, quod ut Ar.scribit, adeunt urbes,& injuriam hominibus leones inferunt,præsertim tempore suæ senectutis; tunc enim per corporis imbecillitatem,& dentium defectum venari nequeunt. cũ quo id facit,quod se aliquando apud probatę fidei scriptorem invenisse testatur Cæli⁹ lib.7.cap.34.in insula Co ovem de grege Nicippi leonem peperisse; quod ipsi Nicippo tyrannidem portendebat; quã statim ex privata,quam gerebat, fortuna assecutus est. Tyrannidem verò leonis eleganter describit Basili.hom.9. exam. *Vna* (inquit) *cum leone animositas, & ad incandescentiam iræ propensio illi agnata est; vita solitaria,expers societatis ad ea, quæ genus subeunt idem. velut enim tyrannus quidam animãtium rationis expertium, pares honores, congressionésque cum cæteris nõ acceptat, sed aspernatur.* Quæ magis expressa tyranni principis imago?

Calius

Basilius

2

Sed forte hæc non referuntur particulatim ad uxorem & filios,sed ad eundem superbum,& tyrannum principem, variis licèt nominibus,& comparationibus.idque dupliciter; primò,ut sit amplificatio quædam; Facilè Deus disperdit impios, quàmvis leones sint,quàmvis leęnæ,quãvis leunculi. nam dicunt leænas, præsertim cùm nutriunt,catulos, sæviores esse maribus: & Aelianus fœminas maribus leonibus ceu fortiores præferẽs, scribit, Semiramim Assyriam non, si quãdo leonem,aut pardalim, similem ve feram interfecisset,sed si leænam esset nacta, in eo sibi mirè placuisse. Catuli præterea audacissimi, & crudelissimi sunt, ut quos prædæ sanguinis gustus recèns sumptus, & lupus,quem in ventriculo gerũt,atque dẽtium,& unguium mucrones nõdum retusi,multò audaciores & sæviores reddant. quare illorum rugitus notatur Psal. 103. *Catuli leonum rugientes, ut rapiant & quærant à Deo escam sibi.* Et dentes, atque molares leunculorum famosi sunt Hoseæ.5. Ioel.1.ut ille etiam dixit,

Leænę sæviores maribus.

Aelianus

Ps 103.21.

Horat 4. carmi Ode.4

Qualem ve lætis caprea pascuis
Intenta fulvæ matris ab ubere
Iam lacte depulsum leonem,
Dente novo peritura vidit.

3

Et sic sanè omnia nomina, quæ hic cõgerũtur,ejusdẽ animantis speciem, leonina videlicet,significabũt, secundum diversos ætatis gradus. Hæc autem sunt in fonte nomina. *Rugitus, Arieh; vox Sahhal, dẽtes Chephirim contriti sunt Lais periit,eo quòd non haberet prædam, & catuli Labi dißipati sunt.* at David Kimhi ait secundum diversos ætatis gradus leonem diversa sortiri nomina,nam in primo vocatur, *Gur*, in secũdo *Chephir*; in tertio *Arieh*; in quarto *Labi*; in supremo *Lais*.

Diversa leonis nomina secundũ diversas ætates.

אַרְיֵה
שַׁחַל
כְּפִירִים
Dav. Kim
לַיִשׁ
לָבִיא
גּוּר

Secundò,& fortè ad Originale proximiùs, quòd hæc sint nomina bestiarum sævissimarum differentium natura, & specie,in quibus vertẽdis summa difficultas est,atque varietas,qualis ferè in omnibus propriis nominibus herbarum,gemmarum,lapidum,animalium invenitur. quare nihil mirum,quòd nunc leonem, nũc leænam,nunc catalum leonis, diversę licèt ferę sint,noster interpres illas nominet,familiari videlicet vocabulo. Cõstãs autem est in vertendo, *Arieh* per leonem, ut hoc loco:cum quo etiam consentiunt Septuaginta.Psal.7.&.21.& mille aliis locis. Quod autem hîc dixit *leænam*,consentiẽtibus etiam Septuaginta,iidem isti appellant *aspidem* Psalm. 90. & Hoseæ.13. ubi nos habemus *leænam*, ipsi habẽt *Pãtherã* & Iob.28. pro nostra *leæna* illi *leonẽ* legũt Quod verò hoc tertio loco *catulos leonis* nos legimus, sicut & Septuaginta. Psa. 103. illi tamen hoc.cap.4. *dracones* legunt Hierony. *leones* dixit Ps. 33. pro eo quod nos habemus, *Divites eguerunt.* & Prover. 28.& Ezech.& *vitulum*, Nehem.6. cæterũ quod hoc loco nos *tygridem*. Septuagint. dicunt *Myrmicoleon*. & ipse Vulgatus Isai. 20. *leonem*, & Septuag. *aspidem*. Quod tamdem *leonem dicit*, eadem voce nominat *leænam* Genes.49. nume. 24.& quod Naum. 28. per vocem fœmineam *leænas*, Vulgat⁹ vertit, Septuagin. *leones* legunt. magna igitur varietas,& certum nihil. Illud tãtum certò elici potest,magnam sęvitiam ferarum significari tanta nominum congerie. Sed quædã minutiora in partibus singulis indicemus.

Leonis nomẽ ad plures species ferarum pertinens.

Vulgati varietas in vertendo leonis originali nomine

LXX

LXX Hieronym.

4

Rugitus leonis. Rugire leonis proprium, & cum aliis tribuitur, leonis fortitudo,& ferocia simul cum rugitu significatur. ut Ierem.25. *Dominus de excelso rugiet, & de habitaculo sancto suo dabit vocem suam.* tum etiã vocis contentio,& horrida quędam asperitas leonis similis.

Ierem.25.36.

Autor Philom. *Aristot.* *Psal. 37.9.*

Tigrides indomitæ rũcant, rugiũtq; leones namque, vt Aristot. in physiognomicis ait, animalia fortia vocem edũt gravem, ut leo, & taurus; sic illud, *Rugiebam à gemitu cordis mei*, idest graviter, & vehementer ingemiscebam, voce & clamore, quantu poteram contento. Quorsum igitur hoc loco *rugitus leonis*, & *vocis leanæ* mẽtio fiat? an propter asperiores querelas, ut supra indicavimus? Sed ipse Iobus non ab impatientia, ut putat Eliphaz, sed à magnitudine doloris elici leoninos gemitus testatur, cùm ait, *Ante quàm comedam, suspiro, & tamquam innundantes aquæ, sic rugitus meus.* simúlque indicat vehementiam famis caninæ, seu potiùs leoninæ; nam famescens leo rugit. An quia rugitus leonis famis, & crudelitatis indicium est? namque dicuntur rugire, vel cùm prædam nanciscũtur; sicut Isai. 31. *Quomodo si rugiat leo, & catulus leonis super prædam suam.* & Amos. 3. *Nũquid rugiet leo in saltu, nisi habuerit prædam?* Ecclesi. 51. *A rugientibus præparatis ad escam.* in quam rem scribit Plutarchus de industria animalium, leones juvenes prædam nactos clamore in vitulini mugitus formam contemperato signum date, vocaréque seniores. Vel rugiunt, cùm fame stimulantur; ut ait Petr. 1. cap. 5. *Leo rugiẽs circuit, quærens quem devoret.* de quo sic scribit Basil. hom. 9. exam, *Tanta illi vocis eliciẽdæ natura præstitit instrumenta, ut animantium complura, longe ipso celeriora solo sæpe rugitu capiantur.* Inter edẽdum igitur, vel cùm esurit, rugit: túncque ferocissimus est; at jam pastus & fame vacans, facilis mitísque majoré in modũ est, ut Arist. ait, Plin. Aelianus. ergo *rugitus leonis* signum hoc loco erunt ferociæ, & sævitiæ. quasi dicat, Leonis instar famescebas, sitiebas tuorũ sanguinem, in illa quoque re leone deterior, quòd ille satiatus mitescit, tu semper rugiens, semper famescens, plenus semper, semperque jejunus, & inexplebilis.

Iob. 3. 24.

Rugitus leonis quid indicet.

Isai. 31. 4. *Amos. 3. 4.* *Eccles. 51. 4.* *Plutarch.* *1 Petr. 5. 8.* *Basilius* *Arist.* *Plin.* *Aelianus*

5

Vt Principes mitio i fróte & voce esse oporteat.

Sed illud notandum, nõ solùm in principe & magistratu damnari os cruẽtum; noxios ungues, innocentium & egenorũ deprædationem, sed etiam truculentam & horrisonam vocem, trucem oris speciem, & immanem conspectum; quàmvis nihil præterea mali inferat; Illud pessimum est rugire, frendere, dentes exerere, (*Hablar con asperezа, espantar cõ bozes, mostrar los dientes*) rugitus leonis, vox leænę, dentes catulorum leonis. Prov. 28. *Leo rugiens, & ursus esuriens, princeps impius super populum suum.* æquè nocivũ videlicet, aut immanior rugitus, aut dẽtes vrsi; idest vocis asperitas, & terror, sicut ipsa dentium & unguium immanitas & Prover. 19. *Sicut fremit⁹ leonis, ita & ira regis*; (idest vox & facies irata. nam etiam torvum quid leo habet, & Aristo. aliquid nubis circa supercilia habere dicit (videlicet aspectum minimè serenum) & pelliculam in ima fronte supercilia & nasum versus prominere. Frontem igitur minimè habet exporrectam, sed contractam, rugosam, nubilam, aspectum atrocem, & Scythicum; atque in eos quoq; superbissimos homines res hæc torqueri potest, qui non dignantur alios suo conspectu, neque conjiciũt oculos in inferiores, & egenos; qua in re leoninam etiam superbiam & sævitiam referunt: nam leo ubi ira fervet, & turba canum circumvallatur, dicitur defixis interim occulis consurgere in prælium) *& sicut * ros super herbam, ita & hilaritas regis*; collucent videlicet, & splendent herbæ matutini roris guttis, velut gemmis sic *Deus illuminat vultum suum super nos*, sic *Elevat* agnus, imo & leo, leo simul & agnus Christus Iesus oculos, ut videat atque provideat his, qui se sequuntur; sic ille *præterit*, ut videat cæcos; & miseros lęta benignáq; fronte, atq; voce mitissima consoletur.

Prov. 28. 15. *Prov. 19. 12.* *Aristot.*

*Vn buen rostro, y unos ojos alegres del prelado son perlas para el subdito.

Luc 16. 23 *Ioan. 9. 1.*

6

קוֹל

Quid vox Hebræo

Iob. 15. 21. *Exod. 9. 28*

Vox leanæ. Vocabulum originale, tã vocem articulatam, quàm inarticulatam significat; & quemcumque etiam horrisonũ strepitum. vox eadem Iob. cap. 15. *Sonitus terrorum in auribus ejus.* Exod. 9. *Cessabunt tonitrua.* Hujusmodi inarticulatam vocem leonis instar emittere, qui irascuntur, eleganter Basil. scribit hom. 10. exam. *Qualis (inquit) tu, siquidem leonem ratione duce exercens, illius quoque contemnens rugitum, te hinc effers, & insolescis? ipse contra infrendens dentibus inconcinnam, nec suis articulis distinctam emittis vocem, animo prorsus ira percito, & ad hoc connitente, ut in unum aliquid impressionem faciat.*

Basilius

Irati voces inarticulatas edunt.

7

Dentes catulorum leonis. Supra indicavimus hanc partem referri posse ad filiorũ interitum, & oppressionẽ ruente domo; deinde etiã ad ipsum Iobum, vel ad ejus ministros impios, quorum opera in expilandis pauperibus, & per vim vexãdis uti solent tyranni; quasi dicat. Iam non sunt ministri impii, qui tibi velut leoni

seniori

Qui leonum catuli.

seniori prædam conquirant, & afferant, nam hîc catuli, non pro teneris & lactantibus adhuc fætibus accipiendi sunt, sed pro adolescentioribus leonibus, quorum vis, celeritas, sævitia maxima; industria quoque ea, quam Plutarch. scribit his verbis. *Haud minus est & leo socium animal; graves annis, & confecti jam in commune a junioribus in venatum ducuntur at ubi cursu desponde re animum sedent, eventúmque præstolantur; juvenes interea rem agunt, nam ut successit, clamore in vitulini mugitus formam contemperato signum dant, vocántque senes; illi statim ut sensere, accurrunt; ac in commune præda fruuntur.* Simillimum id Amos. 4. *Audite verbum hoc vaccæ pingues, quæ calumniam facitis egenis, & cõfringitis pauperes; quæ dicitis Dominis vestris Afferte, & bibemus.* Chaldę. *qui dicunt principibus suis, Ubi est potestas, ut diripiamus.* quasi dicant, Afferte, date nobis potestatem, ut ebibamus, & exugamus sanguinem. elegãter explicat Hierony. *Iubetę tantùm, & nos cuncta vastabimus.*

Plutarch. de indust. animal.

Leonis venatio qualis.

Amos. 4. 1

Chaldæus

Hierony.

Vel de ipso Iob poterunt hæc accipi; non enim senex erat, cùm illi hęc dicebatur, sed. 60. aut. 70. annorum; *dentes catulorum leonis contriti sunt*, tibi nimirum; excidunt enim dentes leonibus aliquando. *Cõtriti* à radice (*lathagh*) Aliie, vulsi; eradicati. hoc loco tantùm habetur ea vox, & videtur ad rem ipsam, quæ accidit leonibus, allusionem habere; nam iis ob ætatem dentes aut confringuntur, aut excidunt: auctores sunt Aristot. Plini. Vel ad caninos, quos vocant, dentes, id est quatuor, duos superiores, & duos inferiores qui in leonibus valde diuturni sunt, possumus respicere; de quibus sic Ar. scribit; *Eorum quæ dentes serratos* (id est acutos & teretes habent) *nonnulla non amittunt caninos ut leones.* Erit ergo sententia, Tuis dentibus quasi leo confidebas; sed* *contriti sunt*, atque evulsi; & *molas*, dentésque caninos *leonum confregit Dominus.* Quare autem hoc loco Septuagin. vertunt, *Gaudium Draconũ extinctũ est*, nõ video.

לַתַע

Aristot. Plinius

* Fiavas de tus colmillos y quebraronse tu almejor tiempo.

LXX

★★★

XI. *Tigris periit, eo quòd non haberet prædam: & catuli leonis dissipati sunt.*

1. *Rursus de leonis catulis, & de eorum in venãdo natura, ut parentibus senibus prospiciant.*
2. *Tigris in Hebr. familiaris fera in Syria.*
3. *Mirmicoleon cujusmodi animans, an verum, an verò fictum sit quod nomine & re ipsa significet. Regioni Arabiæ fera non ignota.*
4. *Catuli leonis non venãtur gregatim, quædam ex Polluce.*

Tigris. Si verum est, quod superiùs ex Kimhi indicavimus, nomẽ originale, quod hoc loco subest, *Lais*, significare leonem senem, certè videtur sensus esse; Leo præ senectute venari non potens, tãdem deficit, pręsertim si neq; catulos habeat, qui prædam afferant, ut in commune illa omnes fruantur. (ut nuper ex Plutarcho afferebamus;) ita (inquit Eliphaz) tua superbia commeruit, ut omni filiorũ pręsidio atq; famulorum fugientium cõspectum tuum destitutus fame & squalore cõficiaris. sed Aeliani in eam rem verba, si non lectori, mihi gravia non erunt. *Ex leone procreati & robusta & vigentis ætatis fiducia nitentes longè procedunt ad venandũ ac patrem jam senem secum adducunt, eum impellentes, deinde in media via, quam ingressi fuerint, illum relinquentes; toto animo ipsi in prædæ curam incumbunt, ac tantumdem præda consecuti, quantum vel sibi, vel genitori satis ad prandium sit, generoso quodam, & contentissimo rugitu edito, parentem suum secum, is ut convivium ineat, tanquam convictores ad prandium convivam invitant; senex tunc sensim, & pedetentim velut reptans, eò accedens primò filios amplexatur, deinde lingua eis suaviter, velut laudans horum fœlicem venationem, blanditur: post & prãdio dat operam, & cum his epulatur.*

I

David Kimh.

Aelianus

Sed cùm variè (*Lais*) reddatur à Vulgato, ut supra diximus, aliquando *leo*, aliquãdo verò *aspis*, nunc certè *tigris*, quòd, ut fuit rerum peritissimus, ad eas feras respexerit, quæ in Iobi terra, & frequentiores, & notiores erant. scribit autem Diodorus, in parte Syriæ cõtermina reperiri leones, & pardales, & qui Babylonii vocantur tigres. vel, quòd tigris leoni simillim' sit, excepta maculosa pelle, ut Opianus auctor est.

2

Tigris in Syria.

Diodorus.

Opianus.

Sed illud difficilius, quod Septuaginta, *Mirmicoleon* reddunt, quo etiam modo Augustinus legit. quæ de hoc animali scribit Olympiod. omninò adscribenda sunt; *Negant nonnulli Mirmicoleonem animal esse ad veritatem historiæ, sed compositione esse*

3

LXX

Augustin.

Olympiod.

Mirmicoleõ cujus modi animal.

duntaxat

duntaxat fabricatum, alii beſtiolam eſſe ajunt ab Oceano ortam, ſive è terra procreatam. idcirco verò interire, quòd cibo caret cum ejus natura congruente. quidam etiam affirmant ſine cibo vitam illud animal tueri, ſic Deo ipſi conſulente. Totam ergo ſentētiam Olympiodor. per interrogationem legit, & hac tatione intelligit dictam ab Eliphaz; Dic mihi, o Iob, numquid Leones unquam ſuum amiſerunt robur? nū Mirmicoleò periit, quāvis cibum non attingat? num catuli leonum pecorum more gregatim paſcūtur? an non vitam degunt ſolitatiam, atque in ſuo quiſque loco commorantur, ptimæque naturæ patent inſtitutioni? ſic tu ſi verus homo extitiſſes, oec à Deo deſcriptas lineas trāſiliſſes, nihil tibi hujuſmodi accidiſſet. Nilus in Catena fictum nomē eſſe indicat, ex audaciſsimo leone, & contemptiſsima formica coagmētatum, ut ſonet Formica leo; & eo nomine ait ſignificari animi paſsiones, & perturbationes, quæ cū initio facilè ſuperari poſſint, ſi ſinātur creſcere, in ſæviſsimos leones evadunt. Olympiodor. ad Diabolum refert, is enim formica eſt pietate prædi tis hominibus, leo impiis. Philip. quoque non eſſe verum animal indicat, appellat enim *portentum*; & ea peculiati ratione ad Diabolum trāsfert, quòd quando prędā agit de ſanctis, tanquam de majoribus tebus, ut leo habendus eſt; quando verò minima quętit auferre, formica dicēdus eſt. Sed vel ex hoc loco verum animal eſſe ego nō dubito; nam pro nomioe veri animantis, quod in fonte legebant, nunquā poſuiſſent Septuaginta fictum nomen, fictúmque animal. Theſaurus Græcus interpretatur leonem formicarium, parvū omnino animalculum formicis inſidiās: ſed tum huic loco non congruit, in quo grandioribus ex rebus magnificētiſsimę ſimilitudines petuntur; tum res ipſa aliter habet. nam genus quoddam leonum eſſe Strabo. lib. 16. auctor luculentus eſt, ſcribens in Pſeudocaſia eſſe copiam elephantorum, & leonum, qui formicæ appellantur, & genitalia ſurſum verſus habent, & colorem aureum, nudiores Arabicis; eadem fere lib. 6. ſcribit, reperiri etiam in extremę Arabiæ ultimo promontorio. Ergo fera eſt Huſitarum regioni non incognita.

Nilus
Animę paſsiones ſimiles Mirmicoleoni.
Diabolus ſimilis Mirmicoleoni
Olympiodor.
Philipus.
Henrì Steph. notatur.
Strabo.

4 LXX

Et catuli leonum diſsipati ſunt. Septuaginta legunt juxta Heb. *Diviſi ſunt ab invicem.* quod Olympiod. ad naturam leonum refert, qui non incedunt gregatim: fugiūt etiam aliquando parentes ſuos catuli, ut indicatut. Pſal. 103. *Catuli leonum rugientes, ut rapiant, & quærant á Deo eſcam ſibi.* In quā rem Pollux tradit, catulos adeo nihil metuere inſidias, & ſuis viribus cōfidere, ut ſoli ſine parētibus venatū prodeāt. Hæc igitur erit ſentētia Eliphaz; Nemo tibi adeſt, o Iob, tuorum. Vulgatus ad ſupplicium videtur retuliſſe; Diſsipata eſt iſta tua ſuperbiſsima familia, & disjecta. Polychr. Filii diviſi à patēte pet mortem.

nam dividit, *ſeparat*, diſsipat
amara mors.

Olympiod.
Pſal. 103.21.
Pollux
Polychr.

XII. *Porrò ad me dictum eſt verbum abſconditum, & quaſi furtivè ſuſcepit auris mea venas ſuſurri eius.*

1. Prima Græcorum interpretatio non probatur.
2. Proponitur quæſtio de veritate hujus revelationis & prioris partis probationes. Stridere quid in Iſaia Hæretici buccas inflant. Pauli modeſtia.
3. Secunda ſententia.
4. Sententia verior, Potuiſſe hanc revelationem divinam eſſe Quo tempore contigerit.
5. Verbum abſconditum quid ſit in Hebræo Qualis ſit ea translatio qua utitur Eliphaz.
6. Quid verbum, aut verbū Dñi notatus R. Moyſes.

Difficilem & impeditum locū Olympio. aſſerit, & cujus multæ poſsint eſſe interpretationes. Quate cū hanc, tum alias ſequentes ſententias nullam revelationem, ſed tantùm exhottationem quādam continere exiſtimat in hanc ſententiam; Deum, o Iob, time, neque contra illum efferaris, qui poteſt, ſoletque non ſolum die, ſed noctu etiam de dormiētibus ſuppliciū ſumete, nocturnis viſis, & hotrificis inſomniis; id quod ab aliis audivi, & ego ipſe expertus ſū: nā ſępe territatus ſum inſomniis, & ſpiritus quidam in me ruere videbatur, nulla forma, aut ſpecie percepta. vel, Eum verere, cujus eſt formidoloſa notitia, & vix vult ab homine cognoſci, niſi ſub obſcura quadam ſpecie, & figura, quæ vix percipi poſsit. eodem ferè modo accipit Polych. Sed prætetquam qnòd hic ſenſus nō videatut valde efficax ad revincēdum Iob, neque aptus ad oſtendendam efficaciam & vires

I
Olympiodor.
Polychron.

divinæ juſtitię, certe valde durus eſt; cũ lenis atque germanus revelationem aliquam manifeſtè hoc loco afferat. qua ratione univerſi omnes interpretes accipiunt.

2

Proponitur dubitatio de veritate huj⁹ revelationis. *D Thom. Lyranus Clarius* Prioris partis probationes.

Sed an hęc fuerit vera revelatio à Deo immiſſa, an verò ab ipſo Eliphaz, vel à Dæmone conficta non cõſtat. & D. Thomas ſub dubio videtur relinquere At Lyranus aſſerit confictam fuiſſe ab Eliphaz; neque longè diſcedit Iſidorus Clarius dicens gloriari Eliphaz ineptè hæc ſibi à Deo revelata. Et probari poteſt primò, nam cap. 42. audivit Eliphaz à Deo malè locutum fuiſſe, quaſi ex ſuo cerebro, & mendacio. Pręterea, quia non videtur eſſe divina revelatio, qua Eliphaz adducatur ad falſitatem aliquam, & iniquam ſuſpicionem de Iobi vita, & ſanctitate. ad hæc, quoniam in hoc ſuo viſſo narrando, & deſcribendo ſimillimus extitiſſe videtur Eliphaz hæreticis, falſisque prophetis, qui ut ſibi fidem, & honorem apud ineptam plebeculam comparent, jactant ſe afflatos divino numine; & ad eos locutum familiariter Deum, quibus nũquam ſit locutus. Exemplum videas in Sedecia & falſis prophetis. 3. Reg. 22. Accedit quòd ſeſquipedalia verba, & ampullæ totius hujus narrationis ſuſpectam poteſt nobis reddere veritatis fidem. nam de Pythonibus, & divinis ſcribitur. Iſai. 8. *Qui ſtrident in incantationibus ſuis.* ſtridere quidẽ Prop. ex Heb. perſtrepunt, & concavum ſonant, *hablan hueco y hinchado*, ut exaudiãtur: & pro ſpiritus inflatione, interiori pectore ſubmurmurant. Quantò meliùs & modeſtiùs ille, qui nihil molitur inane, veritatis prædicator Paulus, qui cum. 2. Corint. 12. dicat, *Non expedit gloriari*; & deinde venit ad viſiones, & revelationem illam diuturno ſilẽtio ſuppreſſam, ut quã ante quatuordecim annos accepiſſet, quaſi non ſibi ſed alteri factam illam commemorat, nulla inanium circumſtantiarum jactatione; imò ait, *Sive in corpore, ſive extra corpus neſcio.* deinde ea, quæ audierit, *non licere homini loqui*; ut vel hinc colligi poſsit id veriſsimum proverbium, *Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus; ſapiens differt & reſervat in poſterum.*

Iſai. 8. 18

2. Corin. 12. 1

2. Corin. 12. 2

Prover. 29. 11

3

Secunda ſententia.

Alii aſſerunt veram fuiſſe narrationem Eliphaz; ſed revelationem factam fictãmque a Dæmone transfigurante ſe in angelum lucis, ut deluſus Eliphaz, atque ſibi certò ſuadẽs illam fuiſſe Dei admonitionem, vehementiùs accenderetur ad accuſandum Iobum, & refellendam illam ſuę innocentiæ opinionem.

4

Tertia ſentẽtia verior veram fuiſſe revelationem. *Greg. Philip. D Thom. Burgen. Carthuſ.*

Sed aſſerendum ſanè, Potuiſſe hãc eſſe veram atque divinam revelationem, cùm multa vera atque utilia contineat. ſic videtur accipere Gregor. & Philip. presby. in idémque propendent D. Thom. Burgenſis in additione contra Lyram, Carthuſianus, atque alii juniores. atque ideo ipſe Eliphaz, cujus ſanctitas, & ſapientia teſtata erat, ex multis ſignis, quæ fidẽ ſuis dictis facere poſſent, illã confirmat: quòd enim aliquando illi locutus fuerit Deus videlicet cap. 41. indicat nunc quoque potuiſſe familiariter cum illo egiſſe; neque repugnat ea Deum revelare, quibus hominem malè uſurum eſſe præſciat. Cætera, quæ ſupra objecimus, nõ tam ad inanem, & inſolentem oſtentationem, quàm ad certam ex multarum circunſtantiarum indiciis fidem faciendam referenda ſunt.

Illud verò valde incertum, quãdo hęc contigerint. ſcholia Vatabli indicãt poſt Iobi calamitatem proditum eſſe Eliphaz cogitanti de rebus Iobi, quòd ob peccata eſſet miſer. ſed neque divina revelatione, quæ non poteſt non eſſe vera, aliquid falſum prodi poteſt, neq; oportet ut hoc tempore hoc oraculum acceperit à Deo; nam quandocumque tandem fuerit, nũc illo uti ad rem ſuam poteſt.

5

Quorſum primam illã pronominis perſonam exprimat.

Porrò ad me. Fortè ut ſe aliis præferat, qui hæc non aſſequantur; atque ad idem pertinere poteſt, *Verbum abſcõditum*; quod videlicet alios lateat. Quaſi dicat, Nihil mirum te in ignorantia quadam & falſa tuæ innocentiæ perſuaſione hęrere, namque ea ignoras, quæ mihi revelata ſunt; vel, ut dicat ſe quoque in eadem Iobi ſententia & judicio de rebus fuiſſe, quouſque peculiari Dei admonitione edoctus fuit; & hoc fortè Vatablus voluit quòd cùm Iobi clade audita animo percelleretur Eliphaz, & cœpiſſet cogitare, quam obrem virum inſontem tam acerbè Deus tractaret, Deus illi hac revelatione, & admonitione occurrerit, & quodãmodo reſponderit.

Verbũ abſcõditum quid.

Sed congruentiùs rei & ſermoni ſacrarum Scripturarum, *Verbum abſconditum*, dicetur, quòd nõ valde clarum, neque apertum fuerit, ſed modo prophetico, & ſimi-

litudinario

litudinatio, & externæ imaginis confusa quadam & obscura cognitione obvelatum; id quod vox Originalis indicat, nã *Ganab*, furari est, *Gunab*, verò in voce passiva furto delatum, vel sublatum; eadem omnino vox, qua Gen. 40. ait Ioseph. *Furtim sublatus sum*. inde de eo dicitur, quod clam, & secretò agitur, furti instar, & de quo palam, & apertè nõ agitur; quare nos quoque, cum quis sine caussa rem aliquã abscondit, vel submissiùs, aut secretiùs, quàm res exigat, loquitur jubemus, ut elata voce utatur, neque enim furtum est, quod occultari debeat, *(que hable alto, que no es cosa ni buey de hurto, que no se pueda dezir y saber)* & idem etiam indicatur verbis sequentibus, *Quasi furtivè suscepit auris mea venas susurri ejus*. nihil enim aliud hæc significant, quàm vocem fuisse tenuissimã, & quæ vix summa cum attentione percipi posset: tum etiam quòd revelatio velocissimè transierit, & disparuerit; licèt enim prophetię spiritus nõ fit in prophetis per modum qualitatis permanentis, & inhærentis, sed tamẽ interdum magis frequens est, magísque quieta; aliquando rarior, fugitque velocius; sic enim ex Hebręo legitur pro venis susurri, *Parum de eo*.

גָּנַב גֻּנַּב Gene. 40. 15.

Vnde sumatur metaphora hæc. Gregor.

Sed eleganter hanc nostri interpretis traslationem tractat Gregor. lib. 5. cap. 20. *Venas* (inquit) *superni susurri auris cordis furtivè suscipit, quia subtilitatem locutionis intimæ afflata mens, & raptim, & occultè cognoscit; venæ autem susurri dicũtur caussarum origines, quibus hæc ipsa aspiratio ad mentem ducitur; nã aliquando amore, aliquando nos terrore cõpungit &c.* deinde ait, *Qui susurrat, occultè loquitur, & vocem non exprimit, sed imitatur*. videtur Gregor. agnoscere methaphoram ductam ex occultis canalibus, per quos aqua decurrens tenui quodam murmure, & non nisi admota aure deprehendi potest; nam sicut *aqua Siloe*, ita revelatio vadit cum silentio. ad aliam, quàmvis similem valde methaphorã respexerũt Græci, nam lectionem illam Septuaginta. *Sonitu nocturno incidens timor &c.* sic explicat Polychr. *Quemadmodum in intempestæ noctis silentio, soni circum cursantis, aut flatus ruẽtis motionem sentimus, ipsum contueri non possumus. sic de Deo mihi cogitanti, cùm illum invenisse me credo, tunc elabitur maximè.*

Isai. 8. 6.

LXX Polychron.

Illud verò notandum, cùm hîc meminit Eliphaz *Verbi* à se auditi, cõciliare auctoritatem suis dictis; quod enim Deus interiùs prophetæ loquitur, illud solet dici *Verbum*; sed sicut in aliis prophetis subjungitur *Verbum Domini*, aut *Dominus dixit*, hoc quidem Dei nomen nunc desideratur. Illud etiam notandum, *verbum* ad revelationem pertinere; nam si Deus aliquem moneat aut reprehendat, non tam tunc dicitur Deus loqui, quàm venire, & apparere. uti de Laban & Abimelech observat R. Moys. quem adducit & sequitur Andreas Masius Iosue. 1. sed existimo hujus observationis rem non esse valde certam, cùm etiam nominibus locutionis, visionis, somni, illa correptio Laban scribatur Gen. 31. *Vidit in somnis dicentem sibi Dominum*.

R. Moys. Andr. Mas.

6

XIII *In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines.*

1. *Quid horror ex Hebræo aliorum interpretum varietas.*	*rit interna an externa. & quo tempore acciderit.*
2. *Cur revelatio dicatur vox, aut visio.*	4. *Somnus in Hebræo dicitur cadere, & quare.*
3. *An visio Eliphaz fuerit interna an externa.*	

I

IN *horrore*. Descendit ad circunstantias explicandas, quæ comitari solent divinas revelationes, quod autem noster dixit, *horrorem*, non sine exemplo fecit, nã etiam Septuaginta dixerũt, *Timore autem, & sonitu nocturno invadens timor super homines &c.* nox enim timida est, & tenebræ horridæ, & quæ incidunt noctu cogitationes, aut visa horripilationem afferre solẽt. Chaldæus dixit, *In cogitationibus*; Regia, *in ramusculis à visionibus noctis*. recidunt eòdem omnia. nam esto vox originalis ramum significat, sed non quidem quemcumque, neque ramusculum, sed qui eminet, vel qui prominet in summitate cacuminis, aut qui excedit alios longitudine. ut Isai. 17. *In cacuminibus ejus*. sed translatitiè cogitationem significat, quæ est velut ramus, germẽ, conceptus mentis, qui menti adnascitur, & adhæret; & præsertim ea cognitio, quæ peculiare aliquid, & magnificum habet, cujusmodi revelationes sunt, quæ excedunt reliquas, & velut cacumina, & summitates arborũ promi-

LXX

סְעִף

Isai. 17. 6.

nent,& emmet;eo allulium putant à Paulo,cùm dixit,*Ne magnitudo revelationum extollat me &c.*quaſi dicat exceſſus,altitudo eminentia revelationum. Græc. Hyperbole,excellentia;ſed,ſi quæ alluſio eſt, tenuis eſt.

2.Cor.12.7

2

Quare propheta dicitur Viſio, & verbum.

Viſionis. Cùm Deus afflatu cœleſti,& inſpiratione interna excitat prophetæ animum,ita ut propheta reddatur attentus, aptúſque ad intelligendum divinam revelationem,& admonitionem tunc propheta audire dicitur,& Deus loqui;ipſáque revelatio Dei verbum,& vox.ſi verò præterea etiam imago aliqua,aut ſpecies repræſentetur,& objiciatur imaginativę, aut intellectui,vel viſui etiã externo,non ſolùm revelatio ad auditum,& vocem refertur,ſed etiam,ad viſionem. Vtriuſque igitur meminit hoc loco Eliphaz; ſicut etiam Gen.15.conjungitur utrumque,*Factus eſt ſermo Domini ad Abraham per viſionem dicens &c.* Eleganter autem hanc auditus cum viſione conjunctionem Baſilius explicuit ſuper id Pſal.28. *Vox Domini ſuper aquas.Vox Domini*(inquit)*non eſt percuſſio circa aerem,ſed alterius generis quædam, concepta apprehẽſione eorum hominum,quos Deus vult ſuam vocem audire, ita ut ejuſmodi,iis ſervet proportionem,qua ſepe numero contingunt per inſomnia. Quemadmodum enim non percuſſo aere quandam verborum, & ſonorum memoriam in phantaſia per ſomnum accipimus, dum vocem non per auditum,ſed per ipſum cor noſtrum formatam haurimus, talẽ quandam oportet ex Deo vocem putare ineſſe prophetis.*

Geneſ.15.1.

Pſ.28.3.

3

An hæc viſio fuerit interna

Albertus

Nocturnæ. Tempus noctis ad prophetiam,& revelationem accipiendam aptiſſimum.exiſtimat verò Alber.(& quidem ad hanc viſionem & cogitationem internam accomodatè)rem totam hãc peractã eſſe non auditu, & oculis corporeis; ſed interiùs. potuit ſanè vtrovis modo contingere, neque utrique parti repugnat hanc revelationem factam fuiſſe Eliphaz non dormienti,ſed vigilanti,idque ſignificari illis verbis, *Quando ſolet ſopor occupare homines*,alus enim dormientibus,vigilans ipſe potuit in timidas illas cogitationes,& quaſi mentis exceſſum rapi.ita cenſent D.Thom.Lyra.Cajetan.At Philip.videtur intelligere partim in ſomn[o], partim in vigilia accidiſſe.alii ex eiſdem illis verbis potius ſomnum,quàm vigili[am] eliciunt,cùm dicat.ſomni tempore hæc accidiſſe.res dubia;& quam in ſuam quiſque ſententiam facilè poſsit adducere.

D.Thom. Lyranus Cajetanus. Philip.

4

Quãdo ſolet ſopor. Illud Cajetanus obſervat,tempus deſcribi, cùm eam viſionem habuit,videlicet ea hora, quando ſolent homines primum inire ſomnum.Hebrę. *In cadere ſoporem ſuper homines(al caer del primer ſueño.)*Hanc primam noctis quietem viſis aptam eſſe,Poeta quoque indicavit cum Aeneam narrantem facit.

Virg.2. Aen.

> *Tempus erat,quo prima quies mortalibus ægris*
> *Incipit,& dono Divûm gratiſsima ſerpit*
> *In ſomnis ecce ante oculos mæſtiſsimus Hector*
> *Viſus adeſſe mihi* ,,,,,,,,,,,,

Eleganter autem dicitur ſopor cadere, namque videtur nos opprimere;tũ etiam activè,quia cadere nos facit.nos dicimus cadere ſomnum ſuper aliquem vel cadere præ ſomno,*caerſe a pedaços de ſueño*.Fortè ad ipſa animalis membra reſpicitur,nã ex capite ſuperiori propter inde deſcendentes vapores,videtur labi & fluere,atq; decidere in reliquos artus.

Quare dicatur ſopor cadere.

❧ *XIIII. Pavor tenuit me, & tremor,& omnia oſſa mea perterrita ſunt.*

❧ *XV. Et cùm ſpiritus me præſente tranſiret,inhorruerunt pili carnis meæ.*

❧ *XVI. Stetit quidam cuius non agnoſcebam vultum, imago coram oculis meis:& vocem quaſi auræ lenis audivi.*

1. *Pavor ſolet divinarum revelationum*
2. *Quis fuerit ſpiritus iſte tranſiens. Quid tranſitio indicet. Illuſtratus David.*
3. *Somnus,& horror in revelatioñe.*
4. *Quid aura lenis, quid ſilentium in Hebræo.*
5. *Nota vera revelationis & regula diſcernendi ſpiritus ex Patribus.*

1

Divinis viſionibus, & revelationibus comes præſertim initio eſſe ſolet timor,& horror quidam,quo homines attendant,atque ſuſpiciant,divini ſpiritus præſentiam,& ad tãta myſteria percipiẽda ſe longè infirmos,atque inferiores agnoſcant.ut videre eſt Iſai.2.✠.1. Daniel. 10.✠,8

10.✠.8. Apoca.1.✠.17 & hoc lib. cap.7.✠ 14.&.c.33.✠.16.&.19.

2

Quis fuerit iſte ſpiritus. Philip. Beda. D.Thom. Lyra. Cajet. Eugub Titelm. LXX

Et cùm ſpiritus. Spiritum hûc, angelum fuiſſe explicant Philip. Beda. D. Thom. Lyra. Cajeta. qui primò in ſpecie viſibili ſe exhibens, fuerit viſus egredi, & prodire in conſpectum; deinde ſteterit. quare de eodem ſermo ſit in primo & ſecundo verſiculo. At Eugub. Titel. & alii poſt Græcos ventũ intelligunt, & videtur ſenſus idem Septuaginta, *Spiritus in faciẽ meã incurrit*. quod verius videtur; atque hinc Eliphaz timere cœperit; fortè ergo fuerit vehemẽtior aliquis ventus; deinde lenior alia aura ſpiravit; quare illud, *me præſente*, in fonte eſt, *ſuper faciem meã*, & illud *tranſire*, repentinum, æquè ac velocem flatum ſignificat, indicem ac prænuntium ſubſecutæ viſionis, qui horripilationem effecerit; nam præ ingenti timore, & frigiditate partium externarum ſtringũtur & premuntur pilorum radices, & eriguntur. Pſalm. 118. *Confige timore tuo carnes meas*. Hieronym. ex Hebr. *Horripilavit à timore tuo caro mea*. eleganter autem Septuaginta dixerũt, *confige*, quòd tũc videatur caro aculeata, & velut infixis clavis horrida. ut Iere. 51. *Adducet equum, quaſi bruchum aculeatum*. prop. horripilatum, crinibus erectis ferocientem.

Pſ.118.120

LXX

Ierem 51.

3

LXX

Stetit quidam. Septuaginta ſententiam hanc negativè efferunt, *Surrexi & non cognovi, vidi & non erat figura ante oculos meos*. ita ut horrore illo & vehementiori flatu ex pergefactus Eliphaz ſurrexerit è lecto, neminem tamen viderit. ſed noſtra lectio conformior eſt originali; *ſtetit*, cõſtitit ante me umbra, obſcura forma, cujus figuram plenè & diſtinctè cognoſcere non potui, neque de totius corporis habitu bene judicare. & potuit quidem cum ſolo horriſono ſonitu contingere horror nimius, ſicut dicitur Daniel. 10. *Vidi ego Daniel ſolus viſionem, porrò viri, qui erãt mecum, non viderunt ſed terror nimius irruit ſuper eos, & fugerunt in abſconditum*.

Daniel.10.7.

4

Quid aura lenis.

Symmach.

דְּמָמָה

Et vocẽ quaſi auræ lenis. Similis fuit Eliæ viſio. 4. reg. 19. Indicatur autem poſt cõmotionem, & ventum horriſonum, ſilentium ſubſequutum, & vocem tunc perſonaſſe nam in Hebræo legimus, *Et ſilentium & vocem audivi*. Symmach. *Silentiũ vocis audiebam*. & quidem vox originalis, *Demamah*. propriè ſilentium eſt; ſed pro tranquillitate uſurpatur, & aliquãdo pro aura tenui, eſt enim eadem vox illo locõ 4. Reg. ſimiliter hîc Septuaginta dixerũt *Auram & vocem audiebam*. & Pſalm. 106. *Statuit procellam ejus in auram*. Hierony. ex Hebræ. *Statuet turbinem in tranquillitatem*. Ex quo elicitur veræ ſignum revelationis, ſi primùm timorem incutiat; ad extremum afferat animi gaudium, & trãquillitatem, omnemque priorem commotionem ſedet, & auferat; ſicut poſt tempeſtatem lenis aura & tranquillitas ſuccedit. ſic ſancti angeli Virgini ſanctiſsimæ, Zachariæ, Danieli apparentes, poſt primi cõſpectus turbationem, atque timorem cõceptum, jubent illos minimè timere. & ipſe angelus erigit Danielem *ſuper genua ſua*. de qua regula bonos ſpiritus à malis dignoſcendi & diſcernendi agit D. Thom. 3. part. q. 30. a. 3. ad. 3. ex doctrina ſancti Antonii; tum etiã hoc loco. & Albertus. Carthuſ. Sylveſt. in Roſa aurea. N. P. Ignatius in ſuis exercitiis ſpiritualibus. vid. Greg. hom. 8. ſuper Ezech. & lib. 4. mor. ca. 30. ubi explicat cauſſas, quare animo turbentur, & corpore langueant homines ex divinis viſionibus, & revelationib'. ſed pręcipuè hoc lib. 5. cap. 23. vbi rem confirmat eleganti allegoria viſionis illius parentum Samſonis. Iudic. 13. nam Manue viſo angelo timet, *Morte* (inquit) *moriemur quia vidim' Dominũ*. at uxor meliori ſpe erecta ait, *Si Dominus nos vellet occidere, de manibus noſtris holocauſtum & libamenta non ſuſcepiſſet. Quid eſt hoc* (inquit) *Gregorius, quòd ad viſionem angeli vir ſit timidus, & mulier audax; niſi quòd nobis, quoties cæleſtia demonſtrantur, ſpiritus quidem pavore ſe cõcutit, ſed ſpes ad majora audenda ſe erigit; unde turbatur ſpiritus. quia igitur, cùm altiora ſecretorum cœleſtium ſublevata mens conſpicit, cuncta humanarum virium ſoliditas contremiſcit*. neque verò hoc veræ revelationis argumentum eſt ita verum, ut fallere aliquando nequeat; quod obſervavit Caj. loco ex. 3. part. ſuperiùs adducto. ſed ſanè eſt valde accomodatum divinis rebus, quę cum videantur primùm ſui majeſtate opprimere, atque difficultate deterrere, ſua deinde bonitate, & veritate recreant, ac reficiũt debilitatum animum, atque fructum paccatiſsimũ exercitatis afferunt.

Pſ.106.27. Hierony.

5

Nota veræ & divinæ revelationis.

Regula diſcernendi ſpiritus

D.Thom. Albert. Carthuſ. Sylveſter P Ignatius Gregor.

Iudic.13.22.

*

XVII. Numquid homo Dei comparatione justificabitur, aut factore suo purior erit vir?

1. *Comparatio cùm dicitur in sacro Sermone, per comparativum nomen exponenda Præpositio ultimi casus quam habeat vim*
2. *Prima & secunda hujus loci interpretatio nō probantur. Aptior tertia.*
3. *Quarta optima. Iustificare quid. Explicatꝰ David, Isaias, Paulus.*
4. *Purum quid Illustratus Psalm. 38. Creatori non repugnandum.*

HAec est maxima propositio, quam Eliphaz audivit, ex qua ipse malè colligebat, Iob propter sua peccata puniri. *Numquid homo*; hoc loco *Enos*, miser, ærumnis, atque peccatis obnoxius; *Dei comparatione*, idest, præ Deo; *justificabitur*; justior erit Deo? nam illa comparatio rectè per comparativum nomen exprimitur; & solet etiā significari per præpositionem vltimi casus ut, *Descendit hic justificatus ab illo*, idest, præ illo, & Matth. 11. *Iustificata est sapientia à filiis suis*. idest justior declarata, quàm filii sui.

1 Comparatio quomodo exponenda.

Præpositio ultimi casus *Luc 18. 14. Matt. 11. 19*

Sed multiplex potest esse hujus comparationis sententia, primò, quod nemini liceat de sua sanctitate coram Deo gloriari; nam licèt tibi ullius peccati conscius non sis, sed non ex hoc justificatus es; idest justus & sanctus, & ab omni, etiam levi peccato inmunis declaratus, & renuntiatus; *nam qui judicat te* & vel peccatorem & sontem, vel innocentem pronuntiat, *Dominus est*? idem repetitur inferiùs cap. 25. *Numquid justificari potest homo comparatus Deō, aut apparere mundus natus de muliere?* Sed non congruit cum præsenti instituto; nam cum Eliphaz de sanctitate, & vitæ integritate loquatur, non tam comparatio facienda est cum Dei omniscia sapientia, quàm cum illius justitia, & sanctitate.

2 Prima hujus cōparationis expositio.

1. Corint. 4. 4.

Ideo secundò Gregor. Augusti. & alii hanc comparationem hominis cum Deo in sanctitate & munditia sic intelligunt, ut dicatur homo, licèt sanctissimus, coram Dei sanctitate infinita minimè videri mundus, aut splendidus; nam, ut Gregor. ait, *Humana justitia divina comparata injustitia est, quia & lucerna in tenebris fulgere cernitur, sed in solis radio posita tenebratur.* atque huc videntur pertinere quędam sacrarum Scripturarum universalia pronuntiata; quale illud Psalmi. 115. *Omnis homo mendax* & illud Isaiæ. 64. *Quasi pannus menstruatæ universæ justitiæ nostræ.* & illud Psalmi centesimi quadragesimi secundi, *Non intres in judicium cum servo tuo quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* quo loco eandem expositionem docent Hilarius, Hieronym. Arnobius. Euthym neque ab illa abhorret Augustinus, sed eleganter amplificat lib. ad Orosium contra Priscillian. & Origenist. c. 10. *Cujus* (inquit) *participatione justi sunt ejus comparatione nec justi sunt.* Sed non video quomodo hic sensus cohæreat cum proposito Eliphaz: neque qua ratione ex hoc possit colligere Iobum meritò à Deo puniri, aut non debere de divina justitia conqueri. dicam tamen de hac interpretandi ratione aliquando plura.

Secunda expositio. *August. Greg.*

Psal 115. 11. Isai 63 6. Psal. 142. 2.

Hilar. Hierony. Arnob. Euthym. August.

Tertiò aptior est interpretatio, quæ ex D. Thoma & Cajetan. elicitur; Nemo ex hominibus aut justus, aut judex Deo omnium supremo judice justior, & incorruptior est, sed nemo justus judex innocentem punit; ergo neque te innocentem immeritò affligit Deus. Consequutio legitima; secus Deus esset aut injustꝰ, aut homine minùs justꝰ. similis illa Abrahę oratio Genes. 18. *Absit à te, ut rem hanc facias, & occidas justum cum impio; non est hoc tuum; qui judicas omnem terram, nequaquam facies judicium hoc.* Congruit cum hoc sensu *Dei* nomen quod subest in hoc loco, *Eloah*, judicis, & æquissimi rerum arbitri, & ponderatoris.

Tertia aptior interpretatio *D Thom. Cajet.*

Genes. 8. 25.

Quartò, ille optimus, & convenientissimus videtur sensus, ut hæc hominis cū Deo comparatio sit, quasi litigatio quædam & intentio litis. Si enim velit homo Deum in judicium trahere, & divinam justitiā accusare injustitiæ, quòd immeritus ab illa pœnas & supplicia accipiat; certè etiā si homo ipse judex hujus litis sit, dūmodo ex rectæ rationis præscripto, & lege judicet, Deus procul dubio obtinebit in caussa, & in manifesta hominis culpa atque delicto pronuntiabitur divina Providentia æquissima, & ab omni injustitiæ nota, quam humana temeritas illi aspergere tentaverit, absolvetur. *Numquid justificabitur homo?* q. d. minimè absolvetur &c. minimè justus declarabitur.

3 Quarta & optima interpretatio.

Iustificabitur. In fonte (*Tsadak*) verbum forēse, spectans ad innocētis absolutionē

צדק

Pſal.60.6.

Pſalm. 50. *Vt juſtificeris in ſermonibus tuis* (juſtus pronuntieris) *& vincas cùm judicaris* (cum abſolveris;) ideſt, ſi tibi litem intendere velim, quòd mala abs te acceperim, certè damnabor ego, tu abſolveris, quòd pro tuo judicis incorruptiſsimi munere, nocentem & adulterii reum ſupplicio affeceris. Pſalm. 81. *Humilem & pauperem juſtificate*; nemo pauper & humilis apud veſtrum tribunal cadat ejus cauſſa propter ignobilitatem & inopiam. Roma. 8. *Deus qui juſtificat, quis eſt qui condemnet?* & ſæpe aliâs. ait ergo Eliphaz; Si ſemel homo injuſtitiam, & peccatum admiſerit, juſto Dei judicio, & ſententia ad ingentia mala damnatur, neque ullum erit tantum ſupplicium, de quo juſtè poſsit conqueri; nam numquã non punitur citra codignum. in hanc rem præclarum eſt illud Danielis.9.teſtimonium. *Peccavimus, & iniquitatem fecimus; tibi Domine juſtitia, nobis autem confuſio faciei.* Hæc videlicet eſt velut judicis ſententia, quam humanum judicium ex rectæ rationis regula de ſua ipſius culpa fert. & inferiùs, cùm agnoſcit ſe non digna peccatis ſuſcipere; *Tibi domine Deus noſter miſericordia, & propitiatio; quia receſsimus à te.* huc id Iſai.58. *Rogant me judicia juſtitiæ, & appropinquare Deo* (contendere, cominus cum eo agere.) *volunt, quaſi gens, quæ juſtitiam fecerit.* & cap.1. *Quieſcite agere perverſè, diſcite bene facere, & venite, & arguite me, dicit Dominus.*

Pſalm. 81. 3. *Roma. 8. 33* *Dani 9. 7.* *Dani 9. 9.* *Iſai 58. 2.* *Iſai. 16.*

4

Aut factore ſuo purior (mundior & nitidior ab omni macula) *erit vir*, quicumque ille ſit, quàmvis magnus, & præclaræ ſanctitatis, virque juſtiſsimi nomine dignus; non enim poteſt, niſi impudenter creatura creatori ſuo obloqui, aut dicere; Cur feciſti ſic? non poteſt ſervus Domino ullam in jure litem intendere; ſed totum ſe permittere voluntati & moderationi debet ſui creatoris. non aliter David Pſalm.38.* *Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu feciſti*; (videlicet) has meas plagas effeciſti, & intuliſti. vel quod ad rem attinet, *quoniam tu feciſti me*; ita ſupplet Auguſti. hoc loco Pſalmi; & Gregor. 22. Moral. Sed in minori propoſitione, quam ſubſumit Eliphaz, fallitur; putat enim, ſi Deus innocentem affligat, fore innocentem afflictum Deo juſtiorem. minimè id quidem; ſed illud bene afflictum innocentem ſeipſo multò nitidiorem, & defæcatiorem, atque puriorem, ſicut igne probatum aurum, veriſsimum.

Pſ. 38 10
* No tiene el hombre q̃ hablar, en lo q̃ ſu hazedor haze del.

XVIII. Ecce, qui ſerviunt ei, non ſunt ſtabiles: & in angelis ſuis reperit pravitatem.

1 *An hæc ſententia ſit ſuperioris revelationis pars* *Creatura nihil boni ex ſe habet.*	*Paulus.*
2. *Particula Ecce, pro, Si* *Qui ſervi Dei*	3 *Magna interpretum varietas Pravitas quid in Hebræo, & ut ſit ad contrarios intellectus indifferens.*
3. *Quid ſtabilitas in ſacro Sermone quid fidelitas.* *Explicatur locus Reg. &*	5. *Quid ſit Deum reperire, & ut in creaturarũ actiones inquirat diligẽter.*

I

Ncertum an hæc verba ſint audita ſimul cum ſententia ſuperiori, ut exiſtimavit Cajetan; an verò jam nunc loquatur Eliphaz, & ſuperiori revelationi hæc ipſe adjungat, quaſi concluſionem deductam ex revelatione ſibi facta, argumentum igitur erit à majori; quod duplici via formari poteſt; primò, ut confirmet comparationem ſuperiùs factam, ut Philip. indicat; Ipſi angeli, quorum præclara eſt natura, tamen quia creaturæ ſunt, nihil boni ex ſe habent, nullam vitæ, nullam exiſtentiæ ſtabilitatem & firmitatem, niſi à Deo creatore, & bonorum omnium auctore fulciantur; ergo multò minus habebit luteus homo, de quo aut gloriari, aut conqueri meritò poſsit adverſùs optimi, atque potentiſſimi creatoris ſui providentiam & legem adminiſtrandi mundum. Si verò aliam rationem ineat, ut Græci & D. Thomas volunt, ſic conficietur; Spiritus quidem creati in gratia propter inconſtantiam, & inſtabilitatem defecerunt à Deo; ergo multò facilius, atque veroſimilius fuerit te luteum hominem deficere, & peccare potuiſſe: te igitur temerè, & inſolenter commendas, & jactas. conſonant ſingularum vocum proprietates.

Cajeta. *Philip.* Creatura nihil boni ex ſe habet. *D. Thom.*

2

Ecce. Affirmantis, ut ſupra exemplis

ostendimus; fortè huic loco aptius, ut valeat, *Si*. Deuter. 13. *Quære solicitè, & diligenter rei veritate perſpecta, ſi inveneris certum eſſe; quod dicitur &c.* Hebr. Quære, & interroga diligenter, & ecce veritas. Deuter. 19. *Cùm diligentiſſimè perſcrutantes invenerint falſum teſtem &c.* Hebraicè. Inquirent judices diligenter, & ecce (*Si*) teſtis ille eſt teſtis mendax &c. Si, igitur, *qui ſerviunt ei*. Chaldæus hoc nomen ſervorum Dei refert ad prophetas. Rab. Moyſes ad alios quoque juſtos homines; non enim raro Scriptura viros ſanctiores, prophetas præſertim, ſervos Dei nominat. Sed propter ſecundam partem, ſic exigente ſententia, angelos intelligi oportet, qui ſervorum inſtar dicuntur Deo aut miniſtrare, aut aſſiſtere, ut cap. 1. latiùs explicavimus: quare illorum & munus, & nomen eſt, *ſervorum Dei*.

Deut. 13. 14
Ecce pro ſi.
Deut. 19. 18.
Chaldæus
Servi Dei qui

3
אמן
Stabilis quid

Stabiles. A verbo (*Aman*) quod eſt fidum eſſe, fidelem, ſtabilem, veracem, conſtantem in dictis, & promiſſis. tum etiam activè, credere, fidere, inniti alteri; quare ſæpe accõmodatur ad diſpenſatorem, œconomum, nutritium, tutorem, & patronum, propter fidelitatem horum, quorum fidei aliquid creditur. quò videtur alluſiſſe Paul. 1. Corinth. 4. *Hic jam quæritur inter diſpenſatores, ut fidelis quis inveniatur*. 4. Reg. *Miſit Iehu litteras in Samariam ad optimates civitatis, & ad nutritios Achab*. ideſt, ad fideles ſervos, & miniſtros. & de œconomo, & diſpenſatore illud eſt. Nume. 12. *Servus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſſimus eſt* (*mayordomo mayor*. & tantundem refert, *el leal à Dios*) id quod clariùs expreſſit Paulus Hebræ. 3. *Conſiderate Ieſum, qui fidelis eſt ei, qui fecit illum, ſicut & Moyſes in omni domo ejus. & Moyſes quidem fidelis erat in tota domo ejus, tanquam famulus*. eſt ergo pulchra in hoc loco antitheſis; Qui ſerviunt ei; & pro ſervorum & famulorum officio, & debito ſtabiles, * fideles, conſtantes, veraces eſſe debuiſſent, inſtabiles, infideles, inconſtantes fuerunt. eadem ferè perſtandi, aut conſiſtendi tranſlatione dictum eſt Ioan. 8. *In veritate non ſtetit*. huc pertinet quod Pagnin. & alii vertunt; *Servis ſuis *non credet*. ergo ſtabilitas hæc eſt in bono conſtantia, & firmitas, fidelitas, & veritas ſervorum erga Dominum ſuum.

1. Corint. 4. 2.
4 Reg. 10. 1.
Num. 12. 7
Hebræ. 3. 2. 5.
*Los de ſu caſa no le ſalieron leales.
Ioan. 8. 44.
Pagninus
Sus leales no ſe eró para fiar ſe dellos.

Et in Angelis ſuis reperit pravitatem. Admodum variè hoc ab aliis vertitur. Pagninus. *In angelis ſuis ponet lumen*. Tygurina. *Angelis ſuis indidit vaſaniam*. Vatabl. *Nec in angelis ſuis poſuit lucem exactiſſimam*. Regia. *In angelis ſuis ponet gloriationem*. Symmachus. *In angelis ſuis reperit vanitatem*. Septuaginta cum noſtro. *Adverſus angelos ſuos pravum quid advertit*. quæ tanta varietas orta eſt ex fœcunditate radicis. *Halal*, quod ſignificat, laudare, gloriari, vocem attollere cum gloriatione, fulgore, ſplendore; aut etiam inſania; & per antiphraſim iniquum & pravum eſſe, gloria & nominis ſplendore indignum. Rurſus illa negatio prioris hemiſtichii poteſt ad hanc ſecundam partem extendi, ut dicatur reperiſſe, aut non reperiſſe, pravitatem, lucem, laudem, in angelis; aut verò poterit negatio in prima parte prorſus contineri. Tandem in illo quoque diſſenſio eſt, an de malis angelis, an etiam de bonis, & in univerſum de omnibus accipi hæc debeant; nam Cajetan. Eugub. indicat quo quoque Vatabl. bonos angelos intelligunt; at alii omnes Græci, & Latini, Athanaſ. Chryſoſtom. Olympiod. Philip. & alii poſt eos, de angelis apoſtatis, & deſertoribus interpretantur: ſenſus uterque ad rem facit, nam quidquid lucis, laudis, gloriationis in angelis reperiri poteſt, à Deo datum, conſtitutum, inditum eſt; ex ſe nihil habent, niſi inſaniam, negativè, ideſt, nullam ex ſe ſapientiam, nullam veritatem bonitatem nullam; vel poſitivè de angelis apoſtatis, Nullam lucem habent; ſunt enim tenebræ; in pravitatem, & veſaniam prolapſi ſunt. lapſus igitur ſupernorum ſpirituum præcipit hominib[us] nihil de ſe ſublime ſapere, id quod ſtatim ſequenti verſiculo, & totius argumentationis concluſione colligit Eliphaz.

4
Pagninus
Tygurina
Vatabl.
Regia.
Symmach.
LXX
הלל
Cajetan.
Eugub.
Vatabl.
Athanaſ.
Chryſ.
Olympiod.
Philip.

Illud rectè ab interprete dictum eſt, **Reperiſſe Deum in angelis pravitatem*, id eſt in illis reperiſſe, quod ſine ipſo factum fuiſſet: creavit enim illos rectos. tum etiam indicatur diligenter in omnium actiones inquirere Deum, ut qui diligenter examinet & diſpiciat, ſicque inveniat. nam ex reperta re inquirendi ſedulitas & diligẽtia ſignificatur. Hinc illud 2. Pet. * *Angelis peccantibus non pepercit*

5
* Hallo en ellos novedad y lo q̃ el no dexo.
2. Pet. 2. 4.
*No perdonó a los angeles diſsimulo con ellos

LXX

Matt.25. 34 41.

non igitur minori diligentia an hominum actiones inquiret, & animadvertet, si quid reperiat supplicio dignum. sicut enim *adversus angelos suos* (sic legunt Septuaginta) *pravum quid advertit*; id est, ut explicat Chrysosto. illis supplicium excogitavit, & constituit; ita sanè adversus homines, quos repererit pravos, jam supplicia decrevit, & exquisita calamitatum genera adinvenit, & præparavit. est enim illa mirabilis providentia, summáque sapientia, quæ tum in præparato regno suis benedictis, tum in parato igne æterno maledictis, relucet.

XIX. Quantò magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut à tinea?

1. Vnde Eliphax suam argumentationem ducat.
2. Quid domus lutea. Paraphrasi elucidatus Paulus. Quadam de imbecillitate nostri corporis.
3. Domus externa, quas habitamus, ad ignobilitatem nostram pertinere. Angeli in cælo creati: ex illorum origine amplificari illorum peccatum.
4. Terrenum humana gloria fundamentum.
5. Tinea ad vindictam, & supplicium pertinere. Explicatus locus Regum, & Hoseæ.
6. Tinea ad peccatum & culpam, tum etiam ad deformitatem. Christus vermis.
7. Notati alii interpretes; laudatus Vulgatus.
8. Succidere quid, & qua ratione dicatur impius, non intelligens.

1 Argumētum à pari, vel à majori.

Quantò magis. In originali à pari & simili videtur fieri argumētatio, *Etiam habitantes domos luteas*; sed eleganter interpres vim sententię ex re ipsa expressam, illa quoque comparatione expressit; *Quantò magis* homo vilioris, atque imbecillioris materiæ & naturæ, tum casibus & vitiis, tum vitiorum, & peccatorum cōmeritis suppliciis subjacebit?

2 Hominum circūloquutio. Lutea domus quid. 2.Chor.5.1.

Qui habitant domos luteas. Hominum periphrasis est. Sed quid nam est lutea domus? an sordium & ignobilitatis cujusdam symbolū est? an sordidum, & ignobile corpus significat, quod videtur inhabitare animus? sic appellatur à Paulo. 2. Corint. *Terrestris Domus nostra hujus habitationis, quæ dissolvitur.* quod enim Eliphaz dicit, *domum luteā*; Paulus dicit, *terrestrem*, & Sapient. cap. 9: *terrenam habitationem*. quāvis enim lutum ex proprietate originalis vocabuli possit significare cæmentum ex arena & calce; quare *bitumen* vertitur Exod, 1. & *cæmentum* Genes. 11. sed tamen vile, & inutile lutum, limumve significat Habac. 3. *In luto aquarum multarum* (*cieno y tarquin y assiento de agua*) tum etiam argillam figlinam. Isai. 64. *Nos lutum, & fictor noster tu.* quare *domus terrestris*, aut *lutea* erit, *vna casa de solas tapias de barro, de tierra muerta.* nam ab eodem Paulo appellatur, etiam, *corpus mortis*. dicitúrque ab eodem *nostra*, uti quibus mortalitas nostra culpa provenerit; *Deus* enim *mortem non fecit*; quare nihil proprium habuit Abraham interra Chananæorum præter possessionem sepulchri dicitur autem, *hujus habitationis*, id est, ad paucos dies constituta; quasi dicat, hujus vitæ peregrinationi, & militiæ comparata (*casa no propria, sino de prestida*) imo ad brevissimum tempus conducta; ideo statim vocat non domum, sed *tabernaculum*: & Græcè etiam habitatio, tabernaculum est, quod temporarium est, viatoris, militis, pastoris. Illud addit ultimò, *quæ dissolvitur*; propriè ex Græco, destruitur. sed illud eleganter dicitur, *dissolvitur*, quasi non egeat ut dejiciatur, tormentis bellicis, neque hostium impetu ad destruendum; sed ipsa sponte solvitur, rimas agit, & vetustate exeditur; cùm enim semper hoc nostrum corpus minitetur ruinam, non funibus, non instrumentis aliis vim afferentibus indiget, sed levissimo flatu suo ipsum pondere corruit; *Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet.* Corpus autem incorruptibile, quod resurget, appellatur statim à Paulo, *Aedificatio ex Deo; domus non manu facta, sed æterna in cælis.* quare concludit Paulus, *Dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino.* si corpus mortale domus est, imo potiùs tabernaculum, corpus immortale domus æterna erit: & dum domi videmur agere, idest in hoc corpore, certè non domi, sed foris peregrini agimus. Ergo Eliphaz angelis corporis expertibus opponit habitantes domos luteas, id est habentes corpora formata ex lutea, vilique materia. An verò etiam appellat domos luteas, id quod sonat, domicilia

חֹמֶר

Habac.3.15

Isai.64.8

Genes.23

2.Corin.5.1

Psal.102.16

2.Cor.5.6

ex terrea materia constructa. Sanè hoc etiam Olympiodorus indicasse videtur; vt respondere posit angelis accolis cœlestis Empyrea, & nitidissimæ domus; nam quibus non pulveris, pluviarum, luti obsolescet sordibus, qui habitat domum luteam? hæc igitur erit sententia Eliphaz, ut Olympiodori verbis vtar; *Si angeli, qui spiritus sunt, ac cœli incolæ, cùm divini judicii severitatem subeant, habent quod in ipsis reprehendi posit, quid nobis fiet, qui ex argilla ficti sumus, terrámque habitamus?* indicasse hunc sensum vidètur mihi Septuaginta; nam ex similitudine cum domibus luteis nostri corporis constitutionem postea explicant, sic enim legunt; *Habitantes domos luteas, ex quibus & ipsi de eodem luto sumus.* neque ab hoc sensu nostra quoque lectio abhorret, cùm de corpore intelligi videatur id, quod sequitur; *Qui terrenum habent fundamentum.* Sic videas peccatum angelorum ex corũ domicilii sanctitate amplificari à Iuda apostolo; tum etiam ex dignitate creationis, & originis. *Angelos qui non servaverunt suum principatum* (prop. principium, originem, originis & creationis dignitatem & excellentiam; non enim sunt ex terra, sicut homo. Nam nihil juvit angelos, qui ceciderant, quòd à Deo formati essent, & intellectuali natura præditi) *sed dereliquerunt* (contemptum quemdam indicat hæc vox, & ingratitudinem tanti beneficii) *suum domicilium* (Cœlum empyreum, in quo primarii angeli tanquam in proprio loco, & tecto condiri fuerant, ut Theologi docent; unde dicuntur *de cœlo cecidisse.* Isai. 14. Apoc. 12.) *in judicium magni diei vinculis æternis sub caligine reservavit.*

Olympiodor.

LXX

Peccatum angelorum amplificatur ex dignitate suæ originis. *Iudæ 6.*

Angeli creati in cœlo Empyreo *Hiero. Isai. 14 Aug. 3 de doctr. c. 31 Strab. & Beda Gen. 1. D. Tho. 1. p. q. 61.*

4

Qui terrenum habent fundamentum. Hæc iterum est alia lutei hominis circumlocutio. *Fundamentum.* hominem comparat cum domo lutea, cujus fundamentum, cui tota domus firmitas nititur, terra est, imo pulvis levissimus, & tenuissimus, ex quo nihil firmum, aut diuturnum compingi posit. quare pro *terreno*, hoc loco subest (*ghaphar*) vox eadem, quæ in Gene. dicitur, *limus*, aut *pulvis*, de quo formatus est homo. Vides profectò hic pedes luteos aureæ statuæ. sed proh, quàm imbecillum fundamentum totius humanæ vitæ molis, ponderis, gloriæ, & splendoris.

עָפָר

Gene. 2. 7. & c. 3. 19.

5

Consumentur Contenentur, comminuẽtur, humiliabuntur, contundentur; hæc omnia cadunt in vocem originalem. Septuaginta; *Percussit illos tanquam tinea.* accommodatè ad tineam, corrodentur, exedẽtur. Sed quid hoc loco *per tineam* significatur? an occulta Dei vindicta, quam de his, qui externa facie splendebant, Deus sumere solet, dum eos paulatim debilitat, & comminuit virtutem omnem, & in pulverem redigit, obscurátque splendorem omnem? non aliter atque tinea ligna quamtumvis ingentia benéque solida corrodere paulatim solet, quę levissimo ictu confringuntur, & abeunt in vagos pulveres. Nihil igitur mirum, o Iob, ait (Eliphaz) si contritus atque corrosus vermibus videaris, nam te divinæ vindictæ tinea ex tuorum peccatorum latente putredine quasi procreata debilitavit, & in pulveres redegit. Sic per Hosę. capite. 5. *Ego quasi tinea Ephraim, & quasi putredo domui Iudæ.* (paulatim enim amiserant vires, & nihil fortitudinis præter externam quandam & inanem speciem retinebant, infringendi confestim facilè ab hostibus) *& * vidit Ephraim languorem suum* (expertus est, & persensit se languere) *& Iudas vinculum suum* (nam captivus, & manibus post terga revinctis abductus est ab hoste?) sic, quod ad calamitates, & clades hostibus illatas attinet, dicitur David. 2. Reg. 23. *Quasi tenerrimus ligni vermiculus, qui octingẽtos interfecit impetu uno.* nam cùm paulatim, & occultis viis hostes suos debilitasset, facilè illorum potentiam, siqua videbatur, velut lignũ cariosum & putre uno impetu confregit.

LXX

Tinea occultum Dei judicium, & vindicta.

Hosea. 5. 12.

*Vio por su casa flaqueza y desmayo. *Hosea. 5. 13.*

2. Reg. 23. 8.

6

An etiam non tàm pæna, quàm culpa hoc loco per *tineam* significatur? eò certè videtur Eliphaz respicere, ut probet homines potiùs obnoxios esse sordibus, & peccatis, quàm angelos. igitur *tinea* peccatum significat, quæ, sicut Ecclesiasticus ait cap. 42. *de vestimentis procedit*; de interno quodam, pravóque fomite peccata nostra originem sumunt. accedit etiam quòd peccata interdum sunt occulta, & nobis ignota; in quo *tineæ* similitudinem habent; nam ut Greg. hoc libro. 5. cap. 28. & lib. 11. cap. 25. ait, *Tinea damnum facit, & sonitum non facit; ita iniquorum mentes, quia damna sua considerare negligunt, integritatẽ quasi nescientes perdũt.*

Eccles. 42. 13.

Gregor.

ergo dicetur ad Iob, ut ne fibi blandiatur de ſanctitate, quoniam fomitem pravum habent, qui ex terrena materia formati ſunt, ex quo facilè creatur tinea cujus morſus & detrimentum ſicut non facilè ſentitur, ita non facilè reſarcitur. Quid, quòd in veſtibus pretioſioribus, & ſericoribus generatur tinea? ſimiliterque peccatum in iis interdum, qui externa ſanctitatis ſpecie fulgent. adde quòd par vum animalculum ingens damnum affert ſolet; ſic ſanè leve aliquod peccatum per negligentiam contemptum, aut minimè cognitum, fortè etiam, quòd iniquus reputatus eſſet ab impiiſsimis Iudæis Dei filius, dicebat ſe *vermem*; quòd videlicet illum appellarent ſuum peccatum, ſuámque tineam (*Eſte es nueſtra polilla, y nueſtro peccado.*) *Factus eſt peccatū, qui peccatum non noverat.*

Quare Chriſtus dicatur vermis *Pſal.21.7.*

2 Chor 5. 21.

Tandem eò poteſt hæc comparatio à nobis referri, *Ut veſtimentum à tinea corroſum*, aliquid turpe & deforme ſignificet, videlicet inciſis pilis illis ſuperioribus, & filis nudis albicantibúsque; quaſi dicas, ſi telæ ex auro, & argento ſplendidæ obſcurantur, quid mirum traſsiorem ex lana telam veteraſcere, & corrodi?

*Si las telas de oro de los angeles deſdizen, que mucho que la fria deſhombre ſe apolile, y deſcubra la hilaza.

7

Quę hic alii de morte, & vermibus, ac putredine cadaveris dicunt, non tam in hunc locum conveniunt, quàm in id. ca. 13. *Tanquam putredo conſumendus ſum, & tanquam veſtimentum, quod comeditur à tinea.* Illud tantum notandum, mirum eſſe, quod Pagninus vertérit, *Conterentur, donec fuerit Arcturus.* cujus ego rationem non teneor reddere, ſi id feciſſet Vulgatus, quibus, bone Deus, Hebraizantium telis nó configeretur? Quod verò Vatablus notavit legendum, *Conſumentur ante tineam*, id eſt, *Priuſquam vermibus abſumantur in ſepulchro, ut veſtis à tinea*, à vero ſenſu diſceſsit; nam quod in fonte eſt, *Conſumentur ante faciem tineæ*, non prioritatem temporis, ſed præſentiam rei indicat; neque aliud ſolet ſignificare, *Facies rei*, quàm rem ipſam. Hic vides Vulgatum noſtrum obſcuriores Hebraiſmos illuminare Latina oratione; at Hebraizantes dum Hebraiſmos conantur retine re, interdum Hebraiſmo rum vim, ſenſúmq; pervertere.

Iob.13.28.

Pagninus

Vatablus

XX. *De manè uſque ad veſperam ſuccidentur: & quia nullus intelligit, in æternum peribunt.*

8

Succidere quid.

בָּתַת

Svccidentur. Non exiſtimo verbo *ſuccidendi* fieri alluſionem ad tineam, in hunc ſenſum, Semper illos exedit tinea; per integrum vitæ diem conſumentur; nam vox originalis eſt acrior; & vehementior, & ad hoſtilem cędem, & ſtragem pertinet. ergo potiùs cùm de tinea, occultiſque peccatis egiſſet, nunc ait, in ejuſmodi impios divinam vindictam de ſævire, perpetuiſque cruciatibus animadvertere, etiam in hac vita, *De manè uſque ad veſperam*, dum dies hujus breviſsimę vitę durat. (Chryſoſtomus unum diē aſsignari hoc loco exiſtimat, Iobi cauſſa, qui uno die omnes calamitates, & dolores accepit.) Et quòd mortis, infirmitatiſque humanæ memores non ſint mortales, ſe dant præcipites in peccata & æternum interitum. D. Thomas ſic; Quia occultas peccatorum cauſſas, internóſque lapſus non intelligunt, neque animadvertunt, pereunt æterno ſupplicio nulla ſuorum peccatorum pœnitentia ducti; vel ut Iobum vellicet acriùs; Quia divinum ſupplicium non agnoſcunt, neque intelligunt (Hebræ. *Non ponunt cor ad intelligendum.* res videlicet valde occulta, & quæ non niſi attenta mentis conſideratione perſpici poſsit) ea mala, quæ patiuntur, divinitus ſibi propter peccata immitti, nihilo his calamitatibus meliores efficiuntur, ſed potius adverſus divinam providentiam inſoleſcentes, & divinam juſtitiam criminantes, furore & indignatione inflammati ſalutarem diſciplinam abjiciunt mirum in modum deteriores effecti: Ideo nullum ſtatuit æquiſſimus Deus illorum ſupplicus finem; *peribunt* igitur *in æternum*, diſperdentur, exterminabuntur, non tam de peccatis, qui bus impii hærent, ſi in illis decedant, quàm de ſuppliciis, quæ ſuſtinēt, æternis accipiendum videtur. Vides ut mul tis viis & rationibus peccator non intelligat? Sed de impiorū ſtupiditate ali quando plura.

Chryſ.

Qua ratione dicatur impius non intelligere.

D. Thom.

XXI. Qui autem reliqui fuerint auferentur ex eis: morientur, & nõ in ſapientia.

1. *Interpretum varietas. & qui dicantur reliqui.*
2. *Germana expoſitio. Explicatis Moyſes, & David. & quid ſit reliquũ eſſe ex Hebr.*
3. *Quid auferre ex Hebr. aliorum duriuſcula interpretationes.*
4. *Varia Hebraeorũ, & Hebraizantium lectiones. quid apud illos ſunis. Qua ratione dicantur impii cum hac vita colligati.*
5. *Morientium ſtultorum ſtulitia. Phraſis ſacri Sermonis.*

I

Prima Latinorum interpretatio

Qui ſint reliqui.

PRior hujus ſententiæ pars variè accipitur ab interpretibus. Primò, ut *qui reliqui fuerint*, ſint ii, qui cum impiis non cõnumerantur, *ſed auferentur ex eis*, id eſt, ſe illis non aggregabũt; & *morientur* quidẽ; nam piis & impiis communis mors eſt; *ſed non in ſapientia*; nam illorum ſapientia & pietas interitum non accipiet. ita Di. Thom. & Gloſ. indicat Philip. & Grego. lib. 5. cap. 29. qui per *reliquos*, ſive relictos à mundo humiles intelligit, & hos *auferri*, ſive eligi à Deo. ſic Gregor. *Quos alios reliquos, niſi hujus mundi deſpectos accipimus, quos dum præſens ſæculũ ad nullius gloriæ vſum eligit, quaſi minimos indignóſque relinquit? Sed mundi reliquos auferre Dominus dicitur, quia deſpectos hujus ſæculi eligere dignatur; Paulo atteſtante, Quæ ſtulta ſunt mundi Deus elegit. id quod in puero Aegyptio, quem ægrotum Amalechita in itinere deſerit, David vero, reficit ſignatur.* Deinde verò ſecunda pars ad impiorum interitum pertineat. ſed hic ſenſus non eſt valde exactus ad litteram.

D.Thom.
Gloſſa
Philip.
Gregor.

Lyra.

Secundò Lyra; ut *qui reliqui fuerint*, dicantur filii, qui cum hæredes ſint impietatis, & ſtultitiæ ſuorum parentum, ſimiles cum illis pænas luẽt æternis ſupliciis; quod videtur reſpicere, non ſolùm Iobi ruinam, ſed & filiorum illius interitum ruente domo. Sed certè vocum proprietate perſpecta is videtur eſſe ſenſus, ut aſferat potentiſsimos, & locupletiſsimos quoſque ex impiis tandẽ pænas dare ſuæ ſtultitiæ, atque ſuperbiæ, tum etiam indignãtis, & impatietis animi cùm à Deo corripiuntur. nam *Iathar*, quod eſt ſupereſſe, non ſolùm ordinem aut exceſſum tẽporis, vel quantitatis ſignificat, ſed exceſſum qualitatis, dignitatis excellentię. ſicut verbum Latinum ſupero, non ſolũ ſupereſſe, ſed etiam vincere, & excellere (*ſobrar, o ſobrepujar*) Pſalm. 16. *Dimiſerunt reliquias* (id in quo alios excellunt, & ſuperant; quòd ſupra aliorum facultates excellens, & reliquum eſt) *ſuas parvulis ſuis.* (*Dexarõ a ſus hijos por herederos de ſus ſobras, de ſus demaſias, de ſus exceſſos;*) ſi per ſubſtantivum nomen legas facilè intelliges vim locutionis, dimiſerunt excellentes, nimias, & quæ aliorum omnium facultates ſuperant, ſuis filiis hæreditates, (*dexaron les ſus ſobradas y demaſiadas, y exceſſivas riquezas.*) Eleganter verò ſolutus eſt Hebraiſmus à noſtro interprete. Geneſ. 49. *Effuſus es ſicut aqua, non creſcas.* Hebræ. Non ſuperſis, non ſuperes, non excellas, non relinquaris; eadem vox quæ in Eccleſiaſte ſæpe dicitur, *Amplius*, id eſt, excellentia, vel abundantia, ut eo loco explicuimus. Sic igitur hoc loco legere poſſumus, *Qui reliqui fuerint*, id eſt, qui excellebant, & ſuperabant reliquos. vel non habita cura ſervandi illius generis maſculini adjectivi, cum in Hebręo potiùs ſit nomen ſubſtantivum, excellentia, magnitudo, dignitas, id quo reliquos ſuperabant, quo excellebant inter reliquos, auferetur. & ſæpe quidem genera, videlicet maſculinũ cum fœminino permutantur; ſubeſt autem in fonte nomen fœmineum verbale. ait igitur Eliphaz, nihil prodeſſe impiis excellentiam, dignitatem, opes maximas, abundantiã ſupra reliquos mortales, quominus tandem Deo puniente bonis exuantur.

2
Germana expoſitio.

יתר

Pſal. 16. 14

Gene. 49. 4.

3
נסע

Auferetur. Propr. verbum originale motum quendam ex loco in locum denotat, quo aliquid in locum transfertur, aut dimovetur: ideo alii dicunt excellentia eorum transferetur, & proficiſcetur, abibit, dimovebitur; nihil melius, quàm noſtrum, *auferetur.* Septuaginta, aliam venti, quo flores exiccantur, & convelluntur, translationem indicarunt; nam ſic legunt, *Inſufflavit eis, & exaruerunt.* facilè videlicet à Deo perduntur illo tantùm inſpirante, atque dicente. ſed illud quoque pro Vatablo, & Hebræo apud Cajeta. notandum, valde duram videri illam mortis circumlocutionem, quam hoc loco ipſi exiſtimãt cõtineri, nã auferri dignitatẽ, vel excellentiã, ajunt eſſe, animã rationalẽ auferri, & ſeparari à corpore; atq; rectè appellari animã excellentiæ nomine; eſt enim præclara noſtri portio, qua brutis præſtamus. ſed quidẽ ego nũquã eo nomine animũ in Scripturis ſignificatũ

LXX

Vatab.
Cajet.

Notatur Hebræ⁹ apud Cajetanum.

invenio; opes, dignitates, & ejuſmodi externa bona ſæpe. Addit Cajet. hic putaſſe Eliphaz animam rationalem mori, & deſtrui mutatione ſubſtantiali. ſed certè hoc neque ſomniavit Eliphaz, neque debuit Cajet. Hebræo illi, quem ſibi in his cõmentariis adhibuerat, tantopere credere, & tribuere.

4

Hebræorũ variæ lectiones & interpretationes.

Tandem ex R. David hanc quoque habemus hujus libri lectionem, Amotus. vel, ablatus eſt funis eorum; quam etiam ſequuntur Hebræi in dictionario Cõplutenſi. nam ea vox, quæ ſignificat excellẽtiam, vel exceſſum, ſignificat etiam funẽ, aut chordam, vel nervum, eoquòd extendatur; nam extenſio videtur quædã abundantia, vel exceſſus. Finem autem turſus Hebræus apud Caj. intelligit ligamẽ, quo continetur homo in ſua integritate; illud autem eſt anima unita corpori. Complutenſes per funiculum, firmitatem & vires corporis; alii nervos, qui videntur auferri cùm in morte munus ſuũ obire non poſſint, alii dolores, qui velut funes cõſtringunt hominem: nam in morte ceſſant dolores. alii quòd per mortem ſoluti ſunt ab hoc mundo, cum quo putant impii ſe ligatos eſſe; ſed tamen ſolvit, *& ſeparat amata mors*: circumlocutiones ſanè mortis omnes. Sed cũ facilè nexus, quo homo huic vitæ aſtrictus eſt, laxetur, & ſolvatur quî fit, ut tam fortiter ſe ligatum exiſtimet? an quia affectu ardentiſſimo mundũ & quæ in mundo ſunt, impius complectitur? igitur vim ſui affectus exiſtimat eſſe firmitatem, & vinculum. ſicut Hoſeæ. 4. de impio populo dicitur. *Ligavit eum ſpiritus in alis ſuis*. nam cum hærent terræ, & volare non poſſunt, quis nõ putet colligatos eſſe cum terra? ſed tamen vinculum nõ eſt aliud, quàm ſui affectus, & ſpiritus nequam depravatio.

Quid funis.

Impii aſtringunt ſe cum hac vita, ſed ab illa mors illos facilè ſolvit.

Hoſ. 4. 19.

5

LXX.

** Tan necios ſe mueren, como vivieron y con ſu necedad los cubre la tierra.*

Morientur, & non in ſapientia.* Septuaginta, *Interierunt, quia non habebant ſapientiam*. vel, decedunt tandem nihilo ſapientiores in calamitatibus, & extrema morte effecti; quàm in vita fuerunt Olymp. ſapiẽtiam accipit pro Dei timore; Qui morte mulctatur, ꝓpter peccata punitur, quòd ſtultus ſit, ſi Deum non timeat; ille enim non temerè, neque indicta cauſſa iraſcitur hominibus; cùm ratione & cum cõſilia cuncta adminiſtrat, & adverſus noſtrã ſtultitiam pugnat; uti Sapien. c. 1. dicitur *Probata virtus corripit inſipientes*. ideſt Dei potentiam & virtutem ultricem coguntur inſipientes experiri, quæ mitẽ ſe præbet erga ſapientes: cùm enim hominem punit Deus, ab illo ſtant, ſapientia, ratio, conſilium, æquitas; à nobis, ſi iraſcamur flagellati, temeritas, ſtultitia, veſania, ſuperbia.

Extenuatio

Non in ſapientia. extenuatio eſt, ideſt in magna ſtultitia; & fortè juxta phraſim ſacræ Scripturæ conſuetam, non tam ſtultitia pro culpa & ſcelere morte mulctando ponitur, quàm pro ſtultitia, quæ ſupplicii impiorum comes eſt, nam nomẽ cum præpoſitione *in*, valet adverbium, *in juſtitia*, juſtè; *in innocentia*, innocenter, *in ſimplicitate*, ſimpliciter *non in ſapientia*, non ſapiẽter, ſtultiſsimè moriuntur; (*mueren neciamente*) cum enim vivere poſſent, ſi divino numini ſupplices ſe pręberent, miſerè & ſtultè pereunt, clamante pręſertim, & verbis ſuaviſsimis Sapientia invitante inſipientes, *Relinquite infantiam* (*niñerias*) *puerorum delectamenta*) *& vivite, & ambulate per vias prudentiæ*. Tantam igitur animorũ ſtupiditatẽ admiratus clamabat propheta, *Quare moriemini Domus Iſrael.*

Præpoſitio in cum nomine valet adverbium.

Sap. 9. 6

Ezech. 18. 31

A — ΙΗΣ — Ω

CAPVT QVARTVM.

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS.

NOTATIO RERUM INSIGNIORUM QUAE in commentariis fusiùs explicātur.

1 *Respondens autem Eliphaz*

Themanites

Dixit:

PATEFECIT QVIDEM sua oratione loquendi aditum suis amicis Iob. ergo cùm finē loquendi fecisset, qui cęteris senior atque sapientiæ, & pietatis laude insignior videbatur Eliphaz ([a] nam sapientes omnes, atque pios fuisse existimandum est) non quidem [b] ille Esau filius, sed ex ipsa Esau progenie longè posterior, præclaram aureámque appellationem & interpretationem suo nomine præferens: cognomine quoque Themanites, referens [c] Theman, sive Idumææ provinciam, sive urbem, ex qua fortissimi sapientissimíque viri prodire solebant: ut Iobi lamentis & querimoniis apposita oratione [d] occurreret, sic dicere exorsus est, ut & se neque leniter, neq; placidè cum Iobo acturum significaret: neque non Iobum impatientis atque dejecti animi insimularet.

2 *Si cœperimus loqui tibi,*

Forsitan molestè accipies.

**Sed cœptum sermonē retinere quis poterit?*

Vereor (inquit) fanè, amice Iob, ne te ingens calamitas ita malè vexarit (id quod ex tuis verbis suspicari compellor) ut neque admittendæ consolationi, neque salutari reprehensioni, si quid in tua oratione peccaveris, audiendæ sis; nimirum, qui Dei increpationem ægrè sustineat, salutaria quoque sapientum consilia facilè respuet. *Sed quidem, quæ dicentur, boni consules; nam cùm nihil à nobis unquam molestum audieris, nunc siquid ejusmodi accipias ab invitis, & dicere repugnantibus accipies. Ego enim illa ipsa, quæ à te audivimus, gravissima & molestissima minimè reprimere possum, quin in te evomam, atque confestim refundam; neque qui divini honoris zelo perurar, imperare mihi possum, ut quæ dicenda & respondenda judico, intra mei pectoris [e] carceres silentio comprimā, & eluctantes ardentis orationis flammas contineam.

3 *Ecce docuisti multos.*

Egisti fanè afflictorum multorum medicum salutarem; nunc te ipsum curare nescis? Aegris mentibus præclaram consolationem & spem tuis verbis atque consiliis attulisti, atque arcanas divinæ providentiæ rationes, dum in

[a] *De sapientia, & pietate amicorum Iob latè differitur initio capitis in annotatione pravia. Vbi etiā an illorum dicta & testimonia Sacram fidē contineant*

[b] *Quis Eliphaz fuerit. Quod illius cognomē, & quæ illius nominis interpretatio. ✡. 1. num. 2. 3.*

[c] *Qua Theman, & ut sapietia & fortitudinis laude claruerit. ✡. 1. num 4.*

[d] *Quid respōdere in Hebræo, & sacro Sermone accurate explicatur. ✡. 1. num. 1.*

[e] *Quæ vis, & translatio in verbo tenendo lateat paulò diligentius explicatur. ✡. 2. num. 2.*

homines animadvertit, aperuisti; non semel docuisti, non debere abjici Dei flagellantis disciplinam, neque deficiendum cùm ab eo corripimur; calamitatibus fractos, & ingẽti ærumnarum ponderi cedentes erexisti & recreasti; & ut in semel cæpto pietatis & sustinentiæ studio strenuè currendo persisterent, exhortatus es. Eos, qui per animi inconstantiam, & imbecillitatem atque mollitudinem languebant in ærumnis, vacillabant animo, nutabant pedibus, & casum minitabantur, egregiè confirmasti, ut per patientiam currerent ad propositum certamen, atque infirmorum timidorúmque animorum genua, id est, firmiores partes roborasti, ut ne genu flecterent, succumberentvé doloribus, sed recta semper consisterent, & adversus ærumnas invalescerent. Denique omne optimi [f] principis munus obiisti, dum animo deficientibus animos faciebas, & dicebas, Pusillanimes nolite timere. Nunc autem in tua ista calamitate, non solùm te constantia virésque deficiunt, & quam animi molestiam cõcepisti, verbis asperrimis prodis, verùm etiam miris terroribus (quod constanti viro indignum est) conturbaris, atque concuteris.

An ne non veræ, sed falsę fuerint illarũ omnium virtutum imagines, quas præferebas? Ita ne cùm maximè opus tibi erant, evanuerunt subitò? desidero namque pristinam tuam illam * pietatem, & divini numinis observantiã, constantiam animi, stabilemque in Deo fiduciam, quæ sicut sacra anchora te fixum & immotũ in mediis fluctibus tenere potis est, * divinę opis firmã expectationem, longanimẽ sustinentiam ærumnarum omnium, denique tuam illã morum integritatẽ & absolutissimã, ut videbatur, perfectionẽ.

Quod certè possumus memoria repetere, nemo unquam, qui innocens fuerit, dolorum atque calamitatũ ęstu absorptus est: sancti in miseriis subsistunt, tribulationẽ patiuntur, sed non angustiantur; aporiãtur, sed nõ destituuntur, dejiciuntur, sed non pereunt. Neque verò alienum à te fuerit, ô Iob (id quod ut pręstes, amicè obsecro, quo tua errata agnoscas) meminisse, atque ex antiquo usque tempore repetere; neminem sanctorum tam acerbè à Deo tractatum fuisse, ut omnibus necessariis vitæ præsidiis destitueretur, & cum familia & sobole stirpitus convelleretur, funditúsque interiret. Subvertit quidem Deus Sodomam omni nefariorum scelerum labe contaminatam; sed eripuit innocentem Loth. Delevit homines impios obrutos aquis diluviis; sed Noe justum eripuit, & collocavit in tuto.

Imò verò multis memoriis atque experimentis mihi compertum est, impios, qui in * colenda & excolenda iniquitate, velut [g] frumentitio agro operam & impensam ponunt (nam justi etiam virtutis & pietatis cultores, messorésque sunt; & quasi is, qui arat, & qui seminat, accedunt ad sapientiã, & sustinent bonos fructus illius) illos (inquã) qui dolorem acerrimũ & incredibilem animi afflictionem atque lassitudinem seminant, dum iniquitatis injuriæ proximorum, tyranidis, & scelerum omnium sementẽ faciunt, non nisi dolores & calamitates demetere, atque percipere, ut quorum manus reddant eis laborem suum. Miseri enim illi in unam voluptatẽ inhiant, sed hæc (proh dolor) cum

[f] *Vt debeat princeps subditorum animos erigere, & confirmare, nonnulla ex sacris. v. 4 num. 3.*

[g] *Allegoria spiritualis animorum culturæ. Vt impius agricola sit, item justus, quam terram excolat uterque, quam sementem faciat, quam messem demetat, qua falce. v. 8. num. 2 3. 9.*

4 Vacillãtes confirmaverunt sermones tui, & genua trementia confortasti.

5 Nunc autem venit super te plaga, & defecisti: tetigit te, & conturbatus es.

*6 Ubi est * timor tuus, fortitudo tua, * patientia tua, & perfectio viarum tuarum?*

7 Recordare, obsecro te, quis unquam innocens periit? aut quando recti deleti sunt?

*8 Quin potiùs vidi eos, qui * operãtur iniquitatem, & seminant dolores, & metunt eos:*

*9. Flante Deo periisse, & * spiritu * oris eius esse cõsumptos.*

10 Rugitus leonis, & vox leænæ,

& dentes catulorũ leonis contriti sunt.

11 Tigris periit, eò quòd nõ haberet prædam: & catuli leonũ dissipati sunt.

*12 Porrò * ad me dictũ est verbum absconditum.*

dolore & labore conjuncta est. Quid, quod si ex voluptate nihil, nisi doloris fructus percipitur, dolorem & cruciatum fuisse oportet, quod seminatum est; nam seminis, atque fructus ratio una est, eadémque natura. [h] Insuper falluntur miserè nam cùm indulgent voluptatibus, non has semināt, quas consectantur & devorāt; sed dolores, & corporis macerationem, à quibus abstinēt. Cùm è contra justi lachrymantes suam sementem faciant gaudii & voluptatis; quæ dum vivunt, contingere, & in suos usus convertere nō audent, mortificationem tantùm in suo corpore circumferētes. Perdit igitur illos Deus iniquitatis agricolas suo spiritu, unico verbo, & tenuissimo flatu, atque instar * venti urētis, qui fruges absumere, & perurere solet, arefacit, & decutit, penitúsque convellit. * Sentiet itaque qui aliis injurius extiterit, Deum vehemēter [i] iratum ardentibus in eum oculis, turgido & inflato naso, & toto ex ore vindicta, & indignatione emicante, qui inanes omnes impiorum spes, tumidum fastum, vanissimas divitias ad nihilum rediget.

Hæc cùm verissima sint, tuque ipse tam acerba patiaris, fieri profectò aliter non potest, quin non Rex pater, sed Tyrannus hostis erga tuos extiteris, instar sævissimi leonis rugientis, comparémque habueris leænam frementem, similesque filios leunculis, videlicet humani semper sanguinis sitientes. An non tuæ istæ gravissimæ querimoniæ, asperrimæque voces, rugitus leonini sunt? An non illæ horrisonæ voces, truculentaque responsa, quibus tuorum supplicantium preces excipiebas immanissimi animi feritatem, famem, sævitiam significabant [l] Nam sicut fremitus leonis, ita & ira Regis. Sed quid leonē dico? leoninũ genus ignotum, & longè truculentissimum, Pantheren, Aspidem. quid quoq; vocem dico? imò tonitrui fragorem terrificũ. Viguit quondā tua ista ferocitas velut adolescentioris leonis, cujus celeritas, sævitia, industria in venando maxima, dentes ferrati, fortissimi, maximè diuturni. Sed evulsi sanè sunt, contusi, comminuti; molas & dentes caninos leonum confregit præpotens Deus: nulli jam tibi ministri, nulli filii prædæ consortes, & scelerum conscii.

Eò jam redactus es, quò te tua superbia, atque tyrannis adduxerit, ut velut leo Senex, edentulus, venandi impotens, omni filiorum atque famulorum præsidio destitutus, fame & squalore conficiaris. Illud quoque ad leonum crudelitatem adjecisti maculosæ tegmen Tigris, videlicet mille aliorum scelerum labes, atque hypocrisis, & simulatæ sanctitatis varietatem quandam sanctæ syncerǽque simplicitatis prorsus expertē. Quapropter appellarim te [m] Myrmicoleonem, qui jam videaris formica, simulata pietate; jam leonem te prodas, qui semper fuisti. Propterea quoq; leonini illi tui filii disjecti, prostratíque sunt; nemo tuorū tibi adest, dissipata est tua illa superbissima familia; atque funditus eversa.

[n] Rem narro verissimam, & divino confirmatam oraculo, cui te attentum præbe, ô Iob; nam quod * te tuíque similes latere arbitror, mihi de te, deq; tuá ista insolita clade cogitanti divinitus revelatum est; sed ita tamen ut externæ cujusdam imaginis valde obscura & confusa cogni-

[h] *Proponit opportuna dubitatio, cur voluptuarii homines dicantur seminare metereq; dolores; & cum utilitate solvitur. ✠. 8. n. 5. 6. 7.*

[i] *Quid dicatur spiritus oris, aut nasi (ut in Hebræo legitur) pauca quædam ex Philosophia, & sacris. ✠. 9. n. 2.*

[l] *Multa de leonibus ex sacris, & prophanis. Multa quoque de rugitu toto ✠. 10. ut tyrannus leonē referat. nu. 1. & 2. 5. 6. Omnia hæc leonis nomina cadere in tyrannum. num. 2. Cujusmodi illius rugitus sit, & quo tempore edatur. num. 4. 5. An nomine leonis multa ferarũ genera intelligi oporteat n. 3. de dentibus leonis peculiaria quædam num. 7. interim multa ad mores opportuna.*

[m] *De Myrmicoleone, quē legunt Septug. cujusmodi animal sit, quædā ex sacris & prophanis, tam ad rem ipsam, tum ad allegorism. ✠. 11. nu. 3.*

[n] *An hæc narratio Eliphaz veram revelationē, & divinā contineat, disseritur. ✠. 12. nu 2. 3. 4.*

tioni obvelatum proponeretur. Cum igitur atque latenter rem totam percepi; nam vix bene pavi oculos conspe-ctu rei mihi objectę; vix cordis aures exaturavi tenuissimo sibilo divinæ vocis. Quemadmodum enim in intempestę noctis silentio soni circumcursantis, aut flatus ruentis motionem sentimus, ipsum cōtueri non possumus: sic de Deo mihi cogitanti, cùm illum invenisse me credo, tunc elabi solet maximè.

In nocte igitur, cùm horrifica solent visa occurrere, & cogitationes incidere plenæ timore, tunc quoque obje-cta mihi per summum [o] timorem species quædam est, expavi, contremui, perterritus sum, injectúmque divinitus eū terrorem credo, quò ad divinum oraculum excipiendum tremendámque divini spiritus præsentiam me compararē, & longè infirmum, indignúmque agnoscerem. Angelus itaque divinę præsentiæ nuntius & index, externa quadam specie egressus est ante meum conspectum, tum etiam vehementior quidam ventus in faciem meam agitatus incubuit; frigui præ ingenti timore; strictis præ frigore pilorum radicibus, stetítq; coma, atq; hispidus inhorrui totus.

Constitit ante me umbra, cujus figuram, aut vultum clarè atq; distinctè perspicere nequivi; tandė subsequuto silentio, tenuissimam, placidissimámq; vocem, instar lenissimæ, auræ excepi animæquior factus, & divina visitatione recreatus, quę & de divino supremi illius numinis candore, & de humanis sordibus sic me admonuit;

Nunquid misellus homo ærumnis, atque peccatis obnoxius, si ad divini judicii trutinam examinetur, justus invenietur? An coram immensa luce, vel homo sanctissimus inter mortales, nō erit obscurissima caligo, & crassissimę tenebræ? An possit esse æquus inter homines judex, qui cùm justum minimè injustè damnet; is nunc ullā injustitiæ maculā Deo supremo judici tētet aspergere, quòd innocentē unquam supplicio affecerit? An quis sibi de sua innocentia & sanctitate blāditus, supplicus à Deo & verbere affectus, litem audeat Deo intendere, atque in judiciū vocare, quòd minimè incorruptè erga se judicium exercuerit; atque in ea cum Deo lite sibi pollicebitur fore, ut à se justitia stet, & in caussa contra Deū obtineat? * Ita ne creatore suo nitidior & defæcatior creatura erit, & factori suo obloqui, & cum illo expostulare audebit, Cur fecisti sic?

Certè supremi ipsi spiritus, & Dei ministri, quorum præstans atque preclara natura, & constitutio est, [p] nihil ex se boni habent, nullam vivēdi, nullam consistendi stabilitatem, neque firmitatem, nisi à Deo creatore, & bonorum omnium auctore fulciantur & confirmentur: multò igitur minùs habebit luteus homo, de quo, aut gloriari, aut conqueri meritò possit adversus optimi, atque sapientissimi conditoris sui providentiam, & administrandarum rerum statam, legitimámque legem. * Quid quòd propter inconstantiam & instabilitatem multi ex illis à Deo defecerunt; & qui, pro suo munere serviendi & ministrandi supremo rerum omnium Domino, maximè fideles esse debuissent, minimè fideles, constantésque fuerunt, sed apostatę & desertores, & qui pravitatem consectati fuerint; atq; an illos

inquirens

[o] *Vt soleat divinas revelationes initio comitari terror quidam. Et de regula dignoscendi veros, à falsis spiritibus. ℣. 16. num. 5.*

[p] *Quid stabilis, quid pravitas hoc loco, & in sacro Sermone paulò accuratiùs explicatur. ℣. 18. num. 3. & 4.*

& quasi furtivè suscepit auris mea venas susurri eius.

13 *In horrore visionis nocturnæ, quādo solet sopor occupare homines,*

14 *Pavor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt.*

15 *Et cum spiritus me præsente transiret, inhorruerunt pili carnis meæ.*

16 *Stetit quidam, cuius non agnoscebā vultum, imago coram oculis meis.*

17 *Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur? * aut factore suo purior erit vir?*

18 *Ecce qui serviunt ei non sunt stabiles, * & in angelis suis reperit pravitatem.*

19

Quãtò magis hi, qui habitant domos luteas.

qui terrenum habẽt fundamentum, conſumẽtur velut à tinea?

20

De manè uſque ad veſperã ſuccidentur: & quia nullus intelligit, in æternũ peribunt.

21

Qui autem reliqui fuerint, auferentur ex eis. Morientur, & non in ſapientia.

requirens Deus, invenit ſanè, quæ ſupplicijs æternis digna eſſent, facinora.

Quantò igitur faciliùs deficiet homo, & labetur in peccatum, qui natura ſua fragilis, atque labilis eſt? Certè quidquid in angelis, quidquid in hominibus laudis, lucis, gloriæ eſt, id à Deo datum & profectum eſt. Quidquid tenebrarum, ignominiæ, dedecoris; ex ipſis creaturis originẽ habet. Quorſum igitur, ô Iob, tuorum morum candorem & integritatem tam temerè commendes, & jactes; qui non alterius naturæ, aut nobilioris ſis materiæ, quàm cæteri mortales, quorum præclara pars, animus videlicet, ꝗ lutea corporis domo veluti carcere incluſa cuſtoditur, ſordido planè viliq; domicilio, & ad paucos dies vitæ vaniſsimæ comparato: cùm longè præſtantiores illi cæleſtis empyrei domicilii habitatores ruerint ex tanta faſtigii altitudine præcipites in profundiſsimum baratrum. Sentito de te, ô amice, ſubmiſsiùs; habemus namq;, qui homines ſumus, ex luto & pulvere viliſsimo primam originem, cui tam imbecillo fundamento totius humanæ vitæ moles, & momentum innititur; nihil igitur mirũ, ſi, quod ipſi ignoremus, occultis peccatorum tineis & blattis arrodamur, & conſumamur, quàmvis fulgeamus externa ſpecie ſanctitatis. Nihilq; præterea mirandũ, ſi occulto pariter judicio, ſed ſupplicio omnibus cõſpicuo Deus nos dejiciat, atq; peſſundet. ſic tamẽ prodimur, qui ſimus, qui fuerimus. Interim dũ non reſipiſcimus, ſævit in hanc vitã, alioqui breviſsimam, divina vindicta; atque noſtræ infirmitatis obliti, noſtrorúmq; lapſuũ neſcii, & divini ſupplicii contemptores abeunt impii in æternos cruciatus, universa poſteritate, opulentia, ſplendore penitus ablatis, tantæ ſtultitiæ æterna morte pœnas meritiſsimas luentes.

ꝗ *De lutei noſtri corporis domo pluſcula. & de cõparatione cum angelorũ domicilio ꝟ. 19. num. 3. & 4.*

CAP. QVINTVM.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Ex revelatione atq; oratione superiore cōficere nititur Eliphaz Iobū puniri à Deo propter peccata, quorū indiciū sit ea, quæ furere sibi videatur, animi indignatio; atq; bene illi futurū, si se Deo supplicem præbeat, qui prosternit superbos, humiles verò erigit, & locupletat bonis omnibus.

I. Voca ergo, si est, qui tibi respondeat: & ad aliquem sanctorum convertere.

1. Non parva interpretum varietas, quid vocare in Hebræo.
2. Aliorum interpretatio.
3. Præfertur cæteris D. Tho. expositio de sanctorum invocatione. Vocare ad orationem etiam pertinere.
4. Particula, ergo, quæ proprietas ex Hebræo. Quid Hosanna.
5. Qui appellentur Sancti. totius sententiæ paraphrasis.

1 Multiplex hujus sententiæ acceptio.

HAEC QUIdem sententia alioqui facilis, & nullis vocum difficilium nodis adstricta; sed in quā cadant tot interpretationes, quot interpretum capita; verùm indicande breviter, sunt enim ad rē omnes. Quidam per Ironiā cū irrisione quadā, & insultatione dictum accipiunt. Alii seriò; & ex illis videntur esse Greg. Polychron. Interlin. Cajet. Eug. non una tamen omnes ratione. Cajet ad hunc ferè modum; Voca nūc defunctum aliquem, quamvis ille sanctissimè vixerit, qui tuas partes agat, scilicet; respondebit profectò tibi nemo, ut pote quorum animæ simul cum corporibus interierint. Imposuit nūc quoque Hebræus ille Cajetano. nam, nisi quis erret, ex his verbis illū errorem elicere non poterit. Polychron. & Interlin. amarulentiùs; Non solum quòd impiè vixeris, sed quòd ea orationis asperitate usus fueris, dignus non es, cui sancti invocati adsint, aut faciles & benignas angelorum aliquis tuis querimoniis, & precibus aures præbeat. Grego. adhuc vehementiùs; *Oratio tua execrabilis erit; quantumlibet afflictus clames; Deum tibi respondentem non habes, quia vox in tribulatione eum non invenit, quem mens in tranquillitate contempsit. sanctos quoque invenire in afflictione adjutores non vales, quos habere socios in hilaritate noluisti.* Phili. & Eug. ut ex sanctorum testimonio suam sententiam cōfirmare velit Eliphaz; Age, adhibe tibi patronum; conveni, consule quemquam ex sanctis; neminem invenies, qui aliter, quàm ego de Dei providētia, deque hominum infirmitate, peccatis, ærumnis sētiat: nemo tibi pravè, corruptéque de his rebus judicāti patronus adesse volet; nemo qui tibi respōdeat, tibi accinat, tuam sententiam tueatur. in hunc sensum posset dici, *Voca*, profer nomina, produc, si quem habeas, pro tua sentētia: nam *Kara*, quod hîc est vocare, est etiam appellare proprio nomine (*llamarle por su nombre*) sicut Gene. *Vocavit Deus firmamentum cœlum.* & licet clamare, invocare, aut prædicare significet, semper est cum nominatione ejus personæ, aut rei, ad quam loquimur ut Genes. 4. *Iste capit invocare nomen Domini*; id est, publicè, apertè, contenta voce, psalmis & hymnis Dei nomē celebrare, & illum suo nomine piè & religiosè invocare. Isai. 48. *Israel, quem ego voco (a quien yo hablo y llamo por su proprio nombre)* Psal. 33. *Iste pauper clamavit*, id est, Deum suo nomine cōpellavit ingenti clamore. ab hoc quoque non multum abludit Polychro. *Age sis sententia tuæ, comitem mihi profer aliquem.* Olymp ut ad Iobi fastum comprimēdum dicat Eliphaz, postquam disputavit de humana imbecillitate; *Quid præter dignitatem loqueris homo inferior Deo, ut nō solùm videre illum, nec cōprehendere queas, sed etiam ut nec à te millies inclamatus, sit responsurus: quid loquor Deum, quandoquidem nec ejus angeli in nostrum possunt aspectum incurrere?*

Greg. Philip. Polychro. Interlin. Cajet. Eugub.

Philip. Eugub.

Vocare quid קרא

Genes. 1. 8.

Genes. 4. 24.

Psalm. 33. 7.

Polychron. Olymp.

2

Possunt præterea arrogantis verba esse, & de revelatione sibi facta gloriantis; Ego nō ex meo cerebro loquor, sed divinum oraculum profero: si quid tu simile habes, proferto; si nihil ejus modi habeas, obmutescere debuisses. Huc per-

Lyranus.

tinet, quod Lyranus ait. Si nondum quæ audiſti, intelligis, pete à Deo, ut tibi facilem mētem injiciat, quo audire & intelligere velis, & poſsis. Paulò ſecus, ut ſit impatientiæ Iobi reprehenſio quædam, & ejus ſanctitatis confutatio ex ſanctorum exemplis, qui in laboribus & ærumnis ſuſtinentiam non amiſerunt; Repete omnium ſæculorum memoriam, & ad omnium ſanctorum vitas actáque cōtemplanda te converte; vehemēter afflictos invenies, ſed afflictionis, & laboris impatientes non invenies. Fortè verò proponit Abel, Noe, Abraham, Iſaac, Iacob.

3 *D. Thom.*

Sed tandem ſapienter D. Thom. ſententiam hanc ad orationē pertinere voluit; Si meis dictis fidem non adhibeas, vel non ſatis perſpicis, quæ dixerim, pete à Deo, ut te de vera, rectáque ſententia inſtruat; & quo faciliùs obtinere poſsis, ad aliquem ſanctorum te converte, qui te ſua quoque oratione, & interceſsione adjuvet. vel potiùs ad rē ipſam; Satiùs tibi erit humiliari ſub potenti manu Dei, & adhibere ſanctorum invocationem, & preces, qui Deum tibi iratum placent, & concili ēt. Hic ergo ſenſus contemnēdus non eſt; tum quòd rei præſenti cōgruat; tum quòd ſanctorum invocationem adverſus noſtri temporis hæreticos planè confirmet. nam quod ſupponitur, ſanctorum invocationem piam, utilémque nobis exiſtere, indicatur quidem fuiſſe tum in conſuetudine, tū etiā in fide receptā; & quòd, nō Iobi, ſed Eliphaz verba ſint, nihil de loci auctoritate detrahit, ut ſupra docuimus: & favet ſanè ipſum *vocandi* verbum, quod etiam invocare eſt, & cum oratione & precibus clamare Pſalm. 118. *Clamavi ad te, ſalvum me fac.* Iob. 12. *Invocabit Deum, & exaudiet eum.* Hoſeæ. 8. *Aegyptū invocabant.* Favet præterea particula (*ergo*) quæ in fonte eſt (*na*) vel (*ana*) eſtque particula adhortantis, vel obſecrantis; & eſt aliquando inferioris erga ſuperiorem; ut Pſalm. 77. *O Domine ſalvum me fac*; Hebraicè additur in fonte (*na*) obſecro. ſic legit Hierony. *Salva obſecro.* ſic dicebat populus: *Hoſan-na*, ſalva obſecro. ejuſdem quoq; ad ſemet ipſum; Cant. 3. *Surgam, & circūibo civitatem.* in Hebr. Surgam ergo; age jam, quid ni ſurgo? quid moror? & ſuperioris ad inferiorem, quaſi jubentis, Exod. 11. *Dices ergo (na) omni plebi.* hortatur, jubétque ut confeſtim dicat & juſſa deferat, & exponat; *Voca ergo* (inquit Eliphaz) Quid moraris opē implorare ſanctorum? tibi aliorum orationibus, & precibus opus eſt.

Invocatio ſanctorum.

Verbum vocandi ad orationē pertinet
Pſa. 118. 145.
Iob 12. 4.
Oſeæ 8. 11.
אנא
נא
Pſal. 117. 25
Quid Hoſanna.
Cant. 3. 2.
Exod. 11. 2.

5 *Auguſt. LXX*

Sanctorum autem nomine Auguſtinus angelos intelligit, quorum ſanctitas antiquior & excellentior ſit. ſic quoq; Sept. *Invoca, ſi quis tibi reſpondeat, vel ſi quem angelorum ſanctorum aſpicias.* ſimiliter angelos intelligunt. ca. 15. *Ecce inter ſanctos ejus nemo immutabilis.* fortè quòd tunc angelorū patrocinium frequentibus miraculis cōfirmatum eſſet, frequenter quoque illorum apparitiones, ſicut Geneſ 48. orat Iacob: *Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris iſtis.* de quo aptior erit locus dicēdi inferius c. 33. ſuper id: *Si fuerit angelus pro eo loquēs, &c.* Alii, *ſanctorum* nomine, vel angelum vel hominem juſtum vita functum; Alii quemcumque ſanctum, etiam apud nos degentē; quod ampliùs exagitat hæreticos, atque hæc quæ diximus univerſa potuerunt in hujuſmodi ſententiam ab Eliphaz cōferri; His meis, imò divinis potiùs oraculis, quibus me præ aliis divini numinis bonitas dignata eſt, fidē te adhibere oportet, ô amice Iob; atque tuæ cauſæ, ſententiæque diffidere, ut cujus neminem patronum invenire poſsis: nam, ſi quem habeas, deberes confeſtim proferre, atque indicato ſolo illius nomine te tueri: verùm ſatis ſcio neminem ſanctorum, vel angelorū vel hominum (conſilium enim impiorum longè ſit à me) de Dei providentia, de humana imbecillitate, de miſeriis & ærumnis aliter dicturum, aut judicaturū, quàm quæ à me audieris; atque utinam is tu eſſes, quē Deus, vel angelus ſuo verbo ſuóque oraculo dignarentur, & rei hujus reſponſionem & cognitionem poſtulanti, reſponderent. Sed reſpondebunt ſcilicet furenti, & indignanti homuncioni, qui cum è poteſtate, id eſt mente, & conſilio exire viſus fueris, ea verborū acerbitate, & orationis aſperitate inſoleſcas, ut minimè faciles jam nunc ſanctorum angelorum, ne dum divinas aures, quæ miſero cuique nunquam non patuerunt, tuis orationibus, & obſecrationibus (quàmvis multas & importunas adhibeas) habiturus ſis. Sed nō ideo ceſſandū tibi ab oratione, & invocatione ſanctorum fuerit; hæc enim extremum remediū in tua iſta deplorata calamitate fuerit, ut & obtine-

Iob 15. 15.
Geneſ 48. 16.
Iob 33. 23.
Titelm.
Vid. Orant de locis cathol. lib 3. c 23.
Totius ſententiæ, atque omnium interpretationum collectio.

re fortè

re fortè poſsis meliorem mentem, & ſanius, in corruptiuſq; de rebus judicium; utque Deum tibi iratum, & multis rationibus infenſum, æquum, mitè, placatum illi ipſi efficiant.

I. *Verè ſtultum interficit iracundia, & parvulum occidit invidia.*

1. *Verè legendum ex correctione Vaticana. quæ illius particulæ uſus, & proprietas*
2. *Quid ſtultus, & quis ſtultitiæ gradus, cum ad ſermonis vitiũ pertinet. explicati Zachari, Sapiẽ, Paulus.*
3. *Impatientia cum ſtultitia conjuncta.*
4. *Superbia ſtultitia quædam eſt ex Paulo.*
5. *Ira activè, & paſsivè. explicatur Salom. & Eccleſiaſticus*
6. *Ira & invidia extremæ paſsiones. Quis propriè dicatur parvulus ex Hebræo.*
7. *Multa in parvulo conſiderari opportuna ad rem. Divites iracundi & invidi, & pueriliter ſplendida quæque concupiſcentes impiis deſideriis paſcuntur; cruciantur etiam iiſdẽ. Explicatus Ioannes*

I — PERSTAT Eliphaz in probando ſuo illo inſtituto, videlicet ſuperbos, & potentiſsimos, atque opulentiſsimos quoſque ex impiis perdi à Deo; tum etiã calamitatum impatientiã ſceleratæ prorſus vitæ, & motuum corruptiſsimorum argumentũ eſſe. nec non etiam illud, quod cap. præcedenti propoſuerat, neminem eſſe, qui de ſua innocentia gloriari apud Deum poſsit, cùm proni ſimus ad malum omnes.

Particula verè. — *Verè.* Sive *virum*, cum aliis codicibus, ſive *verè* legas, ſenſus idem. ſed *verè*, correctior lectio Vaticana. In Hebræo particula cauſſalis (*chi*) quia; Septuag. *etenim.* ſed aliquando affirmantis eſt, & redditur *Iuſtè*. Gene. 27. *Iuſtè vocatum eſt nomen ejus Iacob.* id eſt, verè, meritò. & 2. Reg. 23. *Inter tres* (additur in Hebr. *Chi*, utique verè, ſanè) *nobilior.* ſic etiam infra redditur, *quidem.* cap. 14. *Tu quidem greſſus meos dinumeraſti.* eleganter igitur hic redditur *verè.*

[margin: כי — Geneſ 27.36. — 2. Reg. 23. 19. — Iob. 14. 16.]

2 — Stultus quid propriè. — *Stultum:* In fonte *Evil.* cùm multos autem ſtultitiæ gradus multis quoque nominibus exprimant ſacræ Litteræ, certè *Evil*, in eo gradu videtur eſſe, ut ſit temerarius, audax, imprudens, percitus immoderato quodam affectu, & inſania, impatientia, aut ira, multa quoque per furorem effutiens. Hiſpanè, *un atronado, deſenfrenado, atrevido*; Ea verò nominis ſignificatio, & vis colligitur ex Zach. 11. *Sume tibi vaſa paſtoris ſtulti,* non quidem rudis, & ignorantis, ſed temerarii, audacis, furentis, per ſummam crudelitatem gregem non moderantis, ſed perdentis; videlicet ſi geſtet pedum, non quo detineat oves, ſed quo velut jaculò vulneret, & configat; & velut fuſte tundat & confringat; & pro oleo, & reliquis inſtrumentis boni paſtoris, aſſumat arma, gladium, lapides, ad perdendas, & mactandas; ſicut de ſtultis paſtoribus dictum eſt Ezech. 34. *Cum auctoritatẽ imperabatis eis, & cum potentia.* & Proverb. 14. *Sapiens mulier ædificat domum, inſipiens* (Iveleth) *manibus deſtruet*; videlicet quia temerè agit omnia (*a tontas y a locas*) & paulò inferiùs; *Impatiẽs operabitur* * *ſtultitiã.* pertinet etiam ad temeritatẽ, & audaciam loquendi, quod Paulus apellat *Stultiloquium.* & ſic Marc. 7. hęc tria cõjungũtur. *ſuperbia, blaſphemia, ſtultitia.* nempe temeraria verba cum excandeſcentia, & Dei contemptu. Similiter explicatur hæc temeritas Hoſeæ. 9. *Scitote Iſrael ſtultum prophetam, inſanum, virum ſpiritualem;* id eſt, multa effutiẽtem temere inſtar inſanientis, & furore quodã, aut ſpiritu percitũ: qualis & Paulus viſus eſt Feſto Act. 26. cùm de divinis rebus multa diſputaret. *Inſanis* (inquit) *Paule, multæ te litteræ ad inſaniam cõvertunt. Non* * *inſanio* (inquit) *optimè Feſte, ſed ſobrietatis & veritatis verba loquor.* Ergo hoc loco *ſtult*' erit impatiẽs, præ animi indignatione, & temeritatẽ, multa loquens cum audacia, & contemptu divini numinis. & ita cum hac *Stultitia* rectè jũgitur, *iracundia*, & ingens pręterea damnum, quod ejuſmodi furor ex inſania impatientis animi ſibi ipſi affert. ſicut à Sapiente Proverb. 19. dictum eſt: *Stultitia hominis ſupplantat greſſus ejus, & cõtra Dominum fervet animo ſuo.*

[margin: Zach. 11. 13. — Ezech. 34. 4. — Proverb. 14. 1. — Prov. 14. 17. — * Vn hombre mal ſufrido haze locuras y deſatinos. — Epheſ. 5. 4. — Marc 7. 22. — Stultitia ad ſermonis vitium refertur. — Hoſea. 9. 7. — Actu. 26. 24. — * No diſparo ni me alargo en hablar, antes me eo muy corto. — Proverb. 19.]

3 — Illud quoque ad inſignem ſtultitiam pertinere videtur, ſuperbè & impatienter reſpuere velle, quas Deus ad ſuperbiã & impatientiam comprimendas immittit calamitates; nam ea ratione non defervet divina vindicta, ſed multò acriùs inflammatur, ſi peccator punitus adhuc ſuperbiat, & ſtimulatus tunſuſque, velut intractatus equus ferocit. quæ videtur eſſe illius Proverbii ſententia uſurpati ab ipſo Deo Act. 9. *Durum eſt tibi contra ſtimulũ calcitrare.* videlicet quadrat in eos, qui eum provocant, qui laceſsitus ampliùs nocere poſsit, atque in eos ſimili-

[margin: Act. 9. 5.]

ter

ter, qui cum ærumnis & laboribus reluctentur, non solùm nõ effugiant illa, sed vehementiùs augeant, ut ille dixit:

Inscitia est adversùs stimulum calces.

Euripid. in phœni.

De iracundia verò insolescentis adversus Deum hominis Euripides eleganter.

Eurip. in Bachid.

Potiùs sacra illi fecerim, quàm calcibus
Stimulos ferire coner iracundia
Citus in Deum, mortalis ipse cum siem.

Quare sanius id Sapiẽtis consiliũ Proverb.25.* *Patientia lenietur princeps, & lingua mollis confringit duritiam.*

Prove. 25.15.
*Paciencia y hablar manso amãsan el enojo y colera del principe

4

Canes impatientię & iracundiæ symbolum.

Est verò ut indicavimus, cum impatiẽtia ęrũnarum conjuncta superbia; quæ cũ insigni etiã stultitia conjuncta est. Quẽadmodum enim canes, qui impatientię & iracundiæ symbolum sunt, pariunt catulos cæcos, ita iracundi & impatientes, atque superbi edunt dicta, consiliáq;, cęca, planéq; stulta. Quare inter eos, qui metas rationis faciliùs prætergrediũtur, superbi, & irati sunt, ut docet. Aristo. Rem eleganter explicuit Chrysost. super c.11. 2.ad Cor. nam inanem gloritiationẽ appellat eo loco Paulus, *Insipientiam. In insipotientia dico, plus ego.* Et: *Accipitie modicum quid insipiẽtia meæ,* & rursus· *Libenter suffertis insipiẽtes, cùm sitis ipsi sapientes.* qui enim humiles sunt, & injuriam, atq; persecutionẽ patiẽter perferũt, iidem, & sapiẽtes sunt. qui verò injurii sũt, atq; superbi, iidẽ insipientes, utriusque videlicet, & sapientię & insipientiæ rationem, explicationẽq; subjungit Paulus: *Sustinetis enim siquis vos in servitutem redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur.* Vtriusq; tum superbiæ, tum stultitię Nabal exemplum est insolenter & temerè multa effutiens, & *secundùm nomen suum stultus.*

Arist. 5. Ethi. cap.6
Chrysost.

2.Cor. 11.21. 16.19.

1.Reg. 25.25.

5
בַּעַם

Iracũdia. à verbo (Cogháç) quod est irasci, indignari; provocare ad iram & indignationem quare iracundia potest accipi vel activè, videlicet pro provocatione iræ alterius; vel passivè pro ira, qua quis exardescit; Deut. 32. *Propter iram inimicorum distuli* (id est propter irrisionem, aut provocationem meæ potentię, & irritationem meæ iræ) *ne fortè superbirent hostes eorum* (si enim illi superbiãt, irascar, excandescam, irritabor) Proverb. 27. *Grave saxũ, & onerosa arena, *sed ira stulti utroq; gravior.* est namq; molestissimum cũ illo agere, qui te verbis, factisque ad irascendum provocet. Hac etiam ratione Chaldæus, & Olymp. activè accipiunt hoc loco *iracundiam*, divinam videlicet, quam impius impatiens atque superbus provocat. vide inferiùs. cap. 36. *Simulatores, & callidi provocant iram Dei.*

Deut. 32.27.

Prov. 27.3.
* Lo mas pesado de sufrir en el necio, son las ocasiones en que os pone de enojaros y descõponeros.
Chaldæus.
Olymp.

Iob. 36.13.

Sed lenior & congruentior sensus, si passivè sumatur; exempla mille. Psalm. 6. *Turbatus est à furore* (iracundia, mærore, dolore; nam hæc omnia cadunt in vocẽ originalem) * *oculus meus; inveteravi inter omnes inimicos meos.* ante senectutem consenui, incanui oppressus ab inimicis; senectus non ex annorum, sed ex persecutionum multitudine, & gravitate. Similiter igitur hoc loco, *iracundia*, nimius dolor & impatiens stultitia, divinæ providentię lugubris, tristis, irata criminatio, *interficit stultum* (*el mismo se deguella*) sicut dicitur Proverb. 1. *Aversio parvulorum interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos.* id est, stulti quidquid agant sibi ipsis exitio sunt; sive malum fugiant, sive ab illo avertãtur; pejora semper eligunt, meliora fugiunt. ita hoc loco, *interficit*, perdit, exitio, & morti est. idem Eccles. docuit cap. 2. *Qui sine timore* (reverentia, & pio in Deum affectu) *est, non poterit justificari* (in multa peccata incidet) *Iracundia enim animositatis illius* (Septuaginta, *Impetus iræ ejus.* Compl. *Indignatio iræ ejus*, id est proclivitas ad irascendum impatienter, temeritas) *subversio* (ad multa tum peccata, tum damna) *illius est.* Sententiam integram exposuit per paraphrasim lectio Tygurina, neque incommodè. *Religio Domini peccata expellit; & quando præsens est iram arcet. vir iracundus non poterit censeri justus; nam ruinã et creat ipsius ad irã proclivitas.* Vides ut verissimis sententiis utatur Eliphaz; sed abutitur tamen contra Iobum..

Psalm. 6.8.

*A los ojos, y a la cara me salen mis enojos, y mis penas me tienẽ viejo antes de tiempo

Psalm. 6.8.

Prover. 1.32.

Eccles. 1.28.

LXX.

Tygurin.

6

Ira & invidia extremæ passiones.

Et parvulum. Per *stultum*, & *parvulum*. tam divites, quàm pauperes intelligunt Divus Thomas & Cajetanus, & per *iram & invidiam*, quę sunt quasi extremæ passiones, atque vitia (nam ira & superbia ad elationem, & magnitudinem animi, invidia ad pusillanimitatem & parvitatem pertinet) omnia alia vitia, quę media sũt, intelligi volunt, quasi dicat; Non est, qui nõ peccet, & alicui passioni, & vitio obnoxius non sit: nam si dives sit, superbit & irascitur: si pauper, invidet. Sed meliùs ut omnino eundem impium, tum iracundiæ, tum invidiæ notet: & utrumque ad Iobum referat: sicut etiam non tã in invidia aliquis Dei zelus in hominẽ

& odium in improbos conſiderandum eſt, ut auctor Catenę voluit; quàm ipſius invidi hominis, invidięq́; ingeniũ & vitium, ut cum ſuperiori iracundiæ vitio congruere poſsit.

פְּתַה

Quid propriè Parvulus.

פְּתִי

Prover.14.15.

Eſt autem *parvulus* hoc loco à radice (*Pathah*) quod eſt verbis pellicere, lactare, ſuadere, inclinare ad ea, quæ ſunt præter veritatem, ſeducere, perſuadere. Inde (*Pethi*) *parvulus*; ꝙ aliquando vertit Vulgatus, *Innocentem*, aliquãdo *Stultũ*; & Proverb.14. videtur vim nominis exprimere, *Innocens credit omni verbo.* quare *Parvulus* eſt, qui facilè dolis, fallaciis, blãditiis credit, & capitur; flexilis, credulus, qui inclinat facilè ad ea, quæ audit, vel videt, perſuaſibilis, hujuſmodi enim eſt parvulus ętate, & ſenſu. Rab David; *Qui declinat cor ad ea, quæ ſunt præter rationem, & veritatem.* R. Mardochai in ſuis concordantiis: *Qui credens omnibus facilè perſuadetur, & flectitur ad omne verbum.* Apud Septuag. eſt *Errans*, apud Aquilam: *Illecebris deceptus*; apud Symmachũ, *Imprudens, parvulus.* Regia dixit, *Ardelionem*, ad genuinam vocis ſignificationem non multum; ad rem verò parùm, ut videtur, accómodatè. Similis ſoni, & ſignificationis apud Gręcos (*Pithô*) Suadela, vis perſuadẽdi. &, *Pithêmon*, moriger, qui facilè & lubenter obſequitur, & paret. *Invidia* autẽ ſeu, ut Septua. dicũt, *Zelus*, eſt ardor quidam urens animũ, indignabũdus & contẽtioſus, quo quis aliis invidet bonũ, quod ſibi ſoli cõcupiſcit.

R.David.

R.Mardoch.

LXX.
Aquila.
Symmach.
Regia.

πειθω

πειθημων

LXX.
Quid ſit invidia, aut zelus?

Ex tanta igitur illius radicis fœcunditate, atque ex *Parvuli* conſideratione per ampla multi ſenſus pullulãt ad rem pręſentem opportuni.

7

Multa in parvulo conſiderari ad rẽ pręſentẽ opportuna.

Parvulus puſillo animo.

Primò ergo quidam in *parvulo* puſillũ omnino animum ſignificari, dicit: atque eum ineſſe homini invido, qui de ſua fęlicitate deſperat, dum alios fęlices videt; exiſtimat enim quãtum alii habent, tantumdem ſibi auferri. quo notabitur Iob, quòd ſuis amicis fælicitatem invideat, ut Olymp. indicavit. in hoc reſpexiſſe etiam videtur Greg. *Invidere* (inquit) *nõ poſſumus, niſi eis, quos nobis in aliquo meliores putamus. Parvulus ergo eſt, qui livore occiditur, quia ipſe ſibi teſtimonium perhibet, quòd eo minor ſit, cujus invidia torquetur. Hinc eſt quòd hoſtis callidus primo homini invidẽdo ſurripuit, quia amiſſa beatitudine, minorem ſe immortalitate illius agnovit, &c.* plura in hanc rem copiosè & eleganter Gregorius.

Olympiod.
Greg lib.5. cap.32.

Secundò, ut indicetur totam hominis opulenti vitam, & cogitationes univerſas, his duobus quaſi cardinibus volvi* *Iracundia, & invidia*; iracundia (inquam) id eſt, *Superbia vitæ*, divitiarũ jactantia. & quę ex his naſcuntur, temeritate, præcipitantia, ſtultitia, Dei hominúmque contẽptu; deinde verò *Invidia*, id eſt, cupiditate & deſiderio amplioris fortunæ, & inexplebili illa avaritię ſiti, faméque ſacra. Sic indicatur Prover.28. *Vir, qui feſtinat ditari, & aliis invidet, ignorat quòd egeſtas ſuperveniet ei.* vel in ipſa certè ratione naturali meliùs inſtituti erant Romani, qui cùm honorum, atque divitiarum participes eſſẽt, & ſuperbiæ vitio laborarent, tamen, ut auctor libri Machabæorum ſcribit, modum quẽdam ſibi ſtatuebant; *Non eſt* (inquit) *invidia, neque Zelus inter eos.*

Divites iracũdi & invidi.

* Sobeibia de lo que tiene. Invidia de lo que no tiene.

Prov.28.22.

1. Machab.8. 16.

Tertiò, ad puerilem qamdam inſcitiã cum ſtulta ſuperbia conjunctam alii hoc modo referũt; Stultè & pueriliter diſcruciatur, qui, quæ aliorum bona, & fælicitatem videt, ſibi propter inanem ſanctitatis exiſtimationem deberi exiſtimat, alióſq; indignos cenſet, qui illis fruantur. hunc ſenſum indicavit Olymp. *Stultè* (inquit) *iraſceris, atque his ſtultè vitam invides, qui vitã jucundè traducunt, quando te ſanctum conſtituis.* Puerorum ſanè proprium eſt, quidquid in aliis videant exiſtimare ſibi deberi; atque etiam diſcruciari, niſi obtineant.

Olymp.

Quartò, Philippus puerilem quamdam levitatem viro gravi indignam, & nõ alterius, ſed ſui ipſius ſtultam invidiam intelligit, quas Eliphaz collegerit ex lamẽtationibus capitis tertii. Philippi verba indigna non ſunt, quę adſcribantur. *Ideo iracundum notat, quia nativitatis ſuæ diem maledixerit; nam maledictio, ſicubi fit per ſpiritũ prophetiæ ſine animoſitate, iracundia non eſt; Invidiam verò dicit, quòd ſibi ipſi invideat, quare vivat, & quare natus ſit. Parvulum quoq; eum exprobrat, eò quòd puſillanimus ſit, & virilẽ gravitatem tanta agere levitate non deceat.* Philipp. hæc. Tygurina lectio: *Levem perimit indignatio.* qui ita anguſto pectore, & dejecto animo ſit, ut ſibi nulla in re indulgeat; neque, qua poſsit ratione, ſe erigere, & ſuſtentare velit, hic ſui ipſius invidus eſt, ex Sapientis ſententia: *Qui ſibi invidet, nihil eſt illo nequius.*

Philip.

Tygurina.

Eccleſ.14.6.

Quartò tandem nõnulli Hebræi, quos affert, ſequitúrq; Pagnin. imitatúrque in

annot.

Pag. Vatab.

annot. Vatablus, in *invidia* illum præcipue amoré, & cupiditatem boni absentis cósiderant; atque in *parvulo* animum levem, & facilem ad declinandum in concupiscentiam eorum omnium, quæ videt; ut qui *concupiscentia* illa *oculorum* laboret. Hunc ergo parvulum oportet desiderio, & privatione boni discruciari, & visibilia depereuntem perire. Sic Rab. Salomon, in hujus loci commentario, ait: *Parvulus est vir multi desideriis, cujus cor inclinatur ad omnes prosperitates, & semper remanet cum invidia, & dolore.* in hanc fere sententiam dicitur Prover. 21.* *Desideria occidunt pigrum.* desideria inquam fruendi alieno labore, deperit enim alienos labores, quos si non obtineat, perit, & contabescit præ desiderio, & invidia. *Parvulũ similiter occidit invidia*; nã illi dolẽt oculi, & macrescit aliorũ reb^9 opimis; nã ex hoc perpetuo desideriorum, & invidiæ æstu, fit interius quidam longè acerbissimus impiorum cruciatus, cùm nihil aliud illis tribuere videatur mundus, quàm ejusmodi desideriorũ, & invidiæ occasiones. Dicente Ioanne Apostolo: *Omne, quod est in mundo* (quidquid impii ex mundo habent) *aut est concupiscẽtia* (mirum! nam possessio bonorum, experientiáque displicet; concupiscentia verò etiã excruciat) *carnis* (eorum, quæ ad carnem pertinent, quibus sustentatur & pinguescit; cibus, potus, concubitus, aliæque id genus voluptates) *est*; *& concupiscẽtia oculorum* (eorum, quæ splendent, & oculos pelliciũt, & pascunt voluptate, opes, aurea suppellex, spectacula magnifica, fumosæ majorum imagines, stemmata nobilitatis, asseclarũ, & clientum amplissimus comitatus;) *& superbia* (fastus, strepitus, insolẽtia) qua quis honores, & dignitates mũdanas ambit) *vita* (victus, humanæq;, & mũdanæ consuetudinis) *quæ* (ad omnia præcedentia refertur) *non est ex Patre.* Hinc videas quidquid mundus preter desideria habet, aut nihil, aut valdè vile esse. Quare sapienter Greg. dixit: *In his mundi delitiis appetitus* (concupiscentia, desiderium) *placet; experientia displicet.* Tota ergo impii hominis vita videtur ex desideriis composita, ut quodammodo hominẽ dicere, & diffinire possis, *Virum desideriorũ.* neque alium esse desiderandi præstitutũ finem, quàm mortem, sicut Scriptum est: *Mortuo homine impio nulla erit ultra spes; & exspectatio solicitorum peribit.* vides hîc spes vanissimas, solicitudines anxias, quibus cùm vita finem nõ imponat, statuet profectò mors. quare etiam dicas * *Desideria occidunt pigrum*; id est, desideria illum comitari usque ad extremum halitũ. Quare Paulus desideria divitibus afferre extremum interitũ testatur 1. ad Timoth. 6 *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationẽ, & in laqueum Diaboli, & desideria multa, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem hujus temporis. Parvulum ergo occidit invidia.* Proderis ergo, ô Iob (inquit Eliphaz) immodica te rerum mundanarum libidine ęstuasse; & cum illis omni via, & ratione comparandis te totum tradideris, nũc amissis æstuas adhuc; & quæ te concupiscentia, libido, invidia perdidit, perdet quoque funditus.

Marginal notes: *R. Salomon.* — * El holgazã muere por gozar del sudor ageno. — Impii solis desideriis cruciantur. — *1. Ioan. 2. 16.* — *Greg. hom. 36. in Evang.* — *Proverb. 11. 7.* — *Prover. 21. 25.* * Con sus deseos se muere. — *1. Tim. 6. 9.*

III. *Ego vidi stultum firma radice: & maledixi pulchritudini eius statim.*

1. *Stulti nomen quadrat in divitem.*	*beant. Ex Sapientia, & Isaia.*
2. *Impius terra arbor indigena. Explicatus David, Isai. Ioan.*	5. *Impius nõ arbor, sed frutex. Herba solstitialis.*
3. *Quid radix? & quibus arboribus comparati divites.*	6. *Maledicere. Quid pulchritudo ex Hebræo. Familiæ malũ ex impio patre-familias.*
4. *Ut impii radices habere videatur, ut nullas ha-*	7 *Signum pro resignato, & è contra.*

1 EX familiæ, & domus interitu, & omnis fęlicitatis amissione conatur Eliphaz elicere latentem Iob impietatem; *Ego vidi*, non semel consideravi, expertus etiam sum. *stultum. evil*; de quo superius diximus. sed id nomen quadrat peculiariter in divitem, quòd divitiæ audacem & temerarium, hominem reddant, atque dementent. Quare Paulus monet Timotheum, ut præcipiat: *Divitibus hujus sæculi, non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum*; quæ ad animi insolentiam, & temeritatem pertinent. Sic Luc. 12. dives ille *stultus* appellatur. mirũ quàm adigant divitiæ ad insaniam mortales; *& illiciant ad negandum*, dicendúmq; *in corde* insipiẽter. *Quis est Deus?*

Marginal notes: Dives stultus. — *1. Tim. 6. 17.* — *Luc. 12.* — *Proverb. 30. 9. Psalm. 13. 2.*

2 *Firma radice.* Comparat impium divitẽ, prospere agentem, multos habentem liberos, & numerosum famulitium, cuidã proceræ arbori, amplæ, annosæ, cujus ra-

dices altè defixę sunt, & tellurem circumjectam habeant valde amicam, benéque congruenti humore temperatam, & succi plurimum, atq; alimenti subministrantem; nos eandem translationem usurpantes dicimus (*un rico hazendado y arraigado en este mundo*) Quod verò ad ipsam terrã attinet, ex qua multũ incrementi impius exugat, est id Psalm. 36. *Vidi impium super exaltatum, & elevatum sicut cedros Libani.* Hierony. ex Heb: *Vidi impium robustum, &c. robustum & fortissimum, sicut * indigenam virentem.* Est enim in hoc mũdo impius sicut in nativo solo. *Qui* enim *de terra est, & de terra loquitur.* possis etiã dicere de terra vivit, crescit, floret, germinat, fructúmq; ex terræ quasi visceribus latentem profert. Qui verò non est homo *de terra terrenus sed de cœlo cœlestis, ascendit sicut virgultum; & sicut radix de terra sitienti, non est species ei neque decor.* videlicet sicut tenerum virgultum, quod tellus parens, non velut parens, sed velut noverca nõ valde amicè cõplecteretur, neq; foveret, nõ multũ se in terris extulit, sed velut in arenosa & arida terra, neque trunci magnitudine, neque ramorum proceritate, neq; frondiũ amænitate mortalium oculos ad se allexit, neque fibras ita latè diffudit, ut virens inde sylva pullularet; nullis honorum insignibus, nullis externarum rerum ornamentis majestatem suam declaravit; nemo dixit, Vidi illum firma radice, sed potiùs externa specie & ornamentis nudatam arborem, advenam, & leviter terræ hærentem. quod sũmæ sapientiæ est; sicut stultiæ, in hac terra virere & pulchrescere.

Psal. 36.35.

* Dase bien en esta tierra.

Ioan 3.31.

1 Cor. 15.37. Isai 53.2.

3

Quid radix in sacro Sermone.

Quòd verò ad virentis arboris firmitatem, altásque radices pertinet, ait: *Vidi firma radice.* posset quidem id referri ad trũcum; nam ea arboris pars, quæ ex terra prominet, & quæ truncatis ramis superstat, radix aliquando appellatur Isai. 11. *Flos de radice* (id est truncus, virga) *ejus ascendet.* & cap. 53. *Ascendet sicut radix de terra sitienti.* Quare erit sententia; Vidi valẽtem arboris truncum instar annosę quercus, aut antiquę, atque proceræ cedri, videlicet his arboribus opulentissimi quique, potentissimíq; comparantur, Isai. 2. & 6. Danie. 4. Zach. 11. Sed hoc loco crediderim potiùs accipi pro ipsis radicib^9, videlicet illa parte arboris, quæ latet sub terra, & fibris capillata est. Vidi (inquit) magnam illam & amplissimam comã ramorum, foliorum, filiorum, famulorũ firmis, ut videbatur, niti radicibus: nam in originali propr. Vidi stultum radicatum, aut radicantem, radices agentem (epitasim habet) in dies crescentem, vires sumẽtem, & quotidie firmiorem fieri; atque ea ipsa festinatio increscẽdi, & facilitas germinandi mihi suspecta reddita est; nam *Iustus* (paulatim, imperceptibiliter, vix post multos annos) *ut palma florebit.*

Isai. 11.1.

Divites cum quibus arboribus comparati.

Isai 2. vers 13. & 6. vers 13. Dan 4.8. Zach. 11.12.

Psalm 91.13.

4

Scriptura nũc radices impiis attribuit nunc negat.

Hic duo observanda. Primùm, non eodem modo de radicibus & firmitate hujus arboris, quæ impiũ refert, sacrã Scripturam loqui, aliquádo enim negat ullis firmis radicibus niti: nunc verò altissimis radicibus defixam asserit; nimirum illud re ipsa & veritate; hoc verò externa tantùm facie, & vulgi sensu, & existimatione. de illo Sap. 4. *Adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, nec stabile fundamentum collocabunt; & si in ramis in tempore germinaverint, infirmiter posita à vento commovebuntur & à nimietate ventorum eradicabuntur, confringentur enim rami, &c.* ubi describitur universæ cujusdam familiæ vastitas, & interitus. Iis verò, qui existimẽt tyrannos istos, & impios divites plantatos, & radicatos in terra perpetuò victuros, ut omnem falsam existimationem deponant, præcipit Isa. cap. 40. *Et quidem neque plãtatus, neque satus, neque radicatus in terra truncus eorum, repente flavit in eos, & aruerunt, & turbo, quasi stipulam, auferet eos.* quasi dicat: Qui in oculis hominum florent, & in sua fælicitate videntur firmam quandã, perpetuámque stabilitatẽ cõsecuti, perinde sunt, ac si nunquam sati, aut seminati essẽt, nec radices ullas egissẽt: eversis enim fortunis omnibus perfidiis iratus Deus illos convellet, atque dejiciet de suo statu; & velut aridissimas, levissimásq; aristas dissipabit. ita nemo sine Dei pręsidio stabilis erit.

Sap 3.4.

Isai. 40.24.

5

Alterum hinc quoq; perspicitur, quare tam variis, támq; dissimilibus similitudinibus utatur sacra Scriptura, dum de impiorũ fęlicitate loquitur nũc enim magnis, procerísq; arboribus illos comparat, uti diximus; nunc non dignatur arboris nomine; fruticem tantùm appellat, qui ad justam arboris magnitudinẽ non assurgit. Eccles. cap. 3. *Synagogæ superborũ non erit sanitas; frutex enim peccati eradicabitur in illis, & nõ intelligetur.* Imò neque fruticem,

Impius nõ arbor sed frutex, imò herba.

Eccles. 3.30.

cem, ſed herbā, aut fœnum ſolſtitiale, q̄ penitus areſcat, & radicitus pereat. Iſ. 40. *Verè fœnum eſt populus.* Eo quoque aliquid minus, & languidioris viriditatis, cujuſmodi ſunt olera. Pſal. 36. *Tanquam fœnum velociter areſcent, & quemadmodum olera herbarum, citò decident.* Quid his quoque vili⁹, & imbecillius, niſi muſcus viridis, & fœnum tectorum? Pſal. 128. *Fiant ſicut fœnū tectorum, quod* (cùm nullas habeat radices) *prius quàm evellatur* (id eſt; ad maturitatem perductum evelli deberet) *exaruit.* Hiero. *Statim ut viruerit, areſcet.* In proverbio eſt apud Latinos hujuſmodi ſolſtitialis herba; qualis illa Ionæ hedera ſive cucurbita, ſive quævis alia herba, aut frutex una nocte creſcens, diluculo langueſcens, cōcidens, areſcens. qualem deſcribit apud Plaut. in Pſeudolo adoleſcens ille Calidorus.

Pſalm. 36. 6.
Pſalm. 128. 6.
Hierony.
Solſtitialis herba.
Ionæ. 3. 8.
Plautus.

Quaſi ſolſtitialis herba paulisper fui,
Repentè exortus ſum, repentinò occidi.

Hęc ſole exoriente exurgit, & floreſcit; occidente occidit, & defloreſcit, ſicut S.S. eſt: *Manè ſicut herba tranſeat; manè floreat, & tranſeat; veſpere decidat, induret, & areſcat.*

Pſal. 89. 6.

Et maledixi. Maledicere hoc loco non eſt *Kalal*, ſicut c. 3. ſed *Kabab*, quod eſt male precari, male ominari. Num. 22. *Veni, & maledic populo iſti.* & 23. *Quomodo maledicā, cui non maledixit Deus?* Poſſumus dicere, annuntiare alicui malum; cujus contrarium ſit benedicere, *dezirle la buona ventura.* cùm enim bona Iſraeli ſupra prædiceret, dixit Balac ad Balaam: *Vt malediceres inimicis meis vocavi te: & tu è contrario benedicis.* Pulchritudo autem eſt in fonte *Naveh*, quod alii ferè omnes præter Vulgatum, vertūt habitaculum. Sep. habitationem. & quidē ab ipſo noſtro interprete vertitur *Habitaculum*, infra c. 8. ✠. 6. & *Habitatio*, Iſa. 33. ✠. 10. *Locus paſcuæ.* Pſ. 22. ✠. 2. *Requies paſtorū.* Soph. 2. ✠. 6 *Speciosa deſerti.* Ierem. 9. ✠. 10. Ioel, 1. ✠. 16. & 2. ✠. 22. *Arva pacis.* Iere. 25. ✠. 37. *Rura.* Ierem. 23. ✠. 3. Ex quibus locis colligitur, hîc ſumi abſtractum pro concreto, * *Pulchritudinem*, pro pulchro, & ſpecioſo loco, aut ſolo, in quo virebat & radices agebat ſpecioſa arbor. Tum etiam ſignificat domum in amæno ſitam, locum quietum, ſpecioſum, pulchrum. ubi jucūdiſsimè habitari poſsit. uti declarat locus ille Iſa. 32. in cujus prima parte ſubeſt eadem originalis vox; *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis* (in loco pulcherrimo paccatiſsimo) *in tabernaculis fiduciæ, & in requie* (loco ad quieſcendum apto, & omnibus opibus & ornamentis inſtructo) *opulenta.* res eadem explicata tripliciter. Similiter Ierem. 31. *Pulchritudo juſtitiæ* (id eſt, pulcherrima & ſacerrima habitatio, & ſedes. id quod ſtatim exponitur) *mōs ſanctus.* ergo ait Eliphaz, * *Maledixi pulchritudini ejus.* continens pro contento, id eſt, arbori illi in pulchro, ameno, & fertili ſolo plantatæ, quæ virore ſuo & umbra, amæniorem & pulchriorem reddebat locum, male ominatus ſum: Vel ſecundùm Græcos. *Abſumpta eſt illorum habitatio*, vel, converſatio; id eſt, domus ejus univerſa, & lætus ille, blandúſq; convictus concidit, & interiit. Habitaculū pulchrum, & amænum efficit arbor longè latéque expanſa; nō aliter opulentus pater-familias domum, & familiam ornat, & protegit. * *Maledixi* itaque, malè ominatus ſum domui, familię, liberis, clientibus, & famulis hominis impii. Nam clamabit ſtatim *Vigil & ſanctus de cælo, ſuccidite arborem, & præcidite ramos, ejus; excutite folia ejus & diſpergite fructus ejus: fugiant beſtiæ, quæ ſubter eam ſunt, & volucres ex ramis ejus.* Vt eſt apud Dan. Quare videtur hæc eſſe eadem ſententia. ſicut eadem originalis vox ac illa: *Egeſtas à Domino in domo impii; habitacula juſtorum benedicentur*, id eſt, juſti familiæ univerſæ proſperè cedent omnia, ſicut è cōtra, pulchritudini & habitaculo impiorū imminet maledictio. Illud quoq; vim habet, ſi loc⁹ ipſe, in quo fixa erat arbor, ominoſus & maledictus dicatur in hanc ſententiam, * Quam nunc, ô nequam ſolū, terráq; maledicta, ſuſtentas virentē, atq; florentē arborē, brevi omni ſucco, omníque tua ope deſtitues; vel in univerſum; Solo, & loco, beſtiis, volucribus, ramis, foliis, trunco, radicibus, fibris etiā, & minutiſsimis radicum capillis, id eſt, univerſis, quæ ad impios pertinent, ne dum tantùm impio, aut tātùm liberis malè precatus ſum; male ominatos; prædixi fore, ut malè, & infæliciter cuncta illis cederēt.

6
קָבַב
Num. 22. 17
Num. 23. 8.
Num. 23. 11.
Pulchritudo quid.
נָוֶה
LXX.
Varietas Vulgati in vertēdo Originali.
* Vna belleza de campo y vna lindeza de tierra y ſitio para tal arbol.
Iſa. 32. 18.
Ierem. 31. 23.
* No te lograrás mucho en la buena tierra de que ahora gozas.
LXX.
Periculū familię ex Patrefamilias impio.
* En viendolos arrimados a tal arbol dixe, no gozareis mucho de ſu amparo, y ſombra.
Dan. 11. 4.
Proverb. 3. 33
* O tierra traydora, y quan preſto as dedexar en ſeco, al que ahora ſuſtentas con tanto vicio.

Quod verò ad Scripturæ phraſim, & intelligentiam attinet, nō ſolùm verbo *maledicendi* prædictio, aut prænuntiatio imprecatoria ſignificatur, ſed etiam certiſſimum impii exitium, & arboris convulſio, eradicatio, & interitus; ſignum pro re ſignata, *Maledixi*; id eſt, dixi fore ut &c.

Signum pro re ſignata.

vel, Dixi, certiſsimeq; eveniet, ut, &c. Nõ diſsimile Pſal. 84. *Oſtende nobis Domine miſericordiã*. id eſt, exhibe re ipſa; impertire miſericordiam. Rom. 1. *Iuſtitia Dei revelatur in Evangelio*. id eſt, communicatͣ. Gen. 22. *Nunc cognovi, quòd timeas Deũ*. id eſt, certum & teſtatum timorem tuum, & divini numinis obſervantiam feciſti; certiſsimè Deum times. Non infrequens etiam è contra res ſignata pro ſigno. Ierem. 1. *Vt evellas, & deſtruas, ædifices, & plãtes*. id eſt prædicas, & prædices evellendum, ædificandum, plantandum, &c. Itaq, hic: *Maledixi*. (*Dixelo, y bare bueno lo que dixe*) ſic enim eveniet proculdubio.

Pſalm. 84. 8. — Roman. 1. 17. — Geneſ. 22. 12. — Res ſignata pro ſigno — Ierem. 1. 10.

8

Sed illa tamen arboris pulchritudo attentiùs conſideranda eſt; nam ipſo pulchritudinis nomine, quod cùm abſtractũ ſit, & excellentiam, atque incrementum ſignificationis afferat, ſuſpecta nobis eſſe debet; negatum eſt enim ſummis ſtare diu; & cùm in ſummo faſtigio, ſummóq; capite fulget aurum, nutant teſtacei pedes, adeſtque lapſus de monte lapis, qui ſtatuam dejiciat; & poſtquam ad faſtigiũ evexit fortuna, ſtatim deturbat; integra enim hujus orbis circumvolutio ex aſcenſu, & deſcenſu conſtat, & qui finis aſcenſus eſt, idem eſt decenſus initium, ut Ariſt. de circulo docuit. Hic enim ille exercitatorum, vel athletarum habitus eſt, qui cùm ad ſummum bonitatis attigerit, tunc vel maximè periculoſus eſt, auctore Hipp.

Dan. 2. — Ariſt. — Lib. 1. Aphor. Aphor. 3.

9

Quid ſit ſtatim, mundo maledicere.

Statim. Vltima illa particula ultimo tandem loco premenda eſt, ut aliquid utilitatis eliciamus; Nam omnes tandem ſtulto, mundanæq; , fælicitati maledicimus, atque etiam ipſi damnati ſerò ſapiunt, & ſuam ipſorum fælicitatẽ diris inceſſunt, ut eſt Sapientiæ 1. cap. tandem execrabitur mercator *Canaan ſtaterã doloſam*. deteſtabitur libidinoſus voluptatem, & *cõfundetur ſuper hortis, quos elegerat*; ambitioſus erubeſcet in illis, ex quibus nihil fructus præter inanem gloriam obtinuit; *amara* denique *erit potio bibentibus illã, cùm attrita fuerit civitas vanitatis*. ſed quotusquiſque id ſtatim faciet, & voluptatẽ, ſuperbiam, fraudẽ, mendacium antequam fine miſero occupetur, averſatͣ? Cui verni ipſi dies non placeant: memineritque *Dei in diebus juventutis ſuæ*, ante ſenectutis tẽpus? tunc enim nolentibus etiam diſplicebit lux ipſa, ut Eccleſiaſtes admonuit. Igitur illud eſt ſalutare conſilium Eccleſia. 18. *Ne demoreris in errore impiorum*. videlicet nullas in vana illa & omnino ſtulta impiorum opinione, corruptóque de rebus judicio moras trahere; neque ſerò ſapere, ſed *ſtatim* vaniſsime mũdi fælicitati *maledicere*; & ſecum certò ſtatuere, fore ut cedant univerſa impio in malum.

Hoſ. 12. 7. — Iſai. 1. 29. — Iſa. 24. 9. 10. — Eccleſ. 12. — Eccleſ. 18. 28.

IIII. *Longè fient filii ejus à ſalute: & conterentur in porta, & non erit, qui eruat.*

1. Hyppallage in Sacris. Vt impius recedat à ſalute, & ſalus etiam ab impio diverſis rationibus [...]	*ſit publicè ſit, & quare. Explicatur Geneſis, Amos Salomon.*
2. Quid conterere in ſacro Sermone. Quod in porta	*3. Explicatur Græcorũ lectio. Quid Catillare apud Latinos.*

RAMORVM deſtructionẽ, & cõvulſionem nũc deſcribit; Adeo, inquit paterna impietas filiis nocebit ipſis, ut extremo exitio pereuntibus nemo ſalutis & opis miniſter, aut auctor adeſſe velit. non aderit auxiliator Deus. *Salus*, per excellentiam Deus dicitur: *Longè fient filii ejus à ſalute*. per Hyppallag. Longè fiet ab illis ſalus, auxiliũ, vitæ præſidiũ; quàmvis etiam indicetur voluntaria culpa impiorum, elongantium ſe à ſalute, & ſponte ſua recedentium à Deo: hinc dicitur Deus *fortitudo ſalvationum*, vel *ſalutũ Chriſti ſui*. Pſa. 27. id eſt, qui potentiſsimè & fortiſsimè incolumem ſervat, qui eripit periculis. 4. Re. 13. *Sagitta ſalutis Domini, & ſagitta ſalutis contra Syriam*. id eſt ſignum divini auxilii, & libertatis adverſùs hoſtiũ potentiam. Dicitur autẽ potiùs *ſalus* recedere & *longè fieri* ab homine miſero quàm è contra; nam miſer ſalutem, & opẽ implorat, ſed cæteri negligunt, longéque recedunt. ſic id Pſal. 118. *Longè à peccatoribus ſalus, quia juſtificationes tuas non exquiſierunt*. id eſt, ne illos libera, ne tuere, noli auxilio eſſe impiis, & tuæ legis deſertoribus. permitte illos veriſſimis diſcriminibus perire; ſimiliter ſupplicium improborum exprimitur ab Iſaia; *Expectavimus judicium* (vindictam ſumendam de noſtris hoſtibus) *& non eſt*; *ſalutem*, (opem, auxilium, liberationem ex hoſtiũ potẽtia, & inſidiis) *& elongata eſt à nobis*.

1 — Hyppallag. — Pſalm. 27. 8. — 4. Reg. 13. 17. — Quid ſagitta ſalutis. — Pſal. 118. 155. — Iſa. 59. 11.

2

נדך

Conterentur. Quod hic eſt conteri, non rarò vertitur a Latino interprete humiliari Pſ. 71. *Humiliabit calumniatorẽ*. Pſ. 142. *Humiliavit*

Pſalm. 71. 4. — Pſal. 142. 3.

Pſal. 142. 4. Quid conterere in ſacro Sermone. Symmach. Theodot.

miliavit, (dejecit, proſtravit,) *in terra vitã* (me ipſum) *meam*. Sic etiã Symmach, & Theodot. *Humiliabantur in porta*. quod cũ Græcorum lectione & ſententia ſtatim indicanda facere poteſt. *In porta*. dupliciter; vel publicè, palàm, cũctis vidẽtibus, & ſpectantibus, ſicut & id Pſal. 5. *Vt narrem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion*. id eſt, in publico, & frequentiſsimo urbis loco. Proverb. 31. *Laudent eam in portis opera ejus*. Geneſ. 32. *Cunctis audientibus, qui ingrediebantur portam civitatis illius*. hujus ſignificationis ratio frigidior aſsignatur ab aliquibus, quòd portæ omnibus patent, omneſq; illis utuntur; ideo quod in portis fit, cunctis ſpectantibus fit. Sed germana, veriſsimáque ratio hujus frequentiæ ad portas civitatis eſt, quòd judicia ibi exercerentur: ut indicatur Deu. 17. & 22. & Ruth. 4. cujus conſuetudinis cauſam aſsignat Hieronym. Amos. 5. ſuper id: *Odio habuerunt in porta corripientem. Ne agricola litis cauſa veniens civitatis frequentia, & novo terreretur conſpectu; nec urbis habitator longè ab urbe properaret, & ſubvectionẽ quæreret jumentorum*. hinc, *Porta*, pro judicio, pro ſubſelliis judicum. *Conterentur in porta*, ſiſtentur judicio, lites illis intendẽtur & plurimæ, & moleſtiſsimæ; ſed damnabuntur ſemper, & cauſa cadent; ꝙ ingens miſeriæ, & maledictionis genus eſt. Pſalm. 188. *Cùm judicatur, exeat condemnatus*. Proverb. 22. *Ne conteras egenum in * porta, quia judicabit Dominus cauſã ejus*; quia ſi injuſta lite egenum oppreſſeris, Deus, ad quem erit appellatio, damnabit te, illum abſolvet. Sic etiã peccatori dicitur: *Si malè egeris, ſtatim in foribus* (in porta) *peccatum tuum aderit*: id eſt, ipſum peccatum te apud judicem deferet, & aget reum, cum alluſione ad id, quod etiam ad judicium & accuſationẽ pertinet: *Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra*.

In porta fieri, id eſt publicè. Pſalm. 9. 15. Prov. 31. 31. Geneſ. 23. 10. Deu. 7. & 22. Ruth. 4. Amos 5. 10. Pſal. 108. 7. Prov. 22. 22. * No le pongas mal pleito al probe, que tomara Dios la demanda, y ſaldrá al pleito. Geneſ. 4. 7. Geneſ. 4. 10

Non erit, qui eruat. Neque judex propitius, neque advocatus. vel ut indicet, divino ſupplicio neminem poſſe reſiſtere. vel, Quem Deus ſua ope deſtituit, omnes averſabuntur, nemo volet vindicare ab ęrumnis: vel, ut judicum potentia ſignificetur; Si ſemel à judice & principe conterantur *in porta*, in judicio, nemo poterit prodeſſe.

3 LXX.

Græci cùm Septua. *portam* acceperunt non civitatis, ſed privatarum domuum; legunt enim: *Conterantur ſuper januas minorum*. Olympiodorus ſic explicat: *Contabeſcent in januis humiliorum*. Græci in Catena legunt. *Tamquam * porci verſentur in portis inferiorum*. nam, *colabrizin*, Græcum, videtur conjunctum cum Græco nomine, *colabros*, ꝙ eſt parvus procellus. quare Olympiod. explicat *conterantur*, contẽnantur; micas, quiſquilias, putamina porrecto rictu rimentur, & paſcantur. in januis minorum, id eſt, ignobilium, qui quondam minores & ignobiles fuerant. Hoc à Latinis Catillare, dicebatur: nam ut Fulgentius de priſco ſermone ſcribit: *Catillare eſt, per alienas domos inſtanter gyrare; tractum à Catulis, quòd per omnes domos circumeant*.

Olympiod. Græc. * Anden por puertas agenas hoçando, y buſcãdo las migajuelas y caſcaras, que deſechan los pobres. κολαβρίζειν κόλαβρος. Fulgentius.

V. Cuius meſſem famelicus comedet, & ipſum rapiet armatus: & bibent ſitientes divitias eius.

1. *Fœlix juſtorum poſteritas, miſera impiorum.* 2. *Ingens miſeria, Non frui labore, & bonis partis.* 3. *Quis famelicus, variæ interpretationes, quæ vis verbi comedendi. Gladii dicuntur in Heb. quaſi comedentes, ex Salomon.*	4. *Quis dicatur Armatus. Varia lectio Hebraizantium Defenſus Vulgatus. Cauponãris bellum.* 5. *Qui ſint Sitientes, qui Piloſi, aut capillati. coma prolixior vel ad amorem, vel ad terrorem pertinere ex Heliodoro.*

CVIUS. Vatablus exiſtimat referri filios, de quibus paulò ante præceſsit mentio; nec verò obſtabit mutatio numeri pluralis in ſingularem; nam ea frequẽs eſt in ſacris Litteris. cujus rei inter alia illud eſto exemplum: Eccleſia. 4. Si * *crediderit* (homo) *ei* (ſapientiæ) *hæreditabit illam, & erunt in confirmatione creaturæ illorũ*; pro, illius hominis. Cæterũ illud relativum, *cujus*, alii referũt ad ipſum divitẽ opulentũ, ſicque ſenſus eſt cohærentior.

I Vatablus. Eccleſ 4. 17 * A quien ſe fiare de la ſabiduria y ſantidad ſe las dará de merced y por juro de heredad a el y a ſus decendentes.

Meſſem. Ex tribus illis detrimentis, in quæ cadunt divitum facultates, hoc primum eſt, quòd *famelicus meſſem comedat*, id eſt, abſumat, & perdat fruges, quę jam demeſſę erant. & in horreis conditæ. Sept. *Quæ illi congregaverunt*. extrema miſeria, ut non fruatur bonis jam partis, & conquiſitis. ut infra dicitur: *Præparabit quidem veſtimenta, ſed juſtus veſtietur illis*. epithaſim habet ſanè illa interrogatio facta ad ſtultum divitem: *Quæ paraſti cujus erunt?* Verò graviſsima, atque eò graviora, quo magis inopinata, illa mala ſunt, quæ cadunt inter poculum, ſupremáque labra, uti antiquo, ſed arguto

2 LXX. Ibb. 27. 17. Luc. 12. 20.

Hiſpano carmine ille cecinit de Tatalo.

O mal que aſi deſ ſpeca,
Que de hambre yſeá ſe muera
Con el remedio á la boca.

Illud graviſsimum, & acerbiſsimũ eſt, naufragiũ in portu; ergo ut Phil. ait, *Meſſis* nomine parata bona omnia intellige condenda & reponenda in annos plurimos, ſed divini numinis judicio minimè in ſuos impiorum uſus convertenda: exhaurient quidem labores maximos arandi, ſeminãdi, metendi, triturãdi, condendi, ſed nullam capient comedẽdi voluptatem. Hanc ſanè fælicitatis partẽ inter alias nõ ultimam enumerat Eccleſiaſtes cap. 2. *Nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, & oblectaret ſe in his, quæ præparaveram; & hãc ratus ſum partem meam, ſi uterer labore meo.* Et rurſus cap. 3. *Omnis homo qui videt* (fruitur, percipit) *bonum de labore ſuo, hoc donum Dei eſt.* Ingẽs ergo ſupplicium non uti labore ſuo, nõ oblectare ſe in his quæ præparaverat, neque ſuam ipſam meſſem comedere.

Philip.

Ecclef. 2. 10.

Ecclef. 3. 13.

Famelicus. Quis nam hic ſit? Certè alii pauperem intelligunt, juſtum præſertim, in cujus uſus Deus cõvertere ſolet facultates impii; vivunt igitur pauperes mortuo impio, & ſanctis famelicis inſtruit Deus epulũ, quod ſibi impius epulo paraverat. Sic Septuag. legunt: *Quæ illi congregaverint, juſti comedent.* Et Chriſtus Dominus ad ſuos diſcipulos, pauperes videlicet atq; famelicos, ſic ait: *Reſpicite volatilia cœli, quoniam non ſerunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & tamen Pater vester cœleſtis paſcit illa*, videlicet ex aliorum labore, ſemente, meſſe, horreis victum ſibi parant. Senſus idem cum illa ſentẽtia, cap 27. *Si comportaverit, quaſi terram, argentum, & ſicut lutum præparaverit veſtimẽta; præparabit quidem, ſed juſtus veſtietur illis, & argentum innocens divides*, de quo ſuo loco.

3 Quis Famelicus.

LXX.

Matth. 6. 26.

Iob. 27. 16.

Secundò, D. Thom. per *Famelicum*, intelligit pauperẽ oppreſſum à divitẽ; vel famulos injuſtis flagellis & injuriis ab hero acceptos, quorum non aliud ſit ſtudiũ, quàm furandi, & diripiendi dominorum ſuorum facultates, fruges, & omnes agrorum proventus rapina minuere.

D. Thom.

Tertiò, Philip. intelligit Diabolum famem patientem humani ſanguinis, qui poteſtatem accipit à Deo, ut iniquos vaſtet, & illorũ præparatos labores diripiat: Vel quartò, idem ipſe Philip. aſſerit poſſe homines malos, atque crudeles intelligi, qui accepta poteſtate in alios deſæviunt, & graſſatur.

Philip.

Sed tandem ſimplex, atque idem cohærens cum ſequentibus ſenſus exigere videtur, ut in communi quicumque raptor, & deprædator, qui Deo aut jubente aut permittente avidè inhiat in hæreditatem, & facultes impii divitis, *famelicus* appelletur, diripiendi, diſsipandi, comedendi, devorãdi avidus, & ſitiens: Quare verbum originale *comedendi* hoc loco, eſt acrius, & vehementius quàm noſtrũ comedere; ſignificat enim aliquid perdere, abſumere, devorare, nõ ſolùm dentibus, ſed etiam gladio, aut igne cum impetu, & celeritate; quare ſiquis avidus devoret, aut nocumentum inſigne dentibus, ore, lingua inferat, rectè hoc verbo *comedere*, devorare, abſumere dicitꝰ more hoſtili; ad quam nominis rationem reſpicere videtur Prov. 30. *Generatio, quæ pro dentibus habet gladios, & commãdit molaribus ſuis.* pro *commandere* propr. in fonte: *Et cultri molares ejus.* Licèt interpres reſpexerit ad etymologiam nominis; nam cultri dicuntur ab illa radice *comedendi*, quaſi comedentes. Sic Gen. 37. ad ſævitiam & cõſumptionem pertinet, *Fera peſsima comedit eum.* & Pſal. 13. *Qui devorant plebem meam, ſicut eſcam panis.* Quid, ſi *famelicus* denotet quoque hæredem divitis, qui mirabili celeritate, & aviditate, quæ alius ſumma ſolicitudine, & labore cõgeſſerat, ipſe abliguriat, & momento abſumat?

Quid comedere in ſacro Sermone.

Prover 30 14.

Cultri dicuntur quaſi comedentes.

Geneſ. 37. 33. Pſalm. 13. 4.

Et ipſum rapiet armatus. Ex fonte legitur: *De ſpinis rapiet*; nam vocem (*Tſenimm*) dicunt ſignificare ſpinas, à radice (*Tſanath*) quod eſt defigere, aut perforare. Iud. 4. *Percuſſumq; malleo defixit in cerebrum.* inde accipit interpres pro ſuſpirare acutè, Ioſue. 15. *Suſpiravit (Dio un muy agudo gemido)* voce videlicet acuta inſtar ſpinæ penetrãtis. vocẽ eandẽ accepit noſter pro *Lanceis*, Numer. 33. *v.* 55. & pro *Sudibus* Ioſ. 23. *v.* 13. erit ergo ſenſus ſecundum Hebræizãtes; Homo ignobilis, qui de ſpinis naſcitur (*naſcido en las malvas*) poterit impium divitem diripere & expilare; nemo tam ignobilis erit, cujus ludibrio, & prædæ miſerrimus impius non exponatur. Vel, *de ſpinis tollet eam*, decutiet meſſem immiſſus grando & ſpicas diſsipatas granáque ſingula commiſta cum ſpinis cogetur dives ſummo cum labore colli-

4 צנינים צנת

Iudic. 4. 21. Ioſue. 15. 18.

gere

Num. 33. ℣. 35. Psalm. 34. 2. Psalm. 90. 4. Amos. 4. 2. Prov. 22. 5.

gere. Friget sensus uterque. Alii vocem illam, *arma*, vertunt; & quidem vides nostrum interpretem *Lanceas* vertisse Num. 33. & *Scutum* Psalm. 34. & 90. & *Contos* Amos. 4. & *Arma* Prover. 22. quare hîc legi potest, de armis tollet eam, quasi dicat quamvis suos agros, horrea, aream, & bona alia armis, lanceis, scutis, id est famulis bene armatis custodire, & defendere velit ab hostibus, nihil efficiet; nam hostis de armis tollet eam, percutietque custodes & abiget prædam, & spolia opima; ut respiciat ad latrúculos Sabęos, qui pueros Iobi percusserunt gladio. Sed noster interpres sapienter *armatum* reddidit, quo efficeret leniorem sensum. milites, hostes, armati à quorum vi & impetu nihil est tutum, qui non clanculum, & ex insidiis, ut ignobiles furúculi, & timidiores latrones, sed palàm, apertè, impudenter irruptioné faciunt, vastant, diripiunt, hi, inquam, involabunt in domú, & agros impii, non tantùm fures, & latrones famelici. vides quantò congruétior & sensus, & lectio Vulgati; præsertim cùm id nō sine exemplo fecerit: nam Symmach. legit *ipsi ab armatis tollentur*, quam lectionem habent Septuaginta Complutens. Chaldæ verò, *Armati armis bellicis tollēt.* & quod ex eadem voce nos habemus Iosue. 23. *Erūt sudes in oculis vestris.* Chald. similiter reddidit, *Erunt exercitus vos cingētes.* & hoc fortè spectat ad Chaldęos, qui armati & in tres turmas divisi irruerunt in pastores & famulitium Iobi. Sed quod ait, *rapiet armatus*, degenerem militem describit, qui non tam belligerandi, quam furandi & rapiendi cupidus sit; quem ego non militē sed latronem dixerim; cùm miles ideo esse velit, ut latro esse possit. Hujusmodi nos in extrema ora Gaditana, nostra incuria malè secum experti his diebus fumus, qui bellum cauponarētur, omniáque pecuniæ caussa facerent: & donis, auróque magis, quàm ferro, vel viribus bellum gererēt; longè ille Pyrrhus aliter, de quo Ennius apud Ciceronem.

Defensas Vulgatus. — Symmachus — LXX Complutenses — Chaldæus — Iosue. 23. 13. — Milites raptores. — Quid cauponari bellum.

Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis
Nec cauponantes bellum, sed belligerantes,
Ferro, non auro vitam cernamus utrique.

5 *Et hauriet sitientes divitias ejus.* Similis videtur ex aliquorum interpretatione locus ille cap. 18. *Exardescet contra eum sitis.* Ubi Pagin. vertit, *Roborabit Deus contra eū sitientes rapere.* & Vatablus, *Eum sitibundus superabit.* hoc ergo loco cum Vulgato aliqui etiā Rabbini vertūt, *Sitiens*, vel *Sitibundi*; deducentes vocem *Tsamim*, a *Tsama*, quod est sitire. Tygur. *Sitibūdus avidè hauriat illius opes.* Chaldæ. Pagnin. & alii vertunt *Prædones*, aut *latrones*; deducentes vocem à *Thsamam*, quod est capillus, aut cęsaries. Sic autem appellari latrones scribit R. David in libro Radicum; *Quòd latro (inquit) more ferino capillos nutriat, ut mos est in terra Ismael; cùm enim deserta loca incolant, nudi incedūt, & capillis, quos crescere sinunt, nudum corpus contegunt*. quare Rab. Mardochai in suis Concordantiis sic legit, *Absorbeat pilosus divitias eorum*: deque illa originali voce, sic, quasi definiens, scribit; *Sunt qui exponunt, latrones deserta incolentes, nudi incedentes, capillis oblongis, quos nutriunt, verenda tegentes.* sic nomen *Pilosi* ad satyrum deserticolam pertinet Isai. 13. ubi ab horrore, & hirsutia nomē deducitur; quam rem illustrare potest non obscuri historici testimonium Heliodori li. 2. rerum Aethiopicarū; is enim cùm de Cremone Attico loquitur, qui diu apud Bessenses prædones servitutem servierat, & per noctis tenebras aufugerat, in hæc verba scribit; *Ut diem summo desiderio vidit, primùm præcidit ex coma prolixitate tantum, quantum ad comparandam speciem prædonibus convenientem apud bubulcos aluerat, ne illum oliviri quique aversarentur, aut suspectum haberent. Bubulci enim cum alia faciunt, ut formidabiliores appareant, tum etiam comam ad fastum promittunt, & quæ sunt super humeros sparsam, non ignorātes, quòd coma eos, qui amori operam dant, acceptiores, prædones autem terribiliores efficiat.* ergo Prædones valde avidi, & sitibundi exorbebunt, exhaurièt; Septuaginta; *Exhauriatur fortitudo eorum.* quod ad extremam consumptionem sic refertur à Polychronio, *consumentur, vacuabunt.* idemque existimat ab his rebus translationem sumi, quæ per syphonem, aut fistulam exhauriuntur omnino, ut nihil humoris relinquatur. Sicut ergo ille alius dixit, difficilè custodiri, quod ab omnibus appetitur; ita ferè custodiri defendique non potest, quod proculbo & illecebra multis propositum est, atque expositum famelicis, sitientibus, & armatis; ac si dicas, pauperibus, avaris, hostibus; servis furunculis, prædonibus, domesticis inimicis, externis militibus, avidis hæredibus, hæreditatis impiorum abliguritoribus

Iob. 18. 9. Pagninus Vatablus — צַמִּים — צָמָא — Tygur. Chaldæus Pagninus — צַמָּם — R. David. — R. Mardochai. — Pilosi prædones. Isai. 13. ℣. 21. — Heliodorus — LXX — Polychronius — Seneca.

bus. Quis enim non videat hos omnes ſitire divitias impii?

VI. *Nihil in terra ſine cauſa fit: & de humo non oritur dolor.*

1. Tres primæ expoſitiones minus aptæ.
2. Optima expoſitio. Peccata ſunt ſemina pœnarũ. Dolor dicitur cauſſa doloris.
3. Non ſemper ſed ſæpe terræ & agrorũ mala propter peccata accidere. Explicatus locus Geneſis, & Regum.

I — Cajetanus

CAjetanus exiſtimat hunc eſſe loci cõtextum, ut probet Eliphaz, hominẽ non eſſe, qui non peccet, ſicque Iobi innocentiæ, & integritatis exiſtimationem violet. ſicque ferè contexit; *Dolor*, id eſt iniquitas, & peccatum, *non oritur de terra*, id eſt, de terreno, & luteo corpore, quod geſtamus; ut alludat ad id, quod ſupra dixerat; *Qui habitant domos luteas, & terrenum habent fundamentum.* quaſi dicat; Non eſt, quòd culpam omnem in terrã de qua formati ſumus, rejicere velimus; nã ſponte peccamus. voluntatis pronæ ad malũ, cogitationis intentę ad pejora, pravi; corruptíque de rebus judicii vitium & culpa eſt, non corporis, non ægritudinis, nõ mortalitatis. Huc ferè pertinet Philippus, qui terram intelligit, naturam, hominum matrem, de qua non oriatur dolor, cùm peccatum naturale non ſit. quare cum non naturã, ſed vitio contrahatur, *nihil in terra ſine cauſa*, id eſt, ſine Dei juſtitia *fit*, ita Philip. Sed præterquàm quòd ſenſus hic minimè dignus ſit, & vox *doloris* in fonte (*ghamal*) vix inveniatur a Latino interprete pro peccato poſita; præterquã ex ratione, qua activè ſignificat iniquitatem, & tyrannidem, quę aliis dolorem infert; certè pugnat cum illa ſuperiori ſententia Eliphaz, qua nitebatur probare luteum, & corporeum hominem non poſſe non eſſe peccatis obnoxium, nam ipſi luto & pulveri, atque humanæ conſtitutionis ſordibus ingignitur, inhæretque penitus peccandi initium, & fomes, peccatorúmque tinea, & vermis, quibus roditur, & exedimur.

Philippus.

Præcedẽs expoſitio non probatur.

עָמָל

Secunda expoſitio coactior.

Alii hæc ad præcedentia referunt, & jungunt cum illis armatis, ſitibundiſque latronibus, quorum injuriæ & deprædationes non ſint in terram referẽdę, quòd deſerta ſit, atque ſylvis & nemoribus interclusa, multiſque latibulis & ſpeluncis latrones foveat, & contineat, unde cõmodè in finitimas regiones excurrant; non enim hoc ex humo, neque ex terra initium habet, ſed ex divina providentia atque vindicta, quæ hoſtibus atque latronibus poteſtatem faciat impios omni cõtumelia & ſupplicio afficiẽdi. Senſus paulò coactior.

Græci longè aliter ſuam lectionem accipiunt. *Non produet de terra labor, neque de montibus germinabit moleſtia.* nam Olympi. & Chryſoſt. ita accipiunt, ut his verbis tacitè Iobum conſoletur in hanc ſententiam; Minimè decet te confici, quòd ęrũnis afficiaris, homo cùm ſis; non enim terra, neque montes, aut ſaxa, quæ ſenſum non habẽt, dolorem, & ærumnas pati poſſunt; proprium itaque hominis eſt ęrumnis vexari. quare rectè ſubjungitur, *Homo naſcitur ad laborem.* Hæc certè interpretatio probabilis; & quæ valde mihi placeret, niſi ſuperioris increpationis acerbitas hanc conſolandi rationem tam citò adhibitam ægre admitteret.

Paulò aptior interpretatio Græcorum. Olympiodorus Chryſoſtomus

2 — Expoſitio optima.

Quartò tandem loco potior atque ſimplicior ſenſus erit, & orationis continuatio cohærentior, ut tamquam proverbialis quædam ſententia nunc ſubjungatur ab Eliphaz, qua tollat caſum, aſſeratque divinam erga res humanas & impiorum ſupplicium providentiam: quę videtur profectò fuiſſe mens noſtri interpretis cùm explicationis gratia tranſtulit, *Nihil in terra ſine cauſa fit*; quaſi diceret: Non caſu mala nobis accidũt, neque ex terra germinant, ut ſolent herbæ nullo jacto ſemine; pullulant enim ex noſtrorum peccatorum ſemine; nam (ut ſupra diximus) qui ſeminant peccata, metunt dolores; non immeritò, nõ fruſtra affligimur. Nũc ad ſingulas partes.

Peccata ſunt ſemina ſuppliciorum.

In priori ergo hemiſtichio, ſic legimus in fonte. *Sanè non egreditur* (naſcitur, procedit) *de pulvere dolor* (afflictio, ærumna, labor, iniquitas, perverſitas, ſed hoc loco pro pœna.) Illud vero *de pulvere*, videlicet tenuiori & leviori, qui in terrę ſuperficie volutatur, acceptũ eſt ab interprete pro externa cauſſa levi, facili, & quę in nobis non eſſet. in hanc ſententiam; Noli exiſtimare noſtrarum ærumnarum cauſam externam, & levẽ eſſe; ſordes iſtas, in quibus jaces, non ex pulvere externo contraxiſti

xisti, sed ex te ipso & latente, atque occulta tui pectoris sentina nunc procedunt.

In secunda parte, *Et de terra*. propr. terra rubra, argillossa, quæ aliquando idẽ est, quod supra *pulvis. Non oritur*. (verbum idem quod supra, *non nascitur*, germinat, procedit, prodit) *dolor*. primo loco *Aven*, nunc, *Ghamal*; idem quod supra afflictio, ærumna, lassitudo, labor, malum, calamitas. vox ergo *doloris*, non tam ad sensum & morbum pertinet, quàm ad calamitates; &, quæ sunt caussa dolendi, ærumnas; quo modo etiam, licèt ab alia radice, accipitur Isai. 53. **Vidimus eum virum* * *dolorũ & scientem infirmitatem*. Psalm. 31. *Multa flagella peccatoris*. Hieronym. *Multi dolores*. ait ergo Eliphaz nullum esse *malum* pœnę *in civitate. quod non faciat Dominus*. idque propter nostram culpam puniendam. quod si in universum intelligat pœnas omnes ad supplicium peccati pertinere, verum dicit; nam ad originale saltem revocãtur omnes ętumnæ: & qui *dolores nostros portavit*, pro peccatis doluit, non suis; certè nostris. At verò si de peculiari & proprio peccato intelligat; fallitur Eliphaz: nam aliquando tribulatio non est ad peccati pœnam; licèt frequentissimè quidem ita eveniat, ut Eliphaz asserit; nam mala, quæ videntur ex terra nasci, ut locusta, Bruchus, & sterilitas non sine caussa, neque sine semine nascuntur; nostra videlicet scelera semina sunt, quæ in hoc mundo, velut in terra excipiuntur, & divinæ justitiæ ardore, velut sole desuper urente fit seges nostrorum suppliciorum; sicut Adam dictum est de spinarum procreatione, *Maledicta terra in opere tuo* (OnKelos, *Propter te*) *spinas & tribulos germinabit tibi*. quasi diceret. Nõ casu germinabit, sed eo fine, ut tibi nocumento, pœnæ, supplicio sit; ut opus hoc naturæ, sit opus intelligẽtię, & nihil in terra sine caussa fiat. Theodotio peccati caussam clariùs expressit; *Maledicta terra in transgressione tua*. Quid, quòd neque cniphes, neque muscæ nascuntur ex terra, nisi Dei jussu, & virga justitiæ & vindictæ symbolo contingente pulverem terrę? Neque solũ in terra: cùm etiam cœlestes impressiones ex nostris peccatis efficiantur; nam ex nobis ipsis, nostrisque moribus corruptissimis vapores excitantur, qui in tetras, & horrificas nubes coguntur, & maximas turbulentissimásque tempestates, ignem, sulphurem, grandinem, spiritum procellarum desiniunt. vide omnino. 1. Reg. 12. cùm enim Dominus ingẽtia tonitrua edidisset, pluviámque nocivam, & tempestatem commovisset, dixit Samuel ad populum; *Nolite timere; vos fecistis universum malum hoc, verumtamen nolite recedere à tergo domini*. Non igitur casu punitur impius; sic commeritus ipse est; sic decernit Deus; nam *quis est iste qui dixit, ut fieret Domino non jubente? Fecit Dominus, quæ cogitavit; complevit sermonem, quem præceperat à diebus antiquis: destruxit; & non pepercit*.

Margin: אָוֶן · עָמָל · Dolor dicitur caussa doloris. · Isai. 53. 3. · *Bien se echava de ver que vivia penado · Psalm. 31. 10 · Isai. 53. 4. · Genes. 3. 17 · OnKelos · Theodotio. · Exod. 8 · 1. Reg. 12. 20. · Threnor. 3. 37 · Threnor. 2. 17

VII. *Homo nascitur ad laborẽ, & avis ad volatum.*

1. *Quatuor viæ connectẽdi hanc sententiam cũ antecedẽtibus minus apta.*
2. *Optimus nexus cum antecedentibus Divitiæ festinanter acquisitæ facile dilabuntur illæ optimæ, quæ labore cõstant.*
3. *Digressio ad inertia ditatum cum paraphrasi Psal. 12*
4. *Particula, Et, multiplex usus in sacris.*
5. *Multiplex inter Hebraizãtes nominis Avis significatio, & interpretatio Interpretũ etiam Latinis varietas Multa interim de humanis miseriis, & de impiorum superbia, & interitu.*
6. *Naturalis hominis labor, quem fugere non potest.*
7. *Alacriter arripiendi labores Sectari, aut sectatur in sacris quid.*
8. *Per patientiam volamus ad capiendum præmium Explicatus David.*
9. *Avis in malum. & quid propr. in Hebræo. Explicatus Salomon in Cant.*
10. *Avis pro Dæmone & quare. Serpentes alati quis multa ex prophanis Explicatus Moyses, & Isai.*
11. *Avis pro ærumnis, & quare.*

Divus Thom. sic existimat necti cum superioribus, ut exemplo cõfirmet nihil sine caussa, aut frustra in rebus creatis fieri; nam avis, quòd volare deberet habuit à natura álas, & pennas; at homo quia ratione prẹditus erat, & laborare poterat arte & industria, exquisitáque operãdi instrumenta ipse sibi conficere, nulla habuit à natura, aut arma, aut instrumẽta sibi concessa; proptereáque *homo ad laborem nascitur, avis ad volatum*. Nexus hic Physicus.

Cajetanus vult confirmari, ęrumnas esse peccatorum pœnas, quæ abundè homini suppetunt; nam *ad laborem*, deest ad peccata natus videtur: silicique simillimus est, qui ex levissimo cõtactu, levissimáq;

Margin: I · D. Thomas · Cajetanus.

cauſa percuſſus, ex inflamata concupiſcẽtia ſcintillas emittit ſcelerum, inſtar aviũ volitantes. Senſus durus, & multo cum labore quæſitus. *labor* item pro peccato nõ quadrat huic loco.

Tertiò, ut Iobum acriter pungat; *Homo* (ſupple impius) *naſcitur ad laborem*, & ærumnas ut ſit eadem ſentẽtia cum illo Eccleſiaſ. 39. *Bona bonis creata ſunt; peſsimis autem bona, & mala.* Sed neque nomen *hominis*, neque res ipſa petit, ut ad ſolũ peccatorem reſtringatur.

Eccleſ. 39. 30.

Quartò, Olympiodorus, & Chryſoſtomus quos ſupra adduximus, ut Iobũ conſoletur, quòd ærumnæ illi cōtigerint ex conditione humanæ naturæ, quæ videtur ad labores facta. Sed hęc quoque interpretatio benignior eſt, quàm biliosa & vehemens Eliphaz oratio patiatur.

Tandem quintò, ut notet Iobum divitiàs ſinè labore acquiſiviſſe, non tamen ſine iniquitate, quaſi dicat; Hac de cauſa ingenti ſupplicio affectus es à Deo, quòd ſine labore, & laſsitudine divitias comparare volueris, & nullo tuo diſpẽdio, aliorum verò detrimento, & jactura repentè dives effectus fueris: cùm tamen homo ita natus, damnatus potiùs ad laborẽ ſit, nihil ut ſine labore, & ſudore comparare debeat. ſed tunc tandem *beatum* ſe exiſtimare, *benéque ſibi futurum* polliceri poſsit, *cùm labores manuum ſuarum manducaverit*. Sẽſus hic contemnendus minimè eſt, tum quòd inſtituto Eliphaz, & toti orationi congruat; tum quòd ſimilibus aliis ſacræ Scripturæ ſententiis, cũ de divitibus ſermo incidit, confirmari poſsit Prover. 13. *Subſtantia feſtinata minuetur quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur*, id eſt, quę feſtinatò ſine prævio labore, & induſtria, vel ex Hebræ *quæ ex vanitate*, nulli labori & merito debitæ, & innitentes facultates acquiruntur, non erunt ſtabiles, minuentur: minùs dicit, quàm ſignificat; amittentur facilè; quæ autem labore manuũ, propria videlicet induſtria paulatim acquiruntur, & congeruntur, diuturnæ erunt, augebuntur. Quòd verò cum illa feſtinatione conjuncta ſit iniquitas, & rapina; cum iſto verò lento manuum labore, comes adſit juſtitia & innocentia, indicat lectio Septuaginta, *Subſtantia feſtinata cum iniquitate minor fit; congregans autem ſibi cum pietate multiplicabitur*. & Proverb. 20. *Hæreditas, ad quã feſtinatur in principio, benedictione carebit*. & rurſus cap. 28. *Qui feſtinat ditari, non erit innocens*. videlicet vel quia peccat, dum ſine labore ex aliorum laboribus, & induſtria diteſcit; vel quia in ea re *non erit innocẽs*, id eſt impunitus. Ab hac voluptuoſa, & planè ſordida diteſcẽdi ratione longè abfuit Iob, cùm de ſe ipſe teſtetur. c. 31. *Si lætatus ſum ſuper divitiis meis plurimis, & quia plurima reperit manus mea*: nã *manu* ſua, opera, induſtria, ingenio, & honeſtiſsimo labore locupletatus fuerat, atque id juſtam lætãdi cauſam ſubminiſtrare poterat, nam *Dei donum eſt, ut comedat, & bibat quis de labore ſuo*. ut de Iacob Sapiẽtia teſtatur (nam Patriarcharum ſanctorum divitię non fuerunt ſordidę, & immeritę, ſed labore, & merito comparatę) *Honeſtavit* (locupletavit; honeſtas enim in ſacris, non rarò pro divitiis) *illũ in laboribus* (propter labores) *& complevit labores illius*; completos, perfectóſque effecit, abſolvit; videtur enim res una integra fieri ex labore & divitiis; cum divitiæ ſine labore nõ habeant debitum & naturale initium, & fundamentum, vnde exurgere poſsint: neque labor ſine divitiis & præmio debitum & congruentem finem & abſolutionem. quæ igitur ſine labore ſunt, nullo ſolido fundamento fulciuntur, facileque concidunt & diſsipantur. Sanè, ut argutè obſervavit Bernardus ſermone. 4. ad fratres. *Homo* creatus *non fuit ad laborem*, nam dives creatus eſt; at cùm opibus & ornamentis ſuis ſpoliatus fuerit, non niſi egenos, & miſeros filios generat. *naſcũtur* igitur in ſumma egeſtate *ad laborem*, & qui in peccatis concipimur & naſcimur, ad pœnas & labores naſcimur. Sic quicumque Adami filius rogatus, quis, qualis ſit? id Zachariæ reſpõdet, *Homo agricola ego ſum, quoniam Adam exemplum meum ab adoleſcẽtia mea*. Septuaginta pro *exemplo* dixerunt, *Quia *homo genuit me*. Propterea iis, qui ſe velint laboribus ſubducere, & deſidem illam atque voluptuariam vivendi rationem conſectari, imprecatur David Pſal. 9. *Conſtitue domine legiſlatorem ſuper eos, ut ſciãt gentes, quoniam homines ſunt*, ad labores & ærumnas damnati, & nati.

Sed libet paululum in hanc ipſam rem digredi. in quam eſt bona Pſalm. 72. pars, vbi perſtringuntur hujuſmodi voluptuarii divites, qui labori & honeſtati, quaſi homines non eſſent, nefarium bellum indixere. *In labore hominum* (hominis, *Enos*,

miſeri

2 Quæ divitiæ ſtabiles, quæ fallaces.

Pſal. 127. 2.

Prov. 13. 11.

LXX

Prover. 20. 21.

Prov. 28. 20.

Iob. 31. 25.

Eccl. 2. 10. 24.

Sapien. 10.

Bernardus

Zach. 13. 5.

LXX

*Hijo legitimo de un trabajador, y su legitima son la hoz y el açada.

Pſalm. 9. 21.

3 Paraphraſis Pſal. 72. 5.

miſeri, calamitoſi. quaſi ipſi miſeri & *Anaſim*, non eſſent; quaſi non eſſent ejuſdem cum calamitoſis hominibus naturæ cōſortes) *non ſunt* (per Hypallag. labor non eſt in eis, nullius labores participes ſunt) *& cum hominibus.* (Hebræ. cum *Adam*, appellativè, cum aliis hominibus ex terra formatis, & confractioni, atque contritioni expoſitis. vel, cum alluſione ad Adā primum hominem, cui dictum eſt; *In ſudore vultus tui veſceris pane tuo*) *non flagellabuntur. Ideo tenuit eos ſuperbia* (Hierony. **Ideo nutriti ſunt ad ſuperbiam.* Propr. *Superbia eorum *ligavit eos*, id eſt, velut torques ornavit: ſed non torques, ſed catena, quæ illos tenet vinctos & æternis cruciatibus præparatos; in collo rigido, in pectore prominenti & tumenti relucet, velut torques, ſuperbia) *operti ſunt iniquitate* (induti videlicet veſte talari ex injuriis, & iniquitatibus tota contexta circumquaque veſtiti, Hierony. *Circumdederunt ſibi iniquitatem*: veſtem nō murice tinctam, ſed aliorum vermiculorum longè apud Deum pretioſiſſimorum, videlicet pauperum & innocētum ſanguine) *& impietate ſua: Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum* (exugunt ſanguinem, exorbent tenuiores, comedunt pauperes populi; hęc illorum ſagina, *prodit*, erumpit, *Rebientan de puro gordos, y hartos de hazer mal.* vel prodit iniquitas, latere non poteſt; relucet in illorum oculis, fronte, facie, impietas; niteſcunt præ impietate; qua pleni ſunt. Hierony. *processerunt a pinguedine oculi eorum*. videlicet oculi laſcivi, impudentes, ſuperbi, irati, indices pravorum affectuū videtur ex ſuis ſedibus diſſilire in res externas, quas vident & concupiſcunt) *tranſierunt in affectum cordis* (id eſt, eò uſque proceſſerunt, ut non contenti pręſentibus novas ſibi omnis generis voluptates confingant, & novis deſideriis ęſtuent; Pro affectu cordis, in Hebræ. **Pictura, imaginatio*, ut corde fingunt, & pingunt, ita exteriùs exequuntur. vel, omnia ex votis illis ſuccedunt. vel, multò meliùs atque felicius illis evenit, quàm cogitare, aut deſiderare potuiſſent, ultra affectum, ultra deſideriū **tranſeunt*) *iniquitatem in *excelſo locuti ſunt* (id eſt, de excelſis, de cęleſtibus, de Deo; vel ſuperbè, arroganter, efferunt, & extollunt ſe loquentes,) *& lingua eorum tranſivit in terra* (nemine illis aut repugnante, aut contradicente, nemine illorum verbis, & linguæ aditum, & tranſitum liberum prohibente) *ideo convertetur populus meus hîc* (claudunt omnes illorum latus, ingenti comitatu ſtipati incedunt, & omnes ad eorum comitatū ſe convertūt) *Et dies pleni invenientur in eis*, (pleni ſupple calicis, epulàtur quotidie ſplēdidè; aliiſque, qui ſibi adulantur, & obſequuntur propinant fœcundos calices) *veruntamen propter* (juxta) *dolos, poſuiſti* (laqueos, decipulam) *eis* (quidquid mundus de illorum fęlicitate ſentiat, miſeri ſunt; & pedes iam immiſerunt in laqueos, quos illis compoſuit divina vindicta) *Subitò defecerunt, perierunt propter iniquitatem ſuam* (quod hîc Eliphaz exprobrat Iobo) *imaginem ipſorum ad nihilum rediges* (quaſi dicat, *maledixiſti pulchritudini ejus*; quæ non eſt ſolida, ſed falſa, ſed imaginaria, ſed umbratilis.)

Geneſ. 3. 19

Hieronym.

*Olvidaſe de quien fue ſu padre, y aſsi ſe crian regalados, y engreydos.

*Echaroſe al cuello una cadena reſplandeciēte de ſobervia

Hieronym.

Hieronymus

* Todo les viene como pintado, y como lo ymaginan y deſſean aſsi lo ponen por la obra, a pedir de boca

* Su dicha y proſperidad corre mas q̄ ſus deſſeos

* Hablan de ta a squera-

4

Particulę, Et uſus, & proprietas.

Et avis. Particulæ copulativæ, *Et*, multiplex eſt uſus in ſacris Litteris, ſolet enim eſſe nota ſimilitudinis, túneque videtur ſumi in rigore copulandi; nam conjunctio utramque partem enuntiationis ita conjungit, ut partes ambas, ſimiles in veritate efficiat, ut infra. cap. 34. *Auris verba probat, &* (ſicut) *guttur. eſcas dijudicat.* Mat. 9. *Omnis igne ſalietur, &* (ſicut) *Omnis victima ſale ſalietur.* id eſt omnes homines, juſti præſertim, & prædeſtinati igne tribulationum condientur, ſicut ex præcepto Levi. 21. 21. in omni victima debet ſal adhiberi. Solet etiam particula copulativa eſſe nota diſſimilitudinis, quaſi dicas, alioqui; vel attamen, ſicut particula adverſativa. Gen. 6. *Non permanebit ſpiritus meus, in homine in æternum. eruntque dies illius &c.* id eſt; ſed erunt dies illius. Gen. 4. *Fuit Abel paſtor ovium &* (veruntamen, at) *Cain agricola.* Prover. 2. *Qui recti ſunt habitabunt in terra, impii verò* (Hebræ. & impii) *de terra perdentur.* denique poteſt ſimpliciter accipi ita, ut jungat duas partes, & augeat ſenſum prioris. quibus omnibus modis poteſt præſenti loco ſervire, ut jam conſtabit.

Iob 34. 3

Marc. 9. 49

Geneſ. 6. 3

Geneſ. 4. 2
Prov. 2. 21

5

Et avis ad volatum. Ingens eſt de hujus hemiſtichii ſenſu inter interpretes concertatio, propter dictionem, (*Avis*) cui in fonte ſubeſt (*Reſeph*) & ſic habetur. *filii Reſeph volant*, vel, *Elevant ſe volando.* Hebraizātes verò vertunt, *Prunam*, aut, *carbonem accenſum*, *ſcintillas, avem, Dæmonem.* Magna inde interpretationum, & ſententiarum varietas.

רשף

Et primò quidē Latinus interpres Habac.3. vertit, *Diabolum. Egredietur diabolus ante pedes ejus.* quo loco Hieron. ex Hebræorum sententia asserit, *Reseph*, esse nomen principis Dæmoniorum, sicque dictum, quasi avem; propter nimiam celeritatem, & discursum quoquo versùs. & sic R. Salomon hîc dixit, *Filii Dæmonum elevabunt volatum*, ut hic sensus surgat; Homo natus est ad laborem, & humiliationem, ut labore fractus & debilitatus fastū deponat: et *filii Dæmonis superbientes volare nituntur, volant, extolluntur, elevát sese, è rapto vivere volunt, non labore, & sudore, sed instar aviū, quæ neque serūt, neque metunt, & tamē pascit cœlestis pascit illas.

Habac. 3. 5. Hieron. R. Salomon.

*Nacio el hõbre para trabajar, y baxar el lomo Y el hijo del diablo echalo por alto y alçase a mayores

Secundò, illam etiam vocem aliquādo Vulgatus vertit *ignem*. Psalm. 77. *Tradidit grandini jumenta eorum, & possessiones eorum igni*, id est, fulminibus, fulguribus. & Cāt. 8. *Lampades.* quare Hebræi dicunt *Reseph*, significare carbonem accensum, aut prunam. Et Rabbi Mardochai in suis cócordantiis, propria, & metaphotica hujus vocabuli significata enumerat hoc ordine, atque his verbis, *Pruna, Carbo accensus, Tæda. Lampas. & per translationem Ferrum sagitta. Aegritudo calida, Febris calida instar prunæ, quæ citò interficit, ut pestis.* Deut. 32. *Exurētur fame & cōsumētur (Reseph) ardore.* Hoc ergo loco filii *Reseph*, id est, filii ignis, aut prunæ, ut Regia vertit, intelliguntur impii digni igne, & gehēna: sicut *filius mortis* dicitur dignus morte. Quare hic sensus fiet; Impius ad laborem, & cruciatum natus est (*Nā Diabolo & angelis ejus paratus est ignis*) in quem cadet tandem, quātumvis nunc elevet se, & volet, atque volatu ex dolorum laqueis, & malorum pœnis avolet, & sese eripiat.

Psal. 7. 48. Cant. 8. 6. Rab. Mardoc. Deut. 32. 24. Regia. Matth. 25. 41.

Sed tamen per filios ignis, aut prunæ intelligi debere scintillas genitas, & prosilientes ex igne, est plurimorum cósensus, R. Abraham, & R. Levi in comment. Thargum. Pagni. Vatabl. Isidot. Clarius. Biblia Guarini. Hæc lectio duplicē quoque habet explicationem. primam, *Homo ad laborem natus est, & scintillæ volant.* ut dū laboraret, & terram ligone verteret, lapidesque cōfringeret, scintillas ex lapidibus & silicibus extunderet. ingentis laboris opus Secūdam; *Homo natus ad laborem*, quo fructum sibi, & victum compararet, sicut enim ictibus cum labore eliciuntur ex lapidibus scintillæ, ita etiam cum labore terræ fructus percipiēdus est. Thargum dixit, *Filius hominis ad laborem natus est, & finis ejus tamquam scintillæ, quæ saltant ex prunis, & elevant se, ac si volarent.* id est, Miser, & ærumnosus homo ad laborem natus est; licèt enim videatur in oculis aliorum hominum vivere, lucere, splendere, scintillare, sed facilè igniculus ille, levissimúsque splendor evanescit, & extinguitur: non aliter atque scintilla, quę in medio ascensu evanescit, neque ex sublimi volatu majus emolumentū habuit, quàm quòd in omnium oculis extincta est. sic fulgetra sulphurea, quæ volantia pueri appellát, acceptus in sulphureo pulvere igniculus in sublime evehit, ut in omnium oculis extinguantur, & pereant; & vulgi proverbium, & fabula fiant. His præterea accidit, ut cùm brevissimo, & levissimo vitæ, & fælicitatis splendore scintillis similes sint; sed morientes tamē solem deficientem referant, quem nemo aspicit, nemóque illum sermonibus vsurpat, nisi cùm defectum & tenebras patitur.

Qui filii ignis. R. Abraham. R. Levi. Pagninus. Vatablus. Clarius. Biblia Guari. Thargum. Impii similes fulgetris volantibus.

Tertiò, vocem illam (*Reseph*) Vulgatus vertit *Avem*, tum hîc, tum Deut. 32. *Devorabunt eos aves.* cósentit etiam R. Moys. hoc loco, & Septuaginta, *Pulli autem vulturis aptissimè volitant.* Complut. *Pulli aquilarum*, sumentes speciem, quæ volatu excellit, pro genere ejus. Symmach. *Filii volatiliū attollunt pennas.* Aquila *Filii volucris.* idem quoque agnovit Hieronym. Psalm. 75. nam ubi Septuaginta dixerunt, *Confregit potentias arcuum*, Hierony. legit *Volatilia arcuum* id est, sagittas splēdidas instar prunarum, pennatas, celeres, volātes instar avium. denique in ea voce agnoscūt Hebręi celeritatem quamdam ex volatu, ut supra ex iisdem Hebræis asseruit Hieronym.

Impii similes soli deficiēti. Deut. 34. 24. R. Moys. LXX. Complutens. Symmach. Aquila. Hierony. Psal. 75. 4.

Hinc jam multiplex conficitur sensus. Primò secundùm Chrysostomum, & plerósque Latinos; Naturale est homini laborare, sicut avium generi volare; naturale quoque mortalibus est victum sibi cū labore, & sudore parare, sicut è contra avis nullo labore alienis fruitur agricolæ laboribus; est ergo similitudo quædam cum dissimilitudine juncta in hanc sententiam; Neputes, o Iob, alienas esse à te ærumnas, homo cùm sis; neque verò te in his calamitatibus despicias; non enim minor de te generali omnium provisori Deo cura est, quàm de avibus, quibus

6 Chrysost.

neque laborantibus, neque metentibus liberè tantùm volantibus,& quaſi per otium canẽtibus victum quotidianum impendit benigniſsimus creator,non enim vel ærumnoſum hominem minoris æſtimat, vel canoram aviculam pluris facit. Ergo ne te deſpicias, quem Deus nõ deſpicit. Similiter argumentatur Chriſtus dominus Matth.10. à minori, *Nonne duo paſſeres aſſe veneunt? Nolite ergo timere; multis paſſeribus meliores eſtis vos.*

Math.10.29

Secundò,quod etiam indicat Chryſoſtomus,videtur ſimilitudo in eo poſita, quòd homo nequeat ſubterfugere laborem,cùm nõ ſit è genere volucrum, quæ volatu ſibi conſulunt,& vincunt laqueorum,viteque diſcrimina:ſicut à Sapiente Scriptum eſt,*Fruſtra jacitur rete ante oculos pẽnatorum.* & Hoſeæ.11. *Avolabunt quaſi avis ex Aegypto.* & Pſalm.138.*Si ſumpſero pennas meas diluculo, & ambulavero in extremis maris.* quod ad declinationẽ periculi pertinet;id eſt,Si velim fugere inſtar volucris pennatæ.niſi fortè pennas avis, vela navis intelligat,nominibus,rebúſque ipſis inter ſe colludentibus:nam parùm diſtãt avis & navis;atque ſicut illa pennas, ita & hæc vela dat ventis, atque vtraque volat,fugítque velociſsimè. Homo ergo (inquit eliphaz)fruſtra tentabit ęrumnis atque doloribus,& mille caſuum laqueis ſe ſubducere:non enim poterit avolare neque omnino evadere.ſimili dicendi ratione dictum eſt ab Iſai.*Ecce tribulatio, & tenebræ,diſſolutio,& anguſtia; & caligo perſequens; & non poterit avolare de anguſtia ſua.* id eſt,nullum habebunt miſeriarum perfugium.

Chryſoſt.

Proverb.1.17
Hoſ 11 11
Pſal.138.9

Iſai.8.22

7

Greg.li.6.c.6.

Tertiò, Gregor.& Philipp.alacritatem quandam,& patientis animi conſtantiam in ſuſtinendis laboribus impetari exiſtimant;Homo (inquit) alacriter ſe dedat patientiæ,& convolet ad arripiendos labores,ſicut avis naturali quadam voluptate volatui ſe committit.Quod etiam Paulus præcepiſſe videtur Timotheo; nam inter alia ſic jubet;**Sectare patientiam, manſuetudinem.* verbo *ſectandi*,vehementia, ſtudium,alacritas importatur,eſt enim Græcum (*Dioco*) non ſolùm ſectari, ſed etiã illo modo perſequi,& inſequi, ut veſtigare & inquirere diligenter & ſtudiuſe videamur. cùm videris ſuſtinentiæ, patientiæque materiam convola ad illam, arripe,tibi è manibˀ elabi ne permittas. Simi

Alacritas in amplectẽdis laboribus.

1 Ad thimo. 6.11.
*Buſca ocaſiones de padecer.
Quid ſectari, aut ſectator, in ſacris.
διωκω

lem in voce *ſectandi*,aut *ſectatoris* vim, ab alio licèt themate, agnovit Chryſoſtomus ſuper id ad Titum.2. *Qui dedit ſemetipſum,ut mundaret ſibi populum acceptabilem ſectatorem bonorum operum. Sectatorẽ* (inquit) *hoc eſt,magna cum alacritate,atque ingenti ſtudio & animo, virtutis opera capeſſentem.qua in re vehementia quadam adſit,neceſſe eſt.* Neſcio quid etiam cum volatu, & avium natura conjunctum videtur Gregorius agnoſcere in illa Pauli ſententia.2.Corinth.4.*Licèt is,qui foris eſt,noſter homo corrumpatur,tamen is,qui intus eſt, renovatur de die in diem.* *Quia*(inquit Gregor.) *inde mens ad ſumma evolat,unde caro in infimis duriùs laborat.* & Chryſoſtom. eo loco ſic rogat; *Quo pacto renovatur?* reſpondet; *Fide, Spe, animi promptitudine.* addit Ambro. *Anima ope futuri præmii renovatur; & corpori corruptio hæc proficit ad immortalitatem merito animæ.* Igitur hæc quoque ſententia hinc conſurget; Homo naſcitur ad laborem, & avis ad volatum;utrique verò finis vltimus aut victus,aut vitæ fælicitas eſt. Homini ergo labor non eſt finis, ſed mediũ ad victum,& vitæ tranquillitatem cõparandam,ſicut avi volatus finis nõ eſt, ſed inſtrumentum à natura datum, quo prædam & victum ſibi ſuíſque pullis conquirere poſsit; ergo homo patienter, quicquid laboris eſt ferat, quò meliùs ad futurę vitæ & beatitudinis præmia evolare poſsit.

Chryſoſt.
Ad Tit 2.14.

Gregor.
2.Cor.4.16

Chryſoſt.

Ambroſ.

Neque ſine obſeruatione prætereundum,verè atque appoſitè dici per patientiam convolare ad beatitudinẽ. nõ enim tantùm per patientiam ſenſim,& pedetẽtim ad ſuperna gaudia accedimus, juxta id**Euntes ibant,& flebant mittentes ſemina ſua.* nam illa *eundi* repetitione, peculiaris quidam affectus, & in ambulando tarditas triſtibus atque lugentibus conveniẽs ſignificatur;ſed etiam paulò celeriùs, & alacriùs more gaudentium; cùm Scriptũ ſit, *Ibant Apoſtoli gaudentes à conſpectu concilii,quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.* Currimus etiam, ſicut ait Paulus. *Per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen.* neque verò currimus ſolũ, ſed volamus jam,atque laborum & ęrumnarum pennis ſubvehimur in ſublime, cùm hîc dicatur non aliter homo comparari ad laborem, quàm avis ad volatũ. Mirabilis hæc celeritas, qua in ſuperna conſcendimus volatu perniciſsimo,reno

8

Pſal 124.6
*Yvã paſſo ẽtre paſſo, como podia vna gente llorosa y afligida.
Vt quis per patientiã & labores ad pręmia cõvolet.
Acto.5 41
Hebr.12.1

vati

vati (ut Paulus loquitur) sicut aquila novis pennis novarum pænatum, indicatur Psalm. 15. *Sanctis, qui in terra sunt ejus, mirificavit omnes voluntates meas in eis; multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea acceleraverunt.* Nam in quibus Deus beneplaciti sui, & caritatis voluntatem declarat, multiplicátque *infirmitates* laborum, persecutiones, ærumnas (juxta Augustinũ, Basilium, Theodoret. Euthymium) hi, inquã, *accelerant* ad superna, & ad cursum strenuè & gloriosè conficiendum. Rectè igitur Apoc. cap. 12. cùm adest teterrimus draco devorare, & persecutionis virus evomere paratus, *data sunt mulieri* (videlicet Ecclesiæ & fidelibus) *alæ duæ aquilæ magnæ, ut volaret in desertum locum suum,* sibi paratum à Deo. Tum etiam Paulus externis malis *renovatus,* interiùs, velut volucris cœli, *in cœlis conversatur.*

Psal. 15. 3. 4
August. Basil. Theodoret. Euthym.
Apoc. 12. 14
1. Cor. 4. 16
Philip. 3. 20

9

Ex his omnibus cùm nihil planè contemnendum sit, ut quę utilia sint, & pietatem promovere possint, neque omnino à loci hujus contextu & sententia aliena videantur; sed tamen ultimo loco subjiciam, quod fortè cõtextui, atque etiam originali vocabulo congruere maximè videbitur. *Avis* ergo hoc loco neque simpliciter, neque in bonum accipi debet; neque ea omnino vox in bonum sumitur in Scriptura, ubi subsit *Reseph.* & cũ ignem, avem, morbum ardentem, sagittã significet, certè videtur unico significatu comprehendere id, quod volãdo adurit, vel adurendo discurrit, & volat. Habetque cognationem cum, *Saraph,* quod est exurere, aut succendere, & celeritatẽ etiam affert volatui similem, ut inferiùs dicam. In malum verò accipi subjectis exemplis constabit. Deut. 32. *Devorabunt eos aves,* id est, comburẽtur ignitis avibus, vel peste, aut carbunculis malignis, quæ lues volet celeriter, & omnia pervagetur, & perdat. pejus aliquid intellexit Onkelos. *Inflati erunt fame. & comestī ab avibus, & vexati ab spiritibus malis.* Psalm. 75. *Potentias arcuum;* id est, splendentes sagittas, potenter & celeriter discurrentes, transfigentes subitò. Habac. 3. *Egredietur Diabolus.* indicatur in egressu volatus, & celeritas; in Diabolo lues mortifera omnia exurens, & sacro igne succendens. Psalm. 77. *Possessiones eorum igni.* id est, fulmini, quod volando adurit. Cant. 8. * *Lampades ejus, lãpades ignis.* pertinacia æmulationis, & Zelo

Avis in malũ & quid propriè.
שָׂרַף
Deut. 34. 24
Onkelos
Psal. 75. 4.
Habac. 3
Psal 77
Cant 8
* Del fuego de los celos salẽ vnas grandes llamaradas, y unos repentinos impetus desapoderados.

comparatur lãpadibus, aut fulgetris, aut coruscationibus maximarum flãmarum, quæ celeriter se produnt, & exurgunt mirabiliter, vimque suam momento explicant. Et cùm alibi, quàm in prædictis locis, non reperiatur ea vox in Scripturis, cogimur etiam hoc loco in malum accipere, & eleganter cohęrebit cum prima parte; ut sit humanę miseriæ amplificatio; Homo ad laborandũ, & operandũ molestiam, & lassitudinem natus est, & insuper circa illum circumvolãt mala, & aves molestissimæ & nequissimæ illius capiti involitãt.

Sed pro quo nã hæc mala avis accipiẽda est? Primò potest accipi pro Dæmone; nõ quidem eodem sensu, quem supra indicavimus, sed ut augeat humanam miseriam, Homo ad laborem natus est, & præterea Dæmon circa illum volitat, paratus in illum insilire. neque apud quosdam visus est dissimilis omnino sensus illius sentẽtiæ, *Orate ut non intretis in tentationem; spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* id est ad carnis infirmitatem accedit spiritus inimici promptitudo, celeritas, astutia, studium nocendi, atque ex utroque ingẽs mortalibus periculum creatur. Neque verò inauditum est avis nomen pro Dæmone; morantur enim sicut aviculæ, Dæmonum catervæ in aere caliginoso, qua ratione à Paulo dicuntur *potestates tenebrarum,* & à Christo domino *Volucres cœli,* atq; potest hoc loco esse pulchra allusio hujus avis funestę, adurentis, & circũvolitantis, ad serpentes ignitos, qui Numero. 21. dicũtur, *Saraph,* & flatu, aut morsu adurebant; quos pennatos fuisse, & populi capitibus involitasse, quorundã non imperitorum sententia est: id quod ex Isai. 14. colligitur. *De radice colubri egredietur regulus, & semen ejus absorbens volucrem,* quem locum alii legendum putarunt, *Absorbẽs volucris.* ubi Isaias comminatur Philisthęis exitium miserãdũ ab Ezechia pronepote Ozię, foréque ut Ezechias sit velut *Serpens absorbens volucrem,* id est flatu, & saltu, volatu quoque volucres interficiens. Arabia enim, ut Solinus scribit, abundare dicitur alatis serpentibus. quare res hęc Iobo, & ej' amicis, Syrisq; omnibus nota, & familiaris. Tum etiam dicuntur esse apud Rhindacum in Ponto serpentes, qui insiliant pernicioso volatu in volucres, eásque rapiant & deglutiant.

10
Matth. 26. 41
Marc. 14. 38
Ephes. 6. 12
Luc 8. 5
Nume 21
Igniti serpẽtes qui, & quales.
Isai. 14.
Serpentis alati.
Arabia abundãs alatis serpentibus.
Solinus

In Aegy

Aelian. lib. 16 c. 42.

In Aegypto verò ſcorpiones alatos eſſe etiã Aelianus auctor eſt. cujus modi etiã ſunt viperę quædam, quæ jaculorum more, aut inſtar ociſſymorum cometarũ volant. & rapidiſsimè vibrantur, auctoribus Plin. & Aetio. dum de Chenchrite ſerpẽte loquitur; quem, dum ſe ad lædendum parat, ajunt extendere ſe ipſum, ac veluti jaculum vibratum corporibus involare. Rurſúſque idem Plinius hunc ſerpẽtem Iaculum (ſic enim vocant) ex arborum ramis vibrari ſcribit. denique in India plura ſerpentum genera alata reperiri vetus fama eſt. nã de Africa abunde id teſtatur Lucan. cũ de Natrice ſerpẽte, qui in aqua quoq; venenũ ſpargit, atq; de Iaculatricibꝰ illis volucribus, viperiſq; ſic loquitur.

Pli. li. 2. c. 25 Aetius Tetrab. 4 ſermo 1 c. 27. Pli. li. 8 c. 23 Megaſtenes. li. 1 c. 6. & Aelia lib. 9 c. 42.

Luca. lib. 9

Iſai 30. 6.

Et Natrix violator aquæ, jaculíque volucres.

Nõ aliter idem Iſai. c. 30. deſcribit Aegyptum funeſtam, exitioſámque Iudęis; *In terra tribulationis & anguſtiæ leana, & leo ex eis, vipera, & regulus volans.* nam illa Aegypti terra hujuſmodi truculentis belluis, leonibus, baſiliſcis, anguibus, viperis, Iaculis, regulis volantibus, funeſtis, venenatiſque volucribus obſeſſa eſt: quare ſicut illo Iſai. 14. loco avis funeſta, quæ ad volatum ſe comparat, id eſt, ad lædendum, & urendum ſuo volatu, ita etiam Pſal. 90. junguntur *ſagitta volans in die, negotium,* vel peſtis *perambulans in tenebris, & Dæmonium meridianum;* quod etiam ſerpentis, & viperæ inſtar lædit, & mordet diſcurrendo & volando: nam (*Keteb*) à mordendo vel excindendo dicitur, quare *incurſus dæmonii meridiani,* vel morſus, ut Hiero. tranſtulit, eſt ille ipſe *morſus amariſsimus* Deu. 32. qui funeſtis avibus tribuitur, reſpondente utrobique eadem voce originali. neque hæc alarum & volandi tranſlatio incognita eſt Latinis poetis, cũ Lyricꝰ dixerit.

Pſalm 90 5

קֶטֶב

Horat. li. 2. Saty. 1.

Seu me tranquilla ſenectus expectat,
Seu mors atris circumvolat alis.

II

Quod ſi non dæmonem, neque ejuſmodi nocturnas aves intelligas, certe licebit ęrumnas, calamitates, dolores acerrimos, urentes, mordentes, conficientes vitã humanam, & in hominem ſtatim, atque editus eſt, involantes, ejuſque capiti inſidiãtes intelligere; nam hæ obſident & circũveniũt vitam humanam, & adunco roſtro pungunt, atque dilacerant. Et tu, o Iob (inquit Eliphaz) cùm hæc ita ſint, exiſtimabas te jucundè & tranquillè divitiis ſine labore partis fruiturum? dediſti certè jã pœnas meritiſsimas, & clarè perſpicis cauſam illam, ſine qua nihil in terra fiat.

VIII. *Quam ob rem ego deprecabor Dominum, & ad Deum ponam eloquium meum.*

1. *Multiplex hujus ſententiæ acceptio. Patientia lenitur divina ira, impatientia provocatur.*	*Quid deprecari ex Hebræo.*
2. *Pronomen Ego, emphaſis cauſa. Particula Verumtamen quæ proprietas*	3. *Quid ſit ponere preces coram Deo. Verba quæ motum non ſignificant, aliquando motum capiunt.*

I

DVpliciter accipi poteſt; primò, ut velit Eliphaz aſtruere divinam providẽtiam ſcelerum vindicem; Ego (inquit) agnoſcam Deum judicem æquiſsimum, atq; ejus peculiarẽ erga res humanas providentiã ſuſpiciã, & reverebor, quã etiam ſervat erga res alias. quare ſtatim ſubjungit providẽtiam in metheoris: Vel certè conatur Iobũ adducere, ut reſipiſcat, idq; ſuo exẽplo latẽter ꝓpoſito; Tu, o Iob, de tua ſanctitate ut voles ſentito atq; in tuis iſtis ęrumnis te pro tuo ſenſu, & infirmitatẽ gerito; *ego* (enim) *deprecabor Dominum* (*El*, Deũ fortẽ, qui ſolus potens eſt homines è malis eripere) *& ad Deũ* (*elohim* æquiſsimum judicẽ) *ponam* (Hebr. dirigã) *eloquium* (preces) *meum.* nam qui juſtè irrogat pœnã, nõ niſi prece placari debet. S. S. *Patientia lenietur princeps, & lingua mollis cõfringet duritiẽ,* id eſt rigorem, & ſeveritatẽ prolatæ à Principe ſentẽtiæ. Non diſsimile id. *Laudate Dominum; quoniam bonus eſt pſalmus* (preces utiles) *præcinite Domino in confeſſione.* Non ineptè ſuſpicantur quidã pro, *Exarxate,* quod eſt incipere, aut præcinite, dictũ eſſe à Septuag. *Exadete,* excãtate, avellite Deũ ab ira, quã in vos cõceperat & lenite illũ cõfeſsione: nã ſi veſtra peccata Deũ quaſi incãtatione ad furorẽ cõcitarũt, excãtabitur humili peccatorũ cõfeſsione. Cõfitere igitur (ait Eliphaz) peccatũ tuũ, & da gloriã Deo, deprecatus veniã. *Nã ſimulatores & callidi provocãt irã Dei; neq; clamabunt, cũ vincti fuerint.* ſicut de impio. S. S. *Cũ eſurierit iraſcetur, et maledicet regi ſuo, & ſuſpiciet ſurſum.* videlicet cũ extrema jã clade conficietur, unicũ illud ſubſidiũ quod in Deo placando poſitum erat, omnino comtemnet, atque in Deum regẽmque ſuum, quem precibus, & peccatorum deteſtatione placare debuiſſet, con-

Prov. 25. 15.

Pſal. 146 1

ἐξάρξατε
ἐξάδετε

Iob. 36. 13

Iſai. 8. 21.

vitia & maledicta congeret, & cum oculos in cœlum sustulerit, infensus illud intuebitur, & quòd inde sibi mala immitti sentiat, etiam grave illud sibi persentiet.

2 *Olympiodorus*

Ego. Olympiodor. accipit pronomen hoc explicatum emphasis, & arrogantiæ causa, quasi diceret; Ego gratias Deo agã immortales, quòd non sum, sicut tu, divinæ providentiæ criminator, avarus, rapax, sævus pauperum dilaniator &c. atque hunc sensum videtur indicare illa particula adversativa, *Veruntamen.* Alii accipiunt mitiùs, ut consilium Deum deprecandi videatur suggerere; id quod suaviter & amicè fit in sua persona; quasi diceret: (si tuo ego loco essem, omnino precibus vacarem, & deprecationi meorum peccatorum. & hanc optimi consilii rationem particula illa videtur confirmare, quæ aliquando asserit, vtique, *certè*, id ego mihi tanquam optimum eligerem. est etiam non raro optãtis; Vtinam hanc ego mentem, semper habeam Deũ deprecandi; utinam eandem tu assumas, quę valde tibi salutaris existet. vel tandem tertiò; Cùm te, o amice Iob, omnem patientiæ & honestatis rationẽ contempsisse videam, nihil mihi officii erga te reliquum esse video, quàm ut Deum pro te deprecer, ut te ad se convertat, longéque errantem ad tramitem pietatis revocet.

Particula veruntamen. אולם

Quid propriè deprecari. דרש

Sed si verbum *Deprecandi* urgeamus, in fonte quidem est (*Daras*) quod etiam *Deprecari* vertit Vulgatus Isai. 11. *Qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur.* Propriè verò est quærere, inquirere, ad aliquem se conferre opis, & auxilii implorandi & deprecandi gratia; tum etiam interrogare, vel consilium petere ab eo, qui superior est, vel potentior nobis sit, à qua radice dicitur Genes. 26. *Perrexit Rebecca, ut consuleret* (interrogaret, deprecaretur) *Dominũ*, & Ezechi. 20. *Vt interrogarent Dominum.* Potest ergo esse sensus; Ego potiùs requirerem Deum, & quærerem ab eo humiliter & submissè ærumnatum causam. deprecabor igitur, ut tibi aperiat, quorsum te puniat; tu item quærito, & deprecator idem.

Isai 11.10 *Gene 25.22* *Ezech. 20.1*

3 *Philip*

Ad Deum ponam eloquium meum. Philippus notat, Sermonem in conspectu Domini constituere, idem esse, quod humilem se & patientem Deo prębere. sic ille; *Hoc loquar ante eum, quod humilitatem meam ipsi commendet, non ut me superbia, sicut te, notabilem faciat.* Rectè. licèt quidem *Ponere ad Deum eloquium* idem videatur esse, quod deprecari, dirigere orationem ad Deum aptè, concinnè fundere preces. Quod verò ad Scripturę phrasim pertinet, notandum est, verba, quæ motum non afferunt, posse illum habere apposita præpositione. Psalm. 72. *Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te.* id est, qui fornicando, & idola colendo recedunt à te. Isaiæ 42. *Taceant ad me insulæ.* id est tacentes convertantur, & accedant ad me audiendum. Sic ergo, *Ponam ad Deum eloquiũ*, id est, ad eum confugiam locuturus, & effusurus in conspectu ejus orationem meam.

Verba quæ motum non significant, aliquãdo cũ motu exponuntur. *Psal 72.27.* *Isai 41.1.*

IX. Qui facit magna, & inscrutabilia, & mirabilia absque numero.

1. *Multiplex hujus sententiæ scopus.*	4. *Mirabile, aut miraculũ etiam in naturæ operibus. Quid propriè ex Theologis & sacris.*
2. *Magnus ad molem. & perfectionem.*	5. *Innumerabile respectu nostræ intelligentiæ. Hyperbole multis exemplis ostensa.*
3 *Inscrutabile quid in sacris. & quot modis vertatur à Vulgato. Isaias elucidatus.*	

DEi potentiam, & mirabilitatem ingendo explicat, vel ut terreat, & cõprimat Iobum; quem putat adversus numen insolescere; vel ut deliniat, & consoletur ęrumnosum, & afflictum hominem, proposita divinorum operum magnitudine, *ut memor sit Dei, & delectetur.* vel, ut, saluti, rebúsque desperatissimis medicinã præsentissimam, & sapientissimum medicum ostendat, qui potens sit è malis omnibus eripere; vel tandem, ut providẽtiam statuat in rebus creatis, quam erga res humanas, & impiorum supplicia superiùs indicaverat.

I Quis sit huj' sentẽtiæ scopus.

II 2

Qui facit. Parat, disponit, aptè cõcinnè exquisitè facit, ex proprietate verbi Hebraici. *Magna.* D. Tho. ad magnitudinem molis cœlorum, & syderum refert, quorum, cur tam magna sint, non sit alia causa, quàm voluntas alicujus supremi, sapientissimíque mundi creatoris, & moderatoris. Sed magnitudo quidẽ frequenti' in sacris litteris sumitur, ꝑ quãtitate & mole, quá vocát, perfectionis, sicut Ier. 10

D. Thom. Magnus pro quãtitate molis, & perfectionis. *Ierem. 10.6*

Magnus

Magnus es tu, & magnum nomen tuum. & Psalm. 135. dicuntur, *Sol & Luna, lumina magna*, non quidem amplitudine, & mole, cùm multis syderibus sint minora, sed magnitudine & robore virtutis, actionis, efficacitatis, luminis. quare idẽ in hoc loco sensus, qui Psal. 135. *Qui facit mirabilia magna*. idest insignes quosdam, præclaros, magnificos effectus.

Psal. 135. 7.

Psal. 135. 4

3

Instrutabilia. In Hebr. *Absque scrutatione*. Idest, occulta, & quorum rationes, & causas nõ possit perfectè investigare homo. Septuaginta, *Non vestigabilia*. eadem vox, atque sensus, qui Ps. 144. *Magnitudinis ejus non est * finis*. Prop. Non est scrutatio. Hiero. *Magnificentiæ ejus non est inventio*. illa etiam vox originalis significat *Profundum* infra cap. 38. *Nunquid ingressus es profunda maris, & in novissimis* (Hebr. in scrutatione) *abyssi deambulasti?* itaq; hîc, *Magna absque scrutatione* sunt, profunda immensa, in altissimo ignorationis & inscitiæ nostræ, quasi pelago abstrusa, & demersa, quorum profunditatis non sit finis. quod si ab Eliphaz dicatur, ut Iobũ velit instruere, tam esse profundam divinæ providentiæ atque sapientiæ abyssum, cùm hominem obruit miseriis, ut perspectas habere non possit omnes suæ calamitatis causas, certè erit eadem sententia cum illa Isai. 40. *Quare dicis, Iacob, & loqueris, Israel, Abscondita est via mea à Domino*, (nulla illũ mei cura tangit) *& à Deo meo judicium meũ transivit* (præterit ea, quæ ad meæ causæ absolutionem, & hostium vindictam spectant) *Qui creavit terminos terræ* (præterea que omnia moderatur.) *non deficiet, nec laborabit* (ne putes te ab illo despici, aut contemni, quòd in mundi totius agitandi munus intentus nullum habeat liberũ tempus, quo rebus tuis prospiciat) *nec est investigatio sapientiæ ejus* (te nesciente, scit ille, cujus sapientiæ & potentiæ infinita vis est, quid facto opus sit, in tuis vel ærumnis, vel incolumitate. ille tenet rerũ omnium causas, movet, moderatur.

LXX
Hieronym.
Ps. 144. 3.
*No ay hallar le cabo, ni fõdo, ni suelo.
Iob. 38. 16

Isai. 40. 27

3

4
Gregorius
Naturæ opera miracula.
Psal. 72.
Psal. 135. 4
Augustinus

Et mirabilia. Gregorius de miraculis supernaturalibus accipit, sed forte ad naturæ opera quoque pertinet, de quibus dictum est Psal. 72. & 135. *Qui facit mirabilia magna solus*: statimque subjunguntur creationis opera. sic Aug. tract. 24. in Ioan. ait *mirabiliorem esse grani in terra multiplicationem, quam illã quinque panum*. idémque cũ de miraculis loquitur. 10. de Civit. c. 12.

Quidquid (inquit) *mirabile sit in mundo profectò minus est, quàm totus hic mundus, id est, cælum, & terra, & omnia, quæ in eis sunt sicut autẽ ipse qui fecit, ita modus, quo fecit, occultus est, & incomprehensibilis homini. quamvis itaque miracula visibilium naturarum videndi assiduitate viluerint, tamen cùm ea sapienter intuemur, inusitatissimis, rarissimisque majora sunt*. Sic August. & Nazian. cùm quædam naturæ opera stupenda commemorasset, semel & iterum vocat illa miracula in Præceptis ad virgines.

Nazianzenus

Quis tãdem numerare queat miracula verbi?
Quin etiam in parvis eadem miracula lucẽt.

Dicuntur autem naturę opera mirabilia, quatenus procedunt à divina potentia, quam nos comprehendere nõ possumus ut D. Thomas docuit agens de Spiritual. creat. Sed hoc tamen loco sapienter idẽ D. Thom. addidit, ea dici mirabilia, quæ cum pateant, earum tamen causæ investigari non possunt. Sed certè vis hujus vocabuli ea est in sacris, ut significet nõ solum id, quod admirationem affert ex ignoratione causæ, sed quidquid est abscõditum, & superat vires nostræ intelligentiæ. Iudic. 13. *Cur quæris nomen meum, quod est mirabile?* & Psalm. 130. *Non ambulavi in magnis, nec in mirabilibus super me*. id est, Nõ me extuli ad ea, quę meas vires, aut ingenium superarent. Symma. *In majestatibus, neque in transcendentibus me*. Dilucidè & eleganter Theodoret. *Me ipsum metiebar, & quæ me excedunt, non aggressus sum*. His omnibus modis explicãtur mirabilia. Deus igitur (inquit Eliphaz) magnificentissima opera edit, quæ & vires & intelligentiam nostram longissimè superant.

D. Thomas de Spirit. creat. a. 2. ad 6.
Mirabilia quæ.

Iudic. 13. 18
Psal. 130. 1

Symmachus
Theodoretus.

Absque numero. D. Thom. existimat hoc dictum ad tollendum illorum errorẽ, qui existimarunt res eo ordine à Deo procedere, ut non nisi unicus immediatus effectus à Deo procederet, ab hoc alius, deinde suo ordine serieque universi alii; docet igitur plura à Deo processisse, imò cuncta ab illo immediatè pendere, in quibus ipse intimè adest. subtiliter D. Thomas. Rursus Cajetan. & alii hanc innumerabilitatem rerum creatarum considerãt non re ipsa, sed in nostra cognitione & numeratione: numerare enim omnia non possumus. Sic etiam Didymus. Sed fortè hyperbole est, sicut & id Ioann. 21. *Alia multa fecit Iesus, quæ si scribãtur per singula, neque ipsum arbitror mũdum capere posse eos*

5
D. Thom.
Infinitum in nostra numeratione.

D. Thom.
Cajetanus.

Didymus.
Hyperbole.
Ioan. 21. 25

Iſidorus Peluſiota.

qui ſcribendi ſunt libros. quod Iſidorus Peluſiota lib.2.epiſtola.99.intelligit non ſolum de operibus à Chriſto Domino, dũ in mortali carne viveret, patratis, ſed etiã de aliis in mundi initio factis, nam *omnia per ipſum facta ſunt.* Horum ergo hiſtoriam & numerationem ait per hyperbolem fore, ut nõ poſſet mũdo capi. Hujus figuræ (nequis exiſtimet invitã huc à nobis trahi) paſſim occurrũt exẽpla; cujus generis illa ſunt. Deut.1. *vrbes murata uſque ad cœlũ* Exod.3. *Terra, quæ fluit lacte & melle.* Pſalm. 106. *Aſcendunt uſque ad Cœlos, & deſcendunt vſque ad abyſſos* alia congerit Iſidorus loco indicato. Cyrillus lib. 12.in Ioann.cap.68.Auguſt.Epiſtola.59.ad Paulinum.

Deut 1.28 Exo.3.8. Pſal. 106.26. Iſidorus Cyrillus Auguſtinus

X. *Qui dat pluviam ſuper faciem terræ, et irrigat aquis univerſa.*

1 *Peculiaris Dei providentia & majeſtas in pluviarum gubernatione Nomen Dominus ✝ & Adonai.*
2 *Flumina, ubi deſunt pluviæ.*
3 *Varia Hebraizantium lectio. Quid apud illos platea tum etiam apud Vulgatum.*
4 *Pluviæ mentio in divino ſupplicio*

1 *Chryſoſtomus*

PLerique exiſtimant hîc doceri providentiam in rebus naturalibus. & primùm quidem in pluviarum, & imbrium immiſsione. ut enim Chryſoſtomus hoc loco ait, hoc primum eſt illius beneficientiæ munus, quo & vita noſtra continetur, & temporum viciſsitudo declaratur. Pluviarum ergo, & imbrium partitio in diverſas terræ partes, diverſiſque anni temporibus tam mirabilis eſt, ut meritò de illa naturæ auctor videatur gloriari. Iob.28.36.37.38.& Pſalm.142. Ieremiæ. 10.&. 14. *Numquid ſunt in diis gentium qui pluant?* (Aquila. *Numquid eſt in vanitatibus, gentium qui pluant?* quaſi dicat vanum eſt numen, cui poſſe pluere non ſubeſt) *aut cœli poſſunt dare imbres? nonne tu es Dominus Deus noſter, quem expectavimus, tu enim feciſti omnia hæc.* Septuaginta, *Quòd ſi cœlum dabit ſatietatem ſuam; non ne tu es ipſe?* Amos. 5. *Qui vocat aquas maris, & effudit eas ſuper faciem terræ, Dominus Nomẽ eſt ejus.* Adonai, beneficus. alii fundamentum; & baſis, cui tota rerum creatarum moles & ſtructura incumbit. rectè noſter, *Dominus* id enim ſupremæ dominationis, & poteſtatis indicium eſt, Actuum.14. *Non ſine teſtimonio ſemet ipſum reliquit* (id eſt, teſtatam voluit cunctis mortalibus ſuam majeſtatem, potentiam, ſapientiam, charitatem erga genus humanum): *benefaciens de cœlo, dans pluvias, & tempora fructifera, implens cibo, & lætitia corda veſtra.* Nam tunc Deus præſentẽ ſe oſtendit, cùm pluit, cùm ponit nubem aſcenſum ſum, & ſuo ſpiritu dicitur liquefacere materiam pluviæ, & in ſtillas convertere. Pſalm 147. *Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea, flabit ſpiritus ejus, & fluent aquæ.* vide id Eccleſ.43. *In magnitudine ſua poſuit nubes, ſuper omnem congregationem aquarum requieſcet, & ſicut lorica induet ſe aquis.* Ex hac pluviarum adminiſtratione, & providentia reliquas temporum omnium, atque rerum ſublunarium, humanæque vitæ varietates, & viciſsitudines intelligit; cum pluviis enim conjungit D.Lucas eo loco, tempora fructifera, cibum, & humanorum cordium gaudiũ atque lœtitiam.

Iob.28.36.37 39. Pſal.142. Ierem 10. 14 Aquila

LXX.

Amos 5.8

Actu.14. 17

Pſal. 147.18

Eccleſ.43.16.

2 Flumina ſupplementũ pluviarum. *D. Thom. Dionyſ. Cajet. Deut.11.10*

Secunda autem pars, *Et irrigat aquis univerſa,* non per explicationem, aut expoſitionem prioris partis, ſed pro fluminibus ferè accipitur ab interpretibus, Div. Thom.Cajet.Dyon. nam fluminum exundatione ſupplet Deus pluviarum defectũ, ut in Aegypto, ubi *jacto ſemine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ*; nam de cœlo non expectat pluviam. & *cùm non plueret Dominus ſuper terram, fons aſcendebat è terra irrigans univerſam ſuperficiem terræ.*

Gene 2.4 6

3 Hebraizãtiũ varia lectio. *Compluten.*

Sed Hebraizantes hoc loco aliter vertunt; *Qui irrigat aquis plateas.* vel, Qui mittit aquas ſuper facies platearum. Cóplut. *Super faciem callium.* & quidem noſter interpres vocem originalem, quam hîc vertit *Vniverſa* (*Hhutſ*) *Plateas* vertit infra.c. 18. *Non celebretur nomen ejus in plateis.* & Ierem.7. *In plateis Ieruſalem.* & *Vias.* Ieremiæ. 5. Iſai. 51. & ſenſus idem, cùm Proverbiorum. 1. vertit *Foras*; *Sapientia foris prædicat* (nam per expoſitionem additur) *in plateis dat vocem ſuam, in capite turbarum clamitat, in foribus portarũ urbis.* eſt ergo originalis vox idẽ quod, *foris*, aut *foras*, extra, ſeu extrinſecus. & quia via publica & platea, aut vicus eſt extra domos & privata ædificia, ideo pro plateis ſumitur, aut pro via & in vniverſũ pro loco exteriori, qui eſt extra

חוץ *Iob. 18.17 Iere.7.18 Ierem.5.1. Iſai 51.20 Prov.1 20*

domos

LXX

domos aut mœnia urbis; & sic hoc loco Septuaginta intellexisse videntur, locum apertum, tectóque carentem, dium videlicet. nam legunt; *Mittit aquam super eam, quæ sub cælo.* Scholia Græca; *Super facies extimorum.* ergo loca aperta, extima, plateas quæ foris sunt, quæ ad urbes non pertinent, quæ omnibus pervia sunt, irrigare, idem videtur esse, quod pluere super ea, quæ nullis certis limitibus continentur, neque à quoquam seminantur, aut excoluntur; videlicet non solum pluit super justos & injustos; sed etiam, cùm beneficentissimus, & rerum optimarum, atque maximè utilium abundantissimus sit, nõ solùm frumentitios agros, aut alia loca, ex quibus fructum percipit agricola, cælesti imbre perfundit; sed etiam deserta & horrida loca, atque mortalibus inaccessa; id quod videtur Deus ad magnificentiæ suæ ostẽtationem quamdam proferre Iob. 38. *Quis dedit vehementißimo imbre cursum, ut plueret super terram absque homine in deserto, ubi nullus mortalium commoratur, ut impleret inviam, & desolatam, & produceret herbas virentes?* certe hoc ad indulgentissimam quamdam rerum omnium etiam vilissimarum, & inutilissimarum curam & providentiam pertinet, cum neque propter mortalium, ullius ve animantis usum, aut opportunitatem captandam inaccessis montibus & inutilibus cautibus benefaciat, implens omnia humore, lætitia, jucundissima quadam herbescentique viriditate. Hæc eleganter illuminavit noster interpres, cum dixit, *Universa.* quasi diceret; Non solùm perfundit terram frumentariam, quæ seritur, & colitur; sed etiam universas alias terræ partes; quarum nulla divinę beneficentiæ expers est.

Iob. 38. 25

4

Pluvia in divinis suppliciis.

Sed ego tamen suspicor, quoniam de rerum naturalium providentia, & moderatione nihil prȩterea hoc loco subjungitur, non solùm hic fieri mentionem pluviæ propter solam rerum naturalium providentiam, sed propter eam quoque, quȩ ad res humanas pertinet; qualis enituit in aquis diluvii. neque mirum eò fieri allusionem hoc loco, cùm cætera, quȩ sequũtur, ad impiorum supplicia, & justorum protectionem pertineant.

*

XI. *Qui ponit humiles in sublime, & mœrentes erigit sospitate.*

1. *Humiles qui. Honores & dignitas conferuntur à Deo.*	*3. in Hebræo. Lux læta.*
2. *Locus sublimis Magistratuum & Principum multa ex sacris.*	4. *Erigi dicitur, quod in tuto collocatur.*
3. *Qui dicantur Mœrentes*	5. *Salus & salvator securitatem quamdam indicant. Enallage, & Epanortosis figura.*

NOn solùm (inquit) Deus utitur potentia & fortitudine sua, ad puniendos, deprimẽdósque superbos, sed etiam ad exaltandos *humiles*, id est, humilitatos, abjectos, contritos, oppressos, fractos exaltat, & vivificat; juxta id Isai. 57. *Vivificat* (recreat, erigit) *spiritũ humiliũ, & vivificat cor contritorum.* Iob cap. 22. *Qui humiliatus fuerit, erit in gloria.* videtur itaque *Eliphaz* Iobum erigere in spem, si se Deo supplicem præbeat, pristinum honoris & dignitatis gradum recuperandi, quòd ille pro sua providentia, paríque potestate, honores, atque dignitates partiatur inter mortales. Oleũ enim & operam perdẽt, qui aliter honores, & dignitates ambiãt; sicut Scriptũ est, *Quia neque ab Oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus.* est hoc loco reticentia quædam, quæ juxta originale rectè suppletur, addendo, *non veniet, elevatio*, aut *exaltatio.* sequitur enim *Quoniam Deus judex est, hunc humiliat, & hunc exaltat.* ipse enim pro æquitate sua cuncta dispensat. neque solum cùm res suffragiis agitur, aut Principis unius voluntate, & arbitrio; sed etiam cùm sortibus missis eligitur quis: quòd enim alicui contingat, non cæcæ sorti, sed Dei providentiæ, & sapientiæ tribuendum esse docet Sapiens Prouer. 16. *Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur.* idest, ȩquissimo judicio disponuntur, summa cum temperatione, & moderatione ȩquitatis. nam in Hebr. est, *Et à Domino judicium ejus.* &, ut paulò latius sententia pateret, legitur à Septuagint. Vatic. *In sinus veniunt omnia injustis, à Domino autem omnia justis.* Complut. autem non, *injustis, sed justis &c.* Habet verum utrumque; nam sive justis, sive injustis, aut gradus honoris, & dignitatis, aut dejectio & deturbatio ad extremam miseriam, divini judicii, & provi-

1

Humiles qui.

Isai. 57. 15. Iob. 22. 29.

Honores, & dignitates cõferuntur a Deo.

Psal. 24. 7

Prov. 16. 33

LXX Vatica.

deariæ eſt. honorum autem, honorificorúmq; locorum conſequutio aliquando forte fiebat, de quo aliàs dicendum, Ex hac verò occulta Dei providentia, & honorum collatione provenit, ut *Inſuſpicabilis portet Diadema.* in hanc rem præclara multa in Eccleſiaſtico: ca. 11: Ergo Deus *ponit humiles in ſublime.*

Eccleſ. 11.5

2 Sedes ſublimiores in iudicus, diſputationibus cō vivus.

In ſublime. Exiſtimare certè licet has & ſimiles alias locutiones erigendi humiles & abjectos, & in ſublime collocandi, vel è contra dejiciendi è ſublimi, reſpicere ad antiquam regum, magiſtratuũ, virorum nobilium conſuetudinem in loco ſublimiori ſedendi: hæc eſt enim regia cathedra, thronus, ſolium. & et ex. 3. Reg. 10. Thronus Salomonis habebat ſex gradus. &. 2. Reg. 6. *Elevetur Thronus David ſuper Iudam.* id eſt, ſit rex, atque reliquo populo ſedeat ſublimior. & eò alluditur Iſai. 66. *Cœlum ſedes mea.* & cap. 6. *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, & elevatum.* deſcribitur enim ex celſitudine Throni divina majeſtas. Tum etiam in publicis conventibus, aut diſputationibus erant *prima,* & ſublimes cathædræ reliquis ſedibus eminentiores. Matthe. 23. Marc. 12. Luc. 20: & forte erant in conviviis, & tricliniis quidam lecti, aut ſedes lectorum reliquis ſublimiores. quod apparet ex. 1. Reg. 20. *Sedit Rex ad comedendum panem ſuper cathedram ſuam ſecundùm cōſuetudinem.* cum quo rectè quadrat, quod in parabola de Invitatis dixit Chriſtus Dominus Luc. 14. *Intendens quomodo primos accubitus eligerent.* aſcendebatur enim ad illos; *Amice aſcende ſuperiùs, quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur.* & Proverb. 25. *Ne glorioſus appareas coram Rege, & in loco magnatorum ne ſteteris; meliùs eſt enim, ut dicatur tibi, aſcende huc;* neque diſsimile id.

I 3 Reg. 10. 19 2. Reg. 3. 10 Iſai. 66. 1 Iſai. 6. 2 Matt. 23 Marc. 12. Luc. 20 1. Reg. 20. 25 Luc. 14. 7 Prov. 25. 6

Inde toro pater Aeneas ſic orſus ab alto.

2. Aeneid.

Nam torus altus, cui accumbebat, profectò non alius erat, quàm tori pars, ſedéſque ſublimior, ſic etiam eo loco exponēte Donatu; videlicet, ea altitudi unde melius audiri, viderique potuiſſet Aeneaſ. Scio *altum,* id eſt, primum ſummúmque locum ante medium ab aliis accipi, ſed ego conjecturam facio non omnino infirmam ex ipſis verbis, & proprietate ſignificationis. Huc etiam pertinet id Pſal. 36. *Honorificati, & exaltati.* & Pſalm. 26. *Exaltavit caput meum ſuper inimicos meos.*

Donatus Pſal. 36. 20 Pſal. 26. 6

& Eccleſiaſti. c. 15. *Exaltavit illum apud proximos ſuos.* Abjectiſsimum autem locum, qui valde humilis ſit, & terræ proximus, ipſa res; atque verba humiliandi, abjiciendi, cadendi, deſcendendi, ſedendi in pulvere, & terra indicant. Iſai. 47. *Deſcende, ſede in pulvere virgo filia Babylon, ſede in terra: non eſt ſolium filiæ Chaldæorum.* Iſai. 14. *Qui dicebas: In cœlum conſcendã, ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum, ſimilis ero altiſsimo. Detracta eſt ad inferos ſuperbia tua: quomodo cecidiſti in terram? &c.* atque is erat ille afflictorum, & miſerorum mos ſedendi in pulvere. Luc. 1. *Depoſuit potentes de ſede, & exaltavit humiles.* Pſal: 112. & 1. Reg. *Suſcitans de pulvere egenum, ut ſedeat cum principibus.* & 3. Reg. 16. *Exaltavi te de pulvere* (in qua enim alia honorificentiori ſede ſederet paſtor, quàm recubãs in ſolo ſub cœlo?) *& poſui te Ducem ſuper populum meum.* Inde eos, qui ſubitò in honores conſcendunt, Hiſpanus proverbialiter dicit, *que ſe levantan del polvo dela tierra.* Scio hæc, quæ adduximus loca, poſſe ad ordinem dignitatis & honoris, non etiam ad loci altitudinem aut eminentiam aliquam referri; ſed ſimpliciùs, ut verba ipſa ſonant, ad aſcenſum atque deſcenſum ex loco in locum aut celſiorem, aut inferiorem accipi debere, Iacobus Apoſtolus confirmare poterit luculenter, cùm de acceptione perſonarum loquitur. *Si introierit in conventum veſtrum vir aureum annulum habens in veſte candida, introierit autem & pauper in ſordido habitu; & dixeritis ei, Tu ſede hic bene* (*Chalôs,* honeſtè, honorifice, rite, ſecundum ordinem, & gradum tuæ dignitatis) *pauperi autem dicatis, Tu ſta illic, aut ſede ſub ſcabello pedum meorum.* En locum ignobiliorum infimum eſſe; nobiliorum verò ſuperiorem, & ſublimiorem; quam rem explicare videtur Ambroſ. qui ſuper id: 1. Corinth. 14. *Si cui revelatum fuerit ſedenti &c.* ſcribit; *Hæc traditio Synagogæ eſt, quam nos vult ſectari, quia Chriſtianis quidem ſcribit, ſed ex gentibus factis, non ex Iudæis, ut ſedentes diſputent; ſeniores dignitate in cathedris, ſequentes in ſubſelliis, noviſsimi in pavimento ſuper mattas.* & eò proculdubio pertinet, quod Eccleſiaſtes. cap. 10. ait, *Eſt malum, quod vidi ſub ſole, poſitum ſtultum in dignitate* (Iudicis, Magiſtratus, Doctoris) *ſublimi, & divites ſedere deorſum.* Ergo (inquit Eliphaz) ex humili & abjecta conditione, humilique

Eccleſ. 15. 4 Iſai. 47. 1 Iſai. 14. 13 Luc. 1. 52. Pſal. 112. 6 1. Reg. 2. 8 3. Reg. 16. 2 Iacob. 2. 23 καλῶς Ambroſ.

fede,& loco infimo trásferre potest De' ad regios thronos,& judiciarias sellas, & loca longè excelsa, & honorifica, atque tibi, o Iob, regni sedem iterum restituere.

Et mœrentes. Hæbraismum illuminavit interpres; nam in originali est, *Obscuros*, vel *denigratos*. Pagninus ad lugentium habitum retulit, *Pullatos*, atris indutos. qua etiam significatione dicitur Psalm. 34. *Quasi lugens, & contristatus* (mœrens. obscurus, denigratus, pullatus) *sic humiliabar.* sed rectè noster dixit interpres, *Mœrentes.* nam sicut lux & color albus, qui lucidus est, plurimum habet jucunditatis atque lætitiæ; ita color niger, & tenebræ, plurimum mœroris, & tristitiç. Ierem. 4. *Lugebit terra, & mœrebunt cœli*; idest, obscurabũtur, & tenebrescent. Ezechi. 31. *Contristatus est super eum Libanus*, idest opertus tetra caligine. Num. 14. post ingentes mortis minas acceptas, *At illi *contenebrati ascẽderunt in verticem montis.* Igitur obscuratos denigratos, mœrẽtes illuminat Deus; de quo etiam id accipi videtur, *Dominus illuminat cæcos*, obscuros, nigros. tenebrę, & nox cæcæ dicuntur; Deus tristes luce jucundissima perfundit & complet; alii, obscuros, idest, ignobiles, pauperes; minùs commodè.

3 Mœrentes dicuntur denigrati Pagninus

Ierem. 4. 28

Ezech. 31. 15

Nu 14. 42 *Mas negros y tristes que la noche.

Psalm. 145. 8

Erigit. Securitatem quamdam, & altitudinem inaccessam malis, & hostibus superiorem verbum originale (*Sagab*) importat; cujus significationis ratio & vi indicatur Psalm. 138. *Confortata est, & non potero ad eam.* id est altior est, quam ut illam consequi, vincere, superare possim. Psalm. 148. *Exaltatum est nomen ejus solius* id est solus Deus tam excelsus est, ut nemo illi nocere possit, sol' ipse ab hoste, ab ærumna securus, cujus summa beatitudo, opes, potentia in tuto sunt, altiores, fortiores humanis viribus. *Erigit* igitur, exaltat, in tuto collocat, ut nemo nocere possit; ut quem Deus sublevat, superior sit omnibus humanis insidiis, ut confortetur, & nemo possit ad eum. Hinc Psal. 106. *Adjuvit pauperem de inopia.* Hieronym ex Hebræ. *Sublevavit pauperem ab inopia.* nam cùm pauper & humilis omnibus inferior sit, omnium ludubrio, nedum insidiis, & violentiæ expositus, sed sublevat eum Deus, erigit, & altiorem atque fortiorem constituit viribus humanis, inaccessũ hostibus. Sic Salomon Proverb. 29 *Qui sperat in Domino sublevabitur.* divinam protectionem, securitatem, fortitudinẽ, & altitudinem, ad quam nulla humanç industriæ jacula pertingere possint, pollicetur. Potens est igitur Deus, o Iob, te erigere & sublevare.

4 Erigere & exaltare quid denotet in sacris

שגב

Psal. 148. 12

Psal. 106. 41

Prov. 29. 25

Sospitate. Propriè, salute, salvatione, incolumitate (*Iesagh*) inde, *Iesuagh*, Iesus, salvans, salvator, salus, salutare; & cum nomen est, actionem quandam ducis fortissimi salvantis, eripientis, in tuto collocantis importat; sensus erit igitur, *Erigit salvatione*, idest erectos salvat, per Endyadim; rursus, salvatos erigit, & exaltat, salutem securam, tranquillam, perfectam afferre potest. Tandem mirabile est incremẽtum hujus orationis. videtur enim per Epanortosim, prius verbum correxisse, & in aliud significantius mutasse; Ponit in sublimè, imò erigit ad summa fastigia, quò nulla possit humana vis pertingere. Rursus prima pars ad honores, secunda ad firmitatem, & securitatem; nam nutare solent excelsa omnia Septuaginta partem hãc, ad mortuorũ suscitationẽ retulerũt. nam legunt, *Suscitat eos, qui perierant*; Complut, *Perditos*. Didymus, ad egritudines & morbos; Potest Deus ex egrotantibus, valentes efficere. Polychron. Deus etiam desperantes erigit. Sed prior sensus uti minùs angustus, ita augustior, & magnificentior.

5 ישע Salus & salvator

Endyadis

Epanortosis.

LXX

Complut. Didym.

Polychron.

(2)

XII. *Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quod cœperant.*

1 *Maligni qui propriè Callidus in bonum, & in malum.*
2 *Quid cogitatio in sacris. Explicatus David*
3 *Cogitationes impiorum sine frustrana, Dei finem attingunt. Explicata Sapientia. & locus Regum.*
4 *Deus impiorum conatibus resistit.*
5 *Impii nihil perficiunt. Implere, in Hebræo quid.*
6 *Torquentur, illuduntur [illegible] impii frustratis [illegible] bis explica[illegible]*
7 *[illegible] Hujus rei exempla.*

I

Qui propriè Maligni עָרַם

CVm abjectis & humilibus faveat De⁹, malignorũ diſsipat conatus, cogitationes evertit. *Maligni*, autem dicũtur in fonte à tadice (*Gharam*) quod eſt callidum eſſe, aut aſtutum, verſutum, vafrum, quæ vox cùm in utranque partem accipi ſoleat in Scriptura, ex adjunctis diſcerni oportet, in bonum ne, an in malũ accipi debeat. & quidem in bonum non ſemel accipitur in Proverbiis. cap. 14. *Sapiētia callidi* (id eſt, ad animi ſui bonum atenti; de ſuo profectu ſoliciti; ſibi, ſuíſq; moribus diligenter, cautè, ſedulò proſpicientis; finem ſuum, mortéque conſiderantis, & quò tandem humana omnia recidere debeant) *eſt intelligere viam ſuam; & imprudentia ſtultorum errans.* id eſt, dolos machinatur proximo, tum etiam ſibi ipſi doloſa, nociva, errans eſt. Non aliter Proverbiorum. 22. *Callidus* (cautus) *vidit malum, & abſcondit ſe: innocens pertranſiit, & afflictus eſt damno.* atquæ hæc eſt illa *aſtutia*, quam didivina Sapientia *parvulis*, id eſt peccatoribus ſtulteſcentibus communicat. Hoc autem loco, & frequenter aliàs in malum. Proptereáque interpres non dixit *callidũ* aut, aſtutum, neque verſutum, ſicut Septuaginta; ſed *Malignum*, malitioſum, cujus ſit depravata, perverſáque voluntas, maligenii hominem, invidum. ſic enim Pſal. 82. *Super populum tuum malignaverunt conſiliũ* Hierony. *Contra populum tuum nequiter tractaverunt.* nequam, maligna, invida conſilia capientes, aſtutia carnis pollentes, nõ ſapientes quæ Dei ſunt, ſed quæ carnis. Aliqui dicũt proprietatem originalis vocis ſignificate *involutum, vafrum, & malitioſum, cujus in animo plures ſin flexiones & diverticula, atque ita eleganter ex proprietate vocis dicitur. Geneſ. 39. *Serpens erat callidior cunctis animantibus.* id eſt in mille ſpiras, & nodos complicatus, & involutus. Inde etiam dicitur. *In ſpiritu furoris tui congregata ſunt aquæ.* ubi vides obſcuram & cęcam multarum aquarum atq; fluctuum congeriem & ęſtum in ſe ipſos reflexorum explicari; *Congregatæ ſunt*, involutę, coacervatæ, malignitate quadam & confuſione perturbatæ. atque permiſtę. quo mens malignorum hominum latenſque aſtutia, & multiplicium cogitationum æſtus apertè deſcribitur.

Callidus in bonum & malum.

Prov. 14. 4

Prover. 22. 3

Prover. 1. 4

Pſal 82. 4

* Vn hombre doblado, y q̃ tiene mil bueltas y rebueltas

Geneſ 3. 1

Exod. 15. 8

2

Congruítque nomen *Cogitationis*, quod non affert ſimplicem cogitatum, ſed ex cogitationem, inventum, dolum animo conceptum, & machinatum, quo lædere poſsit; ſicut dicitur Geneſ. 50. *Vos cogitaſtis de me malum.* & Pſalm. 55. *Adverſum me omnes cogitationes eorum in malum* quas deinde ſubjungit; *Inhabitabunt, & abſcondent; ipſi calcaneum meum obſervabunt.* Pſalm. 39 *Dominus ſolicitus eſt mei.* Hæbraicè, Dominus cogitavit pro me; i deſt, attentè & ſolicitè proſpicit, quid è re mea futurum ſit. ſicut eodem Pſalm. dixerat, *Multa feciſti tu domine Deus meus mirabilia tua; &* cogitationibus tuis* (Hieronymus addit. *Pro nobis*) *non eſt, qui ſimilis ſit tibi.* Iam ergo, *Diſsipare cogitationes malignorum*, erit eorũ machinas evertere, eludere dolos, infatuare conſilia. ſic pro originali verbo *diſsipandi* dicitur. 3. Regum. 15. *Peto ut venias, & irritum facias fœdus, quod habes cum Rege Iſrael.*

Cogitatio quid propriè.

Geneſ 50. 20

Pſal. 55 6

Pſal. 39. 18

*En inventar y dar tracas para nueſtro bien no tiene ys ygual.

3. Reg. 15. 19

Sed qua nam ratione Deus malignorũ cogitationes diſsipat? Multis ſanè viis. primò, dum efficit ne ad finem optatum cogitationes ſuas perducere, & promovere poſsint. Qui ſenſus à ſecunda parte poſtulari videtur, cùm dicitur, *Ne poſsint implere manus eorum, quod cœperant.* quare tandem irrita evadunt omnia illorum machinamenta, ſicut etiam eodem *diſsipandi* verbo dixit Iſaias, *Irrita faciens ſigna divinorum, & ariolos in furorem avertens, *convertens ſapientes retrorſum, & ſcientiam eorum ſtultam faciens.* Quare cum iſte Iſaiæ locus valde ſimilis ſit huic noſtro, certè utriuſque eadem ferè ſententia eſt, concinente etiam illo Pſalmi. 32. *Dominus diſſipat conſilia gentium; reprobat autem* (id eſt, re ipſa oſtendit ſibi eſſe repobata; minime probari; maximè diſplicere; dum omnem illis fœlicem, & exoptatum exitum denegat) *cogitationes populorum, & reprobat conſilia principum.*

3

Multis ſanè viis.

פור

Iſai 44. 25

*Saca mentiroſos a los adivinos, y q̃ de puro corridos huelvan las eſpaldas.

Pſal. 32. 10

Sed quàm firmæ, quámque fœlices ſint, tum Dei, tum ſervorum Dei cogitationes, & conſilia, ſtatim explicat; *Conſilium autem Domini in æternum manet, & cogitationes ejus à generatione in generationem.* id eſt, firma ſunt illius conſilia, efficit & conſequitur, quod ſemel conatur: effectúſque ipſe non eſt caducus, aut infirmus, ſed diuturnus, æternus; & cum *diſponat omnia ſuaviter, attingit à fine uſque ad finem.* ſunt enim hi duo fines, extremáque duo cujuſq; rei perficiendę, videlicet cogitatio & invẽtio mediorum, atq; diſpoſitio, & electio;

Sapien. 8. 1

alius

alius verò finis eſt ipſius finis cōſecutio, eventus, exitus rei. cogitat igitur Deus, & perficit. Quod eleganter dicitur. 1 Regum. 2. *Deus ſcientiarũ Dominus eſt, & ipſi * præparantur* (firmãtur, confirmantur, ſtabiliuntur, firmę, ſtabiles, efficaces ſunt illius) *cogitationes*. Septuag. *Deus præparans ad inventiones ſuas*. Pagninus; *Ipſi directa ſunt opera.* videlicet recta, ut tendant ad finem optatum, idem ſenſus Tygurinę paulò dilucidior etiam juxta fontem; *Conatus ejus perficiuntur*. Quoniam verò numquam divina conſilia irrita evadunt, numquam quoque Deo opus ſunt prætextus quidã, & excuſationes, quas confingũnt ij, quorum conſilia ad optatum exitum perducta non ſunt, conjiciẽtes culpam in fortuita quædam, caſúque incurrentia impedimenta; ideo eleganter Symmachus legit: *Non ſunt apud eum prætextus, & excuſationes.*

1. Reg. 2. 3.
* Sabe lo que hare, y ſaleu le biẽ ſus trazas.
LXX.
Pagnin.
Tygurin.
Symmach.

4 Quid ſit Deũ ſuperbis reſiſtere, & contradicere.

Secundò, Deus cogitationes malignorum diſſipat, illis contradicendo, & reſiſtendo; na qui, cùm ſuperior & fortior ſit alicujus conatibus & ſtudiis contradicit, illa planè diſſipat. in hac quoque ſignificatione Vulgatus accipit verbum originale, *diſſipandi*, cùm de voto, aut juramento uxoris agit Numerorũ. 30: *Si autẽ vir cõtradixerit, &c.* Sic ergo hoc loco dicetur Deus contradicere cogitationibus malignorum (quod Petrus & Iacobus dicunt: *Deus ſuperbis reſiſtit*) quòd illorũ conatibus, atque conſiliis impedimenta apponat. nam cùm hujuſmodi maligni propria virtute, atque ſapiẽtia fulti ſibi ſuiſq; cogitationibus fœlicẽ exitum polliceantur, atque conſiliorum perficiendorum ſtabilitatem, & diuturnitatẽ, certè quod divinitati proprium eſt videntur velle rapere; ideo hujuſmodi ſuperbis, ut ſe quaſi tueatur, Deus reſiſtere dicitur, potiùs, quàm aliis peccatoribus. ſed de hoc loco paulò poſt in hanc rem plura.

Num. 30. 6.
1. Pet. 5. 5.
Iacob. 4. 6.

5 Verbum implẽdi quid in Hebræo.
תּוּשִׁיָּה
יֵשׁ
* Que no ſalgan con coſa, en q̃ pongan la mano.

Ne poſsint implere, &c. Ne poſsint perficere, ad exitum perducere, *quod cæperant*, quod inſtituerant, & excogitaverant. Paraphraſticôs explicatum eſt ab interprete; nam in Hebræo ſimplex vox eſt (*Tuſiah*) Ne poſsint perficere manus eorum firmitatem, aut conſiſtentiam. deducitur enim à verbo ſubſtantivo (*Ies*) quod ſignificat eſſe, ſubſiſtere; inde nomen, ens, res, quicquã, conſiſtentia, ſubſtantia. Quare ſenſus erit, * Ne poſsint perficere manus eorum quicquam, nihil conſiſtens, nihil firmum, nihil diuturnum ab eis fiat; in nihilum recident omnes eorum conatus; ex vaniſsimis cogitationibus, nihil ſolidum conſequentur. Et quoniam illam eandem vocem Vulgatus vertit, *Sapientiam*, Iob. 12. ℣. 16. & *Prudentiam*, Iob. 26. ℣. 12. & *Legem* Iob. 11. ℣. 6. & *Salutem*. Proverb. 2. ℣. 7. ideo ſenſus eo uſque pertingit; Ne poſsint facere, aut exequi cogitationum ſuarum legem, & præſcriptũ, neque calliditatis ſuæ, vafriciei, terrenæ, animalis, Diabolicæ ſapientię decreta, & adinventiones; nihil quod ſibi ſaluti & commodo futurum ſit. Septuaginta eleganter dixerunt: *Et non facient manus eorum * veritatem.* quod enim votis & ſpei non reſpõdet, mendax, falláxque dicitur: *Impius enim facit opus inſtabile.* Heb. fallax, aut falſitatis opus.

LXX.
* Hara q̃ les mienta el braço, y yerrẽ el golpe.
Prov. 10. 18.

6 Cùm igitur Deus impedit, ne perficiant, quod excogitaverant, & ſemel inſtituerant, vehementer illos torquet; & cunctorum ludibrio exponit, ut omnes qui viderint incipiãt illudere eis dicẽtes; *Ecce homo, qui cæpit ædificare, & non potuit cõſummare;* Ecce quorum manus non poſſunt implere, quod cœperant. hoc illud eſt illudentis Dei malignis atque ſuperbis Proverb. 3. Quod enim Petrus, & Iacobus ex Proverbiorum. 3. ſecundum lectionem, Septuaginta dicunt: *Dominus ſuperbis reſiſtit.* nos habemus, *Deludet illuſſores.* nam cùm poſsit potentiſsimus Deus unico ictu percuſſum impium omnino perdere, ſinit tamen pauliſper ex ſententia agere, multa excogitare, conari, aggredi, nihil tamen implere, aut perficere; idque verbo reſiſtendi eleganter ſignificatur, quod non tam eſt oppugnare, & perdere, quàm impedimẽta apponere, & prohibere conatus. Simile videas in rege Syriæ 4. Reg. 6. cujus cùm conſilia, non ſemel, neque bis, diſſipaſſet, prodidiſſetq; Eliſeus, *conturbatum eſt* indignabũdi *Regis cor pro hac re.*

Luc. 14. 30.
Impii torquẽtur fruſtratis cogitationib⁹
Proverb 3. 34.
Pet & Iacob. ſupra adducit
4. Reg. 6. 11

7 Impiorũ diſpendium.

Secundò, etiã hoc refertur ad impiorũ diſpendium maximũ. ſicut enim ad prudentiſsimi ducis bellicam induſtriã pertinet aliquando nõ omnino aperto Marte cùm hoſte confligere, ſed moras trahere, quò hoſtis à ſuis ipſis copiis debilitetur & conſumatur; cujuſmodi fuit ſanum, ſed fruſtra Pompejo oblatum à Senatu conſiliũ dimicanti adverſus Iulium

Q. Ennius de Fabio Maximo, quod repetit Virg. 6 Aeneid.

Cæſarem; ſic ſanè Deus (qualis de quo Quintus Ennius: *Vnus homo nobis cunctando reſtituit rem*) permittit multa interdũ preclara excogitare impios, atque conari, beneque incipere; ſed reſiſtit tandem, ne perficiant, atque ſe oleum & operam perdidiſſe planè doleant; ergo cunctando illorũ Deus deſtruit rẽ. Rem expreſſam videas in filiis Adam Geneſ. 11. cùm enim immenſæ molis opus molirẽtur; cúmq; deſcenderet Dominus ut videret civitatem, & turrim dixit: *Cœperunt facere, nec deſiſtent à cogitationibus ſuis, donec eas opere cõpleant.* ſed reſtitit ſtatim, prohibuítque illorũ conatus dicens: *Venite igitur deſcendamus, & confundamus ibi linguam eorum, ut non audiat unuſquiſque vocem proximi ſui. Atque ita diviſit eos Dominus ex eo loco in univerſas terras, & ceſſaverunt ædificare civitatẽ.* ſic quoq; immodicis ſumptibus Iudæorum templũ inſtaurare conante Iuliano, flãmas mirabiles evomuerunt fundamenta, quibus omnia cõſumpta ſunt, disjecti lapides, diſperſa calx, omnes ab inſtituto deterriti, Ne poſſent implere manus eorum, quod cœperant.

Gen. 11 6.7.8.

Hiſtor. Eccleſiaſt. lib. 3 c. Niceph. c. 32. & 33. Amiã. Marcel. lib. 23. Chryſ. orat. 2. adverſus Iudæos.

XIII. *Qui apprehendit ſapientes in aſtutia eorum: & conſilium pravorum diſsipat.*

1. *Aſtutia in malum, quid in Græco Apprehendere, verbum bellicum.*
2. *Præpoſitio in. Priſca militaris conſuetudo.*
3. *Comprehẽdere forenſe & judiciale. Explic. loſu.*
4. *Idem verbum ad vincula reorum.*
5. *Comprehendere venatorũ eſt. Venatur Deus impios.*
6. *Comprehenditur, qui fugit.*
8. *Apprehendere pro reprehendere.*
9. *Pravi qui ex Hebræo Explicatus David. Multiplices in Græco qui, & capillatura apud Petrum, & Roga apud Paul.*
10. *Diſsipare hoc loco pro Præcipitare explicati David. Iſaias. Pravorum temeritas.*
11. *Senatus optimè inſtitutus.*

1 Aſtutia in malum. *LXX.* πανουργία

ASTVTIA hæc, eſt abſtractum nomẽ ex illo *Malignorum.* Septuaginta, *Prudentiam* vertunt. ſed utrumque in malum accipit, *Malignitas*, calliditas vafricies. & Græcum nomen *Panurgia*, quo utitur Paulus 1. Cor. 3. Vbi utitur hac Eliphazi ſententia. idem indicat, tum etiam 2. Cor. 4. *Non ambulantes in aſtutia*, & cap. 11. *Timeo ne ſicut ſerpens Evam ſeduxit aſtutia ſua, excidãt ſenſus veſtri à ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto Ieſu. Panurgos* enim Græcis eſt callidus, verſipellis, veteratorius, qui acumine ingenii ſe ſe verſat in omnẽ partẽ, & ad quidvis aggrediẽdum ſe promptum & paratũ præbet; *Apprehendere* autem, quod in fõte eſt, *Lacad*, eſt quaſi vi & jure belli capere, à quo verbo dicuntur urbes aut munitiones capi, Num. 21. ℣. 32. Deu. 2. ℣. 34. 2. Regum 4. ℣. 7. & 12. ℣. 27. Poteſt ergo primò ſenſus eſſe; Eos qui ſuis conſiliis, ſuáq; ſapientia adverſus Deũ inſoleſcũt, & ſuis cogitationibus quaſi firmiſsimis munitionibus incluſos advẽrſ⁹ omnẽ externã vim, ſe exiſtimãt: hos De⁹ obſidet, expugnat, capit, *apprehẽdit* disjectis omnibus humanæ prudẽtiæ & aſtutiæ, machinis ſicut Scriptum eſt: *Non eſt prudentia, non eſt ſapientia, neque cõſilium contra Dominum.* vel, illa præpoſitio (*In*) poterit afferre inſtrumentũ. qua ratione ſæpe ſumitur in Scriptura; ut id: *In baculo meo tranſivi Iordanem* Vel, ut valeat idem, quod præpoſitio, *Per*, ſicut *Deus* dicitur *olim loquutus in Prophetis*, id eſt, per Prophetas. erit ergo ſententia; quam Chryſoſtomus indicat 1. Corin. 3. & communis Latinorum, Deus hujuſmodi ſapiẽtes ſuis ipſorum armis in illos retortis expugnat, atq; proſternit; illorũ aſtutia, & calliditate utitur in illorũ perniciem; ſuas illorum machinas, quibus ſe tueri & defendere parabãt, ad capiendas, & oppugnandas illorum vires & ſuperãdos conat⁹ apponet, adhibebítq; ſapientiſsimus Deus: velut ſi tormenta ænea ab hoſte capta adhibeat dux fortiſsimus ad reliquas hoſtium machinas expugnãdas. Servius ad id Maronis 11. Aeneid.

2 Cor. 4. 2. 1. Cor. 11. 3. πανοῦργος

Apprehendere, bellicum. לָכַד

Prov. 21. 30.

2 Præpoſitio in. *Geneſ. 32. 10.* *Heb. 1. 1.* *Chryſoſt.*

Servius.

Devicta Aſia ſubſedit adulter. Illam militiæ conſuetudinem refert; *Qui ſcripſerunt* (inquit) *de arte militari, dicunt ſummum genus eſſe dimicandi, quoties calcato umbone adverſarii, ſe in hoſtilem clypeum erigit miles, & ita contra ſtantis vulnerat terga.* ſic profectò videas dimicare Deum adverſus aſtutos; nã calcata illorum aſtutia; armiſq́ue detractis fugientes jam, tergaque dantes apprehendit, capit, proſternit, ſuis ipſorum gladiis illos confodit. Præclarum profectò victoriæ genus. propterea enim gladium illum Goliath, non habere aliũ æqualẽ, quòd ab ipſo hoſte detractus hoſtem interemiſſet, dixit David ad Achimelech: *Non eſt huic alter ſimilis, da mihi eum.*

1 Reg. 21. 9.

3

Secundò verbum cõprehendendi poteſt eſſe quaſi judiciale, quod dici ſolet, capere in flagranti delicto. ſic enim di-

citur

citur Iosue. 7. *Quicumque fuerit in hoc facinore * deprehensus.* & iterum. *Sors invenit Acham.* Hebraicè, deprehensus est Acham. aliqui ex Græco, * Ostensus est. Non aliter astutos hos, & sapientes apprehendit Deus, cùm illorum occulta & abscondita consilia manifestat, & profert in omnium conspectum. quare de Deo, sicut & de justo filio Dei, conqueruntur impii Sapientiæ 2. *Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum, & tanquam nugaces æstimati sumus ab illo.*

Iosu. 7.15. * A quien se cogieren con el hurto en las manos. Iosu. 7.18. * Descubriose el ladron, y parecio el hurto.

Sap. 2.14.

4 Apprehendere ad vincula pertinens. Prov. 5.22.

Tertiò, id verbum pertinere potest ad vincula, quibus reus, aut captivus tenetur comprehensus. sicut Proverbiorũ. 5. dicitur. *Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur.* & tunc præpositio *in*, denotare etiam poterit causam instrumentalem. *Apprehendit* ergo Deus, devincit, constringit sua ipsorum astutia, & dolis tamquam vinculis; summis difficultatibus obligat unde se extricare ulla ratione nequeant. Videas profectò hominem ambitiosum, aut turpis lucri & voluptatis cupidum eò interdum suis consiliis, suáque cupiditate impulsum, ut regredi vix posit, procedere verò minùs posit, vixque illi effugium pateat. ergo se sentit suis consiliis irretitum, & comprehensum, vinculisq; fortissimis non solùm ad presentia discrimina, sed ad æternum etiam tenebrarum carcerem obligatum. videlicet, *comprehensum* à Deo *in astutia sua.*

5 Metaphora ducta a venatoribus.

Quartò, alii volunt desumi à venatoribus metaphoram. quare *Apprehendere in astutia* erit, ex illorum astutia rete conficere, & expandere ad illos illaqueandos, & irretiendos. Sic ab eadem originali radice dicitur Isai 44. *Tenebitur laqueo.* & Ieremiæ, 5. *Laqueos ponentes, & pedicas ad capiendos* (comprehendendos) *viros.* In hanc rem est id Psalm. 72. *Propter* (juxta) *dolos posuisti eis* (supple, laqueos) *dejecisti eos, dum allevarentur.* id est juxta suos ipsorũ dolos, fraudes, astutias, laqueos illis paras, & in ipsis suis fraudibus, tamquam in marginæ foveę constituos, facile eos dejicis precipites; inciduntque in foveam, quam aliis per dolum & fraudem paraverãt. Et hi, qui maximè oculati videntur, non vident laqueos, non foveam, in quã incauti conjiciunt pedes. In his verò laqueis non deest etiam suus cibus, & illecebræ, quibus, sicut passerculi, inescantur, videlicet, spes lucri, honoris, voluptatis, sicut Scriptum est Sapient. 14. *Creatura Dei factæ sunt in tentationem animæ hominum, & in muscipulam pedibus insipientium.*

Isai. 24.18. Ierem. 5.26. Psal. 72.18. Sapient. 14.

6 Δράττω

Quintò, juxta Grecum, quo Paulus utitur. 1. Cor. 3. *comprehendere* est, fugientem injecta manu apprehendere; vel potiùs prehendere, seu manu corripere, ut Virgilius dixit:

Virg. 1. Aen.

> *Arcúmq; manu, celerésq, sagittas Corripuit*

Qua etiam voce, Prehẽdere possessionem Græci dicunt; & occasionem arripere. Ergo sensus erit; Qui astutia, & dolosa sapientia conantur divinæ providẽtiæ manus & decreta eludere, & fugere; illos Deus insequitur, & injecta manu apprehendit, corripit; quantumvis longissimè tuis cogitationibus, & machinamẽtis peregrineris, & divinos oculos conẽris effugere, *illuc manus Dei deducet te, & tenebit te dextera ejus.*

7 Ambros. 1. Corint. 3. Cyp. lib. 2. testimo. ad Quirin. & de bono patiẽt. init.

Sextò tandem, Græcum *apprehendendi* verbum, per *reprehendere* legit Ambros. *Reprehendens Sapientes*: eodémque modo Cyprianus. idemque videntur intelligere Theophi. 1. Cor. 3. & Olympiod. hoc loco; qui per *arguere* explicat: fortè in hũc sensum; Cõvincit errare illos, & suis dolis deceptos fuisse, testatum facit. neque illa objurgatio, & increpatio divina tam verbis, quàm re ipsa accipienda est; dum illos Deus ingenti supplicio, & in fælici rei exitu perperam cogitasse, & imprudenter atque stultè egisse comprobabit. Ad futuram quoque extremi judicii dãnationem, cùm *In cogitationibus impii interrogatio erit*, referri potest, nam eum locum per futurum legit Cypria. *Reprehendam sapientes.* de bono Pat. & *Reprehendet*, ad Quirin.

Apprehẽdere pro Reprehẽdere.

Sap. 1. 9.

8 Quid cõsiliũ ex Hebræo.

Et consilium. Potest idem esse, quod supra, *cogitatio*: ab eadẽ originali radice dicitur *Ad inventio.* Psalm. 80. *Dimisit eos secundùm desideria cordis eorum; ibunt in adinventionibus suis.* Hieron. *Dimisit eos in pravitate consilii sui; ambulabunt in consiliis suis.* Et certè etiam *Cõsilium* (ut Cicer. definit) *est aliquid faciẽdi, non faciendi ve excogitata ratio.* nunc adde, per vafriciem & calliditatem. Sed ne omnino sit idem cum superiori sententia, hoc loco *consilium* erit, inter multos initum. sicut Psalm. 1. dicitur: *Consilium impiorum.* & Isa. 8. *Inite consilium, & dissipabitur.*

Psal. 80. 13. Quid cõsiliũ

Cic. 2. Invent. Psalm. 1. 1 Isa. 8. 10.

9 Pravi qui. פְּתַל

Gen. 30. 8.

Pravorum. Pravi hoc loco sunt, qui supra maligni. Sed ab alia radice (*Pathal*) quæ significat luctando pervertere, aut perversè luctari, aut cõplicare, & intorquere se, ut alium non tam virtute & robore, quàm calliditate & versutia subvertat. à quo verbo Gen. 30. dictũ est à Rachele: *Comparavit me Dominus cum sorore mea, & invalui, vocavítque eum Nephtali.* quem locum Hebræi sic legunt: *Colluctationibus Dei luctata sum cum sorore mea*, vel, *obliquationibus Dei versa sum*, ut ait R. Matdochai. & inde Astut[a], aut vafer luctator dicitur (*Pethaltol*) nomine, litterisque geminatis, ut insignis vafricies, & distorsio, & quasi duplicata calliditas significetur; nos ferè eadem voce, & litterarum geminatione dicimus, *Retartadillas*. hinc dicitur: *Generatio perversa.* Deut. 32. Psalm. 17. *Cùm viro innocente innocens eris, & cum perverso perverteris.* qui locus. 2. Reg. 22. ita habet in Hebræo transpositas, & quasi perversas litteras, & syllabas, ut cùm sic deberet legi (*Thiphatal*) legitur tamen (*Thithaphal*; ac si Latinè diceremus, * *Adversus perversum perveretris.* non, *perverteris*, ut indicaretur maxima quædam & invicta Dei quasi distorsio, implicatio, calliditas adversus pravos, callidos, distortos: quasi dicat, adversus Cretensem Cretizat Deus; cum callido & vafro luctatore callidè, vafrè luctatur Deus; supplantatores supplantat. ab eadem quoque radice dicitur, * (*Pethil*) id est, vitta ex filis retortis, aut duplicatis. atque hæ sunt vittæ illæ hiacynthinæ Numero. 15. Idem, ab alia licèt radice, significat *Pravum* Ierem. 17. *Pravum* (multis flexibus obliquum) *est cor hominis, & inscrutabile: quis cognoscet illud? Ego Dominus; qui do unicuique juxta viam suam, & juxta fructũ adinventionum suarum.* Septuag. hîc vertũt, *Astutos.* Olympiod. vocat: *Polyplocos. Multiplices, qui sunt nimirùm prudentes, qui perfidiosa, ac ficta instruunt consilia; quos ipsos prava sẽtentiæ homines vocare consueverunt, ii qui vim propriam vocabulorum aucupantur; ideo quòd pravitas in eorumdem mente, & consilio insit.* Polyploci autem propriè Græcis sunt, multifariam nexi, aut contexti, multis capillorum nexibus & nodis impliciti, & intorti. nam *Ploce*, apud Pet. cap. 3. ℣. 3. est *Capillatura*, id est, crispatura, aut implicatio capillorum; simile id, quod in simili argumento, voce tamen alia, dicitur ad Thim. 2. ℣. 9. *Intortis crinibus* sunt ergo hujusmodi homines, varii, nodosi, impliciti, intricati, quibus videtur opposuisse Paulus id Ephes. 5. *Christus dilexit Ecclesiam, non habentem maculam aut rugã* id est, nihil multiplicitatis, duplicitatis, varietatis, implicationis habentem; sed Christiana tãtum simplicitate cõspicuam. sed de hoc aliquid superiùs me dixisse memini.

R. Matdoch. in suis Concord. פְּתַלְתֹּל

Deut. 32. 5. Psalm. 17. 27.

2. Reg. 22. 27. תִּתְפַּתָּל תִּתְפַּל

* Con los que no hablan claro, habla Dios atravillado

* Trenças, o corçales פְּתִיל

Ierem. 17. 9.

LXX. Olympiod. πολυπλόκος

Multiplices in Græco qui πλοκή

Capillatura apud Petrum.

Timoth. 2.

Ephes. 5. 25.

10 Quid hoc loco dissipare

Iam ergo hujusmodi *pravorum* hominũ consilia Deus *dissipat*; non quidem sicut supra dicitur Deus dissipare contradicẽdo, resistendo, irrita reddẽdo; sed accelerando, conturbando, præcipitando. Sept. *Dejecit.* Symmac. *Disturbavit*. nam (*mahar*) accelerare, aut festinare est; atq; inde præcipitem esse, imprudentem, stultum; nam prudentia tranquillitate & deliberatione indiget. unde dicitur Isa. 32. *Cor stultorum* (festinantium, qui sine prudentia, sine deliberatione se dant præcipites in stulta consilia) *intelliget scientiam* (ut autem illã intelligendi præcipitantiam, & festinationem consilii declararet, apposito exemplo, subjunxit Isaias) *& lingua balborum velociter loquetur, & planè.* sicut enim blesitudo linguę duo videtur claudere, videlicet acceleratione cum impedimento quodam, & hæsitantia, ut nihil expeditè & clarè pronuntiare posit; & quo magis properat, eò minus proficit citata illa linguę volubilitate; ita sanè qui intelligentia festinus est, nullum profert utile, verùm integrum consilium, sed manca omnia, & inutilia. Suę itaq; Ecclesiæ suisq; fidelibus promittit eo loco Deus intelligentiam atque prudentiam sani consilii capiendi; tum etiam facilitatem quamdam loquẽdi de rebus utilibus clarè, appositè in rem propositam, expeditè, integrè, verissimè, neque sine illa grata verborum & orationis volubilitate. At pravorum hominum consilia Deus festinat, perturbátque, ut perturbatè omnia efficiant, nunc hæreant, nunc omnia cõfundant, & misceant, & accelerando tẽ perdant. quæ est gravissima quædam consilii dissipatio, quam suis hostibus imprecatur David Psalm. 63. dum petit, protegi *à conventu malignantium*, & à pravorum cõsiliis, qui volebant illum *subitò sagittare*, videlicet clamculùm. & ex insidiis *& firmaverunt* (inquit) *sibi sermonem nequam* (firmiter & constanter deliberarunt de me perdendo) *scrutati sunt iniquitates* (simul omnes inito consilio) *de fecerunt scrutãtes*

LXX. מָהַר

Isai. 32. 4.

Psalm. 63. ℣.

(per

Hierony.

(per ſe ſinguli) *ſcrutinio* (Hierony. *Cogitatione ſingulorum*) *Accedet homo ad cor altum* (profũdas videlicet & occultiſsimas nocẽdi artes, ſed Deus, qui ſuperior eſt, ſublimiora cogitat) *& exaltabitur Deus* (illorũ conſilia diſsipabit; illi in profundo ſe cõſtituunt, ut ex inſidiis & latenter perficere poſsint ſua cõſilia; at Deus ſublimiorẽ ſe conſtituet, & ante omnium oculos illorum conatus eludet, & cõſilia diſsipabit) *Sagittæ parvulorũ factæ ſunt plagæ eorũ* (vel, ut Hebraicè habetur, ſagitta repẽtina ſagitta eorũ, qui videlicet nec rectè conſiderant ſcopum, neque collectis viribus, aut manu quieta & fixa ejaculãtur, ſed feſtinanter, præcipitanter, temere, ut pueri omnino ſagittandi imperiti ejaculari ſolent. ita numquam collimant) *& infirmatæ ſunt contra eos linguæ eorum* (Hieron. *& corruẽt in ſemetipſos linguis ſuis.* Quia ſuis ipſi conſiliis contra ſe pugnãt. Quòd verò id ſit opus Dei ſapientiſsimi diſsipantis pravorum conſilia, ſubjungitur) *Conturbati ſunt omnes qui videbant eos, & timuit omnis homo, & annuntiaverunt opera Dei; & facta ejus intellexerunt. Lætabitur juſtus in Domino* (non enim timet, ſi pro illo Dominus ſit contra mundi ſapiẽtiam, & conatus) *& ſperabit in eo, & * laudabũtur omnes recti corde.* quaſi dicat: Hi quidẽ quos De' protegit gloriari tandẽ poterunt; cæterũ aſtuti, & pravi illi non gloriabuntur, neq; jactabunt ſe, cùm ſua conſilia diſsipata cernant.

*Los buenos, y ſenzillos ſi, pero los maliciosos, y reſabidos no ſe yrã alabando.

II Qualis futurus ſit Senat' optimus, quales ſenatorũ animi & ſuffragia.

Tandem hoc loco obſerva, quale futurum ſit conſiliũ illud, cui præſidet ſtultitia, perturbatio, præcipitantia, falſa quædam & ementita ſapientiæ ſpecies, potius aſtutia, fraus, vafricies, proprii commodi & lucri cupiditas; honeſti, recti, boni cõmunis contemptus, & oblivio; ubi ſuffragia per fraudẽ, invidiam, avaritiam, & præcipitantiam feruntur; cùm Scriptum ſit, *Spiritus S. diſciplinæ effugiet fictũ, & auferet ſe à cogitationibus, quæ ſunt ſine intellectu.* de quo id dictum eſt Iſa. 19. *Dominus miſcuit* (infudit, propinavit) *in medio ejus ſpiritum vertiginis, & errare fecerunt Ægyptũ in opere ſuo, ſicut errat ebrius, & vomens.* ebrii enim multo aliter de rebus judicant, quàm res ipſæ ſunt, & quæ immota fixáq; ſunt, circumagi exiſtimant, circũacti ipſi, & turbulenta vertigine perturbati: his cùm neque decori, neque honeſti ulla ratio ſit, nihil de decoro, & honeſto ſtatuére, aut deliberare poſſunt. alia quoq; multa in hanc rẽ præclara eo loco Iſaias. Sed è contrario ſi conſilio præſideat divina ſapientia, quæ non inde ſapientiſsima, & ſalutaria conſilia prodibunt, atque perficientur? ſicut Scriptum eſt: *Ego ſapientia habito in conſilio, & eruditis interſum cogitationibus, & viam pravam, & os bilingue deteſtor.*

Sap. 1. 5.

Iſa. 19, 14.

Prov. 8. 12.

XIIII. *Per diem incurrent tenebras: & quaſi in nocte, ſic palpabunt in meridie.*

1. *Tenebræ quid. Tenebræ meridianæ, ignoratio in re clariſsima. impii in capiendo conſilio cæcutientes.*	2. *Palpare in meridie, Cæcorum periphraſis.* 3. *Impii, ſe dant præcipites in diſcrimina ſibi ignota.*

I Tenebræ quid

PLERIQVE hæc accipiunt de adverſitatũ tenebris ſubitò offuſis dici, id eſt, impiorum proſperitati. Olympio. *Tuem demum dicit improbos florentis ſtatus cõmutationem paſſuros eſſe, cùm illorum erit ad ſummum perducta felicitas.* ſed non valde cohæret cum præcedentibus. Congruẽtius ergo, ut ad eandem rem capiẽdi cõſilii pertineat; videlicet non ſolùm illorum conſilium præceps, & immaturũ futurũ eſſe, ubi multa deliberatione, & cõſultatione opus foret; ſed ubi res clariſsima ſit, & facilè expediri poſsit, fore ut multo timore pedetẽtim progrediantur, non tam maturè, quàm inutiliter, & ſuperſtitioſè cunctando, & diu deliberando de rebus facillimis, atque leviſsimis. Diurnæ ergo tenebræ ignorationem afferunt rerum clariſsimarum; Convenient igitur in ſuum conſilium frequentiſsimè acturi hiſce de reb', & nihil omnino perficient; & juxta Iſaiam, diu incubabunt, & fovebunt, tandémque *rumpent ova aſpidum, & quod confotum fuerit, erumpet in regulum.* id eſt, incubabunt nequiſsimis conſiliis, fovebunt illa, excludent tandẽ, quæ ſibi, atque aliis futura ſint exitioſa.

Tenebræ in capiendo conſilio, & deliberando.

Tenebræ diurnæ ignoratio in re perſpicua.

Iſai. 54. 5.

2 Palpare in meridie.

Tum etiam, illud *Palpare in meridie,* eſt cæci periphraſis, ut indicatur Deut. 28. Iſaiæ. 59. 2. Pet. 1. nam quod cæco lumen oculorũ præſtare deberet, ut ſcilicet oculi prævenirent viam, & præcederent greſſum, id manibus præſtare nititur deficientibus luminibus; ideo cæcus ten-

tat, & palpat manibus, antequam pedem efferat. quare in eandem sententiam locutus est Isai. ca. 59. nã cùm populus anxiè nimis inquireret suarum calamitatũ causam, in re clarissima hallucinabatur, cum manifestè propter sua peccata puniretur. Ergo postea ipsi ingenuè fatebantur: *Propter hoc elongatum est judicium, palpavimus quasi caci parietem, & quasi absque oculis attrectavimus, impegimus meridie, quasi in tenebris.*

Isai. 59. 10.

Possunt etiam pertinere tenebræ istæ ad ignorationem malorum, atque discriminum, in quæ suis ipsis consiliis imprudentes se conjiciunt, cum quo facit illud Ecclesiastici. 27. *Facienti nequissimum consilium super ipsum devolvetur, & non agnoscat unde veniat illi.* & Isa. 47. *Veniet super te malum, & nescies ortum ejus.*

3 Impii cadunt in discrimina, quorum causam ignorãt.

Eccles. 27. 30.

Isai. 47. 11.

XVIII. *Porrò salvum faciet egenum à gladio oris eorum, & de manu violenti pauperem.*

1. *Scripturarũ mos in proponẽdo simul impiorũ supplicio, & justorum salute*	*cum & linguam.*
2. *Egenus quis. Ejus nominis Etymologia.*	4. *Violentus quis propriè Tyranni impii injusti possessores.*
3. *Gladius oris quid indicet Lingua gladio & arcus similis: mendacia sagittis. Quid ostendit ar-*	5. *Deus permittit suos in manus impiorum cadere. illos eripit jure belli & jure propinquitatis. explicatus Salomon.*

IAM nunc alteram Divinæ providentiæ partem proponit erga humiles, & afflictos. Et quidem cõsideratione dignissimum est, ferè semper in Scripturis post impiorum supplicium, & minas, statim subdi humilium, & justorum salutẽ, & patrocinium; ne quisquam existimet propensum esse potius Deum ad puniẽdum, & occidẽdum; quàm ad vivificandum, & benefaciẽdum; nam potiùs, cum quasi dolẽs & coactus in impios animadvertit, se consolatur piis benefaciendo. Deut. 32. *Judicabit* (puniet, damnabit justo supplicio) *Dñs populum suum, & in servis suis miserebitur.* Tygurina juxta originale; *Et in servis suis se solabitur.* & inferius; *Sanguinem servorum suorum ulciscetur,* (sed ad bene faciẽdum, & propitiandum prochvior est) *& propitius erit terræ populi sui.*

1 Scripturæ mos in proponendis simul impiorũ suppliciis & piorũ beneficiis.

Deut. 32. 36.

Hoc autem loco, *Egenus,* & *Pauper* sunt quibus nec patronus nec amicus sint, neque vires, neque perfugium, ab omnibus præsidiis destituti. Septua. *Infirmum* dixerunt. Est verò elegans *Pauperis* Etymologia, à verbo (*Abah*) q̃ est desiderare; quasi omnia desiderans, cùm nihil habeat; hi sunt justi, quos desideria, & spes in Deo collacata sustentant.

2 Egenus, & pauper qui.

LXX.

אביון

Pauper dicitur quasi desiderãs.

A gladio oris. Septuaginta ad rem bellicam referunt; *Pereant in bello, infirmus autẽ egrediatur de manu potentis.* videlicet, ut impii in bello injusto, quod gerunt adversus pios, cadãt: at verò pii evadant victores, & incolumes. D. Thom. & alii ad blãda fallaciáque consilia; Servabit, inquam, humiles, ne finant se decipi impiorũ cõsiliis, atque suasu, quæ non secus perniciosa sunt, quam gladius hostilis. Sed illud meliùs rei præsenti congruit, ut cùm potentes, atq; superbi opprimant & devorent pauperes, *gladius oris eorum* dicatur, mors, aut calumnia pauperi ab improbis intentata, imperata, ore illorum pronuntiata, illorum cõsiliis frequenter tractata, minis & verbis sępius agitata, & cõfirmata. sic quidam explicant id Hoseæ. 14. *Vitulos labiorum nostrorum reddemus tibi.* id est, sacrificia vitulorũ, quæ labiis, ore, verbis conceptis tibi vovimus. Simile in hanc ipsam rem id Psalm. 520. *Ecce loquentur in ore ipsorum, & gladius in labiis eorũ quoniam quis audivit?* id est, agũt de me occidẽdo, & diligenter inquirũt, num quis aut viderit, aut audierit, ubi sim, ubi lateã. Vel à gladio oris, simpliciter, ab illorum perniciosis consiliis, & verbis virulentis, quibus pauperes proscinduntur, vulnerantur, non secus, quàm gladiis acutissimis. quare *gladius oris,* erit gladius, ut ita dicam, verbalis, vel verba acuta, hostilia, inimica oratio; nã solet frequenter Scriptura ori gladium, & aciem; rursus gladio, & aciei os tribuere, propter gladii & linguæ similem figuram acuminatam, lævem, acutam, versatilem. Psalm. 56. *Filii hominum, dentes eorum arma, & sagittæ; & lingua eorum gladius acutus.* idem Psalm. 63. Simili analogia dicitur Ierem. 9. *Sagitta vulnerans lingua eorum.* licèt eodem cap. translatione non nihil mutata, lingua vocetur arcus ipse; & verba, sagittæ ejaculatæ; *Extenderunt linguam suam sicut arcum mendacii, & non veritatis; confortati sunt in terra.* id est, lingua, velut arcu intento, ejaculantur

3 Suppliciũ gerentium bellum injustum

Impiorũ consilia exitiosa.

Quid gladius oris.

Hos. 14. 3.

Psalm. 58. 8.

II Gladius oris & Os gladii

Psal. 56. 5.

Psalm 63. 4. Ierem. 9. 8.

Lingua arcus. Mendacia sagittæ.

mendacia

mendacia & dolos, atque in eo se potentes esse, & fortes videri volunt, cùm tamẽ potentissima sit veritas, multóque mendaciis fortior. Observa id, *extenderũt*, potest enim significari aliquid cum mendacio conjunctum, cùm quis plura aut confingit, aut loquitur, quàm postulet res; itaq; rei veritatem per vim extendunt, & dilatant linguã, *hazen a la lengua y a la verdad dar de si, hablando largo.* Tandem, lingua percutit tamquam districtus gladius. Ierem. 18. *Percutiamus eũ lingua.* & quod gladius tantum cominus lædat, at verò sagitta eminus, non solùm lingua gladius sed sagitta etiam appellatur, quę etiam in absentes sævire solet. Sed de his aliquando plura alias etiam explicabimus, qua ratione gladius os habeat, & comedat, atque bibat.

Quid sit arcũ, id est linguã extendere.

Lingua non solùm gladi⁹, sed etiam sagitta.

4

Violẽtus quis propriè.

חזק

Et de manu violenti. Crescit oratio; Non solum à consiliis, & calumniis impiorum Deus eripit pauperem, sed etiam si quis *violentus* (id est, fortis, prævalens, capiẽs, constringens, opprimẽs, ad comprimendum, & constringendum, & capiendum se roborans & confortans: hæc enim omnia denotat vox originalis *HhazaK*) in illum *pauperem*, & imbècillum manum jam injecerat, *de manu*, potentia, viribus illius extorquet prędam Deus. Hæc autẽ ereptio, & liberatio pauperis *de manu violenti*, & potentioris. intelligi potest, tanquam de manu tyranni, & hostis per injuriam & vim capere, & retinere volentis; aut tamquam de manu injusti possessoris, nam sive jure, sive injuria omnia sibi licere potentiores existimant, nũc lite intenta & juris prætextu; nũc aperta violentia, & injuria.

5

Quorsũ Deus permittat suos in ærumnas, & manus impiorũ cadere.

Et notandum quidem, quod nostram in Deum confidentiam nutrire maximè potest, nõ solùm à conatibus, consiliisq; impiorum Deum suos eripere, sed etiam *de manu*; nam permittit interdũ in manus hostiũ cadere, atq; in mille ærũnas, ut tũc se magnificentiorem redẽptorem, & potentiorem vindicẽ ostendat, cùm de manu eripit, quàm si tanta mala avertisset, & hostium consilia sua industria præoccupasset. nemo igitur quàmvis captus, & possessus ab iniquis hostibus, à malis, ab ærumnis, desperet; sed illud frequenter repetat: *Possederunt nos Domini absque te; tantùm in te recordemur nominis tui.* nam potẽs est Deus nos redimere de manu iniquorum dominorum, & possessorum; Eodem illud pertinet Proverbior. 23. *Ne attingas parvulorum terminos, & agros pupillorum ne introeas; propinquus enim eorum illorum fortis est, & ipse contra te judicabit causam illorum.* Septuag. *Ne transponas terminos æternos, & in possessionem orphanorum ne ingrediaris. qui enim redimit eos Dominus, validus est, & judicabit judicium eorum tecum.* Propinquus, eo loco est vindex, redemptor, qui jure propinquitatis vindicat, redimit, eripit ab alieno, vel injusto possessore; qui, cùm fortis, & potens sit, eripit *de manu violenti* prædam, & extorquet diviti antiquam pauperis possessionem. alludit enim ad legem Levitic. 28. *Si attenuatus frater tuus vendiderit possessiunculam suam, & voluerit propinquus ejus, potest redimere, quod ille vendiderat.* quod ad pauperes omnes videtur extendi, qui paupertate adacti veniunt in potestatem locupletiorum. Atq; adeo eo loco Hebręi observant, non fuisse potestatem cuiquam bona sua vẽdendi, nisi redactus fuisset ad summam paupertatẽ. hæc enim in causa est, ut non solum possessiuncula, sed etiam totus ipse pauper venalis sit, & prędæ violẽto exponat. Deus igit. eripiens *de manu violenti pauperem*, non solum se nobis exhibet propinquũ, cùm jure propinquitatis redimat, sed ppinquorum propinquissimum & conjũctorum, conjunctissimum; nã aliis discedentibus à paupere & nemine se vindicẽ præbente, solus ipse vindex & redemptor est; Vel poterit dici eripere *pauperem de manu violente*, non solùm tanquam propinquus; sed tamquam adjutor fortis de manu tyranni, & de omnium malorum, & adversitatũ vinculis & carcere, cùm Scriptum de Ioseph sit: *Dissoluta sunt vincula brachiorum ejus per manus potentis Iacob.* cujus rationem paulò ante reddiderat, *Sedit in forti arcus ejus.* nam cùm ipse se videret manibus vinctum, & ab omni armorum prędio destitutum, illum exoravit, qui pro suis servis, armis, scuto, gladio, arcu, ut eminus & cominus defendat, pugnare cõtra hostes solet. illi ergo utpote potentissimo arcum suum, id est omnem defendendi se rationem permisit, & oravit suppliciter: *Apprehende arma, & scutum, & exurge in adjutorium mihi.* neque deterioris conditionis fuit quidem Ioseph, quã Samson; licèt enim ille se minimè potuerit viculis, & manicis eximere, at verò

Isai. 26. 13.

Prover. 23. 10.

LXX

Levit. 25. 25.

Deus propinquus & vindex.

Deus eripit suos jure belli.

Gene. 49. 24.

Psalm. 34. 2.

Samson propria de virtute, duobus novis funibus vinctũ dissolverit (*sicut enim solent ad odorem ignis ligna consumi, ita vincula quibus ligatus erat dissipata sunt, & soluta*) tamen cùm Deus vincula dissolvit, ut eripiat pauperem; manicas manuum in aureas armillas convertit; nam aurata fuit vincula brachiorum Ioseph, per manus potentis Iacob: sic legit Onchelus: *Tunc positum est aurum super brachia ejus, possedit regnum, ac confirmavit.*

Iudic. 15. 14. — Vincula, & ærumnæ in aurum iustis vertuntur. — *Onkelos.*

XVI. *Et erit egeno spes, iniquitas autem contrahet os suum.*

1. Egenus quis propriè. Metonymia. Spes ærumnis nutritur. Qui vincti spei apud Zachar. explicatus Paulus.	*quus.*
2. Iterum Metonymia in sacris. Quis propriè iniquus.	*3. Contrahere os, quid, & cum ad orationem refertur.*
	4. Obmutescere erubescentium est, explicat David, Salomon, Isaias.

I *Chrysost.*

SPES. Chrysost. *Hæc Deus agit, ut & ille qui nullis est viribus benè speret; & ut injustus non efferatur, & ut lingua sublimia loquens obstruatur, & ut elatum superciliũ deprimatur.* Sic poterit *egenus* (propriè, attenuatus, exhaustus vel facultatibus, vel viribus; homo tenuioris fortunæ, macilentus, squalidus) in spem firmam de divina ope erigi, bene de Dei providentia, bonitate, potẽtia in reliquis vitę discriminib⁹ sperare; non confundetur, cùm se viderit de manu potentis, & violenti mirabiliter ereptum. Vel metonomycôs, *Spes*; pro resperata; *Erit egeno* certa salus, certum auxilium, nam *Sperantem in Domino misericordia circumdabit*. id est, videbit se pauper bonis, salute, fælicitate affluere undique; undequaque fælix erit, qui spẽ suam in Deo collocaverit. Lyranus dixit hanc spem esse certam exspectationem futuræ prosperitatis in præsenti via; ut Iobũ erigat in spem recuperandę pristinæ fælicitatis. Vel, licèt te egenum ac miserum videas, ô Iob, non ideo non bene sperare de Deo debes, déque tua salute; quamtũvis desperatissima videatur; nam calamitates & ærumnæ piis, justisque viris, non præcidunt, neque extenuant spem, sed excitant, sed accẽdunt, sed nutriunt, & confirmant. Et quidem Paulus *creaturam*, id est, justum hominem ingemiscentem & parturientem; & subjectum vanitati, id est, mundanis pressuris, quę citò transeũt, asserit, sed *subjectum* tamen *in spe*, melioris conditionis, & beatitudinis obtinẽdæ. Hos vocavit Zacharias *Vinctos spei*, quibus vincula, squalor carceris, sordes & tenebræ spem afferunt melioris status, & & qui malis & ærumnis obligati salutem, & redemptionem per Christum sibi pollicebantur; illos enim sic alloquitur Zacharias: *Convertimini ad munitionẽ vincti spei: hodie quoq; annũtians duplicia* (cumulatissima bona, duplóq; majora, q̃; sperare auderes) *reddã tibi*. adeo Paulus ait: *Gloriamur in tribulationibus, quoniam tribulatio patientiã operatur* (id est, efficior tribulationum, & malorum tolerans, devorator, contemptor) *patientia verò probationem* (tum mihi, tum mundo testata redditur mea tolerãtia; planeque agnosco, me fortiorem, ac potentiorem esse, quàm de me sperare possem) *probatio verò spem* (id est, cujus semel sit cognita, probataque sustinentiæ virtus, &c. hunc necesse est, in spem certissimam erigi coronæ certantibus propositæ) Igitur quò major sit ignis tribulationum, amplíorque patientiæ materia animo subjecta, majorem spei flammam exurgere necesse est; quod nõ tacuit David: *Dum appropiarent super illum nocentes, ut ederent carnes illius*, & per summam crudelitatem dilacerarent, *dum tribularent illum inimici, dum consisterent adversus illum castra, dum exurgeret prælium, in eo* ipso prælio, & conflictu ipse *sperabat*, & quò magis ardebat, eò majores in seipso spei igniculos sentiebat.

Egenus quis propriè. — דל — Metonymia. — *Psalm. 31. 10.* — *Lyranus.* — Aerumnę nutriunt spem. — Qui vincti spei apud Zachariam. — *Rom. 8. 22.* — *Zach. 9. 12.* — *Rom. 5. 3.* — 4 — *Psalm. 26. 2.*

Iniquitas autem, &c. Metonymia, adjunctum pro subjecto, iniquitas, pro iniquis Psalm. 5. *Non Deus volens iniquitatem tu es.* (statim exponit) *neq; habitabit juxta te malignus* (Hebraicè, malitia, utrumq; iterum exponitur) *neque permanebunt injusti ante oculos tuos.* Septuag. *Injusti os obstruatur. Iniquus*, propriè injustus, qui contra legem, & fas committit, quo proximus lædatur, & offendatur. cujus vocis etymologia, & ratio explicatur Psalmo. 70. *De manu contra legem agentis, & iniqui.* id est, de manu & potentia contra legem iniquè agentis, ut mihi noceat. Hieronym. *De manu iniqui & nocentis.*

2 Metonymia. *Psalm. 5. 5.* — *LXX.* — עול — Iniquus propriè quis. *Psalm. 70. 4.* — *Hieron.*

Contrahet os suum. Propriè, claudent, cõtinebunt os. Chrysostomus; Ne superba, & sublimia loquantur. D. Tho. Perspecta

3 *Chrysost.* *D. Thom.*

hac

hac Dei providentia erga pauperes & hũmiles, maligni & nocendi ſtudioſi retrahent ſe ſe, ne ex toto malignentur, neque omnino ſe effundant in aliorum perniciem, neque inter ſe ampliùs ineant prava & iniqua adverſus pios conſilia, juxta id Pſalm. 63. cùm de improborum ruina, atq; miſerorum patrocinio, & ſalute loloquitur David: *Conturbati ſunt omnes, qui videbant eos, & timuit omnis homo: & annuntiaverunt opera Dei, & facta ejus intellexerunt.* id eſt, nemo deinceps audebit, aliquid mali moliri adverſus ſanctos Dei, nemo obloqui. Alii referunt ad impiorum orationes, & preces, quas execretur Deus, quaſi dicat; Quòd Deum blaſphement, & laceſſant contumeliis, non habebunt locum quidquam à Deo poſtulandi, non os, non linguam, obmuteſcent coram Deo, *contrahent os ſuum.* nam ſi in labiis eorum ſit gladius, ſi os & linguam cruentata habeant innocentum ſanguine, & iniquis conſultationibus, illorum orationem averſabitur Deus. quod dictum ab Iſaia Propheta videtur cap. 1. cùm de precibus cum iniquitate cõjunctis agit: *Cùm extenderitis manus veſtras, avertã oculos meos à vobis. Et cùm multiplicaveritis orationem, non exaudiam; manus enim veſtræ ſanguine plenæ ſunt.* Tantundem enim refert multiplicare orationem, & habere manus armatas gladio, & fuſo ſanguine plenas, ac ſi diceretur, habere in ore & in precibus gladium; id eſt, habere conjunctas preces cum proximorum injuria & ſanguine: tunc enim non minùs execratur Deus labia armata ferro, quã manus fœdatas ſanguine. Illud autem fortè dictum hoc loco fuerit ab Eliphaz, ut Iobum notaret, vel liberiùs de Deo loquentem vel iniquè de divina providentia diſputantem vel minis atque clamoribus tenuiorum animos quondam perterrefacientem.

Pſalm. 63. 9.

Contrahere os in oratione.

Iſai. 1, 15.

4 Obmuteſcere ad erubeſcentiam & cõfuſionem pertinere. *Mich. 7. 16. Ierem. 8. 14.*

Sed meliùs hæc referentur ad erubeſcentiam quamdam, & confuſionem impiorum; dum viderint è ſuis manibus atque viribus pios eripi, atque in tuto collocari. ſicut & id. Micheę. 7. *Videbunt gentes, & confundentur, ponent manum ſuper os ſuum.* & Ierem. 8. *Convenite, & ingrediamur civitatem munitã, & ſileamus ibi, quia Dominus Deus noſter ſilere nos fecit.* Et illud: *At ille obmutuit.* quæ omnia ad confuſionem, & erubeſcentiam pertinẽt: hęc enim, ſicut & timor, ſolet vocem adimere. Vel quidem referendum ad ſtuporem & admirationem, ſicut id Pſalm 106. *Videbunt recti, & lætabuntur; & omnis iniquitas* (iniquus) *oppilabit os ſuum*, contrahet, occludet; neque muſſitabunt iniqui; ſed tãtam Dei potentiam adverſum ſe pro pauperum defenſione timentes, & ſtupentes, non audebunt hiſcere. cum quo illud Sapientiæ. 6. congruit: *Stabunt juſti in magna conſtantia adverſùs eos, qui ſe anguſtiaverũt, & qui abſtulerunt labores eorum, videntes ipſi, turbabuntur in ſubitatione inſperatæ ſalutis dicentes intra ſe.* nam præ timore, & ſtupore nõ aliter poterunt vocem emittere. Vel tandem hoc impiorum ſilentio ſignificabitur nihil tunc impios habituros, quod cõtra hanc Dei æquiſsimã providentiam, & impiorum defenſionem juſtè opponere, aut obloqui poſsint, cũ manifeſtè prolaturus ſit Deus in omnium conſpectũ innocentiam humilium, violentiam & injuſtitiam potentiorum. ſic Iſaias. 52. *Super ipſum continebunt Reges os ſuum: quia quibus non eſt narratum de eo, viderunt, & qui non audierunt, contemplati ſunt.* id eſt, illius innocẽtia, ſanctitas, hoſtium illius invidia, & crudelitas omnibus erunt perſpectę; nemini obloquendi poteſtas erit. In re certiſsima & explorata nos dicere ſolemus, *no ay que hablar.* & de homine ſanctiſsimo: *Nadie tiene, que hablar de el.* Hæc omnia Chaldæus à verſiculo 12. de Pharaone, & Aegyptiis opprimentibus Iſraelitas accipit, ſi enim legit; *Qui irritas facit cogitationes Aegyptiorum, qui callidè cogitaverunt, ut maleſacerent Iſrael; & non eſt operata manus eorum conſilium ſuum. qui comprehendit ſapientiam Aegyptiorum in aſtutia ipſorum, & conſilium aſtrologorum ſuorum perverſorum reddidit ſuper eos. Per diem incurrebant tenebras, & ſicut in nocte, palpabant in meridie, & redemit populũ ſuum, à percuſſione oris eorum, & de manu regis fortis populũ pauperem.* ſanè non ineleganter, ſi certiùs cõſtaret, an tanto tempore Aegyptiacæ plagæ Iobum præceſsiſſent, ut commodè poſſet ad eas his verbis ſpectari.

Matth. 22. 12.

Pſa. 106. 42.

Sap. 5. 2.

Iſa. 52. 15.

Chaldæus.

XVII. Beatus homo, qui corripitur à Deo: in crepationem ergo Domini ne reprobes.

I — Patientiæ gradus. הִנֵּה — Particula attentioni conciliandæ ſerviens.

BEATVS. In fonte eſt particula, quæ indicat peculiarem ſententiæ vim atque dignitatem, attentionemque conciliat, tum etiam poſt longam diſputationem, quaſi clauſulam, & epiphonema toti orationi apponit; Ecce, itaq; cùm veriſsima ſint, quæ audiſti, *beatus* erit vir, &c. Pro *beato* autem Hebræus apud Cajetanū, Regia, & alii Hebraizantes, *Beatitudines* legunt, imitati Chaldæum Pſalm. 1. qui *beatum virum* transfert, *Beatitudines*, vel, *bonitates viri*. & eſt quidem de originali voce (*aſre*) inter doctos dubitatio, an ſit pluralis numeri, an ſingularis, concretum, an abſtractum nomen, aut verbale, quod dicunt: imò an ſit nomen, vel potiùs adverbium; certè conſtat indeclinabile eſſe, & formam habere non tam pluralis, quàm dualis. Latinus interpres per nomen adjectivum nunc in plurali, frequentiùs verò in ſingulari vertit, *Beatus*, vel *Beata*; ſi *beatitudines* dicat, augetur ſignificatio, & cumulum rerum multarum, quibus homo efficitur beatus ſignificabit: quia, ut R. David, & R. Mardochai dicunt: *Beati beatitudo in multis bonitatibus cõſiſtit.* alii reſpiciunt ad duplicem hominis beatitudinem, temporariam unam, alteram æternam; rectè etiam adverbialiter effertur vis ſententiæ, atque vocabuli, quod fælicitatem denuntiat, & bonum ominatur, ſicut id: *Dicite juſto, quoniã bene.* *Beatus* igitur eſt *homo*, neque ſemel fælix, ſed ſemel & iterum; bis, ac ter; terque quaterque beatus; modis omnibus fælix; beatitudines homini, non unam tantum, ſed omnia fælicitatis genera denuntio; o quàm præclarè, quàm bene, quàm fæliciter cum illo agitur; bene, fæliciter illi ſit; cedant cuncta illi beatè; cedent proculdubio proſperè, fæliciter. Et

Beatus in Hebræo. — *Regia Cajet.* — אַשְׁרֵי — Iſai. 3. 10

eſt elegans tamen oppoſitio, tum conjunctio *beati*, cum *homine*, nam ſubeſt in hoc loco *Enos*, miſſerrimus, deploratæ conditionis, ægerrimus, vitæ, & ſalutis deſperatæ. Igitur, *beatus homo*, fælix miſer ille; dives & bonis omnibus cumulatus pauper ille; beatus modis omnibus, qui nunc dolet, & cruciatur morbis deſperatiſsimis; quàm præclare cum miſero & ærumnoſo agitur. dicite miſero, ægro, dolenti, quoniam bene. ſed ſtatim de hoc iterum.

Antitheſis inter beatū & hominem.

Qui corripitur. Objurgatur, reprehenditur, cum reprehenſione quadam, & objurgatione, ſeverioriq; diſciplina inſtituitur, & informatur ad bonum & honeſtum. quod, etſi verbis frequenter fiat, tamen etiam re ipſa factum ſignificatur, pertinétq; ea vox, ad ſeveriorem diſciplinam, & verbera, atque ſuppliciū, quod cujuſpiam peccati reprehenſionem comitari ſolet. Sed quoniam nullo verbo afficitur hæc oratio, neque ſignificatur, eſſe, vel fuiſſe, vel fore beatum, non ad unam tamtum temporis differentiam reſtringenda eſt, ſed liberè dimittenda, ut ad multas ſe extendat. *Beatus* igitur eſt, eritque deinceps, numquam non erit fælix, *qui corripitur à Deo*, ſive cum afficitur calamitate aliqua, ſive cùm fœliciori cõditioni reſtituitur; nam cùm divinã correptionem patienter & humiliter perfert, fælicitatem meretur; cùm jam fælix eſt, præmio potitur toleratę correctionis; *beatus* igitur *qui corripitur*, maximam illi fælicitatem denuntio; nam ſuum percuſſum ſtatim ſanabit Deus; neque illum lædet, quòd aliorum judicio miſer & infælix ſit, qui ſuo judicio & ſenſu, reque ipſa beatus & fælix exiſtat; tum propter emolumenta maxima, quæ illi affert divina correptio; tum quòd ea ſit divinæ erga ſe charitatis non obſcurum argumentum; nam corripit, quem diligit; tum quòd ſpes melioris fortunæ, & fælicitatis temporariæ atque, æternæ recuperandæ poteſt illum in mediis ærumnis atque doloribus beatum reddere; fortè enim hoc dixit Eliphaz, propter ſpem quam paulò ante egeno injecerat.

2 — Corripere quid. — יָכַח — Regula, cum oratio nullo verbo reſtringitur. — Ærumnæ beatitudinē afferūt.

Et quidem ſacræ Litteræ beatitudinē, gloriationem, conſtantiam, gaudium animorum, quæ afflictis, & tribulationē patientibus tribuunt, ad ſpem tandem reducunt, quam propter patientiam & pro-

3 — Beatitudinē & gloriationē tribulationum ad ſpem beatitudinis frequenter referri.

Rom. 12. 12.

batione concipit, qui corripitur à Deo. quod passim docet Paulus Rom. 12. *Spe gaudentes, in tribulatione patientes*: & cap. 5. *Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei, non solùm autem, sed & gloriamur in tribulationibus*. quasi dicat, Non solum speramus fore, ut simus aliquando beati; sed ita spem cum tribulationibus conjunctam habemus, ut qui gloriamur in spe, gloriemur etiam in tribulationibus; Rursus spem, atq; tribulationem ita cum gloria, quam speramus, conjungimus, ut gloriosi jam nobis ipsis videamur in ipsis tribulationibus constituti; in fletu, & lamẽtis & prelio cum persecutionibus exultare, & triũphare. Quare non solùm est *Spes gloriæ*, sed ut Paulus loquitur Hebræorum 3. *Gloria spei*: & utramque sive spem gloriæ, sive gloriam spei videntur efficere in nobis ipsis tribulationes patienter toleratæ. Quare Paulus postquam 2. Corinth. 4. multa de tribulationibus disseruisset, concludit: *Ergo mors* (id est mortificatio, assidua malorum patientia, juxta Anselmum) *in nobis* (qui mortificationem in nostro corpore circumferimus) *aliquid operatur* (nõ est otiosa, neque inutilis, sed operosa, efficax, fecunda, aliquid ex se profert: non solùm enim passione afficitur, qui tribulationẽ patitur, sed aliquid præterea cũ tribulatione conjunctum habet) Neque verò è contrario prosperitas, vitæque jucunditas in voluptuariis hominibus otiosa est, aliquid enim aliud præter voluptatem ex se progignit. Quid ergo *operatur* tribulatio in corde hominis afflictis? aut qua nam ratione exerit, exercétque vires suas? illa est enim Græcę vocis *operandi* vis & proprietas. certè gignitur in nobis illud, quod paulò pòst subditur: *Momentaneum, & leve tribulationis nostræ æternum gloriæ pondus operatur in nobis*. quasi dicat. Nunc hoc ipso tempore, quo patimur, gignitur & efficitur, imò crescit, augetur ingens quidam gloriæ cumulus tanta est spei efficacitas, tanta cogitationis intentæ, & contemplationis assiduæ vis, & robur! Propterea enim subditur: *Non contemplantibus nobis, quæ videntur, sed quæ non videntur*. Atque hæ videntur illę ipsæ beatitudines, gaudium, exultatio, regni sublimitas, & majestas, quæ Christus Dominus in paupertate, lachrymis, esurie, siti, persecutionibus, constituit Matth. 8.

Heb. 3. 6. Spes gloriæ, & gloria spei

2. Cor. 4. 12.

Tum mortificatio, tum voluptas aliquid aliud in corde gignunt, & operantur.

2. Cor. 4. 17.

Vers.

Matth. 8.

A Deo. In originali *Eloah*, nomẽ judicis, tum ut hanc correptionem & punitionem justè sibi à Deo infligi propter sua peccata agnoscat Iob, tum etiam, ut neque hac ratione inutilem sibi fore patientiam intelligat, atque latenter & tacitè illud Ecclesiastici consilium suggerere videatur: *Quàm bonum est correptum manifestare pænitentiam: sic enim effugies voluntarium peccatum*. quod enim antea volens comisisti; nunc voluntaria patientia, & pænitentia delebis.

אלוה

4

Deus cum punit Iudex.

Eccles. 20. 4.
Voluntaria patiẽtia salutaris.

Increpationem ergo Domini ne reprobes. Septuaginta, *Ne renuas*. In Hebr. est (*Maas*) quod est reprobare, vel rejicere aliquid cum fastidio, & nausea, vel cum contemptu; nauseam autem & fastidium indicat ille locus Isaiæ. 30. *Pro eo, quòd * reprobastis verbum hoc, propterea erit vobis, &c.* estq; idẽ sensus Is. 8. *Abjecit* (fastidivit hũc potum, & nauseat cum ori admovet) *populus iste aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio*. ab eadem radice dicitur Numer. 11. *Donec vertatur in nauseam, eò quòd repuleritis* (abjeceritis, cum nausea & fastidio reprobaveritis) *Dominum, qui in medio vestri est*. ut per eadem torquerentur, per quę peccarunt; id est, ut sicut fastidio illis fuit Deus optimus; ita etiam fastidio illis sint creaturæ, & suæ ipsorum voluptates: Onchelus; *Donec fastidiatis, eò quod fastidieritis verbum Domini*. Ergo in hoc sensu ait Eliphaz; *Increpationem Domini ne reprebes*, ne fastidias, ne tibi stomachum moveat tribulatio. Videtur enim de tribulatione loqui, quasi de calice, aut potione amara quod sæpe Scriptura usurpare solet, cùm de malorum perpessione loquitur. Quare, cùm hæc quoque sint verba Dei nos ad tolerantiam adhortantis, nósque tamquam filios diligentis, & corripientis Paulus Hebræorum 12. ait; *Vobis tamquam filiis loquitur dicens: Fili mi noli negligere disciplinam Domini, &c.* Certè videtur Deus veluti mater ad caput lectuli filii decumbentis assidere, deprecari, præcipere, ingerere potionis calicem salutarem; *Calix* enim est *in manu Domini vini* meracissimi *plenus misto*; & sicut potio medica, tum ex dulcibus, tum ex maris multa commistione temperatis constat, ita sanè calix divini supplicii tũ habet vinum merum, generosum, suave, tum etiã amarissimarum penarũ mistionẽ, ad quas nauseat hominis mens, & sensus; nũc De'

LXX.

Reprobare quid ex Heb.

Isa. 30. 12.
* Por que os enfadais de oyr las amenazas de Dios las cumplira el mas presto
Isai. 8. 6.
Num 11. 20.

Onkelos.

6

Tribulatio potio amara.

Heb. 12. 5.

Psalm. 74. 9.

illum filiis, nunc peccatoribus & desperatè ægrotantibus propinat; nam *Inclinavit ex hoc in hoc.* cæterùm improbi hunc calicem *reprobant*, nauseant, & evomunt, si quidpiam delibaverint; sed tamen velint nolint: *Bibent omnes peccatores terræ. Hi profectò bibent de vino iræ Dei quod mixtum est mero in calice iræ ipsius; & cruciabuntur igne, & sulphure.* at qui filii sunt, naturali quadam malorum detestatione & sensu nauseare etiam videntur, deprecantur enim ut si fieri posit, *transeat* ab illis *calix*; sed tandem, cùm indignum existiment: *Non bibere calicē, quem illis* materna plusquā in indulgentia *dedit pater*, propinatū sibi poculum avidè arripiunt, atque naturæ difficultati, & nauseæ præsentissima remedia admovent, acetum videlicet, atq; fel Christi Iesu patiētis: hæc enim cū acrinta multò sint, multóq; acutiora, quā nostræ acerbitates, & dolores, facilè ipsnctū. præsidio nostrarū acerbitatum gustum, atq; sensum, aut magna ex parte amittimus, & retundimus, aut delinimus atque temperamus. Et quod sibi, suisq; civibus mortifero poculo consulens ultimus ille Campanorum magistratus Lesius olim hortabāt, Christus nobis dicere videtur, *Poculum, quod mihi datum fuerit, vobis circumfertur: eo potu corpus à cruciatu, animum à cōtumeliis; oculos, aures à videndis, audiendisque omnibus acerbis; quæ manent victos, vindicabit.*

Apoc. 14. 1.

Ioan. 18. 11.

Præsidio fellis & aceti Christi Iesu amaritudo tribulatio-nū ebibitur.

Livius lib. 26. Annalium. Lesii oratio ad milites.

7 Reprobare, contemptis est. *Psalm. 52. 6. Psal. 117. 22.*

Illud præterea; *Reprobare* cum contemptu quodam esse, quod Psalm. 52. dicitur. *Quoniam Deus sprevit eos.* & Psal. 118. *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes, factus est in caput anguli.* id est, quem antea inutilem judicabant, quem contemnebant ædificantes; & consonat quidem Græca vox, qua utitur Luc. Actorum. 4. *Iste est lapis, qui reprobatus est à vobis ædificantibus. Exuthenethis*, pro nihilo habitus, & ab eodem themate dicitur Luc. 23. *Sprevit illum Herodes.* & Roman. 14. *Tu quare spernis fratrem tuum?* & 1. Corinthiorum. 1. *Cōtemptibilia elegit Deus.* Et cùm hæc sententia usurpata sit, à Salomone Proverbiorum. 3. Pro eo quod nos habemus: *Disciplinam Domini ne abjicias.* Septuaginta legunt.: *Noli negligere disciplinam Domini*, & Cyprianus; *Ne neglexeris.* atq; eodem modo Paulus Hebræo. 12. *Noli negligere.* tamquam inutile aut vile; cùm res sit salutaris, & præclara. Extenuatio est, nam plus significat, quàm dicitur; Maximi facito disciplinam Domini, nihil tibi aut potius, aut antiquius sit, quàm ut illius correctionem æquo animo suscipias, & grata volūtate complectaris: gloriare in Dei correptione, in laboribus, & ærumnis. Tantam tribulationum pretiosissimarum prestantiam agnoscebat Paulus, cùm dicebat: *Ego Paulus vinctus in Domino.* nam nihil habuit præclarius, quo se Ephesiis commendaret: & cùm cætera communia sibi & Regi Agrippæ precaretur, vincula sibi soli reservat; *Opto* (inquit) *apud Deum & in modico, & in magno* (id est, non tibi parùm, sed multùm etiam persuasisse; neque si id brevi, & facili sermone, sed laborioso & gravi, diuturnóque confici oporteret) *Non solùm te, sed omnes etiam, qui audiunt, hodie fieri tales, quales & ego sum* (tamen vinculorum gloriam aliis videtur invidere, & sibi soli inesse gaudet) *exceptis vinculis his.* fortè etiam vincula excipit, quòd illi tribulationum præstantiam ignorarent, & si vincula etiā illis offerret, videretur projicere margaritas ante porcos; acutè hoc indicavit eo loco Chrysostomus; *Hoc* (inquit) *erat ei, quasi aliud quoddā gloria dignū, sed ad illorū suspicionē respiciens addit, exceptis vinculis his* Oecumenius quoque paulò luculentiùs sententiā eandem expressit; *Non* (inquit) *vincula execrans, aut ob ea pudore suffusus hoc dicebat, nam hoc siquid aliud, gloria, & exultatione dignum apud ipsum habebatur, sed ad illorum existimationem respiciens, ad eorum imbecillitatem se se demittens.* non aliter Ignatius vinculorum gloriam, cæteris licet amissis, prætermittendam nō existimat, dum ad Tarsenses scribit. *Hæc* (inquit) *præcipio vobis non quasi sim aliquid, tametsi vinctus sum.* Quid, quòd certè videtur Paulus sibi ipsi integer, perfectúsque homo, si in vinculis sit, si mortem pro Christo obeat, nihilque sibi præterea pretiosum esse; *Vincula & tribulationes Ierosolimis me manēt; sed nihil horum vereor, nec facio animam meam pretiosiorem, quàm me.* non tam mihi vita pretiosior est, quàm egomet mihi. Sed quem te ipsum, Paule, dicis? Non liber ego vinculis, & jucundè vivens, sed *vinctus in Domino*, quotidie moriens; is Paulus est, is Apostolus; sic meis vinculis, & ærumnis prætiosiùs nihil.

Ἐξουθενηθεὶς.

Luc. 23. 11. Rom 14. 10. Cor. 1. 18 Prov. 3. 11.

LXX. *Cypr. de habitu Virgin. & lib. 3. ad Quirin. 2. ca 66.*

8 Extenuatio.

Tribulatio pretiosissime, & honorifice tissimæ *Ephes. 4.*

Actor. 26.

Chrysost.

Oecumenius.

Ignatius epist. 7. ad Tarsens.

Acto. 20 23

Sed præter quàm quòd tribulationes maximi fieri oporteat, quod ad animi di-

9 Tribulatio signum divini beneplaciti.

vitias, honorem multáſq; alias opportunitates conferant, ſed tamen illud in præſentem locum peculiariter convenit, propterea permagni æſtimandas eſſe, minimèque ſpernendas, quòd ſint divini erga nos amoris pignora, & paterni affectus argumentum, non ſolùm cùm peccati pœna non ſunt, ſed cùm in ſceleris alicujus ſupplicium infliguntur; id enim indicat vocabulum *correptionis*, quę eſt errati alicujus objurgatio, & durior quædam pueri ſegniculi inſtitutio, & ſeverior caſtigatio. Hanc verò à charitate paterna proficiſci Salomō explicat: *Diſciplinam Domini fili mi ne abjicias, quem enim diligit Dominus corripit, & quaſi pater in filio * complacet ſibi.* id eſt, quia beneplacitum ſuū in illo conſtituere vult, & optat ut ſibi placeat homo, diſciplina, & flagello tollere conatur, quod ſibi diſplicet. Paulus verò ſic locum repetit, & illuſtrat: *Nondum uſque ad ſanguinem reſtitiſtis, & obliti eſtis conſolationis,* (id eſt, cùm nondum extrema diſcrimina toleraveritis jam vos cæpit oblivio Dei potentis vos conſolari, cùm vos corripit? jam obliti eſtis, in Dei correptione gaudium, ſolatiúmque ingens animorum latere) *quæ vobis, tamquam filiis* (nam corripit paterno affectu) *loquitur dicens* (Deus inquam hoc vobis dicit, non Salomon; ille vos ad patientiam hortatur, nō homo) *Fili mi noli negligere diſciplinam Domini: quem enim diligit Dominus* (nempe dilectione illa prędeſtinationis, qua homini vult æternæ beatitudinis bonū) *caſtigat; flagellat autem omnem filium, quem recipit* (quem approbat, quem læto vultu, & obviis ulnis excipit quem adoptat. nam in domo Dei non ſolum ſervi, interdum filii &, quidem frequentiſsimè vapulant; non ſicut in Romana republica, ubi nemo ingenuus & liber vapulabat; quod teſtatum cunctis voluit eſſe Dei filius flagellatus, & in cruce pendens, dicentibus incredulis Iudæis: *Si filius Dei eſt, deſcendat nunc de cruce, & credimus ei*; nam in cruce potiùs Dei filius & credi, & haberi voluit) Et in eandem ſententiam paulò inferiùs; *Tamquam filiis vobis offert ſe Deus.* quem locum ſic legit Auguſtinus; *Sicut filiis vos * aggreditur Deus.* noſte igitur ſubtrahas Deo aggrdienti, minât, verberâti; ſed potiùs illi occurre: ſicut Eccleſiaſt. ait, *Ne feſtines* (ne feſtinanter fugias) *in tempore obductionis* (correptionis) *conjungere Deo.*

Correptionis proprietas.

Prov. 3. 11.

* Por que le quiere como a hijo, no quiere ver en el cosa que le desagrade.

Heb. 12. 4.

In domo Dei filii vapulant

Actor. 22. 25. 26.

Matth. 27. 40.

Heb. 12. 7.

August. serm de temp. barbarico tom. 9.

* Padre es el que os acomete a dar.

Eccleſ. 2. 3.

Hieronymus autem Ezech. 20. uſurpans hunc locum, legit: *Fili ne contriſteſteris ad diſciplinam Domini.* Et certè in hac ſuſtinentia rerum adverſarum videtur ſacra Scriptura multos patientiæ gradus diſtinguere, illóſq; à nobis exigere. Primùm non negligere. Secundum, non faſtidire, nec nauſeare. Tertium, non deficere. Proverbior. 3. & Hebræ. 12. *Non deficientes animis veſtris*; quàmvis vires deficiant corporis, ut ſpiritus nunquam non prōptus ſit, carne licet infirma. Quartum, non defatigari: iiſdem locis; eſtque idem ferè, quod ſupra defatigari, deficere præ moleſtia, & tædio. His verò, iterum contraria adjungito, quæ etiam exiguntur à nobis. Primum, permagni facere patientiæ opportunitatem, & materiam nobis oblatam. Secundum, non ſolùm non faſtidire, ſed eſurire, & ſitire tribulationes, *ut ſaturemur opprobriis.* Tertiū, fortiter & conſtanter ardua quæque & difficilia aggredi; non fugere, ſed obviam procedere adverſitatibus. Quartum, gaudere, & exultare, cùm *digni habebimur pro nomine Ieſu* moleſtum & aſperum aliquid pati.

10

Patientię gradus quidam.

Proverb. 3. 11. Heb. 12. 4.

Denique notandum eſt hoc loco pro *Domino* ſubeſſe in Hebr. *Saddai*, quod nomen copiam, & ubertatem affert bonorum omnium, &, ut alii dicunt, omnipotentiam. Ergo ait: Correptionem omni potentis Dei, & bonis omnibus affluentis reprobandam non eſſe, cùm poſſit ille nos recreare, & mortuos ſuſcitare, atque bonis omnibus cumulare.

Saddai.

XVIII. *Quia ipſe vulnerat, & medetur: percutit, & manus eius ſanabunt.*

5. *Percutiens, de vehementiori plaga dictum.* | *pot statum, sanitatem indicat, quadam ex sa.*
6. *Dei medicina, tum illiu.*

I
2. Mach. 6. 1.
Commendatus Vulgatus

HANC etiam non negligendæ neque reprobande correptionis divinæ rationem adjungit Eliphaz, quòd Deus non puniat, neque conterat ad interitum, sed ad correptionẽ: nam cum corripit, nõ derelinquit, ut dicitur. 2. Machab. 6. *Nunquam à nobis misericordiã suam amovet; corripiens verò in adversis populum suũ non derelinquit*; nam ipse vulnerat, & medetur. Doctè Vulgatus dixit, *Vulnerat*: nã licèt ex vi originalis vocis (*Caab*) tãtùm vertendum esset dolore afficit, vel cum Septuaginta, dolere facit, quod commune est, vel ad vulneris dolorem, vel ad acerbitatem cujusvis alterius cruciatus, tamẽ ex adjuncto verbo *medendi*, ille profectò genuinus sensus est, Dolorem efficit vulnerando. nam mederi juxta fontem est, ligare, & circumvolvere; & cùm ad vulnus, vel dolorem refertur, est alligando vulnus mederi, & sanare, ut enim docent medici bona chirurgiæ atq; curandorum vulnerum pars in ligatura cõsistit; sic enim in sua Chirurgiæ Officina, Hippocrates dixit: *Partim quidem ipsa deligatio sanat, partim curantibus inservit: rursusque maxima deligationis vis est.* ab eadem radice dictum est Ezech. 75. *Quod confractum est, non alligastis.* & Psalm. 146. *Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum*, id est, cum animo & corde, tum corpore saucios & dolentes curat, non solum appositis pharmacis, sed etiam mollissimis deligamentis, purissimis, levissimis, tenuissimis, talia enim Medicina præscribit. igitur Deus *vulnerat & medetur*, & quod admirabile est, percutiendo sanat; quare illius sagittæ *sagittæ salutis* sunt. Est autem in Scriptura frequens enallage, cum verbum pro participio ponitur ut Isai. 65. *Non ædificabunt, & alius habitabit, non plantabunt, & alius comedet.* id est, ædificantibus illis, alius non habitabit & comedet. Deut. 22. *Non videbis bovem errantem, & præteribis.* id est, videns non præteribis. similiter hic: *Vulnerat, & medetur*, vulnerans medetur, vulnerando sanat. Est enim etiam medicinæ Chirurgicæ præceptum, cùm vulnus aut ulcus exigit, vulnera, aperire, & partem vulneratã secare ampliùs, quòd secus sanari & curari non possit. Sic præcipit Hipoc. dum de capitis vulnerib[9], & secãdis ulceribus disseruit: *Vlcera, quæ nõ habẽt sufficientẽ magnitudinem longitudinis, ac magnitudinis ad ossis inspectionem, an quid malum sit à telo, & quantum caro contusa est, & ad curationem, quali nã ulcus opus habet; si verò subcava fuerint ulcera in obliquum, cavitatem quam plurimũ resecare oportet, ubi non facile est medicamento quocumque pervenire.* sic sanè vulnerando medetur Chirurgus, sic quoque *vulnerat*, ac *medetur* Deus, ubi aliis medicamentis lenioribus ad internas animi partes læsas, & affectas non est facile pervenire: sic extrahit conceptum, & latitans interius pus sic abstergit ulcera, & animi sordes. Præterea etiam non solùm secando, sed etiã urendo *vulnerat*, & *medetur* Deus; nam ejusmodi sunt ustoria instrumẽta, ut cùm ulcus aperiant sed vulnus efficiant, latera inurant, sistántque sanguinem, & crustis, velut cataplasmatis appositis, ne malum serpat, efficiant, cùm Scriptum sit: *Sagittas suas ardentibus effecit.* videlicet (ut alii legunt) carbonibus juniperorũ, quorum flamma efficacior, & pertinacior est, inflammatas: quò enim vehementiùs ardent, eò meliùs urunt, & faciliùs medentur. Eleganter August. super Psal. 50. rem hanc tetigit. *Illa* (inquit) *est vox Domini, ego percutiam, & ego sanabo. Percutit putredinem facinoris, sanat dolorem vulneris. Faciunt hoc medici, secant, percutiunt, & sanãt armant se, ut feriant, ferrum gestant, & curare veniunt.*

Vulnerare quid in Hebræo
LXX.
Medetur ex Hebræo quid
Scientia ligaturæ in Chirurgo
Hippocrates.
Ezechi. 34. 4.
Psalm. 146. 3.
Hipoc. in Officina Chirurg.
2
Enalage.
Isai. 65. 22.
Deut. 22. 1.
Aperire vulnera aliquãdo medicinæ præceptum
Hyp. lib. de capitis vulneribus.
Vulnerando medetur Chirurgus.
Psalm. 7. 14.

Verum simpliciùs, & nulla dicendi figura sententiam hanc accipiunt Septuaginta, ut sensus sit, non tam vulnerando mederi, quàm priùs vulnerare, deinde mederi, & sanare: sic illi legunt: *Ipse dolore afficit, & rursus restituit.* Aquila; *curabit*. vox eadem ferè sententia vertitur *curare*, Hoseæ. 6. *In tribulatione sua manè consurgent ad me, venite & revertamur ad Dominum, quia ipse cepit, & sanabit nos; percutiet, & curabit.* Verbum *capiendi* ad prædam pertinet, & ad rapiendũ more leonino, aut lupino. quasi diceret; Instar leonis, aut lupe visus est Deus nos velle capere, & discerpere; atque, ut nos caperet, prædámque faceret, velut ungue aut dente infixo nos vulneravit; sed non ille devorare vult, sed in suam potestatem redigere; non discerpere, non perdere; non enim lupus, sed pastor est. cepit ergo prædam, quam ut lupus fecit; statim ut pastor fovebit,

3
LXX.
Aquila.
Hos. 6. 1.
Capere quid.

ſanabit; itaque *percutiet, & curabit*. eadem vox. quæ hoc loco, *medebitur*; alligabit; alligando medebitur, & curabit. notavit Hieronymus ſubeſſe hoc loco (*motóſi*) & *Mota* Græcè appellari linteola, quæ inſeruntur vulneribus, ut putridas carnes comedāt, & extrahāt purulētias. & rectè. eſt enim *motos*, lineamētum, ſeu linteolū carptū, quod vulneribus inditur, ſive tortile, aut raſile, *bilas, ô mecha, & (motòo,)* eſt vulneratum lineamentum vulneri aut ulceri indo, aut penicillo vulnerario indito curo. quo eodem verbo Aquila hoc loco uſus eſt: *Curabit* (inquit) *aut lineamento indito ſanabit*. illud quoq; addit iſto loco Hierony. *Artis medicorum eſt, grandia vulnera longo ſanare tempore, & per dolorem reddere ſanitatem.*

μοτώσει
μοτά
Curare in Græco quid propriè.
μοτόω
Aquila.

Hîc duo obſervanda; alterum, ſectiones & vulnera, quæ fiunt à medicis, cùm ad ſanitatem efficiendā referantur, ſumma arte, & cura fieri, ut minimū noceant, ne vena aut nervus incidatur, ſed ut minimo dolore & damno fiant, facileq; poſſit vulnus recens coire. nō aliter cum De' vulnerat, eā quidem partem percutit, ex cujus ſenſu, & læſione minimum detrimenti, & doloris, quoad fieri poſsit, accipiamus; aut certè cujus dolor, & vulnus minimè mortifera ſint, ſed potiùs ſalutaria. Alterum; nullum optimi chirurgi in medendo vulnere munus non obire Deū optimum, cùm ipſe* *curet*, carpat linteū, lineamentique raſuram, aut vulſurā torqueat, concinnet, indat, deliget: quæ omnia ſalutem certò promittāt; res profectò & illius bonitate, & noſtra conſideratione digniſsima. ſicut enim Hippocrates eos miniſtros in curatione exigit, *Vt qui circa ægrotantem ſunt, tacentes ſint, & præfectò obedientes*; ita ſanè nos, qui Iobi vulnera, & curationē, mirabilem Dei ſapientiſsimi in agendo rationem & ſapientiam agnoſcimus, ut vulnerando medeatur, attenta conſideratione, ſilentes & mirabūdi tātam bonitatem ſuſpicere debemus, atque diligere cùm corripit, cùm vulnerat, neque aliam ſalutis recuperandæ viā inire, fœlices enim *qui diligunt ſalutare Dei. Corripiat* (igitur) *me juſtus* (Deus) *in miſericordia* (non plaga inimici crudeli, ſed ut ſanet minimo detrimento, minimóque dolore) *& increpabit* (percutiet, vulnerabit, vulneret inquam, atq; percutiat) *me: oleum autem peccatoris* (venenum amaritudinis. ſic ex Hebr. oleum inquam illud venenatum eſt, quàmvis blandum, & ſuave videatur; blanditiæ, favor, adulatoria verba) *non impinguet* (ex Hebr. non infringat; obliniēdo, demulcendo franget) *caput meum*. propterea non reprobabo Dei correptionem, quæ quò ſævior videtur eò lenior & ſalutarior re ipſa eſt; ac penitus abjicio, faſtidio etiam, negligo, imò deteſtor blanditias & lenocinia peccatorum, quæ dum demulcent, vulnerant; dum mederi videntur, infringunt, lædūt.

4
Vulnera quæ infligit Deus ſalutaria.

Deus omnia optimi medici munia præſtat.

*El por ſu mano a'egra la herida, y da el boton de fuego haze las hilas, tuerçe la mecha. pone el cabeçal, y ata la vēda.

Hippoc. offic. Chirurg.
Pſalm. 6y 5.
Pſalm. 140. 5.

Percutit, & manus ejus ſanabunt. Poteſt eſſe ſuperioris ſententiæ repetitio quædā per expolitionem. vel fortè paulò amplior ſenſus, nam *Percutere*, in originali eſt, ictu & percuſsione contundere, confringere; unde dicitur Pſalm. 67. *Deus confringet capita inimicorum ſuorum*. & Pſa. 109. *Confregit in die iræ ſuæ reges*. Et rurſus: *Conquaſſabit capita*. vel quidē eſt, transfigere. quare erit augeſis; Quamvis ita vulneret, ut perfodiat, & trāsfigat; medebitur tamē, & ſanabit; ſic ab eadē radice dicitur Numero. 25. & *Perforabunt ſagittis*, & Iudic. 5. *Tempus validè perforans*. & gravem aliquam plagam verbum ſanandi poſtulare certè videtur.

5
Percutere quid.
מָחַץ
Pſalm 67. 22.
Pſal. 109. 5.
Num. 24. 8.

Sed notandum quidem hanc commutationem vulneris, & contuſsionis, aut etiam mortis in ſalutem, & vitæ fœlicitatem, quorum utrumque à Deo fiat, tāquam rem illo maximè dignam ſolere in ſacris Litteris prædicari. 1. Regum 2. *Dominus mortificat, & vivificat: deducit ad inferos, & reducit*. Deuterono. 32. *Percutiam & ego ſanabo*. Tobiæ 13. *Quoniam tu flagellas, & ſalvas*. Sapient. 16. *Deducis ad portas* (extrema diſcrimina) *mortis, & reducis*. Sed cùm hæc dicuntur, duo nobis de Deo ſignificantur. Primum, Dei ſumma potentia. & ita Deuterono. 32. ſtatim ſubditur: *Non eſt alius Deus præter me*. & Sapientiæ. 16. *Tu es Domine, qui vitæ, & mortis habes poteſtatem*. & 1. Regum 2 *Domini enim ſunt cardines terræ*. & Tobiæ 13. *Non eſt qui effugiat manum tuam*. Alterum; Dei charitas, & miſericordia, quæ poſt flagella ſtatim, affert ſolatium, quaſi humano more afflixiſſe, & percuſiſſe pœniteat illum. ſicut Tobias adducto loco etiam explicuit: *Caſtigavit nos propter iniquitates noſtras, & ipſe ſalvabit nos propter miſericordiā ſuā* & Iere. 26. *Bonas facite vias veſtras, & pœnitebit Dñm mali quod locutus eſt adverſū vos*. quaſi ergo

6
Quid indicet hæc Dei medicina & curatio poſt vulnerationem.
1 Reg. 2. 21.
Deut. 32 39.
Tob. 13 2
Sap. 16. 13.
Deut. 32. 39.
Dei charitas.
Tob 13.
Pronior Deus ad miſerendū
Ierem. 26.

Exod. 20.5.6.

aut pertæsus, aut fatigatus & deficiens flagellando, & puniẽdo, visitat iniquitates *usque in tertium, & quartam generationem* & vindictam, & supplicium statim remittit, *at facit misericordiam in millia*, cùm miserendo, parcendo, benefaciendo, numquã se lassari, imò potiùs valde recreari, significet. uti Ierem. Thren. 5. ad ingentis cladis solatium cecinit: *Quia non repellet in sempiternum Dominus, quia si abjiciet & miserebitur, secũdùm multitudinem misericordiarum suarum, * non enim humiliavit ex corde.* Rem licèt apertè videre 2. Regum. 24 cum enim trium dierum pestem comminatus fuisset, vix *de manè usque ad tempus constitutum*, prandii videlicet meridiani lues grassata fuerat, *& misertus est Dominus, super afflictionem, & ait angelo percutienti populum; Sufficit nunc, contine manum tuam.*

Thren. 3.34.

*El se cansara y lo dexara presto, que no le sale de coraçon.

2 Reg. 24. 15. 16.

XIX. *In sex tribulationibus liberabit te, & in septima nõ tanget te malum.*

1. Prima expositio Senarii & Septimi. Septenarius nota multitudinis.
2 Secunda expositio, expli. Salomon, & Amos. Deus Adjutor, & Protector, quid significet. Senarius nota multitudinis & fœcunditatis.
3 Sex creationis dies laborandi symbolum, Septimus Beatitudinis. Quid Sabbathismus apud Paulum
4 5 Quarta, & quinta expositio. Quid lux septẽplex apud Isaiam.
6 Optima, & simplicissima interpretatio.

I

Prima expositio Sex, & septima pro septem.

Amos. 1.3.

MVLTIPLEX est apud interpretes hujus senarii, septenariique interpretatio. Primò enim quidam nõ distinguunt senarium à septimo, sed sex, & septimam pro septem accipiunt. qua ratione non pauci dictum volunt, id Amos 1. *Super tribus sceleribus, & super quatuor.* id est, Si septies peccaverit, &c. numerũ itaque sequentem sine discrimine addunt præcedenti, & ex utroque integram summam conficiunt: per septem autem tribulationes innumeras significari ajunt. Septenarius enim est multitudinis nota, & numeri indefiniti, ut Amos. 1. *Super tribus sceleribus, & super quatuor* (id est, Si septies, centies, millies, sine numero peccaverit) *non convertam, &c.* sic quoq; de muliere peccatrice ejecisse dicitur Christus Dominus: *Septem Dæmonia*, id est, universitatem vitiorum. & Isaię 4. *Septem mulieres*, id est, multę. & 1. Regum. 2. ubi nos habemus: *Sterilis peperit plurimos.* Septuag, juxta Heb. *Sterilis peperit septem*, & per expositionem seu per oppositionẽ additur; *Et quæ multos habebat filios, infirmata est.* sic etiã Iere. 15. *Infirmata est, quæ peperit septem.* exempla obvia sunt. erit ergo sententia; In septem tribulationib' liberabit te Deus; sæpe, semper te eripiet malis & discriminibus, si fortè in illa incidas. ita Polychron. ex Græcis; Lyra, Vatab. Isido. Clarius. Ad eundem ferè sensum Augustin. 14. de civitate cap. 31. illum Proverb. locum accipit: *Septies in die cadit justus, & resurget*, id est, quoties in tribulationem inciderit, non peribit, neque demergetur, non enim de culpa, sed de pœna intelligit.

Septenarius nota multitudinis.

Luc 8 2.

Isai. 4.1.

1. Reg. 2. 5. LXX

Iere. 15.9.

Polychron. Lyra. Vatab. Isid. Clarius Augustin.

2

Secunda expositio.

Alii ita sex à septima distinguunt, ut diversas res significent, id quod ipsa sententia indicat: neque enim oportet semper numeros illos, qui simul ponuntur, conflare in unam summam, sicut Prover. 30. apertè separantur: *Tria sunt insaturabilia; & quartum, quod nunquam dicit sufficit.* Et rursus; *Tria sunt, per quæ movetur terra, & quartum non potest sustinere.* atque eadem ratione nõ incongruè accipietur ille locus Amos: *Super tribus sceleribus, & super quatuor, &c.* id est, tria; videlicet cetera scelera leviora sunt; sed quartum cujusque videlicet nationis, ex illis, quæ à Propheta recensentur, maximè propriũ, diuturnum, inveteratum, veniam non mereretur; erit igitur sententia hæc; sex tribulationibus, id est, plurimis, si in illas incidas, te Deus eripiet; & in septima, &c. id est, aliquando faciet, ne in ullum discrimẽ devenias, sed avertet mala omnia, ut securè agere possis. qua ratione Ecclesiasticus cap. 51. sepe etiam Scripturæ Deũ appellãt non solùm *Adjutorẽ* sed etiam *Protectorem*; Adjutorem inquam, ad vincendas, & superandas difficultates omnes, in quibus jam sumus; Protectorem verò, ad avertendas, fugandásque calamitates, ne nobis occurrant; Quod verò numerus Senarius sit etiã multitudinis nota, & indefiniti numeri, non est alienum à Pythagoreorũ doctrina; qui Senarium nuptiis, & generationi dedicabant, quod videatur perfectione quadã numeri imparis, qui marem refert, & paris, qui fœminam connubium inter se continere. Sex

Prov. 30. 15.

Amos. 1.2.

Gen. 15 1. Psal. 17.3.19. 31. Psal. 26. 1. & Psal. 27.7. Psal. 19 18. Psalm 113.9. Eccles. 51.2.

Deus non solùm adjutor sed etiam protector.

Senarius nota multitudinis.

igitur

igitur diebus cùm creatus mundus, omniúmque viſibilium rerum univerſitas ſit; & cum *requieverit Deus die ſeptimo*, excluſivè, quod dicitur, nam ſex tãtum dies creationis fuerunt; rectè rerum fœcunditatem, multiplicationémque ſignificabit ut Philo ex ſua illa Platonica, aut Pythagorica doctrina eleganter docet.

Geneſ.2.2

Philo initio lib.de Mundi opificio.

3 *Gregorius allegoria.*

Sex dies creationis ſymbolum laborandi.

Tertiò, Gregorius tum ſeptimũ à ſex ſecernit, tum per Senarium multitudinẽ tribulationum notari exiſtimat, ſed longè alia ratione; nam his numeris alludi cẽſet ad ſex hebdomadæ creationis dies, quibus Deus univerſa èlaboravit, atque laborandi ſpeciem quamdam, & exẽplar nobis propoſuit; in ſeptimo autem, qui requiei conſecratus eſt, ad requiem etiã nobis propoſitã reſpici. Rurſus per hebdomadam laboris, & operarum ſignificari præſentem vitam, quæ tota laboribus, & ærumnis plena eſt; per ſeptimum vero requiei diem, futuræ vitæ fœlicitatem; ex quo hæc ſententia cóficietur; In multas tribulationes, atque labores incidere te, dum vixeris, oportebit, cùm *ad laborẽ natus homo ſit; grave quippe jugum impoſitũ eſt filiis Adam a die nativitatis, uſque in diem mortis eorum*: nullus igitur dies hujus vitæ ab ærumnis vacuus tibi illuceſcet: ſed tamẽ, ſi conſtanter, patiéterque pertuleris, poſt laborioſiſsimam hebdomadam, in ſeptimo æternitatis die, non tanget te damnationis malum: ſecus, qui dies hujus hebdomadæ, ſeriémque invertat, ut in ſex prioribus diebus laborare renuat, qui deinde ſequetur ſeptimus ęternitatis dies non erit requiei conſecratus, ſed ſempiternis cruciatibus. Non diſsimili profectò allegoriæ ratione, dũ de diebus creationis, & vitæ hujus laboribus Paulus agit, rem totam ſic claudit. *Itaque relinquitur ſabbathiſmus populo Dei*. nõ ſolùm Sabbathum, ſed ſabbathiſmus, id eſt æternũ quoddam ſabbathum, & nunquam lapſura ſolennitas, dies feſtus, qui nũquam occidet, neque adveſperaſcet.

Hebdomada creationis deſignat pręſẽtem vitam.

Eccle.c.40.1

Hebr.4.9

Qui ſabbathiſmus apud Paulum.

Quartò non longè ab hac expoſitione, proximiùs etiam ad litteræ exigentiã Chryſoſtom. Olympiodo. Cajeta. ſic intelligunt; Si in his ſex, id eſt, multis tribulationibus, atque moleſtiis te conſtantem, patientémque præbueris, o Iob, teque ſubmiſsiùs permiſeris verberari, erudiri, purgari à Deo; ſeptimus tandem in hac vita aliquando tibi illuceſcet fœlicitatis & requiei dies aliquis, quo nullum te malum tanget, neque flagellum appropinquabit tabernaculo tuo.

4 Quarta expoſitio. *Chryſoſt. Olympiod. Cajeta.*

Quintò, ſex hos ſeptimúmque diem feſtivos atque ſolennes accipere poſſumus, ſed quidem non tam ex Eliphaz intentione, quàm ex poſterioris Scripturæ uſu, & ſignificatione. nam ut R. Moyſes Aegypt. ait, hoc numero ſeptenario aliquando alluſio ſit ad ſeptem illos dies dedicationis domus Domini tempore Salomonis, qui auguſtiſsimi, lętiſsimíque fuerunt. in quam quoque rem explicat locum Iſaiæ.30. *Et erit lux lunæ, ſicut lux ſolis: & lux ſolis erit ſeptempliciter, ſicut lux ſeptem dierum in die, qua alligaverit Dominus vulnus populi ſui*. id eſt, erit dies ille maximè feſtivus, longèque fœliciſsimus, pręcedétque lętiſsimus veſper. ſic igitur promittitur laborum toleranti homini reliquum vitę jucundiſsimum, & reliqui dies omnes lęti, atque feſtivi.

5 Quinta expoſitio. *R. Moyſ lib. 2. Doctor dubiorũ c.30*

3 Reg.8

Iſai 30.26

Propoſui candidus quid in hoc loco, aut alii dicút, aut ab aliis indicatum promoveri, & illuſtrari à nobis potuit, ut quod optimum lectori videatur ſibi deligat. Egò ſexto tandem loco, quod mihi viſum eſt ſimpliciſsimum, atque leniſsimum proferam; videlicet ſex tribulationes, ſeptimam etiam dici ab Eliphaz, eas omnino, quæ deinde ab ipſomet recenſentur, quaſi diceret; Cũ ſex, imò & ſeptem videantur eſſe calamitatum genera, quę homini accidere poſſunt, videlicet, ea, quę jam enumerabo, ab omnibus profectò Dei ope immunis eris. nam prӕterquam quòd ſanctus Ferrandus initio ſui ad Reginum comitem Parenetici, ſic videtur intellexiſſe hunc locum; profectò res ipſa ſic etiam exigere videtur, ut non alias, quàm illas ſeptem adjũgat, cùm ait, *A fame eruet te de morte; & in bello de manu gladii*. Septenarium autem numerum facile erit colligere legẽti, & intelligenti: atque has potiſsimum tribulationes propoſuit, quòd his aliæ omnes contineantur, quę ſolent hominibus accidere.

6 Sexta et ſimpliciſſima expoſitio.

S.Ferrandus

XX. *In fame eruet te de morte, & in bello de manu gladii.*

1. *Fames, & sterilitas frequenter immittuntur à Deo propter peccata. Exploratum Moysis.*
2. *Novem tempora famis indicata in scripturis ante et post Iobi ætatem.*
3. *Iustis suum cibarium constitutum à Deo; illustratus in Apocal. Ioan.*
4. *Fames bello affinis. Pax ubertatis. Pacis atque Famis imago.*
5. *Manus gladii quid. Hypallage. Iustus ab hoste securus.*

1 — Fames, & sterilitas frequenter accidit.

HAec prima famis plaga solet non infrequés esse; nam tum ex terra, tum ex cœlesti pluvia temporanea, & serotina, tum ex pace, & securitate ab hostibus péder & agricolarũ industria & labor, & fructuum ubertas; facileque est aliquid horum desiderari. uti Plato, inter aliarum vitæ miseriarum, & officiorum, exercitiorúmque humanorúm deplorationem sic ait; *Verùm dulcis est agricultura. est sanè: non ne tota tamen est (quod ajunt) ulcus, semper paratam doloris habens causam, nunc quidem siccitatem, nunc pluvias, nunc uredinem, nũc rubiginem, nunc vel æstum intempestivum, vel frigus conquerens?* Solet verò frequenter Deus publica scelera fame & sterilitate punire, ut constat Deut. 28. cùm pestem & famem comminatur. & 2. Reg. 21. Cũ *propter Saul & domum ejus, facta est fames in diebus David, tribus annis jugiter.* Isai. 30. *Dabit vobis Dominus panem arctum, & aquam brevem* Huc certè illud spectare videtur, quod Deut. 21. præcipitur, *Quando inventum fuerit in terra cadaver hominis occisi, & ignorabitur cædis reus, egrediantur majores natu & metientur à loco cadaveris singularum per circuitum spatia civitatum, & quã viciniorem cæteris esse perspexerint, seniores civitatis illius tollent vitulam, quæ non traxit jugum, neque terram scidit vomere, & ducēt eam ad vallem asperam, atque saxosam, quæ nunquam arata est, neque sementem recepit, & cædent in ea cervices vitulæ.* ubi quæris jubetur locus salebrosus, quia deinde seri non poterat, ut Hebræi tradunt, atque R. Kimhi in suis radicibus, in voce *Ethan.* hujus signum est, quòd vitula nihil agriculturæ edocta esset. cùm ergo sola pro peccato victima faciat locũ sterilem, quid ipsum peccatum? Observat verò R. Ioseph, illum locum dici *asperum* & incultum, per Prolepsim, quia talis futurus deinde erat: alioquin non semper eligebatur ejusmodi, sed ubicumque cadaver inveniretur.

Plato in Axioco.

Agricul terræ difficultates

Steriltas & fames propter peccata.

Deut. 28. 20. 2 Reg 21. 1

Isai. 30. 20

Deut. 21. 1. 2. 3. 4

R. David. Kimhi איתן

R. Ioseph

2

Potuit autem Eliphaz ad insignes aliquas famis, & sterilitatis difficultates, quibus Deus & impios consumpserit, & justis consuluerit, respexisse; nam Hebræi ex Thargo Ruth. 9. numerant novem fames famosas, quarum quinque potuerunt extitisse ante Iobi tempora, & hoc loco indicari ab Eliphaz in exemplum supplicii improborum. Prima, vivente Adamo; & eò forte respicit ad Gene. 3. *Maledicta terra in opere tuo* (in transgressione tua) *spinas & tribulos germinabit tibi.* Secũda sequuta est parricidium Cain. Genes. 4. *Maledictus eris super terram* (Septuaginta. OnKelus. *Maledictus tu à terra,* id est, Terra tibi maledicet, sterilescet tibi terra;) *cùm operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos.* OnKelus, *Non dabit tibi *robur suum,* id est non feret fructus, quos posset, aut non poterit uberes fructus ferre. Tertia sub Abrahamo Gen. 12. Quarta sub Isaac Genes. 26. Quinta sub Iacob Genes. 42. quam Iosephus affirmat pervagatam fuisse universum orbem. Ad aliquam ergo ex his quinque potuit alludere Eliphaz. Sequuta verò est sexta Ruth. 1. Septima. 2. Reg. 21. Octava. 3. Reg. 18. Nona. 4. Reg. 6. Et denique novissimis temporibus *erunt pestilentiæ & fames.* Cùm autem justo pollicetur Eliphaz erutum iri *de morte* famis tempore; non solùm promittit fore, ut nõ pereat fame; sed ut neque famescat, Deo curam illius gerente; & quotidianum cibũ subministrante. nam propriè in fonte est, Redemit, id est, redimet te, quasi soluto pretio. nã qui famescunt, certissimæ morti addicti sunt; cibo & alimonia præstito redimuntur, liberantur.

Thargom Ionatha

Novẽ famosæ famis tẽpora.

Gen. 3. 17.

Gene. 4. 11 LXX OnKelus

**Seran las cosechas muy flacas, y la tierra de poca fuerça.*

Gene. 12. 10 Gene. 26. 1. Gene. 42. 5

Ruth. 1. 1 2 Reg. 21. 1 3 Reg. 18. 2 4 Reg. 6. 25 Matth. 24. 7

Qui impiorum famem, atque penuriã, piorum verò non solùm necessariũ diurnúmque cibarium, sed etiam jucundiorẽ lautiorémque victum à Deo paratum videre velit, legat cap. 6. Apocal. *Audivi tanquam vocem, in medio quatuor animalium dicentium; Bilibris* (in Græc. Chenix, mẽsura tritici, quam unus homo quotidie absumere potest; id est, cibarium diurnum) *tritici denario, & tres bilibres hordei denario* (intellige denarium diurnum; id est, Sufficiẽter poterunt viri sancti & probi suo labore victum sibi parare; numquam illos fames opprimet, quod si paulò viliori cibo, qualis est panis hordaceus, contenti fuerint, non se solùm, sed alios etiam sustentare poterunt; id est tum sibi triticeus, tum familiæ suæ hordaceus panis numquã deerit. illa autem animalium vox est quasi

3 — Iustis paratũ cibarium à Deo.

Apocal. 6. 6

Bilibris quid

præco-

præconium, quod in maxima annonæ caritate ad piorum solatium jubet Deus fieri) *& vinum & oleum* (quibus conviviorũ jucunditas, & lætitia constat) *ne læseris.* (nam manent sanctis cuncta integra; dũ improbi sævo famis supplicio conficiũtur. id quod statim describitur) *& ecce equus pallidus, & qui sedebat super eum erat illi nomen mors* (certè equus, non idem qui sessor: quis autem *Pallidus* præter mortem, nõne Fames? certè, nã sicut pallida mors ita etiam

Vinum & oleum ad lætitiam conviviorum.

Quis equus pallidus, cui assidet mors.

Virg. 3. Aen.

> ...... *pallida semper*
> *ora fame* ......

& infernus sequebatur eum (videlicet defuncti, squallidi, famelici) *Et data est illi potestas super quatuor partes terræ interficere gladio, & fame, & morte, & bestiis terræ.* harũ igitur plagarum cum hoc loco mentio fiat; certè conjunctæ sunt; & cùm de fame dixeri mus, nunc de gladio.

4

Fames bello proxima

2. Reg. 24. 13
Ierem. 18. 21

In bello de manu gladii. Conjungere hæc duo solet Scriptura, famem, & bellum, aut gladium, ut in Apoc. nuper vidimus cum etiam. 2. Reg. 24. Ierem. 18. nam inter arma negliguntur, & sterelliscunt campi, bellúmque absumit omnia, sicut in pace rerum omnium abundantia, & proventus fructuum uberrimi sunt, quare sicut de summa illa pace Scriptum est, *Conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces*; pari sanè, verùm contraria ratione, ad bellum, & hostium timorem pertinet, ut vomeres, & falces, & instrumenta colendorum agrorum iterum in gladios, & lanceas conflentur, & summa pacis abundantia cum penuria & annonę difficultate, atque fame commutentur. tum etiam lurida fames, pannosa, vix ossibus hærẽs vacua sinu, pingatur, cum bello; sicut cõtraria specie pingebatur Pax cum puero Pluto, & spicis, atque concordia cum cornu-copiæ. quòd divitiæ in pace comparẽtur, atque omnes fructus fœliciter proveniant. sicut Tibullus alloquitur Pacem.

Isai. 2. 4

Famis imago.

Pacis imago.

Tibull.

> *Interea Pax alma veni, spicamque teneto,*
> *Profluat & pomis candidus ante sinus.*

5

Polychron.

Manus gladii quid.

Manus autem *gladii*, Polychronio videtur esse vis & potentia gladii. Aliis, ictus ensis. quasi diceret, liberabit te ab inimicorum potẽtia, & ictibus jugulum tuũ petentibus. Similis phrasis Iere. 18. *Da filios eorum in famẽ, & deduc filios eorũ in manus gladii* (quod statim exponit) *juvenes eorum confodiantur gladio in prælio.* Psalm. 62. *Tradẽtur in manus gladii.* gladio manus, vis, efficacitas agendi tribuitur, sicut solet tribui os, & devorandi, absumendíque aviditas. Sed fortè *manus gladii* per hyppallagem dicitur, gladius manus; gladius enim manu apprehensus, & elevatus symbolum est extremi discriminis, & præsentis hostis, atque imminentis cædis; sicut dicuntur *Gladii ancipites in manibus eorum,* & *Sagittæ in manu potentis.* Vel fortè, quod in idem recidit, *Manus gladii*, est manus gladiata, manus armata, hostes ferro armati, Hæc item præclara atque magnifica promissio est, ut omnium hostium conatus irriti fiant, & ab hostibus securus homo degat, quàmvis illi multa moliantur, quãvis prope jam accesserint; sicut dicebat David, *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos, qui tribulant me.* mensæ paratę accũbere otium, securitatem, tranquillitatem indicat.

Ierem. 18. 21

Psal. 62. 3. 11

Hyppalage.

Psal 149. 6
Psal. 126. 4

Iusto ab ostibus securitas

Psal. 22. 5

*El enemigo a vista, y yo muy de espacio a mesa puesta, y sin perder bocado.

XXI. A flagello linguæ absconderis: & non timebis calamitatem, cùm venerit.

1. Flagellum linguæ calũniatorum apud judicẽ delatio, vix quadrat.
2. Durius, pro adventantiũ hostium rumore.
3. Simplicius pro lingua pẽtulantis verbere, quod, honestá fama accipere solet. Percussor apud Paulum quis. Patrua lingua apud Latinos Superbus alios diverberat.
4. Lingua gladius, sagitta flagellum, & quorsum. Explicatur Sapiens.
5. Est singulare beneficiũ tueri hominem a petulãte lingua.
6. Calamitas, prædonũ impetus.

A *Flagello linguæ.* Quidam, ut Vatablus, hoc videntur accipere de publica delatione apud judicem per calumniam facta ab inimicis; sicut id Ierem. 18. *Percutiamus eum lingua*, id est, accusemus eum apud Regem, & omni industria, & ratione efficiamus, ut publica sententia vapulet, & percutiatur in judicio. ergo *flagellũ linguæ* erit verberatio, aut pœna in judicio constituta & postulata fieri à calumniatoribus. Non aliter Augustinus dixit Christum dominum priùs crucifixum linguis Iudæorũ clamantiũ & petentium, ut crucifigeretur, quàm re ipsa à Romanis militibus tolleretur in crucẽ. A lingua, itaq;

I

Vatab.

Flagello linguæ calũniatorũ delatio.

Ierem. 18

August.

quæ

Eccleſ. 5. 3

quæ verbera, flagella, pœnas lege, & judicio facinoroſis conſtitutas tibi procuret, liberaberis. ad hanc certè ratione Ieſus Syrach Deo gratias agit, quòd ab iniquis accuſatoribus, qui illum apud Aegypti regem detulerant, liberatus fuiſſet, *A laqueo linguæ iniquæ, à labiis operantium mendacium, à lingua coinquinata, à verbo mendacii, à Rege iniquo, à lingua injuſta* Ergo ait Eliphaz; Dum impii, o Iob, deferent apud tyrannos, & reos egerint pios viros, de te non audebunt loqui; nihil mendacii aut calumniæ adverſum te molientur; numquam accuſaberis in judicio. Hęc omnia licèt bene convenire poſſent in flagellũ linguæ, ſed in Iobi perſonam non omnino quadrare videntur.

Minus probatur præcedẽs interpretatio

2

Flagellũ linguę prorumo ic hoſtiũ, durè.

Ierem. 50. 42

Alii per linguæ flagellum horrendam de hoſtibus venturis famam, & bellicum tumultum interpretantur, cujus ſonitus velut flagellum cor diverberat & dolore afficit, ſicut dicitur Ierem. 50. *Ecce populus venit ab Aquilone, vox eorum quaſi mare ſonabit; audivit Rex Babylonis famam eorum, & diſſolutæ ſunt manus ejus, anguſtia apprehendit eũ, dolor quaſi parturientem.* verùm valde durũ, & à phraſi Scripturę alienum videtur bellicum tumultum dici flagellum linguę.

3

Flagellũ linguę petulãtia

Ergo largiùs, & amplius accipiendum eſt flagellum linguæ pro calumnia, & omni detrimento, quod mendaciis, aut linguæ petulantia honeſti viri fama accipere poteſt. *Flagellum*, quod propriè nos dicimus, *açote*, conſentiente etiam & conſonãte voce originali (*Sot*) & Latina vox verberum, aliquid etiam peculiare cũ lingua habet; nam verbera, à verbis, ut Nonius cenſuit, aut verba à verberando dicta ſunt, quòd aures vox verberet. ſicut Soſia ille dixit, *Metuo vocis ne vice hodie hîc vapulem, quæ hunc verberat.* & qui detractoriis verbis famam alterius verberant, certè *Percuſſores* appellantur, etiam ſuppreſſo linguæ nomine. Sic enim id Pauli. 1. ad Thimo. 3. *Non percuſſorem.* Chryſoſt. de linguæ verberibus, id eſt, convitiis accipit. & Hyer. ſimiliter ad Tit. 1. illum definit, *Non percuſſorem, qui manſuetus & patiens ſcit in tempore, quid loquendum ſit, quid ve tacendũ; nec ſermone inutili conſcientiam percutit infirmorum, ne contumelioſus & garrulus perdat eum, quem potuit modeſtia, & lenitate corrigere.* apud Latinos etiam eſt, injuria aliquẽ verberare, & apud Lyricum.

שוט

Verbera, & verbera affinia.

Plaut. in Amphi. act. 1

Percuſſor apud Paulum 1 ad Thi. 3. 3.

Ad Tit. 1. 7

Percuſſoris definitio

Cic. 4 de finib. Horat. 3 carm. Oda 12

Metuentes patruæ verbera linguæ.

Nã patrui multo quã patres incorruptiores eſſe ſolėt in judicãdis, & objurgandis fratris filiorum peccatis, ſicut aliquando à Cicerone dictum eſt, *Qui in reliqua vita mitis eſſet, fuit in hac cauſa pertriſtis quidam patruus, cenſor, magiſter.* ergo qui aſperè & inhumaniter objurgãt, hi percutiunt, verberant, flagellãt. ſic Græca vox *Percuſſoris* apud Paulum (*Plectes*) eſt qui promptus & celer eſt ad percutiendum ſtimulo, verbere, ad verbera incutienda. Cùm autem verber, aut flagellũ, aut funiculus ſit, aut virga, aut quodlibet aliud inſtrumentum ad cedendum aptum, certè de hoc flagello linguæ eſt id accipiendum Prov. 14. *In ore ſtulti, virga ſuperbiæ.* id eſt lingua ſtulti & temerè loquentis, velut verbere, aut percuſſoria virga tundit, & verberat. nam cùm verbera & flagra ſervilia ſint, ſuperbus in cæteros tãquam in ſervos vult dominari.

Lingua patrua jud.

Cic. pro Cælio

πλήκτης

Verber apud Latinos.

Prov. 14. 3.

Superbus alios diverberat.

4

Cur lingua vocetur flagellũ

Sed illud obſervandum, quòd cũ aliis nominibus linguæ feritas & virulẽtia ſignificari ſoleat, nunc tandem flagellum dicitur; nam nihil eſt, quod dolorem, & cruciatum afferat, quod in lingua non contineatur, cùm ſit Iacobo teſte *Univerſitas iniquitatis.* ſed ea peculiari ratione *flagellum* dicitur, quòd dolorem & vibicẽ efficiat; id eſt, ſoleat honeſtæ famæ notam indelebilem inurere, ut docet Eccleſiaſticus cap. 28. *Flagelli plaga liverem facit, plaga autem linguæ* (non ſolùm flagelli inſtar livorem facit, ſed etiam) *comminuet oſſa.* Pręterea cùm detractores, & maledici apertè & publicè profitentur ſe hoſtes eorũ, quibus detrahunt, dicetur lingua eorum, aut gladius, aut ſaggita; cùm vero clanculum calumniantur, & detrahunt, nõ ſolùm dicitur lingua eorum *Laqueus linguæ iniquæ*, vel, *Sagita occulta*, vel, *Serpens in ſilentio mordens*, ſed etiam flagellum, quod in ſcapulas impingitur, & à tergo lædit, quod nõ videas. Sic Marcus Verri⁹, & Paulus explicant, Cùm Cato, *Pro ſcapulis*, dixit, de pœna verberum intelligi. Adde etiam, quòd cùm detractor Zelum, quem ſimulat, atq; deſiderium conceptum correptionis, & melioris conditionis ejus hominis, quẽ dictis ſuis proſcindit, cùm parentis, patrui, cenſoris incorrupti, magiſtrique ſpeciem quamdam oſtentat, tunc videtur lingua, pro *fagello uti*: Flagello enim parẽs & magiſter utitur. de quo veriſsime à Salomone Proverb. 26. dictum eſt, *Verba ſu-*

Iacob 3. 6

Eccl. 28. 21

Detractor nunc gladio nunc ſagitta nũc flagello utitur.

Eccleſ. 51. 3
Pſal 68.
Eccleſ. 10

M. Verrius & Paulus.

Prov. 26

ſurro

surrotis quasi simplicia (bono, & simplici animo prolata) *& ipsa perveniunt ad interiora cordis.* illis quippe transfigitur cor, verberatur fama, livescit, comminuitur, & intimum viscerum vehementi dolore afficitur. non is profectò parens, non patruus, non magister, sed sevissimus hostis.

5 — D. Thom. Cajet.

Absconderis. D. Thom. Latebunt detractorem tua facta, de quibus posset ille materiam detrahendi sumere; sed minùs propriè. Cajet. Deficient delatorē firmæ probationes, & sufficiētia indicia, quibus posset te cujuspiam sceleris reum convincere. minùs leniter. Rab. Abraha in cōmentariis; Calumniatori, quasi semper fuisses absconditus, & numquam illi vel de facie notus, non venies in mentem: cùm alios maledictis & contumeliis diverberaverit, te præteribit intactum. sed præter sacræ Scripturæ phrasim. Illud ergo proprium, lene, germanum, *Absconderis,* protegêris, defendêris; tuebitur te semper Deus ne prævaleat contra te calumnia, mendacium, detractio; ne quid accipias damni ex lingua iniqua. simile id Psal. 30. *Abscondes* (proteges, servabis, munies vndique) *eos in abscondito* (in interiori cubiculo tuæ majestatis) *faciei tua* (te providēte, circūspiciente, ne quid accipiant damni; tuus conspectus securos illos reddet, non secus ac si in interiori cubiculo, & penetrali abditissimo servati, absconditi, abditi essent. idem rursus paulò clariùs) *proteges eos in tabernaculo tuo* (sicut Moysem fugientem à jurgio & murmuratione populi ad tuum tabernaculum Num. 14.) *à cōtradictione* (rixa, injuriis, detractione) *linguarum. Vir linguosus* (delator, maledicus, detractor) *non dirigetur* (non erit firm9, stabilis) *in terra* (in tua civitate, in tuo regno; non timebis delatores, cùm sospes & incolumis regnaveris; nemo *regi maledicere* audebit, nemo detrahét etiam in *cogitatione sua*, aut in *secreto cubiculi sui.*) Aliquid etiam plus significat, quàm dicit ut auctor Catenæ exposuit; perficiet ut contumelias facilè vincas, atque in ore omniū tua versetur laus. Eleganter verò Chrysost. *Flagellum linguæ cum manibus gladii cōfert Haud leve* (inquit) *est, imo verò magnum, eum posse juvante Deo hominem effugere, qui nihil boni unquam loquatur. lingua enim nihil improbrius, quibuslibet insidiis, qualibet ense immanior, atque intolerabilior.*

R. Abraham

Germanior expositio.

Psal. 30. 21

Eccle. 10. 20.

Nicetas

Chrysost. Lingua pestilans ense immanior.

6

Non timebis calamitatem. Non est calamitas in universum accipienda pro qualibet ærumna; quàmvis enim Septuaginta mala omnia intellexerint legentes, *Non timebis à malis venientibus.* quo etiam modo interpretatur Polychron. *Nullum ad te malum manabit.* Sed verbum *calamitatis* originale (*Saad*) est more prædonum, & impetu hostili vastare, & depopulari; quare vox eadem inferiùs redditur *vastitas;*

Calamitas p vastitate. LXX

Polychro.

שֹׁד

Non timebis, o Iob, vastitatem non hostium, & prædonū adventum: securè & tutò ages.

XXII. *In vastitate & fame ridebis, & bestias terræ non formidabis.*

1. *Ridere quid. Iusti in ærumnis gaudentes illustratus David.*
2. *Iusti tum in singulis, tū in plurimarum ærumnarum prælio invicti.*
3. *Bestiæ homines feroces moribus.*
4. *Quomodo Paulus ad bestias pugnaverit.*
5. *Bestias Deus immittit scelerum vindices.*

RIdebis: Quod in fonte est (*SachaK*) est aliquando illudere: unde dicitur Psalm. 2. *Qui habitat in cœlis irridebit eos.* & Habac. 1. *Ipse super omnem munitionem ridebit, & tyranni ridiculi ejus erunt.* ita hîc Septuaginta, *Injustos & iniquos deridebis.* ludibrio ergo habebis tyrannos, prædones, vastatores; vel, Quasi ludens, & ridens illos fugabis, debellabis; pro nihilo inimicos tuos humiliabis. Quæmadmodum etiā Theophilactus exposuit illum locū Habac. Vel, *Ridere,* poterit simpliciter accipi; *In vastitate* ita eris munitus, atque de tuà salute certus, & securus, ut ridere possis; nihil triste tibi accidet, læta omnia atque jucunda: etiam si famescas, non solùm non te enecabit, aut conficiet fames, verùm te Deus sua ope, suóque cōsolationis pabulo reficiet, & ridere faciet: ipsa te fames reddet saturum, lætum hilarem; & non secus ac si tibi plenus esset venter, cantabis, *ridebisque* in ipsa fame libenter. simile quid canit Psalm. 67. Si *dormiatis inter medios cleros,* idest inter sortes; sortientur videlicet milites, cujusnam mancipia futuri sitis; missis sortibus deliberabūt de vobis interficiēdis. in bis igitur discriminibus, dormietis securi, &

1 — Ridere quid. שָׂחַק

Psal. 2. 4. Hab. 1. 10 LXX

Iusti in ærumnis gaudētes

Moriraste de hambre, y estaraste finādo de risa.

Psal. 67. 14

Actor.12

tuti, ſicut Petrus Act.12. quem cùm Herodes ſequenti die producturus eſſet ad ſupplicium, *erat in ipſa nocte dormiens inter duos milites vinctus catenis duabus*, & ita ſopitus altè, ut niſi percuſſus latere, excitari nõ poſſet. vel; Etiam *ſi dormiatis inter medios cleros*, ollas, cacabos, quàmvis miſeri, afflicti, captivi vilifsima quæque ſervorũ munia obeatis) *penna columbæ deargentata, & poſteriora dorſi ejus in pallore auri* (non ſecus lætus, jucundúſque erit conſpectus veſter, atque eſt alba columba argenteo candore, & aureo pallore conſpicua, quę ſolis radiis percuſſa gratiſsimũ ſit intuẽtib' ſpectaculũ,) *Dũ diſcernit* (judicat) *cœleſtis* (Deus) *reges*, (hoſtes, atq; tyrãnos potentiſsimos) *ſuper eam* (ejus defendendę, & tuendæ cauſã) *nive dealbabuntur in Selmõ* (erunt i, quos tuebitur Deus, velùt mons Selmon, qui cùm umbroſus, obſcurus, cavernoſus eſſet totus, decidenti tamen nive impletis cavernis lucidiſsimus, atque gratiſsimus albicabat; non ſecus miſeri, inopes, famelici, cœleſti conſolatione & lætitia perfunduntur, implentur, albicãt, ita ut timore minimè palleſcant, fame nõ ſqualleant, ſpoliati minimè ſentiant inopiæ detrimenta, ſed candidos ſe, lętos, hilares præbeant, & in ærumnis, gaudeãt, & exultent, atque in fame rideant.

2 Juſti tũ per ſe ſingulas, tum junctas omnes calamitates ſuperãt.

Illa autem duarum rerum conjunctio, in *vaſtitate, & fame*, accipienda videtur, copulatim (ut logici dicunt) nam cùm utrãque partem ſeorſum antea dixiſſet, videlicet famem, & vaſtitatem ſub nomine calamitatis, nunc utrámque conjungit, in hanc ſententiam; Nõ ſolùm ſingulas ærũnas ſuperabis, ſed omnium illarum in unũ coeuntium, agmen. Non ſolùm fœliciter depugnabis cum ſingulis, ſed integrũ ex omnibus exercitum fugabis. In eãdẽ ſententiã videtur à Iacobo dictum, *Omne gaudium exiſtimate fratres, cùm in varias* (multas ſimul omnis generis, multiplices, verſicolores. ex Græc.) *tentationes incideritis.*

Iacob 1 2

3 Olympiod. Philip. חַיָּה Beſtiæ, homines feris moribꝰ.

Et beſtias terræ. Olympiod. & Philip. per *beſtias* intelligunt homines ſilveſtribus & ferinis moribꝰ; & favet originalis vox quæ deducitur a (*Hhaiah*) quod eſt vivere, aut habere animam viventem, unde dicitur hoc loco beſtia, quaſi vivẽs, animãs; & ad homines aliquando refertur in bonum Pſalm. 67. *Animalia tua habitabũt in eis*, & ibidem in malum; *Increpa feras arundinis*, id eſt populum barbarum, atque ferinum prodeuntem ex ſuis latibulis, & cavernis, tanquam ex arundineto, venenata animalcula, ut nobis noceant: ſimul etiã in bonum & in malum Pſal. 73. *Ne tradas beſtiis animas confitentes tibi* (juxta Hebræũ *Ne tradas beſtiis animam turturis tuæ*. id eſt animam tui ſervi, afflicti, miſeri, qui gemitu, ſuſpiriiſque turturis inſtar, tuam opẽ implorat) *& animas pauperum tuorum ne obliviſcaris in finem.* Heb. *Animas animalculorum tuorum.* Hoc eodem genere loquendi locutum Paulum, cùm ait; *Si ſecundum hominẽ ad beſtias pugnavi Epheſi.* Affirmant Chryſoſto. Anſelmus, Theophila. Oecumen. D. Thom. Tertulian. & in eandem rationẽ Ignatius ſcripſit ad Romanos: *Syria Romã uſque terra marique cum beſtiis depugno noctu diéque alligatus decem leopardis, quæ eſt militaris cuſtodia, qui & beneficio affecti pejores fiunt.* Idemque ipſe Paulus. 2. ad Thimotheum 4. *Leonem* dicit Neronẽ, *Liberatus* (inquit) *ſum de ore leonis.* Habéntque in Scriptura improbi homines ex ſimilitudine motũ brutorum, beſtiarum quoque appellationem. Quàmquam non deſint, qui illas Pauli beſtias veras feras intelligant, ad quas Paulus Epheſi damnatus fuit, Ambroſ. Origenes. Nicephorus. hi dicunt objectum eſſe Paulum leoni, qui ad illius pedes manſuetus conſederit. Sed hic ſenſus licèt minùs probetur in hoc loco Pauli; tamen in noſtra Eliphaz ſententia verior, leniórque videtur; Beſtias ſęviſsimas nedum homines non formidabis; nihil ab hoſtibus, nihil à beſtiis detrimenti accipies; non aget lupus in tuo grege prædam; nunquam leo ad caulas paſtorũ accedet; cùm enim leones ſenes ſunt, ad paſtorum caulas prædam quærere dicũt. ut indicatur. 1. Regum. 17. *Dixit David ad Saul paſcebat ſervus tuus patris ſui gregem & veniebat leo, vel urſus, & tollebat arietem &c.* Solet etiam Deus venenatas beſtias immittere in homines ſceleratos. Deut. 32. *Dentes beſtiarũ immittã in eos, cum furore trahẽtium. &c.* & Num. 21. *Immiſit Dominus ignitos ſerpẽtes* quo loco R. Moyſes affirmat non ſolùm improbos ex populo percuſſos à ſerpentibus, ſed ſed etiam morſibus infeſtatos ab omnibus jumentis, quæ ſecum deferebant; cui favet id Sapien. *Armabit creaturã ad ultionem inimicorum.* quare ſi hoc loco Eliphaz patientiam imperet, & ſuadeat Iobo, à qua ſi ſit munitus, jubeat nihil timere à beſtiis terræ, id eſt ab omni vene-

Pſal. 73

4 Paulus adbeſtias quomodo pugnaverit.

1. Cor. 15. 32. Chryſoſto. Anſelmus Theophilact. Oecumenius Tertul. de Reſurrect. carnis c. 48 Ignatius epiſt. ad Rom. 2. ad Thim. 4. 17

Improbi habent brutorum appellationem.

Ambroſ. 1. Cor 15 Origenes in Periar. lib. 1. c. 2. Niceph lib. 12. c. 15

Leones ad paſtorũ caulas prędam agunt 1 Reg 17

5 Beſtiæ ſcelerũ vindices. Deut 32 R. Moyſ.

Sap. 5. 18

nato, sævoque animali; consentire quidē videtur cum illo Psalm. 90. *Conculcabis leonem, & draconem.* Verùm enim verò cùm illi, qui in deserto laboris, & itineris impatientes fuissent, acerbissimè morderentur à serpentibus, & bestiis terræ; certè qui patientissimus fuit, in vinculis, ærumnis, tempestatibus, itineribus pro Christo susceptis, & qui tunc etiam vinctus ducebatur Paulus, cùm vipera in manum illius insiluisset, nihil mali accepit, agnoscente & sentiente bestiola virtutem laborum, & patientiæ Pauli, adversùs quam nihil possint dentes, atque venena. nam cùm *charitas patiens est*, idest, cum patientia cōjuncta, *omnia suffert, omnia vincit.*

Psal. 90. 13
Act. 28. 3
1. Corin. 13. 4

XXIII. *Sed cum lapidibus regionis pactum tuum, & bestiæ terræ pacificæ erunt tibi.*

1. *Lapides, Angeli, viri constantes, lex lapidea, non quadrant huic loco.*
2. *Lapides maceriæ, paulo commodius.*
3. *Lapides agrorum benevoli, ubertatis symbolū*
4. *Lapides terminales qui limites agrorum quales Deus terminus, multa ex prophanis.*
5. *Regio quid propriè apud sacros, & prophanos.*
6. *Pactum cum lapidibus ad perpetuitatem pertinere.*
7. *Quod criminis genus scopelismon in Arabia peculiare.*
8. *Bestiæ nomen quid propriè.*
9. *Paraphrasi illustratus Ps. 90. de leonibus peculiaria quadam.*

I
Qui dicantur lapides Hugo.
Ezec. 28. 14
Apoc. 19. 10 & 22. 9

OFfenderunt ad hos lapides plerique interpretes, non enim facile est illos vidisse, quàm vis ante oculos positos. Hugo angelos intelligit, qui apud Ezechielem dicuntur *Lapides igniti*; cum iis pacificitur vir probus, & amicitiæ fœdere arctissimè devincitur; *conservi enim sumus.*

Philip.
Lapides viri fortes.

Secundò, Philipp. interpretatur fortes homines, his verbis; *Lapides per methaphoram fortes homines dixit, stabiles, & quietos, qui sunt utique justi, & sancti, quorum magna fama & virtus animi ubique increbuerit: si talis fueris, cum hujusmodi sanctis hominibus, qui in modum lapidum firmi, per diversas positi regiones sunt, habebis pactum solidæ charitatis; ut ab eis nunquam te aliqua tribulatio possit avellere.* Non multùm longè ab hoc Gregor. *Qui* (inquit) *rectè vivit, pacto se cum lapidibus regionum jungit; quia in ea, quòd mundi desideria superat, vitam suam procul dubio ad sanctorum præcedentium imitationem ligat.* sed hæc allegoriā sapiunt.

Gregor.

Tertiò, Chaldeus refert ad legem scriptam in tabulis lapideis. Sed qua ratione lex poterit dici lapides regionis, præsertim cùm neque Eliphaz, neque Iob ad legem pertinuerint?

Chaldeus Lapides lex lapidea

Quartò, Cajetanus accipit de patiētia, constantia, firmitate, quæ per lapides significari solent, cùm ipse etiam Iob dixerit, *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est.* in hanc sententiam; Quia jam convenisti cum lapidibus, & par illis evasisti in fortitudine & sustinentia tot malis, ictibúsque superior, ideo pacē habebis &c. Sed sensus durus est. Quatuor ergo alias expositiones leniores, verisimilioresque subjiciamus.

Lapis constātia & fortitudo.
Iob 6. 12

Quintò itaque hi lapides sint, ex quibus vallū aut maceria fundi, aut possessionis alicujus compingitur. quasi dicat, habebis cùm lapidibus, cùm maceria, cum vallo initum pactum, ut non alio custode tui agri indigeant. numquam dissolvetur maceria, non dissiliet lapis ex sepe, nemo furabitur, nemo insiliet in agros tuos; siquis conabitur dissipare sepem, mordebit eum coluber; siquis transferre lapides affligetur, nihilque efficiet tandem. Non multùm displicet; sed neque valde placet.

2
Lapides simpliciter accepti, ex quibus fūdi maceria componitur.

Sextò, ut referatur ad mali propulsationem, Neque quidem à lapidibus, qui à lædendo pede nomen habent, tu lædetis: lapides & saxa; (regionum videlicet, illarū desertarum, quæ saxosæ sunt & incultę) te numquam lædent; quasi tecum fœdus percusserint, viam tibi planam, & expeditam præbebunt, nunquam *offendes ad lapidem pedem tuum.* Similis percussio fœderis est Isai. 28. ex persona impiorum nihil sibi timentibus à divinis commiationibus. Dixistis, *Percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum, flagellum inundās, cùm transierit, non veniet super nos.* alludere videtur ad fædus illud initum in Aegypto cum angelo percutiente. Exod. 11. & 12, *Erit sanguis vobis insignum in ædibus, & videbo sanguinem, & transibo vos.*

Isai. 28. 15.
Exod. 12. 13

Septimò, multò elegantiùs D. Thom. interpretatus est, de uberrimis fructibus qui non ex molli, occata, bene culta terra, sed ex sterilibus, salebrosis, lapidosis agris cœli favente, & Dei benedicente colligere possit justus; ita ut videantur

Elegans D. Th. expositio
Pactum cum lapidibus ad terræ & lapidum ubertatem.

fœdere

fœdere devincti ad reddendos provẽtus ampliſsimos, ex quibus alius non niſi ſpinas, & tribulos colligeret. Ergo juſto (inquit Eliphaz) molleſcent ſaxa; impiis verò terrę pulvis molliſsimus & tenuiſsimus lapideſcet: ſic comminatur, & jubet Deus. Deut. 28. *Sit cælum, quod ſupra te eſt æneum: & terra, quam calcas, ferrea.* Onkelus dilucida paraphraſi; *Erunt cæli, qui ſupra caput tuum ſunt, fortes, tamquam æs, ut non deſcẽdere faciant pluviam: & terra, quæ ſubter te eſt, dura erit tamquam ferrum, ut non proferat fructus.* Cùm deſcribit autem Moyſes ubertatem agrorum promiſſorum, ait Deut. 32. *Cõſtituit eum ſuper excelſam*, (mõtoſam) *terram, ut comederet fructus agrorum, & ſugeret mel de petra*, (de cavernis petrarum, in quibus ſilveſtres apes mellificant) *oleumq́; de ſaxo duriſsimo* (nã inter ſaxa maxima ibi oleatum & olei copia provenit.) Non diſſimile ipſe Iob priſtinæ fœlicitatis memor; *Fundebat mihi petra rivos olei.* Huc igitur reſpicere potuiſſe Eliphaz nemo jure negabit.

Deut. 28. 23 — Onckelus — Deut. 32. 13 — Iob. 29. 6

4 Limites agrorum quales fuerint.

Octavò, tamen proponam, quod ſcio non nemini placiturum. *Lapides regionis*, intelligi poſſunt fines terminique agrorũ limitatorum. Hi autem termini non ſemper iidem, ejuſdem ve formæ, aut ex eadem materia fuerunt; fuerũt namque terminales arbores apud Paulum. L. Cõſult. quas finales appellat Siculus Flacus. Meminit Hygenus de limitibus. Fuere etiã; fines agrorum Formæ, id eſt, æreæ tabulę inſculptæ, in quibus, quid cuique datum, aſsignatum, redditum, veteri poſſeſſori commutatum, aut alia ratione attributũ fuiſſet, inſcribebatur; atque ex his tabulis controverſiæ de agrorum modo, finibúſque decidebantur, figebantúrque ad ęternitatem. Hinc Vlpianus. *Qui tabulam æneã legis, formam ve agrorum continentem refixerit vel quid inde immutaverit, lege Iulia peculatus tenetur.* Quæ verba docta, & ſapienti elucidatione expoſuit Briſſonius in ſelectis ex jure civili antiquitatibus. Fuere denique limites ex lapidibus. & quidem cùm Numa Pompilius publicum populi Romani agrum, & privatum cujuſque certis limitibus, terminiſq; definiviſſet, in Deorum numerum Terminũ retulit. is Deus (ſi diis placuit) ſaxum erat, ſaxáque ſimiliter, reliqui omnes agrorum aut publicorum, aut privatorum limites; quos loco dimovere capitale fuit. huc enim ſpectat illud ex antiquis legibus,

Paul lib. 5. ſent. tit. 22 Sic. Flac. li. 1 de cõdit. agro. Hygenus — Vlpian in l. qui tabulã. D. ad l. Iuliã Pecul. — Briſonius lib. 4. c. 5.

Qui ſecus faxit & terminum exaraſsit,
Ipſus, & boves ſacri ſunto.

Quare neque Deus Terminus Iovi omnium deorum maximo ſua ſede cedere voluit. rei hujus meminere. Ti. Livi. Auguſtinus, Lactantius, & totius rei ſummã eleganter. 4. de Civit. Ludovic. Vives ex Plutarch. Dyo. Lucio Floro: confecit. de quo Ovid. quoque.

Liv. Deca 1. lib. 5 — Aug. 4. de civ. c. 23 — Lactã. lib. 1. c. 20 — Ludo. Vives — Ovid. 2. Faſt.

Termine ſive lapis, ſive es defoſſus in agro
Stipes, ab antiquis tu quoque numen habes.
Tu populos, urbéſque & regna ingentia finis;
Omnis erit ſine te litigioſus ager.
Nulla tibi ambitio eſt, nullo corrũperis auro,
Legitima ſervas credita rura fide.
Termine poſt illud levitas tibi libera non eſt,
Qua poſitus fueris, in ſtatione mane.
Et ſeu vomeribus, ſeu tu pulſabere roſtris,
Clamato tuus eſt hic ager, ille tuus.

Inferius — Inferius

Hinc terminales lapides apud Ammia Marcellinum, & meminerunt etiam. ll. 1. 2. 3. D. de termino mo. ſolebant verò hi lapides altè defigi, ita ut in ſummo hærerent ſolo, ut indicat illa termini ad vitæ humanæ finem translatio apud Lucretiũ

Marcellinus lib. 18 — Lucretius — Virg. 4. Aen.

Quandoquidem vitæ depactus terminus altè.
& id Virgilii:
Et ſi fata Iovis poſcunt, hic terminus hæret.
quo rei immutabilitatem ſignificat. hinc Terminus dictus,
Capitolii immobile ſaxum.

Terminus rei immutabilitatem denotat

5 שדה Regio quid

Ergo, ut ad rem noſtram veniamus, *Lapides regionis*, ſunt limites, terminiq; agrorum: & quidem hoc loco, *Regio* eſt (*ſadeh*) propriè, campus, ager ſativus, pars terrę culta arvis, paſcuis, hortis, plantis: eadem enim vox ſubeſt Gen. 27. *Quaſi odor agri pleni.* & Num. 20. *Non ibimus per agros, neque per vineas.* &. 4. Reg. 8. *Clamans ad regem pro domo ſua, & pro agro ſuo.* Paſcua etiam ea voce dicuntur, *Debeſas.* Pſalm. 8 *peccora campi.* idémque *Regionis* nomen ſignificat in ſacris, ut Gen. 14. *Percuſſerunt omnem regionem* (agrum) *Amalechitarum.* quod ad agrorum quoque devaſtationem pertinet. ſic Iſai. 32. *Plangite ſuper regione* (agro, horto) *deſiderabili, ſuper vinea fertili.* & illud, *Videte regiones, quoniam albæ ſunt jam ad meſſem.* unde eſt Mich. 2, *Regiones* (agros) *dividere.* idẽ etiam apud Latinos uſus *Regionis.* nam regiones a Iuris peritis in fundis ſtatuuntur. & regiones ſunt fũdorum partes certis menſuris diſpertitæ. eſt etiam *regio* Ciceroni tractus terræ, aut agrorum; quod

Gen 27. 27 — Numer. 20. 17 — 4. Reg. 5. — Pſal. 8. 8 — Gen. 14. 7 — Iſai. 32. 12 — Mich. 2. 4 — l. 8 & l. 13 D. de acquir. domin. & l. 7 D. de com. dividun.

Cic. de natur. Deorum
Cic. pro Archia.

vulgo, *pagos*, dicimus. imò etiam aliquando regio idem est, quod lapis, limes, terminus, linea, regula; cùm Cicero de Natura Deorum dixerit, *Vinea regiones terminare*. & per translationem; *Si quibus regionibus vitæ spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas &c.*

6

Pactum inire cum lapidibus ad perpetuitatē pertinere.

Pactum verò inire *cum lapidibus*, terminisque agrorum, ad perpetuitatem quamdam numquam violandam pertinet, tum ex firmitate fœderis, tum ex immobilitate termini & lapidis. ergo significat fore, ut termini agrorum illius à nemine violentur; Nemo transiliet, nemo transgredietur, nemo movebit sua sedē & loco, tuorum agrorum termini, & limites nemini cedent; erunt Iobi immobilia saxa, immoti lapides; *Ponet* Deus *fines tuos pacem*, ut nemo in tuos terminos incurrat, nemo tuos agros, aut agricolas infestet; *non sit Satan, aut occursus malus*; perpetuò pacisceris cum hostibus de non violandis tuis limitibus, non refigendis, movendis, attingendis tuis terminis; si tui lapides vomere, aut rostro pulsabuntur alieno, clamabunt statim, Hic ager Iobi intra ictus esto. Certè Samuel videtur cùm hostibus, & cum lapidibus pactum iniisse mirabiliter, postquam sui populi fines propagavit. 1. Reg. 7. Nam inito cùm Philisthæis prælio, *Egressi filii Israel de Masphat, persecuti sunt Philisthæos & percusserunt eos usque ad locum, qui erat subter Bethcar: tulit autem Samuel lapidem unum & posuit eum inter Masphath, & inter Sen & vocavit nomē loci illius, Lapis-adjutorii. Dixitque; Huc usque auxiliatus est nobis Dominus. Et humiliati sunt Philisthiim: nec apposuerunt ultra, ut venirēt in terminos Israel.*

1. Reg. 7. 12

7

Optima lapidum expositio.

Sed illud tandem, quod optimum atq; lenissimum in tanta horum lapidum explicationum congerie videri jure debet, proferam non ex alio, quàm ex ipso jure. In Arabia, quidem, ubi Iob, atque illius amici habitabant, extraordinarii criminis genus erat, si quis in inimici agrum lapides poneret, qui futuri essent indicio malo leto peritorum insidiis illorum, qui lapides posuissent, qui agrum illum deinde coleret. Ergo ominosi, religiosi, & formidandi erant illi lapides, necnon & ager incultus, qui illos baberet. Sed Legem ex lib. Vlpiani integram de officio Proconsulis adscribendam duxi. *Sunt quædam. quæ more provinciarum coercitionem solent admittere: ut puta in provincia Arabia σκοπελισμὸν crimen appellant, cujus rei admissum tale est: plerique inimicorum solent prædium inimici σκοπελίζειν idest lapides ponere indicio futuros, quod si quis eum agrum coluisset, malo leto periturus esset insidiis eorum, qui scopulos posuissent. Quæ res tantum timorem habet, ut nemo ad eum agrum accedere audeat, crudulitatem timens eorum, qui scopelismon fecerunt. Hanc rem præsides exequi solent graviter usque ad pœnam capitis, quia & ipsa res mortem comminatur.* sic Vlp. Ergo nihil in nostrum locum lenitis, & congruentius, quàm ut inter alia calamitatum, & bestiarum genera, etiam sacros illos lapides agrorum numeret, qui viro justo & probo minimè formidandi sint, neque propter illos relinquēdus incultus ager, quasi ipsa hominis pietas potens sit excantare ominosos illos lapides, quasi pacto cum illis, & cum morte inito. vel dicat Eliphaz, nihil Iobo ab inimicis timēdum, etiam si in illius agros lapides ponant, nam & illorum industria, & insidiæ vanæ erunt, aut omnino nullæ.

Scopelismon in Arabia qualecrimen.

L. Sunt quædam D. de extraordin. criminibus

8

Bestia quid proprie.
Psal. 103. 25
Levit. 11. 2
Levit. 17. 13.

Et bestiæ terræ. Bestia hoc loco indifferēs nomē ad quæcumq; animalia, nā eadem voce originali dicitur Ps. 123. *Animalia pusilla cū magnis.* & Levit. 11 *Hæc sunt animalia, quæ comedere debetis, omne quod habet divisam ungulam, & ruminat in pecoribus &c.* & Levit. 17. dicitur, *Quæcumque fera, quæ venatione, aut aucupio capitur.* Pro *terra* autē est eadē vox, quæ superiùs vertitur, *regio*; significat ergo bestias agri, quæ agros, sata, vineta demoliri solent; ait ergo Eliphaz; Nō solū fixis limitibus muniti erūt tui agri, & paccati ab hostiū incursibus, sed etiā à bestiis, quę infestę solēt esse agris; quos *singularis ferus* nō *depascetur*, nō attinget; vulpeculę, quarum magna copia est, nō demoliētur vineta tua; nō rabidi lupi cū tuis gregibus inimicitias gerent, tibi tuisque rebus parcēt; numquā senties in tuis regionibus locustam, non erucam, non bruchum: non alia camporum lues tuis satis insidebit.

9

Psalmus nonagesimus paraphrasi illustratus.
Quis auctor Psal. 90

Verùm quoniā ex his promissionibus videtur bona ex parte descriptus Ps. 90. qui totus est ad exprimendam viri bene de de Deo sperātis fælicitatē, paucis à nobis percurrendus erit; cujus auctor dicitur Moyses; atq; eadē tribulationū serie qua Eliphaz, similē in mediis hostibus securitatē & incolumitatē viro justo pollicea-

tur. Fingere ergo licet hominem per mediã ſolitudinem prædonibus, venenatis ſerpentibus, immaniſsimis feris infeſtatam aut errantem, aut iter facientem, jámque adventante nocte, & umbras atque timores producente, ſola ſit arx, quædam excelſa, & munitiſsima optimi alicujus & benigniſsimi principis, ad quã omni ope deſtitutus viator ille poſsit divertere. Huic jam contendenti, & properanti gradu citiſsimo ad principis opem, & arcem, videtur his verbis gratiſsimis fauſtáque ſalutatione occurrere; *Qui habitat in adjutorio altiſsimi.* (Hierony. *in abſcondito excelſi*, id eſt, qui Deum habet adjutorem, abſconſorem, protectorem. Chaldæ. *Qui collocat manſionem ſuam in ſecreto altiſsimi*) *in protectione* (umbra. Hiero. *umbraculo*) *Dei cœli* (Domini, Omnipotentis) *commorabitur.* (Hebræ. Pernoctabit) *Dicet domino* (dicere poterit) *ſuſceptor meus es tu, Deus meus ſperabo in eum* (námque tua ope, o Deus optime, qui me ſuſcipis, incolumis ero. deinde verò ſeptem tribulationes, & innumera diſcrimina enumerat) *Quoniam* (certè affirmantis eſt, vel cõceptæ fiduciæ cauſam exponit) ipſe *liberabit me de laqueo venantium* (de paratis inſidiis, de prædonibus, qui laqueos, & foveas inſtruunt ad capiendos viatores) *& à verbo aſpero* (Hieronym. *de morte inſidiarum*. Hac enim quid aſperius, quid ve acerbius? neque ſolùm ab ejuſmodi morte, ſed ab omni *verbo*, id eſt re & negotio periculoſo) *Scapulis ſuis obumbrabit tibi* (verba videntur eſſe adminiſtratoriorum ſpirituum, qui peregrinum læti excipiũt; Non ſolùm aliis committet tui cuſtodiam, ſed te ipſe per ſe cuſtodiet, ſcapulis ſuis te proteget; primus ipſe occurret hoſtibus, priùs quàm ad te pervenire poſsint. *El os hara eſpaldas*) *& ſub pennis ejus ſperabis* (non ſecus ac pullus ſub matris alis, ſecurus ages ab accipitribus) *ſcuto circundabit te veritas ejus* (Hieronym. *ſcutum, & protectio veritas ejus.* promiſsio de te ſervando; itaque hac nocte ſecurè, & fœliciter ages) *à ſagita volante in die* (tum verò illuceſcente die, cùm te commiſeris itineri, prædonum ſagitas compeſcet, infeſtos milites fugabit) *à negotio perambulante in tenebris* (Hierony. *à peſte in tenebris ambulante*. etiam mors ipſa, peſtis, lues quàmvis ſtructis inſidiis, & occultè invadens nichil nocebit) *ab incurſu* (Hieronym. à morſu) *& dæmonio meridiano* (Chaldæ, *à turba dæmonum in meridie graſſantium.* quàmvis catervatim adverſum te conjurent non homines ſolùm, ſed dæmones ipſi, iter tuum impedire non audebunt. quod ſi procaciter, & aperta vi velint impetum facere, vires ſuas, brachiumque exeret potẽtiſsimus, & diſtricto gladio pro te adverſus hoſtes tuos pugnabit, & horrendam ſtragem edet) *Cadent a latere tuo mille: & decem millia à dextris tuis.* (*Dara encllos a dieſtro, y a ſinieſtro.* cedet innumerabiles à dextris, & à ſiniſtris. lætúſque contemplaberis proſtratos hoſtes cum nihil ab illis mali acceperis) *ad te autem non apropinquabit* (nam in publica ſtrage & calamitate incolumis ſerbaveris, & lætus videbis, miraberiſque, quò tandem ſupplicii acerbiſsimi reciderint impiorũ conatus) *Veruntamen oculis tuis conſiderabis & retributionem peccatorum videbis. Quoniam* (ſed quid mirum? nam ſic Deus agit cùm omnibus qui ſpem ſuam in illo defigũt) *tu es Domine ſpes mea. Altiſsimum poſuiſti refugium tuum* (Hierony. *excelſum poſuiſti habitaculum tuum*. vel, ipſe Deus altiſsimus eſt refugium tuum. ſic ſanè neque tu, neque ex tuis quiſquam nocumẽtum accipiet) *non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabarnaculo* (domeſticis, familiæ, *tuo.*) Hieronym. *lepra non appropinquabit*. neque tu, neque aliquis ex familiaribus turpi aut moleſta aliqua ægritudine laborabit, nemo ex tuis *ulcere peſsimo* percutietur, nemo foras ejicietur ex civitate, ex tuo tabernaculo, & domo, ne contagio reliquos inficiat. Iobo quadrat. Deinde ipſi adminiſtratorii ſpiritus ultro ſeſe juſto offerunt ſalutis cuſtodes, ac ſe ipſos ſignant dicentes, En, ut Dominus) *angelis ſuis mandavit de te* (ut cùm egrediaris ad perſequendum iter) *cuſtodiant te, in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum* (quod difficile & ſaxoſum fuerit viæ, non conficies tuis pedibus, ſed portaberis ab angelis; delicatè, velut nutrix infantulum, te deducent. ſed præterea beſtiæ terræ pacificæ erũt tibi. ſi in plano & expedito itinere venenatum aliquem ſerpentem compreſſeris pede, non tibi nocebit, patietur ſe conculcari; ſecurus igitur) *ſuper aſpidem & baſiliſcum* (qui in illis regionibus, deſerta præſertim Arabia frequentes ſunt) *ambulabis* (quòd ſi vaſtus aliquis, & immanis Draco, aut

Hierony.

Chalda.

Hierony.

Deus per ſe ipſum, nõ ſolùm per angelos, juſtũ ſuũ cuſtodit.

Hierony.

Hierony.

Hierony. Familia juſti ſecura.

Angelorum peculiare patrocinũ erga juſtos.

Arabia abũdat venenatis beſtiis.

leo

Leo non dormit in specu, sed in aperto, & in media via. *Aelian. & Oppian* Leo serpẽs.

leo in medio itinere se fuderit, ne minimum viæ dispendium facias, rectà ibis) *& conculcabis leonem, & draconem* (leo non dormit in specu, sed in aperto nihil timẽs, vbicumq; nox ei supervenerit. accidet igitur, ut in media via se opponat ex porrectus. Quid si leonem hic memoret serpentem vastissimum, & feritate, maculísque fulvis, insignísque capitis nota gressibili leoni similem? de quo id cecinit Nicand.

Nicander.

> *Occurret punctis immania Chenchrina membris*
> *Commaculata gerens, variique idcirco leonis*
> *Nomine donarunt, vastum, revolubile monstrum.*

Iam tunc leo serpens faciliùs quoquo versus serpit, & vias occupat. perge igitur percalcatum serpentem, vel calce abjice, & expunge, ut tibi viam liberam relinquat; nam Bestiæ omnes pacificæ erũt tibi.

XXIIII. Et scies, quòd pacem habeat tabernaculum tuum: & visitans speciem tuam non peccabis.

1. Verba cognoscendi certitudinem afferunt. Tabernaculum quid aliquando pro templo.	*pere domesticos.*
2. Pax, & concordia domesticorum. Ut debeat pater familias amicè corri-	*3. Species domus pro uxore minus commodè commodiùs pro speciosa domo.*
	4. Visitare quid. Pater familias visitator est. explicatur. Psa. 67.

I — Verba cognoscẽdi afferunt certitudinem.

Tabernaculum quid.

E *T scies.* Ita erit, pacem habebit tabernaculum tuum. verba cognoscendi interdum tantùm afferunt certitudinem quandam, & manifestationem rei, quæ potest esse omnibus nota, & contestata.

Tabernaculum tuum. Domus, familia, omnia, quæ ad te pertinent; quæ domi habes, domestici tui. Domus apud plerósq; Orientales tabernacula, & tẽtoria erant; videlicet, cassæ tabulis, vel corio, vel etiã arborum ramis, seu stramentis contexte, quæ loco moveri, & huc illuc transferri possẽt. Deinde verò pro quolibet ædificio, habitationi apto acceptum est à Latinis, tum etiam ab Hebræis; adeóque etiã pro loco divino cultui & adorationi consecrato; quod templum appellamus; nam de templo illo magnificentissimo, cui fabricandus locus inventus jam & designatus erat, dictum est Psalm. 115. *Introibimus in tabernaculum ejus, adorabimus in loco, vbi steterunt pedes ejus.* quare cum Christus Dominus corpus suum appellavit templum, Ioan. 2. idem intelligitur, quod tabernaculum. Neque ambigendum Orientalium tabernacula templorum instar solem orientem respexisse, non secus atque illud Cyri tabernaculũ, quod Xenophon scribit, tum hyeme, tum verò æstate Orientem versus situm fuisse. sed de hoc aliâs.

Psal. 115. 7

Ioan. 2. 19.

Cyri tabernaculũ quale. *Xenoph. lib. 8. Paed.*

Pacem autem, non pauci pro animorum conjunctione & charitate mutua accipiunt. Div. Thom. *Quòd domestici tui pacem invicem habeant.* nam fœlicitatis est, *Habitare unius moris* (cordis, & animi vnius) *in domo*, & filios habere, atque domesticos mutua charitate devinctos. Chrysosto. *Non externi modo tecum pacem habebunt, sed domus etiam pace perfruetur incredibili; inique domestici non solùm inter se, verùm etiam nullas tecum contentiones exercebunt. Quid enim profuerit externis non tentari bellis, qui turbis redundat intestinis?* Alii; Nihil tibi materiam irascendi subministrabit, te omnes ad pacem provocabunt, tum externi, tum domestici, ad non irascendum, ad non peccandum; imò verò excitabunt te omnia ad Deum colendum, & laudandum. Alii, inter quos Vatablus, sic utramque partem nectunt; Visitabis domum tuam, atque domesticos, *& non peccabis* connivendo ad ulla eorum delicta; & tamen *pacem adhuc habebit tabernaculum tuum.* id est, domestici licet flagellati, & correpti tibi non succensebunt; *non amat quidem pestilens eum qui se corripit*, at te tui diligent, cùm illos corripueris; justi enim, atque sapientes erunt, qui ad te pertinebunt. Sed simplicior erit sensus, si per pacem bonorum omnium abundantia, & fœlicitas significetur; *Scies*, experieris, *tabernaculum*, domúmque tuam pace, bonísque omnibus abundare; nihil, quod ad tuam vel domesticorum fœlicitatem conferre posit, desiderabis. Septuaginta, *In pace erit domus tua.* ad eum sensum, quo Scriptum est Isai. 32. *Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta.*

2 — Quid pax hoc loco. *D. Thom.* Domesticorum mutua charitas. *Psal. 76. 7. Chrysost.*

Vatablus. Pater familias amicè, & benevole corripit.

Prov. 15. 12.

LXX.

Isai. 32. 18

3 Species domus, pro uxore.

Et visitans speciem tuam: *Speciem* quidam interpretantur uxorem, quę dicatur *species domus*, ab effectu; tum quòd ipsa sit pulcherrima, & speciosissima totius familiæ, & domesticæ supellectilis pars; tù quòd sua cura & industria domum reddat speciosam, bene ornatam, præclarè omnibus rebus instructam: quasi dicat, *el asseo y la limpieza dela casa es la muger*. juxta id Ecclesiastici. 26. *Mulieris bonæ species in ornamentum domus suæ.* est quidem natura sua *Philocosmon*, & studiosum, amànsq; ornamentorum genus mulierum. sed meminisse debent, *speciem* non compitorum, & platearum, sed suarum domuum appellari; ut quarum pulchritudo & species foris visenda non sit, sed suæ tantùm domi: neque enim externis placere, sed suo tantùm viro debent; Scriptum est enim *Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus* (in Gynecęo, in extremo domus angulo, ultimóque recessu, in quo solæ mulieres habitabant) *domus tuæ.* Sic explicat id Ps. 67. *Species domus dividere spolia.* Deus dabit imbellibus fœminis, quæ desidentes domos ornant, dividenda hostium spolia, quę ex bello reportarint sui viri. Sed simpliciùs & rectiùs *species domus* dicitur, domus speciosæ, ornatæ, instructæ, ipsa supellex, magnificentia, apparatus, ornamẽtum, pulchritudo; subest enim in hoc loco vox à radice (*Nava*) quod est decorũ, pulchrum, graminosum, amænum habitaculum esse, à quo deducitur *pulchritudo* illa, cui initio hujùs capitis maledixit Eliphaz. cùm autem ex locis ibi adductis, pulchritudo, ornatus, species sæpe tribuatur domui, aut tabernaculo, certè pulchritudo domus, est domus pulcha ornata, opulenta, plena domesticis, & familia, fœliciter & jucundè viventibus. Sicque exigit verbum *visitandi*, quod propriè est, requirere quid domi geratur, recensere domesticos, rationem ab illis exigere, castigare etiam, si opus sit, ad operas & labores excitare: hęc enim omnia verbum *visitandi* complectitur, estque superioris erga inferiorem, & habet curam & sedulam administrationem rei, cui visitator adesse, & incumbere debeat. Quare non debet pater familias diu abesse à domo, ut esse opportunus visitator possit. *Visitans* (itáque) speciosam & opulentam domum tuam *non peccabis*; rectè administrabis familiam tuam; scies domui tuæ bene præesse. Ad hunc etiam sensum revocant alii illud Psalm. 67. *Habitatio*, vel *habitaculum domus dividet spolia*. id est, domestici divident spolia, ad omnes domos, omnesque, qui manserunt in civitate, & domi suæ desiderunt, redundabunt spolia, omniáque in domo Dei speciosissima, & opulentissima erunt. Cùm verò hæc dicit Eliphaz, objicere videtur Iobo in administranda sua familia quondam peccasse, atque negligenter se gesisse, in hâc sensentiam; Cum tradiderit tibi Deus, restituerit te domum speciosam, & præclarè ornatam, te pariter efficiet solertem ęconomum, optimúmque patrem familiâs. qui sensus multò magis quadrat, quàm quẽ assignat Lyran. videlicet, Cùm oculos ad tuam opulentiam converteris, non peccabis superbiendo, sed cuncta Deo accepta referes.

Ecclesiastici 26. 21 · Psal. 172. 3. · Psal. 67. 13 Vatab. Clar. Cajet. · Germanior expositio. · נָוָה · 4 Visitare quid propriè. · פָּקַד · Pater familiâs ne discedat longiùs ut opportunus visitator esse possit. · Pagnin. · Lyranus

XXV. *Sciès quoque, quoniam multiplex erit semen tuum, & progenies tua sicut herba terræ.*

1 *Scire ad experientiã pertinere, Semen ad posteritatem.* 2. *Herba terræ, ad fœcunditatem,*	*vel pulchritudinem. in Christi adventu virtutum ubertas. explicatus David.*

Sciès id, quod proculdubio ipsum experimentum cognoscere te faciet, fore ut *semen tuum*, ex te sati, atque nati, & nati natorum, & qui nascentur ab illis, mirum in modum multiplicentur. sicut & id Genes. 4. 8. *Semen illius crescet in gentes*, id est, multi populi ex illo ducent genus. *Et in semine tuo benedicentur* (multiplicationem, & fœcũditatem significat) *omnes gentes.*

Et progenies tua. Hebræ. *Germina.* pullulant enim filii ex parentibus, *sicut novellæ olivarum* ex radice, & trunco, sicut ex vite palmites. *Sicut herba terræ.* quę sponte nascitur, quam magna vi, magnáq; ubertate fundit ex se tellus; innumeros habebis filios; posteri tui ubíque terrarum erunt; implebunt terram, sicut herba, quę ubique provenit. Sic eadẽ fere methaphora, magna *Iustitiæ*, & *Veritatis* ubertas & copia significatur. Ps. 88. *Veritas de terra*

1 Scire ad experientiam refertur. Semen pro filiis & posteris. · 2 Herba terræ ad fœcunditatem.

In Christi adventu uberes proventus virtutis omnium.

orta est (germinavit instar herbæ) *& justitia de cœlo prospexit*. in cœlo apparuit, conspecta est, conspici à nobis potuit; manifestata mundo est, & visa cunctis mortalibus; neminem latuit, ut ea quæ in cœlo apparent. Iustitia, & veritas Christi tempore, & adventu cœlum, & terram impleverunt, in omnes cœli plagas, & terræ angulos se diffudit justitia, veritas, pax, misericordia. fortè allusio ad subitam illam, spõtaneámque herbificationem terræ, cùm Genes. 1. dictum est, *Producat terra herbam virentem*. nam quæ primum inanis & vacua esset, momento temporis tã variis, támque pulchris herbis, atque floribus convestita, & ornata extitit.

Gen. 1.

Perse dabat omnia tellus.

Ergo inquit Eliphaz; Tu modo, o Iob squalles velut inanis, & vacua terra, omni honore spoliata; sed herbescens florebis; vestieris floribus, proferes uberrimos fructus, ornaberis filiis, opibus, famulis. Quid si hoc ad speciem quoque, & pulchritudinem filiorum referendũ sit? certè ad eum sensum videtur Catenæ auctor interpretari lectionem Septuaginta; *Filii tui erunt quasi omnis herba campi. Sicut ager (inquit) qui omni herbarum genere florescit: (Darate Dios unos hijos como unas flores.)* Vox eadem, *fœnum, gramen* vertitur Psalm. 71. & tum multiplicationem, tum virorem, pulchritudinem, & gratissimum conspectum affert, *Florebunt de civitate sicut fœnum terræ (Ghesleb)* herba mollior, tenerius gramen, virens, lætum.

Nicetas

LXX. Herba terræ ad pulchritudinem. Herba quomodò alia vertatur à Vulgato.

Psal. 71.

עֵשֶׂב

XXVI. *Ingredieris in abundantia sepulchrum, sicut infertur acervus tritici in tempore suo.*

1. Abundantia, de multa ætate, ut variè reddatur à Vulgato.	*4. Acervus, & ingredi ex Hebræo. Messoria mortui falx. Illustratus Vulgatus.*
2. Quid plenitudo dierum. Explicatus Moyses, & Ierem.	*5. Allegoria sementis, & messis ad vitam humanam relata.*
3. Ingredi sepulchrũ, quid indicet.	*6. Quid mori in tempore.*

I

Didymus D. Thom. Lyra.

Didymus Div. Thom. Morieris quidẽ in summa rerum omnium opulentia, & copia; nec iterum tibi accidet, ut ante mortem spolieris opibus, quas semel paraveris, sed te ad sepulchrum usque comitabuntur. Sed mihi magis placet Chrysostomi, & Philippi expositio, ut *abundantia* non tam ad opes, & facultates, quàm ad vitæ longissimæ annos plurimos pertineat: nam pro *abundãtia* est in fonte (*Calach*) quæ vox senectutem significat, quæ est dierum abundãtia. & ita Vulgatus eãdem vocem, *vitam*, vertit iterum cap. 30. *Vita ipsa putabãtur indigni*. in quo cùm summus sit Hebræorum consensus in vocis proprietate tradẽda; imò & cùm R. Mardochai in suis concordantiis ferè eodem modo verterit, sicut noster interpres, *Venies grandævus*; vel, *in abundantia in sepulchrum*; atque cum doctè etiam Pagninus legerit, *In senectute*; Vatablus *In senio*, ignoro cur Regia correctius existimaverit, *In maturitate*; & cur Tygurina dixerit, *Pervenies sospes*. nisi fortè, ut rem perse dilucidam obscurarent, & in sacræ Scripturæ proprietate metaphoras illi suas quærerent. nam qui in senectute moritur, maturus jam abscinditur è vita, & sospes id est nullo adverso casu ante naturale tempus rapitur. Senectutem itáque pollicetur, non quidem molestam, atque morbosam sed vegetam, atque fœlicem; id quod indicat *abundantia* vox, quæ in bonum accipitur; tum etiam originalis, quæ ut Mardochai ait, propriè significat *tempus senii in quo vita est vigorosa, & homo adhuc fortis est* quam Psalm. 91. viridem; aut *uberem senectam* vocat. eleganter autem vita longior & multa senecta *abundantiæ* nomine significatur: est enim velut ubertas quædam, & fertilitas soli, & terræ, quæ multorum annorum fructum profert, atque etiam vitæ dierum abundantia, solet in Scripturis appellari, *Plenitudo dierum*, id est, saturitas; ex vocis proprietate; saturitas autẽ cum abundantia conjuncta est; sic enim fertilem annum Hispanus vocat, annum saturum, *año harto*. & sic Genes. 25. Abraham dicitur mortuus *in senectute bona* (.uberi, abundanti) *provecta que ætatis, ac plenus* (satur; Onkelus; *Senex, & satur*) *dierum*. Cæterum *abundantia*, aut *plenitudo dierum*, nõ solùm est senecta, sed beatæ senectæ amplificatio; addit enim vim, & augmentum senii, & significationis, neque solùm additur supra senectutem expositionis gratia; ut patet loco Gen. adducto: & Ierem. 6. *Vir cum muliere capietur, senex, cum pleno dierum*. id est, cum valde

Chrysost. Philip.

Abundantia de senecta dicitur.

כֶּלַח

Vox abundãtiæ variè redditur a Vulgato.

Iob 30. 2.

R. Mardoch. Pagnin. Vatablus Tygurina

Abundantia in bonum. R. Mardoch. Psal. 91. 15

2

Vitæ abundantia: plenitudo dierũ.

Genes. 35. 29

Onchelus

Ierem. 6. 11

decrepito. ad fælicem, itaque, o Iob, *ſenectam* pervenies, viridem, *uberem*; *adhuc multiplicaberis in ſenecta uberi*, & tandem morteris *plenus dierum & bonorũ operum*, cũ nulla jam vitæ diuturnioris cupiditate tenearis.

3 — Ingredi in ſepulcrum, duo indicat.

Ingredieris. Venies, pervenies, intrabis. Duo autem poteſt denotare; primum, quod ſoſpes eò perventurus ſit, non confectus laboribus, & ærumnis, non fractus doloribus, ſed integer, vegetus, *que parezca que ſe puede yr por ſu pie a la ſepultura*, ſicut de Moyſe dicitur Deut. 34. *Centum viginti annorum erat, quando mortuus eſt; non caligavit occulus ejus, nec dentes illius moti ſunt.* quare ipſe videtur ingreſſus inſuũ ſepulchrũ ſuíſque pedibus conceſsiſſe in mortis locum. Deinde verò etiam indicatur ſepulchrum, domũ eſſe, quam homo jure ſuo ingreditur. de quo aliâs.

Deut. 34. 7

4 — גָּדִישׁ — Acervus quid

Sicut infertur acervus tritici. In originali eſt vox ſimplex (*Gadis*) quæ in communi acervum frugum ſignificat. fortè inde dictum eſt noſtrum, *Cabiz*. neque ea vox explicat potiùs fruges congeſtas in aream ante trituram, quàm poſt trituram inhorreis jam conditas; neque explicat potiùs acervum tritici, quàm hordei. Septuaginta paraphraſi uſi duplicem ſenſum indicant ita legentes; *Venies in ſepulchrum tam quam frumẽtum maturum, quod in tempore meſſuerunt; vel ſicut acervus areæ in tempore comportatus.* ſed in Hebr. ſicut in noſtra lectione ſimilitudo ſimplex & unica eſt, quam Pagn. Vatabl. Cajeta. & pleríque ex recẽtioribus accipiũt de comportatis in areã frugibus; & ducũtur conjectura verbi *inferendi*, quod in fonte eſt, *Ghala*, aſcendere, aut elevari. ſicque Pagnin. ad Hæbraicum, licèt obſcurè legit, *Sicut aſcendit acervus frugum in aream.* magis obſcurè Tygurin. *Quemadmodum frugum acervus increſcit.* Regia magis Hebraicè, ſed minùs Latinè, minúſque clarè; *Sicut aſcendere acervũ tritici.* alii etiã Hebræi, quos imitatur Vatabl. in annotationibus, legunt; *Sicut ſuccidatur acervus, aut meßis in tempore ſuo.* arbitrãtur enim idem verbum ſignificare ſuccidere, aut cadere: fortè per antiphraſim, & intellectum contrarium propriæ ſignificationi; & ita explicant id Pſalm. 101. ubi ſubeſt idẽ verbum; *Ne revoces me* (ne me ſuccidas) *in dimidio dierum meorum.* quare cùm hic de morte ſermo ſit, legere etiam poſſumus, *Sicut ſucciditur*; nam qui moriuntur excindi, & demeti dicuntur; habet enim mors meſſoriam falcem; in conſummatione enim mundi clamabit angelus ad ſedentem ſupra nubem. *Mitte falcem tuam, & mete; quia venit hora, ut metatur; quoniam aruit meßis terræ.* At Latinus interpres, quia idem verbum ſignificat aſcendere aliquid ſuper aliquem locum adducendo, vel educendo, vel afferendo aliquid inmedium; ideo dixit *Infertur*, ſeu, affertur, portatur; quod licèt ad areã ſpectare poſsit (eleganter enim dicas, inferri fruges, & manipulos in aream) tamẽ potiùs ad horreum reſpexiſſe videtur. nam vis originalis verbi illud peculiare habet, ut ſignificet etiam recedere, vel abſcondi, id quod elevatur, & aſcendit: ſicut & nos dicimus, *alçar de obra*; *alçarſe las nubes, levantar el campo*; cùm hæc abeũt, recedunt, finiuntur. ſic Numerorum. 11. dicitur *Elevata eſt* (aſcẽdit) *nubes de tabernaculo fœderis*. quod explicatur eodem verbo, Numerorum. 9. *Cùm ablata eſſet nubes, quæ tabernaculũ protegebat*. quare hoc loco aſcendere, elevari, inferri aſcendendo acervum frugum, erit, *alçar de eras, y encerrar el pã.* comportatis ex area frugibus inhorrea, diſcedere & ceſſare.

Pagnin. Vatab. Cajetan — Ingredi ex Hebræo quid — עָלָה — Pagni. Tygurin. Regia. — Vatabl. — Mortui demetuntur meſſoria falce. — Apoc. 14. 15 — Illuſtratus vulgatus. — Num. 10. 11 — Num. 9. 17

5 — Pulchra meſſionis cum morte cõparatio.

Eſt verò hæc cum morte ſimilitudo pulchra; nam primùm concepto ſemine intra matris viſcera naſcitur infans, herbeſcit in pueritia, adoleſcit in juvẽta, pollicetur fructum, explicat, profertque ſpicas frugémque bonam, matureſcit in ſenecta, areſcit, caneſcit, albicat, demetitur letali morbo, atque dejicitur in lectulum, atteritur doloribus, *calcat ſuper illum quaſi rex interitus*, excutitur, & ventilatur, ut nihil ariſtarum, id eſt, bonorum temporalium ſecum deferat, *neque deſcendat cum eo gloria ejus*; tandem comportatur in ſepulturæ horreum, educendus iterum à Deo, ut *oßa* illius ad immortalitatem *germinent*. Illud verò minùs ſolidum eſt, quod alii dicunt, *ingredieris in abundantia ſepulchrum* ſicut maturę ſegetes; quæ videlicet ſuo pondere flexis calamis, & ſpicis ſua ſponte curveſcẽtibus terram petunt, procumbunt, concidunt: ita tu jam dierum pondere gravis, tua ſponte concides nutantibus cruribus, recurvo pectore, reflexo collo, gravitante capite, ſepulturæ fælix mandaberis.

Iob. 18. 14. — Pſal. 48. 18. — Iſai. 69. 14. — Allegoria minùs ſolida.

6

In tẽpore ſuo. Sicut frugib⁹ maturitas eſt ſuũ tẽpus, ita homini ſenecta. quaſi dicat

Eccleſ. 7. 18. Pſalm. 101. 25.

Non morieris propter peccata tua *in tempore non tuo*; non *revocabit* te Deus *in dimidio dierum* tuorum, *nec in via virtutis tuæ*, videlicet cum adhuc valens, & robuſtus in virili ætate fueris; non adducet Deus vitę habenas, ut te de medio curſu alacriter currentem revocet, ſed curres fœliciter, & pervenies lætus ad vitæ metam extremã; non quæritabis moribundus *reſiduum annorum* tuorũ, quos ſcilicet naturali curſu juxta tuas vires, vivere debuiſſes; non tibi mors, non morbus, non ſubitus aliquis caſus ſuffurabitur, neque vi auferet tuæ vitæ annos. *tuum* tibi *tempus* intactũ, integrum ſuperit.

Iſai. 38. 10.

XXVII. Ecce hoc, ut inveſtigavimus, ita eſt, quod auditum mente pertracta.

I Inveſtigare

Ecce. Concluſio, confirmatióque dictorum, atque adhortatio, ut ſuis acquieſcat monitis. *Inveſtigavimus.* diligenti inquiſitione, & veritatis ſcrutatione, atque reconditorum divinæ providentiæ conſideratione judiciorum, rem ita ſe habere comperimus; nam meæ orationi noſtri amici libenter ſubſcribunt, videſque omnes ore, oculis, vultu annuere. Vox *inveſtigandi*, eadem Deut. 13. vertitur, *Quærere ſolicite, & deligenter*. & Iudic. 18. *Explorare, & diligenter inſpicere.*

Deut. 13. 14. Iudic. 18. 2.

Quod auditum. A te, tum etiam à nobis ex aliorum antiquorum doctrina, & traditione; ſic enim Septuaginta legunt, *Ecce hæc exquiſivimus, hæc audivimus*. omnium ergo ſapientum conſeoſio ſumma vel côtumacem, & ſuæ ſententiæ nimium amantẽ potens eſt comprimere. Vel, Audiſti jam quod è re tua ſit; ego dixi, & quod mei muneris erat præſtiti, tu quod tuum eſt *mente pertracta.* Septuagint. *Tu verò ſcito tibi ipſi, quid egeris.* id eſt, explora te metipſum, ut de peccato, quod in te invenias te ſtatim pæniteat. Propriè ex Hebrę. Audi, & ſcito tibi; id eſt, hæc tu in tuam utilitatem converte. Augu. *Scito te met ipſum.* At vulgatus dativum illum apud Hebræ. ſæpe redundantem contempſit; vel quidem *ſcire tibi*, perinde eſſe putavit, atque ſcire tuũ. quaſi diceret; Tecum cogita tua *mente pertracta.* Quod verò Tygurina paraphraſis habet, *Hæc æquo animo percepta poteris apud te ipſum dijudicare*; non valde congruit originali.

LXX.

LXX.

Tygurina

NOTATIO RERUM INSIGNIORUM QUAE in commentariis fusiùs explicátur.

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS

CAPUT QUINTUM.

DICENDI STUDIO ardens Eliphaz, præcedentis orationis confirmationem hujusmodi non sine amarulentia subjunxit. His meis dictis, imò divinis potiùs oraculis, quibus me præ cũctis mortalib' divini numinis bonitas dignata est, fidẽ te adhibere oportet, amice Iob; atque plus mihi recta monenti, quã tuę causæ sententiæque tribuere, [a] cujus neminem invenire poteris patronum; nam, si quem haberes, debuisses sanè confestim proferre, atque solo illius indicato nomine te tueri. *Verùm satis mihi persuasum est, neminem sanctorum, vel angelorum, vel hominum (nam de impiorũ patrocinio quid loquar?) de Dei providentia, de humana imbecillitate, de miseriis, & ærumnis aliter dicturũ, aut judicaturum, quã à me audieris. Atque utinam is tu esses, quem Deus, vel angelus, suo verbo, suáque responsione & oraculo dignaretur. sed respondebunt scilicet indignanti, & furenti homuncioni, qui ea verborum marulentia, & orationis acerbitate, penè ad insaniam, usus fuerit, ut jam nunc quantumvis clames, & supplex depreceris, minimè faciles sanctorum angelorum, nedum divinas aures experturus sis. Sed non ideo tibi ab oratione & sanctorum invocatione cessandum fuerit, quo tamquam extremo remedio in deplorata istâ tua calamitate usurus sis, ad meliorẽ, & saniorem mentem à superis obtinendam; & Deum tibi multis rationibus infensum, placandum atque leniendum.

Verùm enim verò meritò sævit in te divina ultio; nã tui similes [b] stultos homines, *malorum impatientes, percitos ira atque furore, verbis audaces, atque temerarios, adversus Deum divinámque providentiã excandescentes & insolentes miserè perimit nõ solũ divini numinis ira & justa ultio quã adversum se ꝑvocat stultitia cũ stultiloquio, & superbia cõjũcta; sed sua ipsius etiã stultissimi hominis indignatio, & tristis atq; amarulẽta divinæ providẽtiæ criminatio, qua intra se disrumpitur, exitio est. * Neque tantùm huic

[a] *Varia & multiplex iũ harum vocum interpretatio, tum interpretum sentẽtia, & ut hoc loco adversus hereticos astruatur invocatio sanctorum. integro ℣. 1. præsertim. nu. 3.*

[b] *Quis propriè Stultitiæ gradus notetur ab Eliphaz. & ut impatientia ærumnarum, & insolẽtia animi spectent ad insignẽ stultitiam. ℣. 2. n. 2. 3. 4*

1 *Vocare ergo*

Si est qui tibi respondeat

* *& ad aliquem sanctorum convertere.*

2 *Vere* *stultum interficit iracundia.*

pesti

** & parvulum occidit invidia.*

pesti animorum (iracundiam, atque superbiam dico) obnoxii sunt, magnates (addam) opulenti, & fælices, verùm etiã [c] parvuli, & miseri quique; licèt hos quidem invidia velut parvulos, præsertim infestet: id, quod in te quoq;, o Iob, experti sumus: nã ita te dejecit, pusillóq; animo effecit ista tua calamitas, ut, quos fælices videas, non nisi tua, quã amisisti fælicitate, fælices factos esse existimes, quo quid magis puerile, magisvé stultum credi, existimarìque posit? Neque ô Iob, tam leviter, tam pueriliter, tam inconsideratè egisses aut loquutus fuisses, nisi tanta externarum rerum cõcupiscentia, & quasi æstu quodam laborasses, puerorũ instar, qui, quidquid splendet, ubicunq; tandem conspexerint, invident aliis. Illis ergo caducis, fluxísque bonis, cùm omni via & ratione comparandis nunquam non incubueris, nunc quoque amissis æstuas adhùc; & quæ tè oculorum concupiscentia, libido, invidia semel perdidit, perdet quoq; funditus, & extremo dabit præcipitio.

3 Ego vidi stultum firma radice,

Sed agè, ne sine manifesta ratione rem efficiam; ex tuæ familię domúsque interitu, latẽtem animi tui impietatem proculdubio eliciam. vidi professò sæpè, sæpéq; expertus sum nonnullos divites, quos suæ illorum opes dementarãt, atque audaces, superbos, temerarios, [d] stultósque effecerãt, qui cùm prosperè agerent, multísque liberis atque famulis cingerentur, referebant sanè proceram aliquam arboré, annosam, amplam, altè defixis radicibus nitentem, cui bene culta, benéque amica terra circumjecta esset, cõvenienti humore temperata, & succi plurimum, atque alimenti subministrans: mirum enim, quantum incrementi exugat è terra impius! Sed non mirum crescere, florere, germinare in terra, qui de terra vivit, homo terrenus: nam cœlestis, non habet matrem, sed novercam, terram: in qua non secùs vivit & crescit, quã radix in solo siticuloso. * Sed cùm tãtã impiorum fœlicitatem contemplor, tantàmque arboris amœnitatem & pulchritudinem in amæno & fertili solo consitæ; me continere non possum (urgente etiam & commovente me spiritu) quin * malè ominer, & imprecer tantæ fœlicitati & pulchritudini. Præterquàm enim, quòd cùm hæc maxima est, suspecta esse debet (nam summis negatum est stare diu) tamen non illa vera, sed adumbrata fœlicitas est; nõ arbor, sed vilissima herba; nullæ illi radices, nulla stabilitas: nam adulterinę plantationes nullas dant radices altas, nec stabile fundamentum collocant. Quare impiorum omniũ ex suis sedibus, domibus, opibus convulsio, eradicatio, interitus certissimis certiora sunt. [e] Tu nunc * serò licet agnosces hæc, o Iob, agnoscéntque impii omnes aliquando: sed sapient serò. Ego (quæ Dei gratia erga me est) nunquã in errore impiorum demoratus, statim atque in mundanã rerum imaginem oculos conjicio, hæc mecum ipse mente pertracto, atque sævissima impiorum supplicia, & rerũ omnium, quæ ad illos pertinent, eversionem, meos ante oculos propono.

** Et*

** maledixi pulchritudini eius*

** statim.*

4 Longè fient filii eius à salute:

Adeo enim nocet paterna filiis impietas, ut extremo exitio pereuntibus nemo illis salutis, opis ve minister, aut auctor adesse velit: nam clamantes, & opem implorantes, reliqui negligẽt; atque clamoribus quotidianis importunisq;

[c] Qui propriè Parvuli appellentur; & ut tum hos, tum magnates & locupletes invidia, & concupiscentia oculorum infestet, paulò fusior, & ad mores opportuna tractatio. ℣. 2. n. 6. 7.

[d] Stulti nomen quadrare in divites, & quare. & ut sit arboris amplissimæ similis; rursúsque non arboris sed herbæ vilissimæ, utiliter explicatur. ℣. 2. à n. 2. usque ad. 5.

[e] Ut omnes tandem vanitati maledicant; at justi statim, nam opportunè sapiunt, indicatur. ℣. 3. n. 9

defatigati longe ab illis recedent. propterea que cunctis inspectantibus publicum spectaculũ mundo dabunt incredibilis cladis, & miserãdi exitii. *& (quod humanæ infœlicitatis non ultima pars est) sistetur judicio; plurimis & molestissimis litibus intentis; atque de plurimis criminibus apud severissimos judices delati: & cùm judicabuntur, exibunt condemnati, nunquam non sua causa cadentes * irato illis, multúmque indignante judice, atque operã & officiũ suum advocato, patronóque negante. Quis enim vindicare ab ærumnis velit eum, quem fastidit Deus, aut quis princeps, atque judex iratum se præbuit.

**conteretur in porta*

**& non erit, qui eruat.*

[f] Tum impius bonis jã partis & conquisitis minimè fruetur; non enim labore suo uti permittetur: nam postquam plurimos arandi, seminandi, triturandi, in horrea denique condendi labores susceperit; nõ deerit [g] famelicus aliquis, perdendi, dissipandi, devorandi avidissimus, & alienæ substantiæ siticulosus, qui conditas fruges, vel exhauriat, vel dissipet: aut hæres aliquis iniqui divitis, qui mirabili celeritate, & festinatione, congestas & conquisitas summa solicitudine, atque labore divitias abliguriat. Tum etiam armati prædones, à quorum vi, & impetu nihil satis tutum est, qui non clanculum & ex insidiis, ut ignobiliores, meticulosiorésque furunculi, sed palam & impudenter irruptionem faciant, involabunt in domum, agros, horrea impii hominis, cunctáque vastabunt, atque diripient: nec non * barbari alii, sylvestrésque homines, aspectu feri, moribus & immanitate horribiles, nunquam non prędam sitientes, exorbebũt atque exhaurient improborum bona. Quare custodiri minimè poterit, quod ab omnibus appetitur; miniméque defendi, quod expositum est famelicis, sitientibus, armatis, pauperibus, avaris, hostibus, servis, furunculis, prædonibus, inimicis domesticis, externis militibus, avidis hæredibus.

[f] Quàm sit acerbum impiorum supplicium, nõ posse uti bonis conquisitis. & ut justis Deus & bona, & bonorum usum concedat. ✡.5.nu.2.

[g] De famelicis, & sitibundis accuratior tractatio ex Hebræorum radicibus. ✡.5.n.3.4.5.

*5 Quuius messem famelicus comedet: & ipsum rapiet armatus: & bibent * sitientes divitias eius.*

Neque verò casu hæc impiis accidere putandum est, velut ea, quæ nullo priùs jacto semine terra sua sponte profert; neque in externam aliquam, levissimámq; causam supplicia impiorum, calamitatésque cæteræ referendæ, sed in divinam vindictam scelerum vindicem, quæ mortalium peccatis provocata, dignas ab improbis pænas exigit. Hinc nempè germinant spinæ, hinc bruchus, locusta, ciniphes oriuntur; hinc Deo operante, & efficiente, nostrorum suppliciorum seges uberrima multiplicatur, & crescit.

6 Nihil in terra sine causa fit, & de humo non egreditur dolor.

Proh rem dolendam, ad peccata & scelera, natus videtur homo, atque compositus, pariterque ad labores, & ęrumnas, cæterásque peccatorum suorum pænas. In has tu, o Iob meritò jam incidisti. nam cùm voluptuariam vitam consectareris, sine ullo [h] laboris, aut lassitudinis dispendio divitias comparare, & rem tuam augere moliebaris; atque adeo sic obtinuisti, ut festinatò ditesceres. Sed cùm ex iniquitate, & multorum injuria, & direptione opes illæ tuæ comparatæ fuerint, evanuerunt tandem; ut scias, quoniam homo es, atque in mortalium labore, & victus comparandi sollicitudine reliquorum mortalium, qui ad laborem nascuntur, non dissimilis. [i] Sicut enim volandi celeritate, & assiduitate victum quærit, & invenit avis, sic in labore vultus sui vesci pane suo hominem oportet. At filii diaboli, qui parentę

7 Homo nascitur ad laborem, & avis ad volatum.

[h] Divitiæ, quæ sine labore comparantur; ut malè audiunt in Scriptura, malè etiam dilabantur. & impiis divitibus mollitudo quædam, & animi inertia comes adsit, opportuna digressio ✡.7.n.2.3.

[i] Copiosa, & accurata Apes tractatio, quæ, qualis

ſuperbiæ imitantur laboris atque laſsitudinis exortes, volare nituntur;& paſſerculorum inſtar,qui neque ſerunt, neq; metunt,è rapto vivere.Sed volitent nunc,quantum volent liberè,ut ſe ſe malorum atque pęnarum laqueis eripiant;incident profectò iſtius modi volitantes ſcintillæ in æternũ ignem,qui paratus eſt diabolo,& angelis ejus. Interim erigit ſe ſe homo & in altum tollitur,ut velut ſcintillæ,ſplendidiſsimæ,in omnium oculis fulgeat & ſplendeat;ſed facilè igniculus ille,atque ſplendor leviſsimus evaneſcet,& extinguetur, neque ex volatu ſublimi majus emolumentum habebit, quàm, ut cunctis ſpectantibus & irridentibus extinguatur. Verùm ne te propterea,amice Iob,deſpicias;nãque, homo cùm ſis, non niſi humana pateris, neque de te ærumnoſiſsimo licèt,minor cura eſt optimo mundi totius procuratori,& prouiſori Deo,quàm de aviculis, quibus nihil laborantibus, ſed per otium & delitias cantillantibus, quotidianũ victum impendit;multis ſanè paſſeribus melior apud illum eris. Tu interim [k] altilia imitare,& alacrē te prębeto ad arripiendos,ſuſtinendóſque labores, & ſi quam tibi tolerantiæ materiam & occaſionem propoſitam videas, ne fugito,ſed convola ad illam: inde enim beatæ tibi vitæ prædam facies,& per patientiam non curres tãtùm, ſed volabis ad propoſitum bravium. Hæc dum loquor,continere eluctantem pectore gemitum quis poſsit?nam ad humanas ærumnas illud quoq; accedit,ut funeſtiſsimæ [l] aves,& Dæmonũ Catervæ,velut Réguli volantes,& jaculatrices viperæ humano capiti involitent,& letali morſu malè ſecurum hominē opprimant. cujus rei,utinam in te,ô Iob,nunquam videre licuiſſet expreſſam imaginem. Sed quidquid id tandem ſit,Dei ſummam ſapientiſsimámque providentiã ſemper ego ſuſpiciam, & reverebor; atque te illam (ſi ſapies) agnoſcere oportet.Sed tu de te,déq; Deo,ut libet, ſentito; ego gratias immortales illi agam,quòd tui ſimilis non ſim, divinæ providentiæ criminator, divinique & humani juris violator. Ego enim,ſi in adverſum aliquem caſum inciderem, ea mente ſum (quam tibi quoque ineſſe percupio)ut Deum deprecer ſupplex,atque oratione & animi ſubmiſſione illius iram & juſtitiam indignabundam leniam,atque excantem;& ſi opus fuerit, mearum ęrumnarum & ſuppliciorum cauſam ab eo requirã, nihil de mea ſanctitate ſublime ſentiens;imò ſupplici demiſſóque animo, cum fortiſſimo Deo imbecillus ego homuncio colloquutus.

8 Quamobrem ego deprecabor Dominum: & ad Deum ponam eloquium meum.

Quis enim, vel ut ſuam arrogantiam & faſtum deprimat, vel ut ſuum animum conſternatum atque jacentem erigat, non admiretur ſupremi numinis potentiam, & mirabilitatem in agendo;atque efficacitatem in providendo & diſponendo?Is enim profectò non ſolùm parat,diſponit, apte & exquiſitè facit hanc,quam conſpicimus,cęlorũ molem maximam, atque pulcberrimam;verùm etiam inſignes quoſque,magnificentiſsimóſque naturę effectus, quorum rationes,& cauſas non poſsit humana ſapientia ad perfectum omnes inveſtigare. ut vel ex hac ratione nemo poſſit ſuarum miſeriarum,quas mirabilis Dei ſapientia diſpenſat,cauſas perſpectas habere; proptereáq; oporteat,tum ſupra naturam, tum in natura [m] miracula multa contemplari,

9 Qui facit magna,& inſcrutabilia,& mirabilia abſque numero.

vé hoc loco accipienda ſit, ubi multa ex Hebraea origine, multáq; ex ſacris; tũ ad intelligentiã, Scriptũ ad mores accommodata proponuntur. ✠. 7. à nu. 5 uſque ad 14.

[k] Vt ſit convolandum alacriter ad arripiendas propoſitas ærumnarum,& patientiæ occaſiones,& præmium etiam. & de quibuſdã iſtius rei gradibus, videlicet, ambulando, currendo, volando, utilis cõſideratio. ✠. 7. n. 7. 8.

[l] Vt Avis in malum accipiatur,& de funeſtis exitioſiſq; avibus, aut alatis ſerpentibus,non pauca ex ſacris & prophanis. ✠. 7. num. 9. 10. 11.

[m] Miraculi appellatio ad

naturæ opera accommodari posit, quædam ex Scripturis, & patribus. ℣. 9. num. 9.

[n] Ut sint pluvia Divinæ potentiæ, & munificentiæ peculiaris, & opportuna materia. ℣. 10. num 1. & 2. & Divini etiam supplicii, & justitiæ. n. 4.

quæ nobis videndi assiduitate & usu viluerunt. Neque mirũ; nam cùm divinæ sapientiæ atque potentiæ effecta sint ista etiam naturę opera, intelligentię nostræ vires facilè superant, tum magnitudine & præstantia, tum numero atque multitudine, penè infinita.

10
Qui dat pluviam super faciem terræ:

Et, ut de plurimis pauca proferam, certè [n] pluviarum & imbrium partitio in diversas terræ partes, diversisq; anni temporibus, tam mirabilis est, ut non nisi auctore naturę omnino digna videatur; est enim non solùm illius sapientiæ, verùm etiam bonitatis atque munificentiæ erga mortales pręclarum testimonium. Quid, quod fontes atque flumina, tum terræ proventus, tum vitam ipsam mortaliũ variis rationibus sustentant, atque recreant? Neque tantùm divina munificentia atque liberalitas intra frumentarios agros, aut alia cultiora loca se continet, ex quibus fructum & utilitatem homo percipere possit; verùm etiam deserta & horrida loca, penitúsq; inaccessa mortalibus cœlesti imbre perfundit; atque beneficum se inutilibus cautibus, & asperrimis saxis benignum, mitémque præbet; universa denique fovet, atque complectitur. Interim tamen aquarũ ministerio, quibus vivunt homines, impios subvertit, penitúsque demergit.

& irrigat aquis universa.

11
*Qui ponit * humiles in sublime:*

& mærentes erigit sospitate.

[o] Honores & dignitates non ab alio quam à Deo quærenda, observatio utilis. ℣. 11. num. 1.

[p] Locum eminentẽ & sublimem propriũ fuisse magistratuum, nobilissimorũque virorum, multis probatur ex sacris, & prophanis. ℣. 11. num 2.

Neq; solùm Deus potestate, insitáq; fortitudine utitur ad puniendos, deprimendósque superbos, sed etiam ad eos, qui * oppressi, fractíque sunt, erigẽdos & recreandos; [o] confert enim honores quibus ille vult, & dignitatis gradus; idemq; abjicit ad locum infimum & ignobilissimum; tum mærore & luctu tabescẽtes in [p] sublime erectos, in tuto constituit, atque in summo, tum salutis & incolumitatis, tum honoris & fælicitatis fastigio collocat.

12
*Qui dissipat cogitationes malignorũ, ne possint implere manus eorum: * quod cæperant.*

[q] Ut Deus, atque justi viri cogitationum suarum finem præstitutum feliciter attingãt, ut impii dispendiis ingentibus nihil tandem perficiant, explicatur. ℣. 12. n. 3. 4. 5. 6.

Interim astutos vafrósq; homines, plenos malignitate & dolo, ut qui suæ sapientiæ atque providentiæ infesti infensique sint, dissipat, atque evertit; dolósque omnes, atq; machinamenta eludit, ne ad [q] finem optatum cogitationes suis promovere possint; tum etiam ita illorum conatibus obest, atque resistit, ut omnem sapientiæ laudem, quam sibi arrogarant, illis eripiat. * Nihil igitur firmum, nihil diuturnum ab illis fit, & quæ cæperant & excogitaverant ex præscripto & decreto suæ calliditatis & astutiæ, omnium ludibrio & irrisioni exponit.

13
Qui apprehendit sapientes in astutia eorum:

[r] Summum dimicandi genus, quo adversus sapientiã humanã utitur Deus, dũ hosti armis detractis, hostem interimit. ℣. 13. num. 2. tum etiam multiplex trãslationis ratio, quæ in illo apprehendendi verbo latet, & ad morũ instructionem cum utilitate adduci potest. n. 3. 4. 5. 6. 7.

Digni profectò, ut qui suis consiliis, suáque sapientia confisi adversus numen insolescunt, & suis se cogitationibus, quasi fortissimis munimentis inclusos, & munitos adversus omnem impetum arbitrãtur, Deus obsideat, capiat, apprehẽdat; eversisque munitionibus & machimentis humanæ astutiæ, viribúsq; confractis penitus destruat, [r] & suis illorũ telis in ipsos retortis confodiat, atque defigat. Quid quod traducit iniquos hos pravorum consiliorum machinatores; dum, quæ illi machinantur in intimo cordium recessu, omni retecta facie in publicum omnium conspectum profert; atq; sua ipsorũ astutia & dolis illos constringit, inextricabilibúsque difficultatibus obligat. Fugiant illi licèt; sed insequentis Dei manũ effugere nõ poterunt: videlicèt, quantumvis longissimè suis cogitationibus peregrinẽtur, captos atque comprehensos extremæ stultitiæ arguit, &

reprehendit

& consilium pravorum dissipat.

reprehendit sapientissimus Deus. Tunc tandem cognoscent miseri, nō solùm per se singulos aberrasse, verùm etiā, quæ coacto versutissimorum hominum concilio, tamquam saluberrima, atque opportunissima cōsilia stabilierant, exitiosa sibi extitisse; nam perversos vafrósque supplantatores illos [s] supplantat Deus, præcipitésque agit in deliberādo, ut perturbatè omnia efficiāt; & rem, quam instituunt, accelerando perdant. Sed quid non pravum atque perversum constituatur in eo conventu, cui præsidet ementita sapientia, verissimáque stultitia, atque mentis & consiliorum omnium perturbatio?

[s] Vt Deus supplantet, & eludat pravos homines, & quæ sit istorum pravitas, quod consilium, quæ capiēdi consi ii præcipitantia, & temeritas. ✠. 13. n. 9. 10.

14 Per diem incurrent tenebras: & quasi in nocte, sic palpabūt in meridie.

Illud etiam versutorum hominum supplicium amplificat, quòd non solùm præcipites sint in constituendo, ubi multa deliberatione opus esset, sed ubi res valde facilis incidit, atque ipsa meridiana luce clarior, multo timore pedetentim progrediantur; non aliter quàm, si in multa caligine versarentur; atque non tam maturè, quàm inutiliter & superstitiosè cūctando in rebus facilibus summas ipsi difficultates asciscant. * Crassissimis igitur tenebris circumfusi ad ea perficienda, quæ nec vident, nec provident, manus prætendēt, instar cæcorū, quos sine duce in multa discrimina incidere necesse est.

15 Porrò salvum faciet egenum

** à gladio oris eorū.*

**& de manu violenti pauperem.*

Sed ne quisquam existimet, Deum optimum ad puniendum potiùs, quàm ad benefaciendum propensiorem esse, certè ingentibus his suppliciis impiorum, non minùs illustris erit miserorum sublevatio: nam egenos & pauperes, qui ab omni amicorum, viriúmque præsidio destituti sunt; tuebitur Deus, neque permittet ullis impiorum consiliis, exitiosisque blandimētis decipi, aut ullis calamitatibus lædi, ullisque * minis, mendaciis, maledictisvé, quæ solent instar [t] gladiorum acutissimorum vitam famámq; confodere, quicquam illos detrimenti accipere. * Quid quòd etiam retundet fortissimorum hostiū robur & vires, captámque prædam per summam vim & iniquitatem, ex illorum manu potestatéque extorquebit? non enim perditos & dilaceratos vult, quos in hostium immanissimorū [v] manus incidere permisit; sed potiùs per summam hostium ignominiam, atque suorum gloriam & lætitiam incolumes tandem servatos & ereptos.

[t] Quis sit gladius oris, quæ linguæ virulēta vis & crudelitas, adductis variis sacris translationibus tractatur. ✠. 15. n. 3.

[v] Quorsū De⁹ permittat justos in man⁹ incidere hostiū, & calamitatum, cùm avertere potuisset, opportuna consideratio. ✠. 15. n. 5

16 Et erit egeno spes: iniquitas autem cōtrahet os suum.

Hæc Deus agit, ut & qui nullis est viribus, benè sperare sciat, & ut injustus minimè efferatur; sed os, quod multa jactare solebat, comprimi, elatúmq; supercilium deprimi aliquādo discat. cùm semel igitur se viderit, qui exhaustus erat omnibus bonis atque viribus mirificè ereptum ex omnibus discriminibus, nūquam deinceps despondebit animum pristini beneficii memoria erectus. Hæc ideo dixerim, ô amice Iob, ut nullæ te ærumnæ ad desperationem compellant cùm potiùs [x] spem nutrire & confirmare possint; & ut tuo exemplo iniquos doceam, non impunè abituros, si se in aliorum perniciem effundāt, & adversus pios exitiosa & impia consilia ineant; eorum enim non solùm opera, & conatus, sed verba ipsa, & orationes fictas & simulatas execratur Deus; nam &, cùm furunt, impias contra illum, nulla religionis habita ratione, voces jactare audent. Erubescent igitur tandem, & tam mirabilem contra se pro-

[x] Vt ærumnæ, & calamitates spem nutriāt, & foveant, quadam ex sacris ✠. 16. n. 1.

pius

pijs & justis eripiendis Dei potestatem experti, planeque stupescentes, vix y hiscere audebunt: nihil enim habebunt, quod jure opponere possint divini numinis equitati, atque sapientissimæ humanarū rerū gubernationi; & providētiæ.

y Quale sit impiorum silentium, cùm se viderint correptos divino supplicio; & quid eo silentio indicatur, opportuna ad mores quædam. ℣. 16. nu. 3 & 4.

Cùm verissima itaque sint, quæ tibi à me dicta sunt, beatus verè, septiesq; fœlix ille erit, qui cum ita Deus agit, ut illum, dum vivit, ad suorum sceletum pænitentiam, resipiscentiámque adducat inflictis pænis, atq; doloribus. nam pro omnibus, ærumnis, quas patienter ille perferet, ingentem bonorum omnium cumulum illi ominor, imò verissimè polliceor, atque denuntio. Neque verò solùm ego; nam idem ipse, qui afflictus est, beatioris vitæ z spem quandam non levem concipiet; cum ipsis ærumnis natam, atque nutritam. Tantùm ille se Deo punienti, & verberanti supplicem præbeat. Hanc igitur, ô amice, calamitatē, a & amarissimam potionem, quam tibi Deus ipse ad tui animi medicinam propinat, ne tibi stomachum moveat; ne cum fastidio & nausea abjicias; ne tanquam rem inutilem, vilémque aspetneris, cùm res sit longè salutaris, atque b præclara: nihil enim tibi, aut potius, aut antiquius esse debet, quàm ut Dei correptionem æquo animo suscipias, atq; grata voluntate complectaris. Sunt enim etiam ipsa nostrorū scelerum supplicia, paternę Dei erga nos benevolentię argumentum clarissimum; ne te igitur comminanti, flagellanti, corripienti Deo parenti optimo subtrahas, ô Iob: format enim te ille flagello & verbere ad omne viri perfecti officium. quare utilitate & commodo omnem animi merorem, atque defatigationem abundè compensatam iri judicabis.

17 Beatus homo qui corripitur à Deo.

Increpationē ergo Domini ne reprobes.

z Vt sit beatitudinis spes cum ærumnis cōjuncta & ut spes gloriosa sit, nonnulla ad ærumnarum gloriam explicandam. ℣. 17. nu. 3.
a Allegoria calicis, & amaritudinis, nausea, & aliorum huc spectantiū, quæ ad tribulationes spectant. ℣. 17. nu. 4. 5. 6.
b Tribulationes pretiosissima & charitatis divinæ erga nos pignora. ℣. 7. nu. 7. 8 9.

Cùm enim c vulnerat Deus, dolorémque infert, non tortor ille est, sed indulgentissimus medicus; peritissimúsque Chirurgus, qui non solùm alligandi, curandique vulnera; & ossium confractiones scientiam probè novit, sed etiam cùm vulnus, ulcusvé exigit, ampliùs secare, aut aperire; ut vel sic ad internas animi partes læsas, & affectas, faciliùs perveniri, latitans pus abstergi, callosa labia emolliri possint. quod ille primum aut urit, aut secat, sanat confestim, & non pristinæ solum, sed multò firmiori saluti, & integritati restituit: interim verò dum curationē efficit, mollissimis deligamentis utitur, & ipse sua manu linamenta tenuissima carpit, & corradit, quæ vulneri inferat: omnémq; indulgentissimi medici operā præstabit, ut minimùm vulnerando noceat, salutémque brevissimè efficiat. Quamvis enim non vulneret solùm, sed perfodiat, transfigat, contūdat, remedium & curationem oppurtunam statim adhibet, quasi facti, dolorisque inflicti pænitens.

18 Quia ipse vulnerat, & medetur.

Percutit, & manus eius sanabunt.

c Vt hæc omnia referuntur ad medicinam Chirurgicā, & ut Deus in nostris vulneribus aut ulceribus curādis omnia medici munia præclare obeat, atque suæ potentiæ, & charitatis certissima documēta præbeat, toto ℣. 18. sed præsertim. nu. 1. 3. 4. 6. & ut Dei sectiones & ustiones salutares sint. n. 2. & 4.

Nunquam itaque in tot incides ærumnas, atque discrimina, d septem licèt, imò innumera sint, quin semper te ille incolumem, liberúmque reddat; ita tamen ut non semel labi in ipsa discrimina patiatur, ut te cum illustriori suæ potestatis commendatione eripiat; aliquando etiam ipsa discrimina longè propulsabit, ut securus lætusque deinceps agere possis. Verum illud fortè divina providentia constituet, ut in sex hujus nostræ vitę hebdomadæ diebus nullus tibi fine labore & dolore feriatus illucescat, ut in

19 In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum.

d De numero septenario, & senario, de creationis hebdomada, & de Sabbathe & sabbathismo, peculiaria quædam. ℣. 19. præsertim. n. 1. 4. 5.

septima

ſeptima tandem æternitatis luce longè lætiſsima, atq; clariſsima gaudendum & feriãdum ſine ulla viciſsitudine laboris ſit. Fieri etiam poterit, ut ſi in ſex, multíſque tribulationibus perferendis conſtantem invictúmque te præbueris, ſeptimus tandem in hac tibi vita lætiſsimus affulgeat dies, in quo malum nullum timeas, ſed ſumma pace potiaris. Atque ut ex his potiſsimùm reliquas colligere poſsis, ſex, ſeptemvé tibi proponam calamitatum genera, quę ut graviſsima & moleſtiſſima, ſolent homines perhorreſcere.

20 In fame eruet te de morte:

In fame publica, & communi annonæ caritate, [e] qua publica ſolet Deus ſcelera punire; efficiet ille, non ſolùm ne fame pereas, ſed ut neq; fameſcas, prę́ſtitóq, neceſſario victu, quem ille pro ſua benignitate curabit, atque præbebit, quaſi perſoluto pretio te redimet ex morte, macie, & tabe, quæ famem & frugum inopiam comitantur; regioneſq; devaſtant. Si fortè immaniſsimi hoſtes tuos fines infeſtarint, multorũq; ſanguinem profuderint, atq; in te jam mucrones ſtrinxerint; manus atque gladios illorum continebit, retrahétq; divina potentia, multò humanis viribus potentior; omnium itaque hoſtiũ conatus adverſum te in vanum recident.

& in bello de manu gladii.

[e] *Fame & ſterilitate Deũ peccata mortalium punire. è contra vero neceſſario victu, & dimenſo quotidiano ſuis juſtis conſulere, obſervatur. ỳ. 20. n. 1. 2, 3.*

21 A flagello linguæ abſconderis.

Non timebis calamitatem, cùm venerit.

Tutum te pręterea reddet à falſis adverſariorũ calumniis, & iniquis delationibus; quæ tibi verbera, aliaſvé pænas lege conſtitutas afferre moliantur. Neminem tibi detrahere, & linguę flagello diverberare tuã famã patietur. [f] Nam, quem non dolorem efficiat, quódve detrimentum non afferat honeſtis viris, lingua adverſariorum petulans, & effrę́nata; aut verò in objurgando & mordendo nimiùm pręceps, nimiúmq, efferata? tum verò ſecurè & tutò ages nullum vaſtatorum, prę́donumvè impetum pertimeſcens.

[f] *Quàm ſit immane & ferũ malum, lingua. Cur nũc flagelli ſimilis dicatur, cũ antea gladii & ſagitta appellationem habuerit. ỳ. 21. n. 3. 4. 5.*

22 In vaſtitate, & fame ridebis:

Quin etiam Tyrannos & prędones valdè famoſos irridere poteris, nullóque negotio à tuis limitibus propulſabis; & cùm circumvicinæ regiones devaſtatæ fuerint, tam eris munitus, ut cùm nihil triſte evenire tibi poſſe perſuaſum habeas, ridere & exultare poſsis. Sed eſto in ipſa vaſtitate & fame ſis, tunc te Deus ſua ope, & conſolationis pabulo reficiet, ut vaſtatus atque fameſcens nullam animi ægritudinem patiaris; ut nunc doles & ejulas; ſed potiùs [g] rideas, gaudeáſque vehementer: neque ſolùm ferinis moribus homines nihil tibi nocebunt, ſed neque beſtias ſæviſsimas formidabis: non enim venenati dentes, rabidive morſus viris ſanctis, & laborũ patientiſsimis nocere ſolẽt.

& beſtias terræ non formidabis.

[g] *Qualis ſit juſtorum afflictorum riſus, & gaudiũ, explicatur. ỳ. 22. num. 1.*

23 Sed cum lapidibus, regionis pactũ tuum.

Perinde itaque immunis eris à malis omnibus, quàm lapides ipſi, ſaxáquè duriſsima, quæ nulla vis comminuit, aut è ſua ſede convellit. His tu, cùm propter mentis firmitatem atque conſtantiam ſimilis exſtere curaveris, calamitatum omnium impetum ſine jactura excipies. Qùid quòd nec ipſi te lædent lapides, ſed ſaxoſa & aſpera loca, facilem tibi aditum, tramitémque præbebunt; & quæ aliis ſterileſcũt (quis enim è ſaxoſa & inculta terra fructus percipiat?) uberem tibi multorum fructuum copiam profundent; tui verò agri & fundi non alio cuſtode, quàm ipſis lapidibus & [h] limitibus defixis indigebunt: nemo enim audebit illos refigere: ſed quaſi ſint Iobi perpetui limites, & immobilia ſaxa, & quaſi inito cum hoſtibus pacto, & fœdere,

[h] *De lapidibus terminalibus multa ex prophanis &*

ut in rem præsentem appositè quadrent. Tum etiã de extraordinario illo apud Arabes crimine, quod Scopelismon vocant. ℣. 23 num 4.5.6.7.

[l] De Dei erga suos patrocinio adversus omnia malorũ genera, opportuna digreßiuncula. ℣. 23. nu. 9.

nunquam violando, nemo, neque agros, neq; agricolas infestare volet; neque ominosis illis & nefastis lapidibus, qui mortem, & miserandum exitium minantur, agrum tuum, sterilescere, & incultũ relinqui, nemo tam audax, & projectus erit, qui tentet; atque feræ ipsæ, quæ gregibus insidiari solent, & sata, atque vineta demoliuntur, quasi pactis & stabilitis induciis, nullas jam cum tuis ovibus, agnis, hædis inimicitias gerẽt. [l] Quis enim attingere audeat eum, quẽ in suã fidẽ atq; patrociniũ De[us] ipse rerũ omniũ Dñs suscepit?

& bestiæ terræ pacificæ erunt tibi.

Fælicitas tunc tandem Iobi, omnium ore atque sermonibus celebrabitur: atque certissimo experimẽto comperies, incredibilem esse; ipsáque tua spe longè majorem tuæ domus, familiæque universæ pacem, & bonorum omnium affluentiam. Illud enim, quod peculiare quoddam genus fælicitatis est, domesticorum concordia, non desiderabis: filios enim, familiarésq; omnes habebis summa charitate devinctos, & neque inter se, neq; tecum ullas illi cõtentiones exercebunt. Quid enim profuerit externis non tentari bellis, qui turbis redundat intestinis? Nihil igitur erit in tanta tuorum domesticorum prosperitate, quod tibi ullam irascendi materiam afferat. * Nam cùm in [l] domum tuam bonis omnibus pulchrè instructam, uxore potissimùm, quę domestica curet, prudẽtissima & solertissima, & quę domesticę supellectilis optima, & pulcherrima pars est, ornatam ingressus fueris, requisierísque pro tuo optimi patris-familias munere, quid domi geratur, recensuerísque domesticos, rationem à singulis exigens; nihil erit, quod non præclarè efficias, & sanctè atque sapienter administres.

24

Et scies, quòd pacem habeat tabernaculum tuum.

[l] De significatione speciei domus, & de uxoris officio tum ad Scripturam, tum ad mores quædã. ℣. 24. n. 3.4.

** & visitans speciem tuam non peccabis.*

Experimento quoq; ipso disces fore, ut jucundissimã atque numerosam filiorum, atque nepotum posteritatem habiturus sis, * multísq; velut pullulantibus germinibus & tenerioribus surculis ad aspectum gratissimis convestiaris, tanta ubertate, quanta solet fertile solum fructus, omnísq; generis herbas ex se fundere.

25

Et scies quoque quoniam multiplex erit semen tuum:

** & progenies tua sicut herba terræ.*

Cùm verò fato concessurus sis, in summa tunc rerum omnium opulentia & copia versaberis. non enim continget ut rursus ante mortem opibus spolieris, quas semel cõparaveris. Tum ad longissimam, fælicissimámque senectam pervenies, non minùs annorum multitudine, quàm divitiarum affluentia cumulatus, sospes, & lætus, nullis ærumnis confectus, nullísque doloribus fractus, sed integer atq; valens, tuis ipse pedibus concedens in tuum sepulchrum: & veluti acervus [m] tritici condẽris in terræ horrea, aut velut maturę segetes suo tẽpore demessæ, & in aream cõportatę.

26

*Ingredieris in abundantia sepulchrum, * sicut infertur acervus tritici in tempore suo.*

[m] Allegoria messis, & frugum comportatarum in aream, & horrea relata ad humanam vitam, atq; mortem. ℣. 26. n. 4. 5. 6. tum etiam de abundãtia, quædam, quæ sicut in frugibus, ita & in annis est. num. 1.2.3.

Certè hæc, quæ ex me audisti, non meo tantùm judicio, sed multorum sapientum testimonio, post multam divinarum rerum considerationem atque exquisitam disputationem comparata tibi proposui; vidésque nostros hos amicos meæ orationi subscribere: atque ore, vultu, oculis, annuere; nihilque præterea habes quod jure possis opponere. Tu, quod reliquum est, quæ audisti & accepisti in rem tuam confer; atq; explora temet ipsum, ut si quid latentis sceleris in tuo animo deprehẽderis, cõtinuò facti pænitẽtia deleas. atq; ęqui bonique tandem universa consules.

27

Certè hoc, ut investigavimus, ita est: quod auditum mente pertracta.

CAP.

CAP. SEXTVM.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Dum objectis ſibi ab Eliphaz reſpondet Iob, aſperitatem ſuarum lamentationum excuſat ex doloris magnitudine, quæ illum ad gemendum acerbius impulit; cogiturque denuo illam exponere ſuis amicis valentibus, atque importuna ægroto conſilia ſuggerentibus.

I. Reſpondens autem Iob, dixit.

I

RESpondens. Nūc reſpondendi verbū ſimpliciſsimè, ut ſonat, accipiēdū eſt: rogatus enim rationem videtur reddere ejus, quę in ipſo eſt fidei, cōſtantiæ, pietatis. reſpondet etiā, quia objectis ſatisfacit: ne, ſi accuſatus non reſpondeat, aut criminis cōvictus, aut certè ſuſpectus videatur. Neq; vir juſtus ſe unquā ita deſpicit, aut ita cōcidit, & frangitur animo, ut paratiſsimus nō ſit poſtulatus rationē reddere, de iis præſertim, de quibus ipſe ſuis verbis aut factis ſiniſtrè opinandi, atque offendendi occaſionem infirmioribus præbuiſſe viſus ſit.

Iuſtus rationem ſuę orationis reddit.

II. Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui: & calamitas, quam patior, in ſtatera;

III. Quaſi arena maris, hæc gravior appareret: unde & verba mea dolore ſunt plena.

1. Diſſenſio Hebræi, Græci, Latini. Peccatis pœna ex Dei lege conſtituta.	*bulationum elevāt gravitatem peccatorum.*
2. Ira quam variè accipiatur, & in Græco quid	*6. Doloris gravitas levatur ſuſpiriis.*
3. Calamitas quid. & quomodo redditur à Vulgato.	*7. Arena maris quid indicet de generatione & ſignificatione arenæ quadam.*
4. Antium nome idē quod ſtatera. & quare. Præcepta de audiendo.	*8. Multarum lectionū conciliatio. Illuſtratus vulgatus.*
5. Pondus patientiæ. & tri-	

PAulò difficilior ſentētia, propter diſſenſionē Græci ab Heb. & Sept. Hebraizātiúmq; à Vulga. Hebræū ſic ferè ex verbo. *Vtinā appendēdo appēderetur ira mea, & cōtritio mea elevaretur ſimul in ſtatera, quia arena maris gravior erit.* Septu. *Si quis appendens appenderet iram meā, & dolores meos tolleret in ſtatera pariter, & utique arena maris gravior erit.* Neq; ſolū in verbis ipſis cōponendis, & explicādis difficultas eſt; ſed etiam in onerādis bilācibus hujus ſtateræ, quid cuique imponendū ſit. Et quidē Latini juxta Vulgatā lectionē, unam lancē onerant peccatis, *quibus irā meruit*: deinde verò alteri imponūt *calamitatē, quam patitur*; atque tūc peccatis præpōderare calamitatē, ſicut rei levi prępōderare poſſet res graviſſima, qualis *arena maris*. Accipiunt verò *peccata* pro culpis, quę non neget Iob, quōdā à ſe cōmiſſa, ſed timē affirmet, vel pauciora, vel leviora fuiſſe, quàm debuiſſent à juſto judice tot ac tantis ſuplicīis puniri. nā ſi Deus (ſic affirmāte Eliphaz) tēporales ęrūnas attēperat peccatis; Iob qui maximos ſuſtinet cruciatus, improborū omniū ſceleratiſsimus eſſet: quod erat apertè falſum. Verū enim verò ſi cuicūq; peccato graviſsima ex Dei lege cōſtitueretur pęna, injuſta non eſſet; punit enim citra cōdignū: tū jam cōmuni providētię & juſtitię lege nō conſtituit Deus graviſſima ſupplicia erratis leviſsimis. in hoc ergo Latinorū ſenſu, *ira*, quę eſt in originali, ſumetur activè, aut per metonymiā pro materia iræ, id eſt, pro peccatis, quæ Deum ad iram provocant.

1 Diſſēſio Græci & Hebræi a Latino.

LXX.

Prima Latinorū expoſitio.

Sic explicant Philipp. D. Tho. Caiet. Dionyſ. itel.

Ira activè.

Græci verò velle vidētur, ut *peccata, quibus irā meruit, & calamitas, quā patitur*, ſimul in vna lance ponātur; in altera verò *arena maris*; tūcq; *calamitas* multò *gravior* ſit, quā *maris arena*. Sed in hoc quoq; ſenſu eſt aliqua varietas: nā *peccata, quibus irā meruit*, poterūt intelligi, lamentationes illę cap. 3. quæ amicis viſę ſunt ex peccato, & ira pficiſci: propterea enim illū objurgavit Eliphaz dicēs: *Verè ſtultū interficit iracūdia*; atq; tū ibi, tū hîc eſt eadē originalis vox: quare hoc loco *ira*, eſt querimonia valde iracunda. Aut certè *peccata, quibus irā meruit*, ſint ipſæ lamētationes, propter quas cōmeruerit, ut illi iraſceretur Eliphaz. Tertiò etiā cū Olympio. ferè ad ſenſum Latinorum intelligentur Peccata, propter quæ Deus iratū illi ſe præbet tot plagis inflictis. Vel quartò *ira* pro ęgritudine

2 Secūda Græcorū expoſitio.

Peccata quę hoc loco intelligantur.

Quid ira.

Sic interpretātur Burgē. Vata Iſidor. Clar. Eugub. Cypr. Ciſterc. Olym.

Ira, animi ęgritudo.

animi, & vehemẽtiori dolore, & commotione, quam meruit perferre, & dolorem cruciatum, triſtitiam, dejectionẽ, & ęgritudinem animi. nam *athymia*, qua voce Chryſ. & Polychro. *iram* exponunt, eſt anxietas & quaſi deſperatio, affectúſque hominis in malis deſpondentis animum, & qui meliora non ſperat, cui deeſt conſilium, animus, mẽs. qua etiam voce cùm ſignificetur aliquid contrarium alacritati, animoſitati, iræ, excandeſcentiæ; & partem illam animi, in qua irarum exiſtit ardor, concidiſſe & elanguiſſe, rectè opponetur iracundię illi, quam Eliphaz objiciebat, quaſi Iob diceret; Non tam ſum animoſus, & iratus, quàm dejectus, & exanimatus. tum etiam hæc ærumnarũ, & dolorum lanx gravior eſſet arena maris graviſsima; vel, gravior multò eſſet, altera querelarum lance; nam verbis leviſsimis vix poſſum ſignificare graviſsimum animi cruciatum. hoc indicavit Stheuchus. & quidem hos omnes ſenſus admittere poteſt vox originalis, videlicet, *ira* mihi à vobis, tanquam blaſphemanti attributa; vel, in me à Deo exercita; vel, qua vos in me cõcitamini, & ardetis; vel, quam ipſe ego mecum perſentio, quæ me exedit, & dilacerat, & quam verbis utcumq; explico. quæ etiam omnia cadere poſſunt in paraphraſim noſtri interpretis. *Peccata quibus iram merui*. ſed in eo conveniunt, ut *peccata* non accipiantur pro vera culpa. Et pro primo ſenſu, eſt illa iracundia aut excandeſcentis, & impatientis animi ſignificatio, de qua dixi cap. 5. verſicul. 2. Pro ſecundo autem, & tertio eadem vox poteſt accipi activè, ut eodem loco diximus. Pro quarto eadem vox ſummi poteſt paſsivè pro illa ipſa animi perturbatione, excandeſcentia, ardore proveniente, ex dolore & cruciatu interno. & ſic voce eadem dixit de ſe Iob. cap. 17. *Caligavit ab indignatione* (mœrore, triſtitia, animi ęgritudine) *oculus meus*. & Anna. 1. Reg. *Ex multitudine doloris & mœroris* (Heb. iræ, indignationis, cõturbati & ardentis animi) *mei locuta ſum*. Ergo excuſabit & purgabit ſe Iob à calũnia blaſphemię, & iracundiæ adverſus Deũ, in hac ſententiã; Nõ extorquet indignabundã lamentationẽ ulla adverſus Deũ ira, ſed animi dolor, acerbitas cruciatus. Quare cùm hic ſenſus, qui ex Hebræo, & Græco elicitur, bene poſsit cum noſtra lectione conſentire, liberiùs, quàm oportuit, Latinum interpretẽ carpſit Eugub. Nunc ad ſingula veniendum.

Calamitas. Explicuit interpres, cũ dixit, *quã patior*. vox autẽ originalis (*Hava*) variè vertitur; à Septua. *dolores*; à Pagn. *cõtritio*; à Vatab. *afflictio*; à Tygur. *cõditio*, à Regia, *Infortumũ*. ſed peritiores dicũt ſignificare caſum adverſum, infelicẽ euẽtũ, quod dicere ſolemus, *acõtecimiẽtos, avẽturas, o deſvẽturas*. Sẽperq; in malũ ſumitur. R. Mardochai ait eſſe *corruptionẽ, accidens malũ, pravitatẽ, malitiam*. à Latino interprete vertitur *inſidiæ*. Provet. 10. *Inſidias impiorũ ſubvertet*. videlicet, ex quibus ſubitus & inopinatus caſus innocẽtibus accidere ſolet. & *vanitas* Pſ. 51. *Prævaluit in vanitate ſua*. Hieron. *in inſidiis ſuis*. atq; eadẽ analogia ſignificat pravitatẽ, malitiã, injuſtitiã, quòd ex pravo, & iniquo impiorũ affectu, & inſidiis infortunia ſoleãt creari piis, rectè hęc omnia in Iobi inopinatũ caſum cadũt.

Appenderentur. Verbũ tum in Heb. tum in Sept. repetitũ. *Appẽdens appẽderet*, vel, *appendẽdo appẽderetur*. id eſt, diligẽter expenderẽtur; nõ vulgari trutina, nõ ſonus ſed ſenſus verborũ ponderaretur; acciperentur meæ quærelæ nõ nudæ, & per ſe cõſideratæ, ſed relatæ, & cõparatæ ad animi ægritudinẽ, atq; dolorẽ, ex quo proficiſcũtur. *Statera* autẽ in originali eſt nomẽ plurale, *in ſtateris*, aut potiùs duale, in bilãcibus. quo etiam nomine dicũtur aures. quare cùm trutinã requirit, certè ęquum auditorẽ, & incorruptũ aurium judicium requirit. eſt enim inter aures, veluti inter duas lãces, media trutina rationis & judicii, quod in capite peculiari ratione reſidet, ꝓpter internos ſenſus rationi & judicio miniſtrantes. Ergo duę aures, nõ tã quòd multũ audiendum ſit, quã quòd quæ audiũtur diligenti mẽtis trutina expendẽda ſint, homini conceſſę ſunt: neq; quicũq; ſanè *aures audiẽdi habet*. eleganter Plutarch. auditoris officiũ deſcripſit; vult enim eſſe ſuã benè audiẽdi artẽ, nõ minùs quã benè dicendi: atque ſicut *in ludo* (inquit) *pila debet mittẽti cõcinnè in motu reſpondere is, qui accipit: in orationibus eſt cõcinnitas quedã, tàm circa dicentẽ, quàm circa auditorẽ*. illa autẽ præcepta in audiẽdo tradit; *Vt paratus & meditatus veniat ad audiendũ, non incurius, nec ſecurus officii ſui. ut nulla ſit ſupercilii torvitas, triſtitia vultus, obtutus vagꝰ, inflexio corporis, crurũ alteriꝰ in alterũ indecora injectio nutꝰ, cũ altero ſuſurratio, riſus, oſcitatio ſõnolẽta*

capitis

ἀθυμία

Chryſoſt. Polychron.

Eugubinus Diverſę interpretationes, ſed minimè repugnãtes

Iob. 17. 7.

1 Reg. 1. 6.

Defẽſus vulgatus

3 הַוָּה Calamitas quid. LXX *Pagnin. Vatabl. Tygurina Regia R. Mardoch.*

Prov. 20. 25

Pſal. 51. 9. Hierony.

4 LXX Ejuſdẽ verbi repetitio

Statera in Hebrę. idẽ nomẽ, quod aurium.

מֹאזְנַיִם

Matth 11 15 Plutarch. de officio audi.

Pręcepta benè audiẽdi

capitis interram demißio.ut auditor existimet se dicentis advocatum esse, neque illius debere acerbè offensam excutere, neque verba & res in disquisitionem vocare. Hoc suum audiendi officium atque præcepta cùm minime servaverit Eliphaz, alíque amici, justiores alias aurium lances, trutinámque meritò Iob requirit.

5 — Patientia & tribulationes sunt alterius lancis pondus, quo peccata elevantur.

Sed cum præterea etiam *stateram* requirat, in cujus una lance *peccata* ponantur, in altera verò *calamitas*, ut prima illa interpretatio Latinorum explicabat; Observandum quidem calamitates & ærumnas esse momentum, & pondus, quod peccati gravitatem elevare videtur, atque eò magis extenuare, quò pena pro peccato suscepta gravior fuerit. neque mirandum tantum esse patientiæ pondus, cùm *æternum gloriæ pondus* illi ex æquo respondeat, *Momentaneum* enim, *& leve tribulationis nostræ, æternū gloriæ pondus operatur in nobis.* (2. Corint. 4. 17) His ærumnis gravatus & depressus homo, divinæ justitiæ trutinam, & quam vocant linguam ad se videtur trahere. nam cùm vidit Deus *Achab humiliatum*, (3. Reg. 21. 29) illius laudes, & pænitentiam prædicare cæpit, divina bonitate jam ad illum propensa & inclinata. Tunc autem lanx peccati elevatur, atque dimittitur culpa. cum hoc facit, quòd verbum parcendi, aut dimittendi culpam, in fonte est elevare, attollere. de quo dicemus. c. 7. ℣. ultimo.

6 — Suspiriis elevatur doloris gravitas.

Secundò pro secundo illo sensu notādum, etiam suspiria atque lamenta esse pondus, quo animi dolor, & ægritudo quasi in altera lance posita levantur: & interdum quò graviores fiunt gemitus, & vehementiora suspiria, & externæ significationes doloris, leviorem efficiunt dolorem, atque cruciatum. Sic ministro Elisei prophetæ visa sunt indigna, quæ Sunamitis illa faciebat, procumbens humi, & apprehendens prophetæ pedes: at prophetæ æqualia esse dolori visa sunt, neque posse aliter consistere, & sustineri dolorem. quare cùm *accessit Giezi, ut amoveret eam, ait homo Dei, dimitte illam, anima enim ejus in amaritudine est.* (4. Reg. 4. 27) Neque verò mirum cor & linguam esse duas quasi unius stateræ lances, nam dicunt unico nervò utrūque colligatum esse, sibíque mutuò respondere. Quare sicut justitiæ symbolum statera est; ita sanè ille justus est, *qui non egit dolum in lingua sua*, (Ps. 14. 3) & qui tantundem proferat lingua, quantum in corde positum sit. estque lingua velut corculum alterum, nam qui non simpliciter loquitur *in corde, & corde loquitur.* (Ps. 11. 3; Psal. 11. 3.) id est duplici corde.

7 — Chrysost. Arena gravitatis, & innumerabilitatis Symbolum.

Quasi arena maris. Non dubium, quin hoc loco *arena maris* denotet grave pondus. Sed unde nam? Respondet Chrysost. *Maris arenam* dixisse, ut quæ sit magis humida. verùm sive solitariè posita, sive mari adjuncta, *arena* significare solet immensitatem quandam, sive numero, & copia sive pondere & gravitate; quare ad multiplicationem refertur. Genes. 22. & 23. Ieremi. 33. & 22. Psalm. 78. & 27. Habac. 1. absolutè pro magnitudine & mensura. 3. Reg. 4. *Dedit Deus latitudinem cordis, sicut arenam, quæ est in littore maris.* (4 Reg. 4. 29) & fortè eadem proverbii forma, qua nos copiam & abūdantiam significare solemus, cum dicimus, *como tierra, como agua.* unde de re, quæ propter immēsitatem exhauriri nequeat, & quam frustra quis conetur efficere, aut comprehendere, sunt proverbia illa, *Arenam metiris. Vndas numeras.* in quam etiam rem Homerus dixit.

Nec mihi si tantum dederis, quantum extat arena,
Et pulveris ‹ ‹ ‹ ‹ ‹ ‹ ‹ ‹ ‹ ‹ ‹ ‹ ‹ ‹ ‹ ‹ ‹ ‹ (Hom. Iliad. 4.)

Vide Gellium (Gellius) lib. 19. cap. 18. qui cùm de etymologia hujus nominis differat, & an arena in singulari numero, an verò arenæ in plurali dicendę sint, illud argutè addit ex sententia Frontonis; *Cùm arena singulari nomine dicta, multitudinem tamen & copiam significet minimarum, ex quibus constat, partium, indoctè & inscitè arenæ dicta videntur, tanquam id vocabulum indigeat numeri amplitudine. cùm & singulariter dicta ingenita sit naturalis sui multitudo.* Ad pondus verò, & gravitatem, quæ cum ingenti arenę copia conjuncta est, facit id Proverb. 27. *Grave saxum, & onerosa arena.* (Prov. 27. 3) sic etiam hoc loco. Sed *maris* potissimùm dicitur arena, quòd ibi proveniat immensa copia. Nam cùm triplex sit arenæ genus, fossitia, fluviatilis, & marina, ut Plinius (Plinius) scribit lib. 3. cap. 23. & Vitruvius (Vitruvius) lib. 2. cap. 4. primum locum obtinet mare in generatione arenæ. cujus causam Aristotel. (Aristoteles) scribit Sectio. 23. Problem. 33. *Quia* (inquit) *saxa in mari consistunt, & terra deusta maximè est; arena autem saxum in parva, minimáque perfractū est, quod ictu fluctuum frangitur.* Sed cùm hæc arenę generatio neq; vera generatio sit, sed potiùs lapidū grādiorū, saxo

rūq; divisio. accuratius hujus rei causam tradidit lib. 2. de Plantis; docet enim ex arena peruncta, & delinita spuma marina, exsiccante salsedine, & allidente fluctu partes arenę cogi, & quasi coagulari, atq; lapidescere. arenam verò fieri ex terra & aqua salsa, salsedine exsiccante, & terra indurante, & in partes exiguas dividente lutum. Hinc quò dulciores fluvii sunt, minùs generant areos. sed de hoc satis.

8

LXX

Vnde & verba mea dolore sunt plena. Iterū hic est dissensio. Septuaginta dixerunt, *Propterea ut videtur, verba sunt mala.* quasi dicat, Nihil mirum, quòd cùm pectore, & corde discrucier, ore aperto dolorem, & malum, quod patior, significem. Symmachus; *Propterea verba mea amara:* repletus enim sum amaritudinibus, & cibatus absintio. quid ergo mirum si amarescat lingua, si amara expuam? nam quis succēseat ægroto letaliter affecto, quòd amarum putre, grave sputū excernat? Sed Hebraizantes vertunt, *Propterea verba mea absorpta sunt.* ita Complutēses. Rabi David. Pagni. Regia. Vatabl. ex parte etiam R. Mardochai. à radice, *Luagh*, quam noster interpres vertit, *absorbere*, Abd. 1, ✠. 16. & *devorare*. Prov. 20. *Ruina est homini devotare sanctos.* quam lectionem nunc habent correcta Vaticana, non verò, *devotare.* & *Lambere* Iob. 34. ✠. 33. Iam hæc Hebraica verborum absorptio diversimodè explicatur. Nam R. Levi, & R. Mithridatus, quos affert Pagni. legunt atque explicant, *Corrupta sunt*, aut, *Perdita sunt*. R. Moyses *Deleta sunt*. alii, *Præcipitata sunt*, quasi in ventrē. id est, sicut cibus festinanter deglutitus, temerè atque præcipitanter cadit in ventrem, ita verba mea prę doloris magnitudine quasi festinanter & præcipitanter prolata sunt, & videntur temerè cadere ex ore. R. Mardochai indicat his etiam modis ex vi originalis vocis verti posse; *Verba mea dissipata sunt.* aut, *excisa sunt.* favet Theodotionis lectio. *Sermones mei intercisi sunt.* Sed addit R. Mardochai, id verbum pertinere ad pronuntiationem corruptam, & ad balbutiem. unde colligo, illud verbum devorandi, cùm ad sermonē refertur, fortè esse id, quod de balbutientibus, & neque integrè neque expeditè loquentibus dicere solemus, *que se comen las palabras*. aut de his, qui supprimunt verba & consultò tacent. *que tragan y dissimulan.* Quare rei præsenti aptari hæc poterunt; primò ut, si forte paulo festinantius, minúsque expeditè, minúsq; leniter loquutus fuisset Iob, nunc se excuset ex doloris magnitudine, qui illum adigebat ad pręcipitanter loquendum. Vatablus sic per paraphrasim explicat; *Vix loqui possum; vox faucibus hæret.* Tygurina; *Pro magnitudine rerum parcè ac moderatè questus sum.* Fortè sic commodiùs; Mirati estis orationem meam; sed ego certè multa alia dicenda supprimere coactus sum præ magnitudine doloris, quibus & mētem meam, & loquendi causas & rationes exponerem. Hunc quoque sensum Cajetan. sequitur: sed suspicatur allusionem à Iobo fieri, ad id, quod supra Eliphaz objecerat, quòd non constituisset opem suam in Deo, neque illum deprecaretur. Respondet ergo dolorem illi vocem adimere, neque permittere loqui, quæ vellet omnia: quare & supplicem Deo orationem, quam mente concepit, non sinitur, ut vellet, recitare. Illud verò, quòd ex Olympiodoro, & Polychronio elicere posset quis, acutum est, & rectè cùm præcedentibus cohærens, ut dicat; Inde mihi nova dolendi ratio accedit, quòd dolorem non possim integrè verbis significare, neque parem meis malis orationem afferre, *Quare verba mea dolore sunt plena.* multis igitur ex causis doleo. Vides, ut cum his omnibus Vulgati paraphrasis rectè cōsentiat, & sapienter iodicet balbutiei illius, aut intercisionis orationis, atque verborum, & supprimendi longiorem orationem, tacendique sententias plurimas, causam atque rationem, videlicet dolorem, cùm dixit, *Vnde & verba mea dolore sunt plena.* nam qui dolens loquitur, multa supprimit, multa deglotit, tacet multa, multùm balbutit, multa intercidit, multa sibi cō donari jure postulat: qui omnia ab illo integra, suaviter expeditè dici postulet, iniquus planè sit.

Symmachus

Complutens.
R. David
Pagnin.
Regia
Vatabl.
R. Mardoch.

לוע

Prov. 20. 25

לוע

R. Mardoch.

Theodotio.

Quid devorare vel absorbere cùm ad verba refertur.

Vatablus

Tygurina

Cajetan.

Olympiod.
Polychr.

Illustratus Vulgatus

IIII. *Quia sagittæ Domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum: & terrores Domini militant contra me.*

1. *Sagittæ quid hoc loco ſignificent varia interpretatures.*
2. *Fulmina Dei ſaggitæ. nubes illius arcus. Illuſtrata Sapientia.*
3. *Sagittas eſſe in aliquo. quid ſit. Sagitta infixa acerbum dolorē efficit.*
4. *Quæ ſagittarum indignatio quis furor serpentis apud Davidem.*
5. *Multiplex in hoc loco ſpiritus acceptio.*
6. *Sanguis & vinum ſimilis coloris in Palæſtina. Vinum optimum rubeū. Ecleuſina quid.*
7. *Terror quid. non ſolum ad futura, ſed etiam ad præſentia refertur.*
6. *Militare, ordinare, diſponere idem Explicat. David notatus Cajetanus.*

1 — D. Thom. Sagittæ dolores.

SAgitta Domini. Non dubium quin *ſagittæ*, ægritudines ac dolores ſint; quos D. Tho. ſagittas dici exiſtimat, quòd cruciatus ſubiti fuerint. *Quia* (inquit) *ſagitta à lōge & ex improviſo immittitur;* tum etiā ab eo, qui cum cominus ſit, lędere & pertingere longiùs poſsit cōtento arcu; ſed lædi nō facile poſsit, neq; videri ab eo, qui percuſſus ſit. nō aliter ſuas calamitates cęlitus immiſſas cōqueritur Iob. Philip. ad ulcera corporis refert, atque ſic ſcribit: *Nō ſolum pœnæ, quibus cruciabatur, verū & vermes poſſunt intelligi, qui carnē perforabant, & quos Diabolus inſtigabat ad comedendū, omnémque corporis ejus ſanguinē, humorémque ſugendū* Olympiod. & Polychr. *Pœnas divinitus inflictas, quæ acri quodā morſu, ſanguinem meū abſumūt, & cùm loqui voluero, tunc demū perfodiunt.* meo itaque Deus ſanguine ſagittas ſuas imbuit. hoc loco, *Saddai*, omnipotēs, fortiſsimus, potentiſsimus, vaſtator, deſtruēs, qui nihil non poteſt, cujus potentiæ reſiſtere nemo poteſt.

Philip. Sagittæ ulcera. — Olympiod. Polychron. — Saddai.

2 — Fulmina ſagittę Dei. Pſalm. 17. 13. — Pſ. 7. 14 — Pſ. 119. 4 — Habac. 3. 11

Sed cùm *ſagittas* Dei dicit, fortè tranſlationem deſumit à fulminibus, quæ propter impotentē vim transfigendi atque urēdi, ulcus illud peſsimū ex ardore proveniēs, de quo ſupra diximus, ſignificet. fulmina autē ſagittas Dei dici cōſtat. Pſ. 17. *Miſit ſagittas ſuas, & diſsipavit eos; fulgura multiplicavit, & cōturbavit eos.* ſic enim dicūtur ſagittæ ardentes Pſal. 7. *Sagittas ſuas ardētibus effecit.* & Pſal. 119 *Sagittæ potentis, acutæ cū carbonibus deſolatoriis.* Habac. 3. *In luce ſagittarū tuarum ibunt in ſplendore fulgurantis haſtæ tuæ.* fulgura, & fulmina ſunt lucentes ſagittę, & fulgurās haſta. Nam cū de cœlo dimicat Deus contra genus mortaliū, non aliis ſagittis aut jaculis, quàm fulminibus, fulguribus, tonitruis, grandine, pluviis utitur; quæ omnia ſagittas eſſe ſi nubes arcus ſint, dubium eſſe nō poteſt: nubes autem arcum eſſe Sapientia docet c. 5. *Pugnabit cū illo orbis terrarū contra inſenſatos. ibunt directæ emiſsiones fulgurum, & tanquā à benè curvato arcu nubiū exterminabūtur, & ad certū locum inſilient.* quoniā verò erāt etiam majora quædam tormenta, ex quibus aut ſagittæ, aut magna vis lapidū longius ejaculabātur, addit Sapientia. *Et à petroſa ira plenæ mittentur grandines.* aliquādo enim Deus diu vibrato telo aliquem collimat, aliquādo quemcunque, ut obvium habet, ſine ullo diſcrimine miſsilium grādine obruit. videlicet, cùm aut privatum aliquē hominē inſigni. aliquo ſupplicio afficit: aut cùm publica clade, & cōmuni ſupplicio pleróſq; corripit. Ergo peculiari ſe clade petitum, affectúmq; graviori ſupplicio, quàm ullū mortaliū, nūc cōqueritur. verùm exiſtimo hîc *Dei ſagittas* non tā dici fulmina, quàm baliſtarū & arcuū ſpicula. his enim convenit in ſcopo eſſe, atq; infigi; qua ratione ait, *Sagitta Domini in me ſūt.* ut ſtatim dicemus: tū etiam ebibito ſanguine inebriari. Alii per Hebraiſmū *ſagittas Dei* dici exiſtimāt acutiſsimas, immanes: ideóq; alii vertunt *Sagittæ fortes.* Sed hoc loco minus congruit, cum ſępè tribuat Deo perſonam contra ſe pugnantis arcu, ſagittis, lancea, gladio &c.

Deus de cœlo dimicans quo arcu, & quibus ſagittis. — Sap. 5. 21 — Vatabl.

In me ſunt. Iuxta lectionē Septuan. *Sagittæ Domini in corpore meo ſunt.* Olympio. Polych. ſic explicāt, *Solus ipſe novi, qui plagas à Deo inflictas meo excepi corpore* vos philoſophamini in meis ęrumnis liberiùs, & benè valētes importuna mihi cōſilia ſuggeritis. Verū exiſtimo *ſagittas* dici *eſſe* in aliquo, cū penitus defixę ſunt; nam hę graviſsimū dolorē efficiunt. ſicut Eccle. 19. in exemplū acerrimi doloris dicitur, *Sagitta infixa in fœmore carnis* (id eſt, quæ altè demerſa in fęmore, quod carne abundat, acriter excruciat, donec extrahatur) *Sic verbum in corde ſtulti.* quam doloris ſævitiā nondum exēpto jaculo expreſsit in Herculè Oetęo Seneca.

3 — LXX — Olympiod. Polychron. — Quid ſit ſagitta eſſe in aliquo. — Eccleſ. 19. 12 — Infixa ſagitta acerbiſsima. — Senec. Act. 3 in Hercule Oetheo.

> " " " " " " " " " " *hic cœlum horrido*
> *Clamore complet, qualis impreſſa fugax,*
> *Taurus bipenne, vulnus & telum ferens*
> *Delubra vaſto trepida mugitu replet.*

Non diſsimile id Ovidii in eundem Herculem, eandémque rem.

Ovid. 9. Me.

> " " " " " *Pérque altam ſaucius Oeten*
> *Haud aliter graditur, quam ſi venabula taurus*

Corpore fixa ferat factique refugerit auctor. Indicat etiam ſpiculorum, & ſagittarum defixio magnum contendentis arcum atque jaculantis robur; ex qua re fortiſsimos Saulem atque Ioanathan oratione illa funebri commendavit David. *Sagitta Ioanathæ nunquam redit retrorſum, & gladius Saul non eſt reverſus inanis.* id eſt, tanta vi jaculabatur Ioanathas, ut ſaggitæ, etiã cùm contingerent armatos hoſtes, non reverterentur retrorſum, neque reſilerẽt, ſed penitus illorum corpora penetrarẽt. neque unquam Saul ſtrictum gladium adegit in hoſtem, quin graviſsimè vulneraret. Ergo dicat Iob; Potentiſsimus Deus ſuis me ſagittis confixit, quæ *in me ſunt* omnes, ac neque una reverſa eſt retrorſum, nulla reſilit; & cùm nulla extracta ſit, doleo incredibiliter defixis adhuc ſpiculis. Quid, ſi etiam conqueritur nullam ſibi medelam adhiberi, cùm adhuc *ſagittæ in eo ſint*, hæreántq; in intimo nõdum extractæ aſſulæ, & aculei ſęviſsimi; & curationis initium, non niſi extractis ſagittis fieri poſsit? Illud etiam ad doloris & vulnerum amplificationem pertinet, ut dicat, adhùc recentibus vulneribus, & veluti tunc recèns infixis ſagittis excruciari, neque tempore meliùs habere. Simile quid ille quoq; lamentabatur.

2.Reg.1.22

*Aũ todavia tengo dẽtro las puntas y las aſtillas delos paſſadores, y no ſe a començado mi cura, ni tomado la ſangre

Quaq́, mora, ſpatióque ſuo coitura putari
Vulnera, nõ aliter quã modo facta dolent.
Scilicet exiguis prodeſt annoſa vetuſtas;
Grandibus accedunt tempore dãna malis.

Ovi. 5 de Tri. eleg. 2.

Quarum indignatio. Quidam ſaggitarum *indignationem* exiſtimant eſſe illarum multitudinem atque frequentiam. quæ interpretatio unde ſumi potuerit, non video. Originalis vox deducitur à radice, *Chamam*, quod eſt calefieri, aut incaleſcere. ſignificat ergo æſtum, & ardorem: quare ſumitur pro *indignatione*, & ira, quæ cùm ardore ſanguinis conjuncta eſt. Septuag. *furorem* vertunt. Tygurina *fervorem*. Pagninus, Vatabl. Regia *venenum*; quòd dracones inflammari & irati ardens venenum ſpuere ſoleant: aut quòd venenum inflãmet & urat, quo ſolent ſagittarum cuſpides tingi, præſertim ab indignantibus, ſęvientibuſque hoſtibus. Hæc igitur erit *ſagittarum indignatio*, aut furor pharetræ, quòd ſit venenatis gravida ſagittis. Sic Pſal. 57. *Furor illis* (Hebraicè, ardor, virus ureos) *ſecundum ſimilitudinem ſerpentis*. atque eadem vox Pſalm. 13. *Venenum aſpidum ſub labiis, eorum.* Non diſsimilem ardentis, urentiſque veneni flammam ille mortifera veſte irretitus Hercules Aete conqueritur.

4
Aſtunica

Indignatio quid

חמם

LXX
Tygurina
Pagninus
Vatablus
Regia

Pſal. 57.5

Pſal. 13.3

Eheu quis intus ſcorpio, quis fervida
Plaga reverſus cancer infixus meas
Vrit medullas? Sanguinis quondam capax
Tumidi jecur pulmonis arentis fibras
Diſtendit: ardet felle ſiccato jecur,
Totúmque lentus ſanguinem avexit vapor.
Exedit artus penitus, & totas malum
Hauſit medullas, oſsibus vacuis ſedet.

Senec. Act. 4

Ebibit ſpiritum. Græci cum Septuaginta legunt *ſanguinem*. & poteſt quidem cum ſpiritu convenire; nam *anima*, aut ſpiritus viventis dicitur *eſſe in ſanguine*, quaſi dicat; Eliciunt, exhauriunt ſanguinem. Vatabl. *ſpiritum* accipit pro vitali facultate, ſicut etiam accipitur Geneſ.6. *Omnis caro, in qua eſt ſpiritus vitæ.* id eſt, vitalis facultas aut vita animalis. quaſi dicat; Vulnera ſingula mortifera ſnot. Divus Thomas pro reſpiratione; quæ etiam ſpiritus acceptio frequens eſt in ſacris, quaſi dicat; Tot cõfoſſus vulneribus vix reſpirare valeo. eòdem ferè pertinet, quod in hoc loco addunt Septuaginta. *Cùm incœpero, loqui ſtimulant me*. Polichron. *indignationem* dicit peracerbum dolorem, qui acutis quaſi ſtimulis confodiẽs, haud ei orationis poteſtatem faciat. Sic pereo; nam inſpiratũ aerem, & conceptum ore, naribúſque ſpiritum, non iterum ore & naribus, ſed conciſo pectore, apertiſq; vulneribus exſpiro. in hũc ferè ſenſum de Ioſeph. dicitur Pſ.104, *Ferrum pertranſiit animam ejus*, ſpiritum, animam vitalẽ ſpirãdi facultatẽ prohibebat, gulã ipſam, quæ eſt animæ, & ſpiritus inſtrumentũ comprimebat. Si verò ſpiritus accipiatur pro viribus, robore, efficacitate, ut Iſai.31. *Aegyptus homo* (imbecillus) *& non Deus* (fortis) *caro* (mera infirmitas) *& nõ ſpiritus* (robur efficacitas) ſenſus erit; Mei dolores me prorſus enervãt atq; exhauſto robore dejiciunt: nihil in me firmum, nihil integtum relinquunt.

LXX
Spiritus pro ſanguine

Vatablus
Spiritus pro vitali facultate.
Geneſ 6.17

D. Thom.
Spiritus pro reſpiratione

LXX
Polychr.

Pſal. 104.18.

Spiritus pro vi & robore

Iſai. 31.6.

Quod ſiquis rãdem velit, *ſpiritũ* hoc loco ſumi pro mẽte, judicio, animo, interniſq; viribus, ſenſus erit, corporis dolorẽ, ulcerũq; virus in animũ incredibiliter redũdare. quadrãt omnia. tanta eſt ſacrarũ Litterarũ in ſingulis vocibus fœcũditas! Sed ille reliquis ſenſibus præſtat, qui *ſpiritũ* pro ſanguine accipit, ſic exigente verbo bibendi. ut jam explicabimus.

Spiritus pro mente & judicio

6

Vinum in sanguine simile vinũ rubeũ in Palestina.

Gen. 49. 12.

שׂוֹרֵק

Est ergo notandum, sanguinem referre vinũ, quòd in illa Palesthinæ regione frequentissimè rubrum est; vel quòd rubrum optimum & generosissimum habetur. unde sanguis pro vino, potus pro sanguine, commutatis vocibus, atque nominibus dicuntur. Genes. 49. *Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallium suum.* loquebatur autem de vite optima, quę in originali dicitur vitis, *Sorec*, & à Vulgato vertitur *Vinea electa*, Isaiæ. 5. & Ierem. 2. præterea Deut. 32. *Sanguinē uvæ biberent meracissimum.* & quidem hoc vinum meracũ aut generosum quod tum hîc, tum Psal. 74. & Isai. 27. scribitur, *Rubeum* ab aliis vertitur, aut *Ruboris*. in Hebræo autem simplici voce dicitur *Chemer*. Ierem. 51. à radice *Chamar*, quod, ut R. Mardoch. ait, significat rubescere; quàmvis ea significatio nõ agnoscatur à Vulgato. vinum autem optimum Rubeum esse, & in Palesthina frequens, indicatur Genes. 49. *Rubicundiores oculi ejus pro vino.* sic enim alii legunt, quod nos *Pulchriores*. Onchelus. *Rubicundi erunt montes ejus in vineis ejus.* & è conversò sæpè strages, & humani sanguinis profusio, uvarum conculcationi, & vindimiæ comparatur. Sic Ieremi. 51. illa hostium inter se cohortatio ad profundendum humanum sanguinem, *Celeusma*, dicitur. est autem *Celeusma*, cantus ille, quo uvarum calcatores in torcuları se cohortari solent ad laborem. & Apoc. 14. angelo habenti falcem acutam dictum est. *Mitte falcem tuam acutam, & vindemia botros vineæ terræ, quoniam maturæ sunt uvæ ejus: & misit angelus falcem suam acutam in terram, & vindemiavit vineam terræ, & misit in lacum iræ Dei magnum, & calcatus est lacus extra civitatem, & exivit sanguis de lacu usque ad frænos equorum &c.* Hanc ergo potum rubri vini sitiunt ardentes illæ sagittæ; hoc inebriantur, & madent, sicut Scriptum est *Inebriabo sagittas meas sanguine.* sic ebibunt spiritum.

Isai. 5. 2
Ierem. 2. 21
Deut 32. 14
Ierem. 5. 14

חֶמֶר

Genes. 49. 12

Celeusma quid.

Apoc 14. 15

Cędes hominũ vindemia

Deut. 32. 42

7

Terror de absentibus malis, & etiam de Præsentib.

Et terrores ejus. Plerique; Non solùm præsentibus premor, sed metu futurorum excrucior, & terreor; nulla spe bonorum levor. Alii, & quidem commodè, de præsentibus doloribus, & ægritudinibus intelligunt, quæ incredibili sua magnitudine terrorem incuterent; Terribilis clades, horribilis, & miser casus; calamitas, quam absentem timeas: quę præsens aspectu, & sensu incredibilis doloris terreat; quæ terribilem, horrendúmque reddat hominem cunctis spectantibus; sicut David dicebat *se prodigium factum*, atque terribile spectaculum mundo propositum. vox eadem ad res præsentes accõmodari solet, & exagitationem quandam affert in præsentia alicujus rei, ex qua aliquid præterea mali timeatur. ut Hester. 7 ab eadem radice dicitur. *Illicò obstupuit vultum Regis ac Reginæ ferre non sustinens.* an verò commodè referatur ab aliis ad conscientiæ quosdam terrores, & scrupulos, diximus. c. 3.

Psalm. 70. 7.

Hester. 7. 6

8

ערך

Militare. idẽ quod disponere. & ordinare. Cajetanus

Militant contra me. Verbum militandi, quod in fonte est *Gharac*, significat etiam disponere, aut ordinare. unde Cajetanus legens; *Terrores Eloha ordinabunt me.* existimat insinuare, quod non est absorptus spiritus ejus passionibus, nec desperatus sed inter suas passiones; atque Dei timorem ita constitutus, atque dispositus, ut Dei rationem habeat, atque irreprehensibiliter loquatur. sed mirum, quàm sint hęc à proprietate *ordinãdi* aliena. est enim illa ordinatio militaris, cùm ordine quodam instruitur acies, & milites dispositi suis locis parantur ad pugnã. quare eadẽ voce dicitur Ioel. 2. *Populus fortis præparatus* (ordinatus, dispositus) *ad prælium*, & 1. Reg. 17. *Direxerat* (ordinaverat) *Israel aciem, & Philisthim ex adverso fuerant præparati.* & Psalm. 49. *Arguam te, & statuam* (ordinabo, disponam, instruam scelerum tuorum aciem) *contra faciem tuam.* Ergo ait Iob; Premor undique obsidentibus me malis: instructa acie acerrimi me dolores invadunt; terribiles cruciatus meas vires vitámque expugnant. Deus hujus exercitus movendi, & instruendæ adversum me aciei imperator, & auctor.

Ordinatio militaris

Ioel. 1. 5

1 Reg. 17. 21

Psal 49. 21

V. Numquid rugiet Onager, cùm habuerit herbã? Aut mugiet bos, cùm ante præsepe plenum steterit?

VI. Aut poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum? Aut potest aliquis gustare, quod gustatum affert mortem?

VII. Quæ priùs nolebat tangere anima mea, nũc præ angustia cibi mei sunt.

1. *Variæ expoſitiones, & rationes contextus. eligatur optima.*
2. *Onager in Hebræo. illius feritas, velocitas, & alia notæ ex prophanis.*
3. *Onager libertatis indomitæ ſymbolum. quædā ex ſacris.*
4. *Idem famis, & ſitis impatiens multa ex prophanis Cornelii Taciti mēdaciſsimi hiſtoriographi fabula illuſtratus locus Iudicum piſcis aſinus notatis guloſi.*
5. *Quòd bos in ſacro ſermone quod illorum pabulū ex Iſaia.*
6. *Quod inſulſum. Conſilia & correptio neque nimium ſalſa, neque inſulſa. de ſale multa. Inſulſi quidam ſapientes notati.*
7. *Moleſtia inſulſa. Sal paupertatis & frugalitatis ſymbolum.*
8. *Hebræa examin. verſim de ſale, & de ovo quadam.*
9. *Correctio Vaticana. illuſtratus Salomon.*
10. *Anima in ſacro ſermone. de fame Iobi quadā. expenſa lectio Græcorum.*

1

Prima expoſitio.

NOn eſt facilis veri ſenſus, germanſq; contextus horum verſiculorum explicatio. Sed omnino duplex, aut triplex eſſe poterit. Primò enim quidam hæc referunt ad famem, & cibi indigētiam, quaſi diceret; Si alii dolores à me ſuſpiria, & lamenta non extorquerent, certè ſola fames clamare cogeret. neque id mihi vitio tribuendum, quòd fameſcētibus brutis condonatur, onagro & bovi: ſi verò poſt ſuſpiria, atque clamores, aliquid tandem cibi mihi affertur, tam eſt inſulſus, inconditus, amarus, frigidus, ut etiam fameſcenti homini ſtomachum moveat quòd ſi ſtimulante fame, illa etiam ſumere cogor, ad quæ quondam nauſeabam, vix neceſſarius cibus mihi ſuppetit. Sed ſenſus humilior eſt, quàm hominem deceat gravioribus aliis malis exagitatum. Græci non famem ſolùm, ſed cujuſcumque rei neceſſariæ inopiam, & extremas alias ęrumnas adjungunt.

Secunda expoſitio.

Secundò alii; Non fruſtrà conqueror; nam in omnium animantium natura poſitum eſt, ut ſi fameſcant, aut aliquid mali patiātur, inarticulatis & rudibus vocibus id ſignificent. Ego verò tam graviter doleo, ut nō clamare ſolùm cogar, ſed etiā mortem expetere, quæ certè eſt mortalibus cibus inſulſiſsimus, atque amariſsimus. *quis ergo mihi det, ut veniat petitio mea &c.* Secunda hujus interpretationis pars durior mihi videtur, & parùm congruēs.

Lenior contextus.

Tertiò; lenior decurſus hujuſmodi; Mala, & ægritudines, vocē, gemitum, querimoniam eliciunt, etiam ex brutis; neq; ſolùm mala graviſsima, ſed etiam illa, quę leviora ſunt; nam cùm quis incidit in cibum inſulſum, aut amarum, veneno ve infectum, ſubito clamore conqueritur, atq; geſtu, & gemitu illum averſatur: niſi fortè dira illum fames compellat ad ſumenda amara pro dulcibus. Me verò miſerrimum, quui graviſsimè laboranti non licet per vos clamare, neque lamentari, cū ejuſmodi nunc acerbiſsimis doloribus & ærumnis amariſsimis paſcar, quas quōdam valens faſtidiebam vehemēter. Scio Grecos non contexere omnes hos verſiculos in unam ſententiam; ſed id obſervabimus, cùm ad ſingulos ventum fuerit.

Verſ. V.

2

פֶּרֶא

Onager cujuſmodi animal.

NVmquid rugiet onager. Pro *onagro* eſt in fonte, *Phere*, fera, jumentum ſylveſtre, beſtia agri, quæcumque illa ſit, nō cicur, neque domeſtica, ſed fera ſylveſtris. quo nomine Eſau vir *gnarus venandi, & homo agricola*, vel, ut Onchelus vertit, *oberrans in agris*, dicitur Geneſ. 16. *ferus homo*, id eſt, ſylveſtris, ut Onager; atque aſſuetus in ſolitudine, & campo. Latinus interpres *Onagrum* vertit, aut quòd inter feras ſylveſtres Onager ſit notiſsimus; aut verò quòd exiſtimavit interpres originale nomen eſſe ſpeciale, proptereáque ſpeciali Latino nomine reddendum eſſe, atque Onagro reſpondere. neque verò omnino conſtat cujuſmodi animal *onager ſit*; ſonat tamen aſinum ſylveſtrem. & aſinorum quidem greges ferorùm Aſia fert, & Africa, auctore Plinio. Onagri tamen feritas indomita non eſt; nam, ut M. Varro teſtatur, Onager ad ſeminationem idoneus eſt, quòd è fero facile manſuetus, & è manſueto nunquam rurſus ferus fiat. Feritatē etiam teſtatur, aut potiùs ſylveſtrem naturā, quòd non niſi venatu capiatur. quare Virgilius, vbi venaticos pręcipit alendos canes, ad Onagrūm prædam faciendá valere dicit.

Gen. 16. 72

Aſia & Africa ferunt aſinos ſilveſtres. Pli lib 8 c. 15 M. Varro.

Verg. 3 Geor

Sæpè etiam curſu timidos agitabis onagros.

Onagrorum velocitas Onagros venatur Leo.

Et quidē pollet Onager velocitate, ſicut pleráque timida. Sed timet in primis leonē, qui illius carnibus gaudet, ex Eccleſ. 13. c. *Venatio leonis Onager in æremo: ſic & paſcua divitum ſunt pauperes.* de qua re Albert. *Leo onagrū odit, & venatur.* Peculiares hujus animalis notę ex Oppia. hę ſunt; *Benè ungulatus*, id eſt, fortis, & robuſtæ ungulæ. *Aereus*, vel, aeripes, aut celerrimus, *Alacer*, & expeditus; *Bono & moderato corpore*; *venuſtus*, & pulcher aſpectu, *Curſorius*, id eſt, ad currendum propenſiſsimus; *Argentei*, aut plumbei coloris. Hebręi mulos appellāt

Onagrorum notæ. Albert. de animalib. Oppianus Onagri feritas nō eſt indomita.

Phe

Mulis Onagri affines.

Phæredim, proximo nomine, quos cum celeritate præstare certum sit, tù ex sacris, tum ex prophanis, fortè erunt, quos Aristot. scribit mulos Syriæ peculiares, celeritate præstantes, nec steriles sed sui generis. atque hi ipsi erunt, quos Plinius scribit lib. 8. cap. 44. *Generantur ex equa & Onagris mansuefactis mulæ veloces in cursu, duritia eximia pedum, verùm strigoso corpore, indomito animo sed generoso.* Iam quod de Onagris Indicis alii scribût, præsertim Aelianus, & Volaterranus, potiùs in unicornem quadrant, quàm in nostrum Onagrum.

Muli Syriæ velocissimi. *Plinius. A lian. ex ac essance Gillii Volaterram.*

3

Onager libertatis symbolum.

Sed quæ de Onagro ex sacris colligere possumus ad rem nostram, hæc sunt. Primò quidem id nomen affert in sacris libertatem quandam, quæ velit pro libito agere & discurrere. & indicatur infrà. cap. 11. *Tanquam pullum Onagri se liberũ natum putat.* vide etiam cap. 39. atque ea effrænatæ cupiditatis procacitas indicatur. Ierem. 2. *Onager assuetus in solitudine in* * *desiderio animæ suæ attraxit ventum amoris sui* * *nullus avertet eam.* Nam dicunt libidine ardentem summa montium fastigia conscendere, ad captandam auram, refrigerandúmque ardorem libidinis. Sic scribit Albertus. Hoseæ. 8. *Onager solitarius* * *sibi Ephraim* Ergo argumentatur Iob à minori; Etiam animantia bruta, quæ nulla ducuntur ratione, sed impetu quodam effrænati appetitus feruntur, procacia, atque indomita, non rugiunt, aut rudunt, nisi ex causæ necessariæ stimulo & sensu; Ergo nec sine causa ego conquerar; neque frustra ingemiscam.

Iob. 11. 12.

Ierem. 2. 14.

* Relincha quando anda en celos.

*No ay quiẽ le alcançe por pies, quãdo corre tras sus quereres.

Albertus lib. 22 de animal.

*Esta muy sobre si, y muy hecho à su voluntad.

4

Onagrum rudere deficiente pabulo

Ierem. 14. 6.

Sed præterea indicatur quidẽ hoc loco, Onagrum rudere deficiente necessario pabulo. id quod clariùs docet Ierem. 14 *Onagri steterunt in rupibus, traxerunt ventum* (rugitus attracto vento, magnáq; rursus vi reddito fit) *quasi dracones: & defecerunt oculi eorum, quia non erat herba.* ẽst enim eodem modo accipiendum, sicut id: *In desiderio animæ suæ attraxit vẽtum amoris sui.* non tam quòd ventum captet, unde fæmellam investigare possit, quàm quòd fæmellam quæritans rudat. Quòd autem herbam desideret, ex Oppiano Petrus Gyllius explicat; *Onagri pastu aluntur herbarum, quas ubertim fundit terra.* Neque solùm famis, sed sitis quandoque impatiẽtem esse, docemur Psalm. 104. *Qui emittis fontes in convallibus, inter medium montiũ pertransibunt aquæ; potabunt omnes bestiæ agri; expectabũt Onagri in siti sua.* quam certè sæpe pati necesse est, cùm in calidis, siccísque tantùm regionibus reperiãtur. Cum quo illa potest facere, quàm Cornelius Tacitus fabulam fingit li. 21. Iudæorum res scribens, aut potius peregrinationem in deserto *Nihil* (inquit) *æquè, quàm inopia aquæ fatigabat, jámque haud procul exitio totis campis procubuerant, cùm grex asinorum agrestium è pastu in rupem nemore opacam concessit. Sequutus Moyses conjectura herbidi soli largas aquarum venas aperit.* quod mendacium apud prophanos scriptores invaluisse ex Plutarcho quoq; constat li. 14. convivialium quæstionum q. 5. quæ est ejusmodi: *Vtrum Iudæi, quòd venerentur suem, an quòd ab eo abhorreant, abstinent se ejus carne, nec caret ratione, quòd sicut Asinũ, qui eis aquæ fontem ostendit, colunt, sic porcum venerentur, sementis, & arationis doctorem.* Et paulò inferiùs: *A lepore temperant, quòd asini, quem maxima & occulta religione colunt, sit hoc animal simillimum. nam color, aures, oculi supplices, tristésque, mirè asinum referunt.* Indeque gentes Christianis impingebant, quòd caput asininũ colerent. ut scribit Tertul. adversus Gent. in hæc verba. *Cornelius Tacitus superstitionem hujusmodi inseruit. Is enim Iudæos Aegypto expeditos, sive, ut putavit, extorres, in vastis Arabiæ locis aquarum egentissimis, cùm siti macerarentur, Onagris, qui fortè de pastu, potum petituri æstimabantur, indicibus fontibus usos: ob eam gratiam, consimilem bestiæ superficiem consecrasse, atque ita inde opinor præsumptum, nos quoque ut Iudaicæ religionis propinquos eidem simulacro initiari.* Sed Cornelium Tacitum mendaciorum loquacissimum ostẽdit eo loco Tertullianus. planéque hujus mendacii convincit. similitérque illum imitatus Minutius fœlix in Octavio: cujus quoque rei meminit Iosephus lib. 2. contra Appionem, atque facetè respondet; *Sunt apud nos asini, quod apud alios sapientes viros, onera imposita portantes.* & nonnulla alia in hanc rem Petrus Crinit. lib. 1. de honesta discipl. cap. 9. An verò cum hac asinorum siti historia consentiat Iudic. 15. cum Samson sitiens valdè, propéque enectus, postquã asini mandibula illa prostrasset Philisthęos, obtinuit à Deo ex illa ipsa mandibula asini, qui sitis impatiẽtissimus esse solet, potum copiosum, remedium è re proxima & cum sibi cognata, aut potiùs

Oppianus ex a cogitue Gyl. lio.

Psal. 103. 11.

Onager sitis, & famis impatiens *Corn. Taci.*

Plut.

Tert advers gentes. cap. 16.

Corn Tac. mendacissimus.

Min. Falix. Iosephus.

Petrus Crinit

Iudic. 15. 19.

tiùs contraria præstante Deo? Certè sic videtur, sic enim legimus: *Aperuit atq; Dominus molarem dentem in maxilla asini, & egressæ sunt ex eo aquæ, quibus haustis, refocillavit spiritum & vires recepit: idcircò appellatum est, nomen, loci illius, Fontis invocantis de maxilla.* A fame quoque, & aviditate cibi dictum videtur, quod ex Arist. affert Clemens Alexand. lib. 2. Pedag. cap. 1. piscē, qui asinus dicitur, solùm ex aliis animalibus habere cor in ventre. hunc Epicharmus comicus, vocavit *Ectrapelogastrō*, hoc est, qui à communi ventris consuetudine discedit. taléſque illos esse homines, qui in ventrem crediderunt, quorū ut Apost. ait: *Deus venter est.* Quod verò de ruditu fame instigante dicitur, commune quidē multis animalibus est, ut famescentia ullullent, lupo, leōni, aliísq; similibus. Sed illud Isidorus scribit peculiare Onagro, æquinoctio verno, vel vigesima quinta die Martii, per singulas noctis, & diei horas semel rugire, & inde æquinoctiū cognosci: itémque terram pedibus terere & fodere, atq; inde ad sitim, & fugam provocari.

Clemens. Alexander.

Gulosi quius similes.

Ἐκτραπε-λογάστορ-ας.

Philipp. 3. 19.

Onager quo potissimū tēpore rudat.

Isidorus.

5

Cajetanus.

Aut mugiet bos. Cajet. nomine *bovis*, intelligit significari animal domesticū; & favet nomen præsepis, quod deinde subjūgitur, quasi dicat, Omnibus animātibus tam sylvestribus, quàm domesticis naturale est, &c. Sed certè hoc extenuaret orationem. Nomen ergo *bovis*, non significat exectum, sed taurum atque vaccam comprehendit. in Hebræo, dicitur (*Sor*) in Kaldęo. *Thor*, unde Latini, taurū, nos, *toro*, vocamus. atque hæc est bovis significatio in sacris frequens, ut cum de divite dicitur: *Habebat, * oves, & boves.* atque cùm in Scriptura dicitur, immolari bos, non de castrato, sed de tauro intelligendum, juxta legem Levit. 22. de non offerendo animali execto.

Bos in sacro sermone.

שור

תור

2. Reg 12. 2.

*Manadas de ovejas, y vacadas.

Præsepe autem hoc loco non est stabulum, aut certus aliquis locus, in quo pabulum bobus porrigatur; sed quicunque locus pascuæ. in Hebræo enim pro *præsepi pleno*, est pabulum. & eadem vox Isa. 31. redditur, *migma. Tauri tui, & pulli asinorum, qui operantur terram, commistū migma comedent, sicut in area ventilatū est.* intelligit fruges, nam boves herba, aut viridi, aut sicca, aut frugibus pascuntur. Ait ergo; Non rudit satur Onager, neq; mugit benè pastus bos.

Isai. 30. 24.

6

Aut potest comedi insulsum. Grani salis defectum sentit natura palati; quid ni ego tot mala tam acerba, tam inimica, tam insipida naturæ sentiam, nisi sensus expers sim, & planè stupidus: tum etiam sensum, & acerbitatem quid ni exprimam, atque qua possim ratione significem? Septuag. & Græci, ad verba, & consilia Eliphaz referunt, quæ quòd prudentiæ sale condita non fuissent, Iobi stomacho, grata esse non poterant. Sic illi legunt: *Namquid potest sine sale edi panis, aut est sapor in sermonibus vanitatis? Quemadmodum enim* (inquit Olympiod) *panis, cùm nihil est salis ad spersum, edi nequit; sic jejuni inanesque sermones à ratione & probabilitate remoti persuadere audientium animis non possunt, saporem enim, vim persuadendi appellavit.* Isidorus verò; sales aspergendos in sermonibus Pæreneticis, dicit esse testimonia è divinis deprōpta voluminibus. Illud etiam addit, temperantèr in oratione sal adhibendum, ut & grata sit, & in audientium animos influat: nam sal nimium, acerrimum est, & urit, atque amaritudinem efficit. Igitur amicorum correptiones & exhortationes neque frigidæ & languidæ; neque nimiùm acres, aut mordaces sunto; juxta proverbium, quòd à Plutarcho inter cōviviales quęstiones refertur. *Sale & cimino venus amici:* Si autem nimiùm salsa verba sint, exacerbant audientem, ægrum præsertim, peritque dulcedo amicitiæ, & saluberrimorum consiliorum. non enim ut Iacobus dixit: *Potest eodem ore fons amaram simul, & dulcem aquam proferre. neque salso dulcem facere.* Quare non solùm qui in ærumna aliqua est, *salem & oleum coemere oportet.* ut Arist. in Rhetoricis dixit, ut, salis acrimoniam, & fortunæ acerbitatem temperet, & leniat honestis actionibus; verùm multò majori jure, qui medici officium obit, sali oleum addere oportet, ne plus satis erodat, aut mordeat ægrotantis animum: neque, ut ille dixit. *Multo sale defricet vitia.* Verùm quod hîc nimiū salsa, idest, acerba, & acria in reprehendendo diximus, Iob *insulsum* appellare videtur, quòd salis temperamentum non habeat; neque enim nimiùm salsa minùs ingrata sunt stomacho, quàm insulsa. Est autem hoc loco *Taphal*, quod debito tēperamento, & condimento non cōstat. de qua voce supra diximus. Sunt enim litterati quidam, qui hos Iobi amicos, sapientiæ

LXX. Insulsa cōsilia.

Olympiod.

Isidorus.

Sal quid significet.

Qualis futura sit correptio.

Proverbium, Plutarch.

Iacobus 3. 11

Aristot.

Horat in ser. Saty. 10.

תפל

vid. c. 1. vers.

Sapientes quidam insulsi.

Similes marinis piscibus quidam sapientes.

pientiæ sibi laudem arrogantes imitentur, quibus salsitudo non inest, sed velut marini pisces salsugini semper innutriti, & innatātes, sale tamē indigēt, ut edi possint. ita hi sapientiæ studiis immersi ad quotidianum cōvictum, & proximorum res, animósque curādos extracti, & vocati veluti sal evanidum insulsi omnino & fatui sunt, vilissimíque proinde à cæteris fiunt, propéque *ejiciuntur forás, & conculcantur ab hominibus*; nam corrigendis & instituendis hominū moribus inutiles censentur. Quod de se quoque Hecebolius sophista publicè aliquādo professus est. *Nam*, ut refert Nicephorus Callistus, *Se humi prostravit ante templi vestibulum, atque exclamavit, proculcate me salem insensibilem*. Ergo doctrina atque sapientia, sine prudētia & sale, insulsa est, & plerumque inutilis; at *sale, & sole nihil utilius*, ut est in Proverbio; & adducitur à Plinio lib. 31. cap. 9. quare suos illos perfectos sapientes atque doctores Christus Iesus *Salem & lucē* appellat. Sed illud præsertim ad hos vitæ magistros pertinet, ut ægrarum mentium palatum irritent, audientiam faciant, aviditatem excitent. ea est enim significatio salis. quare macilentis, & qui cibum non sentiunt, præscribebat Appollonius, salsamenta atque subsalsa, ut Plutarchus refert, in ea quæstione naturali: *Quare pecori subjiciunt pastores salem.*

Hecebolius sophista. Nicephorus.

Plinius.

Math. 5.

Appollonius. Plut.

7

Molestiæ & labores insulsi.

Sed fortè non tam ad amicorum fatua & insulsa consilia hoc pertinet, quàm ad insulsam & insipidā rerum molestissimarum naturam, quas sine solatio aliquo ægrè perferre potest homo. quasi dicat; Quæ acerba sunt, & naturæ inimica, veluti insulsa, quæ ventriculus fastidit (sunt enim ad nutriendum inutilia) edi commodè non possunt sine solatio aliquo, & salis grano; imò sicut sal propter cōdiēda & temperanda alimenta insipida factum est, ita in hujusmodi maximis calamitatibus: & miserandis casibus leniendis, & temperandis, solatium aliquod requiritur; quod iniquè à vobis mihi denegatur; atque multò iniquius meis à me vocibus & lamentationibus quæri prohibetur. Præsertim, cùm non superfluas voluptates, sed necessarium tātùm mearum ærumnarum cōdimentum expetam. Sal enim tenuissimum, maximéq; necessarium, & naturale palati irritamentū est, & paupertatis, atque frugalitatis potiùs, quàm voluptatis & luxus symbolū. nam

Insulsa nutritioni inepta.

Sal condimentum pauperū.

Vivitur parvo benè, cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum.

Horat. lib. 2 Carm. Ode 16.

Indeque priorum sæculorum frugalitatem omnis luxus expertem Varro, & Plin. testatam esse voluerunt, quòd veteres pulmentarii vice sale usi fuerunt, esitarintque salem cum pane & caseo. cum quo sensu facere etiam possunt quæ sequuntur.

Varro. Plin lib 31. cap. 7.

Veteribus pulmentariū sal

Aut potest aliquis gustare. Hebræa, Græca, Latina hac in parte valde dissentiūt. juxta Hebræū R. David, R. Levi, Pagninus, Regia, Kaldæus, & alii Hebraizantes legunt; *Aut est sapor in saliva*. vel, *in albumine ovi*, aut, *vitelli*. vox enim originalis (*Rir*) propriè significat spuere, & inde sputum, vel saliva; & *Calamuth*, crassū, vel dēsum, à (*Chalam*) quod periti existimāt esse propriè incrassari, aut cōdensari: indéq; existimant esse somniare. quæ significatio nostro interpreti familiarissima est; quòd somnia & somnus ex incrassatis vaporibus fieri soleant. Hinc sensus; Nūquid est sapor in saliva crassa, vel in albumine vitelli? nam quod liquidum & pellucidum instar salivæ in ovo est, illud est albugo; quod autem crassius, & dēsius, est vittellus. sicut ergo albumen, aut vitellus, aut verò ovum, quantumvis per se alimentū præbeat, lacteum, temperatissimum, ad nutriendum aptissimum, atque minimè excrementosum, tamen sine sale acescit, & movet stomachum, adeò ut sine sale ovum infaustum, atque omninosum aliquid significet; fortè etiam dæmoniacū, atque mortalium vitæ & incolumitati infestum & inimicum. unde apud nostrates vulgari provetbio jactatur. *Alla vaya mal, donde comen el guevo sin sal.* Quam rem à maleficis strigibus desumptā esse Bernardinus Gomesius suo illo erudito de sale opere docuit: experientia quippe, & multarum lamiarum confessione compertum est, dum aliquando Demones opiparam mensam instruunt suis convivis, salem nunquam apponere (non enim amicitiæ illa mensa est) tum etiam ova sine sale edenda proponere. cibum videlicet insulsissimum, atque ingratissimum. Ergo argumētatur Iob à minori; Si nemo non est, qui in ovo lacteo per se, & delicatissimo nutrimento salem, saporémque non quærat, iniquè adversum me stomachamini, qui non delitias, & cupedias, nō

8

Dissensio Hebræi, & Græci a Latino.
R. David.
R. Levi.
Pagn.
Regia.
Kaldæus.

ריר

חַלָּמוּת

חָלַם

Ovū sine sale infaustum & ominosum.

Bernardinus Gomesius.

delica-

delicatifsimorum ciborum falfamenta, fed malorum meorum condimentú aliquod requiram. Hebræus apud Cajetanú fic legit: *Numquid eft fapor in faliva fanitatis?* nam dicunt etiam radicē originalē *(Chalam)* fignificare fanitatem, aut roborationem quandam, quæ cum illa crafsitudine conjuncta eft. at R. Mardochai, ait fignificare pinguedinem, deindéque vitellum ovi, quòd fit pinguis, aut fanus. totá itáque rem hanc Cajetanus refert ad tritam illam Philofophiam, quòd infenfu intus exiftens prohibet extraneum: ita ut lingua, & guftus biliofus, & amarefcēs, omnia efficiat amara, five quæ percipit, five quæ fpuit: falivā autē hominis fani oportet nullum faporem habere peculiarem. Ego igitur, inquit Iob, cùm ægrotem vehementer, atque amarifsimam habeam, animam, cor, palatum, linguam; nihil mirùm, fi biliofa expuam; fi amarioribus lamentis ingemifcam, fi vobis videar nihil nifi amarum & acidú evomere. nam* fellcus cùm fim totus, iniquè à me requiritis dulciora verba. illud certè requirite ab homine fano: nam non eft fal, nō eft amaror in faliva fanitatis, non eft, cur qui fanus fit accida, acerba, biliofa proferat. Poffet etiam hoc retorqueri in ipfos amicos, qui propterea quòd in Iobú malè affecti effēt, & plus quàm expediret indignarētur, Iobi verba & oratio illis videretur amara juxta illorum linguæ amaritudinem. Fortè illud etiam accommodatum, & ad vocem Hebræam, & ad rem ipfam: ut prima vox, faliva, fumatur pro liquore, & fecunda pro fopore, aut fomno, ut fit fenfus; Poteft aliquis fumere liquorem mortis, aut fomni? id eft, mortiferam potionem. Sed Latinus interpres vocem illam, *chalamuth*, non pro fimplici vocabulo accepit, fed pro duplici; videlicet priorem partem deducens à radice, *(Chal)* quod eft dolere, aut *(Chalam)* quod eft interficere, vel venire, aut afferre dolorem, & mortem. Secundā verò à *(Muth)* quod eft mori. falivam verò pro guftandi inftrumento accepit, atque dilucida paraphrafi fentētiam totā fapienter illuminavit; Quis pofsit fine ingēti animi cōmotione, & fenfu heleborum bibere, aut fumere cicutam? imò quis venenatú poculum delibare? Cùm verò calicem mihi propinet Deus exhauriendum, mortifera, atque amarifsima potione plenum, mihi per vos non conqueri, non mutire licet, non timere, non horrere horrificum poculum? vel, *mors* eo loco amaritudinem fignificet, ut 4. Reg. 4. propter amarifsimas colochintidas, *Mors eft in olla* Morior ergo (inquit Iob) & non dolebo? non ingemifcam?

Cajetanus · *Rab. Mardo.* · *Eftoy hecho de miel, y pe fil me que no efcapa amargo · חול · חלם · מות

9 Hic præterire non poffumus (nequid de induftria prætermiffe videamur) pleráque Biblia, hanc præcedentem fententiā fubnectere. *Anima enim efurienti, etiam amara dulcia effe videntur* quæ fententia omnino deeft in Hebræo, & Græco; propteréaque conjectura eft ex gloffa interlineali, aut ex margine irrepfiffe in textū. & obfervarút quidem Biblia Plantiniana in hunc locum tranflatam effe ex cap. 27. Proverb. ubi his verbis effertur apud Septuag. Vaticanos. *Anima, quæ in faturitate eft, favis illudet: anima autem egenti etiam amara dulcia vidētur*. quamquam Cajetanus, aliíque interpretes, *efurienti* legerint. Vulgatus autem; *amarum pro dulci fumet*. fentētiam igitur hanc, ut ex eorum commentariis conftat, hîc non agnofcunt D. Hieronymus, Philippus, Beda, D. Thom. Titelmanus, Ifidorus Clarius, & illam tandem expunxit correctior núc lectio Vaticana. Sed cùm illam D. Gregor. & plerique Latini habuerint, potuit commodus aliquis nexus cum reliquis reperiri; vel ut præcedentis fententiæ reftrictio aliqua effet; Nemo (inquit) volet amarum fumere, nifi efuriat: efurienti enim etiā lapides dulcefcunt. vel, ut conjungatur cú fequētibus; Amarefcút hæc mihi; fed non ideò non arripio, neque non fumo tam avidè, quàm fi dulcifsima effent; nam quæ quondam faftidiebam, nunc buccis ambabus comedo, & pleno ore exorbeo. vel; Ita fum gravifsimè affectus, ut jam libenter, & avidè amarifsima queque fumerem, & pro dulcibus reputarem; nam me, fupra omnem amaritudinem acerbifsima premunt mala.

10 *Quæ priùs nolebat tangere anima mea.* Anima cum ad famem refertur, ventriculi voracitatem, edendi appetentiam, ingluviem fignificat. exempla obviam. Pf. 77. *Cùm peterent efcas animabus fuis.* Et iterum: *Mifit faturitatem in animas eorum.* Deut. 24. *Non accipies loco pignoris inferiorem & fuperiorem molam, quia animam fuam* (unde victú fibi comparat; unde vivit, & comedit) *appofuit tibi.* Septua. *Quia animam ifte pignorat.*

Mors pro amarore. 4. Reg. 4. · *Proverb. 27.* · *LXX. Vaticani.* · *Cajetanus.* · *Hierony. Philipp. Beda. D. Thom. Titel. Ifid. Clari. D. Greg.* · *Anima ad famem relata.* · *Pfal. 77. 18* · *Deut. 24. 6* · *LXX.*

Ait ergo Iob, Nauseabam ego quondam ad hujusmodi ærumnas: movebant mihi stomachum squalor, paupertas, vilior cibus, ulcera, sanies, vermes. núc verò his ipsis abundè pascor. atq; huc vocari potest Pagninus, & aliorum Hebraizantium ex fonte lectio. *Quæ priùs renuebat anima mea tangere, sunt * veluti ægritudines carnis mea.* Alius quoque sensus indicatur à Vatablo; *Quæ quondam horrebam, jam mihi tam intimè adhærent, sicut cibus in ipsa viscera inditus, & sicut ipsa ægritudines, quæ viscera mea occupant.* vel exaggerat quidem suos dolores hac ratione; Vix mihi persuadere potuissē, parē me existere posse his malis & quotidianis cruciatibus perferendis; ut jam videri possim mihi ipsi delicatè vixisse, cùm nunquam delitias consectatus fuerim. Quòdsi etiam ad insulsiores amicorū sermones respiciat; Audire núc cogor, atque devorare importuna consilia, quæ quondam sanum, delicatissimum meum palatum profectò fastidiret. quáquam hic sensus omnino displiceat, Gregorio. *Absit* (inquit) *ut vir sanctus aliquādo amicorum suorū dicta despexerit, qui & servis humilis fuit.* Philippus è contra ad sua ipsius verba; Quæ nunc loquor, quondá non auderem neque ore contingere, ac ne cogitare quidem; sed illa nunc à me doloris vis extorquet. denique D. Tho. & Clarius, de morte accipiunt, ut cohæreat cum sequentibus; Quondam de moriendo non cogitabam, cùm tranquilla & jucunda vita fruerer, sed nunc præ angustia, nihil nisi mortē cogito. nam is est tribulationis effectus, ut vitam hanc reddat nobis infensam, atque de meliori alia cósequenda, deque bono mortis cogitationem nobis injiciat. nūquam enim de relinquenda Aegypto, & quærenda terra [pro]missionis cogitassent Israelitæ, nisi [v]exari ab Aegyptiis, atque Pharaonis ty[ra]nnidem experti. Secus ii, cum quibus [b]enè agitur, de quibus Scriptum est: *Non est respectus morti eorū* (Hieron. *Non cogitant de morte sua*) & (quia) *firmamentum* (non est) *in plaga eorum.* id est, quia nec valdè longis, neque valde acerbis malis afficiūtur.

Alii juxta Hebræum priorem partem absolutè referunt ad præcedentia; *Renuit tangere anima mea*; deinde verò secundá, *nunc angustia cibi mei sunt.* Sept. sic legunt: *Non potest cessare ira mea* (Augustin. anima mea) *fœtorem enim video escas meas, sicut est odor Leonis.* Ambrosius hanc lectionē habet. *Non potest enim mea quiescere anima. Fœtorem namque video cibaria mea, sicut odorem leonis.* Quod sic explicat Chrys. *Vel cùm Iobus cruciaretur fame, velletque cibum sumere, ita defluente sanie, & halitu fœtido, qui è corpore mittebatur, cibum infici, ut omnino nihil gustare posset.* Rectè verò leonis odoris mentio fit, nam, ut Chrysost. ait: *Tetri est odoris bellua hæc, & cùm sit natura insatiabilis, alia quadam ratione etiam fecit Deus cæteris bestiis flagitiosiorem, Ferunt etiam hujus ipsius bestiæ reliquias, à cæteris animatibus respui omnino, ob gravem in eas inspiratum odorem, qui ex illius corpore exhalatur.* Cujus rei auctores quoque sunt Aristo. Plinius, & Aelianus. sed Plinius præsertim lib. 11. ca. 53. de animalium halitu disserens; *Anima* inquit) *Leonis virus grave, Vrsi pestilens. Contacta halitu ejus nulla fera attingit: citiúsque putrescūt afflata reliquis.* Hinc illud apud Plaut.

Vt ego hunc proteram leonem Getulum olentem edentulum.

Hanc quoque causam quidá assignant, quòd ipse leo nunquá redeat ad id, quod ex preda reliquit. licèt veriorem assignet Philostratus, quòd videlicet propter superbiam dedignetur reliquias attingere, qui possit novam, & integram prædam rursus venari. Iulianus quoque in Catena hujusce rei causam non in morbo solùm, sed improbi etiam Dæmonis opera constitisse existimat. *Hic enim* (inquit) *Deo invisus odoris sæpenumero afflare dicitur fœditatē.* Sed de hoc diximus aliquando.

[Margin notes: Pagn. — * Como esto que a hora padezco; era de lo que en otro tiempo hazia yo ascos. Vatab. — Greg. lib. 7. cap. 7. — Philipp. — D. Thom. — Isid. Clar. — Tribulationes afferunt cogitationem mortis. — Psal. 72. 4. Hieron. — LXX. — August. — Ambros. — Chrysost. — Aristot. Plin. Aelian. Halitus leon. — Plaut. in Menech. — Philostrat. — Iulian. — Vide c. 2. in enumeratione morborum Sectione 9. n. 3. & cap. 3. vers. 24. n. 3. 4.]

VIII. Quis det, ut veniat petitio mea, & quod expecto, tribuat mihi Deus?

IX. Et qui cœpit, ipse me conterat: solvat manum suam, & succidat me.

---

1 *Verbalia seu abstracta nomina non semper sententiam amplificant.*
2 *Incipere. & conterere quid*
3 *Man[us] quid quod Solvere*
4. *Succidere vehemens in[...]*
Hebræa verbum Avaritia pro cujuscunque rei inexplebili cupiditate. Illustratus Isaias.
5 *Dei benignitas, cùm flagellat, penitus non conterit.*

PETITIO

1

LXX.

Nomina verbalia frequenter, non semper vim addunt.

Plau. in Milit.

Plaut. in Asinaria.

Petronius.

PETITIO *mea.* Quod summis votis expeto. *Et quod expecto*. dissolvit Hebraismum. Septuagin. *Spem*, aut, expectationem *meam det mihi Deus*. id est, quod avidissimè expeto, anxiè, sollicitè, intentè. fortè etiam nō semper nomina hæc verbalia, seu abstracta, afferunt vim peculiarem, sicut apud Plautum, servus ait.

Ibo intro, ne dum absim, mulcta sortitio fiam.

Id est, mulcta mihi sorte obtingat. & idē.

Sume tibi optionem Leonidam.

Videlicet militē, qui optatur, & in rem legitur. qua etiam ratione apud Petroniū.

Quid ais amoris alieni concessio?

videlicet, qui alteri concessus sis. Sic *petitio*, & *expectatio*, quod petitur, & expectatur. à Deo, hoc loco, ab *Eloah*, judice æquissimo, remedium sibi adhiberi postulat, ne quid iniquum, aut contra jus fásq; postulasse videatur.

2

יאל

Incipere in Hebræo quid.

Burgens.

Conterere quid.

Et qui cœpit. Hæc est summa petitionis suæ. Vt qui me semel conterere cœpit, penitus me conficiat, neque me longiori supplicio excruciet. Quod verò hîc, & aliâs transfert Vulgatus *incipere*, Hebræi dicunt, significare, *velle*. nempe primum illum actum voluntatis, complacentiæ, beneplaciti, quo homo se applicat ad id, quod vult exordiri. de quo vide Burg. addit. 3. ad cap. 2. Exod. & addit. 2. super. 4. Reg. 5. Verbum autem *conterendi*, est, idem, quod supra cap. 4. *Consumentur velut à tinea* & infrà cap. 22. *Lacertos pupillorū comminuisti*. Cui igitur (inquit Iob) meæ ærumnæ semel placuerunt, opto ut semper placeant; cupióque non solùm illi placere æger & dolēs, sed mortuus etiā. qui igitur *volens me consumere cœpit, (quod in me est) perficiat tandem.

* Si de mis males gusta acabeme, y por mi no quede.

3

Philipp.

Manus quid.

Iob 12. 10.

Psal. 87. 6.

Solvat manum suam. Philippus *manū*, hoc loco ait esse divinam potestatem, qua omnem creaturam continet. sicut infra dicitur cap. 12. *In cujus manu est anima omnis viventis*. de qua etiā *manu vulnerati dormientes repulsi sunt*. hanc igitur solvi exoptat, ut ab ea decidens, cadat in temporalem mortem, in hanc sententiam; Ne me contineat manu sua, & quod ad vitam hanc pertinet, me dimittat. *No me tenga de su mano*. Sed non quadrat verbo originali, *solvendi (Nathar)* quod est propriè dissolvere. unde dicitur Psalm. 148. *Dominus solvit compeditos*. & Isai. 58. *Solve fasciculos deprimentes* est verò ita dissolvere, ut liberum sit, vel pedibus, vel soluta manu uti. quare illum locum Psalm. legimus ex fonte. *Dominus exilire facit compeditos*. est enim idē verbum, Levit. 11. *Crura, per quæ salit super terram.* * *Solvat* igitur *manum suam*, non segerat erga me instar hominis abbreviata, aut colligatam habentis manum, & impeditum brachium, sed libero, expeditoq; brachio me confodiat. Quamvis autē sua vulnera in Dei potestatem, & brachii divini robur referat, sed subolfacit quidem manum & potestatem se percutientis ligatam esse, neq; penitùs liberā; id quod verissimum est, nam non est facta integra Dæmoni potestas perdendi Iobum, cùm dictum illi est: *Ecce in manu tua est, verum tamen animam illius serva.*

נתר

Solvere quid propriè.

Psal. 145. 7.

Isai. 58. 6.

Levit. 11. 21.

* Iuege largo de la espada, y echetajos, y reveses à plazer, sin encogimiento, ni lastima.

Iob. 2. 6.

4

Philipp.

Et succidat me Philippus, aliique Latini existimant, *succidendi* verbum translatum esse ab arboribus, quæ succiduntur, aut convelluntur ex terra. Ita ut se Iob arbori comparet, quæ dum vivit, hæret fixis terræ radicibus. quæ translatio licèt aliis in locis frequentissima sit, sed præsenti non cōgruit; nam verbum (*Batsagh*) ad infligendum vulnus pertinet, & inexplebilem cupiditatem, atque immanem aviditatem vulnerandi, & humani sanguinis profundendi affert; aut cujuscunque alterius operis perficiendi. & in genere, avaritiam, & lucri cupiditatem & sacram famem importat; quæ ad res alias transfertur. Ezechiel. 22. *Avarè* (cupidè, avidè, inexplebili desiderio) *proximos tuos calumniabaris.* Isai. 10. *Cùm impleverit* (*Iebatsagh* avidè & desideranter quasi in lucrum suū inhians, instar avari & cupidi hominis perficere aliquid cupientis) *Dominus cuncta opera sua.* Ait itaque Iob; potentiæ suæ vires exerceat in me penitùs concidendo, & perdendo Deus; brevi, citò, celeritèr, avidè me concidat, & absumat, quasi ex mea morte ingentem sibi lucrum reportaturus; si suæ gloriæ ducit, me conficere, utinā id statim faciat, atq; * *magnificetur in corpore meo* Deus *sive per vitam sive per mortem.*

בצע

Avaritia pro cujusque rei aviditate.

Ezech. 22. 12.

יבצע

Isai. 10. 12.

Philipp. 1. 20.

*Gane el honra, y quiteme a mi la vida.

Observa videri Iobum dubitare de sua morte: atque cùm letaliter se affectū multis vulneribus planè sentiat, opus tamen esse precibus, ut velit Deus illum tollere. agnoscit enim Dei benignissimi ingenium, qui cùm incipit, nō penitus cōterit, facileque ab incœpto vulnerādi, & affligendi desistit. appositus est in hanc rem Isaiæ locus c. 10. nam cùm Assyrium inimi-

5

Dei benignitas in medius flagellis.

Isai. 10. 7.

immitteret ad ſuum populum flagellandum tantùm, ſed minimè conterendum, longè diverſum hoſtium animum quã ſuum eſſe exponit. *Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum, furoris mei mandabo illi: ipſe autem non ſic arbitrabitur, & cor ejus non ita exiſtimabit, ſed ad conterendũ erit cor ejus, & ad internecionem gentium non paucarum* Quare fieri nõ poteſt, quin in mediis ærumnis, benè de Dei bonitate, déque ſua incolumitate ſperet.

X. Et hæc mihi ſit conſolatio, ut affligens me dolore non parcat, nec contradicam ſermonibus Sancti.

1 *Mortis poſtulatio. Affligere in Hebræo quid.*	*Samuel, Paulus.*
2. *Dolor, & dolere ex Hebræo illuſtratus Iſaias*	4 *Quid contradicere. Quis mortis ſtimulus apud Paulum. Iuſto non formidanda mors.*
3. *Parcere quid apud ſacros & prophanos. Moribundi hominis miſertus Deus. Mors peccati remedium. Explicati Moyſes*	5 *Sanctũ Dei nomen. quid propriè, Fideles quondam appellati Sancti.*
	6 *Lectio, & expoſitio Sept.*

1 Oratio viri ſãctiſsimi precantis mortẽ

OBſervanda viri patientiſsimi petitio, nõ ut ab ærumnis liberetur, ſed ut in illis jacẽs extremum claudat diem, dum tamen id ſine ullo ſuo peccato fiat. quare incrementum dolorum & ægritudinum petit, dum modo mortis ſpem certiſsimam concipere poſsit. id enim ſignificat illud. *Affligens me*, videlicet recentibus aliis malis. Illud verò *affligendi* verbũ, (*çalad*) hoc tantùm loco reperitur, quod Hebræi dicunt idem eſſe, quod urere, aut incẽdere. Ita R. David, & R. Mardochai, qui legunt: *Vram me in dolore*. & etiam ſi exurar, perferam lubens, dum modò moriar. idem etiam vertunt paulò mitiùs, * *Calefaciam me in dolore*. atque referunt ad quandam languentis recreationem, quaſi diceret; Hac ſpe moriẽdi certiſsima incaleſcerẽ, refocillarer, cõfoverer. R. Abraham; *Si interfecerit me Deus, ſubſiliam*. exultabo præ letitia. R. Moyſes: *Roborabo me in infirmitate mea*. cõfortabor, fractus licèt cõſolideſcam, non concipiam animo metũ mortis, imò verò certa illius expectatio ingentes mihi faciet animos, & quem habeo fractum, & diſſluentẽ, colliget atq; roborabit. Alii vertunt per implorare, aut obſecrare; *Orarem*, aut, *orabo in dolore meo*. id eſt, doloris incremẽtum peterem, & acerbiores cruciatus. Tygurina, *Terreſiã ægrotatione*. Sed ignoratur, unde illam ſignificationem terroris deprompſerit. & tãdem, quiſque illam ſignificationem ſtatuit, quæ videtur huic loco cõvenientiſſima, cùm ex aliis locis propriè & germanè conjectura fieri non poſsit. Integrum ergo fuit noſtro interpreti verbo *affligendi*, reddere, quòd cum præcedentibus videretur optimè cohærere.

Affligere סָלַד

R. David. R. Mardoch.

* Si eſtuvieſſe cierto q̃ Dios me quiere acabar, por mas tormentos q̃ me dieſſe, en-traria cõ calor, y cobraria animo, q̃ me falta para bivir.

R. Abraham. R. Moyſes

Tygurina

2 חול Dolor quid

Dolor verò eſt, à radice (*Chul*) eſtque dolor quaſi parturiẽtis. quare agnoſcit quidẽ Iob ſuos dolores ſalutares eſſe. id eſt, qui ſibi ingens ſpirituale bonum, atque etiã incolumitatẽ parituri ſunt; tum etiã qui clamare illum compellant, & orare Deum, nihil verò injuriæ adverſus numen effutire, ſicut per hanc ipſam vocem *dolendi, & parturiendi* dictum eſt, Iſai. 26. *Sicut quæ cõcepit, cum appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus ſuis; ſic facti ſumus à facie tua Domine, cõcepimus & quaſi parturivimus, & peperimus ſpiritum ſalutis*. quàmvis parturientibus, propter dolores ſummos, quibus cruciamur, ſimiles ſimus, ſed tamẽ nihil ſpiram' aut proferim' niſi ſaluberrimũ ſpiritũ, qui Deo atq; hominibus gratiſſim' ſit. nam dolẽtes Deo gratias agimus, flagellati illum obſecramus, malè dicimur, & benedicimus. hũc autem dolendi, & clamandi ad Deum inſtar parturientis, affectum, non ſolùm nulli vitio tribuit Scriptura, ut potiùs ingentis ſtupiditatis illos damnet, qui dolentes non clamant, neque parturiunt ſalutarem ſpiritum; ſicut Ierem. 5. ab hac eadẽ voce dictum eſt, *Percuſsiſti eos, & non doluerunt* id eſt, non parturierunt. neque inſtar parturientis, clamarunt divinam opem cum gemitu implorantes.

Iſai 26 27

LXX.

Stupor in malis damnatur

Ierem. 5 3

Non parcat. Afferre ſolet *parcendi* verbũ quendam pietatis, & commiſerationis affectum, quam etiam habet apud Latinos, dicente Cicer. *Mihi, & rebus meis parcere deſinite*. 1. Reg. 15. adverſus Saulem, qui ſtulta quadam pietatis commiſeratione ductus vivum ſervarat Agag Regem, & *melioribus ovibus, & armentis pepercerat*. Scriptum eſt: *Porrò triumphator in Iſrael * non parcet, & pœnitudine non flectetur, non enim eſt homo, ut agat pœnitentiam*. in eãdem rem dixit Paulus. 1. Corinth. 1. Cùm permanendi in virginitate conſilium daret: *Si nubſerit virgo, nõ peccavit; tribulationem autem car-*

3 Parcere commiſerãtis eſt. Cic 4 in Cat 1. Reg. 15 29

*Triũphaſte y tuviſte laſtima del Rey vẽcido; Dios triumphara de ti ſin duelo ni laſtima

1. Cor. 7 28

nis habebunt hujufmodi: ego autem vobis parco. quafi, veftri commiferatione tactus: nãq; eft ftatus conjugatorum cum multis curis, & follicitudinibus conjunctus. Ait itaque Iob; * *Non parcat.* nulla mei miferatione tangatur. Vides ut in mediis ærumnis agnofcat Iob Deum mifericordē, atque parcentem, atq; manum ex miferrimi hominis jam jam morituri jugulo retrahentem? non enim eft volútatis illius, hominis mors, qui poteftatem occidendi inimico denegat; qui defunctum hominem profufis lachrymis profequitur; qui ad funus & ferettum adolefcentis mifericordia movetur. quem divinæ pietatis affectum expreſsit Paul. dum de Epaphroditi morbo gravifsimo loquitur; *Infirmatus eft* (inquit) *ufque ad mortem, fed Deus mifertus eft ejus, non folùm autem ejus, verùm etiam & mei, ne triftitiam fuper triftitiam haberem.* Itaq; Iob infirmatus ufque ad mortē Deum orat, ne fui mifereatur, ne parcat: nam commiferatio hæc eft cum fumma fuarum pænarum acerbitate conjuncta. potius ergo illam Dei mifericordiam exorat, non quæ ab infligendo mortem abftineat, fed quæ mortem infligat. qua erga Adamum quoque ufus eft, cum illũ e paradifo ejecit; *Ne fortè* (inquit) *fumat de ligno vitæ, & vivat in æternũ.* præftaret enim illi facilis quædam mors, quàm ætumnofifsima, productiórque vita: quare ut fententiæ illius acerbitatem leniret Deus (*In fudore vultus tui vefceris pane tuo*) obfervat Chryfoft. mortis terminum præfcriptum effe tantis ærumnis, cùm fubjũxit; *Donec revertaris in terram, de qua fumptus es.*

* No ay que tener laftima de matar me, fino de verme penar y vivir.

Dei commiferatio in extremis mortaliũ ærumnis.

Iob c. 2. 6. Ioan. 11. 35. Luc. 7. 14. Philip. 2. 27.

Moribundi hominis mifericordia tactus Deus.

Mors peccati remedium.

Genef. 3. 23.

Quorfum Adã pulfus e paradifo.

Genef. 3. 19.

4

Afsunta.

Nec contradicam fermonibus Sancti. Hoc quidam ad deprecationem mortis referunt; Deo nõ refiftam precibus, fi me extinguere voluerit: imò pro magno beneficio ducam. non valdè accommodatè ad verbum *contradicendi.* Lenior ergo, & gravior fenfus; Si moriar, liber & fecurus à peccãdi metu evadam; fic nunquam Dei præceptis contradicam. valde enim mihi, atque meæ imbecillitati, quàm tot cruciatus & dolorum tormenta quatiunt, timere debeo, ne me à fanctitate, & nunquam Deo contradicẽdi ftudio dejiciãt. Eft autem (*Cachad*) ita contradicere, ut id cui contradicitur, negetur, deleatur, abfcõdatur. ne appareat, ne audiatur, ne videatur. quare alii vertunt: *Non negabo, non abfcondam fermones Sancti.* alii in præterito; *Non negavi,* nõ abfcondi; Adhuc (inquit) non peccavi, nolem ab hac vitæ innocẽtia recedere, aut retrahi vi dolorum. vel, Acerbiores etiam cruciatus poftulo, qui me conficiant; nulli enim poterunt efficere, ut Deo repugnem, ut non æquus, & patiẽs de illius manu mortem excipiam: quidquid illi collibitum fuerit; quidquid de me ftatuerit, difplicere mihi non poterit. vel; Qui ita vixerim, ut Dei præcepta abnegaverim nunquam, non eft cur non mortem precari pofsim, optare, expectare; non eft cur timere illam debeã: *Stimulus enim mortis peccatum eft.* fi quid venenatum in morte fit, ftimulus eft, cufpifque jaculi tincta veneno mortifero. Hoc ego non perfentiam, qui nunquam contradixerim fermonibus Sancti. Tum etiã; qui aditum & viam patefecit egredienti fpiritui, & morti ingrediẽti, ingenti vulnere aperto, peccati ftimulus fuit; jã verò mors è contra, nunc peccato viam & aditum occludit. Moriar itaque, ut nunquã *contradicam fermonibus Sancti.* Præterea; *ftimulus mortis,* qui mortem ftimulat, & pungit remorantem, *peccatum eft,* per *peccatum* enim ftimulans, & pungens, ut gradu accelleraret, *mors introivit in orbem terrarum,* nam *impii* fugientem illam, aut certè remorantem, *manibus & verbis accerfierunt, & fponfiones pofuerunt ad illam* nunc ad virum juftũ fegnis accedit, poftulata, expectata, exorata, non enim valde opimam prædã, ex viro jufto fibi pollicetur. Orat igitur vitæ, & mortis auctorem, ut renuentē & moras trahẽtem mortem advocet; huicq; ætumnofifsimã vitam iftam fuam tandem permittat. Denique illud non eft inelegans; Tam longè abfum, ut Deo me flagellanti conttadicere velim, ut mortem, quæ in hac me fententia, & voluntate fixum, confirmatúmque occupet, optem, & orem. cadunt fenfus ifti omnes in piifsimam hanc fententiam,

1. Corinth. 15. 55.

Sap. 2. 24.

Sap. 1. 16.

Mors fegnior accedit ad virum juftum.

Cõtradicere.

כחד

Sed cùm fuæ fanctitatis, & vitæ innocẽtiæ mentionem facit, aptifsimè Deum nominat *Sanctum.* quod nomen Deo per excellentiam convenit. Hebraicè (*Kados*) quod nõ tam fignificat à communi aliorum Deorum falfitate alienum, & feparatum (ut quidam exiftimarunt de arcanis Dei nominibus differentes) quàm ab omni immunditia, vitio, labe purum, incontaminatum, caftum, feparatum, atque adeò fanctum præ cæteris. Quam fuam excel-

5

Sanctum Dei nomen.

קדוש

Montan. de arcano ferm. c. 3.

excellentem ſanctitatis munditiam, & puritatem ſæpè commendat Deus, cùm præcipit. non niſi ſancta, & pura, atque munda ad ſe accedere. Iſaiæ. 65. *Non appropinques mihi, quoniam immundus es*. id quod potiſsimùm à ſacerdotibus, qui familiariter cum illo agunt, requiritur Levit. 21. *Sancti erunt Deo ſuo*. ideſt, expedit non niſi ſanctos & mũdos ad Deum Sanctum accedere. Vim quoque nominis, & quid Deus à nobis requirat expreſſiſſe videtur Moyſes Deute. 32. *Deus juſtus, & abſque ulla iniquitate; peccaverunt ei, & non filii ejus in ſordibus.* Hinc *Sancti* dicebantur initio eccleſiæ quos aqua Baptiſmi abluerat, & ſanctificarat. mundum igitur ſe Iob, atque ſanctum Deo ſuo *Sancto* optat: atque exiſtimat fore ut minùs lædatur à morte, quàm à vitæ ſordibus. Decumbens ergo in ſuo illo ægritudinis lecto ait, *Lavi pedes meos*, vereor ne ſi ſurgam, redeámque ad vitæ negotia, iterum *inquinem illos.*

Iſai. 65. 5. — Levit. 21. 6. Sacerdotum Sanctitas — Deut. 32. 4. — Sancti appellabãtur quõdã fideles. 2. Chor. 13. 12. — Cant. 5. 3.

Illud tandem indicãdum, totius hujus loci ſententiam apud Septuaginta longè eſſe diverſam. *Qui cœpit, vulneret me: in finem autem ne me tollat, ſit autem mea civitas ſepulchrum, ſuper cujus muros ſaltabam ſuper eam. non parcam, non enim mentitus ſum verba ſancta Dei mei.* cujus hæc erit ſententia ex Chryſoſtomo, & Niceta; Illud mihi ad ſolatium ægritudiníſque medicamentum erit ſatis, ſi non ſinat me diuturnioribus in finem ſuppliciis cruciari; & ſi in ipſa mea civitate mori, atque humari mihi contingat, in qua quondam cum voluptate verſabar; neque hæc quæ ſentio, ſilentio premam: nam qui non mentiar, libera poſſum oratione uti.

6 LXX. — Chryſoſt. Nicetas.

XI. Quæ eſt enim fortitudo mea ut ſuſtineam? aut quis finis meus ut patienter agam?

1 *Quatuor interpretationes hujus ſententiæ Tertia commodior. Explicatus ſemel, & iterum Paulus.*	2 *Expectare, quid propriè.* 3 *Quid propriè hoc loco finis. Quid expectatio. Illuſtratus Ieremias.*

1 NOn eodem modo, neque ſenſu eodẽ accipiuntur hæc verba ab interpretibus. nam primo aliqui exiſtimant hîc Iobum agere de brevitate vitæ; Multi (inquit) me exagitant cruciatus, quibus ſuſtinendis planè ſum impar: nam vitam per ſe breviſsimam multò breviorem efficiunt morbi, atque dolores: mortem ergo, quæ non longè abeſt, non immeritò precor.

Prima expoſitio.

Eugubinus exiſtimat exaggerare ſuam calamitatem, ita ut reſpondeat Eliphaz dicenti, *Increpationem Domini ne abjicias.* quaſi diceret; Graviorem eſſe correptionem, quàm vires: neque ſuſtinere poſſe tam atrocia ſupplicia, *quæ eſt enim fortitudo mea &c.* in quem ſenſum illud quoque non ineptè accipitur; *Major eſt iniquitas mea, quàm ut veniam merear.* id eſt, acerbiorem mihi pœnam infligis, quàm ut venia vitæ conceſſa, tolerare poſsim. atque eſt quidem diverſitas in pœna, & ſupplicio, cùm ad correctionem, vel cùm ad extremum ſupplicium dirigitur: ut indicatur Iſaiæ. 10. cùm Deus voluit Aſſur eſſe virgam ad flagellandos filios, non gladium ad occidendos hoſtes. *Ipſe autem non ſic arbitrabitur, ſed ad cõterendum erit cor ejus, & ad internecionem &c.* Ait itáque Iob; Si corripior, quomodo enecor? nam ex tantis ſuppliciis evadam potiùs mortuus, quàm ſalutariter caſtigatus.

Secunda expoſitio. Eugub. — Geneſ. 4. 13 — Pœna nõ eadẽ cũ ad correptionem, vel cùm ad extremũ ſupplíciũ pertinet. Iſai. 10. 7.

Sed tertiò fortè meliùs poſſet dici, his verbis reſponderi Eliphaz dicenti, fore ut meliùs Iobo eſſet, ſi ad preces confugeret; Ecce (inquit) precor Deum, ut me conficiat; precor præterea, ut mihi graviſsimè laboranti ſuſtinentiam, & conſtantiam cõferat, nam ſine precibus, ſine pietate non poſſem tam fortiter tot mala ſuſtinuiſſe. Senſum hunc indicavit Chryſoſtomus. *Tolerantia (inquit) non à robore corporis, ſed pietatis, ac timoris Dei manabat: nunc verò rem omnem non ſuæ audaciæ, ſed precationi permittit.* quaſi diceret ad Eliphaz; Tu pietatis, & precandi affectum in me requiris; ego verò non alia re ſuſtentor, quàm virtute pietatis & precum, atque divinæ opis. ſic etiam dixit Paulus; *Quod nunc vivo in carne, in fide vivo filii Dei, qui dilexit me, & tradidit ſemetipſum pro me. Non abjicio gratiam Dei.* id eſt, hæc mea vita miſeriis, & rerum adverſarum moleſtiis obnoxia ſuſtẽtatur nõ meis viribus, ſed divina gratia, fide, dilectione in filiũ Dei; virtute evangelii; divinis auxiliis. *in fide.* id eſt, per fidem; vel, cum fidei

Tertia expoſitio cõmodior. — Chryſoſt. Hominis virtus ex pietate & precib*. — Galat. 2. 20.

auxilio. ſubjungere enim poterat, hęc ipſa Iobi verba, *Quæ eſt enim fortitudo mea ut ſuſtineam?* Atque in eandem ſentētiam videtur quoque dictum; *Habemus theſaurum iſtum* (Chriſtianam pietatem, evangelii fidem, quæ lucet in nobis, quæ alios illuminat) *in vaſis fictilibus* (id eſt, in corpore fragili, ærumnoſo, obnoxio tribulationibus, & perſecutionibus) *vt ſublimitas ſit virtutis Dei* (propriè ex Græco, ut ſublimitas virtutis ſit Dei. Hieronymus ſic legit; *Vt abundantia fortitudinis noſtræ ſit ex Deo.* Auguſti. *Vt eminentia virtutis ſit Dei.* id eſt fortitudo noſtra, non noſtræ ſed divinæ virtuti atque pietati tribuatur. nam, ut Chryſoſtomus ait, *Noſtræ carnis imbecillitas, nihilò meliùs teſta ſe habet: adeo offenſionibus patet, ac morte, & morbis, & cœli intemperiis, aliiſque innumeris incommodis facilè diſſolvitur*) *& non ex nobis.* quare ſubjicit. *In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur &c.* divinę virtuti, quidquid corporeæ vitæ, atque vigoris eſt, tribuens.

Corin. 4. 7.

Hiero Adver. Pelagium Auguſ. Epiſt. 153. & Serm. 153. & Serm. 15. de verbis Apoſt. Chryſ.

Quartò, Olympiodorus exiſtimat, ex magnitudine ſui doloris, ſuęque imbecillitatis excuſare acerbitatem ſuarum lamentationum, quaſi dicat; Infirmo, atque dolenti nemo jure gemitum, & clamorem denegat. Hi tamen omnes verbum *Suſtinendi*, pro, patiendi ſumpſerunt. Sed certe, verbum, *Iachal*, quod tum hoc in loco, tum in aliis, interpres vertit *ſuſtinere*, propriè ſignificat expectare, aut præſtolari; unde dicitur Geneſ. 8. *Expectavit ſeptem diebus.* Pſalmo. 129. *Suſtinuit anima mea in verbo ejus.* & infra cap. 14. *Exſpecto, donec veniat &c.* ergo ſi hoc loco *expectare* ſit, ſenſus eſſe poteſt, quem indicat Vatablus, vt reſpondeat ad verba Eliphaz in fine precedētis capitis, *Scies quoniam multiplex erit ſemen tuum.* Quæ eſt (inquit) *fortitudo mea*, ut ſperem liberos? ab homine confecto & moribundo, non poſſunt liberi ſuſcipi, neque expectari. Sed id melius, ut reſpondeat illi dicto Eliphaz, *Erit egeno ſpes.* &, *in ſex tribulationibus liberabit te &c.* In longiorem ſpem me adducitis, cùm ſperando non ſim, qui jam prope mortuus videar. id quod à Iobo dicitur, ut conſilii importunitatem, expreſſo ſenſitivæ partis affectu retunderet; non quòd de divina potentia diffideret. nam is fuit Iob, *ut in ſpem contra ſpem crederet*; illúdq; conſtanter affirmaverit, *& ſi me occiderit in ipſo ſperabo.*

Olympiod.

2 יָחַל Suſtinere & expectare. *Geneſ. 8. 10. Pſal. 129. 5. Iob. 14.*

Vatab.

Rom. 4. 18. Iob 13. 15.

Aut quis finis meus. Lyranus exiſtimat hoc reſpicere ad errorem Eliphaz putantis non eſſe alium finem vitæ melioris, quàm hujus miſerrimæ. R. Abraham refert ad extremam ætatem, & vitæ finem, quaſi dicat; Cùm jam in extrema ætate ſim, vitæque meta extrema, quid mihi proſit fœliciorem ſtatum ſperare? ſicut dixit Berzelai Galaadites David invitanti ſe ad regiam menſam. *Octogenarius ſum hodie. nunquid vigent ſenſus mei ad diſcernendum ſuave & amarum? aut delectare poteſt ſervum tuum cibus aut potus? vel audire poſſum ultra vocem cantorum atque cantatricum? non indigeo hac viciſſitudine; ſed obſecro, ut revertar ſervus tuus, & moriar in civitate mea &c.* Septuaginta dixerunt, *Quod tempus meum?* Sed præſtat communior expoſitio, ut *finis* accipiatur pro termino & meta laborum; Quem finem habituri ſunt mei cruciatus, ut patienter agam? Divus Thomas & alii; ut patientiam ſervare me poſſe credam, ad breve ſaltem tempus? ſimile id. *Notum fac mihi Domine finem meum, ut ſciam quid deſit mihi.* ex Olympiodor. elicitur; An brevis eſt hæc mea calamitas, ut gemitus & ſuſpiria comprimere poſſim, & ægritudinem levare expectatione finis? Sed certè Vulgatus *patientiam* accipit frequenter pro expectatione quadam longanimi. atque res præſens eandem ſignificationem requirit, & verbum originale *patienter agendi*, eſt propriè prolongare, aut in longum differre. & frequentiſſimè accommodatur ad longiorem vitam. eſt enim idem verbum Deuteronom. *Vt prolongentur dies tui.* & pertinet etiam ad dilationem. Ezechielis. 12. *In longum differentur dies.* qui ſenſus, ex nomine *anima* in originali adjuncto, rectè confirmatur. Propriè enim ex Hebræo legas, *Vt prolongem animam.* aut, *vitam.* Septuaginta. *Vt ſuſtineat anima mea.* itáque ait; Quis nam finis meis laboribus ſtatuitur, ut de morte non cogitem, ut mori non cupiam, ut vitam amare poſſim, ut vitam prolongari velim ut patienter, & longanimiter diuturniorem vitam paratus ſim vivere? Aquila; *Vt longanimiter agam.*

*

3 *Finis hoc loco ad quid referatur Lyra R. Abraham*

2. Reg. 19. 35.

LXX.

D. Thom.

Pſal. 38. 5. Olympiod.

אָרַךְ

Deut. 6. 2.

Ezech. 12. 22.

LXX.

Aquila.

XII. Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea eſt.

1 *Cajetani ſubtilitas. Argumento à minori excuſat Iob acerbitatem ſuæ orationis.*
2. *Magna exemplariũ diſſenſio. Conciliatio eorũ.*
3 *Quid Neceſſarii, quid Recedere in Hebræo. Defenſus, & illuſtratus Vulgatus.*

I Cajetanus.

NOn oportet cum Cajetano nimiũ ſubtiliter diſtinguere *fortitudinem lapideam*, quæ ad animum pertineat, & *æneã duritiem*, quæ ad corpus, ut ſigillatim explicet, & animi ægritudines, & corporis infirmitates. Sed rem totam ſimplici oratione exponit; Non ſum ſaxeus, non ferreus, & ſine ſenſu, ut percuſſus, neque ſentiam, neque ingemiſcam. & quidem illa, quę ſenſus expertia ſunt, lapides & metalla, ictum & malleum reſpuũt, & ad levem contactum ſonant, & tinniunt. quid ni ego etiam vocem edam, qui carneus ſum & mollis, qui teſteus ſum & fragilis? videmini vos, ô amici non agnoſcere veſtrũ *figmentum, ſed cognovit* qui vos, & qui mẽ finxit Deus; *Recordabitur ipſe quoniam pulvis ſum*, cui meæ voces neq; inauditæ, neque ingratæ exiſtent. Hujuſmodi argumentũ à minori uſurpavit, & aliquantũ promovit poeta. (Argumentũ a minori. Pſa. 102 14.)

Ergo cùm ſilices, cùm dens patientis aratri,
Depereant &c. (Ovid. 1. Am. Eleg. 15.)

XIII. Ecce non eſt auxilium mihi in me, & neceſſarii quoque mei receſſerunt à me.

2 Diſſenſio exẽplarium.

DIſſentiunt hoc loco, Hebræa, Græca, Latina mirabiliter, neque ſolùm in ipſis verbis atque ſententia, ſed quòd alii cum aſſertione legant, alii cum negatione; quidam cum interrogatione, nonnulli ſimpliciter. noſter certè interpres videtur cum præcedentibus conjunxiſſe; Deficio (inquit) nam ſaxeus, aut calybeus non ſum, atque ipſę me vires non adjuvant, neque miſerrimum corpus opem ferre poteſt animo. Septuagin. & Græci, integrum hunc locum ad Deum referũt, atque ſic legunt; *Aut non in ipſo confidebam? Sed adjutorium à me receſsit, negavit me miſericordia, & viſitatio Domini me deſpexit.* quod ſic poteſt necti cum noſtra lectione; Certè non poſui in me ſpem ullam, aut de meis viribus atque robore aliquid magnum ſperavi: perſpecta enim mihi erat humana imbecillitas: quod unum mihi ſpei reliquum erat, Dei auxilium, nunc quoque deſidero; qua propter ſupra omnem corporis cruciatum angor animo vehementiſsimè. Poſſet autem illud, *in me*, minùs ſtrictè accipi, ut tantundem valeret, ac ſi diceret, Non eſt auxilium mihi. ſignificêtque non ſolùm languentium viſium defectum, ſed cujuſcumque etiam opis externæ, ſive humanæ, ſive divinæ. Vatablus proximè ad originale, *Non ne auxilium meum in me?* (ſupple fuit) id eſt, non ne, quoad potui, me juvi. id eſt minimè ſum puſillanimus; nã me, quoad fieri poteſt, erigo & ſuſtẽto: ſed calamitatis põdere dejicior, & conſternor ſtatim. Sed vix poteſt ex negationibus, quæ in Hebræo ſunt germanus ſenſus colligi, cùm addita vel ablata negationẽ facile ſentẽtia mutetur. (LXX. Greci cũ Latino conſenſus. Vatab.)

Et neceſſarii. Deſeritur à pleriſque Vulgatus, quòd vocem, *Thuſiah, neceſſarios* verterit, cum potiùs ſignificet legem, ſapientiam, ſubſiſtentiam, ut capite præcedentĩ diximus. Verbum autem *recedendi* propriè eſt, impellere, expellere, aut evertere; affértque caſum, aut lapſum, atque ruinam. Hinc Pagninus; *Et lex expulſa eſt à me?* quaſi dicat, minimè, nunquam enim divinæ legi defui. Vatablus. *Numquid efficium impulſum fuit à me?* quaſi dicat, Nonne ſemper me continui in formula rectè vivendi? Regia. *Subſiſtentia expulſa eſt à me?* Sed quem ſenſum hic habeat ſubſiſtentia, cum interrogatione, & ſine negatione, ego non video. multò planius Tygurina legit, *Quid; facultas ſubſiſtendi me deſtituit?* aut Iſidorus Clarius, qui cum aſſertione legit; *Vires ſuſtinendi receſſerunt à me.* Complutenſes legerunt; *Sapientia, vel prudentia receſſerunt à me*: quæ omnia eò pertinent, ut vel ſuam pietatem tueatur, vel ſi in ſapientia & prudentia videatur defeciſſe, ex magnitudine ſui doloris atque imbecillitatis excuſet. Sed Latinus interpres non ineptè ex conſequentibus exiſtimavit banc partem ad neceſſarios, & amicos referri poſſe, tum etiam ex antecedentibus hunc ſenſum collegit; Amicitiæ, & neceſsitudinis legem violatam in meis malis video; neceſſariorum (3 תּוּשִׁיָּה Neceſſarius. Vid c 5 ℣ 12 nu 5. נִדְּחָה Quid recedere. Pagnin. Vatab. Regia. Tygurina. Iſid Clar. Complutẽſ. Illuſtratus Vulgatus.)

opem, & amicorum officium deſidero: mea calamitas illos deterruit, expulit à me, qui ſubſiſtere firmi, & conſtantes eſſe deberēt; ſimul cum aliis omnibus quæ amiſi, dilapſi ſunt: quia verò vitium id amicorum fuerat, verbo *recedendi* congruentiùs exprimitur.

XIIII. *Qui tollit ab amico ſuo miſericordiam, timorem Domini derelinquit.*

1. *Tollere in Hebræo quid. Quid diſſolvi, & Liquifieri corde.*
2. *Quid miſericordia, & erga quos illuſtrats Salomon, Ionas, Ioannes.*
3. *Vera amicitiæ laus.*
5. *Miſericordia, & ſanctitas in ſacro ſermone idē. Miſericordia per antiphraſim idem quod convitium.*

1 Tollere in Hebreo מסס

NVnc violatæ amicitiæ, quaſi per minas, divinum ſupplicium adjungit. Verbum autem *tollendi*, *Maçaç*, eſt propriè liquefacere, aut diſſolvere, quare propriè eſt, Qui diſſolvit ab amico ſuo miſericordiam; vel, qui liquefacit; vel, diſſoluto & liquefacto in miſericordia ab amico ſuo. id eſt; Qui langueſit, qui deficit, qui friget in benefaciendo amico ſuo, cujus charitas refrigeſcit, quæ (cùm ſit *vinculum perfectionis* amicos inter ſe colligat, ut in bonis & perfectione communicent) cùm diſſolvitur, fit, ut alter tollat ab amico ſuo miſericordiam. illa etiam diſſolutio & liquefactio ad animi languorem, atque terrorem frequenter refertur; unde dicitur Ioſue 7. ab eadem radice; *Pertimuit* (diſſolutum eſt) *cor populi & ad inſtar aquæ liquefactum eſt*: Duplici voce *timendi*, & *liquefaciendi*, unica Hebręa reddita eſt. Pſalmo. 57. *Ad nihilum devenīet* (Hieronym. diſſolvantur) *tanquam aqua decurrens*. Senſus igitur; Qui in amici ęrūmnis, & calamitate terretur, qui timet propius ad illum accedere, nequid ſibi mali accreſcat è vicino malo, qui langueſcit in amici languoribus, qui non ſolùm nō erigit, neque conſolatur, aut animos facit, imo potiùs animum adimit. &c.

Coloſ. 3. 14

Cordis diſſolutio

Ioſue. 7. 5

Pſal. 57. 8

2 Miſericordia quis affectus

Miſericordia autem hoc loco non ſolùm eſt affectus benèfaciendi miſeris; ſed potius affectus ille, & pietas inter parentes, & liberos, inter fratres, amicos &c. *La buena voluntad, y amiſtad que ſe deven.* Quo ſenſu Paulus vocabat quoſdam *ſine miſericordia, ſine affectione*. Ergo ſi de amicis & ęqualibus dicatur, erit, gratia, beneficium, ſubventio gratuita, quam alter alteri ex amicitiæ lege præſtare tenetur. ſicut. 2. Reg 16. ab eadem radice dicitur, *Hæc eſt gratia* (Hebraicè, miſericordia) *tua ad amicum tuum?* Proverb. 3. *Miſericordia* (beneficentia, benefaciendi affectus) *& veritas* (dictorum & conventorum fides, & conſtātia) *non deſerāt te, & invenies gratiam* (gratus eris) *& diſciplinam bonam* (benè, & ingenuè inſtructus, urbanis, ingenuis moribus habeberis) *coram Deo & hominibus*. atque hæc miſericordia, & veritas illę omnino videntur eſſe, quas Ioannes appellat, *opus, & veritatē*, cùm ait, *Non diligamus lingua, & verbo, ſed opere* (miſericordia, beneficio prę ſtito) *& veritate*. quæ verbo, & lingue reſpondet, ſic re ipſa prę ſtans, ut fueris pollicitus. Qui ergo non diligit opere, & veritate, quem deſerunt miſericordia & veritas, *tollit ab amico ſuo miſericordiam*. eodē fortè loquutionis genere dixit Ionas. c. 2 *Qui cuſtodiunt vanitates fruſtra, miſericordiā ſuam derelinquūt. ego autem in voce laudis immolabo tibi*. id eſt, cultores Idolorum, à quibus nihil boni acceperūt, ingratos ſe exhibent vero & beneficentiſsimo Deo, à quo tot bona, amicè, benevolè, gratuitò, miſericorditer in illos collocata ſunt, neque rependūt illi gratiam relligioſo cultu, & pietate; ego autem ſupplex, & relligioſus gratias referam.

Rom. 1. 13

2. Reg. 16. 1

Prov. 3. 3

Ioan. 1. c. 3. 18

Iona. 2. 9

Timorem Domini derelinquit. Retorquet illud. cap. 4. *Vbi eſt timor tuus*. in ipſum Eliphaz. Nę iſtud numinis contemptus, qui neceſsitudinis oblitus adeò me, o amici, laceratis maledictis. Magna verò tū beneficentię, tum honeſtæ amicitiæ laus, ut qui ab illis diſcedat, à Dei amicitia diſcedat: & qui non timet amicitiam violare, & amicum laceſſere, timorē Domini derelinquat. Nā præcipit Deus, ut qui illū relligioſe coluerit, obſervet etiam amicum, & proximum diligat, quare ſicut eadem charitas eſt, qua Deum diligimus, & proximum propter Deum; ita etiam eadem pietas atque relligio nos pios efficit erga Deum, & beneficos erga proximum. quare, *qui miſericordiam tollit ab amico ſuo*, verā relligionem, verūmq; Dei cultum & pietatem cū charitate cōjunctam non habet. eſt autem hoc loco, *Sadai*; ut ſimul etiam Dei bonitatem erga miſeros

3

Verę amicitiæ laus.

Eadem pietas nos refert ad Deum, & proximos.

Sadai vber rimus.

& ab

& ab humano ſolatio deſtitutos oſtendat, nam abjicit timorem Dei omnipotentis, uberrimi, ſufficientiſsimi, qui poterit ſubvenire egeno ſuo, & ab omni humana ope deſtituto. Res divina bonitate digniſsima, ut ligna campi, quæ nullius culturæ, & curæ commiſſa ſunt, Deus curet & colat, *Saturabuntur* nâque *ligna campi*. has videlicet arbores curat & rigat Deus. Hieronymus, *Saturabuntur ligna Dei*. ergo quem deſpicit humana miſericordia, locupletabit divina.

Pſal. 103. 16. Hierony.

Poteſt verò eſſe elegans alluſio in his verbis. nam *miſericordia*, de qua diximus, eadem eſt, quæ ſępe in Scripturis dicitur *Sanctitas*. & præterquam quòd miſericordes vocantur ſancti; nam eſt viro ſancto digna, & ſancti miſericordes ſunt; atque plus pręſtant beneficii gratuiti, quàm teneantur: qui verò ſanctus non eſt, vix implet id, quod facere tenetur. Sic Pſalmo. 4 *Mirificavit Dominus ſanctum ſuum*. Hebraice, Me miſericordem, pium, beneficum mirabiliter cuſtodiet. Pſalmo. 17. *Cum ſancto ſanctus eris*, miſericors, beneficus, gratuitus, cum miſericorde, benefico, gratuito. Ergo latenter Iob amicos vellicat, de ſanctitate ſibi blandientes, cum miſericordiam erga ſuum amicum exuiſſent, nam *Viſcera impiorum crudelia*, de quo vide Gregorium lib. 7. cap. 11. *Reproborum* (inquit) *viſcera neſciunt compaſsionem &c.* Quia verò nomen miſericordiæ, pietatis, beneficientiæ, per antiphraſim ſignificare ſolet crudelitatis cujuſdam affectum, opprobrium, improperium, convitium gratuitum, &, ut ait Rabi Mardochai, *additionem mali*, ſicut in alia ſignificatione affert additionem boni; hanc quoque ſententiam in his verbis latere vult Vatabl. *Diſſolutio ab amico ſuo, convitium erit*. quaſi miretur amicos, qui pro conſolatione convitium in illum jacerent. quale autem convitium fuerit ſequentibus verbis contineri videtur; nimirum, quòd miſericordia Domini dereliquiſſet Iob. ſed tum ſenſus, tùm cõtextus hic difficilius eſt.

4 Miſericordia in ſacro ſermone.

Pſalm. 4. 4

Pſalm. 17. 26

Prov. 12. 10

Miſericordia per antiphraſim

R. Mardoch.

Vatab.

XV. *Fratres mei præterierũt me, ſicut torrens, qui raptim tranſit in convallibus.*

1 *Frater, & pater in ſacro ſermone. Illuſtratus Salomon de vera amicitia.*
2 *Quid præterire, & quàm variè redditum a Vulgato*
3 *Multiplex cum Torrente comparatio. Vallis etymologia ex Hebræo Præterire immiſericordis eſt.*
4 *Inconſtantis, & parum fidelis amicitiæ Symbolum.*

NOn ſolùm amicitiæ legem ab amicis, ſed etiam naturæ jus à cognatis & conſanguineis violatum erga ſe conqueritur. Hos enim *fratres* intelligunt ferè Latini & Græci. atque obſervat Philippus, univerſam cognationem illum deteſtatam fuiſſe. niſi forte nimium ſtrictè ipſi germani, & uterini fratres intelligantur, qui fortè ad acerbiorem dolorem ſuperſtites erant. Poſſunt etiam, tùm hi, quos diximus, tùm etiam amici, noti, ejuſdem inſtituti & profeſsionis homines intelligi. quos omnes *fratres* appellat ſermo ſacer: ſicut Pater dici ſolet, non ſolum generis aut ſanguinis, ſed etiam inſtituti aut profeſsionis alicujus auctor & magiſter. &, quidem vera amicitia quædam eſt fraternitas, & animorum æqualitas, & conjunctio, ut indicatur Prover. 17. *Omni tempore diligit, qui amicus eſt, & frater in anguſtiis *comprobatur.* Hebraicè, *Frater in anguſtiis naſcetur*. Septuaginta eleganter, *In omne tempus amicus ſit tibi; fratres autem in neceſſitatibus utiles ſint, hujus enim gratia naſcuntur*. Auguſt. fraternitatem hanc de Angelis intelligit, nam ſic explicat, *Horum angelis*. ſed quid intelligat, non video.

1 Fratres in ſacro ſermone

Philipp.

Pater

Prov. 17. 17

*El amigo de prueva, hermano es

Præterierunt me. Verbum, *Bagad*, ſæpè noſter tranſtulit verbo *prævaricandi* à recto, alibi verò verbo *contemnendi*, aut *ſpernendi*. quare affert contemptum quendam contra jus faſque, & contra debitam fidem; cujus ſignificationis vis incredulitatis, & infidelitatis nomine exprimitur Iſaiæ. 21. *Qui incredulus eſt, infideliter agit*. id eſt, fraudulentus, doloſus, juris, recti, fideique cõtemptor &c. quare hęc omnia huic verbo ineſſe, deriſionem, dolum, falſitatem, fraudem, prævaricationem, infidelitatẽ, impietatem, docet Rabi Mardochai, quę omnia interpres rectè cõplexᵃ eſt verbo *præterundi per ſummũ contemptũ. fidẽ & amicitię legẽ violarũt, ſanguinis & naturę conjunctionẽ contẽnentes, pręvaricatores, & ab officio recto recedẽtes. Septua. deſpicientiã iſtã ad ipſos oculos deſpiciẽtes referũt, nam ſic legũt, *Propinqui mei non reſpexerunt me*. Polychron. & Olympi.

2 בָּגַד

Pręterеundi verbũ variè redditum a Vulgato

Iſai 21. 1.

R. Mardoch.

*Paſſaron de largo ſin hazer caſo de el pobre llagado.

Olympiodo. Polychron.

dejiciunt à me oculos, & execrantur.

3
Similitudo Torrentis multiplex

Sicut torrẽs. Infidelitatem, & trãscursum illum explicat apposita comparatione *torrentis*, qui cùm præcipitatur inter medium montium, pertransit velocissimè. Cæterum similitudo hæc non eodem modo ab omnibus accipitur: Nam Divus Thom. Albertus, alíque Latini tantùm attendunt velocitatem, impetúmque decurrendi, & *raptim transeundi.* & quidẽ accomodatè ad vocem originalem; nam *AphiK*, non est impetus, ut versio Regia indicat, sed potiùs aqua, vel rivus, aut torrens *cum impetu fluens*, ut doctè legit Pagninus. nam *AphiK*, affert fortitudinem, & vehementiam, impetum, rapiditatem rei, quæ aut cohibetur, & detinetur, ne fluat, aut ne prodat se; aut rei fluentis, atque decurrentis, fontis vel scaturientis. Sed illud elegãs est, quòd *vallis* dicitur, *Nachal*, à verbo quod significat hæreditare, aut possidere aliquid jure hæreditario, & cum quadam successionis perpetuitate, sicut hæreditatẽ quãdã à primogenii institutore ad posteros jure hæreditario devolvendã. Ita sanè vallibus videtur jure quodam naturæ attributa aquarum hæreditas descendens è montibus & collibus; sicut Scriptum est: *Qui emittis fontes in convallibus, inter medium montium pertransibunt aquæ.* & hoc loco, *Torrens qui raptim transit in convallibus. & loquitur* (inquit Divus Thomas.) *ad similitudinem unaiter agentium, cùm uno cadente in foveam alii præcedunt illo dimisso*, summa celeritate prætereuntes, & ad sua commoda contendentes. sic ait Iob, Me conspecto, potiùs despecto, nulla ope etiam levissima allata, ad sua commoda & negotia contendebant, nihil de me juvando cogitantes. vel Ne tangerentur mearum ærumnarum cõmiseratione, si in me dispiciendo & contemplando hęrerent, dejectis oculis pręterierunt celerrimè; sicut cùm *multis acceptis plagis* jacebat semivivus ille, *qui descendebat à Ierusalem in Hierico, sacerdos viso illo præteriit, similiter & levita.* Non sic ille de quo Scriptum est. *Præteriens vidit hominem cæcum à nativitate.* nam illos, videntes licèt, prætereundi cupiditas corripuit, ut confestim oculos averterent, ne viderent; quare viso homine præterierunt: at Christum Iesum prætereuntem, & quasi aliò contendentem oblati miserrimi hominis conspectus detinuit, & ita constitit, hæsitque, ut per otium videret, & contemplaretur. Chrysost. homi. 55. in Ioan. 9. ait, *diligenter intuitum*, quare *præteriens vidit*. nam quos tangit pauperum amor, & tener ille pietatis affectus, delectat profectò aspectus ipse ærumnarum, & cæcos vidẽt, & mutis ipsis nihílque petentibus respondent, adsunt, subveniunt: at qui neque miserari, neque mollescere volunt ad aliorum ærumnas, omnem naturæ sensum abnegantes, hi despiciunt, dejiciunt oculos, prætereunt; atque tantùm absunt, ut cæcos videant, ut *oculos viduæ*, & miserorum frustrà expectare faciant.

D. Thom. Albert.

אָפִיק

Regia

Pagnin.

אָפִק

נַחַל

Vallis unde dicatur.

Psal. 103. 10.

D. Thom.

Pręterire ad contemptũ, & immisericordiã pertinere.

Luc. 10. 30.

Ioann. 9. 1.

Chrysost.

Iob. 31. 16.

4
Didymus

Sed tamen Gręci, præsertim Didymus in catena, infidelitatem illam *prætereundi*, & brevissimè exarescendi, tantùm considerant. *Propter inconstantiam* (inquit) *atque perfidiam torrentis fluctui eorum comparatur similitudo*: nam putatur torrens à rudibus perennis fluvius, sed tamẽ subsequẽs squalor atque siccitas apertè torrentem indicant. sic improbi amicitiæ larva detracta constantiam, & perpetuitatem in amando non servant.

Symbolũ inconstantis amicitię.

Sed tertiò tamen, potest esse elegans cum torrente comparatio in eo, quòd optimo & maximè opportuno tempore deficit. cùm enim hyeme copiosissimis aquis redundet, cùm nulli usui esse videtur, quòd tunc terra, arboréſque cœlestibus pluviis abundè perfundãtur; at cùm æstate, vel viatoribus, vel terræ arenti usui esse posset, tunc ipse etiam arescit; sic sanè multorum amicitiæ, cùm opus non sunt, turgẽt, & fluctus atque spumas magnificentissimarum pollicitationum in sublimè tollunt; sed disparent & evanescunt prorsus in adversitate. At quòd alii Iobum cum torrente comparari existimant, paulò post indicabimus.

Simulatę amicitię cũ Torrente similitudo.

XVI. Qui timent pruinam, irruet super eos nix.

XVII. Tempore, quo fuerint dissipati, peribunt: & ut incaluerit, solvetur de loco suo.

XVIII. Involutæ sunt semitæ gressuũ eorum: ambulabunt in vacuum, & peribunt.

1 Latinorũ expositio, & cõnectendi ratio. Supplitiũ eorum, qui nõ miserētur pauperis.
2 Hebraizantium varia lectio. Timor cur obscurus. Irruere quid propriè.
3 Torrentis similis incõstãs amicitia. Vacuum quid propriè explicatus Moyses.
4. Lectio Septuaginta. Torrẽtes referunt divitiarum inconstantiã. Involuti sunt nexus, & interpretationes horũ versiculorũ.

1

Latinorum cõtextus, & expositio.

Latini hæc quoque accipiunt dicta propter amicos, quibus gravia supplicia comminetur in pænam suæ impietatis; Timent (inquit) illi ad me accedere, ne participes sint meorum malorum sed (quæ Dei est justa vindicta) in multò graviora mala incidēt, sicut & nix, quàm pruina copiosior, densior, frigidior est.

Illorũ supplicium, qui avertunt oculos à paupere.

quare *qui timent pruinam, irruet super eos nix.* connivet nunc Deus, sed opportuno tẽpore *dissipabit*, interimétque miserando exitio; atque desuper *incalescente* divinæ justitiæ sole, *dissolvetur*, & liquefiet universa illorum fœlicitas. Tortuosis quidẽ instituerunt *semitis*, & nulla recta ratione defluxerunt, ut quorum vita non fuit justa, simplex, & recta, neque eorum vera synceráque amicitia, sed infida atque larvata, & ad sua commoda semper attenta: cadent igitur bonis omnibus, quorum vitæ exitus *vacuus* erit omni fælicitate, plenissimúsque æteruo supplicio.

2

Hebraizantes.

Quidam Hebraizantes continuant femel cæptã torrentis metaphoram; Sicut torrens, vel sicut torrentes, *qui timent pruinam, & irruet super eos nix*, id est, qui fusci redduntur atque nigrescunt propter gelu & nivem, qua concrescunt & conglaciant. *timere* autem, & nigrescere non omnino dissonant; nam timor affert obscuritatem quandam, atque nigredinem spirituum, & cordis; & quasi occultationem quãdam lucis, & lætitiæ.

Timor cur nigredini similis.

קדר

Iere. 4. 28.

subest enim hoc loco verbum, *Kadar*, quod tenebras, aut tristitiã significat, de quo supra diximus, quare Ieremiæ. 4. *Mærebunt cæli*, idem est, quod tenebrescent, aut nigrescent. occultatio autem est etiam cum hujusmodi tenebris, atque timore conjuncta: & ita hoc loco verbum *irruendi*, est propriè occultare, & abscondere, quare legunt etiã,

עלם

Irruere quid propriè

Tygurina.

Sicut torrentes, quos operit nix. Tygurina, *Qui turbidi sunt*; ac glacie & nive, quæ in eos resolvitur, externa quidem superficie conglaciante & indurescente occultè tunc præterlabuntur; ita sanè mei propinqui, qui conglaciant, & lapidescunt in meis malis, turbida me fronte torvísque oculis excipiunt, abscondunt se. ingruente verò æstate dissipabuntur & liquefient. id est, nullo mihi tempore utiles erunt; nam sicut torrentes hieme conglaciant, estate verò dissipantur, & liquèfiunt; sic illi in hieme meæ adversitatis gelati sunt, & in æstu meorum dolorum exarescunt.

3

Torrẽtes referũt inconstantes amicos.

Tum etiam nullam constantiam habent torrentes in suo alveo, sed ut confluentium aquarum impetus fert, nunc hanc, nunc illam semitam sequuntur. In quem sensum aliqui accipiunt illa verba. *Involutæ semitæ gressuum eorum.* Tygurina; *Concutiuntur itinera, per quæ feruntur.* Vatab. *Avertuntur sẽmitæ ipsorum torrentium.* Pagninus, *Declinabunt semitæ viæ eorum*.

Tygurina. Vatab. Pagnin.

Sic sanè hujusmodi falsos amicos non semper eodem loco, & alveo invenies, nam qui hodie ad te currunt, & confluunt, sequenti die aliò cursum convertent. Cùm verò torrentes exundant, & diffluunt distortis semitis, & multis ambagibus, facilè absorbentur & pereunt in mediis campis, non enim sunt è genere fluminum, *quæ intrant in mare, & ad locum unde exeunt revertuntur, ut iterum fluant.* quare necesse est, *ut ambulent in vacuum, & pereant.*

Ecclef. 1. 17

Cajet.

Cajetanus hîc nimis metheorologicè existimavit, *vacuum*, significare aërem, quasi diceret; Resolvuntur in vapores, & abeunt in aerem.

Vacuũ quid

תהו

Gen. 1. 2

Isai. 34. 11

Sed certè originalis vox nihilum, aut inane significat, unde dicitur Genes. 1. *Terra erat inanis.* & Isai. 34. *Redigantur ad nihilum.* abeunt igitur torrentes tandem *in vacuum*, in nihilum, nulli usui sunt, exarescũt amici mei mihi; tum etiam cùm consuetum amicitiæ iter, & alveum relinquunt, facilè in aperta camporum planicie diffluẽtes absumũtur, & multis terræ hiatibus absorbentur, * *pereúntque* omnino. Hebræus apud Cajetanum familiari loquutione huc respexit, *Ascendent in vacuum, & perdent se.*

* Por no encõtrarse comigo echaron por otro camino, y perdieronse. Cajetan.

4

LXX.

Tandem Septuag. de ipso Ioho sententias has omnes intelligunt legẽtes; *Tã quã torrens deficiens, aut sicut fluctus transierũt me: qui verebãtur me, nunc irruẽt super me, sicut*

nix aut gelu concretum, quemadmodum quod liquefactum eſt calore exorto, non cognitum eſt quod erat; & ego derelictus ſum ab omnibus, perii autem, & exul de domo mea factus ſum. Eodem modo Polychronius, & Olympiodorus ajunt cum torrente Iobum ſe comparare, propter ſuperioris vitæ ſtatum affluentem: nam torrentis ea eſt natura, ut modò redundet, modò exinaniatur, & alveus tantummodò ſqualidus relinquatur: fluctus etiam talis eſt, ut nũquam maneat idem, ſed interdum ſublimis efferatur, atque turgeſcat, nonnunquàm verò deprimatur, abeátque in ſpumas. atque Auguſtinus tum ex textu, tum ex ſua interpretatione hanc ſententiam contexuit. *Tanquam torrens deficiens: miſericordia enim aliquando innundavit me; & ſiccavit & non fuit mihi fons. aut ſicut fluctus tranſierunt me tanquam ſint conſolationes, potus. qui me metuebant, nunc irruerunt ſuper me, Diabolus cum angelis ſuis* Rectè verò divitias comparat cũ aquis torrentis, quem temporis mutatio efficit, neque ulla perpetua ſcaturigine, aut fonte manat. tum etiam cùm nive, quæ facile liqueſcit. cùm fluit verò grãtum præbet conſpectum, & amęnam ſtationem pleriſque propter illum conſidentibus. ſi exareſcat verò, ſolus omnino erit; viatoribus tantum fabula fit, dicentibus, *Subitò defecerunt, perierunt propter iniquitatem ſuam.*

Polychro. Olympiod. — *Auguſt.* — Divitiarum torrentis ſimilitudo — *Pſ. 72. 19*

XIX. Conſiderate ſemitas Thema itinera Saba, & expectate paulìſper.

XX. Confuſi ſunt, quia ſperavi: venerunt uſque ad me, & pudore cooperti ſunt.

1 Difficilis nexus, & prima cõnectendi ratio Latinorum.
2. Leniores alii contextus
3. Græcorum expoſitio Themanitæ, & Sabæi mercatores eorum, qui temporalia cõſectantur, ſymbolum.
4. Variæ verſiculi 21 explanationes Timor pro clade ſtupenda.
5 Sordida amicorum parſimonia notata.

I — Primus nectẽdi, & interpretãdi ratio.

Variè quoque ſententia hæc accipitur ab interpretibus. nam juxta Hebræum, Pagninus, Vatablus, Iſidorus Clarius, Eugubin. exiſtimant nunc etiam agi de torrente, in hanc ſententiam, Themanitæ, & Sabæi, dum iter agunt in ſua illa regione arenoſa, & æſtuante ſi poſt vehementem imbrem paulìſper expectent, atque deflectant de via ad bibendum, nullos profectò reperient torrentes, nam bibula tellus momento temporis, ſiquis fuit imber, illum exorbuit, & conſumpſit; *& confundentur, quia ſperaverunt* (ut quædam exemplaria Latina habent) ſic ſane venerũt uſq; ad me mei amici, ſed in tantæ calamitatis atque ſiccitatis conſpectu confuſi ſunt. ſed ſenſus hic nõ valdè cohæret cùm ſequentibus.

Pagnin. Vatabl. Iſid. Clar. Eugub. — Falſos amicos pulcre videre miſerum.

2 — Leniores alii cõtextus — *Cajetan.*

Quare ſic poterunt meliùs connecti. Primò, quod indicat Cajetanus, ut adhuc de ſuorum cognatorum impietate amplificanda loquatur. Nam exteri Themanitę (Eliphaz enim Themanites erat) alii etiã forte Sabæi, qui venerant viſuri Iobum, tantæ Huſitanorum civium, & fratrum erga Iob inhumanitatis teſtes afficiebantur ingenti pudore. vel; Cùm deſtitutus ſim à meis propinquis, & familiaribus, ſperare me certè oportebat opem amicorum Themanitarum, & Sabęorum; ſed illi diu optati & expectati, aut audita fama miſerabilis cladis me præ pudore & confuſione nolũt inviſere; vel hi, qui jam pervenerunt, velut pudefacti vix me reſpiciunt, minimeque conſolantur. Dionyſius illud peculiare ait; Tantum abeſt, ut me conſolentur, ut potiùs pudorem illis afferat mea oratio. Græcorum ſententia, atque contextus gravior, & cum re ipſa cohærentior eſt, quàm cum verbis conveniens: cùm enim de mutatione ſui ſtatus ad extremam inopiam verba feciſſet, exiſtimant amicos ſuos hortari ne præſentibus bonis inſoleſcant; O vos (inquit) qui cum Themanitis, & Sabęis mercaturam & commercia exercetis, atque inde compendia expectatis, pecuniis & opibus ne confidete; nam qui in illis ſperant, tãdem confundentur, & facilè ad meam quoque inopiam & calamitatem pervenire, dejicique poterũt. lectio Septuag. leniùs hũc ſenſum admittit; *Vias Themanorum videte. ſemitas Sabæorum intuentes, & confuſionem debebunt, qui in civitatibus & pecuniis confiderunt.* Illos quoque, qui in temporalibus fidunt ſignificari per Themanitas Auguſtinus docet; fortè quòd ſapientiæ ſibi laudem Themanitæ arrogarent. ut quondam diximus.

Dionyſ. — 3 — Græcorum expoſitio — Themanitæ & Sabęi mercatores — LXX — Themanitæ quos ſignificent — *Auguſtinus*

XXI. Nunc veniſtis, & modo videntes plagam meam timetis.

4 Tygurin. Vatab.

TYGVRINA per paraphraſim ſic explicat; *Ejuſmodi mihi torrentem planè exhibetis, qui conſpectis meis ærumnis extimuiſtis.* idem quoque ſequitur Vatablus. Sed fortè meliùs & dilucidiùs; Illis, qui non venerunt me inviſuri timentes, ne opem ab illis peterem, ſimiles vos extitiſtis, nam & veniſtis ſerò, & videntes plagam meam timetis. hunc ſenſum ſequuntur R. Levi, & R. Abraham, & cohæret benè cum ſequentibus, favétque lectio Septuag. *Nunc autem & vos inſurrexiſtis in me ſine miſericordia. itaque videntes vulnus meum timete.* quaſi diceret; Hoc potiùs timendum vobis eſſet, ne immiſericordes erga me ſitis, potius quã, ne oneri vobis ego ſim. Quod autem quidam hoc loco explicãt. *timuiſtis*, ſupple, ne mihi ob peccata hæc calamitas acciderit, valdè abſonat. Illud meliùs, quod indicat Didymus; Si omnis qui peccat, vexatur ærumnis, atque ex me hujus rei argumentum petitis, ergo & vobis quoque timendum eſt, niſi fortè vos innocentes eſſe credatis. Sed ſi timor hoc loco ſit ſtupor, & terror ex magnitudine calamitatis, fortè ille quoque ſenſus ſubeſſe his verbis poſſet, Cum nunc recèns adveneritis, & externus tantùm meæ calamitatis conſpectus ſtuporem vobis attulerit; quid ſi univerſæ cladis oculati teſtes à principio adfuiſſetis?

R. Levi. R. Abraham. LXX. Didymus. Timor pro ſtupenda calamitate.

XXII. Nunquid dixi: afferte mihi, & de ſubſtantia veſtra donate mihi?

5 Sordida amicorum parſimonia.

FRVSTRA timent alii; fruſtrà quoque vos timetis; nihil enim à vobis exigo, facultates nullius concupiſco ad ea quæ migi opus ſunt; nemini moleſtus fui, neque deinceps ero. Notat ergo ſordidam amicorum avaritiam, & illiberalitatem. Illud paulò durius, quod Eugub. Nunquid poſtulavi à vobis munera, ut quaſi ſim vobis debitor, audaciùs mihi inſultetis, & ego teneat audire tacitus? Illud non incongruum, ſiéq; non cum ſequenti ſententia cohærens, quod ex Tygurina paraphraſi, & Vatab. annotatione elicitur; Dixi ne, ut mihi conferatis aliquid, & è faculatibus veſtris largiamini pro me munera, ut me liberetis ab hoſte, & redimatis me ex manu tyrannorum corrumpendo illos muneribus?

Eugub. Tygurin. Vatabl.

XXIII. Vel liberate me de manu hoſtis, & de manu robuſtorum eruite me?

1. Hoſtis unde dicatur Anguſtia, & Tribulatio quid explicatus David & Paulus.	*4. Variæ expoſitiones, eligitur optima Tacere quid & quomodo vertatur à Vulgato. Iuſtus ſuorũ dictorum veritatem tuetur.*
2. Robuſtus quid. Vt variè reddatur à Vulgato	*5. Quid ignorare cùm ad culpam refertur. quid docere*
3. Eruere quid Quid etiam redimere.	

I LXX.

SEPTVAG. *Nunquid aliquid vos petii, aut fortitudine veſtra indigeo, ut ſalvetis me de inimicis, vel de manu potentum?* Vatab. nomine *hoſtium* & *robuſtorũ*. neq; Kaldęos neque inimicos alios, quàm tribulationẽ ipſam intelligit; nam legit: *Vt liberetis me de manu tribulationis.* nam vox originalis. *Tſar*, eſt anguſtia, vel tribulatio. aut anguſtiator, tribulator, hoſtis, à radice, *Tſur*, quod eſt obſidere, oppugnare more hoſtili, vel anguſtiare, affligere. cujus vocabuli proprietas explicatur Nehemiæ. 9. *Dediſti eos in manum hoſtium ſuorum, & afflixerunt eos.* videlicet obſidendo, & in anguſtias redigendo. hinc tribulatio pro anguſtia, & arcta rei obſidione, aut menſura. 3. Reg. 22. *Suſtentate eum pane tribulationis.* id eſt, menſura arcta, anguſta, ſtricta. & Pſalm. 128. *Tribulatio, &* (exponitur) *anguſtia invenerunt me.* id eſt, arctiſsima obſidione cinctus ſum. ſed ille eſt præclarus locus Pſalm. 4. *In * tribulatione* (quæ anguſtias affert latitudinis & dilatationis contrarias) *dilataſti mihi.* atque eò reſpiciens videtur dixiſſe Paulus 2. *In omnibus tribulationem patimur, ſed nõ anguſtiamur.* ergo cùm hoſtes Kaldæi, aut Sabęi nunquã illum obſediſſent, nõ ſunt hoc loco hoſtes obſidentes & in anguſtias redigentes, ſed dolores ipſi & cruciatus, de quibus ipſe poſtea dicet: *Circumdedit me lanceis ſuis.*

Vatabl. צָר צור Hoſtis ab arcta obſidione dictus. Nehem. 9. 27. Anguſtia quid. Tribulatio pro anguſtiis 3. Reg. 22. 27. Pſal. 128. 143. Pſalm. 4. * Nunca mas ancho, que en el mayor aprieto. 2. Cor. 4. 8. Iob. 16. 13.

2 Robuſtus quid propriè.

Robuſtus verò eſt hoc loco propriè terribilis, aut formidabilis, atque idem dici-

tur *Violẽtus* infra Iob. 27. & *Fortis*, Pſa. 53. & *Potens*, Pſalm. 58. & *Crudeliſsimus*. Ezech. 31. atque ab eadem radice Iſai. 2. dicitur: *Cùm ſurrexerit pecutere terrã*. videlicet terribiliter, & formidandè. & Iſa. 10. *Confringet langũculam in terrore*. id eſt, potẽter, terribiliter, ita ut hoſtes exterreat, penitúſque proſternat. Ergo *robuſti* hoc loco eſſe poterunt, violenti, & crudeliſsimi dolores, quos patitur; quibus percutitur terribiliter, incredibiliter, ad ſtuporem uſque; quibus non ipſe tantùm ſed videntes quoque, atque audientes terrentur, & ſtupeſcunt.

עָרִץ

Iſai. 2. 19. 21. & cap. 10. 33.

3 Eruere quid.

פָּדָה

Vatab.

Cajet.

Redemptio non ſemper ſtrictè accepta.

Exod. 21. 8.

Pſalm. 54. 19.

Quia verò verbum *eruendi*, eſt propriè redimere, Vatab. intellexit; *Numquid à vobis petii, ut redimeretis me muneribus de manu tyrannorum*. Cajetanus; ut res meas ab hoſtibus ſublatas pretio vẽdicetis? ſed prætetquàm quòd id verbum nõ ſemper afferat redemptionem propriè dictam, quę pretio & conventione fit, ſed tantùm liberationem quandam, ut Exod. 21. *Dimittat eam* Hebraicè, redimat. id eſt, dimittat liberam, ac ſi eſſet redempta. Pſal. 54. *Redimet in pace animam meam, ab his qui appropinquant mihi*. id eſt, dum in bello ſum, multis me oppugnantibus, antequam in illorum poteſtatem deveniam, in pace me Deus conſtituet, fugatis hoſtibus: poſſet ea redemptionis vis retineri in hanc ſententiam, Hoſtes, qui me obſident, nõ ii ſunt, ex quorum tyrannide pretio, aut conventione aliqua redimi poſsim; nemo enim dabit *Pretium redemptionis animæ ſuæ, & vivet adhuc in finem*.

Pſalm. 48. 9.

XXIIII. *Docete me, & ego tacebo: & ſi quid forte ignoravi, inſtruite me.*

4 *Philipp.*

D. Thom.

[illegible] interpretatio LXX. *Pagnin.*

PHILIPPVS ſimpliciter accipit; *Redarguite me, ſi mẽtior, & tacebo cõvictus, & ſi quid aliud ignoro, veſtrum erat errantem corrigere*. ſenſus valdę anguſtus. D. Thom. juxta ſuperiora ſic; Numquid poſtulavi ut me doceretis, & inſtrueretis. minimè. quorſum ergo obtruditis importuna cõſilia egenti homini, ſed minimè indigenti, neque poſtulanti? ſed hoc non decurrit leniter. Germaniùs & clariùs juxta Sepuag. Græcos, & Hebraizãtes. Pagnin. & Vatab. ut nuc quaſi ad orationis finem, veritatẽ ſuæ orationis tueatur, Si male loquut⁹ ſũ, teſtimoniũ phibete; docete me, an alicuj⁹ opinionis errore induct⁹ mortẽ expectem: an nõ ſit optabile cruciatibus liberari: & quidem obmuteſcam, neque lamentabor, neque vobiſcum contendã ampliùs, ceſſabo, quieſcam, quietus manebo. hæc enim omnia affert verbum *tacendi*. Chryſoſt. aliquantò longiùs ad vitæ ſuperioris peccata refert; *Quis nam ex vobis me arguet de peccato?* ſi quid unquam aut opere, aut verbo offenderim, proferte: neque ſolùm ex ſuppliciis conjecturam facite ſceleratæ vitæ. Et quidem verbum *ignorandi* (*Sagah*) eſt propriè per ignorantiam & incogitantiam errare, aut peccare. ut Pſalmo 18. *Delicta* (Hieronym. *errores*, alii, ignorantias, id eſt, peccata, & delicta per ignorantiã admiſſa) *quis intelligit?* & Habacuc. 3. *Oratio pro ignorantiis*. id eſt, pro delictis & erroribus. quam ſignificationem pręclarè probat, quod ab hac radice dicitur Levit. 4. *Anima, qua peccaverit per ignorantiam*. & infrà. *Quod ſi omnis turba ignoraverit*. id eſt, ſi inconſiderant er peccaverit. & tunc pro eo peccato præcipitur offerri ſacrificiũ. quare tantùm abeſt à vocis germana ſignificatione illorum ſententia, qui ignorantiam hanc pro innocentia, aut ullius peccati cõſcientia, accipiunt, atque pro illo, *nil cõſcire ſibi, nulla palleſcere culpa*, ut potiùs peccatũ & delictum, & culpabilem ignorantiam ſignificet. ergo inquit Iob; Si quid à me incõſideranter, præcipitantérve dictum aut erratum eſt, vos *me inſtruite*; propriè, intelligere me facite; non convitiis, ſed ratione mecum agite. Illud non ineptè obſervat Didymus, indicare Iobum, quẽadmodum apud mœrentes & ægros amice ſe gerere debeãt; *Docete* (inquit) *me*, id eſt, docere debetis, non importunè arguere, & vrgere. Verbum autem *docendi* poteſt etiam ex ſua proprietate exponi, fęcundare auditoris animum doctrina & conſilio inſtar pluviæ cælitus cadentis, unde dicitur *imber temporaneus*. perfundite itáque me temporanea & opportuna doctrina, qua refrigerer, qua deferveſcat ignis meorum dolorum; ſed ne me percellatis convitiorum turbine, ne tonetis vocibus, & clamoribus, ne fulguretis excandeſcentes adverſus miſerum hominem.

Vatab. Græci & Hebraizantes.

Tacere, quid & quib⁹ modis vertatur à Vulgato.

חָרַשׁ

Chryſoſt.

5

שָׁגָה

Ignorare quid. *Hieronym. Habac. 3. 1.*

Levit. 4. 2.

Didymus.

Docere propriè quid.

יָרָה

Deut. 11. 14. Ierem. 5. 24. Ioel. 2. 23

XXV. Quare detraxiſtis ſermonibus veritatis, cùm è vobis nullus ſit, qui poſſit arguere me?

1. Detrahere quid, & ut vere reddatur a Vulgato.	4. Cõcinnare ex Hebræo vitium ineptè argumentatoris.
2. Quid veritas, quid rectitudo.	5. Deſperare in ſacro Sermone. Illuſtrat[a] Ieremias. Varia Hebraizantiũ & Græcorum Lectio.
3. Arguere aliquãdo ad argumentationem pertinere. ut veritas non reformidet certamen.	

1 מָרַץ Detrahere quid propriè.

VERBI *detrahendi*, quod in fõte eſt (*Marats*) ſignificatio incerta eſt apud Hæbræos, quare lõgè diverſum ſenſum alii eliciunt. pleríque tamen exiſtimant idem eſſe, quod roborare, aut fortificare. Ergo ferè Hebraizantes omnes cum Hebræis legunt; *Quàm roborata*, vel, *quàm fortia ſũt eloquia fortitudinis!* vel, *Quàm fortes ſunt ſermones recti!* quaſi diceret; Fortis eſt veritas; facilè concludunt, quæ vera ſunt. at Vulgatus malitiam quandam, moleſtiam, & quaſi falſitatẽ veritati contrariam videtur in illo vocabulo agnoviſſe. quare 3. Regum. 2. vertit *maledictionem peſſimam*. quam alii, *fortem*, ſeu *violentam*. & infrà, *moleſtiam loquendi*, c. 16. quam alii, *violẽtam*. & eodem ferè reſpicit lectio Septuag. *Vilia veracis verba*. Aquila. *Moleſta fuerunt verba recti*. D. Auguſt. *Vt video, prava veri hominis verba dicitis*. id eſt: Meis verbis tanquam pravis, vilibus, peſſimis, moleſtis detrahitis, cùm veriſſima ſint, atque recta. proindéque minimè acerba videri debeant. & eleganter hęc omnia unica interpretatione complexus eſt Olympiodorus, ſic ſcribens: *Tanquam ſi diceret, Gravis multis accidit veritas; hoc ipſum vobis evenit: idcircò mea ipſa verba, quàmvis vera ſint, tanquam flagitioſa, ac nullius pretii repudiatis*. & indicari quidem exiſtimat, *Quando auxilium cunctatur divinum, licèt vera quis dixerit, nullam tamen ei fidem habendam ab auditoribus, quaſi ipſa calamitate refutante orationem*. eſt enim illud quoq; peculiare pauperi ex ſua inopia & calamitate malum, ut cum *deceptus ſit, inſuper & arguatur, loquutus eſt ſenſatè, & non eſt datus ei locus. & dicũt quis eſt hic? & ſi offenderit, ſubvertent illum*.

3 Reg. 2. 18. — Iob. 16. — LXX. Aquila. Auguſt. — Olympiod. — Iulianus. — Eccleſ. 13. 27. 28.

2 רֹשֶׁר

Veritatis. vox originalis propriè *rectitudinem* ſignificat fallitatis & doli expertẽ, & præterea jucunditatem, quæ in plana & recta via ſolet eſſe viatorum comes, aliquando diximus. quare uterque ille ſenſus locum habet, quem ſupra indicavimus, ut orationem ſuam, & veram eſſe confirmet, & prætera non acerbam, ſed potiùs teneram, atque mollem, ut quæ ex humano quodam & tenero ægritudinis ſenſu proficiſcatur.

Quid veritas, aut rectitudo. Vide c. 1. verſ. 1. n. 56. 57.

3 LXX.

Cùm è vobis nullus ſit, qui poſsit arguere me. id eſt, nemo poſsit jure me reprehendere. Septuag. *Neque correptio veſtra verbis me ſedabit*. id eſt, ut ait Chryſ. neque veſtras ego refutationes reformido, neq; in veſtra oratione acquieſcam. quare non omnino diſſonat, ſi vocabulum *arguendi*, per argumentandi ſumas, ut vulgus ſolet, & aliquando Scriptura. ut infra cap. 15. *Arguis verbis eum, qui non eſt æqualis tibi*. Eſt verò animi cujuſdam erecti, & nihil ſibi cõſcii non detrectare argumentorum pugnam; nam veritas illum confirmat, cum falſitas imbecillis, timidáque ſit.

Arguere pro argumentari. Iob 15. 3. Veritas non reformidat adverſariorum argumentationes.

XXVI. Ad increpandum tantùm eloquia concinnatis, & in ventum verba profertis.

4 Concinnare quid. חָשַׁב

CONCINNATIS. Propriè cogitatis, excogitatis invenire cupiãtes, quibus me verbis acerbiſsimis increpare, & compeſcere valeatis. nõ verò animadvertitis, quid vobis reſpondeam, quid rei veritas à vobis & à me exigat; non tam pro veritate diſputatis, quàm pro vexando calumniis, & cõtumeliis homine miſerrimo contẽditis. Eſt verò hoc ineptículorum argumentantium peculiare vitium, non attendere quid illis reſpõdeaeur ſed in id ſolùm intendere, quid poſſint ipſi denuò adverſus reſpondentem regerere, & replicare. qui cùm loquendi quidem, ſed minimè audiendo ſint, in illos Scriptum eſt: *Qui priùs reſpondeat, quàm audiat, ſtultum ſe eſſe demonſtrat, & confuſione dignum*.

Argumentantium vitiũ. Prov. 18. 13.

5 יָאַשׁ

Et in ventum verba profertis. Radicẽ (*jaas*) ſæpè Vulgatus vertit *deſperare*, ut Iere. 2. * *Deſperavi, nequaquam faciam*. quaſi dicat, actum eſt. & cap. 18. * *Deſperavimus, poſt cogitationes noſtras ibimus*. Inde omnes Hebraizantes hoc loco vertunt; *In ventum eloquia deſperati*. Tygurina per paraphraſim, *Nunc excogitatis ſermones & verba, idque*

Ierem. 2. 25. * En negocio acabado y deſafuziado no ay que tratar mas de el. Ierem. 18. 12. * Ya avemos acabado con Dios, y echado por otro camino. Tygurin.

Vatab.

nanter, quibus me desperationis convincatis. sed significantius Vatab. *An disceptando reputare debetis eloquia ejus, qui despondit animum verba mea & * ventũ?* q. d. *An disceptando debetis flocci pendere verba mea, qui animum ob afflictiones despondisse vobis videar? Non sunt parvi pendenda eloquia hominis afflicti.*

* Deveis de pensar que un hõbre tan apurado como yo habla al ayre.

Alii non participialiter, sed nominaliter vertunt. *In ventum verba desperationis.* id est, Spiritu oris vestri, ventosa verba profertis, quibus me ad desperationẽ adigatis, aut desperantis animi convincatis. non ineptè nunc Hebræus apud Cajetanum legit per interrogationem: *In spiritu verba * affecti fastidio?* nam verbum illud *desperandi*, nõ solum curam aut spem alicujus rei a corde removet, verùm etiã contemptum quendã, fastidium, tędiumque affert. *ventum* verò sive spiritum, pro rationali parte accipit, in hanc sententiã, Quæ homo ex desperata ægritudine tædio, & fastidio affectus loquitur, nõ sunt accipienda quasi ex mẽte deliberata proficiscantur, sed ex dolore & tædio partis sensitivę. Sed Complutenses re melius perpensa hanc desperationem ad ipsos amicos loquentes referunt, & in hãc sententiam explicant: *Amovetis verba à corde vestro, & sine cogitatione & meditatione, profertis ea in ventum.* instar desperatorum, adversũ me insurgitis fastidiosè, incõsiderãter, furẽter; acerbissimè mecum agitis. quem eundem sensum, sed leniorem atque familiariorem reddit noster interpres, cum dixit: *In ventũ verba profertis:* quasi diceret; Inanis est vestra increpatio, cui nulla vera solidáq; causa, aut materia subsit. proinde nihil me movet, imò potiùs fastidio inania & ventosa verba, quorum curam & auditum pello ex corde, neque magis curo, quàm si aeri dicerentur. Sept. *Neque enim eloquutionem sermonis vestri sustinebo.* similis loquutio infra cap. 15. *Numquid respondebit sapiens, quasi in ventum loquens?* & Ierem. 5. *Prophetæ fuerant in ventum loquuti.* quod ad inanem verborum jactantiam pertinet.

Hebræus apud Cajetan.

* Loq̃ a vezes habla un hõbre enfadado y cãsado depadecer, mas nace de su cuñado, que de su buena razon.

Complutenses in Lexico.

LXX.

Iob. 15. 2.

Ierem. 5. 13

XXVII. Super pupillum irruitis & subvertere nitimini amicum vestrum.

1. *Irruere venatorum est. Leo incubat prædæ explicatus Mosjes.*
2. *Subvertere ex Hebr. de sensus Vulgatus.*
3. *An mi constantis vel lus conspicuus & minimè dejectus. Formula confirmanda veritatis ex Paulo.*
4. *Sedere ad animi tranquilitatem, si Vlam.*
5. *Quid contentio, & quo animo adferat.*
6. *Stultitia in Heb. calamitas, causa pro effectu. Quid personare.*

IRRVITIS *super, &c.* Opprimitis vestro pondere, clamore, violentia contumeliis *pupillum*, cui nõ sit adjutor; quod valde illiberale est. *Tamquam parieti inclinato, & maceriæ depulsæ*, quam labentem & semidirutam viatores omnes diruere, & dejicere penitus conantur. forsam sumitur translatio à venatione & præda, super quam se solet prædo, aut venator projicere, ut hominem vel prædam pondere opprimat, & arctè comprehensam elabi è manibus non sinat. sicut de venatore dicitur Psalm. 10. *Inclinabit se, & cadet* (super prædam) *cùm dominatus fuerit pauperum.* sic dicitur, prædam tenere Leo, cadens, accubánsque supra illam. sicut Scriptum est: *Ad prædam fili mi ascendisti* (nam tribus Iuda in montana terræ promissionis loca occupanda, & expugnãda conscensurus erat, sicut Leo, qui in montibus venationem exercet) *requiescẽs accubuisti ut Leo; & quasi Leæna, quam suscitare* (removere, abigere à præda, cui incubat) quis audebit. Fontem legunt Hebraizantes activè. *Super pupillum projicietis.* & Pagnin. intelligit, *Projicietis laqueos.* sed præstat, quod diximus. vel ut significatio verbi (*Naphal*) activè accipiatur, pro cadere facere, ut sensus sit; *Irruitis.* id est, vestro pondere impellitis, & cadere facitis; sic enim exigit secunda pars. nam quod Vatab dicit: *Pupillo irasceremini*, vel, *Pupillum condemnaretis*, nescio unde confirmari possit, nisi quia, qui cadit, inferior est, & vincitur ab eo, qui illum prosternit & dejicit. Sed illud languet; & nõ minùs displicet, quod Tygurina legit: *Pupillo imponere studetis.*

1

Psalm. 16. 4.

Psalm. 10. 30

Leo cadẽs super prędam.

Gen 49 9.

Regit.

נָפַל

Irruere activè sumptum.

Vatab.

Cùm secunda quòque parte congruunt, quę de cadendo, aut irruendo diximus. nam *subvertere* propriè est, circumfodere, id est, fossam facere, in quam decidat. ex verbo legas, *Et fodietis circum amicum vestrum.* nam ab eadem radice dicitur Psalm. 7. *Lacum aperuit, & effodit eum.* Ad dolos, & calumnias verborũ, & decipulas argumentationum videtur pertinere. Pagnin. *Foditis mendacia contra ami-*

2

Subvertere.

Psalm. 7. 16

cum. Vatab. *Foditis, & machinamini fraudes* Septuag. cõtumelias, & cõvitia interpretantur; *Inſultatis contra amicum veſtrum* Hebraiſmum eleganter noſtet illuminavit, *ſubvertere*, dejicere, deturbate in opionẽ ſceleratæ vitæ, in captioſam argumentãdi, & colligendi rationem atq; decipulã, in animi deſpondentis abjectionem, & puſillanimitatem. Cum autem dicit *pupillum, & amicum*, ſe ſignificat, vel, ut indicãt Vatab. & Cajetan. eſt ſententiæ Augeſis, & quaſi argumentatio quædam à majori ad minus, Qui ſubvertere nititur amicũ, & ſodalem, quid non faciet cõtra pupillum & orphanum?

Vatab. — LXX — Hebraiſmus illuſtratus. — Vatab. Cajetanus. — Argumentum à minori.

XXVIII. Veruntamen quod cœpiſtis, explete: præbete aurem, & videte, an mentiar.

3

IN eo, quod ſemel cœpiſtis, pergite. neque enim diſputationi me ſubtraho, neque viam præcludo diligenti examini meorum verborum. æquum tantùm judicium veſtrum requiro, & attentas atque benevolas aures. In fonte; *Velitis, & reſpicite in me*. id eſt, nolite à veſtra diſputatione ceſſare; quod ſemel voluiſtis, & aggreſsi eſtis, proſequimini; neque enim erubeſcam. Conſtantiam quandam, & firmitatem animi, & vultus minimè dejecti, aut aliquid reverentis, quod ſibi objici poſſet, videtur indicare illud *Reſpicite in me*. vel, in faciem; fortè illud eſt, ꝙ nos quoque dicere ſolemus. *Mirad me a la cara, que yo ſoy, y hare bueno lo que e dicho*. quãquam Vulgatus ad attentionem quandã retulit, cùm quis figit in dicente oculos. & propterea reddidit, *Præbete aurem*. quod lectio Auguſt. dilucidè dixit: *Nunc autem aſpiciẽtes vacate mihi*. Illud autem *Videte an mentiar*, Septuag. quaſi commutatis oculis, ſic legerunt; *Inſpicientes in facies veſtras non mentiar*. non eſt, quòd aliquid ſubvereat, ingenuè quod verũ eſt eloquar vobis teſtibus, audientibus atque videntibus. ad libertatem orationis, & cõfirmationem veritatis pertinet illud; *Non mentiar*. nam neſcio quid amplius ſignificat, quàm ſi dicas, veritatem dico. ut Paulus ad Roman. 9. *Veritatem dico in Chriſto Ieſu non mentiar*.

Animi conſtãtia, & vultus minimè dejectus. — Auguſtin. — LXX. — Formula confirmandi veritatem. — Rom. 9. 1.

XXIX. Reſpondete obſecro abſque contentione, & loquentes id quod juſtum eſt, judicate.

4

SI quid reſpondendum, & objiciendũ habetis, libentet audiam. propriè ex Hebræo, convertimini, aut, revertimini. Septuag. *Sedete obſecro, & non ſit injuſtum, & rurſum juſto adeſtote*. Fortè enim indignabundi diſceſſum parabant, aut jam ſurrexerant diſceſſuri: quare illos invitat ad promovendam diſputationem. quãquàm Olympiod. & Polychron. exiſtimãt perinde eſſe ac ſi diceret; Vos ipſos meorum verborum judices conſtituo. Didymus, illud, *ſedentes*, ad ſermocinandum vacuũ attentumque animum, & inquirendi cupidum ſignificare exiſtimat.

LXX. — Olympiod. Polychron. Didymus. — Sedere ad animi tranquillitatem pertinere.

5

Abſque contentione. Hebraicè; *Non ſit iniquitas*. Sept. *Non ſit injuſtum*. nihil per contentionem, aut iniquum contradicendi ſtudium à vobis dicatur, aut ſtatuatur. & quidem ſapiẽter à Latino interprete dictum eſt, *abſque contentione*. nam quid iniquius, quàm veritatem oppugnare? & ſi ille injuſtus eſt teſte Apoſtolo, *qui veritatẽ detinet*; quid, qui illam opprimit, lacerat, convellit? Contentionem autem interpres dixit, quòd res de diſputatione, argumentis & reſponſione eſſet. eſt enim contentio in verbis, aut diſputatione cũ impugnatur veritas. vt Theologi cũ Divo Thoma definiunt. 2. 2. q. 38. art. 1. vel, ut Ambroſ. *Contentio eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris*. & q. 41. eo diſtinguitur contentio à rixa, quòd illa ſit in verbis, hæc in factis. & à Græcis appellatur *Logomachia*. & quidem ſic indicatur à Paulo ſcribente ad Timot *Noli cõtẽdere verbis, ad nihil enim utile eſt, niſi ad ſubverſionem audiẽtium*. Rurſus idem Apoſtolus hanc contentionem cum iniquitate conjungit, perſtringẽs garrulos Iudæos veritatis impugnatores. *Qui ſunt ex contẽtione, qui non acquieſcunt veritati, credunt autem iniquitati*.

LXX. — Rom. 1. 18. — Contentionis vitium — D. Thom. — Ambroſ. — Cõtẽtio quo differat à rixa — λογομαχία — 2. ad Timot. 2. 14. — Rom. 2. 8.

Et loquentes (propriè, revertentes, id eſt, diſputationẽ inſtaurantes) *quod juſtum eſt judicate*. id eſt, me juſtificate; me à vobis juſtum & innocentem judicari oportet; quotieſcunque in judicium & examen me vocaveritis, ſemper juſtus inveniar. propriè; *adhuc juſtitia mea*. vel ſic juſtifico meã cauſam, & controverſiam.

XXX. Et non invenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit.

Stultitia quid in Hebræo.

הוות

Perſonate.

INIQVITATEM. Nihil quod à me iniquè dictum ſit, nihil contra jus, aut contra divinum numen. *Stultitia (Havoth)* calamitates, infortunia, contritiones, aliquod verbum ſtultè prolatum, propter quod plagis, & ſupplicio dignus ſim. de qua voce diximus ſupra. admodum enim variè redditur à noſtro interprete. Sed aliquando quidem ad linguæ vitium refertur, cùm latens in corde iniquitas, aut pravum deſiderium, aut effrenata cupiditas ore & verbis ſe prodit, & per ſtultitiã, & temeritatem in lingua, & faucibus perſonat. ut Micheæ 7. *Magnus loquutus eſt deſiderium animæ ſuæ.* quo loco eleganter dixit Tygurina: *Magnus corruptelam animi ſui loquutur.* Sed ne quis hunc locum ad aliam radicem pertinere aſſerat, preſto ſunt alii ab ipſa noſtra radice. Pſal. 38. *Qui inquirebant mala mihi locuti ſunt vanitates* ſtultè, & temerè de inſidiis ſtruendis, & morte patranda locuti ſunt. Sic enim Hierony. legit *inſidias*. Pſalm quinquageſimo primo, *Injuſtitiam cogitavit lingua tua.* Hieronym. *Inſidias cogitat lingua.* ergo ſtultitia, quã Iob negat in faucibus ſuis perſonare, ſunt verba per ſtultitiam & temeritatem prolata, quæ latentis pravitatis, atque malitiæ aut pravi corruptique erga religionem animi indices ſint. Sed ex originali alius ſenſus elicitur, nã pro *perſonare* eſt, *Bin*, quod eſt prudenter agere, vel intelligere; quare propriè legas: *An fauces, vel palatum meũ non intelliget?* non ſentiet calamitates & tribulationes? fieri non poteſt, quin dolens conqueratur; quin pars ſenſitiva, quæ dolorem & amaritudinem refugit, non afficiatur ſenſu calamitatum. Septuag. *An fauces meæ non intellectum meditantur?* non itaque ſtulteſco, dum in faucibus meis gemitus & lamenta perſonãt; nam ad præſcriptum rationis gemo, & ſuſpiro.

Mich. 7. 3.

Pſalm 51. 4.

בין

LXX.

Et quidem non ſemel Scripturæ linguæ, faucibus, verbis tribuunt, quod mẽtis & intelligentiæ proprium eſt, videlicet meditari, aut intelligere: idque duplici de cauſa. primum, quòd magna ſit rationis, & orationis cognatio. quare quæ mẽtis expertia ſunt, eadem facultate ſermonis carẽt. tum etiam, quòd ſermo meditatione indigeat, & multa conſideratione dicendorũ prævia. hinc illud: *Lingua mea meditabitur juſtitiam tuam.* id eſt attentè, ſapienter, non temerè, neque ſtultè de divinis loquar. ſimile id Ioſ. 1. *Non recedat volumen legis ab ore tuo, ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus.* id eſt ita meditaberis, & cogitabis aſſiduè, ut ex ipſa quaſi cogitatione, & attentione mentis efferveſcente redundent, & ebulliant in ore verba. Et ſapientia ſic ſuas leges atque præcepta haberi pro torque vult. *Liga ea in corde tuo jugiter, & circunda gutturi tuo.* videlicet ut verba, quæ in gutture formantur, fiant ad præſcriptum ſapientiæ, & illius regula, & menſura circunſcribantur. Altera verò cauſa, quod in univerſum cùm aliquid prudenter, & ſapienter agitur ex præſcripto rationis, tunc ratio & conſilium dicitur ineſſe ipſi rei per quam fit. Sic intellectus manibus tribuitur. ut illud Geneſ. 48. Iacob *commutans manus benedixit filiis Ioſeph.* propriè ex Hebræo legitur: *Intelligere fecit manus ſuas.* quod Onkelus doctè explicat: *Prudenter egit manibus ſuis.* ac ſi ipſæ manus myſteriorũ conſciæ eſſent. Similiter Deus dicitur populũ ſuum deduxiſſe: *In intellectibus manuum ſuarum.* id eſt, ſapiẽtiſsimis, & myſterioſis actionibus. Sic etiam fauces aut ſtultæ, aut intelligentes ſunt.

Ioſ. 1. 8

Prov. 6. 21.

Geneſ. 48.

Pſalm. 77. 72.

NOTATIO RERUM INSIGNIORUM QUAE in commentariis fuſius explicātur.

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS.

CAPUT SEXTUM.

CUM ELIPHAZ ORATIO poſtulare videretur, ut ejus, quæ in ſe erat fidei atq; pietatis rationem Iobus redderet, atque objectionibus propoſitis ſatisfaceret; infractus is, conſtánſque animo, atque bona conſcientia erectus ſic reſpódet. Optarem ſanè, ut ſi quæ unquam ad miſi errata, [a] quibus divini numinis indignationem adverſum me commerui, nunc cum gravitate ſimul meorum cruciatuum æquis lancibus expenderentur: ut cùm omnibus perſpectum eſſet calamitates meas præponderare; non ſecus quàm ingentem arenæ maris cumulum compoſitum cum re leviſsima, nemini jam dubium eſſet, quæ patior, non eſſe meorum ſcelerum ſupplicia. * Neque verò lamenta hæc mea, atque ſuſpiria, nuper ex dolenti pectore emiſſa, propter quæ ſuſpicionem de me concepiſtis [b] iracundi & indignantis hominis, tam levitèr jactata ſunt, ut doloris acerbitas & gravitas gravior nō ſit, quàm quot in littore exaggerari poſſunt [c] arenæ cumuli. Quæ enim peccata tam gravia unquā patrariū, ut graviſsimam ægritudinem, & animi commotionem, irati & furentis maris inſtar perferre nunc cogar, omni pondere & mole graviorem? quin & vos adverſum me indignamini, & excandeſcitis, quòd vobis viſus fuerim adverſus Deum temerè & inſolenter indignari. Sed nullus, ô amici, adverſus Deum irati, atque impatientis animi ardor, quin potiùs incredibilis animi dolor, & acerbitas, gemitū & voces has querulas ex meo pectore extorquent. Eſt enim mea calamitas multarum rerum acerbiſsimarum acceſsione incredibiliter exaggerata, ut quæ [d] ſubita & inopinata, & quaſi per inſidias parata, atque quaſi ex alicujus hoſtis pravitate, & cōcepta in me malitia profecta fuerit. At vos iniqui profectò rerum æſtimatores, & ponderatores videmini; & [e] aurium, quod homini conceſſum eſt, veluti bilācium, judicio non tam vim atque ſententiam, quàm inanem meorum verborum ſonitum ponderare. Atqui (ô amici) cogitare debuiſſetis, licèt quidem pœnæ ſint [f] pondus, quo ſcelus ad-

missum

[a] Difficilis hujus ſententie & Bilancij prima Latinorum expoſitio tractatur. ℣. 1. 2. 3. n. 1. & 5.

[b] Altera Græcorum expoſitio expenditur. n. 2. & 6.

[c] De arena generatione, & ſignificatione, & proverbialibus ex illa locutionibus, quadam ex ſacris & prophanis. ℣. 3. n. 7.

[d] Calamitatis ſignificatio accurate expenditur ex Heb. ℣. 3. n. 3.

[e] De nomine aurium, & ut bilanciam ſimiles ſint, & de audiendi doctrina & preceptis quadā. ℣. 3. n. 4.

[f] Allegoria gravitatis pæ-

1

Reſpondens autē Iob dixit:

2

Utinam appenderētur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas, quam patior, in ſtatera.

3

Quaſi arena maris hæc gravior appareret.

** unde & verba mea dolore ſunt plena.*

missum, quasi in altera lance positũ levatur, & extenuatur: tamen nihil esse in me tam grave scelus, quod illi respondere ex æquo possit. tum etiam lamentationes & gemitus, quasi pōdera quædam esse, quibus doloris gravitas & acerbitas levari & extenuari possit. Neque verò ea omnia loquor, quæ [g] dolor subministrat multa devoro, atque supprimo, quòd dicēdi facultatem ægritudo mea superet; unde mihi nova doloris ratio accedit.

4 Quia sagittæ Domini

Sed heu me miserum, quem Deus potentissimus atque fortissimus vastator, cujus potētiæ nemo resistere potest, mille acutissimis sagittis confixit, profundissimísque vulneribus, & intimos viscerũ recessus penetrantibus, quasi per occultas insidias, instar sagittarii alicujus sævissimi, transfixit. Sed quid ego sagittas dico? fulmina potiùs ardentissima hæc enim ille à benè curvato arcu nubium pro sagittis ejaculatur. Hæc in me sunt, ut qui solus ipse novi, qui plagas à Deo inflictas meo corpore excepi. vos enim, ô amici, integris viribus & bona valetudine, quasi de plaustro loquimini: philosophaminíque liberiùs in meis ærumnis; at ego vehementissimè crucior: nam cùm penitus spicula Omnipotentis in meis visceribus, & pulmonibus defixa hæreant, nullúmq; extractum sit, ut aliquod vulneri remediũ quæreretur; neq; ullus jact[9] fortissimi illius brachii à me aberraverit, sed me omnes collimarint; accedit etiã, quòd cuspides omnes inflammatæ & ardentes videntur, ut quæ tinctæ sint letali aliquo veneno; ita uror & ardeo, exhauriórque totus sanguine vulneribus profluente, & aperto conscisóque pectore, non ore tantùm, aut naribus exspiro. Ergo cùm ita meo sangvine [i] ebriæ, obruteque sint sagittæ, & madeat, aut potius natet ferrum, sino ego, & exugor, penitúsq; conficior miser. Quid, quod non solùm præsentibus malis, sed aliorum etiam gravissimorum impendentium timore discrucior? ut undique terroribus & metu obsidear, velut hostium immanissimorum exercitu oppugnatus: nam non adventuræ solùm, sed præsentes etiam ægritudines & cruciatus incredibili sua magnitudine me deterrent; nec non terribile spectaculum cunctis me mortalibus efficiunt.

in me sunt:

quarũ indignatio ebibit spiritum meũ:

& terrores eius militant contra me.

5 Numquid rugiet onager, cùm habuerit herbam? aut mugiet bos, cùm ante præsepe plenum steterit?

Quodsi dolores alii à me suspiria & gemitus non extorquerent, at sola fames clamare vehementiùs cogeret. Nec vitio mihi tribuendum, quod famescētibus brutis, onagro videlicet ([l] qui famescens frequenter, vehementérq; rudit) & bovi condonatur, ut rugientibus præ fame intestinis, vocem atque rugitus edant. Si verò post supiria atq; clamores, aliquid tandem mihi cibi apponitur, mirum est, quàm sit insulsus, inconditus, amarus, frigidus; ut etiam famescenti homini stomachum moveat. Quòdsi urgente fame sumere velim illa, ad quæ quondam nauseabam, vix necessarius ad victum cibus suppetit: non frustra itaque conqueror: nam hoc in omnium animantium natura positũ est, ut si vel famescant, vel mali alicujus quidpiã patiantur, inarticulatis & rudibus vocibus, & qua possunt ratione significent; ego verò non gemere tantùm, sed illum cibum, qui mortalium palato amarissimus est, mortem (inquam) expetere compellor; interim alii levioribus compulsi malis cla-

6 Aut poterit comedi insulsum, quod nõ est sale conditũ? aut potest aliquis gustare, quod gustatum affert mortem?

catorum relata ad divinæ justitiæ trutinã, & pœnarum pōdus ex altera parte respondentium. ṽ.3.n. 5 Nec non etiam de suspiriis & gemitu, quo elevatur ægritudinis gravitas. num.6.

[g] *Vt dolor absorbeat, & præcipitet verba, ex Originali, & Hebraizantibus non pauca. ṽ.3.n.8.*

[h] *De Dei sagittis, quænã sint, & ut colliment semper, & fixa hæreãt in corpo. ṽ.4.n.2.3.*

[i] *Vt Sagittæ bibant & inebrientur sanguine rubei vini simillimo, & ut cædes hominum vindemiam referat quædam ad SS. intelligentiã opportuna. ṽ 4.n.5.6.*

[l] *De onagri natura, fame, siti, ruditu tum ex sacris tũ ex prophanis multa. ṽ.5.n.2.3.4.*

mare

mare permittuntur. si enim quis in cibum insulsum, aut malè conditum, aut amarum, aut veneno infectum incidat, subito clamore conqueritur, & voce atque gestu aversatur, nisi illum dira fames cogat sumere amara pro dulcibus. me verò infelicem, cui gravissimè laboranti per meos ipsos consolatores non liceat gemere, cùm his miseriis acerbissimis pascar, & exaturer, quas quondam firmus & valens fastidirem. Sed illud te monitum velim, amice Eliphaz, ut qui amicitiæ officium te præstare & colere profiteris, [m] salem coemas. insulsa enim, & nullo prudentiæ sale condita consilia, grata & suavia, imò & salutaria esse ægrotantis presertim palato, minimè possunt. Sed Sal tamen parcè & moderatè adhibendum, ne ærumnosum & dolentem hominem nimiùm acerbè & inhumaniter pungas; sed potiùs sali oleum addas, instar medici humanissimi atque prudentissimi, quo ægrotantis animi acerbitatem & animi morbos cures, & lenias; ne sapiens cùm videaris, insulsum & fatuum sal jure haberi possis: præsertim, cùm ego ad mearum calamitatum levamen, nulla valde exquisita remedia postulem, sed quocumque vel levissimi solatii adminiculo contentus sim, cujusmodi pauperibus & tenuioribus hominibus, sal esse solet, necessarium quidem, sed facilè parabile palati irritamentum, & non nisi pauperum condimentum. nam neque delicatissimus cibus, quale est lacteum & molle albumen [n] ovi sine sale comedi potest; quantò minùs poterunt molestissimæ & insulsissimæ acerbitates sine ullo condimento devorari? Sed si insulsum & fatuum me vos è contrario existimetis, quòd paulò concitatiora verba loquar & à prudentiæ sale, & condimento imparata, mirari profectò minimè debetis; nam qui insulsam habet salivam, & linguam, insulsum expuit; qui amaram habet linguam, amarum & biliosum excreat. Sic sanè ego mihi ipsi non dulcè sapio: neque suave oleo, [o] inficio enim gravissimo halitu leonini persimili, quæ mihi apponuntur. & qui amarescam totus, dulciora non possum pectore promere; enim verò quæ nunc loquor, vix quondam auderem ore contingere, ac ne cogitare quidem. at vi doloris ad loquendum vel invitus, & dolens adigor, sicut etiam (invitus licèt) excipere & devorare cogor importuna consilia meorum amicorum.

Sed ad tot tandem malorum solatium aliquod, ab ipso meo judice, ne quid contra jus & æquum postulasse videar, summis contendo precibus, spero etiam anxius atque solicitus, ut qui me semel conterere & tundere cæpit, penitus conficiat; neque me diuturniori supplicio excruciet: opto enim illi, cui meæ ærumnæ semel [p] placuerunt, numquam non placere, neque dolens & decumbens solùm, sed mortuus etiam gratus, & obsequens haberi. Solvat igitur, atque expediat manum suam, liberè quoquo versus conjiciat; & verset; videtur enim hactenus se gessisse in me cædendo instar hominis abbreviatam, aut colligatam habentis manum: libero itaque, & expedito brachio me confodiat; sentio enim, quisquis ille sit, cujus miser ego manu atque gladio jam diu vulneror &

[m] *De sale ad correptionē, & ad sapientiam relato peculiaria quadā. ✠. 6. n. 6. 7.*

[n] *Hebræorum lectio de ovi albumine, aut vitello pro insulsa saleva latè tractatur, & illustratur. ✠. 7. n. 1.*

[o] *Quid illa graveolentia halitus, quā Septuaginta legunt, & ut anima leonina virulenta sit, ex sacris & prophanis nonnulla. ✠. 7. nn. 10.*

[p] *Ut verba hujus sententiæ afferant voluntatis quandam voluptatem, & quandam cupiditatē inexplebilem, quasi Deo nostræ ærūnæ placeant, & ingenti lucro existāt. ✠ 9. n. 2. & 4. & ut in mediis cruciatibus se prodat Dei benignitas nn. 5.*

7

Quæ priùs nolebat tangere anima mea, nunc præ angustia cibi mei sunt.

8

Quis det ut veniat petitio mea: & quod expecto tribuat mihi Deus.

9

& qui cæpit, ipse me conterat: solvat manū suā, & succidat me.

tundor, impeditam & ligatam illam esse. Ergo sic me ille vulneret, omnemque meum sanguinem profundat, ut mea illi mors lucro alicui, aut verò voluptati existat. Hoc igitur solatio, interim dum me dolores urunt, incalescerem, & animos, viresque colligerem, si cruciatuum magnitudo certam mihi mortis spem allatura est. Scio enim dum isti dolores me, velut q parturientem, excruciant, fore ut tandem salutis & incolumitatis spiritus, vitæque alterius requies atque tranquillitas parata mihi sit. Nulla igitur mei r commiseratione retardetur: nam si moriar, liber & securus à peccandi metu evadam, nunquámque deinceps Dei voluntati repugnabo, ut qui ex hujus vitæ, & mortalium conditionis inconstantia recesserim. valde videlicet meæ imbecillitati timeo, ne-me à pietatis studio doloris acerbitas vel latum unguem dimoveat; cùm itáque adhuc non peccaverim, nollem à mea vitæ innocentia recedere; quàmvis spes mihi firma sit, forè, ut nunquam Deo contradicam. Non est igitur, cur s mortem timere debeam. sed potiùs est cur constanter petere atque expectare illam possim, quam cùm mihi tandem infligere voluerit Deus, tantum abest, ut illam deprecari paratus sim, ut pro magno potius beneficio sim habiturus. sanctus enim qui esse studeam, à sancto & purissimo numine nihil iniqui, aut parùm mihi utile accipere possum.

Et certè rem expecto neque longè distantem, neque valde difficilem: nam vitam per se brevissimam in arctissimas angustias redigunt acerbissimi, quos perfero, cruciatus, quibus sustinendis par esse non possem, nisi me t precandi studium & assiduitas, atque divina gratia corroboraret: atque (humanum etiam aliquid arbitratus) gemitibus interdum & lamentationibus indulgerem. nam neque laborum meorum finem, quando futurus sit, scio, ut ea cognitione & spe me ad patienter sustinendum confirmem: non enim alium fælicitatis temporalis finem, vel exspecto, vel oblatum etiam acciperem: quicumque enim sit vitæ ærumnosissimæ istius exitus, vitæ ipsi anteferendus meritò est.

Quippe non ego saxeus ferreusve, aut sine sensu sum, ut tam vehementer percussus neque sentiam, neque ingemiscam. Et quidem illa, que sensus expertia sunt, lapides atque metalla, ictum & malleum respuunt, & ad levissimum contactum, quasi conquerantur, tinniunt; ego verò qui mollior sim, qui ex fragiliori testa cnm pactus, testeus & luteus, pene jam confractus nullam doloris & sensus vocem emittam?

Vires me jam planè deficiunt; cùm enim (quod verissimè affirmabo) minimè sim pusillo, aut abjecto animo, tamen longè inferior sum ægritudinis magnitudine, & acerbitate. &, quod mihi reliquú esse poterat, divinum auxiliú desidero; *nec non veræ amicitiæ & necessitudinis in ipsis meis propinquis, & familiaribus officium requiro. video enim humanitatis legem adversum me violatam esse; & qui maximè constantes esse debuissent in me juvando. & sublevando, hi primi à me dilapsi sunt.

q *Afflictum parturire spiritum salutis, dummodo patienter perferat, indicatur cum utilitate.* ṽ. 10. nu. 2.

r *Vt Dei misericordia resplendeat, sive cum mortem infert, sive cùm vitam tuetur.* ṽ. 10. nu. 3.

s *Vt mors segnis & timida utpote inermis, accedat ad virum justum.* ṽ. 19 n. 4.

t *Vt humana imbecillitas precum & divina gratiæ robore gravissimas ærumnas perferre possit, quadam ex sacris.* ṽ. 11. nu. 1

10 *Et hæc mihi sit consolatio, ut affligens me dolore, non parcat:*

Nec cōtradicam Sermonibus Sancti.

11 *Quæ est enim fortitudo mea, ut sustineam?*

aut quis finis meus, ut patienter agam?

12 *Nec fortitudo lapidū fortitudo mea: nec caro mea ænea est.*

13 *Non est auxiliū mihi in me:*

**& necessarii quoq; mei recesserunt à me.*

Si quid autem in lege prudentiæ, aut comitatis ego unquam peccavissem, graviter dolenti, & ab omni amicorum ope homini destituto cōdonandum erat. Qui verò non solum frigent, & languent, ubi ardenti erga amicum charitate opus est, sed etiam amicorum suorum malis territantur, & longiùs fugiunt, ne quid mali è vicino malo participent; & qui [v] misericordiæ & pietati nuncium remittunt, hi profectò Dei timorem gravia comminantis supplicia fraternæ, veræque amicitiæ desertoribus, à se abjecerunt; neque Deum diligit, qui proximum non diligit; neque [x] sanctus esse potest, qui misericors non sit.

Sed illud mihi acerbius, quòd naturæ etiam jura erga me violata video: nam universa mea cognatio me detestatur; & cùm me vident, sanguinis & naturæ cōjunctionem contra naturæ jura contemnentes & abnegantes, à me oculos dejiciunt, atque hominem miserrimum execrantur; velocissimèque [y] prætereunt, ad sua quisque negotia, & commoda contendentes, ne ulla mearum ægritudinum, si in me diutiùs oculos figere voluissent, commiseratione tangerentur. cúmque à me instar torrentis, qui raptim transit in convallibus, dicto citiùs dilabantur; illa etiam re torrenti persimiles evadunt, quòd sicut torrens hyeme, cùm opus non est, aquis redundat, æstate verò arescit, & squalet, ita istorum amicitia, cùm opus mihi non erat, turgebat, & fluctus atque spumas magnificentissimarum pollicitationum in cœlum tollebat: sed cum in æstu mearum ærumnarum ad illos confugio, fugiunt illi, excedunt, evanescunt.

Cæterùm, in tantæ istius impietatis, & inhumanitatis pœnam fiet profectò, ut qui timent propiùs ad me accedere, ne participes sint meorum malorum, in tantò graviora mala incidant, quantò nix copiosior, & densior est pruina. connivet nunc tantisper Deus; sed tarditatem supplicii gravitate compensabit. atque opportunè illos dissipabit: & incalescente atque ardente divinæ justitiæ sole universam illorum fælicitatem, quæ nunc ærea, & solida videtur, liquefaciet, atque diffundet. Tortuosis, & inflexis alveis defluxerunt, ut quorum amicitiæ & vitæ ratio recta non fuerit; sed illorum vitæ exitus omni fælicitate vacuus erit. Interim, sicut [z] torrentes quos nix operit, & glacie ac nive liquescente turbidi redduntur, externa facie conglaciante & concrescente, occultè prætetlabuntur; ita mei propinqui, dum ad meas miserias indurescunt, & turbida torváque me fronte excipiunt, cùm præsentes sunt, & vix me conspecto se se proripiunt: ita nunquam illi mihi opportuni, aut commodi erunt: nam in mearum adversitatum hyeme conglaciant; & in æstu meorum dolorum dissolvuntur & exarescunt, nulla sanè vitæ constantia, viæ, neque amicitiæ stabilitate servata; instar torrentis, qui, quò fert aquarum confluentium impetus, nunc hanc, nunc illam semitam aut efficit, aut sequitur. Neque non ego torrenti simillimus sum; nam quondam bonorum omnium, atque divitiarum affluentia

[v] De misericordiæ affectu accuratè dissseritur, & de laude veræ amicitiæ. ℣. 14 nu. 2. 3.

[x] Vt sit idem Misericordiæ & sanctitatis, rursúsque Misericordis, & sancti nomen in sacro sermone. ℣. 14. n. 4.

[y] Vt justi oculos in ærumnosis defigant, ut impii avertant & prætereant, opportuna ad mores consideratio. ℣. 15. n. 1. 3. 4.

[z] Torrentis ad inconstantem amicitiam fusior allegoria tum ex re ipsa, tum ex Hebræorum lectione. ℣. 15. n. 3. & 4. & ℣. 18. n. 3. & ℣. 20. n. 1.

14 *Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem Domini derelinquit.*

15 *Fratres mei prætenerunt me, Sicut torrens, qui raptim transit in cōvallibus*

16 *Qui timent pruinā, irruet super eos nix:*

17 *Tempore quo fuerint dissipati, peribunt: & ut incaluerit solventur de loco suo.*

18 *Involutæ sunt semitæ gressuum eorum: ambulabunt in vacuum, & peribunt.*

redundabam: nunc in ſumma ſiccitate & ſqualore tabeſco.

Et quidẽ ut Themanitę,& Sabei,dũ iter faciũt in ſua illa arenoſa & æſtuante regione,ſi poſt vehementẽ imbrẽ,tãtiſ per ſiti cõpulſi de via deflectant ad bibendum, nullos jam torrentes reperire poterunt (Nam bibula tellus momento temporis exſorbet quamcumque confluentium aquarum vim maximam)& confuſi pudibundíque recedunt; ſic ſanè amici mei,qui ad me conſolandum venerunt,tum etiam alii,qui ex remotis provinciis ad hoc miſerãdum meæ fortunæ ſpectaculum confluxerũt,confunduntur, & pudefiũt dum in me oculos adjiciunt, atque contemplantur hominem à ſuis fratribus,propinquis,& univerſis denique, quorum intererat mihi adeſſe, neglectum,atq; derelictum. Cũ verò nihil mihi reliquum eſſet, quàm ut ſperare poſſem aliorum Themanitarum, & Sabæorum auxilium; illi certè aut ruſtico pudore detinentur,ne me inviſant: aut qui jam adſunt,importunè me conſolantur,ut qui à me per cõtemptum,& ludibriũ oculos dejiciant. Sed,o amici, vos admoneo,ne præſenti fortuna inſoleſcatis; & qui cum Themanitis atque Sabæis mercaturam & commercia exercetis,pecuniis ne multùm fidete:confundentur enim tandem, qui in illis ſperant,& facilè ad meam quoque inopiam devolvi poterunt.

Veniſtis itaque ſerò ad me conſolandum, ne in recenti mea clade,& egeſtate aut opẽ,ſtipẽ ve à vobis emendicarẽ: et nũc quoq; vobis ipſis,ac veſtris crumenis timere videmini,dum meam indigentiam vultu minimè benigno conſpicitis. Sed ſecuros vos,& ſine timore eſſe volo: nihil enim à vobis exigam; neque ullius ſanè facultates concupiſco ad ea,quæ mihi opus ſunt. neque verò efflagitabo,ut largiamini pro me munera,quibus me ab hoſtibus & tyrannis redimatis. Nihilque præterea quicquam vobis debeo, ut quaſi pretio conductus,debeam multus, & patientiſsimus auditor veſtra probra patienter excipere. Numquid igitur veſtra fortitudine indigeo,ut vel à potentiſsimis hoſtibus, vel ab his graviſsimis ærumnis,& tum animi,tum corporis anguſtiis,quibus premor,liberari poſsim? Sunt enim ejuſmodi,ut non ſolùm vobis,ſed etiam mihi ipſi,cui magis familiares ſunt,formidabiles & ſtupendi exiſtãt à quibus nullo pretio,aut conventione redimi,eripive poteſt miſer homo.

Quodſi quidpiam minùs verè aſſerui, redargui paratus ſum;ego verò neque exiſtimo me vlla falſa opinionis perſuaſione aut vobis repugnaſſe;neque ullo errore deceptũ meis votis atq; verbis mortem expetiiſſe. Sed ſi quid à me inconſideranter,& præcipitanter aut dictum,aut erratũ eſt, [a] benignius admonete: neque convitiis, ſed ratione mecum agite. nam ægrotantem, afflictúmque hominem, leniter docere, non acerbiùs pungere debetis; opportunè doctrinæ rore perfundere, non tonare & fulgurare: veritas enim,quantumvis leniſsimè & ſubmiſſè à vobis propoſita, fortiſsima eſt: eadémque quàmvis ab homine imbecillo pronunciata,non facilè à vobis dejici, aut ſuperari poterit.

19 Conſiderate ſemitas Thema, & expectate paul ſper.

20 Confuſi ſunt quia ſperavi. venerũt quoque vſque ad me, & pudore cooperti ſunt.

21 Nunc veniſtis,& modò videntes plagam meam timetis?

22 Numquid dixi: Afferte mihi,& de ſubſtantia veſtra donate mihi?

23 Liberate me de manu hoſtis,& de manu robuſtorũ eruite me?

24 Docete me, & ego tacebo. & ſi quid fortè ignoravi,inſtruite me.

[a] *Vt ſit benignum,& mite Doctoris officium ex ipſa docendi voce, & etymologia. ℣. 24. nu. 5.*

Quare

25
*Quare detraxiſtis ſermonibus veritatis, * cùm è vobis nullus ſit, qui poſsit arguere me?*

26
*Ad increpandum tātùm eloquia concinnatis: *& in ventum verba profertis.*

27
Super pupillum irruitis, & ſubvertere nititimini amicum veſtrū.

28
Verumtamen quod cœpiſtis explete: prebete aurem, & videte, an mentiar.

29
Reſpōdete obſecro abſque contentione: & loquentes, id quod iuſtum eſt, iudicate.

30
Et non invenietis in lingua mea iniquitatem: nec in faucibus meis ſtultitia perſonabit.

Quare fruſtra veriſsima mea dicta repudiatis, cùm omnis doli & falſitatis expertia ſint. *Neque verò veſtras ego refutationes reformido, neque in veſtra oratione acquieſcā; veritas enim me ad omnem concertationem cōfirmat, vos verò concinnatis, excogitatis, atque invenire cupitis modos, quibus me verbis acerbiſsimis increpare, & compeſcere valeatis, * non tam pro veritate diſputantes, quàm ut miſerrimum hominem contentioſis calumniis, & contumeliis divexetis. imitamini enim inepticulos argumentatores, qui vix animadvertunt, quid illis reſpondeatur, in id tantū intēti, quid regerere ipſi & replicare adverſus reſpōdentē poſsint. Sic me vos ſine ratione deſperātis animi arguitis. *At ego non fruſtrà neque in vētum loquor. quàmvis quę [b] afflictus & ęger homo loquitur, non ſint accipienda, quàſi ex mente deliberata proficiſcātur, ſed potiùs ex partis ſenſitivæ naturali affectu, & ſenſu. Sed nihil me iſta veſtra vētoſa verba, atque perſtrepentes, tonantes, & fulgurantes orationes cōmovent; neque magis curo, quam ſi aëri dicerentur.

Verū illud certè negare nemo poſsit, illiberale eſſe veſtro pondere, clamore, violentia, contumeliis pupillum conari opprimere, cui nemo adjutor ſit; & in pauperem, inſtar [c] leonis prædæ incubātis, irruere: atque amico & ſodali verborum calumnias, & decipulas argumentationum ſtruere, & machinari, foveámque circumfodere, inquam me ſubvertere & dejicere poſsitis.

Sed in eo tamē, quod ſemel cępiſtis, pergite; neque enim diſputationi me ſubtraho, neque viam præcludo diligenti meorum verborum examini: conſtanti enim & erecto animo ſum, nihil veritus, quod mihi à vobis objici poſsit; neque vereor etiam veritatem aſſerere & conteſtari. æquitatē tantùm veſtri judicii requiro, veſtrarúmque aurium benevolentiam, & benignitatem. Si quid verò reſpondendum eſt, & objiciendum habetis, audiā libenter (neque eſt enim cur meditari velitis diſceſſum) dummodo abſit [d] contētio & contradicendi ſtudium; revertimini itáque fælices, & inſtaurate diſputationem. Satis enim mihi perſuadeo fore, ut vel vobis judicibus innocens pronūtier: nihil enim, quod à me dictum, factum ve fuerit ſtultè & inconſideratè proferre poteritis. Nam cùm gemo, & ſuſpiro, minimè ſtulteſco, ad præſcriptum enim [e] rationis & ſuſpiria, & lamentationes meas, ſinguláque verba præmeditatus exigo?

[b] *Quo animo, & quibus auribus accipi debeat oratio afflicti hominis, indicatur. ℣. 26. nu. 5.*

[c] *Vt hæc translatio à Venatione deducta ſit, & ut leo prædæ incubet, quædam ad Scripturarum intelligētiam. ℣. 27. nu. 1.*

[d] *De vitio cōtentionis nō nulla ex ſacris. ℣. 29. n. 5*

[e] *Vt peculiariter quod intelligentiæ eſt linguæ & verbis tribuere ſoleat Scriptura, atque ipſis etiam externis corporis partibus, quæ cum Sapientia reguntur. ℣. 30. nu. 6.*

C. SEPTIMVM.

ARGVMENTVM CAPITIS.

In ſemel cœpta oratione & ſententia de optādamorte perſtat Iob, atque ex vitæ ærumnis, brevitatéque redarguit Eliphaz. ſed illam tandem quodam humanitatis ſenſu ſtatim deprecatur.

Hujus capitis, atq. omniū dicendorū ſcopus.

1. *An Iob lamentari iterū instituat. Perſtat potius in reſpondendo ſibi objectis.*
2. *An Eliphaz erraverit in fide vera beatitudinis.*
3. *Alia ſententia de Iobi propoſito, & mente.*
4. *Totius capitis vera ſententia, & cum præcedentibus nexus.*

I

ANNOTATIO hęc pręmittenda ſanè fuit, quòd toti⁹ ferè capitis ſententia, & cognitio ex Iobi ppoſito ſcopo, & animi intentione inveſtiganda pendeat. in quo non parva eſt diſſenſio interpretum: nam exiſtimant nonnulli jam nunc diſputationem ſemel initam cum Eliphaz abrumpere Iobum, atque dimittere, & ad lamentationes humanæque vitæ deploratioṇē ſe cōvertere. ſed hoc mihi diſplicet; neq; enim tam leviter illum Eliphazi verba pupugerant, ut illa tam facilè deſpiciat, & obliviſcatur, atque ad aliud agendū quaſi per otiū ſe cōvertat. illud melius, in quo ferè omnes interpretes conveniunt, ut ſtet in ſatisfaciendo objectis ſibi ab Eliphaz, ſeque tuendo.

An Iob nūc iterū lamentari aggrediatur.

2

Sed cui nam peculiari objectioni reſpondeat, aut quā ſolutionem adhibeat, diſſentiunt iterum. nam D. Thom. & Cajetan. exiſtimant, reſpondere Eliphaz aſſerenti beatitudinem atque bonorū operum præmium non eſſe expectandū poſt hanc vitam; quòd nullam aliam, quàm fluxam hanc & perituram, videatur ille agnoſcere: reſpondeátque Iob, id fieri non poſſe, cùm præſens mortalium vita non conſiſtat in ſe ipſa, ſed ad alium ſtatū tendat, ſicut motus ad quietē; & militia, bellicúſque tumultus ad victoriæ, & pacis tranquillitatem potiundam; atque mercenarii labor ad laboris intermiſſionē mercedémque percipiendam. Eandem Iobi mentem aſſeruiſſe quoque videtur Rabi Moyſes, qui ſcribit verſari Iobum in confutatione illius rationis, videlicet, juſtis non deeſſe in hac vita ſuorum meritorū juſta præmia: ergo reſpondeat Iob ex vitæ brevitate & ærumnis, quæ tempus & ſpatium videntur negare expectando, & fruendo præmio; cùm non melior ſit vita, quàm breviſsimū militiæ tēpus, quod duobus aut tribus anni menſibus abſolvitur: aut quàm operarius mercenarii dies, qui totus ſudore atq; labore plenus eſt. ſed hæc expoſitio tribuit viris ſapientiſſimis indignum & intolerandum errorē, ut ſupra diximus in præfat. & initio capitis quarti.

Iob reſpondet objectis ab Eliphaz. D. Thom. Cajetan.

An Eliphaz erraverit in fide beatitudinis futuræ.

Rabi Moyſes.

3

Sed Chryſoſt. tamen in catena indicat Iobum contendere, ut probet ſuam calamitatem non tam ex ſcelere aliquo, quā ex quadā naturæ lege ſibi accidiſſe, neq; bonis tantùm bona, maliſq; mala tantūmodo, ſed per mixtim, nunc huic, nūc illi accidere mala; cùm mortales omnes duriſsimā agāt militiā. Prætεrea Iſidorus Clar. ſubtiliter cogitavit hæc recitari, & proferri a Iobo quaſi ex Eliphaz ſententia; ſic (inquit) amice Eliphaz, ſtatuis Deū vulnerare, & deinde mederi; & ſicut militi aut mercenario ſtatutū eſſe mortalibus quieſcendi, & mercedē percipiendi ſuū quoq; tēpus: ego verò, non omnino breve tēpus, neq; paucos menſes expectavi, & tamē nullū vidi laborū meorum finē, mercedem nullam.

Chryſoſt. Ærumnæ vitæ hujus ex neceſsitate accidunt.

Iſidor. Clar.

Ad hæc indicat Polichron. quæ de militia, & mercenarii labore dicit, eò pertinere, ut probet honeſtè & laudabiliter mortē à ſe deſiderari, ut à milite belli exitum, atque diſceſſum, & à mercenario nocturnā quietem.

Polychron.

4

Tandē, illud videtur congruentiſsimū ut quod c. 3. dixerat de optanda morte, in quo hæſerat Eliphaz, nūc confirmet; & ex calamitatū magnitudine querimonias ſuas pēſari oportere. itaq; ut Olympiod. dixit, amicis iam pro tribunali ſedentibus, ſuam Iobus inſtituit defenſionem,

Totius capitis vera ſententia atque dicendorum omnium ſcopus. Olympiod.

atque

atque gravissima maximéque opportuna comparatione exorditur.

I. Militia est vita hominis super terram & sicut dies mercenarii dies eius.

1. *Iob non tam de aliis, quã de se hoc cap. loquutus prima persona soles in Scripturis de se sub nomine tertiæ loqui. Explicatus Samuel, & David*
2. *Militia quid. Consideratio prima ad ordinẽ, stationes, & ornatum militarem relata Stellæ militant, & quare Militum constitutio Aureliani Imper.*
3. *Secunda militia cõsideratio de militari obedientia multa ex prophanis. Cẽturialis vitis quæ Miles causarius, & valetudinarius*
4. *Tertia consideratio terrorum, & discriminũ. Leo terretur rotarũ sonitu*
5. *Quarta consideratio militia ad tentationem relata expẽditur lectio & proprietas Græca Piratẽ rũ pro receptaculo piratarum.*
6. *Piraterium pro loco infestato piratis.*
7. *Piraterium pro exercitio piratica. Impirvivũt ex rapto. Ambitio pertinet ad rapinam.*
8. *Tentatio pro tempore, & loco tentationis, & experimento, per tribulationes sumitur de homine experimentum. explicata Sapientia.*
9. *Tentatio ipsa ærumna.*
10. *Militia pro ipso exercitu, & militibus. Corporis compositio exercitui similis.*
11. *Militia pro tempore cõstituto. Quod bello gerẽdo tempus, qua ætas... qui dicerentur esse ex catalogo, qui ultra catalogũ plura ex sacris, & prophanis.*

1 ILlud primò proponi potest, an hæc sit communis omnium mortaliũ vitæ deploratio, atque de homine in universum loquatur. nam sic asserunt Græci omnes, & plerique Latini. Sed eandem fere dubitationem facilè nos expedivimus. c. 3. similíque ratione nunc quoque statuendam videtur, licèt quæ dicuntur hoc capite, in alios quoque mortales cadãt, sed de se potissimùm loqui; atque cùm *hominem* nominat, se nominare. est enim Scripturæ consuetudo, ut prima persona de se loquatur, quasi de quapiam alia tertia. Exempla frequentia. Genes. 4. ait Lamech, *Audite vocem meam uxores Lamech*: nõ dicit uxores meæ. & David. 3. Reg. 1. *Tollite vobiscum servos Domini vestri* (idest meos) & *imponite Salomonem filium meum super mulam meam*. & Assuerus Esth. 8. Scribite *Iudæis ex regis* (meo) *nomine. signantes litteras annulo meo.* huc quoque illud pertinere videtur Gen. 19 *Pluit Dominus à Domino ignem.* idest à seipso, vel cælitus, ubi ipse residebat. sed, quod ad rem præsentem proximè facit, sub hoc nomine *hominis*, solet aliquis de se tanquam de alio quopiam loqui, sic cum vulgo loquimur ipsi, dicere de nobis ipsis solemus, *la persona, o el hombre haze*. homo facit, idest ego ipse facio. Psal. 38. *A fortitudine manus tuæ ego defeci in increpationibus*, (deinde ad tertiam personam transit de se quoque loquutus) *propter iniquitatem corripuisti hominem* (me) *tabescere fecisti sicut araneam animam* (meam) *ejus*. Psalm. 168. *Persequutus est hominem* (me) *inopem, & mendicum*. & Psalm. 33: *Iste pauper clamavit* (seipsum signat, *este pobre que aqui veis*) eadem loquutionis forma Christus Iesus se filium hominis nominat, *Quem dicunt homines esse * filium hominis?* id est, me ipsum. &, *Filius hominis vadit*, non aliter Iob de se loquutus ait, *Militia est vita hominis*. Sed quidem quod ipsi convenit, omnibus convenit; nam eadem vitæ, mortalitatis, ærumnarum causa & lex mortalibus omnibus communis est. Iam igitur in militiam ingrediendum nobis est.

Iob nõ tam de aliis quã de se hoc c. loquutus

Prima persona de se tanquam de tertia loquitur.

Genes. 4. 23

3. Reg. 1. 33

Esth. 8. 8

Genes. 19. 24

Psal. 38 12

Psal. 168 16

Psal. 33. 7.

Matth 16. 13

*Que se dize por alla del hombre, y q̃ se habla dela persona.

Matth 26 4

2 *Militia est vita hominis*. Multa sunt in militia, quæ cum præsenti instituto facere possunt. & quidem nomẽ *Tsaba*, ab eadem radice dicitur, quod est militare, & stare in militia, ordine, loco, tempore constituto; nec tam est congredi, aut præliari cũ hoste, quàm ipsa bellandi ratio, & ars, aut militaris disciplina, exercitus ordo, militem agere, militiam exercere. hinc quid quid suam standi, aut ingrediendi rationem præscriptam servat, militare dicitur: propterea stellæ militant, & cælestem militiam atque exercitum efficere dicuntur & in illis facilè videre poteris omnẽ militiæ rationem designatam in Scripturis. de his enim Scriptum est. Iud. 5. *Stellæ manentes in ordine, & cursu suo adversus Sisaram pugnaverunt*. suis autem sedibus & stationibus hærent immotæ, nam pleræque fixę sunt; suis certis & definitis motionibus, & cursibus castrametantur; quamquam hujus exercitus quasi administris vagari, & errare inter medios alios milites quibusdam licet. ii sunt planetæ, quos vaga & errantia sydera vocant. horum omniũ imperator & Dux luminum Sol, aut certè Luna, cui *noctis potestas* tradita est; atque illud huic militiæ peculiare est, ut ornatissima sit, benéque tersis atque lucentibus armis vestita; lucent enim, atque scintillãt, *lucẽs Lunæ Globus, Tytaniáque astra*. quare tũ ab ornatu, tũ ab splẽdore & lumine.

צבא

Militare quid

Quid primũ in militia cõsideretur.

Stellę exercitum conficiunt, & militiam.

Iudic. 5. 20

Psal. 135. 9

Nahum. 2.2

Chaldæorum exercitum deſcripſit Nahũ c. 2. *Clypeus fortium ejus ignitus, viri exercitus ejus in coccineis.* quò illud pertinet Aureliani Cæſaris inter alia ſeverę diſciplinę pręcepta, quæ in epiſtola militari Vicario ſuo tribuno cuidam mandat. Auctore Flavio Vopiſco. *Vt militum arma terſa ſint veſtis nova veſtem veterem excludat, ſtipendium in Baltheo, non in popina habeat; torquem brachialem, & annulum apponat.* ad quam ſimilitudinem de Deo pugnatore forti, Dum cum impio non depugnat, dicitur, *Gladiũ ſuum vibravit.* Hebraicè, *expolivit.* Hierony. *acuet.* alii, *ſplendificabit,* exterget; numquam illius arma ſqualent rubigine. hinc Latinus interpres ad ornatum retulit id Geneſ. 2. *Perfecti ſunt Cœli, & terra, & omnis ornatus* (in Hebræo, & Chaldæo, *omnis militia,* vel exercitus) *eorum.* ſed cùm jam pręliandum eſt, & manus cum hoſte cōſerendę, nulla tunc ſtrenuo militi ratio, aut cura ornamentorum eſt, nam fœdo pulvere & atro fumo involvuntur, & negligunt omnia nulla certè ſtationis habita ratione; permiſcentur enim multa confuſione uterque exercitus: nō aliter milites hi cęleſtes, cùm contra inſenſatos pugnabunt, deponent ſpecioſa, ſplendentiáque ornamenta. nam *Sol obſcurabitur, Luna vertetur in ſanguinem. Stellæ de cælo cadent.* Niſi fortè ideo appelletur militia cœli, quòd ſtellæ, & luna videantur agere nocturnas excubias: nam noctu vigilat cœlum apertis luminibus, unde honeſtæ illæ fœminæ, quæ oblatis ſpeculis pernoctabant in oſtio tabernaculi, dicuntur *excubare* Exodi. 38. Hebraicè, *militare.* Vnde etiā Angeli, qui *vigiles* ſunt, idem etiam milites ſunt, exercitúmque conficiunt. Iam ergo dicere Iob poterit; Dum vitam hanc vivo, ſcio quidem me militem agere, non domi, ne que in pace verſari, ſed foris atque militiæ, ſervarique à me oportere quamcunque mihi ſedem, aut ſtationem meus imperator conſtituerit, quantum vis ea ingęſti labori atq; diſcrimini obnoxia ſit; quāvis me ſtationarium militem conſtituat, qui excubias agam, qui vigilem, vigilare itaque me oportet, in quacunque tàdem vitæ conditione ſim; neque enim quævis doleam, animi meī aut divini obſequii, curam & ſtudium abjicio. ſed non ideo, interdictum mihi fuerit deſiderium rude donari militem, jam emeritum, & hujus vitæ velut ſacramento abſolvi, atque dolorum, & mortalitatis ſtipendio expūgi.

Aureliani cōſtitutio de militibus.

Flavius Vopiſcus

Pſal. 7. 13.

Gen. 2. 1.

Matth. 24. 29. Act. 2. 20.

Alia ratio cœleſtis militiæ.

Exod. 38. 8

Dan. 4. 14 Angelorū exercitus.

Prima hujus Iobi militię acceptio.

Miles ſtationarius.

Secundò in militia licet conſiderare, non promptitudinem tantùm militum, ſed neceſſitatem quandam parendi imperatori; eſt enim militia obedientia quædam fortis, & invicti animi, verùm arbitrio carentis ſuo. cujus rei, ideſt militaris obedientiæ præclara multa exempla ex antiquitate peti poſſunt: neque enim tantùm duci aut tribuno, ſed ut alter alteri quaſi ſervus obſequeretur inter alias militares conſtitutiones Aurelianus Imperator præcipit. unde angeli militum & nomen, & officium obtinuerunt, quòd divinę voluntati, & dicto obedientiſſimi ſint ut dicitur Pſal. 102. *Omnes angeli ejus potentes virtute, facientes verbū illius, ad audiendam vocem ſermonum ejus.* atque ſuorum militū obedientiā exponens Centurio ille Matthe. 8. dixit. *Habeo ſub me milites, & dico huic vade & vadit; & alio veni, & venit.* non aliter miniſterium, & obſequium ſuorum angelorum ipſe exponit apud Zachariā Deus *Circundabo domum meam ex his, qui militant mihi* eūtes & revertentes.* id eſt, quos acceptis mandatis priùs rediſſe, quàm iviſſe ſentias. Hinc etiam qui in templo ſerviunt, militare dicuntur, quòd divinæ voluntati dicati ſint; Iſai. 24. *Viſitabo ſuper miliciam cæli.* id eſt, ſuper miniſtros tēpli, & myſteriorū cœleſtium. de quo aliquādo plura: ſed illud peculiare in rem præſentem; quòd incredibilis dolorum tolerantia, & obtemperatio requirebatur à milite, dum cædebatur: quare extat apud Martianum Conſultum, lex illa, *Eum qui Centurionem caſtigare ſe volenti reſtiterit, Veteres notaverunt. Si vitem tenuit, militiam mutet, ſi ex induſtria fregit, vel manum Centurioni intulit, capite punitur.* hujus autem ſuper Centurionalis vitis, ideſt bacilli ex vite, quo tribuni aut Centuriones milites ob crimen cędebant, meminere Plini. lib. 14. c. 1. Cornelius Tacit. lib. 1. aliique quos affert Petrus Crinit. de honeſt. diſc. lib. 22. ca. 2. Hoc quoque Iob dicat; Dum vixero obediam divinæ voluntati, nunquam divinum imperium quantumvis duriſſimum detrectabo. ſi me ille cędat, & verberet acerbiſſimè, *nodoſam poſt hæc ſi frangat vertice vitem,* non reſiſtam meo duci, non tribunis aut centurionibus, non divinæ irę, mearúmque pœnarum adminiſtris; miles ero integerrimus. ſed cùm tam graviter doleam

3 In militere quiritur Obedientia

Aureliani cōſtitutio. Militia Angelorum.

Pſal. 102. 20

Matth. 8. 9

Zach. 9. 8 * Que a penas les an mandado la coſa quando la dexan hecha, y eſtan de buelta. Miniſtri tēpli militant. Iſai. 24. 21

L. militem agere 13 D. de re militar.

Centurionalis vitis.

Plin. lib. 14. c. 1. Tacit. lib. 1. Crin. lib. 22. ca. 2

Iuven. Sat. 8.

doleam, támq; affecta valetudine laborē, causatus, valetudinariusvé miles haberi velim, qui meritò militiæ laboribus cessare debeam; imò qui cogendus sim militia supersedere, vitámque hanc militarē relinquere.

Miles causatus aut valetudinarius.

4

Tertia militiæ consideratio ad errores & discrimina relata.

Iudic. 5. 1.

2. Reg. 11. 25.

2. Cor. 11.

Nah. 3. 2.

Tertiò, potest *Militia* nomen significare humanam vitam plenam totam tentatione, difficultatibus, discriminibus: nā in his posita est universa militię ratio, ut plena sit solicitudinis, atq; stomachi. ut indicatur Iudic. 5. in cantico Deboræ canentis triumphum: *Quicumque obtulistis de Israel animas vestras ad periculū* & 2. Reg. 11. *Varius est belli eventus, & nunc hunc, nunc illum consumit gladius.* atque humanæ vitæ pericula copiosé persequitur Paulus. 2. Corinth, 11. sunt.n. humanæ vitæ comites ubivis terrarum, atque gentiū. minitantur omnia nobis sævum aliquid, & triste, sive ad animum, sive ad corpus respicias. quem horrificum atque terribilem tumultum belli descripsit eleganter Nahum capite. 3. nam cōtendentibus adversus Ninivem hostibus ait: *Vox flagelli*, (nam auriga crepitāte flagello & equos ad cursum stimulat, & hostibus timorem affert) *& vox impetus rotæ* (Septuaginta; *Vox commotionis rotarum*: est namque etiam sonitus hic horrificus, cùm magno impetu currunt. & inter alia, quę magnanimos leones terrent, sunt rotarum orbes circū acti, ut scribit Plinius lib. 8. c. 16. nō quòd curules milites suspicetur, cùm currus etiam inanes formidare eodem loco Plinius observet) *& equi frementis* (hinnitu quasi procul odoratus bellum, provocat equus hostem) *& quadriga ferventis* (vehementer concitati, & insultantis, pedibúsque lapides quatientis, atque ex silicibus excutientis scintillas: hæc enim omnia cadunt in vocem originalem. propriè dicas, ferventer exultantis, & quatiētis campum quadrupedante pedum sonitu) *& equitis ascendentis* (nam milites vocibus etiam & clamoribus se excitant ad pugnam) *& micantis gladii, & fulgurātis hastæ* (nam splendens ferrum fulguris, aut fulminis simile est; quod longè conspectum territat hostes) *& multitudinis interfectæ* (nam qui vulnerati cadunt simul cū voce, extremóque spiritu vitam profundunt) *& gravis ruinæ; neque est finis cadaverum, & corruent in corporibus suis* (alii náq; ad foetorum suorum cadavera impugnābant, ruebántque in ipsos suorum hostiū mucrones). *Militia* igitur *est vita hominis super terram*, quid.n. non sit in vita plenū discrimine? quis non sit hostis adversum te armatus? in ipsis tuis sociis corrues, cùm plurima *pericula sint in falsis fratribus*, atque *pericula ex genere*. Hæc cum ita sint (inquit Iob) quid me jubes in vita hac fælicitatis sperare, O Eliphaz, in qua nihil sit tutum, nihil tranquillum?

Leo terretur sonitu rotarū. Plin. lib. 8. cap. 16.

2. Cor. 11. 26.

5

Quarta militiæ consideratio ad tentationem relata. Expenditur lectio Sept.

Tētatio quid propriè.

Quartò alii in militia agnoscunt locū atque tempus tentationi expositum juxta lectionem Septua. *Numquid non tentatio est vita hominis super terram?* quæ lectio frequentissimè usurpatꝰ à concionatoribus dū de Christi Domini tentationibus pro concione declamāt. & quidem valde ad rem; si tamen propriam *Tentationis* rationem atque germanam significationem paulò diligentiùs investigaverimus. Duplex ergo potest subesse significatio atq; sententia. prima, quòd humana vita prædonum, piratarúmque insidiis & incursionibus valde infestetur: nā quod Gręci dicunt, *Pirateriou*, est vita hominis super terram, illud sonat; nam *Piratevo*, prędari est, aut piraticam exercere; quare *Pirateriou*, est sedes piratarum; seu locus quem piratæ tenent, atque infestant: quare sensus commodissimus: Humana vita, militia, id est, militiæ locus est, plenū piratis, atq; hostibꝰ mare; sceleratissimorū latronum spelunca & receptaculum. ergo cùm inter prædones, piratásque sævissimos versemur, à tergo, à lateribus, saepti discriminibus, insidiisque certissimis circumventi, nō ego (inquit) accelerem, ut periculosissimum Piraterīu, locáq; infestissima citò prætervehar?

πιρατηριον

πιρατευω

6

Altera Piraterii consideratio.

Apoc. 12. 12.

Potest autem *Pyraterion*, non esse piratarum receptaculū; sed illud tantùm hoc loco indicare, locum expositum infestatúmque piratis, in quo impunè volitant, grassantúrque prædones: nam Scriptum est: *Væ terræ & mari, quia descēdit Diabolus ad vos habens iram magnam.* qui hinc discedit liber jam evasisse videtur ex insidiis, atq; hostibus. igitur hæc erit Iobi sententia; Cùm mortem opto; in tuto esse desidero; quandiu enim vivo, hostium & spoliatorum incursionibus expositus sum: liber enim humani generis hostibus in hanc vitam, & in hunc aerem, quem ducimus, velut potestatibus aditus patet.

7

Tertia Pirat[eria]

Pyraterion denique non pro loco piratarum,

rii conſideratio, pro exercitio Piraticę

ratarum; ſed pro ipſa piratica, ſeu exercitio piraticæ ſumi debere, non nemo cõtendit, ut & Sabæorum, Chaldæorúmque rapinis Iob ſtimulatus illud dicat.

Ovid. I. Metam.

Vivitur ex rapto, non hoſpes ab hoſpite tutus. Neque ab hoc alienum eſt illud *militiæ* nomen: nam pro deprædandi, & latrocinãdi officio aliquando accipitur: pręterquam enim quòd milites aliquando latrones dicti ſunt (ut ſupra indicavimus, & poſteà ſatiùs dicemus) ſed frequenter quidem non ſunt contenti milites ſtipẽdiis ſuis; rapiunt ergo. igitur ex *militiæ* nomine univerſa ſcelera ad unam latrocinandi nequitiam revocare videtur; nam ſicut Paulus inexplebilem omnis generis cupiditatem *avaritiam*, aliquando vocat; ita invidiam, ambitionem, avaritiam, libidinem, reliqua denique peccata, quorum materiam improbi avidiſsimè conſectantur, & veluti præripiunt aliis, vel ex manibus eripiunt, Iobus vocet piraticam, & latrocinium; Præſtat (inquit) viliſſimis his rebus, quibus improbi furunculi inhiant, dimiſsis hinc egredi, atque eò contendere, ubi quidquid poſsideas, *Neque ærugo, neque tinea demolitur, neque fures effodiunt, & furantur.* Illud verò non eſt à ſacro Sermone alienum, ut de eo, qui honores ambiat, tanquam de raptore loquatur; cùm dixerit Paulus: *Non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe aquale Deo.* de quo aliâs.

Epheſ. 4. 19.

Matth. 6. 19.

Philipp. 2. 6.

8

Quarta militiæ ex Græco obſervatio pro loco & tẽpore ſumẽdi experimenti.

Poteſt quidem Græcę etiam voci illa *tentationis* ſignificatio ſubeſſe, ut *militia* tentatio ſit, quaſi locus, tempúſq; experimenti, quo exploratur, qualis quiſque ſit; & de alicujus vel fortitudine, vel, conſtantia, & tolerãtia, aut alia animi virture periculum fit, neque eſt aut alia ars, qua meliùs exploretur hominis virtus, fortitudóque militaris, aut aliud hominum genus, de quibus aut frequẽtiùs aut veriùs experimentum fiat. ſic 4. Reg. 25. *Sopher, princeps exercitus probabat tyrones de populo terræ.* Hebraicè, *militare faciebat.* id eſt, ea ratione de cujuſque virtute, & viribus periculum faciebat. Sept. *Qui ordinabat populum terræ.* id eſt, in ordine diſciplináq; militari exercebat, & inſtruebat. hac ratione dicitur: *patientia operari probationem*; nam tribulationum, labo rúmque tolerantia oſtendit, quid valeant cujúſq; humeri, quid ferre recuſent; quis, qualiſve quiſque ſit. *Sic tentatio eſt vita hominis*, in qua princeps militiæ Deus nos probat; nam quidquid in vita nobis accidit, tum & creaturæ omnes noſtras vires, animique noſtri virtutem explorant, & de nobis experimentum ſumunt. in quam quoque ſententiam dictum eſt Sap. 14. *Creaturæ factæ ſunt in tentationem animabus hominũ, & in muſcipulam pedibus inſipientium.* nam in uſu creaturarum proditur cujúſq; animus: pleráque enim non ſolùm propter neceſsitatem; ſed etiã propter probationem, aut tentationem creata ſunt à Deo. nõ aliter, quàm cùm pater-familiâs nõ ſolùm domeſticis, filiis, aut ſervis neceſſaria largitur, verùm etiam minimè neceſſarias pecunias aut exponens, aut ſcrinium apertum relinquens, obſervat quo ſe quiſq; modo gerat, & an iis abſtineant, quæ cõtingere liberè, & impunè poſſent, an verò cùm *tranſgredi poſsint*, minimè trãſgrediantur; atque neceſſariis tantùm cõtenti vivant. Propterea Paulus ait: *Omnia mihi licent* (id eſt, poſſumus) *ſed non omnia expediunt* (non licet per rationem, neque per divinam legem) ergo ait Iobus; Scio militiam eſſe vitam hominis, atque me probari ærumnis, & belli laboribus, exploraríque animi mei vires, conſtantiam, atque patientiam, virum me præbebo, & minimè ineptum militię, nam cùm ſuſpiro, non recuſo probationem, viriúmque examen. ſed qui ſatis probatus jam ſim, ſi fieri poteſt, ut dimittar aliquãdo precor: nõ fugiam ipſe; ne fugitivus miles, militiæque proditor atque deſertor ſim, niſi ab eo cui bene notus, & exploratus ſum, *in pace dimiſſus.*

4. Reg. 25. 19.

LXX.

Rom. 5. 4.

Sap. 14. 11.

Simile.

1. Cor. 6. 12.

Miles fugitivus.

Cum præcedenti quoque annectenda, quamquam nonihil diverſa, Gręcorũ interpretatio, Nicetæ, Polychron. Chryſ. qui per *tentationem*, nihil aliud intelligũt, quàm vitæ ærumnas, atque difficultates. licèt enim proſperitas probare & tentare etiam pleróſque ſoleat, ut in Proverbio eſt, *Honores oſtendunt virũ*; ſed illa *tẽtandi* ratio certiſsima, & efficaciſsima eſt per tribulationes, & quæ nullis pateat calumniis. vide quæ ſupra diximus. cap. 2. ℣. 5.

9

Nicetas. Polychron. Chryſoſt.

Quoniã verò vox (*Tſaba*) nõ militiã, ſolùm, ſed exercitum etiam ſignificat, placuit quibuſdam perinde eſſe dicere: *Militia eſt vita hominis ſuper terram.* ac ſi diceretur; Exercitus eſt. ſicut dicitur in ſacris frequentiſsimè *militia* id eſt exercitus & milites; ut *militia cæleſtis*, id eſt, exercitus ſiderum, atque luminum, vel angelo-

10

Militia pro exercitu, & militibus.

Iſai. 24. 21. & 34. 4. Ierem. 19. 13. Luc. 2. 13. Act. 7. 42.

rum

rum. Hinc ille sensus elici poterit; Valde difficile, valdéque laboriosum est exercitum suis sumptibus alere, & diutiùs cõtinere; nihilóque facilius istam vitam vivere, in qua tum animus, tum corpus, atque singula corporis membra, & internæ externæque facultates in unum quasi exercitũ coeuntes, commeatu necessario indigent, quo sæpe carent; & cùm numerosissimo hostium exercitu pugnant, à quibus sæpe vincuntur: facilè quoq; dissolvitur hæc hominis compositio: ergo quis nõ meritò optet belli finem, ut quisque possit in domum suam redire dissoluto exercitu; corpus in terram suam, & animus ad Deum, qui fecit illum? nam hac quasi lege, & præstituto sibi fine militat homo, & ad bellicum laborem vocatus est, dictum enim illi est: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram, de qua sumptus es.*

Non minùs difficilè corporis cum animo cõjunctionem continere, quam exercitum alere.

Genes. 3.

II

Militia pro tẽpore cõstituto.

R. David
R. Mardoch.
Pagnin.
Vatab.
Hebræus, apud Cajet.

6. Pleriqne ex Hebraizantibus hoc loco legẽdum putant. *Tempus præfixum*, aut, *determinatũ est homini super terram.* R. Mardochai in suis concordantiis. sequuntur. Pagnin. Vatab. neque inter hos numero Hebræum illum apud Cajet. qui tantùm vertit: *Tempus est hominis super terram.* quasi homo tantum sciat uti omnibus temporis differentiis. nam præter quàm, quòd hæc Philosophia de usu temporis, alterius sit loci, & negotij, certè vox originalis non significat tempus simpliciter, sed certum aliquid & constitutum, ea analogia, quòd certo & determinato anni tempore exerceri solet *militia*; sicut Scriptũ est: *Factum est vertente anno tempore, quo solebant reges ad bella procedere*, æstivo videlicet tempore, aut potius initio veris videlicet Martio, à quo annus verti incipiebat Exod. 12. vel ideo *militia* tempus determinatum affert, quia non quævis ætas erat bello apta, sed determinata & certa; ut patet ex lege Numerorum *à viginti annis, & supra*; ex quo colligi potest fortitudo exercitus Israelitici, nam alii à decimo septimo anno adscribi militiæ poterant, ut auctor est Livius deca. 3. li. 1. & aliquando etiam à 16. anno ut idem Livius scribit ejusdem decadis lib. 3. majorem autem sex & quadraginta annis ineptum etiam militiæ judicabãt, nisi in necessitate reipublicæ, ut Polybius tradit lib. 6. aliquando etiam qui ad decimum quintum annum pervenissent, scribi milites poterant, ut ex Varrone constat. qui dum describit ętatis gradus humanæ, eos qui ad decimum quintum perveniunt, ait dici esse ex catalogo, sicut ultra catalogũ, qui jam militiæ apti non sunt: catalogum autem vocabant tabulas, in quas per numerum milites scribebantur. In Ecclesiastica etiam militia, id est in sacerdotũ & levitarum ministerio, & servitio templi, certa etiam ætas cõstituebatur. Num. 8. à viginti quinque annis, & supra, usque ad quinquagesimũ. nõ solum enim in spirituali, & Ecclesiastica militia corporis robur labori perferendo requiritur, sed ne immaturus sit animus & quidem apud prophanos illi qui ad vigesimum quintum annum pervenissent plenam militiã habere, completáque stipendia, & militię tempora dicebant, ut observavit Servius, 2. & 7. Aeneidos. In hanc rem accipiunt, id Is. 40. *Cõpleta est militia ejus.* subest enim eandem vox (*Tsaba*) quamquã correctior lectio Vaticana, *malitia* legat. re quidem, atque voce etiam prope eâdem: nam *militiam*, quasi *malitiã* dictam volunt, quòd multa dura, multàque mala pro republica sustineat miles; aut, ut Festus Pompejus ex Aelio affert, à mollitie per contrariũ, intellectum dici potuit, quasi nihil molle, sed asperum, plenúmque malitia atq; duritia miles gerat. simile id capitis. 14. *Cunctis diebus, quibus nunc milito.* id est, qui constituti sunt meæ vitæ. in hanc igitur sententiam dixerit Iob: *Milia est hominis vita*; tempus quo mihi militandum atque laborandum est in hoc mundo, fixũ etiã atque determinatum est; atque perquam breve. ad extremum ego cùm jam pervenerim, stultè mihi pollicerer lõgius tempus, aut de vita diuturniori majorem spẽ conciperem. quare importunè in nescio quam spem niteris me adducere, ô Eliphaz, cùm tempus & vita me deficiant.

2. Reg. 11. 1.

Exod. 12. 2.

Quod ætatis tempus militię præfixum.

Num. 40. 42.

Liv. dec. 3. lib. 1. & lib. 3.

Polyb. lib. 6.

Varro.

Qui dicerentur esse ex catalogo, vel ultra catalogum.

Num. 8. 24. 25.

Serv. 2. & 7. Aeneid.
Isai. 40. 2.

Fest. ex Aelio

Iob. 14. 14.

Hæc sunt quæ ex fæcunditate sacrarũ litterarum, atque *militia* elici possunt, utilia quidem, & à germana significatione vocis minimè aliena. sed quędã alius præstant; præstàtq; optimi judicium lectoris integrum ad eligendum relinquere.

Vita hominis super terram: & sicut dies mercenarii, &c.

11 *Super terram appositum hominis. quid Enos ex proprietate Hebræa. Ut ejus vita desperata sit. explicatus David.* 12. *Multiplex militia sub diversis ducibus diversa arma, & stipendia ex Paulo.*	13. *Dies singularis de vita hominis, sicut Dietis mercenarii. quid in diario labore considerandum. Omnibus communis labor Miseri mercenarii proprietates & ingenium.*

11

Psal. 9. 18.

HOMINIS *super terrā*. Hominis, qui est in terra; dū vivit; vel, hominis terreni. sicut & Ps. 9. *Non apponat ultra magnificare se homo super terram* id est, homo terrenus, mortalis, qui nihil magnificum ex vili & terrena sua origine cōcipere potest, aut debet. ut illud; *Super terram*, sit appositum hominis, pertineátque ad ejus infirmitates, & ærumnosam conditionem. atq; sic exigit originalis vox, *Hominis*, quę hoc loco est (*Enos*) à radice (*Anas*) quod est desperatè, aut perditè dolere, & infirmari. unde dicitur. 2. Regum. 12. *Percussit Dominus parvulum, & desperatus est*. Et Psal. 68. *Improperiū expectavit cor meum, & miseriam* extremā. Hieronymus; *Et desperatus sum*. Sic Ierem. 30. *Insanabilis fractura tua, & insanabilis dolor tuus*. Hebraicè. Desperatus inde homo dicitur, *Enos*, semper dolens, semper ægrotans, desperatè dolens, insanabilis: qua de re, ut se ad mortem compararet, atque rebus suis prospiceret, admonitus est, cùm audivit: *Morte morieris*, id est, certissimè moriendum tibi est. & iterum, quod immedicabili pthisi laborantibus dici solet, dictum illi est: *Homo sicut * fœnum dies ejus.*

Quid nomen Enos.

אנוש

אנש

2. Reg. 12. 16.
Isai 63. 21.

Ierem. 30. 12.
Homo desperatè ægrotans

Genes 2. 17.

Psalm. 102. 15

*Desafuziado esta, quando mas y mucho durara hasta el caer dela hoja. y el secarse del heno.

Aptissimè igitur pericula, ærūnæ, brevitas vitæ, metus, atque certitudo instantis mortis, quæ omnia affert *militia*, vocabulo *hominis* continentur. quare ex utroque hæc quoque sententia elicitur; *Militia est vita * enos*. cum morte, cum malis immedicabilibus militamus, atque pugnamus, dum vivimus, vincimúrque perpetuo. de nomine autem *enos*, deq; altera illius etymologia iterum dicendi locus erit.

*Toda esta vida es lidiar cō la muerte, y al fin morir.

12

Multiplex militia allegorica indicata.

Sed illud indicandum brevissimè, quāquam ab hujus militiæ primo & litterali sensu aliena non sit, sed tamen ad allegoriam, aut tropologiam potius pertinere quæ dici possent de multiplici nostrorū animorum spirituali militia, aut sub mūdo duce, aut sub dæmone & carne, aut sub Deo; quæ cujusq, militiæ stipendia, quæ arma, quis armorum usus, quę in hujusmodi bello accepta, aut inflicta vulnera; quis belli exitus; quis pacis status: in quam rem multa suppeditabit Paulus, qui frequenter meminit, *militiæ*, & armorum spiritualium; vide Augustinum lib. 10. confessionum ca. 28. Bernardum prioribus sermonibus ad milites templi, & peculiari sermone de fallacia hujus vitæ.

ad Ephes 6. 12. 13.
Aug. lib. 10 confess c. 28.

Et sicut dies mercenarii. Licèt *dies* in originali, pluraliter dicantur, possintq; significare longius tempus, aut annum; & *dies hominis*, pro integra illius vita sumi soleat, non ideo tamē hîc accipitur mercenarius pro eo, qui operam suam locat ad tempus longius, sed pro quotidiano, aut diario mercenario, qui cùm portet pondus diei & æstus, singulorum dierum mercedem accipit. sic legunt, Septuag. *Sicut quotidiani mercenarii vita ejus*. atque multò magis apposita humanæ vitæ similitudo; sicut enim in unico die operario, quandiu lucet sol, non est ulla requies mercenario constituta, ita sanè dū luce hujus vitæ fruimur, nulla nobis requies expectanda est, sed incessanter & indefessè laborandum, dum lucem habemus. in hac autem similitudine eadem ferè illa observari possunt, quæ in militia, videlicet vitæ brevitas, indefessus labor, nocturnæ quietis, id est, mortis expectatio, commutatio cum altero statu & vita mercedis & præmii. id est beatitudinis perceptio; vel certè tā piis, quàm impiis communes ęrumnæ; quòd omnes conduci ad laborandum videantur. quāquam non omnes æqualiter laborent, nā alii *primo mane* conducuntur; *circa sextam* alii, desidentibus aliis usque ad *nonam*. sed nemo non laborat, serò licèt. Quod autem non idem sit omnium labor, neque eadem opera, indicatur ipso mercenarii, nomine, quod commune est ad eos omnes qui, in quocunque ministerio operam suam locant constituta mercede. In quocunque tamen mercenario observanda sunt; primùm, miserrimi hominis conditio, qui nisi *laboret, non * manducat*. Secundò ingenium quoddam illiberale, & minimè ingenuum, cujusmodi ferè sunt miseri, & pauperes omnes, qui nisi mercede & præmio proposito, vix manum

13

Dies tam pluraliter quam singulariter.

LXX.

Quid considerādum in diario mercenario.

Omnibus communis labor.

Matth. 20.

*Que ni lo tiene, ni lo come, sino lo trabaja.

operi,& labori admovent. Tertiò, nõ debere eſſe pudori homini mercenario laborioſum hoc vivẽdi genus, quod ab hominis natura alienum nõ ſit, in quo mirè ſtulteſcunt voluptuarii quidam delitioſęque vitę conſectatores, qui *in labore hominum eſſe nolunt, neque cum hominibus flagellari.* at ſancti, qui operas ſuas atque labores Deo locant, illi que ſerviunt cũ lachrimis & omni humilitate, non erubeſcunt vitę labores, dicente Paulo 2. Ad Timotheum: *Noli erubeſcere teſtimoniũ Domini noſtri, neque me vinctum ejus.* & infra. *Ob quã cauſam & hæc patior, & nõ confundor, ſcio enim cui credidi.* Quartò laboris humani efficacitas, & utilitas, ut qui ab homine juſto ſuſceptus, cumulatiſsimam mercedem promereatur. Quintò, quod eleganter indicat Gregor. ſicut mercenarius, dum in alieno ſolo laborat, mercedẽ tamen lucratur; ſic nos, cùm in alieno, id eſt, ad Dei gloriam, & proximi utilitatem incumbimus, noſtram rem agimus; & quò plus laboris impẽdimus, & ſuperimpendimus, plus quoque premii percepturi ſumus.

Voluptuarii homines notati.

2. ad Tim. 1. 8.

Greg.

II. *Sicut ſervus deſiderat umbram, & ſicut mercenarius præſtolatur finem operis ſui.*

1. Non legendum Cervus Cervi pugnantes cum ſerpentibus æſtuant. explicatus David Quadam ex Græcis	*jus ſimilitudinis acceptione s.*
2. Quid deſiderare, quid umbra in ſacris. Varia hu-	*3. Finis operis, labor, reliquum, reliqua, pro mercede & premio laboris explicatur Moyſes. David Ieremias.*

SERVUS. Quidam latini *cervum* legerunt, ut D. Thom, & Dionyſius; ajunt enim cervum aquæ & umbrę avidiſsimũ eſſe. quod ex Davide conſtat Pſ. 41. quãquã ab aliis naturæ ſcrutatoribus, videatur hoc prætermiſſum. Gloſſa verò ſitire tũc potiſsimùm ait, cùm ſenio gravis excreſcẽtibus pilis & cornib⁹ ſerpentẽ naribus haurit, unde veneno æſtuãs fontẽ ad bibendum ardentiſsimè deſiderat, quo hauſto cornua & pilos deponit. idẽ propè Baſilius, Theodoretus, Heſychius, Euſebius. Et illud peculiare addit Didym⁹, tradi à nonnullis cervum ſe in aquis ſpeculari cupientem fontes perquirere, ut maculas abſtergat, quibus in ipſo conflictu ſerpentum livore inficitur. nã in pugna ipſa dum ſerpentes propulſantur, cervum proprio ſangvine conſpergunt. ſed res hæc cervorum noſtra non eſt, neque lectio; cùm ex Hebræis, Grecis, Latinis conſtet legendum eſſe *ſervus*; & vox originalis ſignificat mancipium, vel bello captum, vel pecunia emptum. quamquã idem nomen dari ſoleat ei, qui quacunq; ratione ſervit, aut obſequitur.

I

D. Thom.
Dionyſ.
Pſal. 41. 2.
Gloſ.
Cervus ſitit

Baſil. Theod. Heſych. Euſ. Vid. catenã Græcorũ Danielis Barb.

עֶבֶד

Deſiderat. propriè anhelat, & ardenter ſitit aliquid eo modo, quo qui æſtuat aperto ore captat aerem, quo refrigeretur. *ſervus* igitur ęſtuãs, & anhelans *deſiderat umbram.* hanc autem pleríque Latini accipiunt pro nocturnis tenebris, in quibus ceſſat mancipiũ à labore. alii pro umbraculo accipiunt, quò ęſtuans labore, ſervus tantiſper divertere, & confugere deſiderat refrigerii gratia. niſi malis pro loco, aut domo, quò poſt diurnos labores noctu ſe recipit dormiturus; nãq; in Hebręo, *umbra frequẽter* id ſignificat, quod protegendo, & cuſtodiendo obumbrat. ſicut Geneſ. 19. *Ingreſsi ſunt ſub umbra culminis mei.* & Pſal. 15. *Sub umbra alarum tuarum protege me.* Græci quidem Chryſoſt. & Polychron. *umbram* pro nocte acceperunt. ſed id tamẽ dicunt deſiderari á ſervo, ut per tuta ſilentia noctis poſsit fugere. *Sicut* (Polychronius ait) *Servo adverſus domini moroſitatem eſt in una nocte perfugium; ſic miſeriarum, quibus humana vita affligitur, eſt in unica morte liberatio.* quẽ ſenſum elicere potuerunt ex lectione Septuag. *Tanquam ſervus metuens Dominum ſuum, & conſequutus eſt umbram.* ita ut ille deſiderii ęſtus ſit prę formidine ob fugam, ut Cryſoſtomus ait.

2
Deſiderare quid
צֵלֶם
Quid umbra.
Gen. 18. 19.
Pſalm. 15. 8.
Chryſoſt.
Polychro.
LXX.
Chryſoſt.

Et ſicut mercenarius præſtolatur. Præſtolatio hæc eſt ſpes quędam, aut expectatio avida, intenta, ſolicita, cum quadam oculorum & animi inclinatione & propenſione in rem deſideratam, & expectatam; affertque quendam expectationis ardorem, & anxietatem. quare expectatio hęc aliquando vertitur *ſuſtinentia*, ut Pſal. 129. aliquando *Patientia*, ut infra Iob. 17. *Operis* verò *finis*, eſt ſimpliciter in Hebręo, opus, à (*Paghal*) quod eſt cum affectu quodam, & energia agere, & operari: dicitur autẽ opus per ſynedochem, ipſa merces operi debita, aut poſt opus conſequuta, quare quod Levit. 19. dicitur: *Non morabi-*

3
קִוָּה
Pſalm. 129. 5
Quid finis operis
פָּעַל
Opus aut finis operis pro mercede.

tur

tur opus mercenarii apud te usq; mane Deut. 24 exponit. *Non negabis mercedem indigentis, sed eadem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum.* eadem phrasi dicitur in Scriptura *labor* pro re acquisita labore, & industria; & *petitio*, pro re obtenta aut obtinenda per petitioné; & Matth. 16. *Commutatio.* id est, pretium commutationis, vel contractus commutandi. noster auté interpres dixit *finē operis*, quia opus & operans mercedem sibi tanquam finē proponunt, neque datur præmium nisi operanti labore absoluto. sic Psalm 36. præmium operis dicitur id, quod reliquū est, aut postremum. *Custodi innocentiam, & vide æquitatē* (contéplare innocentem, æquū) *quoniā sunt reliquiæ* (manet præmium post laborem) *homini pacifico.* & Iere. 29. *Vt dem vobis finem & patientiam.* id est, præmium, & mercedem patiēter, & ardenter expectatam. eadem ratione, qua hîc dicitur: *expectat finis operis.* quare qui hunc finem ad tempus referunt nocturnum, quo cessat mercenari labor, ut videtur Lyranus, nó omnino videntur vim vocis assequuti

Levit. 19. 13. Deut. 24. 14

Labor pro re acquisita labore

Matth. 16 26

Psal 36. 37. Reliquiæ aut reliquum pro præmio operis.

Ierem. 29.

Lyranus.

III. *Sic & ego habui menses vacuos & noctes laboriosas numeravi mihi.*

1. Versus nexus, & interpretationes. Indicatur apte a Vacuum quid propriè.	*attributa merces.*
2. Quid habere. Præmium cur dicatur, hæreditas Patientiæ peculiari ratione	*3. Quid noctes laboriosæ. Quid numerare, & ad quam numerandi regulam aut speciem spectet. Explicatus semel & iterū Isaias.*

MENSES *vacuos.* Hæc est altera pars similitudinis propositæ, quoniam verò D. Thom. perstat in sua illa expositione de fine hominis, & præmio in hac vita non expectando contra errorem Eliphaz, ideo hæc sic accipit; *Menses* præteritos meę prosperitatis omnibus fortunæ bonis refertissimos ego séper existimavi *vacuos*, utpote sine potissimo fine, ac beatitudine, quę homini post hanc vitá proposita est; numquā igitur acquievi in hujus vitæ bonis, sed instar mercenarii præstolor finem meorum operum in altera vita. Alii in hanc sententiam; Sicut servuus, sicut mercenarius, ita ego sanè aut futurę quietis, aut mercedis expectatione hos meos vitæ menses ærumnosissimos, omni consolatione vacuos transigo patienter. sed significantior videbitur sententia, si pars hæc potius dissimilitudinem quandam contineat priori similitudini subnexam, ad amplificationé calamitatis, qua etiam confirmet ultimū præmium non esse in hac vita expectandum, in qua justis perinde ac improbis mala communia sunt. proptereaque vitæ finem optabilem esse, cum quo *finis operis*, optatus, & expectatus cōjunctus sit; Cum deberem instar mercenarii præmiū expectare, & percipere, longè aliter accidit: nam laboris nó unum aut alterum diem, sed *menses* annósq, plures præmio *vacuos*, honestis tamen laboribus, atque operibus refertos video. non *complevit* igitur Deus meos *labores* in hac vita. Vox autem *vacuus*, eadem significat vanum, frustraneū, falsum, mendax. quod rectè quadrat spei, aut votis, quibus eventus non respódet, neque labori præmium. vel intelligit de ipso tempore suæ calamitatis, quod cùm post reliquam vitam piè, & honestè transactam sequi deberet fælicissimum, quasi merces in fine operis, infælicissimum tamen ipse experitur.

I

D. Tho. nexus & interpretatio.

Aliorum interpretatio.

Germanior expositio.

שוא

Vacuum quid propriè.

Sic ego habui. Particula illa, quæ est nota similitudinis, nó repugnat nostræ expositioni, in qua permixta est similitudo cū dissimilitudine. Verbum, autem *habendi*, quod in Hebræo est (*Nachal*) est jure hæreditario aliquid acquirere, & possidere: Cùm (inquit) jure laborantis, & diarii mercenarii, quasi hæreditarin jure percipere debuissem honestæ vitæ præmium, vacuus discedere jubeor, neque aliud quàm labores & ærumnas pro debita hæreditate accipio. in altera igitur vita *corona justitiæ mihi reposita est*, ad quam contendo, atque mortem exopto, cujus *judicium bonum est homini egenti, & qui minoratur viribus.* Fortè illa hæreditatis significatio, ad humanam omnium mortalium cōditionem à primo parente devolutam in posteros pertinet, Habui (inquam) heræditario jure *menses vacuos* atque ærumnosos, quasi per hæreditariam originem. quid enim à suis parētibus possit habere mortalis, quàm imbecillam quandam naturā, natam ad laborem, prætereáque morbis & doloribus expositam? Rectè auté honestæ atque laboriosę vitæ premium hæreditati comparatur, quasi merces ex ju-

2

Quid habere.

נָחַל

2. ad Tim. 4.

Ecclef. 41. 3.

Præmium cur dicatur hæreditas

stitia

Rom. 8. 17.

Patientiæ peculiari ratione tribuitur præmium.

Vid. in præfat. cap. 6. n. 3.

ſtitia debita; ſic enim Paulus ſæpe hæreditatem vocat, quam cum Chriſto univerſorum hærede *cohæredes* poſſidebimus. Quòd autem tribulationum tolerantiæ peculiari quadam ratione, potius quàm aliis virtutibus beatitudinis merces, & hęreditas promittatur, aliquādo pluribus expoſuim[*]. Sicut & id quod ad *vacui* nomen & tranſlationem ſpectat, ſunt enim labores, velut menſura quędam vacua, quam Deus mercede, & præmio replet.

3

Et noctes laborioſas numeravi mihi. Hinc meæ laborioſæ noctes, plenæ vigiliis, & anxietatibus, quòd menſes habuerim vacuos. vel, ut exaggeret calamitatē, & dolores; *Menſes* habeo omni ſolatio *vacuos*, ut nec in noctib[*] quidē liceat mihi quieſcere; interdiù doleo, laboro etiam noctu. vel, ut alluſio ſit ad ſervi, & mercenarii nocturnā quietem; Hi noctu interquieſcunt, ego verò poſt vitę labores alios honeſtorum operum, in noctem ingredior infælicisſimam, in qua nulla mihi conceditur quies, nullum præmium exacti operis, ſed denuo laborare cogor, cùm laſſitudine, & anxietate corporis, & animi; viriúmque defectu. hæc enim continet vox originalis *laborandi*. Sed illud *Numerandi* verbum premendum eſt, Hebraicè (*manah*) quod non eſt quacumque ratione *numerare*, ſed peculiari quadam ratione, & ſpecie, aut regula, quā vocant, arithmeticæ, non illa quidem, quam vocant additionem, aut in ſummam reductionē, nos, *ſumar ò multiplicar* (ut quidam exiſtimarunt) ſed ſubtractionē, aut ſubductionem. *reſtar, quē de tantos ſaca tantos, quedan tantos, &c.* Quomodo videtur accipiendum id Iſai. 65.* *Numerabo vos in gladio, & omnes in ſede corruetis.* & quia in hac ratione numerandi quædam ſubducuntur, & quaſi ſeperantur, ideo etiam ſignificat ſeparare, vel ſeorſum deſtinare ad aliquem ſpecialem uſum. ut Iſai. 53. *Et cum iniquis * reputatus eſt.* & id Dan. 1.* *Conſtituit eis Rex annonam.* Ergo hujus loci ſententia poterit non nihil habere ironiæ; Id quod pro præmio mihi datur, ſunt noctes iſtæ laborioſisſimæ, quas ex reliqua vita quaſi ſubductas & ſubtractas mihi numerant, & conſtituunt, ſicut mercenario merces numeratur, & cōſtituitur. huc ferè reſpexerunt Septuag. *Noctes dolorum datæ ſunt mihi.* vel; Si ex his menſibus velim partem aliquam ſubducere, & ſubtrahere pro allevamēto, & ſolatio reliqui temporis, noctes videlicet, quib[*] cūcta animātia quieſcere ſolent; laborioſisſimas ſanè noctes ſubtraham, atque numerabo. illud ex Hebræo notandum, propriè haberi; *Noctes laborioſas numerarunt mihi*, aut conſtituerunt. cui ſententiæ, quoniam perſona deeſt, non incommodè noſter interpres primam commodavit.

עָמָל

מָנָה

Quid numerare hoc loco, & quā Arithmeticæ regulam ſpectet.

Forer. Iſa. 53.

Iſai. 65. 12.

* Iregos diez mando y quintando por punta de lança, y por filos de eſpada, haſta que quedeis apurados

Numerare pro ſeparare.

Iſa. 53. 12.

* Pueſto a parte cō los facinoroſos, y ſentenciados a muerte.

Dan. 1. 5.

Señalóles ſu racion a parte q le les diesſe por quenta.

LXX.

IIII. *Si dormiero, dicam: Quando conſurgam? & rurſum exſpectabo veſperam: & replebor doloribus uſque ad tenebras.*

1. *Dormire in Hebræo quid & quomodo aliàs vertatur. Somnus laborum inducia.*	*commotione per metonymiam. Ægrotantes mutationibus, ut remediis utuntur.*
2. *Expectādi verbū, à menſurādo dicitur, & quare*	4. *Tenebræ pro crepuſculo matutino, aut veſpertino.*
3. *Dolor pro jactatione, &*	

1

Quid dormiēdi verbum.

שָׁכַב

Ierem. 3. 2.

Pſalm 87. 6.

Theoph. ep. 2.

Somnus laborum induciæ.

SI *dormiero.* noctis laborem illum exponit; nam cùm dormitū ſe recipiebat, & ad ſomnum captandum ſe componebat, ingraveſcentibus doloribus excitabatur, cogebatúrq; rurſum optare, & expectare diem. verbum (*Sacab*) non ſolum dormire, ſed jacere, aut cubare ad dormiendum ſignificat, aut proſterni, proſtrarivé. quod idem eſt, quod cubare; unde dicitur Ieremiæ. 3. *Ubi non proſtrata ſis.* & inde dicitur Pſalm. 78. *Vulnerati dormiētes in ſepulchris.* nō ſolùm quòd mors ſomnus ſit, ſed quòd defuncti exporrecti jaceant, & proſtrati ſint. Theophanes autē Nicęnus eleganter epiſtola ſecunda ait: *Neque dormiens, cùm quidem afflictis omnibus induciæ ſunt pœnarum, vacuus erat doloribus; nam dies mala, noctis tribulationibus excipiebātur.* inducias autem illas malorum natura dedit cunctis animantibus, quas malorū domitrices alii appellant; alii ſomnū laborum medicum. illud verò habent dolores, & ægritudines, aut etiam voluptates, ut per noctem non ſolùm non minuantur; ſed vehementiùs etiam aut repræſententur, aut exacuantur.

2

LXX.

מָדַד

Expectare quid propriè

Quando conſurgam? Rectè reſpondet decumbenti. Septuag. *Quando dies?* Nihilo verò meliùs habens, *expectabo veſperā.* verbum originale (*madad*) propriè ſignificat

metiri,

מִדָּה

metiri, aut mensuram extendere, atq; inde nomẽ, *Medda,* quod nos (*medida*) dicimus: quare erit, diem laboriosum metiri expectatione, & desiderio vesperę. Nam quæ aut advenisse, aut abiisse jã cupimus, hac ratione metiri solemus, id est, illorũ moras, tempúsque per dies, aut horas, minutatim numerare; quẽ sensum doctè expressit Vulgatus dicẽs. * *Expectabo vesperam.* & in eundem sensum Septuag *Si surrexero, rursus quando vesper?* at verò R. Levi, & R. Moyses in commentarijs de ipsa nocte accipiunt, ita ut expectare vesperã, sit mensurare noctem, expectando quidem, non ut veniat, sed ut elabatur. atque sic Chaldęus dixit: *Saturatus sum insomnis vagationibus usque ad tempus matutinum.* quã quam hoc ad sequẽtem partem pertinere videtur.

*Hazeseme el dia largo, quẽzo las horas y voy por pũtos midiendo, lo que me queda hasta la tarde.

LXX.
R. Levi.
R. Moys.
Chaldæus.

3

נָדַד

Et replebor doloribus. Dolores hîc dicuntur à verbo (*Nadad*) quod commotionẽ, & jactationem ex loco in locum affert, quare hîc *dolores* propriè erunt, commotiones, mutationes. quod ad animi evagationem, curásque mentem distrahentes cum Chaldæo referunt. quare sic legit R. Levi in commentariis: *Mensum est cor meum lõgitudinem noctis, ob privationem somni, & saturatus sum vagis cogitationibus.* alii curas, & sollicitudines vertunt. Sed nunquã ea vox accommodatur in Scriptura ad evagationem vel mutationem aliam quàm localem; quare hoc quoque loco de jactatione & commotione hominis decumbentis in lecto, subindéq; loca mutantis, quod in uno, atque eodem quiescere non posit, accipienda est; quare * *repleri doloribus* erit, dolorum vi jactari, & quiescere non posse. Nam ut Seneca dixit: *agrotantes mutationibus, ut remediis utuntur.* sed nihil conferũt, ubi doloris, & morbi causa hæret intimis visceribus. nam quòcumque te convertas, illa te comitatur. Interpres eleganter per metonymiam illius jactationis & frequentis commotionis causam explicuit vertens *dolores.* Quia verò statim subditur, *usque ad tenebras.* visum est quibusdã eum sensum de nocturna in lecto jactatione repugnare. atque necessarium omnino videri, de diurnis doloribus accipiendum. sed nihil cogit; nam tenebræ hoc loco sunt (*Neseph*) quæ non solum noctẽ, sed crepusculum matutinum vel vespertinũ significãt. quare vertitur *vespera.* 1. Reg. 30. & Isaiæ. 5. & pro crepusculo, vel vespertinis tenebris dicitur, *Obscurum.* Prover. 7. *In obscuro, advesperascente die, in noctis tenebris & caligine.* at verò pro matutino crepusculo ponitur Psalm. 118. vertitúrque *Maturitas; Præveni in maturitate, & clamavi* Hieronym. ex Hebræo: *Surgebam adhuc in tenebris, & clamabam.* quare hic dixit. Pag. *Saturat⁹ sum evagationibus usq; ad crepusculũ.* atque de his tenebris dictum est: *Obtenebrentur stellæ caligine ejus.* sed abundè id confirmat lectio Septuag. *Repleor doloribus à vespera usque ad manè.* nõ omnino cõtemnenda est paraphrasis Tygurina totius hujus sententiæ. *Vbi me in lectum collocavi, dico: Quando surgam? cúmque mensuram ad vesperum extendi, saturor jactationibus usque ad crepusculũ.* Quod vero Vatab. sic legit: *Omnes horas noctis numeravi, & usque ad auroram ad saturitatem usque repletus sum fœditatibus, vel rebus aspernandis;* ita ut sordes de quibus sequenti versiculo agit, respiciat; minimè placet. Nam quãvis vox, quæ significat dolorem, aut jactationem, vel commotionem, menstruas etiam fæditates significet, propter quas à communi cõsuetudine mẽstruata removebatur, tamen non quælibet vocabuli significatio, in quemlibet locum trahi cum violentia debet.

* Estoy harto de mudar lugares, y dar buelcos y no me dexan mis dolores reposar.

Seneca
Aegrotantes mutationibus utuntur.

4

Tenebræ pro crepusculo matutino aut vespertino.

נֶשֶׁף

1. Reg. 30. 17.

Isa. 5. 11.
Prov. 7. 9.
Psal. 118. 147.
Hierony.
Pagnin.
Iob. 3. 9.
LXX.
Tygurin.
Vatablus non probatur.
Levit. 12. 5. & c. 15. 33. Thren. 1. 17.

V. *Induta est caro mea putredine: & sordibus pulveris cutis mea aruit, & contracta est.*

1. *Quid putredo. Metonymicos ponitur pro vermibus.*
2. *Quid sordes. expenditur Græcorum lectio, & Hebraizantium.*
3. *Quid verbum arescendi.*
4. *Quid contrahi. & quibus aliis modis vertatur a Vulgato.*

I

INDVTA. Cooperta, obducta. Septuaginta; *Conspergitur corpus.* August. *Cõcrescit. Caro.* Septuaginta. *Corpus meum.* quare nescio, cur quidam legerit, *Cor meum. Putredine.* propriè, *verme:* nam hoc etiam modo aliquando vertit Vulgatus, ut infra Iob. 21. & *tineam.* Isaiæ 14. quare hæc putredo est materia & nutrimentum vermiũ, quorum ipse Iob sator, & procreator esset. adeò immanis erat vis tabifici cruoris! Septuag. utrumq; dixerunt: *Conspergitur corpus meum, in putredine vermium.*

LXX.
August.
Quid putredo
Pagnin.
Iob 21. 26.
Isai 14. 11
Metonymia.
LXX.

Philipp.

Philipp. *totus computrui*. Breviùs quidem, sed neque obscuriùs, neque inelegantiù.

Philipp.

2

D. Thom. *Lyra*

R. Abrah.

Et sordibus pulveris. Latini cum D. Tho. & Lyra, *Sordes* intelligunt, quas ex sterquilinio, & in quo jacebat, pulvere cõtrahebat, quasi dicat; Pulverulentas sordes. at verò cum R. Abrah. plerique Hebraizantes referunt ad scabiẽ, & sicciores crustulas, exustásque particulas decidentes ex corpore. nam hæ excrescere, & excerni solent ex leprosis, & elephantiacis. quare pro sordibus vertunt, Ramenta, vel pulverem, aut furfures scabiosos. Septuag. vocem originalem non *sordes*, sed glebam interpretari videntur. *Infundo* (inquiunt) *glebas terræ à sanie radens.* quòd facilè consentire potest cum nostra lectione. nam cũ glebas terræ per summã inopiam, aut defectum testæ, aut verò propter molliorẽ usum, quã testę ad saniẽ abstergendã adhiberet, lutosis, & pulverulẽtis sordibus operiebatur, & inducebatur totus. atque illud in sua lectione Græci observant, tãtam luem, & universi corporis corruptionem extitisse, ut multa sanie glebas molliret, atque liquefaceret. Fortè in Aug. parùm emendatè legitur vitio aut scriptoris, aut typographi, non *gleba*, sed *Globus infundo globos terræ saniem radens.* candẽ *glebæ* significationem post David. & R. Mardoch. sequitur Pagnin. quamquam illam paulò diversam lectionẽ afferat Mardoc. *Fustro*, vel, *glebæ terra pellis mea fidit se.* sed quidẽ cùm illa vox originalis tantùm in hoc loco reperiatur, nullo adversus nostri interpretis lectionem possunt firmo argumento uti, qui alias afferunt. præsertim, cùm pulveris, id est supremæ terræ partis significatio rectè conveniat homini sedenti in sterquilinio. de quo id dicitur. *Suscitans de pulvere egenum.*

LXX.

גוש

Græci

August.

R. David *R. Mardoch.* *Pagnin.*

1. Reg. 2. 8

3

רגע

Quid ppriè arere Hebraizan.

R. Mardoch.

Cutis mea aruit. Incerta est vocis (*ragagh*) significatio. hoc tamen loco *arere* vertitur à nostro interprete. aliquando verò *congregare, conturbare, quiescere, cubare.* Sed Hebraizantes constanter dicunt esse idẽ, quod findere, scindere, aut dividere. quare hoc loco vertunt. *Cutis mea scissa est.* R. Mardoch. intercisa: quasi præ siccitate cutis multis in partibus finderetur, & hisceret. alii, quoniam eadem vox subitũ aliquid, & repentinum affert, & præterea cõmotionem, aut concitationem quandam, legũt; Cutis mea concitata, & citò corruguit. quod cõgruit cum illa significatione cõtractionis, quam agnoscit Vulgatus *estoy todo travado y frunzado*. alii aliter. sed cùm incerta sit verbi significatio, licuit interpreti attentis circunstantiis vertere verbo *arescendi*; præsertim cùm illa cutis ariditas, si non voce, certè re ipsa cũ aliis significatis conjuncta sit. Nam hiscit, & finditur cutis tota, cùm vel perflata vẽto urente, vel nimio calore tosta ad magnã ariditatem adducitur.

4

Hieronym. *Hebraizant.*

מאס

Tygur.

LXX *Ps. 58. 8.* *Hierony.* *Pagn.* *Thargum* *R. Moys.*

Et contracta est. Hierony. semper vertit originalẽ vocem, verbo *fastidiendi*, aut, *reprobandi*. quare Hebraizantes omnes ferè unica voce legunt, Abominabilis est. aut, fastidio habita, aut despecta. Tygur. *Mihi displicet.* quasi diceret, Mihi ipsi nauseã movet meus conspectus; mihi ipsi displiceo. sed id quoq; verbum existimavit interpres Latinus esse idem, quod dissolvi, aut consumi, consentientibus etiam Septuaginta. nam ubi Psal. 58. legimus; *Ad nihilum devenient tanquam aqua decurrens.* Hieronymus ait, *Dissolvantur sicut aqua, quæ fluunt.* similiter etiam hoc loco Pagninus legit. *Cutis mea dissolvit se.* sicut & Thargum, & R. Moyses. quare ea dissolutio ad consumptionẽ quãdam, quę hoc loco dicitur *contractio*, referẽda videtur.

*

VI. Dies mei velociùs transierunt, quàm à texente tela succiditur, & consumpti sunt absque ulla spe.

1. *Velox & leve idem in sacro Sermone. Quod tela in Hebræo. quod textorius radius cujus hic mentio fit. illustratus Isaias.*
2. *Navicula textoria, & tela ut referatur ad vitam humanam Expẽditur lectio Græcorum.*
3. *Consumere in bonum & in malum. ut telæ spes quadam concedatur, nõ vitæ.*

1

Velox & leve idem.

ERGO cùm tam graviter affectus sim, existimari potest de mea vita actum jam esse. itàque illius brevitatem lamentatur. illa autem *velocitas* ejusmodi est, ut nullo pondere gravetur, vel retardetur. sic enim apud nos idem propemodum est velox. aut leve, *ligero*, ô *liviano*

Habac. 1. 8

quare ab ea ſe radice dicitur Habac. 1. *Leviores pardis*. i. velociores. Porrò hæc humanæ vitæ brevitatis cùm telę diſciſione cóparatio placuiſſe videtur Vulgato Iſai. 38. *Præciſa eſt velut à texēte vita mea*. cùm tñ in Hebræo nõ valde clarè ea ſimilitudo exprimatur, quia Iſaię locus nõ affert per ſe ipſam & primaria ſignificatione illam velocitaté· planus enim ſenſus eſt, quòd textor cùm telá abſolvit, extrema ſtaminis atq; litiorũ filia præcidit; at dum adhuc Ezechias ordiretur ſuæ vitę telá, præciſus, & abruptus eſt. Sed hoc loco eximiá quandam in præſcindédo velocitaté ſignificat; unico enim quaſi jactu gladioli, unico manus cójectu, unico impetu, tela pręciditur. ſed cù in originali tamẽ ſit, *Dies mei velociores fuerunt, quã Ereg*; quod nomẽ Vulgatus *telam* vertit. alii ſignificare dicunt, radiú textorium, quod à texẽdo dicitur. cujuſmodi autẽ ſit inſtrumẽtum illud, nõ omnes convenẽrũt. nam R. Mardoch. & alii ajunt eſſe lignũ, in quo textor pannũ, aut telam ante ſe circumvolvit quod *liciatorium texentiũ* dicitur, & huic loco minimè cóvenit; nã in eo nulla eſt velocitas. eſt ergo radius hic inſtrumẽtum in modũ naviculæ, quo filũ ſubtegminis à telæ margine ad marginem defertur incredibili velocitate, quod textor mira dexteritate dextra conjectũ in ſiniſtram momẽto rejicit in dextrã. nos vocamus *lançadera*. ergo inquit, Velociores mei dies fuerũt textorio radio: & quidẽ velut ludicra quædã navicula illud, quidquid fuit leviſſimę arundinis, & fili, aut ſtaminis circũvoluti, id eſt leviſsima huj⁹ vitæ bona arũdineę fragiliq; valetudini circũvoluta, ſecum detulit dierũ & noctium viciſsitudine quadã, cui quòq; illa itio, & reditio radii ſimillima eſt. Gręci quidã, teſte Olympio. velocitatem tantũ in præterlabendo & currendo conſiderarunt legentes, *Vita mea velocior eſt* * *curſore*. Lectio Vaticana Septuaginta. habet; *Vita mea exilior eſt quã* **loquela*. ſic quoq; Auguſti. cõvolavit ſicut verbũ irrevocabile tempus. vel, brevior, quã ut dici poſsit, aut verbis explicari. Sed ut ad telá redeamus certè appoſita eſt vitæ cum illa cóparatio; nam fila, quibus texitur, torquẽt & nent Parcæ: & non tantũ annis ſed horis, minutiſsimiſq; particulis atque momẽtis, velut tenuiſsimis filis cóſtat; nõ ſemper ęqualibus; cujus enim vita hominis nõ ſit ſæpe diſpar, diſſimiliſque ſui, nunc craſsior, nunc tenuior? textor, tẽpus: quod, nõ ſicut Penelope, retexit noctu, quod interdiu texit. ſed non minùs texit noctu, quã interdiu, nũquam interquieſcẽs. tandẽque mortis falce pręciditur. vide Gregor. qui ſimilitudinem hanc elegãter promovet, & perſequitur.

Iſa. 38. 12
Vitę humanę cũ tela cõparatio non ſemel uſurpata à Latino interprete.

Nomẽ telę in Hebręo.
ארג
Quid ſit radius textorius cujus hoc loco mẽtio fit R. Mardoch.

2
Promovetur iſta naviculę textoriæ allegoria ad vitam humanam relata.

Olympiod.

*La carrera de mi vida tã corta como el ancho de vna tela, y el tiempo que la corre mas ligero y agudo que una lãçadera

LXX. Vatica.
*En menos q̃ en dos palabras ſe me a paſſado la vida.

Et conſumpti ſunt uſque ab ulla ſpe. verbum cóſumendi ad alicujus operis perfectionẽ & abſolutionem pertinet, ſive in bonũ, ſive in malum. Hiſpanus dicit, *acabar*. ſicut dicitur, *Complevit Deus opus ſuum*. &; *Perfecti ſunt cæli & terra*; ſed de morte & extremo interitu Ierem. 14. *Ego conſumam eos (tengolos de acabar)* Exod 33. *Ne forte diſpendam te in via*, Hebraicè. *Ne forte finiã*, vel, *conſumã te*. Sic ergò, *Dies mei* * *cõſumpti ſunt* funeſtum, & violentum aliquid videtur afforre.

3
כלה
Cõſumere in utrãque partẽ dictum.
Geneſ. 2. 2
Iere. 14. 12
Exod. 33. 3
*No me hagas q̃ de cabo de ti.
*Las penas y dolores an dado cabo de mi.

Abſque ulla ſpe. videlicet, vel longioris vitę, vel melioris fortunę: vana eſt enim illa promiſsio Eliphaz, quãtum de ipſa natura ſperari poteſt. atque eò fortè reſpiciũt Septuag. legentes. *Periit in vana ſpe*. niſi fortè *ſpem vanã* dixerint, quòd laboris mercedẽ non reportavit. At Tygur. paraphraſis, & Cajet. illá telæ, radiique textorii ſimilitudiné retinẽt adhuc. illa ſic legit; *Dies mei velociùs fugiũt, quã tela; & trama deficiente finiũtur*. hic verò ad diverſos calamos, qui naviculę textoriæ inferũtur, reſpicit, nam ſi uno calamo evoluto, finitóque filó adhibeatur alter, tela capit augmẽtum; at nõ ea mortaliũ vitæ ſpes cõcceditur: nã unico calamo, unicóq; pẽſo revoluto, nulla eſt vivendi ſpes reliqua, nulla facultas alia fila alligandi, aut innectendi; *conſumũtur* enim dies, *abſque ulla ſpe*.

LXX.

Tygurí. Cajetanus

Iterum promovetur allegoria, & cõparatio telæ cũ vita humana.

VII Memento quia ventus eſt vita mea: & non revertetur oculus meus, ut videat bona.

1. *Mors cur ortus ſit dicta. Dei oblivio aut recordatio ad vitam, aut morte ad bonum vel ad ſupplicium refertur.*	3. *Deus vitæ auctor vitam lætus confert, & promovet Explicatus David. illuſtratus Moyſes.*
2. *Ventus variè acceptus, ſpiritus hominis cum reſpiratione peculiarẽ cognatione habet.*	4. *Videre de ſenſu & experimento dictũ· exẽpla ex ſacris plura. videre bona cum analogia dicitur ad beatam viſionem.*

Vitæ & mortis auctorẽ ſic precatur; Cùm tam brevis ſit, ò Deus potẽtiſſime, mortaliũ vita, quorſum mihi tã gravia adjicis ſupplicia? quin his meis diebus

1
Qualis ſit ſibi precatio

paucis

paucis,& malis non nihil indulges? quod si ad ferendam opem non festines, peribo prorsus; neque Iobus erit, cui benefacias.

Memento. Videris hujus incredibilis vitæ brevitatis oblitus, cùm illi ultro labenti & fugienti dolorũ & morborũ stimulos,& calcaria adhibes. quòd si me è vivis eripere cupis, non est quòd magna admoveas tormenta, ut me dejicias; concidam brevissimè; abeo jam celeriter, moriar. tu verò ne me violenter interficias, quem mors ipsa urget, neque permittet diutiùs vivere. Sic mors orcus dicta est, ut Festus Pompejus scribit, ab urgendo, quòd urgeat omnia,& præcipitet et agat in interitũ. Ex subjecta autẽ materia, verbum *meminisse* aut *recordari* denotat in Deo aut justitiæ & vindictæ infligendæ affectũ; aut miserendi,& auxiliandi. nam recordatio scelerũ,& impiorum, justitiæ & supplicii est. ut Ps. 136. *Memor esto Domine filiorũ Edõ* at recordatio miserorũ, & pauperũ sublevationem & misericordiã affert. quã precatur David, *Memor esto congregationis tuæ.* sed ad mortem & vitã frequenter referũtur recordatio,& oblivio; loquitur enim Scriptura de Deo more humano; nam homines mortuorũ obliviscuntur; illorum tantũ meminerunt, quibus cũ agunt. hinc illud, *Oblivioni datus sum, tamquã mortuus.* & id, *Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memor ampliùs, & ipsi de manu tua repulsi sunt.* Sed hoc tamen loco, cum precatur Iob, ut meminerit Deus, quòd *vita sit ventus,* sensum peculiarem habet.

Mors orcus ab urgendo. *Festus Pompejus*

Deũ meminisse ad quid referendum.

Psalm. 136. 7

Ps. 73. 2

Dei oblivio aut recordatio ad mortẽ aut vitã pertinet.

Psalm. 30. 13

Psalm. 87. 6

2.

Cajetan.

Quid hoc loco ventus.

Ventus. Vox eadem, quæ sæpe vertitur spiritus,& ad multa transfertur. Cajetan. pro anima immortali accipit, & in hac sẽtentia multa dogmata de anima rationali cõtineri existimat, in hãc sententiã; Si spiritũ hunc, ò Deus, semel avellas ex corpore, nõ redibit iterũ sua spõte rursus uniẽdus corpori: nã non est in natura vis, quæ eam animę cum corpore conjunctionem rursus efficiat. Sed hic sensus Vulgato nõ placuit, cùm *ventum* reddidit. Septuag. *spiritus est vita mea.* quod Græci pro respiratione,& spiritu, quem ducimus accipiũt; non solũ, quòd vita nostra respiratione indigeat, sed quòd flatu & respiratione videatur humana vita in prima sua origine cõstitisse; nã afflatus est spiritus in naribus hominis, cũ *spiravit in illũ* Deus *spiraculũ vitæ, & factus est homo in animã viventem.*

LXX.

Spiritus pro respiratione & quare.

Gen. 2. 7

Alii cõparationem cum vẽto intelligunt, cujus motus velocissimus est, fuga,& lapsus irrevocabilis, sicut Scriptũ est. *Recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, & non redẽs.* nam ventus nunquã repetit suã originẽ, unde erupit, & à qua incitatus est; sed *lustrans universa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos revertitur.* & in medio mũdo evanescere solet.

Ps. 77. 39

Eccles. 1. 6

3

Sed quæ nam est hujus orationis efficacia,& vis pro impetrãda salute, & diuturniori vita ex ipsius vitæ brevitate, fragilitate,& irrevocabilitate animi semel dilapsi? Certè apud Deũ, neq; levis, neque cõtemnẽda. nam, quod illius bonitatis ingeniũ est, omnibus benefacere vult, neque spiritualia tantũ bona; sed (nisi nocitura sint) tẽporalia etiã munificentissimè conferre solet; lętus igitur nos vivẽtes intuetur, vitãque diuturniorẽ (nisi quid obsit, aut meliora largiri velit) optat nobis; *non est* enim *volũtatis illius mors: neque mortẽ illa fecit,* aut *lætatur in perditione vivorum,* neque vult dici *Deus mortuorũ, sed viventium.* igitur qui vitę brevitatẽ deprecatur, & qui vitæ per se fragilitatẽ proponit, illũ allicit, ad vitã confirmandã,& producendã, vitæq; incolumitatẽ, atq; jucunditatẽ tribuẽdã; aut certè ad tẽperanda supplicia, ne vitã per se miserã,& fragilẽ omnino debilitẽt & infringãt, sicut Scriptũ est, *Non accendit omnẽ iram suã, & (quia) recordatus est, quia caro* (per infirma & imbecilla) *sunt, spiritus vadẽs &* (ex naturæ lege,& virtute, aut efficacitate causarũ naturaliũ) *nõ redẽs.* & iterũ; *Misertus est Dominus timẽtibus se, quoniã ipse cognovit figmentũ nostrũ; recordatus est, quoniã pulvis sumus, homo sicut fænũ dies ejus. quoniam spiritus* (anim᷒) *pertrãsibit* (abibit) *in* (ex) *illo & nõ subsistet.* Tum etiã si non sit vivẽs homo, videtur divinæ clementiæ subtrahi quasi benefaciendi materia, cui paterna charitate indulgeat. quod quasi pro solatio sibi proponit; *Iudicabit* (puniet.) *Dominus populum suũ* (impios videlicet; sed tamẽ quæ illius bonitas,& indulgẽtia est, servabit alios incolumes, quos afficiat ingẽtibus bonis.) *&* (adhuc) *in servis suis* (quos sibi quasi ad solatiũ,& animi lętitiã servat) *miserebitur* (Septua. *In servis suis cõsolabitur.* Aug. in loquutio. li. 5. exponit, *Servos suos cõsolabitur.* alii ad eosdẽ utrãq; partẽ pertinere existimãt; ita ut cũ in populũ suũ animadvertere cęperit, recordat᷒ illorũ imbecillitatis, quasi facti pęnitẽs, tẽperet à

Ezech. 1. 3

Sap. 1. 13

Deus vitã lętus largitur & cõservat.

Ps. 77. 39

Ps. 102. 14

Deut. 32. 36

LXX

August. in locution. lib. 5.

supplicia; & quos primũ afflixerat, deinde recreet & consoletur. propterea enim sequitur) *videbit quòd infirmata sit manus, & clausi quoque defecerũt, residuiq; consumpti sunt.* (id est, tũc sanè quasi sententiã mutabit, cùm viderit *manum*, viresque populi sui valde infirmas, ac prope nullas, neminemque esse *clausum* aut munitũ arce, aut sæpiméto ullo, qui nõ sit omnibus malis, atque ærumnis expositus, atque inimicorũ hostiũmq; sævitia propè consumptus; ita ut non nemo superstes sit, & ex captivitate ereptus. Septuag. clàrius causam tépe randi supplicii exprimunt, *Vidit enim dissolutos eos, & deficientes in obductione*, (propriè catena) *& remissos.* sed hæc latiùs exponit in sequẽtibus Iob. Ergo opportunè ex ipso deliquio & animi defectu mortem deprecatur.

LXX.

4 Videre ad sensum & experimentum.

Et non revertetur oculus meus. id est non revertar, ut oculis meis *videam bona*, jucunda, & grata; ut iterum affluam divitiis & rerũ omnium abundantia. cùm verbũ videndi cognitionem oculis, aut animo conceptam significet, certè etiam illã denotat, quæ sensu quodã & experiẽtia percipitur; quare *videre bona*, est frui bonis, experiri fœlicẽ statũ. qua ratione dicebant impii futura bona negligentes, *Quis ostendit nobis bona?* quod enim ostenditur, videtur. Propriè ex Hebr. *Quis videre nos faciet bonum?* id est quis bona ipsa conferet possidenda, & fruenda? quare sensus idẽ, *videndi bona*, qui apud Lucam, *recipiendi*. cùm diviti dictum est, *Recepisti bona in vita tua.* qui Hebraismus frequens est in sacro sermone. Ps. 89. *Lætati sumus pro annis, quibus vidimus mala.* Ierem. 17. *Non videbit, cùm venerit bonum.* idest, non fruetur cœlesti imbre, cùm alias arbores copiosè Deus perfuderit. & infra; *Nõ timebit, cùm venerit æstus.* Hebraicè, *Non videbit.* res plãtis & arboribus inimica. hujus generis sunt illa. *Ego vir videns* (expertus) *paupertatem meam.* Thren. 3. et Psal. 15. *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*, idest re ipsa corrumpi. & Ps. 88. *Non videbit mortem*, id est nõ morietur &c. hujus generis sexcenta sunt. Sed illud in hanc rẽ indicavit acutè Didymus potiùs ad rem ipsam, quàm ad vocis, & Hebraismi proprietatem accomodatè, scribẽs super id Ps. 26. *Credo videre bona Domini in terra viventium. Rectè* (inquit) *videre, non edere aut tangere, & similia dixit; nam summum divinorum bonorum in visione ad videntium utilitatem positum est.* Ergo per analogiã ad summi boni possessionẽ, quæ in visione consistit, aliorum bonorum possessio rectè dicetur, *videre bona.*

Ps. 4. 7 — Luc 16. 25 — Psal 89. 15 — Iere. 17. 6 — Thren. 3. 1. — Psal 15. 10 — Ps. 88. 49 — Ps 26. 13

VIII. *Nec aspiciet me visus hominis: oculi tui in me, & non subsistã.*

1. *Non aspici, periphrasis mortis hominis. Vita humana dicitur finis ipse.*
2. *Iustus è malis ereptus mirabile dat mundo spectaculum. Visus quid propriè.*
3. *Divinus oculus in bonum, & in malum.*

QVod Philipp. exponit; Nemo me videbit in pristina illa bonorum affluentia; paulò durius est. lenius & germanius; Mutuis mortalium conspectibus, & congressibus eripiet me mors. nemo me inter vivos aspiciet. sicut Ezechias dixit Isai. 38. *Non videbo Dominum Deum* (tabernaculũ, arcam, ubi se Deus præsentem exhibet) *non* aspiciam hominem ultra* (nõ patebo mortalium conspectui, unde illi me, aut ego illos aspicere possim.) *& * habitatorẽ quietis.* periphrasis viventis hominis, ut dicatur ** habitator quietis*, id est, vitę hujus, quæ quòd sit brevissima, & citò finiatur, atque quiescat, id est cesset, ipsa quies, cessatio, & finis dicitur; atque mortis ipsius cõpellatio, quæ finẽ, cessationem, quietẽ affert, ad ipsam vitam redundat. Aspici autem aut videri indicat rem præsentem, & existentem; quod non videtur, abiisse. abibo, igitur inquit Iob, & excedam è vivis, *sic non aspiciet me visus.*

1 Philipp. — Isai. 38. 11 — *No veré mas õ ver cõ hõbres — *El bivir no es mas que estar en fenamiẽtos

Visus, Intentus, in me defixus; à verbo, quod intendere oculos, & attentiùs considerare significat. à qua radice dicitur Numer. 23. *De collibus considerabo eum.* igitur ait Iob; Salutem, o Deus matura; nam si moreris, moriar, neque tuã in me liberando & salvando potentiã & bonitatem contẽplari deinceps poterit, qui me nũc videt letaliter affectũ. sicut etiã dicebat David *Me expectãt* (contẽplantes tũ meas ærumnas, tum opem tuam, & quem sim exitum habiturus) *justi, donec retribuas mihi.* nonnihil significantiùs Septuaginta quãquam idem ferè cum nostro, sed proximè ex Hebræo, *Non circumspiciet me oculus* videntis me.* quod Polych & Olym. ad subitos mortis casus referũt; Accidet (in-

2 Visus & videre quid propriè — Num. 23. 9 — Ps. 141. 6 — שור — LXX. — *Desparecereme a vista de ojos. — Olympiod. Polychron.

quam

quã) ut dum in me forte quispia figit ob tutum, atque res meas contẽplatur attentius, abeam ipse subitò, itaque brevissimè atque velocissime disparens fallam illius oculos, qui me contẽplatur. Quid si etiã indicet Iob gratissimum, atque mirabile spectaculum mortaliũ oculis præberi, cũ miserrimus aliquis homo divina ope è malis ereptus ingenti deinceps fælicitati restituitur? ergo dicat Iob; Si me his malis non eripias, & in tuto colloces, non ero mortalibus tuæ potẽtiæ, & bonitatis clarissimũ documentũ, neque erit cur in me quisquã oculos ponat? Sic David quoque mala sua deprecabatur; *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesia laudabo te.*

Ps. 21. 23.

Oculi tui. Contra summã omnium interpretum consensionẽ, atque sentẽtiæ, & contextus exigentiã solus Stheuchus existimat hæc verba posse dici ad Eliphaz. sed certè cum Deo adhuc colloquitur Iob; Accurre o Deus, affertóque opẽ. divini *oculi* favorem, & benevolentiã, malorum propulsationẽ, vitæ incolumitatẽ afferunt. Figito tuos in me oculos, *illumina vultum tuum super me.* nam si faciẽ avertas, peribo. *Non subsistam.* propriè. *Non ego.* Terentius Latinè dixit, *Nullus sum*. ergo tui **oculi* me tueãtur. Philip. torvum aliquid, & indignans in Dei oculis intelligit, quasi dicat. Tuos oculos ardentes, atque iracundia plenos sustinere non possum; tuis me oculis acribus, torvis, minacibus penitus cõfigis, vitámque eripis. favet quoq; Gregor. certè *oculi* Dei, non raro indignationem afferunt. Sed illud in hunc locũ leniter non cadit, quod alii Latini, ut D. Tho. Lyran. Cajet. exponunt; Licèt me homo visurus non sit, sed tamen *in conspectu illius cadent omnes qui descendunt in terrã & anima mea illi vivet.* Verè quidem, sed aliene, & minimè coherenter.

Stheuch. — Divini oculi in bonum. — Ps. 66. 2. — Terent. — * Mirad por mi, por que a buelta de cabeça no me hallareis. — Philip. — Divini oculi ad pœnã. — Gregor. — D. Tho. Lyra. Cajetan. — Ps. 21. 30.

IX. *Sicut cõsumitur nubes, & pertransit: sic qui descenderit ad inferos, non ascendet.*

1. Irrevocabilitas vitæ semel amissæ cum nube cõparata. Quid exterminari apud Iacobum, & Matth. ex Græco.
2. Quid inferi, sive infernus in sacro sermone. Explicatus Moyses. Imperita Hæreticorum elegantia Infernus dicitur à postulando in Hebræo. Etymologia nominis Saul.
3. Græcorum sententia, Iobum non agnovisse resurrectionem, omnino exploditur.
4. Quomodo Iob videatur negare regressum animarum, plures expositiones, indicatur optima.

SI semel vita mortali fungar, ad eandẽ minimè revocabor. non aliter atque nubes, quæ ex terræ vaporibus concrescit, vel levi flatu, vel solis radio dissipatur, & dissolvitur, nunquam iterum cogenda, neque reditura. Septuag. *Tanquam nubes expurgata de cælo.* Cœlestem aliquam vim, quæ nubem disjiciat, indicare videtur. Eadem similitudo apud Iacobum. c. 4. *Ignoratis quid erit in crastinum, quæ est enim vita vestra? vapor est* (propiè flatus, halitus, fum⁹, levissima nubecula nihilo firmior, aut crassior, quàm vapor, aut fumus, qui citò evanescit, & disparet) *ad modicum parẽs* (apparens) *& deinceps exterminabitur* (propiè, evanescet; est enim fere eadem vox, quæ Lucæ. 24. *Evanuit ex oculis eorum.* subducet se statim ab oculis mortalium, ita ut nulla illius memoria relinquatur, & ne vestigia quidẽ illius cernantur ulla; priori illa phantasia & luce extincta, deleta, sublata; atque eadem vox Græca eadémq; significatio. Matthę. 6. *Exterminant facies suas.* id est obscurant naturali nitore & quasi splendore quodam atque lætitia, extincta, accersito quodam squalore, sordidóque vultus horrore, qui jejunia testetur.) quod autem ibi dicitur *exterminabitur*, hîc dicitur *cõsumitur.* propriè deletur, deficit. Rursus *pertransit.* propriè, recedit, abit. Symmac. *Absolvitur.* Septuaginta. *Expurgatur de cælo.* neque tamen hæc similitudo adducitur propter vitæ brevitatem & inconstantiam exprimendam, sed propter irrevocabilem illam fugam; ut secũda hujus similitudinis parte explicatur.

I — LXX. — Iacob. 4. 14. — Quid exterminari apud Iacobum & Matth — ἀφανίζω — Luc 24. 31 — Matth. 6. 16 — Symmach. LXX

Sic qui descẽderit ad inferos. (id est ad subterraneam regionem, infra nos positam, ubi sunt defunctorum animæ, quos Manes vocant) *non ascendet* rursum ad superos, à quibus excesserat. Malui inquam exponere, *inferos* aut, *infernum*, per subterraneam stationem animarum, quàm per sepulchrum aut mortem. nam cavendum est, à quorundam Hæreticorum, ut Brentii, & Calvini, imperita elegantia, qui docent juxta Vulgatam phrasim, id dici propiè *in infernum descẽdere*, quod omnino perit, & extinguitur. sicut Latini dicunt funditus interire, & pessum ire, aut in fũ

2 — Quid infernus in sacro sermone. — Calvini, & Brentii imperita elegãtia.

dum labi. nam fundus eſt cujuſque rei infimum, aut infernum. Sed ſacra Scriptura aſtringẽda non eſt regulis Donati, aut Latinorum. ergo locutio illa ſublimiorẽ habet ſenſum, atque fidem docet de animarum ſtationibus ſubterraneis & infernis; videlicet loco damnatorum & Limbo, atque Purgatorio. tum etiam de deſcenſu Chriſti ad inferos, non enim idem eſt, Chriſtum deſcendiſſe ad inferos, atq; ſi confitearis, mortuum & ſepultum fuiſſe. neque idem omnino illud Pſal. 15. *Nõ derelinques animã meã in inferno.* cũ eo quod ſequitur, *Nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* hoc enim ad corpus & ſepulchrum; illud ad animam, & limbum ſpectat. res manifeſtè colligitur ex illo Gen. 37. quem locum alii depravant. *Lugens deſcendam ad filium meũ in infernum,* nempe ubi ejus filius erat, ideſt, in eam ſubterraneã regioné, in qua illius anima detinebatur: aliter enim non poterat pervenire ad filium, ſi tantũ de inferno, id eſt ſepulchro loqueretur, quod longè latéque diſsitũ eſſe oportebat. potiùs nulli ſepulchro mandatus erat, qui credebatur à fera peſſima devoratus. Sed non oportet, inquis, tam craſſè, támq; ſupinè deſcenſum hunc & ſepulchri ſocietatem accipere; cùm perinde ſit dicere, *Deſcendam ad filium meum in infernum,* id eſt in ſepulchrum; ac ſi dixiſſet, Filio meo Ioſepho mortuo nõ poſſum ampliùs vivere. aut; Is caſus me foveæ, ideſt morti tradet. Ego verò potiùs hanc eſſe craſſam, atque pinguẽ interpretandi rationem, dicam etiam, languidam, inertem; mortuã, ſine ſpiritu & vita; priorem illam, ſubtilem, ſolertem, exquiſitã, vivam, ſpiritu & energia plenam, veriſsimam deníque atque cum aliis fidei dogmatis mirificè conſonantẽ. eadem ratione accipe id Iſaiæ. 14. ubi quàmvis regi Babylonis negatur ſepultura, ſed conjicitur in infernum. *Verũtamen ad infernum detraheris in profundum laci.* Scio quidem aliquando pro fovea, & ſepulchro, *infernum* accipi, ſed id neque primaria ſignificatione, neque omnino frequentiſsima. illud non prętaeribo, parùm conſideratè (ne graviori iniuram nota) Cyprianum Ciſterciẽſem (virũ alioqui doctrina & pietate cõſpicuum) affirmaſſe, *Seol,* id eſt, *inferos,* vel *infernum* in toto veteri teſtamento accipi pro ſepulchro. ſed de hac re plura aliquando dicam, cùm res & locus iterum ferent. nunc tãtùm vocem illam *Seol* (de qua tota controverſia eſt) quoniã ſubterraneam illam ſtationem animarum ſignificat, rectè jungi verbis *deſcendendi,* & *aſcẽdendi.* tum præterea deduci à radice, *Saal,* quod eſt petere, aut mutuò accipere, quod nũquam ſaturetur; ſed ſe habeat inſtar poſtulantis & expetentis aut animas, aut corpora, quæ apud ſe detineat. ut indicatur. Prover. 30. ubi inter illa quatuor inſaturabilia; primus numeratur *infernus,* quaſi *nunquam dicat ſufficit,* ſed ſemper poſtulet. tum etiam quòd illa receptacula mutuatas tantùm videantur accepiſſe animas. præſertim Limbus, & Purgatorium ſuo tempore reddẽdas: tum etiam alii ſinus die judicii & reſurrectionis reddent animas, deinde vero infernus recipiet homines integros per æternitatem aſſervandos, à qua etiã radice dictus eſt *Saul,* quaſi poſtulatus, & per petitionem importunam populi datus & conceſſus à Deo & Samuele; ut nomine etiam præferret nõ fore confirmandum in regno, ad tempus tantùm & commodatò regnaturum.

Sed notandũ hinc colligere Didym. in Catena Iobũ *reſurrectionis arcana ignoraſſe:* rurſus Chryſ. *nihil de reſurrectione percepti habuiſſe, nihil de regenerationis myſterio enucleatè didiciſſe.* idẽq; ſuper id capitis. 2. *Si bona ſuſcepimus de manu Domini &c.* ait Iobum aliquando lamentari, non victurũ perpetuò, quòd de cœleſti regno ac reſurrectione nihil accepiſſet perſpicui. Hęc Græcorũ teſtimonia piè voluit interpretari noſter Comitolus adſcribens, *quòd ex majorũ diſciplina nil fortaſſe certi Iobus de reſurrectione acceperat. Sed etiam hujus rei, & cœleſtis regni, nõ obſcuram notitiam, è divinis fontibus hauſerat.* optimè. ſed quos hic dicat, *divinos fõtes,* nõ ſatis intelligo. an librũ aliquem ſacrũ? ſed de hoc nihil cõſtat. an revelationem aliquam? ſed Græci in univerſum, & nulla adhibita præcaſtigatione loquuntur. & quacũque ratione Iobus de reſurrectione inſtructus eſſet, loqui oportuiſſet ejuſmodi verbis, quæ reſurrectionis fidẽ minimè læderent, neque dubiã relinquerẽt. Ego verò (quod venia dixerim Chryſo.) exiſtimo dubitari minimè poſſe de Iobi fide reſurrectionis, cũ ad illam confirmandam ipſius Iobi tanquam fortiſsimis teſtimoniis utatur Eccleſia, & ea de re apertiſsimè vaticinetur. c. 12. & c. 19. ubi id apertè agnoſcit Chryſoſtomus.

Pſal 15.10.

Gen. 37. 34

Objectio.

Reſponſio

Iſai. 14. 15

Cypria. Ciſtercie. hoc loco notatus.

שְׁאוֹל

שָׁאַל

Infernus unde dicatur.

Prov. 30. 16

Saul unde dictus.

שָׁאוּל

3

Chryſoſt. Didymus

An Iob agnoverit myſteriũ reſurrectionis

Iob. 2. 10

P. Comitolus

Iob. c. 12. & 19.

Sed

4 *Philip. Chryſoſt.*

Sed ut ad ſententiam noſtrã redeamus, Philipp. dupplicem horum verborũ diffi cultati ſolutionem aſsignat; primã, quòd Iob hæc dixerit contionãdo, & quaſi ex affectu & moribus mundialium hominũ, minimè futura credentium; quod confirmat, exemplo Eccleſiaſtæ, qui aliquãdo ex ſentẽtia impiorum videtur loquutus, dum laudare videtur voluptuariam vitã. aut certè ſecundam, reſurrectionem tantùm negaſſe in finem vſque ſæculi, deinde verò reſurrectionem ſecuturam planè agnoviſſe. quod confirmat ex illo capitis. 14. *Homo cùm dormierit, non reſurget, donec atteratur cœlum.* ſed vera & facilis ſolutio in promptu eſt, non enim negatur reſurrectio ad vitam aliam, ſed animarũ reditus ad ſimilem vitã, ut verſiculo ſequẽti explicatur, *Non revertetur ultra in domum ſuam.* neque eſt hæc ſententia Iobo peculiaris, cum non ſemel repetatur in Scriptura, tum a David. Pſalm. 77. tum Iſaiæ. 38 atque. 2. Reg. 14. *Omnes morimur, & quaſi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur.*

An Eccleſiaſtes aliquando loquatur ex ſententia impiorum. *Iob. 14. 12*

Pſal. 77. 45 Iſai. 38 2. Reg. 14. 14.

X. Nec revertetur ultra in domũ ſuam: nec cognoſcet eum ampliùs locus eius.

1 *Hypallage. Proſopopæja loci. Quid cognoſcere. Explicati Moyſes & David.*
2. *Verba, quæ cognitionem afferunt, ad rem ipſam, quæ cognoſcitur, pertinere.*
3 *Locus, pro hominibus, pro oppido, pro honore, & munere. Illuſtratus Samuel, & Salomon.*
4 *Locus pro omnibus contẽtis in loco. Non agnoſcere antiquum poſſeſſorem ad ingratitudinem pertinere.*
5. *Brevitas vitæ ignotos nos reddit ipſi vitæ, & loco ex Sapientia.*

I *Hypallage.*

IN Domum. In familiæ, & rei familiaris administratione. *Nec cognoſcet eum locus ejus.* per hypallagem, non cognoſcet homo ampliùs locum ſuum. juxta id Pſalm. 102. *Quoniam ſpiritus pertranſibit in illo, & nõ ſubſiſtet, & non cognoſcet ampliùs locum ſuum.* ſimile id. *Non eſt inventus locus ejus*, id eſt, ille non eſt inventus in loco. Pſal. 73. *Incenderunt igni ſanctuarium tuum.* Hæbraicè, Miſerunt in ignem ſanctuarium tuum. D. Hierony. *Miſerunt ignem in ſanctuarium tuũ* Igitur ſenſus eſt; Non revertetur, ut cognoſcat; non inviſet amicos, & notos; non aget cum familiaribus, & domeſticis; nõ verſabitur in antiqua domo cum patriis penatibus. Sed præſtat nõ tam eſſe hypallagem, & mutationem verborum, quàm proſopopæjam loci, qui quaſi perſona amicè & comiter deberet excipere redeũtem; quo ſignificatio redditur vehementior, quaſi dicat; Ipſæ res inanimę, quę ſerviunt, & parent ad nutum mortalibus, mortuis tamen nulli uſui ſunt; illos non agnoſcunt dominos; nolunt ullam ſibi cum illis familiaritatem intercedere; extraneos & ignotos illos reputant. quare **locus non cognoſcet eum.* ea enim eſt vis verbi cognoſcendi, & non cognoſcendi. ut ſupra Iob. 4. *Stetit quidam, cujus non agnoſcebam vultum (un perſonage de ſemblante eſtraño)* Geneſ. 42. de Ioſeph, *Cum agnoviſſet eos, quaſi ad alienos duriùs loquebatur.* in originali eſt colluſio contrariarum ejuſdẽ vocis ſignificationum, * *Cognovit eos, & fuit incognitus eis.* Septuag. eleganter; *Alienum ſe ſe fecit ab eis.* eodem igitur modo; *Non cognoſcet eum locus ejus*; quaſi cum alieno, aget cũ illo; alienum ſe oſtendet ei, & durè, & inhumanè cum illo aget.

Pſ. 102. 16

Pſ. 36. 10

Pſ. 73. 7

Hierony.

Proſopeja loci.

* Si una vez ydo bolvieſſe a ſu caſa, las miſmas paredes ſe eſtrañariãdel. *Iob 4. 16*

Quid cognoſcere aut non cognoſcere in ſacris *Geneſ 42. 7*

*Conociolos y eſtrañeſe dellos LXX.

2 *Philip.*

Cognitio pro re ipſa, quæ cognoſcitur.

Philippus ſimplicifsimã affert expoſitionẽ hujus locutionis, *Nõ agnoſcet eum locus;* id eſt, *Nõ agnoſcetur locus in homine, neq; homo in loco.* id eſt priſtina hujus mundi coverſatio nõ erit in homine commutato. nam, ut aliquando diximus, verba quæ afferũt cognitionem, ad rem ipſam, quæ cognoſcitur, pertinent.

3 Locus quid *Tygurin.*

Sed de ſignificatione *loci* nonnulla eſt diſſenſio. nam paraphraſis Tygurina per metonymiam *locum* intelligit, homines qui in loco continentur. ut ſit ſenſus; Neque loci illius homines agnoſcent eum ſed extenuatur vehementia ſentẽtiæ; præterquam quod nuper dixerat, *Non aſpiciet me viſus hominis.* quod ad illam ſententiam pertinet.

Locus pro oppido.

Secundò, *locus* non pro privata domo, ſed pro urbe & oppido accipi poteſt, idque fortè indicatum eſt in lectione Tygurina. & vulgo quidẽ quodlibet oppidũ vocamus *lugar.* ſicut etiam Amos. 4. *Dedi vobis ſtuporem dentium in cũctis urbibus veſtris, & indigentiam panis in omnibus locis* (oppidis) *veſtris.* ſic igitur non agnoſcet hominem ſua civitas, urbs. regia non agnoſcet regem, qui illam aliquando illuſtravit, aut amplificavit, decoravitque nomine regio vel ſi illam ædificarit à primis fundamentis, & ſuo nomine inſignierit; irriti enim ſunt conatus ambitioſorum hominũ, qui *Vocaverunt nomina ſua in terris ſuis.*

Amos 4. 6

Pſ. 48. 12.

Locus pro ſe de inter vivos, aut pro honore, & munere.

Tertiò. *Loc' ejus*, vel ſu', fortè nihil peculiari' ſignificat, quã locũ inter vivos. ergo *non cognoſcere locum &c.* erit, non habiturũ ſedẽ inter vivos; Si (inquã) vellet homo, aut poſſet redire ad ſuperos, nullus illi eſſet locus, cùm aliũ jam in locum ejus ſucceſsiſſe neceſſe fuerit: nã corruptio uni' cum generatione alterius conjuncta eſt. redeunti nullus locus, nulla ſedes. nos diceremus, *No a lugar*.

D. Thomas
Philip.
Locus ꝓ honore, & dignitate
Prov. 25.6
Eccleſ. 3.16

Quartò. Div. Thom. *locum* accipit pro dignitate, & honoris gradu, &, ut ipſe ait, *pro ſtatu perſonæ*. idem ferè Philiph. per metonymiam. nam dignitates & honores ſedibus, & locis diſcernuntur. ut Prov. 25. *In loco magnatorum ne ſteteris*. Eccleſ. 3. *Vidi in loco* (in tribunali, in ſubſelliis) *judicii impietatem*. quare illud ad honorem, & ſubliniorem, atque regiam ſedem pertinet. *Ponam locum populo meo Iſrael, & plantabo eum, & habitabit ſub eo, & non turbabitur*. eſt enim promiſsio de ſede regali David confirmãda.

2 Reg. 7.10

4
Locus ꝓ omnibus in loco cõtentis

Sed tandem ſimpliciùs accipitur *locus*, nõ ſolùm pro domo, & ſede, ſed pro omnibus, quæ ad illum pertinent. ita ut proſopopœia illa, & fictio perſonę extẽdatur ad univerſam ſupellectilem, & munera publica, & quidquid bonorum homo habuit; ſicut hæc eadem tabernaculi, & domus nomine ſignificari ſolent. atque detur perſona loco, in quo omnia illa videtur contineri. Priſtina igitur bona nõ agnoſcẽt hominem, neque herum antiquũ. quod ad amplificationem quãdam ingratitudinis affertur. Iſai. 1. *Cognovit bos poſſeſſorem ſuum*. Hebraicè, Chananæum, mercatorem, quàmvis recèns emptus gratũ ſe præbet &c. ergo mũdus & quæ in mũdo ſunt ingratiſsima, æque ac obliviosa non cognoſcent antiquum dominum. Vel, jure & meritò non agnoſcunt niſi pręſentẽ poſſeſſorem, nã devoluta ſunt omnia defuncti bona ad poteſtatem & manus aliorũ. igitur ſicut mancipium non agnoſcit ampliùs illum, à quo divenditus fuit, ſed eũ à quo emptus eſt, & poſſidetur: ita ſanè non agnoſcent bona hæc temporalia defunctum, cujus quondam fuerunt.

Iſai. 1.3
Nõ agnoſcere antiquum poſſeſſorem ad ingratitudinẽ pertinere.

Sed Sapientię. 5. videtur res. hæc reduci ad breviſsimam mortalium vitam, cujus nulla manere poteſt firma memoria, neque fixa in loco ullo veſtigia; proptereáque revertentem non agnoſcet locus ſuus. *Spes impii tãquam memoria hoſpitis unius diei prætereuntis*. ſi ergo ſapientiſsimi alicujus doctoris jam defuncti cathedram, in qua docuit; aut judicis alicujus, regis ve tribunal, regalem ve ſedem; aut verò etiã pontificiam atque ſupremam percontetis, quis nam ille, qui nuper ibi docuit, aut paulò ante jus dicebat? reſpondere poterit, Non novi hominem; aut ſi novi aliquando, jam non memini; quis enim meminerit hoſpitum, qui ad breviſsimũ tempus ad me divertunt propè infinitorum? *Generatio præterit. & generatio advenit; ego autem hìc ſto*. facilius eſt diverſorium cognoſci à prætereũtibus; quàm viatores ab hoſpitio, & diverſorio.

Sap. 5.15
Vnde proveniat hominẽ non agnoſci à loco ſuo.

Eccleſ. 9.4

℣. *XI. Quapropter & ego non parcã ori meo, loquar in tribulatione ſpiritus mei, confabulabor cum amaritudine animæ meæ.*

1. *Parcere quid in Hebræo.*	*tiplex. Divina potentia in illo comprimendo.*
2. *Tribulatio pro anguſtiis. Præpoſitio In.*	5. *Cetus cuj' natura. Quid in Hebræo, & Latino, unde dictus. Ægritudines & morbi vincula. æger alligatus. Illuſtrati David & Lucas.*
3. *Confabulari ad internã meditationem refertur. Explicati Samuel & Amos.*	
4. *Similitudo cũ mari mul-*	

D. Thomas

DIVVS. Tho. ſic cõnectit; Si, ut Eliphaz dixit, bona nõ ſũt niſi in hac vita ſperãda, nihil mihi jam reliquũ eſt, quã meam infælicitatem lamẽtari. ſed nexus ſimplicior; Cùm hæc ita habeant, & ego ad extremum propè jam ſpiritũ redactus ſim, quod mihi liberum eſt, cordi, & ori indulgebo paululum, & erumpentia ſuſpiria non ſupprimam. *Parcere*, quod in originali eſt, *Chaçach*, propriè eſt cõtinere, detinere, prohibere. & cùm ad linguam, & orationem refertur; affert ſuppreſsionem quandam, & cohibitionem eluctantis ſpiritus, & ſermonis conãtis ſeſe aperto ore effundere. à qua radice dicitur Iſai. 58. *Clama ne ceſſes* (populi ſceleribus ſtimulatus, & ad clamandum compulſus voces ne ſupprime, neque ardentem ſpiritum, & flammas cohibe, ne parcas ori, liberè, contentè vociferare) *quaſi tuba exalta vocem tuam*. ergo ait Iob. *Non parçam ori meo*. non remittam ſtudium publicè vociferandi, atque lamentandi, quantum potero gemitu, & ſuſpiriis contendam.

חשך
Parcere

Iſai. 58.1

2

LXX. Tribulatio & angustius. Philipp.

Loquar in tribulatione. propriè; in angustiis spiritus mei. coarctat me spiritus pectore inclusus, patefaciam liberum illi aditum. Septuag. *Loquar cùm in necessitate sim.* indigeo planè suspiriis, quibus ægritudinem, & dolores sublevem. Philipp. *Loquar in angustiis deficientis spiritus mei.* antequam extremum spiritum agá, aliquid querulum loquar. aliquando præpositio, *in*, affert quasi causam, & vim impellenté. Angustiæ & tribulatio pectoris orationem, & gemitus extorquent.

Præpositio in

3

שׂוּחַ

שִׂיחַ

Confabulari internam meditationé affert.

1 Reg. 1. 16. Psal 141. 3.

Amos 4. 13

Confabulabor cũ amaritudine. vel, in amaritudine; vel, de amaritudine *animæ meæ*, id est, nihil loquar, nisi quod internus, verissimúsque dolorum, & ægritudinis sensus suggerit; non est quòd verear cũ Deo agere paulò liberiùs & confidentiùs de causis mearum ærumnarum. Septuag. *Apponam amaritudinẽ animæ meæ compressus.* verbum *confabulandi* (*Soach*) vel (*Siach*) propriè est, meditari, vel ex meditatione interiùs animo concepta aliquid exteriùs agere, loqui, orare, conqueri. à qua radice dicitur. 1. Reg. 1. *Ex multitudine doloris, & meroris mei loquuta sum.* unde dicitur oratio, quæ cùm ore fiat, ex cordis meditatione, & intentione proficiscitur. & ideo dicitur, *Oratio effundi* Psal. 141. quasi priùs corde concepta, & præmeditata, deinde voce & ore exteriùs effusa, & prolata. hinc illud Amos 4. *Annuncians homini eloquiũ* (id est arcanorũ suorũ cogitationes) *suum.* igitur Iob ex multitudine doloris & mœroris corde & méte cócepti loquitur; & quæ priùs apud se præmeditatus fuerit, non leviter, non sine causa publicè clamat, & Deum atq; homines contestatur.

XII. *Numquid mare ego sum, aut cetus, quia circumdedisti me carcere?*

4

Maris hæc similitudo multiplex

VIDETUR nunc se Iobus purgare ab iis gravissimis sceleribus, quæ tãtum supplicium, támq; acerbos cruciatus mereri potuisse viderentur. quare neque mare superbum, neque immanem cetum suis moribus referre dicit, ut superbiæ atque sævitiæ tantas pœnas dare debuerit. sed premenda est paulò diligentiùs hæc similitudo. In *mari* enim considerari potest immensa quædam capacitas, & vastitas, in quam *Omnia flumina intrant, neque redundat*, procellas, turbines, tempestates, æstus omnes sustinet; fremit, remugit, agitur, *quiescere nõ potest.* cùm auté dixit Deus *Congregentur aquæ in locum unum, & appareat arida*; quam *aquarum congregationem appellavit maria*, visus est conjecisse mare in carcerem, atq; illi pedes & brachia cõstrinxisse, ne liberè & impunè vagaretur, atq; obvia quæque vastaret. propter quam peculiarem & exquisitam Dei providentiã in comprimendo, & prohibendo maris impetu, dicitur Psal. 49. *Quoniam ipsius est mare.* ut cujus impetus, & immanitas non ab alio, quàm ab auctore naturæ domari, & frænari possit. hinc multiplex comparationis ratio duci potest. Quæ nã unquam mea superbia, aut quæ minæ infirmioribus intentatæ, quis fremitus, & tumultus, ut me in teterrimum malorũ atq; cruciatuum carceré, velut mare fremens, atque superbum, detruseris? & ut ne aliis noceam, in eum me statum conjeceris ligatis manibus, & pedibus dolorum vinculis, in quo nocentes atque ultimo supplicio damnati detinentur? Preterea; Nũquid homuncio ego imbecillus tantę vastitatis, tantęq; capacitatis sim, ut tot turbines malor, tot dolorum æstus & procellas, tot tempestates discriminum, tot assiduarum acerbitatum influentia in me flumina capere, & exhaurire, velut mare, possim? ita ne sẽper ego fremere cogar, nunquam possim quiescere, perpetuò agiter, atq; discrucier? ad hęc; Ita ne tamquam cum immani quadã bellua, aut tamquam cum potentissimo, nunquámq; satis edomito mari mecum agitur? illa quidem claustris, repagulis, carceribus fortissimis indigent: sed ego tamen vix pedibus valens consistere, non egeo vehementioribus his vinculis, compedibúsq; cruciatuum: non enim è carcere isto teterrimo calamitatis incredibilis fugiam; imò supplicem me Deo meo, judicíque supremo lubens præbebo; accersitus sistar ante illius tribunal.

Eccles 1. 7.

Isai 57. 20. Genes 1. 9.

Psalm 94. 4. Deus in comprimẽdo mari potentissimus

5

Cetus, quia, &c. Carcerem quidam ad *cetũ* referunt, non item ad mare. sed præstat quod jam indicavimus, ut ad utrumq; pertineat. & peculiari quidem ratione ad *cetum.* nam *Cete* illa *grãdia*, quę creavit Deus ut mari *illuderent*, id est minoribus, & infirmioribus pisciculis, intra mare Oceanũ continet, tamquam in carcere detenta.

Genes 1. 21. Psal. 103. 26

dicunt

dicunt enim non posse tranare ad Mediterraneum, quod relinquitur aliis minoribus piscibus, tamquam fida quædam & tuta statio. non aliter igitur relucet divina providentia in comprimēda superborum divitum immanitate, & insolentia, qua infirmioribus illudunt.

Sed quod ad *Ceti* nomen & naturā attinet, in originali quidem est (*Thanin*) quā vocem quidam existimant generalem esse ad omnem belluam vastam, terrestrem vel marinam. rursus cùm de marina dicitur, nullam certam piscis speciem significari, sed pisces quoscumq; ingētes cujus signum est, quòd frequenter ea vox vertatur á Vulgato nomine *Draconis*. ut Psalm. 103. Ezech. 32. & quidem pro terrestri colubro Exod. 4. & 7. pro dracone etiam terrestri. Psalm. 90. *Conculcabis leonē & draconem*. Iere. 10. *Habitacula draconum*. pro *lamiis* Threnor. 4. *Sed & lamiæ nudaverunt mammam*. Sed frequenter ad marinos pisces belluásque refertur, vertitúrque, *Cete*, aut *cetus*, quod latinū nomē alii speciale esse volunt, & significare ballenam. quáquá neq; hoc apud Latinos certò cōstet. nam Festus quasi incert⁹ scribit: *Belluam marinam ipsam dicunt esse pistricem, ipsā esse & cetum*. sed ex vocis originalis similitudine volunt alii esse illum, qui apud Latinos Thunnus, aut Thinnus; quem à Ballena Plinius separat, & inter vastissimos pisces numerat. atque Atthenęus ait Thunnum Græcè dictum ab impetu, & celeritate, qua fertur. Sed neque quidquá certi apud autores de Thunno constat. ut ex Arist. Plinio, Athenæo & aliis ērudite probat Rondeletius. lib. 7. cap. 10. & 11.

תַּנִּין

Cetus an significet certā piscis naturā

Psal. 103. 138. Ezech. 32. 2. Exod. 4. 3. & 7. 9. Psalm. 90. 13. Ierem. 10. 22. Thren. 4. 3.

Festus. Pomp.

Thunnus an idē qui Cetus. Plin. lib. 9. c. 3. Atthenæus lib. 9.

Rondel. lib. 7. cap. 10. & 11.

6

שָׁמַר

Carcer in Hebræo ab asservando dictus. Thre. 3. 4.

Servius lib. 1. & 5. Æn.

Vlp. L. Aut damnum. 8. § Solent. D. de pœn.

Circūdedisti me carcere. Carcer sicut Latinis à coercēdo, ita Hebræis ab asservādo & custodiendo dicitur. verbum autē *circundandi* significat custodiam undiq; circumclusam, unde nullum pateat effugiū. qualem custodiam descripsit Ierem. *Conclusit vias meas lapidibus quadris, ita ut nō possim egredi*. Nam carcerem sic definiūt, *undecumque exire prohibemur*. Sed illud Iobi calamitatem amplificat, quòd *Carcerem ad continendos homines, non ad puniendos haberi* jura ipsa decernunt. at Iob in incredibilium malorū carcerē cōjectus est, tanquā in nefariorum, ac mani festorū scelerum vindicē. rectè autem morbos atque dolores carceris nomine explicat; nam lectus, atque morbus sunt veluti carcer, in quo peccatores detinentur, cùm sæpe ꝑpter peccata morbi & ęgritudines accidat. sic sanè Ecclesiasticus. cap. 38. medicū comparat apparitori, aut tortori, qui delinquētes aut comprehendat & conjiciat in carcerem, jubeátque lecto decūbere; aut alia ratione torqueat potionibus, sectionibus, ustionibus, & ceteris cruciatibus. *Qui delinquit* (inquit) *in conspectu ejus, qui fecit eum, incidet in manus medici*. Septuag. per imperativum efferunt, quasi ea sit justa judicis sententia, atque imperium; *Qui peccat contra eum, qui fecit eum, incidat in manus medici*. Hinc dolores aliáque morborū atque ægritudinum, ut cum medicis loquar, symptomata, funiculi atque vincula nominantur in sacro Sermone, de quibus Scriptum est: *Circumdederunt me dolores* (Hieronymus, *Funes*) *mortis* (& iterū) *dolores* (funes) *inferni circumdederūt me. præoccupaverunt me laquei mortis*. Quare aliquā do conqueritur Iob se vinctum compedibus. *Posuisti in nervo pedem meum*. huc illud Ioannis 5. cùm de piscina loquitur, quasi de carcere & domo vinctorū: *Qui prior descendisset in piscinā, sanus fiebat, à quacunque detinebatur* (quasi comprehensus, & alligatus) *infirmitate*. Et similiter apud Lucam Christus Dominus ait mulieri, quæ habebat spiritum infirmitatis annis decē & octo, & erat inclinata, nec omnino poterat sursum aspicere; *Mulier dimissa es* (quasi è carcere, & vinculis) *ab infirmitate tua*. & inferiùs; *Hanc filiam Abrahæ, quam alligavit* (in vincula conjecit. Id enim significat *Deô*, verbum Græcum. unde dicitur *demos*, vinculum. & *Demiophylax*, vinctorū custos) *Satanas, non oportuit solvi à vinculo isto*? Sed de hoc iterum plura.

Eccles. 38. 15.

LXX.

Psalm. 17. 15.

Psalm. 114. 3.

Iob. 13. 27.

Ioan. 5. 4.

Luc. 13. 12. 16.

XIII. *Si dixero, Consolabitur me lectulus meus, & relevabor loquens mecum in stratu meo.*

1. *Nocturna confabulatio quæ. Miseri desiderare solent emensitā illam somniorum felicitatem.*
2. *Desideria diurna similia efficiunt somnia. Iobi nocturni terrores a Dæmone procurati.*
3. *Labores diurni molesta efficiunt somnia. Quid Corybantia morbus. Qui Corybātes. Visio & somnia aliquando pro eodem in sacris.*

CVM verò mihi post diurnos labores promitto nocturnam requiem; relevationem

relevationem doloris.id eſt,ablationem.eſt enim ab illa phraſi, qua dicitur, elevari, aut tolli, aut auferri ab aliquo onus, vel peccatum,aut quid hujuſmodi.de quo aliquando diximus. Solent enim in lecto tetundi, & magna ex parte levari dolores,& laſsitudines diurnæ.*Loquens mecum.* mecum meditans,internam illam mentis exercitationem,atq; attentionem affert, ex proprietate fontis Hebræi,atque Greci, quam ſupra *confabulari.* quod aliqui, ut Cajetanus,& Carthuſianus, quibus favet Chryſoſtom. accipiũt de meditatione & ſpeculatione, quam nocturno tempore capere ſolent,qui interdiu laſſati & defatigati ſunt,ſicq; capiunt aliquod ſuæ laſsitudinis allevamentum. in hanc ſententiam Septuag.legunt: *Referam ad me ipſum privatim ſermonem in toro meo.* D. Aug. *Referam ad me ipſum conſolationẽ in toro meo* Theodotio; *Comportabit me in confabulatione mea ſtratum meũ.* ſed fortè hæc nocturna & interna meditatio ad quietẽ & ſomnum ſpectat.uti exponi videtur verſiculo ſequenti;ita ut agat de breviſsima illa, & ementita, atque umbratili fælicitate, quam ſolent aliquãdo homini miſero lęta afferre inſomnia ex diurno fælicitatis deſiderio,ſpe, & cogitatione provenientia; ſicut Scriptum eſt: *Sicut ſomniat eſuriẽs, & comedit; cùm autem fuerit expergefactus, vacua facta eſt anima ejus. & ſicut ſomniat ſitiens,& bibit,&c.*

Nocturna cõfabulatio quæ

Cajet. Carthuſia. Chryſoſt.

LXX. n. *Auguſt.*

Theodot.

Fælicitas inſomniorũ miſeris eſt in deſiderio.

Iſai 29.8

XIIII. *Terrebis me per ſomnia,& per viſiones terrore concuties.*

2

Deſideria diurna inſõmia reddunt.

ETIAM ipſam inſomniorum rationem atque naturam inverſam & cõmutatam in meum ſupplicium experior: non enim deſideria quidquam jucundi per quietem objiciunt,uti ferè natura cõparatum eſt.

> *Omnia quæ ſenſu voluuntur vota diurno*
> *Tempore nocturno reddit amica quies.*

Claud. de rapta Proſerp.

Quidam certè has viſsiones & ſomnia non ipſius Iobi, ſed amicorum eſſe voluerunt, qui ex falſis quibuſdam revelationibus & inſomniis immiſsis & procuratis à Dæmone, ſibi perſuaſiſſent Iobum cruciari propter ſceleratam vitam; quibus revelationibus narratis, atq; pro veris habitis mirum in modum Iob ipſe terrefieret, & ſtimularetur. Sed non video,quæ ratione cohærere poſsint cum antecedentibus,& conſequentibus. quare de ſe ipſo, déque ſuis horrificis inſomniis Iob loqui indubitatum eſſe debet, præſertim frequente ſanctorum expoſitione rem ipſam cõfirmãte; *Terribilia* (inquit Chryſoſt.) *noctis ſpectra vim malis novam afferrebant.* atque hæc terriculamenta à Dęmone procurata fuiſſe Theophanes intelligit, quàmvis ipſe Iobus exiſtimaret, ejuſmodi horrenda terricula à Deo inferri.ſed Philipp.atq; Bedæ (utriuſque enim eadem oratio eſt) verba adſcribenda duxi; *Hoc à Deo Iob ſe pati dicebat,quod à Dæmonibus patiebatur,qui ad iſta facienda à Deo acceperant poteſtatem. qui et torvis vultibus ſine dubio, & minacibus oculis apparebant in ſomnis, frendentes etiam dentibus ad devorãdum, quaſi ora aperientes, ut inſolitæ viſionis horrore concuteretur in lectulo, & territo ſomn' aufugeret,quo ſolẽt dolores nimis mitigari,& ſuccederẽt juges vigiliæ, ut indefinẽtibus cruciatib' torqueretur. ſive vulnera quæ vigilans oculis ſuis videbat quotidie,putriſq; ſanies, vermiũ quoq; multitudo diſcurrẽtium per vulnerũ ſinus, vel foveas, credibile eſt quod in ſomnis ei à Dæmonibus monſtrarẽtur.* Chryſ. quidem ad Phyſicam rationem refert,nam ii ſolent infeſtari ſomniorum terrore, qui aliquid mali die perpetiuntur; uti Seneca dixit:

Chryſoſt. Theophanes.

Philipp. Beda.

Terrores Iobi nocturni à Dæmone procurati,& quales.

3

Chryſoſt.

> *Quæcumque mentis agitat infeſtus vigor,*
> *Ea per quietem ſacer & arcanus refert,*
> *Velóxque ſenſus.*

Sene. in Octa.

Aerumnæ diurnæ moleſta efficiunt inſomnia

Atq; longè eleganter Petronius Arbiter.

> *Somnia,quæ mẽtes ludunt volitãtibus umbris*
> *Non delubra deũm, nec ab æthere numina mittunt;*
> *Sed ſibi quiſque facit;nã cùm proſtrata ſopore*
> *Languent membra,quies & mens ſine pondere ludit.*
> *Quicquid luce fugit,tenebris agit. opida bello*
> *Qui quatit, & flammis miſerandas ſævit in urbes;*
> *Tela videt, verſáſque acies,& funera regum,*
> *Atque exundantes profuſo ſanguine campos.*
> *Et canis in ſomnis leporis veſtigia latrat.*
> *In noctis ſpacio miſerorum vulnera durant.*

Atque hnc refert Chryſoſtom.id Eccleſiaſt. 5. *Multas curas ſequuntur ſomnia.* quem locum licet Septuag. eodem ferè modo legant. *Advenit ſomnium in multitudine ſollicitudinis.* at Chryſoſt. in catena, legit; *In multitudine tentationum advenit inſomnium.*

Eccleſ. 5. 2.

LXX.

Chryſoſt.

ſimiliterque ſanctus Antiochus, Homil. 8. atque illa eſt etiam peculiaris Symmachi lectio: *Accidet ſomnium propter multitudinem iniquitatis.* Vide Eccleſiaſt. 40. ubi hujuſmodi terrifica ſomnia deſcribũtur; *Modicum, tanquam nihil in requie, & ab eo in ſomnis, quaſi in die reſpectus, conturbatus eſt in viſu cordis ſui, tanquam qui evaſerit in die belli.* Vide etiam, quæ ſuprà diximus de incubo, & vigilia, dum de morbis Iobi diximus: nam hunc propter moleſtiſsima phantaſmata imaginoſum morbũ aliqui vocant; quem elegãter deſcribit Hippocrates mox adducendus; ſed fortè cùm hoc quoque morbo conjunctus ille fuit, quem Corybantiam Græci appellant; videlicet cùm non ſolùm propter viſa ſpectra, ſed etiam propter quoſdã quaſi tinnitus, & ſonorum imagines quis vigilare cogitur, atque inſomnia vexatur, atque patentibus, ſi unquam, oculis dormit: ſẽper enim illis imaginibus intentum animum habet, uti ille dixit:

Leviſomna mens ſonorinas imagines
Adfatur; non nubitantur ſomno pupulæ.

Quod Plinius quoque indicavit lib. 11. cap. 37. de leporibus ſcribens; *Patentibus oculis dormiunt lepores, multíque hominũ. quod Corybantiam Græci dicunt.* eum autem morbum immitti à Corybãtibus putabat deluſa antiquitas. fuere autem Corybantes Sacerdotes Cybeles, qui facto furore correpti, caput jactabant, atque inſanientium more oculos diſtorquebãt, & oculos ex dimidio apertos, ex dimidio clauſos oſtendebant. tum etiam cùm Iovis cuſtodes eſſent, non modò excubare, ſed etiam apertis oculis dormire cogebãtur. Fortè cum imaginoſa ęgrotantis hominis vigilia illud quoque facere poteſt; *Attonitos habes oculos.* Quod verò Cajet. diſtinguat *viſiones*, quæ ad vigiliam pertineant; & *ſõmia*, quæ accidant inter dormiendum, nõ eſt valde curãdum; nam etiam *viſionis nomen* ad *ſomnia* accõmodatur in Scriptura.

C. 3. in enumeratione morb. Sect. 9. n. 1. — *Hippocrat.* — Corybantia morbus cujuſmodi ſit. — *Varro in Promet.* — *Plin. lib. 11. cap. 37.* — Corybantes qui. — *Iob 15. 12. Cajet.* — Viſio aliquãdo idem quod ſomnium

XV. *Quamobrem elegit ſuſpendium anima mea, & mortem oſſa mea.*

4 — *Philipp. Bedæ*

ELEGIT *ſuſpendium.* Philipp. atq; Beda hoc ad peccatum ſic referũt; Satius (inquit Iob) eſt, & peccatum multò tolerabilius, ſi victus cruciatibus de morte mea cogitem, quàm ut tuæ majeſtati irrogem blaſphemiam; ad comparationẽ itaque majoris criminis, quod eſſet minus damnabile, cruciatu potiùs quàm judicio actus exprimit. Sed ſimplicior ſenſus, ut dicat ſe quodcumque nęcis genus, ſive naturalis, ſive violentæ, etiã ignominioſiſsimæ, qualis ſtrangulatio, aut ſuſpendium eſt, levius ſibi, atque optabilius futurum, ut finem aliquem capere poſſent mala graviſsima. Niſi fortè hæc cohæreant, & quidem neque reluctantia, neque invitæ, cum ſententia præcedenti; Ex illo imaginoſo morbo pene adigor ad inſaniam, & ad laqueum. Hippocrates quidem lib. de virginum morbis ſcribit de attonitis, & ſideratis, & de timoribus; *Ex his adeo fortiter pavere homines, ut delirent, & dæmones quoſdam ſe videre putent ipſis infeſtos, quandóque nocte, quandóque interdiu, aliquando verò utroque tempore, & ab hujuſmodi ſpectris multos ſe jam ſtrangulaſſe, & proſiliiſſe in puteos, tamquam meliora ſint hæc & omnem vitæ utilitatem excedentia. aliquando etiam ſine ſpectris ac phantaſmatis, quandam adeſſe voluptatem, ex qua mortem velut bonum quoddam amant.*

Hippocr. — Ex imaginoſo morbo terrores.

Anima, vita ipſa miſera, & afflictũ corpus, aut verò totus ipſe homo. pro quo etiam per ſyndochẽ, accipiuntur ab aliquibus *oſſa*, videlicet, pro corpore, ut opponatur primæ parti videlicet *animæ*. Sicut & id. *Non eſt occultatum os meũ à te, quod feciſti in occulto.* id eſt, totus ipſe ego, aut corpus meum. At verò poſt R. Abrabam, Hebręus apud Cajetanum, exiſtimat ideo *oſſa* dicta eſſe, quòd illa tantùm ſupereſſent pelle & carnibus abſumptis, & corroſis à vermibus. ſed acutius D. Thom. & alii, quòd nihil in ipſo tam forte, tamque firmum ſit, quod vis doloris non debilitarit, atque confregerit; vel certè ut indicat Polychronius, quòd acerbitas morbi jam ad oſſa uſque pervaſerat; quã etiam oſsium debilitationem in graviſſima aliqua ægritudine deprecãda, & explicanda exprimere ſolent Scripturæ. Pſalm. 6. *Sana me Domine, quoniam conturbata ſunt oſſa mea, & anima mea turbata eſt valde.* id eſt, tum animę vires debilitatæ, tum firmiores corporis partes fractę & ſtupidę. Pſal. 41. Extremũ cruciatum cũ ignominia conjũctũ ſignificat; *Dũ confringuntur oſſa mea, exprobraverunt mihi inimici mei.*

5 — Anima vita aut totus homo. — Oſſa pro toto corpore. — *Pſalm. 138. 15.* — *R. Abrah.* — *Hebr. apud. Cajet.* — *D. Thom.* — *Polychron.* — *Pſalm 3. 6.* — *Pſalm. 41. 11.*

Threnor. 1. 13. LXX.

Internum verò malũ, & quòd penitus perurat, & inflammet medullas, illud indicat Threnor. 1. *Miſit ignem in oſsibus meis.* Septuaginta verò ut hujus ſentẽtiæ acerbitatem, ſi qua eſſet, mitigarent, deprecãter reddiderunt; *Abſolves à ſpiritu meo* (reſpiratione) *animã meam; & à morte* (in morte) *oſſa mea*, ſed Auguſt. aliquantò longiùs, per *ſpiritum*, terrores illos intelligit, & per *oſſa* patientiam, & firmitatem, quam ſervavit propè jam deficientem, legit enim ille; *Et à morte oſſa mea repuli.*

August.

XVI. Deſperavi: nequaquam ultra iam vivam. Parce mihi, nihil enim ſunt dies mei.

1. Quid deſperare. quid Vita explicatur David. & Amos.	*mana vita, ex David*
2. Parcere apud ſacros, & prophanos quid	*6. Vita vana, quòd fugiat, & evaneſcat. Quid Abel & Cain, ex nominũ Etymologia. explicatur David. & Amos.*
3. Varii nexus, & verſiones hujus ſententiæ.	*7. Laudatus Vulgatus. Vitæ brevitas ex comparatione & reductione ad omnes temporis menſuras. Quid ſæculũ. Quid palmus. Quot mẽſibus conſtet annus.*
4. Nihil, pro vano. Creaturæ reſpectu Divinæ æternitatis nihil	
5. Vanitas pro mutabilitate. Omnium rerum mutabilitates contentæ in hu-	

1

Philipp. Deſperandi verbũ de peccatis deſperationis ab aliis accipi.

DESPERAVI. Philipp. quaſi pœnitentia ductus eſſet, agitatúſq; ſcrupulo, hæc Iobum dixiſſe exponit. *Deſperavi, inquit, loquendo hæc, quæ dicere non debueram; unde pro hoc ſermone tam aſpero, & moleſto, poſt mortem vivere poſſe me dubito; quia ſibi auferentibus præſentem vitam, futura à Deo juſtiſsimè denegatur. itaque ſe lapſum in peccato deplorat, & pœnitentiam illico profitetur dicens: Parce mihi, &c.* certè exquiſitus ſenſus, ſed durior aliquanto. Pleriquè Latini interpretantur; Spem vitæ omnem abjeci; nã video me letali morbo propèdiem conficiendum. ſed certè verbum originale (*Maaç*) ut aliquãdo diximus, propriè eſt faſtidere, abjicere, ſpernere. quale eſt id Amos. 5. *Projeci* (faſtidio) *feſtivitates veſtras* & Pſalm. 5. 2. *Quoniam Deus* * *ſprevit* (faſtidio habuit) *eos.* ergo hæc deſperatio affert faſtidiũ quoddam vivendi, tædium, nauſeam, contemptum, atque abjectionẽ omnis curæ tuendæ vitæ. * *Deſperavi*, faſtidio; nihil mirum, ſi ſuſpendium eligã, cùm nulla me vitæ cura, nulla cupiditas

Senſus exquiſitus ſed durior

מאס

Vide. 5. verſ. 17. & 5. 6. Amos. 5. 21. Deſperare quid. * Pſalm. 52. 6. * Hartoſe de ellos, y dixon le a roſtro. * Eſtoy harto, y enfadado de bivir.

tangat; nihil de ultra diutiúſque vivendo cogitem, etiam ſi mihi optio daretur, nõ vitam ſed quamcumque mortem eligerẽ. paulò aliter Septuaginta illud *ultra* pro ſempiterno accipiunt; neque incommodè, exigẽte voce originali, quæ ſæpe vertitur, ſæculum, vel æternum; *Non enim in ſempiternum vivam, ut longanimiter agam.* alii aliam interpretationem adhibent utriq; lectioni congruentem; Cùm *ultra*, id eſt, cum æternum vivere non poſsim, ſed, *ut diutiſsimè vivam, paulò poſt moriẽdum mihi eſt, noli me igitur ultra vexare.* ſic Vatab.

LXX. Vltra, pro ſæculo aut ſempiterno.

Vatab.

2

חָדַל

Parce mihi. Quidam Latini exiſtimaverunt, à verbo Latino parcendi, id eſt, ignoſcendi, hîc veniam peccatorum precari Iobum. ſed verbum originale (*Chadal*) ſignificat ceſſare, deſinere, abſtinere ab aliquò. à qua radice dicitur Iſaiæ. 1. *Quieſcite agere perverſè.* & 1. Reg. 12. *Vt ceſſem orare pro vobis.* à qua ſignificatione non eſt omnino alienum Latinum, *parcere*, quod eſt, parùm tãgere, atque ita ab aliquo abſtinere, ut illum conſerves, aut omnino non tangas. quare parcere, & perdere cõtraria ſunt; ſic dixit aliquando Cicero: *Aedificiis publicis ac privatis ſic pepercit, quaſi ad ea defendenda cum exercitu, nõ expugnanda veniſſet.* & ſic Nonius in verbo, *Parcere*, per ſervare exponit; idque affert ex Virgil. lib. 10. Aen.

Parcere quid propriè. Iſai. 1. 16. 1. Reg. 12. 23.

Cic. Act. 6. in Verr. Nonius Virg. 10. Ae.

Argenti atq; auri memoras quæ multa talẽta
Natis parce tuis.

Et hujus generis illa ſunt, *Lachrymis*, vel *metu parcere*; parcè aliquid facere. Sic idẽ Nonius. Marc. in verbo, *Velitatio*, ex Turpilio in Lindia; *Comperce verbis velitare* (leviter contendere) *ad rem redi.* Servius quidem id Virgilii,

Servi. Eclog. 3.

Parcite oves nimiùm procedere. per *prohibere* explicuit. alii, per cavere: Cavete ne nimiùm procedant. Ergo, inquit Iob; * *Parce mihi*, jam ceſſa, mitte me; ultricem tuã iſtam manum cohibe; à me vexando diutiùs abſtine; tange me precor parciùs; leniùs hominem exulceratum tracta, ne me funditus perdas; cõſerva, & tuere moribundum hominem, & in extremum interitum graviſsimis cruciatibus impulſum. qui ſenſus ex ſequentibus facilè cõfirmatur, eadem enim originali voce capite. 10. dixit: *Dimitte. me* & ſinonymis ferè verbis. *Quieſce paululum ab eo.* & eleganter Sept. *Recede à me.* Poly. ad proprietatem vocis. *Deſine mihi plagas infligere.* idẽ

* Baſta ya ſeñor, y dad me una poca de vena.

Iob. 10. 20. Iob 14. 6. LXX. Polychron. Pſal 38. 11.

fere

fere quod David: *Amove à me plagas tuas.*

3
LXX.
Symmach.
Olympiod.

Nihil enim sunt dies mei. Sept. dixerunt: *Vana est enim vita mea.* Symmac. *Vanitas sũt dies mei.* quidã alius interpres, ut Olymp. refert, *Vapor sunt dies mei.* rectè omnia, juxta proprietatẽm vocis Hebrææ, de qua statim. Sed, quod ad cõtextum pertinet, D. Thom. & Cajet. sic connectunt; Magnam mihi fælicitatẽ pollicetur Eliphaz; sed illa erit mihi longè maxima, si à me tam acriter vexando abstineas & parcas; nam dies mei, utpotè vani, aliorum bonorum temporalium spe vacui & destituti sunt. at Olymp. Quòd mea vita præ imbecillitate virium par non sit ferendis his malis gravissimis, necesse est temperari mea supplicia. alii simplicius, ut ex vitæ brevitate deprecetur suos dolores, & misericordiam commoveat. similẽ rationem deprecandæ mortis petitam ex brevitate vitæ proponit David Psal. 89. *Ne avertas hominem in humilitatem* (Hieron. in contritionem. propriè, in tenuitatem, miseriam, pulverem, mortẽ) *quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna, quæ præterit.*

D. Thom.
Cajet.
Varii hujus sententiæ nexus.

Olymp.

Psal. 89. 3.

Ibid. vers. 4.

4
Nihil, vanum.
הֶבֶל
הָבַל

Sed quidẽ quod hîc dicitur, *nihil*, propriè est vanitas, in Hebræo (*Hebel*) à radice (*Habal*) q est evanescere, aut vanũ esse. cujus multæ sunt rationes, & acceptiones in sacro Sermone. ut aliquando latissimè explicuimus, cùm primũ C. Ecclesiastæ enarraremus. Sed quod in hũc locũ maximè quadrat, est, ut duplici, aut triplici ratione humana vita dicatur *Vanitas*, & *nihil*. Primò, quòd æternitati comparata nomen aliud non meretur; qua ratione Augustin. & Hieronymus, docent creaturas omnes respectu divinæ, primæque substantiæ dici, atque esse vanas, atque si velis etiam nihil. sed in diurnitate, & duratione, hęc comparatio exprimitur. Psal. 89. *Quoniam mille anni ante oculos tuos* (tibi propositi; tecum, qui æternus es, comparati) *tanquam dies hesterna, quæ præterit.* qua dicendi ratione splendor vultus Moysis dicitur à Paulo *evacuari*, id est vacuus, vanus, longè infimus ostendi respectu excellẽtioris luminis, quod manet in Christo. posset igitur dicere Iob; Quid meam vitam urges, ô æternum & immortale numẽ? an mihi paucos & malos vitæ dies invides, qui solus habes immortalitatem? atqui tecum compositi, vanitas sunt, nihil sunt.

Aug. de Quãtitate animæ cap. 33.
Hieronym. super id Isa. 24. Attrita est civitas vanitatis.
Euseb. super Psal. 38. v. 20.
Nihil & vanitas ad vitæ brevitatẽ pertinent.
2. Cor. 3. 7.

5
Vanitas pro mutabilitate.

Secundò, hanc vitæ vanitatem potest efficere mutabilitas quædam & inconstantia omnibus discriminibus, atque vicissitudinibus obnoxia, & nunquam in eodem statu permanens. sicut Roman. 8. dicitur: *Omnis creatura vanitati subjecta.* deinde explicatur, quid sit vanitas; *Quoniam ipsa liberabitur à servitute corruptionis.* mortalitatis, vicissitudinis, mutationis. hac ratione dicitur: *Universa vanitas omnis homo vivens;* nam in hominis vitam omnes omniũ rerum mutationes, atq; varietates incurrere videntur. sicut enim omnes in se ipso res, velut mundus quidam, ita omnium mutationum semina continet: videlicet cælorum instar, continuò movetur, *& nũquam in eodem statu permanet.* neque movetur tantùm, sed trepidationis etiam motu octavę spheræ peculiarem, incredibili quadam affectionum animi, propensionũmque inæqualitate imitatur, & refert. trepidat perpetuò, & *frustra conturbatur*, & temerè tumultuatur. Sicut Sol, deliquiũ passus, obscuratur, occumbit, occidit. & sicut Luna mutatur; neque menstrua tantùm, sed diaria etiam patitur decrementa. Sicut elementa, actionum contrariarũ atque passionum pugnas in se ipso sustinet, & caloris, frigoris, aliarũmque rerum inæqualitates atque molestias perferre cogitur. Sicut mixta, omnibus contrariis expositus est. Sicut vegetabilia, cùm & ipsæ fænum sit, & flos agri, pẽdet à sole, à pluviis, à propitio, & amico solo, requirit quoq; amicorum culturam, & curã peculiarem; indiget cibo; jam languet, jã viret; jam germinat; jam arescit. Sicut animalia sensitiva, mille sensuum ludificationibus atque præstigiis obnoxius est, & suæ ipsius phantasiæ spectris atque fallaciis; atque ea quidem in primis maxima sensuum vanitas est: *Quòd non satiatur oculus visu, nec auris auditu impletur.* quare vacuos, vanos relinqui necesse est. Homo verò cum sit, ignorantiis mentis, ægritudinibus, & morbis corporis, & omnis generis cruciatibus atque doloribus obnoxius est. Sicut angelus varietati atq. multiplicitati cogitationum subditus est, ita homo sollicitudinibus subjacet: *Nã corpus quod corrũpitur aggravat animã, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.* Tandem si peccato serviat, Dæmonẽ imitatur, qui initium peccati extitit. sed in eo quoque illum superare videtur,

ad Rom. 8. 20.
Psal. 38. 6.
Omnium rerũ varietates, & mutationes continentur in homine.
Iob 14. 2.
Psal. 38. 7.
Sensuum vanitas.
Eccles. 1. 9.
Sap. 9. 15.

quòd

Humana vanitas reliquas superat.

quòd nō uni tantū, aut alteri peccato, sed sexcentis scelerum differentiis subjacet, *dies* hominis vanitas & *nihil* sunt, atq; universarum vanitatum, multabilitatū q; cōgeries, & cumulus.

6

Vita vana, fugax & evanescens.

Tertiò, illa est humanæ vitæ vanitatis non ultima ratio, quòd illi nihil solidi subsit, ita citò perit & evanescit. est igitur fallax quędam rei evanescentis, citissimè labentis apparentia. sicut dictum est: *Veruntamen in imagine pertransit homo.* id est nihil habet humana vita verum, aut solidum, sed apparens, umbratile, imaginarium, à qua vanitate ductum est *Abelis* nomen: dictus est enim, *Hèbel,* vel *Hàbel,* id est vanitas. & optima cum ratione id illi nomen inditum est, nam brevi, id est in florenti adhuc ætate evanuit. tum quia cum primogenito nomen à posidendo impositum esset, *Cain,* dicente Eva: *Possedi hominem.* ut nobis significaret, qualis homo esset, qualisve vitę humanę possessio, qui secundò natus est, apellatus est *Habel,* vanitas, nihil. accedit etiam, quòd in Habel, posteritatis spem nullam parentes illius collocaverant, ipsa nominis impositione præsagientes fore, ut citò evanesceret. quare Abel non solum fuit prima norma mortuorum, sed viventium etiam omnium typus, & repræsentatio, ut qui sint vanitas, & nihil: Hanc ipsam vanitatem; id est vitæ brevitatem, assiduámque agitationem & commotionem animi indicavit Psalm. 77. cùm de iter per desertū agentibus loquitur: *Defecerunt in vanitate* (brevissimè) *dies eorum, & anni eorum cum festinatione* (cum per turbatione, trepidatione, tremore, instar festinantium trepidantes aufugerunt) ita vita nostra dū trepidat, dū tremit, & turbatur, festinat fugit, labitur. quàmquam vel in eo miserè se ipsos improbi fallunt, quòd nescio quam sibi vitæ hujus caducæ non diuturnitatē tantùm, sed ęternitatem quoque promittant. ut dictum est de impiis divitibus Amos 6. *Putaverunt se habere vasa cantici.* nimirum constantem firmámque, tum quæ ex concentu vocum & cytharæ, tum quę ex aliis rebus percipitur, voluptatem sibi pollicentes. in quos illud conveniat:

Psalm 38 7.

Abelis nomē quid significet.

Quid etiam Cain

Genes 4. 1

Abel typus viventium.

Psal. 77. 33

Vanitas velocitas.

Amos. 6. 5

Horat lib. 1. Epist. 2.

LXX.

* Permanentia q̄ eśta-āsis cōstantes de aferma.

Hieron.

Cui pulchrum fuit in medias dormire dies, &
Ad strepitum cythara cessatum ducere curam,

Quod Septuag. illustrarunt legentes: *Quasi * stantia putaverunt, & non quasi fugientia.* quo loco omnino legendus est Hierony.

Sed quod (*nihil*) hoc loco verterit Latinus interpres, videlicet ut omnes vanitatis rationes unica voce atque ea significantissima comprehenderet, jure laudandus est; tum etiam ut omnes humanæ vitæ appellationes, quæ brevitatis sunt, unico hoc nomine, quo nihil est inanius, concluderet. nam si gradatim sursum versùs ascendamus, in nihilo tandem sistendum est. & quidem licèt, vita humana dicitur, *quies,* cessatio, finis, ut indicetur brevi finienda, de quo nomine nuper diximus, atque id sibi notum fieri precabatur David: *Notum fac mihi Domine finem* (id est vitam ipsam brevissimam. quæ ꝙ citò finienda sit finis ipse appellatur) *meū, ut sciam quid desit mihi.* propriè, ut sciā quā temporalis sim. sed tamen certa vitæ humanę & durationis mensura, aut brevitas, hinc non cognoscitur. Primò itaque *sæculum dicitur* Psal. 99. *Sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.* sic Psalm. 74. *Annunciabo in sæculum.* & Psalm. 118. *Ad faciendas justificationes tuas in æternum propter retributionem.* id est, quamdiu vixero. sæculum autem hoc, aut æternum tantum est spatiū cētum annorum: unde Ludi sęculares dicebātur, qui centesimo quoque anno fiebant, quia sęculum centum annos extendi existimabant. ut Festus Pompejus lib. 17. auctor est. quamquam alii multo breviori annorum periodo sæculum circunscripserunt. & Galli quidem triginta tantùm annos sæculo dabant, ut observavit Servius ad id 8. Aeneid.

7

Laudatus Vulgatus.

Quare vita humana dicitur nihil.

Isai 38.
Vita humana quies & finis.

Psalm. 38. 5.

Psalm 99. 8.
Vita humana sæculum certo annorū numero definita

Psalm. 74 10.
Sæculū annis cōstet

Psal 118 112
Ludi sæculares

Festus Pompe. lib. 17.

Serv. 8. Aen.

Sed mihi tarda Gelu, seclisq; effœta Senectus.

Sed deinde homini præfinitur spatium non cētum, sed 70. aut 80. annorum, hiq; tantum *Potentatibus.* Psalm. 98. id est, potentibus, atque valentibus firma corporis valetudine. sed ex his octoginta annis *amplius,* id est, melius, excellentius *labor est & dolor.* ex brevissima enim vita pēditur vectigal mille laborum, quod ad morbos, & valetudinis mille impendendentes casus pertinet. sicut Scriptum est Ecclesi. 30. *Melior est pauper sanus & fortis viribus, quā dives imbecillis & flagellatus malitia.* Et iterum: *Non est census super censum salutis corporis.* quod quàmvis ad pretium omnibus divitiis præstantius, quod in bona corporis valetudine positum est, referatur, tamen illud quoque verissimū est, nullum esse gravius aut molestius tributum, aut censum, quàm quod pro conser-

Psalm. 89. 10.

Ecclesi. 30. 19.

Vers 16.

Vectigal & tributū morborum.

servanda,

servanda valetudine, & producenda vita impenditur, aut quod de ipsa valetudine morbis & ægritudinibus penditur. quamquam iniquo hoc tributo, & censu liberare nos conetur Apostolus dicens: *Fratres debitores sumus non carni, ut secundùm carnem vivamus.*

ad Rom. 8. 12.

Sed non jam annis, sed mensibus constare dicitur humana vita, qui enim annũ dicit, longiusculum aliquid significat. sic appellat Iob. cap. 4. *Numerus mensium ejus apud te est.* nisi illos annos humanæ vitæ tribuas, qui non Magni anni dicerentur, id est duodecim mensium, sed vel decem tantùm mensibus cõstantes, ut apud primos Romanos: vel quatuor, ut apud Archades: vel tribus tantùm, ut apud alios barbaros; vel etiam uno tantũ, ut iterum apud Archades numerandi & componẽdi consuetudo fuit. referente Plutarcho Macrob. & Plinio.

Vita humana mensibus cõstat.

Iob. 14. 5.

Quot mensibus cõstabat ann[9], apud Romanos, Arch & alios Barb.

Plut. in Numa. Macrob. 1. Satur. c. 12. Plin. lib. 7. c. 48.

Sed quid menses, cùm nõ nisi *dies* frequentissimè in sacro Sermone nuncupẽtur, & illi quidẽ *pauci & mali*: atq; adeò pauci, ut digitorum numerum non videantur excedere, neque majus aut longius spatium cõponere, quàm ꝙ palmo, id est quatuor digitorũ mensura per digitos numerari & percurri possit. Ps. 38. *Mensurabiles posuisti dies meos*: Hebraicè * *Palmares*. Hieroy. breves. brevissima mensura comprehensos. Symmach *Vt Palmum posuisti dies meos.* Non quidem dodrantales, id est duodecim digitorum, sed quatuor tantùm. nam triplex est palmi cõsideratio. prima, quę mensura constat *à primo pollice usque ad minimum digitum.* Sic definiente Isodoro. aliæ duæ pertinent ad numerum digitorũ; nam, ut Budæus ait, duplex est palmus, major duodecim digitorũ; qui Latinis dicitur Dodrans. minor digitorum quatuor, qui Græcis dicitur Palæstes. & non de Dodrante, sed de Palęste intelligi Eusebius & Didymus docent. quamquam illud etiam observãt, dici: *Dies palæstes*, id est contentiosos, in certamine, lucta, tẽtationibus positos.

Psalm 38. 6.

* Que se pueden cõtar por los dedos, y medir a palmos.

Symmach.

Isidor lib. 2. Diffe. c. 58.

Bud. de Ass

Euseb & Didymus super Psal 38.

Παλαιστάς

Sed neque dies quidem plures nã unicum tantum naturalem diem hederæ Ionæ, quæ ipsissima humanæ vitæ brevitatis imago erat, præfinivit Deus constãtem die & nocte, sicut dictum est: *Sub una nocte nata est, & sub una nocte periit.* fortè enim jam semen atque radix illius hederę in eo ipso loco, in quo Ionas sedebat, præcedente nocte divina manu, & potentia sata fuerat, ut mirabilior & solicitior divina providẽtia erga hominẽ cognosceretur. Deinde verò ingravescente jam sole & ęstu (laboraverat enim Ionas) insperatũ accepit incrementũ, ut protegere illũ posset, &: *Paravit Deus vermẽ ascẽsu diluculi in crastinum, & percussit hederam, & exaruit.* Sed potius dixeris diem esse artificialem, qui, cùm maximus & longissimus est, quindecim horis absolvitur; & cum sole oriente incipit, cum occidente quoque finitur: sicut dies quotidiani mercenarii, qui cùm *Ortus est Sol, exit ad opus suum, & ad operationem suam usque ad vesperam.* itaque neque amplior, neque diuturnior est humana vita. Psalm. 89. *Manè sicut herba transeat, manè floreat, & transeat; vespere decidat, induret, & arescat.* ubi observa, ꝙ dicitur *manè trãsire*, fortè illud esse, *amplius eorũ labor, & dolor*, videlicet matutinum florem non nisi brevissimè consistere. Hieronym. *Manè floruit, & abiit, ad vesperum conteretur, atque siccabitur.*

Ion. 4. vers. 6. & deinceps.

Psal. 103. 23.

Psal. 98. 6

Vers 10.

Psal 89. 10.

Hieronym.

Verùm quindecim quoq; horę nõ breve spatiũ Davidi visum est, cùm ternas tantùm ille horas cõcedat, *Et custodia* (inquit) *in nocte.* nocturnæ quippe vigiliæ ternis horis constabãt. Quod si hoc quoque longius videatur, audies Paulum dicentem: *Momentaneum & leve.* & impios, illud tandem verissimum profitentes: *Nos nati continuò desivimus esse.* Quid verò hoc inanius aut fugacius? * loquela ne, an cogitatio? his quoque mortalium vita simillima est. *Anni nostri sicut aranea meditabuntur.* id est æstimabũtur, sicut opus & tela aranęę, quæ levissimo impulsu disrumpitur. Hebraicè, *Sicut * loquela*, vel *cogitatio.* Hieronymus: *Consumpsimus annos nostros quasi sermonem loquens.* Cogitatio autem affertur in illo verbo *meditandi*, quod nos habemus ex LXX. Quamvis Vaticani legãt: *Meditati sunt.* eodem sensu, quo nos; quasi dicat: Non videtur esse aliud nostri anni, quã si tantùm essẽt cogitati, aut meditati, non reipsa existentes. Sed multò quoq; minorem aut existendi rationem, aut durandi firmitatem inesse mortalium vitæ, etiam si non solùm duplo, sed decies aut duodecies annorum numero diuturnior esset, agnovit qui dixit: *Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna, quæ præteriit.* nã cum præterita nõ sint, sed tantùm fuerint, illud plus habent, quàm nihil, quòd

Vita humana artificiali die angustior.

Nocturnæ vigiliæ ternis horis.

2. Cor. 4. 17.

Sap 5. 13.

Psal 89. 10.

* Pasase la vida en una palabra y en un pensamiento.

Ps. 89. 4.

aliquandiu vivant in hominum memoria. sed neque hoc quidem voluit esse Iobus noster, cùm dixit, *Nihil sunt dies mei.* quam verissimam vocem non semel postea usurpavit David concinens; *Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt*, & iterum; *Substantia mea* (Hieronym. vita mea) *tanquam nihilum ante te.*

Ps 89.5

XVII. Quid est homo quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum?

1 *Particula, Quia in Hebræo. Magnitudo, aut magnificatio ad honorem*
2 *Proponitur dubitatio, quomodo honorificã ducat suam sortem Iob. prima & secunda responsio Hominis probatio in ipsius honorem & Dei gloriam redundat ex Paulo & Petro.*
3 *Tertia responsio, certare Deum cum homine, honorificum.*
4 *Duæ aliæ opportuniores & veriores responsiones.*
5 *Quid cor. Quid apponere cor. Homo peculiari Dei providentia custoditur. explicant Salomon Daniel, Paulus.*

1 אֱנוֹשׁ

Particula, Quia in Hebræo valet, ut. כִּי

Magnitudo ad divitias & honorem.

Quantulacúmque res *homo*, (Enos, misellus) *est*, ut cæterorum quasi oblitus, hujus tantùm memor sis, illúmque magni facias, magnum facias, *quia magnificas.* id est, ut illius rationem ducas, tã quam sit aliquid magnum, ut magnifacias magnum facias. particula eadem, quę vertitur, *quia*, aliquando valet idem quod *ut*. sed cùm *magnitudo* hæc tum ad divitias, tum ad honorem referri possit, certè de honore tantùm hoc loco accipi videtur: non enim potest aliter convenire in ipsum Iob.

2 Quomodò ob honori ducat suã extremã sortẽ. Prima respõsio minus cõmoda.

Sed qua ratione se, qui omni ærumna, & contumelia affectus sit, nunc dicat honore acceptum à Deo, non est omnino facile explicatu. & primò quidam accipiunt de ipsis laboribus & ærumnis, quas Iob ingentis beneficii & honoris loco ducat; quasi dicat; Indignus homo est, quem patiendi, & honorificam coronam merendi; & obtinendi oblatis occasionibus, illatis etiam ęrumnis extollas, & magnifices. sed non quadrat. Secundò paulò sublimius de sua per ærumnas probatione, atque ingenti Dei honore & gloria ex hominis tolerantia consequuta; quasi dicat; Vilis, ineptáque valdè materia homo est, ut qui fragilis sit & vitreus, in quo tuæ potentiæ atque fortitudinis specimen præbere velis. ne mihi rem tantam, meísque viribus imparem concrede, O Deus, nam humanæ imbecillitatis sum mihi ipsi bene conscius. ne preciosissimum thesaurum condas in vase fictili, ne fortè non in honorem, sed in contumeliam tandem fiam. Sanè verba tum dolore, tum animi lenitate, atque demissione mirabiliter tẽperata. Sed huic conquestioni respondet Deus suę etiam potentiæ benè conscius; *Sufficit tibi gratia mea, nam virtus* (mea) *in* (tua) *infirmitate* perfecta declarabitur. quod si rem longè gravissimam committo homini fragili, & testeo vasi, *sublimitas* erit meæ *virtutis, & non ex te.* simili responso accepto Paulus æquanimior factus ait; *Libenter gloriabor* (honori, enim & gloriæ mihi sunt) *in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi*; quare magnificatur homo, cùm Deus, ut Paulus dicebat, *Magnificatur sive per vitam sive per mortem in corpore hominis.* & ut Petrus ait, *Cùm id quod est honoris, potentiæ, & virtutis Dei super nos requiescit.*

Secunda responsio, probatio hominis redũdat in illius honorẽ.

2. Corin. 12. 9

2. Corin. 4. 7

Philip. 1. 20.

1 Petr. 4. 14

3 Olympiod.

Tertia respõsio, honorificũ homini existere quod pœnas ab illo exigat Deus.

Tertiò, quod ait Olympiodor. vel ex hac una re hominis præstantia, quam a Deo adeptus est, declaratur; quòd ejus vindex & ultor Deus est. Quòd pœnas ab eo expetis (inquit Iob) illum ipsum, aliquid esse, certum est argumentum. tum etiam quòd illum quasi ad singulare certamen provoces, & ingenti malorum & dolorum exercitu adversum illum pugnes, utque contento brachio illum dejicere & prosternere coneris, tamquam hostem aliquem potentiorem, á quo tibi cavendum sit, profectò honorificum homini existit. Verùm tantam fortitudinis, aut certaminis tecum initi laudem misellus ego, & imbecillus homuncio neque mereor, neque quæro, neque sustentate diutiùs potens sum.

4 Proposite difficultatis solutiones magis opportunæ.

Cæterùm duas alias simpliciores respondendi rationes indicabo; primam, ut prima hæc pars nectatur cum sequenti; *Quid est homo, ut illum magnifices apponendo erga eum cor tuum?* ut res ejus cures, & actiones omnes dispicias &c. ut in sequẽtibus explicat; quávis enim Deus mortalia curet, adeóq; res minimas habita ratione suę benignitatis, & misericordiæ, tamen non est hęc Iobi ratio cotẽnenda. in quo audaciùs, quàm par esset, Vatabl. dixit hoc Iobi argumentum debile esse, cùm potiùs sit dignissima homine sapiente

Vatabl.

ejusmodi admiratio & consideratio divinæ providentiæ, & curæ rerum omniũ humanarum. Secundus sensus, ut ad honores & divitias pertineat, cæterũ longè alia ratione, quàm Latinorum interpretum. Si tam vilis, & abjectæ conditionis homo est, atque in has ego ipse miserias eram à te aliquando conjiciendus, quorsum in me servando, & locupletãdo tuam operam posuisti, tuámque providẽtiam ostẽdisti? Quare me ad eam fortunã evexisti, in qua persistere non poteram? similis illa Davidis interrogatio aut expostulatio; *Domine quid est homo, quia innotuisti ei* (id est, quia te illi præsentem exhibes? Hieronym: *Quia agnoscis eum.* propriè ex Hebræo, *Quia curas eum*) *aut filius hominis, quia reputas eum?* Aug. *Aestimas eum.* Hierony. **Computas eum.* deinde sequitur; *Homo vanitati similis factus est.* quasi dicat; Qui tã facilè è sublimi dejici potest, quorsũ evehis, & in sublime collocas? qui sensus reliquis præstat.

Explicatio difficultatis germanior.

Ps. 143. 3.

Hieronym.

August. Hieron

*Que hõbre soy yo para que hagays quẽta de mi

Aut quid apponis erga eum cor? Ex multiplici ratione *apponendi cor*; orta est multiplex etiam acceptio hujus partis, nã quidam ad iram & contentionem referunt; quo etiam modo videtur accipi infra c. 34. *Si direxerit* (appsuerit) *ad eum cor suum.* significatio quidem infrequens in sacro sermone. Germanius & frequentius est, ut ad mẽtem & cogitationem pertineat; atque idem sit quod attẽdere, observare, curare. sic dicitur Ecclesiast. 3. *Mundum posuit in corde eorum.* quod interpres reddit, *mundum tradidit disputationi eorum.* plura diximus supra c. 2. nam *cor* in sacris est intelligentia, mens, consilium, memoria, rerũ agendarũ prudentia, & scientia; quæ non rarò dicitur *cogitatio cordis*. ergo videtur Deus hominem magnifacere, cùm in eo cor suum, intelligentiámque defigit, & quotidianas ejusdem rationes, & actiones accuratè cognoscit, & examinat, cetera enim non tam inspicere, quàm despicere videtur, dicente Paulo, *Numquid de bobus cura est Deo?* simili ratione ait infra. *Dignum ducis super hujuscemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in judicium?* Sed fortè etiam hæc *cordis appositio* ad voluntatis propensionem, & charitatis signa exhibita pertinet; sicut etiam aliquando accipitur, *Ponere in corde*: qua ratione aliqui explicant id Ecclesiast. 3. ex Hebræo. *Mũdum posuit in corde eorum*, quod cupiditatẽ res naturales cognoscendi indiderit mortalibus Deus. inde *omnis homo naturaliter scire appetit.* similiter id Daniel. 5. *Cor ejus cum bestiis positum est.* id est, cupiebat versari cum bestiis. benevolentiam etiam quidam afferet id Prov. 27. *Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuósque greges considera.* Hebræ. *Appone cor tuum ad greges.* certè ad amorem allicit possidendorum gregum, atq; dehortatur ab aliarũ divitiarũ, quæ non naturales sunt studio & solicitudine. quare illud, *agnoscere, & considerare* erit, amicè & benevole inspicere, & providere. Non aliter; Quorsum homini, qui non multò post repulsam à te laturus erat, tam præclara, támque multa benevolentiæ & charitatis signa exhibuisti?

5 Apponere cor quid.

Iob. 34. 14

Eccles. 3. 11

Vid c. 2. ꝟ. 8 n. 1 & 4

Cor in sacris.

1. Corin 9. 9

Iob. 14. 3

Apponere cor, ad volũtatẽ, seu voluptatẽ pertinere.

Eccle. 3. 11

Arist. 1 Meta.

Dan 5. 21

Prov. 27. 23

XVIII. *Visitas eum diluculo & subitò probas illum.*

1 Visitare in pœnam, frequenter in sacro sermone: Item pro requirere, & recensere.

2 Diluculum ad primam curam, & occasionem non prætermittendam. Manè pluraliter dictũ.

3 Visitare in bonum.

4 Examinatur lectio Græcorum Subitò ex Hebræo pro assiduè.

Visitas. Alii in malum accipiunt. *Visitas in virga*, flagellas: frequenter in sacris, *visitare* scelera, & peccata: qui Hebraismus solvi & illuminari solet à Vulgato infra. cap. 35. *Nam non infert furorem.* Hebræ. *Non visitat.* Exodi 34. *Reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus.* Hebræ. *Visitans.* Vel, ut ad curam, examen; rationemque exigendam pertineat. nam verbum originale, est etiam requirere, percensere, curam habere; vel rationem exigere. unde dicitur. 2. Regum. 3. *Tu * requisisti in me, quod argueres pro muliere hodie.* inde ad numerandum transferrur, & ad eam curam, quam præfecti alicujus operis habere solent. 1. Reg. 15. *Recensuit eos quasi agnos*: igitur; Diluculo me visitas, *virgam tuam vigilantem*, manicantem, antelucanam semper experior; Hæc te prima cura mei flagellandi, & requirendi tangit. *Diluculo*; manè, semper, diligentissimè Ieremiæ. 35. *De manè consurgens.* ad primam solicitudinem pertinet, ut initium diei pro integro die accipiatur: sic Iob,

1 Visitare in malũ & pœnam.

Iob 35. 15

Exod. 34. 7

Visitare, requirere.

פקד

**Andays buscando de mi.*

1. Reg. 15. 4

Ierem. 35. 14

2

Deus

Deus exorta luce agendi initium capere videtur à me vexãdo,& ratione exigẽda. vel,ut ad occaſionem nunquam prætermiſſam referatur; *Manè me viſitas*, tempeſtivè occaſiones captas me vexandi. ſicut id Pſalm. 142. *Auditam fac mihi manè* (cito tempeſtivè) *miſericordiam tuam.* Hoc autẽ loco pluraliter habetur ſingulis diluculis. ſic etiam pluraliter. Pſalm. 72. *Et fui flagellatus tota die,& caſtigatio mea in matutinis.* id eſt, quotidie, ſingulis diebus, & diluculis, aſsiduè, ſemper, nulla mihi dies flagello & ſupplicio vacua. ſic etiam Septuagin. viſitationem hanc ad nocturnos dolores retuliſſe videtur, qui inceſſanter illum ad uſque diluculum matutinum cruciarent; *Num viſitationem ejus facis vſque mane?*

Diluculò de occaſione nũquam prætermiſſa.

Pſ. 142. 8

Manè pluraliter dictũ.

Pſal. 27. 14

LXX.

3

Viſitare in bonum

Olympiod.
Geneſ. 21. 1
Exod. 3. 16

Sed præſtat, ut *viſitare* accipiatur in bonum quem ſenſum Olympiod. quoque agnovit. ſicut Geneſ. 21. *Viſitavit Dominus Saram (vinola Dios a ver.)* Exod. 3. *Viſitans viſitavit eos.* & paſsim alia. ſic ergo manè, ſemper, nunquam non me viſitaſti, nullã bene de me occaſionem merendi prætermiſiſti; ſingulis diluculis, quotidiè recẽtibus, atque præclaris beneficiis me cumulaſti. hæc te prima cura mei tuendi, & quotidiè amplificandi tangebat: jam verò tot beneficiorum oblitus me perdis?

4

Olympiod.
LXX.

Et ſubitò probas. Olymp. hæc accipit de examine, & ratione in judicio reddenda Septuag. *& in requie judicabis eum?* quaſi dicat, Quorſum nunc me in judicium vocas, cũ brevi in morte, quę mihi inſtat, exploraturus ſis, qualis fuerim, qualíſque vixerim? niſi forte illud, *in requie*, ſignificet, Deum quaſi per otium dies integros Iobi examini, & quæſtioni impendere. ut aliqua ex parte cum Hebræo conſentiat, quod (ut ſtatim dicam) integros penè dies, & momenta ſingula in Iobo probando inſumere Deum ſignificat. Sed Latini ſimpliciùs; *ſubitò*, repentè; tum etiam aſsiduè; propriè, ex Hebræo, ſingulis penè momẽtis, atque minutis *hominem*, me probas; per cruciatus incredibiles meas vires, meámque patientiam exploras; cum vix me comparare potuerim ex nocturnis doloribus ad novos diurnóſque congreſſus, me oppugnas, atque adoriris. *ſubitò*: non videris mecum ex æquo agere, ſed quaſi per dolos, & repentinas belli aggreſsiones me inermem & imparatũ adoriris. quorſum igitur, cum *apud te nulla*

Subitò quid in Hebræo.

רְגָעִים

Iacob. 1. 17.

ſit transmutatio, aut viciſsitudinis obumbratio, id eſt, nulla tuæ luci & ſplendori umbra, aut obſcuritas per vices ſuccedat, me tamen primo mane, oriente luce colluſtratum, ſubitò nunc in tetras conjicis tenebras? eleganter ex fortunæ ſuæ viciſsitudine, tum præſentem calamitatem amplificat, tum divinam miſericordiam cõmovet.

XIX. Uſque quo non parcis mihi, nec dimittis me, ut gluciam ſalivam meam?

1 *Parcere hoc loco quid.*
2. *Quid dimittere Manus Dei aliquando in bonũ, nunc in pœnam. Illuſtratus Salomon Lectio Vaticana.*
3 *Quid deglutire ſalivam. Variæ interpretationes, & ſignificationes. Explicatus Iſaias.*
4 *Illud ad morbum faucitũ ſpectare.*

PArcis. Hoc loco eſt à radice (*Saghah*) quod eſt recedere, vel divertere ab aliquo, dimittere, aut remittere. Septuagin ta. *Vſque quò non ſinis me?* ergo ait; Quouſque non recedes à me vexando? eſt etiã convertere in aliquem oculos, vel avertere; blandè, benignè, amicè aſpicere. ſicut Geneſis. 4. ab hac radice dictum eſt. *Reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera ejus: ad Cain autem non reſpexit.* Quovſque (igitur) non avertes à me iratos oculos? quouſque blãdos, & benignos non converteſ?

I

שָׁעָה

Parcere quid

LXX.

Geneſ. 4. 4

Nec dimittis me. Hoc loco dimittere eſt (*Rapah*) quod eſt dimittere id, quod tenet ligatum. quare etiam eſt laxare, ſolvere, diſſolvere, liberum ſolutũque dimittere, remiſsiùs, & mollius cũ aliquo agere. unde ille qui ſolutus, & laxatus eſt curis & ſollicitudinibus, atq; per otium vacat & deſidet, hoc etiam verbo explicatur unde dicitur Iob. 12. *Eos, qui oppreſsi ſunt, relevat.* nempe, vinculis & onere deprimente, & dimittit liberos. hæc autem divina manus arctè tenens & comprehendens aliquid, aliquando eſt in bonum Ioſue. 1. *Non dimittam, nec derelinquam te.* arctè videlicet illum complectebatur. Hic vero in malum & pœnam illius, quem Deus conjecit in anguſtias, & conſtringit doloribus, *Dimitte me*, remitte vincula, laxa dolores, diſſolve funiculos cruciatuum (*no me apreteys tanto los cordeles.*

2

רָפָה

Iob. 12. 21.

Divina manus in bonũ.

Ioſue. 1. 5

Manus Dei in pœnam.

sed non ideo mollis & dissolutus est vir patientissimus in opere suo, neque ipse sibi vincula atque dolores tentat remittere per animi impatiẽtiam; sed à Deo remitti, & laxari postulat, quod dolentis tantũ est, non dissoluti. nam de impatiente dictum est. *Si desperaveris lassus in die angustiæ, imminuetur fortitudo tua.* quo loco, *lassus* ab hac ipsa radice *dimittendi*, atque laxandi dicitur. unde quàmvis omnino videtur expungenda illa quorundam codicũ lectio, quæ habet *lapsus*, atque præferenda Vaticana, *lassus*, sed tamen Complutenses, *laxum*, legendum existimant, quasi dicas, dissolutum, remissum. ut sit elegans quædam vocum sensusque collusio, non solũ inter verbum *minuendi*, & *angustiam*, quasi dicat; Qui impatiens in angustia est, angustam habet fortitudinem. (est enim utriusque vocis radix eadem) sed ut nomen *laxi*, aut dissoluti, angustiæ respondeat; Qui per impatientiam laxus est, animóque dissolvitur, cùm illum Deus calamitatis alicujus vinculis constringit, hujus fortitudo valde stricta, & compedita est. ait itaque Iob; Licet minimè sim animo remisso, sed tu, ó Deus quam brevissimum mihi spatium ad animi remissionẽ & laxitatem concede, ac me solve doloribus.

Prov. 24. 10

Lectio Vaticanæ, Complutẽsis in Lexico

3

Vt glutiam salivam meam. Aliqui existimãt hoc dictum hyperbolicè, & proverbialiter, quasi dicat; Neque respirandi mihi facultatem concedis. Albertus potiùs argutè & phisicè, quàm solide dixit; Dimitte me, ut gustum aliquem hujus vitæ capiam. namque gustus fit media saliva, quę cum sapore commixta organum gustus, palatum, faucésque perfundit. Polychron. D. Thom. Cajetan. tempus brevissimum intelligunt, quantum sufficit ad trajiciendam salivam. illud peculiare Polychron. addit, idem accidere solere morientibus; fortè intelligit moribundos, cùm agunt ore spumas, & neque possunt vel excernere sputa, vel deglutire. Iã (ergo inquit) eò usque deveni, ut os gutturque moribũdi habeam, non enim *me dimittis ut salivam deglutire* possim. Non omnino dissimile videri posset id Psalm. 38. *Remitte mihi, ut refrigerer.* nam saliva, ex medicorum sententia, ad humectanda & refrigeranda pectus & viscera æstuantia valet. remitte ergo mihi, ut refrigerer, ut *glutiam salivã meam.* Posset quoque periphrasis esse facultatis ad loquendum postulatæ; nã qui loquuntur, salivas ore agunt, & vel expuunt frequenter, vel (quod est urbanius) deglutiunt frequenter illas, quasi dicat; Liberum mihi loquendi, & conquerendi spatium concede. aliis circumloquutionem silentii esse placuit: cùm enim deglutitur saliva, intercipitur oratio, neque omnino vox formari potest. cogis itaq; me perpetuo conqueri; cessare à lamentis, vel momento non possum; neque tũc quidem, cùm trajicio salivam. ita nunquã à doloribus vaco. Diversa, sed persimili ratione, assiduitatem supplicii expressit Isaias cap. 30. *Erit transitus virgæ * fundatus quam requiescere faciet Dominus super eum.* id est, virga aut flagellum, quod semel infictum fuerit, numquam elevabitur; vel illo brevissimo temporis momento, quo flagellum elevatur, non erit expers supplicii; hærebit tergo.

Albertus

Polychron. D. Thom. Cajetan. Polychron.

Moribundi signum nõ posse deglutire salivã.

Ps. 38. 14. Saliva refrigerat & humectat.

Glutire salivã loqui volentis.

Isai. 30. 32. *Del primer golpe se leỹdara el açote pegado a las espaldas

Non omnino hæc, quæ diximus, à præsenti loco aliena. sed tamen Philip. atq; Beda hæc, ut sonant, accipiunt, referúntque ad synanchin, vel anginam, aut tumorem faucium & tonsillarum, quo præclusis viis vix poterat deglutire salivam, aut spiritum trahere. diximus de hoc nonnulla. cap. 2. Et quidem illud verbum *dimittendi* posset ad illum tumorem fauciũ referri, quasi dicat; Constrictum me tenes, & quasi laqueo in collum injecto me strangulas. ad amarum quoque aut putre sputum hoc etiam loco usi sumus; cùm de morbis ageremus; quò omnino recurrendum est.

Philip. Beda.

Vide c. 2. in enumera morborũ sect. 8. nu. 2. 3.

Illud tamen non prætermittendum, integram hanc sententiam non tam dolenter & deprecanter, quàm interrogãter accipi ab auctore Catenæ; *Hoc* (inquit) *tamen supplex scire avet, quandiu sit illi in cruciatibus manendum. utrum, quo ad nulla ei fuerit amplius spuendi, loquendi ve facultas?* leniter quidem & piè; sed non omnino congruenter.

Nicetas

XX. Peccavi. quid faciam tibi, ò custos hominum? Quare posuisti me contrarium tibi, & factus sum mihi met ipsi gravis?

1. *Cuſtos ex Hebræo, vel cõſervator, vel explorator. Deus humanarũ actionum explorator.*
2. *Facere quid adſupplicium vel damnũ inferendum pertineat. Varii hujus ſententiæ ſenſus*
3. *Contrarius, quid propriè*
4. *Expenditur lectio Græcorũ. Onera projicienda in Deũ quomodo ex David.*

1 נצר

Deut. 32. 10 Prov. 22. 5 Cuſtos animæ vitæ cõſervator.

VErbum (*natſar*) ſignificat cuſtodire, vel ſervare ſedulò, & diligẽter. Deuteronom. 32. *Cuſtodivit, quaſi pupillam oculi ſui.* Proverbior. 22. *Cuſtos animæ ſuæ.* Hîc ergo *cuſtos hominum*, poterit dici, ſervator hominum. ex officio ergo ſervatoris miſerationem commovet ſui penè jam perditi, milléque modis malè habiti. Sed meliùs quadrat ſenſus alter; ſignificat enim eam cuſtodiam, que cùm obſervatione quadam, atque ſpeculatione conjuncta eſt. qualis eorum, qui in ſpecula, aut in turri vel munitione aliqua obſeſſa ab hoſtibus eſſe ſolet. Sic Nahum. 2. dicitur, *Cuſtodire obſidionem*; id eſt, qui cum obſideat urbem, ſimul etiam ſpeculetur atque exploret, qua parte expugnanda & capienda ſit; atque omnino obſervet, ne quis effugiat. &. 4 Reg. 17. dicitur *Turris cuſtodum (la torre dela atalaya)* Sic poteſt dici Deus *cuſtos*, ideſt diligentiſsimus atque attentiſsimus obſervator, & ſpeculator omnium humanarum actionum; nam de cœlo, tanquam de ſublimi ſpecula *Reſpicit ſuper filios hominum, & oculi ejus contemplantur bonos, & malos.* quem ſenſum Septuagint. quoque expreſiſſe videntur legẽtes; *Qui ſcis mentes hominum.* quod videtur conjunctum eſſe cum judicis officio. nam Danielis. 4. judices dicuntur, *Vigiles.* cum judice ergo loquitur Iob; *Peccavi*; eſto peccaverim, atque à recto aberraverim, vel vitę anteactæ operibus, vel his nunc recentibus querimoniis, *Quid *faciam tibi?* Septuagint. *quid potero facere?* Olympiodor. ex Hebræo. *Quid tibi * nocui, aut quid te læſi?* videris enim quaſi læſus, vindictam à me repoſcere. non enim ſoles tam acriter de ſontibus pænas exigere, niſi vbi tuæ majeſtatis leſæ rei fuerint. ſic etiam eadem locutione, eodémque *faciendi* verbo nocumentum aliquod ſignificatur infra. c. 35. *Si peccaveris, quid ei nocebis? & ſi multiplicatæ fuerint iniquitates tuæ. quid facies contra eum?* & cap. 22. *Quaſi nihil poſſet facere Omnipotens, æſtimabant eum.* alii, & ferè communis Latinorum; Quid facere poſsim, ut te mihi placatum, propitiúmque reddam, aut quomodo tibi pro ullo meo peccato faciam ſatis, prorſus ignoro; nam neque acerbiſsimis de me ſumptis pœnis, neque ſupplici mea oratione & confeſsione miteſcis. ergo tuam jam tandem indulgentiam deſidero; nihil à me requirere poſsis, quo te placatum reddam, quod jam vel non fecerim, vel non ſim facere paratus. Cateнæ auctor hęc eſſe verba exiſtimat hominis nullam ſui errati excuſationem habentis, atque ejuſmodi comparatione illuſtrat; *Similiter* (inquit) *facit, ut quiſpiam pauper, qui omnibus, quæ ſibi aderant devoratis, cùm nihil ei ſuperat præterea, commodanti, & a quo mutuum ſumpſit, dicit, Quid tibi faciam, qua ratione nomen explicabo, quavè excuſatione utar?* Sed tandem meliùs, ut cùm illa noſtrarum actionum cuſtodia, & obſervatione conſentiat; Si nimius meæ vitæ ſervator eſſe velis, ſpeculatorum & cuſtodum inſtar, qui curioſiùs ſolent excutere, quos offendunt, nihil ego potero erga te* *facere*, quo tuum judicium effugiã; nam tuo examini mea vita, quantumvis innocentiſsima, par eſſe non poteſt: uni ca tua indulgentia indigeo, quę *deleat iniquitates meas propter te.* quid * enim *facere* potero, ut ſi, quæ fecerim peccata, infecta reddantur?

Pſ 32. 13 Prov. 15. 3 LXX

Nahum. 2. 1

4. Reg. 17. 9. & c. 18. 8 Deus humanarũ actionum obſervator diligentiſsimus.

Daniel 4. 14

2 LXX. Olympiod. *Yo bien que no aver ſido tan malo, pero a vos que mal os puedo aver hecho?

פעל Facere p no nocere. Iob c. 35. 6 & c. 22. 17

Nicetas

Vltima & optima expoſitio, & nexus.

*Nó ſe q̃ hazerme con vos. *A coſa hecha q̃ puedo yo hazer?

Quare poſuiſti me contrarium tibi? Cũ multi alii etiam peccaverint, cur ſolus ego punior? vel; Cùm tam ardenter petam peccati veniam, & in tuam gratiam & benevolentiam paratus ſim redire, cur mavis mecum aſsiduas inimicitias exercere, & tanquam cum perpetuo hoſte agere? *Cõtrarius* hoc loco à verbo *(phagagh)* quod eſt contravenire, obviare, occurrere alicui. poteſt autem ſimpliciter pro inimico accipi, qui è regione ſit, nobiſque oppoſitus, in quem ſaggitas jaculáque contorquemus; & qui contravenit nobis voluntate & conſilio. Quorſum (itaque inquit) me tibi è regione propoſitum habes, quem tuis jactibus, & ſagittis configas. in quem incurras? ut tuum impetum ſuſtinere cogar? ſic enim idem occurrendi verbum, aliquando eſt irruere in aliquem. Iudic. 8. *Tu irrue in nos.* Hebraicè, *occurre nobis.* Amos. 5. *Occurrat ei urſus.* mihi ergo tanquam *contrario* occurris, irruis in me. rectè Pag. *Quare me poſuiſti in occurſũ tibi?* dilucidè Tyg. *Quare me poſuiſti objectũ*

3 Contrarius quid propriè. פגע

Iudic 8. 21 Amos. 5. 19

Pagnin. Tygur.

Vatabl.

*Sin estar yo encõtrado cõ vos, os aveis querido encõtrar comigo.

3 Reg 5. 4.

Cajetan.

tibi? alii simpliciter; *Quare occurris mihi?* vel; *Quare posuisti me obvium tibi?* Vatabl. *in offendiculum.* in quod semper impingas, in quem unum jacula tua contorqueas? apud nos etiam obviam fieri in malum accipi solet. & sicut *contra*, vel repugnantiam, vel occursum affert, ita * *contrarius.* sic etiam 3. Reg 5. *Non est Satan* (adversarius, aut hostis) *neque occursus malus, qui adversum nos rebellet.* Cajetan. longius abit, dum explicat hanc esse circumlocutionem tædii concepti ex re sępius cõspecta, & quæ nolenti sæpius occurrit: Quasi ego ulla ratione obsistere possim, ita in me offendis, ita me calce abjicis, ac si contrarius tibi existerem. Sed Septuaginta hoc potiùs referunt ad ipsum Iob, qui Deo quasi occurrebat sua oratione, & cum illo expostulabat de suis cruciatibus; *Quare me posuisti, ut loquerer adversus te?* quasi diceret; Si tibi aliqua ratione contraria loquutus videar, tu ipse me commoves, & inflicto dolore lacessis, & ad loquendũ impellis. nam quod Olympiod. interpretatur; *Ego ipse causam affero, dum me servum tuum hæc patientem intuentur, ut tuo nomini obtrectent impii*, valde durũ & coactum est.

LXX.

Olympiod.

4

Et factus sum mihimet ipsi gravis. Gravissimum, atque molestissimũ mihi est, quòd mecum tanquam cum adversario agas, qui tuam amicitiam semper studiosissimè coluerim. vel; Me tam graviter afficis ut vivere mihi molestissimum sit. Philip. indicare videtur, grave videri Iobo aut cum Deo expostulare, aut conqueri de illo, quem amicissimum & omni observantia dignissimum ducat. *Dum homo* (inquit) *hæc dico Deo, creatura creatori, plasmatus figulo, mihi magis factus sum gravis, qui servus tali domino querula voce respondere non debui.* Cajet. hoc loco ex Hebræorum traditione scribit, Thalmudistas hunc textum mutasse, atque multas alias sacrarum Litterarum sententias, quòd minus decẽter suis auribus sonarent: primevum itaque textum fuisse, *Factus sum tibi in onus.* vel; *Factus sum tibi gravis.* sed omissis Rabbinis, qui sanè delectantur nugis, certè Septua. (quorum gravissima est auctoritas) legunt; *Sum super te onus.* & Augu. integram sententiam sic habet; *Quare constituisti hominem, ut loquerer adversus te, ut esset tibi oneri?* quasi dicat; An hæc mea oratio, & conquestio tibi est molesta? Olympiodor. *An ut graviter & molestè de te alii loquãtur, ego causam adfero?* Sed fortè lenius, atque utrique lectioni congruentius; Dum dolores, & pœnas acerbissimas, quibus afficior, conor in Deum rejicere, ut ille me sublevet atque sustẽtet, videor onus gravissimum à meis humeris ad illum transferre; sic dum mihi oneri sum, illi etiam onerosus, & gravis existere videor; sed tamen aliter facere non possum, quàm, ut *jactem meam curam in dominum, ut ipse me enutriat* propriè ex Hebræo; *Projice onus tuum* (curas, molestias illi committe, & super eum repone, & ipse te sustentabit, ne obruaris malis. *Omnem solicitudinem vestrã projicientes in eum* (inquit Petrus) *quoniam ipsi est cura de vobis.* sic quæ de gravitate & onere diximus, consonant etiã cũ sequentibus.

Philipp.

Cajet.

Nugæ Rabbinorum.

LXX.

August.

Olympiodor.

Ps. 54. 23.

1 Pet. 5. 7

XXI. *Cur nõ tollis peccatum meũ, & quare non aufers iniquitatem meam? Ecce nunc in pulvere dormiam: & si mane me quæsieris, non subsistam.*

1. Quid Tollere, aut elevare peccatum Munera elevabãtur Explicati Moyses, & Esdras.	Quid accipere, aut portare ex Græco.
2. Tollere super se suscipere Vt Christus Iesus onera nostra super se susceperit	3. Quid peccatum. Iniquitas etiam pro pœna.
	4. Manè quærere, unica & qualis vox in Hebræo Mors nõ perinde ac somnus

1

POST peccati, si quod unquam admiserim, confessionem, post graves quoque pœnas de me sumptas, mirabile est nullam à te mihi pręberi significationem peccati condonati. Alii; Si justa patior, quòd peccaverim; at certè oportuisset jam condonato per te mihi peccato, supplicia quoque remitti, & condonari. Catenæ Auctor; *An non perfacile tibi est et errata concedere? quin igitur mihi ignoscis?* Philip. nectit cùm præcedentibus, & ad dolores, qui loquendi asperiùs occasionem attulerant, refert; *Cur* (inquit) *non tollis pecatum meum, auferendo dolores omnes meos, per quos, qui eram hactenus justus, nunc peccare compellor.*

Nicetas, Philip.

[Quid tollere. נָשָׂא]

Tollis. à radice (*naça*) quod eſt tollere, vel extollere, & levare; & per metaphorã donare; eò quòd munera & donaria in altum elevari ſolerent, ſicut ſacrificia, cùm Deo offerebantur. Eſdræ. 1. *Adjuvent eum argento, & auro.* Hebr. *Levent eum.* Eſther. 3. *Exaltavit Aſſuerus Aman.* id eſt, Muneravit, Geneſ. 40 *Recordabitur Pharao miniſterii tui.* Hebr. *Levabit Pharao caput tuum.* quod etiã ad gratuitam delicti condonationem, & muneratione~, honorémque pertinet. cũ autem jungitur cum peccato, eſt auferre, vel tollere peccatum, ideſt remittere, & condonare. Exod. 34. *Qui aufers* (tollis, levas, remittis) *iniquitatem, & ſcelera.* Pſal. 31. *Beati, quorum remiſſæ ſunt iniquitates.* Hebræ. ſublatæ, elevatæ, exaltatæ.

[Extollere pro munerare. Eſdr. 1. 4. Eſther. 3. 3. Geneſ. 40. 13. Exod. 34. 7]

[2 Tollere, eſt ſuper ſe ſuſcipere. Hoſ. 11. 4.]

Et licèt quidem ad verbi proprietatẽ fortè ſufficere poſſet, ut elevare nõ eſſet ſuper ſe onus ſuſcipere, ſed auferre onus ab alio; qua ratione dicitur Hoſeæ. 11. *Ero eis, quaſi exaltans* (auferens) *jugum ſuper maxillas eorum.* tamen ex frequenti uſu ſacræ Scripturæ, & ex re ipſa remiſsionis peccatorum, pro quibus filius Dei ſatis fecit, ita dicuntur peccata noſtra levari, ut illorum onus graviſsimum à nobis tollatur, & illud ſupet ſe ſuſpiciat Dei filius pro nobis *peccatum factus,* quàmvis *peccatũ non fecit.* ſic Iſai. 53, *Verè languores noſtros ipſe tulit* (levavit, abſtulit, tranſtulit ad ſe, onus quo nos levavit, ſibi impoſuit) *& dolores noſtros ipſe portavit* (non ſolùm exportavit, & ſublatos extra ejecit, & abſtulit; ſed ſibi impoſuit & ſuper ſe ſuſcepit. ex proprietate verbi portandi Latinè, & Hebraicè. & ita ſequitur) *Diſciplina pacis noſtra ſuper eum, & livore ejus ſanati ſumus, & poſuit Deus in eo iniquitates omnium noſtrũ.* quo etiam modo accipiendum eſt id eſt Mathę. 8. ubi citatur Iſaiæ locus. *Ipſe infirmitates noſtras accepit.* (proprie ex Gręco, *aſſumpſit ſecum,* atque recepit, quaſi ad ſe trãſtulit. tum etiam ſignificat vox Græca ſumere aliquid tanquam veſtem, qua ſe homo amicit. *infirmitates* igitur ſumpſit, quibus ſe circumdedit, & amicivit, *habitu inventus ut homo. formam accipiens ſervi,* peccatoris, pænis, & ſupplicius peccatorũ obnoxii.) *& ægrotationes noſtras*portavit.* (proprie ex Grçco, ut bajuli onera portare ſolẽt. vel etiam manu contrectavit, atque verſavit, ut pondus exploraret, quod quidem nõ abjecit. ſimiliter Ioa. 1. *Qui tollit* (proprie apprehendit, comprehendit) *peccatũ mundi.* agnoſcit igitur hoc loco Iob, atque deſiderat mediatorẽ, qui pro hominũ peccatis ſatisfaciat.

[Chriſtus Ieſus onera noſtra ſuſcipiens 1 Petr. 2. 22 Iſai. 53. 4. ſבַל Matth. 8. 17 Quid accipere apud Mat. Αναλαμβανω Philip. 2. 7. βασ]αζω *Provo ſus fuerças en encargarſe de nueſtras pesadumbres. Ioan. 1. 29.]

[Aιρεω]

[3 פֶּשַׁע Peccatũ quid proprie. עָוֹן Iniquitas pro pœna peccati]

Eſt autem propriè hoc loco *peccatum,* tranſgreſsio, rebellio, receſſus, videlicèt à bono incommutabili. *Et quare nõ aufers,* (propriè, non facis tranſire) *iniquitatẽ meã* propriè, perverſionem, incurvationem rectitudini contrariam. ſed fortè, *iniquitas,* hoc loco eſt peccati pœna, & afflictio, ut ſæpe in Scriptura; Cùm vita hæc citò labatur, & celerrimè tranſeat, cur ego vivo diutiùs? cùm vitæ fælicitas labilis ſit, & fugax, cur mea calamitas ſtabilis eſt, firma, conſtans, immutabilis?

[4 LXX. שָׁחַר LXX.]

Ecce. Celeritèr opem ſerri, & acelerari poſtulat ex vitæ brevitate, & mortis certitudine. *In pulvere dormiam.* Septuag. *In terram abibo.* id eſt, ſi ſemel moriar, quàmvis *manè me quæſieris;* quàmvis ſummo diluculo exurgas ad ſerendam opem (vox unica in Hebræo. quæ ſignificat vigilare, aut mane oriri, vel cõſurgere, *madrugar, o amanecer;* eleganter illuminavit Latinus, *manè quærere*) nõ illud, mihi tempeſtivũ erit, ſed inutile; valde ſerò me requires; jam enim abierim. colludit verò illud *dormire* cum hac matutina vigilia. id eſt, ut indicat lectio Septuag. *Manè autem ſurgens ultra non ero.* ſomno quidem mors ſimilis. ſed non perinde ut ſomnus, ita Mors omnino eſt: reſurgunt enim poſt ſomnum homines, & viciſsitudo ſomni atque vigiliæ frequens eſt. non item vitę, & mortis. quare ſi hac nocte dormiero; ſi obiero, manè non excitabor à ſomno. vel, Cũ exorto ſole creaturis omnibus, animantibus præſertim lucis, vitæ, efficacitatis, & energiæ ad agendum, & vitæ functiones exercendas, copiam & abundantiam largiri, ò Deus, pares, méque requiſieris, cui etiam bene facias, *non ſubſiſtam,* non ero tuæ beneficentiæ, atque liberalitatis particeps.

★ ★
★

NOTATIO RERUM INSIGNIORUM QUAE in commentariis fusiùs explicatur.

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS.

CAPUT SEPTIMUM.

HAEC A ME DICTA, O amici, fuerint,[a] quòd existimem, nihil valde jucundum, aut præclarum expectari obtineri ve à mortalibus posse in hoc brevissimæ vitæ curriculo; cujus ea lex sit, ut necessariis ærumnis mortales omnes sine ullo personarum discrimine involvat. Nemo igitur, si sapiet, aut mortem non optabit, aut de vitæ fælicitate valde sibi blandietur. Quis enim mortalium (non ego solùm ærumnosissimus,) lamentis, & querimoniis gravissimis non prosequatur tam difficilem istam humanæ vitę cõditionem, quę[b] militię durissimæ persimilis est? Scio enim satis, dum vivo, militem me agere; non domi atque in pace versari, sed foris atque militiæ. Quàmvis igitur supremus imperator Deus stationarium, excubitorémque me militẽ constituat, stationem meam immotus servabo, nullíque me inde cruciatus dimovebunt, sed non ideò non avidè expectabo, ut rude donatus abeam aliquando tanquam strenuus gladiator, qui toties non modò hominibus, sed Deo, cælitibúsque spectaculum factus, in arenam descenderim: atq; ut emeritus miles ærumnosissimæ vitæ, militiæque sacramento absolvar.[c] Interim militarem obediẽtiam, idest, omnem obsequii rationem imperatoris mei jussis præstabo, atquę divinæ iræ administris cædentibus, aut negligentiam aliquam virgis, aut verbere vindicantibus supplicem me præbebo; & si opus sit,[d] discrimina, quæ in hac vita atque militia frequentissima occurrunt, obibo intrepidus; sed minimè detrectabo discessum ex vita, in qua, nihil sit[e] tutum, nihil tranquillum, sed omnia prædonum, piratarúmque insidiis nefariorum infestata. Neque me verò fugit, inter tot pericula periculum de mortalibus fieri, deque illorum animi virtute atque constantia. Exploror probórque sanè ærumnis, bellíque laboribus: virum me præbebo:

Militia est vita hominis super terram.

[a] *De totius hujus capitis scopo, & sensu agitur in annotatione prævia ad totum caput.*

[b] *Multiplex hujus militiæ cõsideratio fuse tractatur per multas consideratio nes. & quæ sit prima militia aut militis ratio, ex cælesti stellarum militia ostenditur. ✠. 1. n. 2.*

[c] *Quæ, qualis ve requiratur in milite obedientia ex sacris, & prophanis. ✠ 1. n. 3.*

[d] *Ut tota militiæ ratio in discriminibus, & difficultatibus posita sit ad Iobi sententiam opportunè exponitur. ✠. 1. n. 4.*

[e] *Expẽditur accuratè lectio Græca Pirateriis, in quam cadunt sentẽtiæ hoc loco indicatæ. ✠. 1. n. 5. 6. 7. potissimùm verò indicari tempus probationis & experimenti esse dum vivimus n. 8.*

& ſicut dies mercenarii dies ejus.

bo: non enim cum gemo & ſuſpiro, militiæ proditor haberi volo; ſed illud ſanè, cùm jam meo duci bene exploratus, perſpectúſque ſim, ut aliquando tandem in pace dimittar. Non enim ſolum, dum vivo, militē ago, ſed quod valdè difficile eſt, [f] exercitum alere, & diutius continere meis ſumptibus cogor; Nam tum animus, tum corpus cum membris omnibus, & externis, interníſque facultatibus in unū quaſi exercitum coeuntia commeatu neceſſario indigēt, quo ſæpè carent; & cum numeroſiſsimo hoſtium, ærumnarúmque exercitu depugnant, à quibus ſæpè vinci, ſæpiùs detrimentum accipere neceſſe eſt. Interim illa me cogitatio ſuſtentat, quòd [g] præfixum & definitum ſit mortalibus, ſicut militiā exercentibus & ingredientibus, vitæ ſpatium, à cujus ego fine & extrema linea non longè abſum. Quàmvis enim cum humanis ærumnis & immedicabilibus morbis collucter, non poterit diutiùs conflictus iſte durare, nam planè me vires deficiunt, vitáque ipſa. Dum vixero, inceſſanter incumbam in meas operas, & inſtar mercenarii, ſtrenuus & ſedulus injunctum mihi opus abſolvam; quieſcam tandem in noctis, mortíſq; tenebris, & aſsidui tandem laboris laxamentum aliquod quæram, laboríſque mercedem: ſcio enim mercenarii [h] laborem, & conditionem non eſſe ab hominis conditione alienam.

[f] *Militia nomen ad exercitum, rurſus exercitum ad ſuſtentationem corporis referri, nonnulla. ℣. 1. num. 10.*

[g] *Vt militia nomen afferat tempus præfixum & quod illud militibus conſtitueretur ex ſacris, & prophanis. ℣. 1. num. 11.*

[h] *Vt homo ærumnoſum aliquid ſonet, & communis ſit laborandi lex cunctis mortalibus, opportunè ad mores obſervatur. ℣. 1. n. 11. 12. 13.*

2

Sicut ſervus deſiderat umbram: & ſicut mercenarius præſtolatur finem operis ſui:

Verùm enim verò ſicut ſervus æſtuans, & anhelans ex diurno labore, appetit tum noctis umbram, tū umbraculum, in quo parumper refici, & ad laborē inſtaurandum comparari poſsit; aut verò expectat nocturnas tenebras, per quarum tuta ſilentia operarum aſsiduarum labores, Dominique ſui moroſitatem fugere poſsit; & ſicut quicunque alius mercenarius operis mercedem intentus & avidus præſtolatur; Non aliter profectò laborioſiſsimæ vitæ mercedem avidus expecto, atq; omni ſolatio hos meos vitæ menſes patienti animo tranſigo.

3

Sic & ego habui menſes vacuos,

& noctes laborioſas numeravi mihi.

Verùm non poſſum non vehementer dolere, quòd lōgè aliter mihi, quàm mercenario evenerit. cùm enim habeam exactæ vitæ annos plurimos honeſtis laboribus, præclaríſque operibus refertos; at mercede præmióque vacuus in ſumma vitæ ægeſtate & rerum omnium indigentia abire jubeor; neque aliud profectò quàm labores & ærumnas pro jure laborantis & diarii mercenarii percipio: homo, itaque qui ſum, quaſi [i] hæreditario jure humanæ ad me ærumnæ devolvuntur. Hinc meæ querimoniæ atque lamenta, hinc laborioſæ noctes moleſtiſsimis vigiliis & anxietatibus plenæ; interdiu excrucior, noctu pervigilo; hæc ſcilicet nocturna mercenarii quies; hæ ſunt ex reliqua vita [l] ſubductæ, & ſubtractæ noctes, quæ diurnum laborem compenſare poſsint.

[i] *Vt indicetur in hac ſententia hæreditatis ratio in præmio reſpondēte labori, indicatur ex Hebræa cū utilitate. ℣. 3. n. 3.*

[l] *Quæ ſit hæc numerandi ratio, & regula, quajus meminit Iob, exquiſitè tractatur. ℣. 3. n. 3.*

4

Si dormiero dicam, Quando conſurgam? & rurſum expectabo veſperam: & replebor doloribus uſque ad tenebras.

Sed me miſerum; qui, ſi noctem aliquam ſubducere velim, invenire nullam poſſum, quæ mihi unquam propitia advenerit, tranquillumve ſomnum conciliaverit: nam cùm dormitum me recipio, & ad ſomnum captandum me compono, ingraveſcentibus doloribus excitor, cogórque rurſum optare, & expectare diem. interdiu verò nihilo melius habeo. minutiſsima temporis ſpatia, quæ mihi longiſsima videntur, numero & emetior; expectóque cum temporis,

tum doloris aliquam vicissitudinem, misere enim ob acerbitatem ægritudinis, tum corporis, tum animi jactationibus toto die usque ad noctem; nocte verò tota usque ad appetentem diem discrucior & exagitor.

5 Induta est caro mea putredine: & sordibus pulveris cutis mea aruit, & cōtracta est.

Quid enim non sentiam mali, qui totus ipse indutus & coopertus sim saniosis, putribusque vermibus, turpibusque sordibus; quas cōtralio ex hoc, in quo jaceo, sterquilinio, & pulvere? scabiosis quoque fœdisque pustulis, quas vis latentis humoris foràs excernit, non ipse solùm, sed quæ circa me sunt, fordescunt omnia; & neq; glebæ ipsæ sustinere possunt tantam fluentis humoris luem; cutis ipsa exusta & arida hiscit tota, & turpiter corrugata est; dissolvórque & rumpot totus, ut vel mihi ipsi fastidio sim, & incredibiliter displiceam.

6 Dies mei velociùs trāsierūt, quàm à texēte tela succiditur.

Ergo cùm tam graviter affectus sim, certissima conjectura ducor, de mea jam vita actum esse; ausugisseq; velocissimè, ut quæ nullo pōdere retardaretur. & nihilo segniùs abijsse, quàm cùm unico manus, & gladioli conjectu solet textor [m] telam suam præcindere, cùm ad extrema staminis & litiorum fila opus suum perduxit. Nihilo profectò diutiùs vixisse videor, quàm cùm textorius radius filum subtegminis ab uno telæ margine usque ad alterum incredibili velocitate defertur; non aliter quidem hæc dierum noctiúmque vicissitudo, atque temporum itio & reditio vitæ filum evolutum ex levi fragilique humanæ conditionis arundine, expenderunt & finiverūt. Avolavit igitur dicto citiùs irrevocabilis ætas. Consumptus, penéque jam mortuus omnem longioris vitæ, & melioris fortunæ spem depono.

& cōsūpti sunt absq. ulla spe.

[m] *Tela ad vitam relata allegoria minutatim exponitur & promovetur. ℣.6.n.2.3.*

7 Memento, quia ventus est vita mea:

Sed cùm tam brevis sit, ô bone Deus, mortalium vita, ac mea potissimùm, quorsum mihi tam gravia adjicis mala? quin his meis diebus ærumnosissimis nonnihil benignus indulges? quòd si adferendam opem festinus nou accurras, periero prorsus; neque Iobus erit, cui [n] bene facias. & quidem videris hujus incredibilis vitæ brevitatis oblit[o], cùm ultro labenti atque fugienti dolorum & morborum stimulos, & calcaria adhibes.* spiritus est tenuissimus, quo vivimus, quem facilè amittimus, cujus fuga & lapsus irrevocabilis est, qui quoquò versus incitatissimus fertur. grata igitur memoria tantam mortalium vitæ brevitatem, & fragilitatem complectere, miseratúsque tuere, atque vitam per se se miseram atque labentem pro tua bonitate contine, ut tantisper hujus vitæ [o] conspectum, sensum, & gustum aliquem percipere possim.

[n] *Vt sit apud Deum nō levis oratio & ratio deprecādæ mortis, humanas miserias illi repræsentare, quæ illius benignitas est, utilis consideratio. ℣.7. num.3.*

[o] *Quid sit videre bona ad Scripturarum intelligentiam quædam annotātur. ℣.7. num.4.*

& non revertetur oculus meus, ut videat bona.

8 Neque aspiciet me visus hominis. oculi tui in me, & nō subsistam.

Nam jam jam me subtrahet mors mortalium cōspectibus & congressu. salutem igitur, ô Deus matura; nam si moreris, moriar, neque tuam in me liberando & salvando potestatiam atque bonitatem contemplari poterunt, qui me nunc vident letaliter affectum; fiet enim, ut fallā illius oculos, qui me nuper cōtemplabatur, velocissime abiens atque disparens. Ne me igitur torvis, minacibúsque oculis configito; sed benigno me vultu recrea, atque complectere; atque laboranti, extremúmque spiritum agenti propitius elargire, quæ opus esse saluti perspexeris.

9 Sicut cōsumitur nu-

Certè si semel vita mortali fungar, ad eandem condi-

bes,& pertransit,

sic qui descenderit ad inferos,non ascendet.

tionem minime revocabor; non secus atque [p] nubes quæ ex terræ vaporibus concrescit,& levissimo flatu,solisvé radio dissipatur atque dissolvitur, nullúmque vestigium ex purgato serenóque cœlo relinquit;non aliter sanè cujus animus ad [q] subterraneam defunctorum stationé concedit, nunquam iterum ad illam ipsam,quam reliquit vitæ conditionem sectandam,atque ducendam regredietur.

10
*Nec revertetur ultra in domum suam:*nec cognoscet eũ ampliùs locus eius.*

Non redibit iterum ad familiam & domum,quàm deseruit,administrandam;* non inviset sedes antiquas, neque agnoscet pristinum locum;imò neque [r] locus illi quondam valde familiaris illum redeuntem vel de facie agnoscet;nó sua illius civitas,non sui cives & familiares,nó pristina dignitas,& publici muneris functio,& honoris gradus: nullam denique inter vivos sedem habiturus esset; nam quæ illius quondam fuerunt, continuò ad alium possessorem devolvuntur.

11
Quapropter & ego non parcam ori meo: loquar in tribulatione spiritus mei: confabulabor cum amaritudine animæ meæ.

Igitur cùm hæc ita habeant, & jam ego ad extremum propè spiritum redactus sim, quod mihi liberum est, cordi & ori tantisper indulgebo, & erumpentia suspiria minimè comprimam,imò animi angustiis compressus liberum patefaciam aditum suppressis hucúsque gemitibus: his enim omnino ad aliquá pectoris laxitaté,aliquódq; doloris allevamentum mihi opus esse video. Nihil verò loquar, nisi,q internus necessariúsque incredibilis ęgritudinis sensus mihi suggesserit: non est enim quòd extremum jam spiritum agens,agere cum Deo verear paulò liberius, & confidentius apud illum dicere de causis mearum ærumnarum. Neq; temerè loquar,sed bene præmeditatus hæc Dei,atque hominum fidem contestatus pronunciabo.

12
Numquid mare ego sum, aut cetus, quia circundedisti me carcere?

Itane ego instar tumentis superbientísque [s] maris aut furentis Ceti unquam ego vixerim, ut tantas superbiæ atque sævitiæ pœnas darem? Num infremui, furetérque tumultuatus sum, minasvé terriginis intentavi, ut tanquam mare fremens & tumultuans me circumsepseris tot difficultatibus,atque in teterrimum malorũ,suppliciorúmque omnium carcerem conjeceris? Itane capere ego possim instar maris vastissimi, tot dolorum turbines, tótque cruciatuũ procellas? fremere ego semper cogar;& velut mare fervens nunquam quiescere? Atqui illud claustris repagulisq; propter incredibiles impetus indiget;ego verò etiam nullis vinculis detétus minimè fugiam: lubens enim pro judicis voluntate, ubi ille constituerit, fixus immotúsque hærebo. Illudunt quidem Cete illa immania minoribus pisciculis; atque mari Oceano tanquam carcere continentur; ut vel sic illorũ immanitatem & insolétiam Deus comprimat: at illusi ego infirmioribus nuoqoam; neminem devoravi;& tamen coerceor [t] vinctus, impeditusque gravissimis,atque fortissimis vinculis dolorum.

13
Si dixero, Cõsolabitur me lectulus meus, & relevabor loquens mecũ in stratu meo:

Si verò mihi post diurnos cruciatus nonnullá doloris revelationem in nocturna quiete promittam, atque fore ut morbi acerbitas in lectulo aliqua ex parte retũdatur, & vel vigilans mecum ipse per otium colloquar, lætiorivé aliqua cogitatione detinear, aut jucundior somons, lætumque insomnium aliquod obrepat; mirũ est,quàm eveniant omnia spei contraria; nam diurna desideria nihil mihi jucundi per

[p] De hac vita cum nube comparatione,& ut abeat velocissime ex Græco peculiaris observatio. ℣. 9. num. 1.

[q] De inferni, aut inferorũ significatione adversus nostri temporis hereticos. ℣. 9. num. 2.

[r] Quid locus, quid cognoscere significet,& ut defuncti hominis cuncta humana obliviscantur, utilia ad mores nonnulla indicantur. ℣. 10. n. 2. 3. 4.

[s] Hæc à mari ducta similitudo, nec non & altera à Ceto paullò fusiùs tractatur. ℣. 12. n. 4. 5.

[t] Vt dolores, & morbi vinculorum,& carceris similes sint, non paucis exponitur. ℣. 12. n. 6.

v De terrificis somniis, & de insomniis, quæ diurnis, cogitationibus respondēt, aliqua ex prophanis. ỽ.14 num.2.3.4.

x Vt hæc ad morbi genus quoddam referenda sint indicatur. ỽ.14.n.4.

v quietem objiciunt, & terribilibus spectris, horrificisque imaginibus, sive dormiam, sive vigilem, discrucior; atque ea ipsa, quæ die perpetior, me dormientem acriter infestant.

Aliis enim morbis iis gravissimis accedit molestissimus incubus, & imaginosa ęgritudo, ex qua penè ad insaniam & ad x laqueū stimulor. & satiùs quidem erit, minúsque execrabile, si cruciatibus victus de morte mea cogitem, quàm ut divinæ majestati blasphemiam aliquam irrogarē. Quodcumq; autē mortis genus vel ignominiosissimæ, qualis strāgulatio est, aut suspendium, levius mihi, optabiliúsque existeret, quàm diutis tot, quibus premor, malorum genera perferre: pervadit enim morbi vis ipsa etiam ossa, ossiúmq; medullas.

14
Terrebis me per somnia, & per visiones horrore concuties.

15
Quamobrē elegit suspedium anima mea.

& mortem ossa mea.

Sed quid ego? hæc ne ex desperanti animo proficiscuntur? morte quippe tantum scelus luam. minimè verò; eò enim dicta à me fuerint, quòd omnē vitæ spem fastidio abjecerim, quòd videam me letali morbo propè jam conficiendum. Nauseo profectò jam ad vitam istam ærumnosissimam, quam neque invitus, neque repugnās cum morte commutarem: non enim diutiùs vivere potero?

16
Desperavi: nequaquā ultra iam vivam.

Sed cùm paullò post mihi moriendum sit, moriar statim; aut si diutiùs mihi in vita immorandum est, jam cessa, ô Deus optime, à me tam acriter vexando; ultricem tuam istam manum cohibe; parciùs me tange obsecro, atque hominem exulceratum leniùs tracta. Et quidem cùm nescio quam fælicitatem mihi mei amici polliceantur, illa mihi erit longè maxima, si tantisper de meis doloribus non nihil remittas; video enim vitam meam aliorum bonorū spe destitui, & planè imparem esse tot acerbitatibus perferendis. Id verò, quod opto & supplex precor, non valde magnum est; cùm ipsa mortalium vita mera quædam y vanitas sit, vitæ potiùs imago, & species, quàm vitæ res & veritas. An igitur mihi levissimam hāc vitę imaginem invides, qui solus habes immortalitatem? An quicquam magni mihi præstabis, cùm vitam permiseris nulli non discrimini, vicissitudinisque obnoxiam? in quam rerū omnium sublunarium vicissitudines, mutationésq; conglobantur & coeūt; quin nihil solidi, nihil firmi subsit; quæ non tam z sæculi mēsura, annorúmque & mēsium numero definita est, quàm brevi dierum periodo, & illorum quidem paucissimorum. Sed quid dies dico? imò diem; & eum brevissimum; imò ternas horas; imò momentum; imò nihil.

Parce mihi:

Nihil enim sunt dies mei.

y Vt vita vanitas in voce Nihil *afferatur, & in quo vita vanitas sita videatur consideratio triplex. ỽ.15 num.4.5.6.*

z Vt vita nostra brevissima sit, atque adeo nihil ad omnes temporis mensuras relata, digressio opportuna ỽ.16.n.7.

Quantulacumq; igitur res missellus homo est, ut cęterarum rerum quasi oblitus, hominis tantùm videaris rationem ducere, velísque multis propositis ærumnis atque difficultatibus illius vires, constantiámque probare? longè sanè ab humanæ carnis mollitudine, fragilísque testæ imbecillitate res aliena; sum enim egomet mihi meę imbecillitatis sat benè conscius. Quorsum igitur velut hostem aliquem potentiorem, qui dubio & ancipiti marte possit tecum contendere, ad singulare me certamen provocas? an a dignus homo est cujus tam accuratè res omnes cures, & minutissimas quásq; actiones dispicias, & examines? atqui si in has gravissimas ærumnas, & abjectissimam conditionē conjiciendus eram, quorsum in me servando, locupletādo,

17
Quid est homo, quia magnificas eum?

a Vt homini honorifica existat probatio per laborē & ærumnas consideratur. ỽ.17.num.12.

evehendo,

Aut quid apponis erga eum cor tuum?

evehendo tuam aliquando operam posuisti, & providentiç vim atque potestatem declarasti?[b] Ita ne ad tam sublime fastigium evexisti, à quo tam breviter dejiciédus erat? Quid igitur res humanas tāti facias, ut in homine cor tuum & intelligentiam defigas, atque quotidianas ejusdem rationes, & actiones accuratè cognoscas? Is tandem, cui tam multa, támque præclara charitatis & benevolentiæ signa exhibuisti, à te nunc repulsam accipit ignominiosam?. Insuper etiam me acriter verberas; & hęc te videtur prima cura tangere, ut me cędas, atque divexes. vix enim albescente die, à meis flagellis agendi initium, & rerum humanarum procurandarum divina ultio sumere videtur: deinceps nullā occasionem mei opprimendi prætermittis. atqui captare quōdam solebas omnes opportunitates de me benemerendi; nunc subitò & inopinatò, per singula penè momenta, atque minutissima temporis intervalla meas vires, meámque cōstantiam exploras cruciatibus incredibilibus. Non videris sanè mecum ex æquo agere, sed quasi per dolos & repentinas belli aggressiones me inermem & imparatum adoriris; neque me aperto tantùm marte oppugnas, sed occultis cuniculis petis. Illuxit itaque mihi prima diei hora longe fœlicissima atque lætissima: defecit statim lux illa crassissimis & inopinatis offusa tenebris.

18 Visitas eū diluculo:

& subitò probas illum.

19 Usquequo non parcis mihi?

Quousq; tandē nō avertes à me minaces istos oculos; blandos atque benignos non convertes? quamdiu in meos dolores & cruciatus incumbes, aut verò laxatis vinculis, liberiùs respirare non permittes? licèt enim sim animo minimè remisso, sed tu, ô Deus, quam brevissimum mihi spatium ad animi remissionem in tantis angustiis concede; ac me dissolve doloribus, vel non longiori mōra, quàm[c] deglutiri ab homine saliva possit; neque enim longiùs mihi vitæ spatium superesse arbitror, qui jam ore spumas agere videor, & multus jam in pectore sputi strepitus sonat. itaque si mihi loquendi copiam feceris, liberè deglutire salivas poteto, & aliquando ab assiduis gemitibus & suspiriis interquiescam.

nec dimittis me, ut glutiam salivam meā?

20 Peccavi.

Quid faciā tibi ô custos hominum?

Neque rem postulo à tuo munere alienam;[d] custodē enim atque servatorem hominum agis, & tuo muneri minimè deeris, cùm me tueberis. At esto peccaverim, atque à recta pietatis semita aliquando deflexerim, quid tibi nocui, aut quid tuam majestatem læsi, ut tam acerbam de me vindictam reposcas? Quid verò ego faciam, ut te mihi placatum propitiúmq; reddam, prorsus ignoro; nam neque pœnis gravissimis de me sumptis, neque supplici oratione mitescis; nihilque aliud à me requiras, quod jam à me præstitum non sit, vel paratus non sim confestim efficere, quod in meis viribus positum fuerit. nam si quid umquam errans feci, infectum fieri in mea potestate non est. Sed cùm multi alii peccaverint, cur solus ego tam severè punior? cúmque tam ardenter peccati veniam postulem, cur mavis mecum assiduas inimicitias exercere, quàm in tuam benevolentiam hominem supplicem recipere? An me contrarium tibi pro scopo proponis, quem tuis jactibus, jaculisque cōfigas, & in quem freqnenrer impetum facias, passímq; offendas, & quasi fastidio jam affectus, me calce abjicias atq;

quare posuisti me cō trarium tibi.

proteras?

[b] *Multiplex apponēdi cordis ad rem præsentē consideratio, & observatio ex sacris. ỷ. 17. n. 3.*

[c] *Hujus (quæ videtur proverbiales locutio) trajiciēdæ salivæ explicatio, & ut ad multa referri possit latiùs exponitur. ỷ. 19. n. 3.*

[d] *De significatione custodis, atque custodiendi, atque de illo peculiari divinæ providentiæ quasi munere. ỷ. 20. n. 1.*

proteras? Id verò mihi molestissimum est, aut in suspicionē tuæ benevolentiæ & amicitiæ violatæ venire, aut ita graviter dolere, ut tecum de mea clade expostulare videar vilissimus homúcio ego; aut aliis de tua providentia parùm piè sentiendi materiam ullam causamve attulisse. Sic ego & gravis mihi permolestúsque existo; & dum dolores, & acerbissimas ægritudines conor in Deum, qua possum ratione rejicere, valde timeo, ne illi etiam [e] gravis & molestus existam. Sed tamen aliter facere non possum quàm, ut quæ me tam malè vexant, super eum reponam.

Sed esto quidem justa sustineam, & meis peccatis digna; mirabile sanè est, quòd post peccati (siquod est) confessionem, post gravia supplicia, nullam dederis condonatæ offensæ significationem, nihilque suppliciorum remiseris, neque asperiùs conquerendi, & audaciùs obloquendi occasionem præcluseris temperatis suppliciis. Aut verò cur non mihi præbes ærumnarum socium aliquē, in cujus [f] humeros pænarum mearum partem aliquā devolvam? * Moriar tandem; me verò mortuum quàmvis summo manè requiras, valde serò requires: aliis enim appetente luce, ut lucis usura fruantur, benignus confers; at mihi in mortis prope tenebris jam versanti matutina lux sera affulgebit.

[e] *Lectio Græcorum diligentiùs examinatur, & ut pii jactent curarum onus in Deum, quadam. ℣. 20. num. 3.*

[f] *De significatione illius verbi tollendi, & ut indicetur Christus Iesus, super quem disciplina nostra, & ærumnæ reposita fuerunt. ℣. 21. n. 2.*

21 Cur non tollis peccatum meum:

*& quare non aufers iniquitatem meam? * Ecce nunc in pulvere dormiam:*

& si manè me quæsieris, non subsistam.

IOANNIS DE PINEDA
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM IN IOB
LIBER QVARTVS.

Qui est de quarto certamine, id est, prima IOB cum Baldad disputatione.

CAP. OCTAVVM.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Vt Deum ab omni iniustitia nota asserat Baldad, defensurus Eliphaz orationem, atque Iobum refutaturus, tum hunc, tum eius filios scelerum pœnas dedisse, Hypocritas omnes manere repentinum interitum, si resipiscant verò fœlicitatem, & bona omnia, varijs rationibus confirmat.

I. *Respondens autem Baldad Suhites, dixit:*

1. *Baldad secundus sapientia, & dignitate inter amicos. Quæ illius nominis significatio, & etymologia. Sueta illius patria, aut vrbs regia.*
2. *Particula admirantis.*
3. *Multiplex in Hebræo copiam, & vehementiam affert. Iobo oratio ardens & vehemens. Sapiens multa loquens, vanio ventis loquitur non labris.*

I. CEDENTE IAM Eliphaz, atq; tacente, extremam Iobi responsionem excipit Baldad; &, ut notauit Chryso. nullum concedunt Iobo spatium respirandi, multosq; circulos nectunt ac molestam quandam choream conficiunt. Fuit autem Baldad, sicut loco, & oratione, ita & dignitate, sapientiæque opinione secundus. Nomê autem Baldad, suam quoque habet arcanam significationem: est enim apud Philippum, idem quod *præcipuũ*. apud Greg. *Vetustas sola*. apud Olympiod. *Vetustas, vel gloriosus*. apud Glossam, *Decorus*. vulgaris interpretatio habet: *Vetusta dilectio, vel mammilla. à Bal*, (id est) nô vel, à *Balah*, quod est, veterascere, & *Dod*, id est,

Chrysost. Baldad dignitate & sapientia secundus.
Philipp.
Greg.
Olympiod.
Gloss.
Quid nomen Baldad indicet.
Ejus nominis Etymologia.
בַּל
בָּלָה
דוד

id eſt, dilectus, aut mamma. Sed cū (*Dod*) etiam patruelem ſignificet, & *Bal* (unde *Belial*) iniquum, & prævaricans, dicerem, *Baldad* ſonare, iniquum patruelē, aut cognatum prævaricantem, vel perverſum amantem, aut iniquum. quæ ſignificatio non ſolum in Baldad, ſed etiam in reliquos amicos, qui erant de cognatione Eſau, egregiè quadrat; nam cùm amici viderentur, ſed hoſtes re ipſa erant. de Sueta verò, unde cognomē, *Suhites*, ſupra non nihil diximus. Septuag. *Sauchites*, legunt, atque, *Sauchan*, eſſe Moabitarum urbem Olympiod. ſcribit. ſed de univerſæ terræ Hus deſcriptione, ſatis à nobis diſputatum eſt.

Quæ ſignificatio propriùs cadat in Baldad. Suchites, cognomē Baldad. Sueta urbs.

LXX.

Olympiod.

II. *Vſquequò loquêris talia, & ſpiritus multiplex ſermones oris tui?*

2

Particula admirantis.

PERTINACIAM in eodem ſenſu & eadem ſententia nolentem cedere monitis, ſaníſque conſiliis, neq; ferentem ſine iracundia refelli, objicit. id quod indicat ea particula, *Vſque quò. Talia*, verò admirationem affert. Septuag. juxtà Hebræum, *Vſque quò loqueris hæc?* quod ad cōtemptum quendam referri poteſt, aut ut pronomine illo demonſtrativo indicētur extrema illa verba Iob capitis præcedentis, quæ videbantur aſperiora.

LXX.

Spiritus multiplex. Septuag. *multiloquus, oris tui*. id eſt, verba à te prolata valde multa; omnia miſces, cum veris falſa; ſtultiloquio laboras. vox originalis multitudinem, copiam & numerum affert, ſic ferè interpretantur omnes, tam Græci quàm Latini. quaſi diceret; Imperitè nugaris; in verborum turba ſpem victoriæ collocatam habes, ita verborum tātùm profluentia pugnas, nec refellenti tempus aut locum concedere velle videris. Philippus exiſtimat egrè tuliſſe Baldad tum quòd de Deo multa videretur Iob locutus, tū quòd aſſirmaſſet, cæteris ſe regibus potentiorem melioremque fuiſſe, ait ergo; Nimium Iob garris, odioſéque tibi multa arrogas. Alii, quòd vox etiam originalis transferri ſoleat ad multiplicitatē roboris, & virium, reddunt, *Spiritus fortis, validus, violentus*. Theodotio; *graviſsimus, validiſsimus*. quod Cajetanus ad magnanimitatem quandam refert, quòd corpore attenuato, exhauſtíſq; viribus, fortiter tamen perſiſteret in loquendo, & reſpondendo. Sed præſtat quod de multiloquio diximus. Tum etiam ut per ſpiritum fortem & validum, ſignificetur lōgior quædam, & indefeſſa oratio magna ſpiritus & pectoris, atque vocis contentione facta, inſtar vehementis alicujus venti inſonātis: credendum enim eſt, non fuiſſe Iobi orationem frigidam & languidā, ſed vehementem, ardentem, concitatam. idque indicat comparatio hæc cum vento forti, & vehementi: quàmvis enim nullam habeant expreſſam comparationem plerique codices legentes: *Spiritus multiplex ſermonis oris tui*, & Septuag. ferè eodē modo, *Spiritus oris tui*. quam lectionem, Græci fereque alii ſequuntur; at correctior lectio Vaticana, ex Hebræo proxima: *Spiritus multiplex ſermones oris tui*. ſunt tua verba rapidus quidam & vehemens ventus, qui obvia quæque diſsipat, & convellit; ita nemo ſe tibi opponere poteſt. Sed eleganter atque argutè Gregorius obſervat, qui multiloquium in alio reprehendit, cordis illius anguſtias, & ſapientiæ inopiam ſimul arguere, quod valde indecorum eſt. nō aliter atque tenuiſsimus quidam fōs ingenti terræ hiatu ſcaturiēs. at qui multa loquatur, cùm multa quoq; *ex abundantia cordis* dicenda ſuppetát, hic jure multiloquii reprehendi non poteſt, cùm ore emanēt, quæ largus interni ſenſus, atque profundæ intelligentiæ fons miniſtrat. Sed in hac re multos gradus atque diſcrimina diſtinguit Greg. quę ex illo petenda ſunt.

3
LXX.
בָּבַד

Latinorum, & Græcorū interpretatio communis.

Philip.

Pagnin. Regia. Theodot. Cajet.

Efficax Iobi oratio atque vehemens.

LXX.

Græci.

Vaticana lectio.

Greg.

Matth. 12. 34. Luc 6 45.

Sapiens tardè multiloquio laborat.

Greg. lib. 8. cap 22

III. *Numquid Deus ſupplantat iudicium? aut Omnipotens ſubvertit, quod iuſtum eſt?*

1. *Fortis Dei nomen. Quid judicium, & quarè divina lex judicium dicatur.*	*Cur potentiores appellentur viri ſanguinum.*
2. *Deus judicat & quaſi formulæ obſervantiſsimus.*	4. *Omipotens Dei nomen Saddai ubertatem ſonat. Inopia judicum muneribus accipiēdis anſam præbet. ſupremus judex corrumpi non poteſt.*
3. *Deus nō abutitur ſua potentia, è contrario ac homo iniquus aquè ac potēs*	

I

THESIS eſt dicendorū, quam deinde ad Iobi rem applicet. ut colligat, jure Deum agere, cùm bonis bona, improbis & ſceleratis irrogat ſupplicia,

non

Deus fortis. אֵל אֵיתָן Thren. 3. 36.

nõ fruſtra itaque Iob affligi. *Deus* (El, fortis, potens) *ſupplantat* (detorquet, removet à recto & æquo. unde dicitur Thren. 3. eadem originali voce, *Vt perverteret hominem in judicio ſuo, Dominus ignoravit.* quaſi diceret; Non eſt Dei perverſo judicio, & injuſta calumnia hominem opprimere) *judicium*, rectam, ordinariam, conſuetã cauſarum cognitionem, & præſcriptum ſuarum legum, leges ſuas æquiſsimas. ideo ſuas leges Deus vocat *judicia*, quòd æquiſſimę ſint, quòd illis pręſcribat Deus quid juſtum & rectum ſit, quid agendum, quid jure omittendum. Ezechiel. 44. *Populũ meũ docebunt, quid ſit inter ſanctum, & pollutum, & inter mundum, & immundum, oſtendens eis.* & ſtatim exponitur; *Et cũ fuerit cõtroverſia, ſtabunt in judiciis* (legibus, præſcriptis, judiciali, & forenſi forma à me tradita.) *meis, & judicabunt.* Inde frequens illa loqutio. *Facere judicium, & juſtitiam.* id eſt, neminem lædere, jus ſuum unicuique tribuere, jus dicere. Quare qui ſuæ innocẽtiæ & æquitati fidit, legibus quoque & judicio fidit ſicut qui dicebat; *Iudicia tua * adjuvabunt me;* veritas, juſtitiáque mihi patrocinãtur, Ergo inquit Baldad; Quàmvis potens & fortis Deus ſit, & ea omnia pro arbitrio ſuo agere poſsit, ſed omnia tamen ex juris, judiciique præſcripto moderatur, normam judiciariam tractandarum cauſarum condemnandi reos, ferendi ſententiam adunguem obſervat; Delata ad ſe crimina, non audita tantum, ſed ipſis oculis viſa judicat. uti Geneſ. 18. ait. *Deſcendam, & videbo, utrum clamorem, qui venit ad me opere compleverint, an non eſt ita, ut ſciam.* Non fert ſententiam prius, quàm vel à reo extorqueat confeſsionem delicti, vel cauſam integram cognoverit; tunc tandem ait ſecundùm allegata (ut vocãt) & probata, *Quia audiſti vocem uxoris tuæ &c.* Propter hanc igitur judicii obſervationem, & juſtitiæ cultum appellatur. *Deus judicii.* Iſaiæ. 30. quod mirum eſt in tanta potentia & fortitudine! Pſalm. 5. *Quoniam non Deus,* (El, fortis) *volens iniquitatem tu es, neque habitabit juxta te malignus, neque permanebũt injuſti ante oculos tuos;* non tu ex illis es, quibus in ſumma poteſtate omnia ſibi licere putant, quare neque apud te impii ſcelerum ſuorum latebras habent, neque ſecurum domicilium. Sed illud valde ſignificanter. Pſalm. 47. *Iuſtitia plena eſt * dextera tua.* nam cùm aliorum dextera, potentia, fortitudo, plena ſit rapinis, ſanguine, violentia, iniquitate (ſi enim poſſunt, omnia per ſummam injuſtitiam contra jus, fáſque gerunt) At divina potentia atq; fortitudo cum ſumma juſtitia & æquitatis moderatione cojuncta eſt; nihil enim, niſi quod juſtum & æquum eſt, agit. Quod diſcrimen expreſsit Hoſeas. *Non faciam furorem iræ meæ, non convertam, ut diſperdam Ephraim; quoniam Deus* (El) *ego, & non homo.* quaſi diceret; Tu (o Deus) non quicquid aut vales, aut quicquid improbus mali ſuppliciique meretur, infligis: at homo tantùm nocuerit, quantùm poſſit; nullámque malè de pauperibus merendi, & infirmiores lędendi occaſionem prętermittit. ſicut iniquo regi ab adoleſcente ſanctiſsimo dictum eſt. 2. Macha. 7. *Poteſtatem inter homines habens, cùm ſis corruptibilis, facis quod vis.* De hujuſmodi enim potentioribus divitibus, ſub nomine *Vaccarum pinguium*, dictum eſt Amos. 4. *Quæ dicitis Dominis veſtris, Afferte, & bibemus.* id eſt, dum bibendi ſit facultas quidquid propinetur, exſorbebimus. putant enim per poteſtatem, & magiſtratum ſibi à regibus, principibus ve commiſſum omnia ſibi licere, quæ poſsint; & ſi occaſio ferat, fieri etiam ſibi exſorbendi, & exugendi ſanguinem pauperum facultatem. propterea enim perpetuo cognomento, hujuſmodi potentiores homines dicuntur, *Viri ſanguinum.* Eleganter verò eo loco Chaldęus legit, *Vbi eſt poteſtas, ut diripiamus;* non enim inquirunt jus, & legem, ſed *poteſtatem* quandam exlegem, & juris contemptricem, neque aliam juſtitiæ, aut æquitatis regulam agnoſcunt, quàm ſuam fortitudinem. Hæc enim eſt illa impiorum vox. Sapien. 2. *Sit fortitudo noſtra lex juſtitiæ* (quidquid in poteſtate noſtra poſitum fuerit, juſtum cenſeri à nobis debet) *quod enim infirmum eſt, inutile invenitur.* igitur, Non pervertit, ſicut homo, Deus fortis judicium. *Enim* (inquit Sapientia cap. 12.) *qui non debet puniri, condemnare, alienum à tua virtute ducis. Virtus enim tua juſtitiæ initium eſt: & ob hoc, quòd omnium Dominus es, omnibus te parcere facis. virtutem enim oſtẽdis tu, qui non crederis eſſe in virtute conſummatus.* Igitur (inquit Baldad) hæc tua ſupplicia, o Iob, rejicere non poteris in Dei potentiam, & fortitudinem, qui te innocentem contra fas, júſque affligat, cùm poſsit.

משְׁפָּט Quid judiciũ

Leges divinę cur vocẽtur judicia. Ezech. 44. 23

Quid facere judicium Michę 6. 8 Pſal. 118. 121

Pſal. 118. 75 *La verdad y la juſticia ellas me valgan.

2

Deus judicii normam ſervat

Geneſ. 18. 21

Gene. 3. 17

Iſai. 30. 18

3

Pſalm. 47. 11 *Delos q̃ tie nẽ mano los agravios a alhoçadas. de la de Dios los deſagravios y la juſticia.

Hoſe. 11. 9. Dei, & hominis in mẽdo ſua poteſtate diſcrimen.

Homo frequenter abutitur potentia 2 Mach 7. 16

Amos 4. 1

Impii dicuntur viri ſanguinum. Pſ. 5. 7 & 25. 9 & Pſal 54. 24 & 58. 3

Sap. 2. 11

Sap. 12. 13

4

Iuſtitia quid

Aut Omnipotens ſubvertit &c. idem per expoſitionem repetit, ut certè cùm *judiciū* fuerit ipſa recta & ordinata cauſæ cognitio, nunc *juſtum*, vel juſtitia erit, jus exequutioni mandandum, quod cognitū atque judicatum eſt; quod eſt judicii finis. qua ratione ſæpè in Scriptura dicitur *Fieri judicium & juſtitia.* Sic indicant Septuagin. *Numquid Dominus injuſtè aget judicans? aut qui omnia fecit, turbabit juſtitiā?* Symmac. *In injuſtitiam transferet juſtitiam?* *Omnipotēs* autem, quod in originali eſt, *Saddai*, aliqui dicunt ſignificare robuſtum, & ſufficientē ad omnia perpetranda, & exequutioni mandanda, quæ faciēda judicaverit. Quare idē nomen alii vertunt, *victorem*, aut *invictum*, cujus potentiæ nemo reſiſtere quear quare habebit eandem vim, quam *fortis* in priori hujus ſentētiæ particula. vide Hieronymum epiſtola ad Marcellā. Alii interpretantur *Vberrimum*, abundantem, copioſum, cujus virtus atque munificentia per omnia permeet; cujus vberibus & bonitate omnia alantur, & nutriantur; qui nullius indiget; qui bonorū noſtrorū nulla cupiditate tāgatur. Is igitur judex erit integerrimus, & incorruptiſsimus: qui neque amore, neque odio, neque cupiditate ulla *pervertet quod juſtum eſt*: alii nāque judices, qui ſibi non ſufficiunt, & inopia laborant, frequēter muneribus capiūtur, & pretio corrupti *pervertunt, quod juſtum eſt.* Septua. hôc loco reddere videntur id nomen, *Qui omnia facit*, quod Olympio. & Polych. ad rem præſentē explicāt. qui cunctarū rerum naturas ſummo ordine, & æquitate conſtituit, nō is in te uno affligendo, quod juſtū eſt ſubvertet. vel; Qui cū omnia ſolo nutu creaverit, & ſumma quadam facilitate omnia moderatur, nulla nūc difficultate actus iniquè tuam cauſam judicaverit? ſed meliùs, ut nomen creatoris, *Qui omnia fecit*, ſignificet eum qui cùm ſupremus judex ſit, inferiorum judicum errata corrigit, & qui injuriā patiuntur, ad eum appellāt. ſicut dixit Abraham Gen. 18. *Abſit à te ut occidas juſtum cū impio, non eſt hoc tuum qui judicas omnem terram; nequaquam facies judicium hoc.* Sed de hac ſupremi judicis, & creatoris omniū, ſumma æquitate aliàs plura.

LXX.

Symmach.

שַׁדַּי

Omnipotēs & Saddai quid proprie

Hieronym.

Pſ. 15. 2.

Iudicum inopia furandi, & corrūpendi judicium occaſio.

LXX. Olympiod. Polychron.

Supremus judex corrumpi nō poteſt

Geneſ. 18. 25.

IIII. Etiam ſi filii tui peccaverunt ei. & dimiſit eos in manu iniquitatis ſuæ.

1. Peccare quid propriè. Explicatus David. Via peccatorum abit in devium & in præceps.
2. Dimitti ad libertatē arbitrii referri. Quæ dicantur viæ mortis.
3. Quæ dicantur manus iniquitatis. Peccatum tortor peccatoris illuſtratus Iſa.
4. Deus a noſtra morte immunis. Explicata Sapientia.
5. Quod ſit ſtipendium militantis ſub peccato. Explicatus Moyſes.

DEi juſtitiam in peccatis filiorum Iobi puniendis perfectam fuiſſe aſſerit. *Peccaverunt* verbum *Hhata*, propriè errare, declinare à recto, & lege, ut indicatur, Pſal. 24. *Legem dabit delinquentibus in via.* id eſt, errantibus à recto tramite, & devianti bus à præſcripta lege. Hinc dicitur, *Via peccatorum peribit.* Pſal. 1. quia, qui *à via veritatis*, id eſt, veriſsima, & rectiſsima, diſcedunt, per præcipitia tandem feruntur, ut illi fatentur, qui cùm viam illam confeciſſent, de qua ſcriptum eſt Eccleſiaſt. 21 *Via peccantium complanata lapidibus, & in fine illorum inferi, & tenebræ, & pœnæ.* Ajunt tandem; *Erravimus a via veritatis.* Sed de hac impiorum via, aliquando plura.

I

Peccare quid propriè.

חטא

Pſalm. 24. 8

Pſalm. 1. 6

Via peccatorum abit in præceps.

Eccleſ. 21. 11 Sap. 5.

Et. Septuaginta, *Coram eo*, quaſi dicat etiam ſi externa facie ſanctitatem repræſentabant, tamen coram Deo, quem nihil latet, peccatores erant. aut, *et*, id eſt, contra eum.

LXX

Datiuus caſus quomodo exponatur

Et dimiſit eos. verbum, *Salach*, ſimpliciter mittere, aut ejicere ſignificat; à recto tramite cùm aberraſſent, aberrandi copiam pro libidine fecit. Tamen neſcio quam vim expultricem, quaſi à tergo illos impellentem aſſerere videtur, id quod ſequitur, *In manu iniquitatis ſuæ.* ſed verbo, *Dimittendi*, illa libertas arbitrii, qua, quod ſibi quiſque videtur, eligere poteſt, ſignificatur, quod etiam ad quandam Dei creatoris bonitatem, & ſuavem diſpoſitionem pertinet. ſicut actuum. 14. Paul. & Barnabas dicebant. *Converti ad Deum, qui in præteritis generationibus dimiſit omnes gentes ingredi vias ſuas.* illud etiam, ſonat ſupplicium quoddam aliorum peccatorum: nam qui dimittitur vagari, & errare extra viam, certè ad certiſsimū interitū. aut præcipitiū dānari videtur. ſicut ait ipſe, qui vera via eſt, *Ejice illos à facie mea, & egrediantur. Quodſi dixerint ad te; Quò egrediemur? dices ad eos; Hæc dicit Dominus; Qui ad mortem, ad mortem, & qui ad gladium, ad gladium*

2

שָׁלַח

Dimitti ad libertatem arbitrii refertur.

Actor. 14. 16

Ierem. 15. 2.

dium,& qui ad famem,ad famem,& qui ad captivitatem,ad captivitatem.hæ enim ſunt omnes viæ mortis,in quas dimittuntur:unica enim eſt via vitæ,à qua receſſerát.Quare cùm de vita conferenda ſuis ſectatoribus per vivificam ſuam carnem , ſuúmq; ſanguinem,in quo anima,& vita viventis eſt,loquutus eſſet Chriſtus Ieſus.Ioan.6; ſubjunxit; *Nemo poteſt venire ad me, niſi fuerit ei datum à Patre meo.ex hoc multi diſcipulorum ejus abierunt retro, & jam cum illo non ambulabant . Dixit ergo Ieſus ad duodecim ; Num quid & vos vultis abire?Reſpondit ei Simon Petrus,Domine ad quem ibimus?verba vitæ æternæ habes*.id eſt,Dicis nobis apud te eſſe vitã? quam ergo aliam,ſi à te receſſerimus, viá tenere poterimus,niſi mortis?

Ioan.6 44.

Quæ dicantur verba vitę apud Ioãnem.

3 LXX

In manu iniquitatis.Septua.quaſi per hypallagem legerunt; *Miſit in manu iniquitates eorum*.& illud *In manu*,explicat auctor Catenæ,*in actione*.ac ſi diceret,ſuarum actionum mercedem tuliſſe,juſtam retributionem,atque commeritum ſupplicium manibus & operibus impiorum reddente Deo.& licèt ſenſus eòdem redeat, tamen nulla eſt hypallage,ſed potiùs elegantiſſimus Hebraiſmus,quē neſcio quarè Pagnin.diſſolverit,legens,*Expulit eos è mundo propter prævaricationem*.ſicut Tygurin.*Permiſit eis evenire, quod ſcelus eorum poſtulabat*. & Vatabl.*Ejecit eos propter tranſgreſſionē ſuã* certè Iſaiæ.64. ſimili locutione dicitur, *Alliſiſti nos in manu iniquitatis noſtræ,& *peccata noſtra abſtulerunt nos* . tribuitur enim perſona,manus,ſęva quędam & inimica eff.cacitas iniquitati,cui tradit Deus improbos.nos etiam dicimus cùm aliquid infauſtum accidit,per manus peccati eveniſſe.*Dexòlos,para q̃ todo lo q̃ les ſuccedieſſe fueſe por manos de peccado*.vel peccato, tanquã tortori & vindici,illos tradidiſſe cruciãdos,& ultimo ſupplicio plectendos. Simile id Habacuc.2.*Liberari ſe putat de manu mali*.non aliter manus tribuuntur etiã gladio,aut morti,cùm dicuntur peccatores *tradendi in manus gladii*.

Hebraiſmus Tygurin.

Vatabl.

Iſai 64.7 *Mataclos ſu peccado.

Peccatũ tortor impii.

Habac 2.9

Pſal 62.11.

Hìc duo nota;cùm improbi *in manus iniquitatis dicuntur dimitti*,oſtēdere ſe Deum, à noſtro ſupplicio & morte immunem: nam ut dicitur Sapientiæ.1.*Deus mortē non fecit,nec lætatur in perditione vivorum, creavit enim ut eſſent omnia*(id eſt,vitam ſuis creaturis conceſsit,ut diutiùs viverent, nó ut coſeſtim interirent)*& ſanabiles fecit nationes orbis terrarum*(id eſt,ſalutaria ſunt quęcunque in terris naſcuntur)*& non eſt in illis medicamentum extermini*(id eſt,nihil eſt tam venenatum,quod ab auctore naturæ ordinatum ſit ad inferendam mortem, & non potiùs ad tuendam , & conſervandã vitam,tanquam medicamentum vitæ, nó mortis) *neque inferorum regnũ in terra*(Græcè habetur:*Nec regia*,aut , *palatium inferni*, id eſt,ſedes regia mortis non eſt ab eo in hoc mundo conſtituta,ſed potiùs in mũdo altero,videlicet in viſceribus centróque terræ.)Peccatum igitur viam patefecit morti, nam *Per peccatum mors , & impii manibus & verbis accerſierunt illam*.

4 Deus à noſtra morte immunis Sapien.1.13.

βασιλειμ

Rom 5.12 Sap.1.16

Denique qui peccato militat , nullum aliud ſtipēdium meretur,quàm mortem, nam,*ſtipendia peccati mors*.quaſi dicat Paulus,qui ſub aliis imperatoribus merent, non ſolùm ſtipendii,ſed victoriæ opimæque prædæ ſpe allecti,ſubeunt diſcrimē: at iis,qui peccati auſpicia ſequũtur,quod prætium?nullum certè niſi frequentes inſidiæ ſaluti paratæ,fuga turpis ; mors ignominioſa.

5 Quod ſit peccatoris ſtipēdium Rom 6.23

Hinc videas,non eſſe dictum Adamo à Deo,*In quacumq; die peccaveris*,ego te interficiam,ſed,*Morieris*, in manu iniquitatis tuę.nam ſupremus judex nunquã obit tortoris munus.quodſi nemo ſit, qui tortor eſſe velit,certè rege indignum eſt, ut ſuis ipſe manibus ſceleratos jugulet , aut in crucem agat.Illud verò dignisſimum, à jugulo revocare tortoré,& capitis reũ, ab extremo ſupplicio.dicente Hoſea,*Perditio tua Iſrael ex te,tantummodo ex me auxilium tuum*.

Gen.2.17

Hoſe.13.9.

V. *Tu tamen ſi diluculo conſurrexeris ad Deum: & Omnipotētem fueris deprecatus.*

1.*Diluculo ſurgere ad diligentiam & ſolicitudinē pertinere.*
2.*Quid deprecari & ut ad gratiam pertineat.explicatur Moyſes & Salomon.*
3.*Munditiei quid propriè ex Hebræo. pro juſtitia & ſanctitate.Hypocriſi contraria. Quæ ſit apud Paulũ Eccleſiæ munditiei expers ſordium,& maculæ.*
4.*Quid Evigilare ex Hebræo-Chriſtus Ieſus evigilant ad ſuorum preces.*
5.*Deus occurrit noſtris precibus,imo præoccupat .Antiquum ſponſarum mos procedentium obviam ſponſo.*
6.*Pax abundantia.*

I

Tibi (inquam)dum adhuc vita eſt,ſpes eſt,& pœnitendi tempus conceditur, nam non eſt dimiſſus adhuc à ſupremo judice *in manu iniquitatis tuæ*.extremo ſup-

Diluculo. ad diligentiã, & ſolicitudinẽ

Conſurger: p vigilare. שַׁחַר

plicio plectendus, perinde atque tui filii. ergo *diluculo*, citò, quamprimum, diligenter, maturè, tempeſtivè, *dum dies eſt*, cùm jã tibi affulſerit hujus noſtri conſilii nova lux, *conſurge*; propriè, vigila, quaſi qui ſummo manè vigilat, diligenter, ſollicitè quærito Deum, languentem animum, & in tua iſta calamitate, tuiq; ipſius extrema abjectione jacentem excita ad quærendum *Deum. Fl. Et Omnipotentẽ*, Saddai, *deprecare*; propriè; Supplicẽ te Deo præbe, qui gratuitò tibi, quæ ſua eſt miſericordia, condonet peccata, & peccatorum pœnas. nã verbum *Chanan*, affert gratuitam illam cõmiſerationem, quam quis citra ullum meritum impendit, vel citra ullum ſuum meritum precatur ſibi impendi. Quare cum ingentia quædam beneficia, ex ſola divina munificentia conceſſa commemorat Moyi. Deut. 3. hac ipſa voce ait; *Precatus ſum Dominum in tempore illo dicens; Domine Deus, tu cœpiſti oſtendere ſervo tuo magnitudinẽ tuam &c.* id à te contendo, ut cœptam erga me beneficentiam provehas. & ab eadem radice Prov. 18. *Cùm * obſecrationibus loquitur pauper.* ideſt, qui non jure, ſed gratis ſibi aliquid dari cupit, precibus utitur, non vi. itaquè inquit Baldad, Non eſt tibi ſummo jure cum Deo agendum, ſed precandum potiùs, ne ille tecum ſummo jure agat, ſed ex gratia & miſericordia. Si ſic inquam te geſſeris, benignum erga te ſenties illum.

2

Quid ppiie deprecari חָנַן

Deut. 3. 27

Prover 18. 23

*Haze plegarias porque pide de gracia.

VI. *Si mundus & rectus inceſſeris, ſtatim evigilabit ad te, & paccatum reddet habitaculũ juſtitiæ tuæ.*

3

SI obtenta venia tuorum ſcelerũ juſtus conſtituaris, te fortunabit procul dubio Deus. vel; Non eſt, quòd deſpõdeas animum, o Iob, nam ſi tu, ut de te ipſe profiteris, juſtus & mundus vixiſti, nõ merieris in iſto miſero ſtatu, ſed in priſtinam fælicitatem, multóque majorem reſtituet te Deus.

זַךְ

Infra 9. 30

Munditiẽs p juſtitia & ſãctitate

Pſ. 72. 13.

Hierony.

Daniel 6. 22

Si mundus. Syncerus, ſine labe & vitio, ſicut infra. cap. 9. *Et fulſerint velut mundiſſimæ manus meæ.* Inde dicitur *juſtificare*, id eſt, mundare, & ad perfectam juſtitiæ & ſanctitatis munditiam redigere. Pſalm. 72. *Ergo ſine cauſa juſticavi cor meum.* Hierony. *Mundavi.* Daniel. 6. *Coram eo juſtitia inventa eſt in me,* Heb. *munditia.* è contra verò Ieremi. 2. *Maculata es in* (propter, ex, ab) *iniquitate tua.* Vocatur autem peccatum, macula, & ſanctitas munditia; quòd quæ maculata & infecta erant, habebantur prophana, & polluta, & divino conſpectu indigna. Sicut Apoſtolus Iudas dixit, de hæreticis cõvivio à fidelibus exceptis, *Hi ſunt in epulis ſuis maculæ.* id eſt, conviviorum, & mẽſæ prophanatores. & Pet. 2. c. 2. *Coinquinationes, & maculæ in conviviis.* quare Paulus ait, mortuum eſſe Chriſtum Ieſum, ut *Mũdaret* (ſanctificaret) *ſibi eccleſiam, non habentem rugam, neque maculam.* fortè ad ſynceritatem quandam lucidiſsimam, & diaphanam hæc mundities pertinet, quæ opponatur hypocriſi, & ſimulationi. nam hac ipſa voce dicitur, *Oleum de olivis puriſſimum* Levit. 24. id eſt lucidiſsimum, & clariſsimum. Exod. 30. *Thus lucidiſſimum.* id eſt, pellucidum, atque tranſparens. unde dicitur vitrum, quod diaphanum eſt. atq; hãc ſignificationem munditiei, maculæ omnis, & denſitatis obſcuritatis ve expertis, alludit id, *Cãdor lucis æternæ, ſpeculum ſine macula.* ergò ait Baldad; *Si * mundus*, ſyncerus, *& rectus*, & à recto non declinans. congruit cum hac rectitudine verbum *incedẽdo*, quod interpres addidit explicationis gratia. Septuag. ſicut & ſupra. c. 1. *veracem* dixerunt. poſſet etiam dici; Si Deo gratus jucundúſque extiteris. *rectum* pro jucundo & grato.

Ierem. 2. 22

Peccatũ macula, & ſordes.

Epiſt. Iude. ℣ 12

2. Petr. 2. 13

Epheſ 5. 27

Mũdities & lux Hypocriſi contraria.

Levit. 24. 2.

Exod. 30 34

Sapien. 7 26

*Si andavieres claro cõ Dios, y ſi fuere tu vida neta y pura.

LXX.

Vid c. 1. ℣ 1

37 38

4

Statim evigilabit ad te. Propriè ex Hebreo *Nunc ſuſcitabit ſuper te.* quaſi dicat; Nulla tibi importunitate pulſandi aut poſtulãdi opus erit, ſed conſurget ſtatim, & dabit tibi neceſſaria. dormire tibi nunc Deus videtur ad res tuas; ſed ideo dormit, quòd illum non excitaſti oratione tua. ſtatim enim atque ad illum acceſſeris, ſurget. Vides rem expreſſam in Chriſto Ieſu. *imperãte ventis, & mari.* nam cũ *motus magnus factus eſt in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus, ipſe dormiebat, & acceſſerunt ad eum, & ſuſcitaverunt eum dicentes, Domine ſalva nos, perimus. Tunc ſurgens imperavit ventis, & mari, & facta eſt tranquillitas magna.* quaſi dicat; Statim, tunc, ad primam orãtium vocẽ, nulla mora evigilavit. quem enim maris fremitus horriſoni nõ expergèfaciunt, oratio ſtatim excitat. Tũc igitur, cũ *deprecatus fueris* ſtatim atq; clamaveris; nunc, ſi nunc clames, & depreceris, *evigilabit*, exurget à ſomno. alludit ad id, quod dixerat.

Chriſtus Ieſus evigilãs ad miſerorũ preces.

Matth. 8. 26

Orationis efficacitas.

Si dilu-

LXX

5

Deus dicitur dormire in noſtris diſcriminibus.

Si diluculo ſurrexeris, deprecaturus, *evigilabit* ille exauditur tuas preces. ſic Sept. *&* *evigilabit*, habēt. *Deprecationem exaudiet tuam* Cum res noſtræ periclitantur, dormire dicitur Deus: cum res in tuto ſunt, apertis oculis, & benigno vultu in nos aſpicere. cùm periclitantibus opportvnam opē affert, evigilare. nihil enim boni in nos redundat, quod ex illius cura, providentia, obtutu in nobis defixo, non proficiſcatur. Illud etiam: cum eo qui ſurgit diluculo, evigilare Deum. non enim tam maturè, & citò petimus, quàm ille poſtulata nobis concedat, ſi neceſſaria ſint. Nulla igitur in Deo aut mora, aut difficultas exaudiendi, ſed mira in nobis oblivio, & languida quędam inertia deprecandi! ſic de ſe affirmat divina Sapientia; *Ego diligentes me diligo; & qui manè vigilant ad me, invenient me*. Quid, quod non ſolùm excitari videtur noſtra oratione, ſed ipſo primo deſiderio, & orādi affectu, ſicut Scriptum eſt; *Deſiderium pauperum exaudivit Dominus, præparationem cordis eorum*. Cum ſurgente, & cū quęrente illum, quæſitura etiam hominem ſimul videtur egredi ſuis foribus divina Sapientia, atq; *obviare homini, quaſi mater honorificata, & quaſi mulier à virginitate ſuſcipere illum*. nam virgo quæ ſponſa ducebatur, venienti ſponſo cum ſuis comitibus obviam procedebat; cùm enim dicebatur, *Ecce ſponſus venit, exite obviam ei* procedebāt virgines cum ſponſa, ornatis atq; accenſis lampadibus. non aliter igitur divina Sapientia nobis vigilantibus, atq; quærentibus occurrit. ſed quid inquam? illa ſanè prior vigilat, & dormientes excitat; ſic teſtante Sapientia ipſa. c. 6. *Invenitur ab his, qui quærunt illam, præoccupat, qui ſe concupiſcunt, ut illis ſe priorem oſtendat. Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit; aſſidentem enim illam foribus ſuis inveniet. Cogitare ergo de illa ſenſus eſt conſummatus; & qui vigilaverit propter illam, citò ſecurus erit. Quoniam dignos ſe ipſa circuit quærens, & in viis oſtendit ſe illis hilariter, & in omni providentia occurrit illis.*

Vigilare ad opem, dormire ad jacturā pertinet.

Prov. 8. 17.

Deū noſtra deſideria excitant.

Pſal. 10. 7

Eccle. 15. 2

Math. 25. 6

Alluſio ad morē antiquum in nuptiis celebrā dis.

Sapien. 6. 13.

6

Pax abundātia.

LXX

Et paccatum reddet. Integrum, perfectū omnibus bonis redundans, qualia affert pax. *habitaculum juſtitiæ*. Domum ſanctam, id eſt, ſi tu, tuáque familia piè & ſanctè vixeritis. Hebraicè, *Pacificabit*. quare quod Septuag. dixerunt, aliquanto diſcedit ab originali, *Reſtituet tibi habitaculum juſtitiæ*.

VII. In tantùm, ut ſi priora tua fuerint parva, & noviſſima tua multiplicentur nimis.

1 *Parvitas, & magnitudo ad divitias, & tenuitatem Palma floret in fine & cacumine, non aliter juſtus.*
2 *Quid Generatio & ætas ex Hebræo, & Græco Generatio pro hominibus alicujus ſeculi. Explicatiſſimè, & David*
3 *Traditiones ſacræ hoc loco indicatæ, & in aliis Scripturis commendatæ.*
4 *Patres pro ſenioribus Veteribus deferēdum. Scripta Enoch, & Noe.*

I

Parvitas & magnitudo ad divitias.

Pſal. 91. 3.

Auguſt.

PArvitas, & *magnitudo*, ſępe ad divitias accomodari ſolent, ut non ſemel admonuimus. ergo licet videatur Baldad connivere juſtitiæ Iobi, poſſéque juſtum aliquandiu mala hæc tēporalia pati, ſed perpetuò id fieri poſſe negat. Reportabis (inquit) aliquando ingens harum miſeriarū lucrum, ſi juſtus fueris. Nam *ſicut palma florebis*. cùm enim initia habeat multis pollicum corticibus deformia, aſpera, intractabilia, & cùm ferè truncum integrum habeat nullo foliorum ornatu, aut pulchritudine; at tandem floret, fructificat, & in fine, atque cacumine multiplicatur nimis. Hæc autem promiſsio juſto à Davide facta eleganter in hanc rem illuſtratur ab Auguſtino in hæc verba: *In palma altitudinem ſignificavit. fortè & hoc; quia in noviſsimis ſuis pulchra eſt, ut initium ejus à terra ducat, finem ipſius in cacumine, ubi habet totam pulchritudinem. Aſpera radix videtur in terra, pulchra coma ſub cœlo eſt. Erit ergo, & tua pulchritudo in fine.* Indicat etiam Baldad, dū Iobum ad pœnitētiam conatur adducere ſpe præſentis fœlicitatis, poſſe hominem per pœnitentiam ad majorem gratiam, cumulatiuſque temporale præmium aſſurgere.

VIII. Interroga enim generationē priſtinam, & diligenter inveſtiga patrum memoriam.

2

דור

Quid ſit generatio.

Aetas quid.

HAcc, quæ dixit, confirmare nititur ex omni ſæculorum memoria, atque experientia.

Generationem. Aetatem, ſæculum. à radice, *Dur*, quod eſt durare, habitare, vivere, in habitatione, & vita aliquandiu durare. inde ętas, vita, vitæ & ętatis duratio, & tēpus. & aliquando pro ætatis certo quodā

Quid sit generatio. Aetas quid.

gradu,& vitę conditione, qua ratione dividitur humana vita in plures ætates. & ita etiam apud Grecos vocẽ, *Genèa* ait Suidas significare intervallum Septem annorum; atq; ex medicorum sentẽtia subjũgit, *Vnde medici vetant, duas ætates habenti id est annos XIIII nato, venam incidi, quòd sãguine egeat.* sic Ps *Dies super dies regis adjicies & annos ejus in *generatione, & generationẽ.* Sed hoc loco *Generatio*, est integra hominis vita & sæculum. Rursus *Generatio*, ætas sæculum pro rebus gestis, aut pro hominibus alicujus ętatis, & sęculi. Isai. 53. *Generationem ejus quis enarrabit*; id est, illius sæculi, ætatis homines perfidos, & innocentium vitæ, per summum scelus calumniantes. & Ps. 13. *Dominus * in generatione justa est.* id est, favet Deus sęculo, ætati, in qua vivunt sancti.

γενεὰ
Ps 60.7
* Passara de todas las edades y plazos de la vida, y saldra de los años climatericos, y cõtara muchos sietes.
Generatio p̃ hominibus alicujus sęculi.
Isai 53.8
Ps 13.5
* El tiẽpo en q̃ ay justos tiene a Dios por suyo

3

Pristinam. Priorem, fortè primam, non solum eam, quæ fuit tempore diluvii, ex qua peti poterant manifesta argumenta supplicii impiorum, & salutis justorum; sed etiam eas, quæ diluvium præcesserũt, ex quibus, cùm homines quã diutissimè viverent, multam experiẽtiam de improborum infælici exitu, atque justorum fælicitate, & incolumitate colligere poterant. ait itaque Baldad; Consule annales pristini tẽporis, & quæ prioris sæculi homines multa experientia testata, & perspecta nobis tradiderunt, repete. Quibus sanè verbis apertè indicat, apud illos viguisse traditiones aliquas ad fidei, & morum doctrinam spectãtes, quæ semper apud fideles summa veneratione susceptæ, & conservatæ fuerunt; contra quàm nostri temporis heretici nugantur. similibus namque verbis hujusmodi Traditiones commendantur Deute. 32. *Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; majores tuos, & dicent tibi.* & Ps. 77. *Quanta mandavit patribus nostris, nota facere ea filiis suis, ut cognoscat generatio altera filii, qui nascentur, & exurgent, & narrabunt ea filiis suis.* Hoc verò seniorum studium tradendæ veræ doctrinæ junioribus tunc in primis necessariũ erat, cùm vera doctrina non erat in formam librorum redacta, neq; tam chartæ & atramento, quàm memoriæ commẽdata. Sed de Traditionibus hîc non plura, de quibus inter alios nunc tandem graviter & eruditè multa præclara tradidit noster Robertus Bellarminus. eòdem pertinet quod sequitur.

Traditiones sacrę.
Deut. 32.7
Ps 77.5
Tom. 1. contro. lib. 4. de verbo Dei non scripto.

Diligenter investiga patrum memoriam. id est, eos, qui nos ætate & sæculo præcesserunt, hos enim solet Scriptura appellare *Patres*, sicut enim pater filio major est, ita quicumque senior nomen, adeòque vicẽ parentis obtinet. sic Paul. 1. ad Timote. 5. ait, *Seniorem ne increpaveris, sed obsecra, ut patrem, juvenes ut fratres, anus ut matres.* ideq; nomen senectuti Ioannes tribuit. 1. ca. 2. cùm ait. *Scribo vobis filioli, scribo vobis patres. scribo vobis adolescentes; scribo vobis infantes; scribo vobis juvenes.* Patris nomen pro sene. ibi accipi debere, docet Hierony. sicut & Aug. id Ps. 77. *Coram patribus eorum fecit mirabilia.* de Moyse & Aaron, quòd seniores essent, & populi res curãtes, intelligit. res apud omnes certissima. Quare *Telecrus* (referente Plutarcho) *interrogatus cur apud Spartiatas consuetudo esset, ut Iuniores assurgerent senioribus? Respondit; Vt in eis, qui nihil attinent, honorandis magis honorent parentes.* & Romani (scriptore Gellio) senes ad Deũ propè, & parentum vicem colebãt. Hinc perspici potest, non esse solidum id discrimen, quod tradit hoc loco D. Tho. ut *Generatio pristina*, ad antiquiores referatur, & *Patrum memoria*, ad progenitores. Sicut neque id, quod idem D. Thom. & Cajet. observant, Baldad præcipere, ut Iob consulat scripta relicta a patribus antiquis. de hujusmodi enim scriptis nihil certi cõstare potest: nam antiquissimæ illę colũnæ ab Adam, Seth, & eorũ nepotibus inscriptæ marmorea, & ahenea characteres quosdam, & figuras mathematicas pro syderũ observatione potius, quàm ullam historiam, aut exquisitam de Deo, & ejus providentia doctrinam habuisse dicuntur. neq; si habuerint, ad eam tunc Scripturam videretur Iob à Baldad mittendus. Nisi fortè tunc aliqua essent sacra volumina apud fideles conservata, qualis ab aliquibus existimatur liber Prophetiæ Enoch, cujus meminit Iudas Apost. tum etiam illud alterum monumentum, quod Noe in lapide inscripsisse ad æternam diluvii, & totius rei gestę memoriam, scribit Beros. li. 3. antiq. Sed apocrypha omnia. Quare hîc tantum rerum gestarum memoria per manus tradita significatur.

4
Patres qui dicãtur in sacro sermone.
1 ad Tim. 5. 1
1. Ioan. 2. 12
Hieron. in Isa cap. 3
Aug. in Psal. 77 v. 12
Plutarch. in Laconicis
Mos juniorũ assurgẽdi senioribus apud Spartiatas.
Romani apud Gelliũ lib. 2. c. 14
D. Thom. Cajeta. cũ D. Thom.
Columnæ duę inscriptę à nepotibus Adã.
Iuda 14
Beros. lib. 3. antiq.

IX. (*Hesterni quippe sumus, & ignoramus, quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram.*)

1. *Quid dies hesterna, quid heri & nudius tertius significent in sacris.*
2. *Particula, Et, aliquando causalis. Scire ad sensum, & experimentum.*
3. *Vitæ brevitas, & rerum inconstantia difficultatē cognoscendi afferunt.*
4. *Quid in vitæ cum umbræ similitudine considerandum.*
5. *Cor intelligentiæ sedes. Quid os sapientum esse in corde. Quid proferre de corde eloquia.*

1

Dies hesternus quid significet.

2.Reg.15.20

4.Reg.9.26

Heri, & nudius tertius quid significet.

HEsterni. Non est (inquit) nostræ tantū memoriç fidendum, quorum est vita brevissima, atque experiētia aut tenuis, aut non valdè repetita, & cófirmata. Dies hesternus, tempus præteritum proximū, pariterque brevissimum significat, sicut David dixit ad Ethai. 2. Reg. 15. *Heri* (nuper) *venisti, & hodie compelleris nobiscum egredi?* &c. 4. Reg. 9. *Si non pro sanguine Naboth, & pro sanguine filiorum ejus, quem vidi heri* (nuper) *effusum, ait Dominus &c.* solet etiam cójungere Scriptura *Heri, & nudius tertius*, & tunc continuationem quandam ad aliquos dies proximè præteritos significat.

2

Ezech. 23. 31

Particula, Et, aliquādo causalis.

Ignorare, aut scire ad sensum & experimentum.

Et, propterea, ideo. Ezechiel. 23. *In via sororis tuæ ambulasti, &* (propterea) *dabo calicem ejus in manu tua* Propterea (inquit) oportet nos multa *ignorare*, atque valde tenuem experientiam collegisse: propriè, *Non scimus*. quæ scientia experimētalis est & per sensus collecta ex singularibus; nā (*iadagh*) quàmvis sit mentis & intellectus sed frequentes est sensus, & experientiæ.

3

Olympiod.

Quoniam sicut umbra. Plerique referunt ad futurum; Ferè nihil est, quod viximus adhuc, quòd verò vitæ reliquum est, non aliter dilabetur & evanescet, quàm umbra. sic ferè Olympiodorus. Sed commodiùs, ut ad præteritam vitam; vel in communi ad vitam brevissimā pertineat; Multa (inquit) nos ignorare oportet, *cum hesterni simus*; & non diu viximus: tum etiā tum id, quod cumque vitæ fuit, adeo leve fuerit, ut de rebus judicandis nullum nobis spatium satis tranquillum concessum fuerit, quo perfectam cognitionem comparare possemus: sicut ait Ecclesiastes c. 1. *Cunctæ res difficiles, non potest homo eas explicare sermone; non satiatur oculus visu, neque auris auditu impletur.* (id est) præterquam quòd res ipsæ intellectu & explicatu difficiles sint, nō possumus illas plenè intueri, aut audire, aut alio sensu perfectè de illis judicare, nam abeunt citissimè. Hoc illud est, *Vita brevis, ars verò longa, experimentum fallax &c.*

Eccles. 1. 8

Difficultas rerum cognoscendarū

Hypoc. Aph. 1

4

Vita celerior & vanior umbra.

Sicut umbra. Cum in hac vitæ humanæ comparatione cum umbra, quæ in sacris libris frequentissima est, multa insint, nó constat, ex qua nam potissimum re hoc in loco petatur similitudo: nam *umbra* potest indicare id, quod inane est, & nihil habens solidæ substantię: aut malè fidam stationem sub umbra, & protectionem fugacem; nam qui sub illa dormiat, proditur statim, atque traditur radiis solis: aut verò celeritatem incredibilem vespertinæ umbrę, quæ præcipitante sole, fugit celeriùs: aut imminutionem, & decremētum matutinæ umbræ, quæ ascendente sole, extenuatur. sed, ut uno verbo dicam quidquid in umbra, fugax, labile, breve est, significari à Baldad potuit. *Umbræ* tamen consideratio, non omnino brevis est, diutiùs namque sub illa quiescēdum nobis erit, cum iterū capite decimo quarto recurrerit.

X. *Et ipsi docebunt te: loquentur tibi, & de corde suo proferēt eloquia.*

5

Cor sedes intelligentię

Eccle 21.29

Quid sit habere os in corde, aut cor in ore.

Quid proferre de corde eloquia.

EAdem (inquit) doceberis ab illis, quę à me audisti. Illud autem, *de corde proferent*, indicat magnam sapientię copiam repositam in mente & corde senum: nam *cor* in Scriptura sæpè dicitur cognitionis & intelligentiæ sedes. inde cordatus homo, sapiens, aut eruditus: stultus autem, excors, *non habens cor, carens, indigens corde.* Hinc Eccl. 21. *In ore fatuorū, cor illorū: & in corde sapientū os illorū.* videlicet os recóditum, & conjunctum cum intelligentia habet alter; alterius verò cor non minùs patet, quàm ipsum os; tum etiā cujus cor in ore est, non profert de corde verba, nihil arcanum, nihil reconditum, nihil homine sapiente dignum loquitur: at qui *de corde profert eloquia*, ea loquitur, quæ in cordis penetralibus, tanquam in thesauro abscōdito reposita erant, & quę priùs concipiuntur, & attenta meditatione intus formantur, quàm edantur in lucem. Tandem illud; non esse loquēdum, quidquid in buccā venerit; nisi ex corde proveniat, sapientiæque jussu & præscripto, solent enim irrationales alii animi motus multa quoque loquēda suppeditare. diximus de hoc aliorando plura.

Vide c. 3. v. 1 & 2.

XI. Numquid virere potest scirpus absque humore? aut crescere carectũ sine aqua?

1 *Ex naturalibus petesimilitudines, & documenta morum. id familiare fuisse Syris, & Palesthinis in eo genere excelluisse Iobum, & illius amicos, & postea Salomonem.*

2 *Quid Scirpus, Quid Papyrus, quis utriusque plãtæ usus. explicatur Moyses, & Isaias.*

3. *Quid Carectum in Hebræo, & Græco. Quid virere, & crescere.*

I

Rem de impiorum infęlici exitu, quã probandam susceperat, & veterũ monumentis constare dixerat, nunc quoque rerum naturalium exemplo confirmat. id quod familiare est sacris omnibus scriptoribus, ut sublimiores, & reconditiores, veritates explicent ex sensibilibus: acutè namque Tertul. dixit in hanc rem, eundem esse naturæ auctorem, qui gratię; proptereáque naturæ opera cum gratiæ mysteriis quodammodò consonare, atque adeò multa ad componendos mores, salutaria documenta ex natura petenda esse. idque præ cæteris nationibus Syri & Palęsthini, natura & suopte & ingenio ad eam rem nati, observarunt, de qua re Hierony. in Matthe. 18. dixit. *Familiare est Syris & maximè Palæsthinis ad omnem sermonem suum parabolas jungere, ut quod per simplex præceptum, teneri ab auditoribus non potest, per similitudines, exempláque teneatur.* id quod cum in aliis sacris scriptoribus, prophetísque præsertim, atque Davide Rege summa cũ legentium voluptate perspiciamus, cum que in eo genere excelluisse videatur Salomon, qui ut. 3. Regum. 4. dicitur, *Locutus est tria millia parabolas*: quod Iosephus lib. 8. antiq. c. 2 sic explicat: *Composuit parabolarum, ac similitudinum libros ter mille, cuilibet species plantarum suam adhibuit parabolam ab hysopo usque ad cedrum.* Tamen in eo quoque sapientię genere neque Iob neque ejus amici inferiores videntur. nam magnificentissimis similitudinibus utũtur di-ctis ex rebus naturalibus. inter quas hæc scirpi, & carecti non est ultima.

Tertul.

Syri & Palęsthini ex natura ad mores duxerunt.

Hieron in c. 18 super Matthæ.

3 Reg 4. 32 Ioseph.

2 גמא

Humanam itaque fælicitatem comparat Baldad cum herbis quibusdam palustribus, quibus abundanti perpetuoq; humore opus sit, ut vireant, ut quæ valde infirmæ sint, & citò exarescant. *Scirpus* in originali à bibẽdo, nam, *Gama* bibere, aut exsorbere est. eam vocem Latinus interpres, *juncum* reddidit. Isaiæ. 35. *Vireat calami & junci.* & papyrum. Isaiæ. 18. *In vasis papyri super aquas &c.* eodemque modo Septuagin. hoc loco *Papyrum* habent Græcè. quamvis in versione Latina *Scirpus*, redditum sit. & quidem sicut *Scirpus*, ita etiam Papyrus *planta est, nascens in palustribus Aegypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi evagatè stagnant duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis crassitudine; triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigiato*, ut Plin. scribit, consentiente etiam Theophrasto. quę, ut Strabo ait, Aegypto, & Indiæ peculiaris est, & in Syria quoque nascitur, ut idem Theophrastus scribit. unde quasi ex re familiari, & maximè nota Syri hi, & Husitani potuerunt similitudinem petere. & conjectura mihi est, non esse eum, quem nos juncum appellamus, *junco, o juncia*, nam Hębrei dicunt, esse genus arboris levissimæ. ita R. Levi ait in lib radicum, & R. Mardochai in suis concordantiis. & ait appellari *Scirpum*, *juncum, arundinem, papyrum* (id est) *lignum levissimum, unde fiunt naves*. quod cum papyro Plinii optimè congruit: nam ait ex Papyro texi navigia. quod licèt videri posset ad navigiorum tantùm tabularum commissuras infertiendas; (Nam Herodotus tradit Aegyptios naves fabricare ex spina, compages verò introrsum ex Biblo facere ex amputato Papyri vertice;) tamẽ ipsam præcipuam materiam, & tabulatum cymbarum ex hac levissima arbore confici satis probat ille Isaiæ locus. c. 18, *Mittit in mare legatos, & in vasis Papyri super aquas.* tum etiam Exodi. 2. *Sumpsit fiscellam scirpeã & linivit eam bitumine ac pice, posuitque intus infantulum, & exposuit eum in carecto ripæ fluminis.* ex nostris autem juncis nihil hujusmodi cõfici potest, sicut neque apti sunt ad alios usus, quos papyro tribuit Plini⁹, videlicet, quòd radicibus pro ligno utantur, neque ignis tantùm gratia, sed ad alia quoque utensilia vasorum.

Isai. 35. 8
Isai. 18. 2
LXX

Plin. lib 13. c. 11
Theophrast. l. 4. de hist plãt. c. 9.
Strabo.
Cujusmodi plãta Papyrus, aut scirpus sit
R. David
R. Mardoch.

Herodot. lib. 2.

Isai 18. 2

Exod. 2. 3

Multi Papyri usus

3

Carectum. verò aliquando Vulgatus vertit, *locus palustris*. Gen. 41. fortè quod *carectum*, non nisi in locis palustribus inveniatur. Alii *gramen* vertunt, aut graminetum vel pratum. nobis vox Latina sonat, *Carrizo*. Sed herbam esse, qua boves libenter pascantur & saginentur, ex Genesis. 41. constat in Pharaonis somnio

Carectũ quibus aliis vocibus vertatur ab interprete.

Gen. 41.2. LXX אָחוּ ἄχει Hieronym.

Putabat se stare super fluvium, de quo ascendebāt septem boves pulchra & crassa nimis, & pascebantur in locis palustribus. ubi Septuag. eandem ferè vocē Hebræam (*Achu*) retinuerunt legentes: *Pascebantur in Achi.* quod aliqui non pro loco, sed pro solo herboso, & uliginoso accipiunt. Et Hierony. in traditionibus docet, *Achi*, esse vocē Hebræam, nonnihil mutatam, & significare paludem. certè vox illa Græca, *Achi*, trāsfertur *viriditas*, Eccles. 40. cùm dicitur: *Super omnem aquam viriditas, & ad oram fluminis ante omne fænum evellitur.* quo significatur mollissimum, & maximè tenue graminis genus, atq; quod citiùs quàm fænum maturescat & vireat, colligi solere ante alias herbas pro pabulo & sagina boum; quare hoc nostro loco Septuag. quàmvis Latinè redditum sit *pratum*, tamen Græcè habetur (*Butamos*) quem dicunt, nomen habere ex eo, quòd boum pabulo secetur; atque fruticem esse palustrem, caule admodum levi, folio arundinis, fructu nigro, mali amplitudine, cujus Theophrastus meminit.

Eccles. 40.16. LXX. βουταμος Theophrastus lib. 1 histor. Plant cap. 8.

Sed qua ratione ex his, confici, petive debeat similitudo, versiculo sequenti explicabimus. Pro *Virere* autem est, in Hebræo. *Gaah*, quod est elevari, crescere, & per trāslationem superbire, atq; ita LXX. reddiderunt, *Aut exaltabitur pratum sine potu?* quæ translatio eleganter conveniet cū fælicitate impiorum, in qua cùm crescū, tument, extollūtur, atque superbiunt. Sed interpres significanter etiam dixit, *Viret*, nam incrementum illud atque superbia crescentis scirpi cum virore conjuncta est. *Crescere* autem propriè est, multiplicari, augeri, atque inde haber nomen Hebreum suam etymologiam; namque dicitur *carectum*, quasi frater, quòd ex una radice multi fratres (nos dicimus, filios) multiplicentur, & exurgāt.

גָּאָה

* * *

¶ XII. *Cùm adhuc sit in flore, nec carpatur manu, ante omnes herbas arescit.*

1. *Flos in Hebræo quid. Mēsis novorum quis dicatur* 2. *Vulgati interpretis diligentia, & eruditio. Flos papyri ad coronādos Deos. Papyrus coronaria. Corona Christi patientis quales Militum alterum illudentium, similia exempla. Humanus splēdor flos papyri* 3 *Humana fælicitas absque fructu flos. Beneficentia justorum qualis. Illustratus Ecclesiasticus*

1 Flos in Hebræo quid.

IN FLORE, propriè, in virore suo. si nimiùm premere vellemus vocem Hebraicam, quàmvis barbarè, significanter tamē redderemus, *in paternitate sua.* quod Latinè diceremus, *cùm parturiret*, non tam ad patris vim, quàm ad matris fœcunditatem respicientes. nam (*Ab*) pater est, inde (*Ibbo*) virgultum, aut lignum virens, in eo videlicet tempore, quod est parēs novarum frugum, & frondium, videlicet in mense, qui Hebraicè dicitur (*Abib*) & cōponitur ex fine Martii, & initio Aprilis, qui dicitur Exod. 13. *Mensis novarum frugum.* & Exo. 23. *Mensis novorum.* tunc enim videntur gigni, nasci, innovari, & virere omnia. Quare ad spicas adhuc virentes Levit. 2. & ad fructum nondum maturum accommodatur Cantic. 6. *Descendi in hortum nucū, ut viderem, poma, cōvallium* (Sept. *Geminina*, aut flores, vel fructificationem. id quod statim, per *florere*, & *germinare* exponitur) *Si floruisset vinea, & germinassēt mala punica.* Similiter igitur hoc loco, *flos* accipitur, pro germinatione etiam fructus immaturi, qui nō debet ante tempus carpi manu, nec demeti. In applicatione hujus comparationis quadrabit fælicitati vigenti adhuc, & florenti, tum etiam, viribus, & corporis valetudini integris.

אָב אִבּוֹ אָבִיב Exod 13 4. Exod. 23 15. Quis sit mēsis novorum. Levit. 2. 14. Cant 6 10. LXX.

2 Commendata Latini interpretis diligētia.

Sed cùm *floris* meminit, non possum nō mirari Latini interpretis tum eruditionem, tum diligentiam incredibilem; nam cùm aliter videretur ex proprietate Hebraica vocabuli legendum, ut jam indicavimus, ipse *florem*, vertit, quòd sciret juncos, aut papyrum floribus quibusdā commendari. Sic enim Plinius loco indicato ait de Papyro: *Semine nullo esse, aut usu ejus alio, quàm floris ad Deos coronādos.* licet enim Athenæus aspetè eos ridere videatur, qui putarunt è Papyro, & rosis coronas fieri, idque non minùs absurdum esse, quàm si ex allio, & rosis texeretur, utpote Papyro grave aliquid & cænosum olente; tamen præter Plinium, Plutarchus etiam scribit Agesilaum papyro coronaria delectatum fuisse, eámque discedentem à Rege pe-

Plin. Athen. li. 15. Plutarch. in Agesilao.

 tiisse,

tiſſe, & accepiſſe aut quod ſeſpexiſſe potuerunt milites illudẽtes Chriſto Aſſertori, atque *plectentes coronam*, non roſeam, non lauream, neque herbaceã, ſed *ſpineã* id eſt, junceam, aut Papyraceam; quòd divinitati illius non floribus junci, aut papyri, ſed acutiſsimis cuſpidibus, ſpiniſq; juncorum per ludibrium ſupplicare viderentur. Et quidem ferunt etiam (ſcribẽte Alexãdro) milites in exercitu Pharnacis, tumultuaria coacta manu latiorem illi ſcirpum, dũ ipſum in regem aſſumũt, pro diademate dediſſe. Atque similẽ jocum factum eſſe inſano cuidam Carabæ ab Alexandrinis in odium & ludibrium Agrippæ Regis, ſcribit Philo cõtra Flaccum his verbis; *Miſerum hunc in ſuperiori quodam loco ſtatuunt, ut ſpectari poſſet ab omnibus, móxque capiti diadema imponunt papyraceum pro paludamento corpori ſtoream induunt, pro ſceptro fruſtrum arundinis humi ſublatum, quidam ei dedit in manum: ſic ornatum Regiis inſignijs, & in Regem transformatum, more Hiſtrionico adoleſcentes perticas in humeris geſtantes ſtipabant pro ſatellitio, tum alij ſalutatũ accedebant; alij ſibi reddi jura petebant: alij cõſulebant eum de republica.* ſimillimum profectò etiam illud cum ad Chriſtũ Ieſum purpura per ludibrium indutum milites (ut Ioannes ait) *Veniebant & dicebant; Ave Rex Iudæorum.* accedebant enim quaſi ſalutãtes, & jura reſponſáq; petentes. Igitur, ut ad papyraceos flores, ex quibus Deorum, aut Regum coronę texebantur, redeamus, certè cum hoc loco Baldad meminit *floris* juncei, aut papyracei, omnem humanæ vitæ ſplendorem, honorẽ, dignitatem, gloriã ſignificaſſe viſus eſt, videlicet inſignia regalia, & honores illos, qui prope ad divinos accedunt.

Matth. 27. 29. Marc. 15. 16. Ioan. 19. 2.

Chriſti Ieſu corona ſpinea qualis.

Alex. lib. 2. cap. 28.

Phil. lib. in Flaccum.

Ioan. 19. 3.

3 *Ante omnes herbas areſcit.* Rectè cõgruũt quæ ex Plinio adduximus, nullũ eſſe fructum junci aut papyri, præter flores, & ſicut ante alias herbas, florere, virereq; videtur, ita etiam ante alias herbas aut deſpaſcitur à bobus, & alijs beſtijs; aut cùm aruerit ante alias, ad pabulum præbendũ colligitur, & avellitur à bubulcis. quod ad hanc quoque fœlicitatem impiorum explicandam Eccleſiaſticus adduxit, forte ex hac Baldadi ſententia depromptũ cap. 40. *Super omnem aquã viriditas* (vide gramen, juncus) *& ad oram fluminis.* (ibi enim naſcitur in locis paluſtribus) *ante omne fœnum evelletur* (ut pote quod citiùs quã aliæ herbæ, areſcat, & opportunũ pabulum præbeat. huic autem, miſericordiã, & beneficentiam juſtorum opponit) *gratia ſicut paradyſus in benedictionibus, & miſericordia in ſæculum permanet.* ubi elegans eſt antitheſis inter *oram fluminis* aut loca paluſtria, & *paradiſum.* illa enim aut juncis, aut caricibus plena ſunt; hæc vero pulcherrimis ac fructiferis arboribus; juncorum, & caricum fructus nullus; at paradiſi, & arborum *benedictiones*; id eſt, fructus, & provẽtus uberrimus: carices & junci citò exareſcunt; at fructus bonorũ operum permanet in ſæculum ſæculi. ſed ſuam ſimilitudinem perſequitur Baldad in ſequentibus.

Plinius.

Humana fœlicitas flos abſque fructu.

Eccleſ. 40. 16.

Beneficentia & miſericordia juſtorum.

Antitheſis.

XIII. Sic viæ omnium, qui obliviſcuntur Deum: & ſpes Hypocritæ peribit.

1. *Hujus comparationis cõficiendæ ratio optima. Perire quid. Quid perire impiorum viam. Iuſtus arbor perpetuo virens.*	*ptum refert. Obliviosi dicuntur impij peccatores explicatis Ieremias, Hoſeas, Paulus.*
2. *Via in ſacro Sermone quid, an ſingulariter vel pluraliter viã ſint idem.*	4. *Hypocrita quid, & unde dicatur omnis impius Hypocrita, præſertim judices & principes. Inconſtantia rerum humanarum, Hypocriſis.*
3. *Recordari, & obliviſci ad amorem, vel ad contem-*	

VT conſtet vis ſimilitudinis, ab extremo verbo incipiendum. *Peribit,* deſtruetur, auferetur, perdetur. eſt verò apud plerôſque hic ſenſus; Opera & cõſilia impiorum, quia divina gratia, &, ut ait Auguſti. divina miſericordia deſtituta ſunt; oportet tandem tanquã ſine humore areſcere, convelli, & extirpari radicitus, atque perire. Paulò aliter Olymp. conficit ſimilitudinem; *Quemadmodum* (inquit) *fieri non poteſt, ut ſcirpus, carectũvé, aut adoleſcat, aut demetatur, niſi humorem ante combiberit; quem etiam omnis herba niſi irrigata fuerit, exareſcit: ſic & rerum florens ſtatus ſine pietatis ſtudio permanere non poteſt.* Sed cum hic ſenſus veriſsimus ſit; exiſtimo tamen aliter comparationem hanc conficiendã; Sicut juncus, carix, grãmen, nullum ferũt fructum, ſed dum illis ſuppetit humoris copia, virẽt; in virére autem diutiùs conſiſtere non poſſunt, nam tota illa herbeſcens viriditas abit in nihilum, & ſubitò ſine fructu exareſcit: ſic ſanè viæ, vitáque

I

אָבַד

Perire quid.

Auguſt.

Opera impiorũ divinæ gratiæ humore deſtituta areſcunt.

Olymp.

Optima conficiẽdę hujus ſimilitudinis ratio.

impiorum poſt brevem aliquàm fælicitatem fine optato fruſtrata, miſero exitu concluditur. Quare potiſsimam intendit Baldad humanæ fælicitatis finē cum extrema illa ariditate comparare. Quod clariùs Septuag. expreſſerunt; *Sic erunt noviſsima omniū, qui obliviſcuntur Deū.* Quare, *viā perire*, eſt vitam miſerabiliter finire: ſicut & Pſalm. 1. dicitur: *Novit Dominus viam juſtorum, & iter impiorū peribit.* niſi fortè brevitas quædam humanæ fælicitatis ſignificetur, ita ut *Viam & ſpem perire*, ſit, ſubitò in eas anguſtias redigi, ut homo progredi non poſsit, & *revocetur de via in medio annorum.* propterea que in eodem Pſalmo, comparatur juſtus cum arbore, quę *plantata eſt ſecus de curſus aquarum, quæ fructum ſuum dabit in tempore ſuo; & folium ejus non deſluet, & omnia quæcumque faciet, proſperabuntur.* id eſt, arbori, quæ nunquā exareſcit, ſed perpetuò viret, tam vere, quàm hyeme, cujuſmodi *palma* eſt, vel oliva, vel laurus. Pſalm. 51. *Sicut oliva fructifera in domo Dei.* & Pſal. 91. *Sicut palma.* &; *Quaſi Cedrus.* hæ omnes arbores, diutiſsimè vivunt; atque in proverbio ſacro eſt: *Secundùm dies ligni, erunt dies populi mei.* nos dicimus: *Vivira por peñas*, illi dicunt, *Vivira por arboles.* nunc nō nihil de vocibus ſingulis.

LXX. Impiorū noviſsima areſcunt.
Pſalm. 1. 6. Vt via juſtorū pereat.
Iſaiæ. 38. 10.
Verſ. 3. Iuſtus arbor perpetuò virens.
Iſai. 51. 10. Pſalm. 91. 13.
Eccleſ. 24. 17. Iſai. 65. 22.

2

Sic viæ. Via in ſacro Sermo, eſt vivendi ratio, inſtitutum, conſuetudo, in qua quis verſatur, & quàm continuò calcat, & terit iteratis ſtudiorum, & actuum greſsibus, nos non tam conſuetudinem, quàm ſtudia & conatus alicujus, greſſuū, & ambulandi nominibus explicare ſolemus. *en que paſſos andais.* in Hebræo autem potiùs à conſuetudine, (*viæ*) dicitur, videlicet, à calcando & terendo, quaſi trita & calcata. & rectè *via*, vita dicitur, namque vivendo, aliò tendimus: *Non enim habemus hic manentem civitatem*: id eſt, in qua manere, & quieſcere poſsim⁹, ſed futuras quietas ſedes inquirim⁹. Quod verò quidā obſervant, cùm dicitur *via* in ſingulari, ſignificare vitæ rationem, & inſtitutum, cum verò in plurali *viæ*, ſignificare opera, & ſingulares actiones, non eſt valde conſtans firmúmque diſcrimen in Scriptura; cum Pſalm. 18. dicatur: *Exultavit ut gigas ad currendam viam.* id eſt, ad peragenda opera ſibi demādata. & ſicut Iob 40. dicitur: *Ipſe eſt principium viarum*: id eſt, operū Dei; eadem ratione Prover. 8. dicitur: *In initio viarum) viarum.* Hebraicè; *Viæ ſuæ.* tum etiā, ſicut pluraliter dicitur Pſalm. 24: *Vniverſa viæ Domini* (opera) *miſericordia, & veritas*; ita Pſalm. 76. ſingulariter dicitur; *Deus in ſancto* (id eſt in tabernaculo, vel in arca, ubi inſtrumenta illa, vel ſigna divinorū operum, Virga, Māna, Legis tabulę) *via tua.* id eſt, opera, & operum atque agendi ratio; nam ſubditur: *Tu es Deus, qui facis mirabilia.* ergo, tam *via*, quàm *viæ*, vita, vitæ inſtitutum, actiones, operáque omnia complectuntur.

Via. vivendi ratio, & conſuetudo.
אֹרַח
Via unde dicta.
Heb. 13. 1.
Viæ cùm pluraliter dicuntur, quid.
Vid. Frāc. Ribera Hoſea. 4. num. 19.
Pſalm. 18. 6.
Iob. 40. 14.
Proverb. 8. 22.
Pſalm. 24. 11.
Pſalm. 76. 14.

3

Qui obliviſcuntur Deum. id eſt, qui divinā legem non curant, non faciunt, negligūt. ſicut enim dicitur: *Deus miſericordiæ recordaris.* Abacu. 3. cùm illā exhibet homini; cum verò illā juſtè denegat, dicitur: *Obliviſci miſereri Deus.* Pſalm. 76. ſic etiam homo dicitur Dei obliviſci, cùm illum contemnit; atque recordari, cùm debitum illius legi & præceptis obſequium impendit: quare illud neglectum quendam affert; *Omnes amatores tui, obliti ſunt tui, téque non quærunt.* Ierem. 30. ſicut è contra, ſolicitudinem, & amorem; *Numquid obliviſcetur virgo ornamenti ſui.* Ierem. 2. & Iſaiæ. 49. *Numquid obliviſci poteſt mulier infantem ſuum, ut nō miſeratur filio uteri ſui?* Sed quidē hoc peculiari cognomine, *obliviſcentium Deum*, videtur Baldad potentiores quoſdā impios, judices, magiſtratus, principes ſuperbiſsimos notare, qui cùm potentia & dominatione inſoleſcant, nullum numē, ſuperioremvè dominationem agnoſcere videntur; quod eſt, *Dei omnium judicis obliviſci.* ſicut ille qui dicebat: *Ego feci memetipſum.* De hujuſmodi magiſtratibus, dicatur Danielis. 13. *Everterunt ſenſum ſuum, & declinaverunt oculos ſuos, ne viderent cælum nec recordarentur judiciorum juſtorum.* atque cùm ad eoſdem judices atque principes ſcribatur Pſalm⁹ 49. qui incipit: *Stetit Deus in ſynagoga Deorum.* tandem ſubjungitur; *Intelligite hæc, qui obliviſcimini Deum.* Ergo hæc Dei oblivio eſt illa Dei ignoratio, de qua Hoſeę. 4. *Non eſt ſcientia Dei in terra.* quæ non eſt levis ignorantia, ſed graviſſima, craſsiſsima, & quam vocant, affectata, cùm homo neſcit, atq; ſcire reſpuit, & ita obliviſcit, ut recordari renuat. quare in eodem vate ſubjungitur commeritum hujus oblivionis ſupplicium: *Conticuit populus meus, eò quòd non habuerit ſcientiam. quia tu ſcientiam repuliſti, repellā te: & oblita es legis Dei tui, obliviſcar filiorum tuorum & ego.* hi ergo ſunt,

Recordari aut obliviſci ad quid referantur
Habac. 3. 2.
Pſalm. 76. 10.
Oblivio affert contemptum
Iere. 30. 14.
Ierem. 2. 32.
Iſai. 49. 15.
Oblivioſi cognomen potētiorum.
Eccle. 29. 3.
Daniel. 13. 9.
Pſalm. 49. 5.
Hoſ. 4. 1.

* No hizierõ caſo de acordarſe de Dios ni de tener noticia de el. *Rom. 1. 28.*

go ſunt, de quibus Paul Rom. 1. *Non* * *probaverunt* (nulla ſigna, neq; argumẽta præbuerũt ſuæ agnitionis divinarum rerum. vel; non æſtimaverunt, nullo pretio habuerunt Deum cognoviſſe, ita divinam cognitionem oblivioni tradiderũt. ut ex proprietate verbi Græci colligitur. Tum etiam illud *habere* etiam ex Græco, eſt poſſidere, tenere. quod ad id, quod memoria tenetur, & accipitur etiam referri poteſt) *Deũ habere in notitia.* Proptereà diviti illi nimiùm divini judicii, atque providentiæ contemptori, atque obliviofo, dictum eſt, *Recordare.* videlicet, Agnoſce nunc tandem divinam providentiam, quæ manus atque vitæ conditionem cõmutare hominibus ſolet. Hi ergo obliviofi ſanè liberè, ſecurè, impudenter etiã peccant; nam hęc omnia affert oblivio.

Δοκιμάζω

Ἔχω

Luc. 16. 25.

4 חָנֵף Hypocrita unde dicatur in Hebræo.

Et ſpes. Id, in quo ſpes ſuas collocarat, unde ſibi lucri & commodi percipiendi uberes fructus, & ingẽtes proventus pollicebatur. *Hypocrita (Chaneph)* qui externa facie internam ſanctitatem mẽtitur, propriè, qui alieno colore infectus eſt, propereáque tanquam maculatus & pollutus habetur. quare vox originalis nõ ſolum *hypocrytam* ſignificat, ſed etiam pollutum & contaminatum; color enim, in quo nativus non eſt, atque ex interna humorum & qualitatũ cõtemperatione ortus non fuerit, quàmvis color optimus ſit, macula tamen videtur eſſe: non aliter in eo, qui internam ſanctitatem non habeat, macula eſſe videtur, fucata illa ſanctitatis ſpecies. tum etiam omnis peccator, *hypocritæ* appellationem meretur, cùm ſua celet cõſilia, tenebras amet, quod malum eſt, abſcondat, quod boni ſpeciẽ habere videtur, oſtentet, & in lucem, omniúmque conſpectum proferat. Ergo Baldad Iobum appellat *hypocritam*, cujus exiſtimabat tantùm externam pietatis, & ſanctitatis faciem ementiam. Vel, impios reges, & principes hypocritas appellat, quòd cùm regia dignitate & munere juſtitiam, miſericordiam, defenſionẽ, ſubventionémque pauperum, atque omniũ miſerorum patrocinium polliceri videãtur, re ipſa, & opere nihil ejuſmodi præſtant. Poteſt etiam inconſtantia fælicitatis humanæ dici quædam hypocriſis; nã cùm homo florens opibus, familia, domeſticis, viribus integris, amicorum ſatellitio, firmitatem quandam, atque ſtabilitatem fortunæ habere videatur, ſed ſubitò convelluntur, & evaneſcunt omnia. Propterea cùm *ſpes hypocritæ*, id eſt divitum atque potentum, *peritura* dicatur, id eſt, flores tantum inanes, atque inutiles, fructum verò nullum prolatura, rectè comparabitur non ſolum *Scirpo*, ſed etiã, *ficulneæ* illi, quæ nullo fructu, ſed foliorũ tantùm ſpecie, atque viriditate ſe commendabat, atque ſemel & iterum coloni fructum requirentis, ſpem fefellerat. Propterea Iacobus ait, nihil eſſe diviti, de quo *gloriari* poſſit, quàm in *humilitate ſua*; *quoniã ſicut flos fœni tranſibit; exortus eſt enim Sol cum ardore, & areſecit fœnũ, & flos ejus decidit, & decor vultus ejus deperiit, ita & dives in itineribus ſuis marceſcet.* Nõ aliter Paulus perituram hanc ſpem abjiciendam ſtatim præcipit. 1. ad Timoth. 6. *Divitibus hujus ſæculi præcipe, non altùm ſapere, nec ſperare in incerto divitiarum ſuarum?* Quoniam ſpes hypocritæ peribit.

Omnis peccator hypocrita

Principes impii hypocritæ.

Humanarum rerum inconſtantia hypocriſis quædã.

Matth 21. 19.

Luc. 13. 7.

Iacob. 1. 9.

1. ad Thim. 6. 17.

XIIII. *Non enim placebit ei vecordia ſua, & ſicut tela aranearũ fiducia eius.*

1 *Extenuatio Diſplicere ex Hebr. verbum acrius.*	4 *Tela, domus araneæ ſubtilitas, & prudentia carnis. Fiducia quæ hoc loco Aranea opus ſubtile, ſed inutile.*
2. *Vecordia pro ſtultitia, & quem ſtultitiæ gradũ denotet. explicatus Salomon*	5. *Ruinoſa domus deſcriptio. Quid fulcire ex Hebræo, quid Capere.*
3. *Divites inconſtantes & ſtulti. Illuſtratus David.*	

EI, quidam referũt ad Deum, ſed meliùs, ad ipſum impium, & hypocritã, eſt enim idem ſenſus qui Ezechielis. 6. *Diſplicebunt ſibimet* (ſupple improbis) *quæ fecerunt, in univerſis abominationibus ſuis.* & iterum cap. 36. *Diſplicebunt vobis iniquitates veſtræ, & ſcelera veſtra.* cùm autem ait: *Non placebit*, extenuatio eſt, id eſt, vehementer diſplicebit. eſt autẽ extenuatio cùm minùs dicimus, quàm ſignificamus; contraria Hyperboli, cujus exempla aliquando protulimus. Hæc autem diſplicentia, cum faſtidio quodam & tabeſcentia conjuncta eſt, eadem enim vox infrà cap. 10. vertitur, *tædere*, & Pſalm. 118. *tabeſcere.* alii vehementiorem ſignificationem tribuunt, videlicet *abominari*, aut, prę tedio & animi

1 *Ezech. 6. 9.*

Ezech. 36. 13.

Extenuatio

Infrà c. 10. 1.

קוט

Pſal. 118. 13.

languore,

Diſplicere vehemẽs in Hebræo verbũ. R. Mardoch.

languore diſſecari. R. Mardochai, *contendere, rixari, jurgari.* ergo diſſecabit impius præ animi dolore, & præ vecordia ſua, tædebit illum ſuæ vitæ, ſecum ipſe litigabit, rixabitur; quæ omnia ad mentis cõmotionem, & animi cruciatum & dolorem pertinent.

2

בִּטְלוֹ

Quid ſtultitia hoc loco, & qnis ſtultitiæ gradus.

Vecordia ſua. Spes vertitur ferè ab omnibus Hebraizantibus, ſed rectè à noſtro interprete, *Vecordia*, ſtultitia: nam (Caçal) inſanire eſt, affertque quendam ſtultitiæ gradum, quæ cum mutatione quadam, & inconſtantia non ſolùm cupiditatum atque deſideriorum, ſed etiam ipſius fortunæ & conditionis conjuncta eſt. Quare hujus rei atque vocis ſignificatio exprimitur ex illo Eccleſiaſtici. 27. *Stultus ut Luna mutatur.* & Proverb. 14. ad eandem ſignificationem vocis illuſione facta, dicitur: *Imprudentia ſtultorum errans.* ut potè quæ præceps & inconſtanter feratur de vitio in vitium. quare etiam cùm Prov. 9. *Mulier ſtulta & clamoſa* deſcribitur, explicatur quidem, in quo illa *ſtultitia* conſiſtat, videlicet in muliebri quadam & meretricia inconſtantia. cap. 7. *Garrula, vaga, quietis impatiens, nec valens in domo conſiſtere pedibus ſuis, nũc foris, nunc in plateis, nunc juxta angulos inſidians.* Cum verò ad divites hæc inconſtantia transfertur, videtur notari inſtabilitas, atque inconſtantia fortunæ & divitiarum, quæ facilè amittuntur & pereunt tum etiam *Vecordia* quædã & ſtultitia divitũ, aut potiùs ſtulta quædam confidentia, qua infirmæ fœlicitati, & labili fortunæ nimiùm fidũt, à qua cũ ceciderunt, tunc tandem ſe vecordes & *inſenſatos*, ſerò licet, agnoſcunt. eoſdemq; videtur notaſſe David Pſal. 4. cum enim ſtolidos quoſdam divites illis verbis perſtrinxiſſet; *Homo cùm in honore eſſet, non intellexit; comparatus eſt jumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* ſubjungit ſtatim: *Hæc via illorũ ſcandalũ ipſis* (Hieron. *Hæc via inſipientiæ eorum.* id eſt, ſua ipſa vecordia, & inſipientia, ſtultáque ſecuritas eſt illis velut ſcandalum, quia in illud miſerabiliter offendunt, & impingunt) * *& poſtea in ore ſuo complacebunt.* id eſt, cùm hoc ita futurum eſſet, tamen illi ſibi ipſis placentes, verbis ſibi blandiebantur, atque gratulabantur de tanta fœlicitate, quæ ad finem minimè illis placitura eſt.

Eccleſ. 27. 12.
Prov. 14. 8.
Prov. 9. 13.

3

Quæ ſit divitum ſtultitia, & inconſtantia

Sap. 4. 5.
Pſalm. 48. Ver. 13. & 21.
Hieronym.

Dan de ojos en mil neceſiades, y deſpues mucho alabarſe

4

Et ſicut tela aranearum fiducia ejus. id eſt, nituntur rei omnino fragili, & quæ nullo negotio rumpitur: quod verò interpres dixit, *telam araneæ* in fonte eſt, *domus*, nam in ſua tela veluti ſuæ domi continetur, aſſervatur, tegitur. quæ quantumvis magno ſuorum viſcerum impendio extructa ſit, non eſt ſanè minùs inutilis, aut imbecilla, quàm curioſa & ſubtilis. ſi enim hujuſmodi hujus ſæculi ſapientiam, prudentiam, artes, conſilia conſideres, mirabilem invenies ſubtilitatem, atque inveniendi & excogitandi exquiſitã quandam ſolertemque tenuitatem. quò id videtur ſpectare Pſalm. 89. *Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur.* vel ex Septuag. Vaticanis, *Meditati ſunt.* ita ut meditatio tribuatur annis in hunc ſenſum; Dum vivim' ſemper meditamur, & machinamur fraudes, retia laqueos, ſicut aranea ſubtilia teximus, ſed inutilia. *Sapientiores enim ſunt filiis lucis in generatione ſua.* ſed, vel ex ipſo fine imbecillitatem, inutilitatẽ, falſitatem ſine firmamẽto & viribus agnoſces. Septuag. *Fiduciam* videntur ſumpſiſſe, pro locuplete, & oppulento divitis tabernaculo, cui ille nititur, quod neq; majorem conſtantiam aut firmitatem habeat, quàm domus araneæ. ſic illi legunt; *Aranea evadet ejus tabernaculum.* & S. Auguſtinus. *Araneis implebitur tabernaculum ejus.* id eſt, ipſo mortuo manebit domus inhabitabilis.

Tela domus araneæ

בֵּית

Pſalm. 89. 11.
Luc 16. 8.
Prudẽtia carnis.
LXX.
Auguſt.

℣. XV. Innitetur ſuper domum ſuã, & non ſtabit: fulciet eam, & non conſurget.

FORTE perſtat adhuc in illa araneę ſimilitudine. nam animalculum illud valde imbecillum, & malitioſum, atque meditabundum potiùs, quam prudens, & ſibi ſapiens, domicilium ædificat, in quo ſe tutum exiſtimat, *ſed non ſtabit*, neq; cõſiſtet diutiùs, nam nullis firmis parietibus, aut munimentis conſtat. & quamtũvis ſe eviſceret homo, ut fulciat ſuã domum, nihil proficiet. Eleganter verò deſcribit ruinoſam domum, ædificatam ſine ullo firmo fundamento, quæ nec pondus aliud ſuſtinere poteſt, nec multis fulcris adhibitis ſuſtineri, & conſiſtere ipſa poſſit: quo ſignificatur nimiùm ſollicita cura impii divitis fulciẽdę, ſtabiliendę, cõfirmandæ domus, amplificãdi facultates,

5

familiámq;

Matth. 7. 16.

familiámque universam, sed domus *super arenam ædificata* stare non poterit; nec poterit impius se, aut suos, suasve rationes in tuto collocare, ruente domo comprimetur, & penitus corruet. Septuag. *Si suffulcierit domum suam, non stabit, & cùm* cœperit, nō permanebit.* *Captendi* verbum respondet etiam originali voci; nam (*ChazaK*) non solùm fulcire, & confortare, aut roborare est, sed etiam fortiter apprehendere, & retinere, & vi capere. quare licèt possit lectio Septuag. referri ad ipsum, qui apprehendere, & capere conetur suam domū, id est, continere & suffulcire illam. tū etiam inniti illi, sicut cùm parietem, aut aliquid aliud apprehēdimus, cui nitamur; sed tamen Olymp. ad Deum refert, divinámque ultionem, à qua cùm comprehēsus, captúsque fuerit impius, non consistet. expugnabit nimirum Deus illius domum, in qua se tutum atq; munitū existimabat. Vid. quæ diximus. cap. 5. Verf. 3.

LXX

*Asiralededla, y yran ambos al suelo.

חזק

Fulcire, & capere quid.

LXX.

Olymp.

XVI. *Humectus videtur, antequam veniat sol, & in ortu suo germen eius egredietur.*

XVII. *Super acervum petrarum radices eius densabuntur, & inter lapides commorabitur.*

XVIII. *Si absorbuerit eum de loco suo, negabit eum, & dicet: Non novi te.*

XIX. *Hac est enim lætitia via eius, ut rursum de terra alii germinentur.*

1. *Prima Hebraizantium expositio Iusti cum arbore nūquam arescente cōparatio. Nexus & sententia vers. 16.*
2. *Hebraizantium dissensio Iuncus herba hortensis*
3. *Nexus & sententia vers. 17 Iustus in adversis latiùs crescit. Acervus quid propriè. & quomodo à liis vertatur a Vulgato*
4. *Versiculi 18. nexus & sententia Devorare quid Conjectura probabilis hīc fieri de vite mentionem, cum qua justus comparetur.*
5. *Nexus & sentētia. ỷ 19. lætitia de plantarum & agrorum ubertate & viriditate dicitur.*
6. *Proponitur Græcorum interpretatio harum sentētiarum, de impiorum interitu, præcipuè. vers. 16. Humect⁹ in Hebræo quid Notata versio regia. Illustratus Vulgatus.*
7. *Nexus & sententia vers. 17 Papyri radices densa & dura. Cur impii inter petras commorari dicantur.*
8. *Ver. 18 & 19. nexus. De⁹ quasi per ludibrium irridens impios.*

Prima ex Hebræo harum sententiarum interpretatio, & nexus.

Vers. XVI.

I

LOCVS planè difficilis, & obscurus. sed in tanta obscuritate operę prætium fuerit, quoad fieri possit, brevissimè & simplicissimè unum, aut alterum verosimilem sensum, atque omnium harum sententiarum nexum convenientem proponere. Primò itaque Hebræi, atque Hebraizantes, Vatab. Isidor. Clarius, Hebræus apud Cajetan. post adductam carcis, & junci similitudinem ad impiorū momentaneam felicitatem explicandam existimant nunc aliam opponi, de diuturna, atque immortali fælicitate piorū. Cum (inquit) velut inutilis scirp⁹ sit improbus; justus è contra est velut arbor, *Quæ secus decursus aquarum plātata est*, & humecta videtur, estque re ipsa, antequàm Sol æstivo tempore accedat, & illi immineat: tum etiā postquàm Sol æstivus in illam incubuerit, nihil timet venientem æstum: nam non solùm, non flavescit, neque exarescit, sed tunc viret potissimùm novaq; germina, & stolones profert. Non enim est sylvestris planta, aut herba palustris, sed arbor hortensis. Nō enim *ortū*, sed *hortum* legunt, Pagn. & Regia. *In horto suo ramus ejus tener egredietur.* Vatab. *Supra hortum rami ejus extendūt se.* Tygur. *Propago tenera prodibit in horto.* Hebræus apud Cajetanū; *In horto suo ramus ejus egredietur.* nam vox originalis (*Gan*) hortum, aut paradisum significat, neq; alia ratione redditur à Vulgato, præter quàm hoc loco.

Prima Hebraizantium expositio, & nexus.

Vatab. Isid. Clarius Cajet.

Psalm. 1. 1.

Iusti cum arbore comparatio.

Pagnin. Regia Vatab. Tygurina. Cajet.

2

Sed in hac quoq; interpretatione non nihil est discriminis. nam Cajetanus existimat, comparatum esse impium junco, absque humore, & sine aqua in loco non limoso: at justum nunc comparari cum junco in loco hortensi, & limoso, in quo crescit & germinat. ait enim Iuncū in quibusdam regionibus esse herbā hortensem, neque solùm frondes & flores, sed etiam fructus ferre, multásque illius utilitates à medicis tradi. At Vatab. & Tygurina existimant nunc comparari justū cum arbore naturali humore prę-

Hebraizantium dissensio. Cajetan.

Iuncus herba hortensis.

Vatab Tygurin.

dita,

dita, quæ in aſperis locis, etiam vigente Sole, viget. atque hæc continentur Verſiculo 16.

Verſ. XVII.

3

Iuſtus in adverſus.

Hebraizãtes.

גַּל

Acervus quibis olus vocibus reddatur a Vulgaro

LXX.

Scholia Græca.

Ioſue. 15. 19. Iudic. 1 15.

גֻּלָּה

VErſiculus autem decimus ſeptimus ſic nectitur; Illa (inquit) arbor hortenſis *Super acervum petrarum radices agit*, id eſt, etiã in aſperis locis, creſcit & germinat; nõ aliter juſtus in adverſitatibus. Hebraizantes; *Super fontem*, aut, *verſus puteũ radices ejus intricabuntur*. Nam eadem originalis vox (*Gel*, quam noſter vertit, *acervum lapidum*, & ſimiliter Septuag. *In congregatione lapidum dormit*. & Scholia Græca; *Super colles radices ejus*) ſignificat etiam fõtem, aut puteum; & ita à noſtro redditur, *Irriguum*. Ioſ. 15. & Iud. 1. &, *Hortus*. Cant. 4. ubi etiam *fontem* alii legunt, *Fons concluſus fons ſignatus*; redditur etiã *Fluctus*. Pſal. 64. & 88. & quidem acervo, atque fonti, ſcaturigini, fluctibus communis eſt involutio, aut revolutio, & confuſio quędam, quã propriè ſignificat, radix (*Galal*) à qua id nomen deducitur. Itaque cùm radices ejus tangũt lapides parietis, aut puteum, quorum latera ſternuntur lapidibus, aut parietes & lapides domus vel valli hortenſis, tunc præ ubertate, & nativo humore non exareſcunt, ſed potiùs creſcũt, ſerpunt ulteriùs, denſantur, implicantur, intricantur propriè. Septuag. ſecundam hanc partẽ legũt: *In medio ſilicum vivet*.

LXX.

Verſ. XVIII.

4

* A quien le llegare a arrãcarla, le dira de no.

Pſalm 102. 16.

Cajet. Varab.

VErſiculi verò 18. hęc ſententia conſequens; Cùm verò accedit agricola, ut *abſorbeat*, id eſt, ut evellat eam arborem è loco ſuo, penitúſque eradicet, * *Negabit eum*, ſupple evellentem; id eſt, nõ obediet evellenti, quòd altis firmíſque radicibus inhæreat ſolo, id eſt, non poterit evelli. Alii ad locum referunt priorem; Quàmvis ea arbor firmis radicibus conſtet, tamen ſi convulſa fuerit ex ſuo loco, non cognoſcet ampliùs locum ſuũ, non redibit ampliùs ad vitam, neque ad priſtinam fœlicitatem atque virorem. Ita Cajet. ſed meliùs cum Varab. ſi ita ſtirpitus convulſa fuerit, ut ne quidem fibra remaneat, ita ut arbor negare poſsit ſe unquam eo loco fuiſſe plantatam, ut quæ nullum reliquerit ſui veſtigiũ, profectò lætabitur adhuc, &c. ſententia perficitur ſequenti Verſiculo.

Devorare quid.

בָּלַע

Verbum *devorãdi* (*Balagh*) ſignificat etiã quacunque ratione deſtruere, aut diſsipare. quare alii non ad convulſionem referunt, ſed ad ramorum amputationem, ita ut penè videatur amputatis ramis, & detonſis frondibus exciſa & deſtructa. Ego ſi divinandi mihi copia daretur, dicerem hunc locum in vitem maximè cõvenire, quæ videtur de loco ſuo abſorberi, cum nodoſa, aut iners vitis ita per brachia cõponitur, ut circa illam fodiatur, atque penitus immergatur, & obruatur in terra defoſſa; deinde verò illius palmites, nondũ reſciſi, quaſi denuò ſati circa illam relinquantur. nos dicimus (*echar de cabeça*) cõſentítque verbũ originale *devorãdi*, quod propriè eſt, præcipitare, id eſt, in ſtomachum, aut foveam, aut locũ interitus aliquid dejicere. Tunc igitur vitis *abſorbetur* de loco ſuo, & *negabit eũ*, & *dicet: nõ novi te*. ſed renovatur, nam *rurſus de terra alii germinantur*. ut dicitur Verſiculo ſequenti, non aliter vir juſtus, quàmvis abſorbtus videatur, atq; devoratus à terra, exciſus, mortuus, ſed nõ extinguitur, imò potius opprimente calamitate, & urgentibus ærumnis, renovatur, & creſcit, & ſemel præcipitatus mille aliis viis exurgit, & pullulat.

Hic fieri de vite mentionem.

Iuſt° inſtar vitis præcipitatæ rurſus viret.

Verſ. XIX.

5

IAM cum præcedentibus valde cohęret Verſiculus. 19. nã ejuſmodi arbor, aut planta, ex ſuo loco in alium commodiorẽ tranſlata, aut in illo ſuo nativo loco, defoſſa, abſorpta, & præcipitata, aut detonſa & amputata, ſuóq; honore ſpoliata, *Lætatur*, novóſque ramos, atque germina profert; *hæc eſt* enim *lætitia via ejus*. non aliter juſtus afflictus, præcipitatur, filiis, facultatibus, & bonis reliquis detonſis & amputatis, rurſus, nova profert germina; atque eò lætior eſt, quò ex præſenti damno lætitiorem, uberiorémque viriditatem eliciendam ſperat. Tygurina: *Gaudebit ſe ad eum modum tractari.*

Horat. lib. 4. carm. Od. 4.

Duris ut ilex tonſa bipennibus
Nigræ feraci frondis in Algido.
Per damna, per cædes, ab ipſo,
Ducit opes, animúmque ferro.

Plantæ aut arboris lætitia, ad virida-

tem

tem herbeſcentem, & ramorum, atque germinum productionem. hinc dicitur ager, herba, vitis, fruges, prata læta. atque inde Georgico initium ſumpſit Latinus Poeta.

Virg. lib. 1. Georg.

Quid faciat latas ſegetes, , , , ;

Et rurſus.

, , , Iam læto turgent in palmite gemmæ.

Cicero de Sene. nectut.

Vnde eſt illud Cic. de Senect. ſcribentis; *Segetibus, & pratis, & vineis, & arbuſtis res ruſticæ læta ſunt.* Ergo argutè ab interprete dictum eſt, *Hæc eſt lætitia eius, ut germinet,* &c. Lætitiam quoque ad fructuum vbertatem, & copiam pertinere ipſi rei ruſticæ magiſtri auctores ſunt, ſic enim loquuntur, *lætius frondere, aut, lætius fructificare.* quare dum Amphitrio Theſeũ rogat, qualis nam ſit triſtiſsima illa inferorum regio,

Colum lib. 5. cap. 6. Plin. lib. 16. cap. 31.

Senec in Her. furent Act. 3.

Eſt ne aliqua tellus Cereris, aut Bachi ferax?

Reſpondet Theſeus.

Non prata viridi læta facie germinant:
Nec adulta leni fluctuat Zephiro ſeges:
Nec vlla ramos ſylva pomiferos habet.

Secunda Græcorum expoſitio.

Verſ. XVI.

SECVNDA hunc locum interpretandi ratio & via eſt Græcorum, feréque Latinorum omnium, Gregorii, Diui Thomæ, Philippi, Bedæ, ut ad impiorum ſupplicium & interitum hæc quoque pertineant; atque ſic videtur ſententia conficiẽda; ut poſtquam parumper diſceſſerat ab illa ſcirpi comparatione, nunc ad eandem redeat iterum, atque fusè explicet rem totam, atq; naturam iunci, & caricis. eſt enim *Humectus*, humidus. Alii, virides, vireſcens. Regia dixit: *tener.* ſed nemine illi fauente, neque quoquam eiuſmodi ſignificatione vocis originalis agnoſcente, nam tantùm ab humore, & irrigatione. aut virore dicitur. *Antequã veniat Sol.* in Hebræo propriè, *Ante ſolem.* quod alii accipiunt; Ante faciem ſolis, id eſt, poſtquam Sol exortus eſt. atque ita Diuus Auguſtinus, qui habet. *ante ſolem*; interpretatur, *ſub ſole*, conſentientibus etiam Septuag. qui legunt; *Humidus eſt ſub cælo.* ſed noſter interpres, aliud, *ante*, ad tẽpus retulit. atq; eleganter illuminauit dicẽs: *Ante quàm veniat Sol. Et in ortu ſuo*, elegãter

Regia לַח

Auguſti.

LXX.

Illuſtratus Vulgatus.

etiam vocem originalem, quæ hortũ ſignificat, *ortum* dixit, ne videretur aliquid boni, quale hortus eſt, & paradyſus, iunco tribuere, qui potiùs in cænoſo & paluſtri loco naſcitur, quare ortum dixit, id eſt, natiuum locum, in quo prouenire ſolet, quicumque tandem ille ſit. quare etiã Septuag. dicunt; *Deputredine eius germen eius aſcendet.*

LXX

Verſ. XVII.

DEINDE Verſiculus 17. Sæuiente ſole, & ingruente æſtate areſcit; & indurantur eius radices *ſuper lapides.* id eſt, pluſquàm lapides; vel, non ſecus, quàm lapides. cum quo facit, quod ex Plin. ſupra de papyto adduximus, radicibus papyrum eſſe tam craſsis, tamque duris, ut ipſis pro ligno utãtur, ne que ignis tantùm gratia, ſed ad alia utenſilia vaſorum. atque huc adſcribenda dixi verba Theophraſti, quæ ex lib. 4. de hiſtoria plantarũ deſcripſit Plinius, quibus deſcribitur illa radicum denſatio, & intricatio: *Naſcitur* (inquit) *Papyrus non in altitudine gurgitum, ſed prope intra duo cubita, nonnunquam etiam minus: craſsitudine radicis, qua vola viri robuſti; ſuper terram ipſam radices obliquas, tenues, diffuſaſque in limum demittens, radicibus pro ligno utuntur, non tantùmad tuendum, ſed ad utenſilia quoque varia facienda, quippe lignum multum, probũmque præſtant.* Hæc ex verſione Guillandini in ſua papyro. Vel, quòd nouam etiam ſimilitudinem interſerat, ductam ab iis plantis, quæ in locis petroſis naſcuntur; cùm enim primum lætæ creuerint; ſed natæ continuò arent, *quia non habent humorem.* & quàmvis ſe ſe radices inter petras inſinuent, & implicẽt, ſed nihil ſucci aut humoris attrahere poſſunt. Sic videtur Olympiod. intelligere. atque addit rectè *lapidum*, atque *petrarum*, cum Septua. *Saxorum*, & ſilicem mentionẽ fieri, quòd impii conqueſcunt in improba & ſcelerata vita, in qua nihil eſt æquabile, nihil non aſperum, nihil non ad offendendum paratum.

7

Papyri radices duriſsimæ.

Theophraſt. de plant.

Guilla de papyro. Mem. 7.

Luc 8. 6.

Olymp.

LXX. Impii cum ſilice conqueſcunt in lectis petroſis. Didymus.

Illud quoque argutè Didymus obſeruat, virtutem eſſe ſimilem domui, & artificioſæ lapidum ſtructuræ, in qua inhabitet iuſtus; nam propter ſpiritus communionem, & omnium virtutum, ſanctorũq; cohærentium coagmentationem, ſuper ædificatur *Supra fundamentum Apoſtolorum*

Epheſ 2. 20.

& Prophetarum. At vitium ſimillimum eſt, acervn lapidum,in quo nihil copulatum, nihil certn ordine deſignatum eſt. Sic impius,qui in vitii domicilin verſatur,diſſolutus quidem eſt.

Verſ. XVIII. &. XIX.

8

FAcilè jam cohæret verſiculus.18 . nā exareſcit perurente ſole, ita ut in eo loco,nunquàm fuiſſe appareat,neque ſui memoriam ullam relinquat. Sequitur deinde. 19. *Hæc eſt lætitia viæ ejus*, intellige, ſolis curſum,& viam,& lætitiam,quaſi jocum quendam & ludum,ut illius calore, quædam areſcant, quædam alia germinent. vel,hæc eſt,terræ letitia, & feſtivus quidam ludus, ut nunc herbas quaſdam atque plantas ſuſtentet & nutriat; nunc quibuſdam alimentum & humorem deneget,ut exareſcant, & extinguãtur. ita dum *generatio præterit,& generatio advenit, terra in æternum ſtat.* ſic ſol,ſic terra, ſic aqua,ſic creata omnia impiis per ludibriū quoddā imponunt. tūc etiam brevem illam, & caducam impiorum fælicitatem divinæ juſtitię ardor exurit,nihil ex illorum interitu triſte aut moleſtum accipiēte divina juſtitia;imò potiùs hæc eſt *viæ ejus*,atque divinæ providentię *lætitia* quędam,ut impins è fœlicitate deturbet,ſanctos,& pios evehat & fortunet,& lætabūdè atque hilariter *qui habitat in cœlis irrideat eos,& Dominus ſubſannet eos.* Philippus. hanc lætitiam ad impium per ironiā quādam refert,ac ſi diceret; *Sic in bonis operibus*(ſcilicet) *Deóque placentibus ambulavit aū viveret,ut ad ærumnas perpetua miſeria deveniret.* Iam nunc lectori utriuſque interpretationis & cohærentiæ optio datur, aut melinrem aliam adducendi.

Eccleſ. 1. 4.

Deus quaſi per ludibriū irridet impios.
Pſal. 2. 4
Philip.

XX. Deus non projiciet ſimplicem, nec porriget manum malignis.

1 *Obſervatur aliquid in lectione Vaticana.*	*ias.*
2 *Quid porrigere manum. Munera impiorum Deo ingrata. Explicatur Iſa-*	3 *Deus nunquam favet iniquitati. Et iniquis vires ſubminiſtrat, quibus ipſi abutantur,ex Exod.*

1

EX hactenus dictis infert tandem id quod ſibi initio propoſuerat. Deus, El,fortis,non abutitur potentia ad conterendum *ſimplicem*. perfectum, integrum, probúmque virum: *Non projiciet*, non aſpernabitur,ex Heb. non faſtidiet. Septuagint. *Non improbabit innocentem*. quamvis exiſtimem mendum eſſe Typographi, legendúmque *non reprobabit*,ut legitur in annotationibus.

*Ni da de mano a los buenos, ni echa mano de los malos.
LXX
Lectio Vatica.

2

Quid porrigere manū.
LXX

Nec porriget manum malignis. Ad amicitię fœdus ineundum pertinere videtur. Septuag. ad acceptionem munerum, nam legunt; *Nec ullam munus impii accipiet*, quaſi dicat, *Non porriget manum* accepturus munus nam impiorum dona minime ſunt Deo grata,neque ſe vult illorum muneribus honoribúsq; dignari ut tacitè Iobū vellicet,quòd Deus non acceperit illius munera,atque honores. Sed propriè in Hebræo, *Porrigere manum malignis*, eſt fortiter apprehendere, aut potiùs prænſando & apprehendendo, confortare & roborare manus malignorum. quod videtur eſſe præſtare auxilium,atque fortem, invictū aliquem reddere,ſicut dicitur Nehemię. 6. *Confortavi manus meas.* & Iſai. 35. *Confortate manus diſſolutas.* & Ieremiæ. 23. *Confortaverunt manus peſſimorum.* id eſt., Pręſtiterunt auxilium facinoroſis. atque eòdem pertinet id Iſaiæ. 42. *Ego Dominus vocavi te in juſtitia,& apprehendi manum tuam* (quod ſtatim exponit) *& ſervavi te.* Ergo ait Baldad, *Non porrigit Deus manum malignis*; non apprehendit impiorum manus; non pręnſat; non cnnfortat; non reddit firmos atque validos ad malè agendum; non ſubminiſtrat vires peccantibus; illa bona temporalia,quibus fortiores atque audaciores efficiuntur improbi,aufert Deus; non porrigit manum fælicitatem elargiturus impiis, quæ eſt illnrum rnbur atque fortitudo.

Pſal 4 a ℣ 8 & deinceps
Eccl 7. 11. & 35 14
Iſai 1 a ℣ 11
Ezech 20 39
Malac. 1. 10
Munera impiorū Deo ingrata

חזק

Porrigere, quid proprie ex Hebrę.
2 Eſd 6. 9
Iſai. 35. 3
Ier 23. 14.

Iſa 42. 6

Impiis, Deus vires nō prębet ad malū.

Sed obſervandum,etiam ſi Deus ea cōferat impiis,quibus illi abutuntur, integras videlicet aut corporis vires, aut facultates,non ideo,ut hoc loco indicavit Baldad, Deum favere iniquitati, aut peccatori, quà peccator eſt, quàmvis illius aut corpus,aut animum roboret, & confirmet. non aliter, Exod. 8. ab hoc eodem *confortandi* verbo, dicitur, *Ego indurabo cor Pharaonis*, id eſt, durum, forte, potens reſiſtere, miniméque timidum, aut molle efficiam, nam illud (ſi conſtantia, & non potiùs nativa quædam pertinacia pervicacis ingenii erat) à Deo erat; a Deo (inquam) auctore naturæ quod na-

3

Deus nunquā favet iniquitati

Exod. 8 9. & c 9. 12. & c. 4 22.

turale eſt proveniebat: ſed ipſe Pharào us veluti armis, ut ſuo conditori reſiſteret, abutebatur. Hæc videlicet eſt Dei bonitas, qui hoſtibus ſuis arma confert, manúſque confortat, non ut contra conditoré, ſed ut pro conditore decertent! Hęc hominis humaníque arbitrii libertas, qui neceſſaria ad operandum honeſtè aut ſecùs parata ad manum habet. Hæc hominis ingratiſsimi nequitia, ut multis, atque maximis beneficiis acceptis adverſus ipſum munificentiſsimum largitorem depugnet.

XXI. Donec impleatur riſu os tuũ, & labia tua iubilo.

1 Secunda perſona pro tertia
2. Riſus, gaudium internũ, & externa lætitia. Particula Donec.
3. Quid Iubilum. Hoc loco victorialis clamor. Quid Græcis alalagmos, quid Latinis Barritus, Quid in Hebræo clamare. Explicatus Moyſes, Ioſue, & David.

I

QVidam conjungunt cum ſuperioribus; *Deus evigilabit ad te, donec &c.* Sed hæc connexio eſt longè petita: nam verus germanúſque contexrus in proximo eſt; Non projiciet ſimplicem, nec favebit malignis, donec ridere poſsis de tua fælicitate, atque tuorum inimicorum miſerando interitu. Poteſt hîc ſecũda perſona vim habere tertiæ, quaſi dicat; Tu, aut quicumque alius ſupplex, & juſtus. quare Septuag. in communi dixerunt, *Veracium os implebit riſu.*

Secunda per ſona pro tertia.

LXX

Per *riſum* verò intellige gaudium, & tũ animi internam, tum externam lætitiam. Nec verò particula *donec*, ſignificat poſtea projiciendum eſſe à Deo ſimplicem, ſed ſignificat, quod nunquam fieri deſinet; quod immutabiliter ſervabitur à Deo; Tum etiam, hunc ſemper morẽ ſervavit Deus, ſervabit quoq; erga te o Iob, neque intermittet, donec te lætum fœlicémque reddat.

2 Riſus internum, & externũ gaudium.

Donec

Labia tua jubilo. Septuag. *Confeßione*, id eſt, Dei laudibus, & gratiarum actione læta & alacri pro accepra reſtitutáque fœlicitate. Dydimus in Catena meminit alio legiſſe, *Alalagmò*, id eſt alacri vociferatione. & quidem *Alalagmo* eſt, lætum clamorem tollere, uti ſolent homines fiducia præditi, & ſpe erecti; ille pręſertim, quem milites edunt ante pugnam. quanquam Suidas, & Heſychius dicant eſſe *victorialem hymnum.* Hunc Vegetius *barritum*, appellat. ſic enim ait, *Clamor, quem barritum vocant, non priùs debet attolli, quàm acies utraque ſe iunxerit*. alii jubilationem vocant; Cæſar *ullulatum militum* ſuo more victoriam conclamantium. & quidẽ vox Hebræa *Róagh*, eſt ullulare, vel jubilare, aut conclamare, vel vociferari. unde dicitur Ioſue. 6. *Conclamabit omnis populus* (victoriam) *vociferatione maxima, & muri funditus corruent.* Quare eo die, quo capienda non erat Hierico, juſsit idem Ioſue abſtineri ab alacri illa & lætabunda vociferatione, victorialíque conclamatione, dicens; *Non clamabitis, neque audietur vox veſtra, donec veniat dies, in quo dicam vobis, Clamate, & vociferamini.* & Numerorum. 23. hoc jubilum redditur, *Clangor victoriæ Regis in illis.* Ergo cùm Iobo pollicetur Baldad victoriã, atque triumphum, tum de hoſtibus, tum de omnium ærumnarum atque calamitatum phalange moleſtiſsima; Evades (inquit) tandem victor, atque lætus & exultabudus canes triumphum. poteſt etiam extendi ad impiorum ruinam, de qua egerat. ℣ præcedente. Deus, quos à ſe projicit ludibrio exponit, ita ut ridere, irridere illos poſsis, riſus enim poteſt eſſe ex proprietate ſua, etiam irriſio. & *jubilum*, atque alacris illa vociferatio poteſt referri ad faciendum impetum adverſus hoſtes. Vel, Deo irridente & ſubſannante impios, tu quoque irridebis, atque ſubſannabis, & illo ſuos hoſtes debellante tu jubilabis, plaudes, victoriam illi & triumpbum canes. ſicut Pſalm. 94. pręcipitur fidelibus, ut *Deo ſalutari*, id eſt, fortiſſimo expugnanti hoſtes, tuenti, protegentíque ſuos, victoriam, triumphúmq; canant; *Venite exultemus Domino, jubilemus* (alacriter conclamantes victoriam pugnante illo pro nobis) *Salutari* (Hierony. *Petra Ieſu*) *noſtro.*

3 LXX Dıdym. Αλαλαγμῷ

Suydas Heſychi. Vegetius lib 3 c. 18.

Cæſar lib. 5. de bell. Gall.

רוע Quid jubilare, aut cõclamare.

Ioſue 6. 5. Clamor pro lætitia victoriæ ℣ 10.

Num 23. 21

Impii ludibrio expoſiti. Ridere & irridere idẽ

Pſalm 94. 1.

*

XXII. Qui oderunt te, induentur cõfuſione, & tabernaculum impiorum non ſubſiſtet.

Indui

1 Indui confuſione,quid. 2 Impietatis merces,confuſi. Veſtis nomine,merces aut præmium,vel etiam ſpolia. 3 Tabernaculum,familia,aut familiaris vivendi ratio. 3 Quid effundi contēptionem. Explicatu David, & Iſaias. Piorum merces lætitia.

TE igitur obtinente de tuis hoſtibus victoriam,atque reſtituto in priſtinā fælicitatem, pudefient, qui nunc in tuis ærumnis exultant. frequēs autē eſt in ſacro ſermone, *indui confuſione*, aut, *pudore*, quod poteſt ſignificare aſsiduitatem, aut perpetuitatem quandam confuſionis nū quam deponendæ,ut indicatur.Pſal.108. *Induit maledictionem ſicut veſtimentum.* & infra; *Fiat ei ſicut veſtimentum,quo operitur, & ſicut Zona,qua ſemper præcingitur.* id eſt, intimè illi adhęreat,ſemper illum comitetur & arctè complectatur, atque omni ex parte illum cingat.vel,*indui*,eſt quaſi cooperiri,atque obrui.nobis vulgari Hiſpaniſmo tantùm relinquitur,quod ad faciei operculum pertinet.*Cubrirſe la cara de verguēça.* Adde etiam ſignificari poſſe, ex impietate,fallaciq; fortuna nihil aliud præmii aut lucri reportari ab impiis, quàm confuſionem;nam aliquando indumenti aut veſtis nomine merces aut fructus laboris,aut ſpolia ex bello reportata ſignificari ſolent; ſicut loco adducto Pſalmo 105,ſubjungitur,*Hoc opus*(præmium,merces) *eorum,qui detrahūt mihi apud Dominum.* & Ieremię.43.dum de Nabuchodonoſor loquitur, qui Aegyptum ſpoliaturus eſſet,ait. *Amicitur terra Aegypti,ſicut amicitur paſtor pallio ſuo.* id eſt,aget locupletem ex Aegypto prædam,amplaque referet ſpolia,ſicut paſtor pro ſuo labore & paſcendi ſolicitudine,mercedem refert, ovinā pellem,qua ſe contegat. vides Iudic. 14. pro præmio ſolvendi problematis,indumenta proponi,videlicet Triginta *Syndones,& totidem tunicas.* igitur *induentur confuſione.* id eſt, hæc ſpolia, præmium hoc referent ex iniquitate.

1 — Quid indui confuſione. — Pſal. 108. 18. — ỳ. 19.

2 — Impietatis merces cōfuſio. — Veſtis nomine merces intelligitur. — ỳ. 10. — Ier 43. 12. — Iudic. 14. 12

Et tabernaculum impiorum non ſubſiſtet. Nō ſolùm ex tua fœlicitate, ſed ex tuæ domus,familiæ,liberorum, facultatum omnium everſione & interitu,turpiter verecundabuntur. Auctor Catenæ everſionē hanc *tabernaculi* ſic interpretatur; *Omnis impiorum vivendi ratio evertetur,eorundem quoque memoria interibit.*

3 — Tabernaculum — Nicetas

His autem duobus verſiculis bini etiā alii videntur ex æquo reſpōdere ex Pſal. 106.poſtquam enim latè diſſeruiſſet de ſalute,quam affert Deus miſeris,ait; *Effuſa eſt contemptio ſuper principes* (id eſt, obruti ſunt confuſione:quod enim hic dicitur, *indui*, ibi dicitur *effundi*) *& errare fecit eos in invio*(id eſt compulit illos præ pudore fugere,vitareque hominum conſortia,atque inſolitudinem ſecedere) *& adjuvit pauperem de inopia,& poſuit ſicut oves familias. Videbūt recti,& lætabūtur*(id eſt,implebitur os eorum riſu,& labia jubilo) *& omnis iniquitas oppilabit os ſuum.* Sed ſi has ipſas magnificētiſsimas promiſsiones de Dei ope ſuis juſtis præſtanda, de non porrigenda manu malignis, ſed potiùs apprehendenda & prenſanda viri probi manu,de abolendis & pudore atque ignominia afficiēdis hoſtibus,expreſſam,ac veluti mutuatis ex hoc loco ſententiis videre velis, lege cap.14.Iſaiæ, *Ecce confundentur, & erubeſcent omnes,qui pugnant adverſum te: erunt, quaſi non ſint,& peribunt viri, qui contradicūt tibi. Quæres eos, & non invenies viros rebelles tuos:erunt quaſi non ſint,& veluti conſumptio, homines bellantes adverſum te; Quia ego Dominus Deus tuus apprehendens manum tuam,dicē que tibi,Ne timeas,ego adjuvi te.*

4 — Pſal. 106. 40 — Quid effundi contemptionem. — Piorū merces riſus & lætitia. — Iſai 41. 11

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS.

CEDENTE jam Eliphaz, extremã Iobi responsione excipit Baldad; qui nescio quid gloriæ & jactationis, tum etiã violatę amicitię arcana sui [a] nominis significatione præferẽs, minimè gratus, sed indignãs & fremẽs, sic Iobũ aggreditur. Ecquis tuam istã animi pertinaciã, atq; omniũ salutariũ monitorũ contẽptum ferat? quis tã inutiles stultósq; sermones ęquis auribus excipiat? *laboras profectò stultiloquio & imperitè nugaris, viderisq; in verborũ turba spẽ victoriæ collocasse. ita verborũ tantũ profluẽtia pugnas, nec refellẽti tẽpus, locũ vè ullũ liberũ cõcedis: nimiũ itáq; ò Iob garris, odioseq; tibi multa arrogas. & quod mirũ est, attenuato corpore exhaustisq; viribus, sermone tantũ & lingua vales, ita indefessa oratione & cõtinente spiritu, magna pectoris [b] cõtẽtione instar vehemẽtis cujusdã vẽti remugis, & insonas, & obvia quęque convellere gestis, ita nemo se tibi opponere audet.

Sed paucis te nũc ego; efficiam enim non iniquè tecũ agi cũ affligeris. Nũquid, qui suprem⁹ judex, atq; õnis ęquitatis, judiciiq; norma, detorquere à recto, & ęquo põt suarũ legũ præscriptũ, & ordinariã cõstitutãq; causarũ cognitionẽ? certè fortis ille est, sed omnia ex [c] juris præscripto moderatur; nõ enim [d] potestate abutitur, ut jura violet, & innocentes cõdẽnet, qui te igitur, ò Iob, affligit iniquus nõ est* Tũ cũ ille judicaverit aliquid justũ esse, juris exequutionẽ pro sua omnipotẽtia perficiet, nulla cupiditate, aut pravo affectu retardatus, sibi enim [e] sufficiẽtissimus est, & muneribus minimè capitur. Quare stultus eris, si illum arbitreris re aliqua impulsum, cõtra quã ipse faciẽdũ cẽseret, manifestis te suppliciis addixisse. scilicet, qui aliorũ judicũ atq; principũ errata & iniquitates corrigit, errare in suo judicio poterit.

Perspecta sanè omnibus fuit Dei ęquitas, in tuorũ filiorũ interitu aberrarũt námq; à recto pietatis tramite. prętcrea, quod ingẽs suppliciũ fuit, aberrãdi copiã ꝑ libidine fecit. & ad certissimũ interitũ à se projectos & ablegatos vagari permisit; suarũ actionũ mercedẽ tulerũt, reddiditq; Deus cõmeritũ dignũque sua improbitate suppliciũ; nã ipsos suis [g] sceleribus velut tortoribus sævissimis torquendos, plectẽ-

dos

NOTATIO RERUM INSIGNIORUM QUAE in commentariis fusius explicãtur.

1

Respondens autem Baldad Suhites dixit:

2

Usque quò loqueris talia:

** & spiritus multiplex sermones oris tui?*

3

Numquid DEUS supplantat iudicium?

**Aut Omnipotens subvertit, quod iustum est?*

4

Etiamsi filii tui peccaverunt ei:

& dimisit eos in manu iniquitatis suæ.

CAPUT OCTAVUM

[a] *Nominis Baldad notio & etymologia exquiritur ℣. 1. num. 1.*

[b] *Ut sit viri justi oratio vehemens, & incitata, & ut non dicatur multiloquio laborare, cui arcana sapientia multa dicenda suppeditat. ℣. 2. n. 3. 4.*

[c] *Quæ judicii ratio, & significatio, præsertim cum ad divinam legem refertur. & ut Deus juris servandi studiosissimus. ℣. 3. num. 1. 2. 4.*

[d] *Ut Dei potentia & fortitudo intra æquitatis terminos contineatur, hominis verò robur frequenter injurium sit, quedã utilia ad mores. ℣. 3. num. 2. 3.*

[e] *Ut nomina omnipotentis, & Saddai afferãt id quod ad suprem. & integerrimi judicis absolutionem requiritur, & judicine incorreptus sit, frequẽter obsit inopia. ℣. 3. n. 4.*

[f] *Ut sit ingens impiorum supplicium dimitti, & projici à Deo, & quid ea locutione adferatur, ali[i]gẽter exponitur. ℣. 4. n. 1.*

[g] *Ut peccatũ sit peccato*

5
Tu tamen si diluculo cõsurrexeris ad Deũ

& omnipotentẽ fueris de precatus:

6
Si mũdus & rectus incesseris: statim evigilabit ad te,
**& paccatum reddet habitaculum iustitiæ tuæ.*

7
In tantùm, ut si priora tua fuerint parva: & novissima tua multiplicẽtur nimis.

8
Interroga enim generationem pristinam: & diligenter investiga patrum memoriã.

9
(Hesterni quippe sumus: & ignoramus: quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram.)

10
Et ipsi docebunt te: loquentur tibi: & de corde suo proferent eloquia.

11
Numquid virere potest scirpus absq; humore?
Aut crescere carectum sine aqua?

dósque permisit. Deus enim benignissimus mortem uo fecit, at stipendia peccati mors.

Tu tamẽ, cui dum vita est, spes est, atque pœnitendi tempus conceditur, mature atq; diligenter quærito Deũ & languẽtem tuam istam pietatem excita, & accende; atque supplex omnipotentem Deum precare, ut gratuitò & liberaliter condonet tibi peccata, atque peccatorum pænas; non enim est tibi summo jure cum illo agendum, sed postulandum potiùs, ne summo ille jure tecum agat; sic sanè benignum erga te illum senties, & obtenta peccatorum venia te proculdubio fortunabit.

Neque verò est quòd despondeas animum; nam si purè sanctèque vixisti, ut tu de te ipso testaris, restituet te Deus in fælicitatem pristinam, longéque majorem: [h] chara enim ille habet, quæ omnis maculæ expertia sunt, ut quę suo cultui consecrata videãtur; at maculata & polluta execratur: si igitur mundis manibus, intentáque oratione illius fores pulsaveris summo mane; quãvis ille ad res tuas dormire videatur, tuis excitatus clamoribus cõsurget, atq; votis & postulatis minimè difficilis annuet; nulla enim in illo [i] exaudiẽdi mora: at mira in te oblivio & inertia deprecãdi.* Neq; verò te solũ, sed familiã universam, si piè & sanctè instructa tuis monitis fuerit, bonis omnibus cumulabit.

Verum enim verò nõ potest justus assiduis calamitatibus opprimi; quare nõ multò post harũ ærumnarum ingens lucrũ, multóq; affluentiorẽ felicitatis cumulũ pristina [l] fortuna tandem reportabis. Sed ne leviter hæc à me dici arbitreris, omni sanè memoria atq; experiẽtia sæculorũ confirmare potero. Nã si priora sæcula, atq; ea quæ gesta in illis sunt, repetamus, manifesta supplicii impiorũ, & incolumitatis fælicitatisq; justorũ argumenta plurima suppeditabunt. Antiquissimos igitur annales cõsule, & quæ prioris sæculi, homines multa experientia cõprobata nobis [m] tradiderũt; atq; eorũ ad quæstionem istã responsiones, qui nos ætate atq; sapiẽtia præcesserũt, revolve, & repete. Nõ est enim nostræ tantũ memoriæ atq; sapientiæ adhibẽda fides, quorũ est vita brevissima, experimentũq; aut valde tenue, aut non frequẽter repetitũ, neq; confirmatũ cùm enim nõ valde cõsenuerimus, oportet nos multa ignorare, deq; multis nulla experimenta collegisse: ferè enim nihil est quod viximus: quod verò superest, nõ aliter quàm umbra dilabetur & evanescet. Ab aliis igitur eãdẽ doctrinã doceberis, quam à me audisti: depromẽt enim ex cordis sui penetralibus, in quibus multa præclara, atq; verissima divinarũ rerũ dogmata recõdita habent, quę tuę dubitationi faciant satis.

Sed ut ex iis, quæ ante oculos habemus, opportuna quoq; exempla desumamus, quis non videat omnem impiorum fælicitatem herbis palustribus simillimam esse, quibus circumfluente perpetuóq; humore opus est, ut virere possint. sunt enim valde infirmæ, atque nullo negotio exarescunt. ejusmodi profectò sunt [n] scirpus, juncus, papyrus, carices: brevi enim cùm crescant, & in humenti uliginosóq; solo feliciter exurgãt, foliáq; & ramos expandãt; sed hujusmodi tamen tenuissimę herbæ florescentes adhuc, & procrescẽtes, multáq; foliorũ tenerrima germina procreãtes,

ris tortor, qui sacras ... nus tradatur digne plectẽdas, cum aliis huc spectantibus observãtur. ℣. 4. n. 4. 5.

[h] *De vi & significatione sanctitatis quedã ad Scripturarum intelligentiam. ℣. 6. nu. 3.*

[i] *Ut Deus non solũ occurrat nostris precibus, sed præoccupet etiam nostra vota, & qua sit orationis efficacitas, opportuna consideratio. ℣. 6. n. 4.*

[l] *Ut justi in fine tandẽ floreant, utiliter observatur ℣. 7. n. 1.*

[m] *Traditiones sacras hinc astrui, & quadã alia adversus nostri temporis Hæreticos indicantur. ℣. 8. 3. 4.*

[n] *De scirpo & carecto paulò accuratior disputatio ex sacris, & prophanis, & de papyro multa. ℣. 12. n. 2. 3.*

nullo fructu matureſcente, leníbus tantum [o] floribus ad vaniſsimã ſpeciem & gloriã oblatis, ante omnes alias herbas areſcit, & ad pecorũ opportunũ pabulum cõvelluntur. Nõ aliter ſanè quorum vita, operáq; ſint Dei benevolẽtia atq; miſericordiã deſtituta, oportet tandem, tãq; ſine humore herbã areſcere, perire, cõvelli, radicitus extirpari. Verùm enim verò humanarũ rerum florẽs ſtatus ſine pietatis ſtudio diutius permanere nõ poteſt. Impiorũ igitur poſt breviſsimã fælicitatẽ florẽs, herbeſcẽsq; viriditas miſerrimo exitu cõcludetur. Iuſtorũ verò pietas, atq; inſtitutum inſtar perẽnis arboris, nunquã exareſcit, imò fructus uberrimos atque ſuaviſsimos quotãnis proferet. *Neq; mirũ; nam illa eſt impiorũ cõnſuetudo, vivẽdiq; inſtitutũ, ut divinam legẽ neq; accipiant, neq; curent, ſed planè [p] contẽnant, nullãq; ſupremi numinis, ſupremiq; judicii poteſtatem, providentiãque agnoſcãt. *Igitur qui in fortuna omnino fallaci, vaniſsimóq; rerũ ſplendore ſpem lucri, uberiſque fructus collocarãt ſpe ſua miſerè cadẽt; & quæ illos aliquando recreabat & ſuſtentabat, jam tandẽ diſplicebit vehemẽter, ut quę nõ ſpes fuerit, ſed [q] vecordia, ſtultitia, reiq; vaniſsimæ mutabilitas & incõſtantia. Prę ſua igitur inſania cõmota nauſea priſtinarũ voluptatum, ſecũ ipſe litigabit atq; rixabitur impius, cõmovebitur mente, doloréq; ingẽti diſſecabitur: innixus enim eſt rei omnino fragili, nihilo conſtantiori, utiliori -vè quã araneæ tela, quæ curioſè & ſubtiliter, ſummáq;, ut videtur, arte & induſtria fabricata eſt, nulla præterea utilitate aut uſu, quã ad muſcas ſordidiſsimas captandas.

Cũ autem improbi ſine ullo pietatis fundamẽto domos ſuas, ingẽtẽſq; moles ſuperbiſsimarũ cogitationum erigere conẽtur, quibus ſe incluſos munitóſq; adverſus omniũ adverſitatũ impetus conſtituant, miſeri ſe deluſos agnoſcẽt. Nam ruinoſa illorũ domus neq; põdus aliud, neq; ſeipſam multis licèt fulcris adhibitis ſuſtinere poterit. Nõ erunt igitur impiorũ familiæ rationesve in tuto, ruẽt enim, & cõprimẽtur ruente domo, atq; Deo mania omnia machinamẽta dejiciente & expugnante.

Sed mirũm quã ſit lõgè fælicior [r] juſtorũ conditio, ſunt enim velut arbor, quæ cũ ante æſtatem humore abũdet, tũ poſtquã ęſtivus Sol in illã incũmbit, non ſolũ non flaveſcit neq; exareſcit, imò potius tũc viret potiſsimũ, nováq; germina & ſtolones profert. Non eſt enim ſylveſtris, paluſtrisve plãta; ſed hortenſis, quæ in terra benè occata & culta ramos lõgè latéq; expãdit, & flores, fructúſq; profert. Quod ſi cõtingat in aſpero aliquo, ſaxoſovè loco conſitã eſſe, mirificè ſaxa ipſa findit, ut radices altiſsimas nec nõ craſsiſsimas agat; atq; adeò in medio ſilicũ vivere, virereq; poterit. Si verò accedat agricola, ut illam evellat, minime obediet; quòd altis firmiſsimiſq; radicibus defixa ſit. Cũ amputabitur omni ramorum frondiũmq; honore & gloriã detonſa; quaſi collectis viribus, multò ampliores opes, & uberiorem comam ducet à falce & ferro; multóque lætius frondet, & fructificat. [s] Impii verò (ut ad illam, quam ſemel adduxi opportunam comparationem redeam) velut juncus tantiſper virere in ſuo nativo paluſtríque ſolo videntur: at cum primùm æſtivus Sol illorum verticis imminet,

[o] De juncorũ, & Papyri floribus peculiaris quadã & ad rem opportuna. ℣. 12. n. 2. 3.

[p] Quæ ſit Dei oblivio, & quorum ſit proprium Dei obliviſci, quæ item oblivio Dei afferat, ad mores obſervatur ℣. 12. n. 3.

[q] Quæ ſit hujus vecordiæ & ſtultitiæ ratio, & ut cũ inconſtantia conjuncta ſit & in divites quadret, annotatur. ℣. 14. n. 2. 3.

[r] Vt hæ omnes ſimilitudines ad juſtum referri debeãt, quæ eſt prima ex Hebræo interpretandi ratio dilucide proponitur, ℣. 16 n. 1. 2. 3. 4. 5.

[s] Vt Hæ tranſlationes in impios quadrent, quæ eſt ſecunda Græcorum expoſitionis ratio. cum aliis ad morum doctrinam, explicatur. n. 6. 7. 8.

13

*Sic viæ omnium, qui obliviſcuntur Deum * & ſpes hypocritæ peribit.*

14

Nõ ei placebit vecordia ſua:
Et ſicut tela aranearum fiducia eius.

15

Innitetur ſuper domum ſuam, & nõ ſtabit: fulciet eam, & nõ conſurget.

16

Humectus videtur antequam veniat Sol & in ortu ſuo germẽ eius egredietur.

17

Super acervũ petrarum radices eius denſabuntur, & inter lapides cõmorabitur.

18

Si abſorbuerit eum de loco ſuo, negabit eũ & dicet, Nõ novi te.

19

Hæc eſt enim lætitia viæ eius. ut rurſum de terra alii germinentur.

univerſamque telluré exſiccat, perurit ſanè omne illorum fælicitatem; atque radices, quę nihil jam humoris exugere poſſunt, ipſis ſaxis duriores dëſioreſq; efficit, atq; ipſas etiã radicum fibras areſacit, ut nullum inutilis exitioſęque plantę veſtigium relinquatur. Sic ſol paluſtribus, inutilibúſque plantis illudit, ſic ille feſtivus & lætus nunc quaſdam procreat, nunc quaſdam extinguit. Sic ſanè creaturæ omnes impios ludibrio habent.

Hinc perſpicere poteris, ô Iob, Deum nõ abuti * poteſtate ſua ad ſimplicem, integrúmque virum confringendum; non aſpernari, neque faſtidire probos atque perfectos: nullum amicitiæ fędus cum improbis ſancire; nulla munera accipere; nullam illis opem cõferre, facultatem vè, ut illos audaciores, fortioréſq; reddat ad perpetrãda ſcelera. quod ex te ipſo diſcere poteris, cujus muneribus Deus optimus dignatus non eſt; & quas tibi conceſſerat facultates, ut qui ad impietatem illas convertebas, univerſas ademerit.

Sic igitur agit cum mortalibus Deus, ut ſicut impiis interitum, ita probis, maléque factorum pœnitẽtibus ſummã fælicitatem, veriſsimúmque animi gaudium afferat; quem providentiæ tenorem tum erga alios, tum erga te ſervabit æquiſsimus judex: * evadéſque tandem victor, atque exultabundus v canes triumphum, irridereque tuos hoſtes poteris; cùm te ſpectante, impios omnes tuus protector Deus debellaverit. Te igitur in priſtinam fælicitatẽ reſtituto pudeſient, qui nunc in tuis ærumnis exultant: atque ſuæ improbitatis non aliam, quàm ignominiæ, & confuſionis mercedem referent: neque ſolùm ex tua fælicitate, ſed ex ſuæ quoque domus, familiæ, liberorum, facultatúmque omniũ atque univerſarum cogitationum everſione & interitu turpiter verecundabuntur.

20

Deus nõ proiiciet ſimplicẽ. nec porriget manum malignis.

21

*Donec impleatur riſu os tuum: * & labia tua iubilo.*

22

Qui oderunt te, induentur confuſione: & tabernaculũ impiorum non ſubſiſtet.

* *De hac locutione Porrigendi manum, & ut Deus ſic ſuſtentet impium, ut in pietate illius minimè faveat, utilia quædam explicantur ad Scripturæ intelligentiam, & ad morum doctrinam.* ℣. 20. n. 2. 3.

v *Vt hic indicetur victorialis juſti conclamatio accuratè ex Hebræo, & Græco eruitur.* ℣. 21. n. 3

CAP. NONVM.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Vt ſe ab objectis purget Iob, reſpondet cum divina juſticia, ſapientia, potentia benè conſentire, quòd innocentem ærumnis exerceat, à ſe verò minimè Deum judicem laceſſitum, coram quo nemo poſſit de ſua juſtitia gloriari.

I. Et reſpondens Iob ait:

II. Verè ſcio, quòd ita ſit, & quòd non iuſtificetur homo compoſitus Deo.

1. Iob reſpondet ad formam diſputantium.
2. Verè, jurandi particula. Veritas pro fide dictorũ. Amen quoque juramenti formula, & quid ſignificet.
3. Ex bona conſcientia fiducia conſiſtendi ante Dei tribunal. Particula cũ, quid valeat. Coram aliquo eſſe, forenſe, & judiciariũ. Nõ quidquid peccator faciat, peccatũ eſſe.

1

RESpõdet ſanè Iob Sapiẽter, atque ex legibus diſputantium. nã videtur repetere argumentationem Baldad, & majorem illius propoſitionem concedere. Chryſoſ. *Quantam verba præſeferunt philoſophiam!*

Chryſoſtom.

2

Olympiod. Verè, jurãdi formula.

Verè. Aſſeveratio quædã eſt rei ſibi benè exploratæ. Olympiod. exiſtimat, jurejurando confirmare, id ſibi dogma certũ & conſtitutum eſſe. & quidem ea juramẽti forma videtur quoque Abraham uſus Geneſ. 20. *Verè ſoror mea eſt*. eſſe autem jurametum indicatur Pſ. 88. *Sicut juraſti David in veritate tua*. id eſt, per veritatem tuã, quod eſt quaſi per fidem ſuam jurare. nã his locis *verè*, aut *veritas* eſt à radice *Amã*, quod eſt fidelem eſſe, ſtabilem, veracem, conſtantem in dictis, atque promiſſis. unde *Amen*, quod perinde valet, ac, ita eſto, firmũ, fixum, immutabile. & ita etiã *Amen*, eſt aliquando juramẽti forma, *por mi fee, a fee de quien ſoy, yo os empeño mi palabra*. ergo Iob juramẽto cõfirmat, ne cogitaſſe quidẽ de criminãdo divinã juſtitiam, aut de ſua ineptè coram Deo jactãda. Quòd ſi illud adverbiũ refundatur etiam in rem ſibi exploratã, ſenſus erit, *Verè ita eſſe*. id eſt indubitatum, firmũ, conſtãs de divina juſtitia & providentia dogma. Sed obſervãdum quidẽ Iobum ut potè ſapientiorem atque ſanctiorẽ ſuis amicis, multò verius atque ardentiùs divinã juſtitiam, atque æquitatem tueri, multò etiam elegantius atque uberiùs deſcribere.

Geneſ. 20. 5. Pſalm. 88. 50. Veritas pro fide.

אמן

Amẽ juramẽti forma.

Iobus de divinis meliùs loquut' quã ſui amici.

3

Olympiod. Iob ex bona conſcientia provocat ad Dei tribunal. Ioan. 3. 21

Quòd non juſtificetur homo cõpoſitus Deo. Eleganter notavit Olymp. nunquam Iobo diſplicuiſſe, aut formidini fuiſſe divinũ judicium, cùm Scriptum ſit, *Si cor noſtrum non reprehẽderit nos, fiduciam habemus ad Deũ.* at temeraria, & corrupta hominum judicia declinavit, à quibus ad Deum in hoc capite provocat. ſed quoniam ſimilis ſententia prolata eſt ab Eliphaz. cap. 4. *Numquid homo Dei comparatione juſtificabitur?* inde petenda eſt expoſitio. Hic tantùm notandum eſt diſcrimen; nam cap. 4. homo *Dei comparatione juſtificatus*, eſt propriè, præ Deo, aut pluſquam Deus. at hoc loco homo *Compoſitus Deo*, eſt in Hebræo, *homo cũ Deo*, aut *juxta Deum*, aut, *contra*, vel, *adverſus Deum*, hæc enim omnia cadunt in præpoſitionem, *ghim*. Sed hoc non obſtat, quin utriuſque loci poſſit eſſe eadem ſententia. quare ſicut in illo, ita & hîc poteſt ſignificari quaſi quædam litis conteſtatio Deo facta ab homine, aut homini apud Deum; quare illud *cum Deo* vel *ante Deum*, erit aliquid forenſe, & judiciale, ſicut & Eſdre. c. 9. *Ecce coram te ſumus in delicto noſtro: non enim ſtari poteſt coram te ſuper hoc.* id eſt non poteſt tibi homo reſpondere, neque conſurgere in tuo judicio, non juſtus, innocens ve apparere; non alacer, aut ſpe bona erectus expectare tuam ſententiam atque judicium. Eſt autem pulchra antitheſis, *homo*, Enos, miſer, ærumnoſiſſimus, *compoſitus Deo*, El, forti, judici equiſſimo, atque potentiſſimo. agnoſcit ergo ſuam imbecillitatem, atque divini numinis majeſtatem ſupplex reveretur. illud autem quod Greg. quaſi reflexa quadam interpretatione addit, argutum eſt potiùs, quàm ſolidum, ſed omninò pium & utile. *Quiſquis* (inquit) *ſe auctori bonorum comparat, bono ſe, quod acceperat, privat*

Iob. 4. 17.

Particula, Cũ quid valeat.

עם

1. Eſdr. 9. 16 Corã aliquo eſſe, ad forũ, & judiciũ pertinere.

Antitheſis

Gregor.

ea ipſa ratione, qua quis ſe componit cũ Deo, juſtus eſſe deſinit, quàmvis juſtus fuerit. Sicut de humili dicere ſolemus, cùm ſe quis humilem eſſe agnoſcit, humilis eſſe deſinit. In hujuſmodi autẽ locis delirant, atq; nugantur hæretici, quicquid homo peccator faciat, peccatũ eſſe. quos licèt ex Scripturis falſitatis revincere planè poſſemus, ſed id opus illis relinquimus, qui in ſcribendarum controverſiarum, atque diſputationum adverſus illos bello aſsiduo ſunt.

III. Si voluerit contendere cum eo non poterit ei reſpondere unum pro mille.

1 *Quid propriè contendere. Quæ ratio nominis Ierobaal. Illuſtratus locus Iudicum.*

2. *Deus non tenetur reſpõdere homini. Homo verò ad Dei interrogata obmuteſcit.*

3 *De numeri unitate, et millenario. Dextra & ſiniſtra in computatione per digitos. Nonaginta novem in parabola de ove perdita quid. Expiscatis Salomon, Paulus commendatus Nebriſſenſis.*

1 Quid contendere. LXX. ריב Iudic. 6. 32. *El que tomò la demanda de Dios contra Baal. LXX. * Salis voſotros al pleyto y tomais la demãda por Baal * El que anda a pleyto con el anochezca y no amanezca.

CONTENDERE. Septuag. *Indicate cum eo.* rixari, jurgari, litigare, hæc omnia ſignificat verbum *Rob*. ex qua radice illuſtratur locus Iudic. 6. ubi Gedeon vocatus eſt, *Ierobaal*. quaſi litigans contra Baal. nam hanc hujus nominis imponendi cauſam reddidit Ioas pater illius: *Et dixerunt ad Ioas; Produc filium tuũ huc, ut moriatur. Quibus ille reſpondit; Numquid ultores eſtis Baal?* (Septuag. *Numquid vos nunc * judiciũ facitis pro Baal*) *ut pugnetis pro eo? qui * adverſarius eſt ejus* (Septuag. *quicunque * judicium fecerit ei*) * *moriatur, antequam lux craſtina veniat. ſi Deus eſt vindicet ſe* (Septuag. *Iudicium faciat ſibi*) *de eo qui ſuffodit arã ejus. Ex illo die vocatus eſt Gedeon Ierobaal, eò quòd dixiſſet Ioas. ulciſcatur ſe* (Septuag. *judicet in eum*) *de eo Baal.* Vertitur etiam ſæpe judicare, id eſt, litem intendere, aut ſe in judicio tueri, aut alteri in judicio contradicere. unde id Iſai. 45. * *Væ qui contradicit factori ſuo.* id eſt, qui litigat, aut contendit cum factore ſuo. eſt autẽ ejuſmodi jurgium, & tractatio litis, qualis inter litigatores eſſe ſolet, verbis, atque clamoribus, argumentis, objectionibus, & reſponſionibus. hinc igitur perſpici poteſt, cujuſmodi ſit hæc contentio, de qua Iobus loquitur, videlicet rationibus, objectionibus, reſponſionibus, argumentationibus cum Deo agere. quare ſequenti ſententia exponitur.

LXX. Iſa 45. 9. Mal pleyto tiene. el q̃ ãda à pleyto cõ ſu hazedor.

2 Auguſtin. *Non poterit ei reſpondere unum pro mille.* Auguſt. non ad interrogata, & reſponſa, ſed ad homines refert, *unum, & mille*; nam legit; *Non reſpondebunt ei unus de mille.* ſed frequentiſsima eſt expoſitio de ipſis interrogationibus, atque reſponſionibus. Rurſus Polychron. duplicem interpretationem indicat; primam, ut actio *reſpondẽdi* tribuatur Deo; *Vilem* (inquit) *hominum conditionem judex contemnet, nec uni verbo de mille reſpondebit.* ſic quoque Vatab. *Tantum non eſt homo, ut eum Deus ſua reſponſione dignetur.* Quare illud *Non poterit*, idem erit quod nolet; vel per trãſpoſitionem verborum, *Poterit non reſpondere.* poterit ſanè pro libito vel nihil omnino reſpondere, vel reſpondere unum pro mille, id eſt unico verbo omnibus meis querimoniis ſatisfacere. Sed 2ª frequẽtior, germanior atque expreſſa à Latino interprete; nam cùm in Heb. tantùm ſit, *Non reſpondebit ei*, quod tam Deo, quàm homini tribui poterat; ut ad hominem tantùm referretur, dixit, *Non poterit reſpondere*: nam rogatus homo in judicio divino hæſitabit; æſtuabit; obmuteſcet; reſpondere, aut contradicere objectis, & ſe tueri atque defendere minimè poterit. rem hanc ſæpe repetet Iob, *Si repentè interroget, quis reſpõdebit ei?* Et iterum; *Quantus ſum ego, ut reſpondeam ei?*

Polychron. Vatab. Frequentior expoſitio. Homo in judicio divino obmuteſcens. Iob 9. 12. & 14.

3 D. Thom. Quòd vero ad hos numeros attinet, D. Thom. argutè nimiùm excogitavit inter *unum & mille* nullam eſſe determinatã proportionem; quòd millenarius numerus pro infinito ſumatur; itaque ſignificari, nulli numeri ſpecie aut mẽſura exprimi poſſe quantum divina juſtitia humanam excedat. Sed ſenſus planus, etiam ſi numeri determinati accipiantur; Ex infinita ſibi objectorũ multitudine vix minimæ parti ſatisfaciet homo.

Peculiaris inter unũ & mille cõparatio. Ratio numerandi per digitos.

Et quidem, ut peculiare aliquid de his numeris dicamus, eſt peculiaris quædam inter *unum* & mille *compoſitio*. nam in antiqua illa numerandi per digitus conſuetudine à Græcis obſervata, ita ſibi manus dextera atque ſiniſtra reſpondebant, ut læva complicato digito auriculari unum deſignaret, at verò dextera replicatis in ſe pollice & indice millenarium nume-

Beda.

rum indicaret. quamvis Beda in ſuo tractatu de indigitatione omnino ait eodẽ geſtu mille in dextera, quemadmodum unum in læva notari. illud verò magis receptum eſt, cẽtum in dextera inflexo digito minimo, ſicut unum in læva ſignificari. unde eſt id non omnino prætermiſſum ab Eccleſiæ patribus, oviculam illã, quæ ſola aberraverat, cùm ad caulas, in quibus *nonaginta novem* erãt, ſublatam in humeros bonus paſtor retulit, à ſiniſtra, in qua unitas eſt, tranſlatam eſſe ad dexterã, in qua centenarius numerus eſt, quem numerum unica illa ovis cum nonaginta novem complet. in dexera autẽ ſemper majores, & millenarii quidẽ numeri ſedem habebant; quare aptiſsimè ad hanc ſupputandi rationem dictum ſit de Sapientia: *Longitudo dierum in dextera ejus, & in ſiniſtra illius divitiæ, & gloria.* nam cùm ſapiẽtia ſui amatoribus bona etiam temporalia, divitias, & honorẽ in magna copia cõferre ſoleat, videlicet tot ac tãta, ut omnes ſiniſtræ manus numeros cõpleãt, à primo uſque ad nonaginta novem; ſed tamen illud *centuplum*, aut potiùs multa millia immortalitatis beatæ in dextera manu computat, ut dici poſsit.

Luc. 15. 4.

Parabola ovis perditæ quid ſignificet.

Prov. 3. 16.

Sua jam dextera computat annos.

Iuvenal.

Quid ſi hanc quoque numerorum, & numerandi per manus ſcientiam Paulus indicat, cùm ait: *Horrendum eſt incidere in manus Dei viventis?* nam ſi Deus nos ad rationes, & ſupputationes, & *villicationis rationem reddendam* vocet, atque in ſuis manibus unum & mille deſignet, & in dextera mille accepta beneficia reponat, in ſiniſtra verò ne unum quidem à nobis redditũ invenire poſsit, quàm ſevero & horrifico judicio nobiſcum aget, &c. illud etiam inter unum & mille, finitimum eſt, quòd à Chaldæis obſervatum traditur, totam ſupputandi rationem ita per lineas quaſdã expreſsiſſe, ut ſitu tantùm atque apicibus diſtinctę numerorum varietatem indicarent; ita ut jacens virgula ſiniſtro apice ſurrecto unitatem oſtenderet; atque eadem inverſo dextrorſum apice mille deſignaret; hac videlicet ratione [1 1000] Habent igitur *unum & mille* peculiarem affinitatem. ita nihil eſt in ſacro Sermone, quod arcanã reconditamque ſapientiam non contineat. Sed de his numeris, numerandiq; rationibus præclarè diſputavit nõ de humanioribus tantùm, ſed de quorundã etiam ſacrorũ locorũ interpretatione benemeritus Bæticus noſter Nebriſſenſis, non in ſuo illo tractatu de Numeris, ſed in apologia ad 50. ſacræ Scripturæ locos non vulgariter enarratos. capit. 15. ex Hieronymo, Ambroſio; tum etiam ex prophanis, Plinio, Apuleio, Cicerone. Valerianus quoque lib. 37. ex Irinæo, & Beda.

Heb. 10. 31.

Antonius Nebriſſenſis cõmendatus.

Hierony. Ambroſ. Plinius Apule. Cicer. Valeri. lib. 37

IIII. *Sapiens corde eſt, & fortis robore: quis reſtitit ei, & pacem habuit?*

1 *Pro Deo ſemper pugnare æquitatem, & fortitudinem.*
2. *Sext⁹ caſ⁹ quid ſignificare ſoleat. Geminatio ejuſdẽ vocis, & ſignificationis.*
3 *Quid propriè fortitudo hæc ad omnia attribuca ſi extendit explicant Zacharias & David. Quid propriè reſiſtere, quid indurare in ſacro Sermone, Illuſtratus Moyſes.*
5. *Quid pacem habere, aut in pace. Contentio cum Deo nemini bene cedit.*

EIVS, quod dixerat, videlicet non cõtendendum cum Deo, aut illi nõ reſpondendum, reddit rationem; quòd incredibilis ſit temeritatis, velle cõgredi cũ Deo potentiſsimo * *robore*, atque *ſapientia*. vel, ut lateat ſimilitudo quædam; Sicut non poteſt homo prævalere contra Deum, ſi viribus pugnet; ita profectò ſi ratione atque argumentandi & reſpõdendi contentione, cùm ille non minùs ſapiens ſit, quàm fortis, homo verò non majori ſapiẽtia, quàm virtute & robore.

1

A Deo ſẽper ſtat æquitas, & potentia.

*Por fuerça, o por razon ſiẽpre à Dios le ſobrau.

Sapiens corde. Cùm ſextũ caſum nominis alicujus ſubſtantivi adjectivo alicui adjungit Scriptura, perpetui cujuſdam epitheti vim habet. tum etiam cùm utrumque nomen ejuſdem ferè ſignificationis eſt, excellentiam quandam, & ſuperlationem in ea ſignificatione afferunt, non ſecus, atq; cùm vox eadem geminatur. *Sapientia* igitur & *cor* idem ferè ſignificant; idem quoq; *fortitudo*, & *robur*; quare ſignificabitur immenſa quædam Dei ſapientia atque potentia, id eſt, ſapientiſsimus, atq; fortiſsimus eſt. ſicut Exo. 15. dicitur: *Dextera tua Domine magnificata eſt in fortitudine.* Hebraicè; *Domine, magnifice in fortitudine*, vel, *ampliſsime in virtute.* id eſt potentiſſime, atque fortiſsime. hæc autem divinæ ſapientię, & fortitudinis conteſtatio non tam affertur à Iobo, ut aſſeratur Deus in-

2

Sextus caſus quid indicet in nomine ſubſtantivo.

Geminatio ejuſdẽ vocis.

Exod. 15. 16.

tegerrimus

tegerrimus judex, cui neque ſapientia ad judicandum, neque fortitudo ad exequẽdum deſit; ſed ut oſtendatur, quocumq; contentionis genere longè ſuperior homine; uti Pſalm.63. dictum eſt: *Accedet Homo ad cor altum, & exaltabitur Deus.* id eſt, omni ratione & congreſſu inferior erit homo, Deus autem ſuperior.

Pſalm.63.7.

3 Fortitudo ad omnia divina attributa referenda.

Fortis robore. Non ſolùm quod ad potẽtiam attinet, ſed quod ad omniũ Dei attributorum magnitudinem quandam atque efficacitatem, poteſt hæc fortitudo accipi; Nã vox originalis ad vim & energiam aliarum etiam rerum referri ſolet, unde dicuntur Zach.6.3. *Equi varii, & fortes.* quod ferè Hebrei omnes ad colorem referunt; vertunt enim pro fortes, *Rubri* aut, *ruffi.* quamvis enim alios ruffos commemoraſſet, ſed nunc in ea fortitudine vim colori addidit non ſubruffi, ſed ruffi valde (*de color muy fuerte y encẽdido*) Nõ rarò etiam dicitur de corde, & de ſapientia; nam etiam ſapientiæ, atque providentiæ ſua ineſt vis, & robur; ut dicitur Prov.24. *Vir ſapiens fortis eſt, & vir doctus robuſtus; quia cum diſpoſitione initur bellum.* ſicut igitur divina potentia plena eſt juſtitia, atque ſapientia, ita etiam juſtitia atque ſapientia plena eſt fortitudine: valet namque Deus his omnibus, proptereáque Pſalm.65. dicitur Dei fortitudo multiplex; *In multitudine virtutis tuæ.* nõ ſolùm quòd Dei virtus ſit omnibus gradibus, omnibúſq; numeris perfecta; ſed quòd in eo videatur eſſe immenſus quidam cumulus omnis generis fortitudinis. qua propter Pſal. 28. jubemus ſoli Deo *afferre gloriam, & honorem,* juxta Hebr. *Gloriam & fortitudinem.* id eſt, Gloriam fortitudinis. quare ſicut Dei ſapientia etiam in inſipientia, & ſtultitia reſucet (nam *quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus*) & propterea illius ſapientia infinita eſt; ita illius fortitudo, quę in imbecillitate etiam reſidet (nam *quod infirmũ eſt Dei fortius eſt hominibus.*) omnes omnis generis fortitudinis numeros habet.

אֹמֶץ

Zachar.6.3.

Prov.24.5.

Pſalm.65.5.

Quid multitudo virtutis in Deo.

Pſalm.28.

1.Cor.1.25.

4 LXX. Qui reſiſtere.

קָשָׁה

Quid ſindurare in ſacro Sermone.

Quis reſtitit ei. Septuagint. propriè ex Heb. *Quis durus* (pertinax, rebellis) *fuit ei?* verbum (*Kaſah*) indurare, aut obdureſcere ſignificat, quod vel ad verba aſpera vel dura, vel ad ingeniũ difficile & pervicax, vel ad animi obſtinationem & pervicaciam ſolet referri. ſingulorum exempla ſunt. 2.Reg.29. *Duriùs reſponderũt viri Iuda.* Deut.31. *Ego ſcio contentionem tuam, & cervicem tuam duriſſimam.* Exod.7. *Ego indurabo cor Pharaonis.* ergo quoniam his modis omnibus poteſt quis Deo reſiſtere, aut procaciter adverſus illum obloquendo, aut illius juſſa contemnendo, aut apertè & obſtinatè bellum illius volũtati, & cõſiliis indicendo, interpres clarè reddidit; *Quis reſtitit ei?*

2.Reg.29.43. Deut.31.27. Exod.7.3.

5 Latini.

Et pacem habuit. Plerique Latini; Nemo pertinax gloriari poteſt, quòd poſt conſecutam de Deo victoriam pace potitus fuerit. alii; Nemo cum Deo contẽdẽs ſic illum aſsidua pugna fatigavit, ut pacẽ accipiat ultro à Deo oblatam. Septuaginta; *Quis permanſit.* Symmach. *Quis perſtitit.* nemo qui adverſus Deũ obduruit, tulit impunè, nemo perſtitit incolumis. ergo *pacem habere,* eſt bene & fæliciter cedere alicui bellum; evadere ex prelio victorem, & ſui ſuarúmque rerum cõpotem. ſic qui ex bello ſalvus & incolumis evadit, dicitur *in pace manere,* vel, *reverti.* Iudic. 8. Ioſ. 10. 4.Regum. 22. hinc videas eum, qui *Aemulatur in malignãtibus, & zelat ſuper iniquos, pacem peccatorum videns,* juberi, ut *intelligat in noviſsimis eorum:* nam nemo tandem *in pace* manet. quod igitur ipſe Iob loquitur, non ex obſtinata mente, ſed ex veritatis & divinę juſtitię fiducia proficiſcit.

LXX Symmachus.

Quid pacem habere aut in pace eſſe

Iudic.8.79. Ioſu.10.15. 4 Reg.22.20.

Pſalm.27.3.

℣. *Qui tranſtulit montes, & neſcierunt hi, quos ſubvertit in furore ſuo.*

1. *Montes pro montium incolis, aut pro ſuperbis, prima expoſitio. Illuſtratur Iſaias.*
2. *Secunda expoſitio. Quod in ſuo loco non invenitur, periſſe creditur Montium generatio & corruptio ab aliis aſsignata.*
3. *Tertia expoſitio. incerta montium tranſlationes*
4. *An diluvio montes aliqui explanati, vel ex propriis ſedibus convulſi.*
5. *Montes transferri in tempeſtatibus, quomodo intelligendum.*
6. *Quomodo accipiẽdæ ſint mõtium tranſlationes, videlicet potentialiter, ſæpe in ſacris.*
7. *Transferre in Heb quid.*

1 Montes qui

NVNC divinam potentiam cum mirabili ſapientia conjunctam ampliſſima oratione deſcribit. *Montes,* videlicet moles maximæ, atque firmiſsimæ, adeóq; materia aptiſsima, in qua ſuas vires exerceat divina potentia. Sed in prima litterę ſenſu, ſuperbos aut dæmones, aut homines Philipp. & Beda intelligunt. quæ mõ-

Philipp. Beda.

tium usurpatio frequentissima est in sacro Sermone. Isa. 41. *Ego posui te quasi plaustrum triturans, triturabis montes, & cōminues & colles quasi pulverē pones, vētilabis eos & ventus eos tollet.* licèt enim allusio fiat ad areas & munitiones, quæ in montibus ædificari solent, tamen tyrānis & superborū hostium vires & munimenta significantur. atq; hujusmodi *montiū*, & collium significationis ratio indicari videt. 2. Cor. 10. *Destruentes omnē altitudinē extollētē se adversus scientiā Dei.* cū hoc facit Chaldæus, qui per *montes* accipit Reges habitantes in montibus. Sed tamen, quia quæ sequuntur ad res ipsas inanimatas, & naturales pertinēt, in quibus mirabilis cernitur auctoris naturæ potestas, atque majestas, effici omnino videtur, ut hęc etiam pars de ipsis terræ montibus accipi debeat.

Isai. 41. 15.

2. Cor 10. 5.

Chaldaus. Montes pro montium incolis.

2

D. Thom. Cajetan.

Psalm. 36. 36.

Quod in suo loco non invenitur, perisse creditur.

Qua ratione destruātur mōtes.

Sed in hoc ipso dissensio etiam est. nā D. Thom. & Cajetanus interpretantur, *montes transferri*, destrui, & aboleri; illud enim, quod in suo loco nō invenitur, perisse creditur, sicut dictum est: *Quæsivi eū & non est inventus locus ejus.* aiunt verò mōtes naturaliter destrui, quia cùm sint natura sua generabiles, & corruptibiles, sicut additione partiū generantur, & crescunt, ita detractione minuuntur, & corrumpuntur. Sed non video qua ratione sit huic physicæ speculationi nūc locus; licet enim insensibilem aliquā accretionem, aut decretionem capere illa ratione montes possint, quàmvis etiam aboleri potuissēt, sed tamē divina potentia in tā longa, & segni montium extenuatione non se præbet valde mirabilem, neq; cūctis visendam, cùm nemo ferè sit, qui eā rem videat, ac ne mente percipiat quidē.

3

Carthusian.

Matth. 21. 21. & cap. 17. 10.

Aliter Dionys. Carthus. intelligit sermonem esse de miraculosis montiū trāslationibus ex suis in alias sedes in punitionem hominum impiorum. Sicut apud Matt. *Dicetis mōti tollere, & jacta te in mare.* sed neque hîc miraculum congruit cum aliis sequētibus naturę operibus; Deúmque aliquando ex loco in locum montes transtulisse, divinari tantùm aut dici potest, probari non potest. nam neque Apostolos id fecisse unquam cōstat, ut Chrysostomus ait: quàmvis majora horum fecerint, cùm mortuos suscitaverint. licèt ut idem Chrysost ait, alii post Apostolos id præstiterint. vid. Euseb. lib. 7. cap. 25.

4

Astunic.

Sed Preterea Didacus Astunica de diluvio intelligendum censet, quo altissimi montes obruti sunt, & impetu æstuantiū fluctuum convulsi ex propriis sedibus, & aliò translati; aut propter magnas terræ agitationes alios montes explanatos, aliósque denuo altissimos esse factos. sed rem omnino incertā nobis narrat. Quare cùm in diluvio multa alia certiora, atque manifestiora divinæ potentiæ argumenta conspecta fuerint, quàm ea montium occulta penitus atque demersa tanslatio & abolitio, & non nisi paucissimis hominibus, qui aliam terræ faciem vidissent cognita, à Iobo proferenda non esset ad divinæ potentiæ commendationem.

An in diluvio montes explanati.

Ego duo significari hac montiū translatione existimo. Primum, divinam potentiam sui specimen præbere in excitandis tempestatibus, jaciendis fulminibus, efficiendis terræ motibus: tunc enim aut hiscente terra, aut vi fulminis videntur montes transferri. id est, vel absorberi, aboleri, perire; vel conflagrare, & in fumum abire, & evanescere. qua ratione accidisse Sodomæ, & universæ illi regioni credi potest. quò fortè hic locus spectat. Sicut etiam extremi judicii ignis describitur Psalm. 96. *Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini.* & simili ratione Petrus dixit: *Elementa calore solvenda.* fulminibus quoque terræ motum, & montium fumigationem adjungit Psalm. 103. *Qui respicit terram, & facit eam tremere, qui tangit* (igne cælesti, aut jaculato fulmine) *montes, & fumigant.* atque hoc ipsum confirmari potest ex similibus sententiis, Psal. 143. *Tange montes, & fumigabunt.* & Ecclesiast. 43. in descriptione tempestatis; *In conspectu ejus commovebuntur montes, &c.* Sic existimat catenæ auctor hanc montium exterminationem esse idem cum illo: *Qui tangit montes, & in fumum evanescunt.* & utitur lectione Symmach. *Qui summovet montes, nec apparere eos facit.*

5

Montium trāslationes, duo significare

Terræ motu & fulmine absumpti mōtes

Psalm. 96. 5.

2. Pet. 3. 10. & 10.

Psal. 104. 32.

Psalm. 143. 5.

Ecclesi. 43. 17.

6

Montiū translatio omnipotentiæ divinæ argumentum

Aut secundò quidem potest esse horū verborum sensus quasi potentialis; Tanta est divinę potentię efficacitas, ut possit *montes transferre.* nā de hujusmodi etiā parata, cùm opus esset, virtute, est id: *si habueritis fidem, dicetis mōti huic, jacta te in mare.* & quasi ex posita aliqua cōditione loquitur Psalm. 45. *Non timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.* id est; Etiam si mundi facies universa invertatur, nullam animis nostris com-

Divinæ potentiæ vis

Matth. 7. & 21. 21. Luc. 17. 6.

Psal. 45. 3.

Eorum tranquilitas in mediis tempestatibus.

motionem

Psalm.17.16.

motionem accipiemus. & Psalm. 17. *Apparuerunt fontes aquarum, & revelata sunt fundamenta orbis terrarum, fundamenta montium conturbata sunt, & commota sunt, quoniam iratus est eis.* id est, tanta extitit vis divinę irę

v.8.

pro Davide adversus hostes defendēdo, ut videretur orbem invertere, & omnia miscere; ut, si opus esset, omnia inverteret & misceret; ut hostes fortissimos montium instat concuteret, transferret, & dejiceret; qui potest *montes transferre*, potuit quoque hostes potentissimos prosternere.

7

Transferre quid in Hebręo.

עָתַק

Neque verò ex originali voce *transferendi* possumus; quicquam aliud elicere nam *GhathaK*, transferre & convellere est infra cap. 14. *Lapis transfertur de loco suo*. & Isai. 28. *Avulsos ab uberibus*. inde etiam de loci mutatione dicitur Gen. 12. *Inde transgrediens ad montem*. R. Mardochai. *Transferens inde*. Complutēs. *Et evulsit inde ad montem*. nos diceremus, *arrancò de alli*, forte inde ducta ratione, quod fixa tētoria oporteret revelli, cùm aliò transferebātur.

Infra c.14.18
Isa 28 9.
Gen 12.8
R Mardoch.
Complutens.

Igitur *translatio hæc montium*, est cōvulsio, eradicatio, abolitio quædam. at quia eadem vox quasi per contrarium intellectū significat etiam roborari, permanere, inveterascere quasi in aliquo loco; & quia quod antiquatur & senescit propè interitū est, Septuaginta dixerunt. *qui in vetustatem perducit montes*. sed, ut bene ait Catenæ auctor, dilucidè interpretatus est Sym.

LXX

Qui aufert montes, & à cōspectu removet eos.

VI. *Qui commovet terram de loco suo, & columnæ eius concutiuntur.*

1. *Sententia quæ asserit terram perpetuò moveri, parùm tuta*
2. *Hoc loco afferri potiùs terræ stabilitatem. Quid commovere in Hebræo, & quibus aliis vocabulis verti soleat*
3. *Quæ dicantur terræ columnæ. Mōtes ita dicti, aliorū expositio.*
4. *Columnæ terræ ipsa terræ firmitas. explicatur David.*
5. *Deus dicitur irasci inanimatis, & quando Impiorum oblivio Dei, atque suorum scelerum in se ipsis supplicium*

I

Astunica.

Didacus Astunica existimat hunc locū illustrari posse ex sententia Pythagoricorum existimātium terram moveri natura sua. tum etiam hinc eādem sententiā cōfirmari, quòd nullus reperiatur in Scriptura locus, qui tam apertè dicat terram non moveri, quàm hic moveri dicit. addere etiam (si libet) posset, translationem illam montium cum hoc terræ circulari motu congruere. nam valde mirabile esset, ut mōtium gibbositatibus onusta terra tam celeriter circumageretur. Sed ut de hac sententia nos nihil nunc ampliùs dicamus, quàm planè falsam esse (alii certè deliram, nugatoriam, temerariam, & in fide periculosam dicent; atque ex orco antiquorum illorum philosophorū à Copernico, & Cælio Calcagnino revocatā potiùs ad ingenii specimē quoddam, quā ad philosophiæ atque astrologiæ bonum & utilitatem aliquā) certè adversus illam fusè disputavimus, cùm libros Aristo. de Cœlo & Mundo enarraremus, atque de cœli motu ageremus. & eleganter quidē rationibus ex philosophia, & astrologia petitis illius falsitatem ostendit noster Christophorus Clavius in suis comm. ad cap. 1. sphæræ.

Pythagoricorum optnio de terræ motu.

Terrā moveri perpetuò, parùm tuta sentētia.

Copernic. in suis revolutionibus.

Calcagni peculiari hac de re opusculo

P. Clavius in cap 1. sphær.

2

Hinc cōfirmari terræ stabilitatē.

Ergo nunc satis fuerit firmis rationibus efficere cum hoc loco non posse illā sententiam consentire. Primò quòd potiùs terræ immobilitatem afferat, & tantùm illum terræ motum, quo solet trepidare terra, intelligat; nam *columnæ terræ* procul dubio firmam quandam stabilitatem significant, ut statim dicemus.

Præterea commotio hæc à Deo irato, & potentiæ atque vindictæ de suis hostibus manifestum specimen præbente, fieri solet; presertim cùm sævam aliquam tēpestatem ipse concitat; quæ omnia aliena sunt ab illo quotidiano & imperceptibili motu circulari terræ, siquis esset, etiam cùm serena omnia sunt, & mitem atque jucundam faciem rerum natura induit. Tandem quòd ipsa *commotionis* vox tem totam planè confirmat. nam verbum, *Ragaz*, nullum naturalem motum affert, sed *commotionem* quādam ex metu, ira, aut alio animi affectu & perturbatione, qualis est trepidatio, aut tremor: ut planè hæc *terræ commotio* ad tremorem referenda sit. nam ab illa radice dicitur Deut. 2. *In morem parturientium contremiscam*. & Deut. 28. *Dabit tibi Dominus cor pavidum*. id est commotum timidum, dicas, tremeos aut tremulū. & Ioelis. 1. *Conturbentur omnes habitatores terræ*, atque est ejusmodi *commotio*, quæ tran-

רָגַז

Terræ cōmotio ad tremore, aut metu.

Deut. 2. 2
Deut. 28. 65

Ioel 2. 1.

Iſa. 14. 13 · *2. Reg. 22. 8* · *Prov. 30. 21* · *Ierem. 51. 29*

quillitati & paci opponitur, Iſai. 14. *Cùm requiem dederit tibi Dominus à labore tuo, & concuſsione* (cõmotione, trepidatione) *tua*. Tribuitur etiam ſæpe montibus, aut terræ. 2. Regum. 22. *Fundamenta montium concuſſa ſunt*. & Proverb. 30. *Per tria movetur terra*. & Ierem. 51. *Commovebitur terra, & conturbabitur*. Ergo in terræmotibus, *& commotione terræ* præpotentem, mirabilemque ſuam majeſtatem oſtendit Deus, qui tantam terræ molem, tantóſque montes videatur de ſua ſede convellere; vel, ut ſignificetur reverentia quædam creaturarum omnium erga ſupremam creatoris ſui majeſtatem exhibita, juxta id Pſa. 103. *Reſpicit terram, & facit eam tremere*, atque *nutu* etiam *tremefecit Olympum*, & vel ſolis minacibus oculis findit atque labefactat fortiſsimas rupes: ſic etiam Eccleſiaſti. 16. *Cælum & cæli cælorum, abyſſus, universa terra, & quæ in eis ſunt, in conſpectu illius commovebuntur, montes ſimul & colles, & fundamenta terræ; & cùm conſpexerit illa Deus tremore concutiẽtur*. ad ſimilem rationem terrifica tonitrua dicũtur eſſe Dei *voces* magnificæ, atque potentes territantis mortales Pſalm. 28.

Deus mirabilis in terræ motibus. · *Pſ. 103. 32.* · *Virg. Aene. 9.* · *Eccleſ. 16. 18* · Tonitrua Dei voces horrificæ. · *Pſal. 28. 4*

3 פלץ LXX. *Auguſti.* *D. Thom.* Quid cœli colũnæ · עמד Montes colũ ꝗ appellantur · *Montanus* · *Iob. 26. 11.*

Et columnæ ejus concutiuntur. propriè, tremunt, tremefiunt, obſtupefiũt, formidãt: Septuagint. *quatiuntur*. Auguſtinus, *movẽtur*. D. Thomas. per *columnas* intellexit vel ipſas columnas, quibus ędificia conſtãt (quod videtur minùs congruere) vel mõtes, qui ſunt terræ impoſiti velut erectæ columnæ; dicuntur enim in originali *columnæ*, ab ſtando, quòd erectæ conſiſtant, & ſtantes erectum ædificium ſuſtineant. Placuit etiam hæc *columnarum* terræ pro montibus uſurpatio quibuſdam in arcano ſermone. Sed mirum! nam licèt quidẽ mõtes altiſsimi, in quos cęleſtis ſupernorum orbium moles inclinata recumbere videtur, *columnæ cæli* dicãtur. infra Iob 26. tamen *columnæ terræ* non poſſunt ſupernæ terræ partes, montes videlicet, appellari; nam illi non ſuſtinent terram, ſed ſuſtinentur, niſi ejuſmodi columnas fingas eſſe, quæ nihil ſuſtineant, ſed ad honorẽ tantum, & ſpeciem erectæ ſint.

4 Germanior ſignificatio colũnarum terræ · *Pſalm. 103. 5* · *Hierony.*

Ergo *terræ columnæ* infimas terræ partes ſignificant, quæ reliquam terræ molẽ impoſitam ſuſtinent, quæ ſunt, velut fundamenta & fulcra terræ, quæ Pſal. 103. dicuntur, terræ ſtabilitas; *Fundaſti terram ſupra ſtabilitatem ſuam*. Hierony. ex Hebræo *Super baſim ſuam*. & ſimiliter Aquila, ut refert Baſil. ergo doctè Philipp. dixit: *Terræ columnas*, eſſe ſuam ipſam ſtabilitatem, quæ in terræ motu concutitur & contremiſcit. Symmach. illum Pſalmi locum legit; *Super ſedem ejus*. & Theodoret. explicat hoc nihil aliud eſſe, quàm permanentiã quandam, ut non moveatur.

Philip.

5 LXX

Et neſcierunt hi, quos ſubvertit. Si quis ad montes hãc ignorationem referat, ut videntur indicare Septuaginta, tribuetur ignorantia rebus inanimatis, cùm ita ſubvertuntur, ac ſi neſcierint; id eſt ſubitò, inopinatò, nihil tale hominibus ſuſpicãtibus de illorum ſubverſione, imò potiùs ſecuris de illorum ſtabilitate. & licèt addatur, *In furore ſuo*, non ideo non poterit montibus convenire; namq; Deus oſtendit ſe iratum mundo, & hujuſmodi rebus inanimatis in tempeſtatibus concitãdis, ut dicitur Pſalm. 17. *Fundamenta montium conturbata ſunt, quoniam iratus eſt eis*. & Pſal. 28. nemoribus atque ſylvis iraſcitur; *Confringens cedros; revelans condenſa, concutiens deſertum*, inſtar Rhinocerotis indomitæ feritatis animalis. Sed frequẽtiſſimus ſenſus eſt, ut hæc pars referatur ad ipſos homines habitatores montium, qui in illa montium everſione ſubitò perierint, nihil tale priùs divinantes; aut qui peccatorum ſuorum, divinæque juſtitiæ obliti, tantam rerum mutationem Deo vindici malorum non tribuerint; ut cõſonet cum illo Iſai. 42. *Effudit ſuper eum indignationem furoris ſui, & combuſſit eum in circuitu, & non cognovit, & ſuccẽdit eum, & non intellexit*. nã mirũ eſt, impios tantis ęrũnis laceratos, & divina ira acriter in illos exardeſcẽte, neq; ſua ſcelera, neq; verò ſcelerum vindicẽ Deũ cognoviſſe.

Deus iraſci dicitur inanimatis. · *Pſal. 17. 8.* · *Pſal. 28. 5.* · XXI Impiorũ in ſuis ſuppliciis Dei, & ſuorum ſcelerum oblivio · *Iſai. 42. 25.*

VII. *Qui præcipit ſoli, & non oritur: & ſtellas claudit quaſi ſub ſignaculo.*

1. Quid oriri in Hebræo. ut in tempeſtate videatur ſol non oriri alioru expoſitiones non omnibus probata
2. Quid ſit ſtellas claudi. metaphora ducta ab epi-ſtola ſignata.
3. Ut Cælum liber quidam ſit ſtellæ characteres, & ſigna. tum etiam inſignia, & arma divinæ potentiæ Illuſtratus Iſaias & Salomon.

1 *Olymp.*

OLYMP. judicat non ad factum, ſed ad Dei potentiam referri, qui, ſi vellit, poſsit viciſsitudinem ortus, & occaſus tollere, atq; ſoli præcipere, ut in certa quadam regione commoretur, nec exoriatur, aſtra etiam obſcurare, ut minimè, luceant. pleríque alii ad rem ipſam referunt, quæ in rebus naturalibus eveniat. Albertus ad ſolem ſtantem tempore Ioſue. ſed valde præpoſterè. Philippus, & Cajetanus ad quotidianã dierum & noctium viciſsitudinem. ſed aliquanto frigidiùs, & præter ſignificationem verbi *oriendi*, quod in originali propriè ſignificat matutinum lucis ortum; quare in cõgruè diceretur, cùm Sol occumbit, *nõ oriri*; atque tunc ſe Deum mirabilem præbere, cum præcipit occidenti ſoli, ut *non oriatur*, id eſt, ut occidat. Alii ad eclipſim. ſed commodiùs alii ad triduanas Aegyptiorum tenebras, quę tunc in recẽti hominũ memoria, & admiratione eſſent; ſed omnium tamen cõmodiſsimè alii Latini cum Chaldæo ad eas tenebras referunt, quas efficit ſæva aliqua tẽpeſtas, & ator nubium, quæ interdiu orientem ſolẽ obſcurãt, atque noctu lucentes ſtellas, quaſi incluſas aſſervant. & ſanè hunc ſenſum expoſcit lenis, totius hujus orationis decurſus. ſic videas Act. 27. hoc ipſũ notari in ingenti illa Pauli tempeſtate. *Nec ſole, nec ſyderib⁹ apparẽtib⁹, per plures dies, & tẽpeſtate non exigua imminenti.* & Ezech. 32. vide ſupra cap. 3. ubi cùm ortui ſui diei, & nocti tempeſtatem imprecatur, diurnas, nocturnáſque tenebras advocat. Rectè autem ab interprete dictum eſt: *Qui præcipit.* cùm in Hebræo & Septuaginta habeatur, *Qui dixit.* nam illud *dicere* eſt cum poteſtate quadam imperandi, ut aliàs diximus.

Albertus. *Philipp.* *Cajet.* יזרח *Commodiſsima expoſitio.* *Latini cum Chaldæo.* *Act. 27. 20.* *Ezech. 32. v. 7. & 8.* *Iob cap. 3.* *LXX* אמר

2 *Cajetan.*

Et ſtellas claudit ſub ſignaculo. Hebræus apud Cajetanum vertẽdum putat, *pro ſtellis ſignavit.* quaſi in favorem ſtellarum Deus contineat claritatem ſolis in altero hæmiſpherio appoſita terra, tamquã ſigillo, ut lucere noctu nõ poſsint. ſed cõmmunis Latinorum & Græcorũ interpretatio hoc refert ad ipſas ſtellas, quæ non aliter, atque Sol denſiſsimis nubibus, atq; tenebris obductæ, & clauſæ videntur, cũ non videntur; & *ſub ſignaculo* incluſæ, quod claudente Deo aperire nemo poſsit. Septuaginta: *Contra ſydera ſignaculum ponit.* eſt enim illa ſigillatio, quaſi prohibitio quædam à conſueto lucendi officio, ut latiùs explicabimus infra cap. 37. cum ait in deſcribenda etiam hyemali quadam tempeſtate; *In manu omnium hominũ ſignat.* id eſt, manus hominum quaſi ſigillo claudit, & abſcondit. Hinc autẽ quidam nituntur ellicere metaphoram deductam ab epiſtola, quæ cùm clauditur, & ſigillo munitur, nemini licet illam legere, aut aperire. Cum quò congruere poteſt, quòd ſtellæ, & omnia cæli lumina, velut characteres quidam efficiant librum, in quo legenda, & viſenda proponatur ſupremi creatoris majeſtas atque ſapientia. in quẽ librum reſpicere jubemur, cùm ab Iſaia dicitur: *Levate in excelſum oculos veſtros, & videte, quis creavit hæc. qui educit in numero militiam eorum, & omnes ex nomine vocat, præ multitudine fortitudinis & roboris, virtutiſque ejus, neq; unum reliquum fuit.* Hunc Deus librum claudit *quaſi ſub ſignaculo* tenebrarũ. Nam ad tenebras quoque illud pertinet: *Tabeſcet omnis militia cælorum, & complicabũtur ſicut liber cæli.* Sed Sigilli quidem nomen, atque ratio, non ſolùm librum aut epiſtolas reſpicere nos jubet, cum etiam Deuteron. 32. dicantur: *Signata in theſauris.* & infra; *Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea.* & Cant. 4. *Fons ſignatus.* & 8. *Signaculum ſuper cor, & ſuper brachiũ.* ergo *ſtellas claudere ſub ſignaculo*, erit potiùs velut Theſaurum diligenter claudere, & quaſi ſuæ potentiæ & majeſtatis ſigillo & armis appreſſis munire, ita ut qui ad ſupernæ tempeſtatis, & obducti utrique cæli conſpectum oculos attollat, agnoſcat ſtatim inſignia divinæ potentiæ, quibus ſignatum cælum eſt. & clauſa reconditáque lumina. & ſi tantiſper colludere libet, in ipſis *ſignaculis*, & ſigni vocibus, & Latinis ſignificationibus, illa profectò *ſigna, quæ erunt in ſole, & luna, & ſtellis*, erunt ſignacula quædam, ſub quibus illorum ſplendor continebitur, & abſcondetur: *Luna enim tunc non dabit lumen ſuum, & Sol obſcurabitur.* Poteſt etiam ſignificari tempeſtas aliqua neque levis neq; brevis, ſed vehementior atque diuturnior; nam quod ſignatur, non niſi certo temporis ſpacio decurſo aperire oportet; ſicut Daniel. cap. 8. dictum eſt:

Tu ergo viſionem ſigna, quia poſt multos dies erit.

* * *

LXX. *Communior Latinorum & Græcorũ expoſitio.* *Iob. 37. 7.* *Metaphora ducta ab epiſtola ſignata.* 3 *Celeſtia lumina quaſi characteres libri alicujus* *Iſai. 40. 26.* *Signaculum tenebræ.* *Iſai. 34. 4.* *Deut. 32. 34.* *Iob. 14. 17.* *Cantic. 4. 12.* *Cant. 8. 6.* *Signaculum ſtellarũ, quaſi arma & inſignia divinæ potentiæ.* *Luc. 21. 25.* *Mat. 24. 29.* *Dani. 8. 26.*

VIII. Qui extendit cælos solus, & graditur super fluctus maris.

1 Cælum pro aere, pro nubibus nunquam explicari David & Isaias.	imperator Deus inde adversus mortales dimicet.
2 Quæ sit cælorum extensio & quid firmamentum in Genesi.	4 Gradi, incedere, calcare habitus est prælaturi, aut triumphantis, explicatur Mosses de stella ex Iacob.
3 Cur aer pellis, & tabernaculum dicatur. & ut	5 Quædam Christi miracula prædicta hoc loco.

I

Cælum pro aere.

QVI extendit cælos. Quoniam *cæli* nomine non semper cæleftes orbes, sed frequentet quoque aerea regio significatur, videri alicui poffet hoc loco *cælum* pertinere ad nubilum aerem, aut potiùs ad nubes ipfas fufas & expanfas toto aere; ut hac ratione tota hæc defcriptio tempeftatis cohærentior effe poffit: quod ego libentifsimè amplecterer, fi unquam inveniffem *cæli* nomine nubes fignificatas in Scriptura. quod enim dicitur Deus, *de cælo intonare*; aut, cælum pluere; aut *chataractæ cæli aperiri*, hoc quidè nō ad nubes, fed ad aerem pertinet, five nubilus ille, five ferenus fit; is enim, cælum eft; ille verò non cælum, fed nubes cæli. Tum etiam quia hæc cæli, aut *cælorum* (nā in originali femper eft plurale nomen) *extenfio* fæpe ufurpatur in facris, ubi nulla tempeftatis, aut obductarum nubiū mētio fit. Pfalm. 103. *Extendens* (creans conservánsque extenfum) *cælum ficut pellem*. id eft, ficut pelliceum tentorium; aut cortinam tabernaculi. Ifai. 4. *Qui extendit velut nihilum* (id eft, velut nebulam, aut rem vanifsimam, fingulari quadam levitate perpolitam) *cælos, & expandit eos ficut tabernaculum ad habitandum*. non aliter cap. 42. 44. 45. Zach. 12. & fimilibus aliis locis.

Cælum nunquam pro nubibus.

Pfalm. 17. 14 & 28. 3. Genef. 7. 11.

Pfalm. 103. 2

Ifaia. 40. 22. & 42. 5 & 44. 24. & 45 18. Zach. 12. 1.

2

Creator fure imperat creaturis.

Quæ fit cælorum extenfio.

Augustinus de Genef ad lit. lib. 2. cap. 9.

Ergo hoc dupliciter intelligi poffe videtur; primò, ut caufam fententiæ præcedentis nūc reddat, quare poffit *foli præcipere, & ftellas claudere*; quia videlicet ipfe fit Dominus, & creator cæli, qui illud longè latéque patēs atque expanfum effecit; quæ cæleftium orbium expanfio, eft explicatio quædam, & quafi diductio in orbem, non verò complanatio, & directio; & ita nihil obeft fphericæ cæleftiū orbium figuræ hæc extenfio, quæ pofsit etiam convenire rei rotundæ, qualis *aer* eft, ut Auguftinus explicat lib. 2. de Genefi ad literam cap. 9.

Vel fecundo intelligi poterit, ut confentiat cum illo Genefis 1. *Fiat firmamentum in medio aquarum, vocavitque Deus firmamentum cælum*. id eft in medio totius hujus puræ, & liquidæ regionis, quæ fupra terram eft. propriè ex Hebræo; *Fiat expanfio*, aut *extenfio*, firma, durabilis, quę quamvis mollifsima fit, & tactui cedens, perpetuam tamen firmitatem habeat. hunc doctores exiftimant effe aerem circumquaque fufum; qui fenfus rectè ad tempeftatis defcribendæ continuationem fa cete poteft.

Genef. 1. 6. 8.

3

Aere Deus ut tentorio caftrenfi utitur.

Obfervandum igitur eft Deum *extendiffe* hanc *cæleftem*, aereámque regionem, ficut *pellem*, tabernaculum ve, id eft, ficut tentorium militare; nam potentifsimus dux, atque imperator Deus illam fibi fupernam ftationem delegit per commodam adfigendum tentoria, ducendum, producendúmque exercitum, confligēdúmq; cum hofte; in cælo enim, ubi fumma pax eft, perpetuáq; tranquillitas, neq; audiri claficum, neque bellicus tumultus poteft; igitur cùm bellum gerendum eft: *Egreditur Deus de loco fuo, & defcendit, ut calcet fuper excelfa terræ, & ut vifitet iniquitatem habitatoris terræ contra eum*. Egreffus igitur è cælo figit in aere fedem, atq; explicat tentorium, videlicet, denfas, atráfque nubes. Nam *inclinavit cælos & defcēdit, & caligo fub pedibus ejus, & pofuit tenebras latibulum fuum. incircuitu ejus, tabernaculū ejus, tenebrofa aqua in nubibus aeris*. igitur cum in cœlo fedeat triumphator filius Dei ad patris dexteram, cùm pro fuis adverfus hoftes dimicat, in cæli voragine quafi rupta ra quadam, aut in aere *ftantem* illum videt Stephanus, qui pugnantis habitus eft, ut obfervat Gregorius, & fuos quidē hoftes latet, quàmvis fuis fe amicis confpiciendū præbeat. Propterea conflicturus etiā cum Paulo *neminem* quidem *vidente, vocem tantùm audiente*, de aere fulgurat, atque tonat, profternitque hoftem. Hinc divina ira atque vindicta, turbinis & procellæ nomine fignificatur Nahum. 1. *Dominus in tempeftate, & turbine via ejus, & nebula pulvis pedum ejus*. & Ieremię. 30. *Ecce turbo Domini furor egrediens, procella ruens, in capite impiorum conquiefcet*. atque ipfe Deus infra cap. 38. *Thefauros nivis & grandinis* (id eft, armamentaria publica, ubi armorum, machinarum, tormentorum ingens apparatus fit, & ut ille dixit;

Mich. 1. 3.

Deus dimicaturus dicitur egredi è cælis.

Ifai. 26. 11. Pfalm. 17. 10

Stare pugnantis habitus.

Act. 7. 55. 56.

Grego. Act. 9. 7.

Divina ira turbo, & procella dicitur

Nahum 1. 3.

Ierem. 30.

Iob 38. 22.

Iuve. ſaty.13.

Quidquid habent telorum armamentaria cœli) paratas ſibi eſſe *in tempus hoſtis* affirmat; Ipſe verò conflictus,atque tormentorum exploſio ex aere in terram deſcribitur Sapientiæ.5. atque hujus rei nonnihil attigimus ſuperiùs,vbi ſagittas Dei fulmina eſſe diximus. meritò igitur militia cœleſtis per aera diſcurrẽs,pacem mortalibus, quibus imminent ex ipſo aere bella,precantur; interim cœlorum *gloriam* triumphóſque lætiſsimos *in excelſis* prædicant *Laudántque Deum* exercituum.

Vid. c.6 verſ. 4 n. 2.

Luc.2.13

4

Et graditur ſuper fluctus maris. Supremam numinis in mare dominationem,quam ille exercet vel ſedandis, vel concitandis fluctibus explicat. Sed ut quadret cum his,quæ diximus de Deo irato, tempeſtatéſque ciente,notandum eſt, verbum *gradiendi*,quod hoc loco eſt(*Darac*) aliquando eſſe ducis,aut imperatoris prçliantis, aut debellantis, & triumphantis hoſtes. quod aliquando Latinus interpres reddit,*calcare*,aut *conculcare*, quaſi jure belli ſubjicere ſibi,aut longè,latéque populabũdum vagari victoris inſtar, & in aliquẽ locum ingredi in poteſtatem jam redactum.nos diceremus,*Correr la tierra, y entrar por fuerça de armas.*Nam hujuſmodi ingreſſus bellicus eſt.Deutero.11. ad milites,& jure belli in terram promiſſam ingreſſuros dicitur; *Omnis locus,quem calcaverit pes veſter,veſter erit.* & illa victoriæ ſunt Iudicum.3.*Conculca anima mea robuſtos*.Micheç.1.*Calcabit Dominus ſuper excelſa terræ.* & Iudic.9.*Vaſtantes vineas, uváſque calcantes.*Quare illud Num.24. *Orietur ſtella ex Iacob,& conſurget virga de Iſrael,& percutiet duces Moab.vaſtabitque omnes filios Seth.*in originali habetur ab hac radice,* *Incedet*,ſive,*ambulabit*,aut *calcabit ſtella ex Iacob.* qui incedendi *& gradiendi* habitus ſtatim exponitur adjuncta victoria & triumpho. Ergo inſtar potẽtiſsimi imperatoris De° omnia ſibi ſubjicientis,maris etiam ſuperbiam proculcat,& comprimit tumentes fluctus,aut pro arbitrio ſuo ita mare moderatur,ut cùm vult,concitet & extollat. quare ſicut cùm per aera graditur,volitat nubes cogit,& turbines efficit; ita etiam maris tempeſtates & fluctus videntur eſſe pulvis pedum ejus, dum *graditur ſuper fluctus maris.*

Gradi aliquã do eſt prçliãtis.

דרך

Deut.11.24

Conculcare prælıantis, & vincẽtis eſt.

Iudic 5.21

Mich 1.3

Iudic 9.27

Num 24.17

Pagnin. Reg.a, Tygur.

*Vna eſtrella correra la tierra,y ſe apoderara della.

5

Sed non eſt omnino prætereundum pleráque ex his à Græcis per allegoriam de Chriſto ſervatore accipi; præſertim illud de obſcurato ſole tempore paſsionis à Didym.in Catena,& Athana. in dialogo de Trinitate contra Maced. Hoc verò de inceſſu ſuper mare, ad id refertur,cùm ad apoſtolicã navem accedebat,ab Olympiodo.eodémque Athanaſ.atque inde eliciunt Verbi omnipotentiam;cum quo lectio,quam Auguſti.habet,mirificè convenit,

Ambulat ſuper mare tanquã ſuper terram.

Prædicta hoc loco Chriſti miracula.

Didymus Athanaſ.

Olympiod Athanaſ.

Auguſt.

*

IX. *Qui facit Arcturũ,et Oriona & Hyadas,& interiora auſtri.*

1. *Quæ Conſtellatio Arcturus ſit. & quæ dicatur in Hebræo & Græco.*	*& vnde nomen habeat in Græco Nevember dictus ab inconſtantia.*
2. *Arcturus tempeſtates concitat. Quæ dicatur vis major à Plinio, & quævis divina ab Vlpiano*	4 *Hyades quæ conſtellatio nimboſã ſunt.an eadem quæ Vergiliã.*
3. *Quis Orion in Hebræo.*	5 *Quæ dicantur interiora auſtri.auſter pro vento.*

QVi *facit Arcturum.* Similis omnino locus Amos:5.*Qui facit Arcturum, & Orionem,& convertentem in manè tenebras,& diem in noctem mutantem;qui vocat aquas maris,& effundit eas ſuper faciem terræ, Dominus nomen ejus:*atque D.Thom.cum aliis Latinis ſignificari exiſtimat Dei potentiam ex creatione harum ſtellarum, & per Synedochem reliquas ſtellas,& aſtra. quod etiam indicavit Olympiodor. ſcribens, *Cùm inſigniora appellavit, complexus eſt reliqua,ac ſi diceret, Omnem Cæli ornatum diſtinxit.*

I

Amos 5.8

D.Thom.

Synedoche

Olympiod.

Sed ut cohęrens ſit oratio, hunc etiam pertinere ad amplificationem tempeſtatis videtur; nam his ſyderibus aut exurgentibus, aut vires ſuas cum aliis ſyderibus contemperantibus, exurgunt venti rapidiſsimi, atque ſævißimę coguntur tempeſtates.hîc enim *Arcturus* eſt (*ghas*) à radice(*ghus*)quod eſt congregare,quaſi dicas,Congregatio. dicunt enim eſſe congregationem ſtellarum,conſtellationem illam videlicet,quã Vrſam, aut Plauſtrum Latini dicunt, Septuaginta *Pleiades*; Alii, Vergilias: alii unicam tantum eſſe ſtellam volunt. Rab. Mardochai ait eſſe Caudam arietis. alii aliam ſtellam poſt Caudã majoris Vrſę.ſed ferè ſemper

עש

עוש

Arcturus quę conſtellatio.

LXX

R.Mard.

Arcturus redditur. Hic autem tempeſtates efficit grauiſſimas, vt teſtatur Plinius lib. 2. cap. 39. *Arcturi (inquit) ſydus non ferme ſine procelloſa grandine emergit.* & lib. 18. cap. 28. *Duo (inquit) genera eſſe cœleſtis iniuriæ meminiſſe debemus: vnum, quod tempeſtates vocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteraque ſimilia intelliguntur: quæ cum acciderunt Vis major appellatur, hæc ab horridis ſyderibus erunt, vt ſæpius diximus, veluti. Arcturo, Orione, Hædis:* atque non eſt leuiter prætereundum id, quod ait, Tempeſtates fieri à majori vi; *vim* enim *majorē* Cajus ait à Græcis vocari *Theubian*, id eſt eam, quæ conſilio humano neque prouideri, neque vitari poteſt. & eſt animaduerſio Dei in homines, cujus vitandæ ipſe facultatem ademit, velut fulgura, grandines, atque cadem hæc vis diuina dicitur, quia ſcilicet nō ab hominibus, ſed mirabili quadam Dei potentia infertur. atque ſic Vlpianus aliquando loquitur. *Ita (in quit) cum teneri, ſi ædificii vitio id acciderit, non ſi violentia ventorum, vel aliqua ratione, quæ vim habet diuinam. quod enim tam firmum ædificium eſt, vt fluminis, aut maris, aut terræ motus vim ſuſtinere poteſt?* Ar cturi igitur vis major eſt, atque etiam diuina; Deus enim, *eſt qui facit Arcturum*. quare diuina etiam videtur vis tempeſtatis. Hanc etiā cieri ab Arcturo eleganter ſcri pſit Plaut.

Arcturus ſignū ſum omnium quam acerrimū
Vehemens ſum exoriēs, occidens vehemētior

Et Lyricus;

Deſiderantem, quod ſatis eſt, neque
Tumultuoſum ſolicitat mare,
Nec ſæuus Arcturi cadentis
Impetus, aut Orientis Hœdi.

Et Oriona. Orion in originali dicitur *Ceſil*, à radice, *Caſal*, quod eſt inconſtantem eſſe, varium, mutabilem. quod aliquando quidam ſtultitiæ gradus eſt, ut ſupra diximus. & quāmvis Vulgatus interpres Iob. 38. hanc ipſam vocem verterit, *Arcturum*, ſed multò commodius hoc loco diſtinxit, vocauitque, *Oriona*, à verbo Græco *Orino*, quod eſt turbo, & concito, quòd mare ac terras tempeſtatibus perturbet, conci tetque. quare etiam ab originali verbo appellatur menſis nonus *Casleu*, id eſt Nouember. quòd eo menſe Orion appareat, ſitque magna cœli inconſtantia, & intemperies. Inde triſtis ac nimboſus Orion, nautiſque infeſtus, prædicatur à poetis. eſt autem conſtellatio in ſigno Tauri, vel Geminorum, alii in Cancro conſtituunt.

Et Hyadas. Hoc tertio loco Septuag. *Arcturum* habent. magna videlicet eſt in aſſerendis nominibus propriis obſcuritas, & incertitudo. Hebraice habetur, *Cimah*, quam Hebraizantes dicunt eſſe conſtellationem conſtantem ſeptem ſtellis pertinentē ad Plauſtrum. alii dicunt eſſe Vergilias, quæ ſunt ante genua Tauri, vel in capite. Alii Succulas, vel Hœdos appellāt, Græce, *Hyades* dicuntur à pluuia, quoniam ortu occaſuq; ſuo pluuias largóſq; imbres concitant, ut auctor eſt Plinius lib. 2. cap. 39. ait enim eſſe *Succularum nomen plurium.* & cap. 26. lib. 18. *nimboſūs* illarum peculiaria nomina vide in Rodigino. lib. 16. cap. 16. & lib. 29. cap. 6. & Ciceronem. 2. de natura Deorum. inde etiam à poetis Nimboſæ, Triſtes, Inferenæ appellatæ ſunt.

Et interiora auſtri. Et prætereà (inquit) circa polum antarcticum, mirabiles alias ſtellas, aut ſydera; quæ vocat *interiora*, aut aut penetralia, quoniam habitantibus ſub polo arctico illa occultantur. in quē ſenſum ex Hebræo refert Olympiod. hujuſmodi lectionem; *Et omnia aſtra circundantia notum, aut, auſtrum.* eſt autem ad polum antarcticum ab arctico via per medium auſtrum. quare nobis polus antarcticus, auſtralis dicitur. Sed alii non tam propter ſtellas, quàm propter occultas virtutes ſtellarū, aut cœli auſtralis, unde venti, & tempeſtates cogebantur, dici putant *interiora auſtri*, quaſi ex occulta aliqua virtute partium auſtralium tempeſtates & venti immittantur. quare *auſtrum* nō tam pro cœli plaga, quàm pro vento auſtrali ſumpſit Olympiod. atque ait ex *auſtro*, noto ve cæteros ventos ſignificari. & penetralia, ſeu Theſauros ventorum eſſe *receſſus*, aut *promptuaria*, quę dicunt Septuag. quorum nobis ratiões perſpectę non ſint. quod multò meliùs rei propoſitę quadrat, & confirmari poteſt ex illo cap. 37. *Ab interioribus egredietur tempeſtas, & ab Arcturo frigus.* quo loco *promptuaria* etiam habent Septuaginta. Auſtrum autem nimboſum eſſe, atque vel efficere, vel augere torrentes largis imbribus, non obſcure colligitur ex Pſal. 125. *Converte Domine captiuitatem noſtram, ſicut torrens in auſtro.*

Marginalia (left):
Arcturus tē- peſtates eſ- ficit
Pli. lib. 2. cap. 39. & lib. 18. cap. 28
Vis major que dicitur à Plinio
Caius l. 25. §. 5. D. locati.
Θεοβία
Vis diuina in tempe- ſtatib' quę dicatur.
Vlpian. l. 24. §. 2. D. de dān. infect.
Plaut in Rudent.
Horat. 2. Car Ode. 1.
3
כְּסִיל
כָּסַל
Iob. 38. 31.
Ωρίνω
Nouēber un de dicatur in Hebræo.

Marginalia (right):
4
Hyades quę conſtellatio
כִּימָה
Vergiliæ, aut Succulę quę
Hyades unde boſæ.
Pli. lib. 2. c. 39.
Columel. l. 16. c 16. 19 c 6. Cicer. lib. 2. de nat. Deor.
5
Interiora auſtri quæ.
Olympiod.
Polus arcti- cus & antar cticus.
Auſter pro vēto auſtrali Olympiod.
Iob. 37. 9
LXX
Pſal. 125. 4

X. Qui facit magna, & incomprehenſibilia, & mirabilia, quorum nō eſt numerus.

1. Metheora hoc loco indicari.	*ponis de incertitudine gratiæ.*
2. Variæ Dei venientis, & abeuntis rationes, & interpretationes, & ut ad naturæ opera referri poſſit.	*4 Veroſimillima expoſitio. Deum eſſe ſpiritum inviſibilem. Oportuit gratiam noſtram incertam nobis eſſe.*
3 An debeat hic locus ex-	

I

LXX

Polych. Metheora indicari hoc loco.

Chryſ.

QVæ poſſent dici de divinæ potentię magnitudine, hac unica veluti clauſula comprehendit. Septuaginta his tribus divinorum operum appoſitis quartum addunt, *glorioſa*; atque hæc dici exiſtimat Polych. propter ea, quæ in aliis metheoris mirabilia ſunt, ut nivis ortus, grādinis impetus, tonitruum ſonitus, fulminū jactus, & ejuſmodi alia. Sed verior eſt commentarius Chryſoſto. aſſerentis hæc dici à Iobo propter ea, quæ à ſenſu remota ſunt, neq; oculorum aut ſenſuum judicio inveſtigari, diſcerni ve queunt. Reliqua petenda ſunt ex cap. 5. verſic. 9. ubi ſingulas hujus ſententiæ particulas explanavimus.

XI. Si venerit ad me, non videbo eū: ſi abierit, non intelligam.

2

Deum venire aut abire de naturę operibus

Act. 17. 28

NOn eſt una omnium interpretatio hujus divini acceſſus, atque receſſus, nam quidam exiſtimant Iobum, verſari adhuc in naturę mirabilibus enumerandis; nam auctor naturę in nobis eſt, *Vt in quo vivimus, movemur, & ſumus*, & tamen illū non ſentimus. multa etiam fiunt divina virtute ante oculos noſtros, multa quoq; fieri deſinunt, quorum ſupremum auctorem Deum vel opus inchoantem, vel ab opere ceſſantem neque obſervamus, neque agnoſcimus. indicat hunc ſenſum Olympiod. *Quemadmodum* (inquit) *ſit in omnibus, extra omnia, ac ſupra omnia ſciri non poteſt.* Secundò etiam indicatur ab Olymp. ut accedens & veniens ad nos Deus, iratus ſit; recedens & abiens, lenis, atque benignus, aut è contra. *Nec lenem* (inquit) *eū, neque iratum contemplari poſſum, licèt me ſupergrediatur, & tranſgrediatur, ut planè non animadvertam.* Hæc enim eſt lectio Septua.

Olympiod.

LXX

Si tranſgreſſus me fuerit, non videbo, ſi præterierit me, neque ſic novi. quàmquam hæc lectio poteſt longè alium ſenſum habere, videlicet, aut illum primum, quòd prețeriens veniénſque ad nos, ſit multa ante oculos noſtros efficiens, & neque illa cognoſcamus, neque ſuum auctorem, quem oporteret per ſua opera cognoſcere, atque ſuſpicere: aut, quòd multa ſupra noſtrum captum tranſgreſſus operetur, quæ aſſequi non valeamus. atque ita ſententiæ pręcedenti hæc annectatur tanquam illius ſubjecta ratio. Hunc ſenſum indicat peculiaris Auguſtini lectio, quæ eſt hujuſmodi; *Si tranſgreſſus me fuerit, non videbo, ſi altior fuerit, aut celeritate perſtrinxerit me, eum non agnoſcam* Philippus presbyter ait, Deum venire miſerentis eſſe; affligētis verò aut punientis, occultare ſe, aut diſcedere. D. Thom. ad beneficia præſtita, aut denegata refert; horum enim omnium cauſa ignorata eſt hominib⁹, videlicet, quare aut beneficia quædam conferantur, aut denegentur à Deo; quare immittantur ærumnæ, atque tum corporis tum animi ægritudines.

Auguſt.

Venire Deū miſerētis eſſe.

Philipp.

D Thom.

3

An hoc loco aſſeratur à Iob noſtræ gratiæ incertitudo

Eſt alia etiam recentiorum expoſitio hujus loci, Iob loquutum eſſe de incertitudine ſuæ gratię; licèt enim ſe ubique innocentem aſſerat, & nullius ſibi criminis conſcium, ſed tamen in hoc ſe non juſtificat, quòd nullam de ſua ſanctitate & gratia fidei certitudinem habeat. Cui expoſitioni licèt Gregorius faveat, tamen quòd non tradatur ab omnibus, neque à pluribus quidem, imò à paucisſimis interpretibus, & patribus eccleſiæ, pia quidem, & valde vero ſimilis, ſed non omnino certa interpretatio, præſentis ve loci ſententia eſt.

Greg. lib 9. c. 1. & 19.

4

Veroſimillima expoſitio.

Sed ut aliis hanc quoque addamus, certè cùm Iob perſtet in confirmatione divinæ ſapientiæ atque potentiæ, cum qua non niſi impudenter & temerè mortalis congredi velit, nunc fortè inde confirmat, quòd Deus ſimplicisſimus ſpiritus ſit, & inviſibilis corporeis oculis, quòd neque nos adorientem, & aggredientem, *cùm *venit*, neque cùm *abit* diſcedentem à nobis referētémque pedem ſentire poſſimus; quare neque illius ictus, vulneráq; vitare, neque ulla ratione illum lædere poſſumus: quę eſt invicti cujuſdam, hoſtis deſcriptio. quā imitatur Paul. Ephes. 6. cùm ait, *colluctationem nobis eſſe adverſus*

Deus ſpiritus inviſibilis.

*Entra y ſale ſin ſer viſto ni oydo. y ſin podernos guardar del-

Ephes. 6. 12.

ſpiritnales nequitias,adverſus principes tenebrarum in cœleſtibus cùm igitur illos minimè videamus, illi in tenebris exiſtentes perſpicacifsimi ſunt,& loco opportuniſsimo ad vulnus infligendũ nos impetunt. Huc etiam illud facere poteſt,ſtultum eſſe cũ Deo velle contendere, quẽ neſcias quando amicè & benevolè, aut verò quando ſeriò, atque ſeverè tecum agat,quod ſummæ ſapientiæ in Deo eſt; ut ejus rei ignoratio numquam nos in officio continere non debeat. Iudicis quoq; ſapientiſsimi eſt, ut ita veniat perquiſitur' ſontẽ, & criminis cognitionem indagaturus, ut nemo illum aut ſentiat, aut videat, neque admoneri poſsit reus, ut ſibi conſulat, aut ſe ratione aliqua ad rationem reddendam comparet. quod non eſt alienum ab illa *veniendi* ſignificatione, eſt enim illa *veniendi* actio, aut amico, aut vindici, aut judici communis.

Divina gratia & benevolentia incerta homini.

Venire quib' conveniat

XII. Si repentè interroget, quis reſpondebit ei? vel quis dicere poteſt, cur ita facis?

1. *Interrogare quid in Hebræo. Varia Hebraizantium lectiones*	*æſtimatur ut victo explicata Sapientia, & Matthæus*
2. *Eruditio & diligentia Latini interpretis Reverti pro reſpõdere Rapina pro interrogatione ſubita Explicatus Salomon.*	4. *Pœnitentia facti facultatem reſpondendi affert. Explicatus Lucas*
3 *Reſpondere, verbum forẽſe Non reſpondentis los*	5. *Deus ſupremus judex à quo non eſt provocatio. Silentium ad ſuſtinentiam debiti ſupplicii.*

1

LXX'

Interrogare quid in Hebræo.

חָתַף

Prov. 23·28

R. Mard.

R. Moſ. Tygur. Thargu. Auguſt.

Nicetas.

Si repentè interroget. Septuaginta proximè ad fontem legerunt, *Si removerit quis reſtituet?* in Hebræo, *Si rapuerit*. nam *Cathaph*, dicunt ſigniſicare, rapere, abducere, diripere more latronum. & ita Latinus noſter nomen inde deductum vertit raptorem, aut *latronem*. Proverb. 23. *Inſidiatur in via, quaſi latro*, ſed illum peculiarem modum huic voci tribuit R. Mardochai, quòd ſignificet *velocitatem rapinæ*. & Rab. Moſes, *rapere repentè*. Tygurina, *raptim auferre*. Thargum. rapinam hanc ad mortem retulit, *Si rapuerit hominem in mundo*. idque clariſsimè lectio Auguſtini; *Si morti tradiderit*. eodemque modo Nicetas; *En (inquit) abripuit, quis reportabit abreptum?* nam ſecunda illa vox *reſpondendi*, quæ in Heb. eſt *Sub*, vertere, aut reducere, aut redire ſignificat: quare alii vertunt, Quis reſtituet? alii, *Quis recuperabit, aut reducet* prædam; aut; *Quis reſtituere eum faciet?* alii non ad prædam ſed ad ipſum Deum; *Quis revocabit à propoſito?* Quid igitur potuit movere Latinum interpretem, ut rapinam illã in interrogationẽ converteret? Certè nõ aliud quàm ſingularis Hebraicæ linguę peritia, & incredibilis in interpretando diligentia. nam illud ſecundum verbum, revertendi aut reducendi, ſignificare etiam ſolet reſponſionem, eò quòd, qui reſpondet, convertat ſe ad interrogantem, vel quòd reſponſum regeratur, reſtituatũrque tamquam debitum, & revertatur in interrogantem, tamquam in id, unde reſpondendi ratio, atque neceſsitas nata eſt. Nos, cùm dictum in aliquem regerimus dicere ſolemus, *bolviole la palabra*. unus pro multis locis ſufficiet, Proverb. 18. *Qui priùs reſpondet, quàm audiat* (in Hebræo, Reſpondens verbum, potius, reddens, reſtituens, reverti faciens verbum priùsquàm audiat) *ſtultum ſe eſſe demonſtrat* nam qui nihil audivit, nullámque interrogationem accepit, nullam reſponſionem reſtituendam debet, neque eſt ad quem redire verbum, & reſponſio poſsit.

שוב

Pagnin. & Caſt. Pagnin & Regia, & Caſt. Vatablus

2

Vulgati incredibilis ſolertia & Hebraicæ linguę peritia.

Reverti pro reſpondere.

Prov. 18 11

Secunda ergo hæc pars reſpondendi, primam interrogandi ſuo jure poſcebat; neque illa *rapiendi* ſignificatio eſt omnino ab hoc ſenſu aliena; nos dicimus aliquem ſubitò capere, *(coger de repente)* cùm aliquem imparatum, vel interrogamus, vel aliqua alia ratione præoccupamus, & ſicut in Hebræo ſubitæ illę interrogationũ aggreſsiones hoc verbo ſignificantur ita & nos verbo ſimili *Latrocinãdi* hãc ſubitam aggreſsionem, & præoccupationem ſignificare ſolemus, *Salteòme*. quare illa ſubita & inopinata rapina eleganter atque ſapienter ab interprete dicta eſt, ſubita & inopinata interrogatio; præſertim cũ hæc ejuſmodi ſit, ut ſit interrogatio judiciaria, qua reus damnetur capite, & rapiatur ad mortem. ſic apud Latinos eſt, reũ fieri, *legibus aliquem interrogari*, uti ille dixit, cùm ſe omni criminis ſuſpicione vacuum oſtenderet; *Quis me unquam ulla lege interrogavit? quis poſtulavit? quis diem dixit?* & alius 5 *Neminem tantum eminere civem debere, ut legibus interrogari non poſsit.*

5

Legibus interrogari quid. Cic. pro domo ſua.

Livi. lib. 8 [illegible]

etiam

Reſpondere forēſe verbū

Tum etiam reſpondere,& non reſpondere forenſia ſunt;illud ad equitatem,& jus, quoquis ſe tuetur;hoc ad criminis quandam cōfeſsionem tacitam pertinet; nam ſiquis in judicio interrogatus, & poſtulatus tacuiſſet,lis ei æſtimabatur, ut victo. ſic ſanè ſententia capitis conjungitur cum interrogatione Sapientię.2.*Contumelia & tormento interrogemus eum, ut ſciamus reverentiam ejus,& probemus patientiam illius.* & deinde ſequitur;*Morte turpiſsima cōdemnemus eum.*& cap.11.*Illos tanquam durus rex interrogans condemnaſti.*ſic etiam vides, nō priùs illum non habentem veſtem nuptialem damnatum ad tenebras, quàm *obmutuit.*tunc videlicet æſtimata illi eſt lis, & interrogatio tanquam victo,& reo. ſic enim Scriptum eſt;*Ille obmutuit. Tunc dixit rex miniſtris &c.*Quare vel ex hac etiam ratione mirari vehementer potuit Pilatus, quòd Chriſtus Ieſus interrogatus in judicio *nihil reſponderet,*neq; curare videretur,ne ſibi accuſatio tanquam ſonti æſtimaretur,cùm innocētiſsimus eſſet.eſt autem illa interrogatio, judicialis quęſtio, & examinatio,ex qua ſequi ſolet pronuntiatio ſententiæ judicis,& condemnatio ſontis. *Repentina* ergo *interrogatio* erit raptus quidam hominis ante Dei tribunal,judicialis quæſtio,& examinatio, inopinata mors, *Nam ſtatutum eſt hominibus mori,& poſt hoc judicium.*

Sap.2.19 Sap.11.11 Matth 27.12 Luc 23.6 Ioan.18 33 Heb.9 27

Quis reſpondebit? id eſt, quis poterit ſe innocentem oſtendere,aut ſe purgare ab objectis criminibus?ſimilitudo etiam ſumitur ab his, qui ſubitò, & inſperatò de quæſtione aliqua graviſsima atq; difficillima interrogantur,ii enim nihil reſpondent;ergo,*ſi* Deus *repentè interroget* hominem,obmutuſcet prorſus,ſicut qui rogatus à rege, *Amice quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem?obmutuit.* Tunc *dixit rex miniſtris,Ligatis manib' & pedibus mittite eum in tenebras exteriores.* vides igitur hîc, hominem repentè interrogatum, ſubitò etiam,nulla mora raptum ad ſupplicium. Eleganter ſenſum judicialis interrogationis atque ſententiæ Polychro.etiam ſubolfecit, in ſua licèt illa lectione Septuaginta;*Si contra quempiam*(inquit)*ſententiam dixerit,ad quem provocabitur, cujus re implorabitur auxilium,cùm iis propitius,ac placatus ſit, quibus eſſe voluerit,ac rurſus quos voluerit plectat?*

Matth 22.12 Polychron. LXX 4 D.Thom.

Argutè hîc notavit D.Thom. rectè dictum eſſe,*Si repentè interroget.*nam cùm homini ſpatium pœnitentiæ conceditur,poteſt ſuſcepto ſalutari pœnitentiæ remedio, ad interrogationem cujuſcúmque criminis conſtanter reſpondere in divino judicio:ſic enim *Villicus* ille aliquantulo temporis ſpatio ad reddendas rationes conceſſo *Dixit intra ſe,Scio quid faciam.* videlicet reſipiſcentię, atque bonorum operum conſilium ſuſcepit. ergo cum peccatori dicitur,facta temporis copia ad ſe comparandum,*Narra,ſiquid habes, ut juſtificeris,*abundè reſpondebit, atque ſatisfaciet cumulatè,ſi facti pœnitentiam afferat,*& peccatum fateatur,*ut oportet, & *dans gloriam Deo.*

Pœnitentia facũ reſpōdendi facultatē prębet. Luc.16.3 Iſa 43.26 Ioſue 7 19.

Vel quis dicere poteſt,Cur ita facis? id eſt, quis alius ſuperior judex facti,pronuntiatæ vè ſententiæ rationem ab illo exiget? nam inter judices *excelſior eſt alius* alio,ipſe tamen ſupremus eſt,à quo non poſsit eſſe provocatio.igitur liberum illi eſt in res omnes imperium;vel,ut ſignificetur, quidquid Deus de nobis ſtatuat, aût judicet,patienter ferendum eſſe;atque noſtris meritis tribuendum,quòd nihil pro nobis poſsimus reſpondere; uti illi ſuorum peccatorum conſcii,atque commeritis ſuppliciis affecti,quaſi ſeſe ad ſuſtinentiam cohortantes dicebant. *Convenite,& ingrediamur in civitatem munitam, & ſileamus ibi;quia Dominus Deus noſter ſilere nos fecit, & potum dedit nobis aquam fellis.peccavimus enim Domino.*

5 Eccleſ 5.7 Ierem.8.14

XIII. *Deus,cujus ira nemo reſiſtere poteſt: & ſub quo curvantur, qui portant orbem.*

1. *Variæ lectiones, & expoſitiones ex Græco.*	*cacitas, & fortitudo, ſic quam columna portat pondus.*
2. *Curvàri quid propriè particula,Et, ut ſupra.*	5. *Cur rex portet orbem, quæ illius nominis etymologia ex Græco.*
3. *Portare orbem, perſpicuè ſit angelorum, aut dæmonum. Explicatus Paulus.*	6. *Gigantum circumlocutio.*
4. *Iuſtorum circumlocutio. Horum in precando effi-*	7. *Quid portare. quid orbis in Hebræo.*

I

DEus,cujus ira &c.Quod in originali eſt, *Deus nō avertetur,*vel,*Nō redibit à furore ſuo,*vel,*Nō avertet,*aut *revocabit naſũ,* vel *iram ſuã* q.diceret;Nullius metu aut increpa-

tione remittet iram. eleganter æque ac significanter interpres illuminavit dicens, *Cujus ira nemo resistere potest*, videlicet si semel iratus statuerit suppliciũ sumẽdũ de homine. id est; Irato Deo & insequenti hominem impium, nemo se opponet; nemo illum ab instituto revocabit. Augustinus; *Ipsius enim inavertibilis ira.* Symmach. *Cujus inflexibilis ira.* eòdem etiã pertinet lectio Septuaginta, *Ipse enim avertit à se iram*, si interroganter legeretur. quàmquam Olympiodorus asseveranter legat, in hanc sententiam; Nulla animi commotione, aut perturbatione, nulla ira irrogat Deus hominibus supplicia; imò nostris rationibus utiliter consulit.

Augustin. Symmach. LXX Olympiod.

2 Curvari quid propriè. שָׁחַח Isai. 2. 17 Isai. 25. 12

Et sub quo curvantur. Propriè, prosternuntur, dejiciuntur, jacent, humiliantur; est enim ille habitus subjectionis, atque demissionis, sicut Isaiæ. 2. *Incurvabitur omnis sublimitas.* & .25. *Humiliabuntur, & detrahentur usque in terram.* licèt autem ad superiora referri possit; sed aptiùs connectetur cum præcedenti Hemistichio, tanquam illius expositio, aut ratio subjecta, quasi dicat; Cùm divinæ iræ nemo resistere possit, necesse est potẽtissimos quosque sub illo prosterni, atque jacere ad illius pedes. vel; Si ipse non revocet, nec comprimat iram suam, proculcabit proculdubio potentissimos quosque, illos etiam, *qui portant orbem*. quare interpres, qui addit particulam, *Et*, quę neque in Hębreo, neque in Græco est, exponere sententiã præcedentem voluit: nam hæc particulã frequenter exponit, & causam reddit; *Et* (ideo) *curvantur* &c.

Particula, Et, causalis

3 Gregor. D. Tho. Lyra

Qui portant orbem. Quidam Latini ut D. Thom. & Lyra post Grego. intelligunt esse periphrasim angelorũ, per quos Deus res inferiores procurat, & administrat; quas cùm illi moveant, *portare* videntur; sicut Deus, qui omnia ad agendum agit, & movet, dicitur, **Portare omnia verbo virtutis suæ.* cujus humeris totius orbis machina nititur. Didymus atque Cajeta. dęmones intelligunt, qui dicuntur *rectores tenebrarum harum*; sed diversa ratione; nã Didymus dæmones intelligit ex lectione Septuaginta, qui habent; *Incurvati sunt ceti, qui sub cælo*. quia animi nostri fluctibus innatant, quibus non posset hominũ natura obsistere, nisi inflecterentur & comprimerentur à Deo. at verò Cajeta. ex lectione Hebræi, ubi habetur, *Adjutores fortitudinis*, dæmones intelligit, quorum studium sit adjuvare confidẽtes in propriis viribus, & sua potentia insolescentes.

Periphrasis angelorum. Hebr. 1. 3 *Trae a todo el mũdo en peso Didymus Cajet. Ephes. 6. 12. Dęmonũ circumloquutio Dęmonũ Cetus Cajet.

Dæmon superbos adjuvat

4 Virorũ justorum periphrasis Philipp. Beda.

Tertiò Philippus, atque Beda homines sanctos intelligunt, qui curvantur in Dei conspectu supplices ad impetrandam veniam peccatoribus; cùm enim irascitur Deus, non videtur alia commodiori ratione illius iræ occurrendum, quàm supplici sanctorum oratione; qui commodissimè dicuntur *portare orbem*, quòd illorũ oratio fortissima sit ad excipiendum divinæ iræ impetum, sustinendámque gravissimam hominum impiorum molem suis quasi humeris impositam; pro quibus, ne pereant, deprecantur. propterea existimant iidem auctores templum dici fortitudinem, Daniel. 8. quòd domus orationis sit; *Sanctuariũ, & fortitudo conculcabitur.* eosdemque dici *columnas cæli*; id est *sustentatores populi Dei*. inter quas etiam columnas Moyses fuit dicens, *Cur imposuisti pondus universi populi hujus super me.* tum etiã illi, qui audent divinæ iræ resistere, qualis ille fuit de quo testatur Sapientia cap. 18. *Properans homo sine querela deprecari pro populis, proferens servitutis suæ scutum orationẽ & per incensum deprecationem allegans, restitit iræ, & finem imposuit necessitati, ostendens quoniam tuus est famulus*. quos sibi deesse, dum adversus impios irascitur Deus, conqueritur ipse Ezech. 22. *Quæsivi de eis virum, qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me pro terra, ne dissiparem eam, & non inveni.* & iterum. *Non ascendistis ex adverso, neque opposuistis murum pro domo Israel, ut staretis in prælio in die Domini*. Hactenus ferè ex Philippo. eleganter sanè, atque copiosè.

Cur sancti dicantur portare orbem

Precum efficacitas

Dan. 8. 13 Iusti colũnæ Iov. 26. 11. Galat. 2. 9 Num. 11. 11

Sapien. 18. 21

Ezech. 22. 30 Ezech. 13. 1

5 R. Abraham Reges cur dicantur portare orbem

R. Abraham intelligit reges & principes, qui clavum reip. tenent, atque claves puppis & arcis humeris sustinent, & portant; atque capite etiam gestant coronam mæniis cinctã, quòd videantur suarum civitatum pondus capitibus suis impositum gestare. Hanc quoque intelligentiam Gregorius docuit; in quam rem Græci nominis, quo rex insignitur, etymologiam adducit; nam rex dicitur (*Basilevs*) quasi Basis, & fundamentum populi, quòd subjectum sibi populum princeps sustineat. Quàmquam illa etiam non inelegans est ejúsdem nominis notio ducta à futuro verbi (*Baino*) & (*ileós*,)

Gregor. βασιλεύς Rex unde dicatur. βαίνω ἰλεώς

quod

Misericordia requiritur in Principe.

quod est misericorditer ascendere, quod in sede excelsa regis eminere, & resplendere debeat misericordia: atque hæc ad illud dignitatis fastigium regem evexerit; sed de hoc aliàs.

5 Gigantes LXX

Alii allusionem fieri ad gigantes existimant, qui, sicut quondam Athlas, dicebãtur cœlum humeris sustinere. Alii quoscũque fortes. quos etiam Septuaginta intelligere videntur per fortissimas illas & immanes belluas, legentes, *Incurvati sunt ceti, qui sub cœlo.* quod interpretatur Olympiod, *cete*, dixisse, ut omnia indicaret, quęcumque invicto robore, ac robusta videntur esse fortitudine. His ferè omnibus expositionibus commune est significari humanam, aut creatam aliam potentiam atque fortitudinem; quam in malum, pro superbia, & arrogantia Chaldæus accipit post quem Hebræi alii, atque etiam Symmach. qui quidem sensus tum parti præcedenti, tum toti sententiæ, atque etiam originalibus vocibus congruentior est. nam *orbis* hoc loco est, *Rahab*, ab eadem radice, quod est superbire, aut excellere, vel suscitare aut avolare. atque ita nomen inde deductum erit superbia, vel arrogantia, uti vertitur Isaiæ, 30. *Superbia tantùm est, quiesce* & Psalm. 39. *Non respexit in vanitates, & insanias falsas.* quo loco legit Hieronym. ex hac ipsa voce originali. *Non est aversus ad superbias, pompasque mendacii.* Quare aliquis dicere possit * *portare orbem*, idẽ esse quod superbire. deprimit ergo Deus erectas cristas, comprimit fastum atque tumorem.

Olympiod.

Fortitudo pro superbia.

Chaldæus Symmachus.

רַהַב

Orbis quid in Hebræo Isai 30.7. Psal. 39 35

* Traẽ hecha la rueda de su vanidad, y Dios haze q̃ la deshagã

7 Portare ad auxilium refertur

עָזַר

Auxiliari 1 Reg. 7. 12 2. Para. 18. 31 Isa. 41. 13 Adjutor Isa. 50. 7 & 9 Adjutoriũ Genes 2. 18. Pagnin. Regia Tygur. Vatablus

Sed quoniam hîc nunc agitur de resistendo iræ divinæ, cui nemo par esse possit; & quia verbum *portandi* aut nomine *adjutoris*, vel *adjutorii*, ferè semper redditur à Latino interprete cujus, exempla sexcenta sunt, ideo sensus non incommodus esse poterit; *sub Deo curvantur portantes orbem.* Pagnin. *Freti superbia.* Regia *auxiliatores superbiæ.* Tygurina, *et succumbũt conspiratores potentissimi.* Vatabl. *deprimuntur adjutores superbiæ.* id est, qui cum arrogantia & superbia auxilium aliis pollicentur, aut verò qui potentissimorum auxilium implorant. quasi dicat, Nemo divinæ iræ resistere possit, quamtumvis omnia humana auxilia ad resistendum conspirent, quàmvis in auxilium suum advocet, & afferat * *orbem* universum, atque omnem seculi potentiam, & superbiam secum *portet.* nam hoc verbum frequenter dicitur de iis, qui vel petunt, vel quibus impenditur auxilium ad resistendum hosti. quod quærenti passim occurret.

* Aũq̃ traya en su favor a todo el mũdo

*

XIIII. *Quantus ergo sum ego, ut respõdeam ei, & loquar verbis meis cum eo?*

1. *Quid hoc loco respondere.*
2. *Loqui hoc loco de verbis elegantibus & selectis. Oratio hominis divina majestate inferior Pronomen Meum, aliquid peculiare afferre.*
3. *Humana sanctitas non splendet coram divina. Deprecari quid.*
4. *An hæc Iobi oratio ex proprio sensu, an verò tãtum ex carnis infirmitate profecta*
5. *Iobi in precando mirabilis humilitas, & de Dei bonitate concepta fiducia; Deus & si postulata differt, non aufert.*

I

Quantus ergo sum ego.* in Originali; *Et ego respondebo ei?* quasi dicat, Nunquam animo finxi, ut vos de me fingitis, me posse, aut velle illi ex æquo respondere, & obstinatè contendere cum Deo sapientissimo, atque fortissimo; non illi denũciare litem, aut expostulare cũ eo de meis ærumnis, aut meam causam verbis & oratione defendere. nam hoc loco *respondere* est, vel interroganti Deo satisfacere, vel ad divinam actionem aliquid etiam agere, aut loqui.

Respondere quid hoc loco

עָנָה

2 בָּחַר

Et loquar verbis meis. verbum, *Bachar* significat eligere, videlicet melius, & præstantius; quare hoc loco est, *loqui selectis verbis*, composita & ornata oratione, certa conceptáque formula deprecandi; quo videtur Iob respondere Baldad Iubenti, ut manè consurgeret deprecaturus Deum. quasi dicat; Quis ego sum, ut coram sapientissimo Deo dignam orationem, & accuratam benéque compositam deprecandi formulam proferre possim? vel, quàmvis exquisitis verbis & accurata oratione coner meum judicem delinire, non potero illius iræ resistere. Illud autem pronomen *meum*, aliquid accuratum, & exquisitum peculiari quadã diligentia indicare solet; quo sepè utitur Sponsa in canticis; *Messui myrrham meam, comedi favum cum melle meo &c.* Frustra

Loqui hoc loco ad elegantia & selecta verba.

Oratio quãvis ornatissima divina majestate inferior.

Pronomen meũ, quid hoc loco.

Cant. 5 1

videlicet coner, quamvis peculiari mea, & accurata utar oratione.

XV. Qui etiam ſi habuero quippiam iuſtum, non reſpondebo, ſed meum iudicem deprecabor.

3 De ſanctitate nõ eſt corá Deo gloriandum.

Dan 9. 8. חָנַן

Deprecari quid ppriè.

NEc verò quantumvis juſtus ſim, cù divina juſtitia ſummo jure agendum mihi eſt; nam ſi meum ipſe jus, atque innocentiam probare voluero, repellar à Deo; itaq; quaſi ſanctitatis meę oblitus ſupplicem me meo judici præbebo. ſicut dicebat Daniel cap. 9. *Non in juſtificationibus noſtris proſternimus preces ante faciem tuam, ſed in miſerationibus tuis.* verbum autẽ *deprecandi*, eſt gratuitò & per miſericordiam petere, non ex juſtitia; itaque ſatiùs ſibi eſſe ait, non intrare in judicium cum Deo, ſed cauſam extrahere ex judicio, & ad ſolam miſericordiam provocare.

XVI. Et cùm invocantem exaudieret me, non credo, quòd audierit vocem meam.

4 Egubin. R. Moyſ. Oratio hæc Iobi qualis ſit. Iſidor. Clar.

EVgubinus cum R. Moyſe exiſtimat Iobum dubitaſſe *ſe Deo curæ eſſe*. Vatabli annotationes dicunt eſſe hujuſmodi *Verba diffidentis de Dei bonitate*. ſed utrumque eſt Iudaicum commentum, atque Iobi ſanctitate indigniſsimum. Iſidor. Clarius interpretatur hæc dici non tam ex ſua perſona, quàm ex ſenſu infirmæ carnis, hominúmque infirmorum, quaſi diceret, *Tam infirma, atque adeo mala eſt caro humana, ut etiam propoſitis promiſsionibus Dei nolit credere. ut per hæc reſpondeat amicis hortantibus ad preces, quas Deus ſtatim exauditurus ſit.* Alii pleriq; Latini referunt ad eas códitiones, aut leges, quas oratio requirit, ut efficax ſit, quarũm defectu non exaudimur; atque ea de re ſibi timere Iobum.

5 Germanior ſenſus & Iobi mirabilis demiſsio animi.

Sed certè hoc videtur eſſe animi mirabiliter demiſsi, atque ſibi ſuęque orationi diffidentis, fidentis verò de ſola divina bonitate; Quàmvis (inquit) ille, quæ ſua bonitas & clementia eſt, me invocantem exaudierit, is ſum ego, quæ mea impuritas & orationis languentis inertia eſt ut vix de me credere poſsim exauditum iri. Vel, ut ad divinam majeſtatem explicandam ſententia hæc pertineat, quòd occulta quadam ratione, & homini prorſus ignota, vix nutu, uti regem potentiſsimum decet, deprecanti annuat, aut renuat, Etiam ſi deprecer, ſi deprecanti ille poſtulata concedat, conſtare mihi certò non poteſt meas preces benigne exauditas; nam cùm poſt deprecationem perinde habeam ac antea, videor mihi a divino conſpectu repulſus. ſed tamen non debet inde peti firmum argumentum exauditæ, aut contemptæ deprecationis; nam ut Auguſtin. dixit, *Cum differt, non aufert*. & iterum, Quædam non negantur, ſed ut congruo dentur tempore differuntur. & quàmvis orantem exaudiat Deus, ſed tamen bona corporis, aut fortunæ non ideo ſtatim poſtulata concedit; fieri igitur poteſt, ut D. Thom. dixit, ut exaudiat ad profectum, ſed non ad votũ. Vides igitur ut Iobus magnificè ſentiat de Dei bonitate; abjectè & demiſsè de imbecillitate humana; ſapienter atque ſubtiliter de natura & efficacia orationis; ſanctè & religioſè de ſuis quotidianis ſacrificiis, atque oblationibus, quibus non plus, quàm par eſſet, tribuebat; vere & orthodoxè de meritis humanorum operũ, denique ſublimè de divina providentia quæ interdum, cùm benevola ſit, atque propitia homini, ſed nulla benevolentiæ, aut lenitatis externa præbet argumẽta; imò aliquando quem exaudit, *turbine cõterit* malorum, ut ſtatim ſubdit.

Divinę majeſtatis explicatio.

Aug. ſup Pſ. 65. & ſerm. 5. de verbis Dñi & tract. 102 in Ioan. & ſerm. de orando Deum.

Quãvis Deus orationẽ exaudiat, nõ ideo ſemper poſtulata ſtatim cõcedit.

Vid. D. Tho. 2. 2. q. 83 ad 2 & tom. 15 & Aug. ſupra citatũ. & Pſ. 144 & Pſ. 85. & Pſ. 50

XVII. In turbine enim cõteret me & multiplicabit vulnera mea etiam ſine cauſa.

1. Paraphraſis hujus ſententiæ. Conterere quid propriè ex Hebræo,
2. Multiplicare, ad numerum & magnitudinem pertinere. Quid ſine cauſa, variæ expoſitiones.
3. Vnde in Iob difficultas reſpirandi. Emendatur Philippi lectio.
4. Repleri, aut impleri ad ingluviẽ pertinet, ad ingentes calamitates trãfertur Explicatur David, Ierem Habac. Quid amaritudo.

I Hujus ſententię paraphraſis.

LIcèt orãdi (inquit) atq; ſacrificãdi ſtudium nunquam non habuerim, atq;

nunc

nunc etiam precationes frequẽtes adhibeam, tamen cum ſeveriùs, & acerbiùs accipiar à meo judice, vix mihi perſuadere poſſum, aut me ex auditum, aut illum benevolum atque propitium erga me eſſe, vel, ut perſtet adhuc in illa prima ſententia; Nolem cum potentiſsimo judice cõtẽdere, qui pro ſua majeſtate, etiam ſi mihi propitius ſit, mecum aget ſeveriùs, atque irati inſtar *turbine* immiſſo, coactàq; tempeſtate aut interrogationum, atq; rationum, quas à me exigat, aut ærumnarũ corporis, & animi, quibus me afficiat. Septuag. *caligine*; caliginoſo turbine, obſcura procella, *conteret*, conquaſſabit, conculcabit, percutiet, obruet me. unde dicitur Pſalm. 238. *Tenebræ conculcabũt me.* Hieronym. *Operient me.* Neſcio an tam verbũ (*Suph*) quod ſubeſt hoc loco, quàm (*naſaph*) quod eſt affine, & ejuſdem ſignificationis, ut aſſerit Mardochai, habeant aliquid occultarum inſidiarum; nam præterquam quòd utrumque de tenebris dicitur, atque caligine, in illo loco Gen. 3. bis habetur & vertitur *conterere*, poſtea vero *inſidiari. Ipſa conteret caput tuum, & tu inſidiaberis calcaneo ejus.* igitũ ait Iob, quaſi occultas mihi parans inſidias, turbine & tenebris alicujus tetræ tempeſtatis me involvet.

LXX

Conterere quid propriè. Pſal. 138. 11.

שוף
נשף
R. Mardoch.

Verbum conterendi aliquid inſidiarum affert.
Geneſ. 3. 15.

2

רבה

LXX
Multiplicare ad numerum & magnitudinem.
LXX
Quid, ſine cauſa.
Olympiod. Philipp.
Iob. 2. 3.

Et multiplicabit, multis me ꝑſcindet vulneribus; tum etiam, *magnificabit*, ingentibus vulneribus me conficiet. *vulnera*, cõtuſiones, percuſsiones. Septuaginta *tribulationes*; tũ animi tum corporis cruciatus. *ſine cauſa.* Septuaginta *in vanum*, abſq; eo, quòd mihi meorum malorũ cauſam reddat, aut explicet; aut ſive nova cauſa quam ego præbuerim, vel, etiam quàm vis mihi juſtus videar. Aut quidẽ, ut Olym. & Philipp. indicãt, in eo ſenſu, quo cap. 2. dictum à Deo eſt: *Commoviſti me, ut affligerem eũ fruſtra.* q.d. ut Olympiodori verbis utar: *Nihil attinebat Deum his cruciatibus de me periculum facere, nam ante cruciamenta me præclare noverat.* ad eundẽ ſenſũ Chryſoſt. *Illud* (inquit) *fruſtra nõ eò pertinet, quòd aberraverit, ſed quòd ex illa pœna atque ſupplicio nihil majus eſt conſequutum.* quarè acutè obſervat Philipp. hæc a Iobo dici, quòd intelligat ſe nõ tam flagellari, quàm probari. animi profectò præclarè in Deum affecti, ſed tamen, affecti doloribus.

Philipp.

XVIII. *Non concedit requieſcere ſpiritum meum & implet me amaritudinibus.*

3
LXX.

TAM graviter me afficit, ut reſpirare non poſsim. Septuaginta: *Non ſinit me reſpirare*; nec quieſcere, reducere ſpiritũ. reddere, atque trahere: non ergo decontendendo cum Deo, ſed de extremo ſpiritu agendo cogitem; qui jam vix poſſum reſpirare.

Hanc autem difficultatem reſpirandi, non ſolum propter animi anguſtias, ſed re ipſa propter morbum & pulmonis arterias obturatas dici volunt Philippus & Beda; ajunt enim affectum fuiſſe, *aſtomathicõn*, quem morbum dicũt in pulmonibus generari, quum aditus obturantur, quos Græci, *ſtopiros*, vocant. ſic ergo conſtricti, & anguſtiores redditi anguſtias efficiunt in pulmonibus, ut reddere & recipere ſpiritum non ſufficiant. addit etiam Philipp. quòd *præ nimio dolore cum feſtinato ſuſpirio repetitos, & quaſi conciſos flatus emittebat.* ſed tamen mẽdoſe hoc loco legi, *aſtomathicôn*, pro *aſthmaticôs*, tum in Phili. & Beda, tum etiam in Hieronymo, qui ferè ex Philip. deſcriptus eſt, res ipſa oſtendit. de aſthmate autem & difficultate reſpirandi, qua Iobus laboravit, diximus cap. 2.

Vnde in Iob difficultas reſpirandi.

Philipp. Beda.

ἀστομα
θικῶν
ἰστόπιρος

Philipp.
Emendata Philipp & Hieronymi lectio
ἀσθματι-
κοσ

Vid. in enumeratione morborum ſect. 8

Et (fortè cauſa, aut expoſitio præcedẽtis) *implet.* ſatiat, exſaturat; verba replendi frequenter de ingluvie dicuntur: ut 1. Regum 2. *Repleti prius, pro panibus ſe locaverunt, & famelici ſaturati ſunt.* Et: *Infernus & perditio nunquam implentur. Amaritudinibus*; acerbiſsimis doloribus, & quidquid humano ſenſui injucundum exiſtit. Sicut dulcedo omnia jucunda, & amica naturæ ſignificat. Ierem. 6. *Holocauſtomata veſtra non ſunt accepta, & victimæ veſtra non placuerunt* (Heb. *Non dulcuerunt*) *mihi.* & Hoſ. 9. *Non libabunt Domino vinum, & non placebunt* (Heb. non dulceſcent, non erit vinũ jucundum, amareſcet Deo vinum: *nam fel draconum, vinum eorum*) *et.* Eſt autem hujuſmodi locutio frequenter uſurpata in ſacris, ubi ingentes calamitates ſignificantur. Pſal. 87. *Repleta eſt anima mea malis.* & Thren. 3. *Inebriavit me abſynthio.* & iterum *Saturabitur opprobriis.* ſignificat autem tam abũde mala & ęrumnas epotas, exãtlatas, ut ampliùs capere animi ventriculus non

4

Implere aut replere ad ingluviem.
1. Reg. 2 5.
Prov. 27 20.

Amaritudo, omnia acerba naturæ.
Ierem. 6-20.

Hoſe. 9. 4.

Deut. 32 32.
Repleri & ſaturari de ingẽtibus calamitatibus.
Pſalm 84. 4.
Threm 3. 15.
Verſ. 30.

poſſe videatur. quare oportet animæ os nauſeare, & moveri vomitum, & afflictionum *aquas* pervenire jam *uſque ad animam*, id eſt uſque ad intercludendam reſpirationis viam. Tum amaritudo, id eſt, amariſsimi atque bilioſi humoris copiam vehementer infeſtat animum, efficit tormina, & chardiargiã, & ea omnia in animo generare ſolet, quæ bilis in corpore: ardorem præſertim quendam præcipitẽ, & iratum impatientem, quem cholerici pati ſolent: eò enim pertinet id Habac. 1. *Suſcitabo Kaldæos gentem amaram, & velocẽ.* videlicet ſævos hoſtes, bilioſos, iratos, ardentes; quos tũ innata bilis atque ſęvitia, tum divina permiſsio & ira, ardentiores & concitatiores reddat. ait igitur Iob ſe pati bilioſos quoſdam atque moleſtiſsimos in corde motus, & ſtimulos ad vomendum multa, ad reddẽdas & abjiciendas ærumnas, & amarulenta ramẽta. Iuxta quod leniter accipienda, & cum moderatione quadam interpretanda eſt Philipp. interpretatio: *Repletur (inquit) fellis. & blaſphemiæ amaritudine anima mea, ita ut durum verbum & aſperum os meum dicere compellatur.*

[Margin: Pſalm 68. 2. — Habac. 1. 6. — Philipp.]

XIX. Si fortitudo quæritur, Robuſtiſsimus eſt ſi æquitas iudicii, nemo audet pro me teſtimonium dicere.

1. Robuſtus quid propriè ex Hebræo
2. Iudicium ex propria ratione æquum, & incorruptum eſſe debet. Iudicia, mirabilia Dei opera explicatus Salomon.
3. Teſtificari varium, & multiplex in Hebræo Varia lectiones
4. Teſtimonium pro fœdere. unde diceretur Arca teſtimonii Audere verbum forenſe.

Ex originali non poteſt bene dignoſci ad quem *fortitudo* hæc referẽda ſit; poteſt enim vel in communi accipi, quaſi diceret; Si de fortitudine agitur. vel de humana fortitudine; ſi fortitudo aliqua, in humanis quæritur, quæ ſe illi opponat, quamcumque ille facilè ſuperat. Sed Septuaginta, & quidẽ commodè, ad Deũ referunt quaſi præcedentis ſentẽtię cauſam, atque rationem; namque legunt. *Implebit me amaritudine, quoniam ſcilicet valet potentia.* & S. Auguſtinus ſic legit. *Et enim qui poteſt, obtinet, & vincit.* poteſt is quoque ſenſus videri non omnino incommodus; ſi ſe mihi tandem conſpicuũ præbere velit Deus, experiar profectò illum multò fortiorem, atque terribiliore quàm cogitaveram. nam vox illa *robuſtiſſimus* exceſſum quendam afferre videtur ſupra fortitudinem; eſt enim propriè id, quod prævalens, vincens, invicto quodam & obſtinato animo præditus. nam dici ſolet de eo, qui alio ſuperior, & erectior eſt. ut Pſalm. 17. *Confortati ſunt ſuper.* (robuſtiores fuerunt præ) *me.* quare idem locus Habetur in eodem Pſalm. 2. Reg 22. *Liberavit me ab inimico meo potentiſſimo & ab his qui oderant me; quoniam robuſtiores me erant.* & ſimiliter ab eodem verbo dicitur Geneſ. 25. 23. *Populus populum ſuperabit.* OnKelus. *Regnum regno prævalebit.* propriè; Populus præ populo robuſtior. & huc reſpexiſſe videtur. Pagnin. hîc legẽs, *Si ad potentiam venero, robuſtus eſt.* in originali indifferens eſt, nam tantum habetur, *Si ad potentiam,* ut ſuppleri poſsit, venero, aut reſpexero, vel quid ſimile.

[Margin: 1 — LXX. — Auguſt. — Robuſt⁹ quid propriè אַמִּיץ — Pſal. 17. 21. — 2 Reg. 22. 18 — Pagninus.]

Si æquitas judicii. id eſt, ſi jure & judicio agendũ eſt. hìc *æquitas judicii* in originali non eſt aliud, quàm judicium; neque incommodè dictum eſt ab interprete, *æquitas judicii*, cùm debeat eſſe judicium ex propria judicii ratione æquiſsimum, & incorruptiſsimum. Septuag. *Quis igitur judicio ejus reſiſtet?* oportet me quidem in judicio, ſi jure agendum ſit, cauſa cadere. Olympiodorus indicat, judiciũ hoc loco non pro forenſi & judiciali actione ſumi debere, ſed pro divinis operibus humanum captum excedentibus, præſertim illis, quæ cum vindicta, aut ſupplicio aliquo de homine ſumpto, conjuncta ſũt ſic dicuntur: *Iudicia Dei abyſſus multa.* Pſal. 35. & Exod. 6. *In brachio extento & judiciis magnis.* & Prover. 19. *Parata ſunt deriſoribus judicia, & mallei percutientes ſtultorum corporibus.* Igitur videbitur attingere amicos, qui divinorum judiciorum, atque ſuarũ ærumnarum cauſam probè ſe noſſe arbitrabantur, Iobi videlicet ſcelus aliquod. ſed non valde cohęret cum ſequentibus.

[Margin: 2 — LXX. — Olympiod. Iudicia, mirabilia Dei opera. — Pſalm. 35. 7. Exod. 6. 6. Prov. 19. 29.]

Nemo audet pro me teſtimonium dicere. Nemo volet pro me contra Deum teſtis eſſe in mea cauſa; quare etiam ſi Deum provocem, velítque ille mecum deſcendere in judicium, nihil proficiam, ab illo enim ſtabũt omnes ſive advocati, ſive patroni.

[Margin: 3]

Sed

Teſtificari in Hebræo quid propriè. יעד

Sed tamen in eo verbo teſtificandi, aut *teſtimonium dicendi*, diſſenſio eſt, nam verbum originale (*jaghad*) ſignificat ſtatuere fœdus, aut tempus præfinire, aut condicere locum, aut condicto tempore & loco convenire, & congregari. hinc lectiones variæ hujus loci. Regia; *Quis convenire faciet me?* ſupple ad divinum judicium. id eſt, quis mihi certum, & definitú locum conſtituet, in quo cum meo judice ad illius tribunal agere poſsim? quaſi dicat; non poſſum ad illius ſubſellia cauſam meam tueri; non enim ille certo aliquo & definito loco jus dicit. vel; Quis mihi aditum pateſaceret ad illius tribunal, aut quis me animo & viribus confirmaret, ut auderem ad illius tribunal cōparere? in hac ſignificatione ab hac ipſa radice dictum eſt. Pſalm. 47. *Ecce reges terræ congregati ſunt.* videlicet cōdicto loco fœdus percuſſuri. & Amos. 3. *Numquid ambulabunt duo pariter, niſi convenerit eis?*

Lectiones variæ ex Hebræo.

Regia.

Pſalm 47 5

Amos 3.3.

Secundò, quia etiam de ſtatuto tēpore dicitur, ut 2. Regum. 24. *A mane uſque ad tempus ſtatutum.* Legit Pagnin. *Quis dabit mihi tēpus*; videlicet, ut de mea cauſa agatur, & tandem aliquando mea hæc controverſia dirimatur. ſicut dicebat populus. Iſai. 40. *Abſcondita eſt via mea à Domino, & à Deo meo judicium meum tranſivit.* id eſt prætermittit ille, quæ ad me attinent.

2. Reg. 24. 15.

Pagnin.

Iſai. 40. 27.

4

Teſtimoniū pro fœdere.

Sed idem verbum ad pactum, & fœdus vel ad teſtimoniū, pacti, & fœderis, quod inter aliquos intervenit, eleganter refertur, unde dicitur frequenter *Arcæ teſtimonii*, aut, *fœderis*, aut *Tabernaculum teſtimonii* id eſt publicæ fidei inter Deum & homines conteſtatæ, atque pacti & fœderis multorum teſtimonio atque præſentia ſtabiliti. quare ſapienter hoc loco noſter interpres retulit ad pactum & teſtatam fidem, quæ in judicio eſſe ſolet inter patronum & clientem; quare hîc *teſtimonium dicere*, præter quàm quòd affert pactum initum & fidē datam reo ab advocato, nō ſolùm eſt teſtem eſſe, ſed etiā cauſam pro reo dicere, atque tueri, & advocati officiū ſuſcipere; Nemo (inquit) mihi patroni fidem præſtare volet; nemo patrocinari; nam pugnabunt potiùs pro Deo adverſum me omnia. Illud verò *audendi* verbum, quo Vulgatus utitur, videtur olere aliquid forenſe, ſicut & id 1. Corinth. 6. *Audet aliquis veſtrum negotium habens adverſus alterum, judicari apud iniquos, & non apud ſanctos?* illud enim *audere*, periculū videtur afferre, quod advocato aut patrono, aut actori, reo ve ex judicis adverſa ſententia imminere poteſt. Poteſt etiam ad ſummam Dei æquitatem humanámque impuritatem pertinere; Nullum habebo pro me ſatis firmum & grave teſtimonium meæ innocentiæ, atque virtutis, ſi ſummo Deus mecum jure agat.

Arcæ teſtimonii aut fœderis, cur ſic dicta.

Advocat' qui pro cliēte teſtimoniū dicit.

Audendi verbum ad forū pertinere 1 Cor. 6. 1.

Illud etiam facere huc poteſt, quòd qui advocatum non haberet, ab ipſo Prætore accipiebat; cujus illa vox erat; *Si advocatum non habēt, ego dabo.* igitur Deo mecum, aut me cum Deo diſceptante, neq; mihi ille advocatum dabit; neque verò qui mihi jus in hoc judicio ſuggerat, & præſentiam ſuam amicè & benevolè cōmodet, habere potero.

Ei qui advocatum nō haberet, Prætor dabat

XX. *Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me. ſi innocētem oſtēdero, pravum me comprobabit.*

1. Iuſtificare quid Laus furtiva, quæ ore proprio frequēter uſurpatur. explicatis Ioannes, & Paulus.
2. Condemnare hoc loco ad culpam referendum. Propria innocētia teſtes duo, Deus & conſcientia Illuſtratus Paulus.
3. Humana infirmitas facilè labitur lingua
4. Innocens quis, quid pravum.

I

Iuſtificare quid.

QVOD ſi deficiētibus patronis, advocatis, teſtibus, velim ego pro me cauſam dicere (id enim eſt *juſtificare*, ſuas partes agere, ſe tueri in judicio, atq; conari innocentem oſtēdere) *os meum* (meū teſtimonium, mea oratio) *condemnabit me*, videlicet me damnabit projectæ cujuſdam audaciæ, qui tam liberè auſim pro me dicere; vel, mendacii, qui veriſsimo judici, veriſsimóque judicio repugnare, aut contradicere coner; vel, quòd propria laus, propriúmque de ſua innocentia teſtimonium non ſolùm in proprio ore ſordeſcat, ſed etiam aut mendacii, aut ſuſpectæ veritatis nomine, in judicio locum non habeat, ſed explodatur & exſibiletur, ſicut Ioan. 8. Chriſto Domino dictum à Phariſæis eſt; *Tu de te ipſo teſtimonium perhibes, teſtimonium tuum non eſt verū.* inter alia verò reſpondit ille; *Si judico ego, judicium meū verum eſt; quia ſolus nō ſum,*

Laus in ore proprio ſordeſcit.

Ioan 8. 13.

Verſ. 16.

Sed

Laus illa furtiva, quam homo ore proprio frequenter uſurpat.

Sed ego & qui miſit me pater. namque laus illa, quam homo proprio frequenter ore uſurpat, & alterius fidei atq; teſtimonio renuit committere, furtiva videtur eſſe, & non propria; quod enim furto raptum eſt, non permittitur liberè evagari per aliorum manus, ne redeat ad ſuum dominum. quare veriſsimam illã filii Dei majeſtatem vel hoc uno nomine Paulus explicat & commendat Philipp. 2. ait enim libenter illam diſsimulaſſe, & quaſi aliorum teſtimoniis, & prædicationi permiſiſſe; *Non*, enim (inquit) *rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo.* illud igitur eſt verũ veræ virtutis teſtimonium, quod non ore proprio, ſed alieno præſtatur. igitur, *Os proprium* (inquit Iob) *cõdemnabit me*, exibo ex hujus modi judicio condemnatus, & oratio mea fiet in peccatum. vel etiam: *Os meum condẽnabit me* inſipiẽtię. ſic enim Paulus 2. Corinth. 12. cùm ſe commẽdaret, ſubdit, quaſi præcaſtigans ſe; *Inſipiẽs factus ſum; vos me coegiſtis; ego enim debui à vobis commendari.*

Philipp. 2. 6.

Firmũ, & grave teſtimoniũ quod ab aliis prę̃ſtatur.

2. Cor. 12. 11.

2

Condemnare hoc loco ad culpam referendum.

Obſervandum verò, quòd hoc loco verbum *condemnandi*, non tam pertinet ad pœnam, quàm ad culpam, cùm homo cõvincitur damnatùrque ſceleris alicujus. Et quidem hominis abſolutio, vel purgatio ſceleris, cujus agitur reus, innocẽtia ve illius duobus minimùm teſtibus conſtare debet, Deo videlicet atque cõſcientia; quare nõ repellitur quidem cõſcientiæ teſtimonium in divino judicio, dicente Paulo: *Oportet nos ſiſti ante tribunal Dei, ut * referat unuſquiſque prout geſsit*, id eſt ut *teſtificetur*. propriè juxta Gręcũ, ut ferat, portet, adducat, & quaſi proponat in judicio, proferátque ipſe ſua opera, quaſi qui teſtimonium profert pro veritate. ergo ſi tibi videris habere bonũ conſcientię teſtimonium, bene quidem; ſed divinum adhuc de tua innocentia expectandum eſt, ut faciebat Paulus dicens: *Nihil mihi conſcius ſum ſed non in hoc juſtificatus ſũ, nam qui judicat me Dominus eſt.* licèt autem teſtimonium conſcientiæ per ſe nõ ſufficiat, ſed jubet tamẽ bene de noſtra ſententia, deque Dei judicio ſperare. ut Ioannes ait *Si cor noſtrum non reprehenderit nos fiduciam habemus, &c.*

Innocẽtię hominis duo teſtes, Deus, & propria conſcientia.

2. Cor. 5. 10

* Que refiera y diga.

κομίζω

1. Cor. 4. 4.

1. Ioan. 3. 21.

3

Humana infirmitas, & proclivitas ad verborum lapſus.

Si verò quis velit hoc loco ſeveritatẽ divini judicii atque humanam infirmitatem explicari, quæ, etiam cùm ſuam innocentiam tuetur, mille dabit verborum & ignorantię lapſus, ſenſus iſte conficietur, Etiam ſi mei defendendi jus atque locus in divino judicio mihi tribuatur, tamen coram tãta majeſtate quibus verbis, aut qua dicendi formula me tueri debeam, prorſus ignoro; neceſſe igitur erit, me loquentem aberrare. hoc indicant Septuagint. legentes: *Quòd ſi etiam fuero juſtus, os meum impia loquetur.* Olympiodo *Quamvis factorum fortaſſe juſtitiam fuero conſequutus, dictorum tamen condemnationem minime vitaverim. Si enim juſtum eſſe me dicere audeam, id demum dicere puto eſſe impietatis.* idem ferè Polychron. non enim oportet ad amicos reſtringere hujuſmodi ſentẽtiam cum Vatablo annotante hujuſmodi ſenſum; *Si cauſa mea ſit juſta, ſermo meus efficiet, ut videar vobis improbus & pravus.*

LXX

Olympiod.

Polychron.

Vatab.

Si innocentem oſtendero Non oportet hãc innocentiã cũ quibuſdã Latinis reſtringere ad Deũ tantùm, qui nemini nocet, nam propriè eſt, ſimplex, integer, perfectus. Septuagint. *Sine crimine.* alii Græci; *Irreprehenſibilis. Pravum*, autem, *comprobare*, eſt ſimplex in originali verbum, de pravabit me, aut pverſificabit me. ſed elegãter illuminata eſt ſignificatio ab interprete; eſtque antitheſis ad innocentiam illam, & ſimplicitatem; hæc enim perverſitas eſt, à qua quis dicitur *gradi viis perverſis*, aut *depravare vias ſuas*, aut *via incurvata, & cor pravum.* ſuppoſitum verò verbo *depravandi*, aut *pravum comprobandi*, Vulgatus videtur attribuiſſe ori, & ferè idem colligitur ex originali. Septuaginta ſine ſuppoſito reddunt; *Pravus evadam.* quamquam Polychro. Deo tribuat; *Is* (inquit) *qui tanta eſt poteſtate, facilè oſtendit iniquos meos eſſe ſermones.* ſed præterea acutus eſt ille ſenſus, quem idem quoque Polychr. indicat; Cùm Deus meæ vitæ, meorúmque operum Dominus ſit, cui ſemper placere ſtudui à juventute mea, poteſtatem habet meos mores meámque vitam corrigendi, emendandi, accuſandi; ergo nulla mihi via contendendi, aut ſummo jure cum Deo agendi mihi patet.

4

Innocẽs quis.

תָם

LXX.

עִקֵּשׁ

Pravũ cõprobare quid propriè in Heb.

Prov. 28. 8.
2. Prov. 10
& c. 2. 15.
Iſai. 59. 8.
Prov. 11. 20.
& cap. 17. 20.

LXX

Polych.

XXI. Etiam ſi ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit anima mea, & tædebit me vitæ meæ.

1. Noſtra

1. *Noſtra gratiæ incertitudo. Deus noſtræ mētis explorator. Illuſtrata ſapientia. Quid manifeſtare apud Paulum. Homo ſibi ipſi obſcurus. explicatus Eccleſiaſticus.*
2. *Aliorū expoſitiones parum commodæ. ultima germanior. ignorare quid in Sacro ſermone. Illuſtratus Salomon, & Paulus.*
3. *Nulla in Iobi verbis impietas. Quid impius, quid conſumere. explicatus David. impius pro locuplete.*

I

NOSTRAE lectionis ſimplex ſententia hæc videtur eſſe; Si ante actę vitæ conſcientia, & innocentia me ſuſtētare conſolarique voluero, non omnino potero, cùm id mihi certò, & clarè conſtare non poſsit; quare nihil mihi in vita reliquum eſſe videtur, quàm tędiū vitæ, & mortis votum. Elegans ſanè locus pro confirmando illo dogmate de incertitudine gratiæ. eam enim certam clarámque cognitionem noſtræ ſanctitatis ſibi aſſumit divinus ſpiritus, Sapientię 1. *Renum illius teſtis eſt Deus, & cordis illius ſcrutator eſt verus, & linguæ ejus auditor*. id eſt, quidquid cogitet, quidquid deſideret, quidquid loquatur homo, ſive illa interna cordis locutio ſit, ſive exteriùs ore prolata, perſpectum Deo eſt; atque hujus rationem ſubdit; *Quoniam ſpiritus Domini replevit orbem terrarum* (id eſt, teſtis oculatus eſt, quòd ubique præſens ſit) *& hoc* (Pneuma ſpiritus) *quod continet omnia* (id eſt, qui nō ſolùm eſt in omnibus, ſed in quo etiam omnia fiunt) *ſcientiam habet vocis*. id eſt ſive corde loquamur, ſive ore, nihil latere illum poteſt. homo verò plerúmque neque omnino exploratas ſuas interdū cogitationes & internas locutiones habere poteſt. quare dixit Paulus. 2. Corinth. 5. *Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti.* propriè ex Græco oportet pellucidos, & tranſparentes fieri, inſtar corporis diaphani, quod luci atque luminibus pervium eſt. & ſtatim eadem voce ait, *Deo manifeſti ſimus.* id eſt, cogniti, perſpecti, quaſi illius luminibus omnino pervij, ut indicaret Paulus nos ipſos in noſtris oculis craſſos, opacos, nimiúmque pingues, & cōcretos eſſe, obſcuros propterea, & minimè cognitos; illa enim ſui ipſius cognitio, atque exploratio, quam habere poteſt homo, cōjecturalis eſt, & minimè certa, de qua ſapiens ait: *Quemadmodum in aquis reſplendēt vultus proſpicientiū, ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus.* nam hi ſeipſos in ſuo corde contemplari, & examinare poſſunt tamq̄ in ſpeculo: præſertim ubi inſtar aquæ limpidæ cor mundum, atque tranquillum ſit; licèt omnino clarè ſe non agnoſcant.

Noſtræ gratiæ incertitudo.

Sapien. 1. 6. Deus noſtrarū cogitationum perſpector.

Verſ. 7.

2. Cor. 5. 10. Quid manifeſtari apud Paulum

φανερῶσ

Verſ. 11. Homo ſibi ipſi ignotus, & obſcurus.

Prov. 27. 19.

2

Eugubinus. R. Abraham.

Porrò hanc ignorationem Eugubinus poſt R. Abraham refert ad ærumnarum cauſam ignoratā, quaſi Iob dicat: ſi ſimplex, ſanctúſq; ſum, planè ignoro quorſum Deus his me malis afficiat. ſenſus parum pius, parúmque lenis; & potiùs cum ſententia amicorū, quàm cum Iobi propoſito congruens. Vatab. Tyg. cum aliis Hæbraizātibus, faciūt hujus ignorationis appoſitum animam; videlicet, Ignoro, aut non cognoſco animam meam. Tygur. *Animam meam perſpectam non habeo*. ſed neſcio quam morbi, aut mortis circumlocutionem in eo Hebraiſmo agnoſcit Vatab. ut perinde valeat, ac ſi dixiſſet: *Deficio, conſumptus ſum, nec novi animam meam, id eſt non novi animā meam fungi muneribus ſuis.* Alii, Eſto innocens ſim, ſed nunc de mea ſāctitate non cogito, & quis ſim, aut quis fuerim obliviſcor, minimè curo, contēno. nam verbum *Ignorandi* aliquando ad contemtum & curæ abjectionem pertinet, ut illud Cant. *Si ignoras te ô pulcherrima inter mulieres* (id eſt ſi tuam pulchritudinē non valde curas) *egredere, & abi &c.* & illud Paul.: *Si quis ignorat, ignorabitur.* igitur dicet Iob; Si ſimplex fuero non novi, nō mihi ea in re blādior, neque gratulor; nā illud tantū cogito me in extremis verſari planéque jam deficere, atque vivendi me tędere. ſed ſenſus videtur invitus, & repugnans. Septuag. *Si impiè egi, non novi animo, verumtamen aufertur vita mea.* cui lectioni, atque noſtræ ille videtur germanus, atque communis ſenſus; ſim ſanctus ſim innocens, nec ne, ſub judice & ſub lite eſt, incertum adhuc & ignoratum; illud certiſsimum, atque exploratiſsimum tamen eſt, me in extremis ærumnis extremū jam ſpiritum agere; ut hinc eliciat ſe non contendere cum Deo de ſua ſanctitate, aut de illius providentia atque judicio, ſed tantùm inſtante & compellente morte, atq; urgentibus cruciatibus tātam dolorum acerbitatem (quod humanum eſt) deprecari.

Vatab. Tygur.

Vatab.

Aliorū expoſitio parùm lenis.

Cant. 1. 6.

Ignorare ad curam abjiciēdā pertinere. *1. Cor. 14. 38*

LXX

Germana expoſitio.

XXII. Unum eſt, quod loquutus ſum, & innocentem, & impium ipſe conſumit.

3

Iſidor Clar.

ISIDORVS Clarius deterretur loci hujus difficultate, qui illi videtur impietatem includere, quaſi apud Iob unū & idem ſit proborū, & impiorum judicium, quodque Deus hæc inferiora non curet. proptereáq; exiſtimat Iobum hîc, ſicut in aliis quibuſdā locis, loqui in perſona hominis, qui ſit abſq; gratia & cognitione Dei. ſed difficultas nulla, neque impietas in ſententia facili, & pietate atque ſapientia pleniſsima. ¶ Licèt (inquit) de me ſenſerim ſemper ſubmiſsiùs, deque divinis judiciis, atque providentia magnificentiùs, hoc *unum eſt*. ibi videtur claudi ſenſus in originali, & deinde ſequitur: *Ideo dixi innocentem & impium, &c.* id eſt hoc tantùm aſſerui; repetóque libenter, hoc unum eſt meæ aſſertionis caput; Deum indiſcriminatim impios, juſtoſve calamitatibus exercere. Verbum *loquendi* hoc loco aſſeverationem, libertatem quandam, & dictorum conſtantiam affert. *Innocentem*, perfectū, integrum, & *impium*, inquietū, per multas hujus ſeculi, temporaliúmque bonorum curas atq; ſolicitudines vagantem. cujus vocis proprietas indicatur. Pſalm. 1. *Beatus vir, qui nō abiit in conſilio impiorum.* quaſi hujus modi inquietæ, & vagæ mentis homines non niſi multis, illíſque iniquis conſiliis captandis vacent. Septuaginta etiam indicant *impium* pro potente, & locuplete homine debere ſumi, nam vertunt; *Magnum & potentem diſperdit ira. magnum* autem interpretatur Olympiodorus eum, *qui ſuam magnam & robuſtam eſſe juſtitiam arbitratur.* & Polychro. *qui pietate inſignis, & vita clarus extiterit.*

Iobi ſententia pia & ſapiens.

אָמַר

רָשָׁע

Impius quid propriè.

Pſalm. 1.1.

LXX.

Impius pro locuplete, & potentiore.

Olympiod.

Polychron.

Conſumit. propriè delet, diſperdit, frequenter ad extremum interitum, & conſummationem, vel conſumptionem refertur; quod non tātùm de morte, ut aliqui Latini indicarunt, ſed de ærumnis quoque intelligendum eſt, quæ innocenti, perinde ac impio evenire ſolent.

כָּלָה

Conſumere quid.

Conſumptio non ſolum de morte, ſed etiam de ærūnis.

XXIII. *Si flagellat, occidat ſemel, & nō de pœnis innocentum rideat.*

1. *Varia aliorum interpretationes ultimæ lenisſima excuſatus Iob ab ea, quæ videtur, orationis acerbitate*
2. *Flagellum, de communi, & univerſali judicio quid propriè ex Hebræo*
3. *Quid ſemel hoc in loco Quæ Sagitta parvulorū apud David*
4. *Impii aliqui do facili morte ſubiati Diuturnitas ſupplicii ad exaggerationem pertinet*
5. *Ridere pro irridere. Quādo dicatur Deus irridere hominem*
6. *Expenditur lectio Sept. Pœna, & tentatio unde dicātur.*
7. *Variæ lectiones ex Heb.*

1

NVLLVM eſſe verbum hac ſententia, atque illa, *Elegit ſuſpendium anima mea, &c.* durius atque aſperius, Philippus aſſerit; *Durè (inquit) hic ſatis locutus eſt contra Deum: in omni quidem libro hoc nullus eſt locus aſperior iſto, & altero ſuperiùs poſito. De quibus, ut puto duobus ſermonibus ad Deum loquatur, Vnum loquutus ſum quod utinam non dixiſſem, & alterum quibus ultra non addam.* itaque de duobus iſtis ſententiis reprehenſum eſſe à Deo, & à ſe ipſo levitatis accuſatū, cùm ait. *Qui leviter locutus ſum, &c.* ſed neque ex ſua interpretatione, neque ex vera horum verborum ſententia, alia ſermonis acerbitas colligi poteſt, quam illa ſuorum cruciatuum.

Philipp.

Iob. 39.38.

Iob 29.37.

Nulla verbo rū Iobi aſperitas,

Si flagellat. ſuppoſitum hujus verbi, dæmonem eſſe ſæviſsimum carnificem atq; tortorem mortalium Philippus & Cajetanus interpretantur. ſed multò meliùs cohæret, ut ſupponatur Deus, ut in ſententia præcedente. Duas autē hujus ſententię partes non ad idem referunt, Tyg. Vatab. Iſidor. Clarius; hic enim ſic interpretatur, ut videatur Iob velle præſcribere modum tum flagellandi impios, tū renumerandi pios; Si punit improbos, quare non ſubitò occidit? ſi remunerat juſtos, quare affligit eos, & ridet? ſed cùm graviſsimum ſupplicium ſit, non quod breve, ſed quod diuturnum eſt, non videtur, illa Iobi expoſtulatio congruens. aprior quidem Tygurinæ ſenſus: *Si flagrū inferendo ſtatim occidit, innocentium afflictionem ſannis proſequetur.* quaſi dicat; Oporteret quidem, ut ſi tam innocētem, quàm impium ipſe conſumit, vel utrumque ſemel, ſubitóque occideret, vel utrumque productiori cruciatu divexaret: cùm tamen impii ſupplicium breviſsimum ſit, piorum diuturnum atque longiſsimum. Vatab. in hanc ſententiam; Si Deus tantùm obſcelera hominem affligit, ut tu Baldad aſſeris, ſequitur ut oppreſsionem innocentum ſtatim vindicaturus ſit; atq;

Philipp. Cajet.

Tygur. Vatab. Iſido. Clar.

Tygur.

Vatab.

piorum pœnas non prorrogaturus diutiùs, contra quam tu mihi ſuggeris; aſſeris enim impios ſubitò perimi, piis verò expectandum eſſe diutiùs, quodſi ita res ſe haberet, acerbiòr eſſet pœna piorum, rideríque ab impiis poſſent. ſed alii multo lenius; Si innocens etiam non debet eſſe pœnarum expers, ſi flagellandus etiã ego innocens ſum, illud ſupplex oro, ut nolit me *tota die mortificare*, ſed ſemel peremptum non vexet diutius.

[illegible] ex poſitio

2

שוט

Flagellũ quid propriè in Sacro ſermone

Flagellat. à circumeundo, vel circũdando, *flagellum* dicitur, quòd videatur circumcingere hominem. inde pro ſupplicio, aut percuſsione, quæ tranſit circumquaque per orbem, aut terram circuit, & nulli non tabernaculo appropinquat, ſed omnia pervagatur. ſic videtur indicari, fortè cum alluſione ad hanc nominis Etymologiam. Iſaiæ 28. *Flagellũ mundans, cùm tranſierit, eritis ei in cõculcationem.* quaſi dicat, Plaga pertranſiens, circumiens, & omnes ſine delectu involvens, & proculcans. ſed fortè etiam dicitur *flagellum* à circumdando, quòd circumdare videatur, & cingere illi latera, qui verbere pulſatur. Quare non de brevi ſed benè longo flagello aut funiculo, quo quis verberatur, qui non ſolum cingere unica circumductione corpus poſsit, ſed poſt unicum orbem evolutum reſtat etiam reſtis, & funiculi bona pars, quę iterũ ſemi cingat hominem. id Hiſpanorum vulgo jactatum intelligendum eſt: *To os parare de buelta y media.* conſentiente etiam voce originali (*Sot*) id eſt flagellum vel circuitus, cum, *aſote*, vel *açote*.

Iſai. 28.15.

Hiſpanorum proverbium.

3

Quid ſemel hoc loco.

Occidat ſemel. Quamquam quod *ſemel* fieri dicitur in Scriptura, efficacitatem quãdam rei perficiendę afferat; ita ut ſecunda vice opus nõ ſit, ſed tamen hoc loco ꝓpriè eſt ſubitò, ſtatim, ita ut nõ ſentiatur, donec res fiat. ſicut Proverb. 6. per eandem vocem dicitur * *Extemplo veniet ei perditio ſua.* ſic Pſalm dicitur. *Sagittæ parvulorum factæ ſunt plagæ illorum.* ubi nominis Etymologia explicari videtur; nam à (*petaim*) quod eſt parvulus, aut infantia, qui incõſideratè, ſubitò omnia agit, dicit *Pithom.* quare *Sagittæ parvulorũ ſunt*, Sagittę repentinæ, celeres, quę non prius ſentiũtur, quàm hominem contigerint. ait igitur, Sine mora occidat me.

Prov. 6.15.

* Sin ſentir ſe vera perdido.

Pſalm. 63. 8.

פתיים

פאת אם

Quæ dicantur Sagittæ parvulorum.

4

Et non de pœnis innocentum rideat Videtur antithesis ad breves impiorum ærumnas; Commutet Deus manus; Innocẽtes ſubitò auferat, impiũ excarnificet diutiùs. neque ſinat *in puncto ad inferna deſcendere.* ut dicitur enim Pſalm. 72. *Non eſt reſpectus morti eorum* (adeo repens eſt mortis incurſus, ut ne vidẽdi quidem locus, facultas vè ſit. lõgè aliter ij, qui mortem ante oculos obverſantem diutius contẽplari coguntur, & cum illa ſæpe diúque colluctari) *& firmamẽtum in plaga eorum.* id eſt firmi, integri, robuſti decedunt, non cõfecti diuturnis morbis atque doloribus. Theodoretus juxta Græcum; *Non eſt renutus*, aut repudium; Auguſtinus cũ Sept. *Non eſt declinatio morti eorum.* non eſt quòd mortem tam facilem accipere ultro renuant; illa autem prolongatio ſupplicii ad maximam acerbitatem pertinet, atque eòdem illa Ieremiæ lamentatio: *Major effecta eſt iniquitas* (iniquitatis pœna) *populi mei peccato Sodomorum, quæ momento temporis ſubverſa eſt, & non cœperunt in ea manus.* nam diuturnam captivitatem acerbiorem eſſe exiſtimabat ſubita illa & inopinata conflagratione.

Pſalm 62. 4.

Impiorum interdum mors facilis.

Theodor.

Auguſt.

LXX.

Diuturnitas ſupplicii.

Thren. 4.5.

Ridere autem, id eſt irridere, & ſubſannare pertinet ad materiam ſubſannationis, & riſus, quę ab hoſtibus captari ſolet, cùm eos, quos captivos detinẽt, diuturnis malis conficiunt. quare id ad æternitatem ſupplicii pertinere videtur; *Ego in interitu veſtro ridebo, & ſubſãnabo.* niſi fortè indicet Deum irridere & ſubſannare, vel potiùs ſe habere irridentis & ſubſannantis inſtar, cùm contemnit orationem atque clamorẽ poſtulantis opem. quare *ridere* erit, innocentem in pœnis & ærumnis jacentem, atque clamantem contemnere, & per jocum & riſum illius orationem, atque obſecrationem accipere. ſic indicatur Prov. 1. nam quaſi pro ratione illius *ſubſannationis* ſubjungitur; *Invocabunt me, & non exaudiam; mane conſurgent, & non invenient me.* Habet etiam hæc Iobi expoſtulatio multum nõ elegantiæ ſolum, ſed reconditę ſapientiæ; nam cùm homo opera ridicula facit, tunc dicit Deus *ridere* id eſt irridẽdos & ſubſannandos nos exponere; at cùm homo orat, ſupplex & dolẽs opem poſtulat, nihil dignũ irriſione façit, ſed ſapienter malis graviſsimis remedium opportunum quærit, idq; à Deo opportuno in tribulationibus adjutore; Quorſum itaque (inquit Iob) me ſeriò clamantem rideat Deus, aut quid contẽ-

5

Ridere, pro ſubſannare

ילעג

Prov. 1.26.

Quid ſit Deũ ridere miſerũ hominem.

Pſalm 12.8.

Deus ridere dicitur, cum irridendũ exponit hominẽ

nat

nat hominem in malis graviſſimis jacentem, non ſolet Deus neque ſuorum preces contemnere, neque illorum vocibus tãquam ridiculis, vaniſque clamoribus non ſtatim reſpondere.

6 LXX.

Sed ut nõ pretereamus hoc loco paullò diverſam lectionem Septuaginta, illi certè integram ſententiam ad ſuppliciũ impiorum retulerunt; *Nequam homines in magna morte erunt*, ſed *juſti deridentur*, cui perinde atque lectioni noſtræ hic videtur poſſe reſpondere communis intellectus; Occidat quidem impios Deus ſubitò, *ſemel*, irreparabiliter; ſic illorum improbitas exigit. bene quidem. at ſi juſtos tentare atque explorare velit, non oportet diuturnos illis cruciatus inferre, ſed ſemel probatos iterum illos majori quã antea fælicitate cumulare, atq; benevolentia complecti. ſecus irridere videbitur ſuos. & congruit vox *pœnarum, maçath*, quæ dicitur ab elevando, & eſt propriè *tentatio*; nam cùm nos tentat, & probat Deus, magna à nobis petit; à *(naçaç)* quod eſt elevare, aut exaltare. vel deducitur (à *maç*) quod eſt *tributum*, nam pœnarum, & ærumnarum ingentium tributum pendimus mũdo, & vitæ huic ærumnarum exactoribus.

מַסַּת Pœnæ hoc loco idem quod tentatio. נָסַס מַס

7 Varia lectio Pagnin. Regia. Tygur.

Et non rideat. Alii negationem auferunt & aſſeveranter legunt, *de pœnis innocentum ridet*. Pagninus, Regia. Alii ablata negatione (nam hæc non eſt in Hebræo) cum interrogatione tamen efferunt, ut Tygurina, Eugubinus & alii. ſed ſenſus idem, & à noſtro interprete cum vehementia ſententiæ & ſignificationis redditus ſapienter.

Philipp. Cajet. R. Levi. R. Abraham. Pagn. Vatab. Eugub. R. Moyſes.

Rurſus hoc loco ſuppoſitum verbi *ridendi*, dæmonem faciunt, Philippus & Cajetanus, quòd ille rideat, & gaudeat videns hominem diuturnis malis confici; at verò poſt R. Levi & R. Abraham, Pagninus, Vatab. Eugub. quibus favent Græci, referunt ad impium, qui dum videt juſtum longioribus ærumnis, gravioribúſque malis implicitum, illum ſubſannat, atque exiſtimat ſe juſtiorẽ, ut qui mitiùs atque breviùs puniatur. ſed pleríque Latini, atque etiam R. Moyſes ſequũtur id, quod diximus, quòd videlicet Deus ridere videatur, id eſt, complacere de juſtorum ærumnis; aut irridere & deſpicere, cum illos nõ eripit malis.

XXIIII. *Terra data eſt in manus impii: vultum iudicum eius operit. quodſi non ille eſt, quis ergo eſt?*

1 *Gravis obſcuritas hujus ſententiæ. Prima expoſitio. Pravæ affectiones mentẽ obnubilant. Deum ridere ærumnas quid.* 2 *Tres aliæ hujus loci explanationes. Dæmonis poteſtas in iniquos principes, & judices impius Dæmonis cognomen. Qui divina ſcrutetur, cavere.*	3 *Commodior explanatio.* 4 *Iudices opertam habere faciem, quid. quid ſuſcipere faciem.*

I Maxima hujus ſententiæ obſcuritas. Prima expoſitio D. Thom. Deus ridens ærumnas, quid indicet. Affectio prava mentis oculos obnubilat.

NVNC, ubi ſũmus eſt lectionũ Hebrææ, Græcæ, Latinæ cõſenſus, ſumma eſt in ſenſu difficultas, & in interpretibus diſſenſio. & quidem primò D. Tho. cum præcedenti riſu ſic connectit; Si ridet Deus, videri quidem poſſet, hominũ ærumnas & calamitates per ſe ipſas conſideratas illi placere, túncque diceretur *terra*, mundúſque univerſus *traditus*, atque permiſſus *manibus* & poteſtati *impiiſſimi* alicujus, ſæviſsimique tyranni, qui *operta* atque obnubilata ignorantiæ aut alicujus pravæ affectionis tenebris, mente, & ratione pravè & corruptè de rebus judicaret: ſæviretq; in bonos, & pios, *quod ſi* hujuſmodi impius, atque tyrannus, qui mundum adminiſtret, *nemo eſt*, *quis* tandẽ *erit* mũdi rector & gubernator, niſi Deus?

2 Secunda expoſitio Eugub. Epheſ. 6. 12. Dæmon obvelat oculos iniquorũ principum. Cajet.

Secundò, Eugub. & alii; Hæc, quæ indiſcriminatim omnibus eveniunt mala, & præſertim quidem bonis, propterea accidunt, quia *terræ* poteſtas permiſſa eſt *impiiſſimo* Dæmoni, qui dicitur *Mundi rector, & tenebrarum harum poteſtas*, qui etiam efficit, ut alii Reges, principes, & judices, quaſi obvelatos haberẽt oculos, cæcè atque ſine diſcrimine ullo de rebus judicent: & ſic contingat frequenter, ut malè accipiãt viros bonos; idque Deus permittit petente, & procurante Dæmone; vel cum Cajetano; Deus operit vultum *Iudicum terræ*, id eſt Dæmonum, qui nobis inviſibiles ſunt.

Tertia interpretatio. Iudices corrupti. Tygur.

Tertiò alii de impiorum proſperitate & impunitate ſentẽtiam hanc accipiunt; Qui ſuperbit, & inſoleſcit ſuſcepta poteſtate, & regno, dum flagellatur, & uritur pauper, flagellatur vir innocens, & irridetur etiam, ſed quid mirũ, cùm mundi judices corruptiſsimi ſint. Tygurina; *Terræ gubernatio impio permittitur, qui faciem judicum ejus obvelat. ſi Deus hæc non agit, cedo*

ubi

Vatabl.

ubi alius, qui agat? Vatablus autem. *Qui omnia impune facit conniventibus judicibus, efficit ut judices dißimulent se videre ipsius flagitia, neque est, qui hoc negare audeat.*

Polychron. Philip. Impius, ejus cognomen

Quartò, Polychronius ad Deum refert; Quia innocentes dati sunt in potestatem dæmonis. Philip. Quia terra meæ carnis, meique corporis permissa est dæmoni. (is enim antonomaticè *impius* dicitur) quòd inquam hoc à Deo fiat, oportet nobis obscurum esse, & minimè exploratum; illorum igitur qui audacius divinæ iræ causas atque æquitatem perspicere, atque judicare conentur, *facies* atq; oculos *cooperire*, id est, acri ejus rei cogitationi tenebras prorsus offundi. nam hæ sunt sublimes Dei cogitationes, & capitis illius arcana mortalibus ignorata. ideo enim sponsi caput nigerrimis capillis convestitū dicitur. *Comæ ejus nigræ quasi corvus.* videlicet, quòd divinæ mentis arcana obscura nobis, & ignorata sint. non aliter cœlestes illæ mentes dum divinam *sanctitatem* laudant, prætentis *alis* aut *facies suas*, aut Dei ipsius faciem *velant*; tum quòd Deus suæ mentis arcana occultet, & abscondat; tum quòd ipsi angeli non audeant oculos attollere ad divinæ sapientiæ occulta perscrutanda.

Qui divina secreta scrutatur, excæcantur.

Cant 5.11

Isai.6.2.3.

Quarta sententia.

Alii per expostulationē quandā interpretantur; Quare terra data est in manus impii? quare is impius ipse faciem judicum ejus operit? quasi diceret; Hęc est dæmonis tyrannis, qui judicum, & regum terræ, hoc est, istorum meorum amicorum, qui meæ vitę judicium suscipiunt, ita corrumpit, atque depravat, ut non nisi sinistrè atque corruptè de mea innocentia statuere atque judicare possint.

3 Commodior interpretatio

Hinc perspici potest non tam alicujus certæ interpretationis veritas, quàm hujus sententię certa atque vera obscuritas & dubitatio. Si quid verò conferre ad elucidationem posſit, ex enarratis hanc nos hujus loci sentētiam componamus; Dum innocens perinde atque impius consumitur, videri potest administrari terra ab impio aliquo principe, qui non nisi cęcos atque ignorantes judices, atque magistratus constituit; qui omnia jura pervertant, & jus suum cuique minime servent. (ideo enim cęcam faciebant fortunam, aut velatam oculos, quòd malis bona, mala bonis indiscriminatim cō-ferrentur) quòd si Deus neque impius, neque cœcus est (omnino enim stulta illa vox est, *Non considerat, Non videbit qui enim finxit oculum non considerabit*, neque videbit? quis alius erit hujus ergo pios atque impios providentiæ rationisque agendi auctor? Augustinus; *Quod si non facit Deus judicium justi vel impii, quis potest facere?* Verissimè igitur (inquit Iob) à me dictum fuerit; *Innocentem & impium ipse consumit*, occulto quodam judicio, & arcana suæ providentię ratione. Hæc videlicet *judicia* sunt, quæ ego *timeo*, videlicet alterum, quo impios diutiùs bonis frui permittis; alterum, quo probos, & nihil mali commeritos diutius vexas, & longis ægritudinibus, atque insolitis suppliciis excrucias. neq; valde refert, quòd quidam illa ultima verba ad Baldad referunt; Nemo hæc, quæ dico, negare audebit, nisi tu, ò Baldad, neges. nam prioris partis sensus idem constat.

Iob 22.14. Ps.93.7.9

August.

Ps.118.120

4

Sed illud, quod ad *opertam judicum faciem* pertinet, poterit sanè non solùm ignorantię symbolum esse, aut inertiæ cujusdam, & somnolentiæ (nam princeps atque judex oculatissimus, pervigilque esse debet) sed etiam innatæ cujusdam inhumanitatis, atque sævitiæ, quæ nolit innocentem oppressum & afflictū respicere, ne ulla illius commiseratione tangatur. contra quàm dictum est, *Ab inope ne avertas oculos tuos propter iram*. ardent enim ira & furore divini oculi adversus eos, qui suis oculis, & humanitate pauperes & miseros non dignantur. ideo enim intra oculum pupilla est, ut intelligāt ii, qui munus, & officium oculorum in rep. [ge]bent, debere in suis pręcordiis pupillum, & miseros quosque complecti summa benevolentia. sicut è contra respicere aliquem, aut *suscipere faciem alicujus* misericordię, benevolentiæ, reverentię est. Tum etiam solebant judices intra cortinas se continere, cùm contra reum capitis sententiam pronuntiabant. judicum quoque illa imago est, manibus truncis, velatis oculis, ut incorruptè de rebus judicaturi significarentur, [non] *secundum visionem oculorum*, sed ex re ipsa & veritate. poterit itaque per opertos oculos significari summum jus, summàque judicii severitas, nulla cum misericordia, nulla cum humanitate, atque facilitate conjuncta; aut temperata.

Eccles 4.5.

Respicere, aut suscipere faciem alicujus

Isa.11.3

LXX

Quod verò Septuaginta legunt, *Facies judicium ejus operit*, licet ab Hebræo diſſentiat, hunc ſenſum habere poterit; impium eſſe judicare de rebus ſecundum faciem, & judicium, ut ita loquar, cadere ſuper faciem, id eſt, ſiſtere in facie hominum dijudicanda; potius quàm in aſſerenda veritate. Auguſtini lectio longè aliena, *faciens judicium ejus operit.* Cujus non alium commentarium, quàm ipſius Auguſtini verba ſubjiciam; *Faciens ipſius impii judicium aut juſti; in hoc enim tempore opertum eſt; aut certè hoc ipſo facit judicium ejus, id eſt, adeo illum punit, quo occultat Deus providentiam ſuam ut eſt præ magnitudine iræ ſuæ non requiret. vel eo juſtum vindicat, quo occultat ei.*

August.

*

XXV. *Dies mei velociores fuerunt curſore; fugerunt & non viderunt bonum.*

1. *Vitæ brevitas ex triplici comparatione. Curſorem quæ ſtimulare ſoleant. Illuſtrata Sapientia ex Græco.*
2. *Levitas, & velocitas idẽ, Vita levis ut quæ vacua bonis aufugiat.*
3. *Iuſti non perinde ac impii erga vitæ fugacitatem, & ut hæc non eodem modo explicari ſoleat.*
4. *Quid non vidêre bonum, viſus inter reliquos ſenſus velociſsimus,*
5. *Cujuſmodi ſint nomina quæ impii temporali fœlicitati imponunt: cujuſmodi illa, quibus Sapientia explicat Temporalia vera bona non ſunt,*

I

Ergo (inquit Iob) quàmvis bene de Deo, de que divina providentia, atque æquitate ſentiam, licebit mihi tum præſentes ærumnas, atque malorum diuturnitatem, tum præteritæ fælicitatis brevitatem atque inconſtantiã lamentari. Vitæ autem brevitatem triplici ſimilitudine explicat ducta ex iis, quæ in tribus elementis, terra, aere, mari, velociſsima ſunt, & dicto citiùs præterlabuntur, Curſore, Navi, Aquila. *Curſor*, qui feſtinat, numquam conſiſtit, quem timor alicujus periculi declinandi conjicit in fugam, vel aliqua alia cauſa quæ nullas moras patiatur ſtimulet ad currendũ. ſic quoque Sapiẽ. 5. in comparationem adducitur, *Nuntius percurrens.* Licet enim in Græco potiùs ſit nuntium, aut alicujus rei famã præter currens, eleganter noſter reddit *Nuntius*, quem tanquam angelum quendam evangeliorum accipiendorum cupiditas pro læto & fælici nuntio vehementer ſtimulet ad currendum, ne alius prior evangelia præoccupet, & famam deferat; quare eleganter Septuagint. habent *Nuntius præcurrens.* ſimiliterque plurima exemplaria Vulgata. Non ſolùm igitur cucurrerunt, ſed velociſsimè aufugerunt.

Vitæ brevitas multiplici comparatione explicatur

Curſorẽ quæ ſtimulare poſſint.

Sap. 5. 9

Ἀγγελία

LXX

Velociores. Licet levitas, atque velocitas tum ex Græco, tum ex Hebræo atque Latino pro eodem accipiatur, nam gravia minimè velocia ſunt, levitas volucris eſt; & levis armaturæ milites celeriter ſubveniunt: tamen non inutiliter lectio Septuaginta, *Vita mea levior eſt curſore*, premi poteſt; ut non ſolùm velocitatem, ſed etiam levitatem illam conſideremus, quæ nihil ex hujus vitæ bonis ſecum exportat, quo gravari poſsit; quæ vacua eſt omni pondere, & ſarcina. non ſolùm igitur *fugiſſe* dicit, ſed nihil illos *boni* aut certè, leviſsimi detinuiſſe. ſignificat. Vaniſsimi, leviſsimi fuerunt, cùm viderentur externa ſpecie pleni divitiis, & jucundiſsimis voluptatibus, neque tam citò exhauriri evacuaríque tantam fælicitatem potuiſſe. præ ſumma igitur levitate *fugerũt* cùm nihil boni ſecum exportarent, neque vidiſſent, id eſt experti fuiſſent.

2

Levitas & velocitas idem.

LXX

Cujuſmodi ſit vitæ levitas

Sed obſervat Div. Thomas non eodem modo juſtos, atque impios ſe habere ad res temporales; nam qui illis hærent, & in illis finem ſuum conſtituunt, non fugiunt illas; potiùs hujus mundi proſperitas fugit eos, cùm illam amittunt at qui ad veram alterius vitæ fælicitatem incitatis votis contendũt, hi fugiũt, &, ut Div. Thomæ verbis utar, magis pertranſeunt fælicitatem hujus mũdi, quàm pertranſeantur ab ea. argutè & piè: ſolidè quoque dictum fuiſſet, ſi perinde ac impiorum eſt illa vox Sapien. cap. 5. *Tranſierunt omnia illa.* Iob ſimiliter non dixiſſet non ſe, ſed *dies ſuos*, id eſt proſperitatem etiam omnem *aufugiſſe*. & aliquando precetur, ut *revertatur oculus ſuus, ut videat bona.*

3

D. Thom.

Diſcrimen juſti & impii in fruenda vita

Ergo quod ad rem attinet: vitæ brevitas dupliciter explicari ſolet, aut per noſtrum diſceſſum, aut per rerum temporaliũ fugacitatem atque receſſum: cũ enim illa ſeparatio, quã mors efficit utrinq; intercedat, idẽ omnino ſignificatur, ſi dicas

Vitæ brevitas quomodo explicari soleat. vita me deficiet, ac si dicat, abibo ego, & ſeramque vitam. certè Iob eadem, qua Eccleſiaſtes, ratione hominem fugientem efficit. c. 1. *Generatio præterit, generatio advenit, terra autem in æternum ſtat.* id eſt cum res aliæ mundiales permaneant, & conſiſtant, tamen ſolus homo rebus omnibus corruptibilibus vanior & corruptibilior eſt, utqui prætereat, & fugiat velociſsimè, terra, mundo, rebus aliis, bonisque temporalibus permanentibus. ſic explicat eo loco Hieronym. *Quid* (inquit) *vanius hac vanitate, ut aliis morientibus naſcantur alii, & homo nunquam permaneat; cum terra, quæ propter hominem facta eſt, in æternum ſtet?*

Eccleſ. 1. 4.

Hieronym.

Et non viderunt bonum. Divus Thomas & aliqui Latini explicant; non viderunt illud bonum ſolidum, atque perfectum, in quod mens humana tendit, & quo homo beatus eſt. ut inde colligat, ſi juſtorum remuneratio in hac vita eſt, juſtus ego non ſum, qui in hac vita infælix, & miſer ſum. Sed de hac interpretandi ratione ſæpe diximus. Cajetanus verò nomine *boni* perfugium aliquod intelligit, ad quod divertere, & confugere, qui fugit, poſsit. durè, & alienè. nam germana *non videndi bonum* ſententia eſt, nullum, aut certè leviſsimum experimentum aut guſtum percipere potuiſſe humanæ fælicitatis, ut quæ non verſata fuerit ante oculos diutiùs. eadem profectò ſententia cum illa Eccleſ. 1. *Non ſatiatur oculus viſu, nec auris auditu impletur.* vix poſſe hominem de rebus conſpectis judicare, aut guſtum illarum aliquem capere, quas non niſi in celeri quodam decurſu videre illi liceat, videlicet currenti; neque illarum auditione, & vocibus frui, niſi fugienti. Et latet quidem in illa locutione, *non videndi bonum* amplificatio quædam hujus brevitatis; nam viſus eſt, ut philoſophus dixit, quo facilius meliùſque reliquis ſenſibus de rebus judicare poteſt; auditus deinde, quaſi dicat; Nō modò vitæ hujus bona apprehendere, attingere que, guſtare, aut delibare non potui (nam hæc non omnino ſemper licent, & temporis ſpatium aliquod requirunt) ſed neque, quod maximè facile, quod nemini non licet, quod nulla mora, nullo diſpendio fieri ſolet, *videre.* videlicet, *bona*, & felicitatis ſpeciem aliquandiu frui, non eſt mihi permiſſum.

4

D. Thom.

Quid non videre bonum.

Cajetan.

Eccleſ. 1. 8

Viſus inter reliquos ſenſus velociſſimus

Ar. 1 Metap.

Sed dum Iob ait, *ſe non vidiſſe bonum*, non ſolam vitæ brevitatem ſtatuit, ſed nullius boni nomine præſentis vitæ fœlicitatem dignatur. id quod obſervatione digniſsimum eſt. & quidem hæc eſt impiorum quædam pravi affectus, & voluntatis in bona creata detorſio, ut quantumvis in inferno dicant, *Erravimus à via veritatis*; ſed practicum illum errorem retineant, ut vitæ hujus bona breviſsima quidem atque fugacia fateantur, ſed *boni* tamen nomine ſemper explicent, & ſe ad huc illis inhærere ſignificent. *Tranſierunt* (inquiunt) *omnia illa tanquam umbra* (Fugax hæc eſt, atque labilis, ſed jucundiſsima eſſe ſolet, præſertim vbi perfugium eſt, vel in turbine & tempeſtate, vel in æſtu & ſiti; ſicut Iſa. 32. dicitur; *Sicut qui abſconditur à vento, & celat ſe à tempeſtate. ſicut rivi aquarum in ſiti, & umbra petræ prominentis in terra deſerta.* Serrus quoque *deſiderat umbram*) *& tanquam nuntius percurrens* (nihil lætius lętiſsimo nuntio; quāmvis prīmus ille lętitiæ flos brevi marceſcat atque decidat.) *& tanquam navis, quæ pertranſit fluctuantem aquam* (onuſta quidem mercibus pretioſiſsimis, quarum *procul & de ultimis finibus ſit pretium*, quæ de longè portet *panem ſuum*, ſed tamen breviſsime quoque prætervehitur) *cujus cùm præterierit non eſt veſtigium invenire, neque ſemitam carinæ illius in fluctibus; aut tanquam avis, quæ tranſvolat in aere* (liberè vagatur avis nulla cura aut ſollicitudine parandi victus; nam *neque ſerit, neque metit, & tamen pater cœleſtis paſcit illam.* liberæ igitur ſolutęque omni moleſtia atque labore vivendi rationis ſymbolum eſt; cùm etiam dictum ab Eliphaz ſit, *Homo naſcitur ad laborem*, & tamen tu, o Iob, quaſi humanæ conditionis expers videris ad deſidiam, & voluptatem natus, tanquam *avis ad volatum.* Brevīſſimè quoque prætervolat avis) *& ſcindens per vim itineris aerem commotis alis tranſvolavit, & poſt hoc nullum ſignum invenitur itineris illius. aut tanquā emiſſa ſagitta in locū deſtinatum* (mirabilis eſt enim illa ſagitariorum in collimando, & conſigendo ſcopo voluptas, mirabilis quoque impiorum cupiditas in attingendo ſuorum deſideriorum ſcopo, aut in ſumenda de ſuis hoſtibus vindicta, conſigendæque illorum potentiaè; ſic enim inter ea, quæ ſummis votis expeti ab hominibus ſolēt, cōputatur ultio aut vindicta ſumenda de inimi-

5

Vitæ hujus bona, bona non ſunt

Sap. 5. 6

Impii tempore talibus bonis tanquā pei pet uis inhærent

Vmbra fugax ſed jucunda

Iſa. 32. 2

Iob. 7. 2

Sap. 5. 9. 10

Navis quam afferat voluptatem

Prov. 31. 14

Sap. 5. 11

Matth. 6. 26

Avis ſymbolū libertatis vitæ

Iob. 5. 7

Sap. 5. 12

Voluptas in collimando & ſagittādo

3 Reg. 3. 11.

cis, 3. Regum. 3. *Non petiſti tibi dies multos, nec divitias, aut animas inimicorum tuorum.* & tamen ſagittæ fœliciter ex arcu emiſſæ breviſsimus jactus eſt) *diviſus enim aer continuò in ſe recluſus eſt, ut ignoretur tranſitus illius ſic & nos nati continuò deſivimus eſſe, & virtutis quidem nullum ſignum valuimus oſtē dere* (vides hęc omnia nomina boni alicujus atque jucundi ſpeciem prę ſeferre) *talia dixerūt in inferno hi, qui peccaverūt.* (ſed Sapientia, illa ab impiis impoſita temporali fœlicitati nomina, minimè probare, cōfirmare ve videtur; potiùs illa corrigit cōpellarionibus aliis verioribus, quæ tum brevitatē, tum inutilitatem omnis boni atque jucundi expertem ſignificent) *quoniam* (certè; aſſeverantis eſt, & ſuperiora partim corrigentis, partim amplificātis) *ſpes impii tanquam lanugo eſt* (propriè, pulvis leviſsimus, qui nulli rei aptus, oculis infeſtus eſſe ſolet) *quæ à vento tollitur. & tāquam ſpuma gracilis, quæ à procella diſpergitur* (quæ prę terquàm quod vana, & inutilis ſit, à procella excitatur, ab ipſáque diſpergitur, & comminuitur; ſic vitæ ſuperbiam vitæ ipſius faſtus efficit, cum vita quoque ipſa evaneſcit atque diſpergitur) *& tanquam fumus*; (is lachrimas excutit, ob nubilatque lumina, fumus enim oculis, ſicut acetum dentibus.) *qui à vento diffuſus eſt, & tanquam memoria hoſpitis unius dies prætereuntis.* (non quidem viatoris; nā is quiete & voluptate aliqua frui in hoſpitio potuit. ſed tanquam memoria ſtabularii, atque cauponis, quem viatoris memoria leviſsima nihil omnino delectat. Igitur inquit Iob; *Fugerunt dies, & non viderunt bonum*, in quibus præter brevitatem nihil boni jucūdique inveniri potuit.

Sap. 5. 15

Bona tēporalia quibus nominibus exp'icētur à Sapientia.

Lanugo quid propriè.

χνοῦς

Vitæ fælicitas fumus.

Pro. 10. 26.

*

XXVI. *Pertranſierunt, quaſi naves poma portantes: ſicut aquila volans ad eſcam.*

1. *Pertranſire quid propriè.*
2. *Unde dicantur naves poma portantes, variæ ex Hebræo lectiones & deductiones. Piraticæ naves velociſsimæ. Amplificatio brevitatis vitæ.*
3. *Naves poma portantes cur velociſsimæ, vitæ felicitas leviſsimum fugaciſsimum, immaturum pomum.*
4. *Aquila velociſsima. Vultur triduo ante præſagit cadavera.*

P*ertranſierunt.* Non ſolùm dicit abitionem, & receſſum, ſed etiam mutationem quandam, conſumptionem ve rei deficientis, atque evaneſcentis. atque hæc ſignificationis vis ineſt Pſalm. 89. *Manè ſicut herba tranſeat.* id eſt deficit, marceſcit, conſumitur. & Canticorum. 2. *Imber abiit & receſſit.* id eſt, defecit, evanuit. non aliter ergo *pertranſierunt*, diſparuerunt, evanuerunt ex oculis & memoria.

1 חָלַף

Pertrāſire defectum rei evaneſcētis affert.

Pſ. 89. 6. Cant. 2. 11.

Quaſi naves poma portantes. In originali, *Naves, ebeh*, de quo nomine controverſia eſt. nam Rab. Salomon apud Pagnin. ipſéque Pagnin. & Regia, Cajetan. Iſidorus Clarius exiſtimāt *Ebam*, vel *Ebeh*, eſſe nomen rapidiſsimi fluminis in Arabia, qui ſecum ſua rapiditate naves, licèt ultro currentes impetu incredibili rapiat. Ra. verò David, Vatablus, & alii Hebraizantes vocem illam deducunt à radice, *Abah*, quod eſt velle, aut concupiſcere; vertúntque, *Naves * voluntatis, aut, voluntarias.* id eſt, ultro & voluntariè currentes, & navigantes. vel, ut *voluntas* ad nautas referatur, quarum videlicet nautæ vehementer deſiderant celerem navigationem, vel ut tempeſtivè merces ſuas in portum invehant, vel diſtractis jam mercibus tempeſtivè ſolvant è portu; quæ pro illorum voluntate moventur velociſsimè. Symmachus, *Quaſi naves feſtinantes.* Septuaginta, *Numquid eſt navibus veſtigium viæ?* quod ad vitæ brevitatem, ſicut & ille locus ſapientiæ. 5. pertinet, & poteſt eſſe vox eadem à radice *ajab*, quod eſt inimicari, id eſt inimicitias aut piraticam exercere; quaſi dicat; Tranſierunt tanquam naves piratarum; aut cum navibus piratarum & hoſtium. nam cùm iſtæ onerariæ non ſint, ſed tantùm ad faciendam prædam comparatæ, & vel ad aggrediendum, vel fugiendum, leviſsimæ & expeditiſsimę fiunt; tum etiam brevi, inopinatóque. ſignificare ergo poterit prædam ſuorum bonorum factam ab hoſtibus. Et quidem poteſt eſſe elegans ad curſorem alluſio, atque etiam amplificatio; qui currit enim, ſive pedes, ſive eques fatigari ſolet, & in dies laſſari. At navis, quæ ultro navigat, aut navigantes, tum

2 אֵבֶה

R. Salomon. Pagnin. Cajet. Iſid. Clar.

R. David. Vatabl.

אָבָה

*Que navegan a plazer cō viēto largo, como ſe podia deſſear.

Symmach. LXX Sap 5. 10

אָיַב

Piratarū naves velociſſimæ.

Amplificatio fugacitatis vitæ.

multò celerius atque concitatiùs feruntur, tum ſine ulla aut laſsitudine, aut quieſcendi, ſiſtendíque curſum neceſsitate, comedentes, dormientes, quieſcentes navigare poſſunt. non aliter abeunt dies, & fugiunt tempora edentibus nobis atque bibentibus, dormientibus, aut aliquid aliud facientibus. Alii verò, ut Thargum atque Hieronym. deducunt à radice *abah*, quod eſt creſcere, aut fructificare, & ideo dixerunt, *Navis fructum*, aut, *poma portãtes*. has enim velociſsimas oportet eſſe vel propter levitatẽ merciũ, quæ nõ magni põderis ſint; vel propter periculũ putreſcẽdi, ſi diuturnior navigatio ſit. Licèt autẽ hîc poſsit attendi ſimilitudo quædam omnium vitæ bonorum, atque voluptatum cum pomis leviſsimis, fructibúſque, qui tenuiſsima quadam dulcedine, brevíque guſtu ſe nobis commendãt, quàmvis (inquam) non ſolùm ſine flore herba leviſsima, non ſolùm caducus ſine fructu flos, ſed fructus tandem ſint, certè ejuſmodi poma fructus ſunt nõdum maturi, ſed acerbi, & in prima quaſi germinatione & procreſcentia, hæc eſt enim propria ſignificatio, *abab*, ut ſupra quoque diximus. quàmvis autem non immaturus fructus, ſed ad maturitatem jam perductum pomum ſit, ejuſmodi tamen eſt, quod niſi velociſsima navi exportari nõ poſsit, id eſt, quòd cito putreſcat, atque putreſcat, ſunt enim hujuſmodi vitæ bona fructus illi æſtivi, quos medici fugaces appellant, atque ſaluti incõmodi ſunt. Sed hîc tamen non tam cum pomis quã cum *navibus poma portantibus* ſimilitudo ſit.

Thargum. Hieronym. — אבה — 3 — Vitæ felicitas pomũ leviſsimũ, & fugaciſsimũ — Vitæ hujus fructus acerbi

4 — Aquila velociſsima.

Et ſicut aquila volans ad eſcam. Aquilarum genus velociſsimum eſt; ſed ad pernicitatem accedit famis ſtimulus, qui multò velociorem volatum efficit. nunquam quoque volando deficere, indicat id Iſaiæ 40. *Aſſument pennas, ut aquilæ, current & non laborabunt, volabunt, & non deficient.* Fortè autem de illo aquilarum genere loquitur, quod vulturem vocamus, de quo Plinius lib. 10. cap. 9. ſcribit, triduo ante aut biduo volare, ubi cadavera futura ſunt. cũ quo facit illud Plaut.

Iſai 40 31 — Vultur triduo ante præſagit cadavera. — *Pli. lib 10. c 9* — *Plaut in Truculento.*

Vide ut iam, quaſi volturii, triduo
Priùs prædivinant, quo die eſuri ſunt.

Quare ſignificare poterit Iob ſe ante tempus abripi, & convolaſſe ad illum mortem multò ante, quàm naturaliter mori debuiſſet; videlicet edẽtibus in illius corpore doloribus atque cruciatibus ingentem ſtragem; & jam cadaverinum illius corpus præſagiente, & ſubolfaciente vulturina morte. Ergo cùm tam brevis vita hæc ſit, tam fugax vitæ fęlicitas, illud tãtùm de illa dici veriſsimè poteſt, *Fuit & non eſt.* nihil enim aliud poſt ſe relinquit, quàm quoddam fuiſſe.

Apoc 17.8

*

XXVI. *Cùm dixero: Nequaquã ita loquar: commuto faciem meam, & dolore torqueor.*

1. *Variæ interpretationes, indicatur optima.*
2. *Quid ſit commutare faciem. Totus homo in facie. Iuſtorum facies læta, impiorum anguſta, & nigra. Explicatur Salomon.*
3. *Commutare faciem, diſſimulantis eſt explicatus Samuel. Faciunt vultus pro ira. Illuſtratus Ieremias.*
4. *Hebraizantium diſſenſio à Vulgato.*

QVidam Latini, id quod indicat Philippus, ſic explicant; Si mecum ipſe agam, & ſtatuam ab hujuſmodi lamentis me continere, minimè poſſum, nam ſi verba ſupprimo, torqueor vehementer; cogórque ſtatim externa dolentis ſigna commutata facie, & vultu præbere. non multò aliter Tygurina, atque Vatabl. Si quando dico, pręcipióque mihi ipſi hujuſmodi triſtrium querelarum oblivíſci vultúſque triſtes deponere, commutaréque faciem, rurſus dolore torqueor, & recrudeſcit vulnus. D. Tho. aliter, & quidẽ paulò difficiliùs; *Si dixero, nequaquam ita loquar*; videlicet me juſtum eſſe; ſed me impium fateri; ſtatim *commuto faciem meam*, id eſt, verto me ad abũ ſolicitudinem mea peccata inquirendi, quæ me vehementer torquet. Sed præſtat prior interpretatio, à qua Græcorum lectio atque ſententia quàmvis nonnihil diverſa ſit, ſed Hebręo proxima eſt, & elegantem habet ſententiam. ſic legunt Septuag. *Si loquutus fuero, obliviſcar, dũ loquor; declinãs in faciem ingemiſcã.* cujus primæ parti duplicẽ expoſitionẽ adhibẽt Olymp. & Chryſ. *Si dixero*, id eſt, ſi me tueri oratione voluero, *nequaquã*

I — *Philippus* — *Tygurina Vatab.* — *D Thom.* — Simplicior expoſitio. — LXX — *Olympiod. Chryſoſt.*

sta loquar, id est, doloris acerbitas oblivio nem mihi dicendorum, & femel cœptæ orationis adducit. vel, quod acutè indicat Olympiodorus; Si dicere pro me velim, nimium ea oratio longa futura erit, nam faciendi finem ftatim obliviscor elatus ftudio conquerendi. Sed interpres fententiam fontis dilucidè & fideliter expreffit; nam pro eo, quod eft, *Nequaquam ita loquar*, fubeft in originali, *Obliviſcar fermonis mei*. id eft, hujufmodi querulæ orationis tædium jam relinquam.

Olympiod.

Eòdem pertinet *commutare faciem*, id eft, triftem, & lachrymabundam *faciem* cum ferena fronte, & alacrioribus oculis *commutare*; cordis enim index vultus eft; totúfque homo eft in facie, ut id quod de cordis pravitate dictum eft Ifaiæ. 3. quòd fe vultu prodat, *Agnitio vultus eorum respondit eis*. id eft facie ex vultu agnofcitur, & deprehenditur illorum pravitas; in univerfum dici pofsit de quolibet animi affectu, ut ait Ecclesiafticus. cap. 19. **Ex visu cognofcitur vir, & ab occursu faciei cognoſcitur fenſatus*. Sic dicitur Ecclefiaft. 8. *Sapientia hominis lucet in vultu ejus; & potentiſsimus faciem illius commutabit*. id eft, Sapientiæ beneficio reddi hominis vultum ferenum, hilarem; cùm tamen ftultorum atque impiorum *facies combuſtæ fint, ficut nigredo ollæ*. id eft obfcuræ atque triftiſsimæ. *& potentiſsimus* quisque, quàmvis magna dignitate atque potentia præditus fit, atque natura fua torvum habeat vultum, triftem, minacem, accedente fapientia emollit vultum & *faciem illius*, id eft, fuum, atque benignum, facilem, gratiofum fe præbebit omnibus. non aliter hîc Iob cogitabat aliquando de deponenda, fi fieri poffet, triftitia vultus; *& immutanda facie*. & rectè cum hac fententia confentit verbum originale *commutandi*, quod hoc loco eft, *ghazab*, & propriè fignificat dimittere, aut relinquere.

2 Quid fit commutare faciē.

Totus homo in facie. *Iſai. 3. 9.*

Eccleſ. 19. 26 *El bi'éo el mal a la cara fale. *Eccleſ. 8. 1.* Sapiētis frōs ex porrecta, & læta.

Facies nigra ad triſtitiā. *Iſai. 13. 8.* *Nahum. 1. 10.* *Threm. 4. 8.*

Quid ꝓprie cōmutare. עזב

Poffet etiam hæc vultus commutatio effe quafi diffimulatio quædam interni doloris. ficut. 1. Reg. 21. dicitur *David immutaſſe os*, vel, vultum fuum *coram Achis*; quod diffimulantis fuit, & fingentis infaniam: rectéque in hunc locum convenit; Cùm ftatuo *faciem meam commutare*, iram, indignationem, dolorem, quæ fe vultu produnt, comprimere, & diffimulare &c. Vultus autem, aut *facies* pro indignatione & ira, aut vultu irato, & indignante frequens eft in facris; Pfalm. 33. *Vultus* (indignabundus, minax) *Domini fuper facientes mala*. & Threnorum. 4. *Facies* (ira) *Domini divifit* (ablegavit, expulit) *eos: non addet, ut refpiciat* (blandè, atque benignè) *eos*. illud autem *commuto*, & verba alia præfentis temporis, mentis decretū afferre folent, id eft, *commutabo*, aut ftatuo commutare; Chaldæus, *Dimittam iram meam*.

3 Cōmutare faciem diffimulantis effe. *1. Reg. 21. 13.*

Vultus ara faciei pro ira. *Pſ. 33. 17* *Threm. 4. 16* Verba præſētis temporis mētis decretū afferunt.

Et dolore torqueor. Major eft in hoc verbo Latino interpreti cum Hebraizantibus controverfia: nam verbum *balag*, dicunt fignificare confortari, aut roborari. quare hoc loco cum Rab. Mardochai, alii vertunt, *Et confortabo*, vel, *roborabo me*. & quidem eodem ferè modo vertitur Pfalm, 38. *Remitte mihi, ut refrigerer*, id eft, & confortabor, fed ad planctum nofter interpres refert infra Iob. 10. *Dimitte me, ut plangam*. & ad dolorem Ieremi. 8. *Dolor meus fuper dolorem*. quare illam vocis originalis cōfortationem aut robur Vulgatus ad vim doloris retulit, & ad acerbitatem cruciatuum, qui tunc vires fumebant majores, atque vehementiùs torquebant animum. qua etiam ratione videtur etiam legiffe Septuaginta, *Commoveor omnibus mem bris*.

4 Hebraizātium diffēfio à Vulgato. בלג *R. Mardoch.* *Pſ. 38. 14.* *Ierem. 8. 18.* *Vulgat.*

*

XXVIII. *Verebar omnia opera mea fciens, quòd non parceres delinquenti.*

1. *Timor iſte Iobi ad lethalia mala referendus.*
2. *Quid propriè vereri opus de labore, & calamitate. Scientia de experimento.*
3. *Quid parcere in Hebræo Innocentem eſſe, aut relinqui à Deo, ad pœnam vel pœnæ abſolutionem. Explicata Mayferi & Samuel.*

Cajetanus hoc etiam refert inter ea, quæ apud fe facere ftatuerat, videlicet cavere vel à fuis querimoniis, vel ab aliis mœrentis dolentifque animi fignificationibus, ut aliqua ex parte morem amicis increpantibus gereret videretur. Latini alii ad timorē, religionēq; animi, nequid peccati unquā admitteret ex divinę majeftatis atq; juſtitię timore. fed Septua

I Cajet. Ad quid referendus ifte Iobi timor. Latini.

ginta

Chaldæus

ginta, Chaldæus, & Hebraizantes omnes ad calamitates & dolores, quos patitur hoc modo referunt; Licèt mihi ipſi imperare velim, atque etiam coner, ut vel ſileam omninò, vel mitiùs atque ſubmiſſius ingemiſcam, nihilo tamen mihi meliùs futurum exiſtimo: namque ejusmodi ſunt mea mala, ut graviter mihi ab illis timeam, tùm quod letalia ſint; tùm quòd vehementer ſuſpicer non eſſe mihi à Deo remittenda, cùm adhuc condonatis jam doloribus me apud vos innocentem non declaraverit; ſed tanquam cum nocente perſtat agere irrogando & promovendo ſupplicia. quæ hujus ſententiæ expoſitio confirmabitur quidem enucleatione ſingularum vocum.

2 Chaldæus LXX יָגֹר Vereri quid propriè. Iob. 3. 25 Pſ. 118 39 עָצָב Opera quid propriè.

Verebar. Chaldæus, *Timeo*. Septuaginta. *Contremiſco* & certè, *Iagar*, ferè ſemper timorem affert imminentis calamitatis. unde dictum eſt ſupra cap. 3. *Quod verebar, mihi accidit*. & Pſalm. 118. *Amputa opprobrium meum, quod ſuſpicatus ſum*. pro quo Hieronym. dixit, *quod reveritus ſum*. *Opera* autem hoc loco ſunt à radice *ghatſab*, quod eſt contriſtari, aut laborare, efficere ve aliquid cũ labore & anxietate animi. quod Vulgatus explicat per *dolorem cordis* Gen. 6. & *mærorem ſpiritus*. Iſaiæ. 61. & *afflictionem* Proverbio. 20. & *Triſtitiam*. 2. Reg. 6. & *oppreſſionem*. 1. Paralipom. 4. quare hîc *opus*, labor eſt, afflictio, dolor & quidem laborem diurnum appellare ſolemus, opus diei; & *opera* labores eſſe ex Geneſ. 3. conſtat; *Iſte conſolabitur nos ab operibus noſtris, & à laboribus manuum noſtrarum*. & Gen. 3. *In laboribus comedes ex ea, cunctis diebus vitæ tuæ*. quod antea dixerat; *Maledicta terra in opere tuo*. quod ſtatim explicat verbo operandi; *Emiſit eum Deus de paradiſo voluptatis, ut operaretur terram*. ergo inquit Iob; Quocumque tandem remedio utar, timendum mihi eſt à laborioſiſsimis *operibus*, moleſtiſsimis laboribus, doloribus acerbiſsimis, quibus conficior, ſuperant enim omnem remediorum atque medicamentorum vires, & opem. *Sciens* ex meo ſenſu, mearum ærumnarum experientia certò mihi perſuadens; nam hæc cognitio non tam mentis eſt, quàm ſenſus & experimenti; ſicut & id; *Nunc cognovi*. (reipſa, & experimento) *quòd timeas Deum*. quod videtur imitatus, atque verbis clarioribus interpretatus Petrus, cùm ait, *Nunc in veritate comperi*. &c.

Geneſ. 6. 6 Iſai. 62. 3 Prov. 10. 22 2 Reg. 6. 8 1 Par. 4. 10 Gen. 5. 29 Gen. 3. 17

Sciẽtia ad experientiam.

Geneſ. 22. 12

Act. 10. 34

3 נִקָּה Quid parcere in Hebr. LXX

Quòd non parceres delinquenti. in Hebræo triplex verbum, non mundificabis me, non declarabis innocentem. Septuaginta propriè, & eleganter; *Non innocentem me ſines*. interpres, ut illuminaret Hebraiſmum, mutavit formam; nam cùm *parcitur delinquenti*, condonatur illi, remittitúrque pœna, ac liber dimittitur, mũdus, innocens declaratur, & abſolvitur. qui ſenſus atque ſententia paſsim occurrit in ſacro ſermone. 3. Reg. 2. *Noli pati eum eſſe innoxium*. Hebræ. Ne mundes, ne abſolvas eum, ne judices innocentem; Exodi. 20. *Non habebit inſontem Dominus eum, qui aſſumpſerit nomen Domini Dei ſui fruſtra*. id eſt, aget cum illo tanquam cum ſonte; non ſinet abire impunè. Numero. 14. *Auferens iniquitatem & ſcelera, nullúmque innoxium derelinquens*. exigit enim ſceleris pœnas. Nahum. 1. *Dominus patiens, & magnus fortitudine; & mundans non faciet innocentem*. tarda licèt, ſed advenit tamen numinis vindicta. ergo ait Iob; Non fruſtra mihi timeo ab iſtis meis ſuppliciis, ut qui intelligam numquam remittenda iri; neque te ò Deus, mecum acturum unquam tanquam cum innocente, ſed ſemper nova & exquiſita ſupplicia à me repetiturum. Similis ſententia. Pſalm. 75. *Tu terribilis es & quis reſiſtet tibi? ex tunc ira tua*. id eſt, ex quo ſemel iraſci adverſus aliquem cœperis, nemo tibi reſiſtere poterit, nemo deprecari pœnam: nam cùm ſtatuit punire, *etſi fuerint Noe, Iob, & Daniel*, atque amiciſsimi deprecaturi pro populo, *Non erit* (inquit) *anima mea ad populum*, ut illum ab exilio revocem. quare cùm Sauli comminatur Samuel regni amiſsionem, & ſuæ domus excidium, ut de minis certiſsimis nihil ille dubitaret, ſubjunxit; *Porrò, triumphator in Iſrael non parcet; non enim eſt homo, ut agat pœnitentiam*. triumphatorem appellat, qui rem, quam ſemel inſtituit, non dimittit, priùs quàm ad exitum perducat. qui ita cum hoſtibus agit, ut moveat adverſus illos bellum, conficiat, tandémque, triumphet. Cum me igitur tanquam hoſtem oppugnes (ita inquit Iob) non parces delinquenti, priusquam de mea vita triũphes.

Innocentẽ relinqui, aut eſſe ad pœnam.

3. Reg. 2. 9 Exod. 20. 7

Num. 14. 18

Nahũ. 1. 3

Pſ. 75. 8

Ezech. 14. 14. & 20

1 Reg. 15. 29

XXIX. Si autẽ & sic impius sum, quare frustra laboravi?

1 Varia interpretationes indicatur cõmodissima. Notatus Vatablus. Explicatus David. Humani ingenii ad corporalia bona detorsio.

2 Variæ lectiones Laborare quid propriè Iudex incorruptus cujusmodi esse debeat in audienda cujusque defensione

I

Eugubin. Vatab.

EVgubinus cum Vatablo existimat, hæc dici ad Baldad suadentem Iobo, mane cõsurgere ad orandum; Si (inquit) impius sum, frustra orandi laborem assumam; nam peccatores Deus non exaudit; nec sit divina ira revocabilis. sed sensus atque sententia Iobo indigna; tum illud indignissimum est, quod annotat Vatablus, *verba hæc esse hominis à Deo derelicti* Secundò, D. Thom. & alii cum eo Latini; Si vitæ præteritæ laboribus, & assiduo pietatis studio justitiam & sanctitatem non comparavi, neque coram Deo justus habeor, certè labor & solicitudo mea inanes fuerunt, *& sine causa justificavi cor meum*. Sed commodius Philip. Cajetanus, & alii nòn de culpa, sed de pœna primam partem accipiunt, Si adhuc mecum agit Deus tanquam cum impio, si me dignum supplicio censet, quorsum frustra laborem, contendámque precibus pœnarum relaxationem, quam obtinebo numquam? vel cum Cajetano; Quorsum laborem, atque silentium mihi imperem, atque gemitus & lamenta per vim summã coerceam, cùm id mihi ad levandos animi dolores conferre nihil valeat. vel cum aliis Latinis; Quid mihi ante actæ vitæ labor profuit, si suppliciis accipior tãquam impius? similis illa sensitivi affectus significatio, cùm David recenset assidua flagella, & matutinas verberationes. *Et dixi, sine causa justificavi cor meum, & lavi inter innocentes manus meas, & fui* (cum fuerim) *flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis.* neque verò hoc dicunt sancti ex animi ratione & deliberatione, cùm illis probè persuaserit Sapientia *bonorum laborum gloriosum esse fructum*. sed eo primo, & subito quasi rationis motu humanum ingenium agnoscatur, quod mala & calamitates velit in malis numerare, neque prima ipsa facie aliud bonum, aut pietatis præmium agnoscat, quàm quod ad corporis incolumitatem, & pœna doloreque vacandum conferre potest.

Vatabli annotatio parũ pia. D Thom

Ps. 72. 13 Philip. Cajet Cõmodior interpretatio

Ps 72. 13

Sap 3. 15

Humanum ingeniũ in bonis illa numerat, quæ corporis sũt

2

Laborare quid.

יָגַע

Iosue 7. 3. Iob 20. 18 3. Reg 23 10 LXX *Aquila. August.*

Sed quoniam verbum *laborandi*, languorem quendam, & animi defectum afferre videtur, Iosuæ. 7. vertitur *vexare*. & Iob 20. *luere*. & 2. Reg. 23. *deficere*. Septuaginta ad eum laborem, & cruciatum, quem perfert, hac ratione retulerunt; *Et quia sum iniquus, quare non sum mortuus?* Aquila; *Ad quid hoc frustra laboro?* Augustinus conjunxit utrumque. *Quare non sum mortuus, & laboro?* Cujus is mihi videtur sensus esse; Si dignus pœna & supplicio sum, propter impietatem, ut mei amici de me statuunt, si Deus me tanquam impium accipit, non solùm profectò aliis suppliciis, sed extremo vitę & capitis plectendus essem; id quod optabilius mihi atque conducibilius foret. quorsum igitur laboro in vita hac ærumnosissima? cur non accedit pœna mortis extrema, quæ me expediat è vitę laboribus? cur vexor? cur deficio? cur luere compellor, quę vel impiissimus accipere supplicia non solet? aliò detorquet Olympiodor. sententiam hanc, piè quidem, sed nescio an congruenter; *Emori me præstabat, quàm impietatis postulari, mortémque magis opto, quã tantis vexari conviciis, quasi divinas leges perfregerim.* Sapienter vero observat Philippus hæc verba minimè Deo displicuisse; nam justi, & incorrupti judices minimè adversus litigatorrs indignãtur, qui cùm justas habeant causas eosdem justos judices ad tenorem ac normam legum justitiæque constringunt: quin potiùs summa benignitate, ac mansuetudine audire dignantur; & quæ pro se quisque affert, attentè & diligenter expendunt; præsertim cùm pro æquitate & justitia clamant. nõ aliter Iob Dei ęquitatis, atquæ summæ justitiæ munus & opem implorat; nam suæ vitæ, operúmque merita proponit; debitam mercedem postulat; innocentiam suam tuetur; immeritas pænas deprecatur.

Olympiod.

Philip. Iudices incorrupti gaudẽt ad judicii normam & litantes cõstringi.

*

XXX. Si lotus fuero quasi aquis nivis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ.

1. Hujus

1 *Hujus verſiculi atque ſequentis ſententia.*
2. *Ablutio munditiei ſymbolum Priſci abluendi ritus, quibus putabatur purgari ſcelus.*
3. *Marina aqua ablutio quòdam Sacra. Legis purificationes. Illuſtratus Micheas.*
4. *Ablutio manuum ad innocentiæ conteſtationem.*
5. *Aqua fontana adhibita in ſacris.*
6. *Quid Munditiei. quid fulgere propriè quid candor, aut albor veſtium in Sacris.*
7. *Manuum ablutio ante preces explicatus Paul⁹*

I — Hujus verſiculi atque ſequentis ſumma.

QVASI ſuis ipſius expoſtulationibus, & conqueſtionibus reſpondés Iob, & quaſi ex ſuis jam ærumnis, atque innocentia divinum ingenium, divinęque providentiæ rationem in remunerãdis juſtis bene jam perſpexerit; Scio (inquit) quòd quamtumvis diligentiſsimè vitæ candorem, & morum puritatem cõparare ſtudeã, tamẽ nõ ideo pœnarum atque dolorum expers ſim, ſic enim Deus juſtorum res, præmiáque diſponit. hæc eſt hujus verſiculi atque ſequentis ſententia breviter, & dilucidè propoſita.

2 — Ablutió munditiei Symbolum. Luſtratio ablutione facta.

Si lotus fuero. non ſolùm externæ, ſed internæ quoque munditiei circumlocutio eſt, nam ferè apud nationes omnes antiquiſsimum fuit uti, balneo, aut corporis ablutione ad detergendas animi ſordes: & rectè riteque ſacrificandum. Rem hác confirmat Macrob. quibuſdam Virgilii teſtimoniis, qui accuratè diverſos ritus ſacrificandi expreſſerit, nam Aeneidos. 2. violatum cùm ſe noſſet Aeneas, & multa cæde pollutum, ait: *(Macrob lib. 3.)*

Tu genitor cape ſacra manu, patrióſq; penates:
Me bello è tanto digreſſum, & cæde recenti
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero. *(Virg. 2 Aen.)*

Et iterum lib. 4. Dido ſacrificatura diis inferis. *(Virg. 4 Aen.)*

Dic corpus properet fluviali ſpargere lympha.

Et iterum lib. 6.

Occupat Aeneas aditum, corpuſque recenti
Spargit aqua " " " " *(Lib 6 Aen.)*

Et iterum:

Idem ter ſocios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi, & ramo felicis olivæ:
Luſtravitque viros " " " " " "

Quare Tullius 1. de legibus. dixit aquæ aſperſione labem corporeã tolli, & prętereа caſtimoniam præſtari. Neq; ſolùm detergendis peccatis, ſed impetrandis etiam poſtulatis adhibebatur ablutio. de quo eſt illud Perſii. *(Cicer lib. 1. de Legib.)*

Hæc ſanctè ut poſcas, Tyberino in gurgite mergis. *(Perſi Saty. 2.)*
Manè caput, bis, terque, & noctem in flumine purgas.

Et id quidem ad maximi ſceleris amplificationem adducebatur, tantum ſcelus ablui non poſſe. apud noſtrates Bæticos in hanc ipſam rem vulgo jactatur, *No ſe lavara deſta con quanta aqua trae guadalquivir* Ovid. quoque. *(Amplificatio ſceleris, quod ablui nõ poſſit.)*

Ab nimium faciles, qui triſtia crimina cædis
Fluminea tolli poſſe putatis aqua. *(Ovid 2. Faſt)*

Et illud Catulli de improbo quodam ad Gellium; *(Catullus.)*

Suſcipit, ô Gelli, quamtum non ultima Thetis
Nec genitor lympharum abluit Oceanus.

3 — Ablutio aquæ marinæ ad purgationem quondam adhibita.

Pręſertim verò ablutio in marina aqua, purgationi religioſa erat. unde illud eſt Ciceronis, de pœna parricidarũ, quos in culleum vivos inſui, atque ita in flumen dejici Romanorum lege jubebatur: *Noluerunt nudos in flumen abjicere, ne cùm delati eſſent in mare, ipſum polluerent, quo cætera quæ violata ſunt, expiari putantur.* Certè eò potuit alluſio fieri Micheæ. 7. pollicente Deo condonationem peccatorum; *Miſerebitur noſtri; deponet iniquitates noſtras; & projiciet in profundum maris omnia peccata noſtra.* In lege autem multæ erant purificationes, quas Deus fortè inſtituit, ut populum aliarum gentium cæremoniis aſſuetum faciliùs ad mentis puritatem ſectandam adduceret; atq; tum Syris illis æthnicis, tum Iſraelitis hujuſmodi ablutiones fuiſſe in uſu indicat locus ille. 4. Reg. 5. Cùm Eliſeus leproſum juſsit lavari ſepties in Iordane; at ille eam rem contemptui, & contumeliæ ducens, reſpondit; *Numquid non meliores ſunt Abana, & Parphar fluvii Damaſci omnibus aquis Iſrael, ut laver in eis & mũder?* harum autẽ purificationum æthinicis ſolemnium ante ſuam rem divinam, meminerũt etiá Tertul. lib. de Bapt. & Arno. li. 2. contra gent. Ergo dicit Iob ad hanc ablutionum cæremoniam reſpiciens; Quamtumvis ad ſacrificia rite offerenda me comparem, quamrũvis omnes expiationis ritus obſervem diligentiſsimè, quãtumvis omni via & ratione animi labes eluere ſtudeã. *(Cicer. pro S. Roſcio. — Mich. 7. 19. — Legis purificationes. — 4 Reg. 5. 12. — Tertullianus Arnobius)*

4 — Priſcus mos abluendi manus ad innocentiam teſtandam.

Sed illud tamen, & rectè quidem adducit Chryſoſtomus in priſcis moribus fuiſſe, ut cùm probare vellent cujuſpiam ſceleris ſocietatem ad ſe non pertinere, manus lavarent, dicerẽntq; ſe innocentes eſſe. ſic præcipitur Deut. 21. de occidenda vitula & lavandis ſuper eam manibus, *(Chryſoſt. — Deut. 21. 6.)*

Pſalm 21.6. Pſal. 57.11.

ubi cædis reus ignoratur. ſic quoque dixit David: *Lavabo inter innocentes manus meas.* Et iterum: *Lætabitur juſtus, cùm viderit vindictam manus ſuas lavabit in ſanguine* (à ſanguine, vel propter ſanguinem, ut qui nullam communionē cum illo habuerit. ſic Theodoretus) *peccatoris.* ſic Pilatus quoque ſuam innocentiam ablutione manuū in aſſertoris Chriſti Ieſu næce indigniſſima teſtatam voluit. erit igitur ſententia, Quæcumq; mea extiterit innocentia, & meæ innocentiæ conteſtatio, & comprobatio, atque licèt inter innocentes lavem manus, nulliúſque ſceleris ſocietate me polluerim, &c.

Theodor. Matth.27.24.

5

A quis nivis. Cùm non valde clarium ſit, quid ſignificent *aqua nivis*, aliquis non *nivis*, ſed *vivis*, legendum exiſtimavit. ex illis eſt Marſilius Columna in ſua Hydragiologia. ſect. 1. capit. 3. Cæterùm *Nivem* tum Hebręi, tum Gręci, & Latini omnes ſummo cōſenſu agnoſcunt & legūt. ergo vel intelligit per aquam nivalem, aquam puriſsimam, & limpidiſsimam, cujuſmodi illa eſſe ſolet, quę ex liqueſcēte defluit nive; vel forte reſpicit ad peculiarem aliquem ablutionis ritum, qui in priſco illius temporis more eſſet; non enim omnibus eadē aqua religioſa erat; aliis quidē pluvialis, marina aliis, vel fōtana; ut ex ſuperiùs adductis colligi poteſt tum ex illo apud Euripidem, Iphigenię,' cùm duo illi hoſpites ab Iphigenia mactādi deſtinātur, deliberátq; cum Thoa.

Marſilius Columna.

Euripides in Tauris.

Tho. *Quid igitur agemus, dic, de iſtis hoſpitibus?*
Iph. *Ritum neceſsitas eſt conſtitutum colere.*
Tho. *Igitur in te ipſa ſacra lotiones & gladius tuus.*
Iph. *Sāctis lavacris primùm ipſos lavare volo.*
Tho. *Fontibus aquarum fluentium, aut marino rore?*
Iph. *Mare abluit omnia hominum peccata.*
Tho. *Sanctiùs igitur Dea ceciderint.*
Iph. *Et officium meū ſic magis bene habuerit*
Tho. *Itaque ad ipſum templum effluit fluctus.*

6

Quid manuū mundities. LXX.

Et fulſerent velut mundiſſima manus mea. hîc manuum fulgor nihil aliud eſt, quàm eximia quędam mundities, & puritas, fulgida & ſplendida, Quare Septuaginta dixerunt; *Si mundatus fuero mundis manibus.* & quidem propriè ex Hebræo legitur; Si mundavero in puritate, & mūditie manus meas. nam tum vox illa, quæ videtur reddi ab interprete hoc loco, *mundiſſimū*, videlicet (*bor*) redditur *puritas.* Pſ. 17. *Secundùm puritatem manuum mearum.* & cōjungitur cū luce, & ſplendore quodam Pſalm. 18. *Præceptum Domini lucidum* (purū, mundum) *illuminans oculos.* Tum etiam verbum (*Zacah*) quod eſt fulgere, propriè eſt, mundare, aut purificare. ſed ea etiam mundities conjuncta eſt cum candore quodam, atq; fulgōre; unde dicitur Exo. 30. *Thus lucidiſsimum.* id eſt puriſsimum & defæcatiſsimum, pellucidum *& cādicans*, & Threnorum 4. dicuntur, *Cādidiores Nazaræi nive.* quod non tam ad albedinem, aut colorem, quàm ad candorem & fulgorem, quicumque tandem color illorū eſſet, referendum eſt. eo enim loco nitor tantùm commēdatur, ut patet ex ſequētibus comparationibus. *Nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, Saphiro pulchriores.* Sic etiam, quod dici ſolet, veſtis alba, aut candida ex proprietatè Græcæ vocis eſt fulgens aut ſplendida. nam cùm Chriſti Domini veſtes albi coloris fuiſſe minimè exiſtimandum ſit, dicuntur tamen in trāſfiguratione fuiſſe illius *veſtimenta alba*, & albiora quidem. quàm *fullo poſſet facere*; erant nimirum tota ſplendentia, & ingēti lumine quod à Chriſti Domini corpore, tamquam ex fulgentiſsimo ſole proficiſcebatur, tota perfuſa. Quare verbis commodiſsimis explicatur à Marco: *Veſtimenta ejus facta ſunt ſplendentia, & candida nimis velut nix, qualia fullo nō poteſt ſuper terram candida facere.* & ſimiliter exponitur à Luca. *Veſtitus ejus albus; &* (id eſt) *refulgens.* atque ejuſmodi etiam fuiſſe albam veſtē, qua Chriſtus Dominus ab Herode per ludibrium indutus eſt, non tam albi coloris, quàm candidam atque fulgentem ut Aulę principibus geſtare mos eſt, Gręca etiam illius vox ſignificat. & ut uno verbo dicam hæ ſunt veſtes albæ, aut cādidæ, id eſt ſplendidæ Actor. 1. Verſ. 10. & Actor. 10. Verſ. 31. Apoc. 3. Verſ. 4. 5. 15. & cap. 4. Verſ. 4. 6. & cap. 7. Verſ. 9. 13. & cap. 15. Verſ. 6. & cap. 19. Verſ. 8. in his enim locis altera illarū Græcarum vocum, quæ ſplendorem ſignificant, ſemper ſubeſt.

Pſalm 17.21. בֹּר Pſalm. 18.9. זָכָה Fulgere quid propriè. Exod. 30.34. Thren. 4.7. Candor non tam de colore, quam de nitore. λευκὸς Veſtis alba præfulgida & ſplendida. Matth. 17.2. Marc. 9.2. Veſtimenta Chriſti in trāſfiguratione qualia. Verſ. 3. Luc. 9.28. λαμπρός

Rem totam hanc ſapienter indicavit Vulgatus, cùm hoc loco dixit: *Fulſerint velut mundiſsimæ, &c.* ut de eo tantùm fulgore ageret, quem res mundæ habere ſolent; ſicut infra cap. 15. cum deberet dicere: *Cæli non ſunt* lucidi, aut fulgentes, in-

Iob. 15.15.

conſpecta

conſpectu ejus. dixit: *Cæli non ſunt mundi.* ut ſignificaret munditiam cum fulgore & lumine conjũctam eſſe. Tum etiã illa particula, *veluti*, nõ minuit, ſed potiùs ſtatuit veritatem. ut de particula *Quaſi*, aliquando etiam diximus.

Particula veluti.

7 Manus in oratione ablui, & extendi.

Manus mea. Quod de totius corporis aut etiam ſacrificiorum ablutione ſupra adduximus, peculiariter quidem ad manuum puritatem obſervabatur, ut rite, ac rectè perageretur oratio; tendebantur enim ſupplices ad Deũ manus inter precandum, atque illæ quidẽ mundæ & lautæ. Sic infra cap. 16. ait: *Cùm haberem mundas ad Deum preces*, id eſt, mundis manibus peractas; & præterquã quòd illa manuũ elevatio orantis, aut opem implorantis aliis locis fit, ſed tamen, quod ad ablutionem pertinet, Sacerdotes ingredientes templum jubebantur lavare manus Exo. 30. atque eum morem in uſu fuiſſe apud Iudæos omnes Ariſtæas tradit. de quo Vid. etiam Phil. li. de Som. cùm de Sacerdotis purificatione per aquam & cinerẽ agit. qui mos in primitiva quoque Eccleſia perduravit, ut indicat Paulus 1. ad Timotheum 2. *Volo viros orare in omni loco, levantes puras manus.* quàmvis enim puritatẽ illam ab omni turpitudine atque flagitio intelligere potiſsimùm debeamus, ſed tamen etiam externa illa ablutionis cærimonia præparatas nihil intelligere obſtat; nam illum ipſum morem teſtantur Clemens li. 8. conſtit. *Chriſtianus lotus oret.* & Tertullianus de oratione ca. 10. Chryſoſto. in Ioan. Homil. 72. & in Matthęum Homil. 52. atque ex Prophanis idem ipſum feciſſe Marium ſcribit Plutarchus: *Lavit* (inquit) *manus ante quàm Hecatombas voveret* igitur ait Iob; Quàmvis manè deprecaturus ſurgam lotis manibus, puram quoque habiturus orationem, omniáque pietatis ac religionis munia diligenter obeam, nihil tamen ad meam incolumitatem proficiam.

Pſalm. 16. 18. — Exod 30. 19. — Ariſtæ li. de 70 interp. Philo. — 1. Thim. 2. 8. — Clem. lib. 8. conſtit ca. 38. Tertul cap 11. de oratione. Chryſoſt. — Plutarch in Mario.

* * *

XXXI. Tamen ſordibus intinges me: & abominabuntur me veſtimenta mea.

1 *Sordes vel de culpa, vel de morbo, & pœna in Hebræo de putredine cadaveris. Tingere quid Hebræis, atque Latinis 2. Veſtis nomine corpus, aut propinquos aliquando intelligi Scriptura regula, cùm ſenſus rebus inſeſibilib. tribuitur Hipocritam abominantur ſua ipſius veſtimenta.*

TAMEN *ſordibus intinges me.* Primò de peccati labe & ſordibus Me reputabis peccatorem. vel, Mecũ ages tamquã cum polluto & ſordido; oculos avertes, ac ſi manus ad te tollerem cruentatas, & pollutas ſanguine. Vel cum Philippo & Cajetano, ut ad ſupplicia pertineat; Quãvis ego mundus ſim à culpa, tamen pœnis atque dolorum & ęgritudinum ſordibus & ſquallore obſoleſcam; neq; magis mihi præbebis benignas, apertaſvé aures, quàm ſi ſordidus orarem; ſic quoq; Sept. *Satis in ſorde me tinxiſti.* explicuit igitur interpres, quod obſcurum erat in Originali; *In foveam demerges me.* videlicet in locũ interitus & corruptionis, atque putredinis. nam (*Sachath*) interitus eſt, corruptio, ſepulchrum; tum etiam macies. & deformitas, ſqualorve faciei. ſic Pſalm. 15. *Non dabis Sanctum tuũ videre corruptionem.* & Pſ. 93. *Donec fodiatur peccatori fovea.* illas igitur ſordes intelliget hoc loco interpres, quas affert ſquallida mors, quę cũ corruptione, & vermibus putreſcentis cadaveris aut conjunctę ſunt, aut valde affines. igitur inquit; Quàmvis ego ſtudeam munditiei, dum morior tamen tantùm abeſt ut nitidus atque lautus fulgeam, ut potiùs videar in cœnoſa aliqua & ſordidiſsima fovea volutatus, atque *tinctus*, propriè demerſus, infectus; Non ſecus videbor ſordidus, quàm putre cadaver, ſanioſum, ſcatens vermibus. Cùm verò interpres *Tingere* dixit, bene Latinè loquutus eſt, nã *Tingere* Latinis eſt, quod immergere. nam & Poeta dixit:

Quid tantum Oceano properent ſe tingere ſoles?

Ergo uſque ad verticem capitis ſe ſordibus immerſum deplorat.

Et abominabuntur me veſtimenta mea. Hæc cum nuditate mortis atque cadaveris alii conjungunt; Mortem non evadam, nam me demerges in foveam ſepulchri, nudúmque dimittes; *Mortuum enim nõ decent veſtimenta.* Hęc Vatab. ſed alienè & abjectè. melius, quod Chryſoſtomus dixit, tam ſum ſquallidus, ut veſtis me habeat odio, atque diffugiat; id eſt: *Non poſſum ob plagarum acerbitatem veſtiri.* indicat quoq;

I Sordes vel ad culpam vel ad pœnam. — Philipp. Cajet. — LXX. — Sordes in Hebręo quid. שַׁחַת — Pſalm. 15. 10. — Pſalm. 93. 13. — Tingere in Hebręo. טָבַל — Virg. 1. Aen. — Vatab. — Chryſoſt.

veſtis

Veſtis nomine corpus, aut propinqui.
Greg. lib. 9. cap. 19.

veſtis nomine intelligi propinquos poſſe, *Qui me* (inquit) *pari, ac veſtis corpus, propinquitate contingunt, oderunt me.* Vel ut veſtis nomine ipſum corpus intelligatur, id eſt: *Ipſum mihi corpus invisum, & execrandum evaſit.* Quod Gregorius quoque eleganter docuit. Illud etiam addit, *More ſacri eloquii veſtimenta noſtra nos abominari referũtur, quia abominabiles reddunt. Sicut de Iuda dicitur poſſedit agrum, quia poſſidere fecit.* Sed hæc quoque non omnino leniter decurrunt. Illud ſimpliciſsimũ; Tam turpiter fœdeque ſordeſco, ut ipſa me veſtis abominetur, averſetur, quaſi dedignetur ſordiſsimum corpus contingere. ingens profectò ægritudinis, atque ſordium amplificatio, ſicut cùm rebus ipſis ſenſu carẽtib⁹ indigniſsimæ alicujus rei aut ſceleris ab homine perpetrati ſẽſus tribuitur. ſic obſervat hoc loco Philipp. quaſi Scripturæ regulam tradens: *Vbi aliquarum rerum exceſſus eſt, dicuntur aliquando in Scripturis ſentire inſenſibilia, ut eſt Si iſti tacuerint, lapides clamabunt. &; Maledictus eris ſuper terram, quæ aperuit os ſuum, &c.* Cum verò dicitur terra os aperuiſſe, ut Abelis innocentem ſanguinem per ſummam iniquitatẽ profuſum quodam doloris atq; pietatis ſenſu lamberet ipſa, atque exugeret, ſummũ parricidæ ſcelus, & immanitas ſignificãtur. Ejuſmodi itaq; (ait Iob) ego ſum, ut ea quibus nullus eſt ſenſus, tantum ſqualorem, putorẽq; ſentire & abominari videantur. atque eò pertinent affectus illi ſive doloris, ſive gaudii atque lętitię, quibus ardent * Prophetæ, cùm inſenſibilia appellant, & rerum inanimatarum fidem atque ſenſum deſiderant. Illa verò allegoria, quam veluti, primum ſenſum, hîc inveniunt quidam Latini, de externis operibus, quib⁹ velut veſtimentis amicitur, & cõtegitur homo; quæ, cùm illis nõ ſubeſt interna ſanctitas, abominari videntur hominem hypocritam, & invita atq; repugnantia illum ornant; ſicut per ſe non eſt inelegans, ita in hunc locum non valde conveniens.

Expoſitio ſimpliciſsima.
Philipp.
Scripturæ regula
Luc. 19.40.
Geneſ. 4.11.
* Vid. Deut. 32. 1. Iſai. 1.2. 3. Regum. 13. 2. Ierem. 2.12.
Quid ſit hypocritam abominationi eſſe ſuis veſtimentis.

XXXII. Neque enim viro, qui ſimilis eſt mei, reſpondebo: nec qui mecum in iudicio ex æquo poſsit audiri.

XXXIII. Non eſt qui utrumque valeat arguere, & ponere manum ſuam in ambobus.

1 Deus poteſt pœnas ab innocente exigere. Reſpondere verbum forenſe
2 Audire forenſe. Arguere quid.
3 Vt Iob inter ſe & Deum deſideret mediatorem
4 Manus ad potentiam, & ad fœdus. Dextra amicitiæ ſymbolum. Illuſtratus Iſaias
5 Quis ſequeſter, quis Arbiter, quis Tertius, & ubi ponãt manum in duobus. Explicatus ſemel, & iterum Paulus.
6 Mirabilis Iobi ſapientia & pietas
7 Chriſtus Ieſus Mediator Dei, & hominum. illius cum natura humana nuptiæ data fide, & ſanguine confirmatæ. Ipſe patris dextera. Priſci aliqui rit⁹
8 Chriſtus ſequeſter explicati Moyſes, & Iſai.

DEVS (inquit) mecũ agit, & de meis rebus ſtatuit, ut illi collibitũ eſt, me neque diſceptante, neque contradicẽte; neque quidquam poſtulante; ille enim homo non eſt, perinde ac ego, cum quo pari ratione poſsim ego agere, & reſpondere poſtulatus. Septuaginta, *Nõ enim homo ſicut ego, cui contradicam.* neque homo quidem litem criminatoriam intendit homini, niſi alicujus ſceleris illum accuſet; neque judex, niſi priùs criminis cõvincat, atque condemnet pœnam ſtatuit; at Deus pœnas ab innocente exigere pro ſua voluntate poteſt; vos igitur revincam meis rationibus: ſed Deo neque reſpondere, neque contradicere valeo. dixi ſupra *reſpondendi* verbum forenſe & judiciale eſſe, tum etiam viri nomẽ, cùm in Hebræo ſubeſt (*Is*) ad judicem, & magiſtratum pertinere.

I
LXX.
Deus poteſt pœnas ab innocente exigere
Reſpondere quid propriè.
Vid. ſuper 9. verſ. 12.

Nec qui mecum. idem repetit per expoſitionem; Non eſt vtriúſq; ęquale jus, neque par agendi ratio (Septuagin. ex Heb. *Vt veniamus pariter in judicium*) neque ſuperior aliquis judex, apud quem provocatio ſit, qui utrumque audiat. *Audiendi* verbum forenſe quoque eſt, & de auditore æquiſsimo, & incorruptiſsimo dicitur, aut de judice, qui poſsit eum, qui æquitatem lædat, arguere, & increpare. quare clarè reddidit interpres; *Qui mecũ ex æquo poſsit audiri.* aut ut congruat cum eo, quod ſequitur, *Nec qui utrumque valeat arguere.* In Hebræo eſt; Non eſt inter nos increpans, aut arguens. à verbo quod increpare, & arguere ſignificat, & alteri ſe opponere, & contradicere; quod ſæpe ſuperioris atque judicis eſt. ut Geneſ. 31. *Reſpexit Domi-*

2
LXX
Audire verbum forenſe.
יכח
Arguere quid.
Geneſ. 31.42.

nus

nus, & arguit te heri. &c. 1. Paralip. 6. *Increpavit pro eis Reges.*

1 Para. 16. 21.

3

Polychron. Minùs commoda interpretatio, & nexus.

Vtrumque. Polychronius hoc loco *amborum* nomine intelligit Iobum, & illius amicos; atque utramque horum partem & cauſam, Videlicet Iobi innocẽtiam, & amicorum accuſationem. atque illum ex divinæ bonitatis, æquitatíſque fiducia optare, qui utramque partem dijudicet; quàmvis enim ad ſeveritatem divini judicii cauſam ſuam dirigere nolit, neque audeat cum Deo contendere, tamen certò ſibi ſuadet, ſi Deus publicè, & apertè ſententiam pronũciet, fore ut acriter coarguat amicorum falſitatem, arbitrantiũ, ob flagitia irrogata eſſe illi ſupplicia. ſed non cohęrent hæc cum præcedente; neque conſequente ſententia nã apertè inter ſe Deúmque ſequeſtrem, & interventorem planè deſiderat, cui arbitro pareat uterq;, qui etiam pro ſuo munere audiat, interroget, partem minùs juſtam cõprimat, juſtiori faveat, innocentẽ abſolvat, & pateſacta veritate controverſiam totã ſua ſententia, atque judicio dirimat; quæ omnia *arguendi* verbo continentur Sept. eleganter; *Vtinam eſſet nobis medians, & arguens, & diſceptans inter utrumque.* ſed de hoc plura ſtatim.

Iob ſequeſtrũ & Mediatorẽ poſtulat.

LXX.

Et ponere manũ ſuam in ambobus. vel juxta originale, *Super ambos nos.* ferè omnes interpretes *manum* hoc loco ad potentiam referunt; ſicut & id, *Ponam * manum ejus in mari, & in fluminibus dexteram ejus.* Nam *venti & mare obediunt ei.* Nemo (inquit) ſuperior judex aut arbiter, qui poſsit Deo, atque homini pariter ſtatuere, atque decernere quid agendum, quid tenendum ſit in propoſita controverſia, & vi etiam adhibita efficere, ut executioni mandetur, quod æquiſsimum viſum illi fuerit, atq; utramque partem intra certos juris, preſcriptarúmque legum fines continere. Verùm quàmvis *manus* potentiã, vimque cõtineat in aliis locis, ſed certè cum verbo *ponendi* juncta, multo mollior mitiórq; hoc loco redditur. nam *ponere manum*, potius eſt litem componere, & controverſiæ actores ad concordiam, fœdúſque adducere. quare *manum* hoc loco pro dextra accipio, quæ alterius dexteræ in fœdere, & amicitia ſtabiliendis jungebatur. Thren. 5. *Ægypto dedimus manum, ut ſaturaremur pane.* & Exod. 23. *Non junges manum tuam cum impio.* in Hebr. *Non pones manum tuam cum impio.* paullò clarius Sept. *Non conſenties cum injuſto.* proprie. ex Gręco; *Non diſponens pactum*, non coeant in fœdera dextræ.

4

Manus pro potentia.

Pſalm. 88. 26.

* Pendrá mano y deſtreza en enfrenar mar y rios.

Matth. 8. 27.

Ponere manũ ad litis diremptionem.

Dextra in percutiendo fœdere.

Thre. 5. 6.

Exod. 23. 1.

LXX.

Sed de dextrarum cõjunctione, cùm ſine medio aliquo interventore fiebat, illud tantùm adjiciam, dextram ſicut fœderis, ita fidei ſymbolũ fuiſſe. cujus cum alia, tum illud ex Tacito exemplum habemus libro. 1. ubi de Germanici morte agit, quàm amici illi[s] ſe ulturos præſtita fide moribundo juraverunt. *Iuravere (inquit) amici dextram morientis contingentes.* & Iuſtinus de Dario moribundo ſcribit. *Is enim Rex porrecta manu expiravit, quam unicum pignus fidei regia dexteram ſe ferendam Alexãdro dare dixit.* hinc quibus nulla fœderis ſervati fides, mendacem dexteram habere dicũtur. Iſaias quidẽ de his qui ſe vana fide & religione idolis obſtrinxerãt, ait: *Cor inſipiens adorabit illud, neque dicet, fortè mendacium eſt in dextera mea.* id eſt, ea religio, qua me obſtrinxi, inaniſsima eſt, & mẽdacii, fraudíſq; pleniſsima, nulla illi fides ſervandi fœderis, quod mortuum, & inanime lignum ſit; hęc igitur conjunctio dextræ mendax atque nugatoria. cui ſimillimum eſt id, quod in Antonium dixit Cicer. *Dextræ, quæ fidei teſtes eſſe ſolebant, perfidia ſunt & ſcelere violatæ.*

Cornel. Tacit. lib. 1.

Iuſtin. lib. 11.

Iſai. 44. 20.

Cic. Phil. 11.

Sed hæc, inquis, ſine ſequeſtre, ſinéque mediatore faciunt, *qui ponat manum ſuam in ambobus.* Sed age, ut rem hanc quoque ex antiquitate illuſtremus, producẽdum eſt Herodoti in Thalia, de Arabum dãda, accipiendáque fide teſtimonium. *Arabes (inquit) ſervant fidem inter homines, ut qui maxime; quam in hunc modum dant. Quoties fœdus inire volunt, alius quidam medius inter utrumq. ſtans, acuto lapide ferit volam juxta majores digitos ipſorum, qui fœdus ineunt; deinde ſumpto flocco ex utriúſque veſtimento inungit ... ſanguine ſeptem lapides in medio poſitos, inter injungendum invocans Dionyſium & Vraniam.* hoc *acto idem, qui fit ſequeſter fœderis inter inimicos contrahendi, vadatur hoſpitem aut fortè civem, ſi cum cive res agitur.* Igitur * *Qui Manum in ambobus ponat*, deſiderat Iob, nã ſũmo jure cum Deo agere neque vult, neq; poteſt. Vt id, quod in * Hiſpanorũ proverbio eſt, Potiores eſſe iniquas pacis cõditiones optima judicis ſentẽtia, aut obtenta lite; videatur expetere. Arbitrum igitur aut ſequeſtrem, qui judex erat proculdubio, intelligere videtur; eſt enim

5

Herod.

Mos ineundi fœdus apud Arabes.

* No quiere con Dios pleytos, ſino paz, y concierto.

* Mas vale mala avenencia, que buena ſentencia.

Iudex arbiter

arbiter

arbiter,quem judicem compromiſſarium vocant,quaſi ex compromiſſo à litigatoribus ſumptus, cui prætor diſceptandæ arbitrio ſuo cõtroverſæ poteſtatem dedit.quare arbitri in iis potiſsimam judiciis nominantur, quæ ex bona fide deſcendunt.idem quoq; *ſequeſter eſt,apud quẽ* (ut Modeſtinus ait) *plures eandem rem, de qua controverſia eſt, depoſuerunt.dictus ab eo, quòd occurenti,aut quaſi ſequenti eos,qui contẽdunt,committitur.* Gelius autem dictũ putat, quòd ejus fidem utraque pars ſequatur. Iſidorus autem utramq; nominis rationem conjũxit.lib.10.Etymol.*Sequeſter* (inquit) *qui certantibus medius intervenit,qui apud Græcos (Meſos) dicitur;apud quem pignora deponi ſolent, a ſequendo dictus,quòd ejus fidem utraque pars ſequatur.* Deum proculdubio hoc nomine,& muneris ratione appellavit Paulus,cùm dixit:*Scio cui credidi, & certus ſum,quia potens eſt depoſitum meum ſervare in illum diem juſtus judex.* Iudicem videlicet intelligit, apud quem bona fide pignus,de quo controverſia eſt, ſervandum, reddẽdúmque deponitur, res autem noſtræ, dum in via ſumus,ſub judice & lite ſunt,contradicente, calumniante, litem ſemper intendente adverſario noſtro. ad quam etiam depoſiti rationem reſpexit Tertul.libro de patient.dicens: *Adeo ſatis idoneus patiẽtiæ ſequeſter Deus,ſi injuriam depoſueris penes eum,ultor eſt ſi damnum, reſtitutor eſt,ſi dolorem,medicus eſt, ſi mortem reſuſcitator eſt.* Sequeſtrem ſe quoque Moyſes dicit Deut.5. *Ego ſequeſter, & medius fui illo tempore.* Septuagint. *Medius inter vos & Deũ.* ſolebat enim ſequeſter fœderis & pacis ſtabiliendæ conditiones deferre. quare idem videtur eſſe, qui *Angelus* vel internuntius *teſtamẽti*,& fœderis dicitur. Quia verò *mediator* & ſequeſter *unius* tantùm *non eſt*,ſed inter utramque partẽ, ſtat medius,*terti⁹* dici ſolet.Iſ.19.quod verò iſte tãgere *amborũ manus* ſoleret (hoc enim ad abſolutam loci hujus explanationem deſiderari videtur) fortè indicatur illo Gal. 3. *Data eſt lex per Angelos in manu mediatoris.* licèt enim eo loco *manus* miniſterium, ut frequenter in Scriptura ſolet, ſignificet, deſignétque mediatorem Moyſem, cujus manu & miniſterio accepta à Deo lex illa perducta eſt ad populum; tamen nihil obſtat,quòd ejuſmodi miniſteriũ intelligamus,quòd *manu* quoque *mediatoris* tangẽtis ambas fœdera ineuntium dextras, obiri ſoleret. quare hoc loco *ponere* eſt in originali (*Soth*) quod eſt ꝓpriè certa ratione & via diſponere, & cóponere, cum attentione quadam, & ſtudio, ſicut imponuntur,& aptantur ornamenta capiti, aut de induſtria figuntur oculi in aliqua re,aut apponitur cor ad rem contẽplandam. Quare hæc *manuum poſitio* ſignificatur futura ſolers,diligens, attẽta,nulla iniqua alicujus partis conditione,rectè & commodè in utramque partem diſpoſita.

Sequeſter quis. Modeſtinus L. Sequeſter 10. D.de verb.ſignif. Paul l.6. D.d poſ. Gellius lib.2 cap.10. Iſidor lib.10. Etymo.Lit.S. μεσος

2 ad Tim.1.12. Deus ſequeſter apud Paulum.

Tertul lib de patient ad finem.

Deut.5.5. LXX.

Malach 3.1. Galat 3.20

Iſai.19.24.

Galat. 3. 19.

שות Ponere in Heb quid

Sed duo hîc obſervanda;alterum, quòd magis videtur Iob dolorum acerbitate extra ſe rapi,eò manifeſtiùs atque ſapientiùs rem totam in divinam voluntatẽ ab omni hominum judicio revocat. ſecundùm igitur veriſsimam Theologiam hæc fatetur,& profitetur dogmata; Deus agit pro bona ſua voluntate; Probare nos debemus, *Quæ ſit Dei voluntas bona,& bene placens,atque perfecta.* Sola divina voluntas eſſe debet homini pro lege, atq; ratione; Divinæ providentiæ arcanum, altius, & ſublimiùs eſt, quàm ut poſsit ab homine ratiocinatione,& intelligentia obtineri; Divinæ majeſtatis amplitudo debet hominem compeſcere ab ſtulta contentione,& liberiori querelarũ jactatione; *Horrendum eſt incidere in manus Dei viventis.* & ejuſmodi alia, quæ nullo negotio ex Iobi verbis & oratione colliguntur.

6 Iobi pietas cũ ſapiẽtia

Theologica dogmata indicata à Iob.

Alterum,quòd non ſolum deſiderare, ſed prophetare etiam hoc loco Iob videtur *Mediatorem* Dei, & hominum *Chriſtum Ieſum*,qui arbiter eſt, *ponítque manum ſuam in ambobus*. veriſsimus namque mediator eſt non ſolùm munere & officio, ſed etiam ſubſtantia ipſa atque natura;ſic Auguſtinus.9.decivit. *Quærendus* (inquit) *mediator eſt. qui non ſolũ homo ſit ſed & Deus.* Et cõtra Fælicianum arrianum. *Non eſt una ſubſtantia mediatoris, ne mediatoris diſpenſatione ſubmota,aut Dei tãtùm dicatur,aut hominis filius.* eandem diſertis verbis mediationem ex conjunctione naturarum in Chriſto docent Hilarius, Leo, Cyrillus: *Mediator hac ratione intelligitur, quia oſtendit in ſe ipſo collatas ac unitas divinitatem, ac humanitatem.* Epiphanius,Ambroſius,Chryſoſtomus, Theophilactus, Oecum.1. ad Thim.2.& ſane hac ratione ſequeſter eſt, *ponítque manum in ambobus*;nam ipſe *dextera* patris eſt,quam Deus *notam* nobis *fecit*. & quæ *mẽſa eſt cælos;& per quam Dominus jurat.*

7 Chriſt⁹ Ieſus mediator. 1.Tim.2.5.

Aug.9. de Civ cap.15 & 17. & contra Fælician.c.10.

Hil.2. de Tri. Leo epiſt. ... & 11. ad ... Cyril lib.1. dialog & Tr... cum Herm & lib.12. Theſ. cap.10. Epiph. Ambr. Chryſ. Theo Oecum...

& quam

Pſalm. 89.12. ubi Hieron. Aug. Caſsiod. Iſa. 48. 13. ut explicat Aug. 20 de Ci. . c. 30. Amb. 2. de fide c. 4. Atha. lib. 1. de SS. Iſai. 62. 8. ubi Hieron. Eccleſ. 36. 7. 4. Aeneid.

& quam ipſe *magnificat.* Tum etiam nobis dexteram dedit, cum humanam naturam ſibi copulavit, illa enim in contrahendis nuptiis, & maritali fide promittenda dabatur, ut illud indicat Didonis connubia poſcentis.

> *Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam*
> *Nec moritura tenet crudeli funere Dido?*

Et illud Phillidis ad Demophontem.

> *Iura, fides ubi nunc, commiſſaque dextera dextra?*

Dexteram dare in nuptiis. Ovid. in epiſt.

Nuptiarū Dei filii cum natura humana perpetuitas.

Nuptiarum autem Dei filii cum natura humana fides, & fœdus celebratarum perpetua & indiſſolubilia fuerunt, & non communi tantum aliorum more facita, ſed firmiori alio & ſanctiori vinculo ſtabilita, videlicet medio regali, eódémq; puriſsimo Virginis ſanctiſsimę ſanguine. certe apud Armenos, & Iberos Reges peculiare illud fuit, quod his verbis Tacitus ſcribit, *Mos eſt* (inquit) *Regibus, quoties in ſocietatem coeant, implicare dextras, pollicesque inter ſe vincire, nodéque perſtringere, mox ut ſanguis in artus extremos ſe effuderit, levi ictu cruorem eliciunt, atque invicem lãbunt, id fœdus arcanum habetur quaſi mutuo cruore ſancitum*

Reges medio ſanguine fœdera inire. Cor. Tacit. lib. 12.

8

Chriſtus Ieſus ſequeſter.

Sed præterea mediatoris atque ſequeſtris mun⁹ optimè, & incorruptiſsimè pręſtitiſſe, habuiſſeque omnes optimi media toris rationes, & proprietates, eleganter Fulgentius in libro de fide ad Pet. cap. 2. deſcripſit; atq; plenè & cumulatè id munus obiiſſe multis ſacris teſtimoniis teſtatum eſt. quid enim aliud Malachias promiſit, quam *Angelum teſtamenti?* quem profecto interpretatus eſt Paulus Hebræ. 9. cùm *Mediatorem novi teſtamenti* appellavit, videlicet, qui conditiones atq; leges paſciſcẽdi fœderis inter Deum & homines, denuntiat, & interpretatur, ut hic internuntius atque interventor commodiſsimè dici poſsit Dei & hominum, & novi fœderis atque pacis interpres. quod cum his congruit, quæ Exod. 2. & 24. & Deu. 5. & 12. tradita ſunt: cùm enim benificio illo divini numinis deſcenſu in montem Synai perterritus fuiſſet populus, dixerũt ad Moyſen; *Loquere tu nobis, & audiemus, nõ loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* ubi manifeſtè divinæ volũtatis interpretẽ & interventorem feriendi pacti, mediatoremque feri Moyſen poſtulaverũt: neque poſtulationẽ diſplicuiſſe Deo, quod videret ad *mediatorem* reſpicere *Dei & hominum Chriſtum Ieſum* Deu. 18. explicatur, dicente Moyſe: *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, ſicut me ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus, ipſum audies, ut petiſti a Domino Deo tuo, in Horeb, quando contio congregata eſt, atque dixiſti, Vltra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum ampliùs non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi, bene omnia ſunt loquuti quis det talem eos habere mẽtem, ut timeant me, & cuſtodiãt omnia mandata mea. Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum tuorum ſimilẽ tui.* quaſi diceret Deus, Mediatorẽ cupiunt inter me & illos. pulchra quidem atque mihi pergrata poſtulatióq; quamvis longè illi abſint mente & corde à mea voluntãte implenda, quã illis denunciabit medius interpres. ſed quoniam nemo angelorum aut hominũ mediatoris interpretiſque munus cumulate præſtabit, Prophetã ſuſcitabo eis de medio illorum utriúſq; naturæ partici pem mei quoq; conſortẽ, qui in medio etiam ſe conſtituat, *pacẽmq;* denũciet, *interficiãt que inimicitias in ſemetipſo;* videlicet nõ perungẽs, aut ſacrificans illorum manus, quas tangit, ſed ſuas quidem, ſuoſq; pedes configendos prębens. hic ille *tertius*, eſt quem pollicetur Iſaias: *In die illa erit Iſrael tertius Aegyptio & Aſsyrio, benedictio in medio terræ cui benedixit Dominus exercituum.* non enim ſolùm inter Aegyptios, & Aſſyrios erit firmum amicitiæ fœdus, ſed inter Deum etiãm & homines, nam benedicet Deus Aegyptiis, & Aſſyriis. quare nos nõ ſolũ ſuſtentavit manu, potentia, viribus, operibus juſti ſui, ſed etiam in ſuam nos gratiam recepiſſe, media tanti mediatoris manu, illud indicat Iſaię 41. *Suſcepi te dextera juſti mei.* Igitur jam pariter ambulant Deus & homo, ſequitur nimirum homo Deum factorem ſum, quod amicitie & cõfirmati fœderis eſt; ſicut Scriptũ eſt. *Numquid ambulabunt duo pariter niſi convenerit eis* videlicet, in uno tertio mediatore, & ſequeſtre, *qui manum ſuam ponat in ambobus.* ſed de hoc nõ plura.

Fulgent.

Malach. 3. 1.

Heb. 9. 15.

Exod. 20. 19.

Deu. 18. 15.

Nemo angelorum aut hominum perfectus mediator.

Ioan. 14. 27. Epheſ. 2. 16.

Iſai. 19. 24.

Iſai. 41. 10.

Amos. 3. 3.

★★★

XXIIII. *Auferat à me virgam ſuam, & pavor eius non me terreat.*

1. De

1. De Deo nunc loqui Iobum, verior expoſitio 2. Virga calamitas, & flagellum. virga & jugum ſymbolum ſervitutis. explicatus Iſaia. 3. Virga divinæ iræ, aut etiã benignitatis ſymbolum Varia inſignia Virga, um priſcis regibus explicatus Iſaia. Quæ duæ virgæ apud Zachariam. 5. Quid terror ex Hebræo. quæ virga ſignificat apud Prophetas. 6. Iobi conſtantia.

I

Polychron. De quo nunc loq. antiqua expoſitio

POLYCHRONIVS indicat hæc poſſe referri ad illum arbitrum, quem deſiderat rerum ſuarum interventorem. quaſi dicat; Si ſemel liberè atque fidẽter loqui permittar, quicumque fuerit controverſiæ arbiter, pronunciabit profectò me innocentem, atque abſolvet his malis graviſsimis; *auferet à me virgam*, & decuſſo timore bene me ſperare jubebit. Sed Latini omnes, aliique Græci referũt ad Deum, ut cùm neque arbitrum habeat Iob, nunc in aliud ſe deſiderium verſet. Vtinã (inquit) Deus me loqui permittat, *& auferat à me virgam*, neque ſuæ majeſtatis potentiæque ingenti timore me percellat. vel ut ſit aſſerentis; Cùm Deus mihi poteſtatem fecerit liberè loquẽdi, tũc certè his me malis abſolvet: nunc enim per meos mihi dolores non licet. quare cùm illi videbitur, auferat à me virgam ſuam.

Latini. Græci.

2

Virga, quid indicet

Iſai. 10. 5. *1 Cor 4 21.* *Iſai. 9. 4.*

Auferat à me virgam ſuam. Per *virgam* calamitas atque flagella, quæ virga infligebantur. Iſaiæ. 10. *Virga furoris.* quo etiã modo Paulus loquitur. 1. Corinth. 4. *Vultis, ut in virga veniam ad vos.* ſimili ratione quidam accipiunt id Iſaiæ. 9. *Iugum oneris ejus, & virgam humeri ejus, & ſceptrum exactoris ejus ſuperaſti.* id eſt, Virgam exactoris, & præfecti operum atque tributorũ, qua ſolebat exactor humeros & terga, ſervorum præſertim, cædere; ſicut dicitur Exodi. 5. *Flagellati ſunt, qui præerant operibus filiorum Iſrael, ab exactoribus Pharaonis.* ſimile id Nahum. 1. *Conteram virgam ejus de dorſo tuo, & vincula tua diſrumpam* & eleganter Origen. dixit. *Indigent virga quotquot ex credẽtibus pecudum more vivũt.* utrumq; quidẽ ſervitutis ſymbolum eſt, & verberatio virgarum, & jugum atque vincula. & favet originale, quod propriẽ habet: *Auferat de ſuper me.* q. d. Ne mihi impingat flagellum, ne me pulſet, tundátque virga, neque impoſito onere opprimat.

Exod. 5. 14. *Nahum. 1. 13.* *Orig ſup. Pſ 2.*

Virgã & jugũ ad ſervos referri.

3

Virga inſigne magiſtratus.

Sed fortè commodiùs hoc loco virga pro Regio inſigni Imperatoris, magiſtratus, judicis; cujus primum quidem uſus in bello fuit. hæ enim illæ ſunt *duodecim virgæ*, ſcipioneſvé *duodecim tribuum* Iſrael; nos (*baſtones*) vocamus; deinde inſigne fuit cujúſque poteſtatis. ſic Exod. 4. *Reverſus eſt Moyſes in Aegyptum portans virgam Dei in manu ſua.* nimirum divinæ virtutis & poteſtatis inſigne. ſic dicitur Pſalm. 109. *Virga virtutis.* potentię atq; majeſtatis index. ergo (inquit) Iob; Deponat ſceptrum, téporet majeſtatis ſuæ ſplendorem terrificum. quod ſequentibus verbis exponit.

Duodecim virgæ magiſtratuum inſignia *Exod. 4. 20.*

Pſalm. 109. 2

4

Virga divinæ vindictæ Symbolum tũ etiã benignitatis.

Sed obſervandum virga atque ſceptro ſolere Deum tum juſtitiæ ſeveritatem, atque acerbitatem vindictæ, tum benignitatem atque manſuetudinem ſignificare; id quod ſolenne fuit Regibus, ut ſceptris Regiis aut terrores minaſque, aut pietatem ſignificatas præferrent. Lydiæ quidẽ Reges ſecurim pro ſceptro ferebant, ut Plutarch. ſcribit. ſimiliterq; Labradæus Iupiter in Caria ſceptri & fulminis loco ſecurim geſtabat, eodem auctore. eadémque fuiſſe deorum Babyloniorum inſignia in ſua illa Epiſtola Ieremias meminit: *Sceptrum autem habet ut homo, ſicut judex regionis, qui in ſe peccantem non interficit. Habet etiam in manu gladium & ſecurim.* & eò fortè alluſum fuerit a Davide Pſalm. 2: *Reges eos in virga ferrea.* id eſt, in ſceptro ferrum & gladium prę̨ferente, atque mortẽ & ſanguinem minante. at nõ dii, ſed Reges Babylonii ſpecie quidem multò clemẽtiores; nam, ut de illis Herodotus ſcribit, *Geſtant ſceptrum affabrè factum, cui ſuperſtat aut malum, aut roſa, aut lilium, aut aliud quippiam nam abſque inſigni geſtare ſceptrum ipſis nefas eſt.* Certè Tarquinius etiam Priſcus. V. Romanorum Rex inter alia regia inſignia quib⁹ Donat⁹ fuit ab Hetruſcis, Sceptrum accepit, geſtavítque eburneum in ſumitate habẽs Aquilam, ut Romanæ hiſtoriæ Scriptores tradũt. jam igitur ſeveriſsimus Deus geſtat gladium, aut ſecurim, videlicet virgam ferream, cùm Scriptum ſit: *Regeos eos in virga ferrea.* jam verò ſceptrum cui ſuperſtat pomum, aut liliũ, aut roſa, ut diſſertis verbis tradidit Iſai. *Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice* (id eſt de, ipſo trunco, & calamo) *ejus aſcendet.* ut malo quaſi nos petens ad amãdum alliciat, & flore atque roſa jucundiſſimam bonis omnibus ſub tanto principe pacem atque vitam polliceatur. Hæc ſanè eſt illa duplex Zachariæ vatis paſtorem agentis, virga, *altera* quam *vocavit decorem.*

Varii in geſtãdis ſceptris priſcorum Regum ritus

Plutarchus Proble. 158.

Baruc 6 13. 14.

Pſalm. 2. 9.

Herodot. lib 1.

Dionyſ lib 3. T. Liv lib. 9. Plut in Rom.

Iſai. XI. 1.

Zach. XI. 7.

Quæ duæ virgæ apud Zacha

corem. altera, quam vocavit funiculum; per *decorem*, poma, flores, lilia, per *funiculum*, dolores, cruciatus, verbera, acerbitates omnes intellige. alteram igitur *auferri à se virgam* petit Iob; terretur enim vel solo aspectu; timet securim, horret gladium; funiculum fugit; amat verò decorem, poma, flores, atque hujus ipsius *summitatem* post tantas ærumnas *exosculari* admotis ad os & nares pomis & rosis, quæ in virgæ fastigio eminent, ardenter cupit. *Virga* (inquit) *tua & baculus tuus, ipsa me* jam tandem *consolentur*, langueo enim. illam si auferas, hâc verò si admoveas, *fulcies me floribus, & stipabis me malis*.

Esth. 5. 2.

Psal. 22. 4.
Cant. 2. 4.

5

LXX

Et pavor ejus non me terreat. Septuaginta; *Timor ejus non me transversum agat*. Poterit esse præcedentis expositio, ut *pavor* sit, pavenda, & horrifica virga, & formidandũ sceptrũ. nam ut ex dictis cõstare potest, fuere etiam sceptra, & virgarum insignia ad terrorem exquisita, & cõparata. Cujusmodi fuisse videntur virgæ illę sanguineæ, aut potius cruentæ hastæ, quibus Feciales, nimirũ sacerdotes, penes quos belli, & pacis disciplina erat, bellum indictũri utebantur, quasi atrox, & cruentum bellum minarētur. & virgę etiam sanguineæ, quas lictores magistratibus præferebant, & quibus jubentur cędi paricidæ, ut terrori & horrori esset cruētus color. Vel si non jam de virga terrifica loquatur, fortè dicet ne pro sua absoluta, & libera ab omni lege ordinaria, potestat, e summóq; imperio secum agat, sed ex ordinario & cõgeto suæ justitiæ, atque proidētię præscripto & lege; quasi dicat; Omnium legũ consuetudinem, & terminos prætergrediuntur mea hæc supplicia, atque calamitates. Certè, quod Septuaginta dixerunt, *Timor ejus non me transversum agat*, Olympiod. ex Græco (*Strobito*) explicat. *Non me strangulet, circumagat, percellat*. & certè ex vi Hebrææ vocis ejusmodi *terror* est, qui hominem exagitat, & quasi extra se cõstituit; ab eadē enim radice dicitur. 1. Reg. 16. *Exagitabat eum spiritus nequam*. ergo inquit Iob, *Pavor ejus non me exagitet*, loqui enim aut dicere pro me non possum. quare subdit.

Virgę sanguineę.

Modest. l. ult. D. ad l. Pompe. de de parric. Cic. Pro Ros. ss. Plin. lib 19. c. 10.

Olympiod.

στροβείτω

בְּעַת

1. Reg. 16 14

XXXV. *Loquar, & non timebo eum. neque enim possum metuens respondere.*

IN secunda parte legunt Septuaginta; *Non enim sic conscius sum laborans anima*, quasi dicat; Nõ sic deficio & concido animo, sicut me videtis corpore. sensus contrarius potiùs elicitur ex Hebræo, nã propriè dicas; *Nõ sic ego mecũ*. Vata. *Nõ sum talis qualē me esse putatis*. sed potiùs noster per paraphrasim; *Nõ possum metuēs respõdere* sensu acerbissimo dolorum & divinis terroribus vix mei sum, aut verborũ cõpos.

6

LXX

Iobi constantia cum acerbissimo dolore.

Vatabl.

NOTATIO RERUM INSIGNIORUM quae in commentariis fusius explicantur.

*

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS.

AVDIVIT sanè Iob inter alia scelera, id quod gravissimũ est, divini numinis contẽptum sibi à Baldad attribui. Ergo constanti, gravissimáq; respõsione, atq; minimè perturbatè ex argumentantium & respondẽtiũ lege quibusdã annuit, quędã verò negat. Valde (inquit) mihi, ô amice Baldad, exploratũ est, id quod ausim tibi [a] juramẽto affirmare, firmã, fixáq; apud me semper extitisse, divinę æquitatis & providẽtiæ fidẽ; ac me ne cogitasse quidẽ de mea innocẽtia & æquitate insolẽter jactanda; sed præclaro meę cõsciẽtię testimonio erectus, à corruptis & temerariis hominũ judiciis ad incorruptissimũ judicẽ constãter provocare audeo; quãvis satis sciã, corã illius supremę sanctitatis luce clarissima & fulgẽtissima omnẽ humanã justitiã velut tenuissimã lucernã obscurari.

Quòd si imbecillus homo voluerit cum potẽtissimo, & sanctissimo judice cõtendere verbis, interrogationibúsq; & respõsionibus, nemo erit, neq; [b] unus quidẽ inter mille, qui ad divina interrogata & quæsita vel uni ex mille objectionibus satisfacere, vel à minima se parte tueri possit. Neq; verò Deus pro sua majestate dignabitur vilissimo homuncioni, quàmvis mille interrogationibus pulsanti illius aures, vel ad unam tantùm respondere.

Quis enim sine ingẽti temeritate cõgredi audeat cũ Deo fortissimo, atq; sapientissimo? qui sicut viriũ robore, ita sanè sapiẽtię & argumẽtãdi, atq; respõdẽdi certamine infinitis partib⁹ omnẽ creatã vim superat. Verũ enim verò [c] nihil in magna illa vi, atq; supremo numine est, quod virtute & efficacitate plenũ nõ sit. *Quis igitur acerbũ, aut rebellem se illi exhibuit, aut bellũ illius voluntati & cõsiliis indixit, qui tandẽ victoria potitus insolesceret? nemo profectò, qui adversus Deum obduruit abiit, impunè.

Et ut ex infinitis pauca quædã mea tenui oratione de illius sapiẽtia atq; potestate enumerãdo percẽseã, solet ille in [d] mõtibus firmissimis suarũ viriũ specimẽ aliquod præbere; cũ efficit, ut ex insita illis naturę lege paulatim imminuãtur. Põt etiã subito aliò trãsferre ex suis sedibus cõvulsos, aut jacto fulmine findere, & in fumũ, favillãq; redigere; aut ingẽti terræ cõmotione hiatũ & voraginẽ horrificã

[a] *Particulã, Verè, esse jurãndi formulam, & quæ illius vis in sacro sermone, quædam ad Scripturarum intelligentiam ℣. 2. nu. 2.*

[b] *De Numeris, & de unitate, & Millenario ex Sacris & prophanis, tum ad hujus loci, tum ad aliorũ expositionem, peculiaria quædam ℣. 3. n. 3.*

[c] *Vt insit Sapientiæ suæ vis suáque fortitudo peculiaris observatio ℣. 4. n. 3.*

[d] *Quæ sit hæc montiũ trãslatio, & ut frequenter in sacro sermone usurpetur, ubi de divina potentia in excitandis tempestatibus agitur, copiosiùs tractatur ℣. 5. & n. 2. usque ad. 6.*

CAPUT NONUM.

*

1 *Et respõdens Iob ait:*

2 *Verè scio, quòd ita sit, & quòd non iustificetur homo compositus Deo.*

3 *Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere unum pro mille.*

4 *Sapiens corde est, & fortis robore.*

** Quis restitit ei, & pacem habuit?*

5 *Qui transtulit montes, & nescierunt hi quos subvertit in furore suo.*

6
Qui commovet terrã de loco suo, & colũnæ ejus cõcutiuntur.

efficere, qua illos in ipsa occultissima abdat terræ viscera.

Sunt nimirũ etiã mirabiles [e] terræ alioqui firmissimæ & stabilis, inexpectatę cõmotiones, repẽtiniq; tremores, quos ille pro sua potestate efficit: nã vel nutu Olympũ tremefacit; saxa rupésq; discindit; terrificas tonitruorũ voces edit; ipsas terrę partes infimas, & maximé [f] stabiles, quæ reliquũ terrę põdus impositũ instar colũnarum sustinere videntur, quatit, & nutare facit. Quæ omnia tũ hominibus nihil tale suspicãtibus, mõtibus etiã firmissimis nullũ imbecillitatis signũ præferẽtibus, subitò & inopinatò efficere solet, non hominibus solũ, sed inanimis etiã rebus iratus & indignãs.

7
Qui præcipit soli, & non oritur:
& stellas claudit quasi sub signaculo.

8
Qui extendit cælos solus:

Et graditur super fluctus maris.

Si velit, põt sanè vicissitudinẽ etiam ortus & occasus tollere, atque soli præcipere, ut in certa quadã regione cõmoretur; astra etiã obscurare, ut minimè luceant. Vt enim præ tereã quotidianã oriẽtis, occidẽtisq; lucis vicissitudinem, certè jã se in vicina Aegypti regione, nõ multò ante mirabilẽ se prębuit vis divina, cũ offusis impiæ illi nationi triduanis tenebris, visus est soli pcepisse, ne ampli᷒ oriretur. Quid quòd sęva tẽpestate excitata, cũ horrifico nubiũ atrore interdiu solẽ obscurat, & sub crassissima caligine, lucẽtes stellas quasi inclusas asservat, suæ potẽtiæ, & majestatis [g] veluti stẽmate, signóq; munitas? Sed quid nõ faciat, terrarũ & cœlorũ suprem᷒ dominator, qui illorũ immẽsam capacitatẽ explicuit, solóq; verbo lõgè, latéq; diduxit; tũ etiã aeris immẽsitatẽ, quæ cõcipiendis nubibus atq; tẽpestatibus valde opportuna regio esset, quoquo versus expandit, & instar militaris tẽtorii cõstituit, in quo ipse potẽtissimus dux, atq; supremus imperator stationẽ suã figeret, exercitũq; produceret inde cõflicturus cũ hoste, atq; superbissimos terrigenas compressurus. Nihil præterea nõ subjicit suę dominationi: nã superbiẽtis maris extollentiã proculcat, fluctuũ elationẽ, tumoréque cõprimit, atque ita pro arbitrio suo moderatur, ut nunc fluctus cõponat, nũc extollat & concitet.

9
Qui facit Arcturũ & Oriona:
& Hyadas:
& interiora austri.

10
Qui facit magna, & incomprehensibilia, & mirabilia, quorũ non est numerus

12
Si venerit ad me, non videbo eum: si abierit non intelligam.

Atque ad hos mirabiles ciendarũ tẽpestatum effectus, & rapidissimas cõcitatissimásq; vẽtorum eruptiones opportunis quibusdã administris utitur, insitis videlicet quorũdã syderũ, & constellationũ viribus, nimirũ Vergiliarũ, Plejadũ, Arcturi ve ortu; cũ hæc non sine procelloso grandine emergãt. Est tamẽ [h] Arcturi vis major atq; divina, cujus evitandæ facultatẽ mortalibus ademit Deus. Neq; minùs mare ac terras tẽpestatibus perturbat turbulentus ille & incõstãs Oriõ, qui Novẽbri furit. Nec non etiã Hyades, aut Suculæ tristes & nimbosę; & præterea, quæ circa polũ antarticũ sunt, mirabiles alię stellę & sydera, quæ nobis sub altero polo degentibus occultantur, atque occultis etiam virtutibus pollẽt ad australes, nimbososq; ventos immittẽdos.

Et ut multa unico verbo cõplectar, plura alia magnificétissima effecta, atq; humano captu lõgè superiora admirationéq, dignissima metheora edit, quæ nullo oculorũ sensuũ ve judicio investigari à mortalibus queũt. Multa enim fiũt divina virtute ante oculos nostros, multa quoque fieri desinũt, quorũ supremũ auctorem Deũ, vel opus inchoãtẽ, vel ab opere cęssantẽ, neq; observamus neq; agnoscimus. Quid, quòd cũ iratus, benignusvè, aut beneficia cõfert, aut supplicio afficit, cu illi grati sumus, aut infensi, cũ variis de-

[e] *Qualis sit hæc terræ cõmotio, & ut minime accipi possit de motu aliquo terræ naturali, adversus nostri temporis non neminem interpretem, disputatur. ✠.6 n.1.2.*

[f] *Quæ sint terræ columnæ paullò accuratiùs exponitur. ✠ 6.n 3.4.*

[g] *Vt stellæ, signa & libri alicujus veluti characteres sint, atque de hujus translationis ratione nonnulla ✠.7.n.2 3.*

[h] *Tum de aliis constellationibus, tum verò de Arcturo, & de ea, quæ apud quosdam dicitur Vis major, plura ex prophanis. ✠ 9.n.2. de aliis verò nu.3 4.5.*

niq; rationibus ad nos accedit, aut recedit à nobis plane ignoramus. atq; vel ex ipsa ratione, cũ illo depugnãdũ nobis nõ sit, quòd simplicissimũ spiritũ neq; nos adorientẽ & aggredientẽ, neq; à nobis discedentẽ, & referentẽ pedẽ sentire possimus; & cùm judex sapiẽtissimus, solertissimúsq; sit, ita de nostra causa, actionibusque inquirit, ut veniens, aut abiens à nobis ignoretur.

Si pro sua igitur potestate abducere, diripereq; velit, si vastare & perdere, si vertere atq; invertere omnia, quis efficiet, ut reducat, restituat, cõvertat? aut quis eũ à proposito revocabit? Si imparatũ aliquẽ subita [k] interrogatione præoccupet, aut quęstione judiciali examinandũ suscipiat, quis poterit se innocẽtẽ ostẽdere, aut satis se ab objectis criminibus purgare? Præsertim cũ nullũ habeat superiorẽ judicẽ, qui latę pronuntiatę vè sententiæ rationem ab illo exigere possit Quidquid ille de nobis statuat, patienter ferendum est, atque sceleribus nostris tribuendum.

Cũ enim indignationẽ adversus mortales cõcipit, nullius metu increpationeve irã remittet; nemó se illi opponere audebit: cũ etiã humiles atq; supplices se illi prębeãt potẽtissimi quiq;, & nisi ipse cõprimat suũ furorẽ, proculcabit ꝓculdubio omnẽ creatã [l] potentiã, sive angelorũ, qui res inferiores administrãt & procurant; sive Dæmonũ, qui tenebrarũ potestates sunt; [m] sive sanctorum etiã hominũ, qui se ante numen divinũ prosternunt, & suis precibus impios suis humeris sustẽtare vidẽtur; sive regũ & principũ, qui supra se subditorũ onus impositum gestãt; sive præstãtissimorũ atque superbissimorum quorumvis hominũ, qui cristas erigunt, & ampullas projiciunt, & certissimam opem aliis miseris laborantibus pollicentur.

Hæc cũ mihi satis perspecta semper fuerint, nunquã sanè meo animo finxi, ut vos mihi affingitis, meã Deo exiguitatẽ & imbecillitatẽ opponere, aut obstinatè cũ illo cõtendere, & ex ęquo illi respõdere posse: cũ neque satis dignã tanto numine deprecationẽ, beneq; accuratã & cõpositã orationẽ afferre possim. Quãvis enim justus sim, summo mihi jure cũ divina majestate agendũ non est, nam cũ meũ ipse jus atq; innocentiã probare voluero, quasi nimiũ insolẽs repellar à Deo. Tantùm igitur, nulla meę innocẽtiæ habita ratione supplicẽ me illi offerã, & ad illius gratuitã misericordiã rationes omnes meas revocabo. Et quidẽ meis precationibus non multũ tribuo, cũ nõ pauca requirãtur, ut perfectę & Deo gratę existãt, atq; efficacitatẽ impetrãdi habeãt. & quãvis Deus pro sua bonitate & clemẽtia me invocantẽ & deprecantẽ exaudiat, tñ is sum ego, tãq; in deprecãdo lãguidus, ut vix de me credere possim, exauditũ iri. Tũ etiã cũ post exauditas preces perinde habeã, atq; antea, illéq; ꝓ sua majestate nõ dignetur me ullo externo signo suę benevolẽtiæ, certò mihi cõstare nõ põt, an exauditus fuerim.

Licèt enim orandi atq; sacrificandi studiũ mihi nunquã defuerit, nũc quoq; frequẽtes preces adhibeã, non ideo nõ severè mecũ ille agit, irati enim instar, turbine immisso; coactáq; tẽpestate ex multis interrogationibus & ærũnis, quasi tonitruis, fulguribus, fulminibus me obruet, & opprimet & quasi per occultas insidias, turbine & caligine tetræ ali-

cujus

[i] *Vt sit varia interpretandi ratio hujus divini accessus, & recessus; & ut hinc elici possit assertio incertitudinis nostræ gratia.* ℣. 11. n. 2. 3.

[k] *Vt sit hoc* Interrogãdi *verbum forense, & judiciale, quædam ex sacris, & prophanis.* ℣. 12. n. 2. 3

[l] *Quorum nam circumloquutio sit* Portare orbẽ *paullo fusior, & accuratior consideratio.* ℣. 13. à n. 3. vsque ad. 7.

[m] *Vt sancti velut colũnæ firmissimæ reliquum populum sustineant, suarũ potissimùm præsidio precum* ℣. 13. nu. 4. *De regibus etiam, & principibus, qui impositos subditos portare videntur.* n. 5.

12
Si repentè interroget quis respondebit ei? vel quis dicere potest, Cur ita facis?

13
Cuius iræ nemo resistere potest: & sub quo curvantur, qui portant orbem.

14
Quantus ergo sum ego, ut respondeam ei, & loquar verbis meis cum eo?

15
Qui, etiam si habuero quidpiam iustum, non respondebo: Sed meum iudicẽ deprecabor.

16
Et, cùm invocantem exaudierit me, non credo, quòd audierit vocem meam.

17
In turbine enim conteret me, & multiplicabit vulnera mea etiam sine causa.

cujus tẽpeſtatis me involvet; multiſq; perinde ac magnis vulneribus me proſcindet,arq; ingentibus animi dolorib⁹ excruciabit,abſq; eo,quòd ullã mihi meorũ ſuppliciorum cauſam ille exponat:cũq; nihil denuò cõmeruerim,fruſtrà me afliget;nihil enim attinebat Deũ his cruciatibus de me periculũ facere,nã ante cruciamẽta me pręclarè noverat.

18 Non cõcedit requieſcere ſpiritum meum:

Nihilominus me tamẽ ille tã graviter afficit,ut reſpirare nõ poſsim;præter animi enim anguſtias,pulmonis & arteriarũ aditus obturati & pręcluſi neq; reddere,neq; recipere ſpiritum ſatis poſſunt,quem cũ frequentia & repetione ſupplere conor,cõmoto & cõcitato pectore,& corde anhelo. Cibat me igitur Deus ad ſatietatẽ & nauſeã uſq; acerbiſſimis doloribus, atq; omnis generis ærũnis, quæ humano ſenſui acerbę & [n] amarę exiſtere poſſunt:quare,ut qui amaritudinibus impletus ſim,bilioſos quoſdam atque moleſtiſſimos animi motus ſuſtineo, ſtimulórque ad vomendum multa,quæ dolens invitúsque promo.

& implet me amaritudinibus.

[n] *Qualis ſit huius amaritudinis ad animi ægritudines translatio,& de repletione & nauſea animi, quædam verſ. 18.n.4.*

19 Si fortitudo quæritur, robuſtiſsimus eſt: Si æquitas iudicii, nemo audet pro me teſtimonium dicere.

Poteſt verò ille de me ſtatuere & decernere,quod libeat; cũ tanta poteſtate ſit,& omnes creaturarũ vires lõgiſsimè ſuperet. Quod ſi jure & judicio cum illo agere velim, illius æquitas incorruptiſsima me facilè reũ peraget;ac nemo ſanè volet pro me cõtra Dei providentiã teſtis in mea cauſa eſſe;quare etiã ſi ille vellet mecũ in judiciũ deſcendere, nihil proficerẽ; nemo etiã certũ & definitũ locũ aſsignabit, in quo meũ judicẽ cõvenire debeã,& ad illius ſubſellia cauſam meã tueri.Nemo tandem pro me cauſam dicere volet, neque patronus eſſe: pugnabunt potiùs contra me omnia pro ſuo creatore.

20 Si iuſtificare me voluero,os meum condẽnabit me. Si innocentem oſtendero, pravũ me comprobabit.

Quodſi deficiẽtibus teſtibus,patronis,& advocatis, velim ego prò me cauſam dicere,méq; innocentẽ in judicio defendere,ipſum meũ teſtimoniũ incredibili audaciæ & inſolẽtiæ tribuetur,qui tã liberè corã tãto numine loqui nõ dubitẽ;aut certè mẽdacii dãnabor,ut qui veriſsimo & incorruptiſsimo judici ulla ratione cõtradicere, & me ipſum ſordido ſanè pręconio,[o] meo ipſo ore cõmendare videar. mille itáq; dabo verborũ & ignorãtiæ lapſus, quòd neſciã quibus verbis,aut qua dicẽdi formula me tueri debeã.Itáq; cũ meæ vitæ atq; morũ integritatẽ & perfectionẽ oſtẽdere aggrediar,aut ex ipſis meis verbis pravitatis alicujus arguar,aut ipſe Deus me redarguet, ut qui ſanctiſsimus ſit; aut ille idẽ,qui mearum actionum Dominus eſt,multa deprehenderit,quæ ſibi diſpliceant, quàmvis ipſemet mihi valde placuerim.

[o] *Vt laus in ore proprio ſordeſcat.& de conſciẽtia teſtimonio,utilia ad mores quædam.ỿ.20.n.1.2.*

22 Etiam ſi ſimplex fuero,hoc ipſum ignorabit anima mea: & tædebit me vita mea

Tũ ſi ante actæ vitæ cõſcientia & innocẽtia me ſuſtẽtare,cõſolariſq; velim,vix potero,cũ ea res mihi clarè & certò cõſtare nõ poſsit. quare nihil videtur mihi in vita reliquũ eſſe,quã ingẽs diutiùs vivẽdi tædiũ,& ardens vehemensq; mortis deſideriũ.Sed ſim ſanctus & innocẽs;hoc ſub judice & ſub lite eſt,mihi incertũ adhuc,& [p] ignoratũ,ſoli Deo perſpectũ. illud tamẽ certiſsimũ,atq; exploratiſsimum,me in extremis ęrũnis,extremũ jam ſpiritũ agere. cũ Deo igitur de ſanctitate & juſtitia minimè contẽdo;at quod humanum eſt,tantam dolorum acerbitatem deprecor.

22 Unũ eſt.quod locutus ſum,& innocentem, & impium ipſe conſumit.

[p] *Vt homo ſibi ipſi ignotus & obſcurus ſit,at ſoli Deo perſpectus & exploratus quædam utilia.ỿ.21.n.1.*

Et licèt quidem de me ſemper ſenſerim ſubmiſsiùs déque divinis judiciis & providentia, magnificentiùs,

hoc tamen, quod est meæ assertionis caput, libēter inculcabo, supremum rerū moderatorem Deū indiscriminatim & pios, & impios calamitatibus in hoc mundo exercere, atq; tā integros perfectósq; viros, quā tumultuantes divites, & per multas hujus sæculi curas vagantes disperdere atq; delere. Quod si sive deus is sit, sive torquēdi administer alius, qui homines suppliciis afficit, videtur certè humanæ rationi convenientissimū, ut si tam innocenté, quam impiū ipse consumit, vel utrúque semel, subitóque perimeret, vel utrúque longiori cruciatu divexaret. nam, quod acerbissimum est, solēt piorū ærumnæ, ac terū difficillimarum perpessiones diuturnæ esse; at impiorum suppliciū brevissimū. si innocens itáq; etiā pœnarū expers futurus non sum, illud supplex oro, ne me diutiùs excruciet, sed semel impacto flagello penit⁹ me cōficiat; ne si impii pios viderint cū diuturnis ærūnis conflictari, illos irrideant, & sannis prosequātur. aut verò (si libet) commutet Deus suppliciorū vices istas, & cū innocenté subitò repenteque abstulerit, impios excarnificet diutiùs, omnéque pios irridendi occasionem præcidat. Sic me igitur vehementer clamantem, & opē implorantem ne me Deus rideat, contemnat ve: non enim solet ille spernere suorum preces, neque tanquam ridiculis vanísque clamoribus non statim respondere.

23 Si flagellat, occidat semel, & non de pœnis innocentū rideat.

a Vt calamitatis diuturnitas gravissima sit, & ad tolerādum difficillima, ob servatur ŷ.23.n.4.

Secus videretur benignissimus Deus voluptati & lætitię habere justorū ærumnas, quasi mundū universum impius aliquis, sęvúsque tyrānus administraret, qui mente obnubilita, & cæcæ alicujus pravęque affectionis tenebris corruptè de rebus judicaret, sæviretque in bonos & sanctos. quod si impius atq; tyrannus aliquis mundi gubernator non est, quis alius, nisi Deus est? Licèt quidem negādum non sit plerúque permittere summū rerum gubernatoré Deū indiscriminatim bonis ęquè ac improbis evenire mala, quòd tyrāni iniquissimi rerū publicarum atque regnorū habenas moderentur, qui etiā ad divitum potētissimorū scelera vexantium pios & pauperes per summā iniquitatem, connivent; non aliter ac si [r] oculos obvelatos haberēt. ita cæci atq; præcipites in judicando feruntur, & cæca temeratiáque cupiditate corripiūtur. Accedit etiā, quòd tenebrarū harū & caliginosi mūdi iniquissimus Dęmō rector sit. His itáq; omnibus de causis, qui divinorū judiciorum, & justorū calamitatū rationes perspicere conetur, nō meliùs id præstabit, quā si opertos & clausos haberet oculos. Ideo mihi valde dolēdū est, quòd his, qui judices æqui & integri esse in mea causa deberēt, amicos dico meos, Dęmō injecerit velamē quodā crassissimæ ignorantiæ, ne ęquis clarísque luminibus, meæ causæ ęquitaté perspicere possint. Sed cùm universitatis hujus nō alius profectò moderator, quàm Deus sit, illius tandem divinæ providentię adscribēda omnia & cōmittenda sunt.

24 Terra data est in manus impii: vultum iudicum eius operit.

Quod si ille non est, quis ergo est?

r Vt Iudex neque cæcus esse debeat, neque secūdum visiones oculorum judicare, quædam utilia indicantur ŷ.24.n.4.

Quàmvis igitur benè de Deo, atque de illius providētia & æquitate sentiā, licebit sanè mihi tū præsentes ærumnas, tòtque malorū diuturnitatem, tū pręteritæ fælicitatis, atq; humanæ vitæ brevitaté & inconstantiam lamentari. Sūt enim hęc lōgè instabiliora atq; velociora illis, quæ terra, mari, aere, velocissima esse videmus: cursore videlicet, cui

25 Dies mei velociores fuerūt cursore fugerunt, & non viderunt bonum.

vel

vel nuntium fœlicissimũ, quod perferat, vel timor alicujus gravissimi discriminis, ratio ve alia, calcaria ad currendũ adhibeat. Nõ secus sanè meæ vitæ anni, cù nihil bonorũ secũ retinuerint, quæ mecũ deferam hinc abiturus, levissimi & velocissimi dilabuntur, tãque rapido & concitato cursu, vt neque facultatẽ præbuisse mihi visi fuerint, gustus alicujus ex hac vita prælibãdi, & ne vel solo aspectu paullò quietiori de illis judicãdi. nihil igitur vidisse, aut expertũ me fuisse videor, quod meritò [s] boni & jucundi appellatione dignari debeã. sic enim integrè & incorruptè censeo de hujus vitę fœlicitate, cõtra quã illi, qui summũ bonũ in vitæ hujus fallacibus bonis falsi atque delusi constituunt.

26 Pertransierunt quasi naves poma portantes: sicut aquila volans ad escam.

[s] *Vt præsentis vitæ fœlicitas boni alicujus nomine digna non sit, at impii illam tanquam bonum maximũ speciosis nominibus condecorent, utilis diggressiuncula. ỽ. 25. n. 5.*

Neq; non evanuit omnis vitæ vis, & fœlicitas, dissipatúq; dicto citiùs instar [t] naviũ, quæ ad voluntatẽ votũq; nautarũ celerrimè navigant, nullóq; magno onere retardãtur: sicut naves piratarũ, quæ cùm onerariæ nõ sint, sed tantũ ad faciendã prædam cõparatæ, levissimę & expeditissimę fiunt. sic igitur mihi cõtigit deprædatio atq; ablatio mearum facultatũ. & velut qui vehitur navi, nunquã nõ ad mortis portum concedo, sive dormiã, sive vigilem. cúmque brevissima fuerint vitæ bona, atq; amissioni, & corruptioni obnoxia, profectò instar navis portãtis poma, fructúsq; jã maturos, & nullã in deferẽdo morã patiẽtes, vita mea præterlapsa est. Tandẽ Aquilæ, aviũ omnium pernicissimæ persimilis extitit avolãdi celeritate; tũc præsertim cũ illam fames stimulat, nunquã enim volando lassescit; & sicut vultures, triduò, biduove cõvolare solẽt, ubi futura cadavera pręsagiũt; sic sane ad me cõvolavit nimiũ immatura mors, cadaverinũ aliquid & sepulturæ proximũ jam præsagiens.

[t] *De hujusmodi navibus accuratior ex Hebræo tractatio. ỽ. 26. n. 2. 3. & ut sit humana vita æstivis, & fugacibus fructibus similis. n. 3. 4.*

27 Cùm dixero nequaquam ita loquar, cõmuto faciem meã & dolore torqueor.

Sed video sanè hæc mea omnia verba lugubria esse. deliberóq; mecũ aliquando, ut ab hujusmodi lamẽtis me cõtineã. sed (quod ingenuè fateor) minimè possum; nã cùm dolenti pectori vim afferre, verbáq; supprimere volo, & tristes [v] vultus deponere, acerbiùs tunc torqueor, & dolore stimulãte ad aliã me curam & animi ægritudinẽ deplorandã converto. Quod profectò in causa est, ut cũ semel loqui cęperim, dicẽdi ardore lõgiùs promouear, & vix in eadem sentẽtia persistere possim: obliviscor enim, quod semel institui, dolore mentẽ aliorsũ avocãte, & in lõgè mœstiorem lugubrioremque vultum me ipsum commutante.

Quæ, qualis ve intelligenda sit hæc faciei cõmutatio ad scripturarum intelligentiam disseritur. ỽ. 27. n. 2. 3.

28 Verebar omnia opera mea, sciens quòd non parceres delinquẽti.

Licèt enim mihi imperare velim, atq; etiam coner, vel silentiũ, vel mitiora, submissioráq; suspiria, vix à meo dolore ejusmodi facultatẽ impetrare possum; nam & certissimè existimo letaliter me affectũ esse, neq; me ulla ratione melius habiturũ, [x] neq; cruciatus, mihi à Deo unquã remittendos, cũ adhuc ille id nõ pręstiterit; neq; meã innocentiam apud vos testatã ille effecerit. Omni igitur ex parte angor; nã &, ut vobis, ò amici, morẽ gerere videar, cavere vellẽ à lamẽtis his, quæ vobis displicent at multò majori jure à letali veneno, quo uror (nam superat omnẽ remediorũ atq; medicamentorum vires & opem) cavẽdum mihi video: timeo etiam vehemẽter, nequid ulla ratione peccati adversus numen divinum admittam.

[x] *De illa Scripturæ loquutione*, Parcere delinquenti, *ex multis aliis locis fusior tractatio, & ut ad pœnas referri soleat. ỽ. 28. n. 3.*

29 Si autem & sic impius sum, quare frustra laboravi?

Quodsi vitæ præteritæ laboribus, & assiduo pietatis studio justitiam & sanctitatem non comparavi, neque coram

Deo justus habeor, certe omnis ille labor atque solicitudo inanes fuisse videntur. Tum si ille statuat mecum tanquam cum impio agere, atque supplicio dignum censet, quorsum frustra laborem supprimendo gemitus & suspiria, & precibus contendendo pœnarum relaxationem, quam nunquam obtenturus sim? præstaret sanè non diutius vexari viventẽ, verùm semel periisse.

30 Si lotus fuero quasi aquis nivis, & fulserint velut mundissimæ manus meæ:

Scio enim satis, quàmvis omni cura & studio vitæ candorem & morum puritatem comparare studeam, fore ut non ideò pœnarum atque dolorũ expers sim. omnes enim [y] purificationes atque cæremonias sacrificiorum, atque externę internæque mũditiei ritè obivi, & quasi nivali purissimáq; aqua lautus, mundúsque nitui; rectè & ritè ad peragẽdas preces, & omne pietatis officium perficiendum me nunquam non comparavi. Reputor nihilominus pollutus, & sordidus peccati fæcibus. ita in ærumnarum & suppliciorum sordibus & squallore jaceo, ut cùm moriar, propè videar in cęnosa aliqua sordidissimáque fovea volutatus; neque minùs turpis & fædus, quàm fit turpe & saniosum cadaver. videor enim jam omnibus vestimẽtis spoliatus, nudus in foveã dimitti. atque adeò tã sum squallidus, ut ipsa vestis me odio habeat, atq; diffugiat: nõ enim possum ob plagarũ acerbitatẽ amiciri, & sordidissimũ profectò corpusculum [z] abominationi & execrationi est ipsi meo vestimento.

[y] *De hujusmodi purificationib⁹, & ablutionib⁹, & de aqua marina ad purificationẽ quondã adhibita, nõ pauca ex sacris, & prophanis. ℣. 30. n. 2. 3. 4. 5.*

31 Tamẽ sordibus intinges me, & abominabuntur me vestimenta mea.

[z] *Insensibilibus sensum tribui ad rei, de qua agitur amplificationem, ex Scripturæ regula, observatur. ℣. 31. n. 2.*

Deus tandẽ mecũ agit, & de męis rebus statuit, ut illi collibitũ est, me nõ disceptante, nec cõtradicente; nõ enim homo est. perinde ac ego, cũ quo pari ratione possim ego agere; nã homo neq; litẽ intendit, neq; suppliciũ statuit in aliquẽ nisi alicujus sceleris cõvictum: at Deus pro sua volũtate, potest ab innocẽte pœnas exigere, nemine illi cõtradicẽte vel respondẽte. Vtinã ergo [a] sequester & interventor inter me Deũq; aliquis esset, cujus arbitrio utérq; pareret & qui pro suo judicis arbitri munere audiret & interrogaret, innocentẽ absolveret, & patefacta veritate controversiã totã sua sentẽtia atq; judicio dirimeret, potestatẽq; haberet statuendi & decernẽdi, quę tũ mihi, tũ Deo in proposita lire ágẽda & servanda essent: tũ etiam litem cõponeret, litigatoresq; datis acceptísq; dextris, ad cõcordiam fœdusq; adduceret. [b] Mediatorẽ igitur inter me Deũq; desidero cuj⁹ ope & interventu meę procul dubio res meli⁹ habiturę essent.

32 Neque enim viro, qui similis mei est, respõdebo: nec qui mecum in iudicio ex æquo possit audiri.

33 Nõ est qui utrumq; valeat arguere, & ponere manum suã in ambobus.

[a] *Quem hoc loco desideret Iob inter se & Deum tertium quis arbiter, quis sequester, & ut hic eorum, qui fœdus inirent, manus manu tangeret, ex sacris & prophanis non pauca. ℣. 33. n. 4. 5.*

[b] *Vt hoc loco prophetet Iob, & mediatorem Christum Iesum prædicat, rursúsque de mediatoris officio, ratione, & nomine. ℣. 33. n. 7. 8.*

Ille profectò, quẽ summis votis expeto, virgã flagellũq; quo acerbè pulsor, lõgè à me projiceret, & decusso omni metu, benè me sperare juberet. Sed cùm mihi judex arbiter nũc nõ adsit, illud mihi superest, ut Deũ maximũ, qui cũ mihi res est: impẽsiùs orem, & obsecrẽ ut mihi loquẽdi facultatem faciat. illámq; faciet, si remittat cruciatus, & suæ majestatis, potestatísq; maximę terrore nõ me exagitet, neque transversum agat, neq; summo imperio res meas decernat, præferens ferreã, horrificãq; [c] virgã suæ potestatis insigne; sed mitescat potiùs, atque ex consueto suæ providentiæ pręscripto & lege meam controversiã absolvat. Hæc si ille fecerit, & licuerit mihi, prò me dicere, respondere, atq; satisfacere paratus sum. nunc enim acerbissimo doloris sensu, divinísque terroribus vix apud me, verborum etiam vix compos ero.

34 Auferat à me virgam suam: & pavor eius nõ me terreat.

35 Loquar & nõ timebo: non enim possum metuẽs respondere.

[c] *Quid virga in sacro sermone, & ut sit potestatis insigne, & ut diversis insignibus ornata fuerint priscorum regum sceptra, ex sacris, & prophanis peculiaria quædam. ℣. 34. n. 2. 3. 4. 5.*

CAP. DECIMVM.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Quamvis divina majeſtate deterritum atque ſuis doloribus præpeditum, loqui ſe non poſſe dixerat, non poſſe tamen nunc non acerbiùs gemere proponit Iob: amplificátque ſuas ærumnas, quarum cauſam negat eſſe vel ex parte Dei ignorationem aut oblivionem aliquam ſuæ innocentiæ vel, quòd ad ſe attinet, ſcelus ullum. Tandem repetit priſtina Dei erga ſe amoris & benevolentiæ teſtimonia, mortis quoq; inſtantis formidinẽ.

1. Tædet animam meam vitæ meæ: dimittam adverſum me eloquium meum: loquar in amaritudine animæ meæ.

1. Quis ſit optimus hujus capitis nexus cum præcedentibus.	*3. Dimittere ad plures ſenſus indifferens in Sacro ſermone.*
2. Quid Tædere, variæ ex Hebræo lectiones. Quid Diſſecari. Animæ, quæ nauſeam concipit Explicati David, & Lucas.	*4. Particulæ, Adverſus, varius uſus in ſacris.*
	5. Eloquium propriè accipiendum pro externa oratione.

I — Nexus cum præcedentibus

DVPLEX, AVT triplex eſſe poteſt hujus capitis nexus cum præcedente. Primus, quem indicat D. Thom. ut nunc velit quæſtionẽ ſuperiùs inſtitutam de juſtorũ calamitatibus perſequi, videlicet illam: *Terra data eſt in manus impii.* ſed videtur nexus hic longè petitus. Secundus, ut quaſi obtenta & accepta facultate, ex divinæ bonitatis, atque ſuæ etiam conſcientiæ innocentięque fiducia, omni formidine atque dubitatione depoſita, liberè & conſtanter dicere coram ſuo judice pro ſe incipiat, atq; exordiatur commovendo miſericordiã ex magnitudine ſuarum ærumnarum. Sed tertius mihi optimus atque ſimpliciſſimus videtur, qui in argumento indicatur, & à Polychronio, Philippóque tangitur, ipſis què primis Iobi verbis, non obſcurè ſignificatur.

(D. Thom. — Iob. 9.24. — Optima connectendi ratio — Polychron. Philipp.)

2 — Tædere, quid — קוט

Tædet. Alii diſcedũt à Latino interprete, quòd *tædere* dixerit; cùm verbum (*Kut*) ex ſententia R. David, & R. Mardochai, ſignificet excidere, aut ſuccidere. Sic vertunt Pag. Vatab. & Hebræus apud Cajetanum: *Exciſa eſt anima mea in vita mea.* ut ſit ſenſus Tygurinæ: *Actum eſt de vita mea.* en morior. vel, perinde veró ac ſi mortu[o] planè ſim. id eſt, etiam dum vivo, videtur anima mea exciſa & divulſa ab hoc fætidiſsimo, turpiſsimóque cadavere. Cajetanus verò hanc inciſionem refert ad decurctationẽ, & præciſionem vitæ. ea ratione, qua Ezechias dixit: *Præciſa eſt velut à texente vita mea.* id eſt; Ampliùs vivere non permittor; in breviſsimas anguſtias redacta eſt vita mea. Sed aliò debere reduci hanc exciſionem, mox dicemus. R. Moyſes, quoniam cum aliis Hebræis doctoribus (id, quod etiam indicat. R. Mardochai) exiſtimat propriam vocis ſignificationem eſſe, litigare, aut contendere. hunc locum ſic vertit; * *Litigavit* (aut *contendit*) *anima mea in vita mea.* ac ſi diceret; Litigarem, aut contenderem mecum ipſe, ſi relinquerem ſermonem meum intra cor meum, neque verbis remitterem habenas. Ideo *loquar in amaritudine.* & ſimiliter explicant id Pſalm. 94. *Quadraginta annis proximus fui* * (litigavi, contendi) *generationi huic.* Sed certè noſter interpres ferè ſemper vertit verbum hoc, per *tædiũ* quoddam, & diſplicentiam, qua homo interiùs tabeſcat, & ſcindatur, atque diſſecetur intimis præcordiis prę doloris ſenſu. unde dicitur Pſalmo. 119. *Vidi prævaricantes, & tabeſcebam.* vehementi quodam tædio diſcruciabar, vehemẽter mihi diſplicebam. & Ezech. 36. *Diſplicebunt vobis iniquitates veſtræ.* Pſalm. 94. *Proximus fui generationi huic.* & Lucas Actu. 13. *Per quadraginta annorum tempus mores eorum ſuſtinuit in deſerto.* quò videtur Chriſtus Dominus alluſiſſe Marc. 19. *O generatio incredula, quandiu apud vos* (proximus, litigans, infenſus) *ero, quandiu vos* (veſtri jam pertæſus, atque faſtidiens) *patiar?* quæ omnia loca planè afferunt infenſionem, aut offenſionem, tædium, moleſtiam, odiũ. Ergo rectè dixit interpres: *Tædet animam meam vitæ meæ.* cum quo alii quoque faciunt. Regia, *Per-*

(R. David. R. Mardoch. Pagnin. Vatab. Cajet. Tygur. — Cajet. — Iſai. 38.12. — R. Moyſ. R. Mard. — * Si cierro la boca, andaré a pleyto con mi coraçon. — Pſa. 49 10. *En quarenta años nuca tuve una hora de paz con eſta gente. — Pſal. 118 15[8]. — Ezech. 36.31. — Pſal. 94. 10. Actu. 13.18. — Marc 9 19. — Defenſus Vulgatus. — Regia.)

LXX. Tygur.

tæſa eſt anima mea. Septuagint. *Laborans anima mea.* Thargum. *Crudelis effecta eſt anima mea.* videtur quippe ſævire doloribus, & ſævisſimę feræ inſtar ululare, & frendere. vel; quòd videat homo, qui ſibi ipſi mortem precatur, adverſum ſe ſævire & efferaſcere. Huc illa ſuperior *exciſio* pertinet, quaſi dicat, Tabeſco, exagitor, crucior, diſſecor vitæ tædio. Sic Lucas excindendi, aut *diſſecandi* verbo utitur Actuum. 7. *Diſſecabantur cordibus ſuis, & ſtridebant dentibus.* nam, *Diaprío,* eſt propriè ſecare, aut ſerra præcidere. Alii dicunt: *Frendebant cordibus.* quare neſcio, cur ſimilem locum Actuum. 5. verterit Regia; *Furebant.* quod valdè alienum eſt à proprietate verbi. *Anima* autem cum tædio illo eleganter cõvenit; ea enim, eſt, quæ nauſeam, quæ tædium concipit, quæ moleſtiã ſentit; quare, quòd Vatablus illam accipit pro viribus corporis, quaſi diceret: *Plenus viribus morior;* alienum omnino.

Diſſecari quid apud Lucam. *Actuum.* 7. 54. διαπρίω

Actuum. 5. 33. Anima, quæ nauſeam concipit.

Vatab.

Dimittam adverſum me. originale verbum (*Ghozab*) ſicut & Latinum relinquẽdi, aut *dimittendi* indifferẽs eſt ad plura. & primò erit prætermittere. ſicut Latinè dimittere occaſionem. ſic ab hoc verbo dicitur Pſalm. 36. *Relinque furorem* & Pſalm. 21. *Quare me dereliquiſti?* Geneſ. 28. *Nec dimittam te, niſi complerero univerſa, quæ dixi:* quo etiam ſenſu videtur Polychro. hunc locum accipere: *Silentio egomet ingemiſcam, cùm prorſus habeam nullum, cui cauſam meam probare poſsim. Dimittam,* prætermittam orationem in hac mea deſerta lite; nihil eſt enim, quòd me verbis tuear; unum tantùm à Deo requiram, cur moriar? Sed præterea verbum *dimittẽdi* poteſt afferre permiſsionem quandam liberæ quaſi poteſtatis; uti dicimus, exercitum aut milites dimitti, facta cuique diſcedendi facultate. Exod. 9. *Dimiſit ſervos ſuos & jumenta in agris.* videlicet, ut liberè ſpatiarẽtur. Pſ. 9. *Tibi derelictus eſt pauper.* id eſt tuæ volũtati, atque arbitrio cõcreditus, & commiſſus. Nehemiæ 3. * *Dimiſerunt Ieruſalem uſque ad murum plateæ latioris.* Ergo *dimittere eloquium* erit, remittere loquendi habenas, quæ priùs adductæ erant, & contentum intra pectoris carceres ſermonem liberè tandem emittere. quem ſenſum ferè omnes Latini, Græciq; ſequuntur. eundémque videtur amaſſe Vulgatus, cùm dixit *Adverſum me:* nam in primo ſenſu dicere debuiſſet. Pro me, aut de me.

3 עזב

Dimittere, ad plures ſenſus indifferens. *Pſalm.* 36. 8. *Pſalm.* 21. 9. *Geneſ.* 28. 15. *Polychron.*

Dimittere ad liberã poteſtatẽ pertinere.

Exod. 9. 21.

Pſalm. 9. 14.

2. *Eſdr.* 3. 8. *Dexaró correr el lienço del muro haſta el de la plaça.

4

Adverſum me. Eugubinus impropriè dictum exiſtimat *adverſum,* pro eo, quod eſt *ſuper me,* vel, *de meis rebus.* Nam particula (*Ghal*) propriè eſt, *ſuper,* quo modo etiam redditur Geneſ. 1. *Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas.* aliquando, *cum,* Exod. 15. *Viri cum mulieribus.* Sed eſſe etiam *adverſus,* probat illud Geneſis quartò; *Conſurrexit Cain adverſus fratrem ſuum.* licèt enim propriè juxta Hebræum dixerint Septuagin. *Surrexit Cain ſuper fratrem ſuum;* ſed illud *ſuper,* valet *adverſus.* quare ferè omnes Latini & Græci propriè accipiunt *adverſum me,* ac ſi dixiſſet; Nihil contra Deum, nihil contra illius providentiam loquar; in me tantum deſæviam; quem ſenſum pluribus eleganter locupletat Polychron. paulò ſecus accipit Philippus; Videor adverſus Deum loqui, & cum illo de meis cruciatibus expoſtulare, quod tamen *adverſum me* eſſe intelligo; namque recidet in meum os, quod expuere in cælum coner. ſed tamẽ amariſsima dolorum acerbitas verba extorquet. Vel, ut ſit cujuſdã quaſi jacti jam cõſilii ſignificatio; Quidquid tandem mihi eveniat, quàmvis mihi noceat, loquar tamen. D. Tho. & alii Latini paulò languidiùs explicaſſe videntur; illud enim *adverſum me,* dictum exiſtimãt, quòd cõtra ſuam vitam eſſet votum mortis.

Eugub. Particulæ, *Adverſus,* proprietas על

Geneſ. 1. 2. *Geneſ.* 4. 8.

Latini. Græci.

Polychron. Philipp.

D. Thom. Latini.

Quod verò hîc eſt *eloquium,* licèt poſsit ex proprietate fontis intelligi interna meditatio, & quaſi ſoliloquium; quò reſpexit Tygur. *Permittam mihi muſitationem;* & Polychr. *Silentio egomet ingemiſcã & philoſophabor.* ſed tamen locus exigit, ut *eloquiũ,* ſit conceptus ſermo, verba profecta ex intimo ſenſu. Quare rectè Septuagint. dixerunt, *verba,* & Auguſtin. *Sermones,* ſequitur enim, *loquar in amaritudine animæ meæ;* quaſi diceret; Non tam mea futura ſunt verba; quàm meæ amaritudinis & calamitatis; hæc enim imperat, atque adeo extorquet orationem. Vide, quæ de amaritudine diximus cap. 7. Verſ. 11. inde enim petenda eſt hujus loci explanatio.

5 Eloquium nõ ſolum internum, ſed etiã externum. *Tygur. Polychron.* שיח LXX *Aug.*

* * *

II. Dicam Deo: Noli me condemnare: indica mihi, cur me ita iudices.

1 Deus, judex. Expenditur Græcorum lectio, & interpretatio. in Iobi oratione Omnes perfecti exordii leges.

1 Iudicare quid in Hebræo. Particula cur. Scientia de experimento, & ſenſu. Explicatus Salomon.

I

Deus, Iudex.

DICAM Deo. ad Deum, *Eloah*, judicem, cum quo, non tam de recuperādis fortunis, aut tuenda vita, quàm de defendēda innocētia diſputo; cujus judicii ſeveritatem pertimeſco. *Noli me condemnare.* verbum *condemnandi* ferè ſemper ad culpam pertinet; quare ferè omnes Latini ſic accipiunt; *Noli me peragere reum*, aut *ſontem pronunciare.* vel in hac vita, vel etiā poſt mortem, cùm innocēs ſim: his enim ſuppliciis graviſsimis, videris me velut impiū ſceleratúmq; palā traducere: permitto quidem rerum aliarum jacturam, & quidem neque dolens neque invitus; ſed non poſſum non dolere vehementer læſam meæ ſanctitatis, & innocentiæ exiſtimationem. Græci paulò aliter, neque valde proximè ad Hebræum, ſed neque ineleganter. nam cum Septuagint. legant.* *Noli me docere impium eſſe.* ſic interpretātur; *Ne me deſpice languore confectum, ne fortè graviore aliqua triſtitia obrutus, impiam aliquā vocem emittam.* Sed conſentire etiā cum noſtra lectione poteſt; quaſi dixiſſet; Ne videaris occaſionem quærere mei lapſus, aut mei condemnandi atque perdendi. Sed multò elegantiùs atq; argutiùs, quod indicavit D. Tho. hæc verba eſſe hominis excuſantis, & quaſi præcaſtigantis liberiorem ſuam orationem; Si quippiam (inquit) liberiùs, aut in cōſideratiùs, quā par ſit, fuero loquutus, oro atque obſecro meum judicem, ne mihi vitio, aut impudētiæ vertat, ulliuſve temeritatis damnet: nam id, ut meam tātùm tuear innocentiam, dixerim; non, quòd præcellentem numinis majeſtatem vel minimùm læſam velim. Hinc ſanè omnes perfecti exordii leges, quò judicem docilem, attentum, benevolum reddat, colligi poſſunt.

Latinorum interpretatio.

Niceṭ. & Græcorum explanatio.

LXX

*No me en ſeñes ſer deſcomedido, con tanto apurar me.

D. Thom.

Iob ſervat omnes perfecti exordii leges.

2

* Hazed me ſaber ſobre q̄ es el pleyto q̄ me poneis.

ידי

Indicare quid.

Indica mihi. Propriè * *Fac ſcire me ſuper quid mecum litiges.* *Indicandi* verbum, hoc loco pertinet non tam ad ſententiam latam in judicio, quàm ad ipſam litigandi, jurgandi, & contendēdi rationem, quod ſupra diximus eſſe *reſpōdere*, aut contradicere in judicio. quaſi diceret; Indica mihi, qua nam de re mecum litiges, quid expoſtules, qua nam tua lege, aut præcepto violato me interroges? verba, p̄fectò nullius ſibi ſceleris conſcii. Licet quidē etiā congruere poſsit ſenſus Græcorum accipientium illam judicii partem, qua pœna irrogaī, & reus criminis plectitur; Indica mihi, cur me ita punias. Illa autem particula *cur*, quæ in originali duplex eſt, *ſuper quid*, aut poteſt ſignificare ſcelus aliquod, cui reſpondeat ſuppliciū; vel ut accipiūt Olympiodor. & Philippus, finem, quem Deus in his pœnis irrogandis ſibi propoſuit: illas enim ex arcano, ſublimíſque divinæ providentiæ conſilio, & eo quidem ſublimiori omni humana ſapientia proficiſci, non dubitat. Sed in eo verbo *Indicandi*, aut cognoſcendi, poteſt eſſe elegās quædam ſententiæ, rerúmque colluſio, nam illa cognitio, non eſt ſpeculativa, & à ſenſu remota, ſed cum ipſo ſenſu atque experimento conjuncta; vertitur enim aliquando, & rectè, verbo ſentiendi, Prov. 23. *Traxerunt me, & non ſenſi* & Proverb. 10. *Qui deprauat vias ſuas, manifeſtus erit*; Prop. * ſentietur. Septua. *Qui diſtorquet vias ſuas, cognoſcetur.* Alii active; ipſe tandem, cognoſcet, & experietur. Dicet igitur Iob; Dolores quidē, & cruciatus acerbiſsimi, quos ſentio experiórque, omnibus non ſunt, atque manifeſti; at nullum à me cōmiſſum ſcelus, neque agnoſco, neq; ſentio, nemo præterea mortalium cognoſcere, aut ſentire potuit. oporteret igitur omnibus notam fieri cauſam mearū ægritudinū, nequis ex re manifeſta, ad occultiorem aliam cauſam inveſtigandam, temerè & inconſideranter dilaberetur.

Particula cur עַל מָה

Olymp. Polychron.

Scientia de experimento. Prov. 23. 35.

Prov. 10. 9.

*Quiē en malos paſos anda, no puede dexar de ſer ſentido, y aun el lo ſētira en ſi miſmo.

III. *Numquid bonum tibi videtur ſi calumnieris me, & opprimas me opus manum tuarum, & conſiliū impiorum adiuves?*

1 Deus odit calumniā. quid propriè calumniari ex Hebræo explicati Samuel, & Hoſeas.
2. Varia lectio.
3. Bonum pro utili, aut ſuavi. Dei bonitas. Interrogatio expoſtulatoria ex Charitate. explicati David, & Micheas.
4. Quid caluniari apud juris peritos. Illuſtratus Iſaias.
5. Calumniator qui non debitum petit. Qui Sycophanta apud Athenienſes.
6. Calūnia pro calliditate, aut ſophiſmate.
7. Opprimere quid. Qui dicatur in lure oppreſſus, quis damnatus.
8. Admiratio cum commiſeratione.

miferatione. Opus in Hebræo quid.
9 *Varia lectio Lux pro favore, Illuftrare pro adjuvare Illuftratus David.*
10 *Impiorum de non deferēda improbitate confiliū. Malachias explicatus*
11 *Impii adverfus juftos cōfilium de bello inferendo ineunt. Impiorum arma, quibus noceant, quæ.*
12 *Iufti confilium de pace fervanda capiant. horum arma quibus fe tegant, quæ explicatus David*
13 *Deus nō adjuvat in malum hoftium fævitiam Servat in fuppliciis modum, Quid baculus arundineus apud Ezechielem.*
14 *An Iobi amici dicantur hoc loco impii*
15 *Dæmon, impius. Commodifsima hujus fententia expofitio*

I — Deus odio habet calumniā.

VIDETVR diverfas rationes proponere, quæ à Deo refpici, aut illum impellere ad Iobi calamitatem potuerūt, illáfque figillatim removet. Sed in primis removet à Deo, quæ cum illius bonitate pugnare videntur. Primò (inquit) ex divini ingenii quafi innata quadā malitia atq; calumnia minimè provenit. nam Deus nō amat, odit potiùs calumniam. Verbum (*GhafaK*) quod eft *calumniari*, affert etiam violentiam quandam, aut deprędationem per vim, fraudem, infidias. & ita vertitur Levit. 6. *Obtinere per fraudem.* & clarè verbi proprietas explicatur 1. Regum 12. Cùm rogat Samuel populum: *Si quempiam calūniatus fum, fi oppreßi aliquem, fi de manu cujufquam munus accepi? & dixerunt, Non es calumniatus nos, neque oppreßifti, neque tulifti, &c.* Similiter Hof. 12. *Chanaan in manu ejus ftatera dolofa, calumniam dilexit.* id eft, Populus Ifraeliticus, vel fordidus mercator defraudat emptorem, non palā & apertè, fed fraudulenter, & occultè, & fub prætextu quodam fpeciéque æquitatis, atque juftitiæ, cujus ftatera fymbolum eft. Similiter Iob calumniam fe pati profitetur, quafi vim quandam per fraudem occultam; nam externa tātùm fpecie nihil injuftū fuftinere videtur; amici etiam juftas ab illo pœnas exigi, & infigni alicui impietati ingentia quoque ifti fupplicia tanquam ex æquo refpondere exiftimant. Hanc Iob inquit effe *ftaterā dolofam*, nihil enim fceleris fubeft in animo, nihil pœnarum cōmerita eft cordis innocentia. Ergo ærumnofum hominem pro impio & fcelerato haberi, *calumniam* pati eft.

Calumniari quid propriè. — עָשַׁק — *Levit. 5. 6.* — *1. Reg 12. 3.* — *Hofea. 12. 7.*

2 — *Complutenfes.* — *Lect. Vatican. LXX*

Quod ad lectionem attinet, non video cur Complutenfes legerint: *Si calumniatus fuero.* cùm in fonte, non ad primam, fed ad fecundam perfonam pertineat. neq; quomodo congruenter pofsit *calumnia* tribui Iobo. Vaticana lectio quàmvis ex perfona Iobi legat: *Aut bonum tibi, fi iniquè egero?* hūc poteft habere fenfum, & commodè cum noftra lectione cōgruentem; *Si me calumniaris*, & innocētem alicujùs criminis traducis, quid tibi inde, aut utilitatis, aut voluptatis accedere poteft?

3 — *Bonum pro utili aut jucundo* — טוֹב — *Vatab. Chryfoſt.*

Bonum autem, frequenter pro utili, aut jucundo fumitur, aut etiam pro honefto, & quod cum recto & ęquo fit conjunctū. Poteft autem illud *tibi*, conjungi cum bono. fic Vatab. explicat: *Numquid tibi proderit?* juvaberis? aut verò cum Chryfo. Tibi videtur, mihi bonum effe? *Quod* (inquit) *hæc calamitas mihi bonum pariat, non video.* fed fortè ex confidentia & charitate in Deū, expoftulatoria vox eft (*Pareceos bien?*) decorè ne, & pulchrè agis? Quid fi etiam ad clementiam & benignitatē Dei refpiciat? hæc ne eft tua clementia? tua lenitas? tua bonitas, optime & mitifsime Deus? hoc ne bonum eft, quòd tibi fummoperè placere folet, & fuave illud, manfuetum atq; commiferans, quod in tuis operibus femper refplenduit? *Bonitas*, pro manfuetudine, clementia, fuavitate, Pfalm. 72. *Quàm bonus (fuavis) Ifrael Deus.* Pfalmo. 144. *Memoriam abundantiæ fuavitatis tuæ eructabunt.* Hieronymus: *Memoriam multæ bonitatis tuæ loquentur.* Micheæ. 7. * *Qui optimus* (lenifsimus, mitifsimus, ex proprietate vocis originalis) *eft in eis, quafi paliurus, & qui * rectus* (placens, gratus jucundus, placidus) *quafi fpina de fepe.* Hæc ne igitur eft manfuetifsimum, optimúmque tuum ingenium, ô Deus, ad benè merēdū de tuis creaturis maximè propenfum, *calumniari*, opprimere, divexare, confringere opera manuum tuarum? atqui *Lætari* tu foles *in operibus tuis* confervandis atque tuendis. ficque univerfa comples tua munificentia, *ut miferationes tuæ fint fuper omnia opera tua*, ita ut tuis beneficiis quafi exundantibus, & furfum afcendentibus, tuæ creaturæ demergantur, & innatent.

Interrogationis hujus expoftulatoria vis. — *Bonum pro manfueto* — *Pfalm. 72 1.* — *Pfalm 144 7.* — *Hieronym.* — *Mich. 7 4.* — טוֹב — יָשָׁר — *El mas manfo dellos faca fangre, y el mas blando pica.* — *Pfal. 103. 31.* — *Pfalm. 145. 9.*

4 — *Nonius & Marcian. L. 1. D ad S. C. Turp. L. fi ... matus de ... figa.*

Sed ut rem hanc non avocemus à foro, certè non difsimile eft, quod juris periti calumniam vocant. Nam, ut Nonius & Marcianus definiunt: *Calumniari eft, falfa crimina intendere*; & qui per fraudem, & fruftratione alios vexant litibus, calumniarī dicuntur. Ait igitur Iob: *Numquid bonū.* volupe, jucundum, pulchrum, honeftum etiam tibi ducis; delectaris ne calumnia? atqui nihil illa tibi infenfius. Nihil enim profectò Deo magis antiquum, quàm po-

tentiorum

tentiorũ adversus infirmiores, aut opertos dolos, aut apertam vim, injuriámque dissolvere, atq; propulsare; suo enim jure ad calumniarũ vindicem Ezechias clamabat, Isaię. 38. *Domine vim patior* (Hebraicè; calumniam, aut fraudem) *respõde pro me.* q. d. Tu, qui prædam extorquere soles sęvissimis tyrannis: *Qui humilias calumniatorem, & salvos facis filios pauperum,* tu (inquã) calumniatricem mortem, quę per vim atque insidias, annos mihi vitę eripere tentat, comprime, méque tuere, & in fidem tuam recipe. Septuag. hoc. Isaiæ loco; *Defecerunt oculi mei aspiciendo in excelsum cæli, ad Dominum, qui eruit me, & abstulit à me dolorem animæ, Domine, de ipsa enim annuntiatũ est tibi, & suscitasti spiritum meum, & consolationem accipiens vixi.* Similiter Iob, *vim se pati* clamat, atque vexari tum morborum violentia, tum falsi criminis objectione atque iniqua suspicione superioris vitæ.

Isai. 38. 14. — Psalm. 71. 4. — LXX.

5 — Calumniator apud I C. quis

Solet etiã in jure appellari *Calumniator.* qui non debitum petit, aut, qui nullo jure, sed vexandi tantùm alicujus gratia litem intendit. & qui de re minima litem criminalem orditur, calumniatorem etiã vocari posse, Alciatus observat; exemplo Atheniensium, qui hujusmodi homines Sycophantas vocabãt; quòd propter subreptas ficus, minimáq; hujusmodi detrimenta, capitalem quæstionem excitarẽt. Nam Festus refert Atticos quosdam juvenes in hortos irrumpere solitos, proptereáque lege constitutum fuisse, ut quicumque fecisset, capite plecteretur. inde *Sycophantia* dicta est calumnia, & sycophãtari, apud Plaut. Ergo, cum videat Iob à se repeti, quod nõ debet, & propter minutiora peccata, capitali sententia, morbísque letalibus plecti, mirabundus clamat, *Nũquid bonum tibi videtur, si calumnieris?*

L. penult. D. de quo eum, qui in Ius. — Sycophantæ de dicti — Festus. — Plaut in Bacchid. & Trinum.

6 — Cicer lib. 2. de repu. — Calumnia pro Sophismate

Est quoque *calumnia* calliditas, id est, Sophisma apud Marc. Tull. lib. 2. de rep. ut Marcellus refert. ait enim Carneadem sæpe optimas causas ingenii calũnia ludificare solitum. hujusmodi quoque sophistica agendi ratione, se graviter lęsum conqueritur Iob, quòd videat Deus, quasi usus amicorum illius calumniis, cavillis, captiosisque argumentis, velle illum peccati & sceleris convincere; cujusmodi hæc argumentatio sit; Impii graviter puniri solẽt; tu quoque puniris graviter; oportet igitur te impium esse. *Calumniam* igitur hanc vocat Iob, & peccatum in argumentatione potiùs, quàm in se ullum agnoscit. Quod si hæc calũnia jungatur cũ parte sequente, vim habebit proculdubio majorem; Non solent artifices opera sua calũniari, neq; defectus, si quos habeant, evulgare, sed potiùs abscõdere; at tu in publico omnium conspectu videris meis calumniatoribus mille mihi vitia affingentibus, favere.

7 — מָאַס — Opprimere quin propriè. — 4. Reg. 17. 20.

Et opprimas me. Ex ipso Deo creatore creaturarum omnium sui commiserationem commovet. *Opprimas*, propriè, fastidio habeas, contemnas, projicias, reprobes. his enim modis, noster interpres vertere solet verbum *Maac*. Rectè etiam nũc dixit *opprimas*, nam ex illo fastidio & contemptu sequi solet rei contemptæ oppressio quędam, aut abjectio. Sicut 4. Regum 17. indicatur; nam ab hac radice dicitur: *Projecit Dominus omne semen Israel* (deinde sequitur) *& afflixit eos, & tradidit in manus diripientium, donec projiceret eos à facie sua.* Quod si velis etiam hoc verbum ad rem forensem pertinere, judex quidẽ dicetur, reum *opprimere*, cùm fastidit & reprobat orantem, & vix auribus pro se dicentem dignatur. Tum etiam aliqui Iuris periti observant, reũ dici *oppressum* ante sentẽtiam; Damnatum verò post eam latam.

8 — Admiratio cũ commiseratione.

Opus manuum tuarum. Admirationem cũ commiseratione conjungit; Cùm misericors sis, atque tuarum creaturarum parẽs indulgẽtissimus, ita ne me opprimas, qui *opus sim tuarum manuum?* est verò hæc ratio efficacitate & acrimonia plena, quam statim repetit versiculo octavo, in quem locum, quæ ad luculentam rei hujus explicationem pertinẽt, conferemus. Nunc tantùm, *opus*, propriè laborem & lassitudinem quandam in efficiendo opere afferre; ex quo rationis hujus vis amplificatur, ut indicato loco jam dicemus.

Opus quid in Hebræo. — יְגִיעַ

9 — Pagnin. Regia. Tygurin. Cajet. — יָפַע

Et consilium impiorum adjuves. quod Hebraizantes dicunt; *Consilium impiorum illustres:* aut, *super consilium impiorum irradies, & inclarescas.* Ex proprietate verbi (*Iaphagh*) quod apparere, aut illustrare significat. Sed interpres sapienter illustravit Hebraismum. Nam cùm opem suam Deus præstat, præsentem se exhibere videtur, atque vultus sui lumine erigere & cõfirmare hominis animum, mentemque illuminare. Psalm. 79. *Qui sedes super Cherubim, manifestare.* propriè, Affulge, inclaresce il-

Psalm. 79. 2.

lumina

Psalm. 66. 2.

lumina vultum tuum super nos. id est, nos adjuva, & nostris cœptis fave. hinc lumen, aut lux vultus & faciei, pro ope & auxilio. Psal. 17. cùm opem præstitam dixisset: *Quoniam tu populum humilem salvum facies.* idem sibi precatur, *Tu illuminas lucernam meã Domine* (tui favoris lumine me complens, illustrem reddis, calamitatũ tenebras disjicis) *Deus meus illumina tenebras meas.* Igitur impiorum consilia illustrare, est idem, quod adjuvare, & illorũ cœptis atque conatibus favere.

Psalm. 17. 29.

10

Sed adhuc in explicanda sententia diversitas est, quòd in assignandis *impiis*, de quibus sermo fit, dissentiant interpretes. Primò enim omnes in universum improbi indicari videntur, qui dum vident justos afflictos, se verò divites, atq; beatos, id improbi *consilii* capiunt, ut in flagitiosa vita, cujus felix fortuna comes sit, perseverent. Eadem impiorum sententia exprimitur Malach. 2. * *Laborare fecistis Dominum in sermonibus vestris.* id est, laborantem, lassum, defatigatum) *& dixistis, In quo eum fecimus laborare? in eo, quod dicitis, Omnis, qui facit malum, bonus est in conspectu Domini, & tales ei placent* (his enim bona confert) *aut certè, ubi est Deus judicii?* id est; Si non illi placet, injustus videtur, qui malis bona conferat. Idem repetitur infra cap. 21. *Quid nobis prodest, si oraverimus illum? verumtamen, quia non sunt in manu eorum bona sua; consilium impiorum longè sit à me.* Hoc igitur impiorum consilium juvari, foveri, promoveri sua innocentia afflicta Iob asserit. Hunc sensum indicavit Chrysostomus.

Malach. 2. 17.
* Hiziftes a Dios cansado de favorecer a los suyos, y ácomo tal les dava de mano

Iob 21. 15.

Chrysost.

11

יעץ

Sap. 2. 12.
Psalm. 34. 7.
Psalm. 63. 6.

Impiorum cõsilium de lędendis justis.

Secundò alii *impios* in universum intelligunt, qui cogitant, ineuntque consilia & vocant frequenter ad concilium (vox enim originalis ad consilium & conciliũ indifferẽs est) adversus sanctos Dei, illósque *circumveniunt*, quòd *contrarii sint operibus eorum. & gratis abscondunt interitum laquei sui.* Idq; à primo Cuno, usque ad nefarios Deicidas. sanè duæ illæ civitates, filiorum Dei altera, altera Babyloniorũ impiissimorum in assiduo perpetuóque bello, atque in armis sunt, & nullam pacis cogitationem sumunt: unũ illudq; perpetuum *consilium* capiunt, repetunt, promovent, confirmant, & suæ factionis homines ad hoc consilium vocant, quo justis noceant. utriusque verò factioni arma non eadem, sed planè diversa, improbis arma sunt, non quibus tecti esse, sed quibus nocere & provocare justos, seq; ulcisci possint. Arcus enim habẽt, ut *Sagittent in occultis rectos corde.* Gladium, qui innocẽtem sanguinem profundat, *& lingua eorum gladius acutus*; Novaculam, quæ quasi ex insidiis, & minimo sensu, ut ferè nullo gravissimè lædat, nam: *Sicut novacula acuta fecisti dolum*; Laqueum, in quem justus imprudẽs incidat, *Absconderũt quippe superbi laqueum*; Fustem, qui cædat, tundat, comminuat ossa; *Virgam* videlicet *superbiæ, & sceptrum exactoris*; Dentes acutissimos, qui mordeant atque dilacerent; nã *est generatio, quæ commandit molaribus suis*; Aculeos venenatos, quos aftè desigũt: *Circumdederunt me sicut apes*; Ignem, qui in justorũ tabernacula jaculatus, strages edat. *Et exarserũt sicut ignis in spinis.* utuntur etiã violentis impulsionibus, & pugnorum atq; manuum pulsationibus: *Impulsus eversus sum, ut caderem.* & id genus alia. quàm enim nocendi artem illi non habeant, atque colant?

Psalm. 10. 3.
Psalm. 63. 4.
Psalm. 56. 14.
Psalm. 35. 4.
Psalm. 139. 6.
Prov. 14. 3.
Isai. 9. 4.
Prov. 30. 14.
Psal. 117. 12.
Psal. 117. 13.

12

At filiorum Dei, & piorum cohors ad consilium etiam vocatur & convenit; cõsilium inquam, non belli, sed pacis, quo congrediendum est cum hoste. arma quidem capit, sed quibus, se tegant, non quibus noceant; unico enim patientiæ clypeo se contegunt. Ita ex turribus civitatis Dei *mille pendere clypeos*, ex Babylonis verò mœnis, gladios mille videas. Hoc *impiorum consilium* atque ingenium notavit David Psalm. 119. *Habitavi cum habitantibus Cedar.* Cedar autem Ismaelis filius, quasi hæreditario jure habuit acceptum illud persequendi justos iniquum consilium & studiũ. Quod verò sit justorũ ingenium declarat deinceps; *Cum his, qui oderunt pacem, eram pacificus.* propriè; *Ego pax,* id est, pacis amãtissimus; illi acerrimi pacis hostes, imò ipsum odium, bellum, inimicitiæ. Ita igitur, qui se gravissimè affectum, atque incredibiliter læsum videt, & à suis ipsis amicis vehementer infectatum, & per calumniã, vimq; oppressum, sic ad Deum; An innocentem tu ô bone Deus, me lædas, & illorum consiliis faveas, partesque sequaris, qui cogitant adversus sanctos tuos mala?

Cant. 4. 4.
Iustorum arma patientia, & clypei
Psal. 119. 5.

Piorum, atque impiorum arma diversa.

13

D. Thom.

Impii qui dicantur hoc loco.

Tertiò Divus Thomas ad impios illos refert, Chaldeos atque Sabeos, qui in Iobi pecora, familiamque irruerunt, quibus se videatur Deus etiam adjungere, & eorum, quę Iobo reliqua fuerat, direpto-

rem

rem & diſsipatorem. qui commentarius duriuſculus licèt, minimè eſt ſpernẽdus, ſed quoad fieri poſsit, emolliendus, & illuſtrandus. Bona enim corporis, atque liberos, quæ illi non attigerant, abſtulit Deus. quaſi diceret; Eorum, quę illi abſtulerunt, reſiduũ tu diripuiſti. adjuvat igitur hac ratione illorum conſilium Deus. Quod etiam agnoſcit Iob alienum eſſe à Dei bonitate, cùm ipſe non *adjuvet in malum*, ſed potius vehementer oderit eos, qui *ſuper dolorem vulnerum addunt*. hoc enim nomine Divinæ videlicet æquitati valde infenſo accuſat ſuos apud Deum hoſtes immaniſsimos David Pſal. 68. *Quem tu percußiſti, perſequuti ſunt, & ſuper dolorem vulnerum meorum addiderunt*. & Zacharię. 1. *Ira magna ego iraſcor ſuper gentes opulentas, quia ego iratus ſum parùm, ipſi verò adjuverunt in malum*. Non enim vult Deus clementiſsimus, ut modus in puniendo & affligendo excedatur, neque ullam opem ad puniendum requirit, quàmvis ipſe punire decreverit, quicquid enim accipiat ſupplicii juſtus ſuus, ſatis multum eſſe reputat; atque vehementer illos inſectatur, qui inito fœdere, & junctis copiis atque auxiliis adverſus juſtos procedunt: *Teſtamentum diſpoſuerant tabernacula Idumæorum, & Iſmaelitæ Moab, & Agareni, Gebal & Ammon, & Amalech Alienigenæ, cum habitantibus Tyrum; etenim Aſſur venit cum illis; facti ſunt in adjutorium filiis Loth*. Cùm tamen ſingulas per ſe nationes, nunc Kaldæos, nunc Medos, nunc Aegyptios, adverſus populum ſuum ipſe non ſemel adduxerit. & quod ſummæ admirationis eſt, adverſus Pharaonem indignatur Ezech. 29. quòd, quàmvis ipſe decreviſſet populũ ſuum Chaldæis vexandum, puniendúmque tradere, tamen ille opem promiſſam Hebręis adverſus Chaldæos non attulerit, quam imploraverant.* *Pro eo quòd fuiſti baculus arundineus domui Iſrael, quando apprehenderint te manu* (indicat initum fœdus dextrarum conjunctione & fide mutua confirmatũ, ferẽdi opportunè auxilii) *& cõfractus es, & laceraſti omnem humerum eorum. Ecce ego adducam ſuper te gladium meum, & interficiam de te hominem & jumentum*. Nunquam tur tibi (inquit Iob) bonum videtur, cõſilium impiorum adjuvare: at nunc, quem illi perſequuti ſunt, tu percutis, atque perſequeris.

Deus non adjuvat in malũ hoſtium ſęvitiam. Pſalm. 68. 27.

Hoſtium ſęvitiam Deus odio habet. Zach. 1. 15.

Modum in puniendo ſervat Deus.

Qui conſpirant adverſus juſtos: Deus inſectatur.

Pſalm. 82. 6. & deinceps.

Mirabilis Dei clementia. Ezech. 29. 6. & deinde.

* Por que le faltaſte al mejor tiempo, y le quebraſte la palabra.

Baculus arũdineus.

4 Quartò, Alii referũt ad ipſos illos Iobi amicos, quos *impios* appellet, quòd iniquè & temerè ſiniſtram de Iobi ſanctitãte & innocentia opinionẽ concepiſſent; Si ita res habet, ut de me ſocii exiſtimant, meque ut illi convitiis, ita tu quoq; cruciatibus vexas, illorum profectò conſilio favere videberis. Sic interpretatur Vatablus; docuerat etiam ante illum Philippus. ſed non valde placet.

Impii an amici Iob dicantur

Vatab. Philipp.

5 Quintò, Olympiodorus atque Philippus, Dæmones intelligi poſſe credunt, qui inſigniter *impii* ſunt, & per antonomaſiam quidẽ Diabolus *peccator* dicitur. horum *cõſilium* jam diu præmeditatũ atq; captatum perdendi Iobi, & quibus poſſent artibus vexandi, Deus juviſſe & promoviſſe videri poterat, nam in illius etiã cruciatus conſpirabat. in hanc rem Cajetanus ait revelatã jam à Deo fuiſſe Iobi cauſam ſuarum calamitatũ, & Satanæ criminationem expetentis Iobum ad ſupplicia, & certamẽ ſingulare; à quo non longè abeſt Olymp. dicens, ſibi ſenſim perſuadere Iobum ſe permiſſum eſſe Diabolo. Idem docet Gregorius, ſed eò refert, ut dicat Iob his ſe calamitatibus tentari, & impelli, ut cadat in peccatum, quod erat dæmonis conſilium. q.d. Scio id tibi conſilii minimè placere, ut velis me in peccatum impellere; *intentator enim malorum es*; neque tẽtatoris nequiſsimi *conſilium* tu *adjuvas*: quid ergo tandem conſilii captaris; quam ſuppliciorum meorum habeas cauſam, prorſus ignoro, perſpicereq; vehementer cupio; diſtorquebor niſi exploratum habeam. is videtur lenis ſẽſus. Quid ſi ille tãdem leniſsimus atque ſimpliciſsimus ſit? Non tu calumniator, non oppreſſor tuarum creaturarum, non tu aliorum conſilio quidpiam facis, neque ejuſmodi es, ut ſi quis malitioſè & callidè pravum conſilium ſuggerat, illi faveas opemq; præſtes, ut Reges & judices per imprudentiam facere ſolent, ut has meas ærumnas in malignã alicujus ſuggeſtionem, non in tuam ſapientiam, atque voluntatem revocare debeam. fortè huc pertinet lectio Septuag.

Olympiod. Philipp.

Dæmones impii dicuntur 1. Ioan. 2. 8. Eccleſ. 13. 32.

Diaboli conſilium adverſus ſanctos.

Cajet.

An Iob revelata fuerit Satanę criminatio.

Olympiod. Greg.

Iacob. 1. 13.

Leniſsimus & commodiſsimus ſenſus.

Ad conſilium impiorum animadvertiſti?

LXX.

IIII. *Numquid oculi carnei tibi ſunt: aut ſicut videt homo, & tu videbis?*

1. Caro pro homine Oculus, mentis judicium. Videre, pro judicare, aut alterius ſenſus cognitione.
2. Princeps reip. oculus, & quare.
3. Carneus oculus malè audit concupiſcentia oculorum Caro, externus ſplēdor.
4. Deus à videndo dictus, cur caprea dicatur. inſunt illi omnia ad clarè videndū neceſſaria. explicati Iere & David
5. Germana expoſitio. Qui judices habeāt oculos carneos. Illuſtratus Iſaias.
6. Humani ingenii pravitas Explicatus Samuel
7. Videre ad contemptum, miſeros reſpicit Deus

1

MINIME (inquit) poſſum hanc meæ innocentiæ afflictę cauſam in mei judicis ignorantiam aliquam referre; nam is non habet *oculos carneos*; id eſt, humanos, *Caro* enim homo eſt. non judicat ille de externa tantùm ſpecie, intima penetrat, & veritatem nō ſolùm eruit ex profundo, ſed ubicumque delitеſcat, perſpicit clariſsimè. *Oculus*, judiciū, cognitio; & propter videndi facultatis præſtantiam reliqui ſenſus ſuam ex oculis appellationem mutuari ſolent; nam totius corporis ſenſus, oculorum nomine ſignificari ſolet, ut ſupra c.13. *Non abſtulit mala ab oculis meis.* à meo corpore; quū graviſsimos dolores ſentiam, & perferā. Geneſ. 42. *Audiens* (prop. ex Hebræo, & Septuag. *videns*) *Iacob quòd alimenta venderentur in Aegypto.* 1. Regum. 23. *vidit* (id eſt audivit) *David, quòd egreſſus eſſet Saul, ut quæreret animam ejus. Porrò David erat in deſerto.* hinc etiam reliqua, quæ ad ſenſus omnes pertinent, *viſibilia* dicūtur, ut notavit Auguſtinus. Sed etiam ad animum *oculus* transfertur, & pro corde, id eſt, interna mentis intelligentia ſumitur. hinc dicitur mens, aut cor, quaſi *oculi* ſint, aperiri, ut Actor. 16. *Cujus Dominus aperuerat cor.* & excæcari, vel obſcurari; ut Marci. 8. *Nōdum cognoſcitis, nec intelligitis adhuc, excæcatum cor veſtrum, & oculos habentes non videtis?* Sic etiam Numer. 24. *Dixit homo, cujus obturatus eſt oculus.* nō corporeus, ut quidem exiſtimarunt, ſed mētis, qui primùm enim viſionem non habuit propheticā, tunc jā apertis oculis & lumine prophetico multa videbat præclara?

Caro pro homine.

Oculus, judicium, & cognitio

Iob. 3. 10.

Geneſ. 42. 1.

LXX

1. Reg. 23. 15.

Videre, pro audire

Auguſtin.

Cor aperiri aut excæcari, q. id.

Acto. 16 14.

Marci 8 17.

Num. 24. 3.

2

Princeps Reip. oculus.

Matth. 15. 14.

Notanda verò duo; alterum, principē aut judicem eſſe Reip. oculum; quòd ejus ſit cuncta diſpicere & diſcernere; quò in ſuprema Reip. parte & loco reſideant; quò illi ſe divina lux largiùs, & abundantiùs communicare velit, niſi ipſe *ſit rebellis lumini*; quòd aliis tāquam *cæcis ducatum præſtet*; quòd mutuum inter principes & ſubditos auxilium præſtari debeat, ut ſubditi illum portent humeris, velut debilem, aut delicatū; at ille viæ duxſit; mutuat hic oculos, mutuant illi pedes. qua ratione antiqui oculato ſceptro finxere Regem. Iſaiæ. 29. *Claudet oculos veſtros, Prophetas, principes, & duces.* Sed de hoc oculorū, & principum munere dicemus aliquando plura.

Iſai. 29. 10.

Alterum; in Scriptura non ſolùm malè videre, ſed etiam malè audire *Carneum oculum*, aut viſum, judicium ve hominis; illud enim *pro minimo* habet Paul. vide etiā 1. Reg. 16. & Sap. 3, Namcùm humanus, & *carneus* oculus externam tantùm faciem & ſpeciem contempletur, ſecum frequēter rapit quoque mentis judicium, ne ad interiora penetret: quare illud petebat David obnixè; *Averte oculos meos, ne videāt vanitatem.* id eſt, ne tantum externa rerum ſpecie delecter, ſed penetrem ad interiora, perſpiciamque quid ſubſit ſolidæ ſubſtantiæ, an externus ſplendor inanis ſit. nā verbum *avertendi* eſt eo loco, propriè tranſire, aut pertranſire, & tranſgredi. eſt enim eadem vox Pſalm. 103. *Terminum poſuiſti, quem non tranſgredientur.* & Ierem. 23. *Quaſi ebrius, & quaſi homo madidus à vino.* propriè; *quem* * *tranſit, vel, tranſgreditur vinum.* & in tertia conjugatione propriè eſt; *Tranſire*, vel; *pertranſire fac oculos meos.* nempe, ad internam rerum ſubſtantiam, ne me decipiant externa ſpecie; ne de rebus tantùm judicem ſecūdum faciem. & id affert *carnis* nomen, id quod oculos pellicit, & detinet, quàmvis vaniſsimum ſit; quod ſplendet, & fulget, quamvis verum aurum non ſit, dummodo videatur. Illa videlicet eſt *concupiſcentia carnis*; aut ſi per expoſitionem accipere velis, *Concupiſcentia oculorum*; aut ſi alio nomine ſignificatam cupias, *Superbia vitæ.* juxta id: *Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus quaſi flos agri.* quod *carnem dixit*; ſtatim per *gloriam* explicuit. ſic illud Iſaiæ. 13. *Aegyptus homo, & non Deus, & equi eorum caro, & non ſpiritus.* externa ſpecies ſine te, ſine robore. Sic igitur ſunt *oculi carnei*, ſecundùm carnem judicantes. Tum etiam *Caro* ſignificat aliquid pingue, obtuſum, craſſum, concretum, minimè ſubtile, aut perſpicax; Nam *caro & ſanguis non revelant* ſublimiora Dei arcana, neq; *ſapiūt ea, quæ ſunt ſpiritus Dei.* & illud ad inſipientiam & errorem pertinet: *Quid nequius, quàm quod excogitavit caro, & ſanguis.*

3

Carneus oculus malè videt, & malè audit.

1 Cor 4 3.

1. Reg. 16. 7.

Sap. 3. 2.

Pſal. 118. 37.

עָבַר

Avertere quid

Pſalm. 103. 9

Ierem. 23. 9.

* Vn hombre paſado del vino

Caro, quod oculis blanditur.

1. Ioa. 2. 16.

Iſai. 40. 6.

Iſai. 31. 3.

Matth 16. 17

Matth 16. 23

Marc 8. 33.

Ad

4

Theaomai. Greg. Nyſſe.

Cur Chriſtus ſimilis capreę.

Deo inſunt omnia ad clare videndum requiſita.

At divini occuli à vidēdi perſpicacitate ſemper cōmendantur; pręter quàm enim, quòd ipſum Dei nomē Grecū hāc videndi efficacitatem preſeferat, *Theos*, nimirum à *Theaoma*, quod eſt ſpectare, diſpicere, contēplari, ut obſervat Greg. Nyſſe. oratione. 5. in cant. ideóque ait dici ſponſum *ſimilem Capreæ*, quod animal *dorcas*, dicitur à vi cernēdi, Deus enim de ſupernis cœlorum montibus deſpectat terrena cūcta. tamen oculos ſuos commēdat Deus ab illis omnibus rebus, quæ neceſſaria ſunt ad ſyncerè, & ſine errore ullo videndum, atque judicandum. primò quidem à lumine; nam quàmvis res in tenebris pluſquam cimeriis demerſa ſit, habet tamen Deus inſitū lumen, ut quaſi per extramiſſionē radiorum, objectum luce perfundere videatur, & videndo aptiſsimū reddat Eccleſi. 23. *Oculi ejus lucidiores ſole.* Apoc. 1. & 2. Oculi ejus tanquam flāma ignis. & clarius Daniel. 2. *Novit in tenebris conſtituta, & lux cum eo eſt.* Præterea non ſolū eſt proximus objecto, ſed eſt intimè cū illo conjunctus, atque ea conjunctio, non ſolùm non impedit divinā viſionē, ſed potiùs in cauſa eſt, ut res intimè cognoſcatur. Prov. 15. *In omni loco oculi Domini.* Iere. 23. *Si occultabitur vir in abſconditis, & ego non videbo eū, dicit Dominus? cœlum & terram ego impleo.* id eſt, intimè adſum rebus omnibus, ut omnia videantur mea pręſentia atque eſſentia non ſolū contineri, ſed etiam impleri, ſi quid enim ſolidi habeant, à me habent. qui intimè illis adſum. Tandē divini oculi eminēter continēt omnes alias vidēdi facultates, atq; rationes; atq; adeò oportet divinam videndi facultatem infinitā eſſe; Pſalm. 93. *Qui finxit oculum, non conſiderat?* Heb. *non videt?*

Eccleſ. 23. 28. Apocal. 1. 14. & cap. 2. 18. Daniel. 2. 22. Prov. 15. 3. Iere. 23. 24. Pſal. 93. 9.

5

Germana expoſitio.

Iam igitur dicere poſsit Iob: Minimè cū judice homine ago, quē oportet ſæpè in judicandis & diſcernēdis litibus errare, ſi nō malitioſè, & ex calumnia, atque delicto, certè per imprudentiā, & ignorātiam, & quaſi ex delicto, ut loquuntur periti juris: ſed cum Deo mihi res eſt, qui in cognoſcenda atque diſcernenda veritate errare neque poteſt, neque meā innocentiā ignorare Hic ſenſus germanus & ſimplicisſimus eſt. licèt Cajet. hanc humani intuitus aut lippitudinem, aut imbecillitatem referat ad experimentum, quod non ſemel, ſed ſenſim atque per vices ſolet de re quapiam ſumi, quaſi diceret; Si me explorare, probaréque velis, non indiges tam diutina probatione, nam vel primo intuitu penetras rei viſcera, & quidquid latet, latere te non poteſt. vel, Cūm homo ſoleat veritatē extorquere tormentis, at Deus his non indiget; quorſum igitur judex, cui perſpecta & explorata veritas eſt, me torqueat, atque exagitet quæſtione judiciali? Fortè etiam reſpicit ad *carneos* judicum *oculos*, qui ex ſpeciei, & carnis splēdore judicāt, & perſonas, quas fulgere vident, in judicio accipiunt: ſordidos verò atque ſqualidos contēnunt & neque audiunt, neq; aſpiciunt. At Deus non cōtemnit pauperem, ſicut Scriptum eſt. Iſaiæ. 11, *Non ſecundùm viſionem oculorum judicabit* (Septuag. *non ſecundum gloriam judicabit.*) *ſed judicabit in juſtitia pauperes.* Nam cū ferè ſemper pauperes calumniā & injuriam per vim & iniquitatem à potētioribus illatam patiantur, qui illis faveat & patrocinetur, aut pro illis ſententiam ferat, non tam ex gratia & benevolentia, quàm ex juſtitia & legum præſcripto feciſſe cenſendus eſt.

Cajeta.

Qui judices habeant carneos oculos.

Iſai. 11. 3.

LXX

*Aut ſicut *homo videt, & tu videbis.* Tū præcedentem partem, tum hanc, quidam interpretātur, de torvo & minaci vultu, quē exhibere ſolet leſus homo ei, qui ſe unquam lęſerit. Hunc ſenſum ex Iuliano & Polychronio in Catena elicio, quorum hic eſt commentatius, ut Iobus Deo dicat; *Improbitatem hominum minimè imitaris, ut eorum, qui peccarunt, memineris, & ſeveram rationem expoſcas.* Hoc fortè ſapit lectio Septuagint. *Aut ſicut mortalis videt, deſpectas?* Illud certè eſt humanum ingenium; cujus imaginem prębuit Saul. 1. Regum. 13. *Non rectis oculis Saul aſpiciebat David.* Kald. *malo oculo aſpiciebat.* Sed in Hebr. ſimplex eſt vox *Ghajen*, à verbo *Ghajan* quod eſt oculare, aut obſervare oculis, quaſi diceret; *Erat Saul * oculans Davidem* Sed id à divina bonitate alienum; qui cum per ſummum ſcelus alapis & ſputis appetitur, *velatam faciem* & opertos oculos habuit. quod pręſignificavit David. 2. Regum. 15. cùm *aſcendebat clivum olivarum*, ſcandens & flens, *nudis pedibus incedens, & operto capite.* non ſolùm ne regem, quem in mediis ęrumnis atque diſcriminibus erecto ſemper & conſtanti animo eſſe oportet, nemo videret molliter lacbrymantem, ſed ut oculis opertis & quaſi clauſis luminibus nihil

6

*Soys vos hōbre q̄ a quien una vez le enojo, ſiēpre lo trae entre oios?

Iulian. Polychron.

Homo difficilè remittit offenſam.

LXX

1. Reg. 18. 9. Chald.

עין עַיִן

*Trayale entre ojos, y andavale a la mira.

Marc 14. 65. Luc 22. 64. 2. Reg 15. 30.

Rex debet eſſe conſtanti animo.

ipse videris, rem totam divinæ providentiæ atque oculis permitteret: quod notatur Psal. 34. *Quasi lugens & contristatus* (id est operto capite more lugentium) *sic humiliabar.*

Psal. 34. 14

Sed præterea illud, *videre*, potest indicare despectum pauperioris hominis, quem rogantem & supplicantem, ditiorum potentia & insolentia contemnat. quod potest colligi ex originali *videndi* verbo, *Raah* quod aliquando est despicere, & cernere cum contemptu. Ezech. 28. *Ante faciem Regum dedi te, ut cernerent te.* id est, ut despicerent. Hierony. *ut dehonestareris.* Theodor. *ut traducereris.* Idem verbum Cant. 1. *Nolite me considerare* (Septuaginta *nolite aspicere me*, prop. nolite me despicere) *quòd fusca sim.* simile id Psalm. 21. *Ipsi verò consideraverunt, & inspexerunt me.* videlicet eo gestu, quo solet *moveri caput*, & dici, *Vah*. Hinc est illa apud Hispanos vox irrisionis & contemptus, *mitaldo*. Dicet itaq; Iob, Has meas ærumnas non possum referre in sævum & vindictæ cupidum, odiíque tenacem divinum animum, quem si aliquándo pro mea imbecillitate offenderim; sed ille pro sua bonitate jam averterit oculos à peccatis meis, & oblitus fuerit; nam *ira in indignatione* ejus. non enim nisi brevissimo tēpore indignatur. ira enim brevis est. Tum etiam quòd me clamantem, & causam mearum calamitatum investigantem neque exaudire videatur, neque arcanum suæ providentiæ manifestare, non provenit ex insolenti dominatu, & torvo supercilio, pauperum vè contemptu; non enim ille sicut homo sordida & humilia despectat. Sed est in illa *hominis* cum illa *videndi* despicientia nexio pulchra: nam hoc loco, est, *Enos*, miser, ærumnosissimus homo. is, quod extremæ insolentiæ est, solet alios despicere, superbit enim pulvis & cinis, at *Deus* non despicit, sed *respicit* attentè & benevolè *humilia in cælo & in terra.* Tādem simplicissimus hujus partis sensus est, ut prioris sit expositio, & illa disjunctio, *aut*, expositivè accipiatur, & utrobíq; agatur de synceritate divinæ scientiæ, atque corruptione humani judicii.

7 Videre ad cōtemptum pertinere.

רָאָה

Ezech. 28. 17.

Hierony. Theodor.

Cant. 1. 6.

LXX

Psal. 21. 18

Matth. 27. 39. 40.

Marc. 15. 29

Psalm. 26. 6.

Psal. 2. 13.

Psal. 112. 6.

אֱנוֹשׁ

Psal. 112. 6

Simplicissima interpretatio.

V. *Numquid sicut dies hominis dies tui, & anni tui, sicut humana sunt tempora?*

---

1. *Dies hominis, ad ignorantiam & brevitatem vitæ pertinere. prima expositio. Explicatus Paulus*	3. *Homo vindictæ cupidus. Deus vindictæ opportunitatem facile prætermittit, & quare*
2. *Homo inconstans, Princeps præsertim. Deo firmissimo fidendum. Explicatus David.*	4. *Dies hominis qui viri nomen pro valentiori. Humanæ vitæ brevitas.*

PRimus hujus loci commentarius est ferè Latinorum omnium. Augusti. Gregor. D. Thom. Græcorum etiam, Iulian. & Polychron. ut perstet Iob in excludenda ignorantia à Deo judice. quare *dies hominis & humana tempora*, significabunt vitam brevissimam, quæ cum multa ignorantia conjuncta est. Sicut Hyppocrates in sua illa vulgata sententia dixit, *Vita brevis, ars verò longa.* Quorum utrumque in causa est inscitiæ hominum, atque difficultatis in comparanda scientia, uti dixit cap. 8. Baldad; *Interroga generationem pristinam. hesterni quippe sumus, & ignoramus; quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram.* Propterea *sapientes redimūt tempus, quoniam dies mali* (cur cti, pauci) *sunt*, Ephes. 5. sicut, qui se Sapiētiæ dederunt, omnibus curis dimissis, soli Sapientiæ vacant. Ergo *dies & tempus* scientiam adferunt homini, judici præsertim, qui paulatim per interrogationes & quæstiones judiciales veritatem indagat & cōjecturis utitur, & occulta crimina nō nisi decursu tēporis eruere è tenebris in lucē potest; detēto interim reo in vinculis & carcere. Deo verò nihil novi affert crastina dies, cui præterita, præsentia, futura æquè cognita sunt. Non igitur (inquit Iob) indiget Deus longiori examine, aut tēpore, ut scire certò possit, *quoniā nihil impium fecerim.* ut statim subjicit.

1

Augusti. Grego. D. Thom. Iulian. Polych.

Hypoc.

Iob. 8. 8.

Dies mali qui.

Ephes. 5. 16

At Polychron. refert ad vitæ vitæ initium, ante quod, qui nuper natus est, multa ignorare necesse est, quare ait, *Nuper nostra natura orta est, ut ad ea cognoscenda, ob quæ me flagris, & plagis mulctasti, opus sit tibi inquisitione diuturna?*

Polych.

Secundus aliorū cōmentarius existimātiū nomine humanæ vitę afferri hoc loco mutationē, atque vicissitudinē inconstantię & studiorū, atque volūtatis mortaliū; nāque cū brevitate vitæ ea inconstantia jūgitur inferiùs, *Homo brevi vivēs tēpore, & nūquam in eodē statu permanet.* quæ enim illā efficiūt brevissimā, potētia quoq; sūt ex suo statu dimovere: idq; præsertim in viris principibus videre est, quorū studium atque voluntas mutatur in horas

2

Hominis propria mutatio, inconstantia.

Iob. 14. 2

Princeps facilè mutatur.

omni

Eccleſ.8.1

omni Protheo mutabilior; propterea que à Sapiente dictum eſt Eccleſiaſt.8. *Sapientia hominis lucet in vultu ejus, & potentiſsimus faciem illius commutabit.* quamvis enim quis ſapiens ſit, ſi tamen principi ſervit. & ab illius nutu pẽdet, non poteſt nõ in horas mutari, & diverſos ſumere vultus, ſicut mutatur umbra mutato corpore, à quo efficitur, & pendet. quare non fidendum, neque nitendum principibus, utpote inconſtantiſsimis, rex ſapiẽtiſsimus præcipit; *Nolite confidere in principibus*. at Deus conſtans eſt, idémque ſemper; *non commutatur*, neque *viciſsitudinis* umbram recipit; & ingentis apud illum criminis eſt, *qui ei ſerviunt, non eſſe ſtabiles.* cúmque idem ſẽper, fixúſque permaneat, aptiſsimus ſanè eſt, cui nitatur imbecillitas & inſtabilitas humana, ſi quieſcere aliquando velit. ſicut ille, qui crebra jactatione huc illuc agitatus dicebat; *Mihi adhærere Deo bonum eſt, ponere in Deo meo ſpem meam*. in hoc igitur ſenſu novam aliam ſuarum miſeriarũ cauſam excludet Iob à Deo in hanc ſententiam; Si non eſſet firma Dei voluntas atque benevolentia erga ſuos, ſed innata illi eſſet inconſtantia mentis, nihil mihi mirum videretur, quòd me, quem quondam maxima benevolentia complexus eſt, ingentibúſque beneficiis cumulavit, jam nunc neque amet, neque ſuis oculis atque familiaritate dignetur, odio etiam proſequatur, & acerbiſsimè inſectetur. at non is Deus eſt, ex cujus gratia & benevolentia ſola temporis diuturnitas & tædiũ ex longa amicitia, & frequenti familiaritate, hominem dejicere poſsit.

Pſ.145.3

Iacob.1.17

Iob.4.18.

Deo fidendum & nitendum

Pſ.72.28

Hujus ſententiæ paraphraſis.

3

Tertia expoſitio.

Tertiùs; ut licet *dies hominis*, & *humana tempora*, vitę brevitatem aliàs afferant, tamen non propter ignorantiam ſed propter vindictæ occaſionem & cupiditatem nunc dicantur; nam ſi irato homini, & ultionis ſummè cupido res & tempus opportunam vindictę occaſionem prębeăt, non illam ſinet è manibus elabi, timens tempori ac vitæ breviſsimæ, quæ ſimilem opportunitatem iterum non afferent. hãc expoſitionem indicarunt Philipp. atque Beda his verbis; *Non enim æternitatis tuæ dies aliquando, ut dies hominis finientur, ut ſummo ſtudio requiras cauſas, quibus de me capias ultionem*. ergo inquit Iob; Neque hęc eſt meę cladis cauſa; nam neque vivus, neq; mortuus poſſum Dei manus effugere, ſi ille decrevit pœnas à me exigere. tempus illi non affert vindictæ opportunitatem, quam ille non poſsit cum libuerit, ſemper habere paratam. at homo, cujus breviſsima vita eſt, ſemel nactam vindictę occaſionem prætermittere non ſolet. cujus exemplum in militibus David cernere licet. 1. Reg. 26. cũ David reperit Saulẽ *Dormientem in tentorio. Dixítque Abiſai ad David, Concluſit Deus inimicum tuum hodie in manus tuas*. hortans videlicet ad arripiendam hujuſmodi occaſionem. & cap. 24. cum ingreſſo Saule ſpeluncam, dixerunt ſervi David; *Ecce dies de qua locutus eſt Dominus ad te, Ego tradam tibi inimicum tuum, ut facias ei, ſicut placuerit in oculis tuis.* ſic ſe ad nocendum incitat dæmon ex nacta opportunitate, & temporis brevitate, Apocalip. 12. *Væ terræ & mari, quia deſcendit diabolus ad vos habens iram magnam, ſciens quia modicum tempus habet*. at Deus non captat hujuſmodi temporis opportunitates, ſed quòd, cum volet, punire nocentes poſsit, tardo ſolet gradu divina ira procedere, & tarditatem ſupplicii gravitate compenſare. ſic ille fortiſsimus Macchabæus ad impiiſsimum tyrannum dixit. *Flagitioſiſsime, noli fruſtra extolli vanis ſpebus in ſervos ejus inflammatus: nondum enim omnipotentis Dei, & omnia inſpicientis judicium effugiſti* Hic commentarius mihi non diſplicet viderique alicui poſset proprius, atque germanus, & cæteris pręferendus.

Philipp. Beda

Homo vindictę cupidus

1 Reg.26.5. & 7

1 Reg.24.5

Apoc.12.12.

Tardo gradu divina procedit ira

2 Mach.7 34.

Nunc pauca quædam de proprietate vocabulorum. *Dies hominis*. *Enos*, miſeri, deſperatæ infirmitatis, atque deploratæ ægritudinis. quantulacúmque verò eſt ægroti, cujus jam ſit deſperata & deplorata ſalus, vitę duratio? breviſsima quidẽ, & prope nulla.

4

Aegroti deplorati vita breviſsima.

Humana tempora. Septuaginta ex Hebræo; *Aut anni tui ſunt viri?* prop. *Geber*, fortis, maſculi, à virtute & pręſtantia ſexus. hoc autem loco emphaſim habere contendit Cajetanus, atque eos viros notari exiſtimat, qui præcipui ſunt, videlicet philoſophi, qui in capiendis rerum experimentis & ſcientiis comparandis vitã ponunt. ſed alienè. Certè ſi nomen *viri* peculiarem hoc loco vim habeat, amplificatio erit ſuperioris partis, *dies hominis*, miſeri, aut certè *potentatus*, valentioris viribus, cujus diuturnior vita ſit, nam *potentatibus*, id eſt potentioribus, non tam opibus, quàm valetudine, & viribus, *octoginta* annos

LXX

גֶּבֶר

Cajetan.

Viri nomen quid hoc loco indicet

Pſal.89.10

Humanę vitæ brevitas

præfinit David, plures videlicet, quam valetudinariis, quorum hominum eſt infinitus numerus. Illud etiam obſervandum *annos* tribui Deo, *dies* homini; quo illius æternitas, noſtra ve rò mortalitas, vitę que bre vitas indicetur.

*

VI. Ut quæras iniquitatem meā, & peccatum meum ſcruteris?

1. *Quærere quid propriè quid Quærere animam, Quærere iniquitatem, aut peccatum, Quærere mendacium Explicat Samuel, David, Salomon.*
2. *Scrutari quid.*
3. *Peccatum & iniquitas quo differant.*

I Quærere iniquitatē quid.

PEndet ex ſuperiori. quare juxta primam illam Latinorum interpretationem accipiunt *quærere iniquitatem*, aut peccatum, pro eo quod eſt, inquirere in peccatorem per teſtes, & judiciariam quęſtionem. & licèt quidem verbum *quærendi*, non ſemel in ea ſignificatione vſurpari ſoleat, ut ſupra diximus cap. 3. hoc tamen loco eſt ab alia radice, *BiKes*, quòd ſignificat non tam verbis & interrogatione, quàm ſummo ſtudio & diligentia aliquid inquirere, aut procurare; & non rarò in malum, pœnámque, & nęcem procurandam accipitur. Vtrumque apertè probant exempla. Exod. 2. *Quærebat occidere Moyſem.* & cap. 4. *Mortui ſunt omnes, qui quærebant animam meam.* & 1. Regum. 22. *Si quis quæſierit animam meam, quæret & animam tuam*, id eſt, Si quis per inſidias mihi nęcem intentaverit & procuraverit. quare hoc loco, *quærere iniquitatem*, ſapienter explicat Philippus; *Summo ſtudio quæras cauſas, quibus de me capias ultionem*. Quare hîc non videtur commodò dictum, *quærere peccatum*, ſicut Pſalm. 10. *Quæretur peccatum illius, & non invenietur*. hoc enim eſt, inſtituere quæſtionem de alicujus improbitate, & ſcelere: ſed eo modo, quo accipitur Ieremi. 51. *In diebus illis quæretur iniquitas Iſrael, & non erit. & peccatum Iudæ, & non invenietur, quoniam propitius ero eis.* id eſt, Ita remitram offenſam, & ſanabo animi vulnera, ut neque cicatrix, neque veſtigium, neque labes ulla, quàmvis ſummo ſtudio quæratur, inveniri poſsit. ad eum ſenſum

Quærere quid.

Vid tob. 3. 4 n. 2

בִּקֵּשׁ

Exod. 2. 15
Exod 4. 19
1. Reg. 22. 23

Quærere animam

Philip.

Pſal. 110. 15

Ier. 51. 20

quo Paulus de juſtificatis per Chriſtum dixit; *Nihil damnationis eſt iis, qui ſunt in Chriſto Ieſu.* ſic etiam Prov. 24. *Ne inſidieris & quæras impietatem in domo juſti. ſepties enim cadet juſtus, & reſurget.* id eſt, quamvis ſummo ſtudio & diligentia inquiras in vitam, moreſque juſtorum, nihil grave aut magnum invenies, ex quo ſæpè & facilè reſurgere non poſsint. ſic etiam Pſal. 4. qui ſummo ſtudio regnum Sauli, aut Abſaloni procurabant, atque inſidias parabant Davidi, *mendacium quærere* dicuntur Pſalm. 4. inhiabant videlicet in ſpes vanas, atque fallaces. igitur notat Iob ſummam quaſi judicis diligentiam in inquirendo iniquitatem, & cauſas ad infligendum ſupplicium.

Rom. 8. 1
Prov. 24. 15
Pſal. 4. 3

2 Scrutari quid.
דָּרַשׁ
Gregor.

Et peccatum meum ſcruteris? propriè, inquiras. ſed à radice (*daras*) quod poteſt referri ad judicialem quæſtionem, & examinationem. quare Gregor. & alii Latini referunt ad quęſtionem per tormenta, pérque breviſsima temporis ſpatia repetitam. Non magnam differentiam agnoſcunt Septuaginta in his duobus verbis, ſed ferè per expoſitionem accipiũt; *Quoniam inquiſiviſti iniquitatem meam, & peccata mea inveſtigaſti?*

LXX

3 Quid propriè iniquitas, & peccatum. Iulian.
עָוֹן
חַטָּא
D Thom.

Iniquitatem, & peccatum. Iulian. in Catena vult *iniquitatem* eſſe contra Dei pietatem, & cultum; at *peccatum* contra homines. D. Thom. *peccatum* refert ad opus *iniquitatem* verò ad cogitationem. ſed hæc diſcrimina non ſunt valde firma. nam ex vi originalis, hæc tantùm differentia ellici poteſt, quòd *peccatum* afferat errorem quendam; at vero *iniquitas* obliquitatem, & deviationé, vel curvitatem à recta lege & ratione. diximus de his vocabulis aliquando.

*

VII. Et ſcias, quia nihil impium fecerim. cùm ſit nemo, qui de manu tua poſsit eruere.

1. *Varia interpretatio Divinis judiciis ſeveritas.*
2. *Deus ante infligenda ſupplicia deprecatores quærit. Iuſtorum preces. Deus videtur in noſtris flagellis dolere. Explicatur Iſaias Samuel, Ierem*
3. *Deus quo potentior, eo benignior*

h. Supremus judex æquiſsimus Supplicium iniquorum judicum. Defenſio pauperum Illuſtratus Eccleſiaſticus. *i. Iobi oratio magnanimi, & bene de Deo ſentiẽtis* *6 Cajetani argutia.*

I
Varia interpretatio

FAcis ne hęc, ut ſcias, an peccaverim, necne; & cùm liberè quodcumq; velis, de me poſsis ſtatuere, me mille modis exploras, & verſas, vertis, invertis? Alii; Hęc ne facis, ut ſcias, an peccaverim? ſed heu, nimium agis acerbè, qui me tam graviter excrucias, ut apud te nullius preces locum habeant, neque adduci poſsis, ut me manu mittas. Alii tamen, Chryſoſt. & Olymp. ſeveritatem divini judicii in his verbis agnoſcunt juxta lectionem Septuaginta; Scis me non egiſſe impiè; ſed quis eſt, qui de manibus tuis eripiat? quaſi dicat; *Nihil mihi conſcius ſum; tamen in hoc juſtificatus non ſum.* ſcio, ſcis tu quoque me innocentem eſſe; quàmvis nemo apud te innocens omnino videri debeat; nemóq; *poßit* innocentem *de manu tua eruere*, ſi illius innocentiam affligere & probare decreveris. Paullò ſecus Auguſtinus; *Scis me nihil impiè feciſſe quantùm ad homines: ſed quis eſt qui de manu tui judicantis eripiatur?*

Chryſoſt. Olympiod. Divini judicii ſeveritas LXX

1.Corin 4 4

Auguſt.

2
Cõmiſeratione movet Iob

Sed poteſt quidem hæc ſecunda pars eleganter referri ad movendam commiſerationem. Acerbiùs (inquit) atque vehementius mecum agis, cùm ſit nemo qui prece aut pretio me juvare poſsit, atque compeſcere tuum flagellum. nam aut indulgentiſsimus pater, aut benevolentior judex ad puniendum ferendúmque ſententiam inſigni quadam ſeveritatis & indignantis animi ſpecie ſolent accedere, certi non defuturos, qui ſubitò ſupplicii gravitatem deprecaturi accurrant amici atque patroni. non aliter quidem Deus ſuos amicos priùs admonet ante infligẽdum ſupplicium, ut locum patefaciat, & viam præmuniat ſuis illorum precibus & interceſsioni. huc illud benigniſsimi Dei pertinet Gen. 18. *Numquid celare potero Abraham, quæ geſturus ſum?* ſimiliſque eſt admonitio, atque revelatio facta prophetis, cum de ſuo populo, aut puniendo aut intentatis minis deterrendo à peccatis ſtatuit. quodſi deprecatores, & interventores citò non adſint, meritò conqueritur indulgentiſsimus pater, benigniſsimuſque judex, atq; ex illius nomine Iſa. c 64. in inſigni illa populi clade dolens ait; *Non eſt qui invocet nomen tuum* (quaſi dicat; Non eſt qui te invocando, tuámque clementiam tibi quaſi in memoriam revocando, te revocet a ſupplicio; non eſt qui clamet Deus optime, ne ſtringas gladium, ne ſtrictum jam atque ſplendentẽ extendas in populum tuum) *non eſt qui cõſurgat, & teneat te.* quod videtur colludere cum illo Abrahami geſto Gen. 22. quaſi per antitheſim. *Clamavit enim Angelus Domini dicens, Abraham, Abraham, non extendas manum tuam ſuper puerum.* at extendente Deo manum, & arripiente gladiũ, non eſt qui invocet illius nomen, & teneat illum. Tenebat porrò Moyſes Deum Exod 32. cũ diceret: *Dimitte me, ut iraſcatur furor meus cõtra eos. Moyſes autem orabat Dominum Deum ſuum.* hinc manſuetiſsimus rex ille juxta cor Dei valde opportunas Abigailis preces gratulatus eſt; *Benedictus dominus Deus Iſrael, qui miſit te hodie in occurſum meum, & benedictum eloquium tuum, & benedicta tu, quæ prohibuiſti me hodie, ne irem ad ſanguinem, & ulciſcerer me manu mea.* Quod ſi præter morẽ ſtatuat nullius precibus acquieſcere, dolẽs ipſe indulgentiſsimus parens, ait; *Ecce ego mittam vobis ſerpentes regulos, quibus non eſt incantatio* (Chaldæos videlicet, quorũ morſus atque impetus, quòd Deus ſic decreviſſet, nullius prece aut oratione comprimi, placari, aut debilitari poſsit) *& mordebunt vos, ait Dominus. dolor meus ſuper dolorem; in me cor meum mærens ſuper contritione filiæ populi mei; contritus ſum, & contriſtatus ſtupor obtinuit me.* ergo inquit Iob præclarè tum de ſuis ærumnis, tũ de divina benignitate philoſophatus; *Nemo* eſt, *qui de manu tua poſsit me eruere*; quorſum igitur me tam acriter flagellas? nam ſi patroni, & interventores adeſſent, nihil mirum ſęviſsimum te mihi exhibuiſſe.

Dei benignitas De⁹ ante ſupplicia interventores juſtos præmonet, & quærit Gen. 18 17

Iuſti deprecatores in alio rũ ſuppliciis.

Iſa 64.7

Gen 22. 12.

Exod 32.10

1 Reg. 25 32

Ier 8.17

Videtur Deus dolere in noſtris ſuppliciis ✠.21.

Ex divina quoq; potẽtia põt cõmiſerationem excitare; quò enim potentior, & ſuperior judex eſt, eò etiam eſt benignior; Si is tu eſſes judex, à cujus tribunali, ad ſuperiorem judicem provocatio eſſet, nihil mirum, quòd timens ne quis ſuperior judex me tibi meámque controverſiam è tua poteſtate atque judicio erueret, & ad ſe advocaret, velles nullas in me judicando, torquendo, examinando, ſententiam ferendo, denique plectendo extremo ſupplicio, trahere moras; at *cùm ſit nemo, quì de manu tua poſsit eruere*, cur me tam acriter vexas, nulla reſpirandi, aut interquieſcendi poteſtate permiſſa, ſpatio ve ullo temporis conceſſo?

3
Dei potentia leniſsima

4

Supremus judex æquiſſimus.

Mirari etiam poteſt ſuam innocētiam afflictam à Deo, *cùm nemo ſit* judex ſuperior, qui de *manu* illius *poſsit eruere*; nam quod corruptiſsimorum judiciorum humanorum judicum admirationem tollere debet, eſt divini æquitas judicii, & ad illud provocatio, qui de manu hominum poſsit innocentem eruere, ut Sapiēs ait. Eccleſiaſtæ. 5. **Si videris calumnias egenorū, & violenta judicia, et perverti juſtitiam in provintia, ne mireris ſuper hoc, quia excelſo, excelſior eſt alius, & ſuper hos quoque eminentiores ſunt alii, & inſuper univerſæ terræ rex imperat ſervienti.* ſicut Scriptum eſt Prov. 22. *Nō facias violentiam pauperi, quia pauper eſt.* (id eſt, ne te illius imbecillitas & impotentia ad repellendam injuriam, te violentum, & inhumanum reddat) *neque conteras egenum in porta* (id eſt, in humano judicio & tribunali) *quia judicabit dominus* (ſupremus judex) *cauſam ejus.* ſic ſolet Deus ab iniquis judicibus ſceptrum, virgámque judiciariam auferre, & illa ipſos iniquos judices tūdere, & verberare, verberandóque illorū capita virgáque confringere. quod graviſsimis verbis dixit Eccleſ. c. 35. *Dominus judicabit juſtos,* *& fortiſsimus* (longanimis) *non habebit in illis patiētiā* (quaſi diceret; quàmvis in aliorū peccatorum judicio & examine propitium atque patientem ſe præbeat, ſed in eruēdis de illorum manibus innocētibus ſeveriſsimum agit judicem) *ut contribulet dorſum ipſorum, donec tollat plenitudinem ſuperborum, & *ſceptra iniquorum cōtribulet.* Ait igitur Iob; Siquis ſuperior judex de manu tua poſſet eruere, nihil mirarer, ſi tuo judicio opprimerer. ſed *cùm ſit nemo qui de manu tua poſsit eruere*, illud tādem mirabile eſt, judicio tuo me innocētem contēmni, & opprimi.

Eccleſ. 5 7
Si el juez me agraviō, por eſſo biē ǭ ay a quiē apelar, Rey, y Dios ǭ harā juſticia.
Prov. 22. 22. & 23
Pauperi in judicio favendum
Suppliciū iniquorum judicum
Eccleſ. 35 22.
*Cō ſer Dios tan ſufrido y reportado, parece ǭ ſe le agota la paciēcia cō los malos juezes
℣ 3.
*Quita'es la vara, y dales con ella de palos y quiebralela en la cabeça.

5

Verba magnanimi pectoris

Tandem illud mihi nō diſplicet, quod placere alicui meritò poſsit, hæc eſſe verba magnanimi cujuſdam, atque invicti pectoris; *Scias*, ſcito, experientia ipſa cōpertum profectò tibi atque exploratum erit me nihil habere ſceleris; quàmvis *nemo me de manu tua poſsit eruere*, neque è tantis cruciatibus eripere. vel ut ſint verba cōfidentis de Dei veritate, & illius teſtimonium expoſcentis quaſi cum juramento; Quorſum alios vitæ meæ teſtes inquiris? quorſum uteris cruciatib*? quorſum ego patronum alium, & interventorem requiram? te ipſum teſtem invoco innocentiæ meæ; tu ſcis quàm innocenter vixerim, & ut nihil impium fecerim.

6

Cajet. argutiæ

Iob. 2. 5

Quod ſi etiam bene cohæreret cū antecedentibus & ſubſequentibus, contemnendum non eſſet, quod argutè Cajetan. indicat, hîc ſermonem non tam eſſe de inquirendo aliquo ſuperioris vitæ ſcelere, quàm de probando & explorādo an afflictus tandem Iob aliquando peccaverit, quaſi ſagiens illud dictum Satanæ. *Tange os ejus & carnem, niſi in faciem benedixerit tibi* quaſi diceret; Cum probè perſpexeris me numquam in tantis corporis & animi acerbitatibus adverſum te peccaſſe, quorſum me ampliùs probatum cupis?

VIII. *Manus tuæ fecerunt me, & plaſmaverunt me totum in circuitu: & ſic repentè precipitas me?*

1. *Hujus ſententiæ ſcopus & nexus quæritur. Particula, Et, cauſalis. Dei creatoris in ſuam creaturam poteſtas.*
2. *Nexus optimus. Priſtini beneficii commemoratio valet ad alia denuo impetranda Iſaias, & Samuel illuſtratur. Quid invenire, cor in ſacris.*
3. *Quid interſit inter Facere, & Plaſmare. Facere moleſtiam, & laborem afferre.*
4. *Plaſmare ex Hebræo, facere, & perpolire Explicati Samuel, & David*
5. *Manichæi error*
6. *Philonis error, & cōfutatio. An Angeli aliquod miniſteriū præſtiterint in hominis creatione an præſtabunt etiam in reſurrectione.*
7. *Circuitus quid hoc loco, variæ expoſitiones. Illuſtratus Paulus.*
8. *Circuitus, ad totum hominem, & ad ſtudium, et benevolentiam referri, tum etiā ad externa omnia bona.*
9. *Quæ dicantur Dei manus. Explicatus ſemel, & iterum David*
10. *Peculiare aliquid per Dei manus intelligendū in hominis creatione.*
11. *Deū ſuis manibus hominis corpus, non beſtiarū plaſmaſſe, quomodo ſit intelligendum Verbum antiquis patribus loquutum.*
12. *Præcipitare ex Hebræo & Græco pro perdere, devorare, obruere Explicati Samuel, David, Paulus.*
13. *Primi hominis creationē ad nos referri.*

I

Hujus ſententiæ ſcopus & nexus.

Cajet.

LXX

Deus jure creatoris poteſt ſuam creaturā deſtruere

ILlud primò in controverſia eſt, quis ſit hujus ſententiæ ſcopus, atque cum præcedentibus nexus. nam Cajetanus cùm hæc ſine interrogatione legat, quam etiam Septuaginta expunxerunt, exiſtimat nunc Iob cauſam reddere eorum, de quibus Deum rogaverat, cur videlicet *opprimeret opus manuum ſuarum*; Iam (inquit) teneo hujus rei cauſam; cùm enim *manus* illius *me fecerint*, jure

suo potest Deus destruere; *& sic*, id est propter hãc rationem, ideo, *me præcipitat.* licèt enim in Originali non sit illa particula *sic*, sed tantùm copulativa, *et*, hęc quidem aliquando causam aut rationem reddere solet, & valet, *ideo.* vt Gen. 3. *Pulvis es, & (ideo) in pulverem reverteris.* Exod. 15. *Nec poterant bibere aquas de Mara & (ideo) murmurabat populus.* similiter ergo hoc loco. hoc indicarunt Septuagin. *Manus tuæ plasmaverunt me, & fecerunt me, postea mutans percussisti me.* sed non valde cohæret.

Gen. 3. 20 · Exod. 5. 23. 24 · Particula, et, reddit causã. · LXX

Alii, ut Cyprianus Cisterciens. existimant perstare adhuc in amplificanda divina cognitione, cui homo apertus, patẽs que sit, ut qui illius manibus formatus sit & conditus. sed non congruit cum sequẽtibus.

Cyp. Cister.

2 Optimus nexus, & sententia germana.

Ergo illud optimum est, pariter ac cõmunissimum Græcis atque Latinis, ut ex sua conditione, & formatione, sui opificis misericordiam moveat, & ex commemorato pristino beneficio, alia denuo ef flagitandi ansam arripiat. id quod multũ valet ad optimum & benignissimum Deum placandum & leniendum. sic Isaias cap. 63. excitaturus divinam misericordiam, texit, repetitque divinorum beneficiorum catalogum; *Miserationum* (inquit) *Domini recordabor, laudem Domini super omnibus, quæ reddidit nobis Dominus, & super multitudinem bonorum domus Israel, quæ largitus est eis, secundum indulgentiam suam, & secundũ multitudinem misericordiarum suarum.* post lõgam tandem enumerationem quasi Deo jam reddito mitiori, subjicit; *Vbi est zelus tuus & fortitudo tua, multitudo viscerum tuorũ & miserationum tuarum? super me continuerunt se?* quasi dicat; Cũ ex tuo charitatis & misericordiæ infinito pelago pręclara semper ad nos *beneficia redundarint*, nunc præter consuetudinem, prætereque naturam videris tantam misericordiæ vim ultro fluentem ad mortalium vitam tuendam, résque humanas promovendas, erga tuũ populum continuisse, & cõpressisse, atque pristinum illum cursum divertisse, atque mutasse? simili sensu se erigebat David. 2. Regum. 7. cùm post multa commemorata beneficia, ait; *Propterea *invenit servus tu' cor suum, ut oraret te oratione hac. Invenire* autem *cor*, est, non solùm fidenter & audacter petere, sed in spem certissimã impetrandi erigi. Hujus verò rei illa ratio est, quòd cùm beneficia proficiscantur ex cõferentis gratuita benevolentia & charitate, quia illa collata & accepta commemorat, pristinum etiam amorem renovare, & redintegrare videtur: propterea ad excitandam quoque divinæ potentiæ atque roboris vim illam acerrimam, & hostium ultricem, pristina etiam fortitudinis facinora memoria repetunt prophetæ, *Sicut in die Madian*; Sicut *in die Aegypti* sic quoque nunc divinę charitatis & providentiæ effecta proponuntur.

Commemoratio pristinorum beneficiorũ movet divinam misericordiam · Isai. 63. 7 · ỷ. 15 · David memoria pristini beneficii se erigit ad alia efflagitanda · 2. Reg. 7. 27 · *En las mercedes recebidas hallo animo y atrevimiento para mas pedir · Invenire cor, quid · Quare beneficii recordatio grata sit ei qui contulit · Isai. 9. 4

3 Quid inter facere & plasmare intersit

Fecerunt, & plasmaverunt. Non priùs integram sententię intelligentiã habebimus, quã vocum proprietatem indagaverimus. Hæc duo verba cum discrimine accipiũt ex Græcis Didymus, ex Latinis Philipp⁹, Beda, D. Thom. & *facere* quidem referunt ad animi creationem; *plasmare* verò ad formationem corporis. id quod nititur Philipp. confirmare, ex Gen. 1. ubi dicitur factus homo *ad imaginem & similitudinem Dei*, quod potissimũm consistit in anima; sicut & quòd accepto *spiraculo vitæ*, id est animа, factus sit homo *in animam viventem.* de corpore verò dictum est, *Formavit Deus hominem de limo terræ.* idem discrimen, contraria licèt ratione, observavit Greg. nam *facere* retulit ad corpus, *plasmare* verò ad animam: neque mirum; nam quod nos *facere & plasmare* dicimus, Septuagin. invertunt, *plasmaverũt, & fecerunt me.* & quidem discrimen in rebus ipsis inest; cæterum in istis vocibus non continetur, sed potiùs studium quoddam, & peculiaris cura in homine condendo, & quasi assidua & vehemens ad formandum hominem intẽtio, & magna cum voluntate occupatio. *Facere* enim est à radice *ghatsab*, quod propriè est elaborare; quod opificũ est summo labore & diligentia euirẽtium, & elucubrantium in alicujus operis perfectione. quare opus perfectum suis omnibus partibus solemus appellare, *cosa muy trabajada.* proptereáque hoc verbum in sua prima significatione affert molestiam quandam, dolorem & afflictionem in laborando; ut indicatur Ecclesiast. 10. *Qui transfert lapides, *affligetur* (Hebraicè, facier, laborabit) *in eis.* Septuaginta; *dolebit in eis.* de quo statim plura.

Didym. · Philip. · Beda · D. Thom. · Gen. 1. 26 · Gen 2. 7 · Greg. · LXX · Facere quid in Hebręo עָצַב · Facere, molestiã & laborem affert · Eccles 10. 9 · *Quiẽ emiẽde en mudar piedras, bien tiene que hazer · LXX

4 עָשָׂה Plasmare quid in Hebręo

Verbũ autẽ *plasmandi, ghasah*, est aliquid facerè, sed ornarè & politè. q.d. perficere, & præparare, vel rem omnibus modis paratam atque perfectam efficere. & frequenter verti solet verbo *faciendi.* Gen. 1.

vidit (ſe cum voluptate ad videndum convertit) *Deus cuncta, quæ fecerat* (id eſt ornatè, ſubtiliter, ingenioſè, eleganter eſſecerat, perfecerat, & ad abſolutionem perduxerat) *&* (namque) *erat valde bona* (aſpectu jucundiſsima, & ad omnem uſum & utilitatem comparata) Et 2. Reg. 19. *Deſcendit in occurſum regis illotis pedibus, & intonſa barba* Hebraicè, *Non fecit pedes ſuos, & non fecit barbam ſuam*, id eſt, non præparaverat, neque ornaverat barbam ſuam; neque ornaverat ſe. integer Hæbraiſmus eſt, cui ex altera tantùm parte Hiſpaniſmus reſpondet, *no llevava hecha la barba.* eleganter illuminarunt Septuag. dicentes, *Non curaverat pedes ſuos, neque fecerat ungues, neque fecerat labrum ſuum.* id eſt, non aptaverat neque concinnaverat; quod enim de labio dicitur, non tam pertinere videtur ad id, quod myſtaces, vel *moſtachos*, vulgo dicimus, quàm ad labri ſuperioris abraſionem, qui in priſco uſu fuit. quare cũ idẽ verbum ſit Geneſ. 1. cùm dicitur; *Faciemus hominẽ ad imaginem & ſimilitudinem noſtram*, non eſt illa Philippi obſervatio valde ſolida: atque adeo, quod hîc eſt *Plaſmare*, Pſ. 118. vertitur *facere* in eadẽ ſententia; *Manus tuæ fecerant me, & plaſmaverunt me.* imò hũc Iobi locum inverſis vocibus ibi legit Ambroſ. *Manus tuæ plaſmaverunt me, & fecerunt me.* de hoc quoque ſtatim plura, Quàmvis illũ Pſalmi locum ſic legat; *Manus tuæ fecerunt me & paraverunt me.* Hylar. *& præparaverunt me.* & aliis codicibus legi; *& finxerunt me*; ibidem docet.

2 Reg. 19. 16. Facere pro ornare, & perpolire
LXX
Geneſ. 1. 26.
Philip.
Pſ. 118. 73.
Ambroſ.
Hylarius

5
Manichæus damnatur.

Totum in circuitu Gregorius, & cũ illo alii Latini hinc damnant Manichæũ aſſerẽtem hominis corpus à malo principio, malo q; Deo eſſe fabricatum, id eſt à principe, quem Seuclam, vel Saclam, nominãt. Nicephor. lib. 6. c. 31. Auguſti. de hæreſibus. c. 46. Theodor. Epiph. Clem. 2. ſtromatũ. ſed hoc alterius negotii, & loci eſt. Damnatur præterea hoc loco Philo. cũ aliis hæreticis exiſtimantibus humanum corpus productum fuiſſe ab angelis. quã quam Auguſt. lib. 9. ſuper Gen. ad litt. c. 15. potuiſſe fieri doceat, ut in primi hominis corporis formatione aliquod miniſterium adhibuerint angeli, quod etiam D. Tho. 1. p. amplecti videtur; atque ejus modi miniſterium fuiſſe explicat, quale idẽ angeli præſtabunt in ultima reſurrectione, pulveres videlicet colligẽdo: indicat enim; angelos pulverẽ collegiſſe, & in limum cõpegiſſe, ex quo formatus fuerit Adã. Sed id non tam angelorum, quàm Dei manibus factum fuiſſe jam confirmabimus. ℣. 10. & 11.

Niceph. Auguſt. Theodoret. Epipha. Clem.

6
Philonis lib. de opere ſex dierũ error. Auguſt.
An angeli in hominis creatione aliquod miniſterium obierint.
D. Thom. 1. p. q. 91. a. 2.
Quale miniſteriũ angeli in reſurrectione.

Illud verò, *in circuitu*, quidam pertinere exiſtimant, alludereq; ad figuli rotam, cujus circuitu, id eſt circumvolutione, expolitur, & perficitur vas figulinum, ad quam ſimilitudinẽ homo ex luto factus à Deo, & fictus eſt.

7

D. Tho. & Cajet. de corpore accipiunt quod dicatur *in circuitu* fieri, quòd videatur animus & cor circundari, & circumveſtiri corpore: qua ratione ad Hebræ. 5. homo dicitur, *circũdatus infirmitate*, id eſt fragili corpore, & carne infirma; vel, ut eſt in originali Syriaco, *indutus*, vel * *obrutus*, & ad Hebræos. 12. corpus pravè affectum dicitur *Circunſtans nos peccatum.*

D. Thom. Cajet. Corpus circundat animum
Hebr. 5. 2
*Cubierto de pies a cabeça
Hebr. 12. 1

Sed exiſtimarim tamen his duabus vocibus *totum*, & *in circuitu*, idem dici: *Totum* id eſt, corpus & animam. ſicut & Chriſtus Dominus, Ioannis, 7. dicit, *Totum hominem ſalvum feci*; & Luc. 11. *Stulti nonne qui fecit, quod de foris eſt; etiam, id quod de intus eſt, fecit?* hoc idem eſt, in *circuitu*; id eſt circumquaq;, quod Latinus dicit, intus & extra, intus & in cute, à capite ad pedes. & quod Hyero. in expoſitione illius verſiculi. Pſ. 138. *Tu formaſti me*, explicuit, *Retrorſum, & ante feciſti me.* poteſt etiam pertinere hic *circuitus* ad ſtudioſam atq; benevolã Dei providentiam, qua creatum hominem vallavit, & cinxit, & ab omni hoſtiũ impetu munivit quaſi circũjecto muro, & foſſa. quod etiam referri poteſt ad angelorum cuſtodiam, quòd angeli dicuntur *caſtrametari in circuitu timentium eum.* Niſi forti per *circuitum*, omnia etiã illa intelligamus quę hominẽ cingunt, comitantur, ornãt. facultates, liberos, familiã univerſam; qua ratione dicuntur *filii* eſſe *in circuitu*. & externa omnia dicuntur eſſe veſtis, quæ hominem circundat, & cingit. quaſi diceret; Quidquid ego ſum, quidquid habui, tuarum manuum largitate & munificẽtia accepi; *Dominus* videlicet *dedit*, quę idem *abſtulit*. Vid. quæ diximus cap. 1. ad id, *Nõne tu vallaſti eum &c.*

8
Ioan. 7. 23
Luc. 11. 40
Hieron. Pſal. 138. 5
Pſal. 33. 8
Pſal. 127. 3
Iob. 1. 21

Manus tuæ. Nunc jam explicandę *manus* Dei, quarũ opera & induſtria elaboratus homo, atque perfectus eſt. Auguſtin. 12. de civit. c. 23. & Pſal. 118, nihil peculiare ſignificari hoc loco exiſtimat, quã quod Gen. 1. dicitur, *Faciemus hominem*; nam quę

9
Quæ dicantur Dei manus
Auguſt.

hoc

Hoc loco additur *manuum* elaboratio, & operatio, aliarum etiam rerum creationi tribui solet. ut Pſal. 101. *Opera manuũ tuarum ſunt cæli.* & Pſalm. 49. *Aridam fundaverũt manus ejus* & Iſaiæ 48. *Manus Domini fundavit terram, & dextera Domini tetendit cælos.* quare Auguſtinus *manuum* nomine intelligit ſapientiam, atque potentiam, quibus tamquam manibus cũcta fecit Deus. Alii potentiã tantùm, quę Deo utriuſque manus loco eſt. Sic Hieronym. epiſt. 15. de his quæ Deo tribuuntur; vel multiplicem Dei operationẽ, videlicet corporis, & animæ productionem. Scholaſtici intelligunt Dei intellectum, & voluntatem, quam dicunt executivam Dei potentiam; nam, ut Paulus ait Epheſ. 1. *Operatur omnia ſecundùm conſilium voluntatis ſuæ.* Cajet. & D. Tho. ad inferiores cauſas referũt, quibus tamquam manibus, & inſtrumentis Deus utitur ad productionem effectuum ſublunarium. Sed quidem hæc omnia hominĩ atq; aliis etiam rebus communia ſunt.

Pſal. 101. 26.
Pſal. 49. 5.
Iſai. 48. 13.
Hieronym.
Epheſ. 1. 11.
D. Thom.
Cajet.

10

Peculiaris manuum Dei operatio in hominis creatione.

Ego aliquid præterea in hominis creatione & interveniſſe, & ſignificari exiſtimo, id quod docent Baſilius, Theodor. Ambroſ. Pſalm. 118. & frequens ſanctorum Patrum commentarius Gen. 1. intelligere igitur cum Ambroſ. licet Filiũ atque Spiritum ſanctũ, qui cum patre crearunt hominem, idemq; collapſum reſtituerunt; vel Dei verbum atque *ſpiraculum*, halitúmque illum, quibus conſtitiſſe viſa eſt hominis vita; licèt enim in Geneſi ſcriptũ non ſit à Moyſe dixiſſe Deũ, ut homo fieret, intelligendum tamẽ eſt dixiſſe; id eſt, verbo etiam ſuo illum creaſſe, ut obſervat Auguſtinus Pſalm. citat. *Omnia* enim *per ipſum* verbum *facta ſunt*; *ſpiraculum* etiam *vitæ* adhibuiſſe, id eſt, halitum illum, quo *Factus eſt homo in animam viventem* id eſt, in corpus vivens, & animatum.

Baſilius.
Theodo.
Ambroſ.

Etiam Deum dixiſſe ut fieret homo.

Auguſtinus.
Ioan. 1. 3.

11

Tandem alii contendunt ſimpliciter intelligi debere, quod ſimpliciter dictũ eſt, Deum videlicet *manibus* ſuis finxiſſe hominem. Cùm enim creator omnium Deus humanã figuram accepiſſet, in qua ab Adamo videri, audiri, & colloqui cum illo externa ſpecie poſſet, *manibus* quoq; ſuis illius corpus effinxit. Scio Auguſtinum lib. 6. de Geneſ. ad lit. ſic ſcribere: *Quòd manibus corporalibus Deus de limo finxerit hominem, nimiùm puerilis cogitatio eſt, ita ut ſi hoc Scriptura dixiſſet, magis eum, qui ſcripſit, translato verbo uſum credere deberemus, quàm Deum talibus membrorum delineamentis determinatum, qualia videmus in corporibus noſtris.* hoc, inquam, veriſsimũ eſt; eſt enim Deus ſpiritus ſimpliciſsimus. at vel Angelum vel Deum figuram & ſpeciem humanam ſumſiſſe neque impoſsibile, neq; ſine ratione aſſeri poteſt. quam interpretandi, atque ſentiendi rationem & viam, cur quidam faſtidiant, & averſentur, præſertim cum aſperè nimiùm atq; peregrinè ſonet auribus Deum feciſſe ſuis manibus beſtias; at jucundiſsimè, & ſuaviſsimè Deum feciſſe ſuis manibus hominẽ? ſimile profectò, cùm ipſum Dei verbum factus homo, *expuit in terram, & fecit lutum ex ſputo*, & ſuis ipſis manib⁹ *linivit lutũ ſuper oculos* cęci nati. quod, ob id factum eſt, ut ſe oſtenderet auctorem & conditorẽ totius hominis in circuitu, qui de luto formatus fuerat, ut explicant Irinęus lib. 5. cap. 15. eleganter in hæc verba: *Et qui cæcus fuerat à nativitate jam non per ſermonem, ſed per operationẽ præſtitit viſum. ut oſtenderet manum Dei, eam quæ ab initio plaſmavit hominem, ut manifeſtarentur opera Dei. Opera autẽ Dei plaſmatio eſt hominis.* Vid. ad eandem rem Ambr. epiſt. ſeptuageſima quinta, ſed potiſsimum Pſal. 118. *Me* (inquit) *tuis manibus feciſti; me tuis manibus figuraſti; hoc eſt, non figuraſti beſtias manibus tuis, non reptilia, non volatilia.* eadem quidẽ & locupletioria etiam habet eodem loco Hila. *Egregiũ* (inquit) *& præclarũ in homine eſt, quia cæteris dignitate operationis excipitur.* idem apertè, & luculẽter Baſi. quoq; docet homil. 11 Hexam. & Niſſen. orat. 2. atque huic interpretationi favere omnes ii cẽſendi ſunt, qui aſſerunt non Angelum, ſed verbum ipſum Deum ſub ſpecie viſibili antiquis patribus apparuiſſe. Hi ſunt Tertull. Iuſtin. Athanaſ. Ambroſ. Auguſtin. Hylari & quidam alii. planè igitur atque ſimpliciter intelligo locum illum Pſal. 138. *Tu formaſti me*, * *& poſuiſti ſuper me manũ tuã* confirmabuntur porrò hæc omnia cùm de luti formatione, & lactis coagulatione dixerimus paullò inferiùs.

... manibus hominem plaſmaſſe, ut apparet intelligi.

Auguſtinus.

Ioan. 9. 6

Irinæus.

Hilarius ſuper Pſalm. 118.

Verbum ſub ſpecie viſibili loquutu antiquis patribus.

Tertul. cont Iud. & lib. 3. cont Marc Iuſtin. contra Tryphon. Athanaſ Ser 3. con. Arria Ambroſ. lib in Lucam de ap parit Ang Zachar. Aug in Ioa 1. & epi 112 cap 5 & 6 Hilar 5 de Trin.

*Hiziſteſme de vueſtra mano, y puſiſtes las ambas en la maſſa y barro de mi hechura

12

Et ſic repentè præcipitas me? ſupra indicavi à Septuaginta, & quibuſdam aliis, Vatab. & Biblus Guarini, ſine interrogatione legi. Sed licèt ſenſus non multum diverſus ſit, interrogatio tamen orationem reddit valdè acrem, & incitatã; & ut vim

non tam adderet, quam ut latenrem exprimeret, interpres ſapienter addidit, illud, *Repentè*. præſertim cùm ea de re ſuperiùs conqueſtus Iob fuerit, quòd *diluculo viſitaretur*, atque *probaretur ſubitò*. ille igitur repentinus caſus & ſubitus interitus afferri videtur illo *præcipitandi* verbo. *Præcipitare* autem in fonte eſt (*balagh*) propriéque ſignificat, devorare, deglutire, abſorbere, dejicere & præcipitare ex gutture, faucibuſvé in in imum ventriculũ, qui eſt velut præcipitium, & locus perditionis, interitus, conſumptionis; idem eſt quod perdere, & deſtruere. ſic Pſalm. 5. dicitur; *Sepulchrũ patens eſt guttur*. id eſt præcipitiũ quòd fiat alluſio ad ventriculum, quí eſt velut perditionis, abſumptionis, atq; interitus locus, ſepulchri inſtar, cujus janua & aditus eſt ipſum os; illud etiam ſignificatur, cùm loquuturi aperiunt os, mordere, comedere, devorare, conſumere. ſic enim Paulus de detractoribus loquitur; *Si invicem mordetis, & comeditis, videte, ne invicem conſumamini.* dilucidior tamen res hæc fit Pſalm. 51. *Dilexiſti omnia verba præcipitationis, lingua doloſa.* O petulantiſsima lingua, alieni honoris gurges, & vorago quàm tibi dulcis eſt alieni honoris, & vitæ abſorptio, & deglutitio *præcipitatio*, interitus, abſumptio, devoratio. Hierony. *Dilexiſti omnia verba ad devorandum*. quare cùm Iſaias ca. 25. dixiſſet: *Præcipitabit mortem in ſempiternum*; Paulus eodem verbo, clariori aliquantò oratione dixit; *Abſorpta eſt mors in victoriam. Præcipitatio* enim illa abſorptio eſt, abſumptio, atq; deſtructio. Nam eodem verbo dicitur 2. Cor. 5. *Vt abſorbeatur* (deſtruatur) *mortale hoc.* & 2. Cor. 2. 7. *Ne fortè abundantiori triſtitia abſorbeatur*, (pereat, obruatur.) atque eadem metaphora dictum eſt Matth. 23. 14. *Væ vobis ſcribæ, & Phariſæi, Hypocritæ; quia comeditis* (comedendo, & largè potando abſumitis, & perditis) *domos viduarum.* Illud verò *in ſempiternum*, idem eſt, quod *in finem* vel *in victoriam* (*haſta velle elcabo*) vel in finẽ temporis, perpetuò, non erit rediviva mors iterum; loquitur enim cum morte Dei filius; Quámvis *morſus tuus* fuero, ô mors, quàmvis me momorderis, & in præcipitium, id eſt in tuum ventriculũ, terræ videlicet viſcera, id eſt ſepulchrũ trajeceris, ſed nõ conſumes, nõ corrumpes, non decoques; ſicut Scriptum eſt; *Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* ego verò te invicem mordebo, comedam, devorabo, in locum interitus dejiciam, perdam, & funditus deſtruam. ergo *præcipitare* deſtructionem & conſumptionem affert. quod etiam adjuncto *demoliendi* verbo explicari ſolet; uti mulier illa Abelitna dixit ad Ioab. 2. Reg. 20. *Quare præcipitas hæreditatem Domini? & reſpõdens Ioab ait; Abſit, abſit hoc à me, non præcipito, neque demolior.* Septuagin. *Vt quid demergis hæreditatem Domini? & reſpondit Ioab, & dixit; Propitius mihi ſit Deus, ſi demergam, & ſi corrumpam. Præcipitari* igitur hominem, erit abſumi, corrũpi, perdi, demergi, & obrrui malorũ turbine, & pelago.

Iob. 7. 19

בָּלַע

Præcipitare quid.

Pſalm 5. 10.

Præcipitare devorare, deſtruere.

Galat. 5. 15.

Pſalm. 51. 6.

Hierony.

Iſa. 25. 8.

1. Cor. 15. 54.

καταπίνω

2. Cor. 5. 4.

2. Cor. 2. 7.

Matth. 23. 14.

Hoſe. 13. 14.

Pſ. 16. 10. & Actor 2. 27.

2. Reg. 20. 19.

LXX.

13 *Me*. Cum emphaſi videtur dictũ. & quidem Auguſtinus loco indicato dubitat an de peculiari ſui formatione, an verò de creatione primi hominis loquatur. Didymus de utrôque videtur intelligere: Eugubinus, & Cypria. Ciſterc. primã hãc partem accipiunt de creatione Adami, ſequentem verò, ubi ſe *lacti* & *caſeo* comparat, de peculiari hominis generatione. Sed cum Auguſtino exiſtimo de peculiari hominis generatione, atque adeo de ſui formatione loqui ea ratione qua Adami particeps eſt; nam ſicut in illo tanquam in capite & origine fuiſſe dicimur, ita etiam illius origo ad nos pertinet, & cum illo formati quoque de luto divinis manibus cenſemur: non eſt enim alterum ab altero ſejungendum. Conjunxit certè utrumque Machabęorum mater, ſuorũ videlicet filiorum conceptionis, & nativitatis primordia, cum prima creatione. *Neſcio* (inquit) *quomodo in utero meo appáruiſtis, nec enim ego ſpiritum & animam donavi vobis, & vitam & ſingulorum membra non ego compegi, ſed eſt mundi creator, qui formavit hominem, quique omnium invenit originem.*

Auguſt. An de Adami creatione nũc ſit ſermo.

Didy. *Eugub.* *Cyprian.*

Adami conditioné ad nos referri.

2. Mach. 7. 23.

Accuratum præcedentis ſententiæ examen, & pondus.

13. *Hominis creatio laborioſa & moleſta, rerũ cæterarũ facilis. Quid portetur ex Græco, & Syriaco. Illuſtratus Paulus.*

14. *Figulinum opus laborioſum.*

15. *Iob cum Deo argumentũ in modo & figura Hebræa Ionæ per allegoriam*

ad Iob relata. Deus adverſus Ionam argumentatus
16. *Iobi argumentãdi methodo utitur Deus. Explicatus Iſaias*
17. *In creatione hominis Dei ſtudium, & charitas. Artifex amat ſuũ opus*
18. *Manus Dei ad charitatem, & ſtudium. Deus reſpirat, benefacit. quid reſpirare, quid ſpiritũ cõtinere. Illuſtrati Iſai. & David.*
19. *Subtilitas humani opificii ex qua Iob commovet divinam miſericordiã. Adami hiſtoria per allegoriam ad Iob relata.*
20. *Deus creavit hominẽ, ut haberet cui benefaceret. Athenienſis Minervæ effigies.*

13

HIS jam poſitis, totius ſententiæ vis, ſenſúſque mirabilis colligẽdus, premendúſq; eſt paulò diligentius. Primùm igitur ſignificari diximus hominis creationem, quaſi cum quadam creatoris moleſtia, & laſsitudine laborãdi; ſic quoque docuit Ambroſ. Pſal. 118. *Specialis* (inquit) *quidam Dei acceßit hortatus, ut tamquam laborantis Deum hujus munere creaturæ ſignificaretur operatus Deus quidẽ expers laboris eſt, ſed tamen ſcripturæ verba quid aliud niſi ſtudioſam tui ob gratiam operationem ejus oſtendunt? Ergo ſi Deus majore quodã ſtudio te creavit, cur ipſe tui ſtudium derelinquis? Si Deus in te laboravit, qui laborare non novit, cur ipſe fugitans ſis laboris?* Igitur argumento ab operis labore, nititur Iob Deum adducere ad miſericordiam. rurſus Ambroſius eo loco pulchra quædam, & ad Iobi mẽtem; *Opus tuum Domine, ne aſeſeras, nõ derelinquas. Te auctorem cõvenio, te teneo conditorem. aliena præſidia non quæro. In adjumentum accingere, qui accinctus es, ut creares.* operam igitur & impenſam ne perdat Deus, contẽdit Iob. Sanè cùm cætera ſolo verbo cõdiderit, ſed hominis creationẽ *dixit* ipſe, & fecit idem. dicere enim in hanc rem nũc poſſemus, quod de re quapiam laborioſa atque difficili vulgò dici ſolet, *mãdad y hazeldo vos.* ne tu ſervos nactus ſis induſtrios, ſi quod jubes, ipſe feceris? non aliter in homine moderãdo & regendo laborare, efficereque ad illum pertinet, cùm tamen vel verbo res cæteras condiderit, & moderetur. ſicut de Chriſto Ieſu Dei filio Paulus dixit, ad Hebræos 1. *Portans omnia verbo virtutis ſuæ.* Græcè, agẽs, & moderans, fortè tamquam habenis & fræno; ut dicitur homo æquum agere, φέρω etiam moderari, & regere eſt. quo etiam verbo dixit Petrus 2. cap. 1. *Spiritu ſancto inſpirati* (acti, gubernati, impulſi, potiùs deducti arbitratu divino) *Loquuti ſancti Dei homines.* Aliis namque rebus habenas laxat, calcariáque addit: alias ſponte adcurſum incitatas adductis habenis cõtinet, Chryſoſtomus explicat: *Gubernans, quæ cadunt, continet. Non eſt enim* (inquit) *minus cõtinere, quam mundum feciſſe. Sed & ſi mirabile aliquid oportet dicere, eſt etiã maj⁹.* Rurſus explicat: *Continere ne recedãt, & inter ſe diſsidẽtia conjungere.* Deinde etiam verbum *portandi* ad facilitatem pertinere docet, metaphora ſumpta ab his, qui digito ſolum modo aliquid movent, & efficiunt ut circumferatur. tum præterea ſignificatur id fieri citra laborem, cum ait *verbo.* propriè, ex Syriaco. *Continet univerſum vi verbi ſui.* vides facilè à Deo univerſum creari, cõſervari, gubernari, & quoquo velit agi, & commoveri, atq; intra limites certos, officiúmque contineri? Cum verò ad res humanas ventum eſt, ſubjunxit Paulus: *Purgationem peccatorum faciens.* vide faciendi laborem, atque moleſtiam. id quod Syriacum exemplar exprimit clarius: *Ipſe per ſe, fecit purgationem peccatorum.* q. d. ſuo ipſe labore, non alterius labore, & opera uſus, *faciens purgationem peccatorum*; videlicet, dum fit ipſe tamquam purgamentum mundi, atque chatarma, *factus* videlicet *pro nobis peccatum, & maledictum*

Ambro. ſuper Pſalm. 118.

Geneſ. 1. 3. & deinceps & Pſalm. 32. 6. Geneſ. 1. 26

Hominis creatio laborioſa

Heb. 1. 3. Portare quid.

φέρω

2. Petr. 1. 21.

Chryſoſt.

Portare ad facilitatẽ operis referri

Syriaca lectio

Hebr. 1. 3.

Galat. 3. 13.

14

Sed ut ad fingẽdi ex luto laborem redeamus, cùm figulinas operas laborioſiſſimas eſſe probè noſſet, ſui populi ingemiſcẽtis propter opera luti & lateris, cõmiſeratione tactus eſt Deus Exo. 2. *Aſcẽdit enim clamor eorum ad Deum ab operibus; & reſpexit Dominus filios Iſrael, & * cognovit eos.* videlicet non ſolum agnovit clamantes, ſed etiam ingẽtem figulinarum operarum laborem.

Figulinũ op⁹ laborioſum

Exod. 2. 23.

* Reconoſcio la gente y el trabajo del oficio

15

Sed ne argumenti hujus conſequentiã, quo nititur Iob probare ad Deum creatorem pertinere, opus ſuum cum labore & induſtria factũ minimè perdere; ſed potius continere, atque tueri, negare quis poſsit, argumentationem in modo & figura conſtituamus; ſub illa videlicet figura, & allegoria hederæ Ionæ prophetæ. fælicem igitur Iobi ſtatum collocemus in illa hederæ letiſsima viriditate; firmã Iobi valetudinẽ compara cum facultate germinandi, atque creſcendi; liberos, famulos, familiámque univerſam cum foliis, germinibúſq; recentibus. deinde cõſiderare etiam in areſcente hedera licebit hominem marceſcẽtem, ſquallidum, exeſſum vermibus; filiis & famulis, om-

Qualis ſit argumẽt, quod Iob conficit, conſequutio

Iobi argumẽtum in modo & figura

Ion. 4. 6.

Ionæ hedera allegoricè ad Iob relata.

nique

niſque honore ſpoliatum; vehementiſſimi illius venti inclementia perflantis à regione deſerti, vrentis, calidi, infeſtiſſimi rebus omnibus, concuſſum, ſæviente etiam deſuper à Domino igne, æſtúque cæleſti, ſic enim ſcriptum eſt: *Paravit Dominus vermē aſcenſu diluculi, & percuſsit hederam, & exaruit, & præcepit Dominus vento calido, & urenti, &c.* hac ſanè repentina rerum, hederæque commutatione graviſsimè affectus eſt Ionas, & mortifero quodam mœrore, atq; animi ægritudine correptus, *uſque ad mortem.* ergo ad hominem indignabundum hujus modi argumentum cōficit Deus, quod ſtatim in ipſum Deum ex perſona Iobi retorquebimus; *Tu doles ſuper hederam, in qua non laboraſti* (ecce laborioſum illud manuū op⁹) *neque feciſti ut creſceret* (faciēdi verbum nūc iterum laborem affert; tuo labore rigandi, & excolēdi non cœpit illa incrementum ullum) *quæ ſub una nocte nata eſt, & ſub una nocte periit* (id eſt, nō valde diuturna illius familiaritas, & conſpectus, & cōſuetudo te commovere poteſt. ſequitur deinde concluſio.) *Et ego non parcam Ninive civitati magnæ, in qua ſunt plus quàm cētum viginti millia hominū?* q.d. multò majori mihi jure dolendum fuerit de hominis interitu, quem velut arborem ſevi, plantavi, excolui his ipſis manibus.

Verſ. 7.

Iobi argumēto efficaci Ionam revincit Deus.

Verſ. 10.

Verſ. 11.

16

Deus Iobi argumēto & ratione poſtea uſus adverſus Ionam

Et certè videtur Deus hoc argumento uſus, ꝙ efficaciſsimū quōdam ſibi viſum fuiſſet ad comprimendam vel duriſsimi pectoris indignationē adverſus hominū genus, cùm illud ſibi à Iobo proponeretur; In me faciēdo laboraſti; tua induſtria, & manuum labore, excolendique ſolicitudine incrementa accepi; feciſti enim ut creſcerem modis omnibus; tua familiaritate, & conſuetudine uſus ſum, quando mecum *eras ſecreto in tabernaculo meo,* idque diutiſsimè; & mihi tandem nō parces? ita ne me præcipitabis? areſcere, conſumi, corrodi, putreſcere patieris? ita ne mihi paras *vermes aſcenſu diluculi,* cùm *viſitas me diluculo,* & ſubitò me probas, *repentéque præcipitas?* Hujus argumenti vim atq; uſum obſervarunt deinde Prophetæ ad Deum placandum, Iſaiæ 46. *Nunc Domine pater noſter es tu; nos verò lutum; & fictor noſter tu, & opera manuum tuarum omnes nos. ne iraſcaris Domine ſatis, & ne ultra memineris iniquitatis noſtræ Ecce reſpice, populus tuus omnes nos.* & Sap. 11. *Miſereris omnium, quia omnia potes, & diſsimulas peccata hominum propter pœnitentiā, diligis enim omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum, quæ feciſti.* Quare hac tandem ratione & argumento quaſi revinctus Deus ait Iſai. 46. *Ego * feci, ego feram.*

Iob, 29. 4.

Iob 7. 18.

Iſai. 64. 8.

Sapien. 11. 24.

Iſai. 46. 4.

* Yo lo ſufrire y ſobre llevare, pues q̃ yo lo hize.

Secundò amplificatur vis, & acrimonia ſentētiæ ex illo verbo *Plaſmandi,* propter ſtudium & amorem, quem indicat in artifice faciente, & quem ſupra adductus Ambroſ. ſapienter obſervavit, Qui ſic cum homine expoſtulat. *Si Deus majori quodam ſtudio te creavit, cur ipſe tui ſtudium derelinquis?* Hanc igitur manuū operationem ad creatoris charitatem pertinere, Baſi. quoq;, & Theo. illo Pſa. loco docuerūt; intelligūt enim per *manus* affectū. atq; adeo cum utramque Deus manum adhibuit, totum etiam ſuum affectum in hominis creationem videtur contuliſſe, nā cùm fixiſſet in homine cor ſuum, eò manus quoq; contulit, atque is amor ex labore illo faciendi creſcit. ut enim Philoſophus docuit. 9. Ethi: *Quæ cum labore facta ſunt, magis diligunt omnes; beneficium autem accipere ſine labore eſſe conſtat, coferre verò beneficiū eſt difficile.* inde fit ut beneficia qui contulit, amet poſita in eo, cui præſtita ſunt; ipſe verò qui accipit, frequenter ſua ipſius bona contemnat. docet præterea idem Philoſophus: *Quoniam unuſquiſque proprium opus amat, fit conſequens, ut ipſe artifex multò ardentiùs amet ſuum opificiū, quàm ab ipſo opere amaretur, ſi opus eſſet ſenſus, & intelligentiæ particeps.* adde etiam ex eodem Philoſopho naturale eſſe: *Vt ſicut in mutuis, illi qui debent, eos non eſſe volunt, quibus debent: qui verò mutuarunt de ſalute debitorum curam etiam habent. Sic ſanè & qui beneficium contulerunt, volunt illos eſſe quibus contulerunt.* At in hominis creatione nō ſolùm quibuſdam Deus hominem beneficiis afficit, ſed totus ipſe homo, quidquid eſt, Dei opus atque beneficium eſt. quare dum homo in ſua conditione beneficium dicitur accepiſſe à Deo, non aliud, quàm ſe ipſum *totum in circuitu* accepit; non poteſt igitur Deus *odiſſe* ea, quæ ſunt, & *quæ ille fecit,* cùm quidquid ſunt Dei opus, & beneficiū ſint. perinde enim apud Sapiētem eſt, *diligere ea quæ ſunt,* aut *nihil odiſſe eorum quæ fecit.* Hoc in faciendo homine ſtudium, operam, & ſedulitatem cecinit David Pſalm. 138. *Non eſt occultatū os meum à te, quod feciſti in occulto* (id eſt, oſſa mea, quæ aptiſsima nervorum concin-

17

Plaſmare ſtudium, & amorem affert.

Ambroſ. ſupra Baſilius. Theodor.

Manus Dei, quid.

Ariſtot. lib. 9. Ethi cap. 7

Beneficia plus diligit qui cōtulit, quā qui accipit

Propriū opus quiſque diligit magis quā artifex à ſuo opere amatur.

Sap. 10. 25. & 11. 25.

Sap. 10. 25.

Studiū & ſedulitas in cōdendo homine

Pſal. 138. 14.

nitate

nitate, omniúmque partium, carnis, cutis, facultatúmque aliarũ constitutione ornasti, & composuisti. ideo subjungit statim) *Et substantia mea in inferioribus terræ.* Hieronymus juxta Heb. *Imaginatus in novissimis terræ.* quasi acu pictus in recódita, & ab omnium conspectu abscondita naturæ officina. id est, in materna alvo. nam hæc appellat *Inferiora terræ*, ut aliquando diximus.

Bordado, y matizado como obra de imaginería. *Inferiora terræ qua vid. supra cap 1. versic. n 5.*

18

Manus Dei, divina charitas.

Sed tamen in ipsis Dei manibus, quibus homo formatus est, videtur ea creatoris charitas relucere & ardere. nã cùm ut superiùs diximus, liceat per *manus* intelligere Dei verbum atque præceptum suæ voluntatis, & amoris indicem; tum etiam *spiraculum vitæ*, id est ardentem illũ spiritum, & flatum ex inflammato pectore emissũ (his enim duobus verbo, & spiraculo constitit hominis creatio, & vita) certè perinde erit dicere: *Manus tuæ fecerunt me.* ac si diceret, summa charitate, & studio accensus me creasti. Pro hujus verò eluciadtione observãdum est, sua bonitate & bene de suis creaturis merendi studio impulsum Deum creasse omnia, & oris sui spiritu illis vitam substantiámque præstitisse; quare cùm *Emittit spiritum, creãtur omnia, terraq; facies innovatur.* cùm igitur benefacit creaturis, respirat Deus, & trahit spiritũ aperto ore. conjungit enim cũ nostro bono suam respirationẽ; quod perinde illi perjucundum est, ac creaturis necessarium, & utile. cùm verò Deus hominem creavit, immisso *in illius faciem* suo illo *spiraculo* vivifico, se profectò recreasse visus est; respiravit enim tunc & acquievit. quare licèt illa Dei respiratio, quasi laborem afferat & lassitudinem, ut quæ conjuncta sit cum operandi labore illo, quem supra diximus, sed quia in hominis bonum cedit, nõ tam labor & molestia, quàm recreatio quædam, & laboris operísque relaxatio censenda est. Neque id alienum est à Dei natura; nam non rarò dicitur Deus *lõg. animis* aut *patiens*; quod in Hebræo est, *(erec apaim)* id est, magnus latúsque naribus; quæ à natura dantur, ut magnam spiritus copiam inspirantes, & expirantes, cordi calido & æstuanti subvenire cómodè possint. illum autem Dei præcordiorum pectorísque ardorem non solum ex latitudine narium colligere licet, sed ex illustri etiam Isaiæ 63. testimonio; *Vbi est multitudo viscerum tuorum, & miserationũ tuarũ? super me continuerunt se?* viscerum autem nomine periti cum Galeno medici, cor, pulmones, præcordia, vitalia omnia comprehendunt, quæ sedes affectuum, & misericordiæ præsertim sunt magnum igitur pectus, latáque præcordia cum corde quodam æstuante, & ardente conjuncta sunt, cui necesse sit recreationis & refrigerationis gratia non solùm magna copia reciproci spiritus, sed etiam magna frequentia respirationis. cum autem respirat Deus, *emittitq; spiritum*, ingẽtia homini bona confert. frequenter igitur & assiduè homini benefacere naturale Deo est, jucundum etiam, perinde atque viventibus respirare. At, è contrario si Deus cohibeat spiritum, & intermittat respirationem, abibunt profectò in nihilum cuncta; quæ non nisi beneficio & munere spiritus illius consistebant, & sustinebantur. Hinc illud est; *Auferes spiritum tuum, & defficient, & in pulverem suum revertentur.* Spiritus enim, quo creaturæ vivũt, nomen habet ex sua causa efficiente & inspirante; dicitur etiam *spiritus Dei*. & Isaiæ. 53. *Non in sempiternum litigabo, neque usque ad finem irascar, quia spiritus à facie mea egredietur* (id est, abibit, discedet, non cõcõpatebit in meo ore spiritus vivificans res inferiores; id est, non inspirabo) *& flatus ego faciam.* id est, meo spiritu sustineo, atque vivifico res omnes vitam, & spiritũ habentes. q. d. *Ego occidam, & ego vivere faciam*· cũ quo facit illud Iob. 34. *Si direxerit ad eum cor suum* (indignantis est adversus aliquem) *Spiritum illius & flatum ad se trahet* id est, non emittet spiritum, non respirabit; cohibebit pectore animam) *deficiet omnis caro simul, & homo in cinerem revertetur.* hoc itaque posito, ferè eadem est Iobi querimonia, atque sententia, quæ Isaiæ: *Vbi est multitudo viscerum tuorum? super me continuerũt se?* cùm me spiritu tuo feceris in animam viventem, & quasi respirãs cum summa animi jucunditate jucundissimam mihi vitam contuleris, nunc continere vis animam, & intercludere spiritũ tuum; ut spiritu egô & vita intercludar? certè id facere non poteris sine ingenti pectoris dolore & æstu; nam interclusa respiratione cor & præcordia natura sua ardentia exurentur. sic sanè evenisse Gen. 6. scribitur; cùm enim deleturus esset hominem, quem formaverat, à facie terræ, dicitur Deus: *Tactus dolore cordis*. quasi

Genes. 2. 7.

Deum sua bonitate impulsum omnia creasse.

Psalm. 32. 6. Psal. 103. 30.

Spiritus Dei vivificans cũcta.

Genes. 2. 2.

Deus cum jucunditate benefacit

Exod. 34. 6. Num. 14. 18. Psal. 102. 9. Ioëlis 2. 13.

אֶרֶךְ אַפַּיִם

Vid. Galen. lib. 6. de usu partium cap. 11. & lib. 11. cap. 11.

Isa. 36. 15. Galen.

Deus respirãs benefacit mortalibus

Deum cohibere spiritum in malum

Isa. 75. 16.

Deut. 32. 39. Iob. 34. 14. 15.

Isa. 63. 15.

Gen. 6. 6.

ex inflammatione & ardore proveniente.

19

Subtilitas in opificio, tertia ratio movendæ commiſerationis.

Tertiò, ex operis arte, & ſingulari, ſubtilitate creſcit vis & acrimonia interrogationis; nam ſi non propter aliud, at certè propter mirificam ſubtiliſsimi operis tenuiſsimique artificii rationem, videbatur homo immortalitate dignus. Sic ſanè cùm aliarum rerum productionem cauſis inferioribus demandaſſet Deus, videlicet arbores & beſtias terræ; quaſi res minoris artis, *Dixit* enim *Deus*; *Producat terra herbã, & lignum, & animam viventem*; Piſces verò & aves, aquæ, cùm dixit; *Producant aquæ reptile & volatile*. at hominis formationem ſuis ipſe obivit manibus, inſtar perfectiſsimi pictoris, qui, quod vocant, campum, arbores, beſtias inexercitatis interdum picturæ tyronibus permittere ſolent; ſed os, vultúmque imaginis atq; reliquas nudi corporis partes, quod ſumma induſtria & arte depingunt, ſuis ipſe manibus elaborat. ita Iob ait: *Manus tuæ fecerunt me*. ꝙ ſumma arte à te elaboratum eſt, propteréaque immortalitatem poſtulare videbatur, tam ſubitò deles atque deſtruis? tũ etiam; Quod in primo homine ſubtiliſsimè aptiſsimeque à te diſpoſitum eſt, in me infectum eſſe vis; atque perturbatum? illum enim Regem cõſtituiſti, *Vt præeſſet*; cunctis; ſobolis promiſsione erexiſti; *Creſcite & multiplicamini*; bonis omnibus cumulaſti: *Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus*. at in me mearúmque rerum perturbatione incredibili videre ꝓfectò licet, hominẽ è tanta fælicitate repentè præcipitatum; ejectum *è paradiſo voluptatis*; conſidentem è regione illius, & quaſi extra muros ſuæ civitatis jacentẽ *in ſterquilinio*, & terra obſita ſpinis, atque tribulis; affectum morbis graviſsimis, & jam ad mortem certiſsimam deſtinatum; nudum; ipſis etiã brutis animãtibus inviſum. cùm me igitur, tã ſtudioſè proſequutus fueris bonis omnibus ſtatim à mea creatione, cùm mihi ſubjeceris *oves, & boves*, atque imperium tradideris longè auguſtiſsimum, nullius tui præcepti vel incuria, vel tranſgreſsione me innocentem plectis, exulare cogis, & comminata morte in incredibilium ærũnarum baratrum agis præcipitem?

Gene 1.11.24.

Verſ 20.

Caſus, & ærũnæ Adami, ad Iobi calamitatẽ per quandã allegoriam accõmodatio

Geneſ 1.26

Verſ 28.

Pſalm. 8.7.

Geneſ. 3.23.

Iob. 2.8

Pſal 8.7.

20

Qua a ratio ex ... divinæ miſerationis ...

Greg. Nyſſen.

Tandem hujus ſententiæ vis creſcere poſſet ex conſideratione finis, quem ſibi propoſuit Deus in creando homine; nam ut argutè diſſerit Gregorius Nyſſenus de hominis opificio, creavit Deus hominẽ, ut haberet, cui faceret bene, & de quo aſſiduis muneribus præclarè mereretur. tũ etiam ex ratione imaginis divinæ, quæ in ſculpta eſt in homine, tam ſubtili artificio, ut pereunte homine, divina etiã imago diſſolvatur; inſtar illius Athenienſis Minervæ, in cujus medio clypeo ſuam ipſius imaginem conſtituit Phidias tanta arte, ut non priùs Phidiam, quàm Minervam deſtrueres. Sed ne longior hujus loci commentarius ad præclara multa cõtendentes nos remoretur, hîc non ulterius hærendum.

Deus creavit hominem, ut haberet cui benefaceret.

Geneſ 1.27.

Athenienſis Minervæ effigies.

IX. Memento, quæſo, quòd ſicut lutum feceris me, & in pulverem reduces me.

1. Beneficium creationis Memoria beneficii collati jucundior, quam accepti
2 Deum oblivviſci, in malũ, Recordari in bonum.
3. Quale limus, ex quo formatus homo eſt
4 Hominis corpus formatũ eſſe ex pulvere, & aqua temperatis Varia Patrum teſtimonia Cæci nati illuminatio ſimilis primæ hominis conditioni
5. Subtilitas humani corporis opificii. Illuſtratus Iſaias Quid vaſa Samia.
6 Fragilitas humani figmenti. Luteum, quod vile & immundum.
7 Deus figulus, aut ſtatuarius aliarum etiam rerum præter hominem. Membra humani corporis, figmenta Illuſtratus Zacharias
8 Mors hominis conſumpto humido, Pulvis ſymbolũ ſiccitatis. Quomodo homo pulveri ſimilis.

ITERVM beneficium creationis revocat in memoriam; confirmátque ſe Dei opus eſſe firmo quodam argumento, ne diſsimulare ulla ratione Deus velle videatur, ſe illius eſſe auctorem. Ego (inquit) lutum ſum; ergo me ipſum egomet fingere aut formare non potui. lutũ enim figulo, & formatore indiget; juxta id Iſai. 45. *Numquid dicet lutum figulo ſuo: Quid facis, & opus tuum abſque manibus eſt?* id eſt, ut quidam explicant; Minimè dicere poterit; Ego ſine manibus formatum evaſi, neque tua opera & arte indigui. ergo inquit; Si tuam operam, & impenſam in me condendo oblitus es, at certè meminiſſe debes me lutum eſſe, neque alterius quã tuis manibus effingi & formari potuiſſe. Tum etiam ut Deo flagellanti occurat jucundiſsima memoria beneficii priſtini. licèt enim beneficii meminiſſe debet qui accepit, oblivviſci qui contulit, tamen ſapienter Ariſt. docuit multò jucundiorẽ exiſtere beneficii memoriam conferenti,

I

Beneficiũ creationis.

Iſai. 45. 9.

Iucundiſsima memoria beneficii collati

Ariſt. 7. Ethic. cap. 7.

quàm

quàm accipiẽti; ſicut memoria boni honeſti multò jucundior eſt, quàm acceptæ quondam utilitatis; cõferre autem beneficium, honeſtum eſt; accipere, utile. hoc cùm probè noſſent ſanctiſsimi viri, ea deprecandi, & Deum placandi formula, & conceptis verbis utuntur; *Recordare Domine, &c.* Rem expreſſam in Exodo, videas cap.32. Cùm enim ad divinam indignationẽ mitigandã ſic deprecaretur Moyſes; *Recordare Abraham, Iſaac, & Iſrael:* ſubjungitur deinceps; *Placatus Dominus eſt, ne faceret malum, quod locutus fuerat adverſus populum ſuum.*

Formula Deũ placandi.

Exod. 32. 13. Deut 9. 27. Iud. 13. 29. 1 Reg. 3 18. & 9. 1. Exod. 32. 12.

2

Quando dicatur Deus oblivisci, quãdo Recordari.

Memento quaſo. Poſt longam oblivionẽ recordare tandem. Tunc dicitur obliviſci Deus, cùm hominem permittit ærumnis, & morbis vexandum; tunc verò *meminiſſe*, cùm eripit & ſublevat; quaſi *meminiſſe* Deus, quæ illius benignitas eſt, minimè poſsit, quin ſtatim homini propitius faveat. Pſa.9. *Quoniamnõ in finem* (non perpetuo) *oblivio erit pauperis; patientia pauperum, non peribit in finem.* quaſi precetur, ut meminerit aliquando Deus, ſic divinæ recordationi & memoriæ rerum mortalium tribuũtur accepta beneficia. 1. Regum. 1. *Recordatus eſt Dominus Anna, & concepit.* exempla alia multa paſsim occurrunt.

Pſalm. 9. 19.

1 Reg. 1. 11.

Sicut lutum feceris me. hinc videtur ſumpſiſſe vulgatus interpres quod Geneſ. 2. dicitur: *Formavit Deus hominem de limo terræ* nam *limus*, eſt lutum aut cœnum mollius. eo autem loco in Hebræo, & Septuaginta tantùm eſt *Formavit Deus hominem pulverem de terra.* quam etiam lectionem Auguſtinus retinet. 6. & 7. de Geneſ. ad litterã. cap. 1. quàmquam 2. de Gen. contra Manichæum, *limum* illum agnoſcat; & legat. *Finxit Deus hominem de limo terræ.* Tertullianus libro de reſurrectione carnis; *Limũ de terra.* Irenæus lib. 5. cap. 14. *Limum de terra accipiens Dominus plaſmavit hominem.* ſapienter redditus eſt *limus*, nam indicatur illo Gen. loco formatum fuiſſe hominẽ de pulvere temperato & permiſto aqua, ex quibus fit lutum. poſtquam enim ſcripſit Moyſes: *Fons aſcendebat irrigans univerſam ſuperficiem terræ.* continuò adjunxit, *formavit igitur Deus hominem de limo terræ.* ſive enim fons ille verè fuerit è terra ſcaturiens, atque exũdans, ſive vapores excitati è terra, aut leviores nubeculæ in nocturnum rorem concreſcentes, quibus terra perfunderetur, ex terra certè madefacta Deus finxit hominem. quod ergo non omnino claris diſſertiſque verbis in Gene. dictũ eſt, apertè & explicatè docet Iob. Et cũ ad creationis opus manifeſtè reſpexerit Chriſtus, cùm Cæcum natum illuminavit, ut ex Auguſti. Cyril. Chryſoſt. Ambroſ. ſuperius adduximus, fit conſequens, ut lutum ex ſputo & terra, referat lutum illud primum ex pulvere, & aqua temperatis.

3

Geneſ. 2. 3.

LXX.

Auguſt.

Tertull.

9

Sed quidẽ res hæc non omnino certa videbitur alicui. & quidem Toletus Cardinalis in annotatione 7. ad cap. 9. Ioan. ſcribit, huic luto, id eſt terræ & aquæ cõmixtioni repugnare vocabulum Hebræũ (*Ghaphar*) quod pulverẽ ſignificat, & inde verbum (*Ghiphar*) id eſt, pulverẽ ſpargo. cum quo lectio Hebraica, & Græca conſentit. Ergo exiſtimat totum hominẽ dici, ut lutum, quia ex corpore & anima conficitur; ſicut lutum ex aqua & terra, at materiam, ex qua homo fit, eſſe terrã. non lutũ. quare & ad hunc locum noſtrũ, & ad ſimiles alios, in quibus cum luto cõparamur, reſpõderi poſſet, integrum hominem luto eſſe ſimile, at corpus, & materiam ſoli terræ. Verum *lutum* ad corpus ſolum referri debere, vox illa *limus* non obſcurè oſtendit. *limus* enim, non eſt ſola terra. terra autem eſt præcipua & abundantior pars limi, & luti, ideo limus, nunc pulvis, nunc terra dicitur. Sic Aug. 7. de Gen. ad Lit. *Corporis materia, hoc eſt humida quædam terra, quæ in carnis verſa eſt qualitatẽ* Sic quoque Chryſoſt. Homil. 56. in Ioan. dixit lutum, quod ex aqua aut ſaliva fit; ne lutum pro ſicco pulvere accipias. Athanaſ. in Regula de virgin. ſervãda. Sic legit locum illum Gen. *Finxit Deus hominem lutum de terra.* Baſil. Homil. 11 Hexa, Cùm verbum Formandi, aut plaſmandi ad corpus refert, ait: *Congrue ad carnem ſive lutũ plaſmatio, aut figmentũ refertur*: & Nyſſen. 2. orat. 2. *Formare congruit luto. Quamobrem formata eſt caro.* Sic Nazian. oratione 51. corpus appellat *Lutum*, qua ratione ab anima ſecernitur. ſunt hujuſmodi ſexcẽta, quę ex patribus poſſent congeri. Sed, illud in præſentiarum addendum hanc *limi* expoſitionẽ, id eſt commixtionem ex aqua & pulvere conſtitui à Theologis tanquam indubitatam. cum D. Thom. 1a part. q. 91. atque illam variis rationibus confirmant, quas dilucidè, ęquè ac breviter explicat noſter Gregorius de Valẽtia

Toletus Cardi-

עָפָר

עִפֵּר

Auguſtin. Chryſoſt. Athanaſ. Baſil. Nyſſen. Nazian.

D. Thom. Gregorius de Valentia.

in ſuis Theologicis diſputationibus.ſed de voce Græca, atque de re tota iterum verſ.10.

Rem hanc primámque ex *luto, & limo* hominis originem ſępe reſpicit uſurpátque ſermo ſacer,cum Deũ vocat *figulum*, nos verò *lutum* , aut vaſa teſtea . cum quo etiam congruit illud *formandi* verbũ Gen. 2.quod infonte eſt (*Iatſar*) quod eſt formare,fingere, aut aliquid efficere opere figlino.hujus rei meminerunt Iſai.ca. 45. & 64.Ieremiæ 18.Paulus Rom.9.

Geneſ.2.7

יָצַר

Eccleſ 33.13
Iſai 29 16 & 49.11
Ierem 18 6
Rom 9.21.

5

Ex hoc verò luto & figlino opere poteſt Iob rurſum quaſi admonere Deum admirandę illius ſubtilitatis in formando humano corpore;nam cũ quædã ex ſola terra produxerit,arbores,& beſtias;quædam ex ſola aqua,ut piſces & aves;hominem,qui ſumma quædam eſt reliquorum animantium,ex terra & aqua temperatis produxit.Facit etiam ad hãc artificii ſubtilitatem,quod Philo ſcribit : *Non ex quavis terra parte ſumpta humo videtur Deus hanc humana ſpecie ſtatuam formare voluiſſe, ſed ſelecta undequaque optima, ex pura materia puriſsimum excolaſſe accuratè , quod maximè ad hoc opus aptum erat.* tum etiam illud , quod à Cypriano, & Auguſt. traditur his ferè verbis ; Hebraicum Adam in Latino interpretatur caro facta , eò quòd ex quatuor cardinibus orbis terrarum pugno comprehendit, ſicut ſcriptum eſt : *Palmo menſus ſum cælum,& pugno comprehendi terrã, & formavi hominem ex omni limo terræ.* Vel quidem poterit admonere eundem providentiæ,& curæ,quam luteum vas caducum , & fragile ſuo jure à ſuo auctore & figulo poſtulare poteſt. in quam rem eſt ille Iſai.locus ca.45.atque ea ratione cõgruẽtiſsimus cum noſtro inſtituto, quòd de populi ęrumnis à Deo nõ niſi paterna benevolentia immiſsis , & procuratis, ab homine verò patienter tolerandis totus ſit.*Væ qui contra dicit factori ſuo.* (dixi non ſemel illud *contradicendi* verbum forenſe, &,ut ita dicã,cõtroverſiariũ eſſe, deteſtatᷣ itaque homuncionis audaciã, & temeritatem adverſus ſuum conditorem) *teſta de Samiis terræ.* quàmvis enim ex tenuiſsimo luto ſumma arte & induſtria elabolatum ſit,luteum tandem vas eſt. Fortè enim ad vaſa Samia , quæ aliquando precioſiſsima & laudatiſsima fuerunt ,reſpicit noſter interpres. de hujuſmodi enim figlino opere ſcribens Plinius lib.35. ca. 12. ait : *Inter vaſa terrena Samia in eſculentis laudari.* hæc ex creta in Samio Thracię inſula egregiè fabricabantur, & propter tenuitatem frangebantur multò quàm alia faciliùs,uti illud indicat Plaut.

Phil.de opiſi.

Cypri.de mõt. Sion & Sina. contra Iudæ.
Auguſt tract 9.10 in Ioan

Iſa.40 12 ſecundũ LXX ut legit Cypri

Iſa.45.9

Vaſa Samia.

Pli 35 12

Scis tu,ut confringi vas cito Samium ſolet?

Plaut in Bacchid.

Cum quo facere poteſt lectio Septuag. *Quid melius feci,quàm lutum figuli?* Cyril. & Procop.legunt * *faciens meliorem, compoſui lutum.* Sed quoniam in Hebræ. tãtùm eſt. *Teſta de teſtis terræ.* profectò videtur interpres Samium non tam pro pręcioſo vaſe, ſed pro viliſsimo quocumque accepiſſe, ut Samium appellativum nomen ſit, non proprium.Sic enim Nonnius Marcellus *Samiũ* ꝓ teſta ſumit ex auctoritate Lucil. Saty.14.

**Al mejor de llos lo hize de barro*

Procopius Cyril.

Noni.Marcel

Lucil.Saty.14

Et non pauper uti Samio , certóque catino.

Et Plaut.

Batiolis bibunt; nos noſtro Samiolo poterio.
Tamen vivimus.

Plau.in ſtich.

Ait igitur : *Teſta de teſtis* , aut *Samiis*, nihil peculiarius habens, quàm aliæ teſtæ. addit verò Iſai. *Numquid dicet lutum figulo ſuo, Quid facis?* (q. d. Ita ne fictile vas figuli artem vituperet.& figulum accuſet,contemnẽſque dicat. Qualem mihi formam inducis?nam rudis & impolita figura ſatis oſtendit me nullius boni artificis, ſed inepti cujuſpiam compactum manibus;) *& opus tuum abſque manibus eſt*) id eſt, rude ac impolitum me efficis,ut ſine manibus factum videar, vel ſine anſis & ſolito ornatu vaſorum ; ærumnis videlicet affectus populus divinam providentiam criminabatur) *Væ qui dicit patri , Quid generas? & matri, Quid parturis*(idẽ, videlicet eſt eſſe factorem, aut fictorem & formatorem luti,ac eſſe parentem) *Hæc dicit Dominus ſanctus Iſrael,plaſtes ejus;Ventura interrogate me*(ironicôs accipe, veſtrum ſcilicet eſt,me de meo officio cõmonere , & quid de meo opere ſtatuenedum à me ſit interrogare) *Super filios meos ; & ſuper opus manuum mearum mandate mihi.*q. d. ſatis per ſe mihi curæ ſunt opera manuum mearũ.

Iſa.45.9.

ỳ.10.

ỳ.11.

Præterea hoc dum dicit Iob , poterit etiam admonere Deũ ſuæ imbecillitatis, quę tot támque graves ictus tolerare minimè poſsit,quin penitus cõteratur. Leniùs igitur atque benigniùs ſecum agendum. Pſalm. 102. *Quemodo miſeretur pater filiorum,miſertus eſt Dominus timentibus ſe,quoniam ipſe cognovit figmentum noſtrum : recordatus eſt,quoniam pulvis ſumus.* q. d. diſsimu-

6

Luteę hominis imbecillitas

Pſ.102.14.

lat cerre, & connivet Deus ad pleráque *peccata propter pœnitentiam*, neque miratur; ut qui noverit fragilem, levem, luteam noſtram, inmundáque originem id enim *lutum* ſignificat, quod leve, vile atque immundum eſt. uti ille dixit.

Latum, vile & immundum

Plaut. in Panu-lo.

Neque perjurior, neque pejor alter vſquam eſt gentium,
Quàm herus meus eſt, neque tam luteus, neq; tam cano collitus.

7

Cur Deus dicatur figulus, aut ſtatuari'.

Sed obſervandum eſt, cùm Deus dicitur *Figulus* formans è *luto* hominem, perinde eſſe, ac ſi diceretur, Statuarius. nam cũ homo dicitur *vas luteum*, non eſt intelligendum eſſe vas ad aquam, vel vinum infundendum, ſed eſſe rem, aut artificiũ luteum (*una peça de barro*) cujus modi etiam eſt ſtatua lutea. Quare quod dictum eſt de *Agro figuli* empto *in ſepulturam peregrinorum triginta argenteis*, quibus Chtiſtus Dominus venditus fuerat Zach. 11. *Appenderunt mercedem meam triginta argenteos, & dixit Dominus ad me; Projice illos ad ſtatuarium.* qui idem eſt eo loco, qui figulus; nõ qui ex ære ſtatuas cõflat; ſed qui ex luto, hũc inquã locum de Deo ipſo Hierony. atq; Rupertus interpretantur; id eſt, Projice argenteos in domo figuli, id eſt in tẽplo Dei, qui eſt figulus & ſtatuarius formans ex luto hominem. ille enim qui te finxit, qui tui animi & corporis dignitatem, & pretium probè novit, judicabit indigniſsimum eſſe, tam vili re pretio divendi. eadem etiam translationis ratione hominis membra dicuntur *Figmenta*, ex lutó videlicet. ut infra, cap. 17. *Membra mea* (Hebræ. Figmenta mea) *in nihilum redacta ſunt* Pſal. 32. *Qui finxit ſigillatim corda eorũ* & ab operis perfectiſsimi creatione, aliarum etiam rerum dicitur Deus figulus, aut fictor, aut plaſtes, ab eadem radice, *Iatſar*, Amos. 7. *Fictor locuſtæ*. Pſal. 94. *Siccam manus ejus formaverunt*. & Pſal. 103. *Draco iſte, quẽ formaſti*. & Pſal. 138. *Dies formabuntur*.

Matth 27.7. 10.

Zach. 11. 12

Hier. Ruper.

Mẽbra humani corporis figmenta Iob. 17. 7

Pſal. 32. 15 Deus aliarũ etiam rerum, præter hominem, figulus.

יצר

Amos 7. 1. Pſal 94. 5. Pſal. 103. 27 Pſ 138. 16

8

Et in pulverem reduces me. Vt iterum demulcere poſsit ſuum judicem, revocare videtur in memoriam interminationem illam mortis homini factam, *In pulverem reverteris*. imò cùm Iob priùs ſcripſerit ſuum librum, quàm Moyſes quinque lib. legis, illã etiam mortis ſententiã Iob non ſumpſit ex Geneſi. potuit autem Moyſes in Iobo legiſſe; erit ergo ſententia; Non deprecor mortem; ſcio enim *ſtatutũ ſemel*, & irrevocabiliter eſſe moriturum hominem; ſed ne tam citò moriar illud tandem precor.

Gen. 3. 19.

In pulverem. Fortè alludit ad naturam luti, quod, ſi humorem habeat, facilè compingitur, & ſubigitur; ut enim philoſophi dicunt, humiditas corpora continuat & unit, ſiccitas ſeparat, & diſſolvit. quare cũ cõſumpto humore exiccatur lutũ, abit & ſolvitur in pulverẽ. pulvis enim ſiccitatis ſymbolũ eſt; unde ad ſterilitatis & ſiccitatis ãplificationẽ dictũ eſt Deu. 28. *Det Dominus imbrem terræ tuæ pulverem: & de cælo deſcendat ſuper te cinis.* utrumque ſiccisſimũ. id eſt; Non ſolum non perfundet Deus terrã tuã imbre, rore vè cęleſti, verũ etiam mirabiliter augebit inſitã terræ ariditatem. ita Iob inquit; Sapienter, & induſtriè me contẽperaſti ex terra & aqua, ut cõpingi & formari poſſem; nũc autẽ areo exuctus totus, atq; confectus, & inſito illo nativóque humore pene deſtitutus abeo ſanè in pulverẽ, diſſolvórque totus. Hic autem pulvis eſt, *aphar*, leviſsima, ſupremaque terræ pars; quæ duo indicat. Alterum; viliſsimã eſſe humani corporis originẽ ex leviſsimo pulvere, qui omniũ pedibus teritur, & frequenti conculcatione atteritur, & attenuatur, *quem projicit ventus à facie terræ*, & ludibrio habet; nunc huc, nunc illuc jactatur; omnibus mutationibus expoſitus; qui leviſſimo negotio ſeparatur à terra, & diſpergitur; non enim intimè illũ terra continet, ſic ſanè homo non adhæret terræ radicitus, ſed ſuſtinetur ſolum à terra, quaſi impoſititiũ onus, depoſitura quidẽ, & dimiſſura facilè. Alterũ, ut tenuitas etiã humani corporis ſignificetur, nã aliarũ beſtiarũ corpora craſsiora ſunt, & carnes lõgè duriores & cõpactiores, ut quæ nõ de minutiſsimo & tenuiſsimo pulvere, ſed de craſsiori & duriori terrę parte formatæ fuerint.

Humiditas corpora unit, ſiccitas diſſolvit.

Pulvis ſymbolũ ſiccitatis

Deut. 28. 24

עפר

Hominem eſſe pulverem, quid indicet

Pſ. 1. 4.

X. *Nonne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti?*

1. *An de prima hominis conditione, ã vero de naturali propagatione accipi hæc ſententia debeat.*
2. *Diverſæ interpretandi rationes, indicatur optima. Hominis prima creatio ſimilis formationi caſei.*
3. *Formare pro cõprimere. Mulgere in Hebræo quid. Quid Fermentata humus, ex qua Adam dicitur à Ioſepho formatus.*
4. *Quid coagulare ex ſacris & prophanis. Illuſtrãtur Moyſes, & David.*

1

De qua nã hominis procreatione accipi debeat ista sẽtentia

Augustin. super Ps. 118

FEre interpretes omnes tã Græci, quã Latini hanc cum aliis sequentibus sententiis ad naturalem hominis propagationem, & generationem interpretantur; quæ etiam Dei opus & beneficium est, sicut prima hominis formatio. & rectè; nã ut Augustinus ait, *Nihil de genitoribus, aut de seminibus nascitur si ea non operetur Deus.* sic ergo naturalis hominis generatio ipsi auctori naturæ tribuitur in sacris litteris, juxta id Actorũ. 17. *Dei genus sumus; in ipso enim vivimus, movemur, & sumus.* & Ier. 1. *Prius quã te formarem in utero.* & Ps. 138. *Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto.* & iterum. *De ventre matris meæ Deus meus es tu.* & nativitas etiam infantis simili ratione eidem tribuitur* *Tu es, qui extraxisti me de ventre, spes mea ab uberibus matris meæ. in te projectus sum ex utero.*

Act. 17. 29
Ier. 1. 2
Psal. 138. 15
Psal. 21. 11

℣. 10
*Naci en vuestras manos, y ellas me pusierõ en la boca el pecho de mi madre.

2

Afsuntica, & Cypri. Cister.

Iuxta hunc sensum aliqui nimis emulgent hæc verba; volunt enim propter decisionẽ seminis paterni ex omnibus corporis partibus dici corpus humanum *mulgeri*, quasi *lac*; propter constipationem & congelationem materiæ, quam mater subministrat, dici *coagulari, sicut caseum*. sed certè in hac interpretandi ratione non potest teneri unius translationis cursus unus; nam sperma paternum non tam habet similitudinem lactis, & materiæ condensandæ, quàm coaguli, quod densat sanguinem maternum; quare cùm liberè permittat Olympiodorus in Catena hanc sententiam accipi vel ob eam corporis humani formationẽ, quę in utero fit, & ob spermaticam rationem, vel obtenuissimã portionem sumptam è terra, quæ quasi coagulo in prima formatione densata, & coagmentata fuerit; hanc partem cẽseo eleganter cum antecedentibus cohærere & pulchrè respondere primę Adami ex luto formationi; tùm nequid immũdi videatur apertis, & sine circumlocutione verbis dici in Scriptura sancta, atque purissima; tum quia nihil similius casei formationi & compressioni, quàm luti & argillæ subactio, dum statua lutea tractatur manibus atque effingitur. Premitur enim etiam caseus manu, exprimitur serũ, figuratur, comprimitur, apprimitur etiam ingenti manuum & brachiorum nisu casealis. Non aliter *limus* aut *lutum*, ut formari & effingi in statuam possit, exprimitur comprimitur, subigitur manibus. Illa autem prima *lactis coagulatio*, ex qua alii trãslationem duci volebant, tantum abest, ut manuum operam desideret, ut potiùs manibus omnino attingenda non sit præterea ipsum verbum fingendi & formandi luti, significat consequenter arctare, comprimere, angustiari, quia luti formatio fit compressione quadam. à quo verbo dicitur Iudic. 2. *Vehementer* afflicti sunt;* arctati. & Psal. 117 *De tribulatione* (angustiis, & cõpressione) *invocavi Dominum.* Sic ergo præclarè in hunc sensum conspirant verba *mulgendi*, & *coagulandi*: nam *mulgere*, quod in fonte est, *nathac*, significat stillare, fundere, conflare, rigare, & in hoc tantùm loco redditum est ab interprete *mulgere*: quo significare voluit idem, quod emollire, vel fusile, aut fluidum aliquid facere, aut quasi fusile aliquid conflare, *hazer una cosa blanda, corriente como de fundicion*. videlicet rem aridam & duram rigando, vel perfundendo, aut alia ratione liquefaciẽdo emollire. Quare cum Iosephus primam humani corporis formationem describit, ait factam *ex humo fermentata*. licèt autem apud Latinos *Fermentare terram*, non oporteat, ut fiat perfusione, aut commistione aquæ, sed, quacumque ratione mollior, & velut inflata, & tumida reddatur, dicatur fermentata; tamen verbum Gręcum, quo utitur Iosephus *Phyro*, vel *Phyrao*, propriè significat, terram aquę miscere, perfundere, rigare. unde dicitur *Phyrama*, massa farinę subactæ, & aqua maceratæ ad panificium. qua etiam voce, atque eadem significatione ait Paulus Roma. 9. *Massam* figuli. & similiter Roma. 11. & 1. Corint. 5. & Galat. 5. Exod. 9. 3. & quidem vox etiam illa Græca *conia*, idem significat, videlicet non solum siccum, & vagum pulverem, aut calcem, antequam extinguatur, verum etiam calcem subactam opus tectorium jam præparatum, & maceratũ. idẽque est, *Chus*, qua voce in Gen. vtútur Sept. sentẽtia igitur Iob hæc erit; Tu primùm madefecisti lutum, macerasti & emollivisti argillam, ex qua me formares. est enim idem verbum Exodi. 9. *Nec ultra stillavit pluvia super terram*. & 4. Regum. 22. *Conflaverunt* (fuderunt) *servi tui pecuniam.* Non aliter igitur; Ego formatus sum, quasi ex coagulato lacte mollissimo mollis caseus. vel ut respiciat ad primam illam luti compressionem, quæ manibus fit, cum humor exprimitur res omninò simillima coagulationi lactis

Olymp.

Optima interpretatio & ratio mulgendi.

Scripturarũ sanctitas & mundities

Hominis formatio similis casei formationi.

יָצַר Formare in Hebræ. quid

Iud. 2. 15
* Vieronse en grãde aprieto
Psal. 117. 5

3

Mulgere quid in Hebręo.
נָתַךְ

Ioseph. 1. ant. c. 2.

Φύρω
Φυράω

Rom. 9. 21. & 11. 16. & 1. Chor. 5. 6. & Gal. 5. 8

κονία

χοῦς

Exod. 9. 33
4. Reg. 22. 9.

Nam cùm lac primò denſatū agitatur, tunc certè bona ſeri parte expreſſa ad ulteriorem deinde compreſsionē, quæ manibus fit, pręparatur. igitur *mulgeri lac*, erit non ſolum materiam reddidiſſe mollem, ſed etiam expreſsiſſe atque extraxiſſe copiam ſuperflui humoris, ut ex uberibus mulgendo elicitur.

4
Coagulare quid, קָפָא
Exod. 15. 8
Sophon. 1. 12
*Deſu vieroſſe las o'as y elaroſſe

Verbum autem *coagulandi* eſt, *Kapha* & & hoc tantùm loco redditur ab interprete *coagulare*; cùm tamen ab ea radice dixerit Exodi. 15. **Congregata ſunt abyſſi in medio mari*. quaſi ſtupefactæ congiaciarunt. & Sophoniæ. 2. *Viſitabo ſuper viros defixos* (coagulatos, concreſcentes, hærentes) *in fecibus ſuis*. ita etiam *caſeus* poſt compreſſionem manuum, & acceptam figuram dureſcit, concreſcit, atque firmam & conſtātem formam retinet, quam etiam indureſcendi rem Hiſpanus verbo **coagulandi* ſignificare ſolet, atque etiam unionem & cōpoſitionem partium Latini coagulationē appellant. uti Gellius lib. 12. c. 1. dixit. *Vinculum illud, coagulúmque animi & corporis*. igitur Iob res omnes minutiſsimas, quæ in hominis formatione intervenerunt, revocat in memoriam, quo omnem oblivionis ſuſpicionē auferat. erítque multò aptior ſimilitudo cum ejuſmodi caſei formatione, qui non fit in caſeali, ſed tantū manibus, cujuſmodi illi caſeoli fiunt, qui aſſando ſunt.

*Cō vueſtras manos amaſaſtes el barro, eſprimiſtes el agua, y cuajaſtes me dexaſtes quazar. y elar.
Gellius lib. 12. cap. 1.

XI. Pelle, & carnibus veſtiſti me: oſſibus & nervis compegiſti me.

1. Humani corporis prima formatio minutatim expreſſa.	*primum formata, ex D. Alchimo*
2. Partes humani corporis quo diſcrimine à Deo	*3. Miracula attemperata etiam rerum naturis.*
	4. Quid veſtire, quid cōpingere.

I
Fœtus humani formatio.
Albert.
Primi hominis formatio minutatim deſcribitur

ALii in primo illo ſenſu, quem ſupra indicavimus, ajunt ſigillatím hîc deſcribi embrionis formationem in matris utero; nam paulatim ſuccreſcit caro, denſatur pellis, indureſcunt oſſa, diſtinguūtur nervi, & arteriæ, atque inter prima ſeminis officia, ut ait Albertus, eſt circumducere totam materiam formādi fœtus pelle & cute, ne evaporentur tenuiores ſpirituſiorésq; partes. Sed in altero illo, quē præpoſuimus, ſenſu indicatur ita eſſe peractam humani corporis formationem, ut lutea illa hominis ſtatua nō ſolū haberet externā humani corporis formā, atque figurā, ſed omniū etiā mēbrorum, internarūque partiū diſtinctionem, concinnitatē, conſtitutionem, quā poſtea vivens homo habiturus eſſet. mollior itaque fuit pars illa luti cōvertenda in carnē; dēſior, & durior, quę in oſſa, terſior, & lęvior, quę in cutē; flexibilior, quæ in nervos: molliſſima, quæ in medullas; reliquarū denique partiū organizatio in corpore luteo præceſsit, ut deinde cōmodiſsimè ac opportunè induceretur in materiā preparatā rationalis anima, quę veriſsimè eſſet, *Actus corporis, phyſici, organici, potentia vitā habentis*. in quā rem egregiè facit, quod à Galeno in deſcriptione partiū corporis humani ſcriptū eſt, ubi ex eo cōmendat artificiū naturę in humano corpore, quòd nō ſolū externū ſit, ut illud Polycleti opus, ſed internū, & in profundo; videlicet non ſolū expoliés externas partes, ſed etiā internas vēs abditiſsimas corporis, & animę officinas: nā illud tādē ultimū eſt & maximè internū, quod ſtatuarius facere pōt, linguā, non viſcera, ut indicatur Baruc. 6. *Lingua ipſorū polita à fabro &c.* & deinde vacua omníque artificio interiùs deſtituuntur, ut eodē loco dicitur; *Corda eorū dicuntur elingere ſerpētes, qui de terra ſunt, dū comedunt eos*. D. Hilarius ſuper id Pſ. 118. *Manus tuæ fecerūt me*. ſic ait; *Iā ſumitur pulvis, & terrena materies formatur in hominē, vel preparatur, & ex alio in aliud opere ac ſtudio artificis expeditur.*

Ar. 2 de Anima
Galen.
Baruc. 6. 7
℣. 19
Hylar in Pſal. 118 75

Sed ne rem hanc ſine ſacro alio auctore dicamus, certè elegāter atque diſertè rē ipſam cecinit D. Alchymus lib. 1. đ primorū parentum creatione. ex quo nōnulla depromemus, que rem hanc elucidēt, atque cōfirment. ſic ille inter alia;

2
Alchy. lib. 1. c. 4. 5 6. de primorum parentum creatione.

Temperat humentem conſperſo pulvere limū,
Molitúrque novū dives ſapientia corpus.
Non aliter quā opifex diuturno exercitus uſu
Flectere laxatas per cūcta ſequacia ceras,
Et vultus cōplere rudes, aut corpora gypſo
Fingere; vel ſegni ſpeciem cōponere maſſa.
Sic pater omnipotens victurū protinus arvum
Tractat, & in lento meditatur viſcera cano.
Dein arcem capitis ſublimi in vertice ſignat;
Flexius arctatur recavo ſic lingua palato;
Exin ſucciduum porrecto in corpore pectus
Spargit ramoſas poſt brachia fortia palmas;
Succedit ſtomacho medius, qui tegmine molli
Inter utrumque latus format vitalia, venter
Incipit, & vaſtos compagibus addere nervos

Spina rigens, crebris inter commerica nodis,
Dffundit duplicem coſtarum & ordine cratē.
Pars interna novos vitæ formatur ad uſus;
Vivificum primùm cordi vitalia tegmen
Naturale parant, plagam ne ſentiat ullam;
Maſſaq; congeſtis pendens abſconditur extis,
Additur & tenui paſcendus ab aere pulmo.

Perſequitur deinde omnes internas corporis partes pari elegantia. & proculdubio de prima illa luti formatione, & præparatione loquitur, antequam homo vivere inciperet, ut mox confirmabimus verſic. ſequente.

3 Miracula reſpondētia naturæ.

Itaque antiquum ſemper fuit auctori naturæ, ut rem, quoad fieri poſsit, accōmodatè ad ipſam naturam ſine miraculorum multiplicatione, miraculoſè licèt, efficiat. propterea enim terra, exqua formatus homo eſt, rubra argilla erat, ut ſimilior eſſet carni, & cuti, necnon ſanguini, in quæ ſtatim cōvertenda eſſet; unde nomen habuit *Adam*, ab *adama*, id eſt, terra rubra, quaſi dicas, argilloſum, vel rubrū. rurſum hæc terra appellationem habet à verbo *Adam*, quod eſt rubere, aut flaveſcere; quam etimologiam agnoſcunt Ioſephus lib. 1. Antiquitatum cap. 2. Hierony. de interpretatione nominum Hebraicorum, Gregor. lib. 13. moral. c. 30.

Etimologia nominis Adam. אֲדָמָה אָדָם *Ioſeph 1 ant. cap. 2 Hieron. Greg.*

4 Veſtire,

Quod autem dicit *Veſtiſti*, propriè eſt operuiſti, aut circumdediſti; namque pelle & cute, veſtis inſtar, veſtiuntur & protegūtur interiora animalis, quę nō vidētur.

LXX. *Vatican. Complutenſ*

Compegiſti. Septuagin. Vaticani; *Conſeruiſti*. Complutenſes. *Conſuiſti* q.d. innexuiſti me nervis, & partes omnes colligaſti. propriè ex Hebræo; protexiſti, cōmuniviſti; non ſolùm tegumentum externum, ſed externa quoque munimenta, quibus totam copagem contineres, & fulcires, tribuiſti: hoc enim verbum alibi vertitur ab interprete *Tegere, protegere, abſcondere*; Quare illud videtur eſſe Pſal. 138. *Non eſt occultatum os meum à te, quod feciſti in occulto.* quaſi dicat; Non te latent quæ ſua natura latentia, & occulta ſunt; vel; tuam providentiam atque ſapientiam non fugerunt oſſa, neque oſsium medullæ, quæ nullius oculis patent.

Qnid compingere. *Pſa. 138 15.*

℣. *XII. Vitam & miſericordiam tribuiſti mihi, & viſitatio tua cuſtodivit ſpiritum meum.*

1. *Divina providentia in conſervado humano ſic in Vita pro anima. Explicatus David.*	4. *Miſericordia, largior beneficentia.*
2. *Tribuere quid in Hebræo. quomodo primo homini cōmunicata vitalis reſpiratio. Explicatus Moyſes Vita cur plurali nomine dicatur in Hebræo.*	5. *Proponitur quæſtio, an Adam corpus prius tempore formatum fuerit, quam anima infuſa.*
3 *Quid miſericordia quid miſericordiam facere, tribuere, dare.*	6. *Eligitur pars aſſerens, & variis teſtimoniis confirmatur*
	7. *Satisfit objectionibus, & explicantur D. Tho. & Nyſſenus.*
	8 *Quid viſitatio*
	9 *Quid cuſtodire. Deus cuſtos, & paſtor.*

PRocedit jam ad beneficium acceptæ vitæ & animæ. Et quidem, qui de formatione fœtus reliqua interpretātur, hoc quoque ad eandem ſententiam pertinere exiſtimant; ut Polychro. qui illud valde mirabile cenſet, quod in tanto humore fluitans, non intra uterum infans extinguatur; nam videtur profectò fœtus in materni uteri anguſtiis, & tenebris, velut in ſepulchro & mortis tenebris jacere. dicente David, dum de ſua formatione loquitur, *Subſtantia mea in inferioribus* (locis caliginoſis, & mortuorum ſtatione) *terra.*

I Quid cuſtodire. Deus cuſtos. & paſtor. *Polychron.* *Pſal 138. 15.*

Sed nihilominus leniter procedit nūc quoque illa noſtra expoſitio, de vivificatione illius luteæ ſtatuæ. Quare *vitam* ſumere videtur methonimicôs pro anima, cujus illa eſt effectus; ſicut è contra non rarò anima accipitur pro vita, cauſa videlicet pro effectu.

Vita pro anima.

2 Tribuere quid in Heb.

Quod autem ait, *Tribuiſti* in Hebræo ꝓpriè eſt; *Feciſti, &, concinnaſti vitam, & miſericordiam mecum.* ab illo ſuperiori verbo faciendi ornatè & compoſitè. nam anima, aut forma, eſt materiæ ornatus, ſpecies, & decor. Septua. *Vitam & miſericordiam diſpoſuiſti apud me.* quaſi; debito loco & ordine mihi vitam cōtuliſti. affinius cum illò Geneſ. loco. *Formavit Deus hominem de limo terræ, & inſpiravit in faciem ejus ſpiraculum vitæ.* q.d. non ſolū animam rationalē creavit; ſed etiam ſpiravit in nares ejus *ſpiraculum* aut halitū *vitæ*; illa enim fuit aptiſsima & naturalis diſpoſitio, ut cùm nares ſint inſtrumentum *vivendi*, id eſt reſpirandi, primum illud ſignum infundendæ animę, & vivificandi hominē daretur inſufflando in illius nares ſpiritum reſpirationis; quare juxta Hebręum, Aquila, & Symmachus dixerūt, *In naſum ejus.* quare *vita* pluraliter

LXX *Gen. 2. 7.*

חַיִּים

Cur in Hebræo, *Vita*, nomen ſit plurale.

in Hebręo dicitur quaſi ſecundum formā dualē, quòd duobus naſi foraminibus quarum utroque reciprocatur anima, reſpōdere debeat. quàmvis alii nihil peculiare illa forma plurali, quàm vitam judicari exiſtiment. illa ergo fuit apta diſpoſitio, & ſubtilis, artificioſáque vivificatio.

3

D. Thomas

Miſericordia quid.

Iob.31.18.

Cajeta.

Miſericordiam tribuere, aut facere quid

Mich.7.20.

Ier.16.13 LXX

Ier.42.12.

Pſal.88.34.

Cryſo Olym Polychron.

Divina prōvidētia in custodiendo humano fœtu

Pſal.38.13.

Et miſericordiam. D.Th. ſic intelligit; Virtutū quædam ſeminaria mihi tribuiſti, & præſertim *miſericordia.* quā ſibi innatā ipſe Iob fatetur. c.31. *Ab infantia crevit mecū miſeratio: & de utero egreſſa eſt mecū.* cui poſſet favere proprietas exēplaris; *Miſericordiam feciſti mecū.* Cajetan. autem intelligit liberū arbitrium. alii alias animæ ſenſitivæ potētias, & facultates. Sed quidē *miſericordiam* homini *tribui* à Deo, eſt ſanè miſericorditer, benignè, benevolè cū illo agere; ſumma cura atque providentia illi cōſulere; eſt enim illa quæ *tribuitur* homini, Dei largientis, & beneſacientis *miſericordia*; quod alia ratione dicitur *facere miſericordiā cum* aliquo; aut mittere miſericordiā ad aliquē. ſed eleganter etiā dixit interpres, *Miſericordiam tribuere*, vel dare, ex Scripturæ cōſuetudine. Michęę.7. *Dabis veritatem Iacob, miſericordiam Abrahā.* Ierem.16. *Non dabunt vobis requiem.* Septuag. ex Hebræ. *Non dabunt vobis miſericordiam,* & c.42. *Dabo vobis miſericordias, & miſerebor veſtri, & habitare faciam vos in terra veſtra.* è cōtra verò dicitur *auferre miſericordiam ab aliquo.* Pſ.88. Hanc autem Dei miſericordiā. Chryſ. Olymp. Polychr. conſiderāt in cuſtodiēdo infante incluſo intra anguſtias alvi maternæ. quod videtur etiā obſervaſſe David, cùm dixit; *Suſcepiſti me* (liberaſti quaſi ex ingenti diſcrimine & vitæ periculo) *de utero matris meæ.* de quo paullò ante diximus.

4

Miſericordia, uberior beneficētia.

Gen.21.23.

Exod.15.13

Gen.2.15.

ỳ.19

ỳ.18

ỳ.17.

Sed certè hîc, ſicut & alias ſæpe *miſericordia* eſt beneficiētia uberior, & benevolentior beneficiorū collatio; ut Gen.21. *Iuxta miſericordiam, quam feci tibi, facies mihi.* Exod.15. *Dux fuiſti in miſericordia populo, quem redemiſti.* ſūma adverſus eū indulgētia uſus fuiſti, cū illum duceres. eſt igitur hæc Iobi ſentētia; Non ſolū homini vitā dediſti, ſed ingētibus beneficiis locupletaſti, cumulaſti bonis omnibus, quæ ad victum, honorē & rem vitæ neceſſariā pertinebāt. Poſtquā enim creavit Deus hominē extra paradiſum, *tulit eum, & poſuit in paradiſo;* & *adduxit* ad eum cætera animalia; dedit *adjutorium ſimile ſibi;* regem & principem univerſis aliis creaturis præpoſuit; fructuū dulciſsimorū, atque uberrimorū copiam ingentem conceſsit illi in cibū, una tantū excepta arbore; deníque *miſericordiam* illi *tribuit.*

5

An corpus primi hominis priùs fuerit à Deo formatū, quam anima infuſa

D. Thom.

Grego. Nyſſ.

Durand.

Chartuſi.

Sed his, quę diximus, unum objicis; videri nos aſſeruiſſe corpus primi hominis priùs fuiſſe ex luto formatū, & præparatū quā in illud anima rationalis à Deo creata induceretur. quod ſicut cum noſtra hujus loci interpretatione mirificè cōgruit ita repugnare videtur graviſsimorum Theologorum ſententiæ, aſſerentium nō priùs corpus formatum fuiſſe, quàm animam creatam, atque infuſam corpori. ſic docet D.Th.1.par.q.9.a.4. Nyſſenus de hominis opificio. c.29. diſertè ſcribit neque animum ante corpus, neque corpus ante animum cōditum, ne ſecum ipſe diſſidere videatur homo, tanquam in diverſas partes, ob tēporis in harum ortu diſcrimen, diviſus. tum etiam ne conditoris poteſtas non omnino videatur perfecta; proprerea quòd operi univerſo ſimul abſolvēdo non ſuffecerit; ideóque operas quaſi interruperit. idem tenent Chartuſ. Gen.2. Dur.2.d.12.q.2.

Prima reſpondendi ratio

Verùm non quidem omnino neceſſarium eſt ab hac ſententia diſcedere, ut noſtrā tueamur; poſsumus enim cum Scriptura loqui humano modo, & ordine, quē vocant, non temporis, ſed naturæ: quæ enim corporis ſunt atq; materię, pręparationem quandam, præviámque diſpoſitionem ex propria ratione afferre videntur, quàmvis re ipſa eodem temporis momentò cum anima exiſtendi principium habuerint, & ita pręceſsiſſe ſignificātur.

6

Corpus Adā prius fuiſſe formatum, quam creatā animā, quomodo intelligendum

Auguſt.

Chryſo.

Cyril.

Hyla.

Cypr.

Sed ne in anguſtias ullas comprimamur, non ſolùm non reſpuo, ſed lubens etiam admitto, atque amplector, quod in objectione proponitur; priùs videlicet tempore formatum fuiſſe à Deo luteum Adæ corpus, quàm creatam aut infuſam animam. in quam ſententiam concors ferè eſt ſanctorum Patrum chorus. ſic docet Auguſtinus. 1. Retract. cap.19. Chryſoſtom. hom.2. & 12. in Geneſ. Cyrillus lib.1. in Geneſ. cùm ait, *Finxit ſtatuam de limo, & ſubinde rationale animal illud fecit.* Hilarius Pſ.118. quem ſuperius adduximus. clariſsimè Cypri. epiſtola.64. parùm poſt medium *Ante* (inquit) *eum plaſmavit, & tum inſufflavit flatum vitæ; ſicut precedit baptiſma, ante manuum impoſitionem.* Dio-

Diod. Lypom. D Bonav. Hugo. Proſp D Alch.

Diodorus,quē affert, atque ſequitur Lypom.in Catena.Bonav.2. d.17.q.3. hanc partē cenſet ſecuriorē,& Scripturæ conformiorē.idem profectò ſentiunt Hugo de ſancto Victor.Dū ait corpori præparato Deū infundiſſe animā; & Proſp.par.1. de prædict.c.1. quòd formato de terra homine Deus inſpiravit &c. elegāter D. Alchimus Avitus.c.6.

Poſtquam perfectæ jacuit novitatis imago,
Formatúmque lutum ſpeciē pervenit in omnē
Vertitur in carnem limus, duratáque m ollis;
Inſeritur venis ſanguis,vividóque calore
Inficit ora rubor,toto tum corpore pallor
Pellitur;& nives depingit purpura vultus.

Gennad. Abulen. Ferus Cathar. Honcal. Caſtr. Greg Valen.

Eidem ſententiæ ſubſcribunt Gennad. Abul.Ferus, Cathar. & Honcala Gen. 2. Alphonſus de Caſtro libro.2. contra Hæreſ.verbo *Anima*. Hæreſ.3, neque lōgè abeſt noſter Gregorius de Valentia.1.p.diſpu.7.q.1.dum exiſtimat minimè eſſe illorum cogitationem abſurdam, qui putant fieri potuiſſe,ut ex limo fieret hominis effigies in modum ſtatuæ,ex qua Deus verū corpus humanum formaret,illam videlicet in hominem transformando.atq; ſi quid facere poteſt(poteſt autem non parum)illa ſtatuę locutio, certè frequentiſſima eſt inter Patres Ciryl.Hil.Nyſſ Philo quoque ſic appellat lib.de opificio. *Deus humana ſpeciè ſtatuam formare voluit.* Cū hoc quoque facere poteſt non omnino ſpernendum teſtimonium ex lib.4. Eſdr.c.3.

4.Eſdr 3.5

Dediſti Adam corpus mortuum,& ipſum figuratum opus manuum tuarum erat, & inſufflaſti in eum &c. accedit illud Sybillinum oraculum cùm pater ad filium ſic loquitur;

Nunc ego curabo manibus; tu denique noſtrā
Effigiem verbis,ut opus cōmune. ſtatuamus:

Et quidem cùm rem hanc indicent ipſa verba Geneſis,neque ulla ſit in ſenſu abſurditas,accipi oportet,ut ſonant.

7 Objectio. Geneſ.2 7

Sed obſtat(inquis)quod dicitur; *Formavit Deus hominem de terra*.atqui homo non eſt ſine vero & vivente corpore,neq; vivens corpus ſine anima,non priùs igitur formatū corpus,quàm homo viveret, & quā crearetur anima.Rectè;ſi homo non poſſet appellari ampla quadā dicendi ratione,illa ipſa lutea ſtatua transformāda poſtea in verū & viventem hominem.ſic explicat Auguſt.lib.5.de civit.c.23. exēplūmque ſimillimum affert,ex corpore mortuo,quod homo dici ſolet.

Auguſt.

Explicantur Greg.Nyſſe.& D.Thom.

At ſaltem D.Tho. & Gregori. Nyſſenus (quorū utriuſq, nemo ſapiētię ſtudioſus debet eſſe nō ſtudioſiſsimus) ſuæ ſententiæ cōmodam explicationem poſtulant. ſanè;atq; illa in prōptu eſt:diſputāt enim proculdubio adverſus eos,qui vel animā ante corpus,vel corpus carneū & humanū ante animam præceſsiſſe affirmabant: quorū utrumq; perabſurdū eſt; nam hæ partes invicē ſibi reſpōdent,neque altera priùs eſt,quā altera cōjuncta ſit. at non ipſum perfectū & abſolutū hominis corpus,ſed informē,& rudē fœtum ante animā exiſtere veriſsimū eſt,nedū nō abſurdum.non aliter igitur,nihil habuit incōmodi,quòd lutea ſtatua ante corporis ipſius humani ex vera carne veróq; ſanguine conſtitutionē præcederet. Verā autē & non gratis excogitatam illorū Patrum ſentētiæ expoſitionē hanc eſſe conſtare poterit ex Damaſ.lib.1.de fide.c.12. Neque verò imperfectio ulla creatoris eſt, quòd non eodē momento effecerit univerſa,quæ ad hominē pertinebant; ſicut quod mūdus ſex diebus creatus fuerit,& cœlū & terra nō ſimul ornata,atq; cōpoſita,ut elegāter oſtēdit Chry.citat.ho.12

Damaſ.lib.1. de fid.c.12

8 פְּקֻדָּה

Et viſitatio tua.Prop.pręſentia tua; aſsiſtētia,cura,ꝓvidētia. Philip. ait antiquos tranſlatores vertiſſe, *inſpectio*:alii auxiliū, favor;eòdē pertinent omnia. Neſcio autē quare Hebræus apud Cajetan. legerit, *Ordinatio tua*; referēs hoc ad ordinationē divinę prędeſtinationis,quę ſervat hominē ab extremo damnationis malo. Et cū frequēter *viſitatio* in malū ſit; hoc loco in bonū eſt.de hoc quoq; dixim^a aliquādo.

Philip. Viſitatio quid proprię Hebr.apud Cajet.

9 Cuſtodire quid ꝓpriè שָׁמַר

Cuſtodivit. Sūma ſolertia atq; diligētia proſpexit,cauit,obſervabit,ut ſolēt cuſtodiæ,& excubiæ nocturnæ;tū etiā conſervavit,& procuravit vitā, incolumitatē,ut ſolent gregū cuſtodes,ne quid pereat,aut malè perdatur,vel amittatur. Vt Gene. 2. *Poſuit eū in paradiſo voluptatis, ut operaretur, &*cuſtodiret illum*.& Ierem.31. de paſtoritia cura & vigilantia adverſus inſidias luporū, *Cuſtodiet eū ſicut paſtor gregē ſuū*.& ſimile eſt Luc.11. *Cuſtodire verbū Dei*, videlicet ne effluat, aut pereat oblivione, aut *veniat diabolus,& tollat verbū de corde*.cui reſpōdet illud, *Maria conſervabat omnia verba cōferens in corde ſuo*. videlicet tractās,& verſans corde,& animo,ne per oblivionē, & incuriam effluerēt.Ergo inquit Iob; Tua miſericordia,& vigilātiſsima cuſtodia nūquam me deſeruit,*cuſtodivit* diligētiſsimè

Geneſ.2.15 *Que no lo perdieſſe,ni ſe lo quitaſſen por mal guardado Ierem.31 10 Luc.11.28 Luc.8 12 Luc.2.19

nun-

nunquam à me oculos avertisti, in te meatum rerum rationem recipiens: hoc muneri, nequaquam sibi demandari cupiebat Cain Gen.4. *Numquid custos fratris mei sum ego?* & similiter. 1. Regum. 28. dixit Achis ad David, *Custodiam capitis mei ponam te cunctis diebus.* Regię videlicet custodiæ præfectū (*Capitan dela guardia*) Propterea, pro suo *custodiendi* munere ovem errantem quærit Deus, perditámq; postquam *invenit, humeris impositam* reducit ad caulas; quare suo ille jure postulabat; *Erravi sicut ovis, quæ periit, quære servum tuum.* méque custodi.

Gen.4.9 — 1.Reg.28.2 — Deus pastor, & gregis custos — Luc.15.5 — Psal.118.176.

XIII. *Licèt hæc celes in corde tuo, tamen scio, quia universorū memineris.*

1 *Frequens Latinorum expositio. Quomodo Deus dissimulare videatur paternam indulgētiam in hominis supplicio. exempla, & figura ejus rei.*

2 *Peculiares aliorum lectiones, & expositiones.*

3 *Cōmodissima interpretatio. Celare ad inimicitias dissimulatas referri.*

I — Latinorum expositio

Universi Latini facilè sententiam hāc interpretantur; Videris certè benevolentiam hanc benignissimi animi, quā me prosequebaris, nūc lōgè dissimilibus erga me operibus, severitate videlicet, & suplicii gravitate dissimulare voluisse; nō enim crediderim charitatem illam erga me pristinam extinctam esse, aut verò aliqua oblivione obrutam: Gregorius *universa*, non refert ad ea, quæ Iob cōmemoraverat, sed ad cunctos homines; Hęc cùm ita sint, non potes non mei recordari, in quo creando, ornando, locupletādo quondam tantùm solertiæ & studii adhibueris. Vides Iobi eximiam pietatem, qui non potest in suum animum inducere, ab alienatum esse à se Deum, sed dissimulanter tantùm hæc ab illo fieri, quibus ipse tā graviter afficitur. Qua ratione se quondā erga fratres gessit Ioseph, qui cùm esset fratrum amantissimus, & *agnovisset eos, tamē quasi ad alienos duriùs loquebatur.* quid, quod etiam finxit se adversus Benjamin, quem unicè diligebat, valde iratum? atq; illo amoris stratagemate capere & detinere conatus est puerum, cujus ipse plus quam fraterna charitate captus erat. Vide re etiam licèt repręsentata paterna & indulgentissima Dei viscera, suppressa tamē, & quasi *dissimulata*, in Abrahamo stringente vibrāteque gladium, filii sui unicè sibi chari jugulo imminentem. Sic ab illo verbo *Celandi*, justus dicitur celatus, vel absconditus, aut arcanus; quòd celet Deus interim dum hîc vivitur, quāti illū faciat, & amet. Ps. 82. *Et cogitaverunt adversus sanctos tuos.* Hierony. ex Hebrę. *Inierunt consilium adversus arcanum tuū.* hinc dicitur justorū *vita abscondita cum Christo in Deo: Nōdum enim apparuit, quod erimus.* Celat nimirum Deus, & dissimulat tantisper.

Orig. — Iob in mediis suppliciis sentit de Deo in bonitate. — Dei, cùm se simulat iratum, charitatis figura. — Gen.42.7 — Gen.22.10 — Psal.82.4 — Colos.3.3 — 1.Ioan.3.2.

2

Qui ab ista frequētissima Latinorū interpretatione discedunt, inter se nō con sentiunt. nam Cajetanus ad arcana sublimiáque Dei mysteria pertinere putat, quę Iobus hactenus cōmemoravit; quæ quāvis apud Deū celata & recondita fuerint, tamen Iob dicat, sibi jam esse perspecta; nā ex Hebræo propriè legitur, *Novi, quòd hoc tecum.* Tygur de providentia interpretatur; *Nec me fallit, quòd hæc tuo nutu gerātur.* Isid. Clar. de arcanis judiciis. *Hæc sunt* (inquit) *arcana tua judicia.* alii judicia illa intelligunt, cū Deus vult innocentē affligi.

Cajeta. — Tygur. — Isid. Clar.

3 — Interpretatio commodissima — Eugubi.

Sed illud multò congruētius contextui totius bujus orationis; quod Eugubi. ex Hæbræis profert, ut agat de **celatis & in corde* conceptis, dissimulatisq; inimicitiis cū Iobo, & nūc jam tā acerbis suppliciis manifestatis & proditis. Vel; Siquid unquā admisi, quo tuę majestatis oculos offenderē, illius profectò te valde memorē exhibes; nā vel multo elapso tēpore de pristino quocūque errato pœnas repetis gravissimas. *Celas* interim patienter, supprimisq; conceptā adversus hominē vindictæ cupiditatē. Et certè verbū originale *celandi*, huic pręsertim interpretationi favet: nūquam enim ad illā benevolentiæ aut amoris dissimulationē accōmodatur. nō rarò verò ad inimicitias, & insidias occultas refertur. ut Prov. 1. *Abscōdamus tēdiculas.* & ibidē; *Moliuntur fraudes.* Cū hoc igitur rectè cohæret, quod sequitur, *Si peccavi, & ad horā pepercisti mihi &c.* sicut & cū precedentibus facilè nectitur lectio Septuag. quæ non parū ab Originali discrepat; *Hoc cùm habeas in te ipso scio, quia omnia potes, & nihil tibi evadit impossibile.* q. d. Scio te creatorē esse ut qui omnipotēs sis, & scio te vitæ auctorem atq; opificem, conservatorem, & salvatorem, si velis.

*Antes muchos regalos, y me tentades guardado esto — Celare quid propriè. — צפן — Prov.1.11 — LXX

XIIII. Si peccavi, & ad horam pepercisti mihi, cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris?

1. *Græci & Hebræi dissensio à Latino.*
2. *Aliorum Hebraizantiū varia lectio & interpretatio. Severitas divinæ observationis. Custodire quid. Unde inveterata odia Idumæorum adversus Israelitas. Illustratur Amos.*
3. *Vulgati defensio. cū Deus condonat peccatum, nos ab illo defendit tanquā ab hoste sævissimo.*
4. *Iniquitas pro pœna. Est etiam velut mēsura supplicio implenda. Illustratus Nahum.*
5. *An hic de scrupulis loquatur Iob.*

Dissentire videtur Latinus interpres ab Hebræis, & Græcis propter partē illam, *parcendi*, quæ in Hebræo est; Custodies me. Hebræi enim, quos citat Vatabl. & exprimit Pagnin. legunt, *Si peccavi, in custodiam ponas me. & ab iniquitate mea non mūdes me.* Hebręus apud Cajeta. *Custodies me.* quasi dicat; Valde durum, nimiūmque severum videtur, ut siquid peccaverim perpetuò me affligas, & carcere custodiáque arctissima detineas, neque unquam, peccati pœnas remittere velis. Posset etiā illa Hebraizantium lectio quasi jurantis, & contestantis suam innocentiam, sententiā habere; Si peccavi, imprecor mihi durissimam custodiam, & nūquam mihi remissam iri offensam.

At R. Abrah. quem sequuntur Tyguri. Regia, & Eugub. nec non Septuaginta, & Greci, referunt ad exquisitam Dei observationem, & explorationem universarū humanæ vitæ actionum; legunt enim; *Observabis me.* Tygu, *Annotavisti mihi.* quasi dicat, Næ hoc durum & asperum est, haud latum unguem à recto bonóque discedēdum, vel per oblivionem humanam, cùm jam in tabulas refers, ad calculos severissimè revocaturus. subest enim hoc loco idem *custodiendi* verbum, quod supra, cùm dixit, *Custodivit spiritum meum.* quod significate etiam solet observare, cavere, servare in posterum conceptam iram. Unde Amos. 1. contra Edom dicitur; *Non convertam eum, eò quòd persequutus sit in gladio fratrē suum, & tenuit ultra furorem suum, & indignationem suam servaverit usque ad finem.* ad quā servatam acceptæ injuriæ memoriam videtur alludere. Ps. 176. *Memor esto domine filiorum Edom.* ut scilicet parem injuriarum memoriā pari rependeret Deus, imò multò acerbiorē. Nam Edom peccaverat contra Iacob & Israelitas multò graviùs, cùm tamē Iacob divinæ ordinationi servierit subripiēs benedictionē fratri Esau. neq; verò unquā oblitus est Esau, ut futurum putaverat Rebecca Gen. 27. sed semper oderat. quare immortales fuerūt Idumęorum cum Israelitis inimicitię.

Sed certè Vulgatus illud *custodiēdi* verbum retulit ad protectionē, qua Deus hominē prosequitur, dū illi peccatū remittit. sicut enim superiori loco in bonū accepit, cū dixit, *Visitatio tua custodivit spiritū meum.* ita & hoc loco accipiendū censuit; quasi Deus remittēs offensam custodiat hominē, defendátq; à peccato, hoste videlicet sævissimo. sic enim ab eadē radice dicitur Deut. 4. *Custodi temetipsum.* & 2. Reg. 22. **Custodivi me ab impietate mea.* id est, Vitā meam servavi, atque defendi ab iniquitate mortifera. cū igitur homo in peccato est, morti, discriminibus omnib' feris immanissimisq; hostibus expositus est; cū verò condonat illi Deus offensam protegitur, defenditúrq; adversum mortē, hostes, discrimina. ergo idē est dicere, *Custodis me*; vel, *Parcis mihi.* his autē verbis præsentis tēporis, aliquando utitur Scriptura pro præterito; quare rectè interpres dixit, *Pepercisti.* cōmodè etiā explicationis gratia addidit, *ad horā*; id est ad tēpus, exactæ videlicet vitæ. non fuit condonatio delicti, nisi temporaria.

Cur ab iniquitate mea. id est, Cur non me cū agis tāquam cū innocēte à peccato; immunē pœnáq; liberum cur nō declaras? hæc enim locutio ad suppliciū & pœnā sępe refertur. ut Nahū. 1. *Dominus habēs furorē, & irascēs inimicis suis* (id est, conceptā semel indignationē retinēs) *patiēs, & magnus fortitudine* (videlicet, quàmvis premat irā corde, & patiēter interim expectet) & *mundās non facit innocentē* (illud *mundare* explicāt per *evacuare*; Evacuās non facit innocentē. id est, implebit pœna & supplicio; non evacuabit debita cōmeritáque vindicta; est enim peccatū, quasi mensura pœnarū. sicut scriptū est; *Pro mensura peccati erit plagarū modus.* Et; *Quantū glorificavit se & in delitiis fuit, date illi tormentū.* sicut è cōtra, virtutis & pietatis opus est mēsura cumulanda pręmio.) *nullūque innoxiū derelinquens.* id est, nemini peccatori omnino pœnam condonat. alii explicant quàmvis illi amicissimus & conjunctissimus, nemo est, qui alicujus pœnæ particeps non sit. vide etiam Exodi. 34. Est autem

Iobi

1 Hebraizātes Vatabl.

Pagnin. Cajet.

Aliorū varia lectio & expositio.

2 R. Abrah. Tygur. Regia. Eugub. LXX Severitas divinę observationis.

Custodire. שמר

Amos. 1. 11

Psal. 136. 7

Unde Idumęorum cū Israelitis inimicitiæ. Genes. 27. 41

3 Vulgatus defensus, & illustratus. Custodire ad divinam protectionē pertinere. Peccatum hostis sævus, à quo cum remittitur, nos custodit Deus.

Deut. 4. 9

2 Reg. 22. 24

* Guardeme de peccar como de ū mortale enigo

4 Iniquitas pro pœna.

Nahum. 1. 2

V. 3.

Peccatū mensura implenda supplicio.

Deut. 25. 2.

Apoc. 18. 7

Num. 14. 18

Exod. 34. 7

Iobi querimonia ejusmodi, quæ ab homine tantùm justo usurpari commodè possit, & minimè ab impio, quàmvis tardè ad illius supplicium divina procedat ira. nam verbum *parcendi* amplius aliquid afferre videtur, quàm pœnæ dilationem: illud enim videtur dicere Iob; Si quid fortè in adolescentia aberravi, sed tamen illud, quidquid fuerit, condonatum est jam, atque oblitteratum, multis à te mihi amicitiæ, & benevolêtiæ signis exhibitis, sacrificiis oblatis, frequenti veniæ & indulgentiæ deprecatione, multis ultro citróque grati animi muneribus impensis. cur igitur nunc culpæ memoriam, pœnásque repetas?

5 — An hoc referri possit ad scrupulorum ægritudinem.

Alii conantur rem hanc totam ad illos scrupulorum stimulos, de quibus supra egimus, revocare. q.d. Si peccavi, & peccati jam videor veniam, & animi trâquillitatem obtinuisse, cur nunc velis me iterum peccati conscientia & memoria repetita quasi acutissimis aculeis pungere atque exagitare; & quasi minimè condonati peccati reum peragere? sensum hûc indicavit Greg. qui ita explicat; *Si culpam venia abstulit, cur sanè & à memoria non detersit?* Sed hic sensus, neque ab hoc loco postulatus est, neque omnino cohærens: vide quæ diximus cap. 3. ubi de Iobi scrupulis quæstionem instituimus.

Greg.

Iob. 3.

XV. *Et si impius fuero, væ mihi est: & si iustus, non levabo caput, saturatus afflictione, & miseria.*

1. *Demissio capitis habitus pænitentiam agentis. Illustrati Samuel, & Isaias*
2. *Capitis elatio, ad superbiam.*
3. *Aliquando etiam ad victoriam. explicatus David*
4. *Capitis demissio ad erubescentiam*
5. *Capitis demissio ad gravitatem calamitatis refertur. Illustrati David & Salomon.*
6. *Particula ne, quid significat in sacro sermone.*
7. *Saturitas ad animæ ventriculum refertur.*
8. *Quid afflictio, ignominiosæ, ad graves simul quemcunque cruciatum pertinent, & quare. Explicati Iosue, & Moyses.*
9. *Quid miseria.*

VIDETVR suam innocentiã tueri confirmando illam suam propositã sententiam: *Et innocentem & impium consumit.* Vtcumque (inquit) egero, etiam si me piissimis operibus exerceam, malas & ærumnas sustinere compellar. Sed non omnino patet, unde nam illa *levandi capitis* trãslatio sumpta sit, aut quid propriè significet; quàmvis in bonum debere accipi dubium non sit. est enim ex opposito depressio; aut demissio capitis symbolum hominis ingentem calamitatem sustinẽtis. Et primò quidem, habitus esse videtur hominis pœnitentiam agentis; cùm enim demisso capite incederet Achab, dixit Dominus ad Eliam; *Non ne vides Achab humiliatum?* pro eo autem, quod habemus, *Ambulavit demisso capite.* Septuaginta habẽt; *Et ivit.* alii ex Hebræo; Incessit, aut *Ambulavit sensim,* aut pedetẽtim; instar lugentiũ, & mœrentium. Kaldæus: *Incessit nudis pedibus.* qui omnes habitus sunt pœnitentium. sed Latinus interpres illum potissimum elegit, qui in capitis demissione cõsistit. in quo etiam alios contineri, aut intelligi significaret. vide etiam Isai. 58. *Numquid tale est jejunium, quod elegi, &c. Contorquere quasi circulũ caput suũ, & saccum & cinerem sternere?* id est, deprimere, & incurvare caput, & in torquere cervicem instar hami recurvi. Sic enim in originali legitur. Et refertur etiam ad animi ægritudinem, atque mœrorem, qui cum facti pœnitentia conjunctus est; ut Genes. 4. *Cur concidit facies tua?* poterit igitur dicere Iob; Quàmvis nihil mihi conscius sum, at necesse est pœnitentiam agere, vel ignorati alicujus delicti, vel saltem humanam imbecillitatem peccatis obnoxiam profitendo. Sic etiam Iob de se dixit; *Idcirco ago pœnitentiam in favilla & cinere.* Nihil nocebit pœnitentiam egisse, sive peccaverim, sive innocenter vixerim.

Levandi capitis translatio. unde.

Demissio capitis ad pœnitentiam agẽdam pertinere

2. Reg. 21. 27. & 27

LXX

Pag. Regia.

Chalda.

Isai. 58. 5.

Quid contorquere caput.

Circulus pro hamo.

Genes. 4. 6.

Iob. 52. 6.

2 — Psalm. 28. 2. Capitis elatio ad superbiam

Secundò, capitis elatio ad superbiam & animi arrogantiam pertinet Psalm. 28. *Qui oderunt te, extulerunt caput.* Sic Iob significabit, numquam superbiendum homini esse, nam sive justum, sive impium humiliatò vult Deus, & demisso capite, neutrâ igitur ratione *levabo caput.*

* Si malo, no me yre alabãdo: y si bueno Dios me harta, que no levante cabeça.

3 — Attollere caput vincentis. Psal. 26. 5. Psal. 109. 7.

Tertiò, capitis extollẽtia vincẽtis est, audacterve & confidenter loquentis, aut obtinentis in sua causa. Psalm 26. *Nunc exaltabo caput meum super inimicos meos.* & 109. *De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput.* id est, quàmvis vulneratus & sanguine fluẽs discedat è prælio, sed evadet tamen victor atque triumphans. igitur hæc erit Iobi sententia; Si impius sim, certo supplicio damnabor; si autem justus, non potero planè coram severissimo judice

Iob. 9. 22.

Pſalm. 1.5.

in judicio reſurgere, neque levare caput; cadam profectò mea cauſa, cùm innocentiã meam tueri voluero.

4 Demiſsio capitis, erubeſcentis. *Luc. 18. 13. Eccleſ. 11. 1.*

Quartò. Demiſsio capitis ad erubeſcẽtiam pudibũdi ac mœrentis hominis pertinet; ſic enim ille alius, *neque audebat oculos ad cælum levare*. & è contrario *elevatio capitis*, ad honorem pertinet. Eccleſiaſt. 11. *Sapientia humiliati exaltabit caput illius, & in medio magnatorum conſedere illum faciet.* Sic etiam infra cap. 11. *Tunc levare poteris faciem.* hoc quoque dicere potuit Iob; Etiam ſi juſtus ſim, non ideo plus dignitatis, & honoris habebo apud homines, neque minùs injuriis & ignominiæ obnoxius ero; cùm me ad eam vitæ conditionem deductum videam, ut vix audeã oculos aut caput attollere.

Iob. 11. 15.

5 Capitis demiſsio ad gravitatem ærumnarum referri.

Sed quintò tandem, & fortè magis cõmodè in rem præſentem, hæc *capitis* demiſsio referri poteſt ad ærumnarum põdus, quæ caput atque cervices miſerrimi hominis opprimunt, atque deprimunt. cujuſmodi Ioſeph erat, dum in carcere vinculorum & ferri pondus graviſsimum *pertranſiret animam ejus*, id eſt, tam gravi pondere preſſus reſpirare non poſſet. ſimiliter hoc loco legit Auguſtinus: *Si juſtus fuero, non poſſum reſpirare.* ideóque graviſsimis ærumnis affectus David dicebat Pſalm. 3. *Suſceptor meus es tu, & exaltans caput meum.* quaſi erigens, & ſuſtentans caput, ne graviſsimæ calamitati ſuccumbam. quare ſuos erigere etiam Chriſtus Dominus volens in extremis illis noviſsimorum tẽporum difficultatibus, ait, *Levate capita veſtra.* & dũ urgebatur laboribus ſponſa, caput habebat ſponſi læva ſuſtentatum. *Læva* (inquit) *ejus ſub capite meo.* ne concidam, ſed erectos ſemper ad ſydera tollam vultus. Ergo inquit Iob; Etiã ſi juſtus ſim, incredibilis tamen meo capiti incũbit acerbitatum moles; erigere caput non poſſum; *concidit* mea facies; incurvatus & *contriſtatus ingredior*. & rectè ſenſus hic congruit cum eo, quod ſequitur: *Saturatus afflictione.*

Pſal. 104. 18. Auguſt. Pſalm. 3. 4. Luc. 21. 28. Cant. 2. 6. & cap. 8. 3. Geneſ. 4. 7. Pſal. 37. 7.

6 *Greg.* Particula væ, quid importet. *Cajetan.* Væ, an ad extremam damnationem referatur.

Elegans ſanè eſt hoc loco Gregorii obſervatio, *Impius* (inquit) *væ habet; juſtus miſeriam; quia æterna damnatio reprobum ſequitur.* Hinc Cajetanus docet illam interjectionem ſonare in Scriptura malum æternæ damnationis. Sed certè id tantùm ex conſuetudine Sacri ſermonis colligitur, pertinere ad minas graviſsimas, & ingentia mala; neque quidem voci Latinæ *væ*, ſemper reſpondet eadem in Hebræo particula, nam aliquando eſt quaſi dolentis, aut certè abominantis vel admirantis rem, ſupra quàm credi poteſt, deteſtabilem. ut Iſai. 1. *Væ genti peccatrici!* id eſt: O mirabilẽ gẽtis peccatricis pervicaciam, & impudentiam! ſed hoc tamẽ loco particula (*Alelai*) dolentis & ululantis eſſe videtur. unde videtur ſumpta illa Hiſpanorum interjectió (*ay*) à radice *Alal*; quę ſignificat ejulare, vel lamentari, aut ululare. quare ejuſmodi cladẽ aut imminentem, aut aliquãdo futuram ſignificat, quæ ingentis doloris atque lamentationũ acerbiſsimarum materia futura ſit, & cujus timore percelli, pungique impius (niſi ſenſus expers ſit) deberet, atque ita lamentari quaſi de ſe actum jam eſſet. non aliter atque Philiſthæi 1. Reg. 4. poſt lætiſsimam victoriam inclamarunt gementes, *Væ nobis; quis nos ſalvabit, &c.* actum de nobis eſt, interitus certiſsimus, adjutor nullus.

Iſa. 1. 4.

אַלְלַאי אַלְלַי

Particula Væ, dolentis.

1. Reg. 4. 8.

7 Saturitas ad ventriculum animæ refertur.

Saturatus. Saturitas hæc reſpicit animæ ventriculum, id eſt, appetentiam, aut appetitum, qui magnam ærumnarum & acerbitatum copiã vix poteſt concoquere; nauſeat igitur, & appetit evomere, atq; ſe ærumnis atque laboribus exonerare.

8 קָלָה Afflictio quid propriè. Ignis omnes cruciatus ſignificat.

Afflictio verò eſt, idem quod cõbuſtio; à verbo (*Kalah*) quod propriè torrere ſignificat. & inde affligere; nam inter omnia cruciatuum genera uſtio acerbiſsima eſt, igniſque ad agendum potẽtiſsimus. quare quicumque alii cruciatus, ignis, aut exuſtionis nomine ad amplificationẽ ſignificamus. Sic etiam Ieremiæ. 29. dicitur ab hac radice: *Ponat te Dominus ſicut Sedeciam, & ſicut Achab, quos frixit rex Babylonis in igne.* hi tamen non dicuntur combuſti, ſed lapidati Danielis. 13. illa enim acerbitas ſupplicii lapidationis, quæ graviſsima erat, ignis & combuſtionis nomine aptiſſimè ſignificatur. Ex quo illius fortè difficultatis explicationem, quæ in Ioſue. 7. c. occurrit, petere poſſumus. cùm præcipitur à Deo, ut *quicumq; in illo facinore anathematis deprehenſus fuiſſet, combureretur igne.* deinde verò qui inventus eſt Achan, lapidatus eſt. videtur quia præceptum combuſtionis de lapidatione accipi poſſe intellexit Ioſue, ut Auguſtinus aſſerit, quæſtionibus in Ioſue. Fieri etiã potuit, ut cùm Iudas nurum ſuam Thamar adul-

Ierem. 29. 22. Ioſ. 7. 15. Auguſtin.

teri

teri accusatam comburendam præcepit. Genes. 38. *Producite* (inquit) *eam ut comburatur.* non aliud illud suppliciū fuerit, quā quod postea lege statutum fuit, lapidationis, ut dicitur Ioannis. 8. *Hæc mulier modo deprehensa est in adulterio, in lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare.* supplicii igitur aut cruciatus genus quodcumque gravissimum, & acerbissimum, combustio, dici potest. Hujusmodi igitur est qua Iobus se assici profitetur, *afflictio*, cōbustio, animi ægritudo urens, inflammatus dolor, cruciatus perurens. Quia tamē quod torretur, exugitur, & leve redditur, inde significat illa eadem vox, levifacere aut vilipendere. quare Septuaginta, pro afflictione, *Opprobrium* reddiderunt. alii *ignominiam*, aut contemptionem; alii contumelias. utrumque si conjungas, dicere poteris, afflictionem plenam opprobrio, & contumelia.

Gen 38. 24. *Ioan. 8. 4.* *LXX.* *Pagnin. Regia.*

9 עֳנִי *Miseria proprè quid*

Miseria autem est, propriè humiliatio, & oppressio, qualis miserrimi, & pauperrimi hominis esse solet. quare est miseria cum extrema paupertate conjuncta, aut paupertas miserrima. quę vertitur *angustia pauperis*, infra Iob. 36. & *Humilitas.* Psalm. 21. à qua etiam radice dicitur Isai. 34. *Paupercula* (misera, afflicta) *tempestate convulsa, absque ulla consolatione.* Ergo se Iob, miserum, pauperculum, tempestate convulsum, & absque ulla consolatione lamentatur.

Iob 36. 15. Psal. 21. 22. Isai. 34. 11.

XVI. & propter superbiam quasi leænam capies me, reversúsque mirabiliter me crucias.

1. *Varia Hebraizantium lectio.*	4. *De leonum venatione ex sacris, & prophanis.*
2. *Leæna cujus speciei animalis appellatio Deus cū leæna cōparatus atq; Iob*	5. *Quid sit Deum reverti, cum homo affligitur. Leo non revertitur ad prædæ reliquias, quas semel reliquit. Explicatus locus Regum.*
3. *Quid attendatur in ista cum leone comparatione. Leo imperiosum animal.*	6. *Iustus afflictus, mirabilis*

I CVm volo contestari meam innocentiam, quasi in ea cogitatione superbitem, pœnas statim pēdo. sentio enim me tanquam ferocientem, superbientémque leęnam paratis à te laqueis & retibus capi, constringi, implicari, & acutissimis dolorum jaculis configi.

Propter superbiam. Hebraizantes variant; nam quia verbum, *Gaah*, significat crescere, augeri, extolli, superbire, ideo Eugubinus *superbiam* interpretatur, ingentem cumulum, tumorem, incrementum calamitatum. Pagnin. Vatabl. Regia, Tygurin. Biblia Guarini, ad eūndem ferè sensum, sed optanter legunt; Vtinam multiplicetur, augescat, crescat, invalescat dolor meus, ut jam omnino videar à tua potentia captus, conficiárque penitus dolorum jaculis. sed sensus nostri interpretis bene cohęrens est.

Vaiia lectio גָּאָה *Eugubi. Pagn. Vatabl. Regia Tygur. Guarin.*

Quasi leænam. Sachal, non tam esse leęnæ fœminæ nomen, quàm Leoninæ alicujus speciei, quem leopardum aliqui dicunt, leonem alii, superiùs scripsimus, cùm de de hac voce diximus supra capit. 4. Sed quod ad sententiam attinet, in aliquibus Latinæ editionis codicibus, *leæna* in primo casu est: qua etiam ratione accipiunt omnes Hebraizantes nuper adducti, tum etiam Chaldæus & Hebræus apud Cajetanum, ita ut cum *leæna* comparetur Deus propter supplicii, justitiæque severitatē, quod effugere nulla vis humana possit. nam si semel Deus capiat prædam, illíq; incubet, quasi leæna, *quis illum suscitare*, atque à prędа deterrere *audebit*? neque ea similitudo est inaudita in sacro sermone, cùm scriptum sit Hoseæ. 5. *Ego quasi leæna Ephraim, & quasi catulus leonis domui Iuda. Ego capiam &c.* & cap. 13. *Ero eis quasi leæna, & sicut pardus in via Assyriorum, occurram eis quasi ursa raptis catulis.* Sed quidem illa est multò verior, correctiórque lectio, quam Biblia Vaticana retinent, ut *leæna* sit appositum verbo *capiendi*; quam sequuntur antiquiores Latini, Gregori. & Philippus, & Septuaginta cum omnibus Grecis, qui legunt; *Et capior sicut leo.* testatúrque Polychron. ex Hebræo legi; *Si robustus fuero sicut leo, capies & opprimes me.* comparat se igitur leoni, quem Deus multis irretitum calamitatum laqueis, multis etiam configat jaculis dolorum.

2 *Leæna certæ speciei leoninæ nomen* שַׁחַל *Iob. 4. 10.* *Chald. Cajeta.* *Deus cū leæna cur cōparatus.* *Gen 49. 9* *Hose. 49. 9 & 14. 7* *Vatic. Greg. Philip. LXX Polychron.*

Sed quid in hac similitudine potissimùm attendatur, non valde perspicuum est. nam Olympiodorus, & Polychronius ajunt, *leoni* se comparasse, ob prioris status fœlicitatem & gloriam. nam superbum, & imperiosum animal leo est; regiæque potentiæ symbolum, ut supra

3 *Vnde sumatur ista cū leone similitudo. Olymp. Polychr.* *Leo regiæ potentię symbolum*

LXX

cap.5. indicavimus. ſed quod ex noſtra atque Septuaginta lectione, *Capior ſicut leo ad occiſionem*, elici poteſt, hoc eſt, ut indicet ſe peti à Deo ad mortem. ſunt enim quædã feræ, quæ non niſi mortuæ, & multis cõfixæ jaculis capi poſſunt; hujuſmodi ſunt apri, aut leones, quos venatores minimè curant vivos capere, *propter ſuperbiam*, id eſt propter belluinam illam innatãque ſęvitiam, hæ ergo feræ ad occiſionem quæruntur; conqueritur ergo Iob, quòd velut belluam quandam immaniſsimam illum Deus ad mortem expoſcat. Hujuſmodi autem venationis cruentę rationem atque modum graphicè infra deſcribit c.26.

4 Qualis ſit leonum venatio. Greg.

Sed de venatione leonum ſic ſcribit hoc loco Gregor.; *Leana, cùm eſcam catulis exquirit, inhianter in foveam captionis ruit. ſicut enim ex quibuſdam regionibus fertur, fit in ejus itinere fovea, in quã pecus deponitur, ut illuc ſe ejus appetitu projicere leana provocetur; quæ anguſta ſimul, & alta præparatur, ut in eam ruere ambiendo valeat, ſed hanc ſaliendo nullo modo evadat. alia quoque fovea, quæ priori cohæreat, effoditur, quæ tamen ei, in qua pecus eſt, extremæ partis apertione conjungatur, in qua nimirum cavea ponitur, ut leana currens, quia deſuper terroribus urgetur, cum quaſi in ſecretiori parte foveæ occultare ſe appetit, caveam volens intret, cujus jam ſævitia nequaquam pertimeſcitur, quia jam clauſa in cavea levatur. ſic nimirũ humana mens capta eſt, dum nutrire deſideria carnis appetivit. atque in deceptionis ſuæ foveam cecidit.* Hæc Gregor. Certè Oppianus inter alias leonum venationes, fovearũ meminit. & Pollux, capi leonem adultũ difficillimè, non laqueis, aut pedicis ſed machinamentis & dolis. Plinius quoque libro.8.cap.16. *Capere* (inquit) *Leones ardui erat quondam operis, foveiſque maximè. principatu Claudii caſus rationem docuit, pudendam talis feræ nomine paſtoris Gætuli ſago contra ingruentis impetum objecto &c.* Sed quidẽ hujuſmodi venatio per dolos & machinamenta minimè videtur indicari a Iobo ſed potius per manifeſtam vim, & ſæviſsima jaculorum vulnera, ut ſupra indicavimus.

Pollux.

Plin. li. 8. c. 16

Reverſúſque mirabiliter me crucias. Hanc reverſionem Polichron. ad converſionem vel commutationem ſui ſtatus retuliſſe videtur. quaſi non legat *converſus*, ſed convertens, & commutans. quomodo Septuaginta etiam legunt, *Iterum commutans ſæpe me perdis.* & ferè eòdem etiam adduci poteſt Auguſtini lectio; *Commutatus ſæviſsimè crucias me.* Aquila, & Theodoti. *Reverſus.* nam ex noſtri ſtatus cõmutatione Deus, qui illum commutat, & convertit, dici ſolet erga nos commutatus, aut converſus. cujus generis illud eſt; *Deus, tu converſus vivificabis nos.* ſed Auguſtinus in illa converſione repentinum caſum, & ſubjectã calamitatem videtur agnoſcere, quę tãtò moleſtior eſſe ſolet, quantò inopinatior; quaſi dicat; Vix diſcedit Deus, cum ſubitò redit ad me cruciandum; ſæpè, ſubitò revertitur, cùm aliquod à malis otium mihi dari credo, tunc repentino impetu imparatum adoriris. Alii verò ſimpliciùs referunt ad ſæpius iterata & repetita flagella doloréſque nunquam intermiſſos, quaſi dicat; Vix uno cruciatu & dolore remittente, Deus iterum novum dolorem apparat: quod indicarunt Septuaginta legentes, *Commutans ſæpe me perdis.* quam ſupplicii repetitionem, & Dei punientis quaſi reverſionẽ exprimit locus ille. 4. Reg. 21. *Delebo Ieruſalem, ſicut deleri ſolent tabulæ; delens vertam, & ducam ſæpius ſtilum ſuper faciem ejus.* ducitur enim atque reducitur ſtilus, ut ſcriptura aliqua omnino deleri poſſit, cera videlicet deterſa, & ad æquabilitatem reducta. illæ enim *tabulæ*, de quibus loquitur, ex lęviſsimo lapide Alabaſtrite fiebant, cera obductæ, & ſcribendo parabantur; ſi elegunt Septuaginta Vatican. *Delebo, ſicut deleri ſolet Alabaſtrum* quamquã alii non pro Alabaſtrina tabula, ſed pro pyxide, aut vaſculo accipi velint, ex proprietate Græci & Hebręi; quare legunt, *Purgabitur Ieruſalem. ſicut purgari ſolet ſcutella*, aut patellæ, *& verti in faciem ſuam.* quod eſt iterum atque iterum extergi, nequid ſordium remaneat, & poſtquam purgata eſt inverſa reponitur in abaco. ſic etiam ſæpius revertente Deo ad puniẽdum, nequis impuriſsimorum civium Ieroſolimis remaneret, evertenda erat civitas. Quod ſi etiam ad leonis ingenium alluſum eſſe velimus, non inelegans erit hujus loci amplificatio, præſertim ſi cũ leone comparetur Deus; leo quidem cũ ex capta præda, id quod ſibi ſuiſque catulis opus habet, abſtulit, nunquam revertitur ad reliquias, ut ſuperiùs diximus, indicatúrque illo Hoſeę. 5. *Ego quaſi leana, & catulos leonis, capiam & vadam, vadens revertar ad locum meum.* at ſeveriſsimus erga me Deus

5 Polychro. Quid ſit Deũ reverti cũ hominẽ affligit.

Auguſt. Aquil. Theodo.

Pſal. 84. 7 Auguſt.

Cõmoda hujus reverſionis expoſitio & ſententia.

LXX

4. Reg 21.13

LXX. Vatic.

Leo non revertitur ad prædæ reliquias, quas ſemel reliquit.

Hoſe. 5. 4

ſępe

6 Iuſtus aſſli ctus mirabi lis. Aquil. Theodot.

ſæpe revertitur, ut vitę reliquias omnes conſumat,& cum velut leo me capiat; nō ſicut leo, ſæpe revertitur.

Mirabiliter me crucias. Paraphraſ. vſus eſt Vulgatus, nam in Hebræo tantùm eſt, *Reverſus, mirabiliges in me.* Aquila & Theodotio; *Mirificaſti in me.* ſed juxta ſubjectā materiam ſapienter interpres de incredibilibus cruciatibus dictum voluit. mirificum videlicet ſpectaculum fit homo, qui tam dira patitur, tam conſtanti, tamque invicto animo. Vide quæ ſupra in præfatione diximus. c.1.n.4.

*

XVII. *Inſtauras teſtes tuos contra me: & multiplicas iram tuam adverſum me: & pœnæ militant in me.*

1. Inſtaurare quid
2. Teſtes quos intelligat Iob. Calamitates & pœnæ videntur teſtes eſſe a. teſtificari peccata. Teſtificari quid in Hebræo
3. Iob cupit ſuam cauſam accelerari. & quid teſtis velox apud Malachiam.
4. Multiplicare, ad numerū & ad magnitudinem
5. Pœna in Hebræo unde dicantur. Vnde etiam culter, varia lectiones.
6. Militare quid. Dolores & morbi Dei ſupremi imperatoris milites ſunt.

I Inſtaurare quid

PErſtat in eadem amplificatione ſui dolõris nunquam remittentis. *Inſtauras*, renovas, vel novos teſtes inquires, vel priorribus teſtibus vim novam adverſum me teſtificandi conferens. ad utrumq; enim apta eſt originalis vox *inſtaurandi*; *Teſtes tuos*. Septuaginta, *Inquiſitionem meam*. id eſt, examinationem meæ vitæ, tu ipſe teſtes conquiris, conducis, accerſis, ad forū & judicium videtur pertinere; ſic quoque tranſtulit Symmachus, *Inſtauras teſtes tuos, contra me arguens*. ſemper de mea vita quæſtionem habes acerrimam; ſæpe jam mea cauſa dicta, tu, illa ſæpius ampliatas, meę ſententiæ expectatione ſuſpenſum tenes, neque conquirendis examinandis ve adverſum me teſtibus ullos ſit finis.

חדש LXX

Symmach.

2 Teſtes qui hoc loco intelligendi. Philipp. D.Thom. Lyra.

Sed qui nam hujuſmodi *teſtium* appellatione intelligendi ſint, non eſt eadem omnium mens. nam Philipp. intelligit dęmones, qui teſtabant fore, ut Iobus in me diis cruciatibus Deo convitiaretur. Div. Thom. Lyra, Dionyſius intelligunt amicos, quorum orationes innovatę & inſtauratæ per vices ſibi ſuccedebant adverſus Iobum, & concordi teſtimonio, improbitatis illum accuſabāt. Sed Auguſtinus dolores ipſos & cruciatus *teſtes* eſſe dicit, legit enim; *Inſtauras in me tormenta mea*. atq; idem eſt commentarius Græcorum Olympiod. & Polychron. atque poſt Rab. Moyſ. & R. Abrah. Vatabl. Cajetani, Eugubini, Iſidor. Clarij, Hugonis. ſupplicia enim & pœnę ſicut ſolent eſſe peccati comites, ita etiam indices atque teſtes alicujus. adverſus hominem ſceleris non incōmodè dici poſſunt; in hanc igitur rem teſtimonium accipio; nam longiùs petita videtur tranſlatio, ſi ideo ærumnas & calamitates dicas eſſe teſtes, quòd divinam iram adverſus hominem teſtentur. ſicut dixit Vatab. & Iſidorus Clarius; aut quòd ſi ærumnis & calamitatibus, homo non redditur melior, teſtimonium dicant cōtra illum, eſſe filium iræ. juxta id Hebræ. 12. *Si extra diſciplinā eſtis, cujus participes facti ſunt omnes, ergo adulteri, & non filii eſtis.* ſic dixit Hugo, ſed præſtat ratio primum allata, quam eleganter locupletat Polychro. in hæc verba; *Ad quæſtionem me aſſidue abripis peccatorum meorum, partim quidem plagis & verberib' nunquam intermittentibus adhibitis: partim verò mearum calamitatum appoſitis accuſatoribus, impietatem mihi exprobrantibus, pæ næſque à me repetentibus.* Quod vero Pagni. Vatabl. Hebræus apud Cajetanum pro *teſtibus*, *plagam* vertunt, minùs rectè faciunt melius Regia, & Tyguri. quę habent etiā *teſtes*. nam *Ghavad*, teſtificari eſt; aliquando prædari, aut diripere; quare potiùs illi legerent, *inſtauras* deprædationem, aut direptionem.

Auguſtin. Dolores & calamitates teſtes dici, & quare Polychr. Olymp. R. Moyſ. R. Abrah. Vatab. Cajeta. Eugubi. Iſido Clar. Hugo.

Vatab. Iſid. Clar.

Hebr. 12. 8.

Hugo

Polychron.

Pagn. Vatabl. Cajet. Regia Tygur. עוד

Hæc verò cū loquitur Iob, non tam vi detur de inſtauratione plurium teſtium expoſtulare, quàm de ſententiæ ferendæ dilatione & mora, quòd hujuſmodi teſtificationibus atque criminationib' per calamitates nullus ſtatuatur finis, quàvis ſententia mortis ferenda ſit. tardum igitur teſtimonium ſibi eſſe infeſtum ſignificat, tam propter delatione criminis, quā propter dilationem ſententiæ; atque ſimilem quandam teſtimonii ferendi celeritatem deſiderat, qualis Malach. 3. dicitur; *Ero teſtis velox maleficis, & perjuris.* non diu differam ſupplicium, ſed certiſſimi ſceleris convictos nulla mora, extrema ſententia damnabo.

Teſtificari quid in Hebræo.

3 Vt Iob ſuam cauſam accelerari & con fici optet.

Malach. 3. 5 Quid ſit teſtis velox

4 Multiplicare ad magnitudinem etiã pertinere.

וְרַבָּה

LXX *Olympiod.*

Et multiplicas. Tum ad numerum tum ad magnitudinem ſuppliciorũ hęc *multiplicatio* ſpectar, ex proprietate vocis originalis. Septuaginta multiplicationẽ illam ad magnirudinem tantùm adſtrinxerunt, legentes; *Ira magna mihi uſus es.* quod Olmypiodorus explicat, ſuppliciũ vehementer illatum. & licèt quidem nulla in Deo iræ perturbatio ſit, frequenter tamẽ de Deo loquitur Setiptura humano modo.

5

חֲלִף

Pœnæ unde dicantur in Hebræo.

Pœnæ autem hoc loco dicuntur à radice, *Chalaph,* quod propriè ſignificat, ſuccidere conterere, perforare. quare *pœnæ* erunt contritiones, ſuccisiones, perforationes, aut transfixiones. intelligũtur ergo *pœnæ*, & dolores, qui conterunt, ſcindunt, transfigunt, atque in intima pręcordia penetrant. Inde dicitur culter, aut gladius. quapropter dixit Tygurin. *Tuæ indignationis gladi⁹ in me.* quia verò quod perforat, & ſcindit, pertranſit & mutatur de loco in locum, ideo idem verbum ſignificat, pertranſire, aut murari. ex quo Hebræus apud Cajetanum, & Regia legunt, * *Mutationes.* per quas intelligunt diverſitatem ærumnarum, atque dolorum ſibi invicem ſuccedentium, & non niſi cum gravioribus aliis vices ſuas commutãtiũ. Septuaginta communiori voce hæc omnia complectuntur, *Induxiſti* (inquiunt) *ſuper me tentationes tuas.* quod ex proprietate Græcæ vocis, *Perateria,* quæ eo loco ſubeſt, Olympiodorus mala ipſa interpretatur, quæ in illum expeditionem, irruptionémque fecerunt. at Polychronius, cætus, & agmina hoſtium & adverſariorum, quibus traditus ſit, ad perpeſsionẽ malorum omnium, exponit.

Vnde dicitur gladius.

מַחֲלִף

Tygurin *Cajet.* *Regia.*

* Andan mis tormentos à remuda canſados de verme bivo.

LXX

Olympiod.

Polychron.

6 Militare quid *Matth.* 22. 7.

Militant. Me undique obſident, & oppugnant. in Originali, *Exercitus mecum.* q. d. *Miſit Rex adverſum me exercitus ſuos, ut me* tamquam *homicidam perdant.* ſicut enim ille alius centurio militibus ſuis, ita Deus morbis atque doloribus, & univerſarum ærumnarum cohorti præcipit, & dicit *Huic, vade, & vadit; & alio veni, & venit.* vel, ut militia hæc non ſolùm exercitus ſit; ſed ordo, & inſtitutio militũ ex militaris diſciplinæ pręſcripto procedentiũ ad præliũ, & ſibi invicem ſuccedentium; Perpetuò (inquit) oppugnor doloribus, & ærũnarum ſerie numquam intermiſſa. Vide quæ ſupra diximus cap. 6. verſ. 4. Habent verò hæc omnia, ut Olympiodorus notat, precationem, religioſamque mentẽ, cum juſta quadam conqueſtione, fletúq; conjunctam.

Matth. 8. 9. *Luc* 17. 8. Dolores & ægritudines Dei imperatoris milites.

Iob 6. 4.

XVIII. *Quare de vulva eduxiſti me? qui utinam conſumptus eſſem, ne oculus me videret.*

1. *Verſiculus 18. dilucida pharaphraſi illuſtratus.*
2. *Abortivus cenſetur pro non nato. Octomeſtris partus. Suggrundaria apud Latinos quid.*
3. *Nexus cum ſuperioribus.*
4. *Amplificatio brevitatis humanæ vitæ, & cur dicatur Paucitas.*
5. *Finire quid ex Hebræo. Illuſtratus Iſaias.*
6. *Quid dimittere. Explicatus David.*
7. *Lachrymæ refrigerant animum: quid refrigerare in Hebræo. Dolor vehemẽs lachrymas ſupprimit.*

I Dilucida hujus ſententiæ paraphraſis. *Pſalm.* 21. 1.

QVAM igitur ob cauſam, vel cujusnam boni adipiſcendi gratia nativitatem meam adjuviſti? *tu* enim es, qui *extraxiſti me de utero matris meæ,* & in tantis periculis conſtitutum intra uteri anguſtias me tutatus es. natus enim in hãc moleſtiſsimam tot moleſtiarum & calamitatum pugnã expoſitus ſum. pręſtaret profectò numquam vitæ, lucis ve attigiſſe primordia, quàm tot mala experiri, & in tuæ amicitiæ violatæ, quod mihi longè moleſtiſsimum eſt, ſuſpicionem venire. *Conſumptus.* prop. cum Sept. *Mortuus;* expiraſſem, defeciſſem. *Ne oculus me videret.* ne in conſpectum hominum, lucemq́; venirem. ſimiles ſententiæ ſunt pleræque c. 3. unde iſtius explanatio, & illuſtratio petenda eſt.

LXX.

XIX. *Fuiſſem, quaſi non eſſem, de utero translatus ad tumulum.*

2 *D. Thom.*

DIVVS Thomas. Pręſtaret non naſci, aut ſtatim expiraſſe; nã ex altera parte vixiſſem aliquando; atque fuiſſem; q in bonis ponendum eſt; ex altera verò, vitæ malis caruiſſem. ſed hoc argutius eſt, quàm ut tã graviter dolenti homini convenire poſſe videatur: Sententiam igitur dilucidè expreſsit Vulgatus; Quàmvis conceptus fuiſſem, fœlix tamen eſſem, ſi non natus fuiſſem ſoſpes & incolumnis, ſed pręfocarer intra matris viſcera; *fuiſſem* ſanè *quaſi non eſſem.* nulla enim tunc mei-

ratio

ratio haberetur, neque lucis, neque verò tenebrarum harum, quæ cum mœrore & ærumnis conjunctæ ſunt, particeps fuiſſem. Sic abortivus, pro non nato cenſetur in jure, neque talis partus dicitur revocare donationem, aut rumpere teſtamentum. & Paulus I. C. ſapienter dixit; *Qui mortui naſcuntur, neque nati neque procreati videntur, quia nunquam liberi appellari potuerunt*. hinc eſt illud Hippocratis, omnium ore celebratum, dum de aborſu diſſerit; *Eſt, & non eſt octimeſtris partus*. accedit, quòd ſi ſtatim obiit, aut parum vixit cenſetur etiam in jure nõ vixiſſe, præſertim ſi ante nominis impoſitionem decedat; ideoq; expectabatur primis illis octo aut novem poſt nativitatem diebus, ut ſi vitalis partus eſſet, accepto nomine in cēſum, numerúmque hominum referretur, nam qui ſine nomine eſt, eſt, quaſi nõ ſit. diximus etiam capite 3. ad hanc rem nõnulla, cùm de abortivo ageremus, quo loco abortivis nullum peculiare ſepulchrum extrui ſolere diximus: quamquam Fulgētius de priſco ſermone, ſic ſcribat: *Suggrundaria antiqui dicebant ſepulchra infantium, qui nec dum XL. dies impleſſent, quia nec jā buſta dici poterant, quia oſſa quæ comburerentur non erant, nec tanta cadaveris immanitas, quæ locus tam ſceret unde Rutil. Geminus Aſtyanacte, Melius ſuggrūdarium quæreres, quàm ſepulchrum.*

Abortivus cēſetur pro non nato.

l. 3. C. de poſthu. hæred. inſtit. ad Paul. I. Qui mortui, de verb. ſignif.

Hyppocra.

Octimeſtris partus.

Iob 3.

Suggrundaria quid apud Latinos.

Fulgent.

Rutil. Gemin. Aſtyan.

I

XX. Numquid non paucitas dierū meorum finietur brevi? dimitte ergo me, ut plangam paululùm dolorem meum.

3

Olymp.

Nexus cum ſuperioribus.

NEXVS cum ſuperioribus is indicatur ab A Olympiodoro, ut Iob probare nitatur, non immerito à ſe optatum non fuiſſe, neque vixiſſe, quòd vita breviſsima cum multis atque perpetuis conjuncta malis amanda minimè ſit. Sed is videtur elegantior, ut cùm quaſi accepto reſponſo, quod illi mens bene in Deum animata ſuggerebat, perciperet ſibi inſtillari, non ideo natum fuiſſe, ut perpetuis malis cruciaretur, oportere itaque, ut ſpē ad meliores vitæ rationes erigeret, ſtaturum videlicet Deum malis aliquando finem; nunc viciſſim reſpondeat Iob; admoneátque Deum, non eſſe diutius expectandum, cùm ad extremum ferè vitæ ſpiritum perductus ſit. quos enim Deus vivos & incolumes cupit, *velociter ſanat*, ut Sapientia cap. 16. teſtatur; *Miſericordia tua adveniēs ſanabat illos; & velociter ſanabantur, ne in altam incidēts oblivionem, non poſſent tuo uti adjutorio*. ſimul etiā illud efficit, ſi abortivus fuiſſet, nullius magnæ rei, aut longiſsimæ alicujus vitæ jacturam feciſſet; nam breviſsimum eſt illud, quidquid vitæ eſt.

Deus ſanat velocite.

Sap. 16. 10.

Eſt verò vitę brevitatis āplificatio hęc ſenſu atque efficacitate plena; nam tribus aut quatuor vocibus eandem rem ſignificantibus conſtat; ſed conjunctæ omnes altera alterius ſignificationem auget, & exacuit. *Paucitas*, à verbo (*maghat*) quod imminutionem, decrementumque ſignificat: q. d. quod numquam creſcit, ſed ſemper decreſcit, & imminuitur, & ad * *paucitatem*, & anguſtias majores in dies redigitur quæ, quamdiu eſt, eſſe deſinit, & in ſe ipſa perpetua conſumptione evaneſcit. Hinc dicit Pſ. 168. *Fiant dies ejus, pauci* imminuantur, decreſcant, non compleāt præfinitum ſuæ naturæ numerum. Nomē etiam ipſum *paucitatis*, neſcio quid majoris ſignificantiæ affert, quàm ſi diceretur, *dies pauci*; nam abſtracta hęc nomina & ſignificationem & orationem incitant, & acuunt. Quòd autem Tygurin. dixit, *Portio modica dierum meorum*, vim ſententiæ enervavit; cùm ea vox nihil imminutum, aut anguſtum afferat. Deinde ea *paucitas* non eſt annorum, ſed *dierum*; non ſolùm enim ſunt anni, ſed *dies pauci, & mali*. Præterea hęc *dierum paucitas finietur brevi*. de quo cùm nemo dubitare poſsit, ſed hoc ipſum dici & aſſeverari, quod clariſsimum erat, vim ſignificationi addit. & cū ſimplex geminatio vim orationis amplificet; quid faciet geminatio quadruplex?

4

Amplificatio breviatis vitę humanæ.

Quid propriè paucitas.

מְעַט

Vitā cur dicatur paucitas.

* Vna poquedad y cortedad, q̃ no tiene creces, y ſiemprē va à menos.

Pſalm. 108. 8

Tygur.

Geneſ. 47. 9.

Eſt autem ſimplex in Hebræo vox (*Chadal*) quod eſt ceſſare, aut deſinere, vel derelinquere, quod ex ſua proprietate idem eſt, quod nos dicimus (*dexar*) cùm ad finem, aut ceſſationem ab aliquo opere refertur. inde dicitur vita ipſa noſtra, ceſſatio, vel quies; & vivens homo dicitur, *habitator quietis*, Iſaiæ 38. pertinet etiā ad contemptum rei viliſsimæ, quæ ab omnibus derelinquitur, atque rejicitur. ſic dicitur Iſ. 53. *Deſpectum*, & (expoſitivè) *noviſſimum* (Prop. derelictum) *virorum*.

5

חָדַל

Finire in Hebræo quid.

Iſa. 38. 3.

Iſa 38 11.

Iſa. 53. 3.

Dimitte

6

Iob 7.16 LXX שׁוּת Quid dimittere.

Dimitte ergo me. idem quod ſupra ca. 7. *Parce mihi.* Septuaginta: *Patere me requieſcere.* hic autem ſubeſt(*Soth*) quod eſt ponere, aut deponere, quare ad verbum eſt in Hebræo; *Deponat à me.* ſubaudi, flagellum, aut ſupplicium; cum enim appoſitum hujus verbi ſubauditur, ad malum pertinet. ut Pſalm. 3. *Non timebo millia populi circundantis me.* prop. in Hebræo; qui in circuitu poſuerũt ſuper me, obſidionem videlicet. ne me ille obſideat, neque ſua potentia circumveniat: fortè ad miſericordiæ affectum & benevolam providentiã pertinet; Ponat in me, vel erga me cor ſuum; nam ab hoc verbo dicitur *apponere cor* de quo non ſemel diximus.

Pſal. 3.7

7

Quid refrigerari, aut plangere. Pſal. 38.24 LXX Auguſt.

Vt Plangam paululum. In fonte eſt; ut refrigerer paululũ: ſicut eadem voce dicitur Pſalm. 38. *Remitte mihi, ut refrigerer, priùs quàm abeam.* Septuagin. *Patere me requieſcere puſillum.* Auguſti. *Donec requieſcam puſillum.* eleganter verò ſententiam, atque Hebraiſmum illuminavit Vulgatus paulò longiori verborum circuitione; *Vt plangã paululum dolorem meum.* nam verbũ fontis eſt(*Balag*) quod ejuſmodi refrigeriũ ſignificat, quali reficitur, qui ſitibundus è frigidiſsimo fonte bibit, & quale dolenti homini, atque æſtuãti pre dolore lachrymarum rivi refrigerium afferũt, cum vim ardoris reſtingunt; nam ſuis ipſe lachrymis quaſi potatus homo, refrigeratur & recreatur. Præteritorum itaque malorum recordatio, nunc vel maximè, cùm mentis quies, & cogitandi ſpatium concessa ſunt, lachrymas excitat; quas vehemens animi dolor, & mentis in ſubito caſu perturbatio quædã, & ſtupor prohibere ſolet. Sapienter enim magnus Gregorius ait; *Moderata afflictio lachrymas exprimit; immoderata ſubducit; quia mœror ipſe quaſi ſine mœrore fit, qui afflictã mẽtem devorans, ſenſum doloris tollit.* adde etiam, quod ut Gregorius Niſſen. oratione de Placilla ait; *E cordis vulnere lachryma, tanquã ſãguis profluũt.* ſanguis autẽ non ſtatim ex inflicto vulnere fluere ſolet; nam ictus & percuſsionis vis ſanguinẽ ad alias corporis partes diſpellit; ſed paulò poſt accurrit, & aperto orificio ubertim effluit. Igitur poſt tot ictus, & cordis vulnera accepta, aliquando temporis ſpatium ad plangendũ deſiderat. Nũc (inquit) tot, & tam crebris ictibus doleo & ſtupeſco incredibiliter; ſed ſi mihi quieſcendi copiam feceris, refrigerabor, & corde laceratus atque proſciſus manabo ſanguine, oculis verò lachrymis. Tum etiam inde creſcit, orationis acrimonia; Poſtulo (inquit) temporis ſpatium; ſed non riſui, non voluptati poſtulo, ſed lachrymis, ſed mœrori. ejuſmodi enim ſunt meę calamitates, ut remittẽtes jam, & à te mihi condonatæ ſuo jure diuturnas multorũ dierum, ubereſq. lachrymas vel ex ſola recordatione poſtulent.

בָּלַג

Cur lachrymę refrigeriũ dicantur.

Vehemẽs animi dolor non ſtatim lachrymas habet comites. Greg lib. 9 c. 37

Greg. Nyſſe.

XXI. *Ante quàm vadam, & non revertar ad terram tenebroſam, & opertam mortis caligine.*

XXII. *Terram miſeriæ, & tenebrarum, ubi umbra mortis, & nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat.*

---

1. *Proponitur prima expoſitio de ſepulchro. Scripturæ regula, cum duo verba diverſa ſignificationis junguntur.*
2. *Mors inevorabilis.*
3. *Harum ſententiarum ad ſepulchrum accommodatio*
4. *Proponitur ſecunda expoſitio de inferno, & damnatorum ſupplicio, & carcere.*

I

DVplex poteſt eſſe harum ſententiarũ cõmentarius. & primò mortis & ſtatus mortuorum circumlocutio eſſe poteſt. *Vadam & non revertar*, id eſt, abeam nõ rediturus; ſic enim ubi duo verba diverſæ ſignificationis ponuntur, commodè alterum in participium reſolvitur, vel in adverbium, antequam abeam irrevocabiliter, non reverſurus ad ſimilem vitam, & eũdem ſtatum, quem antea habuerim; Nihil verò hujuſmodi ſententias fidem reſurrectionis lædere diximus ſupra.

Scripturæ regula.

Vide c. 7. v. 3.

2

Mortem non parere naturæ legibus Sap. 16.14

Indicatur etiam nullam eſſe in natura vim, cui pareat mors, & cui receptacula animarum obediant, reddereque cogantur animum, quem ſemel recipiunt, juxta id Sapientię. 16. *Cum exierit ſpiritus, non revertetur; neque revocabit animam, quæ recepta eſt.* Hæc illa eſt gravis æquè ac ſapiẽs Davidis reſponſio ad illam ſuorum ſervorũ expoſtulationem, quòd vivente adhuc puero jejunaſſet, & fleſſet, mortuo tamen laviſſet & unxiſſet ſe, atque comediſſet. *Nunc (inquit) quia mortuus eſt, quare jejuno? Nũquid potero revocare eum amplius? Ego vadã*

2. Reg. 12.23

magis ad eum: ille verò non revertetur ad me. atque hæc eſt inferni, *mortis*, & ſepulchri pertinacia, atquè *duritia*, ęque ac *dilectionis*; neutrum enim quod ſemel apprehendit & recipit, facilè dimittit. ſicut enim inter illa tria *inſaturabilia* numeratur *infernus*, qui *dilatat animam*, & ventrem, ut multum deglutiat, & capiat, ita pari appetentia, quod ſemel devoravit, retinet. neque fieri (niſi ingenti miraculo) poteſt, ut quod ſemel devoravit, reddat, & evomat. Quodſi aliquando vomitus faciẽdus eſt a terra, inferno, ſepulchro, mirum ut torqueatur, & tremat. nam vomentibus tremores etiam, & convulſiones fieri, atque omnino id malum eſſe, medici docẽt. ſic igitur cùm vomuit ſepulchrum Chriſtũ Dominum propria virtute reſurgentem, *Terra motus factus eſt magnus*. tremor autem iſte & convulſio ex vomitu, inferno & terræ malum; mortalium generi bonum, ad ſpem immortalitatis, & glorioſę reſurrectionis cõcipiendam. Tandẽ obſervat rectè Catenę auctor hinc cõfutari, qui fabuloſam reverſionem & transmigrationẽ animarum conſtituebant.

Prov. 30.15
Iſai. 5.14
Hippocrat. in Coaciis praenotion.
Math 28.2
Not.

3

An hæc ſit periphraſis ſepulchri

Terram tenebroſam. Quidam explicãt de ſepulchro, ſtatũque mortuorum; quæ domus horrificis tenebris offuſa eſt, *atque miſeriæ* res pleniſsima; *ubi nullus ordo* cadaverum, ſed confuſa, & perturbata oſſium congeries, nulla regis, pauperculive homuncionis ratio, neque diverſitas; nã ęquo gutture omnes ſepulchrum devorat; pari ſuper illos pede *calcat interitus*; una dormitur nox omnibus. hoc idem ſignificare voluit ille alius philoſophus, qui cùm frequenter ad ſepulchra diverteret, atque diligenter incúberet in evolvendis, vertendis, atque contemplandis mortuorum oſsibus perſe ſingulis, atque ſæpius operam hanc ſumma cura tacitus repeteret; rogatus, quid nam ſibi vellet aut quorſum in re inutili operá poneret aut potiùs perderet? reſpondit, divitum ſe oſſa quæritare, pauperum item atque miſerorum, ſuis quæque notis diſtincta; ſed invenire aut diſtinguere non potuiſſe. de morte igitur atque ſepulchri conditione interpretantur ex Græcis Polychronius, & poſt Hæbreos Lyra, Eugubi. & recentiores alii.

Polychron.
Lyra
Eugubi.

4

Hanc eſſe inferni circũlocutionem.

Sed quoniam de pœnis & ſuppliciis agere videtur, fortè commodiùs tota hæc res ad infernum, id eſt ſubterraneam animarum ſtationem, carcerem ve deſcribẽdum referetur; ſive tantùm pro ea parte, quæ limbus dicitur, & qua ſanctorum patrum animæ detinebantur; ſive in univerſum pro toto inferno, & damnatorũ ad æterna ſupplicia loco. qui hujus loci commentarius placuit ſanè Auguſtino, Olympiod. Philip. Bedę. D. Thom. Cajeta. Et Philippus quidem ait nulli dubium eſſe, quin terram infernorum deſcripſerit Auguſtin. *Vult* (inquit) *requieſcere, ante quàm eat in pœnas æternas.* Olympiodor. *Hæc* (inquit) *loquitur veritus, ne fortè ſi cum cruciatibus, & tormentis vitam dimiſerit, à divino aſpectu ſit ablegandus omnino, atque cum impiis in inferno numerandus.* eſt quidem in hac exponendi ratione ſententia hæc plena timoris, ęque ac pietatis, quæ quaſi ex poſita quadam ſuę damnationis formidine explicanda eſt, non aliis, quàm ipſius Auguſtini verbis. *Vult requieſcere, ante quàm eat in pœnas æternas, ad hoc utique, ut non eat, quemadmodum ſi dicamus alicui, Corrige te, ante quàm damneris: non enim cũ ſe correxerit, damnabitur.*

Auguſti.
Philip. Beda
D. Thom.
Olympiodor.
Auguſt.

¶ *Secundi harum ſententiarũ commentarii, qui eſt de inferno, partium ſingularum explanatio.*

Ante quàm vadam, & non revertar.

5. Partem hãc pertinere ad ad æternitatem pœnarũ.
6. Illuſtratus Iſaias de æternitate pœnarum.
7. Iterum de iiſdem pœnis Iſaias, Ieremias, Ioannes.
8. Quid virga aut flagellum fundatum apud Iſaiam.
9. Error Origenis.

IGitur in hanc inferni & æterni cruciatus damnatorum carceris deſcriptionem conveniunt ſingulæ hujus ſententiæ particulæ. & prima quidem pars ad æternitatem pœnarum ſpectat. ſic enim legit Auguſtinus, *Ante quàm eam in pœnas, unde reverti non licet.* arctiſsimis enim tenebrarum vinculis conſtricti detinentur ſontes, unde ſe expedire non poterunt. Sic enim Septuaginta ad carceris locum & rationem retulerunt; *Ante quàm eam, unde non revertar.* quare hæc

5

Auguſti.
LXX

inextricabilis supplicii vincula ex laqueorum multitudine exprimit David Ps. 10. *Pluet super peccatores laqueos*; novis enim subinde vinculis constringuntur, ne intelligamus diuturnitate, & æternitate attenuari, aut infringi posse. Atque in eandem sententiam Isaiæ. 24. dictum est; *Congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum* (mira enim damnatorum confusio, & permistio) *& claudentur ibi in carcere, & post multos dies* * *visitabuntur*. locus difficilis, sed hac explanatione apertus; ut *visitatio* in malum accipiatur, & suppliciorum acerbitas significetur humano modo vinctos & sontes continendi, ut de augmento quodam pœnarum ad extremum judicii diem reservato intelligendum sit; quasi de novis suppliciis & pristinis nunquam intermittendis agatur, novísque vinculis adhibendis. quare eadem ratione dictum fuerit, *Antequam vadam & non revertar*; sicut ab eodem vate, deque eadem supplicii æternitate dictum est; *Gravabit eam iniquitas sua, & corruet: & non adjiciet, ut resurgat*. non, emerget non. supernatabit. ad eam quoque rationem, qua Apocalip. 18. dicitur. *Sustulit unus angelus fortis lapidem, quasi molarem magnum, & misit in mare dicens; Hoc impetu mittetur Babylon civitas illa magna, & vltra non invenietur*. quod videtur ex Ieremiæ. 51. desumptum, ubi clariùs indicatur, non solùm supplicii, sed pronuntiatæ etiam à judice sententiæ numquam revocandæ firmitas; sic enim scribitur: *Scripsit Ieremias omne malum, quod venturum erat super Babylonem in libro uno; & dixit Ieremias ad Saraiam; Cùm compleveris legere librum istum, ligabis ad eum lapidem, & projicies eum in medium Euphraten, & dices; Sic submergetur Babylon, & non consurget à facie afflictionis, quam ego adduco super eam*. Res hęc quidem apud eundem Isaiam vatem sub alia etiam translatione descripta est. cap. 30. *Erit* (inquit) *transitus virgæ fundatus, quam requiescere faciet Dominus super eum*. nam verberatio, aut vapulatio *fundata*, est quidem supplicium firmum, constans, quod non facilè corruet, ut pote quod firmissimo fundamento nitatur. similiter *virga*, & verber *requiescet* super damnatorum scapulas; insidebit enim, ubi semel impingetur. de *verme* autem *non morituro*, & *igne numquam extinguendo*, Vide Isai. 66. 24. & Matth. 15. 41. 46.

Psal. 10. 16

6

Isai. 24. 22

*Seran visitados a sus tiẽpos cõ prisiones.

Visitatio in malum

7

ṽ. 20

Apoc. 18. 21

8

Iere. 51. 63. 64

Sed tandem ex hoc loco manifestè convincitur error Origines, quòd Christus suo descensu in infernum, damnatorum animas liberaverit: cum enim quis illò vadit non revertitur. Sed de hoc hîc nõ plura.

*

9

Terram tenebrosam, & opertam mortis caligine.

10. *Infernus, arx mortis mors tenebrosa. Augusti oculi splendidi.*	*Apostolus.*
11. *Tenebræ pro carcere explicati Lucas, & Iudas*	12. *Cur tenebræ dicantur Carcer, & vincula. Quorsum carcer institutus sit ex prophanis quædam.*

HAec est secunda descriptionis pars. *Ad terram* (regionem, plagam) *tenebrosam* (propriè, prohibitam, videlicet à lumine) *& opertam mortis caligine*. quod alibi dicitur, *Vmbra mortis*; id est letalibus umbris, immedicabilibus tenebris. Symmachus dixit, *opertam morte*; mors enim tetra est, & caliginosa, obscuris cæcísque luminibus omnem lucem aversatur. Polychron. refert ex Hebræo; *In terram tenebrosam supra tenebras*. Est autem infernus, & tenebrosus ille damnatorum carcer subterraneus, mortis sedes, & Regia, sicut Sapientiæ. 1. dictum est; *Non est inferorum regnum* (id est, mortis regia) *in terra*. quasi dicat, supra terram; sed sub terra, in corde, penitùsque reconditis terræ visceribus; ergo sicut princeps, sicut sol in mundo, sui vultus splendore lucem affert regiæ domui, & iis qui coram illo sunt; & sicut planè regium, & illustrissimum est, Regem ita nitere, ut sua etiam luce alios perfundat, sicut Suetonius scribit habuisse Octavium Augustum oculos claros ac nitidos, quibus etiam existimari volebat, inesse quiddam divini vigoris, gaudebátque, siquis sibi acriùs contuenti, quasi ad fulgorem solis vultùm submitteret; ita sanè, Orcus, Mors, Interitus, quasi rex obscurissimus suam regiam, suosque omnes, quibus imperat, obvolvit, & perfundit tenebris densissimis, illámque suam regionem *operit mortis caligine*, ut jam dubitare nemo possit, quare dæmon dicatur *po-*

10

Symmach.

Polychron.

Infernus mortis Regia Sap. 1. 14.

Princeps suos illustrat.

Suet. in Augusto c. 79

Augusti oculorũ splēdor

testas

testas tenebrarum, & rector mundi caliginosi.

II

Tenebræ pro carcere.

Quod si etiam dum *tenebrosa* dicitur *terra* hæc, ad rationem carceris alludatur, & ad vincula, quibus damnati detinentur, rectè cohærebit; nam non solum apud Hebræos, sed apud Romanos, tenebrarum appellatione carcer intelligebatur. Sic ille miser, *Non habens vestem nuptialem, ligatis manibus & pedibus*, iussus est conjici in carcerem tenebricosissimum, videlicet *In tenebras exteriores*; dicuntur autem exteriores, quòd fortè carcer extra urbem, aut extra mænia esset, ut colligitur ex Actuum. 12. nam eductus Petrus de carcere, angelúmque ducem sequutus, tandem pervenit *ad portam Ferream, quæ ducit ad civitatem*. Dicas igitur illum conjectum fuisse in* *tenebras exteriores*, id est, carcerem exteriorem. sic Iudas Apostolus *Caliginem* dixit carcerem dæmonum, aut verò vincula, quibus æternum detinebuntur; *Angelos, qui non servaverunt suum principatum, in judicium magni diei*, (tunc enim, qui nunc extra carcerem vagantur in aere, aut in terra, in infernum detrudentur numquam inde ampliùs egressuri) *vinculis æternis sub caligine reservavit*. Cujus simillimus est locus. 2. Pet. 2. *Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradidit cruciandos*. pro *rudentibus* autem in Græco sunt, Catenæ caliginis, vel obscuritatis, id est Catenæ carceris obscurissimi, & tenebricosissimi. & Sapient. 17. non semel hæc à tenebris ad carcerem & vincula translatio ducitur. *Vinculis tenebrarum, & longæ noctis compediti, inclusi sub tectis fugitivi, perpetuæ providentiæ jacuerunt*. & inferiùs, *Vna catena tenebrarum omnes erant colligati*. Translationis autem ratio est, quòd sicut qui in vinculis est, ita sanè qui in tenebris, se movere nequit; vel etiam quòd carcer esse soleat obscurus, & lugubris, cujusmodi fuit illa carceris pars altera, quæ à Servio Tullio, Robori (is prim⁹ carcer erat) addita fuit; illâ enim sic decribit Sallust. *Est locus in carcere, quod Tullianũ appellatur; ubi paulatim ascenderis ad lævam, circiter duodecim pedes humi depressus, eum muniunt undique parietes, atque insuper cameræ lapideis fornicibus juncta, sed inculta tenebris, odore fœda, atque terribilis ejus facies est*. sic quoque apud Livium, tenebrarum & carceris mentio frequens est lib. 38. *In carcere vir clarißimus inter fures, & latrones includatur, & in Robore ac tenebris expiret*. & lib. 6. *Eum pati vinctũ in carcere, in tenebris obnoxiam carnificis arbitrio ducere animam*.

Math 22. 13. & 25. 30. & cap. 8. 12.

Tenebræ exteriores.

Act. 12. 10

*Pusieron lo a la sombra q̃ està fuera de la ciudad de la luz

Epist. Iudæ. ℣. 6.

2 Petr. 2. 4

Σειραῖς ζόφου

Sap. 17. 2

℣. 18.

12

Cur tenebræ habeat rationem carceris & vinculorũ.

Sallust.

Liv. lib. 38. & lib. 6.

Et quàmvis Vlpianus statuat carcerem ad continendos homines, non ad puniendos haberi debere; tamen stante quidem republica in carcerem damnati conjiciebantur, ibíque extremum de illis sumebatur supplicium. quare Cicero carcerem appellat vindicem nefariorũ ac infestorum scelerum. non aliter, imò multò veriùs, tenebræ illæ sempiternæ vindices sunt scelerum, & locus extremi supplicii, & æternæ mortis. rectè igitur hac ratione tenebrosus locus & regio appellatur; potiùs *tenebræ* ipsę.

L. aut damnũ 8 §. solent D. pœnis.

Carcer quorsum institutus sit.

Cic. in Catil. 11.

*

Terram miseriæ, & tenebrarum.

13. Quid miseria. obscuritas cum animi deliquio conjuncta.
2. Cur tenebræ calamitates significent.
13 Quadruplex res ejusdẽ repetitio valde auget significationem. In inferno tanquam in proprio solo proveniunt tenebræ. illustrata Sapientia.

TErram *miseriæ*. Propriè lassitudinis, deliquii, defectus, obscuritatis; cõjuncta enim hæc videntur; ut obscurari videatur cor homini deficienti; & lasso lumen quoque deficere oculorum; sicut dicebat David Psalm. 37. *Cor meum * conturbaturbatum est, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum*. hæc etiam secum affert mentis ægritudo, & gravis aliqua calamitas. Sic ab illa radice dictum est à David Psal. 87. *Elongasti à me amicum, & proximum*, & *notos meos, à miseria*. in Hebręo, propter caliginem, vel obscuritatem. id est, in his meis tenebris, & obscurissima ærumnarum nocte, non video, qui mihi adsit; respicio in adjutorium hominũ, & nõ sunt; tempora si fuerint nubila, nullus erit. Rectè igitur ab interprete dictum est; *Terra miseria*.

13

עוף

* Tengo palpitació de coraçon, desmayome, y quita se me la vista delos ojos.

14

Cum miseriæ, & calamitates tenebrarum appellatione significentur

Hinc colligo, quamvis aliàs de tenebrarum ratione, & arcana in sacro sermone significatione nõpauca disseruerimus verissimam tamen rationem ex hoc loco elici posse, quare miseriæ & calamitates tenebrarum appellatione significentur. sicut enim extrema damnatorum miseria & interitus cum æternis tenebris junguntur in inferno; sic quidquid miseriæ & calamitatis apud nos est, alterum tantum tenebrarum admistum babet. sed dicemus quoque sequenti particula de tenebris.

15

ל. א

Quadruplex ejusdem rei repetitio significationẽ auget

In inferno tanquam in proprio solo proveniunt tenebræ

Et tenebrarum: Iam quater repetita est caligo, neque tam ex peculiari significantia vocis, quàm ex repetitione ejusdem rei omnibus vocabulis sinonymis sententiæ amplificatio, & tenebrarum obscuritas crescit, cùm autem infernus dicitur *terra tenebrarum*, indicatur profectò, ibi tanquam in nativo solo obscuritas provenire; sicut dicitur terra auri, aut argenti, ubi hę res proveniunt. non aliter Scriptura de inferni tenebris loquitur, tanquã de quodam tenebrarum pelago, ex quo aliquando ad Aegyptios caligo & obscuritas exundarit. Sap. 17, Aegyptias tenebras vocat, *impotentem verè noctem, & ab infimis, & ab altissimis inferis supervenientem.* sicut voragines quędam eructantes sulphureas flammas, quos vulcanos, inferni ostia, & fenestras vocamus, quò inferorum flammæ & tenebræ excitatæ pertingant, & favillas infestas tenebrásque expuant. ad quam similitudinem dicitur Apoc. 9. *Aperuit puteũ abyssi, & ascendit fumus putei.* & quidem sicut quicquid lucis est in inferiori mundo, cœleste illud est, & *descendens à patre luminum*, & à civitate sancta quæ *sole non indiget*. sic sanè *tenebræ*, & obscuritas, illa præsertim, quæ homini inimica & infesta est, ab inferis ascendere ad nos intelligitur.

Sap. 17 14.

Apoc. 9 2. 3

Iacob 1. 17

*

16

Hac est quarta inferni damnatorum nota, *Vmbra mortis*. Eadem, quæ supra dicta est *mortis caligo*. Philippus pœnas intelligit, quæ cum morte conjunctæ sunt, illámque comitantur, atque sequuntur, sicut umbra corpus. D. autem Thomas; *Vmbram mortis*, similitudinem mortis interpretatur, eò quòd omnia, quæ illic geruntur mortis agoniam, & letales angustias repræsentare & offerre videantur. Sed forsam iterum *Vmbra mortis* repetitur, ut altera illa significatio, quam cap. 3. indicavimus, nunc accipiatur; non enim solùm *Vmbra mortis* caliginem significare potest, sed etiam horrifica spectra, & umbras mortuorum. sunt enim tenebræ spectris & visis horrendis adjunctis, supra quàm dici potest, infestæ & formidandę. ex quo Aegyptiacæ tenebræ amplificatę sunt Sapient. 17. *Personæ tristes illis apparentes pavorem illis præstabant, & ignis quidem nulla vis poterat lumen illis præbere, nec syderum limpidæ flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam. Apparebat autẽ illis subitaneus ignis, timore plenus, & timore percussi illius, quæ non videbatur faciei, æstimabant deteriora esse, quæ videbantur.* quicquid igitur in inferni tenebris videtur horrificum est, terribilia, simulachra, & imagines mortis, tristissimę defunctorum animæ, & ut poeta dixit;

Quid umbra mortis.

Vmbra mortis pro horrificis visis.

Sap. 17.

> *Vmbrarum hic locus est, somni, noctisque soporæ.*

Verg. 6 Aen.

Quę videntur autem, non planè & clarè videntur, sed multa nebula & caligine offusa, vix interlucentia, ut ab Aenea in inferno visa describitur Dido;

Verg. 6 Aen.

> *Vt primum juxta stetit, agnovítque per umbram.*
> *Obscuram, qualem primo quis surgere mense*
> *Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam.*

17

Damnati cruciabantur horrificis spectris Isai. 13.

Spectra autem, & horrificus bestiarum sævissimarũ frequẽs aspectus obversabitur semper ante damnatorum oculos, sicut scriptum est Isaïæ. 13. *Requiescent ibi bestiæ, & replebuntur domus eorum draconibus, & habitabunt ibi struthiones, pilosi saltabunt ibi, & respondebunt ibi ululæ in ædibus ejus, & syrenes in delubris voluptatis.* Adhunc teterrimum damnatorum cõspectũ spectat illa Chrysost. sententia longè gravissima. *Secum in carcerem quendam ingressi sumus, atque alios*

Chrysost. 2 in cap. 1 Corint.

Ubi umbra mortis.

16. *Vmbra mortis pro horrificis spectris.*	18. *Peculiare damnatorum supplicium, horrenda visa semper videre. Pulchra ex Chrysostomo similitudo.*
17. *Explicata Sapientia*	
Quid etiam umbra apud prophanos	

squallore

ſquallore confectos, alios catenis vinctos, ac fame laborantes; alios in tenebris clauſos conſpicimus, animo commovemur, ac perhorreſcimus, nihilque non facimus, ut ne in eum locum incedamus, cùm ad ipſos gehennæ equuleos obtorto collo trahemur, qui nam futuri ſumus? Semel tantùm in illis tenebris, & mortuorum umbris clariſsimum lumen affulſit, quod damnatis non gloriæ, & voluptati, ſed timori fuit. *Semel* (inquit Cyprianus) *Chriſtus deſcendit ad inferos. ulterius non deſcendet, non ultra videbunt Deum in tenebris ſigillati.*

Pulchra Chryſoſt. ſimilitudo.

Cypr. Sermo. de Aſcenſi.

*

Ubi nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat.

18. *Quid indicet vox Hebræa numeri pluralis, Ordines.*	21. *In damnatorum ſuppliciis ordo quis. quid nutrimentum apud Iſaiã.*
19. *In inferno nulla temporis viciſsitudo.*	22. *Quis ordo rerum in inferno deſideretur. Explicata ſapientia.*
20. *Inferni tenebræ junctæ cum multa confuſione.*	23. *In inferno novum ſupplicium ex timore.*

18 סְדָרִים

NUllus ordo. Vox originalis, numeri pluralis eſt. in quo ſiquid notãdum ſit, illud tantùm videtur, dici *non eſſe ordines*, perinde eſſe, ac ſi in univerſum diceretur, nullus in ulla re ordo, omnia confuſa & citra ordinem ſunt. ſicut enim vox ſingularis repetita diſtributionem pluriũ rerũ ſignificat in ſacro ſermone, ita vox pluralis, res omnes ſingulares per ſe ſumẽdas admonet. Plerique vero latini hũc ordinis defectum referunt ad perturbatas, & confuſas damnatorum conſcientias, & cogitationes numquam ſibi conſtantes. quod ingentem eſſe damnatarum mentium cruciatum docet hoc loco Gregorius.

19 In inferno nulla naturalis viciſsitudo. Polychr.

Alii ut Polychron. Eugubinus, Iſidorus referunt, ad temporum, dierúmque & noctium ordinem, & viciſsitudinem ex illa terra, & regione ſublatam. plura breviter complectitur commentarius Polychronii; *Non eſt ſolis ordo, nullus ſyderum cæterorũ, ubi nullũ licet rerum humanarum ſtatum intueri, nullam inquam. præclara lege atque ordine inſtitutam politiam.* Favet lectio Septuaginta, *Ubi non eſt lux neque eſt videre vitam hominum.* quaſi dicat; perpetua ibi nox

LXX

eſt; ſicut è contrario, ubi perpetua lux eſt dicitur non eſſe *Tranſmutatio, neque viciſsitudinis obumbratio.* id eſt umbra viciſsitudinaria. ſic ibi non eſt viciſsitudinis illuminatio.

Iacob 1.17

Sed exiſtimo hîc ex proprio quodam perpetuóque tenebrarum effectu amplificari illarum incommoda graviſsima; ſicut enim lucis propri' eſſe videtur ordo, diſtinctióque rerum; ita tenebrarum *nullus ordo*, ſed multa jacentium rerum perturbatio & confuſio, atque permiſtio. ſic reip. perturbationem expreſsit Cicero; *Tamquam ſi offuſa reip. ſempiterna nox eſſet, ita ruebant in tenebris, omniáque miſceabant.*

20 Cũ tenebris inferni jũcta multa confuſio.

Cic. pro Roſc.

Atin quo (inquis) hic ordinis debiti deffectus poſitus eſt? cùm veriſsimum ſit id, quod Gregorius objicit, *Ipſa etiam ſupplicia, quæ ex lance divinæ juſtitiæ prodeunt, inordinata eſſe nõ poſſe*; ſtatuit enim Deus plagarum modum juxta criminis menſuram, & *quantum* Babylon *glorificavit ſe, & in deliciis fuit, tantùm* præcipit Deus *dari illi tormentum & luctum.* Tum etiam *zizania in faſciculos ligari & colligi ad comburendum*, ordo quidam eſt, ut pares cum paribus pari pœna conſtringantur; de qua re non Gregor. solùm ſed eleganter etiam, S. Ephrem differit libro de vera pœnitentia. cap. 7. Atque eſt illud veriſsimè à Sapiente dictum cap. 11. *Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.* ut ſuus cuiq; improbitati cruciatus reſpondeat; nam ille *ignis*, cùm *paratus* dicitur *Diabolo & angelis ejus*, neſcio quid cujuſque ſceleri ex æquo præparatum, atque conveniens ſignificat; ſicut & id Iſaiæ. *Parata eſt ab heri Thophet, à rege preparata, profunda & dilatata; nutrimenta ejus ignis & ligna multa.* ubi vox *nutrimenta* ſtruem ſeriemque lignoru ſignificat, ordine quodam diſpoſitorum, ut facilè flammam concipere poſsint; vox eadem cum verbo componendi, aut recto ordine diſponendi. jungitur Ezechi. 24. *Compone ſtruem oſsium.* (dicimus nos, *armar el fuego, o la chimenea*) quare eodem Ezechi. cap. ait, Deus, *Væ civitati ſanguinum, cujus ego grandem faciam pyram.* Vides igitur accuratum, & exquiſitum in damnatorum ſuppliciis ordinem? Sanè, ſed ille non videtur ordo omnino deeſſe, ut nihil ab illis ordinatè fiat? an ille alius, quòd omnes incertis ſedibus vagentur, & impares cum imparibus verſentur

21 Greg.

Damnatorum ſupplicia ordinata

Apoc. 18. 17. Matth. 13. 30.

Greg. S. Ephrem.

Sap. 11. 17.

Matth. 25. 41.

Iſa 30. 33

מְדוּרָה

שׂוּרת

Ezech. 24. 5

℣. 9.

22 Quis ordo abſit in inferno.

ut omnes ſint pares cum imparibus in unum *faciſculum colligati*; atque quaſi una omnes catena colligati futuri ſint, ita nullo inter illos dignitatis ordine ſervato crucientur? ſic ſcribitur Sapien. 17. de Aegyptiis. *Una catana tenebrarum omnes erant colligati*. ſicut plures racemi calcātur in torculari confuſi atque permiſti. eſt enim infernus *torcular iræ Dei*. An etiā naturalis rerum ordo ibi inverſus eſſe videtur, cum ignis non luceat; & *aquæ nivium cum calore nimio; & cum ſempiternis ardoribus* ſtridor quoque dentium vires ſuas retineant? An verò tandem hæc ordinis expers confuſio multitudinem tormentorum ſimul conglobatorum ſignificat, ut procella quædam miſeriarum omniū perpetuò damnatorum capitibus incumbat? ſicut Scriptum eſt. *In una die venient plagæ ejus, mors, & luctus, & fames, & igne comburetur*.

Sap. 17 18.

Apoc 29.15

Iob 24.
Iſai 33.1

Apoc. 18. 8.

23

In inferno nō ſolum triſtitia. ſed etiam horror & timor.

Sed ſempiternus horror. Iterum eadem ſuperior vox, quæ *tenebrarum*; tenebras autē per *horrorem* expreſsit interpres, quòd horridę ſint. & ipſe addidit, *Sempiternus*, quòd novam vim voci originali ineſſe credidit. imitatus Septuaginta, qui etiam dixerunt, *Terram tenebrarum æternarum*. ut deſperatiſsimas, & maximas ſignificarēt. quare hęc ex politio ſexies eadem voce, aut rè propoſita, amplificatio eſt planè poetica, & bona omnia abeſſe inde ſignificat, quæ cum luce conjuncta ſunt, quæ aliquādo proponemus, cū de luce agēdi locus erit; nunc tantùm, ſi per *horrorem*, timoris perturbationem intelligamus, rectè congruet adjunctio illius vocis, *Sempiternus*; nam ex pœnarum æternitate efficitur videtur non ſolùm dolor, atque triſtitia ex pręſenti malo, ſed etiam timor ſemper futuri; ut ſapienter Gregorius hîc docuit in hæc verba; *In hujus vitæ tormentis timor dolorem habet, dolor timorem non habet. quia nequaquam mentem metus cruciat, cùm pati jam cœperit, quod metuebat. infernum enim & umbra mortis obſcurat, & ſempiternus horror inhabitat; quia & in ſupplicio dolorem ſentiunt, & in doloris anguſtia, pulſante ſe ſemper pavore, feriuntur; ut & quòd timent tolerent, & rurſum quod tolerant ſine ceſſatione pertimeſcant*. Sed cum abundè Iob Baldadi objectionibus ſatisfecerit, illo jam quaſi ſuperato, conticeſcente, ad aliud certamen, aliámque cum Sophar diſputationem procedendum eſt ſtatim, atque Baldadi orationem continente filo innexuerimus.

LXX.

Gregor.

CAPUT DECIMUM

✶

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS.

DIvinæ ſanè majeſtatis terror vocem mihi adimit; at voces & gemitus extorquet acerbiſsimus doloris ſenſus; jam enim [a] actum de mea vita, planè video, atque intimis præcordiis diſſecor, ut & vehementer mihi ipſum vivere diſpliceat, atq; adverſum me ſtomachari, & ſęvire cõpellar. quòdſi clamores & ſuſpiria ſupprimere conarer, mecũ ipſe litigare, & contẽdere deberẽ. *Sed quid ego? præſtabit ne tacitũ mecum ingemiſcere, cũ nullum habeã, cui cauſam meã probare poſsim? Pręter mittã igitur has meas querimonias. nihil eſt enim, quòd me verbis & oratione tueri velim. ſed cogor tamen laxare loquẽdi habenas, & ſermonẽ intra pectoris carceres contentũ liberè dimittere; non quò cõtra Deũ aut cõtra illius providentiã quicquam loquar; in me tantũ deſęviam. quamvis quæ loquuturus ſim, fore ut in meũ caput recidant, certò mihi perſuadeam.

1
*Tædet animã meam vitæ meæ. *dimittam adverſum me eloquiũ meũ: loquar in amaritudine animæ meæ.*

Vnum igitur ad judicem meum dicam, cũ quo non tã de recuperãdis fortunis amiſsis, aut tuenda vita, quã de defendenda meæ innocẽtia diſputo. Noli, ô judex æquiſsimè, me innocentẽ, & omnis ſceleris ſuſpicione vacuũ, reum peragere, im probitatis ve alicujus dãnare, vel in hac vita, vel etiã poſt mortem. At his ſuppliciis graviſsimis videris me tanquam impiũ & ſceleratũ palã traducere. tum ne me deſpice lãguore confectũ, ne fortè graviori aliqua triſtitia obrutus impiã aliquã vocem emittã. Quòdſi quidpiã liberius aut inconſideratius, quã par ſit, fuero loquutus, meũ judicẽ oro atq; obſecro, ne mihi vitio, aut impudẽtiæ vertat, id enim tantum dixerim, non ut tanti numinis majeſtatẽ lęſam velim, ſed ut meã afflictam innocẽtiã tuear. Cognoſcere igitur à te maximè cupio, qua nã de re mecũ expoſtules litẽ vé intẽdas; qua nã tua lege, aut pręcepto violato me interroges; propter quod nã ſcelus me puniẽdũ præcipias; aut in quẽ finẽ hęc mea ſupplicia decernas?

2
Dicã Deo: Noli me cõdemnare:

Indica mihi, cur me ita iudices.

Primũ enim te cõmoere nõ potuit, tui ingenii innata

BREVIS NOTATIO RERUM IN- inſigniorum, quæ in commẽtariis fuſiꝰ explicant.

[a]. De multiplici verbi Tædendi ſignificatione, tum ad hujus, & aliorum locorum intelligentiam, tum ad Vulgati interpretis defenſionem, diſſeritur ℣. 1. n. 1.

aliqua malitia, atque [b] calumnia, quę cum violentia & fraude insidias innocenti machinetur, & tuis creaturis malum aliquod moliatur: execraris enim proculdubio omnem calumniam, & innocentū oppressionem. Nūc autem, quod ad meas ærumnas attinet, quam utilitatē, voluptatem vé capies? hæc ne est tua clementia? hæc tua lenitas, & bonitas Deus benignissime? hoc ne suave illud, mansuetum & commiserans, quod tuis creaturis nunquam non exhibuisti? numquid volupe & pulchrum existimas falsa crimina intendere misero homini, & per fraudem & frustrationem molestissima me lite vexare; & quæ non debeam, repetere; de rebus minimis atque levissimis criminalem litem ordiri; atque me dris his amicorum captiosis cavillis, & elēchis falsi me peccati & sceleris convincere? Ita ne, quē tuis ipse manibus elaboraveris, nunc fastidio habeas, abjicias, proteras? & pro me dicentem vix tuis auribus digneris? videris profectò impiorum [c] consilium juvare, & opem tuæ præsentiæ lumine & splendore illorum conatibus afferre. nam dum vident pios afflictos, se verò beatos atque fœlices, id consilii capiunt, ut in flagitiosa vita, cujus fœlix fortuna comes sit, firmiter perseverent. Propterea eò suas omnes cogitationes intendunt, ut pios & sanctos, etiam ipsi circumveniant, & quibus possunt rationibus divexent. sic sanè videris, ô Deus fortissime, Chaldęis atque Sabæis mearum facultatum direptoribus, te socium atque patronum adjunxisse. nā quæ illi contingere non potuerunt, domum videlicet, liberos, familiam, & meam ipsam corporis valetudinem, tu abstulisti. Atqui, mirum id est; nam tu nō soles [d] in malum, opem, viresque cuiquam conferre. quid dicam? faves ne horum meorum amicorum errori & delusioni? an verò sevissimorum Dæmonum nequitiæ & immanitati, in meos cruciatus conspirantium?

At minimè etiam possum meæ innocentiæ afflictæ causam, in ignorationem aliquam mei judicis referre: namque is non habet [e] carneos oculos, neque instar carnei hominis, de externa tantùm rerum specie judicat, ad intima profectò penetrat, & veritatem latentē licèt, atque in altissimo puteo demersam [f] clarissimè intuetur: errare igitur neque malitiosè & ex calumnia, neque per ignorantiam & errorem in discernendis litibus, potest. & qui omnia cognoscat, non indiget certè, ut humani judices solent, cruciatibus & tormentis adhibitis ad extorquendam veritatem. Quorsum igitur ille me torquet, & quæstione judiciali exagitat? ita ne quem miserum videat, & sine ullo carnis splēdore, despiciat? [g] Aut etiam torvo & minaci vultu aspiciat, instar hominis, qui injuriarum acceptarum oblivisci nesciat horum hominum improbitatē minime tu, ô De' optime, imitaris, ut eorum, qui peccarunt memineris, & severam rationem exposcas: neque tu instar supercitiosorum & fastidiosorum divitum, humiles non dignaris tuo conspectu; neque obtusam & crassam habes oculorum aciem, ut aliquid in humanis actionibus te

præ

3
Numquid bonū tibi videtur, si calūnieris,

& opprimas me opus manuū tuarum, & consilium impiorū adiuves?

4
Numquid oculi carnei tibi sunt? aut sicut videt homo, & tu videbis?

[b] *De calumnia, & calumniandi significatione ex sacris & prophanis accuratè disseritur.* ℣.3. n.1.4.5.6.

[c] *Quod, quale ve sit impiorum consilium adversus sanctos; quod sanctorū adversus impios; quæ utriusque factionis arma, quædā ad mores opportuna.* ℣.3. n.9.10.11.12.13.

[d] *Vt Deus modum in puniendo servet, & hostium savitiam minime adjuvet explicatur.* ℣.3.n.13.

[e] *Quòd carneus oculus male audiat in Scripturis & quod ad externam tantùm rerum speciem pertineat, quædam ad scripturarum intelligentiam, & ad mores,* ℣.4 n.3. *vide etiam.n 5.*

[f] *Vt divini oculi cōmendētur ab illis omnibus, quæ ad videndū necessaria sūt digressiuncula* ℣.4.nu.4.

[g] *Vt torvus, aut superciliosus, & fastidiosus conspectus sit proprius hominis at Dei benignus, & laetus observatur.* ℣.4.n.6.7.

5
Numquid ſicut dies hominis,dies tui: & anni tui,ſicut humana ſunt tempora:

præterеat. Præſertim verò hæc dixerim , quod no tu inſtar hominis,cujus vita eſt breviſsima, paucìſsimarũ rerum experimentum colligere potueris , ſed pro tua æternitate omnia tanquam præſentia contempleris.At me tibi infenſum reddere nõ potuit , ea quæ principibus familiaris eſt,& ſtudiorum,& voluntatis [h] mutabilitas & viciſsitudo?minimè verò;nam tu non is es, cujus gratia & benevolentia erga hominem tẽporis diuturnitate langueſcat,aut tædium & nauſeam concipere poſsit.Homines prẹterea ſemel oblatam, hoſtẽ perdendi occaſionem arripiunt, timentes ne non afferat deinde vita hæc,quæ breviſsima eſt,ſimilem opportunitatem.At tu qui æternus es,& quem ego , neq; mortuus,neque vivus effugere poſſum,quorſum tam avidè tamque ſtudioſè cauſſas, & opportunitates requiras, quibus de me vindictam ſumas?atque in omnem meam vitam inquiras,per teſtes & judiciariam quæſtionem; ut vel leviſsima errata,ſi quæ ſunt,in lucem publicũmque proferas,atque pronunciata ſententia,decretóque ſupplicio plectenda jubeas?

h.De propria illa & quaſi inſita principum inconſtãtia,& mutabilitate,& ut Deo tantùm fidendum ſit annotatur ✠.5.n.2.

6
Ut quæras iniquitatem meam: & peccatũ meũ ſcruteris?

7
Et ſcias , quia nihil impium fecerim , cũ ſit nemo,qui de manu tua poſsit eruere.

Hæc ne facis,ut ſcias an peccaverim, necne? & cùm liberè de me ſtatuere poſsis,quod voles,me mille modis exploras & verſas.at nimium ſeverè;ut apud quem, nec preces,neque ullius interventus jam non valeant, ut cruciatuum acerbitatem mihi remittas , non enim, quamvis,quis innocens ſibi ſit,ex tuo ſeveriſsimo judicio potens eſt ſe ſubducere.at cùm tanta ſit tua poteſtas,ut nemo poſsit prædam ex tua manu extorquere, neque ſua ope juvare,quem ſemel flagellare decreveris,oporteret ſinè benignius,& mitiùs mecum agere. Verùm enim verò ſi tu judex eſſes,à cujus tribunali ad ſuperiorem alium judicem provocatio eſſet , nihil mirum,quòd & cruciatus , & ſententiæ damnationiſque pronuntiationẽ accelerares:at cùm ſit nemo, [k] qui de manu tua poſsit me eruere,quorſum me tam acriter,tã continenter vexas,nulla reſpirandi,neque paululum interquieſcendi copia facta?Sed honeſtè actæ vitæ conſcientia erigor,& ſuſtentor;quàmvis enim ſupremus tu judex ſis,non ideò me innocentem non abſolves: præſertim;cum jam tibi exploratum ſatis ſupérque ſit , me neque fœlicem,neque ærumnoſum à tua pietate & cultu defeciſſe.

i.Vt Deus cùm de ſupplicio mortalium agit, inter ventores, & deprecatores quærere ſoleat pro ſua lenitate,peculiaris conſideratio,✠.7.n.2.

k.Vt ab aliis judicibus ad Deum,à Deo ad aliũ non ſit provocatio , conſideratio utilis ✠.7.n 4.

8
Manus tuæ fecerunt me, & plaſmaverunt me totũ in circuitu:

At cùm opus ſim manuum tuarum, perdere ſanè creatoris jure,pro tua voluntate potes;ſed vel ex hac ipſa mea,qui tuum opus ſim,atque ex tua,qui creator es,cõditione,tantas ærumnas jure meo deprecabor, atq; ex priſtino illo creationis [l] beneficio commemorato,multa alia à tua majeſtate poſtulandi , lata amplàque janua mihi aperitur. Verùm enim verò viſus es ſanè in me elaborando & creando,tu,qui omnis laboris & defatigationis expers es, [m] laboraſſe; & quæ ad hominẽ pertinent,cum quadam moleſtia & laſsitudine perfeciſſe: eſt enim cum figlinum opus,tum hominis moderatio & perfectio,opus per ſe diſſicile,operam igitur & impenſam perdes,in me perdendo,& tuo opere in interi-

Et ſic repente præcipitas me?

l.Vt priſtini beneficii cõmemoratio, divinam miſerationem excitare ſoleat, utilia quadam , ✠.8.n.2.

m.Vt hominis creatio cũ quadã creatoris quaſi moleſtia & labore facta ſignificetur,✠.8.n.3.13.14 15.16.cũ peculiari etiã ſtudio,& charitate.n.4. 17.

tum præcipitando? Quid, quod ſingulari ſtudio, & amore me fabrèfeciſti; atque utramque manum tui ptopenſiſsimi affectus indicem, ad hominis creationem adhibuiſti, atque ſubtilitate & artificio mirabili, univerſum hominem, & quæ ad illum pertinent, univerſa expoliviſti & ornaſti, tuáque providentia indulgẽtiſsimè muniviſti, tuíſque ipſis [n] manibus, materiam, ex qua homo formatus eſt, acceptam, ſapientia & poteſtate tua in eũ finem perfeciſti, ut haberes, de quo benè mereri poſſes? Hæc igitur tot támque pręclara beneficia, quònam tandem reciduntʔ in incredibilium ſanè calamitatum & miſetandæ mortis præcipitium.

[n] Quæ dicãtur Dei manus fuſior diſputatio. ꝟ. 8. n. 9. 10. 18. & ut ipſius Dei manibus homo formatus intelligatur. n. 11. 18.

Quòdſi, ô hominum plaſmator Deus, ullam eorum quæ dico, oblivionem ſimulare velis, rem à principio repetitam, & cunctas operis citcunſtantias minutatim in memoriã revocabo. Luteus ego ſum. atqui lutum inanimum & iners ſe ipſum fingere & figurare minimè poteſt; te igitur formatore & creatore mihi opus fuit: poſt longam igitur oblivionem, tui operis recordare tandem, formatum eſſe à te hominẽ de [o] limo, ex aqua & tetra ſingulari cura & arte contempetatis; [p] luteum itáque & fragile vas meritò à ſuo creatore, & figulo poſtulat, ut priſtinam iterum adhibeat artem & diligentiam, ad illud tuendum & conſervandum. Quòdſi me permiſeris expoſuerííque diſcrimini, facilè confringat & in minutiſsimum, tenuiſsimúmque pulverem abibo. Sed cùm tandem mortem, reſolutionémque in viliſsimam terram, quæ humano corpori ſotmando materiã præbuit, homini interminaveris; oporteret nunc, paulò diuturnius vitæ ſpatium à te concedi.

9 Memẽto quæſo, quòd ſicut lutũ feceris me.

Et in pulverẽ reduces me.

[o] Qualis fuerit limus, ex quo homo formatus dicitur, an ſolus pulvis, an verò terra, & aqua contemperata, diſputatur, ꝟ. 9. n. 3. 4 5. vide etiã ꝟ. 10.

[p] Subtilitas humani opificii ex tetra conſideratur. ꝟ. 8. n. 4. 20. & ꝟ. 9. n. 5. & ꝟ. 10. Itémque imbecillitas, & fragilitas hominis, Dei autem cura, & providentia in homine tuẽdo. ꝟ. 9. n. 5. 6.

Quid, quòd diuturnitate digniſsimũ profectò opus fuit, cùm tenuiſsimæ terrę pottionem, quaſi coagulo quodam denſatam & compactam, tuis ipſe manibus coagmentaſti, & luteam ſtatuam ſtatim effinxiſti? neq; ſecus, quàm caſeus, ingenti manuum & brachiorum niſu caſeali apprimitur; ita tuis manibus, ſuperfluum illũ & aqueum humorem expreſsiſti, cùm primùm inſtar fluidi lactis terram irrigaſſes, & aqua temperaſſes, mollémque & quaſi fuſilem reddidiſſes, ut inde formari humanum corpus opportunè poſſet; [q] omnéſque corporis partes, non ſolùm, quæ externæ ſunt, ſed etiam, quæ in intimis viſceribus, ipſiſque oſsium cavitatibus recõditæ deliteſcunt, mira ſubtilitate & arte effinxiſti & cõſtituiſti, ut externa curis lævior & tenuior eſſet, caro mollior, oſſa duriora & firmiora, netvi ſolidiores & flexibus opportuniores; reliqua denique ſuis muniis & officiis exequendis affabrè & commodè elaborata, & minutiores omnes partes conveſtitæ & coopertę externæ cutis integumento munirentur.

10 Nonne ſicut lac mulſiſti me: & ſicut caſeũ me coagulaſti?

[q] Vt Deus priùs luteam quaſi ſtatuã finxerit, quã vitam, & animam cõferret; priúſque in luto meditatus fuerit ſubtiliſsimè omnium partium internarum, & externarũ diſtinctionem, & quaſi præviam diſpoſitionem, fuſiús explicatur. ꝟ. 10. n. 1. 2

11 Pelle & carnibus veſtiſti me: oſsibus & nervis copegiſti me

Organicam denique materiam accipiendæ animæ præparaſti, quam tua miſericordia & munificentia illi ſtatim contuliſti; indidiſtíque multarum virtutum ſemina, humanitatis præſertim, atque miſericordiæ. neq; ſolũ vitam dediſti, ſed ſumma erga eum indulgentia uſus, ingentibus beneficiis locupletaſti, boniſque om-

12 Vitam & miſericordiam tribuiſti mihi: & viſitatio tua cuſtodivit ſpiritũ meum.

nibus

nibus cumulasti, quæ ad victum, vestitum honorisque & dignitatis gradum tuendum pertinerent. Neque verò solum hæc sunt primi hominis beneficia; nam cæteri omnes in sua generatione & constitutione similia accipiunt ex tua munificentia & liberalitate vitæ initium, universáque alia vitæ præsidia.

Ergo videris certè benevolentiam hanc, atque gratiam benignissimi animi, qua hominem, méque ipsum olim prosequebaris, nunc longè dissimilibus operibus severitate videlicet & supplicii gravitate [r] dissimulare voluisse: non enim crediderim charitatem illam erga me pristinam in tuo pectore extingui, aut oblivione aliqua obrui potuisse. Neque nunc quidem mei recordari non poteris, in quo creando, ornando, locupletando, tantùm industriæ atque solertiæ impensum à te fuerit. Hæc quidem humani generis primordia, quæ in tuæ sapientiæ arcanis recondita videbantur, ut quę fuerint tuæ erga humanum genus manifesta charitatis argumenta, mihi bene perspecta, memori frequentique mente repeto. atque vel ex eo, in longè majorem admirationem adducor, quòd si quid unquam admisi, quo tuæ majestatis oculos offenderem, illius profectò te valde memorem exhibes: nam multo elapso tempore, de pristino quocumque errato, pœnas repetis gravissimas; interim patienter celas, atque supprimis conceptam adversus hominem iram, atque vindictæ cupiditatem. Sed illa quoq; certa fide, firmàque cogitatione me sublevo, fore ut conservatoris vindicisque munus, quod nunc prætermisisse videris, placatus aliquando, propitiúsque instaures.

13 Licèt hæc celes in corde tuo: tamen scio, quia universorum memineris.

[r] *Vt qui ardenter ament, charitatem dissimulare soleāt, Deus præsertim, ob servatur ✻. 13. n. 1.*

Licèt nunc sanè tam severè mecum agas, ut si quid peccavi non aliter quàm perpetuo carcere & arctissima custodia punias, neque unquam pœnas peccato debitas remittere velis. Ego verò sic dejerare & mihi imprecari ausim, ut siquid peccavi, durissima custodia detineat, & nunquam abs te mihi offensa remittatur. Sed durum & asperum sanè est, haud latum unguem à recto bonóque discedendum, vel per oblivionem humanam, cùm jam in tabulas redigis, & ad calculos severissimè revocas. At adolescentiæ errata jam condonata, & multis à te mihi amicitiæ & benevolentiæ argumentis exhibitis, obliterata videbantur; cur igitur culpę me moriam, nec non peccati pœnas repetis? Non enim vis mecum tanquam cum innocente & supplicii immeritè agere.

14 Si peccavi & ad horam pepercisti mihi, cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris?

Vtcumque itaque egero, etiam si me piissimis operibus exerceam, mala & ærumnas sustinere compellar, atque habitum hominis sumere, pœnitentiam alicujus sceleris agentis, capitis [f] demissione, animique submissione; non enim ex sanctitate ullus mihi insolescendi, & gloriandi locus erit; neque coram severissimo judice consurgere, & attollere caput in judicio, & obtinere in mea causa & meæ innocentiæ defensione nunquam potero. justus enim licèt sim, non plus propterea honoris atque dignitatis habebo apud homines, ne-

15 Et si impius fuero, væ mihi est: & si iustus, nō levabo caput:

[f] *Fusior de capitis aut demissione, aut elevatione tractatio. & quid in sacro sermone significare soleat ✻. 15. n. 1. 2. 3. 4. 5.*

que

** Saturatus afflictione, & miseria.*

neque minùs obnoxius injuriis, & ignominiæ ero, cùm me adeam conditionem deductum videam, ut vix audeam oculos, caput ve attollere. Neque mirum; cùm gravissimum calamitatis pondus sustineam, tantùmque deprimar, ut respirare vix valeam. * uror sanè totus, atque [s] torreor ignea vi morbi grassante; & oppleor angustiis, quæ animæ stomachum & appetentiã acerbissimè commovent.

16 Et propter superbiã quasi leænam capies me:

Illud verò longè molestissimum, quòd cùm meam innocentiam contestari volo, quasi in ea cogitatione insolescerem, & superbirem, duplicatas statim pœnas pendere cogor: sentio enim me, tanquam ferocientem superbientémque [t] leænam, aut superbissimum Leopat dum fortitudine & principatu inter reliquas feras glo riantem, ita quasi ob prioris vitæ fœlicitatem & gloriam insolescentem, paratis à te, laqueis, retibus, foveis, capi, constringi, implicari, & acutissimis dolorum jacu lis configi. Atque utinam jam tãdem calamitatis meæ atque doloris cumulus eò excresceret, & tantùm invalesceret, ut jam omnino videtet à tua potentia captus, jaculisque penitus conficerer; nam nunc diuturno longissimóq; supplicio excrucior: cũ enim aliquod à malis otium, mihi dari credo, tunc repentino impetu, imparatum adoriris, eadémque flagella sæpius repets, nũ quam intermittentibus doloribus, alios denuo cruciatus apparans; quos cùm perfero, misetabile profectò spectaculum toti mundo exhibeo.

reversúsque mirabiliter me crucias.

[s] Quòd hoc loco afflictionis nomen aliquid ignei sonet, & quod ignis symbolum sit acerbissimorũ cruciatuum, quadam ad scrip turarum intelligentiam. ℣.15.n.8.

[t] De Leonum venatione opportuna quadam. ℣.16.n.3.4.

17 Instauras testes tuos contra me: & multiplicãs iram tuam adversum me.

Tum etiam tu ipse testes conquiris, & accersis etiã; testibus prioribus novã adversum me testificandi vim confers, sempérque de mea vita quæstionẽ habes acertimam, atque mea cusa sæpius dicta, tu me sententiæ expectatione suspensum tenes, neque conquirendis, examinandis ve adversum me testibus ullus est finis. Et quidem adversariorum multorum testimoniis obruor. Nam isti mei amici concotdi testimonio me accu sant improbitatis, tradita sibi pervices accusãdi & testificãdi oratione: singuli prætetea cruciatus atque supplicia testes esse videntur sceleris alicujus, tuæque adversus hominem iræ; exprobrare enim videntur impie tatem, palámque sceleratæ vitæ rerum peragere. Quid, quòd mala omnia ingenti quodam quasi conflato exercitu, expeditionem, irruptioneḿq; in me faciunt, ac me undique obsident atque oppugnant; te interim, ô fortissime Deus, velut supremo imperatore ærumnas & dolores quasi milites moderante, & suo quemque lo co & tempore ad nocendum maximè opportuno con stituente.

& pœne militãt in me.

18 Quare de vulva eduxisti me? [u] qui utinã consumptus essem, ne oculus me videret.

Quam igitur ob causam, cujus ve nam boni adipiscẽ di gratia, tu ipse auctor extitisti, ut in hanc lucem sospes & incolumis ederer? Quorsum in tantis periculis constitutum intra materni uteri angustias me tutatus es? cùm enim continuò ac natus sum, in hanc molestiarum & calamitatum pugnam sim ingressus; præstaret profectò nunquam vitæ ac lucis primordia attigisse, quàm tot mala expertum, in tuæ amicitiæ violatæ suspicio-

19 Fuissem quasi nō essem, de utero translatus ad tumulum.

piciones venisse. Nam si intra materni uteri angustias præfocarer atque cōprimerer, nulla tunc mei ratio haberetur, & neque lucis, neque tenebrarum particeps essem: abortivus enim censerer pro non nato, ut qui ex matris utero ad terræ viscera, & uterum quasi iterū concipiendus traduceret.

*20 Numquid non paucitas dierum meorū finietur brevi? *Dimitte ergo me, ut plangam paululū dolorem meum.*

Vitā vero qui amitterē, non magnum bonū amitterē; est enim brevissima, & ᵛ paucitas ipsa, imminutio, & mera vanitas, in se ipsa deficiēs, & evanescens; atque nō tam in bonis & jucundis, quā in malis & ærūnis constituēda. At (inquit) nō ideo nat⁹ es, ô Iob, ut assiduis malis affictareris; si id ita est, diutiùs sanè expectandū nō est, cū ad extremum penè vitæ spiritū pervenerim. *Patere igitur, aliquantulū me quiescere, neque tot me obsideas malis, neque tua me potentia circūveniat: interim ᵘ reficiar nōnihil, & vel lugēs meo dolori paululū indulgebo; nō enim, quas peto doloris & morbi inducias, voluptati, sed lachrymis, sed gemitibus, sed suspiriis postulo: nā quæ passus sum, tam gravia sunt, ut vel sola illorum recordatio, multorum dierum lachrymas, & luctum jure suo exigere videantur.

ᵛ. De vitæ brevitate, & nominibus, quæ illā explicāt peculiaria quadā. ✠. 20. n. 4.

ᵘ Vt lachrymæ & fletus succensum pectus refrigerent. & ut vehemens dolor lachrymas supprimere soleat, observatur. ✠. 20. nu. 7.

21 Ante quàm vadam, & non revertar, ad terram tenebrosam & opertā mortis caligine.

Abibo tandē ex hac vita, non iterū ad eandem vitæ conditionē reversurus, concedāque in aliorū defunctorū subterraneā stationē, terram sanè horrificis tenebris offusam, miseriæque plenissimā, ubi nullus cadaverū dignitatis ordo, sed cōfusa & perturbata ossium cōgeries, perpetuo omnia horrore, atque æterna caligine obvoluta. Timeo enim, si me ad mortē diligentiùs non cōparem, atque omnia vitę errata pœnitentia deleā, ne fortè conjiciar in æterna ˣ dānatorum supplicia, unde ad meliorē statū, nulla redeūdi facultas cōceditur: regionē, sanè, quā nulla unquā complet lux; quam letales umbræ, & immedicabiles tenebræ occupant; & in quibus obscura & cæca mors, caliginosúsque orcus sedē, atque regiā constitutā habent, eundēque etiā carcerē opportunū sontibus detinēdis. Terrā videlicet, ubi simul cū tenebris & animi caligine, lassitudinē & defectū planè letalem patiuntur sontes. Ibi profectò oritur sempiterna nox, unde proveniūt tenebræ, & ad alias regiones mortaliūq; sedes offundēdas permanāt. Ibi per obscurissimam lucē, & medias tenebras, horrifica spectra, & letales maniū umbrę apparent, nihilque videtur quod non sit tristissimū mortis simulachrū, & mœstissima imago. Nullus prętereà ulla in re ordo sed incredibilis confusio, quæ in ipsis dānatorum perturbatis mētibus potissimū cernitur. in tenebris enim maximis omnia misceri, confundi, perturbari necesse est; ut etiā ignis, qui natura sua lucidus est, quasi perturbata natura, obscuritatem potiùs, quā splēdorem eo in loco afferat. denique omnia conglobatā, nullo ordine, uno impetu suppliciorum genera in impios deseviunt. Tum verò ex præsenti tot malorum tristitia, non solùm non tollitur, sed crescit potiùs miserrimæ illius æternitatis nunquam elapsuræ, timor sempiternus.

2 Terrā miseriæ, & tenebrarū: ubi umbra mortis, & nullus ordo sed sempiternus horror inhabitat.

ˣ. Secundus harum sententiarum commētarius, qui est de inferni suppliciis, quæ minutatim exponuntur, præsertim quæ ad æternitatem tenebras, spectrorum horrorem, ordinis defectum, degressio utilis. ✠. 25. à v. 5. usque ad. 23.

IOANNIS DE PINEDA
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIORVM
IN IOB
LIBER QVINTVS.
Qui est de quinto certamine, id est, prima IOB cum Sophar disputatione.

CAPVT XI.

ARGVMENTVM CAPITIS.

IOBI orationem, atque studium cognoscendi finem & causam, qua permotus Deus illum afflixerit, loquacitati, & animo insolescenti tribuit Sophar, quòd ea quæ Dei sunt, supra humanum captum sint. Fælicitatem autem, quæ viro justo reposita est, resipiscenti IOBO pollicetur.

I. Respondens autem Sophar Naamathites, dixit.

1. *Etymologia nominis Sophar Naamath vrbs Husitanæ provinciæ.*
3. *De Deo loquendũ parcè. Animalis homo non percipit orationem hominum spiritualium*
4. *Respondere non solũ verbis, sed etiam silentio.*
5. *Labia ad eloquentiã pertinere, Illustratus Moyses.*
6. *Vitium multiloqui Multiloquium Ethnicorũ vitãdum. Explicatus Matthæus.*

1 DVOBUS SENIORIB*, Eliphaz, & Baldad disputatione superatis Sophar ad redarguẽdum Iobum procedit; sed extra chorum saltat & multa per contentionem effutit. nam re ipsa & ratione relicta ad contumelias, & probra convertitur. Præter ea tamen, quæ de his tribus amicis à nobis sunt superiùs dicta, illud tantùm nunc addendum, quod ad nomen & cognomen attinet. *Sophar* apud Gregorium, & Philippum sonat idem quod Speculator, aut dissipatio speculæ, vel Speculator dissipans; à verbo *Tsapha* quod est intueri, vel speculari. apud Olympiod. Scopus; apud alios Buccina; in vulgari nominum Hebraicorum interpretatione, Matutinus, aut Corona, aut Hed*

Vid annotationem præviam ad c. 4.

Gregor. philipp. Olympiod.

Etymon nominis

צֹפַר

צָפַר צָפִיר צִפְצֵף צְפַרְדֵּעַ נָעַם

à verbo, *Tſaphar*, quod eſt manè conſurgere; aut à *Tſaphid*, quod eſt hircus; vel à *Tſiphtſaph*, quod eſt garrire, aut, *Tſephardeagh*, quod eſt rana.

Naamath urbs quæ.

Naamath, ſive, *Naghamath* verò pulchrũ, aut jucundum Hebraicè ſonat; à verbo, *Nagham*. eſt autem urbs in terra Hus à qua originem, & cognomẽ duxit Sophar in qua etiam regnaſſe creditur. diſtat à Iobi pyramide. 18. milliaribus plus minùſve; quod ex Fretelio affert Chriſtianus Adrikom in ſuo terræ ſanctæ theatro.

Chriſtianus Adrikom.

℣. *II. Numquid qui multa loquitur, non & audiet? aut vir verboſus iuſtificabitur?*

2

Iobi eloquentia.

Q*Vi multa loquitur*. Eloquentiam Iobi, & cum ſumma gravitate & copia dicedi facultatem invitus licèt, nolénsq; fatetur Baldad. atque illa ex eo mirabilior eſt, quòd reconditos animi ſenſus, quos in ſe ipſo ægrè poteſt homo percipere, aut diſtinguere, cum ſumma verborum atque ſententiarum ubertate & vi ſic ille explicet, ut rebus & ſignificationi parem orationem afferat. hoc autẽ Dei donum eſſe Sapiens teſtatur. cap. 7. ſuæ Sapiẽtiæ. *Mihi dedit dicere ex ſententia* (dicere quæ vellem, quæque ſentirem, & mihi ſemper fœlices in dicẽdo conatus procedere. alii, ſententioſè, & graviter.) *& præſumere digna horum, quæ mihi data ſunt. quoniam ipſe ſapientiæ dux eſt. & ſapientium emendator*, (Deus ad veram ſapientiam, & perfectam dicendi rationem magiſter & informator) *in manu enim illius, & nos & ſermones noſtri, & omnis ſapientia & operum ſciẽtiæ diſciplina.* quæcumque ſcientia, non rerum ſolùm, verùm & verborum à Deo in homines profunditur. Eloquentiam ſapiẽtiæ partem eſſe Stoici ſenſerunt, imò virtutem atque ſapientiam eſſe dixerunt, ut Cicero in ſuo Oratore refert. Sed cũ, eodem auctore, eloquentia, illi ipſi qui conſecuti ſunt, ſe valere diſsimulent, propterea quòd prudentia hominibus grata, lingua ſuſpecta ſit, non miratur eloquẽtem, ſed *multa* ſuo judicio *loquentem* reprehendit Sophar. *Multitudo* autem verborum nõ ſolùm ad numerum, ſed ad tumorem, & ampullas, & verba ſeſquipedalia pertinet. eſt enim in originali, multitudo aut numero, aut mole, quæ magnitudo dicitur. Vitio autem tribuit, quòd multa de Deo, deque divinis rebus temerè & incõſideranter pronuntiet; præcipit enim recta ratione Sapiẽs Eccleſiaſt. 5. *Ne temerè quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad proferendum ſermonem coram Deo.* (id eſt, de Deo ut eo loco Hieronym. & Nyſſen. opuſc. de beatitudinibus. c. 6. interpretantur; cũ enim in cœlo Deus ſit, ideſt longiſsimè à nobis diſtet, plurima à nobis de divinis rebus ignorari neceſſe eſt; ideo ſubjungit) *Deus enim in cœlo, & tu ſuper terram, idcirco ſint pauci ſermones tui.* Septuaginta legũt; *Ne feſtines in ore tuo.* Chaldæus; *Ne acceleres ſuper dictum tuum.* nam oratio de Deo tardè potiùs, & ſenſim, quàm cum linguæ volubilitate habenda eſt. certè Moyſes poſt divinam revelationem tardior in loquendo evaſit, ut obſervavit Orige. Exodi. 4. *Ex quo* (inquit) *loqutus es ad ſervum tuum, impeditioris, & tardioris linguæ effectus ſum.* & Paul. ad Roman. 8. poſtquam divina beneficia per Chriſtum accepta conmemoraſſet, ait; *Quid dicemus ad hæc?* quaſi oratoris inſtar diceret; Tanta divinarum rerũ majeſtate à dicendo deterritus ſum, quid itáque dicam, quò me vertã neſcio? quare Seneca lib. 7. naturalium quæſtionum ex Ariſtotele adducit, nuquam nos verecundiores eſſe debere, quàm cum de Deo loquimur. *Si intramus* (inquit) *templa compoſiti, ſi ad ſacrificium acceſſuri, vultum ſubmittimus, togam adducimus, ſi in omne argumentum modeſtia fingimur, quantò magis hoc facere debemus, cùm de ſyderibus, de ſtellis, de Deorũ natura diſſputamus, ne quid temerè, nequid impudenter aut ignorantes affirmemus, aut ſcientes mentiamur? nec miremur tam tardè erui, quæ tam alte jacent.* Sed aliquando tamẽ ſancti pleni ardente, & concitato ſpiritu ardenter & concitatè de divinis *loquuntur, variis* etiam *linguis*, quem loquendi ardorem *animalis homo*, qui *non percipit, quæ ſunt ſpiritus Dei*, non ſpiritui, qui loquitur, ſed ebrietati ſtultitiæ, garrulitati tribuit. ſic Marc 3. *Cũ audiſſent ſui Chriſtum Ieſum loquentem, exierũt tenere eum, dicebant enim; Quoniam in furorem verſus eſt.* & Ioannis. 10. *Diſſenſio facta eſt inter Iudæos propter ſermones hos, dicebant autem multi ex ipſis; Dæmonium habet, & inſanit, quid eum auditis? alii dicebant; Hæc verba non ſunt dæmonium habentis.* Non diſsimile Paulo contigit. act. 26. nam illo ardentius diſputãte

Sap. 7. 15. Bene dicere Dei donum.

℣. 16.

Eloquentia pars Sapiẽtiæ.

Cicero.

דָּבָר

3

Eccleſ. 5. 1. Hierony. Nyſſen.

De divinis parcè, & tardè loquendum.

LXX

Chald.

Orig. ſuper. c. 4. Exod.

Rom. 8. 31.

Senec. lib. 7 cap. 30. 31. 32. Ariſtot.

Sanctorum oratio ſtulta videtur, animali homini.

1 Cor. 2. 14 Act. 2. 4. 13 Marc. 3. 21. Ioan. 10. 19

Act. 26. 24

de divinis, *Feſtus magna voce*, quaſi mirabũdus, *dixit, Inſanis, Paule, multæ te littera ad inſaniam convertunt*; invitus etiam & nolens multas litteras, magnamque Sapientiæ vim fatetur ineſſe Paulo. quòd verò ipſe non intelligit, furori, & inſaniæ tribuit. ſicut illi, qui Apoſtolos divino ſpiritu plenos audiebant, muſto madere reputabãt. ſic Sophar ſapientiſsimum Iob multiloquii accuſat.

Act.2.13.

4 שְׂפָתַיִם

Pagnin. Cajet. Regia. Symmach.

Non & audiet. Verbum quod ſubeſt, reſpõdere, ſignificat; quam ſignificationem frequenter uſurpat Vulgatus, hoc ergo loco Pagnin. Hebræus apud Cajetanum, & Regia vertunt; *Multitudini verborum non reſpondebitur?* Symmach. *non reſpondeatur?* ſed quidem in originali activa vox & ſignificatio eſt, *non reſpondebit?* multóque elegantior ſenſus. nam reſpondere, non ſolũ verbis fit, ſed re ipſa, quacumque quis ratione erga alterum ſegerat, reſpondere alteri dicitur. quare qui ſilentio audit, reſpondet. eleganter itáque ſenſum illuminavit, & vim verbi expreſsit interpres, cũ dixit, *Non & audiet?* quod planè etiam agnoverunt Septuaginta legentes. *Qui multa dicit, & viciſſim audiet*. diſputatio alternis loquendi vicibus debet procedere. Reprehenſionem verò præſefert; Næ tu omnia loqueris.

Defenſus Vulgatus.

LXX

5 Labia ad eloquentiam *LXX* *Iob 12. 20* *Pſal.16.1.*

Vir verboſus. Hebraicè, Vir labiorũ. Septuaginta, *Eloquens*. verbis potiùs, quam re, & ratione valens. ſic infra.cap.12. *Commutans labium veracium*, id eſt facundiam, & loquendi peritiam auferens eloquentiſsimis. & Pſalm.16. *Percipe orationem meam nõ in labiis doloſis*. ideſt, oratio mea ſine multiloquio, & ſine fraude eſt, pura, ſimplex, aperta, nullis vanis circuitionibus compoſita. & cum ſermonis, & facundiæ ſymbolum eſſe ſoleant, os, guttur, lingua; peculiariter tamen labiis ineſt facundię, aut loquacitatis nota; nam ex Phyſiognomorũ obſervatione, ſi labium valde diductum ſit, atque etiam tenue, loquacitatis & eloquentiæ ſignum eſt. ſicut etiam craſsiora labia loquendi ineptiam, aut difficultatẽ indicant. ut Moyſes dixit Exod.6. *Incircũciſus labiis ſum, quomodo audiet me Pharao*. quod aliqui explicant, Groſsiora habeo labia, quam ut coram rege expedit, & facundè loqui poſsim: labeo ſum; circumciſione, extenuatione, & expolitione labiorum indigeo. ergo *Virum labiorum*, verboſum, garrulum, locuruleium apellat.

Incircumciſus labiis quid. *Exod 6.12.*

Iuſtificabitur. Videtur hæc referre ad vitium multiloquii; Dum tua peccata excuſare conaris, & tuam innocentiam aſſerere, & tueri, multa profundis temerè, & imprudenter, unde oportet te novã multiloquii contrahere labem. quid? iſte verborum ſtrepitus tibi, ſi quam admiſiſti labem, eluet? imò quò plus loqueris, plura peccas. Sed ſimplicior ſenſus; Putas ne te verborum tantum turba obtinere poſſe victoriam; aut perſuadere nobis te juſtum eſſe? quaſi verò nobis orationis tuæ profluentiam admirantibus, ſilentio ſedendum ſit. ſic Græci. Tum etiam ut ad lõgiorem orationem reſpiciat, quam habuit ad Deum; Putas ne lõgiori oratione te Deo probatum iri, aut multiloquio quicquam ab illo obtinere poſſe? hanc eſſe æthnicorum deluſorum cęremoniam multa in oratione effutientium, docuit Chriſtus Matth.5. *Orantes, nolite multùm loqui, ſicut æthnici, putant enim quòd in multiloquio ſuo exaudiantur*. Deæ Syriæ cultores multa phanaticè effutire ſolitos ſcribit Apulejus lib.8. & indicatur etiam.3.Reg.18. invocari ſolitum Baal multo clamore. nam cũ eſſet meridies, illudebat illis Elias dicens *Clamate voce majore*. clamabant ergo voce magna, ſed non *juſtificabantur*.

6 Vitium multiloquii.

Græci.

Matth 5.7 Multiloquiũ ethnicorũ inter orandum *Apule lib.8* *3.Reg.18.27*

III. *Tibi ſoli tacebunt homines? Et cùm cæteros irriſeris, à nullo cõfutaberis?*

1. *Varia lectio Septuaginta diſſenſio à Vulgato.*	3. *Irridere quid propriè. Pauperis oratio contempta.*
2. *Hebraizantium varietas. Expenditur Hebræa lectio Vulgatus illuſtratus, & defenſus.*	4. *Confutari quid propriè, & quibus modis vertatur a Vulgato.*

SEptuaginta & Græci, tum etiam Auguſti. & Hebraizantes, Pagnin. Vatabl. Tygurin. ſine interrogatione legunt; ſed non in eodem ſenſu omnes; nam præterquàm quod Septuaginta aliam partem legerunt, quæ non extat, ſic habent integram ſententiam; *Benedictus natus mulieris brevis vitæ; ne multus ſis in verbis, cùm nemo ſit qui contradicat tibi*. priorem partem in hãc ſententiam accipiunt Gręci, ut ad Iobum refellendum pertineat, mortem ſibi optantem, quaſi dicat; Vtinam mortuus eſſes, ne tibi peccandi, & juſtitiæ laudem

1 *LXX* *Græci* *Auguſt.* *Pagn.* *Vatabl.* *Tygurin.* Septuaginta diſſenſio à Vulgato.

per

per insolentiam arrogandi, spatium ullum concessum esset. Augustin. verò quasi recitari à Sophar hanc sententiam prius à Iobo pronuntiatam; Tu inquis, o Iob, benedictum esse eum, qui non diu vixit; atqui hoc plus æquo, loqui censendū est. & nimum projectè & temerè de iis rebus statuere, quæ soli divinæ providentię permittenda sunt.

2 — Hebraiz. an Chalda. Pagnin. Vatabl. Regia

Hebraizantes verò ex verbo legunt, cum Chaldæo, *Mēdacia tua*, aut, *Nugæ tuæ tacebunt homines*? id est, tacere facient? alii, *cogitationes*. alii, *vectes tuos* tacebunt homines? id est, potentiam verborum tuorum? quasi dicat verbis nugatoriis atque mendacibus potentem, atque magnificum te præbes; quibus, quòd apertæ nugæ sint, respondere nemo sanus debeat. ratio verò hujus discriminis, & dissensionis à nostro interprete, est significatio vocis, *Bada* quæ significat aliquid seorsum facere, ef fingere, machinari, cogitare, mentiri. R. Mardoch. ait significare propriè, *Educere mendacium ex corde, & cogitatione ad os, quod est proferre mendacium*. inde nomen deductum, *Bad*, quod illis verbis, *tibi soli*, subest significat quicquid per se aliquid facit, aut sustinet, ut ramus, qui sustentat flores, & fructum: aut magistratus, qui subjectum populum portant, & sustinent; tum etiam qui per se effingit; & cogitat mendacium è suo cerebro. & ita ab illa radice dicitur, Nehemi. 6. *De corde tuo componis hæc*. & infra, cap. 41. ubi nos habemus, *Non parcam ei verbis potentibus*. Hebræi legunt, *Non tacebo mendacia ejus*, audacter & magnificè prolata. Hæc omnia cùm vidisset interpres illustri paraphrasi cum emphasi usus est, vertens pronomen, *tibi soli*. quasi dicat; Tibi soli hæc asserenti, talia effutienti, ac etiam mentienti, atque nuganti de divinis rebus, & providentia. illud etiam *Soli*, indignantis est, & suam atque sociorum suorum sapiētiam pluris æquo æstimantis, Nemini, inquit Sapientiæ laudem unquam concessimus; nunc ergo tibi soli cedendum, & ad tuas responsiones tacendum? & sapientissimos magistros te nolle audire? est alia verò Vulgati defensio simplicior, fortè etiam verior, vocem originalem *Bad*, deduxisse à *Badad*, id est, solus vel solitarius; atque ex verbo transtulisse, *Tibi soli*; tum etiam cum interrogatione, quam sententia ista postulare videbatur. Illud tantùm in voce *Homines*, observandum, quæ hoc loco peculiaris est; deducitur enim à verbo, *muth*, quod est mori. quasi dicas, mortalis, aut mortuus. sic enim Paulus corpus nostrum, appellat, *corpus mortis*, id est mortuum; quotidie enim morimur, & sancti nunquam non mortem sibi ante oculos proponunt, quam suo corpore pene iam mortuo gestare intelligunt. ea etiam mortui appellatio, ad calamitates & ærumnas pertinet, quibus humana vita obnoxia est; quare percussus & afflictus Pharao aliquando dixit. *Rogate Dominum Deum vestrū ut auferat à me mortem istam*. sunt enim pœnę istæ humanæ vitæ, quasi appēdix quædā mortis, quā homo, propter peccatum incurrit.

Marginalia: בָּדָא — R. Mardoc. — בַּד — 2 Esdr 6.8 — Iob. 41.3 — Compluten. — Vulgatus illustratus & defensus. — בָּדָד — מוּת — Rom. 7.24 — Exod 10,17

Et cùm cæteros irriseris. Hanc etiam partem asseveranter legunt Septuagint. *Cùm nemo sit qui contradicat tibi*. quod in hanc sententiam videtur accipere Olympiod. nugaris cùm agere cùm Deo postulas, nam neque ille tibi respondere, neque nos fas esse judicamus. tanta videlicet est insolentia tuæ orationis, & irridendi procacitas! sed profectò acriorem reddit sententiam nostra interrogatio.

LXX — Olympiod.

Irriseris. Doctè vulgatus supplet, *cæteros*. Verbum autem *irridendi*, non solum ad verborum sannas, & obliquas ac ironicas loqutiones, sed etiam ad gestum subsannatorium pertinet: hic autem gestus simul cum verbis subsannatoriis explicatur. Psalm. 21. ab eadem radice, *Omnes videntes me, deriserunt me, loquuti sunt labiis, & moverunt caput*. Sicut & Christo assertori in cruce pendenti, per sarchasmum *movebant caput, & dicebant &c*. Indicat ergo Sophar vehementem fuisse Iobi dicendi actionem, & fortè etiam aliquando visum fuisse ironicè loquutum. Laborat quidem Cajetanus hoc loco in investigando, quonam verbo aut sententia visus fuerit Iob irrisisse suos amicos. Sed frustrà laborat: nam integram Iobi orationem ardentem, & concitatam, & cum affectu gestúque dolentis pronunciatam, potuit Sophar existimare ad sui & amicorum contemptum & irrisionem pertinuisse; ęgrè enim ferre possunt divites, ut pauperes apertè & liberè coram loquātur, secus illos suæ majestatis, atque potentiæ lęsæ reos agunt. quò illud sapiētis Ecclesiast. 13. spectat, *Pauper loquutus est sensatè, & non est datus illi locus, & dicunt*,

Marginalia: לָעַג — Irridere quid proprie — Psal. 21.8 — Cajetanus. — Pauperis oratio contēpta. — Ecclef. 13.27.

Quis eſt hic? id eſt, tantam ne tibi, o miser, innatam audaciam, ut me præſente dicere audeas.

Ipſe à nullo confutaberis? In Hebræ. tantùm; Et non confunderis, aut, pudefies? Pagninus; *Et non fuit, qui te pudore afficeret?* alii. & *non pudefaciens.* ſupple te. Tygurina. *Et te ſannionem agentem nemo ſuffundat pudore?* Et quidem ea eſt proprietas verbi, *calam*; à quo dicitur Numerorum. 12. *Nonne debuerat ſaltem ſeptem diebus rubore ſuffundi.* ſed illa confuſio, & erubeſcentia variis vocibus ſolet exprimi à Vulgato, ut ſubjectæ materię meliùs quadrate videt. Iſai. 50. dicitur, *Increpari.* * *Faciem meam non averti ab increpantibus* (propriè à confundentibus) *& conſpuentibus in me.* Septuaginta eleganter, *à confuſione ſputorum.* proprium enim eſt erubeſcentium, avertere faciem, & ſe abſcondere. intellexit increpationes ignominioſas. & Pſalm. 39. vertitur *revereri.* * *Revereantur* (pudefiant) *qui volunt mihi* (qui illis benefecerim) *mala.* vel injice illis meam reverentiam, ita ut erubeſcant me tangere. &. 1. Regum. 25. dicitur *moleſtare*; *Numquam eis moleſti fuimus.* videlicet nullam illis injuriam, aut erubeſcendi, confuſionis ve cauſam attulimus, quo illis moleſti eſſemus. Hoc verò loco quoniam diſputatoria res erat, *confutare* dixit; à nullo confunderis, confutando tuam audaciam, refellendo dicta, diſſolvendo rationes, convellendo deſtruendóque univerſos tuæ orationis conatus? Auguſtinus intelligit non ſolùm Iobi orationi præteritæ *confutatorem* deſiderari à Sophar, ſed etiam ne ultra audeat tam liberè loqui. ſic enim explicat. *Quando dicebat, nemo ei contradixit*, quaſi dicat, oportuiſſet quidem, ut loqui geſtienti nõ deeſſet, qui os obſtrueret.

*

4 | Pagn. n. | Cõfutari quid propriè. | Tygur. na | כְּלָם | Nu. 12. 14. | Iſai. 50. 6 | *Hize roſtro u mis afrẽtas. | LXX | Pſal. 39. 15 | *Tengã verguença y empacho de hazer mal a quien les haze bien. | 1. Reg. 25. 9 | Auguſti.

IIII. Dixiſti enim, Purus eſt ſermo meus, & mundus ſum in conſpectu tuo.

1. *Lectionis varietas Sermo quid propriè.*
2. *Mundum quid propriè.*
3. *An Sophar per calumniam, & mendacium Iobum criminetur An Iob quoque huic criminationi anſam præbuerit.*
4. *Gregorii, & Chryſoſtomi ſententia explicata. Nec ratio ſynceré faciendæ Explicati loca Mat. Salo*
5. *Varia lectio loqui & aperire labia quo d fferant.*

PVrus eſt ſermo Id eſt, doctrina mea; quæ pronuntio de Deo, déque divina providentia, de juſtorum ęrumnis, de impiorum fœlicitate, clara, lucida, ſine ulla mendacii labe. *Sermo* ex vi originis eſt ejuſmodi graviſsima ſententia, aut oratio, quæ ſervari, & ſuſcipi debeat, ut lex conſilium vè, aut precioſa alia res, quam complectimur; à verbo, *laKach,* quod eſt accipere. Vocis proprietas indicatur Proverbior. 4. *Donum bonum tribuam vobis.* (id eſt, doctrinam, aut conſilium, quod ſuſcipere, complectíque toto animo debetis. cujuſmodi autem donum ſit, ſtatim explicat) *legem meam ne derelinquatis.* & Deuteronom. 32. *Concreſcat in pluviam* (quam ebibit, ſuſcipitque avidè terra) *doctrina mea.* Notat ergo Iobum, quòd tantùm ſuæ ſapientię, atque doctrinę fideret, ut quæ de divinis rebus pronuntiaret, ab omnibus ſine ulla hæſitatione ſuſcipienda eſſe decerneret, neque tam reſpondere objectionibus propoſitis, quàm ſuos amicos docere velle videretur. quare nõ debuit Hebręus apud Caje. pro *Sermone*, aut doctrina, *legẽ* vertere, & invertere ſenſum. neque video cur Septuaginta legerint, non ſermonem, aut doctrinam, ſed opera; *Mũdus ſum operibus.* niſi fortè *purum ſermonem* intellexerint, quo ſuorum operum puritatem & mũditiem tueretur. aut *purè* & candidè loqui, ſicut purum, & candidum decet hominem: uti eſt in Proverbio, A puro pura defluit aqua. atque hęc etiam ratio videri poteſt, cur Vatablus dixerit; *Puri ſunt mores mei*, quàmvis enim *legẽ*, aliquando ſonet vox originalis, ſed illa non tam, ut in opere relucet, quàm in edicto, & præſcripto ſermone, atque pręcepto accipienda.

Munus ſum. propriè electus præ aliis, *ſegregatus à peccatoribus; non ſum ſicut cæteri*; expurgatus, purus, ſine labe. Septuaginta *Irreprehẽſibilis.* ſed lectio nr̃a ſignificatior eſt. *In cõſpectu tuo*; te, o Deus, judice, & teſte; te bene cõſcio; mea ſanctitas, & vitæ cãdor, morũq; mũdities bene tibi nota eſt

I | בָּר | Sermo quam vim habet in Hebræo | לֶקַח | Prov. 4. 2 | Deut. 32. 2 | Lectionis varietas. | Caje. | LXX | Vatab. | 2 | Heb. 7. 26 | Luc. 18. 11 | LXX

Psal. 17.15

perfecta. sicut & Psalm. 17. *Secundùm puritatem manuum mearum in conspectu oculorum ejus.*

3

An Sophar per calumniã & mẽdacia nũc loquatur. Gregorius.

Cæterùm illud quæstionem habet; an verè hoc tribuat Iobo Sophar. Gregorius enim asserit, nunquam Iobum eam sententiam protulisse, sed per calumniã & mendacium illi affingi à Sophar, atque ex pravitate, & contumacia, cùm se correptum videret, atque multò inferiorem Iobi oratione, falsò nunc & mendaciter criminari. *Quomodo enim* (inquit) *se justum dicere potuit, qui ait, Si justificare me voluero, os meum condemnabit me? Sed habet hoc pravorum malitia, ut cùm vera in se flere mala nequit; fingat aliena.* idem sentiunt Chrysostom. in Catena. Philippus, Isidor. Clarius.

Iob. 9.20 Chrysostom. Philipp. Isidor. Clar.

Solutio dubitationis verior.

Sed certè viro sapienti, & pietatis cultori, atque sola ignorantia, & indiscreto zelo nunc peccanti, non videntur facilè debere tribui tam aperta calumnia, támque manifestum mendacium. Ceteri itáque interpretes existimant potuisse ex Iobi oratione ejusmodi sententiam colligere Sophar; pro disputantium enim, & litigantium more paulò severiùs accipit, quæ Iobus dixit, aliquanto etiam promovit, studio illum redarguendi. Ergo huic criminationi ansam præbuit, quod supra dixit, *Non invenietis in lingua mea iniquitatem.* & cap. præcedenti, *Indica mihi cur me ita judices.* quasi mundus esset in Dei conspectu. Tum etiam irridere, subsannare vè videri potuit amicos, cùm dixit, *Ad increpandum tantùm eloquia concinnatis.* Et, *Quare detraxistis sermonibus veritatis?* neque mirum hæc colligi potuisse ex Iobi oratione, cùm in decursu disputationis dissertis verbis afferat, *Si in manibus meis adhæsit macula.* Et: *Cùm haberem mundas ad Deum preces.* Et; *Non reprehendit me cor meum in omni vita mea.* ab his enim se sceleribus, quæ amici objiciebant, semper se purgare nititur Iob, & *mundum* immunémque ostendere; ab aliis verò levioribus, & quæ homo non intelligit, occultis videlicet, semper sibi timet, cùm dicat, *Nemo mundus à forde.* Et; *Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine?* Et; *Si justificare me voluero, os meum condemnabit me.*

An Iob præbuerit ansam criminationi Sophar. Iob. 6.30. Iob. 10.2 Iob. 6.26 Iob 31.7 Iob. 26.7 Iob 14.4 juxta Græc. Iob 9.20

4

Gregorius, & Chrysost. explicantur

Sed illud fortè Gregorius, atque Chrysostomus voluerunt, eum, qui non omnino syncerè, sed amplificando, aut extenuando, aliquid narrat, mendacii teneri. præsertim ubi alicujus honoris, & sanctitatis existimatio agitur. res quidem ab Evangelista Ioanne quasi indicata & observata. cùm enim Christus Dominus Petro roganti; *Hic autem quid?* Respondisset. *Sic enim volo manere, donec veniam.* facilè fuit inde colligere, *quòd discipulus ille non moritur; exiit igitur sermo iste inter fratres;* sed ut veritatem omnino puram, atque synceram Ioannes proponeret, ait, *Non dixit Iesus, non moritur, sed sic eum volo manere, donec veniam.* facilè igitur ex verborum permutatione, aut amplificatione potuit falsitas aliqua in discipulorum animos irrepere. Falsi etiam illi testes à Matthæo scribuntur, qui dixerunt. *Hic dixit; Possum destruere templum Dei, & in triduo reædificare illud.* Cum tamen Christus Iesus non illis verbis, sed his tantùm dixerit, *Solvite templum hoc; & in tribus diebus excitabo illud.* uno enim tantùm mutato verbo, totius sententię sensus invertitur. quare à Sapiente graviter inuritur, *Qui altero sermone repetit.* Proverbior. 7. videlicet nonnihil re mutata, aut malignè interpretata, aut depravata: quare in ipsa repetitione, sicut multùm interdum periclitatur veritas, ita ne lædatur, curæ multum, & studii ponendum est: non tantùm ut *altero*, id est ferè simili, sed ut omnino eodem sermone eisdémque verbis narratio fiat.

Vt mendaciũ facilè in narrationibus admittatur. Ioan 21.22

Matth. 26.61

Vt sit repetendum, aut narrandũ syncerè. Prov. 17.9

*

℣. *Atque utinam Deus loqueretur tecum, & aperiret labia sua tibi.*

5

D. Thom.

CVm ausus fueris cum Deo colloqui, optarem sane, ut Deus vicissim sua te responsione dignaretur. ille enim te multùm loquentem facilè compesceret; nos enim, quos mentis recessus latent, te revincere planè non possumus. Div. Thomas curiosè distinguit *loqui*, & *aperire labia*. *Loquitur* enim *Deus* per se ipsum; *aperit* verò *labia sua*, cùm vel hominum, vel aliarũ rerum opera tanquã instrumẽto utitur ad aliquid manifestandum

Loqui & aperire labia; quo differant.

LXX
Schol. Græc.
Philip.
Pleonaſmos

dū. Vtinā Deus vel per ſe, vel per aliū tibi loqueretur. Illud fortè indicat quoque lectio Septuaginta; *Sed quomodo Deus loquetur ad te?* Schol. Græcanica; *Vtinam detur aliquo vtique modo.* Sed non cohæret; nam Sophar non ab alio, quàm ab ipſo Deo rejiciendum, & diſputatione ſuperandum putat Iobum. Philip. quoque per *aperta labia*, intelligentiam divinæ vocis interpretatur, quaſi dicat; Vtinam loqueretur Deus, loquentemque intelligeres. ſed certè eadem eſt utriúſque partis ſententia, & altera quidem exponit alterā cujuſmodi Pleonaſmos frequens eſt in ſacris.

*

VI. Ut oſtenderet tibi ſecreta ſapientiæ: & quòd multiplex eſſet lex eius: & intelligeres quòd multò minora exigaris ab eo, quàm meretur iniquitas tua.

1 Oſtendere, pro docere.
2 Sex hujus multiplicitatis expoſitiones ex Græco, & Hebræo.
2. Germana expoſitio. Quādo dicatur Iudex habere duas leges. Regula Leſbia.
3. Grammatica ſacra. Exigere quid. Deus fœnerator & exactor quomodo.

1
יגר
LXX

Oſtenderet. Propriè, doceret, explicaret. *Secreta ſapientiæ.* arcana ſapientiſſima, ſuæ providentiæ occultas rationes, quibus agit cum mortalibus. Septuagint. *Virtutem ſapientiæ.* Vim, efficacitatem, rationem ſuę ſapientię, quæ ſuæ legi, & diſpoſitioni, quaſi pro anima eſt.

D. Thom.
Lyranus
Burgenſ.
Dionyſ.
Philip.

Et quòd multiplex eſſet lex ejus. Multiplex eſt quoque hujus particulę commentarius, atque tot ſententiæ interpretum, quot capita. fecerimus itâque operę pretium, ſi brevi potiores enumeremus. Primò D. Thom. Lyra, Burgenſis, Dionyſi. divinæ *legis multiplicitatem* in eo conſtituunt, quòd ad minima quæque ſe extendat, neque poſsit homo, vel minimo verbo labi, quin à divina & æterna lege deviet. nihil ergo actionum humanarū non ſubeſt legi divinæ.

Secundò Philip. *Multiplex*, id eſt, *Cordis ejus abdita, & remota judicia, in quibus lex ejus multiplex & inperſcrutabilis eſt;* Sed quid per *legem* intelligat, planè non exponit, niſi divinorum judiciorum viam, atque rationem intelligat.

Vatab.
Tygur.
Cyp. Ciſter.

Tertiò Vatab. Tygurin. & Cyprianus Ciſtercienſis, *multiplicem* eſſe Dei *legem* propter duo genera judiciorum divinorum; alia enim ſunt aperta; occulta alia. illa, cùm improbos publicorum facinorū reos manifeſtis afficit ſupplicits; hæc verò, cùm aut innocentes, aut ii, qui occultis ſceleribus hominibus ſe probant, eiſdem pœnis plectuntur. Huc pertinet etiam commentarius Rab. Moyſis; Vt *oſtēderet* (inquit) *occultam ſapientiam eſſe in factis ſuis, quia quidquid eſt in mundo, duplex eſt, & partim eſt manifeſtum, partim occultum.*

R. Moyſ.

Titelm.
Ferus.
Recentiores
Oſea. 8. 12
Iacob. 3. 2.

Quartò Titelmanns, Ferus, & recentiores alii, quòd *multiplex* ſit, ad eam rationē, qua Oſeæ. 8. dicitur, *Scribam eis multiplices leges meas.* quaſi dicat; Plurima cùm ſint divina præcepta, ſi pauca tibi obſervanda propoſuiſti, oportet ut *in multis offenderis;* Tum etiam *multiplex lex*, quòd multa exigat, eáque omni cura ſervanda præcipiat.

Olympiod.
Polychron.

Quintò Olympiodor. & Polychron. lectionem Septuaginta; *Quia duplex erit ad ea, quæ circa te.* vel ut in Catena legitur; *Duplex erit ei, qui eſt ſicut tu.* in hanc ſententiam accipiunt, quòd ei, qui quemadmodum tu, ſuam jactat ſapientiam, atque juſtitiam, multis Deus partibus antecellit. quare & ſapienter, & juſtè te pœna afficit; & tu fuiſſes paulò modeſtior, ſi divinæ ſapientiæ, & poteſtatis magnitudine animadverſa, dignas te tuis flagellis ſuſcepiſſe pœnas faterere.

Hebraizan.
R. Abrah.
Pagnin.
Cajet.

Sextò; Paulò aliter Hebraizantes poſt Rab. Abraham, *Quòd multiplicata eſſet tibi lex ejus.* id eſt, pœna lege ſtatuta; in quem ſenſum legit Pagnin. *Quare meruiſti duplicia ſecundum legem.* Hebræus apud Cajetan. *Quòd duplicia ad ſtatutum.* quia Deus ſecundùm occultas rationes ſcientiæ ſuę excedit omne ſtatutum, quo Iob metitur pœnam ſuam, relatam ad peccatum ſuum. Regia; *Duplicia in eſſentia.* Atque his omnibus comentariis anſam præbuit lectio Hebræa, quæ ad verbū habet: *Duplicia ad Thuſiam.* *Thuſia* autem ut capite. 5. diximus, eſt lex, ſtatutū, ſapiētia, ſubſiſtēria, ꝑ *multiplici* autē, eſt duplex. numerus videlicet finitus, pro infinito; quā rē

Regia
תושיה
Vid. Iob. 5 & 12. n. 5

facetè explicuit replica ad Burgenſem.

2 *Dilucida & germana hujus ſententiæ paraphraſis.*

Sed ſi in tantam ſententiarum multiplicitatem noſtram etiam conferre licet, hanc ego proponam: Si Deus tibi ſuæ ſapientiæ arcana patefaceret, ut tum illius paterna erga mortales viſcera, tum errata tua cognoſceres, intelligeres planè quàm leniter atque benignè ille tecum agat, & quòd ſit *multiplex lex ejus*. id eſt, quòd te non una illa, ſeveriſsimáque lege & ſummo imperfractâque juſtitiæ ſuæ jure te puniat, quo peccatores alios tui ſimiles plectere ſolet; ſed mitiori, & æquiori alio, pro ſua bonitate, jure & ſupplicio. multò enim minora à te exigit, quam ab aliis. cùm enim judex non una eadem que ratione, & lege cum omnibus agit, duas leges habere dicitur, duóque pondera, cujuſmodi eſt illud Proverbiorum. 20. *Pondus & pondus, mẽſura & menſura, utrũque eſt abominatio apud Dominum.* id eſt, duo pondera, duæque menſuræ, quibus non ſemper utatur quis, ſed altera, qua ſua & quæ amicorum ſunt; altera qua pauperũ & peregrinorum res metiatur: qui etiam Iſai. 10. notantur, quòd non unum & idẽ jus populo dicerent, ſed viduis & orphanis, atque pauperibus peculiare quoddã, ſummum, ſeveriſsimum, gloſſematis, annotatiunculis, additiunculis, interpretatiunculis, jus, quod unum eſſe debet, in *multiplices leges* pro diverſis hominum cõditionibus dividerent. *Væ qui condunt leges iniquas, & ſcribentes injuſtitias ſcripſerunt, ut opprimerent in judicio pauperes.* hi ſanè ſunt veluti regula illa Lesbia, cujus meminit, Ariſt. quæ cùm plumbea eſſet, ad duriores illos lapides Lesbios ſeſe applicabat, tótque figuras mutabat, quot lapidibus inerant, ſiquid tamen mollius menſurandum eſſet, illud ad ſuam figuram accommodabat. cum itáque regula illa multas figuras ſumeret, non una ſed multiplex profectò erat. Sed eſt in hac *legis multiplicitate* diſcrimen; ſi lex firma & infracta ſervetur, cùm divites & potentiores judicãtur, at verò lenteſcat, & inflectatur ad miſericordiam, ut minora exigat à paupere, quàm mereatur, duplex ſane lex erit, ſed cujus duplicitas non ſit iniquitas, nec curvitas, ſed humanitas, & benignitas, miſericordia, æquitas, & divinitatis quoddam ſymbolum; cujus, ut hic ait Sophar, *multiplex eſt lex.* nam citra condignum punit. aliquando enim ſummum jus, ſumma injuria eſt.

Quando dicatur judex habere duas leges.

Prov. 20. 10

Iſai. 10. 1

Ariſt. lib. 5. moral.

Regula Lesbia.

3 *Grammaticæ ſacræ regulæ, non eædẽ, quæ Donati.*

Et multò minora exigaris ab eo. Multiplices ſunt leges, & canones Grammaticæ Scripturarum interpreti; non enim aſtringendus eſt Donati regulis; ineleganti igitur Grammatica, eleganter interpres ſenſum expreſsit. Sed in hoc quoque eſt diſſenſio; nam verbum, *naſah*, aliquando ſignificat oblivisci. unde Tharg. & Pagnin. vertunt; *Et quòd oblitus ſit Deus propter iniquitatem tuam.* cujus ſenſus ille eſſe poteſt, quem indicat Tygurin. *Deus pœnam iniquitati tuæ debitam diſtulit.* qui enim obliviſcitur, differt; quod tandem recordatus, facit. quaſi dicat, ad eandem rationem, qua dicitur Deus *diſsimulare peccata, & deſpicere ignorantiæ tempora.* Vatabl. autem & Regia oblivionem referunt ad ipſum Iobum. *Latere te fecit Deus aliquid de iniquitate tua.* id eſt, permiſit, ut te aliquod tuum ſcelus lateat. habes multa occulta, quorum tu oblitus ſis. hinc tuæ hæc innocentiæ atque ſanctitatis perſuaſio. Quia tamen idem verbum ſignificat fœnerari, aut mutuare, vel exigere debitum more exactoris & fœneratoris, Hebræus apud Cajeta. dixit; *Mutuavit tibi Deus plus iniquitate tua,* qui enim mutuum dat, creditor eſt; qui accipit debitor. iniquitas autem aliquando eſt pœna peccati. igitur ait; Mutuavit Deus tibi plus hac pœna, quam exolvis; plus illi debes, plus à te repetere poteſt. Alii, quod etiam indicat Vatabl. *Remiſit tibi partem iniquitatis*, aut pœnarum peccatis tuis debitam, mutuavit, condonavit. Sed hanc eandem fœnerandi & mutuandi translationem, multò pulchrius, atque dilucidiùs expreſsit noſter, dicens. *Multò minora exigaris ab eo*; id eſt, multò minùs pœnarum à te repetat, quàm pro peccaris tuis debeas. eſt enim illud *exigere* exactorum, & fœneratorum, qui aſperiores, & inhumaniores eſſe ſolent in debitores ut indicatur Pſalm. 54. *Veniat mors ſuper illos.* in Hebræo, *Exigat mors ſuper illos*, vel fœneratoris, & exactoris inſtar; irruat in eos bona diripiat omnia, & vivus cõprehendat, conjiciátque in carcerem, *& deſcendat in infernum viventes.* Et certè in hac Iobi calamitate videtur exactoris & creditoris perſonam Deus ipſe ſuſtinuiſſe, qui ſcrutatus fuerit univerſam Iobi ſubſtantiem, ſicut id; *Scrutetur fœnerator*. pro propriè, illaqueet & occupet; filios etiam Deus abſtulit, ſicut ille alius creditur, de

Varia lectio נָשָׁה

Tharg. Pagn.

Tigur.

Sap 12 24
Act. 17 30
Vatabl.
Regia

Cajet.

Deus fœnerator & exactor
Vatabl.

Exactorum inhumanitas.

Pſal. 54. 16.

Pſal 107. 11

4. Reg. 4.1 quo conquerebatur vidua apud Eliſæum *Ecce creditor venit, ut tollat duos filios meos.* & ſicut Rex ille Matthæ. 18. *qui voluit rationem ponere cum ſervis ſuis*, & debitorem *iuſſit venundari, & uxorem, & filios, & omnia quæ habebat.* & ſicut ille alius creditor, qui *Tenens ſuffocabat* debitorem dicens, *Redde quod debes.* ita Deus immiſſa graviſſima ęgritudine angina, & aſthmatis, quaſi cum prehenſum tenebat, & intercludebat ſpiritum. Tandem miſit in carcerem; ſic enim Iob conqueritur; *Quia circumdediſti me carcere;* &c. *Poſuiſti in nervo pedem meum.* Denique ſicut creditor ſolet jus exigendi debitum in aliũ transferre, ita videtur Deus jus agendi, & debitum exigendi permiſiſſe Satanæ exactori ſæviſſimo, qui in lobum irruit per ſummam ſævitiam & inhumanitatem. Sic in graviſſimis illis populi ærumnis dicebat Deus. Iſai. 50. *Quis eſt creditor meus, cui vendidi vos?* conquerimini videlicet, quòd dominis alienis ſerviatis; ſanè, ſed non ideo mancipia eſtis, quòd ego gentibus exteris obſtrictus ſim, ut redacta pecunia ex vobis divenditis creditoribus meis ſatisfaciam. imo potiùs *in peccatis veſtris* (propter peccata veſtra) *venditi eſtis*. Quare aſſerit quidem So phar temporales calamitates pro debitis ſatisfacere; ſolitũmque Deum illas pro peccatis exigere. Cum vero citra condignum exigit, clementem eſſe. præterea, peccata eſſe debita, atque *debitores* nos conſtituere Deum verò creditorem, qui nos poſsit ſæviſſimis exactoribus tradere. tum etiã peccata eſſe, uſuræ inſtar, quæ cùm ſuo tempore non ſolvitur, debitũ in ſe ipſam duplicato fœnore reflectitur, ſicut Scriptum eſt: *Ex uſuris, & iniquitate redimet animas eorum.* Sed de his plura aliquando.

Matth. 18.25

ỹ 28

Iob. 7.12

Iob. 13.27

Iſa. 50.1

*No os eche de caſa por ha zer dinero, y pagar deudas, ſino por vueſtras ruyndades

Que dogmata colligatur ex ſententia Sophar

Rom. 5.12

Pſal. 71.14.

*

VII. Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & uſque ad perfectum, Omnipotentem reperies?

1 Dei veſtigium, quid.
2 Perfectum, pro fine. Sed, quid.

3 Principium, & finis, aut caput, & pedes in Deo quomodo.

I

TVm divinæ providentiæ atque juſtitiæ, tum tuorum ſuppliciorum ratio perfectè à nobis comprehendi non poteſt, quàmvis multùm coneris; Propriè in fonte, *Numquid inveſtigando Deum invenies?* aut, inveſtigatione, & inquiſitione. id eſt, quàmvis multum ſtudioſè inquiras & in veſtigiis, *Dei*, Eloah, id eſt, tui judicis providentiam, & rationem agendi atque judicandi, réſque univerſas adminiſtrandi. Noſter interpres illam inveſtigationem *Veſtigia Dei*, reddidit, ſicut & Septuaginta. *Veſtigium Domini invenies?* Cajetan. minùs congruenter, illam inveſtigationem ex parte Dei eſſe intelligit, cùm ex judicis officio de noſtris ſceleribus per occultam inquiſitionem, veritatem inveſtigat. quaſi diceret; Nõ poteſt tibi eſſe perſpecta occulta tuorum ſcelerum inveſtigatio, quę à Deo fit. Sed primus ſenſus præſtat; quem etiam amplectuntur Græci, ut *veſtigia Dei* ſint, viæ & rationes divinæ providentiæ, quibus ille ad noſtrarum rerum adminiſtrationem procedit, aut qui bus ad nos venit; quod aliquando viſitantis, & punientis eſt.

Vſque ad perfectum. id eſt, uſque ad finẽ & conſummationem. Septuaginta. *Ad ultima perveniſti, quæ facit Omnipotens?* Sadai; quiita poteſt omnia, ut *vincat ſcientiam noſtrã.* *Reperies*, propriè, aſſequẽris, venies, pervenies ad rationes noſtrorũ ſuppliciorum. vel fortè in univerſum; Non poteris cognoſcere à principio uſque ad finem, divinæ providentiæ rationes, longè latèque patentes.

Sed ſi conjungamus *veſtigia*, cum *perfecto*, & fine, D. Thom. cum aliis Latinis rerum univerſitatem intelligit; creaturæ enim omnes ſunt quaſi *Dei veſtigia*, divinæ tamen rationes ſunt, quaſi finis, & *perfectum.* ut eadem ſententia ſit, quæ Sapientię. 9. *Quæ in terra ſunt, & quæ in proſpectu, invenimus cum labore; quæ autem in cælo ſunt, quis inveſtigabit?* Greci intelligunt Dei conſilia effecta, fines. Polychronius intelligit, per *veſtigia*, principium; per *perfectum* autem vel conſummationem & finem; rurſus per principium & finem, ipſa opera effecta à Deo, operũmque principium atque exitum; quibus ipſe non ſolùm exordium, & inſtitutionem, ſed progreſsionem, & abſolutionem tribuit.

Sed fortè meliùs, atque cum ſequentibus cohærentiùs, ut de Deo, humano more loquatur, & *veſtigium Dei*, atq; *perfectum*, vel

אלוה

Quid Dei veſtigium.

LXX

Aliq. le... cures ... ... Caiet.

Græci.

2

LXX

שדי

Iob. 36.16

Omnipotens Dei nomen quid.

3

D Thom. Latini

Sap 9.16

Græci Polychro.

Principium & finis in Deo quid ſint.

vel principium,& finis,sit idem,quod pedes & caput. consideratur enim divina majestas & amplitudo,sub quadam molis & immensitatis partium, atque membrorum ratione,dicarúrque divina magnitudo non posse esse homini perspecta, imò neque Seraphinis; nam velatum haber Deus caput,velatósque pedes. est autem Dei caput, & quasi pars suprema, illud æternum divinæ mentis consilium, in illa divinarum *Sapientiæ & scientiæ Dei altitudine* consistens. Deinde vero providentię lex,& ratio,qua res externas administrat, dirigitque in suos fines;qua ad nos Deus descendit, contingitque imo pede res omnes inferiores, dicentur *Dei vestigia.* Sed hæc de Dei capite, atque vestigiis sententia,confirmabitur sequente versiculo.

Isai 6.
Rom. 11.33.

VIII. *Excelsior cælo est: & quid facies? profundior inferno: & unde cognosces?*

1. *Varia lectio. Dei celsitudo.*
2. *Deus extra cælum.*
3. *Nihil ipsis creaturis magis intimum, quam Deus. Infernus quid.*
4. *Mensura quid in Hebræo. Dimensiones divina Sapientia, & providentiæ quomodo consideranda.*
5. *Divina potentia, quam nemo potest effugere.*
6. *Subvertere quid in Hebræo.*
7. *Coarctare quid.*
8. *Quid contradicere.*

SEptuaginta, & Græci, Vatabl. Pagninus,Regia sine comparatione sententiam hanc proponunt. *Quid facies in altitudine cælorum?* id est, Cum cœlorum altitudinem cognoscere non posis, divinæ Sapientiæ celsitudinem minùs poteteris. Sed multò elegantiùs noster,latentem cœli cum divina celsitudine comparationem illuminavit, cohærétque optimè cum sequentibus; Tu,inquam,neque oculis,neque cogitatione penetrare longius, altiúsque poteris, quàm in terræ viscera,& subterraneas omnes cavitates; at Deus suis pedibus longè inferiora & profundiora terit,& premit. Neque poteris altius ascendere,quàm ad supremam cœlorum superficiem, at ille universo orbi eminet, *ab humero,& supra.* Propterea námque dicitur sedere in cœlo, Isai. 66. ut toto pectore suæ sedi eminere significetur. & Amos.9. *Aedificat in cælo ascensionem suã.* id est, in cœlesti arca, erigit sublimem suam arcem; atque adeò suprema cœli facies infimum est arcis divinæ fundamentum; neque enim *Cæli cælorum*, id est, supremum cœlum,possunt illius majestatẽ capere. 3.Reg.8.

1
LXX
Græci
Vatabl.
Pagni.
Regia.

1 Reg. 9.2. & 10.23
Isa.66.1.

Amos 9.6.
Dei celsitudo

3 Reg. 8.27

Ex hac verò Sophar assertione, facilè potest colligi illa sapiẽtissimorum Theologorum (non omnium quidem,sed plurimorum) sententia,Deum nimirum,nõ solum in rebus creatis esse, sed extra cœlum per suę essentiæ immensitatem; non solùm veris corporibus, sed cui cumque,quod mens sua imaginatione fingere potest,loco & spatio præsentem. quam rem Augusti.docuit.11.de civitate cap. 5.Hieronym.ad id Isaiæ.66. *Cælum mihi sedes est.* Damascen.lib.2.de fide cap. 6. Sed res hæc scholarum,& disputationum longiorum est.

2
Deus extra cœlum.

August. 11. Civit. c. 5
Hiero in c.66. Isai.
Damas. de fid. lib.2 c.6.

Præterea cùm *profundior* terra,atque *inferno* dicitur Deus,planè significatur, nihil esse posse magis intimum, magisque familiare creaturarũ universitati, & cujusque rei visceribus; cùm vero dicitur; esse *excelsior cælo*,nihil posse esse minùs inclusum,minùs ve contentum,minúsque circumscriptum intra terminos universi orbis. Hoc illud est, quod sapienter, dum de creaturarum universitate differit Hilarius.1.de Trinitate; *Deus* (inquit) *est intra,& extra; Supereminens,& internus; circũfusus,& infusus in omnia.* Vide Hieronym. superiùs adductum,& Bernardum,sermone de triplici cohærentia.

3
Nihil magis intimũ rebus quam Deus.

Hylar. lib 1. de Trinit.

Hier supra
D. Bernard.

Tandem hinc licet colligere,id quod supra cap.7. pluribus confirmavimus, *Infernum*, propriè significare,subterraneam animarum stationem in imis terræ visceribus, quæ longissimè à cœlo distat; nihil enim profundius ab homine cognosci hoc loco asseritur. Atque illud etiam extremæ ruinæ, vltimæque dejectionis est,Isaię. 53. *Humiliata es vsq; ad inferos.*

Iob. cap.7.9.
Infernus quid

Isai.57.9

*

IX. *Longior terra mensura eius: & latior mari.*

4 מִדָּה

Mensura quid in Hebræo.

LXX.

Dimensiones diuinę sapientię & prouidentię.

Ephes. 3. 18.

Gregor. Profunditas inferni, & supliciorum

Psal. 139. 18.

Isai. 30. 32

* Dexalos a suis anchuras.

Hose. 4. 16.

Sep. 136. 8

VOx originalis *mensura*, significat etiā staturam; nam statura est, mēsura humani corporis. Sed interpres ne, si staturam verteret, iterum proceritatem & celsitudinem intelligeremus, sapienti consilio, *mensuram*, dixit, imitatus Septuaginta qui dixerunt; *Nonne longiora, quàm mensura terræ?* vox etiam *mensura* propriè est in originali *middah*, quod simili voce nos dicimus (*medida*.) fit autem comparatio cum longitudine terræ, & latitudine maris, nā hæc nobis longissima, latissimáque videtur. Ergo in diuina Sapientia, vel diuina prouidentia, quasdam sine mensura, & termino dimensiones constituit; sicut etiam Ephes. 3. in diuina charitate Paulus designauit *longitudinem, latitudinem. sublimitatem, atque profundum*. erit ergo sublimitas, & celsitudo diuinę prouidentię, consiliū & cogitatio diuinæ prædinationis supra omnem humanum captum, quia ille mortalibus, aut bona, aut supplicia cōstituit; Profunditas autem erit, peculiaris finis, quem pro sua gloria, atque hominis bono, in inferendis pœnis proponit sibi Deus. Gregor. Profunditatem dixit, æternitatem illius inextinguibilis ignis, in cujus consideratione deficit humana mēs; est enim sine fundo profunditas, ut verissimè dici de damnatis posit; *In miserus nō subsistant*, penitus videlicet demersi & abditi in altissimum pelagus æternarum miseriarum. Tum etiam incredibilis supplicii acerbitas, per profunditatem significari potest, non enim adeo sunt levia, ut extimam tantum pellem attingant; sed quę intimis sæviant visceribus. Sicut Isaiæ. 30. dictum est; *Erit transitus virgæ fundatus, quam requiescere faciet dominus super eum* id est, virga & flagellum profunda corporis & intima omnia pervadet, & velut fundamentum, quod profundum esse solet, ita altè demergetur in illorum corpore; corde que supplicium. Hujus autem prouidētiæ latitudo, erit illa prouidentiæ pars, qua quosdam impios permittit Deus *quasi agnum * in latitudine*, ut Hoseas ait, liberè nimirum vagari, & pro libito agere. Longitudo autem erit, illa Dei longanimitas, qua ante inferendum supplicium, *dissimulat Deus peccata* hominum *propter pœnitentiā* vel, longitudo hæc ad brachia, id est, ad Dei potentiam referri potest, qua continet in se, quidquid terra, marisque continetur, nemóque illius potentiam fugere potest, quin eo diuina manus pertingat, dicente David; *Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* longior itaque terra est & latior mari, quare qui vel sub terra repat, vel per aerem volitet, hominum manus eludet, non vero Dei. cum quo facere videtur id, quod Clemens lib. 5. Strom. scribit his verbis; *Aiunt Idanthuram Scytharū regem, ut refert Pherecides Syrus, Dario, qui Istrum trajecerat, bellum minantem symbolum misisse pro literis, murem, ranam, avem, jaculum aratrum. Cùm autem de his, ut erat consentaneū exorta esset dubitatio, Orontopagas quidam tribunus militum, dicebat eos tradituros imperium, conjectans ex mure quidem habitationes: ex rana autem, aquas: ex ave verò, aerem: ex jaculo autem, arma: ex aratro verò, regionem. Xiphrodes autem cōtra eſt interpretatus. Dicebat enim nisi tanquam aves evolaverimus, aut tanquā mures terram, aut tanquam ranæ aquam subierimus, illorum tela non effugerimus.* Homo sanè neque profundior terra, neque latior mari, neque aerenedum cœlo excelsior.

5 Ps. 138. 8.

Clem. Alex. lib. 5 Strom. & Herod. in Melpom.

Hinc existimavit Philip. Sophar fuisse in illo Antropomorphitarum errore, qui Deo humana membra tribuerunt. sed quidem tam crassus error, viro sapienti tribui non debet. neque mirum humano illum modo locutum, Scripturis quoque familiari.

X. *Si subverterit omnia, vel in unum coarctaverit, quis contradicet ei?*

6 חָלַף

Subvertere quid.

LXX

NOn solùm pro sua Sapiētia, sed pro sua etiam potentia & voluntate res Deus humanas gubernat. hæc est hujus versiculi sententia *Si subverterit.* Hebraizātes verbum *chalaph* legunt, succidere, concidere, excidere omnia, sed multò elegātiùs Latinus interpres cum Septuaginta *Subvertere*. nam illud verbum illam mutationem, & transitum significat, quam efficit gladius dividendo, vel scindendo, vel quam res ipsa patitur, quæ mutatur; illam igitur mutationem, quam Deus potest efficere in rebus creatis, variè illas versando, ut sibi collibitum fuerit, aptissi-

mè ſubverſionis nomine ſignificatur. ſi ſubverterit, everterit, delere voluerit. ſi ſucciderit, diviſerit, & ſeparaverit, quæ ſuapte natura jungi & uniri nata ſunt.

7 Coarctare quid in Hebræo

Vel in unum coarctaverit. In Hebræo duo bus verbis dicitur; *Si clauſerit & congregaverit.* vel, ſi clauſerit & congregare fecerit, id eſt, ſi perturbato hujus univerſitatis or dine omnia miſceat, redigátque in unum chaos, ut rurſum efficiatur rudis indigeſtáque moles, & omnium nō benè juncta rum rerum ſemina permiſceantur. Philip. indicat, alluſionem fieri ad diluvium, cū terræ facies aquis obducta fuit, confuſa & deleta omnia. ſed multò melius reſpiciet locus hic ad illum primum rerū ſtatum, ante quàm afferret Deus rebus orna tum, & diſtinctionem, *dividerétque aquas ab aquis, ſepararétque aquas ab arida.*

Philip.

Geneſ.1.7 9

8 שוב Contradicere LXX

Quis contradicet? Pro priè, quis reſponde bit ei; vel, quis convertetur ad illum, tantæ videlicet poteſtati repugnaturus, re aut verbis. quare commodè legerunt Septuagin. *Quis dicet illi, Quid feciſti?* quæ ideo à Sophar dicuntur, ut argumentatione hac Iobum redarguat; ſi Deo rerum omnium ſtatum commutanti, atque ſubvertenti, contradicere, aut repugnare auſit nemo; quid tu in unius tantùm domus, atque in unius tantùm familiæ tuæ everſione temerè atque impudenter illi obloqueris?

VII. *Ipſe enim novit hominum vanitatem: & videns iniquitatem, non ne conſiderat?*

Vanitas quid in Hebræo. 1. Vanitas pro dolo, & mendacio. Explicatur à David. 5. Iniquitas quid propriè.	Dolor uſitiv. 4. Conſiderare; quid propriè. Quod Deus puniat, vide re dicitur. Illuſtratur David.

I Vanitas qui hoc loco.

QVidam ſic connectunt; Novit Deus ſuæ Sapientiæ & providentiæ arcana, neminem niſi vaniſſimum hominē tentaturum aut conaturum excutere & perſcrutari. ſed fruſtra tamen id tentabit; nam præterquam, quòd illa aſſequi nō poterit, illius auſum & temeritatem & conſiderat, & puniet Deus. cum quo ſenſu fieri poteſt, quòd originale nomen *vanitatis,* ſignificat hoc loco, præcipitantiam & temeritatem, ſimilem miſeriæ & præcipiti ruinæ; & conſequenter ſignificat, id, quod clamore, fragore, ſonitúque fit. quaſi dicas, *Ruydo y eſtruendo*, ut alludat ad Iobi verboſitatem, & dicendi contentionem. ſed non admodum leniter hæc cohærent.

Altorū interpretatio.

Alii verò ſic interpretantur; Poteſt qui dem Deus pro ſuo arbitrio, ſubvertere hominem. ſed quidem cùm de ſupplicio afficiendis hominibus agitur, nō tam ille pro ſua poteſtate agit, quam quòd ſic exigant noſtra merita; *ipſe enim novit hominum vanitatem*, id eſt, novit non eſſe tales, quales foris apparent, fulgentes tantùm externa quadam ſanctitatis ſpecie; ſolida verò pietate vacuos, vanóſque. nam plerūm que ſub ovina pelle lupinos mores, rapinam, *iniquitatem* latitantem ille *conſiderat.*

2 Vanitas & do lo & mendacio. Caiet. Vatabl. שוא

Sed diceremus hoc loco *vanitatis* nomine, dolos, mēdacia, iniquitatem erga proximum ſignificari, placetque Pagnini lectio; *Ipſe novit Dominus mēdaces*; Hebræus apud Cajetanum; *Homines falſitatis*; Vatabl. *Novit quā vani, & nequam ſint homines.* & quidem *vanitas*, pro mendacio, & dolo contra proximum, familiaris eſt in ſacro ſermone. Exod. 20. *Non aſſumes nomen Domini Dei tui in vanum.* id eſt, mendaciter. Eccleſ. 20. *Fabula vana*, id eſt mendax & falſa. & ideo ſæpe in Scriptura idola dicuntur *vana*, aut *vanitates*, id eſt, dii mendaces, nomine tātùm dii, ſed falſa numina. & ferè eodem *mendacii* nomine humana vanitas exponitur Pſalm. 61. *Vani filii hominum, mendaces in ſtateris, ut decipiant ipſi de vanitate.* id eſt, mendaciores & fallaciores inveniantur præ vanitate. Hinc ferè peccata omnia, quæ contra proximum ſunt, per *vanitatem* ſignificari ſolent; id eſt, dolum, fraudem, mendacium, juramentū falſum, quo in contractibus & litibus utuntur. Pſalm. 11. *Vana* (mēdacia) *loquuti ſunt, unuſquiſq; ad proximum ſuum* (deinde exponitur) *labia doloſa in corde, & corde* (id eſt, duplici corde, nos dicimus, bifrontes, & duplicis faciei homines) *loquuti ſunt.* Pſal. 23. *Innocens manibus, & mundo corde* (id eſt, qui neque corde machinatur malum adverſus proximū ſuum, neque illum opere lædit) *qui non accepit in vano animam ſuam* (Chaldæus, *Qui non jurat falſò ad damnationem animæ ſuæ.* id eſt, qui neque verbo mendacii, aut juramento falſo proximo nocet. & ſic ſtatum

Exod. 20.7 Eccleſ 20.21.

Pſal 61.10 Pſal. 115.11

Pſal. 11.3

Pſal. 23.4.

Chald.

exponitur

exponitur) *Nec juravit in dolo proximo ſuo.* Pſalm.25.*Non ſedi cum concilio vanitatis* (& ſtatim exponitur) *& cum iniqua gerentibus non introibo.* propriè, cum concilio doloſorum, & iniqua adverſus proximum machinantium, ſimulatorum, & proditorum. & ſic Chaldęus; *Cum occultantibus ſe ad nocendum non veniam.* ait itáque Sophar, *Deus novit hominum vanitatem.* rapinam, fraudes, violētiam efferatam, ſuperbiam, fremitū. hæc enim omnia & amici tribuebant Iobo, & nomen *vanitatis* univerſa complectitur. ſic ſanè Septuaginta Complutēſes hanc *vanitatem*, ad improbitatem retuleunt, nam legunt; *Ipſe novit opera impiorum.* eandémque lectionem ſequuti ſunt Græci in Catena. quamquam Vaticani legāt; *Neſcit opera iniquorum.* quod ad condemnationem pertinet; ea enim, quæ Deo nō probantur, ignorari ab illo, & neſciri dicuntur.

Pſal. 25. 4. — Chald. — LXX — Græci.

3 Iniquitas quid. — און — Dolor active — Pſal. 107.

Et videns iniquitatem. Partis præcedentis expoſitio eſt. pro *iniquitate* autem propriè eſt, dolor, aut concupiſcētia, ſemper in malum, & ad nocēdum proclivis. eſt autem dolor activè, qui aliis infertur: ſicut dicitur Pſalm.19.*Sub lingua ejus labor, & dolor.* id eſt, occultè agit de inferendo aliis dolore, & moleſtia; dulceſcit illi nocumentum, & dolor proximi, & ideo illud verſat, & continet ſub lingua, tanquam rem ſuaviſsimam. Ejuſmodi autem concupiſcentia, quæ ſemper agit & impellitur in proximi damnum, Latinus interpres ſæpe vertit *iniquitatem.* ut hoc loco, & verſ.14. & Pſalm. 118. *Non dominetur mei omnis injuſtitia.* ſunt enim deſideria injuſta, & iniqua; ut indicatur Pſal.111. *Deſiderium peccatorum peribit.* videlicet, cupiditas illa nocendi nunquam optatum finē conſequetur, ſuos juſtos protegēte Deo ab impiorum conatibus. Pſalm. 139. *Ne tradas me Domine à deſiderio meo peccatori* (Hierony. ex Hebræo; *Ne des Domine deſideria impii.* ne illum facias voti compotem; ne me permittas illius libidini, & poteſtati, & ideo ſubditur) *cogitaverunt contra me, ne derelinquas me.* hujuſmodi itaque deſideria nocendi, *iniquitas*, injuria facta proximo, non poteſt latere divinos oculos, *conſiderat*, attentè meditatur. ex vi enim Originis, eſt hæc conſideratio attenta quædam, diligens, prudens, & quaſi conſiliatrix meditatio, qua unum ab alio diſcernitur: id enim propriè ſignificat verbum, *Bin*, à qua radice dicitur Levit.10. *Vt habeatis ſcientiam diſcernendi inter ſanctum & prophanum.* latenter igitur Iobum vellicat; Nemo (inquit) hypocrita imponet Deo; nam ille videt intimè vanitatem, & pōderat opera. eſt enim *ſpirituum ponderator*; facilè igitur deprehendit quæ vana ſunt, quæ nihil, quæ nullius momenti: neque ſolùm expendit, ſed ſubtiliter etiam contemplatur, diſcernítque bonum à malo, umbratile, & ad ſpeciem fulgens, à vero, & ſolido. Alii interpretes hanc Dei conſiderationem pertinere ad ſupplicium inferendum exiſtimant; non enim impunita relinquet, quæ cōſiderat ſcelera. Quæ non ſtatim punit, dicuntur non videri. quare cùm vindictam de hoſtibus expetunt ſancti, illis verbis utuntur; *Conſidera Domine, & vide.* eò fortè reſpexerunt Septuaginta legentes; *Videns abſurda non deſpiciet.* Complutenſes; *Videns indecentia, non diſſimulabit.* conſonat cum illo Pſalm. 9. *Vides, quoniam tu laborem, & dolorem conſideras, ut tradas eos in manus tuas.* id eſt, Quia vides iniquitatem, conſideras etiam optimam, & maximè opportunam ſuplicii & laboris, atque doloris inferendi rationē & Pſa. 33. *Vultus Domini ſuper facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum.*

Infra. ℣. 14 — Pſ. 118. 133 — Pſal. 111. 10 — Pſal. 139. 9 Hiero. — 4 Conſiderare quid in Hebræo. — בין — Levit. 10. 10 — Prov. 16. 2 — Videre Deum ad ſupplicium inferendū pertinere. — Thren. 1. 11 LXX — Complutenſes Pſ. 9. 14 — Pſalm. 33. 17

℣. XII. *Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & tanquam pullum onagri ſe liberum natum putat.*

1. *Vanum quod propriè. Leve, quod vile eſt. Quid Racha apud Mattheum Explicati Iſaias & Luc.*
2. *Varia lectio. Cor ad ſuperbiam referri. Explicatus Moyſes.*
3. *Pullus quid in Hebræo. Pulli aſinorum non tantùm parvi aſelli. Illuſtratus Moyſes, & Iſaias. Onager aut ſtoliditatis, aut ferociæ & ſuperbiæ ſymbolum.*

PErgit Iobum laceſſere ſtultitiæ & ſuperbiæ criminatione. *Vanus.* propriè, vacuus, concavus, inflatus, nihil ſolidi habens. cujus nominis proprietas explicatur Exodi. 27. cùm de altari eſt ſermo; *Non ſolidum, ſed inane & cavum intrinſecus facies illud.* hujuſmodi autem vacuitas, vel ad ſcientię, vel ad rerum aliarum inopiā referri ſolet, cum contemptu quodā: ex vacuitate enim, & exinanitione redditur leviſsima res; quod autem leve eſt, vile

1 נבוב — Vanum propriè — Exod 27. 8 — Leve quod vile eſt.

eſt

Iſai.9.1

eſt;ut illud indicat Iſai. 9. *Primo tempore alleviata eſt terra Zabulō, & terra Nephtalin.* (id eſt, levis habita eſt, nihili habita) *noviſſimè verò aggravata eſt*, quaſi ſapiētia, divitiiſque omnibus referta juxta id Luc.1. *Eſurientes implevit bonis* (vides illos pauperes, & bonis exhauſtos, bonis impleri, ut nō cōcavi, inanes, ſed ſolidi, & pleni ſint) *& divites dimiſit inanes.* id eſt, eos, qui Sapiētiæ opinione, & divitiarum copia pleni videbantur, exhauſit, evacuavit. huc illud facit, *Qui dixerit fratri ſuo Racha.* non eſt enim ea vox interjectio. ut exiſtimavit Auguſtinus, edoctus, ut ipſe ait, à quodā Hebræo, ſed nomen deductum à radice RiK, vel RaKaK, quod eſt effūdere, vel evacuare; eſt enim ea vox 4. Reg. *Pete à vicinis tuis vaſa vacua.* & Iſaiæ.29. *Vacua eſt anima ejus.* & Ierem.51. *Reddidit me vas inane.* qui ergo *dicit fratri ſuo RaKa*, appellat illū vanum, vacuum, non ſolùm intellectu & ſcientia, ne coincidat cum fatuo, ſed etiam bonis omnibus exhauſtum, leviſſimum, nullius precii, neque momenti. Hujuſmodi igitur nomine per contumeliā, & ignominiam Sophar Iobum appellat, *RaKa*, vanum, vacuum, qui cum habeat nihil, de quo merito gloriari poſsit, *in ſuperbiam erigitur.*

Luc.1.53

Matth.5.22. Auguſt. lib.1 de ſerm. Domini in monte c.19.

רק

ריק

4.Reg.4.3 Iſai.29.8 Ierem.51.34

2
Varia lectio.

In ſuperbiam erigitur. In Hebræo ſimplex vox; cordificabitur; aut intelliget; aut accipiet cor; vel ſciētiam. quod quidam ſic explicant; Vir vanus, & vacuus ſcientia, his tandem flagellis erudietur. Vatabl. *Vanus reddetur cordatus, & quàmvis excors, & expers ſcientiarum omnium naſcatur, ut pullus onagri, tamen per Dei gratiam redditur intelligens* ſed non video, quo cum hoc cohæreat. commodiùs quidem ad rem præſentem Septuaginta retulerunt, ad verboſitatem quam initio capitis Sophar Iobo objecerat; nam legunt, *Homo fruſtra natat ſermonibus.* videlicet fruſtra conatur trajicere verborum tantùm adminiculo, & argumentationum velis, ac remis immenſum divinorum, arcanorúmque judiciorum pelagus. Auguſti. habet: *Fruſtra nutat verbis. dum* (inquit) *videtur jam illi placere Deus, jam diſplicere.* atque ita Iob, jam videbatur vehementiùs cum Deo expoſtulare; jam ſe illi ſupplicem præbere. ſed ſapienter noſter interpres. illud quidquid *cordis* in Hebræo eſt, ad ſuperbiam, & elationem animi retulit, ut cum ſequenti *onagri* ſimilitudine aptius conſentiret. nam *cor*, iræ, excandeſcentiæ, inſolentiæ, & tumoris ſedes eſt. Deuterono.19. *Ne fortè propinquos ejus, cujus effuſus eſt ſanguis dolore ſtimulatus perſequatur.* in Hebræo. *Ne perſequatur propinquus, cùm incaluerit cor ejus.* Septuaginta. *Quoniam incaluit corde.* 2. Paralip. 25. *Erigitur cor tuum in ſuperbiam.* quaſi dicat vanè & ſine cauſa aſſumis cor, & animū, & fruſtrà erigis adverſus Deum criſtas. quid ſuperbis vane, & bonis omnibus vacuè. & exhauſte? atque cùm inanis ſis, multum loqueris, & ſermonis tinnitu, ſonitúque verborum apertè prodis vacuum te & inanem eſſe ſapientia, vera pietate, veróque de divinis rebus ſenſu, atque veriſſima illa tui cognitione, qua opus erat, ut tibi vileſceres.

Vatabl.

LXX

Auguſt.

Cor ad ſuperbiam referri

Deut.19.6

LXX
2.Par.25.19

Et quaſi pullum onagri. Idem, quod filius *onagri*, quod nomen nihil aliud ſignificat, quàm *onagrum*, ſicut filius hominis, idem prorſus eſt, quod homo. & ita Septuaginta, *Onagrum* reddiderunt; *Natus mulieris, tā quam onager ſolitarius.* licèt quidem vocem ghir, quę hic vertitur *pullus*, à R. Mardochai dicatur ſignificare *parvum aſinum, antè quàm creverit*, & ferè ſemper vertatur à Latino interprete, *pullus*, ſed tamen, eſſe ejuſmodi, qui oneribus vehendis, & agrariæ culturæ aptus ſit, conſtat ex Iudi. 10 *Sedentes ſuper triginta pullos aſinarum.* & Geneſ.49. *Ligans ad vitem pullum ſuum.* id eſt, onerans aſinum oneratúmque ligans; jumentorum enim onera ſuper injecto & aſtricto vinculo confirmantur. quod vulgo dicunt, *echarlo la venta.* & Iſaiæ.30. *Portantes ſuper humeros jumentorum* (propriè pullorum) *divitias ſuas.* & ibidem, *Pulli aſinorum, qui operātur terram.* Cùm autem pullus, aſinū & onagrum ſignificet, pro eo quod eſt, *phere*, interpres dicit onagrum, quod propriè ſonat, pullum ferum, aut ſilveſtrem. Septuaginta dixerunt, *ſolitarium.* ſed de hac voce, tum etiam & de onagri natura cap.6. plura diximus.

3
Pullus quid in Hebræo

עיר

LXX

R. Mardoch.

Pullus non ſemper parvum aſellum ſignificat.

Geneſ.49.11

Iſa.30.24

פרא

LXX

Iob.6.5

Se liberum natum putat. In Hebræo tantum; Naſcitur ut onager. paraphraſi ergo ſenſum illuminavit interpres. Hanc autē cum onagro comparationem Vatabl. & alii ad vecordiam, & aſininam ſtoliditatē, nunquam eruditam referunt, hoc etiā indicarunt Græci, Didymus. Olympiod. Polychron. declarari videlicet hac comparatione hominum tarditatem in divinam rerum cognitione, & cum aſino ſolitario præſertim comparari, quòd ſicut is,

5
Stoliditas aſinina
Vatabl.

Didym. Olympiod. Polychron.

nullius

nullius certæ viæ exitum tenet, nam ambulat loca non pervia, neque poteſt ſolitudinis terminum invenire; ita homines in divinis rebus tractandis volutãtur, nec quid animo ſuo dignũ Deo informant. Sed Vulgatus commodiſsimè rem hanc

Onager inſoleſcit & ferocit

totam ad ſuperbiam, & licentioſam vitæ libertatem retulit; ſuperbit (inquit) homo, & jugum detrectat, onus repellit, *vocem exactoris* audire recuſat, tractari, domarique renuit, virgam non patitur. ut alludat ad id, quod Iob cap, 9. dixerat; *Auferat à me virgam ſuam*. igitur inſoleſcens & indomitus homo *revertitur, ut ſit abſque jugo*, id eſt avertit cervicem, convertit terga, ne ſe præbeat jugo, & vinculis obſequentem, ut Hoſeas cap. 7. ait. *ſe liberum* itaque *natum putat*; cùm liber & ſolitarius natus ſit, neque ſub cura & diſciplina creverit, putat eam vivendi impunitatem & libertatem ſibi perpetuò concedendam. ſed hinnulus aut pullus ſylveſtris aſini, quàmvis aliquandiu liberè, & impunè vagetur; aliquando tamen captus, domatur, in *chamo & fræno conſtringitur*; atque ſi ſe rebellẽ & contumacem oſtendit, tunditur virga; ita ſanè agit cũ homine De', ſi in ſe efferatæ cujuſdam & indomitæ ſuperbiæ, & contumaciæ documenta præbeat, aliquãdo tandem non permittet impunè & liberè vagari, & ferocire, comprehendit, domat, conſtringit, tũdit, ſubjicitque exactori, & arctiori diſciplina contínet.

Iob. 39. 10. — Iob. 9. 34. — Hoſ. 7. 16. — Pſal. 31. 9.

XIII. *Tu autem firmaſti cor tuum, & expandiſti ad eum manus tuas.*

1 Prima expoſitio, quæ hãc ſententiam in malum interpretatur Internũ mentis ſacrificium, & obſequium conjungendũ cũ externo Illuſtratus David.

2 Illuſtratus Samuel de vera obedientia Quid caput libri apud David.

Cujus modi eſſent antiqua volumina.

3. Firmitas cordis pro inſenſibilitate. Expanſio manuum pro jactantia.

4 Secunda expoſitio, quæ firmare cor, & expandere manus in bonum accipit Quid dirigere aut præparare cor

Gregor. Philip. Thom. Lyra.

GRegor. Philipp. D. Thom. Lyra, bæc in malum dicta intelligũt, ut Sophar Iobum noter contumacis & obſtinatæ mentis, atque nequiter orantis. itaque *firmare cor* intelligunt idem eſſe, quod indurare; Obduruiſti (inquit) adverſus Deum, & obſtinata nequitia acceſsiſti ad offerẽda ſacrificia, quaſi nõ ille prius, potiuſq; velit atque reſpiciat orantis cor, atque animum, quàm externum orãtis habitum: & pietatem potiùs, *Hoſtiàmque viventem rationabilis obſequii*, quàm externam victimã, & mortua pecudum ſacrificia. Commentarius quidem hic probabilis eſt, & præclarum Sopharis dogma de recte orando & ſacrificio prius mentis, deinde externi cultus offerendo. idem cum illo, *Sacrificium & oblationem noluiſti* (non elegiſti. eſt enim verbum *volendi*, ejuſmodi, ut ad potiora pertineat, quæ prę aliis amantur, tãquam finis, non tanquam media. quaſi dicat; Non eſt potiſsima ſacrificii pars victima, & oblatio) *aures autem perfeciſti mihi*; hoc inquam vis tanquam potiſsimum, dum à me exigis ſacrificia. alii, *Aures perforaſti mihi*, ſive perfodiſti, aut fodiſti. ut etiam legit Hierony. Non tam acceptaſti externa ſacrificia, quàm me, qui cum illa oblatione tuam ſervitutem profitebar, & me totum tuæ voluntati conſecrabam: acurriſti igitur, ut me ſervum tuum perforata dextera auricula perpetuæ ſervituti mãciparés. Quàmvis (vt hoc quoque obiter dicamus) hanc alluſionem ad cęremoniam illam ſervorum, ego hoc loco non agnoſco. non enim Paulus illam abſtuliſſet, loquutus præſertim cum Hebręis ſuę legis peritiſsimis; præſertim cùm nõ ambæ aures, ſed *dextera* tantùm *perforaretur* ſervo. ait ergo, ut explicat Paulus, *Corpus aptaſti mihi*. ideſt; me compoſuiſti, corpus meum ita aptaſti mihi, ut ipſo geſtu, & capitis converſione, attentione oculorum erectione aurium oſtenderem me ex verbo tuo, & præcepto pendere, & ad nihil aliud incumbere, quàm ut tua dicta audiã & excipiam. igitur perforaſti, *perfeciſtique* meas *aures*, nam dũ ſacrificia exigis, meã promptiſsimi animi obedientiam exigis; exercere me vis obedientiæ, & pietatis operibus; perſoratas, apertas, attentas, bene audientes aures a me exigis; revelas meas auriculas; cor facile, molle, obſequens poſtulas, ne obfirmem, neque indurem cor meum, ſed audiens dicto & facilè obſequens ſim. Idem ſanè cum illo. 1. Reg. 15. expoſtulantis Samuelis cum Saule; *Quare non audiſti vocem Domini, ſed*

Firmare cor in malum — Rom. 12. 1. — Internum mentis obſequiũ cũ externo cõjúgendum. — Pſalm 39. 7. — Pagni Vatabl. Regia Tygur. Hieronym. — Exod. 21. 6. Hebr. 10. 5. — 1. Reg. 15. 19.

verſus

versus ad prædam es? & ait Saul; Imò audivi vocem domini, tulit autem de præda populus oves & boves, & primitias eorum, quæ cæsa sunt, ut immolet domino Deo suo. & ait; Vult dominus holocausta, & victimas, & non potiùs, ut obediatur voci domini? melior est obedientia, quàm victima & auscultare magis, quàm offerre adipem arietum: quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. id est, idolis mortuis, sensúque carentibus, mortua & sine mente offeruntur sacrificia, at Deo viventi non debent sine mente, & sine *rationabili obsequio* offerri victimæ. Sancti igitur; ut iterum ait David, Psalm. 49. *Ordinant testamentum ejus super sacrificia.* id est, primo loco divinam voluntatem, & obedientiam divinæ legi constituunt, deinde externos ritus & cæremonias, *super*, plusquam *sacrificia*, vel, præ sacrificiis. quare tandem subdit, *In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei. In capite,* in recapitulatione, in summa, *libri.* juxta originale, in volumine libri, quo etiam modo Aquila, & Symmachus legerũt; id est, in involuto libro. cõvolvebatur enim charta pergamena, in qua Scripturæ sacræ erant. *librum*, autem nõ tã omniũ prophetarũ scripta, ut Theodoretus, & Nicephorus voluerunt; neque librum Psalmorum, cum Augustino; neque librum Genesis, cum Hieronymo; neque Evãgelium, & proœmium cujuslibet evangelici libri, cum Chrysostom. neque universam scripturam sacram, cum Eusebio, & Didymo. sed *librum* legis; id est, Pẽtatheucum, ubi cæremoniæ, & leges sacrificiorum tradebantur, cum Athanasio intelligo, uti etiam Chaldeus in hæc verba legens; *Quando studuero in volumine libri legis, quod propter me scriptum est, facere voluntatem tuam Deus meus desidero.* id est, quod potissimùm in legalibus sacrificiis mihi faciendũ proponitur, est animi pietas, & divinæ legis obsequiũ. ideo subditur statim eandem sententiam; *Et legem tuam in medio cordis mei*; quibus verbis indicatur, externas illas leges & cæremonias potissimùm ad cor, & interiorem mentem transferendas, sitque bella quædam allusio ad volumen legis; volumina enim, aut libri, non apud Hebræos solùm, sed apud alias etiam nationes hac ratione conficiebantur. findebant medium paxillum cedrinum, aut arũdinem mediam, in cujus fissuram plura folia, aut membranas scriptas inserebant, & religabant, aut verò extremitatem unius tantum folii: deinde verò convolvebant ad ipsum paxillum vel arundinem, quod ex foliis pendebat. ait ergo David, *Legem tuam*, piásque cæremonias, non ego tantùm in medio paxilli, vel arundinis constrictas & convolutas servo, sed emollivi cor meum, ut findi facilè posset, atque in illius fissuram inserui volumen tuæ legis. sic habeo *in medio cordis mei; & lex tua* (inquit Chaldæus) *involuta est in medio viscerum meorum*. at Sophar, tam durum, támque lapideum cor tribuit Iobo, ut findi non possit, neque interiùs accipere pietatem, & divini numinis verissimum cultum, quasi contentus ille sit sola externa sacrificiorum oblatione.

Reg. 15.22 — Rom. 12.1 — Psal. 49.5 — Psal. 39.8 Quod sit caput libri apud David. — Theodoret. Augustin. Hieron. — Chalda. — Volumina antiqua quomodo fierent — Chald.

3

Addit prætetea Gregorius, hanc *cordis firmitatem* non esse virtutem, sed insensibilitatem quandam, quæ neque divinis flagellis cõmovetur, neq; ictibus aut sagittis cedit, quemadmodum *Induratum est cor Pharaonis.* & hujusmodi etiam est *cor* illud *lapideum*, cujus meminit Ezechiel. c. 11. & 36. Sed quidem immeritò piissimo viro tantã cordis duritiem tribui, illa ipsius verba testantur. c. 23. *A facie ejus turbatus sum, & considerans eum, timore sollicitor. Deus mollivit cor meum, et omnipotens conturbavit me.*

Greg. — Cordis insensibilitas. — Exod. 7.13 — Ezech. 11.19 & 36.26 — Iob. 23.15

Et expandisti &c. Gregorius & Philippus observant, *expandere ad Deum manus*, esse quasi opera pietatis ostentare, & vaniloquentia dilatare, & amplificare; tum etiam existimat Philippus, *manuum expansionem* posse pertinere ad habitum insultantis, & furentis, ut objiciat Sophar, Iobum expansione & dilatione manuum in cælum, cordis blasphemiam, & impudentiã demonstrare.

Gregor. Philip. — Expãdere manus quid sit.

4

Cæterum alii plerique hãc sententiam in bonum accipiunt, atque existimant esse exhortationem ad resipiscentiam, & debitam orandi formulam. *Firmasti*, id est si firmaveris. Pagnin. *Si preparaveris cor tuum.* Tygurin. *Si cor tuum rectè compones.* in quo sensu conveniunt ferè Hebraizantes omnes, & plerique ex recentioribus, tum etiam Septuaginta legentes; *Si tu mundum posuisti cor tuum*. itáque ipse nostræ lectionis sensus est, ut dicat; Cùm firmiter apud te statueris Deo supplicare, oportebit etiam te ante acte vitæ pœnitere.

Pagnin. Tygurin. LXX

Vel ut sit sensus quasi ex data hypothesi; Demus, ponamus hoc, te jam firmiter apud te statuisse supplices apud Deum preces fundere, perge ulterius. quæ formula tacitæ cujusdam hypothesis,& conditionis, frequens est in sacro sermone. Psalm. 67. *Pluviam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ, & infirmata est,* (id est si infirmata est,) *tu perfecisti eam;* vel; dato quod aliquando infirmata fuerit, tu roborabis eam. Psalm. 4. *Irascimini, & nolite peccare.* Id est, si aliquando irasci contigerit, *non occidat Sol super iracundiam vestram.* Et quidem hæc phrasis, *firmandi cor,* semper accipitur in bonum. nam verbum, *Cun*, significat præparare, confirmare, perficere. 1. Regũ. 7. *Præparate corda vestra Domino.* 2. Paralipom. 12. *Non præparavit cor suum.* Aesdræ. 1. *Paravit cor suum ut investigaret legem.* id est, statuit, decrevit, firmavit. quod alia phrasi, ab eadem tamen radice, dicitur, * *Dirigere vias suas.* quod decretum mentis rectè verbo illo *firmandi*, explicatur. qua etiam ratione videtur dixisse. Paulus. 2. Thesal. 3. *Dominus dirigat corda vestra in charitate Dei, & patientia Christi.* id est, confirmet, & stabiles faciat in Deo perseveranter diligendo, & patienter expectando Christi adventu. antea enim dixerat; *Fidelis Deus, qui confirmabit vos.* sic etiam. Genes. 41. ab hac radice dicitur. *Quod vidisti secundò, ad eandem rem pertinens somnium,* * *firmitatis indiciũ est, eò quòd fiat sermo Dei, & velocius impleatur.* sic etiam Lucæ. 9. *Ipse faciem suam firmavit, ut iret in Ierusalem.* Vides hæc omnia semper in bonum accipi, atque argumento esse hoc quoque loco in bonum debere accipi. Præsertim cùm secunda pars, videlicet, *expandere manus*, aut extendere, levare, tollere, habitus orantis sit. ait itaque Sophar; Cùm jam cęperis, firmaverísque faciem, atq; cor tuum direxereris, & præparaveris Deo, ejúsque legi custodiendæ & statueris Deum orare, causamque tuam apud illum agere, perge in bono proposito.

Phrasis scripturæ.

Ps 67. 10
Ps 14. 5
Ephes 4. 25
כון
2. Reg. 7. 3.
Par 12. 14.
1. Esd 7 10
Quid præparare aut dirigere cor.
*Determinar se de echar por algun camino
2 Par 27 6
Thes 3. 4
Genes 41 32
*El auer Dios segundado cõ el sueño, es averlo confirmado en revista, y mandado q̃ luego se execute.
Luc 9. 51.

XIIII. *Si iniquitatem, quæ est in manu tua, abstuleris à te, & nõ mãserit in tabernaculo tuo iniustitia.*

1. *Iniquitas manus cruentat Male partæ hærent raptoris manibus.*
2. *Quid auferre Longè recedendũ ab iniquitate.*
3. *Quod discrimen, atque proprietas iniquitatis, & injustitiæ.*

Iniquitatem, inquam, quæ in manibus tuis hæret; quæ velut turpis macula, illas inficit, atque cruętat, reddítque Deo invisas; *avertit* enim Deus oculos, cùm proximorum *sanguine* tinctæ manus ad illum *tenduntur*. Fortè *iniquitatem* intelligit, rapinam alienorum bonorum, facultates malè partas. hoc enim frequenter objicitur Iobo à suis amicis; id est, Si statueris deinceps nihil per vim rapere. dicit autem Sophar *iniquitatem*, & rapinam, *esse*, & hęrere *in manu*; nam mirum est, quã hęreant divitum avarorum, atque raptorum manibus, quæ vi, furtóque ablata sunt; ut facilius sit bona sua dividere, quàm malè parta suo possessori reddere agglutinata enim est hujusmodi *iniquitas* & injustitia picatis manibus.

Abstuleris. Propriè, elongaveris, longè à te projeceris, & ablegaveris. indicat autẽ, longè latéque fugiendum peccatum, declinandásque omnes peccati occasiones, & opportunitates, longéque *recedendum* ab impietate. & *tabernaculis hominum impiorum.* Vel indicatur, quæ male paraveris citò ad suos dominos mitti oportere, & longius projicienda, tanquam nobis, & rei familiari nociva. quod etiam indicat sequens particula.

Et non manserit. (id est, non habitaverit, neque diu demorata fuerit iniquitas) *in tabernaculo tuo*, id est, in tuo animo, vel pectore; vel in domo tua, & in omnibus, quæ ad te pertinent; si filios, famulos vè atque universam familiam piè & sanctè institueris; si nihil injustum, neque in te, neque in universa domo tua habitare permiseris. eleganter Septuagint. *Si iniquũ quid est in manu tua, longè facito illud à te, & iniquitas in domo tua non maneat.* finem itáq; peccandi jam facito.

Injustitia. Est in hoc loco discrimen inter *iniquitatem*, & *injustitiam*; nam iniquitas est *aven*, estq;, propriè concupiscentia prava, qua quis afficitur, ut aliis dolorem & malum inferat. sic *iniquitas* hęc tribuitur cordi, quòd in eo gignatur concupiscentia. Psalm. 67. *Iniquitatem* (concupiscẽtiã pravam) *si aspexi* (si versavi, & tractavi) *in corde meo, non exaudiet Dominus*. & si-

1
Iniquitas dicitur manⁿ cruentare
Isa. 1. 15

Furto ablata hęrent manibus.

2
רחק
Num. 16. 26.

3
שכן

LXX

און

mihi

militer dicitur Psalm. 37. *Iniquitatem meditatus est in cubili suo.* est enim prava concupiscentia animo concepta, & tractata. *Injustitia* est *Ghavela*, quę in genere significat omne malum, quod est contra proximum, sed quod in corde primum machinamur, & molimur, & deinde è corde exit ad opus, ut dicitur Matthe. 15. *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes &c.* & sic videtur proprietas vocabuli exprimi Psalm. 75. *In corde iniquitates operamini.* est autem hæc hujus nominis ratio, & significatio; quod *Ghaval*, significat lactare, videlicet cùm animans ex uberibus lac præbet fœtui. & per contrariam significationem, cùm ex pectore, non lac, sed venenum, & iniquitas exit, eadem voce significatur.

עַוְלָה

עוּל

Ergo semper Iobum notaot hypocrisis, & quod in corde iniquitates operatus fuerit.

*

XV. Tunc levare poteris faciem tuā absque macula, & eris stabilis, & non timebis.

1. *Levare faciem, cujus nā habitus sit. Explicatus Moyses*	*Inconstantia, impietatis Illustratus Salomon. & Ieremi.*
2. *Faciei macula, pro culpa aut pro pœna.*	4 *Stabilis; & sine timore fulcitus, qua perfecta est.*
3. *Stabilitas pietatis comes*	

I. Levare faciē quid

Vid supra c.10 ỹ 15 à [illegible] qu ed. 5

SIc inquam, audebis ad Deum accedere, & fidenter deprecaberis. Vide quæ supra diximus de capitis humilitione, aut elevatione. Sed hoc loco *levare faciem*, erecti animi esse potest, & confidentis, aut nihil erubescentis. 2. Regum. *Ne compellar confodere te in terram, & * levare non potero faciem meam ad Ioab, fratrem tuum.* Animi etiam lætabundi & gestrentis habitus est, ut indicatur infra cap. 22. *Super Omnipotentem delitiis affiues, & elevabis ad Deum faciem tuam.* quò videntur hoc loco respexisse Septuaginta legentes; *Fulgebit facies tua, tanquam aqua pura. Elevare* igitur *faciem erit*, vultum erectum ad sydera tollere; cœlum hilariter contueri; non habere jam faciem squallidam, mœrentem, demissam, non frontem obscuram, tristem, turbidam, solicitam; sed nitidam, hilarem, serenam, erectam. Fortè etiam orantis habitus est, & Deum suppliciter reverentis; ut sicut manus inter orandum tolluntur ad Deum, ita etiam facies erigatur, & excelsum numen sublimis illa suspiciat & adoret. sic Deuteronom. 28. *Gentem procacissimam, quæ non deferat seni.* in Hebræo. *Quæ non elevet faciem ad senem*, neque illum reverenter suscipiat. Septuaginta. *Non mirabitur faciem senis.* Ergo ait Sophar; Tunc verecunda, composita, & modesta facie, ut par est, numen deprecaturus accedes.

2. Reg 2. 22

*No tedre vostro para mirarle a la cara.

Iob. 22. 26

LXX

Deut 28, 50

. *Absque macula.* id est, nihil erit, propter quod debeas pudore suffundi, aut faciem demittere. Aliqui, ut Div. Thom. & Eugubin. ad culpæ *maculam* referunt; sic, inquam, habebis faciem mundam, quā levare ad Deum, simul cum mente poteris. est enim oratio, mētis in Deum elevatio. Faciē autem sicut culpæ labes deturpat, ita pœnitentia expurgat, atque detergit. fortè id intellexerunt Septuaginta; *Fulgebit facies tua tanquam aqua pura, exues autem sordem.* Alii, inter quos Gręci. & Cajetan. referunt ad pœnam, atque ad ærumnarum sordes, & squallorem, ut alludat ad id, quod supra dixit; *Si fulserint velut mundissimæ manus meæ, tamen sordibus intinges me:* utrumque comentarium admittunt Græci, sed præferunt secundum. Istas (inquit Polychronius. & Olympiodor.) sordes, istam ærumnosam conditionem abjicies, & velut aqua turbida, quæ postquam resederit pristino nitori restituitur. nihil igitur in te turbidi, nihil squallidi remanebit.

2 D. Thom. Eugubin. Quæ dicatur faciei macula.

Faciem culpa deturpat

LXX Græci. Cajeta.

Iacob 9 30.

Polychron.

Et eris stabilis. Plerique Latini hoc referunt, ad sanctitatem, & divinam gratiam, qua (ut Apostolus ait) *stabilitur cor.* hæc enim reddit hominem constantem, firmum, securè & constanter agentem, minimè *præsumentem sæva*, sicut præsumere solet *perturbata conscientia*, sed in semel suscepto proposito permanentem; est enim mentis instabilitas, germana peccati. sicut scriptum est; *Impius facit opus instabile.* nam *inconstantia concupiscentiæ*, ut Sapientia ait, *transvertit sensum*, propriè ex Græcis, *Circumrotatio concupiscentiæ*; cùm enim terrena omnia satiare non possint appetitum humanæ mentis, cogitur im-

3 Hebr. 13. 9

Sap. 17. 11

Inconstantia peccati comes

Prov 10. 12

Sap. 4. 12

pios per diversa vagari. hoc expressit Paul. dum Ephesios obsecrat, ut jam non ambulẽt *sicut & gentes * ambulant in vanitate sensus sui*. id est, cum summa mentis & appetitus instabilitate, & inconstantia. hoc ipsum admonebat Ieremi. *Quousque delitiis dissolveris, filia vaga?* & iterum. *Cursor levis explicans vias suas*. populum enim, qui indies aliam atque aliam falsorum numinum religionem complectebatur, comparat cũ cursore, sive, ut ex Hebræo legitur, cum dromedaria. *explicans* autem *vias suas*, est propriè, iterans, replicans, cũ summa inconstantia, atque levitate, mutans vias suas, numquam unam, & eãdem usque ad finem insistens viam. Non potest esse igitur impius firmus & constans, nisi *in charitate* & pietate defixis hæreat radicibus; atque radicetur, quasi *fundamentum sempiternum*. Promittit igitur Iobo Sophar, si pietatem colat, mentis constantiã & stabilitatem cordis.

Ephes. 3. 17

* Que no ande al passo de su inconstãte deseo.

Ierem. 41. 22. & 23.

Ephes. 3. 17

Prov. 10. 25

4

Stabilitas ad fœlicitatis firmitatẽ

Sed hæc licèt aliena non sint, commodiùs tamen atque cohærentiùs Græci interpretantur, de firmitate & constantia. fœlicioris status; Non eris obnoxius fortunæ instabili; firma, constanti, perpetua fœlicitate potieris. quod statim exponitur.

Perfecta fœlicitas absque timore

Soph. 3. 13

Et non timebis. Perfectam fœlicitatem. ex omnis timoris expulsione, significare solet Scriptura, ut Sophoniæ. 3. *Non erit, qui exterreat*. & *non timebis malum ultra*: vel quòd nulla deinceps mala futura fuerint; vel quod ab illorum impetu, & incursione timendum non sit, propter summam fœlicitatis constantiam & firmitatem.

*

XVI. *Miseriæ quoque oblivisceris, & quasi aquarum, quæ præterierunt, recordaberis.*

1. *Quid miseria propriè. Oblivio calamitatũ præteritarum ad amplificationem præsentis fœlicitatis. Explicatus semel, & iterum Moyses.*
2. *Somnus justorum, quis. Illustratus David.*
3. *Aquæ pro turbine, aut pro flumine, rursus hæc pro tribulationibus in sacro sermone.*

Miseriæ, propriè ex Hebræo, Septuaginta; *Laborem oblivisceris*, molestiam lassitudinem. Oblivio autem significat, nullum remansurum vestigium, aut signum accepti vulneris; Toleratæ miseriæ. nullam sui memoriam relinquẽt. id est, omnino fœlix eris, nulláque ratione miser. qua etiam phrasi dictum est Genesis. 41. *Septem boves macilentæ, devoratis prioribus nullum saturitatis dedere vestigium*. quod Ioseph deinde exponit; *Septem alii anni erunt tantæ sterilitatis, ut oblivioni tradatur cuncta retrò abundantia*. sic cùm rem penitus deletam, absumptámque significamus, dicere solemus. *No quedo de ella rastro ni memoria*. Tum etiam fœlicitatis ingentis est, ita sui præsentia & voluptate complere animum, ut neque preterita meminisse sinat. sicut Ioseph post varios casus, incredibili rerum omnium fœlicitate potitus, imposuit primogenito suo nomen *Manasses, dicens, Oblivisci me fecit Deus omnũ laborum meorum*. frustráque post mortem parentis Iacob timuerunt fratres illius mutuò colloquentes, *Ne fortè memor sit injuriæ, quam passus est; quibus ille respondit; Noli te timere*. non solum enim, ut nihil sibi mali timerét, jussit, sed illud quoque asseverasse visus est, quidquid injuriæ aliquãdo sustinuit, penitus ex sua memoria deletum esse. Quam laborum, atque ærumnarum oblivionem afferre videtur sopor ille suavissimus, quo post laborem & lassitudinem, solet suos Deus reficere; *Cum dederit dilectis suis somnum*. sic illi post reditum ex captivitate fœlicissimi canebant Psalm. 125. *In convertendo dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Tunc repletum est gaudio õs nostrum, & lingua nostrã exultatione*. instar consolatorũ se gaudere profitentur, quasi in perpetuo gaudio & fœlicitate vixissent, nulliúsque rei, aut toleratæ calamitatis cõsolationem accepissent: tam magnitudo lætitiæ omnem præteritæ calamitatis memoriam abstulerat. Hieronym. ex Hebræo; *Facti sumus sicut somniãtes*. Chaldeus, *Similes sumus iis, qui evigilant à somnis suis*. quasi diceret; Videmur nobis per somnium mala pertulisse; ægrè ac vix meminisse possumus. quasi non vera mala, sed ficta & cogitata fuissent. simile id, quod de Iacobo quoque dicitur Genes. 45. cùm audito nuntio fœlicissimo viventis atque fœlicissimi Ioseph, *Quasi de gravi somno evigilans, tamen non credebat*. præte-

I

LXX

עָמָל

Quid propriè miseria

Quid oblivio indicet

Gen. 41. 19

Genes. 41. 51

Genes. 50. 15

2

Sopor justorũ oblivionẽ affert calamitatum.

Ps. 126. 3.

Ps. 125. 2

Hiero.

Chald.

Genes. 45. 26

ritum

ritum merorem, per somnium pertulisse sibi videbatur, & præsens quoque gaudiú præ magnitudine incredibile. eòdé pertinet illa ingentis gaudii amplificatio Ioãnis. 16. *Mulier cùm parit tristitiam habet. cũ autem peperit, jam non meminit pressuræ propter gaudium.*

Ioan. 16. 21

Hinc ergo colligo neque mala, neque bona vitæ hujus ejusmodi esse, quę totũ hominis animum occupare debeant, & ad se convertere; nõ enim apta sunt oblivionem afferre alterius status. nam jubemur, ut *in die bonorum memores simus malorũ. & in die malorum non immemores simus bonorum*; Futura verò gaudia illa certè efficiẽt ut *in memoria non sint propria*; futura etiã mala. *oblivionem faciẽt luxuria multa.*

Ecclesi. 11. 27. Isa. 65. 17 Ecclesi. 11, 29

3 Aerumnę, turbo & procella

Et quasi aquarum, quæ præterierunt. Quidã existimant. ærumnosam vitam comparari cum turbine aut procella citò transeunte, atque evanescente; Fruetis tandem sereno cœlo, difugiẽtibus nubibus, atque elapso turbine. qua translatione videtur Nahum usus. c. 1. *Bonus dominus, & confortans in die tribulationis, & in diluvio prætereunte consummationem faciet.* id est, Faciet, ut diluvium, aut procella brevi prætereat, & finiatur. Verùm cùm ista procellæ *recordatio*. non videatur mihi omnino suaviter cohærere, cum illa *miseriæ oblivione*. quam supra dixerat, probarem potiùs hanc expositionem, ut *aquarum prætereuntium* nomine, non tam intelligat turbinẽ aut procellam, quàm fluminis aut torrentis alicujus inundantiam, qui raptim solet transire in convallibus, & cùm præterierit, nullum æstate adveniente relinquit vestigium. nomen enim *aquarum* hoc loco, neque convenit turbini, neque verò illud diluvium Nahum est cathachlismus; sed ex proprietate originis est exundatio fluminis, quo sępè, tribulationes significantur in sacro sermone. ut Isaiæ. 8. *Ecce dominus adducet super eos aquas fluminis, fortes & multas, Regem Assyriorum & omnem gloriam ejus, & ascendet super omnes rivos ejus, & fluet super omnes ripas ejus, & ibit per Iudam inundans, & transiens, usque ad collum ejus*, & Psal. 17. *Assumpsit me de aquis multis.* & per eandẽ vocem, qua utitur Nahum, Psal. 31. *In diluvio* (exundatione fluminis) *aquarum multarum ad eum non appropinquabunt*. id est, ad sanctum non pervenient exundantes tribulationes. sic etiam Septuagi. hîc legunt *Laborem oblivisceris, sicut fluctum prætereũtem.* hic igitur sensus rectè convenit cum parte superiori; nam si juxta Græcos, *fluctus* legatur, postquam pręterivit, superbiæ & fragoris nullum relinquitur in mari vestigium; abit enim & evanescit sicut ex conspectu, ita ex memoria; tum etiam nunquam iterum redit; non aliter semel elapsa calamitas oblivione sempiterna obruetur. vel cum nostra lectione *aquarum* nomine aut torrentem, aut quamcũque aquam intelligere licet, quæ cùm effusa est, ita exugitur, & absorbetur à terra, ut neque maculam, neque ullum sui vestigium relinquat.

Nahum 1.8. — Aquę pro flumine — מַיִם — שֶׁטֶף — Flumen exundans, tribulationes — Isai. 8. 7 — Psal. 17. 17 — Ps. 31. 6 — LXX

* * *

XVII. *Et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam: & cùm te consumptum putaveris, orieris ut Lucifer.*

1 *Quid vespera æstus, & Auster ad ærumnas Vespera postrema vitæ pars.*	2 *Consumi, quod in Hebræo Varia lectio.* 3 *Lucifer quid Vtriusque fortunæ symbolum.*

IN Originali est comparatio, Plusquam meridies, vel, Præ meridie. in *Vespera* autem dissensio est, propter vocem *Cheled*, quam hoc tantùm loco Latinus interpres, *vesperam* vertit. tamen Psalm. 38. & 88. vertit *substantiam* humanæ vitæ, & Hieronym. ex Hebræo. *vitam*, cùm dicitur; *Substantia mea tanquam nihilum ante te.* inde pro tempore vitę, aut absolutè pro tempore, Pagnin. Vatabl. & Hebraizantes accipiunt, quare legunt; *Plusquam meridies, consurget tibi tempus.* & Tygurina per paraphrasim; *Totum tempus vitæ perstabit serenius, quàm meridies.* Septuaginta. *De meridie orietur tibi vita.* Cùm autem in *meridie* duo significari possint, aut vehementior ęstus imminentis solis aerem & subjecta quæque perurentis; aut verò lux clarissima, quæ omnes umbras disjicit; primum quidam significari existimant, id est ęstum. per ęstum antẽ calamitates. id est, illi ad futuram divinã opẽ in

I Quid vespera — חֶלֶד — Psal. 38. 6. 8 — Ps. 88. 6. 8 — Hieronym. — Pagnin. — Vatablus — Hebraizan. — Tygurin. — LXX — Aestus, calamitates.

Auſter ad ærumnas

ſua calamitate:non aliter Auſtralem illā meridionalem vè terrā ſiccam,atq; ſqualidā, ad ſignificationem calamitatum, in quibus verſantes juſtos Deus reficiat cœleſti imbre, proponit David. Pſ. 125. *Converte Domine captivitatem noſtram, ſicut torrēs in auſtro.* at vero non tam regionem ipſam plagāque terræ auſtralem,quàm cœleſtē unde ſol meridianus fulget, noſter interpres obſervari voluit, cùm dixit, quaſi *meridianus fulgor.* eſt enim lux illa clariſsima, atque jucundiſsima;tum etiam,nullā gignit umbram. non aliter fœlicitatem pollicetur nulla adverſarū rerum umbra, nullóque infœlicitatis timore labefactandā.

Pſ.125.4

Veſpera poſterior vitæ pars

Eleganter autem interpres dixit, *Veſperam* illam vitæ humanæ partē, quæ poſterior eſt. quaſi diceret; Quod tibi vitæ reliquū eſt, fœliciſsimum erit, atque ſplendidiſsimum, multóq; fœlicius priſtina illa prioris vitæ fœlicitate. Tum etiam elegans alluſio pōteſt eſſe ad Auſtralem plagā Arabiæ deſertæ, unde exurrexerit inclementiſsimus ille ventus, qui domum filiorum proſtravit, & unde Sabæi & Arabes excurſiones fecerunt in Iobi agros; pollicetur itaq; fore, ut ab Auſtro nihil deinde mali timeat. ſed unde tot damna accepit, ulteriora inde lucra reportet.

Iob.1.19

2

Cōſumi quid in Hebrǽo

Pagninus Vatablus Cajet.

עוף

Et cùm te conſumptum putaveris. Illuminavit interpres, quod in Hebræo paulò obſcurius eſt; nam ex verbo legitur; *Obſcuraberis*, vel, *tenebreſces, & ſicut mane eris.* vel, Obſcuratio tua erit ut Lucifer matutinus. alii legunt *Illuſtraberis.* hujus autē cōtrarietatis in legendo ratio eſt, quòd verbum originale (id quod ſæpè in Hebræo contingit) duo contraria ſignificat. videlicet volare, aut coruſcare, aut erigere pennas. & ex oppoſito, deficere, laſſari, obſcurari, tenebreſcere. primā igitur ſignificationem ſequuntur, R. Abraham, R. Moyſes, Pagnin. Eugubi. Hebræus apud Cajet. at ſecundam R. David. Chaldæus, Tygurina, Regia. atque idem profectò intellexit Vulgatus, cùm dixit, *Conſumptum.* videlicet, obſcuratum, extinctum, deficientem. Quare autem Septuagin. ad orationem retulerint, legentes, *Oratio tua tanquam Lucifer erit*, non video; niſi illam coruſcationem matutinam, ideo orationem dixerint, quòd matutino tempore ſoleat homo *accedere ad Deum, & illuminari.*

R. Abrah. R. Moyſes Pagnin. Vatab. Cajeta. LXX R. David Chaldæus Tygurina Regia LXX Pſal. 33. 6

3

Lucifer quid.

Orieris. Propriè; Eris. ſed elegantiùs dicitur, *orieris*, ut ſubitam ſplendoris expectati jucunditatem & fulgorem ſignificet. *Vt Lucifer*; propriè; ut manè, ut diluculum, ut aurora gratiſsima, quæ ſemper, cùm juſtus illuminatur procedit, *& creſcit uſque ad perfectam diem.* Incipies vitam vivere fœliciſsimam, meridiana luce illuſtriorem. Sed initia hujus clariſsimæ fœlicitatis, erunt velut matutina lux, quæ nova ſemper incrementa capit. meredianus ille fulgor nunquam declinabit, neque deficiet, imò potiùs creſcet; initia tuæ fœlicitatis erunt tanta, quàm quę maxima; atque progreſsiones, & fines omnium mortalium fortunā ſuperabunt. atque hæc ipſa per *Luciferum* ſignificare interpres voluit; intellexit enim matutinū *Luciferum*, videlicet quam ſtellam Veneris vocant, aut Dianam Luciferam, quę à poetis dicitur Diem ducerē, & Pulſare auroram. de Lucifero autem ſic ſcribit Philippus. *Per occultas curſus ſui metas polum circumiens, poſt biennium inipſius auroræ rutilo dicitur apparere.* Sed quidem cùm hęc ipſa ſtella ſit, quæ cùm ſolem occidentem ſubſequitur, Heſperus & veſper, vel veſperugo nominatur; cùm verò Orientem tranſcurrit, Lucifer; certè videtur commodè Symbolum eſſe ejuſdē hominis, qui nūc in tenebris ſit, deinde verò è tenebris emergat, & caput undis exerat, & in quo liceat conſpicere utriuſque imaginē fortunæ, tum nigræ, & adverſæ: tum albæ, & candidæ. Ergo fœlicem ex miſero ſtatu in fœlicitatem commutationem; qualem reprę́ſentat Lucifer, pollicetur; & qualē eleganter cecinit Boetius.

Prov. 4. 18

Cic. 1. de Nat. Deorum

Philip.

Et qui prima tempore noctis.
Agit algentes Heſperus horas,
Solitas iterum mutat habenas
Phœbi pallens Lucifer ortu.

Boetius.

Sed dicemus iterum de Lucifero. c. 36. Rurſúſque de luce, quæ fœlicitatis ſymbolum eſt.

XVIII. Et habebis fiduciam propoſita tibi ſpe, & deffoſſus ſecurus dormies.

1 *Iuſtorum fiducia, & ſecuritas in mediis diſcriminibus. Explicatus Paulus ex Græco. Parata menſa accumbere ſecuritatis ſymbolum.*
2. *Sex hujus deffoſsionis interpretationes, & variæ ſignificationes proponuntur.*

1

LXX

Prov 28.1

2. Corin. 12.9

Ἐπισκηνώσῃ

Iudith. 14.10

Nu. 23.21.

Psal 25.4

Ps. 22 per to- tū & Ps. 45 Prov 27.12. & 28 1.18

EXplicat quod de aurora & lucifero dixit; In dies meliora sperabis; non solùm sustentaberis bono præsenti, sed melioris spe confirmaberis. alii referunt ad spem nunquam in periculis abjiciendam; Nunquam concides animo, aut spe, etiam si in discrimina incidas. Septuaginta; *Confidens eris, quia es tibi spes.* Hanc justi in mediis discriminibus securitatem sæpe sacræ litteræ cōmendant. Iustus enim *tanquam leo*, non fugit turpiter, & ignobiliter, sed neque temerè in medios hostes se cōjicit. ita sanè justus neq; se conjicit temerè in discrimina, neque timet aut fugit ignobiliter, si quæ incidant. sed quid timeat, quem divina virtus communit, & roborat? *Inhabitare in se virtutem Christi* Paulus optat. ex Græco, tanquam in tentorio morari. sed quàm sit securum fortissimi ducis tentorium, illud indicat Iudith. 14. *Nullus audebat cubiculum virtutis Assyriorum pulsando, aut intrando aperire.* Hæc certissima victoriæ spes adversus præsentissima pericula adest justo. uti ille dixit Numer. 28. *Dominus Deus ejus cum ipso est, & clangor victoriæ regis in illo.* hanc spem & periculorum, hostiúque cōtemptum, quā sæpe David expertus fuerat, triūphās canit; *Parasti in conspectu meo mensam adversus eos, qui tribulāt me.* ita nihil ab hostibus timeo, ut in conspectu hostium securè & per otium mensæ accumbam. parata mensa otium affert, & nihil cum festinatione, metu vé gerendum. habet igitur justus *fiduciam proposita sibi spe.* vid. Prov. 2. &. 28. Ps. 22. &. 45.

2

Philip.

Cajetanus.

Vatabl.

Eugubin. Fossio, perscrutatio, & negotiatio

Et defossus securus dormies. Variant hoc loco interpretes. nam ad verbum in Hebræo est; *Et fodies.* unde manifestè patet, Philippi lectionem mendosam esse, qui legit; *Defessus.* quàmquam sensus non sit à vera lectione alienus, ut statim dicemus. Illam ergo fodiēdi operam ad rem agrariam referunt Cajetanus, & nonnulli recentiores in hanc sententiam; Poterunt jam tui agricolæ, & servi securè colere terram, fodere, arare nullo metu prædonum. Vatabl. *Si fodiendo remaneas in agro procul à tentoriis tuis: tamen in illis summa fiducia dormies.* sensus valde humilis.

Secundò Eugubin. per *fossionem* intelligit scrutationem quandam rerum gerendarum, & quasi negotiationem; Quòcumque (inquit) animum verteris, quidquid scruteris, quidquid excogites. securè, & fœliciter efficies; *omnia quæcumque facies, prosperabuntur.* sensus coactus. quàmquā similis videatur sententia Proverb. 16. *Vir impius fodit malum*, perscrutatur, inquirit, ut qui fodiendo quærit thesaurum. verbúmque originale, *fodiendi*, explorare, scrutari contemplari significat.

Ps 1 3
Prov 16.27

חָפַר

Tertiò, Opera pietatis, & laborem in divinæ legis observatione impensum, per fossionem intelligi, ex illo. c. 7. videri potest; *Sicut mercenarii dies ejus; & sicut mercenarius expectat finem operis sui.* itáque *defossus* id est, defodiens, id est, si laboraveris, & operam & impensam feceris in pietate, consequeris post hunc vitæ laborem tranquillam & paccatam mortem, securè & in pace morieris. quomodo quidam volunt dictum id Ecclesiastic. 5. *Dulcis est somnus operanti.* ut sit similitudo; sicut qui in defodiēdo agro laborat, securus postea & suaviter dormit, ita si re in pietate exercueris, securus morieris. huc respexit illa Philippi lectio, *Defeßus securus dormies.* addit ille; *Securus dormies*, concepta resurrectionis spe. & quàmvis ad infernum descendas, tamen ibi non te torquebunt, neque cōtingent tortores dæmones. Sed hæc tropologiam sapiunt.

Iob 7 1.2. & 14.6

Eccle. 5.12

Philip.

D. Thom.
Nicolaus
Dionys.
Tirelm.

Quartò, Vtramque partem ad sepulchrum, & mortem pertinere. D. Thom. Nicolaus, Dionysius, Tirelm. existimant; *Defossus*, sepulrúsque jacebis securus; nemo sepulchrum tuum violare audebit; nemo ossa tua effodiet. est enim sepulchrū sanctū, & nunquam violandum. non perveniet ad sepulchrū tuum impudēs prædo, neque avarus miles, qui tēter recludere sarcophagū, & pretiosam suppellectilē cū cadavere conditā diripere. sed certè nō videtur bene cū sequētibus necti, quæ potiùs de vita, quā de morte loquūt.

Psal 49

Quintò, ad vitæ securitatem hac ratione pertinere posse videtur; Tam securè ages, quàm si vallo, fossáque munitus esses; nullus tibi metus somnū eripiet, sed *in pace in id ipsum dormies & requiesces.* id est alto somno sepultus dormies. quod summæ securitatis est. Tyguri. *Iacebis securus, velut fossa circumducta.* sensus ab Hebræis adductus, ut affirmant Complurenses. neque omnino displicet.

Tygurin.
Complutens.

R. David

Sextò. Tandem R. David explicat, *Defodies per temet ipsum in circuitu adificiorū tuorum, & non erit opus ut in circuitu facias murū, neque eleves ea.* Nulláque alia custodia. neq;

ſepimēto adhibito ſecutus dormire, poteris, linea tantū circūducta & indicata nemo erit, qui in rem tuam pedē mittat. Ex his eligat lector, vel meliora afferat.

XIX. Requieſces, & non erit qui exterreat: & deprecabuntur faciem tuam plurimi.

1. Iuſtorum ſomnus placidiſsimus Divitiæ, & ſaturitas ſomnum eripiunt. Illuſtratus Lucas ſemel & iterum
2. An aliquando damnatorum cruciatus mitigentur Eligitur pars negans Explicatur Iſaias.
3. Deprecari faciem, quid ſit in ſacro ſermone. Sophar prophetat.

I — Lyran. Pſal. 111. 7 — LXX — Germanior interpretatio

Lyranus ad defuncti memoriam cum laude uſurpandam pertinere exiſtimat; Nemo erit, qui tibi mortuo detrahat *in benedictione eris, & ab auditione mala non timebis*; & coram ſtatua impoſita tuo ſepulchro nemo audebit tibi convitiari. Sed neque hanc conſuetudinem imponendi ſtatuas ſepulchris, ille probat, neq; verò ſuum commentarium. Septuaginta, hanc *quietem* ad ſummam pacem retulerunt, *terrorem* verò ad hoſtium, bellíque tumultum; *Quieſces & non erit, qui oppugnet.* nemo te deinceps laceſſet. Sed multò melius, ut eòdem pertineat, quò præcedens hemiſtichium. igitur per expolitionem rem eandem repetit, & amplificat illam jucūdiſsimi ſoporis quietem; Nemo erit, qui te dormientem excitet, aut territet; nullus terror, aut metus ſomnum eripiet. ſimilis illa promiſsio Proverb. 3. *Si dormieris, non timebis, quieſces, & ſuavis erit ſomnus tuus.* id eſt, vacuus omni timore te quieti trades; neque per quietem ulla tibi viſa horrifica apparebūt, nulla inſomnia imaginoſa. dives eris, ſed ita moderatè & parcè tua fœlicitate uteris, ut ſomnos poſsis capere ſuaviſsimos; non tu ex illis, qui *ſicut mare fervens, quieſcere non poſſunt*; bonis omnibus abundabis, ſed tanta *ſaturitas ſinet te dormire.* omnem avaritiæ & ſtultæ ſolicitudinis moleſtiam à Iobo repellit, ſi cum pietate, & virtute parcè & moderatè facultatibus deinceps uti ſtatuat. Propterea enim Chriſtus Dominus dixit. Luc. 12. *Videte, & cavete ab omni avaritia, quia non in abundantia cujúſque vita eſt ejus.* id eſt, neque vitæ jucunditas, neque diuturnitas poſita eſt in abundantia, & divitiis, niſi *ſciat ille abundare.* deinde verò proponit parabolam avari divitis, qui per noctem ſecum colloquebatur, nimirum laborabat inſomnia, nam abundantia illa vigiliam afferebat, ſuæ ipſi animę adblandiens, & ad captandos ſomnos, ſi qua poſſet ratione, pelliciens dicebat; *Anima mea requieſce, comede, bibe, epulare.* atque hæc illa *ſaturitas* erat, quæ non *ſinebat* divitem *dormire.*

Iuſtorū ſomnus placidiſſimus. — Prover. 3. 24. — Divitiæ ſomnum eripiūt — Iſa. 57 20 — Luc. 12. 15 — Philip 4 12 — Luc. 12. 19. — Eccleſ. 5. 11,

2 — Philip. — An aliquādo cruciatus dānatorum leniantur. — Luc. 16, 20 — Beda Hieronym. — Philip.

Deprecabuntur. Philippus locum hunc in hæc verba interpretatur. *Securus dormies, & requieſces in inferno, & non erit illic unus inimicus, qui te exterreat, ut tibi pœnas infernales infligat, ſed potiùs quicumque ſunt illic, preces tibi ſupplices fundent, ut eis tartarei cruciatus tuis orationibus temperentur. quod in evangelio nos inter divitem & pauperem factum legimus.* eadem habet Beda ad verbum deſcripta. & commentarii, qui inter Hieronymi opera referuntur, illud tantùm demunt, quòd ex Evangelio, de divite & Lazaro, Philippus & Beda addūt. & quidem licet tantùm videatur à Philippo aſſeri ita exiſtimaſſe Sophar fieri poſſe, ut damnatorum cruciatus ſanctorum orationibus aliquando lenirentur, atque idem divitem illum deceptum exiſtimaſſe: ſed proculdubio, Philippus ex ſua interpretatione et ſententia ſignificat, rem illam non repugnare. Sed quid ego eade re ſentiam, facilè dicam; falſam utique eſſe, neque enim evenire unquam damnatis poterit aliquod ſæviſsimarum cruciatuum allevamentum. ut indicatur illo Iſaiæ, cujus partē priorem præcedenti cap. expoſuimus. *Erit tranſitus virgæ fundatus, quam requieſcere faciet Dominus ſuper eum.* nam verbera, quæ apud nos infliguntur, quàmvis acerbiſsima, & ſęviſsima, ex flagelli, & virgarum depreſsione, & elevatione cōſtāt, ut ad ſingula verbera breviſsimū reſpirandi ſpatium conceditur; at ſemper hærebit damnatorum tergo ſemel impactum flagellum. Alii ut Dionyſi. Ita explicant; Sanctitatis exiſtimatione in omniū animis cōcepta, te defunctum proſequentur magnis honoribus, & ad te preces fundent. quaſi dicat, hac ratione ſanctus evades, & dignus coram quo precari, & orare poſsimus. Sed meliùs ut ad honorem viventi delatum referatur; illum enim *faciei* nomen indicare videtur præſentiam, & conſpectum hominis apud nos verſantis.

Supplicia inferni nunquā mitiganda. — Iſa 30. 32 — Dionyſ.

3 Deprecari faciem.

Deprecari autem alicujus *faciem*, est supplicitet ante illum procumbere, errati & injuriæ veniam postulare; Te reverebuntur precabundi, & suspicient, qui nunc despiciunt. Septuaginta, *Transmutati multi rogabunt te.* Sed quoniam verbum originale, *chalah*, significat aliquem infirmum vel egentem alterius opem suppliciter, & enixè implorare, ut patet Psalm. 44.* *Vultum tuum deprecabuntur omnes divites plebis.* id est, potentissimi quique tua ope indigebunt. & 3. Reg. 13. *Deprecare faciem domini Dei tui.* id est, impetra mihi à Deō sanitatem, & auxilium. & 1. Regum. 13. *Faciem Domini non placavi* id est, non consului, neq; oblato sacrificio illius opem imploravi. res eadem ab alia licèt radice, dicitur Isai. 11. *Ipsum gentes deprecabuntur.* sententia igitur hæc erit; Is tu, o Iob, eris; cujus opem omnes implorent, & omnes divites plebis vultum tuum deprecentur; qui nemine indigeas, cujus ope, & consilio omnes indigeant. tum etiam, qui nũc tibi misero, & ærumnoso insultant, postea in summum honorem, atque fœlicitatem restituto supplicabunt. quod dum dicit Sophar, nesciens quid dicat, tamen rem ipsam sibi, suisque amicis eventuram prædicit: divino námque oraculo commoniti supplices se Iobo præbuerunt, atque illius faciem deprecati sunt, cui honorem quoque Deus ipse detulit, cùm c. 42. ait. *Ite ad servum meum Iob. Iob autem servus meus orabit pro vobis; faciem ejus suscipiam ut non vobis imputetur stultitia.*

LXX חָלָה

Psal. 44. 13 *Los mas ricos y poderosos han de tener necessidad de vos

3. Reg. 13. 6

1. Reg. 13. 12.

Isa. 11. 10 דָּרַשׁ

Sophar nesciens, prophetat.

XX. *Oculi autem impiorum deficient: & effugium peribit ab eis. & spes illorum abominatio animæ.*

---

1. *Oculi deficientes, ad tristitiam, vel invidiam.*
2. *Impii homines Iobum exagitabant.*
3. *Effugium aut viam perire quid.*
4. *Abominatio, quid propriè ex Hebræo. Afflicti suspirant. Illustrati Salani Ierem. Malach.*

1

IMpii autem (atque tu etiam, nisi resipiscas) frustrà divinam opem expectabũt; circunspicient enim, & non erit auxiliator. vel, Cùm te fœlicissimum cõtéplati fuerint, téque nunc in summa miseria jacere, præ invidia contrahẽt dolorem oculorum, & videndo atque invidendo, oblanguescent. vel, ut ad Iobum respiciat propius; Tu si in tuo sensu pertinaciter hæreas, ad tristissimum tuarum ærumnarum aspectum, & ad novi casus imminentis timorem contabesces, atque deficies. ille enim fixus, & intentus obtutus, *& oculi deficientes*, habitus est hominis aut præ mœrore obstupescentis, & defixi in præsentia & consideratione mali alicujus; aut verò expectantis, timentis vè alicũde.

Oculi deficiẽtes, quid indicent.

2

LXX

Ex lectione Septu. quę hujusmodi est; *Salus autem eos deseret; spes enim eorum perditio, & oculi impiorum tabescent.* elicit auctor Catenæ, quosdam à diabolo immissos esse homines, qui Iobi calamitates riderẽt, & exagitarent, quos nunc dicat. Sophar fore, ut Iobi res prosperas intuentes, extabescerent, & ærumnis ipsi implicati ad illius opem confugerent. sed fortè non solùm de his, sed de aliis etiam impiis in universum pronuntiat fore, ut hi quoque de fœlicitate sua moveantur, & quæ ab illis abstulerit Deus, ad Iobum transferantur. Ita (inquit) illis in deterius abeuntibus, tu o Iob, commutaberis in melius.

Nicetas

Impii Iobũ exagitabant.

3

Perire effugiũ quid.

Ps. 141. 5

Amos 2. 14

Ps. 2. 12

*No avra por dõde huyr

Effugium peribit ab eis. Id est, neq; præsentia, neque imminentia mala poterunt declinare. sicut Psalm. 141. *Periit fuga à me.* & Amos. 2. *Periit fuga à veloce.* & in universum, *perire* aliquid ab aliquo, est deficere, aut deesse. ut Ps. 2. *& pereatis de via justa.* id est, ad inviũ deducamini, **effugiũ* igitur *peribit*; idẽ est, quod effugere nõ poterunt.

4

D. Thom.

Et spes illorum abominatio animæ. D. Thõ. sic; Quod de impio sperari deinceps potest, est abominanda quædam & extrema mors, & cruciatus. Sed melius; *Spes illorum* ut pote inanes atque fallaces, vel consequendi fœlicitatem, vel declinandi ærũnas, nihil afferent, nisi dolorem & tristitiam. sic enim vocem originalẽ reddunt Pagnin. *dolorem*, Hebræ. apud Cajeta. *tristitiam*, Vatabl. *afflictionem*. Sed quidem vox originalis à radice *naphach*, quod est insufflare, vel inspirare, propriè reddi potest exufflatio aut expiratio. & inde etiã pro afflictione accipitur, aut animi defectu, & liquescentia; quoniam afflicti suspirare solent; ut Ieremiæ. 15. *Defecit anima ejus.* id est, suspiravit, vel, expiravit. & infra. c. 31. *Animam agricolarum afflixi.* idest, crebrò suspirare coegi. igitur* *spes illorum* suspiriũ est, *animæ* afflictio, vel insufflatio. juxta id; *Spes, quæ differtur, affligit animã*; videlicet nõ solũ ipsum animũ, verũ etiã ipsã

Pagnin.

Caje.ta.

Vatabl.

נָפַּח

Afflicti suspirant

Ier. 15. 9

Iob 31. 39

* Esperanças no cumplidas suspiros del alma son.

Prov. 13. 12

reſpirandi,aut ſuſpirādi facultatem, quæ nomine *animæ* interdum ſignificatur . ac ſi diceret; Omnia quibus impii inhiant, *vanitas* ſunt,& *afflictio ſpiritus*, id eſt laſsitudo,& defatigatio deſiderantis,& ſuſpirātis animę.ut in impios,illud quadret, Ieremiæ.14.*Onagri ſteterunt in rupibus, traxerunt ventum quaſi dracones*(eſt enim ruditus ille,qui fit atractione venti, quaſi ſuſpirium animæ)*& defecerunt oculi eorum quia non erat herba*. vel ut conſentiat cum noſtro Vulgato.*ſpes illorum*.id eſt,res ſperatæ,dignæ ſunt, quæ exhibilentur, exufflentur , quas anima, ſpiritus , oris flatus abominetur,repellat,longè projiciat . ſicut & Malachię.5.*Dixiſtis; Ecce delabore; & exufflaſtis illud*.id eſt, pecus, quod offerebatis , quaſi de labore *veſtro*, tale eſt, ut feceritis illud dignum exufflatione mea,ut abominarer,& projicerem illud, ita Hieronym. Septuagin. *Exufflari ea.* vel, adeò debile eſt,ut quaſi *exufflari*.id eſt, levi flatu moveri,& projici poſsit. qui autem afferebant, fingebant prę pinguedine nimium grave eſſe,& cū ſummo labore portari , utroque igitur modo accip poteſt,*ſpes illorum abominatione*, & exufflatione dignę : tum etiam adeo inanes , & leves , ut facilè flatu diſpergi,& diſsipari poſſent. juxta id Sapientiæ , *Spes impii tanquam lanugo eſt,quæ à vento tollitur* . Septuaginta.expirationem hanc,mortem & interitum videntur intellexiſſe , nam legūt *Spes eorum perditio*.ſui, videlicet,rerúmque ſuarum;fieri enim nō poteſt,ut impii nunquam *ſapiant,& intelligant*,ne ſuis ipſi conſiliis atque conatibus interitum,& perditionem ſibi parent.

Eccleſ.4.16. Ierem.14.6 Malac.1.13. Hierony. LXX Sap.5.15

*

PARA

CAPUT UNDECIMUM.

*

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS.

*

BREVIS NOTATIO RERUM insigniorum, quæ in commẽtariis fusi⁹ explicant.

1 Respondens autẽ Sophar Naamathithes dixit:

CVm tanto gravissimæ orationis pondere superatus Baldad conticeret; Sophar quidem, qui ex sui nominis ratione & etymologia nescio quid buccinans, aut instar vocalis ranæ coaxans sonat, pulchrè, ut sibi videbatur, respondens, per contumelias & insolentiam verborum garrire in hunc modum cœpit.

2 Numquid qui multa loquitur, non & audiet? aut vir verbosus iustificabitur?

Multa sanè, O Iob, multa cum verborum potiùs, quã cùm sensuum atque sententiarum ubertate profundis quare vereor, nedum de [a] Deo liberiùs, quã par est, disputas, temeritatis & impudentiæ notam incurras. Sed ne tibi sapiens videaris, tibi ego non difficilè respõdebo; audies igitur ex me quæ noles, cũ illa dixeris, quæ voluisti; verbis enim potiùs, quã re, & ratione vales; & dũ tua peccata excusare conaris, multa temerè & imprudenrer profundis; unde oportet novũ multiloquii vitiũ te cõtrahere; atq; dũ verborũ tantũ turba vincere posse credis, minimè nobis te justum esse persuadebis.

a. Vt sit de Deo tardè, & parcè loquendum, & ut sanctorum oratio animali homini stulta videatur, cùm tamen, & sapiens, & facunda sit, digreßiuncula opportuna. ℣. 2. n. 2. 3. 4.

3 Tibi soli tacebunt homines? & cùm cæteros irriseris, à nullo confutaberis?

Ita ne mẽdacia ista tua, meráſque nugas nos stupẽtes atque silentes admirabimur? atqui nemini unquam sapientiæ laudẽ concessimus, in cujus verba, atque dogmata juraremus. Nugaris verò planè nósque audienres irrides, dum agere cum Deo postulas; nam nec illum tibi respondere, neque ut ille respondeat, nos fas esse judicamus. Atque hæc pro tui animi insolentissimi occulta quadam calliditate, subsannatorio gestu, & nictantibus oculis profers intoleranda profectò audacia. & te sannionem agẽtem nemo suffundat pudore; nemo increpet; nemo planè confutet, & gestiẽti loqui nemo adsit, qui os obstruat?

4 Dixisti enim: Purus est sermo meus, & mundus sum in cõspectu tuo.

Liberè enim & palam pronuntiasti, verissima atque gravissima esse tua dogmata, lucẽque ipsa clariora,

purioráque, ſine ulla mendacii labe; illa videlicet, de Deo, atque de divina providentia; de juſtorum ærumnis; de impiorum fœlicitate; neque minùs mundum & candidum operibus, & vitæ actionibus, & moribus quàm verbis & doctrina te præſtare, longéq; aliis ſuperiorem te eſſe apud ſupremum judicem, cujus oculos nemo elludere, aut fallere poteſt.

Sed cúm auſus fueris cum Deo colloqui, optarē ſanè ut viciſsim te Deus ſua te reſponſione dignaretur, nā ille te multa loquentem facilè cōpeſceret. Nos enim quos humanæ mentis receſſus, & latebræ obſcuriſsimę latent, te revincere planè non poſſumus.

Quodſi Deū loquentē intelligeres, planè agnoſcares illius providētiæ judicia, quæ tu aſſequi conaris, lōgè eſſe ab humano ſenſu remota: neque eadē ſemper ratione ærumnas & ſupplicia piorū atque impiorū decernere; tū etiam longè plurima in ejus [b] lege & præceptis latere, longéque majori cura & ſolicitudine illorū obſervationē ab homine exigere, quàm tu tibi perſuaſeris. Sic igitur tuā ſapiētiam multis ille partibus antecellit; longéque ſuperior eſt illa, quā tu tibi præſcribis, tuorū ſuppliciorum lege. Demū ſi ſuæ ſapientię arcana tibi patefaceret, ut tum illius paterna erga homines viſcera, tū errata tua agnoſceres, jā tunc exploratū tibi eſſet, quā leniter atque benignè ille tecum agat, & quod te non una illa, & ſeveriſsima juſtitiæ lege, qua peccatores alios tui ſimiles plectere ſolet, puniendum conſtituerit; ſed mitiori & æquiori alia, quæ ſua eſt bonitas, & manſuetudo; ex qua profectò cūmeritū ſuppliciū, quaſi per oblivionem huc vſque diſtulit, permiſítque, ut cū multa haberes occulta ſcelera, illorū tu inſciꝰ oblitúſq; eſſes. Hinc tua iſta innocentiæ, & ſanctitatis opinio, atque altè animo inſidens puritatis morum perſuaſio; potuit ille multò graviora ſupplicia a te [c] exigere; qui enim peccat debitor eſt; Deus, creditor & fœnerator. ſed condonavit gratuitus.

Hæc cū ita ſint, credis ne fieri poſſe ut divinæ juſtitiæ arcana, atque tuarum ærumnarum cauſas, raitonéſque inveſtigare, & conſequi valeas; aut occultas omnes vias teneas, quibus ille in tuæ vitæ actiones omnes inſtar ſeveriſsimi judicis inquirit, atque divinæ providētiæ fines exitúſque omnes conſequaris? neque ſolùm veſtigia & initia, ſed perfectam omnium illius operum abſolutionem teneas?

Hinc cū cœlorum altitudinem cognoſcere non poſſis, multò minùs poteris divinæ ſapientiæ longè majorem celſitudinem conſequi; Neque verò tu longiùs, profundiùs vè oculis aut cogitatione penetrare poteris, quàm in terræ viſcera, & ſubterraneas omnes cavitates; at Deus ſuis pedibus longè inferiora & profundiora terit, & premit. Cùm enim minime ſit in his rebus creatis incluſus, ſed rerum univerſitati ſupereminens, eſt tamen rebus omnibus intimus, & quaſi infuſus, ut omnia in ipſo; ipſe in omnibus ſit? [d] Tum in illius ſapientia & providentia ſunt dimenſiones quædā

[b] *Quæ, & in quo ponenda ſit hæc divinæ legis multiplicitas, & ut judices aliquando eandem legem in duas dividant, obſervatio ad mores.* ✠.6.n.1.2.

[c] *Vt Deus creditor, Fœnerator, & exactor ſit, impius verò debitor, ingenti ſuppliciorum quaſi ære alieno oppreſſus, digreſſio.* ✠.6.n 3.

[d] *De his divinæ ſapientiæ, & providentiæ dimenſionibus, & qua ratione conſiderari debeāt, quædam* ✠.8.n.4.&.5.

5

Atq. utinam Deus loqueretur tecū, & aperiret labia ſua tibi.

6

Ut oſtenderet tibi ſecreta ſapientiæ: & quòd multiplex eſſet lex eius: & intelligeres quòd multò minora exigaris ab eo, quàm meretur iniquitas tua.

7

Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & uſque ad perfectū Omnipotentem reperies?

8

Excelſior cœlo eſt, & quid facies? Profundior inferno, & unde cognoſces?

9

Lōgior terra eſt mēſura eius, & latior mari.

multò quàm mare & terra longiores,atque latiores; nã altitudo illius,id eſt,ſapientiæ conſiliſque profunditas,poteſtatis immenſitas,qua omnia complectitur,deníque rationes omnes, quas in decernendis vel præmiis,vel ſuppliciis ſervat,omnem humani captus menſuram,modúmque excedunt.

10 *Si ſubverterit omnia vel in unũ coarctaverit,quis contradicet ei?*

Verùm enim verò non ſolum pro mirifica ſua ſapientia,ſed etiam pro ſua potentia & voluntate res omnes humanas moderatur,nam rerum univerſitatem vertere & invertere poteſt,variiſque modis verſare: tum naturæ ſerie, ordinéque perturbato omnia miſcere, & in rudem indigeſtãque molẽ rurſus redigere,nemine aut viribus,aut verbis illi repugnante.

11 *Ipſe enim novit hominũ vanitatem: & videns iniquitatem nõne conſiderat?*

Quamvis bene noverit ſapientiſsimus Deus fore,ut nemo hominum niſi vaniſsimus & ſtultiſsimus ſit, illius ſapiẽtię arcana excutere,& perſcrutari tentet; qui verò id conetur,ſuæ quidem temeritatis pœnas daturum. Quàmvis quidem cùm de hominum ſupplicio agitur,accuratè cujúſque merita expendat, & quos externa ſanctitatis ſpecie fulgere videt, vera ſolidáque pietate vacuos,& nunquam nõ ſuis proximis per ſummam iniquitatem fraudes & dolos machinantes, hos acerbè punit;non enim ſemper diſsimulat,neque connivet ad tantam improbitatem.

12 *Vir vanus in ſuperbiam erigitur: & tãquam pullũ Onagri ſe liberũ natũ putat.*

Videris igitur,o Iob,an vanus,tuménſque ſis,omníque ſapientia omnibúſque bonis vacuus, proptereáq; leviſsimus,nulhúſque ponderis atque momenti; indignum enim eſt ut tantos animos ſumas,támque ſis projectus,& audax in loquendo;vanè enim & ſine cauſa erigis adverſus Deum criſtas.id quod aſininæ cujuſdam ſtoliditatis eſt,atque incredibilis tarditatis in divinarũ rerum cognitione:neque non indomitæ,ferineque inſolentiæ,& procacitatis eſt;nam tentat viliſsimus homuncio omne à ſe jugum excutere,atque omnino vivẽdi licentiam & impunitatem ſibi promittere. Sed permittit Deus diu impunè vagari & ferocire, ut tandem inſtar Onagri,captum domet, conſtringat, tundat.

13 *Tu autẽ firmaſti cor tuum, & expandiſti ad eum manus tuas.*

Hæc dixerim,O Iob,quòd tu [e] obſtinatæ mẽtis homo,nequiter oraveris,& externa tantùm pietatis ſpecie ad ſacrificia offerenda acceſſeris,cùm priùs oporteret animum,quàm pecudum oblationes præparare: & nunc quidem illam etiam ipſam mentis pertinaciſsimę duritiem retines,nam neque divinis correptionibus,& flagellis cedere, molliri vè noſti;quin potiùs glorioſè & jactabundè manuum opera,pietatis ſpeciem præſerentia,jactas,& oſtentas.Præſtatet ſanè cor tuum firmiter,& conſtanter præparare ad rectè & ritè orandum.

[e] *De cordis duritia,& inſenſibilitate, & ut potiſsima orationis,& ſacrificantis pars,ſit interna cordis præparatio, & mũdities, deinde externus pietatis ritus,diſſeritur ad mores. ℣.13.n.1.2.3.*

14 *Si iniquitatem, quæ eſt in manu tua,abſtuleris à te: & nõ mãſerit in tabernaculo tuo iniuſtitia.*

Opportunè verò id facies,ſi iniquitatem, quæ velut macula turpiſsima tuis manibus hæret,pœnitẽtia elueris,& malè ablata omnia ſuis dominis reddere ſtatueris,ſi unquam tibi facultas fuerit; & longè latéque à te projeceris omnes peccatorum occaſiones, atque incitamenta.quodſi contingat aliquando præ humana fragilitate labi,minimè demorari in te peccatum patia

ris,neque verò in ullo ex tuis familiaribus. Finem itaque peccandi jam tandem facito.

Sic ſanè audebis conſtanter ad Deum accedere, illúmque cum magna impetrandi fiducia,erecto animo, lætáque facie, atque ſerena fronte deprecari; nihil enim tunc in animo deliteſcet, propter quod pudore ſuffundi,aut faciem & oculos demittere coram eo,qui cordis inſpector eſt,cogaris:cúmque ab his omnibus, calamitatibus liber evaſeris,atque has omnes ærumnarum ſordes,& ſquallorem depoſueris, fiet ut fęliciſsimam mentis [f] tranquillitatem, & jucundiſsimam quandam nõ jam inſtabilis, ſed conſtantis, firmiſsimæque fortunæ,omnis viciſsitudinis,timoríſque expertem cõſequaris.

Præteriti autem laboris,atque tum mentis,tum corporis egritudinũ,quibus oppidò defatigatus es,memoriam perpetua [g] oblivio delebit, nullumque accepti vulneris veſtigium remanebit, quo de tua fœlicitate vel minimũ detrahatur.atque diffugientibus etiam nubibus,& elapſo ingenti ærumnarum turbine, ſereno frueris cęlo: neque aliter pręterita infortunia ſui memoriam relinquent,quàm torrens, qui ſumma celeritate in valle aliqua declivi præterlapſus,auctúſque incredibiliter hyemalibus pluviis,& nivibus,ęſtivo jam tempore omnino exareſcit.

Reliquum igitur tuæ vitæ tempus ſerenius, atque præclarius ipſo meridiano fulgore nanciſceris, dúmque in his ærumnis, quaſi meridiano quodam æſtu nũc torreris,repẽtè tibi divinũ auxilium aderit,& ingẽti lætitiæ ſplendore extremam hanc tuæ vitæ ætatem colluſtrabit; atque ex eadem Auſtralis regionis plaga, gaudendi & exultandi ſeges tibi ampliſsima proveniet,unde tibi doloris & lachrymarum materia nuper acceſsit. Tuis igitur tenebris ſuccedet gratiſsima fœlicitatis lux;& cùm videaris nunc jam deficiens,penéque extinctus,ſubita ſplendoris nunquam expectati jucunditate fulgebis; atque velut aurora, luciſer vè matutinus,diem duces deinde fœliciſsimum.

In dies autem meliora ſperare poteris.nunquámque continget,ut animo cõcidas,etiam ſi in diſcrimina maxima incidas.* Tui verò agricolæ poterunt ſecurè & pacificè terram colore nullo metu prædonum: quòcumque enim vel illi ad operandum, vel tu ad negotiandum diverteritis,fœliciter omnia perficietis; & tã ſecurè in mediis agris procul ab urbe agere poteris, quàm ſi foſſa & vallo eſſes munitus .non enim tu, neque tua opera muro extructo indigebitis, neque alia cuſtodias aut ſæpimento,quàm defoſſa & indicata in circuitu linea.Nemo quippe erit,qui in res tuas audeat pedem inſerre. Tandémque ſepulchrum etiam tuum in media ſolitudine ſecurum erit,neque te fœliciter,& placidè dormientem audebit aliquis latro infeſtare, aperire vè ſepulchrum,ſpoliorum, & pretioſarum veſtium cupiditate impulſus.Imò potiùs eò confugient plurimi,honores tibi defuncto impenſuri. Interim ti-

bi dein

[f] *Vt ſit peccati comes incõſtãtia & inſtabilitas,quædam ✠.16.n.3.4.*

[g] *Quæ afferat* Oblivio, *in ſacro ſermone, & ut juſtis poſt ærumnas videatur obrepere jucũdiſsimus ſomnus,& placidiſsima quadã malorum omnium oblivio, ✠.16.n.1.2.*

15
Tunc levare poteris faciem tuam abſque macula: & eris ſtabilis,& nõ timebis.

16
Miſeriæ quoque oblivisceris: & quaſi aquarum,quæ præterierunt,recordaberis.

17
Et quaſi meridianus fulgor conſurget tibi ad veſperam: & cum te conſumptum putaveris,orieris ut Lucifer.

18
Et habebis fiduciam propoſita tibi ſpe & defoſſus ſecurus dormies.*

19
Requieſces, & non erit qui exterreat: & deprecabuntur faciẽ tuam plurimi.

bi deinceps spectra horrifica per quietem nulla apparebunt, sed recuperata corporis valetudine, ad eum honoris & dignitatis gradum restitueris, cui omnes summum honorem deferant; qui nunc tibi insultant, supplices se tibi præbebunt, atque opem & auxilium implorabunt. Cùmque te fœlicissimum contemplati fuerint, séque ipsos videant in extrema inopia jacere dolorem oculorum contrahent, & videndo atque invidendo animo deficient. Omnes autem impii (atque tu etiam, nisi resipiscas) frustrà divinam opem in suis ærũnis implorabunt, & neque præsentia, neque futura mala declinabũt; nihilque aliud quàm miserandum omnino interitum, & omni execratione dignissimum sperare poterunt. in iis enim suas spes vanissimas constituetunt, quæ vel levissimo flatu dispergi, & dissipari necesse est. Igitur si in tuo isto sensu, O Iob, pertinaciter hæreas, non dubites futurum, quin ad tristissimũ tuarum calamitatum aspectum, & ad novorum infortuniorum impendentium timorem contabescas, atque deficias.

20 *Oculi autem impiorum deficient, & effugium peribit ab eis: & spes illorum abominatio animæ.*

CAPVT XII.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Doctrinam Theologicam de qua videbantur, tanquam de re ſibi peculiari, amici gloriari, Iob elevat, ut qua vulgo nota ſit, & minimè exquiſita, ipſéque veriùs, & magnificentiùs de creatore diſſerit, atque de illius in mortalium rebus componendis, aut evertendis poteſtate. interim ſuam innocentiam tuetur, & amicos vellicat.

I. *Reſpondens autem Iob, dixit.*

1. *Hujus capitis ſcopus.*
2. *Varia lectio. Hominis nomen, quid propriè in Hebræo, & in malum ab aliquibus accipi.*
3. *Hominis appellatio in bonum.*
4. *Vulgati interpretis defenſio & illuſtratio.*
5. *Vera, & varia lectio.*
6. *Cor pro auſu, aut pro ſapientia.*
7. *Cadere ab aliquo. Hebraiſmus. Λιτότης, ſive extenuatio, in ſacro ſermone, quid. illuſtratus Salomon & Vulgatus defenſus.*

1 *Quis ſit hujus capitis ſcopus.*

Contendunt nonnulli, hoc jam capite miſſam feciſſe diſputationem ſuã Iob, & ſuum illud propoſitum, quod probandum ſuſceperat; quòd malè interdũ bonis accidat, perinde ac malis; maliſq; non rarò benè ſit. atque in illo tantũ nũc verſari, ut amicorum faſtum comprimat, in ſuis illis Theologicis dogmatis proponendis. Sed quidem fieri non poteſt, ut omnino Iob à diſputatione abſtineat; cũ etiam nunc ſe tueatur ab amicorum calũniis Reſpondet itaque procul dubio objectionibus, & orationi Sophar. licèt hoc capite non tam diſputare, quàm aſſerere & ſtatuere veriſsima dogmata videatur.

II. *Ergo vos eſtis ſoli homines, & vobiſcum morietur ſapientia?*

2 *Pagninus Vatablus Tygurina Cajetanus*

Aſſeveranter, & ſine interrogatione legunt ferè Hebraizãtes omnes, Pagninus, Vatabl. Tygur. Hebræus apud Cajetan. & ita particulam illativam vertunt *profectò, verè.* qua etiam ratione nonnunquam Latinus reddidit; eſt enim eadem ferè, quæ *amen*, quæ fidelitatem, veritatẽ, aſſeverationem affert. Appellationem autem *hominis*, in malum accipiunt, pro homine vulgaris judicii, & parùm emunctæ naris, qui nihil ſublime ſapiat: nam originalis vox, *Gham*, populum ſignificat; qua etiam ratione ſæpè à Latino interprete redditur. Hinc Pagninus dixit; *Video quòd eſtis populares.* Regia; *Verè quòd vos populus,* vos numerus eſtis. quaſi dicat, plebejos, quòd nihil niſi ignobili plebecula dignũ afferrent, nihílque ſublimius de divinis myſteriis exponerent, vulgi inſtar, qui in rebus clariſsimis, & quarum ratio & cauſa ſit in aperto, referre omnia ad occultam Dei ſapientiam & providentiã ſolet. cujus eſt illa quoque frequẽs vox in omni quæſtione propoſita, nolle ſe in profunditates, & diſcrimen conjici; Ita (inquit Iob) vos meas ærumnas tantùm refertis in ea, quæ ignoratis; videlicet, aut in abyſſum, divinæ ſapientiæ, aut in aliqua mea occulta ſcelera. cũ tamen in prõptu ſit ratio divinæ gloriæ, quam Deus ſibi proponat, atque eliciat ex meis ęrumnis. Qui ſenſus Rabbinorum ferè, atque Hebręorum eſt. vel in hunc ſenſum; Vulgi inſtar, de externis tantùm judicatis, atque ęrumnas cum impietate cõjungitis: cùm tamen, ſi ſapientes fuiſſetis, minimè judicium atque ſententiam ferre debuiſſetis ſecundùm faciem.

אָמְנָם

Hominis nomen in malũ accipi

עַם

Pagnin. Regia.

Rabbin.

3 *Hominis appellatio in bonum.*

Alii verò vocem *hominis*, in bonum accipiunt, pro homine, qui ratione polleat, & acri ad diſcernẽdum judicio. quaſi dicat; Vobis tantùm cœli ac ſyderum conſpectum, divinęque providẽtiæ cognitionẽ arrogatis, atque putatis vos ſolos erectos ad ſydera tollere vultus. Quod, ſi per interrogationem legatur, per ironiam accipi debet. Hęc interpretatio eſt R. Moyſis, Chaldæi, Septua. Græcorum, Philip. cæterorúmque Latinorum.

R. Moyſes Chaldæus LXX Philip.

4 *Vulgatus interpres illuſtratus LXX*

Sed Vulgatus interpres ſapienter interrogationem appoſuit, imitatus Septuag. & cùm res ipſa conjuncta ſit cum præcedentibus, rectè particulam illativam adjunxit, quæ initio ſententiæ elegãter ponitur. & idem valet quod, itaque; & cùm interrogatione acutior & vehementior eſt. quam etiam retinent Septuaginta. licèt autem in *homine* conſideretur ſapien-

tia,& cognitio;ſed in hoc tamẽ loco, nõ tam ſignificat ex proprietate vocis impe ritum vulgus,quàm cœtum,congregationem,multitudinem,certis legibus & ſocietate devinctam.quod interpres ſignificare voluit, cùm in plurali dixit, *ſoli homines*. quod benè indicat Tygurina legẽs *Vos eſtis hominum univerſitas*.& Vatabl. *Putatis,quòd vos ſitis ſpecimen totius orbis?*

Tygurina Vatablus

5 Gregor. Dionyſ.

Et vobiſcum morietur ſapientia? Gregori. legit. *Vobiſcum oritur ſapientia*. Quòd vobis (inquam) tantùm affulget veritatis radius ſed mendum eſt in ea lectione; ſicut & in ea,quam habet Dionyſius. *Vobiſcũ morietur ſapientia*. vera enim lectio eſt; *morietur*. Ita ne putatis non ſolùm in vobis reſidere divinarum rerum cognitionem, ſed ita vobis traditam,ut niſi per veſtras manus atque doctrinam ad alios permanare nõ poſsit?ita mihi importunè veſtra dogmata obtruditis. *Sapientia* autem rerum ſublimiorum intelligenda eſt. Aquila dixit, *Perfectiones ſapientiæ*.

Aquil.

*

III. Et mihi eſt cor, ſicut & vobis: nec inferior veſtri ſum. quis enim hæc, quæ noſtis,ignorat?

6 Cajeta. Græci.

Cordis nomine Cajetanus intelligit, animum,vigorem,& auſum; ad extollendum divina,& magnificè de Deo loquendum. huic ſenſui favent Græci; *Non ſum excors,neque cor perdidi*. & quidem non ſemel *cor* ſignificat illam pectoris acrimoniam,& robur.2.Regum. 17. *Cujus cor eſt,quaſi leonis*.& Ieremiæ.48. *Cor fortiũ Moab,ſicut cor mulieris parturientis.& ceſſabit Moab eſſe populus;quoniam contra dominum gloriatus eſt*. Tum etiam ſæpè,concidere corde,eſt,eſſe animo dejecto & remiſſo. Verùm multò germanius eſt, ut,*cor*,hoc loco ſignificet ſapientiam, & intellectum, quæ uſurpatio frequentior eſt in Scriptura, & congruentior huic loco. quaſi dicat; Nõ ſum vecors,neque rationis & cõſilii inops.

2.Reg 17. 10 Ier. 48 41.

Cor pro ſapiẽtia

7 Cajet. Dionyſ. Græci. Latini

Nec inferior veſtri ſum. Cajetanus ad opes & regnum refert,quibus nihilo ſe inferiorem amicis dicat. Dionyſius ad ſanctitatem.Sed germanè,& propriè cum ceteris interpretibus Græcis, & Latinis ad ſapientiam; Minimè vobis de divinarum rerum cognitione concedo. In Hebræo; Non cado à vobis,vel,præ vobis. Hebraiſmus eſt Pſalmo.5. *Decidant à cogitationibus ſuis*,id eſt,excidant ſuis conſiliis, nihilq; prudẽter ab illis excogitatum ſit. ſed cũ ad perſonam refertur, vinci & ſuperari ſignificat. Eſther.6. *Si de ſemine Iudæorum eſt Mardochæus,ante quem cadere cœpiſti,non poteris ei reſiſtere,ſed cades in cõſpectu ejus*. utrũque conjunxit eleganter vulgatus,& Hebraiſmum, & elucidationem. Obſervat verò Philippus,hæc accipi ironicôs, ſignificat enim ſe multò eſſe ſapientiorem. ſed ea potiùs figura eſt Lyptote,vel extenuatio;cùm plus ſignificamus, quàm dicimus. contraria hyperboli; ſicut & id Pauli. 1.Corinth. 7: *Puto,quòd & ego ſpiritũ Chriſti habeam*.&. 2. Corinth. 10. *Si quis confidit ſibi, Chriſti ſe eſſe: hoc cogitet iterum apud ſe,quia ſicut ipſe Chriſti eſt,ita & nos*.ſic enim Paulus aliorum arrogantiam modeſtè atque ſapienter comprimebat.cùm tamen aliquando etiam dicat ſe *plus omnibus laboraſſe*. Iobo igitur ſatis fuit ad amicorum faſtum comprimendum ſapiẽtiæ primas ſibi arrogantium,parem ſe illis in ſapientia conſtituiſſe,exigente quidem ex alia parte modeſtia viri ſanctiſsimi,ne ſe omnino ſuperiorem illis jactaret.ſervavit igitur illud ſapientiæ præceptum Proverbiorum.26. *Ne reſpondeas ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis*: non enim convitiis agit, neque ſtultitiæ notam inurit.at *reſponde ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi (ſolus) ſapiẽs eſſe videatur*. Interim obſervat Gregor.indicari hac Iobi ſententia,hinc *diſcere debere eos,qui longè ſunt impares,ut dum ſponte inflectitur ſapientia, quæ eminet,nequaquam ſe contra vires erigat ſcientia,quæ jacet*.

Pſ 5 11 Cadere ab aliquo, Hebraiſmus

Eſth.6 13

Philip. Lyptote. aut extenuatio 1.Corin 7.40

2.Corin. 10.7

1 Cor.15 10

Prov 26 4

Gregó.

Quis enim hæc quæ noſti &c. Propriè; Cũ quo non ſunt,ſicut hæc? quis quantumvis è media plebe homuncio hæc ignoret? apud quem quantumvis barbarum, hæc non ſunt manifeſta & explorata, Dei providentia, virtus, ſapientia, humana imbecillitas atque impuritas?

IIII. Qui deridetur ab amico ſuo, ſicut ego, invocabit Deum, & exaudiet eum: deridetur enim iuſti ſimplicitas.

1. *Amicorum contumelia moleſtiſsima. Quibus rebus amicitia lædatur ex ſapiente*
2. *Deus perfugium in falſis amicis. Deus curat, quæ nullus curat. Explicat David, & Salomon.*
3. *Invocare, implorantis opẽ tum etiam forenſe. Deus veriſsimus amicus.*
4. *Exaudire pro reſpondere. non tam voce, quam re ipſa*
5. *Simplicitas quæ.*
6. *Animalis homo nõ percipit ſpiritualia.*
7. *Iobi atq; Pauli moleſtia.*

I — Amicorũ contumeliæ moleſtiſsimæ.

CAeterùm (inquit) tanquam divinarũ rerum ignarus ego, atque à relligione alienus, irrideor à vobis. propriè; Riſus ſum, irriſio, ludibrium veſtrum: à vobis (inquam) amicis, ſodalibus, ejuſdem vitæ & conditionis, à quibus acceptæ cõtumeliæ aculeum habẽt moleſtiſsimum. nam extremum malorum omnium levamentum eſt atque perſugium amicitia; quæ ſi deſideretur ab homine ærumnoſo, non ſolùm dolere poterit aliorum bonorum jacturam, ſed, quod majus eſt, impenſi amoris, creditorum conſiliorum, ſpei, fiduciæ, quæ in amicis ſimulatis & minimè fidis malè collocaverat. Fortè verò iſtę amicorum diſputationes non ſolùm ſeriò ab amicis agebantur, ſed aliquãdo etiam cum irriſione, & geſtu ſubſannatorio; quod graviſsimum erat dolenti homini. non enim tam grave, támque moleſtum eſt, ſi ab amico, ferro aut fuſte, pugno vé, quàm ſi probro & contumelia appetaris. Rem clarè docuit Eccleſiaſticus. *Ad amicum ſi aperueris os triſte, non timeas: eſt enim concordatio: excepto convitio, & improperio, & ſuperbia, & myſterii revelatione, & plaga doloſa. in his omnibus effugiet amicus.* quòd videlicet hæc videãtur omnem aditum ad gratiam & recõciliationem præcludere; pugnant enim cum ipſiſsima veræ amicitiæ lege, atque ratione: quare dum perfectum amicum inſtituit Sapiẽs eodem capite, omnem contumeliæ & convitii ſpeciem, amicitiam lædere docet; præcipit itáque, neque vel leviter, vel tenuiter pũgendum eſſe amicum; nam *Pungens* (inquit) *oculum deducit lachrymas, & qui pungit cor profert ſenſum.* ſicut enim coerceri non poſſunt lachrymæ, puncto lęſóve oculo, parte videlicet hominis tenerrima, atque mollisſima, ſic ſanè ira, commotio, effervescentia ſanguinis coerceri, aut diſsimulari non poterunt, læſo & puncto corde, acutiſsimi alicujus ſcomatis mordacitare & aculeo. tum etiam præcipimur nullo ex inſidiis, lapidis, ſaggitæ ve conjectu petere amicos. nam * *mittens lapidem in volatilia cœli dejiciet illa, ſic & qui convitiatur amico diſſolvit amicitiam. & ſicut noxius eſt, qui mittit ſagitas & lanceas in mortem, ita vir, qui fraudulenter nocet amico ſuo; & cùm fuerit deprehẽſus; dicit; Ludens feci.*

Eccleſ. 22. 27. — Quibus rebus lædatur amicitia.

ỳ. 24.

ỳ. 25 — *Con hazer le tiro ſe pierde el amigo

2

Invocabit Deum, & exaudiet eum. Is inquã, cogetur confugere ad divinã opem, quæ ſibi tantùm reliqua eſſe poterit. Pulchrè autem unicum amicitiæ exemplum, ſuorúque amicorum perſugium proponit in tanta humanæ amicitię vanitate atque perfidia. ſuccedit enim Deus, qui eſt ex animo amicus, veréque benevolus, hominum infidelitati, *& falſis fratribus.* Quare ſuo jure divinam opem, diviníque numinis gratiam conciliare conabatur, qui dicebat; *Quia unicus, & pauper ſum ego.* adeſt enim ille ſolitario, pauperi, & ab omni amicorum præſidio deſtituto, atque illius cura tangitur, cujus neminem cura tangit. Illud ſanè divinę benignitatis atque munificentiæ eſt, ut tum plantas omnes, tum præſertim *ligna campi* non riget ſolũ, ſed etiam ad ſatietatem largiſsimè perfundat imbre cœleſti: *ligna* (inquam) *campi*, quę nullius curæ, aut culturæ demandata ſunt, hæc quæ ab aliorum præſidio deſtituta ſunt, curæ Deo ſunt & quaſi ſuo jure Deum advocent, ita illis adeſt cultor Deus, ſuóque nomine ſolitarias arbores inſignit. *Saturabuntur ligna Dei.* ſic ex fonte Hieronymus. neque verò minori incrementi lucro & fœnore; quas enim aut ſortiores, & robuſtiores, proceriores vé, aut ad aſpectum lætiores, ad umbram commodiores, ad opportunitates multas utiliores dicas eſſe, arbores hominum, an arbores Dei? certè Sponſa mirabili bonorum omnium ubertate florens, nulla ſe humana induſtria aut ope, ſola divina benignitate, & cœli affluẽtia excoli, & curari gloriatur; *Ego flos campi, & lilium convallium.* Cùm igitur amici alii facilè abeant, atque rupto amicitiæ vinculo diſcedant, pręſtat profectò illius, qui nunquam amicitiæ fœdus violabit, gratiam inire, & ei adhęrere, qui nunquam ſuo loco. & conſtituto fœdere movebitur; ſicut bene expertus canebat David; *Mihi adhærere Deo, bonum eſt, ponere in Domino Deo ſpem meam.* Itaque *qui irridetur ab amico ſuo, invocat* ſuo jure *Deum.* Deúſque benignus *exaudit*, & præſto adeſt.

Deus perfugium in falſis fratribus, & amicis.

Pſ. 24. 16.

Deus curat, quę nullus curat.

Pſal. 103. 16 — *Hiero.*

Cant. 2. 1

Pſ. 72. 28

3 Invocare, opē poſtulare. Deus judex. קָרָא Deus veriſsimus amicus.

Sed pręterea, *Invocare Deum*, non ſolùm eſt gratiam ineuntis, opemque poſtulantis, ſed judicis officium atque jus implorātis. nam & hoc loco, Dei nomen, *Eloah*, judicis eſt, & *Invocare* eſt ad illius tribunal provocare, vel apud illum agere aliquem reum alicujus criminis. Quare hæc erit ſententia; *Qui irridetur ab amico ſuo, Deum invocabit*, & tantæ perfidiæ infideles amicos reos peraget. Deus autem amicitię violatæ judex ſeveriſsimus eſt, cujuſmodi eſſe non poſſet, ſi non ipſe veriſsimus amicus homini exiſteret. atque verę amicitiæ legum conditor, & obſervator.

4 עָנָה Exaudire pro reſpondere

Et exaudiet eum. Propriè, Reſpondebit illi; aderit clamanti; ſua ope & præſentia oſtendet clamorem exaudiſſe; annuet votis, & poſtulatis, quem alii abjiciunt, ſuſcipiet ipſe, & in ſuam fidem recipiet, quem amicorum infidelitas prodidit. eſt enim *exauditio* hæc, & *reſpondendi formula*, quæ non verbis ſolùm, ſed multo veriùs re ipſa, atque auxilio præſtito fit.

5 Simplicitas quæ. Chryſoſto.

Deridetur enim juſti ſimplicitas. Propriè, integritas, perfectio, ſanctitas minimè fucata. quidam cauſaliter accipiunt; Quia videt Deus ſanctitatem, verámque pietatē irrideri, ideò ipſe tuetur, & exaudit. nihil melius homini, quàm irrideri, & injuriam pati; nam hæc illi mala Deum benevolū, & amicum conciliant. Chryſoſtom. hoc loco ſanctitatem, ſimplicitatem vè accipit pro innocentia, quę neminem lędat, lędatur tamen ab aliis. Quid, inquā, Deo judice ſeveriſsimo dignius, quàm cùm quis irridetur, & læditur, qui neminem lęſerit? Sed fortè accuſationis amicorum hanc formulam futuram exponit, ut dicat ſe delaturum apud Deum judicem, quòd ſui amici pietatem irrideant.

6 Olympiod. Animalis homo irridet quæ ſūt ſpiritus Dei. 1.Corin. 2.14. 4.Reg.9.11 *Bié lo conoceys q̄ es vn hablador, y ya podeys verio q̄ diria

Duo hic obſervanda. alterum cū Olympiodoro, nihil mirum ſi Iobi *ſimplicitas* ab amicis *derideatur*, cùm proprium ſit eorum, qui corporis illecebris deliniti ſunt eorum qui ſāctitati & ſpiritui navāt operam, ſtultam eſſe conditionem arbitrari. *Animalis* enim *homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus Dei*. Prophetas, qui ſpiritu Dei agebantur, inſanire putabat ineptum vulgus, inſanos etiam appellabat. amici Iehu diſcipulum Eliſei irrident, & inſanire exiſtimant. 4. Reg. 9. *Quid venit* (inquiunt) *inſanus iſte ad te? Qui ait eis; * Noſtis hominem, & quid loquutus ſit. At illi reſponderunt; Falſum eſt, ſed magis narra nobis*. non aliter Iob, qui ſublimia loquitur, quæ humanus amicorum ſenſus non ſapit, inſanire putatur, & ludibrio habetur.

7 Didymo. Iobi modeſtia. 2.Corin. 12.2.

Alterum cum Didymo; Cùm minora dicit Iobus, de ſe ipſo loquitur, cùm ait; *Eſt mihi cor*. cum verò majora loquitur, ut ſanctitatem & juſti perfectionem, in genere de juſtis agit, ne tam ſuæ juſtitiæ, quàm omnium juſtorum cauſam agere videatur. ſimilem modeſtiam imitatus Paulus. 2. Corinth. 12. cùm alia de ſe dixiſſet, ſed tamen illum raptum ad paradiſum, non ſibi apertè tribuit, ſed *homini*, quem ipſe noſſet.

V. Lampas contempta apud cogitationes divitum, parata ad tempus ſtatutum.

1. *Varia lectio Græcorum & Hebraizantium.*
2. *Defenſus Vulgatus. Lampas quid.*
3. *Cogitatio quid propriè, & ut pura & munda futura ſit. Quid in impiorum oculis luceat. quid tenebreſcat Explicat Salomon & Zacharias.*
4. *Iuſtus ſtatuto tempore lucebit. Parare, quid propriè.*
5. *Tempus ſtatutum, quod dicatur.*
6. *Tēpus pro opportunitate. Iuſtus ſimilis accēſo carboni.*

1 Hebraizātiū, & Græcorum diſſenſio. לַפִּיד

MIta eſt Græcorum, Hebraizantium que à Latino interprete diſſenſio. Græcorum hæc lectio eſt; *In tempus autem ſtatutum paratus fuerat, ut caderet ab aliis*. ſententia ferè in hunc modum; Aliorum divitum, aut amicorum fœliciter agentium hæc eſt cogitatio atque judicium, me quondam *lampadis* inſtar fulſiſſe; nunc verò extinctum eſſe, & ſub aliis me inferiorem jacere, ſic exigente vel fatali temporis neceſsitate, vel divino decreto. Alii, ut cum ſuperioribus cohæreat; Non aliter ludibrio eſt juſti ſanctitas opulentorum fœliciterque agentium omnium judicio, quā cùm lampas, aut carbo accenſus, aut titio, fax vè aut tæda de induſtria projicitur extra focum, paratúrque ad ſtatutū tempus, ut cùm quis denuo ingrediens, imprudens in illum offendat, riſui atque ludibrio aliis ſit, licèt ſuo malo; cū potiùs inuſti pedis dolor commiſeratio-

nem

nem, nõ riſum movere deberet. Sic enim Pagninus, Cajetanus, & alii legunt, *Parata vel directa ad nutationem pedis*. aliter etiam Cajetanus exponit, videlicet juſtum eſſe *lampadem contemptam, paratam* ad offenſionem, ſcandalum, caſúmque divitis. Duas alias interpretationes indicat Vatablus; primam, juſtum afflictum eſſe lucernam paratam nutantibus pede, ut qui pede nutant, & qui in impietate confirmati non ſunt, diſcant, *ſi in viridi ligno hæc fiunt, in arido quid fiet*. ſi juſtus peruritur afflictionibus, non torrebitur impius? alterã; quòd juſtus ſit velut lignum ardens, & paratus ad lapſum pedis: nam illum fugiunt fœlices, & pro re abjectiſsima, tum etiam pro re nociva, & infeſta habent. ſenſus hi omnes non inutiles.

Pagnin. Cajetanus.

Vatabl.

Luc. 23. 31

2 מָעַד

Sed non dubium quin Latinus interpres aliter, quàm Hebraizantes legerit. non quidem *Maghad*, ut illi legunt, quod eſt vacillare, aut nutare. ſed *Iaghad*, quod eſt ſtatuere, aut diſponere, & ordinare certo tempore. unde dicitur in Scriptura *Tempus ſuum*. Num. 9. aut, *Conſtitutum tempus*. Exod. 13. & placitum (quod nos vocamus, *plazo*). 2. Reg. 20. *Moratus eſt extra placitum, quod ei conſtituerat Rex*. Hinc conſurgit noſtræ lectionis ſententia, longè aliorum interpretatione elegantior. eſt enim juſtus, *lampas* (*lapphid*) fax accenſa, lucens, quod ardet, accenditur, lucet in miniſterio domus. eſt etiam coruſcatio, lux, ut Exod. 20. *Cunctus populus videbat voces, & lampades*. ſed eſt *lampas contempta*, propriè, pro re viliſsima & inutili habita, cui propter vilitatem, & abjectionem per ſummum contemptum detrahitur. hęc enim vocis originalis germana ſignificatio eſt.

יָעַד

Num. 9. 2. & infra. Exod. 13, 10. 1 Reg 13 11 2. Reg. 20. 5

Lampas quid

לַפִּיד

Exod. 20. 18

בּוּז

3 שַׁאֲנָן

Apud cogitationes (judiciũ), *divitum* propriè paccati, & tranquilli hominis, quem nulla inſtabilis fortunæ commotio exagitat. & eſt pulchra alluſio inter *lampadem* & *cogitationes*. nam originalis vox *cogitationis*, affert etiam nitorem, ſplendorem, puritatem; quòd cogitationes, puræ, nitidæ, lucidæ eſſe debeant, ſine ſorde & macula unde quod Cantic. 5. dicitur. *Venter ejus eburneus*, ex Hebræo ab hac radice dicitur Venter ejus candidus, nitidus, ſplendidus, ſicut ebur, ubi indicatur, *Ventris*, id eſt, pectoris, cordiſque mundities, & puritas, cogitationum nitor & ſplendor. Vel ut Septuaginta legunt, *Venter ejus pixis eburnea*. debet enim eſſe pectus plenum unguentis ſuaviſsimis, non verò fœda & turpi hypocriſi inſtar ſepulchri dealbati, Igitur cum *cogitatio divitis* lucem ſonet eleganter dicitur juſtus *lampas contempta apud cogitationes divitum*. Divites enim, & mortales omnes lucem & ſplendorem conſectãtur, ſed oculis divitum non ſplẽdet pietas, ſed aurum, argẽtum, honores, quæ conſectantur per ſuam oculorũ concupiſcentiam. Nam vaniſsimarum rerum objecto ſplendore mentis aciem hebeſcere patiuntur, clariſsimúmque virtutis lumẽ nõ modò nõ vident, verùm ut denſiſsimas tenebras contemnunt; illę ſunt *lucernæ impiorum* (ut ſapiens ait) ad cujus ſplendorem greſſus ſuos dirigunt; & ut Zachar, dixit, *Impietas eſt oculus eorum in universa terra*. id eſt, in quam mortales intendunt defixis oculis, & immotis luminibus illam reſpiciunt, ſuſpiciunt, venerantur, adorant. cùm autem illud angelus expoſuit Zachar. oſtenderat ſanè illi *amphoram egredientem*, quam *impietatem*, & *oculum* mortalium vocavit. quem locum verſat eleganter Gregor. lib. 14. Moral. atque *amphoram* intelligit menſuram, qua res bonáque temporalia menſurantur. eò enim ſpectant mortales, ut divitias & facultates comparent, & cumulent, atque *menſuram bonam, & confertam, & coagitatam* reportent ex mundo; in hoc uno oculati ſunt, & perſpicaces, in cæteris cæcutiũt; & juſtitiam atque pietatem tanquam rẽ planè ignobilem atque obſcuram averſantur, & ſicut lucernam jam jam deficiẽtem, aut etiam fumigantem, quam in remotiſsimum angulum conjicimus, illorũ enim judicio non eſt juſtus lucerna accẽſa *ut luceat omnibus; qui in domo ſunt*, ſed ut *ſub modio* ſint. ſed tamẽ *parata* eſt ad *tempus ſtatutum*. *Educet* enim Dominus juſti *juſtitiam* ex tenebris & caligine, & *lumen* ſanctitatis *tãquam meridiem*, tam clarã, támq; fulgentem, ut omnem invidiæ, & detractionis umbram tenebráſque diſjiciat, in ſtar meridianæ lucis. *At impiorum lucernæ*, lumen, oculus, evaneſcent, *& extinguẽtur*; deficiente illis *oleo*; nam quàmvis multa temporalia bona comparaverint, nõ diu duraturam lucem compararunt, neque *ſuas lampades* benè pararunt. At juſti *lampas*, eſt *parata* lucerna, conſtante quadam, licèt nunc latente, & mortalium oculis occulta luce prædita, quæ firmiter perpe

Cogitationes puræ & lucidæ.

עֶשֶׁת

Cant. 5 14

LXX

Quid in impiorum oculis luceat.

Prov. 21. 4

Zacha. 5. 6

Grego. lib. 14. Mor cap. 26

Amphora pro menſura.

Matth. 5. 15

4

Iuſtus ſuo tẽpore fulg[illegible]

Pſal 36. 6.

Prov. 24. 20. & c. 13. 19

Matth. 25. 7

tuò lucem retinebit, sicut sol, & sicut *stellæ in perpetuas æternitates*. unde vox illa *parādi*, propriè est, ita aliquid instruere, disponere, & præparare, ut firmitatem & diuturnitatem habere possit. qua ratione dicitur *Præparatum regnū*. 1. Reg. 13. cōfirmatum, & stabilitum. & Ps. 102. *Dominus in cœlo paravit* (fixit) *sedem suam*. & Proverb. 19. *Parata* (constituta, & decreta) *sunt derisoribus judicia*. Sexcēta sunt hujusmodi. ita est quidem lux justi *parata*, cōstans, firma, parata à Deo, ut in æternum duret, & nunquam extinguatur.

Dan. 12. 3 — Parare quid propriè. — כון — 1. Reg. 13. 3 — Ps. 102. 19 — Prov. 19. 29

5 — Quod dicatur tēpus statutū. — LXX — Chalda.

Ad tempus statutum. Nō eadem apud omnes hujus *constituti temporis* intelligentia. nam Septuag. accipiunt de tempore misero, quod à Deo justo destinatum est, ad tolerantiam malorum. Chaldæus idem tēpus, sed rem totam de divite impio interpretatur, in hanc ferè sententiam; Torris, qui nunc contemnatur à Deo, neq; omnino absumatur igne, est impius, qui tandē *statuto tempore* conjicietur in rogum, *ignēque æternum*. Neque omnino hic sensus nostræ lectioni repugnaret; nā perinde esset dicere, *lampas apud cogitationes divitum*; Lāpadis rationem habent cogitationes divitum, vel, instar lampadis &c. Alii, idque frequētius, accipiunt in bonum, & accipiunt de morte justorū, vel de judicii tempore; hoc enim est, quod per antonomasiā, *tempus*, vel *dies* dicitur. ut 1. Corin. 4. *Nolite ante tēpus judicare, quoad usq; veniat Dominus*. consonat igitur cū illo Sap. 3. *In tēpore* (statuto) *erit respectus illorum* (id est, visitatio, & judicium. Sic enim Petrus appellat *diē visitationis*. & mox sequitur) *fulgebunt justi, & tanquam scintillæ in arundineto discurrēt*. id est, subitò excitabunt flāmam & coruscabunt. Quòd enim contēptionis, & lachrymarū in hac vita præcessit, fuit quidem parari, & præparari materiā, ut statuto tēpore flāma se proderet, tunc enim *lux orietur justo, & rectis corde lætitia*. nunc *nondum apparuit, quod erunt; cū apparuerit autem similes ei* (id est, soli fulgentissimo, & inaccessæ luci) *erunt*.

Matth. 13. 42 & c. 25. 41. 46. — Tempus pro die mortis — 1. Cor. 4. 5 — Tempus pro die judicii. — Sap. 3. 6. 7 — 1. Petr. 2. 12 — Psa. 96. 11. — 1. Joan. 3. 2.

6 — Tempus pro opportunitate — Iustus similis carboni accēso.

Non incongruit tamen aliquod opportunū & privatum tempus captandæ alicujus utilitatis intelligi posse, ut hæc sit Iobi sententia; Contemnor à divitibus, & opulentis hominibus, abjicior, proteror, imò longiùs à me recedunt tanquam ab accēso carbone, à tæda, à face, nequa mearum ærumnarum, atque morborum scintilla ad illos insiliat: sed tamen sapientissimus Deus jam constituit, ut ad hunc igniculum, quem modo vix lucentem despiciunt, aliquando tandem propiùs accedant, ut mea luce atque calore utantur prodero tandem iis, qui nunc mihi insultāt, tanquā planè inutili, & nihili homini. Quid si etiam hoc loco, *tempus*, occasionem significet captandam a Deo ad justi restitutionem? opportunissimo enim tēpore adesse solet. ut enim ait Sapiens, *Usq; in tēpus sustinebit*. id est, usq; in opportunū tēpus suæ restitutionis. *& postea* (tūc enim) *redditio jucunditatis*. Gravida est sacra littera multis valdeque appositis ad nostram eruditionem intelligentiis.

Eccl. 1. 29

VI. Abundant tabernacula prædonum, & audacter provocant Deū. cùm ipse dederit omnia in manus eorum.

---

1. *Contextus quis.*
2. *Abundare quid. Divites ex præda, & rapina Illustratus Hoseas. Facultas, quasi facilitas quidlibet audendi.*
3. *Quid audacia in Hebræo. Ex securitate audacia, et temeritas.*
4. *Divites erga Deum ingrati. Quæ victoria laudem sibi arrogat, provocat Deum. Illustratus Habacuc.*
5. *Divites Deum provocant sibi divitiarum laudem arrogantes. Hi raptorū, & prædonum similes.*

DIvus Tho. existimat sermonem fieri de divitibus illis & locupletissimis hominibus, qui eò demētiæ processerūt, ut Deo pro nihilo habito, beatitudinē in delitiis collocarint. sed cōtextus hic nō quadrat textui, & consequētiæ orationis. quare res ipsa postulat, ut cùm de justi irrisione, & ærumnis dixerit, nunc de impiorum fœlicitate disputet.

1 — D. Thom.

Abundant. Locupletia sunt, quieta, pacifica, fœlicia, benè est illis; nam his modis omnibus interpres vèrtere solet vocē, *Salah*. *Tabernacula*, domus, familia, & quæ ad illos pertinēt universa. *Prædonū*, vastatorū qui in res alienas irruūt, qui aliena bona per vim & iniquitatē diripiūt, ut ex hoc deprædādi scelere, flagitiosissimos quosque notet. vel, ut divites notet, qui interdum ex præda ditescunt, aut etiam ex divitiis, vires & ausum assumunt ad prædandum, ita ut non solùm egestas *ad furandū compellat*, ut Sapiens dixit, sed divitiæ etiam atque abundantia, *prædones* interdum efficiat. Hæc enim est illa apud

2 — Abūdare quid — שלה — Prædones qui — Divites interdum ex rapina ditescere.

Hose.12.8

Hoseam.12.cap.impiorum divitum vox; *Veruntamen* (certè) *dives effectus sum* (quacumque tandem ratione,gaudeo me divitem effectum.Eleganter Hieronym. *Non refert unde poßideam, dummodo possideam.* de quo morbo scriptum est; *Divitias,quas devoravit evomet; inveni idolum mihi*. id est, Deus splendidus, cui serviam, mihi pro Deo aurum erit.hoc loco alii ex Hebręo legunt aliter; Tygurina,*Facultates*, Vatablus,Regia.*Robur*; dices propriè, fortitudinem, virtutem,dolorem.id est, vim,violentiam, quæ aliis dolorem & molestiam infert,iniquitatem, quæ contra fas aliena diripit. Atque hoc sonat Latinum facultatum nomen, facilitas, quòd facilè omnia efficiant. ait igitur, *Invenisse* divitias, quibus potens reddatur vim afferre pauperibus, aliena rapere,& difficillima quæque aggredi,& conficere.Sed mirum quòd cùm ex abundantia prædam divites agere potentes reddantur, non solùm impunè,sed etiam latenter & occultè se id agere posse confidunt. subditur enim; *Omnes labores mei non invenient mihi iniquitatem,quam peccavi.* nemo me audebit appellare prædonem, aut raptorem, aut alienorum appetitorem. *abundant* itaque *tabernacula prædonum*, & in pace sunt omnia,quæ possident.

Hieronym.

Iob.20.15,

Tygurin. Vatabl, Regia

Facultas quasi facilitas dicta.

Sed pecculiariter respicere ad Sabęos, & Chaldęos potuit,qui illa ex Iobi facultatibus facta præda, ditiores facti sunt; quò spectare videtur lectio Septuaginta. *Paratus fuerat,ut caderet ab aliis, & domus ejus,ut devastaretur ab iniquis*. Chaldęus tamen allusum existimat ad alias finitimas gentes Ismaelitas,Moabitas,Ammonitas qui fortè ex præda vivebant. Exemplum etiam in Pharaone subjicit,qui Deū provocavit,dedit tamen suæ temeritatis debitas pœnas.

LXX

Chalda.

3

Audacter provocant. Supple prędones. nisi fortè suppositum aliud subaudiri debeat,in hunc sensum;Alii etiam projectissimi ad omnem audaciam, improbi, qui audacissimè & impudentissimè efferuntur adversus Deum.in Hebræo est nominativus pluralis numeri; *Audacia,securitates* vel *confidentia provocantibus Deum*. numerus pluralis abundantiam significat,quasi dicat,Magna securitas,ingens temeritas & audacia inest his, qui Deum lacessunt. Vox originalis,eam confidentiam securitatem ve significat,quæ audaciam & temeritatem parit; Nihil formidant,audent igitur,& impunè se peccaturos confidūt. Provocare autem,*Ragaz*, movere, cōmovere,lacessere, irritare ad iracundiam & indignationem; Deus est hoc loco,*El*,fortis,poténsque;Provocant fortem,qui vel minimo digito,aut solo nutu prosternere illos posit.Quanta temeritas! Quàm stolida,quàm infœlix securitas!

Pagni.Regia. Cajeta.

בַּטֻּח

Ex securitate & audacia temeritas

רגז

Cùm ipse dederit. De impiis divitibus sermo est,qui divina beneficia convertunt in arma, quibus divinam beneficentiam & liberalitatem lacessant, & provocent; ingratissimi adversus largitoré bonorū omnium,qui bona atque fortunas *dedit in manus eorum*.id est,liberę illorum potestati,atque dominio permiserit.Hi sunt, quibus,gravissimè comminatur Deus Hoseæ.13.*Iuxta pascua sua adimpleti sunt, & saturati sunt:& elevaverunt cor suum, & obliti sunt mei.& ego ero eis quasi leæna &c.* ex pascuis,enim & acceptis fœliciter vivendi muneribus,nihil nisi saturitatem, & voluptatem,atque Dei largitoris contemptum, & oblivionem retulerunt Quid si etiam ad furúculos,Chaldęos, & Sabęos respiciat,qui ex parta prędа atque victoria insolescentes,dicantur Deum provocasse, quòd sibi victoriam tribuant, suæque iudustriæ atque viribus comparatam prædam;quod divinam potentiam lacessit,sicut Scriptum est; *Ne forte superbirent hostes eorum,& dicerent; Manus nostra excelsa & non Dominus fecit hæc omnia.* hac sanè ratione provocavit Deum Nabucho-Donosor, qui suæ potentiæ & industrię militari partam de Israelitis victoriam tribuebat.*Propterea* (inquit Habac.) *immolabit sagenæ suæ,& sacrificabit reti suo* (Chaldæus, *Armis suis,*) *quia in ipsis incrassata est pars ejus,& cibus ejus electus.*bonum piscatum suo reti & suę industrię,& fortitudini tribuebat. *Numquid* igitur (inquit Isaias) *gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea?* provocatus verò,lacessitúsque Deus vehementius cōminatur; *Væ Assur.dixit enim; In fortitudine manus meæ feci,in sapientia mea intellexi, &c.* sic ergo *audacter provocant Deum,cùm ipse dederit omnia in manus eorum.*

4

Impiorum vitum ingratitudo

Hosea.13.6.

Hostes gloriantes Deū provocant

Deut.32.27

Habach.1.16 Chald.

Isai.10.15

Potest quoq; hæc *provocatio* ad ipsos divites pertinere,qui suæ tantùm industrię suas divitias & facultates acceptas referant, cùm *Dominus dederit*. Huc illud, quod paulò antea ex Hosea afferebamus; *Dives effectus sum*. à quo *effectus sit*, tacet.

5

Divites Deū provocā[t] cū suæ indu[striæ] laudē attrib[uūt] divi[tias]

Hose 12.8.

Sed

Sed quidem alii juxta Hebræum, relativum, *Ipse*, non ad Deum referunt, sed ad impium, qui dicatur Deum adducere, vel portare, vel dare in manu sua. Ita Pagnin. Vatabl. Tygurina, Regia; ut sit periphrasis hominis idolorũ factoris & cultoris, qui Deum facit venire in manus suas, portat, tractat, versat manibus: hujusmodi enim homines putãtes numen sibi adesse, verum Deum provocant, *& irritant in vanitatibus suis; provocant in eo, qui non est Deus.* efficit igitur illos audaces, quòd cùm sua manu forment idola, existimant se illa pro nutu regere, & moderari posse, atque adducere ad lucrum suarum cupiditatũ. Sed vulgata cõstructio atque lectio multò lenior & congruentior est. Paraphrasim hoc loco subtexunt Septuaginta, aut potiùs addunt explicationis gratia, hujusmodi sententiam; *Veruntamen nemo confidat, cùm malignus sit futurum se insontem, quicumque irritant Dominum, tanquam inquisitio in eos non sit futura.* Interim Iob suæ vitæ innocentiam tuetur. cujus cùm tabernaculum bonis abundasset omnibus, minimè numen divinum provocavit, neque ingratus extitit largitori bonorum: nam beneficium accipere, & à quo acceperis injuriis & contumeliis lacessere, hoc (inquit) *prædonum* & latronum est; qui, quos spoliant, si non morte, at certè contumeliis, & probris afficiunt, & onerant at ego longè aliter: nam cùm summa animi demissione Deum colui, accepta quoque illi referens universa, quæ habui.

Pagnin. Vatabl. Tygurina Regia

Deut. 32. 21 Ps. 77. 58

LXX

Ingratitudo divitum, rapina.

*

VII. *Nimirum interroga iumenta & docebunt te: & volatilia cœli, et indicabunt tibi.*

VIII. *Loquere terræ, & respondebit tibi: & narrabunt pisces maris*

IX. *Quis ignorat, quòd omnia hæc manus Domini fecerit.*

1 Quis sit harum sententiarum nexus, Creaturæ propter hominem.
2. Particula, nimirum, asseverat. Prosopopeja. Methonymia Scripturæ regula, cum nomini plurali adjungitur verbũ singulare.
3. Creaturarum mundialiũ lassitudo quadam. explicata Sapiẽtia, & Paulus.
4. Quid loqui ex Hebræo, quid Dei manus.
5. Anima quid. Quid spiritus, & ut Deus illum vel neget, vel impertiatur.
6. Deus universis creaturis mala aut bona dispensat.

I — Quis sit harũ sententiarum scopus & nexus.

Plerique existimant hîc redire Iobum ad corfirmandum & locupletandum, illam amicorum doctrinam de divina providentia, facilem fuisse, & minimè exquisitam, ut quę ex creaturis ipsis facilè colligi possit; nam clamant omnia Deũ providentem, atque moderantem universa. vel ideò vulgarem fuisse, quòd nulla res creata sit, quę suum effectorem non agnoscat. neque id esse homini duntaxat exploratum, sed brutis etiam animantibus, atque elementis ipsis sensus expertibus. sic Græci. Cajetanus verò existimat hinc probari illud Iobi propositum, bona & mala sine discrimine bonis perinde ac malis immitti à Deo, & non propter ulla creaturarum merita. id quod testari possunt creaturæ sensu rationéque carentes, quæ suum bonum, ornatúmque acceperunt ab auctore naturæ nullis suis meritis. Sed fortè cohærentius, ut id quod paulò ante dixerat, Deum dedisse in manus hominis universa creata, nunc confirmet universarum creaturarum testimonio, quæ sentire & agnoscere videntur non propter se, sui vé gratia, sed propter hominem conditas esse.

Græci. Cajeta.

Nexus cohærentior

2 — אוּלָם — LXX — בְּהֵמוֹת

Nimirum. Verè, sanè licet *interrogare jumenta.* vel quod in Hebręo est, quæso, eja, age, obsecro, *interroga jumenta.* Septuaginta, *quadrupedia*, Hebraicè, *Behemoth.* bestias pecora campi, vel crassissima & efferata quęque animantia, nihil prudentiæ & familiaritatis cum homine habentia. *& docebunt te;* per Prosopopejam, personam intelligentię participem illis tribuit. vel per Methonymiam; ipse rerum aspectus faciet te cognoscere; ex ipsis scies. in originali; *Docebit te.* id est, una quęque ex bestiis docebit. cùm enim nomini plurali adjungitur verbum singularis numeri, distributio fit eorum, quę nomine continẽtur. simile id Eccle. 10. *Muscæ morientes perdunt suavitatem unguenti.* in Hebręo; *Muscæ perdit.* id est, quęlibet perdere sufficit. & Gen. 49. *Filiæ discurrerũt super murũ.* in He-

Prosopopeia Methonymia

Scripturæ regula

Eccles. 10

Genes 49 22

bræo, *Filia diſcurrit*. id eſt omnes fœminæ Aegyptiæ muros & feneſtras aſcenderunt viſuræ Ioſephum. Septuaginta tropum illuminarunt, *Si tibi reſpondeant*. id eſt, interrogata, ſi reſpondendi ſenſus illis ineſſet, prædicarent ſanè non ſibi, ſed homini nata eſſe, & præceptum illi à Creatore, ut homini obſequantur; adducta ſe eſſe ad Adamum animantia bruta ab ipſo Creatore teſtarétur, nomináque in ſignum ſubjectionis ab homine accepiſſe, obſtringíque à Creatore perpetua ſervitute, dum homo vitam mortalem hanc ducat. Non ſolùm verò id teſtatur primigenia creaturarum conditio, ſed quotidianus quaſi rerum mũdialium omnium labor, laſsitudóque ſerviendi. ſunt enim, (ut Sapiens ait) *cunctæ res difficiles*. id eſt, laſſatæ, & fatigatæ multo ſerviendi labore atque moleſtia, ſupra quàm poſsit homo explicare ſermone. quod illud ipſum eſt Pauli ad Romanos. 8. *Vanitati enim creatura ſubjecta eſt, non volens* (difficilis, moroſa, ingemiſcens, parturiens, ſed obedit tamen & ſervit homini) *propter eũ, qui ſubjecit eã in ſpe: quia & ipſa creatura liberabitur à ſervitute corruptionis*. cùm enim creatura homini ſervit, potiſsimùm præcepto ſui creatoris deſervit; ſicut Sapientiæ. 16. dicitur; *Creatura enim tibi factori deſerviens exardeſcit in tormentum adverſus injuſtos: & lenior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt &c.* Igitur cuncta *interrogata*, nõ una tantùm ſed multiplici ratione reſpondebunt, hominis gratia, laborem & laſsitudinem ſerviendi imperatam ſibi eſſe à Deo.

LXX

Creaturę alię propter hominem.

Geneſ. 2. 19

3

Eccl 1. 8

Rom. 8. 20

Sap. 16 24

Et volatilia cæli. Cœleſtia, aerea, degentia in aere, volantia per medium cœlum *Indicabunt*; propriè Septuaginta ex Hebræo; *Si tibi annuntient*; annuntiabunt, coram profitebuntur, atque palã exponẽt.

LXX

4

שׂוּחַ

LXX

Loquere terræ. Proprie; conceptam apud te dubitationem, ſi quam habes, tracta cum terra. eſt enim *Sòach*, meditari, & loqui, id eſt, meditationem proferre. Septuagint. *Enarra terræ*. cum terra inſtitue hac de re colloquium. *Et reſpondebit tibi*, hoc ſcilicet, operam, ſuóſque fructuum omnium proventus, Dei providentia atque decreto conſtitutos eſſe hominum vitæ. *Piſces* etiam muti rem hanc apertè & clarè pronuntiabunt, univerſa Deum *ſubjeciſſe ſub pedibus* hominis, & facta eſſe propter hominem, & *quòd omnia hæc manus Dominus fecerit*. Sed pergendum ne immoremur in ſingulis; illo tamen indicato, quod Hilarius & Ambroſius ſuper id Pſ. 118. *Manus tuæ fecerunt me*, obſervãt utraq; Dei manu hominem factum, at verò quæ minoris erant, altera tantum manu condita, imò & digito ſabrè factos cœlos. Vide quæ de manu Dei diximus c. 10. vbi quid Dei manus ſignificet.

Pſal. 8. 7

Hilar.
Ambroſ.

X. *In cuius manu anima omnis viventis, & ſpiritus univerſæ carnis hominis.*

NIhil (inquit) mirum Deum largitum eſſe alia bona hominibus, cùm vitam ipſam univerſis viventibus tribuat. continet igitur ſua *manu*, id eſt, ſua potentia *animam*, qua vivunt, creſcunt, aluntur, ſpirant etiam aliqua viventia: habet præterea *ſpiritum*: aliqui, animã ſpiritualem; ſed meliùs in communi, vitam, reſpirationem, reſpirandi facultatẽ, quam pro ſuo arbitrio Deus, vel attrahit, & cohibet, atque denegat; vel láxat, & impertitur; *aufert*, aut elargitur. non ſolùm igitur *ſpiritum*, & vitam cunctis impertitur pro ſua poteſtate, ſed etiam gubernat & moderatur pro ſua ſapientia. ſimile eſt id Danielis. 5. *Deum, qui habet flatum tuum in manu ſua, & omnes vias tuas, non glorificaſti*. id eſt, qui non ſolùm vitam, ſed ſingulas etiam vitæ actiones moderatur pro ſuo arbitrio. Vide quæ ſupra diximus. cap. 10. verſiculo. 8. Adde verò hinc oſtendi ex creaturarum teſtimonio, non ſolùm bona, quibus fruitur humana vita, proficiſci à Deo, ſed etiam ea omnia, quæ aliis animantibus, bona, aut mala contingunt, pendere à divina providentia. quod etiam *interrogata jumenta docebunt*; *Catulos* videlicet *leonum rapere, & quærere à Deo eſcam ſibi*, Pſalmo. 103. & Deum *producere fœnum jumentis; daréque eſcam omni carni*. Pſalm. 135. Volatilia verò interrogata reſpondebunt, quàmvis *duo paſſeres aſſe veneant, ſed ne unum quidem ex illis cadere in terram ſine patre cœleſti*. Matth. 10. & Luc. 12. & *pullos corvorum invocantes Deum*, dimenſum ſuum accipere à Deo Iob. 39. & Pſalmo. 146. Si verò loquamur terræ, reſpondebit etiam ipſa, ſibi à Deo

5
Anima quid

Spiritus quid.

Pſa 103. 29. 30.
Iſai. 42. 5

Dan. 10. 8

Iob 10. 8

6
Deus univerſis creaturis mala aut bona diſpenſat.

Pſal. 103. 14

Pſ 135. 25

Matth. 10. 29
Luc 12. 6
Pſal 146 9
Iob. 39. 33

parare pluviam, & *de fructu* divinorum *operum*, id est, nubium *satiari, saturari* quòque *ligna campi*. Mala igitur atque bona dispẽsat Deus rebus universis creatis. Cùm igitur aliquid ex his desideratur, vel pluvia terræ, vel pascua pecudum, vel aliarum arborum fructus, orandus Deus est, bonorũ omnium largitor: sicut faciebat Ioel. c. 1. *Ad te Domine clamabo, quia ignis comedit speciosa deserti. & flamma succendit omnia ligna regionis; sed & Bestia agri, quasi area sitiens imbrem, suspexerunt ad te.*

Ioel. 1. 19.

* * *

XI. Nonne auris verba diiudicat, & fauces comedentis saporem?

XII. In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia.

1. Varia connectendi ratio.
2. An Iob fuerit suis amicis senior. & quæ illius ætas.
3. Verus, & germanus contextus, & interpretatio. Deus gustu & auditu percipit humanas actiones.
4. Aures in Hebræo quasi bilãces. Dijudicare quid.
5. Divinæ aures commendatæ ab audiendi acrimonia. Cogitationes, & reliquæ aliæ actiones voces sunt. Illustrata Sapientia.
6. Fauces, palatum, gustus, idem.
7. Cib^o Deo sũt justi; impios fastidit. Illustratus David.
8. Antiquus, sapientia, intelligentia, quid propriè.
9. Deus à sapientia, & fortitudine commendatus. Princeps, & judex sapiẽs, & fortis esto.

1

De contextu cum præcedentibus, vix quidquam explorati, certíve constat; Divus Thom. existimat hîc agi de creatoris cognitione percipienda ex creaturis experimento rerum sensibiliũ, quę per illos duos sensus, gustum videlicet, & auditum significantur. Addit etiã Cajetanus bis verbis indicari Theologiam illam amicorum, quam Iob dixerat esse facilem, posse homini contingere aut per disciplinam, quæ fit ex auditu, aut per inventionem propriam, quæ fit quasi gustu quodam & experimẽto. & mirum est, quantùm Latini, D. Thom. Albertus, Cajetanus, Dionysius, urgeant, mulgeant, & premant hęc omnia vocabula, *sapientia, scientia, prudentia*. ex quibus postquam multum emunxerunt, eliciunt illa discrimina, quæ Logici tradunt in libro de posteriori resolutione. implent itaq; hujus loci commentarium spinosis & aridis observationibus ex Peripateticorum disputationibus petitis.

D. Thom. Cajeta. D. Thomas. Alber. Dion. Cajetanus.

Chrysostomus. & Olympiodor. aliíque Latini, ita interpretantur: Tam facilè percipi verissimam hanc de divina sapientia, atque providentia doctrinam, quàm facilè *auris verba dijudicat, & gustus saporem*. quæ enim est proportio rerum sensibilium ad sensum, eadem est veritatum intelligibilium ad intellectum. Quòd verò deinde sequitur; *In antiquis est sapientia*: iterum Cajetanus refert ad suam illam experimentalem scientiam.

Chrysosto. Olympiod.

2

Alii dicunt hîc latenter Iob commendare suam sapientiam ex provectiori ętate: alii ex opposito afferunt Iob fuisse suis amicis juniorem, id quod indicant Olympiodor. & Polychron. initio. cap. 13. *Licet ætate (inquit) minor vobis videar, sapientia autem nulla ve sum inferior*. & idem docet Chaldæus ad id capitis. 15. *Et senes & antiquì sunt in nobis multò vetustiores, quàm patres tui*. quem locum sic Olympiodor. explicat; *In nobis tribus fuerit fortasse aliquis, qui nòn solum te, verum etiam tuo patre sit ætate provectior*. atque tunc oportet per ironiam accipere; Soli scilicet sapiãt senes. & Astunica quidem existimat, cùm Iob hæc diceret, non excessisse quadragesimum annum. Ego verò existimo, & longè provectoris ętatis fuisse Iobum, quàm suos amicos, & quàm illi Astunica concedat. sic existimat Didymus super id cap. 15. *Et senes & antiqui sunt in nobis*. nam ex illa Græcorum & Septuaginta supputatione, de qua agemus. cap. ultim. colligitur septuaginta fuisse annorum, antequam in ærumnas incideret, aut cùm in illis fuit. nam scribunt vixisse post plagam annos centum septuaginta, omnes autem annos habuisse ducentos & quadraginta. Alii aliter. Quæ ideò congessi ut rei magnam incertitudinem, & auctorum varietatem ostenderem.

Cajet. An Iob fuerit senior suis amicis. Olympio. Polychron. Chalda. Astunica. Didymus. LXX Iobi ætas

3

Ego, quod optimum mihi videbitur adjungam. Cum Iob de divinis attributis multò sublimius, atq; magnificentiùs, quã sui amici, loqui instituerit, ostẽderitque pro suo arbitrio omnia Deũ bona aut mala tũ homini, tũ rebus universis conferre

Contextus germanus

nunc ſpeciatim ad divinæ ſapientiæ commendationem deſcendit, aſſeritque Deum non minùs ea percipere, & exploratа habere, quæ in mundo geruntur, quàm *auris verba dijudicat*. ut quidquid agas, quicquid cogites tanquam veriſſimas quaſdam & clariſsimas voces tu ipſe videaris divinis auribus inſtillare, neque minùs illum cognoſcere, probare aut reprobare hominum actiones, quàm ſi guſtatu contingeret; dulceſcunt enim Dei palato, quæ honeſtè agim⁹; at ad amaritudinem provocant noſtræ improbitates; & *ſcit reprobare malum*, & nauſeare ad illud, *atque eligere bonum*. nec non *butyrum & mel comedere*. deinde adjuncta argumentatione à minori idem confirmat; *Si in antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia*, quid de *antiquo dierum* judicari oportet? ſi *auris verba dijudicat, qui plantavit aurem non audiet*? Quare tandem concludit, *Apud ipſum eſt ſapientia & fortitudo* nam hæc duo ad rationem perfectæ providentiæ ſpectare videntur, ut ſtatim explicabimus. ſed jam ad ſingula veniendum.

Deus guſtatu diſcernit hominum actiones.

Iſa. 7. 15

Argumentũ a minori

Dan. 7. 9.

Pſal. 93. 9.

4

אֹזֶן

Auris, Ozen, & in plurali idem eſt nomẽ ſtateræ & lancium: ſunt enim duæ aures velut bilances, quibus expenduntur quæ audimus. diximus non nihil hac de re. cap. 6. ad id, *Vtinam appenderentur verba mea in ſtatera*. congruit autem hoc loco cum verbo *dijudicandi*, quod alibi Vulgatus vertere ſolet, *probare*, & *tentare*. id eſt, explorare, penitus cognoſcere, attentè & diligenter expendere.

Auris idem quod ſtatera.

Iob. 6. 2.

בָּחַן

5

Sicut autem aliis locis commendantur divini oculi *contemplantes bonos & malos*, ita hoc loco divinæ aures, quas nihil præterit eorum, quæ agimus. vid. Sapien. 1. ubi dicitur Deus habere *Aurem Zeli*. id eſt, Zeloſam, videlicet acerrimam & acutiſsimam ad audiendum, indignabundam nihil prætermittentem per incuriam aut negligentiam, ad vivum omnia per auditum reſecantem. vel etiam quodammodo cupidam audiendi. Hæc enim omnia *Zelus* indicare poteſt. ſimilem dicas aurem hominis zelotypi, qui ſuæ ſponſæ verba cupidè audit, & ponderat, & *ſtat poſt parietem, proſpicitque*, & audit *per cancellos. Auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationis non abſcondetur; ſermo obſcurus* (id eſt occultus) *in vacuum non ibit* (non erit impunitus) *in cogitationibus impii interrogatio erit, ſermonum autem illius auditio ad Deũ veniet, ad correptionem iniquitatum illius*. eleganter Auguſti. lib. 6. de mendacio. cap. 16. hunc locum tractans ad cordis ſermonem, & interna verba mentis refert, quæ Deus acriter audit, atque examinat. Neque verò ſolùm cogitationes ſunt verba mentis, ſed etiam ad Deum relata, cætera opera humana habent linguam & vocem, & *ſanguis* effuſus *clamat*; & *clamor* peccatorum *Sodomiticorum* aſcendit in cœlum; atque Scriptum eſt, *Lapis de pariete clamabit*. ſed nequis diceret, hæc quidem omnia voces ſuas, linguáſque habere, at non oportere Deum ſcientem eſſe omnium generum linguarum, addit Sapientia; *Cordis illius ſcrutator eſt verus, & lingua ejus auditor. & hoc quod continet omnia, ſcientiã habet vocis. Propter hoc qui loquitur iniqua, non poteſt latere, nec præteriet illum corripiens judicium*.

Dei auris acerrima.

Prov. 15. 3

Sap. 1. 10.

Auris zeli.

Cant. 2. 9.

Auguſti.

Geneſ. 4. 10

Gen. 18. 20

Hab. 2. 11.

Sap. 1. 7

Deus ſcientiã habet vocis

6

Et fauces. idem quod alibi vertitur, Palatum, aut guſtus. neque oportet curioſius hoc loco inquirere, an ſenſorium guſtûs conſtituere voluerit in *faucibus*, an verò ſit in palato conſtituendum, aut in cuſpide linguæ, vel in nervo per totam linguam ſparſo, de quo philoſophi diſceptant. nam ad illam locutionem ſatis fuit communis loquendi & ſentiendi modus, quo dicimus fauces, aut guttur aliquid guſtare, præſertim cùm re ipſa *fauces* valde delectentur tactu cibi & potus. unde Ariſtot. 3. Ethicorum cap. 10. quòd eſt de temperantia refert Philoxenum voluptuarium hominem, & intemperantem precatum fuiſſe, ut longius ſibi guttur, quàm gruis fieret.

Ariſt. lib. 3. ethic. cap. 10

7

Sed quod attinet ad hãc divini guſtaſtatus allegoriam indicatam, certè non infrequens, neque inaudita eſt in ſacro ſermone, juſtos enim comedere, & guſtare tanquam cibum ſuaviſsimum dicitur, cùm ipſe apertis verbis dixerit, *Cibus meus eſt, ut faciam voluntatem ejus, qui miſit me, ut perficiam opus ejus*. Hæc nimirum illius refectio, juſtus & juſtificatio impii. Hæc ſunt *lilia*, quib⁹ agnus paſcit; his fructibus oblectatur, cùm paſtor ſit; ut ipſe de ſe teſtatur. *Comedi favum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo*. & iterum; *Veniat dilectus meus in hortum ſuum, & comedat fructum pomorum ſuorum*. Tantam verò voluptatem ex hoc animarum ſanctarum cibo percipit, ut pro hoc mellito cõvivio

Ioan. 4. 34

Cant. 6. 1.

Cant. 5. 1

ut pro hoc mellito convivio, ut Pselli verbis utar, quasi gratiâ aliquam referret vicissim se ipsum suis fidelibus comedendum præbeat; nam statim adjungit; *Comedite amici, & inebriamini charissimi.* at impios fastidit, & ad illorum memoriam nauseat, sicut scriptum est. *Quoniam Deus sprevit* (cum fastidio, & nausea abjecit) *eos.* & ad eos quidem, qui putarent Deũ oblectari carnium, & sacrificiorum nidore, aut esu, & nõ potiùs animorum, & cordium, dixit ipse Deus; *Numquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo?* Ergo impii, velut putres carnes, fœtẽt Deo, sicut scriptum est, *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis; non est qui faciat bonum.* & iterum; *Omnes declinaverunt simul inutiles facti sunt.* Pro quo ex Hebræo alii legunt; Omnis recessit, aut, defecit, videlicet, sicut vinum deficere solet, cùm acescit, aut evanescit. verbum enim originale eo loco significat eam pravitatem, quę in vino, aut in vinea inesse solet: à qua radice dictum est Ierem. 2. *Quomodo conversa es mihi in pravum vinea aliena?* Pro voce autem *inutiles*, dicas propriè, fœtidi, putridi, abominabiles; à radice *Alach.* quare ejusmodi inutile videtur significare, quod comedendo non est, propter fœtorem, & putredinem. unde alii verterunt, *Rancidi facti sunt*, sumpta metaphora a cibis fœtidis, & rancidis, à quibus omnes abhorrere solẽt. Cùm verò illi cibi, quos semel comedit Deus, aut frigere, aut acescere incipiunt, ait ipse nauseabundus; *Vtinam frigidus, aut calidus esses sed quia tepidus es, incipiam te evomere.* sic igitur Dei *comedentis fauces judicant saporem.*

Psal 52.6
I
Psal 13.3.
Regia
Vatabl.
סור
אלח

In antiquis. Alii vertunt decrepitos. vox originalis propriè significat senem, longevum, qui diu vixit. *Sapientia* autem hîc est propriè rerum divinarum atque humanarum scientia; scientia autem & *prudentia* non sunt accipiendæ strictè, pro scientia rerum agendarum ex debitis circunstantiis: eandem enim vocem statim vertit interpres *intelligentiam*; propriè autem est acuta & acris quædam cognitio, quâ res quæque intimè cognoscitur, cujusmodi sit, & quantum ab alia differat, quæ omnia in divinam cognitionem perfectissimè conveniunt.

8
ישיש

*

XIII. Apud ipsum est sapientia, & fortitudo: ipse habet consilium & intelligentiam.

EX sapientia, & fortitudine atque agendi efficacitate conficit divinam providentiam esse omnibus partibus perfectam. Sapiens est enim Deus, vidẽs procul, & vsquequaque circunspiciens, & præterea *Fortis*, princeps, prævalens, robustus. hæc enim omnia significat vox originalis. Quòd autem judicem, aut principem, qui reipublicę, aut universitati providet, hæc duo commendent, *sapientia, & fortitudo*, apertè aliis Scripturæ locis docemur. de *Sapientia*, Isaias loquitur cap. 32. *Non vocabitur ultra is, qui * insipiens est, princeps; neque fraudulentus vocabitur major.* ut Deum imitetur, qui cùm omnia cognoscat, nihil suspiciosè, malitiosè vé calumniatur. ut idem sit cum illo, *Prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.* Et de robore, atque efficacitate Ecclesiast. *Noli quærere fieri judex, nisi virtute valeas irrumpere iniquitatem.* tum etiam Exod. 18. *Provide de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas* utrumque requirit *potentiam, & veritatem.* quam esse veram lectionem Biblia Vaticana probant; tum etiam Septuaginta. qui, *potentes* legunt; Onchelus, *Fortes*: quamquam plerique alii vulgati codices habuerint, *Viros sapientes.* & quidem utrumque cadere potest in vocem originalem, *Chail*, quæ ad robur corporis, ad virtutem animi, ad facultatum & divitiarum fortitudinem, ad exercitum, vel multitudinem populi pertinere potest: & ea omnia in viro principe, & magistratu requiruntur, ut corpore robustus sit, ad perferendos labores; & animo etiam valeat, sapientia videlicet, & peritia multarum rerum; & divitiis quoque polleat, ne adulari cogatur, & munera, aut potentiorũ personas accipere; præterea sit vir virtutis, id est, exercitus, qui dignus sit, ut exercitui, & multitudini præficiatur, & quem exercitus integer timeat & revereatur, & potens quæcumque facienda judicaverit, quasi armata manu, & instructa, si opus fuerit, acie perficere-

9
גבר
Isai 32.5
* El superior ni necio ni malicioso
Matth. 10. 15.
Ecclesi. 7 6
Exod 18. 21.
Vatic.
LXX
Onchel.
חיל

& quidem ſub perſona fortiſsimi alicujus militis, aut ſtrennui imperatoris Salomon deſcripſiſſe videtur optimum magiſtratum, de quo profectò loquitur cap. 10. Eccleſiaſtæ; *Qui fodit foveam, incidet in eam: & qui diſsipat ſepem, mordebit eum coluber. Qui transfert lapides, affligetur in eis; & qui ſcindit ligna, vulnerabitur ab eis.* quæ omnes translationes explicant, qualis futurus ſit optimus magiſtratus, & princeps: ut foveam fodiat, ad expugnandam impiorũ munitionem, in qua impietas babitat: diruat, diſsipetque murum impiiſsimæ Babylonis: pietatis verò & honeſtatis terminos, & lapides transferat, dilatet, promoveat: & denique idem ipſe princeps, & magiſtratus, ſicut bonus agricola amputet arbores, quas colit, & præcidat inutiles ramos. ergo ſi militis, ſi imperatoris munus prȩſtat, cavere ſibi profectò debet à ſuis ſubditis, tanquam ab hoſtibus, ne per inſidias, & dolos atque calumnias vicißim illi foveam, & laqueos ſtruãt; ne mordeant illum ſicut colubri; ne opprimant & defatigent, ſicut moleſtiſsimi, & graviſsimi lapides; ne denique vulnerẽt, & configant, ſicut aſſulæ lignorum, quæ ex ſecuribus, aut falcibus diſsilire ſolẽt. Ergo apud perfectum judicem, & principem ſint ſapientia, & fortitudo.

Tùm prȩterea Deus *habet conſilium*: id eſt, rei gerendȩ rationem rectam, & cogitationem firmam & conſtantem; qua mũdum adminiſtrat; Cogitat (inquit) Deus ſeriò & conſtanter de recta atque cõmodiſsima mundi adminiſtratione; id eſt, Optima ratione res humanas gubernat. *Habet* prætereà *intelligentiam*. id eſt, Acutè intimè diſpicit cuncta, & unum ab alio diſcernit, & ſuo quodque conſtituit loco. Hȩc ſanè etiam in perfecto judice requiruntur, ne temerè & ſine conſilio aliquid faciat, ne vé *dicat bonum, malum, & malum, bonum*. ſed aliquando de hoc plura.

Iſa. 5. 20

*

XIIII. *Si deſtruxerit, nemo eſt qui ædificet: ſiincluſerit hominem, nullus eſt, qui aperiat.*

1. Deſtruere, quid propriè ædificare non ſolum de ædificiis dici. Explicatur David.
2. Germana interpretatio.
3. Includere quid, aut recludere, in ſacro ſermone & ex Hebræo. Claves, ſymbolum liberæ poteſtatis & adminiſtrationis. Illuſtrat David, & Matthæus.

HOc jam ad potentiam deſcribendã, & explicandam peculiariter pertinet. *Si deſtruxerit*, Propriè, deleverit, diſsipaverit, *nemo* poterit extruere, erigere, inſtaurare. eſt autem valde ampla, & valde vehemens illa ſignificatio deſtruendi, ut etiam ſignificet anathematizare, & devovere, & omnino è medio tollere. ergo affert rei exitiũ, & interitum, aut etiam dicas excõmunicationem. Ioſu. 10. *Ne ſitis prævaricationis rei.* prop. ne anathematizemini. Eugubi. & Titelmanus intelligunt de alicujus urbis & provintiæ devaſtatione; & fortè ad Sodomiticã ruinam aliarũmque civitatum deſtructionem reſpicere his verbis potuit, quorum ſupplicium, ruináque ſempiterna ignis inferni ſimilitudinem reprȩſentat, ut Iudas Apoſtolus dixit, *Factæ ſunt exemplum, æterni ignis pœnam ſuſtinentes.* quod indicavit Sapiens. c. 10. dicens, *Fumigabunda conſtat deſerta terra.* quas igitur Deus civitates ſubvertit, nemo ædificabit. Alii minùs fortaſſè cõmodè, ad Babylonicam turrim, quam nulla humana vis, aut induſtria, potuit ad faſtigium perducere, *deſtruente*, id eſt, prohibente ædificium Deo. Divus Thom. Cajetan. & ipſi ferè Grȩci de homine interpretantur, quem erectum & quaſi ædificatum, præclaréque inſtructum bonis omnibus, facultatibus, liberis, familia, virium & corporis integritate, & robore, Deus deſtruit, dejicit, proſternit, illis omnibus rebus, & velut fulcris ablatis, quæ erecto animo illum ſuſtentare poſſent. hujuſmodi igitur hominem conjectum in infimã conditionem, nemo erigere, aut ȩdificare poterit. Et quidem utrumque verbum ædificandi & *deſtruendi*, tam de ædificiis & urbibus, quàm de hominibus dici ſolet. Exod. 23. *Deſtrues illos.* nam honor, favor, amici, facultates, liberi, familia, ſunt velut humanæ vitæ fundamenta, & conſtructio. ſic enim dicebant quondam ad David Pſalmo. 10. *Quoniam quæ perfeciſti, deſtruxerunt.* tua, o David, officia in amicos, & in Regem Saulem, tua illa præſidia, & firmamenta, quæ jeceras in Saulis aula, &

I
חָרַם
Eugubin.
Titelm.
Sap. 10. 7
Geneſ. 11. à 4 ad 9
D. Thom.
Cajet.
Græci.
8
Ædificare, & deſtruere non ſolum de ædificiis dici.
Exod. 23. 24
Pſal. 10. 3

quibus

Exod.1.21

quibus nitebaris, jam ſunt adulatorum, & tuorum inimicorum induſtria, labefactata, deſtructa, convulſa. Præterea *ædificare domum*, ad familiam erigendam, ornandam, multiplicandam pertinet.

2 Germanior poſitio

Malach.1.4

Sed certè meliùs quadrat; vt in communi dicatur, quicquid velit Deus quacumque ratione deſtruere, nemo, vel defendere, vel deſtruenti Deo reſiſtere poterit. ſicut Malachiæ.1. dictum eſt, *Si dixerit Idumæa, Deſtructi ſumus, ſed revertentes reædificabimus, quæ deſtructa ſunt; iſti ædificabunt, & ego deſtruam. & vocabuntur termini impietatis, & populus, cui iratus eſt Dominus uſque in æternum.* ſic *deſtruendi* verbum longè patet ruinam illorum omnium, quæ magna cura & induſtria, parata, ſtabilita, & confirmata videbantur, affert.

3 סָגַר Includere quid Pſal.34.3

Si incluſerit hominem. verbum, *ſagar*, ad viæ impedimentum, ad carcerem, ad vincula, anguſtias, in quas aliquis conjicitur, referri ſolet. Pſalm. 34. *Conclude adverſus eos, qui perſequuntur me.* id eſt, præclude illis viam, & aditum, ne poſsint me fugientem conſequi. 1.Reg.2. *Concluſit Deus inimicum tuum in manu tua.* id eſt, ad extremas anguſtias redactum, tuæ poteſtati permiſit Deus Saulem, unde ſe explicare nulla ratione poſsit. ab hac ipſa radice dictum 2.Reg.22. *Contrahentur in anguſtiis*, id eſt, conſtringentur in ſuis clauſuris & carcere arctiſsimo tum errorum, tum pœnarũ; loquitur enim de impiis & perfidis Iudæis. & ſic eundem locum Pſalm.17. vbi Septuaginta legerunt; *Claudicaverunt à ſemitis ſuis*; D. Hieronym. dixit; *Contrahentur in anguſtiis ſuis.* ad mortis quoque & gladii anguſtias pertinet, ut Pſalm.77. *Iumenta eorum in morte concluſit.* & iterum. *Concluſit in gladio populum ſuum.* Ergo (inquit) Si Deus properanti, & currenti homini ad finem optatum, præcludat aditum, ſi viæ impedimenta objiciat, ſi implicet conjectis vinculis, ſi detineat in extremis malis, ſi redigat ad extremas anguſtias, ſi conjiciat in tenebricoſiſsimum carcerem, ſi concluſum hominem ſeris clavibúſque obſtrinxerit, *Nemo erit qui aperiat*; diſſolvat dolorũ funes, & ærumnarum vincula; nemo infringet carceris muros, aut disjiciet vectes & ſeras. Fortè hæc *concludendi* & *aperiendi* ratio ſupremæ poteſtatis, & liberæ rerum omnium adminiſtrationis ſymbolum eſt, ut illud Matth. 16. *Tibi dabo claves regni cælorum. & quodcumque ligaveris &c.* quod aliqui idem eſſe intelligunt ac ſi dixiſſet, quodcumque clauſeris, vel aperueris. & Iſaiæ.22. *Dabo clavem David ſuper humerum ejus, & aperiet, & nemo erit qui claudat.* Longè verò digreditur Cajetanus dum hanc hominis incluſionem refert ad neſcio quam imperſuaſibilitatem humanę mentis, dum permittit Deus, ut homo ratione interdum aliqua apparenti omnino decipiatur, & perſuadeatur. no dicimus, *cerrarſe de campiña*, montibus objectis ſuæ menti perſuaſioni viam obſtruere. Sed certè illud, quod Cajetanũ mouere, & adducere potuit ad hunc ſenſum, lectio videlicet originalis, *Claudet ſuper hominem*, non eſt, illius mentem ratione, aut argumento aliquo religare, ſed quod dicimus, ſub clave aſſervare, & occludere. & Septuaginta clarius; *Si clauſerit contra hominem.*

Pſal.17.6
1.Reg.26.8
2.Reg.22.46
Pſ.77.55.80
Claves, ſymbolum liberę adminiſtrationis.
Matth.16.19
Iſa.22.22
Cajeta.
LXX

XV. Si continuerit aquas, omnia ſiccabuntur: & ſi emiſerit eas, ſubvertet terram.

1. Continere quid propriè. Arefactio fontium & fluminum ad ſterilitatem, aut divinæ potentiæ commendationem. Pluvia & aliæ creaturæ natura ſua proclives ad benefaciendum hominibus.	*2. Emitti nuntiorum eſſe. Creaturæ ſævitiei in impios, explicata Sapientia:* *3. Subvertere quid. Illuſtratus Salomon.*

I Quid propriè continere

עָצַר

Cajetan.

Pagnin. Tigurina

Arefactio fõtium & fluminum cõmendat divinam potentiam

3.Reg.17.7
Ioel.1.20
Nah.1.4
Zach.10.5

Si continuerit, Aquarum videlicet impetum conantium ſe ſe effundere, lateque per terram vagari. ſi prohibuerit, ſi ceſſare fecerit. nam hæc omnia ſignificat verbum *Ghatſar*. *Omnia ſiccabuntur.* quoniã in Hebræo tantùm eſt, *ſiccabuntur.* Cajeta retulit ad arefactionem ipſarum aquarũ; id quod indicat etiam Pagnini lectio, atque Tygurina; *Prohibebit aquas, & areſcent*, quòd videlicet poſsit Deus ubertimos fontes, fluvióſque perennes arefacere. quod aut in maximæ ſterilitatis ſignificationem, aut in divinę poteſtatis commendationem proponi ſolet. 3.Reg.17. *Siccatus eſt torrẽs.* Ioelis.1. *Quoniam exſiccati ſunt fontes aquarum.* Nahum.1. *Increpans mare & exſiccans illud.* Zachariæ. 10. *Confundentur* (ſiccabuntur, fordeſcent ſquallore, & ariditate) *omnia profunda* (limpidiſsimæ, & perennes ſcaturigines) *fluminis.* Sed multò

Germanior expositio.

LXX

commodiùs Latinus interpres hanc refectionem ad terram retulit, & ad alia, quæ in terra, cœlesti humore sustinentur & vivent. atque eodem modo Septuaginta legunt; *Siccabit terram.* & licèt posterior hujus sententiæ pars de fontibus, fluminibus, mari accipi possit; nam videtur semper mare impetum facere, velléque per terram excurrere, & cohibetur a Deo, tamen commodiùs accipi poterit de pluvia & cataclysmo, cui etiam verbum *continendi* eleganter convenit: nam videtur ex auctoris naturæ statuta lege, & præcepto cœlestis imber suis temporibus cogi, & generari, atque sua sponte pro temporum ratione terrā perfundere. fecit enim Deus cœlestia lumina, & sydera, ut essent *in tempora.* id est, ut virtute sua efficerent vicissitudines & mutationes temporum, hybernos imbres, æstivos calores, vernā temperiem &c. igitur sua sponte suóque pondere, atque propensione decidet in terram imber, & *aquæ:* id est, uberes pluviæ, nisi Deus *contineat*, & prohibeat, ut quæ per sese arida est, ad summam siccitatē reducatur, & ad impiorū supplicium invertat rerū naturalē ordinē, & ipsarū creaturarū debitū nexum dissolvat.

Pluvia ut videatur natura sua proclivis ad fœcundandā terrā

Genes. 1. 14

2 שָׁלַח

Emitti nūtiorum est.

Et si emiserit. Propriè juxta verbum, *Salach*, si miserit aquas tanquā nūtium deferētes, aut jussionē & præceptū demergēdæ & obruēdæ terræ sibi demādatū perfecturas. vel, si priùs clausas & cohibitas & divina potentia compressas, volentésque irruptionem facere in terram, resque omnes mortalium Deus liberè dimittat, & quasi effrænes laxatis suæ providētiæ habenis permiserit agere, & vagari pro libito. nam creatura, quæ propensior est, fertúrque quasi naturali lege & voluptate ad res humanas juvandas, & promovendas, eadem ipsa incredibili impetu adversus impios concitatur, & nisi à Deo prohibeatur, sæviet incredibiliter, sicut Sapientiæ. 16. dictum est. *Creatura tibi factori deserviens, exardescit in tormentum adversus injustos* & paulò ante; *Impii novis aquis. & grandinibus, & pluviis persequutionem passi, & per ignem consummati.*

Creaturæ sævientes in impios

Sap. 16. 24

ẏ. 16

Subvertent. Propriè involvent, obruent, perdent terram. tum etiam vertent & mutabunt terræ faciem, priori deleta, & abrasa. nam ab eadem radice dictū est Deu. 23. *Vertit maledictionem ejus in benedictionem.* & Proverb. 12. *Verte impios, & non erūt.* tunc videlicet evertūtur, cum mutatur & invertitur eorum fortuna, & vitæ conditio; ut præterita fœlicitas, neque sit, neque appareat. Indigent igitur omnia divina providentia, divinæque sapientiæ moderatione, quæ velut injecto fræno præcipitem rerum omnium impetum certa lege atque ratione moderetur.

3 הָפַךְ

Prover. 12. 7.

*

XVI. *Apud ipsum est fortitudo, & sapientia: ipse novit & decipientem, & eum qui decipitur.*

1. *Divina providentia circa hominum errores & fraudes Deo vindicta.*
2. *Divinæ sapientiæ ex permissione humana deceptionis.*
3. *Quid consiliari, quid consilium ex Hebræo.*
4. *Varia lectio Divinæ providentiæ currus, & triumphus. Quis dicatur stultus fuis.*
5. *Quid Pavor, qui judices propriè Iniquorū judicū puna.*

CONclusit ex naturę operibus confirmationem divinæ providentiæ cum sapientia & fortitudine conjunctæ; nunc aggreditur idem ostendere ex humanorum morum gubernatione. tam est enim sapiens, ut nulla illum fraus aut dolus latere possit, cujus rationem ille non habeât. alii ex Hebræo legunt; *Et errans, & errare faciens.* cujus sensus is esse posset; Qui proximum lædit, Deum offendit, ergo qui læsus est, Deo vindictam relinquat. utrique enim cum Deo res agēda est. qua ratione David etiā dicebat, soli se Deo peccasse, cùm Vriam occidere jussit. Secūdò alii cū Phili. D. Tho. Lyran. & nonnulli ex recentioribus, inter quos etiam Vatablus; Permittit suo judicio, ut quidā ab aliis decipiantur. in quam rem novit ille probè, quis à quo facilè, qua ve ratione decipi possit. cum quo potest facere Pagnini ex fonte lectio, *Ejus est errans, & errare faciens.* nam verbum originale, *Sagab*, non tam pertinet ad fraudem & deceptionem, qua quis ab alio injustè fraudatur re aliqua, quàm ad errorem, ignorantiam, incogitantiam mentis. quasi dicat; Tum decepti hominis ignorantia, tum deceptorum & impostorum malitia, & calliditas, divinæ providentiæ deserviūt quasi illius administræ. Quod ostendi po-

I

Divina providentia circa hominū errores.

Regia Tygurin.

Psal. 50. 6.

Philip. D. Thom. Lyranus Vatablus

Pagnin.

שָׁגָה

Deceptorum calūnias vindicabit Deus

Ezech.14.9

2

poteſt ex deceptione Achab.Reg.22. & Ezechielis.14. *Ego Dominus decepi prophetā illum.* Qui ſenſus ſicut cum ſequentibus facilè cohæret, ita cum antecedentibus difficilè nectitur; non enim videtur pertinere ad amplificationem, explicationemque divinæ providentiæ, quam ſuperiùs propoſuerat, quòd deceptiones & ignorantias, erroréſque Deus permittat. ſed proculdubio ex harum rerum permiſsione valde commendatur divina ſapientia, nam, ut veriſsima Theologia docet, atq; Auguſtinus ſæpè ſcribit, Deus non immittit per ſe ignorantiam aut errorem, ſed tantùm ſpeciales illuminationes ſæpè denegat, quibus ablatis facilis ſit in errorem lapſus, & veritatis ignoratio. quare ſi hujus providentiæ ordini ſubjacent deceptiones & errores, quos per ſubtractionem luminis Deus permittit, & ad certum finem ordinat, profectò eſt Deus pater fónſque luminis, & Sapientiæ, & prima veritatis origo, atque *apud ipſum eſt ſapientia*; nam qui ſuperior eſt omni malitia & calliditate humana, atque providentiā habet deceptionum, atque errorum, non poteſt eſſe niſi infinitè ſapiens. ſicut nec penes alium poteſtas vitæ, & mortis eſſe poteſt, niſi penes illum, qui perfectus vitæ redemptor ſit, vitáque ipſa. De divina autem fortitudine ſuperiùs diximus.

Divinæ Sapientiæ commendatio

Auguſtin.

XVII. *Adducit cōſiliarios in ſtultum finem: & judices in ſtuporem.*

3

Conſiliarii quid propriè.

יעץ

Conſiliarios. Qui ineunt conſilium, & ſibi ipſis, vel aliis dant rationem agēdi; qui novas rationes negotia gerendi, opportunitates, propriáque commoda captandi adinveniunt, & excogitāt. hęc enim omnia complectitur verbum. *Iagaſ* unde dicitur Pſalm.80. *Ibant in adinventionibus ſuis.* Ruent præcipites impulſi a ſuis ipſis vaniſsimis conſiliis.

Pſalm.80.13.

4

שולל

Pagnin.

Regia

In ſtultum finem. Hebraicè, *Spoliatos*, vel, ſine præda à radice *Salal*, quod eſt ſpoliare atque eſt eadem vox, quæ infra redditur *ingloriós.* id eſt, tum honore, tum expectata præda atque eventu ſpoliatos. Sed hîc tamen non ſolùm ad honorem, ſed etiam ad ſcientiam, veræque providentiæ inopiam referendum videtur. ſic Rab. Moyſes legit, & explicat; *Adducit ſapiētes in prædam ſcientiæ.* id eſt, illorum ſcientiam quaſi prędam, & ſpolia diripit, atque ſcientia tandem ſpoliatos dimittit: in eum igitur finem deveniunt, ut ſtulti ſint, & habeantur. Symmachus, *Adducit eos, qui prudentia deliberant, in conſilii inopiam*; privat conſilio. Septuaginta illam ſpoliationem ad captivitatem quandam, & quaſi implicationem conſilii referunt legentes, *Adducit conſultores captivos.* Tyguri. *Abducet ut prædam.* quaſi dicat; Illos *comprehendit in ſapientia ſua*, & conſtringit multis difficultatum atque ignorantiæ tenebris, vinculiſque impeditos. videtur etiam captivos ducere, palàm triumphans illos, & ante ſuæ providentiæ currum, quem trahunt *ſapientia, & fortitudo, conſilium, & intelligentia*, captivos ducit, atque traducit, univerſóque mundo ſpectandos, ridendóſque proponit. Alii in communi; Sapiētes quoque, atque prudentes hujus ſęculi optato fine dejicit. quale illi contingere poteſt qui cùm certam ſibi victoriæ ſpem pollicitus fuiſſet, vincitur tamen atque capitur, captúſque trahitur ante triumphum. ſic Deus divitem *adducit in ſtultum* extremæ inopiæ *finem*; ſuperbum & arrogantem in extremam dejectionem &c. hic enim finis in illos convenit, qui neque *ſapiunt*, neque *intelligunt*, & *noviſsima non provident*. atque hac ratione poterit alluſio fieri ad id, quod ſuperiùs de *decipiente*, dixerat. Hęc igitur omnia noſter interpres ſapienter complexus eſt, cùm quaſi per paraphraſim dixit, *In ſtultum finem.* Eſt autem *finis ſultus*, inopinatus, qui neque prævisus, neque proviſus ſit, qui non reſpondet votis, imò omnino eſt votis, ſpeique contrarius, & denique ſibi humana ſtultitia, poſt multum cogitandi & deliberandi laborem, publicè ridenda proponitur. Vide quæ ſupra diximus ad id capitis quinti, *Apprehendit ſapientes in aſtutia eorum.*

R.Moyſ.

Symmach.

LXX.

Tygurina

Iob.5.13

Divinę providentię currus & triumphus

Stultus finis quis

Iob.5.13

5

שפט

הלל

LXX

Pavor, quid propriè.

Et judices. Qui ſecundum præſcriptas leges judicant, legum peritos, rerum publicarum adminiſtratores ex proprietate vocis. *In ſtuporem.* Septuaginta, *in pavorem.* propriè, in conturbationem mentis, ſtultitiā, errorem. vel, in contemptum, quem afferunt ſtultitia & error; errantes, ſtulteſcentéſque exponit ludibrio. quaſi dicat; In-

terdum

terdum Consultissimus Iuris sententiam pronuntiat, qualem neque stupidus, planéque stultus pronuntiaret. Chrysosto. & alii Græci in Catena legerunt ex proprietate Grecæ vocis, *Iudices terræ semovit*; ablegavit, suo loco movit. quasi diceret; Visitat judices, & deponit de sede, quos improbos stultósque invenit. Deus enim supremus judex *Stetit in Synagoga Deorum in medio autem Deos dijudicat*, & verbis gravissimis arguit; *Vsquequo judicatis iniquitatem &c.* hanc autem pœnam gravissimam explicarunt Vulgatus & Septuaginta legentes, *Iudices in pavorem misit*. timendum enim hoc illis est a supremo judice.

Græci. Chrysostom.

Luc. 7. 5. Psal. 81. 1

*

XVIII. *Baltheum Regum dissolvit, & præcingit fune renes eorum.*

1. *Baltheus quid propriè, Regum, & militare ornamentū. Cujusmodi esset.*
2. *Cingere, & Cinctus, vocabula militaria Balthens etiam sacerdotalis. illustratus David.*
3. *Fune præcingi ad calamitatem, & captivitatem.*

1

יָסַר

Baltheus quid propriè

Baltheus à radice, *Iaçar*, quod est constringere, aut ligare vinculo, aut quacumque alia ratione, ut institutione aliqua, & arctiori disciplina, quod nos dicicimus, *poner en pretina*: quare alii legunt *vinculum*. Tygurina autem; *Qui solvit disciplinā Regum*. quod in hanc sententiam ab aliis accipitur; Liberat Deus, solvitque vinculis eos, quos Reges ac tyranni captivos detinent, vicissimque commutata sorte ipsos Reges ac tyrannos in vincula conjicit, funibúsque constringit. sic ferè Hebraizantes, Vatablus, Cajetanus, Eugubin. accipiunt enim *vinculum* activè, non quo Reges vinciantur, sed quo illi alios captivos vinciant, atque detineant. quod durriusculum videtur. Quare ut meliùs cū secunda parte cohæreret, accepit noster interpres pro *Baltheo*, regalique ornatu, cingulo honorifico, regio insigni, aut militari. & quidem fortè fuit aureus aliquis aut bullatus *Baltheus*, insigne Regū, principúmque virorum. posterioribus autem sæculis ornatus fuit equestris ordinis, clarissimi alicujus magistratus, publici ve, atque honorifici muneris, ut patet Lege. C de Metatis, & Epidemicis. lib. 12, quare *spoliari cingulo* dicebantur, qui magistratu & dignitate privabantur. Erat autem Baltheus, cingulum ex corio bullis distinctū ex quo pēdebat ensis; & ut colligitur ex Quintiliano. lib. 11. oblique ducebatur ab humero dextro ad sinistrum. apud nostrates quondam erat, dicebatúrque *Tabeli tachonado*. Hinc fortè *Cincluti, Cetegi* dicti ab Horatio, non tam propter arctè cōstringentem Zonam, quàm propter frequentem Balthei usum; cùm initio nascētis urbis ab armis nunquam esse otium. Quare Latinus *Cingi*, accipit, pro eo quod est, militari ornamento se ornare. ut Plautus aliquando dixit.

Pagnin. Tygurin.

Vatablus. Cajetanus. Eugubin.

2

Baltheus Regium, & militare ornamētum

L. C de Meta. Epidem. lib. 12. L. 3 C de domes. & protect. eod. lib.

Baltheus cujusmodi esset. Quintil. lib. 11

2

Cingere, militare verbū

Hora. in art. Poet.

Plaut. in Amphit.

Cingitur: certè expedit se.

Erat præterea *Baltheus* insigne militare, quod sæpe dicitur. C. de testamento militari. atque frequens quoque mentio est apud Livium, aliósque prophanos scriptores, cinctus Gabini, quo precingebatur Consul itutus ad bellum. Certè Baltheus (ab alia tamen radice. sed quę etiam cingere significat) ornatus est sacerdotum, Levit. 8. *Accinges eum Baltheo*. atque militū & ducum, 3. Regum. 2. *Posuit cruorem prælii in Baltheo suo, qui erat circa lumbos ejus; & in calceamento suo, quod erat in pedibus ejus.* id est, militari apparatu se instruxit adversus amicum. & 3. Reg. 20 *Non glorietur accinctus, æquè ut discinctus*. id est, cum adhuc in bello es, noli canere triumphum ante victoriam; nondum deposuisti arma, neque militarem ornatum, nondum pace potiris. & fortè ad hunc Regum atque judicum balthei ornatum, allusum est Psal. 2. *Et nunc reges intelligite, erudimini qui judicatis terram: apprehendite disciplinam*. est enim illa strictior institutio, qua præcingū tur, & constringuntur renes & laxiores animi affectus, velut vinculum, & cingulū ex proprietate vocis. quasi dicat; hoc vobis ornamentum erit, multò quàm Regius & judiciarius baltheus, pulchriùs atque magnificentius. Ergo inquit Iob; Insignia regia aufert à regibus Deus; aureis spoliat ornamentis, illisque severissimus judex verbis præcipit; *Pone cydarim; tolle cole coronam* nudósque, uti Nabuchodonosori contigit, agit in deserta & inculta loca, *ut rore cœli infundantur*. imperatoribus etiam, ducibúsque fortissimis potestatē mili-

C de testam. milit.

Livius Cinctus Gabinus

חָגַר

Levit. 8. 7

3. Reg. 2. 5

3. Reg. 20. 11

Psal. 2. 10

Ezech. 21. 26

Dan. 4. 22

militatem aufert, & exauthoratos dimittit, exercitus fortiſsimos, copiáſque maximas diſsipat.

3
Fune præcingi ad captivitatē & miſeriam
Iſa.3.24

Et pracingit fune. Habitus eſt abjectiſsimi, ærumnoſiſsimíque hominis, ut opponatur baltheo, qui Reges ornat. indicatur etiam conditio hominis captivi, Iſaiæ.3. *Erit pro zona funiculus.* & æquè miſerum eſt, renes, aut caput funiculo præcingi, ut ex.3.Reg.20.conſtat; victi enim, & ſupplices ſervi Ben-adad *accinxerũt ſaccis lumbos ſuos, & poſuerunt funiculos in capitibus ſuis.* Hæc autem divino judicio facta abjectio Regum, & imperatorum potentiſsimorum ad miſeram captivitatem, aut ad aliam calamitoſam conditionem, mille conſtat exemplis, atque veriſsimis hiſtoriis & facris, & prophanis, vide Daniel. 2. *Ipſe transfert regna, atque conſtituit.* & Eccleſiaſt.10. *Sedes Regum ſuperborũ deſtruxit Deus, & ſedere fecit mites pro eis.* eſt enim *omnis poteſtas* omníſque magiſtratus *à Domino Deo.* & quàmvis Rex in florentiſsimo regno ſit inſtar florentis virentiſque arboris, aliquando tamen *Vigil, & Sanctus de cœlo deſcendit, & fortiter clamat; Succidite arborem, & præcidite ramos ejus, excutite folia ejus, & diſpergite fructus ejus, fugiant beſtiæ, quæ ſubter eam ſunt & volucres de ramis illius.*

3 Reg.20.32
Dan.2.21
Eccl.10.17
Sap.6.4
Dan.4.10.11

XIX. *Ducit Sacerdotes ingloríos. & optimates ſupplantat.*

1. *Sacerdotis nomen an ſemper referatur ad ſacrumq́ miniſterium. Explicatur Moyſes, & Samuel.*	*extrema calamitate. Sacerdotis veſtes ſpecioſæ. & glorioſæ.*
2. *Sacerdotis nomen propriè hoc loco ſumptũ. Sacerdotes. olim ſimul & Reges.*	4. *Optimates qui propriè. Quid Ethan apud David. Illuſtratur Moyſes.*
3. *Sacerdotum captivitas in*	5. *Quid ſupplantare. Deus luctator.*

I
Sacerdotis nomen quos cõplectatur.

Sacerdotis Nomen, pro quocũq; principe excellẽtiq; viro accipi hocloco plurimorum expoſitio eſt: ut non ſolũ divina ultio deſævire dicatur in Reges, ſed etiam in quoſcumque viros excellentes, & fortunarum gloria inſignes. & fateor quidem *Sacerdotis* nomen non ſemper eſſe in Scriptura ſacri & eccleſiaſtici officii, ſed aliquando honoris & dignitatis; licèt enim verbum, *Cahan*, propriè ſignificet miniſtrare in ſacris, aut eſſe deputatum ad ſacra peragenda, inde tamen transfertur ad eum, qui alicujus regis aut principis amiciſsimus eſt, ut à ſecretis illius, aut à conſiliis, idque ſervata recta proportionis, & ſimilitudinis ratione. nam ſicut ſacerdotes ſunt Deo familiares, & illi notiſsimi & amiciſsimi, quique cum Deo de rebus graviſsimis, & arcanis agunt, ita ſanè cùm Rex, Deus quidam ſit, & divinæ majeſtatis atque poteſtatis ſpecies quædam, atque repræſentatio, qui regi familiariſsimus, & amiciſsimus eſt, *ſacerdos* quidam eſſe videtur. hujus rei nonnulla exempla aliquando protulimus. ſed nunc accipe alia duo. 4. Regu. 10. *Percuſsit Iehu omnes, qui reliqui erant de domo Achab, & univerſos optimates ejus, & notos, & ſacerdotes, donec non remanerent ex eo reliquiæ.* Exod. 19. *Eritis mihi in regnum ſacerdotale, gens ſancta.* id eſt, ex omnibus regnis vos eritis mihi regnum notiſsimum, familiariſsimum, amiciſsimum, quibus arcana & ſecretiora conſilia revelabo. Igitur & potuit hoc loco tranſlatitiè accipi nomen *ſacerdotis*, ut ſit idem quod mox exponitur, *Optimates.*

כֹּהֵן
Regis amiciſsimus aliquãdo dicitur Sacerdos & quare.
4.Reg.10.11
Exod.19.6

Sed exiſtimo potiùs hoc loco accipi *Sacerdotem*, propriè, pro eo qui ſacra peragit, & Deo miniſtrat. quod nomen ſemper fuit honorificentiſsimum: nam enumerantur hoc loco diverſi gradus & conditiones honoris, quos Deus pro ſua poteſtate contemptui tradere ſolet. & congruè poſt *reges, ſacerdotum* meminit; nam quondam apud pleráſque nationes, vel reges ipſi ſacerdotes erant, vel regibus proximi. apud Romanos non niſi ex optimatibus, & patritiis eligebantur, ut ſcribit Dionyſius Halicarn. lib. 2. & apud alias Græciæ civitates, dignitas ſacerdotum par habebatur Regibus, auctore Plutarcho. quàmvis poſtea is honos hominibus plebejis communicatus ſit, de quo multa Livius Dec. 1.

Sacerdotis nomen propriè ſumptum.
Reges ſimul & Sacerdotes quondam.
Dionyſ. lib. Plutarch. 11, problem.
Tit.Liv.dec.1.

Ducit. Aliò transfert, & aſportat; propriis ſedibus ejectos in miſeram captivitatem abducit. Sic intellexerunt Septuaginta legentes. *Emittit Sacerdotes captivos.* Sacerdotum autem captivitas extremæ calamitatis ſymbolum proponitur, cùm univerſa reipublicæ, religioníſque ratio evertitur, & neque prophanis neque ſa-

3
LXX
Sacerdotum captivitas in extrema calamitate.

Ierem. 14.8.

cris parcitur. Ieremi. 14. *Si egressus fuero ad agros, ecce occisi gladio: si introiero in civitatem, ecce attenuati fame. Propheta namque & sacerdos abierunt in terram, quam ignorabant.* & Threnor. 2. *Demolitus est tabernaculum suum, oblivioni tradidit Dominus in Sion festivitatem, & Sabbathum, & in opprobrium & indignationem furoris sui sacerdotem & regem.*

Thren. 2.6

Isa. 22.15

Vid. Isai. 22. ubi spoliationem & detractionem vestium sacerdotalium, tum etiam captivitatem cominatur Deus Sobnæ præposito templi. quare rectè, sequitur. *Inglorios.* Prop. spoliatos, non honore solùm, sed honorificis etiam & pretiosis vestibus, quibus sacerdotes pro sui muneris dignitate semper fulserunt. atque adeò eadem originalis vox quæ significat sacerdotem esse, significat etiam decoratum & ornatum esse sacris vestibus, ut illud Isai. 61. *Quasi sponsum decoratum corona.* propriè dicas, quasi sponsum sacerdotatum corona, instar sacerdotis, sacro ornatu conspicuum. Nam scriptum est Exod. 28. *Facies vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam & decorem.* Sacerdos igitur vestibus sacerdotalibus spoliatus, *inglorius* erit, squallidus, sordidus. Non parcit igitur severissimus & potentissimus Deus sacerdotibus, sed, cùm res exigit, illos suo loco & ministerio movet, & patrio solo, atque templo ejicit, detractis gloriosis ornamentis.

שׁוֹלָל

Sacerdotales vestes speciose.

כָּהַן

Isa 61.10

Exod 28.2

4
Optimates qui propriè

Et optimates supplantat. Quidam intelligunt consiliarios, quibus Deus consilia infatuat. Sed existimo non tàm ad sapientiam, quàm ad fortitudinem istud nomen pertinere. nam, *Ethan*, solet verti à Vulgato, robustus, fortis. à radice *Athab*, quæ vox affert fortitudinem quandam, quæ non permittit se tractari, & duritiem, quæ pertinaciter resistit & minimè cedit, vel id, quod nunquam cedit, sed perenniter & pertinaciter durat. quam vocem, quòd significantior esset, in sua origine retinuere Septuaginta, Psalmo. 73. *Tu siccasti fluvios Ethan.* Hieronym. *flumina fortia*, aut fortitudinis; nam tunc temporis exundantem & indignantem Iordanem cõpescuit, & exsiccavit Deus ut dicitur Iosue. 3. *Iordanis ripas alvei sui tempore messis impleverat.* vel *flumina Ethan*, id est, pertinaciter, atque perenniter fluentia; quæ velocissimè decurrebant compescuit in medio cursu. similiter ab eadem radice dicitur Deuteronom. 21.

אֵיתָן

אָתַן

LXX
Isa 73 15
Hieronym.

Iosue. 3 15.

Deut. 21.4

Ducent eam ad vallem asperam, atque saxosam. Hebraicè, pro *saxosa*, est fortis, quia propter soli duritiam, & lapidum copiam, fortiter cultoribus resistit, & se tractari proscindíque aratro non sinit. Similiter igitur hîc intellige *optimates*, potentes viribus, facultatibus, honoribus, qui sibi perennè duraturos pollicentur, pertinaciter divinis monitis resistentes, intractabiles, insolentes, qui neminem congressu, aut colloquio dignantur; hos Deus *supplantat*, flectit, inflectit, mutat, dejicit, deturbat; nam hæc omnia non sunt aliena à verbo originali, *calaph.* Septuaginta dixerunt; *Dynastas terræ evertit.* congruunt autem omnia cum illa, quam diximus, duritia, acerbitate, severitate, quam Deus adhibitis suppliciis emollit. Noster autem interpres videtur ad ignominiam retulisse, cùm dixit, *supplantat*, ignominiosè, inopinatò deturbat. Id verò, quod Cajetanus dixit, facit ut illi, qui pollent animi virtute, deficiant aliquando, & languescant flexi aliqua temporis occasione & difficultate; hoc, inquam, non valde placet. Neque videtur omnino solidum, quod ait Philipp. verbo *supplantandi* indicari, Deum injustos & iniquos amovere, & digniores alios in illorum locum subrogare, ut in Esau & Iacob perspicitur. Iacob enim in primogeniti locum, & benedictionem se insinuans, *supplantator* fuit. Sed illud tamen verius, verbum *supplantandi* significare, *Deum superbis resistere*, quasi colluctatorem. mira igitur superborum temeritas, qui cum supplãtatore Deo colluctari audeant!

5
Supplantate.

סָלַף

LXX

Cajet.

Philip.

Gene. 27.36

Deus luctator.

*

Vers. XX. Commutans labia veracium, & doctrinam senum auferens.

1. *Quid commutare; quid commutare labia. Veraces qui: explicatus Moyses.*
2. *Doctrina quid. Accentus dicitur ab Hebræis gustus sententiæ. explicatus Samuel.*
3. *Effundi, & effusio ad copiam pertinet. Cur dicatur Spiritus Sanctus effusus[?] explicatus Davi[d] & Ezechiel.*
4. *Princeps in Hebræo, liberalis.*
5. *Varia lectio. Illustratus[?] Vulgatus.*

I

Commutare labia quid.

PHilippus; Cõmutat promiſsiones ſuas factas per veraces prophetas, illáſque convertit in comminationes certiſsimas, ſic exigentibus peccatis mortalium. id eſt, efficit, ut qui læta polliceri & nuntiare ſolent, nihil jam, niſi triſte & acerbum prædicent. Alii intelligunt Deum pro ſua ſapientia atque potentia, auferre interdum eloquentiam ab eloquentibus, atque illos reddere mutos & elingues. & certè verbum *commutandi,* סור, vertitur à Vulgato, verbo auferendi; *commutat* igitur, *labia*, aufert loquendi, & eloquendi facultatem. Sed quare *veracium* nomine intelligi debeant eloquentes non video. præſertim cùm, *veraces*, ex vi originalis, propriè ſint *fideles*, uti etiam Septuaginta reddiderunt. Symmachus, *Non errantes* auctor Catenæ, *Qui digni ſunt, quibus fides habeatur*, conſtantes in dictis atque promiſsis. eſt enim ejuſdem radicis, cum voce, *Amen*, quę eſt conſtantia, fidelitas, ſtabilitas dictorum. Quare *veraces* erunt, qui ſolent de futuris verè atque prudenter judicare, vel quorum muneris intereſt populum vera docere, vel ſana conſilia præbere, qui ideo *veraces* & conſtantes in dictis atque promiſsis habentur. horum *labium*, id eſt, dicta, *commutat* Deus, quaſi in alium locum transfert. propriè, diſcedere facit, vel aufert. id eſt, à recto, & verò aberrare & diſcedere permittit, ut nihil verum dicant, nunquam eventura colliment, nihil quod è re futurum ſit, populo ſuggerant. nam cùm conſilium, ſi rectum ſit, à Deo eſſe oportet, ſuo jure auferre Deus poteſt, cùm illi placeat, ne qui in aliquo veraces extiterunt, ſemper à ſe veritatem ſtare intelligant. Tum etiam illud, *commutans*, id eſt, abi, & diſcedere permittens (*Haze que ſe les vaya la lengua ſin querer*) ſicut Deutero. 16. dicitur. *Munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba juſtorum*: quo loco Septuaginta etiam vertunt; *Auferunt verba juſtorum*. id eſt, videntur ipſa verba in ore judicis vi munerum commutari, ut cum pronuntiare vult ſententiam; pro eo judicet, à quo munus accepit. Huc ſpectaſſe videtur, quod ait Catenæ auctor; *Qui in deliberando ab errore abeſſe videntur, in contrariam partem conſilia inflectit, id quod in Balaam fecit*, cùm dixit Balach, *quid eſt hoc, quod agis? ut maledіceres inimicis meis vocavi te, & tu è contrario, benedicis eis? Cui ille reſpondit; Num aliud poſſum loqui, niſi quod juſſerit Dominus?*

Commutare, quomodo à aliis reddatur.

Veraces qui.

LXX Symmachus Hiect.

אמן

Deut.16.19

I

LXX

Hiect.

Num.23.11.12

2

Et doctrinam ſenum. Hebraizantes de hac voce non ſibi conſtant; Nam Septuaginta vertunt, *Intelligentiã*. Rab. Moyſes, *Probationem*, vel *argumentum*. Pagninus, *Conſilium*. Tygurin. *Iudicium*. Regia *Diſcretionem*. Hebræus apud Cajetanum, *Saporem* & quidem à radice, *Tagham*, quod eſt guſtare, cognoſcere, experiri, judicare, derivatur guſtus, ſapor, intelligentia, conſilium, probatio, judicium, doctrina. quæ omnia eòdem ferè recidunt: quæ ſignificata & alia quædam hujus vocis, complexus eſt in ſuis concordantiis R. Mardochai, ait enim; *Nomen Thagam, id eſt, guſtus, ſapor, ſignificat etiam conſilium & oſtenſionem, id eſt, probationem ad oculum cordis, & diſpoſitionem rei, rationem, argumentum, edictum, decretum; & in Grammatica accentum cujuslibet dictionis, eò quòd dat ei bonum guſtum, & ſenſum ad intelligendam ſententiam* quam rem de accentu iiſdem verbis Elias Levita Thisbites, docet in ſuo Lexico. atquæ eandem rem latiùs explicat in libello *Iob tagham*, id eſt, Bonus ſapor. Iuxta omnes has ſignificationes Deus dicitur *auferre doctrinam ſenum*, reddit etiam eos, qui maximè ſapere deberent, inſipientes, inſipidos; eorum decreta ſententias, conſilia, inania & inutilia; illorum argumenta & probationes, futiles, ludicras; illorum prædictiones fallaces; falſa tandem dicta & teſtimonia. Sed quia eadem vox aliquando accipitur pro docere, quod conſurgit in aliqua re aut perſona, ſervatis circunſtantiis temporis, loci, perſonę in agendo, vel loquendo, quod Rab. Mardochai dixit, *Diſpoſitionem rei*, poteſt etiam hic ſenſus ſubeſſe; Aufert ſenibus debitam agendi, & loquendi rationem, ne decorum ſenectute dignum ſervent. Nam 1. Regum. 13. ab hac radice dicitur; *David immutavit os ſuũ coram Achis*. & in titulo Pſalm. 33. *Immutavit vultum ſuum*. id eſt, nullam ſuæ perſonæ, neque decori rationem duxit; nam *collabebatur inter manus eorum, & impingebat in oſtia portæ, defluebant que ſalivæ ejus in barbam*. ita hoc loco non ſolùm *doctrinam ſenum*, ſed etiam habitum, oris gravitatem, & decorum poſſumus intelligere; *auferens*, accipiens, tollens. quod autem Septuaginta dixerunt, *Cognovit*, fortè etiam voluerunt, quòd Deus ſenes dicatur

LXX R.Moyſ. Pagnin. Tygur. Regia Cajetan.

טעם

R.Mardoch.

R.Mardoch.

1.Reg.21.13

Pſal.33.1

1.Reg.21.13

LXX

agnoſce

agnoscere, ut illorum rationem habeat, neque dissimulet illorum errata, impunè ve relinquat, ac si non cognosceret. nemo itaque effugit illius manum; parcitur senibus; at Deus neque senibus parcit. Qua ratione autem hoc faciat Deus, explicare nititur Philippus ex illo Isaiæ. 3. *Auferet Dominus à Ierusalem, validum, & fortem, honorabilem vultu, & prophetam, & ariolum, & senem.* Sed certè hoc aliud est; nam Isaias prædicit populum destitutum iri optimis iudicibus, & consiliariis, quorum ope & opera sustinetur respublica. At Iob ipsis senibus infatuationem, & ignominiā comminatur.

Philip. Isa. 3. 3.

*

XXI. Effundit despectionem super principes: & eos, qui oppressi fuerat relevans.

Solet effusio, magnam profusi liquoris copiam denotare. & cùm dicitur Deus in nos *effudisse Spiritum Sanctum*, uberem cœlestis gratiæ copiam, & bonorum affluentiam significare Paulum, observat Chrysostom. ad illum locum, *Baptizabimini Spiritu Sancto.* ita etiam *despectionis effusio*, ingentem despectionem significat. sicut Psalm. 41. *Effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis.* id est, profuso gaudio lætor, liquesco totus, & diffluo gaudio. & Psalmo. 21. *Sicut aqua effusus sum.* id est, præ ingenti timore, penè totus liquesco & resolvor in sudorem & aquam. illud etiam ad incredibilem indignationem pertinet; *Viro ego dicit Dominus Deus, quoniam in manu forti, & in brachio extento, & in furore effuso regnabo super vos.*

3 Effundi, & effusio ad copiā pertinet. Ad Tit. 3. 6. Act. 1. 5. Psal. 41. 5. Ezech. 20. 33.

Super principes. Propriè, liberales, munificos; quod liberalitas & munificentia virorum principum, atque nobilissimorum propria sit. ita David, qui graviter læserat Vriam, facti postea pœnitens, ait; *Spiritu principali* (propriè, munifico, liberali, ut omnibus benè velim, bene faciam, pro sim gratus, necnon gratuitus omnibus) *confirma me.* Principes ergo, propter liberalitatem præsertim, solent ab omnibus observari, & coli, sed illos ad incredibilem contemptionem, & ignominiam adducit Deus.

4 Princeps, ex vi nominis, liberalis. Psal. 50. 14. נָדִיב

Et eos, qui oppressi fuerat, relevat. Cùm in Hebræo è converso sit; *Fortitudinem fortium debilitat*; Noster interpres, ut primæ parti ex opposito posterior responderet, ad eos retulit, qui tyrannorum potentia oppressi, illa jam à Deo debilitata & fracta, liberantur, elevantur, & eriguntur ad sublimes honores. imitatus quidem noster est Septuaginta legentes; *Humiles autem sanavit.* Sed quod ad illam lectionem Hebræam attinet, certè vox originalis, non solum fortitudinem, aut robur significat, sed cingulum, aut Zonam, quo etiam modo vertitur à Vulgato. Isai. 23. *Non est cingulum ultra tibi.* id est vires, aut robur, quod in accintis renibus significatur. ideo fortè hoc loco Hebræorum lectio, *Cingulum fortium dissolvit*, hunc habet sensum. Milites fortissimos exauctoratos, & baltheo militari spoliatos infringit, & debilitat, ut ii, quos oppresserant, ex captivitate, & tyrannide respirare valeant.

5 Pagnin. Vatabl. Regia. LXX. מזיח

XXII. Qui revelat profunda de tenebris, & producit in lucem umbram mortis.

1. *Scriptura regula, cum aliena constructio cuipiam verbo tribuitur.*
2. *Verba huius sententia intelligentia, Regium Quintæ & optima.*
3. *Multiplicatio rerum, divina Sapientia & potentia argumentum illustratur locus Machabæ.*
4. *Subvertere, & siccare in Hebræo quid.*
5. *Restituere, quid. Deus dux itineris ignoti.*

Iam ad vim illam divinæ mentis, qua cuncta penitus dispicit, explicandam accedere videtur. *Revelare* autem *profunda de tenebris*, est illustrare ea, quæ latebant in tenebris, educendo & extrahendo de latebris in lucem; nam cùm constructio unius verbi tribuitur alteri in facto sermone, utriusque verbi significatio conjungenda præcipitur. sicut id Isaiæ; *Taceant ad me insulæ*, ad est, tacentes convertantur ad me audiendum. nam constructio cum præpositione, ad, non convenit per se verbo *tacendi*, nisi ratione

1 Xx 1 Scripturæ regula. Isa. 41. 1.

ne alterius verbi fubintellecti, videlicet, convertendi, aut alterius fimilis. Sic etiã hoc loco, conftructio cum præpofitione, *ex*, vel, *de*, non convenit verbo *revelandi*, nifi ratione alterius verbi fubintellecti, videlicet, educere, extrahere, aut alicujus fimilis.

2 — Varia interpretatio.

Senfus verò hujus fententię multiplex effe poteft. & primò quidem fimplicifsimus, quòd Deus lumen afferat per *revelationem*, aut alia ratione, rebus omnino à nobis ignoratis, atque tenebris plufquàm Cymeriis involutis.

Secundò, ut pertineat ad divinam fapientiam fraudes detegere, *& illuminare abfcondita tenebrarum, & manifeftare confilia cordium*, atque machinationes, & infidias alicui intentas in lucem proferre. nam aliquod mortis difcrimen videtur fignificari per umbrã mortis, ut aliquando diximus. fic fanè cùm Syriæ Rex infidias poneret contra Regem Ifrael, revelabat Deus per Elifeum prophetam, & producebat in lucem umbram mortis. nam *Mittebat vir Dei ad Regem Ifrael dicens; Cave ne tranfeas in illum locum, quia ibi Syri in infidiis funt*. quod cùm non femel, neque bis accidiffet, *Conturbatum eft cor Regis Syriæ pro hac re: & convocatis fervis fuis, ait, Quare non indicatis mihi, quis proditor mei fit apud Regem Ifrael?*

1.Cor.4.5

4 Reg.5.9.12

Tertiò. Eos, *qui in tenebris & in umbra mortis fedent*, atque in manifeftis difcriminibus verfantur fuæ lucis præfentia & favore collustrat, atque in defperatifsimis rebus adeft propitius fubita & inopinata luce: hoc indicarunt Græci.

Luc.1.29

Græci

Quartò, fua ipfius Deus arcana cõfilia, quibus decrevit hominem conjicere in maxima pericula, & extremam aleam, quàmvis interdum difsimulet, & fuo pectore fupprimat, fed aliquando tandem re ipfa profert & declarat.

Interpretatio fimplicifsima

Sed quintus reliquis fimplicior & lenior, is eft; *Omnia effe nuda & aperta* divinis *oculis*, neque quicquam effe poffe tam *profundum*, támque abditum, quod *conculcare* & involvere *tenebra* pofsint. *Nox* enim Deo *illuminatio* eft; id eft, perinde apud illum nox, atque dies lucet; non minùs in tenebris, quàm in media luce videt; *producit* igitur *in lucem, umbram mortis*; nam quæ fub terra funt, & in inferis delitefcunt, perfcrutatur in lucernis; ipfa etiam fepulchra, & fubterraneas mortuorum ftationes fuis luminibus perluftrat. nam ut ait Sapiens; *Infernus, & perditio coram eo, & nullum eft operimẽtũ perditioni*. licèt enim cadavera, & mors operiri & involvi foleant findone illa Libitinaria, fed Deo nihil eft *opertũ*, cui *omnia nuda fũt & aperta*. Dixim⁹ verò aliquãdo latiùs *de umbra mortis*. tum etiam et de divini obtutus perfpicacitate.

Heb.4.13

Pfa 138. 12

Prov 15.11 Iob.26 6

Vide cap. 3. ✠.5.n 2 & c.10 ✠ 22. n.16.

*

✠ XXIII. *Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & fubverfas in integrũ reftituit.*

NOn folùm Deus fuæ potentię atque fapientiæ documenta præbet in his, quæ unius, vel alterius regis funt, fed in univerfa aliqua multitudine et numerofifsimo populo; eft enim divinæ fapientiæ et potentiæ opus, hominum *multiplicatio*, & propagatio. rurfus illorum interitus generali aliqua clade, atque iterum numerofior inftauratio. & quidem non obfcura videtur allufio hujus loci, ad *multiplicationem* generis humani ex primo parente, & deinde ad fubverfionem per diluvium, poftea ad inftaurationem & propagationem ex Noe & ejus filiis. Has divinæ potentiæ atque fapientię rationes multiplicandi res creatas, miraculofas vocat Auguftinus, non in humanis folùm, fed etiam in his, quæ fenfu carent, ut in grano tritici, quod cum fatis parvum fit, *multum fructum affert*. viluerunt certè ufu & confuetudine, aut potiùs defuetudine, & infolentia confiderandi res omni confideratione dignifsimas. effe autem opus exquifitæ inventionis hanc multiplicationem, eleganter dixit auctor libri Machabæor. 2. cap. 7. feu potiùs illa, quæ fœmineæ cogitationi mafculinum animum inferens, dixit ad filios; *Mundi creator, qui formavit hominis nativitatem, quique omnium invenit originem, & fpiritum vobis iterum cum mifericordia reddet, & vitam*. & quidem in hac re, divina hæc funt; Vnum effe principum multitudinis; Multitudinem reduci ad unum; Plura in unum colligi, & uniri, rurfúfque unum difpergi in multa. res majori explicatione indigens, & aliquando à nobis fufiùs explicanda.

3 — Multiplicatio rerum ex uno principio, Dei opus

Auguft tra. 24 in Ioan.

Ioan.12.24

2 Mach.7.23

4 *Pagnin. Regia Tygurin. Vatabl.*

שָׁטַח

Et ſubverſas. In Hebræo ex verbo legitur; *Multiplicat gentes, & perdit eas, & extendit*, ſive expandit, *gentibus*; Dubium igitur eſt, an illam expanſionem explicuerit noſter interpres, verbo *reſtituendi*, an *ſubvertendi*. nam utrique rei anſam præbet originalis vox, *Sàtaht*, quæ ſignificat expandere, vel extendere, ſicut cùm aliquid expanditur, ut exſiccetur, ut patet Numer. 11. *Siccaverunt eas per gyrum caſtrorum*; Hebraicè, *extenderunt eas*; coturnices, videlicet ad exſiccandum. & Ezechielis. 26. *Siccatio ſagenarum erit in medio maris*. Heb. *extenſio*, vel *expanſio*. nam retia ſolent extendi, ut ſiccentur. Nos dicimus *Tender*. atque eadem etiam voce utimur, cùm interitum, & mortem ſignificamus, *Dexolo tendido*. proſtratum, videlicet, occiſum, everſum. ſic Septuaginta hoc loco legunt; *Sternens gentes*. quaſi dicat; Proſternens, ſubvertens, humi proſtratas conculcat, proterit. & hanc ſanè ſignificationẽ videtur elegiſſe Vulgatus, ut ſententiam hanc conficeret ex partibus inter ſe oppoſitis, & eandem etiam Hebræi Complutenſes probarunt, qui legerunt, *Expandẽs, vel diſpergens*. illam enim extenſionem intelligunt, quæ eſt exulum diſperſio, & expulſio ex patria. At Hebraizantes illam aliam expandendi, vel extendendi in bonum elegiſſe videntur, *expandit gentibus*. id eſt, multiplicatis gentibus locum latum, & ſpatioſam habitationem permittit, illud enim etiam ſummæ potentiæ opus fuit, congregare aquas in locum unum, *ut appareret arida*, & commoda habitatio multiplicandis hominibus, reliquíſque animãtibus relinqueretur.

Siccare, quid in Hebræo — *Num. 11. 32.* — *Ezech. 26. 5* — LXX — *Hebraizantes* — *Gene. 1. 9*

5 נָחָה

In integrum reſtituit. Propriè redire facit, conſolatur, redivivos iterum reſtituit in vitam. Tum etiam, in locum ſuum reducit, & in priſtinis ſedibus reponit; & qui exilii auctor fuerat, iterum eſt dux itineris & reductor ab exilio. nam *nachah* quod hîc vertitur *reſtituere*, eſt propriè ducere. aut ducem itineris eſſe. unde dicitur. Exod. 13. *dux itineris*. & Pſalmo. 22. *Deduxit me ſuper ſemitas juſtitiæ*. & Pſalmo. 76. *Deduxiſti ſicut oves populum tuum*. Ergo reducit Deus ad fœlicitatem per lõgè melius, breviúſque compẽdium, quàm ſperare exul, & miſer potuiſſet.

XXIIII. Qui immutat cor principum populi terræ, & decipit eos, ut fruſtrà incedant per invium.

1 Cor pro volũtate & affectu in ſacro ſermone. Regum confirmata voluntas in ſemel ſuſcepto conſilio. explicatus ſemel & iterum Salomon
2. Cor pro animi virtute & robore. Mutare pro timere ex Hebræo.
3. Cor pro conſilio.
4 Deceptio, pro via errore. illuſtratus Iſaias & Hoſeas.
5. Invium quid ex Hebræo.
6. Quomodo juſtus incedat per invium, non eo modo quo impius explicatur David, Iſaias, Paulus.

I *D. Thom.* — *Cor pro voluntate.*

HOc aliqui referunt ad cæca conſilia, in quæ principes ſe dant præcipites, ſine ullo fœlici exitu. cujus rei, ob id tantùm dicatur eſſe Deus cauſa, quòd illis non præferat peculiare lumen ad intuenda & prævidenda ſaniora conſilia. Divus Thom. autem exiſtimat, *cordis* nomen hoc loco pertinere potius ad voluntatem, quàm ad intellectum, ita ut propter denegatum etiam peculiare auxilium quo in officio & recto poſſent reges continere ſe, dicatur Deus, illorum *corda* affectus, voluntatem, præcèps agere in pravos & infœlices exitus. qua ratione Proverbior. 21. dictum à Sapiente eſt; *Sicut diviſiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini, quòcumque voluerit, inclinabit illud*. Septuaginta. *Sicut impetus aquæ, ita cor Regis in manu Dei*. ſunt enim illæ *diviſiones*, quæ ex flumine fiunt aqua diviſa & derivata, vel propter impetum, vel alia ratione, in plures rivulos. igitur ſicut impetu diffluere ſolet in varias partes flumen, ita Reges ſæpè in varios affectus diviſi, feruntur præcipites Deus autem regum corda & affectus quaſi in manu continet, & vel cohibet & detinet; vel laxat, & permittit præcèps ferri. ſic igitur *immutat cor principum*. Et quidem cùm hæc immutatio voluntatis, aut conſilii ab alio homine æqualis conditionis fieri poſſit, cũ Rex parem non habeat, à Deo tantùm immutari poteſt. Et verò premenda eſt illa particula, *quocumque voluerit *inclinabit illud*. quaſi dicat; ſive in bonum, ſive in malum. quod non minùs difficile videtur, quàm ſi ingens flumen extrahere quis extra alveum conaretur, & in plures rivos, aut *diviſiones aquarũ* derivare.

Prov. 21. 1. — LXX — Regũ & principum obſtinata voluntas — Torcer la voluntad del principe es ſacar un rio de madre.

Tan

Tantùm verò ab est, ut Regis obfirmata voluntas humana vi aut ratione immutari possit, ut potiùs sicut umbra, quæ corpus sequitur, ita sapientissimus quisque suam voluntatem invertat & commutet, ut Regiam sequatur. quod benè in se ipso expertus Salomon, docuit Ecclesiastæ. 8. *Sapientia hominis lucet in vultu ejus, & potentissimus faciem illius commutabit.* quare Sapiētiæ illa vox est, ut in licitis & honestis, neque latum unguem quis discedat à voluntate principis; *Ego os regis observo, & præcepta juramenti Dei* (est enim Rex velut quidam Deus) *Ne festines recedere à facie ejus, neque permaneas in opere malo; quia omne quod voluerit, faciet, & sermo illius potestate plenus est, nec dicere ei quisquā potest, Cur ita facis?* id est, Ne illi acquiescas, neque assistas in concilio, ubi de aliqua re injusta facienda initur consilium, nam si ille semel quidpiam decrevit, nemo poterit illi repugnare. Alii etiam de *immutatione* consilii hæc accipiunt, quod ferè eòdem pertinet; nam si semel suscepto consilio princeps aliquid statuat, non poterit aliter, quàm divina potentia revocari; Principum enim virorum illa vox est; *Quod scripsi, scripsi.* id est, satis deliberato consilio, quo mutato opus non sit, res omnes aggredi se profitentur. eleganter in hac rem Seneca.

Nec me fugit, quàm durus, & verè insolens
Ad recta flecti Regius nolit tumor;

Igitur divinæ potentiæ atque sapientiæ est, * *Immutare cor*, & consilia *principum.*

Sed fortè etiam locum in hac sententia habere potest commentarius Polychronii, qui hanc *immutationem* refert ad conceptum quendam pavorem, & animi consternationem, quam Deus injicit Regibus & Imperatoribus fortissimis, cùm hostem aliquem fugiunt, & coguntur se abdere in latebras, & quærere ignotas vias, atque captare obvia quæque diverticula: & quadrat verbum originale *çur*, quod est auferre, removere, mutare quacumque ratione id fiat, quasi dicat; Deus aufert cor, ausum, animi vim & robur; sicut & dicitur Amos. 2. *Robustus corde inter fortes nudus fugiet in die illa.* fortissimus (inquam) immutabitur corde, quod aliis locis dici solet tabescere, languere, dissolvi, liquefieri cor. Iosue. 7. *Pertimuit cor populi, & ad instar aquæ liquefactum est*, quod fortè respicit sudorē algidū, quo timentes perfunduntur. & fortè hæc immutatio est illa, quam metus efficere solet. nos dicimus, *demudarse*; quæ est propria nominis significatio. 3. Reg. 21. *Venit Achab in domum suam indignans.* Vatabl. dixit, *abalienatus*, vel mutatus, aut commotus corde. Regia. *Recedens.* quasi extra se ipsum positus. & quidem Rab. Mardochai inter alia significata illius radicis hæc assignat, deesse, deficere, declinare, divertere, recedere. Pagninus, *tristis.* quo etiam modo Vulgatus, illam ipsam vocem eodem capite vertit, cùm illi dixit Iezabel; *Vnde anima tua contristata est?*

Illud tandem simplicissimum videtur ut sit eadem sententia, quæ supra cap. 5. *Consilium pravorum dissipat:* &, *Reprobat consilia principum.* Septuaginta; *permutans.* quasi commutans cum aliis fanioribus consiliis. id est, destruit consilia eorum, & sua ipsius Deus perficit. Aquila *Removens*; Theodotio, *Transferens*; Symmachus. *Evertens*: Quod verò Augusti. dixit; *Reconcilians corda Regum populi terræ*: ipse explicat *Reconcilians sibi.* Illud nimirum divinę quoque potentię est, subjicere sibi corda regum, & efficere ut spontè *munera offerant, & consurgant principes*, atque *adorent* supremū numen. Vtrumque verò impletum videas, cùm Herodis Regis cor, & consilia immutavit Deus, & cum trium regū corda sibi reconciliavit.

Et decipit eos; errare eos facit; sequenti parte exponitur, *ut frustra incedant per invium*: hæc enim deceptio ad viæ & itineris errorem pertinet, ut illud Psalmi. 118. *Erravi, sicut ovis, quæ periit.* & Isai. 30. dicitur Deus venturus contra Assyrios *ad auferendum frænum erroris, quod erat in maxillis populorum.* id est, ad auferendam Assyriorum potentiam, quæ velut injecto fræno gentes alias captivas huc illùc incedere pro suo libito cogebat, & errare atq; in extremis oris exulare faciebat. atque ita verbum *decipiendi*, hoc loco est, *Thaghah*, quod etiam est errare, aut ab errare. Inde preterea dicitur Genes. 37. *Invenit eum vir errantem in agro.* & Isai 3. hæc ipsa vox, *decipiendi*, ad viæ errorem pertinet; *Qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant.* id est, pravis itineribus te deducūt, vel potiùs errare faciūt. & Hos. 4. *Spiritus fornicationis decepit eos.* simile omnino

Eccl. 8.1 — *ʏ.* 3.4 — Ioan. 19.22 — *Senec. in Hipol. A.* 2. — *Haze Dios, q̄ mudē parecēt aunq̄ mas determinados esten. — **2** Mutari ad timorem refertur. — סור — Cor, pro animi robore. — *Amos.* 2.15 — *Iosue.* 7.5. — 3 Reg. 21.4 *Pagnin. Vatabl.* — *ʏ.* 5 — **3** *Iob* 5.13 *Ps* 32.10 LXX *Aquila Theodotio* — *Symmach. Augusti.* — *Matth.* 2 *Isa.* 49.7 — **4** Deceptio ad inviū iter referri. *Psa* 118.176 *Isa.* 30.28 — תָּעָה — *Genes.* 37.15 *Isa* 3.12.

cum illo Iſai.28. *Præ vino neſcierũt*.id eſt erraverunt.

Vt fruſtra incedant per invium. Rectè explicuit interpres,quod in originali eſt. *Errare eos fecit in nihilo*,vel in inani; videlicet non ſolùm *in invio*, ubi nullus ſit difficultatum exitus, ſed etiam in obſcuro, ubi nihil videre,invenire vé poſsint,quod illos ad optatum finem perducere, aut promovere valeat. hoc enim *invium* eſt, illa *via impiorum tenebroſa*, in qua *neſciunt ubi corruant*. Proverb.24. & Ioannis.12. *Qui ambulat in tenebris, neſcit quò vadat*. id eſt, quem exitum habiturus ſit.

Prov.4.19. Ioan.12.35

6 Iuſtus quomodo dicatur per inviũ incedere. Heb.11.8

Sed nonne etiam (inquit) juſtus ſui itineris exitum ignorat? cùm de Abrahamo dictum ab apoſtolo Paulo ſit, Hebræ.12. *Fide, qui vocatur Abraham, obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem: & exiit neſciens, quò iret*. Sed reſponſio in promptu eſt, vel ex ipſis Apoſtoli verbis: certus enim erat in hæreditatem vocari,& in itineris exitum fœlicisſimum duci, videlicet *in locum, quem accepturus erat*. nihilominus *Fide exiit*, quòd à nobis exigat Deus cæcam illam, quam Sancti vocant, obedientiam, & ut ſinamus nos ab illo duci, quàmvis videamur *per invium* duci; dum enim ille dux noſtri itineris fuerit. *noſtres pedes diriget*, quàmvis nos viæ rationem non teneamus. ſicut Pſalmo.118. dictum eſt, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen ſemitis meis*. non tam(inquam) lumen oculis, quàm pedibus;recta enim (inquit) pergo, ſed rectæ viæ rationem nondum planè aſſequor, neque video.quod idem cum illo videtur.2. Corinthi.5. *Dum ſumus in corpore, peregrinamur à Domino; per fidem enim ambulamus,non per ſpeciem*. Quaſi dicat,iter hoc & via, via fidei eſt, obſcura,& cæca, non via aperta, & claræ viſionis. quibus verbis fortè alluſit Paulus ad locum Iſai.41. de Abrahamo; *Vocavit juſtum, ut ſequeretur ſe,* * *trãſibit in pace, ſemita in pedibus ejus nõ apparebit*.& neque veſtigium calcati pulveris & emenſę viæ non poterit deprehendi in illius pedibus. quaſi dicat ignota erit ipſa via homini viatori, & ſoli Deo cognita; is enim ea media & rationes,per quas hominem ad præſtitutum finem perducere decrevit valde ab humana ratione ſemotas, intra arcanę ſuę ſapientiæ & providentiæ aditus continet. ſed impii tamen neſciunt quò eant; quoniam cùm fœlicem ſibi exitum promittant, infœlicisſimo præcipitio & viam abſolvunt, & vitam concludunt. *& iter impiorum peribit* quoniam *in invium*,in preceps,& in exitium concludetur.

Luc.1.79 Pſal.118.104. 2.Cor.5.6 Iſai.41.2 *Saldra a paz y a ſaluo Pſal.1.6.

* * *

XX.V *Palpabunt, quaſi in tenebris,& non in luce: & errare eos faciet,quaſi ebrios.*

1. *Tenebræ craſsiſsimæ. Repetitio ejuſdem rei auget ſignificationem.*
2. *Ebriorum error qualis. Fœdus ebriorum vomitus, quomodo ad errorẽ referendus. Explicatur Iſaias.*
3. *Quæſtiuncula in hunc locum incidentes de Dei veracitate,& permiſſione humani erroris.*

His tenebris involventur in omni re gerenda,ut nihilo à cæcis differant; craſsiſsimis tenebris immergentur,ut *palpare* & attrectare illas poſsint, ſicut cæci dum attrectare & tentare manibus conantur,ne offendant,tenebras attrectant; id eſt,nihil apprehendent,cui nitantur. illa autem repetitio familiaris eſt in Scriptura, *in tenebris & non in luce*,id eſt,in tenebris omnis lucis expertibus, in tenebris obſcuriſsimis:ut ejuſdem repetio ſignificationem augeat.

1 Tenebrę craſſiſsimę. Thren.3.2 Amos.5.18

Et errare eos faciet. Vertigine circũrotatos,ſicut ebrius, ut de reb⁹ judicẽt,aliter quàm ſint; quæ conſiſtunt, & hærent fixa,moveri videntur; quæ ſimplicia non eadem, ſed duplicia; mirus in omnibus error! Tum præterea nullam recti & ęqui decori vé rationem ebrius ducit, & vel à pueris eam ob rem ludibrio habetur. ſimile eſt id Iſaiæ.19. *Dominus miſcuit in medio ejus ſpiritum vertiginis*. (id eſt,propinavit,non vinum,quo efficitur vertigo, ſed ipſiſsimã capitis vertiginem) *& errare fecerunt Aegyptum in omni opere ſuo, ſicut errat ebrius,& vomens*. ſicut enim ebrius fœdè ſe ſuáque omnia turpi vomitu contaminat, ita ii, quibus Deus ad ſuorum ſcelerum pœnam,poculũ turbulenti erroris porrexit,turpiter* *vomũt*.nã quicquid dicãt,cogitẽt,præcipiant,vomitus fœdiſsimus eſt

2 Ebriorum error qualis. Iſa.19.14 *Es aſsi verdad lo ꝙ hazẽ y dizen, y los pareceres ꝙ dan

& non

& non solum se ipsos, verùm etiam, qui propiùs accedunt vomitu conspergunt. Vide etiam Isai.28. *Hi quoque præ vino nescierunt*. & subjungitur statim; *Ignoraverunt judicium*. quo loco est eadem vox, quæ Psalm.143. *Eructantia ex hoc in illud*. quasi dicat; eructaverunt, vel profuderunt vomentes judicium. id est, cùm loquerentur, vel consilium daturi, aut sententiam suam exposituri, nihil nisi fœdum, acidum, crudum, gravè olens, perturbatum, confusum, vomentium instar, pectore depromserunt. Tum etiam ebrietas hæc ad vehementiores animi passiones rectè referri poterit, cùm Deus impios permittit effrenatæ suę libidini, & præcipiti furori. qui spiritus etiam deceptionis dicitur Hoseę.4. *Spiritus fornicationis decepit eos*. id est, vehemens pręcepsque post idola ardor, insana libido, ebrietatis, & spiritus erroris simillima.

Isa.28.7

Ps.143.13.

Hose.4.12

Hic autem se nobis etiam non vocata offerebat disputatio de Dei veracitate, an Deus decipere per se ipsum possit, an per medium deceptionis administrum, an sola permissio & subtractio divini auxilii (ut sapienter & verè Theologi docent) satis existimetur, ut Deus fallere ipse, aut decipere dici possit; an erroris, qua ratione pœna est, non qua peccatum, possit Deus dici, re ipsa & veritate, causa. Sed hæc Theologicis argumentis relinquenda sunt; non enim tãtum est ab re nostra otii nobis, hæc ut curare velimus.

3 Quæstiunculæ de Dei veracitate.

BREVIS NOTATIO RERVM insigniorum, quæ in commẽtariis fusi⁹ explicant.

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS.

CAPVT DVODECIMVM.

TVmẽtem Sophari orationem comprimere volens sapiẽtissimus Iob, atque se ab omnibus inimicorũ suorũ calũniis tueri, in hæc verba respondit: Nõ possum non vos plebejos, atq; vulgaris judicii trutina omnia examinãtes existimare: instar enim ignorãtissimi vulgi meas vos ærũnas in ea tantũ, quæ ignoratis, referendas ducitis. videlicet vel in occultam Dei sapiẽtiam, vel in latẽtia aliqua mea scelera. cũ tamen in prõptu ratio sit divini honoris, & gloriæ, quam ille sibi proponat atq; eliciat ex mea calamitatẽ. & cũ tam demissè & abjectè de rebus judicetis vultis soli sapiẽtes haberi; atq; in vestro tantũ cœtu & cõcilio universas Theologicas difficultates dirimi debere; vobis tantũ oriri & affulgere sapiẽtiæ radiũ, atq; illã vobiscũ moriẽtibus pariter occasurã.

1 Respondens autẽ Iob dixit:

2 Ergo vos estis soli homines: & vobiscũ morietur sapientia?

Atqui, o amici, nõ sum ego tã excors, neque tã à vera sapientia alienus, quin præclarè de Deo, perinde ac vos, sentiam, atque multa etiã de illo magnificè & constanter prædicare possim. non enim ego de sapientia vobis unquam concessi; an longè superior sim, alii judicent. illud tantum assero, quæ vos de Deo atque divinis, tanquam nimium recondita, jactatis, nemini vel è media plebe sumpto, ignorata esse.

3 Et mihi est cor, sicut & vobis, neque inferior vestri sum: quis enim hæc, quæ nostis, ignorat?

Cæterũ tanquam divinarũ rerum ignarus, atq; à religione alienus à vobis ego, qui pro [a] amicitiæ & necessitudinis lege honorificè accipi deberẽ, nũc irrideor; ꝓpterea cogor sanè, ut qui nullũ aliud habeã perfugiũ ad solã divinam opẽ cõfugere, ex qua veræ amicitiæ atq; benevolẽtiæ præsidiũ polliceri mihi possim. Dei itáque incorruptissimi judicis æquitatẽ implorabo, qui veræ amicitiæ & fidei violatores reos peraget, atq: severissimo supplicio afficiet. Ille verò clamãti & invocãti proculdubio aderit, atque ope certissima se præsentẽ exhibebit, recipiẽtq; in suã fidẽ, quẽ amicorũ infidelitas prodidit. Videt enim ille, quod indignissimũ est,

4 Qui deridetur ab amico suo, sicut ego, Invocabit Deum, & exaudiet eũ: Deridetur enim iusti simplicitas.

[a] Quedam de amicitia lege non violãda, & ut Deus sit veræ amicitiæ exẽplar & infidorum amicorum ultor & judex. ※. 4. n. 1. 2. 3. 4.

sanctitatem & perfectionem vitæ minimè fucatam, ludibrio haberi.

5
Lampas contempta apud cogitationes divitum, parata ad têpus statutum.

Hominum autem fœliciter nunc agentiũ hæc est cogitatio atque judicium, me quondã [b] lãpadis instar fulsisse, nunc verò extinctum esse atque omnium pedibus pculcari, sic exigête vel fatalis têporis necessitate, vel divina justitia, ad meorũ scelerum vindictam. Neq; aliter profectò est opulentis hominibus viri justi afflicti pietas ludibrio, quàm cũ carbo accensus, aut fax, vel teda de industria projicitur extra focũ, paratúrque ad statutũ tempus, ut cũ quis denuo ingreditur, in illũ offendens, risui atque ludibrio spectantibus sit: cũ potiùs in usti pedis dolor, cõmiserationem, non risum movere aliis deberet. quid, quòd etiã justus est velut lignum accensum, quẽ alii omnes velut rem oppidò infensam, atque nocivã fugiunt, & cui propter summam abjectionẽ omnes detrahunt: nam in rebus aliis ad speciem fulgentioribus, cogitationes omnes suas defigunt; pietatẽ verò tanquam rem ignobilem & obscuram planè contemnũt. Sed tamẽ suo têpore, cùm omnium vitæ & actiones in publicum proferentur, latêtem nunc sanctitatem, lucẽ quoque proferet Deus in apertum publicũ que est enim justi lampas bene parata, ad lucendum, & opportuna olei copia abundans, ne ullas postea tenebras, lucis vé languorem atque defectũ, cùm semel accensa fuerit, timere debeat. Me igitur, qui nunc ab opulentis hominibus contênor, & à quo velut ab accenso carbone fugiũt, nequa mearũ ærumnarũ atque morborũ scintilla ad illos insiliat, me inquam paravit constituítque Deus, ut tanquam ad salutarem proficuúmque ignem aliquando, maximè opportuno ad meam salutẽ & ad suam gloriã tempore, cæteri accedant, ut mea luce atque calore utantur; proderóque tandem iis, qui mibi nunc insultant, tanquã planè inutili, & nihili homini. at impius quoque velut titio & torris erit, qui licèt videatur nunc à Deo contemni, at parato tempore conjicietur in rogum, ignémque æternum.

b Varia & accurata hujus lampadis tractatio, & ut sanctitas non splendeat in impiorum oculis, sed sola vanitas & impietas; et de novissimo tempore, quo prodet se justitia lumen, quedam ad mores. ỷ. 5. n. 2. 3. 4. 5.

6
Abũdant tabernacula prædonum, & audacter provocãt Deũ: Cùm ipse dederit omnia in manus eorum.

Fruantur licèt nunc summa rerum omnium abundãtia, & bonorũ copia prædones nequissimi, atq; ex præda, & rapina pro sua cupiditate ditescant. cùmque sint ad omne scelus projectissimi, efferãtur & insolescãt adversus numẽ, audeántque Deum sua impietate lacessere, & fortissimo exercituũ Domino bellum indicere; cũ ille vel solo nutu prosternere suos hostes posit, [c] Ingratissimi profectò illi adversus bonorũ omniũ largitorẽ, qui cũ amplissimas fortunas, & uberrimam bonorum omnium copiam liberè illorũ potestati & volũtati permiserit, ex tot ad fœliciter vivendum acceptis muneribus, nihil nisi ventris ingluviem, voluptates, atque Dei largitoris contemptũ & oblivionem referũt; suę enim industriæ, humanæque sapietiæ adscribũt suã fœlicitatẽ, atq; suæ potestati & libidini omnia permissa esse arbitrantur: & cùm sint à vera religione alieni, & suis manibus falsa deorum numina efficiant, existimant divinam providentiam, atque sapientiam

ſua etiam manu & poteſtate claudi, & continet. Minimè verò ego ingratus extiti erga verum Deum, à quo multis beneficiis, quod ingenue fatear, affectus ſum; nam beneficium accipere, & eum, à quo acceperis, contumeliis & injuriis laceſſere, latronum atque graſſatorum eſt.

Rem dico nulli non notam, ne vos exiſtimetis veſtram doctrinam valde exquiſitã eſſe; cuncta enim, quæ homo habet, Dei beneficio, & munere accepta eſſe vniverſæ creaturę teſtantur. clamant enim non propter ſe, aut ſuæ utilitatis gratia, ſed propter hominem conditas eſſe. id quod vel ipſe rerum omnium, & beſtiarum etiam aſpectus nos docebit. ſi enim illis vox, atque reſpondendi ſenſus & facultas à natura conceſſa eſſent, prædicarent profectò diſſertis vocibus non ſibi ſed homini natas; ſimúlque accepiſſe à Creatore præceptum, ut homini obſequerentur. Neque terreſtria ſolùm verùm etiam quæ in aere degunt, volatilia, rem prorſus eandem ſuis cantibus & modulationibus clarè & argutè exponent.

Quòdſi etiam conceptam apud vos hac de re dubitationem Terræ proponeretis, atque cum illa colloquium inſtitueretis, reſponderet ingenuè, ſuam operã omniúmque ſuorum fructuũ proventus Dei providentia atque decreto ad hominum victum, vitàmque conſervandam eſſe conſtitutos.

Nihil verò mirum, Deum elargitum eſſe alia bona hominibus, cùm idem vitam univerſis viventibus benignus tribuat. ille enim ſua manu & poteſtate continet animam, qua vivunt, creſcunt; aluntur, ſpirant; quã pro ſuo arbitrio, aufert, aut begninus impertitur; nihil que boni aut mali univerſis accidit, quod divina providentia non decernatur.

Hæc autem divinæ providentiæ cognitio obtineri ſanè ab hominibus poteſt tum aliorum ſenſuum, tum præcipuè auditus, & viſus præſidio. neque multò magis dificilè, quàm auris verba, & ſonitus dijudicat, & guſtatus ſapores. Et quidem non ſolùm Deus potentiſsimus eſt, ſed etiam ſapientiſsimus; omnia enim non minùs explorata ille habet, quã auris ſonitus; & guſtandi ſenſus ſapores omnes. quiquid enim agimus, voces quędam ſunt, quaſi divinis auribus inſtillatæ; neque minùs ille cognoſcit, & probat, reprobat vé hominũ actiones, quàm ſi guſtatu illas contingeret.

Tum etiam ſi ex antiquitate, & longiſsima ætate ſolet commendari ſapientia, quid de illius ſapientia, qui æternus eſt, cenſeri oportet? cùm igitur ille ſapientiam habeat, atque rerum omnium agendarum rationem firmam, atque conſtantem, & quantum fieri poteſt acutiſſimè, intiméque cuncta diſpiciat, atque hæc omnia cũ ſumma poteſtate atque efficacitate conjuncta ſint, cõſequens profectò eſt, illius etiam providentiam omnibus ſuis partibus eſſe perfectam, & abſolutam.

Hæc ille profectò manifeſtat, cùm potentiſsimas & florentiſsimas vrbes ita deſtruit, & ſubvertit, ut nemo

[d] *Vt Deo aures, & guſtatus tribuatur, ut omnia audiat, omnia guſtatu aut probet, aut reprobet, peculiaria quædam, & opportuna ad mores, ỽ. 11. nu. 3. 5. 7.*

7 *Nimirum interroga iumẽta, & docebũt te. & volatilia cæli, & indicabunt tibi.*

8 *Loquere terra, & reſpondebit tibi. & narrabunt piſces maris.*

9 *Quis ignorat, quòd omnia hæc manus Domini fecerit?*

10 *In cuius manu anima omnis vivẽtis: & ſpiritus univerſæ carnis hominis.*

11 *None auris verba diiudicat, & fauces comedentis ſaporem?*

12 *In antiquis eſt ſapiẽtia: & in multo tempore prudentia.*

13 *Apud ipſum eſt Sapientia & fortitudo: ipſe habet conſiliũ & intelligentiam.*

14 Si deſtruxerit, nemo eſt, qui ædificet. ſi incluſerit hominē nullus eſt, qui aperiat.

iterum illas erigere, & inſtaurare vel audeat vel, poſsit. neque non etiam cùm hominem, quem primum fortunis, familiáque amplißima, & magnificentißima domo inſtar cujuſdam pulcherrimi ædificii erexerat, præclaréque inſtruxerat, & mox deſtruit, dejicit, proſternit, atque illa vitæ omnia præſidia, & munimenta aufert, quæ illum erecto animo ſuſtentare potuiſſent: & in eũ miſeriarum baratrum abjicit, ex quo nullæ humanæ vires atque facultates illum ſublevare, & erigere poſsint. quidquid enim velit quacumque ratione deſtruere, nemo tueri, aut deſtruenti Deo repugnare poterit. Propterea ſi homini properanti, & currenti ad finem optatum, præcludat Deus aditum, viæque impedimentá objiciat, ſi conjectis malorum & ærumnarum vinculis detineat & implicet, atque in extremas anguſtias redactũ & concluſum, quaſi ſeris clavibúſque obſtrinxerit, nemo profecto erit, qui aperiat; nemo qui effringat carcerem, & injecta à Deo vincula diſſolvat.

15 Si continuerit aquas omnia ſiccabũtur: et ſi emiſerit eas, ſubvertent terram.

Quòdſi ille etiam aquarum impetum ſeſe conantiũ effundere ad irrigandam terrã, continere voluerit, atq; non ſolùm pluviarum cœleſtium imbres, verùm etiam omnium fontium fluminúmque perennes ſcaturigines comprimere, & obturare, protinus areſcent cuncta, & ad ſummam ſterilitatem, & ſqualloré redigentur. quòd ſi vice converſa ſuæ providentiæ quaſi laxatas habenas imbribus, fontibus, fluminibus permiſerit, & velut demergendæ terræ præcepto accepto & injuncto illa liberè emiſerit, incredibili ſanè impetu irruptionem in terras facient, ſubverténtque & obruẽt omnium mortalium habitationem. Vna igitur divinę providentiæ lex omnia in ſua ſede & munere cõtinet, atque præcipitem creaturarum impetũ moderatur.

16 Apud ipſum eſt fortitudo & ſapiẽtia: ipſe novit decipientẽ, & eum, qui decipitur.

Quòdſi ex naturæ operibus, ad ea quæ ad humanarum actionum, atque morum providentiam, & gubernationé expectant, tranſeamus, certè eandem efficacitatis & ſapientię rationem ſervat, dum permittit, ut alii ab aliis per dolos & fraudes miſerè decipiantur; & cùm probè ille norit, quis qua ratione errare & decipi poſſit, tum deceptoris fraudem & dolos, tum ejus, qui deceptus eſt, error, & falſa opinio, ut ſuæ providentiæ inſerviant, efficaciter, ſapientérque perficit.

17 Adducit cõſiliarios in ſtultum finem

Neque aliter eos, qui conſilia diligenter ineunt, & ſibi ipſis, aliis vé certam agendi legem, rationémque præſcribunt, atque novas vias, novâſque opportunitates rerum gerendarum cõminiſcuntur, miſere ſpoliatos, & ſine ulla prẹda, ullius vé lucri ſpe ad inexpectatum, ſuáq; ſtultitia dignum finé deduci permittit. Cũ enim fortißimus ipſe, atque potentißimus Deus de illorum ſapientia & cõſilio prædã egerit, illos ſtultos & ſine ulla ſapiẽtiæ laude & exiſtimatione dimittit, multíſque difficultatibus irretitos, & conſilii tandem, omníſque ſapientiæ inopes cunctis ridendos, & deſpiciendos traducit. Tum illos magiſtratus & judices, legúmque peritos, qui ex legum præſcripto jus populis dicunt, & reſpublicas moderantur, labi permittit in manifeſtos erro

& iudices in ſtuporem.

res, ut eam ſententiã interdum pronuntiét, in dirimendis litibus graviſsimis, & difficultatibus ingẽtibus, atq; legibus decernendis, qualem neque ſtupidus, planéq, ſtultus pronũtiaret. tum præterea illos conjicit in quãdam mẽtis conturbationem, ut planè ſtulteſcant, atque ſuæ dignitatis & honoris ſede moti, & ablegati, ludibrio ab omnibus habeantur.

Interim eos qui ſub illorum Tyrannorũ [e] diſciplina arctiùs, ſeveriúſque conſtrigebãtur, liberos ſolutóſque dimittit, atque viciſsim cõmutata ſorte ipſos reges ac Tyrannos Baltheo regio, vel militari, atque honoris inſignibus ſpoliatos, in vincula cõjicit, funibúſque velut ſontes, aut captivos, abjectiſsimæque ſortis homines conſtringit.

e De Balthei, tum ex Hebræo, tum ex Latino varia ſignificatione, & uſu, quædã peculiaria, ℣. 18. n. 1. 2

18 Baltheum regum diſſolvit, et præcingit funes renes eorum.

[f] Excellentiſsimos viros, illos præſertim, qui ſacerdotali dignitate inſigniti ſunt, & in ſummo apud omnes honore, contemptui tradere ſolet, atque propriis ſedibus ejectos in miſeram captivitatẽ abducit, nõ ſolũ ſuo honore & munere, ſed glorioſis & ſplẽdidis, atque ſacerdote dignis veſtimentis ſpoliatos. Ad hæc viribus & facultatibus potẽtes viros, qui ſibi neſcio quã vivendi perennitatẽ pollicebantur, quos propter moroſitatẽ & inſolentiã nemo colloquio, atque cõgreſſu audebat provocare, facilè Deus ſupplantat, flectit, deflectit, dejicit, terræque dinaſtas evertit, atque ſubitò & inopinatò ad ſummam ignominiam deturbat; dignũ profectò tanta ſuperbia, & audacia ſupliciũ, quòd congredi, atque colluctari auſi fuerint cum ſupplantatore, & colluctatore Deo fortiſsimo.

f. Quid ſignificet ſacerdotis nomen, & an aliquãdo non ſolùm ſacrum miniſterium efferat. ſed præterea honorem alium, diſſeritur ad ſcripturarum intelligẽtiam. ℣. 19. n. 1. 2.

19 Ducit ſacerdotes inglorios:

Et optimates ſupplãtat.

Neque verò qui multũ verbis, & eloquentia valent, gloriari coram Deo poterunt; nam cũ ipſe bonorũ omnium largitor ſit, aufert omnem facundiæ & orationis vim ab eloquentibus, ut ii, quorum dictis atque decretis ſumma fides adhibebatur à populis, deinceps fidẽ nullam mereantur; ut quos prolabi permittea in manifeſtos errores. Illos igitur, qui maxime ſapere videbantur, deſipientes & inſulſos reddit, ut nullo rerum decoro ſervato tum loquantur, tum verò ſe gerant nulla ſuę ſenectutis atque perſonæ habita ratione.

20 Commutans labia veracium: & doctrinã ſenum auferens.

Super principes autem, qui munificentia & liberalitate potiùs ad ſuperbiam & gloriam, quã ad miſericordiã utebantur, ingentem deſpectionis, extremæque abjectionis vim profundit; atque illorum potentia & fortitudine debilitata & fracta, eos qui oppreſsi tenebãtur, quaſi ablato & projecto graviſsimo onere relevat, erigítque.

21 Effundit deſpectionẽ ſuper principes: & eos qui oppreſsi ſunt, relevans.

Tanta autem eſt divinę mentis in penetrãdis, & diſpiciendis univerſis humanæ mentis latebris efficacitas ut ea quæ in tenebris ignorata deliteſcunt, facilè poſſit in lucem proferre; atque rebus omnino ignoratis lumen clariſsimum afferre; occultas fraudes detegere; & in rebus deſperatiſsimis, extremiſque periculis, fœlicẽ tandem, jucundiſsimúmque exitum commõſtrare. Nihil enim poteſt eſſe tam profundè, altéque in tenebris demerſum, quod ille in mediam lucem dare, propone-

22 Qui revelat profũda de tenebris: & producit in lucem umbram mortis.

reque non poſsit. Neque verò ſolum manifeſta ſuæ potentię atque ſapientiæ documenta præbet Deus, in his quæ ad ſingulos principes ſpectant, verùm etiam in his, quæ ad rerum publicarũ, numeroſiſsimorũmque populorũ adminiſtrationem & conſervationẽ attinent nimirum cũ mirabiliter hominum multitũdinẽ auget, atque propagat; rurſus aliqua generali clade penè conſumit, & conficit; deinde iterum multiplicatos mirabiliter in priſtinas ſedes reſtituit, opportunũque & lõgè latum habitandi locum concedit. quod vel in illa generali terrarum orbis eluvione apertè conſpici potuit.

23 Qui multiplicat gentes & perdit eas: & ſubverſas in integrũ reſtituit.

Sed in omnibus difficultatibus, quas Deus ſua providentia affert rebus humanis, illud quoque ſapientiæ atque potentię opus eſt, quòd patiatur principes, qui periculis & diſcriminibus ſuorum ſubditorum opportunum conſilium atque remedium quærere tenebantur, pręcipites ruere in exitioſa conſilia, & exitus infælicisſimos; quòd illorum regum corda, quę potiſsimũ à ſupremo numine dirigi, & illuminari deberent, Deus ſuo peculiari lumine, & admonitione minimè dignetur, neque illorum obſtinatę mentis duritiem emollire velit. Interdũ verò, cũ illi placuit, [g] cordiũ, & animorum ruẽtium impetũ cõprimit, & à ſuo proprio ſenſu deflectit. ſolet enim regibus & imperatoribus fortiſsimis, pavorem incredibilem injicere; & vel in fugam, extremáſq; latebras conjicere, ut & corde trepident, & facie exalbeſcant, totiſque artubus contremiſcant. ſic quæ illi nequiter machinabantur, deſtruit Deus, & cũ ſanioribus aliis, magiſque ſalutaribus, & opportunis reipublicæ eventibus commutat; interim illos vagari & aberrare per ſummas rerum difficultates permittit, miſerando præcipitio & vitam [h] & viam concludentes. nam iis tenebris craſsiſsimis immergentur, ut nihilo cęcis meliores, tenebras attrectare manibus cogantur, multáq; vertigine circumrotati, atque ſuę improbitatis ebrietate commotos, & furẽtes in errores intolerandos & mentis commotionem, omníſq; ſalutaris conſilĩi ignorationem dilabantur.

24 Qui immutat cor principũ populi terræ: & decipit eos, ut fruſtra incedant per invium.

[g] Ut Regum impetus perſe ſe indomiti ſint, & ut domari, & cohiberi ſoleãt divina potentia, digreſsiuncula. ℣. 24. n. 1.

25 Palpabũt quaſi in tenebris, & non in luce. & errare eos faciet, quaſi ebrios.

[h] Quod ſit inter juſtos, impióſque diſcrimen, cũ juſti ambulantes per fidẽ, videãtur per invium, & ignotas obſcuráſque ſemitas ambulare, opportunè ad mores explicatur. ℣. 24. n. 5. 6.

CAPVT XIII.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Concludit Iob, quæ hactenus dixerit, non fuisſe ex ignoratione divinæ potentiæ aut ſapientiæ, neque ex animi adverſus Deum inſolentia, ſed potiùs ex bona conſcientia, amicorum verò argumenta ex mendacio & ſimulatione.

I. *Ecce omnia hæc vidit oculus meus, & audivit auris mea, & intellexi ſingula.*

1. *Audire, & videre hôc loco pro eodem. Auris aliquando ad revelationem.*
2. *Particula, Sedtamen, hôc loco aſſertiva Saddai.*
3. *Capere quid propriè. Iuſtus & verè, & urbanè ſe coram Deo tuetur.*
4. *Iuſti diligunt adventum judicis. Explicat Paulus, & Lucas. Bona conſcientiæ teſtimonium fidens.*

I — An cum diſcrimine ſint accipiẽda audire, & videre

Olympiod. Polychr.

NOn oportet nimiùm p̄ſſe, & moroſè ad philoſophicã normam, ut plerique Latini faciũt, & ex Græcis Olymp. & Polychr. verbum, *videndi*, de experimento, & verbũ *audiendi*, de doctrina, quæ auditu percipitur, accipere, ſed ſenſum accipere ingenuè; Video ſanè hæc, & cùm de iis vos diſſereretis, planè intelligebam: nam neque ſunt inaudita, neque à communi ſapientum ſenſu & intelligentia remota. quare *vidi*, audivi, intellexi. aſſeverationẽ verò hę voces continent, & amplificationem rei benè perſpectæ, & exploratæ, ac ſi eadẽ res ter per eandem vocem aut ſynonymam repeteretur. Fortè etiam locũ habere poteſt, quod indicat Philippus, *auris* nomine, revelationem ſibi à Deo factã ſignificari. Etiam (inquit) mihi loquutus eſt Deus, & oſtendit ſecreta ſapientię ſuæ. ut alludat ad id, quod dixerat Sophar, *Vtinam Deus loqueretur tecum.* de revelatione autem, vel apertione aurium, cùm Deus loquitur, dicemus infra. c. 33. verſ. 15. & 16. Quod autem ad lectionem attinet, in Hebræo in tertia perſona legitur, *Intellexit*; ut referatur ad aurem. Lenior ſenſus, ſi in prima perſona, ut etiam Septuag. legerunt.

Philip. — Auris nomine revelatione intelligi

LXX

II. *Secundùm ſcientiam veſtram. & ego novi: nec inferior veſtri ſum.*

EAdem penè ſententia, quæ cap. præcedenti verſiculo. 3. quaquam & hic ſenſus poteſt ſubeſſe noſtræ, atque Septuaginta lectioni; *Novi quæcunque & vos ſcitis.* Vos (inquam) benè noſtis me ſcire, cum mea vobis ſapientia multis argumentis teſtata ſit.

LXX

III. *Sed tamen ad Omnipotentem loquar: & diſputare cum Deo cupio.*

2 — אוּלָם — Particula, ſed tamen aſſertiva.

SEdtamen. Non tam eſt adverſativa particula, quàm aſſertiva; & in ſenſu illationem habet & cauſam refert; Ideò, propterea, ſanè, quòd Dei potentiam atque ſapientiam perſpectam habeam, loqui cũ illo cupio, apud illum dicere de meis rebus, non apud vos, qui iniquè de rebus judicatis. Ille enim, ut eſt ipſa veritas, atque veritatis amator, benignus audiet, quæ pro veritate, & protuenda mea innocentia dicere & conteſtari velim; non me ille opprimet per potentiam, nam eſt Omnipotens, *Saddai*, omnium optimarum rerum uberrimus, potéſque non ſolũ poteſtate, & viribus, ſed etiam lenitate & clementia; tanto igitur, támque incorrupto, támque benigno judice mihi opus eſt.

Saddai — שַׁדַּי

3 — אֵל

Diſputare, Iudicialiter agere, ratione & argumentis ultro citróque habitis veritatem inquirere, loqui. & viciſsim reſpondere, & audire. *Cum Deo; El*, judice incorruptiſsimo. non timeo judicem qui innocens ſum: imò illum deſidero, qui inno-

centé

centem pronuntiet,& meam cauſam adverſus iniquos teſtes tueatur. *cupio*, vel ex hac unica re animi aliquam voluptatem capiam, ideo mihi placuit diſputatio cũ Deo. hanc voluntatis rationem aliquantò ab originali longiùs Septuaginta retulerunt, legentes; *Si voluerit.* piè, & urbanè; ſi illi accepta fuerit mea hæc diſputandi,& loquendi voluntas. quod ab eadem voce originali, ſed aliis verbis Latinus interpres reddidit Num. 14. *Si propitius fuerit Dominus.* & quoniam verbum illud, *Caphats*, cujuſdam voluptatis, dilectionis, & acceptationis eſt, rectè dicas, per placebit mihi, ſi illi placuerit.

Dum verò hæc dicit Iob, indicat ſibi eſſe moleſtam diſputationem cum hominibus contentioſis,& neque veræ amicitiæ cultoribus, neque veritatis amatoribus; Salutarior mihi erit Dei judicis ſententia, quàm veſtra hęc diſputandi & cõſolandi ratio. Iuſtorum profectò hoc deſiderium eſt, ut Paul. 1. ad Theſſal. 4. teſtatus eſt, ſanctos *diligere adventum* judicis, qui ſuis deſideriis & votis videtur *rapi obviam Chriſto in aera.* videtur enim illis judex moras trahere; procedunt igitur illis obviam. ſciunt enim fore, ut ſibi judex propitius ſit atque benignus; ſic illis viris ſanctiſsimis, Apoſtolis atque diſcipulis, qui Chriſti Domini aſcendentis in cęlum teſtes aderant, Angeli candidis veſtibus induti, uti lætiſsimum nuntium deferentes decebat, *Viri* (inquiunt) *Galilei, quid ſtatis aſpicientes in cœlum? Hic Ieſus, qui aſſumptus eſt à vobis in cœlum, ſic veniet* (ad judicandum) *quemadmodum vidiſtis eum euntem.* vidiſtis nimirum maximè benevolum, atque propitium; pluſquàm charitate paterna ſuos complectentem. Sic obſervat in illum locum Chryſoſtom. Propterea Iſai. 1. ex pietate & bona conſcientia animos fieri juſtis in divino judicio Deus ipſe teſtatur; *Diſcite benè facere, & venite & arguite me.* Non ſolum non reformidabitis divinum judicium, ſed etiam ad Omnipotentem loquemini,& diſputare cum Deo cupietis.

LXX

Iuſtus urbanè ſe apud Deũ tuetur

Nu. 14. 8

Caphats quid propriè.

יחפץ

4

1 Theſſ. 4. 17

Iuſti diligunt adventum judicis.

Act. 1. 11.

Chryſoſto.

Bonæ cõſciẽtiæ teſtimonium.

Iſa. 1. 18

IIII. Priùs vos oſtendens fabricatores mendacii, & cultores perverſorum dogmatum.

1. Fabricator quid propriè. Illuſtratus David	*4. Idola inutilia. Explicata Sapientia, & Paulus.*
2. Iobi amicos non erraſſe in fide.	*5. Prælatus, medicus, aut Chirurgus. Illuſtratus Paulus ex Græco.*
3. Medicus idoli, quis dicatur in Hebræo	*6. Inepta conſolatio.*

PAraphraſi illuſtravit interpres, & ad diſputationis exordium reduxit, quod in originali,& Septuaginta ſimplex aſſertio eſt, *Vos eſtis fabricatores &c.* à radice, *taphal*, quod eſt componere, concinnare, quaſi dicat; Vos eſtis cõpoſitores,& quaſi architecti mẽdaciorum. ſignificat etiã, unum addere alteri, & imponere; vel unũ applicare ad aliud, uti fabricantes ſolent; Vos (inquit) verbis & oratione compoſita falſa crimina mihi affingitis,& imponitis, atque mendacia mẽdaciis additis. quo etiam ſenſu dixit David Pſalm. 118. *Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborum.* ubi Hieronym. hanc ipſam radicem ſic reddit; *Applicaverunt mihi mendacium ſuperbia.* videlicet artificioſè & per calumniã confingendo,& crimen crimini malitioſè cõnectendo. & Pſalmo. 49. *Os tuum abundavit malitia, & lingua tua concinnabat dolos.* & Proverb. 12. *Teſtis repentinus concinnat linguam mendacii.* id eſt, fucum, dolos, ſimulationem. nam veritas, quæ ſimplex eſt, fucũ omnem, aſcititiũmque ornatum rejicit, atque ſimplici oratione ſe tuetur.

Cultores perverſorum Dogmatum. Falſam doctrinam & errorem in fide circa providentiam & alteram vitam ſuis amicis à Iobo tribui, exiſtimat Divus Thom. & indicat etiam Gregor. Sed de hac re ſuperiùs jam diſputavimus, atque ſtatuimus minimè hos viros ſapiẽtiſsimos in illo Theologico dogmate, aut univerſali fidei propoſitione, & fundamento aberraſſe. cùm ipſe Iob planè aſſerat, communem ſibi cùm illis eſſe hanc doctrinam de divinis attributis. quare quod vocat, *Cultores perverſorum dogmatum*, non tam ad ſpeculationem, quàm ad praxim referendum eſt qui neque rectam in admonendo, vel cõſolando rationem teneant, ſed importunis & inutilibus conſiliis atque orationibus utantur, atque ſuas illas univerſales propoſitiones Theologicas importunè & perverſè applicent ad rem particularẽ. Si in aliquo Latino codice reperiretur, non *cultores*, ſed *curatores*, lubens ego illam lectionem amplecterer, tanquam correctiorem,& Græcis atque Hebræis con-

LXX

טפלי

Fabricator propriè.

Pſal. 118. 69

Hieronym.

Pſ. 49. 19

Prov. 12. 19

2

D. Thom.

Grego.

Iobi amicos non erraſſe in fide.

Perverſitas dogmatũ ad praxim referenda.

Ce'ere quid in Hebręo

gruen

LXX 3 אליל

Medicus idoli in Hebræo quid

gruentiorem. nam preterquam quòd facilè potuit irrepere pro voce *curatores* vox, *cultores*, in Hebræo est medici, aut curatores, vel sanatores; qua etiam ratione Septuaginta legerunt, *Medici injusti*. Loco autem *perversorum dogmatum* subest in Hebręo, *Elil*, quod vanitatem aut falsitatem, aut idolum, quod vanum & falsum est, significat. quare propriè legetur; *Vos estis medici falsitatis*, vanitatis, aut idoli. id est, vanos, ineptos, atque imperitos medicos imitamini, qui cùm neque de morbi natura, & gravitate judicare possint, utilia omnia negligunt pharmaca, & nociva omnia, atque acerba adhibent, atque ipsa vulnera amplificãt, atque discerpũt. cùm tamen medicus is sit, qui salutaria adhibere debeat. quod verò alii interpretãtur, *medicos idoli*; id est, sicut medici, qui curant idolum, aut truncum vel stipitem qui quàvis multa adhibeant pharmaca & fomenta lapidi, lignové, nihil efficiunt; sic (inquit) nihil mihi prodest vestra oratio. Hæc (inquam) interpretatio mihi nõ placet, coactior enim est. Potiùs ergo dici videntur, Medici idoli, id est, veluti idola mortua, & sine sensu, sine ope, sine auxilio, veluti lapideus quidam Appollo aut ligneus Aesculapius. nam cùm homo homini non solum medicus, sed etiã Deus quidam esse posit, vos tamen mihi idola estis, falsáque numina. cùm enim solatium atque opem, & veræ amicitiæ officium polliceri mihi videamini vestra pręsentia, *condixistis enim, ut pariter venientes ad me consolandum* accederetis; sed tamen nihil plus à vobis, quàm ab inutili stipite spetare debeo, quòd neque petenti aut indigenti prodesse aliquid potest.

Iob. 2. 11.

4 Idola inutilia

Et quidem hanc (ut ita loquar) inutilitatem falsorum numinum sæpè exprobrat sacra Scriptura idolorum cultoribus; Sapientiæ. 13. *Non erubescit loqui cum illo qui sine anima est: & pro sanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuum, & in adjutorium, inutilẽ invocat: & pro itinere petit ab eo qui ambulare non potest, & de acquirendo & de operando, & de omnium rerum eventu petit ab eo, qui in omnibus est inutilis*. certè Apostolus. 1. Corinth. 8. dicens, *Quia nihil est idolum in mundo*; ad ipsam notioοem nominis respiciens (nam vanitatem, & nihil sonat) Docuit etiam nihil veritatis aut opis præstari à re inutili hominibus posse, nihilque præter nomen divinitatis habere.

Sap. 13. 18. 19

1. Cor. 8. 4

atque ejusmodi se curando gregi pastorem ille præbuit, cui dictum à Zacharia est; *O pastor, & idolum*, qui cum nullũ commodum officium pecori impendas, pastoris tantum simulachrum videris. Hujusmodi igitur *medicos idoli*, id est, medicos, & idola Iob Vocat, a quibus nihil cõmodi accepisset. Septuaginta; *Vos autem estis medici injusti, & curatores malorum omnes*. Symmachus, *Addicti estis mendacio, & medici concinnatores mei apparantes absurda*. quare ad eandem rem medicam prior etiam pars referri potest, ita ut *fabricatores mendacii*, dicantur, qui minimè sanantia, sed falsa potiùs medicamenta adhiberẽt, atque dolori, vulneribusque nociva potiùs imponerent. Hi enim *injusti medici* videntur, & absurda operantes (ut Polychronius ait) qui cùm ad sanandum accessissent, suis sermonibus, quasi jaculis, ægrum sauciarent.

Zach. 11. 17

Consolatores inepti, veluti idola inutilia

LXX

Symmach.

Polychr.

5

Hinc disces à prælato & pastore verũ, aut vanum & inutile officium suis subditis præstari. & Paulus quidem peritũ chirurgum aut medicum vult esse eum, cujus sit alios corrigere, cùm ait; *Si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis*. qui enim acerbè dolenti, acerbius remedium adhiberet, planè injustus medicus esset. *instruere* autem ex proprietate Græcæ vocis ad chirurgum pertinet, qui membra luxata & suo loco mota, reponere conatur in propria sede, nos dicimus, *concertar un guesso o miembro desconcertado*. quod quanta lenitate atque attẽtione indigeat, opus non est explicare.

Prælatus, medicus aut Chirurgus

Gal. 6. 1

καταρτίζω

V. Atque utinam taceretis, ut putaremini esse sapientes.

6

CVm nullum meis malis solatium afferat vestra oratio, sed me potius exulceret, certè in stultitiæ notam incidistis, à qua vos opportunum prudensque silentium liberasset. & fortè alludit ad silentium illud septem dierum, cum vehementer dolenti, silentes assidebant. quasi diceret; Vtinam servassetis adhuc amicũ illud, sapiénsque silentium. Illud autem parum consideratæ mentis fuit, homini ærumnosissimo tremendam Dei potentiam & severissimam justitiam, ad tædiũ

Iob. 2. 13

Inepta consolatio

uiq; ſuggerere, cùm potiùs divinæ lenitatis memoria lenire illius dolorem debuiſſent.

VI. Audite ergo correptionem meam, & judicium labiorum meorum attendite.

1. Corripere quid propriè.
2. Varia judicii acceptio. Loqui judicium, quid in ſacro ſermone. Iudiciũ veritatem affert.
3. Princeps, & magiſtratus veritatis amator Vulgatus illuſtratus, & defenſus.
5. Quinque ex hac ſententia colligenda ad doctrinam.

1

Correptio quid.

יָכַח

POſt imperatum ſilentium, attentionẽ etiam poſtulat ſuæ orationi, Correptio autem eſt à verbo, *Iachach*, quod eſt erudire, aut verbis corripere, aut diſputare etiam in judicio, aut extra judicium, eadẽ vox quę ſupra vertitur verſi. 3, *diſputare*. ſed reprehenſionem amicorum nunc parari a Iobo non pauci interpretantur, Philip. Divus Thom. Auguſtin. qui legit, *Objurgationem meam*. & ex Grȩcis Didymus, explicans, *Confutationem, reprehenſionem, redargutionem*. atque eadem eſt apud Septuaginta vox Græca, *Elenchen*, id eſt, redargutionem, videlicet rationem vel argumentationem, qua vos convincam ſtultitiæ, & impetitiæ. quare quæ infra ℣. 7. ſequuntur, reprehenſionem continere videntur. Sed nihilominus lenius poteſt accipi *correptionis* nomen pro diſputatione, & ſuæ cauſæ defenſione, quaſi diceret, Præſtaret equidem, ut audientes vos atque conſentientes meę defenſioni præberetis. qui ſenſus rectè cohęret cum parte ſequenti. Magnum autem ſilẽtium poſtulat, non ſolùm ex pręcedente illa particula optandi, ſed etiam quòd ſemel, & iterum ſilentiũ petit, ut in Hebræo eſt, *Vtinam tacendo taceretis*. & idem ſignificat lectio Septuaginta; *Sit vobis obmuteſcere, & evadet vobis ſapientia.*

Philip. D Thom. Auguſt. Didymus. LXX

Ελεγχον

2

D. Thom. Dionyſius. Polychron.

Iudicium labiorum meorum. Latini, Div. Thom. Dionyſius, *judicium* accipiunt pro ſententia pronuntianda, qua amicos erroris & imprudentiæ reos damnet. Sed Polychronius eleganter interpretatur, veriſsimam ſuæ innocentię, cauſæque defenſionem: eſt enim illa judicii pars. & quidem quadrat cum originali, nõ eſt enim. *Miſphat*, id eſt judicium, ſed *Rub*, quod eſt in judicio contendere, & ſe defendere, aut litigare. quare alii *litem* vertũt. Tygurina, *contentionem*, Vatabl. *lites*, aut diſceptationem, ſic etiam Hebræus apud Cajetanum. *judicium* igitur *labiorum* erit ipſa apologetica oratio, pro ſua vita & innocentia. & nomine *judicii* indicatur, futura oratio veriſsima, rectè & rite & jure facienda. cujuſmodi futura oratio juſti ſcribitur; *Os enim juſti meditabitur ſapientiã, & lingua ejus loquetur judicium.* Tum etiam Ieremi. 12. *Iuſtus quidem tu es Domine, ſi diſputem tecum, veruntamen juſta loquar ad te.* quã quam aliquando *Loqui judicium*, ad ipſam ſententiam pronuntiatam, vel ad veriſsimam accuſationem, vel litẽ alicui intentam referri ſolet. ut. 4. Reg. 25. *Apprehenſum regem duxerunt ad Regem Babylonis in Reblatha, qui loquutus eſt cum eo judicium.* & Ieremiæ. 1. *Loquar judicia mea cum eis* (id eſt, Pronuntiabo in illos ſententiam, qua me oſtendam juſtum, illos autem impios) *ſuper omnem malitiam eorum.*

מִשְׁפָּט

רוב

Regia Græc. Vatabl. Tygur.

Iudiciũ ad veritatem referri.

Pſal. 36 20. Ieremi. 12. 1. *Bien ſee que à vos os ſobra razon, pero a mi no me falta.

4 Reg. 25 6. Iere. 1 16

VII. Numquid Deus indiget veſtro mendacio, ut pro illo loquamini dolos?

QVod eſt in Hebrȩo, *Numquid Deo* aut, *coram Deo loquimini falſum*, aut. *mendacium*? Septuaginta & Grȩci, & nonnulli ex Latinis ad divinam cognitionem referunt, quam nulla fraus latere poſsit mendacium ve nullum. ut videlicet ex Dei omnia intuentis præſentia, illos deterreat à falſa criminatione, & a temerario judicio conſtituendo de hominis alicujus occulta ſanctitate, & innocentia. non enim *princeps* eſt Deus, *qui libenter audiat verba mendacii*; nam ſic oporteret *omnes miniſtros ſuos habere impios*. imò quod inſtar Dei veraciſsimi atque potentiſsimi debeat eſſe veritatis amator potentiſsimus quiſque vir, aut magiſtratus, dictum à Sapiente eſt Eccleſ. 41. *Erubeſcite a præſidente, & à potente de mendacio.* Ita ne (inquit Iob) Deo vidente & audiente, falſa in me crimina jactatis? Sed interpres tertium illum caſum, pro dativo commodi accipit, ut, *loqui Deo*, ſit, loqui ad Dei commodum

3

LXX Græci.

Prov 29. 12

defen

LXX.

Cõſenſio alio rum cũ Vulgata.

Celare quid in Hebræo.

חָקַר

Iob.29 &c. Prov.25.2 Deu.13 14

Cajet. Eugubi.

2

Adulatores, queſtũ captã

Epiſt.Iud.ỳ.16

2.Petr.2.3

3

Cajet.

Advocatorũ vitium

fanè *placebit ei* hoc veſtrum externũ zeli & curæ divini honoris ſpecimẽ, nã *celare illũ nihil poteſt*. vel, ut Græca & Hebræa habent, *Explorat omnia*. Septuag. *Bonum ſi in veſtiget vos*; inquiret, perveſtigabit cordium arcana, videt ille non ex perfecta charitate, ſed cõtentione, & temeritate, atque judicii præcipitãtia, malè vos in me animatos hęc loqui. Hæc videtur fuiſſe planè noſtri interpretis mẽs conſentiẽtibus, etiam in eandẽ ſententiã Gręcis, Latiniſq; interpretibus, & ſic etiã exigẽte voce originali. nã quod clara paraphraſi illuſtravit interpres, dicens, *Celare illũ nihil poteſt*, in Origine eſt; *Quæret vos*. eſt autẽ *HhaKar*, quęrere. id eſt, inquirere, inveſtigare, ſcrutari. vox eadẽ, quæ infra. c.29. *Cauſam, quã neſciebam, diligentiſsimè inveſtigabã*. & Prov. 25. *Inveſtigare ſermonẽ*. & Deut.13. *Quære ſolicitè & diligenter*. & Pſ.138. *Domine probaſti me*. ait igitur; Minimè probabit Deus veſtrã hanc contentionẽ; quæret, inquiret diligẽter, explorabit tum mea, tũ veſtra dicta, cordiũ arcana perſcrutabitur; Tũc tãdem meã illi innocentiã, & cauſam probabo. Quare ille alius Cajet. & Eugubin. cõmentarius, *Bonum, quòd quæret vos*. id eſt, Numquid exiſtimatis utile Deo futurum quęrere & aſciſcęre vos in ſuæ cauſæ patronos & advocatos, coactior eſt, & minùs benè cohærẽs. Quòd ſi quidquã à pręcedẽte expoſitione diverſum afferri debeat, dicerẽ etiam lectionẽ Hebræã, quæ habet, *Nonne bonũ*: & tamen nõ exprimit, cui debeat bonũ, utilevè exiſtere, hanc ſententiã habere; Nũquid hanc Deo adulandi, & blandiendi rationem utilem vobis futurã exiſtimatis? id quod accommodatè ad vitiũ, & ingeniũ adulatorum dicitur; *Mirãtur* enim *perſonas* (ut Iudas Apoſtolus dixit) *quæſtus gratia*. (& ut Petrus ait) *in avaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur*. divitibus igitur à quibus aliquid accipere poſsint, blandiũtur. Quod igitur (inquit Iob) præmiũ veſtræ adulationis vobis à Deo pollicemini? quem quæſtum?

Aut decipietur, ut homo. Refert hoc Cajet. ad aliud advocatorũ vitium, qui ſuis cliẽtibus imponere ſolent, ſuadentes illorũ cauſam juſtã eſſe, quãvis iniqua ſit, quòd ſibi lucro, clientibus autẽ diſpendio eſſe ſolet. Sed potiùs videtur referendum vel ad incorruptũ Dei judicium, quod depravari, detorquerique à recto humana perſuaſione, aut fraudulentia, non poteſt, ut acutè Philip. indicavit, in hanc ſententiã; Non poteritis illi perſuadere, ut me condẽnet; non ille *decipitur* humana perſuaſione, neque advocatorũ *fraudulẽtiis*. quod veriſsimũ eſt, judicat. Aliquãdo ſanè *à facie principis egrediuntur quaſi per errorẽ* multa, ut Salomon ait; *Eſt malũ, quod vidi ſub ſole, quaſi per errorem egrediens à facie principis*; nam cũ ipſe per ſe experiri, & probare ſingula nõ poſsit, cogitur aliorũ fidei, & teſtimoniis acquieſcere & credere. plerũq; igitur decipiũtur principes falſis teſtimoniis, & infidelitate ſuorũ miniſtrorum. at Deus nõ his mendaciis ſubjacet, nõ egreditur ex illius tabernaculo, & judicio per errorẽ, vitæ meæ & innocẽtiæ cõdemnatio; non enim *decipitur ut homo*. Tum etiã illa eſt populi, vulgiq; familiaris deceptio, ut cum quis ſceleris alicujus, capitis quoq; dãnatur, quacũq; id ratione fiat juſtè an ſecus, facinoroſus utique omnino habeatur, qui dãnatus eſt; judex autem juſtus. cõtinget autẽ aliquando ab iniquo judice innocentẽ dãnari. At, inquit Iob, judiciũ jam, ſententiãque vos de mea vita tuliſtis? exiſtimatis igitur eandẽ de me exiſtimationẽ concepiſſe Deũ, quam inceptum vulgus, quod veſtrã de me judiciũ probatũ habet? at non Deus *decipi*, ut homo, poteſt veſtris fraudulentiis. Poteſt quoq; ad adulatoriã quandã *deceptionẽ* referri; Blandiri Deo videmini, dum illius cauſam agere vos profitemini, & me tanquam Dei hoſtem inſectamini. Placebitis igitur illi, aut probatũ habebit veſtrũ ſtudiũ; & ſinet ſe adulatione decipi, uti ferè homines ſolẽt? qui cùm veritatẽ ſuæ ignobilitatis, & imbecillitatis perſpectã habeant, adulatorum lenociniis deliniti, mendacio gaudent & fraudulentias amãt de his Apoſtolus dixiſſe videtur; *Qui ſe exiſtimat aliquid eſſe, cùm nihil ſit, ipſe ſe ſeducit*. facilè enim adulatoribus aures præbet, & quos mendaces eſſe credit, in ſua cauſa libenter audit, propterea & ab illis decipitur, & *ipſe ſeducit ſe*. At non capitur Deus adulatione, neque *decipitur, ut homo*; cùm Scriptum de improbo ſit; *Doloſè egit* (Alii ex Hebræo, *Blanditur*. blãdè agit. adulatoris hoc eſt) *in conſpectu ejus* (Dei) *ut inveniatur iniquitas ejus ad odium*. cùm Deus odio habeat *impium, & impietatem ejus* at peculiari quodam odio videtur proſequi vitium adulationis; faſtidio, & odio, Déo eſt, tum etiam hominibus. ſed quoniam

Philip.

Principi & judici miniſtri imponunt. Eccleſ.2.5.

Familiaris vulgi deceptio

4

Qui adulatione gaudent, ſe ipſos decipiũt

Gal.6.3

Pſal.35.3.

Deus odio habet adulatores,

Decipere quid ppriè.

התל

niam verbũ originale *decipiendi*, hoc loco est, *Hhathal*, quod propriè est, illudere, mẽtiri, decipere, aut mentiri illudendo, vel illudere mẽtiendo; sensus etiã põt esse & verti ex Hebræo; *Sicut illuditis homini* (id est mihi) *illuditis ei*? ita ne putatis Deo mendaciis vestris impunè illudere posse, sicut & mihi?

X. Ipse vos arguet, quoniam in abscondito faciem eius accipitis.

1. *Varia hujus absconditi expositiones, varia quoque lectio. Iusti constantia.*
2. *An nunc Iob ad amicos loquatur, an vero ad impios in universum.*
3. *Cõmotio, & commovere quid in Hebræo.*
4. *Elevari hominem ad superbiam. Elevari Deum ad ostentationem majestatis. Nubes, ab elevando dicta. Illustratus Lucas & Paulus.*
5. *Turbare quid in Hebræo.*
6. *Irruere quid propriè. Deus de cœlo dicitur aut supplicia, aut beneficia immittere.*

I

ARguet. Cõvincet iniquitatis, & injustitię; reos vos peraget, afficietq; supplicio. & videt quidẽ his verbis pphetasse; arguit enim illos Deꝰ temeritatis & stultitiæ c. ultimo. *In abscondito*. R. Abraham. & R. Levi apud Eugub. explicant, *in abscondito*. id est, dum absconditam & arcanam sapientiam illi tribuitis. Alii, dum mihi peccata occulta affingitis. Philip. in vestris cordibus & intentionibus occultis, vel in his rebus, quæ ad meum animum pertinent, & soli Deo cognitę sunt. sic etiã Vatab. *in cogitatione vestra*. Tyguri. *Certissime vos arguet, si occultè in gratiam cujusque discedatis à recto*. Alii; occulta quadam & simulata ratione disputandi. vel tandem, si absconditis rationibus, incertis criminationibus, certis mendaciis illum honorare, & meæ vitę falsis accusationibus illius sapientiã, atque potentiam defendere vultis. Septuag. in universum legerunt; *Si occultas personas mirati fueritis*. vel, *si occulte*, ut legit Symmach. *personam ejus verecundabimini*. id est, veremini contra Deũ dicere, idcirco ad gratiam loquimini. id est, publicè, palam, vos Deus puniet, quòd stulto quodam & rustico pudore præpediti non audetis coram divina majestate dicere me innocentem ab illo affligi, meãque innocentiam defendere formidatis. Mira justi constantia, & bonæ conscientiæ fiducia; mirabilis etiam virtus animi requiritur, ut quis audeat veritatem profiteri *in conspectu Regum, & non confundi*.

R. Abr. R. Levi. Eugub.

Tyguri. Vatabl.

LXX Symmach. Olympiod.

Bonę cõsciẽtię cõstantia

Psa 118.46

XI. Statim ut se cõmoverit, turbabit vos: & terror eius irruet super vos.

TItelmanus in annotationibus observat, videri quidem hęc a Iobo in amicos dici; sed verè ad illos neque dici, neque dirigi, sed ad impios in universũ, quorũ proposito supplicio, & divini judicii terrore conetur suos amicos in officio continere, ne quid cõtra se afferant, neq; clamoribus, & cõtentione insolescãt; nã aliquãdo inter disputãdum ex levissimis occasionibus atque verbis magnæ tragædiæ, magnæque rerũ exaggerationes excitari solent. sed hęc annotatio coacta est. Quare leniter locus accipietur, si acerbo rerũ suarũ sensu stimulatus, & studio se defendendi, gravissimũ suis amicis cõminetur suppliciũ, si quidquã de sua innocẽtia per mẽdacia & calumnias statuere audeãt. Tũ etiã, ut D. Tho. indicat, illis objicit rerũ adversarũ impatiẽtiã; semel enim correpti & castigati à Deo constantiam quam nunc sani, & fœlices habere videntur, amittent.

2

Titelm. Quibus cum nuc loquatur Iob.

D. Thom.

Statim ut se cõmeverit Septuag, *Cõmotio ejus versabit vos*. Ista autẽ cõmotio ex vi suę originis est levatio, & extollentia. quare alii legũt, *Excellẽtia ejꝰ turbabit vos*, ita Pagn. Tygur. alii; *celsitudo*. Hebrę. apud Cajet. & Regia. Cõplut. *Elevatio ejus*. id est, cũ se levaverit. & hoc sanè respexit Latinus interpres. nã *elevare se*, idẽ videtur, quod surgere, & se ad puniendũ cõparare. & accingere *statim ut* ille se * *commeverit*, si surrexerit, si ascẽderit ad vindictã. nam cũ punit Deus, dicitur *surgere, egredi, moveri loco suo, descendere*. Põt etiam more humano Deo tribui *cõmotio* quædã, & excandescẽtia irati animi; *Si se cõmoverit*; id est, si irati animi & cõmoti signa dederit; *Si infremuerit*, *si turbaverit se metipsum*; non ut aliquid pati, sed ut propati videatur. At Septuag. fortè *cõmotionẽ* Dei intellexerũt, quã ille in animis hominũ efficit. q. d. terror ab illo immissus. idẽ enim verbũ elevãdi, aliquãdo significat cõtremiscere, quòd tremor elevatione quadã & subsultatione fiat. ut Nahũ. 1. *Cõtremuit* (elevata est) *terra à facie ejus* quãquã Olymp. in Catena, *cõmotionem* illã pro vertigine & vortice divini supplicii accipit, quo illorum fastus, & gloriosa existimatio obruẽda sit. *Turbabit*. Septuag. *versabit*, circumaget, perterre faciet.

3 LXX

שאת

Pagn. Tygur. Cajeta Regia. Complut.

* En meneandose teblareys del

Psal 81 8. Ier. 4 4 Isa. 2. 6. 21 Mich. 1 3 Ioan. 9. 34

LXX

Nah. 1. 5

Olympio.

LXX

4 Deus oſtētās ſuā majeſtatē dicitur elevari. Hominē elevari ad ſuperbiam.

Sed fortè non alienè,& quidē ad verbi *elevandi* proprietatē accōmodatè,hęc Dei *cōmotio*, vel elevatio, erit divinæ majeſtatis & amplitudinis magnifica quædā oſtētatio; Statim ut ſuā majeſtatem & excellentiā conſpicuā dederit,turbabimini.ea autē celſitudo aut aſcēſus,vel motus furſum tanquā divinę majeſtatis proprius,ſēper Deo tribuitur.quare ſi de homine dicatur,aut creatura alia,frequēter ſuperbiam,& animi elationē ſignificat Iob.20. *Si aſcenderit ad cœlū ſuperbia ejus.* Hebraicè: *Elevatio ejus.* Num.16. *Cur * elevamini ſuper populū Dñi?* quare Iſai.14.de ſuperbo Lucifero dicitur; *Quomodo cecidiſti de cœlo? corruiſti in terram,qui dicebas in corde tuo; In cœlū conſcendā,ſuper aſtra Dei exaltabo ſoliū meum, ſimilis ero Altiſsimo.* Hoc eſt enim propriū Dei nomē,aut perpetuū epithetum.ideo David hanc divinæ majeſtatis oſtenſionē ad ſuorū hoſtium terrorē poſtulabat. Pſ.7. *Exaltare in finibus inimicorum meorū.* id eſt,te illis ſublimē & altum conſpiciendū præbe,quò illos tuo ſplendore exanimes,& proſternas.& ſtatim ſubdit. *Propter hanc*(populorum collectionē & eccleſiā tuam) *in altū*(celſiſsimum tuū judicis tribunal) *regredere Dominus, judicat populos.* ſupremum enim judicem ſublimia decēt ſubſellia.quare cū judicaturus acceſſerit, *Veniet cū poteſtate magna & majeſta et in nubib⁹.* Nubes autē appellationē ſortiuntur ab hac ipſa ratione elevandi; quaſi dicas elevationes,aut elevatas.ad quā rem,& proprietatē vocis videtur Iere.alluſiſſe.c.10. *Elevat nebulas,*& iterū c.51. *Qui levat nubes ab extremo terræ.* quāvis enim tunc vēturus acceſſurúſque ſit ad nos,ſed non dicetur deſcendere de cœlo,veluti in primo adventu.nā ſedem ſuā tunc cōſtituet, in elevatione,& aſcenſione nubiū, propoſitus & declaratus Deus, judéxque ſupremus univerſis creaturis.ad quam divinæ majeſtatis altitudinē & manifeſtationem,videtur reſpexiſſe Paulus ad Philip.2. *Exaltavit illum*(declaravit illius majeſtatē & divinitatē) *& dedit illi nomē*(videlicet nomē Dei altiſsimi,elevati ſupra creaturarū univerſitatē) *quod eſt ſuper omne nomen.quoniam Dominus Ieſus Chriſtus in gloria* (celſiſsimo ſupremæ majeſtatis ſolio) *eſt Dei patris.* Quid mirum igitur ſi ſtatim ut ſe cōmoverit atque elevaverit,cōmoveat conturbétque mortalium animos?

Iob.20.6. Num.16.3. *Por q̄ os levātays a mayores? Iſai.14.13. Altiſſim⁹,nomen Dei. Pſal.7.7. Luc.21.27. Nubes dictæ ab elevatione. נְשִׂיאִים Iere.10.13. & 51.9. Philip.2.9.

Turbabit vos. Sic Pſal.46. dicitur divina elevatio terrore incutere, *Domin⁹ excelſus, & terribilis.* propter celſitudinē timendus *Turbare* verò eſt,à radice, *Bagbath.* quam Vulgatus. 1. Reg. 16.reddidit,exagitari; *Exagitabat eum ſpiritus nequam.* & Obſtupeſcere Eſth.7. *Illico obſtupuit.* Iſai. 21. *Emarcuit cor meū,tenebræ ſtupefecerunt me.* Ait ergo; Obſtupeſiemini tantæ majeſtatis ſplendore.

Pſal.46.3. Turbare q̄d. בָּעַת 1 Reg.16.14. Eſth.7.6. Iſai.21.4.

6 *Et terror ejus irruet ſuper vos.* propriè,cadet ſuper vos.perſtare videtur in eadem illa divinæ ſublimitatis conſideratione; Cœlitus deſcendet ſuper vos,quaſi jaculū,pavor,& terror.ſic ſemper ex loco ſublimi pugnare adverſus mortales dicitur Deus.ut dicere poſsimus, quod in Hiſpanorum proverbio eſt, Ipſius & mons, & lapides ſunt. Pſalm.57. *Super cecidit ignis,& non viderūt ſolem.* id eſt,dum cœlitus pluit Dominus à Domino ignem, deſuper ſæviente,& in homines irruente divina vindicta,impii ſolis hujus atque lucis uſura privati ſunt.non enim ille eſt ignis illuminans,ſed qui lumen eripiat. Sic Paulus divinam vindictam atque iram explicat Romanos.1. *Revelatur enim ira Dei de cœlo.* & opem implorant divinam,qui clamāt, *Hoſanna*(ſalva nos) *in excelſis.* ſic tum ſupplicium,tum *bonum omne de ſurſum eſt.*

נָפַל Irruere q[illegible] Deus de[illegible] lo dimicat. Pſal.57.9. Rom.1.18. Matth.21.9.15. Mar.11.9.10. Ioan.12.13.

XII. *Memoria veſtra comparabitur cineri,& redigentur in lutum cervices veſtræ.*

1. *Cinis æterni ſupplicii ſymbolum. Ignis,& cinis Sodomiticus*	*lachias*
2. *Cinis etiā memoria rei pereuntis.*	4. *Anima ignis: corpus mortuum cinis.*
3. *Cinis,æterni ignis repræſentatio.illuſtratus Ma-*	5. *Notatus Vatablus.*
	6. *Indicatus Montanus,converces ex Hebræo quid propriè,ad elationē referri.*

1 TActi ergo divino ſupplicio,& fulmine irę divinæ nihil de veſtra gloria remanebit,præter tenuiſsimū cinerem,qui veſtri ſupplicii meritiſsimi mortales ſemper moneat.eſt enim *cinis* ſupplicii ſymbolū atq; monumētū.ut d̄ Sodoma dictū eſt ab apoſtolo Petro, *Civitates Sodomorū in cinerem redigens.*& a Iuda Apoſtolo; *Factæ ſunt exemplum ignis æterni pœnam ſuſtinentes,* de quibus etiam Sapientię.10.dicitur; *Nō tantùm in hoc lapſi ſunt,ut ignorarent bona,ſed*

Cinis, ſupplicii ſymbolū. 2 Petr.2.6. Iud.7. Sap.10.8.

etiam insipientiæ suæ reliquerunt hominibus memoriam, ut in iis quæ peccaverunt, neque latere potuissent. quare ignis vestigia in ea terra visuntur, fuligo, cineres, atque hunc cinerē non terræ solùm, sed rebus etiam aliis cōspersum esse ad memoriam supplicii sempiternam, traditum est. Nam Ioseph. lib. 5. de bello. de fructibus, quos illa regio profert, sic scribit; *Colore quidem esse edulibus similes; carpētium verò manibus in fumū dissolvi, & cinerem.* & Solinus. c. 38. ait; *De cœlo tacta oppida humus nigra testatur, & in cinerē soluta; apud quæ oppida pomum gignitur, quod licèt habeat speciem maturitatis, mandi tamen nō potest, nam fuliginem intrinsecus favillaceā ambitio tantùm extima cutis cohibet, quæ vel levi tactu pressa fumum exhalat, & fatiscit in vagum pulverem.* unde eleganter Paulus Orosius dixit lib. 1. c. 5. *Apparet forma regionis, sed invenitur Regio cineris.* Huc igitur alludere potuit Iob comminans acerbissimum suppliciū, & nunquam intermorituram supplicii memoriam, usurpato nomine cineris, qui & supplicium, & supplicii memoriam sempiternam significat.

Ioseph. lib. 1. de bello Iudaic. c. 5

Solin. c. 38.

Paul. Oros. lib. 1 cap. 5

2

Cinis, periens memoria.

Aut certè *memoriæ* cum *cinere* comparatio significabit omnino periturā memoriam; dissipatur enim, dispergitúrque cinis flatu levissimo. est verò hoc commentum impiorū supplicium, *ut pereat memoria eorum cum sonitu.* & *dispereat, perdatúrque de terra.* nam *justi memoria* permanet; & cū benedictione usurpatur. Nam quæ res in cinerē redigitur, perire potiùs & aboleri videtur. Sic cōminatur Tyro Deus, Ezechiel. 28. *Dabo te in cinerē.* & de Moab Amos. 2. *Eo quòd incenderit ossa Regis Idumeæ usque ad cinerem.*

Psal. 9. 8 & 33. 17 & 108. 15. Sap. 4. 19. Eccles. 10. 21. Psal. 111. 6. Prov. 10. 8. Eccl. 39. 13 & 49. 1. Ezech. 28. 18. Amos. 2. 1.

3

Cinis, æternū ignem repræsentat.

Fortè etiam extremū gehennę supplicii *cinis* nomine proponitur; nam ignis in cinerem redigit, quę comburit. se verò integrum, incolumēque remāsurum Iob dicat, atque suis hostibus ita superiorē, ut posſit illos tanquā vilissimum cinerem proculcare. similis est illa Malachiæ. 4. impiis facta comminatio; *Ecce dies veniet, quasi caminus, & erunt omnes superbi, & omnes facientes impietatem, quasi stipula, & inflammabit eos dies veniēs, quæ nō derelinquet ex eis radicem & germen. Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ; & sanitas in pēnis ejus. Et calcabitis impios, cùm fuerint cinis sub plāta pedum vestrorum.* ubi vides ignem impiis proponi, qui non illuminet, sed exurat & destruat; at justis solem, qui non exurat, sed illuminet & sanet. illis extrema morte dānatis, mortem & inutilem cinerem; his verò ad vitā resurgentibus, vitæ actiones, gressus, conculcandi proterendíque facultatē. fulmina illis ignita; his verò radios solis fulgentissimos, atq; jucūdissimos.

Malach. 4. 3

4

Lenior expositio

Quodsi minùs acerba sint hæc Iobi verba, nihil aliud hac *cineris* cōparatione significabit, quā ignobilem mortē, & miserū illorum interitū, impii enim dum de naturali corporis exanimatione, & morte loquūtur cū cinere seipsos comparāt, Sapien. 2. *Extinctus cinis erit corpus nostrum.* cujus rei illa ratio est; quòd anima cōparatur igni; corpus verò exanimatum, cineri igne jam extincto, sic enim dixerūt impii; *Sermo scintillæ afflatus est in naribus nostris.* de quo plura dicemus super id cap. 30. *Cōparatus sum favillæ & cineri.*

Sap. 2. 3. Anima ignis.

Sap. 2. 2. Iob. 30. 19.

5

Vatabl. R. Abr.

Tandem Vatab. sequutus R. Abraham. sententiā hanc, & ex cinere ductā similitudinē, ad ipsas responsiones & argumenta amicorū refert; *Memoriæ vestræ sunt sermones cineris, id est. Responsiones vestræ pereunt, & collabuntur.* sed nō video qua ratione hoc quadrare posſit. licèt enim vertas, Memoria vestra sermones, aut parabolæ cineris; nihil aliud significabit, quā nō aliter de illis usurpādos sermones, quā de re jā combusta, quæ nihil sui reliquerit pręter vilissima quædā vestigia & inutiles cineres. Sicut Isai. 33. dicitur, *Erūt populi, quasi de incēdio cinis.* & sic rectè cohęrebit cū parte sequēte, ut pro eodē accipiatur *cinis* & *lutū.*

Isa. 33. 12

6

Montanus marcano sermone

Cervices in Hebræo q̃d. גַּב

LXX Pagn. Tygur. Cajeta. Regia

R. Mardoch.

Redigentur in lutū cervices vestræ. Prorsus ignoro, quare Hispalensis noster Montanus aliquādo in suo Apparatu hūc locū sic legerit; *Redigētur in lutū cineres vestri.* dissentiētibus universis exēplaribus; atque voce etiā originali, *Gab*, quæ in ea significatione à nemine usurpatur; sed pro *Corpore*, à Septua. Pagn. Tygur. Cajet. aut pro *Tergorib.* & *dorso*, à Regia. & pro *cervicibus* à Vulgat. hoc tantū loco, & rectè. Nam propriè significat superiorem partem & prominentem, unde, vox Latina *Gibbus* credenda est fluxisse. & ita Rab. Mardochai ait, significare *dorsum* in animali; *supercilium* in oculo, vel potius extuberātem illam carunculam, in qua sunt supercilia; & partem illam rotæ prominentē, in qua sunt canthi; & denique quidquid in aliqua re prominentius est, quoniā verò in homine collum erectum, & exalta-

Cervices rigidæ ad ſupbiam.

tum, aut rigidum & erectum caput, ſi duris præſertim & rigentibus cervicibus nitatur, ſuperbiam quandam, elationem, cõtumaciam ſignificat, ideo ſapienter Vulgatus dixit, *cervices*, potius quàm caput, aut tergora. quod vidêtur Septuag. dixiſſe, *Elationem*. id eſt, Sublime illud atque excellentiſsimum, quo ſuperbitis & inſoleſcitis, tunc redigetur in viliſsimum lutum, quod ab omnibus proculcetur. ſicut ſcriptum eſt; *Vt lutum platearum delebo eos.* Qui ſenſus commodior eſt; quàm qui ab aliis Hebraizantibus traditur, exiſtimãtibus amicos hic admoneri atque deterreri propoſita morte, & humani corporis imbecillitate, *Meminiſſe* (inquit Tyguri.) *oportebat vos ſimiles eſſe cineri, & corpora veſtra corporibus argillaceis.* idem placuit Cajetano, imò & Auguſtino, qui ait, *Corpus luteum, ut fragilitatis ſaltem veſtræ conſideratione timeatis.* Sed primus ſenſus quem dixi commodior eſt, & acrimoniæ prioris partis convenientior.

LXX — Pſal. 178. 43. — Tygurin. — Cajet. — Auguſt.

XIII. *Tacete pauliſper, ut loquar, quodcumq. mihi mens ſuggeſſerit.*

1. *Loqui in Hebræo, quid. Traſire in Hebræo, ad ſermonem, vel laborem impenſum referri explicatus David.*
2. *Tres præcipuæ interpretationes.*
3. *Verbum* lacerandi. *acre Humanas carnes lacerare, aut comedere, ad ſævitiam, vel ad calamitatẽ. Illuſt. David, & Salomõ*
4. *Varia, Portandi animã in manibus, expoſitio.*

I — IN Originali propriè eſt, *Tacete à me*, nihil mihi loquamini ampliùs. vel, deme; mea curare nolite. vel, quoniam videbantur duci deſiderio ſalutis & reſipiſcentię Iobi, ait; Iſta conſilia miſſa facite. ne illa mihi importunè obtrudatis (*callad y dexad me*) quo ſenſu benè poteſt conſentire id quod ſequitur; Quidquid ego loquar, nihil veſtra intereſt. quàmquam audientiá etiam facere videatur, & conciliare attentionem ſuę orationi: quod indicat lectio Septuag. *Obmuteſcite, ut loquar.*

LXX

Vt loquar quodcumque mihi mens ſuggeſſerit. Proprie, & ex verbo Vatab. *Loquar & * trãſeat ſuper me quid vis.* addidit nõnihil Pagninus; *Tranſeat ſuper me, quicquid volueris tranſire.* quod aliqui accipiunt, quaſi pro tranſitu alicujus pœnæ vel ſupplicii, ut Tyguri. paraphraſis explicuit; *Loquar meo periculo, quicquid tandem ſit mihi eventurum.* & certè verbum *Ghabar*, propriè ſignificat, tranſire, tranſgredi, præ ergredi, & aliquando de pœna dicitur, vel de re adverſa, quam homo experitur. ſic Pſalm. 80. *Manus ejus in cophino ſervierunt.* propriè ex Hebræ. Tranſierunt. *Paſſaron por eſte trabajo.* aliquando verò etiam ad verba, & ſermonem refertur. Pſalm. 16. *Non eſt inventa in me iniquitas, ut non loquatur os meum opera hominum.* Hebræ.* *Cogitavi; non tranſiit os meum.* id eſt; neque pravam cogitationem concepi, neque ad os meum pravum aliquid permanavit. Hieronym. *Non inveniſti cogitationes meas tranſire os meum.* Similiter ergo Vulgatus intellexiſſe videtur, de trãſitu cogitationum, quod Latinè dici ſolet, venire in mẽtem, aut quicquid in buccam venerit. qui ſenſus cum altero Hebraizantium conjungi poteſt; Nihil veſtra intereſt; nam nõ ego veſtro ſed meo damno loquar. proferam igitur, quocũque ſupplicio verba mea luere cogar, nẽ dolori medicinam quæro, & verbis laborantem animum relevare conor. quod expreſſerunt Septuaginta legentes, *Et requieſcam ab ira.* ſic (inquit) indulgebo cordi, ſi, quod concepi, ad os tranſierit. Quamquam & illa etiam ad verbum originale accomodata intelligentia ſit; Tranſeat, id eſt, recedat à me, abeat; ſi loquar, recedet à me dolor, tranſibit, miteſcet. eſt enim iſte receſſus, cum illo tranſitu conjũctus. Quo ſẽſu ab aliis accipitur, id quod nuper afferebamus, *Manus ejus in Cophino ſervierunt.* quod Hierony. legit; *Manus ejus à cophino receſſerunt*, id eſt trãſierunt. quod dicere nos poſſumus; *paſſoſe el ſervir.* nã aliquando hæc verba conſummationem, & finem important, *ſervierunt*, id eſt, ſervire deſierunt. ſatis ſervitum eſt, & jam a ſerviendo ceſſatum.

*Dexadme hablar, y venga lo q̃ viniere, y paſſe lo q̃ paſſare. — Vatabl. — Pagni. — Tygurina

עָבַר — Pſal. 80. 7. — Pſal. 16. 3. — *No me paſſo por la boca, ni por el penſamiẽto. — Hieronym. — LXX — Hieronym. — 3

XIIII. *Quare lacero carnes meas dentibus meis, & animam meam porto in manibus meis?*

2 — QVare. Duo aut tres potiſsimi ſenſus pręter minutiores alios, quos ſtatim indicabimus, initio proponẽdi ſunt. Primò enim aliqui ſuſpicantur nunc Iobum ſubita quadam mentis commotione, aut aliqua deſperationis ſuggeſtione ſtimulatum, ſermonem cum amicis abru-

piſſe

pisse,& secum cœpisse colloqui,ut respódeat repugnétque hosti interiùs aliquid instillanti,& ad se dilacerandum stimulanti. Quorsum (o inimice) ego me dilacerem,& mihi ipsi manus afferam? Sed quidem res ipsa petere videtur, ut jã nũc laxatis orationi habenis,illa proferre incipiat,quæ mens illi suggerebat.

Secundus est plurimorum Latinorum interpretum , qui existimant causam inquirere,aut culpam,propter quam tãtam dolorum & calamitatum acerbitatem perferre cogatur. *Quare* ; ob quod meũ peccatum , *lacero* ; compellor me prę vi doloris lacerare , atque discerpere ; & ferè eò adigor , ut mihi ipsi manus afferre velim. Quod cùm aliqui tropicè & hyperbolicè dictum velint,at Philippus accipit,ut sonat. *Potuit* (inquit) *fieri,ut extorquentibus eu nimus cruciatibus,manus,sive labia sua dentibus laceraret, & se jam tormentis deficientem,animam exeuntem, velut efferendã portaret in manibus.*

Philip.

D Thom. Caiet. Lyra.

Tertiùs. Divus Tho. Cajetan.Lyrani; ut se excuset ab animi impatientis nota & crimine, quod illi objiciebant; Existimatis me, desperantis instar , mihi velle mortem consciscere manibus meis ? at quorsum ego me lacerem, & mihi ipsi vitam eripiam? priùs sanè vita,quàm spe cadam.interpretatio hæc mihi non displicet, cùm consentiat optimè cum sequentibus,& cum Iobi constantia & integritate. Nunc ad singulas voces & minutiores alias exponendi rationes veniendum.

3

נשא

Lacerare ad quid referatur.

Verbum *lacerãdi*,quod est *Naça*,est propriè tollere,aut levare,quasi dicat; Quare tollo,vel levo dẽtibus meis carnes meas? quod propter macilentiam dictum,nonnulli arbitrantur. Ita (inquit) confectus sum,& exuctus,ut quantus ego sum,levari dentibus possim,& quasi uno bolo devorari, & absumi.Sed durior est hic sensus, & in rem pręsentem non valde conveniens. Dionys.refert ad id quod.cap.2. ex Græcorum notationibus attulimus, *testa saniem rasisse*, ut acerbiorem sibi ipsi dolorem efficeret, suas carnes exulceratas dilaniãdo.Sed si hoc ibi valdę nobis probatum fuisset , tamen huic loco non valde quadraret.Græci verò.Chryso.Olymp.Didymus explicant *lacerare*, vel apprehendere dentibus carnes , esse agere & loqui,de ærumnis sui corporis. nos dicimus,dum de re quapiam agitur , *tomar*

Dionys.in id. Iob c.2. ℣ 8.

Chrysosto Olympiod. Dydim.

en la boca,delo que se habla. & addit Chryso. *Vt qui in cruciatibus suas carnes mordent, allevari se sentiunt.sic ego dum hæc loquor* . quod melius cùm lectione Septuag. cohæret. *Requiescam ab ira apprehendens carnes meas dẽtibus meis,& animam meam ponã in manu.* Huc respexisse videtur R. Abraham existimans,hęc dici à Iobo ad minuẽdas plagas,ne eas sẽtiat. & fortè ansam sumpsisse ex originali verbo *levandi* potuit , quod ad levandũ dolorem,aliarũmque calamitatũ levamẽ pertinere potest; ut sit quod apud nos,*dar alivio a su cansado cuerpo con hablar.* sed néque hic sensus *dentibus* convenit;neque mordendi ratio levamẽ affert.commodiùs igitur eundem sensum amplexatus Didym.acrimoniam & mordacitatem quandam addit dentibus convenientem. *Dentibus (inquit) carnes meas arripiens,non vobis,sed mihi ipse irascar.* & idẽ ferè Aug. *Non mihi parcam, ut non solùm vos arguam,sed etiam me.* & certè hæc mordẽdi *& lacerandi* dentibus,significatio mordacitatis & maledicentiæ frequens est in sacro sermone:est enim *Generatio, quæ commandit molaribus suis.* & Paulus ait; *Si invicẽ mordetis,& comeditis,videte ne invicem consumamini.* sed neque hic commentarius propositæ Iobi orationi convenire pôt;non enim ille contra se,sed pro se , & pro sua innocentia tuenda dicere instituit . ergo propriè humanas carnes comedere , aut lacerare,sævitię cuiusdã & inhumanitatis est Ps.26.*Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas.* & Ierem. 19.extremæ calamitatis est; *Cibabo eos carnibus filiorũ suorum,& filiarum suarum,& unusquisque carnem amici sui comedet in obsidione & in angustia.* si verò ad se ipsum referatur,furoris erit & irę;quæ sibi non parcat.Isai.49. *Cibabo hostes tuos carnibus suis, & quasi musto sanguine suo inebriabuntur.* id est, Furorem, quem in te conceperant,in seipsos convertent.& Eccles.4.de deside,& otio atque inertia diffluẽte homine dicitur, *Complicat manus suas,& comedit carnes suas.* id est, dũ otium sectatur,& laborem fugit,sibi ipsi crudelis est;nam inedia & fame se conficit. eadẽq; ratione de homine voluptuario,qui se in manus crudelissimi scorti dederit, se ipsum per summã crudelitatẽ , carnesque suas consumere scribitur, Prover.5. *Ne des alienis honorem tuum , & annos tuos crudeli; ne fortè gemas in novissimis , quando consumpseris carnes tuas, & corpus tuum.*

LXX

R. Abraham

Lacerare, acre verbum.

August.

Prov.30 14. Galat.5.12

Humanas carnes lacerare ad sævitiã vel calamitatem.

Psal.26.2.

Ierem 19.9.

Isa.49.26

Eccles.4.5

Prov 5.11.

Ergo hic est commodissimus hujus sententiæ sensus; Quorsum me existimatis me velle, desperantis instar, aut rabie aliqua & furore correpti, mihi ipsi mortem aliquam crudelissimam côciliare, aut me meis dentibus & unguibus dilaniare? longè enim ab ea re absum.

4

Olympio.

*Osare poner la vida que digo la verdad

August.

*Tan clara y llana pondre toda mi vida, como la palma de la mano

Eugub.

Et animam meam porto in manibus meis. Olympiodor. *Animam in manibus portare*, existimat esse idem, quod pignori opponere. * *Pignori* (inquit) *animam meam oppono ad pœnam verborum meorum libenti animo sustinendam paratus, si non fuero vera loquutus.* Augustin. promovês illum suum prioris particulæ commentarium, ait; *Animam meam in * manu inspiciendam, ut nihil celem, sive ut computem peccata mea.* sed nihil tamen in vita mea sceleris inveniri poterit. Eugubi. existimat eandem esse præcedentis atq; hujus partis sententiam, videlicet sui corporis dilacerationem, quæ non solũ dentibus & morsibus, sed manibus & unguibus fit; præsertim cùm *anima*, non solùm vitam, aut eam partem, quæ a corpore divisa est, significet, sed etiam ipsum aliquãdo corpus. sed certè germana intelligentia ex aliis Scripturæ locis colligi facilè potest, in quibus eadem phrasis usurpatur. Iudic. 12. 1. Reg. 23. & Psalm. 118. quo loco licet Augusti. ingenuè fateatur nescire se, quid rei sit, *animam portare in manibus*; Hieronymus tamen epistola ad Suniam, ut qui probè Hebraicè noverat, docet Hebraismum esse, quo significatur vitam habere periculo expositam; quod enim manu portatur facilè excidit, facilè etiam diripi potest. Chaldæus eum locum Psal. sic legit, ut vim hujus loquutionis exprimat; *Anima mea periclitatur, ac si in superficie manus meæ esset.* Quod verò alii exponunt, Animam meam solicitus custodio, non secus atque rem pretiosissimam, quam nusquam tutò deponere, nec ulli credere audemus, sed semper in manibus circumferimus; alienum est. ait itaque Iob; Non eo sum animo, ut animam meam, vitámque ipsam, per impatiẽtiam & melioris conditionis desperationem abjiciam, & voluntario discrimini, atque morti objiciam.

Anima aliquã do pro corpore.

Iudic. 12. 3
4. Reg. 28. 15
Psal. 118. 219
Augusti.
Hieronym.

Chald.

Varlenius

XV. Etiam si occiderit me, in ipso sperabo: veruntamen vias meas in cõspectu eius arguam.

1. *Particula veruntamen. Varia lectio, & dispunctio. Dif nsus Vulgatus illustratus locus Regum*
2. *Sperare quid proprie.*
3. *Varia hujus spei intelligentia. Iustorum nomen perantes.*
4. *Germanior expositio. Explicatus Paulus. Iob non minus sperans quam Abraham.*
5. *Vias arguere, quid*

QVod in Hebræo est, *Ecce occidet me*, Latinus dicit, *Etiam si.* Septuaginta *Licèt.* sed illud ex originali supplendum impendentis mortis periculum; Video sanè Deum mihi certissimam mortem infligere, sed non me mors ab illius charitate spéque dejiciet. Septuaginta, *Licèt opprimat me, qui potens est, in ipso sperabo.* negatĩvè & sine interrogatione, plerique Hebraizantes legunt; *Non sperabo*, Pagnin. Varabl. Tygurina, Regia, Biblia Guarini, ut sensus sit; Quàmvis ille me occidat, quàmvis nihil mihi melioris vitæ exspectandum sit, non tacebo quæ in rẽ meã meæque innocentiæ defensionem dicenda esse censeo. Paulò secùs Tygurin. *Si me occisurus esset, non expectarem.* Vulgatus verò dupliciter legere potuit; vel neganter, sed cum interrogatione, ut idem valeat, quod affirmatio. quam lectionem servat Hebræus apud Cajetan. & alii, vel quidem particula, *lo*, quæ negationi servit, per pronomen vertit, *in eo*, vel, *in ipso*, quod facilè fuit. & ne minutiora quædã de harum particularum apud Hebræos usu cum fastidio dicamus, satis fuerit indicasse Pagninum, qui de illis latè in suo Thesauro differit; & Marinum Brixianũ, qui etiam peculiares locos, in quibus reperitur, enumerat. mutatis enim litteris mobilibus, vox eadem, aut, *non*, aut, *ei*, vel *ipsi*, sonat. & quidem. 4. Reg. 10. ℣. 8. Septuaginta, Hebraizantes, & Latinus interpres pari consensu particulam, *lo*, quę hìc subest, legunt per pronomen; cùm dixit Heliseus ad Hazael; *Vade, dic ei; Sanaberis*, quàmquam alii existimaverint amphibologicam fuisse respôsionem; nam vox eadem, sola scriptura diversa, significat, aut *ei*, aut, *non.*

In ipso sperabo. Sperandi verbũ *Iachal*, affert exspectationem quandam, cum mora & longanimi perseverentia. unde dicitur Genes. 18. *Expectatis ultra septem diebus aliis.* quam spei longanimitatem, & sustinentiæ perseverantiam non ipsa mors impendens illi poterat adimere. Hæc sanè

I

Pagni. Regia.

LXX

Pagnin.
Vatabl.
Tygur.
Regia
Bibl. Guari.

Cajet.
Titelm.

לא
לו

Pagnin. in thesauro.
Marinus Brixianus in sua arca Noe.
4. Reg. 10. 8
LXX
Latin.
Hebraizantes

Amphibologica respons.

2

יחל

Sperare quid propriè.
Gene. 8. 10

in illorum animis deſiderata fuit, quibus cum loquuta eſt Iudith cap. 8. *Poſuiſtis vos tempus miſerationis Domini,& in arbitrium veſtrum diem conſtituiſtis ei?&c. & ideo dicamus Domino, ut ſecundum voluntatem ſuam ſic faciat nobiſcum citò miſericordiam ſuam.* id eſt, opis & ſalutis accelerationem non debemus nos conſtituere; ſed ille pro bona voluntate ſua; neque debemus nos cupere, aut velle, ut citò ille nobis orantibus adſit, ſed hoc tantùm orare, ut ille citò adeſſe velit. de qua etiam longanimi exſpectatione non ſemel loquitur Paulus, præſertim ad Hebræ. & nos aliquando plura.

Iudith 8.13

3

Varia expoſitio.

Sed quid nam exſpectandum ſibi nec proponat Iob, minimè conſtat inter interpretes. aliqui ad abſolutionem ſententiámque pronuntiandam de ſua integritate, referunt; Occidat ille ſanè, ſed nunquam dãnationis propter ſcelus aliquod ſententiam contra me feret; apertè & palàm pronuntiabit, non mihi inflictã mortem propter ſcelus ullum. quod rectè videtur cum ſequẽtibus necti, cùm ait; *Vias meas in conſpectu ejus arguam.* Divus Thom. hanc *ſpem* eſſe dicit bonorum ſpiritualiũ, & futuræ beatitudinis, quam per cruciatus, & per acerbam mortem, ſe conſequuturum ſperat. Philipp. paulò largiùs verbum *ſperandi* accipit, ut idem ſit quod, a Deo, & à vitę ſanctitate minimè recedere: nam exiſtimat eandem eſſe inferiùs, cap. 27. ſententiam, *Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea. juſtificationem meam, quam cœpi tenere, non deſeram.* Et quidem juſtorum hæc eſt in ſacro ſermone compellatio; *Qui ſperant in Domino*. quo illorum pietas & relligio ſignificatur, qui omnes ſuas vitæ rationes, atque ſpes in Deo collocatas habeant.

D. Thom.

Philip.

Iob.27.5

Iuſtorum nomẽ ſperantes

Iſa.40.31. vide c.14.32.& 36. 3.& 2. Paral. 13.18 Iudit. 13 17. Pſ. 5. 10 & 16.7 31.& 30 25. & frequenter

Sed fortè præſtabit hanc *ſpem* in univerſum accipere; pro expectatione auxilii & remedii adverſus mala omnia: fueritque ſententia hæc quaſi prædictio certiſsima melioris ſtatus, in quo commutationem accipiet malorum omnium cum incredibili bonorum omnium affluẽtia: Quàmvis de vita & incolumitate corporis potiſsimùm accipi poſsit; ut in Iobũ aptiſsime quadret, quod de Abrahami fide dictum eſt ab Apoſtolo; *In ſpem contra ſpem credidit, neque conſideravit corpus ſuum emortuum. in repromiſsione etiam Dei non haſitavit diffidentia, ſed confortatus eſt fide, dans gloriam Deo.* nam hęc ſpes ſimul eſt humani corporis robur, & firmitas, eſt etiam Dei gloria, cultúſque ab homine impenſus, nam qui ſic ſperant, dãt gloriam Deo. no aliter ergo Iob fide, atque ſpe certiſsima in rebus ſuis deſperatiſsimis confortatus & erectus, non ſolùm cõſtituit ſe ſperare, etiam ſi videat Dei gladium cervicibus ſuis impendentem, ſicut quondam Abraham ſtrinxerat in caput ſui filii; ſed cúm ſe videat vulneribus jam mortiferis totum confoſſum, & ſanguine ſanieque manantem. Atque eò etiam Iobi pietas ſpéſque procedit, ut etiam *occiſus ſperare paratus ſit*. quod poſtea Chriſtus Ieſus ad ſuæ poteſtatis, bonitatíſque majeſtatem & gloriam, atque opem certiſsimam in deploratiſsimis noſtris calamitatibus à nobis exigit, cùm Marthæ reformidanti conſpectum fratris quatriduani mortui, atque fœtentis cadaveris, dixit, *Nonne dixi tibi. quia ſi credis, videbis gloriam Dei?* rurſus eodẽ loco docuit diſcipulos *mortuũ* eſſe *Lazarum* propter illos, *ut crederent* atque de divina poteſtate, & bonitate ſpem certiſsimam conciperent.

4

Germanior expoſitio

Rom.4.20

Iob nõ minus ſperãs, quam Abraham

Geneſ.22.10

Iob præſtitit quod poſtea Chriſtus Ieſus a ſuis exigit

Ioan.11.40

Veruntamen. Rectè Latinus interpres imitatus Septuaginta legentes, *Tamen loquar*, dixit, *Veruntamen*, ut Iobi conſtantiã, & ſpei magnitudinem declararet; Nihil mors meam ſpem, nihil defenſionẽ meæ innocentiæ lædet.

5

LXX

Vias meas. Vitę actiones, & conſilia omnia, vivendi inſtitutum, & conſuetudinẽ multis actionum & operum greſsibus tritam & calcatam. *Arguam* Philipp. Divus Thomas, Nicolaus cum aliis Latinis exponunt, *Reprehendam*, caſtigabo; referuntque ad pœnitentiam de vitæ erratis ſuſcipiendam: ita ut quæ dixit, ſint non quidem animi præſumptio, ſed de Dei bonitate concepta fiduciæ: Si quid (inquit) in venero, quod correctione & pœnitentia indigeat, corrigere & caſtigare paratus ſum; ille verò pœnitentiam agenti aderit propitius. Polychronius ad refellen[illegible] amicos pertinere exiſtimavit. Didymus *redargutionem* dicit eſſe, rei demonſtrationem, optareque divinæ providentiæ rationem, quam ipſe perceptam haberet, illuſtrem etiam amicis ſuis facere. Va[illegible]. non tam ad exactæ vitæ pœnitentiã, [illegible]m ad ſequentis puritatem, integritatemque ſervandam, ut caſtigare, vel *arguere vias ſuas in conſpectu Dei*, ſit dare operam

Via quid

Philippus D Thom. Lyra

Arguere quid

Polychr. Didymus

Vatabl.

ut innocenter vivat coram illo. Sed certè hoc loco *arguere*, est idem verbú, quod supra redditum est *disputare*. igitur hæc est sentētia; Quàmvis me occidat, nó vitæ sed innocentiæ meæ illo judice & vindice uti volo, & coram illo causam meá dicere. Quem sensum ferè sequuntur Græci.

Græci.

XVI. *Et ipse erit Salvator meus: non enim veniet in conspectu eius omnis hypocrita.*

---

1. *Non omnis, in sacro sermone, nullus. Hypocrita quid.*
2. *Ænigmata quid propriè.*
3. *Verbum judicandi, ordinem & certam formam afferre. Appropinquare verbum militare.*
4. *Iobi constantia.*
5. *Reorum silentium*
6. *Terror & metus mortis ex divino viso. explicatur Moyses, & Isaias*

Chrysost.

PRopriè juxta Hebręum, & Græcum, *Hoc mihi evadet in salutem.* Chrysostom. *Id mihi apud Dominum solatio erit, vera dicere, vósque mendacii arguere.* benè mihi cedet hęc mea coram Deo disputatio; nó enim mihi vertet temeritati aut stultitiæ, sed potius de illiᵃ veritate, & judicio, & mea innocētia cōceptæ fiduciæ. Sed elegāter noster interpres; *ipse erit salvator; salutis*, & absolutionis auctor, & salutaris sentētiæ pronuntiator, judexq; propitius, qui me innocenté absolvat, vobis licèt accusatoribus meis reclamantibus. quod verò alii explicant pro salvatore, fautorem, atque patronum, dum cum suis accusatoribus disputat, neque valde quadrat originali voci salutis, aut salvandi, neque rei propositæ. dixerat enim, *Disputare cum Deo cupio, & vias meas in conspectu ejus arguam.* interim amicos obmutescere jussit.

ישע

Non omnis, in sacro sermone nullus. Ps 48, 18

Non enim veniet in conspectu ejus omnis hypocrita. Non omnis in sacro sermone, sæpè valet *nullus*. ut Psalm. 48. *Quia cùm interierit, non sumet omnia*: id est, nihil omnino secum deferet. sic *non omnis hypocrita*, id est, nullus hypocrita. Septuaginta; *Coram Deo dolus non ingredietur.* Vatabl. *Flagitiosus*, Pagnin. *impius*. sed quàmvis eòdem omnia pertineant, multò meliùs atque simpliciùs, Vulgatus dixit *hypocritam*: de cujus vocis notione atque ratione, superiùs diximus; est enim *hypocrita*, impius simulator, fallax, qui veteratorio & ficto ingenio loquitur, aut agit. ut obiter perstringat amicos, qui fraude potiùs & fucata oratione, captiosisque argumentationibus, quam veritate & orationis simplicitate agerent. Quod verò alii dicunt originalem vocem significare, *acceptatorē personarum*, ut amicos etiam notaret, quos personam accipere, & Deo adulari superiùs dixerat, mihi non placet: nam licèt eam vocis significationem agnoscere videatur. R. David in libro radicum, & R. Mardochai in suis Concordantiis, tamé nullum exemplum proferunt, neque proferre poterunt. *Venire* autem *in conspectum Dei* est coram illo judice stare, apparere, loqui, fiducia aliqua de suæ causæ æquitate concepta.

Quid hypocrita. LXX. *Vatabl.* חנף *R. David. R. Mardoch.*

XVII. *Audite sermonem meum, & ænigmata percipite auribus vestris.*

2

Chrysost.

ERgo (inquit) mihi cum Deo disputāti benevolas aures præbete. Acutè observavit Chrysost. suæ orationi atque redargutioni infensos amicorum animos animadvertisse; ideò benevolentiam & attentionem postulasse. Tum etiam geminationem verbi, *audiendi*, docet esse aut ægritudinis indicem, aut ad comparandá attentionem referri, quòd vel illi attēdere nollent, vel quòd ea, quę dicturus esset, multa attentione indigerent.

Philipp. Quid ænigmata

Ænigmata. Philippus ex proprietate Latini vocabuli, *ænigmata* interpretatur, illa ipsa mala, quæ Iob patiebatur, quæ cùm non propter sua merita sustineret, sed essent (inquit) *examinationis flagella; ideirco ænigmata voluit appellare: quoniam qui innocentes & Iustos tribulari conspiciunt, velut ænigmata illis sunt, & obscura divina consilia.* Divus Thom. autem *ænigmata* explicat obscurú & difficilem sermonem, & qui aliud prætendat in superficie, aliud verò interiùs significet. eodem ferè modo Hugo, sermonem sub figuris occultatum; ut indicet, non semper illud significare velle, quod verba sonant ut difficultate proposita attentiores reddat auditores. Sed certè vox originalis deducitur à radice,

D. Thom. *Hugo.*

chava,quod eſt annuntiare,oſtendere, indicare.quare Septuaginta,ſimpliciter dixerunt; *Audite verba mea,narrabo enim vobis audientibus*.& Hebraizantes omnes;indicationem meam; expoſitionem; annuntiationem; narrationem. quibus etiam modis verti ſolet aliis locis à Vulgato. quæ ſignificatio videtur omnino cõtraria *ænigmati*.ſicut &, *interpretatio*, quæ vertitur à Vulgato Dan.2.cùm dicitur, *Et interpretationem ejus indicabimus*. Sed fortè interpres conſultò hoc loco *ænigmata* vertit,ut reſpiciat ad Iobi orationem ab amicis, aut non intellectam,aut pravè interpretatam & nunc cujuſdam ironiæ admiſtione, ſuæ orationis ſimplicitatem atque claritatem,amicorum verò tarditatem in intelligendo ſignificet.quare redditur multò elegantius, atque ſignificantiùs per *ænigmata*,quàm per declarationem, aut annuntiationem,vel expoſitionem. Sententia igitur hæc; Nihil à me obſcurè aut fucata oratione dicetur,quo vobis pravè intelligendi anſam ullam præbuiſſe videar. non aliis ego ænigmatis utor, quàm ipſa totius rei dilucida expoſitione. ſcilicet; ænigmata vobis proponerem,qui ſimplicem & apertam veritatem ſemel & iterũ propoſuerim.

חוה

LXX

Regia, Tigurin., Cajetan., Vatabl., Pagnin.

XVIII. Si fuero judicatus, ſcio, quòd juſtus inveniar.

IN Hebræo; Si judicium diſpoſuero,aut præparavero,aut ordinavero. nam verbum; *Gharac*,ſignificat quidquid certa ratione & ordine diſponitur; ut agmen, acies,militia,unde etiam dicitur, *Dirigere aciem*. Tum etiam quidquid arte & ratione præparatur. quare rectè etiam Septuaginta verterunt, *Ecce ego appropinquo judicio meo*. verbum enim *appropinquandi*,non ſemel in Scriptura ſignificat acceſſum exercitus ad cõgrediendũ cũ hoſte, qui acceſſus, & congreſſus certa ratione & arte fit. ergo verbum *judicandi* ordinem, & diſpoſitionem certam affert,qualis in judicio, & in litibus tractandis ſervari ſolet. ait igitur; ſi rectè ritéque accedere permittar ad me tuendum, ſi ex ordine cauſam meam dixero,ſi ſervata judiciorum lege & cõſuetudine audiar, *Scio* me juſtificatum, et abſolutum iri; atque fore, ut *juſtus inveniar*.

3

ערך

Verbum judicandi.

LXX

Appropinquare verbũ militare.

pronuntier que. jam nunc diſpono certa rationem mei defendendi,atque meã coram Deo judice cauſam tuendi, formam, ordinémque ſervandum mihi conſtituo. hic ſi mihi a vobis, ſi a Deo ſervabitur, non dubium,quin obtineam in cauſa.

XIX. Quis eſt, qui judicetur mecum? veniat: quare tacens conſumor?

VErba ſunt exaggerati animi, conſtantiæque pleniſsima. Iam (inquit) per me non ſtabit,quin meæ vitæ atque innocentiæ controverſia, judicio & ratione peragatur. ſed ne indictã meis accuſatoribus lite me videar defendere, illos expecto atque provoco. *Quis* enim *eſt, qui judicetur mecum?* Septuaginta. *Qui judicium ſit facturus mihi*. propriè; Qui ligaturus ſit mecum; qui litem & criminis alicujus accuſationem intenturus; quisquis ille ſit, prodeat. Polychron. & Olympiod. *Quis judicabitur mihi, quaſi à me læſus injuria, qui peccatum aliquod meum, probare poſsit?* Cajetani verò interpretatio illa, ut hęc nõ ſint verba inquirentis, aut provocantis adverſarium, ſed ſuſpicientis Dei majeſtatem, cum quo diſputaturus eſt, quaſi dicat, Quis, quantus vè ille eſt, cum quo ego diſputare cupio? illius enim amplitudine deterritus obmuteſcam, & priùs moriar, quàm verbum ullum ex meo ore coram illo excidat; Hæc inquam ſententia, & interpretatio quadrare in rem pręſentem nulla ratione poteſt.

Quare tacens conſumor? Indicare videtur Reos, & eos qui ſibi alicujus ſceleris conſcii eſſent, vel ex conſcientia ſceleris, vel ex conſuetudine judiciorum tacere ſolitos. Reorum (inquit) eſt malè ſibi cõſciorum, atque judiciariam litem, judicis vel incorruptiſsimi ſententiã reformidantiu tacitos, pullatóſque coram judice ſiſti, & aliorum patronorum atque advocatorũ oratione uti. ego verò qui *nihil mihi conſcius ſim*, quorſum alio advocato, aut patrono uti velim, quàm ſimplici mea oratione? quorſum ve ſinam me tacitum dãnari? Græci, Polychron. Olympiod. hunc ſenſum indicant; Si verum aliquod crimẽ accuſator aliquis objiciet, neque verbum

4

Sententia animi excelſi.

LXX

Polychr. Olympio.

Cajetanus nõ probatur.

Reorum ſilentium.

1.Cor. 4.4

Polychron. Olympiod.

ut

amplius,obmuteſcam,moriar.vel cũ aliis Quare moriar,conſumárque tacitus?quaſi dicat;Non is me dolor cruciabit,quòd indicta cauſa moriar, & falſa criminatione nondum propulſata. Indicarunt etiã hunc ſenſum Septuaginta; *Quia nunc obmuteſcam & deficiam.* id eſt,Niſi loquar,deficiam,& expirabo.vel,Si taceam, ab amicis indicta cauſa damnabor; obtinere igitur à me non potero,ut veriſsimam meę cauſæ defenſionem non ſuſcipiam. Vel ſimpliciùs;Si ſtatim non dixero,& me oratione nõ defendero,moriar cõfeſtim; oporteret igitur adverſarium,& litigatorem ſtatim prodire:nullas enim mihi cõcedit inducias vis morbi.hoc ferè voluit Tygurina.

LXX

XX. Duo tantùm ne facias mihi,& tunc à facie tua non abſcondar.

XXI. Manum tuam longè fac à me, & formido tua non me terreat.

6

CAutionem videtur à Deo petere ante diſputationis congreſſum, ne duplici hac ratione ſecum agere velit.quare licèt idem ſenſus ſit,ſed meliùs tamen Vulgatus per negationem explicuit, quã Septuaginta per affirmationem; *Duo mihi præbeas.* videlicet,ne *manũ*.id eſt,inflicti vulneris acerbitatem, quæ illi orationis facultatem adimebat,exacueret, aut amplificaret Deus, ſed potiùs mitigaret, & extenuaret,liberè loquendi facultate, ſpatióque conceſſo;tum etiam temperato, atque occultato divini numinis ſplendore terrifico. Alii referre conantur hanc formidinem ad mortis metum,quem ſolitus erat concipere,qui divinam aliquam revelationem, aut viſionem accepiſſet, juxta id Exodi.33.*Non videbit me homo, & vivet*.quapropter dixit Manue ad uxorẽ ſuam,Iudic.13.*Morte moriemur,quia vidimus Dominum.*& Iſai.6.*Væ mihi,quia tacui, & Dominum exercituum vidi oculis meis.* id eſt,periit,neque qui ſupernam viſionem viderit permittetur amplius verſari inter mortales.igitur hujus mortis diſcriminis cauſam,nimium terrorem eſſe ex divino viſo,potuit hoc loco indicare Iob; atque tantam divini conſpectus lucem, & formidinem, ex qua denuo in mortiferam ægritudinem incidat,deprecatur.Sed primus ſenſus ſimplicior eſt.

LXX

Exod.33.20
Iudic.13.22
Iſa.6.5

XXII. Voca me,& ego reſpondebo tibi:aut certè loquar, & tu reſponde mihi.

1 *Verbum reſpondendi,forenſe,& judiciale.& ad teſtimonium ferendũ referri Illuſtrat Moyſes, Iſaias,& Hoſeas.*	2. *Humanæ actiones teſtes ſunt coram Deo judice.* 3. *Iob in hac ſententia non peccaſſe.*

1

DAt Deo optionem ſuſtinendi partes actoris,aut rei,vel potiùs expoſtulantis,objicientiſque; aut reſpondentis atq; ſatisfacientis.nam quacumque ratione lis peragatur,æquitati atque veritati nititur. Verbum autem *reſpondendi* aliquando eſt forenſe, & judiciale; perindeque valet, atq; teſtificari, ut Exod.20. *Non loquaris contra proximum tuum falſum teſtimonium.*Hebraicè;Non reſpondeas;vel,Ne teſtificeris.videlicet rogatus a judice. Geneſ.30. *Reſpondebit mihi cras juſtitia mea.*id eſt, mea innocentia planè teſtificabitur me innocentem.Iſaiæ.59.*Peccata noſtra reſponderunt nobis.*id eſt,teſtificata ſunt contra nos, & quaſi interrogata à Deo judice,veritatem ipſam profeſſa ſunt;videlicet ſuos auctores accuſant,& iniquitas adverſus iniquũ teſtis damnationis eſt. ſimile id Hoſeæ.5.*Reſpondebit*(teſtificabitur, clamabit; accuſabit)*arrogantia Iſrael in facie ejus.*(publicè,palam,nihil reverita ſuum auctorem) Ex quo obſervandum eſt tum pias & honeſtas,tum improbas mortalium actiones teſtes eſſe, aut ſanctitatis juſtorum, aut improbitatis hominum flagitioſorũ; publicèque & apertè ſuum teſtimonium dicere coram Deo judice; atque ſi opus ſit,ſublato in cœlum *clamore*. quò enim graviora ſcelera ſunt,eò majori clariorique voce teſtantur improbitatem ſui auctoris.Iam igitur dicere Iob poſsit; Tu mihi,ò judex,diem horámque dicito, & judiciali quæſtione examina;ſi velis etiam, ut jure jurando veritatem conteſter, efficiam lubẽs,*reſpondebo*,teſtificabor, rem ipſam atque veritatem profitebor. Verbum

Verbum reſpondendi forenſe
עָנָה

Exod.20.16

Gene.30.32

Iſa.59.12

Hoſe.5.5.

2

Actiones hominum teſtimoniũ ferre coram Deo judice.

Geneſ.4.10. & 18.20.
Hab.2.11

autem

(טוב) autem *respondendi* in secunda parte, ut quod ab alia radice sit, leniùs & simpliciùs accipi debet.

(3 Cajeta.) In hac autem Iobi oratione, qua Deū ad disputationem provocat, Cajetanus ait, licet hæc non dicta sint à Iobo ex cōtemptu divinæ majestatis, verba tamen esse *scandalosa,& arrogantia*. (Astunica) Astunica censet peccasse Iob, quòd parùm modestè & reverenter de Dei majestate loquatur. (Græci) Cęteri omnes illum excusant: & Græci ajūt hæc profecta fuisse ex familiari in Deū charitate, aut ex fiducia bonæ conscētiæ (Philip.) Philipp. ex admiratione ignoratæ causæ suarum calamitatum, Deniq; procedere possunt ex iis omnibus animi affectibus, quos in Iobi lamentationibus explicuimus. c. 3.

XXIII. Quantas habeo iniquitates & peccata? scelera mea, & delicta mea ostende mihi.

1 Nexus, & simplex sensus hujus sententiæ.
2 Quantum, ad numerum etiam referri, ex Hebræo.
3 Quid inter iniquitatem, & peccatum intersit.
4 Verum discrimen elicitur ex proprietate vocū. Multarum vocum similium coacervatio quid indicet.

(1 Nexus cū pręcedentibus.) NOn omnes eodem modo connectūt nam quibusdam videtur Iob. exspectasse, ut Deus loquendi initium faceret, ut cui priores loquendi vices deberentur. sed cùm sua congressione & disputatione non dignaretur Iobum, is contemni se arbitratus, in hæc verba conqueritur; A deo ne flagitiosus ego, ut neque dignus habeat, cui improbitatem exprobres? saltem igitur *scelera mea ostende mihi*. & deinde sequitur; *Cur faciem tuam abscondis &c.* Ita ne, neque me dignaris colloquio tuo, neque coram sententiam fers, sed indicta causa absentem hominem dānas? Sed ferè interpretum concors sentētia in his verbis agnoscit suæ defensionis exordium; sed quale convenire possit dolenti & exulcerato pectori.

(Græci Philippus) *Quantas habes iniquitates?* ut sibi suæ controversiæ status exponatur, suo jure postulat. idque provenire potest, ex illo desiderio cognoscendi, quā ob causam ad tam acerbos cruciatus damnatus sit. ita Græci intellexisse videntur, atque Philippus; Hujus animadversionē causam cognoscere aveo; & quod iis qui in cruciatū & supplicium dantur, solatium esse solet, supplicii causam perspectam habere, reus licet atque damnatus postulare possum; obtinere etiam à judice debeo. (Gregor.) idem ferè Gregorius ait, optare ut si quæ habet occulta delicta, innotescant, ut deflere illa atque corrigere possit. sed certè cùm sibi proposuerit suam innocētiam defendere, paulò dolentiùs atque de sua conscientia confidentius accipi hæc debent quasi diceret; Sceleris alicujus accusor, damnórque ad pœnam, oportuisset verò jam illud esse in judicio prolatū, mihíq; propositum.

(2 במה Quantum ad numerū etiā referri. Psal. 118. 84) *Quantas*. Quot quantásque. nam vox originalis ad utrumque pertinet, ad multitudinem videlicet, & magnitudinem atque gravitatem. atque subest eadem originalis vox Psalmo. 118. *Quot sunt dies servi tui?*

(3 Latini. Gregor. Quid intersit inter peccatū & scelus) *Iniquitates, & peccata; scelera, & delicta.* Latini curiosius inter hęc quatuor discrimē constituere nituntur. Nam Gregor. ait. *Quòd licet inter iniquitatem atque peccatum distare nihil Ioannes Apostolus perhibeat, cùm ait,* (1 Ioan 3. 4) *iniquitas peccatum est. ipso tamen usu loquendi, plus iniquitatem, quàm peccatum sonare, cùm omnis homo facilè se peccatorem fateatur, iniquum verò dicere nonnunquam erubescat. Inter scelera verò & delicta hoc distabit, quòd scelus, etiam pondus peccati transit, delictum verò pondus peccati non transit: quia & cùm offerri* (Levit. 6. 17) *sacrificium per legem jubetur, nimirum præcipitur sicut pro peccato, ita etiam pro delicto, & nunquam scelus in opere, delictum verò plerumque in sola cogitatione; unde & per Psalmistam* (Ps. 18. 13) *dicitur, Delicta quis intelligit?* Hæc Gregor. (D. Thom.) Divus verò Thom. aliter distinguit, nam quæ cōtra proximum sunt, existimat propriè dici *iniquitates*: at ea, quibus homo in se ipso pravè disponitur, & deordinatur, ut gulam, & Luxuriam, *peccata*, quasi de ordinationes: quæ verò contra Deum, *scelera*; tandem omissiones, *delicta*. & Ambrosius lib. de apologia. (Ambr. lib. de Apolog. Dav.) David docet latiùs patere *iniquitatem*, quàm *peccatum*, contraria ratione, quàm Gregoriu-. Alii ex malitia, aut ignorantia hæc distinguot.

(4 Quod discrimē ex proprietate vocum eliciatur inter hæc quatuor.) Sed certè quę nunc dicuntur *iniquitates*, aliquando peccata, aut scelera nominantur. quæ nunc *delicta*, aliquando iniquitates, aut peccata, ut nullum fixum cōstánsque discrimen assignari inter hæc

עָוֹן
חַטָּא
Exod.32.32
פֶּשַׁע
Gene.31.36
Pſ.31.1
Prov.10.12

posſit, Illud tantum ex proprietate vocũ elicitur, *Iniquitatem* eſſe pravitatem quandam, quæ à recto deflectit. atque vox eadem infra redditur, *peccata adoleſcentia. Peccata* verò, propriè ſunt errata; & propriè eſt aberratio & declinatio à via, quæ Exodi. 32. vertitur, *Noxa*. *Scelus* autem eſt, quaſi trangreſsio, violatio pacti & conſtituti fœderis, & ſeditioſa adverſus Deum rebellio; & Geneſis. 31. vertitur *Culpa*. Pſalmo. 31, *Iniquitas*. Proverb. 10, *Delicta*. Tandem, *delicta*, ab eadẽ radice dicũtur, à qua ſuperiùs *peccatum*. quare videntur omnia ſinonyma nomina gravisſimorum peccatorum. eſtque coacervatio quædam artificio plena: nam ſicut ejuſdem vocis repetitio, ita etiam plurimarum eandem rem ſignificantium acervatio vim ſolet addere orationi, atque rem ſignificatam amplificat. vel quidem his multis peccati nominibus ſignificat cujuſcumque generis peccatum, ut ab omni gravi ſcelere ſive contra Deum, ſive contra proximum ſe innocentem aſſerat. erit ergo ſententia; Quæ nam ingentia mea ſcelera, ob quæ ad ingentes cruciatus damner? Inaudita videlicet oportet eſſe facinora, quibus inaudita apud omnium mortalium memoriam ſupplicia rependantur. Neque verò ſine arte & acrimonia dicendi illa quarta vox, *delicta*, repetitur; nam eadem eſt (ut diximus) quæ *peccata*; quaſi videatur Iob quęſiviſſe undique nomina, quibus peccata exprimeret; & cùm nova non inveniſſet, iterum uſurpaſſe priora. doctè igitur hęc indicavit Philippus; ait enim his nominibus, *peccata, gravia, & prava* ſignificari. quem locum corruptè legit Titelmanus, refert enim Philippum dixiſſe, ſignificari peccata gravia, & levia; pro *pravis* parva fortè legit. Septuaginta igitur, cũ nullum ferè inter illa diſcrimen agnoſcerent, bis tantùm uſurparunt *peccata, & iniquitates*. Quòd autem ad locum Ioan. 1. c. 3. quem adducit Gregor. pertinet, veriſsimè ait *peccatum eſſe iniquitatem*. id eſt, eſſe contra Dei legem. nam *iniquitas* eſt Græcè, *Anomia*, quæ contra, *Nomos*, id eſt, legẽ eſt.

Coacervatio multarũ ſimilium vocum.

Philipp. Titelm.

LXX

1 Ioa. 3.4

ἀνομία νόμος

Oſtende mihi. Fac ut cognoſcam; nã iſti mei accuſatores nihil certi & explorati afferunt: nihil præterea ego mihi cõſcius ſum. quòd ſi ego ſceleris alicujus reus ſim, tibi perſpectum fuiſſe oportet.

XXIIII. Cur faciem tuam abſcondis, & arbitraris me inimicum tuum?

1. *Nexus cum præcedẽtibus.*	*tiam. Capite damnatis obvelabatur caput.*
2. *Faciem abſcondere, ad ſeveritatem, & indignationem.*	4. *Arbitrari, quid propriè. Iudicum vultus benignus. Illuſtratus Iſaias*
3. *Iudicum priſca conſuetudo ante ferendam ſentẽ-*	

IN hac dolentis hominis oratione, non decet alium leniorem, aut cohęrentiorem decurſum quęrere, quàm coacervationem quandam rationum ad eundem finem adductarum. quàmquam hanc etiã ſententiam cum præcedenti Divus Thomas aptè, elegantérque ſic nectat; Cùm à me rogatus, atque poſtulatus (o judex ſupreme) ut ſi quæ apud te ſunt condita & repoſita mea ſcelera, proferre velis, taces omnino, ſanè videris tuo iſto ſilẽtio teſtari, nihil unquam in me reperiſſe, quo te graviter offenderim. Cur igitur mecũ tanquam cũ iniquo, atque inimico agis? *abſcondis* enim, avertisque à me *faciem*; ut ſoles, cùm tibi vehementer diſplicet conſpectus impiorum hominum. Cæterù cùm hæc loquitur Iob, agere cum Deo, tanquam cum irato adverſum ſe principe, aut verò tanquam cum ſeveriſsimo judice videtur: nam *faciem abſcondere*, aut *avertere*, indignantis eſt, & ſupplicium inferentis; ſicut è contra *faciem convertere*, aut *illuſtrare*, vel illuſtrem & conſpicuam exhibere, benevolentis, benéque facientis eſt. cujuſmodi eſt id Hoſeæ. 6. *Vivemus in conſpectu ejus*. id eſt, illo nos inſpiciente, curante, cuſtodiente. cùm igitur *viſitatio tua*, conſpectúſque longè benigniſsimus quondam *cuſtodierit ſpiritum meum*, cur nũc peream miſer, te faciem abſcondente? Hæc eſt illa Caini vox querula Geneſ. 4. *Ecce ejicis me hodie à facie tua, & à facie tua abſcondar; & ero vagus, & profugus in terra; omnis igitur, qui invenerit me, occidet me.*

I

Nexus cũ præcedentibus D. Thom.

2

Faciem abſcõdere ad ſeveritatem, & indignationem.

Deut. 32. 20. & c. 31. 17. 18. Pſ. 29. 8. & 12 ℣ 9. Num. 6. 26. Pſ. 70. 20 & 89 ℣ 13. Hoſe 6. 3. Pſ. 30. 17. & 66. 2. & 118 ℣ 135. Iob. 10. 12. Cajet. Geneſ. 4. 14

At ſi cum Deo, tãquam cum judice, agat, id quod ſequentia quoque, quę judicis ſunt exigere videntur, ſenſus is eſſe poterit; Damnor miſer indicta cauſa, & lite jam confecta non permittor meum judicem videre, neque deprecari; abſcon-

3

dit enim ille se, & in separatum privatúm que sententiæ ferendæ locum se recipit. cùm igitur te non videam, summe judex, quid existimare de te, atque de me possim, quàm te jam in occulto extremá capitis sententiam contra me scribere? hùc facere potest illa quorundā judicum antiqua consuetudo, cujus meminit Clemēs Romanus lib. 2. constit. Apostolic. & Divus Basil. epist. 79. fit etiam aliquando mētio in Theodosii & Iustiniani codice; cū enim capitis sententiam laturi erant, obducebant cortinam, & interjecto velo se continebant; absconditi ergo mortis reos damnabant. opportunè tunc siquis innocens damnaretur, dicēre ad judicē æquissimum posset, *Cur faciem tuam abscōdis?* Adde etiam quod capite damnatis, ne judicem, Regemvé videre possent obvelabatur facies, & caput, ut Hester. 7. scribitur; *Operuerunt faciem Aman.* Perinde igitur (ait Iob) ac si jam operto sim capite, & obvelata facie, meum judicem, meúmq; Regem videre mihi non licet; *abscondit* enim ille *faciem* suam à me. scio benignissimum judicem, si me ille incredibiliter affectum laborantémque aspiceret, non amplificaturum supplicia, sed temperaturum atque mitigaturum. sed heu me supra mortales omnes miserrimum, quem ille aspectu non dignatur.

Iudices lat uri sententiam abscondebāt se.

Clem. Roma. lib. 2. const. c. 52.

D. Basil. in epist.

Theod. & Iustin. Cod.

Capite damnatis obvelabatur caput; Esther. 7. 8

4

Polychron.

Et arbitraris me inimicum tuum? Tum hāc, tum præcedentem partem retulisse Polychronius videtur ad illum timorem, quē de suo hoste concipere aliquis solet, à quo sibi timet & cavet, & à quo se abscōdit. Polychro. sententia hæc est; *Quomodo potes in animum inducere, ut me à folio nihil distantem hostem tibi esse suspicere? quasi verò ab homine perinfirmo ullus tibi metus posset impendere.* id quod etiam indicavit Chrysosto. cùm per ironiam sententiam hanc reddit; *Scilicet meam, quam ignoras contemptam atque humilem naturæ conditionem, reformidas, cùm folium sim &c.* id quod etiam lectio Septuaginta indicat versiculo sequenti; *Numquid quasi folium, quod movetur à vento, vereberis?* & favere potest verbum *arbitrandi*, quod est, *Chasab*, existimare, reputare & sicut apud Latinos, ita etiam in sacro sermone significat in pretio habere. sicut Gene. 15. *Reputatum est ei ad justitiam.* & Genes. 13. *Nonne sicut alienos reputavit nos.* id est, non pluris facit nos, quàm si exteræ, & peregrinæ essemus. ait itaque; *me arbitraris inimicum.* me æstimas, quem cavere debeas, & ita te in meum conspectum nunquàm vis dare?

Chrysosto.

LXX

Verbum arbitrandi quid ꝑ prié.

חָשַׁב

Genes. 14. 16. Gen. 31. 5

Sed leniùs hæc pars jungetur cum præcedente, hac ratione; Abscondis & avertis faciem tuam, perinde atque ab hoste tibi infestissimo, cujus conspectum non possis ferre. quandō ad judicem respiciat sic poterit sententia confici; cùm apud te de mea innocentia dicere instituo, *abscondis faciem*, & aliò convertis oculos, planéque ostendis tibi me infestum esse longeque molestum. Id verò esse solet in judice vitium, quod ab incorruptissimo judice Christo Domino longè abfuturum prædixit Isai. c. 42. *Non erit tristis neque turbulentus*, ne videlicet vultu ipso, & tristi supercilio, atque aversa facie priùs reum damnet, quàm pronuntiata sententia. Sed nihil mirum, quòd ex dolenti pectore, tātam erga se sui judicis severitatē tot viis atque rationibus amplificet Iob.

Iudicū toria frons dānata

Isai. 42. 4.

XXV. Contra folium, quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, & stipulam siccam persequeris?

1. Defensus Iob à censura Cajetani. illius oratio minimè arrogans.
2. Ostendere potentiā quid in Hebræo, & ut varie reddatur à Vulgato.
3. Deus protector à turbine Dæmonis turbo: & venenat insaniens illustratur Isaias.
4. Folii caduci ad hominē translatio. Folium inconstantia Symbolum.
5. Stipula symbolum rei inutilis, & ignobilis, tum etiam & arida senecta.
6. Stipula unde dicatur in Hebræo. rei levioris, & minutioris symbolum
7. Stipula aut ventus, aut igni minatur.

CAjetanus existimat, hac argumentandi ratione Iobum probare apud Deū suam innocentiam; quòd nisi suarū ærumnarum causam aliam proferat Deus, fiet inde, ut vel cum homine justo tanquam cum inimico agat; vel Deus nihili omninò faciat Iobum, neque pluris quàm folium aridum, aut stipulam siccam. Censet præterea Cajetanus, hæc Iobi dicta arrogantis hominis esse, & existimantis sibi divinorum Dei consiliorum, atque providentiæ revelationē, rationéque reddi debere. sed sanè dum sæpè Cajetanus, potiùs Hebræus ille, quem ducem Cajetan. sequebatur, Iobi verba calumniatur, ab

I

Cajeta.

An hæc sententia sit arrogātis hominis

Hebr. apud Cajeta. notatus.

amicis

amicis Iobi stare videtur; quibus Iobi oratio arrogans, & insolens videatur; cum tamen verba sint animi incredibiliter demissi, atque supplicis, & suam infirmitatem agnoscentis, excitátisque supremam divini numinis majestatem ad sui cómiserationem.

2 עָרַץ

Ostendere potentiam quid in Hebræo.

Ostendere autem potentiam, est in Hebræo simplex verbum, *Gharats*, quod est conterere, confringere, aut verò roborare se aut potentiam & virtutem ostendere, & exercere in aliquo confringendo, & conterendo, aut timere & formidare eũ, qui pro sua virtute & robore conterere, & cõfringere possit. unde dicitur Isai. 8. *Ipse pavor vester, & ipse terror vester*. quasi dicat; qui potest conterere, & confringere penitus. ut ad hoc videatur allusum Matth. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eũ, qui postquam occiderit corpus, habet potestatem mittere in Gehennam.* & Isai. 2. vertitur *Percutere*, & c. 10. *Confringere*. inde dicitur. *Robustus* Isai. 25. *Violentus* Iob. 27. *Fortes* Psal. 53. *Crudelissimi*, Ezechiel. 3. Ergo ait Iob; Ita ne vellis tuam potentiã, & vires ostendere, & exercere; tẽ potentem, fortem, robustum præbere in conterendo & confringendo *folio, quod vento rapitur*; quod per se ipsum exacta æstate, in autumno sua sponte decidit ex arbore, vel incitatum vento levissimo avellitur? vel; *Contra folium*, cui avellendo atque raptando satis sit tenuissimus spiritus, insurgere jubes vehementissimum ventum, qui me ex hujus vitæ arbore, veluti folium decutiat, & hùc illúcque per fortunæ ludibrium, jactet atque propulset? Sed neq; hoc contentus, collapsum jam, & decussum folium tuæ potestatis manu conterere, comminuere, confringere, & in minutissimos pulveres aridam stipulam redigere velis? atqui tu pro tua potestate, cũ summa bonitate atque benignitate conjuncta, *Factus es* (esse soles) *fortitudo pauperis in tribulatione* (qui non permittis illum præ imbecillitate virium cadere, aut collabi) *spes à turbine* (umbra, protectio, refugium, adversus turbinis impetum, & ventorum inclementiam) *umbraculum ab æstu*. (Hæc verò omnia prẹstari à Deo adversus iniquorum spirituum vim, qui rapture & exagitare miserum hominem suæ potestati permissum, conantur, statim explicat) *Spiritus enim robustorum* (qui contendunt potentiæ suæ nervos in conterendo & confringendo infirmo homine) *quasi turbo impellens parietem*. Ego verò (inquit Iob) agitor, rapior, impellor spirituũ inclementissimorum impetu, cùm neq; paries sim, neque constans fixa ve rupes; sed vel tenuissimus pulvis, vel levissimũ folium. Tu verò etiam velis *potentiam* prẹterea *tuam* in me perdendo *ostendere*? atqui alienum etiam est à tua natura & ingenio, quem homines persequuntur, te persequi; quin potiùs *calamum quassatum* (ab hominibus) *non conteres, & linum fumigans* (propè jam extinctum & impetitum vẽto) *non extingues*.

Isai. 8. 13.

Matth. 10. 28
Luc. 12. 4. 5

Isa. 2. 19. 21
Isa. 10. 33
Isa 25 3
Iob. 27. 13
Psa. 35. 5
Ps. 85. 14
Ezech. 31. 12

3

Deus protector à turbine
Isa. 25. 4

Dęmõ turbo, & ventus inclemens.

Psal. 68 27.
Isa. 42. 3
Matth. 12. 20

Sed potest hæc Iobi sententia lõgiùs patere, si de communi omnium mortalium imbecillitate & inconstantia loquatur; Cùm tu (inquam) *recorderis, quoniã pulvis sumus, & homo sicut fœnum dies ejus, tanquã flos agri, sic efflorebit; quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet, & non cognoscet ampliùs locum suum*; id est, ad levissimam aeris cõcitationem decutiuntur exucti flores, & arida folia; & cùm nõ eisdem ramis neque eodem loco fuerint, tamen ad radicem arboris sine ullo discrimine concidunt, omnia enim mors æquat. Hanc quoque deciduæ hominum glorię rationem & miserandum casum cum clamore & admiratione jussus est Isai. prædicare, cap. 40. *Vox dicentis clama, & dixi; Quid clamabo? Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus, quasi flos agri, exsiccatum est fœnum, & cecidit flos, quia spiritus Domini sufflavit in eo.* Sed tamen illã folii translationem apertiùs Ecclesiasticus usurpavit. c. 14. *Omnis caro sicut fœnum veterascit, & sicut folium fructificãs in arbore viridi, alia generantur, & alia dejiciũtur. sic generatio carnis, & sanguinis alia finitur, & alia nascitur.* Considerari ergo in homine potest, non secus atque in folio arboris, summa inconstantia, atque instabilitas; sicut enim ventorum, commotionũ aut aliarum temporis varietatum rationes, ex nutantibus arborum cacuminibus & foliorum commotione observare solemus; ita sanè omnis mutationis atque incõstantiæ materia, & symbolum homo est; nullum enim est vel levissimum incõmodum, morbus, aut ærumna, quod in illo, quasi ventus in arboris folio, suam potentiam non ostẽdat. expositus est enim omnibus vitæ ærumnis, & temporis vicissitudinibus. sicut infirmum folium,

4

Mortaliũ imbecillitas Folii caduci persimilis
Ps. 102. 15. 16

Isa 40. 6

Eccl. 14. 18

Folii ad hominem trãslatio

Folium incõstantiæ symbolum.

pullula

pullulat primùm,& gratiſsimo virore blãditur oculis; floret in adoleſcentia; veteraſcit tandem & collabitur exucto humore,& locum aliis foliis pullulantibus denuò concedit viridioribus atque tenerioribus.ergo ait Iob; Cùm foliũ ſim, quod vitæ incommodis omnibus obnoxium eſt,quod ventos omnes timet,& vel ad leviſsimam temporis mutationem tremit & commovetur,quod facilè convellitur & decutitur ex vitæ arbore, ne tu indignationis tuæ vehementi ſpiritu incutias vim ventis;cadam etiam te non impellente,neque contra me exerente poteſtatis tuæ nervos,atque vires.

5

Stipula ſymbolum rei inutilis,& ignobilis.

Et ſtipulam ſiccam. Ferè eadem ſententia, quæ præcedentis partis.niſi fortè *ſtipula* aliquid inutilius & ignobilius ſignificet. Actum(inquit)agere videris;nam rapior velut arida ſtipula tempore adverſo, etiã te non perſequente,ſed per cõtemptum rei viliſsimæ atq; ignobiliſsimæ mei oblito.ita ne honorem ducis te te mihi opponere?

Tibull,

,,,,,,,,,,, An gloria magna eſt,
Inſidias homini ſuppoſuiſſe Deum?

LXX

Senſum hũc indicavit lectio Septuagin. *Numquid,quaſi folium,quod movetur à vento,vereberis?aut quaſi fœno,quod fertur ab ſpiritu,oppoſuiſti te mihi?* Poterit quoque his verbis ad adoleſceutiæ errata, quorum inferiùs meminit,reſpicere; Cũ ſim ætate & ęgritudine aridus,exuctus,propè confectus, atque ad ſtipulæ ſiccæ ſimilitudinem redactus,me perſequeris propter præteritæ virorem vitæ,& laſcivientis adoleſcẽtię leve aliquod erratum?nam in pręſenti hac,quam nunc vivo vitam,nihil inveneris pœna atque ſupplicio puniendum. jam igitur alius ſum,jam exarui; & quid quid vitioſitatis ex florente ætate provenire poterat,abſumptum eſt. rum etiam, ſiqua quõdam uberrimorum fructuũ fertilitate & copia velut prægnans ſpica florebam,virebam,gloriabar,& florente fœlicitate exultabam,jam exarui,jam letiferi morbi falce exciſus decumbo, conteror,& calcor laborum & ærumoarum graviſsimarum pondere decuſsis granis, & bonis omnibus ablatis,nihil remaneo oiſi ſtipula ſicca,palea,gluma, pulvis,quem projicit ventus à facie terræ; quid ergo nunc à me repetis?quid exigis? quid me perſequeris.

Stipula ſicca aridã ſenectutem

6

Stipula quid

Sed ex *ſtipulæ* voce non nihil pręterea eliciendum eſt.dicitur enim *ſtipula Kas*, à verbo,*Kaſas*,quod eſt colligere, & congregare minutatim ſtipulas,aut ligna arida,quæ vel vento raptari ſolent, vel igne abſumi.quare eſt ſua elegantia & alluſio rerum atque etiam vocum,Exodi.5 *Diſperſus eſt populus in omnem terram Aegypti ad colligendas paleas.* quæ enim diſperſa erant non niſi à diſperſo populo colligi poterant minutatim,ſummóque labore. Inde hoc verbũ ſignificat increpare,& reprehẽdere de erratis etiã minutiſsimis. verba,quib⁹ R.Mardoc.hujus vocis ptoprietatẽ deſcribit,adſcribẽda duxi. *Præter ſtipulã,ſignificatio illius eſt inveſtigatio defectus, correptio,increpatio.hoc eſt,Kaſas,ſignificat propriè inveſtigare maculas,ſcrutari defectus; hoc eſt,probris afficere.ſicut enim colligẽs ligna aut ſtipulas,colligit hinc inde,et pariter cõgregat,itidẽ qui probris afficit hominem, colligit maculas ejus hinc inde,& illa dicit ipſi.* Igitur poterit Iob nũc ſuorũ minutiſsimorũ, leviſsimorũq; erratorũ veniã deprecari; Quorſum nunc minutatim paleas colligas, o Deus optime, quorſum minutiſsima errata, & meę vitę quiſquilias ſumma veluti cura,& inveſtigãdi ſollicitudine congreges?vel, minutatim colligere paleas, nõ tam ad levia peccata,quã ad curam cõgregandi minutatim peccata referri poterit; Vndiq; colligis,quæ contra me facere poſſunt, ſicut qui paleas ſiccas quærit,& vndecũq; colligit.

קַשׁ

קָשַׁשׁ

Exod 5.12

R.Mardoch.

Cùm autem,ait *perſequeris*,duo ſibi impendere mala ſignificat, quæ paleis minantur, aut turbinem & ventum,qui paleas & quiſquilias raptare & impellere ſolet; aut verò ignem. Primum impiis, tanquam ſtipulis, ſæpè comminantur ſacræ litteræ; ſed Sopbonias præcipuè.cap.2. cum ab hac ipſa radice congregandi minutatim paleas, aut ligna minuta, dicitur; *Convenite, congregamini, gens non amabilis, priùs quàm pariat juſſio, quaſi pulverem tranſeuntem diem: antequam veniat ſuper vos ira furoris Domini.* id eſt, qui jam ſicut ſicciſsimæ & leviſsimæ paleæ & quiſquiliæ exaruiſtis, & expoſiti eſtis ventorum ludibrio, ſaltem congregamini in unum veluti palearum cumulum, & qui variis ſtudiis vaniſsimiſque cogitationibus diviſi diſperſique eſtis, nunc communibus ſaltem ſtudiis eadẽq; oẽs animorũ cõſenſione,corde vno,redite ad verum, unicũq; perfugiũ,&

7

Stipulæ,aut ventus,aut ignis minatur.

Soph.2.1

Deum deprecamini;impendet enim vobis vehemẽtiſsim⁹ turbo,& rapidiſsimus ſpiritus divinæ indignationis,qui vos veluti leviſsimum pulverẽ & glumam agat, atq; diſperdat in remotiſsimas regiones. At verò ignem ſæpè cõminatur ſtipulis Iſai.c.9.℣.24.&.c.47.℣.14.Ioelis.2.℣.5. Nahũ.1.℣.10.Abdię.1.℣.10. Malachiæ.3. ℣.19.Quare fortè inextinguibilem illum ignem ſibi timet, qui paleam ſe & ſtipulã vocat.ſicut ſcriptũ eſt Matth.3. *Paleas autẽ comburet igne inextinguibili.*& Eccl.21. *Stupa collecta ſynagoga peccantiũ,& conſummatio eorum flamma ignis.*

Matth 3.12
Luc 3.17
Eccl.20.10

XXVI.Scribis enim contra me amaritudines,& conſumere me vis peccatis adoleſcentiæ meæ.

1. *Amaritudinis ſignificatio longè patens. ad pœnas,& triſtitia atque lugubria refertur.*
2. *Amaritudines peccata ſignificãt,& hujus ſignificationis ratio quæ. Peccatorum dulcedo in bilẽ deſinit. Illuſtrati Moyſes,Salomon,Iſaias.*
3. *Amaritudo ad iram & indignationem Amaritudo apud Ariſtotelem quæ dicatur.*
4. *Amaritudo pro morte. Amara venenoſa,et mortifera exempla plurima illuſtratus Moyſes, & Hoſeas.*
5. *Scribere verbum foreñſe.*
6. *Conſumere quid in Hebræo. Pœna culpa filia. illuſtrati Salomon & Hoſeas.*
7. *Significatio conſumendi, anceps.*
8. *Peccata adoleſcentiæ nõ referenda ad filios.*
9. *Adoleſcentia quid propriè.*
10. *Adoleſcentia pro ignorantia.illuſtratus David*
11. *Cauſa ad temperandã delicti pœnam eſt ſubſequuta vita honeſtas De precatio apud Rhetores quid.*

1
Amaritudinis ſignificatio lõge patens.

Amaritudo ad pœnam, & acerbitatem

CVm lõgè pateat ſignificatio *amaritudinis* in ſacro ſermone, non eſt hujus verſiculi apud omnes una ſentẽtia.& quidẽ frequẽtiſsime *amaritudo* refertur ad pœnã,& afflictionem,& quidquid poteſt vitã reddere acerbã atque moleſtam; exempla nõ quæſita occurrunt. ſignificationis autem ratio & analogia illa eſt , quòd cũ inter ſapores omnes amariſsimus,ſit etiã inimiciſsimus naturæ,atque palato; ita etiã amaror,illa omnia ſignificat, quæ naturæ inimica & permoleſta ſunt.tum etiã cũ ea,quæ amara ſunt,ignea & calida ſint, ut medici atque philoſophi docẽt,interdúmque inflammata bile, inflamantur & ęſtuãt præcordia;ſic ſanè miſer homo ardet,uritur,æſtuat.& ſicut(teſte Gal.)amaræ exſiccant,exugũntq; corpus;ita etiã teſte Sapiente,*Spiritus triſtis exſicat oſſa.*dicitur autem *amaritudo*, de re quacumque triſti,& lugubri;amara anima;amatus fletus; amaræ lachrymæ.& Zachariæ.11. *Plangẽt eum planctu,quaſi ſuper unigenitum.* Hebræ. *Amaricabunt ſe ſuper eum, quaſi amaricare ſuper unigenitum.*& Ruth.1.*Veſtra anguſtia magis me premit.*Hebræi,& Septuaginta. *Amaritudo eſt mihi ſuper vos,vel,præ vobis.*& inde dicitur,provocare,irritare, exarcerbare aliquem;quod in originali eſt, *Amaricare.* in hoc ergo ſenſu,*ſcribere amaritudines*, erit,ſtatuere pœnas graviſsimas & acerbiſſimas in aliquem, quæ illius animi palatum & ſenſum pungant,& mordeant.

Galenus

Prov.17.22
Amaritudo ad triſtia, & lugubria.
Zach.11.10

Ruth.1.13
Hebræi.
LXX.

Alii tamen *amaritudines*, peccata interpretantur,idque dupliciter : aut quia ad amaritudinem Deum provocẽt;aut quia ipſi homini amaritudinem pariant,& per acerba tandem ipſi peccatori exiſtant Hoſeæ.12.*Ad iracundiam me provocavit Ephraim in amaritudinibus ſuis.*Ieremiæ.31.*Pone tibi ſpeculam,conſtitue tibi amaritudines.*id eſt,conſtitue te in loco ſublimi,unde videre & numerare poſsis colles,& excelſa lucóſque omnes,in quibus idolis immolaſti.Deute.29.*Ne fortè ſit inter vos vir, aut mulier, cujus cor ſit ſeparatum à Deo, ut vadat & ſerviat diis,& ſit inter vos radix germinans fel & amaritudinem.*Qua etiam ratione Petrus dixit Actuum.8.ad impium Simonem; *In felle amaritudinis, & obligatione iniquitatis video te eſſe.*Neque mirum peccata, quæ primùm dulcia vidẽtur, *amaritudines* vocari,cùm dulcia omnia in amarorem & bilem facilè cõmutentur. quare hoc ipſum verbum,*Marar*, unde noſtrum *amarum* fluxit,non ſolùm amareſcere ſignificat,ſed etiam mutationem & tranſitum in amaritudinem.quò videtur reſpexiſſe Iſaias.cap.24.*Amara erit potio bibentibus eam.* id eſt, vertetur in amatorem.& Proverbiorum.5.*Favus diſtillans labia meretricis.*& mox ſubditur;*Noviſsima autem amara quaſi abſynthium.*id eſt,noviſsimè illa dulcedo amareſcit.in univerſum autem Ieremias dixit.c.2.*Vide quoniam malum & amarum eſt*(id eſt,experimento diſces amaritudinem tandem parere)*reliquiſſe te Dominum Deum tuum.*Qua etiam rerum proportione ſervata angelus Ioãni præcepit Apocalypſis.10.*Accipe librum,& devora illum & faciet amaricare ventrem tuum, ſed in ore*

2
Amaritudo p peccatis.

Hoſe.12.14
Ierem.31.21

Deut.29.18.

Act.8.23

Peccata,ut poſte dulcia,in amaritudinem tranſire.
מָרַר

Iſa.24.9
Prov.5.4

Ierem.2.19.

Apoc.10.9.10

tuo

tuo erit dulce, tanquam mel. juxta hoc hujus ſententiæ ſenſus eſſe poteſt; *Scribis contra me amaritudines:* notas, obſervas, evolvis ea, quę te amaricent, & adverſum me exacerbent. Sicut è contra Reges aliquando obſervant, & ſcripto mandari volũt, quę præmio & honore digna pro Rege quis fecerit. ut Eſther. 6. cũ Aſſuerus noctem traduxit inſomnem, juſsit ſibi afferri hiſtorias & annales eorum temporum; cúmque ventum eſſet ad illum locum, quomodo Mardochæus nuntiaſſet inſidias, rex ait; *Quid pro hac fide honoris & præmii Mardochæus conſequutus eſt?* dicat igitur Iob cùm ea ſcribi, & in annales referri præcipias, quæ unquam ego geſſerim, ita ne tã tùm ſcribi & notari amaritudines & peccata mea jubeas, non etiam fide & charitate obſequia pleniſsima, præmio fortaſſe atque honore non indigna? hæc frequentiſsima quidem invenias; ex illis nõ niſi unum, aut alterum, atque vix ullum. ita omni præmio atque honore ſpoliato pœnas & ſupplicia graviſsima mihi conſtituis; & ita in memoria firma & conſtante conſervas mea peccata, acſi ſcripto, mẽti ve inſculpſiſſes.

Eſther. 6. 2

3

Sed tertiò, quàmvis *amaritudinis* nomine peccata ſignificari minimè intelligamus, certè *amaritudo* pertinet ad conceptam iram, & ardentem bilioſámque indignantis animi commotionem. eſt enim inter humores amariſsimus igneꝰ & æſtuãs, & natura ſua iraſci & indignari, atque inflãmari paratus, & amara ferè pro bilioſis accipiunt medici: amara enim, omnia cibi præſertim & potus bilem augẽt. atq; cùm etiam dulcia calida ſint, ſed hoc inter dulce & amarum intereſt, ut docuit Galen. quòd *amarum efficitur à caloris exceſſu. Verùm dulce omne calidum eſt, nec immodicè calorem noſtrum exuperat, ſed inter limites ſe continet fundentis, Levigantis, mollientis.* ergo *Scribere amaritudinis*, videri poteſt eſſe idem, quod aliquem indignantem & iratum ſcribere, & decernere alicujus mortem, & extremi ſupplicii ſententiam. nos diceremus; *Ea ſeñor, que ſon enojos y coleras las que eſtays eſcriviendo.* Hinc ſæpe *amaritudo* pro iracundia. Ezechielis. 5. *Ad iracundiã* (Hebraicè, ad amaritudinẽ) *provocavimus.* Danie. 8, *Cùm hircus appropinquaſſet prope arietẽ efferatus*) Hebraic; amaricatus) *eſt in eũ.* &. c. 11. *Cõfortabitur* (amaricabit ſe; *entrara en colera*) *Rex auſtri.* 1. Reg. 30. *Amara erat anima uniuscujúſq; viri.* Furẽs et indignãs qua etiam ratione Proverbiorum. 17. dicitur; *Semper jurgia quærit malus.* Hebraicè, *amaritudinem quærit.* Quod Ariſtot. etiam. 4. Etthicorum attigit, dum de mãſuetudine, & ejꝰ extremis differit; quoddã enim genus bilioſorum vocat *amaros.* amaros autem illos eſſe definit, *qui cum difficultate placantur, & longo tempore ſunt ſub ira.* ejuſmodique homines ſcribit eſſe ſibi atque amicis permoleſtos, ut pote qui ſine vindicta & pœna placari vix poſsint. juxta hoc quoque potuit Iob dicere, *ſcribi adverſum ſe amaritudines*, præberéque ſe Deum amarum, atque difficilem; Conceptam (inquit) aliquando iram adverſum me non reddidiſti, neque ceſſaſti, neque ſine ingẽti ſupplicio & pœna, ut in tuam gratiam redirem, paſſus es; difficillimum te mihi præbes, mihi inquã, quondã amiciſsimo; & cũ graviſsimas jam de me pœnas ſumpſeris, nondũ deliniri te ſinis; iratũ te quidem aliis præbere ſoles, ſed iram ſtatim reddis, et deponis, *in momento enim indignationis avertis faciem.* at verò contra me, non ſolũ iratum, ſed, quod diuturnius et gravius eſt, *amarum.*

Hippocr. lib. 4 de morbis.

Gale. de ſimpl. Medic. facul. lib. 4.

Dan. 8. 7 & c. 11. 5

1. Reg. 30. 6

Prov. 17. 11

Ariſt. 4. Ethic. cap. 5

Amari qui dicantur.

Iſa. 54. 8

4

Amaritudo pro morte, aut mortis ſẽtentia.

Sed quartò tamen, quoniam hujus ſententiæ voces ſingulæ forenſes, judicialeſque videntur, videtur quoque vox *amaritudinis* pro morte, aut mortis ſententia lata, ferenda vè accipi debere: atque id eò libentiùs afferam, quòd *amaritudinis* nomen frequenter videam in ſacro ſermone cum morte cõjungi. cujus rei illuſtria quædam exempla accipe. 4. Reg. 4. cùm filii prophetarum guſtaſſent colochintidas, clamaverunt, dicentes; *Mors in olla, vir Dei.* ſunt autem cucumeres, aut cucurbitæ ſilveſtres amariſsimæ, proptereáque à Perſis appellãtur, Fel terræ; atque ex medicorum ſententia, ſi ſupra quatuor obolos ſumãtur, letales ſunt. Hinc *amarũ*, mortiferũ eſt. Pſ. 63. *Intenderunt arcũ, rem amaram* id eſt, mortiferã, letali veneno tinctã ſagittã. Deu. 32. *Devorabũt eos aves morſu amariſsimo.* id eſt, letali atque mortifero. Iſai. 38. *Ecce in pace amaritudo mea amariſsima.* id eſt, jucũdè et pacificè mihi agẽti advenit inopinata mors. Eccleſiaſt. 7. *Inveni amariorẽ morte mulierẽ.* id eſt, magis letalẽ magíſque mortiferã. et Num. 5. dicũtur *aquæ amariſsimæ*, quæ adulteræ mortem afferebant. Hinc videas perpetuò epiteto mortẽ dici *amaram*, et diẽ mortis, *amarũ* quoq;

4 Reg. 4. 40

Perſa

Pſ. 63. 4

Deut. 32. 24

Iſai. 38. 17

Eccleſ. 7. 27

Num. 5. 18.

Eccl.41.1 2.Reg.15.32 Amos.8.10 Prov 31.6

diem. Ecclesia.41. *O mors, quam amara est memoria tua!* &.1.Regum. 15. *Siccine separat amara mors.* Amos.8. *Ponam novissima ejus, quasi diem amatum.* & Proverb.31. *Date siceram mærentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo.* id est, iis qui proferuntur ad extremum capitis supplicium. Hujus significationis analogia & ratio sumi videtur ex letalibus quibusdam venenis, quæ cum ignea & calidissima sint, amarissima etiã sunt, juxta id Deut.32. *Vva eorum, uva fellis, & botrus amarissimus, fel draconum, vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.* & Hoseæ.10. *Germinabit, quasi amaritudo, judicium super sulcos agri.* id est, judicium, condemnatio, mors, pullulabunt, atque operi & culturæ eorum respondebunt. id est, mors & damnatio certissima vestris operibus debetur. Igitur *scribere amaritudines*, erit mortem decernere, & statuere, & capitis sententiam pronuntiare.

Dies amarus quis

Deut.32.33.

Hose.10.1

5

Scribere verbum forense.

Scribere etiam rectè cum hac interpretandi ratione congruit; nam forense videtur & judiciale, & pertinere videtur ad firmum & irrevocabile judicis decretum aut sententiam. sic Pilatus dixit Ioan. 18. *Quod scripsi, scripsi.* id est, quod semel decrevi, & statui, ratum & irrevocabile esto Psalm.149. *Vt faciant in eis judicium conscriptum.* id est, prædefinitum, statutum jam. exequentur videlicet sancti sententiã cõtra impios, quam Deus tulit, statuit, & definivit. Sic etiam Danielis.6. *Rex confirma sententiam, & scribe decretum ut non immutetur, quod statutum est à Medis & Persis.* eandemque significationem in jure obtinet, verbum *Scribendi*; nam *Scribere formulam* dicebatur, qui in judicio aliquem provocabat. atque hi sunt libelli judiciales, quibus scripta actionis formula continetur. igitur hoc loco *scribendi* verbum ad judicium, judicémque pertinebit; Capitalem mihi litem intendis; aut, capitis sententiã pronuntias. quod etiam agnovit hoc loco Chrysostom. docet enim *translationẽ ductam esse à Regibus sententiam scripto mandantibus.*

Ioan.18

Psl 3149 9

Dan.6.8

Scribere formulam

Chrysosto.

6

ירש

Consumere quid sit propriè in Hebręo.

Vatabl. Regia Cajet.

Et consumere me vis. Verbum *jaras*, possidere, aut hæreditare significat. propterea que Vatablus & Hebræus apud Cajetanum, atque Regia vertunt, *Hæreditare*, aut *possidere me facis peccata adolescentiæ*. id est, quasi jure quodam hęreditario sustinere cogor pœnas debitas peccatis adolescentiæ; successione enim quadam videntur ad me devolutæ: nam pœna est, quasi culpæ prognata & filia, atque adeo ipse homo grandęvus & senex succedit sibi ipsi puero & adolescenti: suo igitur jure & naturali quadam successione, vir atque senex, prioris ætatis peccatorum pœnas luere compellitur, ut meritò dictum sit; *Ossa ejus replebuntur vitiis adolescentiæ.* Ad quam hęreditandi, possidendíque rationem pertinet id Proverb.3. *Gloriam sapientes * possidebunt* (Septuaginta *Hæreditabunt*. id est, hęreditario quasi jure, ex adolescẽtię studiis atque laboribus devolvitur in viros sapientes atque ętate provectos, tã quam prioris ætatis fructus, & hęreditas, honor, & gloria) *stultorum exaltatio, ignominia.* id est, exaltant, levantque ignominiã, tanquam hæreditatis partem; nihil enim ex turpi adolescentia, ad senectutem, aut virilem ętatem devolvi aliud potest. trãslatione ducta à divisione hæreditatis inter plures hæredes; portionem enim aut partem suam quisque sibi levat, & assumit atque hanc debitæ hæreditatis rationem explicuisse etiam videtur Hoseas. cap.12 verbo restituendi; *Sanguis ejus super eum veniet.* (id est, hoc illius peccatum devolvetur ad illum vertente tẽpore: est enim propria illius hęreditas) *& opprobrium ejus, restituet ei Dominus suus.* ubi vides verbo restituendi, eandem hęreditatis, debitíque rationem indicari.

Pœna, quasi culpæ filia.

Iob.20.11

Prov. 3.35 LXX

*De los estudios y trabajos de la mocedad. se hereda la hõra en la vejez.

Hose.12.14

7

Sed tamen licèt hæc verbi significatio vera atque congruens sit, Latinus tamen interpres originale verbum accepit in omnino contraria significatione: quod sæpè in Hebraicis verbis invenimus; quare significat etiam pellere possessione, & hæreditate spoliare, quod unica voce expressit Vulgatus, *consumere*. id est, ad extremam consumptionem, inopiámque redigere, & bonis omnibus exturbare. sicut. 1.Regum. 2. ab hac ipsa radice dicitur; *Dominus pauperem facit* (spoliat, exhæredat.) Ergo inquit Iob; Propter peccata adolescentiæ bonis me omnibus spolias; & qui me quondam ditasti, nunc facis pauperem. Ergo vita, ac bonis omnibus * *consumor*.

Consumere accipitur in v triamque partẽ in Hebręo.

1.Reg.2.7

* Condenays amiente, dimiento bienes

8

Peccatis adolescentiæ. Id est, propter adolescentiæ peccata. Quidam existimavit suæ *adolescentiæ peccata* vocare, quę à filiis suis adolescentibus perpetrata fuissent, sibíque tribui, quòd vel filios suos non continuisset in officio, vel

Peccata adolescentię, non pertinere ad filios

LXX

segniùs atque frigidius increpasset illorũ adolescentiæ errata. videri posset huic interpretationi favere lectio Septuag. *Imposuisti mihi peccata juventutis*. sed alienus est commentarius à Iobi mente, planéque coactus, cùm de se omnino loquatur, & suam adolescentiam fortè intelligat, antequàm filios suscepisset. Polychron. prȩterea existimat Iobum non agnoscere ulla *adolescentiæ peccata*, sed hæc amicorum causa dicta esse, tribuentium illi aliquod aut præsentis, aut superioris vitæ scelus. sed hæc quoque sententia aliena est à Iobo, & à cæteris interpretibus, qui hoc ex loco (Philip. prȩsertim atque Olympio.) colligunt, eximiam viri sanctissimi integritatem, qui in ætate jam confirmata, atque matura, nihil sibi consciret.

Polyhistor.

Philip. Olympio.

9

Adolescentia quid propriè.

Adolescentiæ. Est in *adolescẽtia* voce, & proprietate, quod peccati rationem minuere & extenuare possit; dicitur enim à radice *Naghar*, quod est excutere, aut consurgere facere. atque inde, *excussus*, significat puerũ, aut juvenem ejus ætatis, qua jam incipit è molliori parentum cura foras excuti, ad aliquid operis vel ministerii faciendum; qualis esse solet a duodecimo, vel decimo quarto anno, ut exemplis patet Genes. 37. *Ioseph pascebat gregem cum fratribus suis, adhuc juvenis*. Ierem. 32. *Iugiter facientes malum in oculis meis* * *ab adolescẽtia sua*: id est, à prima ætate, cùm aliquid agere, aut gerere apti fuerunt. Quod affine est vulgato illi Hispanorũ proverbio, *El cardo que a de picar, luego nace con espinas*. & sic Psal. 126. dicuntur; *Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum*. Hierony. *filii juventutis*. id est, ab adolescentia, à prima ætate, qua ministrare possunt, & aliquid muneris & obsequii parentibus suis præstare. Nunc igitur Iob ex tenera illa ætate nondum cõfirmata sic veniam errati precatur, Quid mirum, si cùm primas illas vitæ actiones obirem, erravi juvenis adhuc & non satis benè in operibus pietatis, neque in rectæ rationis lege & constitutione perfectè informatus, & eruditus?

Gen. 37. 2.

Ierem. 32. 30.

*Lo primero que hizieron en abriendo los ojos.

Psal. 126. 4.

Hieronym.

10

Adolescentiæ peccata leviora.

Adolescentia o ignorãtia.

Ierem. 1. 6. 7.

Habent igitur hæc verba conquestionem, nam *adolescentia*, ut quæ ex ignorantia & imbecillitate frequenter labitur, cumque videtur delictum condonandum. quare juvenis, aut puer idem sonat, quod rudis, & ignorans; & *adolescentia*, idem quod ignorantia. Ieremi. 1. *Domine nescio loqui, quia puer ego sum*. id est, rudis ignorans, pueri instar. quem sensum habet illa Apostoli sententia. 1. Corint. 14. *Nolite parvuli effici sensibus*. 3. Regu. 3. *Ego autem sum puer parvulus, & ignorans ingressum & introitum meum*. &. 2. Paralip. 13. *Roboam erat rudis & corde pavido*. Hebraicè, *Erat juvenis*. propterea cùm Septuaginta. Psalm. 24. legissent, *Delicta juventutis meæ*. statim addiderunt, *& ignorantias meas*. cùm tamen in Hebrȩo sit, *Prævaricationes*, aut *scelera*. uti legit Hieronym. idémque in epistola ad Cyprianum, qua exponit Psal. 99. ubi Septuagint. legunt; *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, sæculum nostrum in illuminatione vultus tui*. ipse pro *sæculo*, juxta Hæbræũ & Symmachum legit, *Negligentias nostras*. &. 5. æditio interpretatur, *adolescentiam*: Aquila verò, *errores*, sive *ignorantias*. *Et propterea* (inquit Hieronym.) *dictum esse alio loco, Ab alienis parce servo tuo: namque aliena videntur esse vitia, quæ ignorantia, aut errore committimus. & tamen* (inquit) *cùm non sit voluntas in crimine, error in culpa est*. quare ignorantia solet excusare & minuere culpam, atque pœnam, ut Theologi cum Divo Thoma docent. 1a. 2æ. jurisq; DD. variis locis, quos indicat Andreas Tiraquellus de pœnis temperandis. Accedit etiam quòd antiqua delicta, multò leniùs puniuntur in jure. quare præteritæ adolescentiȩ errata veniam merentur. benéque observat Olympiodor. hoc loco velle Iobum ostendere se ætatis culpa fontem aliquando fuisse, ut ætati veniam faciliùs impetret, ut ille dixit.

1. Cor. 14. 20.

3. Reg. 2. 7.

2. Paral. 13. 7.

Ps. 24. 7.

Hyeron. epist. ad Cyprianũ. Psal. 99. 8.

LXX.

Tex Hebra.

Symmach.

Quinta edit.

Aquila

Ps. 18. 4.

D. Thom. 1. 2. q. 76. a. 3. 4.

Tiraq. de pœnis temp. c. 11 & 13. l. si dicitur. D. de pœn.

Olympiod.

,,,,,,,,,,,,, Sed parcimus annis

Donamúsque nefas,,,,,,,,,,,,,

In quam rem eleganter disserit Lactantius libro de ira Dei. cap. 22. Seneca lib. 3. de ira. Cicero oratione pro Cælio, quẽ propter ȩtatem conatur etiam defendere.

Lactan. lib. de ira Dei. c. 22.

Senec. lib. 3. de ira.

Cicero pro Cœlio. 10.

Illud etiam præteriti delicti veniam impetrare facilè solet, si is, qui quondam peccavit, postea benè honestéque vixerit; Nam inter præcipuas puniendi causas, ut docent Plato in Gorgia, & Seneca lib. 1. de clementia, est, ut qui peccavit, corrigatur: quæ in antiquo delicto nullam vim habet, præsertim cùm multis sanctè honestèque factis, si quæ fuit preterite ætatis macula, deleta & obliterata fuit. Apud Rhetores autem dicitur hic Deprecationis locus. est autem *Deprecatio* (ut ait Cicero)

11

Causa ad temperãdam pœnam delicti.

Plato.

Seneca

Cicero de invẽ.

Deprecatio quid apud Rhetores

in qua non defenſio facti, ſed ignoſcendi poſtulatio continetur, videlicet cùm petitur, ut propter egregia merita alia delicta condonẽtur. Igitur Iob multis pietatis facinoribus clarus cõqueritur, nũc *peccatis adoleſcentiæ conſumi*, deprecatur etiam, ex poſterioribus obſequiis, vitę prioris errata. Deprecationis hujus illuſtre eſt illud, & præſenti rei per ſimile exemplum, quod ſcribit lib. 7. Herodot. de Sandoce quodam, errati cujuſpiam veniam propter multa pręclara obſequia deprecante, & demum in crucem à Dario ſublato. quod pręſtabit in ſuo auctore legere, quàm deſcribere.

Herod. lib. 7

XXVII. Poſuiſti in nervo pedē meũ & obſervaſti omnes ſemitas meas, & veſtigia pedum meorum conſideraſti.

1. *Nervus ad imbecillitatē, vel robur ab aliis acceptus. Nervus vinculi genus quale.*
2. *Nervus in Hebræo quid.*
3. *Quid nervus & vincula ſignificēt: ad dolores & calamitates referri.*
4. *Aegritudines & calamitates, cuſtodia arctiſſima. Deſcriptio carceris teterrimi ex Ieremia.*
5. *Varia lectio. Conſiderare in Hebræo quid, exquiſita ſeveriſſimi judicis diligentia in inquirendo delicto. Illuſtratus locus Iudicum. Defenſus Vulgatus.*
6. *Veſtigiorum conſideratio, ad diligentem criminis inveſtigationem illuſtratus Daniel.*
7. *Radix quid in Hebræo, & ad quæ transferatur.*

I

Aliorum expoſitio

*Eſtoy cẽ ſlaco que no me puedo tener en pie, y eſtays mirando ſi lo aſsiẽto biẽ

Nerv* ad vim & robur

Nervus, vinculi genus

Ier. 20. 2. 3. & cap. 29. 26

INterim (inquit) dum tu ſcribis extremã mei capitis ſententiam, *pedes meos in nervo poſuiſti*. quod miſerię & cruciatus amplificatio eſt. & non deſunt quidem, qui de maxima imbecillitate & tenuitate pedũ, totiúsque corporis, dictum eſſe velint, ut nihil præter oſſa & nervos habere videretur; & inſuper (inquit) obſervas * *ſemitas meas*, cùm vix *pedem* figere firmus præ imbecillitate poſsim. Cæterùm, neque ſenſus hic cohæret, & tum ab Hebræo, tum à Gręco & Latino alienus eſt. namque potius Latinus *nervum* pro robore & viribus ſumit, & imbecillitatem, enervem, vel enervatam appellat. conſentiunt igitur omnes *Nervum*, hoc loco eſſe vinculi, aut compedis genus, in qua etiam ſignificatione, licet ab alia radice, interpres *nervo* uſus eſt. Ieremi. 29. *Ut mittas eum in nervum & in carcerem*. quare ſic legerunt Septuaginta. *Poſuiſti in impedimento pedem meum.* Symmachus, *in anguſtia & miſeria.* Aquila, *Sicut de ligno carceris*. quanquam Catenæ auctor dicat legiſſe Aquilam, *Poſuiſti in cippo pedem meum.* S. Auguſti. *In compede*. Sed cujuſmodi fuerit hoc vinculi genus, nondum certò conſtat. Nam Feſtus ait. *Nervum appellari vinculum ferreum, quo pedes vel cervices impediuntur.* quod ex Feſto iiſdem penè verbis deſcripſit Iſidorus. *Argolla y cadenaço pie de amigo.* atque idem fortè eſt illa Auguſtini lectio, *compede*. atque *nervum* etiam, per compedes explicat Gellius lib. 11. in lepido illo Catonis dicto, *Privatorum fures in nervo & compedibus ætatem agunt; publici in auro & purpura viſuntur.* & Hebræus apud Cajetanum ait eſſe *ferream catenam, qualis apponitur ſuper pedes ſervorum, ne liberum ſit eis fugere.* quâ ves (inquit) *ex textu tantùm colligitur, quòd per modum annuli cingebat infimam tibiæ partem.*

LXX

Symmach

Aquila

Nuetas

Auguſt.

Feſt. Pomp.

Iſidorus

Auguſtin

Gell. lib. 11. c vlt.

Cajeta.

2

סַד

R. David

Zamorenſ.

Complut.

R. Mardoch.

Regia

Tygurin.

LXX

Hebræi verò fere exiſtimant; vocem, *çad*, eſſe vinculi genus lignei, *brete, o cepo.* quare alii legunt *ceppum*, ut Rab. David; Zamora in dictionario parvo, Complutenſes, qui dicunt eſſe lignum perforatum, quo pedes vinctorum continentur. Rab. Mardochai in ſuis concordantiis, & ait lingua vernacula vocari *cepo*. idem Regia & Tygurin. & idem videntur etiam agnoviſſe Septuaginta, dum hanc ipſam vocem infra cap. 33. ubi hæc eadem ſententia reperitur, *lignum* vertunt.

3

D. Thom.

Lyra

Dionyſius

Vincula & nervus ſignificent

Eccleſ 6. 31

Sed quid vinculi & compedum tranſlatione velit ſignificare Iob? Divus Thomas, Lyra, Dionyſ. & Latini alii interpretantur, divinam videlicet legem, divinorúmque mandatorum vincula, quæ ſunt *alligaturis ſalutis*; quibus dicat Iob ſuos pedes (id eſt) animi affectiones detentas, & cohibitas fuiſſe, ne liberè per illicita vagarentur, aut aberrarent. atque ita hac circumloquutione ſignificat ſe innocentem eſſe, quaſi dicat; Quaſi aberrantem hominem, & à lege tua diſcedentem me damnas, cùm me ſemper tu ipſe continueris intra tuæ legis vincula, & carceres. Sed durè connectitur, & præter rem videtur hæc nunc allegoria, cum manifeſtè per vincula, funes, compedes, carcerẽ ſoleant cruciatus & dolores intelligi, atq; debeãt, an quibus damnati ſolẽt capite dãnati, fortè etiã reſpicit ad peculiarem ali-

quem furarum, pedűve morbű, atque tumoré, quo prohiberetur incedere nó minus, quam si cōpedibus detineretur. ut supra diximus cap. 2.

Vide sup. meritione ... borum sect. 4.

4

Et observasti omnes semitas meas. Amplificatio est arctissimæ custodiæ. Præterquã quòd in nervo & in vinculis sum, omnes aditus viásque præcludis, ne ullum mihi pateat effugiũ; ut si ex uno expediri mihi contingat, in aliud incidam. ita omnes mihi semitas alicujus solatii liberè captãdi intercludis, custodis, observas. & fortè translatio ducitur, nõ tam ab hominibus custodientibus reos, quã ab ipsa arctissima custodia, in qua quãvis vincti asserventur, nihilominus tamen in carceré conjiciuntũr undíque septũ muris firmissimis ut omnes sint evadendi semitæ penitus interclusę. qua ratione simillimus erit locus Threno. 3. *In tenebrosis collocavit me* (in subterranea videlicet & obscurissima carceris parte) *quasi mortuos sempiternos* (videlicet, non hęc vivorum status. non dãnatorum tantũ, sed jam mortuorũ atque sempiterna oblivione sepultorũ) *& circũ ædificavit adversum me, ut non egrediar* (fortissimos atque altissimos erexit muros, ut omné fugiẽdi spem mihi adimeret) *aggravavit cõpedem meũ* (novis me quotidie vinculis additis cõstringit) *sed & cũ clamavero & rogavero, exclusit orationem meã. Conclusit vias meas lapidibus quadris, & omnes vias meas subvertit.* omnes videlicet meas cogitationes, atque spem libertatis præclusis aditibus, interclusit ille.

Angustiæ & calamitates, custodia arctissima.

Threni 3. Descriptio carceris teterrimi.

5

Et vestigia pedum meorũ considerasti. Lõgè discedũt Hebraizantes ab hac lectione Nã Pag. cũ R. Levi legit, *Super talos pedum meorũ imprimetur.* Hebræus apud Cajetan. *Super radices pedum meorũ sculpes.* Vatabl. *super radices pedum meorum excavatus est.* Tygu. *Radicibus pedum meorum vestigia imprimit.* Isidor. Clar. *Constringes talos pedum meorum.* hujus varietatis causa est verbũ *considerasti, ChaKah*, quod Latinus interpres, non uno modo reddere solet nam Iob. 14. vertit, *exarare* Ezechielis. 23. *exprimere imagines.* Ezechiel. 4. *describere civitatem.* Isai. 10. *condere, vel statuere leges*, & inde dicitur legisfer. Deut. 33 *doctor*, Genes. 49. *dux.* Iudic. 5. & quidem propria significatio hæc esse videtur, formam alicujus rei, imaginẽ, aut effigiem statuere, vel exarare, impressu signo aut nota, aut sculptura, scriptura vel aut alia quapiam ratione. quare lex ab hac radice dicitur, quasi *scripta, vel exarata* aut *sculpta* vitæ imago. & Elias Thisbites ait, inde dici *Impressores librorum, MeKaKim*, desumíque ex illo Isa. 10. Vę qui condunt decreta iniqua. Hebraizantes igitur suppositum hujus verbi exarandi, aut imprimendi faciunt *nervum*, aut *cõpedem*. & *vestigia*, aut radicẽ *pedum*, inferiorẽ ve illam cruris partem appositũ. reddunt itaq; sententiã hanc; **Nervus*, aut compes, aut vinculum super pedes meos imprimetur, suã figurã in meis pedibus exarabit, describet, inuret. Sed Vulgatus tamen illam significationẽ verbi exarandi, aut describendi, & statuendi certam formã, & effigiem alicujus rei, ad attentã considerationẽ retulit, quæ velut effigies quædam atque figura imprimitur considerationi, & aspectui, & quasi notatur, inuritur, insculpitur que in mente, aut in oculis; & cum idem verbũ pertineat etiam ad judicẽ & legiferũ, tum etiam ad leges & statuta, videtur hoc loco ea consideratio debere intelligi, quã severissimus aliquis pariterq; solertissimus judex adhibere solet, in inquirendo & investigando alicujus scelere, & conjecturis faciendis, observandísque minutissimis quibuscumque rationibus, verbis, vestigiis: ita ut reus dicere possit, severissimũ judicem suorum etiam *pedum vestigia considerasse* & observasse, notatáque habere. Quò pertinet Augustini lectio. *Radices pedũ meorum contẽplatus es.* nos per amplificationẽ dicere possemus, *quentame los passos y hazeme cabeça de processo de que pise el Sol.* & quidẽ hanc significationem *cõsiderandi*, & observandi agnoscit inter præcipuas R. Mardoch: appellátque *cogitationem cordis, & conceptum animæ.* & ad hãc significationem adducere conatur locum illũ. Iudic. 5. *de Machir principes descenderunt.* cũ enim pro voce, *Principes*, aut legislarores, sit *MechoKim*, ipse vertit, *cogitationes. Magnæ cogitationes cordis. Cor enim* (inquit) *decernebat & cogitabat, quomodo non venerũt ad prælium.*

Pagn. R. Levi Cajetan. Vatabl. Tygur.

Clarius

חָקָה

חָקַק

Iob. 14. Ezech. 23. Ezech. 4. Isai. 10. Deut. 33. Genes. 49. 10. Iud. 5. 15.

רקה

מחקקים

*Los grillos se me estran por las carnes, y me deguella las gargantas delos pies.

Exquisita diligentia in inquirendo delicto.

Augusti. lect.

R. Mardoch.

Si velis etiam allusionem fieri ad illam significationem pingendi, vel describendi formam aliquã aut effigiẽ, poterit quidẽ cum mentis consideratione aptè conjungi in hanc sententiã; Super *vestigia pedum meorum* imaginaris. id est, cùm in loco aliquo vetito cõspicis impressa vestigia, illã statim curas, præcipisque describi, propriámque mensuram, atq; figuram

ut melius inquirere poſsis, an illa veſtigii forma meis pedibus cõveniat; atque ita per exquiſitam hanc *veſtigiorum* obſervationem me poſsis reum peragere viæ alicujus pravæ. qua *veſtigiorũ obſervandorũ* arte, & occulta facinora perquirendi, ſolertiſsimi aliquando judices utuntur; & non ſolũ humani veſtigii, ſed etiam ungularum equinarum formam & figuram deſcribere ſolent, ſi quando impreſſas videant juxta cadaver hominis interfecti. qua etiã obſervatione & arte uſus eſt Daniel ad detegendam occultam illam ſacerdotum Belis nequitiam; notatis enim in pavimento conſperſo cinere, veſtigiis Regem admonuit; *Animadverto, cujus veſtigia hæc ſunt. & dixit Rex; Video veſtigia virorum & mulierum, & infantum.* Ergo inquit Iob; Non contentus quòd me in tam arctam cuſtodiam cõjeceris, vitæ prætereà meæ rationes omnes minutiſsimas, ſuprà quàm dici poteſt, accuratè diſquiris, & ita veſtigia obſervas, ut cùm videas alicubi malè impreſſa veſtigia in via iniquitatis, formam illicò veſtigiorum transcribas, ut cum meis pedibus comparata, alicujus mei criminis teſtimonium eſſe poſſit.

Dan 14. 18. 19

Quod autem de *Pedum radicibus* Hebraizantes legunt, tum etiam Septuag. *ad radices pedum meorum perveniſti*; ſicut certũ eſt, *Sores*, ſignificare radicem, ſic etiam dubiũ non eſt transferri poſſe ad ſignificandã quamcumque rem aliam infimã, & cujuſque rei fundamentum. quare etiam accõmodari ad *veſtigia* poteſt, & ſic etiã infra 19. dicitur (ubi tamen videtur durior trãſlatio,) *Radicem verbi inveniamus contra eum.* & quidem eò meliùs huic loco quadrabit, ſi *veſtigium* ſumatur, ut ſæpe apud Latinos ſolet, non tantum pro impreſsione pedis, ſed pro ima parte, id eſt, pro planta pedis, qua ratione illi proverbialiter dicũt, *à veſtigio ad verticem.* Ergo inquit; Non ſolum veſtigia impreſſa conſideras, ſed etiam attentiſsimè diſpicis, an aliquid pulveris meis pedibus adhæſerit, quem nũc ingenti ſupplicio à me excutias, quãvis ego jam pœnitẽtiæ lachrymis animi mei maculas eluerim; quãvis ita lotus ſim, ut neque quidem fortè *indigeam, ut pedes lavẽ ut ſim mundus totus,* ſed tu tamen me reputas, quaſi *ſordibus intinctus* ſim. cum quo etiam illa Septuag. lectio cõvenit, *Ad radices pedum meorum perveniſti.* id eſt, me exploraſti à vertice ad pedes, ultimaque veſtigia. Quid autem hac dicendi ratione ſignificetur, eleganter expoſuit Polychron. *Nihil* (inquit) *eſt in meis actionibus, quod non curioſiùs perſcruteris, tum cauſas, tum initia, tũ fibras eorum, quæ à me in vita aguntur, obſervas, & tenuiſsima quæque itineris mei veſtigia indagas, ut me ſupplicio conſtringas.*

7
Hebraizan.
LXX
שֹׁרֶשׁ
Radix, quid propriè in Hebræo, & ad quæ transferatur.

Iob. 19. 28

Ioã. 13. 10

LXX.

Polychron.

XXVIII. *Qui quaſi putredo conſumendus ſum. & quaſi veſtimẽtum, quod comeditur à tinea.*

1 *Varia lectio.*	*lectio. Illuſtratus David.*
2 *Conſumere quid. Abſtractũ pro concreto. Varia*	3 *Humana imbecillitas in putredine, & veſtimẽto.*

CVm in Hebræo illius verbi *conſumendi* ſuppoſitum non aliud ſit, quàm relativum, quod ad multa referenda indifferens eſt, Cajetanus ad *pedem* refert, legens; *Et ipſe ſicut putredo conſumetur.* quam lectionem alii ferè Hebraizantes retinẽt. id eſt, propter cõpedis anguſtias, pes cõputreſcit, & totus jam manat ſanie & ſanguine. Vatablus multò longiùs conjũgit cũ folio illo arido nuper collapſo, quod hoc loco aſſeratur vetuſtate conſumendum. ita ut ſententia integra hæc conficiatur; *Mirum eſt, quòd totus ſis in conterendo homine, qui ſimilis eſt folio, quod vento rapitur, & ſicut putredo conſumitur.* ſed multò & propinquiùs & elegantiùs Latinus interpres pronomen illud cum ipſo Iobo conjunxit. ſic legit Auguſt. *Qui veteraſco.* & Pagninus; *Ipſe homo in compedibus poſitus, ut lignũ putridum veteraſcet.* atque Tygur. *Cùm ipſe, velut putrida res, vetuſtate conſumendus ſim* neque obeſt, quòd verbum in Hebræo ſit in tertia perſona, cùm non rarò, prima de ſe ſub nomine tertiæ loquatur, ut ſupra obſervavimus ad initium. c. 7.

1
Varia lectio.

Cajet.

Regia

Vatabl.

Auguſt.
Pagn.
Tygur.

Quaſi putredo. Hoc loco nomen abſtractum manifeſtè pro concreto vſurpatur, non enim cõſumitur putredo, ſed res putrida. cujuſmodi autem ea res intelligenda ſit, nonnulla eſt inter expoſitores varietas: nã Septuag. ſupponunt, *utrem; Veteraſcit* (inquiunt) *ſicut uter.* ſimiliter legit Auguſti. & quidem videtur quadrare cũ verbo originali conſumendi, *Balah*, quod eſt ſeneſcere, aut vetuſtate conſumi, ut

2
רָקָב
Abſtractũ pro concreto.
LXX
Auguſt.
Conſumere quid propriè.
בָּלָה

Psal.118.83. fiat allusio ad illum locum Psalm.118. *Factus sum, sicut uter in pruina*. nam ejusmodi corium præ frigore & antiquitate rigescens, corrugatum, contractum, & ad multam duritiem redactum extendi non potest, neque ulli usui idoneum est. cũ quo Thren. facit id Threnorum.3. *Vetustam fecit pellẽ meam*. id est, planè consumptus, corrugatus, contractus sum, sicut vetustissimus quidam uter. non aliter (inquit Iob) consumptus sum, & ad incredibilem rugarũ contractionem redactus, instar utris. vel etiam in hanc sententiam; Quàmvis nunc morbo, & ægritudine inflatus sim atque distentus, parùm abest, quin jam aperto orificio expirem animã, atque instar utris exanimati jam atque consumpti, atque propter multam vetustatem inutilis foras projiciar. Hebraizantes verò, *lignum putridum* intelligunt; neque sine exemplo nostri interpretis; qui infra. cap.41. simili Iob.41.18 modo vocem originalem vertit; *Aestimabit quasi lignum putridum æs*. sed alii illam significationem *putredinis* libenter amplectuntur, ut Rab. Mardoch. & quidem vox abstracta acrior, & significantior est, possuntque in unam sententiam omnia cõvenire. ait ergo; Cùm mortalis ego sim, & corpus hoc corruptibile, & cariosum insitam putredinis & corruptionis originẽ habens, cúmque veterascam, & *consumar* quasi *putredo*, quorsum me velis ad summam vetustatem malorum gravissimorũ diuturnitate redigere? consumar ego ipse atque veterascam etiam te non urgente, neque maceràte hoc corruptibile corpus. Affert sanè hujusmodi *putredo* summã imbecillitatem rei putrescentis, contemptum etiam, & ingenitum mortis initiũ in ipsa nostri corporis constitutione. Alia dicemus inferius cap.17. ad id, *Putredini dixi Pater meus tu es.*

Putredo cujus rei symbolum

Cap.17.14

Et quasi vestimentum, quod comeditur à tinea

3
Humana imbecillitas

Vel vilissimus, minimúsque vermiculus me comedere & devorare potest. vilissimo omnino animalculo, imbecillior ego, atque miserior, atque esca vermium. sententia hæc frequenter usurpatur in sacris atque de illa non pauca diximus supra capite quarto.

*

BREVIS NOTATIO RERVM insigniorum, quæ in comẽtariis fusiꝰ explicant.

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS.

IAM igitur ex his, quæ dixi, facilè vos perspicere potestis nulla me divinę sapientię atque potentiæ ignoratione laborare, hęc enim nunc planè video, & cum vos de iisdẽ disfereretis intelligebam; non enim sunt inaudita, neque à communi sensu, & intelligentia remota, neque ego unquam desideravi divinam visionem & revelationem, quę de hujusmodi arcanis me instrueret. bene enim hæc mihi perspecta esse, minimè vos latere dubito. propterea itaque quòd præclarè de Deo sentiam, & de illius sapientia, & æquitate, apud illum dicere pro mea innocentia cupio; atque pro veritate asserenda, ratione & argumentis ultro citróque habitis cum illo agere: illius enim sententiã multò mihi magis salutarem, quàm vestrum judicium, proculdubio futuram existimo.

Vos quippe compositores estis, architectíque mẽdaciorum; qui verborum affluentia pugnantes, falsa mihi crimina affingitis; atque mendacia mendaciis imponitis: nam neque rectam in admonendo,[a] consolando vẽ laborantis hominis animo, rationem tenetis; Nimirum ignoratis commoda, & opportuna remedia ęgritudini adhibere; atque ineptos sanè & imperitos medicos imitamini, qui cùm de morbi, & ęgritudinis natura, & gravitate judicare minimè possint, utilia omnia negligũt pharmaca, & omnia nociva atque acerba adhibent, ipsáque vulnera amplificant, atque discerpunt; non secus quàm si idolum, aut truncum vel stipitem curarent. sic sanè nihilo magis salutaris est vestra admonitio, neque plus ego à vobis commodi spero, quàm a medico ligneo aut lapideo.

Quare cum nullum meis malis solatiũ afferatis, imo potiùs meam ægritudinem exulceretis, certè in stultitiæ notam incidistis, à qua vos opportunum silentium

[a] *Vt amici, consolatores, & prælati, medici aut chirurgi munus obire debeãt pauca quædam.* ℣. 4. n. 3. 4. 5.

CAPUT DECIMVM TERTIVM.

*

1 *Ecce omnia hæc vidit oculus meus, & audivit auris mea, et intellexi singula.*

2 *Secundùm scĩetiam vestram ego novi nec inferior vestri sum.*

3 *Sed tamẽ ad Omnipotentem loquar, & disputare cum Deo cupio:*

4 *Priùs vos ostendens fabricatores mendacii, & cultores perversorum dogmatũ.*

5 *Atque utinam taceretis, ut putaremini esse sapientes.*

6

Audite ergo correptionẽ meã, & judiciũ labiorũ meorũ attendite.

liberasset, silentes igitur, atque attentos ad meam orationem vos desidero, quàmvis ex me audiatis, quæ vos pungere, vestrámque orationem abundè refellere, atque erroris & imprudentiæ damnare, tum etiam meam innocentiam tueri & cõfirmarè possint.

7

Numquid Deus indiget vestro mẽdacio, ut pro illo loquamini dolos?

Dei verò omnia continentis, præsentia & consideratio debent sanè vos à falsa criminatione, temerarióque judicio deterrere; non enim ille delectatur impiis, mẽdacibúsque ministris, neque illius causa, & æquitas nũc periclitatur, ut vestro patrocinio atque defẽsione per mendacia, & meę innocentiæ calumniam quæsita, ille indigeat.

8

Numquid faciẽ eius accipitis, & pro Deo iudicare nitimini?

An illius [b] gratiã inire posse vos arbitramini, si meæ causæ æquitate minimè attenta, audita vé tantum divini numinis splẽdore & majestate, atq; sordido & squallido meo conspectu ducti, me ipsæ divinæ majestatis reum pronuntiaveritis? firmiter enim, & constanter decernitis fieri non posse, quin miserrimus & sordidissimus homo, æquè improbus sim; neq; nõ potẽtissimus Deus propter improbitatem, me tam acerbè puniat, quasi ille non ex ratione, & æquitate, sed tãtùm ex sua potestate mecum agere velit; neque aliter posset ille in meæ causa victor evadere, quam vestro isto temerario contra meam vitæ innocentiam judicio, quasi ego Deũ ullius injustitiæ accusarem, aut illius providentię aliquid iniquitatis affingere conarer. Sed quis nam, obsecro, vos constituit judices? quis Dei patrociniũ vestrę curæ, solicitudinique commisit? quis illius æquitatis defensionem vestræ orationi & disputationi demandavit?

b. *Paulò fusior* Elevandæ faciei, *tractatio ad Scripturarum intelligentiã.* ✠. 8. n. 1. 2.

9

Aut placebit ei, quẽ celare nihil potest? aut decipietur, ut homo, vestris fraudulentiis?

Nunquid jucundum, gratúmque Deo futurum existimatis, sic cum illo, sic quoque mecum agere? atqui minimè illi placebit hoc vestrum externum tantum justi zeli, & divini honoris curandi specimen; probè enim ille novit hæc à vobis dici non ex perfecta in illum charitate, sed ex contentione atque judicii temeritate, & præcipitantia: scilicet, ut advocati & patroni solent, ita vos Deo tanquam clienti verba dare poteritis, atque persuadere magnã ex meæ innocẽtię oppressione, & vitæ damnatione utilitatem, & laudem ad illum redundaturam.

10

Ipse vos arguet, quoniam in ab scõdito faciem eius accipitis.

Vos sanè ille, qui veritatis & æquitatis amantissimus est, stultitiæ & temeritatis reos peraget, quòd de occulta mei animi aut innocentia, aut probitate temerè vos judicare velitis, atque incertis occultisque meæ vitæ criminationibus, honorem vobis quæratis, & stultam quandam, rusticóque pudore præpedita, formidetis liberè coram Deo pronuntiare, me innocentem affligi.

11

Statim ut se commoverit, turbabit vos: et terror eius irruet super vos.

Vos itaque ingẽs Dei supplicium formidare jubeo, nam statim ut se ille comparaverit ad sumendam de impiis vindictam, atque suæ [c] majestatis magnificentiã & celsitatem conspicuam fecerit, ingentem vobis metum incutiet, & animo & corporeque contremescetis; cœlitus enim jaculabitur in vos divinos terrores, & cómo-

c. *Quæ sit hæc Dei commotio, & ut cùm Deus elevari dicitur, magnificum sui specimen præbeat, quædam ad Scripturarũ intelligentiam.* ✠. 11. n. 3. 4.

tiones; cadetque tandem in verticem, quæ jam imminet, severissima ultio.

Tactis igitur vobis divini supplicii fulmine, nihil pristinæ gloriæ remanebit, præter pulvuerem, ac[d] cinerem vilissimum ac tenuissimum, qui sumpti de vobis supplicii æternum sit apud mortales, publicúmque monumentum. & eorum omnium memoria, quæ honori, & præclaræ existimationi esse poterit, sempiterna oblivione delebitur, non secus ac illa, quæ ab igne exusta, & in cineres redacta, omnino evanescunt, nihil profectò in aliorum animis, & opinione remanente, præter vilissima quædam supplicii de vobis sumpti vestigia, & inutiles quosdam cineres. Quidquid autem in vobis nunc eminet, & sublimiùs effertur, caput, cervices, videlicet ea omnia, de quibus nunc gloriamini, instar vilissimi luti ab omnibus proculcabitur, tum viventibus adhuc vobis, tum verò cùm infælicissimo etiam exitu vitam clauseritis.

Quare nihil jam mihi ampliùs importunè suggeratis, neque aliena curare velitis; vobis enim etiam invitis & repugnantibus, nisi bonevolas & attentas aures præbere statueritis, dicam sanè quidquid ex præmeditata diúque suppressa oratione, mihi nunc in buccam venerit. Neque verò vestra hoc interest; nam ego non vestro, sed meo damno loquar. meo enim dolori, medicinam quæro.

Sed quid ego malignæ suggestionis nunc sentio, ut ad[e] lacerandum me meis dentibus, & ad mihi ipsi manus afferendas impelli videar? Minimè id ego; dolore licèt acerbissimo torquear. Vos verò profectò sic existimare videmini, me velle desperantis instar, mortem mihi consciscere. sed id vobis persuasum sit, vita me priùs, quàm spe casurum. quàmvis non immeritò nunc inquiram, quam nam ob culpam, ad eos acerbissimos cruciatus damner & compellar, ut me propè lacerare velim, & instantis jam mortis stimulos sentiam; támque sim confectus & tabidus, ut quidquid in meo corpore carnium est, dentibus, & uno quasi bolo attolli, & levari possit; neque de re alia cogitandi atque dicendi, quàm de meis ærumnis doloris acerbitas patiatur? Quod siquid acerbius dixero, non vobis morsus infigetur, sed mihi ipsi; nimirum mihi, non aliis irascar. Neque verò is sum ego, qui rabie & furore correptus, crudelissima me morte conficere, néque meis dentibus & unguibus dilaniare velim, neque vitam ipsam per impatientiam animi, & melioris conditionis desperationem abjiciam, & voluntario discrimini, ac morti objiciam. Vnum illud semper contendam, me innocentem torqueri; ausimque animam, vitámque ipsam pignori opponere ad pœnam meorum verborum libenter sustinendam, nisi vera loquar; nõ enim aliud dicam, aliud corde simulem; perinde enim vivo, ac si animam & cor in manu gestarem omnibus conspicuam.

Semper enim summa charitate Deum meum com-

[d]. *De Cinere, & cujusnã rei symbolum sit, nonnulla* ỷ. 12. n. 1. 2. 3.

[e]. *De hac duplici phrasi.* Lacerandi carnes suas & portandi animã in manibus, *paullò fusior & accuratior tractatio.* ỷ. 14. n. 2. 3. 4.

12
Memoria vestra cõparabitur cineri:

Et redigetur in lutũ cervices vestræ.

13
Tacete paulisper, ut loquar, quodcumque mihi mẽs suggesserit.

14
Quare lacero carnes meas dentibus meis, & animam meã porto in manibus meis?

15 Etiã si occiderit me, in ipso sperabo: verum tamen vias meas in conspectu eius arguã.

plexus sum; à qua neque mors ipsa me unquam dejecre poterit. quod cùm ita sit, spem ego abjicere me? imò verò spes de Dei ope, déque mea salute & meæ innocentiæ sententia [f] concepta, perstabo sanè patiens & longanimis; non enim divinæ sapientiæ atque providentiæ tempus ego definiam, neque opis ferendæ rationem & opportunitatem præscribam. Interim si quid in me peccati, & culpæ invenero, facti pœnitentia, atque mei ipsius reprehensione quadam castigabo; curabóque deinceps, quoad fieri possit, sanctè, castéque vivere. Ille verò pœnitentiam agenti proculdubio aderit propitius. atque utinam suæ providentiæ rationes, quas ego agnosco, meis adversariis patefaceret, id enim apud meos accusatores, salutare fore mihi non dubito.

[f] *Vt justi spem firmam de Dei bonitate concipere in suis ærumnis soleant, pauca quadam ad doctrinam, ў. 15. n. 3. 4.*

16 Et ipse erit salvator meus: nõ enim veniet in conspectu eius omnis hypocrita.

Interim mihi solatio erit, neque ut spero malè cedet, mea hæc coram Deo disputatio; nam vera pro me dicentem, & justa postulantem, auditurus ille erit, méque sua sententia innocentem pronuntiaturus. Impii verò & hypocritæ, qui maligno & veteratorio ingenio multa loquuntur, & machinantur, & non tam veritati, quàm calumniis nituntur, nullam possunt suæ causæ fiduciam concipere apud Deum judicem; in cujus judicio dolus & impietas stare, & comparere minimè audebunt.

17 Audite sermonem meum, & ænigmata percipite auribus vestris.

Neque verò est, cur hęc quæ dixi, vestros animos cómoveant; vera enim sunt, quare vos potiùs benignos, atque attentos velim, cùm de rebus difficillimis nostra disputatio sit, deque obscurissimis ænigmatis. sic enim vos existimatis de meis ærumnis; ut quarum causæ vobis sint obscuræ, & prorsus ignoratæ; quàmvis ego planè, dissertéque de justorum ærumnis, & mea calamitate philosophor; non enim ænigmata vobis loquor, sed simpliceam & apertam veritatem semel, & iterum proposui: nunc quoque mentem meam exponam.

18 Si fuero iudicatus, scio, quòd iustus inveniar.

Quodsi rectè & rite accedere permittar ad meam causam dicendam, scio sanè me justificatum, & absolutum iri. quare jam nunc meam coram Deo causam tuēdi, certam rationem, modúmque servandum mihi constituo, quę à vobis in respondendo quoque servari velim. fiet enim proculdubio, ut vel hac una re in mea causa obtineam,

19 Quis est, qui iudicetur mecum? veniat: quare tacẽs cõsumor?

Iam igitur per me non stabit, quin meæ vitæ cõtroversia judicio & ratione peragatur. sed ne in dicta meis accusatoribus lite me videar defendere, illos expecto, atq; provoco. Eia igitur quare nemo adest, qui mihi intendat litem criminis alicujus? quisquis volet, prodeat tandem. sed quid ego? si Deus, cujus amplitudo atque majestas suprema est, mecum certamen initurus sit? at qui non tacebo tunc tandem. nam qui sibi mali alicujus conscii sunt, hi judiciariam litem, æquissimique judicis sententiam reformidant, neque habent quid jure pro se dicant; quare patronos conducunt, ut illorũ oratione & patrocinio juvari possint. at ego quorsum alio patrono, quàm mea ipsa simplici & aperta oratione uti

velim

velim? quorum ve finam me tacitum damnari? quodsi verum aliquod crimen mihi adversarius objiciat, obmutescam, sicque tacitus cōsumar, & peribo; neque verò amplius is me dolor cruciabit, quòd causa indicta & falsa criminatione nondum propulsata dānatus fuerim.

Illam autem cautionem ante disputationis congressum postulabo, duplici hac ratione contentam; primū ne doloris & ægritudinis acerbitatem, quæ me malè habet, & orationis facultatem adimit, exacuat, amplificet vé Deus, sed potiùs nūc remittat, & extenuet. Deinde, ut suæ majestatis splendorem terrificum temperet, & dissimulet, ne mortem mihi tanti numinis terror & conspectus afferat. hæc si ille mihi concedat, optionē illi ego concedo sustinendi quamcunque partem volet, sive actoris, sive rei; vel potiùs expostulantis, objicientísque, aut verò respondentis, & objectionibus satisfaciétis.

Quamvis igitur adhuc usque tanquam indignus flagitiosúsque habitus sim, & quem Deus suo colloquio minimè dignaretur, sed jam nūc facta venia, inde exordiar, ut meæ causæ status mihi exponatur, quam nam obcausam ad tam acerbos cruciatus ego damnatus sin? licèt enim reus meritò damner, jure meo postulo, damnationis mihi causas exponi, vt &, si quę sunt, lachrymis deprecer, aut verò si me omni crimine objecto purgavero, publicum habeam de mea innocentia testimonium. quod igitur, aut quanta sint scelera, semel & iterum, ter etiá & quater perspecta mihi esse cupio, & postulo; nam isti mei adversarii, nihil certi & explorati afferunt.

Atque cùm à me rogatus & postulatus, o supreme judex, nulla mea scelera, quæ apud te sint delata, proferre velis, sanè tuo isto silentio testari videris, nihil unquam in me repertum, quo te graviter offenderim. cur igitur, aut quod nam ob meritum meum, tanquam cum inimico mecum agis? abscondis enim, avertísque faciem; quod utique facere soles; cùm vehementer tibi displicet impiorum hominum conspectus. damnor igitur miser indicta causa, & lite jam confecta non permittor meum judicem videre, neque deprecari. Cùm igitur tuo cōspectu frui nō liceat, timeo, ne jam pro judicū consuetudine, in occulto capitis sententiam contra me scribas. at scio benignissimum judicem, si me incredibiliter laborantem aspectu suo dignaretur, temperaturum mitigaturúmq; tam immanes cructatus. Sed quid meum ille conspectum fugiat? quasi ego hostis sim, quem fugere, & timere ille possit. scilicet meam imbecillitatem reformidet Deus. An verò avertit ille à me oculos, cùm pro mea innocentia dicere instituo, instar judicis, cui reus clamans, impius pręsertim, infensus est valdéque molestus?

At si me audire non vis, neque respicere, jam nunc hominem nihilo pluris facere videris, quam vilissimas quisquilias. at tuæ immensæ potestatis non est, cōtra

E. Quid sit faciem abscondere; quid etiam, cùm ad judicem, aut ad judicium refertur in sacro sermone, disseritur. ỷ. 24. n. 1. 2. 3.

20
Duo tātùm ne facias mihi, & tunc à facie tua non abscondar.

21
Manum tuam longè fac à me: & formido tua non me terrat.

22
Voca me, & ego respondebo tibi. aut certè loquar, & tu respōde mihi.

23
Quantas habeo iniquitates & peccata, scelera mea, & delicta mea ostende mihi.

24
Cur faciem tuam abscondis, & arbitraris me inimicum tuum?

folium

25
Contra folium, quod vento rapitur, oſtendis potentiam tuã, & ſtipulam ſiccam perſequeris?

folium, cui avellendo, & raptando aura tenuiſsima ſufficit, aut contra leviſsimam paleam, quę ſua ipſius levitate agitur, & trepidat, tuas vires exerere & exercere, atque te in conterendo & perdendo potiùs, quàm intuendo & conſervando virtutem tuam divinam conſtarẽ! iam verò collapſum folium, quid velis conſtringere, & in minutiſsimos pulveres redigere? ita ne tu inſidias homini ſupponere videaris, & rem vehemẽter imbecillam infeſteris? Quodſi ullum humanæ vitæ, florẽ tiſque fortunæ virorem auferre decreveris, nõ ille ego ſum, qui quondam; omnino jam [i] exarui, & quidquid vitioſitatis ex florente quondam ætate & ſtatu provenire potuit, abſumptum eſt. florebam quõdam velut prægnans ſpica; at nunc bonis omnibus decuſsis, & ne uno quidem grano relicto, inutilis palea jaceo. quid ergo à me repetis? quid perſequeris? quid leviſsima omnia errata meæ vitæ, velut minutiſsimas paleas minutatim colligis, ut graviter me propter omnium lapſuum meæ vitæ cumulum reprehendas? Palea ego cùm ſim, ne me tuæ indignationis ſpiritu tranſverſum agas; ne me igni commitas.

[h] *De folii in ſacro ſermone arcana ſignificatione, tum etiam de humana imbecillitate, ex hac folii & arboris ſimilitudine, ℣. 25 n. 4. & ut potiùs Deus ſit protector à turbine. n. 3.*

[i] *De ſtipula arcana ſignificatione, pluſcula, ℣. 35. n. 5. 6. 7.*

26
Scribis enim contra me amaritudines, & conſumere me vis peccatis adoleſcẽtiæ meæ.

At qui jam [k] ægritudinis acerbitate & ardore peruror; cunſtitutas enim à te pœnas gravisſimas ſuſtineo, quaſi ego te exacerbarim ullo ſcelere, & tuo palato acerbus, & amarus unquã extiterim, ita obſervas, & repetis ea, quæ te amaricent, & adverſum me exacerbent, at que conceptam iram, biliosámque indignationem pro fundere compellant. Scribis tandem, ſententiámque tua manu & ſigillo munis, ut acerbiſsima morte plectar non quidem ob ullo præſentis vitæ ſcelera, ſed ob aliqua fortè prioris vitæ errata, quorum pœnę atque ſupplicia in ultimam iſtam miſerámque ſenectam meam devolvantur. atque ſi vel illa prima ætas ſuas culpas & peccata jure ignorantiæ, & innatæ imbecillitatis, quæ multorum lapſuum occaſiones affert, veniam deprecetur, æquum profectò eſſet, te parcere annis, & errata priſtina recte poſtea & honeſte actis benignum compenſare,

[k] *De varia atque multiplici amaritudinis ſignificatione, & uſu in ſacro ſermone, fuſior tractatio. ℣. 26. n. 1. 2. 3.*

[l] *De ſignificatione adoleſcentiæ, & ut cum ignorantia conjuncta ſit, tũ etiam ut ex adoleſcẽntia petatur deprecatio ſupplicii, quãdã ex ſacris & prophanis. ℣. 26. n. 9. 10. 11.*

27
Poſuiſti in nervo pedem meum:

Et obſervaſti omnes ſemitas meas.

Et veſtigia pedũ meorum conſideraſti.

Sed me miſerum, interim enim dum ſcribis extremã mei capitis ſententiam, me imbecillum, & præ corporis macie & tenuitate pedibus conſiſtere non valentẽ, inermem, & elumbem detines arctiſsimis compedibus omnibúſque vinculorum generibus conſtrictum. ſed quid nunc obſecro, tanquam fugitivum, & erronẽ ſervum coerces, & ſuppliciis conſtringis, cùm me ſemper continueris intra tuæ legis perſcripta? ſane iſti mei pedes pluſquam compedibus, & ligneis, ferreiſque vinculis compediti ſuo morbo atque dolore ſunt, neque latum unguem a loco mihi conſtituto diſcedenr. obſervas præterea aditus omnes, atque vias præcludis, quibus mihi ſolatii alicujus vel tenuiſsimi effigium patere potuiſſet. cùm tamen tam arctè & fortiter me mea vincula conſtringant, ac ſi impreſſa & immerſa eſſent ipſis pedibus. pretereáque obſervas & inveſtigas, ubi unquam veſtigia fixerim, ne quid ſine ſupplicio pretereat

omnia

omniaque severissimi, & solertissimi judicis adversus insignem aliquem impium, in mea causa præstas; omnes enim meas actiones, atque illorum initia causas, fines, & vel tenuissimas fibras perscrutaris, ut inde mihi capitalem criminationem ordiaris.

Sed quidquid tandem de me fiat, putresco jam totus, sanie ac sanguine mano, terrámque ipsam infundo, atque in ipsis vinculis contabesco. atqui ad summã vitæ vetustatem redigerer sanè mihi ego relictus, ut qui insitum habeam corruptionis, & putrescentiæ initium, etiam te non urgente, neque meum interitum procurante. senescerem itáque ego, planéque deficerem & instar vestimenti arroderer, & conficerer vermium ipse, & tinearum esca.

28 *Qui quasi putredo, consumendus sum: & quasi vestimentum, quod comeditur à tinea.*

CAPVT XIIII.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Perſequitur humanæ vitæ ærumnarum enarrationem, ex qua divinam commiſerationem excitet, & ſuis cruciatibus remedium aliquod atq; levamen quærat.

1. Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miſeriis.

1. *An Iob de ſe tantum loquatur.*
2. *Hominis & mulieris nomina appellativa. Mulier imbecilitatẽ ſonat. Illuſtrati Paulus, & Ioa.*
3. *Mulier iniquitatis radix. Lyciorum lex. Nativitas ad conceptionem etiam refertur.*
4. *Quid Breve, & Abbreviare ex Hebræo. explicatus David, & Eccleſiaſticus.*
5. *Replere & ſatiare ad animus ventriculũ tranſlata. Miſeria, & miſer propriè de homine quid in Hebræo.*
6. *Varia lectio, & miſeriarum ratio.*
7. *Miſeriæ cibus & potus hominis & qui diens ſomnũ, aut inſomnia afferãt.*

Quæ hoc loco de hominis imbecillitate & ęrumnis, dicunt, ſicut ad univerſos, qui naturæ humanæ participes ſunt, pertinere certũ eſt, ita negandũ non eſt, Iobum de ſe potiſsimum loqui, & quæ dicit univerſa de ſuæ vitæ miſera conditione velle intelligi. ut ex contextu apertè colligitur, cùm ait, *Recede paululum ab eo.* videnda omnino ſunt quæ diximus initio c. 7. in hanc rem ipſam.

1 An Iob de ſe nunc loquatur.

Homo. Hîc eſt *Adam*, appellativè ſumptum, & mulier eſt, *Iſa*, quæ Geneſ. 2. dicitur, *Virago, quia de viro ſumpta eſt*. atque cũ emphaſi hoc loco dicitur. & Philipp. quidem vult alluſionem fieri ad *Evam*, quæ quodammodo fuit cauſa peccati, & radix, occaſio vé, per quam ſerpens peccatum homini propinavit, & immortalitatem eripuit, atque miſerias innumeras in mortalium genus invexit. rectè igitur Adami, & Viraginis mentio uſurpatur, cùm de humanis ęrumnis ſermo fit. nam tranſgreſsionis culpam, & omnium ærumnarum cauſam in mulierem rejecit non Adamus ſolùm, ſed Paulus, cùm . 1 . ad Timoth. 2. dixit; *Adam non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta in prævaricatione fuit* Sed quidem hoc loco *mulieris* nomine incredibilis quædam imbecillitas, & miſeriarum tum humanæ naturæ & conditionis, tum morum ſignificatur. eandémque indicari exiſtimat Auguſt. et Theoph. cũ Ioann. 1. cap. regenerationem ſpiritualem *filiorum Dei*, docet fieri, *Non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis* id eſt, *mulieris* . ideo enim ſubjungitur, *neque ex voluntate viri.* in cujus ſymbolum videtur accepiſſe Adam mollem, & infirmam carnem, pro coſta, quam ſubminiſtravit formandę Evæ, quaſi par pari compenſaretur. quid enim aliud formata Eva fuit, quàm mollis & imbecilla caro? *Replevit* igitur *Deus carnem pro ea*, atque eò etiam reſpexiſſe videtur Paulus Galatas . 4 . cùm ait *Dei filium factum ex muliere*. non ſolùm propter myſterium, quod ex ſola virgine ſine viri opera natus fuerit, ſed ut ſignificaret naſci voluiſſe paſsibilem, mortalem, infirmum, ut qui ex muliere naſceretur: & ut in Dei ſapientia, in qua nihil invalidum, & imbecillũ per ſe eſt, ex humana carne & muliebri infirmitate, humanas ærumnas & imbecillitatem veriſsimè fuiſſe fateretur: contrario modo atque deluſa antiquitas fabuloſè ſuam ſapientiam fortem, & armatam conſtituebant;

2 אָדָם אִשָּׁה Geneſ. 2. 23 Philip.

Nomina hominis & mulieris, an appellativa.

1. Tim. 2. 14

Mulier imbecillitatis ſymbolum.

Auguſt. Theophil. Ioan. 1. 13

Gen. 2. 21. 22.

Gal. 4. 4

Hanc de patre ferunt, ſine matris fœdere natam.

Martianus in Palladis hymno

Hinc quidquid molle & infirmum eſt, *mulieris* compellationem habet in ſacro ſermone. Ierem. 51, *Devoratum eſt robur eorum, facti ſunt quaſi mulieres.* Cúm verò non ſolùm ad miſeram naturæ conditionem, ſed etiam ad morum pravitatem locus hîc reſpiciat, commodè etiam *mulieris* meminit, quæ totius iniquitatis, ſcelerum, mendaciorum inventrix, machinatrix, & typus eſt. uti Zachar. c. 5. oſtenditur. cùm enim vidiſſet *mulierẽ ſediſſe in medio amphoræ*

Ierem. 51. 30

3 Mulier initiũ iniquitatis.

Zach. 5. 8

dictum illi ab Angelo eſt, *Hæc eſt impietas* quaſi fœminæ iniquitas omnem ſcelerũ modum atque menſuram, non ſolùm implere, ſed etiam cumulare, atque excedere videatur. ſed de hoc aliquando plura. Mulieris præterea, et matris potiùs, quã viri & parentis meminit, tum quòd plus mollioris, infirmiorísque ſubſtantię à matre habeamus, quàm à patre; tum quòd in materna alvo, tanquam in totius imbecillitatis, atque miſeriarũ officina formetur homo. atque hinc fortè Lyciorum illi populi, quos Xanthios appellat Plutarchus, lege caverunt, ut à matribus non à patribus filii generis nomem ſortirentur. atque id in univerſum Lyciis lege conſtitutũ fuiſſe ſcribit Herod. lib. 1. *Quod ſiquis* (inquit) *obvium percontetur, quis nam ſit; quavé familia ortus? à matribus, aviſque protinus genus ſuum repetet.* atque hujus ratio illa eſſe videtur, quòd plurima ſubſtantia eorũ quibus conſtamus, materna ſit. quare miſerrimum & ærumnoſiſsimum oportet eſſe mortalium genus, quod hac ratione originem ſuam ad *mulierẽ* referat, *matrẽ cunctorũ viventium.* Cũ verò *natum* dicit, nõ ſolùm nativitatẽ intelligere videtur, ſed etiam quidquid in hominis cõceptione & formatione præcedit. eſt enim vox, *jalad*, non ſolũ pariendi, & naſcẽdi, ſed etiã cõcipiendi & generãdi. atque adeo etiã ipſa conceptio & generatio à philoſophis, dicitur natura, quaſi naſcitura. cujuſmodi igitur eſſe oporteat hominẽ, cujus principia & cauſæ ſint putridum ſperma; excrementitius ſanguis, turpis & fœda voluptas, iners ſomnus, faſtidia, & ægritudo matris, incredibiles parturiẽdi dolores. in nativitate verò nuditas, lachrimæ, vagitus, & impotentia rerum omniũ, & nuda duràque tellus, quæ naſcẽti ferat opem? de quo ſupra diximus. c. 3.

Plutarc lib. de Clar. mulie. c. 9

Liciorum lex & cõſuetudo. Herodot. lib. 1

Genes 3 20

ילד

Naſci ad conceptionẽ etiã pertinere.

Brevi vivens tempore. in originali propriè, Brevis, curctus vé dierũ. nam *breve*, hoc loco dicitur, à verbo *Katſar*, quod ſignificat abreviare, decurctare, abſcindere; *cortar y acortar.* & aliquãdo etiã hanc abbreviationem, vel decurctationẽ Vulgatus refert ad anguſtias, vel cõpreſsionem ſpiritus, quos dicimus, parvi cordis. & hinc etiam dicitur. Pſ. 88. * *Minoraſti* (in Hebræo, *decurctaſti*. Hierony. *abbreviaſti*) *dies temporis* (adoleſcentiæ) *ejus.* homo igitur brevis, curctus, præciſus, anguſtus, cõpreſſúſque dierum. quas anguſtias, compreſsionéque vitæ, indicat illud Pſal. *Menſurabiles poſuiſti dies meos.* quod ex originali legunt alii, *pugillares.* ea enim menſura intelligenda eſt, quæ pugillo ſit; eſt enim pugillus menſura media inter palmum quatuor digitorũ & ſpithamen, id eſt pedem duodecim digitorum; eſt enim longitudo, quanta manus clauſa porrecto pollice per tranſverſum. quod nos dicimus, *un coto.* vitã nobis non longa manu, ſed compreſſa & anguſta nobis videtur dediſſe Deus, vitam inquam * *pugno* compreſſam & anguſtam. ex tanta igitur vitæ brevitate & anguſtiis, ſuam mortem ſuóſque dolores deprecatur Iob; hinc enim ad patienter expectandum & commiſerandum excitatur Deus, ut Eccleſiaſticus docuit. c. 18. *Quid eſt homo* (res nimirum viliſsima) *natus de muliere & quæ eſt gratia* (Septuagint. *Vſus.* id eſt, utilitas; ad nihilum aptus, & commodus videtur, Deo præſertim, *cujus ſervi inutiles ſumus*) *illius? & quid eſt bonum* (perpaucum videlicet) *aut quid nequam* (multis ſanè repletur miſeriis) *illius? Numerus dierum hominum, ut multum, centum anni: quaſi gutta aquæ maris deputati ſunt; et ſicut calculus arenæ ſic exigui* (perpauci) *anni in* (comparatione cum) *die ævi* (æternitatis) *Propter hoc patiens eſt Deus in illis, & effudit ſuper eos miſericordiam ſuam.*

4

קצר

Breve, & abreviare quid propriè.

Pſ. 88. 46.

Hieronym.

Aveys me hecho viejo antes de tiẽpo, y acortado los dias de la vida

Pſ. 38. 6.

Dio nos la vida eſtrujada y corta, no ã mano abierta, ſino a mano cerrada y apuñada.

Eccl. 18. 7. 8.

LXX.

Luc. 17. 10.

Repletur multis miſeriis. Proprium atque perpetuum hoc eſt hominis epithetum. nunquam enim non à prophanis ſcriptoribus apellantur mortales *miſeri*, ut optima *quæque dies miſeris mortalibus* non poſſit non eſſe miſera. *Repletus* autem ad ventriculum, & appetentiam refertur; & eſt propriè ſatur, à radicè *Sabagh*, quod eſt, replere, & ſatiare; & frequenter tranſfertur ad ærumnas, labores, amaritudines, quæ replent ventriculum cordis; & multæ ſint, faciunt ſtomachum, & movent nauſeam moleſtiſsimam. quare illam multitudinem, quã Vulgatus expreſſit, non eſt quidem in Hebræo, nec in Græco, ſed tamen latet in verbo *replenti*, quod affert abundantiam, & multitudinem, quæ parit ſatietatem. Pro *miſeriis* autem, eſt vox deducta à radice, *ragaz*, quod eſt inquietari, commoveri, conturbari aliquo vehementi doloris affectu, aut triſtitiæ, metus vé, aut iræ. ex qua vocis amplitudine & fęcunditate oritur jucundiſsima quædam lectionum atque interpretationum varietas.

5

Miſer. hominis epithetũ

Repleri, & ſaturari, ad cordis & animi ventricul...

שבע

רגז

6

Et primò quidem doctè Vulgatus ad miſerias retulit,& ęrumnas,quibus cómovetur humanus animus,& ad dolorem & animi mærorem concitatur.ſicut ab hac radice dicitur Habac.3.*Conturbatus eſt vēter meus.* id eſt,doluit cor meum,& commota ſunt viſcera.Septuaginta. *Extimuit.* & Ezech.12.ponitur pro commotione, & *feſtinatione* perturbati, atq; timidiſsimi animi.*Aquam tuā in feſtinatione, & mærore bibes.*non aliter miſerrimus homo primo ipſo ſuæ nativitatis die**repletur* mærore,doloribus,ærumnis.*in feſtinatione, & mærore,* vivit,& in conturbatione cordis.

Habach.3.16 | LXX | Ezech.12.18

*Dende q̄ ſupo tomar el pecho bive a hito de miſerias

Secundò Septuag.illam commotionē retulerunt ad iram,& ita legunt; *Plenus iracundiæ.*ſimiliter etiam Pagnin.Hebreus apud Cajetan,& quidem illam ipſam vocem ſępe Vulgatus vertit *iram*, Geneſ.45. *Ne iraſcamini in via.*Hębr.*Ne commoveamini.* & Pſal.4.*Iraſcimini,& nolite peccare.*hâc verò iram Cajeta.(id quod etiam indicat Polyc.)activè ſumit,nempe pro malis,& pœnis,quæ inferuntur à divina ira,& vindicta; vel etiam pro peccatis, quæ Deum ad iracundiam provocant.Sed cómodiùs ſumetur paſsive, pro indignatione, qua quis excandeſcit,& commovetur adverſus ſua ipſius mala & vitæ incómoda. præterquam enim,quòd ipſa vox ſignificat eum affectum, quo quis interiùs animo cómovetur,& inflāmatur ira; ſed aliquando etiá in illa ſignificatione uſurpatur, cùm quis nó adverſus aliū,ſed quaſi prædolore ſibi ipſi iraſcitur,Exodi.15. *Aſcenderunt populi,& irati ſunt; dolores obtinuerunt habitatores Philiſthiim.* & illud; *Conturbatus eſt in ira oculus meus,anima mea & vēter meus* igitur homo dum vivit,multa**iracūdia plenus eſt*, & ad iraſcendumſibi ipſi, ſuæque vitę copellitur.

LXX | Pagni. | Cajeta | Geneſ.45.24 | Pſal.4.5 | Polychron. | Exod.15.14 | Pſalm. 30. 10

*Vida enfadoſa y liena de enojos

Tertiò, quoniam eadem vox ſæpe timoris eſt,Regia vertit,*Satur tremore*,quaſi dicat,nunquā non timet. miſer homo natus de muliere;ſemper obverſantur ante illius oculos impendentium malorum triſtiſsimæ imagines, uti dixit Eccleſ.cap. 40.*Cogitationes eorum,& timores cordis,adinventio expectationis,& dies finitionis.* ad alios enim vitę timores, accedit non ultimus ultimi diei,id eſt,mortis metus graviſsimus;& ſic ſententia hæc non tam erit intelligenda de pręſentibus vitæ incómodis,quàm de perpetuo illo vitę comite ærumnarum & diſcriminum timore, quo ſtatim atque in lucem editus eſt infans, corripitur. in quam ſententiam ſupra.c.3. diem ſuæ nativitatis incuſavit, quod *non abſtuliſſet,ab oculis ejus mala*; ſi enim qui naſcitur,rationis tunc atque intelligendi cópos eſſet,*areſcere* profectò deberet,malorum & miſeriarum *expectatione*, quæ evenient univerſæ ſuæ vitæ,atque ſuarū omnium actionum orbi & circulo.

Regia | Eccle 40.2

Tandem commotio hæc,poteſt omné tranquilli animi pacem & quietem excludere.ſic legit Aquila; *Plenus commotionis, & turbationis.* Vatablus; *Perturbationibus plenus.*alii,*tumultu.*Tygurina; *Affatim habēs turbarum*;quæ omnia mirificè noſtræ lectioni ſerviunt,atque illius ſentériam amplificant. nam *miſeriarum* nomine,miſer ille mæror,dolores miſeri, animi dolentis miſera acerbitas,miſer timor, diſcrimina miſera,turbæ tumultúſque miſerrimi,malorum denique omnium cumulus continentur.

Aquila | Vata. | Tygurina

7

Vt miſeriæ ſint cibus,& potus homini,& qualem ſomnum & inſomnia conſicient

Sed illud tamen, non prætereundum, cùm *miſeriis* dicitur,homo *plenus*, & *ſatur*, videri,in cibum & potum illi datas: tùm etiam intimè mortalibus ineſſe; nam inſtar cibi, & potus in hominis ſubſtantiam convertuntur,& intimos omnes viſcerum receſſus pervagantur;atque ſicut ex cibo vapores excitantur,qui efficiunt ſomnum,ita ex humanæ vitæ *miſeriis*, vaporum inſtar,excitantur triſtiſsimæ imagines,quæ vel ſomnum eripiunt,vel triſtiſsima inſomnia efficiunt, ut ex loco ſuperius indicato Eccleſiaſt.40. (quo ſæpe uſi ſumus) conſtat; *Modicum tanquam nihil in requie,& ab eo in ſomnis,quaſi in die reſpectus conturbatus eſt in viſu cordis ſui.* Sapiens quoque Proverb.4,uſurpavit,cùm de improbis hominibus loquitur, *Non dormiunt niſi cùm malefecerint; & non rapitur ſomnus ab eis niſi ſupplantaverint, comedunt panem iniquitatis,& vinum iniquitatis bibunt.* ex pravis igitur operib⁹,ait excitari vapores,qui ſomnum efficiant,atque inde etiam inſomnia efficiantur, ex quibus pravi cordis conjectura,non omnino mala, neq; incerta, fieri poteſt.ut ſapienter Plutarchus docuit.

Eccl 40.6.7 | Prov 4.16

Inſomnia vitioſorum.

Plutarch.lib de virtute et vitio.

II.Qui,quaſi flos egreditur,& conteritur: & fugit,velut umbra: & nunquam in eodem ſtatu permanet.

1. Flos adoleſcentiæ ſymbolum.
2. Flos de vita brevitate & fragilitate.
3. Scripturæ regula cū duo verba diverſæ ſignificationis junguntur Flores carpit mors. Contererc quod propriè. illuſtrata ſapientia.
4. Vmbra, vita brevis. Vmbra noctis imago.
5. Deus prima lux, reliqua umbra viciſſitudinē habēt. humana incōſtantia pertinacia in malo.
6. Vmbra fallax locuſta, vita humana. expts Salomō

1

Florē ad adoleſcentiam referri

Vitæ brevitatem, atque miſeram illam cōturbationem, & cōmotionem animi, de qua dixerat, multis nunc coacervatis cōparationibus amplificat. Et primam hanc ſimilitudinē ex *flore* deſumptā, quidam referendam exiſtimant, ad adoleſcētum quorundā peracerbam & immaturā mortem, qui cū in juventę flore, & decore jucundiſsimo vernātes eſſent, mortis manu carpuntur, potiùs ferro excidūtur, & truncantur ex arbore vitæ; ut rectè dicas, hujuſmodi humanū florem in Adonidis hortis naſci, in quibus flores omnes Adonidē illum referebant in primò ætatis flore præreptū; nihilque in illis ferebatur, quod fructum proferret, ſed illa tātum, quæ oblectationi & delitiis eſſe poſſent. ejuſmodi quoque eſſe ſolent, mulierum horti, *quos*, ut Plutarch. ſcribit, *in teſtis quibuſdam alunt et curant, futilia omnia et caduca, et ad octo tantùm, ut Plato dixit, dies vernantia.*

Adonidis horti

Plutarch. de ſeræ numinis vindicta

Plato

2

Flos de vitæ brevitate, & fragilitate

Sed quidē potiùs videtur de vitæ brevitate in univerſum loqui, & quod in univerſos homines conveniat. In *flore* autem cū multa poſsint obſervari, fragrantia, ſuavitas, color, decor, magnitudo, & teneritas, atque mollities, aut etiam fragilitas; Philip. ſanè vult, ſolam fragilitatem hoc loco notari. à quo ego longè abſum; exiſtimo enim, ut cū ſequentibus cōvenire poſsit, vitæ brevitatem ſignificari: breviſſimo enim tempore conſumitur, & abſumitur flos, neque multa diuturnitate opus eſt, ut marceſcat, & defloreſcat, etiā ſi, neque aeris violētia decutiatur, neq; excidatur ferro, aut decerpatur manu. ultro enim concidit. Quod eleganter Plutarc. ſcribit in ſua illa cōviviali quæſtione, *An inter pocula utendum ſit ſertis floreis* Cū enim folia cū floribus cōparat, ait; *Folia data eſſe ob conſervationem fructus; at flores dū permanent in plāta nullā utilitatem adferre, niſi quod nobis odoratu, aut viſu ſunt jucundi. itaque foliis avulſis, veluti dolent, et mordentur plantæ, et ulceroſum quoddā iis accidit detrimentum, ac denudatio indecora. At florum detractio vindemiæ cuidam eſt ſimilis, tantūq; à nocendo abeſt, ut ii ultro marceſcentes decidant, niſi tempeſtive demantur.* non aliter igitur *egreditur flos* humanæ vitæ, id eſt naſcitur, mundo viſendus, atque in omniū oculos, lucēque producitur; hæc eſt enim proprietas verbi *egrediendi. Et conteritur*, propriè, præciditur, conſcinditur, concidit, exciſus cadit. id eſt ſtatim atque natus eſt, videtur excidi, & cadere è vita. quod acutè quidā noſtræ ætatis poeta;

Philip.

Plutar. lib. 3. Sympoſ. q. 1

צץ

Sic roſa vix lætum calathis pandebat honorē
Cùm cadit, et rutilo murice pingit humū.

3

Scripturæ regula

Frequenter enim in Scriptura, continēs duorum verborū collatio, & conjunctio, conjunctionem etiam, & continentē ſubſequutionē in re ſignificata adfert. quam rem eleganter expreſſerunt Septuag. *Tāquam flos, effloreſcens decidit.* id eſt, in ipſa effloreſcentia, dū effloreſcit. ſignificāter etiam in Hebræo ex verbo legitur, *Egreſſus eſt, et ſucciſus eſt.* id eſt, ſtatim atq; egreſſus, & natus eſt. nihil enim expectari videtur aliud, dum quis curat & colit plantulam aliquam, quàm ut egrediatur flos, qui ſtatim, ut apertus fuerit, decerpi poſſit, ne ſi diutius exſpectetur, defloreſcat & langueat. ſumma enim feſtinatione ex hujuſmodi brevitate *effloreſcendi*, ſe cohortabantur illi, ad voluptates capiendas, & floſculos vitæ carpendos; *Vtamur creatura tanquam in juventute celeriter; & non prætereat nos flos temporis. coronemus nos roſis, antequam marceſcant.* atque hi ſanè, neque exſpectare volebant, ut egrederetur, & aperiret ſe, atque effloreſceret Roſa, ſed ipſos virides calices carpebant; quòd exiſtimarent, vix poſtquā aperti eſſent, vel momētum duraturos. ſic igitur, ait Iob; *Quaſi flos egreditur, & conteritur*. videtur vigilare & ſummo mane exurgere mors ad carpendos flores; atque expectare etiam, ut ſtatim atque ſe aliquis aperuerit, falce præcidat. tanta itáque eſt humanæ vitæ brevitas, & inſtabilitas, ut *nos nati continuo deſicere videamur*. hūc illud videtur facere Cantic. c. 2. *Flores apparuerunt in terra noſtra: tempus putationis advenit.* id eſt, cùm jam apparuerint, egreſsique fuerint flores, nihil immorandum amplius, ſed antequam marceſcant, putandi, & carpēdi ſtatim, atque in faſciculos religandi. ſic putationē illam, interpretatur. Greg. Nyſſe. cū

LXX.

Sap. 2. 7. 8

Sap. 5. 13

Cant. 2. 12

Gregor. Nyſſ.

vero

מול — *Cõteret equid propriè.*

verò noſtet verbum, *mol*, quod proprie eſt præ cidete, aut ſuccidete, vertit *conterere*, ſapiẽtet fecit, ut ſignificãtiùs poſſet exprimere tenertimi floris fragilitatem, atq; mollitiẽ, quem vel inclementia aeris vel caſu præteteuntis pes, vel res aliæ lęviſsimæ atterãt; vel manus ipſa, ejus qui velit decerpere, facilè cõterat, & infringat. Nihil verò obſtat cũ bac decidui, breviſsimiq; floris fragilitate, cõjunctam atque ſignificatã ſimul eſſe humanæ vitæ pulchtitudinẽ quandam, quæ interdũ turgere videtur, atque in hujus vitę cõvallibus vernare, & florere, ſed hæc etiam eſt molliſsima gloria, quæ facilè aut morbo deflorefcit, aut vetuſtate extinguitur.

Flos ad pulchritudinẽ refertur.

4

Et fugit velut umbra. Poteſt hæc pars eãdẽ habere ſententiã cum præcedente, ut in uttaque eadẽ vitæ inconſtãtia, & fugacitas ſignificetur. quæ inſtabilitas, *umbræ* ptopria & perpetua eſt, ut pote quam ſol nunquã eandem efficiat, ſed nũc majorẽ, nunc minorem. Sed is ſenſus particulæ ſequentis proprius eſt. Quare illud melius, ut hãc umbræ fugacitatem nũc in eo cõſtituat, quòd brevi abeat, & evaneſcat in nihilũ, nullo veſtigio relicto. nõ aliter vita noſtra, ut. 1. Par. 29. dicitur; *Dies noſtri quaſi umbra ſuper terram, & nulla eſt mora.* Illud verò etiã in *umbra* conſiderari poteſt, quòd ſit quædam velut mortis imago; atque quò major, eò nocturnis tenebris propinquior, & ſimilior ſit. nõ aliter vita hęc noſtra mortis quædam ſimilitudo eſt, & & quò magis longæva, eò nocturnis mortis tenebris propinquior. quare ſicut umbra dici poteſt, imperfecta quædam nox ita ſanè vita noſtta mors quædã eſt. ſed id habet peculiare, quòd ſicut *umbra* habet motum quendã, ita etiam vivens homo, quàvis umbra mortis ſit, movetur; nõ itẽ cadaver.

Vmbra vita brevis

1. Paral. 29. 15
Sap 2. 5

Vmbra noctis & vita mortis imago

5

LXX

Et nunquam in eodem ſtatu permanet. Vnica vox in originali; *Non perſiſtit; nõ ſtat.* Septuag. *Et non ſtabit.* continuò labitur, ſeneſcit: dum vivit, moritur. elegãter a noſtro dictũ eſt; *Nunquam in eodem ſtatu permanet.* Notandũ verò in hac umbrę, & vitæ humanæ conſideratione, Deum eſſe primã ſupremãque lucem, *apud* quam *non eſt tranſmutatio, nec viciſsitudinis obumbratio*, id eſt, quæ nullã lucis ac tenebrarum mutationẽ per ſuas vices patitur. obumbratio videlicet viciſsitudinaria bæc eſt, ut nũc luceat, nunc obſcuretur. quidquid verò à prima luce deficit, quandã lucis mutationẽ & obũbrationis viciſsitudinẽ habet: nam ſecundò lucida, ut ſol, luna, & ignis, aut extingui & interire, aut obnubilationẽ, eclypſim, defectũ pati poſunt. ſic etiã in angelotũ natura, quæ ſecunda lux apellati ſolet, eſt in venire ſuã tranſmutationẽ & viciſsitudinẽ obũbrationis. deinde verò eſt *umbra*, quæ nõ nihil habet luminis admiſtũ, ſivè potiùs lux quædã immerſa tenebris; hic eſt animus ſpiritualis immerſus cotpori. atque etiam homo, quẽ multò magis oportet eſſe mutationi, & incõſtantiæ obnoxium; Tandẽ ſunt & ipſæ tenebræ, & mors luci & vitæ oppoſitæ, in qua nõ eſt lucis mutatio, ſed firmitas quędã, atque cõſtantia tenebrarũ. Hæc verò hominis inconſtãtia, ſi ad corpus & naturalia refetatur, manifeſta eſt; ſubjacet enim cõtrariis impreſsionibus, & viciſsitudini tẽporis, ætatis, & rerũ aliarũ; quæ cũ ætare, & tẽpore mutãtur. ſi verò de ſpiritualibus agatur, nõ eſt minus certa: mirũ eſt enim, quã ſit homo inconſtãs in bono *claudicat* enim *in utrãq; partem*, & in duos pedes; nã nũc genuflectit Baal, nũc Deo; nunc procũbit pietati, nũc vitio. paſsim igitur ſtudia, & actiones murãt. uti de illis dictũ eſt. Pſ. 105. *Crediderũt verbis ejus, & laudaverũt laudẽ ejus. citò fecerũt.* ideſt, citò perſecerũt divinas laudes, atque pietati & grati animi memorię nũtiũ remittẽtes, *obliti ſunt operũ ejus.* ſi verò contingat pertinaces eſſe in ſemel ſuſcepto cõſilio, certè illud ad malũ pertinet; juxtã id Geneſ. 11. *Ecce unus eſt Populus, & unũ eſt labiũ omnibus* (ſummus videlicet animoru & ſuffragiorũ cõſenſus in malũ) *Cœperuntq; hoc facere, nec deſiſtent à cogitationibus ſuis, donec eas opere cõpleãt.* magna igitur humanę miſerię ps in bujuſmodi incõſtãtia poſita eſt.

Vmbrę, & vitę humanæ inconſtantia.

Iacob. 1. 17

Quæ à prima luce deficiũt, mutationi obnoxia.

Humana inconſtantia

3 Reg. 18. 21
Pſal 17. 46.

Pſ 105. 1. 2

Hominis pertinacia in malo.

Geneſ. 11. 6

6

Sed illud etiã in umbra humanæ vitæ miſerũ eſt, quòd fallax ſit; & quò brevior eſt, eò lõgior videaẽ; ſicut veſpertinę umbræ, eò propinquiores ſunt nocti, & min⁹ diuturnę. nã longiſsimę propè occaſum ſolis abeunt in nocturnas tenebras; tunc enim cadũt majores altis de mõtibus umbræ. Sic cum umbris, quas effecit declinans, & occumbens ſol, comparat dies ſuos David Pſalm. 105. *Dies mei ſicut umbra declinaverunt.* &. 108. *Sicut umbra, cùm declinat, ablatus ſum* (cùm videlicet viderer mihi duraturus viram longiſsimam, repentè video me totum evaneſcere, &

Vmbra fallax;

Pſal 102. 12
Pſ. 108. 23

Locuſta, ſymbolum brevitatis vitæ

interire.) *& excuſſus ſum, ſicut locuſta.* nā inquietum animalculum eſt, quod nunquā in eodem loco diu cōſiſtit, ſed huc illuc ſaltitās, & oculos fallēs, donec penitus è cōſpectu ſe ſubducat, cōmodiſsimè Vitam humanā refert, quæ *nunquā in eodem ſtatu permanet.* ſenſim igitur creſcens umbra interitui appropinquat. quod videtur reſpexiſſe ſapiēs, cū Eccleſiaſ. 7. dixit; *Quid neceſſe eſt homini majora ſe quærere, cùm ignoret, quid conducat ſibi, numero dierū peregrinationis ſuæ, & tēpore, quod velut umbra præterit.* Videtur enim homo *majora ſe quærere*, cū ex umbræ lōgitudine, quā ſibi videtur efficere ſua ipſius vita, colligit multū ſibi vitæ ſupereſſe, & plurimos annos ſibi pollicetur. cui ſtatim dicitur; *Stulte, hac nocte repetent animam tuam.* ille etiā majora ſe quæſiviſſe videbatur, qui mortifero morbo correptus dicebat; *In dimidio dierū meorum vadā ad portas inferi.* & rectè *dimidiū* dixit, nā longam ſibi vitā, duplóq; majorem, quā par eſſet, pollicebatur, ſeptuaginta, videlicet, aut octoginta annorū. nā cùm hæc dicebat, ut ex accurata Regum chronologia & cōputatione annorū colligi poteſt, habebat. 36. aut. 38. annos, qui duplicati, plures ſeptuaginta efficiunt.

Eccleſ. 7. 1.

Luc. 12. 20

Iſa. 38. 10

III. *Et dignum ducis ſuper huiuſcemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in iudicium?*

1 *Dei reſpectus quid indicet. ad providentiam ab aliis referri.*
2 *Deum reſpicere ad judicii ſeveritatem expenditur Hebraica lectio. Particula, Cur. explicatur Moyſes.*

I

Dei reſpectus quid ſignificet

QVid indicet hic Dei reſpectus, nō eadem ratione omnes interpretātur nā Didym. exiſtimat Iobum tot, tantarūque vitæ miſeriarū conſideratione mirabundū, nō caſui, aut fato, ſed divinis oculis, & providentiæ tribuere, quòd miſerrimus homo à Deo reſpiciatur, id eſt, in vita cōſervetur. Alii ad Dei paternam, & indulgētiſsimā hominū providentiā pertinere exiſtimāt, ut ſit idē, quod Pſal. 143. *Quid eſt homo, quòd memor es ejus, aut filius hominis, quia reputas eū?* quod vidētur intellexiſſe Septuag. legentes; *Nūquid & hominis rationē feciſti?* hunc ſenſum Dionyſ. & Lyra, poſt D. Tho. ſequuntur. qui hunc divinorū oculorum conjectum in res humanas, in ea nunc potiſsimū providentię partē cōſtituit, quòd viliſsimo & miſerrimo homini vitæ leges, & præcepta præſcripſerit, & attētè contēpletur, an ex lege & præſcripto rectam teneat viā, tandēque in judicium vocet, rationéſque exigat. hūc ferè cōmentariū, ex aliorum interpretatione, Polychro. & Iulia. referunt, in hāc ſententiā; *Cùm tā miſer, & imbecillus homo ſit, tu tamē, ô Deus, illi rationē es impertitus, legēque ac præcepta dediſti, & te facturū judiciū recepiſti; hæc igitur mihi faciunt poteſtatem liberæ orationis, & hac tua bonitate adductus audeo liberè corā te dicere.* non lōgè abeſt hinc Philip. Igitur quaſi reflectendo mentē ad ſuā diſputationē, dicere potuit; Quis ego ſū, ut mecum in diſputationem deſcendere & in judicio dicentem audire volueris?

Didym.

Pſ. 143. 3

LXX.

Lyra

D. Thom.

Polychro. Iulian.

Philip.

2

Cæterū contextus rerum antecedentiū, & ſubſequentiū expoſcit, ut de ſeveritate potiùs, divini judicii loquatur; Nūquid (inquit) ſupremam tui numinis majeſtatē decet, ad minutiſsimas quaſque mortaliū actiones, ſummo jure examinandas, & diſcutiēdas tam accuratè & diligēter ſe demittere, neque humanis erratis cōnivere? atque etiā adducere in judiciū? id eſt, vocare, & diem homini dicere, atq; facere, ut veniat. Septuagin. *Et hunc feciſti venire in judiciū coram te?* in diſceptationē ad cauſæ cognitionē vocare, & litē homini de quibuſcūque leviſsimis, & minutiſſimis debitis intendere? atque hunc ſenſum nō obſcurè indicavit ipſe noſter interpres, cū dixit, *& dignum ducis.* cū tamen in Originali tantū ſit particula, *& aperuiſti* vel, *etiam aperuiſti oculos &c.* & poteſt quidē ex proprietate hujus vocis is quoque ſenſus elici, à noſtra lectione nō alienus; ut ad amplificationem humanæ miſeriæ pertineat. nam *aph*, quæ eſt indeclinabilis particula, peculiarē animi affectum affert; & cū eſt in ſententię cōparatione, & ſimilitudine, ſignificat, quātò magis, vel, quantò minus. quando verò ſine comparatione eſt, frequēter interrogationi jungitur cū admiratione, & animi affectu, & valet, idem quod, *etiam, adhuc, amplius.* Gene. 18. *Numquid* (Hebraicè, *Etiam, aph*) *perdes juſtū cum impio?* quaſi dicat, ita ne, fieri pōt, ut etiam eodem ſupplicio juſtus cū impio afficiatur? Geneſ. 3. Cur (Hebræ. *etiam ne, ita ne?*) admirationem, & amplificationem

LXX

Actimonialis ius orationis in Hebræo אף

Geneſ. 18. 25

Gen. 3. 1

ſeverit

LXX.

Lev.26.16

* Y ſobre ſus divelos eſſo y mas q̃ os poneys a mirarlo.

ſeverisſimi præcepti affert. Septua. *Quid, quia dixit?que es eſto,q̃ tal os aya mãdado?) præcepit vobis Deus,ut nõ comederetis?* Levit.26. *Ego quoque hac faciam vobis.* amplificationẽ ſuppliciorũ terribiliũ ſignificat. ad hunc ergo ſenſum dixerit Iob;* *Etiam aperuiſti ſuper eũ oculos tuos?* & quẽ ipſæ ſuæ agitant ærũnæ, tu tuo judicio, & fixis in illũ oculis exagitas? Præterea noſter interpres utrámque partẽ reddidit in tertia perſona, ſequutus etiã Septuag. cùm tamẽ in Hebræo ſit, *& adducere me in judicium?* ut vel hinc clarè pateat hanc humanæ miſeriæ deplorationem, potiſsimùm ad ſeipſum referri voluiſſe.

IIII. Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine? nonne tu qui ſolus es?

1. *Mundities, aut immundities ad vitia, & virtutes, & ad peccata quotidiana ab aliis referri.*
2. *Germanior expoſitio de peccato originali, illuſtratus David, & Ioãnes*
3. *Varia lectio & conſenſio cum noſtra. Peccatũ ſordidum.*
4. *Verbi nativitas tum æterna, tum temporalis mundiſsima. explicatus Lucas, & Salomon. Sanctiſsima virginis propoſitũ firmiſsimũ ſervanda virginitatis. Lilia mundities ſymbolum mundum de caſtitate dies.*
5. *Cõceptio immaculata virginis.*

I

QVorſum me tam accuratè diſpicias, réſque meas omnes obſerves, cũ ſit nemo, in quo limpidiſsimi tui oculi aliquid ſordium deprehendere nõ poſſint? Et quidẽ cùm certum eſſe videatur, de morum, & animi immunditie & ſordibus præcipuè nũc loqui, ſimul etiã corporis miſerias & pœnas involvit. Sed quæ ſit integra horum verborum ſentẽtia, nó eodem modo aſsignatur. Nam D. Thom. quem Nicolaus, & ex parte Cajetanus, ſequuntur, ad virtutes & peccata in univerſum referũt; Niſi virtutibus decoratus, mundiórque, & pulchrior reddar, ſordeo cá profectò peccator ego, & impius in tuis oculis, atque his pœnis & ſuppliciis nunquã non dignus cenſebor. at poteris pro tua bonitate, ô Deus optime, virtutes mihi & animi candorem conferre, ut gratus tibi exiſtam, & tantis ſuppliciis abſolvar. ſed longè, & coactè petitur iſte cõtextus, atque ſenſus.

Ad quid nam mundities referenda,

D. Thom. Lyra. Cajeta.

Severus, Hieronym. ſup. Ezech. 18. 2.

Secundò, Severus in catena, & Hieron. ſuper id Ezechiel. 18. *Patres comederũt uvã acerbam.* ſententiam hanc referre videtur ad peccata quotidiana, quæ in communi convictu, & politia humanæ vitæ admittũtur, quorũ Deus exigit rationẽ, nó quidẽ ab infante, ſed ab illo, qui jam ratione utatur: nam ante rationis uſum neminẽ dicitur Deus vocare in judiciũ; ſed poſtquam vitã humanã, id eſt, rationis, & libertatis arbitrii conſortem vivere incipit puer, hæc expoſitio leniter cohæret: ſed ſola non ſufficit.

Peccata quotidiana.

Tertiò igitur hoc loco mẽtionem peculiarẽ fieri peccati originalis frequẽs eſt Patrum cõmentarius. Olymp. Philip. hîc Origen. homi. 8. in Levit. Clemẽs Alexã. lib. 3. Strom. ad finẽ Cyril. hom. 12. in Levit. Auguſt. ſuper id Pſ. 50. *In iniquitatibus cõceptus ſum.* & lib. 5. Hyppognoſt. c. 4. & lib. 2. in Iulian. c. 2. & lib. 20. de civit. c. 26 Baſil. ſuper Pſ. 32. *Diligit miſericordiam & judicium.* & alii patres frequenter. atque ex peccato originis, & ex infectione naturæ aliorũ peccatorũ gravitatem extenuet, & veniã deprecetur; Non me, inquit, debes propter peccati ſordes abjicere; nã illa ex ipſa conceptione cõtraximus; videtũrque propterea intimis hærere medullis; cũ immũdo ſemine, ex quo progeniti ſumus, videntur etiã malorũ, & ſordiũ ſemina & proclivitas ad peccãdũ nobis cõgenita. hæc verò vitare in peculiari cujuſq; noſtrũ volũtate poſitũ nõ eſt; tu tantùm qui naturæ auctor es, poſſes ab omni peccati ſorde, & infectione naturã mundare. ex radice igitur peccati originis, ſi alia pullulẽt, nihil mirandũ fuerit. Hinc igitur ſua peccata ſapienter extenuat. atque eòdẽ ſpectare videtur David Pſal. 50. *Ecce enim in iniquitatibus cõceptus ſum.* cũ enim in Hebræo ſit, *in iniquitate*; ut ſingulare illud peccatũ originis ſignificaretur. Septuag. tamẽ *in iniquitatibus*, dixerũt; nõ ſolùm ut plura peccata, quæ in peccato originis originãtis in Adamo fuerũt, videlicet ſuperbia, gula, atq; inobediẽtia, ſignificarẽtur ſed ut aliorũ peccatorũ actualiũ, quorum originale origo, & radix in unoquoq; noſtrũ ſit, ſignificatio nobis daretur. nã cõcupiſcentia, quæ ex peccato originali orta eſt, velut peccatorum mater eſt, & ad peccatũ nos abſtrahit, & illicit, ut Iacob. Apoſt. dixit; *Cõcupiſciẽtia, cũ conceperit, parit peccatũ.* atq; eadem ratione cõcupiſciẽtia appellatur à Paulo, *peccatũ*, Rom. 7. *quod habitat in me peccatũ.* ut Aug. explicat. *Vocatur*

2

Mundities, & immundities, ad peccatum originale.

Olympiod. Philip.

Iob & David ex cõmemoratione peccati originalis veniam aliorum poſtulant.

Pſal. 50 7. LXX

Iacob. 1. 5 Rom. 7. 17 Auguſt. lib. de nuptiis. & concupiſc. c. 23

(inquit) *peccatum, quia peccatum ſit, vincit facit, ſicut vocatur frigus pigrum, quod pigros facit*.& ſtatim repetit David, *Et in peccatis* (Hieronym. ex Hebræo, *Et in peccato concepit me*. propriè ex Hebræo; *celafacit*, aut, *fovit me*. Auguſtinus, *in utero aluit*. quaſi dicat, Iam inde ab utero peccati ſeminariũ in me eſt; peccatis videor altus, & innutritus, ut qui in peccato conceptus, & conformatus fuerim. ſimilis eſt id Ioann. 1. *Ecce qui tollit peccatum mundi*. hæc eſt enim verior, & correctior lectio Vaticana, & quæ in Græco nunc extat; quàmquam Græcos etiam codices aliquos, *peccata*, legiſſe ex Origene homil.24.in Num. Cyprian.lib.2.contra Iudęos, Chryſoſtom. homilia.16.in Ioan. *peccata* etiam in plurali legentibus, conſtare poterit. ergo David & Iob nõ negant peccata, ſed humili & ſpõtanea peccati cõfeſsione, atq; manifeſtatione innatæ ad peccadũ proclivitatis, conantur demulcere ſuũ judicẽ; atq; hanc viam illum placandi, & veniam impetrandi ſibi eſſe á divina bonitate oſtenſam, ſubdit eodem loco David: *Incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi*: quaſi diceret; Cum ego ſolicitus; incertúſque eſſem, qua nam potiſsimùm re animi ſordes eluere poſſem, tu mihi hanc viam oſtendiſti.

Hieronym. ex Hebræo.
Auguſt.
Ioan.1.29
Orig. homil.14. Cypr. lib.2. contra Iudæos. Chryſoſt. homil. 16. in Ioan.

Sed Hebræa & Græca ita à noſtra lectione diſsident, ut harmoniam efficiãt, & in eadem ſententia jucundiſsimã quãdam vocum atque particularum varietatem. nam in Hebręo propriè eſt, *Quis dabit mundum ex immundo*. aut, *ex immunditia?* aliquid igitur deſiderari videtur, cũ quo illud *immundum* conjũgatur. nihil autem videbatur cõmodius ſuppleri poſſe, quã originem, atque principium; illa eſt enim omnium macula, quæ in ipſa origine & initio contracta eſt; ſapienter igitur interpres explicationis gratia addit, *conceptum ſemine*: nam, ut Theologi definiunt, per ſemen tanquam per vehiculum, & generationis inſtrumẽtum, dicitur peccatum transfundi per originẽ in poſteros, quòd videantur in ſemine, quaſi in virtute & radice illius peccati ſordes, & humanæ naturæ infectio contineri. Græci autem legerunt, *Quis enim mundus erit à ſorde?* ſunt autem nomina *mundi*, & *immundi* in originali etiam oppoſita; *mũdum* enim propriè eſt, expurgatum à ſordibus, lotum, purũ, candidum, nitens, ſerenum, integrum, ſanum. *immundum*, verò his omnibus cõtrarium, pollutum, contaminatum, ſordidũ, prætereáque indignum divino cõſpectu quæ omnia rectè vides convenire in peccati ſordes, & maculam. Cùm verò aliis nominibus peccati fœditas explicari ſoleat, ſed pulchra eſt illius turpitudinis & ſordium hęc appellatio, in quam ſquallor quidam mœrẽtis animi, & ſordidatus habitus, cruoris, & turpiſsimi ſanguinis maculæ, nubila, craſſa omnia, turbida, immundáque cadunt. nam ea omnia, illa vox cõprehendit.

3
Varia lectio, & conſenſio cum noſtra.
Theologi cum D.Thom. 1.2 q.81.art.1.
Græci
טָהוֹר
טָמֵא
Peccatum ſordidum.

Nonne tu qui ſolus es? In Hebræo propriè *Non unus* & ita Septuaginta legerunt, *aut nemo*, ſupple, mundus erit. ſed noſter interpres partem etiam iſtam ſanè illuminavit, dicens, *Nonne tu qui ſolus es?* atque hoc dupliciter. primò, ut dicat neminem eſſe mundum, præter unum Deum; ut divinã originem verbi Dei, ex patre, qui eſt divinitatis fons, reſpiciat; in qua nihil eſt immũdum, aut ſordidum, ſed puriſsima omnia, atque ſplendida, ſicut Scriptum eſt; *In ſplendoribus ſanctorum ex utero ante Luciferũ genui te*. tum etiam, ut ad filii Dei tẽporalem nativitatem, per prophetiam reſpiciat, *qui natus eſt ſanctus*, ut Lucæ.1. dicitur; *Quod naſcetur ex te ſanctum* (id eſt, quod cõcipietur, formabitur in utero) *vocabitur* (erit) *filius Dei*. id eſt, qui puriſsimam naſcendi rationem habet in mente & utero patris æterni, idem ipſe ſanctus, purus, immaculatus, divino cõſpectu digniſsimus, imo Deus ipſe & homo, in tuo utero cõcipietur; nam nihil impuræ & ſordidæ generationis in Dei filii generationem cadere poteſt. ideò virginis omni puritate purior uterus, ab ipſo ſuo filio commendatur odoris ſuavitate, & candore incredibili; *Venter tuus, ſicut acervus tritici vallatus liliis*. nam præter fœcũditatem per *triticum*, eximiam virginitatis munditiem, atque candorem per *lilia* ſignificat; & quãvis nullum videatur firmum ſæpimentũ ex teneris & mollibus *liliis* confici poſſe, tamen firmiſsimum fortiſsimúmque vallum illud fuit, quod ex *liliis*, conſtructum fuit, videlicet firmiſsimum quoddam ſervandæ virginitatis propoſitum, quod illa ipſa virgo explicuit, cùm dixit; *Virum non cognoſco*. verba enim præſentis temporis conſuetudinem, legem, ſtatutum fixum, firmum, nunquámque violandum ſignificare ſolent. ut ſapienter Origines, in id

4
LXX
Nativitas verbi æterna, & temporalis múda.
Luc.1.35.
Cant.7.2.
Lilia puritatis & munditiei ſymbolum.
Luc.1.34
Scripturæ regula.

Orig. in Ioan. cap. 1. ꝟ 29. Chryſ. homil. in Ioan.

Ioan. 1. *Ecce qui tollit peccata mundi*, & Chryſoſtom. hom. 17. in Ioan. docent. Nemo verò ignorat, *munditiem*, peculiari ratione ad caſtitatem tum corporis tum cordis pertinere; cùm David precetur poſt impuri amoris ſordes & labem, *Cor mundũ crea in me Deus* (nam *de corde*, tanquam ex fonte, *exeunt impudicitia, adulteria*) *& ſpiritũ rectum* (vel, ut Hieronym. vertit; *ſtabilem*) *innova in viſceribus meis*: nam majori firmitate & conſtantia, caſtitas, quàm aliæ virtutes indigere videtur, ut potè quæ graviores ſuſtineat, magiſque aſsiduas hoſtium oppugnationes, & certamina. ut Auguſt. pluribus docet. lib. de honeſtate mulierum. c. 2.

Pſ. 50. 12. Matth. 15. 19. Marc. 7. 21.

August.

5

Secũda expoſitio.

Vel etiam poterit confici ſententia, ut non tam tribuat illam munditiem Deo, aut filio Dei, quàm illius potentiæ; Quis (inquam) dabit, vel facere poteſt, *mundũ de immundo ſemine*; *nonne tu*? id eſt, unica Dei potentia hoc efficere poteſt; quam præter ordinariam legem, in conceptione immaculatæ virginis exercuit. mirum eſt enim, quantum in illa ſplenduerit, divina bonitas, atque potentia: de qua re præſtat nihil omnino, quam pauca dicere. Quia verò Septuaginta initium verſiculi ſequentis, qui de humanæ vitæ brevitate eſt, cum hac ſententia conjunxerunt, integram, & quam antiquiores Patres frequenter uſurpant ſententiam hujuſmodi reddiderunt; *Quis enim mundus erit à ſorde? at nemo, & ſi unus dies ſit vita ejus ſuper terram*. & quàmvis non multum refe rat, ſed in ea etiam lectione non nihil varietatis eſt; Nam Clemens Alexandrinus, ſic legit lib. 3. Strom. *Nullus eſt a ſorde mundus, nec ſi ſit quidem una dies vita ejus*. & idem lib. 4. *Nec ſi ſit quidem unius diei vita ejus*. Ambroſ. in. 1. Luc. *Nemo mũdus à ſorde, nec unius diei vita ſit in terra*. Auguſt. in Pſal. 50. *Nemo mundus in conſpectu tuo, nec infans cujus eſt unius diei vita ſuper terrã*. ſic etiam Leo Pap. ſermo. de nativitat. D. Bernard. ſerm. 70. in Cant. *Nec infans certè unius diei ſine ſorde eſt ſuper terram*.

Cõceptio puriſsima immaculatę virginis

LXX.

Clemens Alex.

Ambroſius

Auguſtinus.

Leo. Bernar.

V. Breves dies hominis ſunt, numerus menſiũ eius apud te eſt: cõſtituiſti terminos eius, qui præteriri non poterunt.

1. Argumentatur Iob ex vita brevitate ad excitandam divinam commiſerationẽ. Breve. & abbreviati quid explicati Iſaias, & Ioel.

2. Quid vita terminum, quid præterire. Quid ſtatutũ & lex apud Paulum, & teſtamentum apud Eccleſiaſticum. Quid, ſemel, apud Paulum.

Conditionalem quandam argumentationem conficere nunc Iob videtur, cujus antecedens ſit in hoc verſiculo, & conſequens in ſequente. Si *breves dies hominis ſunt, recede*, recedere debes *paululũ ab eo, ut quieſcat*. & licèt particula conditionalis exprimatur in Hebræo, ſed non inveniuſtè ſubticetur à Vulgato. *Breves dies hominis*. propriè, decurtati, pręciſi, definiti. nam verbũ *Charats*, ſignificat acuere, præſcindere, definire. vel acutè & pręciſſè aliquid facere, abſolvere, ſtatuere. unde dicitur Iſai. 10. *Conſummationem & abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio terræ*. id eſt, conſumet Populũ, & præſciſis, amputatiſque inutilibus impiis, abbreviabit populum, & ad minutiſsimas juſtorum reliquias rediget. quam verbi proprietatem retinuit Vulgatus Ioel. 3. *Populi in valle concisionis*. id eſt, omnes populi congregandi ſunt in valle abbreviationis, & pręcisſionis, nimirum in valle Ioſaphat. atque eſt elegans anthitheſis inter populorum omnium infinitam multitudinem & cõciſionem, ſive abbreviationem; amputatis enim, præſciſsis, rejectiſque impiis; quorum *infinitus eſt numerus*; eliciet tandem Deus & colliget brevem quandã ſummam juſtorum & numerum. Hîc igitur dicuntur *dies hominis breves*, abbreviati, decurtati, ſtatuti, & præciſsi; definiti, pręſcripti ad menſuram certã & anguſtã & numerum breviſsimum. hæc autem vitæ humanæ conſtitutio, & definitio mox exponitur. Si etiam hic *dierũ, aut menſium numerus apud te eſt*. id eſt, ſi mihi nõ oſtendis; (ut eò magis excruciet, quò mihi magis occultum eſt) *quid mihi deſit*.

1

אם

חרץ

Iſai. 22. 23

Ioel. 3. 14

Eccleſ. 1. 15

Pſ. 38. 4.

Conſtituſti terminos ejus. Si conſtituiſti, propriè, feciſti, pręparaſti, diſpoſuiſti. *Terminos*. propriè. ſtatuta, præcepta, decreta. hæc enim Dei ſtatuta atque decreta de hominis vita, ſunt velut termini & cancelli, intra quos homo continetur, & ſunt certi fines, quos ultra citróque nequit cõſiſtere vita. eadem loquendi forma dicitur infra; *Circumdedi illud terminis meis*. id eſt, meis præceptis, & ſtatutis. quod

2

עשה

חקה

Terminus quid propriè.

Iob. 38. 5

Prov. 8.29. Psal. 103.9

Proverb.8.dicitur; *Legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* & Psalmo.103. *Terminũ posuisti, quem non transgredientur.* in eodem igitur sensu, sed clariùs dixit interpres, *terminos ejus.* Septuaginta. autem tempus præfixum, & constitutum intelligentes, dixerunt; *Ad tempus posuisti, & non transgredietur.* id enim, *tempus*, absolutè dictum significare solet, videlicet certum, & determinatum.

LXX

Quid Preterire.

Qui præteriri non poterunt. Verbum *prætereundi* rectè quadrat legi & statuto. sicut etiam Psalmo.148. *Præceptum posuit, & non præteribit.* id est, non erit vanum, aut irritum, sed perficietur, & observabitur. & Matth.5. *Apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.* & 24. *Verba mea non præteribunt.* ergo hoc Dei decretũ aut mortis aut vitæ, non erit irritũ, neque vanum, fiet, servabitur: vel, non poterit homo constitutos terminos transilire; neque decreta & statuta prætergredi. Hinc Paulus hác moriendi necessitatem nomine legis, & statuti explicat. *Statutum est* (inquit) *hominibus semel*: id est, irrevocabiliter, firmiter, constanter. nam *semel loquitur Deus*, ut iterato præcepto opus non sit. Vtraque verò legis, & præfixi termini ratio conjungitur Actor.17. *Deus fecit ex uno homine omne humanum genus inhabitare super universam faciem terræ, definiens statuta tempora, & terminos habitationis eorum.* & fere eadem vis est Ecclesiastici.14. cùm *testamentum* dicitur mors, id est, lex, statutum, dispositio Dei, & universalis lex de morte ab omnibus subeunda; *Memor esto, quoniam mors non tardat, & testamentum inferorum, quod demonstratum est tibi, testamentum enim hujus mũdi morte morietur.* id est, hoc est Dei statutum & dispositio rerum humanarum, ut homo intra certos terminos vitę consisteret, & certissima præfinitáque morte tandem deficeret. sive igitur *terminos*, sive legem, & *statuta*, sive *testamentum* dicas, semper dicis aliquid firmum, & cõstans. quod *Præteriri non poterit.*

Ps. 148.6

Math. 5.18 24.35

Hebræ 9.27 Ps 61.12

Act. 17.23

Eccle 14.12

VI. Recede paululùm ab eo, ut quiescat, donec optata veniat, sicut mercenarii dies eius.

1. *Eligitur verior expositio Recedere, quid propriè.*	4. *Dies optata, dies jucundior. verior expositio.*
2. *Quiescere, pro finem. aut cessare.*	*Particula, Donec. in sacro sermone consequutionem afferre solet.*
3. *Optata dies apud Hebraizantes, dies mortis.*	

ILlius consequẽtiæ, quam diximus, vim, & conclusionem sic conficit D. Thomas; Cùm meæ vitæ à te præfixi dies paucissimi sint, age, ne me diutiùs sustentes viventem, neque tua præsentia conserves, sed discede, méque morti permitte, ut mortis quiete & tranquillitate tãdem fruar, interim dum diem resurrectionis expecto, quo merces mihi, tanquam mercenario, pro meis laboribus reddetur. Sed quidem cùm mortem sæpe non tam precetur, quàm deprecetur, non videtur hæc interpretatio cohærere posse, neq; cum antecedentibus, neque cum consequentibus. Communis igitur Græcorũ, atque Latinorum commentarius hic est; *Recede.* recedere profectò debes. quod.c.10. dixit, *Dimitte ergo me.* a verbo, *Sagbah.* quod propriè est, respicere; & per antiphrasim, excæcari, aut caligare. ne me respicias, ne me tam accuratè, & attentè observes, sed instar heri permittentis servũ aliquandiu sibi vivere, *recede paululum*, & simula te non videre. ita recede, ut videaris *abiisse in regionem longinquam*, ac tuos servos aliquandiu permisisse vivere suo arbitrio. inde etiam significat divertere, aut discedere; quoniam sicut qui spectatum admittũtur, & videre aliquid cupiũt accedunt propè & convertuntur ad videndum, ita etiam qui videre nolũt, avertunt faciem, & oculos, atque discedunt. sic sanè etiam dixerunt Septuaginta; *Recede ab eo.* in Heb. propriè; *desuper eo.* exactionem quandam, & observationem permolestam afferre solet, illud *desuper.* nos dicimus, *no esteys siempre sobre el.*

1 D. Thom.

Frequentior Latinorum & Græcorũ expositio

שְׁעֵה

Iob. 10.20 Recedere in Hebræo quid.

LXX

Vt quiescat; ut quod superest vitæ possit quietus transigere. Quoniam verò verbum *Chadal* significat finire, cessare, seu quiescere ab actione, ideò *quies* sumi solet pro ipso fine, & cessatione, quando dicitur Deus *quievisse*, id est, cessasse *ab opere* creationis. in hac ergo significatione sumi posset in hoc loco; Tu mihi præfinis vitam. sit sanè. sed me dimitte: nam *quiescam* ego, & cessabo, etiam te non urgente, neque propellente ad finem, &

2

חָדַל

Quiescere finire aut cessare.

Genes. 2.2.

mortem

mortem: ego per me conſumar, neq; prætergredi ulla ratione potero terminos mihi præfixos. Sed in alia propria *quieſcendi* ſignificatione, & quidem opportunius ad antecedentia & conſequẽtia, à Græcis & Latinis accipitur.

3 *Compluta.*

Donec optata veniat. Lectio Complutenſis, & præterea Complutẽſes in dictione *chadal*, legerunt in plurali, *Donec optata veniant.* & quãvis ſenſum nõ mutet, tamẽ vera & correcta lectio eſt in ſingulari. & Hebraizantes quidem interpretantur hîc Iobum petere, ut tandiu permittatur vivere quouſque ipſe ſponte ſua, ſenio jam confectus optet mortem; ſicut mercenarius, poſt peractum diei laborem, ad ſolis occaſum de nocturna quiete ſibi ipſi blãdiri, & gratulari videtur. ſic Pagnin. *Recede ab eo, & deſinet à malo ſuo. donec perficiat, ſicut mercenarius diem ſuum.* Tyg. *Abſiſte ab eo, ut deſinat, cùm jam grato animo excipiet diem fatalem, tamquam mercenarius.* Vatabl. *Donec perveniat ad ſenium, quo tempore tædebit illum vivere.* idèmque ex conſenſu omniũ Hebræorum placuit etiam Iſidoro Clario, & Eugubino, quaſi dicat; Nunc vitæ deſiderio & mortis metu excrucior: tantiſper igitur mihi vivere permitte; ſcio enim forè, ut non multò poſt, faſtidio mihi vita ſit, & mors in votis. *diem* igitur *optatam*, diem mortis interpretantur. Sed non videtur cohærere cum eo, quod dixerat, præfixum eſſe cuique tempus vitæ. neque omnes quidem ad ultimam ſenectutem perveniunt; quotus enim quiſque eſt, qui ad nauſeam uſque, & tædium vitæ vivat?

Hebraizantes

Optata dies, apud Hebraizãtes, dies mortis.

Pagni.

Tygur.

Vatabl.

Clarius

Eugubi.

4

Optata dies, pro die jucũdiori.

Ergo is videtur proprius, atque germanus hujus loci ſenſus; Remitte mihi paululum doloris, & cruciatus acerbitatem, ut aliquo ſaltem ſpatio temporis ſine dolore, ſine gemitu frui, & reſpirare liberè poſsim; quàmvis dolores & cruciatus inſtauraturus poſtea ſis. *ſicut mercenarius* interponit ſuis interdum otium, & gaudiũ laboribus & curis. videlicet, aut quiete nocturna, aut aliquo feriato die, repetiturus deinde ſuum laborem; vires enim & animum reſumere oportet, & non habere tandiu cordis cordam intentam, quin aliquando remittat. & quidem particula *donec*, non ſemper ſignificat determinatũ aut indeterminatum tempus, quo finito aliquid ampliùs non eſt, aut quo incipere debeat id, quod uſq; ad illud nũquam extiterit. quam ſignificationem agnovit Hieronym. contra Elvidium; ſed præterea ſignificat conſequutionem rerum, vel temporum, Pſalm. 70. *Ne derelinquas me, donec annuntiem brachium tuum.* id eſt, ſi me non derelinquas, annuntiabo invictam tuam potentiam. & illud; *Sede à dextris meis, donec ponam.* id eſt, cùm federis ponã; ſimili igitur ratione ait Iob; Si à me flagellando receſſeris, optata mihi, atque lætior aliqua affulgebit dies, quam velim, quæ mihi placere poſsit. hunc ſenſum videntur quoque Septuagint. ſequuti; *Diſcede ab eo, ut requieſcat, & bene velit vitam, ſicut mercenarius.* quæ eadem ferè lectio eſt, cũ illa quam Chryſoſtom. refert; *Recede à me ut requieſcam, & complaceat mihi vita mea, ſicut mercenario.* eadem ratione interpretantur Olymp. & Polychron. ut inquam ſaltem aſſequar mercenarii relaxationẽ; nam mali mei calamitas inducias nullas facit. Hæc igitur *optata dies*, non eſt dies mortis, ut Hebraizantes volebant, ſed vita jucundior; & propterea etiam difficultatem redeundi ad vitam mox proponit. neque etiam eſt dies reſurrectionis, & potiundæ beatitudinis; tunc enim non requieſceret paululum; cùm ſempiternis gaudiis potiantur Beati.

Particula donec.

Hieronym. cõtra Elvidium

Pſ 70 18

Pſalm. 109. 1

LXX

Chryſoſt.

Olympio. Polychr.

VII. Lignum habet ſpem: ſi præciſum fuerit, rurſum vireſcit, & rami eius pullulant.

1 *Varia nectendi, & interpretandi ratio Reſurgẽtis hominis cum arbore reviviſcente comparatio.*	3. *Lignum quid apud Latinos, item & apud Hebræos illuſtratus David.*
2. *Nexus, & interpretatio optima. Diſsimilis homo arbori.*	4 *Hebraizãtes notati, Laudatus Vulgatus.*
	5. *Vireſcere quid in Hebræo arborum morbi.*
	6. *Pullulare quid.*

NOn eadem eſt apud omnes nectendi hunc verſiculum cum aliis ratio. nam Lyranus exiſtimat de reſurrectionis ſpe nunc loqui, & ex arboris comparatione reviviſcentis, & vices ſuas mutantis cũ tempore probare, hominem, niſi deterioris conditionis futurus ſit, reſurgere debere. nam licet corpus humanum non repullulet, ſicut arbor, at oportet eſſe in homine partem aliam immortalem, ratione cujus expectanda ſit reſurrectio. ſed ut hanc philoſophiam Lyrani nunc nõ om-

I

Lyra

Reſurrectionis cũ arbore reviveſcente comparatio.

nino

Augus.

nino ad vivum examinemus, certè Augusti, hunc ferè sensum indicavit; docet enim applicationem hujus similitudinis debere accipi per ironiam, quasi dicat; Scilicet homo non resurget, cùm videatur resurgere arbor. Cæterùm hic sensus durior est, & non omnino facilis similitudo, & ironia difficilè agnosci potest. at Olympiod. D. Thom. Cajetanus, Dionysius, existimant redire iterum Iob ad humanæ miseriæ deplorationem, & amplificationem, quòd videatur esse humana vita deterioris conditionis, quàm arbores; nam hæ sivè abscissæ, & avulsæ, sivè senescentes diuturnitate & tempore, at agriculturæ, & translationis, insitionis, irrigationis beneficio juvenescũt et germinãt; homo verò quacumque ratione à vita excindatur, redire iterum non poterit ad similem vivendi conditionem.

Olympiod. D. Thom. Cajeta. Dionysius

2

Nexus, & expositio optima. Polychron.

Sed omnium optimè atque simplicissimè Polychron. quem recentiores imitantur, existimat deprecationem hanc esse illius relaxationis assiduorum cruciatuũ, ex dissimilitudine cum arbore; *Nam non sum (inquit) sicut arbor, quæ abscissa licèt, atq; vetustate confecta pullulare iterum, atque virescere potest sed si me sinas vi doloris penitus nunc absumi, & interire, non erit deinceps Iob, cui benefacere inter mortales possis.* Quę sanè dissimilitudo hominis cum rebus aliis, quæ vices cum tempore mutant, cum arboribus & herbis præcipuè, familiaris etiam fuit scriptoribus prophanis; nã Lyricus cecinit;

Homo dissimilis arbori revirescenti.

Horat. lib. 4 Carm. od. 7

Diffugere nives, redeunt jam gramina campis
Arboribúsque comæ.
Mutat terra vices, , , , , , , , , , ,
Nos ubi decidimus
Quò pius Aeneas, quò Tullus dives, & Ancus,
pulvis & umbra sumus.
Non Torquate genus, non te facundia, non te
restituet pietas.

Huc illud Catulli;

Catull.

Soles occidere, & redire possunt,
Nobis cùm semel occidit brevis lux,
Nox est perpetua una dormienda.

& Theochrit⁹ in illo Bionis epitaphio, quod Latinũ reddidit Monstroliensis;

Theocr. Lambin.

Eheu, cùm semel inculto malva aruit horto,
Aut vivax apium, foliumque virentis anethi.
Vere revivscunt, alium & nascũtur in annũ.
Nos autem magni, & sapientes, atque potẽtes,
Vt semel accedimus sub terra lumine cassi,
Dormimus longũ, immẽsum, æternũq; soporẽ.

Nunc de vocibus pauca. *Lignum*, apud Latinos dicitur; quod plantatum non est, sed jam convulsum, aut excisum, sive aridum, sive viride, quod colligatur ex terra; ideo enim *lignum*, à legendo dicitur. quàmquam aliquando, rarò licèt, pro arbore usurpavit Poeta. 2. Georg.

3

Lignum apud Latinos, quid item & apud Hebręos.

Quid tibi odorato referam sudantia ligno
Balsama?, , , , , , , , , , , ,

Virg. 2. Georg.

At in sacro sermone cùm alia sint propria virentium arborum, aut plantarum germinantium nomina, ut *Siach*, Genes. 2 *Omne virgultum agri.* & *amir.* Isai. 17. *In summitate rami* tamen. *Ghets*, indiscriminatim pro ligno arido, aut pro arbore usurpatur. quare licèt Septuaginta habeant *arborem*, similitérque reddiderint Pagninus, Vatablus, Cajetanus; sed eleganter Latinus interpres vim originalis vocis retinuit, ut quæ in præsentem locum conveniret; *Lignum* (inquit) etiam *præcisum*, & semiaridum, *habet spem.* & fortè etiam Psal. 1. dictum est, *Erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum; quod fructũ suum dabit in tempore suo.* ut indicaret, eum qui arescere cœpit, posse conseri iterum, & plantari, virescere, fructúmque ferre, *secus decursus aquarum* divinæ legis. quare homo non tam sit arbor, quæ plantata est semper; sed *lignum*, quod & aridum esse potest. *Habere* autem *spem* dicitur *lignum*, de quo nos bene sperare possumus, & polliceri nobis fructum uberem, & vitam, viforémque diuturniorem.

שִׂיחַ
אָמִיר
עֵץ
Genes. 2. 5
Isa. 17. 6
LXX
Pagni.
Vata.
Cajeta.

Psal. 1. 3

Si præcisum fuerit. Ignoro quare Regia cùm *lignum* dixerit, *præcisa* in genere fœmino legerit; nisi fortè ut genus fœmininum indicaret vocis Hebrææ, sed quo redderetur oratio solœca, & inconcinna, planeq; obscura. cum Latinè igitur loquitur Latinus noster, & Vulgatus interpres tanquam aberrans ab Hebraico deseritur ab Hebraizantibus; at cùm ad regulas & leges Hæbraici sermonis interpretatur, tanquam parùm Latinus peracerbè ab iisdem carpitur. iniqui profectò judices.

4

Regia

Notati quidam Hebraizantes, & defensus Vulgatus

Rursum virescit. Septuagint. *Adhuc pullulabit* propriè mutabitur, instaurabitur, innovabitur. à verbo, *Chaleph.* aquo etiam inferiùs dicitur, *Expecto, donec veniat immutatio mea.* quasi dicat; Abcisus ramus vel surculus, secum virescendi & pullulandi spem, initiúmque defert. licèt existimarem, esse sermonem non tam desurculo abscisso

5
LXX
חָלַף

Virescere quid

Infra. ỳ 14.

& carp

& carpto ex arbore, ſed potiùs de ipſa arbore, quæ propter trunci, aut ramorum aliquem morbum vel ariditatem, ferè tota amputatur relictis tantùm radicibus, & omni ramorum & foliorum honore nudatur. qua ratione elegantior videtur cõparatio, & humanis ærumnis, atque morbis convenientior: ſunt enim etiam arboribus tum communes, tũ privati morbi, & partium debilitas, dolor membrorũ atque laborant fame, & cruditate, nimia etiam pinguitudine luxuriæ, aliisque vitiis, quæ eleganter numerat Plin. lib. 17. c. 24. Collumela, & Palladius, & alii rei ruſticæ ſcriptores. tum etiam (ut eleganter dixit Plutarch. *foliis avulſis, veluti dolent, & mordentur plantæ, & ulcerosum iis quoddam accidit detrimentum.*

Arboribus etiam morbi

Plin. lib. 17. c. 24. Collum. Palad.

Plutar. lib. 3. Sym. q. 1

LXX.
Tygur.

יָנַק

*El renuevo quãdo eſta en leche.

Et rami ejus pullulant. propriè. & nutriet; vel, lactabit teneros ramos. ſic Septu. dixerunt; Germen ejus non deficit. Tygurina *Tenera propago*; nam *IanaK*, proprie eſt, Lactare, ſeu nutrire. & inde dicitur tener ſurculus, aut germen pullulans, quaſi* *lactãs* nam ſicut infans ab vbere ſugit lac, ita ramus humorem a ſua radice.

VIII. Si ſenuerit in terra radix eius, & in pulvere emortuus fuerit truncus illius.

XI. Ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam quaſi cùm primò plantatum eſt.

1. *Quid radix & truncus & ut hæc duo reſpõdeãt Pulveri, & terræ. Senſũ & mors in arboribus, & cuiuſmodi.*	3 *Odor in ſacro ſermone, quid De levi cujuſque rei contactu dictus Explicatus locus Iudicum, Danielis, & Iſai.*
2. *Hanc ſententiam peculiariter convenire in laurum. Huius radices vivaciores reliquis.*	4. *Plantandi verbum novitatem quandam affert.*
	5 *Varia lectio, Conſumẽdi verbũ ad mortẽ referri.*

I

Radix quid propriè
Iob. 5. 3

SIve cum ſuperiori ſententia nectatur verſiculus octavus ſivè cum verſiculo nono, ſenſus ſemper idem conſtat. *Radix* autem licèt non raró ſumatur in Scriptura pro trunco, & ea arboris parte, quæ eminet è terra, ut ſupra diximus. cap. 5. tamen hoc loco pro radicibus ipſis, quæ ſub terra ſunt, accipi videtur, nam trunco opponitur. quare eodem modo videntur hoc loco *radix*, & *trũcus* diſtingui, quo *pulvis, & terra*; nam *ghaphar* non eſt, ut putavit Eugubinus, terra humida, ubi radices diffunduntur, altéque hęrent; ſed eſt *pulvis*, ſuperiòrque terræ pars, leviſsima, atque minutiſsima, & quæ facilè in limum tranſit perfuſa aliquo humore, ut dictum eſt Geneſ. 2. *Formavit Deus hominem de limo* (*Aphar*, pulvere) *terræ*. & facilè etiam exareſcit, & in tenuiſsima grana diſſolvitur. uti Numer. 23. dicitur; *Quis dinumerare poſſit pulverem Iacob?* & ita truncus cum pulvere jungitur; nam eſt proximus primæ illi extimæ portioni terræ. Quare licèt Septuaginta legerint pro *pulvere*; *In petra interierit truncus ejus.* at Polychronius ait, Aquilam dixiſſe, *pulverem*; & in Hebręo haberi, *cinerem*. eſt enim propter ariditatem, tenuitatem, levitatẽm, cinis *pulveri* ſimilis. *Radix* verò *terræ* tribuitur: nam *erets*, terrã abſolutè ſignificat, & eam quidem partẽ, quæ fructus profert; ut Iob. 28. dicitur *Terra, de qua oriebatur panis.* Radíces igitur, ſi vetuſtate & ſenio ſint cõfectæ &c. Suũ ſeniũ etiam arboribus eſſe (vivunt enim) certum eſt. ſuum etiam *ſenectutis* vitium & morbum. nam omnibus arboribus inſenecta fit cortex rugoſior, ut ſcribit Plinius. & quàmvis idem falſum exiſtimet, quod aliqui prodidere, videlicet Radices arborum vetuſtate minui; ſed tamen *ſeneſcere* nõ negat. neque negare potuit, quod veriſsimè à Theophraſtro ſcriptum. eſt lib. 1. de hiſtoria plantarum. cap. 11. Novellas & vigentes arbores longiùs, & altius radices mittere, quàm vetuſtas; & marceſcente arbore radicem quoque minui, & velut unâ contabeſcere. *Moritur* autem in pulvere truncus, cùm caudex, & ſtipes arboris exareſcit. non enim eadem ratione hic mortuus *dicetur*, ſicut Ioannis. 12. *Granum frumenti, ſi mortuum fuerit*; nam illa mors putrefactio quædam ſeminis, quæ *multum fructum affert*. hic verò mors *trunci*, eſt ariditas quædam, ex qua neque fructus, neque folia provenire poſſent, & quæ mille rimas ducat.

עָפָר
Eugubi.

Gene. 2. 7

Num. 23. 10

LXX

Polychr.
Aquila

אֶרֶץ

Iob. 28. 5

Senium in arboribus

Plin. 16. c. 31.

Theoph lib. 1. hiſt plan. c. 11

Ioan. 12. 24

2

Hãc ſenectũ peculiariter cõvenire lauro.

Sed cùm video hîc dici *radicem ſeneſcẽtem*, & trunco jam emortuo reviviſcere poſſe, non poſſum non conjecturam aliquam, neque omnino levem facere, nõ loqui in univerſum de quacumque arbore ſed

Plin.

re, ſed de illa, que ſemper ſacratiot cæteris habita eſt. delauro inquã, de qua quod Plinius ſcribit, cum his Iobi verbis mirificè congruit. ſic igitut dum de arboribus, & earum partibus loquitur, ſcribit ille, loco ſuperiùs indicato, *Quarundam radix vivacior ſuperficie, ut lauri. itaque cum truncus inaruit, reciſa etiam latius fructificat*. ut dicere de illa poſsis, ſi ſenuerit in tetta radix ejus, & mortuus fuerit ttũcus illius, ptopter inſitam radicum vivacitatem ad odorem aquæ lętior getminabit.

Lauri radices vivaciores reliquis.

3

Odor quid in ſacto ſermone.

Ad odorem aquæ germinabit. id eſt, leviter etiam attacto humore; vel, ſtatim atque itrigatæ fuetint radices, refloreſcent, & getminabunt. dicuntur arbores quaſi ad capiendum aquæ odorem, & ad humotẽ contingendum ſe ſuáſque tadices cõvertere. tum etiam & folia, & ramos in eam partem, quæ humidior ſit, cõjicere, atque in eandẽ avidiùs ſe & radices diffundere. *Odor* autem metaphoricè levem tei alicujus cõtactum indicat. ut de ttibus pueris dicitur Dan. 3. *Quoniam nihil poteſtatis habuiſſet ignis in corporibus eorum, & odor ignis nõ trãſiſſet per eos*. id eſt, neque levitet illos tetigiſſet, læſiſſet vé. niſi fortè ſignificetur hoc loco per *odorem ignis*, fumus, hunc enim olet ignis. & Iudic. 15. *ſicut ſolent ad odorem ignis ligna conſumi, ita vincula, quibus ligatus erat, diſsipata ſunt*. & iterum Iudic. 16 ad idẽ. *Rupit vincula, quomodo ſi rumpat quis filum de ſtupa tortum ſputamine, cum odorem ignis acceperit*. id eſt cõtactũ ignis. vel, cũ ignem ſenſerit. Forte autem *odoris* nomine, levis, & facilis cujuſpiam ſenſus actio indicatur, & quod de viſu aliquando diximus, videlicet comprehendi & intelligi ſub eo aliotum ſenſuum actiones, ita etiam de *odore* intelligendum. qua ratione quidam explicant illum Iſaiæ locum. c. 11. *& replebit eum ſpiritus timoris Domini*. quod ex Hebtæo propriè legitur, *Olfaciet in timore Domini*. vel, *olfacere ipſius erit in timore Domini*. vel, *Odorari faciet eum in timore Domini*. id eſt, patvo indicio agnoſcet eũ, qui juſtus fuerit, & pius. facile ſentiet; ſagax erit in agnoſcendis juſtis, & Deum timentibus hominibus. igitur *ad odorem*, & contactum *aquæ*. id eſt, irrigationis beneficio *germinabit, & faciet comam*. Septuagint. legerunt; *Et faciet meſſem*. Polychron. ex Hebræ. refert; *faciet fructum*. & quidẽ verbum *Katſar*, ſignificat id quod præciditur, demetitur, decerpitur. quod cùm indifferens ſit, vel ad fructum, qui ex arbore decetpitur; vel ad ramum & palmitem qui ex arbore rapitut; vel ad inutilia virgulta, quæ reſecari ſolent; Vulgatus ſapiẽter elegit id, quod ad rem facere potiſsimùm judicavit. & *comam*, dixit. ut ſignificatet multitudinem germinum, ramorũ, palmitum, ex quibus pulcherrima cõſtat atboris coma. Verbo autem *faciendi* affertut ramotum quædam aptiſsima compoſitio, & à natura ipſa ſeries, & otdo diſpoſitus. eſt enim *facere*, aptè, & ordinatè diſponere.

Dan. 3. 94

Iud 15. 14 & 16 9.

Odoratus de levi contactu cujuſcumque ſenſus

Iſai. 11. 3.

LXX. Polychr.

קָצַר

וְעָשָׂה

Sicut cùm primò plantatum eſt. Elegantet Septuaginta; *Sicut novella plantatio*. ſimplicius in Hebræo. *ſicut plantatio*. lãguidè autem accipit Tygurina vocem *plantationis*, nam non aliud reddidit, quàm *plantam*. *Attracto* (inquit) *humore aqueo, iterum germinat exhibetq́ fructus decerpendos, ut plantæ ſolent*. nam licet nomen, *Natagh*, à plãtando dicatur, tamen vox ipſa *plantandi*, novitatẽ quandam affert; & ita ſapientet. Iſai. 5. Germen teddidit; *Viri Iuda germen ejus delectabile*. & Ezechiel. 34. *Suſcitabo eis germẽ nominatum*. id eſt, Chriſtum novum hominem, tenerrimum virginis filium. eadem vox Pſalm. 143 *Quorum filii ſicut novellæ plãtationes in juventute ſua*. illuminatut igitur otiginalis vox dilucida paraphraſi, cùm ait interpres; *Sicut cùm primò plantatum eſt*.

4

LXX

Tygur.

נֶטַע

Plantandi verbum novitatem affert.

Iſai. 7

Ezech. 34

Pſal 143. 12

*

X. Homo verò cùm mortuus fuerit & nudatus, atque conſumptus, ubi, quæſo, eſt?

HAec eſt alteta diſsimilitudinis pars; Lõgè (inquit) aliter ſe habet homo; qui ſemel è vita exciſus, & convulſis radicibus penitus ablatus, non poteſt iterum, in ejuſdem ſtatus & vitæ ratione conſeri, neque vireſcere. *Nudatus*; Complutenſes legerunt; *Vulneratus*, alii, *excidetur*. vel, *ſuccidetur*. à verbo, *Chalas*, quod eſt vulnerare. Regia; *Infirmabitur*. idem enim verbũ, debilitare, aut infirmare ſignificat. quæ etiam ſignificatio agnoſcitur à Latino interprete, Ioelis. 3. *Infirmus dicat, Quia ego fortis ſum*. Sed certè videtur noſter inter-

5

Altera diſsimilitudinis precedẽns pars.

Complut.

חָלַשׁ

Regia

Ioel. 3. 10

פשט

pres legiſſe, *caphas*, quod eſt nudare, aut mutare habitum; eòdē tamen recidit; Nā homo, ſive naturali morte intereat, ſive, violenta vulnere excidatur, ramis, boniſque omnibus decuſsis nudatur, & ſpoliatur, atque cōpellitur alium longe miſerrimum habitum ſumere.

D.Thom. גוע Gen.6.17 & c.7.21 & c.35.29 LXX

Conſumptus. Hoc D. Thō. refert ad cadaveris conſumptionē, cùm tota nſiū compages ſolvitur. ſed certè ex vi originalis, *gavagh*, conſumptio hæc, eſt expiratio, & defectus, aut mors. unde Geneſ.6. dicitur *Vniverſa quæ in terra ſunt, conſumentur*, & c.7. *Conſumpta eſt omnis caro.* & c.35. *Conſumptus ætate mortuus eſt.* quare rectè Septuag. dixerunt, *Vir cùm mortuus fuerit*. alii, *obiit.* Hîc ergo erit coacervatio quædā pluriū vocum idem fere ſignificātium, quæ vim addant orationi, & ſignificent hominem penitus jam mortuum.

Vbi, quaſo, eſt? id eſt, nullibi eſt, ut inde redire poſsit ad eandē vitam, quam ſemel reliquit; non enim, ſicut arbor tranſplātatur, ut alio in loco renaſci, & germinare poſsit.

XI. Quomodo ſi recedant aquæ de mari, & fluvius vacuefactus areſcat.

XII. Sic homo, cū dormierit, non reſurget: donec atteratur cœlū, nō evigilabit: nec cōſurget de ſomno ſuo.

1. *Prima interpretandi ratio per diſsimilitudinē hominis, cum mari, & fluvio,*
2. *Secunda expoſitio per ſimilitudinem cum eiſdē rebus Recedere, quid in Hebræo.*
3. *Particula donec, ad æternitatem referri.*
4. *Donec, aliquādo de determinato tēpore. Cœlorū & mūdi ſenectus, & vetuſtas veſtimēti ſimilis.*
5. *Cœlorū defectus in die judicii qualis. Stellas de cœlo cadere quid. Cœlorū & mūdi attritio morti ſimilis*
6. *Mundus veſtimēto conſito ſimilis. explicat David, & Ezechiel.*

I
LXX
Duplex interpretādi ratio

QVoniā particula ſimilitudinis in originali & in Septuag. ſubticetur, nō eode modo exponitur ſentētia hæc; nam alii per ſimilitudinē, per diſsimilitudinē alii accipiūt. Diſsimilitudo autē hoc videtur modo poſſe confici, ut ſignificetur homo, fugacioris vitæ, & irrevocabilioris quā *mare*, aut *fluvius*. nam licèt *mare* in continua mutatione ſit, perpetuòque fluxu, nihilominus tamen, ſi quā aquæ partē deperdere videtur, recuperat ſtatim; & ſi quid abit in vapores, & a ſole abſumitur iterū concreſcētibus vaporibus, & in pluviā liqueſcentibus, atq; decidentibus reſarcitur; & ſi quid exugūt fontes & flumina, illud ipſa reſtituunt; nā *omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat; ad locū unde exeūt, flumina revertuntur.* ſimiliter etiā *fluvius*, aut torrens jam ſiccatur, jā pleno influit alveo, atque exūdat: incremēta igitur, aut decremēta per vices accipit. verū homo, cætera labētibus aquis ſimilis, in hac una re diſsimillimus eſt; nā ſemel extinctus & areſactus nō redibit iterū, neq; ullā habebit, in hoc mūdo vitæ viciſsitudinē, *donec atteratur cœlū.* ita explicat Chryſoſt. & idē ſenſiſſe vidētur Septuag. legētes; *Tēpore enim rareſit mare.* & idem clàrius ſentit Aug. ſimul explicās atq; legēs; *Tēpore minuetur mare, nā poſt impletur.* & Polych. hujus exemplū ſubjicit, in fluxu Pōti. pro *fluvio* autē. Polychr. ait in Hebræo haberi, *Torrentē*. ſed utriuſq; eadē ratio eſt.

Eccleſiaſ 1.7

Chryſoſt. LXX Auguſtinus Polychron.

2
Latinorū interpretatio.

Vulgatus tamē interpres ſimilitudinē ſubeſſe intellexit, atq; expreſsit, quā pleriq; Latini ſic interpretātur. ut dicat, reſurectionē ad ſimilē vitæ ſtatū, eſſe natura impoſsibilem, ſicut mare aut fluvius ad ſummā ſiccitatē redacta reparari & reſtitui naturę viribus non poſſent. Et cōmodè vitā, quæ in humido conſiſtit, cū humore cōparat, & mortem cū ſiccitate; nā cadaver exuctū, & confectū, humido vitali deſtituitur. quā ſententiā rectè ex ipſis verbis Hebraicis, elicere potuit Vulgat°. nam verbū *recedēdi*, aut abeūdi, quod in fonte eſt, *azal*, ſignificat omnino abire, perire, deficere; & aliquando, Vulgatus ad mortē refert, ſive ad vitam deficientē.

Quid Recedere.

אזל

3
Particula donec, ſignificat æternitatem.

עד

Pſal.110.9 Pſ.111 6 Iſai. 7.15

Donec atteratur cœlū. Dupliciter pōt ſumi, particula, *donec*. 1. ut ſignificet æternitatē, ſeu ꝑpetuitatē. quare particula, *ghad*. vertitur aliquādo, *in æternū*, vel, *in ſeculū ſeculi*, Pſ.110. & .111. & Iſa.7. *Excelſus, & ſublimis habitans æternitatē.* q.d. uſq; vivens. & propterea aliquādo vertitur negativè, & ita ſimpliciter & propriè hîc legi poſſet, *Donec non celū*. q.d. nunquā non erit cœlū. nā ſecunda vox *atterēdi*, etiā in Originali pōt eſſe particula negativa. quare ſumit argumentum ab impoſsibili, quod apud poetas frequens eſt; Tū etiam faciūt duo impoſsibilia ęqualia, aut ex duobus impoſsibilibus, unum magis eſſe impoſsibile, quā alterū. hujuſmodi eſt illud; *Cœlū, & terra trāſibunt, verba autē mea nō preteribunt.*

Matth.24.35

quod autem Hebræus apud Caje. particulā *atterēdi* vertit, *niſi*, ut ſit ſenſus, *donec niſi cœlum*, id eſt, donec nihil aliud remaneat in mundo niſi cœlum; valde frigidum efficit ſenſum, & lectio ipſa inelegans eſt.

Cajeta

Huic loco poſſet aliquis, quęſtionem obtrudete de incorruptibilitate cœlorũ; ſed nõ niſi importunè. nã ſi argumentum ducatut ab impoſsibili, tantũ abeſt, ut *cœlũ atteri*, aut corrumpi poſſe hoc loco aſſeratur, ut potiùs oppoſitum affitmetur. Quòd ſiquis nimium pettinacitet contendat, aliquando cœlorum mutationem colligi hinc poſſe, certè, non erit alia, quam illa, quã Petrus aſſetit in ſua Canonica.

Cælorum incorruptibilitas.

2.Petr.3.10.

4

Poteſt ergo ſecundò particula *donec* ſumi cum certo termino temporis, videlicet, uſque ad diem teſurtectionis, & univerſalis judicii, cum *ſigna erunt* in cœlo, *ſole, luna, ſtellis*; quando tum ſuperiora, tum infetiota corpora mirabilem quandam mutationem & innovationem ſubibunt; propter quam poteſt dici, *cælum atterendum*. Et quidem, *atterere*, in Origili eſſe poteſt à radice *Balah*. quod eſt, ſeneſcete, aut vetuſtate conſumere, vel conſumi, aut atterere, vel conterere. & hac tatione ſæpe dicuntut Cœli amiſſuri vetuſtatem priſtinam, & recentioti alia, pulchriorique forma innovandi. cujuſmodi eſt illud Apocalip.21. *Vidi cælum novum & terram novam; primum enim cælum & prima terra abierunt.* atq; hujus vetuſtatis aut innovationis cœlotum tatione ſervata, defectus ille ultimus cũ vetuſtate, & attritione veſtimenti cõparatnt. Iſa. 51. *Cœli ſicut fumus liqueſcent, & terra ſicut veſtimentũ veteraſcēt.* id eſt, ſicut veſtimentũ vetuſtũ & detritũ innovatut, & in melius cõmutatut; ſic etiã cœli, ad novũ claritatis & pulchritudinis habitum tranſibũt. quo loco Symmach. dixit, *Omnes ſicut veſtimentum ſeneſcent*. ubi Theodoretus breviter, æquè ac dilucidè; *Veſtimentorum vetuſtatē imitabũtur.* quãquam, neſcio quid de mortalitate & immortalitate cœlotum cũ vera philoſophia nõ omnino cõgtuētia ſubjũgit. Ergo tũc cœli videbũtur deficere, quaſi præ ſenectute, & caligare, vel potius moribundi inſtar, lumina claudere; *Virtutes cœlorũ movebuntur*, (nãq; videbitur illorũ virtus languere) *& ſtellæ de cœlo * cadent*. id eſt, ut colligitur ex Græco, ita flaccida & languida apparebunt ſydera, ut prę debilitate nutare, & caſum minitari videãtur; vel obnubilabũtut, & tenebris obducta denſiſsimis extincta & mortua dices, non aliter quàm ſi de cœlo cecidiſſent. prætereo aliam *cadendi* rationē, cùm cœlum cometas ſtellatum inſtar fulgentes, in terras jaculabitur. Tum etiã, illa *attritio*, aut innovatio, quæ in cœlo & mundo ſutura eſt, quaſi interitui & morti ſimilis etit propter duo. Primò, quia cœli influxus & priſtinæ actiones, præſertim motus, & quæ à motu pendent, ceſſabunt; quæ agendi, vitaliúmque opetationum ceſſatio, cum morte conjuncta eſt. tum etiam ſecundò, quia prima illa diſpoſitio, & ſtatus cum alio commutand' erit; ſicut moribundus homo aliam etiam induit figutam. ſic Paulus ait. 1. Cotint. 7. *Preterit * figura hujus mundi*. donec tandem quaſi exſpirans, mortuuſque palleſcat, & letalibus umbris obducatur. ſed deinde tamen cum teſutgente homine, quaſi tedivivum reſurget cœlum, multò pulchrius, multóque ſplendidius; nam pari paſſu cum homine aliæ quoque creatutæ gradiuntut. ſicut enim cum homine novo, erit *cœlum novum*, *& terra nova*, ita etiam ſeneſcente natura humana, jámque deficiente mortalium vita, ipſe etiam mundus *antiquatur, & ſeneſcit, & prope interitum eſt*. Hunc eundem ſenſum indicarunt Septuaginta legentes; *Quoad cœlum non ſit conſutum*. & Chryſoſtom. explicat, *Quoadusque cœlum inveteraverit, & mundus conſtiterit*. in cœlo autem, coagmentatio & harmonia poteſt explicari illa conſuēdi translatione. namque videbitur tota mundi machina diſſui, & diſſolvi, dum non fuerit unus, ordinatúſque terum omnium motus, ſed plutes diverſi, planeque perturbati. quales neceſſe eſt repetiri in multis corporibus aut partibus diſjunctis, & nullo nexu, vinculóque obligatis. Orbis igitur, qui nunc ex elementis & cœlis uno ordine, mutuáque dependentia, quaſi ex diverſis fruſtris compactus, & conſutus eſt, pereunte jam tunc harmonia & ordine, diſſuetur. Indicat prętetea Chryſoſ. verbum illum *conſuendi* ad hominis juncturas & colligationes membrotum referri poſſe in hanc ſententiã; Donec cœlũ duraverit nõ conſuetut neq; coagmētabitur homo, nã illa oſſium cõpoſitio, & coagmentatio

Particula, Donec, de certo tempore.

Matth.24.29. Luc.21.25. Marc.13.24.

בָּלָה

Atterere.

Mundi vetuſtas & innovatio

Apoc.21.1.

Iſa.51.6.

Symmach. Theodoret.

5

Stellas de cœlo cadere quid

Matt.24.29.

*Pareceraque

*de pura flaqueza ſe anda cayendo, y ſe vienen al ſuelo

Πεσοῦνται

Cælorum & mundi attritio.

1.Cor.7.31

*Que ſe va desfigurando y muriendo

Iſai.59.17. & cap.66.22.

Hebre.12.13

6

LXX

Chryſoſtom.

Mundus veſtimētu cõſutu, & ut diſſuti ſimilis

commi

cómiſſurarum, omniũque membrorũ medi is nervis, vinculis, tendonibus colligario, eſt quaſi quædã veſtimẽti conſutio. atque eandẽ translationẽ indicavit ſuperiùs Iob, cũ dixit, *oſsibus, & nervis compegiſti me.* quaſi filo & acu ex multis fruſtris me cópegiſti, & coagmẽtaſti. & David; *Subſtãtia mea in inferioribus terræ.* in Hebræo, *acu pictus*, aut, *conſutus*. cum quo facit Ezechi. 37. cũ prophetare jubetur ad oſſa arida; *Et acceſſerũt oſſa ad oſſa unumquodque ad juncturã ſuã, (gueſſo con gueſſo, y peça con peça.)* deinde verò acceſſerunt nervi & caro, & tandem, *Ingreſſus eſt in ea ſpiritus & vixerũt*, non aliter atq; homo videtur ſubire ſuã veſtem, cùm illam induit.

Iob.10.11
Pſal.138.15
Ezech.37.7.10.

Hinc jam videas non eſſe opus ad illorum interpretationẽ cõfugere, qui quòd videretur Iob univerſalẽ reſurrectionem negaſſe, exiſtimarunt loqui ex aliena ſententia; nã præterquam quòd dũ de reſurrectione loquitur, clariſsimè atq; veriſsimè vaticinatur, hoc ſanè loco illud quoque veriſsimè aſſerit, mortuũ naturæ viribus & ordinaria auctoris naturæ lege irrevocabilẽ eſſe ad vitam, vitæque rationem illam, quam ſemel deſeruerit. res quidem ſæpe à nobis repetita.

XIII. Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me &, abſcondas me, donec pertranſeat furor tuus, & conſtituas mihi tẽpus, in quo recorderis mei?

1. *Proponuntur quatuor hujus loci expoſitiones. eligitur quarta.*
2. *Formula optandi in ſacro ſermone. Protegere quid. Vt dicantur defuncti aſſervati. Quid ſaſciculus viventiũ apud David.*
3. *Vt divina miſericordia nos abſcondat, & ſubtrahat è conſpectu divinæ juſtitiæ Propitiatorium quale, & quid ſignificabat. Explicatus Moyſes David, Ezechiel.*
4. *Quid furor. Quid pertrãſire. Quid naſus apud Hebræos & Latinos.*
5. *Qualis ſit divinus furor & ut cum tranquillitate ſit conjunctus explicata Sapientia.*
6. *Defunctorum obliviſcimur. Quando & quorũ dicatur Deus meminiſſe.*

I
Prima expoſitio.
Titelm.

NOn eſt facilis, neq; unus apud interpretes, ſententiæ hujus nexus cũ præcedentibus. & quidẽ primò Titelmanus exiſtimat ſermonem hoc loco fieri de extremo judicio; cùm enim mentionem feciſſet de Iudicio, Reſurrectione, & ſomno, è quo mortui excitabuntur archangeli, & Dei voce terrifica, quaſi jam ſonitus ille formidãd⁹ & tubæ tinnit⁹ in ſuis auribus perſonaret, pavens totus atq; cõterritus, o utinam, inquit, latere mihi, atq; deliteſcere tunc temporis liceat, ne ante tremẽdi, ſeveriſsimíque judicis tribunal ſiſterer: jacerem quidem in ſepulchri tenebris lubens, quouſque judicis ira deferveſceret, & indignatio remitteret; reſurrecturus tamen, in lucẽque proditurus aliquando. hæc exponendi ratio ut nõ multum cũ præſenti inſtituto cõgruere videtur, ita neque aperta ratione poteſt rejici tanquam omnino aliena; præſertim cùm hæc oratio ſit hominis mille cogitationibus exagitati, milléque triſtiſsimarum rerũ imaginibus, atque terroribus perculſi. quare à ſua vita & reſurrectione, ad ea quę ad univerſalẽ omniũ reſurrectionem comitabũtur, facilè gradũ facere potuit

Secũdò, Catenę auctor, ad id quod ſuperiùs dixerat Iob, mortẽ videlicet à ſe meritò expeti cõfirmandũ, nũc orationẽ reflectere exiſtimat; Optabilius mihi (inquit) mori, quã in tã luctuoſa vita cómorari. ſi optio igitur mihi daretur, eligerẽ planè ad mortuos ſecedere, & in ſepulchrũ cõcedere, dũ hæc tua indignatio, o Deus ſeveriſsime, remittit; cõſtituto tamẽ mihi tẽpore, quo me benevolus & propitius ad vitã revoces. nãq; *incidere in manus Dei viventis*, quã in mortis falcẽ, longè magis *horrendum eſt*. hic commentarius lõgè peritur.

Secunda expoſitio
Nicetas.
Hebræ.10.31

Tertiò, alii dicũt, dũ hæc loquitur Iob, reſpicere ad tartareos cruciatus, propter quos declinãdos vivere optet; Si moriar (inquit) & in inferorũ tenebras ruã, effugere inde nõ potero. utinã itaq; hoc mihi daretur, ut ſi moriar, protegar a divina ira, quæ adverſus dãnatos in inferno exardeſcit, maneãq; in ſepulchro, hac quoq; pacta & cõſtituta lege, ut me jubeat aliquãdo Deus reſurgere. illud verò *tẽpus cõſtitutũ* indicari exiſtimãt, quo Chriſtus Ieſus *deſcẽdit ad inferos*, & aſcendẽs eduxit ſecũ *vinctos de lacu* hęc interpratio eſt Greg. Phil. Hug. Diony. ſed leniter nõ cohęret.

Tertia expoſitio.
Gregor.
Philip.
Hugo Dionyſ.

Quartò tandem facilè & cohęrẽter ſenſus aſsignabitur, ut cũ de vita irreparabili loquutus ſit, nũc ſubjũgat, nõ futurã ſibi mortẽ tã horrendã, neque tã anxiè illã deprecaturũ, ſi mortuus nõ multò poſt rediturus eſſet ad vitã, & nõ potiꝰ ſempiterna oblivione cõſepeliẽdus. cõſtituto igitur

Quarta expoſitio.

& præfixo certo aliquo tempore, quo vitæ huic & corpori reſtituatur, fore ut libentiùs mortem excipiat. In hac exponēdi ratione nihil eſt aſperum, aut difficile, nunc ad voces ſingulas,

2

Hebraiſmus &formula optandi.

Quis mihi hoc tribuat. Si mihi optio datur, hoc opto. Hebraiſmus eſt, & valet idem, quod *utinam.* quamquam ſimul rei optatę, aut difficultatem, aut impoſsibilitatem affert. exempla occurrunt paſsim.

שְׁאוֹל

In inferno. In *Seol.* de hoc dixi ſupra. in ſubterranea mortuorũ ſtatione, videlicet & animum in limbo, & receptaculo juſtorũ; & corpus in ſepulchro, vel indiſcriminatim, ſtatũ mortuòrum intelligit.

Protegere

צָפַן

Infernus & ſepulchrum cuſtodia.

Protegas. propriè abſcondas. cuſtodias, aſſerves indicat limbum aut ſepulchrũ eſſe velut ſcrinium, aut capſam, in quam reponātur & recondātur corpus, animus vé, educendi, & reſumendi iterum in reſurrectione, cùm ad aliũ ſtatũ aſſumi & educi oporteat. nam corpus terræ fidei creditur, & aliquando etiam mari. quare nunc terra inexorabilis eſt, *fortis enim eſt mors, & durus infernus.* id eſt, nullius precibus adduci poteſt, ut concreditũ ſibi pignus & depoſitũ reddat, niſi præcepto cõpulſa auctoris vitæ & mortis. illo autē jubente & terra & mare dabunt mortuos ſuos. ſicut enim eſt *faciſculus viventium*, in quo Deus quorũ vitam conſervat, & protegit, colligatos habet, nequis pereat; alios autem, quos peculiari cura, nõ proſequitur, quaſi diſſolutus relinquit, ut facilè perdi, & perire poſsint; ſic ſanè etiã habet Deus faſciculum juſtorum, defunctos nimirum, colligatos, numeratos, aſſervatos in theſauro, & ſcrinio, ac receptaculo repoſitos, qui etiã *faſciculus viventium* dici poteſt. Deus enim *non eſt Deus mortuorum, ſed viventiũ.* alios autem impios ſivè viventes, ſivè mortuos lõgius à ſe projicit, indignos enim judicat, qui aſſerventur, & protegantur. utrũque indicavit Abigail. benè precata David 1.Reg.25. *Si ſurrexerit aliquãdo homo perſequēs te, vel quærens animam tuã, erit anima Domini mei cuſtodita, quaſi in faſciculo viventium, apud dominũ Deum tuum; porrò inimicorum tuorũ anima rotabitur; quaſi in impetu, & circulo fundæ.* Septuag. illã etiam aſſervandæ, & cuſtodiendæ vitæ, aut animæ rationē in hoc loco indicarunt; quòd cũ vita, aut anima ſit res, quæ facilè amittatur, & abeat, Deus vinculo quodam cõtinet, & divincit, quos vult; aliorum autem vitam projicit in apertam cœli terræque planiciem, ut aberrantes pereant. ſic illi legũt. *Erit anima Domini mei illigata in vinculo vitæ.* Ergo aliqua exbis ratione, ſe protegi, & aſſervari cupit Iob.

Cant.8.6.

1.Reg.25.29. Faſciculus viventiũ quib.

Marc.12.27. Luc.20.38.

1.Reg.25.29.

LXX

3

Et abſcondas me. Mirũ quod non poſtulet aliud perfugium, aut latibulũ, quàm illũ ipſum, cujus furorem timet, & fugit, & quē latere cupit; nimirũ Deum timet, & latere deſiderat, & precatur, ut ipſe Deus illum abſcõdat. ſcit enim neminē alium poſſe nos abſcondere, & ſubtrahere divinæ iræ, nõ *cœlum,* non *infernũ,* non *maris extrema,* non *tenebras* ipſas. ergo quod de divina charitate, dũ nos flagellat, dixit Grego. *Vna manu protegit, & ſuſtentat, altera percutit.* idē nũc dicendum, Vna manu protegit, & abſcondit; alia iraſcitur, & quærit, quē percutiat, & proſternat. Igitur miſericordia nos divina divinæ iræ ſubtrahit, & occultatos efficit. propterea enim inter Cherubin Deus in propitiatorio ſedebat, quod erat arcæ operculũ aureum, in qua lex, & tabulæ, quæ in arca erant, tegebãtur, & quaſi occultabuntur; nã Deus altera manu legē proponit omnibus ſervãdã, lumine ignéque vindictæ de trãſgreſſionibus ſumēdæ coruſcãtem, & fulgurãtem; *in dextera ejus ignea lex.* altera verò manu operit, & occultat legē & illius tranſgreſsiones propiti' diſsimulat. quare beatos illos prędicat David, *quorũ remiſſa ſunt iniquitates & quorũ tecta ſunt peccata.* id eſt, qui propitiationē, veniãque peccatorum obtinēt à Deo, reſidēte inoperculo arcę, quaſi arcã ipſam tegente, & operiēte; & legis trãſgreſsionem atque ſeveritatē occultante, at quæ trãſgreſſores protegēte, & abſcondente ab ira ſua; licèt enim pro ſua juſtitia & ſanctitate, impietati, & ſceleri favere aut patrocinari, nulla ratione poſsit, ſed tamē, pro ſua bonitate, & clemētia, peccatores à ſua ira & juſtitię ſeveritate abſcondit, & noſtra delicta pro paterna ſua in genus humanũ charitate operit, *& diſsimulat peccata hominũ.* Eadē hominis à divina ira & ſeveritate *protectio,* & abſcõſio aliis etiã translationibus explicari ſolet. Ezechie.16. *Expãdi amictũ meũ ſuper te, & operui ignominiã tuam.* Iſai.38. *Projeciſti poſt tergũ tuum omnia peccata mea.* & quidē his omnibus rationibus homo abſconditur, & occultatur, nė divinæ ſeveritati, atque juſtitiæ pateat, detúrque commeritis ſuppliciis.

Pſ.138.8.

Gregorius.

Propitiatorium quale.

Deu.33.2.

Pſ 31 1

Sap.11.24

Ezech.16.8

Iſa.38.17.

4

*Haſta queſe os paſſaſſe el enojo.

שוב

Pſal.6.5

*No paſſeys adelante cō el enojo

Hieronym.

Iſai.12.1

*Donec * pertranſeat furor tuus.* Donec deſæviat, donec deferveat indignatio. Septua. *Donec requieſceret ira.* propriè ex fonte; *donec revertatur*; vel *convertatur*. converſio, & reditio à verbo, *ſub*, commutationē quandam affert furoris cum manſuetudine, & lenitate. ut Pſal.6.* *Convertere Domine, & eripe animam meam.* id eſt, ne perſiſtas, in ſemel cœpto furore, deſiſte ab ira indignationis tuæ. quod ante dixerat; *Mitigaſti omnem iram tuam* Hierony. *Converſus es ab ira furoris tui.* ſimiliter etiam Iſai. 12. *Converſus eſt furor tuus, & conſolatus es me.* ita etiam hoc loco; *pertranſeat*, redeat, avertatur, cōvertatur, revertatur. *Furor* in originali, *Naſus*. id eſt, indignatio, & ira, quæ tumente & fumante naſo manifeſtari ſolet. diximus de hoc aliquando; neq; eſt apud Hebræos eadem, quę apud Latinos, *naſi* ſignificatio; nam ex magnitudine naſi ſubſannatorium hominis ingenium iſti colligunt, ut Martialis dixit;

Naſus quid apud Latinos ſignificet

Martial.

> *Naſutus ſis uſque licèt, ſis denique naſus*
> *Quantum noluerit ferre rogatus Athlas.*

At Hebræi ex magnitudine naſi, ingeniū mite, & quod non facilè exæſtuet cor; ex brevitate autem, animum facilè excādeſcentem & pronum in iras, ut qui non habeat ſatis aperta foramina, quibus irati animi ſpiritus inflammatos difflare poſsit quodſi Deus, qui lōgus latúſque naribus dici ſolet, æſtuet, & inflētur naſo, magnā vim indignationis cōceptę indicabit. Obſervandum verò, cū Iob ait libenter ſe exſpectaturum, donec *pertranſeat furor* divinus, certò apud ſe ſtatuere fore, ut aliquādo tranſeat, & remittat agnoſcit enim divinū furorem eſſe iram, ira autē furor brevis eſt, ſicut ſcriptum eſt; *Ira in indignatione ejus.* vel ut Chaldæus ait, *momentum*. videlicet inſtar flammæ ſtipulæ; quæ facilè concipitur, & exurgit, facilè etiā langueſcit, & remittit.

Pſ.26.6.

Chald.

5

Dei furor cū tranquillitate conjunctus

Illud etiam obſervatione dignifsimū eſt, ſecūdum externam ſpeciem vindictæ ſe Deum habere, in mortalium ſceleribus puniendis, irati hominis atque furētis inſtar, qui nulla rerum ratione ductus, quæ obviam habet, omnia proculcat, atq; proſternit, quem neque ratione propoſita, neque prece, aut pretio delinire & convertere poſsis. cūm tamen ſi ipſa per ſe Dei viſcera ſpectemus, nunquam videatur à furore, & ut ita dicam, parùm attenta, parùmque præmeditata ratione agendi minùs abhorrens, quam cùm hominē ſupplicio afficit; ut Sapientię. 12. pręclarè docemur; *Tu autem dominator virtutis* (id eſt, qui compos es tui, tuæque potentiæ ſapientiſsimus moderator) *cum tranquillitate judicas* (vides animi tranquillitatem in medio furore, & iræ commotione) *& magna cum reverētia* (quaſi nimiùm cautus, nimiúmque minutiſsimarum omniū circunſtantiarum conſiderator & circūſpector) *diſponis nos.* & infra; *Si inimicos ſervorum tuorum, & debitos morti, cum tanta cruciaſti attentione*, (Septuagin. addunt, *& parſimonia*) *dans tempus & locum, per quæ poſſent mutari à malitia, cum quanta diligentia, judicaſti filios tuos?*

Sap.12.18

LXX

6

Et conſtituas mihi tempus. Commodè illuminavit Vulgatus, quod in originali eſt, *& conſtituas mihi legem*, aut *præceptum*. hac inquam lege, hoc pacto. imitatus eſt interpres Septuaginta, ut ſæpè ſolet. *In quo recorderis mei.* oblivio nos defunctorum capit, & *oblivioni damus mortuos à corde.* & Deus meminiſſe dicitur illorum, quos ad vitam revocat, & quibus vitæ bonorum beneficia confert, atque requirit, & *vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea, quæ ſunt*, ut illis vitę, & exiſtendi conſortium impertiatur ſic Div. Thom. putat divinam *recordationem* ſumi pro reſurrectione & vita, Ne (inquit) ſim ego, *ſicut vulnerati dormientes in ſepulchris, quorum non es memor ampliùs, & ipſi de manu tua repulſi ſunt.* Sed quidem quàmvis hoc veriſsimum ſit; ſed nunc divina memoria atque *recordatio*, paulò largius accipi debet, pro divina beneficentia & miſericordia, juxta materiam ſubjectam, videlicet juxta exigentiam miſeri hominis, cujus recordatur; quare cùm. 1. Regum. 1. dicitur Deus *recordatus* Annæ ſterilis; certè illi contulit & fœcunditatem & filium: cùm Geneſ. 8. dicitur *Recordatus Dominus Noe, cunctorúmque animantium*: exſiccavit terram, pręſtititque commodam ſtationem; ſic enim legimus; *Recordatus Deus adduxit ſpiritum ſuper terram.* & cùm Geneſ 40. dixit Ioſeph pincernæ Pharaonis, *Memento mei, cùm benè tibi fuerit, & facias mecū miſericordiam*; ſtatim ſubjecit pro ſua indigentia & miſeria, *ut ſuggeras Pharaoni, ut educat me de iſto carcere.* ergo cùm mortui recordatur Deus, res ipſa divinam beneficentiam & miſericordiam, quæ *recordationis* nomine ſignificatur, quaſi ad hāc unam rem reſtringit; ut vitam conferat.

LXX

Oblivio defūctorum

Pſal.30.13

Rom.4.17

D.Thom.

Pſ.87.6.

Quādo Deus dicatur meminiſſe

1.Reg.19.

Geneſ.8.1

Gen.40.14

qua enim re alia mortuus, qua ratione mortuus eſt, indigere poſsit, quàm vita & reſurrectione?

℣. XIIII. *Putas ne mortuus homo rurſum vivat? cunctis diebus quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea.*

1. *Quatuor exponendi rationes minùs commodæ. Interrogatio aſſerens negat. Negans aſſerit. Scripturæ regula cũ res certiſſima ſub dubitatione proponitur.*
2. *Quinta, & germanior expoſitio.*
3. *Immutatio reſurrectionis, velut nativitas, & regeneratio quadã. item & Chriſti Domini reſurrectio ad hanc allegoriam adducta.*
4. *Immutatio reſurrectionis ad meliorem ſtatum Varia exempla ex rebus naturalibus. illuſtratus Paulus.*
5. *Quanta hujus immutationis gloria. Chriſti reſurrectio virtute divina illuſtratus David.*
6. *Mutatio quid propriè. Reſurrectionis ſpes quam ſit efficax ad confirmandum hominem.*

I — Chaldæus — Prima interpretatio

DIfficultatem hujus contextus magna interpretum varietas teſtatur; nam Chaldæus indicat hic eſſe ſermonem de beata vita, quam impii non aſſequentur, ut pote filii æternæ mortis, legit enim; *Si mortuus fuit vir impius, fieri ne poteſt ut vivat?* qua etiam ratione videntur dici *impii non reſurrecturi in judicio*, Pſalm. 1. videlicet ad beatam vitam. Sed non leniter cohæret cum præcedentibus, & aliena videtur à tota hac Iobi oratione illa vitæ uſurpatio. at Philippus exiſtimat ſermonem eſſe de illa altera, reſurgentium vita, atque interrogationem hanc, idem valere quod affirmationem; contra quàm in aliis Scripturæ locis accipi ſoleat: nam interrogatio aſſerens, negationi ſimilis eſt; ſicut interrogatio negans, aſſertioni. ſed notat Philipp. eſſe conſuetudinem Scripturis familiarem, ut quæ certiſsima ſunt, ſub quadam dubitationis ſpecie aliquando proponantur. ut. 1. Corinth. 7. *Puto quòd & ego ſpiritum Dei habeam.* cùm tamẽ ea de re certiſsimus ſibi ipſi Paulus eſſet. & Chriſtus Dominus Lucæ. 18. *Cùm venerit filius hominis, putas né, inveniet fidem in terra?* quanquam in illo Pauli loco, Gloſſa dicat, nõ eſſe illa verba Pauli dubitantis, ſed increpantis.

Philip. — Secunda interpretatio — Interrogatio aſſerens ſimilis eſt orationis negantis, Scripturę regula — 1. Cor. 7. 40 — Luc. 18. 18.

Tertiò tamen Cajetan. conditionaliter videtur intelligere; namque in Originali eſt conditionalis particula, & conjũgit cum ſequentibus; *Si mortuus homo rurſum viveret*, mortem ego lubens exciperẽ, atque *cunctis diebus, quibus nunc* dolens, invitúſque *milito*, exſpectarem avidus, donec veniret *immutatio mea.* & huic commentario favere poteſt lectio Septuaginta; nam licèt primam partem per affirmationem legant, ſecundam tamen partem per futurum exprimunt; *Si mortuus fuerit homo, vivet cõſummatis diebus vitæ ſuæ, ſuſtinebo, donec rurſus fiam.* ſed valdè dura, valdéque coacta videtur expoſitio.

Tertia interpretatio — Caie. — אם — LXX

Quartò loco alii interrogationem hãc per negationem juxta communem Scripturæ conſuetudinem interpretantur, ſermonémque fieri de rurſus vivẽdo vitam mortalem, quam neget ullo pacto reſtituendam. ſenſus hic facilis eſt, benéque cõveniens. licèt non omnino ſatisfaciat omnibus hujus ſententiæ partibus.

Quarta interpretatio

Quare quintò tandem illud videtur commodiſsimum, ut in prima quidem parte loquatur, ut ſæpè diximus, de reditu ad vitam mortalem; in ſecunda autem de immortali reſurgentium regeneratione, quaſi dicat; Non poteſt fieri, ut mortuo mihi ſemel, iterum ad hanc vitam redeundi facultas concedatur: quod cùm ita ſit, vitæ illius immortalis ſpes me ſuſtentat, quàmvis omnino videam hanc vitam mihi deſerendam eſſe. vel, ut dubitationem ipſe proponat de futura reſurrectione; Dum nimium (inquit) formidare mortem videor, videri nolo de alterius vitæ fide, dubius aut parùm firmus, quare ſtatui, ſiniſtrę alicujus ſuſpicioni occurrere, meámque fidem palàm profiteri; nihil enim aliud exſpecto, quàm veriſsimam illam corporum reſurrectionem, & reditũ ad vitam immortalem.

2 — Commodior expoſitio.

Immutatio mea. Symmachus legit; *Donec veniat ſancta nativitas mea.* reſurrectio enim nativitatis & generationis nomen habere ſolet; renaſcitur enim, qui reſurgit, & ingreditur in vitæ novæ curriculum, nunquam omnino abſolvendum. ſic illud Pſalm. 2. *Ego hodiè genui te*, quod Paulus de reſurrectione interpretatus eſt, & ſic etiã Matthę. 19. *In regeneratione.* & ad Coloſſenſes. 1. Chriſtus dicitur *Primogenitus ex mortuis*, quòd primus fuit reſurgentium. & propterea Ioannis. 16. reſurrectionem ſuam nativitati infantis ſimilem eſſe di-

3 — Symmach. — Reſurrectio ut ſit regeneratio & nativitas — Pſalm. 2. 7 — Hebr. 1. 5. — Matth. 19. — Coloſ. 1. 18 — Ioa. 19. 22. 22.

cit

cit Christus Dominus; *Mulier cũ parit, tristitiam habet; & vos igitur nunc quidem tristitiã habetis; iterum autem* (videlicet, regeneratus & renatus homo inmundum) *videbo vos, & gaudebit cor vestrum*. & ut brevi hujus appellationis, atque translationis rationem indicemus; Terra quidem est mater omnium; sepulchrum, & subterranea statio mortuorũ aut animarum, est terræ alvus, atque viscera, sicut scriptum est, *Nudus egreßus sum de utero matris meæ, & nudus revertar illuc*. non statim atque concipit Terra mater intra se defunctos, illos excludit regeneratos in novam vitam; nam sicut certo temporis spatio oportet conceptum maturescere edendum in vitam mortalẽ, ita sanè cũ ad vitã immortalem excludendus homo est ex terræ visceribus, nullum hujus conceptionis, & expectandæ resurrectionis spatium valde longum existimãdum est. sicut autem *mulier cùm parit, tristitiam habet*, & doloribus incredibilibus torquetur, sic sanè gemebunda contremiscet, dolebitque terra ante resurrectioné universalem; *erunt enim terræmotus*. & sicut non semper vivus excluditur fœtus, sed frequenter *abortivum, quod non videt lucem*, ita sanè alii resurgent *in resurrectionem vitæ*, alii verò *in resurrectionẽ judicii*. Videas hæc omnia in Christi Iesu resurrectione; nam in sepulchro terræque visceribus concipitur primum corpus, maturescit tempus regenerationis tribus diebus, contremiscit, doletque parturiens terra, *ecce enim terræmotus factus est magnus*. & ita illud Actor. 2. *Quem Deus suscitavit solutis doloribus inferni*, Chrysostom. & Oecume. explicant ipsum infernum, aut sepulchrum, vel morté Christum Dominum complexam doluisse; *solutis* (inquit) *doloribus mortis, quibus ipsa mors tenebatur complexa Christum*. sed lætatur terra postquam natus est homo, & quasi fælicissimum partum gratulantes dicunt creaturæ omnes, *Erit sepulchrum ejus gloriosum*; & *beatus venter qui te portavit*. nomen deinde regenerato; quasi recèns nato imponitur; Nam *Deus exaltavit illum, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen*; est igitur *immutatio* hæc, *nativitas*, ut Symmachus dixit, & *regeneratio*.

Iob. 1. 21

Matth. 24. 7
Mar. 13. 8
Luc. 21. 11

Ioa. 5. 29.

Christi Domini resurrectio velut altera nativitas.

Matt. 28. 2

Acto. 2. 24
Chrysost.
Oecume.

Isa. 11. 10

Luc. 11. 27

Philip. 2. 9

Symmach.

4

Resurrectio immutatio ad meliorem statum

Sed certè ipsum *immutationis* nomen, significare videtur commutationem & transitum ad meliorem statum, & fœliciorem vitam, qua ratione Paulus dixisse videtur, 1. Corinth. 15. *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur*. tantum resurrectionem justorum, quæ ad vitam beatam est, *immutationem* appellàs, ut Ambrosius eo loco docuit. quod urget statim Paulus; *Mortui omnes resurgent incorrupti, & nos* (justi) *immutabimur*. locus quondam antiquorum Patrum varia lectione, variáque interpunctione, atque multiplici expositione perplexus & impeditus, sed qui ad alia properantibus nunc non debeat nobis impediméto esse. Quare cũ ad explicandam resurrectionem exempla ex rebus naturalibus afferuntur, illa certè commodissima sunt, quæ illam commutationem in melius repræsentant; ut *granum*, quod putrefactum vivificatur, virescit, atque fructificat, Ioann. 12. &. 1. Corinth. 15. tum verò hanc, tum verò arborum, quibus hyems loco mortis est, at ver & flores atque viriditas loco vitæ & resurrectionis, similitudinem Nyssen. persequitur eleganter. oratione. 3. de resurrectione. Bombycem ex verme in aviculam transmutato, exemplum proponit Basil. hom. 8. Exam. in hæc verba, *Quid dicitis vos, quæso, qui divo Paulo non creditis, de ea mutatione, quam in resurrectione fore dicit? qui plerásque videtis aeris animantes formas permutare? qualia de verme quoque illo indico cornua protendente gemina, narrari solent: hic in erucam vertitur primùm; fit deinde temporis progreßu id quod bombyx appellatur; & neque in forma persistit, sed illis præmollibus corniculorum bracteolis se sensim prolatantibus in alarum speciem, ita demum fit volucris*. Augusti. Psalm. 103. Aquilam considerat in senecta se proluentem, & vetustatis plumas cum recentioribus aliis commutantem & juvenescentem. Denique Phœnicem, quæ ex se ipsa renovatur, & reviviscit, proferunt Clemens. lib. 1. constitu. Aposto. cap. 8. Tertullia. de carne Christi, Lactãti. in peculiari hac de re epigrammate. Cyril. Ierosolymit. chatechis. 18. Ambros. lib. 5. Exam. cap. 23. quę omnia sunt illius beatæ *immutationis* exempla quædam. Igitur ex bonæ conscientiæ fiducia, se consolatur Iob, seque sustentat resurrectionis & *immutationis* spe; sicut enim illa in melius *commutatio*, justis conceditur; ita solet negari impiis resurrectio, quòd resurrecturi quidem sint, sed in illam infælicissimam vitam, quæ *mors secunda appellatur*. quare dicuntur surrecturi in

1 Cor. 15. 51

Ambrosius

Varia hujus immutationis exempla è rebus naturalibus

Ioan 12. 24

1. Cor. 15. 37. 53

Nyss. orat. 3. de resurrect.
Basi. homil. 8. Exam.

August. Ps. 102. 4

Clemen.
Tertul.
Lactan.
Ciril. Ierosol.
Ambros.

Apoc. 2. 11. & 20. 9. & 21. 8.

Ioan.5.28 2.Mach.7.14 Phil.3.10.21

reſurrectionem judicii id eſt condenationis; cũ quo id facit.2.Machab.7. *Potiùs eſt ab hominibus morti datos ſpem reſurrectionis expectare à Deo, iterũ ab ipſo reſuſcitandos, tibi enim reſurrectio ad vitã non erit.* qua etiã ratione Paulus docet, qui ſe *configuraverit morti Chriſti*, configurandum *eſſe vitæ illius.*

5 — Quãta hujus immutationis gloria. — LXX — Pſ.2.7. — Chriſti reſurrectio virtute divina — ילד

Sed quanta futura ſit hujus *immutationis* gloria, atque fœlicitas, indicarunt. Septuag.legẽtes; *Suſtinebo donec rurſus fiam.* nõ enim ſolũ indicant virtute nos divina reſuſcitandos, & iterum uniendã cum corpore animam, ut homo fiat (quod etiã indicat illud, *Ego hodie genui te.* cum enim ꝓdiit redivivus ex ſepulchro Chriſtus Ieſus quaſi ex terræ viſceribus, & alvo, non eſt illum terra enixa, id eſt, nulla ad Chriſti reſurrectionẽ terræ aut aliarum creaturarũ vis & poteſtas aliquid contulerunt, ſed patris æterni virtus, quæ divina eſt. quare verbũ *gignendi*, etiã parturire ſignificat. q.d. *Ego te*, velut pater, vivere volui & redivivũ cõſtitui; ego te parturivi, id eſt, feci, ut te parturiret terra, & quidquid in ea re facultatis, & virtutis agendi fuit, meum fuit.) ſed præterea inquã videtur illa Septua.lectio ad creationẽ reſpicere.

Reſurrectio ſimilis creationi — Chald.

quaſi dicãt, *donec rurſus fiam*, ad ſimilem rationẽ, qua quondã in prima creatione homo eſt à te creatus immortalis, atq; ærũnarũ omniũ expers. quare Chaldęus hãc quoq; reſurrectionis cũ creatione ſimilitudinẽ attendit, cũ in illo Pſalmi loco dixit, *Tu purus, ac ſi die iſta creaviſſem te.*

6 — Mutatio quid propriè — חלף

Scio quidem, ut illud ultimo loco addamus, *immutationis* nomen poſſe etiam ad mortem referri; nam propriè eſt ejuſmodi mutatio, quæ trãſeundo, & trãſgrediendo fit; quare poſſet legi, *Donec veniat tranſitus meus*, ita ut mortis ope ſe ſuſtẽtaret, & hanc expectaret ſuæ militiæ, atque ærumnarum ſuarũ allevamentũ. ſed nõ cohæret cũ Iobi propoſito. neque cõſequẽtibus: manifeſta enim mentio de reſurrectione fit. cuj⁹ ſpe adducebatur Paulus ad militandum bonã militiam, neque tantũ ad *colluctãdum* cũ impiiſsimis hominibus, atq; etiã cum *poteſtatibus tenebrarum* ſed etiã ad pugnandum cũ *Beſtiis*, quibus aliquando videtur objectus fuiſſe, cum ipſe dicat. 1.Corinth.15. *Si ſecundum hominẽ ad beſtias pugnavi Epheſi, quid mihi prodeſt, ſi mortui non reſurgũt?* quare ferè ſemper ubi paſsionis & mortis, ſive Chriſti Ieſu, ſive noſtræ mentio fit, reſurrectionis fides adjungitur, tum in evangelio, tum apud Paulum. Rom.4.6.8.&.1.Pet.4. de *Militia* vero, & *militandi* tempore, ſatis multa dicta à nobis ſunt cap.7.

1.Cor.15.32 — Reſurrectionis ſpes incitat ad laborandum.

XV. *Vocabis me, & ego reſpondebo tibi: operi manuum tuarum porriges dexteram.*

1. *Dei vocatio, aut vox. Imperium. Vocare pro imperare.*	*Reſurgentium juſtorum alacritas.*
2. *Quales futura ſit vox in ultima reſurrectione, & tuba archangeli.*	5. *Varia lectio. Quidã Hebraizantes notati. Dei ſuſcitantis mortuos charitas.*
3. *Aliorum expoſitiones nõ inutiles.*	6. *Iuſtorum reſurgentium votum, & reſponſio ad vocẽ Dei excitantis.*
4. *Reſpondere, pro obedire.*	

I — Vltimę reſurrectionis deſcriptio quædam.

CVm ſemel de reſurrectione dixerit videtur nũc modum etiam prædicere, quo peragenda eſt; & licet quidẽ ipſe, Iob cum Chriſto domino reſurrexiſſe videatur, ut c.19. confirmabimus, nunc tamẽ de ſe loquitur vel in ſua perſona reliquos homines reſurrecturos intelligens, vel etiã de ſe peculiariter loquitur ſimul cum aliis, quòd tempus & modus ſuæ peculiaris reſurrectionis, ſibi nunc revelata non fuiſſent. Hæc igitur Dei *vocatio* videtur eſſe illa Dei vox, & *tuba Archangeli*, de qua Paulus loquitur. 1. ad Theſalonicenſ. 4. & 1. Corinth. 15. & Matthæi. 23. *Mittet angelos ſuos cum tuba & voce magna.* ad rei hujus ſignum voce etiam, & clamore utebatur Chriſtus Ieſus excitaturus mortuos quoſdam, ut Lazarum, & viduæ filium, & eò etiam alluſio fit Matth. 25. *Media nocte clamor factus eſt, exite obviam.* & Pſ. 49. *Deus manifeſtè veniet, Deus noſter, & non ſilebit.* de quo ait Ioannis. 5. *Qui in monumentis ſunt, audient vocem filii Dei.* per quam *vocem*, quidam intelligunt imperium divinum, atq; potẽtiam ſupremi judicis, quod ad Theſſalonicenſes dicitur. *Iuſſus Dei*; nam ſimiliter hoc loco, hominis *reſponſum* erit, obedientia & obſequium corporum reſurgẽtium ad Dei præceptionem, ſæpe enim in ſacro ſermone, *vox*, imperium præceptum vẽ eſt. & *vocare*, præcipere, atque imperare. quò pertinet illud frequens apud Prophetas, *Vocare famẽ, gladium, formidinẽ*, aut quidvis aliud, id eſt præcipere & effi-

Dei vocatio quæ. — Theſ.1.4 — Matth 24.31. — 1 Cor.15.52. — Ioan.11.14 — Luc 7.15 — Matth 25.6 — Pſal.49.2 — Ioan.5.28 — Vox imperii — Pſal.104.16

cere

cere ut adſint; *& audire vocem* eſt, ſe audiẽtem & auſcultantẽ præbere.

2

Vox Dei & Archangeli futura in ultima reſurrectione

Cæterùm multò convenientius eſt divinis litteris, ut hæc Dei vox accipiatur, ut ſonat, futuráque ſit ſenſibilis, & articulata, qua jubeantur mortui reſurgere, & ſiſti ante judicis tribunal. An verò hæc vox reddenda ſit proximè & immediatè ipſius Christi judicis pectore & lingua, ita ut *vox Archangeli*, dicatur vox ipſius Dei jubentis & præcipientis, ut Archangelus divini judicii miniſter, vocem præconis inſtar, quantum fieri poteſt, contẽtam edat, ut mundus univerſus exaudiat; nihil certi conſtat. ego certè nihil indignum judico, ſi ea vox emittatur à ſeveriſsimo judice, ad tam mirabilem effectũ; nemo enim indignum judicet, quòd ad ſuſcitandũ Lazarum, *Infremuerit ſpiritu, & clamaverit, Lazare, veni foras.* atq; ejus deinde vocis ſonitus quaſi Archangelo perſtrepente & buccinante reddatur, & repetatur in univerſas terræ partes. Sed hac de re tota copioſe atque ſapienter multa alia in hanc diſputationem diſſeverit Pater Frãciſcus Suarez. 3. p. q. 56.

Vox & tuba Archangeli quę

Ioan. 11. 33.

Suar. 3. p. q. 56 Diſput. 50. ſectio 4

3

Is igitur hujus divinæ vocationis ſenſus, atque ſignificatio cùm eleganter conſonet cum aliis locis ex novo teſtamẽto adductis, cæteris præferendus videtur; quamquàm alii hujus loci commentarii ab aliis interpretibus aſsignati omnino prætereundi, aut contemnendi non ſint. nam R. Moyſes exiſtimat *vocationem* hanc referendam ad diem fatalem. Si me (inquit) voces, & ad te accerſas, morique jubeas pararus ſum, quòd in ſpẽ erigar operi manum tuarum, & erigendo, & ſuſcitãdo, & revocando ad vitam, tuam te dexteram aliquando porrecturum. Minus verò placet, quod Cajetan. per quandam conditionalem dicendi formulam, ſententiã hanc accipiat; *Si reſurrectio* (inquit) *futura eſt poßibilis, utinam jam me ad reſurgendum vocares, utinam tibi vocanti jam ego reſponderem.* Aliquantò longiùs, quòd Vatab. ad judicialem diſputationem refert, vocationẽ hanc; Si me vocares ad judicium, & mihi litem denuntiares, ut tibi reſponderem, hoc profectò tibi dicerem; Nũ opus manuum tuarum deſideras perdere & conterere? Tandem alii argutè potiùs, quàm ſolidè, hujuſmodi futurum, per imperativum explicant; cujus frequentia ſunt in ſacris exempla, quaſi dicat; utinam me vo-

R. Moyſ.

Cajet.

Vatabl.

ces, & ego tibi reſpondeam, utinam mihi liceret tecum verba ultro citróque facerè; dicerem profectò tibi, operi manũ tuarum, *Porrige dexteram*. hoc etiam indicat Vatabl.

4

LXX

Reſpondere pro obedire

Et ego reſpondebo tibi, vel ſignificat imperii divini, vociſque efficacitatem. ideo legunt Septuag. *Vocabis, & ego obediam tibi.* id eſt, fieri non poterit quin tibi vocanti præſto adſim; & quàmvis altiſsimo ſepultus ſomno, te clamantem audiam, conſurgámque ſtatim. vel ſignificabit libenter ſe reſponſurum, neque moleſtè excepturum ſonitum Divinę vocis, aliis terrificũ, jucundiſsimum ſibi. dormiens licèt, ſtatim ut audiero, exurgam; non traham in ſepulchro, & lectulo moras; nõ erit opus iterum me vocare; nam ſemel vocatus adero. poteſt etiam connecti cum ſequente parte, ut ſtatim conſtabit.

Reſurgẽtium alacritas

5

Lect. Hebr.

כסף

Operi manum tuarum porriges dexteram. in Hebræo propriè eſt; *Ad opus manuum tuarum deſiderabis*, vel, *concupiſces.* & quidem vox, *caſaph*, eſt deſiderare, amare, concupiſcere. quod Hebraizantes pleriq; in malum accipiunt, pro deſiderio & voluntate perdendi, & deſtruendi, quare cum interrogatione legunt R. Levi in commentariis, Pagn. Vatab. Bibl. Guarin. *Nunquid perdere deſiderabis?* ſed vocis germanam ſignificationem iſti ex ſuo cerebro perdũt, & deſtruunt, cùm in origine tantùm ſit, amor, & cõcupiſcientia. Cæteri enim omnes in bonum accipiunt, & ſine interrogatione. ut R. Moyſes, & R. Abraham apud Pagninum. Tygurina, & Cajetan. qui hanc Dei concupiſciẽtiam ad opuus ſuũ referunt, & ad vitam, quam in reſurrectione homini conferet; ut indicetur charitatem illam, qua per motus Deus, homini in prima creatione, vitam & ſpiritum cõtulit, nondum extinctam; nam amiſſum ſpiritum, atque vitam reſtituet tandem, rem eandem Septuagint. commoda paraphraſi elucidarunt; *Opera manuum tuarũ ne repellas*. ſed eleganter, Latinus interpres; *Porrige dexteram.* quod ſingularis cujuſdam amoris, atque benevolentiæ ſignum eſt.

R. Levi Pagn. Vatabl. Bibl. Guarin.

R. Moyſ. R. Abr. Tygur. Cajeta.

Dei Charitas ſuſcitãtis mortuos

LXX.

6

Poteſt autem hoc deprecanter ſimul, & per prophetiam dici; Aliquando tandem, poſt multa ſæcula dexteram mihi jacenti in altiſsimo puteo, porriges; nam cujus *aſinus aut bos in puteum cadit*, & non continuo *extrahet illum*; ego autem ovis

Luc. 14. 5

sum *pascua tua, & ut jumentum factus sum apud te.* vel ut hæc sit ipsa responsionis reddendæ formula; scio me tibi vocanti responsurum in hæc verba, Porrexisti tandẽ ô Deus, manum; vel, Ad opus manuũ tuarum voluisti, aut desiderasti. id est, Quòd me vocaveris, ex propenso in opus manuum tuarum tuendum atque conservandũ, affectu, profectum est. vel, Cùm me vocaveris, ad *dexteram* me constitue cum agnis, cùm electis. licet jam hoc allegoriã sapiat; nam potiùs videntur verba hominis jacẽtis, & ut erigere se possit, alterius opem & manum postulantis.

Iustorũ resurgentiũ respõsio.

XVI. *Tu quidem gressus meos dinumerasti sed parce peccatis meis.*

1 *Varius nexus. Eligitur optimus*
2. *Gressus, vitæ actiones Dinumerare ad libellũ rationum pertinere explicatus Moyses, & David.*
3. *Variæ lectio.*

1
Varii nexus, & interpretationes

Ut hæc cohæreant cum præcedentibus, nihil certi habent interpretes. Primò enim potest hæc sententia confici; Exspecto sanè beatã resurrectionem, & peccatorum veniam mihi præstãdam, quàmvis nunc in numerato habeas atque punias singula mea peccata. Secundò Potest hic sensus subesse; licet spes resurrectionis omnem mihi mortis acerbitatem & amaritudinem abstergere posset, sed dùm me tam acerbè crucias, támque diligenter observas, non possum non mortiferos istos cruciatus deprecari, vireque veniã postulare. Tertiò, sic nectit D. Thomas; Ex eo sanè quòd me ad vitam alterã serves, proficisci videtur, quòd singulas meas actiones numeres, & examines, de quibus postea rationem reddere compellar. immortalitatis igitur animi, vitæque futuræ, hæc indicia sunt, nam quem beatum postea velis efficere condonando illius errata, nunc numeras, observas, punis, minitissima quæque delicta; hæc enim ideo facis, ut parcere peccatis cómodiùs, æquiúsque videaris. Sed tandem mihi non displicet nexus hic, ut cùm dixerit Deum suo opificio subventurũ, nunc ita subjungat, Tu verò, Deus, tantùm abesse videris, ut mihi operi tuo benignus favere videaris, ut potiùs omnia hominis, etiã levissima, minutissimáque errata, particulatim colligas, & publicè palámque punire velis. sed jam tandem age, o severissime judex, dissimula, conni ve, parce peccatis tui opificii.

D. Thom.

Nectendi ratio.

2
Gressus vitæ actiones.

Gressus. Opera, studia, actiones singulas. quod *via* etiam solet dici, id est, viæ, vitæque gressus. Proverb. 5. *Respicit Dominus vias hominis, & omnes gressus ejus considerat. Dinumerasti.* ad supputationẽ minutissimarũque rationum libellum, verbum *numerandi*, pertinet. à verbo *çaphar*, quòd est numerare, & supputare; & inde deducitur volumen, aut libellus, quem memoriæ, aut quem supputatoriũ vocamus, sicut dicitur Genes. 5. *Hic est liber generationis Adã*, & Exod. 17. *Scribe hoc ob monumentum in libro.* & ibidẽ; **Dele me de libro tuo.* à qua etiã radice dicitur Psal. 55. *Vitam meam annuntiavi tibi.* id est, Minutatim tibi numeravi, & supputavi, quæ in animo meo sunt. *Eos dado cuenta por menudo de mi vida.* Hierony. *Secretiora mea *numerasti, pone lachrymã meã in conspectu tuo.* & unde ducatur metaphora statim explicatur; *sicut in promissione tua*, Hebraicè; *nonne in libro tuo?* Hieronym. *nõ in narratione tua?* id est, utique etiam meas lachrymas redigis in tuos libellos & obsignatas tabulas, reponísque in rationario tuo. quare illud, *Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo*, ex Hebręo etiam legitur, *In laguncula*, aut, *In utre*; vel, *sacculo tuo.* id est, benè memori mente servas; non arescunt tibi meę lachrymę, *omnes gressus dinumeras*, quidquid boni, quidquid mali egerim. *scriptus* profectò *est liber monumenti corã te.*

Prov. 5. 1
Dinumerare, ad libelliũ supputatoriũ referri.

ספר

Gen. 5. 1
Exod. 17. 14.
& c. 32
* Borradme del libro de quẽtas cõ los bivos.
Psal. 55. 9
Hieronym.
*Pues tenęys quenta cõ mis pensamiẽtos, recebid tãbiẽ en quẽta mis lagrimas.
Hieronym.
Malach. 3. 16

3
Varia lectio

Sed parce peccatis meis Sensum expressit Vulgatus, nam in fonte propriè est, Non custodias, vel, observes peccatum meũ. quod per expositionem partis prioris acceperunt Septuag. legentes; *Non præteribit te ullum peccatorum meorum.* Sed cum verbũ *samar*, significet etiam custodire, aut servare, alii, ut Pagnin. verbo differendi, aut reservãdi in posterum, interpretantur, & *peccatum* accipiunt aut pro culpa, aut verò pro pœna; Pagni. *Nõ differas punitionem meã* Hebręus apud Cajeta. *Non exspectabis super peccato meo.* id est, statim à me exigis debiti solutionem, instar severissimi exactoris, & creditoris. Vel etiam ut precanter & optanter dicat, id quod postea Augus. dixit. *Domine hic seca, hic ure, ut in æternum parcas.* Nihil nunc serves, quod à me postea exigas: luam ante mortem omnia.

LXX
שמר
Pagni.
Cajeta.
Augustinus

Alii

*No guarde ys enojos ni quentas para adelãte,tema demoslas luego.

Alii ad iram vel indignationẽ referunt; Non*custodias,non ſerves indignationẽ; depone jam tãdem atque remitte, ſiquid aliquando adverſum me concepiſti.

XVII. *Signaſti, quaſi in ſacculo delicta mea.ſed curaſti iniquitatem meam.*

1. *Theſauri divinæ juſtitiæ, qui quæ item divitiæ divinæ bonitatis & miſericordiæ. illuſtratus Paulus.*	*Explicatus Moyſes. & Salomon.*
2. *Quid Sacculus,quid pondera ſacculi, quid aſſervari in ſacculo delicta.*	3. *Varia lectio. Quid curare ex Hebræo.*
	4. *Pœnæ & ſupplicia dicuntur vulnera,interdũ verò medicina peccatorũ. illuſtrati Ieremias,& Hoſeas.*

I

DIcis te obſignaſſe, & obſervaſſe in tuo rationario,& tabulis *delicta mea*; ſit ſane. ſed ſatis ſupérque in me animadvertiſti,ſatis à me pœnarum repetitũ & exolutum eſt.

Signare

Signaſti. Propriè; ſigillo confirmaſti, & munivisti atque obſignaſti, quæ poſtea nunc videlicet proferres, & in caput meũ redderes. *Theſaurizaſti* nimirum *iram*, atq; peccata. ſic dicitur Deut.32. *Nonne hæc condita ſunt apud me,& ſignata in Theſauris meis.* *Quaſi in ſacculo*, in faſciculo colligata,ne ullum excidat. Dicuntur autem peccata, quaſi Theſauri divinę juſtitiæ & iręę,quos Deus *ſignare*,& aſſervare videtur. at verò homo ipſi Deo theſaurizare,atque ſervãdos,obſignandóſque tradere divinæ juſtitiæ. non enim videretur divina juſtitia per ſeſe locuples & abundãs, niſi noſtra nos illi peccata,tanquam ingẽtes theſauros traderemus; dicitur enim Deus perſe ipſum *dives*,ſed *in miſericordia*, illius namq; bonis nos diteſcimus; at è contrario divina juſtitia videtur diteſcere noſtris peccatis, debitíſque peccatorum pœnis; *An* (inquit Paulus) *divitias bonitatis ejus contemnis? tu autem theſaurizas tibi iram.* ubi obſerva bonitatis divitias Dei proprias eſſe; nos autem nobis ipſis reponere atque recondere juſtitiæ & iræ divitias in illius theſauris. hac etiã ratione Iacobus Apoſtolus dixit; *Theſaurizaſtis vobis iram, in noviſsimis diebus.* tunc enim Deus proferet,effundetq; in vos,quam vobis metipſis theſaurizaſtis, atque recondidiſtis, avaritiæ atque ſcelerum copiam incredibilem.

Deut. 32 34.

Theſauri divinę juſtitię qui

Epheſ 2.4

Divitiæ juſtitiæ & miſericordiæ nõ eędem.

Rom. 2 5

Iacob 5.3

2

Sed interpres ſanè dum *ſacculum* vertit videtur, reſpexiſſe ad *ſacculum* ſive marſupium, in quo ſolebant pondera ſervari, quæ quondam erant lapidea, ſicut nunc ferrea aut ærea ſunt; de quibus dicitur Deut.25. *Non habebis in ſacculo tuo diverſa põdera.* & Proverb.16. *Pondus & ſtatera judicia Domini ſunt,& opera ejus omnes lapides ſacculi.* & Mich.6. *Numquid juſtificabo ſtateram impiam,& ſacculi pondera doloſa?* hoc igitur loco *ſignare in ſacculo delicta*, erit peccata accuratiſsimè expendere, & ſuo pondere unius cujuſque gravitatem ponderare.

Deut. 25.13 Prov. 16.11 Mich 6.11

Sed curaſti iniquitatem. Hebraizantes nõ legunt eodem modo, nam Tygurina & Vatabl. atque Regia, *Conſues.* vel, *adſues aliquid iniquitati meæ.* at Pagnin, poſt R.Levi. & R.Abraham,& Thargum, *Addidiſti pœnã pœnæ.* ac ſi diceret, minutatim colligendo mea peccata, & unum alteri adjungendo & addendo, videris effeciſſe ingentẽ quẽdam cumulum peccatorum, quorũ à me nunc pœnas repetas, pœnam ſimilitèr pœnæ addẽdo, & cruciatum cruciatui. quid quòd etiã videris graviores à me pœnas exigere, quàm debeam? ſic enim legunt Septuag. *& annotaſti ſiquid invitus erravi.* & quidem verbum Originale *thaphal*, ſignificat adjungere unum alteri,& componere unum ſuper aliud. unde ſupra.c.13. dictũ eſt; *Fabricatores mendacii.* id eſt compoſitores,& concinnatores, aut amplificatores mendacii. nam hæc omnia fiunt componendo,& amplificando, aut addendo unũ alteri. & Pſalm.118. *Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborum.* Hierony. *Applicaverũt mendacium mihi ſuperbi.* quare hoc loco verti etiam poteſt; Applicas, multiplicas, cõcinnas, cõponis ſuper iniquitatem meã. Hebræus autẽ apud Cajeta. valdè frigidè vſus eſt hoc verbo, vertẽs, *adhærebis*, vel *adjũges meis culpis puniẽdis.* ſed tandè Latinus interpres acute hujus verbi ſignificationem retulit ad medicinam & curationẽ; quia *curatio* alicujus vulneris fit applicatione & impoſitione fomentorum, & emplaſtrorum, quæ frequenter ex glutinoſa materia conſtant; quare dicit Rab. Mardocbai ſignificationem hujus verbi eſſe, *conglutinationem*; & ita in communi, conglutinare, imponere, adjungere, erit idẽ, quod *curare.* ait itaq; Iob; Quãvis

Vata Regia Pagn. R Levi. R Abraham.

LXX

טפל

Iob. 13 4

Pſal. 118. 69.

Cajeta.

R. Mardoch.

ego met meis manibus me vulneraſſem per ſummum furorẽ, quàm vis totus proſciſſus eſſem & confoſſus *rhomphaa & gladus bis acutis* ſcelerũ, quàmvis torus ſanie atque ſanguine peccatorum manarẽ, ſed jam ſatis pœnarum, tanquam Pharmacum appoſuiſti, uſtiones, & ſectiones adhibuiſti, ne tantum malum ſerperet; circumligaſti vulnera; cum homine igitur tam graviter dolente, ram ſeverè caſtigato, tam bene curato, mitiùs jam agito; *curata iniquitate*, hæc jam moleſtiſsima tot ærumnarum pharmaca remove, & integræ ſanitati reſtitutum benè me valere jube.

Eccleſ 21. 4.

4 Pœnæ, & calamitates interdum vulnera, interdum vulnerum medicina

Hîc vides pœnas atque calamitates appellari medicamẽta, & pharmaca, quibus peccata, quæ ſunt animi vulnera, ulcerave curantur. licet enim aliquãdo ipſę ærũnæ, vulnera dicantur; atque fœlicitas ſit animi contriti, & languentis ſanitas, ſicut dixit David. Pſalm. 146. *Qui ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.* & iterum; *Ipſe vulnerat, et medetur, percutit, & manus ejus ſanabunt.* &; *Obducam cicatricem tibi, & à vulneribus tuis ſanabo te.* tamen nunc plagę & vulnera ad animi morbos & peccata, Pharmaca verò & medicina, ad inflictas pœnas & ſupplicia referuntur. ſicut & apud Ierem. 51. *Curavimus Babylonem, & non eſt ſanata, derelinquamus eam.* & Hoſeæ. 11. *Ego quaſi nutritius Ephraim, & portabam eos in brachus meis, & neſcierunt, quòd curarem eos.* ubi Hieronymus; *Ignoraverunt, quòd curarẽ eos, et vulnus idololatria quadraginta annorum ſpatio obducerem, et priſtina redderem ſanitati.* propterea additur, cujuſmodi illa curatio eſſet; *In funiculis Adam trabam eos.* funiculus autem pœnas & dolores ſignificat, ut aliquando diximus. & quidem aliqua peccata ejuſmodi ſunt, ut non ſolùm cõmodè & breviter, ſed neceſſariò etiã hac moleſtiſsima pœnarũ, & acri ſuppliciorum medicina, non aliter curanda videãtur. *Caſtigabo te* (inquit Deus Ieremi. 30.) *& in judicio, ut non tibi videaris innoxius. quia hac dicit Dominus, Inſanabilis fractura tua, peſſima plaga tua.* quaſi dicat; Non aliter, quã ſeveriſsimo judicio, graviſsimóque ſupplicio curari debet, aut poteſt. eſt verò tã efficax remedium hoc, ut deſperatis proculdubiò morbis ſubvenire poſsit; nõ aliter atque fel illud, quod Tobiæ cęcitati curationem, medicinãque attulit. igitur qui non ſolum morbos corporis timet, ſed etiam ſeveriſsimam Chirurgi operã, à vulneribus & morbis animi caveat; nã ſcriptum eſt; *Qui delinquit in conſpectu ejus, qui fecit eum, incidet in manus medici.*

Pſ. 146. 3
Iob. 5. 18.
Ierem. 30. 17. & 36. 6
Ierem. 51. 9
Hoſ. 11. 3
Hieronym.
Ier. 30. 12
Iob 11. 13
Eccleſ. 38. 15

XVIII. Mons cadens defluit: & ſaxum transfertur de loco ſuo.

XIX. Lapides excavant aqua: & alluvione paulatim terra conſumitur: & hominem ergo ſimiliter perdes?

1. Varius nexus, & interpretatio.	*inſerit Vulgatus.*
2. Explicatur lectio Græcorum Terra, et Lapides, quorum ſymbolum.	*5. Varia lectio, Terra, pro terra germinibus & plãtis. Vulgati interpretis diligentia.*
3. Defluere quid.	*6. Homo miſer. Humana vita cum terra, & plantis comparatio*
4. Quid excavare & ut ad vulgare proverbium al-	

MIratur hoc loco Olympiodorus Iobum, qui in mediis ærumnis philoſophatur, mẽte non diſtracta doloribus; & tanquam ſapiens, promit ænigmata, quòd pleráque enigmatis involuta ab amicis audiſſet. Non uno autem tantùm modo necti poteſt hæc ſententia cũ præcedẽtibus. primò, ut deprecetur tam immanes cruciatus, in hanc ſententiam; Fortiſsima quæque, ut montes, ſaxa, vetuſtate exeduntur, & molliſsima aquæ gutta excavantur: à fortiori igitur oportet imbecillum hominem validiſsimè percuſſum, concidere, & interire. vel ſit mortis votum; Moriar tandem; nam nihil tam forte, támque firmum eſt, quod tempore & vetuſtate non labaſcat. Vel tandem, ut de reſurrectione iterum agat; Aliquando mõtes ingenti terręmotu, cõcuſsi diſsipatíque ſunt; immania ſaxa è ſuis ſedibus excuſſa, atque altò translata; & exundantibus aquis nemora, ſylvę, ędificia radicitus cõvulſa; ſimili igitur ratione videris profectò cum homine agere, ut quàmvis fortiſsimus, & conſtãtiſsimus à re percuſſus procumbat, & proſternatur; & dolorum morborúmque fluctibus agitatus, & impulſus corruat; atque cruciatuum ſæviſsimorum æſtu & vorticibus abſorbeatur, nulla ampliùs vitæ & incolumitatis ſpe relicta.

I Olympio.

Varius nexus & interpretatio

2

Græci verò in ultima parte legũt, *Et pa-*

tientiã

Olympiod.

tietiã hominis perdidiſti.quod dupliciter ab Olymp.accipitur.primò,ut preceturDeũ ne calamitates producat lõgiùs,*Ne miſeri cardia*(inquit)*aliqua ei tribuatur,& obtorpeſcat*.quòd quidẽ ſicut ſenſus, ita etiã patiẽtiæ & tolerãtiæ vis remitti videatur.vel, ſi nulla fuerit malorũ intermiſsio,in malorũ perpeſsione animũ dimittat;nã fortiſſima quæque continenter impulſa,cõminuuntur tandẽ,& abripiuntur.conſonant omnia.Sed paulò durius quod Philip.metaphoricè hæc dicta exiſtimat,ut per *terrã*, infirmiores intelligantur, qui nõ ſunt colerãdis tentationũ diſcriminibus.&per *lapides*,impios illos,qui aquis inundãtibus velut lapides & terra conſumpti ſunt. & per *montes*,ſuperbi.per *homines* verò,ſpirituales viri;ſicut ſcriptũ eſt,*Homines & iumenta ſalvabis Domine*.miratur igitur,quòd ſe,*hominem* videlicet,eodem ſupplicio cũ ſuperbis & impiis afficiat, & involvat Deus.Nunc pauca quædam minutiora.

Philip.

Terra,& lapides quorum ſymbolum.

Pſalm.35.8

3

Defluere.

נָבַל

Mons cadens defluit. Id eſt, defluentibus glebis, aut lapidibus imminuitur. Rectè autẽ dixit Vulgatus,*defluit*; nam verbum *Nabal* ſignificat propriè,illũ defluxũ deciduorũ foliorum ex arbore,cùm marceſcunt,& langueſcunt exucto humore, & omni firmitate.quare rectè etiã Septuag. dixerunt,*& quidem mons cadens, decidet*.q. d. diuturnitate tandẽ diſsipatur ingens ſaxum,& fruſtatim decidit,collapſumq; marceſcere videtur,ſicq; *transfertur de loco ſuo*.propriè, avellitur,vel ſeneſcit, aut inveteraſcit.ſic etiam Septuag.*Petra veteraſcit de loco ſuo*.id eſt,vetuſtate, exeditur.

LXX

LXX

4

Lapides excavant aqua.Eleganter *excavare*,dictum eſt,ut alluſio fieret ad quotidianum illud,

Ovid.4.de Pont.

> *Gutta cavat lapidem;conſumitur annulus uſu*
> *Et teritur preſſa vomer aduncus humo*.

& iterum;

Ovid libr.1.de de arte aman.

> *Quid magis eſt durũ ſaxo;quid mollius unda?*
> *Dura tamen molli ſaxa cavantur aqua*.

שָׁחַק

Quamquã in origine propriè ſit; lapides conterunt,cõminuunt aquæ. hinc enim dictum eſt Exod.30.*Cùm in tenuiſsimum pulverem univerſa contuderis*.& eodẽ tundẽdi, verbo uſus Lucretius rẽ eandẽ expreſsit.

Lucre lib.4

> *Nã leniter quãvis quod crebra tũditur ictu*
> *Vincitur in longa ſpatia tamẽ,atq; labaſcit*.
> *Nonne vides etiã guttas in ſaxa cadentes*
> *Humoris,longa in ſpatia pertundere ſaxa?*

Eleganter Septuag.dixerunt, *levigaverunt aqua*.nam quod pertunditur, & cõminuitur,lævigatur aut levificatur; & in dies aliquid detrahendo ad minutiſsimum,leviſſimũmque pulverem reducitur.

LXX

Et alluvione paulatim terra conſumitur.*Terra* nomine intelligi quidquid in terra germinat,Hebraizantes ferè omnes conſentiunt.ſic Pag.dixit,*germina*.Regia,*ſpõte naſcentia*.Vatabl.*qua ſponte fundit pulvis terra*. Complutenſes;*Renaſcentia pulveris terra* & quidẽ vox *cephiach*,Levi.25.vertitur,*Qua ſpõte gignit humus*.& R.David. atque Rab. Mardochai dicunt eſſe *germen per ſe naſcens ſine ſatione atque ſemente*. ut manifeſte colligitur ex.4.Reg.19.*Comede hoc anno, qua repereris.in ſecundo autẽ anno*(cephiach) *qua ſponte naſcuntur;porrò in tertio anno ſeminate,& metite*.huc etiam reſpexerunt Septuagin.qui hęc *terra ſponte naſcentia*, dixerunt,*cumulos terra*.Hebræus apud Cajeta. vertit,*germina*,aut *pullulationes aqua*;vel, *caſum*,id eſt,aquam deciduam. Sed quidem inter has varietates nemo ſatis mirabitur exquiſitam noſtri interpretis diligẽtiam; nam cùm ex verbo legamus in Hebræo; *Inundabit*,vel, *alluet naſcẽtia terra,pulverẽq;*. per Naſcentia terræ,atque Pulverem,profectò,ut res ipſa exigebat, tum ea quæ è terra naſcuntur,tum terram ipſam unico *terra* vocabulo comprehendit; & quod inundare,aut diluere eſt, *Alluvionem* reddidit;& additione illius particulæ *paulatim*,rem totam illuminavit;nam paulatim a qua corrodit,& exedit terram, & quidquid in terra prominet,ſivè cumulus, aut monticulus ſit,ſive aliquid naſcens abſumit.Eleganter etiam, quamquam paulò ſecus Septuagint.*Demerſerunt aqua ſupina cumuli terra*. Rem quoque attigit R.David;*Aqua*(inquit)*venit,& defert ſecum pulverem terra,& ita illam conſumit*.

5

Terra quid ſignificet.

Pagn.

Regia

Vata.

Complut.

סְפִיחַ

Levi.25.5

R.David

R.Mardoch.

4.Reg.19.29.

LXX

Cajeta.

Latini interpretis diligẽtia.

LXX

R.David

Et hominem ergo ſimiliter perdes? ſive cum interrogatione legatur,ſive cum aſſeveratione,ſenſus idem in Hebræo eſt;*Hominis* (enos)*patientiam*,aut *exſpectationem perdidiſti*.id eſt, ſicut hæc, quæ ſenſus expertia ſunt, omni ſpe amiſſa conſumuntur, ſic profectò videris *hominẽ, enos*,miſerũ,ærũnarũ,& miſeriarũ alluvione immergere, penitùſq; cõvellere, & abripere. In quo ſenſu poteſt quædam eſſe humanæ vitæ, hominis ve cum monte & lapidibus comparatio, tum etiam cũ iis,quæ ſponte fundit tellus;cũ enim homo benevalet,his ſimilis eſt;cũ ſeneſcit verò & debilitatur ſicut mõs collabitur,&ſicut lapides,guttis

6

Homo,ærũnoſus.

אֱנוֹשׁ

Humanæ vitę cum terra, & plantis cõparatio.

ita

ita ipse capitis destillationibus alluitur, & consumitur, & sicut terræ germina alluvione, ita ipse convellitur & marcescit. Secundò ut pertineat ad desideriú mortis; Fortissima quæque levissimis impulsa incommodis dissipantur; ego verò gravissimis agitatus malis, non moriar & cõsumar tandem? vel, ut sibi timeat homini miserrimo, ne deficiat. & tolerãtiam amittat, qui carneus & mollis sit, non saxeus aut ferreus. Vide. c.6. ℣.12.

XX. Roborasti eum paululùm, ut in perpetuum transiret. immutabis faciem eius, & emittes eum.

1. Brevitas humanæ vitæ. Perpetuũ, aut finis, quid. Illustratus Paulus.	*philosophũ illustratus Samuel.*
2. Roborare activè, aut passivè. Quid ex Hebræo. Roborare, ad varia referri Perpetuum, aut finis ad victoriam, & triumphũ.	*3. Moribundi facies altera Immutari faciẽ frequenter in malum. illustratus Salomon. Facies Hippocratica.*
	4. Emittere quid Sensibus, invisa specula.

1 Brevitas humanæ vitæ.

Nihilo melius, aut diuturnius homini accidit, quàm rebus aliis corruptioni, & interitui obnoxiis; nam sicut cætera, ita etiam homo postquã brevissimè vixit, statim interit; robur enim aliquod habere videtur, dum floret, dum adolescit, dum firma viget ætate; sed illud quid quid est, paululũ est, atque brevissimum. quod culco illo carmine, quod de vitę humanæ fragilitate & brevitate sub rosę symbolo Ausonius edidit, eleganter expressit:

Ausonius.

Mirabar celerem fugitiva ætate rapinam,
Et dum nascuntur, consenuisse rosas.
Tot species, tantósque ortus, variosq; novatus
Vna dies aperit, conficit una dies.
Conquerimur, Natura, brevis quòd gratia florum est,
Ostentata oculis illico dona rapis.

Vel, ut de se loquatur; Quódã pollebam ego viribus, & dicebã *in abũdantia mea, Nõ movebor in æternũ.* sed illa meæ vitæ, mearúq; fortunarum corroboratio ad speciẽ tantũ fuit, illáque brevissimam; ergo si tã brevi omni virtute atque robore spoliandus, dejiciendúsq; eram, quorsum mihi vires, vitamq; ad momentum duraturã tribuisti? Quadrat profectò conquestionis hujus forma in juvenẽ, aut virum, *qui in dimidio dierum* suoru rapitur immatura morte. & fit non sine orationis vehemẽtia, cõparatio, oppositio vè quædã, inter brevissimã illam vitæ humanæ corroborationẽ & quasi confirmationẽ, atque mortis longissimam, diuturnáque imbecillitatem, atque defectũ; quod ad contemptum vitæ, pertinere videtur. quale nãq; vitæ robur est, quod certissima, brevissimáq, morte debilitatur? qualis firmitas, & constantia, quæ mortis pede pulsata, dicto citiùs prosternitur in perpetuũ interitũ? qualis in vitã ingressus, cui perpetuus transitus & abitio succedit? quod elegãter interpres illustravit addita ad antithesim illa particula, *paululum*, quæ ab alia sequente postulari videbatur; *in perpetuũ.* Septu. *in finem*; propriè; in sæculũ, vel in æternũ. quod enim *in finem* dicitur, eundẽ sensum habere videtur, quod sine fine, ut ex illo Threnor. 3. explicatur, *Periit finis meus, & spes mea à Domino.* id est, periit in finẽ, vel, sine fine. sic. 1. ad Thesalonicens. 2. *Pervenit ira Dei in illos usque in finẽ.* id est, perpetuò, sine fine; & habet quidẽ ejusmodi conquestio, expostulatio vé, nescio quã futuræ resurrectionis significationẽ; non enim voluit Deus hominẽ vivere, ut hac tantùm vita brevissima defunctus, perpetuo mortis somno cõsopiretur. igitur vita hæc, brevissima licèt, futuræ vitæ nunquam intermorituræ quasi symbolũ quoddam, atq; præambulum est.

Psal.29.7

Isa.38.10

Perpetuũ, aut finis quid.

LXX

Thren.3 16

1. *Thes* 2.16

Cęterũ verbũ originale *ThaKaph*, quod interpres noster activè usurpavit, & *robur* quod proprie significat tribuit homini, à Deo collatũ, Septuag. etiã activè acceperũt, sed Deo robur attribuũt; *Impulisti eũ in finẽ, & abibit.* alii, *Vrgebis eum perpetuò, ut abeat.* Hebraizantes neutraliter; *Prævalebis et fortior illo eris.* Hebræus apud Cajeta. *Vicisti.* quanquam idẽ existimet, nõ esse ullum verbũ Latinum, quod plenè respondeat voci Hebrçæ. & id quidẽ verbum videtur esse Chaldaicum, quod sæpè in Danielis libro usurpatur. c. 2. 3. 4. 5. & 1. Esdrę. 4. sed his omnibus cõmunis est is sensus ex superiori pendens; Cũ mollissimæ & minutissimæ guttæ emolliant, atque demoliantur saxa, tu tamen, ô Deus fortissime, omnes tuas vires colligis ad imbecillũ hominẽ dejiciendũ, te roboras, quasi adversus potentissimũ hostẽ, ut illũ superare possis? illum perpetuò urges & à tergo pungis, atq; stimulas, ut in fugam

2. Roborare activè aut passivè.

תקף

LXX

Hebraizantes

Cajeta.

Dan.2.37. & c.4.27. & c.5.20

1. Esd.4.20

Varia constructio.

conjicias? namque illud, *in finem*, aut *perpetuò*, poteſt conſtrui cum altero ex illis duobus verbis *roborandi* & prævalendi, aut *pertranſeundi*. Perpetuis ærumnis videris hominem urgere, & impellere, ut ex hac vita jam tandem in perpetuum abeat, nunquam ad eandem cōditionem rediturus. Alii per imperativum legi volūt, ut ſit mortis quoddam deſideriū; Roborate, & vince ac ſupera hominem imbecillum; prævale jam tandem; non colluctéris mecum, ſed me, nā potes, proſterne & dejice. ut ſit illa ſententia; *Solvat manum ſuam & ſuccidat me.* Cū quo conſonat illud *in perpetuum*; quod triumphū & victoriam aliquando ſignificat. hic enim eſt finis belli. nam *Natſach*, quod eſt triumphare, aut vincere, idem eſt quod aliquid ad finem victorioſè, & triumphanter perducere. ut illud. 1. Reg. 15. *Triūphator in Iſrael.* id eſt, qui rem ſemel cœptam perficit (*el que lleva lo que comiença haſta el cabo.*) Igitur ait; Vince me, roborate, ut me vincas, ut de me triūphum reportes, ut me penitus proſternas & proculces, victoris & triumphatoris inſtar. neque ab hoc ſenſu aliena ſunt quæ ſequuntur.

Iob 6. 9
Perpetuū, aut finē, ad victoriam & triumphum refertur.
נֵצַח
1 Reg. 15. 29

3
Olympiod.
LXX

Immutabis faciem ejus. Olympiod. lectionem Septuaginta, *Adjeciſti ei faciem.* interpretatur, minacem, & torvum conſpectū, atque iratum vultum illi exhibuiſti. ſed meliùs de ipſius hominis facie, & vultu. Hęc autem *immutatio faciei* referri poterit ad varietatem affectuum & perturbationum, quibus obnoxia eſt humana vita: cogitur enim homo ſubinde varios ſumere vultus; namque tot ſunt mutationes vultus, quot cordis, & affectionum animi. ut Eccleſiaſti. docet. c. 17. *Cor hominis immutat faciem illius*, ſive in bonam, ſive in malā ut ſcilicet pro varia cordis diſpoſitione, & affectione, vultus ipſe nunc hilaris, nūc triſtis ſit. quàmquam ſubjungat Sapiens triſtem vultum, conſtantiorem & frequētiorem eſſe; nam frequentes hujus vitæ ærumnæ non permittunt cordi ullū gaudendi locū, ſpatiumvé; *Veſtigium* (inquit) *cordis boni, & faciem bonā difficile invenies, & cum labore.*

Eccleſ. 17. 31.
Immutare faciem in bonū aut in malum

Præterea *Faciei immutatio* ſimpliciter dicta, aliquando in malum ſumitur, & deteriorem triſtioremque habitū, ut illud Eccleſ. 25. *Nequitia mulieris immutat faciem ejus & obcæcat vultum ſuum, tanquam urſus, & quaſi ſaccum oſtendit.* id eſt, mulier quæ à natura mollem, amicum, blandum vultum accepit, tamen propter pravitatem & malitiā, obſcurum, triſtem, torvum, inimicum, immanem ſumit, inſtar urſi torvùm intuentis, & ſacci nigri, luctūmque referētis. nō enim hîc ſervatur diſcrimen illud, quod interfaciem, & vultum Latini conſtituūt, nam ſic definit, & diſtinguit Nōnius; *Vultus eſt voluntas, quæ pro motu animi in facie oſtēditur. Facies, ipſa oris ſpecies.* ergo facies & vultus in ſacro ſermone pro eodem. Nō aliter itaq; hæc *mutatio* vultus ad malum & triſtitiam pertinere videtur. Et quidē videtur de habitu defuncti, aut moribundi hominis ſermo eſſe; videtur enim tota *facies immutari*, &, ut Hippocrates docuit, in ſuo prænotionum libello, redditur ſibi ipſi maximè contraria; acutus enim ſit naſus, oculi cavi, tempora collapſa, aures contractæ, & aurium extremitates averſę. cutis circa frontem dura, & circumtenta, ac arida, & color totius faciei pallidus; aut etiam niger, & lividus, aut plumbeus labra reſoluta, pendentia, albicantia, ita ut nova quædam jam perſona videatur, homini adjecta, ut Septuaginta indicarunt **Adjeciſti ei faciem.* nam ut ille dixit;

Eccle 25. 24

Nonnius

Moribundus homo ut faciem novam ſumere videatur
Hippocr.

Facies Hipocratica

> *Res eſt forma fugax. quis ſapiens bono*
> *Confidat fragili?*
> *Momento rapitur, nullāque non dies*
> *Formoſi ſpolium corporis abſtulit.*

LXx
* Parece q̄ lo desfiguarays, quitadole la cara q̄ le diſtes, y ponięndole una maſcara.
Seneca in Hypolito

Non ſemel igitur in morte, ſed in dies *immutatur*, humana facies. Hæc igitur cùm de ſe ipſo dicat Iob, videtur inſtantem mortem deprecari, & intētum extremis mortis anxietatibus omnium aliarum rerum curam & cogitationem abjeciſſe, ut ſtatim verſiculo ſequente dicet.

4
Olympiodor.
Emittere qui
שָׁלַח
Num. 5. 2.
Iſa 27. 8.

Et emittes eum. Olympiodor. ſic interpretatur; *A te illum alienum eſſe declaraſti, & ablegaſti.* ex proprietate Originis nihil plus ſuffertur, quàm, dimittere. aliquādo etiam abjicere, vel ejicere. ab eadem enim radice dicitur Num. 5. *Ejiciant de caſtris omnem leproſum.* & Iſai. 27. *Cùm abjecta fuerit, judicabit eam. Emittes.* propriè, abjicies, expelles è vita; & quaſi mutata perſona, naturalíque habitu depoſito, abire jubebis ad ignotam regionem. Hinc ſenes & anus, quaſi dictante natura, ſpecula longè projiciunt, ne ſi ſe in illis contemplari velint, *immutatam faciem* non agnoſcant, & ſe alios eſſe atque videri lamentari cogantur. ad quod Lyricus reſpexit, dū adverſus Lygurinum cecinit;

Senes & anus abjiciunt ſpecula.

Nunc

Hora.lib.4. Carm.Od.10

Nunc & qui color est puniceæ flore prior rosæ,
Mutatus, Lygurinum, in faciem verterit hispidam,
Dices: Heus (quoties te in speculo videris alterum)
Quæ mens est hodie, cur eadem non puero fuit?
Vel cur his animis incolumes non redeunt genæ?

Plato

Atque in hanc rem fertur illud Platonis distichon; *Aevum fert omnia; longum tempus novit mutare nomen, & formam, & naturã & fortunam.*

XXI. *Sive nobiles fuerint filii eius, sive ignobiles, non intelliget.*

XXII. *Attamen caro eius, dum vivet, dolebit: & anima illius, super semet ipso lugebit.*

1 *Numerosam sobolem non numerandam in maximis bonis Filiorum errata excruciant suos parentes.*
2 *Moribundum hominem suorum filiorum oblivisci, ad suos dolores attentum Christi Iesu erga suos Caritas.*
3 *Nobilitatem ad diversa referri. Quid propriè in Hebræo. Ignobiles dicit quasi diminutos, & parvulos.*
4 *Caro, aut anima, pro corpore, aut pro toto homine.*

1

Ecclesiast.9.10

Olympio. Polychr.

Numerosa soboles non numeranda in maximis.

EMissus homo, & expulsus ex vita hac atque dimissus à Dei manu conservatrice viventium omnium, perget ad inferos, ubi *neque ratio, neque sapientia, neque sciẽtia est*; non enim cognoscunt, quid apud nos agatur; neque curare possunt, quę ad suos pertinent. quæ ignoratio ingẽtis cujusdam miseriæ genus est. Tum etiam, ut Olympiod. & Polychr. indicant, docere videtur Iob, nullam miserum hominem ex iis, quæ post eum futura sunt, utilitatẽ capere; quæ enim & quanta post ejus interitum, soboles & filiorum progressio fuerit, & cujusmodi generis propagatio, pusilla, an ampla, ignorat; ut tacitè admoneat, speciosam, numerosámque sobolem non magnifieri debere; nam moritu- ro homini, nihil istorum fructum aliquẽ affert. similiter divitiæ, & nobilitas filiorum, anxium & metu mortis perculsum parentem nihil vidẽtur juvare. Alii ad solatium quoddam, quod in morte est, referendum existimant; Non afferunt jam defunctis parentibus molestiam ullam filiorum res; nam mirum est, quantum parentes excrucient, quantúmque dolorem efficiant filiorum errata. uti Iacob gravissimum (si unquam ullum) ex Rubeni peccato dolorem accepisse, testatus est illis verbis; *Ruben primogenitus meus, & principiũ doloris mei.* Præterea vita hæc doloribus & ærumnis plena nõ amplius erit defunctis molesta. Vel, ut his verbis exprimatur mortis, & doloris acerbissimi affectus; Moribundus homo ad suum dolorem attentus, & impendẽtis mortis timore correptus, nihil aliud curare aut cogitare sinitur, non filios, non familiam, non res alias externas; sic (inquit Iob) ego nihil aliud nunc ago, quàm meos dolores & cruciatus, meámque mortem, aut deprecari, aut optare, & ęrumnas meas omnes mente repetere. Iobi sententiam hanc nõ possum non moderatione quadam adhibita restringere, & temperare; namque moribundus homo, filiorum curá timore mortis perculsus abjicit quidem; nisi tanta sit erga suos charitas, ut omnem mortis, corporísque dolorem, & cruciatuum sensum vincat; qualem Christi Iesu erga hominũ genus, apostolos præsertim, fuisse Ioannes scripsit; Nam *sciens Iesus, quia venit hora ejus, ut transeat ex hoc mundo ad patrem, cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* & non tam sui, quàm suorum sollicitus, ferculo sui corporis illos refecit. incredibiliter etiam dolens, & in cruce pendens, matris atque discipuli curá gessit; & crucem bajulans, non solùm *super semetipso anima illius non lugebat*, verum & pias illas fœminas suam ipsius mortem lũgere illis verbis dehortari vis⁹ sit; *Nolite flere super me, sed super vos ipsas flete.*

Filiorum erratis excruciantur parentes.

Genes.48.3

2

Moribundus homo ad suos tantum dolores attentus.

Ioan.13.1 Christi Iesu erga suos caritas.

Ioa.19.26.27

Luc.23.28

Sive nobiles fuerint. Nobilitatem hanc Septuagint. ad numerum retulerunt, legẽtes; *Et cùm multi fuerint filii ejus, nescit. sin autem pauci fuerint, ignorant.* eò respexit Vatablus; *Multiplicabuntur* (inquit) *filii ejus, eo ignorante: aut diminuentur, & nõ advertet ad eos.* idem ferè Hebræus apud Cajeta. nam inter ea, quæ parentes desiderant, illud vel primum est, ut numerosam suscipiant sobolem. alii ad divitias pertinere existimant; ita Pagninus, vertit enim; *Di-*

3

LXX. Nobilitatẽ ad diversa referri.

Vatabl. Cajet. Hebr.

vites

Pagni Tygur.

divites,& pauperes.& Tygur. *An filii ipſius in ampla fortuna ſint,& quum anguſtia premũtur.* alii ad honorẽ,ut Regia,vertens, *inclitos, & viles.*& Complutenſes, *Honorantur filii ejus,& minorantur,* ſive,diminuuntur. ſed ſanè vox originalis,*cabad*,pondus,& gravitatem,quam vulgo dicimus, ſignificat. ſub quo honor,divitiæ, nobilitas continentur. tum etiã eleganter Latinus interpres *nobilitatem*,reddidit,ut cui honor debeatur,& quam efficere interdum divitiæ ſoleant. neque hoc loco tam intelligenda eſt generis & ſanguinis *nobilitas*, quàm ſtatus & vitæ claritas quædam,atq; fœlicitas. Ignobiles verò hoc loco dicũtur à radice, *tſaghar*, quod eſt diminui, aut minorem & parvulum eſſe, quod ad nobilitatem,& honorem pertinet. & eleganter redditur eadem vox,attenuari, Ieremi.30. *Glorificabo eos,& non attenuabuntur* & Iob.8. *Si priora tua fuerint parva*, de honore,divitiis,& omnis generis claritate, & excellentia dictum eſt. duriuſculum verò eſt id,quod Philip. *nobilitatem* hanc ad mores,& animum transfert,in hanc ſentẽtiam; Ignoro an mei liberi morum nobilitate clari extiterint. nam hanc nobilitatẽ prædicari frequenter in ſacris litteris docet,ex Paulo dicente; *Salutate Andronicum & Iuliam,qui ſunt nobiles in apoſtolis.* Itẽque *Vos nobiles in Chriſto, nos autem ignobiles.* & Lucas de Beroenſibus ait; *Hi erant nobiliores eorum,qui ſunt Theſalonica, qui ſuſceperunt verbum cum omni aviditate.*

Regia Compl. כָּבַד

Nobilitas quid in Hebræo

Ignobiles, in Hebræo quã ſi diminuti

צָעַר

Iere.30.19

Iob.8.7

Philip.

Rom.16.7
1.Cor 5 10
Act.17.11

Attamen caro ejus. hominis moribundi, corpus; vel,ut ipſe totus homo, & qui in animi doloribus, gemitibúſq; ſpiritũ ducit; non aliud dum vixerit, aget, quàm attentum ad ſuas ærumnas,& cruciatus, dolere corpore & animo, inſtar vulnerati hominis,& graviſsimè percuſsi.

4

Caro pro toto homine

Et anima. Ipſum dolens corpus; vel ærũnoſa vita; vel totus ipſe homo cum ſuis doloribus aſsiduè colluctabitur; et *lugebit*, mærebit, ſe moribundum cogetur lugere. *llorarase en vida.* uti de ſe dicebat David. *Quaſi lugens & contriſtatus humiliabar.*

Anima pro corpore, aut pro toto homine.

Pſ 34.14.

PARA

BREVIS, NOTATIO RERVM inſigniorum, quæ in commẽtariis fuſi⁹ explicant'.

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS.

HOmo ſanè malorum omnium,& ærumnarum ſumma & cumulus eſt; ur qui ex muliere,cui ſerpẽs peccati venenum propinavit, naſcatur.quid enim boni habeat,qui ex omnis [a] iniquitatis ſeminario, & mẽdaciorum, fraudúmque officina prodit, atque inter ipſas ſordes,quæ neque dici honeſtè poſſunt, procreatur?Ad hæc vitæ brevisſimæ eſt;& incredibiles anguſtias perpetuò ſuſtinet;non enim videtur vitam ab auctore naturæ accepiſſe larga,& porrecta manu,ſed nimium a1 cta,anguſta,compreſſa.Quid autem miſeriarũ & acerbitatũ non cogirur ærumnoſisſimus homo devorare?certè ad nauſeam uſque oppletur [b] malis, quæ & ſtomachum faciunr,& incredibili perrurbatione dolorísque ſenſu animę ventriculum,atque ipſum cor afficiunr,& mordẽt.Nulla igitur dicas re alia mortalium vitam ſuſtineri atque nutriri,quàm miſeriis & ærumniis,multo timore & ſollicitudine,gravisſimiſque periculis.

Quorum omoium pulcherrimi quidam [c] flores teſtes ſunt,quos cùm in juventute vernarent, immatura mors carpſit,atque inopinatò ex vitæ arbore præcidit. neque verò cujuſquam vita, quantumvis longisſima, diuturnior cenſeri debet,quàm floſculi nimium fragilis;qui ſtatim ut natus eſt,lãgueſcit & čoncidit; aut certè exciſus, carptùſq; ſtatim marceſcit,& areſcit;ut prę propera mors nihil aliud expectaſſe videatur,quàm ut rupto caliculo exoriretur, decerprura ſtatim quod in lucem,conſpectúmque recens prodirer. Neque nõ fugacior eſt,atque inconſtantior labili [d] umbra,quæ nullo veſtigio relicto brevisſimè abit & evaneſcit : atque tunc vel maximè nos fallit,cùm productior, longiúſq;

[a] Quædam de mulieris in ſacro ſermone appellatione,ſignificatione,imbecillitate,pravitate,℣.1.n.1.2.

[b] Vt humanæ miſeriæ tum ex proprietate vocabuli,tũ ex re ipſa ad multa & varia referri poſſint. ℣.1.n. 5.6.7.

[c] Vt ſit iſta humana vita cum flore comparatio accipienda,& quid potiſsimum in flore conſiderari oporteat,explicatur accuratè, ℣.2.n.2.

[d] De umbra,& ut illius ſimilitudo ad vitam referatur,et inconſtantiam humanam. ℣,2.n.4.5.6.

CAPUT DECIMVM QVARTVM.

*

1 Homo natus de muliere,brevi vivẽs tempore:

Repletur multis miſeriis.

2 Qui,quaſi flos,egreditur & conteritur: et fugit velut umbra: & nunquam in eodẽ ſtatu permanet.

videtur, interitui enim, & perpetuis tenebris tunc proximior est. sensim præterea labitur & nunquam eadem consistit. sic sanè homo dum vivit, senescit; imò potiùs moritur, continuísque decrementis, & mutationibus tum corporis, tum animi subjacet.

3 Et dignū ducis super hujuscemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in iudicium?

Et veró cùm tam miser & imbecillus homo sit, tu tamen, o Deus, illi rationem es impertitus, legémque ac præcepta dedisti, & te facturum humanarum actionum judicium recepisti; illúmque benignè respicis; & rem per se caducam conservas & sustines? Hæc igitur mihi faciunt potestatem liberæ orationis, & hac tua bonitate adductus, audeo liberè coram te dicere. Numquid supremam tui numinis majestatem decet, ad minutissimas quasque mortalium actiones summo jure examinandas & discutiendas tam accuratè & diligenter te dimittere? neque humanis erratis tantisper connivere? atque diem homini dicere, ut judicio se sistat, & litem de minutissimis quibuscumque erratis, & debitis illi intédere? & ad illius ærumnarum cumulum tuorum oculorum assiduum, terrificúmque conspectum adjicere?

4 Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu, qui solus es?

Quorsum verò me tam accuratè dispicias, meásque omnes actiones observes, cùm sit mortalium nemo, in quo clarissimi atque limpidissimi tui oculi aliquid sordium, & labis deprehendere non possint? itaque nisi virtutibus decoratus, mundiórque reddar, sordescam profectò peccator, & impius ego in tuis oculis, nunquámque his supplicis, in quibus nunc jaceo, dignus non ero. at poteris pro tua bonitate, Deus sanctissimè, virtutum & animi candorem mihi conferre, ut gratus tibi existam, & tantis suppliciis absolvar. Quis verò sit; qui peccatis & lapsibus quotidianis non malè habeat? neque mirum; cùm mortales nascantur infecti peccato e originis unde etiam animi sordes ex ipsa, conceptione contraximus, & cum immundo semine, ex quo progeniti sumus, videntur etiam semina malorum, & proclivitas ad peccandum nobis congenita. hæc in sui cóceptione vitare, in nullius peculiari voluntate, aut potestate positum est. Tu tantùm, qui naturæ auctor, & instaurator es, posses quoque ab omni peccati sorde, & infectione naturam mundare. ex radice igitur peccati originis nihil profectò mirum si alia pullulét, & nemo mundus, in contaminatus vè reperiatur; etiam si sit infans, cujus sit unius diei vita super terram. Deo enim, atque divini verbi eternæ generationi, illa supra quàm dici possit sanctitas & mundities propria est. omnia enim divina pura, mundáque sunt. Si tot igitur miseriis sordibúsque sit implicatus homo, insuper est vitæ brevissimæ, & non nisi decantato, præcisso, definitóque dierum numero constantis (quæ temporis dierũq; mésura, quam brevissima, mihi perspecta non est, ut eò magis excrucier, quò mihi magis occultum est, quod mihi vitæ desit; tu tantùm apud te retines, minimeque patefacis homini suæ vitæ certam & præfinitam durationem, intra quam, velut intra certos terminos & cancellos ex tuo decreto & præcepto humana vita contine-

e Vt hoc loco respiciat Iob ad peccatum originis & ut ad divinam verbi, tum etiam & temporalē nativitatem; paulò accuratius explicatur ✝.4.n. 2.3.4.5.

5 Breves dies hominis sunt: numerus mensiū eius apud te est: constituisti terminos eius, qui præteriri nō possunt.

tur,quos non poterit homo transilire; sicut neque tua mortis,vitæque decreta & præcepta prætergredi.

Hæc inquam,cùm ita sint,age,o Deus,ne me diutiùs viventem conserves;sed me morti & quieti permitte, ut interim quiescam, dum beatæ resurrectionis tẽpus exspecto, cùm merces mihi tãquam mercenario reddetur:vel certè dimitte me, ne me respicias, neq; me tam accuratè,& attentè observes;sed instar heri permittentis servum aliquandiu sibi vivere,recede a me paululũ & dissimula te videre,ut quod vitæ reliquum est, possim paulò quietiùs transigere.Tu mihi vitam præfinis: sit sanè;sed me dimitte;nam quiescam ego,atque cessabo,etiam te non urgente,neque impellente ad interitum.moriar tandem ego, sed senio confectus; & mortem advenientem gratus excipiam; conficiámque, sicut mercenarius,diem meum; is enim de adventáte vespera,& fine sui laboris blandiri sibi, & gratulari solet. Interim verò dum firmæ & cõstantis ætatis tempus nondum peregir,insitum est homini vitæ desideriũ,& mortis formido,remitte itaq; mihi paululũ ægritudinum & dolorum acerbitatem, ut aliquanto saltem spatio temporis sine cruciatu,& sine gemitu respirare liberè possim,licèt postea instauraturus,atque repetiturus sis flagella;nam & mercenarius etiam suis laboribus interponit otium & quietem,aut noctu,aut aliquo feriato die. sicitáque consequar mercenarii relaxationem;nam mali mei calamitas,inducias nullas facit.

6 Recede paululum ab eo,ut quiescat: donec optata veniat, sicut mercenarii dies eius

Scio sanè resurrecturum hominem,cùm etiam rebus sensus & cogitationis expertibus quędam reditæ vitæ species tributa videatur.non enim homo deterioris conditionis,quàm arbores,futurus est;nam hæ sive abcissæ, & convulsæ,sive diuturnitate & tempore senescẽtes,agriculturæ,& translationis,insitionis, irrigationis beneficio juvenescunt,& quasi redivivæ rursus germinãt.sed illud fortè in homine magis irrevocabile,quòd ad eandem vitæ conditionem redire nulla ratione poterit.non fustra igitur mortem & dolores deprecor; nam non sum sicut arbor,quæ abscissa & convulsa, & vetustate cõfecta,pullulare iternm atque virescere potest.& licèt amputentur rami omnes,solæ tamen radices,& truncus relicta,licet multa vetnstate confecta,ut in lauro perspicitur, lętiora germina proferunt statim cùm humorem vel leviter attigerunt.at longè dissimilis est hominis natura & conditio;nam excisus,& convulsus ex vita,atque ramis omnibus, foliísque decussis nullas habet radices,neque virtuté insitam,ut rursus in in eádem vitæ rationem, quã semel amisit, seri,plãtari, crescere, virere possit.neque ejus animus ibi est, unde ad hanc ipsam vitam facilis illi regressus pateat.

7 Lignum habet spem si præcisũ fuerit,rursum virescit,& rami eius pullulant.

8 Si senuerit in terra radix eius,& in pulvere mortuus fuerit truncus illius:

9 Ad odorem aquæ germinabit,& faciet comam quasi cũ primò plantatũ est:

Et quidem humana vita multò inconstantior, fugaciórque est inconstante mari, flumine vé fluente. nam licèt mare in perpetuo fluxu atque influxu sit, nihilominus tamen quam aquæ partem deperdere videtur,recuperat statim;& si quid in vapores abit, & à sole absumitur,iterum concrescentibus vaporibus resarcitur; &

11 Quomodo si recedat aquæ de mari,& fluvius vacuefactus arescat:

12
Sic homo, cùm dormierit, non reſurget: donec atteratur cœlum non evigilabit, nec cõſurget de ſomno ſuo.

liquid fontes ac flumina attrahunt, illud reſtituunt revertentia in mare. non aliter torrens jam exundat, jã ſiccat, iterũque accipit incrementa. at homo, cætera labẽtibus aquis ſimillimus, ſemel extinctus, & areſactus nõ redibit ad hanc vitam iterum: non aliter quàm ſi mare, aut fluvius ad ſummam ſiccitatem redacta, & omni ſcaturigine obſtructa reparari naturæ viribus minimè poſſent; neque illud magis erit poſsibile, quam cœlum, quod incorruptibile eſt, atteri, & corrumpi. non enim humana vita ſemel amiſſa, innovabitur prius, quàm cœli veteraſcentes, vetuſtatem priſtinam deponant, & cũ pulchriori alia, longéque lætiori ſpecie commutent. id enim fiet, cùm prius mundi hujus cõcentus diſſolvetur & hujus univerſitatis facies, velut [f] veſtimentum quoddam, quod ex multis fruſtris compactum, & cõſutum erat, perturbato jam rerum omnium ordine diſſuetur. licèt tandem omnia inſtauranda in melius ſint, tũncq; humani corporis compoſitio, & oſsium nervorũmque colligatio, & commiſſurarum omnium cõcinnatio, quaſi veſtimẽtum quoddam ex multis partibus opere quaſi ſartorio conficietur.

f Vt creatura omnes quandam vetuſtatẽ patiantur; & ut humani corporis ſtructura veſtimenti cujuſdã ſimilis ſit, latè explicatur. ℣.12.n.6.

13
Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me, & abſcõdas me donec pertranſeat furor tuus, & conſtituas mihi tempus in quo recorderis mei?

Sed cũ hæc dico terrificæ illius tubæ tinnitus videſ jã in auribus meis perſonare, ita vel ſola judicii & noviſſime illius diei recordatione cõtremiſco. atq; utinã tũc temporis latere, atque delitеſcere mihi liceat, non alio me operiente & protegente, quàm ipſa divina [g] miſericordia, quæ me à ſeveritate ſuæ juſtitiæ quaſi abſcõdat & ſubtrahat, ne ante judicis ſeverisſimi tribunal ſtare compellar; jacerem quidem in ſepulchri tenebris lubens, quouſque judicis ira deferveſceret, & indignatio rem teret; in lucem tamen proditurus aliquãdo. & quidem nunc quoque mortem impendentem non deprecarer tam anxiè, ſi non multò poſt eſſem ad vitam rediturus; nam conſtituto mihi atque præfixo aliquo tempore, quo vitæ & luci huic reſtituerer, multò libentiùs mortem exciperem; neque tantũ averſarer. quod enim ad hanc ærumnoſiſsimam vitam attinet, ſi mihi optio daretur, eligerem ſanè in ſepulchrum concedere, ibiq; tanquam in ſcrinio quodam aſſervari, interim dũ hæc tua indignatio remittit; ea lege & pacto, ut conſtituatur mihi tempus, quo me benevolus & propitius ad vitam revoces; ſcio enim futurum, ut aliquãdo deferveat tua indignatio, ut qui natura mitiſsimus ſis, non enim diu perſiſtis in ſemel concepta indignatione.

g. Vt ſoleat divina miſericordia ſontes abſcondere, & eripere ex ſeveritate divina juſtitia, quadam ad mores. ℣.13.n.3.4.

14
Putas ne mortuus homo rurſus vivat? cunctis diebus, quibus nunc milito, exſpecto donec veniat immutatio mea.

At quidquid de me ſtatuatur, beatę illius reſurrectionis ſpes me ſuſtentat; licèt non poſsim nõ timere mortẽ, quam, ſi mortuus homo rurſus ad hanc ipſam vitam rediret, lubẽs exciperem, atq; cũctis diebus quibus nũc dolens invitũſque milito, expectarem avidus, donec veniret immutatio mea. Tamen cũ neque ſemper vivere, neque mortuo ad hanc vitã redire concedatur, in illã futurã immortaléque vitã animo & cogitatione totus feror. Verũ enim verò dum videor nimiùm formidare mortem, nemini videri velim de alterius vitæ fide dubius, aut vé firmus; nam nihil aliud avidus, conſtãtq;

expecto, quam cum me [h]conceptum ſuis visceribus, excludet terra inlucē alterā, nova quadam regenerationis nativitatiſque ratione; tunc ſanè [i] commutabor in lōge meliorem ſtatum, fœlicioremque vitam.

Porrò quanta fuerit reſurrectionis juſtorū gloria, cū Deus magnificentiſsima [l] voce & tuba archangeli, ſuo que imperio, & juſſu omnes excitabit! audiā profectò, lubéſque parebo, & meo judici vocanti lætus occurrā; nunc quoque, ſi me, o judex, voces, paratus ſum mori, quòd in ſpē erigar certiſsimā fore, ut operi manuū tuarū, erigendo, & revocando ad vitā, tuam dexteram porrecturus ſis. atque utinā jam me ad reſurgēdū vocares. utinā jam tibi vocanti ego reſponderem; nunc quoq; ſi me ad judicium, & reſponſionem reddendam voces, hæc tibi ſupplex dicerē; Operi manum tuarū porrige dexterā; diligis enim quæ feciſti, & propitius indulgēſque tua opera tueberis. cùm igitur mihi laboranti, certiſsimam opē attuleris, vitámque mortuo reddideris, gratus tibi ſic reſpondebo; Operi tuo tandem, ô bone Deus, ſublevando benevolus propitiúſque accuriſti; apprehenſáque dextera erexiſti.

Sed nunc ſanè non dolere non poſſum, cū videā te in numerato habere, ſeveriſsiméq; punire ſingula mea peccata, accuratiſsimeque examinare omnes meæ vitæ actiones. & quidē licèt beatæ reſurrectionis ſpes omnem mortis acerbitatem, & amaritudinē retundere poſſet, ſed dum me viventem tam acerbè crucias, támque diligenter obſervas, non poſſum non mortiferos iſtos cruciatus deprecari, vitęque veniā poſtulare. licèt quidē non me fugiat, ideo minutiſsima quæque errata te nunc punire velle, quòd parcere peccatis meis, & beatum me efficere conſtitueris. Niſi fortè tam longè abſis, ut mihi operi tuo benignus favere velis, ut potiùs hæc omnia minutatim ſupputes, colligas, paláque vindices, quòd jam adverſum me conceptam iram manifeſtes. Sed jam tādem, o judex optime, connive, parcéque peccatis tui opificii, neque tādiu indignationem retineas. Quòd ſi fortè quippiam pœnarum luiturus ſum, præſtat ſanè, ut in hac vita ſtatim luam, neque differas punitionem meam.

Quòd ſi dicas te ſignaſſe, & obſervaſſe in tuo rationario, & tabulis delicta mea; eſto ſanè. ſed ſatis ſuperq; in me animadvertiſti, & ne quidem erratulum ullum te præteriit; omnia enim ſunt condita apud te & ſignata in illis tuis theſauris, quibus tua juſtitia vehementer locupletatur; & tanquam in faſciculo colligata aſſervas, ne vel unū poſsit excidere; atque ſingulorū gravitatē accuratiſsimè expendis, & ſuo pondere & menſura unumquodque examinas. itaq; cū minutatim omnia collegeris ingentē quendā cumulū cōgeſsiſſe videris, quò nunc ego pœnis atque ſuppliciis obruar; nam dolorē dolori, & novos ſemper cruciatus adjicis, atque graviores etiā, quā debeam videris à me pœnas exigere; & quaſi ego haberem animū incredibiliū ſcelerum vulneribus perfoſſum & dilaceratū, ita ſupplicia exqui-

sita

[h] Ut reſurrectio ſit, quadā generatio, & nativitas. & ut in Chriſti Domini reſurrectione, terra quaſi parturiens doluerit, & tremuerit, quadam peculiaria. ỷ. 14 n. 3.

[i] Ut ſit juſtorum reſurrectio commutatio in melius non item reſurrectio impiorum, & varia illius mutationis exempla. ỷ. 14. n. 4. 5. 6.

[l] De Dei voce, & tuba noviſsima. quæ qualiſque futura ſit, ad ſcripturarum intelligentiam fuſe diſſeritur. ỷ. 15. n. 1. 2. 3.

[m] Qui ſint divinæ miſericordiæ, qui item divinæ juſtitiæ theſauri, pauca quædam ad doctrinam. ỷ. 17. n. 1.

15
Vocabis me, & ego reſpondebo tibi, operi manuum tuarū porriges dexteram.

16
Tu quidem greſſus meos dinumeraſti: ſed parce peccatis meis.

16
Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea, ſed curaſti iniquitatem meam.

sita,& inaudita remedia ad [b] curatione adhibes, sed jā satis pœnarū adhibuisti,ne tantū malum serperet; curata itaque iniquitate,si quæ in me est,integræ jā sanitati restitutum bene me valere jube.

[b] *Vt sint supplicia & pœna peccatorum medicina. v. 17.n.3.4.*

18 Mons cadens defluit, & saxum trāsfertur de loco suo.

Et quidem firmissima quæque,ut montes,& saxa, vetustate exeduntur, & aquæ mollissimis guttis emollita excavantur;mollissimus vero supra quàm dici possit homo,validissimo ictu concussus,nō nutet,& concidat? atque utinam id jam mihi accidat; nam nihil tam firmum,támque constans est,quod vetustate & tempore nō labascat. Mōtes certè maximi, & gravissimi maximis quoque terræ motibus concussi,dissipantur;immania saxa suis sedibus frequenter mota sunt,& aliò translata;& exundantium aquarum impetu nemora & sylvę, fortissimáque ædificia radicitus convulsa. non aliter sanè velle videris hominem perdere,convelleréq; prorsus,quem tot dolorum ,& cruciatuum motibus, & fluctibus quatis & impellis.in quibus sanè timendum est humanę imbecillitati,ne,si nulla fuerit malorum intermissio,animum demittat,& sustinentiam amittat.

19 Lapides excavant aqua,& alluvione paulatim terra consumitur & hominem ergo similiter perdes.

20 Roborasti eum paululum, ut in perpetuum transiret: immutabis faciem eius & emittes eum.

Verum enim verò nihilo meliùs in diuturnitate & consistentia homini accidit,quàm cęteris rebus corruptioni obnoxiis;nam postquam brevissimè vixit, mox evanescit;robur enim aliquod habere videtur,dum floret,dum adolescit,dum ætate viget,sed illud quidquid est,paululum est,longéque brevissimum, ut ex meis ipsis rebus didici; nam firmis quondam tum valetudinis, tū fortunarū omniū viribus pollere videbar,sed ad speciē tantùm illud robur fuit. Quorsum igitur vires mihi ad momentū duraturas cōtulisti,quē vix ingressum in vitā transire celerrimè & abire in perpetuū juberes? tu ipse tuo robore & viribus usus illum urges & impellis, & à tergo pūgis,eiq; perse evanescēti stimulos ad interitū incredibiles adhibes?sed esto sanè;jā te robora, ut hominē penitus superatū tot suppliciis , inflicta morte triūphes,& minaci indignatéq; vultu illum tandem obruas. non jam ampliùs miser homo cogetur in vita varios sumere vultus,multísq; perturbationibus agitari , perpetuóq; mærore pallescere, & obscurari , quæ omnia in extremā illā vultus,facieíq; speciē tristissimā quā cadaver sumit,desinēt pādé; [a] sic immutatū,& quasi larvatū hominē à te abjicies,& ablègabis,& mutata persona naturalíq; habitu deposito,abire jubebis ad ignotā regionē. Emissus verò homo ex hac vita,atque dimissus de Dei manu vivētiū omnium sustētatrice, perget ad inferos,ubi nescitur,quid apud mortales agatur; neq; curare manes possunt,quæ ad suos pertinēt. quæ ignoratio ingētis cujusdā miseriæ genˣ est.neq; ullā utilitatē capiet,ex externa ista bonorū,& familiæ magnificētia,quā inter vivos reliquerit. Nō dolebit verò deinceps propter filiorū atque familiæ res curādas, sed jam tūc morti proximus,cæterorū oblitus,cū morte corporísque doloribus colluctabitur,nā sic me experiētia ipsa docet.eorū enim,quæ ego sustineo,sensus,& dolor, omnē aliam curā atque molestiā longissimè superat.

[a] *De persona, & larvata quasi facie, quam cadaver sumere videtur, & de formæ fugacitate, v. 20.n.3.*

21 Sive nobiles fuerint filii eius,sive ignobiles non intelliget.

22 Attamen caro eius dum vivet,dolebit, & anima illius super semetipso lugebit.

EXIPSO ET PER IPSUM ET IN IPSO
A IHS Ω

IOANNIS DE PINEDA SOCIETATIS IESV COMMENTARIORVM IN IOB

LIBER SEXTVS.

Qui eſt de ſexto certamine, id eſt, ſecunda IOB cum Eliphaz diſputatione.

CAPVT XV.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Iobi orationem excipit Eliphaz amarulenta plenáque ſtomachi reſponſione; atque illum accuſat impietatis, & inſolentis adverſus Deum animi. Tandē dū impiorū ſupplicia proponit. Iobo perſuadere nititur propter ſua peccata fragellari.

I. Reſpondens autem Eliphaz Themanites dixit.

1. Reſpōdere propriè nūc accipiēdū. Decorū in diſputatione ſervandū, ex Paulo, & Sapientia
2. Quid vētus ſignificet, varia interpretatio. Symbolum rei inutilis, & evaneſcentis
3. Stomachus aut venter quid in ſacro ſermone, & in Hebræo. Imaginatio, & memoria vētri ſimilis illuſtratus Salomon.
4. Quid ardor in Hebræo, & quid ſit, atque ſignificet Eurus.
5. Expenditur lectio Septuaginta.
6. Arguere quid, extenuatio.
7. Timor. Precādi ſtudium

I. Reſpondere quo modo accipiendum.

RESPŌDERE, hoc loco ex proprietate Latina accipi debet; nam jam ardet diſputatio, & interrogandi, poſtulādi, objiciendi, reſpondendi, refellendi, redarguendi pugna, & contentio. & quidē rectè Olymp. obſervat ſervari decorū in hac diſputatione, nā uno dicēte, cæteri tacēt, & alter alteri per ſuas vices orationem tradit, quam loquēdi tacendi vé præceptionem, & formulā Paulus Corinth. dedit; *Prophetæ autem duo aut tres dicant; & cæteri dijudicent. quòd ſi alii revelatum fuerit ſedenti, prior taceat.* Sic etiam Sapiens docet Sap. 8. *In certamine loquelæ illius ſapientiæ.* cùm enim loquendum ſit

Olympiod.

1. Cor. 14. 29.

Sap. 8. 18.

&

& in difputatione concertandum, fapienter fieri oportet,ut omnia fecundùm rationem,& ordinem fiant,nihilque perturbatum audiatur.

v.II. Numquid fapiens refpondebit, quafi in ventum loquens,& implebit ardore ftomachum fuum?

2

QVî fieri,inquit, poteft,ut fapiens fis, cùm tam multa infolenter,& jactabundè effutias?non enim in fapienté cadit fuperbiæ & multiloquii vitium; qui enim dixerunt *fe effe fapientes ftulti facti funt* perftrepis itáque, & infremis, inftar præcipitis & multifoni venti. D. Thomas *ventum* interpretatus eft,ad captandú vẽtum & auram, gloriolamve inanem. hoc quoq; indicavit Chry: fed illud potiùs,quòd inutiles,incommodos ftultófque fermones interpretatur. fimiliter R.Levi. refponfiones, argumentationes fophifticas, & inanes. & videtur fic exigi ab Originali;in quo ex verbo legitur; *Num quid fapiens refpondebit fcientiam venti?* Septuagint. *Num quid Sapiens refponfionem dabit fcientiæ *fpiritus.* Et fic *ventus* in facro fermone vanum aliquid & inutile, & quod citò evanefcat fignificare folet. Ierem.5. *Prophetæ fuerunt in ventum locuti;& refponfum non fuit in eis.* & Hofeæ.8. *Ventum feminabunt,& turbinem metent.* fimilis fententia eft fup.c. 8.verf,1.&.c.fequent.verf.2.

Rom.1.22
D.Thom
Veti,varia interpretatio.
Chryfoft.
R.Levi.
Tex.Hebr.
LXX
*Mucho de oydme,y fabio foy y todo ay re
Ventus res inutilis & evanefcens
Ier.5.13
Hof.8.7

3

Et implebit ardore ftomachum fuum. Venter aut ftomachus,fæpe in Scriptura pro corde fumitur,aut pro thorace,quod eft cordis & vifcerum receptaculum;rurfus cor pro intellectu & mente.& quàmvis plura fint in Scriptura nomina *ventris*, & *ftomachi* fed hoc loco eft, *Beten*, quod frequenter *venter* redditur,etiam cùm pro corde accipitur.ut Proverb. 18. *Verba bilinguis, quafi fimplicia, & ipfa perveniunt ad interiora ventris.* quod iifdem Hebræis vocibus repetitur,& Latinis explicatur. Prover. 27. *Verba fufurronis,quafi fimplicia,& ipfa pervenìũt ad intima cordis.* id eft, blanda & adulatoria fraus letale interdum infligit vulnus cordi hominis. hoc ergo loco plerique intelligunt nomine, *ftomachi*, menté, quæ res tranfmiffas & quafi præmanfas à fenfibus concipit,recipit,concoquit,digerit qua etiam ratione tres Patres apud Theodoretum accipiunt id Cant.7. *Venter tuus, ficut acervus tritici vallatus liliis.* id eft, Imaginativa aut Memoria, quę res inutiles cum inutilibus,veluti grana cũ paleis continet,donec judicii & rationis ventilabro feparentur. pro hac tamen analogia ventris,& mentis,vid.D.Greg.3.p.Paftor cap.23.& Naz.oratione ad civ Naz. hinc illud Bernard.Serm,36.in Cãt.quòd multa fcientia ingefta ftomacho animæ, fi charitate decocta non fuerit, transfufáque in artus,moréfque animæ, convertitur in pravos,noxiófque humores; atque inflationes,mentífque tormina efficit;nã *fcientia inflat,charitas verò ædificat.* &, *fcienti bonum.& non facienti,peccatum eft ei.* ergo inquit Eliphaz. Qui fapiens eft, non implet ventrem,ftomachum,animum mentem,cor,inflatione.

Stomachus aut véter,quid in facro fermone
בֶּטֶן
Prov.18.8
Prov.27.22
Stomachus pro mente
Cant.7.2
Imaginativa, aut memoria ventri fimilis
Gregor. Nazian. Bernard
1 Cor.8.1
Iacob.4.17

4

Et ardore. in Heb, *Kadim*, id eft Euro, Vulturno,aut vento fubfolano.R Mardoch. obfervat,hunc ventum a Græcis appellari, *Apelioten*,quod à fole fpiret;atque eadẽ ratione à Latinis appellari fubfolanum. tum verò de hoc,tum de aliis Orientalibus ventis,& illorũ nominibus,vid.Gel. & Non.Marcel.Senec.lib.5.Natur.quęft. 1.Stobæum.lib.1.eclog.Phyfic.Plin. lib. 2.fic diftinguit; *ab Oriente æquinoctiali, Subfolanus; ab oriente brumali,vulturnus; illum Apelioten, hunc Eurum Græci appellant.* rectè autem a noftro interprete vertitur hic ventus, *ardor*. nam calidus eft, & ficcus cùm fub fole diu immoretur, & fic folet appellari *ventus urens*, Exod.10. quare Colum lib.5.c.5.fcripfit aliquando euro fic infeftari vites, *ut nifi tegminibus opacentur, veluti halitu flammeo fructus uratur.* additur etiam fævitia.& vehemẽtia ardori Exod 14. *Flante vento vehementi, & urenti.* quare poetæ Eurum appellant truculentum,rapidum,& præcipitem, animofum, tumidum,indomitum,minacem.& hujus cum zephiro pugna in exemplum fævæ alicujus tempeftatis proponitur.

> *Illum fi medio decipiat ratis*
> *Ponto cùm Boreas expulit Africus,*
> *Aut Eurus Zephirum, cùm mare dividant.*

Ergo duo poteft in Iobo reprehendere; primum,quod tumidus,jactabundus, inflatus,horrifonus,multiloquius fit,inftar Euri;plenum Vulturno caput,& **plenum ardore ftomachum*; fecundum (quod videtur arrififfe Vulgato)inclementiam quãdam,& indignationem cùm inflammatione

קָדִים
Ardor quid
R.Mardoch.
Gell.lib.2.c.22
Plin.li,2.c.46
Exod.10.13
Colu.lib.5.c.5
Exod 14.21
Seneca in Her Oetheo
*Que devede tener alguban reuõ al folano.por donde fe le llena la cabeça de viẽto.

ne coniunctam, id est, iram, animi excandescentiam, & accensionem sanguinis circa cor, nimiúmque ardorem, & inflammatum studium in se deffendendo, & disputando cum Deo.

Quod autem Septuaginta legerūt, *Implevit dolorem ventris*, longè alio Chrysostomus retulit; videlicet ut *implere* sit, morē gerere ægritudini, & amarulenta concitatáque oratione indulgere dolori, & sensui cordis, ad cordis ardorem, & ventris dolorem quasi explendum, & exsaturandum: & ita *implere dolorem ventris*, idem est, quòd implere dolore, id est, amaro sermone & ardente oratione ventrem; qua ratione legit August. & legisse antiquos interpretes, id est Septuagin. testatur Philippus, idémque ipse explicat, *Implere dolorem ventris*, esse, ea cogitare, quæ animū discruciant, Sed certè facilior erit sensus, atque similior nostræ lectioni, *ut implere dolore ventrem*, sit irasci & stomachari, concepta bile & indignatione; & illam etiam conari effundere, & evomere, in maxima enim afflictione, & animi ægritudine, dixit Ierem cap. 4. *Ventrem meum doleo*. quòd autem per ventum hunc orientalem, vana opinio de se concepta significetur, ut Vatablus interpretatur, non valde placet.

LXX Chrys. ii. — August. — Philip. — Ierem. 4. 19.

III. *Arguis verbis eum, qui nō est æqualis tibi: & loqueris, quod tibi non expedit.*

Videtur esse præcedentis sententiæ expositio & amplificatio, ut sapientiæ opinionem omnino removeat a Iobo; & sic Septuaginta sententiam utramque iūgunt; *Numquid sapiens implevit dolorem ventris, arguens in verbis, quibus non oportet, & in sermonibus, quibus nulla utilitas?* quæ lectio valde congruit cum Hebræa; nam Latinus interpres explicationis gratia addidit, *eum qui non est æqualis tibi*. intelligens obiici ab Eliphaz, quòd Iob criminaretur atq; reprehenderet divinam providentiā & cōtumeliis opprobriisq; afficeret; nā hoc loco *arguere*, est propriè reprehendere, & corripere; quàmquam posset quoque non tam ad Deum, quàm ad amicos referri, qui acerbius tulissent, quòd visus esset Iob illos increpasse. nisi fortè dicamus aliter legisse interpretem codicem Hebræum; nam in eo, quem nunc habemus, illa verba desiderantur; illa autē duo *non est æqualis tibi, & non expedit*; extenuationes sunt, pro eo, quod est, infinitis te partibus superat; & valde tibi nocet.

6 — LXX — Arguere יכח — Extenuatio.

IIII. *Quantum in te est, evacuasti timorem: & tulisti preces coram Deo.*

Plerique in hanc sententiam interpretantur; Tu tua ista animi præsumptione & impudentia, publicè, palámque proposita, efficis, ut ex te alii discant insolescere, & obloqui adversus Deum, omnem que divini numinis timorem, & religionem contemnere. vel, ut R. Levi explicat quem videntur sequi, Caietanus, & Vatab. Tua ista doctrina, & assertio, quòd mala & supplicia eveniant bonis & iustis, tollis religionem, & publicum divini numinis cultum. quis enim, si Deus sanctos bonósque tam acerbè, támque indignè vexet, velit illum timere & colere, eique religiose supplicare? sed meliùs; *Quantum in te est* (in Hebræo, *etiam tu*, Septuaginta, *Nonne & tu*) *evacuasti* (in fonte ex verbo, *phur*, labefactasti, irritum fecisti, dissipasti, dissolvisti; alii etiam dicunt, fregisti. Septuaginta, *depulisti*, Rab. Mardochai, *Prohibuisti*, impedivisti, *timorem* (id est, conaris Dei timorem repellere, & impudenter, fronteque perfricta cum illo de tuis ærumnis expostulare; excidisti à Dei timore, & reverentia; non revereris tremendam divini numinis maiestatem.)

7 — R. Levi. Caietan. Vatab. — LXX — פור — R. Mardoch.

Timor, hoc loco pro reverentia & timore, potius quàm pro religione & cultu, licet utrumque cohæreat, ita Græci, Olympiodorus, Philippus, D. Thomas. quare Theodotio legit; *Non ne tu recusasti timorem*? Symmachus; *nullo pudore loqueris coram Deo*.

Timor quid. — Olymp. Phi. D. Tho. Theodo. Symmach.

Et tulisti preces. Abstulisti, prohibuisti propriè etiam, diminuisti & concidisti* concidere fecisti. hæc omnia cōtinet verbum, *garagh*. & observandum quidem tam quam ingēs piaculum proponi, quòd homo afflictus remittat orandi studium. Septuaginta; *Consummasti verba talia coram Domino*. id est, finem imposuisti orāt.o, & precando. nisi fortè ad verba nimium auda-

*As derado caer el cuy dado de la oracion. — גרע

cia referatur; nam non ſolum preces, ſed loquutio aut loquella ſignificari poteſt verbo originali, quare, *cõſummare verba* erit, aliquid conſummatè, & audacter proferre. ſed melior ſenſus noſtræ lectionis, & cum Hebræo congruentior.

V. Docuit enim iniquitas tua os tuum, & imitaris linguam blaſphemantium.

1 *Linguam doceri à corde, tanquam à præceptore auditorem.*
2. *Imitari quid in Hebræo Lingua pro doctrina, inſtrumenta ſermonis, frequenter pro ipſo ſermone. explicatus Moyſes.*
3 *Blaſphemantes, pro aſtutis. rurſus hi pro ſapientibus*
4. *Propter ſermone condemnatus quis.*
5. *Reſpondere, pro teſtificari Datiuus pro ablatiuo in Hebræo.*

I

Quid ſit linguam doceri à corde

Doctrinam hanc tuam à nemine edoctus es, ſed ex tuo illã cerebro confictã deprompſiſti; nihil itáq; mirũ, quòd peſsimè loquaris; nam occulta tui animi iniquitas nũc tuis ſeſe verbis prodidit, nimirum *ex abundantia* tui *cordis*, loqueris; neque *ex fonte amaro, dulciorẽ tu* producere potes. ſimile quid, in illa quæ Ciceronis nomine adverſus Salluſtium oratione circumfertur; *Ea demũ magna voluptas eſt Criſpe Salluſti æqualem ac parem verbis vitam agere nec quid quam obſcænum dicere, cui non ab initio pueritiæ omni genere facinoris ætas tua reſpõdeat, & omnis oratio moribus conſonet. neque enim qui ita vivit, ut tu, aliter ac tu loqui poteſt; neque qui tam illoto ſermone utitur, vita honeſtior eſt.* Durius, quod Vata. interpretatur; *Non eſt opus, ut te doceam, in quo pecces, cũ ipſe tuus ſermo te doceat iniquum eſſe.* Paulò etiam longiùs ab originali, quod Septu. legunt; *Reus verbis oris tui.*

Cicero in Sall.

Vatabl.

LXX

Os, cordis auditor & diſcipulus

Sed illud tamen notãdũ, quòd lingua & os dicãtur eſſe, quaſi cordis diſcipulus; inſtruit enim interior affectus non ſolũ os, & linguã ad loquendũ, ſed manus, cæteráque mẽbra ad operandũ; nã *ex corde exeunt furta, blaſphemiæ, homicidia.*

Matth. 15. 19
Marc. 7. 22

2

בָּחַר

Imitari quid propriè

Lingua pro doctrina

Et imitaris (propriè, eligis, uſurpas, aſſumis tanquam tibi imitandã) *linguam blaſphemantium*, id eſt doctrinã & errãtia dogmata hominum pravè de Deo, déque divinis judicantium. *lingua* pro doctrina, ſermone, loquendi diſputandíque ratione, methonymicos, cauſa vel inſtrumentum pro effectu. nam inter reliqua vocis inſtrumenta, potiſsima eſt lingua; quare dicitur *lingua erudita* Iſaiæ. 50. vel juxta Hebreum *lingua doctrinarũ*, id eſt, eruditè, ſapienter, ornatè, ſuaviter loquẽdi facultas. ſtatim exponitur, *ut ſciam ſuſtentare eũ, qui laſſus eſt, verbo.* ab aliis etiam inſtrumentis ſolent verba, aut loquendi facultas ſignificari; dicitur enim *labium* Gen. 11. *erat terra labii unius.* Exod. 6. *incircunciſus labiis ſum quomodo audiet me Pharao?* id eſt, barbarè loquor, inſtar ethnicorũ barbarorum incircumciſorum, qui quod linguam ſanctam non pollerẽt, barbaros exiſtimabant. dicitur etiam, *os*, Exodi. 4. *Quis fecit os hominis?* (id eſt, quis illi ſermonis facultatem tribuit) *aut quis fabricatus eſt mutum & ſurdum; videntem et cæcum? non ne ego? perge igitur; et ego ero in ore tuo, doceboque te quid loquaris.*

Inſtrumenta ſermonis pro ipſo ſermone
Iſai. 50. 4.

Gen. 11. 1.

Exo. 6. 30

Exod. 4. 11

Blaſphemantium. Propriè, verſutorum malignorum, callidorum, á *gharam*, quod eſt vafrè, & malignè agere. illos ergo intelligit, qui ſermone, argumentatione vẽ fallaci, & compoſitis, ſimulatíſque rationibus ſtudẽt eludere veritatẽ, & tenebras illi offundere, & cũ in Deũ blaſphement, impudentiam & temeritatẽ celare ſtudẽt verborũ ornatu, aut reſpondendi calliditate, aut juſtitiæ ſanctitatis vẽ prætextu; ſimilliima profectò hæreticorum ſtultitia, & fraudulentia. Septuagin. verò cõtrario modo videntur intellexiſſe; videlicet, per aſtutos, & callidos; ſapientes. nam legũt, *Neque dijudicaſti verba potentum.* id eſt, ſapiẽtum, nobiliúque virorum verba, cõſilia, monita, non eligis, non probas noſtram exhortationem, quæ tibi ſalutaris exiſteret non admiſiſti, planéque contempſiſti priſcorum ſapientiam & traditiones. licèt fortè cùm Septuaginta legiſſent, *Imitaris linguam blaſphemantium*, explicationis gratia addiderunt partem oppoſitã; videlicet, impios imitaris, ſapientes que contemnis.

Blaſphemantes qui propriè
עָרַם

LXX

VI. Condemnabit te os tuum & non ego. & labia tua reſpondebunt tibi.

Cum ipſa tua verba animi tui iniquitatem prodãt, ex tuo ore judicaberis, ſicut ille dicebat; *Quid adhuc egemus teſtibus? vos ipſi audiſtis blaſphemiã. Condẽnabit.* Septu.

4
Matth. 26. 41
LXX

propriè, *Impium te declarabit*, & pronuntiabit supplicio dignum, reum peraget. ut Matthæi. 22. *Viri Ninivitæ surgent in judicio, & condemnabũt generationem istam*, nimirum declarabunt illam impiissimam, damnatione & extremo supplicio dignissimam. Vel, si ea, quæ tu ipse loquutus es, expendere velis, tu te ipse condemnabis, & adversus tuam impudentiam pronuntiabis; tam clarè de tua iniquitate, constat, ut vel te judice, non sis absolvendus.

Matt 12.41 Luc. 11 32

5 Expolitio IXX Respondere pro testificari

Et labia tua. idem per expositionem, & expolitionem. *respondebunt tibi*. Septuaginta ex Hebræo proprie, & eleganter; *Testificabuntur contra te*. quasi ad interrogata, & postulata respondebunt. non raro *respondere* pro testificari, de quo diximus supra. *Tibi*; de te; Hebraismus est, dativus pro ablativo, frequens in sacro sermone. cujusmodi est illud, *Numquid Sion dicet?* id est, de Sione aliquis dicet? & illud; *Tibi dixit cor meum*. id est, de te cor meum firmiter statuit. & Psal. 91 *Malignantibus* (id est, *de malignantibus*) *audiet auris mea*.

Hebraismus dativus pro ablativo Psal 85.5 Psal. 26 8 Psal. 91. 12

VII. *Numquid tu primus homo natus es: & ante colles formatus?*

1. *Primus homo sapientissimus Pater, idem praeceptor, et doctor. nasci, quod alia etiam ratione sit.*
2. *Adam appellative sumi. Primum, ad dignitatem pertinere explicatus Ioannes.*
3. *Montes & colles antiquitatis, & diuturnitatis symbolum, & quare.*
4. *Vera praecedentis dubitationis ratio Res esse incipiunt, cum apparere incipiunt. explicatus Salomon, & Ecclesiasticus.*

1

NOtat illum superbiæ, & arrogantię quòd se sapientia, aut rerum cognitione videatur cum primo Adamo (pro homine enim subest in Hebræo; *Primus Adam*) comparare. Adami porrò sapientia apud omnes, & maxima & explorata fuit ut qui reliquorum hominum sicut parẽs, ita etiam magister futurus esset, juxta id Eccl. 37. cùm de primis parẽtibus sermo est; *Consilium & linguam, oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi, & disciplina intellectus replevit illos; creavit illis scientiam spiritus sensu implevit cor illorum, & mala, & bona ostẽdit illis*. ait itaque Eliphaz; Tacere nos jussisti, atque audientes, attentósque nos tibi præbere, quasi tui muneris esset nos docere, nostráque interesset te audire, Primus videlicet homo doctoris reliquorũ hominum munus habuit; & qui prior aliis est, uti pater filiis, doctoris etiam munere fungitur. hinc illud est de Abraham Genes. 18. *Scio, quòd præcepturus sit filiis, ac domui suæ post se*. Exod. 12. *Narres in auribus filii tui & nepotum tuorum &c*. & Ioelis. 1. *Super hoc filiis vestris narrate, & filii vestri filiis suis; & filiis eorum generationi alteri*. hinc *Patris* nomen pro magistro, & rerum divinarum doctore sæpe usurpatur in sacris. ut illud. 4. Regum. 2. clamantis Elisei ad Eliam; *Pater mi, pater mi*. & Iudic. 18. *Ut habeamus te patrem, & sacerdotem*.

Adam, sapientissimus

Ecclesi. 17. 15

Pater, idẽ est præceptor, & doctor Genes 18. 19 Exod. 10. 2 Ioel 1. 3 4. Reg. 2. 12 Iud. 18. 19

Sed huic interpretationi videtur objicere Philippus, quòd non dicitur hoc loco primus homo cõditus, sed natus. quod non videtur in Adamum convenire. & quidem originalis vox propriè significat, parere, aut nasci. sed tamen non est in ea vocis proprietate morosè nimiùm immorandum; potuit enim *natus*, pro formato & condito usurpari, ut exponi videtur in secunda parte.

Phil.

Nasci quid propriè

ילד

Vel in hunc sensum; *Num quid tu primus homo*. (*Adam* videlicet, sumpto nõ propriè sed appellativè) qui alia ratione quàm cœteri homines natus sis, & tecum non traxeris *colligatam stultitiam in corde tuo*, sicut, reliqui mortales? nisi fortè hęc *primi hominis* appellatio, dignitatem quandam significet; *Primus homo* dignitate, sapientia, loco, superior cæteris, quem revereri, colere, audire debeamus; sicut & de Christo domino Ioannes dixit, *Ante me factus est*. id est, me prior, mihi prælatus, anteit me dignitate, loco, sapientia. Græci non omnino incommodè ad antiquitatem retulerunt, Chrysostomus, & Polychron; *Num quid ipse reliquos mortales ætate præcurris, ut ipsa te longinquitas temporis, & multarum rerum usus erudierit?* neque dissonat, quod sequitur.

2 Adam appellative. Prov. 22. 15

Primum dignitate

Ioan. 1 15. 27 30 Chrys. Polychr.

Et ante omnes colles formatus. Quod lõgè antiquum est, aut maximè diuturnũ, æternum vé, *collium*, & montium appellatione aut cõparatione indicari solet. est enim illorum epitetũ, æterni, antiqui, diuturni. Gen. 49. *Desideriũ collium æternorũ*. & Habacuc. 3. *Mõtes sæculi, & colles mũdi*. id est, longissimi & antiquissimi temporis, Baruc. 5. *Constituit humiliare omnem montem excelsum, & rupes perennes*. Sed qua ratione

3 Montes & colles diuturnitatis symbolũ.

Genes 49. 26 Habac. 3. 7 Bar. 5. 6

Synecdoche Philippus, & post illū plerique Latini.

per colles & montes antiquitatem, aut perennitatē ſignificetur, non omnes conveniunt. nam plerique exiſtimant per ſinecdochem, rerum primam creationem ſignificari per colles, & mōtes, videlicet totum, per partem. quòd rerum primò creatarum non ultima pars, mōtes, & colles fuerint. vel ut colles, & mōtes pro terra; terra verò, quæ nobis proxima, & familiariſsima eſt, pro aliarum rerum univerſitate. At vero Mōtanus in apparatu, illam antiquitatis montium rationem excogitat, quòd antequàm terra emergeret, recipientibus ſe aquis in locum unum, nulla erat collium montiúmque diſtinctio; ut montes eſſent fæcundi & fructiferi, colles verò ſteriles & inculti, cū pariter omnes aquis eſſent immerſi.

Arias Mont.

Montiū & colliū deſtinatio.

Ad hanc igitur primævā collium montiúmque diſtinctionem, & constitutionem, tanquam ad aliquid primum & antiquiſsimum, alluſsionem fieri, cum hoc loco dicitur, *ante omnes colles formatus*. & cum Prover. 8. Sapientia ait; *Ante omnes colles ego parturiebar*. Sed quidem rationem hāc Montani non ſatis calleo, videlicet, quare potius illa diſtinctio montium & collium antiquitatis ſymbolum ſit, quàm receptio & conſluctus aquarum in locum unum, aut quàm cætera omnia quæ in prima illa rerum creatione, & conſtitutione contigerunt. & locus ille Proverbiorum quo ſuam Sapientia æternitatem comprobat, nullam ſanè affert majorem diuturnitatē *collium*, quàm aliarum mundi partium, cùm omnes pariter enumerentur, cœli, abyſsi, terra, mare, æthera, fontes, flumina, montes, & colles. quare neque, ut quibuſdam viſum eſt, poteſt commodè ille Proverbiorum locus, cū hoc noſtro conjungi, quaſi Eliphaz dixiſſet, numquid jactas te Sapientiam illam eſſe divinam, quæ ante omnes colles extitiſſe dicitur; neque enim tam ſunt ſententiæ iſtæ inter ſe adeo ſimiles, ut illa Salomonis hinc petita videatur.

Prov. 8.26

4

Vera ratio cur colles, & mōtes antiquitatis ſymbolum ſint

Eccleſ. 1.4

Pſal. 103.5

Sed redeo ad illam *collium* antiquitatē, quæ profectò ex eo ſignificari videtur, quòd perennem quandam firmitatem, & perpetuam ſtabilitatem montes polliceantur; quare ſicut terra, firmitatis & ſtabilitatis ſymbolum ſunt; *terra enim in æternum ſtat, & non inclinabitur in ſæculum ſæculi*; ita etiam firmiores iſtæ & diuturniores terræ partes, illam ipſam ſtabilitatem & antiquitatem repræſentant. Vel, quod alicui arridere fortè poterit, hæc collium antiquitas ad illam primam mundi reſpicit diſtinctionem; nam cùm *tenebræ eſſent ſuper faciem abyſsi*, & aquis univerſa terra eſſet immerſa; juſsit Deus, ut ſepararentur aquæ ab aquis, & congregarentur in locū unū, ut appareret arida; diffugientibus igitur, diffluentibúsque aquis in ſua receptacula, montium, colliúmque ſumma cacumina eminuerunt, antequam terræ planicies conſpiceretur. prima igitur, & quaſi antiquiſsima mundi inferioris pars, quod ad externam illam quaſi emerſionem ex aquis, & tenebris pertinet, & ad illam faciem, quam modo retinent, colles, & montes fuiſſe videntur; atque planam ipſam terræ ſuperficiem hac ratione præcucurriſſe; quod enim prius apparet, & conſpicuum ſe præbet, prius etiam atque antiquius fuiſſe videtur; frequēter enim in ſacro ſermone res eſſe dicuntur, cùm apparere & conſpici incipiūt. ut illud, *Nunc cognovi, quòd timeas Deum*, id eſt, nunc tui timoris atque pietatis manifeſtum ſpecimen præbuiſti. & Proverb. 8. *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum*. id eſt, in creatione, manifeſta, externáque ſigna ſui divina Sapientia præbuit; quæ quidem nunquam non ſubſtitit, quippe æterna, ſed tunc videlicet ſapientiam ſuam *effudiſſe* viſus eſt *Deus ſuper omnia opera ſua*. Quòd verò Philippus ſequutus Auguſtinum, contendere videtur, hoc loco, ſicut & Pſalm. 89. angelos intelligi *collium* nomine, quaſi dicat Eliphaz; Numquid exiſtimas te antiquiorem, aut ſapientiorem, ſapientiſsimis ſpiritibus? allegoriam olet.

Gen. 1.2.9

Scripturæ regula. res dici eſſe, cum apparere incipiunt

Gen. 22.12

Prov. 8.22

Eccle. 1.10

Philip.

Auguſt.

*

VIII. Numquid conſilium Dei audiſti? & inferior te erit eius ſapientia?

1 *Divinæ ſapientiæ deſcriptio quadam Verior interpretatio eligitur.*
2 *Conſilium, quid in Hebræo Varia lectio expen*[ditur Hebræa]
5 *Magiſtri & ſapientes antiquitus Theman. ſenes, pro doctoribus.*
6 *An Iob ſuis amicis ſenior*

1 Divinæ sapiẽtię descriptio Prov 8.39 ✝.12

ALiqui sententiam hanc, tanquam descriptionem divinæ sapientiæ, accipiunt; nam illa de se testatur in Proverbiis; *Cum eo eram cuncta componens.* & rursus; *Ego sapientia habito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus*, Vis igitur (inquit Eliphaz) divinæ sapientiæ munus, atque nomen tibi arrogare? Sed certè tanta stultitia non videtur potuisse Iobo objici? quare simplicius interpretabimur, ut cũ Iob voluerit amicos docere divinam providentiam; dixeritque divinarum rerum doctrinam non esse admodum difficilé, nunc irrideatur ab Eliphaz; Ita ne divinę sapiẽtiæ arcana tibi patefacta; ut nõ secus supremam illam, quam Deus in humanis rebus rationem statuit, tuorũmque suppliciorum, causam exploratam habeas; quã si divino consilio interfuisses, & Deum providentem disponentem, decernẽtem, præcipientem audivisses, planéque intellexisses, & sua tibi arcana & cõsilia Deus patefecisset, & enarrasset? eleganter Septuaginta dixerunt; *Constitutionem Domini audisti, & consiliario te usus est Deus?* Aquila pro *consilio* dixit, *arcana ineffabilia*. Theodotio, *mysterium*. Symmachus, *colloquium*. vox eadem sæpe *secretum* vertitur à nostro interprete. ut infra cap. 29. *Quando secretò Deus erat in tabernaculo meo.* & Psal. 24. *Firmamentum est Dominus timentibus eum.* est enim Deus suorum magister & doctor, atque illis, quæ decernit & firmiter statuit facienda, revelat: ut per eandem vocem dicitur Amos. 3. *Nõ faciet Dominus Deus verbum, nisi revelaverit secretum suum ad servos suos*. quare subditur eo Psalmi loco; *Et testamentum ipsius, ut manifestetur illis.*

Simplicior interpretatio

2 Cõsiliũ quid in Hebræo. LXX *Aquil. Theodo. Symmach.* *Iob. 19.4. Ps 24.14* *Amos. 3.7*

Eadem autem vox, quę est *secretum*, aut *arcanum*, est etiam *consilium*, aut *concilium*, quòd in conciliis àrcana tractẽtur, & consilia non nisi secretò, summáque prudentia & fidelitate capi, et iniri debeãt. Quod autem aliqui existimant, ut Cajetanus indicat, hoc ad revelationes pertinere; non quadrat; nam divinæ revelationes Iobo atque ejus amicis familiares erant, & illas aliquando Eliphaz protulerat, atque jactaverat, quare illas tanquam aliquid omnino insolens, & inauditum Iobo non denegasset.

3 Consilia secreta sunto סוד *Cajeta.*

4

Et inferior te erit ejus sapientia? id est, existimas te Deo esse superiorẽ, & sapientiorem, ut illum tam audacter ad certamen provoces? Fortè *sapientia Dei*, non erit hoc loco, ea quæ in Deo est, sed quam ille mortalium generi impertitus est; quo sensu nostra lectio bene congruit cum Hebræa & Græca: nam in Hebræo propriè est; *Sapientia minuetur ad te?* vel, prohibebitùr ad te? id est, ipsam sapientiam tu intra te continebis, & tibi sapientiam omnem arrogabis, facileque subjicies, ut ipsa te prætergredi ulterius non possit? ut cùm de te, deque sapientia sermo inciderit, omnes fateantur non plùs, non ultra abeundum esse? eleganter Tygurina; *Sapientiæ suos terminos ultra te non porrigit?* illud etiam affert Vatablus, *diminuetur* aut prohibebitur, vel auferetur, ad te, vel infra te sapientia; id est, te pereunte, existimasne prohibendam; imminuẽdam, auferendam, perituram sapientiam? Septuaginta *In te perveniet sapientia?* Complutenses hãc quoq; lectionẽ attulerunt; *Prohibita*, vel *ablata est à te?* id est, universam sapientiam ad te revocatam esse credis, & divina omnia arcana à tua mente exhausta, & compræhensa? quid si, *inferior te erit sapientia*, aut minuetur, vel prohibebitur ad te, vel à te, aut in te, significet, esse Iobo minimè ostensam veram rerum & divinæ providentiæ rationem, & occultatam, prohibitam, ablatam; profundiorem illo esse quàm ut ad ipsum ascendat; altiorem quàm ut contingi & obtineri ab illo possit? nihil igitur sublime, & exquisitum sapere. quare rectè sequitur.

Vária lectio *Tex Heb. et Græ.* *Tygur.* *Vatabl.* LXX· *Complut.*

❧ *IX. Quid nosti, quod ignoremus? Quid intelligis, quod nesciamus?*

❧ *X. Et senes, & antiqui sunt in nobis, multò vetustiores, quàm patres tui.*

5 *Iob. 12.12*

FOrtè respicit ad id quod Iob dixerat cap. 12. *In antiquis est sapientia:* Non est (inquit Eliphaz) cur nos jubeas in tua verba intendere; tanquam nobis incognita, & inaudita; nam à parentibus nostris, atque magistris, qui sapientia, & ætate majores extiterunt, cùm hæc, tum præclariora alia &

recon

reconditiora dogmata accipimus. noſtra itáque ſapientia& magis antiqua, & magis cana, quam tua eſt; atque adeo certior, & probatior. Fortè Eliphaz ſuæ Themaniticæ academiæ, ſuorúmque magiſtrorũ ſtudium antiquius, quàm apud Huſitas, commendare voluit. nam *ſeniorum*, & *parentum* appellatio, eadem quæ magiſtrorum eſt, ut nuper dicebamus; ſicut & Paulus dicebat: *In Chriſto Ieſu per evangelium, ego vos genui.* & puero Danieli dixerunt ſenes; *Veni, & ſede in medio noſtrum, & indica nobis, quia tibi Deus dedit honorem ſenectutis.* Indicat etiam Philippus dicere Eliphaz; Senes, ſapienteſque noſtri, quàmvis te, tuiſque ſapientibus multò eſſent ſapientiores, multò tamen de ſe loquebantur, ſentiebántque ſubmiſsiùs.

Magiſtri academiæ Theman.

1.Cor.4.15

Dan.,94

Philip.

6

Chald.

Olympiod.

An Iob ſenior fuerit ſuis amicis.

Didym.

Chaldæũ verò, atque Olympiodotum exiſtimantes ex hoc loco Iobum eſſe ſuis amicis juniorem, ſupra indicavimus cap. 12. verſ. 12. ſed multò verior eſt illa Dydimi interpretatio; Quamvis inter nos ſenior ſis, ætateque provectior, nihil tamen quam nos plus ſapis, nam habemus etiam nobiſcum magiſtros te provectiores, atque ſapientiores. Sed primus ſenſus ſimplicior, & germanior.

℣. *XI. Numquid grande eſt, ut conſoletur te Deus? Sed verba tua prava hoc prohibent.*

1. *Varia lectio, expenditur Hebræa illuſtratus Moyſes*
2. *Verbum, pro re. Verbum abſconditum pro pravo.*
3. *Divinæ miſericordiæ ultro ad nos propenſa; impedimento eſſe hominum peccata. Quid prohibere in ſacro ſermone. illuſtratus Ezechiel, & Salomõ*

I

Lectionũ varietas & diſſenſio.

Latina ſententia.

Mira eſt hoc loco lectionum Hebrææ, Græcæ, Latinæ varietas atque diſſenſio, ſed tentandum illas ad concordiam adducere. Latina hanc videtur habere ſententiam; Deſperare videris, ò Iob, de meliori fortuna, atque reſtitutione in gradum priſtinum, quaſi id ſit Deo, El, forti, potentiſsimo difficile, aut operoſum; propterea que audes illum verbis & maledictis lacerare, à quo nihil boni exſpectes. ſed intellige vel ſolo nutu divino facile tibi ſolamen, & ſalutem ad futuram, niſi viam præcludas tua iſta inſolenti, & ſtulta oratione, & divinæ providentiæ criminatione.

Lect. Heb.

Pagni.

Hebræa; *Nonne parum à te conſolationes El?* bene ſupplevit Pagni. verbum, *diſtant*, aut, *abſunt*. ſic enim incidit in ſenſum Vulgati; non longè abhorret Deus, ut conſoletur, prope te eſt; non difficile, non magnum, non longiſsimi à te itineris tempus exſpectandum. Illud verò valde diverſum ſi ſuppleatur verbum, æſtimandi. Vatab. *An parum ſint tibi conſolationes?* vel, *an minores ſint tibi conſolationes, quàm ut te conſolari poßint?* idem fere Cajetanus. & Tygurina. *Num dedignaris conſolationes divinas?* exiſtimas ne tuis ærumnis non poſſe Deum parem conſolationem afferre? ita ne tam *grande*, tam difficile eſt Deum tuis mederi malis? contemnis ne Dei opem, quam ille conferre præſentiſsimam potens eſt? ne illum provoces, qui te conſolari poteſt. *Numquid* (nonne) *grande eſt*, magni habendum eſt, *ut* (ſi) *conſoletur* (conſolari velit) *te Deus*? quorſum igitur omnem vitæ, & temporalis fœlicitatis ſpem abjicis, atque contemnis? ſimilis formula loquendi Numero. 6. ad Sacerdotes; *Num parum vobis eſt* (nonne grande, & per magni æſtimandum) *quòd ſeparavit vos Deus Iſrael, & ab omni populo junxit ſibi?* Iam ſententia Septuagin. *Pauca præ iis, quæ peccaſti, accepiſti verbera* ſic connecti poteſt, Divinas cõſolationes tibi deberi exiſtimas, cùm tamen cõmeritas ſceleribus tuis pœnas nondum exſolveris, nonne igitur **grande, num quid parum tibi videtur, ut te conſoletur te Deus?* quare neque leve neque facile exiſtimes, quod tibi juſtiſsimus Deus, quod reliquum pœnarum debes, gratis remittat. Eugub. paulò aliter non ad pœnas, ſed ad præmium refert; *Parum tibi videntur conſolationes Dei?* id eſt, non ſatis præmii tibi collatum eſſe conquereris, pro iis, quæ aliquando honeſtè & piè geſſeris?

Vata.

Cajeta

Tygurina

Num. 16 9

LXX

* Teneldo a mucho lo poco q̃ os a caſtigado.

Eugubi.

Vatabl.

Guarin.

R. Levi

Iob. 13.4

Sed qui difficilius ad noſtram lectionem adduci poſſunt, ſunt Vatabl. & Biblia Guarini, poſt Rab. Levi; qui verbum *conſolandi*, non referunt ad Deum, ſed ad amicos; *Numquid parvi facis tuorum amicorum conſolationes?* ſic illorum monita contemnis, nosque appellaſti, *Fabricatores mendacii*, & medicos vanos, atque *oneroſos conſolatores*. Sed

Iob.16.

fed non video ubi ifti amicos viderint, & Deum non viderint.

2

Lect. Heb.

Verbũ pro re

Sed verba tua prava hoc prohibent. Hebræa tantum; *Verbum abſconditum* (velatum, involutum, latitans, occultum) *tecum*; *Verbum* autem hoc loco, pro re à quibuſdam accipitur; & illud *occultum*, pro pravitate; Pravum aliquid, quod nos lateat, & Deũ minimè lateat, Deum ad te conſolandũ, perſeſe propenſum prohibet, & detinet. Cæterùm præſtabit, *verbũ*, propriè pro ſermone accipere; nam ſæpe Iobum reprehendunt amici ſtultiloqui, & petulantioris linguæ. quo etiam modo Septuaginta legunt; *Valde ſupra modum locutus es. & verbum abſconditum* erit, pravũ, à quo Deus oculos, & aures avertat, Deo inviſũ, quod Deus audire nolit; quod quaſi Deum lateat; alii dicunt, *verbum abſconditum*, quod palam non profers, quod tecum muſitas, & immurmuras. alii; Hæc tua dogmata de divina providentia, & præmio, ſuppliciõque mortalium, quæ ut pote reconditiora, tibi revelata, & patefacta prædicas. Huc fortè Vatablus; *An eſt aliquid ſecreti, quod illapſum ſit in animum tuum?* vide ut noſtri interpretis lectio cæteris illuſtrior, & coherentior ſit. Quod verò Hebræus apud Cajetanum dixit, *Verbum ſuave tecum* gratis dixit, cùm neque illam vocis ſignificationem, neque ſenſum probare poſſit, quem ille aſsignat, valde à re propoſita alienum.

LXX Verbum abſconditum pro pravo.

Vatabl.

Cajet. Hebræ

Duo hic obſervanda; Alterum, Iobi ſingularem animi atque morum integritatem, quem rei nullius accuſare poſsint, præterquam verbi alicujus; ejuſque non quidem pravi, ſed pravè accepti, & malignè interpretati. Alterum, hoc loco agnoſcere Eliphaz divinam miſericordiam in nos proclivem; Deo igitur ſponte ad nos venienti atque occurrenti impedimento eſſe noſtra peccata. ſicut Ieremias dixit, *Peccata veſtra prohibuerunt bonum à vobis*. nam verbum illud *prohibendi*, *managh*, motum quẽdam affert, quo, id quod prohibetur, ſeparatur & divertitur ab aliqua re aut loco, ut per aliam viam decurrat liberè. ſicut Ezech 31. dicitur, * *Prohibui flumina ejus, & coercui aquas multas.* & Prover. 3. *Noli prohibere benefacere eum, qui poteſt*. id eſt, pronum ad benefaciendum ne impedias, neque aliò detorqueas ejus voluntatem. non aliter igitur divinam miſericordiam decurrentem ad nos, noſtra peccata impediunt, & detorquent, ne nobis benefaciat. ſed de hoc aliquando plura.

3

Iobi ſanctitas.

Divina miſericordia ultro ad nos propẽſa.

Ierem. 5. 25

Quid propriè prohibere

מָנַע

*Echè el rio por otra parte.

Ezech 31.15

Prov. 3.27.

XII. *Quid te elevat cor tuum, & quaſi magna cogitans attonitos habes oculos?*

1. Elevari, ad ſuperbiam quid propriè in Hebræo. Cor pro arrogantia, & auſu.
2. Attoniti oculi, quid in Hebræo. Oculorum nictus ſubſannatorius, moleſtiſsimus. Illuſtratus Sapient. Præcepta de audiendo. Oculi attoniti ex vi morbi.

PRo, *elevare*, eſt in Hebræo verbum, *Lakach*, quod propriè eſt, capere, ſumere, quod Hiſpanus dicere ſolet, *Fulano tomò y hizo eſto*. Iudic. 14. *Dederunt ei ſodales triginta*. Hebraicè, * *Acceperunt ſodales triginta & fuerunt cum eo*. 2. Regum, 18. *Abſalon erexerat ſibi cùm adhuc viveret, titulum*, Hebraicè, *Abſalon accepit, & erexit in vita ſua titulum*. hoc itaque modo legunt Complutenſes hunc locum; *Quid te accipit cor tuum? (que te toma?)* quid mali te corripit, quis te cordis furor exagitat, quæ te extra te rapit ſapientiæ jactantia, & væſanus rerum omnium divinarum, atque humanarum contemptus? noſter autem interpres, hoc tantum loco, vertit *elevare*, & nunquam iterum; cùm ſemper verterit hoc verbum, *accipere, ſumere, aſſumere, capere, auferre*; fortè reſpiciens ad propoſitam jactabundi, & inſolentis animi ſuperbiam; nã ſpiritus ille quo percitum & correptum Iobum putabat Eliphaz, ſuperbiæ erat, qua ſe homo extollit, & elevat ſupra alios. illi verò loci, qui Latinis verbis huic ſunt ſimiles, certè in Hebræo ab alia radice dicuntur. Abdiæ. 1. *Superbia cordis tui extulit te*. & Ieremi. 49. *Arrogantia cordis tui decepit te*. *Cordis* autem nomine auſus, & arrogantia aſſertur. ut Pſalm. 100 *Superbo oculo, & inſatiabili corde*. Hieronym. *altum corde*. ad extollentiam, & ambitionem utrumque pertinet; nam ambitioſi inſatiabiles ſunt. prop. ex Hebræo, magnum, vel, latum corde. multa enim per ambitionem molimur, multa machinamur, multa complectimur. quare Septuaginta hunc locum reddiderunt; *Quid auſum fuit cor tuum?* Symmach. ferè cum noſtro dilucidè; *Quid, quod extulit te cor tuum?*

I

לָקַח

Elevare quid

Iud. 14.11

*Tomaron y fueron con el.

2. Reg. 18.18.

Elevari, ad ſuperbiam.

Abdi. ℣. 13

Ierem. 49. 16.

Cor arrogãtia & auſus

Pſal. 100. 5

Hieronym.

LXX.

Symmach.

Et

2 רזם R.Mardoch.

Et quasi magna cogitans, attonitos habes oculos. in Hebræo? *Quid innuunt oculi tui*. est enim vox hoc tantum loco reperta; cujus significationem Rab. Mardochai dicit esse insinuationem, indicationem; in quo Hebræi omnes conveniunt, vertẽtes, annuere, connivere, nictare occulis. sed cujusmodi sit iste oculorum nictus, aut cujus rei symbolũ hoc loco non constat. aliqui enim ex Hebræis modo Latino accipiunt, pro connivere & subsannare; qua etiam ratione videtur dictum Ps. 34. *Qui adversantur mihi iniquè, qui oderũt me gratis, & annuunt occulis* & Prov. 10. *Qui annuit occulo, dabit dolorem*. nam ejusmodi subsanatorii oculi & gestus inimicorum molestissimi esse solent, ait ergo Eliphaz itane nos, nostrásque orationes derides, et gestu & oculis nictando, prodas nos nostráque à te contemni? Et quidem qui dicunt, ægrè ferunt se ab auditoribus benignis & attentis oculis non respici. nã inter illa communia præcepta, quæ Plutarch. de audiendo tradidit, vel in primis est, *Obtutus in ipsum dicentem, & species vigilantis attentionis, vultus compositus, abdicánsque non contumeliæ & morositatis modò, verùm etiam solicitudinum, & occupationum suspicionem aliarum*. Quare in ipsa auditione vitia sunt, supercilium, torvitas, & tristitia vultus, obtutus vagus, nutus, & alia plura, quæ minutatim loco illo persequitur Plutarch. Cajetanus ad suspicientes in cœlum oculos retulit, quasi cum Deo familiariter loqueretur, suósque amicos, neque aspectu quidem dignaretur. Alii ad simulatã quãdam innocentiæ speciem, & sanctitatis significationem, quod hypocrisim redoleret; sic enim ad hypocrisim, & simulatas fraudes videtur pertinere ad Ecclest. 27. *Annuens oculo, fabricat iniqua*. & Prov. 6. *Homo apostata, vir inutilis graditur ore perverso* (id est, qui cum veram Dei, hominũque amicitiam deseruerit, verbis duplicibus utitur) * *annuit oculis, terit pede, digito loquitur, pravo corde machinatur malum*. id est, proditionem machinatur, & ejusdem proditionis participibus dat occulta signa, quò illos ad capiendam consilii sui opportunitatem attentos & paratos reddat. illa autem signa eleganter numerantur. sic igitur dicere potuit Eliphaz; Tu nunquam non machinaris malum, etiam cùm oculorum nutibus sanctitatem simulas. Didymus sic interpretatur; *Quid tantum es factus ausus, ut in Deum adversum torqueres obtutum, & quasi succensens Deo loquereris*? Septuaginta; *Quid sustinuerunt oculi tui, quòd furorem erupisti ante Dominum*? id est, quod visum ad hanc te insaniam & furorem adegit. Sed tandem hunc oculorum habitum Latinus interpres intellexisse sapienter videtur, oculos videlicet apertos, alicubi defixos, non nictantes, sed instar stupefacti hominis, aut magnum aliquid secum cogitantis, vehementi ve aliquo interno mentis affectu & sensu occupati. Hunc etiam oculorum habitum alii ad scrupulos pertinere voluerunt, de quo dixi cap. 3. sed multò veriùs nos ad morbi vim, & letalem vultus, oculorũmque cõpositionem. de quo cap. 2. in enumeratione morborum.

Attoniti oculi quid in Hebræo

Psal. 34. 19

Prov. 10. 10

Plutarc. lib. de audiendo

Cajeta.

Eccles. 27. 25

Prov. 6. 13.

* Proditores ... velut symbolis inter ... utuntur; gui(ñ)ar de los ojos, hablar por los dedos, rijarse el pie, o darse del codo.

Didym.

LXX

Oculi attoniti ex vi morbi

XIII. Quid tumet contra Deum spiritus tuus, ut proferas de ore tuo huiusmodi sermones?

1. *Consensio Latinæ lectionis cum Hebræa. Spiritus pro indignatione illustratur. Moyses, & Isaias.*
2. *Hominis appellatio ad contemptum iustificari ad publicam innocentiæ declarationem.*
3. *Qui supplicio afficitur peccatum repræsentat explicat Moyses.*

TVm Latina lectio, tum Septuaginta, *Furorem erupisti ante Dominum*; eleganter respondet Hebræo, *sub*, quod est revertere, aut reducere, quasi dicat; Quid torva convertis in cœlum, lumina? quid reducis, revocásque furorem adversus Deũ? quid illi per insaniam & indignationem respondes? quid in illum refundis stomachum, & evomis conceptam iram? *Spiritus* pro ira, indignatione, furore; Exodi. 15. *In spiritu furoris tui*. (Hebræ, *Nasi tui*) *congregatæ sunt aquæ*. id est, in spiritu furente, furentis & indignantis instar, difflato, & tumente naso. Isai. 25. *Spiritus robustorum* (indignatio, impetus vé, quo impii, & violentissimi tyranni feruntur adversus justos) *velut turbo impellens parietem*. Furis itáque indignabundus, ardes oculis, excandescis facie, tumes naso, pectore etiam veluti pleno ardore, & bile promines, & indigna adversus Deum profundis.

1 Consensio lectionis Latinæ cum Hebræa שוב

Spiritus, pro indignatione.

Exod. 15. 8

Isa. 25. 4

LXX

Hujuſmodi ſermones! Admirationem habet rei inauditæ paulò clarius. Septuaginta; *Verba talia.* utrumque additum ab optimis interpretibus explicationis gratia, cum in Hebræo ſimpliciter ſint, *ſermones.* & pertinere videtur ad innocentię aſſeverationem, quam Iob acriter tuebatur; nã ſequitur.

XIIII. Quid eſt homo, ut immaculatus ſit, & ut iuſtus appareat, natus de muliere?

I

Iob.4.17.

Hominis appellatio ad cõtemptum.

MOleſtiſsimus, & contentioſus argumentator Eliphaz; qui rationes, & argumenta ferè eadem, quæ cap.4. propoſuerat, nũc repetat. *Quid* (inquit) *eſt homo?* ad contemptum pertinet, & naturæ, materię conceptionis, naſcendi, habitandi domos luteas, univerſæ denique vitæ, & agẽdi viliſsimam conditionem. *Homo (Enos)* miſſerrimus, abjectiſsimus, *repletus multis miſeriis Vt immaculatus.* prop. mundus, purus, lucidus, candidus, bene lotus. *Et ut juſtus appareat* id eſt, ut ſanctus, juſtúſque haberi, declarari, pronuntiari debeat. & eleganter vertitur, *appareat,* quod in Hebræo eſt, juſtificetur; tum quòd juſtificari, aliquãdo ſit apparere, declarari, haberi, pronuntiari publicè & in judicio juſtum & innocentem; tum ut alluderet ad ipſam Iobi externam faciem, & habitum miſerrimum; nam homo pœna ſupplicióq; affectus, peccatum peccatorémque præfefert; ſic enim Christus aſſertor, quòd dolores noſtros, pœnáſque ſuſcepit, *peccatũ* dicitur *factus,* & *ſimilitudinem carnis peccati* ſuſcepiſſe. & qui publico ſupplicio afficitur, *cum iniquis reputatur;* atque adeo jubetur, ut cadaver hominis ſublati in crucẽ, tanquam peccatoris; cujus vel ſola ſpecies poſsit terram, univerſóſque ſpectatores inficere, eodem die de patibulo deponatur, atque à conſpectu, removeatur. Deute. 21. *Non permanebit cadaver in ligno, ſed in eadem die ſepelietur; quia male dictus à Deo eſt, qui pendet in ligno, & nequaquam contaminabis terram tuam.* ait igitur Eliphaz; Cũ propoſitus ſis extremi ſupplicii exemplum, apparere & haberi juſtus nullà ratione poteris; præſertim cùm ipſa naſcendi de muliere, & humanæ generationis ratio, tum peccatum originale, tum mille alias maculas, quibus hominem pollui neceſſe ſit, afferre videatur: tum etiam quòd qui mulierem dixit, primam peccati radicem & ſeminarium dixit; quomodo ergo ex muliere naſcatur, quod ſanctum atque immaculatum ſit, & quod juſtum meritò haberi debeat.

Iob 14.1

זַכָּה

Iuſtificari

3

Qui ſupplicio afficitur, peccatum afferre & repręſentare videtur

1 Petr. 2.22. Rom.8.3 Iſai 53.12. Marc. 15.28

Deu 21 23.

XV. Ecce inter ſanctos eius nemo immutabilis: & cœli non ſunt mũdi in conſpectu eius.

ITerum videtur repetere illam propoſitionem capitis.4. *Ecce qui ſerviunt ei, non ſunt ſtabiles.* ut argumento a majori probet hominem carneum, & luteum nõ poſſe meritò ſanctitatis conſtantiam & firmitatem ſibi arrogare. Per *ſanctos* autem, Græci intelligunt ſanctiſsimos Patriarchas, Adamum, Abrahamũ, Moyſen, *Quibus* (inquit Polychronius) *viſus eſt Deus aliquando iraſci.* Communior interpretatio, angelos intelligit, qui vocantur *Sãcti Dei,* quaſi illi familiariſsimi, atque illius obſequio addictiſsimi, quod ferè idem eſt cũ illa periphraſi capitis.4 *Qui ſerviũt ei.* Sed fortè meliùs in communi accipietur pro *ſanctis,* ſive hominibus, ſive angelis; nam nemo ſit tam inconcuſſæ, conſtantíſque naturæ, atque ſanctitatis, qui mutari non poſsit. Propriè ex Hebræo, & Septuaginta; *Sanctis ſuis non credet;* id eſt, nemo eſt; qui fidelis ſervus ex naturæ ſuæ merito & ratione haberiuſque quaq; poſsit. à verbe, *Aman,* quod eſt credere tanquam rei fideli, & conſtanti, aut fidele eſſe, & conſtans, cui credi debeat. Auguſti. *In ſanctis ejus non eſt fides.* quod ipſe interpretatur; *Propter incerta temporum, quibus plerumque falluntur, ut multa dicant, & non faciant.* ſed præſtat intelligere * *Fidem,* id eſt, firmitatem, immutabilitatémque naturæ. *Et cœli.* Chaldęus legit, intelligitque, *Angelos.* tum etiam Auguſtinus, quia propter ſpiritualitatem, incorruptibilitatem, ordinem, ſubordinationem, lucem, gubernationem corporum, ſimiles ſunt cœlis; vel per ſynecdochem, quia ſunt in cœlo, proprio videlicet habitaculo ſupernarum mentium; vel per metonymiam, quia angeli moderantur, & movent cœlos. addit Auguſtinus poſſe intelligi *ſanctos,* in qui-

Iob 4.18

Sancti qui intelligantur a Græcis

Polychr.

Iob.4 18

LXX. *Hebra.*

אָמַן

Auguſtinus

*No ſon de naturaleza, que de ſola ella ſe pueda fiar.

Chald.

Auguſt.

bus, tanquam in cælis, habitare dicitur Deus. quæ allegoria frequentissima est inter antiquos patres; nam jam, per cælum baetos intelligũt, Vt Ambros. super Psalm. Beati quorũ ℣. 1. jam cælos dicunt Angelos, ut Origenes homi. 1. in Genesim, & Ambros. lib. 2. exameron. jam universaliter Sanctos, aut animam fidelem, ut idem Origenes tractatu. 30. in Matthæũ. August. 2. de sermo. Domini in monte D. Ambros. super Psalm. citatum, & lib. de Abraham. Gregor. homil. 14. super Ezechiel. Bernardus sermo. 27. in Cantica. Sed simplicior est Græcorum, & aliorum Latinorum commentarius de ipsis cælestibus corporibus, quæ videntur esse maximè limpida, pura, lucida, aliena ab extraneis impressionibus, ideóque immutabilia. quare *cælorum* nomine significabitur, quidquid lucidum, purum, mundum in creaturis inveniri potest, quod ad conspectum, & oculos clarissimos necesse sit tenebrescere, & offuscari. Quod autem hoc loco *mundum* dicitur, propriè est, lucidum, pellucidum, diaphanum, & colludit ad densiores cœlorum, syderúmque partes, quæ sunt velut maculæ quædam cælorum, & ideo nobis lucent, quòd non sint transparentes, neque luci perviæ, quasi dicat, Etiam cæli, qui maximè pellucidi sunt, suas habent maculas, partésque crassiores, magísque opacas, atque materiales; in re igitur clarissima atque perfectissima videt Deus maculas, quæ nos prætereunt. tum etiam quod nobis pulcherrimum, & clarissimum videtur, cujusmodi sunt Sol, Luna, sydera, id apud Deum macula est; & fortè imperfectissima sui orbis pars; sic igitur de nostri animi maculis, existimare oportet; interdum enim in nostris oculis lucet, quod imperfectum, & minùs purum est, & falso splendore, atque ementita pulchritudine nos decipit, quod deforme, & turpe; falsa lucri, & utilitatis spe, quod omnino incommodum atque exitiale. Cajetanus verò numquam prætermittit occasionem obtrudendi suam illam sententiam de animatione cælorum; existimat enim hoc loco animatos asseri ab Eliphaz, & peccatis obnoxios. sed sine hoc errore, verissimus, simplicissimúsque sensus ex dictis constat. Quod autem neque Philosophia, neque Theologia, eam sententiam de animatione cælorũ tolerare possit, aliàs docuimus.

Ambros. Origenes Augustinus Gregor. Bernard. Cajeta.

XVI. *Quantò magis abominabilis, & inutilis homo, qui bibit, quasi aquam, iniquitatem.*

1. *Abominabilis, quid, & abominari, quid ex Hebræo, illustratus David.*
2. *Peccator se ipsum aversatur, & introspicere recusat, quod cruscietur sui ipsius aspectu. Statuere, verbum bellicum. Explicatus David.*
3. *Inutilis, quid propriè ex Hebræo, Reprobum quid ex Græco. Peccator inutilis, soli igni opportunus illustrati David, Ieremias, Paulus.*
4. *Quis dicatur inutilis, aut vanus, & frustra aquam bibere, vehementer ardorem denota. Impiorum depravata consuetudo, & peccandi sitis variis rationibus explicata. Quid avertia apud Paulum.*
5. *Bibere aquam ad voluptatem. Peccandi pronitudo nunquam retardata.*
6. *Aqua, res facilè parabilis symbolum. Explicati David, & Salomon.*
7. *Pravæ consuetudinis vis, impellit ad omne scelus propellat.*
8. *Aqua, malum intimum. Peccatum aut aqua, aut vino persimile.*

HAec est altera pars argumentationis propositæ; *Quantò magis*, supple immundus & indignus erit divinis luminibus, *homo*, propriè *vir*, hominum optimus atque clarissimus, *abominabilis* propriè, quem nemo dignari debeat auditu, visu, familiaritate, contactu, qui nihil habet boni, aut pulchri, quo vel Dei, vel angelorum oculos allicere possit; insunt verò in illo multa, à quibus tum Dei, tum angeli conspectus purus abhorreat. Per antithesim verò videtur hoc dictum, propter sanctorum & cælorum pulchritudinem, quorum pulcherrima species est, mundities, lux, ordo, concentus mirabilis, conspectus multò jucundissimus, *& non sunt loquelæ, neque sermones, quorum* (de quibus) *non audiantur voces*. & quod de sole dixit Ecclesiasticus, non minori jure de integro cælo, cujus sol pars est dici possit, *Vas admirabile, opus excelsi*. Cùm enim mirabiliter commendetur cælum ex pulchritudine, mirabiliter impius ex deformitate vituperatur. hominem verò misertimum, quis sane mentis ho-

I

Ps 18.4
Eccles. 43.2

Abominabilis & abominari quid.
תָּעַב
Ps 105.39.40

homo no execretur, & *abominetur?* sibi ipsi, dum se agnoscit homo, vilescit, & fœtet. vis originalis verbi explicari videtur Psalmo. 105. *Infecta est terra in sanguinibus, & contaminata est in operibus eorum, & fornicati sunt in ad inventionibus suis. & iratus est furore dominus, & abominatus est hæreditatem suam* (rem videlicet perquam immundam, & turpissimo sanguine fœdatam, atque cruentatam detestatus est, & execratus) *& tradidit eos in manus gentium, & dominati sunt &c.* id est, turpissimis fædissimisque dominis, turpissima fædissimáque mancipia commisit. Propterea abominabilis peccator, & *prævaricatores* nequissimi, ne se suo conspectu atque consideratione excrucient, numquã *redeunt ad* suum *cor*, neque convertunt ad se oculos. quare si se aliquando aspiciant, seipsos abominantur, & detestantur, atque agnoscere dedignantur; sicut Scriptum est Ieremiæ. 31. *Postquam ostendisti mihi*, (id est, fecisti ut mihi essem exploratus & cognitus) *percussi fæmur meum.* id est, more gementium & dolentium complosi manus, turpissimæ rei cõspectum non ferens. Propterea cruciatum hunc minatur Deus impiis, Nahum. 3. *Revelabo pudenda tua in facie tua.* & Psalmo. 49. *Arguam te, & statuam contra faciem tuam.* reticet verò quid *statuendum ante faciem* sit, videlicet, *tu ipse* abominabilis, ut tui ipsius conspectus tibi ipsi ingens cruciatus existat. illud tamen, *statuere*, est in Hebræo militare verbum, propriè, ordinare, ordine disponere, instar exercitus, aut aciei ordinatæ, ita ut singula peccata suo ordine disposita, juxta tempus, gravitatem, species suas, atque juxta alias patrati sceleris circũstãtias, suo aspectu terrirent, excrucient, oppugnent; ita ut non possit impius oculos à re abominanda, & execrando scelere avertere, sed *peccatum* suum *contra* illum sit *semper*. Huc retulit Thodoretus ad Romanos. 2. cùm dies judicii appellatur, *dies revelationis*; videlicet cùm apertis oculis se contemplabitur quisque, quis sit, quis fuerit. nunc enim cæco sui amore prosequitur se *abominabilis homo*, nec se horret & aversatur; tunc verò execrabitur damnatus seipsum. De quo sapienter scripsit Basilius; *Forte gravior, quàm te, nebræ, & ignis æternus, hic pudor erit, ut nunquam non ob oculos habeant scelerata vitæ vestigia, tamquam inevitabilis alicujus tincturæ.*

℣. 14

2
Peccator sibi ipsi abominãdus.
Isa. 46. 8.

Ierem. 31. 19

Impius cruciatur suo ipsius aspectu.
Nah. 3. 5
Psal. 49. 12

Statuere, verbum bellicũ.
עָרַךְ

Psal. 50. 5
Theodoret. super Rom. 2. 5.

Basilius Oratione 23. de iudicio.

Tandem cùm *abominabilis* dicitur *homo* quem nemo auditu, visu, congressu dignetur, videtur dici & esse excommunicatus, cujus familiaritatem vitare omnes debeant. sic dixit Paulus. 1. Corinth. 16. *Siquis non amat Dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema.* nemini videlicet non abominandus.

1 Cor. 16. 22

3
Inutilis quid in Hebræo
אָלַח

Inutilis homo. De propria significatione verbi *Alach*, nihil certi constat. plerique enim existimant significare putridum esse, aut fætere, ita Rabbi Mardochai, quem sequutus Pagninus in Thesauro vertit; *Putrescet*, aut, *fætebit.* Hebræus apud Cajetanum, vertit, *putridum.* Vatablus, *putridum & fætidum.* Complutenses *corruptum*. Regia, *grave olentem*; Chaldæus, & Septuaginta, *immundum*. Pagninus in versione, & Biblia Guarini, *Contemptibilem.* & existimat Pagninus & alii deduci per methathesim litterarum à *chala*, unde dicitur spuma, vel *rubigo ollæ*, Ezechielis. 24. sed cum hoc tantum loco inveniatur hæc vox, & Psalmo. 13. & 52. ubi etiam vertitur *inutilis*. *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt*, potiùs fidem adhibebo Vulgato & Septuaginta. quam *inutilis* significationem agnoscunt etiam Complutenses, & retinet Tygurina; præsertim cùm res ipsæ connexæ sint. nam quæ putrida, inutilia sunt & rectè in hominem peccatorem convenit, qui inutilis est. quam rem Paulus etiam cum abominatione conjunxit ad Titum primò. *Cùm sint* (inquit) *abominati, incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi.* id est, inutiles, reprobandi, rejiciendi, certo experimento minimè probati, quorum inutilitas explorata & comperta sit, post examen & probationem minimè fideles, utiles vé inventi; quæ omnia affert Græca vox *adochimos*, qua etiam voce dicuntur Græcè, adulterium, numisma, sicut & Ieremiæ. 6. dicitur; *Argentum * reprobum vocate eos.* è contrario verò dicitur. 2. ad Thimotheum. 2. *Si quis emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, & utile Domino, ad omne opus bonorum paratum.* nam mirum est, quàm sit justus ad omnem opportunitatem, & utilitatem accomodatus! hæc autem peccatoris *inutilitas*, aut propter immunditiam, aut propter causas alias ex solo infirmitatis nomine exprimitur

R. Mardoch.
Pagni.
Cajet.
Vata.
Complut.
Regia
Chald.
LXX

חֶלְאָה
Ezech 24. 6
Psalm. 13. 3
& 52. 4

Tygur.

Ad Tit. 1. 16

ἀδόκιμος
Ier. 6. 30
*Plata que no se dexa labrar para nada es buena
2. Thim. 2. 21

Ezech

Ezech. 14. 5

Peccator cæteris inutilis, igni oppoitunus.

Eccle. 14. 5

Pſal. 128. 6

Luc. 13. 8

Pſal. 1. 3

Ezechielis. 15. *Quid fiet de ligno vitis &c.* & poſtquam nulli vſui accomodatum eſſe dicitur, igni tandem non inutile futurum eſſe, videlicet tanquam æterni ſuplicii, divinæque juſtitiæ aptam materiam, Deus ipſe teſtatur; *qui enim ſibi nequam eſt, cui alii uſui bonus erit?* quod amplificatur Pſalmo. 128. cum neque igni commodus videtur aſſeri peccator, quia neque uri, calamitateſque pati patienter novit; *Sicut fœnum tectorum, quod priùſquàm evellatur, exaruit, de quo non implebit manum ſuam, qui metet, & ſinum ſuum, qui manipulos colligit.* de hujuſmodi enim ſcriptum eſt; *Vt quid terram occupat?* videlicet arbor adeo inutilis, ut neque folia umbræ alicujus proficuæ uſum præbeant: cum è contra juſtus ſit arbor, cujus fructus, folia, flores omnino multas commoditates habeant. quale deſcribitur lignum illud, *quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum.* Pſalm. 1.

Pſal. 23. 4

Qui bibit, quaſi aquam, iniquitatem. Fortè hæc eſt *inutilitatis* ratio quædam; nam cum homo, in eum finem conditus ſit, ut Deum creatorem coleret, qui longiùs à ſuo fine aberrat, fruſtra creatus videtur, vanus, inutilis; juxta illam Philoſophi doctrinam, de fine, & vano; nimirum *accepiſſe in vano animam ſuam.* Sed fortè etiam aliam impiorum hominum depravationẽ nunc ſignificat; quòd videlicet ſicut in peccato natus, ita videatur homo peccandi aſſiduitate altus, & educatus. quam depravatæ conſuetudinis & propenſionis ad malum, rationem, commodè, ex *aqua, bibendique* ſimilitudine ducit. Primo enim *bibere*, afferre videtur vehementem quandam appetitionem ſitientis pectoris & ventriculi, & pravæ concupiſcentiæ ardorẽ, qui vix largiſsimo, & copioſiſsimo potu multorum ſcelerum reſtingui poſſit. neq; abſre eſt, quod Empedocles exiſtimavit per ignem, qui res dividit, litem; per aquam, quæ glutinandi, & continendi vim habet, amicitiam vehementem ſignificari. quæ profectò ardenti illi concupiſcentiæ affinis eſt. Quam peccandi inexplebilẽ ſitim, indicavit Paulus Epheſ. 4. dum de impiiſsimis hominibus dicit, *Qui deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ. in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam. avaros*, enim appellat avidos, ſitibundos, inexplebiles peccandi, avarorum inſtar qui quò plus, habent, plura ſitiunt.

Epheſ. 4. 19

Avaritia ſitis inexplebilis

5

Bibere aquã ad voluptatẽ.

Polychro.

Secundò etiam bibendi appellatione voluptas quædam. & ſitis refrigerium ſignificatur. quare Polychronius hoc dici exiſtimat propter eos, qui ſponte peccant, nulla re adverſa aut neceſsitate coacti, &, ut Gregorius ait, *qui bibit*, facile tranſmittit potum, non enim neceſſe eſt commandere dentibus; ideo *bibere*, affert peccandi promptitudinem, & facilitatem: ſine mora, ſine impedimento. Quæ res ſub impetu quodam, & celeritate equi præcipitis explicatur Ieremiæ. 8. *Omnes converſi ſunt ad curſum ſuum, ſicut equus impetu vadens ad prælium.* quem in medio curſus incitatiſsimi, nulla vis aut ars retardare poſsit.

Gregor.

Peccandi promptitudo, nunquam retardata

Ierem. 6. 8.

6

Aqua rei facile parabilis ſymbolum.

Ex ratione autem *aquæ*, quæ facilè parabilis eſt, cùm vinum valde pretioſum ſit, illa etiam peccandi facilitas conſiderari poteſt, quòd peccator & Deum offendat, atque ſe ipſum divendat nulla pretioſiſsimæ rei jacturę conſideratione, & ratione habita, ſicut Proverb. 10. dicitur, *Quaſi per riſum ſtultus operatur ſcelus*, & Pſalm. 49. *Sedens* (quaſi per incuriam, & per otium, quaſi nihil agens, *adverſus fratrem tuum loquebaris*. quod Proverb. 18. dicitur; *Impius, cum in profundum venerit peccatorum, contemnit.*

Prov. 10. 23

Pſalm. 49. 20

Prov. 1. 8. 3

7

Conſuetudo prava etiam ſine pecunia, voluptate

Prov 4. 17

Sed præterea ſignificatur, prava quędam peccandi conſuetudo, quæ etiam ſine voluptate hominem rapiat, conjiciátque in multa ſcelera; nam propter voluptatem dictum eſt Proverb. 4. *vinum iniquitatis bibunt.* cętetum in *aqua* nihil ineſt dulcedinis, ſapor nullus. eò enim improbitatis & corruptiſsimæ conſuetudinis evadit aliquando impius, ut vel ſolo peccati, & impietatis nomine, nulla præterea mercede propoſita, peccato inſerviat. quod noſter ille breviter, æquè ac ſignificanter expreſsit;

Que ſi el peccar virtud fuera,
No peccara, por peccar.

Impius ãdomne ſcelus projectus

Ier. 2. 25

Hujuſmodi projectiſsimis peccatoribus ait Ieremias; *Prohibe pedem tuum a nuditate, & guttur tuum à ſiti.* nam in via peccatorum currendi ſtudio, & contentione, ſiti & ardore pene enecabantur, & exulcerabantur pedibus, totíque manabant ſanguine. reſpondebant verò illi nihilo meliores facti; *Deſperavi, nequaquam faciã; adamavi quippe alienos, & poſt eos ambulabo.*

8

Aqua malum intimum

Psal.108.18

Prov.23.31

Tandem aquæ potione fignificari potest ingens quoddam & immedicabile malum, quod peccato, velut venenata potione fuis ipse visceribus infert impius, sicut scriptum est, *Intravit sicut aqua in interiora ejus.* cum igitur ex hac parte aquæ assimiletur, at ex eo vini persimile peccatum est, quòd primo aspectu instar vini *splendeat in vitro, & flavescat color ejus*; atque odore & dulcedine demulceat sensum; postea *mordebit ut coluber*. id est, velut viperinum venenum, *& sicut regulus venena diffundet*. Rectè igitur his omnibus de causis dictum est, *Bibit iniquitatem, sicut aquam*. & fortè quidem copiam & abundantiam, *bibendi* etiam appellatio affert, cum se homo bibendo implet, & ingurgitat peccatis. de quo dicemus iterum inferiùs cap.34.

XVII. Ostendam tibi, audi me: quod vidi, narrabo tibi.

1. Ostendere quid propriè. Videre ad revelationem referri.
2. Sapientes suã sapientiam non sibi arrogat, sed ad alios magistros referunt. Pater pro magistro, explicatus Moyses.
3. Princi; es sua sapientia et experimentis prosunt sub ditis explicati Salomon & David.
4. Dari principem à Deo, frequens Scriptura phrasis. Alienus in sacro sermone pro infideli, & ethnico. deinde etiam pro hoste & inimico. Peregrinus apud sacros, & prophanos, pro inimico. illustrati David, Isaias, Salomon Peregrina pro meretrice.
5. Transire, aut pertransire, habitus est, vincentis, & debellantis

I

D.Thom.

Dionys.

Ostendere quid propriè.

חוה

Cajetan.

Hinc incipit secũda hujus capitis pars in qua, ut Iobum vellicet, de impiorum supplicio differit. *Ostendam tibi*. Div. Thomas supplendum existimat; ea quæ tu scire cupiebas, cũ Deum de causis tua rum ærumnarum, percontareris. Dionys. *ostendam tibi* tuum errorem. sed proculdubio referendum est ad id, quod sequitur, *Ostendam*, propriè, annuntiabo, declarabo, illuminabo, cæcucienti tibi, & in maximis tenebris versanti, verissimæ doctrinæ lumen præferam: interim attentum te, & patienti anim oobjurgationem meritissimam audire volo. *Quod vidi*, quod assidua contemplatione, & experimento cõperi. Cajetanus indicare videtur illã eandem capitis.4. revelationem, nunc repete re aut vero persequi, sed mihi non displicet aliquam aliam revelationem nunc proferre. consonátque verbum *videndi*, quod illud ipsum est, a quo prophetæ dicuntur *videntes*. quàmquam Græci & alii ad doctrinam ab aliis senioribus sapientioribúsque acceptam pertinere existimant, propter sequentem sententiam.

חזה

Videre ad revelationem

XVIII. Sapientes confitentur, & non abscondunt patres suos.

2

Cõmunis expositio

Sapientes suã sapiẽtiam ad alios magistros referunt

Quod ipse viderit, multorum sapientum testimonio comprobatum afferit, qui etiam parentum suorum testimonium ad ejusdem rei confirmationem adducunt. ita ferè omnes Latini, & Græci. Sed fortè hęc de seipso dicit Eliphaz; Ego (inquit) vidi, ab alio doctore accepi, non ego ex meo cerebro fingo; nõ enim est sapientum novorum dogmatum seip sos auctores inventoresque constituere; sed potiùs ingenuè, & submissè quæ ab aliis acceperint, confiteri, & *patres*, magistrósque suos, per quos in sapientia profecerint, libenter producere, & nominare. Cum quo sensu non incommodè nectì potest sequens sententia. Ideo nobis, videlicet, submissius, & juxta sapientiæ præceptum nos gerentibus, *data est terra*, quam possidemus nullis prædonũ incursionibus infestatam &c.

Pater pro magistro.

Genes.45.8.

Hic vide, iterum *patris* nomen, pro magistro. quo nomine Ioseph dixit se *Patrem Pharaonis*. ut qui illum de divinis instrueret, atque in agendo moderaret tur, non secus ac pater filium, Gen.45.

XIX. Quibus solis data est terra, & non transibit alienus per eos.

3

Haec, inquam, est sapientum doctrina a clarissimis illis sanctissimisq; viris accepta, qui res publicas moderabantur, & in summa pace atque tranquillitate cõ

tinebant; proptereáque potuerunt experimentum capere de aliorum tyrannorum infælici exitu, ſuppliciòque divino; præſertim cùm ſe viderent Dei beneficio, rerum ſuarum in ſumma ſecuritate atque tranquillitate potitos. quare Regum, & publicorum magiſtratuum experimentum hoc, ut quod veriſsimum & reliquis valde ſalutare futurum ſit, ſumma veneratione excipiendum eſt. Non aliter profectò Salomon omnia bonorum genera expertus, experimento ſapientiáque ſua, tum Regibus aliis, tum vulgo & multitudini conſulere voluit; *Ego Eccleſiaſtes fui rex in Ieruſalem, & propoſui in animo meo, quærere, & inveſtigare ſapienter de omnibus.* & deinde; *Vidi cuncta, quæ fiunt ſub ſole.* id eſt, expertus ſum, nam ſuo experimento & oculis prodeſſe nobis cupiebat; uti dicebat David Pſalmo.31. divinam providentiam & rationem agendi cum mortalibus expertus; *Intellectum tibi dabo, & inſtruam te in via hac, qua gradieris*, firmabo ſuper te oculos meos.* id eſt commodatò tibi dabo meos ipſos oculos, ne in via offendas.

> Principes ſua ſapientia proſunt ſubditis.
>
> Eccle.1.13.14
>
> Pſalm.31.8
>
> * Preſtarete mis ojos y mi deſengaño, para q̃ veas por donde vas.

Data eſt terra. Permiſſa, conceſſa, tradita tanquam moderatoribus. nam verbum *Nathan*, ſignificat aliquando dare aliquid alicui tanquam præpoſito, aut aliquem in aliqua re conſtituere & ponere, principem & præfectum. ut inde diſcamus principes & magiſtratus optimos dari à Deo, pro ingenti dono, & beneficio, atque adeo *omnem poteſtatem eſſe à Deo.* unde Geneſ.41. dicitur ab hac radice, *Præpoſitum eſſe ſcirent univerſæ terræ Aegypti* & Numer.14. *Conſtituamus* (Hebraicè, *demus*, ponamus) *nobis ducem.* 3.Regum.16 *Poſui te ducem.* Hebraicè, & Septuaginta; *Dedi.* & .3. Regum.11. *Et terram delegavit*, Hebraicè, *Terram dedit ei.* id eſt, præfecit cuidam regioni. ſimiliter hoc loco, *quibus terra data eſt*. id eſt, qui præfecti ſunt terræ, populis, regionibus.

> 4
>
> נָתַן
>
> Dari, ad principes, & magiſtratus referri.
>
> Gen.41.43
>
> 3.Reg.16.2
>
> 3.Reg.11.18

Et non tranſivit alienus per eos. Valde durum, quod Eugubinus contendit, hoc pertinere ad illam ſapientum doctrinam, cui nemo contradicere audebat, nemo illam contemnere, aut conculcare. ſimplex igitur & germanum, ut optimorum principum circumlocutio ſit, quorum optima adminiſtratio reſpublicas ſuas tuebatur, omnemque hoſtium injuriam propulſabat.

> 5
>
> Eugubi.

Alienus. Externus, inimicus. Sed ut conſtare poſsit, quòd *alienus* hoſtem ſignificat, obſervandum eſt, quod Dei quidem populus, & qui ex genere Abraham erant, cæteras alias nationes alienas & peregrinas vocabant, id eſt ſicut ſui ſanguinis, ita ſuæ religionis expertes Pſalmo.37. *Alienati ſunt peccatores à vulva.* id eſt, quaſi alieni addicti ſunt alteri religioni, & peregrina numina colunt. Iſaiæ.1. *Dereliquerunt Sanctum Iſrael, * abalienati ſunt retrorſum.* quaſi non eſſet *Deus de longe*, & à ſuis patribus agnitus, *ſed Deus de prope*, id eſt cum quo non interceſsiſſet diuturna familiaritas, ſed recèns eſſet viſus, recènſque auditus, nunquam antea cognitus.

> Alienus pro hoſte & infideli.
>
> Pſal.157 4
>
> Iſa.1.4
>
> *Como q̃ no fuera el Dios conocido de ſ[u]s padres, ſe eſtrañarõ del y ſe fueron a otros eſtraños.

Et quia omnes alieni & exteri inviſum exoſúmque habebant populum Dei ut qui ab illorum vivendi ratione longe recederet (ſervum enim Dei perſequuntur impii omnes) ideo *alienus* aut, *alienigena* pro hoſte uſurpatur; nam bella civilia, & quæ contra exteros, & alienos non ſunt, contra naturam eſſe videntur; non enim *domeſtici* hoſtes eſſe debent; ſed exteri, alieni, ſicut Scriptum eſt; *Surget gens contra gentem, & regnum adverſus regnum.* id eſt, adverſus aliam exteram nationem. Iſai.1. *Terram veſtram coram vobis alieni* (hoſtes) *devorant.* Pſalmo, 53. *Quoniam alieni* (familiares Saul hoſtili animo & barbarorum more) *inſurrexerunt adverſum me.* Pſalmo.143. *Erue me de manu filiorum alienorum.* id eſt, meorum inimicorum, quorum vivendi inſtitutum longè à meis moribus abhorret. ſic etiam Latinus ait, alieno animo eſſe, vel alienum, alienatum vé ab aliquo, pro eo quod eſt, minimè amicum. & Varro quidem de verborum origine ſcribit, *Peregrinum* (qui idem eſt cum alieno) dici, quem quondam perduellem dicebant, id eſt, hoſtem. idemque docuit Cicero, *Hoſtis* (inquit) *apud majores noſtros, quem nunc peregrinum dicimus.* Quare cum Salomon Proverb.5. meretricem appellat *alienam*, *alteram vé*, fortè veræ amicitiæ, veriqꝫ amoris rationem meretrici denegare videtur, & veriſsimam potiùs inimicam eſſe docet. *Quare* (inquit) *ſeduceris fili mi ab aliena? & foveris in ſinu alterius?* quam etiam ante inimicam & crudelem dixerat; illis verbis

> Luc.21.31
>
> Iſai 1.7.
>
> Pſal 35.5
>
> Pſal.143.7
>
> Varro.de Orig. verb.
>
> Peregrinus pro hoſte
>
> Cicer.lib.1 offic.
>
> Prov.5 20

℣ 5

Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli, ne forte impleantur extranei viribus tuis, & labores tui ſint in domo aliena. Latinus certe, *peregrinam* pro meretrice vſurpat, ut obſervavit Donatus, ad id Terentii in Andria, *Adeon eſt demens ex peregrina* ſed hujus appellationis alia fortè ratio eſt. Vides igitur abundè confirmatam illam *alieni* pro hoſte & inimico appellationem.

Peregrina pro meretrice
Donatus

6

Transire, hoſtis debellantis eſt
Iſa. 52. 1
Nah. 1. 15
Prov. 8. 29

Tranſire autem, aut pertranſire habitus eſt hoſtis incurrentis, excurrentis, procul cantis, depopulantis regionem aliquam Iſaiæ. 52. *Non adjiciet, ut pertranſeat per te incircumciſus.* externus, alienus. & Nahum. 1. *Non adjiciet ultra, ut pertranſeat in te Belial.* id eſt, alienus à communi noſtræ religionis jugo, & lege, exlex, alienus; Quare cum *legem* dicitur Deus *poſuiſſe aquis, ne tranſirent fines ſuos,* hoſtium ſævisſimorum inſtar, illas continuiſſe videtur, ne exundantes, excurſionesque facientes, terram depopularentur.

XX. Cunctis diebus ſuis impius ſuperbit: & numerus annorum incertus eſt tyrannidis eius.

HAec ſunt ſapientisſima illa dogmata tot prævius laudibus exſpectata, & celebrata. *Impius,* impiè, & iniquè agens, inquietu, ſeditioſus, tum in ſuo corde ſicut *mare fervens, quod quieſcere non poteſt,* tum alios ſeditione tumultúque & tragediis excitatis infeſtans, & conturbans; à verbo, *Raſagh,* quod eſt inquietum aut ſeditioſum eſſe, Quod autem dicitur, *ſuperbit,* non conſtat an ea ſit propria ſignificatio verbi, *Kul;* nam Complutenſes quindecim ſignificationes illi tribuunt; Pagninus ſeptem; Rab. Mardochai, quinque aut ſex. ſed attentis & expenſis omnibus locis in quibus reperitur, videtur propriè ſignificare dolorem aut cruciatum, languorem, pavorem, animi vé commotionem aliquam, quæ ex ſubjecta materia moderationem, & ſpeciem peculiarem accipit; ut vel ſignificet dolorem parturientium; vel enitentis, & molientis facinus aliquod; vel ſolicitudinem, & moleſtisſimam anxietatem deſiderantis rem quampiam, aut cruciatum & pœnam hominis excipientis, & ſuſtinentis incurſum, impetum ve alterius; timentis ve hoſtem, aut ruinam. quare frequenter vertitur à noſtro interprete, *parturire, dolere, contremiſcere, commoveri, exſpectare, venire, irruere.* Hinc orta eſt jucundisſima lectionum varietas. Septuaginta; *Omnis vita impii in ſolicitudine.* Aquila; *in dolore* Hebręus apud Cajetanum; *impius dolens.* Regia; *Se excruciat.* alii; *Sibi ipſi dolori, & cruciatui eſt.* Pagninus; *dolet, ut parturiens* & Tygurina per paraphraſim; *omni tempore ſibi aſciſcit dolores parturientis fœminæ* cum quo id facit Pſalm. 10. quod ab eadem radice dicitur; *Inquinata ſunt viæ illius in omni tempore;* Hieronymus juxta fontem; *Parturiunt viæ illius in omni tempore.* id eſt, quicquid agat, & enitatur, ſemper dolet, ſollicitudine conficitur, deſideriis æſtuat, timoribus cruciatur, denique inter ſpem metúmque nunquam non angitur. quare cùm impio multa deſideranti, multa exſpectanti, multa timenti dictum eſt, ut animæ pedes, & affectiones contineat, *Prohibe pedem tuum a nuditate;* quid nudis pedibus premere, & calcare cogatur, docet Sapiens Proverb. 22. *Arma, & gladii in via perverſi.* Septuaginta; *Tribuli, & laquei in viis perverſis.* ut neceſſe ſit intimis animi affectionibus, & cordis ſenſu pungi, configi, dolere, excruciari. quod idem Sapiens Proverb. 15. eleganti alia translatione expręſſerat; *Iter pigrorum, quaſi ſapes ſpinarum.* ſemper enim obvias habent difficultates ſpinis obſitas, quas cùm ſummo dolore, atque diſcrimine tranſilire, & prætergredi compelluntur, ſi votorum ſuorum compotes eſſe velint. ergo inquit Eliphaz; Quàmvis impius videatur fęlix, ſed illa fœlicitas ementita & fucata eſt, potiùs aſsiduus animi dolor, & cruciatus. Sed Vulgatus interpres videtur hunc dolorem, & animi cõmotionem accepiſſe activè pro eo dolore, & cruciatu, quem ſævus, inſolenſque tyrannus infirmioribus hominibus per ſummam violentiam infert; ideo *ſuperbientem impium* hoc loco ad rem totam illuminandam interpres dixit; nam *dum ſuperbit impius* (id eſt, dum ſuperbus vivit, dum inſolenter, & iniquè agit) *incenditur,* (uritur, dolet, cruciatur,) *pauper.* neque ſine exemplo id facit

Iſa. 57 20
רֶשַׁע
חוּל
Complut.
Pagni.
R. Mardoch.

LXX.
Aquil.
Cajet. Hebræ.
Regia
Pagni.
Tigur.
Pſ 10. 5.
Hieronym.
Ier. 2. 25
Prov. 22. 5
LXX
Prov. 15. 19
Pſ 9. 23

Chald. Symmach. Theodot.

interpres, nam Chaldæus, atque Symmachus legunt; *effertur arrogantia*. Theodotio autem, quam noster dixit, *superbiam*, ad vanitatem quandam, & inanem fastum retulit; *Impius frustratur*, evanescit; *superbit*; sed concidunt, deficiunt, pereunt statim illius conatus. quod non potest illi non summum animi dolorem, atque molestiā incredibilem afferre. & hac fortè ratione *superbire*, pro dolere, cruciari, & parturire dictum est; quòd superbus, & ambitiosus tyrannus magna semper ambiat, & difficili desideriorum multorum semper partu laboret, multa moliens, & enitens, nihil verò perficiens, proficiens vé. cōmodè præterea *impius superbire* dicitur, quòd superbię, omnis generis impietas comes esse soleat, quare ut summam impiorum improbitatem significaret, *superbiam* nominavit: unde Diabolus per excellētiam vocari solet *peccator*, seu, quod idem est, *superbus*. Psalm. 35. *Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moveat me. ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem*. *Pes*, inquā *superbiæ*, quòd superbia sit viæ dux, quem cætera vitia sequuntur, & cujus vestigiis insistunt; vel, *pes superbiæ*, id est, superbissimi dæmonis, nam ille me, inquit David, tum pedibus, tum manibus pertrahet in extremum culpę suppliciíque æterni pręcipitium; *ubi ceciderunt* omnes, *qui operātur iniquitatem*. quasi omnibus impius hoc sit commune vitium *superbire*, & adversus Deum, & homines insolescere. Quare illa est impiorum, serò licèt sapientium, communis, & una vox; *Quid nobis profuit superbia?*

Superbire pro dolere, & cruciari

Psa. 35. 12. 13

Sap. 5. 8

Et numerus annorum incertus est tyrannidis ejus. in Hebræo ad verbum; *Numerus annorum absconditi sunt tyranno*. *Gharits*, quam vocem noster interpres inferiùs cap. 27. reddit *Violentum*; Ezechie. 35. *Crudelissimum*; Isai. 25. *Robustum*; at Septuaginta Psalm. 5. *Potentem*; Psal. 53. *Fortem*. cùm hoc ergo loco redditur *tyrannus*, aut *tyrannis*, de fortitudine, & potestate sermo est, quæ in regia dignitate residet; non enim semper *tyranni* appellatio malè audivit; ut enim Trogus dixit, Reges quondam ob fortitudinem *tyranni* dicti sunt. sed, quod vero similius est, cùm de impiis agat, *tyrannidē* in malum accipit, cum frequentiori hujus nominis apud Latinos usu, pro sæva & crudeli dominatione, quæ non certis, & æquis legibus, sed iniqua vi, & libidine dominetur, Intelligit autem Cajetanus hanc sententiam de violenta morte, qua ferè semper potentissimi, & immanissimi quique tyrāni malè pereūt. Sed nō est opus ad mortē ipsam referre, cùm sola mortis memoria, & assiduus timor, atque illa ignoratio, & incertitudo vitæ annorum, potens sit fœlicissimum quemque atque potentissimum excruciare, ut Ecclesiasticus indicavit cap. 40. *Cogitationes eorum, & timores cordis, adinventio exspectationis, & dies finitionis*. & cap. 41. *O mors, quàm amara est memoria tua* (sola recordatio & formido omnem vitæ dulcedinem diluit & corrumpit) *homini pacem habenti in substantiis suis, viro quieto, & cujus viæ directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti capere cibum!* Fortè etiam non tam de morte, quàm de dominandi potestate sermo est; Nescit quamdiu duratura sit ejus dominatio & potestas; quod indicavit Catenæ auctor, existimans his verbis Iobum ab Eliphaz perstringi, qui brevi fælicitate potitus, ad ærumnas postea devolutus est.

Tex. Hebr. עָרִיץ

Iob 27. 13
Ezech. 31. 12
Isa. 25. 3
Psal. 53. 5

Tyrannus, nō semper malè audit.
Trogus

Eccles. 40. 2.

Eccles. 41. 1.

Nicetas

Cùm autem dicitur, *incertus numerus annorum tyranni*, indicatur esse ingentis stultitiæ genus *tyrannidem* exercere, cùm nescias quamdiu tibi vivendum sit; nam si servus vigilet, exspectetque dominum, nihil habet cur timere debeat; at *si dixerit malus servus in corde suo, Moram facit Dominus meus venire; & cœperit percutere conservos suos manducet autem, & bibat cum ebriosis, veniet dominus servi illius, in die qua non sperat, & hora, qua ignorat; & dividet eum &c.* Dicuntur præterea *incerti anni*, propriè, celati, & absconditi, quasi res pretiosa, & Thesauro digna. quis enim ignoret pretiosum esse vitæ tempus, & dies singulos ex suo thesauro Deum proferre, nobísque, pro ingenti unumquemque beneficio, cōferre? nam non annos, & dies solùm, sed horas etiam atque *momenta* ille *posuit in sua potestate*.

Matt. 24. à 48
Luc. 12. 38. 39
Mar. 13. à. 22.

Act. 1. 7

*

XXI. Sonitus terroris semper in auribus illius: & cùm pax sit, ille semper insidias suspicatur.

1. *Perturbatæ conscientiæ terrores. Sonitus de malo vicino.*
2. *Impius omnia in deterius accipit.*
3. *Concentus harmonicus est impio, sonitus terroris. Sonitu terrifico justi minimè læd. Illustrata Sapientia.*
4. *Mala impiorum securitas & repentinus interitus. Explicata Sapientia.*
5. *Impiorum externa pax, interna formido.*
6. *Impiorum cordis stupor. illustratus Salomon.*
7. *Impius semper hostem timet, Tyrannus præsertim.*

1 — Perturbatæ cõscientiæ terrores

Sonitus, malũ proximũ significat

PErturbatæ conscientiæ timores commemorat. in Hebræo, *sonitus terrorum*, ut numerus multitudinis significationẽ augeat. id est, *sonit⁹* maximè *terrificus*, vel portendens terribilia mala, & impendentia discrimina. nomẽ autem, *sonitus*, timorem affert; nam cùm timor de re absenti sit, quantò vicinius malum est, tantò majorẽ timorem injicit; tunc autem proximum est, cùm *sonitus* adventantis & perstrepẽtis auditur; tunc timor etiam summus. similis est formidinis amplificatio apud Ieremiam; *Non tacebo, quoniam vocem buccinæ audivit anima mea.* & cum Nahum magnam illam adventantium hostium formidinem describit, & valde vicinam suorum civium stragem prædicit; *Vox flagelli, & vox impetus rotæ;* simile est illud.

Ier. 4. 19 — Nah. 3. 2

Fallor, an arma sonant, non fallor, arma sonabant.

Vicinum malum significat, & vim timoris ingentem. similiter itaque, *sonitus terroris*, terrificus, semper *in auribus impii*; id est, semper timet, exspectátque timidus vicinum, imminensque malum.

2 — Impius omnia in deterius interpretatur

Præterea etiam impius timorem habet assiduum in auribus commorantem; nam quidquid audit, malignè & in perniciem suam interpretatur; & quæ sunt verissima amicorum monita, & salutaria consilia, existimat esse machinamenta, & dolos ad suum interitum comparata; & cùm ipse omnes decipere studeat, ab omnibus sibi verba dari credit. sic ille habet pavidas & formidolosas aures.

3 — Harmonicus sonitus fit impio, sonitus terroris

Tum etiam quod aliis concentus musicus, & murmur suavissimum esse solet, quod aures, animúmque demulceat, impiis tamen terror & formido est. nam quem non recreet levis auræ commotio, & per strepitum foliorum mollis illa, quã lenior ventus efficit, collisio, murmurve præterlabentis rivuli? at impios *terrebit sonitus folii volantis*, & ita fugient, quasi gladium. Sic Sap. 17. de Aegyptiis; *Sive spiritus sibilans, aut inter spissos arborum ramos aviũ sonus suavis, aut vis aquæ decurrẽtis nimiũ* (Septuaginta, *aut rithmus aquæ*) *aut sonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium cursus invisus, aut mugientium valida bestiarum vox, aut resonãs de altissimis montibus echo: deficientes faciebant illos præ timore.* Semper igitur in illorum *auribus terroris sonitus*. Iustis verò etiam subitus *de cœlo sonus advenientis spiritus vehementis*, non solum timorem non facit, verùm incredibilem lætitiam affert. exemplum videas in Madianitis Iudic. 7. cùm ad buccinarum clangorẽ, & lagenarum complosionem Madianitarum castra turbata sunt. & in Syris. 4. Regum. 7. *Dominus sonitum audiri fecerat in castris &c.*

Levit. 26. — Sap. 17. 19. 20 — LXX — Act. 2. 2 — Iud. 7. a ℣. 20 — 4 Reg. 7. 6

4 — Tex. Heb. Mala impiorum securitas — LXX

Et cùm pax sit, ille insidias suspicatur. Præcedentis partis expositio videtur, sive potiùs amplificatio cujusdam malæ impiorum securitatis. In Hebræo; *In pace prædo, aut vastator veniet ei.* id est, si contingat impium nihil timere, sed securè agere, illud tunc pejus, quòd subitò tunc & inopinatò opprimetur. Pauló clariùs legerunt Septuaginta; *Cùm putaverit se esse jam in pace, veniet ejus subversio.* id est, cùm adversus ea quæ timebat, multa solicitudine se præmunierit & comparaverit, atque certò existimet res jam suas omnes in tuto esse, audiet terrificam vocem; *Stultè hac nocte.* Res quidem multis sacris oraculis confirmata; *Dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. cùm enim dixerint, Pax & securitas: tunc repẽtinus eis superveniet interitus. sicut dolor in utero habentis, & non effugient.* Hujus rei imago fuit strages illa primogenitorum in summa noctis securitate & silentio. Sapient. 18. *Cùm enim quietum silentium continerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet omnipotens sermo tuus* (Iussio, verbum vindicans & puniens) *de cœlo à regalibus sedibus * durus debellator, in mediam exterminii terram prosilivit, gladius acutus insimulatum imperium portans* (sermo inquam ille jam non ampliùs usurus dissimulatione, & tarditate, sed supplicium præsentissimum inflicturus) *& stans replevit omnia morte.*

Luc. 12. 20. — 1. Thess. 5. 2 — 1 Petr. 3. 10. — Apoca. 3. 3. & c. 16. ℣. 15 — Sap. 18. 14. 15

*A fuer de buẽ capitan dio a media noche sobre sus enemigos, al hilo del mayor descuydo.

5 — Quæ impiorũ pax, quæ item formido.

Sed rogas, qua nam ratione cohæreat, ut improbus in pace sit, cum terroris & hostium sonitus semper ad illius aures personet, & cùm *impiis non sit pax?* Isai. 48. & 57. Responderi potest, quod ad externa attinet, *in pace sunt, ea quæ possident*, nemine illi aut insidiãte aut contradicente &

Isa. 48. 22. & 57. ℣. 21 — Luc. 11. 21

ut Eccle

Eccles. 41. 8

rut Ecclesiasticus ait, *pacem habet in substantiis*, etiam à forensi tumultu securus, & liber. Quis enim potentissimis istis hominibus, quàmvis raptores & prædones sint litem intendere, & diem dicere audeat? atque hanc incredibilem rerum omnium abundantiam, & pacem mirabatur aliquando Regius vates Psalm. 22. *Pacem peccatorum videns.* Cæterum, quod ad internum animi sensum attinet, semper illi insidias suspicantur.

Ps. 72. à ỳ. 2. usque ad 13

6 Impiorũ cordis stupor

Adde etiam aliquando impios eò stupiditatis devenire, & tam gravi veterno sopitos esse, ut neque has cordis pulsationes animadvertere velint; moribũdis hominibus similes, quos cùm pleuritis, aut acerbissimus alius dolor vexarit, sed jam rupto apostemate, aut stupente corpore, sensum amittunt, atque putant, se in summa pace & securitate valetudinis jam esse; cum tamen remittente sensu, vitam, quoque deficere necesse sit. Eleganti sanè comparatione rem hanc ex Prov. 23. intelligere possumus; nam ebrius homo si gubernator navis sit, cum in summo periculo versetur, & ipse suáque omnia perjam eant, altissimo tamen somno, & rerum oblivione immersus jacet, impius ita que *erit, sicut dormiens in medio mari, & quasi sopitus gubernator amisso clavo: & dicet; Verberaverunt me, sed non dolui; traxerunt me, & ego non sensi; quando evigilabo, & rursus vina reperiam?* Impios aliquando quietos & tranquillos appellari in sacris aliâs diximus: sed corripit tamen illos subitus *terroris sonitus.*

Prov. 23. 34. 35

7 Impius semper hostem timet

Sap. 17. 11

Vulgatus tamen interpres sapiẽter sententiam hanc & metum prædonis aut vastatoris, retulit ad illos conscientiæ terrores, & insidiarum suspicionem, de quibus antea dixerat, quòd tum cum *perturbata conscientia*, tum etiam cum aliis Scripturæ locis convenire videret, hac ratione; *In pace*, id est, cùm nemo illi malum moliatur, *prædo venire eo*, id est, prædonum adventum & impetum timet, & *insidias* vastatoris *suspicatur*, & *fugit*, ut Sapiens ait, *nemine persequente justus autem quasi leo confidens, absque terrore erit.* Quam justi firmam, impavidamque constantis animi faciem multis testimoniis sacræ litteræ confirmant; Proverbiorum. 2. ỳ. 21. Psalm. 26. ỳ. 3. Isaiæ. 11 ỳ. 7. Baruch. 3. ỳ. 3. Hinc illud; *Arma & gladii in via perversi.* nam *cum in pace sit*, armatos hostes, & bellicas *insidias suspicatur.*

Prov. 28. 1

Prov. 22. 5

Hos malæ conscientiæ terrores pulchre descripsit Cicero, & Pro Roscio eleganter ait, *Reges, atque tyrannos, qui aliis legibus & judiciis non tenentur, naturæ tamen lege & conscientiæ judicio vexari & torqueri.* Nã, & alius dixit, *Nemo se judice nocens absolvitur.* Sapienter hac de re scripsit Seneca. *Tutum* (inquit) *aliqua res in mala conscientia præstat; nulla securum. nocens habuit aliquando latendi fortunam; nunquam fiduciam. inter summos, movetur, & quoties alicujus scelus loquitur, de se cogitat. dat pœnas, quisquis exspectat.* Quę prętertim res in eos covenit, qui aliis nocuerunt. nam ut idem Seneca dixit; *Impius tãtum metuit, quantum nocet.* hac de re vide in Plutarcho de sera numinis vindicta Bessi exemplum, cui hirundines illius scelus prodere videbantur & audiebantur. Et quidem Vulgatum illud proverbium est *Fures clamore.* Solus Chaldæus aliter locũ hunc accepit de pace sanctorum, & æternis impiorum cruciatibus; *Quando* (inquit) *justi habitabunt in pace in vita æterna, vastatio veniet ei.*

Cicerò lib. 1 & 2. de finibus & Pro Roscio

Seneca epistola 97. & 105

Plutarch. de sera numinis vindicta.

Chald.

XXII. Non credit, quòd reverti possit de tenebris ad lucem; circunspectans undique gladium.

1 *Impius in adversis nõ habet sublevantem se. Iustus fidens de divina ope illustrat David, & Salomon.*
2 *Impius abjicit spem melioris conditionis, & mutanda mentis.*
3 *Quid circunspectare in Hebræo. Gladius hostiles insidiæ. Quid gladium videre, vel à gladio prævideri.*

QVod ad lectionẽ attinet, in Hebræo & Græco, nõ est *lux*, neque in plerisque Vulgatis. Gregorius tamen, & alii codices, atque Vaticanus novissimè illam habent; & videtur addita claritatis gratia cùm sensum nihil mutet, sed tantum illuminet. Hebræus autem apud Cajetanum, sic legit; *Non credet plus ab obscuritate.* id est, cùm jam se existimaverit tutum, atque liberum à tenebris discriminum, in mortẽ & in gladium incurret. Nescio itáque cur verbum *revertendi*, quod in Hæbreo & Græco est, expunxerit; nam sic ex verbo legitur; *Non credit reverti de tenebris.* id est, cùm omni & Dei & amicorum præsidio destitutum se videat, si fortè ruat in tene

1 Gregor.

Cajet. Hebr.

שוב

ImPius nō habet ſublevantem ſe

bras,ſibi ſuiſque rebus adeo diffidit, ut de reditu ad lucem,melioremque ſtatum deſperet,ideo valde ſollicitus,anxiúſque vivit,& curat,ne unquam alicujus ope ſibi opus babeat.Propterea David Pſalmo 54. pium juſtúmque virum ſecurè agere, omni ſui cura & ſollicitudine depoſita jubet; *Iacta ſuper dominum* (id eſt, poteris tanquam infantulus, qui neque ſe, neque ſua curat,uni ſuorum parentum curæ cōmiſſus, ſecurè & tranquillè vivere) *& non dabit in æternum fluctuationem juſto*.id eſt,trade etiam tuæ puppis clavum gubernatori Deo;ille enim è maris , procellarûque omnium diſcriminibus , incolumem te perducet in littus;nam illius *Sapientia, per contemptibile lignum,juſtum gubernat* . ut Sapientia ipſa cap.10.teſtatur . & iterum.c. 14. *Tua autem,pater,providentia ab initio cuncta gubernat:quoniam dediſti & in mari viā et inter fluctus ſemitam firmiſsimam;oſtendens quoniam potens es ex omnibus ſalvare , etiam ſi ſine rate quis adeat mare* . Impii verò, quibus neque humana neque divina benevolentia auxilio ſit, *in miſeriis non ſubſiſtunt*; nam cùm cadunt, *non habent ſublevantem ſe* . ſuis ipſi curis obruti,& fluctibus immerſi, pereunt,& ideo ibi ſubdit David; *Tu verò, Deus,deduces eos in puteum interitus*, ex quo neque emergere,neque ad lucem redire poſsint.Vide quæ ſupra diximus,cùm diſſereremus de ſpe,quam juſtis afflictis ipſæ tribulationes efficiunt.

Pſ.54.23.

Sap.10.4

Sap.14.3.

Pſal.133.11

Eccl 4.10

Cap.5.℣ 16, n.1.

2

Sicut autem hujus loci hic ſenſus lenis & bene cohærens eſt,ita etiam non omnino videtur ille alienu ,ut ad ſpirituales conſcientiæ terrores & tenebras hic locus pertineat ; ita ſe impius detentum & conſtrictum in tenebris & carcere malæ conſcientiæ ſentiet,ut ad illuſtriorem & meliorem mentis ſtatum redeundi, nulla erigatur ſpe.huic proximū eſt,quod Philippus affert de reditu & converſione ad pœnitentiam peccatorum ; Non agit de mutanda mente propter obſtinationem, & pravam conſuetudinem;*Non enim eſt illis*,ut ait David,*commutatio*.id eſt , *avertuntur averſione contenſioſa* , ut Ieremias dixit, *& noluerunt reverti* . ideo ſubjicitur;* *Extendit Deus manum ſuam in retribuendo* , id eſt,illos de ſua manu dimittit; quod ingens ſupplicium,& retributio eſt. Quod enim aliud gravius ſupplicium immitti impiis poſsit,quàm ut fracto conſcientiæ ergaſtulo,liberè & impunè volitare permittatur , minus Deo de illis ſollicito, quaſi illorum ſalute deſperata ? *Dimiſit enim eos,quaſi agnos in latitudine*.

Interna impiorum vincula, & tenebræ

Philip.

Obſtinatio impiorum. Pſalm.54.21 Ierem.8 5.

*Alça ſu mano dellos,para caſtigallos

Hoſ.4.16

Circumſpectans undique gladiū.Propriè,ſpeculans,contemplans, & reſpiciens quaſi ex ſpecula,gladium.rectè,*circumſpectans*,ut ſpeculatores ſolent , *Gladium*,inferendæ mortis inſtrumētum aptiſsimum.aut per Metalepſim, hoſtiles inimicitas , damna & detrimenta omnia.Rectè verò addidit interpres , particulā *undique*,ut indicaret impium ab omnibus ſibi cauere , & ſemper metu excruciari ; nam contemplari ſemper cogitur impendētem cervicibus gladium , ut Syracuſanus ille tyrannus. Symmachus activè accepit , *Præviſus ad gladium*. diſpoſitus & paratus diſcrimini & morti. ſic etiā Regia,& Hebræus apud Cajetanum; **Cōſpectus ipſe ad gladium*. Vatablus; *Aſpectus gladio*. qui videtur eſſe Hebraiſmus,ut *Videri à gladio*,ſit,ab hoſtibus obſervari per occultas inſidias, quas ipſe neque videat,neque declinare poſsit, nō enim minùs gladius,cæteráque diſcrimina vitæ exitialia ſunt , ſi hominem priora videant,quàm *Si quem lupi videre priores*, ut in Proverbio eſt. Et obſervandum quidē, cùm ſupplicium dicitur,at non dicitur à quo inferendum ſit, ſignificari ſubitum, & inevitabile ſupplicium. hujuſmodi fuit ille *Lapis ſine manibus* , qui comminuit ſtatuam. ſimilis ſanè eſt hoc loco *gladius* ſine manibus; non enim dicitur cujus gladius,aut à quo ſtringendus ſit.quare erit ſimilis comminatio. Iſai.47. *Veniet ſuper te malum,& neſcies ortum ejus, & irruet ſuper te calamitas,quam non poteris expiare. veniet ſuper te repentè miſeria, quam neſcies*. Septuaginta dixerūt,*Decretus in manus ferri*.quod videtur,ad ſupplicium & interitum eſſe dicatum,aut devotum.vel,Deum è celciſſima cœlorum ſpecula contemplatum eſſe impios,ut illis merita ſupplicia conſtitueret. nam ab hac ipſa radice *circumſpectandi* & ſpeculandi dicitur Pſalm.65. *Oculi ejus ſuper gentes reſpiciunt*. & Geneſ. 31. *Intueatur*(ſpeculetur , & cōtempletur de cœlo) *& judicet Dominus inter nos*.

3

Quid circumſpectare.

נֶגֶד

Gladius,hoſtiles inſidiæ.

Symmach.

Regia

Cajeta.

Vatabl.

*Que ya ietiene echado el ojo para el cuchillo

Dan.2.34

Iſai.47.11.

LXX

Pſal.65.11

Gen.31.45

XXIII. Cùm ſe moverit ad querendum panem,novit quòd paratus ſit in manu eius tenebrarum dies.

1. *Quærere panem pro furari,non probatur Cajetanus.*
2. *Panis pro necessario victu. Impius etiam inter epulas cruciatur. è contra,justus. Explicati David & Ecclesiastes.*
3. *Quærere panem mendicantis esse. Panis de vilissimo quocumque cibo. Movere quid propriè ex Hebræo.*
4. *Impius præsumens sæva.*
5. *Tenebrarũ dies,quis. Manus pro labore.*
6. *Tenebras in manu habere,pro periculis præsentissimis. illustratus Moyses*

Cajet.

Quærere panem,furantis aut deprædantis

Cicero lib. 1. de legib.

Tenebræ favẽt furibus

CAjetanus existimat hîc describi tyrãnorum furta,& rapinas, quasi dicat; Impius tunc *movet se ad quærendum panem*, id est,ad diripienda aliena bona,cùm novit fore ut sibi noctis tenebræ faveant, ad occultè tutóque furandum.hujusmodi sunt impii illi,quos Cicero. 1. de legibus eleganter describit, quos non natura neque ratio arcet ab injuria,sed pęna; *Nã quid faciet* (inquit) *is homo in tenebris,qui nihil timet,nisi testem vel judicem? quid deserto loco, nactus quem multo auro spoliare possit imbecillũ atque solum?* Verum is Cajetani sensus nõ cohæret;nam hîc nõ tam de peccatis impiorum,quàm de pœnis sermo est.idque verbum ipsum *movendi* indicat, ut statim dicemus.

2

Panis, pro necessario victu

*No come bocado que le entre en provecho temiẽdo no le den algũ bocado.

Dan. 5.a ṽ 5

Eccles. 5 16

Impius inter comedendum angitur

Psal. 22. 5

Secundus ergo commentarius aliorũ est,ut *quærere panem*,idem sit, quod quærere humanæ vitæ necessaria,quasi dicat; sive dormiat,sive comedat * *panem*, mortis suspicione cruciatur.Res in Baltasari cœna perspecta.Danielis.5.qui inter medias epulas visa manu mortis sententiam scribente,*conturbatus est*.quare in impium rectè quadrat.illud Ecclesiastæ.5. *Cũctis diebus vitæ suæ,comedit in tenebris,& in curis multis,& in ærumna atque tristitia.* cùm tamen è contrario justus dicat; *Parasti in conspectu meo mensam,adversus eos,qui tribulant me.* id est, è regione atque conspectu hostium, securus atque tutus mensæ accumbam, & per otium,atque trãquillitatem,me reficiam.expressum quoque hoc videas Lucæ.14.in Christo domino,*cùm intraret in domum cujusdam principis Pharisæorum sabbatho manducare panem,& ipsi observabant eum.* nam coram ipsis suis hostibus machinamenta & dolos fabricantibus,summa animi tranquillitate manducabat.

Luc. 14. 1.

3

Quærere panem de mendicitate

Tertiò ad eũdem ferè sensum, sed paulò pressius,*movere se ad quærendum panem*, videtur significare extremam inopiam & indigentiam hominis quotidianum victum quæritantis,& stipem cogentis. Nã ejusdem loquutionis & significationis usus est Psalm.36.*Non vidi justum de relictũ, nec semen ejus quærens panem*. Panem autem quærere,est,multo cum labore quæsitum non invenire.in hoc autem nostro loco, licèt non sit in Hebræo verbum *quærendi*,nam tantum est, *Movetur prò pane*, rectè tamẽ explicationis gratia additum est ab interprete.Et *panis* hoc loco, non significat,ut aliàs sæpe, quodcumque esculentum; sed vilissimum quemque cibum,quo possit vita sustentari.ut Psalm. 36.citato &.1.Regum.2.*Repleti priùs,*prò panibus se locaverunt*. Hi enim respondent famelicis; *& famelici saturati sunt*.*Motio* autem illa est à verbo *Nadad*, quod significat fugam,aut vagum aliquem & celerem motum,aut citum & festinabundum discessum,instar vagabundi hominis & nullo certo loco potentis diu & tutò consistere,aut instar formidantis aviculę dejectæ è suo nido.quare ab ista radice dicitur Prover.27 *Sicut avis transmigrans de nidulo,sic vir qui derelinquit locum suum*, vagatur enim uterque.& Isaiæ,16. *Sicut avis fugiens,& pulli de nido à volantes, sic erunt filiæ Moab*.vagæ videlicet,& profugæ. & eodẽ capite Vulgatus hanc vagandi significationem agnoscit,dum ait; *Absconde fugientes,& vagos ne prodas.*

Psal. 36. 25

Panis,pro vilissimo quocumque cibo

1 Reg. 2. 5

*Loe mas ricos y regalados vinieron a cogerse para trabajar por sola la comida.

נדד

Moveri in Hebræo quid

Prov. 27. 8

Isa. 2. 3

Non incommodè igitur Hebraizantes dixerunt,*Vagatur pro pane*, vel Vagus aut vagans ad panem.& illud peculiariter ex R.David observat Rab. Mardochai,hoc verbum significare elõgationem,sive motum aut evagationem ad distantiora loca.hæc igitur est impiorum pœna,mendicitas,evagatio,vagus discursus ad remotiores,distantioresque regiones, ut victum comparare possint,& cum fructu aliquo mendicare.sed vix tamen mucidum panis frustulum invenire posse sibi persuadebunt.tanta est malæ cõscientiæ vis præsumentis sæva!

Vata. Regia Pagn. R.David R.Mardoch.

4

Impius præmens sæva

LXX

Novit.Certò sibi suadet, atque rei hujus præsagium,& conjecturam ex sui cordis sensu facit.sic legunt Septuaginta; *Novit in seipso, quòd maneat in ruinam*. atque hæc est pœnæ impii pars non modica; quòd cogatur ipse sibi prædicere, & ominari malum.

5

Tenebrarum dies quis

Quòd paratus sit in manu ejus tenebrarum dies. Pro die mortis quidam accipiunt, ex frequenti sacri sermonis usu,quasi dicat; Suspicatur fore,ut fame pereat, & ut va-

gus,& profugus, nullum perſugium inveniat,ſicut ſibi timebat Cain; *Ero vagus & profugus in terra omnis igitur, qui invenerit me,occidet me.* & ut,deſudet licèt, & aſsiduè laboret (id enim *manus* ſignificare ſolet) pro comparando victu, illum tamen inſtar ſtipendii,laboris & ſudoris fructū, *tenebras*,famem,ærumnas,exſpectet.uti illud Deut.28. *Plantes,& non vindemies eam. Fructus terra tua,& omnes labores tuos comedat populus,quem ignoras.*& pro ſuo agricolendi labore, nihil aliud,quàm famem,& laſsitudinem reportet.

Geneſ.4.12.14 — Manus pro labore. — Deut.28.30.33

6 Alii *tenebrarum diem* , pro ærumnoſiſsimo,& periculoſiſsimo tempore accipiūt quaſi dicat;Extremam cladem, & inopiā ſibi polliceatur;& cùm bene fecerit nemini,à nemine ſe accepturum beneficium arbitratur . Poſſunt quidem cadere hæc omnia in *Tenebroſum diem*,& in *Tenebrarum* appellationem.*Paratum* verò eſſe *in manu ejus*,exiſtimat Vatablus perinde eſſe, atq; illum miſerrimum diem imminere jam, & in propinquo eſſe.nos diceremus , *que ya eſta en la mano.* atque illud ſignificare videtur illa *præparatio diei.* At Tygurina per *manum* intelligere videtur ipſa impiorum ſcelera,& malefacta;nam per paraphraſim ſic ſententiàm elucidat;*Scit,quòd ſuis factis periculoſa tempora accerſierit*. quod mihi nō diſplicet;nam non ſemel dicuntur impii ſuis ipſi manibus ærūnas,diſcrimina,mortem aſciſcere;id quod vel ipſi agnoſcūt; ut Anthiochus ille, torquente morbo faſſus eſt.1.Machabęorum.6.*Reminiſcor malorum,quæ feci in Ieruſalem,propterea invenerunt me mala iſta ; & ecce pereo triſtitia magna in terra aliena.* Quare Sapientia cap.1. ſic impios cohortatur; *Nolite zelare mortem in errore vitæ veſtræ,neque acquiratis perditionem in operibus manuum veſtrarum. Impii verò manibus & verbis accerſierunt illam,quoniam digni ſunt,qui ſunt ex parte illius* ; Hæc eſt nimirū operum impiorum commerita merces.niſi fortè ſignificetur ſummum vitæ diſcrimen.ut ſit eadem ferè ſententia , & phraſis,quæ ſupra,*Portare animam in manibus*.ſic hoc loco,*Tenebras* habere *in manu*, erit diſcrimina,mortem,malorum omnium ſuſpicionem , mala omnia verſari ante oculos,& aſsidua omnium horum cogitatione ſe ipſum excruciare.quo ingenti ſupplicio claudi videtur caput illud Deut. 28,plenum minis , atque terroribus ; *Erit vita tua quaſi pendens ante te*,(id eſt, obverſabuntur aſsiduè ante occulos tuos tuæ vitæ diſcrimina;videbiſque illā træmulā & nutantem,ac ſi ante oculos tuos pendula eſſet,quolibet vento agitari,& commoveri,caſūmque atque interitum exſpectare) *timebis nocte & die, & non credes vitæ tuæ*,(id eſt , tu primus ipſe actum eſſe de te dices) *manè dices,Quis mihi det veſperum? & veſpere,quis mihi det mane?propter cordis tui formidinē,qua terreberis,& propter ea, quæ tuis videbis oculis.*

Vatabl. — Manus impiorum ſcelera — Tygur. — 1.Mach.6.12. — Sap.1.12.16 — Iob 13.14. — Deut.28.66

XXIIII. *Terrebit eum tribulatio, & anguſtia vallabit eum,ſicut regem,qui præparatur ad prælium.*

1. *Varia lectio. Vallare quid.* 2. *Hebraizantium varia lectio. Vulgati defenſio,& illuminatio.* 3. *Prælium in Hebræo quid. Vox Hebræa accuratè examinata. Supplicii genus. Globus quale Orantium geſtus Pueri in utero matris ſitus. Illuſtratus locus Regum, & David.*	4. *Quid Globus apud Latinos Vulgati defenſio. Illuſtratus Iſaias.impii cū rege in prælium prodeūte comparatio.*

Hebraizantes non parum hoc loco diſſentiunt à Vulgato : nam in prima parte ſuppoſitum verbi *vallandi* faciūt ipſum impium; pro *vallare* autem , quod eſt in Hebręo,*thaKaph*,& ſignificat pręvalere,roborari,fortem fieri,legunt,roborabitur,aut pręvalebit.quod Hebręus apud Cajetanum ſic videtur accipere;*Roborabitur impius cōtra ſuas tribulationes,& anguſtias.* nec illas à ſe repellet.Sed Septuagint. Vatablus,Tygurina,tribulationem,& anguſtiam ſupponunt illi verbo.Septuaginta; *Anguſtia,& tribulatio ipſum comprimet* . Alii; *roborātur contra impium,& prævalebunt ei*, potentes erunt impium aſsidua & periculoſiſsima obſidione cingere , & ad extremas anguſtias redigere.quare ſicut ſequētes voces,ita etiam *terror*,*tribulatio, & anguſtia*,bellica ſunt.eſt enim *terror* , quem ſecum affert hoſtium exercitus; & *tribulatio,& anguſtia*, quam affert importuna atque diuturna obſidio.ſic igitur calamitates ipſæ roborant ſeſe adverſus impios, vires colligunt,aculeos omnes exerunt, & exacuunt;&,ut Sapientia ait,*exardeſcunt in tormentum adverſus injuſtos.* prævalent igitur mala impiis.

1 Varia lectio — Vallare quid — תקף — Cajeta. — Vatabl. Tygur. LXX

In

2 varia lectio

Pagn. Regia Caiet. Vatab. Ioan. Forster. R. Mardoch.

In ſecunda etiam parte varietas eſt; nã; *regem*, faciunt etiam ſuppoſitum, non appoſitum verbi, & legunt; *Vallabit eum anguſtia, ſicut rex, qui præparatur ad prælium.* id eſt, anguſtia ingenti omnium malorũ manu coacta, uti regem decet procedentem ad bellum, quem omnes ſequũtur, impiũ obſidebit. ſic nullum malum erit, quod non oppugnet impium. At Vulgarus impium cum *rege* comparare videtur, quem potiſsimum hoſtes in bello petunt, & cunei militum cingunt; ſive ut illum in urbe obſeſſum teneant, ne ullus commeatus, ullum vé auxilium deferri poſsit; ſive ut illo capto victoriam, & triumphũ de reliquo populo canant. Propterea Vulgatus uſus eſt verbo *vallandi*, quod rei præſenti videtur quadrare. Et in *Regem* quidem, cùm in bello eſt, totum belli, & militum pondus incumbere videtur, ut quõdam. 3. Regum. 22. Rex Siriæ præceperat principibus curruum triginta duobus, dicens; *Non pugnabitis contra minorem & majorem quempiam, niſi contra regem Iſrael ſolum.* & 1. Machabæorum. 6. cum Eleazarus videret *unam ex beſtiis loricatam loricis regis, viſum eſt ei, quòd in ea eſſet rex, & cucurrit ad eã audacter &c.* Et quidem hic ſenſus cum ſubjecta materia egregiè convenit; nam de regibus, & tyrannis ſermo eſt, & ad ipſum Iob reſpicit, qui rex erat, quaſi dicat. Si impius rex extiterit, calamitates in illũ irruent potiſsimùm, non in alios minoris notæ homines, *Potentes* namque *potenter tormenta patiẽtur.* Et verò quàmvis Septuaginta non *regem*, ſed *rex* legant, hunc ipſum ſenſum amplexi ſunt; *Sicut* (inquiũt) *dux in prima acie decidens.* nam ut dux aliquando ſuis viribus fretus primos hoſtes excipit, primáque diſcrimina ſubit, non aliter impii reges, primis maximíſque periculis, & luculentiſsimis plagis, atque ærumnis expoſiti ſunt. ſed hæc iterum in ſequentibus examinanda.

In regem incumbit belli pondus

3. Reg. 22. 31

1. Mach 6. 43.

Sap. 6. LXX

3 כִּידוֹר כידור

Iſa. 22. 18. & c. 29. ℣. 3. Vata.

R. Sachas Pagni.

Qui præparatur ad prælium, Vox originalis *Caidur*, vel *Cidor*, videtur ſignificare globum, aut pilam, vel ſpheram, vel rotã ex Iſaiæ. 22. *Quaſi pilam mittet te in terram latam.* & Iſaiæ. 29. verſ. 3. *Quaſi ſpheram.* quod Vatablus ſic explicat; Sicut qui ligatur manibus & pedibus, ut quaſi in globum redigatur, ut ita facilius projici & demergi poſsit, ſic erit impius. at R. Sahadia apud Pagninum explicat, *Sicut ille, qui præparatur ad rotam,* id eſt ad perpetuam quandam circumvolutionem, & aſsiduitatem recurrentium pœnarum. quod Ioannes Mercerus Spheram cœleſtem intellexit quæ aſsiduè circum agitur; & perpetuitatem quandam ſecum affert. Sed illud peculiarius, quod R. Levi exiſtimat ſignificari homines damnatos ad orbem, quibus & caput inter genua, & manus atque pedes ita ligantur, ut efficiant orbẽ. qua ſupplicii forma nunc ſervi ad verbera pręparantur; quod dici ſolet, *Pueſto a la ley de Vayona.* & quòd ea corporis circumvolutio, & in orbem aut globum reductio, ſit nimium moleſta, ex illo etiam colligi poteſt, quòd orantes ad eam ſe formam cõponebant, ut vel ipſo corporis habitu moleſtiſsimo peccati veniam, & impetrationem votorum à numine obtinerent. hoc illud eſt Eliæ orantis. 3. Reg. 18. *Aſcendit in verticem carmeli, & pronus in terram poſuit faciem ſuam inter genua ſua* Et obſervatione quidem dignum, hanc ipſam eſſe compoſitionem pueri in utero exiſtẽtis. de quo ſic ſcribit Ariſt. 7. de hiſt. animal cap. 8. *Homo in ſemet conglobatus ſic geſtatur, ut naſum inter genua, oculos ſuper genua, aures extra genua habeat.* atq; eadem eſt Medicorum optimorum hac de re ſententia, nam & Hippocrates de natura pueri diſſerens, *Puer* (inquit) *ut eſt in utero collocatus, manus habet ad genua, caputque pedibus proximum.* de qua re eleganter, ęquè ac ſapienter ſcripſit nobilis medicus Petrus de Peramato Hiſpalenſis noſter, ſuo illo opere de Hominis procreatione. ergo orantes quaſi damnati & ad flagella parati, atque ad eã miſerrimam rationem cõpoſiti, qua puer miſerrimus in peccato conceptus in utero exiſtit ſupplicabant & divinam commiſerationem excitabãt. quo geſtu ſi fortè oravit David, rem ipſam, quam dicebat opportunè repręſentabat; *Ecce* (inquit) *in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis cõcepit me mater mea.*

Mercerus

R. Levi.

Servorũ ſupplicium.

Geſt⁹ orãtiũ

3 Reg. 18. 42.

Situs pueri in utero.

Ariſtotel.

Hippocrates

Petrus Peramat⁹ lib. de homini. procreatione à conceptu in partum c. 7

Pſ. 50. 7

Sed (ut ad noſtram lectionem illuminandã redeamus) proculdubio rẽ ipſam tetigit Latinus interpres, cum *Prælium*, dixit: nam apud Latinos *globus*, eſt hoſtium aut armatorum militum cuneus, vel caterva; ut cum de inſidiis Numitori à Remo Romulóque ſtructis, Livius loquitur. 1. Annalium; *Itaque undique regi dolus nectitur, Romulus cum globo Iuvenum; neque enim erat ad vim apertam par &c.* quid, quod etiam in prælio pulveris excitati conglomeratur

Globus quid.

Titus Livius lib. 1. Annal.

nubes

nubes, ut illud Aeneid.9.

Virgilius

Quis globus, ô Iuvenes, caligine volvitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, scādite muros.

Adde etiam castra in orbicularem formā disponi, ut fortiora sint, atque ipsum nomen castrorum à rotunditate appellationem in Hebræo, *Maghelah*, habere.

מַעְגָּלָה

Sed hoc loco Sphęra hæc, vel globus, est aliquid ad obsidionem bellicam pertinens, ut manifestè colligitur ex locis Isaiæ. cap.22. *Coronans coronabit te tribulatione, & quasi pilam &c.* id est, obsidebit primùm, deinde obsessam, & quasi funibus circumdatam, aliò asportabunt. sicut dixit ille. 2. Regum. 17. *Si urbem aliquam fuerit ingressus, circundabit omnis Israel civitati illi funes, & trahemus eam in torrentem.* utrumque igitur ad obsidionem pertinet. & Isaiæ, 29. *Circumdabo quasi sphæram in circuitu tuo, & faciam contra te aggerem, & munimenta ponam in obsidionem tuam.* quare, *cadur*, ꝓpriè est obsidio, vel globus aut sphęra militum obsidentium; & quidem cùm possit accipi, pro ipso prælio, vel regio apparatu, qui in prælio est, nam præliaturum regem circūdare solebat globus vel sphęra militum, ut Complutenses dicunt, & Tygurina lectio indicavit; *Angustia & circumvallatio eum circunstant, ut regem confertis globis præliaturum.* Sed ego tamen suspicor nō debere accipi activè pro prælio quod ipse suis militibus stipatus gerit adversus hostes; sed potiùs passivè, pro cuneo, & globo obsidentium hostium, qui regem oppugnant & capere conantur, ut paulò ante dicebamus. quare *rex* dicetur *præparari ad prælium*, globum, obsidionem; id est, paæparari in illum prælium, globus, obsidio; nam sermo est de vallo & angustiis in quas potentissimus tyrannus redigitur. Illud verò, quod Regia vertit vocem illam non globum, aut obsidionem, sed *hastiludium*, quod videtur ex Vatablo desumptum dicente vocem originalem significare posse illud militaris exercitamenti genus, quod, *torneo*, vocamus, non video qua ratione cum illis duobus Isaię locis, in quibus tantùm illa vox reperitur convenire possit.

Isa 22. 18. — 2. Reg 17.13 — Isai. 29. 5. — Complutenses, Tygurina — Regia, Vatabl.

Illud etiam non incommodè in hac *regis* similitudine observari posset, quòd sicut rex, qui comparatur ad prælū, multo militum comitatu cingitur, ita qui bellum indicit cælo, multo cum labore, & animi cruciatu, tribulatione, & angustia hostem se Deo prębet. & in eo etiam dissimilitudo quædam ponatur, quòd regē custodiunt milites, qui illum cingunt, at impium ipsa pericula & terrores obsident.

XXV. *Tetēdit enim adversus Deū manum suam, & contra Omnipotentem roboratus est.*

1. *Tendere quid propriè. Extendere brachium aut manum, cujus habitus. illustratus Moyses.*
2. *Saddai. Roborare quid.*
3. *Peccantes adversus Deū pugnent. & ut Deus se adversus illa muniat.*
4. *Varia lectio. illustratur Vulgatus. Erectum aut rigidum collum, quid significet. Quid obtorquere collum apud Romanos.*
5. *Erectum collū cujus proprium sit.*
6. *Impius sola superbia armatur adversus Deum.*
7. *Ex abundantia & divitiis, insolentia & temeritas.*

I

TAnto supplicio scelus dignissimum nunc explicat. quòd impudenter & temerè *adversus Deum*, fortissimnm, quem nulla vis lædere potest, cui nemo repugnare & contradicere debet, adversus Dei legem & præcepta, religionémque omnem.

Tendere — נָטָה

Tetendit. Extendit protendit, intendit. Septuaginta; **levavit*, manum, potentiam vires, viribus suis facultatibus potentia abusus. *Fecit potentiam in brachio suo*, vibravit manum & brachium. habitus est temerè & furenter cælo indicentis bellum. *Extendere* autem *brachium*, & manum, est, omnem adhibere conatum ad percutiendū hostem, vel aliquid aliud aggrediendum aut efficiendum; ab eadem enim radice dicitur Exodi. 6 *Redimam in brachio excelso*, (vel extenso) *& judiciis magnis.* &. 14. capite; *Extende manum tuam super mare.* habitus confidentis, & potentiam, viresque ostētantis. & cum adversus Deum dicitur, impudentiam & superbiam affert; Vt Numerorum. 15. indicatur; *Anima, quæ per superbiā* (elata, aut, excelsa manu) *aliquid cōmiserit.* Eleganter Septuaginta; *Anima, quæ in manu superbia &c.*

LXX — *Alço el braço, levanto la mano, y a[…] gò al cielo. Luc.1.51. — Extēdere br[…] brachium, [..]jus habitus. — Exod, 6.6. — Exo.14.16. — Num.15.30. — LXX

2 — שַׁדַּי

Et contra Omnipotentem roboratus est. Expositio & amplificatio partis præcedentis; contra *Saddai*, qui omnia potest, qui sibisufficit, aut qui nullius ope indiget, nullius ope indiget, nullis externis armis aut munimentis, qui seipso invictus est, ho-

muncio *roboratus eſt*, fortem bellatorem conatur præbere ſe, virum, atque maſculum, *induravit cor ſuum*, ut Deo repugnaret, & divinam majeſtatem oppugnaret. hæc omnia ſuppeditat vox originalis, *Roborandi.*

גָּבַר

3

Peccata igitur & ſcelera ſunt arma, quibus adverſus Deum ſe comparat impius, & cùm inimicitiæ inter Deũ & hominem, initium ſumant ex hominis averſione, & rebellione, certè cùm ſe Omnipotens adverſus impium roborat, cùm *ſumit armaturam zelus illius*, cùm *vibrat gladium*, cùm *tendit arcum, parátque ſagittas*, provocatur priùs ab impudentiſsimo hoſte. & mirum eſt, quòd ad peccatorum odium, & pravam vim declarandam (nam ſi Deus lædi poſſet, non alio quàm peccato & ſcelere ſuarum creaturarum læderetur) dicatur Deus ad bellũ procedere, non armis tantùm, quæ offenſiva dicuntur, ſed etiam illis munitus, quibus ſe tueatur & defendat ab ictibus ſcelerum. nam ut dicitur Sapien. 5. *Induet pro thorace juſtitiam; accipiet pro galea judicium certum; ſumet ſcutum inexpugnabile, æquitatem.* ubi nota Deum ſua propria virtute invictum eſſe, non externo aliquo munimento.

Sap. 5.18
Pſal. 7.13

Peccati prava vis

Sap. 5.19

XXVI. *Cucurrit adverſus eum erecto collo, & pingui cervice armatus eſt.*

4

Varia lectio

SVppoſitum hujus verbi, *currẽdi*, Deum eſſe, & relativum, *eum*, ad impium referri nonnulli exiſtimant, ut dicatur Deus tanquam *bellator fortis* incurrere in impiũ ſumma potentia, & impetu incredibili, ut illum proſternat; id indicant pleræque Hebraizantium lectiones; nam quod in Hebræo eſt, *Cucurrit adverſus eum in collo in denſitate altitudinum*, vel, *umbonum ſcutorum ejus*; ſic Vatablus accipit, ut Deus involaturus dicatur in collum impii, & in curſurus in laminas, denſiſsimáſque partes ſcutorum ejus, ita ut nullis armis poſsit Deo reſiſtere; & eò etiam pertinet Tygurina; *Cum eo concurrens, collum invadet, ac denſiſsimos clypeos convellet.* Sed multò aptior eſt noſtri interpretis ſenſus, ut deſcribatur adhùc ille impiorum conatus adverſus Deum. qua etiam ratione Septuagint. intellexerunt, & Græci, fereque Latini omnes, nam *Currere erecto collo* in malum accipitur, & indomitam quandam ſuperbiam notat; eadem ratione, qua oculorũ elatio ſolet eſſe arrogantis habitus. Iſai. 3. *Ambulaverunt filiæ Iſrael extento collo.* & c. 37. *Super quem exaltaſti vocem, & levaſti altitudinem oculorum tuorum?* tum etiam contumaciæ & inobedientiæ cujuſdam indomitæ, erectum & rigidum collum ſymbolum eſt; ſicut ſcriptum eſt Iſai. 48. *Nervus ferreus cervix tua; & Populus iſte duræ cervicis.* Exod. 32. Hiere. 7. Acto. 7. Vnde illud erat pœnæ genus, ut magiſtratus, ſi quem ſuo imperio parum obedientem viderẽt, in collum invaderent, atque intorquerẽt. meminit rei hujus Livius. lib. 4. & lib. 4. Plinius de viris illuſtribus ſcribens de M. Linio Druſo. Cice. 6. in verrem. & pro Cluentio, id uſurpans aliquem *obtorto collo ad ſubſellia reducere.*

Hebraizantes Lect. Hebr. Regia Vatabl.

Tygur.

Illuſtratus Vulgatus

LXX

Græci. Latini

Collum erectum quid ſignificet.

Iſa. 3.16 & 37.23. & cap. 48.4
Exod. 32.9.
Ier. 7.26
Acto. 7.51

Liv. lib. 4
Pli. de viris illuſtribus

Rectè autem expreſsit Vulgatus hunc arrogantiæ & contumaciæ habitum; nam in Originali tantùm eſt, *in collo*, ut ſit metaphora ducta à fortiſsimo & inſolentiſſimo hoſte impetum faciente omni animi fortitudine, & conſternatione procul ablegata. *Erecto* enim *colli*, illa omnia affert, quæ contraria ſunt humiliationi capitis, & cervicis, atque animi conſternationi. vel ducetur translatio à laſciſvienlte, & procaci vitulo, qui cùm jugum excuſſerit, aut numquam admiſerit adverſus herum recalcitrat, & currit adverſus eum, petítque cornibus. quod cum ſequẽtibus videtur cohærere; nam *pinguis cervix* vitulorum propria eſt. quod etiam agnovit Olymptodorus, nam illam *colli erectionem* ad vitulam refert, quæ petulanter repugnat admittere jugi annulum in collum,

Trãslatio ducta a laſciviẽte vitula.

Olympiod.

Et pingui cervice. Quaſi diceret, Nulla alia arma habet, quàm ſuperbiam, temeritatem, & auſum. Sententia in Hebræo valde obſcura; *In denſitate altitudinis ſcutorum ejus.* Pro *denſitate*, autem, Vulgatus dixit *pinguedinem*, aut, *craſsitudinem*, nam eadem eſt utriuſque radix. & pro *altitudine*, interpres dixit *cervicem*, vel dorſum, quaſi hoc ſit ſcutum, & arma impii, ſua ipſius pinguedo, qua & munitum ſe exiſtimat, & potentem cum Deo congredi, ſic Septuaginta; *Cucurrit contra eum injuria, in craſsitudine dorſi ſcuti ſui.* Nihil igitur aliud habet, quo adverſus Deum armatus ince-

6

חָלָב

LXX

dat, quam superbiam & temeritatem; sicut de illo Isaias ait; *Superbia tantum est*, sine aliis, armis, aut viribus. & illud, *Ego scio iactantiam eius: & quod non sit iuxta eam virtus eius*. & illud etiam; *Superbia eius, & arrogantia eius, & indignatio eius, plusquam fortitudo eius*.

Isa. 30.7 Ierem. 48.30. Isa. 16.6

7 Ex abundantia & divitiis, in solentia

Potest etiam hæc *pinguedo*, symbolum esse divitiarum, abundantiæque bonorũ omniũ, quæ impius solent addere animos, ad quidvis aggrediendum; sicut dictum est; *Incrassatus est dilectus, & recalcitravit; incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deũ factorem suum, & recessit à Deo salutari suo*. quare Ecclesiasticus cap. 31. commendat divitem, *Qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia thesauris. quis potuit transgredi*. (divites enim omnia sibi licere credũt) *& non est transgressus*. quare Baruch. 3. *aurũ* dicitur esse, *in quo confidunt homines*, unde illis confidentia & ausus, non dissimilem certè habet rationem *facultatum* nomen apud Latinos, nam facultas, quasi facilitas dicitur, quòd divitiæ facultatem videantur præbere quidvis aggrediendi, atque perficiendi; nam ut dicitur Ecclesiastæ. 10. *Pecuniæ obediunt omnia*. obediunt enim divitibus ad nutum omnia: sicut ille dixit:

Deut 32.15

Eccle. 31. 8

Bar. 3. 18

Eccl. 10.19

Hor. lib. Ser. Sat. 3. 31

Omnis enim res
Diuitiis paret, quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiã rex.

Psal. 72.7

Propterea Psalmo. 72. dictum est; *Prodiit quasi ex adipe* (divitiis, & bonorũ omnium abundantia) *iniquitas eorum, transierunt in affectum cordis*. sed de hoc non semel diccndi locus & opportunitas erit. Dicemus quoque de pinguedine versiculo sequente.

XXVII. Operuit faciem eius crassitudo: & de lateribus eius arvina dependet.

1. Voluptuarii homines, dicuntur pingues, ad eam adversus alios immites illustrati David, & Ieremias.	4. Varia lectio. Quid proprie Latera in Hebræo, quid arvina.
2. Pinguedo Terræ ubertas & divitiæ. Macies pauperis, explicatus Isaias	5. Pinguibus minatur mors Explicatus Isaias, & Sophonias.
3. Impios excæcat pingue do.	6. Arvina, amici, & familiares.

I

Pinguis est bonorum omnium abũdãtia, & nulla rerum externarum exercitatione, & summa trãquillitate & otio obesus atque distentus; namque qui semel perfricta fronte numen divinum cõtempsit, totum se deinde tradit voluptatibus, & curandæ cuticulæ, atque infartiendo & onerando aqualiculo. Neque verò Caietanus placet, qui hæc non tam ad voluptates, & bonorum copiam, quàm ad avaritiam refert. Peculiari autem ratione luxuriosi & voluptuarii homines appellantur in sacro sermone *pingues*, Psalm. 77. *Occidit pingues eorum, & electos Israel impedivit*. id est, qui cupedias & cibos exquisitos expetiverant in deserto, ut scribitur Num. 11. sic etiam Ieremiæ. 46. de illis qui *pascebant semetipsos*, dicitur; *Mercenarii quoque eius, quasi vituli saginati, versi sunt*. & cap. 50. hæc voluptuariorũ, & vitulorum pinguium petulantia describitur; *Effusi estis, sicut vitulus super herbam, & mugistis sicut tauri*. & fortè etiam idem notatur Psalm. 21. *Circundederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me*. nempe pontifices, & sacerdotes illi nequam, *veteres pigri*, & *pingues*, propterea que sævi & efferati contra mitissimum agnum Iesum; nam hæc *pinguedo* tum in se ipsa mollissima, tum adversus alios sævissima esse solet. sicut de illis dicitur Amos. 6. *Qui opulenti erant in Sion, & nihil patiebantur super contritionem Ioseph*. & Amos. 4. *Vaccæ pingues, quæ calumniam facitis egenis*. quibus comminatur Isaias. c. 10. *Mittet Dominus in pinguibus eius tenuitatem, & subtus gloriam eius, succensa ardebit, quasi combustio ignis* atque idem ipsi profectò videntur esse, de quibus cum Psalmo. 16. dixisset David, *Adipem suum concluserũt*, (videlicet sibi solis mollitudinem, & lenitatem adhibentes, & aliis omnibus viscera misericordiæ præcludentes) subdit statim, *Saturati sunt filiis*. quem locum Psalterium Romanum, & Arabicum, Arnobius, Paulinus in epist. ultima ad August. & ipse August. legunt, *Saturati sunt porcina*.

Cajetan.

Psal. 77.31

Pingues, voluptuarii homines

Num. 11.33

Ier 46.21

Ier. 50.11

Psal. 21.13

Titul. 12

Delitiosi homines adversus alios immites.

Amos. 6.1 & 4.1

Isa. 10.16

Psal. 16

2

Hinc est, ut non solùm divitiæ, sed terræ ubertas, ex quibus illæ nascuntur, *pinguedinis*, & crassitudinis nomine significetur. Genes. 23. *Ros cœli & pinguedo terræ*. & 45. *Ego dabo vobis omnia bona Aegypti, ut comedatis medullam terræ*, Hebraicè, *Pinguedinem* id est divitias, & bona uberrimæ regionis. Isaiæ. 5. *Deserta in ubertatem versa, adve-*

Gen. 27.28. Gen. 45.18

Isa. 5. 17

au

na comedent, Hebraice; *Deſerta pinguium*. id eſt uberrima quæque paſcua ablata divitibus, tribuentur peregrinis. ſic etiam Geneſ. 41. *Septem boves pulchræ, & pingues, & ſeptem ſpicæ plenæ, ſeptem annos ubertatis ſignificant; & ſeptem macilenta ſeptem annos ſterilitatis*. atque adeo macies & extenuatio, paupertatis & ignobilitatis ſymbolum eſt. Iſaiæ. 17. *Attenuabitur gloria Iacob; & pinguedo carnis ejus marceſcet*. ſed de alia pinguium ſignificatione ſtatim.

Gene 41 26. — Macies, paupertas. — *Iſa. 17. 4.*

3 — Impij præ pinguedine, cæci. — *Pſalm. 72. 7.* — *Tigur.* — *Olympiod.*

Operuit faciem. Sepulti nimirum videntur illius oculi (qui *faciei* nomine ſignificari ſolent) nimia pinguedine; & eò ſpectare videtur verſio illius loci Pſalm. 72. *Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum*. Tygurina; *præ pinguedine oculi eorum exeunt*. contraria enim ratione, tamen incredibilis pinguedo ſignificatur qua dicendi ratione fortè ſignificatur impius voluptatibus excæcatus, & *avertens faciem ſuam ne videat cœlum*. ſic etiam videtur intelligere Auguſtinus explicans; *Per exaltationem ſuperbiæ ſuæ, abſcondit à ſe Deum*. in quam rem Olympiodorus ait, in Hebræo haberi, *Abſcondit cor*; ac ſi diceret, propter delitias, mentis aſpectum amiſit. mirum eſt enim, quàm reddantur ſtupidi & obtuſi ſuis voluptatibus atque divitijs divites nonnulli.

4 — Hebraizantes — LXX — Symmach. — R. Mardoch. — בִּסֶל — כֶּסֶל — Arvina quid — LXX — Olympiod. — פִּימָה — *Pagn.*

Et de lateribus ejus arvina dependet. Pro lateribus Hebraizantes vertunt, *ilia*. Septuaginta, *De fœmore*. Symmachus, *lumbos*. alij *inguen*. Rabbi Mardochai ait eſſe partem dorſi, quæ conjungitur renibus, ſed propriſsima ſignificatio *Caѕel* eſt vertebra, *el juego o gueſſo de la ç.a*. nam dicitur à radice *caçal*, quod inconſtantiam, mutabilitatem, & vertibilitatem affert. ſed rectè hoc loco pro adjunctis accipitur ilijs & lateribus. Pro *arvina* autem, Septuaginta habent *Periſtomiam*. quam vocem Olympiodorus ait ſignificare geminatam & circumfuſam carnem circa fæmina. præterea ipſe Olympiodorus explicat *diploidem*, ſed in idem recidunt hæc omnia; ſignificant enim pinguedinem, axungiam, aut omentum. & certè vox ipſa originalis, *Pimah* ſignificat opimum, conſonante voce Latina cum Hebræa. Quod verò Pagninus dixit *lumbricos*, non video quomodo conveniat voci originali; niſi fortè intelligat ex nimia cibi abundantia, lumbricos in divitibus generari, qui plerumque generantur ex cruditatibus. Regia pro lumbricis, *lubricos* indicavit in margine, & ipſa legit *lubricum*. hoc etiam non ſatis aſſequor; niſi idem intelligat, quod Pagninus, nam lumbricus, quaſi lubricus à lubricitate dicitur. Hebræus apud Cajetanum legit, *Fecit rugas ſuper ilia*. & cùm vox hoc tantùm loco reperiatur, quiſque pro libito illam vertit, atque obeſitatem omnes exprimunt hominis delitioſiſsimi, cui bonorum abundantia vitiorum omnium materiam ſubminiſtret.

Regia — Hebræ. Cajeta.

5 — Pinguibus imminet mors. — *Iſai. 34. 6* — *Amos. 6. 1.* — *Ier. 12. 3* — *Sopho. 1. 7*

Sed ſolo tamen *pinguedinis* nomine peccatores malè audiunt, ut qui internecioni & gladio reſerventur, cùm bene saginati fuerint. Iſaiæ 34. *Gladius Domini repletus eſt ſanguine, incraſſatus eſt adipe, de ſanguine agnorum, & hircorum, de ſanguine medullatorum arietum. victima enim Domini in Boſra, & interfectio magna in terra Edom*. id eſt, Deus ipſe ſuæ juſtitiæ ſacrificium offert, pinguiſsimis, opulentiſsimiſque Idumæorum mactatis. idem expreſsit Amos cap. 6. *Væ, qui opulenti eſtis &c. qui ſeparati eſtis in diem malum*. & Ieremiæ. 12. *Congrega eos, quaſi gregem ad victimam & ſanctifica eos in die occiſionis*. & Sophonias cap. 1. *Præparavit Dominus hoſtiam, ſanctificavit vocatos ſuos; & erit in die hoſtiæ Domini, viſitabo ſuper principes &c.* id eſt, Deus permittit impios pingueſcere, ut illuſtrior tandem ſit de illis triumphus, atque divinæ juſtitiæ gloria ex illorum mactatione & ſupplicio.

Auguſtinus — *Prov. 7. 7.*

Sed Auguſtini lectio prætereunda non eſt; *Fecit* (inquit) *capiſtrum ſuper fæmora*. quod ad impiorum laſciviam refert, *ut libidinibus* (inquit) *colligaretur, quo vinculo duceretur ad mortem*. & quidem Scriptura illo *capiſtri* aut vinculi nomine, quo ſolent beſtiæ trahi & alligari, turpem libidinis affectum, aliquando notavit, cùm Proverbiorum. 7. dixit *vecordem juvenem* meretricis verbis irretiri, & trahi ad vincula, quibus deinde vinculis ad extremum exitium, & quaſi ad carnificinam ſtolidus agniculus pertrahatur. neque mirum vinculis & capiſtro turpem & voluptuarium hominem conſtringi, videlicet mancipiũ viliſsimum belluinæ voluptatis. & res quidẽ ipſa in proximo eſt; nam omentũ, & abdomẽ, quod in ilijs lũbiſq; & vẽtre eſt, cũ iis, quæ ſub vẽtre ſunt

Philip. 3.19
Hieronym. epist. ad Fabiol. 128

conjunctum est. rem autem turpem indicatam esse a Paulo, *ventris* nomine, cum dixit, *Quorum Deus venter est; & gloria in confusione* (re pudenda) *ipsorum*, Hieronym. intellexit, epistola. 128. ad Fabiolam.

6

Greg.

Arvina, amici & familiares.

Gregorius tandem, quem nonnulli Latini sequuntur, per *arvinam dependentem ex lateribus*, intelligit, non tam opulentiam, atque voluptates, quàm quosdam, ut ita dicam divitum collaterales, & administros, qui adhęrent principibus, & illorum latus claudunt, qui suis patronis fisi, illorum tyrãnidem atque sævitiam imitantur, ex pauperum rapinis & sanguine ditescunt, atque pinguescunt; qui ut Amos cap. 4. ait, dicunt *Dominis* suis, *Afferte & bibemus.*

*

XXVIII. *Habitavit in civitatibus desolatis, & in domibus desertis: quæ in tumulos sunt redacta.*

1. *Tres expositiones minus commoda.*
2. *Quarta commodior. Conscientiæ impiorum terrores. Tyranni frequenter exulant compulsi. illustratus Isaias.*
3. *Commodissima interpretatio.*
4. *Impiorum gloria nõ perseveratura.*
5. *Radix quid propriè. Varia lectio.*

I

Prima expositio Eugubinus
2. Expositio Vatab. Clarius

SEntentia quidem plana videtur, sed de illa valde dissentiunt interpretes quibusdam ad supplicium, aliis ad improbitatem impii referentibus. Primò ergo indicat Steuchus habitaturum impium in desertis locis, ut impunè grassari possit, & excursiones facere. Secundò Vatablus, & Isidorus Clarius, quos nonnulli recentiores imitantur, de superbissimis tyrannis accipiunt, qui cùm divitiis abundent, expensas inutiles faciunt, animúmque adjiciunt instaurandis ruinis & civitatibus eversis, atque fulciendis collabentibus arcibus, & domibus regiis, ad nullum alium usum, opportunitatem vé, quàm comparandi nominis immortalitatem, tum ex eversione quarundam urbium, tum ex eversarum instauratione. atque simile videtur id cap. 3. *Qui ædificant* *sibi solitudines.* Sed quia, cùm hæc dicebantur, non admodum frequentes urbes erant, non videtur in hanc sententiam commodè potuisse dici. neque locus ille cap. 3. favet, qui de sepulchris accipiendus est: ut eo loco docuimus.

Iob. 3.14

3. Interpretatio Cajet.

Præterea Cajetanus, ad rapinam, & avaritiam tyrannorum refert; nam diripiunt non communes tantùm rerum publicarum, & privatarum etiam domorum facultates; quæ expilatio spoliatióque bonorum, desolatio, & vastatio dicenda est: adde etiam, quòd per summam violentiam ejectis propriis dominis é suis sedibus, illas tyranni occupant, accessionémque faciunt suis arcibus, & viridariis; uti fecit Achab de vinea Naboth. 3. Regum. 21. Hos Isaias cap. 5. notare videtur; *Væ qui conjungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, usque ad terminum loci, num quid habitabitis vos soli in medio terræ? In auribus meis sunt hæc, dicit Dominus exercituum.* (sunt enim ingentia scelera, quorum clamòr auditur in excelso) *Nisi domus multæ & desertæ fuerint, grandes & pulchræ absque habitatore.* comminatur ipsas suas domos amplissimas destructas & vastatas iri ab hostibus, ipsis ejectis, qui illas ædificarunt; ut supplicium sceleri, & iniquitati respondeat.

4. Reg. 21.2.16
Isa. 5.8

2

4. Expositio cõmodior D. Thom. Latino

Conscientię impiorum terrores

Isa. 34.14

Tyrãni exules

Dan. 4. 22.29

Isa. 22.17.18

Sed quartò tamen loco de pœna impiorum Divus Thomas & alii Latini accipiunt, vel quòd illi conscientiæ terrores, de quibus nuper dictum est, non patiantur impium uno in loco consistere, neque in familiari hominum convictu & societate vivere; ideóque in solitudinem concedat, & desolatarum urbium ruinas, & latibula quærat, si fortè ibi inter *lamias & pilosos* securus agere, atque latere possit. vel, quòd tandem hujusmodi impiissimi tyranni ejiciantur in exilium non potentibus subditis diutiùs ferre tam iniquam dominationis petulantissimæ libidinem. uti contigit Nabuchodonosor Dan. 4. *Ejicient te ab hominibus, & cum bestiis, ferisque erit habitatio tua.* & idem indicatur Isai. 22. cùm ad Sobnam templi præpositum dicitur; *Dominus asportari te faciet, sicut asportatur gallus gallinaceus* (is enim vinctis pedibus facilè quovis asportatur) *quasi pilã mittet te in terrã latã & spatiosam* (id est in exiliũ ad remotissimas regiones, unde redire facilè nõ possis. ꝑ *gallo* autẽ, in Heb. est, *sicut vir*

nimi-

nimirum ſicut princeps aliquis, aut potentiſsimus tyrannus, qui cùm ab hoſtibus capitur exulare cogitur in remotiſſima regione, ut omnem illi ad ſuum regnum redeundi aditum, & ſpem præcludant; proptereáque cogitur habitare in civitatibus deſolatis. & ita Septuaginta hunc Iſaiæ locum legerunt; *Conteret virum, & projiciet te in regionem magnam, & immenſam.*

LXX

Huic præterea commentario affinis eſt illa aliorum interpretatio, ut de extrema inopia accipiatur, ad quam redactus impius tecto careat, & niſi in civitatibus deſolatis, deſertiſque & ruinoſis domibus commorandi, ſeque protegendi locum aut facultatem non habeat.

3 Græcorum interpretatio cómodiſsima

Tandem quod videtur optimè quadrare, & cum conſequentibus cohærere, ex Græcorum interpretatione, illud eſt, ut impio comminetur everſionem ſuæ civitatis, & ſuæ domus: & quoniam quæ comparaverat bona, ex rapinis erant, direptioni, quoque expoſita erunt. juxta quod accipiendum eſt, quod dicitur, *in tumulos ſunt redacta*; nam in Hebræo effertur per futurum, *in tumulos*, aut, in cumulos *redigentur*. atque hûc ſenſum indicaſſe videntur Septuaginta, qui imprecanter legũt;

LXX

Habitet civitates deſertas, & ingrediatur in domos non habitatas quæ autem illi paraverunt, alii auferent.

*

XXIX. Non ditabitur, neque perſeverabit ſubſtãtia eius: neque mittet in terra radicem ſuam.

4

Non ditabitur. Non ſemper diteſcet. neque ſemper ex quocumque jactu & quocumque piſcatu evadet ditior. & quoniam ſummis negatum eſt ſtare diu, non *perſeverabit*. Propriè, non ſurget, non ſtabit, non confirmabitur, non erunt illius opes ſtabiles, & firmæ, nom ſemper augebuntur.

Perſeverare.

5 Radix quid propriè.

נָלָה

Pagni. R.David

Nec mittet in terra radicem ſuam. Radix hoc loco eſt à radice, *nalah*, quod eſt perficere, aut conſummare; quare Pagninus ſequutus Rab. David, legit, *Conſummationem*. Hebræus apud Cajetanum, *Finem*; Regia, *Complementum* Rab. Mardochai, *Neque extendetur in terra perfectio eorum*. Tygurina; *Neque ad plenum creſcet in terra*. Vatablus, *Neque tradet terræ cõſummationem eorum*. ſubaudit ipſe ædificia; quæ cùm impius *cœperit ædificare, non poſſit conſumare, ut omnes qui viderint, illudant ei*. Sed conſummationem hanc ad arboris perfectionem pertinere, tum Septuaginta, & Græci, tum Latinus interpres ſapienter ex ſequentibus elicuerunt, ubi *ramorum* mentio fit. Sed in hac eadem re extremas perfectæ arboris rationes conſiderarunt Græci atque Latinus; nam Græci cacumen, comam, folia arboris; legunt enim; *Non immittet ſuper terram umbram*. id eſt, in ipſo flore exareſcet, primiſque germinibus deficiet. non efficiet perfectam comam, non tegmen patulum, neque latam umbram. at noſter interpres in radicibus totam arboris conſummationem conſtituens, firmitatem, & profunditatem illarum impiorum florenti ſtatui denegavit, viſúſque profectò eſt hunc locum cum illo Proverb. 12. conjunxiſſe; *Non roborabitur homo ex impietate, & radix juſtorum non commovebitur*. quaſi diceret, Quidquid peccato & ſceleri innititur, non firmis radicibus nititur; Vermem enim corrodentem habet. at pietas, & integritas, firmæ ſunt ad honorem, divitias & bona omnia, radices. ideo *juſti florebunt in æternum ante Dominum*; & tranſplantatis ad vitam alteram radix eorum *non commovebitur*. vide quæ ſupra diximus cap. 5. ✝. 3.

Hebra. Caj ta. Regia R. Mardoch. Tygur. Vata Luc 14.30

Ixx Latin. Græci.

Prov 12.3.

Pſal.91.13.14

*

XXX. Non recedet de tenebris, ramos eius areſaciet flamma, & auferetur ſpiritu oris ſui.

1. *Tenebræ quid. Rami quos ſignificent. Hoſtes igne & flamma utuntur in regionis alicuius devaſtatione.*
2. *Varia lectio. Affixum apud Hebræos pro pronomine reciproco, aut non reciproco.*
3. *Tyrannorum mors inopinata. Explicatus David.*

4. *Laetiorum cap ficto Spiritus pro indignatione.* | 5 *Impii levißimis occaſionibus abiato. illuſtrat David, & Iſaias.*

1

Tenebrę quid Cajet.

ALlegoria miſta eſt, & ideo nunc *tenebras* dicit, quæ arbori non conveniunt, ſed homini. Cajetanus verò ignorantiam intelligit, quę comes impiorum erit. ſed præſtat afflictiones, diſcrimina, animi mærorē, & anxietatē intelligere. *Ramos*, germina, teneros ſurculos, Septuag. *ſtirpem*. ſunt enim etiã *ſtirpes*, virgulta, quæ de radicibus pullulant. ſive ut allegoriam diſſolvant, & per ramos, & germina filiorum ſobolem & impiorum poſteritatem ſignificatam explicent; nam hoc loco *rami* dicũtut à radice, *janaK*, quod eſt ſuggere, aut lactare, aut nutrire, quaſi qui adhuc exugant ſuccum à radice. ſic in Sapientia de liberorum interitu dictum eſt, *Confringentur rami ejus*. vide etiam quæ ſuperiùs cap. 5. diximus. Alii *ramorum* nomine intelligunt aſſectatores & aſſentatores, qui ex tyranni opibus victum trahunt, & illum comitãtut & ornant, quos una cum ſua radice exuret Deus. Alii rerum omnium fęlicitatem, virorem, opulentiam. Pro *flamma* autem Septuaginta *ventum* dixerunt, nempe urentem, qui ſolet virentia omnia urere, & decoquere, ſed in originali, *flamma* exurens eſt, vehementiſsimi ſupplicii, atque adeo æterni ſymbolum. Duci autem videtur tranſlatio à more hoſtium vaſtantium regionē aliquam, qui ſegetes & arbores ſuccendunt. ut in illa ingenti, quam Chaldęi ediderant, ſtrage conqueritur Ioel; *Ad te, Domine, clamabo, quia ignis comedit ſpecioſa deſerti, & flamma ſuccendit omnia ligna regionis*. & Zachar. cap. 11. hoſtium copias jam advẽtantes prædicit; *Aperi, Libane, portas tuas & comedat ignis cedros tuas.*

Rami quos ſignificent LXX

יֹנֵק

Sap. 4. 5

לֶהָבֶת

Metaphora ducta a vaſtatione hoſtili

Ioel. 1 19. 20

Zach. 11. 1

2

Et auferetur ſpiritu oris ſui. Quidam vulgati codices habent, *Spiritu oris ejus*. & eam lectionem retinent Hebraizantes, Pagninus, Vatablus, Regia, Eugubinus. intelligunt autem Dei ſpiritum, indignantis, atque vi incredibili perflantis & incũbentis in impii gloriam, opes familiam, ramos, folia, & omnem fælicitatis florem quæ omnia tabeſcent & decutientur, cum *Spiritus Domini inſuflaverit in* illa. eundem ſenſum expreſsit Chaldęus, neque mihi diſplicet; nam conſentire poteſt cum correctiori lectione Vaticana quę habet *oris ſui*. eſt enim apud Hebręos eadem particula, quæ vice pronominis *ejus*, aut *ſui*, aliis nominibus affigitur. & frequens etiam eſt apud Latinum interpretem permutatio aliorum pronominũ cum reciprocis.

Pagnĩ. Regia Vatab. Eugubinus

Iſa 40. 7

Chald. Vaticana lect.

Affixũ quod apud Hebręos valet reciprocum

Sed tamen alii alios quoque hujus *ſpiritus* commentarios adhibent; nam *ſpiritum ſui oris*, ipſius impii, interpretantur, diverſis rationibus. Primò Vatablus refert ad illius pinguedinis cõſumptionem, de qua nuper dixerat; Veniet ad eam tenuitatem carnis, qui pinguiſsimus erat, ut vel ſolo flatu, loco ſuo moveri poſsit, proprio inquam ſuo flatu. ſenſus videtur paulò humilior. Aliquantò erectior, & acutior Cajetani, *Auferetur*, propriè etiã juxta Hebræum, *recedet in ſpiritu oris ſui*, videlicet, abſque ægritudine valens adhuc reſpirare, & ſanus lætúſque fruens vitali aura. plerũmque enim non morbo, ſed occultis inſidiis petiti diem ſuum obeunt impii; uti Cæſar, cùm admoneretur, ut de paratis inſidiis ſibi caveret, reſpondiſſe fertur, Mortem inexſpectatam optimam; nam nullam aliam tyranni potentiſsimi exſpectant. Idem indicari videtur Pſalmo. 81. *Vos autem, ſicut homines moriemini* (id eſt, ſicut plebeii, quorum nulla in morte ratio ducitur, qui neque lugentur, neque extremis honoribus afficiuntur) *& ſicut unus de principibus* (qui repentè, & ex inſidiis petuntur) *cadetis*.

3

Vatabl.

Cajet. Tyranni ſubitò de medio ſublati

Plutarch.

Pſalm. 81. 7

Sed tertiò nonnihil durior, frequentiſsima tamen Latinorum interpretatio eſt Gregorii, Philippi, Div. Thomæ, Hugonis, indicat etiam Tygurina, *Auferetur*, & perdetur impius propter indignationem irati & impatientis animi, quam concitatioribus verbis efflat in Deum. ex ore itaque ſuo judicabitur; *ſtultum enim interficit iracundia. in ſpiritu* itaque, id eſt, propter ſpiritum, & indignationem *auferetur*, miſeranda morte plectetur.

4

Gregor. Philip. D. Thom. Hugon. Tygur.

Spiritus pro indignatione. Iob. 5. 2

Tandem illud non contemnendum, ut hoc pertineat ad facilitatem quandam, qua impius, paratus licèt & munitus ab omnibus bonis, concidit & interit pinguiſsimus, ſi vel ſolo impellatur * *ſpiritu* & tenuiſsimo flatu, facilè, breviter deficiet; qua ratione dictum eſt Pſalmo. 14. *Exibit ſpiritus ejus, & revertetur in terram ſuam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum*; in extremo halitu, &

5

Impii levibus incommodis ablati

* Deshataſe en un ſoplo Pſ 145 4

ſpiritu

Iſa.2.22

& ſpiritu diſsipantur omnia. & Iſaiæ. 2. *Quieſcite ab homine, cujus ſpiritus in naribus eſt, quoniam excelſus reputatus eſt ipſe.* ſi de potentiſsimo ſuperbiſsimóque tyranno accipias; Quantumvis vaniſsima ſui reputatione inflctur, viliſsim' re ipſa eſt, ut qui vitam ſpiritu, & halitu ducat, meliùs de Chriſto Domino; Cavete ab eo, qui quãvis homo ſit, atque ea ratione, qua homo eſt, habeat vitæ ſpiritum in naribus, id eſt in reſpirandi facultate; at nõ tantùm homo, ſed excelſus Deus eſt. Quoniam verò flores ſolent vehementiori vento decuti, Septuaginta perſtantes in eadem florentis arboris translatione, legerunt; *Et decidat flos ejus.*

LXX

XXXI. *Non credit fruſtra, errore deceptus, quòd aliquo pretio redimendus ſit.*

1. *Impiorum mala ſecuritas. Aliquando errant, vitæ, & ſpei omnis abjectio.*
2. *Varia lectio. Illuminatio Vulgata. Credere quid propriè.*
3. *Errare quid propriè illuſtrat Ezechiel, & David. Qui Deo non adhæret, aberrat.*

I

Impiorũ mala ſecuritas.

CVm (inquit) repentinus & miſerandus interitus impiũ maneat, fallitur miſer malè ſecurus, neque in animum ſuũ inducere poteſt, ſe indigere prece & pretio, id eſt, aliena ope, ut à tam certis diſcriminibus liberari poſsit. hæc eſt brevis & facilis ſententiæ elucidatio. Niſi fortè illa præſtantior ſit; Omnino deſperabit tot malis tandẽ agitatus, fore ut aliqua ratione mortis periculũ effugiat, aut judicem ſuum placare poſsit, aliorum ve opẽ & miſericordiam allicere. Sicut ad opulẽtos quoſdam dictum eſt Pſalm. 48. *Frater non redimit, redimet homo* (id eſt, neque frater, neque homo quivis alius redimere poterit) *non dabit Deo placationem ſuam, & pretium redemptionis animæ ſuæ.* ut enim dicitur. 2. Paralipom. 19. *Non eſt apud Dominum Deum noſtrum iniquitas, neque perſonarum acceptio, nec cupido munerum.* ſic etiam Eccleſ. 7 *Ne dicas in multitudine munerum meorum reſpiciet Deus. & offerente me Deo altiſsimo, munera mea ſuſcipiet.* In hanc ferè ſententiam dixerunt hoc loco Septuaginta; *Non credat, quia ſuſtinebit, vana enim evadet et,* nullo enim modo par erit perferendis incredibiſibus his Dei indignantis ictibus atque vulneribus.

Impiorum vitæ & remediĩ omnis abjectio.

Pſal.48.8

2.Paral.19.7. Eccle 7.11

LXX

2

Varia lectio. Hebraizantes Pagni.

Sed Hebraizantes valde diſcedũt à Latino, ſic enim ex verbo legunt; *Non credet æquo,* aut valido, aut recto, *is qui errat, ſed mendacium erit loco ejus.* vel, vanitas, aut temeritas erit permutatio ejus. Tygurina; *non fidet Deo.* quaſi dicat, deſperabit de divina ope; vel non nititur Deo alii; *non credit juſto & ſapienti homini erudienti ſe.* ut notetur Iob qui parere nolit amicorum monitis. Vatab. *Non credit fore, ut ejus fælicitas permutetur, & ad meram vanitatem deveniat.* ſed Vulgatus rectè vertit *fruſtra,* vel vanè non enim legit *Sava,* quod eſt equum eſſe ſed, *ſo,* quod eſt ſonus, clamor vanum, fruſtra; quaſi dicat, ſua vanitate, & rerum externarum ſtrepitu ſeductus ſine ullo, firmo fælicitatis fundamento, *non credet,* non ſtabit, non perſiſtet, non erit firmus, non permanebit nam hęc omnia verbum *credendi, Aman,* complectitur. quare non incommodè vertit, & legit Regia, *Non credet in mendacio errans.* Secunda autem pars à verbo, *mur,* quod eſt mutare, aut permutare, propriè vertitur, *Non credet, quòd permutatio.* ſed pro pretio commutationis rectè accipitur à Vulgato: quare illuminavit ſententiam lucida paraphraſi; *Non credit, quòd aliquo pretio redimendus ſit.*

Tygur.

Vata.

שָׁוְה

שׁוא

Credere quid

אָמַן

מִיר

3

Errare quid proprie

תָּעָה

Sed impius tamẽ ſic judicat de rebus, *errore deceptus.* propriè, errat. verbũ Originale affert mẽtis commotionem; videbitur malorũ turbine exagitatus mẽte emoveri, nullũque verũ, aut certũ judiciũ de rebus capere. ab eadẽ radice dicitur Pſ. 118. *Erravi ſicut ovis, quæ periit,* id eſt, nullũ ſalutis certum remedium vagus aberrãnque quærebam, mei impos, & ingentis in quo verſabar diſcrimine, pene ignarus. & Ezech. 44. *Cùm errarent filii Iſrael a me.* Alii ſic legunt, & diſpungũt, *Non credet; fruſtra* igitur, *errore deceptus* erit. Nam qui Deo non credit, oportet illum aberrare, & ad miſerandos exitus, certiſsimáque præcipitia perire, ſicut à ſapiente dictum eſt *Væ diſſolutis corde, qui non credunt Deo; & ideo non protegentur ab eo.* Nam diſſoluti, & ſine anchoræ præſidio, quam in divinam opẽ jacere deberent, agitantur rapidiſsimis malorum fluctibus, & ad immanes ſcopulos alliduntur.

Pſal.118.176

Ezech.44.15

Qui Deo non adhæret, errat.

Eccleſ.2.15

XXXII. Antequam dies eius impleantur, peribit: & manus eius arescent.

1. *Implere quid. Implere dies & Plenus dierum quid.*
2. *Immatura mors impiorũ. Nemo justus immaturè decedit. explicatus Salomon. Illustratus Isaias.*
3. *Vitæ spatium concedi hominis ut maturescat velut fructus quidam. Iuvenis cordatus maturus, senex improbus acerbus. Explicata Sapientia, & Hoseas.*
4. *Ramus & manus pro eodem, itemque utrumque pro filiis.*

I Si perstet in eadem arboris metaphora, hic erit sensus; Ante perfectionẽ, & debitam fructuum maturitatem; quos daturus erat in suo tempore, *peribit* succidetur. Septuaginta; *Præcisio ejus ante horam corrumpetur.* id est, incidetur, & putrescet, & ab incisione & ferro non ducet opes, neque nova germina, sed rami, *manúsque* & brachia *arescent.* licet autem in Originali tantum sit unica vox, *male*, quæ complere, & perficere significat, rectè Vulgatus duobus aliis reddidit, *implere*, & *perire*, ut vitæ immaturæ, & rerum omnium suo fine & perfectione carẽtium, interitum & finem significaret. & quidem, Quod in Originali est, *In non die suo complebitur.* non videtur commodiùs, neque illustrius reddi potuisse; nam compleri ante suum diẽ & tempus constitutum, est potiùs perire, & deficere, quàm ullum complemẽtum, & perfectionem accipere. *Implere* autem *dies* ad fœlicem, lógámque senectam pertinet, ut Isai. 65. *Non erit ibi senex, qui nõ impleat dies suos.* Sed observandum non esse eandem dicendi formulam, cùm quis dicitur *plenus*, id est satur, *dierum*, & cũ quis dicitur *implere dies*, id est mensuram vitæ bene cumulatam refertáque annis reportare, licèt utrũque ad senectã pertineat.

LXX

מלא

Isa. 65. 20

Gene 25. 8. & 53. 29. 1. Par 23. 1 et 29. 28 Iter. 6. 11 G. 29 29. & 29. 14. 1. Par 17. 11. Eccle. 26. 2.

2 Immatura mors impiorum

Hujusmodi verò acerbam mortem, aut potius acerbæ & immaturæ vitæ succisionem sæpe comminantur impiis sacræ literæ. ut Ecclesiast. 7. *Ne impiè agas multũ: & noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo.* id est, ne moriaris, cùm nondum maturueris, sed acerbis adhuc, & austeris, atque crudis moribus sis, & minimè moriẽdo præparatus. Quare nihil mirum, quòd impii quàmvis inveterati dierum, atque malorum, semper conquerantur mortem sibi importunam & ante suum tempus accidere: nam cùm nunquam se ad mortem comparaverint, numquamq; sensu atque moribus maturuerint, sed semper vitiorũ & lasciviẽtis, luxuriantísque animi vitore & obstinatione recrudescentes, mitem operum fructum suo tempore non ferũt; justi verò, ut qui divinæ charitatis calore, sensu atque moribus maturescere, mitescéréque, omni duritie & acerbitate decocta, jam inde ab adolescentia cæperunt, nunquam non amplectuntur opportunã mortem, numquámque nõ decedunt suo tempore, & suæ vitæ diebus impletis. et enim licèt ætate juvenes, at senes sint moribus, morti parati, & maturi proculdubio censeri debent. Hæc est enim illa Ecclesiæ propter suorum juvenum pietatẽ facta promissio, *Non erit ampliùs infans dierum, neque senex, qui non impleat dies suos; quoniam puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit.* id est, nemini in medio ætatis cursu importuna mors accidet, nã pervenient omnes ad illã operum, atque ætatis maturitatem, & vitæ complementũ, quod nõ dierum, *& annorum numero*, sed pietatis perfectione & morum integritate definitur. at impius senex licet, & cẽtum annorũ, infans censendus erit, ut qui morũ & sensus maturitatẽ numquã assequutus fuerit, neq; suũ illud exspectatum senectutis, prudẽtiæq; tempus impleverit. Is igitur maledictus erit, fructus videlicet inutilis & acerbus. Iuxta Heb. parvi pendetur, projicietur.

Eccle. 7. 18

Isa. 65. 20

Sap. 3. 17

Quare observandũ quidẽ humanã vitã cõcedi homini, ut in eo temporis spatio pietatis atque justitiæ incremẽta accipiat atque ad perfectã quandã vitæ, morũque perfectionẽ atq; maturitatem pervenire possit; quare qui ejusmodi evasit moribꝰ videlicet, atque sensu maturus, suã perfectionẽ suũq; temporis cõplementũ atq; mensurã accepisse videtur; in eũ enim finẽ consummationis atq; perfectionis, vitæ humanæ spatiũ mortalibus cõcessum est, ut Sap. 4. dicitur; *Cõsummatꝰ* (id est, juxta proprietatẽ verbi Græci *teleo*, qui ad cõplementũ pervenit, & cõsummationẽ) *in brevi explevit tẽpora multa.* id est, cẽsetur suã mensurã perfectæ ætatis cõplevisse. ergo siquis maturescat, & sensu moribúsq; canescat in juventute, jucundissimum & suavissimũ is præbebit Deo fructum maturescentis ætatis, Dei palato gratissimũ ut ipse testatur Hoseæ 9. *Quasi uvas in deserto inveni Israel, quasi prima poma ficulneæ*

3 Vitam concedi homini ut maturescat. divino palato

Sap. 4. 13

τελέω

Hos. 9. 10

in cacumine ejus vidi patres eorum, id est, inter alias sylvescentes gentium barbararum arbores, quorum fructus acerbissimus erat, miniméque gratus divino gustatui, illi justi Abrahã, Isaac, Iacob, qui Deo gratissimi fuerunt, antequam veniret plenitudo temporis, & gentium conversio, & tempestiva animorum, morúmque maturitas nondum ventura, Deo extiterũt velut prima, præcociáque poma, quibus, licèt nõ admodum multis reficere se solet homo, interim dũ exspectatur plenitudo fructuũ. Idem de se ipso testatur Salomõ Ecclesiast. 51. nam Sapientiæ, prudẽtiæq; maturitatẽ re ipsa potiùs, quàm spe, atq; exspectatione habuit in ipsa prima ętate;

Eclc. 15. 18. 19

Cùm adhuc (inquit) *junior essem, priùs quã oberrarem, quæsivi sapiẽtiam palã in oratione mea, ante tempus* (sic pleríque codices, quamvis

Vaticana

correctior lectio Vaticana; *ante tẽplum* habeat) *postulabam pro illa, & usque in novissimis inquiram eam, & efflorebit tãquam præcox uva.* Quid igitur mirum, si cũ Deus videt cordatum juvenem, benéque maturum, nihil exspectans ampliùs, illum decerpat è vita?

Sap. 4. 13

nam *implevit tempora multa*; nemo enim justus moritur, antequã dies ejus impleãtur. sed ingens tamẽ supplicium, cùm impius nondũ maturus evellitur è vita, non enim ille in cælesti beatorum mensa apponendus erit, quippe fructus inutilis, & immaturus.

4

Manus & ramus idem.

כַּף

Et manus ejus arescent. Eadẽ vox originalis significat & manum, & ramum. à radice *caphaph*, quod est, incurvare. nõ solum enim manus & vola curvitatem habent, sed etiã inflectitur ramus ingravescẽs fructu; quare Septuag. dixerunt; *Ramus ejus non condensabitur.*

LXX

Symmach.

Symmach. *Nõ florebit*, aut *non virescet*. ut methaphora arboris continuata sit. atque eúdem habet sensum nostra lectio; nam rami, sunt velut brachia aut manus arboris. Si igitur rursus hoc loco filiorũ mẽtio fiat, hæc erit hujus loci sententia; Peribit impius antequam honestam filiorum sobolem suscipiat; quòd si quos habuerit filios, non permanebunt diu, sed statim arescent, & extinguentur.

Iob 1. 19

quod propter filiorum Iobi interitum dictũ videtur ab Eliphaz. atque ex hoc loco per imitationem dictum sanè videtur

Sap 4. à ỽ. 3. usque ad. 6

Sapientiæ. 4. *Adulterinæ plantationes non dabũt radices altas; & si in ramis in tempore germinaverint, infirmiter posita, à vento commovebuntur, & à nimietate ventorum eradicabuntur confringentur enim rami inconsummati, & fructus illorũ inutiles, & acerbi ad manducandũ, & ad nihilum apti. ex iniquis enim omnes filii, qui nascuntur, testes sunt nequitiæ adversus parentes.*

XXXIII. Lædetur, quasi vinea in primo flore botrus ejus: & quasi oliva proiiciens florem suum.

1. *Vinea quid. illustrati Moyses, David, Salomon*
2. *Botrus quid in Hebræo*
3. *Projicere, quid, Vitis & olea. quando floreant. quid florentibus noceat. Explicatus Isaias.*

1

גֶּפֶן

Vinea quid propriè

Gen. 40. 9.

Psal. 127. 5

PRo vinea est, *gephen*, quæ vox propriè significat *vitem*, *cepa*, *o parra*, sic enim *vitem* sæpe vertit Vulgatus, Gen. 40. *Videbam coram me vitem* & Psalm. 127. *Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ*; id est, quæ cum externis non pateat, neque in publico conspiciatur, domesticis omnibus valde fructifera sit. & ipsum *vineæ* nomen, vitem significat

Gen. 49. 11

Genes. 49. *Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem*, (id est ad alterius generis vitem aliam) *asinam suam.* id est, ex quacumque cujusque generis vite copiosissimus fructus colligetur, *ligans*, id est *onerans*; nam cùm jumenta onerantur, ligãtur etiã. sic etiã

Cant. 2. 13.

Cant. 2. *Vineæ* (id est vites) *florẽtes, dederunt odorem suum.* sic igitur hoc loco *vinea* in primo flore, est vitis florens, dánsque odorem suum. cum autem in Hebræo tantùm sit, *sine flore botrus*, rectè interpres addidit, *in primo flore*, explicationis gratia, (*estando en cierne*)

2

בֹּסֶר

Botrus quid

LXX

El granizo la vẽdimiara en agraz.

Est autem *botrus*, propriè labrusca, aut uva immatura. Septuaginta; **Vindemietur, sicut acresta, ante horam. Lædetur*; grandine vehementi, aut urenti pruina decoquetur. propriè, dissipabitur, opprimetur, perdetur à radice, *chamac*, quod est, inique agere cõtra aliquem, vi opprimere, dissipare, rapere. quare ut persistemus in eadem allegoria; Dirupietur fructus immaturus.

חָמַס

3

Quid Projicere

שָׁלַךְ

Isa 6. 13

Et quasi oliva projiciens florem suum. Projicere hoc loco, non est germinare, aut protrudere florem, sed potiùs ejicere, dimittere, ut cadat. nam *salac*, est projicere in terram, aut in inferiorem locũ; & sic etiam dicitur ab hac radice; *Erit in ostensionem, sicut quercus, quæ expandit*, (longe

à se projicit, *ramos suos*. licèt utraque res conjuncta sit; nam cùm florescit oliva, facile flores amittit. & quidem sicut olivæ flos delicatissimus, quamcumque cæli injuriam non sine damno sentit, ita etiam florentem fortunam quæcumque temporis injuria, & vicissitudo urere, & dejicere potest. Dixi autem hoc loco *projicere* florem, esse potiùs deflorescere, & amittere florem, quàm emittere, nam tunc olea, ac reliquæ etiã arbores detrimenta sentiunt potissimùm. nam sic etiam de arboribus in universum loquens Plinius tradit lib. 17. c. 2. *Si cùm defloruere, protinus sequantur imbres, in totum poma depereunt. Circa vergilias quidem pluere, inimicissimũ viti & oleæ.* Nõ frustra autem tum vitis, tum oleæ simul meminit, nam ferè eodem tempore florescunt, uti scribit Plinius lib. 16. cap. 25. *Floret solstitio vitis, & quæ paulò seriùs incipit olea.* & aliquando etiam vites maritantur oleis, ut idem Plinius auctor est lib. 17. cap. 4.

Plin. lib. 17. cap. 2.

XXXIIII. Cõgregatio enim hypocritæ sterilis: & ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libẽter accipiunt.

1 Congregatio, quid. Principes qui Hypocritæ. 2 Sterile quid Impii Mors testificatur contra illum 3 Ignis divina ultio. Ignis tributũ Munus quid propriè. explicatus David Repetundæ. 4 Veterus mentis. Quid præparare Divitiæ fallaces.

1 D. Thom.

MErito (inquit Eliphaz) hæc dixerim; est enim dignus hypocrita gravissimo supplicio. *Congregatio* D. Thom. opes, *congregata*. bene; sed prẹterea etiam familia, amici, socii, & quęcumque alia necessitudine, aut fœdere devincta, *ellos y todos sus allegados*. nam *ja ghad*, non solum cõgregari, sed in fœdus & pactũ, aut amicitiam convenire, significat. *Hypocritæ*. impii, principis presertim aut tyrãni, qui cũ pro suo munere tueri deberet rem publicã, & infirmiores juvare, debilesque fovere, ipse, cõtra quã sui numeris ratio & species externa præseferebat, justitię, & ęquitatis eversor fuit. hi sane principes, qui nõ sunt, quales esse videntur, *hypocritæ* sunt. quos notat Daniel. c. 13. *Egressa est iniquitas de Babylone à senioribus judicibus, qui videbantur regere populum.* videbantur quidẽ externa facie, sed tamen re ipsa minimè regebant, sed potiùs perturbabant eversa omnis juris, æquitatis, & honestatis ratione & lege.

Congregatio quid

יעד

Hypocrita

Cur iniqui principes hypocritæ.

Dan. 13. 5

Sterilis. Vox eadem quæ cap. 3. redditur *solitarium*. igitur *congregatio sterilis*, solitaria, ad summam solitudinem redigetur sine filiis, sine famulis, qui rẽ promoveãt & curent; vastabitur illius domus. & quoniam verbum *congregandi*, & conveniẽdi, significare etiam solet convenire ad testificationẽ alicujus rei, ideo Septuag. dixerunt; * *Testimonium impii mors*. Cujus multas interpretationes affert Chrysostom: sed illa est optima, quòd mors, exitúsque miserandus impiorum abundè probabit, cujusmodi illorum fuerint uita, atque conditio. adde etiam mortem impii testimonium habituram, idest fore omnibus contestatam, & ignoratam nemini.

2 Sterile quid Iob 3. 7

LXX Chrysost. *Su mala muerte dara testimonio de su mala vida.

Et ignis. Divina ultio, & inevitabile supplicium. *devorabit*. absumet, & perdet; os & lingua tribui solent igni; nam dicitur *lambere, comedere, devorare, & depasci*. augetur nimirũ & nutritur subjecta materia, sicut animal suscepto alimento. sed de hoc postea plura. *Tabernacula eorum* per paraphrasim Vulgatus sententiam elucidavit, imitatus Septuag. qui legunt; *Ignis comburet domos eorũ Qui munera accipiunt*, in Hebręo tantum est; *Tabernacula munerum*; id est principum, & judicum iniquissimorum, qui se sinunt muneribus corrumpi, quod cùm sit judice & principe indignissimũ, ex hoc cætera principum peccata significabuntur. nam qui æquitatem munere accepto corrũpit, quid nõ iste venale habeat? adde etiam *tabernacula munerum* esse quæ ex usura, & rapinis extructa, & locupletata sunt. Cajeta. intelligit, *munera, quæ offeruntur à redimentibus vexationem suam*. auctor Catenæ existimat hanc esse periphrasim avari hominis, & in munera turpiáque lucra inhiantis. rectè omnia; non enim inter se pugnant; neque aliena sunt a voce originali, *sochad*, quod munus est, illud prẹsertim, quod iniquè accipitur à principe, vel magistratu, quod dicimus, *sobecho o soborno*. tum etiam munus, pretium ve acceptum, ut alicui noceas. de quo loquitur Psalm. 14. *Et munera super innocentem nõ accepit*. his ergo verbis videtur Eliphaz latenter accusare Iobum repetundarum sic enim dixerunt Romani, cùm ex priva

3 Ignis Nah. 3. 15 Ioel. 1. 19 Zach. 12. 5. Psal. 20. 10 Deut. 5. 25. 4. Reg. 1. 12 Iob 20. 26

LXX

Cajet.

Nicetas

Munus quid propriè

שחד

Psalm. 14. 5

Repetundæ
Cicero in Verr.

tis legibus pecunias repetebat à magiſtratibus malè ablatas, captas, coactas, conciliatas, averſas, ut Cicero loquitur accuſans Verrem.

XXXV. Concepit dolorem, & peperit iniquitatem: & uterus eius præparat dolos.

4

TAnto (inquit) ſupplicio dignus eſt, qui ſemper machinatur, quomodo aliis dolorem afferat, & quavis occaſione nacta, tãdem opere perficit iniquitatem, violentiam, rapinam, egenorum oppreſſionem, & imbecillorum expilationem.

Vterus meus
Prov 22.18

Et uterus ejus. Mens, pectus, præcordia, vis cogitandi & concipiendi. ſic dicitur Proverb.22. Sapientia *conſervari in ventre.* ſed videtur metaphora duci ab utero fæcundiſsimæ alicujus mulieris, quæ vix cum peperit, denuo concipit fætum aliũ. ſic impii *uterus*, & cogitatio numquã ceſſat ab iniquitate; nam cùm *concupiſcentia* poſtquam unum aliquod facinus *conceptum peperit*, & excluſit, aliud denuò *præparat*, propriè, format, fingit fraudem aliã. nam ab eodem verbo dicitur cap.31. *Formavit me in vulva.* Denotatur etiam improbum ingenium, non alia re valens, quàm doloſ & fraudẽ. de hac re diximus ſuperiùs nõnulla. Vide auctorem Catenæ, qui dolos hos ad ipſum impium refert, qui cùm devoravit alienas opes, concepiſſe profectò videtur, quod poſtea cum dolore evomat, *& uterus præparat* ſibi ipſi *dolos.* nam inflatur *fallacibus divitiis*, quę ſuum poſſeſſorem fallunt, cùm neque veræ, neque ſtabiles ſint, Scriptum eſt enim, *Divitias quas devoravit, evomet: & de ventre illius, extrahet eas Deus* neque hic ſenſus incommodè videtur claudere totã Eliphaz orationem. quæ verò in hanc ſententiã conferri poſſent, petenda ſunt ex cap.4. verſ. 8. vide etiam inferiùs. c.20. ℣.15.

Iacob.1.15
כון
Iob.31.15
Nicetas
Seipſum fallit impius
Matt.13.22
Iob.20.15

BREVIS, NOTATIO RERVM inſigniorum quæ in commẽtariis fuſi° explicant'.

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS.

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

IOBi orationem nervis & acrimonia plenam, iniquè ferens Eliphaz, ſeque ac ſuos amicos contemni arbitratus, illam amarulẽta plenáque ſtomachi reſponſione excepit, ſed non ita perturbata, ut diſputãdi decorum, rectúmque ordinem non ſervet; nam ab altero alteri ſibique nunc per vicem traditam orationem ab indignante interrogatione ſic exorſus eſt.

1 Reſpondens autẽ Eliphaz Themanites, dixit.

Qui fieri, o Iob, poteſt, ut inter ſapientes numerandus ſis, cùm tam multa ad rem parùm attinentia inſolenter & arroganter effatus es? non enim in ſapientem facilè cadit ſuperbiæ, & ſtultiloquii peccatum; perſtrepis enim tu, atque inſanè infremis, inſtar præcipitis cujuſdam & horriſoni venti, & inanem conaris auram captare inutilibus, incommodíſque ſermonibus, atque ſophiſticis, captioſiſque argumentandi rationibus. Impletus ſanè, diſtentúſque videris inutili quadam ſcientiæ opinione, quæ mentem inflat; & inſtar urentis alicujus & inflammati ſpiritus, minacis videlicet [a] Euri, aut tumidi, præcipitiſve Vulturni, tua precordia inflãmat excandeſcentis ſanguinis atque iræ ardor, & plus nimio te defendẽdi, & cũ Deo diſputandi ardens ſtudium, & incitata contentio. Quaſi verò ea ratione mentis & ſenſus dolor exſaturari expleríque poſſet, atque miteſcere. Quin pótius dum amarulenta oratione uteris, imples mentem ingenti quodam ſenſu, & aſsidua tuarum ærumnarum cogitatione, quæ vehementi dolore animum tuum diſcruciet.

2 Numquid ſapiẽs reſpondebit, quaſi in ventum loquens: & implebit ardore ſtomachum ſuum?

Et verò inutili tu oratione divinam providentiam laceſſere & reprehendere videris. cujus celſitudo infinitis partibus tuum captum ſuperat. nec non tuos amicos importunis reprehenſionibus proſcindis; res vide-

3 Arguis verbis eum qui non eſt æqualis tibi: & loqueris quod tibi nõ expedit.

[a] De hujus venti tum ex ſacris, tum ex prophanis nomine, & ſignificatione, atque natura, quædam ℣. 2. nu. 4. 5.

liceat ad tuam ipsius perniciem opportune compara-ta.

4 Quantum in te est, evacuasti timorē: & tulisti preces corā Deo.

Tua sane ista animi præsumptione, & impudentia publicè palámque proposita, efficis, ut ex te alii insolescere discant, & obloqui adversus Deum, atque omnem divini numinis timorem religionémque abjicere: nam qui doceat sanctos justósque homines non affici præmiis, sed supliciis, is sane sua ista assertione à Dei cultu homines deterrebit. quis enim velit, ut si sanctus probúsque sit, tam acerbè, támque severe à Deo accipiatur, illi se supplicem præbere? Tum etiam conaris Dei à te timorem repellere, ut qui perfricta fronte cū tremēda divini numinis majestate de tuis ærumnis expostulare non dubites. Sed quid non audeat, qui precādi studiū dimiserit, & pro oratione, inaudita nunc quædam verba adversus Deum jactata substituerit.

5 Docuit enim iniquitas tua os tuum:

Hanc de Deo loquendi, sentiendíque rationem à nemine accepisti, sed ex tuo illam cerebro confictam deprompsisti; nunc tádem occulta tui animi improbitas se se tuis verbis prodidit. neque verò opus est, ut tibi indicem, in quo pecces; nam ipse tuus sermo, tacentibus cæteris, facilè te docere poterit, te iniquū, & Deo injurium esse. Verùm enim verò errantia hominū prava de Deo deque divinis sentientium dogmata, consiliáque tuo animo imbuisti, illáque tanquam optima & probatissima tibi semper sectanda proposuisti, & versutissimorum hominum more fucatis, compositisque rationibus tenebras offundere veritati niteris, ornata potiùs oratione, quàm re ipsa, te nobis justitiæ & sanctitatis nomine probatum cupiens. interim salutaria atque verissima tuorum amicorum monita contemnis.

& imitaris linguam blasphemantium.

6 Condēnabit te os tuū, & labia tua respōdebunt tibi.

Ad te obsecro parumper redi; fieri enim non poterit, quin tu ipse mentis compos adversus tuam impudētiam & temeritatem pronunties, si tuorum pravorum factorum testimonium adversum te attendere volueris, &, vel te judice, minimè absolveris.

7 Numquid primus homo natus es?

Porrò, quod ad nos attinet, tacere nos nuper jussisti, attentósque nos tibi præbere. scilicet tu antiquissimus perinde ac sapientissimus, cujus testimonium atque doctrina, sine ulla probatione alia, probata cæteris esse debeant. Adam tu ille primus humani generis parens, pariter atque doctor, cujus intersit docere hominum genus, & verissima dogmata in omnem posteritatem trāsmittere. An non tu sicut cęteri hominum, colligatam in corde tuo stultitiam, cum in lucem editus es, traxisti tecum ut te nunc nobis sapientia judiciόque præferas? at valeo (inquis) rerum usu atque experientia. scilicet, ante omnes[b] colles & montes, partesque mundi ac terræ primigenias tu conditus es, mundúmque ipsum ætate & antiquitate præcessisti; primúsque deinde constitisti, firmissimas ipsas terræ partes, nō solum diuturnitate, sed constantia etiam & stabilitate superans. videberis itáque tibi ipsi, unum primúmque ex illis summis, celsissimísque montium cacuminibus, quæ confugientibus aquis in locum unum, ut appareret

& ante omnes colles formatus?

[b] *Cur colles sint antiquitatis symbolum, et ius quam aliæ primigeniæ partes terræ, diligentiùs examinatur. ℣. 7. n. 3. 4.*

arida, Dei præcepto, ex abysso emerserunt; ita quoque tu mundo innotuisti, & conspicuus, propositúsq; fuisti antequam ipsa terræ facies potuisset cōspici; sed hæc minora profectò sunt tui animi insolentia; nam divinæ tibi sapientiæ munus atque nomen forsitan arrogaveris, cui perspecta sint divinæ providentiæ arcana omnia consilia, atque cum Deo fueris cuncta componens, illúmque providentem, disponentem, decernentem, præcipientem audieris, & nihil ille secretioris habeat consilii, de quo tecum unâ non communicet: nisi fortè omnem tibi sapientiæ rationem perspectam, subjectámque esse contendas, ut & quam Deus mortalibus impartitus est, & quam sua illi mente continet infinitam, præ tua ista contemnas; ac tecum moriente abituram etiam è mortalium conspectu arbitreris, atqui ego profundissimam esse veritatem satis scio, teque eò superbiæ elatum esse credo, unde illam contingere, aut videre in altissimo puteo demersam nulla ratione possis.

8 Nunquid consilium Dei audisti,

& inferior te erit eius sapientia?

Parcius itaque ista viris, o Iob, non enim quæ sapis, loqueris vé, incognita aut inaudita nobis sunt; nam si nos nostra industria & studio nihil horum consequuti fuissemus; at potuissemus quidem à parentibus nostris atque magistris, qui ut ætate, ita & sapientia nos præcesserunt, tum hæc quæ tu jactas, tum veriora alia reconditioráque dogmata accipere. Propterea que quàvis inter nos tu senior sis, ætateque provectior, at nostra parentúmque nostrorum sapientia, multò quà tua magis antiqua & cana est; atque adeo minùs de falsitate suspecta.

9 Quid nosti, quod ignoremus? quid intelligis, quod nesciamus?

10 Et senes, & antiqui sunt in nobis, multò vetustiores, quàm patres tui.

Sed ut hęc omittam, & ad rem tuam jam curandam amico benevolòque animo accedam, desperare, o amice, videris de meliori fortuna, quasi Deo potentissimo tua in gradum pristinum restitutio difficilis aut operosa existere possit: proptereáque audes illum verbis, & maledictis lacessere, à quo nihil tibi sperandum esse arbitreris. At illud tibi persuasum velim, vel solo illius nutu præsentissimam opem & incolumitatem tibi adfuturam, nisi illius benignitati & clementiæ, tua ista insolenti & stulta oratione & criminatione, viam præcludas. non longe à te illius consolationes absunt: adest ille propè, aderítque resipiscenti & supplicanti. neque verò Dei solamen in adversis parvi æstimandum est; nà potest ille parem tuis istis incredibilibus calamitatibus medicinam, & incolumitatem afferre, quam cum ille effecerit, ingentis beneficii loco æstimare te oportebit. nam cùm leviora sint tuis sceleribus, hæc quæ pateris, cùm quippiam de supplicio ille remiserit, gratuitò sanè ille condonabit remittétque debitum. Sed Deum ad miserandum parcendúmque proclivem, & sponte ad te consolandum accurrentem, aliquid sane latentis tuo pectore sceleris, aut aliquod pravum dogma, quod intimo cordi insedit, aut aliqua alia ratio, quæ nos lateat, detinet, & impedit.

11 Nunquid grande est ut cōsoletur te Deus?

Sed verba tua prava hoc prohibent.

Hæc dum loquor, aliò contorques oculos, & nictas

dum

12
Quid te elevat cor tuum,& quaſi magna cogitans attonitos habes oculos?

13
Quid tumet contra Deum ſpiritus tuus, ut proferas de ore tuo huiuſmodi ſermones?

14
Quid eſt homo,ut immaculatus ſit,
& ut iuſtus appareat natus de muliere?

dum audis veriſsima conſilia, vereor itaque ne percitus aliquo pravo ſpiritu,id facias. Hoc ergo tuis peccatis adjunxiſti,ut moroſus,vagus, torvus, ſuperciliofus,nutibúſque petulans auditor ſis;neque hoc ſolum; ſed ſimulato quodam oculorum habitu, & extollentia ſanctitatem ſimulas,& interdum pro tua mentis inconſtantia,non jam nictantes & vagos,ſed inſtar ſtupefacti hominis apertos nunc in cælum oculos,nunc in terrá defigas;nunc illos vultúmque torum in ęthera contorqueas,quaſi erumpentem ſtomachum atque furorem conceptum in Deum refundens,& tumens indignatione pectus indigniſsima adverſus Deum verborum impudentia exoneres. Cæcus ipſe, tuíque oblitus,non tę vides ſentis vé tumete pectore,ardere oculis,excandeſcere facie,fumare naſo,& toto corde diſtendi, atque efferri adverſus numen.

Apage tantam viliſsimi homuncinnis ſuperbiam! Quid enim miſerrimus homo ſit, aut cujus materiæ & & conditinnis,dum concipitur,dum naſcitur, dum domos luteas habitat,dum quicquid aliud agit,ut mūdus purus,candidus vita atque moribus haberi meritò debeat,ſanctus vé,atque juſtus divino judicio atque ſententia pronuntiari?ſcilicet homo extremis propè ſuppliciis affectus,videbitut ſanctus & innocens,qui imaginem præſeferat ſceleratiſsimi hominis, meritiſsimas pænas luentis?ſed quid,ipſa profectò concipiendi, & naſcēdi de muliere condirio,ſordes afferr humanę originis,& alias plures maculas, quibus hominem pollui neceſſe ſit.nam qui mulierem dixit,peccati radicem,& ſeminarium dixit.qualis igitur ſis,qui de muliere natus ſis,tu ipſe judica.

15
Ecce inter ſanctos eius nemo immutabilis.

& cæli non ſunt mūdi in conſpectu eius.

Illud verò,quod ſemel dixerim, & à te minimè obſervatum fuit,nunc iterum tibi inſtillabo,eriam ſanctiſſimos illos Patriarchas, Adamum, Noe, Abrahamum, imò & ipſos angelos beatos,qui divino obſequio dicati ſunt,mutabilis & inconſtantis naturæ omnes fuiſſe; atque ipſos orbes cæleſtes,quorum lux,ſplendor,mundicies omnem creaturarum aliarum pulchritudinem & elegantiam vincit,ad Dei conſpectum & clariſsimos oculos tenebreſcere & offuſcari: ſunt enim etiam in his corporibus ſupremis ſuæ partes lucidæ, opacæ, & craſsiores alię.& parres quidem illæ,quæ nobis fulgentiſsimæ videntur,fortè ſunt aliarum ſui orbis imperfectiſsimæ.

16
Quantó magis abominabilis,

Quid igitur luteus & carneus homo impuritatis & mundiciei ſupremæ ſibi laudem vendicet, cùm contingere poſsit,ut quod pulcherrimum & fulgentiſsimum in humana vita apparear,id apud Deum macula & nebula craſsiſsima cenſearur;& qui optimus,& viri nomine digniſsimus inter reliquos mortales apparet, idem re ipſa abominabilis ſit?qui [d] nibil profectò pulchri nihil boni habear,qun, vel Dei,vel angelorum oculos allicere poſsit; quem nemo familiarirare congreſſu vé ullo dignari debear?Fęteres profectò atque vileſceres tibi ipſi,ô Iob,ſi re agnoſceres: quòd ſi te intus, & in cu-

[c] *Vt ſint huiuſmodi oculorum nutus,cùm ab hoſtibus fiunt,moleſtiſſimi, & quæ ſint impiorum inter ſe ſymbola.quedā ad mores,& Scripturarum intelligentiā.* ✠.12,*nu*.2.

[d]. *Vt ſibi ipſi, ſi ſe impium agnoſcat, abominationi & execrationi ſit, atque ſuo conſpectu ſeipſum excruciet,quedam ad mores* ✠.16.*n*.2.3.

te

te perspiceres, tuam ipse faciem præ deformitate & lutulentis sordibus aspicere dedignareris; & à te ipso faciem averteres, ne tam turpis, fœdúsque conspectus te incredibiliter perterrefaceret, & exagitaret. [e] Putrida sanè res homo, putidáque, gravè olens, immunda, corrupta, & ad omne opus bonú teproba & inutilis; & cujus certissimis experimentis inutilitas contestata sit. ad illum tantam usum commoda & opportuna, ut divinę justitiæ materia sit, atque æterni ignis sempiternum pabulum. nam cùm in hunc finem homo conditus sit, ut creatorem suum agnosceret, & pius coleret, qui longiùs ab illo divagatur & errat, in vanú inutilitérque accepisse videtur animam suam. [f] sitit, quod mirum est, non virtutes, quarum quædam quasi semina insita habet à natura humana mens, sed peccata & vitia; & incredibili ad ea aviditate & animi propensione fertur; neque aliter pravæ concupiscentiæ ardorem & implacabilem sitim mitigare & exsaturare potest, quàm copioso quodam, quasi potu multorum scelerum, & improbitatis ingurgitatione, sic se tandem sitibundum & anhelantem reficit summa cum voluptate; nec cogitans, nec videns rem esse divinis oculis execrandam, quam ipse facilè & leviter, neque minùs inconsideranter, quási os haustu aquæ prolueret, aut biberet aquam, facilè & sine ullo pretio parabilem, aggreditur & perficit,

e. Vt impius inutilis sit, & quæ hujus inutilitatis ratio in sacris Litteris, accuratè expenditur. ṽ. 16. nu. 4.

& inutilis homo:

f. Quæ sit hujus proverbialis locutionis, bibendi iniquitatem, vis; & ut facilè, & ex prava consuetudine impius peccet, interdum etiam sine peculiari aliqua voluptate, fusè exponitur ṽ. 16. n. 5. 6.

qui bibit, quasi aquã iniquitatem!

Sed quæ, ac quanta hujusmodi projectissimos ad omnia scelera impios maneant supplicia, ut illorum periculo & interitu sapias, tibi, ô amice Iob, nunc exponam; cęcutientíque & in maximis errorum tenebris versanti verissimæ doctrinæ facem præferam. interim te attentum cupio, & reprehensionem hanc meá tuæ insolentiæ, peropportunam patiente animo excipere. Quod enim assidua meditatione, assiduísque experimentis colligere potui, comperíque verissimum, tibi proponam, atque illud sanè multorum testimonio confirmatum, qui pro eadem veritate antiquissima suorum parentum testimonia & auctoritates producebant sapientis enim est, minimè se novorum dogmatum auctorem constituere; sed eos, per quos in sapientia profecerit, magistros atque doctores ingenuè confiteri, atque nominare. Neque obscuros (inquam) neque ignobiles tibi viros proponam; sed eos clarissimos principes, & magistratus integerrimos, qui summa pace & tranquillitate sibi commissas resp. moderabantur, & in officio continebant; nemóque barbarus, aut peregrinus [g] hostis a vera fide verique numinis relligione alienus, ausus est illorum ditiones, aut fines infestare. hi sanè pro sua potestate & rerum peritia, tum de omnium privatorum hominum, tum de aliorum Tyrannorum vita, moribus, exitu experimentum capere potuerunt, quò nobis suis admonitionibus prodessent.

17
Ostendam tibi,

audi me:

quod vidi, narrabo tibi.

18
Sapientes confitẽtur & non abscondunt patres suos.

19
Quibus solis data est terra:
& non transivit alienus per eos.

g. De alieni in sacro sermone significatione, ad Scripturarum intelligentiam nõ pauca. ṽ. 19. n. 5.

Sic igitur de improborũ ingenio illi pronuntiabant; Omnes impiè & inique agéres, seditiosos & inquietos

20

esse

Cunctis diebus suis impius superbit: & numerus annorũ incertus est tyrannidis illius.

esse, assiduisque solicitudinum fluctibus agitari; [h] inutilibus æstuare desideriis; excruciari timoribus; & ipsos sibi, quicquid agant, quidquid enitantur, dolores quasi parturientis fœminæ asciscere; nam sua illorum superbia, & ambitio, in incredibiles difficultates illos conjicit; quibus tandem pressa illorum superbia & inanis fastus difflatur & evanescit. Et inter alios ille non ultimus superbissimis principibus cruciatus existere solet, quòd perpetuo mortis metu; atque sui supplicii quasi præsagio quodam examinantur; & quandiu illis vivendum sit, cùm ignorent, tyrannidem tamen exercere non dubitant, quod stultissimum est.

21 *Sonitus terroris semper in auribus illius, & cum pax sit, ille insidias suspicatur.*

Semper ad illorum aures maximè terrificus sonitus personat, ingentiũ, impendentiũmque malorum nuntius, atque eò magis formidandus, quò magis vicinæ cladis jam jam perstrepentis, aut hostium clamor irruẽtium excipitur, accedit quòd cùm præsumat sæva perturbata conscientia, timorem habet impius assiduũ in suis auribus commorantem, quòd quidquid audiat, malignè & in suam perniciem interpretatur, & quæ à suis vel amicis, vel magistris accepit verissima & salutaria consilia, credit esse machinamenta, & dolos ad suum ipsius interitum comparata; & cùm omnibus imponere ipse studeat, sibi ab omnibus verba dari suo animo persuadet; cúmque res præclarissimas obliviscatur, nemo est, de quo non nefarias temerè suspicetur. sic illi incredibilis cruciatus existit, quod bene constituto & paccato animo dulciter sonaret; nàm in summa rerum pace & tranquillitate, nemine moliente insidias, aut struente dolos, ille insidias suspicatur. Quòdsi fortè vana mentis persuasione delusus, pacem sibi atque securitatem adesse, existimet, résque suas omnes in tuto esse; subitò & inopinatò opprimetur ab hostibus sævissimis, malæque securitatis pœnas dabit. Fallax igitur omnino est illa, quam præseferunt impii mentis tranquillitatem, & paccatæ vitæ fælicitatem, cùm plena sit occultis animi ægritudinibus, atque incredibilibus cruciatibus. Sed eò interdum vesaniæ & stuporis deveniunt miseri, ut quasi peccati veterno, & altissimo somno consepulti, sua ipsi mala acerbitatesque non sentiant.

22 *Non credit, quòd reverti possit à tenebris ad lucem: Circumspectans undique gladium.*

Aut igitur ad conscientiæ clamores exterrentur, & consternantur; aut quod miserrimum est, stupẽt & surdescant. Illud etiam impii infælicitatem atque supplicium amplificat, quòd cum in discrimine aliquo versatur, tam sibi suisque rebus diffidit, ut de meliori statu continuò desperet; cùm se Dei omníque hominum auxilio & benevolentia destitutum videat; non enim habet super quem curam suam jactare possit, ut justi solent; quiquidem in maximis difficultatibus versantes, se suáque omnia, de sua salute bene securi, Deo committunt. Hi nimirum in bello pace jucundissima fruuntur: illi in pace circumspectant, & velut soliciti atque pervigiles speculatores contemplantur, videreque sibi videntur armatos hostes adventantes, & gladiorum

[h]. *Vt impius, dicatur superbire, & nunquam non internis crucietur concupiscentiis, multa ad mores, & de arcana superbiẽ significatione, plura. ℣. 20. nu. 1.*

[i]. *Vt falsa sit impiorũ pax & trãquillitas, & ut quæ justum delectare solent, impium perterrefaciant, multa ad mores, ℣. 21. n. 1. 2. 3. 4. 5.*

[l]. *Vt impius præsumat sæva, & mirabiles sint terrores pravæ conscientiæ quædam. ℣. 21. & 22. nu. 2. & 3.*

armorumque fulgores quoſdam, tum aliorum diſcriminum, tum certiſſimæ mortis prenuntios.

Illud verò maturè animadvertiſſe illos oporteret, Deum ex ſublimi cælorum ſpecula contemplari decernerèque impios omnes ad gladium atque necem mittendam.

Interim verò dum vivere ſinuntur, ad extremam [m] inopiam devolventur, ut & panem victúmque neceſſarium ſtipe coacta quæritare cogantur, per ignotas longéque remotas regiones vagi & exules; & cùm quidpiam ſibi comparaverint, vix audebunt ori admovere, veriti ne letali aliquo veneno infectus, ſibi ab aliquo inimico per inſidias paratus ſit, quod cùm ſibi certo perſuaſerint, incertum eſt, fame ne, an mortis formidine acerbiùs torqueatur. Sic nunquàm non vitam ærumnoſiſſimam, extremámque cladem ad manus jam paratam ſibi timent, quam profectò ſuis ipſi manibus, ſuiſque operibus ſibi comparaverint.

Tot itaque malis circumſepti, conabuntur interdum vires colligere, animúmque reſumere ad repugnandum; ſed fruſtrà: nam ſupplicia omnia importuna obſidione, & incredibili pertinacitate omnium ærumnarum, quaſi coacto agmine, illum cingent; omnibúſque contra illum viribus pugnabit anguſtia, & tribulatio inſtar potentiſſimi cujuſdam regis, qui cùm adverſus hoſtes ſuos in prælium procedit, ingentem exercitum conflat fortiſſimorum militum; & non ſecus in impium irruet, quàm hoſtes ſolent in regem potiſſimùm, & imperatorem adverſi exercitus, aciem dirigere; illo enim ſuperato & interfecto victoriam & triumphum ſibi pollicentur. Non aliter profectò in impium preparatur prælium, obſidióque calamitatum omnium, perpetua quaſi circumvolutione recurrentium; & quaſi conglobatis cuneis impios in ſummas anguſtias cópellentium. videbitur igitur impius ad globum, exquiſitum videlicet illud viliſſimorum mancipiorum ſupplicium, nunquam non diſpoſitus, & paratus.

Tanto ſupplicio atque vindicta digniſſimum profectò ſcelus hominis ſe ſe impudenter & temerè efferentis adverſus potentiſſimum Deum, quem nulla vis, aut lædere, aut repellere poteſt. protenditque viliſſimus homuncio, atque intenditque (quod vel dictu indigniſſimum eſt) manum ſuam, viribus ſuis omnibus, facultatibus, potentia abutens, in cœlum minitans, & nefarium bellum ſuperis indicens, roburque jactans & brachium vibrans; & contra illum, qui ſibi ſufficientiſſimus, nullis que externis armis, aut munimentis, ſed ſe ipſo invictus & inſuperabilis eſt, miſerrimus terrigena conatur ſe virum, ſtrenuúmque in bellando præbere, & primus ipſe pacis cum ſuperis fœdera rumpere, univerſámque cæleſtem militiam provocate.

Sic ergit iniquus [n] criſtas, collum ſubrigit, cervicem obſirmat, ſuáque pinguedine copiáque divitiarum, & bonorum omnium, quæ terra profert, ubertate quaſi fortiſſimis armis munitum ſe adverſus divinos

ictus

---

[m] Quæ ſit hujus proverbialis locutionis, Querendi panem, ſignificatio, & de impiorũ ſupplicijs, quædam. ℣. 23. n. 1. 2. 3. tum etiam & de ſignificatione diei tenebroſi. n. 5. 6

[n] Quæ ſit hujus ſententia ex Hebræo vis & quale ſit illud ſupplicij genus, quod Globum dicunt, peculiaria quædam. ℣. 24. n. 2. 3. 4.

[o] Cujus habitus, & ſymbolum ſit collum erectum, aliquaque ſcripturarum intelligentiam. ℣. 26. nu. 4.

---

23 Cùm ſe moverit ad quærendum panem,

novit, quòd paratus ſit in manu eius tenebrarum dies.

24 Terrebit eũ tribulatio:

& anguſtia vallabit eum:

ſicut regem,

qui præparatur ad prælium.

25 Tetendit enim

adverſus Deum

manum ſuam

& contra Omnipotẽtem

roboratus eſt

26 Cucurrit adverſus eum erecto collo

Cucurrit adversus Deum erecto collo,

& pingui cervice armatus est.

27

Operuit faciem eius crassitudo, & de lateribus eius arvina dependet.

28

Habitavit in civitatibus desolatis, et in domibus desertis, quæ in tumulos sunt redacta.

29

Nõ ditabitur, neque perseverabit substantia eius.

30

Non recedet de tenebris: ramos eius arefaciet flamma:

& auferetur spiritu oris sui.

31

Non credet frustra errore deceptus, quòd aliquo pretio redimẽdus sit.

ictus arbitrantur; sed tamẽ instar strenuissimi imperatoris incurret in eũ Deus, involabítque in illius collum, & scutũ, lamináſque omnes æreas atque calibeas, quibus se ille protegit, primo ictu disjiciet: Interim sanè ille mollibus voluptatibus se fulciat, & adipe atque omẽto se infarciat, atque corroboret. Et, si libeat, tantũ? pinguescat, ut oculi introrsus retracti, eminente totius faciei pinguedine consepeliãtur, atque propter võluptates turpissimas mentis aspectũ amittat; latera iliáque habeat multa pinguedine conferta, atque in fœdissimas voluptates opportunè cõparata; denique ab amicis, servis, adulatoribus, qui illius latus claudãt, bene munitus sit. Deus certè pinguissimam pecudẽ mactationi & gladio servat, igni denique, quẽ sua ipse pinguedine liquescente, tanquã oleo nutriet, & accendet.

P. Vt Pingues, et Pinguedo malè audiant in sacro sermone, nonnulla tũ ad Scripturarum intelligentiam, tum ad doctrinam opportuna. ẽ. 27. n. 1. 2. 3. 4.

Ad summã itáque solitudinem, & egestatẽ bonorũ omnium redigetur, ut neque domũ in urbe habeat, neque in orbe locum: nam qui alios suis domibus, urbibúsq; ejectos exulare fecit, exulare ipse in solitudinibus cogetur, & in urbibus ruinosis, desertisque domibus pernoctare; & qui solitudines etiam infestavit, cũ rapinis & prædis inhiabat, in solitudine ille feris & prædonibus prẹda certissima exponetur. Atque adeo ejusmodi conscientiæ terroribus exagitabitur, ut vel nemine cogẽte ipse se exulẽ constituat, atque mortaliũ aspectum familiaritatẽque lõgissimè fugiat. Quid enim? semper ne ditesceret ille, & bonorũ omnium atque fælicitatis accessionẽ faceret? ita ne ex instabili fortuna stabilitatẽ perseverantis voluptatis ille consequeretur? minime sanè; non enim ad summũ, perfectũque perveniet; sed inchoatã fælicitatis voluptatem exitus luctuosissimus excipiet. & antequã fructus optatos proferat; radicitus evelletur: Viri enim justi altæ sunt, æque ac firmæ perennésque radices.

At infaustã & infælicẽ arborem mala omnia infestabunt; urẽs vẽtus, & exitialis flãma decõquet omnẽ germinum atque ramorũ honorem; familiã inquam universam, omnẽque amicorũ apparatũ exitio dabit; incũbet denique incredibili impetu in illum indignantis Dei vehementissimus spiritus; & qui pinguissimus erat ita conficietur, ut ad extremam tenuitatẽ & maciem redactus, vel levissimo flatu impelli, & dejici possit; atque adeo sua ipsius respiratione & halitu præ summa imbecillitate cõmoveatur, atque è summa fælicitate concidat, dignum profectò supplicium improbo homine, qui iratus adversus Deum verborum insolentia pugnare ausus est.

Hæc cùm impium maneant mala incredibilia, fallitur tamen miser male securus, neque in animum suum inducere põt, se indigere aut prece, aut pretio alienavé ope, ut ab extremo discrimine atque dimicatione fortunæ incolumis evadere possit. Cũ verò jam cum ipsis ærumnis colluctabitur, desperabit utique fieri posse, ut miserandæ mortis periculum effugiat aut iratũ judicẽ placare, & aliorum opem & misericordiam allicere pos-

sit: impare igitur se tam gravibus malis sustinendis, vel invitus fatebitur,& sero licèt,agnoscet tandem verissima esse, quæ illi instillabantur sapientum hominũ monita,quibus aurem accómodare noluit, errore nimirũ & mentis cómotione,à vera salute vagus, aberránsque; uti illum esse oportet,qui à Deo unico salutis fonte longiùs recedat.

9. Ut justi dicantur mature auferri,& implere dies suos,at impii acerbi,& immaturi semper præcidantur, & de falsci justorum juventa infaustaverò impiorum senecta, non pauca ¶.32.n.1.2.3.

32 Antequã dies eius impleantur, peribit.

Ante ¶ perfectionem itáque, & ante expectatam fructuum maturitaté,succisúsq; putrescet, & rami ejus,& qui ad illum pertinent universi, arescent,convulsi atque dilacerati:nó permittetur enim diutiùs vivere,neque ad lætam fælicémque senectam pervenire. Quod si impius aliquis incanuit,diuturna ætate, næ ille puer immaturæ ætatis est,qui neque sensu,neq; moribus maturuit,nullúmque mitem aut suavem bonorum operũ fructũ protulit.& centũ licèt annorum sit, maledictus puer omniũ execrationibus cóficetur;nam qui sanctis moribus est,in primo licèt ætatis flore,non ille florens tantũ,sed vberi fructuum optimorũ proventu onustus censendus est,sanctéque & legitimè usus tempore illo, quod homini,ut fructus honestissimarum actionum afferat,concessum à Deo est.

& rami eius arescet.

33 Lædetur quasi vinea in primo flore botrus eius:

Sed qui tempore,atque ætate abutitur,exspectandus diutius nó est,vitis nimirũ quæ nunquã feret uvas, lædatur, decoquatúrque,cũ adhuc in flore sit acerbissimis labruscis onusta,& grãdo atque vetus vehemẽs vindemiatoris instar,botros omnes præcidant atque conculcét. Quòd si aliquãdo propter ubertaté visus est impius,uberem,pinguẽque olivã referre, in eo etiam illi simillimus erit,quòd sicut flos olivę delicatissimus est & quácumque cæli injuriã non sine ingenti dãno accipit;ita etiam florentem fortunam,quæcũque temporis injuria & vicissitudo urere,atq; dejicere potest projiciet itáq;& amittet suos flores,cũ inclementia tẽporis, divinæque vindictę severitate & justitia spoliabitur. Quid plura?universa,quæ ad impiũ pertinent,ad miserandã vastitatem,solitudinẽque redigentur; quid enim non mereatur hypocrita,princeps(inquã) cujus & muneris ratio,& externa facies,bona omnia, bonorũque defensionem pollicebatur,at re ipsa,hostis atque inimicus Reip.censeri debeat? Divina sanè ultio & inevitabile supplicium absumet,instar voracissimæ flammę,domos Tyrãnorum,qui rapinis & iniquis muneribus corrupti,turpibus lucris inhiãt; proptereáque semper corde machinãtur,quomodo aliis dolorem inferãt,& quavis opportunitate nacta,opere perficiũt conceptã iniquitatem,alienorum rapinam,atque pauperum oppressionem: vix itáque ingens aliquod facinus exclusit,edidítq; impius, cùm denuò mente sua concipit, & fingit novas fraudes, novásque fallendi artes: sed miser,ipse sibi potius, quàm aliis,dolos insidiásq; molitur.

& quasi oliva projiciens florem suum.

34 Congregatio enim hypocritæ sterilis.

& ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt.

45 Concepit dolorem,& peperit iniquitatem.

& uterus eius præparat dolos.

*

CAPVT XVI.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Carpit.neque immeritò immiſericordes amicos & conſolandi imperitos,qui tam acerbis malis ullam vel levemverborum medelam adhibere neſciant;illa verò dum enumerat iterum,atq; exaggerat ſuæ vitæ puritatem vindicat, atque pro extremo ſolatio ad Deum vindicem, & judicem appellat.

I. Reſpondens autem Iob dixit.

Reſpondere nunc vehemẽtius.

IAm nunc ardente diſputatione, & cõtortis utrinq; rationibus verbum *reſpondendi*, non eſt ita leniter ut quondam, accipiendum, ſed cũ quadam pũcti, permotique animi acrimonia,& ſenſu, atque occurrendi celeritate,& ſtudio ſe tuẽdi, cum geſtu etiam conſentaneo his, quæ dicuntur.

II. Audivi frequenter talia: conſolatores oneroſi omnes vos eſtis.

1. *Varia lectio.*
2. *Iuſtus,ſurdus, & mutus in contumeliis. Reſpondere,& audire idem verbum in Hebræo.*
3. *Varia lectio. Conſolatio longior,importuna.*
4. *Cujuſmodi futura ſit conſolatio,illuſtratus Salomon.*

1

Græci Philippus

QVæ dixit Eliphaz inter diſputãdum, ſibi eſſe valde perſpecta Iob aſſerit,& minimè inaudita. à quo ſenſu nõ abhorrent Græci in Catena; *Communia* (inquiunt)*ſunt iſthæc omnia verba*. Philip. non accipit de ſola hac diſputatione, nã ait fieri potuiſſe, ut ab aliis alio etiam tempore ſimiles contumelias frequenter excepiſſet. Sed multò melius, ſi ad amicorum rationes ſæpè,& cum tædio repetitas,& importunam in reprehendendo battologiam referatur. Propterea namque *oneroſos conſolatores* appellat, finémq; exoptat hujuſcemodi diſputandi formę, cùm ſubdit; *Numquid habebunt finem verba ventoſa?*

2

Audivi frequenter talia. Quod in fonte eſt, *multa*, Vulgatus doctè vertit, & illuſtravit adverbio, *frequenter*, tũ ut obloquẽtis importunitas apertius ſignificaretur, tum etiam ut aſſereretur Iobi reſponſum ab omni impatientis animi nota, ut pote qui patientiſsimis auribus *frequenter talia audierit*. Solet enim vir juſtus,quod naturæ vitium eſſe ſolet, id in animo ſuo ad virtutem transferre; Quare ſicut, quem natura omnino ſurdum creavit, eundem fecit mutum: ſic ſanè ut nihil impatientiùs loquatur, ſurdum ſe atque mutum præbet convitiis & contumeliis,illius exemplo, qui *tanquam ſurdus non audiebat, & ſicut mutus non aperiens os ſuum, factus ſicut homo non audiens, & non habẽs in ore ſuo redargutiones.* id eſt, propoſitarum rationum ſolutiones, aut confutationes criminum falſò objectorum; vel rationes alias adverſariis reſpondendi, & ſuam dignitatem tuendi. Hinc illud; *Cum conſiſteret peccator, adverſum me* (id eſt, cùm me verbis impeteret & oppugnaret convitiis) *Obmutui, & humiliatus ſum, & ſilui à bonis.* id eſt, cùm abunde haberem juſta & bona, quibus me defenderem, ſilui tamen. In quam rem myſterio carere non videtur, quod Hebraicum verbum audiendi, *Ghana*, audire,& reſpondere ſignificet, quod ille reſpondere ſoleat loquenti, qui audit; ille minimè reſpondeat,qui ſurdus eſt. propterea ſubjecit David, *Quoniam in te Domine ſperavi, tu exaudies me, Domine Deus meus.* quod alii legunt, *tu reſpondebis pro me*; ut potè qui exaudias, me perſiſtente ſurdo,atque muto. ſed *beatus* tamen *Iob* (ut ſapienter obſervat Gregor.) *jam nunc per patientiam ſuam typum ſervat eccleſiæ, quæ novit talia audiendo tolerare, & cum ejus ſermo non admittitur, ratiocinando deſtruere.*

Iuſtus ſurdus & mutus incõvitus

Pſ. 37.14

Pſalm. 38, 2.3

Audire & reſpondere idẽ in Hebræe ענה

Pſal. 37.16

Gregor.

3

Hebraiſmus.

Conſolatores oneroſi. Rectè Hebraiſmum diſſolvit interpres; quod enim eſt in originali, *conſolatores laboris*, aut *moleſtiæ*, in

LXX Aquila Theodo Auguſt.

adjectivum vertit, onerosos, laboriosos, molestos. eodemque ſenſu Septuaginta dixerunt, *conſolatores malorum*. Aquila *laborum* Theodotio, *moleſtiarum*. nam quod Auguſ. explicat *conſolatores malorum*. id eſt, *malos poteſtis conſolari*, alienum eſt ab Hebrææ linguæ phraſi conſueta. Sed in quo nam id onus atque moleſtia ſita ſit, non conſentiunt interpretes. nam Cajet. quidem refert ad laborem reſpondendi, quaſi dicat; Eximium ſcilicet conſolandi officium, atque egregiũ beneficium, quod non niſi cum gravi reſpondendi onere, atque labore longa oratione ſe defendẽdi accipi poſsit. ſenſus humilior atque lãguidior, quàm petat diſputationis ardor. Auctor Catenæ fatigationem quandam & moleſtiam audiendi intelligit, fatigatis jam & oppletis auribus longiori ſermone, & pleno convitiis minimè brevibus. non enim poteſt ulla longior conſolationis ratio, aut oratio, attentam aut benevolam reddere afflicti hominis mentẽ: cùm enim mærori atque lachrymis totum ſe deberi exiſtimet, quicquid illum aliò avocat, vel omnino reſpuit, vel non niſi ad breve ſpatium excipit, & feſtinanter; Propterea enim ſapiens præcipit Eccleſ. *Inclina aurem tuam & ſuſcipe verba intellectus, & ne feſtines in tempore obductionis*. Surdeſcunt nimirum miſerorum aures, atq; aliorum potiùs attentas exigunt ad ſuas querimonias, atque ſuſpiria. ut audiãt verò, non tam ſunt onerandæ, & fatigandę, quàm irritandæ, ut argutè admonuit Seneca. *Solent* (inquit) *ad brevem aliquam occupationem proficiente ſolatio tranſire; ſubrepere ergo debet conſolatio, & fucum facere affectibus.*

Cajet.

Nicetas

Cõſolatio nõ debet eſſe longior.

Eccle. 2. 2

Seneca

4

Cujuſmodi futura ſit conſolatio

Sed illud potius, ut ad ipſas conſolandi rationes, & materiam referatur importunè repetitam, nam qui illum criminabãtur, ſuadebántque pæſentes ærumnas eſſe præteriorum pœnas ſcelerum vexabant potiùs, atque opprimebant injecto peccati onere graviſsimo, quàm ſublevabãt. Nã quod virum bonum (quicquid illi accidat) maximè lædit, eſt, culpæ ſuſpicio; aliæ enim ærumnę, etiã mors, ipſa, vel ſanguinè non eliciunt, vel levitèr pungunt, ſi peccati ſtimulo armatæ ad nos non accedant; *ſtimulus* enim *mortis peccatum eſt*. Ergo ſiquis admonendus ſit, aut corripiẽdus, & multò magis ſi conſolandus, neq; admonitio neque conſolatio, importuna aut gravis futura ſit; ſed quę benignas, & audientes aures demulceat, atque conciliet, ex Sapientis præcepto Prov. 25. *In auris aurea & margaritum fulgens, qui arguit ſapientem, & aurem obedientem.* Quaſi dicat, Quod appenditur ex aure, præcioſum ſanè eſt, ſed ponderis exigui. nam qui vellet maſſam quandam auri graviſsimam auribus innectere, aurem minimè. ornaret, ſed potiòs oneraret, & fœdè diſcerperet: ſimilis eſto correptio, non levis precii, ſed levis tamen ponderis. Propterea ſubjecit ſtatim Sapiens, *Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi peſſimo*. qua ſententia ſimilitudinem contineri exiſtimo. Similitudo verò in eo eſt, quòd ſicut acetum nitro admiſtum, ſalivè aut alumini, valet ex medicorum ſententia ad curationem aurium purulentarum, & tergendas illarum ſordes, ſic ſanè decantata carmina ad curandas & leniendas ægritudines mæſti cordis. Diſsimilitudo verò in eo, quòd non ſit eadem aurium atque animi curatio, neque eadem malè affectis auribus aut exulcerato cordi inſtillanda. auribus quidem acetum cum nitro, quorum utrũque acriter mordet, & à parte corporis exulcerata, non niſi moleſtiſsimè accipitur, ſed cordi tamen ægro ſuaviſsima carmina occinenda, quibus nihil inſit acrimoniæ, nihil mordacitatis. Et quidem *carmẽ* Latinus appellat, quod ritualibus verbis conceptum eſt. neque verò ſolutis verbis loquaris; ſed * *carmine*, ideſt numeroſa oratione, ſuis certis pedibus, ſyllabiſque & verbis ſelectiſsimis cõſtante, quod dici ſolet, ut concentum efficias, non oppleas, non fatiges. cujuſmodi ſunt incantationes illæ, quas animæ medelas eſſe, & præclaris rationibus contineri docet in Charmide apud Platonem Socrates.

1. Cor. 15. 59

Prov. 25.

Simile

Acetum in nitro ad aures purulentas

Conſolationes numeroſę, & harmonicę

*Que ſean palabras medidas y contadas, las queſe dixeren a un affligido

Plato.

❧ *III. Numquid habebunt finem verba ventoſa? aut aliquid tibi moleſtum eſt, ſi loquaris?*

1 *Ventoſum quid in Hebræo, & apud Latinos Spiritus pro indignatione.*

2 *Varia lectio. Moleſtum eſſe, quid in Hebræo. impii moleſti adverſus ſanctos.* *illuſtrati David, & Eccleſiaſticus.*

3. *Aliorum interpretationes minus commoda.*

4 *Germanior intelligentia, Animam pro anima eſſe, quid.*

Ver.

1 Quid propriè Ventoſum

Verba ventoſa. In Originali, verba ſpiritus. Quidam explicant, verba leviſsima, parum ſolidas, rationes, vagas, neque certò ſibi conſtantes. vel, plurimas, & præter rem jactatas. poſſunt enim *verboſi* dici etiam ventoſi. qua ratione poetæ ventos dicunt loquaces multiſonos. uti etiam ille dixit;

Horatius in arte poetica

Projicit ampullas, & ſeſquipedalia verba.

Ampullę enim venti plenę ſunt. Sed meliùs, *verba ventoſa*, inflata, turgida, plena ſpiritu, ſuperbiæ videlicet, ut Auguſtinus ait, quibus te extollis, adverſum me tumes, méque dejicis: quo ſenſu ventoſum hominem, & ventoſum imperium, aliquando dixit Cicero. Vel, irata verba, frementis inſtar & furentis venti prolata, inſano quodam & rapido ſpiritu, quibus in me ſævis. Non infrequens *ſpiritus*, pro animo indignabundo, & commotiore, jactante multa, multa effutiente, irato; ut illud apud Hoſeam. 9. *Scitote Iſrael ſtultum prophetam, inſanum, virum ſpiritualem* propriè, virum ſpiritus, ira & furore correptum, agitatum ſpiritu; non ineptè Pag. *virum ventoſum.*

Auguſtin. — Cicero — Spiritus pro iracundia — Hoſ. 9. 7 — Pagni.

2 Hebraiz. מָרַץ R. Moyſ. Moleſtum eſſe quid

Aut aliquid tibi moleſtum eſt, ſi loquaris. Hebraizantes, ut ſibi non conſentiunt in genuina ſignificatione radicis, *Marats*, ita quiſque vertit ſuam mentem. Plerique poſt Rabbi Moyſ. *Quid roborabit te, ſi loquaris? aut ſi reſponderis?* id eſt, quis te ita confirmabit, ut vel meis dictis repugnare valeas, aut me de mea ſententia dejicere? *Alii*; *Quid te juvabit*, aut *quid tibi proderit, ſi mihi reſpondeas?* nam plures ſunt, qui ſuam fortunam ſtabilitam putant, cùm alios dejiciunt. quid ergo (inquit) te meliorem putas, cùm me aculeata oratione confoderis? Sed certè in ſignificatione vocis originalis, cùm conſentiant cum Vulgato Septuaginta, ille tádem melius legiſſe, intellexiſſeque cenſendus eſt; Hæc tua dicta, faſtu atque ampullis plenißima mihi moleſtiſſima ſunt; ſed à te facilè jactantur, cùm non egeant ullo cogitandi, aut præmeditandi labore, atque difficultate. nam *qui valent, facilè recta conſilia dant ægrotantibus.* qui ægrotant verò, vix ſunt audiendo recta atque opportuna conſilia. Eò reſpexit Eccleſiaſtic. cap. 9: cùm poſt damnatam *correptionem mendacem*, quæ ſcilicet falſum crimen imponit; & iratam atque *contumelioſam*, quæ non tam ex caritate, quàm ex irato animo & contumelioſo proficiſcitur, ſubjecit, *Eſt tacens, & ipſe eſt prudens.* non eſt ſemper enim quivis audiendo. Vel certè, quod acutè indicavit Gregorius; Te, o Eliphaz, (inquit Iob) retrahere deberet à me vexando lenitas meorum verborum; nam cùm me ureres convitiis moleſtiſſimis, ſed ego tamen convitia non reddo. nam quid tu audis moleſtum, cùm moleſta loquaris? ſimile illud, *Habitavi cum habitantibus Cedar.* (cum filiis Iſmaelis, qui à parente fratris inſectatore, & perſequutore edocti ſunt, fratres inſectari & laceſſere. *qui* (ut ait Theodoretus) *infeſtam invicem vitam ducebant*) *cum his qui oderunt pacem, eram pacificus* (propriè; *Ego pax*, totus ipſe corde, verbis, opere. neminem læſi.) *Cùm loquebar illis* (pacificè) *impugnabant me gratis.* meam pacem in bellum ipſi infeſtiſsimum convertebant. *Eò* (inquit Gregor.) *plus loqueris, quò à me moleſtum aliquid de tua actione non audis.*

LXX — Eccle. 29. 28. — Gregor. — Impiorum ingenium adverſus ſanctos — Pſalm. 119. 5. — Theodor. — Greg. p.

IIII. Poteram, & ego ſimilia veſtri loqui: atque utinam eſſet anima veſtra pro anima mea.

3 Græci

Græci intelligunt Iobum velle rependere vicem. quandóquidem vos ſic ſtatuiſtis mecum agere, ut pro veſtra libidine loqueremini, veſtram quoque ipſe orationem imitabor, vóſque refutabo. Sed videtur paulò acerbius reſponſum. Pleríque Latini conditionalem accipiũt, & jungunt utrámque hujus ſentẽtiæ partem; Si fieret noſtri ſtatus commutatio, ut vos tantiſper meo loco ſederetis, atque ego ſuſtinerem perſonam conſolatoris, profectò vos verbis ſimilibus alloquerer, turgidis atque ventoſis, ut experiremini re ipſa, quàm ſit acerbum & iniquum hiſce verbis agere cum homine miſero. In hunc ferè ſenſum incidunt Septuaginta, atque Divus Thom. adducendi verſu ſequenti. ſed neque hoc ſua acerbitate caret. Illud lenius, niſi longius videretur petitum, quod affert Cajetan. Majori jure poſſem ego veſtram orationem inſolentiæ, & vanæ gloriæ

Latini — LXX D. Thom. — Cajeta.

Greg. arguere, atque convincere, quàm vos meã. Neque ab hoc videtur Gregor. abesse, cùm scribit: *Narrat justus, quid facere potuit, sed ne justitiã deserat, quod facere potuit, declinat;* atque August. etiam dum explicat; *similis* August. *vestri, quomodo digni estis.*

4 Germanior expositio. Sed videtur quidem potiùs, ut duę istę sententiæ dissolvãtur, & prima dicat, frustra sibi tot verba ingeri, homini præsertim sapienti, qui de iisdem illis rebus, non similem modo, sed multò magnificentiorem atque luculentiorem orationem posset habere. & quidem illiberalem notat, neque valde exquisitam amicorum disputationem, nam verissimum est illud Plutarchi: *Pugnare non est arduum, imò pronum, cum habita oratione.* Cæterum aliam ex opposito illi edere meliorem, hoc difficile est. sicut Lacedemonius illi nuntiato, excissum à Philippo Olynthum; *At qui non valeat ille* (inquit) *talem excitare urbem.* Deinde verò secunda parte conjungatur cum sequentibus; *Utinam anima,* (ego ipse, utrãque mea, atque vitæ rationes & conditio, vel, cor ipsum, cordisque sensus; &, ut ita loquar, gustus rerum, & eorum quæ dicuntur, vel audiuntur, sive etiam, corpus miserrimum, & mille morbis cruciatum. nam hæc omnia potest, & solet complecti, *anima* nomen.) Tunc certè *consolarer vos &c. Animam* verò unius esse *pro anima* alterius, significat unum substitui loco alterius, sive ad mortem, sive ad cruciatum, & pœnam, aut quid simile. ut. 3. Regum. 20. & 4. Reg. 10. & illud Deuterono. 19. *Animam pro anima* (id est) vitam exiges pro vita, clariùs exprimitur hujus locutionis vis Iosue. 2. *Anima nostra sit pro vobis in mortem.* non est enim jurandi forma, velut cùm quis dicit, *dispeream si &c.* nam ea ratione unius vita, non subit alterius locum. est verò firma assertio; Si de vitæ discrimine agatur, prius nos moremur, atque nostra morte vestræ saluti cõsultum erit.

Plutarch. in cõmentario de Audiendo

Anima

Animam pro anima esse quid

3. Reg. 20. 39. 42
4. Reg. 10. 24
Deut. 19. 21
Iosue. 2. 14

¶ V. *Consolarer & ego vos sermonibus: & moverem caput meum super vos.*

1. *Aliorum expositio. Movere caput, subsannantis esse.*	3. *Movere caput, non uni rationi dici. Caput membrum divinissimum. & variis motus capitis, quæ significent.*
2. *Consolari, quid ex Hebræo. & ut præstari aportuit Oratoria, & consolatoria arte, incantatoria.*	4. *Varii ex motione capitis affectus & usus in sacris sermone.*

Quod Divus Thomas explicavit, *Consolarer vos*, quasi fictis, & simulatis verbis, atque onerosis consiliis, sumptum videtur ex Septuaginta, qui legunt, *Insultabo in vos verbis, & movebo contra vos caput.* cum quo facere posset, quod in fonte propriè est, *Cumularem*, vel congererem super vos sermones, aut rationes, id est, multa vobis ego etiam importunè obtruderem, & commotione capitis vobis illuderem (solet enim is gestus irrisioni servire) sic Matthæ. 27. *Blasphemabant eum, moventes capita sua.* idque quidam docti sic debere accipi contendunt, cùm capitis commotio dicitur à radice, *Nuagh*: que hoc loco subest. sed hic sensus displicuit omnino Gregorio; qui propterea observat, non dixisse Iobum, *Utinam essent anima vestra, sed e contra, anima vestra pro anima mea, quia profectò sibi maledicere si se illis fieri similis quæsivit.* Ergo magis pium magisque verum, ut dicat multò melius se consolatorio munus præstiturum, si tempus & occasio postularent. qui sanè fuit Vulgati sensus.

D. Thom.

LXX

Caput movere subsannantium

Matt. 27. 39

נוע

Gregor.

Consolarer vos sermonibus à radice, *Hhabar* quod est accumulare, adjungere, socium se alteri præbere; accumularem dicta super vos. id est, mille excogitarem rationes, quibus vos lenirem; eadem vobis nimè repeterem cum tædio; adjungerem, & adhiberem vobis opportunam, & aptam verborum consolationem; sociumque me vobis præberem, comem atque benignum; non repugnarem, sed consentirem vobis; nõ refellerem vestra dicta, sed probarem potiùs, & si opus esset, interpretarer benignius. Nam est illud in primis utile consolãdi præceptum; si primum *flees cum flente*, doleas cum dolente, id ipsum mutuò sentias, ut lugentem atque dolentem possis deinde *lucrifacere*. Idem verò originale verbum, incantare significat, eò quòd incantator socium se præbeat, & adjungat. vel Dęmoni, cum quo pactum init; vel quia jungit & congre-

2 חבר Quid Consolari

Rom. 12. 15

gat serpentes, quos incantat. dicere itaque possis; Incantarem vos meis verbis, & excantarem dolores, & cruciatus vestros mea oratione, atque ita demulcerē, ut cogerem deposito, aut evomito veneno mitescere. Ea ipsa loquendi ratione usus est in Eutydemo Plato, atque in hanc ipsam rem, cùm orationum componendarum auctores supra mortales cæteros censet sapientes, ipsámque eorum artem divinam penitus atque excelsam; *Neque* (inquit) *mirum. Est enim incantatoriæ illius pars. Incantandi porro facultas viperarum, aranearum, scorpionum, cæterarúmque ferarum atque morborum mitigatio est; Oratoria verò, judicum, concionatorum, aliarúmque turbarum* (addo ego, animi ęgritudinum, atque sensus) *oblectamentum quoddam, & delinitio.*

Plato in Euty.

Ars consolandi, incantatoria.

Et moverem caput meum super vos. Quod interpres sæpè vertit *movere caput*, in fonte non uno verbo, sed duobus dicitur eam commotionem significātibus, quorum exempla subjiciemus statim. sed illud præmittendum, quod Physiognomi dicunt, totum hominem in oculis esse, & totum animum in facie, non immerito de capite etiam dici posse, cujus versatio, variúsque motus internos animi motus produnt atque significant. adeò ut Plato divinissimum membrum appellet, & totum ferè hominem cui reliqua membra subserviant; & nullum capitis motum vult levem esse, aut suo mysterio vacare; sternutationem etiam. *Est* (inquit) *caput membrum corporis divinissimum, reliquorúmque membrorum princeps; cui totum corpus connexum dii subesse, & parere jusserunt. Excogitaverunt enim motuum omnium, quotcumque esse queant, compos id fore*. Certè Quintilianus lib. 11. de Pronuntiatione differēs non longè ab hoc discedit; *Præcipuum* (inquit) *in actione sicut in corpore ipso caput est. nam & dejecto humilitas, & supino arrogantia, & in latus inclinato languor, & prædure ac rigēte barbaria quadā mētis ostēditur*. Ergo cū affectu quopiam movemur corde, cōmovemur etiam capite; si vehementer aliquid placuisse significare velimus, annuimus toto capite, aut in utramque aurem clausis oculis, sublata facie molliter versamus. renuimus, versando caput, comprimendo labia, contrahendo supercilia. admiramur, agitando & erigendo subinde caput, apertis oculis. subsannamus, oculis labiis, barba, & toto capite malignè agitato: commiseremur & compatimur, contorto capite, atque demisso. Hos gestus omnes duo illa verba exprimunt. alterum *Nud*, quod motum & agitationem significat, & frequenter non habet expressum accusativum caput, seu dativum rei aut personæ, & tunc condolentis est, ut Nahum. 3. *Quis movebit super te caput?* propriè; *quis movebit tibi?* Iob. 2. *ut pariter venientes visitarent*. propriè; *Vt venientes moverent illi?* & infra cap. 42. *& moverunt super eum caput*. propriè, *moverunt illi*. idem verbum est Ierem. 15. *Quis miserebitur tui?* &. 16. *Nec consoleris eos*. & . 48. *Consolamini eum*. & absolutè Psalmo. 68. *Sustinui, qui consolaretur*. quia commiseratio atque consolatio fit certa quadam commotione, & gestu capitis. est etiam admirantis Ieremi 18. *Omnis, qui præterierit per eam, obstupescet, & movebit caput suum*. semel derisoriè Psalmo. 43. *Posuisti nos in similitudinem gentibus*. Alterum verò verbum est, *Nòag*, quod hoc loco subest, estque condolentis. *irridentis* verò. 4. Reg. 19. Isai. 37. Threnor. 2. Sophon. 2. & frequenter habet adjunctum accusativum *capitis*. Ergo ait Iob; Moverem caput, demitterem; conciderem facie, atque omnia consolantis, atque dolētis signa prębērem.

3 *Movere caput, non una ratione dici.*

Caput membrum divinissimum Plat. in Timæo.

Quintilia lib. 11. c. 3

Varii motus capitis, & quid significent.

4 נוד

Nah 3. 7

Iob. 2. 11

Iob. 42. 11

Ier 15. 5 & c 16 5 & c 48. 17 Psalm. 68. 21

Ierem. 18. 16.

Psal. 43. 15

נוע

4 Reg. 19. 21 Isa 37 22 Thre 2. 15 Soph. 2. 15

VI. *Roborarem vos ore meo: & moverem labia mea, quasi parcens vobis.*

1. *Aegritudo, imbecilla, & languens, confortatione, & roboratione indigens. illustratus David. Pia cogitatio, & opportuna consolatio, sunt arma adversus ærumnas.*
2. *Movere labia, quid illustratus Salomon. ad consolationem refertur. Parcere quid.*
3. *Quiescere quid, quid recedere.*

DEjectos vos erigerem, & languentes confirmarem mea oratione, nimirum est hoc medicinæ genus, quo qui ægro animo sunt, multum indigent; languent enim & concidunt animo. qua propter dictum est; *Confortamini pusillanimes*; & iterum; *Confortentur mihi habitatores Ierusalem, in Domino exercituum Deo eorum.*

1 *Aegritudo, lāguens.*

Isa 35. 4. Zach. 12. 5

Eſt ſane triſtitia frigida, exanguis, languida, tremula. Hæc autem languoris & imbecillitatis, aut etiam confortationis & *roborationis* ratio ſumitur, vel a rebus mollibus, quas disjicit, & diſsipat quicumque ictus, aut quæcúmque vis etiam leviſſima; nihil enim reſpuunt, quod lædere poteſt. ejuſmodi eſt ærumnoſum, & mæſtum cor, ſicut ſcriptum eſt; *Factum eſt cor meum, tanquam cera liqueſcens, in medio ventris mei.* & Iob ipſe; *Deus mollivit cor meum;* ergo cùm alicujus ſolatii beneficio *roboratur*, & confortatur, indureſcit adverſus ictus, & jacula malorum. in qua ſignificatione Vulgatus accepit vocem originalem, *Amats*, cùm vertit verbo obſirmandi Deut. 2. *Noluit Sehon Rex Heſebon dare nobis tranſitum, quia induraverat Dominus Deus tuus ſpiritum ejus, & obſirmaverat cor illius.* id eſt, permiſerat ut omnem miſericordiæ affectum mollem & tenerum exueret, indureſcente, & lapideſcente corde. Eò reſpicit illa Davidis precatio Pſalm. 79. *Viſita ſuper filium hominis* (id eſt, gere curam ſedulam de tuo populo, aut de Eccleſia, vel de me Rege, aut de Meſsia promiſſo) *quem confirmaſti tibi.* propriè; *quem roboraſti*, confortaſti, induraſti, & veluti duriſsimum ſilicem effeciſti, ne ulli cederet ictui hoſtium. vel ſumetur metaphora à rebus, quæ parum firmiter conſiſtunt, & leviter impulſæ nutant & vacillant: qua ratione ſupra dictum eſt, *Genua trementia confortaſti, & vacillantes confirmauerunt ſermonis tui:* & iterum; *Genua debilia roborate, & confortate manus remiſſas.* & iterum; *Confortetur cor tuum.* quæ omnia ſignificant conſtantiam, & perſiſtentiã, vel in greſſibus. id eſt, in vitæ inſtituto, aut in manibus. id eſt, in operibus; aut in cordis cogitationibus, id eſt, in ſemel ſuſcepto conſilio; nã his modis omnibus, qui miſer eſt nutat, & vacillat, & ut firmiter conſiſtat, conſolationis ope & beneficio indiget. Fortè etiam ea *roboratio* & confortatio pertinet ad conſiderationes pias, quibus qui aliquem ſolatur, velut armis munit ærumnoſum animum, ut poſsit cum ærumnis confligere, atque eas etiam ſuperare. ſicut Judas Macabbæus feciſſe ſcribitur. 2. Mach. 15, cùm ſuorum animos erigeret, *Singulos armavit, non clypei & haſtæ munitione, ſed ſermonibus optimis & exhortationibus.*

Quid ſit, ægrũ roborari, aut confortari.

Pſ. 21. 15

Iob. 23. 16

Quid Roborare.

אמץ

Deut. 2. 30.

Pſal. 79. 16

Iob. 4. 4

Iſa. 35. 3.

Pſal. 26. 14

Pia cogitatio, & opportuna cõſolatio, ſũt arma adverſus ærumnas.

2. Mach. 15. 11

2 *Et moverem labia, quaſi parcens vobis*, id eſt, labiorum motu teſtarer conceptum dolorem ex veſtra calamitate. Sed quidem non conſtat, quæ nam ſit ea labiorum motio; an ea, quæ verbis fit: an verò geſtu aliquo, cùm labia vel comprimuntur, vel diducuntur, alicujus affectus ſignificandi gratia. Quod obſervavit Sapiens Proverbior. 16. *Mordens labia ſua, perficiet malum.* quod alii legunt, *Contrahens labia ſua.* alii magis propriè, *Innuens labiis ſuis*, videlicet peculiari aliquo labiorum geſtu aliquid ſignificans. Sic etiam Homer. lib. Odyſſe. 20.

Movere labia

Prov. 16. 30 Tigur.

Hom. Odyſ. lib. 20

Obſtupuere illi mordentes labia. utrovis certe modo fiat, ad conſolandum valet. Sed ea tamen potiſsimùm, quæ verbis & oratione fit; quare frequenter capitis motus cum ſermone conjungitur Pſalmo. 21. *Loquuti ſunt labiis, & moverunt caput.* Licet autem capitis atque labiorum motus irriſoriè aliquando fiat, per malignam imitationem; qua ratione hîc etiã accipiunt Chryſoſtom. D. Thom. in hanc ſententiam; Nã vos ita me conſolamini, ut altera manu (quod ajunt) panem, altera lapidem oſtẽtetis. & inſtar canum ita adulari videmini; ut deinde rabidos dẽtes infigatis, poſſem etiam ego vos ſubſannare, ſi mei loco eſſetis. Sed certè in bonum Vulgatus accepiſſe videtur, cùm ait; *Quaſi parcens vobis.* id eſt, quaſi qui veſtri doloris commiſeratione tangerer, aut qui aſperioribus verbis & geſtu parùm benigno, nolẽ dolorem renovare. Idem eſt ſenſus in fonte, *Et motus*, vel *conſolatio labiorum meorum, prohiberet.* aut, ceſſaret, aut ceſſare faceret ſub audi veſtrum dolorem, ne exarderet, ſed potiùs frangeretur, aut deſineret omnino. Sed quia radix *Hhaçac*, non ſolũ prohibere ſignificat, ſed ceſſare, aut quieſcere, vel etiam moderari, cuſtodire, ſervare, (quæ enim prohibẽtur, ſolent interdum retineri, cuſtodiri, aſſervari) is ſenſus poſſet ellici; Oratio aut conſolatio labiorũ ceſſaret, & prohiberetur à me; id eſt, miſeratus utique veſtræ conditionis, tantùm abeſſem à moleſta oratione, & oneroſa conſolatione, ut mutum conſolatorem, non ventoſum, nõ importunum, me vobis præberem. vel, mea oratio * *cuſtodaret* ſe, aut *ſervaretur* in tempus opportunius. quo exaggerat gravitatem, atque indignitatem ſuarum injuriarum. Nam ſicut crudelitas & immiſericordia crudeles & immiſericordes reddere ſolet aliorum erga ſe animos; ſic ſanè miſericor-

Pſal. 21. 8.

Chryſoſt. Theodoret.

חשך

Parcere quid ex Hebræo

*Yo me guardara ſe dar [...] peſa[...] g[u]ardado [...] razones para mejor ocaſi[on]

dia

dia & lenitas, aliorum lenitatem & miſericordiam ſuo jure repetit.

VII. Sed quid agam? ſi loquutus fuero, non quieſcet dolor meus: & ſi tacuero non diſcedet à me.

3

VT leniùs decurreret oratio, & animũ in ancipiti verſantem ſignificaret, rectè explicationis gratia interpres addidit, *Sed quid agam? ſi loquutus fuero.* Sed cũ hæc (inquit) ſtatuum atque perſonarum commutatio fieri non poſsit, non video ſanè, qua ratione meæ calamitatis acerbitas leniri poſsit: neque enim ſermone, neque verò ſilentio medebor meis malis. nam ſi pro me loquar, aut veſtra dicta refellam, non quieſcet, non ceſſabit, non prohibebitur, non cohibebitur dolor meus, nullam moderationem accipiet: eſt enim idem verbum, de quo paulò antea diximus. *Dolor* autem propriè eſt, ingens quidam cruciatus, & acerbus dolor, non ſolum externus corporis, ut D. Thomas voluit, ſed cùm corporis, tum animi, & graviſsimus quidam triſtitię ſenſus. Eſt verò (inquit Iob) major, quàm ut verbis explicare poſsim, nedum lenire. præſertim cùm materia ipſa dicendi, graviſsima per ſe ſit, atque moleſtiſsima. *Quod ſi tacuero,* premere volens acerbiſsimum animi, & corporis ſenſum, dum attẽtum me præbeo veſtrę orationi, *non recedet*, non abibit, nõ miteſcet, obſtructis faucibus, quaſi aditu negato, non diſſlabitur, ſed increſcet potiùs dolor; & retro actæ vitæ ſuſpicionẽ, quæ veſtris animis inſedit; ego ipſe augebo meo ſilentio. Vrbane profectò, & commter dictum à Iobo; nihil mirum nullam me ex veſtris dictis conſolationem capere; nam neque ego aut ſilentio, aut verbis tantam doloris vim ſublevare, vel ſcio, vel poſſum.

Quieſcete
באן
D. Thom.
ילך

VIII. Nunc autem oppreſsit me dolor meus: & in nihilum redacti ſunt omnes artus mei.

1. Opprimere quid. Expenditur lectio Græcorum illuſtratur Iſaias.
2. Mutatio perſonæ. Verbũ Hebræum, explicatus Ieremias
3. Artus, & membra ſimilia ædificio Laceratus, ager homo ſimilis urbi deſolatæ.
4. Cur Chriſtus ſuum corpus appellet templum. Deſolatio, & destructio de uno tantum dicta. illuſtratur Ieremias.

I

D. Thom.

D. Tho. ſic intelligit, & cõnectit, ut dicat ſe dolore oppreſſum, oratione, aut ratiocinatione uti nõ poſſe. ſed certè qui nullam conſolationem, vel ex ſuis, vel ex alienis verbis ſibi pollicebatur, nunc potiùs videtur exaggerare vim cruciatuum, ſibique laboranti inter duo extrema, & ancipites cogitationes ſatius videri, ſi dolorem ſuum, dolorìſque cauſas explicet, ex quibus aliquod ſuæ innocentiæ præſidium comparare poſsit. Quoniam autem in Originali, & apud Septuagin. oratio eſt ſine ſuppoſito, *nunc autem oppreſsit me*; quidam ſuppoſitum intelligunt, *Deum*; ſed Vulgatus, atque ex Græcis, Chryſoſtom. Olympiodor. *dolorem* ſupponunt; *oppreſsit*, laſſum me reddidit, laborare me fecit. verbum, *laah*, non ſolum affert laborem, & fatigationem, ſed faſtidium etiam moleſtiſsimum tum animi, tum corporis. quaſi dicat, Nihil juvat, nulla re ſublevor. familiare id, atque proprium animi ægritudinibus, atque etiam morbis corporis laborantis. Hoc eodem verbo uſus eſt Eliphaz. cap. 4. cùm dixit. *Si cœperimus loqui tibi, forſitan moleſtè accipies*: & proprię ſignificationis vim paraphraſticè videntur explicare Septuagint. *Nunc autem laſſatum me fecit, ſtultum, putrem.* non enim ſolũ laſſari, aut fatigari ſignificat, ſed etiam deficere quacumque ratione, videlicet aut viribus, aut mente. qua ratione Vulgatus ſupra cap. 4. *Venit ſuper te plaga, & defeciſti.* & Iſai. 47. **Defeciſti in multitudine conſiliorũ tuorum.* id eſt, in capiendis petendiſque ab impiis auguribus tuæ ſalutis cõſiliis laboraſti vehementer; nihil ex illis aliud tibi comparaſti, quàm laſsitudinem virium atque tuarum opum defectum. tum etiã; Vaniſsima ea conſilia re ad mentis rationiſque defectum adduxerunt. ſtulta cępiſti conſilia. ſimiliter ergo Septuaginta. hunc locum retulerunt ad defectum rationis; Vix prę dolore ſum mei compos neque ſtultum ſolum me reddidit, ſed etiam putrem, vermibus ſcatentem. quod contextui, & præſenti inſtituto quadrare

LXX
Chryſ. Olymp.
Opprimere.
לאדן
Iob. 4. 2
LXX
Iob. 47. 13
* Perdiſte el juyzio echando traças por naronte loco con tus embaymientos.
Lxx

Chrysost. Olympiod.

germanius videtur, quam quod Chrysostomus & Olympiodor. indicarunt, *stultum* hic accipi pro fatuo, stupido, nihil sentiente, à communi naturæ sensu abalienato, & qui amicis suis videretur non tangi, neque percelli ærumnis; propterea que putrem adjecisse; nam putres corporis partes sensum amiserunt. Quod si verum esset, incredibiles quos perfert corporis, animique dolores non retractaret.

2

Mutatio personæ. Græci. שָׁמַם

Et in nihilum redacti sunt omnes artus mei. Quæ sequuntur in originali frequenter mutant personas, & jam cum secunda, jam cum tertia loquitur, quare propriè; *In nihilum redegisti omnes artus meos.* Græci intelligunt cum Deo loqui. Interpres noster adhuc de dolore. rectè verò dixit, *in nihilum redigere*; nam verbum, *Samam*, significat perdere, vastare, dissipare, in desertū & desolationem adducere, devastationē stupendam efficere: quare nomen deductum frequēter ponitur pro stupore, sed eo tamen, qui ex re vastata & desolata cōcipiatur. sic Levit. *Disperdam terram vestram & stupebunt super ea inimici vestri, cùm habitatores illius fuerint.* & Ierem. 5. post vastationem prædictam; *Stupor & mirabilia facta sunt in terra.* & Ierem. 51. *Erit Babylon in tumulos, habitatio draconum, stupor & sibilus, eo quòd non sit habitator.* Simili nunc ratione Iob, *Stupor & mirabilia facta sunt in me*, ad stuporem usque desolatus, desertus, destructus, redactus in nihilum. Sed quàm appositè hoc verbum cum sequenti nomine conjungatur, mox patebit.

Lev. 26. 32. Ier. 50. 40. Ierem. 51. 37

3

עֵדָה

Artus quid. Ps. 47. 5. יָעַד Amos. 3. 3

Pro, *artubus*, quidem est nomen, quòd propriè congregarionem, cœtum, convētum significat, constantem certis legibus aut convocandi ritibus ad tempus statutum & condictum, ab ea radice, à qua dicitur Psalmo. 47. *Reges terræ congregati sunt*, intellige certis legibus, inito fœdere ad tempus constitutum. & id Amos. 3. *Numquid ambulabunt duo pariter, nisi convenerit eis?* inde dicitur *Congregatio justorum*, inter quos omnia fiunt cum ordine, juxta legē suo tempore. Psalmo. 110. & *examen*, sive congregatio *apum* sub rege uno, constās certis legibus atque mirabili ordine agēdorum. Iudic. 14. atque eo nomine commodissimè tota corporis humani structura, & compages membrorum significatur, in qua *singula membra nō eundem actū habent*: sub uno rege, uno magistratu, uno capite, ex quibus resp. quædam optimis legibus constituta atque temperata consurgit, & veluti urbs quædā, pulcherrimis ædificiis, privatísque domibus, & cellulis, atque officinis, & tabernis distincta & conspicua. huic ergo membrorum congregationi quadrat optimè verbum, quod desolationem & vastationē affert; Numerosam (inquit) illam membrorum colligationem dissolvisti, dissipasti, disperdidisti. nō aliter atq; cùm ab hoste vastatur urbs quędam, quæ partim tormentorum vi laceratur, pars igne absumitur, partem dejicit violenta militum manus, tota verò cæde, sanguine, clamore completur. Hujus sane speciem præfert calamitosissimus ægrotus aliquis tabe confectus, aut majori etiam dejectus infortunio: jacet is destitutus viribus, prostratus humi, laceratis membris, manans sanie: artus omnes ita singuli suo carent munere, ut suo quemlibet loco motum judices, singulósque à se invicem lōgè positos, divisósque potiùs, quàm aliquo nexu aut vinculo inter se colligatos vix tunc apparent miserandæ quædam destructi & absumpti corporis ruinæ: cavum stat macie caput, cōditi introrsum oculi, inanes faucium sinus, oris imago quædam lurida, tabifica: corpus planè destructum.

Congregatio justorum qualis. Psal. 110. Iudic. 14. Rom. 12. 14

Corporis humani structura similis urbi.

4

Cur Christus suum corpus appellet templum. Ioh. 2. 19

Ad eandem sanè rationem, cùm Christus Dominus de sua morte, & de templo corporis sui loqueretur Ioan. 2. dixit. *Solvite templum hoc, & tribus diebus excitabo illud.* Solvi autem sacerrimum illud sui corporis ędificium dicebat, partes humanitatis, corpus videlicet & animam disjūgi; tum etiam ipsius corporis compagē ita dissolvi, ut licet *os* non esset *confringendum* sed numerari tamen ossa possent, propter distractionem & distensionem omnium artuum in cruce pendentis, quasi jā tunc illud ædificium destrueretur. cùm dixerit Psalmo. 21. *Foderunt manus meas & pedes meos, dinumeraverunt omnia ossa mea.* Hāc itáque membrorum, confectíque corporis maciem cùm Vulgatus solitudinis, vastitatísque nomine significari acutè intelligeret, dilucidè dixit, *In nihilum redacti sunt omnes artus mei.* Quare quod alii desolationem, aut dissipationem hujus congregationis, ad familiam dissipatam referunt, ad camelos bovésque direptos, non videtur commodè cohærere, neque cum

Exod. 12. 46 Num. 9. 12 Ioan. 19. 36

Psal. 21. 18

dolo

dolore proxime præcedenti, neque cum sequentibus rugis; hæc enim petunt, unde se in tota hac oratione loquatur. sed liceret tamen destructionem illam & totius corporis desolationem, extendere ad solitudinem & desertionem, quòd solus desolatusque relictus fuerit, amissis filiis, abeuntibus domesticis, fugientibus servis; discedentibus propinquis. qua loquutione Latini aliquando dixerunt, desolatum hominem. & cùm Poeta significare vellet signiferos desertos abeuntibus cunctis, dixit sanè;

Desolan h. & destruendi verbum de uno tantum dictũ: *Virg. Aen. 11.*

Disjecti duces, desolatique manipli.

Neque verò est id desolationis, aut solitudinis nomen, cùm ad personam refertur, alienum ab Scriptura, cum illo ipso originali desolandi verbo, vel obstupescendi in desolatione ingenti, utatur, & angelo, desolari, aut obstupescere quasi in desolatione significet. Ieremi. cap. 2. *Obstupescite cæli super hoc, & portæ ejus desolamini vehementer, me dereliquerunt &c.* cælites (inquit) qui semper assistitis ante dominatorem universæ terræ, nunc tanquam in desolatione quadam stupenda, obstupescite vehementer, námque videbitis optimum maximúmque Deum, cui *millia millium ministrant, & decies millies centena millia assistunt ei*, cujus *deliciæ esse cum filiis hominum*, nunc desertum ab hominibus, solum, relictum, desolatum, ad stuporem usque, abeunt enim ad idola cuncti; nunc ego *Portæ cæli*, in quibus maxima est angelorum frequentia, quos habetis, huc mittite omnes, angeli (inquam) qui cæli portas frequentatis desertas illas & desolatas relinquite, & Deum in terris comitamini, à quo discessit Israeliticus populus. & cum cap. 5. pœnam huic sceleri debitam comminaretur, ut per quæ quis peccat, per eadem puniatur, subjicit; *Quòd si dixeritis: Quare fecit nobis Dominus Deus noster hæc omnia: dices ad eas; sicut dereliquistis me, & servistis Deo alieno in terra vestra, sic servietis alienis in terra non vestra.*

Iere. 2. 12

Dan. 7. 10

Apoc. 5. 11

Prov. 8. 31

Ier. 5. 19

℣. IX. *Rugæ meæ testimonium dicunt contra me, & suscitatur falsiloquus adversus faciem meam contradicens mihi.*

1. *Quod dicatur testimonium contra Iob, Varia expositio.*	5. *Iob modestissimus litigator. Iudex pronuntiat secundum allegata & probata. Explicatus Ioannes.*
2. *Varia lectio illustratus David.*	6. *Falsum testimonium grauissimum illustratus Ecclesiasticus.*
3. *Perscrutare, & contradicere quid ex Hebræo.*	
4. *Quis intelligatur hoc loco falsiloquus*	

Plerique post Rab. Levi, tum ex antiquioribus, inter quos Philippus, tum ex recentioribus, in quibus Vatabl. sic explicant; *Ruga*, quas ex contractione pellis arescentis, & sanie concrescente contraxi, etiam me tacente, testatam faciunt mei doloris acerbitatem. sed hoc potiùs pro illo, quàm contra illum, testimonium est. ergo si non ab Originali, in quo *testimonii* vox indifferens, & sine addito est, certè à Vulgato, qui *testimonium* contrarium ipsi Iobo intellexit, sensus hic alienus est, nisi fortè aliquid subaudiretur, hac ratione; si ego vellem celare, aut verbis extenuare dolorem meũ, *Rugæ meæ testimonium dicerent contra me.* Quare accomodatius ad Latinum interpretem & ad rem ipsam, Græci, & ex Latinis Divus Thomas, *testimonium contra* Iobum intelligunt, contra illius innocentiam & sanctitatem, quasi diceret, Corpore vehementer doleo, sed illud animo vehementius, quòd ex mea calamitate, rugis, tabe, argumentum petatur sceleratæ vitæ, & mea ipsa imbecillitas in falsam mihi criminationem redundet.

1

R. L. vi. Philip. Vatabl.

Quid sit testimonium contra Iob.

Græci, D. Thom.

Et suscitatur falsiloquus adversus faciem meam, Et nemo non sit, qui oblatam sibi in meis malis occasioné mei accusandi, non arbitretur. In ea voce *falsiloqui* Latinus interpres, non placuit Hebraizantibus, sed placeret profectò Septuaginta interpretibus legentibus. *Surrexit super me mendacium meum*; Lis vero tota est de significatione verbi *Cabbas*, quod significare dicunt, attenuare, aut macrescere, & nominis *Cabbas*, quod dicunt significare maciem, aut tabem, quare accommodatè ad præcedentia vertunt; *insurrexit contra me macies mea*, ut maciei & tabi videatur dare personam, sicut paulò ante *rugis*. Sed eam verbi atque nominis significationem, neque probare possunt, neque verò ad probationem alium locum proferre, quàm ex Psalmo. 108. *Caro mea immutata est, propter oleum*. quod ita

2

Varia lectio Hebraizantes et LXX

כַּחַשׁ

כַּחַשׁ

Psal. 108. 24

vertunt

vertunt; *Caro mea marcuit, vel emarcuit absq; oleo*, vel, *propter* olei defectum. Sed Vulgatus tamen perpetuò dedit illi significatum mentiendi, aut negandi; & hoc Psalmi loco, *mutandi*, ut sensum illuminaret: nam propriè legere deberet; *Caro mea abnegata est, propter oleum.* vel, mentita est absque oleo. id verò nihil aliud est, quàm, Caro mea negat formam & splendorem pristinum, & cùm nunc non nitescat, neque ungatur; certè facies mentiri videtur ut potè quæ nunc aliam formam ostendat, quàm quondam verè habuerit; nam detracta pinguedine alium esse oportet corporis habitum. quod cùm nihil aliud sit, quàm corporis pulchritudinem, & oris venustatem esse mutatam, eleganter dixerunt Septuaginta, *Caro mea immutata est*. Ergo quod hoc loco nomen subest, non tabem, sed falsitatem, aut mendacium significat: abstractum verò in concretum vertere suo jure potuit interpres; sicut & Symmachus legit; *Surrexit in me mentiens.* quare idem erit hoc loco mendacium, ac mendax; falsitas, ac *falsiloquus*. cùm enim mendacium id sit, non quod ipse protulerit, sed quod illi alii affinxerunt, rectè mendaces & *falsiloquos* nominavit, nimirum, testes iratos, conjuratos, falsos, voluntarios, à religione alienos, qui levibus conjecturis, & non nisi externis argumentis subnixi, falsum dicerent testimonium.

Symmach.

3 קום Suscitare quid

Suscitatur. Propriè, insurgit & concitatur adversum me. excandescentem animum, & inimici habitum denotat, se se erigentis & confortantis non solùm ad resistendum, sed multò magis ad invadendum & oppugnandum, & quacumque possit arte nocendum. quam resistendi & oppugnandi vim exprimit eleganter id quod sequitur, *Adversus faciem meam, contradicens mihi*. Propriè, respondens, aut testificans. nimirum contradicens in judicio, meæ innocentiæ defensionem refellens, atque enervans, meam accusationem instaurans. *adversus faciem meam*, palam, impudenter, nulla meæ dignitatis habita ratione, nulla mei status commiseratione tactus.

Contradicere ענה

4 *Hebraizan.* Quis intelligatur hoc loco falsiloquus

Sed quis tamen sit is *falsiloquus*, non una ratione explicatur. quidam enim, ut cum Hebraizantibus conveniant, dicunt esse morbum, aut dolorem, quem falsum testem propterea appellet, quòd videatur illum peccati insimulare. neque hoc dissonat à prima parte hujus sententiæ, ubi etiam testimonium rugarum adversum se commorat. Alii intelligunt Satanam hujus litis actorem, & totius criminationis auctorem, qui dolores, rugas tabem, testes adhibebat adversus Iobum, pœnas videlicet, ut culpam testarentur. certè verissimi dolores, sed falsi testes à Dæmone procurati, & sua illius voluntate effecti. Sed cùm maximè Dæmon id efficere conaretur, quod ita fore confirmaverat juramento, *Nisi in faciem benedixerit tibi*, ad eam rem probandam, non erant testes valde apti dolores; sed aptiores multò amici, qui illius vitæ innocentiam criminabantur, & impatientis animi, & adversus Deum insolescentis accusabant quare tum de aliis, tum præcipuè de Eliphaz (qui cum illi nunc negotium est) Olympiodor. & Polychr. hoc dictum accipiunt, qui non ex re ipsa & veritate, sed ex morbo, & rerum externa facie pronuntiaret contra Iobum testimonium.

Germanior expositio

Iob.1.11

Olympiod. Polychr.

5 Optimi & modestissimi litigatoris partes explet Iob

Observa, quod ad litigatorem optimũ, atque judicis observantissimum pertinet, hîc præstare Iobum; nam qui testes infirmat, contra se dicta testimonia elevat, nihil judici detrahit, sed potiùs illius auctoritatem egregiè tuetur, qui secundùm allegata & probata judicat. supremus verò judex, tum externa, tum verò internum conscientiæ testimonium, audit, & explorat. quam forensis judicii formulam à patre Deo se accepisse ipse Dei filius dicit Ioannis. 5. dum de judiciaria potestate loquitur; *Non possum ego à me ipso facere quicquam; sicut audio, judico: & judicium meum justum est*. quæ sententia exponitur a Gregorio Nysseno orat. 7. in Cant. his verbis; *Nequit veritas judicium pervertere; hæc verò justi judicii summa functio est, ut quis non ex se ipso ob quandam animi affectionem quicquam altercantibus concedat. sed ut rei primùm audiantur, deinde sententia feratur*. Egregium sanè divinæ æquitatis argumentum, egregium bonæ conscientiæ firmũmque solatium.

Index judicat secundum allegata & probata.

Ioan.5.30

Nyssen. orat. 7. in cant.

6 Falsi testimonii gravitas

Deinde verò quàm sit miserum falsorum testium criminationem sustinere, & suæ conscientiæ, innocentiæque conscium fictis conductísque mendaciis in judicio opprimi, hinc perspicere licet, cùm hanc suæ calamitatis, aut exaggerandæ, aut explicandæ rationem cõmodissimam Iob

Dan 13.21 22.

exiſtimavit. Sane hûc Suſannæ cruciatum acerbiſsimum, ad illius animum emolliendum, comminati ſunt impiiſsimi ſenes; *Dicemus contra te teſtimonium*; cui ut pote apud homines gravisſimo & locupletiſsimo, cùm miſera & imbecilla fæmina depellendo par non eſſet, rei indignitatem jam ante præſentiens *ingemuit*; *Anguſtiæ ſunt mihi undique*; Non tam mortem, quàm falſam teſtium criminationem reformidans. cui conſonat Sapiens Eccleſ. 26. *A tribus timuit cor meum, & in quarto facies mea metuit; Delaturam civitatis: & Collectionem populi; & Calumniam mendacem. ſuper mortem omnia gravia.* Sed in hujus tamen ſuſtinentiæ exemplum, ille nobis *recogitandus* eſt, *qui talem ſuſtinuit à peccatoribus adverſum ſemetipſum contradictionem, ut ne defatigemini animis veſtris deficientes.*

Eccleſ. 26.5

Heb. 12.3

X. Collegit furorem ſuum in me, & comminans mihi infremuit contra me dentibus: hoſtis meus terribilibus oculis me intuitus eſt.

1. *Quæritur hujus ſententiæ ſuppoſitum.*
2. *Orationes imperſonales acriores, & propriæ ægrorum mentium.*
3. *Variæ translationis explicatio.*
4. *Colligere furorem, quid. illuſtratus David.*
5. *Comminari quid. explicatur Moyſes.*
6. *Infremere quid. frendere dentibus ſævum, & belluinum.*
7. *Nova translationis ratio. Venatorum propriũ, obſervare, & contemplari. illuſtratus David, & Samuel.*

2

Hujus ſententiæ ſuppoſitũ quod ſit

Hebræi Græci Latini

HVjus etiam ſententiæ, & aliarum ſequentium, quibus Iobus vim calamitatum incredibilem explicare conatur, ſuppoſitum quærunt interpretes, nã planè deſideratur. niſi fortè ſubaudiendum quis velit, *falſiloquum* illum, qui paulò ante præceſsit. ſed illi ſoli tantam immanitatem tribuere non eſt conſentaneum. Ex Hebræis verò, & ex Græcis, & Latinis pleríque ſubintelligunt *Deum*, qui Dæmonis opera tot mala Iobo inflixerit, cujus ardentem furorem nunc deſcribit, eo tamen affectu, quo ſæpè diximus. & certè huic intelligentiæ favet, ſemel aut iterum facta de Deo mentio præ ſertim cùm ait, *Concluſit me Deus apud iniquum.* ſed quidem acerbiora hîc dicuntur quam ut videantur Deo tribui. Latinis quibuſdam magis placuit ſupponi his omnibus ſententiis *dæmonem* ſævisſimum non frendentem modò, ſed immaniter etiam *rugientem, quærentem devorare* Iobum & *terribilibus oculis* obſervantem prædam, atque apertis faucibus inhiantem. ſed obſtare videtur, tum interjecta paulò poſt de Deo mentio; tum etiam quòd non conſtet, an jam nunc facta fuerit Iobo revelatio artis & procurationis Satanicæ; ea enim multùm valeret ad leniendum dolorem. Alii *dolori* & *morbo* exiſtimant dari perſonam immanis hoſtis. Alii tandem, *Eliphaz* & cæteros amicos his ſententiis perſtringi volunt; Deníque alii non in amicos, ſed in petulantes alios homines hæc referunt. Nullus certè ex his non veriſsimilis ſenſus.

Infr ⅌. 12

1 Petr. 5.8

2

Afflicti orationibus imperſonalibus vtũtur

Sed exiſtimo tamen, ſicut oratio Latina ſine ſuppoſito eſt, ita etiam debere accipi imperſonaliter. nam ejuſmodi querimoniæ in neminem certò jactatæ, afflicti hominis propriæ ſunt, ut furentem aliquem & frementem contra ſe dicat, & quís ille ſit prorſus ignoret; & *hoſtem* commemoret, hoſtem verò minimè agnoſcat; non ſecus atque ſi in mediis tenebris conſtitutus quis, vim, impetúmque inimicorum ſuſtineret, ictus, vulnera acciperet hoſtium ſtrepitum, cõfuſúmque clamorem audiret, neminem autem videret, aut agnoſceret. uti evenit Aegyptiis, de quibus Sapient. 17. dicitur; *Timore percuſſi illius, quæ non videbatur faciei, æſtimabant deteriora eſſe, quæ videbantur.* miſer (inquam) ille conqueri poſſet his verbis, dolorem potiùs ſuum, quàm hoſtem prodens; *Collegit hoſtis meus furorem ſuum in me, infremuit dentibus, convulneravit lumbos, circundedit lanceis.* Sic ab hoſtibus certis & incognitis præoccupati, aut à larvatis inimicis appetiti & percuſsi dicere imperſonaliter ſolent, *que me metan, que me roban.* Rem propè ſimilem appoſita comparatione expreſsit Homer. lib. Od. 20.

Sap. 17.16

Ceu canis immanis, teneros cùm luſtrat in antro
Acta pedum ſonitu catulos, in limine latrat.
Illa licet virum ignoret, latratibus æſtat,
Atque ardet pugnare animis, ſic pectus Vliſsi
Intus latrabat, dum cauſis æſtuat iræ.

Homer 20. Odyſſ.

Et Hercules Oetæus latente malo, & occulta tabe exeſſus, ſic loquitur;

Senec. in Herc. Oet. Act. 4

Quæcumque peſtis viſcere in noſtro lates,

Precede; quid me vulnere occulto petis?
Omne es malum, nullúmque; quis vultus tibi eſt?
Concede ſaltem ſcire quo peream malo
Quæcumque peſtis ſæva, quæcumque effera es
Palam timeres,,,,,,,,,,,,,

Et quidem ad quandam invicti animi laudem pertinet, ſi doleat, ſi vulneretur, incertum eſſe hoſtem, à quo vulnus accipiat, uti Virgil. in illa Turni cum Aenea monomachia lib. 12. vulnus deſcribit Aeneæ: Nec pudet ad orationẽ ſacrã, ſed poeticam illuſtrandam, pophanos quoq; ſed illuſtriſsimos poetas accerſere.

Verg. 12. Aeneid.

Ecce viro ſtridens alis allapſa ſagitta eſt,
Incertum qua pulſa manu quo turbine adacta
Quis tantam retulit laudem, caſusné, Deusné
Attulerit? preſſa eſt inſignis gloria facti.
Nec ſeſe Aeneæ jactavit vulnere quiſquam.

Quid, quod ſolent etiam vulnera incerti hoſtis, & à tergo, in tenebris, per inſidias inflicta, ſæviora, & majora eſſe?

Sed rurſus tamen, quam in hac re explicanda rationem teneat Iob, non conſtat apud interpretes. quidam enim volunt ſub hypotipoſi venatoris acerrimi hoſtem ſuum, quicumque ille ſit, deſcribere. qui cùm ſe ad venationem comparat, indignationem quandam, & iram videtur animo concipere adverſus belluas, quas venari cupit. deinde explorat diligenter, quibus in locis nemoris feræ diſcurrant, exerit arma, jaculis inſequitur & laceſsit. ſi aſſequantur belluam, circumſiſtunt canes, apertóque rictu minantur, mordent, lacerant. Non aliter ergo Iobus dicat hoſtem *adverſum ſe furorem collegiſſe, terribilibus oculis* obſervaſſe, canibus deinde venaticis poteſtatem feciſſe irruendi in prædam ſtrictis dentibus, confoſſum tandem ſe mille dolorum jaculis atque ſagittis, & mille proſciſum vulneribus jacere ſemianimem.

3
Vnde ducatur metaphora & ratio hujus ſententiæ

Alii explicãt dolores & morbos deſcribi inflictos à crudeli aliquo Tyranno, qui truculẽta facie, ardentibus & minacibus oculis, dẽtibus ſtridentibus ſæviat in quẽpiam; deinde mittat ſatellites, qui comprehenſum cædant in faciem ignominioſè, & cuſtodibus petulantiſsimis committat; tandem jam extrema ſententia damnatum, atque extremo ſupplicio afficiendum, & carcere eductum collidat in terram, præfigátque carnificibus pro ſcopo, quem ſagittis configant. Rectè profectò hæc omnia, ſi alia ab aliis non ſeparentur; nam nullum unius metaphoræ filum ſemper tenet: abrumpitur enim ſæpè vi dolorum, & impetu orationis abripitur in multiplices ſuæ calamitatis explicandæ rationes, & translationes, quas dolor illi conglobatas miniſtrat; & ut ille dixit;

,,,,,,,,,, Formas dolor
Errat per omnes, queritur, implorat, gemit

Seneca Her. Oetæ act. 2. Dolor multipliciter ſe prodens

Vt ex jam dicendis notius fiet.

4

Collegit furorem ſuum in me. Omnes ſuas vires in me convertit, & incredibili furore in me exarſit. Belluina quædam rabies notatur, ut ſe velut infirmam oviculam, aut imbecillem & mutum agnum dicat; hoſtem verò ſuum, lupum rabidum, inhiantem prædæ. nam in originali eſt verbum *taraph*, quod ſignificat rapere, devorare, diſcerpere, lupino more, aut leonino. Inde dicitur Geneſis. 49. *Benjamin lupus rapax.* & Pſalmo. 7. *Ne fortè rapiat ut leo animam meam* quare juxta proprietatem Hebraicæ lectionis dicere poſsis; Indignatio ejus tamquam rapere volentis, & jam jam in prædam inſilientis. Et quod pro *indignatione*, Hebraicè eſt naſus, denotat hominis indignantis, & iraſcentis habitum, & conceptum animo furorem difflatis, & patentibus naſi orificiis fumantem, atque oculis & toto ore crudelitatem emicantem. de quo non ſemel diximus. Sed in præſenti re & translatione, certè miſeranda, & truculenta prædæ alicujus dilaceratio, & venatio belluina deſcribi graphicè ſolet à terrifica, & ardente immanis famellicę belluæ ſpecie, quæ poſtquam ſemel concepta eſt, & diu collecta, ſubitò atque immodicè ſe ſe effundit quod ille deſcripſit.

Colligere furorem quid

טָרַף

Gen. 49. 27

Pſal. 7. 3

Sollicitant pavidi dum Rhinocerota magiſtri,
Séque diu magnæ colligit ira feræ;
Deſperabantur promiſſi prælia Martis,
Sed tamen is rediit cognitus ante furor.

Martial

Ergo *collecta* rabies atque furor ingẽtem ſtragem minitatur, ſicut & Apocalip. 12. *Væ terræ & mari, quia deſcendit diabolus ad vos habens iram magnam.*

Apoc. 12. 12

Et comminãs mihi. propriè, adverſans mihi, odio me habens. ſunt quidem iſtæ minæ plenæ odio, invidia, inimicitiis; aut eſt

ישׂט

Comminari quid

odium, & inimicitiæ cum minis cōjunctæ nam ab eadem radice dictum est Gen. 27 *Oderat Esau Iacob*, nimirum ita ut comminaretur illi mortem, namque subjungitur; *Dixítque in corde suo, venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum.* adde etiam hujusmodi odium & minas ex invidia proficisci. quare est hoc verbo usus Genes. 49. de Ioseph loquens Iacob; *Inviderúntque illi habentes jacula*; nimirum & invidia & odio ardentes, atque jaculis & mucronibus minitantes mortem, ut describitur Genes. 37. Ergo quas Iob ait sibi intēdi minas, odio plenæ erāt inimicitiis, & invidia, nullo suo peccato sed potiùs propter eximiam vitæ innocētiam ab invido hoste illi propositæ.

Gen. 27. — Gen. 49. 23 — Gen. 37.

6 — Quid Infremitte.

Infremuit contra me dentibus. Frenduit, & simul concussis strictísque dentibus immaniter insonuit. Perstat in describenda bellüina immanitate; cùm enim bellua simul concutit, & stringit dentes, videtur jam acuere instrumenta jugulandæ, & dilacerandæ prædæ, atque sono terrifico immanem mortem denuntiare. & quidem quod alibi vertitur à Latino interprete, Frendere. Psalm. 34. *Frenduerunt super me dentibus suis.* & stridere. Psal. 36. *stridebit super eum dentibus suis.* & fremere. Psal. 112. *Dentibus suis fremet, & tabescet.* Nunc reddidit *Fremere*, sicut & Thenor. 2. *Fremuerunt dentibus suis*, ut vehementiam, & magnitudinem terrifici sonitus significaret. nam sic Nonius Marcellus, fremere, & frendere, distinguit, ut *Fremere, sit magnum sonare; at Frendere cum gemitu vel tracundia miserùm, aut minàx sonare.*

Psal. 34. 16 — Psal. 36 12 — Ps 112. 10 — Non Marcel.

7

Hostis meus terribilibus oculis me intuitus est. Priori dimissa, nunc aliam venatorum descriptionem & translationem aggreditur; & quod est in originali inflammatorum oculorum acumen, interpres clarè dixit, *terribiles*, nimirum acrem & vehementem oculorum conjectum, trucem & immanem aspectum, scintillantem, vibrantémque radios, instar districti & radiantis gladii; quasi dicat; Priusquàm me ferro, aut vulnere peteret, jam *terribilibus oculis* confixerat, & trajecerat. Ergo acutissimè priùs dispexit, qua potissimùm parte feriendus essem, ut ingenten dolorem efficeret, & primo me ictu dejiceret Refricat fortè tum aliorum malorum, tū verò cladis filiorum memoriam. Solent verò venatores, vel ex antris, vel ex specula observare, qua potissimum nemoris parte feræ discurrant, sicut scriptum est Psalmo. 36. *Observabit peccator justum* (videlicet, ut velut agrestem quandam feram degentē in solitudine, abstinentem se à convictu impiorum, & peccatorum viis, insectetur.) *Et stridebit super eum dentibus suis.* & iterum Psalmo. 9. *Sedet in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem; oculi ejus in pauperem respiciunt, insidiatur in abscondito, quasi leo in spelunca sua, insidiatur, ut rapiat pauperem, rapere pauperem dum attrahit eū.* sicut dicitur etiā Ecclesiastici. 15. *Venatio leonis, Onager in eremo: sic pascua divitum sunt pauperes.* Hujus terribilis aspectus exemplum videre licet in Saule, cùm *non rectis oculis aspiciebat Davidem*; quod in originali est, *Oculabat Saul Davidem*; quod Hispanus dicit, *Trajalo entre ojos, o miravalo de mala.* Ex quo sequitur, quòd deinde lancea illum configere tentaverit. Quid si etiam, ut suspicatur Philippus, respiciat ad umbras aliquas horrificas & tetras imagines, quas, cùm se ad somnum componeret, objiciebat Dæmon? Nam supra cap. 7. in hanc ferè rem conquestus est, quòd territaretur *per somnia, atque per visiones horrore concuteretur.*

Venatores observant & cōtemplantur — Psal. 63. 12 — Psalm 9 8. — Eccles. 13. 23 — 4 Reg. 18. 9 — Philip. — Iob. 7 14

℣. XI. *Aperuerunt super me ora sua & exprobrantes percusserūt maxillam meam: satiati sunt pœnis meis.*

1. Ducta à venatoribus translatio. Aperire os ad famem, & aviditatem illustratur David.
2. Apertio oris, ad contumelias.
3. Percutere, ad opprobria pertinere. lingua petulans fustis & gladius Quis percussor apud Paulum. illustratur Salomon, & Ecclesiasticus.
4. Satietas abundantiam, & copiam affert ad calamitates refertur
5. Morbus, & ærumnæ carcer.
6 Iniquus quis hoc loco. Afflictus sentire debet de Deo in bonitate.

Circumsistentium canum immanes rictus & latratus videtur describere; aut confusam illam vociferationem & clamores venatorum capta jam præda, sicut & id Thre. 2. *Aperuerunt super te os suum omnes inimici tui: sibilaverunt, & fremuerunt*

1 — Trāslatio ducta a venatoribus — Thre 7. 14

dentibus, & dixerunt, devorabimus: en iſta eſt dies, quam exſpectabamus, invenimus, vidimus, niſi fortè *apertione oris*, inexplebilis aviditas, & fames capiendæ, devorandæque prædę ſignificetur; nam eiſdem verbis dictum eſt Pſalmo. 118. *Os meum aperui, & attraxi ſpiritum.* id eſt, præ fame, & ſiti, & prę deſiderio cæleſtis ſapientiæ, quo ardebã, ſpiritum hauſi hianti ore. qui geſtus eſt, famem patientis, ardenter deſiderantis, avidè exſpectantis; nam internus affectus inflammatus, ardentem ſpiritũ intùs conceptum emittit, & frigidiorem aliũ aperto ore inſpirando capit, & attrahit. quare Latinus vocat *hiantes cupiditates.* & cùm Seneca epiſtola. 73. cum animi intemperantis habitum, ex geſtu corporis externo, depingere vult, ex Attali ſententia hæc non minùs graviter, quàm ſapienter ſcribit; *Solebat Attalus hac imagine uti; Vidiſti aliquando canem, miſſa à Domino fruſtra panis, aut carnis aperto ore captantem; quicquid excipit, protinus integrum devorat, & ſemper ad ſpẽ futuri inhiat: idem evenit nobis; quicquid exſpectantibus natura projecit, id ſine ulla voluptate demittimus, ſtatim ad rapinam alterius erecti & attenti.*

Apertio oris quid indicat.

Pſal. 118. 131

Senec. Epiſt. 73

2

Aperire os, ad contumelias jactatas

Si verò hæc *oris apertio* conjungatur cũ ſequentibus opprobriis & cõtumeliis, impudentior quædam contumeliarum jactatio, & obloquẽdi libertas ſignificabitur: nam cùm liberam ſibi prædicationẽ precaretur Paulus Epheſ. 6. hac ipſa *apertis oris* loquutione uritur, *Vt detur mihi ſermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere myſterium evangelii, ita ut in ipſo audeam, prout oportet me loqui.*

Epheſ. 6. 19

3

Translatio ducta à canibus venaticis

Exprobrantes percuſſerunt maxillam meam. Perſtare in re venatoria videri poteſt, nimirum cùm canes in feræ aures & maxillas irruunt præcipites. ſed verba ipſa planè indicant tranſiiſſe jam à re venatoria, ad contumelias & cõvitia hominum, vel etiam Dæmonum, qui fortè catervatim viſi, illud cum ingenti cõvitio ſæpius obtruderent, *Vbi ſunt juſtitiæ tuæ &c.* *Percuſſio* autem *maxillæ* ingentis dedecoris, & extremæ ignominiæ eſt, non tam ex gravitate ictus aut vulneris, quàm ex dignitate & præſtantia partis, quæ percutitur, videlicet humanæ faciei. Sed (inquit) percuſſio non re ipſa, aut manu, vel colapho inflicta eſt, ſed verbis & opprobriis, ſicut dicebat Apoſtolus. 2. Corinth. 11. *Si quis vos in faciem cædit*, quod ſtatim explicat, qua ratione fieret, cum ſubjicit, *Secundum ignobilitatem dico.* id eſt, cùm quis vos cõtemnit, & deſpicit velut ignobiles. neque verò minus gravis eſt cõtumelia, aut opprobrium, quàm colaphus, aut fuſtis, gladiusvé, aut vulnus. & quidem de colapho, clarè locus hic loquitur. ſed de fuſte, ille Proverb. 14. *In ore ſtulti, virga ſuperbiæ.* nam ſtultus, ſuperbus, & contumelioſus, in ore fuſtem habet. id eſt, linguam, qua alios cædit, & diverberat. quod percutientis linguæ vitium, longè ab Epiſcopo abeſſe voluit Paulus, cùm. 1. ad Thimot. 3. inter alia præcipit, oportere eſſe *non percuſſorem.* idemque repetit ad Titũ. 1. Quod Hieronym. ad maledicentiam hoc loco pertinere exiſtimat, & ad immitem quandam & improbam ſubditorum objurgationem. Percuſſorem autem deſcripſit Chriſtus Dominus, Matth. 24. ſub parabola mali ſervi, *Si autem* (inquit) dixerit *malus ſervus ille in corde ſuo, moram facit Dominus meus venire: & cœperit percutere conſervos ſuos, manducet autem & bibat cum ebrioſis &c.* Quibus verbis, garrulitatis & maledicentiæ cauſam adjungit. ſicut & Paul. cùm ait, *Non vinolentum, non percuſſorem.* vinolentia videlicet, & ebrietas, & garrulũ & contumelioſum, atque effrænem in loquendo reddunt. & clariùs flagellum, aut fuſtis, quo percuſſio fiat, explicant Ierem. 18. qui adverſus Ieremiam dicebant *Venite, percutiamus eum lingua.* neque ab hac ratione omnino abludit verborum, & verberũ cognatæ appellationes; quare quod in proverbio eſt, Non opus eſſe verbis, ſed fuſtibus; hîc convertere poſſis, non opus eſſe fuſtibus, & verberibus, cùm adſunt verba contumelioſa. Sed quantum verò vulnus efficiat tactus linguæ, aut verbi ictus, abundè illa declarant, quę aut gladium ancipitem, aut ſaggitam acutam linguam eſſe teſtantur. ſed omni gladio crudeliorem, & acuriorem Eccleſiaſticus eſſe confirmat cap. 22. *Ad amicum, etſi produxeris gladium, non deſperes: eſt enim regreſſus, excepto convitio.*

Percutere, exprobrantis eſſe.

2. Cor. 11. 21

Opprobrium juſtis eſt gladius.

Prov. 14. 3

1. Thim. 3. 3

Ad Tit. 1. 7 Hieronym.

Percuſſor

Matt. 24. 48.

Ier. 18. 18

Pſal. 56. 5 Prov. 5. 4

Eccle. 22. 26.

4

Repleri, & ſatiari, ad ærumnas

Satiati ſunt pœnis meis. Repleti videlicet, meis doloribus & cruciatibus. hanc exiſtimant prædam pinguiſſimam, qua ſe impleant & infarciant, cùm me innumeris vulneribus dilaceraverint, atque confecerint. Ea *ſatietas*, abũdantiam & copiam affert ejus rei, cujus eſt ſatietas, & in malis quidem & ærumnis, ſive is ſatiatus dicatur

Satietas abũdantiam, & copiam affert.

qui

qui injuriam facit,& contumeliam infert ut hoc loco,quaſi dicat; Abundè,ſatis ſuperque,ultra modum,atque menſuram,alter pœnas infert,perpetitur alter.

XII. Concluſit me Deus apud iniquum: & manibus impiorum me tradidit.

5 Deus

Deus, El, fortis,ut potentiæ,roborisq; divini ſpecimen præberet in me debilitando;non acu punctum,quod patior ſed gladiatoris ictus, ſed vulnera ſæviſſima potentis Dei virtute inflicta. *Concluſit.* Tradidit veluti in carcerem,aut anguſtias, *apud iniquum,* injurium, ſuperbum & ſævum dominum,cuſtodem inhumanum qui arctiſsima & indigniſsima cuſtodia omnem mihi libertatis ſpem adimat. Dolorem fortè intelligit,& morbum improbum,qui nunquam nō illum in extremis anguſtiis conſtitutum cruciaret.

Morbus, & ærumnæ carcer.

6

Et manibus impiorum. Quaſi dicat prædonibus,qui mihi innocenter & ſecurè gradienti moliti ſunt inſidias:in fonte eſt; *Ad manus impiorum fecit me * declinare*, aut divertere,abductum videlicet & abſtractum de via recta redegit me in cæca, & ignota diverticula.Iniquos autem,vel afflictorum more impersonaliter nominat, ut ſupra obſervavimus; vel,ut quidam Latini, Dæmones intelligit,quos plures ſimul in ſuas fortunas & bona irruiſſe deplorat; vel,ut Græci volūt,prædones illos Chaldæos; minimè verò amicos ſuos, quibus cum agit.

Lect. Hebræ.
* Yo ſeguro me yva por mi camino, y el me guio por veredillas y ſendas de ſalteadores

Latini, Græci

Sed obſerva tamen,uti decet ſapientē & religioſum virum, de ſuis calamitatibus loquutum; cum illarum enim gravitate conjungit de divina benignitate fiduciam conceptam; *Concluſit*, conjecit me in fœdiſsimum & tenebricoſiſsimū carcerē,ſed concluſit me benigniſsimus Deus *& clauſit à foris oſtium Dominus*, potens,fortis,ut quod ille clauſit nulla vi nullo aſtu recludere poſsim,non feras,non fores effringere.Samſon nimirum Gazæ concluſus eludere quidem poteſt Philiſtinorū cuſtodias,atque *ambas portæ fores cum poſtibꝰ ſuis,& ſera* cōvellere; ſed tamē,quē De concludit,& quæ idem *claudit,nemo aperit*, ibi hominem vult *in ſilentio & ſpe* agere *usque dum dicat mihi*; non fugam non exitum meditari.námque piiſsimus perinde atq; potentiſsimus Deus clavem etiam vitæ habet,neque obliviſcetur in finem *vincti ſui*.ideo enim conjectum in lacum leonū clauſit, ſignavitque potentiæ ſuæ ſigillo, non quò devorarer & perirem, nullo ſuppetias ferente: ſed ne mihi noceret *inimicus homo*. is accurret diluculo, atq; opportuno tempore dicet mihi, Serve mi, *putas ne, quod liberare poſsit te Deus tuus, quem colis?* cui reſpondebo lætus & alacer; Concluſiſti, o *Deus ora leonum*,& clauſo licēt, vinctóque mihi *non nocuerunt, quia coram te juſtitia inventa eſt in me*.

Iob afflictus ſentit de Deo bonitate

Iudi.16.13
Apoc.3.7

Matt. 2.13
Iſa.22.22
Iſa 30.15
Dan.6.16.

XIII. Ego ille quondam opulentus, repentè contritus ſum. Tenuit cervicem meam,confregit me: & poſuit me ſibi quaſi ſignum.

1. *Opulentus quid propriè illuſtrat Ieremi. & Zachar.*
2. *Conterere quid in Hebræo.*
3. *Cōſtringere quid propriè. Coma & capi.l ſignificant externa bona.ſunt etiam ſymbolum imbecillitatis,illuſtratus Paulus.*
4. *Renes configi quid Iuſtū proponi pro ſcopo. ad quem tum Deus,tum homines jaculentur explicat Paulus, & Lucas.*
5. *Signum & ſcopus quid ſignificent. Iuſtos nunc collimari, impios poſtea ultimo ſupplicio configi dos. illuſtrata Sapientia.*

1

Latinus interpres ſententiam hāc reddidit incitatiorem, additione duorū adverbiorum *quondam*, & *repentè*; nimirum ut præſentia mala cum priſtina fælicitate comparata exaggeraret. In Originali, *Pacificus eram*. tranquillus, quietus, rectè etiā *opulētus*,& abundans. quod Hiſpanus eadem etiam oratione,& voce exprimit. *Rico y deſcanſado*. tum quòd cum pace & tranquillitate videantur bona omnia conjūcta; tum etiam, quoniam cum divitiis & opulentia quædam ſecuræ mentis pax,& tranquillitas expers formidinis atque curarum conjuncta videatur, ſicut dicebat quondam in *abundantia* ſua quietus & opulentus Rex, *Non movebor in æternum*. atque quò major eſt præſens fælicitas, omnem mali ſupicionem, &

Tex. Heb.
שָׁלֵו

Pſalm.29 7

metum oblivione quadam obruit, atque efficit, beatam illam vacuitatem ægritudinis atque curarum. Hinc in ſacri ſermonis uſu, quietus & opulentus, cùm ejuſdem radicis ſunt, ſignificant, curis & ſuſpicione impēdentis mali vacuum, & omnino ſecurum. Sic illud Ierem. 49. adverſus Cedarenos Arabes; *Aſcendite ad gentē quietam & habitantem confidenter, ait Dominus; non oſtia, neque vectes ei: ſoli habitāt.* De opulento autem illud Zachar. 7. *Cùm adhuc Ieruſalem habitaretur, & eſſet opulenta, ipſa & urbes in circuitu ejus, & ad auſtrum, & in campeſtribus habitaretur.* id eſt, cùm ita ſecuræ eſſent Ieruſalem, atque cæteræ urbes, ut neque ipſa campeſtria & urbes in plano poſitæ ullas timerent incurſiones hoſtium. Ergo Iob tum priſtinam opulentiam & fælicitatem commemorat, tum animum ab omni ſuſpicione & metu liberum cujuſpiam commeritę pœnæ, ut potè conſcium nullius criminis.

Opulentus & quietus, quid

Ier. 49. 31

Zach. 7. 7

2

Cōtritus quid propriè

Contritus ſum. Propriè, confractus & calcatus, velut uvæ, aut olivæ in torcalari, diceret Hiſpanus, *eſtruxado*, omni fælicitate & bonorum opulentia exucta, & extracta vi, & pondere graviſsimarum calamitatum. tum etiam labefactatus, & deturbatus ab illo primo ſtatu, abiit in nihilum, & veluti irrita facta eſt priſtina fælicitas, amiſsis viribus omnibus. nā hæc omnia amplectitur *Pur.*

פור

3

Tenuit cervicem meam. Inſtaurat luctatoris methaphoram, ſolent enim qui luctātur, manu injecta cervici, aut collo ad terram allidere, & reſupinum proſternere hoſtem; alliſum verò atque poſtratum, *Cōfregit me*, propriè, contrivit cum diſperſione, ſicut cōfringitur teſta, cujus partes alliſæ ad lapidem, diſiliunt, & diſperguntur. unde ab hac radice dicitur Ierem. 23. *Maleus conterēs* (confringens atque vehementi ictu diſilire faciēs in partes minutiſsimas) *petras*, Significātur itaque maxima quædam ſtrages, vix, ac ne vix quidē reſarciri valens, ſicut illud Pſalmi. 2. *Tanquam vas figuli cōfringes* (diſperges, disjicies) *eos*, ita ut bona illorum omnia diſiliant, nihil maneat integrum; in minutiſsimas partes abeant omnia, & ad multos hæredes, longéque diſsitos deveniant. Septuagint. verò dum legunt; *Tenens me, coma divulſit*, ſic explicantur à Græcis, ut per comam intelligatur externorum bonorum ornatus & copia; neque incongrua ſanè ratione & analogia; nam ſicut coma capillis conſtat, quos procreant ſuperfluitates & excremēta, ſed ornant tamen hominem, efficiúntque honeſtam ſpeciem ſic ſanè divitię. plerumque ſuperfluę ſunt ut pote quibus natura, quæ paucis contēta eſt, minimè indigeat, ſed ornant tamē hominem, & dignitatem efficiunt, atque honeſtatem illam, juſtúmque honorem, de quo loquitur ſapiens Eccleſ. 11. *Paupertas & honeſtas à Deo ſunt.* &. 31. *Vigilia honeſtatis tabefaciet carnes, & cogitatus illius auferet ſomnum.* Ergo manibus avulſi & lacerati capilli, ſignificat hominē facultatibus vi ereptis, & cum ingenti dolore amiſsis, atque vale deformem, calvaſtrum, & depilatum. Nam quòd Philippus contēdit ea loquutione ſignificari virium debilitationem, propterea quòd *capillis virtus* ſignificetur, quòd magna virtus in capillis ſit, non facilè nobis ſuadebit; cum potiùs *capillatura*, & bene pexa atque curata coma ſit mollioris animi indicium, & muliebris cujuſdam infirmitatis; nam *vir ſi comā nutriat, ignominia eſt illi.* Neque in rem ſuā cōmodè exemplo crinium Sāſonis uſus, eſt Philippus; non enim ſua natura habuerunt illius capilli vim inſitam, ſed ut illā ſibi ſuiſque lacertis nunquam tribueret Samſon, imo potiùs perpetuò agnoſceret acceptam divinitus, illam Deus rei & partium corporis omnium tenuiſsimæ atque inconſtantiſsimæ alligatam voluit, atque, quò ſecurior eſſet, ſub infirmitate deliteſcentem.

Ier. 23. 29

Pſal. 2. 9

LXX

Coma & capilli externa bona

Græc expoſitio

Eccleſ. 11. 14

& c. 31. 1

Philip.

Capillis robur, an verò imbecillitas ſignificetur

1. Cor. 11. 14.

Iudic. 16. 19. 20.

Et poſuit me ſibi quaſi in ſignum. Quidā ſic is Dei ſcopus fuit, ut me perderet; ſed vehementior & acrior ſenſus in hanc ſentētiam; Ego ipſe poſitus ſum in ſcopum, ut mille jacula, mille ſagittas exciperē; ego ipſe ſuſtinui ictus quotquot vel filii, vel famuli, vel pecora ipſa & armēta ſuſtinuerūt; me me ipſum cæleſtis ignis petebat, in me irruerunt Sabæi, in me furēs ille vētus à regione deſerti incubuit. Similis eſt ille locus Thre. 3. *Tetendit arcum ſuum, & poſuit me quaſi ſignū ad ſagittam, miſit in renibus meis filias pharetræ ſuæ.* Configi verò *renes* eſt, teneriores affectus, ipſóſque molliſsimos animi ſenſus dirumpi, cōſcindi, vulnerari, non modo non expleri deſideria optatis rerum eventibus, ſed irrita omnino, fruſtaneáq; fieri; neq; tantū exſpectata & deſiderata bona nō obtinere, ſed ſuſtinere malorum irruentium impetum.

4

Thre. 3. 12

Renes configi quid

Sed

Iuſtus proſcopo propoſitus ad quem Deus collimet.

Sed obſervandum tamen, cùm dicit Deũ ſibi propoſuiſſe hominem pro ſcopo, neſcio quid ſonare familiare & conſuetum Deo, neque non etiam piis ipſis viris, quos ictibus, atque ærumnarum, hoſtiúmque jactibus præſtituere, jucundum atque feſtivum Deo eſt, & quod videatur ab illo ſuſcipi animi, & (quod dicũt) exercitii gratia. Id verò à ſuo juſto requirit Deus, ut dum ab illo ponitur in ſignum & ſcopum, fixus, firmúſque hæreat, non jactum, non ſaggitam vel latum fugiat unguem. Rem hanc agnoſcebat Paulus atq; minimè ignotam volebat Theſalonicenſibus, cùm ſcripſit, *Nemo moveatur in tribulationibus iſtis; ipſi enim ſcitis, quòd in hoc poſiti ſumus*; Neque mirum quòd Deus Pater, *in ſignum* & ſcopum filium ſuum propoſuerit, uti prædixit Simeon Senex Lucæ. 2. *Ecce poſitus eſt hic in ſignum, cui contradicetur.*

1. Theſ. 3. 3

Luc. 2. 34

5

Signum & ſcopus quid indicent.

Nomen verò atque ratio *ſigni* & ſcopi neſcio quid certum, præfixum, publicè omnibus propoſitum denotat, ad quod nemo non poſsit impunè jaculari, amici pariter & inimici, noti & ignoti. Tum etiam neſcio quid præfixum & inevitabile ſignificat; ut dicere poſsis, cùm ſemel Deus laboribus, & ærumnis juſtum aliquem exercere decrevit, nũquam aberrare abſcopo, cùm intendit arcum, nunquã non collimare, nunquam *dare ſignificationem, ut fugiant à facie arcus*, ſed ita Deum minitari ſemper, ut minas atque terrorẽ ictus ſequatur, & vulnus; uti ſupra dixit Iob. c. 3. *Timor, quem timebam, evenit mihi, & quod verebar, accidit.* & Paulus loco nuper adducto rem hanc perſequens ſic ſubjecit; *Nam & cùm apud vos eſſemus, prædicebamus vobis paſſuros nos tribulationes, ſicut & factum eſt, & ſcitis.* Sed, quod mirabile eſt, ſic agit cum improbis Deus, ut cùm perpetuas illis intentet minas, *gladium ſuum vibret, arcum ſuum tendat, & paret illum*, & *in eo paret vaſa mortis*, atque *ſagittas ſuas ardentibus efficiat*, nunquam tamen, vel admodum raro illos collineet divina ultio; vel quòd ſe illi *moveant in tribulationibus*, cùm illas fugiunt, laboribúſque ſe ſubducunt; vel quòd Deus intẽdat arcum, nunquam verò remittat chordam, aut ita remittat, ut territet tantùm, non configat. hac tanta indulgentia niſi nunc convertantur, erunt profectò poſtea ſcopus, ad quem ſe tandem exerceant & jaculentur univerſæ creaturæ, cum pro Deo *pugnabunt*, neque aberrabunt; *ibunt* nimirum *directæ emiſsiones fulgurum, & tanquam à bene curvato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum inſilient*; videlicet in caput impiorum neque enim fruſtra erit illa per Ierem. cõminatio. c. 30. *Ecce turbo Domini, furor egrediens, procella ruens, in capite impiorum cõquieſcet. in noviſsimo dierum intelligetis ea.*

Pſal. 59. 6

Iob. 3. 25

1. Theſ. 3. 4

Improbis ſæpe minatur Deus, ſed in hac vita rarò illos collimat.

Pſ. 7. 13

Sap. 5. 21. 22

Ier. 30. 23

XIIII. *Circundedit me lanceis ſuis convulneravit lumbos meos: non pepercit: & effudit in terrã viſcera mea.*

1. *Lancea quale telum. pro lanceario uſurpatum ſagittarius unde dicatur. multitudo & copia attribuitur ſagittis, & ſagittariis explicatis Davidi & tremmes.*
2. *Renes unde dicti vulnerati, quid ſignificent.*
3. *Viſcera in Hebræo quid. vaſculum fellis diſrumpi.*

1

PErſequitur illam jaculandi ad ſcopum translationem. *Circundedit*. proprie circundederunt, id eſt, juſsit, effecit, ut circumſiſterent & obſiderent me *lancea ſuæ*. antiquam hîc jaculandi conſuetudinem agnoſcit Philippus, cùm ligna aliqua ita proponebantur, ut & lanceæ & ſaggitæ emiſſæ hæretẽt penitus infixæ in ſcopo, ut propterea circundatus lanceis, & hiſpidus totus, onuſtúſque ſagittis dici poſſet. *Lancea*, pro Lãceariis. quàmvis autem *lancea* ex proprietate latini ſermonis, longiſsimi ſit teli genus, ſed tamen hoc loco non videtur aliam habere vim, quàm jaculi, aut ſpiculi, qualecumque id ſit, aut etiam ſagittæ: quare perinde eſt ac ſi diceres, circundederunt me, veluti propoſitum ſcopum, ſagittarii, jaculatores. atque eam vocis originalis ſignificationem agnovit Vulgatus, cum Geneſ. 21. dixit, *Factúſque eſt juvenis ſagittarius.* Quod verò hic legunt quidam, *Circundederũt me magni ejus* huic loco vix quadrare poſſe videtur. licèt enim radix *Rabab*, ſignificet augmentum & magnitudinem, ſive in quantitate continua, ſive in diſcreta, quæ propriè multitudo dicitur; ſed hoc tamen loco potiùs eſt diſcreta accipienda; a multitudine enim ſagittari dicuntur, *Rabim*, ſivè quia multis ſagittis inſtructas geſtẽt pharetras

Philip.

Lanceæ pro lancearius

Lancea quale telum

Gen. 21. 20

Regia

רָבַב

Sagittarii unde dicantur

רַבִּים

retras, ſive quia frequentibus jactibus ſagittarum adverſus hoſtem utantur; non enim ſicut uno gladio, aut una lancea, ita una ſagitta contentus miles eſt. ſive quia in ſagittariorum multitudine & copia ſit poſitum maximum exercitus robur, magna etiam victoriæ pars; ſive quòd multæ ſimul ſagittæ ex uno torméto bellico excuterentur. Hinc videas multitudinem & copiam, veluti propriam ſagittariis ſolere tribui. Iere. 50. *Annuntiate in Babylone plurimis, omnibus, qui tendunt arcum.* quo loco ſecunda pars per expoſitionem adjicitur; qui enim tendunt, contendútque nervos & arcus, ii ſagittarii ſunt, & plurimi eſſe ſolent, plurimiſque & frequentiſsimis ſagittis, atque jaculationibus uti. quare fortè quod ab hac radice dicitur Pſalmo. 3. *Multi inſurgunt adverſum me.* idem ſignificat, quod milites ſagittarii, jaculatores, lancearii, qui me circundant, & obſident, ut me configant undique, ne ulla mihi ex parte pateat effugium. ſimilis obſidio ſagittariis & jaculatoribus tribuitur Iere. 50. *Præparamini contra Babylonem per circuitum omnes qui intenditis arcum, debellate eam, non parcatis jaculis* (ad multitudinem pertinet, de qua nuper dicebamus, *gaſt ad ſaetas ſin duelo*) *quia Domino peccavit.* Ergo inquit Iob; Obſident me jaculatores, undique configor jaculis, collimant ſagittæ univerſæ; cælum jaculatur ignem, æther ventum rapidiſsimum; terra, vermes; uxor, domeſtici, contumelias; Dæmon, truces oculos, minas ac terrores; & miſera hæc mea conditio aliorum impendentium malorum, ſuſpicionem ac metum.

Multitudo ſagittis tributa

Ier. 50. 29.

Pſ 3. 2

Ier. 50. 14.

2

Convulneravit lumbos meos. Cócidit, præcidit lumbos, renes. intima vulnera & planè letalia accepi; non ſolùm cute diſſecor, aut vulneror, ſed intimis viſceribus. *Renum* nomen in ſacro ſermone, à deſiderando ducitur; & ſicut renes ſedes ſunt affectus libidinis vehementiſsimi, & nunquam ſatis benè edomiti, ita teneriores, atque magis intimos affectus indicare ſolent. Quare *vulnerari renes*, erit ardentiora deſideria, teneriores affectus, meliores ſpes fruſtrari, diſsipari. Ierem. 12. *Propè es tu ori eorum, & longè à renibus eorum.* id eſt, citò annuis illorum poſtulatis, & permittis illos ſuis deſideriis. Ait ergo; In lumbos meos, in omnes meas cogitationes & minutiſsima quæque mentis atq; cordis arcana penetravit ira divina. Tú etiá; vires, robur omne exſorbuit; elumbé me reddidit. fortè etiam indicat renum vulnera letalia eſſe. proindéque ſua mala immedicabilia. Plerúmque autem lumború dolores diuturnos, & ſæpe recurrentes conjunctos eſſe cum malignis morbis, & graviſsimis ſymptomatis medici docent.

Renes unde dicti.

כְּלָיוֹת

כִּלָּה

Renes vulnerari, quid,

Ierem. 12. 2.

Hippocr. in coacis prænotio.

3

Non pepercit. Sęva vulnera, & ſine ulla commiſeratione inflicta: vel, primis vulneribus alia etiam adjecit, quibus *effudit in terrã viſcera mea*, fellis vaſculum diſrupit, proſcindente ſagitta, ut nihil mihi ad vitam reliquum ſit viſceribus omnibus diſruptis. quod nos *viſcera*, in fonte eſt, *fel*, quod eſt pars viſcerum. & quidem hyperbolicè dictum videtur, *viſcera*, pro ſanie & tabe ex intimis manante. vel dyſenteriam intelligit, quam ex felle & ardente bile valdè malignam effici, medici docent. quæ omnia videntur, non poſſe nó convenire Iobo extremè laboranti. quávis Gregor. in ſolam allegoriam reſpexit cú dixit hanc *viſcerum effuſionem*, non competere Iobo, ptoptereáque neceſſarium eſſe ut non juxta litteram, ſeu hiſtoriam, ſed juxta ſpiritum eccleſiæ membris accomodetur, quæ undequaque ab hoſtibus circumvenitur, & quidam in ipſa etiam viſcera ſęviút, cùm illos, qui in occultis, ac ſpiritalibus actibus latebant, in terram fundunt, & ad ſæcularia negotia protrahunt &c,

Viſcera quid

מְרֵרָה

Gregor.

℣. XV. *Concidit me vulnere ſuper vulnus: irruit in me quaſi gigas.*

1. *Cócidere quid Baal Pharaſim quid. Ratio nominis Phares. illuſtratus Samuel.*	*ſymbolum. illuſtrati David, & Ieremias*
2. *Diſruptio muri, cujus rei*	3. *Irruere quid ex Hebræo Quid Gigas. illuſtratus Moyſes.*

QVod ſuperiùs dixit, *non pepercíſſe*, nûc explicat, ſine miſeratione ſibi inflicta mille vulnera; quod ſi de primò acceptis plagis loquatur, dicet, tot cladium graviſsimarum nuntia continenter ad ſe perlata: ſi verò de præſenti dolore, dicer illum aſsiduum, nunquáque intermiſſum, niſi acerbiori alio ſubeunte tum etiá intelliger mille morborum genera complicatorum, uti diximus. c. 2.

1

Conci

Concindere quid. פָּרַץ

2 Reg. 5.20 Baal Pharasim quid.

LXX.

Concidit. Propriè, disrumpet me rupturā super rupturā. Sunt hæ voces omnes à radice, *Parats*, quod significat, aliquid erūpere vi quadam, & in obvia quæque irrūpere; quę propter externam vim concindantur, abrumpantur, & dissipentur. hujus significationis & ratio & exemplum est, locus ille. 2. Reg. 5. *Venit David in Baal Pharasim* (est autem *Baal* quasi Dominus, aut habens; *& Pharasim*, rupturæ, aut eruptiones, quasi dicas, locus rupturarum, aut eruptionum) *& percussit eos ibi, & dixit; Divisit Dominus inimicos meos coram me, sicut dividuntur aquæ.* quod propriè etiam dixerunt Septuagin. *Disrupit Dominus inimicos meos coram me, sicut disrumpuntur aquæ.* aquas verò disrumpi, non tam significat ipsarum, ut ita dicam disruptionem passivam, qua dissipentur, sed activam, qua erumpentes convellunt & perdunt obvia quæque. Ergo significat vim divinæ iræ maximam quæ Philisthinorum exercitum, quasi inundatione quadam disjiceret, atque labefactaret, & quasi mille rupturis milleque concisionibus dilaceraret. Nō aliter Iob irrumpentibus hostibus conqueritur, nihil sibi mansisse integrum, dissipata omnia bona, subversam domum, discèrptos filios, corpus etiam disruptum doloribus & proscisum ulceribus, neque nō erit vehementior sensus, si eò referatur vox originalis, cujus est frequens usus in scriptura, nimirum ad muri disruptionem, quæ fit aut tormentorum vi, aut impetu exercitus undique insilientis, quomodo dicitur *dissipatus murus* Nehemię. 1. & 2. & Genesi. 35. quo loco redditur etiam ratio nominis, cùm obstetrix puero adducēti manum dixit; *Quare divisa est propter te maceria?* nimirum quia secundinam, quæ velut maceria & murus interjectus illum ab altero dividebat, jam abruperat, neque tamen egrediebatur primus. *& ob hanc causam vocatum est nomen ejus Phares.* Ergo cùm ait Iob se concisum vulneribus, vel disruptum disruptionibus, planè significat, se suáque omnia quondam munita fuisse divinæ providentiæ valle, muróque firmissimo, jam nūc verò dejecto muro patuisse hostium insultibus, undique oppugnāte Dæmone, undique etiam sævissimis fęritibus assilientibus; nihil igitur illi mansisse incolume aut integrum; nam funestam cladem atque certissimum interitum, vel jam significat, vel minitatur labefactatio & ruptura muri, sicut Threno. 2. scriptum est; *Cogitavit Dominus dissipare murum filiæ Sion, tetendit funiculum suum, & non avertit manum suam à perditione; luxitque antemurale, & murus pariter dissipatus est.* quò etiam illud Psalm. 105. *Dixit, ut disperderet eos: si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus, ut averteret iram ejus.* id est, jam jam divina ira murum, quo muniebantur, labefactarat & dejecerat, jam jam insiliebat ad rupturam, quâ ad illos transiliret. sed in ea tamen muri parte labefactata opposuit se firmū fortissimus dux Moyses, qui orationis, & precum armis jam jam impetum facientem Deum, compescuit. sed Deum verò aut sævissimos hostes irruentes in me (inquit Iob) nemo compescit, nemo stat in confractione; addit enim.

2. Esd. 1. 3. & c. 2. 13

Gen. 38. 29

Ratio nominis Phares

2

Disruptio muri, quia significat.

Thr. 2. 8

Psal. 105. 23

3

רוּץ

Irruere.

גִּבּוֹר

Gigas quid

Gen. 37. 27

Irruit in me, quasi gigas. Propriè, data occasione, concesso aditu accurrit celeriter: affert enim vox originalis celeritatem quandam, & pronum in currendo affectum; qui autem hîc dicitur *Gigas*, alibi vertitur ab interprete fortis, potens, robustus; aliquando etiam Dominus, ut Genesi. 27. cùm ait Isaac ad Esau; *Dominum tuum illum constitui* (id est) viribus, potentiáque majorem. sicut & cùm servus dicitur, inferior viribus significatur. propterea enim subjunctum est; *Vives in gladio, & fratri tuo servies.* id est, cùm alios armis expugnare & superare potens fueris, illam ipsam victoriæ laudem, armorúmque vim atque potentiam, ad fratris tui, ut pote potentioris, pedes abjicies. De appellatione autem Gigantis, alîâs dicemus.

*

XVI. Saccum consui super cutem meam: & operui cinere carnem meam.

1. Consuere quid propriè. Saccus quid, & qualis fuerit Cilicium quale, & cujus rei symbolum, & unde habeat appellationem.

2. Operire quid. Caro externus splendor, Cornu quid significat.

T

D.Thom.

Divus Thomas cum Latinis existimat, his duabus sententiis Iobum exponere, qua nam ratione exceperit tot vulnera, nimirum humili atque demisso animo non reluctanti, neque contumaci, tùm etiam habitu supplici. atque miserabili, profusis etiam lachrymis tot mala deprecaretur. Sed illud melius, quod Græci existimant, perstare adhuc in commemoratione suarum ærumnarum, cùm statim subdat, *Hæc passus sum &c.* Hæc igitur erit sententia; Pro splendida & regali veste, quam subtilior alia, atque mollior interula excipiebat, nunc unico, atque eo vilissimo amictu contegor, quem * *consui super cutem meam*: propriè concinnavi, conjunxi carni meæ. ut hac ratione extremam inopiam significet. Septuaginta dixerunt; *Cilicium assuerant corio meo*: est autem pro Latina voce *Saccus*, Hebræis *SaK*. à qua procul dubio Latina traxit originem, certúmque est, fuisse telam duriorem & crassiorem, ex asperioribus villis contextam, vehendo frumento aptam, ut constat ex Iosue. 9. & Genes. 42. unde etiam Latini *saccarios* dixerunt, à vehendis saccis, aliquando etiam vertitur *ciliciũ* & rectè; nam apud Latinos *saccis* affinia sunt cilicia, aut ferè ejusdem materiæ & rationis: Nam Cicero orat. 3. in Verrem, ait, *Cum iste frumentum, coria, cilicia, saccos imperaret.* fortè enim ea regio habuit, quod Varro. 2. de re rustica cap. 11. & Collumela lib. 12. cap. 46. de Cilicia prodiderunt; hircos, aut capellas ibi inveniri magnis villis, propterea tõderi, ex illisque texturá appellari, à Cilicibus, cilicia. quorum usum tum in castris, tum in navigiis fuisse scribit Asconius: & indicat illud Virgil. 3. Georg.

Nec minùs interea barbas, incanáque menta
Cinyphii tondent hirci, setásque comantes
Vsum in castrorũ et miseris velamina nautis.

Quo loco Servi*. observavit, ciliciis loricas poliri solitas, atque tegi tabulata turrium, ne jactis facibus, ignis adhęrere posset Oportebat igitur esse telam crassissimam, propterea que ægrotanti homini graviterque exulcerato molestissimam. Quod igitur Septuaginta dixerunt, *assuerunt*, mala ab aliis sibi illata videtur significare: at in originali, per primam personam dicitur, *cõsui*. Ergo vel significat miserabilem suum habitum; nam quondam saccum & cilicium lugentes assumebant, vel suæ fortunæ & status commutationem ad extremam inopiæ & vilissimę servitutis rationem devolutam; hujus enim symbolum est, commutatio melioris vestis cum cilicio. Isaiæ. 3, *Pro fascia pectorali, cilicium.* Amos 8. *Inducam super omne dorsum vestrum saccum, & super omne caput calvitium*; nam servi & accipiebant vilissimũ & crassissimum amictum, & caput atque barba radebantur.

Et operui cinere carnem meam. Plerique post Rab. David in lib. radicum, & Rab. Levi in commentariis, totum pro parte, accipiunt, *carnem* videlicet, pro corpore deinde corpus pro capite: in signum (inquit) pœnitentiæ & luctus, operui, involvi cinere, cõjeci in pulverem & cinerem dejeci in terram. sed præstat commentarius, quem Septuaginta lectio nobis præbet; *Extinctum est in terra robur meum.* id est, pristina omnis fælicitas prorsus extincta, atque deleta. nam illa vox *operiendi* in Hebræo, occisionem interdum affert, devastationem, vindemiationem. pro *carne*, autem, aut pro robore, quæ inter se contraria videntur, propriè est in Hebræo, *cornu meũ*; quo significari solet quicquid est potentiæ, atque splendoris: Nã quod in potentioribus animalibus eminet, & quo aut se defendunt, aut alia animantia impetunt, cornu est: non rarò etiam pro Regia potentia, aut pro regno usurpatur de quo plura aliquando dicemus. Nunc Iob ait, suum cornu dejectum in terram. id est, se regem in stercore sedere: suam potentiam suásque vires omnes extinctas, nihil sibi, quo se tueatur, præsidii reliquum esse. hæc enim omnia complectitur usurpatio *cornu* quæ omnia *carnis* nomine sapienter significavit interpres; *caro* enim externum splendorem, blandientémque fælicis fortunæ faciem significare solet. ut illud, *Omnis caro fænum, & omnis gloria ejus &c.* Cùm autem ait, *opertum se cinere* & pulvere, se penè mortuum jam & humatum deplorat; nos in extremis malis dicere solemus (*estoy enterrado en vida*) De illa autem ceremonia conspergendi cinerem super caput, nonnulla diximus. c. 1. & plura inferiùs.

Marginal notes: Græcorum expositio cõmodior — חָפַר — *No me a ɋ̃dado sino un pedaço de xerga a rayz de las carnes. — שַׂק — Sacc* ejusmodi fuerit. *Iosue. 9. 4. Gene 42. 25* — *Cicero in Ver 3* — *Varr lib 2 de re rust cap 11. Collumel. lib 12 cap 46* — *Virg. 3 Georg* — *Servius* — LXX — Cilicium symbolum commutationis fortunæ — *Isa 3. 24. Amos. 8. 10* — 2 — *R David R Levi* — Caro, pro toto corpore — LXX — קֶרֶן — Operire quid propriè — Cornu quid — Caro, extern* splẽdor — *Isa 40. 6*

℣. XVII. Facies mea intumuit à fletu, & palpebræ meæ caligaverunt.

I Intumescere

INcredibiles atque implacabiles dolores cogunt me lachrymarum vim profundere, quarum non oculi modò, sed tota facies testis est, quæ *intumuit*, & exulcerata est ferventibus lachrymis. vox *intumescendi*, significat turbationem aquæ, atque subsidentis luti commotionem, qui turbidam illam & lutulentam efficit. unde Pagnin. dixit; *Facies me fœdata est luto propter fletum*: Regia; *Facies mea lutificatæ sunt*. Vatabl. *Lutulenta facta est, quasi si luto infecta esset*. & quidem ab illa radice dicitur Psalmo. 45. *Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eorum*. propriè, Intumuerūt. vel, æstuaverunt aquæ. id est, tyrannorum potentia, instar æstuantis maris & intumescentis, propter ingentem copiam & commotionem; sic transtulit Hieronym. *Sonantibus & intumescentibus gurgitibus ejus*. sic igitur hoc loco, *Facies mea intumuit*, excrevit, æstuavit, commota & turbata est, imbibito ardentium lachrymarum humore assiduè decidenti. neque solum facies, sed pectus etiam, quod imbrem calidæ aquæ decidentem excipit. sic legunt Septuaginta, *Venter meus combustus est à fletu*. quamquam Catenæ auctor, *Ventrem* intelligat animam, quæ dolore uratur, neque decidentes lachrymæ quidquam remittant. sed fortè illud germanum est, ut *facies* pro oculis accipiatur; facies enim sæpè aspectum significat, & pro oculis usurpatur. sic facies cum oculis per expositionē jūgitur Isa. 5. *Væ qui sapiētes estis in oculis vestris, & coram vobis met ipsis prudentes*. Hebraicè, *& coram facie prudentes*. & clarius Psalmo. 30. *Projectus sum à facie oculorum tuorum*; Et opportunè illa intumescentia atque conturbatio oculis tribuitur, tāquam fonti clarissimo & limpidissimo, quem siquis commoveat, & subsidentē limum excitet, lutulentum & inquinatū efficiet. Oculorum autem nomē esse idē, quod fontis, apertè constat ex Deut. 33. *Oculus Iacob in terra frumenti & vini*. ubi Septuagint. Complutenses legunt, *Fons Iacob*. nam Iacobæi & Israelitæ ex Iacob, tanquam rivus ex fonte profluxerant copiosa & sobole, & valde numerosa posteritate, quasi impetu quodam scaturientis aquæ, ut Isai. cap. 27. dixit, *Qui egrediuntur impetu à Iacob*. Atque illa solet esse Physiognomorum de oculis doctrina, ut humidi sint, non sicci, & natare videantur in suo orbe, tanquam aqua in vase. ea videlicet est optima illorum dispositio; nam ut Aristoteles docuit lib. de sensu & sensibili, ad aquā referūtur, & pupilla aquea est, tum etiam oculus frigidus & humidus est, ut idē docuit. 2. de Generatione Animalium. cap. 4. quare Medici malum dicunt, cum *Oculus marescens fuerit, velut spuma, atque etiam obscuratus*. Certè ab splendore, & ab humiditate illa humoris triplicis, Aquei, Vitrei Cristallini cōmendātur oculi sponsi; *Oculi ejus sicut columbæ super rivulos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, & resident juxta fluenta plenissima*, non rigent duritie, nec squallent siccitate, sed liquidum, & limpidum cernunt. Oculi igitur qui splendidi, limpidíque fontes sunt, si vim humoris ex internis partibus expressi, & ab animi ægritudine & perturbatione concitati concipiant turgent, turbantur, tument, & æstuant instar turbidi & æstuantis maris. quare peropportunè de oculis dictum fuerit; *Facies mea intumuit à fletu*. Similísque est illa suæ ægritudinis amplificatio Davidis Psalmo. 6. *Turbatus est à furore oculus meus* quod Hieronymus dixit, *Caligavit præ amaritudine oculus meus*. id est, præ copia, aut rivulis defluentium lachrymarum. & Psalmo. 30. *Conturbatus est in ira oculus meus*, quæ *conturbatio* juxta Hebræum propriè est, attritio, hebetatio consumptio, tabes, corrosio, velut à tinea: Poeticum sanè sicut & id Catulli ad Malium.

Mæstæ neque assiduo tabescere lumina fletu.

—— Cessarent, tristique imbre madere genæ.

Et palpebræ meæ caligaverunt. Septuaginta propriè ex Hebræo reddiderunt; *Super palpebras meas umbra*. addit etiam Augustin. *Vmbra mortis*, quod auctor Catenæ perinde esse existimat, ac si dixisset, *Mortem ipsam ante oculos fero*. sed alienum videtur ab instituta oculorum ægritudine & perturbatione ex assiduitate lachrymarum. Cajetanus *umbram* intelligit, illam quæ efficitur ex superciliis prominentibus, retractis introrsum oculis propter attenuatum humorem & expressas

[Marginal notes: Pagni. Regia. Vatabl. — Psal. 45. 4 — Hieronym. — LXX Nicetas — Facies pro oculis — Isa. 5. 21 — Psal. 30. 23 — 2 Oculus fontis per similitudinem — Deut. 33. 19 — Isa. 27. 6. — Oculi optimi aut secus. — Arist. — Hippocra. lib. 6 de morb. popul. sect. 1 — Cant. 5 — Ps. 6. 8. Hieronym. — Ps. 30. 10 — Catul. — 3 LXX August. Vmbra Nicetas Cajeta. — 4]

lachrymas : ſed ſenſus humilior, quam pro dignitate & vehementia graviſsimæ orationis, atque dolentis animi ; præſertim cùm lachrymabundi oculi turgeant potiùs, & emineant. Quare potiùs umbra palpebrarum, cæcitatem ſignificat; nam aſsiduum fletum ſequi ſolet caligatio quædam inſiti luminis, & hebeſcentia oculorum, mala obſcuritas ; atque adeò *umbra mortis* ſignificat denſiſsimas illas tenebras, quibus obduci ſolent oculi moribundi, quibus jam mors imminet. de quo diximus cap. 3. Ait ergo Iob, jam mea lumina deficiunt, jam caligo, jam morior. *Palpebræ* autem pro ipſis luminibus ſumuntur. & eleganter dixit interpres, *caligaverunt* ; Nam Latini oculorum vitium propriè appellant, caliginem, ſuffuſionem, nubeculam; quæ omnia cum umbra conjuncta ſunt; atque adeò etiam cælorū lumina cùm lachrymantur, id eſt, cùm pluunt, caliginoſa dicuntur; ſic ſcripſit Cicero; *Cælum hoc, in quo nubes, ventique coguntur, quod & humidum & caliginoſum eſt, propter exhalationes terræ.* Pari ſane lepore Vulgatus dixit Deuteron. *Cæli caligabunt rore.* nimirum cælo, ſoléque (qui mundi oculus eſt) obductis rorantibus nubibus. Quid, quod (ut à fonte non diſcedamus) fontes, atq; amnes caligantes vocat Columel. lib. 1. c. 5. *Plerique* (inquit) *amnes æſtate vaporatis, hyeme frigidis nebulis caligant.*

Vmbra mortis quid ſignificat.

Sinedoche

Oculorū morbi & vitia

Caligo & caliginoſa quæ dicantur

Cicero

Deut. 33. 28

Collu. lib. 1. c. 5.

☞ *XVIII. Hæc paſſus ſum, abſque iniquitate manus meæ: cùm haberem mundas ad Deum preces.*

1. *Iniquitas quid ex Hebræo. Noctua à rapacitate dicta. iniquitas, universa peccata contra proximum.*
2. *Mundæ preces, quæ. Quatenus puræ manus. Sanguis ſignificat peccata contra proximum. Explicatus Paulus.*
3. *Caritas proximi reddit efficaces preces apud Deū. explicatus Matthæus*
4. *Orationis comites. Eleemoſina, & jejunium.*
5. *Mentis attentio inter orandum, explicatus Paulus.*
6. *Orationis & precum appellatio, univerſā religionē afferi illuſtratus Daniel. Idolatræ conatur auferre ſtudium precandi.*

1

NIhil (inquit) horum commerui, cùm erga Deum & homines innocens ſemper vixerim, *abſque iniquitate.* propriè, rapina, violentia, injuria, ſeva violentáque tyrannide ; neminem læſi, preſſi neminem. Affert etiam vox originalis contemptum illius rei, quæ læditur, cui infertur injuria; ut id Ezechiel. 22. *Sacerdotes ejus contempſerunt legem meam.* id eſt, vim attulerunt legi ; detorſerunt illam ad ſuas cupiditates per ſummam injuriam, atque contemptum. Tribuitur autem *iniquitas manibus*, nam impii manibus ſuis vim aliis inferunt, manibus etiā auferunt & rapiunt. Hinc illud Proverbior. 4. *Comedunt panem impietatis.* id eſt, vivunt è rapto. quare ab hac ipſa radice *Chamaç*, deſcendit nomen avis rapacis, aduncis unguibus, noctu volantis & rapientis, quam Hieronym. *Noctuam*, alii Nicticoracem appellāt, alii accipitrem nocturnum, aquilam oſsifragam, Gryphum, Harpyam. Obſervat verò Rab. Kimhi id nomen habere ex eo, quòd rapiat & ſpoliet cæteras aves. Rectè igitur hoc loco, per *iniquitatem manus*, depredatio, ſpoliatio, rapina per inſidias occultas, & nocturnas intelligitur. ſicut autem hujuſmodi *iniquitas*, universa alia, quæ proximum lædunt, complectitur, ita etiam, cum, *abſque iniquitate* manum habuiſſe Iob aſſerit, univerſum juſti hominis officium erga proximum ſignificat.

Quid propriè iniquitas

חָמָס

Ezech. 22. 26

Prov. 4. 17

Noctua

תַּחְמָס

Levi. 11. & 12. 15

R. Kim

Iniquitas, universa peccata cōtra proximum

2

Mundas verò *habere ad Deum preces* integrum cultum religionis & pietatis erga Deum indicat. quam ſententiam valde enervat Vatablus, cùm explicat de ſolo ſermone; *Nihil mali loquutus ſum.* Multò melius Septuaginta, quos noſter imitatus eſt ; *Deprecatio mea munda.* id eſt, per acta mundis manibus, atque nullo fraternæ cædis cruore fœdatas, nulla rapina; nulla proximo illata injuria, nam hujuſmodi manus ad orandum extentas averſatur Deus. atque in proximum univerſum injuriarum genus, ſanguinis nomine ſignificari ſolet. ſicut David Pſalmo 50. næcis, & injuriarum Vriæ pœnitens, ait, *Libera me de ſanguinibus.* id eſt, ab omni malè merendi de proximo ratione. *Libreme Dios de hazer mal a nadie* : quin potiùs bene mereri de omnibus ſtudeam ſubdit enim, *ſpiritu principali*, (munifico, liberali, benefico, omnibus grato) *confirma me.* Propterea Paulus monet. 1. ad Timothe. 2. *Levare puras manus ſine ira.* quod

Vatab.

LXX

Sanguinis nomine peccata contra proximum.

Pſal. 50. 16

1 Timot. 2. 8

alii

pura manus

illi explicant, itaque injuriarum memoria; juxta id Marc. 10. *Cùm stabitis ad orandum, dimittite, si quid habetis adversus aliquem*. sed congruentiùs activè, *sine ira*, nemini irascentes, aut nocentes quacumque ex causa; & eò etiam (ut indicat Chrysostom.) pertinet, quod additur, *& disceptatione*, quæ Græcè dicitur *dialogismus*, ne re & opere, aut verò *disceptatione*, & verbo proximum læserimus, omnino pacato & mitissimo erga proximum animo. Est nimirum ejusdem loquutionis formula apud Latinos; nam sic scribit Livius lib. 41. *Omnis præfatio sacrorum, eos, quibus non sunt puræ manus sacris arcet*. Atque Seneca lib. 3. nat. q. *Quid* (inquit) *est præcipuum. Non admittere in animum mala consilia, puras ad cælum manus tollere*. Certè sive idem, sive Seneca alter repetit non semel idem, nam in Oedip.

Chrysost.

T. Liv. lib. 41.

Senec. in Oedip. Act. 5c. 1. In Herc. Fur. Sc. ult.

Licet jam tollere ad cælum pie,
Puras nec ulla scelera metuentes manus.
& idem iterum de ingenti piaculo;
Quis Tanais, aut quis Nilus, aut quis Persica
Violentus unda Tigris, aut Rhenus ferox,
Tagusve Ibera turbidus Gaza fluens
Abluere dextram poterit?

Denique ad sacra peragenda, & preces offerendas, puras manus, puram vestem, puram aquam, pura etiam vina & libamina requirebant. id est, nihil omnino admissum iniquum. Est sanè quod magnam nostris precibus efficacitatem adfert, concordia & benevolentia erga proximum atque nunquam illum læsisse. quod fortè indicatur Matthæ. 18. *Si duo ex vobis consenserint super terram de omni re, quam petierint, fiet illis à Patre meo*. & è contrario preces irritas efficit illata injuria, sicut scriptum est Matthæ. 5. *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid adversum te, vade priùs, reconciliari fratri tuo*. Non enim prius oraturos, aut sacrificaturos ad se accedere jubet Deus, quàm post rectè & integrè optimi & justi viri officium proximo exhibitum; *Discite* (inquit) *benè facere, quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam, & venite & arguite me dicit Dominus*. Neque verò solum munditiem manuum ad orationem confert, sed splendor quidam & nitor, quem efficit misericordia & beneficentia. Propterea enim *fuisse manus* suas dixit Iob superiùs. c. 9. sunt enim orationis comites eleemosyna, quæ omne beneficentiæ genus comprehendit, atque jejunium, quod carnis motus & impetus frangit, ne ulla prava cupiditate commotus, adversus Deum aut proximum efferatur, & se potius læsum, quàm proximum velit. Quod tamen in bonum convertet Deus, ut detrimenta propter proximum suscepta in multò uberiora lucra cedant, & bona quæ orans postulaverit, faciliùs & cumulatiùs referat, qua ipse postulare auderet.

3

Matth. 18. 19

Matt. 5. 23

Isa. 1. 17.

4

Orationis eomites eleemosyna & jejunium

Iob. 9. 30

At Græci *munditiem* hanc orationis, sic interpretantur, quòd nullis perturbationis, aut mentis fluctibus admista fuerit, ac nullis curis distracta: quod in illo Pauli loco ad Timothe. per *disceptationem* intellexit Ambrosius lib. 5. de sacramentis. capite quinto. *Plerumque* (inquit) *negotiator venit ad orationem, aut avarus de pecunia cogitat, alter de lucro, alter de honore, alter de cupiditate, & putat, quòd eum Deus possit audire. & ideo quando oras, divina humanis præferre te convenit*. Hanc ille *disceptationem* esse intelligit: sunt enim dialogismi quidam & soliloquia, quæ mentem, & cogitationem à Deo avertunt, & ad alias res prophanas convertunt. & sicut creata omnia respectu divinorum, tenebræ sunt ita etiam sordes & immunditiæ sunt respectu illius summæ puritatis, atque superni candoris. ergo qui cogitationes terrenas admiscet cogitationi divinorum, non habebit *mundas, preces*; qui autem defixa in Deum mente orat, *mundas ad Deum habet preces*.

Græci

Ambros. lib. 5. de sacr. c. 5. Inter orandum attentio animi.

Sed illud notandum, quod supra indicavimus, orationis & *precum* nomine universum religionis & pietatis cultum circa Deum significari. est enim totius religionis quasi fundamentum quoddam. Quare cùm prima Christianæ religionis initia ponebantur, divino spiritu permoti Apostoli, dixerunt, *Domine doce nos orare, sicut & docuit Ioannes discipulos suos*. Hinc vel ex solo orationis studio abiato universam Danielis religionem & pietatem ablatam iri, verùmque Deum contemptui habeat cum principes illi & satrapæ, qui Danieli invidebant, sibi persuadentes, dixerunt; *Non inveniemus Danieli huic aliquam occasionem, nisi fortè in lege Dei sui*. neque aliam violandæ legis

rationis nomen quid significet

Luc. 11. 1

rationem excogitarunt, quam illam, ut omnis qui peteret aliquam petitionem à quocumque Deo, & homine, nisi à Dario, mitteretur in lacum leonum: at Daniel adversus illorum machinamenta, non alio remedio, quàm ipsa oratione usus est; nam *fenestris apertis in cænaculo tribus temporibus contra Ierusalem in die flectebat genua sua, & adorabat.* Hoc orandi remedio ad tot ærumnas sibi relicto, consolari se poterat Iob, atque in hanc sententiam dicere, *Relicta sunt tantummodo labia circa dentes meos.* dum orare & precari possum, non omnino perii, nam ad extremum interitum devenisse, qui precandi studium intermisit, ipseque quoque Eliphaz docuisse videtur superiùs dicens, *Evacuasti timorem: & tulisti preces coram Deo.*

Dan. 6. 5. 10

Precandi remedium unicum

Iob. 19. 20

Iob. 15. 4

*

XIX. Terra ne operias sanguinem meum, neque habeat locum in te latendi clamor meus.

1. *Varia imprecationis ratio, & formula. Commodior interpretatio.*
2. *Quæ dicantur clamare. Christi patientis figura.*
3. *Rerum mortuarum compellatio ad significationem doloris. Vt Prophetæ cælum, & terram invocent.*
4. *Operire quid.*
5. *Sanguis, quid. Vt scelera clament. explicat Moys.*

CAjetan. post Aben Esra existimat hanc esse juramenti deprecatorii formam, quo asseveret nullius sibi iniquitatis conscium esse; Nisi vera (inquit) loquor, inhumatus abjiciar, neque me defunctum patens tellus sinu excipiat; & *non locus clamori meo* (ut in Hebræo est (id est, meæ preces non exaudiantur, vel, clament mea scelera, si quæ habeo, in cælum, publicóque judicio illa vindicet supremus judex, neque patiatur inulta latere: si quæ (inquit) terra novit mea flagitia, ipsa, quæ lucem fugiunt, in medium atque in lucem proferto. Sic Tygurina, *O tellus, ne celes mea scelera capitalia.* Sed frequentior & rei præsenti opportunior sensus est, ut hæc dicantur ad commovendam misericordiam: Opto (inquit) ut omnibus explorata, atque probata sit mea innocentia, & tacentibus hominibus, aut suo depravato judicio me condemnantibus, ipsæ res inanimes loquantur & prædicent extremo me supplicio affici, nulla mea culpa; meum hunc clamorem atque querimonias surdis auribus excipiunt mei amici; audiat terra, auditúque multiplicet & reddat, resonante Echo, meosque gemitus atque suspiria numerosiori repercussu referant montes, septiesque assonent valles;

1
Aben Esra
Cajetanus.
Imprecatorii juramenti formula

Tygur.
Commodior expositio

Arva responsent sylvæ, & vaga certat imago.

Tum etiam is *clamor*, quem edunt mei dolores (nam quæ acerbissima sunt, clamare dicuntur. id est, vehementi aliquo affectu homines percellunt, & clamare cogunt) minimè contineatur intra terram, sed universam aeris regionem pervagatus conscendat in cælum. Perspicitur hoc loco, non valde latens neque obscura Christi patientis imago, cujus sanguinem ab impiissimis deicidis immaniter profusum, minimè occuluit terra, sed qua potuit ratione contremiscens atque commota significavit; prædicarunt *petræ, & saxa* mutuis collisionibus, ingentique fragore disrupta; neque non sua ora *aperuerunt monumenta.* Est verò proprium eorum qui in extremis malis versantur (ut Chrysostom. ait) ut nolint sua mala celari, atque illorum neminem non fieri spectatorem.

2
Acerbissima, clamare dicuntur.

Christi patientis figura

Matth. 27. 52

Chrysost.

Terra. Poeticum sanè atque Patheticum in dolore, aut re alia gravissima, res mutas, mortuasvé, omni sensu audituque carentes, testes & auditores compellare. alius cum avibus loquitur, cum feris alius, surda littora, mareque compellat alius, nemora, sylvas, quercus, saxa. sic ille dixit,

Et quodcumque meæ possunt narrare querellæ.
Cogor ad argutas dicere solus aves.

Scriptores sacri, *cælum* & *terram* compellant incorruptissimos veritatis testes, & quorum testimonium ad multa sæcula diuturnum sit, & longè lateque pateat per universas regiones; si quid enim prædicent & contestentur cæli, *in omnem terram exivit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* & si quid terra loquatur, id certe melius generationibus narrare poterit; nam gene-

3
Res mutas & mortuas compellare ad significationem doloris

Propertius

Vt Prophetæ cælum & terram invocent

4

Psal. 18. 6

Eccleſ.1.4 Iſa.1.2 Deut 32.1.2

ratio præterit & generatio advenit,terra autem in æternum ſtat. vid. Iſa& Moyſen in cantico; non ſolum enim cælum & terram compellat, ſed *imbrem* & rorem atque *pluviam*,ut ſua verba accepta & ſimul cū guttis aque permixta inſtillent in capita, auréſque mortalium. Atque ubicumque iis rebus inanimatis ſenſus,auditus vé tribuitur,indicatur res eſſe ejuſmodi, quæ rerum omnium naturam & ordinem ab auctore naturæ præſcriptum evertet; atq; ideò omnium creaturarum interſit id curare,quaſi dicerent, *Eſta ſin razon a todos toca*.

4 כסה Prov 12.16 Eccle.6.4 Operire,qui d

Ne operias. Idem verbum,quod Prover. 12.vertitur *diſsimulare*. & Eccleſiaſtæ. 6. *oblivione delere*. Operire igitur hoc loco etiam erit oblivione delere, atque diſſimulare; Quantumvis (inquit) me contegas, contineáſque ſepulchro, ſed ne ſepelias oblivione iſtam meam incredibilem ſuppliciorum ſine ullo meo ſcelere ſuſtinentiam; quantumvis ſurda ſis, ſed vincite patere his meis clamoribus; mihi aurē benignam præbe: ſimile id Iſai. 1. *Auribus percipe terra*. Propriè, Inclina aurem, quēadmodum ſurdi facere ſolent, ut audire poſsint.

Iſa.1.2

5 Olympiod. Polychr.

Sanguinem. Olympiodor.& Polychron. intelligunt *ſanguinem* ex illius corpore fluentem. quaſi diceret, Neque exſorbeas meum ſanguinem, ut mei ſupplicii veſtigium, atque memoria omnibus conſpicua manere poſsit. Auguſtin. legit; *Terra ne operiat ſuper ſanguinem carnis meæ*. quod eundem ferè habet ſenſum cum lectione Vaticana, *Terra ne operias*: ſed præſtat ut per *ſanguinem*, intelligamus letales cruciatus, peneque jam inflictam mortem.

Auguſt.

Vaticana

Clamor meus. Non ſolùm iſti mei gemitus,ſed etiam ulcerum,& morbi incredibilis,& cruenti ſanioſíque cadaveris clamor, quantumvis in ſepulchro lateat cadaver,ſed erumpet foràs clamor. ſicut ad Cain dictum eſt, *Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra*; fugerat fratricida teſtes egreſſus in agrum; occiſum fratrem abdiderat (ut ait Ioſephus) putans clam fore homicidium; rogatus à Deo, ubi nam frater ſit, negat ſe ſcire; atqui vox profuſi ſāguinis,& abditi cadaveris ex ipſis terræ viſceribus erupit, prædicavítque homicidium, atque homicidam prodidit; neque invenit locum latendi in terra, cùm de terra clamaret; quæ enim *aperuit os ſuū ut exciperet ſanguinem*, eodem ipſo aperto ore cauſam profuſi ſanguinis, atque profuſorem, locum, tēpus,& reliqua omnia, quæ coram illa geſta ſunt, ingenuè & ſyncerè conteſtata eſt.

Geneſ 4.10

Ioſeph.1 lib antiq.c.

Quod autem Septuag. dixerunt, *neque ſit locus clamori meo*. quàmvis videatur contrarium habere ſenſum, ſed re ipſa idem eſt, quaſi dicat nullus ſit clamori meo definitus locus, quò gemitus mei atque lamenta conſiſtent, ſed per univerſum aeris ſpatium liberè ad cælum uſque perferātur,& ad omnium mortalium aures deveniant.

LXX

XX. *Ecce enim in cælo teſtis meus, & conſcius meus in excelſis.*

1. *An teſtimonium cæli, an vero Dei nunc proponatur a Iob. Iurandi formula.*
2. *Conſcius quid dicatur ex Hebræo,& Syro. illuſtratus Moyſes. Deus judex ſimul,& teſtis.*
3. *In divino judicio duo teſtes, Deus ipſe, & conſcētia. Teſtis ſupremus in cælo, tanquam in ſpecula.*

EVgubinus exiſtimat velle nunc Iobū uti teſtificatione cæli, poſtquam terræ teſtimonium produxit: ſed ægrè quadrat; nam non tam cælum, quàm alium, qui in *cælo* reſideat *teſtem*, & ſpectatorem habere ſe dicit. Deum igitur cujus *ſedes cælum*, ſignificat. Cajetanus verò rurſum, hoc loco juramenti formam agnoſcit, quo Deum invocet ſuæ innocentiæ teſtem, atque conſcientiæ ſpectatorem, & conſcium. Sicque erigitur in ſpem, ut qui ab iniquis teſtibus, & parum fidis amicis, nūc convitiis afficiatur, commendetur poſtea à Deo *coràm angelis*. Ideò (inquit) clamorem meum letere, aut contineri inferis his regionibus nolo, quoniam appello judicem, teſtémque meum conſidentem in cælo, qui meæ juſtitiæ conſcius, meis calumniatoribus, falſiſque teſtibus damnatis, me innocentem abſolvet. Vel, ſi terra diſsimulet, & comprimat clamorem meum, non idecadam mea cauſa, nam judicem appello, quem nihil latere poteſt. Vel licet nunc in terre humanis judiciiis opprimi videar, ſcio in cælis aliter de m judicium fieri; ſcio aliam fieri meæ innocentiæ teſtificationem. Hoc Illi

1 Eugubinus An cæli teſtimonium nūc proponatur

Iſa.66.1 Cajeta. Iuramenti formula

Divinū teſtimoniū

bona

bona mens ſolatium ſuggerit, Deum videlicet, qui illum ſemel & iterum ſuis angelis magnificentiſsimo præconio commendavit.

2

Cõſcius quis dicatur.

Gen.31. 47

Et conſcius. Ferè vox ſynonyma cũ *teſte*, ſed alterius linguæ, nẽpè Syriacæ. quarum duarum vocum diſcrimen in hoc loco, eſt idem, quod Geneſ. 31. cùm Laban atque Iacob fecerant tumulum, comederúntque ſuper eum; *quem vocavit Laban tumulum teſtis, & Iacob acervum teſtimonii.* ſapientèr autem addidit Vulgatus, *uterque, juxta proprietatem linguæ ſuæ.* Nam cũ uterque eandem rem ſignificaſſet, Iacob tamen uſus eſt dictione Hebræa; at Laban Syriaca, ut docet Hierony. in traditionibus, & Auguſt. q. 97. *Ghed*, enim, *teſtis* eſt, aut teſtimonium Hebræis; at verò, *Sahad* teſtis apud Syros, & hoc loco *conſcius*. Neque verò quòd Deus teſtis ſit, judex eſſe non poterit, cùm ſcriptum ſit Ieremi. 29 *Ego ſum judex, & teſtis dicit Dominus.* ne ſibi ullius ſceleris, quantumvis in imo cordis receſſu perpetrati impunitatem, promittat homo; non enim aliis externis teſtibus indiget Deus. Et quidem in divino judicio non deerunt duo veriſsimi teſtes videlicet & Deus ipſe, & noſtra conſcientia; propterea que dicitur Deus *teſtis in cælo*, in excelſis vé eſſe, non tam propter loci præſtantiam & amplitudinem, numinis majeſtate dignam, quàm propter locum aptiſsimum ad contemplandum, tãquam ex ſublimi ſpecula, quidquid in terris geratur: *de cælo* enim *reſpexit ſuper omnes filios hominum.* & iterum; *Dominus in cælo ſedes ejus, oculi ejus in pauperem reſpiciunt.* & Micheæ. 1. *Sit Dominus Deus vobis in teſtem, Dominus de templo ſancto ſuo* (id eſt, de cælo in quo velut in templo habitat. & cum hoc *teſtis* munere ſtatim conjungit judicis ſeveritatem) *Egredietur Dominus de loco ſuo, deſcendet & calcabit ſuper excelſa terræ.*

Hieronym. Auguſt q. 97

עֵד

שָׂהֲדוּ

Deus judex ſimul & teſtis Ier. 29. 23

In divino judicio duo teſtes, Deus ipſe, & conſciẽtia.

Pſal. 8. 38

Cur teſtis ſupremus dicatur eſſe in cælo

Pſ 32. 13

Pſ. 10 4

Miche 1. 2

XII. *Verboſi amici mei, ad Deum ſtillat oculus meus.*

1. *Varia lectio. Verboſus quis ex Hebræ. Quis deriſor, aut illuſor, illuſtratus Salomon. Verboſi omnia deteriora reddunt.*
2. *Oculum ſtillare per tranſlationem dici. Cur lachrymæ dicantur nõ deſcendere, ſed aſcendere in cælum illuſtratur. Eccleſiaſticus.*
3. *Notatus Hebræus apud Cajetanum.*
4. *Varia nectendi, & interpretandi ratio.*
5. *Brevitatis vitæ circumlocutio, varius nexus.*

I

CVm illi (inquit) qui amicos ſe præſtare debuiſſent, veræ amicitiæ officium deſerant, neque mihi conſolatores, ſed verborum profluentia moleſtiſsimi criminatóres exiſtant, lachrymans & ejulans ad Deum me convertam, cujus fidei meam cauſam committam: cùm flevero, illum mea infortunia tangent, nam flenti mihi non adſunt humani vultus. *Verboſi.* Non eodem modo redditur, nam Vatabl. non accipit in malum ſed ſimpliciter vertit, & interpretatur; *Colloquutores mei*; qui loquimini & diſſentis mecum, ad Deum lachrymas fundo, qui teſtis eſt meæ innocentiæ, non ad vos qui cupitis eam labefactare. Complutenſes cum Burgenſ. legunt; *interpretes*, quòd Iobi verba ſiniſtrè acciperent, & in deteriorem partem interpretarentur. Pagninus, *Rhetores*, ſimilitérque Tygurina; *Cùm amici mei rhetorica oratione contra me agunt; manantibus lachrymis Dei opem imploro.* Hebræus apud Cajetanũ; *Patroni mei, ſocii mei*, ironicôs, qui mihi exhibere ſe deberet patronos, adverſarios experior. Sed huic varietati locum ſanè præbuit verbum *Luts*, quod propriè ſignificat illudere, aut deridere. Quia verò, qui illudit exquiſitis interdum utitur verbis, & aliis ridiculis verbis reddere ſolet, & imitari alterius dicta, ideo ſignificat interpretari, aut exquiſitè loqui, Rhetorem vé agere. hinc Proverb. 19. *Teſtis iniquus, deridet judicium*: nam commutat verba, falſò loquitur, ſiniſtrè interpretatur, quæ audit, aut videt; rem verboſa oratione exaggerat, uti deriſores ſolent. & Proverb. 9. *Qui erudit deriſorem, ipſe injuriam ſibi facit.* nam in deteriorem partem rem deriſor interpretatur, & vitio atque concepto odio tribuit, quod ex amicitia & benevolentia fit. & cap. 21. *Superbus & arrogans, vocatur indoctus.* propriè, illuſor, aut deriſor. Nam ſtultitiæ atque ſuperbiæ ſignum eſt alios irridere. Hæc omnia complexus eſt illo vocabulo, *verboſi*, Latinus interpres; nam illuſores, interpretes, Rhetores, multis verbis uti ſolent; & illud præterea habent *verboſi*

Varia lectio

Vatabl.

Complut. Burgenſ.

Pagni Tygur.

Cajet. Hebræ.

Quid Verboſus in Hebræ.

לוץ

Quis dicatur deriſor aut illuſor

Prov. 19. 28

Prov. 9 7

Prov. 21. 24

Verboſes omnia reddit deteriora.

verboſi,quod moleſtiſsimi pręertim ęgro tantibus exiſtunt,ineptè garriunt,veritatem lædunt, & denique importuna loquacitate omnia reddunt deteriora.

2

Oculum diſtillare per translatione dici. Pſalm. 118.20 Hieronym. Origen. Ambroſ.

Oculum verò *diſtillare* guttatim lachrymas,translatio eſt,ab ſtillicidiis, & pluvia ſumpta, non inaudita prophanis etiam poetis,ſed præterea Pſalmo. 118. *Dormitavit anima mea præ tedio*.Hieronym.ex Hebræo cum Origen. & Ambroſ. *Diſtillavit anima mea*. perſpicue, lachrymata eſt ad Deum judicem. Mirum, quòd quæ in ſi num deſcendere, & in terram cadere videntur lachrymæ, non deſcendant tamen,ſed aſcendant ad Deum, & retro cōtrario motu,quàm imber & ſtillicidia, in cælum ſtillent. ſed mirabilis hujus rei illa eſt cauſa occultior humanis oculis; quòd ſicut ſol terræ vapores ſuo calore tepefactos ſurſum evehit,ita piorum fervantes lachrymas benignißimus Deus excitat,& elevat ad ſe. Sic Sapiēs docuit Eccleſiaſt.33. *Nonne* (inquit) *lachrymæ viduæ ad maxillam deſcendunt? à maxilla aſcendunt uſque ad cælum; & Dominus exauditor non delectabitur in illis*. eſt igitur hujuſmodi lachrymarum imber, non qui deffluat ex nubibus, ſed qui *nubes penetret*. Atque eſt in eo etiam lachrymarum cum pluvia ſimilitudo, quòd ſicut vapores excitati à terra,concreſcentes coguntur in nubes, atque in pluviam, iterúmque decidunt in terram: ſic ſanè lachrymæ,quæ ſurſum aſcendunt, recidunt, non ſuper plorantem; ſed in illius caput, qui juſtum contriſtavit, & lachrymas illi excuſsit, propterea enim eodem loco adjunxit Eccleſiaſticus; *Et exclamatio ejus ſuper deducentem eas*. Hæ ſunt illæ *lachrymæ innocentum*, quas Salomon commemorat Eccleſiaſt. 4. (vbi propr.juxta Hebræum,*lachrymæ calumniam patientium*.) & *neminem conſolatorem*. Quod ingens eſſe malum, nunc Iob in ſe ipſo experitur, atque deplorat: qui enim ſolum Deum videat ſibi aſtantem,ad illum ſolum ſtillare, & lachrymari compellitur.

Cur lachrymę non dicantur deſcendere, ſed aſcēdere.

Eccle. 36.18

Lachrymę ſimiles imbri

Eccle. 4.1

3

Cajeta.

Sed hoc loco non eſt prętereundum miraculum quoddam naturæ,quod Cajetanus exiſtimat ex hac Iobi ſententiā colligi,videlicet ut cum Iob dicat, *ad Deum ſtillat oculus meus*,non ambobus ſimul oculis lachrymatus fuerit,ſed propter exſiccatum humorem cerebri,nunc ex uno oculo,nunc ex alio manabat lachryma. interpretatio ſanè aut deploranda, aut (ſi mavis) deridēda.quam Hebræus ille procul dubio Cajetano ingeſsit.

✠ XXII. *Atque utinam ſic iudicaretur vir cum Deo, quomodo iudicatur filius hominis cum collega ſuo*.

4

Precaſtigationem eſſe ejus,quod dixerat,quidam arbitrantur; Teſtem invocavi Deum. Sed quid ego miſer? nam ſi cum homine agerem mihi ęquali,pariſq; conditionis,nemo me peccati convinceret.at divinum judicium reformidādum mihi eſt.Septuag.contrario ferè modo; optat enim, vt cum hominibus & cum Deo liberè liceat illi cauſam ſuam tractare & probare; *Sit redargutio viro coram Domino,& filii hominis ad proximum ſuum*. Auguſt. ferè eodem modo ſicut noſtra lectio, *Dijudicetur vir cum Deo,ſicut filius hominis ad proximum ſuum*. Sed hoc videtur lenior decurrere; cū appellaverim ſupremum judicē,& ad illius tribunal provocaverim, optarem ſanè,ut illius ſententiam nemo ignoraret ſed publicè omnibus mortalibus audientibus atque videntibus pronūtiaretur,uti in judicio humano fieri ſolet;ſic enim fieret, ut de mea innocentia nemo dubitaret. Quam interpretationē indicavit profectò Nicetas; *Ipſum* (inquit) *judicium,uſque eò illuſtre fore confidit,ut nemini debeat eſſe obſcurum, non ſecus quā ſi de homine,interque homines factū eſſet*. Quod etiam vaticinando dixiſſe videtur,ut cōſtat ex capite ultimo. Niſi fortè optare ſe dicat,ne controverſiæ hujus dijudicatio & abſolutio in extremum judicii diem differatur; ne eo uſque dubium & ſub lite maneat ſuæ innocentiæ & exiſtimationis teſtimonium; Vtinam (inquit) poſſet ſupremus judex compelli,uti in humano judicio fieri ſolet,ut conteſtata lite & perfecta tota cauſa,acceptiſque teſtimoniis rem ille pro ſua rei totius cognitione & judicio,abſolveret pronuntiata ſententia. Cum hac interpretatione coherent optimè ſequentia.

LXX

Auguſti.

Lenior interpretatio

Nicetas

XXIII. Ecce enim breves anni trāſeunt: & ſemitam, per quam non revertar, ambulo.

5
Lect. Hebra.
LXX
Vitę brevitatis circumloquutio
3. Reg 2. 2.

Breves annos annos tranſire. aut, *annos numeri abire*, ut in Hebræo eſt; ſive *annos dinumeratos venire*, ut Septuagin. habent, id eſt, annos, qui numerati & præfiniti ſunt à Deo, & breviſsima periodo circumſcripti, venire & recedere, ſibiq; ſine ulla mora ſuccedere. tum etiam *viam univerſæ carnis ingredi*, & peragere, quam, qui ſemel pertranſierit, repetere non poſsit, certũ eſt ad vitæ brevitatem, & inſtantis mortis diſcrimen pertinere. Sed quorſum nunc inculcet hic rem Iob, aut quomodo hæc ſententia cum aliis cohæreat, incertũ. Cajet. facilè ſe expedit ab hac difficultate dicens, hinc incipere ſequens caput. at nemo cum Cajet. ſentit; Alii ideo dictum putant, ut deprecetur Iob dolores, in eo, quod ſibi vitæ reliquum eſt. ſicut. c. 14. dixit; *Breves dies hominis ſunt, numerus menſium ejus apud te eſt, recede paululum ab eo, ut quieſcat.* ſed non cohæret. Aptiùs nectitur ut dicat ſibi nullius peccati conſcium de divino judicio ſpem cõcepiſſe, ad quod, non ficto & ſimulato animo provocat, ſed veriſsima & maximè ſincera ſuæ conſcientiæ & veritatis fiducia, uti decet eũ loqui, qui morti proximus ſit*. Eſt enim illa aſſeverādæ veritatis formula vulgaris Catenæ auctor, illum orationis contextũ non incommodum etiam aſsignat, ut ex eo, quòd mors ſibi impendeat, cupiat & poſtulet, ut ante mortem, de hac ſua cauſa trāſigatur, ut ſaltem viventi breviſsimũ hoc ſolatium eſſe poſsit, in ſua lite obtinuiſſe, & veritatem demonſtratam omnibus fuiſſe; eſt enim ingens in mora periculum. vel tandem, ut rationem reddat ejus, quod proximè dixerat; cùm Deus non ſoleat proferre citò contra malos pro innocentibus ſententiam, obnixè poſtulet, ut in hac ſua lite, nõ procraſtinet judex, ſed brevi rem totam abſolvat: nã, ipſe deficit, abitque in mortem celerius quàm ut exſpectare diutiùs poſsit. Præſertim cùm adverſarii tādiu inſultaturi ſint, quādiu affertur diſceptationi hujus litis mota.

Varii nexus hujus ſententiæ cum præcedentibus

Cajet.

Iob. 14. 5

*Para el paſſo en que eſtoy que digo la verdad
Nictas

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

✱

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS.

BREVIS NOTATIO RERUM insigniorum, quæ in commentariis fusiꝰ explicant.

1 Respondens autē Iob dixit:

2 Audivi frequenter talia.

Consolatoress onerosi omnes vos estis.

PRæterita oratione Eliphaz, atque reliquorum multò acerbiori, quàm eget & miserrimus homo æquis auribus accipere posset, punctus Iob, in hæc verba respondit, Quæ hactenus à vobis audivi, minimè sunt inaudita; valde enim non mihi solùm, sed lippis etiam perspecta esse arbitror: nam eandem semper non sine[a] tædio & molestia cantilenam canitis: quam ego sæpe sapientissimis auribus excepi, contumeliis licèt convitiisque plenissimam, ut & surdus, & elinguis videri jure potuerim. At sanè ejusmodi consolationem meis malis adhibetis, ut multò graviorem respondendi, méque ab objectis criminibus purgandi, laborem & molestiam afferatis; tum etiam audiendi longiores & importuniores sermones non levem defatigationem.

a. De consolatoris officio, & qualis esse debeat consolatio, nonnulla. v. 16. n. 3 4.

3 Numquid habebunt finem verba ventosa?

aut aliquid tibi molestum est, si loquaris?

4

Præstaret sanè finem à vobis imponi his vestris sermonibus, plurimis, & præter rem jactatis, neque certò sibi constantibus, inflatis, turgidis & adversum me furentibus. Porrò quid te, O amicè Eliphaz, confirmabit, ut meis dictis repugnare valeas, aut me de mea sententia dejicere? quid vé utilitatis capies ex tuis responsionibus? mihi sanè hæ tuæ ampullæ, & sesquipedalia verba molestissima sunt. & quæ ego graviter audio, à te facile & leviter jactantur, cùm nullo cogitandi, aut præmeditandi labore indigeant. & quidem te, o Eliphaz, à meis contumeliis retrahere deberet mearum responsionum lenitas; nam tuis ego convitiis oneratus, convitia non reddo. quid enim tu audis molestum, cùm multa molestissima loquutus fueris?

Nisi velitis, o amici, ut ego vestram orationem imiter, atque refutem, pari dicendi libidine & cōtentione. Atqui si fieret inter nos nostri status commutatio, ut

vos tantisper meo loco sederetis, & ego consolatoris personā sustinerem, profectò vos similibus verbis onerarem, ut re ipsa experiremini, quàm sit acerbum, atque indignum sic cum ægro homine agere. Sed quorsum, obsecro, tam multas rationes obtruditis sapienti homini, & minimè tot verbis indigenti? nam de eadem materia, de qua vos ad nauseam usque disseritis, multò luculentiorem orationem ego habebo. atque utinam anima vestra, & animi sensus, corporisque, & vestratum rerum omnium conditio ejusmodi esset, quę apud me; tunc sanè liberum mihi esset importunis consilus, & verborum turba vos onerare, gestu etiam, & commotione[b] capitis vobis illudere. quàmquam id ego minimè facerem; sed multò quidem melius, quàm vos, consolatoris munus obirem, milleque rationes excogitarē, quibus vestram animi ægritudinem lenire aliqua ratione valerem, neque semper eandem rem vobis ingererem, sed me socium vobis præberem comem, atque benignum; neque vobis repugnans, sed potius leniter, & amicè consentiens, mea oratione vestros cruciatus excantare conarer, capitis motū meam commiserationem ad vestras ærumnas contestatus, dejectos vos erigerem, &[c] languentes confirmarem, labiorūmque motu conceptum de vestra calamitate dolorem testarer, verbis videlicet lenissimis, ut qui vestri doloris commiseratione & sensu necessario tangerer. atque gestu parum benigno vestrum dolorem refricare nolē, sed potius, quoad fieri posset, delinire.

Sed cùm in ancipiti verser, quid agam, aut quò me vertam nescio. hæc enim statuum, & personarum commutatio fieri nunc non potest, neque video qua ratione doloris mei acerbitas possit remittere; nam neque verbis, neque silentio meis malis gravissimis medebor; nam si pro me loquar, vestráque dicta refellam, neque relevabitur sensus, neque si verba supprimam, & gemitus comprimam ulla ex parte mitescet. Nihl igitur mimirum si nullum vestra oratione ægritudinis allevamentum capiam.

Neque verò ego præ doloris magnitudine, qua opprimor, oratione aut ratiocinatione ulla uti possum, sed qua possum ratione tum cruciatus, tum meam innocentiam explicare conabor, ut aliquod innocentiæ afflictæ præsidium & solatium comparare queam. Opprimor igitur ita, ut nulla re sublever; elangui, cōcidi, penéque mente & corpore stupidus redditus sum; atque stupenda quædam strages, in hac mei corporis [d]structura visitur; ipsa enim ossa, suis sedibus mota, & perturbata videntur, potiúsque cumulus ossium, quàm corpus humanum concinnatum ossibus, instar cujusdam civitatis miserabili clade vastatæ.

Et quidem rugæ, quas ex contractione arescentis cutis, & sanie concrescente contraxi, etiam me tacente mei doloris acerbitatem testantur. quam si ego celare conarer, illæ me profectò mendacii convincerent. Cū enim vehementer doleam, sed illud multò acerbius,

[b] De capitis motu, & movēdi varietate, & significatione, ad scripturarum intelligētiam peculiaria quædam. ℣.5.n.3.4.

[c] Vt sint ægritudines languidæ, at verò consolationes sint adversus illas robur, & arma. ℣.6.n.1.

[d] Vt humanum corpus sit ædificio, aut urbi simile, & illius dejectio, destructioni ad scripturarum intelligētiam, accuratè tractatur. ℣.8.n.2,3.4.

Poteram & ego similia vestri loqui: atque utinā esset anima vestra pro anima mea.

5

Consolarer & ego vos sermonibus: & moverem caput meum super vos

6

Roborarem vos ore meo, & moverem labia mea, quasi parcēs vobis.

7

Sed quid agam? si locutus fuero, nō quiescet dolor meus, & si tacuero, non discedet à me.

8

Nunc autem oppressit me dolor meus, & in nihilū redacti sunt omnes artus mei.

9

Rugæ meæ testimonium dicunt contra me:

& suscitatur falsiloquus adversus faciē

meam, contradicens mihi.

quod ex meis rugis & calamitate argumentũ petitur, ſceleratæ vitæ; & ipſa corporis ægritudo in falſum meæ innocentiæ criminationem redundet; nemóque non ſit, qui oblatam ſibi occaſionem mei malis, mei acuſandi non arbitretur. Inſurgunt námque plures falſi, & conjurati teſtes, qui levibus conjecturis, & non niſi externis argumentis ſubnixi, teſtimonium adverſum me dicunt; non enim ulla in incorruptiſsimo judice culpa eſt, ſed in mendacibus omnino falſiſque teſtibus.

10 Collegit furorem ſuũ in me: & comminãs mihi infremuit contra me dentibus: hoſtis meus terribilibus oculis me intuitus eſt.

Sed quem appellem, aut verò de quo non conquerar, nam adverſariis multis, dæmone, doloribus ſævifsimis, ſeveriſsimóque etiã Deo undique obſideor? quiſquis verò ille ſit, velut acerbiſsimum hoſtem experior, qui quaſi ſe ad venationem comparet, ita adverſum me, quaſi bellua ſim, indignationem concepit, explorat diligenter ubi ſim, meque clamore & jaculis in ſequitur, atque laceſſit, & venaticis canibus poteſtatem fecit irruendi in prædã ſtrictis dentibus. Aut verò ſicut fortiſsimus, ſæviſsimúſque aliquis tyrannus truculenta facie, ardentibus & minacibus oculis, ſtridentibus dentibus in me ſęviit, miſitque ſuos ſatellites, qui comprehenſum, in faciem cedant, tandéque ſententia extrema afficiendum colliſit in terram, & ſcopũ carnificibus conſtituit, quem multis ſagittis jaculiſque configant; ſic ille omnes ſuas vires adverſum me convertit, & incredibili in me furore exarſit; & me, quaſi ferino more rapere, & diſcepere tentat, ita minas adjicit odio, & infenſione plenas, terrificum conſpectum, quo me acutiſsimè transfixit; idémque urgete videtur canum rictus, atque latratus; omnéſque tandem inclamant nunc, & exultant capta jam præda, incredibili aviditate & fame mearum ærumnarum; omnes in faciem meam, & maxillas involant, & indigniſsimis [f] contumeliis, ſæviſsimiſque alapis afficiunt; neque aliam ſibi promittunt ſuæ famis ſaturitatem, quàm ſi incredibilibus vulneribus, me dilacerent atque conficiant.

e. Vt ſoleãt afflicti, & agri querelas jactare in incertum, & nullo hoſte indicato, peculiaria quadam. ỹ. 10. n. 2.

f. Vt probra, & contumelia ſint velut alapa fuſtis, verbera, gladius, quadam ad mores, & ſcripturarum intelligentiam. ỹ. 11. n. 3.

11 Concluſit me Deus apud iniquum: & manibus impiorum me tradidit.

Fortiſsimus profectò Deus potentię roborĩſque ſui in me debilitando atque ſtangendo, ſpecimen præbere volens, in extremas me anguſtias conjecit; inhumanum & immitem cuſtodem adjecit, qui arctiſsima cuſtodia omnem mihi libertatis ſpem adimat; permiſitque poteſtatem prædonibus, qui mihi innocenter & ſecurè gradienti moliti ſunt inſidias, atque de via facili, planáque priſtinæ fælicitatis abſtractum, abduxerunt ad cæca quædam, & ignota diverticula, ex quibus miſer ego explicari non poſſum.

12 Ego ille quondam opulentus, repentè contritus ſum. Tenuit cervicẽ meã, Confregit me. Et poſuit me ſibi, quaſi inſignum.

Eram ſanè quondam ego tranquillus, & quietus in ſumma rerum omnium abundantia, & pace jucundiſsima; at nunc repentè me video confractum, & inſtar uvæ proculcatum, omni bonorum ſucco expreſſo, vi & pondere graviſsimæ calamitatis. Tum etiam ille inſtar fortiſsimi colluctatoris, manu cervici & collo injectã, apprehẽſáque & convulſa coma, alliſit ad terram, & reſupinum me proſtravit, confregitque disjectis mei

ſ. Vt ſuos iuſtos Deus pro ſcopo conſtituat, ad quem colliment, ut verò raro nūc configat: impio, quàmvis minetur ſæpe, perpetuis ſupplicijs poſtea configendos. nonnulla ad mores. ỳ. 13. n. 4. 5.

corporis membris, ut tam horrendæ ſtragis reſarciendæ nulla jam commoda ratio iniri poſſe videatur. Côſtituit præterea me ſ ſcopum, ut omnia malorum omnium jacula & ſagittas exciperem; nam quæ liberi, familiares, ſervi paſsi ſunt, ad me redundarunt univerſa; ita ſagittariis & lanceariis mille obſideor.

Ego verò mille jaculis atque ſagittis infixis hiſpidus totus horreſco; neque tantùm extima cute diſſecor, intimis enim vulneribus profſcindor; nam tranſfixos habeo renes, omneſque molliſsimas atque tener rimas, tum animi, tum corporis partes graviſsimè affectas. Sævisſima heu vulnera, & ſine ulla commiſeratione inflicta. & his quidem alia adjecit, quibus & fellis folliculum diſrupit, & omnia viſcera diſcerpſit. ita totus tabe & ſanie mano, intimiſque viſceribus, morbiſque fœdiſsimis putreſco.

14 Circundedit me lāceis ſuis: cōvulneravit lūbos meos: non pepercit: & effudit in terram viſcera mea.

Neque verò unius vulneris doloris vé remiſsionem accipio, niſi alio acerbiori ſubeunte; ita mille complicatis malis afficior, jam inde, ex quo primarum graviſsimarum cladium nuntia, nullo reſpirandi ſpatio conceſſo, ad me perlata ſunt; ita nihil in me integrum relinquitur, ſed mille conciſionibus diſcerpta omnia, & dilacerata, non ſolùm ab hoſtibus ſævisſimis, ſed ab ipſo Deo, qui potentiſsimi, atque robuſtiſsimi gigantis inſtar, incredibili impetu irruptionem in me fecit.

15 Concidit me vulnere ſuper vulnus.

Irruit in me quaſi gigas.

Sed ego tamen tot mala, tot vulnera graviſsima omnino humili demiſſóque animo ſuſcepi, habitu ſuppli ci, & miſerabili, profuſis etiam lachrymis, ut ingentem calamitatem deprecari poſſem. Pro ſplendida igi tur & regali veſte, quam ſubtilior alia, molliórque interula excipiebat, nunc unica, eáque viliſsima, atque craſſiſsima veſte, atque homini graviſsimè ægrotanti, & exulcerato moleſtiſsima contegor, quam conſui ſuper cutem meam, & meo corpori pre ſumma inopia, qua potui ratione, adaptavi; jam enim nihil melius mihi reliquum eſſe video, in tanta rerum omnium cõmutatione. Propterea carnem, corpúſque totum; ſed caput præſertim cinere & pulvere, conſperſi; in ipſamque terram abjeci, ut vel hac ratione teſtarer priſtinam omnem fœlicitatem prorſus extinctam, conſepultam, regiúmque ſplendorem, regníque potentiam ad ſummam rerum omnium abjectionem, & inopiam redacta.

16 Saccum conſui ſuper cutem meam:

Et operui cinere carnem meam.

Nunc verò incredibiles, & implacabiles dolores cogunt me perennem lachrymarum vim profundere, quarum non oculi modo turgentes, & exulcerati, ſed tota facies tumens, & exulcerata, atque præ lachrymis aſsiduè fluentibus, ʰ turbida, & ſordida teſtis eſt, ſed oculi præſertim, qui inſtar limpidiſsimi fontis eſſe ſolent, nunc ab animi ægritudine & perturbatione concitatis lachrymis perturbati, inſtar commoti maris tument, & æſtuant; propterea que caligant; & hebeſcente acie, deficientibúſque luminibus jam jam morior.

17 Facies mea intumuit à fletu: & palpebræ meæ caligaverunt.

h. De oculorum natura, & cum fonte comparatione, tum etiam de lachrymarū æſtu, & commotione peculiaria quædam ad ſcripturarum intelligentiam. ỳ. 17. n. 1. 2.

18
Hæc paſſus ſum abſque iniquitate manus mea, cùm haberē mū das ad Deū preces.

Nihil tamen horum, quæ ſuſtineo, commerui, cum erga Deum atque homines innocens vixerim, ab omni iniquitate, & rapina mundus; omnéque juſti hominis officium accuratè perſolverim, univerſúmque religionis & pietatis cultum pius religioſúſque ſemper obierim, atque præclaris aliis operibus pietatis prę candi ſtudium aſsiduum, magna curâ, & mētis puritate & attentione adjunxerim.

19
Terra, ne operias ſanguinem meum: neque habeat locum in te latendi clamor meus.

Quòdſi vera non loquor, inhumatus abjiciar, neque me defunctum parens tellus ſinu excipiat; nunc quoque meæ preces non exaudiantur; atque mea ſcelera, ſi quæ habeo, clament in cælum, publicóque judicio illa vindicet ſupremus judex, in ultáque late reminimè patiatur. Quòdſi tu, [1] o terra, noſti aliqua mea flagitia, quibus alios laceraverim, & innocentum ſanguinem ſuderim, tu ipſa, quæ illum exforbuiſti, ne celes, ſed prode, clama, & quæ lucem fugiunt peccata, in medium atque in lucem proferto. Atque utinam ſic mecum ageretur, ut & tacentibus hominibus, aut ſuo me judicio temerè damnantibus, ipſæ res inanimæ loquantur, & prædicent me ſine culpa, capitali ſententia plecti. meos igitur clamores & ſuſpiria audi, terra, & multiplica reſérque numeroſiori repercuſſu, ſeptieſque aſſonent montes, & valles, neque ullo terræ ſinu, loco vé contineantur, ſed univerſam tandem aeris regionem pervagata conſcendant in cælum, & in ſupernas omnes ſedes uſque penetrent. bos enim meæ innocentiæ totiúſque veritatis incorruptiſsimos teſtes, & controverſiæ diremptores compello. Quantumvis verò meum cadaver contegas, contineáſque ſepulchro, ſed ne oblivione ſepelias, o terra, iſtam meam incredibilium ſupliciorum ſine ullo meo ſcelere ſuſtinentiam. vides ſanè mei ſanguinis rivulos ad te permanantes, ne illum exugas & exſorbeas, ſed permitte omnibus conſpicuum fieri, meámque mortem omnibus conteſtatam eſſe.

[1] *Vt ſoleant ſcriptores ſacri res mortuas compellare, & quid illarum teſtimonium ſignificet, ad mores, & ad ſcripturarum intelligentiam fuſiùs explicatur.* ỷ. 19, n. 1, 2, 3.

20
Ecce enim in cælo teſtis meus, & conſcius meus in excelſis.

Teſtis porrò Deus eſt, quem totius meæ vitæ atque verborum ſingulorum ſpectatorem babeo, ideóque meum clamorem inferis regionibus contineri nolo, quòd judicem, teſtéque meum in cœlis confidentem, unde cuncta diſpiciat, appello; aliter enim ille, quàm mei adverſarii, & iniqui iſti judices, de me ſtatuet, cui intimè perſpectus, & exploratus ſum.

21
Verboſi amici mei: ad Deum ſtillat oculus meus.

Ad eum igitur cum omni amicorum & conſolatorum præſidio deſtitutus ſim, lacbrymans & ejulans me converto, atque illi totam meam cauſam committam; nam cùm flevero, illum, mea infortunia tangent; veſtri enim vultus minimè humani adſunt mihi flenti, quin potiùs cum compoſita, & exquiſita oratione, tum etiam contumeliis & irriſone, mei amici adverſum me agant, Dei opem implorare compellar.

22
Atque utinam ſic

Sed quid ego miſer Deum teſtem invoco? nam ſi cum homine paris mecum conditionis agerem, nemo me peccaſſe convinceret. at divinum judicium valde

mihi formidandum est. sed quæ illius bonitas est, & meæ conscientiæ testimonium, potiùs cum illo, quàm cum homine agere velim. Illud vero sane optarem, ut illius sententiam nemo ignoraret; sed publicè cunctis mortalibus audientibus, & videntibus, ut in judicio humano fieri solet, quis ego sim, & qualis vixerim, renuntiarer, neque in ultimum judicii diem cõtroversia hæc incerta maneret; nam ego statim ad illiùs tribunal provoco, verissima, & maximè syncera bonæ conscientiæ atque veritatis fiducia, uti loqui decet eum, qui morti proximus sit.

Scio enim annos præfixos, & brevissima periodo à Deo mihi circumscriptos celertimè præterlabi, atque jam penè me viam integram emensum fuisse; quam qui semel prætereat, repetere non potest. Cùm igitur penè jam deficiam, meum judicem oro, & obsecro, ut brevi rem totam sua sententia dirimat, & de mea causa ante mortem transigatur, ut vel minimũ hoc solatiũ vivens obtineam, quòd aliquando in mea causa, patefacta mea innocentia obtinuerim.

judicaretur vir cum Deo, quemadmodo judicatur filius hominis cum collega suo.

23
Ecce enim breves anni transeunt, & semitam, per quam non revertar, ambulo.

CAPVT XVII.

ARGVMENTVM CAPITIS.

Nihil jam ſibi amplius præter mortem ſperandum, ex ſui morbi gravitate ſtatuit; & dum amicos inſipientiæ arguit, ſapere ipſe videtur, ſi ex morte ſibi tranquillitatem poſt tempeſtatem turbulentiſsimæ vitæ ſibi polliceatur.

✠ I. *Spiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur, & ſolum mihi ſupereſt ſepulchrum.*

1. Spiritus variè acceptio. Calamitas mentem perturbare ſolet.
2. Attenuari quid ex Hebræo. Varie redditur à Vulgato. Iob ſuſpirioſus aſthmaticus.
3. Breviari quid Iob nõ valde ſenex.
4. Reticentia, & quâ ratione ſupplenda.

Spiritus variè acceptus

HAec cohærent cum fine præcedẽtis capitis, ubi ſe jã peragere dixit mortalitatis hujus ſemitam, in mortẽque contendere incitatiſsimo curſu. ſignum verò impendentis mortis affert, *ſpiritum attenuatum.* Græci intelligunt animum commotum, & perturbatum, id quod Septuagint. dixerunt, *Perεo ſpiritu agitatus.*

Græci. LXX

Vt verò vehementior aliqua calamitas hominis mentem perturbet, & ſua quaſi ſede emoveat, vide Gregor. Nyſſenum ſuper Pſal. 6. ad id, *Turbatus eſt à furore oculus meus.* Vatabl. Eugub. & alii vires corporis, vitæ vigorem, & robur, vitámque ipſam attritam, & fractam. Cajet. & alii Latini cum D. Thom. ſpiritus vitales, qui animæ inſtrumentum ſunt ad vitæ functiones. Sed præſtat, ut ſimpliciſsimè accipiatur, pro ſpiritu, qui reſpiratione trahitur.

Nyſſen. Vata. Eugub. Cajeta. D Tho.

2 *Attenuabitur.* propriè, *attenuatus eſt.* ſed congrue vertitur per futurum, *attenuabitur,* ut indicetur per momenta magis attenuari, foréque ut brevi deficiat. Sed de proprietate vocis Originalis *Chabal,* quæ hoc loco vertitur *attenuare,* nihil certi cõſtat, neque apud ipſos Hebræos, neque apud noſtrum interpretem. is enim non uno tantùm modo, ſed variis atque diverſis vertere ſolet. *diſsipare,* Eccl. 4. ℣. 5. *diſperdere,* Iſai. 13. ℣. 5. *demoliri,* Cant. 2. ℣. 15. *Corrumpere,* Mich. 2. ℣. 10. *computreſcere,* Iſaiæ. 10. ℣. 27. *obligare,* Proverb. 13. ℣. 13. Dan. 6 ℣. 22. *Parturire,* Pſalm. 7. ℣. 15. Inde nomen deductum, ad dolorem, famem, pedicam vel laqueum, partum, rugitum, & ad quædam alia acommodatur. Sed quidem ex omnibus locis, in qua ea vox reperitur, colligere licet afferre violentiam quandã atque dolorem rei, quę diſperditur, obligatur, & corrũpitur. quare erit idẽ quod cum violentia quadam, anguſtia, obligatione, atque dolore rumpi, uti contigit parturienti. quare attenuatio aut corruptio hoc loco nihil omnino pertinet ad putrefactionem ſpiritus graveolẽtis, quã ipſe poſtea teſtatur, cùm ait, *Halitum meum horruit uxor mea.* quàmvis illam aliqui hoc loco ſubolfecerint; nam Pagni. & Regia legerunt, *Spiritus meus corruptus eſt.* Sed pertinet ad ſpiritum, qui cum ingenti niſu & dolore emittitur, & cum magna difficultate trahitur; & reciprocatur nõ niſi cum corruptione, id eſt cum diruptione pectoris, & pulmonis, totiúſque corporis labore, ut totus ipſe homo corrumpi, diſſipari, diſſolvíque videatur. Et fortè difficultate illa reſpirandi laborabat, quã medici dyſphnęam, aut aſthma vocant; aut quæ ex inflammatione pleuritidis oritur de quo diximus. c. 2. Iob itaque tanquam ſuſpirioſus aſthmaticus difficilem illum, tenuem, & anheloſum reſpirationis ſibilũ vocare videtur, *attenuatum ſpiritum.* & ut Septuagin. dicunt, *agitatum,* id eſt crebrũ. (nã cùm æger non debita magnitudine reſpirat, frequentia & crebritate ſupplere id conatur) vel ut Aug. legit, *deficientem* & quia Aſthmaticus ſuffocari videtur, nõ omnino incommodè dixit Tygur. *Iã quidem ago animam.*

Attenuari quid

חָבַל

Iob 19. 17 Pagni Regia

Iob aſthmaticus

LXX

Auguſt.

Tygurina.

3 *Dies mei breviabuntur.* Vox hoc tantùm loco reperta; quæ, ut Rab. Mardochai ait, propriè, ſignificat, excidere, præcidere amputare: ideo alii vertunt, *Dies mei ſuciſi ſunt.* quibuſdam verò idẽ ſignificat, quod

זעך

R. Mardoch. Pagnin. Regia

Tygurina. Breviati quid

exstingui; eò fortè respexit Tygu. reddēs per paraphrasim; *Dies mei ritu lucernæ deficiunt.* Sed cùm ex aliis locis cōjectura fieri non possit, præsumēdum est nostrum interpretem germanè reddidisse; præsertim cùm eadem vox *breviandi*, vel *abbreviādi*, ab alia tamen radice, pro præcindere & decurctare sumatur. & quidē convenit huic loco, ut qui brevi spiritu anhelat, dicatur vita ipse abbreviari, id est præcindi. nos in eadē præcindendi significatione & allusione ad Hebraismū diceremus, *acortaseme el resuello, que me corta el hilo de la vida.* Cū verò *breviatos dies* conqueritur, in dimidio suorū annorum cōstitutū se fuisse indicat, ætate vegeta, & minimè senili. tantùm abest, ut de senectute loquatur, ut existimavit Lyranus.

Iob in vegeta ætate

Lyra

4

Reticētia, quatatione supplenda.

Et solū mihi superest sepulchrū. in Heb. *aut sepulchra mihi*, cùm mutila sit oratio. indifferens est, ut variis modis perfici possit. noster interpres supplevit, *& solū superest*, sic enim videbatur exigi ab antecedentibus; Nihil reliquū est, quā ut de me morte cogitem, aut de mea sepultura, & funere agatur; jam jam morior; jam me exspectat sepulchrū immorantem in vita diutiùs, qui pene mortuus sim, atque corruptus. Septuag. paulò vehemētiùs, cū deprecatione. *Oro sepulchrum, & nō contingit mihi.* Catenæ auctor, sepulchrū pro morte; *Exopto interitū & angor vehementer, quòd non consequar: quin etiā exspectatione ipsa deludor.* Cū simplici nomine res aliqua compellatur, præsertim ab æstuante, & ægrotante homine, affectus est vocātis, & optantis. aut secum assidua meditatione cogitātis. est enim reticentia illa plena dolore, & animi sēsu. sic hoc loco; Sepulchra mihi, supple, Opto, quæro, cogito, aut quid simile.

LXX

Nicetas

II. Non peccavi, & in amaritudinibus moratur oculus meus.

1. *Varia lectio. Hebraizantium dissensio, & conciliatio cum Vulgato.*
2. *Interpretis Latini* [illegible] *stratio, & defensio expeditur lectio & vox Hebraica. Qui dicantur illusores, explicatus Moyses, & Isaias.*
3. *Divisos impetus sibi ipsis illudunt. Mūdus, Caro, Dæmon illusores, illustratus Salomon.*
4. *Conciliatio Latinæ lectionis cum Hebræa.*
5. *Morari, quid propriè. Quæ dicantur oculorum amaritudines. Peccandi studium. Oculus symbolū orantis.*

INnocēs heu morior, & amaritudinis mihi lachrymas excutit, non ullo scelere puncta conscietia, sed falsi criminis objectio, & immeriti supplicii acerbitas. In Hebræo autē est, valde imperfecta sentētia, *Si nō illusores mecū*; vel *illusionēs*, aut *deceptiones.* à verbo *Hathal*, quod est illudere, decipere, mentiri, falsa etiam promittere. quas omnes significationes variis locis, interpres noster agnoscit, & usurpat; quare tantū videtur in hoc loco ab hac significatione abesse verbū *peccandi*, ut Pagni. valde miretur, planéque fateatur, se ignorare, quare Hierony, verterit *peccavi*: atque Burgensis nihil invenerit in hoc capite additione dignū, præter quàm hāc lōgissimā (ut ipse ait) distantiā lectionis Latinæ ab Hebræa. Sed de Vulgato statim. Certè Cajetanus lectionē illā ex Hebræo eò refert, ut Iob vocet amicos illusores, quòd juberent sperare temporalē aliquā fælicitatē, cujus plerumq; fallit spes. sensus est coactus. Frequentior est magis ad rē, quòd decipere illū conarentur, mentirentur, atque illuderēt, conātes persuadere, illum esse peccatorē, neq; fieri posse, ut innocens puniretur. Sed quid nam in hac ipsa lectione imperfecta suppleri oporteat, iterū dissensēre Hebraizantes. Pagnin. post Hebræos alios; *Nec cū Deo disputare optarem, nisi essent illusores mecum.* id est, nisi me mei adversarii reum agerēt, probrisq; afficerēt nō appellassē ad Deū judicē. Bib. Guar. *Istud non dicerē, nisi.* &c. id est, non me tā acriter tuerer, nisi tā vehemēti calūnia accusater. Vatabl. imprecatoriè; *Disperea, nisi amici mei studeāt mihi imponere.* Isid. Clar. cū assertione; *Re vera perversi mecū.* Sed quis jā nō videat hæc omnia verbis tāntū, nō re, neq; sententia alienā esse à Vulgato? nam cū asserit verissimā suæ vitæ innocentiā, quam falsis criminationibus sui amici nitebātur eludere, certè quod ad sensum attinet tantundē refert dicere, se nō peccasse, quā suos accusatores appellare mēdaces & illusores. quod abūdè sufficeret pro cōciliatione Latinæ lectionis cū Hebræa, & pro interpretis defensione adversus Hebraizāt.

I

Expenditur lectio Hebr.

הָתַל

Pagnin. Hieronym. Burgen.

Cajeta.

Hebraizātium dissensio. Pagn.

Guar. Biblia.

Vata.

Isid Clar.

Sed ne tā videatur incuriæ alicujus, aut licētiæ quæsita excusatio; quàm res ipsa, premēda sunt verba exēplaris; Certè verbū illud illudēdi, aut decipiēdi, ut eruditi aliqui observarūt, significare videtur illud illusionis, aut deceptionis genus,

2

Vulgati interpretis illustratio & defensio

quod

quod cũ talis promissis cõjunctũ est; nã illa falsitas cõtingere solet non sine illusione,& cõtemptu illius, cui promissio fit:propterea qui falsis promissis plebẽ decipiãt,nõ deceptores solũ,aut mendaces vulgo appellamus, sed peculiari nomine illusores, *burladores*. rẽ illustrabunt exẽpla,in quibus invenitur illa vox. Genes.31.*Pater vester circumvenit me*(Aquil.& Symmach.*decepit. a me burlado*) *& mutavit mercedẽ meã decẽ vicibus*. videlicet nunquã soluta fide,mercedẽq; promissa. Exod.8. Pharaoni promittẽti sæpe,implẽti nũquã dixit Moyses.*Noli ultra fallere,ut non dimittas populũ*.hinc illud Isaię.30.*Filii mendaces qui dicũt,videte nobis errores*.id est, deceptiones,illusiones,falsa promissa,fælicitatem nunquã eventurã,*burlerias*.Illi ergo peccatores,divites præsertim , atq; potẽtiores, qui falsam sibi impunitatẽ, stabilẽmq; fælicitatẽ promittũt,qui sibi ipsis illudunt, seq; fallũt ipsos,mendacio atq; inani spe; quare hujusmodi divitũ impiorum propria,peculiariáq; peccata,illusiones sunt; spes fallaces,& promissiones mẽdaces;cũ enim mundus sit,qui bene confertã & cumulatã mensurã bonis omnibus præbere illis in sinũ videatur,mirũ est,quã illos decipiat,& ludificetur,instar illius , de quo scriptũ est,*Chanaã in manu ejus statera dolosa*.tũ etiam cũ Caro,praváq; voluptas hujusmodi voluptuarios homines ad splendidũ cõviviũ invitet,miserè illos decipit nã cũ proponat *panẽ absconditũ suaviorẽ esse,& furtivas aquas dulciores*,tũ etiã victimę partẽ,quæ offerenti cedebat.Prover.7.tũ mẽtitur;nã nihilominno veri boni illa habet,quo animũ reficiat.quare ubi nos legimus, *Mulier stulta & clamosa,plenáque illecebris*,Septua.legũt, *Mulier insipiens , & audax,indiga buccella fit*.De dæmone quid dicã,cũ pater mendacii sit,& seductor mortalium?sed & ipsi sibi impii imponũt,*faciũt* enim *opus instabile*.ex Hebr.*opus fallax*, quod votis,& spei nõ respõdet. & Prov.20.*Suavis est homini panis mẽdacii,& postea implebitur os ej⁹ calculo*.ad delusos igitur divites illud sapiẽter a Seneca dictũ pertinet; *Miramur parietes tenui marmore indutos , cùm sciamus,quale sit,quod abscõditur.Cũ auro tecta perfundimus,quid aliud,quã mẽdacio gaudemus? scimus enim sub illo auro fœda ligna latitare nec tantũ parietibus aut lacunaribus,ornamẽtum tenue prætẽditur.Omniũ istorum, quos incedere altos vides,bracteata felicitas est ; inspice,& vide sub ista tenui mẽbrana dignitatis,quantum mali lateat.*

Qui falsa promittunt, illusores.

Gen.31.7. Aquil Symmach.

Exod.8.29

Isa.30.9

3 Divites sibi ipsis illudunt

Mundus Caro Dæmon illusores

Hose.12.7.

Prov.9.17.

ψ.13. LXX Prov 11.18

Prov 20.17

Senec.

Redeo his positis ad nostrã lectionem nomen quidẽ originale indifferẽs est ex propria forma,ut illusionẽ, aut illusorẽ significet,& adverbiũ,*ghim*,nõ eodẽ modo semper vertitur;valet enim,*si,an,quãdo,etce,etiam si*:estq; nõ rarò particula affirmantis;ergo adverbũ dicere possumus;Ecce, certè nõ illusiones mecũ. si obscurior videatur oratio,dicas;Nõ peccata mecũ;illa videlicet,quæ sunt divitũ hominũ peculiaria,qui sibi multa,vanáq; promittũt. si incõcinnior aut longior videatur, dixeris breviter,ac diluci dè,*Nõ peccavi*. cum enim tyrannidem & divitiarũ abusum illi objiciãt adversarii, opportunè respõdet; Nõ ego falsa spe mihi ipsi blãditus sum; nõ mihi * *illusit* vana fælicitas.quem sensum imitatus profectò est noster interpres,ex lectione Septuag.legentiũ , *Quid feci*?Ergo qui tantam claritatem Latinę lectionis non videat,cæcus erit.

4 הֲתֻלִים

עִם

*Nõ e fidoyõ delos engañados: q̃ desengañado e vivido.

LXX

Et in amaritudinibus. Cũ,inquit,veritatẽ, & pietatẽ semper coluerim, peccatorum tñ cũ ingenti supplicio reus agor.sive autẽ vocẽ *amaritudinis*,deducas,cũ Vulgato à *Marar*,quod est amarũ esse,sive à *marah*, quod est irritare , aut exacerbare sensus idem est;His amicorũ sermonibus à maioribus irritatus,aut exacerbatus animo, noctes duco insomnes; *moratur* , propriè *pernoctat,pervigilat*,noctu enim , qui interdiu vagãtur,aut negotiãtur,sub tectũ perfugiũt,in quo manent & cõmorãtur,usq; ad lucem;*oculis* igitur pernoctãt.id est , In mearũ contumeliarũ cogitatione,& sensu defixis quasi oculis hæreo ; pervigilo hæret infixus contumeliarũ animo dolor.Ferè Latini omnes *oculorum amaritudines*,lachrymas interpretantur ; sunt enim salsę,& amaræ,sed nihil in hãc interpretationem nos cogit,sicut nihil etiã repugnat.Alii;Me vidente in faciẽ meã cogor probra & cõtumelias accipere,& assiduũ esse perpetuũq; spectatorẽ meorũ malorũ.sic indicat Vatab.Cogor præsentes illusores intueri , qui mihi amarissimi & molestissimi existunt;Septua. hũc oculorũ habitũ, ad orationẽ retulisse videntur; *Preces*(inquit)*adhibe o cum labore*.id est , dũ isti me exacerbãt,& ad amaritudinẽ adducũt,ego mentis oculos in Deũ profusis etiã lachrymis intendo.simile id Davidis, Ps.34.*Cùm mihi molesti essent,induebar cilitio*

5 מָרַר

מָרָה

Morari quid. לִין

Latini Quæ dicantur oculorũ amaritudines

Lachrymæ amaræ,& salsæ

Vatab.

LXX Precandi [illegible] dum adversus calũnias

Psa.34.13.

& oratio mea in ſinu cõvertetur. id eſt, tũc me ad orationẽ cõverto in ſino meo. id eſt non tã voce & clamore, quàm elevata in Deũ mente, & oculis; & Pſ. 108. *Detrahebãt mihi, ego autẽ orabã*, ut unico precãdi remedio adverſus hoſtiũ calũnias me communirem. *Oculo* frequenter, orationis ſtudium & intentio ſignificatur. ſurſum enim aſpicere, habitus eſt cælitus opem implorantis, & exſpectantis.

Pſa 108. 4.

Oculus ſymbolum orantis.

III. *Libera me, & pone me iuxta te, & cuiusvis manus pugnet cõtra me.*

1. *Apoſtrophe Varia lectio.*
2. *Deus vas & ſponſor-tuta apud illum fides, illuſtratus Moyſes, David, Iſai.*
3. *Hebraizantium lis cũ Vulgato Pugnare quid ex Hebræo, vades, & paciſcentes defigebant manus illuſtratur Salomõ.*
4. *interpretis diligẽtia*
5. *Latrones unde dicti, & quod illorũ munus. Hyperaſpiſtes apud Græcos. In bello. In bello Deus à Dextris juſti, claudit illius latus. Hoſtis a dextris quid ſignificet. illuſtrati David, & Zacha. expenditur lectio, & interpretatio Græcorum*

APoſtrophẽ eſſe ad Deũ, nõ verò ad Eliphaz, ut exiſtimavit Caje, certi' eſt, quã ut ꝓbatione indigeat. *Libera me.* hoc addidit Vulgatus, ut viã ad id quod ſequitur patefaceret; liberu (inquit) me reddito ab his adverſariis moleſtiſsimis, acerbiſsimiſque doloribus. *& pone me juxta te*, prop. ex Hebræ. *Pone nunc, & pignora mihi tecũ.* Vatabl. *Pone, appone cor tuũ*, id eſt, *adverte quæſo animũ meis verbis.* ſed meliùs Tygur. *Deponito, quæſo, pignus, & da fidei juſſorẽ in cauſa, quæ mihi tecũ eſt* Pagn. *Pone pignus, vadẽ, aut fidei juſſorẽ mihi tecũ.* id eſt, hujus libertatis, & ſecuritatis, quã poſtulo, illud erit mihi pignus, ſi tecũ ſim, ſi te meæ vitæ fidei juſſorẽ & vadẽ habeã; ſic ſanè ſignificabis, te mihi eſſe propitiũ. Et ſicut, qui vades dederit, vadere ei, & diſcedere licet, ita ait Iob, Obſtringar ego nũc vadimonio, ut ſide tua, ex hoc calamitatũ carcere. exire mihi liceat. **Libera me*, dũ ſpõdes pro me, clarè rẽ totã dixit interpres, *Pone me juxta te.* illud enim in tuto eſt, quod *habitat in adjutorio altiſsimi, & in protectione Dei cæli commoratur.*

1

Apoſtrophe ad Deum

Cajeta.

Tex Hebr. Vatab. Pagnin

*Sacalme en fiado deſta carcel de mis males.

Pſa. 90. 1.

Hinc ſanè perſpicere licet, ut vir pius nullibi agnoſcat tutã fidem, niſi in Deo; neminem, qui in re capitali velit pro illo ſpõſorem ſe præbere; Inter tot enim fratres, qui veriſsimæ fraternitatis officio fũgeretur, ille tantũ extitit Iudas, qui vadẽ ſe pro puero Benjamin Iacob parenti obtulit; dign' ꝓpterea principatu, & regno atque illa verborũ forma uſus eſt. Geneſ. 43. quæ exprimeret, tũ ſignificationẽ verbi Originalis, *gharab*, quod hoc loco ſubeſt, tũ etiã rationẽ vadimonii; *Ego ſuſcipio puerũ; de manu mea require illũ niſi reduxero, & reddidero, ero peccati reus in omni tẽpore.* illud enim *ſuſcipere*, eſt in fidẽ recipere, aut ſpõdere. Id cum agnoſceret David, eodẽ ſenſu, quo Iob, atque eadẽ voce dicebat *Feci judicium & juſtitiã, nõ tradas me calumniantibus me, ſuſcipe ſervum tuum in bonum.* Aquil. Theod. Hierony. *ſpõde pro me, ut meliùs habeam*; & Ezechias. *Dñe reſponde pro me.* id eſt. *ſpõde pro me*, cõpoſitum pro ſimplici. rapior ad mortẽ, tua me fide, & vadimonio promiſſo libera. Nõ aliter Iob; *libera me, & pone me juxta te*, nuſquam tutum niſi juxta te perfugiũ. Atque illud etiã vadis, & ſpõſoris propriũ, reperiri in Dei filio licet, quod Sapiens indicat Prov. 6. *Si ſpopoderis pro amico tuo, defixiſti apud extraneũ manũ tuã.* nam vades apprehendendã manũ alteri dabãt, & manũ manui adfigebãt at qui pro nobis promiſit vadimoniũ, defigendas manus, & pedes cruci tradidit, nõ enim refugiit, quo minùs pro nobis *quæ nõ rapuit exolveret.* ergo Latinus interpres in obſcuris omnibus ſententiis unus ipſe aliis omnibus interpretibus ꝑlucet.

2

Tuta apud Deum fides ut apud vadem et ſponſorem.

ערב

Gen. 43. 9.

Suſcipere quid

Pſa 118 122

Aquila. Theodot. Hieronym.

Iſa. 38. 1.

Prov. 6. 1.

Pſ 6? 5.

Et cujuſvis manus pugnet contra me. Nullũ adverſariorũ impetũ timebo, ſi ex æquo & jure corã te judice, de mea cauſa agatur; *Flagellum* enim *nõ appropinquat tabernaculo tuo.* id eſt, nulla iniquitas. calũniave familiæ tuæ, quæ tuo tabernaculo tegitur, nocere põt. Rurſus hoc loco Hebraizantiũ expoſtulatio cũ Vulgato; nã in fonte adverbum eſt; *Quis iſte? manui mea infigatur.* Hebr. apud Cajet. *manui mea tãgetur.* quod illi ſic explicãt: Quis erit, qui mihi ſtipuletur, aut polliceatur aut ſpõdeat? ſpondẽdi enim circũlocutio, & cæremonia eſt, manum tãgere. id eſt, quis erit, qui audeat & ſpõdeat pro Deo fore, ut mecũ diſceptet, aut me ſuſcipiat in ſuam fidem, vel quid ſimile; nam verbum *thakagh.* ſignificat defigere, aut infigere, complodere percutere. & ſi de cõtractibus dicatur, percutere aut defigere manũ ſignificat, polliceri, aut præſtare vadimonium, vel ſpõſionem, quòd hæc fierent alteri manu data, vel percuſſa, aut defixa ad alterius manũ. quod ex Vulgato ipſo pluribus teſtimoniis cõfirmari põt. Prover. 6. loco nuper

3

Pſal. 90. 10.

Lis Hebraizantium cum Vulgato.

Cajeta. Hebr.

Pugnare, quid in Hebræ.

תקע

Vades defigebant manum.

Prov. 6. 1.

indicato, &c. c. 22. *Noli esse cũ his, qui defigunt manus suas.* & qui vades se offerunt pro debitis. ergo defigere, aut imprimere vel apprimere manũ alterius manui, erit vadem se præbere, atque adeo cùm hæc locutio sit in Hebræo, eodem modo reddenda videbatur, idẽq; spõsionis sensus retinend'. Sed est sanè mirabilis diligentia nostri interpretis; observat enim ille ubicumque cum hoc verbo *defigẽdi*, aut tangendi jungitur, *caph*, id est vola, vel palma, aut manus, significari vadimonium, & sponsionem. at hoc loco quia cum alio nomine jungitur, videlicet cũ, *jad*, quod etiã *manũ* significat, & hoc tantũ loco reperitur; singularẽ etiã interpretationem adhibuit, & rei præsenti opportuniorẽ, videlicet manũ percutere. quod Latinè dr̃, man' conferere pugnare, disceptare, *adversus electos Dei?* Quare videtur interpres totã hãc sententiã retulisse ad id officiũ, quod quõdã habuere latrones, qui sic dicti sunt à cingẽdo latere, & à Græcis dicuntur *hyperaspistes*, quasi sattellites, ppugnatores, qui clypeo protegut. unde Isai. 43. *Servire me fecisti in iniquitatib'.* 70. apud Hierony. *Hyperaspistes tuum egi.* annigerũ, lateronẽ. & Genes. 15. *Ego protector tuus sum*, propriè, *scutũ tuũ*. 70. *Hyperaspistes*. qui te protego scuto. atq; huc pertinet, cum Deus dicitur aut nos protegere, aut scuto suo nos tueri. de qua voce vid. Hierony. Et illud quidem semper observãdũ, cũ res bellica agitur, aut divina ptectio, semper cõstitui Deũ à dextris hominis; est enim latus dextrũ cõmodius propugnãti, & defendenti, sicut & sinistrum, quod infirmius est à manu & brachio dextro protegitur, juxta id *Dñs protectio tua super manum dexterã tuam, &, Dominus à dextris tuis confregit in die iræ suæ reges.* & iterum; *Providebã Dñm in cõspectu meo semper, quoniã à dextris est mihi, ne cõmovear.* &; *Astitit à dextris pauperis, ut salvã faceret à persequẽtibus animã meam.* Est igitur Deus stipator, & qui juxta se habet imbecillum hominẽ, quẽ scuto protegit, & vibrato gladio manu dextra, propulsatoq; hostium impetu, tutum & securum reddit. Hinc si nõ stipator Deus, sed hostis aliquis dicatur esse à dextris hominis, subjectionẽ quandã hominis affert, & permissam hosti potestatẽ nocendi, nam homo tunc inermis est, & intectus: sic enim vocabãt, qui nullũ haberet protectorẽ, aut lateronẽ; ut Ps. 108. *Cõstitue super eũ* (super enim & eminet loco, & opportunitate vel nocẽdi, vel dfendẽdi, qui stat à dextris, eum qui est ad sinistrã *peccatore* (eadẽ locutio quæ supra *Dñs protectio tua super manum dexterã tuã*) *& Diabolus, stet a dextris ejus.* cúmq; locum tanquã opportunũ ad nocendũ occupare nitebatur Satan *Zach. 3. Satã stabat à dextris ejus ut adversaretur ei.* Igitur cũ Iob petit *juxta Deum costitui*, ad illius lævã collocari exoptat, ut Deus ipse sit ad dextrã hominis, quòd ille in bello securior & tutior homini locus sit. Quæ quidẽ res in illa quæstione de primatu honoris inter dextrã & sinistrã ab aliis prætermissa, valde observari debet.

Sed nõ est prætereunda lectio Septua. preterquam enim quòd illam vadimonii rationẽ Hebraizantiũ nõ agnoscunt, nesciò quid ad bellu etiã & pugnã, sicut noster interpres, indicarunt; *Quis est* (inquit) *ille? manu mea ligetur.* cujus duplex interpretatio assignatur a Polychro. Si quis mecũ disceparе velit ad manũ meã alligetur, ut unã ad divinũ tribunal deducamur, *Vamo monos mano a mano.* sed lãguidus est sensus paulò acrior alter; ut imprecetur suorum bonorũ raptoribus, ut in potestatẽ suam vincti & ligati tradãtur, & omnis eorũ arrogãtia cõprimatur. sed neque valde cohæret. Fortè germanior sensus est, Quicũq; adversarius, aut disceptator, si jure & ex rectæ rationis lege agere velit, revincietur quidẽ meis rationibus, & mea manu.

Margin: 4 Mirabilis Latini interpretis diligentia. — כף — יד — Rom. 8. 33. — 5 Latro nesunde dicti & quod illorum munus. — ὑπερασπιστής — Isa. 43. 24. LXX — Genesi. 15. 1. LXX — Hierony. prol. bibl. & epist. ad Sunn. & Fretellam — 6 In bello constituitur Deus ad dexteram sui justi — Psal. 129. 5 — Ps. 59. 8. — Psa. 108. 32 — Psal. 109. 5 — Hostis constitutus a dextris, quid significat — Psalm. 108. 6. — Zach. 3. 1 — 7 Expenditur lectio & interpretatio LXX — Polychr.

IIII. *Cor eorũ lõgè fecisti à disciplina: propterea non exaltabuntur.*

1 Varia expositio D. Thomæ commodior. Cor pro mente, & judicio.
2. Gratiæ nostræ incertitudo. Quæ sint oculta & incerta divinæ sapiẽtiæ revelata David illustratus Solomon.
3. Hypallage in scriptura. Quod Deo permittente fit, Deo tribui solet
4. Exaltari quid. Explicatus David. Prophetat Iob.

DE Kaldæis Sabæisq; latrunculis hæc dicta interpretatur Polychr. Phil. ad Diabolũ refert, ejúsque satellites. sed præstat D. Tho. & frequẽs aliorũ Latinorum interpretatio, ut hæc de suis amicis Iob intelligi velit Nõ timeo (inquit) cõ Deo judice cum istis decertare, qui stulti sunt, & lõge à rerũ divinarũ sensu alieni. *Cor eorũ*, mentẽ illorũ, qui me lacerãt, eò quòd ærũnosus sim, *lõge fecisti*, exclusisti *à disciplina*, ab intelligẽtia, sapientia eum tua me innocentem pro tua gloria, &

Margin: 1 Polych. Philip. D. Thom. — Cor pro mẽte

& constantiam bonæ conscientiæ, qua no solùm illis paratus sum rationem reddere sed etiam potens veritate ipsa revincere. at humana sapientia pollētes, secundum faciem judicant, & culpas ex pœnis metiūtur; cùm tamen ipsi etiam sapientes de se & de sua animi justitia, & sanctitate vix ac ne vix quidem, certā cōjecturā facere possint. hāc enim valdè ab humanis oculis abscondită sapientiā investigare conatus Salomō, (sic exponente Hieronymo) dixit c. 9. Eccl. *Omnia hac tractavi in corde meo, ut* **curiose intelligerē* (propriè, ut examinarē, probarē, ventilarem, purā & mundā elicerem sapientiam) *sunt justi atq; sapiētes, & opera eorum in manu Dei; & tamen nescit homo, utrum amore, an odio dignus sit.* Inveni (inquit Hierony.) *justorum quidē opera in manu Dei esse, & tamē utrum amētur à Deo, an nō, nunc eos scire nō posse, & in ambiguo fluctuare, an ad probationē sustineāt, quæ sustinēt, an ad supplicīū.* Ideo acutè observavit August. in Psa. 50. Davidem agere gratias, quòd *incerta & occulta sapiētiæ suæ manifestasset* illi. videlicet quòd ad peccati remissionem, & gratiæ cōdonationem pertinebat. nā cū hæc nobis incerta, & occulta, propriáq; divinę sapientiæ sint, illi Deus manifestavit, cū 2. Reg. 12. clarè dixit illi Nathā, *Dominus trāstulit peccatum tuū.* Propterea Salomō subjungit; *Omnia in futurū servantur incerta, eò quòd universa aquè eveniāt justo, & impio, bono & malo. mūdo & immundo, immolāti victimas, & sacrificia contēnenti.* Hanc igitur occultā sapientiā ignorabant adversarii Iobi, planéq; desipiebāt, cùm ex externa calamitatis facie, certam conjecturā facere se arbitrabantur alicujus occulti sceleris. *Cor* igitur illorū *longè à disciplina* fecerat Deus.

Longè fecisti. Quod ad loqutionis formā pertinet, videtur esse hypallage, pro eo quod est, removisti, & exclusisti ab illis disciplinā. & ex Hebræo propriè legunt Septua. *Cor eorum obscōdisti à prudentia;* pro, abscōdisti prudētiā ab illorū corde. id est, privasti comuni veróq; sensu atque judicio illorum mentē. Simile id. 4. Reg. 5. *Misi ad te servum meum Naaman, ut cures eum à lepra.* propriè ex Hebræo, *ut colligas eum à lepra.* per hypallagem, id est, ut colligas leprā ab illo. Quod autem Deo permittēti, & non revelāti tribuitur, elegāter lectio Græcorū in Catena, illorum ipsorū culpæ & vitio tribuit, nā legūt; *Cor suum absconderunt à prudētia.* Forté verò in ipsa proprietate Hebraismi illa hypallage nō est, nam frequēter Scriptura dicit, aliquid abscondere, id est, tegere, & operire. cor autem opertum & tectū, & quasi ignorātiæ tenebris obvolutum, sæpe dici solet, instar rei, quæ aliquo velo, vel operculo injecto clauditur; qua ratione, dicitur *cor aperiri*, cum exuit ignorantiæ tenebras, & operculū; & dicitur *cor circuncidi*, cùm præputium ignorationis spiritualis, quasi quoddā operculum præciditur & remouetur. & illud etiā est, *aggravatum cor*, quasi re aliqua crassa & gravi quodam operimento superinjecto opertum, & absconditum esse.

Propterea non exaltabuntur. Verbum exaltandi ad honorem, & glorificationē pertinet; Non habebunt de quo gloriari possint, non reportabunt magnam victoriæ laudē. Si verò ad judicium referatur, eadem erit locutio, atque illa Ps. 1. *Non resurgunt impii in judicio.* Si mecū depugnent, re & ratione inferiores evadent, neque magnam laudem ex disputatione referēt imò potiùs pudorem, & ignominiam; nā proculdubio audient à judice, *Non estis loquuti rectum, sicut servus meus Iob.* Prophetasse videtur.

V. Prædam pollicetur sociis, & oculi filiorum eius deficient,

1. *Partiri, aut dispertiri, quid ex Hebræo ad linguæ volubilitatem translata illustratus David, & Lucas ex Græco.*
2. *Quid Socius. Quid pollicetur. Divitiæ frequenter ex rapina. Tumultus quid*
3. *Græcorum lectio.*
4. *Oculos deficere, quid. Filii posteritas. Mimesis illustratus Ierem.*

SEntentiam hanc difficilem & impeditam reddidit, vox, *præda*, quam Hebraizantes omnes reddunt, *blanditiem*, aut blādimenta, adulationem molliorem, aut rationem compositam, & blādam, vel quid simile. Et quidem verbum *Chalak*, vnde dicitur *præda*, aut pars, est idem quod dividere, partiri, aut dispertiri; & ad mollia transfertur, quæ facilè dividuntur, et per lubricitatem, abeunt in diversas partes; et hinc de lubricis dicitur, quæ solent esse instar mollium, sic Iosue. 11, *Partem montis qua ascendit Seir.* Hebraicè, *mōtem* partitū.* vel *divisum*, q. d. montē glabrū, lubricum, serratum. Isaiæ. 57. *In partibus torrentis*

2 Gratię nostrę incertitudo. Eccle. 9. 1. *Para venir a sacar esta verdad enlimpio y ahechada. *Hieronym.* Quæ sint incerta sapientiæ revelata. *August. sup. Ps. 50. ℣. 8.* 2 Reg. 12. 13. *Eccles. 9. 2.* 3 Hypallage. LXX. *Græc. in Catena.* 4. Reg. 5. 6. Scripturę regula, Quod Deo permittente fit, Deo tribui solet. 4 רום Iob Propheta. *Psal. 1. 6.* 1 *Hebræizantes. Cajetan. Regia. Panina. Vatablo.* חלק Partiri, aut pars, quid. *Iosue. 11. 17.* *Vna peña tajada, o una sierra pelada, y resbaladiza. *Isa. 57.*

Partiri aut pars, de linguæ volubilitate.

pars tua. manifeſtè *partes* eo loco vocat, torrētis lapides partitos, diviſos, glabros, lubricos, leves, *guijas liſas*. Hinc ad linguæ lubricitatē, & volubilitatē ſæpe transfertur, & Hiſpanus eadē ſanè ratione dicēdi diſpartiendi, aut dividēdi utitur, pro eloquēter, celeriter, molliter, aut ſuaviter loqui, *hablar limpio, y liſo, y deſparzidamēte, y departir bien*. & præter manifeſtos locos ubi Vulgatus reddit, molliter aut ſuaviter loqui, ut Prover. 2. ℣. 16. 5. ℣. 3. 7. ℣. 5. &. 21. 29. ℣. 5. Pſal. 5. ℣. 10. &. 35. ℣. 3. & Iſai. 30. ℣. 10. ſubjiciemus clara exēpla, ubi retēta eadē voce dividēdi, retinēda eſt etiā illa molliter loquēdi ſignificatio; Pſ. 54. *Diviſi ſunt ab ira vultus ejus, & appropinquavit cor illius*. Hieron. *Nitidius butiro os ejus; pugnat autem cor illius*. id eſt, Vultus ejus, atque verba ſuavia ſunt, mollia, diviſa, diſpertita, lubrica; cū tamē corde occultet irā & inimicitias; ira intus cōcepta, & diſſimulata efficit, ut molliter, & opportunè ad decipiendū loquatur. quod ſtatim exponit; *Molliti ſunt ſermones ejus ſuper oleū, & ipſi ſunt jacula*. idē intelligo in eo loco Actor. 2. *Apparuerūt illis diſpertitæ linguæ*. id eſt, linguæ celeres, expeditæ, volubiles, acutæ, molles, ſubtiles, flammeæ. nam eodē verbo, *Diamerizo*, quo in illo Pſal. 70. utuntur, uſus eſt D. Lucas in Actis. Hinc videas idē ferè nomē quod partē, aut diviſionē ſignificat, ſignificare etiā linguæ lubricitatē, mollitiem, blādimentū, dolos; Vnde quod noſter *partē* aut *prædā* dixit, alii *blandimēta*, aut *verba mollia*, dicere potuerunt. ita ut annūiare, aut *polliceri ſocius* verba mollia, aut cōpoſitam orationē, ſignificet amicos ſtultè loqui, & alterum alteri vicem ſtultè loquendi, & obloquendi, ſine intermiſsione tradere.

Pſal. 54. 22 — Hieron. — Actor. 2. 3 — Διαμερίζω — LXX

2 Socius quid. — רֵעֶה

Secunda etiā vox que vertitur amicus, vel *ſocius* cogitationē ſignificare poteſt; quare alii vertūt, ad blandiendū vel adulandū annuntiat cogitationes. id eſt, cogitat quomodo adulatoriis, & fictis rationibus me decipiāt, aut quomodo adulari Deo videantur, dū illius ſe patronos cōtra me exhibent. ſed certè cū, *Ragha*, cogitarè ſignificat, potius Chaldæū eſt, quare legitur Danielis. 5. ℣. 2. at cùm amicū aut *ſocium* ſignificat, Hebræū eſt, multóq; frequentius. ſapiēter itáq; & acomodatè ad ipſum exemplar Latinus interpres dixit, prædā, partem, diviſionē prædæ * *polliceatur*. propriè, annuntiat; nā qui annuntiat polliceri videtur fore, ut ita eveniat, ſicut annūtiat. Retorquet igitur Iob rapacitatē, quæ ſibi objiciebatur, in alios; Nō ego raptor, alii ſanè prædæ invigilāt, bonis temporalibus, atque terrenæ fælicitati cōparandæ inhiant. quæ (ut D. Thom. ait) frequēter vel rapina conſtāt, vel certè cōparari nō poſſunt, niſi aliqua ratione ab alio auferātur, aut alius amittat. ideo videtur, tēporalia bona habere no nihil admiſtū iniquitatis, atq; rapinæ. Igitur deſcribere videtur prædonū ingeniū, qui ſe invicē cohortātur, ut ſcribit Salomō Prov. 1. verbis valdè huic noſtræ ſentētiæ affinibus; *Si te lactaverint peccatores* (id eſt, ſi blandis verbis, atq; promiſsis, te allicere tentaverint, & illectare cōpoſitā ad perſuadēdū & decipiendū oratione; ſi tibi blādis verbis annūtiaverint prædæ partē) *ne acquieſcas eis; ſi dixerint, Veni nobiſcū, fortē mitte nobiſcū, marſupiū unū ſit omniū noſtrum*. &c. nā ſicut ipſi ſpe lucri ad iniquitatem alliciūtur, ita etiā eodē lucro propoſito, alios ad eandē vitæ & iniquitatis conditionē adducere conātur. Ideo aūt raptores aliis præſertim ſociis annūtiant prædā, quod nō poſsit impunè unus tantū homo graſſari, niſi in unum globum multi latrones cōveniant, ut indicatur Iſai. 9. *Omnis violēta prædatio cum tumultu*. eſt enim *tumultus* multorum prædonum inſanus clamor, atque tumultuatio.

Polliceri — רֵעַ

* Prometeles ē yran todos ala parte.

D. Thom. — Divitiæ frequēter ex rapina. — Prov. 1. 10 — Iſa. 9. 5 — Tumultus

3 Græcorum lectio — LXX

Septua. *partē* ꝑ ſociis ſumſiſſe vidētur, nā legunt; *Parti nuntiabit mala*. ſed in lōge aliū ſenſum detorquēt. quòd impius ſupplicio affectus, videtur ſuum exitium cæteris nūtiare, & illius interitus, cæteros erudire, atq; modeſtos reddere. quod indicari videtur illis verbis divitis Epulonis, ſepulti in inferno, *Mitte Lazarū, ut teſtetur illis, ne & ipſi veniāt in hūc locū tormentorum*.

Luc. 16. 28

4

Et oculi filiorum ejus deficient. Tū impius, tū illius liberi & familiares omnes redigētur ad extremā inopiam, adeóq; *filii ejus*, qui rapinæ participes ſunt, *oculos* in alios defixos habebūt, ut aliquid accipiāt, ſed fruſtra. Intētos autē habere oculos, tādēq; *deficere*, habitus eſt, petētis & exſpectātis opē, atq; lōga exſpectatione deficiētis Pſ. 68. *Defecerūt oculi mei dūſpero in Deū meū*. & Deut. 28. *Dabit tibi dominus deficientes oculos*: id quod de onagris, etiā expreſsit Iere. c. 14. *Onagri ſteterunt in rupibus, traxerūt ventū, quaſi dracones, & defecerunt oculi eorū, quia nō erat herba*. *Filios* aūt intelligo, nō ſolū uni

Oculos deficere cujus habitus. — Pſ. 68. 4 — Deut. 28. 65 — Ier. 14. 6 — Filii, poſteritas

D.Thom. Cajetanus

versam etiam posteritatem, potius quam cum D. Thom. & Cajetan. morum atque vitæ imitatores. Sed forte his verbis, non tam conatur Iob rapacitatem sibi objectá, in alios rejicere, quàm per mimesim quãdam cum dolore repetere, & imitari,

Mimesis

quæ sibi objiciebant amici, *Prædam* (isti ajunt) *pollicetur socus, & oculi filiorum ejus deficient*. id est, cùm suos liberos atque familiares rapinarũ participes faceret, miser tandem orbatus filiis atque universa familia est. & sic videtur cohærere, quod sequitur, *Posuit me quasi in proverbium vulgi*. neque longè abest lectio Septua. *Oculi super filios tabuerunt*, quamquam sententiã hanc ex sua ipsius persona dictã, indicat lectio Complut. *Oculi mei super filios tabuerunt*. ut indicet perpetuum luctum, quo repentinum filiorum interitum prosequutus est, fuit enim ille dolor gravissimus.

LXX

Complut.

VI. *Posuit me quasi in proverbium vulgi: & exemplum sum coram eis.*

1. *Proverbium & parabola quid. illustratus Ezechiel, Moyses, David. Vulgus quid ex Hebræo.*	4. *Exemplum, de gravissimo, & publico supplicio. Explicatus Moyses.*
2. *Patientia Iob, in proverbium.*	5. *Exemplum ad irrisioné, & subsannationem.*
3. *Exemplum quid in Hebræo. Hebraizantium dissensio, illustratus, & defensus Vulgatus.*	6. *Pœna gravissima, ĩlimicorum gaudium in nostris malis. Explicatus Ecclesiasticus.*

1

Proverbium & parabola quid.

מָשָׁל

Ex eo amplificat suas ærũnas, quòd sit *vulgi proberviũm*, est autẽ idẽ, quod alibi vertitur, *parabola*. Græcè paræmia. dicitur autẽ à radice *Masal*. quod verbũ potestatem quandã affert, & excellentiã. inde nomẽ quod significat problema, proverbium, parabolã, dictum, sententiã, axioma, quod propter sensum difficilem atque reconditũ, aut verò valde utilem, & salutarẽ inter reliquas sentẽtias sit, quasi propositio quædam, quæ vocatur Maxima, aut Dignitas, cæteris videlicet major, & dignior. significat etiã hujusmodi similitudines, aut cóparationes, quæ fiunt ad maximã & primã mensuram in aliquo genere, quasi ad rem excellentissimã, & inter cæteras illius generis prædominantem, uti manifestè indicatur Ezech. 16. **Omnis qui dicit vulgo proverbiũ, in te assumet istud, dicens; sicut mater, ita & filia ejus, mater vestra Cethæa &c.* Quávis autem nó nihil discriminis inter parabolã, & Proverbium tum à Hieronym. & Basilio, tum ab aliis assignari soleat; sed certè nũc, id quod cómune utrique est, & ex proprietate originalis vocis affertur, tãtum est id, quod inter alias sententias excellit, & dominatur, tanquã princeps & excellens axioma, sive similitudinẽ contineat, sive aliam ob causam. ergo quod in Proverbium, aut in Parabolam sumitur, est in eo genere maximũ, & excellentissimum, & quasi prima mensura reliquorum. Et in genere malorum, & ærũnarum, quod est gravissimum, & acerbissimum, locum dabit proverbio. ut Numer. 21. post expugnatam Hesebon, & percussum Amorrhæum, funditúsque deletum, subjungitur; *Idcirco dicetur in proverbio, Venite in Hesebon*. ex insigni illa Gedeonis etiam victoria contra Madianitas remãsit ꝓverbiũ, *Sicut in die Madiã*. Hinc illa gravissima cóminatio. Deut. 28. *Eris perditus, in proverbium & in fabulam cũctis populis*. id est, infælicissimi quique tecum comparabuntur, nihilque familiarius in omnium ore versabitur, quàm tuæ ærumnæ & clades. & Psal. 68. *Factus sum illis in parabolam*. quod ad amplificationem ærumnarum profectò dictum est, & non solùm ad ludibriũ, ut alii interpretantur. Ego hoc loco proponi tanquam *Vulgi proverbium*, nõ solùm est ludibrio haberi, & proponi pro scopo, quem omnes probris & dicteriis configant, sed frequenti hominum sermone usurpari ad miseriarum amplificationem, pro homine miserorum omnium miserrimo, cum quo vulgus, vel, ut in Hebræo est, *populi*, turbæ, hominum aggregationes sive conventus (*juntas, y corrillos*) scelestos homines extremis suppliciis affectos comparent. Porrò hæc sententia impersonalis est, *posuit*, pro, positus sum; vel, ut de hoste & adversario in communi loquatur, qui cum illi res est.

Ezech. 16. 44.

*Todos los refranes de malas hijas, y malas madres te estrañan en ti.

Hieronym. Instit. proverb. & Basil.

Num. 21. 27

Isa. 9. 4

Deut. 28. 37

Ps. 68. 12

Vulgus. quid ex Hebræo.

עַמִּים

2

Proverbium patientiæ Iob in bonum

Est verò observandum, illud, quod Iobo molestissimum erat, videlicet factum esse *Vulgi proverbium*, Deum vertisse in bonum. Nam in maximam Iobi & patientiæ illius gloriam redundavit, quòd in proverbium abierit, *Patientia Iob*, & qui gravissimos cruciatus patienti animo perferat, Iob appelletur, honoris & clarissimi præconii ergo.

3

תֹּפֶת

Exemplum sum coram eis. De voce *Topheth*, quam

Quid exemplum. 4 Reg. 25. 10.

quam Latinus interpres, hoc tantũ loco reddit *exẽplum*, magna est dissensio. nam proprium videtur esse nomẽ loci. 4. Reg. 25. In valle filiorũ Ennon, unde dicitur *Gehenna*, in quo loco lustrabãt filios, transferẽtes eos per ignẽ, corã idolo Moloc, & inde tartarum, aut ignẽ inferni significat. sic accipiunt Targum, R. David Pag. Regia, Hebræus apud Cajet. illi legunt, *In igne Gehennæ*, vel, *in inferno prius ero.* quasi dicat; Etiam me vivum adjudicãt Gehennæ, & igni inferni, vel miserandę alicujus mortis generi. Sed res hæc quadrare nõ potest; nam ignis illius vallis Gehẽnæ multò posterior fuit, quã Iob. Alii existimant esse vocẽ Chaldaicã, quæ significat *Dominum*, aut Principem, quasi dicat; Qui dominus, & princeps erã, factus sum in proverbiũ, & fabulã. ita R. Levi, & Vatab. videtur enim illa vox usurpari Dani. 3. ubi vertitur, *Præfectus regni*. Sed neque hoc placet; nam illa vocũ Chaldaicarũ, cum Hebræis permistio quędam, & quasi cõfusio, longè posterior est, ut quæ post captivitatem fuerit. atque ita in libro Danielis reperitur.

2. Par. 28. 3. — Targum Regia R. David Pagni Cajeta. Hebra. — Dan. 3. 2

4 — Illustratus & defensus Vulgatus.

Ergo proculdubio illa vox hoc loco, non est propria, sed appellativa, quare & rectè vertisse Vulgatũ, & duo posse significari nomine *exempli*, statuendũ est; Primũ id, quod ad gravissimum supplicium, &, quod dicunt, exẽplare pertinet, quod cæteris mortalibus documẽto, terrori, admirationi esse possit. & hac ratione Latini dicũt, exempla, aut cruciatus in aliquẽ edere: quæ significatio bene cohæret cũ *Proverbio*, quod proximè præcessit; sicut enim *Proverbium* affert illam cõparationẽ cum extrema & maxima calamitate; sic etiam *Exẽplum*. Numer. 5. *Erit mulier in maledictionẽ, & in exẽplum.* Hebraicè, *in juramẽtum*; videlicet, imprecatoriũ; sic enim *Iuramentum* legunt Septuag. Complu. & Vaticani cum August. quæstione. 11. *Execramentum.* quasi diceret, Erit in imprecationẽ proverbialẽ; *Tal te veas, como fulana.* huc respiciũt, qui hoc ipso Iobi loco permoti vocem, *Thopheth* cõjungunt cũ *Mopheth*, quod prodigium, & portẽtum significat, quasi diceret, Exemplum quoddam, prodigiosum aspectu, & visu triste & horrendum. sic hunc locum legit Ioan. Foster. *Ponet me in parabolam, & portentum in oculis eiam.* quod cum aliis, quæ tum ad hanc rẽ, tum ad alias Hebraicæ linguæ annotationes & observationes pertinent, Frãciscus Forerius ex illo ad verbũ frequenter describit.

Num. 5. 27 — LXX Complut. Vatican. August. q. 11. — מופת — Fosteri Thesaurus in radice יפה

Forerius super Isa. 30. ℣. 33

5 — Exemplum ad irrisionem, & subsannationem.

Secundũ significari potest, irrisio, cõtumelia, contẽptus, quæ cum hujusmodi miserando exẽplo frequenter cõjuncta sunt. quare erit *exemplũ* ridiculũ, vel exẽplum irrisionis, quod irridendũ proponitur; vel cum quo ridicula quæque, & irrisione digna cõparamus. sic videas hęc cõjuncta Ierem. 48. *Erit Moab in derisum, & in exemplum omnibus.* Ezech. *Eris opprobrium, & blasphemia, exemplũ, & stupor in gentibus.* Nahũ 3. *Contumeliis te afficiam, & ponam te in exemplũ* atque ipse etiã Paul. cum. 1. Corin. 4. se *spectaculum factum* diceret, *mundo angelis, & hominibus*, adjunxit, quod ad cõtumelias & irrisionẽ pertinet, *Colaphis cadimur, tanquam purgamẽta hujus mũdi, facti sumus omnium peripsema.* sic sanè legunt Septuag. *Posuisti me fabulam in nationibus, & risus illis devenit.* sic etiam accipit post R. Moysem, & R. Abrahã, Lyran. & alii, qui eam vocem *Thopheth*, deducunt a *thoph*, ita ut ultimum theth sit addititiũ. est autem *toph*, tympanum, fietque hujusmodi sententia; sicut solẽt ad Tympanũ lætari aut ludere, ita sanè cũctis sum ludubriũ, irrisio, & ď mea calamitate guadẽdi, lętãdíq; materia; pulsor, percutiórq; ab omnibus, atq; in meis respõsionibus, meísq; suspiriis, atq; gemitibus, tãnquã in tympani sonitu, exultãt, gaudẽt, rident, & irridẽt. Gravissimũ profectò mali genus, videre alios in tuis malis guadẽtes, & ad tuos gemitus, exultãtes, cãtãtes, digitis concrepantes, manibúsq; plaudẽtes. sicut Thre. 2. scriptũ est, *Plauserũt, super te manibus oẽs transeũtes perviã, sibilaverũt, & moverũt caput suũ, super filiã Ierusalẽ, haccine est urbs, dicẽtes, perfecti decoris?* Pœna profectò, quæ ꝑpter acerbitatẽ, similitudinẽ quandã habere videtur æterni supplicii; dictũ est enim Eccles. 6. *Anima nequã disperdet qui se habet, & in gaudiũ inimicis dat illum* (quid sit autẽ dari inimicis in gaudiũ, mox exponitur) *& deducet in sortem impiorũ.* est enim illa *sors*, extrema impiorũ retributio, quã hæredítaria quasi sorte post mortẽ accipient. atque illud cõtingere etiã in aliorũ peccatorũ pœnã, idẽ Sapiẽs docet c. 23. *Ne adincrescant ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea, & peccata mea abundẽt, & incidã in cõspectu adversariorum, & gaudeat inimic' me'*, atq; illud sibi ꝑ divinę benevolẽtię argumẽto datũ canebat lęt'

Ier. 48. 39 — Ezech. 5. 15 — Nah. 3. 6 — 1. Cor. 4. 13 — LXX R. Moys. R. Abrah. Lyranus — תף

6 — Thren. 2. 15 — Eccles. 6. 4 — Eccle. 23. 3

Pſal.40. 12

Hieronym.

David Pſalm.40. *In hoc cognovi, quoniã voluiſti me, quoniam non gaudebit* (propriè, Nõ vociferabitur, non jubilabit. Hierony. *Nõ insultabit*) *inimicus meus ſuper me*. quòd non me propones irridẽdum, irriſionis & hoſtilis lætitiæ materiam.

VII. *Caligavit ab indignatione oculus meus: & membra mea, quaſi in nihilum redacta ſunt.*

1. *Indignatio activè, aut paſsivè ſumpta. Oculorũ caligo in triſtitia. illuſtratus David.*	2. *Varia lectio, Membra quid ex Hebræo.* 3. *Iobi forma immutata, & membra deformata.*

I

Indignatio paſsivè ſumpta.

CAligavit ab indignatione. Præ indignatione, vel propter indignationẽ, dolnrem, mœſtitiã. Non tã activè cũ Græcis prnpter iram, indignationem Dei adverſum me. quam è contrario paſsive, propter ſenſum & commotinnem mei animi, non quidẽ propterea quòd excandeſcã adverſus moleſtiſsimos meos conſolatores, ſed quòd diſcrucior, cõtabeſco, deficio, mœrore occupante totũ animũ, atq; tenebras & ingẽtem vim lachrymarũ offundente meis oculis: exacerbor intimis viſceribus. Simile id Pſ.37. *Cor meũ conturbatum eſt, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorũ meorum & ipſum non eſt mecum.* palpitãte nimirũ, & cõmoto corde, vires deficiunt, deficitque oculorũ lumen. eleganter eo loco Theodore. *Duo ſibi accidiſſe per hæc ſignificat, & mœroris immenſitatẽ, per quam lux, non videtur eſſe lux; & deſtitutionẽ divinæ providentiæ, quã lumen oculorum ſuorum meritò nuncupavit.* vide quę ſupra diximus cùm c.3. de tenebris diſputaremus, tenebreſcũt enim afflictis omnia. ſic Plinius ſcripſit de oculis atque lachrymis loquẽs lib. 11. c.37. *Magna cogitatio obcæcat, adducto intus viſu, ſic in morbo comitiali, aperti nihil cernũt animo caligante.*

Pſ.37.1.

Oculi in mærore caligantes.

Theodo.

Plin. lib. 11. cap. 37

2

Iob. 16. 7

Quid mẽbra

יְצֻרַי

Et membra mea. longè aliud, aliæque voces, quàm quæ ſupra, *In nihilum redacti ſunt omnes artus mei.* nam hoc loco eſt propriè, formationes, vel figmenta mea. quod vocabulũ quadrat in ea omnia, quæ externa figura, aut interna cogitatione formãtur, effigiantur, imaginantur. ut ſunt mentis propriæ cõceptus, & cogitationes, ut Geneſ.6. *Cuncta cogitatio hominis*, &. c. 8. 21. &. 1. Paralip. 28. hinc poſt R. Levi Pagni. Regia, Vatab. legunt *cogitationes*, vel *phanthaſias*, quaſi dicat, præ dolore vix quicquã cogitare, aut animo fingere & concipere valeo. vel ut propriè in Hebręo eſt, *Cogitationes meæ ſimiles ſunt umbræ.* Sed multò elegantiùs noſter interpres, figmenta illa intellexit, eſſe ipſas corporis partes, aut partium, & membrorum formationes quod acutè R. David, accepit de ipſis mẽbrorum lineamẽtis. Chald. dixit, *Formam.* nos vocamus, *faiciones*, quaſi formationes.

Geneſ 6.5 & 8.21.

1. Paral. 28.9

R. Levi Pagni.

Regia Vatabl.

Tex. Hebr.

R. David

Chald.

In nihilum redacta ſunt. Immutata figura, & habitu, conſumpta carne, prominentibus oſsibus, ſubalbeſcentibus jam chartilaginibus, & evaneſcẽte totius corporis, membrorúmque vigore, ſine quò nihil poſſunt membra efficere, neque munia ſua exercere. nã quę mihi reliqua ſunt nemo dicat membra humani corporis eſſe; propriè; Membra ſicut umbra; nemo agnoſcat quis ſim; umbram Iobi potiùs quàm Iobum eſſe credat, qui me viderit; tam ſum deformatus. Vide quæ ſupra c.2. diximus de elephantiaſi, quæ faciem immutat. Lectionis autem Septuagin. rationem reddere nemo poterit cõmodè; illi ſic legunt; *Expugnatus ſum valde ab omnibus.*

3

*Eſtoy deshecho, y desfigurado

Iobi forma immutata

VIII. *Stupebunt iuſti ſuper hoc, & innocens contra hypocritam ſuſcitabitur.*

1. *Iuſtus, quid propriè. Iuſtorum ærumnæ ipſis juſtis mirabiles, & ſtupendæ.* 2. *Non eodem modo juſti, & impii de juſtorũ ærũ*	*nis judicant. Quondam illarum cauſa ignota, nunc poſt filium Dei paſsiõem, perſpecta. illuſtratis David, & Salomon.* 3. *Suſcitare quid, quis Hypocrita.*

CLades hæc mea univerſis quidem eſt ſtupenda, ſed juſtis præſertim, æqui, rectique judicii hominib⁹, qui temerè de mea vita & innncentia non judicent, qui non ſint ſævi & inhumani ingenii, ſed mites, lenes, blandi, jucundi, atque grati; hæc enim omnia claudit nomen & res juſti. hi (inquam) non ſinent ſe duci falſis ſuſpicionibus, & incertis conjecturis

I

Iuſtus, propriè

יָשָׁר

de

de mea vita,ſed,ut res ipſa exigit, referẽt meã cladem in admirabilẽ,& nunquã latris ab homine cõprehenſam Dei providẽtiam,qui ſic cũ juſtis agat, ut pro præmio atq; mercede illis donet,ut pro illo *patiãtur*.& hec videtur fuiſſe, Vt Nicetas exponit,lectio atque ſententia Septuag. *Admiratio tenuit veraces ſuper hoc.* quaſi diceret; Veriſsima mearũ calamitatum cauſa, non ſunt peccata, quæ veſtris vos mendaciis confingitis, ſed ſuperior humana cogitatione,& ſenſu providentia. Scriptum eſt ſanè; *Neque hic peccavit, neque parentes ejus. ſed ut manifeſtentur opera Dei in illo.* Cæterũ *mẽdaces*,ideſt,ſecundũ externam faciẽ de me judicantes,nihil mirũ ſi ex ſupplicio colligãt ſubeſſe ſcel⁹,cui pœna reſpõdeat

Nicetas. LXX Mirabiles juſtorum ærumnæ ipſis juſtis

Ioan.9.2.3

2

Sic ſanè,non eodẽ modo *juſti* judicant de innocentiũ ærumnis, ſicut impii. iſti enim vel innocẽtes afflictos contẽnunt, & tanquã peccatores execrantur, & innocentiã afflictam,miſerrimã eſſe credunt; aut Deũ arguunt iniquitatis: at *juſti ſtupẽtes*,illas ſtuporis & admirationis voces edunt,*Quare taces, conculcãte impio juſtiorẽ ſe; Quare oſtendiſti mihi iniquitatẽ, & laborẽ?* Sed poſtquam Dei filius noſtras ærumnas cũ natura noſtra ſuſcepit, nihil profectò jam mirandũ, ſi juſti affligantur, & innocẽtes morte immerita dãnentur; ſicut ſcriptũ eſt, *Nolite mirari, ſi odit vos mũd⁹.* &; *ſcitote quia me priorem vobis odio habuit.* &; Hæc *loquutus ſum vobis,ut non ſcandalizemini.* ideo Paulus Theſalonicen. monet; *Nemo moveatur in tribulationibus, ipſi enim ſcitis, quòd in hoc poſiti ſumus.* q.d. tribulationum juſtorũ. jam nobis cauſa & ratio explorata eſt. At quondã,ut pote ignota multam admirandi,& philoſophandi materiã ipſis juſtis præbebãt,uti David dicebat Pſal. 72. *Ad nihilũ redactus ſum,& neſcivi* nimirũ, quorſum affligerer,quãvis in mearum calamitatum cauſa,ut *jumentũ* & ut bellua, craſſiſsima ignorantia tenerer,ſed illud tamẽ apud me ſtatui,quacũque id de cauſa fieret,mihi à te non recedendũ,*& ego ſemper tecum.* Huc fortè illud Salomo. Eccleſ.7. *Calumnia cõturbat ſapientẽ, & perdit robur cordis illius.* videtur enim ſapiens cõmoveri animo,&,ut Septuag. dixerunt,*Circumferri*, cũ ſe videt immeritò affligi, & calumniã pati. cujus exemplũ in Ieremi.c.15. &.20 videre licet. *Stupent* igitur *juſti ſuper hoc.* quare à nimia rei hujuſce perſcrutatione deterret Salomon; *Iuſtus perit in juſtitia ſua, & impius multo vivit tempore in malitia ſua* Cũ rem igitur,omni admiratione, ſtuporeque digniſsimã propoſuiſſet, ſubjũgit; *Noli eſſe juſtus multum,neque plus ſapias, quã neceſſe eſt,ne obſtupeſcas.* ne fortè criminetis divinam providentiã, & dũ plus ſcire vis,quàm oportet,prę admiratione rei humanum captum vincentis, ad mentis ſtuporem devenias.

Hab.1.3 Filius Dei patiens

Ioa.1.5.18 & c.16.1 1.Theſ.3.4

Quondam ærumnæ juſtorum mirabiles

Pſal.72.22

Eccleſ.7.8

LXX

Ierem.15.18

Eccle.7.16

*No preſumas tãto de ſanto, y de saber el tratamiento q̃ ſe le deve al juſto

Et innocens contra hypochritam ſuſcitatur. Septuag.deprᴂcanter; *Iuſtus ſuper iniquum cõſurgat.* Olymp. ut optet ſe innocentem majorẽ,ſuperiorem,& viribus potentiorẽ impio fieri,ut juſti imperio coerceant facinoroſos,& ſanæ doctrinæ ſubjiciant: Sed fortè meliùs, & coherẽtiùs,ut ſit quaſi partis præcedẽtis expoſitio; Cũ juſtus affligitur,juſtus ipſe afflictus,aut alius juſtus videns,*ſuſcitabitur*,conſurget, cõmovebitur,incitabitur.animi cõmotionem & ardentiorẽ zelũ affert; *Contra hypochritam*, cõtra impium,qui falſa fælicitatis imagine velit internã animi juſtitiam ementiri, &probatam reddere.Cajet.Indignabitur adverſus hypochritã,quòd ille calamitates tribuat peccatis: alii,contra impiũ florentẽ,atque fælicẽ,quòd videat illũ non recipere digna peccatis;ſe verò ſuis honeſtis operibus indigna perperi. Innocẽti enim afflicto dictũ eſt; *Noli æmulari in malignãtibus,neque zelaveris faciẽtes iniquitatem.* Sed fortè ille erit ſimpliciſsimus ſenſus, ut de ſe loquatur;& ſuam orationẽ paulò incitatiorem excuſet;quid mirũ me ita loqui,cũ res ipſa tã indigna ſit,ut juſtũ quẽvis meritò cõturbare poſsit, atque in ingentem ſtuporẽ conjicere,nec non illius animũ adverſus hypochritas,calumniatores,& oblatratores commovere.

3 LXX Olympiod.

Quid Suſcitare.

עור

Cajeta.

Pſ.36.1

☞ IX. *Et tenebit iuſtus viam ſuam & mundis manibus addet fortitudinem.*

1. *Tenere quid ex Hebræo A fidelibus ſuſtinentia requiritur. illuſtratus Paulus*
2. *Iuſti in ærumnis conſtantiores, & conjunctiores Deo. Explicatus Eccleſiaſticus,& Davidul. luſtratus Habacuc.*
3. *Iuſtus fortior ex tribulatione. explicatus Iſaias.*
4. *Converti quid*
5. *Convertendi verbum cũ alio junctum duplicat verbum, cui jungitur.*

1

Licet juſtus afflictus excandeſcat adverſus impium proſperè agentem, nõ ideo (inquit Iob) illius fælicitati caducæ invidere debet, aut ſuas ærumnas ita faſtidire, ut illas non accipiat libenter de manu Dei, aut impietate & religione nutet, ex eò quod ſeveriorem erga ſe divinam providentiam experiatur; ſed ob id tantùm adverſus impium inſurgit & excandeſcit, quòd iniquè de rebus judicet, & Dei benevolentiam aut indignationẽ metiri velit ex temporali fælicitate, aut miſeria. & maximam innocentiæ afflictæ laudem & gloriam extenuare, aut verò prorſus tollere, ſuo pravo judicio conetur. nam, quòd ad ipſum juſtum pertinet, potius ex ipſis ærumnis, & tribulationibus in pietate & caritate confirmatur. *Tenebit* (inquit) *juſtus viam ſuam.* Prop. Apprehenſam tenebit firmiter, nõ diſcedet nec latum quidem unguem, ſed hærebit firmior in ſuo vivendi inſtituto & conſuetudine; & pietatem, cui aſſuevit, ardentiùs colet. Theodotio, *Inhærebit juſtus via ſua.* Septuagint. *Teneat autem fidelis viam ſuã* quo *fidelitatis* nomine ſuſtinentiam videtur ab homine exigere, ut ſe ſuáque omnia Deo committat. Nam, ut Paulus ait. *In hoc laboramus, & maledicimur, quia ſperamus in Deum illum, qui eſt ſalvator omnium hominum maximè fidelium.* id eſt, ideo patienti animo maximos labores, & probra ſuſtinemus, quòd Deus, eos qui in laboribus *fidem ſuam non mutant ab eo*, tunc in hoc mũdo, tum verò in alio ſalvare ſoleat. Igitur in ærumnis ardentiori charitate juſtus adhæret Deo, non aliter atque cùm parvulus verberatur à matre, non fugit, ſed potiùs confugit ad ipſius verberantis complexum, & arctiùs illius ſe uberibus apprimit. ſic monet Eccleſiaſt. c. 2. *Conjungere Deo, & ſuſtine.* id eſt, dum ſuſtines adverſa tene Deum, ne dimitte, ſed adhæreſce illi firmiter; propriè. ex Græco *Conglutinare illi*, quaſi cola, & glutino. adhærebat profectò arctiſsimè, qui dicebat, *Quis me ſeparabit à caritate Chriſti? tribulatio? an anguſtia? an gladius? an nuditas? an perſequuto?* nulla enim ratione de via ſua juſtus Paulus dimoveri poterat. Iuſtus etiam David, rectámque inſiſtens viam, cùm dicebat, *ut jumentum factus ſum apud te, & ego ſemper tecum*, oneratus licèt graviſsimis ærumnis, & crebrò virga tunſus, non ideo à recto tramite diſcedebam. ſed viam meam alacris tenebam. Verùm aliquando, ingenuè fatetur tribulationum impetu impulſum nutaſſe in via pietatis; *Mei* (inquit) *pene moti ſunt pedes, pene effuſi ſunt greſſus mei.* quaſi dicat penè jam de diſcedendo à recta via cogitabam, lapſui vicinus, & in tenenda pietatis ſemita languidus, parúmque firmus. Iuſtus etiam Habacuc, qui cũ. c. 1. quæſiiſet à Deo cauſam ſuarum atque totius populi ærumnarum graviſsimarũ, ſtatuit, Non ideo ſibi diſcedendum à recto pietatis tramite, ſed patienter expectandum Dei reſponſum. *Super cuſtodiam* (inquit) *meam ſtabo, & figam gradum ſuper munitionem, & contemplabor. ut videam, quid dicat mihi.* ſic interpretatur in hanc rem Theodoretus. Theodotio autem & Aquila legunt, **Figam gradum ſuper circinum*, id eſt immotus perſiſtam, quaſi linea, & carcere incluſus, quem trãſgredi non poſsim. ſed his juſtis omnibus præluxit ſanctiſsimi Iobi exemplum, qui & graviſsimè affectus *viam tenuit*, afflictóſque omnes in ſua via confirmavit.

Et mundis manibus addet fortitudinẽ. Qui juſtus eſt non ſolum non deficit, ſed tribulationibus redditur fortior. bona cõſcientia corroborat hominem, ut adverſis reſiſtere poſsit: at peccati conſcientia enervat potius, atque debilitat; *perficitur enim virtus in infirmitate.* ut Exod. 1. deſcriptum eſt; *Quantò magis opprimebant eos, tantò magis multiplicabantur, & creſcebant.* atque huc pertinet illa non ſemel repetita adhortatio; *Confortamini puſillanimes.* ut non ſolũ in ærumnis non deficere, ſed contra ardentiores ire adverſus adverſa afflicti jubeantur. Septuagint. *Puris manibus ſumat audaciam.*

Tenere quid אחז

Theodo. LXX

1 Tim. 3. 10

Iob. 2. 12

2

Iuſtus afflict. arctius adhæret Deo Simile.

Eccleſ. 2. 3

Rom. 8. 35.

Pſal. 72. 22

ỳ. 2.

Haba. 2. 1

Theodor. Theodotio Aquila

* Eſperar a Dios a pie q̃do, y ſin ſalir de compas

3

2. Cor. 2. 9

Exod 1. 12

Iſa. 35. 4

LXX

X. *Igitur omnes vos convertimini, & venite, & non inveniam in vobis ullum ſapientem.*

4

Quid Con[verti]

שוב

Ex doctrina conſtituta de juſtorum ęrumnis, invitat ſuos amicos, ad mutãdam ſententiam, & ad pœnitentiam ſuæ illorum aſſertionis, qua ſe læſum exiſtimabat. Porrò verbum originale ſignificat cõverti in quamvis partem, aut etiam in cõtrariam. propterea aliquando eſt rei pre-

ien

ſentis, & pœnitentiam agentis. ſic interpretantur Philippus, & Cajetanus. Alii exiſtimant præcipere Iob ſuis amicis attẽtionem, ut doceri poſsint veram de divina Providentia Theologiam. Alii, illos provocare ad inſtaurandum diſputationem, quaſi jam illis obmuteſcentibus inſultet, aut illos laceſſat; * *Convertimini, & venite &c.* ſed illud eleganter & acutè à Niceta indicatur, nimiùm his Iobi dictis illius amicos viſos fuiſſe ſtomachari, atque ad illum refellendum ſe comparare, & alterum alteri ſuppetias ferre, atque jã jam in aciem progredi; ait ergo; confirmatis animis, & collectis viribus, & quaſi facta teſtitudine, una omnes concurrite; non enim vos me, ſed vos ego mendacii convincam. ſic indicant Septua. legentes *Veruntamen omnes incumbite, & venite, quaſo; non enim invenio in vobis veritatem.* Cùm verò ait, *convertimini & venite*, Hebraiſmus eſt; **Converſio* enim cum quocumque alio verbo juncta, idem ſignificat, quod rurſus, aut altera vice aliquid facere, ſic illud Pſalmi. 84. cùm priſtinis beneficiis alia vel ſimilia, vel præſtantiora petit David, ait; *Deus, tu converſus vivificabis nos.* &c., quod non ſemel feciſti, mortis periculum avertes. Ioſue. 5, ubi habemus, *Circũci de ſecundò filios Iſrael*; Hebraicè habetur, *Reverte, & circumcide.* id eſt, iterum, & ſecundò inſtaura circũciſionem. ſic etiam hoc loco, *Convertimini, & venite.* id eſt, rurſus venite; neque enim quicquam amplius à me nunc extorquebitis; neque verò à vobis ego præclariorem aliam doctrinam exſpecto.

Philipp. Cajetan.

*Venid y bolved ſi ſoys hõbres que preſumis de ſaber- [illegible]

LXX

3

*Dad otra buelta, bolveos a llegar Convertendi verbum duplicat verbũ cui jungitur.

Pſal 84.7.

Ioſue. 5. 2.

XI. *Dies mei tranſierunt: cogitationes meæ diſsipatæ ſunt, torquentes cor meum.*

1. *Nexus cum præcedentibus.*
2. *Tranſire.*
3. *Morbus vigiliæ unde proveniat. Cogitationum diſsipatarum, multiplex expoſitio. Diſsipare quid.*
4. *Acerbiſsimus mortis ſenſus. Cogitatio quid propriè.*
5. *Mærentibus dicitur ſol meridianus occidere. Hypallage Vertere quid.*
6. *Varia lectio Particulæ poſt, conſecutionẽ affert Vulgatæ lectionis illuſtratio, & defenſio.*

1

NIhil mirum, ſi nunc Iob urgente dolore ſermonem abrumpat, & recurrat ad conſuetas lamentationes; nam acerbiſsimus aliquis dolor non patitur aſsiduam aliquam orationem, ſeu cogitationem ſibi perpetuò conſtãtem: morbi enim vis diſsipat cogitationes, atque ſententias. præſertim cùm initio ejus diſputationis ſibi propoſuerit probandum, ſuas querimonias non eſſe impatientiæ tribuendas, ſed acerbitati dolorum; neque cruciatus ſuos alicui ſceleri; ſed potiùs aut Dei benevolentiæ, aut occultæ illius providentiæ. quare dum conqueritur, ſuam juſtitiam ex utraque parte tuetur.

Nexus

2

Tranſire

Tranſierunt. conſtitutum temporis ſpatium jam emenſi ſunt, ad præſtitutũ finem pervenerunt. non tam prætergrediendi, aut tranſgrediendi vim hoc loco habet, quam progrediendi, & decurrendi uſque ad certum terminum. *Dies mei*, non ſolum tempus vitæ, ſed, ut Philip. ait, *vita fælicitas*. utrumque Hiſpanus eadem voce ſignificat, *Ya ſe paſſaron mis dias.* Septuaginta addunt, *Dies mei tranſierunt in ſtrepitu.* Polychronius interpretatur, *in mœrore, atque ægritudine animi.*

Philip.

LXX Polych.

3

Cajeta Latin Olympiod

Cogitationes meæ diſsipatæ ſunt. Cajetan. & Latini alii poſt Olympiodor. hoc referunt ad vigilias & inſomniam, qua laborabat; nam confuſæ, & perturbatæ ſpecies, & imaginationis ſimulachra ſomnum avertunt, & moleſtiſsimas vigilias adducunt, quæ tum ſanos infeſtant, cùm mærore vel aliqua animi ægritudine laborant; tum ex febribus, aut morbo aliquo acutiori proveniunt, ut medici docent. de quo ſuperiùs cap. 2. diximus. Alii hæc dicta intelligunt de multiplicibus animi motibus, & perturbationibus; jam enim dolebat, jam timebat; nunc ſe erigebat in ſpẽ meliorem, nunc iterum concidebat. nã qui in uno affectu nunquam conſiſtit animus, non poteſt una cogitatione intentus perpetuò ſibi conſtare. Polychron ad mentis quandam commotionem reducit; *Vis* (inquit) *doloris atque triſtitia ad inſaniam me pene perduxit.* Philip. *quòd non poterat jugi contemplationi rerum divinarum, ut quondam ſolebat, intendere, propter vim doloris.* ſed cùm verbum *diſsipandi* ex ſua proprietate afferat violentiam quandam, qua aliquid convellitur, eradicatur, abrumpitur. hinc loco dicere poſſumus, *Cogitatio-*

Vigilia morbus unde.

Aliorum interpretatio.

Polychr. Philip.

Quid Diſsipare.

nes meæ. propriè, cordis mei; *convulſæ ſunt*, potiùs dicerem hæc pertinere ad violentiam mortis, vitæ filum abrumpentis, & humani cordis cogitationes impetu quodam convellentis, atque longioris vitæ, quæ altè inſidet cordi, ſpem eradicantis, & reliqua rerum agendarum conſilia, & cogitationes diſsipantis, & diſperdẽtis; Quantum verò dolorem & ſenſum efficiat hæc avulſio, non dentis ex gingiva, maxilla vé, ſed ſpei, cogitationum, conſiliorum omnium, & reliquarum omnium voluptatum innatæ cupiditatis ex moribundi hominis corde, cum impetu, & diſruptione, ſignificare poteſt lectio Septuaginta; *Rupti ſunt articuli cordis mei*. Auguſtin. *Convulſæ ſunt compages cordis mei*. cùm enim intimæ hujuſmodi cogitationes, & affectiones ſint velut cordis articuli, & compages, & velut partes & mẽbra ipſius cordis; cùm cogitationes iſtæ convelluntur, & diſsipantur cum ingenti violentia, oportet cor ipſum diſcerpi, & dilaniari, cum ſummo ſenſu atque dolore: & in eum cordis cruciatum reſpexiſſe videtur Vulgatus, cùm dixit, *Torquentes cor meum*. nam propriè eſt, *Poſſeſsionis cordis mei*. dicuntur enim *cogitationes*, poſsideri à corde; quid enim magis proprium, peculiare ve cordi, aut quid magis inſitum, & innatum, quàm ſuæ ipſius cogitationes? ſed quia verbum *poſsidendi* ex illis, eſt quæ duo contraria ſignificare ſolent, ideo verbum hoc aliquando ſignificat, extrudi, expellíque hæreditate, & poſſeſsione; quare in ipſo nomine latebit anthitheſis quædam ſignificationum, *Cogitationes cordis mei*, poſſeſsiones, & hæreditas; imò convulſiones, expulſionéſque: Alii poſſeſsionem ſumunt activè, eò quòd cogitatio cor poſsideat & occupet. Has igitur *cogitationes*, atque conſilia cùm mors & dolor diſsiciant, & *diſsipent*, vacuum videtur & conſilii expers remanere cor. Chaldæus autem, hoc loco vertens, *Tabulas cordis*, videtur dicere, deletum eſſe quicquid in corde ſcriptum fuerat. ſunt enim *cogitationes*, velut characteres, & ſcriptura inſculpta cordi. neque diſſonat nomen poſſeſsionis, nam eadem radix, non ſolum poſsidere, ſed etiam aliquando delere ſignificat, erítque etiam non inelegans anthitheſis; Scriptura cordis, nunc litura eſt.

4 Acerbiſsimus mortis ſenſus

LXX

Auguſt.

Quid Cogitatio ex Hebr.

יֹרַשׁ

Anthitheſis.

*De mis pẽſamientos y traças, he venido a tanta neceſsidad y falta de cõſejo.

Chalda.

XII. *Noctem verterunt in diem, & rurſus poſt tenebras ſpero lucem.*

OLympiodor. & Polychro. morbum vigiliarum intelligunt, aut id, quod ſæpe diximus, mærentibus videri lucem obſcuriorem, quam nec jam jucundè aſpiciunt, nec clarè contueri poſſunt; iis enim dicitur *ſol occumbere in meridiè*, quòd ipſis oculis caligantibus tenebreſcere videatur meridianus ſol. non enim *poſſunt* caligantibus oculis *lucernam Dei aſpicere, antequam extinguatur*; tum etiam quòd ægrotantibus, quos morbus cogit vigilias agere, uſu venit, ut diem exoptent, lucẽ & ipſe Iob avidus exſpectabat; ſed non minùs acerbè appetente die dolebat, quàm in nocturno ſilentio. ſed ſenſus ſublimior, & acrior quermonia erit, ſi noctem calamitatum, & priſtinæ fælicitatis diem intelligamus. Suppoſitum verò verbi *vertendi*, ſunt cogitationes illę diſsipatæ, & rupti cordis articuli, intimique dolores, *Verterunt noctem in diem*, per hypall. *diem, in noctem*, vel potius, *verterunt* propriè, poſuerunt, fecerunt, immiſerũt noctem & tenebras *in diem* meæ proſperitatis; offuderunt tenebras ſplendori meæ fortunæ, indie agens, nil niſi tenebras video. Tum etiam, lucis mihi uſuram adimunt morbi, & dolores.

Et rurſus poſt tenebras ſpero lucem. paulò aliter in Hebr. juxta quod legunt Sept. *Lumẽ propè à facie tenebrarum*. Quod Cajet. accipiendũ exiſtimat de pavidis cogitationibus, quæ illum cogebãt in tenebris, & nocte uti lucerna ſibi proxima, ne pervigil in tenebris, & nihil videns, territaretur horrore nocturno; eſt enim nox timida. Mirum, ut interdum Cajetan. permiſerit ſe ab Hebræo illo, cujus opera in his cõmentariis utebatur, ad ſenſus humiliores demitti, quàm rei & materiæ dignitas poſtularet. multò cõſultius & elegantiùs Olymp. *Etiam lux ipſa præ animi angore atque moleſtia, haud procul mihi à tenebris videbatur*. Sed is videtur eſſe noſtri interpretis ſenſus; Nulla jam mihi lux deinceps affulgebit; quæcumque lux orietur; ſerò tandẽ illuceſcet, nã totũ me occuparunt tenebrę; quidquid ſperare poſſẽ ſplẽdoris

5 Olymp. Polychr.

Quibus occidat ſol in meridie

Amos. 8. 9.

1. Reg. 3. 3.

Senſus ſublimior.

Hypallage

Venter quid

שׁוֹם

Pagnin. Regia Cajeta.

Olympiod.

atque

atque lætitiæ, moribundo homini, & jam jam in tenebris & caligine mortis verſanti, minimè proderit; quæcumque enim conſequuta poſt has teterrimas & craſſiſsimas tenebras lux, gaudiũ, lætitia, non poterit me illuminare. Hæc ſanè videtur eſſe germana hujus loci ſententia; nam licèt Latinæ orationi non videatur omnino leniter quadrare, tamen non aliam profectò poſtulat Hebraiſmus ille, *à facie tenebrarum*, nam affert præſentiam miſeriarum, & mortis, quæ vincit omnem vitæ ſpem. & idem omnino eſt *à facie*, vel, *ante tenebras*. quod noſter dixit, *poſt tenebras*; nam particula illa *poſt*, conſequutionem & conjunctionem unius cum alio afferre videtur, quod idem eſt, quod eſſe *ante faciem* alterius. vel quidem dicet, ſe erigi in ſpem, fore ut poſt hujus vitę, & ærumnarum tenebras, alterius beatæ diei lux illi affulgeat; nam mortis tenebræ, & nox lucem illam præcedere debent. At ſi interroganter legas, leniſsimus ſenſus, & tum Hebræis, & Græcis, tum etiam rei præſenti valde congruus efficietur; nam jubebant illum amici, bene ſperare de fælicitate temporali iterum recuperanda; nunc oſtendit vanam eſſe ſpem; Lux propè tenebras, & vita morti proxima: ſperare ne debeam fæliciorem conditionem, & poſt tantas tenebras, iterum vitæ lumen recuperandum? hunc autem ſenſum in Hebræo eſſe, & in Latina lectione deſiderari, Eugu. affirmat. ſed non deſiderabit, qui paulò accuratius expenderit.

Particula poſt

Illuſtratus Vulgatus Eugub.

XIII. Si ſuſtinuero, infernus domus mea eſt: & in tenebris ſtravi lectulum meum.

1. Philippi expoſitio non probatur. Mortis, & ſepulchri cum propria domo comparatio.
2. Aliorum lectio. Nihil mortali proprium præter ſepulchrum. illuſtratus Paulus.
3. Mortis nomina pia, & honorifica.
4. Putredinis filiũ eſſe quid ſit, variæ expoſitio Vermium quoque, de quibus nunc agit.
5. Dicere, pro appellare. Putredo quid propriè.
6. Sororis appellatio amoris eſt, Vxorẽ etiam ſignificat. Vxorum miniſteria. Explicatus Samuel, & Sapientia.

Philippus ſic interpretatur, quòd ſuos cruciatus dicat eſſe ſimiles cruciatibus inferni; & quaſi jam ſit in domo tartarea, lectum in illarum pœnarum tenebris, in quibus jacere perpetuò debeat, conſtitutum habeat. non aliter videtur Gregorius Nyſſenus explicare id Pſalmi.6. *Domine ne in furore tuo arguas me. Abiis* (inquit) *qui acerba caſtigatione acerbi illius ſupplicii condemnati ſunt. furoris eſſe opus, & iræ judicium illud exiſtimatur, atque idcirco quaſi jam in doloribus atque cruciatibus conſtitutus, dolentium voces imitatur.* Sed non cohæret ſenſus hic cum reliqua Iobi oratione. Sententia igitur plana eſt, & lenis; Quid aliud moribundus homo ſperare poſsit, quàm ſepulchrum, & domicilium commune, cum aliis defunctis in inferorum ſubterranea illa ſtatione? Vbi nam gentium quietam mihi ſedem fore pollicebor, quàm meæ domi? Quæ foris geruntur, ad vitæ actiones, labores, ſollicitudines pertinent; & frequenter aliena ſunt: at quæ noſtræ domi fiunt, ea propius nos tangunt; propria namque ſunt. foris itáque agitamur, & vagamur, domi quieſcimus. non aliter in ſepulchro, quod eſt mortalium omnium domicilium, quod nos ex longo itinere, & moleſtiſsima peregrinatione defatigatos recipit, & opportuno ad quieſcendum lecto excipit, nimirum *ſtrato in tenebris*, clauſis foribus ac feneſtris, ut tenebræ ipſæ pacatiſsimum ſomnum conciliaturæ videantur. Eleganter ſanè à ſepulchri ſquallore, & tenebris, ad tenebras quieti & ſomno dicatas tranſitum facit, cum venuſta quadam rerum colluſione. niſi fortè tenebras ſepulchri, & ſquallidi, ſordidíque lectuli ſordes, in quo jacet defunctus, opponat regali ſui cubiculi, & lectuli ſplendori, & magnificentiæ. erant videlicet quondam lecti regum aurei, & argẽtei, & opulentiorum hominum eburnei, aut precioſæ alterius materiæ. Vt ex illo Amos.6. clarè cõſtat; *Qui dormitis in lectis eburneis, & laſcivitis in ſtratis veſtris Laſcivire*, ſuperfluentem luxuriẽ in materia & arte lectorum indicat.

At priorem partem ſic legit R. David; *Si ædificavero, infernus domus mea*. nam cum verbo exſpectandi, *Keva*, affinitatẽ habet, *Kav*, quod eſt perpendiculũ, aut funiculus vel regula ſtructoria. ſenſus igitur erit; Non me tangit rei alterius cura, quã meę

1 Philip.

Nyſſen ſup. Pſ 6.2.

Plana, & germana expoſitio.

Mortis & ſepulchri cum proprio domicilio cõparatio

Amos.6.4.

R David

קוה

קו

domus ædificandæ, & parandi mihi fepulchri. fenfus idem ferè cum præcedenti, atque ad rem noftram valde utilis. Non enim alicujus ædificii jus proprium com parandum effet mortalibus, quàm jus fepulchri, quávis in aliena, & locata domo viveret. *Quid enim advena, & peregrinus* Abraham aliud quærat in terra hac, *quàm fpeluncam, in qua fepeltat mortuum fuum? Fide* (ut ait Paul.) *demoratus eft* (Syriacè, advena fuit) *in terra promißionis tanquam in aliena, in cafulis* (in tabernaculis, fub pellibus, nō in extructa domo) *habitando*. ergo fi aliquid ædificavit, fepulchrum fuit.

Hebr 11.9.

℣. XIIII. Putredini dixi, pater meus es: mater mea & foror mea vermibus.

3 Mortis appellationes honorificę

VT oftendat mortem fibi in votis effe, cunctis illam amicitiæ, & necefsitudinis nominibus compellat; illis præfertim, quæ pietatis cultum, & reverentiā afferunt, qualia funt parentum, quos cariſsimos nobis natura dedit; ut fignificet fe non folum amare mortem, verùm etiam venerari, & colere, & velut rem facram exorare, & advocare in fuum patrocinium. Nihil verò dulcius peregrinanti homini, quàm poft liminio reverfum parentum complexu & finu excipi. fed de hoc ftatim. Cùm verò prius domum fuā dixerit effe fepulchrum, nunc autem *patris, matrifque* meminerit, certè videtur fe filium familiâs dicere, nondum paterna domo emancipatum, fed addictum paterno imperio; non licere itáque fibi diu extra domum vagari, fed commoratum parumper in vita, oportere propediē domum reverti, atque mortis imperio fubjacere Sed univerfam domus fuæ, id eft, fepulchri familiam eleganter defcribit.

4 Putredinis filius, quid.

Putredini. Nifi *fororis* & *matris* meminiffet, diceremus hac loquendi formula, qua fe *putredinis* filium nominat, nihil aliud fignificari, quàm quod dici folet, fe effe *filium mortis*, id eft certifsimè morti addictū. fed cū non folùm *patrē*, fed *matrem* atque *fororem* nominet, blādum aliquid fignificare videtur. quod etiam Origenes indicavit, fic explicans; *Vt pueri confolatores parentes habent, fic ego mortem, & putredinē.* de quibus verò *putredine* ac *vermibus* loqua

Origenes Quos vermes intelligat.

tur, non conftat, an de illis, qui ex cadavere creabuntur; an verò de iis, quibus fcatet vivens adhuc? certe Gloffa ad noftræ generationis initium refpexiffe videtur. Aut ad vitiatam naturam, & morti ac corruptioni obnoxiam. ex putri enim materia, & obfcœno fpermate fumpfimus initium; atque ex mortali & corruptibili parente. illud igitur generationis noftræ inftrumentum commodè videtur fignificari poffe *patris* nomine, atque *matris* etiā cùm fit *vermium* materia. Sed durior, longiúsque petita videtur hæc interpretatio. Lenius, & propinquius, quod Olympiod. *matrem* interpretatur, corporis tabem atque putredinem, qua manabat totus, & quæ, veluti parens, illum reddebat fepulchro aptum, ficut pater filium in lucem generat, *Putredo* (inquit) *quam in me ipfo cerno, non vita, fed mortis certißima initium eft.* hæc cùm mihi pro vita fit, *patrē* appello *putredinem*, corruptionem, tabem, *matrem* verò vermes. ficut verò partus non editi in fordibus funt, & fecibus uteri, fic fanè fordidum & fæculentum continent me ifti vermes, quibus plenus fum, & eni tuntur ingenti vi, atq; doloribus, quos in me efficiunt, ut me dedant fepulchro, & edant in meliorem vitam. eundem fenfum ferè fequutus Philippus, rationem aliam fimilitudinis excogitavit; *Tam longo* (inquit) *tempore computrefco, ut ipfam putredinem, & fantofos vermes, parentes appellem: & quemadmodum exiftere fine parentibus, nemo poteft, ita neque ego, fine putredine & vermibus, qui ita in me funt, quafi ex eis ipfe fubfifterem.* Alii, quos Lyranus, & frequenter Latini, ideo *putredinem* & *vermes* futuri cadaveris patrem aut matrem appellari exiftimant, quòd ficut pueri cum parentibus, ita cadaver cum vermibus propinquitatem habeant. fed in hac confideratione, potiùs *putredinem* & *vermes*, filios, qui ex cadavere generentur, quàm parentes nominare debuiffent.

Gloffa

Olymp.

Philipp.

Nicolaus

5 Univerfa fepulcri familia.

Illud tamen videtur lenifsimum atque optimum, ut domus fuæ, id eft, fepulchri familiam recenfeat, & non tam fuos vermes, aut fuam putredinem commemoret, quàm putredini & vermibus, communem quandam perfonam tribuat, quæ in fepulchro, nunquàm non habitare, & cò confugentes mortuos excipere folent, velut parentes; Ic bi igitur fententia hæc erit; Licet vivus

ſim, non eſt tamen cur me putredo & vermes, quaſi ignotum hominem, & nihil cum mortuis habentem, non agnoſcant, neque recipere velint, nam *putredini dico*, propriè, appello *patrem*; & *vermes* blande compello, *matrem*: agnoſcent illi proculdubio me tanquam filium mortis, potiùs quàm vitæ, omnino deformatum, & vix tenuiſsima vitæ veſtigia habentem. certè pueros dolentes, & flentes conſolantur parētes; utinam ergo parentū vice mors ac vermes me complectantur, abſtergant lachrymas, & ſomnū conciliaturi, hāc mihi cantilenā occinant; *Non erit luctus, neq; clamor, neque dolor erit ultra, quæ prima abierūt*. Neque verò ſolùm illos appello parētes, ſed etiā, cū clamore advoco. id enim etiā ſignificat aliquando verbum, *Kara*. quaſi dicat, paternam opē inclamans, invoco, & putredinem ac vermes, mortéque ipſam adeſſe mihi intātis cruciatibus opto. Tū etiam idem verbū, occurrere alicui ſignificat, nam occurrentem ſolemus vel ſalutatione, vel interrogatione aliqua proprio nomine cōpellare. ſic igitur ait Iob; jam jam adventātem video ſepulchri putredinē, ac vermes; propero in illorū occurſum, atque illos piè & blandè ſaluto; propè jam accedentes, blande compello patrem, & matrem. *Putredo* autem perditionem etiā, interitum, ſepulchrum aut foveam, & quidquid ad mortem pertinet, ut corruptionem, debilitatē, maciem, ſignificat. atque ſi premere velis etiā vocem originalē, hujuſmodi etiā interitū importat, qui quaſi per dolos & fraudē fit; quare ſumitur pro *deceptione*, Daniel. 2. ℣. 9. & pro *laqueo*, vel *pedica* Ieremi. 5. ℣. 26 & pro *Fovea*, quæ peccatori per inſidias, & inopinatò paratur. Pſ. 9. ℣. 13. Poſſet igitur hæc eſſe hujus loci ſententia; Foveam, id eſt, quemcunq; interitū, etiam per inſidias, & inopinatò mihi paratum, lætus exciperem, & parentū vice haberem. Neque omnino ab hoc loco aliena eſt illa allegoria, quā de terræ utero, quo concipimur edēdi & regenerandi in alteram vitam, ſuperiùs indicavimus; ut ex hac etiam ratione [illegible]latium ſibi comparare velit; Quantumvis (inquit) moriar, ſed patrem & matrem nanciſcar, qui me iterum elaborabunt, ut redivivus edar in meliorem vitam.

Dicere, quid propriè

Apoca. 4.

קָרָא

Putredo quid.

שַׁחַת

Vid. c. 2

6

Sororis appellatio amoris eſt

Et ſoror mea. Pertinere hoc loco *Sororis* nomen ad amoris ſignificationem, nō dubito; nam ſolent ſorores indulgentiores eſſe, & benevolētiùs adeſſe, & aſsidere fratri ægrotanti, ut ex illo. 2. Reg. 13. colligi poteſt; *Veniat, oro, Thamar, ſoror mea, & faciat pulmentum, ut comedā de manu ejus*. Ergo Iob & dolēs ſororē advocat, *vermes* nimirū, nō ut comedat, ſed ut ab illis comedatur, & arrodatur. Fortè tamen *ſororis* nomē, hoc loco ſignificat uxorem amantiſsimā; nā in Canticis, Sponſa *ſororis* nomen habet, quod proculdubio amantium eſt; ſimilitérque ſapientiæ. 7. quaſi uxoria quædam compellatio, & dilectio eſt; *Dic ſapientiæ, ſoror mea es; & prudentiam voca amicam tuam, ut cuſtodiat te, à muliere extranea.* quod quidem idem eſt, cum illo Sapientiæ 8. *Hanc amavi, & exquiſivi eam à juventute mea; & quæſivi ſponſam mihi eam aſſumere.* ſic etiam Phædra Væſano amore correpta Hyppol. ait;

2. Reg. 13. 5.

Sororis nomē

Prov. 7. 4.

Sap. 8. 2.

Senec. in Hyppol. act. 2.

Me vel ſororem Hippolyte, vel famulam voca.

Verumque enim nomen uxorum erat; famulæ enim, vel ancillæ dicebantur, qui ſecundariæ uxores erant, ut in uxoribus Iacob, & Abraham clarè conſtat. ſic etiam videas Aſſuerū Eſther. 15. his verbis blādientē deficienti uxori; *Quid habes Eſther? Ego ſum frater tuus, noli metuere.* Fratris autē & ſororis appellationem, nunquam pro verò marito, aut caſta uxore, ſed pro concubino, & impuro ſcorto ſumi apud prophanos ſcriptores Iuſtus Lipſius contendit oſtendere lib. 3. variarum lectionum. c. 1. Ego non aſſentiar eam appellationē, ſi impura eſſet, tam crebrò uſurpatam in ſacris. Prima poſt Adamum conjugia inter fratres extiterūt; inter patriarchas poſtea cognatos, qui fratres etiam vocabantur. hinc fortè puræ nuptiæ ſororiæ dici potuerunt. Igitur rectè in hunc locum cōveniet, ut parentes, tum etiam uxor, intelligantur; nam hi ſolent virum redeūtem lætiſsimè excipere, uxor præſertim, quæ lectum parari jubet molliſsimum; qualem hoſpiti & peregrino, ipſi nimirum Vlyſſi, ſterni præcipiebat Penelope;

Iuſtus Lipſius

Vxorum miniſteria.

Hæc juſsit famulas, molles ſubſternere lectos.

Homerus Odyſſ. 20.

Deinde verò adventuris procis univerſa domus parari jubetur.

Vos agite, O Nymphæ, celeres properate Laertis
Hinc ornare domus, facere & purgare palati
Excelſos thalamos, atq; aſpergite limphas
Atque tronis nitidas properate inferre tapetas
Purpureas.

Donat. in Hecyr. Teren. act. 1. ſca 2.

Etiam vero uxores miniſteria alia obibāt & maritos lavabant apud Thraces. ut ait in Politicis Hercalides, atq; de eadem re Donatus intelligendum vult illum Ennii verſiculum;

Ex in Tarquinium bona fæmina lavit, & unxit. Atque eò videtur reſpexiſſe Abigail 1. Reg. 25. cùm ait ad David; *Ecce famula tua ſit in ancillam, ut lavet pedes ſervorum Domini mei:* quaſi diceret, indignam ſe eſſe, non ſolum, quæ regi, ſed quæ aulico alicui viro, & nobili nubat. Tum etiā uxor parat cibos *ſicut velle* maritū *novit*, Geneſ. 27. Ergo à ſorore, id eſt, ab uxore, cū ſumma indulgentia & amoris ſignificatione paratis omnibus quę ad requiem ſpectare poſſunt, Iob excipi ſe poſtulat, videlicet à morte & ſepulchri vermibus.

1. Reg. 25. 24.

Geneſ. 27. 51

V. *Ubi eſt ergo nunc præſtolatio mea, & patientiam meam quis cōſiderat?*

1. Afflicti hominis ſolatiū. Patientia quid. Iuſtorū ſpes concepta erigit hominem afflictum. Iuſtorum ſpes in morte. è contra impiorum in vita. 2. Deſcendere quid propriè. Repetitio ejuſdem rei ad amplificationem. 3. Varia lectio. Illuſtratus Vulgatus. Quæ dicantur inferni radices explicatus Moyſet. 4. Mortis votum. Philippi expoſitio non probata.

1 QVorſum igitur, O amice Eliphaz, aut vbi nam moribundum hominem collocare jubes ſuas ſpes? an in hac ipſa vita, & corporis incolumitate, quæ nulla mihi jam reliqua eſt? quòd ſi quidquā boni ego ſperare auderē, quis obſecro erit qui aut ſibi, aut mihi polliceri audeat fore, ut boni alicujus exſpectatione minimè fruſtrer? *Patientiam meam.* Philip, *quā patienter ſuſtineret adverſa*: & videtur ſanè hominis patientis ſolatium non leve eſſe, cū ſuam patientis animi ſuſtinentiam inſpici ab aliis & conſiderari videt. ſed meliùs *patientia* pro ſpe. idem quod antea dixit, *Præſtolatio. Quis conſiderat.* propriè, *quis videbit eam?* id eſt, quis videbit impletam? idē ſenſus Septuag. *Aut bona mea videbo?* quaſi dicat, Nemo erit, qui non judicet, nullam mihi ſpem relinqui melioris cōditionis. David verò è cōtrario, erigebatur in ſpē ſuæ ſalutis, ex eò, quòd alii ſpem de ipſo concepiſſent. Pſal. 141. *Me exſpectant juſti, donec retribuas mihi.* ne ſallacē reddas, aut inanem aliorum juſtorum de mea ſalute ſpem conceptam, non enim fuſtra illi, neque leviter ſperāt. ſic Iob; Fruſtra ego leviterque ſperem, cùm de mea reſtitutione, nemo ſpem ullam conceperit. Fortè etiam tacitè monet amicos, ut animadvertant, diligentiùs ubi nam ſpem ſuam collocare debeant, videlicet, non tam in vita, quàm in morte; eò enim differunt juſti ab impiis, quòd iſti ſpes ſuas in vitæ bonis ponunt, uſque ad mortem; in illa enim die, *peribunt omnes cogitationes eorum.* at juſti in morte bene ſperare incipiunt de meliori vita, & amplioribus bonis; *Beati enim mortui, qui in Domino moriuntur; à modo jam dicit ſpiritus, ut requieſcant à laboribus ſuis.*

Philip.

Patientis hominis ſolatiū

Patiētia quid

Iuſtorū ſpes erigit afflictum

Pſal. 141. 8

Spes impiorū in vita, juſtorum in morte

Pſal. 145. 4.

Apoc. 14. 13.

VI. *In profundiſſimum infernum deſcēndent omnia mea. Putas ne ſaltem ibi erit requies mihi?*

2 PEr irriſionem hæc dici exiſtimavit Cajet. cū enim dixiſſet nullā ſibi reliquā eſſe hujus vitæ ſpem nunc ſubjungit, Niſi fortè aliquis ſuſpicetur, me poſſe in ſepulchrū hujus vitæ bona deportare, atq; ibi fælicitate & temporali fruiturum. à quo ſenſu non lōge abludit Olympio. ſic ſcribēs; *Nec verò putetis illud mihi eſſe in optatis, ut his rebus deſperatis, quæ apud nos ſunt, in inferorum regione fortunis locupletet. Vtrum cōtingat id aliquando, ut divitias in infernū ſuas quis deportet: aut gloriam partam in vita, illuc adducat?* quē ſenſum præſefert lectio Septuag. *Aut bona mea videbo? aut mecū ad inferos deſcendēt, aut pariter ſuper pulverē deſcendemus?* ſed profectò hoc nō placuit Vulgato, & meritò; nā nūc tàm ſerio res agitur, ut nullus videatur relictus irriſioni locus. Dolēs igitur graviſſimè ait, Actū de meis rebus eſt, hiſcens terra geſtit me, meáque omnia deglutire; peſſum eūt omnia; ruūt in altiſſimum baratrū, unde regreſſio ad vitā, aut ad meliorē ſtatum, ſperari nulla ratione poſſit Et creſcit ſententiæ vis ex triplici vocabulo, *profundiſſimi*, & *inferni*, atque *deſcendendi*; hoc enim verbū ex propria ratione infimū ſtatum, & deteriorē conditionem extremæ humilitatis & abjectionis ſignificat: tum etiam *infernus*, ea omnia claudit: rurſus *profundiſſimum*, tertiò illa omnia videtur repetere.

Cajetan.

Olymp.

LXX

Repetitio ejuſdem rei ad amplificationem

ירד

Deſcendere quid propriè.

3 Hebraizantium lis. Tex Hebr. Rabbini. Pagnin. בַּד

Sed intendunt Hebraizantes gravissimam litem Latino interpreti, quòd lôge discesserit ab originali, in quo ad verbú legitur; *Fulcra inferni descendent*. vel, *ad fulcra usque inferni descendent*. quod nonnulli Rabbini, quos affert Pagninus, ad ipsum Iobum referunt, quòd ipsius Iobi *fulcra*, id est, membra, brachia, vires, robur, radices, & cogitationes etiam ipsæ, atq; spes jam conciderant. sed quidem vox Originalis, *bad*, vectes significat, & ea præterea omnia, quæ velut vectes aliquid sustentant, cujusmodi sunt rami arboris, & brachia corporis humani, & quæ brachiorú formam habent, ut radices arború. Ego quod in Hebræo est brachia inferni, aut *fulcra inferni*, significat intimos inferni recessus, abditissima penetralia, & profundissimas cavitates, sinus, & veluti radices; per quas significatur extrema, & immedicabilis mortis, & interitus códitio. quod aliis verbis dici solet, *Inferni novissima*, ut Deut. 32. id est, profundissimæ terræ partes. postquam enim dixit, *Ardebit usque ad inferni novissima*, per expositionem additur, *& montium fundamenta comburet*. & Ps. 114. dicuntur, *Angustiæ inferni*. id est, angustissimi, & arctissimi sinus. sic enim quod Septuag. dicunt, *Dolores mortis*. propriè, legat, *Angustia inferni*. Hieronym. *Munitiones inferni*. idem dicitur Psal. 87. *Lacus inferior*. Isai. 14. *Profundum laci*. & iterum, *Fundamenta laci*. quamquam voces Originales aliæ sunt, sed res & significatio eadem. ut autem orationem, quæ imperfecta videbatur, perficeret interpres, pro supposito illius orationis addit, *omnia mea*. nam quem alium sensum habere possit, quod Tygu. dixit, *Vectes inferni subsiderent*, aut quod Regia, *Fulcra inferni descendent*, nemo facile consequi poterit. Quæ verò de inferno superiùs diximus, consulenda sunt.

Que dicátur radices aut vectes inferni. Deut. 32. 20. Psa. 114. 3. LXX. Hieronym. Psa. 87. 7. Isa. 14. 17. 19.

4 Tygur. Regia.

Putas ne saltem ibi erit requies mihi? in Hebræo simpliciter; *Si in pulvere quies?* et cum parte superiori Vatablus, & alii sic conjungunt; Cum côquievero in sepulchro, meas mecum deferam opes, meaque omnia bona simul descendent. Septuag. *Pariter super pulverem descendemus*. id est, simul mecum peribit fælicitatis temporalis cósequendæ spes; mors omnia auferet. Sed Latinus ad ardentissimum mortis desiderium retulit; Hæc ne inquam diu exoptata, & exspectata quies adveniet unquã? Quod autem Philippus indicat de inferno damnatorum loqui, & animam suam vocare *omnia bona sua, quia* (inquit) *in anima omnis status hominis côtinetur*; & hoc loqui, *gravatum miseriis potiùs, quàm devictum confidentia*, Nunquid qui in hac vita pœnas infernorum sustineat, in locis ipsis pœnarum requiem aliquam habiturus sit? non videtur (inquam) neque ad Iobi mentem, neque ad litteræ sensum, & exigentiam dictum.

Vatabl. LXX. Mortis votú. Philippo.

NOTATIO RERVM INSIGNIORVM QVAE in commentariis fuſiùs explicãtur.

PARAPHRASIS CAPITIS PRAECEDENTIS.

CAPVT DECIMVM SEPTIMVM.

Qvis jam non videat me in mortem incitatiſsimo curſu contendere, cùm me videat ita exili tenuíque inſpirare ſpiritu, foréque ut brevi deficiam? Præterquã enim, quòd commotiori, & perturbatiori animo ſim fractis & attritis viribus, & ſpiritibus illis, qui animæ & vitæ inſtrumẽtum ſunt, languentibus jam, ac propè extinctis, certè vix reſpirare ſine ingenti totius corporis niſu, pectoríſque & pulmonum dolore valeo. Accidet quòd velut ſuſpirioſus aſthmaticus, difficilem illum, tenuem, & anheloſum reſpirationis ſibilum vix traho. neque mirum, breviſsimũ concedi homini vitæ ſpatium, qui tam brevi, & anguſto ſpiritu vivere cogatur. Succidor itáque ex trunco vitæ miſer ego. Nihil igitur mihi reliquum eſt, quàm ut de mea morte & ſepulturæ ratione cogitem. jam enim morior; jam me exſpectat ſepulchrum, exſpecto etiam illud; & quidem nulla mea culpa, ſed magno tamẽ cruciatu, tanti boni poſſeſsio differtur. quin etiam exſpectatione ipſa deludor.

1 Spiritus meus attenuabitur,

Dies mei breviabuntur,

& ſolum mihi ſuper eſt ſepulchrum.

Sed ſi ad vitam me converto, dolere etiam cogar, quòd innocẽs, heu moriar; & amariſsimas mihi lachrimas ex cutit, non ullo ſcelere pũcta conſcientia, ſed falſi criminis objectio, & immerin ſupplicii acerbitas. Neque me quidem tanta contentione tuerer, niſi tam indignè ab averſariis accuſarer; qui dum me ad criminis confeſsionem adducere conantur, illudere mihi volũt planéque perſuadere, me improbè vixiſſe, ſieríque non poſſe, ut innocens aliquando puniatur. Sed [a] illuſores illi ſunt, planeque mẽdaces, & calumniatores; neque enim ego inſtar diuitum aliorum, plenam illuſionibus,

2 Non peccavi, & in amaritudinibus moratur oculus meus.

[a] De varia ex Hebræo lectione, ex qua indicatur, quæ nam ſit propria quadã deceptio & illuſio divitũ, qua ſibi ipſis blandiuntur, ad mores, & ſcripturarum intelligentiam annotatur. ỷ. 2. n. 1. 2. 3. 4.

mendaci

mendacibúsque persuasionibus atque promissis vitã egi; promittunt enim sibi fortunæ stabilitatem, & rerũ caducarum constantiam & firmitatem; quibus mundus iste, & vanissima rerum externarum facies imponit; at nunquam istæ illusiones me dementarunt. Cum igitur veritatem atque pietatem nunquam non coluerim, peccatorum tamen cum ingenti supplicio reus agor. proptereáque his amarioribus amicorum meorum sermonibus irritatus, & stimulatus animo, dies ac noctes insomnos duco, pervigilque pernocto usque ad lucem, atque in mearum contumeliarum cogitatione, & sensu defixis quasi luminibus hæreo, manant interim illa amarissimis lachrymis; nam cogor in faciem jactatas contumelias, & probra accipere, & assiduum atque perpetuum esse meorum malorum spectatorem. quàmvis ego pro mea pietatis curá, dolens licèt, precandi studium nunquam intermittam, sed lachrymis manantes oculos in Deum optimũ intendam, hócque remedio & munimento adversus hostium calumnias me confirmem.

3 Libera me:

Sed, ô Deus optime, liberum me reddito ab iis molestissimis adversariorum impugnationibus, acerbissimísque cruciatibus, atque hujus incolumitatis, quam precor, pignus, atque vadem mihi constitue. Neque [b] verò aliud vadimonium postulo, quàm ut tecum sim, tuóq; judicio æquissimo sistar; te enim habeo meæ vitæ fidei jussorem, atque innocentię defensorem. tuæ itaq; benevolentiæ, nõ obscuram mihi significationem præbebis, si te adesse mihi cognoscam. Interim mihi nunc hoc fidei tuæ vadimonio obstricto exhoc calamitatũ carcere exire, & respirare tãtisper liceat, atque prope te considere; Nullibi enim tuta, nisi apud te fides. In tuã igitur fidem me recipe. Tunc nullum adversariorũ impetum pertimescam, si ex æquo & jure coram te judice de mea innocẽtia, & universa controversia disceptemus. Sed quis erit, qui mihi præstita fide, datáq; dextera, polliceri audeat, fore ut potentissimus Deus in suum me patrocinium recipiat? sed quid ego? jam jam divini numinis bonitate, atque meæ conscientiæ testimonio erectus audeo sanè & provocare adversarios, & intrepidè manus cum hostibus conferere. rã quid timeat, pro quo Deus pugnat, & cujus sattellitem clypeatum, & lateronem ille agit, à dextris consistens, & clypeo protegens, omnémque adversariorum vim, ictúsque repellens.

& pone me iuxta te:

& cuiusvis manus pugnet contra me:

b. De Vade, & Fidei jussore, tum etiam de Hyperaspistæ, & Protectoris officio, & de protectione & assistentia à dextris, plura accuratè observantur. Ps. 3n. 2. 3. 4. 5. 6.

4 Cor eorum longè fecisti à disciplina:

Fiet igitur, ut divina æquitate mihi patrocinãte, eos qui mecum disceptant facilè vincere, & revincire possim: longè enim à vera sapientia, syncerôque rerum divinarum judicio illi absunt, qui quòd ærumnosus sim, me lacerant, & insectantur, iis enim tuæ (o Deus) sapientiæ arcana minimè patefecisti, quæ mihi parvulo & abjectissimo, pro tua bonitate revelasti. Nam inter tuę providentiæ primas, supremásque rationes ponendum est, quòd innocentem flagellis, & ęrumnis afficias. at hujus sæculi sapientes tum scelera ex ærumnis, tum sanctitatem ex bonorum affluentia metiuntur. et cùm

obtusissimi sunt,& mentis oculos quasi velamine quodam ignorantiæ crassissimo opertos habeant,occultas hominum mẽtes,exploratas atque apertas sibi esse gloriantur.Ideò qui tam apertè desipiant,si mecum re & ratione disceptare velint,non magnam laudem ex disputatione referent,imò potiùs pudorem & ignominiam, cùm inferiores evasuri sint. Quàmvis illi composita, & ad persuadendum bene comparata ratione utantur, & alter alteri orationis & disputationis partẽ, & vicẽ tradat,atque interdum [c] blanda,& ad decipiendum apposita verba mihi dare conentur,& in illa cogitatione hæreant, quomodo Deo videantur patrocinari. quasi ille mortalium adulationibus capi,aut delectari posset.Sed ut rem meam agam,&ad meæ innocentiæ defensionẽ redeam,rapinam illi mihi objiciunt;mẽque solitũ meis liberis,famulis,atque assectatoribus prædæ, quam vi aufetremus ab imbecillioribus,partem polliceri, atque illos omnes bonorum spe,blandè & amicè ad rapiendũ, & deprædandum cohortari. Scilicet ego raptor: Alii profectò,non ego,prædæ invigilant,& bona temporalia,quæ frequenter cum rapina,& iniquitate conjuncta sunt,consectantur,& lactant suos asseclas,atque spe lucri ad iniquitatem alliciunt,quò multò magis impunè, quò plures fuerint,grassari illis liceat. At cùm impius princeps,dúxque prædonum supplicio insigni fuerit à Deo affectus,cæteros,minoris certè notæ homines illius nequitiæ imitatores,suo exemplo ad resipiscendum erudiet.tum enim impius,tum illius liberi & familiares omnes,atque universa illorum posteritas redigẽtur ad extremam inopiam,& qui ad prædandum oculatissimi erant,jam tunc petent,cogẽtque stipem,& opẽ implorabũt,defixis oculis in alios,sed frustrà tamẽ;nã nemo illis aderit nullíúsque oculos, misericordiam vẽ allicient.Sed heu,me miserum,qui nũc hujusmodi, habear,quasi propter meam impietatem divino supplicio affectus sim,sic sum omnibus ludibrio propositus, pro scopo,quem maledictis & probris cõfigant,[d] & cũ quo miserrimos quosque,& extremo supplicio affectos improbos componant: nullúsque hominum conventus sit,in quo Iobi supplicia cum detestatione & maledictis non usurpentur.Sed in spem adducor fore ut hoc proverbium vertat Deus in bonum, & Iobi patientia atque incolumitas proverbio locum,ad omnem posteritatis memoriam,datura sit.Interim nunc mei accusatores me vivum inferno adjudicare pergant, & me statuant pro exemplo horrendi supplicii, quod reliquis mortalibus terrori,& admirationi sit; interdum etiam me habeãt irrisioni,& contemptui,ut de mea calamitate lætandi atque gaudendi materiam præbeam omnibus,qui ad meorum suspiriorum & gemituũ sonitum, tanquam ad lyram & tympanum cantent,& tripudient. quo quid acerbius dolenti,& ægro animo?

Sic sanè mærore & ægritudine contabesco, & intimis visceribus discrucior,neque non oculis ipsis propter cordis tenebras, vímque ingentem lachrymarum

Propterea non exaltabuntur.

5 *Prædam pollicetur sociis*

Et oculi filiorum eius deficient.

6 *Posuit me quasi in proverbium Vulgi:*

Et exemplum sum corameis

7 *Caligavit ab indignatione oculus meus.*

[c] *De significatione partis, partiendi,dispertiendi in sacro sermone, & ut hæc ad sermonis suavitatem, & celeritatem referri debeat, peculiaria quadam ad scripturarum intelligẽtiam. ℣. 5. n. 2. 3.*

[d] *De Exempli & Proverbii significatione,accurate disseritur. ℣. 6. n. 3. 4 5. 6.*

& membra mea, quasi in nihilũ, redacta sunt.

8

Stupebunt iusti super hoc.

& innocens contra hypochritam suscitabitur.

9

Et tenebit iustus viã suam:

& mundis manibus addet fortitudinem.

10

Igitur omnes vos cõvertimini, & venite:

penè jam exstincto lumine, deficio. Membra verò ipsa, atque corporis partes deformatas habeo, ut immutata jam figura, & totius corporis habitus evanuisse totus videar; & nou tam Iobum, quam umbratilem Iobi quandam imaginem dicat, qui me viderit.

Verùm enim verò tantam cladem universis mortalibus,[e] justis præsertim, incredibilem stuporem afferre oportet, qui non temere, neque inhumaniter de meis rebus, meáque vita statuere velint, sed ut homines decet, blandè, atque humaniter, hi nimirum referent meas res in admirandam, & nunquam satis ab homine comprehensam Dei providentiam, qui sic cum justis agat, ut præmii amplissimi loco, cruciatus, & calamitates illis tribuat. sed impii, & iniqui rerum æstimatores, admirationem omnem abjiciunt, & sapere se putant, dum externas ærumnas in certa aliqua & occulta scelera rejiciunt. Ex quo profecto necesse est justos afflictos, aut justitiæ afflictæ minimè contemptores, neque calumniatores, commoveri vehementiùs adversus hypochritas. hoc enim nomine illos appello, qui falsa fælicitatis specie, & externo splendore internam animi sanctitatem, & morum cãdorẽ ementiri, probareq; conantur, res profectò indigna, quam æquis oculis, aut pacato animo nemo videat. Hinc nimirum meę quęrelæ, & lamentationes concitatiores. Sed jam, o Deus ęquissime, erigantur sancti, qui nunc in humili jacent, & suo imperio coerceant improbos, atque sanæ doctrinæ subjiciant.

Interim tamen nemo veræ pietatis cultor impiorũ, fælicitati & vivendi instituto invidere debet; aut ita dolere animo propter suas ærumoas ut in pietate & relligione vacillet;[f] imò potiùs ex sua calamitate firmior, & constantior evadere debet, & pietati, cui semel assuevit, pertinaciùs adhærere. atque semel cœptam sanctitatis semitam insistere audaciùs; nam eum, qui ardeoter Deum amet, nihil poterit à charitate dimovere, fixit enim firmiter gradum in statione sua; & non solùm non nutat, sed suo exemplo & sustioentia nutantes omnes, atque afflictos coofirmare potens est, nam manuũ, operúmque mundities, & puritas, non solùm vires non debilitat in mediis ærumnis, verùm ita corroborat hominis animum, ut adversus aduersa omnia audentior ire, & ingentibus difficultatibus occurrere velit.

Hæc cùm ita sint, ut meliùs & æquiùs de meis ærumnis statuere velitis, vos, o amici, admonitos volo; sapiẽtis enim est consilium atque senteotiam, cùm res & ratio exigit, mutare. Neque verò his dictis vobis viam ad disputationem præcludo. nõ enim cũ hæc à me syocerè dicantur, iniquè a vobis accipi velim. videmini eoim jam stomachari, & discessum parare. Redite igitur lobentes, & ęquit ad instaurandam disputationem; & rediutegratis sanè junctísque viribus unâ vos omnes in me concurrere licet; cùm enim neque veritas, neque sapientia exquisitæ pro vobis sint, certamen detrectare minime debeo. Sed heu, corripiunt me dolores acerbissimi

[e] *Vt de justorum ærũnis non eodem modo justi, & impii judicẽt, Vt justi admirationem concipiant, præsertim ante Christum patientem, observatur. ỷ.8.n.1.2.*

[f] *Vt justi in ipsis ærũnis constantiores, & firmiores reddantur, & propiùs Deo inhereãt. ỷ.9.n.1.2.*

Et nō inveniā in vobis ullum sapientem.

fimi, altoque mentem, & sermonem avertunt. tam prae fectò jam constitutum mihi vitæ spatium emensus sum; atque omnis fælicitatis spes ad extremum recidit; unde erigi non possit. Variis agor mentis cōmotionibus; & molestissimæ vigiliæ, quas & morbus, & ęgritudo mihi afferunt, non patiuntur in unicā me cogitatione placidè consistere. Mortis heu, vis, cum ingenti animi sensu vitæ omnes rationes, atque consilia, quæ intimo cordi insederant, per summā violentiam convulsit, & extraxit: & illud, quod solum mihi proprium ac peculiare videbatur, videlicet cordis cogitationes, doloris vis à me extorquet, ac velut in stuporem convertit.

11 Dies mei transierūt.

Cogitationes meæ dissipatæ sunt, torquētes cor meum.

Mærenti itaque mihi etiam lux ipsa obscura est; cū vigilias agere præ dolore cogar, lucem avidus exspecto. sed non minùs acerbè doleo appetente die, quàm in nocturno silētio. Sic incredibilium ærumnarum cumulus universæ meæ fælicitatis diei, & splendori tenebras teterrimas offundit, atque lucis etiam usuram mihi adimit; ideóque homini, quem totum occuparūt tenebræ, serò lux aliqua tandem oborietur: moribundus enim quid jam splendoris atque lętitiæ sperare possit? sed illa tamen me spes sustentat, quòd opportunè mortis & incredibilium ærumnarum tenebræ præcedent alterius beatæ vitæ lucem clarissimam; quæ enim in hac vita fulgent, umbrę potiùs ac tenebris simillima sunt.

12 Noctem verterunt in diem: & rursus post tenebras spero lucem.

13 Si sustinuero, infernus domus mea est, et in tenebris stravi lectulum meum.

Nihil igitur ex hàc vita magnum aut præclarum exspecto, præter unicum sepulchrum, ubi mihi quietam sedem fata pollicentur. illa me domus, quasi ex longa & molestissima peregrinatione defatigatum excipiet, quod est mortalium omnium domicilium, & opportuno ad quiescendum lecto decumbam, videlicet in mediis tenebris ad somnum pacatissimum conciliandum strato, scilicet is mihi erit pro regali & magnificentissimo lecto.

14 Putredini dixi, pater meus es: mater mea, ...

E. Ut hæc nomina significent aliquid carum, & amicum, & qua ratione similitudo petī, & constitui debeat inter mortem & parentes, fusè explicatur. ŷ. 14. n. 4. 5.

Nam tam ardentèr mortem exopto, ut cunctis amicitiæ & necessitudinis nominibus compellare illā non dubitem. parentis enim loco habebo, quam colam & amem, adeóque illam velut rem sacram in meam opem exoro, & invoco. & quidem cùm me illa excipiet, perinde mihi grata existet, atque cùm quis ex longa peregrinatione, post liminio reversus, parentum complexu & sinu accipitur. Quis enim ignoret mortales omnes mortis filios esse, mortis imperio addictos; quibus non liceat diu extra mortis domum, & limina vagari? Verū enim verò homo, qui ex putri materia suæ generationis initium sumpsit, atque assiduæ corruptioni obnoxius est, qui propter fædissimum, & sordidissimū morbum tabe, sanie, ac vermibus scatet, & tandem in putredinem, & vermes post mortem abiturus est, nō est cur hæc omnia nō appellet parētes, quorum cū sepulchrū propria domus sit, eò me confugientem agnoscent illi proculdubio, mortis potiùs, quàm vitę filium, planè jā deformatū, & vix tenuissima vitę vestigia pręferentē. lachrymabundū igitur dolentéque filium coso labūtur

& ſoror mea vermibus.

atque demulcebunt iſti mei indulgentiſsimi parentes. Video jam illos, mortémque ipſam adventâtem, ut me excipiant; ocurram lætus, & amanter illos complectar, blandiſque matris & patris nominibus mihi atque illis blandiar, & congratulabor. Neque deerũt etiam mihi [h] ſororiæ delitiæ; vermes enim, vermiúmque ſordes ſorores habeo, quæ egrotanti mihi cibos ſuaviſsimos parent, dum meum cadaver ab illis corroditur, & exeditur. Et, ut voluptatis, atque lætitiæ nihil deſit, ſaniem ipſam, & tabem dulciſsimæ ſponſæ, quàm etiam ſororis nomine ad ardentiſsimi amoris ſignificationem, cõpellem, habiturum me profiteor.

h. De ſororis appellatione, & ut ad ſponſam referatur, tum apud ſacros, tũ apud prophanos, ad amoris ſignificationem ✝. 14. n. 6.

15
Ubi eſt ergo nunc præſtolatio mea, & patientiam meam quis conſiderat?

Quorſum igitur, O amice Eliphaz, aut ubi nam moribundum hominem ſpes ſuas collocare jubes? an in hac ipſa mortali vita, quæ nulla jam mihi reliqua eſt? Quòd ſi quidquam boni ego ſperare auderem, quis obſecro erit, qui aut, ſibi aut mihi polliceri audeat fore aliquãdo, ut boni alicujus exſpectatione minimè fruſtrer? aut quis nam teſtis eſſe poterit futuræ alicujus meæ felicitatis? Interim vos, O amici, moneo, ut non tam in vita caduca, quàm in morte certiſsima ſpes veſtras collocare velitis. Nec verò putetis illud mihi eſſe in optatis, ut his rebus deſperatis, quæ apud nos ſunt, in inferorũ regione fortunis locupleter; ſcio enim hominem, cùm interierit, nihil ex ſuis bonis ſecum exportaturum.

16
In profundiſsimum infernum deſcendent omnia mea.

Illud tãdem mihi ſatis perſuaſum eſt, actum eſſe jam de meis rebus omnibus terrámque jam jam hiſcere atque geſtire, ut me deglutiat; nam quæ ad me pertinent univerſa, in altiſsimum baratrum detrudet, atque in extremos, reconditiſsimóſque inferni ſinus & cavitates abdet; eò tandem concident robur, viréſque omnes. præteritæque ſpes, ac cogitationes, unde emergere ad meliorem fortunam nunquam poſsint. Sed cùm ibi tãdem iis malis, quę patior, graviſsimis, liber futurus ſim, hæc tandiu exoptata quies deſideranti, & dolenti unquam ne homini continget?

Putáſne ſaltem ibi erit requies mihi?

Sed hoc jam mihi loco paululum sustinere liceat, ne & liber justi voluminis mensuram, & labor nostrarum virium modulos excedat. Cum enim in nobis cætera tenuia & imbecilla sunt: tum ante omnia tenuis ac præimpertura valetudo. cujus ex perturbatione cùm respirare, & emergere liceat, alteram hujus operis partem, quam ferè absolutam habemus, multis sanè rebus neque inutilibus, neque injucũdis refertam, emittendam curabimus. Interim laboris nostri partem, qualisc ũque sit, ita ab omnibus suscipi velim, ut si quid in ea aut pulchrum, aut utile eluceat, totum id patri luminum acceptum referant: ignoscant, si quid minùs sit politum, aut limatum: multa enim hujusmodi non defutura, vel etiam nullo indicante, sat video. Neque verò in tanta varietate, obscuritatéque rerum, semel & iterum peccasse mirum est. Certè tamen neque voluntati diligentia, neque studium labori defuit: adestq; nobis semper illa, in qua nunquam non volutate fuimus, ut & læti veriora, melioráque doceri, & ad rectam (sicubi deflexerimus) viam à quovis adduci non ingrati velimus.

FINIS PRIORIS TOMI
Commentariorum in
IOB.

HVIVS OPERIS
INDICES SEPTEM.

I. Simplicium vocum Hebraicarum, atque Grçcarum, quarum vis & proprietas ad Scripturarum intelligentiam diligentiùs examinatur, indicata primùm Vulgati interpretis versione, deinde etiam varia aut ipsius Vulgati, aut aliorum interpretum lectione.

II. Simplicium dictionum Latinarum, quç frequenter occurrunt in sacro sermone, quarum usus & significatio accuratè traditur.

III. Peculiarium quorũdam Hebraismorum, Phrasium, & quarundam etiam Scripturç intelligendç regularum, quç tum in hoc opere, tum in aliis libris observantur, & explanantur.

IIII. Quçstionum, quç tum ad aliarum rerum, quç inter interpretandum occurrunt, tum ad hujus libri intelligentiam, proponuntur, & explicantur.

V. Aliorum Scripturç locorum, qui in hoc opere, explicantur, aut illustrãtur: & interdum ubi peculiaris diffi

cultas, vel utilitas exigit, cum brevi notatione interpretationis.

VI. Earum rerum, quę pro concione uſui eſſe poſſunt ad ſingula evangelia totius anni.

VII. Rerum & verborum generalis & alphabeticus.

INDEX VOCVM HEBRAI-carum, quæ in hoc opere explicantur.

In quo minutioribus characteribus primùm indicatur versio Vulgata, qua Latinus Interpres in hoc libro utitur; deinde verò vel ipsius Vulgati aliis in locis, vel aliorum interpretum varia lectio.

א

כ

Ghasath

פ

צ

ק

sub

INDEX peculiarium quarundam Græcarum vocũ, quarum proprietas & uſus inveſtigatur ad Sacri ſermonis intelligentiam.

A

Index vocum Græcarum.

★★

INDEX

INDEX SIMPLICIVM dictionum Latinarum, quę in Sacro sermone frequenter occurrunt: & quarum proprietas atque varius usus diligenter in hoc opere examinãtur.

A

B

C

D

E

F

G

H

I

L

M

Melchi

N

O

P

Q

R

S

Surgere

T

V

Z

(*)

INDEX PECVLIARIVM

QVORVNDAM HEBRAISMORVM, PHRASIVM, ET Scripturæ intelligendæ Regularum, quæ in hoc opere traduntur, & explicantur: præter minutiores alias observationes, quas studiosus sacri sermonis passim inveniet, & ad formam certæ alicuius, & peculiaris regulæ exigere facile poterit.

A

B

C

E

F

G

H

I

L

M

Cum

N

O

P

Q

R

S

T

V

INDEX QVAESTIONVM & dubitationum, quarum explicationem vel hujus libri historia & intelligentia, vel loci alicujus obscuritas atque necessitas postulavit.

In primo Capite.

In cap.

In Capite secundo

In capite quarto.

In Capite quinto

In capite ſeptimo, & nono.

In Capite decimo & reliquis.

DE SEQVENTIS RERVM INDICIS VSV, & ordine ad Lectorem.

Licèt hic index (Lector optime) in ultimum locum reiiciendus videbatur, ſed tamen ut hoc quarto loco reponeremus, his cauſis adducti ſumus. Primò, quoniam alii præcedentes indices ex hoc ipſo generali multum iuvari poſſunt: tum etiam hic ipſe ex aliis locupletari, & perfici debet: ut alii ſine aliis mutili & imperfecti meritò videri debeant. Deinde, quoniam cùm ex aliis peti oporteat, quæ vel ad ſimplicem aliquam vocem & ſignificationem ſacri Sermonis cognoſcendam, vel ad Hebraiſmi alicuius vim & propriétatem pertinent: iam nunc hic index rerum illa ſuppeditat, quæ ſententiis integris continentur, & explicantur: quod in aliis maximè deſiderari videbatur. Separari igitur minimè debuerunt: ſed ſeparatim tamen ſingulos tradi non inutile viſum eſt, ne, ſi in unum & eundem locum omnia cogerentur, multitudine & confuſione lectore opprimerent. Tandem, quoniam, qui duo reliqui ſunt indices locorum Scripturæ, & rerum pro concione, & Evangeliis, alios indices iam præmiſſos, & ordinatos iure ſuo poſtulat, ut ad quos identidem recurrendum ſit.

INDEX RERVM

A

Ange

 vers.34

D

DESI

DOCTOR.

DOLOR.

DOMVS.

DVX.

E

EBRIVS.

Illius

INDEX RERVM.

F

G

H

I

volup

IOB.

Sect.

L

LACHRYMAE.

M

S

divina

T

INDEX RERVM.

&c.

TYRANNVS.

V

VADES.

VENATOR.

VENTVS.

VENVS.

VERBVM

VERITAS

VERMES.

VESTIBVLA.

VESTIS.

Z

INDEX AVCTORITATVM SAcrę Scripturæ quæ ſparſim in hoc opere explicantur.

Præter alias plures, quas conſultò omiſimus brevitati conſulentes, quas lector nō ſine operæ pretio inter Precationis paſsim offendet. C. caput V. verſiculum capitis N. numerū margini ad ſcriptum indicat.

EX GENESI.

EX NVMERIS.

EX DEVTERONOMIO.

EX IOSVE.

EX ISAIA.

EX IEREMIA.

EX THRENIS.

EX BARVCH.

EX EZECHIELE.

EX DANIELE.

EX HOSEA.

EX IOELE.

EX AMOS.

EX ABDIA.

EX IONA.

EX MICHAEA.

EX NAHVM.

EX HABACVC.

EX SOPHONIA.

EX ZACHARIA

EX MALACHIA.

EX LIBRIS MACHAB.

EX MATTHAEO.

EX MARCO.

EX LVCA.

EX IOANNE.

Ergo

INDEX EORVM, QVÆ PRO Evangeliis & concione usui esse possunt.

*

Quàmvis hos commentarios ita cum aliqua morum utilitate condire curaverimus, ut inde ad ea, quæ pro concione proponi solent, Lector, multiplicium indicum usu, non parum iuvari posset: tamen, ut multorum votis responderemus, quasdam, non omnes, considerationes, vel, ut vocant, discursus, qui opportuni viderentur, in peculiaria singillatim Evangelia distribuimus. Neque dubium, quin pro suo quisque vel palato, vel necessitate utiliora, & opportuniora multa inter legendum observare posit. Quæ autem in hoc indice citantur, ferè semper copiosè tractantur suis locis, ut quærendi laborem non minori inveniendi fructu Lectori compensaremus.

❡ Domin. I. Adven Luc. 21.

❡ Domin. II. Advē. Matth. 11.

obtinuc

❡ In Epiphan. Matth. 2.

❡ In die Purificat. Luc. 2.

❡ In Septuag. Matth. 20.

❡ Dominic.in Sexag.Luc.8.

❡ Dominic.in Quinquag.

Vide Feriam.2.post.2.Domin, Quadrag.

❡ Feria.IIII Cinerum.

Fer. VI. post Cin. Mat. 5. & 6.

Domin. I. Quadr. Matth. 4

Feria II. post Dom. 1. Quadr.

¶ Fer. 4. post Dom. I. Matth. 12.

¶ Fer. VI. post D. 1. Quad. Ioa. 5.

Domin. 2.Quadra.Matth.7.

Feria.2.post Dom.2.Ioan.8.

Fer.4.post Do.11.Matth.20.

❡ Fer. VI. post. 3. D. Ioa. 4.

❡ Do. IIII. Quad. Ioan. 6.

❡ Fer. II. post. Dom. 4. Ioan. 2.

❡ Fer. IIII. post. D. 4. Ioa. 9.

Fer.VI. post.4.Dom.Ioa.11.

Dom.5.Qu. Ioan.8.

Fer.2.post Dom.V.Ioan.7.

¶ Fer.IIII.post.Dom.5.Ioan.10.

¶ Fer. VI post Dom. 5.Ioa.11.

¶ Domi.in.Palmis Matth.21.

¶ Fer.V.in Cœna D.Ioan.13.

¶ Fer. VI. in Parasceve.

¶ Domin. Resurrect. & Fer. 2. de duobus discipulis &c. Luc. 24.

¶ De Divite epulone prætermissum & suo loco reponendum.

¶ Fe. 5. post Dominicam Qua. Luc. 16.

¶ In die Ascensionis. Actu. 1. Marc. 16.

¶ In Pentec. Actu. 2. Ioan. 14.

¶ De Eucharistia.

In commu. Martyrum.

In communi Doctorum.

In communi Virg. Matth. 25.

In communi Defunct.

REGESTVM

¶2 * ** A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sf Tt Vu Xx Yy Zz Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo.

Omnes ſunt Quaterniones, præter ¶2 & ★, qui ſunt Terniones: & Fff Ggg Hhh Iii KKK Lll Mmm Nnn, qui ſunt etiam Terniones, & Ooo, qui eſt Duernio.

HISPALI

In Collegio D. Ermenegildi Societatis IESV.

Excudebat Ioannes Rene;

Anno M.D.XCVIII.